

Stanford University Libraries

3 6105 120 740 720

LELAND • STANFORD • JUNIOR • UNIVERSITY

281
N16552

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINA-
RUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNA-
TA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE
AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DOCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
BOONIS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSE,
IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESES USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

ESTIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONDENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
GRATIÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM
IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE
PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
AB ÆVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA;

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXIX.

ŒCUMENIUS, TRICCÆ EPISCOPUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATHES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127.

1881

Ex typis societatis dictae Societas anonyma impressionis et librariae administrationum viarumque ferratarum.
PAULO DUPONT, Directore.— Parisiis, in via dicta Jean-Jacques-Rousseau, 41. (Cl.) 79.7.90.

BAGO
P4
v. 119

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM X. ANNUS 995.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΡΙΚΚΗΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ŒCUMENII,

TRICCÆ IN THESSALIA EPISCOPI,

OPERA OMNIA,

JUXTA EDITIONEM PARIENSEM ANNI 1631, PRÆVIA EMENDATIONE DILIGENTISSIMA, TYPIS REPETITA.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS POSTERIOR.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATHES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 189, OLIM CHAUSSÉE DU MAINE, 127

1881

TRADITIO CATHOLICA

SÆCULUM X. ANNUS 995.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXIX CONTINENTUR.

ŒCUMENIUS TRICCÆ IN THESSALIA EPISCOPUS.

<i>Commentaria in Novum Testamentum. (Continuatio).</i>	<i>Col.</i>	9
<i>Sinopsis Anonymi ex Œcumenio in Apocalypsin, ex qua discimus locum sedis episcopalis</i> <i>Œcumenii.</i>		722

PATRIARCHÆ CPOLITANI.

<i>Sententiæ synodales et sanctiones pontificiæ</i>		726
<i>Index rerum et sententiarum in Œcumenii Opera</i>		1301

256425

УДАЛИ ОБОБЩАТЬ

OECUMENII

COMMENTARIORUM IN NOVUM TESTAMENTUM

CONTINUATIO

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

EPISTOLÆ AD COLOSSENSÈS

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης, οὐχ ἑωρακώς μὲν ἂν εἰσὺς, ἀκούσας δὲ περὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Τοὺς Κολασσαεῖς ἠβούλοντό τινες ἀπαρτῆσαι σοφίσμασιν Ἑλληνικοῖς κατὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, καὶ περὶ τῶν ἐν νόμῳ βρωμάτων καὶ περιτομῆς. Ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ Ἀπόστολος, γράφει τὴν Ἐπιστολὴν ὡσπερ κατηχητικὴν εἰς τοὺς ταύτην. Καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, σημαίνει ἀπὸ τοῦ σκότους αὐτοὺς μεταθεσθῆναι εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας. Καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς εἰς ὃν ἐπίστευσαν, εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ λόγος, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε. Καὶ ὅτι ἔπρεπεν αὐτὸν δημιουργὸν ὄντα, γενέσθαι καὶ πρωτότοκον τῆς κτίσεως, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα τὰ ἀμφοτέρω συνάψῃ, καὶ ζωοποιήσῃ τὰ πάντα. Προέτρεπέ τε αὐτοὺς ἐμμένειν τῇ πίστει, σημαίνων, ὅτι αὐτοὺς ὁ Παῦλος ἀποκόσ ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἐν ᾧ κατηχήθησαν. Ἔπειτα καὶ περὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ βρωμάτων, καὶ περὶ ἡμερῶν καὶ ἐνιαυτῶν ἐξηγεῖται, καὶ ἐποδεικνύσιν ἡρηκεῖναι λοιπὸν τὰ παλαιὰ, καὶ τὴν περιτομήν. Συμβουλεύει τε αὐτοὺς μὴ πλανᾶσθαι ἀπὸ τῶν σοφισμάτων καὶ πλανῆν αὐτοὺς θελόντων. Καὶ λοιπὸν παραινέσας καὶ ὧδε γονεῦσι καὶ τέκνοις, ἀνδράσι καὶ γυναῖξι, δούλοις καὶ κυρίαις, καὶ τὰ ἕλλα τὰ πρὸς ἥθη συμβουλεύσας, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν, παραγγεῖλας τοῖς αὐτοῖς, ἵνα ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' αὐτοῖς ἡ Ἐπιστολὴ, ποιήσωσι καὶ ἐν τῇ Λαοδικείῳ ἐκκλησίᾳ αὐτὴν ἀναγνωσθῆναι, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας καὶ εἰς εἰσὺς ἀναγνωσθῆναι.

Hanc ab urbe Roma scribit, cum nōdum quidem eos vidisset, jam tamen de ipsis audisset. Occasio autem Epistolæ fuit hæc : Colossensibus quidam imponere volebant Græcicis sophismatis adversus Christi fidem, et de cibis legis ac de circumcissione. Hæc ergo cum didicisset Apostolus, hanc ad eos scribit Epistolam, tanquam ipsos erudiantem. Et primum quidem Deo gratias agens significat ipsos a tenebris transisse ad lumen veritatis, quodque Christus in quem crediderunt, imago est et verbum Dei, per quod omnia : et quod decenserat ut si qui creator erat, fieret primogenitus ex mortuis, ut utraque conjungeret, et omnia vivificaret. adhortatur primum eos, ut in fide permaneant, significans quod ipse Paulus minister sit Evangelii, in quod instructi sunt. Deinde etiam de lege et cibis qui in lege sunt, et de diebus et annis commemorat, et ostendit deinceps otiosa esse vetera, ipsamque circumcissionem. ¶ ¶ ¶ Suadet preterea ne fallantur ab impostoribus et seducere eos nitentibus. Deinde postquam etiam hic parentes adhortatus est ac liberos, viros ac mulieres, servos et dominos aliaque sua sit quæ ad mores faciunt, concludit Epistolam : adhortatus ipsos ut ubi lecta fuisset apud eos Epistola, curarent ipsam quoque legendam in cœtu Laodicensium, et quæ Laodicensium erat, ut etiam apud ipsos legeretur.

THEODORETI.

In pluribus Epistolis significat Apostolus mediationem ad Deum ac Patrem et reconciliationem contigisse hominibus per Filium. Unus enim Deus, inquit, et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus¹. Rursumque: « Per quem reconciliationem accepimus². » Et Dominus seipsum ostium et viam appellat³. Neque enim alio modo nisi per ipsum et in ipso contingit cuiquam accessus ad Patrem⁴. Propter hoc namque cum Deus esset, homo quoque factus est, ut inter Deum et homines mediator existeret, qui et hoc et illud esset. Verum existimabatur Colossenses per angelos accessum haberi ad Patrem et non per Christum. Deinde multas habebant Judaicas ac Græcas observationes, dies observantes et temporum opportunitates et quæcunque hujusmodi erant; quæ omnia scribendo Epistolam corrigit Paulus.

EPISTOLÆ AD COLOSSENSES CAPITA.

1. *Gratiarum actio de Colossensibus, qui propter spem, Deo familiares effecti sunt.*
2. *Precatio pro ipsis, ut recipiantur ad sapientiam operativam, ad virtutem tolerantiae cum gratiarum actione familiaritatis, quæ est ex purificatione.*
3. *De creatione per Christum, et reconciliatione per conjunctionem Dei.*
4. *De gentium adductione, quæ facta est in corpore et passione Christi per fidem.*
5. *De doctrina ipsius tradita per labores, reconciliativa ad exhibitionem coram Deo.*
6. *Quod non oporteat eos qui sapientiam habent in Christo, humana incedere fallaci sapientia.*
7. *Quod conjunctio ad Deum, spiritualiter quoque ea quæ legis sunt continet ad convivendum Christo.*
8. *Quod legis carnalis typi carnalibus in pretio habentur, non spiritualibus qui virtutem Christi vivunt.*
9. *Exhortatio ad purificationem, sanctificationem, benignitatem, pietatem, discendi amorem, cantum Psalmorum, laudabilem secundum Deum conversationem, et gratiarum actionem.*
10. *Quæ ad concordiam erga familiares spectant.*

¹ I Tim. II, 5. ² Rom. V, 14. ³ Joan. X, 9. ⁴ Matth. XI, 27.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Ἐν πολλοῖς ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα μεσίτην καὶ καταλλαγὴν τοῖς ἀνθρώποις διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονέναι. « Εἰς γὰρ Θεός, φησί, καὶ εἰς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. » Καὶ πάλιν· « Δι' οὗ, φησί, τὴν καταλλαγὴν ἐσχίκαμεν. » Καὶ ὁ Κύριος θύραν ἐκυτόν καὶ ὁδὸν καλεῖ. Οὐ γὰρ ἑτέρως εἰ μὴ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἀπέλθοι τις πρὸς τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο γὰρ ὦν Θεός, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, ἵνα Θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεσιτεύσῃ, τοῦτό τε ὦν κάκεινο. Ἄλλ' οἱ Κολοσσαεῖς, ὑπὸ ἀγγέλων ᾤοντο τὴν προσαγωγὴν γενέσθαι πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα πολλὰ εἶχον παρατηρήσεις Ἰουδαϊκὰς καὶ Ἑλληνικὰς, ἡμέρας παρατηρούμενοι καὶ καιροὺς καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἄτινα πάντα, γράφων τὴν Ἐπιστολήν, διορθοῦται ὁ Παῦλος.

« ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ. »

- α'. « Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαίων οικειωθέντων Θεῷ ἐπ' ἐλπίδι. »
- β'. « Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σοφίαν πρακτικὴν, εἰς δυνάμιν ὑπομονῆς, σὺν εὐχαριστίᾳ τῆς οικειώσεως τῆς ἐν καθάρσει. »
- γ'. « Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ συνάφειαν Θεοῦ. »
- δ'. « Περὶ ἔθνων προσαγωγῆς τῆς ἐν σώματι Χριστοῦ καὶ πάθει διὰ πίστεως. »
- ε'. « Περὶ τῆς διὰ τῶν πόνων αὐτοῦ διδασχῆς, ἀνακτικτικῆς εἰς παράστασιν Θεοῦ. »
- ς'. « Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ ἀπατηλῇ, τοὺς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν ἔχοντας. »
- ζ'. « Ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς εἰς τὸ συζῆν Χριστῷ. »
- η'. « Ὅτι οἱ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι, σαρκικοὶ χρήσιμοι, οὐ πνευματικοὶ τοῖς ἐν δυνάμει Χριστοῦ ζῶσιν. »
- θ'. « Παραίνεσις καθάρσεως, ἀγιασμοῦ, φιλανθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας, ψαλμωδίας, εὐφίμου εἰς Θεὸν διαγωγῆς, εὐχαριστίας. »
- ι'. « Τὰ πρὸς τοὺς οικείους ὁμοιοσητικῶς. »

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

PAULI APOSTOLI

AD COLOSSENSIS EPISTOLA

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

« Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Τιμόθεος, ὁ ἀδελφός, τοῖς ἐν Κολοσσαῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Εἰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰμι ἀπόστολος, καὶ θέλημα τοῦτο τοῦ Πατρὸς ἐστίν, εὐδὴλον ὡς ἀληθῆ τὰ παρ' ἐμοῦ. Τοιγαροῦν, φησί, γινώσκετε ὑπὸ Υἱοῦ ὑμᾶς προσάγεσθαι. « Διὰ θελήματος Θεοῦ. » Σημειοῦ τὸ, Διὰ, ἐπὶ Πατρὸς εἰρημένον. « Τοῖς ἐν Κολοσσαῖς. » Πόλις Φρυγίας αὕτη, ἡ λεγομένη νῦν Χόνα. « Ἁγίοις καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ, » τὸ εἶναι, φησίν, ἅγιοι καὶ πιστοὶ ἔχετε, ἄρα διὰ Χριστοῦ ἢ προσεργωγῆ, καὶ οὐ δι' ἀγγέλων.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαίων οἰκειωθέντων Θεῷ ἐπ' ἐλπίδι »

« Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι, ἀκούσαντες τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ὑμῖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἦν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ καὶ ἔστι καρποφορούμενον, καθὼς καὶ ἐν ἡμῖν, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσατε καὶ ἔγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς καὶ ἐμάθετε ἐπὶ Ἐπαφρᾶ τοῦ ἀγαπητοῦ συνδούλου ἡμῶν, ὃς ἔστι πιστὸς ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος τοῦ Χριστοῦ, »

Ἐὰν τὸν Πατέρα ἀπαντα ἀνατίθῃσιν, ἵνα μὴ εὐθὺς προσῆ Χριστὸς ὡς Θεὸς αὐτοῖς νηφίους οὖσιν. « Πάντα περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι. » Διὰ τῆς συνεχείας τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης δηλοῖ. « Ἀκούσαντες. » Ὁ Ἐπαφρᾶς ἦν ἀπηγγελκὸς τῷ Παύλῳ. « Τὴν πίστιν ὑμῶν ἐν Χριστῷ. » Ἐγὼ, φησίν, ἀκήκοα, ὅτι εἰς Χριστὸν ἔχετε τὴν πίστιν. Οἱ δὲ οὕτως ἔχοντες, πῶς ἀ' ἀγγέλων τὴν προσεργωγὴν εἶναι ὑπελήφατε ; « Καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας. » Εἰ εἰς πάντας, οὐκοῦν καὶ εἰς ἡμᾶς. « Διὰ τὴν ἐλπίδα. » Οὐ δεῖ γὰρ ἐνταῦθα,

PROŒMIUM.

I, 1-3. *Paulus opostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus fruter, iis qui sunt Colossis sanctis ac fidelibus fratribus in Christo, gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.*

Si Jesu Christi sum apostolus, idque voluntas Patris est, manifestum est vera esse quæ a me prædicantur. Cognoscite itaque quod vos a Filio adducamini. « Per voluntatem Dei. » Animadvertite Per, de Patre dictum esse. « His qui sunt Colossis. » Hæc civitas est Phrygiæ, quæ nunc Chona appellatur. « Sanctis ac fidelibus fratribus in Christo. » Si in Christo esse facit sanctos ac fideles, utique per Christum est adductio ad Patrem, et non per angelos.

CAPUT I.

Gratiarum actio de Colossensibus qui propter spem Deo familiares effecti sunt.

I, 3-8. *Gratias agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes, cum audissemus fidem vestram in Christo Jesu, et charitatem erga omnes sanctos propter spem repositam vobis in cælis : de qua prius audistis per sermonem veracem Evangelii quod præsens est apud vos, quemadmodum et in toto mundo etiam fructificat, sicut et in vobis, ex eo die quo audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate. Quemadmodum et dedicisti ab Ephra dilecto conseruo nostro, qui est fidus pro vobis minister Christi, qui et exposuit nobis vestram dilectionem in spiritu.*

ὃ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν πνεύ-

Ad Patrem omnia refert : ne, cum pueri sint et insipientes, statim ipsis Christus ut Deus proponatur. « Semper pro vobis orantes » Assiduitate significat amorem erga ipsos. « Cum audissemus. » Ephras Paulo renuntiaverat. « Fidem vestram in Christo. » Ego, inquit, audivi quod in Christum fidem habeatis. Quomodo autem, cum aliter vos habeatis adductionem ad Deum per angelos et fieri creditis ? « Et charitatem erga omnes. » Si erga omnes, igitur etiam erga nos. « Propter spem. » Non

enim oportet quæ hic sunt expectare, sed quæ in futuro : nec pigros esse ad præsentem afflictionem. « De qua prius audistis. » Sermonem dicit prædicationis veritatis. Prius, inquit, audistis ante me, ante præsentem Epistolam. Non dicit autem Prædicationis, sed Evangelii, significans Christi beneficia. Quis enim evangelizare potuisset nisi bona fuissent? « Quod præsens est apud vos. » Quod efficaciam habet, et creditur, inquit. « Quemadmodum et in toto mundo. » Promptiores ipsos reddit circa fidem, ex eo quod habebant omnes regulas. « Etiam fructificat. » ■ ■ ■ Fructificat autem et augetur quotidie, nonnullis certo ad fidem accedentibus. Nam hoc fructus et augmentum est Evangelii, ut plures efficiat discipulos. « Ex eo die quo audistis. » Id, inquit, habetis, ut alii ex vobis cognoscant. Est autem laus horum quod ex eo die quo adierunt non cessant ad fidem accedere. « Gratiam Dei in veritate. » Non errore aut vanis sermonibus, sed in veritate. « Ab Epaphra. » Ibi Indubie prædicaverat Epaphras. Dilecto autem dixit et conseruo, ut virum fide dignum ostenderet. « Pro vobis minister. » Cum ad ipsum Paulum pervenisset, minister pro ipsis factus est. Christi vero ait, quoniam in his quæ Christum concernunt rebus ministraverat. « Vestram dilectionem. » Quam habetis, inquit, erga me. Dilectionem autem, non carnalem, sed spiritualem; nam in spiritu, inquit.

CAPUT II.

Precatio pro ipsis, ut recipientiam ad sapientiam operationem, ad virtutem tolerantiam cum gratiarum actione familiaritatis, quæ est ex purificatione.

I, 9-11. Propterea et nos, ex quo die audivimus, non desinimus pro vobis orare et poscere, ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni sapientia et prudentia spirituali, ut ambuletis digne Domino, ut per omnia ipsis placeatis, in omni opere bono fructificantes et crescentes in agnitione Dei, omni robore corroborati, juxta potentiam gloriæ illius, ad omnem tolerantiam ac patientiam cum gaudio.

μενοι, κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς ῥᾶς. »

Postquam, inquit, audivimus fidem vestram et dilectionem, non desinimus orare. Id autem argumentum est dilectionis Pauli et illorum occulta condemnatione quod precibus quoque adjuti seipsos non recuperant. « Ut impleamini. » Clam indicat ■ ■ ■ quod nondum ad perfectum pervenerint, sed ne eos contristet, ait : Impleamini, cum dicendum fuisset Confitemini. Et quod ait : In omni sapientia idem significat. « Voluntatis ejus. » Quæ est autem voluntas Patris? ut per Filium homines ad ipsum ducantur, et non per angelos. « Et prudentia spirituali? » Non juxta prudentiam, inquit, sapientium qui apud vos sunt. « Ut ambuletis. » Quis est autem qui digne Deo ambulat? Manifestum est quod is qui bonam habet conversationem. Ambulare vero accuratam in bono permanentiam significat. « Ut per omnia ipsi placeatis. » Nam hoc significat εἰς πᾶσιν

ἀλλὰ τὰ ἐκεῖ ἐκδέχεσθαι, καὶ μὴ ἀποκνεῖν πρὸς τοὺς ὄλε περιρασμοῦς. « Ἦν προηκούσατε. » Λόγον ἀληθείας τοῦ κηρύγματός φησι. Προηκούσατε δὲ, πρὸ ἐμοῦ, φησί, πρὸ τῆς νῦν Ἐπιστολῆς. Οὐ λέγει δὲ, Κηρύγματος, ἀλλὰ Εὐαγγελίου δηλῶν τὰς Χριστοῦ εὐεργεσίας. Τίς γὰρ ἂν εὐαγγελισθεῖται, εἰ μὴ τὰ χρηστά; « Τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς. » Τοῦ ἐνεργούντος καὶ πιστευομένου, φησί. « Καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ. » Προθυμότερους αὐτοὺς περὶ τὴν πίστιν ποιεῖ ἐκ τοῦ ἔχειν πάντας κανόνας. « Καὶ ἔστι καρποφοροῦμενον. » Καρποφορεῖται δὲ καὶ αὐξεται ὁσμημερῶς, προσόντων τινῶν τῇ πίστει πάντως. Τοῦτο γὰρ καρπὸς καὶ αὐξήσις Εὐαγγελίου, τὸ πολλοὺς ποιεῖν μαθητάς. « Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤκουσατε. » Ἔχετε, φησί, καὶ τοὺς ἄλλους ἐξ ὑμῶν εἰδέναι. Ἐπεινος δὲ αὐτῶν ὅτι ἀφ' ἧς ἤκουσαν οὐ παύονται τῇ πίστει προσόντες. « Τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ. » Οὐκ ἐν ἀπάτη καὶ λόγοις εἰκασίαις, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ. « Ἀπὸ Ἐπαφρᾶ. » Ἐκεῖ πάντως ἐκήρυξεν ὁ Ἐπαφρᾶς. Τοῦ ἀγαπητοῦ δὲ, καὶ συνδούλου εἶπεν, ἵνα ἀξιοπῆστον τὸν ἄνδρα δείξῃ. « Ἵπερ ὑμῶν διάκονος. » Πρὸς αὐτὸν τὸν Παῦλον ἀπελθὼν, διάκονος ὑπὲρ αὐτῶν γέγονε. Τοῦ Χριστοῦ δὲ φησιν, ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν εἰς Χριστὸν ἀνηκόωντων πραγμάτων διηκόνησε. « Τὴν ὑμῶν ἀγάπην. » Ἦν ἔχετε, φησιν, εἰς ἐμέ. Ἀγάπην δὲ οὐ σαρκικὴν, ἀλλὰ πνευματικὴν. Ἐν πνεύματι γὰρ φησι.

ΚΕΦΑΛ Β'

« Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σοφίαν πρακτικὴν, εἰς δύναμιν ὑπομονῆς, σὺν εὐχαριστίᾳ τῆς οἰκειώσεως τῆς ἐν καθάρσει. »

« Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἤκουσαμεν, οὐ παύομεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι καὶ αἰτούμενοι, ἵνα πληρωθῆτε τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ, περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Κυρίου, εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν ἐν πνεύμῳ ἔργῳ ἀγαθῶν καρποφοροῦντες, καὶ αὐξανόμενοι εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμῶν πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν μετὰ χα-

Ἐπειδὴ, φησιν, ἤκουσαμεν τὴν πίστιν ὑμῶν, καὶ τὴν ἀγάπην, οὐ παύομεθα θεόμενοι. Τοῦτο δὲ τῆς Παύλου ἀγάπης ἔλεγχος, κἀκεῖνων ἡρέμα κατάρτων, ὅτι καὶ εὐχαῖς βοηθούμενοι, οὐκ ἀνεκτίσαντο αὐτούς. « ἵνα πληρωθῆτε. » Ἐρέμα αἰνίττεται, ὅτι οὐδέπω πρὸς τὸ τέλος ἐφθασαν, ἀλλ' ἵνα μὴ λυπήσῃ, εἶπε τὸ, Πληρωθῆτε, δέον, Στηριχθῆτε, εἶπε τιν. Καὶ τὸ, Ἐν πάσῃ δὲ σοφίᾳ, τὸ αὐτὸ δηλοῖ. « Τοῦ θελήματος αὐτοῦ. » Τί δὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; Τὸ δι' Ἰοῦ προσάγεσθαι αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μὴ δι' ἀγγέλων. « Καὶ συνέσει πνευματικῇ. » Μὴ κατὰ τὴν σύνεσιν, φησί, τῶν παρ' ὑμῖν σοφῶν. « Περιπατῆσαι ὑμᾶς. » Τίς δὲ ὁ ἀξίως τοῦ Κυρίου περιπατῶν; Δηλον ὡς ὁ ἐνόησεν πολιτείας ἔχων. Τὸ δὲ περιπατῆσαι, τὴν ἀνένδοτον ἐπιμονὴν πρὸς τὸ καλὸν δηλοῖ. « Εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, » τουτέστιν, εἰς τὸ διὰ πάντων ἀρέσκειν αὐτῶν, καὶ ἔργῳ, καὶ λόγῳ,

καὶ δόγματα. Τοῦτο γὰρ τὸ Ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῶν. Ἀ ἀρέσκουσιν, nempe et opere et sermone ac dogmatis: « Καρπιφοροῦντες καὶ αἰξανόμενοι. » Τὴν μὲν πίστιν, φησὶν, ἐσχήκατε. Δεῖ δὲ καὶ καρπὸν καὶ αἰξήσιν τὴν πίστιν ποιῆσθαι, τὴν διὰ χρηστῶν ἔργων ζωὴν, καὶ τὴν ἐντελῆ τῶν δογματικῶν ἐπίγνωσιν. Τοῦτο δὲ παραδελθόντος ἐστίν, ὅτι προσεργαζέσθαι τὸν Ἰῶν νομίζει καὶ μεσίτην καὶ διαλλακτὴν πρὸς τὸν Πατέρα, τῷ οἰκείῳ ἁματι τὴν καταλλαγὴν ἐργαζόμενον. « Ἐν πάσῃ δυνάμει. » Ἰνα, φησὶ, πρὸς τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς ὑπὲρ πίστεως κινδύνους ἀντίστητε ἀξίως τοῦ κράτους τῆς δόξης αὐτοῦ. « Εἰς πᾶσιν ὑπομονήν. » Ὑπομονὴν μὲν πρὸς τοὺς ἐξωθεν πολεμοῦντας, οὓς οὐδὲ ἀμύνασθαι βῆδιον ἠμφοροῦμαιν δὲ πρὸς τοὺς ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἐπιβουλεύοντας, οὓς καὶ ἀμύνεσθαι δυνατόν. « Μετὰ χαρᾶς. » Β Μὴ μετὰ ἀνάγκης κατὰ φόβον, ἀλλὰ μετὰ χαρᾶς εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ. Δείκνυσι δὲ διὰ τούτων, μεγίστους πειρασμοὺς ὑπομένειν αὐτοὺς.

« Εὐχαριστοῦντες τῷ Πατρὶ τῷ Ἰκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, ὃς ἐξῆρσεν ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰῶυ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. »

Ὅτι, φησὶ, κατηξίωσεν ἡμᾶς, διὰ τῶν ὁμοίων, κλημάτων τοῦ κλήρου καὶ τῆς μερίδος τῶν ἁγίων, καὶ ἐχαρίσατο ἱκανοὺς ἡμᾶς γενέσθαι εἰς τε τὸ πάσχειν, εἰς τε τὸν ἐκείνων κληρὸν. Καλῶς δὲ κληρὸν, οἰκοὶ κληρονομίαν τινα καὶ δωρεάν. « Οὐ γὰρ ἄξια τὰ πηθίματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν C ἀποκαλύπτεσθαι δοῦσαν. » Εἰς τὴν μερίδα. » Τὴν αὐτήν, φησὶ, μερίδα τῶν ἁγίων, τὸν αὐτὸν ἡμῖν ἔδωκε κληρὸν. « Ἐν τῷ φωτὶ. » Τουτέστιν, ἐν τῇ γνώσει τοῦ Θεοῦ. « Ὅς ἐξῆρσεν ἡμᾶς. » Ὑπὸ γὰρ τὴν τυραννίδα ἡμεῖς τοῦ διαβόλου, ἐφ' ἧς ἐλύσας εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ ἀγαπητοῦ Ἰῶυ αὐτοῦ ἤγαγεν ἡμᾶς. Τοῦτο λέγει, τοῦ Ἰῶυ τῆς ἀγάπης, ἡγουν τοῦ ἀγαπητοῦ Ἰῶυ. Πολλὴ δὲ ἐν ἐκάστη λέξει ἡ ἠπιδολή. Τὸ ὡς ἐν σκότει ὄντας καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ διαβόλου ἐξουσίαν ῥυθῆναι, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τοῦ Ἰῶυ αὐτοῦ μεταστῆναι βασιλείαν. « Τοῦ Ἰῶυ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. » Τοῦ ἀγαπητοῦ Ἰῶυ περιφραστικῶς.

ΚΕΦΑΤ. Γ'.

« Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ D συνάφειαν Θεοῦ. »

« Ἐν ᾧ ἔχομεν τὰν ἀπαλύτρωσιν διὰ τοῦ ἁματωσ αὐτοῦ, τὴν ἄφρασιν τῶν ἀμαρτιῶν. Ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαί, εἴτε ἐξουσίαι. Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσθη. »

Ἰνα μὴ νομίσῃς εἶναι τὸ πᾶν τοῦ Πατρὸς, καινεποιεῖται τὴν χάριν. Ἐν ᾧ γὰρ, φησὶν, Ἰῶψ, τουτέστι, ἁ' οὗ Ἰῶυ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, ὡσαὶ

ob hoc enim additur : In omni opere bono. « Fructificantes et crescentes. » Fidem quidem habetis, inquit : verum oportet ut fides et fructum faciat et incrementum : nempe vitam per bona opera, et absolutam dogmatum cognitionem. Hoc autem manifestantis est quod sequestrium sive conciliatorem ducat Filium et mediatorum ac arbitrum, qui proprio sanguine reconciliationem perfecit. « Omni robore. » Ut, dicit, adversus affectiones ac pericula fidei causa inducta resistatis juxta potentiam gloriae illius. « Ad omnem tolerantiam. » Tolerantiam quidem ad oppugantes exterius quos nec ulcisci facile est : patientiam vero erga eos qui ex vobis ipsis tendunt insidias, quos etiam ulcisci possetis. « Cum gaudio. » Non cum necessitate ex timore, sed cum gaudio gratias agentes Deo. Per hæc autem ostendit ipsos maximas perferre afflictiones.

I, 12, 13. *Gratias agentes Patri, qui idoneos nos fecit ad partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos a potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii sui dilecti.*

Dignatus est nos, inquit, per similitudinem tolerantiam parte ac sorte sanctorum : et gratuito donavit, ut idonei efficeremur et patiendi et assequendi sortem illorum. Et recte sortem dicit, veluti hæreditatem quamdam ac donum. « Neque enim condignæ sunt affectiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur. » — « Ad partem » 120 Eadem dicit partem sanctorum, ipsam quam dedit nobis sortem. « In lumine. » Hoc est, in agnitione Dei. « Qui eripuit nos. » Nam sub diaboli tyrannide eramus, a qua extractos ad regnum dilecti Filii sui nos duxit. Hoc est, quod ait Filii dilectionis sive dilecti Filii. Est autem magna vis et excellentia in quaque dictione : puta quod hi qui in tenebris erant et sub diaboli potestate liberati sint : nec id solum, verum etiam ad regnum Filii ipsius transierint. Periohrastice autem dicit τοῦ Ἰῶυ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ Filii dilectionis sui, id est, dilecti Filii sui.

CAPUT III.

De creatione per Christum et reconciliatione per conjunctionem Dei.

I, 14-16. *Per quem habemus redemptionem per sanguinem ipsius remissionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quod per illum creata sint universa quæ in cælis sunt et quæ in terra, visibilia et invisibilia, sive throni sive dominationes, sive principatus sive potestates. Omnia per illum et in illum creata sunt.*

Ne universum negotium solius Patris esse existemes, communem facit gratiam. Ait enim : In quo Filio, id est, per quem Filium habemus redemptionem

5 Rom. viii, 18.

nem : ac si diceret : Pater quidem tradidit, Filius autem causam dedit, suo sanguine efficiens remissionem peccatorum. Nisi enim remissa nobis essent peccata, nequaquam in regnum cœlorum essemus translati. « Qui est imago Dei. » Propter indifferentiam et omnimodam æqualitatem ac similitudinem, imaginem vocat Filium, tanquam effigiem exemplaris pulchritudinis. Ante omnem, inquit, creaturam visibilem et invisibilem, coæternas genitus. « Primogenitus omnis creaturæ. » Hoc est, ante omnem creaturam primogenitus ac unigenitus natus. Quidam ab imaginibus ■■■ quæ inter nos sunt decepti, quæ in tabulis aut cera habentur, existimant ita quoque circa Filium Dei.

Quemadmodum enim illæ, inquit, servant quidem speciem ac similitudinem hominis, at non natam ac substantiam, ita et Filius Patris. Ariana est hæc impietas. Sed iis qui hæc dicunt diverso obijciendum est quod octavo Geneseos capite scriptum est: Adam genuit ad imaginem suam. Multo enim aptius est ut illa de imagine suscipiantur quæcunque ait Scriptura de Filio et Patre hominum (siquidem præsens etiam axioma Patri ac Filio Dei convenit), quam ea quæ de lignea ac cerea imagine dicuntur, quæ proprie non est, sed improprie dicitur imago. « Quod per illam creata sint omnia » Nam omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Si autem omnia, igitur etiam angeli : quomodo ergo per angelos existimatis vos habere accessum et non per Filium, qui Dominus est angelorum ? « Sive throni. » Postquam summam invisibilia dixit, rursum veluti singularium sermone commemorat. « Omnia per ipsum. » Cum superius dixisset per ipsum creata esse omnia, nunc quasi seipsum interpretans, ait : Omnia per illum et in illum creata sunt, significans supradictam præpositionem *in* pro *diâ* capi, id est, In pro Per. « Et in illum creata sunt. » Hoc est, ab ipso pendet omnium consistentia, non solum quod in esse produxerit cum non essent, verum etiam quod jam facta contineat.

I, 17-20. *Et ipse est ante omnia, et omnia per illum consistant : et ipse est caput corporis Ecclesie, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primus tenens : quoniam in illo complacitum est Patri universam plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare cuncta erga se (pace facta per sanguinem crucis suæ) per seipsum, sive quæ in terra sunt, sive quæ in cælis.*

« Et ipse est ante omnia. » Non dixit : Factus est ante omnia, sed, Est ante omnia, hoc est, Quodcumque ens conciperis, invenies ipsum præcedentem et antea productum, perpetuo simul cum Patre et Spiritu subsistentem. Siquidem temporale non esse, proprie Deo convenit. « Per illum consistunt. » ■■■ Nam per ipsum productionem habent et subsistentiam. « Et ipse est caput corporis. » Ubi illius dixit ac demonstravit potentiam, dicit

ἔλεγεν · Ὁ μὲν Πατὴρ μετέθηκε, ὁ δὲ Υἱὸς ἐδῶκε τὴν αἰτίαν, τῷ ἁματι αὐτοῦ ἀφῆσιν ἁμαρτιῶν ἐργασάμενος. Εἰ γὰρ μὴ ἀφῆσθιμεν τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἂν εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν μετέστημεν. « Ὁς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. » Διὰ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ πάντοθεν ἴσον καὶ ὁμοιον, εἰκόνα καλεῖ τὸν Υἱόν, οἰοεὶ ἐκμαγετοῦ τοῦ ἀρχετύπου κάλλους. Πρὸ πάσης, φησί, τῆς κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, γεννηθεὶς συναϊδίως. « Πρωτότοκος πάσης κτίσεως. » Τουτέστι, πρὸ πάσης κτίσεως πρωτότοκος· καὶ μονογενὴς γεννηθεὶς. Τινὲς ἐκ τῶν αἰχλῶνων τῶν ἐν ἡμῶν πλανηθέντες, αἴ εἰσιν ἐκ στανθῶν καὶ κηροῦ, οὕτως ἐνόμισαν καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὡς περ γὰρ, φησὶν, κυτὰι, εἶδος μὲν καὶ ὁμοίωμα σώζουσιν ἀνθρώπου, οὐ μὴν φύσιν ἢ οὐσίαν, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Ἀρειανικὸν δὲ τὸ δυστέθημα. Ἀλλὰ τοῖς τοῦτο λέγουσιν, ἀντιθετὴν τὸ κείμενον ἐν τῇ Γενέσει τῆς γῆς· ὅτι, φησὶν, ὁ Ἀδάμ ἐγέννησε κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Πολὺ γὰρ ἀρμοδιώτερον ἐκεῖνα δεῖξασθαι περὶ εἰκόνας, ὅσα ἡ Γραφὴ φησὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἀνθρώπων (ἐπειδὴ καὶ τὸ προκείμενον θεώρημα εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν Θεοῦ ἀνήκει), ἢ τὰ ἐπὶ τῆς ἀπὸ ξύλου καὶ κηροῦ εἰκόνας, ἧτις οὐκ ἔστι μὲν κυρίως, λέγεται δὲ καταχρηστικῶς εἰκὼν. « Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα » Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. Εἰ δὲ πάντα, οὐκ οὖν καὶ ἄγγελοι. Πῶς οὖν δι' ἄγγέλων νομίζετε ἔχειν τὴν προσαγωγὴν, καὶ οὐ διὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ δεσπότητος τῶν ἀγγέλων ; « Εἴτε θρόνοι. » Ἐπὶ ὁμάδος εἰπὼν τὰ ἀόρατα, πάλιν ὡς περ καθ' ἑνὸς ἐπεφέρχεται τῷ λόγῳ. « Τὰ πάντα δι' αὐτοῦ. » Ἄνω, Ἐν αὐτῷ εἰπὼν ἐκτίσθη τὰ πάντα, νῦν ὡς περ ἐφερμηνεύων ἑαυτὸν φησὶ· Πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται, δηλῶν, ὅτι τὸ εἰρημένον ἄνω, « ἐν, διὰ » ἐστὶ. « Καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. » Τουτέστιν, εἰς αὐτὸν ἤρτηται ἢ πάντων ὑπόστασις. Οὐ γὰρ μόνον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγγαεν, ἀλλὰ καὶ γινόμενα διακρατεῖ.

« Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὅς ἐστιν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεφρῶν, ἵνα γένηται ἐν πάντιν αὐτὸς πρωτεύων. Ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ δι' αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦς.

« Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. » Οὐκ εἶπεν, Ἐγένετο πρὸ πάντων, ἀλλ' Ἔστι πρὸ πάντων, τουτέστι, Πᾶν ὃ ἔαν ἐνοήσης, αὐτὸν προῦντα καὶ προϋφῆστωτα εὐρήσεις, ἀδίδως συνυπάρχοντα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι. Τὸ γὰρ ἄχρονον, ἀρμόδιον Θεῷ. « Ἐν αὐτῷ συνέστηκε. » Δι' αὐτοῦ τὴν γένεσιν καὶ τὴν διαμονὴν ἔχει. « Καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος. » Δείξας καὶ εἰπὼν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, λαμπρὸν λέγει καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι πάντων ὑπάρ-

γων δεσπότης, τοῖς κάτω συνῆψεν αὐτόν. « ε Τῆς Α
 ἑκλήσιας. » Τοῦ πάντων ἀνθρώπων γένους. « Πρω-
 τότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν. » Ἀρχῆ, φησὶν, ἀναστά-
 τως καὶ πρόφασις γενόμενος. Ἡ ἀπαρχὴ δὲ, δηλονο-
 ῶν καὶ τὸ πᾶν ἔχει ἐπόμενον. Ἀπαρχὴ δὲ νοεῖται,
 τὸ ἐξίκετον καὶ Θεῷ εἰς θυσίαν προσαγομένον.
 Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς πεποίηκεν. « Ἐν πᾶσιν
 αἰτὸς πρωτεύων. » Καὶ γὰρ καὶ πρὸ πάντων τῶν
 αἰώνων γεγέννηται: ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸ πάντων
 ἀνθρώπων ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀνάστασιν τὴν
 οὐκ ἔτι ὀφρομένην θάνατον. « Ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκη-
 σεν. » Θέλησις, φησὶ, καὶ εὐδοκία γέγονεν ἐν αὐτῷ,
 τοῦτοῦ, τῷ Χριστῷ, ἅπαν τὸ πλήρωμα κατοικῆ-
 σαι τῆς θεότητος, ὡσεὶ εἶπεν Ἐἴ τι ἦν ὁ Θεὸς Λόγος,
 ἐκεῖ ἤκησε. « Πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι. » [ΟΙ-
 ΚΟΙΜΕΝΙΟΓ.] Οὐ σχετικῶς, ἀλλ' οὐσιωδῶς, ὡς ψυχὴ
 ἐν σώματι, οὐ ψυχὴ γενόμενος τῇ σώματι, ἀλλ' ἐν
 σώματι ἐμφυχωμένῳ ἐνωθεὶς, ὃν τρόπον ἐνοῦται
 ψυχὴ σώματι. — ΙΩΑΝΝ. Τὸ πλήρωμα, οἱ μὲν τῆς
 θεότητος: φασὶ, καθάπερ ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν, ὅτι ἐκ
 τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν,
 τοῦτοῦ, εἴ τι ἦν ὁ Υἱὸς, ὅλος ὁ Υἱὸς: ἐκεῖ ἤκησεν,
 οὐχὶ ἐνέργειά τις, ἀλλ' οὐσία. Οὐκ ἔχει δὲ αἰτίαν
 εἶπεν οὐδεμίαν, ἀλλ' ἣ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο
 γὰρ ἔστι, Ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησεν. « Εἰρηνοποιήσας. »
 Τὴν οὖσαν πάλαι: ἔχθραν λύσας. Εἶτα ἵνα μὴ νομί-
 σῃς εὐτὸν ὑπερέτου τάξει τοῦτο ποιῆσαι, φησὶν, Εἰς
 αὐτόν, τοῦτοῦ, αὐτὸς ἐαυτῷ τε καὶ Πατρὶ τοῦς
 ἀνθρώπους κατήλλαξε: λύσας γὰρ τὴν πάλαι ἔχθραν
 πρὸς Θεόν τε καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους εἰρήνην
 ἐποίησεν. Ὅρα δὲ τῶν λέξεων τὰς ἐμφάσεις. Κα-
 τήλλαξε, φησὶ, καὶ εἰρήνευσεν ἡμᾶς δι' αὐτοῦ, του-
 τοῦ, οὐ λόγῳ καλεῖσας, ἀλλὰ σωματικῶς ἐνε-
 γήσας: καὶ οὐχ ἀπλῶς δι' αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τοῦ
 εἰματος ἐκχυθέντος, καὶ ἐκχυθέντος διὰ τοῦ ἐπνοι-
 ῆστος θανάτου τοῦ σταυροῦ. — [ΦΙΛΤ.] Τὸ ὑπερβα-
 τόν, Εἰρηνοποιήσας δι' αὐτοῦ, τοῦτοῦ, αὐτουργή-
 σας, ἀλλ' οὐ δι' ἐτέρων ἡμῖν πραγματευσάμενος τὴν
 εἰρήνην. Ποῦν δὲ τρόπον ταύτην ἐργάσατο; Διὰ τοῦ
 εἰματος, φησὶ, τῆς σταυρώσεως αὐτοῦ. Σταυρωθεὶς
 γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν, εἰρήνευσε καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς.
 « Εἶτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. » Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πρὸς
 ἑαυτοὺς ἐσπασίεζομεν, καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἔχθρα
 ἔιν, ἀπεχθνομένους ἡμῖν, διὰ τὸ ὑβρίζεσθαι τὸν
 ἐκτῶν δεσπότην ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Πῶς οὖν εἰρή-
 νη γέγονεν; Ἀπήγαγεν ἐν οὐρανῷ τὸ σῶμα αὐτοῦ,
 τὸ ἔχθρον πάλαι. Ἀφῆσεν δὲ καὶ ἐπὶ γῆς ἀγγελοι,
 καὶ γέγονε φίλις λοιπὸν καὶ εἰρήνη. Πῶς οὖν δι' ἀγ-
 γέλων προσάγεσθαι φησὶν ὑπονοεῖτε τῶν ἐκπεπολεμημέ-
 νων, εἰ μὴ αἰτὸς εἰρήνευσεν;

et deinceps facta est pax et amicitia. Quo igitur modo per angelos qui inimici effecti erant vos adduci

potuistis existimatis, nisi ipse pacificasset?

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Παρ' ἔθνῶν προσαγωγῆς τῆς ἐν σώματι Χριστοῦ καὶ
 τῆς διὰ πίστεως. »

« Καὶ ἡμᾶς ποτε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ
 ἐχθρῶν τῷ διανοῶν, ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς ποιν-

⁶ Joan. 1, 16.

consequenter et benignitatem, quod cum omnium
 sit Dominus, inferioribus seipsum conjunxerit
 « Ecclesiae. » Generis omnium hominum. « Pri-
 mogenitus ex mortuis. » Factus, inquit, initium et
 occasio resurrectionis Primitiae vero, nempe om-
 nia habens se sequentia. Intelligitur autem primi-
 tiae quod praecipuum est, et Deo in hostiam
 offertur. Hoc etenim Christus fecit, « Ut sit in
 omnibus ipse primas tenens. » Nam et ante om-
 nia saecula natus est ex Patre, et ante omnes ho-
 mines surrexit ex mortuis, resurrectione quam non
 sit jam subsequutura mors. « Quoniam in illo com-
 placitum est. » Voluntas, inquit, et beneplacitum
 factum est in ipso, nempe Christo, universam plen-
 tudinem inhabitare divinitatis: ac si diceret: Si
 quid erat Deus verbum, ibi inhabitabat — « Univer-
 sam plenitudinem inhabitare. » Non in modum hab-
 itus, sed substantiae, sicut anima in corpore: non
 anima factus corpori, sed in corpore, in illo quod
 animatum erat unitus, quo modo unitur anima
 corpori. — Plenitudinem divinitatis quidam sane
 dicunt, quomodo Joannes dixit quod de plen-
 tudine ejus nos omnes accepimus⁶: hoc est, si
 quid erat Filius, totus Filius ibi habitabat, non ut
 efficacia quaedam seu operatio, sed substantia.
 Nullam autem potest reddere causam nisi Dei vol-
 untatem Nam hoc est quod ait, Quoniam in illo
 complacitum est. « Pace facta, » soluta ea quae
 olim erat inimicitia. Deinde ne ipsum in modum
 ministri id facere existimes, ait: Erga se: hoc est,
 Ipse sibi ipsi ac Patri homines reconciliavit, siqui-
 dem soluta veteri inimicitia inter Deum et angelos
 ac homines pacem fecit. Considera vero dictionum
 emphases Reconciliavit, inquit, ac pacificavit nos
 per seipsum: hoc est, non sermone jubens, sed
 proprio corpore efficiens. Nec simpliciter per sei-
 psum, sed per sanguinem effusum: effusum, in-
 quam, per maximi opprobrii mortem in cruce. —
 Hyperbaton est, Pace facta per seipsum: hoc est,
 non per alios conciliata nobis pace, sed per sei-
 psum effecta. Quo autem modo hanc effectit? ■■■
 Per sanguinem, inquit, crucifixione sua. Cruci-
 fixus enim pro nobis pacificavit ac reconciliavit
 nos. « Sive quae in terra sunt. » Siquidem nos
 quoque adversus ipsum dissidebamus et inimicitia
 erat adversus angelos, inimicos nobis effectos, eo
 quod illorum Dominus esset ab hominibus injuria
 affectus. Quo modo ergo pax facta est; Corpus
 ipsius in caelum subductum abstulit veterem ini-
 micitiam. Apparuerunt autem et in terra angeli,

CAPUT IV.

*De gentium adductione, quae facta est in corpore
 et passione Christi per fidem.*

1, 21-23. *Et vos qui quondam eratis abalienati et
 inimicemente, in operibus malis, nunc tamen recon-*

ciliavit in corpore carnis suæ per mortem, ut exhiberet vos sanctos: et irreprehensibiles et inculpato in conspectu suo: si tamen permanetis in fide fundati ac stabiles nec dimovemini a spe Evangelii quod audistis, quod prædicatum est apud universam creaturam, quæ sub cælo est cujus factus sum ego Paulus minister.

τὸν οὐρανὸν, ὡς ἐγενόμην ἐγὼ Πᾶλος διάκονος.

Hic ostendit quod etiam cum essent reconcilia-tione indigni, reconciliaverit. Eratis enim, inquit, inimici et abalienati. Siquidem non solum eramus sub potestate Satanæ, verumetiam erga Deum gerabamus hostilem animum. « Et inimici mente. » Hoc est, Non inviti mala operati sumus et subita quadam correptione abducti: sed communi studio, et inimicitiam erga Deum cogitationibus an-tea imaginantes, adeo ac inimicas ipsi actiones progrediamur. Idcirco abundans fuit divina benignitas, **¶ 24** quod eos etiam qui ejusmodi essent reconciliaverit ac susceperit. « Inoperibus malis. » Non in menteduntaxat alienatio erat, neque in sola voluntate, sed etiam operibus inimici eratis, inquit, et quæ inimicorum sunt operabamini. « In corpore carnis suæ. » Rursus ponit modum reconciliationis, sciens ipsum esse divinum, quia per corpus suum reconciliavit: non solum verberatus ac alapis cæsus, sed et mortuus, idque morte maxime probrosa. « Ut exhiberet vos sanctos. » Quod superius dixit: Qui idoneos nos fecit, hoc etiam nunc designat. Neque enim solum per reconciliationem a peccatis liberavit, sed et sanctos et irreprehensibiles ac inculpato exhibuit. « Et inculpato. » Quasi qui ne ansam quidem peccati dederint. « In conspectu suo. » Donata sanctimonia quæ in conspectu ipsius est. « Si tamen permanetis. » Ne laxos reddat ipsos et existiment quod Christi mors rem omnem peregerit, nec deinceps opus sit quopiam nostro opere, addit: Si tamen permanetis in fide spei Evangelii. Nec utcumque permanetis: contingit enim et fluctuantem permanere: sed fundati, inquit, ac stabiles, nec dimovemini a spe Evangelii. Quæ est autem spes Evangelii? Christus « Quod audistis, quod prædicatum est. » Ipsi primùm in testes citatis, postea dixit orbem qui inhabitatur. Non ait autem: Quod prædicatur, sed Prædicatum est, hoc est, jam creditum est. « Cujus factus sum ego Paulus minister. » Admiratione dignum significat Evangelium. Cujus, inquit, minister ego Paulus factus sum. Jam enim magnum erat Pauli nomen. Et bene, ait, minister. Nihil, inquit, proprium dico, sed administro Deo.

CAPUT V.

De doctrina ipsius tradita per labores, reconciliativa, ad exhibitionem coram Deo

1, 24-25. *Nunc gaudeo super afflictionibus meis pro vobis, et vicissim compleo quæ desunt afflictionum Christi in carne mea, pro corpore ipsius, quod est Ecclesia: cujus Ecclesie factus sum ego mini-*

ροῖς. Νυνὶ δὲ ἀποκατίλλαζε τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, διὰ τοῦ θανάτου παραστήσει ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους, καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ. Εἴ γε ἐπιμένετε τῇ πίστει θεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι, καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου, οὐ ἠκούσατε τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ

Ἐντεῦθα δεικνυσιν, ὅτι καὶ ἀνάξίους ὄντας τῆς καταλλαγῆς κατίλλαζεν. Ἦτε γὰρ, φησὶν, ἐχθροὶ καὶ ἀπηλλοτριωμένοι. Οὐ γὰρ μόνον ἤμεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σατανᾶ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπεχθῶς εἴχομεν. « Καὶ ἐχθρὸς τῇ δικαιοφ. » Ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἄκοντες ἀπράττομεν τὰ ἔργα τὰ πονηρὰ καὶ κατὰ συναρπαγὴν, ἀλλὰ μετὰ μελέτης, καὶ τὴν ἐχθραν τὴν πρὸς Θεὸν τοῖς λογισμοῖς προτυπόσαντες, οὕτως ἐπὶ τὰς ἐχθρὰς αὐτῶν πράξεις ἐχωροῦμεν. Διὸ ἄφατος ἡ θεία φιλανθρωπία, ὅτι καὶ τοιοῦτους ὄντας κατίλλαζε καὶ προσεδέξατο. « Ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς. » Οὐ μέγχι διανοίας ἦν ἡ ἀλλοτριώσις, οὐδὲ ἄγχι προαιρέσεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις ἐχθροὶ ἦτε, φησὶ, τὸ ἀχρῶν πράττοντες. « Ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. » Πᾶλιν τὸν τρόπον τῆς καταλλαγῆς τίθησιν, εἰδὼς θεῖον αὐτὸν ὑπάρχοντα, ὅτι διὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ, φησὶ, κατίλλαζεν, οὐ μόνον πληγῆς ἢ βραχισθῆς, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκων καὶ τῷ αἰχίστῳ θανάτῳ. « Παραστήσει ὑμᾶς ἁγίους. » Ὅπερ ἄνω φησὶ, τῷ ἰκανώσαντι ἡμᾶς, τοῦτο καὶ νῦν αἰνέττεται. Ὅτι οὐχ ἁμορτιῶν ἐβρόσαστο μόνον διὰ τῆς καταλλαγῆς, ἀλλὰ καὶ ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους παρέστησε. « Καὶ ἀνεγκλήτους. » Ὡσπερ μὴ δὲ λαθεῖν ἀμαρτίας δεδωκότας. « Κατενώπιον αὐτοῦ. » Τὴν κατενώπιον αὐτοῦ ἀγιωσύνην χριστιάνωνος. « Εἴτε ἐπιμένετε. » Ἴνα μὴ χυθῶντος νότου ποιήσῃ, καὶ νομίσωσιν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ τὸ πᾶν εἰργάσαστο καὶ λοιπὸν οὐ χρεία τινὸς ἡμετέρου, προστεθῆσιν. Εἴ γε, φησὶν, ἐπιμένετε τῇ πίστει τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐπιμένετε, (ἐν γὰρ καὶ σκαλευόμενοι ἐπιμένειν,) ἀλλὰ θεμελιωμένοι, φησὶ, καὶ ἑδραῖοι, καὶ μὴ μετακινούμενοι, ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ Εὐαγγελίου. Τίς δὲ ἡ ἐλπίς τοῦ Εὐαγγελλίου; Ὁ Χριστός. « Οὐ ἠκούσατε τοῦ κηρυχθέντος. » Αὐτοῖς πρώτους καλέσας μάρτυρας, οὕτως εἶπε τὴν οἰκουμένην. Οὐκ εἶπε δὲ, κηρυσσόμενου, ἀλλὰ κηρυχθέντος, τουτέστι, πιστευσάντος λοιπὸν. « Οὐ ἐγενόμην ἐγὼ Πᾶλος διάκονος. » Τὸ ἀξιοθαύμαστον τοῦ Εὐαγγελίου δηλοῖ. Οὐ, φησὶ, διάκονος ἐγενόμην ἐγὼ Πᾶλος. Λοιπὸν γὰρ μέγα ἦν τὸ Παύλου ὄνομα. Καλῶς δὲ τὸ διάκονος. Οὐδὲν, φησὶν, ἴδιον λέγω, ἀλλὰ Θεοῦ διακονῶ.

ΚΕΦΑΛΑ Ε΄.

« Περὶ τῆς διὰ τῶν πόγων αὐτοῦ διδασχῆς, ἀνακτητικῆς εἰς πράξεις Θεοῦ »

« Νῦν χαίρω ἐν τοῖς πηθήμασι μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀνταντιπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Ἦς ἐγενόμην ἐγὼ

διάκονος κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ τὴν *Aster juxta dispensationem Dei, quæ datur est mihi ut vos compleatis sermonem Dei.*
δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. »

Καὶ τοσοῦτον, φησὶν, ἔστιν ἀληθῆς ἡ ἐλπίς τοῦ Ἐυαγγελίου, ὅτι καὶ πάσχειν αἰρούμαι δι' αὐτὴν, καὶ χαίρω πάσχων. Πάσχω δὲ, οὐχ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς, ἵνα ὑμᾶς ὠφελῶσαι δυναθῶ. « Καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα. » βαβαί! οἶον λέγει; Εἰ ὁ Χριστὸς ἐνανθρωπήσας, ἐμπαιχθεὶς, καὶ ῥαπιθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς, καὶ ἀποθνήσκων, ὀφείλων τι καὶ χρεωστῶν ὑμῖν ἀπάλθην ὡς μελιζοῦ παθεῖν ὀφείλων, ταῦτα ἐγὼ ἀνταναπληρῶ. Εἴ τι γὰρ ὑπέστησε παθεῖν, ἐγὼ πάσχω, φησὶν. — [Φιλιπ.] Ὁ Χριστὸς γὰρ ῥαπιθεὶς, καὶ ἐμπαιχθεὶς, καὶ μαστιγθεὶς, καὶ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν, οὐχ ἀπλῶς ἐπλήρωσε πάντα, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν, καὶ ἀφράστῃ βίῳ ἐξεπλήρωσε. Χρεώσται οὖν πάντες καθεστῆκαμεν, ἀντι τῶν μυρίων ἐκείνων καὶ σωσικῶσμων παθῶν, καὶ αὐτοὶ ὑπομένειν καὶ ἀντείστασθαι παθήματα καὶ θλίψεις ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἵνα ἀνταναπληρώσωμεν ἃ ἔπαθεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀλλὰ μὴ ἀνταναπληρῶσαι αὐτὰ, τοῦτο ἔστιν, ἴσως καὶ ὁμοίως παθεῖν, καὶ μηδεὶ ἐλλίπειν ἀδύνατον. Ἀλλ' ὅσα ἂν πάθωμεν, ὑστερήμα ἐστὶ πρὸς τὰς θλίψεις τοῦ Χριστοῦ. Πῶς γὰρ ἂν καὶ ἀνταναπληρωθῆι τὸ, Δεσπότην ὑπὲρ δούλου παθεῖν, διὰ τοῦ δούλου ὑπὲρ Δεσπότη; Οὐ γὰρ ἴσον τοῦτο οὐδὲ ὁμοιον, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἡ τὸ ἀνεμάριτον ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν καὶ προσκεκρουκῶτων, διὰ τοῦ τοῦ δὲ ἁμαρτωλοῦ ὑπὲρ εὐεργέτου καὶ ἀναμαρτήτου καὶ μυρία. Διὸ ὅσα ἂν τι πάσχοι ἀνταναπληρῶσαι θέλων, ὑστερήμα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἀνταναπληροῦ. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ πάντων πλέον ὑπὲρ Χριστοῦ ὄραμα, ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μυρία πάσχων δεῖνα, τοῦτο εἶδως καὶ διδάσκων λέγει. « Ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ. » Ἄνω εἰπόν, ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν πάσχω, νῦν βεβαιώτερον καὶ ἀξιολογώτερον αὐτὸ λέγει. Μὴ γὰρ, φησὶν, ἀπιστήσητε, εἰ ἄρα ὑπὲρ ὑμῶν ἀνέχομαι παθεῖν. Ὑπὲρ ὑμῶν γὰρ πάσχιον, ὑπὲρ τοῦ σώματος τοῦ Θεοῦ μου πάσχω. Σῶμα γὰρ αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία, ἧς ἠξίωσεν εἶναι κεφαλὴ. Μέρος δὲ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καμαρῆς. « Ἦς ἐγενόμην ἐγὼ διάκονος. » Παθεσθαι παραρρῶν ὀφείλετε τῷ ὑπὸ Θεοῦ γενομένῳ διακόνῳ. « Κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ. » Ἡ ταῦτό φησὶν, ὅτι αὐτὸς ἀναληθείας, ἡμᾶς εἴασε κηρῶσαι, ἵνα μὴ ἐγκαταλειθεῖσθαι νομίσητε, ἢ ὅτι πλέον πάντων ἐμὲ ἄλλοις συνεχώρησεν, ἵνα ἀξιοπιστότερος ὢ κηρῶς, ἢ ὅτι οἱ ἄλλοι τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον, διὰ Θεοῦ ἰκονομασίας. « Εἰς ὑμᾶς. » Τοῦτοστιν εἰς τὰ ἔθνη. « Πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. » Δείκνυσιν ὅτι ἐστὶ πληρῶσαι εἶχον.

plus cæteris omnibus affigi permisit, ut magis idoneus essem prædicator. Aut, quod gentes nequam sermonem suscepissent absque Dei dispensatione. « In vos. » Hoc est, in gentes « Complendi sermonem Dei. » Ostendit quod illi complete adhuc non habebant.

« Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκρυφθέν ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τῆς ἀγίας αὐτοῦ, οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου

Et adeo, inquit, vera spes est evangelii quod etiam propter ipsam pati eligo et patiens gaudeo. Patior autem non pro meipso, sed propter vos, ut vos juvare possim. « Et vicissim compleo quæ desunt. » Papæ! quidnam est quod ait? Si Christus homo factus, illusus, et a lapis cæsus, crucifixus ac mortuus, quidpiam debens et obligatus vobis discessit, cum majora pati debuisse, hæc ego vicissim compleo. Si quid defuit quod ille pateretur, ego, inquit, patior. — Christus enim alapis cæsus ac illusus, flagellatus et crucifixus pro nobis, non simplici modo omnia complevit, sed supra mentem quoque, et sermone non investigabili explevit. Omnes itaque debitores constituti sumus ob innumeras illas et mundum salvantes afflictiones, ut ipsi etiam tolleremus, vicissimque sustineamus afflictiones ac calamitates pro Christo et corpore ipsius, ut vicissim compleamus quæ passus est Christus pro nobis. Atqui vicissim ipsa complere, id est, æque ac simili modo pati ita, ut nihil prætermittatur, omnino impossibile est: nam quæcunque passi fuerimus, deerit adhuc aliquid ad Christi afflictiones. Quo igitur modo vicissim compleri poterit quod Dominus pro servo passus est, per hoc quod servo patiatur pro Domino? neque enim hoc æquale erit aut simile, quum potius longo adhuc aberit intervallo. ¶ Utrum enim per hoc quod ii qui peccatis sunt obnoxii aliquid tolerant pro eo qui de ipsis bene meritus est nec peccare potest, æquale ei redditur, quod est impeccabilem tanta sustinuisse pro peccatoribus et iis qui ipsum offenderant? aliaque sunt innumera quæ differentiam ostendant. Idcirco quæcunque passus fuerit quispiam vicissim complere volens, defectum ab afflictionibus Christi vicissim complet. Quapropter beatus quoque Paulus, qui pro Christo passusquam cæteri omnes cucurrerat, qui in dies pericula sustinebat innumera: hoc sciens ac docens, dicebat: « Pro corpore ipsius. » Cum superius dixerit: Pro vobis patior: nunc idem firmiter ac credibiliter dicit. Siquidem vos, inquit increduli maneat, si ego pro vobis pati sustineo; nam pro vobis patiens, pro corpore Dei mei patior. Corpus enim ipsius Ecclesia est, cujus dignatus est esse caput, vos autem pascitis universalis Ecclesie. « Cujus Ecclesie factus sum ego minister, » Debetis itaque ei parere quia Deo minister effectus est. « Juxta dispensationem Dei. » Aut hoc ait: Ipse assumptus per nos ut prædicarem, ne vos derelictos existimaretis. Aut me

I, 26-29. *Mysterium quod reconditum fuit a sæculis et a generationibus nunc autem patefactum est sanctis illius: quibus voluit Deus notum facere quæ sit opulencia gloria mysterii hujus inter gentes qui*

in vobis est Christusspes gloriæ: quem nos annuntiamus, admonentes omnem hominem, et docentes omnem hominem in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu: ad quod etiam laboro, deceatans secundum efficaciam ejus agentem in me per virtutem.

« *Mysterium quod reconditum fuit.* » Hoc inter Dei beneficia est, quod id quod omnibus ignotum erat, et soli Deo cognitum: quod a sæculis quidem decretum erat, sed reconditum, hominibus patefecerit: non omnibus, sed iis quos voluit: voluit autem **✠✠✠** ut qui digni sunt cognoscerent. « *Quæ sit opulencia gloriæ.* » Dispensatio, inquit, Dei facta est, ut per me notum fieret gentibus quæ sit opulencia gloriæ annuntiati ministerii. Dicit autem de incarnatione, præterea et de vocatione gentium. « *Inter gentes.* » Quod inter gentes, inquit, factum est: non quod inter solas gentes factum sit, sed quod hoc magis admirandum fuerit, ut quæ tantum aberant a Deo, advocarentur. « *Quæ in vobis est Christus.* » Quæ opulencia mysterii, inquit, est Christus. Per ipsum igitur etiam credite vos adduci, ut qui in vobis est per fidem, per quem, ait, æternam vitam consequi speramus. « *Admonentes omnem hominem.* » Non necessario, inquit, cogentes, sed veluti patres adhortantes. Nam et hoc Dei mysterium est, ut iis qui in terra sunt persuadeantur, trahantur et non cogantur. « *In omni sapientia.* » An enim sapientiæ non est ferinis persuadere gentibus? « *Ut exhibeamus omnem hominem.* » Neque enim sancta ipsis anima explebatur et omnem hominem Christo volebat offerre, atque ad hoc laborabat ac decertabat. Nam ita se habebat etiam erga hostes intellectuales ac sensibiles. « *Secundum efficaciam ejus.* » Deinde quoniam dixit: Laboro, et decertans, suum laborem ac certamen ad christum refert, ac si diceret: Non meum hoc opus est: qui enim me fortem facit, et ut sufficiens ad resistendum adversariis, Christus est qui operatur in me ut possim. Per hoc autem exhortatur ipsis ut sibi pareant: quasi Deus ad prædicationem sibi sit auxilio.

CAPUT VI.

Quod non oporteat eos qui sapientiam habent in Christo, humana incedere fallaci sapientia.

II, 1-5. *Nam volo vos scire quantam sollicitudinem habeam de vobis et his qui sunt Laodiceæ, et quotquot non viderunt faciem meam in carne, ✠✠✠ ut consolationem accipiant corda illorum, cum co-hæserint in charitate, et in omnem opulenciam certæ persuasionis intelligentiæ, in cognitionem mysterii Dei et Patris et Christi, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ ac scientiæ reconditi. Hoc autem dico, ne quis vobis imponat probabilitate sermonis, Quamquam enim carne absens sim, spiritu tamen vobiscum sum, gaudens ac videns vestrum ordinem et sollicitudinem vestram in Christum fidei.*

Α ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπίς τῆς δόξης, ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν. Νοουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ. Ἴνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος, κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει. »

« *Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον.* » Τοῦτο τῶν τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν, ὅτι τὸ πᾶσιν ἄγνωστον καὶ Θεῷ μόνῳ ἐγνωσμένον, καὶ βεβουλευμένον μὲν ἀπὸ τῶν αἰώνων, ἀποκεκρυμμένον δὲ, ἐφανέρωσε τοῖς ἀνθρώποις, οὐ πᾶσιν, ἀλλ' οἷς ἠθέλησεν ἠθέλησε δὲ τοῖς ἀξίοις τοῦ γνῶναι. « *Τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης.* » Οἰκονομία γέγονε, φησί, Θεοῦ, δι' ἐμοῦ γνωρισθῆναι τοῖς ἔθνεσι, τίς ἐστὶν ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ καταγγελλομένου μυστηρίου. Λέγει δὲ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἔτι δὲ κρὶ περὶ τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως. « *Ἐν τοῖς ἔθνεσιν.* » Τοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι, φησί, γενομένου. Οὐχ ὅτι ἐν τοῖς ἔθνεσι μόνοις γέγονεν, ἀλλ' ὅτι τοῦτο παραδοξότερον ἦν, τὸ προσκληθῆναι τοὺς τοσοῦτον ἀπέχοντας Θεοῦ. « *Ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν.* » Ὅς πλοῦτος μυστηρίου, φησὶν, ἐστὶν ὁ Χριστὸς. Δι' αὐτοῦ τοιαυτῶν καὶ πιστεύετε προτάγεσθαι, ὡς ἐν ὑμῖν ὄντος διὰ τῆς πίστεως, δι' οὗ, φησὶν, ἐλπίζομεν τῆς αἰωνίου δόξης τυχεῖν. « *Νοουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον.* » Οὐκ ἐξ ἀνάγκης, φησὶν, ἀλλ' ὡς πατέρες νοουθετοῦντες. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο Θεοῦ μυστήριον, τὸ πεισθῆναι καὶ μὴ βιασθῆναι τοὺς ἐπὶ γῆς. « *Ἐν πάσῃ σοφίᾳ.* » Πῶς γὰρ οὐ σοφίας τὸ πείθειν τὰ θηριώδη ἔθνη; « *Ἴνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον.* » Ἀπλήστως γὰρ εἶχεν ἡ ἀγία αὐτοῦ ψυχὴ, καὶ πάντα ἄνθρωπον ἠθούλετο Χριστῷ προσενέγκαι, καὶ εἰς τοῦτο ἐκοπίε καὶ ἠγωνίζετο. Εἶχε γὰρ καὶ πρὸς ἀντιπάλους νοητοὺς καὶ αἰσθητοὺς. « *Κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ.* » Εἶτα ἐπειδὴ, Κοπιῶ, εἶπε, καὶ ἀγωνιζόμενος, τὸν αὐτοῦ κόπον καὶ ἀγῶνα τῷ Χριστῷ ἀνατιθεῖς, ὡσεὶ εἶπεν Οὐκ ἐμὸν τοῦτο ἔργον. Ὁ γὰρ ἰσχυρὸν με παῖων καὶ ἀρκούντα πρὸς τοὺς ἐναντιοῦς, ὁ Χριστὸς ἐστίν, ἐνεργῶν ἐν ἐμοὶ τὸ δύνασθαι. Ταῦτα δὲ προτρέπεται αὐτοὺς πείθεσθαι αὐτῷ, ὡς Θεοῦ συνεργούτους αὐτῷ περὶ τὸ κήρυγμα.

D

ΚΕΦΑΛ. 5'

« *Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ ἀπατηλῇ τοῦς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν ἔχοντας.* »

« *Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ὅσοι οὐχ ἐωράκασι τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί, ἵνα παρακληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθῆναι ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπιγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν φεῖσι πάντες οἱ θεσσαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. Τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μὴ τις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ. Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπέμει, ἀλλὰ ὑπὸ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἶμι, χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τέρψιν, καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν.* »

ἵνα μή τις αὐτῶν βλάβη καὶ ἀσθενείας ἕνεκεν ἀδὲξῃ λέγεσθαι τὸ λεγόμενον, καὶ τοὺς Λαοδικεῖς προσέθηκε. Καὶ ἵνα μή δοκῇ κατεγνωκέναι αὐτῶν, καὶ τὴν αἰτίαν τέθεικε τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀγῶνος καὶ φροῦ. ὅτι, φησὶν, οὐπω με ἐν σαρκὶ ἐωράκατε. « ἵνα παρκληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν. » Λοιπὸν ἐμῆλθει εἰς τὸ δόγμα. Ἀγῶνα. ἔχω, φησὶν, ἵνα παρκληθῶσιν αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἐνωθέντων καὶ στάντων ἐν ἀγάπῃ. Ἐν γὰρ καὶ ἄλλως δοκεῖν ἐστάναι. ἀλλ' ἐν ἀγάπῃ, φησί. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄντως ἐστάναι.

« Συμβιβασθέντων. » Οἷον ἐνωθέντων. « Καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως. » ἵνα πλουσίως, φησὶν, ἡ πληροφορία ὑμῶν γένηται διὰ τῆς συνέσεως, ἧς χωρὶς οὐκ ἂν ἄλλως τις πληροφορηθεῖ πλουσίως ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἐπιγνωσει τοῦ μυστηρίου. « Τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. » Τί δὲ Πατὴρ καὶ Υἱὸς μυστήριον; Τὸ τὴν προσαγωγὴν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ γίνεσθαι, καὶ οὐ διὰ τῶν ἀγγέλων. « Ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροί. » Εἰ ὧν εἰσι ἐν αὐτῷ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καλῶς καὶ νῦν ἦλθε, καὶ πάλιν οὐκ ἦλθεν. Ἐγκαλοῦσι γὰρ τινες τῶν ἀσεδῶν. « Τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως. » Ἐν ᾧ Χριστῷ, πάντες εἰσι οἱ θησαυροί. Οὐδὲν, φησὶν ἢ οὐδὲν ὁ Πατὴρ, αὐτὸς ἀγνοεῖ. « Ἀπόκρυφοι. » Αὐτὸς, φησὶν, οἶδε μόνος. Ἀδελφὴ δὲ ἡ δικαιοσύνη πρὸς τὴν κτίσιν ὄρα, οὐ πρὸς τὴν ἀγίαν καὶ μακαρίαν Τριάδα. « Τοῦτο δε λέγω » Τοῦτο δε εἶπον, φησὶν, ἵνα μή τις ὑμᾶς ἀπταξῆ ἐν πηθολογίᾳ. ὡς εἰδῶς τι. Οὐδεὶς ἀνθρώπων οἶδεν, φησὶ, τί Θεοῦ γὰρ ἐστὶ τὸ πάντα εἰδέναι. « Εἰ γὰρ καὶ τῆ σαρκὶ ἄπειμι. » Ἀκούουθον ἦν εἶπεν. « Εἰ γὰρ καὶ τῆ σαρκὶ ἄπειμι, πλην διὰ τοῦ πνεύματος οἶδα ὑπᾶς ἀπταῶντες ὑμᾶς. » Ἀλλὰ τοῦτο μὲν, πρὸς τὸ μή σφόδρα πληξῆσαι, ἐπιώπησεν. Εἰς ἀγάπης δὲ ἀκτινῶν ῥήμα, καὶ εἰς ἐγκώμιον αὐτῶν κατέληξεν. « Ἰμῶν τὴν τάξιν. » Οἷον τὴν εὐταξίαν. « Καὶ τὸ στερέωμα. » Οὐκ εἶπε πίστιν, ἀλλὰ στερέωμα πίστεως, τὸ βέβαιον καὶ σταθερὸν ὀληῶν. — [ΘΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Τοῦτο δε φησὶν, ἅμα μὲν ἐγκωμιάζων, ἅμα δὲ ἀντιτιθέμενος ἐκείνην εἶναι κυρίως πίστιν, τὴν τὸ βέβαιον καὶ τὸ σταθερὸν ἔχουσαν,

« ὡς οὐκ παρελθέτε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε, ἐρριζωμένοι καὶ ἐποικοδομούμενοι ἐν αὐτῷ, καὶ βεβαιούμενοι ἐν τῇ πίστει, καθὼς ἐδιδάχθητε. περισσεύοντες ἐν ἀσῆ ἐν εὐχαριστίᾳ. Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ σπληγῶν, διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἐπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν, ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Καὶ ἐστὶ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ κάσῃς ἀρχῆς καὶ ἰσοῦς. »

Μηδὲν, φησὶν, ἐπίσαντον ἀκούετε, ἀλλ' ὁ παρελθέτε κρατεῖτε. « Ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε. » Καλῶς τὸ Περιπατεῖτε, ὀληνόντι, αὐτὸς ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸν Πατέρα ἀγούσα, καὶ οὐχ οἱ ἄγγελοι. « Ἐρριζωμένοι. » Μὴ ποτὲ μὲν ἐν Χριστῷ, ποτὲ δὲ ἐν ἄλλῳ περιπατεῖτε. « Καὶ ἐποικοδομούμενοι,

Ne quis id quod dicitur existimet propter illorum dici segnitiem ac imbecillitatem, etiam Laodicenses addidit: et ne ipseos condemnasse videatur, causam quoque addidit certaminis ac timoris pro eis suscepti: quia nundum, ait, me vidistis. « Ut consolationem accipiant corda illorum. » Consequenter hoc ad dogma refert. Decerto, inquit, ut consolationem accipiant corda illorum qui uniti sunt ac persistunt in charitate. Contingit enim et alio modo videri stare: sed ait, in charitate: nam hoc est vere stare, « Cum cohaeserint. » Hoc est, uniti fuerint. « Et in omnem opulentiam certe persuasionis intelligentiae. » Ut abunde, inquit, certafiat vestra persuasio per intelligentiam: sine qua nemo abunde certior fieri poterit in fide et cognitione mysterii. « Mysterii Dei et Patris. » Quod est autem, mysterium Patris et Filii? Quod per Filium adducantur ad Patrem, et non per sanctos angelos: « In quo sunt omnes thesauri. » Si ergo sunt in ipso omnes thesauri sapientiae, recte et nunc venit et olim non venit: nam id impii quidam criminantur. « Sapientiae ac scientiae. » In quo Christo sunt omnes thesauri: nihil ignorat ipse eorum quae novit Pater. « Reconditi, » Ipse solus novit. Adverte quod haec differentia sit in ordine ad creaturam, non ad sanctam ac beatam Trinitatem. « Hoc autem dico. » Hoc, inquit, dixi, ne quis vos decipiat per sermonis probabilitatem, tanquam aliquid sciret: Nullus, inquit, hominum quidquam novit, solus enim Dei et omnia scire. « Quanquam enim carne absens sim. » Consequens erat ut diceret: Quanquam enim carne absens sim, spiritu tamen novi eos qui vobis imponunt. 129) Verum hoc quidem, ne vehementius perstringeret, conticuit: sed in verbum terminavit dilectionis ostensivum et in laudem ipsorum. Vestrum ordinem. « Bonum nempe ordinem. » Et soliditatem. « Non dixit Fidem, sed fidei soliditatem, significans firmitatem ac stabilitatem. — Hoc autem, ait, simul quidem collaudans, simul etiam innuens illam proprie esse fidem quae stabilis est ac firmiter inhaeret.

II, 6-10. *Quemadmodum igitur accepistis Christum Jesum Dominum, ita in eo ambulate, ut radices habeatis in illo fixas, et in eo superstruamini ac confirmemini per fidem, sicut edoculistis, exuberantes in ea cum gratiarum actione. Vide ne quis vos depredetur per philosophiam et inanem deceptionem, juxta constitutionem, h. m. m. juxtaamenta mundi et non juxta Christum. Qui etiam in illo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter: et estis in illo cum leti qui est caput omnis principatus ac potestatis.*

Nihil, inquit, noviter inductum audiat, sed quod accepistis servate. In eo ambulate. « Recte ait, Ambulate: ac si diceret: Ipsa est via qua ducit ad Patrem et non angeli. « Ut radices habeatis in illo fixas. » Non unum quidem in ipso, nunc vero in alio ambuletis. « Et in eo superstruamini. » Hoc

est, crescite super fundamentum Christi. « Ac confirmemini. » Nihil ambiguum sit neque vacillans. « Sicut edocti estis. » In fide quidem edocti estis: attamen oportet in dies in ipsa exuberare, ignitiam accipiendo fidem. « Cum gratiarum actione. » Quod adeo longe distantes prope fecerit Deus. « Videte ne quis vos deprædetur. » Doctrina interdictum habet auditores exterrens. Deprædetur autem a fide oculis ac latentibus insidiis. « Per philosophiam et idanem deceptionem. » Quoniam philosophiæ nomen grave ac venerandum esse videtur, deceptionem adjunxit: inanem vero, ail, vanam aut quæ recentiora quædam ac dissona doceat. « Juxta elementa mundi. » Si figuram universi mundi in medium adducit, multo magis elementorum quæ in ipso sunt. « Et non juxta Christum. » Jam deinceps increpationem exorditur de dierum observatione. 130 Elementa autem mundi dicit solem et lunam, per quæ apud insipientes sicut dierum observationes, in aspectibus luce earentibus et in eclipsibus. Etiam si ex dimidia tantum parte, inquit, contingere vos Christo ac elementis adhærere, ne ita quidem ferendum esset; nunc vero omnino vos a Christo adducunt. « Quoniam in illo inhabitat. » Quomodo autem contingit et in carne substantialiter inhabitare Deum Verbum, et secundum personam ipsi uniti, ac ubique esse non in ipsa conclusum? Tale quid factum esse intelligamus, quod etiam in luce accidit: omnis tamen imago omneque exemplum longe abest ab ipsa veritate. Quomodo enim fieri potest, ut sensibilia repræsentent divina? Dicendum tamen est. Quemadmodum lux in initio ante cætera producta, cum corporea et immaterialis esset, in corpore tamen solari continebatur? attamen etiam in ipso est non prohibetur neque impeditur quin omnia illuminet. Ita et Deus Verbum, qui in principio carnem non habebat, incarnatus non prohibetur etiam carni uniri secundum personam, sicut in ipsa non concludatur, sed omnia impleat. Et ob id, ut opinor, ipse Dominus seipsum lucem appellavit 7: et Malachias Solem justitiæ ipsum appellavit 8. Præterea et Psalmographus, qui ait: Cecidit ignis super eos et non viderunt solem 9. — « Omnis plenitudo divinitatis. » Quidquid est, inquit, Deus verbum, in ipso inhabitat. Ne tamen ipsum ex hoc esse conclusum intelligas: siquidem totus incarnatus est, et totus et cum Patre: unumque corpore circumscriptus sit, tamen divinitate manet incircumscriptus. « Corporaliter. » Hoc est, secundum substantiam et non solo habitu aut figura. Et eo modo, inquit, quo habitat anima in corpore, ita hæc habitavit in assumpto homine. Quomodo autem habitat anima in corpore? Sane inconfuse, indivise. Quoniam enim dixerat: Inhabitat: ne existimes quod in eo sit operata, sicut et de prophetis dicitur Inhabitat enim in ipsis Deus juxta

τουτέστιν, αἰζόντες ἐν τῷ θεμελίῳ τοῦ Χριστοῦ. « Καὶ βεβαιούμενοι. » Μηδὲν, φησὶν, ἀμφίβολον, μηδὲ ἐν δισταγμῷ. « Καθὼς ἐδιδάχθητε. » Ἐδιδάχθητε μὲν τὴν πίστιν, δεῖ μὲντοι καὶ περισσεύειν ἐν αὐτῇ ὁσημέραι, διάπυρον τὴν πίστιν κτωμένους. « Σὺν εὐχαριστίᾳ. » Ὅτι τοὺς οὕτω μακρὰν, ἐγγὺς πεποίηκεν ὁ Θεός. « Βλέπετε μὴ τις ὑμᾶς ἔσται ὁ σὺλαγωγῶν. » Διδασκαλία μετὰ παραγγελίας, ἐκφοβοῦσα τοὺς ἀχροτάς. Εὐλαγωγῶν δὲ, ἀπὸ τῆς πίστεως, φησὶν, ἀφανέσι καὶ λαθραῖσι ἐπιβουλαῖς. « Διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης. » Ἐπειδὴ τὸ τῆς φιλοσοφίας ὄνομα σεμνὸν εἶναι δοκεῖ, τὴν ἀπάτην προσέειψε. Κενὴν δὲ φησι, τὴν ματαιάν, ἣ τὴν νεώτερά τινα καὶ ἀπᾶθοντα διδάσκουσιν. « Κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. » Εἰ τὸ σχῆμα παντὸς τοῦ κόσμου παράγει, πολλῶν μᾶλλον τῶν ἐν αὐτῷ στοιχείων. « Καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. » Ἦδη λοιπὸν τοῦ ἐλέγχου ἄρχεται, τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως. Στοιχεῖα δὲ φησι κόσμου, ἥλιον καὶ σελήνην, δι' ὧν τοὺς ἄφροσι, αἱ τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεις ἐν ταῖς ἀφωτιστοῖς φάσεισι καὶ ἐκλείψουσιν. Εἰ καὶ ἐξ ἡμισείας, φησὶν, ἐντὴν καὶ τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς στοιχείοις προσέχειν, καὶ οὕτως ἀφόρητον· νῦν δὲ, φησὶ, παντελῶς ὑμᾶς ἀπάγουσι τοῦ Χριστοῦ. « Ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ. » Καὶ πῶς ἔνεστι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ οὐσιωδῶς κατοικεῖν τὸν Θεὸν Λόγον καὶ καθ' ὑπόστασιν αὐτῇ ἡνώσθαι, καὶ πανταχοῦ εἶναι μὴ περικλειόμενον ἐν αὐτῇ; Τοιοῦτον τι γεγενῆσθαι νοήσωμεν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ φωτός. Ἐλαττοῦται δὲ πᾶσα εἰκὼν καὶ ἅπαν παράδειγμα τῆς ἀληθείας. Πῶς γὰρ ἂν τὰ αἰσθητὰ, διασημανεῖ τὰ θεῖα; Πλὴν λεκτέον. Ὡσπερ τὸ προτόγονον φῶς ἐν ἀρχῇ, ἀσώματον καὶ ἄυλον ὑπάρχον, ἐνεκράθη τῷ ἡλικαῖῳ σώματι, καὶ γέγονε τρόπον τινὰ ἐνσώματον, πλὴν καὶ ἐν αὐτῷ ὑπάρχον, οὐ περιείργεται οὔτε κωλύεται καταφωτίζειν τὰ πάντα· οὕτως ὁ ἐν ἀρχῇ ἄσαρκος Θεὸς Λόγος, σαρκωθείς οὐ κωλύεται καὶ σαρκὶ ἡνώσθαι καθ' ὑπόστασιν, καὶ μὴ συγκεκλειεσθαι ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ τὰ πάντα πληροῖ. Καὶ διὰ τοῦτο, οἴματι, αὐτός τε ἑαυτὸν ὁ Κύριος φῶς ὀνομάζει, καὶ ὁ Μπλαχίας αὐτὸν ἥλιον κέκληκε δικαιοσύνης. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Φαλιμῶδς, λέγων· « Ἐπεσε πῦρ ἐπ' αὐτούς, καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον. » — « Πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος. » Εἴ τι ἐστὶ, φησὶν, ὁ Θεὸς Λόγος, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ. Ἀλλὰ μὴ νομίσης αὐτὸν ἐκ τούτου συγκεκλειεσθαι· καὶ γὰρ ἐταρκώθη ἅπας, καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἅπας, σῶματι περιγράφτος ὡς θεότητι δὲ ἀπερίγραπτος. « Σωματικῶς. » Τούτέστιν, οὐσιωδῶς, οὐ σχετικῶς. Καὶ ὡς ἂν οἰκίση, φησὶν, ἐν σῶματι ψυχῇ, οὕτως ἐνώκησε τῷ προσληφθέντι ἀνθρώπῳ. Πῶς δὲ ἐνοικεῖ ψυχῇ σῶματι; Δηλονότι, ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως. Ἐπειδὴ γὰρ ἔπε, κατοικεῖ, ἵνα μὴ νομίσης ὅτι ἐνηργήθη ὡς καὶ οἱ προφήται (ἐνώκει γὰρ αὐτοῖς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ, « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. ») προτεθῆσι τὸ, Σωματικῶς, τουτέστιν, οὐσιωδῶς, οὐ σχετικῶς ὡς ἐν σῶματι ψυχῇ. Οὕτως καὶ ὁ Κύριλ-

7 Joan. viii, 12. 8 Malach. iv, 2. 9 Psal. lviij, 9.

λοσ. Ἄλλ' ὡ μὲν ψυχὴ καὶ χωρίζεται τοῦ σώματος ἐν τῷ θανάτῳ, ὁ δὲ Θεὸς Λόγος οὐκ ἔτι ἐκ τῆς ἀναληθ-
θεΐσεως καὶ οἰκειας αὐτοῦ καὶ ἰδίαις γενομένης σαρκός, ἐμψυχωμένης ληθλονότι ψυχῇ νοερᾷ. Ἡ σωμα-
τικῶς κεί, οἷον σεσαρκωμένος. Οὐ γὰρ οἰκίσας, φησί, πάλιν μετοικεῖ, ἀλλ' ἐσαρκώθη, μίαν λοιπὸν μετὰ τῆς ἰδίαις σαρκός ὑπόστασιν ἔχων, κἂν ἐκ δύο συνέστη τῶν ἐναντίων. « Καὶ ἐστὶ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι. » Ἐπεὶ οὖν πλήρης, φησί, καὶ ἀπράλειπτος ἢ ἐνανθρώπησις, προσήκει καὶ ἡμᾶς πλήρεις εἶναι ἐν αὐτῷ, καὶ μὴ ἐπιμερίζεσθαι πρὸς τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. « Ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. » Κεφαλὴν ἐντύθη τὴν αἰτίαν λέγει. Πρῶτον γὰρ γενητὴ φύσει ἐπουρανίῳ καὶ ἐπιγεῖν, εἰς οὗτον ὁ Χριστὸς ὡς Δημιουργὸς καὶ Ποιητὴς αὐτῶν. Χωρὶς γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, ἐγένετο οὐδὲ ἐν ὧ γέγονε. Γεγόνασι δὲ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις. « Ὁ ποιῶν γὰρ, φησί, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα. » Ἄρα οἷα Χριστοῦ καὶ παρὰ Χριστοῦ γεγέννηται ἐξ ὁμοίας Πατρὸς, καὶ συνεργῆ τοῦ παρακλήτου Πνεύματος.

lestes virtutes, ait enim. « Qui facit angelos suos spiritus ¹². » Itaque per Christum et a Christo factæ sunt beneplacito Patris et cooperatione paracleti Spiritus.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'

« Ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς, εἰς τὸ σὺλῆν Χριστῷ. »

« Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτων, ἐν ᾧ ἀπεκλύθει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταπέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι. Ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐγεῖραντος αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν. Καὶ ὑμᾶς νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ ἀπορροσίσῃ τῆς σαρκός ὑμῶν, συνεζωοποίησεν ἡμῶν ἐν αὐτῷ, χριστάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἐξάλειψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τοῖς ὀφθασίν, ὃ ἦν ὑπεραντίον ἡμῖν. Καὶ αὐτὸ ἔρπαιεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ. Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἐν πάρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. »

« Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτων. » Οὐ γὰρ χεὶρ ἀνθρώπου, ἀλλὰ Πνεῦμα ἔργον ὑμᾶς περιέτεμε, φησὶν, ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. « Ἐν τῇ ἀπεκλύσει. » Πού δὲ ἐξεδύσαθε; Ἐν τῷ βαπτίσματι δηλονότι. « Τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν. » Ἀλλαχού φησι, τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐστὶ, τὸν ἐν ἁμαρτίαις βίου. « Ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ. » Χριστῷ γὰρ πιστεύσαντες, τὴν ἀχειροποίητον περιετμήθητε περιτομῇ. Ὅρα δὲ, ποτὲ Πνεύματος, ποτὲ δὲ Χριστοῦ τὴν περιτομὴν λέγει. Ἐν γὰρ ἄργον καὶ μίαν ἐνεργίαν τῆς ἀγίας οὐδὲ Τριάδος. « Συνταπέντες αὐτῷ. » Τῆς γὰρ τοῦ Κυρίου ταπῆς τὴν εἰκόνα ἀναπληροῦμεν ἐν τῷ βαπτίσματι, συνταπέντες οὖν, καὶ συνηγέρθητε, φησὶν. « Ἐν ᾧ. » Δι' οὗ, φησί, καὶ ἀνηγέρθητε, καὶ συνηγέρθητε. Πιστεύσαντες γὰρ ἐτι ἐνεργεῖ καὶ ἰσχύει ὁ Θεὸς ἐγείρειν ἐκ νεκρῶν, ἐγέρθητε, φησὶ, καὶ ὑμεῖς. Καὶ

illud, « Inhabitabo in eis et inambulabo ¹⁰, » addit, Corporaliter, id est, substantialiter; non solo habitu aut figura, sicut anima in corpore. Ita habet et Cyrillus. Verum anima etiam a corpore separatur in morte, non autem posthac Deus Verbum ab assumpta et familiari ac propria sibi effecta carne animata videlicet per animam rationalem. « ¹¹ » Aut corporaliter, intellige incarnationis modo. Neque enim qui inhabitavit, inquit, rursus migrat, sed incarnatus est, unam deinceps cum sua carne habens hypostasim, quanquam ex duobus contrariis consistat. « Et estis in illo completi. » Quoniam igitur plena humanitatis assumptio facta est, et quæ jam dissolvi non possit: convenit ut et vos pleni sitis in ipso et non separemini ad elementa mundi. « Qui est caput omnis principatus ac potestatis. Caput hoc loco, dicit causam ac principium. Cuius enim conditæ naturæ cœlesti ac terrenæ Christus causa est tanquam Creator ac Effector earum. Nam sine eo, inquit, factum est nihil quod factum est ¹¹. Conditæ sunt autem cœ-

CAPUT VII.

Quod conjunctio ad Deum spiritualiter quoque ea quæ legis sunt continet ad convivendum Christo.

II, 11-15. Per quem et circumcisi estis circumcisione non manufacta, dum exuistis corpus peccatorum carnis, per circumcisionem Christi, consepulti simul cum illo per baptismum: in quos simul etiam cum illo resurrexistis per fidem operationis Dei, qui excitavit illum ex mortuis. Et vos, cum essetis mortui per delicta et per præputium carnis vestræ, simul cum illo vivificavit, condonans nobis omnia delicta, deleto quod adversus nos erat chirographo dogmatis, quod erat contrarium nobis, et illud sustulit e medio affratum cruci, exuistisque principatibus ac potestatibus truluxit palam triumphans de illis per ipsam.

132 « Circumcisione non manufacta. » Non enim humana manus, inquit, sed Spiritus sanctus vos circumcidit a peccatis vestris. « Dum exuistis. » Ubi autem exuistis? In baptisate videlicet. « Corpus peccatorum. » Alibi ait, Veterem hominem, hoc est, vitam quæ est in peccatis. « In circumcisione Christi. » Cum enim Christo credidistis, circumcisi estis circumcisione non manufacta. Animadvertite autem quod nunc quidem Spiritus, nunc vero Christi dicit circumcisionem. Scit enim unum esse opus et unam efficaciam sanctæ Trinitatis. « Consepulti simul cum illo. » Similitudinem enim Domini sepulchri explemus per baptismum. Una igitur sepulti, simul etiam resurrexistis, inquit. « In quo. » Per quem, ait, etiam resurrexistis et simul excitati estis. Credendo enim quod operetur et possit Deus excitare ex

¹⁰ Levit. xxvi, 12. ¹¹ Joan. i, 3. ¹² Psal. cii, 4.

mortuis excitati, inquit, estis et vos. Potentia namque excitati sumus, quanquam nondum effectu et operatione. Jam autem rationes quæ de resurrectione erant dissolvit. « Et vos cum essetis, etc. » Circumcisio quod superfluum est tollit, tanquam præputium superfluum fuerit. Eratis igitur et vos, inquit, superflui, cum ea faceretis quæ non decerent. Quidquid est ergo præter decens, superfluum est. Cum itaque mortui essetis propter inefficaciam ad bonum, et propter præputia, circumcisi estis spiritualiter, et vivificavit vos. « Simul cum illo vivificavit. » Christum quidem ex sensibili morte, vos autem ex sensibili simul et ex intelligibili morte peccatorum. Ne vero admireris si Patrem dicit vivificasse Christum. Etenim alibi quoque dictum est quod seipsum suscitaverit¹³. S quidem communia sunt Patris. et Filii ac Spiritus opera. « Condonans nobis omnia delicta. » Quæ intellectnalem faciebant mortificationem. « Deleto quod adversus nos erat chirographo. » Delevit quidem, hoc est, penitus e medio tulit. Chirographum vero dicit aut illam veluti propria manu et propria voce factam confessionem qua dixerunt ad Moysen : « Omnia quæcumque dixit Deus faciemus, et obediētes erimus¹⁴; » aut eam quæ Deo debetur obediētiā : aut præceptum illud præcepit Deus ipsi Adam : « Quacunque die comederis de ligno, morieris¹⁵. »

135 Ex incarnatione igitur solutum hoc chirographum. Dominus enim susceptis nostris delictis et tanquam propriis sibi factis, pœnas quoque pro eis dedit quæ nobis debebantur, relictis nobis liberis. cum hostile nobis esset et adversum nos debiti chirographum. Etenim cum transgressi fuissetis quod confessi eramus, obnoxii eramus chirographo. « Dogmatis. » Hoc est, fide in ipsum. Satis enim est, inquit, solum credere. Et baptisinate deletur Chirographum. « Dogmatis. » Id est, per dogmata pietatis. « Quod erat contrarium nobis. » Sermo hic intensionem ac confirmationem veniæ continet. Condonavit, inquit, at metus est ne penitentiâ ductus repetat : sed etiam delevit. Atqui hoc ipsum, inquit, quod omnino alibi situm sit, quanquam deletum, timorem nobis incutit. Verum illud etiam sustulit e medio, non sinens in ulla esse regione, atque discidit. Nam hoc significat quod sequitur, Affigere ipsum cruci. « Exutis principiis. » Multas adversus nos ansas malignus ille habebat, quibus imperinm in nos habere quidem cœperat a transgressione Adam, a nobis autem augmentatum erat. Has exuit Unigenitus factus homo, et liberavit nos hujusmodi vinculis. Constricti enim Catenis peccatorum nostrorum serviabamus illi. Itaque remissis etiam nobis peccatis, vincula quoque remisit, et illius solvit tyrannidem. « Traduxit palam. » Siquidem diabolus nunquam ita pudefactus ac victus fuit. Etenim cum

γὰρ ἐγγέμεθα τῇ δυνάμει, εἰ καὶ μὴ τῇ ἐνεργείᾳ. Πῶς δὲ τοὺς περὶ ἀνστασιῶς κατὰλλαι λόγους. « Καὶ ὑμῶν νεκρῶς ὄντας, » καὶ τὰ εἰρη. Ἡ περιτομή τὸ περιττὸν περιαιρεῖ, ὡς τῆς ἀκροβυστίας τὸ περιττὸν ἐχοῦσης. Περιττοὶ οὖν, φησὶν, ἦτε καὶ ὑμεῖς, τὰ μὴ καθήκοντα ποιοῦντες. Πᾶν γὰρ τὸ ἐξω τοῦ πρέποντος, περιττὸν ἐστίν. ὄντας οὖν νεκρῶς τὰς ἀμαρτίας διὰ τὴν πρὸς τὸ καλὸν ἀνεργησίαν καὶ ἀκροβύστους, περιέτεμέ τε νοητῶς, καὶ ἐξωποίησεν. « Συνεξωποίησεν ὑμῶς σὺν αὐτῷ. » Τὸν μὲν Χριστὸν, ἐκ τοῦ εἰσθητοῦ θανάτου, ὑμᾶς δὲ ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ τοῦ τῶν ἀμαρτιῶν. Μὴ θαύμαζε δὲ, εἰ τὸν Πατέρα λέγει ἐξωποιοῦν τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλοῦ εἶρηται, ὅτι ἐκ τῶν ἡγερῶν. Κοινὰ γὰρ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦματος τὰ γινόμενα. « Χαριστάμενος ἡμῖν πάντα τὰ κεραιώματα. » Τὰ τὴν νοητὴν ποιοῦντα νεκρότητα. « Ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον. » Ἐξαλείψας μὲν οἶον τελείως ἀφανίσας. Χειρόγραφον δὲ λέγει, ἢ ἐκείνην λέγει τὴν οἶον ἰδιόχειρὸν ἢ ἰδιόφρονον ὁμολογίαν, τὴν ἔλγον πρὸς Μωυσῆν, ὅτι « Πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεός, ποιήσομεν καὶ ἀκούσομεθα, » ἢ τὴν ὀφειλομένην τῷ Θεῷ ὑπακοήν, ἢ ἐκείνην τὴν ἐντολήν, ἐνετεύλατο ὁ Θεός τῷ Ἀδὰμ, « Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγης ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀποθάνης. »

Ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως οὖν λέλυται τοῦτο τὸ χειρόγραφον. Τὰς γὰρ ἀμαρτίας ἡμῶν ἀναλαβὼν ὁ Κύριος καὶ οἰκαιοποιησάμενος. τὴν ἡμῖν ὀφειλομένην δίκην αὐτὸς ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἡμᾶς ἐλευθέρους ἀφείρας, τοῦ ὑπεναυτοῦ ἡμῖν καὶ καθ' ἡμῶν ὄντος τῆς ὀφειλῆς χειραγράφου. Καὶ γὰρ παραβάντες τὰ προσομολογηθέντα, ἔνοχοι ἡμεν τῷ χειρογράφῳ. « Τοῖς δόγμασιν. » Οἶον, τῇ εἰς αὐτὸν πίστει. Ἄρκει γὰρ, φησὶ, πιστεύσει μόνον. Καὶ τῷ βραβυσματι ἐξαλείφεται τὸ χειρόγραφον. « Τοῖς δόγμασιν, » οἶον διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων. « Ὁ ἦν ὑπεναντιὸν ἡμῖν. » Ἐπίτασιν καὶ βεδαιώσιν συγχωρήσεως ὁ λόγος ἔχει. Ἐχαρίστω, φησὶν, ἀλλὰ θεός μὴ ἐκ μεταμέλειας ἀπαίτησι, ἀλλὰ καὶ ἐξήλειψεν. Ἄλλ' αὐτὸ τοῦτο, φησὶ, τὸ ἄλλως κείσθαι εἰ καὶ ἐξαλειφθὲν, φόβον ἡμῖν ἐμποιεῖ. Ἄλλὰ καὶ ἔσχισεν αὐτὸ ἐκ τοῦ μέσου, μὴ ἀφείρας ἐπὶ χώρας, καὶ ἔσχισεν αὐτό. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, Προσηλώσει αὐτὸ τῷ σταυρῷ. « Ἀπεκδυσάμενος νᾶς ἀρχάς. » Πολλὰς εἶχε καθ' ἡμῶν λαβὰς ὁ πονηρὸς, δι' ὧν ἡμῶν ἐδοξίλευεν ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ τῆς παραδόσεως Ἀδὰμ, παρ' ἡμῶν δὲ ἐπαυξηθείσης. Ταύτας ἐξεδύσατο ὁ Μονογενὴς γενόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἡλευθέρωσεν ἡμᾶς τῶν τοιοῦτων δεσμῶν. Ἐσφιγμένοι γὰρ ταῖς σειραῖς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν ἐδοξίλευμεν ἐκεῖνον. Ἄφεις μὲν γὰρ καὶ ἡμῖν ταύτας, καὶ τῶν δεσμῶν ἀφῆκε, καὶ τῆς ἐκεῖνου τυραννίδος. « Ἐδειγμάτισεν ἐν παρόρσις. » Οὐδέποτε γὰρ οὕτως κτησθέντη καὶ ἡττήθη ὁ διάβολος. Καὶ γὰρ ἔχειν αὐτὸν

¹³ Joan. II, 19. ¹⁴ Exod. XXIV, 3. ¹⁵ Gen. II, 17.

ὑπονόησας, καὶ οὐκ εἶχεν ἀπώλεσε. Θριαμβεύσας ἄ ipsum quoque se habiturum speraret, eos etiam
 αὐτοὺς ἐν αὐτῷ. « Θριαμβος » λέγεται, ἢ κατὰ τῶν
 ἱστωμένων ποιμπῆ καὶ πανηγυρί. Ἐθριαμβεύσεν
 ὡς αὐτὸν διὰ τοῦ σταυροῦ, τουτέστιν, ἐνίκησε καὶ
 κατ' αὐτοῦ θριαμβὸν νοητὸν ἐπετέλεσεν. Οὐδὲν γὰρ
 ὡς τὰς ἐνίκησε τὸν διάβολον, ὡς τὸ καὶ σταυρωθῆναι
 τὸν Κύριον, καὶ παρρησίᾳ τοῦτο παθεῖν καὶ φανε-
 ρῶς. Πάντα γὰρ ἂν ἐποίησεν ὁ διάβολος, περὶ
 θέλων ὅτι οὐκ ἀπέθανεν, εἰ μὴ τὸ σφῆς αὐτῷ
 ἦναι τοῦτο. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανεν, οὐκ ἂν ἀνέστη.
 Εἰ μὴ ἀνέστη, οὐκ ἂν ἀνελήφθη. Εἰ μὴ ταῦτα,
 οὐκ οὐκ ὁ Θεός. Ὅρας ὅτι τοῦ θανάτου πάντα ἤρ-
 ηται ;
 fuisse. Si hæc acta non fuissent, utique Deus non
 debant.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

« Οτι οἱ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι σαρκικοῦς
 γρησμοί, οὐ πνευματικοῦς τοῦ ἐν δυνάμει Χριστοῦ
 ζῶσιν. »

« Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πό-
 σει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νομηνίας, ἢ Σαββάτων,
 ἃ ἔστι σκιά τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τοῦ
 Χριστοῦ. Μηδεὶς ὑμᾶς καταδραβεύετω θέλων
 ἐταπεινοφροσύνη καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ
 ἔωρακεν ἐμβατεύων, εἰκὴ ψευδόμενος ὑπὸ τοῦ νοῦς τῆς
 σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν
 τὸ σῶμα, διὰ τῶν ἀφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιγορηγούμε-
 νον καὶ συμβιβαζόμενον, αὖξει τὴν αὖξιν τοῦ
 θεοῦ. »

« Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω. » Οἷον, κατακρινέτω
 ὡς κακῶς ποιῶντας, ἐν τῷ μὴ φυλάττειν μέρη
 ἑορτῶν, ἢ νομηνιῶν, ἢ βρώμα ἢ πόμα. Καὶ γὰρ
 τὰ μὲν ἐρύλαττον ὡς Ἰουδαίους, τὰ δὲ οὐκ
 ἐρύλαττον ὡς Χριστιανίζοντες. Διὰ τοῦτο, φησὶν,
 « Ἐν μέρει ἑορτῆς τῆσδε, » ἢ ἐν μέρει τῶνδε. « Ἄ
 ἔστι σκιά τῶν μελλόντων. » Μέλλουσαν φησὶν τὴν
 κινήν διαθήκην, οὐκ ἐπειδὴ οὕτω ἦν πολιτευομένη,
 (ἦν γὰρ), ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς τύπους τοῦτους καὶ
 τὰς σκιάς, μέλλουσα ἦν. « Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. »
 Οἱ μὲν οὕτως σιζοῦσι. Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ,
 τουτέστιν, ἢ ἀλήθεια ἐπὶ Χριστοῦ γέγονεν. Οἱ δὲ
 τὸ, Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, « Μηδεὶς ὑμᾶς καταδρα-
 βεύετω. Καταδραβεύθηναί, » δὲ ἔστιν, ὅταν παρ'
 ἑτέρῳ μὲν ἡ νίκη, παρ' ἑτέρῳ δὲ τὸ βραβεῖον. —
 [Φιλ.] Διττῶς ἐγγωρεῖ σιζοῦσθαι, καὶ ἐν τῷ, σῶμα,
 ὑποσίζοντες, καὶ ἐν τῷ, Χριστοῦ. « Μηδεὶς ὑμᾶς
 καταδραβεύετω. » Μηδεὶς ὑμᾶς κατακρινέτω, τὸ
 σῶμα Χριστοῦ δεχομένου. Τοῦτο γὰρ ὑπακουστέον.
 θέλων τοῦτο ποιεῖν, φησὶν, ἐν ταπεινοφροσύνῃ,
 μᾶλλον δὲ ἐν θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων.

**palnam intervertat. « Nemo vos condemnet qui Christi
 corpus suscipistis : hoc enim subaudiendum est.**

135 magis autem per superstitionem angelorum.
 « In iis quæ non vidit fastuosus incedens. »
 Quidnam est hoc ? Erant nonnulli apud ipsos qui
 in simulatione modesti animi prohibebant ipsos
 per Christum accedere, quasi tantis digni non es-
 sent : et quod angeli obsecrandi essent ut nos ad
 Deum adducerent, veluti qui etiam primi commu-
 ni accessu sive adductione facti sint : majus esse

B

CAPUT VIII.

*Quod legis carnalis typi carnalibus in pretio ha-
 bentur, non spiritualibus qui per virtutem
 Christi vivunt.*

134 II. 16 19. *Nequis igitur nos judicet in cibo
 aut potu, aut in parte diei festi, aut novi lunii, aut
 Sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum, corpus
 autem Christi. Ne quis vobis palmam intervertat
 data opera per animi humilitatem et superstitionem
 angelorum, in iis quæ non vidit fastuosus incedens,
 frustra inflatus a mente carnis suæ, nec obtineus
 caput, ex quo totum corpus per commissuras et com-
 pagines subministratum et compactum augetur
 augmento Dei.*

« Ne quis igitur vos judicet. » Hoc est, con-
 demnet tanquam malefacientes ex eo quod non
 observetis partes festorum aut noviluniorum, aut
 cibum aut potum. Etenim partim quidem observa-
 bant tanquam Judaizantes : partim vero non ob-
 servabant tanquam Christianorum more viventes ;
 propterea ait : « In parte diei festi : » unus vi-
 delicet, aut in parte horum omnium. « Quæ sunt
 umbra futurorum. » Futurum dicit novum
 testamentum, non quod nundum sub eo de-
 gerent, jam enim sub eo debebant : sed quod
 « in ordine ad has figuras et umbras futu-
 rum erat. « Corpus autem Christi. » Alii qui-
 dem ita distinguunt : Corpus vero Christi, id est,
 veritas in Christo facta est. Alii vero, Corpus
 Christi jungunt sequentibus, nempe μηδεὶς ὑμᾶς
 καταδραβεύετω Est autem καταδραβεύθηναί
 (quod palmam intervertere diximus) quando
 apud alterum quidem est victoria, apud alterum
 vero bravium. Dupliciter poni potest distinctio :
 aut post *Corpus*, aut post *Christi*. « Ne quis vobis
 corpus suscipistis : hoc enim subaudiendum est.

« In iis quæ non vidit fastuosus incedens. »
 Quidnam est hoc ? Erant nonnulli apud ipsos qui
 in simulatione modesti animi prohibebant ipsos
 per Christum accedere, quasi tantis digni non es-
 sent : et quod angeli obsecrandi essent ut nos ad
 Deum adducerent, veluti qui etiam primi commu-
 ni accessu sive adductione facti sint : majus esse

dicentes quam quod ad nos pertineat per Christum adduci : ex hoc inducentes supersticiosum angelorum cultum : quos nunquam, inquit, viderunt. — « Palmam intervertat. » Καταβραβεύτω. Βραβευτάς vocant iudices eorum, qui gymniciis in ludis decertant : nam hi vincentibus victoriæ suffragium præbent. Καταβραβεύειν vero est injuste præmium designare. Quoniam ergo et hi qui legales observationes Evangelio permiscebant a melioribus ad deteriora ipsos transferebant, merito ait : Ne quis vobis palmam intervertat. « Frustra inflatus. » Qui enim superbit quasi magni aliquid concipiens supersticiosum angelorum cultum, frustra inflatur a carnali cogitatione, invisibilibus sese ingerens. « Nec obtinens caput. » Caput enim et hominum et angelorum Christus est, tanquam Factor et Creator. » Ex quo. » Christo totum Ecclesiæ corpus. Deinde consequenter ubi corpus dixit, quæ propria sunt corporis dicit. Totum igitur Ecclesiæ corpus per commissuras et conglutinationes sive conjunctiones : nam id est quod vocat compagine, subministratum a Christo, per omnem ipsius gratiam : et compactum, id est moderatum, et in pace constitutum ad sese et ad Christum : augetur augmentum secundum Deum. Quod est autem augmentum secundum Deum? non corporaliter crescere, sed bona moderatione ac vitæ regimine.

II, 20-23. *Itaque si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid quasi viventes in mundo decretis tenemini? Ne tetigeris, ne gustaris, neque contrectaris, quæ omnia ipso corrumpuntur abusu juxta præcepta et doctrinas hominum quæ verbo tenus quidam speciem habent sapientiæ per superstitionem et animi humilitatem a clæssionem corporis, non in honore aliquo ad expletionem carnis :* III. 1-4. *Si igitur resurrexistis unum cum Christo, superna quærite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens. Supernam curate, non terrestria: siquidem emortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.*

« Itaque si mortui estis. » Siquidem per baptismum mortui estis cum Christo, ut fiat amputatio et quasi divisio prioris vitæ quæ in errore erat, et novam vitam incipialis quæ in virtute est. Nam quod reliquum est, inquit, mortui estis a peccaminosis actionibus et ab his utilitas nullaque horum observantia. « Quid quasi viventes in mundo? » Quare veluti rursum in ipsis viventes decretis tenemini? Hic, aiunt, aptus dies est, et aliquid efficiet, iste vero ineptus. Tacite vero etiam innuit quod ab aliis illuderentur. Neque enim, ait, Dogmata sive decreta traditis, sed, illa traduntur vobis et eis astringimini, tanquam disciplinorum ordine constituti, et quibus lex præscribitur quid facere oporteat. « Ne tetigeris, ne gustaris. » Aliam quoque dicit ipsorum observationem quæ circa cibos erat, Jædaica magis : sicut dierum observatio Græcorum erat. « Quæ omnia corrumpuntur. »

Χριστοῦ προσάγεσθαι, ἐκ τούτου εἰσάγοντες τὴν τῶν ἀγγέλων ὀρησκείαν, οὐκ, φησὶν, οὐδὲ ἐωράκασιν ὡποτε. — [ΘΕΟΔΩΡ.] « Λατράρχευεῖτω. » « βραβευτάς » καλοῦσι τοὺς τῶν ἀγωνιζομένων κριτάς. Οὗτοι γὰρ τοῖς νικῶσι τῆς νίκης τὴν ψῆφον ὀρέγουσι. « Καταβραβεύειν » δὲ ἐστὶ τὸ ἀδίκως βραβεύειν. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ οἱ τὰς νομικὰς παρατηρήσεις τῶ Ἐὐαγγελίῳ παραμεινόντες, ἀπὸ τῶν κρειττόνων αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ἐλάττω μετέφερον, εἰκότως ἔφη. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβεύτω. « Εἰκὴ φυσιοῦμενος. » Ὁ γὰρ μέγα φρονῶν ὡς τις ἀπεινοῦσθε μέγα τὴν τῶν ἀγγέλων ὀρησκείαν, εἰκὴ φυσιοῦται ὑπὸ σαρκικοῦ λογισμοῦ, τοῖς ἀοράτοις ἐπιχειρῶν. « Καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλήν. » Κεφαλὴ γὰρ καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ὁ Χριστός, ὡς Ποιητὴς καὶ Δημιουργός. « Ἐξ οὗ, » φησὶ, Χριστοῦ, πᾶν τὸ τῆς Εκκλησίας σῶμα. Εἶτα λοιπὸν σῶμα εἰπὼν, τὰ εἰκεῖα σήματος λέγει. Πᾶν οὖν, φησὶ, τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν ἑπαφῶν καὶ προσεγγίσεων, ἤγουν συζεύξεων, (τούτο γὰρ τὸ, συνδέσμων,) τοῦ Χριστοῦ ἐπιχορηγούμενον, διὰ πάσης αὐτοῦ χάριτος, καὶ συμβιβαζόμενον, οἷον καταπραϊνόμενον καὶ εἰρηνεύόμενον, πρὸς τε ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὸν Χριστόν, αὖξαι τὴν κατὰ Θεὸν αὖξιν. Ποία δὲ ἡ κατὰ Θεὸν αὖξις; Οὐ σωματικῶς αὖξειν, ἀλλὰ τῇ πολιτείᾳ.

« Εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; Μὴ ἄψη, μηδὲ γεύση μηδὲ θίγης ἢ ἐστί πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ δικασκάλια τῶν ἀνθρώπων, ἀτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. Εἰ οὖν συνηγέρθητε Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὐ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. Τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. »

« Εἰ οὖν ἀπεθάνετε. » Σὺν Χριστῷ γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπεθάνετε, ἵνα διακοπή καὶ οἷον στάσις τῆς προτέρης ζωῆς τῆς ἐν πλῆρῃ γένηται, καὶ καινῆς ἀρχῆς ἔξωσθε, τῆς ἐν ἀρετῇ. Μετὰ γὰρ, φησὶν, τῶν λοιπῶν ἀμαρτωλῶν πράξεων, καὶ ἀπὸ τῶν στοιχείων ἀπεθάνετε, ὡς λοιπῶν ἀνενεργήτως ἔχειν πρὸς αὐτὰ καὶ ἀπαραφυλάκτως. « ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ; Διὰ τῆς, φησὶν, ὡς πάλιν ζῶντες ἐν αὐτοῖς δογματίζεσθε; Ἦδε, φησὶν, ἐπιτήδειος ἡ ἡμέρα καὶ ἐργάση τι, καὶ ἡδε ἀνεπετήδειος ἡμέρα δὲ καὶ αἰνίσσεται ὅτι χλευάζονται παρ' ἐτέρων. Οὐ γὰρ εἶπε, Δογματίζεσθε, ἀλλὰ, Δαγματίζεσθε, ὡς ἐν τάξει μαθητῶν καθήμενων, καὶ τί ὅμοιο ποιεῖν νομοθετούμενων. « Μὴ ἄψη μηδὲ γεύση. » Λέγει αὐτῶν καὶ ἄλλην παρατήρησιν, τὴν τῶν βρωμάτων, Ἰουδαϊκὴν μῆλλον, ὥσπερ ἐστὶν ὡ τῶν ἡμερῶν Ἑλληνικῆ. « Ἄ ἐστί πάντα εἰς φθορὰν. » Φθορᾷ γὰρ, φησὶν, ὑπόκειναι ἐν τῷ ἀφειδίῳ.

« Κατὰ τὰ ἐντάλματα. » Οὐκ ἔστι, φησὶ, θετος ὁ νόμος. Διδασκαλαὶ εἰσὶν ἀνθρώπων καὶ ἐντολαί. Λέγει δὲ ἡ περὶ ὧν οἱ παρὰ Ἰουδαίους πρεσβύτεροι ἐνετέλλοντο ἔξωθεν ὄντων τοῦ νόμου, ἢ παραγγελίας ἑλληνικῆς. « Λόγον μὲν ἔχοντα. » Λόγον ἔχει σοφίας, οὐ πράγματα, μᾶλλον δὲ πιθανολογίας λόγον ψιλόν. « Ἐν ἐθειλοθησκείᾳ. » Ἰποκρινομένων, φησὶν, εἰλάθειαν ἐν τῇ θρησκείᾳ καὶ πεπειθοσύνῃν τινὰ, καὶ σώματος καταφρόνησιν. « Οὐκ ἐν τιμῇ τινι. » Ὁ γὰρ θεὸς τιμῆσας τὸν ἀνθρώπου, καὶ χερσὶ διέπλασε, καὶ τὰς τροφὰς ἐγάριστο. Οὗτοι δὲ οὐ κέρηνηται ὡς τιμῇ, δοθεὶς τοῖς βρώμασι πρὸς τροφήν τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ὡς φακτοῖς καὶ βλαβεροῖς. « Εἰ οὖν συνηγέρθητε. » Τὸ γὰρ βάπτισμα, καὶ θανάτου καὶ ἐγέρσεως τύπον ἔχει, ὡσεὶ εἶπεν ὁ Θεὸς ἑπὶ τῶν νεφελῶν. « Εἰ ἐπιστεύσατε Χριστῷ, καὶ πιστεύσαντες ἐδικρίθητε, τὰ ἄνω ζητεῖτε, τὰ ἄνω ὄρατε. Ταῦτα γὰρ γήϊνά ἐστι τὰ δόγματα καὶ πτωχά. » Οὗ ὁ Χριστὸς ἐστὶ. « Πλέον ἡμῶν ἐνήγαγε τὸν νοῦν. Μὴ μόνον ἀρκεσθεὶς τῷ εἶπεν, Τὰ ἄνω, ἀλλὰ καὶ, Οὗ ὁ Χριστὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος. « Μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. » Εἴρηται γὰρ ὅτι τὰ τοιοῦτότροπα δόγματα, ἀνθρώπων εἰσὶν ἐπινοαί καὶ ἐντολαί. Τὰ δὲ τοιαῦτα, γήϊνα ὁμολογομένως ἐστὶν, ἐπεὶ καὶ γήϊνοι οἱ εὐρόντες ἄνθρωποι ταῦτα. « Καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέρυπται. » Τὴν γὰρ ἀληθῶς Χριστιανῶν ζωὴ ἐστὶ ἡ μέλλουσα. Ἢ μένοιτο παροῦσα, εἰκόνα μᾶλλον θανάτου ἢ ζωῆς ἔχει, ὅταν τέως μελέτην θανάτου ποιῆται τὴν ζωῆν. Τοῦτο γὰρ φιλοσοφίας ὄρος.

ΚΕΦΑΛΑ Θ'.

« Παραινέσεις καθάρσεως, ἀγιασμοῦ, φιλανθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας, ψαλμωδίας, εὐφήμου εἰς Θεὸν διαγωγῆς, εὐχαριστίας. »

« Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, καὶ τὴν πλεονεξίαν ἧτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία δι' ἣ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζήτε ἐν εἴσοτι. »

« Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ. » Φανεροῦται δὲ πᾶσι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ, ὅταν ἀποδώσιν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν, ζωὴν, τοῖς δὲ θάνατον νοητόν. « Σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. » Νῦν γὰρ τὰ ἐκείνου κέρυπται ἔργα. Τότε δὲ φανερούσεται, τῶν μὲν ἐν δόξῃ, τῶν δὲ ἐν αἰσχύνῃ. « Νεκρώσατε οὖν. » Πῶς οὖν ἄνω εἶπας, νεκροὺς ὄντας ἐζωοποίησε καὶ συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, εἰ πάλιν νεκρῶσαι χρεῖα; Καὶ φημεν, ὅτι τὴν μὲν πρώτην παρουσίαν ἐζωοποίησεν ἀφ' οἷς ἐν τῷ βαπτίσματι τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, ἀλλὰ δεῖ ἡμῶν ἑτέρας νεκρώσεως, οἷον τὰς ἐκείνου τὰς ἀμαρτίας νεκρώσωμεν, ἀλλ' οὐ τὰς ἐκείνου, ἀλλὰ τὰς ἡμῶν. « Τὰ μέλη ὑμῶν. » Ταῦτά ἐστι, τὰ γήϊνα τοῦ σώματος καὶ τῶν

Nam corruptioni, inquit, sunt obnoxia in stomacho et secessu.. « Juxta præcepta. » Non est, ait, de his divina lex. Doctrinæ ac præceptiones sunt hominum. Loquitur autem vel de his quæ seniores apud Judæos extra legem præcipiebant : aut de Græcorum præceptionibus. « Quæ verbo tenus quidem speciem habent. » Speciem habent sapientiæ, non rem, magis autem tenuem persuasionis rationem. « Per superstitionem. » Pietatem, inquit, et quamdam animi humilitatem, corporisque contemptum per superstitiosum cultum simulant. « Non in honore aliquo. » Deus enim honorando hominem, suis formavit manibus, et cibos largitus est : hi vero non utuntur tanquam munere cibus datis ad alimentum carnis, sed tanquam fugiendis ac nocivis. « Si igitur resurrexistis. » Baptisma enim et mortis et resurrectionis typum habet : ac si diceret : Si credidistis Christo, et credentes baptizati estis, superna quaerite, id est, quæ in caelis sunt. Hæc enim terrena ac gena sunt dogmata. « Ubi Christus est. » Magis nostram extulit mentem, non contentus dixisse : Supernæ; sed etiam, Ubi Christus est ad dexteram Patris sedens. « Non terrena. » Dictum est enim quod hujusmodi dogmata, hominum inventa sint ac præceptiones. Talia vero esse terrena in confesso est : quoniam et terreni sunt homines qui hæc invenerunt. « Et vita vestra abscondita est. » Eorum namque qui vere Christiani sunt, est futura vita ; præsens namque potius mortis habet imaginem quam vitæ, quando interim mortis meditatio facit vitam. Nam id philosophiæ finis ac terminus est.

CAPUT IX.

Exhortatio ad purgationem, sanctificationem, benignitatem, pietatem, discendi amorem, cantum psalmodum, laudabilem secundum Deum conversationem, et gratiarum actionem.

III, 4-7. *Cumque manifestatus fuerit Christus vita nostra, tunc et vos cum ipso manifestabimini in gloria. Mortificate igitur membra vestra terrestria : stuprum, immunditiam, morbum, concupiscentiam malam, et avaritiam quæ est idololatria : ob quæ venire solet ira Dei in filios contumaces, inter quos ambulabatis quondam, cum viveretis in illis.*

« Cumque manifestatus fuerit Christus. » Manifestabitur omnibus secundo suo adventu, cum reddiderit unicuique juxta opera sua, his quidem vitam, illis autem mortem spiritualem. « Cum ipso manifestabimini in gloria. » Nunc cujusque, Occulta sunt opera, tunc autem manifestabuntur : horum quidem in gloria, illorum vero in ignominia. « Mortificate igitur. » Quomodo ergo superius dixisti : Cum mortui essetis, vivificavit vos, et una cum Christo vitæ restituit, si rursus necesse est mortificare? Et dicimus, quod a prima quidem mortificatione vivificavit remissis in baptismo peccatis nostris : sed opus est nobis alia mortificatione, non ut nos ipsos per peccata morti-

ficemus, sed affectus, ne vim exerant adversus nos. « Membra vestra. » Hoc est, terrenos corporis ac membrorum sensus et fastus. « Stuprum. » Quod naturaliter, et quasi ex ipso corpore maxime modestum est, præposuit. Deinde pudore repressus, ne singulas impietates nominatim retexeret, ait: Immunditiam « In filios contumaces. » Nam υἱούς ἀπειθείας filios incredulitatis vel inobedientiæ dixit periphrastice, pro eo quod est filios impersuasibiles vel non obtemperantes Dei legibus. — « Ambulabatis quondam. » Cum laude est hic sermo quasi nunc non vivant in illis: et adeo propter solum commendationem et encomium hoc dixit. quoniam in progressu jubet ipsa deponi, nullus autem deponit quod non habet.

III, 8-11. *Nunc autem deponite et vos omnia: iram, indignationem, malitiam, maledicentiam, turpiloquentiam ab ore vestro. Ne mentiamini alius adversus alium: qui exuistis veterem hominem cum factis suis, et induistis novum qui renovatur ad agnitionem juxta imaginem ejus qui condidit illum: ubi non est Græcus et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus, Scythæ, servus, liber: sed omnia et in omnibus Christus.*

Quemadmodum varia sunt nomina iræ et indignationis, ita quæ sub ipsis significantur plurimum inter se differunt. Est autem θυμός (quod indignationem vertimus, veluti accensio quædam et evaporatio acuta affectionis: ὀργή vero (quam iram diximus) immanens dolor ac durans impetus ad repensionem his faciendam qui intulerunt injuriam, veluti animæ appetentis vindictam. Scire igitur oportet quod circa utrumque horum affectuum delinquant homines: aut insane ac temere commoti adversus eos qui irritarunt, aut dolose ac insidiosè appetentes eos qui contristarunt: quæ ambo nobis observanda et cavenda sunt, si prius animi modestiam edocti simus. « Turpiloquentiam. » Contaminat enim os quos ad Deum laudandum factum est. « Qui exuistis veterem hominem. » ③ ④ Veterem hominem moris est in Scripturis appellare inveteratum et jam marcidum ac languentem per vitam, quæ in peccatis degitur, et qui nondum per fidem in Christum baptisate regeneratus est ac renovatus: novum vero qui renovatus est. Vita enim, quæ in virtute agitur, semper innovat: et si videatur senescere corporaliter, virescit tamen ac floret spiritualiter. « Juxta imaginem ejus, qui condidit illum. » Qui enim talis est, Dei puram servat imaginem qui ipsum condidit, inferioribus characteribus ac erroribus non permistam. « Ubi non est. » Hoc est, apud Christum, apud fidem. « Omnia et in omnibus Christus. » Siquidem quia omnes unum corpus facti sumus, Christum habentes caput, merito omnia nobis est Christus, et Salvator, et Dominus, et Deus, et caput, et pontifex, et victima. vitæ nostræ: aut in omnibus nobis. Non est enim,

III, 12-15. *Sitis igitur induti tanquam electi Dei sancti ac dilecti viscerum miserationum, comitatem, modestiam, mansuetudinem, lenitatem, sufferentes*

Α μελῶν φρονήματα. « Πορνεῖαν. » Τὸ μάλιστα παρενοχλοῦν φυσικῶς, ὡσπερ τῷ σώματι προτίθεικεν. Ἐἴτα ἐπέζελευθῆν ταῖς ἀσεβείαις ὀνομαστὶ ἐρυθρίασας, φησὶν, ἀκαθαρσίαν. « Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. Ἰούους ἀπειθείας, » περιφραστικῶς τοὺς ἀπειθοῦντας τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις λέγει. — « Περιεπατήσατέ ποτε. » [BAZIA.] Μετ' ἐγκωμίου ὁ λόγος, ὡς νῦν οὐ ζώντων ἐν αὐτοῖς. Καὶ οὕτως διὰ μόνον ἐγκωμίων εἶπεν, ἐπειδὴ παρακατιῶν ἀποθέσθαι αὐτὰ ἐπιτάσσει. Οὐδεὶς δὲ, ὃ οὐκ ἔχει ἀποτίθεται.

« Nunc dè ἀπόθεσε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαὶν ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους. Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, ὅπου οὐκ ἔστι Ἕλληνας καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δούλος ἐλεύθερος, ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

« ὡσπερ τὰ ὀνόματα διάφορα, θυμοῦ καὶ ὀργῆς, οὕτως καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαινόμενα πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρει. Ἔστι γὰρ θυμὸς μὲν, οἷον ἐξᾶψις τις καὶ ἀναθυμίασις ὀξεῖα τοῦ πάθους, ὀργὴ δὲ, ἐμμονος λῦπη, καὶ ὀρμὴ διαρκής, πρὸς τὴν τῶν ἡδικοκῶτων ἀντίδοσιν, ὡσπερ ὀργώσης τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἄμυναν. Εἰδέναι οὖν χρὴ, ὅτι κατ' ἀμφοτέρας τὰς διαθέσεις πλημμελοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, ἢ μανικῶς καὶ ἐμπλήκτικῶς κατὰ τῶν παροξυνάτων κινούμενοι, ἢ δολερῶς καὶ ἐπιβούλους τοὺς λυπηθέντας ἐνεδρεύοντες, ἄπερ ἀμφοτέρα φυλακτέον ἡμῖν, τὴν ταπεινοφροσύνην προπαιδευθέντας. « Αἰσχρολογία. » Ῥυποὶ γὰρ τὸ εἰς ὀσολογίαν Θεοῦ πεποιημένον στόμα. « Ἀπεκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. » Παλαιὸν ἄνθρωπον ἔθος καλεῖται τῇ Γραφῇ, τὸν πεπαιτωμένον καὶ κατασκηπτότα καὶ ἐνησθηκότα ταῖς ἀμαρτίαις βίον, τὸν μήπω διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῷ βαπτίσματι ἀναγεννηθέντα καὶ καινοποιηθέντα. Τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον. Ὁ γὰρ ἐν ἀρετῇ βίος, αἰεὶ νεάζει, κἂν ὀδῆ γηρῆν σωματικῶς, ἀλλὰ θάλλει πνευματικῶς. « Κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. » Ὁ γὰρ τοιοῦτος, τὴν εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν Θεοῦ καθαρθέντην φυλάττει, ἀμιγῆ τῶν κατὰ χαρακτήρων καὶ πλινωμένων. « Ὅπου οὐκ ἔστι. » Τουτέστι, παρὰ Χριστῷ, παρὰ τῇ πίστει. « Ἐν τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. » Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες ἐν σῶμα γινόμεθα Χριστὸν ἔχοντες κεφαλῆν, εἰκότως πάντα ἡμῖν ὁ Χριστός, καὶ Σωτὴρ, καὶ Κύριος, καὶ Θεός, καὶ κεφαλὴ, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ θυμᾶ. Ἐν πᾶσιν ὦν, φησὶν, ἢ πράγμασιν, ἢ τοῖς τῆς ζωῆς ἡμῶν συνεκτικοῖς, ἢ ἐν πᾶσιν ἡμῖν. Οὐκ ἔστι γὰρ φησὶ, προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ.

Est in omnibus, inquit, pnta rebus, aut actibus inquit, personæ respectus apud Deum.

« Ἐνδύσασθε οὖν ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ ἄγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρῶν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν,

ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, και χαρίζόμενοι ἑαυτοῖς, ἕν τισ πρὸς τινα ἔχη μομφήν. Καθὼς και ὁ Χριστὸς ἔχαρισάτο ὑμῖν, οὕτως και ὑμεῖς. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ἣτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος, και ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ βραβεύετω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν και ἐκλήθητε ἐν ἐνὶ σώματι και εὐχαρίστοι γίνεσθε. »

Ὡσπερ γὰρ ὁ γυμνὸς ἐσθῆτος ἀσχημονεῖ, οὕτως και ὁ τῶν ἀρετῶν γυμνός. Ἡ ἐπειδὴ αἰεὶ ἀχώριστον ἡμῶν εἶναι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὡσπερ τὸ ἱμάτιον. « Ἐπιλάχνα οἰκτιρῶν. » Οὐκ ἀπλῶς ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν κατὰ φύσιν τοῖς γονεῦσι πρὸς τὰ τέκνα ἐνυπάρχουσαν. « Μομφήν. » Ἦγουν μέμψιν. « Καθὼς και ὁ Χριστὸς ἔχαρισάτο ὑμῖν. » Τὸ παραδείγμα τοῦ Χριστοῦ ἰδῶν ἐν μέσῳ, οὐ μόνον, τὸ συγχωρεῖν συμβουλεύει, ἀλλὰ και τὸ ἀγαπᾶν και εὐεργετεῖν τοὺς προσκεκουμένους ἡμῖν, και αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἑθρῶν και προσκεκουμένων τιθέναι. Οὕτω γὰρ και ὁ Χριστὸς πεποίηκεν. « Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην. » Ἐπειδὴ ἐνὶ και χαρίζόμενον μὴ ἀγαπᾶν και τὸ ἀγαπᾶν παραινεῖ. Σύνδεσμον δὲ τὴν ἀγάπην καλεῖ, δηλῶν εὐδὴς διαλύεσθαι τὰ εἰρημμένα ἔνω, χωρὶς ἀγάπης ὄντα. « Και ἡ εἰρήνη. » Και τοι εἰπὼν ἀγάπην, οὐκ ἔτι ὤφειλεν εἰρήνην συμβουλεύειν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνὶ ἐκ πολλῆς ἀγάπης ἐγκαλεῖται αἰεὶ, και ἐκ τούτου διαλύειν τὴν ἀγάπην, και τὸ εἰρήνην ἔχειν παραινεῖ. « Τοῦ Θεοῦ. » Ἐνὶ γὰρ και κενῶς εἰρηνεύειν, ὡσπερ και καλῶς μάχεσθαι. Ἄλλὰ τὴν κατὰ Θεὸν εἰρήνην λέγω, φησίν. « Βραβεύετω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. » Ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ πολλοὶ καὶ ἀκαταστάτοι, μεσιτεύειν ἐν ταῖς καρδίαις τὴν εἰρήνην βούλεται, και ἐξορᾷ τούς ἐναντίους λογισμούς. « Ἐν ἐνὶ σώματι. » Διὰ γὰρ τὸ εἰρήνην ἔχειν, ὁμονόμησεν ὁ Χριστὸς τοὺς πάντας ἐν σώμα παῖσι, και αὐτὸς εἶναι ἡμῶν κεφαλὴ, ἵνα τούτῳ ᾧ τρόπῳ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀποσχώμεθα μάχης, και εὐχαριστωμεν τῷ ταύτην ἡμῖν τὴν συνάφειαν χαρισμάτων.

ΚΕΦΑΛ. Ι΄.

« Τὸ πρὸς τοὺς οἰκείους ὁμονοητικῶς. »
 « Ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖτω ἐν ὑμῖν πλουσιως, ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες και νοθεύοντες ἑαυτοὺς ψαλμοῖς και ὕμνοις και ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν χάριτι, ᾄδοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, και πᾶν ὃ τι ἂν ποιῆτε ἐν λόγῳ τοῦ Κυρίου, ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ και Πατρὶ δι' αὐτοῦ. Αἱ γυναῖκες ὑποτάσσασθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς ἀνήκεν ἐν Κυρίῳ, ὁ ἄρχὸς ἀγαπᾷ τὰς γυναῖκας, και μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. Τὰ τέκνα ὑποκούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ τὸν Κύριον. Τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. Οἱ πατέρες μὴ ἔρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἀθυμώσιν. »

Ἔστι δὲ, τὸ τὰς διδασκαλίας και τὰ δόγματα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνοικεῖν ἐν ἡμῖν ἐν πολλῇ ἐπιμέλειᾳ διὰ τῆς τῶν Γραφῶν ἐρεύνης. « Ἑλέμοις και ὕμνοις. » Πρῶτον τὸ ἄπονον εἶπεν, ἵνα ὡς ταπεινότης ὑποκλέπται τὸν κόπον. Ὁ δὲ

A vos invicem, et condonantes vobis mutuo si quis adversus aliquem habuerit querelam, quemadmodum Christus condonavit vobis, ita et vos. Super omnia autem haec charitatem, quae est vinculum perfectionis, et pax Dei moderetur in cordibus vestris, in quam et vocati estis in uno corpore : et grati sitis.

Quemadmodum enim veste nudus indecore se gerit, ita et qui nudus est virtutibus. Aut quia nunquam a nobis separari debet virtus tanquam vestis. « Viscera misericordiae. » Non qualemcumque amorem, sed eum qui natura parentibus inest erga filios. « Querelam : » sive accusationem et questus. « Quemadmodum Christus condonavit vobis. » Adducto in medium Christi exemplo non tantum suadet ignoscere, verum etiam diligere ac benefacere his qui nos offenderunt, ipsam animam pro his, qui offenderunt inimicis ponere : nam ita et Christus fecit. « Super omnia autem haec charitatem. » 140 Quoniam contingit etiam eum qui condonat non diligere, exhortatur quoque ad charitatem. Vinculum autem dicit charitatem : significans ea quae dicta sunt statim dissolvi, si sine charitate sint. « Et pax. » Atqui cum charitatem dixisset, jam non fuit opus pacem consulere. Sed quoniam contingit ex multa charitate semper redarguere atque hinc dissolvere charitatem, etiam pacem habere admonet « Dei. » Contingit enim male pacem habere, quemadmodum et male pugnare seum dissidere : sed pacem, inquit, quae secundum Deum est, dico. « Moderetur in cordibus vestris, » Quoniam pugnant frequenter cogitationes, arbitram vult esse pacem in cordibus, ac relegare contrarias cogitationes. « In uno corpore. » Ordinavit namque Christus ut pacem habendo omnes unum corpus efficiant, et ipse sit nostrum caput : ut hoc modo mutuum inter nos dissidium fugiamus, et gratias ei agamus, qui hanc largitus est conjunctionem.

CAPUT X.

Quae ad concordium erga familiares spectant.
 III, 16-21. *Sermo Christi habitet in vobis opulente, cum omni sapientia, doceteque ac commone-
 te vos invicem cantibus et laudibus ac cantilenis spiritualibus in gratia, canentes in corde vestro Domino. Et quidquid egeritis sermone aut facto, omnia in nomine Domni Jesu facite, gratias agentes Deo et Patri per illum. Uxores, subditae estote propriis viris, sicuti convenit in Domino. Viri, diligite uxores, et ne sitis amarulenti adversus illas. Filii, obedite parentibus in omnibus : hoc enim beneplacet Domino. Patres, ne provocetis liberos vestros, ne respondeant animum.*

141 Continget autem doctrinas ac dogmata Salvatoris nostri Jesu Christi in magna opulentia habitare in nobis per Scripturarum scrutinium. « Cantibus et laudibus. » Primum dixit quod labore caret, quia jucunditate tollit molestiam, laus vero animi

Hymnuscantusanctior est: supernæ namque virtutes Deum laudant, non canunt. « In gratia. » Per gratiam a Spiritu sancto datam hæc facere admo- nel, ostendes non posse sine gratia implere talia. « In corde vestro. » Non simpliciter solo ore: nam hoc non est Deo canere, sed in aere loqui: neque ad ostentationem sed occulta operatione. « Omnia in nomine Domini. » Ipsum salvatorem et auxilia- torem in omni opere ac sermone invocantes. « Per illum. » Recte dicitur: Per ipsum et cum ipso, hoc quidem propter æqualitatem et consubstantialita- tem ad Patrem: illud vero quia mediator noster et pontifex fieri dignatus est, quando Verbum caro factum est, juxta Scripturam. « Uxores, subditæ estote. » Cum enim ego tibi, tuque mihi vicissim subijcitur, quomodo potest quidpiam contra vo- luntatem contingere? Subjectionem autem esse vult, non ex simulatione aut ad placendum homi- nibus, sed in timore Christi. « Sicut convenit in Domino. » Hoc est, veluti decens est in Domino? Decet autem in Domino, ut uxor quidem subdita sit, vir autem ipsam diligat. « Viri, diligite uxores. » Eos namque qui obedientiam fovere debent, præcipit ut diligant uxores, liberos, servos: quem- que ponens juxta obedientiæ propositionem. « Et ne sitis amarulenti adversus illas. » Scit ex multo quoque amores pugnas oriri: idcirco cum dilec- tionem proposuisset, subjunxit: Et ne sitis amarulenti. « Parentibus in omnibus: » exceptis his quæ ad impietatem ferunt. « Hoc enim beneplacet Domino. » Legem etiam ponit, quæ obedientiam statuat, filios magis exhortans. « Ne despondeat animum. » Est ubi etiam connivere debetis, inquit, ne perpetuo tristes, reddantur contentiosiores.

III, 22-25. *Servi, obedite per omnia dominis secundum carnem, non obsequitis ad oculum exhibitis, tanquam hominibus placere studentes, sed cum simplicitate cordis timentes Deum. 142 Et quidquid feceritis, ex animo operemini, tanquam Domino et non hominibus, scientes quod a Domino recipietis mercedem hæreditatis. Nam Domino Christo servitis. Cæterum qui inique agit referet peccatum suum, et non est personarum respectus.*

Servos consolatur, dicens propemodum: Carnis his Domini sunt. Quasi in vobis melius est, nempe anima, non subijcitur humano servitutis jugo. « Non obsequitis ad oculum exhibitis. » Non solum, inquit, intuenti Domino facite quæ dicent, verum etiam non vidente. — « Tanquam hominibus placere studentes. » Facere enim quæ decent, dominis tanquam spectantibus, studii est placendi hominibus, et non timoris Dei. Siquidem is qui Deum veretur omnia cum simplicitate facit. « Ex animo operemini. » Non tantum simulatione ac studio placendi hominibus vult eos esse liberos, verum etiam otio ac segnitie. Quod autem ait: Ex animo, hoc est, ex benevolentia, et omni quæ in vobis fuerit potestate. « Tanquam Domino. » A communi sensu supplendum est: Operemini, per

ἄνθρωπος τοῦ ψαλμοῦ ἀγιώτερος. Αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις, ὑμνοῦσι τὸν Θεόν, οὐ ψάλλουσι. » Ἐν χάριτι. » Διὰ τῆς παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δοθείσης χάριτος ταῦτα ποιεῖν παραινέει, δείκνυς διχα χάριτος μὴ δύνασθαι πληροῦν τὰ τοιαῦτα. « Ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν. » Μὴ ἀπλῶς μόνον στόματι. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἕδειν Θεῷ, ἀλλ' εἰς ἀέρα λαλεῖν. Καὶ μὴ πρὸς ἐπιδοεῖσιν, ἀλλὰ διὰ κρπτῆς ἐργασίας. « Πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου. » Αὐτὸν παντὸς ἔργου καὶ λόγου Σωτῆρα καὶ βοηθὸν ἐπικαλούμενοι. « Δι' αὐτοῦ. » Τὸ δι' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ καλῶς λέγεται, τὴ μὲν διὰ τὸ ἴσον καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τὸ δὲ, ἐπειδὴ μεσίτης ἡμῶν καὶ ἀρχιερεὺς ἤξίωσε γενέσθαι, ὅτε ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο κατὰ τὴν Γραφήν. « Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε. » Ὅταν γὰρ σὺ μὲν ἐμοί, ἐγὼ δὲ σοὶ ὑποτέταγμαί, πῶς ἐνι τι τῶν ἀδουλήτων συμβῆναι; Τὴν δὲ ὑποταγὴν, οὐ καθ' ὑπόκρισιν ἢ ἀνθρωπαρέσκειαν βούλεται εἶναι, ἀλλ' ἐν φόβῳ Χριστοῦ. « Ὡς ἀνῆκεν ἐν Κυρίῳ. » Τοῦτέστιν, ὡς πρέπει ἐν Κυρίῳ. Ἐν δὲ Κυρίῳ πρέπει, τὴν μὲν γυναῖκα ὑποτάσσεσθαι, τὸν δὲ ἄνδρα ἀγαπᾶν αὐτήν. « Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας. » Ὅτι τοὺς τὴν ὑπακοὴν ὀφείλοντας ὑπέχειν, ἀγαπᾶ προστασσει, τὰς γυναῖκας, τὰ τέκνα, τοὺς δούλους, ἕκαστον τιθεὶς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ὑπακοῆς. « Καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς. » Οἴατε καὶ ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης, μάχας τικτομένους, διὸ τὴν ἀγάπην προθεῖτε, τὸ μὴ πικραίνεσθε ἐπιήγγηκεν. Τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα, ἡ δὲ εἰς ἀσέβειαν φερόντων. « Τοῦτο γὰρ ἔστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. » Καὶ νόμον τίθησι τὸν τὴν ὑπακοὴν νομοθετοῦντα, πλέον ἐντρέπων τὰ τέκνα. « Ἦνα μὴ ἀθυμώσιν. » Ἔστιν ὅτε καὶ παρορῶν ὀφείλτε, φησὶν, Ἦνα μὴ ἀθυμοῦντες ἀεὶ φιλοεικότεροι γίνωνται.

« Οἱ δούλοι ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σὰρκα κυρίοις μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ, φοβούμενοι τὸν Θεόν. Καὶ πᾶν ὃ τι ἐὰν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις, εἰδότες ὅτι ἀπὸ Κυρίου ἀπολήψεσθε τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας. Τῷ γὰρ Κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε. Ὁ δὲ ἀδικῶν, κομιεῖται ὃ ἠόκησεν, καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία. »

Παραμβεῖται τοὺς δούλους, μονονουχί λέγων, Σαρκός εἰσιν οὗτοι κύριοι. Τὸ κρεῖττον ἐν σοὶ, ἢ ψυχῇ, οὐχ ὑπόκειται ἀνθρωπίνῃ δουλείᾳ ζυγῷ. « Μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ. » Μὴ μόνον, φησὶν, ὀρώντος τοῦ δεσπότου πράττετε τὰ δεόντα, ἀλλὰ καὶ μὴ ὀρώντος. — « Ὡς ἀνθρωπάρεσκοι. » [Φ.Τ.] Τὸ γὰρ ὀρώντων μόνον τῶν δεσποτῶν πράττειν τὰ δεόντα, ἀνθρωπαρέσκεια ἐστὶ καὶ οὐ φόβου Θεοῦ. Ὁ γὰρ τὸν Θεὸν φοβούμενος, μετὰ ἀπλότητος πάντα πράττει. « Ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε. » Οὐ μόνον ὑποκρίσεως καὶ ἀνθρωπαρέσκειας βούλεται αὐτοὺς ἐλευθέρους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἀγρίας καὶ νωθείας. Τὸ δὲ, Ἐκ ψυχῆς τοῦτέστιν, ἐξ εὐνοίας καὶ ὅσῃ δυνάμει, φησὶν. « Ὡς τῷ Κυρίῳ. » Ἀπὸ κοινοῦ τὸ Ἀργάζεσθαι, κατὰ μετέπειτα, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις ἐργαζόμενοι. « Εἰδότες ὅτι ἀπὸ Κυρίου. »

Ἐκ τῆς ἡ ἀνεπαύουσι τῶ δουλίῳ, ἐκ ψυχῆς ἐργαζο-
 μένῳ : Πρῶτον μὲν. ὁ ἀπὸ Θεοῦ μισθός. Ἔστι δὲ
 ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ δεσπότου. « Τῆ γὰρ Κυρίῳ Χρι-
 στῶ δουλεύετε. » Ὅτι δὲ τῶ Κυρίῳ Χριστῶ ἐργά-
 ζεσθε, δηλοῦν ἔκ τε τοῦ τὸν εὐνοοῦντα παρ' αὐτοῦ
 τὴν ἀνεπαύουσι λαμβάνειν, καὶ τὸν ἀδικον τὴν πρέ-
 πουσιν ἀντίκειναι. Καὶ οὐκ ἔστι προσωπολήψια. »
 Ἐπι τῶν δεσπότην ἀρμόδιον ἦν εἶπε τὸ τῆς προσω-
 ποληψίας. Τί οὖν αὐτὸ ἐπὶ τῶν δουλῶν τέθεικεν ;
 ἦ ὅτι οὐκ ἐλείψει πτωχὸν ἐν κρίσει ὁ Θεός, ἢ πρὸς
 Χριστιανούς δούλους; λέγει, οἷς εἰσι δεσπότηι Ἑλ-
 ληνας.

non miserebitur pauperis in iudicio Deus : aut loquitur Christianis servis, quibus domini erant Græci.

« Οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δού-
 λοις παρέχετε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν
 οὐρανοῖς. Τῆ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε,
 ῥηγοροῦντες, ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ, προσευ-
 χόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ Θεὸς ἀνοίξῃ
 ἡμῶν θύραν τοῦ λόγου, λαλήσῃ τὸ μυστήριον
 τοῦ Χριστοῦ, δι' ὃ καὶ ὀδεμαί, ἵνα φανερώσω
 αὐτό, ὡς ὅτι με λαλήσῃ. Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε,
 πρὸς τοὺς ἔξω τὸν κερὸν ἐξαγοραζόμενοι. Ὁ
 λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἀλατι ἡρτυμε-
 νος, εἰδόντι πῶς δεῖ ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρί-
 νεσθαι. »

Τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἰσότης ἐστὶ τὸ ἀμείβεσθαι τῶν
 πῶν τῶν δούλους, καὶ ἐν ἀφρονίᾳ πάντων τῶν
 τῶν γράειν καθιστῶν. Μὴ γάρ, φησὶν, ἐπειδὴ
 ἔχουσας δεῖ περὶ Κυρίου λήψῃ τὸν μισθόν, ἤδη σὺ
 ἀπιστερεῖς τὸ ὀφειλόμενον. « Τῆ προσευχῇ κροσκαρ-
 τερεῖτε. » Οὐδὲν δεῖ τὸν προσκαρτερεῖν τῇ εὐχῇ
 σπουδαζόμενα, εἰς ἀκρίβειαν ἐμβάλλουσιν οἱ δίκαιοι.
 διὸ ἐπάγει, « Ῥηγοροῦντες ἐν αὐτῇ, » τούτεστι,
 αἱ ῥηγοροῦντες, μὴτε νωγελευόμενοι. Ἄλλ' ἐπειδὴ
 ἐπὶ καὶ εὐχῇ ἀλόγων αἰτήσεων, καὶ τὸ, τί δεῖ εὐ-
 χεσθαι, ἀδύναται. Ἐν εὐχαριστίᾳ, φησὶν, ἡ εὐχῇ
 τρωδανέτω πρὸς τὸν Θεόν. « Προσευχόμενοι ἅμα
 καὶ περὶ ἡμῶν. » Ἡ ταπεινοφροσύνης ! εἰ Πάυλος
 τῆς τούτων ἔχρησεν εὐχῆς. « Θύραν τοῦ λόγου. »
 Μεταφορικῶς εἶπε θύραν, οἷον εἴσοδον καὶ παρρη-
 ται. Ὅρα δὲ τὸν Παύλου ζῆλον, ἐν τοσοῦτοις υπέρ-
 ρον πειρασμοῖς, οὐκ αἰτεῖ λύσιν, ἀλλὰ πάλιν κη-
 ρυται, καὶ πάλιν πειρασμούς ἔχει. — [ΦΩΤ.] Τὸ κοι-
 νὸς τῆς τρωδανέως, ἵνα ὁ Θεὸς ἀνοίξῃ ἡμῶν θύραν τοῦ
 λόγου, λαλήσῃ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, ὡς δεῖ
 με λαλήσῃ, δι' ὃ καὶ ὀδεμαί, ἵνα φανερώσω αὐτό.
 Ὁ δὲ Θεὸς Παύλος, καὶ ὑπερβῆτον τὸν λόγον προ-
 τρυγῶν. « δι' ὃ καὶ ὀδεμαί. » Ἐπειδὴ, φησὶν,
 ἐπενέρωσα αὐτό, ὡς ὅτι με λαλήσῃ. Πῶς δὲ αὐτὸν
 εἶπε λαλήσῃ, Ἐν παρρησίᾳ, φησὶ, καὶ φανερώς,
 μὴτε ὑποστελλόμενον, μὴτε τὰ δεσπότη ποιηθέντα.
 Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω. » Φυλακτικοί,
 φησὶ, γίνεσθε, μετρίμην, παρέροντες κατ' ἐκυτῶν λα-
 βῆν. Γοῦς ἔξω δὲ, τοὺς Ἑλληνας λέγει, κελῶς δὲ πρὸς
 ἐκείνους εἶναι φυλακτικούς παραίνας. Οἱ γὰρ ἀδελ-
 φοί, ὡς ὅτι πᾶντα ἡμῶν καὶ τὰ βραχυτέτα
 περιεχομένη, προφάσεις διαβολῶν ἐπιζητούντες,
 ὁ τὸν κερὸν ἐξαγοραζόμενοι. » Βραχυς, φησὶν,

A metaptosim sive transmutationem. Tanquam Do-
 mino et non hominibus operantes. « Scientes quod
 a Domino. » Et quæ erit retributio servo ex ani-
 mo operanti? Primum quidem merces erit a Deo:
 accidit autem quandoque ut etiam a suo Domino.
 « Nam Domino Christo servitis. » Quod Domino
 Christo operemini, etiam ei manifestum est qui
 consideravit se ab eo retributionem accepturum,
 et eum qui injuste operatur, meritam repensionem.
 « Et non est personarum respectus. » De dominis
 magis aptum erat ut diceret de respectu persona-
 rum : quare ergo hoc de servis posuit? Aut quia
 loquitur Christianis servis, quibus domini erant

IV, 1-6. Vos domini, æquitatem et æquibilitatem
 servis exhibete : scientes quod et vos habeatis
 Dominum in cælis. Obsecrationi instate vigilantes
 in ea cum gratiarum actione : orantes simul et
 pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis
 ad loquendum mysterium Christi, propter quod
 et vincus sum, ut manifestem illud sicut oportet
 me loqui. Sapienter ambulate apud extraneos,
 temporis opportunitatem redimentes. 143 Ser-
 mo vester semper cum gratia sit sale conditus,
 ut sciatis quomodo vos oporteat unicuique res-
 pondere.

Æquitas et æquabilitas est ut servis rependatur
 merces laborum, et abunde constituentur eis omnia
 quæ necessaria sunt. Neque enim eo quod audi-
 deris accepturum a Domino mercedem, jam eum
 debito privare debes. « Obsecrationi instate. » No-
 vit quod precationi instare et nantem dæmones, in
 socordiam ac tædium conjiciunt, ideo subjungit :
 « Vigilantes in ea : » id est, non vacillantes neque
 languidiores effecti. Sed quia contingit eam fieri
 precationem irrationalium petitionum, docet etiam
 quid precari oporteat. Cum gratiarum actione, in-
 quit, precatio procedat ad Deum. « Orantes simul
 et pro nobis. » O magnam animi modestiam ! ut
 Paulus horum postulet orationem. « Ostium sermo-
 nis. » Metaphorice dixit. Ostium, id est, ingressum
 et dicendi libertatem. Animadvertite autem Pauli
 zelum. Cum in tantis esset afflictionibus, non petit
 absolvi, sed rursus prædicare, rursumque afflic-
 tiones habere. — Communis litteræ ordinatio. Ut
 Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum
 mysterium Christi, sicut oportet me loqui, propter
 quod et vincus sum, ut manifestem illud. Divus
 autem Paulus per hyperbaton sermonem protulit.
 « Propter quod et vincus sum. » Quia, inquit,
 manifestavi illud ut oportebat me loqui. Quomodo
 autem ipsum loqui oportebat? In libertate, ait, et
 manifeste, nihil veritum, neque vincla timentem.
 « Sapienter ambulate erga extraneos. » Observate,
 ait, ne quam præbeatis adversum vos ipsos occa-
 sionem. Extraneos autem dicis Græcos. Et recte nos
 erga illos observantes esse admonet. Siquidem,
 fratres, non ita nostra omnia etiam minutissima
 circumspiciunt, calumniarum occasiones inquiren-

tes. « Temporis opportunitatem redimentes. » Brevis est, inquit, præsens oportunitas, lucrificamus ipsam. Quomodo autem contingit præsentem lucrificare opportunitatem? Ambulando videlicet in sapientia et observatione. Ac si diceret: Non est nostra temporis opportunitas, neque nostrum est tempus ipsum (Siquidem vita nostra abscondita est cum Christo in Deo) sed illorum est: emamus igitur ipsum et veluti lucrificamus, per rectam hanc vitam hæreditario jure assequentes, quæ futura sunt. « Sermo vester semper cum gratia. » Inepta, inquit, loquacitas, 144 aut intempestivus sermo non egredietur ex ore vestro, sed sicut cuique expedit loquimini: sive objurgare oporteat, sive curare, sive refocillare: cum gratia, ait spirituali, cum gratia, quæ non emanat in vitæ indifferentiam aut in urbanitatem. « Sermo vester semper cum gratia veluti sale conditus sit. » Quemadmodum enim nihil ferme eorum quæ corpus alunt absque sale rodditur opiparum, et ad alimentum convenienti condimento debite in partes distrahitur: ita et doctrinæ sermo qui animam nutrit, nisi fuerit gratia conditus, neque nutriet, neque debito modo in partes dividetur. « Ut sciatis quomodo vos oporteat. » Ad sciendum, inquit, quomodo oporteat et alio Græcis loquendum est.

IV, 7-13. *De omnibus rebus meis certiores vos faciet Tychicus dilectus frater et fidus minister ac cousevus in Domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognocat quid agatis et consoletur corda vestra, una cum Onesimo fido et dilecto fratre, qui est ex vobis. Omnia nobis nota facient quæ hic agantur. Salutat vos Aristarchus, conceptivus meus et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata. Si venerit ad vos, excipite eum: et Jesus qui vocatur Justus, qui sunt ex circumcissione. Hi soli cooperarii sunt ad regnum Dei, qui fuere mihi solatio. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est servus Christi, semper anxie laborans pro vobis in precationibus ut stetis perfecti et completi in omni voluntate Dei. Testimonium enim illi fero quod multum habeat studium pro vobis, et his qui sunt Laodiceæ, et his qui Hierapoli.*

« De omnibus rebus meis. » Erant quæ multitudinis gratia scribere non expediebat. Præterea oportebat etiam Tychicum habere quæ ore referret, quod et in vinculis et in afflictionibus fuerit præceptor. « Dilectus frater. » Si dilectus, omnia novit: nihil enim ipsi occultavi, ait. Si fidus, omnia vera loquetur: si cousevus, particeps nobiscum fuit et in afflictionibus. Quidquid Tychicum fide dignum reddebat undique conjunxit « Quem misi. » Exemplum est maximæ dilectionis ob id solum 145 missum fuisse Tychicum, ut renuntiaret quæ circa Paulum agebantur, rursumque Paulo, ubi didicisset quid ipsi agerent. « Et consoletur vos. » Id autem ostendit quod in afflictionibus essent. « Cum Onesimo. » Considera quod servum appellet fratrem. Accedit autem, Ex vobis, ut non solum ei

α δ παρών καιρός, κερδάνωμεν αὐτόν. Πῶς δὲ ἐν τὸν παρόντα κερδάνει καιρόν; Δηλονότι διὰ τοῦ ἐν σοφίᾳ καὶ ἐπιτηρήσει περιπατεῖν, ὡσεὶ ἔλεγεν· Οὐκ ἔστιν ἡμῶν ὁ καιρός (ἡ γὰρ ζωὴ ἡμῶν κρύπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ), ἀλλ' ἐκεῖνων ἐστὶ. Κτησώμεθα οὖν αὐτόν καὶ οἶον κερδάνωμεν, διὰ τοῦ ἐνταῦθα καλῶς βιοῦν τὰ μέλλοντα κληρονομοῦντες. « Ὁ λόγος ὑμῶν, πάντοτε ἐν χάριτι. » Μὴ μωρολογία, φησὶν, ἢ ἀκαιρία ἐξέλθοι τοῦ στόματος ὑμῶν, ἀλλὰ προσηκόντως ἐκάστη λαλεῖτε, καὶ ἐπιπλήξαι δεῖοι, καὶ θεραπεύσαι καὶ ἀνικτήσασθαι, μετὰ χάριτος, φησὶ, πνευματικῆς, μὴ τῆς χάριτος εἰς ἀδιαφορίαν ἢ εὐτραπέλλαν ἐκπιπτούσης. « Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ὡς περ ἄλατι ἔστω ἡρυμένος. » [ΦΩΤ]. Ὡς περ γὰρ οὐδὲν τῶν σώμα τρεφόντων σχεδὸν χωρὶς ἄλατος ἡδύνη, καὶ εἰς τροφὴν εὐχυμον ἀναδίδεται, οὕτω καὶ ὁ διδασκαλικὸς λόγος ὁ τὴν ψυχὴν τρέφων, ἂν μὴ ἦ τῇ χάριτι ἡρυμένος, οὔτε θρέψει, οὔτε ἀναδοθήσεται. « Εἰδέναι ὑμᾶς πῶς δεῖ. » Εἰς τὸ εἰδέναι, φησὶ, πῶς δεῖ ἐκάστη ἀποκρίνεσθαι. Ἄλλως γὰρ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἄλλως τοῖς Ἕλλησι λαττεῖον.

in partes dividetur. « Ut sciatis quomodo vos unicuique respondere. Alio enim modo fratribus,

« Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός, καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σὺνδουλος ἐν Κυρίῳ, ὃν ἐπέμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶ τὰ περὶ ὑμῶν καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν, σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὃς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν. Πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὡδε. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀρισταρχὸς ὁ συναγχαλῶτός μου, καὶ Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβου, περὶ οὗ ἔλαβετε ἐντολὰς· ἐάν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς δέξασθε αὐτόν· καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰούστος, οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς. Οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, οὔτινες ἐγενήθησάν μοι πειρηγορία. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς ὁ ἐξ ὑμῶν δούλος Χριστοῦ πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς πρσευχαῖς, ἵνα στήτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντί βελήματι τοῦ Θεοῦ. Μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ ὅτι τῶν ἐν Ἱερζπόλει. »

« Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα. » Ἦν ἄτινα εἶδε μὴ γράφειν διὰ τὸ πλῆθος. Ἄλλως τε εἶδε καὶ τὸν Τυχικὸν ἔχειν ἃ καὶ ἀπὸ στόματος λαλήσει, ὅτι καὶ ἐν δεσμοῖς καὶ θλίψεσιν ὁ διδάσκαλος. « Ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφός. » Εἰ ἀγαπητὸς, πάντα οἶδεν. Οὐδὲν γὰρ αὐτόν ἀπέκρυψα, φησὶν. Εἰ πιστὸς, ἀληθεύσει πάντως. Εἰ σὺνδουλος, κεκοινωνήκεν ἡμῖν καὶ τῶν πειρασμῶν. Τὸ ἀξιώπιστον δὲ τοῦ Τυχικοῦ, πάντοθεν συνηγγεν ἐ Ὀν ἐπέμψα. » Δεῖγμα μεγίστης ἀγάπης τὸ διὰ τοῦτο μόνον ἀπεστάλθαι τὸν Τυχικόν, ἵνα τε ἀπαγγελῇ τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, καὶ τῷ Παύλῳ πάλιν, μαθῶν τὰ κατ' αὐτοῦς. « Καὶ ἵνα, φησὶ, παρακαλέσῃ ὑμᾶς. » Δείκνυσι δὲ τοῦτο, ἐν πειρασμοῖς αὐτοῦς ὄντας. « Σὺν Ὀνησίμῳ. » Θέα, τὸν δούλον ἀδελφὸν ὀνομάζει. Τὸ δὲ, Ἐξ ὑμῶν, προσέθηκεν, ἵνα μὴ μόνον μὴ ἀπιστήσῃσιν αὐτῷ, ἀλλὰ

καὶ ἐγκλωπισθῶσιν ἐν αὐτοῖς. » Ὁ συναιχμάλωτός μου. » Καθ' ἕπερ γὰρ αἰχμάλωτοι, οὕτως ἀπήγοντο καὶ ἦγοντο, καὶ πᾶσιν εἰς τὸ κακῶς ποιεῖν προέκειτο. « Ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβας. » Τοῦτον ἀπὸ τῆς συγγενείας τοῦ Βαρνάβας ἐγκωμιάζει. Μέγιστος γὰρ ἦν ὁ Βαρνάβας. « Περὶ οὗ ἐλάτετε ἐντολάς. » Ἀγάφως αὐτοῖς πολλάκις διὰ τινῶν ἐντέταλτο. Μετὰ σπουδῆς, φησί, καὶ ἐπιμελείας. » Οἱ ὄντες ἐκ περικομῆς. » Ονειδος Ἰουδαίων, τὸ οὕτως ὀλίγους εἶναι Ἰουδαίων εἶναι τοῦ Παύλου συνεργούς, τοὺς δὲ ἄλλους ἐθνικούς. « Συνεργοί. » Σὺν ἔμοι ἐργάζονται, φησί, τὰ εἰς τὴν βασιλείαν ἀήκοντα πράγματα. Εἰ δὲ εἰσι συναιχμάλωτοι καὶ τῶν πειρασμῶν κοινωνοί, κοινωνήσουσι καὶ τῶν στεφάνων. » Ἐγενήθησάν μοι παραρηγορία. » Μέγας ἐγκώμιον τὸ εἶναι Παύλου παραρηγορία. Δηλοὶ δὲ ἐκ τούτου, τὴν τῶν πειρασμῶν σφοδρότητα. « Ἐπαφρᾶς ὁ ἐξ ἡμῶν. » Καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐπιστολῆς, καὶ νῦν αὐτὸν συνίστησι. « Πάντοτε ἀγωνιζόμενος. » Οὐχ ἀπλῶς εὐχόμενος, ἀλλὰ κατὰ ἀγῶνος καὶ πόνου. « Ἴνα στήτε τέλειοι. » Δηλοὶ αὐτοῖς ἀτελεῖς ὄντας καὶ ἀπληρώτους. Ἐπεὶ ὄν ἐκ ἐπιπέρας ἀτελεῖς, φησὶν, ἴνα στήτε τέλειοι. « Ἐν παντί θελήματι τοῦ Θεοῦ. » Πάλιν αἰνύσσεται τὸ δεῖν διὰ Χριστοῦ προσάγεσθαι, καὶ οὐ δ' ἀγγέλων. Τοῦτο γὰρ φησὶ θέλημα τοῦ Πατρὸς.

A credant, sed etiam de ipso gloriantur. « Concaptivus meus. » Siquidem tanquam captivi ita reducebantur, ac ducebantur et omnibus ad malorum perpersionem subiecti erant. « Consobrinus Barnabæ. » Hunc a Barnabæ cognatione commendat : erat enim summo in pretio Barnabas. « De quo accepistis mandata. » Absque Scriptura frequenter per aliquos data erant præcepta : cum studio, inquit, et diligentia. « Qui sunt ex circumcissione. » Probrum erat Judæorum quod adeo pauci e Judæis essent Paulo cooperarii, alii vere essent ex gentibus. « Cooperarii. » Mecum, ait, operantur in rebus quæ ad regnum cœlestē spectant. Si autem concaptivi et participes afflictionum, participes quoque erunt et præmiorum. « Fuere mihi solatio. » Magna laus esse Paulo est solatium. Ex hoc autem significat afflictionum vehementiam « Epaphras qui est vobis est. » Et in principio Epistolæ et nunc ipsum commendat. « Semper anxie laborans. » Non vulgari modo deprecans, sed anxie et cum labore. « Ut stetis perfecti. » Significat ipsos imperfectos esse, nec bonis adhuc expletos. Quoniam igitur contingit stare in imperfectione, ait : Ut stetis perfecti. « In omni voluntate Dei. » Rursum insinuat quod per Christum oporteat ad duci et non per angelos : nam hoc dicit voluntatem Patris.

« Ἀσπάζεται μοι ὑμᾶς Δουκᾶς ὁ ἱατρός ὁ ἀγαπητός καὶ Δημᾶς. Ἀπάσχετε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ ἀδελφοὺς, καὶ Νυμφᾶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτοῦ ἐκκλησίαν. Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῶν ἡ Ἐπιστολή, κοιήσατε ἴνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικείᾳ ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας, ἴνα καὶ ὑμεῖς ἀναρῶνται. Καὶ εἶπατε Ἀρχιπύπῳ, βλέπε τὴν δικαιοσύνην ἣν παρέλαβες ἐν Κυρίῳ, ἴνα αὐτὴν πληροῖς. Ὁ ἀσπασμός τῆ ἡμῆ χειρὶ Παύλου. Μνημονεύετέ μοι τῶν δεσμῶν. Ἡ χάρις μετ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

IV, 14-18. *Salutat vos Lucas medicus dilectus, et Demas. Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, et Nympham et quæ in domo illius est Ecclesiam. Et cum lecta fuerit a vobis Epistola, fucite ut etiam in Laodicensium Ecclesia legatur, et eum quæ ex Laodicea est, ut vos quoque legatis. Et dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti per Dominum, ut illud impleas. Salutatio mea manu Pauli. Memores sitis vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Amen.*

« Ἀσπάσχετε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ. » Συνάπτει αὐτοὺς διὰ τῶν ἀσπασμῶν, καὶ τοῦ κοινωνήσασθαι τὴν παρούσαν ἐπίτασσειν Ἐπιστολήν, ὅπερ αὐτὸς φησὶ. « Καὶ Νυμφᾶν. » Μέγας ὁ ἀνὴρ. Τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ, ἐκκλησίαν πεποίηκεν. « Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῶν. » Ἐμοὶ δοκεῖ εἶναι τινα τῶν γραφέντων ἔχει, ἃ καὶ τοὺς ἐχρῶν ἀκουσαι, καὶ τοῖς μετῴων ἦν ἡ ὠφέλεια, ὅταν ἐτέρων ἐγκωμίων, τὰ οἰκεία ἀμαρτήματα ἐπιγινώσκουσιν, « ἴνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικείᾳ. » — [ΦΩΤ.] Ἦν τι εἶπας τῶν γραφέντων, καὶ πρὸς τὴν διόρθωσιν τῶν Λαοδικέων συντένον. Ἡ ὅτι πλέον ἐμελλον προσεγγεῖν ἑαυτοῖς, ὀρῶντες τὰ ἐτέρων ἐλεγχόμενα ἐλαμνήματα. « Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας. » Τινὲς εἶπον διὰ οὗτὸ τὴν Παύλου πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλήμενην, ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν Παύλου. — [ΦΩΤ.] Οὐ γὰρ εἶπε τὴν πρὸς Λαοδικεῖς, ἀλλὰ τὴν ἐκ Λαοδικείας γραφέντων. Οὐ τὴν ἀπὸ Παύλου πρὸς Λαοδικεῖς, (ἦν γὰρ ἂν εἶπε, καὶ τὴν ἐν Λαοδικείᾳ) ἀλλὰ τὴν ἀπὸ Λαοδικέων πρὸς Παύλου. Ἦν γὰρ τι πάντως ἐν αὐτῇ ὠφελῶν τοὺς Κολοσσαίους. « Καὶ εἶπτε Ἀρχιπύπῳ. » Τίνος ἕνεκεν οὐ γράφει πρὸς αὐ-

146 « Salutate fratres qui sunt Laodiceæ. » Conjungit eos et in salutationibus et jubendo, ut præsentis participes sint Epistolæ quod inferius dicit. Et Nympham. » Magni nominis hic vir erat, nam domum suam fecerat ecclesiam. « Et cum lecta fuerit a vobis. » Meo iudicio quædam ibi scripta erant quæ hos quoque audire oporteret, et his major inte sequebatur utilitas, cum aliis objurgatis ipsi propria agnoscerent delicta. — « Ut etiam in Laodicensium. » Erat omnino quidpiam inter ea quæ scripta erant, quod etiam ad Laodicensium correctionem dirigeretur. Aut quod futurum erat, ut sibiipsis magis caverent, cum viderent aliorum argui delicta. Et eam quæ ex Laodicea est. » Quidam aiunt non fuisse Pauli ad eos missam, sed quæ ab ipsiis scripta fuerit Paulo. — Non enim dixit : Quæ ad Laodicenses est, sed quæ ex Laodicea est scripta. Non quæ fuerit Pauli ad Laodicenses : alioqui enim dixisset : Et quæ Laodiceæ est sed a Laodicensibus scripta erat ad Paulum Siquidem aliquid omnino in ea erat quod Colossensibus profuturum esset. « Et dicite Archippo. » Quam ob causam

non scribit ad ipsum? Fortassis non opus erat, nisi A
solam nudam fieri mentionem, quo studiosius curaretur, ut hi maxime ei subicerentur. Neque enim fieri poterat, ut eum increpantem ipsos in aliquo accusarent, cum Epistolam ac mandatum omne ipsi accepissent, ratio namque non exigebat, ut discipuli de magistro dicerent sed eos illis obturans hæc scribit. — *Aliud.* De præceptore scribit, ut increpanti et admonenti obtemperarent, scientes quæ illi significata essent ab Apostolo. — Fortassis autem episcopus ipsorum erat, aut aliud sortitus erat ministerium animarum. Ideo ait: Ministerium per Dominum, non enim erat ab homine. « Vide ministerium. » Verbum hoc terrentis ubique est, veluti cum dixit: » Videte canes 16. » Videte ne quis vos depredetur; « videte, ne quomodo potestas hæc vestra offendiculo fiat his qui infirmi sunt 17. » — « Quod accepisti per Dominum. » Capitur ἐν Κυρίῳ in Domino pro διὰ Κυρίου per Dominum. Ut eodem studio et diligentia continue utaris. « Salutatio. » Hoc germanitatis et amicitiae signum est, et litteras intueri et ad eas quodammodo affici. « Mea manu Pauli. » Ipsam salutationis dictionem potius manu propria scripsit, 147 ut magis quodammodo afficerentur intuentes Pauli manum. « Memores sitis vinculorum meorum. » Papæ, quanta exhortatio: nam hoc sufficienter erat, ut ipsos ad omnia exhortaretur et robustiores ad certamina redderet. Itaque et familiares eos effecit et timorem solvit. Siquidem C præceptor in vinculis erat, sed gratia ipsum solvit. Nam et hoc gratiæ fuit ut ligari permitteretur.

Alio modo. Maxima adhortatio erat, ut afflictiones ferrent viriliter, scire ac semper memores esse, quod hic esset in vinculis. « Gratia vobiscum. Amen. » Quia videlicet omnia quæ jussa sunt adimpleant. Nam charitate opus habent, ut salvi fiant: quid anim facere potest homo absque gratia? — Cum ab exemplari non integre invenissem beati Joannis scholia in Epistolam ad Colossenses, conscripsi illa ut potui. Si quid igitur in ipsis leve aut dignum reprehensione inventum fuerit, noverit is qui legit meum esse hujusmodi lapsum.

Finis, divino favente auxilio, Epistolæ ad Colossenses.

Scripta est ab urbe Roma per Tychicum et Onesimum.

16 Philipp. III 2. 17 I Cor. VIII, 9.

τόν; ἴσως οὐκ ἔδειτο, ἀλλὰ φιλῆς μόνης ὑπομνήσεως, ὥστε σπουδαιότερον εἶναι, μέλιστα αὐτοὺς αὐτῶ ὑποτάσσειν. Οὐκ ἔτι γὰρ ἐν ἔργοις ἐγκαλεῖν ἐκείνῳ ἐπιτιμῶντι αὐτοῖς, ὅταν αὐτοὶ ὡς ἀναδεεγμένοι τὸ πᾶν. Ἐπεὶ οὐκ ἔχει λόγον, τοῖς μαθηταῖς περὶ τοῦ διδασκάλου λέγειν. Ἄλλ' ἐπιστομῶν αὐτοῦ ταῦτα γράφει. — « Ἄλλως » [ΦΩΤ.] Περὶ τοῦ διδασκάλου γράφει, ἵνα ἐπιτιμῶντι καὶ παραινῶντι πειθῶνται, εἰδότες τὰ δηλωθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου. ἴσως δὲ ἐπίσκοπος ἦν αὐτῶν, ἢ ἄλλην ἐγκαχερίστο ψυχῶν διακονίαν. Διὸ φησιν, Ἐν Κυρίῳ διακονίαν, καὶ οὐ κατ' ἄνθρωπον οὖσαν. « Βλέπε τὴν διακονίαν. » Φοβούμενός ἐστι τὸ βῆμα τοῦτο πανταχοῦ, ὡς ὅταν λέγῃ: « Βλέπετε τοὺς κύνας. » Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν. « Βλέπετε μή ποτε ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη, πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν. » — « Ἐν παράλαβες ἐν Κυρίῳ. » Πάλιν τὸ, Ἐν Κυρίῳ διὰ Κυρίου ἐστὶ, διηγουσ κεχρημένος τῇ αὐτῇ σπουδῇ. « Ὁ ἀσπασμός. » Τοῦτο γνησιότητος καὶ φιλικῆς τεκμήριον, τὸ καὶ τὰ γράμματα ὄρῃν, καὶ πάσχειν τι πρὸς ταῦτα. « Τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. » Μᾶλλον αὐτῇ τοῦ ἀσπασμοῦ τὴν λέξιν ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραψεν, ἵνα πάσχωσι τι πλεον τὴν χεῖρα ὄρωντες τοῦ Παύλου. « Μνημονεύτέ μου τῶν δεσμῶν. » Βαβζι, πόση παράκλησις. Τοῦτο γὰρ ἱκανὸν εἰς πάντα αὐτοὺς προτρέψασθαι, καὶ γενναιοτέρους ποιῆσαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Ἄρα καὶ οικειοτέρους αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ τὸν φόβον ἔλυσε. Εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐν δεσμοῖς, ἀλλ' ἡ χάρις αὐτὸν λύει. Καὶ τοῦτο γὰρ τῆς χάριτος, τὸ συγχωρεῖν δεθῆναι. Ἄλλως [ΦΩΤ.] Μεγίστη προτροπὴ πρὸς τὸ φέρειν γενναίως τοὺς πειρασμούς, τὸ εἰδέναι καὶ διὰ πικρῶν μνημονεύειν, εἶναι τοῦτον ἐν δεσμοῖς. « Ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν. » Δηλονότι μεθ' ἧς πάντα τὰ ἐπιταγόντα πληρώσουσι, χάριτος εἰς τὸ σωθῆναι δέονται. Τί γὰρ ἐν ποιήσοι ἄνθρωπος ἄνευ χάριτος; — [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Ἐκ τοῦ ἀντιγράφου μὴ εὐρῶν καλῶς τὰς παραγράφας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τῆς πρὸς Κολοσσαίτας Ἐπιστολῆς συνέγραψα αὐτὰς ὅπως ἠδυνάμην. Εἰ οὖν εὐρεθῇ τι ἐν αὐταῖς, ἢ κούφον, ἢ ἐπιλήψιμον, ἴστω ὁ ἀναγινώσκων ἐμὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον πταίσμα.

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς πρὸς Κολοσσαίτας Ἐπιστολῆς. »

Ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης διὰ Τυχικοῦ καὶ Ὀνησίμου.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ
—
ARGUMENTUM
PRIORIS EPISTOLÆ AD THESSALONICENSES
—

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἀθηνῶν ἐωρκαῶς προτε- A
ρον αὐτοῖς, καὶ διατρέψας παρ' αὐτοῖς. Ἡ δὲ πρό-
φασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη· Ὁ Ἀπόστολος πολλὰς
θλίψεις παθὼν ἐν Βεροίᾳ καὶ ἐν Φιλίπποις τῆς Μα-
κεδονίας καὶ ἐν Κορίνθῳ, γινώσκων τε ὅσα πέπονθε
καὶ ἐν Θεσσαλονικίᾳ, φοβούμενος μὴ ἀκούσαντες Θεσ-
σαλονικεῖς ἃ κίβηθον ἐν ταῖς προειρημέναις πόλεσι,
πειρασῶσιν ὑπὸ τοῦ πειράζοντος καὶ σκηνδαλι-
εῦσι· μαθὼν δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι
κτώδουνοι ἐγίνοντο, ἀποστέλλει Τιμόθεον πρὸς αὐ-
τοὺς μετὰ τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης. Καὶ πρῶτον μὲν
ἐπιστηρίζει αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει, ὥστε μὴ σαλεύε-
σθαι διὰ τὰς θλίψεις, καὶ μηδὲν ξένον αὐτοὺς πεπον-
θῆναι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀπο-
κτεινόντων. Χριστιανῶν γὰρ ἴδιον τὸ θλίβεσθαι ἐν B
τῷ βίῳ τούτῳ ἔλεγε. Πολλὰ δὲ παραινέσας αὐτοῖς,
οὕτως ὡς παρέλαβον ἀπ' αὐτοῦ ἀναστρέφεσθαι, γρά-
φει περὶ τῶν τελευτώντων, παρηγορούμενος αὐτοὺς
καὶ διδάσκων μὴ βαρέως φέρον. Οὐ γὰρ εὖγαι τὸν
θνήσκον ἀπώλειν, ἀλλ' ὁδὸν ἐνάστασως. Ἐπειτα
καὶ περὶ τῶν χρόνων αὐτοὺς διδάσκει, ἵνα ἀδύλον
τὴν ἡμέραν γινώσκοντες, αἱ ἐτοιμοὶ γίνωνται, καὶ
μηδὲν προσέχωσιν ἐπιγγελομένην περὶ αὐτῆς. Ἐσε-
σθαι γὰρ, φησὶ τὴν παρουσίαν οὕτως, ὥστε τοὺς
παραιρεπομένους καὶ ἐρισκομένους ἐν τῇ ἡμέρᾳ
ἐκείνῃ μὴ φθάνειν τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένους.
Ἄμα γὰρ γίνεσθαι τὴν πάντων ἀλλαγὴν. Διδάσκει
πρὸς τοῦτο, προτρέπων αὐτοὺς βελτιοῦσθαι ἐν τοῖς
ἔργοις, καὶ χαίρειν τῇ ἐλπίδι, καὶ προσεύχεσθαι καὶ
εὐχαριστεῖν αὐτοῖς ἀεὶ τῷ Κυρίῳ, ἐνορκίζων αὐτοὺς C
ἐνταῦθα τὴν Ἐπιστολὴν ταύτην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς,
καὶ οὕτως τελεῖσθαι τὴν Ἐπιστολὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΠΡΩΤΗΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α. • Ἐπίκαιρος Θεσσαλονικίων ἐπὶ τοῖς ἀξίους τῶν
ἐπιστολῶν ἀγῶσιν. »
β. • Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐν αὐτοῖς καὶ μέριμνα,
ὅπως τελευτωῦσιν. »
γ. • Εὐχὴ πρὸς Θεὸν περὶ ἀφίξεως τῆς αὐτοῦ, καὶ
τῆς ἀξίσεως καὶ βεβαιώσεως Θεσσαλονικίων, ἕως
τῆς παρουσίας Χριστοῦ. »
δ. • Παραινέσις· σωφροσύνη, δικαιοσύνη. ὡς ἐπὶ

148 Hanc ab Athenis scribit, cum jam eos vi-
disset prius, et apud ipsos versatus fuisset. Epistolæ
vero occasio hæc fuit, Apostolus multas passus affli-
ctiones Beroæ et Philippis civitate Macedoniæ ac
Corinthi: simul et sciens quanta passus esset in
Thessalonica, timens ne audientes Thessalonicenses
quæ passus esset in prædictis civitatibus, tenta-
rentur ab eo qui tentat et offendiculum suscipe-
rent: audiens præterea quod etiam vehementer
super mortuis lugerent, mittit ad ipsos Timotheum
cum hac Epistola. Et primum quidem eos in fide
confirmat, ne ob afflictiones fluctuent, asserens
nihil esse novum quod a Judæis passi sunt, qui
Dominum quoque occiderunt. Ait enim Christiani
proprium esse, ut in hac vita affligantur. Multis autem
ipsis adhortatus ut quemadmodum ab ipso acceperant
conversentur, scribit de his qui vita defungun-
tur, docetque negravitè ferant, cum mors ipsa non
sit perditio, sed via ad resurrectionem. Deinde 149
etiam de temporibus ipsos instruit, ut diem incertum
esset scientes, semper parati sint: nec cuiquam
de eo referenti animum advertant. Ita enim, ait,
fore Domini adventum, ut qui relinquuntur et die
illo inveniendi sunt, nequam eos præveniant
qui ex mortuis excitandi sunt. Simul enim futuram
esse, ait, omnium immutationem. Ad hæc docet
exhortans ut meliores reddantur in moribus, et
gaudeant in spe ac orent, semperque in Domino
gratias agant, adjurans ipsos ut legatur hæc
Epistola omnibus fratribus, et ita concludit Epi-
stolam.

150 PRIORIS AD THESSALONICENSES
EPISTOLÆ CAPITA.

1. Laus Thessalonicensium in certaminibus, quæ
apostolis digna sunt.
2. Quod ipsos desideraret, et in eis gauderet ac
sollicitus esset, ut perfecterentur.
3. Precatio ad Deum de adventu suo et clemente
ac confirmatione Thessalonicensium usque ad
adventum Christi.
4. Exhortatio ad temperantiam, justitiam, frater-

- num iudicio amorem et laborem in proprio opere.
5. *Doctrina de mortis resolutione ac manifestatione Christi circa mortuos ac viventes.* ε' « Διδασκαλία περί τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπὶ ζώντων καὶ νεκρῶν ἐπιφάνεια Χριστοῦ. »
6. *Quod repente venturus sit Christus: oportet itaque studiose paratum esse fide, spe, churitate honore, pace, longanimitate, discendi amore.* ζ'. « Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἔλθειν τὸν Χριστόν. ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι σπουδῇ, πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ, τιμῇ, οὐρίῃ, μακροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ. »
7. *Precutio de sanctificatione spiritus et animæ et corporis.* ζ'. « Εὐχὴ περὶ ἁγιασμοῦ πνεύματος, καὶ ψυχῆς, καὶ σώματος. »

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

PAULI APOSTOLI

AD THESSALONICENSIS PRIOR EPISTOLA

CAPUT I.

151 *Laus Thessalonicensium in certaminibus, quæ Apostolis digna erant.*

I, 1-3 *Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre et Domino Jesu Christo: gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo semper de omnibus vobis mentionem vestri facientes in precibus nostris, indesinenter memores vestri, propter opus fidei ac laborem chrritatis et tolerantiam spei Domini nostri Jesu Christi coram Deo et Patre nostro.*

καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. »

Quare neque Apostolum neque Christi servum juxta suam consuetudinem seipsum hic nominat? Quia hi recenter instructi erant, et apud eos non oportebat dignitatis facere mentionem. Verisimile enim est quod etiam ex hoc passi fuissent offendiculum. « Et Silvanus et Timotheus. » Quamobrem Timotheo, qui adeo probatus erat Silvanum præposuit? 152 Fortassis Timotheus et animi modestia id petivit, in hoc etiam præceptorem Paulum imitatus, qui suis discipulis seipsum connumerat, Quam ob causam autem Timothei hic meminit, et non in Epistola ad Ephesios? Quia ibi confestim ad eos profecturus erat, hic vero nuper ab ipsis venerat ad Paulum « Ecclesiæ Thessalonicensium » Cum pauci essent, honorifice nomine vocat ipsos Ecclesiam, quæ dictio multitudinis significativa est. « In Deo et Domino Jesu Christo. » Quia et Græcorum congregationes erant et Judæorum hanc ab illis disternans ait: Quæ et in Deo Patre et

B

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Ἐπινομὸς Θεσσαλονικέων ἐπὶ τοῖς ἀξίοις τῶν Ἀποστόλων ἀγῶσιν.

« Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν Θεῷ Πατρὶ, καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν μέλαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσευχῶν ἡμῶν, ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. »

Διατί οὔτε Ἀπόστολον, οὔτε δούλου Χριστοῦ ἐκυτόν κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἐνταῦθα καλεῖ; Ὅτι νεοκτετήχῃοι ἦσαν οὗτοι, καὶ οὐκ ἔδει πρὸς αὐτοὺς ἀξιώματος μνησθῆναι. Εἰκὸς γάρ ἦν αὐτοὺς καὶ σκανδαλισθῆναι. « Καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος. » Τί δήποτε προέταξε τοῦ Τιμοθέου οὕτως ὄντος ἐναρέτου τὸν Σιλουανόν; Ἴσως διὰ ταπεινοφροσύνην ὁ Τιμόθεος τοῦτο ἤτησε, καὶ ἐν τούτῳ μιμούμενος τὸν ἑαυτοῦ κιδάσκαλον Παῦλον, ὅς τοις μαθηταῖς αὐτοῦ ἑαυτὸν συναριθμεῖ. Διατί δὲ ἐνταῦθα τοῦ Τιμοθέου μέμνηται, καὶ τῇ πρὸς Ἐφεσίουσ οὐκ ἔτι; Ὅτι ἐκεῖ ἔμμελλεν εὐθὺς πρὸς αὐτοὺς ἀπένειναι, ἐνταῦθα δὲ νεωστὶ ἦν ἀπ' αὐτῶν πρὸς Παῦλον ἔλθων. « Τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων. » Ὀλίγουσ ὄντας, εὐφήμῳ ὀνόματι Ἐκκλησίαν αὐτοὺσ καλεῖ, ἧτις ἐστὶ πλῆθουσ σημαντικῆ. « Ἐν Θεῷ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. » Ἐπειδὴ ἦσαν καὶ Ἑλληνικαὶ καὶ Ἰουδαϊκαὶ ἐκκλησίαι, αὐτοὺσ ἐκείνων διαίρων αὐτῶν, φησὶ, τῇ ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ.

Σημείωται: τὸ ἐν, ἐπὶ Πατρὸς κείμενον. « Εὐχαρι- A
στουμέν τῷ Θεῷ πάντοτε. » Εὐθὺς ἐξ ἐγκωμίου τὸ
προσμίον. Τὸ γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν ἐλχρίστειν Θεῷ,
δείκνυσιν ἐκείνους κατορθωκότας. Ἐτὶ καὶ ταπεινο-
φροσύνην διδάσκει, ὡς τοῦ Θεοῦ παρτίτου τοῦ κατ-
ορθοῦν αὐτούς. « Ἀδιαλείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν. »
Ἡ τῆς Παύλου ὁ ἀγάπης! Τοῖς γὰρ πλείοσι καὶ πᾶσι
σχέδον τοῦτο γράφει, διὰ ἀδιαλείπτως αὐτῶν μέ-
μνηται. « Τοῦ ἔργου τῆς πίστεως. » Ὅτι οὐδὲν ὑμᾶς,
φασί, προέβλεπεν ἀπὸ τῆς πίστεως· τοῦτο γὰρ ἔργον
πίστεως. Ἡ ἔργον πίστεως φησι, τὸ μὴ μόνον λό-
γους, ἀλλὰ καὶ ἔργοις δεικνύειν αὐτήν, διὰ ὑπὲρ τῆς
τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἢ τῆς ἐμεῖς, φησι, κόπους καὶ κιν-
δύνας ὑπεμείνατε. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄντως ἀγαπᾶν, τὸ
πάντα ὑπὲρ τοῦ ἀγαπωμένου πάσχειν ἀνέχεσθαι.
« Καὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς ἐλπίδος. » Οὐ γὰρ εἰς ἡνὸ
πειρασμός, οὔτε οἱ ὄντες μικροὶ ἦσαν, ἀλλὰ καὶ πολ-
λοὶ καὶ μεγάλοι. Διὸ φησι, τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἐλπί-
δος, ταῦτα, τῆς γινομένης διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡσεὶ ἔλεγεν· Ὅχι ἀπλῶς,
οὔδε ἀνόνητα κείμετε, ἀλλ' ἔστιν ἐπιπέδι ἀντιδόσεως,
« Ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν. » Π μνη-
μονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως ἔμπροσθεν
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν, ἢ τοῦ ἔργου τῆς πί-
στεως, τοῦ ὄντος ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς
ἡμῶν, ὡσεὶ ἔλεγε· Πάντα ὄρα, καὶ οὐ λείθηθεν αὐτὸν
τὰ κατ' ὑμῶν γινόμενα.

« Εἰδότες ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Θεοῦ τὴν ἐκ-
λογίαν ὑμῶν διὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη
εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει,
καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ C
καθὼς οἴδτε οἱ ἐγενήθημεν, ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς.
Ἐκὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενήθητε, καὶ τοῦ Κυ-
ρίου, δεξιόμενοι τὸν λόγον ἐν ὀλίπῃ πολλῇ μετὰ
χαρᾷ Πνεύματος ἁγίου, ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς
τίςτος καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ
Ἀχαΐᾳ. »

« Εἰδότες ἀδελφοί. » Τί εἰδότες; Οἱ ἐγενήθημεν
ἐν ὑμῖν δι' ὑμᾶς, καὶ διὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ
ἐγενήθη πρὸς ὑμᾶς, ἐν λόγῳ μόνον, καὶ τὴν ἐκλογὴν
ἡμῶν. Πρὸς πολλὰ γὰρ τὰ, εἰδότες, ὁράται. « Ὑπὸ
Θεοῦ τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν. » Ἐπειδὴ φησιν, ἴσμεν διὰ
παρὰ Θεοῦ ἐξελέγητε καὶ ὠγαπήθητε, μετὰ πολλῆς
προθυμίας τὸ Εὐαγγέλιον ὑμῶν ἐκηρύξαμεν. Τίς γὰρ
οὐκ ἐν σπουδᾷ περὶ τοῦ ὑπὸ Θεοῦ περιλημέ- D
τους; « Ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν. » Μνημονεύομεν,
φησιν, ὑμῶν ἀδιαλείπτως, εἰδότες διὰ τὸ Εὐαγγέλιον
ἡμῶν, οὐκ ἐγενήθη πρὸς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον. Οὐ
γὰρ μόνον, φησίν, ἐκηρύξαμεν, ἀλλὰ καὶ σημεῖα
καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐπετελέσαμεν εἰς ὑμᾶς, πρὸς
τὴν ὑμῶν πληροφορίαν. Ἐδοὶ οὖν εἰ καὶ μὴ δι' ἄλλο
τ, διὰ τὸν τὸν ἐπιδοιχθέντα εἰς ὑμᾶς κόπον τοῦ τε
καρύματός καὶ τὸν σημεῖον μεμνησθαι ἀδιαλεί-
πτως ἡμῶν. « Καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. » Ἡ διὰ ἐν
Πνεύματι ἁγίῳ ἐκηρύξαμεν, φησίν, ἢ ὅτι Πνεῦμα
ἔτερον ἐλάοιτε, φησι. διὰ τοῦ καρύματος. « Κα
πληροφορῆ καλλῆ. » Τὰ γὰρ σημεῖα, διὰ τὴν αὐτῶν
ἐκείνη πληροφορίαν. « Καθὼς οἴδατε. » Καὶ τί, φησι,
μνημονεύου; Ἀποὶ ὑμεῖς μάρτυρες ἐστε, οἱ ἐγε-

Domino Jesu Christo. Animadvertete ἔν, id est, in,
de Patre positum. « Gratias agimus Deo semper. »
Protinus exorditur proemium ab encomio Nam
pro ipsis Deo gratias agere, ostendit illos egregia
exercuisse opera. Deinde animi modestiam docet,
nempe cum Deus ipsis auctor fuerit, quod recte
sint operati. « Indesinenter memores vestri. » O
Pauli charitatem! Pluribus enim ac propemodum
omnibus hoc scribit quod indesinenter eorum mem-
or sit. « Propter opus fidei » Quod nihil, inquit,
vos a fide semoverit, hoc enim est opus fidei? Aut
fidei opus dicit non sermonibus solum, sed et ope-
ribus ipsam ostendere: quod pro Dei charitate aut
pro mei, inquit, amore labores et pericula susti-
nueritis. Nam id vere amare est, omnia prodilecto
parti sustinere. « Et tolerantiam spei. » Neque
enim una erat tentatio, neque hæ quæ erant. par-
væ erant, sed et multæ et magnæ: ideo toleran-
tiam, ait, spei, iul est, quæ facta est propter spem
Domini nostri Jesu Christi; ac si deceret: Non
inutiliter laboratis, sed spes est retributionis.
« Coram Deo et Patre nostro. » Aut memores vestri
operis fidei coram Deo et Patre nostro. Aut operis
fidei quod est coram Deo et Patre nostro; tanquam
diceret: Omnia videt, nec eum capit oblivio eorum
quæ a vobis fiunt.

I, 4-7. *Scientes fratres dilecti a Deo electionem
vestram quod Evangelium nostrum non fuerit
erga vos per sermonem tantum, sed etiam per
virtutem et per Spiritum 183 sanctum, ac per
certitudinem multam: quemadmodum nostis
quales fuerimus inter vos vestri causa. Et vos
imitatores nostri facti fuistis, et Domini, qui
exceptistis sermonem in afflictione multa cum
gaudio Spiritus sancti: adeo ut fueritis exemplo
omnibus credentibus in Macedonia et Achaia.*

« Scientes fratres. » Quid scientes? Quales fue-
rimus inter vos vestri causa, et quod Evangelium
nostrum non fuerit erga vos per sermonem tantum,
et electionem vestram. Ad multa enim respicit
dictio, Scientes. « A Deo electionem vestram. »
Quoniam novimus quod a Deo electi sitis ac delecti,
cum animi promptitudine vobis Evangelium præ-
dicavimus. Quls enim promptus non esset erga
eos qui a Deo diligenterent? « Quod Evangelium
nostrum. » Memores, ait, vestri indesinenter sumus,
scientes quod Evangelium nostrum non fuerit erga
vos per sermonem tantum: non enim solum præ-
dicavimus, verumetiam signa ac virtutes multas
operati sumus in medio vestri, ad magnam vestram
certitudinem. Oportuit igitur etsi non ob aliud
quidpiam, ut vel propter eum qui exhibitus est apud
vos labor et prædicationis et signorum, indesinen-
ter vestri meminisse. « Et per Spiritum sanctum. »
Aut per Spiritum sanctum prædicavimus, aut Spi-
ritum sanctum accepistis, inquit, per prædicationem.
« Ac per certitudinem multam. Signa enim
propter certitudinem ipsorum faciebat. « Quema-

modum nostis. » Et quid multa loquor, ait? Ipsi vos testes estis fuerimus erga vos. « Vestri causa. » Propter vos, inquit, quoniam vos electi eratis a Deo, ac si diceret: Vestri a Deo electio fuit occasio mei erga vos studii. « Et vos imitatores nostri. » Præceptoris erat, recreare ipsos a laboribus quos pertulerant. Ait ergo: Non vos segnes fuistis, cum nos hujusmodi studium inter vos suscepissemus. Sed quid? Etiam vos imitatores nostri facti fuistis et Domini. Quomodo? Quis sermonem excepistis in afflictione multa cum gaudio spiritus. Papæ, quidnam est quod dicit? Simul et sermonem susceperunt, universa supergressi sunt, et imitatores Christi facti sunt. « Nostri facti estis. » Quomodo? Quia ipsi propter Dominum flagellati gaudebant quod digni essent ut pro nomine 154 ejus contumelia afficerentur. « Et Domini. » Quomodo? Quia et ipse alapis cæsus et patiens gaudebat. Voluntarie enim passus est, et sciens talia salvos facere salute cœlesti. Unde etiam dicebat: « Pater, glorifica Filium tuum ¹, » loquens de cruce. « Cum gaudio Spiritus sancti. » Cum enim in carnalibus doleretis, in spiritualis gaudebatis. « Adeo ut fueritis exemplo. » Et quomodo hi facti sunt illis exempla, cum illi primum credidissent? Qui adeo clari fuistis, inquit, statim ab exordio, ut etiam his qui jam crederant exemplo fueritis, ostendentes qualia sustinere oporteat propter fidem. « Et Achaia. » Id est, Græcia.

I. 8-10. *A vobis enim pertouit sermo Domini non solum in Macedonia et Achaia, verum etiam in omni loco fides vestra, quæ et in Deum, dimanavit. ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Siquidem ipsi de vobis annuntiant qualem ingressam habuerimus ad vos, et quomodo conversi fueritis ad Deum a simulacris, ut serviretis Deo viventi ac veraci: et exspectaretis Filium ejus de cælis, quem excitavit a mortuis Jesum, qui liberat nos ab ira ventura.*

« Et vobis enim pertouit sermo. » Aut quæ de vobis, fidei causa, fama ubique percurrit: aut quod ingressum in transitum dedistis verbo Dei per ea quæ tolerastis. Aut quod ubique audita est prædicatio propter vestram probitatem. « Verum etiam in omni loco » Siquidem fidei, inquit, sermone vicinos replestis: nam æmulantes vos accurrerunt ad fidem. Admiratione vero, ex eo quod adeo brevi tempore tantam fidem ac certameu præbueritis, ut universum mundum repleveritis. « Ut non sit nobis necesse quidquam loqui. » Nam quæ nos de vobis loqui oportuit, ut et cæteras ad æqualem adduceremus zelum, hæc illi prævenientes dicunt. « Siquidem ipsi de vobis annuntiant qualem ingressum. » Puta quod cum tentationibus et periculis, quæ resisendo pertulimus, ad vos ingressi simus: vos autem neque propter hæc offendiculum passi estis, aut minus cretuli estis. Etenim digres-

¹ Joan. xvii, 1.

νήθημεν πρὸς ὑμᾶς. « Δι' ὑμᾶς, φησὶν, » ἐπειδὴ ὑπερῆτε ἔκλεκτοὶ Θεῷ, ὡσεὶ ἔλεγε· Τῆς ἐμῆς σπουδῆς τῆς εἰς ὑμᾶς ἢ ὑμῶν παρὰ Θεοῦ ἐκλογὴ πρόφρασις γέγονεν. « Καὶ ὑμεῖς μιμηταὶ ἡμῶν. » Διδοχαλάου ἦν τὸ ἀναρρῶσαι αὐτοῦ: ἐξ ὧν ἐκεῖνοι ὑπέμειναν, καὶ φησὶν· Οὐχ ἡμεῖς μὲν τοιαύτην εἰς ὑμᾶς σπουδὴν ἐπεδείξαμεθα, ὑμεῖς δὲ βῆθουμοὶ ἦτε. Ἄλλὰ τί; Καὶ ὑμεῖς, φησὶ, μιμηταὶ ἡμῶν ἐγένεσθε καὶ τοῦ Κυρίου. Πῶς; Δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ, μετὰ χαρᾶς πνευματικῆς. Βαβυλ, οἶον λέγει. Ἄμα ἐδέξαντο τὸν λόγον ὑπερέπυσαν ἅπαντα, καὶ μιμηταὶ Χριστοῦ γενήθησαν. « Ἡμῶν ἐγέννηθητε. » Πῶς; Ὅτι αὐτοὶ μαστιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ Κυρίου ἔχησαν, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. « Καὶ τοῦ Κυρίου. » Πῶς; Ὅτι καὶ αὐτὸς βαπτίζομενος καὶ πάσχων ἔχησαν. Ἐκὼν γὰρ ἔπαυσε, καὶ εἰδὼς τὰ τοιαῦτα σῶσαντα τὴν ὑπ' οὐρανόν. Ἦθεν καὶ ἔλεγε, « Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, » περὶ τοῦ στυχοῦ λέγων. « Μετὰ χαρᾶς Πνεύματος ἁγίου. » Ἐν γὰρ τοῖς σαρκικοῖς λυπούμενοι, ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἔχησαν. « Ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους. » Καὶ πῶς οὗτοι τύποι γέγονασιν ἐκείνοις, ἐκείνων πρώτων πιστευσάντων; Ὅτι οὕτως, φησὶν. εὐδοκίμησατε ἐκ προοιμίων, ὅτι καὶ τοῖς ἡδη πεπιστευκόσι τύπος ἐγένεσθε, οἷα δεῖ φέρειν διὰ τὴν πίστιν. « Καὶ Ἀχαία. » Ἐν τῇ Ἑλλάδι.

« Et Achaia. » Id est, Græcia.

« Ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἢ πίστις ὑμῶν ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελήλυθεν. Ὥστε μὴ χρεῖαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι. Αὐτοὶ γὰρ περὶ ὑμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὅποιαν εἴσοδον ἔχομεν πρὸς ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπιστρέψατε πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀναμελεῖν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦν τὸν βυβόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης. »

« Ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος. » Ὅ ὅτι ἢ περὶ ὑμῶν τῆς πίστεως ἐνεκὴν φήμη, πανταχῶ διέδραμεν. ἢ ὅτι πάροδον δεδώκατε τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, ἐξ ὧν ἠθλήσατε. ἢ ὅτι πανταχοῦ ἤκουσται τὸ κήρυγμα, ἐκ τῆς ὑμῶν εὐδοκίμησης. « Ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ. » Τοῦ μὲν οὖν λόγου, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, τοῦς γέγονας ἐνεπλήσατε. Ζηλώσαντες γὰρ ὑμεῖς, τῇ πίστει προτέδραμον. Τοῦ δὲ θαύματος ἐν οὗτοι βραχέϊ χρόνῳ τοσαύτην πίστιν ἐπεδείξατε καὶ ἄλλῃσιν, ὡς ἅπαντα τὸν κόσμον γέμειν. « Ὥστε μὴ χρεῖαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι. » Ἄ γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ἐγρῆν περὶ ὑμῶν λαλεῖν, ἵνα καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς τὸν ἴσον ἐναγάγωμεν ζῆλον, ἐκεῖνοι προσηλόντες λέγουσιν. « Αὐτοὶ γὰρ περὶ ὑμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὅποιαν εἴσοδον. » Ὅτι, φησὶ, μετὰ πειρασμῶν καὶ κινδύνων ὧν οἱ ἀντιστάμενοι ἐπέφερον, εἰσπλήθομεν πρὸς ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ διὰ ταῦτα ἐσκανδαλίσθητε ἢ ἥττον ἐπιστρέψατε. Καὶ γὰρ ἀπελθὼν ἐν Βεροίᾳ

ὡς αἱ Πράξεις λέγουσιν, ἐδιώχθη. Καὶ μετὰ τὸ διω-
χθῆναι, πάλιν, φησί, πρὸς ὑμᾶς ἐλθὼν, ἐδέχθη ὡς
ἐδοκιμακῶς. « Πῶς; ἐπετρέψατε. » Πῶς; Εἰλικρι-
νῶς. Πῶς; Μετὰ σφοδρᾶς καὶ ὀϊακκοῦ; πίστεως.
« Καὶ ἀναμένειν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ. » Ἐνταῦθα διὰ τῆς
ἀπηγγέλιω καὶ τοῦ ἐπιταίου, διδάσκει λεληθῶτως καὶ
ἀναμένειν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ. « Ἐκ τῶν οὐρανῶν. »
Εἶτα ὡς ἐν ἀντιθέσει. Καὶ πῶς, φησί, τὸν ἀποθι-
νόντα ἔχομεν περιμένειν ἐκ τῶν οὐρανῶν; Ὅν
ἤγειρε, φησὶν, ἐκ τῶν νεκρῶν. Ὅρα πῶς εἰσηλθεν
εἰς τὴν ἀνάστασιν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτον ἀνεμένετε, οὐκ
ἐν τοσαῦτα ὑπεμένετε. Ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἀναμέ-
νων, ἀπέχεται ὁηλονότι παντὸς πονηροῦ πράγμα-
τος. « Τὸν βυθόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς. » Εἶπε
τὴν ἀνάστασιν, λέγει καὶ τὴν ἀναπαύδοσιν, ἣν ἡμέ-
ραν ὀργῆς καλεῖ. Αὐτὸς γὰρ ἐβόυστο ἡμᾶς ἐξ αὐτῆς, B
τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀφεῖς.

« Αὐτοὶ γὰρ οὐδ' αὖτε, ἀδελφοί, τὴν εἴσοδον ἡμῶν
τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν, ἀλλὰ προ-
παθόντες καὶ ὑδρισθέντες, καθὼς οὐδ' αὖτε ἐν Φι-
λίπποις, ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν λα-
λήσαι πρὸς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον, τοῦ Θεοῦ ἐν
πολλῷ ἀγωνίᾳ. Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ
πλάτης, οὐδὲ ἐξ ἀναθορίας, οὔτε ἐν δόλῳ.
Ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσαμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πι-
στευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτως λαλοῦμεν, οὐχ ὡς
ἀνθρώποις ἀρέσποντες, ἀλλὰ Θεῷ, τῷ δοκιμάζοντι τὰς
καρδίας ἡμῶν. »

Ἰμετε μὲν, φησί, τοιοῦτοι, ἀλλ' οὐδὲ ἡμετε ἀν-
θρώπινόν τι ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς, ἀλλὰ Θεοῦ λό-
γους. « Ὅτι οὐ κενὴ γέγονε. » Τουτέστιν, οὐ μα-
ταιὰ. Οὐ μῦθοι γὰρ ψευδεῖς καὶ λῆροι τὰ ἡμέτερα
κηρύξαμεν. « Ἀλλὰ προπαθόντες. » Πύθεν τοῦτο,
φησὶν, ὅτι οὐ κενὴ γέγονεν; Ὅτι, φησὶν, ἀπὸ κινδύ-
νων ἐκφυγόντες τῶν ἐν Φιλίπποις, πάλιν εἰς ἐτέρους
κινδύνους ἐμβάλειν ἐπαρρησιασμεν, ὅπερ οὐκ ἂν
ἐπαρρησιασμεν. εἰ μὴ Θεὸν ᾔδοιμεν τὸ κήρυγμα.
« Ἐπαρρησιασάμεθα. » Οὐχ ὑπεστάλημεν διὰ τοὺς
καὶ παρ' ὑμῶν ἐκτῶν ἐναντιῶν κινδύνους, ἀλλ' ἐπα-
ρρησιασάμεθα. Ὅρα; πῶς ἐθάβρου τῷ κηρυσσο-
μένῳ; « Ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν, » φησί. Τὸ πᾶν τῷ Θεῷ
ἀπειθήσει, τουτέστι, διὰ τὸν ἐνδυναμοῦντα Θεόν,
τοῦτο ποιῆσαι τεθαρρήκαμεν. Ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν D
θεθαρρήσαντες. — « Ἐν πολλῷ ἀγωνίᾳ. » [ΟΙΚΟΓΜ.]
Ὅρα; ὅτι καὶ παρὰ Θεσσαλονικεῦσι κίνδυνος ἦν οὐ
μικρὸς; « Οὐκ ἐκ πλάτης οὐδὲ ἐξ ἀκαθαρσίας. » Τίνος
ἂν γένοιτο φησὶν, ἀπὸ κινδύνων εἰς κινδύνους ἐμβάλειν
ἐπαρρησιασμεν; Ὅτι ἡ παράκλησις ἡμῶν, τουτέστιν, ἡ
διερχομένη, οὐ πεπλησμένη τι ἢ δεδολωμένη ἢ ἀκά-
θαρτον, τουτέστι, μυστήριον, ἢ γοητικὸν ἔχει, ἀλλὰ
θεῖα ἐστὶ, φησί, διδασχλή. Καὶ τούτου δεῖγμα αὐτὸ τὸ
πεπλησμένον τῶν κινδύνων. « Ἀλλὰ καθὼς δεδοκι-
μάσαμεθα. » Ἀλλ' οὕτως ἐλάλησαμεν ὑμῖν, φησὶν,
ὡς ἐδοκιμάσαμεν παρὰ Θεοῦ ἄξιοι γενέσθαι. τοῦ
πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, ὡσεὶ ἕλεγον. Ὁ Θεὸς

sus Bercæ persecutionem passus est, sicut Acta
narrant². Et postquam passus essem persecutionem,
inquit, rursus ad vos veniens benigne excep-
tus admodum sum. « Quomodo conversi fueritis. »
Quomodo? 155 Sincere. Quomodo? Cum vehe-
menti ac ferventi fide. « Et expectaretis Filium
ejus. » Hoc loco per narrationem ac laudem, latent-
ter quoque, docet expectare Filium illius. « De
caelis. » Deinde tanquam per objectionem. Et quo-
modo, ait, eum qui mortuus est expectare possumus
de caelis? Quem excitavit, inquit, a mortuis
Vide quomodo aditum ad resurrectionem inven-
erit. Nisi enim hunc expectaretis, nequaquam tanta
sustinissetis. Qui vero Christum expectat, ab
omni sane pravo opere discedit. « Qui liberat nos
ab ira ventura. » Dixit resurrectionem, dici et
retributionem ac ultionem, quam vocat diem iræ.
Ipse enim nos ab illa liberavit, remittendo nobis
peccata.

II, 1-4. *Nam ipsi nostis, fratres, introitum nostrum ad vos, quod non fuerit inanis, sed quod ante malis afflicti et contumeliis affecti, quemadmodum scitis Philippis, audacter egerimus in Deo nostro ad loquendum arud vos Evangelium mihi in multo certamine. Siquidem exhortatio nostra non fuit ex impostura, neque ex impuritate, neque cum dolo, sed quemadmodum probati fuimus a Deo, ut nobis committeretur Evangelium, ita loquimur non ut hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.*

Vos sane tales eratis, ait, sed neque nos humanum aliquid apud vos prædicavimus, sed Dei sermones. « Quod non fuerit inanis. » Hoc est, non vana. Non fabulæ, non mendacia, non nugæ fuerunt nostræ prædicationes. « Sed quod ante malis affecti. » Unde hoc patet quod inanis non fuerit! Quia pericula evadentes quæ fuerant Philippis, rursus in alia pericula nos concitare ausi fuimus: quod nequaquam ausi fuissetis, nisi novissemus divinam esse prædicationem. « Audacter egerimus. » Non formidavimus propter pericula quæ ab adversariis apud vos imminabant, sed audacter et libere egimus. Vides quantam de prædicatione sumebant audaciam? « In Deo nostro. » Id, ait, rem in Deum referens: hoc est, propter Deum, qui nos confirmat, hæc facere ausi sumus. Aut, in Deo nostro confidentes. — « In multo certamine. » Vides quod apud Thessalonicenses quoque non exiguum fuerit periculum. « Non fuit ex impostura. » 156 Quomobrem, inquit, nos a periculis in pericula concitare ausi sumus? Quia exhortatio nostra, id est doctrina, nihil seductorium aut dolosum aut impurum, hoc est, abominandum aut magicum habet, sed divina est doctrina. Et hujus indicium est quod ausi fuimus adversum pericula. « Sed quemadmodum probati fuimus. » Sed ita, inquit, vobis locuti sumus, veluti a Deo probati fuimus esse idonei, ut committeretur

² Act. xvii, 10 seqq.

nobis Evangelium. Tanquam diceret: Deus probavit nos quod nihil ad hominum gloriam locuturi essemus. Ideo etiam commisit nobis Evangelium. Ita ergo vobis locuti sumus, sicut probavit et cognovit nos Deus: hoc est, sine inani gloria absque hoc quod cuperemus vobis placere, absque dolo et impuritate. «Non ut hominibus placentes.» Seipsum interpretatur. Nam qui dolosa docent ac mendacia, ideo docent, ut hominibus placeant: nos autem non ita, inquit. Neque enim mendacium docebamus. Siquidem quoniam ipsos laudavit, ne assentandi suspicio de eo suboriretur, ad hunc venit sermonem. «Qui probat corda nostra.» Non contingit autem ei, qui corda probat, placere illum qui dolos loquitur, et ut hominibus placeat.

II, 5 8. *Neque enim unquam per sermonem adulationis versuti sumus, quemadmodum nostis, nec per occasionem avaritiæ: Deus est testis: neque quærentes ex hominibus gloriam: nec a vobis, nec ab aliis: cum possemus in auctoritate esse quemadmodum Christi apostoli: sed fuimus parvuli in medio vestri, perinde ac si nutrix soveat suos filios, sic affectu propensi in vos, ut cupiamus impertiri vobis non solum Evangelium Dei, verum etiam nostras ipsorum animas, propterea quod chari nobis facti sitis.*

« Neque enim unquam per sermonem adulationis. » Quod impostorum proprium est. « Quemadmodum nostis. » Ipsos quidem testes citat, quod non venerit per sermonem adulationis, et merito.

Siquidem ipsi melius noverant quam alii quæ circa se acta erant. Quod autem neque per occasionem aut intentionem accipiendi, Deum invocat testem: 157 incerta sunt enim hominibus, quæ in mente cujusque sunt studia. Accipere namque vel non accipere, notum fit hominibus, et de hoc ferunt testimonium. Quod autem nunquam vel accipiendi propositum habuerit, soli Deo cognitum est tempore autem etiam hominibus manifestatur. Qui enim hoc habet propositum, omnino nisi mentem immutet, aliquando tandem accipiet. Paulo vero ne in mentem quidem unquam venerat, ut lucri occasione prædicaret. Idcirco eorum quæ in mente erant merito Deum testem vocat. Ipse, inquit, testis est quod neque gloriam ab hominibus quærentes prædicemus. Recte autem dicit ab hominibus: nam illam quæ est a Deo et quærebant et accipiebant. Et prudenter ad modum ait: Quærentes. Quoniam enim glorificabantur ab hominibus, non tamen quærebant aut operam dabant, ut glorificarentur. Ideo hujus quoque Deus testis est. Nam a communi sensu illud accipiendum est. « Neque quærentes ex hominibus. » Neque ut a vobis, inquit, aut ab aliis gloriam acciperemus, mendacia aliqua vobis locuti sumus, Non enim quærimus eam quæ est ab hominibus gloria. Idque cum potuissemus, inquit, gloriosi esse, nihil ex hoc delinquentes: sumus namque Christi apostoli. Cum igitur debitam nobis gloriam renuerimus,

ἠδοκιμασεν ἡμᾶς, μηδὲν πρὸς δόξαν λαλεῖν ἀνθρώπων μέλλοντας. Διὸ καὶ ἐπίστευσεν ἡμῖν τὸ εὐαγγέλιον. Οὕτως οὖν ἐλάλησαμεν ὑμῖν, ὡς ἐδοκιμασε καὶ ἔγνω ἡμᾶς ὁ θεὸς, τούτεστιν ἄνευ κενοδοξίας, ἄνευ τοῦ θέλειν ὑμῖν ἀρέσκειν ἄνευ δόλου καὶ ἀκαθαρσίας. « Οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες. » Ἐρημήνευσεν ἐκυτόν. Οἱ γὰρ δόλιχα καὶ ψευδῆ διδάσκοντες, διὰ τὸ ἀρέσκει ἀνθρώποις διδάσκουσιν. Ἡμεῖς δὲ, φησὶν, οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ ψεύδος ἐδιδάσκομεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐήνευσεν αὐτούς, ἵνα μὴ κολακεύειν ὑποπτευθῆ, εἰς τοῦτον ἦλθε τὸν λόγον. « Τῇ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας. » Τὸ δὲ τὰς καρδίας δοκιμάζοντι, οὐκ ἐν τὸν δόλους λαλοῦντα καὶ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν λαλοῦντα, ἀρέσαι.

B « Οὔτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν κηθῶς οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας. Θεὸς μάρτυς. Οὔτε ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀπ' ὑμῶν, οὔτε ἀπ' ἄλλων, δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι. Ἄλλ' ἐγενήθημεν νήπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς ἂν τροφὸς θάλπει τὰ ἐκυτῆς τέκνα, οὕτως ἱμερόμενοι ὑμῶν εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν. Οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκῶν ψυχὰς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν γεγένηθε.

« Οὔτε γὰρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας. » [ΦΩΤ.] « Ὅπερ τῶν ἀπατώντων ἴδιόν ἐστιν. » Καθὼς οἴδατε. » Τοῦ μὲν μὴ ἐν λόγῳ κολακείας ἔλθεῖν, αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας, καὶ εἰκότως. (Αὐτοὶ γὰρ τῶν ἄλλων μᾶλλον τὰ περὶ αὐτοὺς ἤδεισαν.) Ὅτι δὲ οὐδὲ ἐν προφάσει καὶ σκοπῷ τοῦ λαβεῖν, τὸν θεὸν καλεῖ μάρτυρα. Ἀθλα γὰρ ἀνθρώποις τὰ ἐν διανοίᾳ ἐκάστου μελετώμενα. Τὸ μὲν γὰρ λαβεῖν, ἢ μὴ λαβεῖν, γνωστὸν ἀνθρώποις γίνεσθαι καὶ μαρτυρεῖται. Τὸ δὲ μηδὲ σκοπὸν ποιεῖ κτήσασθαι τοῦ λαβεῖν, θεῷ γινώσκεται μόνῳ, χρόνῳ δὲ καὶ ἀνθρώποις ἀποκαλύπτεται. Ὁ γὰρ ἔχων τοῦτον σκοπὸν, πάντως εἰ μὴ μεταβάλλει τὸν σκοπὸν, ὁπεδήποτε λήψεται. Παύλῳ δὲ, οὐδὲ ἐπὶ νοῦν ἦκε τὸ ἐπὶ προφάσει κέρδους κηρύξει. Διὸ εἰκότως τῶν ἐν διανοίᾳ τὸν Κύριον μάρτυρα καλεῖ. Ὁ αὐτὸς δὲ μάρτυς, φησὶν, ὅτι οὐδὲ δόξαν ἐξ ἀνθρώπων. Ζητοῦντες κηρύττομεν. Καλῶς δὲ ἐξ ἀνθρώπων. Τὴν γὰρ ἐκ θεοῦ, καὶ ἐξήτουν, καὶ ἐλάμβανον. Σοφῶς δὲ ἔλεγε, καὶ τὸ, Ζητοῦντες. Εἰ γὰρ καὶ ἐδοξάζοντο ὑπ' ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐ ζητοῦντες, οὐδὲ ἐπιτηδύοντες τὸ δοξασθῆναι. Διὸ καὶ τούτου μάρτυς ὁ θεός. Ἀπὸ κοινοῦ γὰρ ληπτέον αὐτό. « Οὔτε ζητοῦντες, ἐξ ἀνθρώπων. » Οὐδ' ἵνα, φησὶ, λάβωμεν παρ' ὑμῶν, ἢ ἀπ' ἄλλων δόξαν, ἐλάλησαμεν ὑμῖν ψευδῆ τινά. Οὐ γὰρ ζητοῦμεν τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν. Καὶ ταῦτα, φησὶ, δυνάμενοι εἶναι ἔνδοξοι, καὶ μὴ ἐκ τούτου ἀμαρτράνοντες. Ἐσμεν γὰρ Χριστοῦ ἀπόστολοι. Οἱ οὖν καὶ τὴν ὀφειλομένην ἡμῖν δόξαν ἀρνησάμενοι, φησὶ, πῶς διὰ δόξαν ἀπρεπῆ, ἐμῆλλομέν τι δεδωλόμενον κηρύσσειν; « Δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι. » ἢ ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ, ἢ, « ἐν βάρει, » τούτεστι, λαμβάνειν καὶ τρέφεσθαι. « Ὅς Χριστοῦ ἀπόστολοι. » Εἰ γὰρ

οὐ κερὰ βασιλείας ἀποτελλόμενοι ἐν τιμῇ εἰσι, πόσω μᾶλλον οἱ ἀπὸ Χριστοῦ; « Ἀλλ' ἐγενήθημεν νῆπιοι. » Οὐδὲν βαρὺ, οὐδὲν φορτικόν, οὐδὲν κόμπον ἔχοντες, ἐν μέσῳ ὑμῶν, φησί. Τουτέστιν, οὐ τὴν ἀνωτέρω λαζόντες τάξιν, ἀλλ' ὡς εἶ: ἐξ ὑμῶν ἐγενήθημεν. » Οὕτως ἡμεῖς ἀγαπῶντες καὶ ἀντεχόμενοι ὑμῶν, καὶ θάλλοντες τῷ πνεύματι. ὡς τροφὸς τὰ ἐαυτῆς τροφίμα παιδιά. « Εὐδοκοῦμεν μετὰδούναί ὑμῖν. » Ποθοῦντες ὑμᾶς καὶ ἡμεῖς ὑμῶν εὐδοκοῦμεν, τουτέστι, σπουδάζομεν. Ἡ βουλή μὲν, μετὰ τοῦ κηρύγματος, καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς, εἰ οἶόν τε, δοῦναι ὑμῖν, καὶ ὑπὲρ ὑμῶν. Ὁ δὲ τοῦτο βουλόμενος, πῶς βιωτικῶς τινος ἔνεκεν ἐκήρυξε; Πῶς δὲ σαρκικῆς ὄλως μετετέχε διανοίας; « Διότι ἀγαπητοὶ ἡμῶν. » Καὶ τίς ἡ τούτων αἰτία; εἴποι τις

αὐτῶν. Ἡ ἀγάπη, φησὶν.

posset, dare vobis aut pro vobis. Qui autem id cupit, quomodo temporalis alicujus rei causa prædicasset? Quomodo carnalis omnino mentis particeps fuisset? 158 « Propterea quod chari nobis » Et quænam horum causa est? diceret quispiam Caritas, inquit, et amor vestri.

« Μνημονεύετε γὰρ. ἀδελφοί, τὸν κόπον ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον. Νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιδορῆσαι τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. Ἦμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεὸς, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμίμπτως ὑμῖν τοὺς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν, καθάπερ οἴδατε, ὡς ἓνα ἕκαστον ὑμῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἐαυτοῦ, παρακαλοῦντες ὑμᾶς καὶ παραμυθούμενοι. Καὶ μαρτυρούμενοι εἰς τὸ περιπατήσαι ὑμᾶς ἀξίως τοῦ Θεοῦ καλοῦντος ὑμᾶς εἰς τὴν ἐκείνου βασιλείαν καὶ δόξαν.

« Τὸν κόπον ἡμῶν. » Οὐκ εἶπε, τὰς εὐεργεσίας, ἃς εὐηργετήσαμεν ὑμᾶς, ἀλλ' ὁ μᾶλλον ἦν ἐντροπαλιώτερον, τὸν κόπον ἡμῶν, φησὶ, καὶ τὸν μόχθον, « Πρὸς τὸ μὴ ἐπιδορῆσαι τινα ὑμῶν. » Καίτοι ἔχοντες ἕξουσίαν ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι, καθὼς ἀνωτέρω εἶπεν, « Ἦμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεός. » Ἀξιόπιστος μὲν ὁ Θεὸς μάρτυς. Πῶς γὰρ οὐ; Ἐπεὶ δὲ ἀπλὸν τοῖς ἀνθρώποις εἰ ὁ Θεὸς εἰς τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ αὐτοῦ τοῖς πρὸς οὗς ὁ λόγος καλεῖ μάρτυρας. — [ΦΙΛΙ.] Μάρτυρες ἡμεῖς, ὧν ἐθεάσασθε. Ἦν δὲ ἡμεῖς οὐκ ἐθεάσασθε, ὁ Θεὸς ὁ πάντα εἰδώς. Οὕτως οὐκ ἔπινοίας αὐτοῖς λαθῆν ἐδοῦλετο καταλιπεῖν. « Ὡς ὁσίως. » Ὅτι ἀδολῶς, ὅτι οὐχ ὑπόπλως; ὅτι οὐ κατὰ ἀνθρωπερικίαν, ὅτι ἄνευ προθέσεως τοῦ λαθεῖν τι. « Ἦμῖν τοὺς πιστεύουσι. » Ταῦτα γὰρ ἀπίστοις οὐκ ἔμεμκτος. Πολλὰ γὰρ αὐτοῦ κατεμέμφοντο, καὶ πρῶτον ὅτι ἐκήρυσσεν ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἀφίστασθαι, « Λαθῆν οἴδατε. » Πάλιν αὐτοῦ καλεῖ μάρτυρας, ὅτι, φησὶ, καὶ πλοῖστον καὶ πένθητα, καὶ ταπεινὸν καὶ δυνάστην, καὶ δυσαναγχετοῦντα. Βαβαί, οἷον ἦν, τὸ μηδένα παραλιπεῖν ἐν τοσοῦτῳ πληθῆι. « Ὡς πατὴρ τέκνα. » Ἄνω ὡς τροφὸς εἰπών. Νῦν ὡς πατὴρ, γηρῖν, ὁ καὶ ἀγάπην καὶ προστασίαν ὀφείλει, καὶ ὅτι ἀπύως πάντα ἐποίει. Τίς γὰρ ἂν πρὸς τέκνα ἐπαρθεῖ; « Καὶ παραμυθούμενοι. » Εἰς τὸ φέρειν γενναίως τοὺς ἐπινοσάμενους ὑμῖν πειρασμοί. « Καὶ μαρτυρούμενοι, » φησὶν. Ὁ οὖν μαρτυρούμενος, ὁπλονότι πολὺ τοῦ κολλασέσθαι καὶ ἀνθρωπερικῶν ἐφέστηκεν. » Εἰς τὸ περιπατήσαι ὑμᾶς. »

A quomodo propter indecentem gloriam dolosum aliquid prædicaturi eramus? « Cum possemus in auctoritate esse. » Aut in honore et gloria. Aut ἐν βραβείῳ in onere, id est, accipere et alii. « Tanquam Christi apostoli. » Si enim legati qui a rege mittuntur in honore sunt, quanto magis ii qui a Christo? « Sed fuimus parvuli. » Nihil grave, inquit, nihil onerosum, nullum fastum habentes, inter vos, hoc est, non superiori sumpto ordine, sed sicut unus vestram fuimus. « Sic affectu propensi in vos. » Adeo vos diligentes et amplectentes, spirituque foventes, quamadmodum nutrix suos quos aluit puerulos. « Ut animo cupiamus impetiri vobis. » Desideramus vos, et affectu in vos propensi cupimus ex animo sive volumus et conamur cum prædicatione nostras quoque ipsorum animas, si fieri

posset, dare vobis aut pro vobis. Qui autem id cupit, quomodo temporalis alicujus rei causa prædicasset? 158 « Propterea quod chari nobis » Et quænam horum causa est? diceret quispiam Caritas, inquit, et amor vestri.

II, 9 12 *Meministis enim, fratres, laboris nostri ac sudoris. Siquidem nocte ac die opus facientes, ob id ne cui vestrum essemus oneri, prædicavimus apud vos Evangelium Dei. Vos autem testes estis et Deus quam sancte et juste ac inculcate vobiscum. Qui credebatis, versati fuimus, quemadmodum nostis, ut erga unumquemque vestrum, tanquam pater erga filios suos fuimus effecti, observantes vos, et consolantes; ac obtestantes, ut ambularetis digne Deo, qui vocasset vos in suum regnum ac gloriam.*

« Laboris nostri. » Non dixit: Beneficiorum, quibus vos affecimus, sed quod longe majoris erat sollicitudinis, laboris nostri ac sudoris. « Ob id ne cui vestrum essemus oneri. » Cum tamen potestatem haberemus tanquam Christi apostoli sicut superius dixit: « Vos testes estis et Deus. » Deus testis fide dignus est, quomodo enim mentiri posset? Verum quoniam hominibus incertum est, num Deus in hoc attestetur in eos etiam vocat in testes ad quos sermo factus est. — Vos testes estis eorum quæ conspexistis, eorum autem quæ non conspexistis Deus testis est, qui omnia novit. Ita neque suspicionis ansam eis relinqui voluit. « Quam sancte. » Quod sine dolo, quod non fecte, quod non ad placendum hominibus, quod sine proposito quidquam accipiendi. « Vobiscum, qui credebatis. » Nam inter incredulos non habebatur inculpatus: multa enim in eo reprehendebant, et præsertim quod exhortaretur ab idolis separari. « Quemadmodum nostis ut erga unumquemque. » Rursum ipsos testes vocat. Quod et divitem et pauperem, et abjectum ac potentem et moleste ferentem. Papæ, quidnam hoc erat ut neminem in tanta multitidine præmitteret? « Tanquam pater erga filios. » Cum superius dixisset Perinde ac nutrix, nunc, « Tanquam pater, » ait: quod et dilectionem significat et præsentiam, quodque omnia sine fastu faceret: quis enim adversus filios extolleretur? « Et consolantes. » Ut viriliter ferretis insurgentes adversum vos afflictiones. « Ac

obstantes. » 159 Qui igitur obtestatur manifestum et quod multum dissideat ab assentando, et studio placendi hominibus. « Ut ambularetis. » Obsecrabramus, inquit, non ut aliquid nobis conferretis, sed ut vos juvaremini, et opulentum vobis ipsis regnum cœlorum pararetis, digne ad ipsum gradientes. Animadvertite autem ipsum, quod etiam in hoc doceat. Nam si Dei regnum est præ-

II. 13. *Quapropter et nos gratias agimus Deo indesinenter, quod cum acciperetis a nobis sermonem auditus Dei: accepistis, non sermonem hominum, sed sicut est vere, sermonem Dei: quietiam agit in vobis credentibus.*

Reinde illos etiam commendat. Non enim ita est, inquit, ut nos quidem sine dolo, et sicut dictum est, erga vos conversati fuerimus, vos autem aliquid fide indignum feceritis: sed accepistis a nobis sermonem auditus hoc est, sermonem qui auditus est inter vos, prædicationis videlicet. Aut sermonem auditus dicit, eo quod per auditum suscipitur. Sermonem fidei, ait, accepistis. Quomodo autem excepistis? An vilipendo? Non, inquit, sed ita excepistis, non ut qui hominis sermonem susciperetis, hoc est meum, sed ut sermonem Dei: Deus enim per me locutus est, inquit. Aut sermonem auditum, aut sermonem per auditum accipientes. « Sermonem auditus. » Recte profecto. Neque enim omnes spectatores esse ipsi poterant ejus quod prædicabatur. Dicebat autem et Dominus: « Beati qui non viderunt et crediderunt 3, » per auditum videlicet etiam sermonis pietatem accipientes. « A nobis Dei. » A vobis quidem accepistis, non autem qui noster esset sermo, sed Dei. « Non sermonem hominum. » Non tanquam hominum, inquit, sermonem, sed sicut est vere sermo Dei. Aut accepistis non tanquam sermonem hominum, sed tanquam sermonem Dei, sicut etiam est sermo Dei inquit. Aut accepistis sicut est et decet accipere sermonem Dei, hoc est, cum timore, cum attentione. — « Qui etiam agit in vobis. » Aut agit in vobis, hoc est, suam ostendit potentiam, fortassis per signa quædam. Aut agit, id est crescit per vitam vestram.

160 II, 14, 20. *Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa in Christo Jesu: quod eadem passi sunt et vos a propriis contribulis, quemadmodum et ipsi a Judæis, qui et Dominum Jesum occiderunt et proprios prophetas, et nos persecuti sunt, a Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur: qui obsistunt nobis, ne loquamur gentibus quo salvi fiant, ut expleant peccata sua semper: pervenit autem in illos ira in finem.*

Et quod tantum Dei sermonem, inquit, accepistis, inde manifestum est, quod pro ipso tanta pati sustinueritis. Quemadmodum enim ex his quæ pse-

Α Παρακαλούµεν δὲ, φησὶν, οὐχ ἵνα τι ἡµῶν χρηρίσθησθε, ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς ὠφελῆθητε, καὶ βιτην ὑμῖν αὐτοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατασκευάσητε, ἀξίως αὐτῆς περιπατοῦντες. Ὅρα δὲ αὐτῶν, ἐν ταύτῃ καὶ διδάσκοντα. Εἰ γὰρ Θεοῦ βασιλεία τὸ ἐπαθλον, δεῖ πάντα φέρειν προθύμως.

etiam in hoc doceat. Nam si Dei regnum est præ-

« Δια τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦµεν τῷ Θεῷ ἀδικλείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡµῶν τοῦ Θεοῦ, ἐδέξασθε οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ πᾶθῶς ἐστὶν ἀληθῶς λόγος Θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν. »

Εἶτα καὶ ἐγκωµιάζει αὐτοὺς. Οὐ γὰρ ἡμεῖς μὲν ἀδύλως, φησὶ, καὶ, ὡς εἴρηται, ἀνεστράφηµεν εἰς ὑµᾶς, ὑμεῖς δὲ ἀνάξιον τι τῆς πίστεως πεποιήκατε, ἀλλὰ παρελάβετε λόγον ἀκοῆς παρ' ἡµῶν, τούτεστι, θόλον ἀκουσθέντα εἰς ὑµᾶς, τὸν τοῦ κηρύγματος δηλονότι. Ἡ λόγον ἀκοῆς φησὶ, τὸν διὰ τῆς ἀκοῆς παραληφθέντα, λόγον τῆς πίστεως ἐδέξασθε, φησὶν. Ἐδέξασθε δὲ πῶς; Ἄρα κατακτεθρονεµίνως; Οὐ, φησὶν. Ἄλλ' οὕτως ἐδέξασθε, οὐχ ὡς λόγον ἀνθρώπου δεχόμενοι, τούτεστιν ἐµου, ἀλλ' ὡς λόγον Θεοῦ. Δι' ἐµοῦ γάρ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐφθέγγετο. Ἡ λόγον ἀκουσθέντα, ἢ λόγον διὰ τῆς ἀκοῆς παραλαβόντες. « Λόγον ἀκοῆς. » — [Φ. 27.] Καλῶς. Οὐ γὰρ αὐτόπται πάντες ἠδύναντο γίνεσθαι τοῦ κηρυττοµένου. Ἐλεγε δὲ καὶ ὁ Κύριος. « Μακάριοι οἱ µὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες, » δι' ἀκοῆς ληλονότι καὶ λόγον παραδεξάµενοι τὴν εὐσέθειαν. « Παρ' ἡµῶν τοῦ Θεοῦ. » Παρ' ἡµῶν μὲν παρελάβετε, οὐχ ἡµέτερον δὲ ὄντα, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον. « Οὐ λόγον ἀνθρώπων. » Οὐχ ὡς λόγον, φησὶν, ἀνθρώπων, ἀλλὰ καθῶς ἐστὶν ἀληθῶς λόγος Θεοῦ. Ἡ ἐδέξασθε, οὐχ ὡς λόγον ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς λόγον Θεοῦ. Καθῶς, φησὶ, καὶ ἐστὶ λόγος Θεοῦ. Ἡ ἐδέξασθε καθῶς ἐστὶ καὶ πρέπει δεξασθαι λόγον Θεοῦ, τούτεστι, μετὰ φόβου, μετὰ προσοχῆς. « Ὅς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν. » [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Ἡ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν, τούτεστι, τὴν οἰκείαν δύναµιν ἐπιδεικνύσιν, ἵτως διὰ σηµείων τινῶν, ἢ ἐνεργεῖται, τούτεστιν, αὐξεί διὰ τοῦ ὑµετέρου βίου.

« Ἔµετες γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συµφυλετῶν, καθῶς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡµᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ µὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντιῶν, κωλύοντων ἡµᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀνυπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας πάντοτε. Εφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. »

Καὶ ὅτι, φησὶν, ὡς λόγον Θεοῦ ἐδέξασθε, ἔνθεν ἄλλον, ἐξ ὧν ὑπὲρ αὐτοῦ τοσαῦτα πάθειν ἠνέσχασθε. Ὡσπερ γὰρ ἐξ ὧν αὐτοὺς ἔπαρχεν, ἐπιστοῦτο τὸ θεῖον

3 Joan. xx, 29.

να κηρύσσειν, αὐτως καὶ ἐξ ὧν οὗτοι ἔπαθον, π-
 τούονται, ὅτι ὡς Θεοῦ λόγον ἐδέξαντο τὸ κήρυγμα.
 « Τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ. » Εὐφύως
 οἰεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αἱ Συναγωγαὶ τῶν Ἰου-
 δαίων ἐν Θεῷ εἶναι δοκοῦσι, τὰς τῶν πιστῶν Ἐκκλη-
 σίας, καὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἐν τῷ Γίῳ αὐτοῦ λέγει εἶ-
 ναι. Τῶν Ἐκκλησιῶν γὰρ, φησί, τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐ-
 σῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν Ἰῶν,
 καὶ τὸν Πατέρα ἠρῆται. « Ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε. »
 Καὶ οὗτοι πολλοὺς ὑπέμειναν ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφω-
 λῶν πειρασμοῦς, ὡσπερ οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοί,
 ὑπὸ τῶν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἐναπομεινάντων. « Τῶν καὶ
 τὸν Κύριον ἀποκτείναντων. » Καὶ τί θαυμαστὸν, φη-
 σίν, εἰ τοὺς ἰδίους συμφωλῆτας ἐκάκωσαν σὶ Ἰουδαίῳ,
 ὅπου γε καὶ τὸν Κύριον ἐσταύρωσαν; Μεγάλη γὰρ
 πρὸς πειρασμοῦς παραμυθία τὰ τοῦ Χριστοῦ παθή-
 ματα. Διὸ καὶ αἱ αὐτῶν μνήνεται. « Καὶ τοὺς
 ἰδίους προφήτας. » Ἰσως, φησίν, ἔρει τις, ὅτι τὰν
 Κύριον ἀγνοήσαντες ἀνεῖλον. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς
 προφῆτας, ὧν τὰς βίβλους μετεχειρίζοντο, ἠγνόουν;
 Ἄλλ' ἡμᾶς καὶ αὐτοὺς ἀνεῖλον. « Καὶ ἡμᾶς ἐκόλω-
 ξάντων. » Καὶ ἡμῖν δὲ, φησίν, ἀπεφύησαν. Δεῖ οὖν
 ἡμᾶς γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμοῦς. ἀφορῶντας
 πρὸς τοὺς ἐκπονήτας. « Καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων. »
 Πῶς γὰρ τῷ παρ' αὐτῶν σταυρωθέντι ἀρέσαιεν;
 « Καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, φησίν, ἐναντίων. » Εἰ γὰρ
 τῇ οἰκουμένῃ τὸ κήρυγμα λαληθῆναι Θεοῦ ἐστὶν ἵνα
 σωθῆ, αὐτοὶ δὲ κωλύουσι λαλῆσαι, καὶ πάντων τὴν
 σωτηρίαν ἐμποδίζουσι, ἄρα κοινοὶ τῆς οἰκουμένης
 εἰσὶν ἔχθροί, πρὸς τὴν πάντων σωτηρίαν ἐναντίως
 ἔχοντες. — « Εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι. » [ΦΩΤ.] Ταῦτα
 δὲ καὶ πάλαι ἐπὶ τῶν προφητῶν, καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ
 Ἰησοῦ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐπραξαν, ἵνα πάντοτε ἀνα-
 πληρωθῶσι αἱ ἀμαρτίαι αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ πάν-
 τοτε ταῦτα ἐπραττον, πάντοτε ἀνεπλήρουσαν τὰς
 ἀμαρτίας αὐτῶν. — « Αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας. »
 [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Ὅρα ἐπιτεταμένην τὴν Ἰου-
 δαίων κατηγορίαν, καὶ ἀξίαν τῆς αὐτῶν μαιφω-
 κίας. Φησὶ γὰρ ὅτι πάντα ἃ ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι,
 σκοπεῖ τοῦ ἀμαρτάνειν ἐποιοῦν, τοῦτέστιν, ἤδαισαν
 ὅτι ἀμαρτανουσι καὶ ἡμάρτανον. Εἰς τὸ ἀναπλη-
 ρῶσαι γὰρ, φησίν, αὐτῶν τὰς ἀμαρτίας, οἷον ὅτι
 ὡσπερ χρεωστούντες ἀμαρτάνειν, οὕτως ἡμάρτανον.
 Ἐστὼ γὰρ τὸν Κύριον ἀγνοῦντες ἀνεῖλον, τοὺς
 προφῆτας διὰ τί, ἐφ' οἷς σεμνύνονται; Ἡμᾶς διὰ
 τί διαίπουν; Ἡμᾶς διὰ τί κακοῦσι; Τὰ ἔθνη διὰ τί
 κωλύουσι σωθῆναι; Εἰ ἀγαθὸν ἐστὶ τὸ προσελθεῖν τῇ
 πίστι: Χριστοῦ τὰ ἔθνη, τί μὴ προστρέχουσι καὶ
 εὐχαί, ἀλλὰ καὶ τοὺς προστρέχοντας ἐπιχειροῦσι
 κωλεῖν; Εἰ δὲ οὐκ ἀγαθὸν ἔχουσι, τί διαφθοροῦν-
 ται τοὺς προσεῖσι; Τί δὲ αὐτοῖς καὶ τῶν ἐθνῶν
 μίαι; Ὅρῃς πῶς ἐκουσίως ἀμαρτάνουσι, καὶ πάντα
 ποιοῦσιν εἰς τὸ πάντοτε ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς
 ἀμαρτίας, τοῦτέστιν, ἕνεκα τοῦ μηδὲ ποτε ἀποστη-
 ναι εἰς τοὺς τοῦ ἀμαρτάνειν; Διὰ τοῦτό φησι. « Καὶ
 ἐβραθεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. » Ἀεὶ μὲν γὰρ
 ἀμαρτανόντων, ἐπίτετο ἡ ὀργή. Ἀνεβάλλετο δὲ, τῇ
 μετάνοιᾳ χώρην δίδουσα, νῦν δὲ κατέλαθεν αὐτοὺς.
 « Ἐβραθεν δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργή, » Ὅθεν ὅτι οὐ τὸ

patiebatur, confirmabat quod divina quædam
 prædicaret: ita quoque ex his quæ ipsi passi
 erant, confirmabant quod tanquam Dei sermo-
 nem, suscipere prædicationem. « Ecclesiarum
 Dei quæ sunt in Judæa in Christo. » Aptè distin-
 xit. Quandoquidem enim Judæorum quoque sy-
 nagogæ in Deo esse videntur, fidelium Ecclesias
 et in Deo et in Filio ejus dicit esse. Ecclesiarum
 enim, inquit, Dei, quæ sunt in Christo Jesu. Qui
 autem Filium negat, etiam et Patrem negat. « Quod
 eadem passi sitis. » Etiam hi multa sustinue-
 rant a propriis contribulibus adversa: quemad-
 modum credentes ex circumcisione ab his qui in
 Judaismo remanserant. « Qui et Dominum occide-
 runt. » Et quid, inquit, admirandum, si proprios
 contribules Judæi affligant, quando ipsum quoque
 Dominum crucifixierunt? Siquidem magnum ad-
 versus afflictiones solatium sunt ea quæ passus est
 Christus: ideo quoque semper meminit ipsorum.
 « Et prophetas. » Fortassis, inquit, dicit aliquis
 quod Dominum ignorantes occiderunt: sed num
 ipsos prophetas in quorum libris versabantur igno-
 rabant? attamen ipsos quoque occiderunt. « Et nos
 persecuti sunt. » Et nos, inquit, expulerunt. Oportet
 igitur nos adversitates ferre viriliter intuentes ad
 eos qui passi sunt. « Et Deo non placent. » Quo-
 modo enim illi placerent qui ab ipsis occisus est?
 « Et omnibus hominibus adversantur. » Nam si orbi
 manifestari prædicationem Dei, est ut salvus fiat, ipsi
 vero prohibent loqui, et et omnium salutem im-
 pediunt, sane communes sunt orbis inimici, hos-
 tili more se habentes ad omnium salutem. « Ut
 expleant. » Hæc autem et olim in prophetis et nunc
 in Christo et in nobis fecerunt, ut semper exple-
 rentur peccata ipsorum Nam quia semper hæc fac-
 iebant, semper explebant peccata sua.—« Peccata
 sua. » Vide exaggeratam Judæorum accusationem,
 et dignum illis homicidium. Ait enim quod omnia
 quæ Judæi faciebant, proposito peccandi faciebant,
 id est, sciebant se peccare et peccabant. Nam ut
 explerent, inquit, peccata sua, hoc est, tanquam de-
 bitores essent ad peccandum, ita peccabant. Esto
 enim quod Dominum ignorantes occiderent, at proph-
 etas quam ob causam, de quibus sese jactant?
 Nos quamobrem perscuntur? Quare et vos affli-
 gunt? Cur gentes impediunt, ne salvæ fiant? Si bo-
 num et gentes ad Christi fidem accedere, quare non
 accurrunt et ipsi? quin etiam accurrentes prohibe-
 re conantur? Quod si non esse bonum judi-
 cant, cur invident accedentibus? Quare etiam gen-
 tes ipsis curæ sunt? Vides quomodo voluntarie
 peccata sua, hoc est, nunquam desistant a pec-
 cando? Propterea quoque ait: « Pervenit in illos
 ira in finem. » Semper enim cum peccarent,
 sequebatur eos ira: verum cunctabatur dans lo-
 cum pœnitentiæ, nunc autem comprehendit ipsos.
 « Pervenit autem in illos ira. » Novit quod multos
 habere adversitatum socios non tantum adfert so-

latii, quantum ultionem sumi de inimicis. Ἡ ὀργή, A
ipsa, inquit, ira. Articuli additio ostendit ipsam
iram, quæ jam olim ipsis debebatur. « In finem »
Non amplius ita ut quandoque 162 sit servitus et
rursum libertas, captivas et rursum regressio, et
ira Dei ac iterum liberatio : sed in finem, inquit,
durabit ira Dei super ipsos, hoc est, usque ad finem
ut jam non sit solutio malorum.

CAPUT II.

*Quod ipsos desideraret, et in eis gauderet ac
sollicitus esset ut perficerentur.*

*Cæterum nos, fratres, orbati vobis ud tempus
horæ, aspectu, non corde, vehementius studui-
mus videre faciem vestram cum multo desiderio.
Quapropter volumus venire ad vos, ego quidem B
Paulus et semel et iterum, et abstulit nobis Sa-
tanæ. Nam quæ est nostra spes aut gaudium aut
corona gloriutionis? an non et vos in conspectu
Domini Jesu Christi in ejus adventu? Vos enim
estis gloriatio nostra et gaudium. Proinde cum
non amplius ferremus, visum est nobis ut Athenis
resideremus soli.*

Superius dixit, quod tanquam pater cum filiis
conversatus sit, nunc tanquam filius patres quæ-
rebat. Nam hoc est quod dicit, Orbati, hoc est,
orphani relictis a vobis. Vides quantus mæror soli-
tudinis? Id autem propter vehementem erat dilec-
tionem. » Ad tempus horæ. » Non potest, inquit,
dici quod diuturnitas separationis tristitiam inten-
derit, sed dilectio : nam ad tempus horæ, hoc est,
ad breve spatium temporis, separati fuimus. « As-
pectu, non corde. » Et neque corde separati
fuimus, sed solo aspectu : et tam en adeo contri-
stati fuimus. Vides quanta dilectio? Angebatur
quod vel ad horam aspectu separaretur. In corde
nostro, inquit, habemus vos. « Vehementius stu-
dimus. » Quam verisimile sit eos qui ad horam
derelicti sunt. Intuere sane amorem. Propter nihil
aliud, ait, accedere volo quam ut videam vos.
« Quapropter volumus venire. » Aspice ipsum de
amore propemodum gloriantem. Omnes inquit,
qui mecum erant venire festinabant, ego vero se-
mel atque iterum tentavi. « Et abstulit nobis Sa-
tanæ. » Promptum, inquit, animum cobibebunt
supervenientes afflictiones : 163 has autem com-
munis hostis movere solet, ut prohiberet profectio-
nem ad ipsos. Quid ais? Abstulit Satanæ? Profecto,
inquit : neque enim Deus opus erat, ut in ten-
tationes et afflictiones inciderem, quo etiam pro-
hiberer ad vos proficisci; nam hoc dicit Satanæ
obstaculum. Ad Romanos quidem dicit : « Deus
me prohibuit 4. » Ad Corinthios vero : « Spiritus
operatio fuit ne venirem 5 : hic autem quoniam
in afflictiones incidens præpeditus est, Satanæ
dicit illud esse opus divina factum promissione.
« Nam quæ est nostra spes? » Quanti amoris sunt

πολλοῦς ἔχειν τῶν πειρασμῶν κοινωνοῦς τοσοῦτον
πειραυθεῖται, ὡς τὸ ἐκδικεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἐγθρῶν.
« Ἡ ὀργή, » φησί, τοῦ ἔρθρου ἢ προσθήκη δεικνυστιν
ὀφειλομένην αὐτοῖς πάλιν τὴν ὀργήν. « Εἰς τέλος. »
Οὐκ ἔτι, φησὶν, ὡς πάλιν δουλεῖα καὶ πάλιν ἐλευθε-
ρία. ἀίχμηλωστὶ καὶ πάλιν ἐπάνοδοι, καὶ ὀργή Θεοῦ
καὶ πάλιν καταλλαγὴ, ἀλλ' εἰς τέλος, φησὶν, ἡ ὀργή
τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτοῦς, τουτέστιν, ἄχρι τέλους· οὐκ ἔτι
λύσις τῶν κακῶν.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

« Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐν αὐτοῖς καὶ μέριμνα, ὅπως
τελειωθῶσιν. »

« Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν
πρὸς κενὸν ὥρα, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, περισ-
σοτέρως ἐσπουδάσαμεν τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν
ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ. Διὸ ἠθελήσαμεν ἔλθεῖν πρὸς
ὑμᾶς. Ἐγὼ μὲν Παῦλος καὶ ἄπαξ καὶ δις, καὶ
ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς, τίς γὰρ ὑμῶν ἐλπὶς
ἢ χαρὰ, ἢ στέφανος καυχήσεως; Ἡ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς
ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ
πικρούσῃ; Ὑμεῖς γὰρ ἔστε ἡ δόξα ἡμῶν καὶ ἡ χαρὰ.
Διὸ μηκέτι στεγόντες, εὐδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν
Ἀθήναις μόνοι.

Ἄνω εἶπεν, ὅτι ὡς πατὴρ τέκνοις συνεγενομένην,
νῦν ὡς τέκνον πατέρας ἐζητεῖ. Τοῦτο γὰρ τὸ, Ἀπορ-
φανισθέντες, ἀντὶ τοῦ, ὀρφανοὶ καταλειφθέντες ἀφ'
ὑμῶν. Ὁρᾶς ὅση τοῦ χωρισμοῦ ἡ λύπη; Τοῦτο δὲ
εἶα τὴν πολλὴν ἀγάπην. « Πρὸς κενὸν ὥρα. » Οὐκ
ἐνὶ εἰπατῆ, φησὶν, ὅτι ὁ χρόνος τοῦ χωρισμοῦ τὴν
ἀθυμίαν ἐπέτεινε, ἀλλ' ἡ ἀγάπη. Πρὸς ὥρα, φησὶν,
κενὸν ἐχωρίσθημεν, ἀλλὰ προσώπῳ
μόνῳ, καὶ ὁμῶς οὕτως ἠθυμήσαμεν. Ὁρᾶς ὅση ἡ
ἀγάπη; Ἠνιάτο καὶ πρὸς ὥραν καὶ προσώπῳ χωρι-
σθείς. Ἐν γὰρ καρδίᾳ ἡμῶν ὑμᾶς ἔχομεν, φησὶν.
« Περισσοτέρως ἐσπουδάσαμεν. » Ἡ, ὡς εἰκὸς ἦν,
τοὺς πρὸς ὥραν ἀπολειφθέντας. Ὅρα δὴ ἀγάπην,
ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον παραγενέσθαι θέλω, φησὶν, ἀλλ'
ἵνα τὸ πρόσωπον ὑμῶν ἴδω. « Διὸ ἠθελήσαμεν ἔλ-
θεῖν. » Ὅρα αὐτὸν, μικροῦ καὶ ἐγκαλλωπιζόμενον
τῇ ἀγάπῃ. Πάντες μὲν, φησὶν, οἱ μετ' ἐμοῦ, ἐσπού-
δαζον ἔλθεῖν, ἐγὼ δὲ ἄπαξ καὶ δις ἐπεχείρησα. « Καὶ
ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς. » Ἐπέσχον τὴν προθυ-
μίαν, φησὶν, οἱ ἐπάλληλοι πειρασμοί. Τούτους δὲ ὁ
κοινὸς κινεῖν πολέμιος εἴωθεν, οἱ δὲ χάριν κενωλύ-
σθαι τὴν πρὸς αὐτοῦς ἐκδημίαν. Τί φησὶ; Ἐνέκοψέ δὲ
ὁ Σατανᾶς! Ναί, φησὶν. Οὐ γὰρ Θεοῦ τοῦτο ἔργον
ἦν, τὸ εἰς πειρασμοῦς με καὶ θλίψεις ἐμπεσεῖν, ὡς
καὶ κωλυθῆναί μου τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδόν· τοῦτο γὰρ
ἐγκοπήν τοῦ Σατανᾶ λέγει. Ἐπὶ μὲν Ῥωμαίων λέ-
γει, « Ὁ Θεὸς ἐκώλυσε με. » Ἐπὶ δὲ Κορινθίων,
« Τοῦ Πνεύματος ἔργον ἐγένετο ἵνα μὴ ἔλθῃ με. »
Ἰδοὺ δὲ ἐπειδὴ ἐν πειρασμοῖς ἐμπεσῶν ἐνεποδίσθη.
τοῦ Σατανᾶ λέγει αὐτὸ ἔργον, κατὰ συγχώρησιν τοῦ
Θεοῦ γενοῦς. « Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλπὶς; » ἢ πόσις
ἀγάπης καὶ τὰ ῥήματα! Αἱ μητέρες ἀεὶ πρὸς τὰ
πικρία καὶ λαλοῦσιν. « Ἡ στέφανος καυχήσεως. »

4 Rom. 1, 13. 5 II Cor. 1, 15.

Ἦρκει καὶ ὁ στέφανος δεῖξει ἦν ἔχει δι' αὐτοὺς ἁμαρτωριότητα καὶ καχύβητος, ἀλλὰ διὰ πολλὴν ἐνδειξίν, καὶ καυχῆσεως προσέθηκεν, ὡσεὶ εἶπεν· Ἐφ' ὑμῖν μᾶλλον, ἢ ἐπὶ στεφάνῳ ἀγάλλομαι. « Ἡ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς; » Τί οὖν; Θεσσαλονικεῖς εἰσὶν ἡ ἕλπις σου, ὡ μακαρία ψυχὴ; Οὐχ οὗτοι μόνου, φησί. Διὸ ἐπάγει τὸ, καὶ ὅμοιως καὶ ἄλλως ὄντας. « Ὑμεῖς γὰρ ἐστε ἡ δόξα ἡμῶν. » Πῶς γὰρ αὐτὸν οἷε διατίθεσθαι, τοσαύτην Ἐκκλησίαν πιστῶν ὑπ' αὐτοῦ φυτευθεῖσαν προσέγοντα τῷ Χριστῷ; « Εὐδοκῆσαμεν καταλειφθῆναι. » Ecclesiam a se plantatam adduceret ad Christum? nimis.

« Καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ στηρίξει ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς περὶ τῆς πίστεως ὑμῶν, τὸ μὴδένα σκίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις. Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. Καὶ γὰρ ὅτι πρὸς ὑμᾶς ἤμεν, προελέγομεν ὑμῖν ὅτι μέλλομεν θλιβεσθαι, καθὼς καὶ ἔγενετο, καὶ οἶδατε. Διὰ τοῦτο κίγῳ μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μὴ πως ἐπειράσεν ὑμᾶς ὁ καιρῶν, καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. »

Τοιαύτη τοῦ ἀγίου τούτου ἡ μέθοδος. Ὅταν διὰ πειρασμοῦ καὶ τὴν ἐντεῦθεν βίαν, μὴ δύνηται πρὸς ἡμᾶς τῶν καθητῶν ἀπελθεῖν, ἐτέρους πέμπει καὶ ἅς μέσων αὐτῶν σύνεστι καὶ συνδιαιτρεῖ αὐτοῖς. Τοῦτο πρὸς Φιλιππησίους, τοῦτο πρὸς Κορινθίους ποιεῖ, τὸν αὐτὸν Τιμόθεον πέμψας, καὶ διὰ μέσου τῆς αὐτῶν ἡμιλῶν αὐτοῖς. « Τὸν ἀδελφὸν ὡμῶν καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ. » Τοῦτό φησιν, οὐ τοσοῦτον τὸν Τιμόθεον ἐπιείρων, ὅσον τὴν πρὸς τοὺς δεικνύς σπουδῆν. Οἶον, φησὶν, ὑμῖν ἔπεμψα. « Καὶ συνεργὸν ἡμῶν, » ὡσεὶ εἶπε, τοιοῦτου ἔργου αὐτὸν ἀπεπέμψαμεν δὲ τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην. « Εἰς τὸ στηρίξει ὑμᾶς. » Ὡς σκευομένους, ἐφ' οἷς ἦν ὁ διάσκαλος ἐν πειρασμοῖς. Μέγας γὰρ ὄντας θόρυβος τοῦ μαθηταῖς τὸ εἶναι τὸν διάσκαλον ἐν πειρασμοῖς. « Καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς. » Ἡ γὰρ παράκλησις, ὑπὲρ τοῦ κη σκευθῆναι εἰς τὴν πίστιν ἐγένετο. « Τὸ μὴδένα σκίνεσθαι. » Οἶον θορυβεῖσθαι, ταρᾶσθαι, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τὰς οὐρᾶς κεραισάντων κυνῶν, μὴ κινεῖσθαι, μηδὲ τῆς προτέρως ἐξίστασθαι γνώμης. « Ἐν ταῖς γλίψεσι ταύταις. » Παλὴ γὰρ ἦν τότε θλίψις, ὡς καὶ αὐτὸς ἔφη, ὅτι ἰκίσθημεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς. « Οὐ δεῖ δὲ ὑμᾶς θορυβεῖσθαι, φησὶν, ἢ σκευθῆναι, ἐφ' οἷς ἐγὼ θλίβομαι. Διὰ τὸ: Καὶ ὑμεῖς γὰρ αὐτοὶ οἶδατε φησὶν, ὅτι εἰς τὸ θλιβεσθαι κείμεθα, ταυτέστιν, εἰς τοῦτο κεληρωμέθα, αἰς τοῦτο ἀπογογγυμέθα. Καὶ ἀλλαχού φησὶ· « Διὸ ἐδοκίμῃ ἐν ἀνάγκαις, ἐν θλίψεσι. » Καὶ πάλιν ἐπιτάσσας τοὺς ἀποστόλους καλεῖ. « Ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. » Καὶ ὑπὲρ τῶν μελλουσῶν θλίψεων αὐτοὺς παρακαλεῖται. Αὐτοὺς γὰρ εἰς τοῦτο κεῖσθαι ἀνάγκη, ὅτι αἰ θλίβεσθαι. « Προελέγομεν ὑμῖν. » Πιλλὴ πειρα-

hæc verba. Matres continuo hæc erga sua pigra loquuntur. «Corona gloriationis.» Satis erat dicere corona, ut ostenderet vehementiam ac glorionem, quam esrga eos gerebat: atob majorem demonstrationem addidit gloriationis, tanquam diceret: In vobis magis quam in corona glorior. « An non et vos?» Quid ergo? Num Thesssalonicenses sunt tua spes, o beata anima? Non hi soli, inquit. Ideo etiam adjunxit, Et ostendens quod alii quoque sint. « Vos enim estis gloria nostra.» Quomodo namque putas ipsum affectum fuisse, qui tantam fidelium « Visum est nobis. » Elegimus, inquit, ac susti-

III, 2-5. *Ac misimus Timotheum fratrem nostrum et ministrum ac adiutorem operis nostri in Evangelio Christi, ut confirmaret vos et consolaretur vos de fide vestra: ne quisquam demulceretur ac turbaretur in afflictionibus his. Nam ipsi nostis nos in hunc usum positos esse. Etenim cum apud vos essemus, prædicebamus vobis fore, ut afflictionem pateremur, quemadmodum etiam evenit, et nostis. Quapropter et ego non umplius ferens, misi ad hoc, ut cognoscerem de fide vestra: ne quo pacto tentasset vos ille qui tentat, et inanis factus esset labor noster.*

Hujusmodi esse istius sancti ratio docendi, ut cum per afflictiones ac vim 164 quæ sequitur, non possit ad aliquos discipulorum proficisci, alios mittit, et per ipsos medius convenit et cum eis conversatur. Hoc ad Philippenses facit, hoc ad Corinthios, missos eodem Timotheo, et per ipsum medium cum eis conversatur eosque alloquitur. « Fratrem nostrum ac ministrum Dei. » Hoc ait, non tantum extollens Timotheum, quantum ostendens studium erga ipsos. Talem, inquit, vobis misi. « Ac adiutorem operis nostri, » tanquam diceret: A tali opere ipsum abstraximus ob dilectionem erga vos. « Ut confirmaret vos. » Tanquam fluctuantes, eo quod præceptor in afflictionibus esset. Vere enim magna sequitur discipulos turbatio, si præceptor adversitates patiat. « Et consolaretur vos. » Nam facta est consolatio, ne in fide concuterentur. « Ne quisquam demulceretur ac turbaretur. » Hoc est terretur. Sumpta est metaphra in verbo κενεσθαι, a canibus caudam motantibus. Id est, ne moveretur, aut a prima voluntate ac proposito resiliet. « In afflictionibus his. » Frequentes siquidem erant tunc afflictiones, sicut ipse etiam dicebat: « Et obstitit nobis Satanas. » Non oportet autem vos turbari, ait, aut offendi ob ea quæ ego patior. Quare? Nam et vos ipsi, inquit, nostis quod positi sumus ut affligeremur: hoc est, ad hoc electi sumus ad hoc conscripti. Alibi quoque ait: « Quapropter placeo mihi in necessitatibus, in afflictionibus 6. » Rursumque apostolos dicit morti destinatos 6. « Nos in hunc usum positos esse. » Etiam de futuris afflictionibus ipsos consolatur:

necesse enim erat ut in hanc usam positi essent quo semper affligerentur. « Prædiximus vobis fore. » Magna discipulis est consolatio quod prædixerit futurum ut affligerentur : postmodum enim non turbabantur tanquam ad rem improvisam. Propterea quoque dicebat Christus apostolis : « Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis 8. — « Quæmodam etiam evenit, et nostis. » Testes estis, ait, et vos. Non latuit vos ventura afflictio. « Quapropter et ego non amplius ferens. Nonne prædixisti eis quod affligendus esses, et quod non oporteret eos ex afflictione turbari? Quid rursum mittis? Ex multa, inquit, dilectione. Qui enim amant, etiam de his quæ secunda sunt suspicantur. Et quia tantæ erant adversitates, ut et Paulus timeret. 166 Animadvertite autem quod non dixerit, Dubitans de vobis, sed quod magni amoris indicium est, Non amplius ferens, ait : « Misi ad hoc ut cognoscerem. » Hoc loco quærunt nonnulli quam ob causam is qui ad tertium usque cælum ascenderat, et arcana audierat verba 9, dixerit : Ad hoc ut cognoscerem de fide vestra. Quid enim? An ignorabat quo pacto affecti erant, is qui Christum habebat in seipso loquentem? Et dicimus quod non omnia noverant apostoli, sed quædam etiam ignorabant. Hanc autem ignorantiam in veteris quoque Testamenti prophetis poterit quis invenire. Nam et Elissæus ignorans mortem filii Saraphthæ nicebat ad Giezi : « Et Dominus abscondit a me 10. » Ignorabant vero ob tres potissimum causas. Primum ut festum ipsorum prohiberet. « Datus est mihi, ait, angelus Satan 11. » Secundum, ne homines majores ipsos existimarent quam juxta humanam naturam. Tertium, ut sciremur omnes quod cum similiter ut nos, homines essent tacti affectibus, suis laboribus ac virtute peregerunt quæ operati sunt, nec semper divina fruebantur inspiratione, ne putarent eos gratia et non virtute tales esse quales erant. « Ne quo pacto tentasset vos ille qui tentat. » Non enim suspicati sumus, ait, vos concussos, sed tentatos solum esse. Certe in adversitatibus turbari, a diabole procedit, idque maxime cum alii patientur offendiculum labor noster. » Quamobrem? Licet enim aversi essent, num id tua causa factum esset? Non, inquit, Sed tamen hoc etiam modo timui propter vim

III, 6-10. *Nuper autem cum ad nos venisset Timotheus a vobis et læte annuntiasset nobis fidem ac dilectionem vestras, quodque habeatis memoriam nostri bonam semper, desiderantes vos videre, quemadmodum nos quoque vos. Idcirco consolationem accepimus, fratres, per vos, super omni afflictione et necessitate nostra, per vestrum fidem. Quoniam nunc vivimus si vos statis in Domino. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo rependere de vobis super omni gaudio gaudemus propter vos in conspectu Dei nostri, nocte 166 ac die supra modum orantes, ut videamus faciem vestram et suppleamus ea quæ desunt fidei vestrae.*

Α ἄρτι τοῖς μαθηταῖς, ὅτι προσέειπε μέλλειν θλιβεσθαι. Λοιπὸν γὰρ οὐχὶ ὡς ἐπὶ ἀπροσδοκίτου ἐθορυβοῦντο. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε τοῖς ἀποστόλοις : « Ἄρτι εἶπον ὑμῖν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ἵνα ὅταν γένηται, πιστεύσητε. » — « Καθὼς καὶ ἐγένετο καὶ οἴδατε. » Μαρτυρεῖτε, φησὶ, καὶ ὑμεῖς ὃ οὐ λέληθεν ὑμᾶς ἡ μέλλουσα θλίψις. « Διὰ τοῦτο κατὰ μὴκρὸν στέγων. » Εἰ προσέειπας αὐτοῖς ὅτι θλιδοῦσιν, καὶ ὅτι οὐ χρὴ αὐτοὺς ἐπὶ τῇ θλίψει θορυβεῖσθαι : Τί πάλιν πέμπεις ; Ἄπο πολλῆς ἀγάπης, φησὶν. Οἱ γὰρ ἀγαπῶντες, καὶ τὰ ἀσφαλῆ ὑποπτεύουσι. Καὶ ὅτι τοσοῦτοι ἦσαν οἱ πειρασμοὶ, ὡς καὶ ἐτι φοβῆσαι τὸν Παῦλον. Οὐκ εἶπεν, ἀμφιβάλλων περὶ ἡμῶν, ἀλλ' ὁ πολλῆς ἀγάπης δεικτικόν, Μήκρὸν στέγων, φησὶν. « Ἐπεμψα εἰς τὸ γνῶναι. » [ΙΩΑΝ.] Ἐνταῦθ' αἱ τινες ζητοῦσι, τί δὴ ποτε ὁ ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀναβάς, καὶ ἄβῆται ἀκοῦσας ῥήματα, εἶπεν ὁ Εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν. Τί γάρ ; Ἡγνῶει πῶς διέκειντο, ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἐαυτῷ λαλοῦντα ; Καὶ φημεν, ὅτι οὐ πάντα ἤδεον οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ ἠγνόουν τινά. Ταύτην δὲ τὴν ἄνοιαν καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν εὗροι τις. Καὶ γὰρ Ἐλισσαῖος ἀγωνῶν τὸν θάνατον τοῦ παιδὸς τῆς Σαραφθίας, ἔλεγε πρὸς Γιεζὶ, « Καὶ Κύριος ἀπέκριψεν ἐπ' ἐμοῦ. » Ἡγνόουν δὲ διὰ τρεῖς μέγιστα αἰτίας. Πρῶτον. ἵνα καταστέλληται αὐτῶν τὸ φρόνημα. « Ἐδόθη γάρ μοι, φησὶν, ἄγγελος Σατάν. » Δεύτερον, ἵνα μὴ λογισσονται αὐτοὺς οἱ ἄνθρωποι μείζους ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν. Τρίτον, ἵνα γνῶμεν πάντες ὅτι θεοιοπαθεῖς ἡμεῖς ὄντες ἄνθρωποι, οἰκτιροῦντες καὶ ἀρετῇ κατωρθοῦν ἢ κατωρθοῦν, καὶ οὐκ ἀπὸ θεοῦ ἀπλήκτων ἐπιπονοίας, ἵνα μὴ δόξωσι χάριτι καὶ οὐκ ἀρετῇ εἶναι οἱοί ἦσαν. « Μὴ πως ἐπειράσεν ὑμᾶς ὁ πειράζων. » Οὐ γὰρ ὀκνεύσαμεν ὑμᾶς οὐσαλεῦσθαι, φησὶν, ἀλλὰ μόνον πεπειρασθαι. Ἀρα τὸ ἐν πειρασμοῖς θορυβεῖσθαι, διαβολικόν ἐστι, καὶ μέγιστα ἐλθὼν ἄλλοι θλιβόνται τὸ, ἄλλους σκανδαλίζεσθαι. « Καὶ εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. » Διὰ τί ; Εἰ γὰρ καὶ παρεστράπησαν, μὴ παρὰ τὴν σὴν αἰτίαν ταῦτο γέγονεν ; Οὐχὶ, φησὶν. Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ οὕτως δέδοικα διὰ τὴν ἀγάπην.

« Ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀπ' ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισσαμένου ἡμῶν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν. Καὶ ὅτι ἔχετε μνησὶν ἡμῶν ἀγαθὴν, πάντοτε ἐπιποθοῦντες, ἡμᾶς ἰδεῖν καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς. Διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν, ἀδελφοί, ἐς ὑμῖν, ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως, ὅτι νῦν ζῶμεν ἐξ ὑμεῖς στήχητε ἐφ' Κυρίῳ. Τίνα γὰρ εὐχαριστίας δυνάμεθα τῷ Θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρῇ ἢ χηρίῳμεν δι' ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ὑπερεκπερισσοῦ δεόμενοι εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον, καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν. »

8 Joan. xiv, 29. 9 II Cor. xii, 4. 10 IV Reg. iv, 27. 11 II Cor. xii, 7.

Ὁραὲς τὴν περιχάριαν αὐτοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς ἀπαγγεῖλαι, ἀλλὰ εὐαγγελισάμενον. « Καὶ οὐκ ἔχετε μνησὶν ἡμῶν. » Τῆς γὰρ πίστεως βεβαίως οὕτως, ἀνάγκη καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς μνήμην εἶναι βεβαίαν. « Καθόπερ καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς. » Μετὰ ἔγκωμιου. Ὅτι οὕτως, φησί, ἀγαπᾶτε, ὡς καὶ ἀγαπᾶσθε. « Διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν. » Ἄλλὰ μὲν, φησὶν, ἠλπίζομεν, μὴ πως ἐπειράσθητε, καὶ ἠλγοῦμεν· ἐπεὶ δὲ Τιμόθεος ἀπήγγειλεν ἃ ἀπήγγειλεν, οὐ μόνον τοῦ ἀλγεῖν ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ καὶ χαρὰς ἐπιλήσθημεν. « Ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει. » (Ὡ ψυχὴ ἀγαπᾶ καὶ θεοφιλεῖς!) « ἐπὶ πάσῃ, φησὶ, τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν, » Ἐφ' ὑμῖν καὶ ἐπὶ τῇ ὑμῶν πίστει παρεκλήθημεν καὶ παρεμυθίσθημεν, ὥστε εἶπεν· Οὐδὲ αἰσθησάν ἡμῖν τῆς λύπης γεγενῆσθαι διὰ τὴν ἐφ' ὑμῖν χαρὰν. « Διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως. » Ἀὐτὴ γὰρ ἀσάλευτος μένει, τὴν παρεκλήσιν ἡμῖν εἰργάσατο. « Ὅτι νῦν ζῶμεν. » Οὐκ εἶπε, Παρεμυθίσθημεν ἢ ἀνεπνεύσαμεν ἐκ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ὁ μαζὸν ἦν, νῦν ζῶμεν, φησὶ, ζῶν ἠγαπᾶμεν τὴν ἐκείνων τῆς πίστεως βεβαίωσιν, καὶ θένομεν τὸ αὐτῆς παρασλευθῆναι. « Ἐάν ὑμεῖς στέκητε ἐν Κυρίῳ. » Ἐν Κυρίῳ δὲ ἵστανται, οἱ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἀκλινητὸν φυλάττοντες καὶ τὸν βίον ἴσων τῆς πίστεως παρέχοντες. « Τίνα γὰρ εὐχαριστοῦσιν. » Καὶ τοιαῦτα, φησὶν, ἢ δι' ὑμᾶς χαρὰ, ὅτι οὐδὲ εὐχαριστοῦσιν κατ' ἐξῆς εὐρισκομεν. « Ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Εἰκότως ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ χαίρομεν· οὕτως γὰρ τούτης ἡμῖν τῆς χαρὰς αἴτιος, καὶ αὐτοῦ τὸ ὄψρον. « Ὑπερεκπερισσοῦ δοξάμενοι. » Ἐκκεχυμένοι, φησὶ, πρὸς τὴν τοιαυτὴν θέσιν, καὶ πλέον δοξάμενοι ἢ περ εἰκὸς δεῖσθαι τὴν ἰδέην μαθητῆς βουλόμενοι. « Καὶ καταρτίσαι. » Καὶ τῶν σαλευομένων τῇ πίστει, Στήριξαι λέγει· ἐπεὶ δὲ τῶν τῇ πίστει μὲν ἐστηριγμένων, μικρὸν δὲ πρὸς διδασχὴν ἔλλειπόντων, Καταρτίσαι λέγει, οἷον ἀναπληρῶσαι. « Τὰ ὑστηρήματα τῆς πίστεως ὑμῶν. » Καίτοι ἄνω, τὸ ἐπίκειναι αὐτοῖς ἔμπροσθεν. Τοῦτο γὰρ καὶ Τιμόθεος ὡς φησὶν, ἔμπροσθεν. Πῶς οὖν λέγει, τὰ ὑστηρήματα τῆς πίστεως αὐτῶν; Καὶ φημεν, διτι ἐξέλειπε αὐτοῖς εἰς διδασκαλίαν ἴσως τὰ περὶ ἀναστῆσεως ἢ τοιοῦτον. Ἐν μὲν οὖν τῇ εἰς Χριστὸν πίστει βεβαίως ἦσαν, μὴ παρατραπέντες τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσιν. Ἐδεῖ δὲ αὐτοῦς καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος μαθεῖν.

Vides immoedicam ipsius laetitiam. Neque enim simpliciter dixit ἀπαγγεῖλαι, id est, qui annuntiasset: sed εὐαγγελισάμενον, hoc est, qui laeta et prospera annuntiasset. Quodque habeatis memoriam nostri. Nam cum firma sit fides, necesse est et memoria in erga nos esse firmam. Quemadmodum nos quocumque vos. Cum enim haec dicuntur. Ita, inquit, amatis quemadmodum etiam amavimus. Idcirco consolationem accepimus. Itaque, inquit, timebamus, ne tentationem passi essetis, et dolebamus: postquam autem renuntiavit Timotheus quae renuntiavit, non solum a dolore quiescimus, verum etiam gaudio impleti sumus. Super omni afflictione. (O sancta Deoque dilecta anima!) in omni, inquit, afflictione et necessitate nostra; de vobis, vestraque fide consolationem accepimus: ac si diceret: Nullus nobis doloris sensus fuit reliquis propter gaudium quod de vos accepimus. Per vestram fidem. Haec enim cum inconcussa permanserit, consolationem in nobis operata est. Quoniam nunc vivimus. Non dixit, animam recepimus, aut Respiravimus a malis, sed quod majus erat, Nunc vivimus, aitam ducens firmitatem fidei illorum; et mortem, dimoveri ab ipsa. Si vos statis in Domino. In Domino autem stant, qui fidem ipsius immobilem custodiunt ac vitam fidei aequalem praestant. Quam enim gratiarum actionem. Et tantum est, inquit, acceptum propter vos gaudium, quod ne inveniamus quidem quomodo digne gratias agamus, In conspectu Dei nostri. Merito in conspectu Dei gaudemus; ipse enim nobis gaudii hujus causa est, et ipsius domum est. Super modum orantes. Labiantes, inquit, ad hujusmodi orationem, et vehementius orantes quam verisimile sit eum orare qui discipulos videre cupit. Et suppleamus. De his qui in fide confirmati erant, verum non nihil ad doctrinam eis deerat, ait, Supplere, hoc est, explere. Ea quae desunt fidei vestrae. Atqui superius testatus est de eis quod starent; nam hoc etiam Timotheus, ut dixit testatus fuerat. 167 Quomodo ergo, ait? Ea quae desunt fidei vestrae? Et dicimus quod deerant eis ad doctrinam ea for-

tassis quae de resurrectione erant, aut aliquid hujusmodi. In fide itaque erga Christum firmi erant, non aversi per tentationes et afflictiones. Oportebat autem eos et reliqua discere de dogmate quod apud nos est.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ.

CAPUT III.

Εὐχὴ πρὸς Θεὸν περὶ ἀφίξεως τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐξίσεως καὶ βεβαιώσεως Θεσσαλονικέων, ἕως τῆς παρουσίας Χριστοῦ. Ἀὐτὸς ἡμῶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατορθῶσαι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς. Ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι καὶ περιτεύεσθαι τῇ ἀγάπῃ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθόπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς, εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς τὰς καρδίας, ἀμέμπτους ἐν ἀγιωσύνῃ ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

Precatio ad Deum de adventu suo, et cremento ac confirmatione Thessalonicentium usque ad adventum Christi.

III, 1!-13. Ipse vero Deus et Pater noster et Dominus noster Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos. Vos autem Dominus abundantes exuberantes faciat mutua inter vos charitate in omnes, quemadmodum et nos in vos, confirmet corda vestra irreprehensibiles in sanctimonia coram Deo et Patre nostro in adventu Domini cum omnibus sanctis ejus.

Hoc loco per precationem suas quoque partes A
tuetur. Non fuit, inquit, mea negligentia quod non
venerim : nam ipse precor , ut veniam ; tanquam
diceret : Deus obsistas Satanæ, qui ubique nobis
impedimento est per suas tentationes : quo recto
ad vos itinere veniamus. « Abundantes faciat. » Vide
quantam vult esse charitatem, quod etiam preca-
tur, ut abundent et exuberent in charitate. « Mu-
tua inter vos et in omnes. » Hoc enim Christiano-
rum est, ut non tantum fratres diligant, verum-
etiam omnes homines. et credentes et incredulos.
« Quemadmodum et nos in vos. » Nostra enim dic-
lectio jam adest, vestram vero fieri optamus. « Ut
confirmet. » 168 Ut charitas, inquit, confirmet
corda vestra. Nam si ipsa exuberet, confirmatio
efficitur eorum qui ipsam nacti sunt. Corda vestra,
ait. Hæc enim nata est, ut interiorem quoque ho-
minem confirmet. Siquidem prohibet, ne pravæ
cogitationes ex ipsa egrediantur. Beatus Basiliius
libro ad Amphiloichium, ubi de divino disserit spi-
ritu, ait Paulum nunc precari Spiritum sanctum,
Quis enim est, inquit, qui corda ipsorum in chari-
tate confirmare posset coram Deo in præsentia
filii ? Sane Spiritus. Quis autem alium precatur
quam Deum ? « Vota mea, inquit, sive preces meas
Domino reddam 12. » Ibi animadvertite. « Irrepre-
hensibiles in sanctimonia. » Sufficiebat quidem
dicere irreprehensibiles; nunc autem addidit etiam
In sanctimonia, hoc est, in puritate. Non dicit
autem de sola pudicitia, sed et de omni virtute :
nam id vere sanctimonia est, ab omni sorde purum
esse. « Coram Deo. » Aut hoc ait : In sanctimonia
coram Patre. Hæc enim vere sanctimonia est,
habere ipsam oculis Dei comprobata. Aut judi-
cante Christo, quod indicium fit coram Patre.
Ubi namque posset abesse qui omnia replet
Pater ?

CAPUT IV.

*Exhortatio ad temperantiam, justitiam, fratrum
in judicio amorem et laborem in proprio
opere.*

IV, 1-8. *Quod superest igitur, fratres, rogamus
vos et adhortamur per Dominum Jesum, quemad-
modum accepistis a nobis quomodo oporteat nos
versari et placere Deo, ut abundetis magis. Nostis
enim quæ præcepta dederimus vobis per Dominum
Jesum. Hæc enim est voluntas Dei sanctificationis
stræ, 169 ut abstineatis a scortatione, et sciat unusquis-
que vestrum vas suum possidere cum sanctificatione
et honore, non cum affectu concupiscentiæ, sicut et
gentes quæ non noverunt Deum: ne quis transgredia-
tur ac fraudet in opere fratre in suum, propterea
quod ultor sit Dominus de omnibus his, quemad-
modum atiam ante diximus vobis et testati sumus.
Non enim vocavit nos Deus immunditiæ causa,
sed ad sanctificationem, Proinde qui rejicit, non*

¹² Psal. cxv, 14.

Ἐνταῦθα διὰ τῆς εὐχῆς ἅμα καὶ ἀπολογεῖται, ὅτι
οὐ παρ' ἑμὴν, φησὶν, ἀμέλειαν οὐκ ἦλθον · καὶ γὰρ
καὶ εὐχὴ μοι, φησὶ, τὸ ἔλθειν, ὡσεὶ ἔλεγεν · Ὁ Θεὸς
ἐκκόψαι τὸν Σατανᾶν τὸν πανταχοῦ ἡμῶν μὲτ' τῶν
πειρασμῶν ἐμποδίζοντα, ἵνα ὀρθὴν ὁδὸν πρὸς ὑμᾶς
ποιησώμεθα. « Πλεονάσαι. » Ὁρα πόσῃν ἀγάπῃν
εἶναι βούλεται, ὅτι καὶ πλεονάσαι καὶ περισσεύει
αὐτοὺς ἐν τῇ ἀγάπῃ εὐχεται. « Εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς
πάντας. » Τοῦτο γὰρ Χριστιανῶν, τὸ μὴ μόνον τοὺς
ἀδελφοὺς ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀνθρώπους, καὶ
πιστοὺς, καὶ ἀπίστους. « Καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς
ὑμᾶς. » Τὸ μὲν ἡμῶν πάρεστι, φησὶ, τὸ δὲ ὑμῶν
ἐπιδοθεὶς εὐχόμεθα. « Εἰς τὸ στηρίζαι. Εἰς τὸ τῆν
ἀγάπῃν, φησὶ, στηρίζαι ὑμῶν τὰς καρδίας. Ἄν γὰρ
αὐτὴ περισσεύῃ, στηριγμός ἐστὶ τῶν κεκτημένων
αὐτῇ. (Τὰς καρδίας φησὶν.) Αὕτη γὰρ καὶ τὸν ἔσω
ἄνθρωπον στηρίζειν πέφυκε. Κωλύει γὰρ ἐκβαίνειν
ἐξ αὐτῆς διαλογισμοὺς πονηροῦς. Ὁ μακάριος βασι-
λειος ἐν τῇ πρὸς Ἀμφιλόχιον ἔνθα θεολογεῖ τὸ
πνεῦμα, φησὶ τὸν Παῦλον, αὐτὸ τὸ ἅγιον εὐχεσθαί
Πνεῦμα νῦν. Τίς γὰρ ὁ στηρίζαι, φησὶν, ἐν ἀγάπῃ
τὰς καρδίας αὐτῶν ἔχων ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ἐν
τῇ παρουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ; δηλονότι τὸ πνεῦμα. Τίς δὲ
εὐχεται ἐτέρῳ, πλὴν Θεῷ; « Τὰς εὐχὰς μου γὰρ,
φησὶ, τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω. » Ἐκεῖ πρόσχε. « Ἀμέμ-
πτους ἐν ἀγιωσύῃ. » Ἦρκει μὲν τὸ ἀμέμπτους,
νῦν δὲ καὶ τὸ, Ἐν ἀγιωσύῃ, προστέθεικεν, ὅτι, Ἐν
καθρότητι. Οὐ λέγει δὲ περὶ σωφροσύνης μόνως,
ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς. Τοῦτο γὰρ ἀληθῶς
ἀγισμὸς, τὸ παντὸς βίου καθαρὸν εἶναι. « Ἐμ-
προσθεν τοῦ Θεοῦ. » Ἡ τοῦτο φησὶν, Ἐν ἀγιωσύῃ
τῇ ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς. Αὕτη γὰρ ἡ ὄντως ἀγιω-
σύνη, τὸ ἔχειν κῆρτὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ μαρτυ-
ρουμένην. Ἡ δὲ κρίνοντος τοῦ Χριστοῦ, ἥτις κρί-
σις ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς γίνεται. Πού γὰρ καὶ ἀπειναι
εἶχεν ὁ πάντα πληρῶν Πατήρ;

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Παραίνεις σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ὡς ἐπὶ
κρίσει φιλαδελφίας, ἐργασίας ἐδιοπράγμο-
νυς. »

« Τὸ λοιπὸν οὖν, ἀδελφοί, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ
παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, καθὼς παρελά-
βετε παρ' ἡμῶν τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπετεῖν καὶ
ἀρέσκειν Θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον. Ὅτιτα
γὰρ τίνας παραγγελλίς ἐδόκμαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ
Κυρίου Ἰησοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ,
ὁ ἀγισμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς
πορνείας, εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἐκυτοῦ σκευὸς
κτᾶσθαι ἐν ἀγισμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπι-
θυμίας, καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότες τὸν
Θεόν, τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκεῖν ἐν τῷ
πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, διότι ἐκδικὸς ὁ
Κύριος περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ πεσι-
παιμεν ὑμῖν καὶ διεμαρτυράμεθα. Οὐ γὰρ ἐκεί-
λεσαν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν

ἀγισμῶν. Τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ. *A hominem rejicit, sed Deum, qui dedit spiritum suum sanctum in vos.* ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν καὶ δόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ἡμᾶς. »

« Τὸ λοιπὸν οὖν ἀδελφοί. » Τοῦτο γὰρ λέγοντες, τὸ εἰς παραίνεσιν ἔλθειν. Ἡ τὸ λοιπὸν ἀντὶ τοῦ ἀποχρών-
τως ἐστίν. « Ἐρωτῶμεν ὑμᾶς. » Τὸ « Ἐρωτῶμεν καὶ
παρακλοῦμεν, » ταῦτόν ἐστι καὶ ἰσοδυναμεῖ. « Ἐν
Κυρίῳ Ἰησοῦ. » Ὁρα ταπεινοφροσύνην. Οὐδὲ πρὸς
ἐπαύριον ἐκείνην εἶναι νομίζει, ἀλλὰ
τὸν Χριστὸν παραλαμβάνει. Διὰ τοῦ Χριστοῦ γὰρ, φη-
σίν, ὑμᾶς παρακαλῶ. « Καθὼς παραλάβετε. » Τὸ παραλά-
βετε, οὐ βημάτων μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων.
Ἐξ ὧν γὰρ αὐτὸς ἐδίου, τύπος τοῖς μαθηταῖς ἐγένετο.

Ἰνα περισσεύητε. « Καὶ πλέον τι, φησίν, ὧν ἠκούσατε
ποιεῖτε. Ὡς νηπίοις γὰρ οὐ τὰ τέλεια ἐπέταξα, φησί. *B*
Προβαίνοντες δὲ τῇ πίστει, προβαίνετε καὶ τῇ πολι-
τείᾳ. « Οἴδατε γὰρ τίνας παραγγελίας. » Τῇ ἐκείνων
μνήμῃ ἐγγεγραμμένας αὐτὰς κατὰ τιμᾶναι. « Ὁ
ἀγισμὸς ὑμῶν. » Θέλημα γὰρ Θεοῦ, φησίν, ἡ σω-
φροσύνη ὑμῶν. Ἐν ἐκάστῃ δὲ Ἐπιστολῇ, τῆς σωφρο-
σύνης μέλισσα πολὺν ποιεῖται λόγον. Οἶδε γὰρ τοῦ
πῶτος τὸ τυραννικὸν καὶ δυσκατόρθωτον. « Ἀπέχε-
σθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας. » Τίς δὲ ὁ ἀγισμὸς;
Ἀπέχεσθαι ὑμᾶς, φησίν, ἀπὸ πάσης πορνείας. πολ-
λὰ γὰρ ἐκαλασίας εἶδη. « Εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν. »

Ἄρα ἀσκήσεως καὶ μαθησεως ἐστὶ τὸ σωφρονεῖν.
« Τὸ ἐκτουτο σκευος. » Σκευος, τὸ σῶμα φησίν. Ἐάν
οὖν εἰς τὸ ἐν ἀγισμῷ ἔχωμεν, ἡμεῖς αὐτὸ κεκτήμε-
θα. Ἐάν δὲ ἐν πορνείᾳ ἢ ἀμαρτίᾳ αὐτὸ κέκτηται.
Τίς; Τὸ ἐκτουτο σκευος, τὴν ὁμοζυγον ἡμιγένου-
σαν. Ἐγὼ δὲ νομίζω, τὸ ἐκάστου σῶμα οὕτως αὐτὸν
ἐκκληκέναι. οὐ γὰρ τοῖς γεγραμμένοις μόνοις, ἀλλὰ
καὶ τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις τὴν νομοθεσίαν
προσφέρει. « Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας. » Ποῖα δὲ τὰ
πάθη τῆς ἐπιθυμίας; Τὰ ὑπεκαύματα ταύτης, οἷον,
τραπὴ, κλοῦτος, βραθυμία, ἀργία. Ταῦτα γὰρ πάθη
ἐπιθυμίας ἐστὶν ὡσεὶ εἶπε, Δύναμις καὶ ἰσχύς αὐ-
τῆς. « Τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα Θεόν. » Τὰ γὰρ ἔθνη
τὸν Θεὸν ἀγνοοῦντα, οὔτε ἐλπίδα ἀντιδόσεως ἔχει.
τοιγαροῦν πάντα πρὸς ἡδονὴν πράττει. « Τὸ μὴ ὑπερ-
βῆναι καὶ πλεονεκεῖν. » Ἐκαστῷ δὲ Θεός, φησίν,
ἐπένευμε γυναίκα, καὶ ὄρος τέθεικε, τὴν πρὸς τὴ
μίαν μίαν. Ὡστε ἡ πρὸς ἑτέραν μίαν, παράνομος τις
καὶ πλεονεξία ἐστίν. « Ἐν τῷ πράγματι. » Του-
τίαν, ἐν τῇ μίᾳ. ἐνταῦθα γὰρ περὶ μοιχείας λέγει,
ἴσως δὲ περὶ πάσης πορνείας. « Διότι ἀδίκος. » Παρ-
ελάσει πρῶτον, εἶτα ἐνέτρεψεν εἰπὼν, Καθάρπε καὶ
νὰ ἔθνη. Εἶτα ἀπὸ λογισμῶν ἔπεισε, πλεονεξίαν
καλέσας. λοιπὸν φοβεῖ. Οὐ γὰρ ἀντιμωρητῆ, φησί, ταῦ-
τα πράττει. Ἐδικός γὰρ ὁ Θεός τῷ τε πλεονεκτου-
μένῳ, καὶ ἐκτυτῷ. Ἐκτυτὸν γὰρ ἐδικεῖ παρακού-
σαντος. « Οὐ γὰρ ἐκλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεός. » Καὶ ἐκ-
τὴν οὐ ὁ Θεός ἐδικεῖ, ἀμυνομένους τὸν ἐν τούτῳ
κληρονομήτην. Κατὰ τοῦτο ἐκλήθημεν ἐπὶ καθαρότητι
καρ. αὐτοῦ. τοιγαροῦν ὁ παρὰ τὴν κλήσιν πράττων,
(οὕτως γὰρ ὁ ἀθετῶν,) τὸν καλέσαντα ὕβρισε μάλ-
λον, ἢ τὸν πλεονεκτηθέντα. Τοῦτο δὲ εἶπε δεικνύς ὡς
οὐ μόνον ἐνθα ὁ ἀδελφὸς ὁ ἀδικούμενος ἦ, δεῖ φεύ-
γειν τὴν μοιχείαν, ἀλλὰ καὶ πιστός ἦ. Ὁ γὰρ Θεός

« Quod superest igitur, fratres. » Quod superest,
puta ut ad exhortationem accedat. Aut, quod su-
perest, id est, sufficienter est. « Rogamus vos. »
Nam ἐρωτῶμεν et παρακλοῦμεν idein sunt, ejus-
demque potestatis. « Per Dominum Jesum. » Vide
animi modestiam. Neque ad obsecrationem se ipsum
fide dignum aut idoneum esse existimabat, sed
Christum assumit. Per Christum, ait, vos ob-
secro, « Quemadmodum accepistis. » Accepistis,
non de verbis tantum est, verum etiam de rebus.
Nam ex vita: suæ operibus, discipulis exemplar
erat. — Ut abundetis. » Et amplius, inquit, ali-
quid facite quam acceperitis. Siquidem tanquam
parvulis, inquit, non præcipi quæ perfecta erant.
Promoventes autem in fide, promovete etiam in
conversatione. « Nostis enim quæ præcepta. »
Ipsa illorum memoria inscripta relinquit. « Sancti-
ficatio vestra. » Voluntas enim Dei, inquit, est, pu-
dicitia vestra. In unaquaque autem Epistola pudici-
tiae potissimum magnam habet rationem. Novit
enim tyrannidem affectus ac operis difficultatem.
« Ut abstineatis a scortatione. » Quæ est autem
sanctificatio? Ut vos, inquit, abstineatis ob omni
scortatione. Multa sunt enim impudicitiae genera.
« Ut sciat unusquisque vestrum. » Itaque exerci-
tium ac disciplinæ est, et castum esse. « Suum vas. »
Vas dicit corpus. Si ergo ipsum in sanctificatione
habuerimus, nos ipsum possidebimus; si vero in
scortatione, jam peccatum possidebit ipsum. Qui
dam suum vas, de uxore interpretati sunt: ego
vero arbitror cujusque corpus ipsum eo vocabulo
appellasse. 170 Neque enim legem solis illis ponit
qui uxores duxerant, verum etiam inuuptis ac
viduis. « Non cum affectu concupiscentiæ. » Quis-
nam autem est affectus concupiscentiæ? Fomi-
tes ipsius, quales sunt deliciæ, divitiæ, segnitie,
contium. Nam hæc sunt affectus concupiscentiæ: ac
si diceret, Potestas ac robur ipsius. « Gentes quæ
ignorant Deum. » Siquidem gentes quæ Deum igno-
rant, ne spem quidem habent retributionis: ita-
quæ omnia ad voluntatem faciunt. « Ne quis trans-
grediatur ac fraudet. » Deus, ait, unicuique distri-
buit uxorem, ac terminum posuit, commistionem
puta ad eam unam. Mistio igitur ad aliam trans-
gressio quædam est ac fraudulentia. « In opere: »
hoc est, in commistione. Hoc enim loco de adulterio
loquitur, superius autem de omni scortatione. « Pro-
pterea quod ultor sit. » Primum obsecravit, deinde
pudescit, dicens: Sicut et gentes: postmodum a
cogitationibus suasit, vocans fraudulentum: dein-
ceps exterrit. Non enim sine ultione, inquit, hæc faci-
tis. Ulciscitur enim Deus et eum, qui fraudatus est et
seipsum. Nam seipsum ulciscitur is cui non paretur.
« Non enim vocavit nos Deus. » Seipsam quoque
ulciscitur Deus sumptis pœnis de eo qui in hoc frau-
dulentus fuit. Juxta hoc vocati sumus ab ipso pu-

ritatis causa. Qui igitur præter vocationem agit, cum hic aspernetur, magis afficit injuria cum qui vocavit, quam eum qui fraudatus est. Hoc autem dixit, ostendens quod non solum ubi frater injuria auctus fuerit, fugere oporteat adulterium, verum etiam si infidelis sit: Deus enim injuria afficitur, qui te purum esse vult, et non auditur. Siquidem te ipsum inquinans etiam si non cum fratris, sed cum increduli uxore adulterium perpetres, aut cum ancilla aut aliqua earum quæ publice prostituta sunt. « Qui dedit Spiritum. » Ipse, inquit, Spiritum sanctum dedit nobis, et nos illum persequimur impuritate nostra. An non ergo et dantem et eum qui datus est injuria afficimus?

IV, 9-11. *Cæterum de fraterno amore non necesse habetis ut scribam vobis. Ipsi namque divinitus docti estis ut diligatis vos invicem. Nam et facitis hoc erga cunctos fratres qui sunt in iota Macedonia. Obsecramus autem nos, fratres, ut abundetis et in hoc incubatis et quieti sitis, et agatis res proprias, ac operemini propriis manibus vestris, sicuti vobis præcepimus, ut vos honeste geratis erga extraneos, et nulla re vobis sit opus.*

Non loquitur nunc de dilectione erga quemvis, sed de ea quæ est erga fratres. Ex eo autem quod prætermittat, duo efficit. Ita, inquit, necessarium ac utile et vos mutuo diligere, ut nihil necesse sit me hoc scribere, cum vos hoc sciatis, in his enim quæ admodum manifesta sunt, ne suadere quidem necesse est. Et quia existimat ac persuasus est ipsos id efficere, eosque qui non perstant magis ad hoc inducit, veritus ne quo modo talis sparsa de ipsis fama ac gloria a vero aberraret. « Divinitus edocti estis. » O ingens præconium! Deum fecit illis præceptorem. Hoc et propheta dixit: « Erunt, inquit omnes edocti a Deo. » — « Nam et facitis hoc. » Propterea enim non necesse est nobis scribere, quia non opus est ut de hoc admoneamini, sed facitis illud. « In toto Macedonia. » Siquidem Tessalonica civitas metropolis est Macedonia. « Ut abundetis magis, » Facite quidem, sed tamen inter faciendum abundate et munifici sitis obsecramus (pauperes autem erant, ereptis ipsorum facultatibus, quemadmodum superius dixit) ut operemini et tribuat. « Quieti sitis » In hoc incumbatis. Ad quid? Ut quieti sitis, et agatis res proprias; quemadmodum si dicas: Ne pudeat vos quod pauperes propter Deum facii sitis, et res gloriæ loco hoc ducatis quod quieti sitis, et res proprias agatis, etc. Aut φιλοτιμῆσθαι dici fratribus beneficia præstare et humanæ suscipere Deinde si dicant, At pauperes sumus: verum per hoc quod quieti sitis ac proprias res agitas, facultas vobis erit ac potestas, ut illis quoque largiter impertiri ac beneficia præstare possitis. « Et agatis res proprias » Quomodo autem continget vobis qui pauperes estis, ut munifici sitis? Ex eo ait, si quieti sitis et pauperes res agatis. Deinde interpretans, ait: « Operemini propriis manibus,

ὁ καθαρόν σε βουλόμενος εἶναι καὶ παρακούμενος. Μολύνεις γὰρ σαυτὸν, καὶ μὴ ἀδελφοῦ, ἀλλὰ τοῦ τυχόντος ἀπίστου γυναίκα μοιχεύτης, ἢ δούλην, ἢ τινὰ τῶν προσετωσῶν. « Τὸν καὶ δόντα τὸ Πνεῦμα. » Αὐτός, φησὶ τὸ ἅγιον ἔδωκε Πνεῦμα ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς διώκομεν αὐτὸ διὰ τῆς ἀκαθαρτίας ἡμῶν. Καὶ πῶς οὐκ καὶ τὸ δοθὲν καὶ τὸν δόντα ὑβρίζομεν;

« Qui dedit Spiritum. » Ipse, inquit, Spiritum sanctum dedit nobis, et nos illum persequimur impuritate nostra. An non ergo et dantem et eum qui datus est injuria afficimus?

« Περί δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χροίαν ἔχετε γράφειν ὑμῖν. Αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδιδάκτοι ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφούς, τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ. Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, περισσεύειν μᾶλλον καὶ φιλοτιμηθῆσαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς ἰδίαις χερσὶν ὑμῶν, καθὼς ὑμῖν παρηγγελιαμεν, ἵνα περιπατῆτε εὐσηχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, καὶ μηδένος χροίαν ἔχητε. »

Ὁὐ λέγει τίως περὶ τῆς εἰς πάντα ἀγάπης, ἀλλὰ περὶ τῆς εἰς τοὺς ἀδελφούς. Ἐκ δὲ τοῦ παραλείπειν, δύο κατασκευάζει, ὅτι, φησὶν, οὕτως ἀναγκαῖον καὶ ὠφελιμὸν ἐστὶ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, ὡς μηδὲ χροίαν εἶναι τοῦ ἐμὲ τοῦτο γράφειν, ἀλλ' ὑμᾶς αὐτὸ εἰδέναι. Ἐπὶ γὰρ τῶν πάντων ὄψλων, οὐδὲ συμβουλεύειν χρῆ. Καὶ ὅτι ὁ νομίζων αὐτοὺς, καταρωθῆναι καὶ πεπεισμένους, καὶ μὴ καταρωθώτεας αὐτοὺς, μᾶλλον ἐνάγει πρὸς τοῦτο, φοβούμενος μήπως ἡ τοιαύτη περὶ αὐτῶν φήμη καὶ ὄψα ἀστοχῆσθαι. « Θεοδιδάκτοι ἐστε. » ἢ ἐγκώμιον! Τὸν Θεὸν διδάσκαλον αὐτοὶ ἐποίησε. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν. « Ἔσονται, φησὶ, πάντες διδάκτοι Θεοῦ. » « Καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτό. » Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ χροίαν ἔχομεν γράφειν, ὅτι οὐ δεῖσθε τῆς περὶ τοῦτο ὑπομνήσεως, ἀλλὰ ποιεῖτε αὐτό. « Ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ. » Μακεδονίας γὰρ μητρόπολις, ἡ Θεσσαλονίκη. « Περισεύειν μᾶλλον. » Ποιεῖτε μὲν' ἀλλ', ὅπως ἐν τῷ ποιεῖν περισσεύητε, καὶ φιλοτιμότερον μεταδοῖτε. Παρηγγελιαμεν, (πένητες δὲ ἦσαν, τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν ἀρπαγῶν τῶν, ὡς ἄνω φησὶν,) ἐργάζεσθαι καὶ μεταδοῖναι. « Ἡσυχάζειν. » Φιλοτιμηθῆσαι. Εἰς τί; Εἰς τὸ ἡσυχάζειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια, ὡς ἂν εἴποις. Μὴ ἀισχύνηθε ὅτι πένητες διὰ τὸν Χριστὸν γεγονάτε, ἀλλὰ καὶ φιλοτιμίαν τοῦτο ἡγεῖσθε, τὸ ἡσυχάζειν καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ ἐξῆς. Ἡ φιλοτιμηθῆσαι, τὸ εὐεργετῆν τοὺς ἀδελφούς καὶ φιλοφρονεσθῆσαι φησὶν. Εἴτα, Ἄλλὰ πένητές ἐσμεν. Ἄλλ' ἐν τῷ ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν, φησὶ, τὰ ἴδια, ἔσται ὑμῖν πόρος καὶ δύναμις, δι' οὗ κακείνους εἴετε φιλοτιμηθῆσαι καὶ εὐεργετῆν. « Καὶ πράσσειν τὰ ἴδια. » Πῶς δὲ ἔσται ὑμῖν πένησιν οὕτι, τὸ φιλοτιμηθῆσαι; Διὰ τοῦ ἡσυχάζειν, φησὶ, καὶ πράττειν τὰ ἴδια. Εἴτα ἐπὶ ἡσυχάζειν, φησὶν. « Ἐργάζεσθε ταῖς ἰδίαις χερσὶν, ἵνα περιπατῆτε εὐσηχημόνως. » Ἰνα, φησὶ, μὴ ἀσηχημῶν ἢ ἐπικειτῶντες. Τοῦτο γὰρ λέγει, εἰ καὶ εὐσημο-

¹² Joan. vi, 45.

τέρως αὐτὸ εἶπεν. Εἰ γὰρ πιστοὶ ὁρῶντες ὑγιαίνον-
τας ἐπειτούντας σκανδαλιζόμεθα, ὅτι ἐργάζεσθαι δυνά-
μενοι ἀργοὶ περιέλαι, πόσῳ μᾶλλον οἱ ἄπιστοι ; οὓς κα-
λεῖ τοὺς ἕω, οἷον τῆς πίστεως.

Nam si nos fideles videntes eos qui sani sunt men-
dicantes, offendimus, 173 quod cum operari possunt, otiosi circumeant, quando magis iucreduli ?
quos vocal extraneos, puta a fide.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Διδοσκαλίη περί τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπι-
ζώντων καὶ νεκρῶν ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ. »

« Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ περὶ τῶν κεκοι-
μημένων, ἵνα μὴ λυπηθῆτε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ
ἔχοντες ἐλπίδα. Εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε
καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ
Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτοῖς. »

Ἔστι γὰρ τινα, αἵτινα ἐξ ἀγνοίας λύπην ἐμποιεῖ,
γνωσθέντα δὲ παύει τὴν λύπην. « Περί τῶν κεκοιμη-
μένων. » Ὅρα, οὐκ εἶπεν, Αποθιπόντων, ἀλλὰ κεκοιμη-
μένων, δεικνύς εἶναι καὶ ἔγερσιν. « Οἱ μὴ ἔχον-
τες ἐλπίδα. » Ἐλπίδα, τουτέστιν, ἀναστάσεως. Τῶν
γὰρ τοσούτων ἴδιον. τὸ ἐπὶ τοῖς τελευτώσι λυπεῖ-
σθαι. « Εἰ γὰρ πιστεύομεν. » Εἰ γὰρ, ἐπειδὴ γὰρ.
Ἡ οὕτως. Εἰ γὰρ ὄλω, φησί, πιστεύομεν, καὶ μὴ
μεμώρηνται ἡμῶν αἱ ψυχαί. « Οὕτως, φησί, καὶ ὁ
Θεός, » τουτέστι, καθάπερ τὸν Κύριον, ἐκ θανάτου
ἔγερει. Ὅρα δὲ ἀσφάλειαν λόγου. Ἐπὶ μὲν τοῦ Κυ-
ρίου διὰ τὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, θερ-
ρόντως λέγει τὸ, Ἀπέθανεν. Ἐπὶ δὲ ἡμῶν, διὰ τὸ
μᾶλλον εἶναι τὴν ἀνάστασιν, τοὺς κοιμηθέντας, φησί,
δεικνύς οὕσαν καὶ ἔγερσιν. « Μὴ ὁ κοιμώμενος γὰρ,
φησὶν, οὐχὶ προσθήσει τοῦ ἀναστῆναι ; » « Τοὺς κοι-
μηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ. » Ἢ διὰ τοῦ Ἰησοῦ. « ἄξει,
ὅτι ὁ Υἱὸς αἴτιος τῆς ἀναστάσεως, καὶ τοῦ ὀφθῆναι
ἡμᾶς τῷ προσώπῳ τοῦ Πατρὸς. Ἡ, τοὺς κοιμηθέν-
τας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τουτέστι, τοὺς ἐν πίστει τοῦ Ἰη-
σοῦ κοιμηθέντας ἄξει, φησὶ, τουτέστιν, ἢ εἰς πρόσω-
πον ἴδιον, ἢ εἰς τὸ ἀναστῆναι. Τί οὖν, εἴποι τις,
ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ἐξήγησιν, μερικὴ ἔσται ἡ
ἀνάστασις, ὡς τῶν ἀπίστων μὴ ἀνισταμένων ; Οὐ
ταῦτο, ἀλλ' ὅτι πάντες μὲν ἀναστήσονται, οὐ πάντες
δὲ ἀχθήσονται. Τὸ γὰρ ἀχθῆναι, τὴν μετὰ τιμῆς
παντρχοῦσιν ἐν νεφέλαις ἀρπαγὴν καὶ ἀγωγὴν τὴν
πρὸς τὸν κριτὴν δηλοῖ. Οἱ μὲν γὰρ πιστοὶ καὶ οὐκ ἐπι-
πλαστοὶ ἔχοντες τοῦτο τὸ ὄνομα, ἐν νεφέλαις ἀρπα-
γῆσονται εἰς ἀπάντησιν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ δὲ ἄπιστοι,
κάτω περιμενοῦσιν αὐτὸν ἐρχόμενον, μὴ ἀξιούμενοι
ὑπαντῆσαι. Ἴνα τί γὰρ μὴ εἶπεν, Ἴνα τιμωρηθῆτε
ὡς μὴ ὁμολογοῦντες ἀνάστασιν ; Ἡ ὡς ὁμολογη-
μένοις τούτο πράξαστε, καὶ φησιν, Ἴνα μὴ μετὰ τῆς
τιμωρίας τῆς ἐκεῖ, καὶ τὰ ἐντύθη λυπηθῆτε. Ἡ δὲ
τῇ μὲν ἀναστάσει οἱκ ἠπίστου, (καὶ δηλοῖ τὸ περὶ τῶν
χρῆτων αὐτοῖς ἀμφιβάλλειν ὅπερ κάτω φησὶν), ἀλλὰ
μόνον ἡδημόνον ἐπὶ τοῖς τελευτώσιν.

de resurrectione quidem non diffidebant (et hoc in-
ferius ait), sed solum graviterangebantur ob eos

« Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι
ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπούμενοι εἰς τὴν παρου-
σίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθίσωμεν τοὺς κοιμη-
θέντας. ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελύσματι ἐν φω-
τὶ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσε-

CAPUT V.

Doctrina de mortis resolutione ac manifestatione
Christi circa mortuos ac viventes.

IV, 12-13. *Cæterum nolo vos ignorare, fratres,
dehis qui obdormierunt, ne mæreatis sicut et cæteri
qui spem non habent. Si enim credimus quod Jesus
mortuus est et resurrexit : ita et Deus eos qui ob-
dormierunt per Jesum adducet cum illo.*

Sunt enim quædam quæ ob ignorantiam mærorem
efficiunt, cognita vero sedant dolorem. « De
his qui obdormierunt. » Animadvertite quod non dixerit
Morientibus, sed His qui obdormierunt, ostendens
etiam esse resurrectionem. « Qui spem non habent. »
Spem, neme resurrectionis. Talium namque proprium
est dolere ob eos qui moriuntur. « Si enim credimus. »
Si enim quandoquidem enim. Aut hoc modo : Si enim
omnino, ait, credimus et non sunt infatuatæ animæ nostræ.
« Ita et Deus, » puta sicut Dominum, ex morte excitabit.
Considera vero sermonis certitudinem. Siquidem de
Domino eo quod jam facta sit ejus resurrectio, confiden-
ter dicit : Mortuus est. De nobis vere cum adhuc futura
sit resurrectio, ait : Eos qui obdormierunt, ostendens
etiam quod sit resurrectio. « Num qui obdormit, inquit,
non addet, ut resurgat ? » Eos qui obdormierunt per
Jesum adducet cum illo. « Aut per Jesum adducet, quod
Filii causa sit resurrectionis, et ut videamus faciem
Patris. Aut qui obdormierunt per Jesum, hoc est, eos
qui in fide Jesu obdormierunt adducet, ait, puta ante
faciem suam, aut ad hoc ut resurgant. Quid igitur,
dicat aliquis, tanquam ad secundam hanc enarra-
tionem, an partialis erit resurrectio, utpote incredulis
non resurgentibus ? Non hoc erit, sed omnes quidem
resurgent, verum non omnes adducentur. 173 Nam ad-
duci significat raptum et inductionem undique in
nubibus cum honore ad judicem. Etenim credentes
et qui hoc nomen in nullo fucatum habent, in nubibus
obviam Christo rapiuntur : increduli vero deorsum
expectabunt ipsum venientem, indigni qui occurrant.
Quare enim non dixit. Ut pœnas detis tanquam qui
non confitemini resurrectionem ? Aut tanquam id quod
in confesso erat hoc prætermisit, et ait : Ut non cum
futuro supplicio etiam de presentibus lugeatis. Aut quod
indicat quod ipsi de temporibus ambigebant, quod
qui morerentur.

IV, 14-17. *Hoc enim vobis dicimus in verbo Do-
mini, quod nos qui vivimus qui relinquitur in ad-
ventum Domini, nequaquam præveniemus eos qui
obdormierunt Quoniam ipse Dominus in jussu et in
voce archangeli ac in tuba Dei descendet de caelo,*

et mortui in Christo resurgent primum: deinde nos qui vivimus qui relinquitur, simul cum illis rapiemur in nubibus in occursum Domini in aera: et sic semper cum Domino erimus. Proinde consolemini vos mutuo in verbis his.

Magnum dicturus erat mysterium, et propterea ut fides adhiberetur observavit. Non noster, inquit, sermo est, sed Domini. « In verbo Domini. » Fortassis etiam hoc unum erat arcanorum: non autem omnia eloqui licitum erat, sed bene istud. « Quod nos, » Non de seipso hoc dicit, neque enim usque ad id tempus corporaliter victurus erat, sed suam personam verbi causa profert. « Qui vivimus. » Vivere dicit animas, dorm re vero corpora. Nequaquam igitur antevertent animæ, sed primum excitabuntur corpora, ut animæ illa resument: quas etiam relinquit dicit propter immortalitatem. Nisi enim de animabus locutus esset, nequaquam dixisset: Nos qui vivimus qui relinquitur, cum etiam moriturus esset. Ait ergo; Nos animæ viventes nequaquam corpora antevertemus in resurrectione, sed una cum ipsis resurrectione fruemur. Ita habet divus Methodius libro *De resurrectione*. 174 « Qui delinquimus. » Siquidem qui tunc vivi reperientur, in puncto temporis, in momento oculi immutabuntur, quemadmodum in priore ad Corinthios Epistola dicit 43. « Nequaquam præveniemus. » Nam φθάσωμεν sumitur loco compositi προφθάσωμεν, id est antevertemus. Quoniam enim promptius videbatur, ut ii qui ad vitam produxissent, in momento oculi immutati raperentur, quam hi qui jam incineres essent redacti, dicit quod videntes nequaquam prævenient eos mortuos, tanta erit potentia resuscitantis. « Quoniam ipse Dominus. » Causam dicit cur non sint præventuri eos qui prius mortui erant. — « In jussu. » Simul ut ipse jusserit, et archangelus vocem emisit, ac tubæ sonuerint, descendet. Jubet quidem Dominus, et voce edit archangelus jussum Dominicum: sonumque emittunt cæteri ordines cælestes, quos figurative tubas appellat, quemadmodum etiam sonum edere dicit: sed Dominus quidem, veluti diximus, jubet, archangelus vero Dominicum jussum nuntiat sibi subditis: porro hi administrant ipsum, et usque ad mundi terminos intonant. Et mortui quotquot sunt ex universo orbe, resurgunt: congregantur. Animadvertente autem quam scite ac subtiliter describat mortuorum resurrectionem, quo auditorum mentibus magis imprimatur. « In voce Archangeli. » Vocem dicit archangeli qua ad congregandum subjectis præcipiat angelis, ut omnes paratos rediant tanquam adveniente iudice Siquidem ut, quos accepit, terra relictat in immortalitatem commutatus, id Christi præceptum efficit: ut autem qui ad postrema usque mundi loca di-

ται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστίνονται πρῶτον· ἔπειτα οἱ ζῶντες ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. ἴστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. »

Μέγα ἔμελλε λέγειν μυστήριον, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀξιοπίστον ἐφύλαξεν. Οὐχ ἡμέτερος, φησὶν, ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου. « Ἐν λόγῳ Κυρίου. » Ἰσως καὶ τοῦτο ἐν ἦν τῶν ἀρρήτων. Πάντα δὲ οὐκ ἐξῆν· τοῦτο δὲ ἐξῆν λαλῆσαι. « Ὅτι ἡμεῖς. » Οὐ περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο φησιν. Οὐ γὰρ ἔμελλε ζῆν σωματικῶς ἕως τότε, ἀλλὰ λόγου χάριν τὸ ἑαυτοῦ λέγει πρόσωπον. « Οἱ ζῶντες. » Ζῶντας τὰς ψυχὰς, κοιμηθέντα δὲ τὰ σώματα λέγει. Οὐκ ἂν οὖν προλάθωσιν αἱ ψυχαὶ· πρῶτον γὰρ ἐγείρεται τὰ σώματα, ἵνα αὐτὰ ἀπολάβωσιν αἱ ψυχαί, ἃς καὶ περιλιμπάνεσθαι, φησὶ, διὰ τὸ ἀθάνατον. Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ περὶ ψυχῶν ἔλεγεν εἶπε τὸ, Ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, τελευταίῃσιν μέλλων. Λέγει οὖν, Ὅτι οἱ ζῶντες αἱ ψυχαί, οὐκ ἂν τὰ σώματα προφθάσωμεν ἐν τῇ ἀναστάσει, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν τῆς ἀναστάσεως τευζώμεθα. Οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος, ἐν τῷ « Περὶ ἀναστάσεως » λόγῳ. « Οἱ περιλειπόμενοι. » Τότε γὰρ οἱ εὐρισκόμενοι ζῶντες, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἀλλαγῆσονται, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ φησὶν. « Οὐ μὴ φθάσωμεν, τουτέστι, προφθάσωμεν, » προλάθωμεν Ἐπειδὴ γὰρ εὐχερὲς ἐδόκει, τοῖς τότε φθασθέντας ἐν ζωῇ, ἀλλαγέντας ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἀρπασθῆναι ἥπερ τοὺς κόνιν γεγονότες, φησὶν, ὅτι οἱ ζῶντες οὐ μὴ προφθάσωσι τοὺς τελευταίαντας, τοσαύτη τοῦ ἀνιστάντος ἡ δύναμις. « Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος. » Καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τοῦ μὴ προληφθῆναι τοὺς προπροθνήοντας. — « Ἐν κελεύσματι. » [Φ.Τ.] Ἐν τῷ αὐτῶν κελεύσματι, καὶ ἐν τῷ τῶν ἀρχαγγέλων φωνῆν, καὶ ἐν τῷ τὰς σάλπιγγας ἤχειν, καταδύσεται. Κελεύει μὲν ὁ Κύριος, καὶ φωνεῖ ὁ ἀρχάγγελος τοῦ Δεσποτικῶν κελεύσματος, καὶ ἡγοῦσιν αἱ ἄλλαι τάξεις αἱ οὐράναι, ἃς τροπικῶς σάλπιγγας καλεῖ, ὥσπερ καὶ τὸ ἡχοῦσιν, ἀλλ' ὁ μὲν Κύριος, ὅπερ ἔφημεν, κελεύει. Ὁ δὲ ἀρχάγγελος τὸ Δεσποτικῶν κελεύσματος μνησθεὶς τοῖς ὑπ' αὐτῶν, οἱ δὲ δικονοοῦσιν αὐτὸ, καὶ διηγοῦσιν εἰς τὰ τοῦ κόσμου πέρατα. Καὶ οἱ νεκροὶ οἱ ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀνίστανται καὶ συναγονται. Ὅρα δὲ πῶς εὐφρῶς καὶ λεπτομερῶς ὑπογράφει τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἵνα μᾶλλον τὰς τῶν ἀκροατῶν εἴη ἐντετυπωμένη διανομία. « Ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου. » Φωνῆν ἀρχαγγέλου φησὶ, τὴν ἐπὶ τὸ συνάγειν τετραγμένους ἀγγέλους ἐγκελευομένην, πάντας ἐτοίμους ποιεῖν, ὡς τοῦ κριτοῦ φθίσαντος. Ἴσ' μὲν γὰρ ἀναδοῦναι τὴν γῆν οὐς ἐδέξατο ἐν ἀφθαρτῇ μεταβληθέντας, τὸ κελεύσματι ποιεῖ τοῦ Χριστοῦ. Τὸ δὲ τοὺς εἰς τὰς ἑσχατίας τοῦ κόσμου διεσπαρμένους, εἰς τὴν συναχθῆναι, ἀγγελοῖς παρασκευάζουσιν, ἀρχαγγέλου τοῦτο ἐγκελευομένου. « Καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ. » Τοῦτων ἄρα τῶν σάλπιγγων τύπος ἦσαν αἱ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ. Ἄτε γὰρ βασιλείως ἐπισταμένου, εἰκότως σιλ-

πιγγες ἠχῆσουσι. Σάλπιγγας δὲ καλεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις, ὅτι ὡσπερ ἡ σάλπιγξ οὐδὲν ἴδιον ἔχει, ἀλλ' ὅπερ ἂν ὁ τεχνίτης ἐμπνεύσῃ, οὕτως καὶ αἱ τοῦ Θεοῦ σάλπιγγες οὐδὲν ἴδιον τομῶσιν ἠχῆσαι, ἀλλ' ὅπερ ἂ κοινῶς Δεσπότης καὶ Δημιουργὸς διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου αὐτοῖς ἐγαλεύσῃ. » Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ. » Οἱ ἐν Χριστῷ, τοῦτέστιν, οἱ πιστοὶ, πρῶτον ἀναστήσονται, οἱ δὲ λοιποὶ ἔσχατοι, ὡς μὴ ἀρπάξεσθαι, μήτε ἀπαντῆν μέλλοντες.

Conditor per archangelum eis præceperit. « Et mortui in Christo. » Qui in Christo sunt, « id est, fideles primo resurgent, cæteri vero postremi tanquam non rapiendi neque obviam venturi.

« Ἐπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες. » Μετὰ τοῦτο, φησί, καὶ τῶν ζώντων καὶ περιλαμβανομένων ὅσοι ἄξιοι, ἅμα τοῖς προτετελευτηκόσιν ἀρχιγγησόμεθα, φησί. Μὴ οὖν νομίσητε τοὺς νεκροὺς δυσχερεστέρως, ἐγγείρεσθαι. Ἡ γὰρ ἀρπαγὴ ἅμα ἔσται. » Ἐν νεφέλαις. » Ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ὄχηματι. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Χριστὸν νεφέλη ὑπέλαβεν. Εἰ ἔρχεσθαι δὲ μέλλει, τί δὴ ποτε ἀρπάζονται οἱ πιστοὶ; ἵνα ὑπαντήσωσι τιμῆς δὲ τοῦτο. ὡσπερ γὰρ βασιλεύς εἰς πόλιν εἰσερχομένου, οἱ μὲν ἔνθιμοι ὑπαντῶσιν, οἱ δὲ κατάδικοι ἔσω μένουσι τὸν κριτὴν, οὕτω καὶ τότε οἱ μὲν δικαίοι ἀρπάζονται, οἱ δὲ ἀπερῶτοι, κἄν πιστοὶ ὡς, μένουσιν. » Εἰς ἀέρα. » Διὰ γὰρ νεφελῶν εἰς ἀέρα ἀπελεύσονται, τοῦτέστι, μετέωροι. » Πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Ἐἴτα λέγει καὶ τὴν κορωνίδα τῆς μακαριότητος, τὸ εἶναι σὺν Χριστῷ πάντοτε. — [ΦΩΤ.] Ἐπιστήσεις δὲ ὅτι τὴν ἀνάστασιν διαγράφων, οὐκ ἐμνήσθη ῥητῶς τῶν ἐπὶ τιμωρίαν καὶ κόλασιν ἀνίσταμένων. Τοῦτο δὲ διὰ τρεῖς αἰτίας, οἴμαι, ποιεῖ. Πρῶτον μὲν ὅτι παραμυθεύομενοι τοῖς Θεσσαλονικεῖς, τῆς ἀναστάσεως μνημονοῦσι. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς, φησί, περὶ τῶν κεκοιμημένων ἄγοισιν, ἵνα μὴ λυπηθῆτε. Οὐκ ἔδει οὖν παραμυθεῖσθαι μέλλοντα, καταμιγνύνειν τὰ σκυθρωπά. Ποταπὴ γὰρ παράκλησις, τιμωρία καὶ κόλασις διηνεκῆς, καὶ σκότος, καὶ σκιάγη, καὶ πῦρ; Μᾶλλον μὲν οὖν εἰ καὶ οὕτως ἔγραψεν, ἐπέτεινεν ἂν τὴν λύπην, ἀλλ' οὐ παρεκάλει ποδὲν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Δεύτερον δὲ, ὅτι πιστοὺς διηγίτο τὴν ἀνάστασιν. Εἰκότως οὖν οὐ μνημονοῦσι τῶν εἰς τιμωρίαν ἀπχθησομένων. Οἱ γὰρ πιστοὶ κατὰ τὰς δεσποτικὰς ἐντολάς πολιτευόμενοι, οὐδεμιὰς τιμωρίας λαμβάνουσι πείραν, ἀλλ' ἐν ἀίδιῳ χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ διατελοῦσιν. Οὐκ ἦν οὖν χρεια ἄλλοτρίων πῶν μνήμην καὶ κάωσιν ἐν τῇ τοῖς πιστοῖς ἐτοιμαζομένη δόξῃ καὶ τρυφῇ καὶ μακαριότητι, καὶ τότε πιστοὺς γάρωνται, πικεῖσθαι. Τρίτον δὲ, ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὴν ἀνάστασιν, καὶ οὐδ' ὁ γέγονε, καθ' αὐτὸ νῦν ἐξηγεῖται. Καὶ γὰρ τὴν ἀνάστασιν ὁ Θεὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων πάντων, καὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ ἀφρόσῃ δόξῃ καὶ χαρᾷ, καὶ ἀπολύσει τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἰσότητι. Τὴν γὰρ κόλασιν, τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἑγγίλλοις αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησίν, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀνθρώποις ἠτοίμασεν. Εἰ δὲ τινες οὐκ εἰσὶν μωθηρίαις, ἀντὶ τῶν ἐτοιμασθέντων αὐτοῖς ἀγαθῶν, τὰ τῷ διαβόλῳ ἐτοιμασθέντα ἐκλέγονται, οὐ παρὰ τὴν Δεσποτικὴν φιλανθρωπίαν καὶ πρόνοιαν τοῦτο

spersi sunt, in unum congregentur, angeli perficiunt jubente hoc Archangelo. « Ac in tuba Dei. » Harum sane tubarum typus erant quæ fuerunt in monte Sina. Etenim tanquam appropinquante rege merito tubæ resonant. Tubas autem vocat angelicas potestates, quod quemadmodum tuba nihil quod suum est intonat, sed quodcunque artifex insufflaverit : ita et Dei tubæ nihil proprium sonare præsumunt, sed quidquid communis Dominus ac

175 « Deinde nos qui vivimus. » Postmodum, inquit, quotquot inter viventes digni fuerimus simul cum his qui antea mortui fuerant, rapiemur. Neque igitur existimetis mortuos difficiliter resurrecturos ; simul enim erit omnium raptus. « In nubibus. » In Dei vehiculo. Siquidem Christum quoque nubes assumpsit¹⁴. Verum si venturus est, in quem finem rapiuntur fideles ? Ut occurrant ; est autem hoc honoris. Quemadmodum enim dum rex civitatem aliquam ingreditur, alii quidem parati occurrunt, alii vero damnati judicem intus exspectant : ita et tunc justii rapiuntur : peccatores vero, quam fideles fuerint, exspectabunt. « In aera. » Per nubes namque in aerem pervenient, hoc est, sublimes. « Semper cum Domino erimus. » Deinde addit et felicitatis coronidem, nempe semper esse cum Christo. — Animadvertes autem quod resurrectionem describens nullam fecit aperte mentionem eorum qui ad supplicium et ultionem resurgent. Id autem ob tres, ut opinor, causas facit. Primum quidem quod ut Thessalonicenses consoletur, resurrectionis meminit : Nolo enim vos ignorare, ait, de his qui obdormierunt, ne mœreatis. Non ergo eum qui consolationem erat allaturus, tristitia permiscere oportuit. Qualis enim fuisset consolatio supplicium et ultio perpetua, tenebræ, vermes et ignis ? Itaque si ita scripsisset, mœrorem potius intendisset, et nulla ex parte animabus eorum consolationem attulisset. Secundo autem quia fideibus resurrectionem exponerat. Merito ergo eorum non meminit qui sunt in supplicium abducendi. Fideles namque qui juxta Dominica conversantur præcepta, nullius poenæ capiunt experientiam, sed in perpetuo gaudio ac lætitia degent. Nulla itaque necessitas erat alienorum malorum facere mentionem, et inducere afflictionem in parata credentibus gloria et deliciis ac beatitudine, et potissimum, qui tunc fidelibus scriberet. Tertio vero quia ipsam resurrectionis mysterium, et propter quod fac a sit, pariter nunc exponit. Etenim resurrectionem fecit Deus ad salutem omnium hominum e: immortalitatem ac inenarrabilem gloriam et gaudium, æternorumque fruitionem bonorum. Siquidem supplicium diabolo et angelis ejus, quemadmodum dicit etiam in Evangelio, non autem hominibus, præparavit. 171 Quod si quidam suis nequitias pro præparatis

¹⁴ Psal. xcvi, 2 ; Act. i, 0.

sibi bonis ea quæ diabolo sunt præparata, eligunt, **A** id non sit juxta Dominicam benignitatem ac providentiam. Idcirco divus Paulus ipsam resurrectionis naturam referens, et propter quid ipsam Deus producat, merito eorum non meminit qui in supplicium abducuntur: (neque enim fit propter supplicium, sed propter mercedis retributionem, «Proinde consolemini vos mutuo. » Ne mereatis sicut et cæteri qui spem non habent.

CAPUT VI.

Quod repente venturus sit Christus, oportet itaque studiosè paratum esse fide, spe, charitate, honore, pace longanimitate, discendi amore.

V, 1-3. Porro de temporibus et articulis temporum, fratres. non est opus ut vobis scribam. Ipsi enim plane scitis, quod dies ille Domini, ut fur in nocte, ita venturus sit. Cum enim dixerint: Pax et tuta omnia tunc repentinus eis imminet interitus, sicuti dolor partus mulieri prægnanti, nec effugient.

« Non est vobis opus. » Tanquam nullam adferret utilitatem. Fortasse autem id noverat l'aulus, inter arcana id etiam cognitum habens. « Quod dies ille Domini. » Hoc et de communi consummatione dictum est et de propria cujusque. « Ut fur. » Quare ut fur? Quia per hoc designat quod occultus sit ac repentinus. Et dicimus quod hoc multis modis utile s'it. Primum quidem. Nam si quis postremum sciret diem, nulla illi virtutis cura esset, sed innumera perpetrando mala extremo spiritu ad baptismum accederet. Secundo, quia multa peccata metu mortis amputantur: quod si manifestum esset alicui se ad certum tempus non moriturum, omnia intrepide committeret. 177 Tertio quia si sciret quisquam quod omnino tali tempore moriturus esset, in continua viveret animi tristitia: nunc autem ob incertitudinem, continue in bona spe nutrimur. Quarto, quia neque ob id sancti præmium habent, quod semetipsos in incerta præcipitent pericula. Si enim manifestum esset quod post tres annos consummatio ventura esset, nec alio modo posset, omnes sane pericula despicerent, scientes quod ab illis nihil nocumenti essent accepturi: id autem quæ virtus esset? Et hæc dicta sint, eo quod uniuscujusque etiam finis clam venturus sit.

D ctum est enim quod sententia illa: Dies ille Domini, ut fur in nocte ita venturus est, et communi consummationi aptatur et propriæ cujusque. Cum enim dixerint, « Pax et tuta omnia. » Hoc etiam ad ipsorum dixit consummationem. Neque enim ob, id inquit, quod in prosperitate degant qui vobis molesti sunt, existiment non venturum esse finem: omnino enim veniet. « Tunc repentinus eis. » Ne consolatione omnino careat supplicium nocentium et fraudulentorum: et præterea ne cognito sine plane crudeliter et inhumane imbecillioribus insultando qui potentiores sunt, ad blasphemiam ac desperationem compellant. Et quomodo ait repentinum imminere interitum, cum Elias antea

γίνεται. Διὸ καὶ ὁ θεὸς Παῦλος αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς ἀνστασίσεως καὶ ἐφ' ᾧ ταύτην ὁ Δημιουργὸς ὑφίστησι λέγων, τῶν εἰς τιμωρίαν ἀχθισομένων, (οὐ γὰρ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ἀλλ' ἐπὶ μισαθαποδοσίᾳ γίνεται,) εἰκότως οὐ μνημονεύει. « Ὡστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους, ὁ εἰς τὸ μὴ λυπεῖσθαι ὡς οἱ λοιποὶ οὐ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.

ΚΕΦΑΛ. 5'.

« Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἦξειν τὸν Χριστὸν, ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι σπουδῇ, πίστει, ἐλπίδι ἀγάπῃ, τιμῇ, εὐρήνῃ, μακροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ. »

« Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοί, οὐ χρειαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι. Αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται. Ὅταν γὰρ λέγωσιν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ὡς περὶ ἡ ὠδὴν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὲ ἐκφυγῶσιν. »

« Οὐ χρειαν ἔχετε. » Ὡς ἀσύμφορον. Ὁ δὲ γε Παῦλος ἴσως ἤδει αὐτὸ, ἐκ τῶν ἀρρήτων καὶ τοῦτο μαθῶν. « Ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου. » Τοῦτα καὶ περὶ τῆς κοινῆς συντελείας εἴρηται, καὶ περὶ τῆς ἰδίᾳς ἐκάστου. « Ὡς κλέπτῃς. » Διὰ τί ὡς κλέπτῃς; Διὰ τούτων γὰρ, τὸ λαθραῖον καὶ αἰφνίδιον ὄλοισι. Καὶ φαινομεν ὅτι τοῦτο κατὰ πολλοὺς τρόπους ὠφέλιμόν ἐστι. Πρῶτον μὲν ὅτι, εἰ ἤδει τις τὴν ἐσχάτην ἡμέραν, οὐκ ἔμελλεν ἀρετῆς ἐπιμελεσθαι, ἀλλὰ μὲν ἁπλῶς ποιοῦν κακὰ, τῷ βαπτίσματι πρὸς ἐσχάτας ἀναπνοῆς προσήει. Δεύτερον, ὅτι πολλοὶ ἀμαρτίαι ὅσαι τοῦ θανάτου ἀνακόπτονται. Ὡς εἴ γε ὄηλον ἦν ὅτι τέως νῦν οὐ τεθνήσκειται τις, πάντα ἀδελφῶς ἔπραττε. Τρίτον, ὅτι εἰ ἤδει τις ὅτι πάντως ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ τεθνήσκειται, ἐν ἀθυμίᾳ διάγων διετέλει. Νῦν δὲ τῇ ἀδηλίᾳ αἰεὶ ἐν χρηστάτι ἐλπίσει τρεφόμεθα. Τέταρτον, ὅτι οὐδὲ ὑπὲρ ὧν εἰς κινδύνας ἀδύλους ἑαυτοὺς ῥίπτουσιν οἱ ἅγιοι, μισθὸν ἔμελλον ἔχειν. Εἰ γὰρ ἦν ὄηλον ὡς μετὰ τρία ἔτη τυχὸν τελευτήσει, καὶ ἄλλως οὐκ ἔνι, ἄπνευτε; ἂν τῶν κινδύνων κατεφρονήσαμεν, εἰδότες μηδὲν ἐκ τούτων βλάπτεσθαι ὅπερ ποῖα ἀρετή; Ταῦτα δὲ εἴρηται, ὡς καὶ τῆς ἐκάστου ἰδίᾳς τελευτῆς λαθραίως ἐρχομένης.

Εἴρηται γὰρ ὅτι, Ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ οὕτως ἔρχεται, ἀρμόζει δὲ καὶ ἐπὶ τῆς κοινῆς συντελείας, καὶ ἐπὶ τῆς ἰδίᾳς ἐκάστου. Ὅταν γὰρ λέγωσιν, « Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, » τοῦτο καὶ πρὸς παραμυθίαν αὐτῶν εἶπε. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ, φησὶν, ἐν εὐημερίᾳ διάγουσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμᾶς, προσδοκῆσθαι μήτε ἦξειν τὸ τέλος ἢ ἦξει γὰρ πάντως. « Τότε καὶ αἰφνίδιος αὐτοῖς. » Ἴνα μὴ ἀπαρημύθητος παντελῶς γένοιτο ἡ τιμωρία τῶν ἀδικουμένων καὶ πλεονεκτουμένων, καὶ ἔτι ἵνα μὴ προειδότες τὴν τελευτήν, ἀνηλεῶς ὄλωσιν καὶ ἀπειληθῶσιν ὡς ἀσθενεστεροὶ οἱ δυνατωτεροὶ ἐπιμαχίνοντες, εἰς βλασφημίαν καὶ ἀμηχανίαν συναλλάσσωσι. Καὶ πῶς αἰφνίδιον λέγει ἔρχεσθαι τὸν ὄλεθρον, τοῦ Ἥλιου προερχομένου καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου; Φαιμέ-

ἔτι, τοῦ μὲν τέλους σημεῖα ταῦτα, τῆς δὲ παρουσίας A
 τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔτι. Αἰφνίδιος γὰρ ἔσται. « Αὐτὸς δὲ
 ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Καλῶς δὲ
 ὡς τὸ ὑπόδειγμα τίθεικε τῆς ἐν γαστρὶ ἐχούσης. Καί
 γὰρ καὶ αὕτη σημεῖα μὲν ἔχει τοῦ τοῦκου πολλά,
 οὗτος δὲ τῆς ὥρας ἢ τῆς ἡμέρας οὐκ ἔτι. Ἀλλως δὲ
 καὶ διὰ τὸ τῆς ὥρας ὄραμα, εἰς μέσον ταύτην ἦξε.
 Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ Θεὸς μου, περὶ τῆς συντελείας
 μνημονεύων, τῷ τοῦ Λὸτ καὶ τοῦ Νῶε παραδείγματι
 ἐχρήσατο. Ταῦτα περὶ τῆς κοινῆς συντελείας. Ἡ γὰρ
 ἰσὰ ἑκάστου, οὐδὲ ἀμφίβολόν ἐστιν οὕτως ἔσται.
 « Καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃσι. » Τὸν τε πόνον καὶ ὀλεθρον,
 οἱ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀσφάλειαν λέγοντες. Περὶ ἀμάρ-
 τῶν δὲ λέγει.

« Ἔμεῖς δὲ, ἀδελφοί, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα B
 ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτῃς καταλάβῃ. Πάντες
 ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε, καὶ υἱοὶ ἡμέρας. Οὐκ
 ἐσμεν νυκτὸς οὐδὲ σκότους. Ἄρα οὖν μὴ καθεύ-
 δωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ
 νήφωμεν. Οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύ-
 ζουσιν, καὶ οἱ μεθυσκόμενοι, νυκτὸς μεθύουσιν. Ἡμεῖς
 οἱ ἡμέρας ὄντες, νήφωμεν, ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως
 καὶ ἀγάπης, καὶ περικεφαλιάζαν, ἐλπίδα σωτη-
 ρίας. »

« Οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει. » Ἐν βίῳ ὑπὸ ἀμαρτιῶν
 οὐσιζομένην, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτῃς κατα-
 λάβῃ. Τί οὖν; Καὶ αὐτοῖς οὐκ ἀδύνατος ἐπίσταται; Καί.
 Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸ, μὴ ἀδύνατος; μέλλειν ἐπιφύλασθαι, C
 εἰρηται τὰ ὡς κλέπτῃς, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐπιβουλοὺς ἦξει
 ἡ ἡμέρα ἡμῶν, οὐδὲ ἐπὶ κακῶν καὶ ζημιῶν, ὡσπερ ὁ
 κλέπτῃς. Οὗτος γὰρ ἐπὶ κακῶν ἄπεισι πρὸς οὐς ἄπεισι.
 « Γιὸς φωτός ἐστε. » ὡσπερ γὰρ υἱοὶ γενένης λέγονται,
 οἱ τὴ γενένης ἔξει πρᾶττοντες, καὶ υἱοὶ ἀπειθείας οἱ
 ἀπειθεῖς· οὕτως υἱοὶ φωτός καὶ ἡμέρας, οἱ τὰ δίκαια
 καὶ πεφορτισμένα πρᾶττοντες. Οὐκ ἔσμεν νυκτὸς, τού-
 τιστιν, φημιεῖς υἱοί. » Μὴ καθεύδωμεν. » Οἷον ἀπὸ
 τῶν καλῶν ἔργων μὴ βραβυμῶμεν, « Καὶ νήφωμεν. »
 Ἐπίστατος ἐγγρηγορῶμεν, τὸ νήφειν. Ἐνὶ γὰρ καὶ
 ἐγγρηγορῶμεν, καὶ μηδὲν διαφέρειν καθεύδοντος, ὡσεὶ
 ἔλατ· Νηφόντως τὰ ἀγαθὰ πρᾶττωμεν, καὶ τὸν
 οὐκ εἶπον βίον οἰκονομῶμεν. » Οἱ γὰρ καθεύδοντες,
 νυκτὸς καθεύδουσι. » Καθεύδειν φησὶ τοὺς ἀνεργ-
 γίως ἔχοντας πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργασίαν, τού-
 τιστιν, τοὺς ἀμαρτάνοντας. » Ἐπεὶ οὖν κατὰ τὸ ἀκ-
 ληθον οἱ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσιν, ὑμᾶς οὐ D
 δεῖ καθεύδειν, ἡμέρας καὶ οὐ νυκτὸς ὄντας υἱοὺς,
 ὡσεὶ εἶπαν· Οἱ ἀμαρτάνοντας ἐν τῷ ζῳῳ τῆς ἀμαρ-
 τίας ἀφάρουσι. Τοὺς δὲ τὰ δίκαια πρᾶττειν προαι-
 ρημένους, οὐ δεῖ καθεύδειν, οἷον ἀπρακτεῖν ἀρετῆς.
 Ἐπεὶ μᾶλλον ἀφάρουσι τῇ νυκτὶ τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ
 τῷ φωτὶ τῆς ἀρετῆς καὶ δικαιοπραγίας. » Καὶ οἱ
 μεθυσκόμενοι, νυκτὸς μεθύουσιν. » Μέθην ἐνταῦθα,
 οὐ τὴν ἐξ οἴνου μόνον λέγει, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἀμαρτη-
 μάτων ἀγλῶν καὶ σκότῳσιν. « Ἡμεῖς δὲ ἡμέρας
 ὄντες. » Οἷον υἱοί. » Ἐνδυσάμενοι θώρακα. » Ἀνω
 εἶπε, δεῖν ἐγγρηγορῶμεν καὶ νήφειν, νῦν προστίθῃσιν,

A venturus sit et Antichristus? Dicimus quod hæc
 signa quidem finis erunt. a) ventus autem Christi
 non ita, nam hic repentinus erit. « Ipse enim red-
 det unicuique juxta opera sua ¹⁵. » Et recte exem-
 plum posuit mulieris prægnantis. Etenim hæc quo-
 que signa quidem partus habet multa, ipsius autem
 horæ aut diei non ita. Alio vero modo etiam dolo-
 ris terrorem hanc in medium adduxit. Christus
 autem et Deus meus de consummatione faciens
 mentionem, exemplo Lot et Noe usus est ¹⁶. Hæc
 de communi consummatio: nam de propria cito-
 jusque, nemini dubium quin hoc modo futura sit.
 « Nec effugient. » Laborem ac interitum, qui pacem
 ac tuta omnia esse dicebant. Loquitur autem de
 peccatoribus.

V, 4-8. At vos, fratres, non estis in tenebris, ut
 vos dies ille tanquam fur opprimat. Omnes vos
 filii lucis estis ac filii diei. Non sumus noctis ne-
 que tenebrarum. **¶** Proinde ne dormiamus
 sicut et cæteri, sed vigilantes et attenti simus.
 Nam qui dormiunt, nocte dormiunt: et qui inebriantur,
 noctu ebrii sunt: at nos qui sumus diei
 vigilantes et attenti simus, induti thoracem fidei
 et charitatis, et galeam spem salutis.

« Non estis in tenebris. » In vita peccatis obte-
 nebrata, ut nos dies ille tanquam fur opprimat.
 Quid ergo? annon ipsis quoque incertus imminet?
 Utique. Verum non est dictum: Tanquam fur.
 propter hoc quod incertus immineat, sed quod
 non per insidias dies ille nobis venturus sit, neque
 ad malum, ac damnum, quemadmodum fur: nam
 hic ob malum accidit ad quos accedit. « Filii lucis
 estis. » Quemadmodum enim filii gehennæ dicun-
 tur qui opera di- na gehenna faciunt, et filii inobe-
 dientiæ, non obtemperantes: ita quoque filii lucis
 ac diei, qui justa ac illuminata faciunt opera. Non
 sumus noctis, hoc est, peccati filii. « Ne dormia-
 mus. » Hoc est, ne in bonis operibus segnes effi-
 ciamur. « Et attenti simus. » Intensio vigilantia
 est attentum esse. Contingit enim vigilare et nihil
 a dormiente differre. Est ergo ac si diceret: At-
 tente bona operemur, et propriam vitam dispense-
 mus. « Nam qui dormiunt, nocte dormiunt. » —
 Dormire dicit eos qui non laborant ad bono-
 rum operationem, id est, peccatores. Quia igitur
 consequens est, ut qui dormiunt, nocte dor-
 miant, vos dormire non oportet qui diei filii estis
 et non noctis: ac si diceret: Peccatores in caligine
 peccati degunt; qui vero justa opera agere elegerunt,
 non oportet dormire sive ab opere virtutis
 cessare: quandoquidem non per noctem peccati
 sunt cæteris præstantiores, sed per lucem virtutis
 ac justæ actionis. « Et qui inebriantur, nocti ebrii
 sunt. » Ebrietatem hic dicit non eam solum quæ
 ex vino oritur, sed ex peccatis productam caliginem
 ac obtenebrationem. « At nos qui sumus diei. » Puta

¹⁵ Rom. II, 6. ¹⁶ Matth. XXIV, 37; Luc. XVII, 26.

filiis. « Induti thoracem. Superius dixit opus esse vigilare et attentos esse, nunc addit quod præter hæc etiam armatos esse oporteat, quandoquidem si diabolus exarmatos invenerit, impetere ac offendet, etiam si maxime vigilemus et attentissimi simus. 170 Thoracem vero dicit fidei ac charitatis propter soliditatem ac indivisibilitatem ipsorum: talem enim oportet esse fidem ac charitatem. Ad eum autem qui has habet, accessum habere nequeunt diabolica tela. « Spem salutis. « Etenim spes salutis, loco galeæ maxime necessariæ inter ea quæ in nobis sunt, non sinit mentem ad malum impelli. Siquidem galea tutissime servat caput. Alibi quoque fidem, spem et charitatem cæteris præponit virtutibus, et nunc has habere jubet.

V.9-13 *Quoniam non constituit nos Deus ad iram, sed ad consecutionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus sive dormiamus, semper cum illo vivamus. Quapropter adhortemini vos mutuo, et œdificetis singuli singulos sicut et facitis. Rogamus autem vos, fratres, ut agnoscatis eos qui laborant inter vos et qui præsentunt vobis in Domino, ac admonent vos, et existimate illos vehementer supra modum esse in charitate, propter opus illorum. Pacem habete in vobis ipsis.*

Hæc, inquit, habenba sunt nobis arma. Quandoquidem neque Deus constituit neque designavit, neque propterea fecit nos, ut iram suam exciperemus, sed ut salvos faceret nos. Quoniam igitur Dei voluntas est ut nos salvi simus, ipse etiam adjuvat nos ad horum armorum acquisitionem. « Sed ad consecutionem salutis » Sed sibi ipsi acquisivit nos, et veluti ad possidendum nactus est dato pro nobis pretio, nempe inter ea quæ habebat, pretiosissima: sanguinem enim Unigeniti dedit. Cum igitur habeamus, inquit, argumentum dilectionis Dei, fidem habeamus quæ ad ipsum est: dilectionem quæ et ad ipsum est et ad proximum: spem etiam bonam quod salvos faciet quod ad possidendum acquisivit. « Ut sive vigilemus. » In hunc autem finem pro nobis mortuus est Christus, inquit, ut sive vigilemus, id est, vivamus, sive dormiamus, id est, moriamur (nam alio modo accipit hic dormire quam in superioribus) semper cum illo vivamus. Qui enim dicta arma possident, simul cum Christo vivent ac regnabunt 180 « Quapropter adhortemini vos mutuo. » Siquidem qui nos possunt præceptores singulos admonere, committit ipsis, ut se mutuo exhortentur et doceant. « Rogamus autem vos, » sive exhortamur. « Ut agnoscatis eos qui laborant. » Deinde ne existiment quod præceptores ipsorum removerit ex eo quod ipsi commiserit mutuum gubernationem et adhortationem, protinus mentionem fecit præceptorum ipsorum. « Et qui præsentunt vobis. » Nam si illos qui apud homines potentes præsentunt, omni dignamur honore, multo magis oportet sacerdotibus in honore habere qui apud Deum præsentunt,

ὅτι πρὸς τοῦτοις, καὶ καθωπλισμένους εἶναι χρῆ. Ἐπειὶ ἀόπλους εὐρών ὁ διάβολος, ἐπιηράζει, καὶ μάλιστα γρηγορώμεν καὶ νέφωμεν. Θώρακι δὲ φησι πίστεως καὶ ἀγάπης, διὰ τὸ στερρόν αὐτῶν καὶ ἄτμητον. Τοιαύτην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν πίστιν καὶ ἀγάπην. Ἀπρόσιτα δὲ τῶ ταύτας ἔχοντι τοῦ διαβόλου τὰ βέλη. « Ἐπίδη σωτηρίας. » Ἡ γὰρ ἐλπίς τῆς σωτηρίας τάξει περικεφαλίας τὸ ἀναγκαῖον τῶν ἐν ἡμῶν, τὸν νοῦν οὐκ ἔφ' περιτραπήναι. Καὶ γὰρ ἡ περικεφαλία, τὸ καιριώτατον σώζει τὴν κεφαλὴν. Καὶ ἀλλαγῆς δὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπην προτίθησι τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, καὶ νῦν ταύτας κτᾶσθαι κελεύει.

« Οτι οὐκ ἔθετο ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα εἴτε γρηγορώμεν, εἴτε καθυδῶμεν, ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν. Διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οικοδομεῖτε εἰς τὸν ἕνα καθὼς καὶ ποιεῖτε. Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῶν, καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ. καὶ νοουθετοῦντας ὑμᾶς, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ὑπερεκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν. Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς. »

Ταῦτα δὲ ἡμῶν, φησὶ, κρητέον τὰ ὄπλα. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἔθετο, οὐδὲ ἀφώρισεν, οὐδὲ ἐπὶ τούτῳ ἐποίησεν, ἵνα τῆς ὀργῆς αὐτοῦ γενώμεθα δεκτικοί, ἀλλ' ἵνα σώσῃ ἡμᾶς. Ἐπειὶ οὖν θέλημα Θεοῦ τὸ σώζεσθαι ἡμᾶς, αὐτὸς καὶ συνεργήσει πρὸς τὴν τῶν ὄπλων τούτων κτήσιν. « Ἄλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας. » Ἄλλ' ἑαυτῶν, φησὶ, περιποιήσατο ἡμᾶς, καὶ οἷον ἐκτήσατο ἡμᾶς, δοὺς ὑπὲρ ἡμῶν τιμὴν, ἣν εἶχε τὸ τιμιώτατον· τὸ γὰρ αἷμα τοῦ Μονογενοῦς δέδωκεν. Ἐχοντες οὖν, φησὶ, τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεγχον, πίστιν ἔχωμεν τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, τὴν τε εἰς αὐτὸν καὶ τὸν πλησίον, ἐλπίδα χρηστὴν ὅτι σώσει οὓς ἐκτήσατο. « ἵνα εἴτε γρηγορώμεν. » Διὰ τοῦτο, δὲ, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, ἵνα γρηγορώμεν, τουτέστι, ζῶμεν, εἴτε καθυδῶμεν, τουτέστι, εἴτε ἀποθάνωμεν, (ἄλλως γὰρ ὡς τὸ καθυδεῖν καὶ οὐχ ὡς ἄνω ἐξέλαθεν,) ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν. Οἱ γὰρ τὰ εἰρημένα ὄπλα κτησάμενοι, συζήσουσι καὶ συμβασιλεύσουσι τῷ Χριστῷ. « Διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους. » Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἰσχύουσιν οἱ διδάσκαλοι πρὸς τὴν τῶν ἀπάντων νοουθεσίαν, καὶ ἑαυτοὺς τὸ παραίνετον καὶ διδάσκειν αὐτοὺς ἐπιτρέπει. « Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, » οἷον παρακαλοῦμεν. « Εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας. » Εἶτα ἵνα μὴ νομισῶσιν ἀποκεκινηκέναι αὐτῶν τοὺς διδασκάλους διὰ τοῦ ἐπιτρέψαι αὐτοῖς τὴν ἀλλήλων οικοδομὴν καὶ παράκλησιν, εἰθέως τῶν διδασκάλων αὐτῶν μνήμην ἐποίησατο. « Καὶ προϊσταμένους ὑμῶν. » Εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ ἀνθρώπων δυνατῶν προϊσταμένους πάσης ἀξιούμεν τιμῆς, πολλῶν μᾶλλον δεῖ τοὺς ἱερέας, οἱ πρὸς τὸν Θεὸν προϊστάνται. Ὅθεν φησὶν· « Ἐν Κυρίῳ, » τουτέστι, κατὰ Κύριον προϊσταμένους, ἡγουν ἐπὶ τοῦ Κυρίου προϊσταμένους. « Καὶ

ἡγεῖσθαι αὐτούς. • Καὶ ἡγεῖσθαι αὐτούς ἐν ἀγάπῃ τῆ ὑμῶν ὀφείλειν εἶναι, τουτέστιν, ἡγεῖσθαι αὐτοὺς ἀφίως τοῦ ἀγαπᾶσθαι, καὶ οὐ μικρῶς, ἀλλ' α ὑπερ-επιπερισσοῦ. • Πολλὴ δὲ ἡ ἐπίτασις, τοῦ ὑπὲρ, καὶ τοῦ ἐκ. • Διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν, φησὶν, ὁ ἐπιτελοῦσιν εἰς ὑμᾶς. Βαπτισματος γὰρ καὶ διδασχῆς καὶ γνώ-σεως καὶ μυστηρίων μετοχῆς οὗτοι ὑμῖν εἰσι πρό-ξενοι. • Εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς. • Ὁρᾶς ὅπως οἶδεν ἔχθρας πρὸς τοὺς διδασκάλους τιχομένους; Ἐξ ὧν γὰρ τὰ φεῖλα ἐλέγχουσι, καὶ τῶν κακῶν ἀπειργοῦσι, μισοῦνται, καίτοι ἀγαπᾶσθαι ὀφείλοντες.

habeat in vobisipsis. • Vides quod noverit inimicitias oriri erga præceptores? Etenim quoniam ea quæ prava sunt arguunt, malosque coercent, odio habentur cum amari deberent.

• Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, νοθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντιέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας, ὁρᾶτε μὴ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τι ἀποδοῖ, ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε, καὶ εἰς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας. •

• νεικῶ πρὸς τοὺς διδασκάλους ἀποτείνεται. Νοθε-τεῖται φησὶ. Μὴ ἀπὸ ἀβλαβείας ἐπιπλήττετε, ἀλλὰ μετὰ κρῆνῆτος νοθετεῖτε. Ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι δι-εστραμμένοι εἰσι, πλεον αὐτοὺς ἡ ἐπιπλήτης ἀγριστ. Ἀτάκτους δὲ φησὶ τοὺς παρὰ τὴν τῆξιν τὴν ὑπὸ θεῷ ἠρισθεῖσαν πράττοντας. • Παραμυθεῖτε τοὺς ὀλιγοψύχους. • Ὀλιγοψυχός ἐστιν ὁ βῆθμος καὶ ἀναπετικῶς, καὶ μὴ φέρων ὕψος ἢ ὀλίφιν ἢ πειρασμὸν ὑπὲρ Χριστοῦ. Τοὺς οὖν τοιούτους, ὡς ἐκλιπόμενους παραμυθεῖσθε. • Ἀντιέχεσθε τῶν ἀσθε-νῶντων. • Ἀντιποιεῖσθε, ὑποστηρῖζετε. Ὅθεν γὰρ δὲ φησὶ τοὺς περὶ τὴν πίστιν τοιούτους. Ὅτε γὰρ τοῦτων καταφρονεῖν χρῆ ὡς καὶ ἀλλοχού φησὶ.

• Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει, προσλαμβάνεσθε. • — • Μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας. • Τοῦτο γὰρ μά-λιστ ἀρμόδιον διδασκαλῶν, τὸ μακροθυμεῖν. Τοῦτο καὶ τοὺς ἀκαμπτεὶς κάμπτειν πέφυκε. • Μὴ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ. • Εἰ δὲ κακὸν ἀντὶ κακοῦ οὐκ ἀποδοτέον, τί πάθαμεν οἱ κατὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀποδιδόντες; Ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε. • Ὅτε γὰρ ἀρετῆ, φησὶ, τὸ μὴ ἀποδοῦναι κακὸν τῷ κακῷ, ἀλλὰ χρῆ καὶ ἀγαθὸν αὐτὸν ἀμείβεσθαι. Τοῦτο γὰρ τὸ διώκειν τὸ ἀγαθὸν. Τὸ δὲ διώκειν, πολλῆς σπουδῆς εἰς τὸ τὰ ἀγαθὰ πράττειν, ἔμφρασιν ἔχει. • Καὶ εἰς ἀλλήλους. • Ἀλλήλους μὲν, τοὺς ἀδελφούς λέγει. Ἐφ' ᾧ πάντας εἰπεῖν, καὶ τοὺς ἀπίστους συμπερι-λάβε.

• Πάντοτε χαίρετε, ἀδελφίμως προσιύχεσθε ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. Τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ὑμᾶς. Τὸ Πνεῦμα μὴ σθέν-ναι, προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε, πάντα δοκιμάζετε, καὶ τὸ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ πάντος εἶδους πονηροῦ ἐπιέχεσθε.

Πάντοτε χαίρετε, κἂν εἰς πειρασμούς, φησὶ, κἂν εἰς λύπας ἐμπέσητε. Τῶν γὰρ νῶν ἔχοντι, πάντα τῆς χαρᾶς καὶ στεφάνων γίνεται πρόξενον. Τὸ δὲ χαίρειν, φησὶν, ἐπὶ πᾶσιν, ἀπὸ τοῦ αἰεὶ εὐχεσθαι καταφρασεῖται. • Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε. • Ἐν παντὶ, πανταχῶς, καὶ ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν ἐναντίοις καὶ παρὰ

Unde ait: « Qui in Domino, » hoc est, secundum Dominum, sive sub Domino præsent. « Et existimate illos. » Et ducatis illos in charitate vestra dehere esse: hoc est, ducite ipsos dignos esse qui diligentur: neque id exiguo modo, sed vehementer supra modum. Magna est autem intensio in dictione ὑπερκεπερισσοῦ propter geminam compositionem, nempe propositionem ὑπὲρ et ἐκ. • Propter opus illorum, » quod præstant erga vos. Siquidem hi vobis conferunt baptismum et doctrinam, scientiamque ac mysteriorum participationem. « Pacem habete in vobisipsis. » Vides quod noverit inimicitias oriri erga præceptores? Etenim quoniam ea quæ prava sunt arguunt, malosque coercent, odio habentur cum amari deberent.

V, 14-15. *Obsecro autem vos, fratres, monete inordinatos. consolemini pusillanimes, opitulemini infirmis, patientes estote erga omnes. Videte ne quis malum pro malo cuiquam reddat, sed semper quod bonum est sectemini, tum erga vos invicem, tum erga omnes.*

Hic ad præceptores sermonem dirigit. Monete, inquit. Ne pervicaciter objurgetis, sed cum mansuetudine admonete. Nam quoniam hi perversi sunt, objurgatio ferocios ipsos redderet. Inordinatos autem dicit eos qui faciunt præter ordinem a Deo definitum. « Consolemini pusillanimes. » Pusillanimes est segnis et languidus, non ferens injuriam aut afflictionem seu persecutionem pro Christo. Tales itaque tanquam dissolutos consolemini. « Opitulemini infirmos. » Affecti sitis, confirmate. Infirmos autem sive imbecilles dicit eos qui hujusmodi sunt circa fidem. 184 Neque enim hos despiciere oportet: quemadmodum etiam alibi ait: « Eum qui fide infirmus est assumite 17. » — « Patientes estote erga omnes. » Nam hoc præceptori maxime quadrat ut longanimis sit. Hoc etiam inflexibiles natum est flectere. « Ne quis malum pro malo. » Quod si malum pro malo non est rependendum, quidnam patiemur qui etiam pro bonis mala reddimus? « Sed semper quod bonum est sectemini. » Neque enim satis est, inquit, non reddere malum pro malo, sed oportet bona quoque rependere. Nam hoc est sectari quod bonum est. Quod autem dicit, διώκειν id est, sectari sive persequi, magni conatus ad bona peragenda emphasisim habet. « Tum vos invicem. » Fratres per hoc designat. Dicendo vero omnes, etiam infideles complexus est.

D V, 16-22. *Semper gaudete, indesinenter orate, in omnibus agite. Hoc enim est voluntas Dei per Christum Jesum erga vos. Spiritum ne extinguatis, prophetias ne aspernemini. Omnia probate, quod bonum est tenete. Ab omni specie mali abstinete.*

Semper, inquit, gaudete, sive in tentationes sive in mœrores incideritis. Siquidem cordato hæc omnia gaudium seu palmam conciliant. Gaudendum autem dicit in omnibus optando semper aliquid egregium præstare. « In omnibus gratias agite. » Hoc est, in his quoque rebus quæ contrariæ vi-

17 Rom. XIV, 1.

dentur et præter scopum. Onia enim ad id quod utile est facit Deus, quanquam nos dispensationem ejus ignoremus. « Hæc enim est voluntas Dei, » ut grati sitis erga eum qui semper beneficia ræstat. « Per Christum Jesum. » Nam ἐν, id est, in, capitur pro διὰ, id est, per. Ipse namque hanc dedit sapientiam. « Spiritum ne exstinguatis. » Quoniam enim præsens vita in tenebris peragitur, dedit nobis Deus lucernam sancti Spiritus, quæ mentem nostram illuminet. Hanc igitur Spiritus gratiam ne exstinguatis, ait, quemadmodum fecerunt quinque virgines ¹⁸. Exstinguit autem illam redditque inefficacem impura vita et expers benignitatis. — *Aut hoc modo.* Erant apud ipsos prophetæ ac pseudoprophetæ, sed quisnam verus esset, ante rei eventum incertum erat. Quoniam ergo non noverant falsos, 183 omnes deinceps mixtim conversabantur. Ait ergo: Spiritum ne exstinguatis: hoc est, domum ne exprimat et prohibeatis, avertendo et non sinendo loqui. « Prophetias ne aspernemini. » Dictum est enim quod occasione pseudoprophetarum, etiam veros contemnebant. « Omnia probate. » Quid igitur faciemus propter pseudo prophetas? Quid? omnia probate, et quod bonum est, hoc est, veros prophetas tene, et in pretio habetote. « Ab omni specie mali abstinete. » Potest quidem juxta consequentiam ad pseudoprophetas etiam hoc aptari, potest autem et ad peccata.

CAPUT VII.

Precatio de sanctificatione spiritum et animæ et corporis.

V, 23-28. *Ipse autem Deus paris sanctificat vos totos: et integer vester spiritus et anima et corpus, modo irreprehensibili, in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Fidelis est qui vocavit vos qui idem efficiet. Fratres, orate pro nobis. Salute fratres omnes cum osculo sancto. Adjuro vos per Dominum, ut legatur hæc Epistola omnibus sanctis fratribus. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum. Amen.*

Post admonitem precatur, ut ex omni parte securitatem habeant. « Totos. » Hoc est, integros et per omnia. « Spiritus et anima. » Spiritum dicit ipsum Spiritum sanctum sive gratiam quæ ab eo est, quem ipsos servari precatur. Nam si splendeat in nobis et permaneat apud nos, salvi erimus: nisi enim illum pravis actionibus exstinxerimus, juxta priorem suprapositam enarrationem, quam prius scripsimus, servatur nobis et custoditur, lucidas accendes nostras lampades. Quod autem ait: Modo irreprehensibili, potest quidem et ad spiritum aptari, ut illum inculpatum et immaculatum servemus. Potest autem maxime ad animam et corpus referri: 183 si enim Spiritus a nobis servetur, hæc erunt irreprehensibilia. « Fidelis est

¹⁸ Matt. xxv, 1 seqq.

σκοπὸν πράγμασι. Πάντε γὰρ πρὸς τὸ συμφέρον ποιεῖ ὁ Θεὸς, κἀν ἡμεῖς ἀγνοῦμεν αὐτοῦ τὰς οἰκονομίας. « Τούτο γὰρ, φησὶ θέλημα Θεοῦ, » τὸ εὐχαρίστους εἶναι πρὸς τὸν ἀεὶ ἐνεργετοῦντα. « Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » Οἶον διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ. Αὐτὸς γὰρ ταύτην ἐδίδαξε τὴν φιλοσοφίαν. « Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε. » Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶν βίος ἐν σκότει διαπορεύεται, ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς τὴν λαμπράδα τοῦ ἀγίου Πνεύματος φωτίζουσαν ἡμῶν τὸ ἡγεμονικόν. Ταύτην οὖν, φησὶ, τὴν χάρι, τοῦ Πνεύματος μὴ σβέννυτε ὡς αἱ πέντε παρθένοι. Σβέννυσι δὲ αὐτὴν καὶ ἀνερέγητον ποιεῖ ἀκάθαρτος βίος καὶ ἀνελεημοσύνη. « Πούτως. » Ἦσαν κερ' αὐτοῖς προφηταὶ καὶ ψευδοπροφηταὶ, ἀλλὰ τίς ὁ ἀληθὴς πρὸ ἐκδόσεως ἀδελγος ἦν. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ᾔδεισαν τοὺς ψευδεῖς, πάντες λειπὸν μίγδην ἀνεστρέφοντο. Φησὶν οὖν, τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε, τουτέστι, τὸ χάρισμα μὴ ἐκφράσσετε καὶ κωλύετε τῷ ἀποστρέφεσθαι καὶ μὴ ἐν λαλεῖν. « Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε. » Εἴρηται γὰρ ὅτι προφάσει τῶν ψευδοπροφητῶν, καὶ τοὺς ἀληθεῖς διέπτυσαν. « Πάντα δοκιμάζετε. » Τί οὖν ποιήσομεν, φησὶ, διὰ τοὺς ψευδοπροφήτας; Τί; Πάντα δοκιμάζετε, καὶ τὸ καλὸν, τουτέστι, τοὺς ἀληθεῖς προφήτας κατὰχετε, καὶ περὶ πολλοῦ κοιτισθε. « Ἀπὸ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. » Δύναται μὲν κατὰ τὸ ἀκλόουθον, καὶ εἰς τοὺς ψευδοπροφήτας τούτο νοηθῆναι, δύναται δὲ καὶ εἰς ἀμαρτήματα.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Εὐχὴ περὶ ἁγιασμοῦ πνεύματος καὶ ψυχῆς καὶ σώματος. »

« Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ἀγιάσει ὑμᾶς ὀλοτελεῖς, καὶ ὀλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ὑμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖν. Πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς δεσ καὶ ποιήσει. Ἀδελφοί, προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν. Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφούς πάντας ἐν φιλήματι ἀγίῳ. Ὁρκίζω δὲ ὑμᾶς διὰ τὸν Κύριον, ἀναγνωσθῆναι τὴν Ἐπιστολὴν πᾶσι τοῖς ἀγίοις ἀδελγοῖς. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν. »

Μετά τὴν συμβουλήν ἐπεύχεται αὐτοῖς, ἵνα ἐξ ἑκατέρου τὸ ἀσφαλὲς ἔχωσιν. « Ὀλοτελεῖς. » Τουτέστιν, ὅλους, δι' ὅλων. « Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ. » Τὸ πνεῦμά φησὶ αὐτὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἦγον τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν, ὅπερ αὐτοῖς τηρηθῆναι ἐπεύχεται. Ἐὰν γὰρ λάμπη ἐν ἡμῖν καὶ ἐπιμένη ἡμῖν σωθῆσόμεθα. Εἰ γὰρ μὴ σβέσωμεν αὐτὸ πονηραῖς πράξεσι, κατὰ τὴν ἄνω πρώτην ἐξήγησιν, ἣν προεγράψαμεν, τηρεῖται ἡμῖν καὶ φυλάττεται, φαιδῶς ἀνάμτων τὰς ἡμετέρας λαμπράδας. Τὸ δὲ, Ἀμέμπτως, δύναται μὴν καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος ἀφιοσθῆναι, ἵνα ἀμέμπτων καὶ ἀκλήιδωτον αὐτὸ φυλάξωμεν. Δύναται δὲ μάλιστα ἐπὶ ψυχῆς καὶ σώματος. Τοῦ γὰρ Πνεύματος κερ' ἡμῖν σωζομένου, ταῦτα ἔσται ἀμέμπτως. « Πιστὸς, ὁ καλῶν ὑμᾶς. » Ὅρα ταπεινοφροσύνην,

Ἐπειδὴ ἐπηύξατο αὐτοῖς, φησὶ· Μὴ νομίσητε ὅτι ἐκ τῶν ἐμῶν εὐχῶν σωθήσεσθε, ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ καλέσαντος ἀγαθωσύνης Θεοῦ. Εἰ γὰρ εἰς σωτηρίαν ἐκάλεσε, πιστὸς δὲ ἐστὶ, τουτέστιν, ἀληθής, πάντως ποιήσει κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ σώσει. «Ὁ καὶ ποιήσει.» Ἐφ' ᾧ ἐκάλεσε, φησὶν, ἐπὶ σωτηρία δὲ ἐκέλεσεν. «Ἀδελφοί, προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν.» Ὁρα ταπεινότητα, εἰ Παῦλος ἐδεῖτο τῆς τούτων εὐχῆς. «Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφούς.» Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ἀπὸν οὐκ ἠδύνατο διὰ στόματος καὶ τοῦ ἔνθεν ἀσπασθαι φιλήματος, δι' ἕτερον αὐτοὺς ἀσπασθαι βούλεται. «Ἐν φιλήματι ἄγιον,» φησὶν· ἔνι γὰρ καὶ δολερὸν, ὡς τὸ τοῦ Ἰουδα. «Ὁρκίζω ὑμᾶς,» διὰ τοῦτο ὀρκίζει, ἵνα καὶ αὐτοῦ καταφρονήσωσι, διὰ γοῦν τὸν ὄρκον, πράξωσι τὸ ρηθέν. «Ἀναγνωσθῆναι τὴν Ἐπιστολήν.» Τοῦτο πόθου μᾶλλον, ἢ διδασκαλίας χάριν, ἵνα κἀκεῖνοις ὡς προσδιαλεγόμενος, εἰσὶν. «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν.» Ὅπου δὲ χάρις Χριστοῦ, πάντα τὰ ἀγαθὰ παρομαρτεῖ.

Ἐ τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς
πρώτης Ἐπιστολῆς. »
Ἐρραφή ἀπὸ Ἀθηνῶν.

qui vocavit vos. Vide animi modestiam. Quoniam pro eis oraverat, ait: Ne existimetis quod meis precibus salvemini, sed ex eius bonitate qui vocavit vos. Nam si ad salutem vocavit, et fidelis est, id est, verax, omnino faciet juxta voluntatem suam et salvabit. Qui idem efficit: Ad quod videlicet vocavit, ad salutem autem vocavit. Fratres, orate pro nobis. Vide animi humilitatem, si Paulus horum egebat oratione. Salutate fratres. Nam quoniam ipse cum absens esset non poterat ore praesenti salutare osculo. Contingit enim et dolosum esse osculum, quale fuit ipsius Judae. Adjuro vos. Propterea adjurat, ut si etiam ipsum despiciant, saltem propter juramentum faciant quod dictum est. Ut legatur haec Epistola. Hoc amoris magis est quam doctrinae gratia; ut cum illis etiam possim ita miscere sermones. Gratia Domini nostri Jesu Christi. Ubi autem Christi gratia est, bona omnia comitantur.

Finis, divino favente auxilio, prioris ad Thessalonicenses Epistolae.
Scripta est ab Athenis.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

POSTERIORIS EPÍSTOLÆ AD THESSALONICENSES.

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Τινὲς ἀπὸ Θεσσαλονικῆς ἔρνοι καὶ ἀτακτοὶ περιερχόμενοι, τοὺς ἀδελφούς ἠγρυπάζον, ὡς ἤδη τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἐνστάσης. Ἐκείτων δὲ τοὺς ἀκούοντας ὡς τοῦ Ἀποστόλου ταῦτο δηλοῦντος, καὶ ὑπὸ πνεύματος ἀκούσαντες. Ταῦτα τοίνυν μαθὼν ὁ Ἀπόστολος, γράφει τὴν Ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν εἶπιν αὐτῶν αἰξάνουσαν. Καὶ ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐκαυχῆτο, τὰς θλίψεις γενναίως ὑποφέρειαι διὰ τὸν Χριστόν. Καὶ παραμυθεῖται δὲ αὐτοὺς ὡς ἐσομένης ἐκείνης κατὰ τὸν Θεοῦ, κατὰ τῶν αὐτοὺς ἀδικούντων. Ἐπειτα περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρος διδάσκει μηθεὶν αὐτοὺς πειθεσθαι, μήτε θροεσθαι αἰσώς, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε ὡς αὐτοῦ γράφοντος, μηδ' ἕλωσ νομίζειν ἤδη παρεῖναι αὐτήν. Μὴ γὰρ πρότερον ἔσοθαι αὐτήν, ἐὰν μὴ ἡ ἀποστασία πρώτων ἔσθῃ, καὶ μετὰ ταύτην ὁ Ἀντίχριστος, ἢ ἰδὼς τῆς ἀπωλείας οὗ τὴν παρουσίαν ἐν σημείοις

184 Hanc ab urbe Roma scribit. Est autem hoc Epistolae argumentum: Quidam e Thessalonica otiosi ac inordinati circumeundo subvertebant fratres, quasi jam imminente Domini adventu. Seducebant autem fratres, tanquam hoc Apostolus significasset et a spiritu audissent. His igitur auditis Apostolus scribit Epistolam. Et primum quidem fidem eorum veluti augmentatam commendat, et quod in ipsi gloriaretur, eo quod afflictiones propter Christum viriliter ferrent: eosque consolatur, ostendens futuram a Deo ultionem adversus illos qui ipsos injuria afficiebant. Deinde eos de Salvatoris adventu docens, hortatur ne cuiquam credant, neque turbentur, ne propter spiritum quidem, neque si quis dicat ipsum scripsisse: ne omnino existiment illum jam adfore. Non enim prius aderit, inquit, nisi defectio primum venerit, et post ipsam Antichristus filius perditionis, cujus adventum cum signis et prodigiis mendacibus

futurum secundum operationem Satanæ significat. **185** Deinde adhortans ipsos, ut stent viriliter ac teneant traditiones quæ ab ipso edocti erant, præcipit ut nullam habeant communicationem cum inordinatis, quin potius illos ejiciant: indicat enim curiose degere eos qui ejusmodi sunt. Et universaliter præcipit, ut qui ipsius sermonibus non obtemperaverit, extra congregationem abjiciatur. Demumque pacem illis precatus concludit Epistolam salutatione propria manu scripta, quod signum esse singularum Epistolarum significavit.

THEODORETI.

Quoniam in priore Epistola scripsit tanquam ad ipsos omnino profecturus esset, et quæ eis deessent impleturus, ac multa quædam dilectionis signa, nec tamen profectus est: ideo hanc addit Epistolam loco sui adventus. Quod autem ad ipsos non sit profectus, hinc conjici potest. Cum in priore Epistola de temporibus adventus Domini scribere distulisset, tanquam de re quæ nihil ipsis afferret utilitatis, nunc de hoc scribit: non id facturus si ipse profectus fuisset ad eos. Ob hanc autem causam scribit de temporibus. Seductores quidam dicebant jam adesse adventum Domini: quod si id verum esset, Christus mendax inveniretur. Nam ipse in Evangeliiis signa sui dedit adventus quæ nondum contigerant. Cogitur itaque et ipse disserere de signis quæ ante adventum contingent, et de Antichristi adventu, per omnia declarans vera esse Domini vaticinia.

POSTERIORIS AD THESSALONICENSIS EPISTOLÆ CAPITA.

1. **186** *Gratiarum actio de fide Thessalonicensium et charitate ac patientia ad illorum honorem et affligentium ultionem: et precatio pro ipsorum perfectione gloriosa ad Christi gloriam,*
2. *De fine qui erit post Antichristum mittendum ad Judæorum redargutionem qui Christo non crediderunt.*
3. *Gratiarum actio de vocatione.*
4. *Ut pro ipso preentur et pro opere Evangelii.*
5. *Exhortatio ad laborem et devitationem otiosorum ac curiose degentium.*
6. *Precatio pro pace, quæ est a Deo.*

Α και ερασι ψεύδους κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐξεσθαι σηµαίνει. Ἐἴτα παραινεῖσας αὐτοῖς στήκειν γενναίως καὶ κρατεῖν τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτοῦ, παραγγέλλει μηδεμίαν κοινωνίαν ἔχειν μετὰ τῶν ἀτάκτων, ἀλλὰ καὶ ἀποβάλλειν αὐτούς. Εἶναι γὰρ καὶ περιέργους καὶ πλάνους ἐδύλωσε τοὺς τοιούτους. Καὶ κηθόλου παρήγγειλε, τὸν μὴ ὑπακούοντα τοῖς λόγοις αὐτοῦ, σοῦτον ἀποσυναγωγὸν λίνεσθαι. Καὶ λοιπὸν ἐπευξάμενος αὐτοῖς εἰρήνην, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν, τὸν ἀσπασμὸν τῇ ἰδίᾳ χειρὶ γράψας, ὅπερ σημεῖον εἶναι πάσης Ἐπιστολῆς δεδήλωκεν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Ἐπειδὴ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ ἔγραψεν ὡς πάντως ἀπιῶν πρὸς αὐτούς, καὶ ἀναπληροῦν μέλλων τὰ ὀσπερήματα αὐτῶν, καὶ πολλὰ τινα ἀγάπης σηµατικά, οὐκ ἀπῆλθε δὲ, ταύτην προσέτιθει τὴν Ἐπιστολὴν ἀντὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Ὅτι δὲ μὴ ἀπῆλθε πρὸς αὐτούς, ἐθεν στοχαστέον. Ἐν τῇ πρώτῃ περὶ τῶν χρόνων τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας ὑπερθέμενος χράψαι ὡς οὐ χρειώδες αὐτοῖς, νῦν γράφει, οὐ ποιῶν τοῦτο, εἴγε αὐτὸς ἀπῆλθύθει. Γράφει δὲ περὶ τῶν χρόνων διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. Λυµεῶνές τινες ἔλεγον παρεῖναι λοιπὸν τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. Εἰ δὲ τοῦτο ἦν ἀληθές, ὁ Χριστὸς ψευστῆς εὗρίσκατο. Αὐτὸς γὰρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις σηµεῖον τῆς παρουσίας αὐτοῦ δέδωκεν, ἅστινα οὐκ ἦν ἐκδέντα. Ἄναγκάζεται οὖν καὶ αὐτὸς διαλαβεῖν περὶ τῶν πρὸ τῆς παρουσίας σηµείων, καὶ τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλεύσεως, διὰ πάντων ἀληθεῖς τὰς τοῦ Κυρίου πορφήσεις ποιῶν.

« ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ. »

- « α'. Ευχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ τιμῇ αὐτῶν, καὶ κολάσει τῶν θλιβόντων καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως αὐτῶν ἐνδόξου ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ. »
- « β'. Περὶ τέλους, ὅτι μετὰ Ἀντίχριστον τὸν πεμπόμενον ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων ἀπιστησάντων Χριστῷ. »
- « γ'. Ευχαριστία περὶ τῆς κλήσεως. »
- « δ'. Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου. »
- « ε'. Προτροπὴ ἔργασίας καὶ παραιτήσεως τῶν ἀργῶν καὶ περιέργων. »
- « ς'. Εὐχὴ περὶ εἰρήνης τῆς παρὰ Θεοῦ. »

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

PAULI APOSTOLI

AD THESSALONICENSIS POSTERIOR EPISTOLA

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

« Πάυλος καὶ Σιλβανὸς καὶ Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἤρξατο ἐπιστολῇ, καὶ πρόσθετος τὰς ἐκεῖ παραγραφάς. « Ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡμῶν. » Ἐν γὰρ ἐκκλησίᾳ, μὴ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, ὡς αἱ τῶν Ἑλλήνων, καὶ πολλῶν ἄλλων αἰρετικῶν, « Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. » Ὅτι γὰρ ὅπως μέγα ἡ χάρις καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι πρὸς πειρασμούς ἡκουφισμὸν ἀπεργάζεται. Διὸ συνεχῶς αὐτὰς ἐπαύεται.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων πίστεως, καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ τιμῇ αὐτῶν, καὶ καλᾶσει τῶν θλιβόντων, καὶ εὐχῇ ὑπὲρ τελειώσεως αὐτῶν ἐνδόξου ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ. »

« Εὐχαριστεῖν ὀφειλομέν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ἡμῶν, ὁμοίως, καθὼς ἄξιόν ἐστιν, ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἐνὸς ἐκάστου πάντων ἡμῶν εἰς ἀλλήλους. Ὅστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς ὑμῶν καὶ ταῖς θλίψεσιν αἷς ἀνέχεσθε, ἔνδειγμα κῆς δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ καταξιοθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε. »

Δύο εἰδάζεται αὐτοὺς, ὅτι καὶ οἱ συμβαίνοντες αὐτοῖς πειρασμοί, οὐ θρήνων, ἀλλ' εὐχαριστιῶν εἰσιν ἄξιοι, καὶ ὅτι ὑπὲρ ὧν πάσχευσι, ὑπὲρ τε ὧν ὑπομένουσιν, τῷ Θεῷ χάριν ἰστέον. — [ΦΩΤ.] Εἰ εὐχαριστεῖν ἔτι περὶ τῶν ἑτέροις καταθρομβάτων, τι πάθουσιν οἱ βασιλεύοντες τοῖς κοσμοθρονοῖς; « Καθὼς ἄξιόν ἐστιν. » Ἡ ὅτι, φησὶ, δίκαιον ἐστὶ νοήσεις ἢ τὸ, Μεγάλως, ἐξαιουσιέον, ἵνα ἦ, Μεγάλως, καθὼς ἄξιόν τῷ μεγάλῳ παρέχοντι. « Ὅτι ὑπεραυξάνει. » Ὑπερβολῆς τὸ ὑπερ, σημαντικόν ἐστι. Πῶς δὲ ἐνὶ πίστιν αὐξήθησιν; ὅταν πειρασμῶν καὶ θλίψεων ἐπιθουσῶν, μὴ σαλευθῆ τις. « Καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη. » Ἀρχὴ καὶ πρὸς τὸ φέρειν πειρασμούς, τὸ ἀγαπᾶν καὶ ἀλλήλων ἔχουσαι, πολλὰ συμβάλλεται. Ἐδήλωσε γὰρ ἐκ τούτων, ὅτι πάντων ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη ἴση ἦν, καὶ

187 PROŒMIUM.

1, 1, 2, *Paulus et Silvanus ac Timotheus Ecclesia Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo : gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.*

Itaque in priore Epistola sumpsit exordium, et animadvertit quæ ibi annotata sunt. « In Deo Patre nostro. » Contingit enim esse Ecclesiam non in Patre et Filio, veluti sunt Græcorum Ecclesiæ ac aliorum multorum hæreticorum. « Gratia vobis et pax. » Scit enim quod magna sit gratia et pax Dei, et quod alleviationem in afflictionibus operetur, ideo has continue exoptat.

188 CAPUT I.

B *Gratiarum actio de fide Thessalonicensium et charitate ac patientia ac illorum honorem et afflictionem ultionem : et precatio pro ipsorum perfectione gloriosa ad Christi gloriam.*

1, 3-5. *Gratias agere debemus Deo semper de vobis, fratres, ut par est, quod vehementer augetur fides vestra et exuberet mutua omnium charitas cujusque in alterum : adeo ut nos ipsi de vobis gloriemur in Ecclesiis Dei de tolerantia vestra et fide, super omnibus persecutionibus et afflictionibus quas sustinetis, documentum justitiae Dei, in hoc ut digni habeamini regno Dei pro quo etiam patimini.*

Duo ipsos docet: eo quod afflictiones quæ in ipsos inciderunt non luctum, sed gratiarum actionem mereantur, et quod pro his quæ ipsi patiuntur ac sustinent, Deo sint referendæ gratiæ. — Si Deo sint agendæ gratiæ pro bonis operibus ab aliis peractis, quidnam illos pati oportet qui erga bene operantes invidia tanguntur? « Ut par est. » Aut intelliges quod dicat id iustum esse. Aut subaudiendum est Magnifice, ut sit sensus: Magnifice ut par est ei gratias agere debemus qui magna contulit, « Quod vehementer augetur. » Nam in verbo ὑπεραυξάνει præpositio ὑπὲρ excellentiæ ac vehementiæ significativa est. Quomodo autem contingit fidem augeri? Quando tentationibus et afflictionibus quispiam motus non fuerit. « Et ex-

θῶν. « Μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ. » ὡσεὶ εἶπε, **A** μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν διαφερόντων τῇ δυνάμει αὐτοῦ, Ἐὼς τῶν ἀγγέλων δυνατῶν ὄντων, τουτέστι, μετὰ τῶν δυνατῶν αὐτοῦ ἀγγέλων « Ἐν πυρὶ φλογός. » Ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τῇ ἐν φλογὶ πυρὸς γενησομένη. Περὶ ταύτης γὰρ καὶ ὁ Δαυὶδ φησὶ : « Ἰκρ ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύεται καὶ φλογεῖ κίλην τοὺς ἐχθρούς αὐτοῦ » — [Φιλιπ.] Ἦ ἐν πυρὶ φλογός φησι, τὸ εἶδος τῆς τιμωρίας αἰνιττόμενος, ἣν πείσουσιν οἱ μὴ εἰδόστας Θεόν, μηδὲ ὑπακούσαντες τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Ἦ ἐν φλογὶ πυρὸς αὐτῶν τὴν Δεσποτικὴν παρουσίαν, ὅτι μετὰ πυρὸς φλόγιτος γενήσεται, δηλῶν. Οὕτως γὰρ καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν ἐξεληθήσαν. « Τοῖς μὴ εἰδόσι Θεόν. » Ἐνταῦθα καὶ ἕτερον τι λέγει κατασκευαστικόν, ὅτι πάντως δώσουσι δίκην οἱ θλιβόντες αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν φησὶ, τοῖς θλιβούσιν ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἀπιστήσωσιν εἰ ἄρα δι' αὐτοῦ μέλλει κολάζειν ὁ Θεὸς τοὺς θυμωμένους αὐτοῦ, φησὶν, ὅτι εἰ καὶ μὴ δι' ὑμᾶς, ἢ ἐκ τούτου κολάσει αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἀποδίδουσι ἅπαν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεόν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούσιν τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ. Εἰ δὲ τούτους ἀποδίδουσι, πολλὰ μᾶλλον τοῖς καλούσι καὶ ἄλλους ὑπακούσι. οἳ οἱ εἰσιν οἱ νῦν ὑμᾶς θλιβόντες, φησὶν. « Οὐκ ἐπὶ αἰῶνα. » Ποῦ εἰσιν οὖν οἱ λόγοντες, μὴ ἀδικεῖν τὰς ἐκεῖ τιμωρίας; ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου. Οὐ γὰρ χρεῖα, φησὶ, πρὸς τοῦτο ἐργωδίας εἶναι. Ἀπὸ γὰρ μόνου τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τούτῳ, τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ, οἱ μὲν ἐν κολάσει, οἱ δὲ ἐν τιμῇ ἔσονται. Ἦτις ἔστιν, φησὶ, μετὰ δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὡσεὶ εἶπεν. Ἄρα ἐπιφανῆ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, καὶ ἅμα ἡ δόξα τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. εἶθός ἐν κολάσει ἀνάρπαστοι οἱ ἀμαρτωλοὶ. « Ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι. » Τὸ, Ἐνδοξασθῆναι, κατὰ ὅσα νοεῖται, ὅτι τὸ δόξα αὐτῷ ἔστι τὸ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἁγίους, οἷς μέλει μεταδίδουσι τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ, (ὡσπερ γὰρ πλοῦστους αὐτοῦ ἡ ἡμετέρα σωτηρία, οὕτως καὶ δόξα αὐτοῦ τὸ πολλοὺς ἐν δόξῃ εἶρασθῆναι.) Καὶ ὅτι δόξασθῆσεται ὑπὸ τῶν ἁγίων ἱερατικῶν αὐτῶν ἐν τῇ πατρὶσὶ δόξῃ ἰσχύος πάντων καὶ πρῆξι προκαθήμενον. Ἔστι καὶ τρισυῶς νοησῆναι δόξασθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. ἢ ἄγιοι περισκευάσουσι, θεωρουσῶν, ὅσον αὐτοῦ ἀξιώσει ἀμολοῦν. « Ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν. » Ἐν πᾶσι, ὡς πάντων. ὡσπερ γὰρ πρόφασιν δώσουσιν οἱ ἄγιοι δόξασθῆναι αὐτὸν, οὕτως καὶ θαυμασθῆναι, πῶς τοὺς οὕτω δόξαντας ἐν τῷ παρόντι ῥῆμ εὔτελες καὶ ἀπερήμενους, ὡς καὶ πρὸ πάντων ἀνώκεσθαι καὶ φανερωσθαι, τισούτων καὶ τοιούτων ἤξίωσαν ἀγαθῶν.

A secundum Christi describit adventum, plurimum facit, ut expectent et gaudeant de ipso adventu etiam ante praemia. « Cum angelis potentiae suae. » Tanquam dixisset: Cum angelis praestantibus potentia ipsius vel angelis qui potentes sunt, hoc est, Cum potentibus angelis ejus. « Per ignem flammæ. » Cum revelabitur Dominus Jesus, quod fiet per ignem flammæ. Nam de hoc ait etiam David: « Ignis coram ipso praecedet et inflammabit per circuitum omnes inimicos ejus. — Aut per ignem flammæ dicit supplicii genus, designans quas poenae dabunt qui Deum non noverunt neque obedierunt Evangelio Christi. Aut per flammam ignis designans ipsum Dominicum adventum, quod videlicet erit cum igne inflammante: ita enim ante nos quoque interpretati sunt. « His qui non noverunt Deum. » Hic quoque aliud dicit quo probat daturos omnino poenas eos qui ipsos affligunt. Quoniam enim superius dicit, iis qui vos affligunt, ne animum despondeant si certe propter ipsos puniturus est Deus persecutores ipsorum, ait quod licet non propter vos, propter se ipsum puniet eos: infligit enim supplicium his qui cum non noverunt, et his qui non obedierunt Evangelio ipsius. Quod si his infligit, multo magis his qui alios etiam prohibent obedire, quales sunt ii qui nunc vos affligunt, inquit. « Interitum aeternum. » Ubi ergo sunt qui aiunt non duratura in aeternum supplicia? « A facie Domini. » Non enim ad hoc, inquit, opus est magno quodam labore. Siquidem ex sola Christi persona, id est, manifestatione ipsius, hi quidem in supplicio, illi vero in honore erunt: qui erit cum gloria fortitudinis illius, tanquam diceret: Simul ut manifesta fuerit ipsius facies, simulque gloria fortitudinis illius, continuo in supplicium abrepti erunt peccatores. **¶** « Cum venerit, ut glorificetur. » Quod ait: Ut glorificetur, duobus modis intelligitur: et quod ipsi gloria sit multos esse sanctos quibus traditur sit bona sua. Quemadmodum enim ipsius divitiae sunt nostra salus, ita et gloria ipsius est ut multi in gloria inveniantur: et quod a sanctis glorificabitur, qui ipsum intuebuntur sedentem in paterna gloria Deum ac judicem universorum. Potest et tertio modo intelligi quod sancti efficiant, ut glorificetur ab incorporeis virtutibus intuentibus quanto praemia illos dignabitur. « In omnibus credentibus. » In omnibus, id est, per omnes. Quemadmodum enim sancti ansam dabunt ut glorificetur, ita quoque ut admirandus fiat, quod eos qui in praesenti vita adeo viles et abjecti videbantur, ut ab omnibus persecutionem paterentur et occiderentur, tantis ac talibus dignetur bonis.

1, 10 *Quod fides habita sit testimonio nostro, erga vos in die illo: ad quod etiam oramus semper pro vobis, ut vos dignos habeat ista vocatione Deus noster. et compleat omne bonum propositum bonitatis et apus fidei per potentiam, ut glorificetur nomen Domini nostri Jesu Christi per vos, et vos per illum,*

1 Psal. xcvi, 3.

juxta gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi

Admirandus habetur Deus quod fides habita sit nostris erga vos testimonio ac predicatōni. Et quomodo ex eo quod ipsi crediderint predicatōnem eorum, admirandus habetur Deus? Quia nōnes, inquit, audissetis, nequaquam tanta bona accepissetis: porro non accipientes ea bona nequaquam tantam dedissetis, ut glorificaretur et admiratōni haberetur Christus ob ea quibus vos glorificasset. In die illis. In eo qui tunc erit die, manifestam fiet quod credideritis: nunc enim multi quoque fidem simulant, ad quod etiam oramus. In hoc ipsum, inquit, precamur, ut etiam in vobis glorificetur et admiratōni habeatur Deus. Ut vos dignos habeat ista vocatōne. Quid enim? an non erant jam vocati? utique: omnes namque vocati sumus, sed non omnes ingredimur idque manifestant quinque virgines, et is qui sordida habuit vestimenta. Vocatōnem itaque dicit eam quae etiam ingressum haberet adjunctum, Precamur autem, ait, ut compleat Deus omne bonum erga vos consilium. Consilium vero ac propositum Dei est, ut omnes homines salvi fiant et aeterna assequantur bona. Complebit autem et opus fidei in vobis per propriam potentiam. Nam ex hoc illud quoque subsequitur. Si enim compleat opus fidei vos perficiens, omnino suum etiam propositum complebit. Animadvertite autem quod non dixerit fidem, sed opus fidei. Ut glorificetur nomen Domini. Si enim haec fiant, inquit sicut in sanctis suis glorificabitur Deus, quemadmodum superius dixit, ita et in vobis: glorificatur enim, veluti quoque superius diximus, cum talia bona impartit servis suis. Ipsius vero etiam gloria erit hujusmodi bonis donari. Aut hoc modo intellige: Si impleverit opus fidei vestrae per potentiam, hoc est, per tolerantiam afflictionum, glorificabitur in vobis quod potentes ad hoc fecerit, et nervos ad hoc tribuerit: et vos in Deo, quod vos ipsos dignos exhibueritis divino amore et auxilio. Juxta gratiam Dei nostri. Haec enim omnia Christi gratia est. Siquidem non sumus, ait, idonei sive digni, sed gratia ejus per nos omnia efficit.

CAPUT II.

De fine qui erit post Antichristum mittendum ad Judaeorum redargutionem, qui Christo non crediderunt.

II, 1, 2 Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostri congregationem in ipsum, ne cito dimoveamini a mente, ne turbemini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam nobis auctoribus, quasi instet dies Christi.

O laus eximia sanctorum! Ostendit enim quod et ipsi cum Christo congregabuntur ut etiam ipsi simul cum eo appareant, et nna cum eo convenient. Ne cito, Quid autem rogamus vos et exhortamur? Ne cito, inquit terreamini ac time-

2 Matth. xxv, 1 seqq. 3 Matth. xxii, 12.

ἐπι, καὶ οὕτως ἐν πόλει καὶ ἐν γῆρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ ἐκείνῳ Ἰησοῦ Ἰησοῦ.

Ἀποκαθίσταται δὲ ἡ θεὸς ἐκείνῳ ἐπιπέσει, ἐπ' οὗτος ἡ ἀποκαθίσταται ἡμῶν ἐπὶ τὸ πύργῳ. Καὶ πάλιν ἐν τῷ πύργῳ οὗτος τὸ κερματίζει τῶν τῶν ἀλλὰ ἡ θεὸς ἡμῶν ἡμῶν: ὅτι ἐπὶ μὴ ἡκούσατε ἡμῶν, φησὶ, οὐκ ἐδέξαμεν ταῦτα ἀγαθὰ ἀξιού- σθα. Ἐπὶ ἐπιπέσει, δὲ, πάλιν ἐπιπέσει θεολο- γίας καὶ θεολογίας τῷ Ἰησοῦ παρῆγετε ἐπ' οὖς οὗτος ἐπέσει. Ἐπὶ τῷ ἡμῶν ἐπιπέσει. Ἐν γὰρ τῷ οὗτος ἡμῶν ἐπιπέσει ἐπιπέσει ἐπὶ ἐπιπέσει. Νῦν γὰρ οὗτος καὶ ἀποκαθίσταται τῶν πύργῳ. Ἐπὶ τῷ πύργῳ οὗτος ἐπιπέσει, φησὶ, προσ- ἐρχόμεθα, ἵνα καὶ ἐν ἡμῶν ἐπιπέσει καὶ θεολογίας ἡ θεὸς. ἵνα καὶ ἐπιπέσει τῆς κλάσεως. Ὅτι γὰρ; οὐκ ἔστιν κλάσεως; καὶ καὶ γὰρ πάντες κεκλη- μέθα, ἀλλ' οὐ πάντες ἐπιπέσει. Καὶ τοῦτο δη- λώσῃ καὶ πάντα κλάσεως, καὶ ὁ τῶν ῥηματα ἡμῶν ἐργῶν. Καλέσῃ οὖν οὗτος, τῶν καὶ τὸ εἰσαλεῖν ἔχου- σιν. Ἐπιπέσει δὲ οὗτος, ἵνα κλάσεως πᾶσαν αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν θηλήν ἐπὶ ἡμῶν ὁ θεὸς. Βουλὴ δὲ καὶ ἐπιπέσει θεὸς, τὸ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ τῶν πύργῳ τῶν ἀγαθῶν. Πλήρωσι δὲ καὶ ἔργον πίστεως ἐν ἡμῶν, ἐν τῷ αὐτῶν ἀνάμει. Τοῦτο γὰρ ἐκείνου γεννητικὸν ἐστίν. Ἐάν γὰρ κλάσεως τὸ ἔρ- γον πίστεως ἡμῶν ἐπιπέσει, πάντας αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιπέσει κλάσεως. Ὅρα δὲ, οὐκ εἶς πίστιν, ἀλλ' ἔργον πίστεως. Ὅπως ἐπιπέσει τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ἐπὶ γὰρ ταῦτα γένηται. φησὶν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ ἐπιπέσει ὁ θεὸς, καθὼς ἦνε εἶπεν, οὕτως καὶ ἐν ἡμῶν. Δοξάζεται γὰρ, κα- θὼς καὶ ἦνε ἐπιπέσει, τοιοῦτων ἀγίων τῶν δουλοῦς αὐτοῦ. Καὶ αὐτοῖς δὲ δοξάζεται, τὸ τοιοῦτων ἡξίω- σθαι. Ἡ οὕτως νόσον. Ἐπὶ κλάσεως τὸ ἔργον τῆς πίστεως ἡμῶν ἐν ἀνάμει, ταῦτα ἐστίν, ἐν ὑπομονῇ πειρασμῶν, δοξάζεται ὁ θεὸς ἐν ἡμῶν, ὅτι δονα- τοὺς κατέστησε πρὸς τοῦτο καὶ ἀνείρωσε, καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ θεῷ, ὅτι ἀγίους ἐδέξατε ἐαυτοὺς τῆς θείας ἀγάπης καὶ ἐκικουρίας. Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Χάρις γὰρ ταῦτα πάντα Χριστοῦ. Οὐ γὰρ ἡμεῖς, φησὶ, πρὸς ταῦτά ἐσμεν ἱκανοὶ ἢ ἄξιοι, ἀλλ' ἡ χάρις αὐτοῦ δι' ἡμῶν πάντα κατορθοί.

ΚΕΦΑΛΑ. Β.

Peri, τέλος, ότι μετά 'Αντίχριστον τὸν πεμ- πόμενον ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων, ἀπιστησάντων Χριστῷ.

Ἐρωτώμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς παρου- σίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡμῶν ἐπιπυαγωγῆς ἐπ' αὐτόν. εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ νοδῆ, μήτε θροεῖσθαι διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ἐπιπέσει ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἐγκώμιον τῶν ἀγίων! ἔδειξε γὰρ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐπιπυαγθῆσονται τῷ Χριστῷ, ὡς καὶ αὐτοὺς μετ' αὐτοῦ φαίνεσθαι, καὶ ἅμα αὐτῷ συνῆσθαι. Εἰς τὸ, «Μὴ ταχέως.» Τί δὲ ἐρωτώμεν ὑμᾶς καὶ παρκα- λούμεν; Εἰς τὸ μὴ ταχέως, φησὶ, σαλευθῆναι ἀπὸ

τοῦ νοῦς, τουτέστι, ταρχυθῆναι καὶ φοβηθῆναι ἐκ τῆς
 τοῦ νοῦ ἀγνοίας καὶ δειλίας. Ἰστέον γὰρ ὅτι τινὲς
 ἠμεμῶνες ἀνεφάνησαν παρ' αὐτοῖς, φάσκοντες ἐφί-
 στάναι τὴν ἡμέραν τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρ-
 ουσίας, καὶ ἐθρόου αὐτούς καὶ ἐπόου. Εἶτα ὁ
 Παῦλος, πότε μὲν ἔσται, οὐ λέγει, ὅτι δὲ οὐ νῦν ἐφί-
 στήκεν ἀποδεικνῶσι, σημεῖα λέγων τῆς παρουσίας.
 « Μῆτε διὰ Πνεύματος. » Ψευδοπροφητῆται γὰρ ταῦτα
 ἔλεγον. Φησὶ δὲ πνεῦμα, οἷον χάρισμα. Ἰνα γὰρ
 συνελθῆ τοὺς ψευδοπροφήτας, καθολικῶς εἶπεν,
 ὅτι καὶ χάρισμα τις ἔχων προφητείας τοῦτο εἶπη, μὴ
 πιστεύσητε. Ἡ πνεῦμα λέγει τὸ ἀκάθαρτον. Διὰ
 γὰρ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐλάλουν οἱ ψευδοπροφη-
 τῆται. Ταύτη τῇ δευτέρῃ ἐρμηνείᾳ ἔθετο ὁ μακάριος
 Ἰωάννης. « Μῆτε διὰ λόγου. » Πιθανολογῆ γὰρ τινι,
 ἐπιθεῖν ἐφεστηκέναι τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου. « Μῆ-
 τε ἂ' ἐπιστολῆς. » Καὶ ἐπιστολὰς γὰρ ὡς ἐξ ὀνόμα-
 τος τοῦ Παύλου ἐπλαττον, τοῦτο ὄθεν δηλώσας.

« Μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον,
 ὅτι ἴσθι μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀπο-
 κалуφθῆ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς
 ἐπαιτίας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραυρόμενος ἐπὶ
 πάντα λεγόμενος Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν
 εἶ τὸν νεὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι ἀποδεικνύοντα
 ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός. »

Ἐπειδὴ εἶπε μὴ ἐφίστάναι, αὐτῆς λοιπὸν τῆς ἐπι-
 στασίας σημεῖα λέγει, καὶ μέγα μυστήριον ἀποκα-
 λῦσαι. « Κατὰ μηδένα τρόπον. » Μὴ κατὰ πνεῦμα,
 φησὶ, μὴ κατὰ λόγον, μὴ κατὰ ἐπιστολήν. « Ἐάν
 μὴ ἴθῃ ἀποστασίς. » Ἀποστασίαν αὐτὸν λέγει τὸν
 Ἀντίχριστον, ὡς ἀριστῶν μέλλοντα πολλοὺς ἀπὸ τοῦ
 Χριστοῦ. Ἡ ἀποστασίαν, αὐτὴν τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἀναχώ-
 ρησιν, καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. — « Καὶ ἀποκαλυφθῆ. »
 [ΘΕΟΛΟΓ.] Σφραγίσεται γὰρ ἡ κατέχουσα πλάνη, καὶ
 λήξει τῶν εἰδώλων ἡ ἐξουσία, καὶ τότε ἀποκαλυ-
 φθήσεται ὁ ἄνομος. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος εἶπε,
 « Ἐκτραχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ πέρατα
 τῆς γῆς· εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος. »
 — « Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας. » [ΙΩΑΝ.] Τίς οὗτος
 ἐστίν; ἄρα ὁ Σατανᾶς; οὐδὲ μῶς. Ἄλλ' ἄνθρωπος
 παρὰ αὐτοῦ δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν. [ΣΕΥΘΡ.]
 Κατὰ μίμησιν τοῦ Σωτῆρος ἔρχεται ὁ Σατανᾶς, ἐν
 ἄνθρωπῳ ὀλοκλήρῳ — Ἄλλος. Ἀνθρώπου ἀμαρ-
 τίας αὐτὸν λέγει τὸν Ἀντίχριστον, οὐ γὰρ ὁ Σατα-
 νᾶς ἐστὶ ὁ Ἀντίχριστος, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐνεργού-
 μενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. Ἀνθρώπου δὲ ἀμαρτίας αὐ-
 τὸν καλεῖ, ὅτι καὶ αὐτὸς πλεῖστα ἀμαρτήσεται, καὶ
 ἄλλος εἰς τοῦτο ἀναγκάσει. Γιὸν δὲ ἀπωλείας αὐτὸν
 καλεῖ, διὰ τὸ ἀπολείπει πολλοὺς, καὶ αὐτὸν ἀπολλυ-
 σθαι. Ἀνθρώπου δὲ τινι Ἐδρατον, πάσης μαγείας
 καὶ φαρμακείας ἐν ἐπιστήμῃ γενόμενον αὐτὸν, φη-
 σὶν. « Ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραυρόμενος. » Ἀντι-
 τεθήσεται γὰρ καὶ ὑπεραυθήσεται τῇ ἰδίᾳ ὑπερηφα-
 νείᾳ οὐ μόνον κατὰ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ
 κατὰ τῶν εἰδώλων. Οὐ γὰρ πρὸς εἰδωλολατρείαν ἄξει
 τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς τὸ αὐτὸν ὡς Θεὸν προσ-
 κληθῆναι. Διὰ τοῦτο φησὶν, ὑπεραυθήσεται ἐπὶ πάντα

at is ex ignorantia et timore mentis. Sciendum
 enim quod corruptores quidam apparuerunt apud
 ipsos qui dicerent instare diem secundi adventus
 Christi, et turbabant ac terrebant eos. At Paulus
 sane non dicit interim quando erit, sed non nunc
 saltem instare significat, signa dicens adventus.
 « Neque per Spiritum. » Pseudoprophetae enim
 haec dicebant. Spiritum vero ait, hoc est, charis-
 ma et donum: ut enim pseudoprophetae una
 comprehenderet, universaliter dixit, quod licet
 quispiam donum habens prophetiae hoc dixerit, ne
 credatis, Aut spiritum dicit impurum. Nam per
 spiritum impurum loquebantur pseudoprophetae.
 Huic secundae interpretationi assensit divus Joan-
 nes. « Neque per sermonem. » Quodam enim per-
 suasibili sermone suadebant instare diem Domini.
 « Neque per epistolam. » Nam et epistolas tanquam
 ex Pauli nomine fingeant, et hoc sane manifestat.

II, 3, 4. *Ne quis vos decipiat ullo modo, quoniam nisi venerit primum defectio, et revelatus fuerit homo ille peccati, filius perditionis, qui est adversarius, et effertur adversus omnem qui dicitur Deus aut numen, adeo ut in templo Dei tanquam Deus sedeat, ostentans se ipsum esse Deum.*

Quoniam dixit non instare, ipsius deinceps ap-
 propinquationis signa dicit, et magnum revelat
 mysterium. « Ullo modo » Neque per spiritum, in-
 quit, neque per sermonem, neque per epistolam.
 « Nisi venerit defectio. » Defectionem dicit ipsum
 Antichristum, quod multos separaturus esset a
 Christo. Aut apostasiam sive defectionem ait ipsam
 a Deo separationem, et rem ipsam quae per nomen
 significatur. — « Et revelatus fuerit. » Exstinguetur
 enim error qui orbem occupat, cessabitque
 idolorum seductio, et tunc revelabitur iniquus ille.
 Nam et hoc dixit Dominus: « Prædicabitur Evan-
 gelium in omnes terminos terrae ad testimo-
 nium illis, et tunc veniet consummatio. » — « Ho-
 mo ille peccati. » Quisnam iste est? utrumme Sata-
 nas? nequaquam, sed homo aliquis qui universam
 ejus accipiat operationem. — Ad imitationem
 Salvatoris venturus est Satanas in isto homine.
 Alio modo Hominem peccati dicit ipsum Antichri-
 stum. Neque enim Satanas erit Antichristus, sed
 homo obsessus ac directus a Satana Hominem autem
 peccati ipsum vocat, quod et ipse plurimum delin-
 quet, et alios ad hoc compellet. Filium vero perdi-
 tionis eum appellat, eo quod perdat multos et ipse
 perdetur: Hominem autem quempiam Hebraeum
 dicit ipsum, in cujusvis magiae ac veneficii scientia
 profectum. « Qui est adversarius et effertur. »
 Adversabitur namque et extolletur sua superbia
 non solum adversus Deum universorum, verum
 etiam adversus idola. Neque enim ad idolatriam
 ducet homines, sed ut ipsum tanquam Deum ado-
 rent. Propterea dicit quod efferetur adversus om-

4 Matth. xxiv, 14.

nem qui dicitur Deus aut numen. « In templo Dei. » Non dicit templum quod erat Hierosolymis, sed Ecclesias Dei. « Ostentans. » Non ait : Dicens, sed Ostentans, hoc est, operibus, signis ac miraculis nitens ostendere, quod sit Deus. Extrinsicus autem subaudiendum est : Nequaquam veniet adventus Domini.

II, 5-8. *An non meministis quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis, ad hoc ut ille reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam peragitur iniquitatis: solum est qui modo retinet donec e medio tollatur: et tunc patefiet iniquus ille, quem Dominus conficiet spiritu oris sui et abolabit charitate adventus sui.*

Multa itaque non scripta tradebat mysteria, et non solum per epistolas: tanquam diceret: Nihil novum dico: sed quod præsens dicebam. « Et nunc quid detineat scitis. » Detineredit quod prohibet vel impedimento est. Quidnam autem est illud? Multi spiritum sanctum dicunt: alii vero Romanorum imperium, qui etiam melius sentiunt: nisi enim hoc solvatur, ille non veniet. 105 Nam ob id quoque adeo obtece locutus est beatus Paulus, nolens importunos ac superfluos accipere inimicos inter Romanos. Si enim audissent quod dissolvendam diceret imperium Romanorum, et ipsum afflissent et universos credentes, tanquam eos qui expectarent illam dissolutionem. Nam si hic non apparuerit, non manifestabitur Christus: ego ex eo quod statim cupiant manifestari Christum, volunt etiam statim fieri dissolutionem principatus Romanorum. Si autem de Spiritu sancto intelligeret, quid prohiberet quominus aperte diceret: Gratia spiritus ipsum detinet ne manifestetur?

« Et nunc quid detineat scitis. » Ne nunc ipse manifestetur, sed in suo tempore: hoc est, quando præfinitum ipsi ac permissum a Deo tempus statuitur: nisi enim nunc detineretur, utique etiam nunc immineret, adeo semper adversus credentes concitatur, et eorum privatam, cum ipse sit parvus, concupiscit, sed detinetur ac prohibetur. — *Aliud.* Detinet ac prohibet iniqui illius adventum Spiritus sanctus. Postquam igitur hic propter hominum peccata de medio fiet et discedet, tunc locum habebit iniquus ille, ut reveletur et insurget, nullo prohibente. Dixit autem quod etiam in initium accepit mysterium iniquitatis: quandoquidem et Manichæi dixerunt diabolum esse Deum legis, et Marcion ait Patrem Christi non esse Deum legis. Quin et Manes seipsum dicit esse Christum ac Paracletum: et ex eo tempore hominum incredulitatem diabolus inducebat. « Nam mysterium jam peragit iniquitatis. » Mysterium iniquitatis dicit Neronem, ut qui sit typus Antichristi. Etenim Nero et perversus erat et Deus dicit cupiebat. Mysterium autem vocat ipsum, quod absque pudore faceret Nero quæ Antichristus facturus esset, sed parce ac tecte, inquit, peragitur, nempe sub Satana: ipse namque Satanas per me-

α λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα. « Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ. » Οὐ τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ λέγει, ἀλλ' εἰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, α' Ἀποδεικνύντα. » Οὐκ εἶπε, Λέγοντα, ἀλλ' Ἀποδεικνύντα, τουτῆστι, πειρώμενον ἀποδείξαι δι' ἔργων καὶ σημείων καὶ θαυμάτων, ὅτι ἔστι Θεός. Ἐξῆθεν ὑπακουοῦστέον, Οὐ μὴ ἔλθῃ, φησὶν, ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου.

« Οὐ μνημονεύετε ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς, ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. Μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τὴν ἐπιφανείαν τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »

Ἀρξ' ἀγράφως πολλά παρεδίδου τῶν μυστηρίων, καὶ οὐ δι' ἐπιστολῶν μόνον, ὡσαύτως εἶπεν. Οὐδὲν ξένον ἔρω, ἀλλ' ὁ παρῶν ἔλεγον. « Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε. » Κατέχον φησὶ, τὸ κωλύον καὶ ἐμποδίζον, τί δὲ τοῦτο; Πολλοὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φασιν, ἔλλοι δὲ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, οἱ καὶ βέλτιον λέγουσιν. Ἄν γὰρ μὴ αὕτη λυθῆ, ἐκεῖνος οὐκ ἄξει. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὕτως: συνεσκιασμένως εἶπεν ὁ μακάριος Παῦλος, μὴ βουλόμενος ἔχθρας ἀναδέεσθαι παρὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἐμελλόν γὰρ ἀκούοντας ὅτι καταλυθήσεται ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ, καὶ αὐτῶν κακοῦν καὶ τοὺς πιστοὺς ἀπάντας, ὡς τὴν κατέχουσιν αὐτῆς προδοκῶντας. Εἰ γὰρ μὴ οὗτος γανῆ, σὺ φαίνεται ὁ Χριστός, διὰ οὖν τὸ φανῆναι τὸν Χριστὸν φησὶ βούλεσθαι αὐτὸν ταχὺ ἔλθειν, καὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας κατὰ λυσει γενέσθαι. Εἰ δὲ ἦν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τί ἐκώλυεν αὐτὸν εἰπεῖν σαφῶς, ὅτι ἡ τοῦ πνεύματος οὕτον χάρις κατέχει: πρὸς τὴ μὴ φανῆναι;

« Καὶ νῦν τὸ κατέχον φησὶν οἴδατε. » [ΦΩΤ.] Εἰς τὸ μὴ νῦν ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν, ἀλλ' ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. Οἶον δταν ὁ ὀρισθεὶς αὐτῷ καὶ συγχωρηθεὶς ὑπὸ Θεοῦ χρόνος ἐπιστῆ. Εἰ δὲ μὴ κατέχετο, καὶ νῦν ἂν ἐπέστη. Οὕτως αἰεὶ κατὰ τῶν πιστῶν ὄργῃ, καὶ τὴν κάκωσιν αὐτῶν ὁ πονηρὸς ἐπιθυμεῖ. ἀλλὰ κατέχεττι καὶ κωλύεται. Ἄλλο. [ΣΕΓΗΡ.] Κατέχει καὶ κωλύει τοῦ ἀνόμου τὴν παρουσίαν, τὸ Πνεῦμα ἅγιον. Ἐπειδ' ἂν οὖν, φησὶ, τοῦτο διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κακίαν ἐκ μέσου γένηται καὶ ἀποστῆ, τὸ τῆνικαῦτα χώρῃν ἔξει ὁ ἄνομος, ἀποκαλυφθῆναι καὶ ἐπαναστῆναι, μηδενὸς κωλύοντος. Ἐφη δὲ ὅτι καὶ ἀρχὴν εἴληψε τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας, ἐπειδὴ καὶ Μανιχαῖοι εἶπον τὸν διάβολον Θεὸν τοῦ νόμου, καὶ Μαρκίων φησὶν οὐ τὸν Πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ τὸν Θεὸν τοῦ νόμου. Λέγει δὲ καὶ Χριστὸν ἔστω: ὁ Μάνης καὶ παράκλητον, καὶ ἔκτοτε τὴν ἀπιστίαν τῶν ἀνθρώπων ὁ διάβολος εἰσήγεν. Τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. Μυστήριον τῆς ἀνομίας τὸν Νέρωνα λέγει, ὡς εἰς τύπον ὄντα τοῦ Ἀντιχριστοῦ. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Νέρων φαῦλός τε ἦν, καὶ Θεός ἐξῆται λέγεσθαι. Μυστήριον δὲ αὐτὸν φησὶ, διὰ τὴ μὴ ἀπηρυθριασμένως ποιεῖν τὸν Νέρωνα οἷα ὁ Ἀντιχριστος ποιήσῃ: ἀλλ' ὀφειμένως ἤδη, φησὶν, ἐνεργ-

γεται, τουτέστιν, ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. Εἰργάσαστο γὰρ ἅμα μίσησ τοῦ Νέρονος ὁ Σατανᾶς τὰ αὐτῶ δοκούντα. Ὅτως δὲ συνεσκιασμένως εἶπεν, οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς, ἀνοήτους ἔχθρας καὶ περιττὰς μὴ ἠναδέχεσθαι. « Μόνον ὁ κατέχων ἄρτι. » Τουτέστι, ὁ Ῥωμαίων θρόνος καὶ ἡ βασιλεία ἣ νῦν ἐμποδίζουσα, δεῦν παύσεται, φησί, καὶ τέλος λάβη, τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, τοτέστιν, ὁ Ἀντίχριστος. Ὅταν γὰρ καταλυθῇ ἡ Ῥωμαίων ἀρχή, τότε ὁ Ἀντίχριστος ἐπιτεθήσεται τῇ ἀναρχίᾳ καὶ κρατήσῃ ἐπιχειρήσει, οὐ μόνον τὴν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀρχήν. Τὴν δὲ Ῥωμαίων ἀρχήν, αὐτὸς τέλειον καταργήσει ὁ Ἀντίχριστος. Ὡσπερ γὰρ ἡ Μήδων ὑπὸ Βαβυλωνίων καταλύθη, καὶ ἡ Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν, καὶ ἡ Περσῶν ὑπὸ Μακεδόνων, καὶ ἡ Μακεδόνων ὑπὸ Ῥωμαίων, οὕτως ἡ Ῥωμαίων ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ ἡ τοῦ Ἀντιχρίστου ὑπὸ τοῦ ἡμῶν Δεσπότητος. Ταῦτα δὲ ὁ Δανιὴλ φησιν. Ὅταν μέντοι τὸ πέρας ἐπιστῇ τῆς τοῦ Θεοῦ προθέσεως, καὶ ὁ νῦν κατέχων αὐτὸν ὄρος ἐκπληκτικῶς ἐτοίμως τότε καὶ δίχα πάσης ἀνβολῆς ὁ ἄνομος ἀποκαλυφθήσεται. « Ὁν ὁ Κύριος ἐναλώσει. » Λοιπὸν καὶ ἡ παρμυθία. Ὁν ὁ Χριστὸς, φησὶν, ἀναλώσει. Ὡσπερ γὰρ πρὸς ἔτι πορρωτέρῳ ὄντος, τὰ μικρὰ ζωύφια ἐκ τῆς θερμότητος ἀναλίσκονται, οὕτω καὶ ὁ Ἀντίχριστος ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιφανείας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀναλωθήσεται. Πνεῦμα στόματος, τὸ ἐπίταγμα καὶ κέλευσμα κληῶν, καὶ οἶον ἐμφύσησι, ἢ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. « Καταργήσει. » Οἶον παύσει, ἀπολείπει.

« Οὐ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπίστῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τὰς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Διὰ τοῦτο κέμψαι αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνεργεῖν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοῦς τῶ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες, τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εἰδοκῆσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. »

Καὶ καταργήσει, φησί, τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ὁ Κύριος τὸν Ἀντίχριστον, οὐ Ἀντιχρίστου ἔσται ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ. Διὰ μέσου γὰρ αὐτοῦ πάντα πράξει ὁ διάβολος. « Ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις. » Ταῦτα προεἶπεν, ἵνα μὴ ἀπατηθῶσιν οἱ τότε. Πᾶσιν, φησὶν, ἐπιδείξει δυνάμειν. Ψεύδους δὲ, ἢ οὐ κατὰ φαντασίαν μέλλει ποιεῖν, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀπατᾶν, ἢ ἐπειδὴ πρὸς τὸ ψεύδος ἔργουσι, ἢ ἐν παντὶ πράγματι ἀπατήσῃ καὶ ἐκλήσῃ τοὺς πιστεύοντες δυναμίην. Ἢ, ὡς εἴρηται, φαντασίᾳ καὶ δοκῆσει τὰ σημεῖα ποιήσει. « Ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. » Μὴ φοβηθῆς ταῦτα ἀκούων περὶ αὐτοῦ. Ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις γὰρ ἰσχύσει, οἱ καὶ πρὸ αὐτοῦ οὐκ ἐπίστευσαν τῶ Χριστῶ. « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο. » Ἀγάπην ἀληθεῖας τὸν Χριστὸν λέγει. Διὰ γὰρ ἀγάπην τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἵνα τ' ἀληθῆ διδάξῃ, ἐνανθρωπήσῃ κατηξίωσι. Αἰνιτίζεται δὲ, ὅτι παρὰ Ἰουδαίους ἰσχύσει. Ὅσοι γὰρ τὸν Χριστὸν οὐκ ἐδέξαντο, οὕτως ἐπίστευσαν αὐτῶν, καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς φησιν. « Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῶ

dinum Neronem operabatur quæ sibi videbantur. Ita autem obtece dixit, non timore cohibitus : sed nos instruens ne inutiles ac superfluas inimicitias suscipiamus. « Solum est qui modo retinet. » Thronus videlicet et regnum Romanorum, quod nunc impedimento est donec cesset, finemque accipiat : tunc revelabitur iniquus ille, hoc est, Antichristus. Ubi enim imperium Romanorum fuerit dissolutum, tunc Antichristus rebellionē irruet, ac optinere conabitur, non hominum solum, verum etiam Dei imperium. Romanorum autem imperium ipse Antichristus perfecte abolevit. Quemadmodum enim Medorum imperium a Babyloniis dissolutum est, et Babylioniorum a Persis, Persarum quoque a Macedonibus, et Macedonum a Romanis : ita et Romanorum ab Antichristo, et Antichristi a Domino nostro. Hæc autem ait Daniel. Quando sane terminus divini propositi appropinquaverit, et qui nunc ipsum retinet finis, completus exstiterit : tunc prompte et sine ulla mora iniquus ille revelabitur. « Quem Dominus conficiet. » Deinde sequitur consolatio. Quem Christus, inquit, delebit. Quemadmodum enim dum adhuc ignis eminus separatur, minuta animalia calore consumuntur, ita et Antichristus ex ipso Christi adventu et spiritu oris ejus, consumetur. Spiritum autem oris vocat jussum ac præceptum et veluti flatum, aut Spiritum sanctum. « Abolebit, » hoc est, cohibebit, perdet.

II, 9-11. *Cujus adventus est secundum operationem satanæ cum omni potentia, et signis ac prodigiis mendacii, et cum omni deceptione injustitiæ in his qui pereunt, pro eo quod dilectionem veritatis non receperunt, in hoc ut salvi fierent. Et propterea mittet illis Deus efficaciam illusionis, ut credant mendacio : ut judicentur omnex qui non crediderunt veritati, sed approbaverunt injustitiam.*

Abolebit, inquit, Dominus suo adventu Antichristum, cujus Antichristi adventus erit secundum operationem Satanæ. Nam per medium ejus omnia operabitur diabolus. In omni potentia et signis. Hæc prædixit, ne deciperentur qui tunc præsentēs essent. Omnem, inquit, ostendet potentiam Mendacii autem, vel quod juxta phantasiam dumtaxat facturus sit, et fallat oculos : vel quia ad mendacium ducunt. Aut in omni re quæ fallere possit ac nocere credentibus. Aut sicut dictum est, ad solam phantasiam et apparentiam facturus est signa. In his qui pereunt. Ne terrearis cum hæc de illo audis. Nam in his qui pereunt potentiam habebit : qui, etiam priusquam ipse veniret, non credebant Christo. Pro eo quod dilectionem veritatis non receperunt. Dilectionem veritatis dicit Christum : nam propter dilectionem quam erga nos habuit, et, ut quæ vero sunt doceret, homo fieri dignatus est. Designat autem quod apud Judæos potentiam habebit. Nam hi Christum non suscepe-

runt, neque ipsi crediderunt : quod etiam Christus A dixit eis : « Ego veni in nomine Patris mei, et nan excepistis me : veniet alius in nomine proprio, et ipsum suscipietis ». — Et propterea mittet illis Deus. » Quod ait : Mittet, nou ita accipias, quasi Deus mitteret, sed permissionem quæ est a Deo solet ita vocare Paulus. Efficaciam vero dicit illusionis, hoc est, illusionem efficacem et seducere potentem. Animadvertite autem quam caute expressus sit sermo. Non dixit : Ut puniantur : siquidem puniendi erant omnes qui in Christum non crediderunt, quanquam non venisset Antichristus, nec ipsi credidissent : sed, Ut judicentur, id est, etiam in hoc condemnentur, et ipsorum ora ad hoc obstruantur. Quid enim dicere poterunt cur Christo non crediderint? Quia dictum est, inquit, « Dominus Deus tuus, Deus unus est⁶ : sed audient primum quod hoc sane Triadem aperte prædicat : verum concedendo admittamus quod præcipiatur unicum colere principem : quomodo ei ego Antichristo tanquam Deo credidistis? Vides quod præcluduntur eorum responsa? Christo quidem non crediderunt quod Deus esset, Antichristo vero tanquam Deo et credeunt et ipsum adorabant : idque manifeste dicenti : Ego sum Deus. Quid amplius dicent? quod signa faciat? Sed plura ac majora fecit Christus An dicent quod a Scripturis ferebatur de illo testimonium? Atqui de Christo sane tanquam de Salvatore datum est testimonium : de Antichristo vero tanquam de corruptore. Quid autem afferet omnino nocuementi fidelibus adventus ipsius? imo ipsius occasio etiam præmiorum erit, illos vero decipiet qui etiam absque eo a seipsis condemnati erant : ait enim quod iu iis solis qui pereunt vires habet. » Sed approbaverunt injustitiam. » Multi enim quærunnt quam ob causam venturus sit Antichristus? Ad quid enim, aiunt, ut illis est adventus ipsius? Et dicimus quod ut ii qui probati sunt manifesti fiant⁷. Quod si hunc non suscipias sermonem, accipe Apostolum causam fere dicentem : « Ut judicentur, inquit, omnes qui non crediderunt veritati. Quoniam enim Judæi qui Christo non crediderunt poterant velamentum obtendere ac dicere: Propterea non credidimus Christum esse Deum quod scriptus sit : « Unus Deus ex quo omnia⁸, » etc. « Dominum Deum tuum adorabis et illum solum colas⁹. » Ut ergo neque hæc prætendant, Antichristus ipsorum obturabit ora. Quomodo? Quoniam certe Christo non credit derunt quod Deus esset, idque cum palam dicere Christus. Ego sum D. us. Antichristo vero tanquam Deo crediderunt et eum adoraverunt. Quid jam dicent? quod signa faciebat, sed et plura et majora faciebat Christus. An dicent quod a Scripturis ferebatur de ipso testimonium? Atqui de Christo quidem ut de Salvatore, de Antichristo vero tanquam de corruptore. Denique etiam lege annotationem superius positam. Approbarunt autem, hoc est. una operari sunt et una ministrarunt injustitiæ, hoc est Antichristo

⁵ Joan. v, 43. ⁶ Deut. vi, 4. ⁷ I Cor. ii, 19. ⁸ I Cor. vii, 6. ⁹ Deut. vi, 13, Matth. iv, 10.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

A

CAPUT III.

Gratiarum actio de vocatione.

« Εὐχαριστία περὶ τῆς κλήσεως. »
 • Ἡμεῖς δὲ ὀφειλομέν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι ἐλετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς ἀπαρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ πνεύματος, καὶ πίστει ἀληθείας, εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἡμῶν εἰς περιποίησιν δόξης, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ ἡμῶν ὁ ἀγαπητὸς ἡμᾶς, καὶ δούς παράκλησιν αἰωνίων καὶ ἐλπιδι ἀγαθῆν ἐν χάριτι, παρακαλεῖται ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ στηρίζει ἐν παντί λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ. »

B

Καὶ ταῦτα μὲν ἔστι, φησίν, ἐν τῷ ἰδίῳ κειρῷ, • Ἡμεῖς δὲ ὀφειλομέν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι ἐλετο ὑμᾶς. » Οἷον ἐπελέξατο. Ἐλετο μὲν πρὸς τὸ σωσθαι, ἐλετο δὲ ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος, τούτεστι, διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ ἡμᾶς τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι. • Καὶ ἐν πίστει ἀληθείας. » Τούτεστι, διὰ πίστεως ἀληθοῦς. Τυχόντη γὰρ μόνῃ ἡμῶν συνεισενεγκόντων, ἠγίασεν αὐτὸς διὰ τοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο δὲ πρῶτον εἶπε· Τὸν ἁγιασμὸν τοῦ Πνεύματος, δηλῶν ὡς οὐκ ἐπιστεύσαμεν, εἰ μὴ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος ἠγίασάτο. • Εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς. » Εἰς ὃ Πνεῦμα, ἢ εἰς ὃν ἁγιασμὸν ἐκάλεσε, φησίν, ὑμᾶς ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐκεῖθεν γὰρ καλούμενοι. Χριστῷ πιστεύομεν, ὑπὸ δὲ τοῦ Πνεύματος ἁγιαζόμεθα. • Εἰς περιποίησιν δόξης. » Διὰ τοῦτο δὲ, φησὶν ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ἁγιασμὸν πνευματικῶν ἵνα δόξαν περιποιηθῆ τῷ Ἰῳ αὐτοῦ. Δόξα γὰρ Χριστῷ, τὸ πολλοῦς εἶναι τοὺς μέλλοντας σωθῆσθαι διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἄνω εἶπεν· Ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Ὅρα δὲ πῶς τιμῆται ὁ ἄνθρωπος, ὅτι δόξαν αὐτοῦ ἠγεῖται Χριστὸς τῆν ἡμῶν σωτηρίαν] • Ἀρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε. » Μὴ καταβλήθητε, φησὶ, τοῖς πειρασμοῖς. • Εἴτε διὰ λόγου. » Καὶ γὰρ καὶ ἀγράφως καὶ ἠγγράφως παρέδωκεν οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἀξιοφύλακτοι ἀμφοτέρω. Τοιγαροῦν καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας παράδοσις, φυλακτέα ἐστίν. • Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν. • Πάλιν μετὰ τὴν παραίνεσιν, εἰρη βεβαιοῖ τὰ παρανεθίνοντα. • Καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν. • Πού εἰσιν οἱ λέγοντες διὰ τοῦτο μείζονα τῶν Πατέρων ὅτι πρῶτος ὀνομάζεται; Ἰδοὺ γὰρ ἐντελεθὶ πρῶτος ὁ Ἰῶς ὀνομάζεται. • Παράκλησιν αἰωνίων. • Τίς δὲ αἰωνία παράκλησις; Ἡ ἐλπὶς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἣν διὰ τοῦτο καὶ ἀγαθὴν καλεῖ. • Ἐν χάριτι. • Ταύτην δὲ τὴν ἐλπίδα, θεὸς οἰκείας χάριτος ὁ Θεὸς ἔδωκεν. Οὐ διὰ κατορθώματι ἡμεῖς. • Παρακαλεῖται ὑμῶν τὰς καρδίας. • Τοῦτο γὰρ παράκλησις ἀληθῶς Χριστιανῶς ἐκ τῆς τῶν μελλόντων ἐλπίδος, τὸ ἐστηρίχθαι καὶ βεβαίως εἶναι ἐν παντί ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ. Τί γὰρ πρὸς παράκλησιν ἴσον ὡς τὸ συνειδέναι ἡμᾶς ὅτι Χριστῷ ἀρέσκομεν ἐξ ὧν ζῶμεν καὶ πολιτευο-

C

D

• Et hæc quidem ait, suo fient tempore. • Nos autem debemus Deo gratias agere quod elegerit vos : quod vos delegerit. Elegerit quidem ut solvos faceret, elegit autem per sanctificationem Spiritus, hoc est, per hoc quod nos sancto suo Spiritu sanctificavit. • Ac per fidem veritatis, • Hoc est, per fidem veram. Nam cum solam hanc contulissemus, ipse per Spiritum sanctificavit. Propterea autem primum dixit : Sanctificationem Spiritus ; significans quod ne credidissemus quidem nisi gratia Spiritus sanctificasset. • Ad quod vocavit vos. • Ad quidem Spiritum vel ad quam sanctificationem vocavit vos Deus per Evangelium : nam per illud vocati Christo credimus : a Spiritu vero sanctificamur. • In acquisitionem gloriæ. • Propter hoc autem vocavit nos Deus ad sanctificationem spiritualem, ut gloriam acquirat Filio suo. Christo enim ad gloriam est quod multi per fidem ipsius salvi fiant, quemadmodum etiam superius dixit : ut glorificetur in sanctis suis. Animadvertite autem quanto in honore habeatur homo, quod Christus suam gloriam esse ducat nostram salutem • Itaque, fratres, state. • Ne dejiciamini, ait, afflictionibus. • Sive per sermonem. • Nam et siue scriptura et per scripturam nonnulla tradebant apostoli : et utraque digna erant quæ observarentur. Itaque Ecclesiæ traditio etiam citra Scripturam observanda est. • Ipse vero Dominus noster • Rursum post exhortationem precatione confirmat ea quæ admonuit. • Et Deus et Pater noster. • Ubi sunt qui dicunt ob in majorem esse Patrem quod primus nominetur ? Ecce enim hic, primus Filius nominatur. • Consolationem æternam. • Quæ est autem æterna consolatio ? Spes futurorum bonorum, quam propterea etiam dicit bonam. • Per gratiam. • Hanc vero spem per suam gratiam dedit Deus, non ob nostra bona opera. • Consolatur corda vestra. • Nam illa Christiani vera consolatio est, ut ante spem futurorum stabiles ac firmi sint in omni opere et sermone bono. Quid enim huic consolationi par est, quam ut nobis conscius simus quod ex vita et con-

versatione nostra Christo placeamus? « In omni sermone. » Per opus quidem actiones significat, per sermonem vero recta dogmata.

●●● CAPUT IV.

Ut pro ipso precetur et pro opere Evangelii.

III. 1-5. *Quod superest orate pro nobis, ut sermo Domini currat et glorificetur, sicut et apud vos: et ut eripiamur ab absurdis ac perversis hominibus. Non enim omnium est fides, sed fidelis est Dominus qui stabiliet vos et custodiet a malo. Confidimus autem per Dominum de vobis quod quæ præcipimus vobis et facialis et facturi sitis. Porro Dominus dirigat corda vestra ad dilectionem Dei et ad exspectationem Christi.*

Superius precatus ipse pro illis, petit nunc ab ipsis precationem. Simul autem eorum quoque prudentia extollit, quod idonei essent qui pro magistro precarentur. « Ut sermo Domini currat. » Non ut liberetur a periculis (nam in eum usum positus erat, ut in priore dixit Epistola¹⁰). sed ut prædicatio currat, et apud omnes ei fides adhibeatur. « Sicut et apud vos. » Hoc etiam encomium habet. Quemadmodum apud vos, inquit, cucurrit et creditus est. « Ab absurdis ac perversis hominibus. » De his qui adversabantur prædicationi loquitur, qualis erat Alexander faber ærariis¹¹. « Non enim omnium est fides. » Ac si diceret: Non omnium est credere. sed eorum qui digni sunt ut credant. Veluti si quis dicat: Non omnium est in aulis regum militare, sed eorum quidigni sunt. Illi itaque repugnant quorum non est fides. « Sed fidelis est Dominus. » Nam quoniam eligit vos ad salutem, sicut superius ait, fidelis est, hoc est, verax, ut stabiliat vos tanquam fluctuantes: ut custodiat autem, ne quid possit Satanas adversum vos. « Confidimus autem. » Ne existimarent omnia sibi proventura a Deo qui ipsis annuntiatu esset, eosque elegisset ad salutem, et ita segnes permanerent: ab eis etiam bonorum operationem exigit. Quæ precepimus, inquit, vobis et facitis et facturi estis. Ac si diceret: ●●● Verax quidem est Deus, qui vos ad salutem elegit: attamen necessaria quoque sunt vestra opera. Ideo neque ausus fuit dicere simpliciter: Confidimus autem de vobis, sed, In Domino: et addit: « Porro Dominus dirigat. » Recto tramite adduci faciat; nam multa sunt quæ ab illo retrahunt. — Beatus Basilius libro ad Amphilochem hoc scribit, quod spiritum precetur Paulus, dicens: Dominus autem dirigat ad dilectionem Dei Patris et ad exspectationem Christi. Quis enim Dominus præter Spiritum directurus erat corda ipsorum ad dilectionem Dei et Patris et ad exspectationem Christi? Nullus autem præcatur alium præter Deum. « Et ad exspectationem Christi. » Ubi autem exspectationem et tolerantiam dicit, afflictiones designat Expectationem autem dicit

μεθ; « Ἐν παντί λόγῳ. » Τῷ μὲν ἔργῳ, τὰς πράξεις δηλοῖ, τῷ δὲ λόγῳ, τὰ ὀρθὰ δόγματα.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τοῦ ἔργου. » « Τὸ λοιπὸν προσεύχεσθε, ἀδελφοί, περὶ ἡμῶν, ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ καὶ δοξάζεται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἵνα βυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις, πιστὸς δὲ ἐστὶν ὁ Κύριος ὃς στηρίζει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Πεποιθήμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἂ παραγγέλλομεν ὑμῖν, καὶ ποιεῖτε, καὶ ποιήσετε. Ὁ δὲ Κύριος κατευθύνει ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. »

Ἄνω αὐτὸς εἰζήμενος ὑπὲρ αὐτῶν, νῦν αἶτε! εὐχὴν παρ' αὐτῶν. Ἄμα δὲ καὶ τὰ φρονήματα αὐτῶν ἐπαιρεῖ, ὅτι ἱκανοὶ εἰσιν ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου εὐχασθαι. « Ἴνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχῃ. » Οὐχ ἵνα ἀπαλλαγῇ κινδύνων (εἰς τοῦτο γὰρ ἔκειτο, ὡς ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ φησιν), ἀλλ' ἵνα τὸ κήρυγμα τρέχῃ, καὶ ἐν πᾶσι πιστευῆται. « Καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς. » Τοῦτο καὶ ἐγκωμίου ἔχεται. Ὡς περ παρ' ὑμῖν, φησὶν, ἔδραμε καὶ ἐπιστεύθη. « Ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. » Περὶ τῶν ἀντιλεγόντων τῷ κηρύγματι λέγει, οἷος ἦν Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς. « Οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις. » Ὡσεὶ ἔλεγεν· Οὐ πάντων ἐστὶ τὸ πιστεῦσαι, ἀλλὰ τῶν ἀξίων τοῦ πιστεῦσαι. Ὡς εἴ τις εἴποι· Οὐ πάντων ἐστὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐν ταῖς βασιλείαις αἰαλαῖς, ἀλλὰ τῶν ἀξίων. Ἐκεῖνοι τοιγαροῦν ἀνίστανται, ὧν οὐκ ἔστιν ἡ πίστις. « Πιστὸς δὲ ἐστὶν ὁ Κύριος. » Ἐπειδὴ γὰρ ἔλετο ὑμᾶς εἰς σωτηρίαν, καθὼς ἄνω φησὶ, πιστὸς ἐστὶ, τουτέστιν, ἀληθής, στηρίζει ὑμᾶς ὡς σκλευομένους, φυλάξει δὲ, εἰς τὸ μὴ ἰσχυῖσθαι τὸν Σατανᾶν καθ' ὑμῶν. « Πεποιθήμεν δὲ. » Ἴνα μὴ νομισῶσι πάντες αὐτοὺς ἕσεσθαι ἀπὸ τοῦ ἐπαγγειλαμένου Θεοῦ, καὶ ἔλομένου εἰς σωτηρίαν, καὶ ῥᾶθυμοι μείνωσι, καὶ τὴν αὐτῶν ἐργασίαν ἀπαίτετ. Ἄ παραγγέλλομεν ὑμῖν, φησὶ, καὶ ποιεῖτε, καὶ ποιήσετε. Ὡσεὶ εἶπεν· Ἀληθής μὲν ὁ Θεὸς ὁ εἰς σωτηρίαν ὑμᾶς ἐλόμενος· πλὴν ἀλλὰ δεῖ καὶ ὑμετέρων ἔργων. Διὸ οὐδὲ ἐθάρσησεν εἰπεῖν, πεποιθήμεν δὲ εἰς ὑμᾶς, ἀλλ' Ἐν Κυρίῳ, προστίθεικεν. « Ὁ δὲ Κύριος κατευθύνει. » Ἐπ' εὐθείας, φησὶν, ἐνεχθῆναι ποιήσαι. Πολλὰ γὰρ τὰ ἐνθεν ἀφέλικοντα. — [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ]. Ὁ μακάριος Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον τοῦτο σημειοῦται, ὅτι τῷ πνεύματι εὐχεται ὁ Παῦλος, λέγων, Ὁ δὲ Κύριος κατευθύνει εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. Ποῖος γὰρ Κύριος πρὸς τὸ πνεῦμα ἔμελλε κατευθύνειν τὰς καρδίας αὐτῶν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ; Οὐδὲς δὲ εὐχεται, πλὴν Θεῷ. « Καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ. » Ὅπου δὲ ὑπομονὴν λέγει, θλίψεις αἰνίσσεται. Ἵπομονὴν δὲ φησιν, ἵνα ὑπομείνωμεν, τούτ-

¹⁰ I Thess. III, 3 seqq. ¹¹ II Tim IV, 14.

ἔστιν, ἵνα ἐμπράσκευοι ὄντες, αὐτὸν προσδεχώ-
μεθα.

ut sustineamus, hoc est, ut præparati ipsum reci-
piamus.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Προτροπή ἐργασίας καὶ παρατιθήσεως τὴν ἀργῶν καὶ
περιέργων. »

« Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, ἐν ὀνόματι
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι
ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦν-
τος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβεν
παρ' ἡμῶν. Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι
ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν, οὐδὲ δω-
ρεῖν ἔργον ἐλάβομεν παρά τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ
καὶ μόχθῳ νόκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι πρὸς
τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινὰ ὑμῶν. Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχο-
μεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἐκτουὸς τύπον δώμεν
ὑμῖν, εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. Καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν
πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ
θίλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γὰρ τινὰς
περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους,
ἀλλὰ περιεργαζομένους. »

Φοδρωτέραν τὴν παραγγελίαν εἰργάτατο, ὡς εἰ
εἶπεν διὰ τοῦ Χριστοῦ παραγγέλλομεν ὑμῖν. Ἡ
μέσση ὄντος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, καὶ μαρτυροῦντος
ὅτι παρηγγελάμεν, ἢ ὅτι αὐτοῦ ἔστι λόγος ὁ ῥη-
θησόμενος, οὐκ ἑμός. « Στέλλεσθαι. » Ἰποστέλλε-
σθαι, χωρῆζεσθαι. Ἀτακτος δὲ ἐστὶν ὁ δίχα τάξεως
καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων περιπατῶν. Εἶπετι δὲ
θίλει ἐνταῦθα περὶ τινῶν ἀργῶς περιτόντων καὶ
μὴ ἐργαζομένων. « Καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν. »
Ἢν διὰ τῶν ἔργων ὑμῖν παρέδωκα, τὸς παρὰ γενόμενος
ὑμῖν, φησὶν. « Αὐτοὶ γὰρ οἶδατε. » Ἐξ ὧν γὰρ
ἐποιούμεν, δεδώκαμεν ὑμῖν σπέρματα καὶ εἰκόνας
μιμήσως. « Ἄλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ. » Βαβαί·
ἐπίτασις! « Πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινὰ ὑμῶν. »
Βάρος μὲν κυρίως λέγεται, τὸ παρὰ ἀκόντων λαβεῖν.
Πλὴν οὐ διὰ τοῦτο λέγει, ἀλλ' ὅτι σφόδρα πένητες
ἦσαν. « Οὐχ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν. » Εἶχε γὰρ
ἐξουσίαν ἀργεῖν ἐκ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν, ἀπησχο-
λημένους τῷ κηρύγματι, καὶ τρέφουσθαι παρὰ τῶν
μαθητευομένων, « Ἄξιος γὰρ, φησὶν, ὁ ἐργάτης
τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. » Ἄλλ' ἐκ περιουσίας καὶ φιλο-
τιμίας, καὶ ἐργάζετο. Καὶ ἐαυτῶν ἔτρωφε, καὶ
τοὺς σὺν αὐτῷ ὁ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν. « Ἄλλ' ἵνα
ἐκτουὸς τύπον δώμεν ὑμῖν. » Ἴνα, φησὶν, εἰκόνα
ἐκτουὸς δώμεν ὑμῖν, πῶς δεοὶ βιοῦν. « Ὅτι εἴ τις
οὐ θίλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω. » Ἐργασίαν,
τὴν διὰ τῶν χειρῶν φησὶν. Ἀνάγκη γὰρ πάντως
αὐ ποιεῖν. « Ἀλλὰ περιεργαζομένους. » Ὅ γὰρ
θεὸς ἐνεργον ἡμῖν δέδωκε τὸν νοῦν. Ὅταν οὖν
εἰδὸν τῶν ἔργων ἀπαγάγωμεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἀργεῖν
οὐ δύναται, λοιπὸν εἰς ἐργασίας ἔρχεται διαβολικὰς,
εἰς περιεργίαν, φλυαρίαν, καταλαλιάν, εὐτραπέλιαν, καὶ
τὰ ὅμοια.

« Τοὺς δὲ τοιοῦτους παραγγέλλομεν καὶ παρα-
καλοῦμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-

CAPUT V.

*Exhortatio ad laborem et devotioem otiosorum ac
curiose degentium.*

III, 6-11. *Præcipimus autem vobis, fratres, per
nomen Domini Nostri Jesu Christi, ut subducatis
vos ab omni fratre qui inordinate se gerit, et non
juxta traditionem quam accepit a nobis. Nam ipsi
scitis quomodo oportet imitari nos: quomodo non
inordinate gessimus nos inter vos, neque gratis
panem accepimus a quoquam: sed cum labore et
fatigatione nocte dieque facientes opus, ad hoc ne
cui vestrum essemus oneri. Non quod id nobis non
liceat, sed ut nosipsos formam exhibeamus vobis
ad imitandum nos. Etenim cum essemus apud vos
hoc præcipiebamus vobis, ut si quis nollet operari,
is nec edere. Audivimus enim quosdam versantes
inter vos inordinate, nihil operis facientes, sed
curiose agentes.*

☩☩☩ Præceptum timoris plenum efficit: ac si
dixisset: Per Christum præcipimus vobis. Aut per
medium nomen ejus, quod testificetur nos præce-
pisse: aut quod ipsius sermo sit qui referetur,
non meus. « Ut subducatis. » Ut separemini. Est
autem inordinatus qui sine ordine aut absque Dei
legibus ambulat. Vult autem hic dicere de quibus-
dam qui otiosi circumeunt, nec quidquam operan-
tur. « Et non juxta traditionem quam accepit a
nobis. » Quam operibus vobis tradidi, factus vobis
typus. « Nam ipsi scitis. » Ex his quæ operati
sumus, dedimus vobis semina ac simulacra ope-
randi quæ imitaremini. « Sed cum labore ac
fatigatione. » Papæ! quantia exaggeratio. « Ad hoc
ne cui vestrum essemus oneri. » Onus quidem
proprie dicitur quod ab invitis sumitur: attamen
non propterea dicit, sed quod admodum pauperes
essent. « Non quod in nobis non liceat. » Licebat
ei degere in otio, aut cessare ab opere manuum, va-
cando prædicationi, ut aleretur ab iis quos doce-
bat: « Dignus est enim operarius, inquit, mercede
sua¹²: sed ex abundantia et magnificentia ope-
rabatur ac seipsum alebat eosque qui secum erant:
quod etiam alibi dicit¹³. » Sed ut nosmetipsos
formam exhibeamus. Ut nosmetipsos, inquit,
traderemus vobis imaginem quomodo videre oportet.
« Ut si quis nollet operari, is nec ederet. »
Operationem vero dicit quæ manibus fit: necesse
est enim ut omnes aliquid faciant. « Sed curiose
agentes. » Nam Deus mentem nobis dedit quæ operi
alicui intenderet: cum ergo ipsam ab opere sub-
ducimus, quoniam ipsa in otio esse non potest,
jam ad operationes accedit diabolicas, puta curiosi-
tatem, nugacitatem, detractionem, eutrapeliam,
ac similia.

III, 12-15. *His autem qui sunt istiusmodi præ-
cipimus et hortamur per Dominum nostrum Jesum*

¹² Matt. xii, 10. ¹³ Act. xx, 34.

Christum, ut cum quiete operantes, suum ipsorum panem edant. Nos autem fratres, ne defatigemini in benefaciendo. Quod si quis non obedit sermone nostro, per Epistolam hunc adnotate, et non commercium habeatis cum illo, ut pudore suffundatur: neque veluti inimicum habeatis, sed admonete ut fratrem.

☉☉ Vides quam terribilem exhibuerit adhortationem? Per Dominum, inquit, hoc est, ipse est qui præcipit, ipse qui exhortatur, non ego. « Cum quiete operantes. » Non solum quiete agere, verum etiam operari jubet. Adhuc de otiosis sermo est: aptat tamen illum, ut et de his dicatur qui delinquant. « Suum ipsorum panem. » Non alienum emenicando. « Vos autem, fratres. » Considera paterna viscera. Non diu produxit increpationem, metuens ne fame perirent inordinati. Et ait ut subducant quidem se ab ipsis, hoc est, segregentur, et per separationem corripiantur. Dum autem corriguntur, inquit, tradite illis necessaria ne fame premantur. Sufficit quidem eis qui non corriguntur increpatione per hoc quod subducatis vos ab ipsis. « Quod si quis non obedit sermone nostro per epistolam. » Aut per epistolam, puta, loquenti, aut sermone per Epistolam misso. « Hunc adnotate. » Ne vos lateat. Maxima est autem confusio omnes habere aversos. « Neque veluti inimicum habeatis. » Cum superius dixisset non oportere edere eum qui otiosus est, veritus ne fame periret, adjunxit: Vos autem, fratres, ne defatigemini in benefaciendo: ita et hic cum dixisset: Ne commisceamini, timuit ne segregatus absorberetur vehementiori tristitia, quod ad Corinthios scripsit¹⁴: ideo subjungit: Ne ut inimicum habeatis, sed admonete, ac si diceret: Corripite quidem ipsum non veluti inimico irascentes, se tanquam fratrem in charitate admonentes.

CAPUT VI.

Precaio pro pace, quæ est a Deo.

III, 16-18. *Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem semper omnibus modis. Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni epistola. Ita scribo. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis, Amen.*

☉☉ Quia novit ex admonitionibus et objurgationibus pugnare ac contentiones oriri, cum ii qui hoc patientur exasperentur ad reprehensiones, precatur eis panem a Deo pacis. « Omnibus modis. » Ut nulla relinquatur dissensionis occasio. « Salutatio mea manu Pauli. » Hoc propria manu subscripsit, tanquam dicens: Saluto vos, aut Valet, aut aliquid hujusmodi, ne adulterentur litteræ aut corruptæ putentur. Dixit autem in superioribus quod affingentes missas ab ipso litteras, avertentur eos a rectis dogmatibus. « Quod est signum in omni epistola. » Hoc enim signum erat ne corrumperetur.

¹⁴ II Cor. II, 7.

Α στοῦ, ἵνα μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἐκωτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν. Ἰμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιούντες. Εἰ δὲ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν, διὰ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμίγυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπῇ. Ταὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νοουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν. »

Οὐρὰς πῶς φοδερὰν εἰργάσατο τὴν παράκλησιν; Διὰ τοῦ Κυρίου, φησί, τουτέστιν, αὐτός ἐστιν ὁ παραγγέλλων, αὐτὸς ὁ παρακαλῶν, οὐκ ἐγώ. « Μετὰ ἡσυχίας ἐργαζόμενοι. » Οὐ μόνον ἡσυχάζειν, ἀλλὰ καὶ ἐργάζεσθαι κελεύει. Ἐτι περὶ τῶν ἄργων ὁ λόγος. Ἀρμύζει δὲ καὶ περὶ τῶν ἀμαρτανόντων λέγεσθαι. « Τὸν ἐκωτῶν ἄρτον. » Μὴ τὸν ἀλλότριον διὰ τοῦ ἐπαίτετιν. « Ἰμεῖς δὲ ἀδελφοί. » Ὁρὰ σπλάγγνα πατρικῆ. Οὐ προήγαγεν ἐπὶ πολὺ τὴν ἐπιτιμησιν, θεοικῶς μὴ λιμῷ φθαρῶσιν οἱ ἄτακτοι, καὶ φησι, στέλλεσθαι μὲν ἀπ' αὐτῶν, τουτέστι, χωρίζεσθαι, καὶ διὰ τοῦ χωρισμοῦ ἐπιτιμᾶσθαι. Ἐν ὅσῳ δὲ διορθοῦνται, φησί, μεταδίδοτε αὐτοῖς, ἵνα μὴ λιμῶνται. Ἀρκεῖ γὰρ μὴ διορθοῦμένοι, ἢ ἐπιτίμησις τοῦ στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπ' αὐτῶν. « Εἰ δὲ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν. » Ἡ τῷ διὰ τῆς Ἐπιστολῆς οἶον λολούντι, ἢ τῷ διὰ τῆς Ἐπιστολῆς ἀποσταλέντι. « Τοῦτον σημειοῦσθε. » Ἰνα μὴ λάθῃ ὑμᾶς, φησί. Μεγίστη δὲ ἐντροπή, τὸ πάντας ἔχειν ἀποστρεφομένους. « Καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε. » Ὡσπερ ἄνω εἰπὼν μὴ δεῖν τὸν ἄργον ἐσθίειν, δεῖσας μὴ λιμῷ φθαρῇ, ἐπήγαγεν. Ἰμεῖς δὲ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε καλοποιούντες, οὕτως καὶ ὧδε εἰπὼν. Μὴ συναναμίγυσθε, εἴσετε μὴ ἀποσχισθεῖς, τῇ περισσώτερᾳ λύπῃ καταποθῇ, ὅπερ πρὸς Κορινθίους ἔγραψε. Μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νοουθετεῖτε, ὡς εἰ εἶπεν. Ἐπιτιμάτε μὲν αὐτῷ, μὴ ὡς ἐχθρῷ δὲ ὀργιζόμενοι, ἀλλ' ὡς ἀδελφὸν ἐν ἀγάπῃ νοουθετοῦντες.

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

« Εὐχὴ περὶ εἰρήνης, τῆς παρὰ Θεοῦ. »

« Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης, δῶν ὑμῖν τὴν εἰρήνην διαπαντός ἐν παντί τρόπῳ. Ὁ Κύριος μετὰ πάντων ὑμῶν, ὁ ἀσπασμὸς τῆ ἐμῇ χειρὶ Παύλου, ὁ ἐστὶ σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ. Οὕτως γράψω. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν. »

Δ Ἐπειδὴ οἶδεν ἐκ τοῦ νοουθετεῖσθαι καὶ ἐπιτιμᾶσθαι, ἔρεις καὶ μάχας τιχομένους, τῶν τοῦτο πασχόντων πρὸς τοὺς ἐλέγχους τρυφουμένων, ἐπεύχεται αὐτοῖς εἰρήνην, παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης. « Ἐν παντί τρόπῳ. » Ὡστε μηδεμίαν ὑποτελεῖσθαι μάχην ἀφορμῆν. « Ὁ ἀσπασμὸς τῆ ἐμῇ χειρὶ Παύλου. » Τοῦτο ἰδιόχειρον ὑπέγραψεν οἶον, τὸ, Ἀσπάζομαι ὑμᾶς, ἢ τὸ, Ἐβῆσθε, ἢ τι τοιοῦτον, ἵνα μὴ παραποιήτε τὰ γράμματα. Εἶπε γὰρ ἄνω, ὡς ἀπ' αὐτοῦ ἐπιστολᾶς πραττόμενοι, διέστρεφον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὀρθῶν δογμάτων. « Ὁ ἐστὶ σημεῖον ἐκ πάσης ἐπιστολῆς. » Τοῦτο γὰρ σημεῖον

πρὸς τὸ μὴ μεταποιεῖσθαι. Ἐν πάσῃ δὲ τῇ, ὡς ἂν
εἰκός, πεμφθησομένη πρὸς ὑμᾶς. Ὡς εἰ εἶπεν· Εἰ
μὴ ἔχοι τοῦτο, οὐκ ἔστι μου Ἐπιστολή. « Ἡ χάρις
τοῦ Κυρίου ἡμῶν. » Πάλιν ὡς ἔθος αὐτῷ, εὐχῇ κατ-
ίλουσε τὴν Ἐπιστολήν.

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας
Ἐπιστολῆς. »
Ἐγράφη ἀπὸ Ἀθηνῶν.

In omni autem, quæ ut verisimile est ad vos mit-
tenda est. Ac si diceret: Nisi hoc habeat, non est
mea Epistola. « Gratia Domini nostri. » Rursum
ut sibi moris est, precatatione absolvit Episto-
lam.

*Finis, divino favente auxilio, posterioris ad Thessa-
lonicenses Epistolæ.
Scripta fuit ex Athenis.*

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

PRIORIS EPISTOLÆ AD TIMOTHEUM.

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Λαοδικεῖας Ἡ δὲ πρόφα- B
σις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Ἐν τῇ Ἐφέσῃ τινὲς
ἰουδαῖζοντες ἐπεχείρουν ἑτεροδιδασκαλεῖν καὶ ἀπα-
τῆν τοὺς ἀκραιότερους, προφάσει τοῦ νόμου. Τοῦτο
ὁ μὲν ὁ Ἀπόστολος, προτρέπει τὸν Τιμόθεον
ἐκεῖ προσμεῖναι πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν, γράφει τε
τὴν ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν ὑπομνήσκει Τι-
μόθεον εἰδῶτα τὴν ἐκ Χριστοῦ πίστιν, διδάσκων αὐ-
τὸν περὶ τοῦ νόμου, καλιεῖν τοὺς παρὰ τὴν ὀρθὴν
διδασκαλίαν λαλοῦντας, ἐπιτιμᾶν τε αὐτούς. Καὶ γὰρ
ἐν τῇ Ἰμένιον καὶ Ἀλέξανδρον ναυαγήσαντας
περὶ τὴν πίστιν παρέδωκε τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευ-
θῶσι μὴ βλασφημεῖν. Ταῦτα ὑπομνήσας, λοιπὸν
διτάσσει αὐτῷ κανόνας ἐκκλησιαστικούς. Πρῶτον,
περὶ προσευχῆς, πῶς καὶ τοῦ, καὶ περὶ τίνων δεῖ
προσεύχεσθαι. Δευτέραν, περὶ τοῦ σιγᾶν ἐν ἐκκλη- C
σίᾳ τὰς γυναῖκας, καὶ μᾶλλον μανθάνειν ἐθέλειν,
καὶ μὴ διδάσκειν αὐτάς. Τρίτον, περὶ ἐπισκόπων, καὶ
πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, πῶς καὶ ὁποῖους εἶναι
δεῖ τοὺς καθισταμένους. Τέταρτον, περὶ τῶν ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ γηρῶν, ἀπὸ πόσων ἐτῶν χρὴ ταύτας κατα-
λέγεσθαι, καὶ ποίας αὐτάς εἶναι δεῖ καὶ πῶς αὐ-
ταῖς δεῖ προσέχειν. Πέμπτον, περὶ τοῦ σωφρονεῖν
τοὺς νεώτερος, καὶ γαμεῖν μᾶλλον, καὶ μὴ αἰσχροῦς
ζῆν. ἕκτον, περὶ τοῦ παραγγέλλειν τοῖς πλουσίοις
τῆ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἐλπίζειν ἐπὶ πλοῦτι. Περὶ
τούτων διαταξάμενος, προτρέπει αὐτὸν ταῦτα δι-
δάσκειν, καὶ μηκέτι μὲν ὑδροποτεῖν, προσέχειν δὲ D
ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, εἰδῶτα ἕσεσθαι καιροῦς
ἐν οἷς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, διδάξας δὲ
κατὰ εἶναι καὶ τὰ βρώματα, καὶ παραγγέλλας
ἐν τῷ ἐκτρέπεσθαι τὰς ἐπιφλονεῖν ζητήσεις ὡς
βροβίλους οὐσας, ἐφ' αἷς τινες καυχώμενοι παρέβησαν
τὴν πίστιν, καὶ τέλος ὄν χρὴ τρόπον ἄρχειν τε καὶ
διατέσσεσθαι, τελειοὶ τὴν Ἐπιστολήν,

Hanc a burbe Laodicea scribit. Occasio vero
Epistolæ fuit hæc. Ephesi quidam judaizantes varia
docere conabantur et simpliciores decipere, legis
prætextu. Quod ubi cognovisset Apostolus hortatur
Timotheum, ut ubi maneat ad ipsorum correptionem,
scribitque Epistolam. Et primum quidem
suggerit Timotheo quod fidem nosset quæ in
Christo est, docens cum de lege, ut prohibeat illos
qui aliquid præter rectam doctrinam loquerentur,
et objurget eos. Nam et ipse Hymenæum et Alexan-
dram, qui circa fidem naufragium fecerant, Sata-
næ tradiderat, ut discerent non blasphemare. Hæc
ubi ad memoriam reduxit, deinceps ecclesiasticos
canones ei constituit: primo de oratione, quomodo
et ubi ac de quibus precari oporteat. Secundo, ut
mulieres taceant in Ecclesia, quodque magis cupiant
discere quam docere. Tertio de episcopis et
presbyteris ac diaconis, quomodo affectos et quales
esse oporteat eos qui constituentur. Quarto, de
viduis quæ sunt in Ecclesia a quot annis eas
eligere et quales esse conveniat, et quomodo ipsas
observare oporteat Quinto, quod juniores modestas
esse oporteat, et nubere potius quam indecenter
vivere. Sexto, ut præcipiat divitibus ne extollantur,
neque sperent in divitiis. Hæc postquam ordina-
vit, exhortatur ipsum ut ea doceat: ei posthac
aquam non bibat, ac sibi ipsi doctrinæ animum
adhibeat, sciens quo futura sint tempora quibus
discedent nonnulli a fide. Postquam autem docuit
mundos quoque esse cibos, præcepitque ut aver-
tatur a contentiosis questionibus, ut quæ profana
sint, in quibus aliqui gloriantes, in fide præ-
varicati sunt, tandem concludit Epistolam.

THEODORETI.

Utquid, obsecro, cum et alios haberet Paulus discipulos, nempe Silam, Lucam et alios, ad Timotheum solum et Titum nominatim scribit? Et dicimus quod his Ecclesias regendas jam tradiderat, reliquos vero secum adhuc habebat. Scribit autem ad Timotheum ea quæ jam magistrum ac præceptorem decent.

207 PRIORIS AD TIMOTHEUM EPISTOLÆ CAPITA.

1. De ducatu ad amorem Dei, qui prorsus legali caret necessitate.
2. De sui in evangelistam electione, cum persecutor, secundum gratiam Dei.
3. Præceptum de fide ac mysterio bonæ conscientia, qua deficiente imminet periculum
4. De oratione ut pro omnibus fiat, ut ubique, pure, sine ulla turbatione et religiose.
5. De præceptoribus quod viros esse oporteat, et non mulieres, propter naturam et affectum qui ex amore suboritur.
6. De virtute episcoporum.
7. De divina incarnatione.
8. De certamine ad pietatem propter spem.
9. Adhortatio ut suiipsius curam habeat et Ecclesie.
10. Ut se unicuique apte accommodet.
11. De viduarum ætate et modo, ac gubernatione.

208 12. De presbyterorum honore.

13. De cauta electione.

14. Quod nullam opus sit occultum.

15. De obedientia servorum.

16. Adversus avaros et falsos præceptores.

17. Præceptum horrore plenum de bona obedientia usque ad finem.

18. Deductio divitum ad veram vitam.

A

ΘΕΟΛΩΡΗΤΟΥ.

Τί δήποτε καὶ ἄλλους ἔχων μαθητὰς ὁ Παῦλος οἶον τὸν Σίλαν, τὸν Λουκᾶν καὶ ἑτέρους, πρὸς Τιμόθεον μόνον καὶ πρὸς Τίτον ὀνομαστὶ γράφει; καὶ φαμέν, ὅτι τούτοις ἦν ἤδη ἐκκλησίας ἐγκεχειρικώς, τοὺς δὲ ἄλλους ἔτι εἶχε μετ' αὐτοῦ. Γράφει δὲ πρὸς Τιμόθεον τὰ διδασκάλῳ πρέποντα λοιπόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΠΡΩΤΗΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

- « α'. Περὶ τῆς εἰς ἀγάπην Θεοῦ ὁδηγίας, τὴν ἀπροσδεῆ ψυχικῆς ἀνάγκης. »
- « β'. Περὶ τῆς αὐτοῦ ἐκλογῆς εἰς εὐαγγελιστὴν ἐκ οἰκτοῦ, κατὰ χάριν Θεοῦ. »
- « γ'. Παραγγεῖα περὶ πιστῆς καὶ εὐσυνειδήτου διακονίας, ἧς ἀνεὺ κίνδυνος. »
- « δ'. Περὶ εὐχῆς, ὅτι ὑπὲρ πάντων, ὅτι πανταχοῦ ἀκάκως, ἀταράχως, σεμνῶς. »
- « ε'. Περὶ διδασκάλων, ὅτι ἀνδρες χριστοῦ, καὶ οὐ γυναῖκες εἶναι, διὰ τὴν φύσιν καὶ τὸ πάθος τὸ ἐξ ἀγάπης. »
- « ς'. Περὶ ἀρετῆς ἐπισκόπων. »
- « ζ'. Περὶ θείας σαρκώσεως. »
- « η'. Περὶ ἀγῶνος εὐσεβείας ἐπ' ἐλπίδι. »
- « θ'. Περὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ, καὶ τῆς Ἐκκλησίας. »
- « ι'. Περὶ τοῦ ἀρμοζόντως ἐνάστον προσφέρεισθαι. »
- « ια'. Περὶ χηρῶν ἡλικίας, καὶ τρόπου, καὶ οἰοκλήσεως. »
- « ιβ'. Περὶ πρεσβυτέρων τιμῆς. »
- « ιγ'. Περὶ χειροτονίας ἀσφαλούς. »
- « ιδ'. Ὅτι οὐδὲν ἔργον λανθάνει. »
- « ιε'. Περὶ δούλων ὑπακοῆς. »
- « ις'. Κατὰ φιλοκερδῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων. »
- « ιζ'. Παραγγεῖα φοβερὰ περὶ καθαρᾶς ὑπακοῆς χριστοῦ τέλους. »
- « ιη'. Πλουσιῶν ὁδηγία ἐπὶ τὴν ὄντως ζωὴν. »

C

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

PAULI APOSTOLI

AD TIMOTHEUM PRIOR EPISTOLA.

PROŒMIUM.

I, 1, 2. Paulus apostolus Jesu Christi juxta præcepta Dei Servatoris nostri et Domini Jesu Christi, spei nostræ, Timotheo germano filio in fide: gratiâ,

D

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

« Παῦλος, ἀποστολὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέῳ γνησίῳ

τέκνον ἐν πίστει. Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

Τὸ ἄτυπον καὶ νῦν δείκνυσιν, ὅτι φησὶν· Οὐκ ἀπ' ἡμευτοῦ προσήλθον, ἀλλ' ἐπετρέπην κατὰ Θεοῦ. Πού δὲ ἐπετάγη; Ἐν ταῖς Πράξεσιν, ἔφη φησὶ τὸ Πνεῦμα, « Ἀφορίσατέ μοι τὸν Σαῦλον καὶ τὸν Βαρνάβην, » καὶ ἔφη ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν, « Εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε. » Ἄλλ' ἔπερ ὁ Υἱὸς ἢ τὸ Πνεῦμα ἐπέταξε, ταῦτα τὸν Πατέρα φησὶν ἐπιτεταχέναι. Ἐν γὰρ θέλημά ἐστι τῆς ἁγίας Τριάδος. « Καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. » Παλλὰ μὲν, φησὶν, οἱ ἀπόστολοι πίσχομεν, ἀλλ' ἔχομεν τὸν Θεὸν Σωτῆρα ἡμῶν, καὶ τὸν Χριστὸν Σωτῆρα τῆς ἐλπίδος ἡμῶν. Τὸ γὰρ, Σωτῆρα, ἀπὸ κοινοῦ νοητέον. Αὐτὸς γὰρ παρέχει, φησὶν, ἐλπίδα ὅτι σωθώμεν. « Γνησίω τέκνον. » Βαβα! ὅσην ἐπέδειξετο πίστιν ὁ Τιμόθεος, ὡς καὶ διὰ ταύτης γενέσθαι Παύλου τέκνον γνήσιον! Οὐδὲν γὰρ ἐνίλλακτο κατὰ τὴν πίστιν. « Χάρις, ἔλεος. » Τὸν ἔλεον ἐνταῦθα ἐπιπέχεται, μὴ εἰσθῶς, δεικνύς τὸν τε πρὸς αὐτὸν πῶλον, καὶ ὅτι πλείονος ἐλέου χρῆζουσιν οἱ διδάσκαλοι.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Περὶ τῆς εἰς ἀγάπην Θεοῦ ὁδηγίας, τὴν ἀπροσδεῖ νομικῆς ἀνάγκης. »

« Καθὼς παρεκάλεσά σε, προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ πορευόμενος, εἰς Μακεδονίαν, ἵνα παραγγεληρὸς πῶσι, μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράντοις. Ἀἴτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν Θεοῦ, τὴν ἐν πίστει. »

Ὅρα ἱκέτου καὶ διδασκάλου ῥήματα. « Προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ. » (Μᾶλλον γὰρ οὐκ ἤρκεσεν ἡ Παύλου Ἐπιστολή, τούτου; διορθώσασθαι.) Ἐνταῦθα δὲ εἰπὸν ἐπίσκοπον ἐκεχειροτονήκει. « Ἴνα παραγγεληρὸς πῶσι. » Οὐκ εἶπε, Παρακαλέσθης, ἀλλ', ὡς πρὸς διευθετούμενους, μετὰ αὐστηρίας παραγγεληρὸς φησὶν. « Μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν. » Ἦσαν ψευδᾶποστολοί πως ἀπὸ Ἰουδαίων πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον ἔλκοντες, καὶ ὡθῶν ἄλλα κατηχούντες δόγματα. « Μηδὲ προσέγειν μύθοις. » Μύθους λέγει, τὰ παραπεποιημένα ζήματα. Ὁ γὰρ ταῦτα λαλῶν, ἑτεροδιδασκαλεῖ. « Καὶ γενεαλογίας ἀπεράντοις. » Πάππους γὰρ καὶ προγόνους ἠρῶμιον, οἷον οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ἀμφὶ τὸν πεσίστιον Ἀβραάμ, ἐν αὐτοῖς ἐγκαλλωπιζόμενοι, καὶ μηδὲν αὐτοῖς χρηστὸν πράττοντες. Τὸ δὲ, « Ἀπεράντοις, » οἷον, τοῖς μὴ ἔχουσι πέρας τι χρηστὸν, ἢ τοῖς λέγουσιν, ἢ τοῖς ἀκούουσιν. « Ἀἴτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον. » Εἰ αἱ ζητήσεις ἐν καταγνώσει εἰσι, πῶς ὁ Χριστός; « Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, » καὶ, « Ζητεῖτε τὰς Γραφάς; » Ὅτι ἡ ζήτησις τῶν μέσων ἐστίν. Ἐνὶ γὰρ ζητεῖν χρηστὴν, ὡς τὸ, « Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Ἐνὶ καὶ ζητεῖν κακὰ, ὡς οἱ φιλόσοφοι τὰ οὐράνια καὶ οὐσίαν Θεοῦ. Ἐνταῦθα δὲ ζητήσεις, τὰς ἀνοήτους φησὶ, τὰς ἐμφρι-

A misericordia et pax a Deo Patre nostro et Christo Jesu Domino nostro.

Modestiam etiam nunc ostendit in eo quod dicit: Non a me ipso accessi, sed mihi a Deo commissum fuit. Ubi autem præceptum fuit? In Actis apostolorum cum ait Spiritus: « Segregate mihi Saulum et Barnabam¹; » et ubi Dominus ad eum: « Ad gentes procul mittam te². » Sed quod Filius jussit aut Spiritus, hæc Patrem ait jussisse: quoniam una est sanctæ Trinitatis voluntas. « Et Domini Jesu Christi spei nostræ. » Multa quidem patimur, inquit, nos apostoli: sed Deum habemus Servatorem nostrum, et Christum Servatorem spei nostræ. Siquidem a communi sensu subaudiendum est Servatorem. Nam ipse, inquit, præbet spem quod servemur. « Germano filio. » Παπᾶ! quantam demonstravit fidem 210 Timotheus, ut per hanc quoque fieret germanus Pauli filius. Nihil enim immutatus et circa fidem. « Gratia, misericordia et pax. » Misericordiam hic precatur, quod facere non solet, ostendens majorem erga ipsum affectum: et quod majori opus est misericordia præceptoribus.

CAPUT I.

De ducatu ad amorem Dei, qui prorsus legali caret necessitate.

I, 3-4. *Quemadmodum rogavi te, ut remaneres Ephesi cum proficiscerer in Macedoniam, ita facito: ut denunties quibusdam ne aliis utantur præceptoribus, nec attendant fabulis et genealogiis sine carentibus: quæ questiones præbent magis quam Dei ordinationem, quæ est per fidem.*

Anima dverte obsecrant etiam præceptoris verba. « Ut remaneres Ephesi. » (Magis enim credendum est non satis fuisse Pauli Epistolam ad hos corrigendos.) Hic autem ipsum ordinaverat episcopum « Ut denunties quibusdam. » Non dixit, Obsecres, sed, Veluti erga eos qui corrupti sunt austere denunties, inquit. « Ne aliis utantur præceptoribus. » Ex Judæis erant quidam pseudopostoli qui rursus ad legem trahebant, adulterina tradentes alia dogmata. « Nec attendant fabulis. » Fabulas dicit adulterina dogmata: qui enim hæc loquitur, alio utitur præceptore. « Et genealogiis sine carentibus. » Avos namque ac progentiores numerabant, quemadmodum Judæi divinum Abraham, in illis gloriantes, cum ipsi nihil laude dignum operarentur. Quod autem ait: « Fine carentibus. » hoc est, quæ finem nullum habent utilem aut dicentibus aut audientibus. « Quæ questiones, quomodo ait Christus: « Quærare et invenietis³; » et « Scrutaminini Scripturas⁴! » Quia quæstio est media et indifferens 211 Contingit enim et bene quærere, ut illud: « Quærare regnum Dei⁵: » contingit et male quærere, ut cum philosophi cælestia quærunt ac

¹ Act. XIII, 2. ² Ibid. 47. ³ Luc. II, 9. ⁴ Joan, v, 39. ⁵ Matth. VI, 33.

Dei substantiam. Hic ergo questiones dicit insensatas ac contentiosas. « Quam Dei ordinationem. » Quid autem ordinauit Deus? ut quæ ipsius sunt, fide suscipiantur: sunt enim incomprehensibilia. Per hoc autem quod rationes ac demonstrationes de unoquoque requirunt (nam illæ sunt quæstiones) Dei resistunt dispositioni.

I, 5-7. *Porro finis præcepti est Charitas ex puro corde et conscientia bona ac fide non simulata. A quibus nonnulli aberrantes deflexerunt ad vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.*

Quod si hæc adsit, etiam cessabunt alienis uti præceptoribus. Quomodo? Quia ex eo quod non amant, invidia in quosdam ingreditur erga præceptores, ne velint eos esse præceptores, et ex hoc consequenter alienis utuntur præceptoribus. « Ex puro corde. » Contingit enim et ex impuro corde diligere, ut est in dilectione latronum ad latrones. Ex puro corde, ut et perfectam, inquit, charitatem ipsi præcipias. Siquidem quæ magis capita sunt sermonum, in exordio et in fine referunt hi qui præcipiunt, iuvandæ memoriæ gratia. « Et conscientia bona. » Non eam, inquit, requiro quæ duntaxat ad verba usque protenditur, qualis et in simulatione esse potest, sed illam quæ a corde procedit, eoque puro: quæ a conscientia et ea quæ inde nascitur cogitatione, quæ sola nihil habet simulationis. Quis enim erit qui seipsum fallat, aut occultare tentet? « A quibus nonnulli. » Nempe ab his quæ dicta sunt, puta Dei ordinatione quæ est per fidem, et charitate non simulata. « Aberrantes. » Arte enim opus est ne extra veritatis scopum decidas. « Ad vaniloquium, » Quod prius dixit: Questiones et genealogias, nunc dicit, Vaniloquium. « Volentes esse legis doctores. » Alia erroris occasio. Non enim solum mutuum odium, sed et amor principatus ad hoc ducit: qui et ipse ex odio et invidia nascitur. « Non intelligentes neque quæ loquuntur. » 212 Ostendere vult quod vere ab amore principatus ad hoc venerint, ut cupiant esse magistri: neque enim legem noverunt neque de quibus affirmant. Si enim leges nossent, Christo utique crederent, cum etiam alibi dicat: « Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non auditis? » Nam si legem novissent, crederent utique quod ad Christum transmittat.

I, 8-11. *Scimus autem quod bona sit lex, si quis ea legitime utatur, sciens illud quod iusto non sit lex posita, sed injustis et non obsequentibus, impiis et peccatoribus, irreverentibus et prophanis patricidis et matricidis, homicidis, scortatoribus, masculorum concubitoribus, plagiariis, menducibus, perjuris, et si quid aliud et quod sanæ doctrinæ adversatur, secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi.*

6 Galat. iv. 21.

λωνείκους. « Ἡ οἰκονομίαν Θεοῦ. » Τί δὲ ὠκονόμησεν ὁ Θεός; Τὸ πιστεῖν δέχεται τὰ αὐτοῦ ἀκατάληπτα γάρ. Τῷ δὲ λογισμοῦς καὶ ἀποδείξεις ἐπὶ ἐκάστου ζητεῖν (τοῦτο γάρ αἱ ζητήσεις), τῇ τοῦ Θεοῦ διοικήσει ἀνθίστανται.

« Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου. Ἰὼν τινες ἀστοχίσαντες, ἐξετράπησαν εἰς ματζιολογίαν, θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι, μὴ νοοῦντες μήτε ἂ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεδαίουνται. »

Ταύτης γὰρ οὔσης, καὶ τὸ ἑτεροδιδασκαλεῖν ἐπέκυετο. Πῶς; Ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν, φθόνος εἰσῆλθέ τισι πρὸς τοὺς διδασκάλους ἐκ τοῦ θέλειν αὐτοὺς εἶναι διδασκάλους. λυιπὸν ἐκ τούτου, τὸ ἑτεροδιδασκαλεῖν. « Ἐκ καθαρᾶς, φησί, καρδίας. » Ἔστι γὰρ καὶ ἐξ ἀκαθάρτου καρδίας ἀγαπᾶν, οἷα εἰσιν αἱ τῶν ληστῶν πρὸς τοὺς ληστὰς φίλοι. Ἐκ καθαρᾶς καρδίας, ἴνα καὶ τὴν ἀγάπην ἐντελεῖ, φησί, παραγγελίης αὐτοῦ. Τὰ γὰρ τῶν λόγων κεφαλαιωδέστερα, ἢ ἐν πρώτοις ἢ ἐν τελευταίοις διὰ τὸ ἐμνημόνευτον λέγουσιν οἱ παραγγέλλοντες. « Καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς. » Οὐ μόνον, φησί, τὴν ἀκριβῆσιν τῶν ζητῶν, ἥτις καὶ ἐν ὑποκρίσει δύναται εἶναι, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ καρδίας, καὶ ταύτης καθαρᾶς, τὴν ἀπὸ συνειδήσεως, καὶ τοῦ ἔνθεν λογισμοῦ, ὃς μόνος τὸ ἀνυπόκριτον ἔχει. Τίς γὰρ ἔσται ὃς αὐτὸς ἀπαντὸς ὑποκρίνεται; ἢ κρύπτειν ποιεῖται: « Ἰὼν τινες. » Ἰὼν, τῶν εἰρημένων, τῆς ἐν πίστει οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς ἀνυποκρίτου ἀγάπης. « Ἀστοχίσαντες. » Τέχνης γὰρ δεῖται, ὥστε μὴ ἔξω τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας πεσεῖν. « Εἰς ματζιολογίαν. » Ὁ εἶπεν ἄνω· Εἰς ζητήσεις καὶ γενεαλογίας, νῦν λέγει, Ματζιολογίαν. « Θελοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι. » Ἄλλη πρὸφρασις ἀστοχίας. Οὐ γὰρ μόνον, φησί, τὸ μισᾶν ἄλλο, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλαρχον εἰς τοῦτο ἄγει, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐκ τοῦ μίσους ἐγείρεται καὶ τοῦ φθόνου. « Μὴ νοοῦντες μήτε ἂ λέγουσι. » Δεῖται θέλει, ὅτι ὄντως ἀπὸ φιλαρχίας ἦλθον εἰς τὸ θέλειν εἶναι διδασκαλοὶ. Οὔτε γὰρ τὸν νόμον ἴσασιν, οὔτε περὶ ὧν διαβεδαίουνται. Εἰ γὰρ ᾔδεισαν τὸν νόμον, Χριστῶν ἐν ἐπίστευον, ὃ καὶ ἀλλοῦ φησί· « Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; » Εἰ γὰρ ᾔδεισαν τὸν νόμον, ἠπίσταντο ἂν ὅτι Χριστῶν παραπέμπει.

« Οἶδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἂν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται, εἰδὼς τοῦτο ὅτι δικαίῳ νόμῳ οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, ἀσεβεῖσι καὶ ἀμαρτωλοῖς, ἀνοσίοις καὶ βεβήλοισι, πατρῶν ἀλφαις καὶ μητρολόφαις, ἀνδροφόνοις, πόρνοις, ἀρσενικοῖταις, ἀνδραποδισταῖς, ψεύστασις, ἐπιόρκοις, καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιανούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεῦσθην ἐγάμ. »

« Οτι καλός ὁ νόμος. » Ἰς εἴ γε μὴ ἦ τοῦτο, οὐ Α καλός. Τίς δὲ ὁ νομίμως αὐτῷ χρώμενος; Ὁ δὲ αὐτοῦ εἰς τὴν πίστιν παραπεμπόμενος. Μὴ ἰσχύων γὰρ ὁ νόμος δικαιοῦσαι, ἐπὶ τὸν δικαιοῦν δυνάμενον παραπέμπει Χριστόν. Ὁ γὰρ πληρῶν, οὐχ ὁ ἐξηγούμενος, νομίμως αὐτῷ χρῆται. « Εἰδὼς τοῦτο. » Καὶ ἐκεῖνος, φησὶ, νομίμως αὐτῷ κέχρηται ὁ εἰδὼς ὅτι οὐ χρήζει αὐτοῦ πρὸς τὸ ὀρθῶς βιῶν. Τίς δὲ οὗτος; Ὁ δὲ ἀρετὴν ὀρθῶς βιῶν, καὶ οὐ διὰ τὸν φόβον τοῦ νόμου. « Ἀνόμοιοι δὲ καὶ ἀνοποτάκτοις. » Τοῦτο καὶ ἀλλοχου φησὶν. « Ὁ νόμος τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη. » Ὡστε τῷ δικαίῳ καὶ μὴ παραβάντι οὔτε ἔστι νόμος, ἀλλ' ἐκείνοις τοῖς μὴ ἀφ' ἐαυτῶν τὴν ἀρετὴν μετιούσιν, ἀλλὰ θεωρούμενοι τῆς ἀπειλῆς τοῦ νόμου. Καὶ λοιπὸν αἰτούς καταλέγει, ταῦτα ἔχειν τοὺς Ἰουδαίους ἀνιτιθέμενος. « Ἀσεβῆσι καὶ ἁμαρτωλοῖς. » Οἱ γὰρ συνεχῶς εἰδώλοισι προσκυνούντες, οἱ τὰ τέκνα τοῖς δαίμοσι θύοντες, οἱ τὸ Μωσῆα λιθάζοντες. καὶ φόνοις ἐμφυλοῖς μολυνόμενοι Ἰουδαῖοι, ταῦτα πάντα οὐκ ἂν εἶεν; « Καὶ εἴ τι ἕτερον τῆ ἡγαινώσει διδασκαλίᾳ ἀντίκειται. » Ταῦτα γὰρ πάντα πίστις ψυχῆς ἐστὶ διεφθαρμένης. Ἡ δὲ τοιαυτῆ ψυχῆ τῆ ἡγίει καὶ καλῶς ἐχούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντιπρέπει. « Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δόξης. » Ποῖα ἡγαινώσει φησὶ; Τῆ οὐστὴ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. Εὐαγγέλιον δὲ δόξης αὐτὸ καλεῖται, ὅτι δι' αὐτοῦ μέλισται δοξάζεται ὁ Χριστός, σταυρὸν ἐλόμενος. « Ὁ ἐπιστεύθη ἐγώ. » Εἰκὸς γὰρ ἦν ἔχειν τοὺς ψευδοποστόλους πεπλασμένα Εὐαγγέλια.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Περὶ τῆς ἐαυτοῦ ἐκλογῆς εἰς εὐαγγελιστὴν, ἐκ διώκτου, κατὰ χάριν Θεοῦ. »

« Καὶ χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἠγάπησθε, θέμενος εἰς διακονίαν τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον. καὶ διώκτην καὶ ὑβριστὴν. ἀλλὰ καὶ ἡλεήθη, ὅτι ἄγνωστος ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ. Ἰπερπελεύονσα δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. »

Ἐπειδὴ εἶπεν. « Ὁ ἐπιστεύθη ἐγώ, » ἵνα μὴ δόξη κομπάζειν, ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸ πᾶν ἀνάγει, καὶ φησὶ. Χάριν ἔχω τῷ ταύτῃ μοι τὴν δύναμιν δεδοκότι, εἰς τὸ ὄλως πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον. « Τῷ ἐνδυναμώσαντί με. » Φορτίον γὰρ ὑπεισθῆλον μέγα, φησὶ, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς παρὰ Θεοῦ ἰσχύος. « Ὅτι πιστόν με ἠγάπησθε. » Εἶτα δείκνυσιν ὅτι δεῖ καὶ παρ' ἡμῶν εἰσνευθῆναι τινα. Οὐ γὰρ ἀκριτῶς Θεὸς ἐπιλέγειται τινεὶς. Ἡ γὰρ ἂν ἦν ἀδοκία τὸ πρᾶγμα. Καὶ φησὶν. « Ὅτι πιστόν με ἠγάπησθε. » Τὸν δὲ μὴ ὄντα πίστεως ἄξιον, πῶς ἂν πιστόν ἠγάπησθε ὁ Θεός; Πιστός δὲ, ὁ μηδὲν τῶν τοῦ Θεοῦ σφετεριζόμενος, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐαυτοῦ τῷ Θεῷ ἀνατιθεῖς. « Εἰς διακονίαν. » Τουτέστι, τοῦ Εὐαγγελίου. Διακονεῖν δὲ λέγει διὰ τὸ κηρύσσειν. Ἀποδείξεις δὲ τοῦ

« Quod bona sit lex. » Quod si hoc non fiat, non est bona. Quis autem legitime ipsa utitur? Qui per ipsam ad fidem transmittitur. Cum enim justificare non possit, ad Christum transmittit qui potest justificare. Siquidem is qui complet et non qui interpretatur, legitime ea utitur. « Sciens illud. » Etiam is, inquit, legitime ea utitur, qui scit ea sibi opus non esse ad recte vivendum. Quis est autem ille? is qui virtutis gratia recte vivit et non timore legis. « Injustis et non obsequentibus. » Hoc etiam alibi dicit quod lex propter transgressiones addita fuit. Justo itaque et ei qui non prævaricatur, ne ulla quidem erit lex, sed illis qui ex seipsis virtutem non sequuntur, sed egent legis committatione: et deinceps recenset illos qui ejusmodi sunt, Judæos his ubnoxios esse innuens. « Impiis et peccatoribus. » Judæi enim qui continue idola adorabant, qui filios dæmonibus sacrificabant, qui Mosen lapidare volebant, qui cædibus intestinis sese inquinabant, an hæc omnia in se habebant? « Et si quid aliud est quod sanæ doctrinæ adversatur. » Nam hæc omnes corruptæ sunt affectiones animæ; talis autem anima sanæ et bene dispositæ doctrinæ operibus repugnat. « Secundum Evangelium gloriæ. » Quæ est autem doctrina sana? ea quæ secundum Evangelium Dei est. Vocat autem illud Evangelium gloriæ, quia per ipsum maxime glorificatur Christus, qui crucem elegit. « Quod concreditum est mihi. » Verisimile enim est quod pseudopostoli haberent conficta Evangelia.

CAPUT II.

De sui in evangelistam electione, cum persecutor esset, secundum gratiam Dei.

I, 12-14. *Et gratiam habeo Christo Jesu Domino nostro, qui me potentem reddidit, quia fidelem me judicavit ponendo in ministerium: qui prius eram blasphemus et persecutor et violentus: sed misericordiam adeptus sum, quod ignorans fecerim per incredulitatem. Exuberavit autem gratia Domini nostri cum fide et dilectione, quæ est per Christum Jesum.*

Quoniam dixerat: « Quod concreditum est mihi: » ne se jactare videretur, rem omnem ad Deum refert, et ait: Gratiam ei habeo qui mihi hanc dedit potentiam, ut omnino crederetur mihi Evangelium. « Qui me potentem reddidit. » Magnum enim onus subivi, inquit, et quod magna indiget a Deo potentia. « Quia fidelem me judicabit. » Deinde ostendit quod oporteat etiam quædam a nobis afferre: non enim Deus sine judicio aliquos elegit: alioqui res probata justaque non esset, et ait: « Quia fidelem me judicavit. » At quomodo fidelem judicasset Deus eum qui fide dignus non esset? Fidelium sane, quod nihil eorum quæ Dei sunt sibi vindicaret, sed et quæ sua sunt Deo attribueret. « In ministerium, » puta Evangelii. Dicit autem se ministrum propter prædi-

cationem. In hoc autem demonstratur. quod me fidelem judicaverit, quia Evāgelii ministerium mihi concredidit. « Qui prius eram blasphemus. » Vide quomodo augeat Dei misericordiam, prioris vitæ 214 faciens mentionem, et ostendens cujus voluerit misereri. « Et persecutor. » Ac si diceret: Non solum blasphemias ingerebam, sed et alios persequendo, blasphemias dicere compellebam. « Sed misericordiam adeptus sum: « Seipsum supplicio dignum fuisse ostendit nam ad hæc accedit misericordia. « Quod ignorans fecerim. » Si ideo misericordiam adeptus est quod ignorans fecerit, quamobrem Judei quoque non sunt misericordiam adepti? Et dicimus primum quidem quia nolunt: nam qui ad Christum accesserunt, misericordiam adepti sunt. Quare autem non viderunt omnem visionem sicut et Paulus? Ita enim omnes accessissent. Quia Paulus quidem ex ignorantia persequeretur, illi vero scientes ac volentes. Audi evangelistam dicentem, quod multi e Pharisæis et Judæis credebant, sed non confitebantur: 8 « Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei. » Rursum Christus ad eos: « Quomodo potestis credere qui gloriam a vobis mutuo accipitis? » Et iterum: « Hoc dixerunt parentes cæci propter Judæos, ne et ipsi e Synagoga ejicerentur. » Quin et ipsi Judæi dicebant: « Videtis quod nihil proficimus, ecce totus mundus post eum abit 10. » Vides quod scientes laborerent eo quod amarent principatum? Tunc autem Paulus fortassis ad pedes Gamafielis erat, nec turbæ communicabat. Cumque post hæc videret Christi fidem augeri, zelo Dei accendebatur, quamquam non secundum scientiam. « Per incredulitatem. » Ex lege ea quæ Christum concernebant legerat, quia ergo statim Christo non credidit, ignorantiam vocat rem ex incredulitate ortam. « Exuberavit autem gratia. » Non solum, inquit, cum dignus essem supplicio me dimisit inultum, sed justificavit, et filium ac amicum hæredemque fecit. « Cum fide et dilectione. » Exuberavit autem cum mea fide et dilectione duæ et ipsa per Christum mihi contigit. « Quæ est per Christum Jesum. » Fidem autem dixit et dilectionem, quia contigit credentem non facere ea quæ sunt diligentium Christum. Ostendit autem quod necesse sit et nos aliquid a ferre.

I, 15-17. *Certus sermo et dignus quem modis omnibus amplectamur, quod Christus Jesus venit in mundum, ut peccatores salvos 215 faceret, quorum primus sum ego. Verum ideo misericordiam adeptus sum, ut in me primo ostenderet Jesus Christus omnem clementiam ad exprimentum exemplar iis qui credituri essent in ipso ad vitam æternam. Regi autem sæculorum immortalis, invisibili, soli sapienti Deo honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

« Certus sermo. » Sive verax est qui dicitur sermo. Ex me, inquit, discite. « Quorum primus sum

ἠγήσασθαι με πιστὸν, τὸ τὴν διακονίαν μοι πιστευθῆναι τοῦ Εὐαγγελίου. « Τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον. » Ὅρα πῶς αὖθις τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ, τοῦ προτέρου μεμνημένος βίω, καὶ δεικνύς τινα ἐλεῆσαι ἐβόητο. « Καὶ διώκτην, » φησὶν. Ὡς εἰ ἔλεγον· Ὁ μόνον ἐβλάσφημον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους διώκων, βλασφημεῖν ἠνάγκαζον. « Ἀλλὰ καὶ ἠλεῖθην. » Δείκνυσιν αὐτὸν τιμωρίας ἄξιον, Ὁ γὰρ ἔλεος ἐπὶ τοῦτοις γίνεται. « Ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα. » Εἰ ἐπειδὴ ἀγνοῶν ἐποίησεν, ἠλεῖθην, τί δήποτε καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἠλεῖθσαν; Καὶ φημεν, πρῶτον μὲν, οὐ οὐ βούλονται. Οἱ γὰρ προσελθόντες τῷ Χριστῷ, ἠλεῖθσαν. Διὰ τί δὲ οὐ πάντες εἶδον ὑπτάσασθαι ὡς ὁ Παῦλος; ἢ γὰρ ἂν πάντες προσήλθον. Ὅτι ὁ μὲν Παῦλος ἐξ ἀγνοίας ἐδίωκεν, ἐκείνοι δὲ ἐν εἰδήσει. Β Ἀκούε τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, ὅτι, πολλοὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων καὶ Ἰουδαίων ἐπίστευον, ὄχι ὠρῶν λόγον δέ· « Ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μάλλον ἢ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ πάλιν πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστὸς· « Πῶς δύνασθε πιστεῦναι, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες; » Καὶ πάλιν· « Τοῦτο εἶπον, φησὶν, οἱ γονεῖς τοῦ τυφλοῦ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀποσυνάγωγοι γένωνται. » Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον· « Ὅρατε οὐ οὐδὲν ὠφελοῦμεν; Ἰδὲ πᾶς ὁ κόσμος ὑπέγχει ὀπίσω αὐτοῦ. » Εἶδε; αὐτοὺς ἐν εἰδήσει πεποιήσας, φιλαργίας ἔνεκεν; Τότε δὲ ὁ Παῦλος ἴσως παρὰ τοὺς πόδας ἦν Γαμαλιήλου, μὴ ἐπικοινωνῶν τῷ ὄχλῳ, καὶ μετὰ ταῦτα ὁρῶν τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἀύχνησθαι, ἐξηλοτύπει ζῆλον Θεοῦ ἔχων, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν. « Ἐν ἀπιστίᾳ. » Ἐκ τοῦ νόμου, τὰ περὶ τὸν Χριστὸν ἀνεγνώκει. Ἐπεὶ οὖν εὐθὺς μὴ ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ, ἔγνωσαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἐξ ἀπιστίας τεχθεῖσαν. « Ἐπερπελεύσασθε δὲ ἡ χάρις. » Ὁ μόνον γὰρ, φησὶν, ἔξιν ὄντα τιμωρίας, εἰσταν ἀτιμώρητον, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσθε, καὶ υἱὸν, καὶ φίλον, καὶ κληρονόμον ἐποίησε. « Μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης. » Ἐπερπελεύσασθε δὲ μετὰ τῆς ἐμῆς πίστεως καὶ ἀγάπης, τῆς καὶ αὐτῆς διὰ Χριστοῦ μοι ὑπερχυθείσης. Τῆς γὰρ « ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ » φησι. Πίστεως δὲ εἶπε καὶ ἀγάπης, ὅτι ἐνὶ μὲν πιστεύσασθαι, μὴ πράττειν δὲ τὰ τῶν ἀγαπῶντων τὸν Χριστὸν. Δείκνυσιν δὲ ὅτι ἐπάναγκας καὶ ἡμᾶς τι συνεισνεύγειν.

« Πιστὸς ὁ λόγος καὶ πᾶσις ἀποδοχῆς ἔξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτος εἰμι ἐγώ. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεῖθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρῶτον ἐνδειχθῆται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτάσσασθαι τῶν μελλόντων πιστεῦναι ἐπ' αὐτῷ, εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀσφάτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, τιμῇ, δόξῃ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. »

« Πιστὸς ὁ λόγος, » τουτέστιν, ἀληθὴς ὁ βηθησόμενος λόγος. Ἐξ ἐμοῦ, φησι, γνώστεθε. « Ὡν πρῶ-

8 Joan. xii, 43. 9 ibid. 42. 10 ibid. 19.

τός εἰμι ἐγώ • Καίτοι ἀλλαγῆς λέγει • Κατὰ τὴν
δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος. »
Πῶς οὖν οὗδε ἀμαρτωλῶν καὶ πρῶτον τῶν ἀμαρτω-
λῶν λέγει ἐαυτὸν; Καὶ φαμεν, ὅτι ἡ ἐκ νόμου δικαιο-
σύνη, πρὸς τὴν ἐκ πίστεως παραβαλλομένη, οὐ μό-
νον οὐκ ἔστι δικαιοσύνη, ἀλλὰ καὶ πρώτη ἀμαρτία.
« Πάντες γὰρ ἡμαρτον, φησί, καὶ ὑστεροῦνται τῆς
δόξης τοῦ Θεοῦ. » Ταῦτα δὲ τῆ συγκρίσει καὶ ἀλλα-
γῆς κέχρηται. Ἔθιξ φησί • « Καὶ γὰρ οὐ δεδοξασται
τὸ δεδοξαμένον ἐν τούτῳ τῷ μέρει, ἕνεκεν τῆς ὑπερ-
βαλλούσης δόξης. » — « Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠδεήθη. »
Ὅρα τί ταπεινὸν εἶπεν. Ἐμοῦ, φησί, σφθέντος τοῦ
πάντων ἀμαρτωλοτέρου, οὐ δεῖ λοιπὸν ἀμφισβᾶλλειν
περὶ σωτηρίας. Δεῖται γὰρ θέλει ὅτι οὐ σέσωσται
ὡς ἄξιος σωτηρίας, ἀλλὰ διὰ τὸ τοὺς ἄλλους μὴ
ἐπιπέσει τῆς σφῶν σωτηρίας. « Τὴν πᾶσαν μακρο-
θυμίαν. » Ἢ τῆς Πυλίου ταπεινώσεως! Εἰς πᾶν,
φησὶν, εἶδος ἑλθῶν κακίας, τῆς πάσης ἐδεόμην μα-
κροθυμίας, οὐ μέρους αὐτῆς, ὥσπερ οἱ ἐν μέρει
ἡμαρτηκότες. « Πρὸς ὑπόδειγμα. » Πρὸς παράκλη-
σιν, πρὸς ἀπόδειξιν. « Εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Ἐπι-
γὰρ τῶ σχήσειν ζωὴν αἰώνιον, ἡ εἰς Χριστὸν γίνεται
πίστις « Τῶ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων. » Ταῦτα περὶ
τῆς ἀγάπης δεῖται Τριάδος. Κοινὰ γὰρ Πατὴρ καὶ
Ἰοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος αἱ τοιαῦται προσηγορίαι.
Ἐν γὰρ ἀλλαγῆς περὶ τοῦ Ἰοῦ ταῦτα εὐρεῖν, ἀλ-
λαγῶν περὶ Πνεύματος, νῦν δὲ περὶ τοῦ Πατρός.
« Μόνῳ σοφῶ Θεῶ » Ταῦτα περὶ τοῦ Χριστοῦ τῆς
ἀγάπης φιλοσοφῆσε, μέμνηται καὶ τοῦ Πατρός, καὶ
δοξολογῆσαν ἀναπέμπει αὐτῶ, ἵνα μή τις νομίση
ἴμοιον τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγάπης εἶναι τὸν Πατέρα.
Ἰπὲρ γὰρ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀγάπης, τὴν ἁγίαν Τριάδα
δοξάζεσθαι πρέπει, κοινῆς οὔσης τῆς ἀγάπης.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Παραγγέλλω περὶ πίστεως καὶ εὐσυνειδήτου
δικαιοσύνης, ἧς ἄνευ κίνδυνος. »
« Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαι σοι,
τίκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ
προφητείας, ἵνα στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν
στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν,
ἵναι τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐνπαύη-
ται. Ἢν ἔστιν Ἰμενῆσιος καὶ Ἀλέξανδρος, οὓς
παροῦσιν τῷ Σατανᾷ, ἵνα πειθευθῶσι μὴ βλασ-
φημεῖν. »

« Ταύτην τὴν παραγγελίαν. » Διηγοῖ τῆς φυλακῆς
τὸ ἀπειθεῖς. « Παρατίθεμαι σοι, » ὡς τέκνον, φησὶ,
παραγγέλλω, οὐ κατὰ τινος ἐξουσίας δεσπότητος πρέ-
πουσιν. « Κατὰ τὰς προαγούσας. » Μεθ' ὑπερβα-
τοῦ κεῖται. Ἢ γὰρ σύνταξις αὕτη • Ἴνα στρατεύῃ κα-
τὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ταυτέστιν,
ἵνα στρατεύῃ ἀζήως τῶν ἐπὶ σοὶ προφητειῶν. Κατὰ
γὰρ Πνεύματος ἀποκάλυψιν, καὶ ἠρέθη παρὰ τοῦ
Παύλου εἰς μαθητήν, καὶ περιετιμήθη, καὶ ἐπίσκο-
πος ἐγχορονοήθη. « Ἴνα στρατεύῃ. » ὡς Χριστοῦ
στρατιώτης μετὰ τῶν πνευματικῶν ὄλων τοῖς νο-

A ego. » Atqui alibi dicit : « Juxta justitiam, quæ est
in lege factus irreprehensibilis ¹¹. Quomodo ergo
hoc loco sese dicit peccatorem primumque pecca-
torum? Et dicimus quod justitia, quæ est ex lege
ad eam collata quæ est ex fide, non solum justitia
non est, sed et primum peccatum est. « Omnes
enim peccaverunt, inquit, ac destituntur gloria
Dei ¹². » Hac autem comparatione etiam alibi usus
est quando ait : « Etenim ne glorificatum quidem
fuit quod glorificatum est in ac parte, propter
eminentem gloriam ¹³. » — « Verum ideo miseri-
cordiam adeptus sum. » Vide quam humiliter de
se loquatur. Cum ego, inquit, salus factus sim qui
cæteris omnibus magis peccaveram, non oportet
post hæc ambigere de salute. Vult enim ostendere
quod salvus non sit factus, quia salute dignus es-
set, sed quod alii desperarent de sua salute. « Om-
nem clementiam. » O magnam Pauli modestiam!
Ad omne, inquit, genus malitiæ perveneram, omni
clementia mihi opus erat, non parte ipsius, sicut iis
qui in parte peccaverant. « Ad exprimendum exem-
plar » Ad exemplum, ad consolationem, ad demon-
strationem. « Ad vitam æternam. » Nam ad obti-
nendum vitam æternam, existi fides in Christum.
« Regi autem sæculorum. » Hæc de sancta intellige
Trinitate. Nam communes de Patre et Filio ac
Spiritu sancto sunt hujusmodi appellationes. Con-
tingit enim hæc alibi de Filio invenire, alibi de
Spiritu. nunc autem de Patre. « Soli sapienti Deo. »
Hæc ubi de Christi dilectione disseruit, etiam Pa-
tris meminit, et doxologiam ad eum dirigit, ne quis
Patrem existimet expertem esse dilectionis erga
nos. Sanctam siquidem Trinitatem glorificare con-
venit ob amorem erga nos, cum communis sit illis
dilectio.

CAPUT III.

*Præceptum de fide ac mysterio bonæ conscientie,
qua deficiente imminet periculum.*

2161, 18-20. *Hoc præceptum commendo tibi, fili
Timothee, juxta eas quæ de te præcesserunt prophe-
tias, ut milites in eis bonam militiam, habens fidem
et bonam conscientiam : quam repellentes nonnulli,
circa fidem naufragium fecerunt : quorum denu-
mero sunt Hymenæus et Alexander, quos tradidi
Satanæ, ut discaat non blasphemare.*

« Hoc præceptum. » Significat observationis di-
ligentiam. « Commendo tibi. » Tanquam filio, in-
quit, præcipio, non secundum aliquam autoritatem
quæ dominis conveniat « Juxta eas quæ præcesse-
runt. » Per hyperbaton id positum est. Est autem
hic ordo : Ut milites juxta eas quæ de te præces-
serunt prophetias, hoc est, ut apte milites, respon-
dens prophetiis quæ de te fuerunt. Nam juxta Spi-
ritus revelationem, et electus a Paulo in discipulum,
et circumciscus est, et episcopus ordinatus est. « Ut
milites. » Tanquam Christi miles cum spiritualibus

¹¹ Philipp. III. 6. ¹² Rom. III, 23. ¹³ II Cor. III, 10.

pugnans omnibus modis adversus spirituales inimicos. « In eis. » Prophetiis videlicet : nam illæ te clegerunt. Propter quas ergo susceptus et a quibus clectus es, in ipsis et per ipsas milita, id est, per ipsum Spiritum per quem sunt et prophetiæ. « Bonam militiam. » Est enim et mala militia de qua dicit : « Exhibuistis membra vestra arma immunditiæ et iniquitati ¹⁴. » — « Habens fidem. » Oportet enim magistrum sui primum esse doctorem. Fidem autem dicit quæ est circa dogmata : conscientiam vero quæ circa conversationem est. « Quam repellentes nonnulli. » Quam, inquit, conscientiam, quæ est de reete vivendo. Ubi enim quis probe vixerit, etiam circa fidem naufragium facit. **217** Siquidem ne terrore futurorum crucientur, suo animo persuadere nituntur mendacia esse quæcunque apud nos de resurrectione ac iudicio dicuntur. « Tradidi Satanæ ut discant. » Cum Satanæ seipsum non instruat, quomodo aliis bonam afferet doctrinam ? Et dicimus quod sicut lictores innumeris pleni malis alios castigant, et instruunt ut modeste se gerant, ita et Satanæ. Quando enim quis Satanæ traditur, ab aliorum communicatione separatur. Deinceps ergo dæmon acceptum hominem divino nudatum auxilio castigat et erudit : et hoc cedit ipsi ad modestiam. Quare autem Satanæ tradit ¹⁵, et non ipse castigat et erudit ? Ut ostendat quod etiam possibile sit Satanæ imperare : et ut una cum supplicio ferant etiam contumeliam, nempe quod a Satana puniantur. Siquidem incredulos puniebant per seipsos apostoli : quemadmodum ipse Paulus Bariesum qui et Elymas, et Petrus Ananiam : ut ostenderent quod potentes essent : alios vero qui ab ipsis quidem eruditi fuerant, sed adversi erant, Satanæ tradebant. « Non blasphemare. » Hi enim nationibus humanis fidem interpellantes convertebantur ad blasphemandum : quod nunc patiuntur Nestoriani ac reliquæ hæreses.

CAPUT IV.

De oratione ut pro omnibus fiat, ut ubique pure sine ulla turbatione et religiose.

II, 4-4. *Adhortor igitur ut ante omnia fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in eminentia sunt constituti: ut placidam ac quietam vitam degamus in omni pietate ac honestate. Nam hoc bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui cunctos homines vult salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire.*

218 In quotidiano, inquit, cultu hoc ante aliorum mentionem sit. « Ut fiant deprecationes. » Deprecatio quidem est supplicatio pro remotione tristium oblata : obsecratio vero petitio bonorum. Interpellatio autem est ad accusationem nocentium. « Gratiarum actiones. » Oportet enim gratias agere pro bonis quæ mutuo inter nos fiunt. « Pro omnibus hominibus. » Cum enim episcopus communis

τοῖς ἐχθροῖς πολεμῶν. « Ἐν αὐταῖς. » Ταῖς προφητεῖαις, φησὶν ἡ ἐκείναι γὰρ ἐ'λοντό σε. Δι' ἃς οὖν ἤρθεῖς, καὶ ἐξ ὧν ἐπελέγης, ἐν αὐταῖς καὶ δι' αὐτῶν στρατευῶν, διὰ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος, δι' οὗ καὶ αἱ προφητεῖαι. « Τὴν καλὴν στρατείαν. » Ἐνὶ γὰρ καὶ κακῇ στρατείᾳ, περὶ ἧς φησὶν ἡ « Ὡσπερ προσεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα τῆ ἀμαρτίας καὶ τῆ ἀκαθαρσίας. » — « Ἐχων πίστιν. » Τὸν γὰρ διδάσκαλον χρῆ, ἐαυτοῦ πρώτων εἶναι διδάσκαλον. Πίστιν δὲ φησὶ τὴν περὶ τὰ δόγματα, συνειδήσιν δὲ, τὴν περὶ τῆς πολιτείας. « Ἦν τινες ἀπωσάμενοι. » Ἦν τινες, φησὶ, συνειδήσιν τὴν περὶ τὸ ὀρθῶς βιοῦν ὅταν γὰρ τις ἀδοκίμως ζῆ, καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυχεῖται. Ἴνα γὰρ μὴ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων βραχνίζονται, σπουδάζουσι πεθεῖν τὴν ἐαυτῶν ψυχὴν ὅτι ψευδῆ πάντα τὰ παρ' ἡμῶν τὰ τε περὶ ἀνοσιτισίας καὶ κρίσεως. « Παράδοκα τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι. » Ὁ αὐτὸν μὴ παιδεύειν Σατανᾶς, πᾶσι τοῖς ἄλλοις γίνεται χρηστῆς παιδείας πρόξενος ; καὶ φαμεν, ὡσπερ οἱ δῆμιοι μυρίων γέμοντες κακῶν, τοὺς ἄλλους σωφρονεῖν παιδεύουσιν, οὕτως καὶ ὁ Σατανᾶς. Παράδοσις γὰρ ὅταν γένηται τῷ Σατανᾷ, δι' ἀφορισμοῦ τῆς κοινωνίας γίνεται. Λοιπὸν παραλαβὼν ὁ δαίμων γυμνὸν τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας τὸν ἄνθρωπον, παιδεύει. Καὶ τοῦτο γίνεται αὐτῷ πρὸς σωφρονισμόν. Διὰ τὴν δὲ τῷ Σατανᾷ παραδίωσι, καὶ μὴ αὐτὸς παιδεύει ; Ἴνα δέλη ὅτι καὶ τῷ Σατανᾷ ἐπιτάσσειν αἰὼν τέ ἐστι, καὶ ἴνα μετὰ τῆς κολάσεως καὶ ὑβρίζωνται, τοῦ Σατανᾶ τιμωρουμένου. Τοὺς μὲν γὰρ ἀπίστους, δι' ἐαυτῶν ἐκόλαζον οἱ ἀπόστολοι, ὡσπερ τὸν Βαριησοῦν ὁ αὐτὸς Παῦλος καὶ τὸν Ἑλύμαν, καὶ ὁ Πέτρος τὸν Ἀνανίαν ἵνα δελθῶσιν ὅτι δύνανται. Τοὺς δὲ τούτοις μὲν μανθάνοντες, ἐκτραπέντας δὲ, τῷ Σατανᾷ παρεδίωον. « Μὴ βλασφημεῖν. » Οὗτοι γὰρ λογισμοῖς ἀνθρωπίνους τὴν πίστιν ὑποβάλλοντες, ἐξετράπησαν καὶ βλασφημεῖν, ὅπερ νῦν Νεστοριανοὶ πάσχουσι, καὶ αἱ λοιπαὶ αἰρέσεις.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Περὶ εὐχῆς, ὅτι ὑπὲρ πάντων, ὅτι πανταχοῦ ἀκάκως. ἀταράχως, σεμνῶς. »

« Παρακαλῶ οὖν πρώτον πάντων, ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας ὑπὲρ πᾶντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἡρέμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον, ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. »

Ἐν τῇ καθημερινῇ λατρείᾳ, τοῦτο πρὸ τῆς τῶν ἄλλων μνήμης εἶη, φησὶ. « Ποιεῖσθαι δεήσεις. » Δέησις μὲν ἔστιν ἱκεσία ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς λυπηρῶν προσφερόμενη. Προσευχὴ δὲ, αἰτησις ἀγαθῶν. Ἐντεῦξις δὲ, κατηγορία τῶν ἀδικούντων. « Εὐχαριστίας, » Δεῖ γὰρ εὐχαριστεῖν ὑπὲρ τῶν εἰς ἀλλήλους γινομένων ἀγαθῶν. « Ἰπὲρ πάντων ἀνθρώπων. » Τὸν γὰρ ἐπίσκοπον, κοινὸν πατέρα ὄντα, χρῆ ὑπὲρ

¹⁴ Rom. vi, 13. ¹⁵ Act. xiii, 9, seqq.

πάντων ἀνθρώπων εὐχεσθαι, πιστῶν, ἀπίστων. φίλων, ἐχθρῶν. ἐπηραζόντων, θλιβόντων. « Ὑπὲρ βασιλέων. » Εἶτα ἴνα μὴ κολακείας εἶναι τὸ πρᾶγμα ὑποβάλλῃ, πρῶτον, εἰπὼν, « Ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. » οὕτως ἐπήγαγεν, « Ὑπὲρ βασιλέων καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ. » ἴνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον. » ἴνα μὴ ταράττηται ὁ Χριστιανός, τί δὴποτε ἐν καιρῷ μυστηρίων μέμνηται βασιλέως, πολλάκις καὶ ἀπίστου ὄντος, δείκνυσιν ἡμῖν κέρδος ἐν τῇ ἐκείνων σωτηρίᾳ. Πῶς ἡμῶν τὸ κέρδος ἢ ἐκείνων σωτηρία; Πῶς; ἂν γὰρ ἐκεῖνοι σώζωνται καὶ εὐδοκίμωσιν ἐν τοῖς πρὸς ἐχθρούς πολέμοις, ἡμεῖς ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἡρεμίᾳ διήσομεν, μηδενὸς ἡμᾶς ταράττοντος. Καὶ γὰρ ἦν ἄτοπον, αὐτοὺς μὲν ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας μογεῖν, ἡμᾶς δὲ, μηδὲ τὸ κατὰ δύναμιν ἀμυνόμενοι, τὴν εὐχὴν λέγω, ὑπὲρ αὐτῶν συνεισφέρειν. « Ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ. » Τρεῖς εἰσι πόλεμοι· εἰς ὁ ἐν τῶν Βαρβάρων ἐπιφερόμενος· εἰς ὁ ἐκ τῶν ὁμοφύλων· τρίτος, ὃν ἡ ψυχὴ σπασιάζει πρὸς τὸ σῶμα, ὃ καὶ πάντων χλεπώτερος. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ τῶν Βαρβάρων, θίναν τὴν δουλείαν ἐπιφέρει μόνον. Τὸν δὲ ἐκ τῶν ὁμοφύλων, ἰσκαίει δι' ἐπεικειάς ἐκφυγεῖν (« Ἀντὶ ὅτι τοῦ ἀγαθῆν με, φησὶν, ἐνάντιον ἀλλόθεν με, ἐγὼ δὲ προσυζόμεν. » καὶ, « Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην, ἡμῶν εἰρηκός »). Ὁ δὲ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, δυσκατέρθωτός ἐστι, καὶ τῆ ψυχῇ τὴν βλάβην ἐπιφέρει. Βούλεται οὖν ὑπὲρ βασιλέων εὐχεσθαι, ἵνα τε νικῶσι καὶ διαμένωσιν, εὐδὸς τὴν ἀπὸ τῶν Βαρβάρων εἰρήνην πολὺ συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰρήνην. Εἰ γὰρ δεῖ σχολάζει καὶ γινώσκει Θεόν, ἄρα σχολῆς καὶ ἡσυχίας χρειαίει ἐπιγνώσκειν τε Θεοῦ καὶ ἀγαθοεργίας. Πῶς ἂν οἱ πολέμοις ἐνεχόμενοι Βαρβάρικοις, σχολάζαιεν; Οὗτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον, τὸ εὐχεσθαι ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, καὶ Ἑλλήνων, ἵνα ἐπιτραπῶσιν. « Ὅς πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι. » Εἰ αὐτός, φησὶ, θέλει πάντας σωθῆναι, ὃ καὶ σωζων Κύριος, τίς χρειαίει ἐμῶν εὐχῶν; Ναι. Αὐτοὺς τε γὰρ ἐκείνους εἰς ἀγάπην ἔλκεις, καὶ τὸ φιλόστοργον δείκνυεις. Μιμοῦ, φησὶ, τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς γὰρ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ σὺ ὑπὲρ πάντων εὐχῶν ἀνθρώπων. « Καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. » Εἶπεν, « Εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. » λοιπὸν λέγει ποῖα ἢ ἐν δόγμασιν ἀληθεῖα. Εἰ οὖν θέλει, φησὶν, ὁ Θεός, τί μὴ γίνεται ὃ θέλει; Ὡς γίνεται, δεῖ ἐκεῖνοι οὐ θέλουσιν, οὐδὲν γὰρ πρὸς ἀγάπην ποιεῖ ὁ Θεός.

latis, postea dicit quænam sit in dogmatis veritas. Si ergo Deus vult, quare non fit quod vult? Non fit, quia illi nolunt. Nihil enim ex necessitate facit in nobis Deus.

« Εἰς γὰρ Θεός, εἰς καὶ μετέτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοῦς ἐκυστὸν ἐνδύτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον καροῖς ἰδοῖς, εἰς ὃ ἐβίην ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος Ἀληθεῖαν λέγων ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, διδάσκαλος ἔθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ. »

« Εἰς γὰρ Θεός, εἰς καὶ μετέτης. » Ὅρα οὐκ εἰπείδω, ἀλλὰ, εἰς καὶ εἰς, ἐκῆτη τὴν πολλοθεῖαν φεύγων. Ἐπί οὖν εἶπεν τὸν μετετέθειν μέλλοντα, ἀμφοτέρων

A sit pater, debet pro omnibus hominibus precari, fidelibus et infidelibus, amicis et inimicis, calumniantibus et affligentibus. « Pro regibus. » Deinde ne adulatoriam esse rem suspiceris, primum dixit : « Pro omnibus hominibus; » et ita demum subjunxit : « Pro regibus et his qui sunt in eminentia constituti » « Ut placidam ac quietam vitam degamus. » Ne in aliquo turbetur Christianus, quamobrem tempore mysteriorum meminerit regis quam frequenter sit infidelis, ostendit nostrum esse lucrum illorum salutem. Sed quomodo nostrum est lucrum illorum salus? Quomodo? Si enim illi serventur et egregie se gerant in bellis adversus hostes, nos quiete et placide degemus nullo turbante. Absurdum siquidem esset ipsos pro communi salute defatigari, nos autem, ne id quidem quod in nobis est auxilium (orationem dico) pro ipsis in unum conferre. « In omni pietate. » Tria sunt bella : unum quod a Barbaris infertur, alterum quod a contribulibus, et tertium quo anima dissidium habet adversus corpus, quod etiam longe omnium periculosissimum est illud namque quod a Barbaris infertur, mortem tantum aut servitutem affert : quod autem a contribulibus, contingit etiam per benignitatem devitari. Ait enim : « Cum me diligere debuissent, detrahebant mihi, ego autem orabam 16. » Et : « Cum his qui oderant pacem eram pacificus 17. » Illud vero cum sit in nobis ipsis, difficillime confici potest, et animæ affert nocumentum. Vult ergo pro regibus fieri preces ut vincant et permaneant : sciens pacem quæ a Barbaris est, plurimum conferre ad pacem quæ in nobis esse debet. Nam si vacare oporteat Deumque cognoscere, certe otio et quiete opus est ad Dei et benefici-rum ipsius cognitionem. Quomodo ergo hi vacare poterunt qui bellis occupantur barbaricis? Nam hoc bonum est et acceptum, nempe precari pro omnibus hominibus, etiam Græcis, ut convertantur. 219. « Qui cunctos homines vult salvos fieri. » Si ipse (dices) qui Dominus est salvos faciens, vult omnes salvos fieri quorum ergo nostræ orationes? Utique necessariæ sunt. Nam et eos ipsos ad charitatem attrahis, et benevolentiam ostendis. Imitare, inquit, Dei propositum : ipse etenim vult omnes homines salvos fieri, et tu pro universis precare hominibus. « Et ad cognitionem veritatis venire. » Dixit ad cognitionem veritatis, postea dicit quænam sit in dogmatis veritas. Si ergo Deus vult, quare non fit quod vult? Non fit, quia illi nolunt. Nihil enim ex necessitate facit in nobis Deus.

H 5-7. Unus enim Deus, unus etiam conciliator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus, testimonium temporibus suis, ad quod positus sum ego præco et apostolus. Veritatem dico in Christo, non mentior, doctor gentium per fidem et veritatem.

« Unus enim Deus, unus et conciliator. » Animadvertite quod non dixerit, Duo, sed, Unus et unus, hoc modo deorum multiplicationem fugiens. Quo-

16 Psal. cviii. 4. 17 Psal. cxix, 7.

niam ergo oportebat eum qui conciliator futurus esset, amborum esse participem, ut etiam conciare posset, Filius Dei ante sæcula incarnatus advent in duabus naturis, nempe in divinitate et humanitate existens : et in unica hypostasi post unionem, intellectus et adoratus. Nam si in nuda divinitate apparuisset nobis Unigenitus, non potuisset eum ferre creatura ; quando neque Mosis faciem videre poterant filii Israel 48. Quod autem ait : Unus Deus, non ad distinctionem Filii ponitur aut Spiritus. Absit ! Sed propter illos qui non sunt, et tamen dicuntur dii. Quæritur autem quam ob causam Spiritus non meminerit. Quoniam de Græcis sermo erat, de ipsis namque dicebatur : « Et ad cognitionem veritatis venire. » Apud ipsos autem erat deorum multitudo : et ita dispensatorie cavet Spiritus facere mentionem, ne quo modo videretur deorum inducere multitudinem. Quia ubi cum fidelibus disserit, continue ejus meminit, frequenter etiam solius, nullam faciens mentionem Patris et Filii. « Homo Christus Jesus. » Quemadmodum erat homo, ita erat et Deus, inseparabiliter, inconfuse. 220 « Qui dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus. » Etiam Græcis. Ipse siquidem pro omnibus mortuus est : tu autem non adduceres ut vel preceris pro omnibus. Animadvertite autem quod ait : « Qui dedit semetipsum. » Nam hoc contra Arianos est qui dicunt quod nolens traditus sit. Qui est autem pretium redemptionis ? Obnoxia erat natura ut periret, at ille semetipsum pro ipsa dedit. « Testimonium. » Hoc est, per testimonium sive martyrimum factus est Filius redemptionis pretium : quod interpretans dicit nunc, quod pretium redemptionis vocet nunc martyrimum, hoc est passionem. Venit enim testimonium ferens veritati : nam per ea quæ fecit testatus est quod esset Christus Filius Dei usque ad mortem. Siquidem ipse Patrem manifestavit, et verum dogma veramque vitam evangelicam ipse introduxit. « Temporibus suis. » Hoc est, quando recte se habebant homines ad fidem. Ita dicit Clemens septimo *Informationum* libro : « Temporibus suis. » Per testimonium, inquit, sive martyrimum dedit semetipsum pretium redemptionis : hoc est, per passionem. Nam in ea testificatus est de bonitate Patris, quod ipse proprium deserit Filium : ipsi autem non quieverunt ab inimicitia quam adversus eum gerebant, sed et Filium crucifixerunt. Et quia ipse promissiones eis complere cupit, ipsi vero nolunt ; factum dicit temporibus suis, hoc est præfiguratis et antea definitis a sancta ac beata Trinitate. « Ad quod positus sum ego. » Ad quod testimonium et passionem, ego positus ac definitus sum præco, ut ubique manifestum faciam crucis mysterium. Quoniam autem dicturus erat *doctor gentium*, incredibile autem videbatur quod idololatræ essent advocati ad salutem, ideo præmittit,

μετέχειν, ἵνα καὶ μεσιτεύσαι δυναθῆ, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ προαιώνιος Λόγος, σαρκωθεὶς παραγένονεν, ἐκ οὐο φύσεων, οἷον ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ὑπάρχων, καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει μετὰ τὴν ἐνωσιν νοούμενος καὶ προσκυνούμενος. Εἰ γὰρ γυμνῇ τῇ θεότητι ἐπεφάνη ἡμῖν ὁ Μονογενὴς, οὐκ ἂν ἤνεργεν ἢ κτίσει αὐτὸν, ὅπου γε τὸ πρόσωπον Μωσείως ἰδεῖν οὐκ ἴσχυον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ. Τὸ δὲ, « Εἰς Θεός, » οὐ πρὸς ἀντιδιαστολὴν κεῖται τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος, ἄπαγε ! ἀλλὰ πρὸς τοὺς οὐκ ὄντας, λεγομένους δὲ θεοὺς. Ζητεῖται δὲ διὰ τί τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐμνήσθη. Ἐπειδὴ περὶ Ἑλλήνων ὁ λόγος ἦν. Περὶ αὐτῶν γὰρ τὸ, « Καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. » Παρ' αὐτῶν δὲ πολυθεῖα ἦν, καὶ ἐφυλάζατο οἰκονομικῶς τοῦ Πνεύματος μνησθῆναι, μή πως ὁδῆ πολυθεῖαν εἰσαγάγειν. Ἐπεὶ ἔνθα πιστοῖς διαλέγεται, συνεχῶς αὐτοῦ μέμνηται, πολλάκις καὶ μόνου, μὴ φέρων μνήμην Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. « Ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς. » Ὡσπερ ἦν ἄνθρωπος, οὕτως ἦν καὶ Θεός, ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως. « Ὁ δούς ἐξυτὸν ἀντιλυτρον ὑπὲρ πάντων, » καὶ Ἑλλήνων. Ἐκεῖνος μὲν οὐκ ἀπίθανεν ὑπὲρ πάντων, σὺ δὲ εὐξασθαί οὐκ ἀνέχη ; Ὅρα δὲ τὸ, « Δούς ἑαυτὸν. » Κατὰ Ἀρειανῶν γὰρ τοῦτο. τῶν λεγόντων, ὅτι ἄκων παρεδόθη. Τί δὲ ἐστὶν ἀντιλυτρον ; Ἐνοχος ἦν ἡ φύσις, ὥστε ἀπλόεσθαι, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνης αὐτὸν ἔδωκε. « Τὸ μαρτύριον. » Τοῦτο ἐστὶ, διὰ τοῦ μαρτυρίου ἐγένετο ὁ Υἱὸς ἀντιλυτρον. Ὁ ἐπερμηνεύων, τοῦτο φησὶ νῦν, ὅτι ἀντιλυτρον τὸ μαρτύριον λέγει, τοῦτέστι τὸ πάθος. Ἦλθε γὰρ μαρτυρήσων τῇ ἀληθείᾳ. Ἐμαρτύρησε γὰρ δι' ὧν ἔπραττεν, ὅτι αὐτὸς ἐκτεῖν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, μέχρι θανάτου. Καὶ γὰρ αὐτὸς τὸν Πατέρα ἐφάνηρωσε, καὶ τὸ ἀληθὲς δόγμα καὶ τὸν ἀληθῆ καὶ ἀγγελικὸν βίον αὐτὸς εἰσηγήσατο, « Καιροῖς ἰδίοις, » φησί. Τοῦτέστιν, ὅτε ἐπιτηδεύως εἶχον πρὸς τὴν πίστιν οἱ ἄνθρωποι. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ζ' « Ἰποτυπώσεων. » « Καιροῖς ἰδίοις. » Διὰ τοῦ μαρτυρίου ἔδωκεν ἐξυτὸν, φησὶν, ἀντιλυτρον. Διὰ τοῦ μαρτυρίου, τοῦτέστι, τοῦ πάθους (ἐν αὐτῷ γὰρ ἐμαρτύρησε τῇ τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητι ὅτι αὐτὸς καὶ τὸν Υἱὸν ἔδωκεν. Αὐτοὶ δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν ἔχθρας οὐκ ἐπαύσαντο, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ἐσταύρωσαν. Καὶ ὅτι αὐτὸς τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῖς πληρῶσαι θέλει, αὐτοὶ δὲ οὐ βούλωνται), τοῦ καιροῖς ἰδίοις, φησὶ, γενομένου, τοῦτέστι, προτετυπωμένοις καὶ προορισθεῖσιν ὑπὸ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Τριάδος. « Εἰς ὃ ἐτέθη ἐγώ. » Εἰς ὃ μαρτύριον καὶ πάθος, ἐγὼ ἐτέθη καὶ ἀφωρίσθη κήρυξ, ἵνα πανταχοῦ καταφανῆ ποιήσω τὸν σταυρὸν. Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλε λέγειν, ἐδιδάσκαλος ἔθνων, ἄπιστον δὲ ἔδοκε εἰ προσελήθησαν οἱ εἰδωολάτρει, προαναφανεῖ : « Ἀληθεῖαν λέγω, οὐ ψεῦδομαι. — Διδάσκαλος ἔθνων. » Ἐπειδὴ ἔνι καὶ παρατρεχόντως κηρύξει, ἐπήγαγε, Διδάσκαλος. Οὐ γὰρ ἐκήρυξα μόνον, ἀλλὰ καὶ παραμένων ἐδιδάσκον. Τοῦτο δὲ τὴν περὶ τὰ ἔθνη, σπουδὴν τοῦ Θεοῦ ἐνεδείκνυται. « Ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ. » Ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐν πίστει, ἵνα μὴ τις νομισθῇ, ὅτι ἀπάτη ἐστίν, ἐπάγει, Ἐν ἀληθείᾳ. Οὐ κηρυσσω

48 Exod. xxxiv, 35 ; II Cor. III, 13.

ἐν συλλογισμοῖς καὶ πλοκαῖς ῥητορικαῖς, ἀλλ' ἐν πίστει. Τοῦτο γὰρ δεικνύει τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν.

et perseveranter docui. Hoc autem ostendit Dei Quoniam dixit : Per fidem. ne quis existimet quod sit error, subjunxit : Per veritatem. Non prædico rationibus ac nexibus rhetoricis. sed per fidem. Nam hoc prædicationis vim ostendit.

• Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίας χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ. Ὡσπύτως καὶ τὰς γυναῖκας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ μετὰ αἰδούς καὶ σωφροσύνης, κοσμεῖν ἐκνύτας, μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὁ πρέπει γυναῖκιν ἐπικηγγελομέναις θεοσέδειν δι' ἔργων ἀγαθῶν.

Πῶς οὖν, ὁ Χριστὸς ἐκόλυε τὸ φανερώς εὐχεσθαι ; « Σὺ γάρ, φησὶν, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου. » Ὁ δὲ ὁ Χριστὸς ἐκόλυε σὸ ἐν παντὶ τόπῳ εὐχεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο εἶπεν, ἐκ περισυτίας ἀνατρον τὸ πρὸς ἐπίδειξιν εὐχεσθαι : ὡσπερ καὶ τὸ, « Μὴ γινώτω ἡ δεξιὰ σου τί ποιεῖ ἡ ἀριστερὰ σου, » οὐ περὶ χειρῶν φησὶν, ἀλλ' ὅπως ἀνενοδόξως καὶ μὴ πρὸς ἐπίδειξιν εὐχόμεν. Οὐ γὰρ ὁ τόπος ἔχει διαφορᾶν, ἀλλὰ πανταχοῦ, τοῦ μὴ ἐπιδοικτιᾶν ἐφροντίσει. Πρὸς ταῦτοις, καὶ τοῦτο ὁ λόγος ὁ Ἀπόστολος : Οὐχ ὡσπερ τοῖς Ἰουδαῖοις οὐκ ἐξῆν ἔξω τοῦ ναοῦ θύειν, οὕτως καὶ ἡμῖν εὐχεσθαι. Ἡμῖν, γάρ, φησὶ, πᾶς τόπος ἐπιτήδειος, μόνον εἰ ὁσίας ἀρωμεν χεῖρας, τουτέστι καθαρὰς καθαρὰς δὲ ἀρπαγῆς, πλεονεξίας, φόνων, διὰ ἐλεημοσύνης καθαιρούμενας. « Χωρὶς ὀργῆς. » Χωρὶς μνησικακίας, χωρὶς τοῦ ἐπικρασεῖσθαι τι. Τοῦτο γὰρ ὄνεως ὀργῆ, τὸ μηδὲ εὐχόμενον σπείσασθαι πρὸς τὸν ἀδελφόν. « Καὶ διαλογισμοῦ, » Ἄρα ἀκούσει μου ὁ Θεός ; Ἄρα μὴ ἰπλῶς καὶ μάτην εὐχομαι ; Πεπεσθαι γὰρ γρηθὶ διὰ εἰσκαύωσται ὁ Θεός, εἰ τὰ αὐτῷ φίλα αἰτούμεν καθαρὸι ὄντες. « Ὡσπύτως καὶ τὰς γυναῖκας. » Τουτέστι, Βούλομαι ὁσίας ἀρεῖν χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ. Πλείον τι ἀπαιτεῖ παρά τῶν γυναικῶν, τὸ ἐπιτάσθαι κοσμίως. Τὸ δὲ, « Ἐν καταστολῇ, » ὁ λόγος, τὸ πάντοθεν κεκαλύφθαι, Κοσμίως φησὶ, μὴ περιέρχου : ὡς τέρψαι τοὺς ὀρώντας. « Μετὰ αἰδούς καὶ εὐλαθείας. » Μὴ τοῖνον μισοῦ τὰς ἐπιτιμώμενας, ἀναίτητον βλαπτούσας καὶ πορνικῶν. « Μὴ ἐν πλέγμασιν. » Μὴ γὰρ εἰς τακτὴν ἐλλήλυθας, φησὶν. Ἥλθες διακρίσει τὰς ἀμωρτίας σου. Οὐκ ἔστι δὲ σχῆμα καὶ πλοκαῖς ἢ πολυτελεῖα, οὔτε τὰς ἀμωρτίας πενθούσας ὁ κόσμος τοῦ περὶ σὲ κόσμου. Εἰ δὲ ταῦτα ἐκόλυσεν ἢ κλύωτον ἐνδείκνυται, πολλῷ μᾶλλον τὰ περιέρχου, εἴτε ἐπιτιμώμεται, ὑπογράφας ὀφθαλμῶν, δικτεθρομμενον βλάστια, κίτακαλιζομένην φωνῆν, ὁμακ ἔργον καὶ περιέρχου, ἀναβολὴν τοῦ γυναικῶσκού πορνικῶν, εὐφόνην περιεργοτέρην, ὑποδύματι ἀπριτιμένη. Ἄπαντα γὰρ ταῦτα διὰ τοῦ εἰπεῖν, « Ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, » ἐξέβλεν. « Ἐπικηγγελομέναις θεοσέδειν. » Ἔστι γὰρ διὰ λόγων μόνων ἐπικηγγελοῦσθαι θεοσέδειν, τοῖς δὲ ἔργοις αὐτῶν ἀρνεῖσθαι. Ἔστι ἐπειδὴ τὰ ἔργα τῶν μέσων ἔστιν, ἐπίγχεον, ἀγαθῶν.

Veritatem dico, non mentior. « Doctor gentium. » Qui contingit etiam prædicare prætercurrendo, subjunxit, Doctor : non solum enim prædicavi, sed studium erga gentes. « Per fidem et veritatem. » Per veritatem, subjunxit : Per veritatem. Non prædico rationibus ac nexibus rhetoricis. sed per fidem. Nam hoc prædicationis vim ostendit.

U, 8-10. Volo igitur viros orare in omni loco, sustollentes pius manus absque ira et disceptatione. Consimiliter et mulieres in amictu decenti cum pudore et castitate ornare scipsas, non tortis crinibus aut auro aut margaritis aut vestitu sumptuoso, sed quod decet mulieres, profitentes pietatem per opera bona.

Quomodo ergo Christus, prohibebat in publico precari ? ait enim : « Tu intra in cubiculum tuum¹⁹. » Neque Christus prohibuit in omni loco orare : sed illud dixit, ex abundant i cautione tollens ad ostentationem precari : quemadmodum et illud ; « Nesciat sinistra tua quid agat dextera tua¹⁹. » non de manibus loquitur, sed ne ad inanem gloriam et ostentationem bona operemur. Non enim locus discrimen habet, sed ubique curam habuit ut abesset ostentatio. Ad hec etiam hoc significat Apostolus : quod non, sicut Judæ s non licebat extra templum sacrificia offerre, ita neque nobis orare. Nobis siquidem quivis locus aptus est, modo pius attollamus manus, id est puras : puras, inquam, a rapina. avaritia et cadibus, per e elemosynam purificatas. « Absque ira. » Absque memoria injuriarum, ne quemquam exsecrentur. Nam illa vere ira est, ne, eum qui tem qui precatur, parcere fratri. « Et disceptatione. » Intra semetipsos, Putasne audiet me Deus ? putasne temere et vane precor ? Persuasum enim esse oportet quod audiet Deus, si nos puri petamus quæ illi amica sunt. « Consimiliter et mulieres. » Puta volo ut pius attollant manus absque ira et disceptatione. Sed amplius quiddam a mulieribus requirit, ut decenter ornentur, sive modeste. Quod autem ait : « In amictu, » significat undique contactus esse debere. Nam καταστολήν vocat habitum longiorem circumquaque tegentem. Decenter inquit, non curiose ut intuentes delectent. Cum pudore et castitate. Ne ergo imiteris eas quæ venereo amore ditiguntur, quæ impudice et meretricum more intuentur. « Non in tortis crinibus. » Non enim in theatrum inquit, venisti, sed ut peccata tua deseres : non est autem pretiosissus supplex habitus, neque lugentis peccata est ornamentis in e arrogantia. Quod si hæc prohibuit quæ divitias tantum ostendunt : multo magis curiosa ac perversa, veluti sunt infectiones genarum, picturæ oculorum præfractus incessus, vox diffracta, oculus flexibilis ac curiosus, meretricius tuniculæ amictus ; 222 zona curiosior, calcei distracti sive discissi. Nam hæc omnia rejicit in eo quod dixit : « In amictu decenti. » — « Profitentes pietatem « Contingit enim solis verbis profiteri pietatem. operibus vero illam negare. Deinde quia opera res quædam

¹⁹ Matth. vi, 6. ¹⁹ ibid. 3.

CAPUT V.

A

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

De præceptoribus quod viros esse oporteat, et non mulieres, propter naturam et affectum qui ex errore suboritur.

II. 11-15. *Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Cæterum mulieri docere non permitto, neque autoritatem usurpare in virum, sed esse in silentio. Adam enim prior formatus est, deinde Eva: et Adam non fuit seductus, sed mulier seducta, facta est transgressioni obnoxia. Salva tamen fiet per liberorum generationem, si manserint in fide ac dilectione et sanctificatione cum castitate. Certus sermo.*

Non solum expetit honestas esse mulieres, sed et taciturnas ac subjectas. Siquidem per silentium significat subjectionem. « Cæterum mulieri docere non permitto » Omnem loquacitatis occasionem a muliere abstulit. Quoniam enim tacere eas præcepit, ne rationabili docendi prætextu loquantur, Non doceant, inquit, non solum humana, sed neque spiritualia. Vetat autem eas in Ecclesia sive publica concione docere : neque enim modis omnibus docere eis interdixit. Siquidem permittit interim illis ut liberos suos doceant, quod in progressu dicit. « Neque autoritatem usurpare in virum. » Ipsum namque docere est autoritatem adversus virum usurpare. « Adam enim prior formatus est. » Quoniam ergo prior formatus est, ne usurpet autoritatem in virum, sed subjecta sit. « Adam non fuit seductus » ❀❀❀ Si ad deceptionem conferas quia mulier seducta fuit : imo neque seductio fuit, error ipsius Adam. Plurimum enim discriminis est a serpente seduci et a muliere accipere arboris fructum et edere. Unde neque in responsione asserit se fuisse seductum, sed « Mulier quam dedisti mihi in auxilium, dedit mihi et comedi »²⁰; tacite innuens quod neque audita consorte lapsus fuerat. « Non fuit seductus. » Adverte quod subaudiatur Prior, quod præcessit.

Alio quoque modo. Quomodo non fuit Adam seductus? Quia neque Scriptura hoc dicit, sed mulier quidem ait: « Serpens decepit me. » Adam veronon dicit; » Mulier decepit me; sed, « Dedit mihi: Neque enim æqualia sunt persuasum esse a congenita ac consorte, et persuasum esse a fera, serva ac sub-
D
jecta. Illud itaque fuit deceptionis. Sed neque Adam vidit lignum quod pulchrum esse ad edendum, sed mulier. « Mulier autem seducta. » Idque in hoc profert ne mulier doceat. Semel namque docuit mulier, inquit, et cuncta evertit, virumque inobedientiæ fecit obnoxium: auctor enim ipsi fuit et consuluit ut ederet. Ideo non dicit: Eva seducta; sed Mulier seducta, naturam quæ facile decipiatur significans. « Facta est transgressioni obnoxia. » Non sola Eva facta est transgressioni obnoxia, sed et universum mulierum sodalium Quæmodum enim in Adam omnes morimur, ita in Eva uni-

« Περὶ διδασκάλων, ὅτι ἄνδρος χρὴ, καὶ οὐ γυναικὸς εἶναι, διὰ τὴν φύσιν καὶ τὸ πάθος τὸ ἐξ ἀπάτης. »

« Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαθησθήτω, ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ ἀνθενεῖν ἄνδρος, ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἄδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὐὰ, καὶ Ἄδὰμ οὐκ ἠπατήθη. Ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε. Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀγάπῃ, καὶ ἀγίασμῳ μετὰ σωφροσύνης. Πιστὸς ὁ λόγος. »

Οὐ μόνον κοσμικὰς ἀπαιτεῖ τὰς γυναῖκας εἶναι, ἀλλὰ καὶ σιγηρὰς καὶ ὑποταγμένας. Διὰ γὰρ τῆς σιγῆς, τὴν ὑποναγὴν σημαίνουσι. « Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω. » Πᾶσαν ἀφορμὴν λαλίας ἀνεῖλε τῇ γυναικί. Ἐπειδὴ γὰρ σιγῶν αὐταῖς παρήγγειλεν. Ἦνα μὴ προφάσει εὐλόγῳ τοῦ διδάσκειν λαλοῦσιν, Μηδὲ διδασκώσων, φησί, μὴ μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶν. Τὸ δὲ μὴ διδάσκειν ἀπηγόρευσεν ἐν ἐκκλησίᾳ. Οὐ γὰρ παντάπασιν αὐταῖς τὴν διδασκίαν ἀνέιλε· τῶς γὰρ αὐταῖς ἐπιτρέπει διδάσκειν αὐτὰς τὰ τέκνα, ὅπερ προῖων φησιν. « Οὐδὲ ἀθενεῖν ἄνδρος. » Αὐτὸ γὰρ τὸ διδάσκειν, καταθενεῖν ἐστὶν ἄνδρος. « Ἄδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη. » Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἄδὰμ πρῶτος ἐπλάσθη, μὴ ἀθενεῖται τοῦ ἀνδρός ἡ γυνὴ, ἀλλ' ὑποταχθήτω. « Ἄδὰμ οὐκ ἠπατήθη. » Ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῆς ἀπάτης ἦν ἡ γυνὴ ἠπατήθη, οὐδὲ ἀπάτη ἐστὶν ἡ τοῦ Ἄδὰμ. Πολὺ γὰρ τὸ μέσον παρὰ τοῦ ὄφρατος ἀπατηθῆναι, καὶ παρὰ τῆς γυναικὸς δεξασθαι τοῦ ξύλου καὶ φαγεῖν. Ὅθεν ἀπολογούμενος, οὐδὲ ἠπατηθῆναι φησιν, ἀλλ' ὅτι « Ἡ γυνὴ ἦν ἔδωκάς μοι βοήθην, ἔδωκέ μοι καὶ ἔφαγον. » ἠρέμας δεικνύς, ὡς οὐδὲ ἐσφαλῆ τῆς βοήθου ἀκούσας. « Οὐκ ἠπατήθη. » Πρόσχετος, συνοπακούεται, Πρῶτος.

« Καὶ ἄλλως. » Πῶς οὐκ ἠπατήθη ὁ Ἄδὰμ; Ὅτι οὐδὲ ἡ Γραφὴ τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἡ μὲν γυνὴ φησιν ὅτι « Ὁ ὄφρις ἠπατήσέ με. » Ὁ δὲ Ἄδὰμ, οὐ λέγει, ὅτι « Ἡ γυνὴ ἠπατήσέ με, ἀλλ' ὅτι « Ἐδωκέ μοι. » Οὐκ ἔστι δὲ ἴσον τὸ πεισθῆναι ὑμोगενεῖ καὶ βοηθῶ, καὶ τὸ πεισθῆναι θηρίῳ δούλῳ καὶ ὑποταγμένῳ. Ὡστε ἔκεῖνο ἀπάτης. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ Ἄδὰμ εἶδε τὸ ξύλον ὅτι καλὸν εἰς βρώσιν, ἀλλ' ἡ γυνὴ. « Ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα. » Τοῦτο ὡς πρὸς τὸ μὴ διδάσκειν γυναῖκα. Ἀποξ γὰρ, φησιν, εἰδίδασκεν ἡ γυνὴ, καὶ πάντες ἀνέτρεψε, καὶ τῇ παρακοῇ ὑπεύθυνον ἐποίησε τὸν ἄνδρα· αὕτη γὰρ εἰσηγήσατο αὐτῷ τὸ φαγεῖν. Δὲ οὐκ εἶπεν· Ἡ Εὐὰ ἀπατηθεῖσα, ἀλλ', « Ἡ γυνὴ, τῆς εὐεξπατήθητον φύσιν ὄντων. « Ἐν παραβάσει γέγονε. » Ἐν παραβάσει γέγονε οὐχ ἡ Εὐὰ μόνον, ἀλλ' ὅλη ἡ γυναικῶν σύστασις. Ὡς περ γὰρ ἐν τῇ Ἄδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, οὕτως ἐν τῇ Εὐὰ πᾶσαι παρέβησαν. « Σωθήσεται δὲ. » Ἄρξας ὅτι οὐ

20 Gen. III, 12.

περὶ τῆς Εὐας ἦν μόντις ὁ λόγος· ἀλλὰ περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν γυναικῶν συστήματος; « Σωθήσεται γὰρ, φησί, διὰ τῆς τεκνογονίας, » οὐχ ἡ Εὐα μόνον, ἀλλὰ πᾶσα γυνή. « Τεκνογονία » δὲ φησι, τὸ μὴ μόνον τεκεῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θεὸν ἀναγαγεῖν. Τί οὖν εἶποι τις, αἱ παρθένοι καὶ στείρει, καὶ ἄπαιδες καὶ γῆραι ἀπολώλασιν; Ἀπαγε! οὐ γὰρ τοῦτο φησιν, ὅτι ἐξ οικείας ἀρετῆς οὐ σωθήσονται· ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ τεκνογονία ἔσται αὐταῖς πρόφασις σωτηρίας, ἐκεῖνον ὠμολογημένον, τοῦ ἐξ οικείας ἀρετῆς σώζεσθαι. « Ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει. » Ἐὰν, φησί, σεφανίτας Ἰησοῦ θρέψῃ, καὶ ἐμμείνωσι τῇ ἀρετῇ. Τί οὖν εἰ ἐπι κακῇ ἦ, ἀναθρέψει δὲ καλῶς; Ἀδύνατον μὲν τὴν κακὴν ἀναγαγεῖν καλῶς· πλὴν εἰ γένηται, μισθὸν ἔξει. Τί δὲ εἰ γαλή οὖσα κακῆς ἀνάξει; Ἀπόστολος τῆς κακείας τῶν παιδῶν. Καὶ μάρτυς Ἡλεὶ ὁ ἱερεὺς. « Πιστὸς ὁ λόγος. » Ὅτι οὐθήσονται, φησίν, ἡ κτίρις, συναπολαύειν τῆς ἀρετῆς τῶν παιδῶν.

ΚΕΦΑΛ ᾚ.

« Περὶ ἀρετῆς ἐπισκόπων. »

« Εἰ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον, ἀνεπιληπτον εἶναι, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, νηφάλιον, σώφρονα, κόσμον, φιλόζενον, διδακτικόν· μὴ πάρονον, μὴ πλῆκτον, μὴ αἰσχροκεροῦν, ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἀπαρον, ἀπλάγγυρον, τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος. »

Πρὸς Τιμόθεον γράφων, δεῖκνυσι καθολικῶς ὅποιον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον. « Καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. » Οὐκ ἐγκλῶ, φησί, Καλοῦ ἔργου τοῦτέστι, λειτουργίας καὶ προστασίας, ἐπιθυμεῖ, εἴ γε διὰ τῶν τῶν πολλῶν ὀδηγίαν, καὶ οὐ διὰ δόξαν ἐπιθυμεῖ. Ἐπίσκοπος γὰρ εἴρηται, διὰ τὸ ἐπισκοπεῖν ἅπαντας. Ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς ἐπεθόμισεν, ἀλλ' οὐ διὰ δόξαν, ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρον τοῖς πολλοῖς. « Ἀνεπιληπτον εἶναι. » Ἴνα μηδὲν ἐαυτῷ κακὸν σύνιοιεν. Εἰ γὰρ εἰνοῦσε, κακῶς ποιεῖ ἐπιθυμῶν ἐπίσκοπῆς, ἧς διὰ τῶν ἔργων ἐαυτὸν ἡλλοτριώσεν. « Μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. » Οὐ τοῦτο νομοθετεῖ, ὅτι ἀπὸ γυναικὸς εἶναι δεῖ πέντως τὸν ἐπίσκοπον, ἀλλ' εἰ γίνεται, φησίν, ἀπὸ κοσμικῶν, μὴ εἴη δευτερόγαμος. Ἡ δὲ μίαν ἰδέτω πρὸς μίαν γυναῖκα τὴν νομικὴν· πλὴν, ἵνα πρὸς ἐπίσκοπὸν κληθεῖς, ἐκεῖνο πληροῖ. « Ἴνα οἱ ἔχοντες, φησί, γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσι. » Καὶ, « Θίλω πάντας εἶναι ὡς καγῶ, » φησὶν ὁ Παῦλος. Ἐἶ, « Ὁ γαμήσας, μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου. » Πῶς οὖν ὀκτιον φρονεῖσιν κοσμικῶν πραγμάτων τὸν ἐπίσκοπον; Τινὲς δὲ περὶ Ἐκκλησίας τοῦτο φασι ἐπὶν εἰρηκέναι, ἵνα μὴ μεταβῇ ἀπὸ ἄλλης εἰς ἄλλην· μακρὰ γὰρ τὸ πρᾶγμα. « Νηφάλιον. » Ἀγρυπνον, ἠφροτικόν, ζῶντα τῷ πνεύματι. « Διδακτικόν. » Τὴν γὰρ παρροσίην, καὶ τὴν κοσμιότητα, καὶ τὴν φιλοζενίαν κατὰ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν χρὴ. Προσθήκην οὖν τὸ διδασκαλοῦ ἰδίον, διδακτικὸν εἰπὼν·

versæ prævaricatæ sunt. « Salva tamen fiet. » Videtur quod non de sola Eva ipsi sermo erat, sed de communi mulierum generationem, non sola Eva, sed et quævis mulier. Vocat autem τεκνογονίαν non solum parere, verum etiam ad Deum introducere. Quid igitur? dicit aliquis, an pereunt virgines et steriles, quæque liberis carent ac viduæ? Minime! neque enim hoc dicit; quo sua virtute salvæ non fiant; sed, quod etiam liberorum generatio erit occasio salutis, cum hoc in confesso sit quod ex propria virtute salvæ fiant. « Si manserint in fide. » Si Christo athletas educaverint, et virtute manserint. Quid ergo si ipsa mala fuerit, et bene educaverit? Fieri certe nequit ut quæ mala est bene instruat; si tamen ita fiat, mercedem habebit. Quid autem si cum bona fuerit, male educet? Malitia fruatur filiorum. Testis est Eli sacerdos²¹. « Certus sermo. » nempe quod poterunt patres ac matres frui virtute filiorum.

CAPUT VI.

224 De virtute episcoporum.

I, 1-4. Si quis episcopi munus appetit, honestum opus desiderat. Oportet igitur episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum, vigilantem, sobrium, modestum, hospitalem, aptum ad docendum, non vinolentum, non percussorem, non turpiter lucri avidum, sed æquum, alienum a pugnis, alienum avaritia: qui suæ domus bene præsit. qui liberus habeat in subjectione cum omni reverentia.

Ad Timotheum in subjectione, ostendit in genere qualem oporteat esse episcopum « Honestum opus desiderat. » Non reprehendo, inquit. Honestum opus, nempe muneris ac præsidii desiderat, modo plurimum juvenorum gratia et non propter gloriam desideret. Episcopus enim sive speculator dictus est, quod universos speculetur et observet. Quoniam et Moyses cupivit, at non propter gloriam, sed propter utilitatem multis ferendam. « Irreprehensibilem esse. Ut nullius mali sit sibi conscius; si enim sibi sit conscius, male facit cupiendo episcopi munus, a quo per opera seipsum fecit alienum. » Unius uxoris maritum. « Non statuit ut ab uxore pendeat episcopus, aut uxorem necessario habeat; sed si fiat, inquit, e mundanis, non sit saltem bigamus. Aut quoad commistionem unicam noverit legitimum uxorem, ita tamen ut vocatus ad episcopi munus illud compleat: « Ut qui habent uxores sint tanquam non habeant; » et: « Volo omnes esse sicut et ego, » inquit Paulus²². « Qui uxorem duxit, curat quæ mundi sunt²³. » Quomodo ergo æquum est ut mundana negotia curet episcopus? Quidam autem de Ecclesia aiunt hoc eum dixisse, ne ab una migret ad aliam, id enim adulterium est. « Vigilantem. » In omnem, cuncta perspicentem, spiritu ferventem. « Aptum ad docendum. » Sobrietatem namque, modestiam

²¹ I Reg. II-IV. ²² I Cor. VII, 7. ²³ ibid. 33.

et hospitalitatem etiam ergo eos habere oportet. A quibus præest. Addidit ergo quod magistri proprium est, dicens. Aptum ad docendum. 225 « Non vinolentum. » Vinolentum sive πάροινον non dicit ebriosum : id enim nimis crassum esset, sed contumeliosum et præfactum. Rursum percussorem non eum dicit qui manibus cædit, sed qui fratrum percutit conscientiam. Qui suæ domui bene præsit. Nam qui unicæ domui præesse non novit, aut qui duos vel tres natura filios recte gubernare convenienter præesse poterit ? Oportet enim ipsum

III, 5-7. *Quod si quis propriæ domui præesse non novit, quomodo Ecclesiam Dei curabit ? Non neophytum, ne inflatus in condemnationem incidat diaboli. Oportet autem illum et bonam habere testimonium extraneis, ne in probrum incidat et in laqueum diaboli.*

Quam ob causam episcopis hæc crassa præcepit, ne vinolentus sit, ne percussor, sed æquus, aliaque hujusmodi : cum discipulis præcipiat : « Mortificate membra vestra terrestria 24. Et : « Sunt nonnulli qui Christi carnem crucifixerunt 25. » Ipse quoque Christus crucem tollere, et se e qui omnibus præcepit 26. Cur enim non potius angelos eos esse præcepit, veluti ad sæcularium proportionem ? Et dicimus quia suprema virtus paucorum est : multos vero episcopos esse oportebat, ad singulas ecclesias singulos. Ne ergo rarum ad impossibile redderet munus episcoporum qui necessarii erant mediocrem jubet virtutem, rem ipsam reddens accessu facilem « Quomodo Ecclesiam Dei. » Ubi majora pluraque sunt negotia « Non neophytum. » Quod ait νεόφυτον, non significat juvenem, sed recentem in fide instructum. Nam et Timotheus ipse ætate junior erat, cui dicit in sequentibus : « Nemo juventutem tuam despiciat. » Quem enim adhuc discipulum esse oporteret. si quis faciat præceptionem, inflatur et extolitur. « In condemnationem incidat diaboli. » In eandem cum diabolo condemnationem, in quam ille ex arrogantia incidit. « Ab extraneis. » Extraneos dicit Græcos. Vide quantum adhibeat diligentiam. Quid autem si malus sit, bonum tamen habeat testimonium ? Id fieri non potest. Amabile est enim ut qui probatissimus est, testimonium ab ipsis quoque ferat inimicis. 226 Attamen hoc inter cætera expetit bona Hoc enim, designat conjunctio, Et : Quid autem, si cum bonus sit, circa vitam reprehendatur ? Illud quidem difficile est : verum si talis sit, ne fiat episcopus. Quod si ab extraneis, multo magis a fratribus bonum debet habere testimonium. « Ne in probrum incidat. » Qui malus fuerit, probrum ac contumeliam sustinebit. « Et in laqueum diaboli. » Nam si in aliquo malus fuerit, alium facile sibi addit laqueum. Nam si ex hoc quod proba patitur et injuria, ad peccata deflectit, in aliam incidit affectionem iræ et memoriæ injuriarum : memo enim probrum ferre potest sic ut nulla tangatur ira.

III, 8-10. *Diaconos itidem compositos, non bilin-*

« Μὴ πάροιναν. » « Πάροινον, » οὐ τὸν μέθυσον λέγει (πολὺ γὰρ ἦν τοῦτο παχὺ), ἀλλὰ τὸν ὑβριστὴν καὶ αὐθάδη. Πλήκτην πάλιν, οὐ τὸν ταπεινὸν χερσὶ παίοντα, ἀλλὰ τὸν τὴν συνείδησιν πλήττοντα τῶν ἀδελφῶν. « Τοῦ ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον. » Ὁ γὰρ ἐνὸς οἴκου προσθῆναι μὴ εἰδώς, ἢ τοὺς φύσει υἱοὺς δύο ἢ τρεῖς μὴ ἰσχύσας οἰκογομηῆσαι καλῶς, πῶς Ἐκκλησίας καὶ λαοῦ τοσούτου προστατῆ δεόντως ; Δεῖ γὰρ αὐτὸν οἴκοθεν ἔχοντα φέρειν τὰ παραδείγματα. non potuit, quomodo Ecclesiam tantoque populo afferre domestica quæ habet exempla.

« Εἰ δὲ τις τοῦ ἰδίου οἴκου προσθῆναι οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται ; Μὴ νεόφυτον, ἵνα μὴ τυφωθείς εἰς χρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου. Δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἠπὸ τῶν ἑξωθεν, ἵνα μὴ εἰς οὐνειδισμόν ἐμπέση καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. »

Τί δὴ ποτε τοῖς ἐπισκόποις τὰ παχέα ταῦτα ἐπέταξε, Μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, ἀλλ' ἐπιεικῆ καὶ τὰ ὅμοια, ὁ τοῖς μαθηταῖς ἐπιτάσσων, « Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς » καὶ, « Εἰσὶ τινες οἱ τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα ἐσταύρωσαν ; » καὶ ὁ Χριστὸς δὲ αἶρειν τὸν σταυρὸν καὶ ἀκολουθεῖν πᾶσιν ἐπέταξε. Διὰ τί γὰρ μὴ ἀγγέλους αὐτοὺς εἶναι ἐπέταξεν, ὡς πρὸς τὴν τῶν λαϊκῶν ἀναλογίαν ; Καὶ φαμέν, ὅτι ἡ ὑπέρτατος ἀρετὴ, ολίγων ἐστίν. Ἐπισκόπων δὲ πολλῶν ἦν χρεια καθ' ἐκάστην ἐκκλησίαν εἶναι ὀφειλόντων. Ἴνα οὖν μὴ σπάνιον ἢ ἀδύνατον ποιῆσθαι τὸ τῶν ἐπισκόπων, χρειωδῶν ὄντων, τὴν μέσσην ἐπιτάσσει ἀρετὴν, εὐπρόσπιτον ποιῶν τὸ πρᾶγμα. « Πῶς Ἐκκλησίαν Θεοῦ ; » Ὅπου καὶ μείζω, φησὶ, καὶ πλείω τὰ πράγματα. « Μὴ νεόφυτον. » Οὐ τὸν νεώτερον λέγει, ἀλλὰ τὸν νεοκατήχητον. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς νεώτερος ἦν ὁ Τιμόθεος. « Μήδεις γὰρ σου τῆς νεότητος καταφρονεῖται, » προτίων φησὶ. Τὸν γὰρ ἔτι μαθητὴν εἶναι ὀφείλοντα εἶ τις διδάσκαλον ποιῆσαι, φασάται καὶ ἐπαίρειται. « Εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου. » Εἰς τὴν αὐτὴν, φησὶ, τῆ διαβολῆς καταδόχην, εἰς ἣν ἐξ ἀπονοίας ἐπεσεν ἐκεῖνος. « Ἀπὸ τῶν ἑξωθεν. » Ἐξωθεν, τῶν Ἑλλήνων φησὶν. Ὅρα τὴν ἀκριβείαν. Τί οὖν εἰ κακὸς ἐστίν, ἔχει δὲ μαρτυρίαν καλὴν ; Τοῦτο ἀδύνατον. Ἀγαπητὸν γὰρ τὸν ὀρθότατον μαρτυρεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἑχθρῶν. Πλὴν τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ἀπαιτεῖ καλῶν ὁ γὰρ, καὶ συνδεσμός ὀηλοι. Τί δὲ εἰ καλὸς ὢν λαιδορεῖται περὶ τὸν βίον ; Δυσχερὲς μὲν, πλὴν ὁ τοιοῦτος μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος. Εἰ δὲ ἀπὸ τῶν ἑξωθεν, πολλῶν μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν. « Ἴνα μὴ εἰς οὐνειδισμόν ἐμπέση. » Μᾶλλον κακὸς ὢν οὐνειδίξεσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι. « Καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου. » Εἰ γὰρ ἦ, φησὶ, κατὰ τι κακὸς, καὶ ἄλλην αὐτῷ εὐχερῶς τίθησι παγίδα. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ οὐνειδίξεσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι εἰς ἀμαρτίας ἐκτρέπεται, ἐμπίπτει εἰς ἕτερον πᾶθος τῆς ὀργῆς καὶ τῆς μνησικακίας ὁ οὐδεὶς γὰρ ἀοργητὴ φέρειν οὐνειδισμόν δύναται.

« Διακόνους ὡσαύτως σεμνοὺς, μὴ διλόγους,

21 Coloss. iii. 5 23 Galat. v, 24 26 Matth. xvi, 14.

μή οἶνῳ πολλῷ προσέχοντας, μή αἰσχροκερδεῖς, ἔχον- A
τες τὸ μυστήριον τῆς πίστεως ἐν καθαρῇ συνειδήσει. Καὶ
οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον, εἴτε διακονήσωσαν,
ἀπώλητοι ὄντες. »

Τί δήποτε τοὺς πρεσβυτέρους παρέλιπεν ; Ὅτι
ἀνέμειν αὐτοὺς τοῖς ἐπισκόποις Ἄ γὰρ περὶ ἐπι-
σκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ περὶ πρεσβυτέρων ἀρμυζει.
Ὁμοίως γὰρ καὶ αὐτοὶ ἱερεῖς τε εἰσι καὶ διδασκαλίαν
εἰσι πεπιστευμένοι. « Μὴ διλόγους. » Ὅσον, ὑπόλους
καὶ ὀλερούς. « Μὴ οἶνῳ πολλῷ. » Οὐκ εἶπε Ἐπι-
σκῶπος (τοῦτο γὰρ πολὺ παχὺ ἦν), ἀλλὰ, Μὴ πότας.
ἔν γάρ, φησί, μὴ μεθύσκονται, χανουοῦσι μέντοι
τῆς καρδίας τὸν τόνον. Ἐν καθαρῇ συνειδήσει. »
Πίστην ἀπαιτεῖ καὶ βίον. « Καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέ-
σθωσαν. » Ὡσπερ, φησὶν, οἱ ἐπίσκοποι, ἵνα μὴ ὡς
κόρυτοι.

« Γυναῖκας ὡσαύτως σεμνάς, μὴ διαδόλους, νη- B
ραλίας, πιστάς ἐν πάσι. Διάκονοι ἕστωσαν
μᾶς γυναικὸς ἀνδρες, τέκνων καλῶς προϊστά-
μενα, καὶ τῶν ἰδίων οἰκῶν. Οἱ γὰρ καλῶς
ἀπειθήσαντες, βαθμὸν αὐτοὺς καλὸν περιποιούνηται,
καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν Χριστῷ
Ἰησοῦ. Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἔλθεῖν πρὸς
σὲ εὐχόμενος. ἔάν δὲ βραδύνῃ, ἵνα εἰδῆς, πῶς δεῖ
ἡ οἰκῆ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν Ἐκ-
κλήσια Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς
ἀληθείας.

Γυναῖκας, ὡς τὰς οἰασθήποτε λέγει, ἀλλὰ τὰς δια-
κόνους. Τί γὰρ ἐβούλετο μεταξὺ τῶν ἐν τῇ κλήρῳ,
τῶν ὀλιγόποτε γυναικῶν ἐπιμνησθῆναι ; « Μὴ διαδό- C
λους. » Ὁ εἶπεν ἄνω, διλόγους. « Νηφαλίους. » Ἐυ-
στάτητον γὰρ τὸ τῶν γυναικῶν γένος. Δεῖ οὖν νήφειν
καὶ ἀγρυπνεῖν. Ὅσῳ γὰρ εὐχέριωτοι ταῖς ἀπάταις
εἰσι, τοσοῦτον νήφειως χρήζουσι. « Πιστάς ἐν πάσι. »
Ἐν πίστει καὶ βίῳ. « Μᾶς γυναικὸς ἄνδρες. » Ὅρῳς
πῶς τὰ αὐτὰ καὶ παρὰ διακόνων ἀπαιτεῖ, ἢ παρὰ
ἐπισκόπων ; Ταῦτα δὲ καὶ περὶ διακονισσῶν δεῖ
λέγεσθαι. « Τέκνων καλῶς προϊστάμενοι. » Παντα-
χῶ τοῦτο τῆσι, βουλόμενος οἰκοθεῖν αὐτοὺς φέ-
ρειν τὸν ἐλεγχον. « Οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες. »
Οἱ ἐν τοῖς κάτω πεῖραν αὐτῶν δεδοκότες χρη-
στῆς, ταχέως εἰς προκοπὴν καὶ παρρησίαν ἐλευ-
σονται τὴν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. « Καὶ πολλὴν παρ-
ρησίαν. » Τίς δὲ σχολίη παρρησίαν ἐν τῇ τοῦ Χρι-
στοῦ πίστει, εἰ μὴ ὁ μετὰ τῆς πίστεως καὶ ὀρθῶς
βίος ; « Ταῦτά σοι γράφω. » ἵνα μὴ τὸ περὶ τού-
των διατάσσεται, εἰς ἄθυμῳ ἐμβάλη τὸν Τιμόθεον
τὸν μακρὰ τὸν Πικύλον παραγενέσθαι, ὅρα τί φησὶν.
« Ἐάν δὲ βραδύνῃ. » Ἐπειδὴ Πνεῦματι ἤγεται, καὶ
ὡς ἠπίστατο πῶς κελεύεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος
ἐπιθεῖν, διὰ τοῦτο αἰεὶ ἀμφιβάλει. « Ἦτις ἐστὶν
Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος. » Ὅστις οἶκος, Ἐκκλησία
ἰστί Θεοῦ ζῶντος ὄχι ὡς ὁ Ἰουδαϊκὸς ναὸς, ἀλλὰ
στύλος ἰστί καὶ ἑδραίωμα, τούτεστι, βεβαίωσις τῆς
ἀληθείας. Ὁ γὰρ ναὸς, φησὶ, τῶν τύπων τῆς ἀλη-
θείας ἦν ἑδραίωμα. Καλῶς δὲ τὸ, « Θεοῦ ζῶντος. » Μὴ
τῆ, φησὶ, πρόσχημα ὅτι ἐξ ἀνθρώπων πληροῦται.
Θεῷ διαφέρει, καὶ αὐτῷ ἀνέκειται, καὶ αὐτὸν ἐνοί-
κων ἔχει.

*gnes, non multo vino deditos, non turpiter Incri-
avidos ; tenentes mysterium fidei cum pura con-
scientia. Atque hi probentur prius, deinde mi-
nistrent, sic ut nemo possit illos criminari.*

Quam ob causam presbyteros prætermisit? Quia
episcopis ipsos perniscuit. Nam quædixit de epi-
scopis, hæc etiam aptat presbyteris : siquidem et
ipsi similiter sunt sacerdotes, et docendi munus
sibi concreditum habent. « Non bilingues. » Hoc
est, non dolosiosiac fraudulentos. « Non multo vino
deditos. » Non dixit : Non ebriosos, (Nam in admo-
dum crassum esset), sed. Non bibitores. Quanquam
enim non inebriantur inquit, tamen emolliuntur a
cordis robore. « Cum pura conscientia. » Fidem re-
quirit et vitam. « Atque hi probentur, » Quemadmo-
dum et episcopi, ut non sint neophyti sive novitii

III, 11-13. *Mulieres similiter modestas, non ca-
lumniosas, vigilantes, fidas in omnibus. Diaconi
sint unius uxoris mariti, qui liberis recte præsent et
propriis familiis. Nam qui bene ministraverint et
proprium sibi bonum acquirunt, et multam libertatem
in fide quæ est in Christo Jesu. Hæc tibi scribo,
sperans fore ut veniam ad te cito ; quod si tardius
venero, ut noris puomodo oporteat in domo Dei
versari, quæ est Ecclesia Dei viventis, columna
et stabilimentum veritatis.*

227 *Mulieres dicit non quaslibet, sed quæ mi-
nistrant. Nam quid sibi vellet, si inter ea quæ cleri
sunt, mentionem faceret, de quibusvis mulieribus ?*
« Non calumniosas. » Quod superius dixit : Bilingues.
« Vigilantes. » Nam facile decipitur mulie-
rumgenus. Oportet ergo diligentes esse ac vigilare.
Quanto enim facilius deceptionibus capiuntur,
tanto majori egent vigilantia. « Fidas in omnibus. »
In fide et vita. « Unius uxoris mariti. » Vides quo
pacto eadem a diaconis expetat, quæ ab episco-
pis ? Hæc autem etiam accipi oportet de mulieribus
quæ ministrant. « Qui liberis bene præsent. »
Ubique hoc ponit, volens eos domesticam afferre
probationem. « Nam qui bene ministraverint. » Qui
in inferioribus sui bonum dederint experimentum,
facile ad promotionem venient et libertatem quæ
est in Christo. « Et multam libertatem. » Quis au-
tem posset habere libertatem in fide Christi, nisi
cum fide rectaque vita ? « Hæc tibi scribo. » Ne
propterea quod hæc scriberet, spem abjiceret Ti-
motheus de propinquo Pauli adventu, vide quid
dicat : « Quod si tardius venero. » Quoniam Spiritu
ducebatur, neque noverat quo juberetur a Spiritu
ut abiret, ideo semper hæsit. « Quæ est ecclesia
Dei viventis. » Quæ domus, est Ecclesia Dei viven-
tis : non sicut Judaicum templum, sed columna
est et stabilimentum, hoc est, firmamentum verita-
tis. Templum enim, inquit, typicum erat veritatis
stabilimentum, et bene, ait, « Dei viventis. » Neque
enim adventas, inquit, quod hominibus repleatur :
nam per Deum excellit, et ipsi exstruitur, ipsumque
habet inhabitatorem.

CAPUT VII.

De divina incarnatione.

III, 16. *Et citra controversiam magnum est pietatis mysterium. Deus manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu, visus est angelis, prædicatus est gentibus, fides illi habitu est in mundo, assumptus est in gloria.*

228 « Citra controversiam. » Nemo enim de hoc ambigit. Et magnum est, et mysterium est, et pietatis mysterium est fides quæ in nobis est, nec ullam habet hæsitationem. Videsne gradus? « Deus manifestatus est in carne, » et cæt. Deinde dicit mysterium. Ille enim qui in carne hominibus manifestatus est, hic non ab humanis oculis justus judicatus est, sed oculis Spiritus, qui scrutantur etiam profunda Dei 27. Dicit autem: Justificatus est, propter carnem. Quatenus enim Deus est, non justificatur, sed justificat. Hoc et propheta dicebat: « Qui peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus 28. » Divus Cyrillus duodecimo capite *Scholorum* ait: *Qui manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu*: nullo enim modo nostris infirmitatibus fuit obnoxius. Visus est ab angelis. « Siquidem non ignoraverunt generationem ipsius secundum carnem. — « Justificatus est in spiritu. » Et qua justificatione justificatus est is qui est ipsa justitia et redemptio, Sol justitiæ juxta Malachiam 29? quod significat sincerissimam ac purissimam justitiam. Complementum videlicet legalium justificationum, de quibus Joanni dicebat: « Sine modo, sic enim decet nos complere omnem justitiam 30. » Quoniam enim de baptis-
 matis præceperat lex, venit ad Jordanem ut hanc compleret: quemadmodum videlicet circumcissionem et oblationes de primogenitis. Quid autem sibi vult quod ait: « In spiritu? » Spiritu servitutis constrictus erat Israel per punientem legem, non enim habuit spiritum adoptionis, nam hic Christianis datus est, quemadmodum dicit Paulus: « Quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater omnium nostrum 31. » Dicit ergo: Quamquam legales complevit justificationes, attamen non spiritu servitutis, (Quomodo enim id faceret qui alios quoque liberos reddit?) sed Spiritu sancto, qui est spiritus adoptionis, quem accepit juxta humanitatem, nobis donum hoc concilians legitimus Filius et ejusdem substantiæ cum Spiritu, et non sibi ipsi. Quemadmodum videlicet etiam precabatur, nostras preces reddens acceptabiles: et templum vocabat suum corpus 32, qui hec agebat ut nos templa Dei efficeremur. Etenim qui juxta Evangelium justus sunt, vere spirituales sunt, 229 longe iis præ-

Alio modo. « Justificatus est in spiritu. » Hoc est, spiritualiter et non juxta legem. Siquidem etiam cum legalia complebat præcepta, non juxta legem ea complebat, sed spiritualiter. Aut quia licet carnalibus et gravibus corde non videbatur

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Περὶ θείας σαρκώσεως. »

« Καὶ ὁμολογουμένως, μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπισταίθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήθη ἐν δόξῃ. »

« Ὁμολογουμένως. » Οὐ γὰρ τις ἀμφιβάλλει περὶ τούτου. Καὶ μέγα ἐστὶ, καὶ μυστήριόν ἐστὶ, καὶ εὐσεβείας ἐστὶ μυστήριον ἢ καθ' ἡμᾶς πίστις, καὶ οὕτε ἀμφισβητήσιμον ἔχει τι. Ὁρᾷ ἀναχθαιμὸς; ἢ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί. » Εἴτω λέγει τὸ μυστήριον. Ἐκεῖνος γὰρ ὁ ἐν σαρκί τοῖς ἀνθρώποις φανερωθεὶς, οὗτος οὐ παρὰ ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοὺς δικαίος ἐκρίθη, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Πνεύματος ὀφθαλμοῖς τοῖς ἰερουναῖσι καὶ τὰ βᾶθη τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ, Ἐδικαιώθη, διὰ τὴν σάρκα. Καθὼ γὰρ ἐστὶ Θεὸς, οὐ δικαιοῦται, ἀλλὰ δικαιοῖται. Τούτου καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν, « Ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη ὄσλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » Ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος ἐν τῷ δωδεκάτω κεφαλῶν τῶν « Σχολίων » φησὶν « Ὅς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. » Κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον ταῖς ἡμετέρας ἀσθενείας ἦλω. « Ὁφθη ἀγγέλοις. » Οὐ γὰρ ἠγγήσαν τὴν κατὰ σάρκα αὐτοῦ γέννησιν. — « Ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. » [ΟΙΚΟΥΜ.] Καὶ ποῖαν ἐδικαιώθη δικαιοσύνην ἢ αὐτοδικαιοσύνη καὶ ἀπολύτρωσις, ὁ τῆς δικαιοσύνης Ἑλῖος κατὰ τὸν Μαλαχίαν; ὁ δηλοῖ τὴν ἀκρίφειστέτην καὶ καθαρωτέτην δικαιοσύνην, τὴν ἐκπλήρωσιν ὀνολονότι τῶν τοιμικῶν δικαιομάτων· περὶ ὧν τῷ Ἰωάννῃ ἔλεγεν « Ἀφες ἄρτι· οὕτω γὰρ πρέπον ἡμῖν ἐστὶ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. » Ἐπειδὴ γὰρ καὶ περὶ βαπτισμάτων ἐνετεῖλατο ὁ νόμος, ἦλθεν ἐν Ἰορδάνῃ καὶ τοῦτον πληρῶσαι, ὥσπερ ἀμέλει τὴν περιτομὴν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν πρωτοτοκίων προσφορῆς. Τί δὲ βούλεται τὸ, « Ἐν πνεύματι; » Πνεύματι δουλείας ἦν κατεσφιγμένος ὁ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦ κολάζοντος νόμου. Οὐ γὰρ εἶχε τὸ πνεῦμα τῆς υἰοθεσίας· τούτου γὰρ Χριστιανοὶ δεδωρηται, καθὼς φησι καὶ Παῦλος· « Ἡ δὲ ἀνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρη ἐστίν, ἧτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. » Λέγει οὖν, Εἰ καὶ τὰς νομικὰς ἐπιλήρου δικαιοσύνας, ἀλλ' οὐ τῷ τῆς δουλείας πνεύματι (πῶς γὰρ, ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ἐλευθερῶν); ἀλλὰ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι τῷ τῆς υἰοθεσίας, ὅπερ ἔλαβε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἡμῖν τὸ δοῦρον προξενῶν ὁ γενήσιος Υἱός, καὶ ὁμοούσιος τῷ Πνεύματι, καὶ οὐχ ἑαυτῷ. Ὅσπερ ἀμέλει καὶ ἠῆξαστο, τὰς ἡμῶν εὐχὰς εὐπροσδέκτους ποιῶν, καὶ ναὸν τὸ οἰκετὸν ἐκάλει σῶμα, ναοὺς ἡμᾶς Θεοῦ γενέσθαι προξενῶν. Καὶ γὰρ καὶ οἱ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον δίκαιοι, ὄντις πνευματικοί, πολλῶν τῶν ἐν νόμῳ δικαιομένων πάλαι ὑπερέχοντες.

« Alio modo. » « Justificatus est in spiritu. »

« Αλλως. » « Ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι. » Ἀντὶ τοῦ πνεύματι ἐδικαιώθη, ἀλλ' οὐ νομικῶς. Καὶ γὰρ καὶ τὰς νομικὰς πληρῶν ἐντολὰς, οὐ νομικῶς αὐτὰς, ἀλλὰ πνευματικῶς ἐξέπληρωσεν. Ἡ ὅτι εἰ καὶ τοῖς σαρκικοῖς καὶ βαρυσκαρδιοῖς οὐκ ἐδόκει δεδικαιώσθαι (ἔλεγον γὰρ,

27 I Cor. II, 10. 28 Isa. LIII, 9. 29 Malach. IV, 2.

30 Matth. III, 15. 31 Galat. IV, 26. 32 Joan. II, 19.

« Φαγος καὶ οἰνοπότης. »), ἀλλὰ τοῖς ἐν Πνεύματι ἁ
 θεοῦ στερηζομένοις δεδικαιώται. « Καὶ ἐθεασάμεθα
 γὰρ τὴν δόξαν αὐτοῦ, δοῦναι ὡς Μονογενοῦς, » καὶ
 ἰσῆς. « Ὁφθαγγέλοις. » (Ἡ μυστήριον ! Μεθ' ἡμῶν
 εἶδον οἱ ἄγγελοι τὸν Χριστὸν, πρότερον οὐχ ὁρῶν-
 τες.) Οὐχ ὡς τοῖς ἀνθρώποις. Οὕτως ὁ Κλήμας ἐν τῷ
 ἰσοδοῦν τῶν « Ἰποποτώσεων. » « Ἐπιστεῦθη ἐν κόσ-
 μῳ. » Ὅντως μέγα τὸ μυστήριον. Πανταχοῦ γὰρ τῆς
 οἰκουμένης ἐπιστεῦθη. « Ἀνελήφθη ἐν δόξῃ. » Διη-
 κίνουν γὰρ αὐτῷ ἀναλιμυνομένη οἱ ἄγγελοι ἐπὶ τῶν
 νεφελῶν. Διὰ τοῦτο φησιν, « Ἐν δόξῃ, » ὅτι καὶ αὐτὸ
 τὸ ἀναληφθῆναι, ἐνδοξόν ἐστι.

« Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις και-
 ροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχον-
 τες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμον-
 ῶν, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηρια-
 σμένων τὴν ἴδιαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν,
 ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετά-
 ληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐπι-
 γινώσκουσι τὴν ἀλήθειαν ὅτι πᾶν κτίσμα θεοῦ
 καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετὰ εὐχαριστίας
 λιμβάνομενον. Ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντε-
 ζῶς. »

« Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει. » Τουτέστι, σαφῶς
 ρητῶς. Μὴ θαυμάσης δὲ, φησιν, εἰ νῦν ἀπὸ τῆς
 πίστεως ἀποστάντες τινες, Ἰουδαίζουσιν. Ἔσται γὰρ
 φησὶ, καιρὸς ὅτε καὶ μᾶλλον ἢ πίστις πλατυθήσε-
 ται, ἐν ᾧ καὶ χεῖρονα ποιήσουσιν, οὐ μέχρι βρωμά-
 των παρατηρούμενοι, ἀλλὰ καὶ γάμων, καὶ τῶν λοι-
 πῶν. « Προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις. » Ἐὰν γὰρ
 τῆς πίστεως ἀποστῇ τις, πάντα λοιπὸν ἔχεται τὰ
 χαλεπά. Λοιπὸν γὰρ ἀνάγκη πνεύμασιν ἀκαθάρτοις
 καὶ δαίμοσι προσέχειν, πλανῶσιν ἀπὸ τῆς ὀρθότη-
 τος τὸν ἄνθρωπον. « Καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων. »
 Διὰ τούτων πᾶσαν ἄρεσιν ἐδήλωσε, μάλιστα δὲ
 Μηνιχαίους, Ἐγκαριστάς, Μαρκωνιστάς. « Ἐν
 ὑποκρίσει » τουτέστι, ἐπιτηδεύει. Δείκνυσιν δὲ
 ὅτι εἰδότες ὅτι ψευθεῖς αὐτῶν ἡ ἐπιτηθευσι τῶν
 δογματῶν, ἀπιτηδεύουσι τὸ ψευδολογεῖν. Ψευδολόγων
 δὲ φησὶ, τῶν κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν ἀπὸ
 πονηροῦ βίου · τουτέστι, πονηροῦ βίου εἰσὶ. Καὶ
 ἐπειδὴ συνοίδιασιν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίαν πολλήν, διὰ
 τοῦτο τὸ συνειδὸς αὐτῶν ἀνεξαλείπτους ἔχει τοὺς
 κεντρὰς τοῦ ῥυπαροῦ βίου. Ὅτος γὰρ οἱ τοι-
 οῦτοι οἶοι τῶν ἀντιδόσεων, διαστρέφουσι τὰ ἀληθῆ
 δόγματα, πάντα πείθοντες αὐτοὺς εἶναι ἢ μόνον
 θεὸν ἀριτὴν δίκαιον, ἀνάστατον, ἀπόληψιν κελῶν
 καὶ κελῶν. « Κωλυόντων γαμεῖν. » Τί οὖν ; οἱ
 Χριστιανοὶ ὡς κωλύουσι γαμεῖν ; Μὴ γένοιτο.
 « Τίμιος γὰρ ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. »
 Ἀλλὰ τοὺς μὴ βουλομένους γαμεῖν, ἐπὶ παρ-
 θεῖαν προτρέπουσιν. Οἱ δὲ κωλύοντες γαμεῖν,
 ὡς ἐξ ἀκαθάρτου κωλύουσιν. « Ἀπέχεσθαι βρωμά-
 των. » Οὐκ ἐστὶ σφάλμα καλλιγραφικὸν τὸ, « Ἀπέ-
 χεσθαι βρωμάτων, » ὡς ἐνίοις ἰδοῦσιν, οὐδὲ παρ-
 ῥημα ἀποστολικὸν, ἀλλὰ καὶ ὀρθῶς εἰς τὴν Ἀπόστο-
 λον

justificatus esse. Dicebant enim : Vorax est et vini
 potator 33, » attamen his qui Spiritu confirmati erant
 justificatus est : « Nam vidimus gloriam ejus,
 gloriam tanquam Unigeniti a Patre 34. » — « Visus est
 ab angelis. » (O mysterium ! Nobiscum viderunt
 angeli Christum, cum prius non vidissent.) Non
 sicut ab hominibus. Ita habet Clemens septimo In-
 formationum. « Fides illi habita est in mundo. »
 Vere magnum mysterium. Ubique enim terrarum
 creditum est. « Assumptus est in gloria. » Ipsi
 namque eum assumeret ministrabat angeli in
 nubibus. Propter hoc dicit : « In gloria, » quia et
 ipsum assumi, gloriosum est.

IV, 1-5. Spiritus autem aperte dicit, quod in
 posterioribus temporibus discedent quidam a fide,
 attendentes spiritibus impostoribus ac doctrinis dæ-
 moniorum, in simulatione falsa loquentium, caute-
 rio notatam habentium conscientiam, prohibentium
 contrahere matrimonium, abstinere a cibis quos
 Deus creavit ad participandum cum gratiarum
 actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem,
 quod quidquid creavit Deus bonum sit, et nihil re-
 jiciendum, si cum gratiarum actione sumatur :
 sanctificatur enim per verbum Dei et orationem.

« Spiritus aperte dicit. » ῥητῶς enim idem signi-
 ficat quod *palam, manifeste*. Ne autem admireris,
 inquit, si nunc quidam a fide discedentes Judæismum
 sequantur. Erit enim tempus, quando etiam magis
 dispersa erit fides, in quo etiam pejora facient :
 non in ciborum duntaxat observationibus, sed et
 conjugiorum ac cæterarum rerum. « Attendentes
 spiritibus impostoribus. » Nam si quis semel a fide
 discedat, omnia deinceps sequetur periculosa.
 Necesse est enim deinceps ut impuris spiritibus
 animum attendat, ac dæmonibus hominem a recto
 seducentibus. « Ac doctrinis dæmoniorum. » 230
 Omnem hæresim per hæc significavit, maxime au-
 tem Manichæorum, Encratarum (id est, Conti-
 nentium) et Marcionistarum. « In simulatione : »
 hoc est, data opera. Gtendit autem quod cum sciant
 falsum esse commentum suorum dogmatum, affect-
 ant falsa loqui. Falsa loquentium vero, inquit,
 cauterio notatam habentium conscientiam, a mala
 vita, hoc est, pravæ vitæ sunt : et quia sibi conscii
 sunt de multa immunditia, ideo conscientia ipso-
 rum indelebiles habet sordidæ vitæ inusturas. Vere
 enim qui tales sunt, metu retributionem pervertunt
 vera dogmata, quidvis sibi persuadentes potius
 quam solum Deum justam esse judicem, resurrec-
 tionem, ac retributionem bonorum et malorum.
 « Prohibentium contrahere matrimonium. » Quid
 ergo ? annon et Christiani prohibent contrahere
 conjugium et cubile impollutum 35 ; » sed eos qui
 contrahere nolunt hortantur ad virginitatem : qui
 autem contrahere prohibent, tanquam a re impura
 arcent. « Abstinere a cibis. » Non est error aut

33 Matth. xi, 19. 34 Joan. i, 14. 35 Hebr. xiii, 4.

lapsus a venustate sermonis quod ait : Abstinere a cibis, ut quibusdam visum est, neque apostoli negligentia : sed recte ad Atticum etiam usum expressus est sermo. Quemadmodum cum dicitur : *Ἐκώλυσε αὐτὸν μὴ ποιεῖν τὰ ἄτοπα*, id est, prohibuit eum ne perpetraret absurda, non significatur quod ad absurditatem eum exhortatus est, et cum dicitur : *ἀπέτρεπε αὐτὸν μὴ προσκρούειν φίλοις*, id est, deterruit eum ne resisteret amicis, non innuitur quod hortatus sit ad resistendum amicis, sed contrarium potius. Rursum cum dicitur : *Ἐκώλυσε μὴ κλέπειν*, id est, prohibuit non furari, non significatur quod adhortatus sit ad furtum. Præterea cum dicitur : *Ἐκώλυσε ἀπέχεσθαι ἀρρήτοποιίας*, id est, prohibuit a nefandis abstinerere a cibis, hoc est prohibebant a cibis. Apud externos quoque scriptores multum est horum usus. « Ad participandum cum gratiarum actione. » Vide quomodo delicias abjecerit nomine participationis? Participatio enim mediocrem acceptionem significat. Ipsas tamen delicias non ut rem immundam abjecit, sed quod animæ impedimento sint per immoderantiam et veluti diruptionem. Fidelibus, inquit, Deus cibos creavit ad participandum gratias agendo. Infidelibus enim non ita : nam hi propriis legibus seipso ab eis arcant. « Et iis qui cognoverunt veritatem. » Judaica sane erat figura : nunc enim est veritas. Multa autem illis prohibita sunt, non quod impura essent, sed ut a deliciis compescerentur. Veritatem vero dicit fidem quæ in Christum est. « Quod omnis creatura Dei bona sit. » De esculentis loquitur. Et jam illorum quoque sectam diruit, qui materiam ingenitam asserebant, ac cibos illius esse dicebant. « Et nihil rejiciendum. » Itaque neque idolothytum rejiciendum est, modo cum oratione sumatur, si ignores : quoniam ex lege reus efficeris quæ præcipit ne immundus reddaris mensis idolorum : ex transgressione ergo legis immundus redditur : quemadmodum etiam quod omnino purum est, et sine gratiarum actione sumatur, immundum redditur propter voluntariam tuam ingratitude. « Sanctificatur enim per sermonem Dei et orationem. » Si sanctificatur, fit igitur illud quia immundum erat? Nequaquam! nam omnia munda sunt : sed duo ponit hic capita adversus eos qui cibos aliquos immundos esse dicebant : primum quidem quod omnis creatura Dei bona sit, nihilque immundum est : quod si quis etiam admittendo donet aliquid esse immundum, accedit hoc etiam modo pharmacum, inquit : sanctificatur enim per sermonem Dei, hoc est, per orationem. Ponitur autem ordine præpostero : nam intelligitur sic : Per sermonem et orationem quæ sit ad Deum.

IV, 6, 7. *De hissi commonesceris fratres, bonus eris minister Jesu Christi, nutritus sermonibus fidei bonæque doctrinæ, quam usque secutus es. Cæterum aniles et prophanas fabulas rejice.*

« De his. » Quibus? Quæ de mysterio sunt et quæ de hæresibus, quæque de cibis retexit. Animadvertite autem quod non dixerit : Si jusseris, sed : Si

συνήθειν διαπεφρασμένον. ὡς περ τὸ, « Ἐκώλυσε αὐτὸν μὴ ποιεῖν τὰ ἄτοπα, » οὐ λέγει ὡς εἰς ἀτοπίαν αὐτὸν προὔτρειπεν· καὶ τὸ, « Ἀπέτρεπε αὐτὸν μὴ προσκρούειν φίλοις, » οὐχὶ φίλοις προσκρούειν, ἀλλὰ τὸνναντίον. Καὶ πάλιν, « Ἐκώλυσε μὴ κλέπειν, » οὐχ ὅτι ἐπέτρεπε τὴν κλοπὴν. Καὶ, « Ἐκώλυσε ἀπέχεσθαι ἀρρήτοποιίας, » ἀντὶ τοῦ, Ἄπῆγεν ἀπὸ τῆς τοιαύτης πράξεως. Οὕτως καὶ « Ἐκώλυσε ἀπέχεσθαι βρωμάτων, » ἀντὶ τοῦ, Ἐκώλυσε ἀπὸ τῆς βρώσεως. Πολλὴ δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἔξω ἡ χρῆσις. « Εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας. » Ὅρα πῶς ἐξέβαλε τὴν τροφὴν τῷ ὀνόματι τῆς μεταλήψεως. Ἡ γὰρ μετάληψις, τὴν μεμετρημένην λῆψιν δηλοῖ. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ρυθὴν, οὐχ ὡς ἀκάθαρτον ἐξέβαλεν, ἀλλ' ὡς κωλύουσαν ἀπὸ τῆς ἀμετρίας καὶ τῆς οἴον διαρρήξεως τὴν ψυχὴν. Τοῖς πιστοῖς, φησὶν, εἰς εὐχάριστον μετάληψιν ἔκτισεν ὁ θεὸς τὰ βρώματα. Τοῖς γὰρ ἀπίστοις οὐκ ἔτι. Νόμοις γὰρ ἰδίους ἐκυτόους ἀπεργουοῦσιν αὐτῶν. « Καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. » Ἀρα τὰ Ἰουδαϊκὰ τύπος ἦν· νῦν γὰρ ἡ ἀλήθεια. Ἐκώλυθησαν δὲ τῶν πολλῶν ἐκεῖνοι, οὐχ ὡς ἀκάθαρτων, ἀλλ' ἵνα αὐτοῦ τροφῆν ἐπισχεθῶσιν. Ἀλήθειαν δὲ φησὶ, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. « Πάν γὰρ κτίσμα θεοῦ καλόν. » Περί τῶν ἐδωδίων λέγει. Προκαταβάλλει δὲ ἡδὴ τὴν ἀρεσίν τῶν τὴν ἀγέννητον ὕλην εἰσαγόντων, καὶ ἐκείνης τὰ βρώματα λεγόντων. « Καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον. » Οὐκοῦν καὶ τὸ εἰδωλόθυτον οὐκ ἔστιν ἀπόβλητον μετὰ εὐχῆς λαμβάνομενον, ἐὰν ἀγνοῆς σὺ, ἐπεὶ ὑπεύθυνος γίνῃ τῷ νόμῳ τῷ ἀπαγορεύοντι μὴ κοινωνεῖν εἰδωλῶν τραπέζαις. Ἐκ τῆς τοῦ νόμου οὖν παραβάσεως κοινωνοῦται· ὡς περ οὖν καὶ τὸ καθαρὸν παντελῶς εὐχαριστίας λαμβάνομενον δίχα, κοινοῦται, διὰ τὴν εὐχαριστίαν σου προκαρῆσιν. « Ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. » Εἰ ἀγιάζεται, οὐκοῦν ὅτι ἀκάθαρτον ἔστι; Μὴ γένοιτο! πάντα γὰρ καθαρὰ· ἀλλὰ δύο τίθησιν ἐνταῦθα κεφάλαια πρὸς ἐκείνους τοὺς ἀκάθαρτά τινα τῶν βρωμάτων λένοντας. Ὅτι πρῶτον μὲν, πᾶν κτίσμα θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀκάθαρτον. Εἰ δὲ τις δόξη κατὰ συγχώρησιν εἶναι τι ἀκάθαρτον, ἐνὶ καὶ οὕτως φάρμακον, φησὶν. Ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου θεοῦ, τουτέστι, δι' εὐχῆς. Πρωΐστερον δὲ κεῖται· διὰ γὰρ λόγου καὶ ἐντεύξεως τῆς πρὸς θεὸν γινομένης.

« Ταῦτα ὑποτιθέμενος τοῖς ἀδελφοῖς. καλὸς ἔσθι διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐντεροφύμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ἣ καταρκοιοῦθηκας. Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραῶδεις μῦθος παραιτοῦ. »

« Ταῦτα. » Ποῖα; Τὰ περὶ τοῦ μυστηρίου, τὰ περὶ τῶν ἀρίσεων, τὰ περὶ τῶν βρωμάτων, ἅπερ κατέλεξεν. Ὅρα δὲ, οὐκ εἶπε, κελύων, ἀλλ', « Ἰποτιθε-

μνος, » τούτέστι, συμβουλευών. Συγκαταβατικὸν γάρ, ἅ
ἐκρηγορικὸν εἶναι δεῖ τὸν ἐπίσκοπον. « Καλὸς ἔστι
ἄριστος. » Διακονεῖ γὰρ τῷ Χριστῷ διδάσκων, ἂ
διδάσκουσι ὁ Χριστὸς βούλεται. « Ἐντροφεύμενος,
φῶς, τοῖς λόγοις τῆς πίστεως. » Ὅσπερ γὰρ τροφῆς,
καὶ οὐκ ἀφίσταται, οὕτως μὴδὲ τῶν λόγων τού-
των. Ἡ ἔστι τρεφεύμενος ἐν αὐτοῖς τὴν πνευματικὴν
τροφὴν. « Οὐ γὰρ ἐπ' ἄρτων μόνων ζήσεται ἄνθρω-
πος. » Ὅζ γὰρ μόνον σε δεῖ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα
ὑποπθεσθαι, ἀλλὰ καὶ σαυτὸν τρέφειν. « Καὶ τῆς κα-
λῆς διδασκαλίας. » Ἐνὶ γὰρ καὶ κακῇ διδασκαλίᾳ ἡ
τῶν αἰρετικῶν. « Ἡ παρηκολούθησας. » Τούτέστι,
ἡς ἐγένου τρέφιμος. « Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραυ-
δαίους μύθους. » Τὰς Ἰουδαϊκὰς λέγει παρατηρήσεις.
Αὗται γὰρ, ἐν μὲν τῷ αἰετῷ καιρῷ χρήσιμοι ἦσαν,
νῦν δὲ γραυδαίους καὶ σεσηπυῖται. Ἡ καὶ περὶ Ἑλλη-
νικῶν καὶ αἰρετικῶν φλυαριῶν ταῦτα λέγει. Ὄντως
γὰρ βεβήλοισι καὶ ἀνόσιτοι, καὶ γραυδαίων λεληρηκό-
των ῥήματα. Ὁ Ζεὺς, φησὶ, συνεγένετο τῇ Ἡρᾷ.
καὶ ὁ Ἄρης ἐμοίχευσε. Καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐβρόβη
ἀφ' οὐρανόθεν.

ΚΕΦΑΛ. Η. '

« Περί ἀγῶνος εὐσεβείας ἐπ' ἐλπίδι. »

« Γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσεβείαν ἡ γὰρ
σωματικὴ γυμνασία, πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλι-
μος ἡ δὲ εὐσεβεία πρὸς πάντα ὠφέλιμος ἐστὶν,
ἐπαγγελίας ἀγούσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς με-
λλούσης. Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος.
Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδίζομεθα, ὅτι
ἠλπικαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι Σωτὴρ πάντων
ἀνθρώπων, μέγιστα πιστῶν. »

« Γύμναζε δὲ, » ἀντὶ τοῦ. ἔθιζε. Πρὸς εὐσεβείαν, »
εὐσεβεία ἐστὶν, ἡ μετὰ πίστει ὀρθῆς ἐπιμέλεια
τοῦ βίου. « Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία. » Ἡ τὰ σώ-
ματα, φησὶν, ὑγιαίνειν ποιοῦσα, Ἡ δὲ σύγκρισις
ἐπὶ τοῦ ἐλάττωτος. « Πρὸς ὀλίγον, φησὶν, ἐστὶν
ὠφέλιμος, » ὅσον ἔχει τοῦ σώματος, καὶ ἔχει τοῦ παρ-
όντος βίου. « Ἐπαγγελίας ἔχουσα ζωῆς. » Ὅρα τὴν
ὠφέλειαν; Ὅτι καὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι
ζῆν ἡ εὐσεβεία ζωοποιεῖ τὴν πνευματικὴν ζωὴν.
« Πιστὸς ὁ λόγος. » Πιστὸς καὶ ἀπόδεκτος ὁ τοιοῦτος
λόγος. Ποῖος; Ὅστις καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ζωοποιεῖ.
Ὅρα δὲ ὅτι καὶ πιστὸν αὐτὸν εἶπεν, οἶονεῖ ἀληθῆ,
καὶ πᾶσιν ἀπόδεκτον ἔνι γὰρ καὶ ἀληθῆ μὲν εἶναι,
ἀφροδίτων δέ. Διὰ δὲ τὸ θαρρῆναι τῷ μαθητῇ, ἀπο-
φασίως ἐν ὅλῳ λαλεῖ τῇ Ἐπιστολῇ. « Εἰς τοῦτο γὰρ
καὶ κοπιῶμεν. » Εἰς τοῦτο, ποῖον; « Ὅτι ἠλπικαμεν
ἐπὶ Θεῷ ζῶντι. » Καὶ ἡμεῖς γὰρ τῷ τοῦτο συνειδέναι
κίμενομεν ἀνενοιάστω, καὶ οἱ ἐχθροὶ διὰ τοῦτο
ἡμᾶς μέγιστα πολεμοῦσιν. « Ὅς ἐστι Σωτὴρ πάν-
των. » Σωτὴρ πάντων ἐστὶν ἐνταῦθα. Ἐκεῖ δὲ οὐ
πᾶσιν, ἀλλὰ τῶν ἀξίων τοῦ σώζεσθαι. Καὶ ἐνταῦθα
δὲ, τῶν πιστῶν μέγιστα προνοεῖ. Καὶ γὰρ ὑπὸ
πᾶσιν πολεμούμενοι, σωζόμεθα. Παρορμῆ δὲ τὸν
Γυμναστὴν εἰς τοῦς ὑπὲρ πίστεως κινδύνους, Θεὸν
ἔχοντα Σωτῆρα.

36 Matth. iv, 4.

PATROL. GR. CXIX.

A commonofeceris. Nam oportet episcopum nunc
submissionem ostendere, nunc principatus aucto-
ritatem. « Bonus eris minister. » Christo enim
ministrat qui ea docet quæ Christus vult doceri.
« Enutritus sermonibus fidei. » Quemadmodum,
inquit, a nutrimento non discedis, ita neque ab his
sermonibus. Aut quod in his nutritus sis spirituali
nutrimento. Si quidem, « Non solo pane vivet
homo 36. » Non enim solum oportet te de his fratres
commonefacere, 232 sed et teipsum his nutrire.
« Bonæque doctrinæ. » Est enim et prava doctrina hæ-
reticorum. « Quam usque secutus es. » Hoc est, in
qua fuisti educatus. « Cæterum aniles et profanas
fabulas. » Judaicas dicit observationes. Nam hæ
suo tempore utiles erant, nunc autem aniles sunt
ac putridæ. Aut de Græcorum et hæreticorum nugis hæc dicit : vere enim profanæ sunt et impiæ ac
delirantium verba anicularum. Jupiter, inquit,
coivit cum Junone : Mars adulterium perpetravit
cum Venere : Vulcanus e caelo dejectus est.

CAPUT VIII.

De certamine ad pietatem propter spem.

IV, 7-10. *Exerce autem temetipsum ad pieta-
tem, nam corporalis exercitatio ad modicum
utilis est, at pietas ad omnia utilis est ut quæ
promissiones habeat vitæ præsentis ac futuræ.
Credibilis sermo, dignusque qui modis omnibus
acceptetur. Nam in hoc et laboramus et probris
afficimur, quod spem fixam habeamus in Deo
vivente qui est Salvator omnium hominum,
maxime fidelium.*

« Exerce. » Hoc est, assuefacito. « Ad pietatem. »
Pietas est vitæ diligentia ac studium cum recta
fide. « Nam corporalis exercitatio : » quæ corpus
sanum reddit. Est autem comparatio a minori. « Ad
modicum utilis est : » utpote ad corpus duntaxat
vitamque præsentem sese extendens. « Promissio-
nem habens vitæ. » Vides utilitatem? Quia et in præ-
senti et in futura vita pietas vivificat spiritualem
vitam. « Credibilis sermo. » Credibilis et accepta-
bilis est talis sermo. Qualis? Qui et hic et in futuro
vitam tribuit. Vide autem quod et credibilem ipsum
dixerit, nempe quod verus sit : et omnibus am-
plectendum. Contingit enim verum quidem esse,
sed de quo ambigitur. Ut autem discipulum faceret
audientiosem, assertive loquitur in tota Epistola.
« Nam in hoc et laboramus. » 233 In hoc, quidnam
illud est? « Quod spem fixam habeamus in Deo vi-
vente. » Nos enim hoc cognoscentes laboramus abs-
que ulla hesitatione : et propter hoc inimici ma-
xime nos impugnant. « Qui est Salvator omnium »
in hac vita Salvator est omnium : in futura vero
non omnium, sed eorum qui salvari digni fuerint.
Præterea vero maximam hic gerit curam fidelium,
quod cum impetamur a tam multis, salvamur ta-
men. Timotheum vero hortatur ad pericula pro
fide toleranda, quod Deum habeat Salvatorem.

CAPUT IX.

Adhortatio ut suis ipsius curam habeat et Ecclesie.

IV, 11-16. *Præcipe hæc, doce. Nemo juventutem tuam despiciat: sed esto forma fidelium in sermone, in conversatione, in dilectione, in spiritu, in fide, in sanctimonia. Donec venero attende lectioni, exhortationi et doctrinæ. Ne neglexeris quod in te est donum, quod datum est tibi per prophetiam cum impositione manuum auctoritate presbyterii. Hæc exerce, in his esto, ut tuus profectus manifestus sit omnibus. Attende tibi ipsi et doctrinæ, persiste in his. Nam si id feceris, et te ipsum salvum facies et eos qui te audierint.*

Illis enim qui ex scientia peccant, cum auctoritate præcipere oportet: eos autem qui ex ignorantia, docere. Et ut uno verbo eloquar, qui adhortatur ad bona, docet: qui autem prohibet malum, præcipere dicitur. « Nemo juventutem tuam. » Oportet enim magna cum auctoritate disserere episcopum. Et ubi ergo est illud quod dicitur: Modestia vestra nota sit omnibus hominibus? » Et dicimus, quod inter eos a quibus ipse injuria afficitur, mitis esse debet: inter illos vero per quos fratres errantes offenduntur, austerus. — *Aut hoc modo.* Si decentissimam degas vitam, non despicietur juvenus quæ facile despectui esse solet. 254 « Sed esto forma fidelium. » Tanquam viva imago, et regula beatæ vitæ. « In sermone. » Loquendo quæ præceptorem loqui oportet. Vide autem quia doctorem habere oportet dicendi facultatem. « In conversatione. » In vita et consuetudine vivendi. « In dilectione: » quæ erga omnes est. « In spiritu: » aut spirituali ordine, aut in dono spiritus, ne in hoc extollaris. « In fide: » recta, qua quis Deo indubitanter credat, etiam de impossibilibus. « In sanctimonia: » hoc est, puritate, virginitate, temperantia. « Donec venero attende lectioni. » Verisimile erat quæ ipse tanquam Paulo orbatus, eum optaret. Bifariam itaque consolatur illum, et promissione sui adventus, et consolatione a Scripturis. Animadvertite autem, si Timotheo ut legat præcipitur, quod nos facere oportet. « Exhortationi: » ad populum. « Ne neglexeris quod in te est donum. » Hoc est, doctrinam aut episcopi munus. Nam gratia Dei erat, qua juvenis meruisset pastor fieri. « Quod datum est tibi per prophetiam. » Jussu namque spiritus facti sunt episcopi, et non passim. Est autem prophetia genus præsentia quoque dicere; ut cum dicitur. « Segregate mihi Barnabam et Saulum 38. » « Cum impositione manuum auctoritate presbyterii. » Presbyteros dicit episcopos: neque enim presbyteri episcopum ordinabant. « Hæc exerce. » Quænam? Ea quæ superius dixit. In sermone, inquit, in conversatione, in fide, in sanctimonia. Ex eo autem quod frequenter eadem jubet, ostendit episcopum debere hæc indubitanter observare. « Manifestus sit in omnibus. »

A

ΚΕΦΑΛ. Θ'

« Περὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ, καὶ τῆς Ἐκκλησίας. »

« Παράγγελλε ταῦτα, καὶ διδάσκει. Μηδεὶς σου τῆς νεότητος καταφρονεῖτω, ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ. Ἔως ἔρχομαι πρόσχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτέρου. Ταῦτα μελέτα, ἐν πᾶσιν. τοῖς ἴσθι, ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν. Ἐπέχε σεαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμενε αὐτοῖς. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. »

Ἐπὶ μὲν τῶν ἐν γνώσει ἀμαρτανόντων, παραγγέλλει μετὰ αὐθεντίας χρεῖα ἐπὶ δὲ τῶν ἐν ἀγνοίᾳ, διδάσκειν, καὶ ἀπλῶς. Ὁ μὲν ἐπὶ ἀγαθὰ προτρέπων, διδάσκει ὁ δὲ κακοῦ κωλύων, παραγγέλλει. « Μηδεὶς σου τῆς νεότητος. » Δεὶ γὰρ καὶ αὐθεντικώτερον διαλέγεσθαι τὸν ἐπίσκοπον. Οὐ οὖν, « Τὸ ἐπιμελεῖς ὁμῶν γνωσθῆτω πᾶσιν ἀνθρώποις; » Καὶ φάμεν, ὅτι ἐν μὲν οἷς αὐτὸς ἀδικεῖται, πρῶτος εἶναι ὀφείλει ἐν οἷς δὲ οἱ ἀδελφοὶ ἀμαρτανόντες ἀδικεῖνται, αὐστηρὸς. — Ἡ οὕτως. Ἐὰν κοσμιώτατον ἀσκεῖς βίον, οὐ καταφρονηθήσεται ἡ νεότης, φύσει τὸ εὐκαταφρόνητον ἔχουσα. « Ἀλλὰ τύπος γίνου τῶν πιστῶν. » Ὡς περ εἰκῶν ἔμψυχος, καὶ ὄρος εὐχΰιας. « Ἐν λόγῳ, » φησὶν, ἐν τῷ λαλεῖν, ἃ δεὶ διδάσκαλον. « Ὅρα δὲ, ὅτι δεὶ τὸν διδύσκαλον, παρασκευῆν ἔχειν λόγου. » Ἐν ἀναστροφῇ. « Οἶον βίῳ καὶ πολιτείᾳ. » Ἐν ἀγάπῃ. « Τῇ πρὸς πάντας. » Ἐν πνεύματι. « Ἡ τῇ πνευματικῇ καταστάσει, ἢ ἐν τῷ χαρίσματι, ὥστε μὴ ἐπαίρεσθαι ἐπὶ τούτῳ. » Ἐν πίστει. « Τῇ ὀρθῇ, ἢ καὶ τῇ ἀδιστακτικῇ, ὅταν τις πιστεύῃ τῷ Θεῷ, καὶ περὶ τῶν ἀδυνάτων. » Ἐν ἀγνείᾳ, « τούτεστι, καθαρότητι, παρθενείᾳ, σωφροσύνῃ. » Ἔως ἔρχομαι πρόσχε τῇ ἀναγνώσει. « Εἰκὸς ἦν αὐτὸν ἀπορρανεύθεντα τοῦ Παύλου, ζητεῖν αὐτόν. Δισσῶς οὖν αὐτὸν παραμυθεῖται, τῇ τε τῆς ἀφίξεως ἐπαγγελίᾳ, καὶ τῇ ἐκ τῶν Γραμῶν παραμυθίᾳ. Ὅρα δὲ, εἰ Τιμόθεος ἀναγινώσκων ἐπιτάσσεται, τί δεὶ ποιεῖν ἡμᾶς; » Τῇ παρακλήσει. « Τῇ πρὸς τὸν λαόν. » Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, « τούτεστι, τῆς διδασκαλίας, ἢ τῆς ἐπισκοπῆς. Χάρις γὰρ Θεοῦ, τὸ ποιμένα εὐρεθῆναι τὸν νέον. » Ὅ ἐδόθη σοὶ διὰ προφητείας. « Πνεύματος γὰρ προστάζει ἐγίνοντο οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οὐ χύδην. Προφητείας δὲ εἶδος, καὶ τό τὰ ἐνεστώτα λέγειν, ὡς ἐκεῖ. « Ἀφορίστέ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον. » — « Τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτέρου. » Πρεσβυτέρους τοὺς ἐπισκόπους φησὶν Οὐ γὰρ ἂν οἱ πρεσβύτεροι ἐχειροτόνησαν τὸν ἐπίσκοπον. « Ταῦτα μελέτα. » Ποῖα; Ἄ εἶπεν ἄνω. Ἐν λόγῳ, φησὶν, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ. Ἐκ δὲ τοῦ πολλάκις τὰ αὐτὰ παρεγγυῆν, δείκνυσθαι τὸν ἐπίσκοπον δεῖν ἀναντιρρήτως ταῦτα φυλάττειν. « Φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν. » Εἰ δὲ μὴ γένηται σφόδρα μεγάλη, οὐκ ἂν γένηται καταφανής. Ἐν πᾶσι δὲ, ἢ

ἰθρῶποι, ἢ πράγματασιν. « Ἐπεχε σεαυτῷ. » Οἷον, Ἐπίστευε, καὶ μὴ μόνον σεαυτῷ, ἀλλὰ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἵνα καὶ ἄλλους ὠφελήσῃς. Ἐἴτα καὶ τὸ ἀνένδοτον παρεγγυῶν, φησὶν, « Ἐπίμενε αὐτοῖς. Τοῦτο γὰρ τούτων καὶ σεαυτὸν σώσεις. » Ἐν γὰρ τῷ παραινέειν ἑτέροις, καὶ ὁ παραινῶν κατανύττεται καὶ ὠφελίζεται, ἐρυθρῶν ὑπεύθυνος γενέσθαι, ὧν ἄλλους ἀποτρέπει.

ΚΕΦΑΛ. Ρ.

« Περὶ τοῦ ἀρμοζόντως ἐκάστῳ προσφέρεσθαι. »

« Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ παρακάλει ὡς πατέρα, νεωτέρους ὡς ἀδελφοὺς. Πρεσβυτέραις ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφάς, ἐν πάσῃ ἐνάσῃ. »

Ὅτι τὸ ἀξίωμα, φησὶν, ἀλλὰ πάντα γεγραμμένα ἴσως φησὶν; Ἄν δεῖται διορθώσεως, ὡς ἂν πατρὶ προστέχῃται, μετὰ προσηνεῖας διδασκῶν. Ἐπειδὴ γὰρ φορτικὸν ἢ ἐπιπλήξις, μάλιστα ἢ τοῦ νέου πρὸς γεγραμμένα, τῇ ἐπιεικείᾳ ὑποτέμνεται τὸ φορτικόν. « Νεωτέρους ὡς ἀδελφοὺς, » Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, παρακάλει. Ὡς ἀδελφοὺς δὲ διὰ τοῦτο, ἵνα τὸ θρασὺ εἶναι κατασταλέῃς. « Πρεσβυτέρας ὡς μητέρας. » Διὰ τὴν εἰρημίνην ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων αἰτίαν. « Ἐν πάσῃ ἐνάσῃ. » Ἐπειδὴ καὶ αἱ πρὸς νεωτέρας ἐμίλιαι, ὑποπτικῶς διαφεύγουσιν ὑποψίαν, οὐ μετὰ πάσης ἐνεῖας τοῦτο ποιεῖ, τουτέστι, μὴδὲ μέχρι ψιλῆς ἐνείας. — Ἄλλως. Οὐ Τιμοθέῳ δὲ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ παντὶ ἐπισκόπῳ παραινεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

« Περὶ χηρῶν ἡλικίας, καὶ τρόπου, καὶ διοικήσεως. »

Ἰσθας τιμα, τὰς ὄντως χήρας. Εἰ δὲ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρώτων τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἢ δὲ ὄντας χήρα καὶ μεμονωμένην, ἔμπικεν ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσασιν καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Ἢ ἢ σκαταλώσα, ζῶσα τέθνηκε. Καὶ ταῦτα παράγγελλε, ἵνα ἀνεπιληπτοὶ ᾖσιν. Εἰ δὲ τις τῶν ἰδίων καὶ μελέτων τῶν οἰκειῶν οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, αἱ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων. »

Διὰ τί περὶ παρθένων οὐδὲν λέγει; Ἰσθας οὐκ ἔστιν ἐπιμνή. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ ὄντως χήρα, προϊῶν ἡμέ. Τιμᾶσθαι δὲ αὐτὰς προσέταξε, διότι ἄνδρας αἱ ἔχουσιν οὐδὲ τέκνα, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐπικατάματον πολλοῖς εἶναι δοκεῖ. Διὰ τοῦτο πολλῆς, φησὶ, τὰ τῷ ἱερέως ἀπολαύτω τιμῆς, ὥσπερ ἀνορθῶντας τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ὀνειδῆ. Ἢ τιμὴν τὴν τῶν ἐπισημαίων λέγει χορηγίαν. « Εἰ δὲ τις χήρα τέκνα, » Αὐταὶ οὐκ εἰσὶν ὄντως χῆραι. Ὄντως γὰρ εἰσι, αἱ πάντοθεν μεμονωμέναι. « Τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν. » Τουτέστι, διατιθέναι καλῶς. « Καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις. » Ὅρα σύνεσιν τοῦ μακαροῦ Παύλου. Πολλὰς καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων

A Quod si non fuerit vehementer magnus, nequaquam fieri potest manifestus. In omnibus vel rebus. « Attende tibi ipsi et doctrinæ. » Hoc est, intende et animum adhibe, non tibi ipsi solum, sed et doctrinæ, ut aliis quoque prosis. Deinde accurate præcipiens ait : « Persiste in his. Nam si id feceris, et te ipsum salvum facies. » Siquidem alios abhortando, etiam is qui adhortationem facit, compungitur et utilitatem accipit. erubescens in his fieri obnoxius, a quibus deterret.

255 CAPUT X.

Ut se unicuique apte accommodet.

V, 1, 2. Seniore[m] ne sævius objurges, sed adhortare ut patrem, juniore[s] ut fratres, muliere[s] natu grandiores ut matres, juniore[s] ut sorore[s] cum omni castitate.

B Non novum aliquod tradit documentum, sed omnia vetera sunt. Quid ergo dicit? Si correctioe opus sit, tanquam patri admoneas cum mansuetudine docens. Quoniam enim gravis est aspera objurgatio, maxime juvenis erga senem, per modestiam præciditur quod grave est. « Juniores ut fratres. » A communi sensu subaudito, adhortars. Propterea autem ut fratres, quo ipsorum temeritatem ad modestiam revoces. « Mulieres natu grandiores ut matres. » Propter dictam de senioribus causam. « Cum omni castitate. » Quoniam collocutiones quæ sunt cum junioribus ægre suspicionem effugiunt, tu id cum omni castitate facio, hoc est, ne ad tenuem quidem usque benevolentiam. — *Alio modo.* non solum Timotheum. C sed et omnem per hoc admonet episcopum.

CAPUT XI.

De viduarum ætate et modo ac gubernatione.

V, 4-8. Viduas honora, quæ viduæ sunt. Quod si quæ vidua liberos aut nepotes habet, discant primum domum propriam pie tractare et vicem rependere majoribus : hoc enim acceptum est coram Deo. Porro quæ vere vidua est ac desolata, sperat in Deo, et perseverat in obsecrationibus ac precationibus noctu dieque. Cæterum quæ in delictis versatur, ea vivens mortua est. Et hæc præcipe, ut irreprehensibiles sint. Quod si 256 qua suis et maxime domesticis non providet, fidem negavit et est infideli deterior.

D Quare de virginibus nihil dicit? Fortassis adhuc non erant. Quæ sit autem vere vidua, in progressu dicit. Jussit autem ipsas honorari, eo quod maritos non habeant neque liberos, et apud multos res execranda videatur : propterea, inquit, apud sacerdotem magno habeatur in honore, ut qui corrigat opprobria ab aliis illata. Aut honorem dicit rerum necessariorum subministrationem. « Quod si qua vidua liberos habet. » Hæ non vere sunt viduæ. Vere enim tales dicuntur, quæ undique desolatæ sunt. « Domum propriam pie tractare. » Hoc est, honeste disponere. « Et vicem rependere majoribus. » Vide beati Pauli prudentiam. Fre-

quenter et ab humanis exhortatur rationibus. Quoniam, inquit, majores te quæ vidua es provexerunt, et tui curam habuerunt: tu ergo cum illis vicem rependere nequeas, sunt enim mortui: per ill. rum nepotes, tuos autem liberos, vicem illis repende, his gratia reddens quas illis debebas. — *Alio quoque modo.* Ad ea verba: Discant liberi et nepotes primum domum propriam pie tractare: hoc est. Discant liberi et nepotes matrem propriam honorare et alere ac illi benefacere. Nam hoc significat: Pie tractare, et majoribus, hoc est aviæ. Addit quoque ad rationem, quod hoc Deo sit acceptum. « Porro quæ vere vidua est. » Quoniam jussit eas honorari quæ vere sunt viduæ, dicit nunc quales sunt vere viduæ, veluti narrando describens illas. Desolatam autem dicit et a filiis et a nepotibus. « Et perseverat in obsecrationibus. » Hæc itaque vere vidua est quæ sperat in Domino et perseverat in obsecrationibus. Quoniam enim ab humano deserta est auxilio, merito ad Deum confugit. « Cæterum quæ in deliciis versatur, ea vivens mortua est. » Siquidem quia multæ viduitatem eligunt ut majori auctoritate faciant quæ non oportet, ait: Quæ in deliciis versatur, id est, deliciose agit, ea vivens mortua est. Quomodo? Quia presenti vita videtur vivere: sed vitam perdit æternam. Mortua est ergo per peccatum, quantum ad illam vitam. « Et hæc præcipe. » Vides quod rem hanc tanquam legem esse velit? Non enim 237 adhortatur ut eligant non vacare deliciis sed tanquam peccatum vetat. « Quod si qua suis. » Non sufficit namque ad salutem propria tantum virtus, nisi de aliis etiam curam habeat. De vidua autem hæc dicit: suos vero appellat qui genere eam contingunt. Siquidem contingit suos esse puta amicos, non autem etiam domesticos, Debet itaque suis providere, maxime autem domesticis: quod non facit ea quæ in deliciis versatur, solis deliciis animam adhibens. « Et maxime domesticis. » Suis et domesticis providet, qui non solum curam habet eorum qui aliquo modo contingunt, sed et sui ipsius, proprios amputando affectus. Ita Clemens septimo *Informationum*: Providentiam sive curam dicit et illam quæ circa animam est et quæ circa corpus « Fidem negavit. » Et quomodo ea quæ in deliciis versatur, et suis ac domesticis non providet, fidem negavit? Quia dictum est inquit: Et domesticos qui de semine tuo sunt ne despicias. Quod si Deum videris non negare, si tamen leges ejus transgredieris, ipsum Deum negasti. Dictum est enim: Deum profitentur se nosse, cæterum factis negant. Quo modo autem est etiam infideli deterior. Quia infideles quanquam non omnibus, ad saltem cognatis provident, naturæ lege inducti.

V, 9-13. *Vidua eligatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis hominum testimonio comprobata: si liberos educavit, si fuit hospitalis. si sanctorum pedes lavit, si afflictis subministravit, si omne*

προτρέπει λογισμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οἱ πρόγονοι ἀνῆξάν σε καὶ ἐπιμελείας ἤξλωσαν, οὐ δὲ ἐκείνοις τὰς ἀμοιβὰς οὐκ ἴσχυσας ἀντιδοῦναι (ἀπέθανον γὰρ), διὰ τῶν ἐγγόνων τῶν ἐκείνων, τέκνων δὲ σὺν, ἀμειψαὶ αὐτοὺς, ἅς ὠφείλεις ἐκείνοις χάριτας τοῦτοις ἀποδιδούσα. — Καὶ ἄλλως. Εἰς τὸ, Μανθανέτωσαν τὰ τέκνα καὶ τὰ ἔκγονα πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν· τουτέστι, Μανθανέτωσαν τὰ τέκνα καὶ τὰ ἔκγονα, τιμᾶν τὴν οἰκίαν μητέρα καὶ τρέφειν καὶ εὖ ποιεῖν. Τοῦτο γὰρ λέγει, Εὐσεβεῖν. Καὶ τοῖς προγόνοις, τουτέστι, τῇ μάμμῃ. Προστίθῃσι καὶ λογισμῶ, ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο ἀπόδεκτον. « Ἡ δὲ ὄντως χήρα. » Ἐπειδὴ τὰς ὄντως χήρας τιμᾶσθα, προσέταξε, νῦν λέγει ποῖα εἰσὶν αἱ ὄντως, ὡς ἐν ἐξηγήσει χαρακτηρίζων αὐτάς. Μομονωμένην δὲ φησὶ, καὶ ἀπὸ τέκνων. καὶ ἀπὸ ἐγγόνων. « Καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι, » Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ὄντως χήρα, ἡ ἐλπίζουσα ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ προσμένουσα ταῖς δεήσεσι. Ἐπειδὴ γὰρ ἔρημος ἀνθρωπίνης ὑπάρχει βοήθειας, εἰκότως ἐπὶ τῶν Θεῶν καταφεύγει. « Ἡ δὲ σπαταλώσα, ζῶσα τέθνηκε. » Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τὴν χρεῖαν αἰρούνται, ἵνα μετὰ πλεονοχίας ἐξουσίας πράττωσιν ἄπερ οὐ χρῆθ, φησὶν· « Ἡ δὲ σπαταλώσα, » τουτέστιν, ἡ τρυφῶσα, « ζῶσα τέθνηκε. » Πῶς; Ζῆν γὰρ δοκοῦσα τὴν νῦν ζωὴν. τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀπόλλεσε. Τέθνηκεν οὖν διὰ τῆς ἀμαρτίας, ὅσον πρὸς ἐκείνην τὴν ζωὴν. « Καὶ ταῦτα παρὰ γαλλε. » Ὅρας ὅτι ὡς νόμον τὸ πρᾶγμα εἶναι θέλει; Οὐ γὰρ τῇ πμοαιρέσει τὸ μὴ τρυφᾶν ἐπιτρέπει, ὡσπερ τὰ καταρθώματα, ἀλλ' ὡς ἀμαρτίαν ἀπαγορεύει. « Εἰ δὲ τις τῶν ἰδίων. » Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡ οἰκία μόνον ἀρετῆ, ἀν μὴ καὶ ἄλλων προνοη τις. Περὶ δὲ τῆς χήρας ταῦτά φησιν. Οἰκείους δὲ λέγει, τοὺς τῷ γένει προσήκοντας. Ἐνὶ γὰρ εἶναι ἰδίους, οἶον φίλους, οὐ μὴν καὶ οἰκείους. Προνοητέον οὖν αὐτῇ τῶν ἰδίων, μέλιστα δὲ τῶν οἰκείων Ὅπερ ἡ σπαταλώσα οὐ ποιεῖ. τῇ τρυφῇ μόνῃ προσέχουσα. « Καὶ μέλιστα τῶν οἰκείων. » Τῶν ἰδίων καὶ τῶν οἰκείων προνοεῖ, ὃ μὴ μόνον τῶν προσήκόντων προνοεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς ἑαυτοῦ, διὰ τοῦ ἐκκεῖσθαι τὰ πάθη. Ὅπως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ Ἰποτυπώσεων· Πρόνοιαν τὴν τε κατὰ ψυχὴν, τὴν τε κατὰ τὸ σῶμα λέγει. « Τὴν πίστιν ἤρηται. » Καὶ πῶς ἡ σπαταλώσα, καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν οἰκείων οὐ προνοοῦσα, τὴν πίστιν ἤρηται: Ὅτι, φησὶν, εἴρηται· Καὶ ἐκ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου οὐχ ὑπερῶφει. Εἰ δὲ δοκαῖς μὲν τὸν Θεόν με ἀρετῆσθαι, τοὺς δὲ νόμους αὐτοῦ παραβαίνεις, τὸν Θεόν ἀρῆν. Εἴρηται γὰρ, Θεὸν ὁμολογῶσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται. Πῶς δὲ ἐστὶ καὶ ἀπίστου χεῖρων; Ὅτι οἱ ἄπιστοι, εἰ καὶ μὴ πάντων, τῶν συγγενῶν μόντα ἠρονοοῦσι διὰ τὸν νόμον τῆς φύσεως.

« Χήρα καταλεγέσθω, μὴ ἑλαττον ἐτῶν ἐξηκοντα, γεγυνητα ἐνὸς ἀνδρός γυνή, ἐν ἔργοις καλοῖς μακροχρονίῃ, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενδοχῆσεν, εἰ ἀγίων πόδας ἐνίψεν, εἰ ὀλιβιμένοις ἐπήρασεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκω-

λήθησε. Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. Ὅταν γὰρ καταστρηλιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμετὶν θέλωσιν, ἔχουσαι κρῖμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Ἀμὰ δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι, περιεργόμεναι τὰς οἰκίας. Οὐ μόνον δὲ ἀργαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περιέργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δεόντα. »

Ἐνταῦθα καὶ τὴν ἡλικίαν σὺν τοῖς ἄλλοις περιεργίζεται, καὶ τὴν αἰτίαν πρώτων λέγει, ὡς εἴ γε καὶ ἐξήκοντα εἴη ἐτῶν, τὰ δὲ λοιπὰ μὴ ἔχει, μὴ καταλείθωσιν. Φοιτὸν δὲ τὰς εἰς τὸ χρηρῖκὸν τεταγμένας λέγειν. — « Ἐν ἔργοις καλοῖς. » [ΟΙΚΟΥΜ.] Εἰπὼν γενικῶς, « Ἐν ἔργοις καλοῖς, » λοιπὸν καὶ τοὺς καθέκαστον ἐπεξεργάζεται. Τὸ δὲ τῆς τεκνοτροφίας καὶ ἀνω εἶπε. Τί οἶν, εἰ μὴ ἔχει πατῶς; Τὰ λοιπὰ ποιεῖτω, « εἰ ἐξενδοχῆσεν. » Ὅρα δὲ καὶ ἐνταῦθα τὰς τῶν οὐραίων εὐεργεσίας προτίθησι τῶν εἰς τοὺς ἐξωτικῶν; Εἰπὼν γὰρ πρώτον, « εἰ ἐτεκνοτρόφῆσεν, » οὐτως ἐπάγει, τὸ, Ἐξενδοχῆσεν. « εἰ ἀγίων πόδας ἔθηκεν. » Ἄλλ' ἔμεν, ὅτι Πενιχρὰ εἰμι, καὶ ξενοτροπῶν οὐκ εὐπορῶ, οὕτε θλιβομένους ἐπαρκεῖσαι. Μὴ ἄγνων, φησὶ, πόδας νῆσαι οὐκ ἔχεις; Μὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργῳ ἐπακολουθεῖν εὐπορίας χρῆζει; Κατὰ γὰρ τὰ ἰσχυροῦντα τούτων ἕκαστον εἴρηκεν. « εἰ ἀγίων πόδας ἔθηκεν » τουτέστιν, εἰ τὰς ἐσχάτας ὑπηρεσίας τοῖς ἀγίοις ἀνεπαισχύντως ἐτετέλεσεν. Ὅπως δὲ Κλήμης ἐν ἐκδόμῳ Ἰποτυώσεων. « εἰ παντὶ ἔργῳ ἀσπῆ. » Οἶον, ἐκοινωνῆσεν, ὑπηρετήσεν. εἰ γὰρ καὶ ἐργάσασθαι οὐκ εὐπορεῖ, ὑπηρετησῆαι μέντοι εὐπορεῖ. « Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. » Τί δήποτε, καίτοι μεζονος ἀγῶνος ὄντος ἐπὶ τῶν παρθένων, οὐδαμῶς φαίνεται χρόνου παρατήρησιν εἰπὼν; Ὅτι ἐκείναι ἀπὸ μεζονος τῆς ἐν πίστει θερμότητος εἰς τοῦτο ἦλθον, αὐταὶ δὲ καὶ ἀνάγκη τινὲς ἐκ τῆς ἐρημίας ἢ ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν παρθένων εἰπὼν, Ἐλπίστεδρον καὶ τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνῶσαν, πάλιν ἀφίθειν ἐπεζητήσεν. « Ὅταν καταστρηλιάσωσι τοῦ Χριστοῦ. » Ἰσως ἦσαν τοῦτο πεποιησάσαι τινας. Ὅρα δὲ, ὅτι καὶ αἱ ὄντως χῆραι, τῶν Χριστῶν ἀρμόζονται. Ἀρμόζουσαι δὲ, ἐν τάξει παρθένων καθίστανται. « Ἡρμοσάμενη γὰρ ὁμᾶς, φησὶν, ἐν ἀνδρὶ παρθένον ἀγνήν, παραστήσῃ τῶν Χριστῶν. » Ταῦτα δὲ πρὸς πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἀρμόζει. Τί δὲ τὸ, Ὅταν καταστρηλιάσωσι, βούλεται; τουτέστιν, ὅταν καταβλακυσθῶσιν, ὅταν καταθροφθῶσιν, τουτέστιν, ὅταν ἀκισθῶσιν, ὅταν καθυπερφανεύωνται τοῦ Χριστοῦ, μὴ καταδεχόμεναι αὐτὸν νυμφῶν, ἐκείπουνται λοιπὸν εἰς τὸν γάμον. Οὐ γὰρ εἰκότως τὴν χηρείαν μετὰ κρίσεως λογισμοῦ. « Ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. » Τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπέθεσαν φησὶ. Συθέμεναι γὰρ αὐτῶν ἠρμόσθαι, ἐθετεύσιν αὐτῶν, ἐπὶ ἀνθρώπινον ἐρχόμεναι γάμον. Μιὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἄλλῳ ἀμαρτίῳ, φησὶν, ὑποπίπτωσι, τῇ ἀργίᾳ. Οὐ μόνον τοιγαροῦν ἀνδράσι τὸ ἐργάζεσθαι προστάξεν, ἀλλὰ καὶ γυναιξί. Πᾶν γὰρ καὶ ἐν ἀργίᾳ τίεται. « Ἀμὰ δὲ καὶ ἀργαί ἔσονται. » Πῶς δὲ ἀργαί μανθάνουσιν; Ἐχου-

A opus bonum prosecuta est. Porro iuniores viduas rejice : cum enim lascive egerint adversus Christum, habentes condemnationem quod primam fidem rejecerint. Simul autem el otiosæ discunt circumire domos : imo non solum otiosæ verum, etiam garrulæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet.

Hic ætatem quoque cum cæteris quæ hoc loco ponuntur omnino requirit, et causam in progressu ponit : ita quod licet sexaginta sit annorum, nisi et cætera habeat, non allegatur. Aiunt autem 238 ipsum illas dicere, quæ in vidualem ordinem deputatæ sunt. — « In operibus bonis. » Ubi generaliter dixit : In operibus bonis, consequenter etiam specialia enumerat. De liberorum autem educatione superius quoque dixit : Quid ergo si non habeat liberos ? Faciat cætera. « Si fuit hospitalis. » Vides quod et hic officia erga proprios, illis præponit quæ sunt erga extraneos ? Ubi enim dixit : Si liberos educavit, subdit consequenter : si fuit hospitalis. « Si sanctorum pedes lavit. » Sed dicit : Pauperi ula sum, nec facultates mihi suppetunt ut sim hospitalis vel afflictis subministrem. Num sanctorum, inquit, pedes lavare non potes ? Num facultas deest ut bona opera prosequaris ? Horum enim singula dixit juxta ea quæ suppetunt. « Si sanctorum pedes lavit : » hoc est, si extrema ministeria sanctis absque rubore exhibuit. Ita Clemens septimo *Informationum*. « Si omne opus bonum prosecuta est : » hoc est, communicavit, subministravit. Quamquam enim facultas desit ad operandum, adest tamen facultas ad subministrandum. « Porro juniores viduas rejice. » Quamobrem, cum majus fit in virginibus certamen, nusquam videtur temporis observationem exprimere ? Quia illæ a majori fidei fervore ad hoc venerunt, hæ vero necessitate quadam qua solitudinem sequitur. Aut quod etiam de virginibus dicens quod assidua sit et curet quæ Domini sunt³⁹, magnam diligentiam adhibuit « Cum lascive egerint adversus Christum. » Erant fortassis nonnullæ quæ hoc egerant. Vide autem quod vere viduæ etiam Christo adjunguntur : quæ autem ipsi adjunguntur, in ordinem virginum constituuntur. « Adjunxi vos, inquit, uni viro ut virginem castam exhiberetis Christo⁴⁰. » Hæc autem universis aptat Ecclesiis. Cæterum quid sibi vult ὅταν καταστρηλιάσωσι ? hoc est quando torpuerint, quando lascivierint, quando sicte recusantes delitiatæ fuerint, quando superbe egerint adversus Christum non suscipientes ipsum sponsum, ad nuptias deinceps excidunt ; non enim viduitatis statum judicio rotionis delegerunt. « Quod primam fidem rejecerint. » Pactum erga Christum dicit. Pactæ sunt enim quod Christo adjungerentur : rejiciunt autem ipsum ad humanas devolutæ nuptias. Post hæc vero et in aliud, inquit, peccatum decidunt, nempe otium. Non solum ergo viros jussit

³⁹ I Cor. vii, 32. ⁴⁰ II Cor. xi, 2,

operari, 239 sed et mulieres. Omne enim malum A ex otio gignitur. « Simul et otiosæ discunt. » Quomodo autem otiosæ discunt? Habentes ascitios viros qui eis necessaria suppeditent, segnes quidem sunt ad opera, curam tamen habent ut viris speciosæ videantur. « Imo non solum otiosæ, sed et garrulæ. » Mens enim nobis ad operandum a Creatore fabricata est. Ubi ergo bonum opus ei non subministraverimus, ipsa assumit opera absurda.

V, 14-16. *Volo igitur juniores nubere, liberos gnere, domum administrare, nullam occasionem dare adversario ut habeat maledicendi causam. Jam enim nonnullæ deflexerunt post Satanam. Quod si quis fidelis, aut si qua fidelis habet viduas, suppeditet illis, et non oneretur Ecclesia, ut iis quæ vere sunt viduæ suppetat.*

Bonum quidem fuisset ut quæ semel inter viduas allectæ essent, non lascive agerent adversus Christum, neque primam fidem rejicerent. Verum quia hoc faciunt, nubant: seipsas Christo non despondeant, et ita nubant: hoc enim peccato vacat, illud vero impium est et scelestum. Illarum namque inhiatio et socordia ita coercentur exuberanti afflictione et cura. « Nullam occasionem dare adversario. » Si enim recta nupserint, non prius Christo desponsatæ, ad maledicendi occasionem seipsas non deducunt. Non ut sine timore vivant nubere præcepit, sed ut curis pressæ, prospiciant ut decenter vivant. « Jam enim nonnullæ deflexerunt. » Quare autem tantam observantiam circa has habuisti, et majorem qui circa virgines? Quia hæ, inquit, occasionem dederunt, deflectentes post Satanam. Nam hæc dico, inquit, non ut non sint viduæ juniores, sed veritus ne Christum rejicerem. « Quod si quis fidelis. » Recte dicit: Si quis fidelis, aut si qua fidelis. Nam si infideles essent, non oporteret ut ab eis alerentur, ne viderentur fideles egere infidelibus. Præterea quoque legislationes illos concernunt qui ipsis parent, non eos qui subiecti non sunt. « Suppeditet illis. » Rem faciat quæminime 240 gravis esse debet. Per hoc enim quod ait, ἐπαρκέτω, id est, suppeditet, necessarium significavit alimentum. « Et non oneretur Ecclesia. » Itaque fidelis qui suas alunt viduas, etiam Ecclesiæ viduas juvant: quandoquidem non gravata Ecclesia uberius alet quas alit, nempe quæ vere sunt viduæ, hoc est, quibus nullus præest, sed desolatæ sunt. « Ut iis quæ vere sunt viduæ suppetat. » Vere viduæ quæ undique desertæ sunt. Nam qui hoc facit, non solum alit quam alit, sed et reliquis multum confert, dum occasio est, ut illis abundantius suppeditetur.

CAPUT XII.

De presbyterorum honore.

V, 17-21. *Qui bene præsumt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime ii qui laborant in sermone et doctrina. Dicit enim Scriptura: Non obligabis os bovi trituranti. Et: Dignus est operarius mercede sua. Adversus seniore[m] ne admiseris accusatio-*

σαι τοὺς ἐπεισάκτους ἀνδρας χορηγοῦντας αὐταῖς τὰ πρὸς χρεῖαν, τῶν μὲν ἔργων ῥαθυμοῦσιν, ὅπως δὲ εὐπρόσωποι τοῖς ἀνδράσι δόξωσιν, ἐπιμελεῦνται. « Οὐ μόνον δὲ ἀργαί, ἀλλὰ καὶ φλύαροι. » Ἐνεργὸς γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ κατασκευάσται. Ὅταν οὖν αὐτῶ μη δώμεν ἐργασίαν χρηστῆν, αὐτὸς ἐπιλαμβάνεται ἐργασίας ἀτόπου[ς].

« Βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδοπετεῖν, μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῶ ἀντικειμένῳ λοιδορίας χάριν. Ἦδη γὰρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ. Εἴ τις πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρκέτω αὐτάς, καὶ μὴ βαρεῖσθω ἢ Ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκέσῃ. »

Τὸ μὲν καλὸν ἦν, ἅπασι ταῖς χήραις καταλεγεῖσθαι μὴ καταστρηγῆναι τοῦ Χριστοῦ, μηδὲ ἀθετεῖν τὴν πρώτην πίστιν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ποιοῦσι, γαμεῖτωσαν, καὶ μὴ κατεγγυάτωσαν ἑαυτάς τῷ Χριστῶ, καὶ οὕτως γαμεῖτωσαν. Τὸ μὲν γὰρ ἀναμάρτητον, τὸ δ' ἀνόσιον. Τὸ γὰρ κεχρηγὸς αὐτῶν καὶ ῥήθυμον, ὁσῶν γοῦν καταστέλλεται, τῇ περισσοτέρᾳ θλίβει καὶ φροντίζει. « Μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῶ ἀντικειμένῳ. » Ἄν γὰρ ἐς ὀρθοῦ γαμήσωσι μὴ πρότερον ἑαυτάς Χριστῶ κατεγγυήσωσιν, οὐκ εἰς ἀφορμὴν λοιδορίας ἵξουσιν. Οὐχ ἵνα δὲ ἀδεῶς ζῶσι, γαμεῖν προσέταξεν, ἀλλ' ἵνα ταῖς φροντίζει γοῦν πιεζόμεναι, τοῦ κοσμίως ζῆναι προνοήσωσιν. « Ἦδη γὰρ τινες ἐξετράπησαν. » Διὰ τί δὲ τοσαύτην παραφυλακὴν περὶ αὐτῶν ἐποίησω, καὶ πλείω ἤπερ ἐπὶ τῶν παρθένων; Ὅτι αὐταί, φησὶ, τὴν ἀφορμὴν δεδώκασιν ἐκτραπήσαι ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ. Ταῦτα γὰρ, φησὶ, λέγω, οὐχ ἵνα μὴ ὡς νεώτεροι χῆραι, ἀλλὰ δεδουκῶς μὴ τὸν Χριστὸν ἀθετήσωσι. « Εἴ τις πιστὸς. » Καλῶς τὸ. Πιστὸς ἢ πιστὴ. Εἰ γὰρ ἦσαν ἄπιστοι, οὐκ ἔδει παρ' αὐτῶν τρέφεσθαι, ἵνα μὴ δόξωσι δεεσθαι αἱ πισταὶ τῶν ἀπίστων. Ἄλλως δὲ καὶ πρὸς τοὺς πειθομένους αἱ νομοθεσαί, οὐ τοὺς οὐ πεισθησομένους. « Ἐπαρκέτω αὐτάς. » Ἀδαρὲς ποιεῖτω τὸ πρᾶγμα. Διὰ γὰρ τοῦ, ἐπαρκέτω, τὴν ἀναγκασίαν ἐδήλωσε τροφήν. « Καὶ μὴν βαρεῖσθω ἢ Ἐκκλησία. » Ὅστε οἱ πιστοὶ τρέφοντες τὰς ἑαυτῶν χήρας, καὶ ταῖς τῆς Ἐκκλησίας χήραις συμβάλλονται. οἷα δὴ μὴ βαρουμένης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο ἀφρονώτερον τρεφούσης, ἅς τρέφει, τὰς ὄντως δηλαδὴ χήρας, τουτέστι τὰς ἀπροστατεῦτους, καὶ μεμονωμένους. « ἵνα ταῖς ὄντως χήραις. » Ὅντως χῆραι αἱ πάντοθεν ἔρημοι. Ὅ γὰρ τοῦτο ποιῶν, φησὶν, οὐ μόνον ἦν τρέφει, τρέφει, ἀλλὰ καὶ ταῖς λοιπαῖς πολὺ συμβάλλεται, πλάτος αὐτάς προξενῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

« Περὶ πρεσβυτέρων τιμῆς. »

« Οἱ καλῶς προσωτῆτες πρεσβύτεροι, διπλῆς τιμῆς ἀξιοῦσθωσαν. Μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· Βοῦν ἀλοῶνται οὐ φιμώσεις. Καὶ, Ἄξιός ἐστι ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορεῖ, μὴ

παρέχου, ἐκτός εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων. Τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγγε, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι. Διὰ μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόκλησιν. »

Τίνας δὲ οἱ καλῶς προσετώτες, ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν. « Ὁ Ποιμὴν, φησὶν, ὁ καλὸς, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τήθειον ὑπὲρ τῶν προβάτων. » — « Διπλῆς τιμῆς ἀξιοῦσθωσαν. » Τιμὴν φησὶ τὴν τῶν ἀναγκαίων χρῆσιν, ἢ μᾶλλον χορηγίαν. « Οὐ φιμώσεις γὰρ εἰσι, βοῦν ἀλοῶντα· καὶ, ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. » — « Διπλῆς » δὲ, ὡς πρὸς τὰς χήρας· οὐ γὰρ ὡς πρὸς τοὺς μὴ καλῶς προσετώτας πρεσβυτέρους. Ἐκεῖνοι γὰρ βούκ ἀξιοῦνται ἀπλῆς, ἀλλὰ διωκονται. Ἡ διπλῆς τῆς πολλῆς λέγει. « Οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ, » Ἐν λόγῳ οὐ τῷ κοπιῶντι, ἀλλὰ τῷ πνευματικῶς τρέφειν ἰσχύοντι. Ποῦ δὲ νῦν εἰσὶν οἱ λέγοντες, μὴ δεῖσθαι λόγων μηδὲ διδασκαλίας τὸν προσετώτα, ἀλλὰ βίου; Ἀκουέτωσαν νῦν Παύλου πῶς τὸν λόγον τιμᾷ, Μάλιστα, λέγων. Δεῖ γὰρ καὶ τούτου, εἴπαρ τινὸς ἄλλου. Ὅταν γὰρ περὶ δογμάτων ἦ ὁ λόγος, πῶς βίος ἐνταῦθα ἰσχύει; Ὅρα δὲ τὸ ἀντιπεσειλλόμενον τῷ, « Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. » Τὸν γὰρ μὴν ἀλοῶντα φιμώτεον. « Ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Χριστὸς σύμφωνα τῷ νόμῳ λέγει. Τοῦ μισθοῦ, τῆς τροφῆς δηλονότι. Ἐργάτην δὲ λέγει, τὸν κάμνοντα. Ἄς ὄγε μὴ κάμνων, ἀνέξικος τροφῆς. Ταῦτα δὲ λέγει πρὸς τοὺς διδασκάλους τὰς νομιῶντας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ.

« Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παρδέχου. » Τί γὰρ; Κατὰ νεωτέρου τοιαύτην καταδεκτόν κατηγορίαν; Μὴ γένοιτο! Ἄλλ' ὡς εἰ ἔλεγε. Κατὰ νεωτέρου μὲν, κατὰ πρεσβυτέρου δὲ μάλιστα. Ἐργῶσι γὰρ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς ἡλικίας χαλινόν. Πρεσβύτερον δὲ, τὸν ἐν γήρᾳ φησὶ. « Τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγγε. » Ζῆτει μὲν, φησὶν, ἐπιμελῶς, εὐρίσκων δὲ, μετὰ σφοδρότητος ἐπίκληστε. Τοῦτο γὰρ τὸ, ἔλεγγε. Ἐνώπιον δὲ πάντων, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ σωφρονισθῶσι. Τοῦτο ὁ Θεὸς ἐπέκλει, ἐπὶ τε τοῦ Φαραῶ, καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. « Διμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » Ὅρα συγκρίσεις. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ Τιμόθεος ἦν, παρκατετίθη, ἀλλὰ διμαρτύρεται, τὸ ἐπιτοῦ ἀσφαλίζόμενος, εἰ τι τῶν μὴ ὀφειλόντων γίνηται, τί δήποτε δὲ τὸν Πάτριον καὶ τὸν Υἱὸν καλέσας μαρτυρεῖ, καὶ τοὺς ἀγγέλους συγκέκλησεν; Ὅτι καὶ αὐτοὶ τῆς κρίσεως γινώσκοντες, μετὰ τοῦ οἰκείου Δεσπότητος παρεῖναι αἰτλοῦσι καὶ μαρτυρεῖν τῷ λόγῳ. Ἔθος δὲ ἔστι καὶ ἰατρῶν, καὶ ὑπερέχοντα καὶ ἐλάττωτα πρόσωπα εἰς μαρτυρίαν λαμβάνειν. Καὶ ὁ Ἰακώβ, καὶ τὸν Θεὸν καὶ βρωτὸν μάρτυρα παραλαμβάνει. « Καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων. » Ἐκλεκτῶν δὲ ἀγγέλων εἶπε, ὡς τὸ ἄγγελοι καὶ οἱ θαμίνοτες, ἀλλ' ἀπόβλητοι. —

nem, nisi sub duobus aut tribus testibus. Eos qui peccant, coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeunt. Obtestor in conspectu Dei ac Domini Jesu Christi et electorum angelorum, ut hæc serves sine præcipitatione iudicii, nihil faciens juxta propensionem animi.

Quinam autem bene præsent, Christus significavit. « Bonus, inquit, Pastor animam suam ponit pro ovibus 41. » — « Duplici honore digni habeantur. » Honorem dicit necessarium usum aut potius suppeditationem. « Non obligabis, inquit, os bovi trituranti; et Dignus est operarius mercede sua. » Duplici vero, collatione facta ad viduas, non ad presbyteros qui non bene præsent. Nam illi ne simplicem quidem merentur honorem, sed magis expellendi sunt. Aut duplum dicit multum. « Qui laborant in sermone. » In sermone non fastuoso, sed qui spiritualiter alere potens sit. 241 Ubi ergo nunc sunt qui asserunt non opus esse qui sermonibus aut doctrina præsent, sed vita? Audiant nunc Paulum quomodo sermonem honorat, cum addit: Maxime: nam et hoc necessarium est, si quid aliud. Cum enim de dogmatis sermo incidit, quæ ibi vita sufficere poterit? Animadvertite autem quod ad aliquid oppositum dicit: Non obligabis os bovi trituranti. Siquidem obligandum est illi os qui non triturat. « Dignus est operarius mercede sua. » Etiam Christus legi consona loquitur. Mercede, alimenti videlicet, operarium vero dicit eum qui laborat, nempe quod is qui non laborat indignus sit alimento. Hæc autem præceptoribus loquitur, qui non laborant in doctrina.

« Adversus senioresem ne admiseris accusationem. » Quid ergo? An adversus juniorem admitenda est hujusmodi accusatio? Nequaquam! Sed tanquam diceret: Adversus nullum, maxime autem adversus senioresem: nam habent hi et ab ipsa ætate frenum quoddam; presbύτερον ergo vocat eum qui ætate senex est. « Eos qui peccant, coram omnibus argue. » Quære, inquit, diligenter: cumque inveneris, cum vehementia objurgato. Nam id significat ἔλεγγε. Coram omnibus autem, ut et cæteri ad modestiam revocentur. Huc fecit Deus et in Pharaone 42 et in Nabuchodonosor 43. « Obtestor in conspectu Dei. » Adverte vehementiam. Neque enim eo quod Timotheus lantus esset, supplex petit, sed obtestatur, suas partes stabiliens, si quid fiat eorum quæ non oportet. Quare autem vocatis Patre et Filio in testes, etiam angelos simul vocavit? Quia et hi una cum suo Domino in futuro iudicio aderunt, et sermoni attestabuntur. Moris est autem etiam nobis et emiuentes et inferiores personas in testes sumere. Atque hoc modo Jacob et Deum et tumulum sive acervum lapidum in testem assumit 44. « Et electorum angelorum. » Dixit autem electos angelos, quia dæmones quoque

41 Joan. x, 14. 42 Exod. xiv, 1 seqq. 43 Dan. iv, 1 seqq. 44 Gen. xxxi, 46 seqq.

sunt angeli, sed reprobī. — *Aliud..* Aut id quod re vera erat, dixit, aut ad discrimen rectorum. « Ut hæc serves sine præcipatione iudicii. » Hæc, puta quæ dixit. Sine præcipatione iudicii, id est, ut nihil eorum quæ dicta sunt temere et imprudenter ac non præeunte iudicio aut consilio facias. « Juxta propensionem animi. » Hoc est, ex præsumptione. 242 Siquidem præsumptiones frequenter destituuntur veritate. Est enim præsumptio affectatio, quæ aliquem provocat ad quiddam sine iudicio faciendum. « Sine præcipatione iudicii. » Clemens septimo *Informationum* libro intelligit χωρίς προκρίματος, hoc est, cavens ne ad aliquid impingendo, subjiciaris iudicio et ultioni inobediendiæ. Sanctus autem Basilius in interpretatione parabolarum ait : Non secundum acclinationem (legit enim πρόσκλισιν per λῶτζ) id est, non declinans ad id quod rectum non est, sed rectum ferens iudicium. Ita enim dicit : Nihil faciens secundum acclinationem, sed recta et non perversa ferens iudicia.

CAPUT XIII.

De cauta electione.

V, 22-23. *Manus cito nemini imponas, neque communices peccatis alienis. Temetipsum castum serva. Ne posthac bibas aquam, sed modico utere vino propter stomachum tuum et crebras tuas infirmitates.*

De electionibus etiam disserit, nam ad episcopum scribebat. Quod ait : Cito, id est, non a prima aut altera statim inquisitione, sed ubi frequenter ac diligenter inquisieris. « Neque communices peccatis alienis : » indignum populo episcopum præficiens. » Temetipsum castum serva. » De temperantia ei præcipit. Quod si hæc scribit viro adeo sese jejuniis et aquæ potu extenuanti, ut inde etiam ægrotaret, quid nos facere oportet, aut quonam modo observare ? « Ne posthac bibas aquam. » Et quare Paulus non sanabat ejus stomachum, qui corporales etiam sanitates operabatur, sed diæta vult eum sanari ? Ut monumentum nobis fieret, ne facile offenderemur, si probi viri infirmarentur : et ut ipse Timotheus per ægritudinem in officio contineretur, ne superbiret. Denique ut nos sciremus quod cum ejusdem nobiscum essent naturæ, bona illa opera exercebant quæ faciebant : quandoquidem potuit eum Paulus unica prece sanare, sed omnino non expediebat. Plurima autem in hoc refert Chrysostomus. 243 Vide itaque librum quem *De imaginibus* agit, et pulchre admodum videbis quæ hac in re in eo loco tractata sunt a divino Chrysostomo, in procemiali ut opinor versu. « Sed modico utere vino. » Tanto videlicet, quantum ad salutem opus est : scit enim etiam abundantius vinum nocere 45. Hinc autem significat quod non solo stomacho ægrotabat, sed aliis quoque corporis membris.

CAPUT XIV.

Quod nullum opus sit occultum.

V, 24-25. *Quorumdam hominum peccata manifesta*

45 Ephes. v. 18.

ἄλλο. [ΟΙΚΟΥΜ.] Ἡ τὸ ὄν εἶπεν, ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀπορρήφεντων. « Ἴνα ταῦτα φυλάξῃς χωρίς προκρίματος. » Ταῦτα μὲν ἄπερ εἴρηκε. Χωρίς προκρίματος, τουτέστι, χωρίς τοῦ προπετικῆς τι καὶ ἀπλῶς καὶ δίχα κεκριμένης βουλῆς πράξει τὸ ἐν τοῖς εἰρημένοις. « Κατὰ πρόσκλισιν, » οἷον, κατὰ πρόληψιν. Αἱ γὰρ πρόληψεις πολλάκις οὐκ ἔχουσι τὸ ἀληθές. Πρόσκλισις γὰρ ἐστίν, ἢ προκαλούμενόν τινα τὸδε τι ποιῆσαι δίχα κρίσεως. « Χωρίς προκρίματος. » Οἷον ἀνευ τοῦ εἰς τι πταίσαντα ὑποπεσεῖν τῇ κρίσει καὶ τῇ τῆς παρακοῆς καλῶσει. Οὕτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ Ἰποτυπώσεων. Ὁ δὲ ἐν ἀγίοις Βασίλειος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Παροσμῶν φησι, Κατὰ πρόσκλισιν, οἷον μὴ ἐπικλινομένης εἰς τὸ μὴ ὀρθόν, ἀλλ' εὐθείαν τὴν κρίσιν ἐκφέρων. Φησὶ γὰρ οὕτως Ἐπιπέσειν πτωχῶν κατὰ πρόσκλισιν, ἀλλ' εὐθείας καὶ ἀδισταρόφους ἐκφέρων τὰς κρίσεις.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Περὶ χειροτονίας ἀσφαλοῦς. »

Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἀλλοτριαῖς. Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει. Μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' οἶνον ὀλίγω χρω διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. »

Καὶ περὶ χειροτονιῶν διαλαμβάνει. Ἐπισκόπων γὰρ ἔγραψε. Τὸ δὲ, Ταχέως, οἷον, μὴ ἐκ πρώτης δοκιμασίας ἢ δευτέρας, ἀλλὰ πολλάκις ἐξετάσει καὶ ἀκριβῶς. « Μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἀλλοτριαῖς. » τὸν ἀνάξιον, λαοῦ μυσταγωγῶν προχειρίζων. « Σεαυτὸν ἀγνὸν τήρει. » Περὶ σωφροσύνης αὐτῶν παραγγέλλει. Εἰ δὲ ἀνδρὶ νηστείας καὶ ὑδροποσίας ἑαυτὸν ἐκτίκοντι, ὡς λοιπὸν καὶ ἀσθενεῖν, γράφει ταῦτα, τί ἡμᾶς χρὴ ποιεῖν ; ἢ πῶς παραφυλάττεσθαι ; « Μηκέτι ὑδροπότει. » Τί δήποτε μὴ ἔρρωθεν εὐτοῦ τὸν στόμαχον ὁ Παῦλος, δε καὶ ἀπὸ τοῦ χρωτὸς λάσεις ἐπετελεῖ, ἀλλὰ διαίτη αὐτὸν θεραπεύσει βούλεται ; Ἴνα ὑπογραμμὸς ἡμῶν γένηται μὴ σκευδαλίξεσθαι ἐναρέτων ἀσθενούντων, καὶ ἵνα αὐτὸς ὁ Τιμόθεος καταστῆται τῇ νόσῳ τὸ φρόνημα, καὶ ἵνα γινώμεν ἡμεῖς, ὅτι τῆς αὐτῆς ἡμῶν φύσεως ὄντες, κακώρθουν ἢ κατάρθουν. Ἐπεὶ ἴσχυεν ὁ Παῦλος, μὴ εὐχῆ αὐτὸν ἰάσασθαι, ἀλλὰ πάντως οὐ συνέφερε. Πολλὰ δὲ λέγει ὁ Χρυσόστομος εἰς τοῦτο. Τὴν βίβλον τοῖνον ἄθρει τὴν χρηματίζουσαν τῶν ἀνδριάντων, καὶ εἴση εὐ μάλα τὰ ἐν τῷδε τῷ χωρίῳ ἐν αὐτῇ θεωμασιῶς διαγορευθέντα ὑπὸ τοῦ θεοσόφου Χρυσόστομου, ἐν τῷ προοιμιακῷ, ὡς οἴμαι, ἔπει. « Ἄλλὰ οἶνον ὀλίγω. » Ὅσος πρὸς ὑγίειαν συντελεῖ. Οἷον γὰρ τὸν πλεονα καὶ προσαικούντα. Δηλοὶ δὲ ἐνθεν ὅτι οὐ μόνον τὸν στόμαχον ἡσθενεῖ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

« Ὅτι οὐδὲν ἔργον λαθόντα : »

« Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἀμαρτίαι πρότερον εἶσι

προάγουσαι εἰς κρίσιν, τισὶ δὲ καὶ ἐπικολουθοῦσιν. *A sunt præcedentia ad iudicium, quosdam vero et subsequuntur. Consimiliter et bona opera ante manifesta sunt: et ea quæ secus habent occultari non possunt.*

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω, « Μὴ κοινώνει ἀμαρτίας ἀλλοτριῆς, ὡς ἐν ἀντιθέσει ἐπιλείπει τὸ εἰρημένον. Τί γὰρ ἂν ὁ Τιμόθεος; Εἰ ἀργουῶ τοῦ χειροτονουμένου τὰς ἀμαρτίας, μὴ ἄρα κοινωνός εἰμι; καὶ φησὶ· « Τῶν ἀνθρώπων πρόδηλοι εἰσιν αἱ ἀμαρτίαι προάγουσαι εἰς κρίσιν. » Τοὺς τοιοῦτους τοιγαροῦν ἂν ἐπιμελῶς ζητήσης, γνώσῃ πάντως. « Τισὶ δὲ καὶ ἐπικολουθοῦσι. » Τοῦτέστι μετὰ τὴν χειροτονίαν ἀκολουθοῦσι. Ταῖς πρώταις μὲν οὖν κοινωνήσεις. Ἀμελείας γὰρ τὸ τὰς προδύλους μὴ γίνωαι. Ταῖς δὲ δευτέραις οὐκ ἔτι· οὐδὲν γὰρ παρὰ σέ. Οἶδα B τοιζήτην παρὰ τινι τῶν ἁγίων ἀναγκοῦς ἐρμηνεύειν. Ἦν μὲν, φησὶ, προάγουσιν αἱ ἀμαρτίαι, οὗτο πᾶσιν εἶσι πρόδηλοι· ἔστωσαν τοιγαροῦν καὶ σοί. Οἷς δὲ ἐπικολουθοῦσι, τοῦτους σὺ φυλάξῃ τῷ προορατικῷ ὀφθαλμῷ. Εἴ τι οὖν παρὰ τοῦτο ποιήσεις, κοινωνήσεις ταῖς ἀμαρτίαις. Ὁ δὲ μακάριος Βασίλειος οὕτως ἠρμήνευσεν, ὡς οὐδὲν τοῦ κεφαλαίου πρὸς χειροτονίαν συντείνοντος. Οἷτινες, φησὶν, αὐτοὶ ἡμαρτον, μόνοι τὰς ἀμαρτίας ἔχουσιν ἐπὶ κρίσιν προαγούσας. Ὅσοι δὲ καὶ μετὰ τὸ ἔνθεν ἀπελθεῖν, ἑτέροις καταλελοιπᾶσι προφάσεις ἀμαρτιῶν, ὡς Νεστορίου καὶ οἱ λοιποὶ αἰρετικοὶ, τοῦτοις καὶ ἀπελθοῦσιν ἐπικολουθοῦσιν αἱ ἀμαρτίαι. Τῶν γὰρ δι' αὐτοὺς σφαλλομένων καὶ ἐκείνοις αἱ ἀμαρτίαι λογίζονται. « Ἐπιπέσει δὲ καὶ τὰ κατὰ ἔργα. » Τοῦτέστι, παρὰ C κληρικῶς. Ὅσα, φησὶν, εἴρηται περὶ ἀμαρτιῶν, ταῦτα δεῖται καὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἔργοις. Εἰσὶ γὰρ οἱ ἀφάρκεις γεγονάσιν ἑτέροις σωτηρίαις. Τοῦτων αἱ κατὰ νόμους, καὶ τοῖς τὰ σπέρματα δεδωκόσιν, ὑπολογίζονται. — « Ἄλλως. » Τοῦτο περὶ τῶν ἀνοσιῶν αἰρεσαρχῶν φησὶν. ἔχουσι γὰρ ἐπικολουθοῦσαν μετὰ θανάτου τὴν ἀμαρτίαν, ἤγουν τὴν ὀλέθριον διδασχὴν, ἣν κατέλιπον ἐν τῷδε τῷ βίῳ. Ἡ γὰρ ἀπώλεια τῶν ὑπ' αὐτῶν διδασχθέντων, πρόφασις αὐτοῖς γίνεται αἰωνίου κολάσεως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

« Περὶ δούλων ὑπακοῆς. »

« Ὅσοι εἰσιν ὑπὸ ζυγὸν δούλοι, τοὺς ἰδίου δεσπότης πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγεσθῶσαν, ἵνα D μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλίαις βλασφημηῖται. Οἱ δὲ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότης, μὴ καταπραυνήσωσαν, ὅτι ἀδελφοὶ εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον δουλεύτωσαν, ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. Ταῦτα διδάσκει καὶ παρακάλει.

Περὶ πιστῶν δούλων διαλέγεται, τῶν ἔχόντων ἀπίστοις δεσπότης, ἵνα, φησὶ, καὶ ταῦτα παρηνῆς. « ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. » Ἐὰν γὰρ, φησὶ, διὰ τὸ εἶναι τοὺς δεσπότης ἀπίστους, οἱ πιστοὶ δούλοι καταπραυνήσωσι καὶ ἀπυθαδιάζωνται, πρόφασιν τοῖς εἰκαίαις, παρέχουσι δεσπότης βλασφημεῖν τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα, ὡς αἴτιον τῆς αὐθιδοῦς τῶν δούλων γινόμενον. « Μὴ καταπραυνήσωσαν, ὅτι ἀδελφοὶ εἰσιν. » Μὴ τὸ εἶναι σε ἀδελφὸν, αἴτιον γινέσθω

Quoniam antea dixerat: « Ne communices peccatis alienis, » quasi per objectionem solvit quod dictum est. Quid enim, diceret Timotheus, si ejus qui ordinatur peccata ignorem, numquid eis communico? et ait: « Quorundam hominum peccata ante manifesta sunt præcedentia ad iudicium. » Talium igitur peccata, si diligenter inquiras, omnino cognoscas. « Quosdam vero et subsequuntur. Hoc est, post ordinationem sequuntur. Prioribus ergo communicaturus esses: negligentia enim esset quæ manifesta sunt non cognoscere. Posterioribus vero non ita, nihil enim præter te. Scio me apud quemdam sanctorum hujusmodi legisse interpretationem: quod quorum præcedunt peccata, hi omnibus manifesti sunt: sint et ergo et tibi quos autem subsequuntur, hos tu observa prospicientibus oculis. Si quid igitur præter hoc facias, communicabis peccatis. Divus autem Basiliius ita interpretatus est, quasi nihil hujus capituli ad ordinationem pertineat. Quicumque, inquit, ipsi peccaverunt soli, peccata habent ad iudicium præcedentia ac trahentia. Quotquot autem etiam postquam hinc discesserunt, aliis peccandi occasiones reliquerunt, quemadmodum Nestorius cæterique hæretici, hos etiam discentes subsequuntur peccata: 244 nam etiam propter ipsos labentium peccata illis imputantur. « Consimiliter et bona opera. » Hoc est, pari modo. Quæcunque, inquit, de peccatis dicta sunt, hæc etiam accipe de bonis operibus. Sunt enim qui aliis facti sunt occasio salutis, horum recta opera ad eos quoque referuntur qui semina dederunt. — *Alio modo.* Hoc de impiis dicit hæresiarchis. Habent enim subsequentia post mortem peccata, nempe doctrinam perniciosam quam dereliquerunt in hac vita: perditio namque eorum qui ab eis edocti sunt, occasio ipsi efficitur æterni supplicii.

CAPUT XV.

De obedientia servorum.

VI, 1, 2. *Quicumque sub jugo sunt servi, suos dominos omni honore dignos ducunt, ne nomen Dei et doctrina male audiat. Qui vero fideles habent dominos, ne contemnant quod fratres sint, sed magis inserviant quod fideles sint ac dilecti qui beneficentia participes sunt. Hæc doce et exhortare.*

De credentibus servis disserit, qui dominos habent incredulos. Hæc, inquit, etiam exhortare ut quicumque, etc. « Ne nomen Dei. » Nam si servi credentes, ob id quod domini essent increduli, obaudirent eis essentque arrogantiores, occasione darent suis dominis convitia jaciendi in Christum ac prædicationem, tanquam occasio facta esset contumaciæ servorum. « Ne contemnant quod fratres sint. » Ne propterea, inquit, quod frater

sis, contemptus occasionem sumas : sed potius alacri animo, quod fideles sint Deoque dilecti domini, magis inservias, timori adjungens etiam dilectionem. Quantum enim beneficium recipitis hoc quoque dominos habeatis fratres, tantum et vos grati sitis, magis inserviendo. Aut quia vice versa beneficium a dominis recipiunt dum aluntur ac vestiuntur. « Sed magis inserviant : » nempe servi. 245 Per hyperbaton enim ponitur. In medio autem locetur, Quod fideles sint ac dilecti, et subaudiendum est, domini. Aut simpliciter ut habet intelligendum est: Qui beneficium recipiunt, hoc est domini, curam habeant ut etiam servis benefaciant. « Hæc doce et exhortare. » Non sane auctoritate sed lenitate indiget præceptor.

CAPUT XVI.

Adversus avaros, et falsos præceptores.

VII, 3-8 *Si quis diversam sequitur doctrinam, et non accedit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, is inflatus est, nihil sciens, sed linguens circa quæstiones ac verborum pugnas, ex quibus nascitur invidia, contentio, blasphemia, suspiciones malæ, supervacaneæ conflictiones hominum mente corruptorum, et quibus adempta est veritas, qui existimant quæstum esse pietatem. Sejungere ab iis qui ejusmodi sunt. Est autem quæstus magnus pietas cum animo sua sorte contento. Nihil enim intulimus in hunc mundum, videlicet nec efferre quidquam possumus : sed habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti erimus.*

« Diversam sequitur doctrinam : » hoc est, aliam ab ea quæ recta est. « Et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ. » Quod dixit : Sanis sermonibus, hoc nunc vocat doctrinam secundum pietatem, doctrinam videlicet fidei. « Inflatus est, nihil sciens. » Nam qui ea non novit quæ scire oportet, is nihil scit. Qui vero ea quæ sana sunt non novit, is sane dæmoniaci novit. Porro fastus res amira est ac propria dæmonibus. « Circa quæstiones ac disputationem pugnas. » Si enim non credas, sed inquiris, necesse est verborum pugnas esse ac disensiones rationum. Si quidem quia Christianismus futura promittit, 246 quæ oculis demonstrari nequeunt, necessaria est fides. Considera vero quod consultare et inquirere est ægrotare. « Blasphemia. » Necesse est enim eum qui humanis permittit rationibus divina, et etiam in blasphemias incidere ex quæstionibus. « Suspiciones malæ. » Hoc est opinioniones et adulterina dogmata. « Supervacaneæ conflictiones. » Morbi pravorumque dogmatum transfusio. Sumitur autem inelaphora in voce διαπρατριβία, a scabiosis ovibus quæ applicatæ al iis et attritæ etiam sanas morbo implent. « Qui existimant quæstum esse pietatem. » Vides quod etiam pugnae verborum turpe lucrum pariunt? Nec mirum qui enim verbis contendunt, plures atrahendo discipulos, ex his quæstum faciunt, sive lucrum pecuniarum. Fingunt enim pietatem ut per ipsam

σοι, φησί, καταφρονήσεις, ἀλλ' ἐνθουσιόμενον ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπῆτοί Θεοῦ οἱ δεσπόται, μᾶλλον δούλευε, μιγνύς τῷ φόβῳ καὶ τὴν ἀγάπην. Ὅσον γὰρ εὐηργέτησε ἀδελφοὺς ἔχοντας τοὺς δεσπότας, τοσοῦτον καὶ ὑμεῖς εὐχάριστοι γίνεσθε ἐν τῷ μᾶλλον δουλεύειν. Ἡ ὅτι ἀντευεργετούμενοι παρὰ τῶν δεσποτῶν, διὰ τοῦ τρέγεσθαι καὶ ἐνδύεσθαι. « Ἀλλὰ μᾶλλον δουλεύεωσαν. » τουτέστιν οἱ δούλοι. Καθ' ὑπερβατὸν γὰρ κεῖται. Διὰ μέσου δὲ, « Ὅτι πιστοὶ εἰσι καὶ ἀγαπῆτοί, » καὶ προσυπακουστέον, οἱ δεσπότηται. Ἡ ἀπλῶς, ὡσπερ κεῖται, νοητέον τὸ, « Οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι, » τουτέστιν, οἱ δεσπότηται οἱ φροντίζοντες τοῦ εὐεργετεῖν τοὺς δούλους. « Ταῦτα διδάσκει καὶ παρακαλεῖ. » Οὐκ ἄρα ἀθενείας, ἀλλὰ προσηνείας χρῆζει ὁ διδάσκαλος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

« Κατὰ φιλοκερδῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων. »

« Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος, ἀλλὰ νοσῶν περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας, ἐξ ὧν γίνεται φθόνος ἕρις, βλασφημίας, ὑπόνοιαι πονηραὶ, διαπρατριβίαὶ διεφθαρμένων ἀνθρώπων τὸν νοῦν, καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἢ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας. Οὐδὲν γὰρ εἰσηνεγκάμεν εἰς τὸν κόσμον, δηλονότι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι θανάμειθ. Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τοῦτοις ἀρκεσθήσομεθα. »

« Ἐτεροδιδασκαλεῖ, » τουτέστιν, ἕτερα παρὰ τὰ ὀρθὰ διδάσκει. « Καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ. » Ὁ εἶπεν, « Ἰγιαίνουσι λόγοις, » τοῦτό φησι, « Καὶ τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, » τῇ τῆς πίστεως δηλονότι. « Τετύφωται μηδὲν ἐπιστάμενος. » Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς ἂν δεῖ εἰδέναι, οὐδὲν ἐπίσταται. Ὁ δὲ τὰ ὑγιῆ μὴ ἐπιστάμενος, δηλονότι τὰ δαιμονιώδη ἐπίσταται. Φίλον δὲ τοῖς δαίμοσι καὶ οἰκετὸν ὁ τύφος. « Περί ζητήσεις καὶ λογομαχίας. » Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύς, ζητεῖς δὲ, ἀνάγκη λογομαχίας εἶναι καὶ στάσεις λογισμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστιανισμὸς τὰ μέλλοντα ἐπαγγέλλεται, οὐκ ἔστι δὲ ταῦτα ὀφθαλμοῖς ἐπιθεῖξαι, ἀνάγκη πίστεως χρεῖζ. Ὁρα δὲ, ὅτι τὸ ζητεῖν νοσεῖν ἐστίν. « Βλασφημίας. » Ἀνάγκη γὰρ τὸν λογισμὸς ἀνθρωπίνους τὰ κατὰ Θεὸν ἐπιτρέποντα, καὶ βλασφημεῖν ἐκ τῶν ζητήσεων. « Ἰπόνοιαι πονηραί. » Οἷον δόξαι, καὶ δόγματα νόθη, « Διαπρατριβία. » Τῆς νόσου τῶν κικίων δογμάτων μετὰ νόθους, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ψωραλέων προβάτων. Πατριβιόμενα γὰρ, νόσου πληροὶ καὶ τὰ ὑγιαίνοντα. « Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν. » Ὁρᾷς ὅτι καὶ αἱ λογομαχίαι καὶ αἰσχροκερδεῖαν τίκτουσιν; Εἰκότως. Εἰ γὰρ μαθητὰς πλείονας οἱ λογομάχοι ἐπισυρόμενοι, ἐκ τούτων χρηματίζονται πορισμὸν, οἷον, χρημάτων κέρδος (ὑποκρίνονται γὰρ εὐσέβειαν, ἵνα δι' αὐτῆς ἐραυρίζωνται). « Ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων. » Ὡς εἶπε, Συμπλέκου τοῖς τοιούτοις καὶ ἀντιμάχου, ἀλλ' « Ἀφίστασο, » μετὰ μίαν καὶ

δευτέραν νοουεσίαν. Ἀνθρώπους γὰρ χρημάτων ἕνεκα μαχομένους, πότε δυνήσῃ πείσαι; Ἀδιορθώτους τοίων ὄντας ἐκτρέπου. « Ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας. » Οἱ μὲν οὖν ἐν τούτῳ τὴν εὐσέβειαν ὑποκρίνονται, ἵνα πρόφασιν πορισμοῦ καὶ κέρδους λάβωσιν. Ἔστι δὲ ἀληθὲς κέρδος, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ εὐσέβεια, καὶ ταῦτα τὰ αὐτάραχη ἔχουσα, καὶ μὴ περισσεύουσα ἐν τοῖς σαρκικοῖς. Ἢ δτι κέρδος ἐστὶν ἡ εὐσέβεια, ἐάν καὶ ἡμεῖς μὴ πλειόνων ἐπιέμεθα, ἀλλὰ τῇ αὐταρκείᾳ στοιχώμεν. « Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον. » Εἰ οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν, καὶ οὐδὲν ἐκβάλλομεν, τίς χρεῖα τοῦ ἔχειν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν; « Ἐχόντες δὲ διατροφάς, » Τοσαῦτα, φησὶν, ἐσθίειν χρῆ, ὅσα θρέψαι ἀρκεί, οὐχ ὅσα τρυφὴν ἐμποιῆσαι· καὶ τοσαῦτα σκεπασθῆναι καὶ τοιαῦτα, ὡς τὴν γύμνωσιν σκεπάσαι, οὐχ ὅσα θρύψιν ἐμποιῆσαι καὶ βλακειαν τοῖς φοροῦσι. Τοῦτο γὰρ τὸ τῆς τρυφῆς καὶ τῶν σκεπασμάτων ὄηλο.

quæ nuditate legant, non quæ delicias inducant alimenti ac tegumentis.

« Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν, ἐμπέτουσιν εἰς περσομὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνόητους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ἀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύνας πολλὰς. Σὺ δὲ, ὡ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φεῦγε. Δίωκε δὲ ἀκαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πραότητα. Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως. Ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθησθε καὶ ὁμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων. »

Οὐ τοὺς καλοῦς τῶ πλούτῳ χρωμένους λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτόν. Ὁ δὲ γε ἐπιθυμῶν, οὐκ ἂν ἐτίμῳ μεταδοίη, ἵνα μὴ τὰ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῷ ἐλαττωθῆι. « Καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς. » Ἐπιφρέων γὰρ ὁ πλοῦτος, καὶ τὸ δυνατόν ἔχων, εἰς ἐπιθυμίας ἀτόπους ἐξάγει. « Βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους. » Εἰς τὸ μὴ εἶ ἀνανηθῆσαι εἶ. « Ἀπεπλανήθησαν. » Ἐπισκοπεῖ γὰρ ἡ φιλαργυρία τῶ τῆς ψυχῆς ὀμματι, καὶ οὐκ ἐξ βυθίζειν ὀρθά. « Καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν. » Ἀκάνθων γὰρ δίκην, ἡ φιλαργυρία, τὰς χεῖρας τοῦ προσφύλου αἰμάσσειν ποιεῖ. « Ὀδύνας πολλὰς. » Οὐ μόνον, φησὶν, εἰς τὰ περὶ Θεὸν ἐμποδίζει τὸ θέλειν πλουτεῖν, ἀλλὰ καὶ σωματικῶς κατάπτειται αὐὸν ἐραστῶν, φροντίαι, καὶ ἀγρυπνίαι, καὶ φόβοι πόντος περιπέριον. « Σὺ δὲ, ὡ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ. » Μέγα τὸ ἀξίωμα. Πάντες γὰρ ἄνθρωποι καὶ δοῦλοι Θεοῦ, μάλιστα δὲ οἱ δίκαιοι, οὐ κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τῆς οικειώσεως. « Τίτλα φεῦγε. » Ἀμφοτέρω μετὰ ἐπίστασας· Ὅσα εἶπε γὰρ, τοῦδε μὲν ἀπόστηθι, τῶδε δὲ πρόσθηθι, ἀλλὰ. Φεῦγε καὶ δίωκε. « Δίωκε ἀκαιοσύνην. » Ἐν τῷ μὴ πλέον ἔχειν τῶν ζωαρχῶν. « Εὐσέβειαν. » Τὴν ἐν δόγμασι. « Πίστιν. » Τὴν ζωτικὴν ζήτησεων. « Ἀγάπην. » Τὸ τῆς πίστεως ἔχοντος, τὴν πρὸς Θεὸν καὶ ἀνθρώπους. Καλὴ δὲ ἡ πείρα τοῦ λόγου. Ἀπὸ μὲν γὰρ πίστεως, ἀγάπης, τίκτη-

congerant. « Sejungere ab iis qui ejusmodi sunt. » Non dixit: Implicare talibus et e diverso contendere, sed, Sejungere postuna met alteram admonitionem. Quando enim persuadere poteris hominibus qui pecuniæ gratia pugnant? Cum igitur incorrigibiles sint devota illos. « Est autem quæstus magnus. » Illi quidem in hoc fingunt pietatem ut quæstus et lucri ansam accipiant. Verum autem lucrum est ipsa pietas in semetipsa, et hæc habens quæ satis sint, ei non quæ exuberent in rebus temporalibus. Aut quod lucrum est ipsa pietas, si nos quaque non plura petamus, sed in sufficientia persistamus, « Nihil enim intulimus in hinc mundum. » Si nihil intulimus, nec quidquam efferemus, quorsum habere cupimus ultra necessaria? « Sed habentes alimenta. » Tantum, inquit, edere oportet quantum satis sit ad alendum, non quantum provocet ad delectationem. Et tot ac talibus operiri oportet. ac mollitiem afferant. Hoc enim designat nomen

VI, 9-12. *Cœterum qui volunt ditescere, incidunt in tentationem et laqueum et cupiditates multas stultas ac noxias, quæ demergunt homines in exitium et interitum. Siquidem radix omnium malorum est studium pecuniæ, quam quidam dum appetunt, aberraverunt a fide et seipsos implicuerunt doloribus multis. Tu vero, o homo Dei, hæc fuge: prosequere autem justitiam, pietatem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, ad quam et vocatus es et professus es bonam professionem coram multis testibus.*

Non de his loquitur qui recte divitiis utuntur, sed de illis qui ipsas concupiscunt, Nam qui concupiscit, nequaquam alteri tradere posset, ne sibi deessent quæ desiderat appetitus. « Et cupiditates multas. » Affluentes enim divitiarum nimiaque potentia ad absurdas impellunt cupiditates. « Demergunt homines. » Ne amplius valeant emergere « Aberraverunt. » Obtenebrat enim studium pecuniæ oculum animæ, nec recta sinit incedere. « Et seipsum implicuerunt. » Siquidem studium pecuniæ spinarum in molumentum stringentis manus cruentare facit. « Doloribus multis. » Non solum inquit, in his quæ Dei sunt impedito est velle ditescere, sed et corporaliter lacessit amatores, curis, vigiliis, ac terroribus ipsos transficiens. « Tu vero, o homo Dei. » Magna dignitas. Omnes namque homines, etiam servi Dei sunt, maxime tamen justis: non tantum ratione creationis, sed et ratione proprietatis ac familiaritatis. « Hæc fuge: prosequere. » Utrumque epitasim habet. Neque enim dixit: Ab illo quidem discede, huic vero adhære: sed, Fuge et prosequere. « Prosequere autem justitiam. » Ne plus habeas quam vitæ satis sit. « Pietatem. » In dogmatis, « Fidem. » Quæ est sine quæstionibus. « Charitatem. » Quæ a fide producitur, quæ erga Deum est et homines.

Est autem bonus ordo sermonis. Nam a fide ori-
tur charitas, a charitate vero patientia, patientia
autem cum per viam graditur, mansuetos facit.
« Bonum certamen fidei. » Certamen vero fidei et
in his consistit quæ dicta sunt, et in ferendis
viriliter afflictionibus. Ac protinus sequitur retri-
butio hujusmodi certaminis, vita scilicet æterna,
« Ad quam vocatus es. » Quisquis enim venit ad
baptismum, ad hanc vocatur. « Bonam professionem. »
Professionem maxime dicit eam quæ fit in
baptismo, quando profitemur nos renuntiare dia-
bolo, ascribi autem et credere Christo.

¶ 48 CAPUT XVII.

*Præceptum horrore plenum de pura obedientia
usque in finem.*

VI, 13-16. *Præcipio tibi in conspectu Dei qui vi-
vificat omnia et Jesu Christi qui testatus est sub
Pontio Pilato bonam confessionem, ut serves præ-
ceptum immaculatum, irreprehensibile, usque ad
apparitionem Domini nostri Jesu Christi, quam
temporibus suis ostensurus est ille beatus et solus
princeps, Rex regnantium et Dominus dominan-
tium, qui solus habet immortalitatem, lucem ha-
bitans inaccessam, quem nemo vidit hominum
neque videre potest: cui honor et imperium sem-
piternum. Amen.*

Rursum Deum adducit in testem, et terrorem
addens, et discipulum firmiorem reddens, quod
eum qui in testem adducitur habeat in mente.
« Qui vivificat omnia. » Id etiam exhortatio est
ad pericula. Nam si Deus, inquit, omnia producit
in vitam, cur pro fide certamina subire horremus?
Et quod ad hoc exhortetur, ex eo manifestum est
quod sequitur, Jesu Christi qui testatus est sub
Pontio Pilato Si enim Dominus tulit testimonium
sive martyrium, quare nos recusamus et cuncta-
mur? « Qui testatus est sub Pontio Pilato. » Tes-
tatus est per ea quæ fecit quod ipse esset Christus
Filius Dei. Ita habet Clemens septimo *Informatio-
num*. « Bonam confessionem. » Quam vocat bonam
confessionem? Eam per quam confessus est,
æmigmaticè tamen, quod Deus esset. Si quidem
cum dixisset Pilatus, Num rex es tu? Ego, in-
quit, ad hoc natus sum. « Præceptum immacula-
tum. » Hoc est: Neque dogmatum neque vitæ
macula aspersum. « Usque ad apparitionem. »
Usque ad exiremum, inquit, totum spiritum. Ita
tamen non dixit, sed quo vehementius ipsum exci-
taret, apparitionis Domini meminit et admirandæ
gloriæ. ¶ 49 « Temporibus suis. » Hoc est con-
venientibus, præfinitis. Ne ergo contristeris quod
jam facta non sit. « Ille beatus. » Hæc de Filio
dicta sunt: nam qui ad iudicium veniet, is et
præsentiam ostendet: quod si Pater ad iudicium
non veniet sed Filius, de eo qui venturus est hæc
dicta sunt. Ille beatus imo ipsa beatitudo. Apud
ipsum enim fugit mæror et dolor. Hic etiam
potens est et bonus rex. Non ergo timentis sunt
illi terreni. « Et solus potens. » Ubique de

τα: ἀπὸ δὲ ἀγάπης, ὑπομονή. Ἡ δὲ ὑπομονή, ὁρῶν
βελούζουσα, πρῶτος ποιεῖ. « Τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς
πίστεως. » Ὁ δὲ τῆς πίστεως ἀγῶν, τὰ τε εἰρημμένα,
καὶ τὸ ἐν πειρασμοῖς ἀνδρεῖον. Καὶ εὐθὺς ἡ ἀν-
τιδοσις τοῦ τοιοῦτου ἀγῶνος, ἡ αἰώνιος ζωὴ. « Εἰς ἣν,
φῆσι, ἐκλήθης. » Πᾶς γὰρ εἰς βάπτισμα ἐρχόμενος, εἰς
ταύτην καλεῖται. « Τὴν καλὴν ὁμολογίαν. » Ὁμολογίαν
μᾶλλον, τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι λέγει, ὅτι ἐν ὁμολογίᾳ
ἀποτάσσεισθαι μὲν τῷ διαβόλῳ, συντάσσεισθαι δὲ καὶ
πιστεῦναι τῷ Χριστῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

« Παραγγεῖλα φοβερά περὶ καθαρῆς ὑπακοῆς ἄχρι
τέλους. »

« Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωο-
ποιούτος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ
μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν
ὁμολογίαν, τηρήσαι σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον,
ἀνεπιληπτον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου
ἡγῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἦν καιροὶς ἰδίους δεῖξει
ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν
βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ μόνος
ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οὐκ ἄνθρωπον, ὃν εἶδεν οὐδεὶς
ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. Ἡ τιμὴ καὶ κράτος αἰ-
ώνιον. Ἀμήν. »

Πάλιν τὸν Θεὸν ποιεῖται μάρτυρα, αἰξῶν τε τὸν
φόβον, καὶ ἀσφαλέστερον ποῶν τὸν μαθητὴν, τῷ
τὸν μαρτυρηθέντα ἔχειν ἐν νῷ. « Τοῦ ζωοποιούτος
τὰ πάντα. » Τοῦτο καὶ πρὸς κινδύνους ἐστὶ παρά-
κλησις. Εἰ γὰρ ὁ Θεός, φησι, ζωογονεῖ τὰ πάντα,
τί περὶ κινδύνων τοῦ ὑπὲρ πίστεως ἀγῶνος; Καὶ ὅτι
εἰς τοῦτο προτρέπει, ὁ δὲ ἐκ τοῦ ἐπομένου, « Ἰησοῦ
Χριστοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, »
Εἰ γὰρ ὁ Δεσπότης ἐμαρτύρησε, διὰ τί ἡμεῖς ἀνα-
βιβλάσσομεθα; « Τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πι-
λάτου. » Ἐμαρτύρησε γὰρ δι' ὧν ἔπραττεν, ὅτι
αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὕτως ὁ
Κλήμης ἐν ἐδόξῳ « Ὑποτιπώσεων. » « Τὴν καλὴν
ὁμολογίαν. » Ποῖον λέγει καλὴν ὁμολογίαν; Ἐν ἡ καὶ
αἰνιγματωδῶς, ὁμολόγησε μέντοι εἶναι Θεός. Εἰ-
πόντος γὰρ τοῦ Πιλάτου, εἰ βασιλεὺς ἐστίν, εἶπεν,
Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι. « Τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον. »
Τουτέστι, μὴτε ὀνομαζέσθαι, μὴτε βίβου κηλίδος προσ-
τιθέμενον. « Μέχρι τῆς ἐπιφανείας. » Μέχρι, φησι,
τῆς ἐσχάτης σου ἀναπνοῆς. Ἄλλ' οὕτως μὲν οὐκ
εἶπεν. Ὅπως δὲ αὐτὸν διεγέρῃ μερίζων, τῆς ἐπι-
φανείας ἐμνήσθη τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς δόξης τῆς
φρικτῆς. « ἦν καιροὶς ἰδίους. » Τουτέστι, τοῖς προσ-
ήκουσι, τοῖς ἀφωρισμένοις. Μὴ τοίνυν λυποῦ, ὅτι
μὴ ἤδη γέγονεν. « Ὁ μακάριος. » Τρῖτα περὶ τοῦ
Υἱοῦ εἴρηται. Τὴν γὰρ παρουσίαν ὁ ἐρχόμενος δει-
κνύει. Εἰ δὲ ὁ Πατὴρ οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὁ Υἱὸς, ἐπὶ κρίσειν,
περὶ τοῦ ἐρχομένου ταῦτα εἴρηται. « Ὁ μακάριος, »
ἡ αὐτομακαριότης. Παρ' αὐτῷ γὰρ ἀπέδρα πᾶσα
λύπη καὶ οὐδύνη. Οὕτως καὶ δυνάστης. καὶ ἀγαθὸς
βασιλεὺς. Ὁ φόβητόν οὖν τὸν δὲ ἐπιγέλοις. « Καὶ
μόνος δυνάστης. » Ἐνθα ἂν ἀκούσης περὶ μίας τῶν
τριῶν ἀγῶν ὑποστάσεων, ὁ μόνος τὸς ἡ τοῦ, μὴ

πρὸς ἀντιδιαστολὴν δέχου τὸ εἰρημένον τῶν ἄλλων ἄνα, ἄλλα περὶ τῶν μὴ ὄντων μὲν, λογομένων δὲ θεῶν. Ἰδοὺ γὰρ νῦν περὶ τοῦ Γιοῦ ταῦτα λέγων, ἔπερ ἄλλου καὶ περὶ Πατρὸς καὶ περὶ Πνεύματος εἰρη-
 κεν, Ὁ μόνος, εἶπεν. « Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν. » Πῶς, φησὶ, περὶ τοῦ Θεοῦ ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, ὅποτε καὶ ἄγγελοι καὶ ψυγαὶ καὶ δαίμονες ἔχουσι ἀθανασίαν; Ὁ οὖν λέγων, « Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, » περὶ Θεοῦ, ἢ ἀφαιρεῖται τῶν εἰρημένων τὴν ἀθανασίαν, ἢ ψεύδεται. Καὶ φαμεν, οἷοι οὗτοι περὶ ὧν ὁ λόγος, οὐκ ἔχουσι ἀθανασίαν, ἀλλὰ μετέχουσι αὐ-
 τῆς, χάριτι τοῦ μόνου ἀθανάτου φύσει. Ἰπὸ Θεοῦ γὰρ αὐτοῖς τοῦτο δωδῶρηται. Θεὸς γὰρ ἐστὶν οὐ πάν-
 τες μετέχουμεν, ὡσπερ τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τὸ κρεῖττον νοουμένων, οὕτω δὲ καὶ ἀθανασίας. « Φῶς οὐκὼν ἀπρόσιτον. » Ὁ ὧν αὐτοθανασίας, καὶ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, ἄρα τόπω περιεληφται; Ἄρα ἄλλο τὸ φῶς καὶ ἄλλο αὐτὸς; Καὶ μὲν αὐτοφῶς ἐστὶν. Ὅρα; οἷοι καὶ ὅταν μέγα τι φθέξασθαι βουληθῶμεν, ἐθύνεται ἡ γλῶσσα; Ἀπρόσιτον δὲ, ᾧ οὐδεὶς προσελ-
 θέν ὄνεται διὰ τὴν ἄγαν λαμπρότητα. « Ὅν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων. » Οὐδὲ γὰρ τοῦ Γιοῦ τὴν θεότηα εἶδε τις, ὡσπερ οὐδὲ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύ-
 ματος. Κατὰ γὰρ τὴν σάρκα ὠράθη. « Ἐ τιμὴ καὶ κράτος. » Εἰ ἡ τιμὴ αὐτοῦ καὶ τὸ κράτος αἰώνιον ἐστὶν, πάντως καὶ ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ. Ἰπέσχετο γὰρ. « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν [εἰμι] πάσας τὰς ἡμέρας. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

« Πλουσίων ὁδηγία ἐπὶ τὴν ὄντως ζωὴν. »

« Τοῖς πλουσίοις, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπιεῖναι ἐπὶ πλοῦτου ἀθλητότητι, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρ-
 ἔχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπ.λαυσιν, ἀγα-
 θεοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδό-
 τούς εἶναι, κοινωνικούς, ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θε-
 μέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς. »

Εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι πλούσιοι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ αἰωνι τούτῳ. Οἱ ὄντως πλούσιοι, οἱ δίκαιοι δηλαδὴ. « Μὴ ὑψηλοφρονεῖν, » φησὶν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως, ὡς χρή-
 ματα, φουᾶ καὶ μετεωρίζει. « Ἐπὶ πλοῦτου ἀθλητό-
 τητι. » Ὅρα πῶς αὐτούς, καὶ ὡς ἀνοήτους διαβά-
 λει. Τίς γὰρ ἐπὶ ἀθλῶν ἐπιβίβει; « Ἄλλ' ἐν τῷ Θεῷ. » Ὁ γὰρ εἰς Θεὸν ἐλπίζων οὐκ ἐπαίρεται, φησὶν. « Τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως. » Αὐτὸς γὰρ, ἔσον εἰς αὐτὸν ἔχε πάντα κοινὰ προῦθη, καὶ ἄφθονα, οὐρανόν, γῆν, ἀέρα, ζωὴν, τροφάς. Ἄλλ' ἡ πλεον-
 εἶα λαβούσα συνεργὸν τὴν δυναστείαν, πολλὰ τῶν κοινῶν ἐσφετερίσατο καὶ ἐποίησεν ἴδια. « Πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς. » Εἰ πλοῦτον ζητεῖς, τὸν ὄντως ζῆσαι, τὸν οὐκ ἀθλον. Ποῦτον δὲ τούτον; Τὸ ἀγαθο-
 εργεῖν, φησὶν, εὐμεταδότους εἶναι, τοῦτο τὸ τῶν χρημάτων. « Κοινωνικούς. » Τουτέστι πρᾶτους, προσ-
 κεινούς, ἐπίβρους, συγκαταστάτικούς. « Ἀποθησαυ-

una trium personarum audieris hoc aut illud, ne hoc dictum accipias ad discrimen aliarum duarum, sed de illis qui non sunt et tamen dicuntur dii. Ecce ergo nunc de Filio loquens, quæ alibi et de Patre dixit et de Spiritu: Solus dicit. « Qui solus habet immortalitatem. » Quomodo de Deo dicit quod solus habet immortalitatem, cum et angeli et animæ ac dæmones habeant immortalitatem? Cum ergo de Deo dicit: Qui solus habet immortalitatem, aut ab illis quos diximus, aufert immortalitatem, aut mentitur. Et dicimus quod hi de quibus est sermo non habent immortalitatem, sed ipsam participant, gratia illius qui natura solus est immortalis. Nam a Deo hoc ipsis datum est. Deus enim est a quo omnes participamus, quemadmodum et alia, ad id quod præstantius est comparata, ita et immortalitatem. « Lucem habitans inaccessible. » Qui ipsa est immortalitas et lux inaccessibleis, num putas loco circumscriptus est? Num aliud est lux et aliud ipse? Atqui ipsa lux est. Vides quod dum etiam magnum aliquid dicere volumus, lingua impotens efficitur? Inaccessa vero dicitur, ad quam nemo ob v. h. mentem splendorem potest accedere, « Quem nemo vidit hominum. » Neque enim Filii divinitatem quispiam vidit, quemadmodum neque Patris aut Spiritus: nam secundum carnem visus est. « Cui honor et imperium. » Si honor ipsius et imperium sempiternum erit, omnino etiam apparitio ipsius. Promisit namque: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus 46. »

280 CAPUT XVIII.

Deductio divitum ad veram vitam.

VI, 17-19. *His qui in præsentis sæculo divites sunt, præcipe ne elato sint animo, neque spem ponant in incertis divitiis, sed in Deo vivente qui præbet nobis omnia affatim ad fruendum, ut beneficiant, ut divites sint operibus bonis, ut faciles sint ad impatiendum, libenter communicantes, recondentes sibi ipsi fundamentum bonum in posterum, ut apprehendant vitam æternam.*

Sunt namque et alii divites, at non in præsentis sæculo, qui vere divites sunt, justi videlicet. « Ne elato sint animo. » Nihil enim æque inflat ac elatum reddit animum atque pecuniæ et possessiones. « In incertis divitiis. » Vide quomodo ipsos etiam tanquam insensatos calumniatur. Quis est enim qui sperat in incerta re? « Sed in Deo. » Nam qui in Deo sperat, non effertur. « Qui præbet nobis omnia affatim. » Ipse etenim quantum ad se attinet omnia omnibus communiter proposuit, etiam abunde, cælum, terram, aera, vitam alimenta. Sed avaritia, sumpto simul potentatus auxilio, multa quæ erant communia sibi vindicavit, ac propria effecit. « Ut divites sint in operibus bonis. » Si divitias quæris, veras quære, et non incertas. Quænam illæ sunt? Bona, inquit operari, facilè esse ad impatiendum, hoc enim

peculiarum est. « Libenter communicantes. » Hoc est mansueti, lenes, tumore carentes, sese demittentes. « Recondentes sibi ipis. » Hoc est, reponentes fundamentum bonum. Ubi bonum est fundamentum, omnia secunda sunt et firma. « Ut apprehendant vitam æternam. » Propter hanc sane vitam recondendum est bonum fundamentum. Quomodo autem hoc esse poterit? Si in hac vita bonis operibus incumbendo, reponamus nobis ipsis vitam hujus fundamentum. Bonorum namque operum fructum reconciliari potest.

251 VI, 20-21. *O Timothee, depositum serva, devitans profanas vocum vanitates et oppositiones falso dictæ scientiæ, quam nonnulli proficientes circa fidem aberraverunt. Gratia sit tecum. Amen.*

« Depositum serva. » Præceptum, inquit, Dei quod per me tibi proposuit. Aut gratiam Spiritus quam per ordinationem accepisti. « Devitans profanas vocum vanitates. » Impuras, nocentes. Vocum autem vanitates, id est, vaniloquia. Est itaque et vocum vanitas sive inanitas, quæ non est profana. Beatus autem Joannes recentiores admonitiones dixit vocum novitates, legens ut videntur kainofωνίας per αι diphthongum in prima. « Et oppositiones. » Et sane objectio aliqua ad quam respondere non oporteat propter absurditatem. « Falso dictæ scientiæ. » Ubi enim non fuerit fides, non est scientia, sed quæ videtur esse, mendax est. « Quam nonnulli profitentes: » mendacem, inquit, et adulterinam scientiam. Siquidem erat fortassis nonnulli profitentes scientiam humanis rationibus inventam, quæ fidei opposita est: et manifestum ex eo est, quod circa fidem naufragium fecerunt. « Gratia sit tecum. Amen. » Omnium sigillum sive signaculum ipsi precatur, nempe Dei gratiam, a qua bonum omne et datur et conservatur.

Finis, divino favente auxilio prioris ad Timotheum Epistolæ.

Scripta est a Laodicea, quæ metropolis Phrygiæ et Pacatianæ.

« ριζοντας εαυτους. » Οϊον, απο-ιθεμενους, φησι, θεμελιον καλον. Ένωα δε κελος ο θεμελιος, παντα ασφαλη και βεβαια. « Ίνα επιλαδωνται της αιωνιου ζωης. » Άρχ δια ταυτην την ζωην δε: αποθησαυριζειν τον θεμελιον. Πως δ' αν ειη τουτο; Ει δια του εδ ποιειν εντωθι, αποθωμεθα εκυτους της ζωης ταυτης τον θεμελιον και την ασφαλειαν. Έ γαρ των αγκων εργων πραξις, ην και θεμελιον ωνομασε, την απολαυσιν εκεινης προσενησαι δυναται.

« Ίω Τιμόθεε, την παρα [κατα] θήκην φύλαξον, εκ-
τρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις
τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἣν τινες ἐπαγγελλόμενοι,
περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν. Ἡ χάρις μετὰ σοῦ.
Ἄμήν. »

« Τὴν παρα [κατα]θήκην φύλαξον. » Τὴν ἐντολήν,
τοῦ Θεοῦ, ἣν δι' ἐμοῦ σοι παρέθετο ἡ τὴν χάριν
τοῦ Πνεύματος, ἣν διὰ τῆς χειροτονίας ἐδέξατο. « Εκ-
τρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας. » Τὰς ἀκα-
θάρτους, τὰς μιαιφάς. Κενοφωνίας, δὲ, τὰς ματαιολο-
γίας, Ἀρα οὖν ἔστι καὶ κενοφωνία οὐ βέβηλος. Ὁ
δὲ μακάριος Ἰωάννης τὰς νεωτέρως παραινέσεις
καινοφωνίας εἶπε, διὰ τῆς αι διφθόγγου τὸ και
γράφων, ὡς ἔοικε. « Καὶ ἀντιθέσεις. » Ἀρα ἔστιν
ἀντιθεσις πρὸς ἣν οὔτε ἀποκρίνασθαι χρῆ, διὰ τὴν
ἀτοπίαν. « Τῆς ψευδωνύμου γνώσεως. » Ὅταν γὰρ
πίστις μὴ ἦ, γνώσις οὐκ ἔστιν. Ἡ δὲ εἶναι δοκοῦσα,
ψευδής ἐστιν. « Ἡ τινες ἐπαγγελλόμενοι. » Τὴν ψευ-
δομένην φησι καὶ νόθον γνώσιν. Ἴσως γὰρ ἡσάν
τινες γνώσιν ἐπαγγελλόμενοι τὴν ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρω-
πίνων εὑρεθεῖσαν, ἣτις ἐναντία τῇ πίστει καθίστηκε. Καὶ
C δὴλον ἐξ ὧν περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν. « Καὶ χάρις
μετὰ σοῦ. Ἄμήν. Τὴν σφραγίδα πάντων ἐπέυχεται αὐτῷ,
τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἧς καὶ δίδεται πᾶν ἀγαθὸν καὶ
φυλάττεται.

« Τέλος σὺν Θεῷ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης Ἐπι-
στολῆς. »

Ἐγράφη ἀπὸ Λαοδικείας, ἧτις ἐστὶ μητροπολις Φρυγίας
τῆς Πακκιανῆς.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

POSTERIORIS EPISTOLÆ AD TIMOTHEUM.

252 Hanc ab urbe Roma Scribit. Occasio vero D
Epistolæ hæc fuit. Cum hi qui una cum apostolo pe-

ταυτην αποστειλει ἀπὸ Ῥώμης. Ἡ δὲ πρόφασις
τῆς Ἐπιστολῆς, αὕτη ἑστὶ τῶν συναποδημούντων τῶν

Πάλω καταλειψάντων αὐτὸν, βουλόμενος ὁ Ἄπόστολος ἔλθειν Τιμόθεον πρὸς αὐτὸν, γράφει τὴν Ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν δηλοῖ αὐτῷ μνημονεύειν πρὸς τὸ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς τῶν προγόνων αὐτοῦ πίστεως. Ἐπειτα δηλοῖ, ὅτι οἱ ἀπὸ Ἀσίας, ὧν ἔστι Φρύγκελος καὶ Ἑρμογένης, ἀπεστράφησαν αὐτὸν ὀρώντες αὐτοῦ τὰς ἀλύσεις. Μόνω δὲ Ὀνησιφόρῳ μαρτυρεῖ σπουδῆν πλείστην, καὶ τοῦτον ἀπέδέξατο ἔλθοντα εἰς τὴν Ῥώμην καὶ προσμείναντα αὐτῷ. Παρηγγέλλει δὲ αὐτὸν, παραιτεῖσθαι τὰς μωρὰς ζητήσεις, διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν γενῆσθαι μάχας. Καὶ γὰρ Ἰμέναιος καὶ Φιλητὸς οὕτως ἐκτραπέντες, παρῆσαν τὴν ἀλήθειαν, λέγοντες ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ τινὰς ἀνατρέπουσι· μᾶλλον οὖν παραινέει αὐτῷ προσέχειν ἑαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ εἰδέναι με, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἔσονται ἄνθρωποι φιλιᾶτοι καὶ φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, προδιδόντες δὲ μᾶλλον τῷτα, ἀσφαλίζεσθαι τοὺς λαοὺς μὴ τις ἐξ αὐτῶν ἀπατηθῇ. Καὶ εἰς τὰ ἦθη δὲ, καὶ εἰς τὴν τῆς διδασκαλίας ἀκρίβειαν πολλὰ προτρέψμενος αὐτὸν καὶ σημάνας τὸν καιρὸν τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ ἐνστήναι καὶ μέλλειν σπένδεσθαι καὶ μαρτυρεῖν, ἐνετελεῖσθαι αὐτῷ ἔλθειν πρὸς αὐτὸν τυχέως, κοιλιζόμενος τὸν φαίλονην καὶ τὰ βιβλία. Παρήνεσε δὲ αὐτῷ Ἀλέξανδρον τὸν χαλκίαν φυλάττεσθαι, ὡς πολλὰ κατὰ ἐνδείξιμον αὐτῷ, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Τί δὴ ποτε δευτέραν γράφει πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολήν; Εἶπεν ἐν τῇ πρώτῃ, Ἐλπίζω ἔλθειν πρὸς σε σύνδιον. Οὐκ ἠδυνήθη ἀπελθεῖν. Ἦδη γὰρ κατείχετο ὑπὸ Νέρωνος. Ἦδει οὖν, ἀντὶ τῆς παρουσίας, γράμματα γοῖν πέμψαι, ὁμοῦ μὲν τὸ μὴ ἔλθειν πατραμυθούμενον, ὁμοῦ δὲ, ἐπιρρώωννύτα τὸν Τιμόθεον, οὕτω τῇ φροντίδι τῆς Ἐκκλησίας ἐγκεχρονικότα.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ Β΄.
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

- α. Ἐπαινος τῆς Τιμοθέου πίστεως, καὶ προτοπὴ ὑπομονῆς, κατὰ τὸ πρέπον τῇ χάριτι, ἐν ἧ καὶ αὐτὸς φησι διακαρτερεῖ πάσχων. »
- β. Περὶ τῆς ἀρμοζούσης μεταδόσεως τῶν θείων δογμάτων. »
- γ. Περὶ τῆς ἀφρόντιδος ἐν τῷ νῦν βίῳ πολιτείας, ἐπὶ ταῖς ἀπόνοις τροφᾶς. »
- δ. Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ὑπομονῆς, ἐπὶ ἐλπίδι ζωῆς. »
- ε. Περὶ θείας διδασκαλίας καὶ βίου καθαροῦ καὶ εἰρηνικοῦ, καὶ κατὰ τῶν ἐναντιῶν. »
- ς. Προρῆσις περὶ κακίας ἀνθρώπων πλεοναζούσης, ἀπειρηγῆς ἐλεγχόμενης. »
- ζ. Προτροπὴ τῆς ἑαυτοῦ μιμήσεως ἐξ ἐναντίου τοῖς φαύλοις, ἐν ὑπομονῇ Θεοῦ. »
- η. Περὶ τῶν καινοτομησάντων, οἷς ἀντιτάττει τὸν Τιμόθεον. »
- θ. Περὶ τῆς ἑαυτοῦ μελλούσης ἀνάλυσεως, ἐπὶ δόξῃ κλεινῇ. »

regrinabantur reliquissent ipsum volens Apostolus ut Timotheus ad ipsum veniret, scribit Epistolam. Et primum quidem indicat ei quod memor sit tum pietatis ipsius, tum fidei progenitorum ejus. Deinde significat quod hi qui ab Asia erant, inter quos Phrygelus erat et Hermogenes, aversati ipsum fuerant, visis ejus catenis. De solo Onesiphoro streuere fert testimonium et hunc susceperat, cum ille Romam veniret et apud se mansisset. Præcepit autem ut stultas devilet quæstiones, eo quod ab ipsis pugnae orientur. Siquidem Hymenæus et Philetus aversi veritatem reliquerunt, dicentes jam factam esse resurrectionem, et quosdam subvertentur. Magis ergo exhortatur ut sibiipsi attendat et doctrinæ, ac sciat quod in extremis temporibus erunt homines sui amantes, et voluptatum potius quam Dei: cumque hæc amplius futura prospiciat, populos muniat ne quis ab illis seducatur. Multumque exhortatus ipsum, tum de his quæ ad mores pertinent, tum de illis quæ doctrinæ diligentiam respiciunt, ubi etiam tempus suæ resolutionis significavit instare, 253 futurumque esse ut immoletur et martyrium ferat: præcipit ut cito ad se veniat, deferens penulam et libros. Admonet quoque ipsum ut Alexandrum ærarium caveat, ut qui se multis malis affecerit, et ita conc. udit Epistolam.

THEODORETI.

Quam ob causam scribit alteram ad Timotheum Epistolam? Dixerat in priori: Spero me brevi venturum: non potuit autem proficisci: jam enim tenebatur a Nerone. Opus ergo fuit, ut pro præsentia litteras saltem mitteret: simul quidem ut consolaretur, eo quod non veniret: simul etiam ut Timotheum confirmaret in Ecclesiæ cura detentum.

254 POSTERIORIS AD TIMOTHEUM
EPISTOLÆ CAPITA.

1. Commendatio fidei Timothei, et exhortatio ad tolerantium juxta id quod gratiam decet, in qua et ipse seipsum perdurare tolerando dicit.
2. De conveniendi traditione divinatorum dogmatum.
3. De conversatione in præsentia vita sine anxietate: de alimentis quæ citra laborem proveniunt.
4. De fide in Christum, et tolerantia ob spem vite.
5. De divina doctrina et vita pura ac pacifica, etiam erga adversarios.
6. Vaticinium de abundantia hominum malitia, per fucum reprehensibilem.
7. Exhortatio ut se imitentur, opponendo se perversis in tolerantium propter Deum.
8. De his qui novum moliebantur, quibus Timotheum opponit.
9. De futura sui ipsius resolutione ad æternam gloriam.

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
Η ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ Β' ΕΠΙΣΤΟΛΗ

PAULI APOSTOLI
AD TIMOTHEUM EPISTOLA SECUNDA

PROŒMIUM.

255 I, 1. 2. *Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei secundum promissionem vitæ quæ est in Christo Jesu, Timotheo dilecto filio: gratia, misericordia, pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro.*

Apostolus, inquit, sum ob permissam vitam quæ est in Christo Jesu, hoc est, per Christum danda. « Secundum promissionem vitæ. » Ne mihi, ait, præsentia pericula commenes: ab his promissa vita procedat. Quandoquidem ergo promissa est in futuro eam quære. In exordio autem de suis afflictionibus ipsum consolatur. Me, inquit, creavit Dominus Deus apostolum, id una decernente etiam Christo, ut promissam æternam vitam hominibus prædicarem. — « Dilectio filio. » Contingit enim filium esse, non tamen dilectum. Quod si admodum probus non esset, nequaquam et filius esset et dilectus, maximeque Pauli. « Gratia, misericordia. » Hæc etiam prius, et nunc quoque ipsi precatur.

CAPUT. I.

Commendatio fidei Timothei, et exhortatio ad tolerantiam, juxta id quod gratiam decet, in qua et ipse seipsum perducere tolerando dicit.

I, 3-6. *Gratiam habeo Deo cui servo a majoribus cum pura conscientia, quod citra ullam intermissionem faciam de te mentionem in precationibus meis noctu dieque, desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio replear: commonefactus quæ in te est fidei non simulata, quæ habitavit primum in avia tua Loide et matre tua Eunice: certus autem sum quod etiam in te. Quam ob causam commonefacto te, ut suscites donum Dei quod est in te per impositionem manuum mearum.*

256 Vides dilectionis magnitudinem? Gratias, inquit, ago Deo quod tui memor sim. Hæc est vehemens dilectio, quando gloriatur quispiam de eo quod hunc diligit. « Cum pura conscientia. » Quomodo cum pura conscientia, cum Christum ab initio ignoraret? Ostendit quod nullius mali sibi conscius fuerit. Nam si Ecclesiam persequebatur, ex Dei zelo persequebatur, non humana aliqua causa:

ΠΡΟΟΙΜΙΩΝ,

« Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Τιμοθέῳ ἀγαπητῷ τῷ τέκνῳ, Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

Ἄποστολος εἰμι, φησὶν, ἐπὶ τῇ ἐπηγγελμένῃ ζωῇ τῇ οὓσῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τούτέστι, διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ δοθῆναι μελλούσῃ. « Κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς. » Μὴ μοι, φησὶ, τοὺς ἐνταῦθα κινδύνους εἴπῃς· οὗτοι γὰρ τὴν ἐπηγγελμένην ζωὴν αἰώνιον τίκτουςιν. Ἐπεὶ οὖν ἐπηγγέλται, ἐκεῖ αὐτὴν ζήτει, φησὶν. Ἐκ προοιμίων δὲ ὑπὲρ τῶν ἐαυτοῦ πειρασμῶν τούτων περαυθεῖται. Ἄποστόλον με προεβόλετο, φησὶν, ὁ Δεσπότης Θεὸς συμψηφισαμένου καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὥστε με τὴν ἐπαγγελθεῖσαν αἰώνιον ζωὴν τοῖς ἀνθρώποις κηρῦσαι. — « Ἀγαπητῷ τέκνῳ » [ΘΕΟΔΩΡ.] Ἐνὶ γὰρ εἶναι τέκνον, οὐ μὴν ἀγαπητόν. Εἰ μὴ ἦν δὲ σφόδρα ἐνάρετος, οὐ ἂν ἦν καὶ τέκνον, καὶ ἀγαπητόν, καὶ μάλιστα Παύλου. « Χάρις, ἔλεος. » Ὅπερ καὶ πρότερον, ταῦτα καὶ νῦν αὐτῷ ἐπεύχεται.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἐπαινος τῆς Τιμοθέου πίστεως, καὶ προτροπὴ ὑπομονῆς, κατὰ τὸ πρέπον τῇ χάριτι, ἐν ἣ καὶ αὐτὸς φησὶ διακαρτερεῖν πάσχων. »

« Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιέλαιπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ μνησάν ἐν ταῖς δεήσεσίν μοι νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρὰς πληρωθῶ. Ἰπόμνησιν λαμβάνων τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως, ἣτις ἐνόησες πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωίδι, καὶ τῇ μητρὶ σου Εὐνικῇ· πέπεσμαι δὲ, ὅτι καὶ ἐν σοὶ. Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμνησάσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. »

Ὁρᾷς ἀγάπης ὑπερβολὴν; Εὐχαριστῶ, φησὶ, τῷ Θεῷ ὅτι μέμνημαί σου. Τοῦτό ἐστιν ἀγάπη, ὅταν τις ἐγκαλλωπίζεται ὑπὲρ τοῦ τόνδε φιλεῖν. « Ἐν καθαρᾷ συνειδήσει. » Πῶς ἐν καθαρᾷ συνειδήσει; ὅπου γὰρ ἠγνόει τὸν Χριστόν ἐξ ἀρχῆς; Δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐαυτῷ συνοιδεν. Εἰ γὰρ καὶ ἐδίωκε, κατὰ ζῆλον ἐδίωκε, καὶ οὐ κατὰ ἀνθρώπινον λογισμόν, ὡς οἱ πολλοὶ διὰ δόξαν, αἰρέσειν συνιστῶντες, οἱ συνοιδασὶ πολλὴν τὴν σαφρότητα.

βαλῶς δὲ συνίστησιν ἐκυτὸν, ἵνα καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν Ἀ
 Ἰμῶθεν δεῖξη ἀληθεύων, καὶ μὴ ἀφίλου λάθῃ δόξαν,
 μὴ ἀπαλλῶν πρὸς αὐτόν, καὶ ταῦτα ὑποσχόμενος.
 « Ὡς ἀδιόλειπτον. » Ἐπειδὴ ἀδιόλειπτον. « Ἐν ταῖς
 ἑξήσεσι μου. » Οὐχ ἁπλῶς μέμνημαι, ἀλλ' ἐν ταῖς
 ἑξήσεσι καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. « Ἐπιποθῶν σε
 ἰδεῖν. » Οὐλοῦν, φησί, τοιαύτης ἡδονῆς ἐκὼν ἐμαυ
 τὸν ἀπεστέρησα. Φιλεῖσθαι γὰρ ἄξιός ὑπάρχετε, διὰ
 τὰ δάκρυα, διὰ τε τὴν σὴν καὶ τὴν τῶν προγόνων
 πίστιν. Ὅρα δὲ, οὐ βούλεται, αὐτὸν ἐκ προοιμίων λυ
 πῆρα ὡς μὴ ἐρχόμενος, ἀλλ' ἐλπίδα θιδοῦσι τοῦ ἰδεῖν
 αὐτόν. Πρὸς τῷ τέλει δὲ, τὸ μὴ ἰδεῖν αὐτὸν ἔτι ἐν
 σαρξὶ δηλοῖ, εἰπὼν. « Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι. » Ἡ δὲ
 εἰς αὐτὴν Χάριν, φησὶν, ἔχω τῷ Θεῷ, ἐπειδὴ σου
 μίμνημαι, ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν, ἵνα χαρᾶς πληρωθῶ.
 Εἶτα εἰς μέσον. « Μεμνημένος σου τῶν δακρύων. » Β
 Εἶτα ἵνα μὴ δόξη εἰκὴ φιλεῖν, λέγει καὶ τὴν αἰ
 τῶν.

immolor. Est autem hic ordo: Gratiam habeo Deo
 quod repler. Deinde quæ in medio relicta sunt: « Memor lacrymarum tuarum. » Postmodum, ne
 temere amare videatur, addit et causam.

« Μεμνημένος σου, φησὶ, τῶν δακρύων. Ἴσως
 γὰρ χαρίζομενος τοῦ Πύλου οὕτως ἤλγει, ὡς καὶ
 ἀκριβῶν. Τὸ δὲ ὑπερβατόν, « Ἐπιποθῶν σε ἰδεῖν ἵνα
 μετὰ πληρωθῶ, » ὡς τῆς θεᾶς μόνης χαρᾶς πληρω
 τῆς ὑπαρχούσης. « Ἀνοποκρίτου πίστεως. » Ἐμε
 μνήμαι σου, φησὶν, ἐν ταῖς προσευχαῖς μου, ὑπο
 μνησκόμενος τῶν τε δακρύων σου καὶ τῆς ἀνο
 ποκρίτου πίστεως. « Πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ σου. »
 Ἄλλο ἐγκώμιον. « Διὸ οὐτε ἐξ Ἑλλήνων τὸ πρὸς
 μητρὸς γένος ἦν, ἀλλ' ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων
 Ἰησοῦ. » Ο δὲ τούτου πατὴρ Ἑλλήνων ὢν, διὰ τὸν
 ὄλον τῶν Ἰουδαίων περιετμήθη. « Καὶ ἐν τῇ μη
 τρὶ σου. » Τὰ τῶν προγόνων ἐγκώμια, ὅταν μὲν καὶ
 ἡμεῖς αὐτῶν μετέχωμεν, εἰς δόξαν ἡμῶν γίνεται.
 ὅταν δὲ μὴ, κατακρίνει μᾶλλον ἡμᾶς. Οὗτος δὲ μετετε
 χε. « Πίσκισμαι γὰρ, φησὶν, ὅτι καὶ ἐν σοί. » Εἰ
 πῶς ὂν ἀνοποκρίτον ταύτην ἔχεις, ὡς ἀνωθεν τε
 θεμιτωμένην καὶ σκεύεσθαι οὐκ ἔχουσαν. « Δι' ἦν
 εἶπας. » Ἐπειδὴ ταῦτά σοι συνοῖδα, φησὶν. « Ἀνα
 ζῆσκειν τὸ χάρισμα. » Χαρίσματος ἦν πνευματικοῦ
 ἐξωμίνος, καὶ συμβουλεύει αὐτῷ τοῦτο σφοδρότερον
 καὶ ἐμφυρότερον ἀποτελεῖν διὰ προθυμίας, διὰ προ
 ευχαίης, διὰ νήψεως. Τὰ γὰρ ἐναντία τούτων ἀπο
 κραίνει αὐτῷ, ὡς ἀλλογῶ φησὶ. « Τὸ πνεῦμα μὴ
 σβέννυτε. » — « Διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. »
 Ἀμα γὰρ αὐτῷ χειρὰς ὁ Παῦλος ἐπέθηκε χειροτονῶν
 ἱεραποποιῶν, καὶ χάρισμα ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτῷ, εἰς ση
 μείων κλήσιν, εἰς διδασκαλίαν, εἰς προστασίαν τῆς
 Ἐκκλησίας.

« Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας,
 ἀλλὰ δυνάμεως, καὶ ἀγάπης, καὶ σωφρονισμοῦ.
 Μηδὲ ὡς ἐκτιστοῦ τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν, μηδὲ ἐμὲ τὸν οἰσμιον αὐτοῦ. Ἀλλὰ συγ
 κροτήθησον τῷ Εὐαγγελίῳ, κατὰ δύναμιν Θεοῦ
 τοῦ σωσαντος ἡμᾶς, καὶ καλῆσαντος κλήσει ἀγία,

quemadmodum multi qui gloriæ cupiditate ducti
 hæresim statuunt, magnæ imbecillitatis sibi con
 scii. Et recte seipsum commendat, ut etiam in di
 ligendo Timotheo ostendat se non esse fallacem,
 neque ejus quem non diligeret captare gloriā,
 cum ad eum profectus non esset; licet antea id
 promisisset. « Quod citra ullam intermissionem. »
 Quod absque intermissione, « In precationibus
 meis. Non vulgari, ait, modo memini, sed in pre
 cationibus, et nocte ac die. « Desiderans te videre. »
 Nequaquam igitur tanta voluptate me voluntarie
 privavi. 257 Dignus enim es qui ameris, tum prop
 ter tuas lacrymas, tum propter tuam ac majorum
 tuorum fidem. Animadverte autem quod nolit in
 exordio eum contristare quasi non sit venturus,
 sed potius tribuit spem videndi se: juxta finem vero
 insinuat, quod non sit eum amplius in carne vi
 surus, dicens: « Ego enim jam delibor, » sive
 quoniam tui memini, desiderans te videre, ut gau
 dium tuum repler. Deinde quæ in medio relicta sunt: « Memor lacrymarum tuarum. » Postmodum, ne

« Memor lacrymarum tuarum. » Fortassis enim
 adeo dolebat eo quod a Paulo separatus esset, ut
 etiam lacrymaretur. Est autem hyperbaton. « Desi
 derans te videre ut gaudio repler, » tanquam ipse
 aspectus gaudio repleat. « Fidei non simulata. »
 Tui, inquit, mentionem feci in precibus meis,
 admonitus tum lacrymis tuis, tum fide non simu
 lata. « Primum in avia tua. » Aliud encomium quod
 neque ex Græcis a materno genere ortus erat, sed
 ex Judæis qui etiam in Christum credebant. Porro
 cum pater ejus Græcus esset, metu Judæorum
 circumcisus est. « Et matre tua. » Majorum encom
 ia, quando et nos illorum sumus participes, ad
 gloriā nobis proveniunt: si vero ab eis alieni
 sumus, magis nos condemnant: hic autem parti
 ceps erat. « Certus autem sum, quod etiam in
 te. » Merito igitur hanc habes non simulatam,
 utpote superne fundatam, et quæ concuti non pos
 sit. « Quam ob causam. » Quoniam hæc in te esse
 novi. « Ut suscite donum Dei. » Spirituale receperat
 donum, et suadet ut illud animi promptitudi
 ne, attentione et vigilantia efficiat vehementius
 et efficacius. Nam horum contraria languidum
 illud reddunt quemadmodum alibi dicit: « Spi
 ritum ne exstinguatis ¹. » — « Per impositionem
 manuum mearum. » Simul enim ut Paulus illi
 manus imposuit ordinans ipsum episcopum, do
 num quoque in eum supervenit ad signorum
 operationem, ad doctrinam et ad præsidendum
 Ecclesiæ.

1, 7 9. Non enim dedit nobis Deus spiritum timi
 ditatis, sed potentie ac dilectionis et sobrietatis. Ne
 igitur te pudeat testimoniis 258 Domini nostri neque
 mei qui sum vinculus illius: sed particeps esto af
 flictionum Evangelii juxta potentiam Dei, qui
 salvos fecit nos et vocavit vocatione sancta, non

¹ 1 Thess. v, 19.

secundum opera nostra, sed secundum propositum A οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰώνιων. »

et gratiam qua data est nobis per Christum Jesum ante tempora æterna.

Quomodo autem suscitabo donum Dei? Si viriliter ad tentationes et affectiones permanseris. « Non enim nobis dedit Deus spiritum timiditatis, » Est enim est spiritus sive donum timiditatis, quem admodum in libris Regum ait : Et cecidit super illos spiritus timiditatis, ubi utile omnino erat timere. Sed potentia, inquit, donum datum est nobis. « Potentia. » Quæ est adversus tentationes. « Dilectionis. » Quæ est erga fratres. « Sobrietas. » Circa rectam vitam. In his autem omnibus inferenda etiam est a nobis animi promptitudo. Ne igitur te pudeat testimonii Domini nostri. « Multi homines miserrimi, dispensationis mysterium juxta humanas rationes investigantes, pudorem esse dicunt si Dei Filium crucifixum esse prædicarent, ignorantes quid præstitum sit per crucem et mortem Domini. Te igitur ne pudeat, inquit, testimonii sive martyrii, hoc est passionis Christi, sed libere prædica. « Neque mei qui sum vinculus illius. » Neque te pudeat quod eum qui vinculus est habeas præceptorem. Si enim Christus ob crucem non erubuit, neque ego ob vincula. « Sed particeps esto afflictionum. » Nec solum te non pudeat, verum etiam una tecum particeps esto afflictionum : hoc est, si et te oporteat hujusmodi pati propter Evangelium, ne formides. Nam hoc superius quoque innuit, ubi ait : Non accipimus spiritum timiditatis, sed potestatis. « Juxta Dei potentiam. » Deinde etiam exhortatur illum. Non enim propria, inquit, potentia valet sustinere afflictiones, sed Deus hujusmodi dedit dabitque potentiam, tu modo id afferas ut in hoc promptus sis. « Qui salvos fecit nos. » Ad hæc probationes recenset de divino auxilio ac potentia, quæ id efficit ut viriliter toleremus afflictiones et injurias. Salvos, inquit, fecit nos de morte peccati, et vocavit nos vocatione sancta cum absurdesceremus : non quod digni essemus vocatione, **259** sed ipse suo proposito et gratia hoc effecit. Qui igitur, inquit (nam hæc est sententia), dum inimici essemus ita erga nos fuit affectus, multo magis cum amici facti simus, et pro eo affligi cupiamus. potentiam dabit ut ad virtutes evadamus. « Et gratiam quæ data est nobis per Christum. » Ostendit quod salutem nobis dari per Christum (nam ἐν capitur pro διὰ, id est, in, propter) antea præfiguratum erat ante tempora æterna.

I, 10-14. *Manifesta est autem nunc per apparitionem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui mortem quidem abolevit, vitam autem in lucem produxit ac immortalitatem per Evangelium, in quod positus sum ego præcœ et apostolus ac doctor gentium : quam ob causam etiam nec patior, attamen non erubescō. Novi enim cui crediderim, certusque sum quod potens sit depositum meum custodire in illum diem. Formam habeto sanorum*

Πῶς δὲ ἀναζωπυρήσω τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ ; Ἐάν στῆς πρὸς πειρασμοὺς γενναίως. « Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν πνεῦμα δειλίας. » Ἐνὶ γὰρ καὶ πνεῦμα, οἷον χάρισμα δειλίας, ὡς ἐν ταῖς Βασιλείαις φησί. Καὶ ἐπέπεσε ἐπ' αὐτοὺς πνεῦμα δειλίας, ἕθνα συμφέρει πάντως τὸ δειλιῶν· ἀλλ' ἡμῖν, φησί, χάρισμα δυνάμεως δέδοται. « Δυνάμεως. » Τῆς πρὸς πειρασμούς. Ἀγάπης. » Τῆς πρὸς τοὺς ἀδελφούς. « Σωφροσύμου. » Περὶ βίον ὀρθόν. Ἐφ' ἅπασιν δὲ τούτοις, καὶ ἡμᾶς συνεισεκτέον τὴν προθυμίαν. « Μὴ οὖν ἐπισχυνθῆς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν. » Πολλοὶ τρισάθλιοι ἄνθρωποι λογισμοῖς ἀνθρωπίνους τὸ κατὰ τὴν οἰκονομίαν ἐξετάζοντες μιστήριον, ἀίσχυντη εἶναι λέγουσιν, εἰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ σταυρωθέντα κηρύττειν, ἀγνοοῦντες τί κατωρθοῦτο διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. Σὺ οὖν, φησί, μὴ ἐπισχυνθῆς τὸ μαρτύριον, τουτέστι, τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ κήρυσσε παρρησίᾳ. « Μηδὲ ἐμὶ τὸν δέσιμον. » Μηδὲ, ὅτι ἔχεις δέσιμον διδάσκαλον, ἐπισχυνθῆς. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐπρσχύνθη τὸν σταυρὸν, οὐδὲ ἐγὼ τὰ δεσμά. « Ἀλλὰ συγκακοπάθησον. » Καὶ μὴ ἐπισχυνθῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ συγκακοπάθησον μετ' ἐμοῦ· τουτέστιν, εἰ ὅσοι καὶ σὺ τοιαῦτα παθεῖν διὰ τὸ εὐαγγέλιον, μὴ δειλιάσῃς. Τοῦτο γὰρ ἠνέχετο καὶ ἄνω ἕθνα φησὶν, οὐ γὰρ ἐλάθομεν πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως. « Κατὰ δύναμιν Θεοῦ. » Εἶτα καὶ προτρέπει αὐτόν. Μὴ γὰρ οἰκεία, φησί, δυνάμει ἔχεις κακοπαθῆσαι ; Ὁ Θεὸς τὴν τοιαύτην ἔδωκέ τε καὶ δώσει δύναμιν· σὺ μόνον τὸ προθυμηθῆναι εἰσάγαγε. « Τοῦ σώσαντος ἡμᾶς. » Εἶτα καὶ τῆς συμπράξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνέμεως, τῆς φέρειν γενναίως ποιούσης τοὺς πειρασμούς καὶ τὴν κακοπάθειαν, λέγει τὰς ἀποδείξεις. Ἐσωσὶν ἡμᾶς, φησὶν, ἐκ τοῦ θανάτου τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς κλήσει ἁγίᾳ, ἀποσκιρτώντας, οὐκ ἐπειδὴ ἄξιοι ἦμεν τῆς κλήσεως, ἀλλ' αὐτὸς οἰκεία πρόθεσι καὶ χάριτι τοῦτο πεποίηκεν. Ὁ οὖν, φησί (τοῦτο γὰρ τὸ ἀποτέλεσμα), ἐχθροὺς ὄντας αὐτῷ ἀθετικῶς, πολλῶν μᾶλλον φιλικῶν γεγονόσι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ κακοπαθεῖν βουληθεῖσι, δώσει δύναμιν εἰς τὸ περιγενέσθαι. « Καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ. » Δείκνυσιν ὅτι τὸ δοθῆναι ἡμῖν χάριτι τῆς σωτηρίας διὰ τοῦ Χριστοῦ (τοῦτο λέγει ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ), προτετυπωμένον ἦν ἄνωθεν πρὸ χρόνων αἰώνιων.

« Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντες μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωῆν καὶ ἀφάρσιν διὰ τοῦ εὐαγγελίου, εἰς ὃ ἐτίθηεν ἐγὼ κήρυξ καὶ ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος ἕθνεσιν, δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπισχύνομαι. Οἶδα γὰρ ὅτι πεπίστευκα, καὶ ἐπιστάμαι, ὅτι δυνατὸς ἐστὶ τὴν παραθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Ἰποπέτωσις

ιχε υγιαίνοντων λόγων ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τὴν καλὴν παραθήκην ἔλαβον διὰ Πνεύματος ἁγίου τοῦ ἐνοικούντος ἐν ἡμῖν. »

Ἡδὴ μὲν πάλαι τὸ σωθῆναι ἡμᾶς προετετύπωτο, ἃν δὲ ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, γέγονε καταφανές. Ἡ γὰρ τοιαύτη βουλή τοῦ Θεοῦ, τὸ σωθῆναι τὸν κόσμον διὰ τῆς πίστεως, ἃν καὶ οὐκ ἄλλοτε γέγονε καταφανής. « Καταργή- πταιος μὲν τὸν θάνατον. » Τῷ τὴν ἀμαρτίαν συγ- γαρῆσαι, καὶ ἀνάσσειν δωρησασθαι. « Φωτίσαντος ἢ ζωῆν. » Τουτέστι, φανερώσαντος. Ἄξια δὲ τῆς ζωῆς ἢ λέξις. « Διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, » φησί. Δι' εἰπῶ γὰρ ἢ τε αἰώνιος ζωὴ καὶ ἡ ἀνάστασις δήλη γίγονεν. « Εἰς ὃ ἐτέθη ἐγώ. » Πρῶτον μὲν τὸ δὴ λέγει, ἔπειτα καὶ τοῦτο αἰνύσσεται, ὅτι χρὴ σε καὶ ἡσασί κλησιάζειν. Ἄλλως τε καὶ ἀξιοπίστον τὸν ἄνθρωπον ποιεῖ. « Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω. » Ὅτι; Διὰ τὸ εἶναι κήρυξ καὶ ἀπόστολος, ὡς εἰ λέγειν. Οὐχ ὡς κακούργος δέδεμαι, καὶ εἰς φυλα- αῖς ἔλαβον. « Ἄλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι. » Καύ- χησις γὰρ μέγιστη, τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ τι πάσχειν. Ὅτι πῶς ἀλείφει πρὸς πειρασμὸν τὸν μαθητὴν, αἰκνὸς ὡς εἰ μὴ τις αἰσχυνόμενος ὑποσταλῆ, αὐτὸς ἢ κινδυνὸς βέβωον ἔσται τῇ τοῦ Χριστοῦ βοηθείᾳ. « Ὅτι δυνατός ἐστι τὴν παραθήκην μου φυλάξαι. » Παραθήκην φησὶ τὴν πίστιν, ἣν παρέθετο αὐτῷ ὁ Χριστὸς κηρύσσειν. Ἡ τοὺς πιστοὺς λέγει, οὓς εἰπῶ ὁ Θεὸς παρέθετο διδάξαι, ἢ οὓς αὐτὸς τῷ Θεῷ παρέθετο. « Ἴδου γὰρ, φησὶ, παρατιθημι ἡμᾶς τῷ Κυρίῳ. » Εἰς δὲ τῶν παρατεθέντων καὶ ἢ Τιμόθεος. Φησὶ οὖν. Οἶδα ὅτι ἐκεῖνος ᾧ πε- ριστάσια καὶ πίπτεσμαι, δύναται φυλάξαι τὴν πα- ραθήκην ἀσάλευτον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. « Ὑποτά- πτωσιν ἔχει υγιαίνοντων λόγων. » Ὅσον εἰκόνα, ὁμοί- ωσιν, μέμησιν. Ὑγιαίνοντων δὲ, τῶν περὶ πίστιν καὶ βίον. Ὡς οἴγε περὶ ἄλλων, οὐχ υγιαίνουσιν. « Ἄν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας. » Οὐ διὰ γραμμάτων μόνον τὰ πρακτέα ὑπέθετο τῷ μαθητῇ, ἀλλὰ καὶ τῷ πρὸς στόμα ἐντέταλτο αὐτῷ. Οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ πάντων ἐποίησι. Διὸ μηδεὶς νομιζέτω ἑλλιπῶς ἔχειν τὰς ἐπιστολάς, ὅτι μὴ περὶ πάντων διαλέ- γονται. « Ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ. » Ἐν πίστει γὰρ καὶ ἀγάπῃ τῇ διὰ Χριστοῦ δοθείσῃ αὐτῷ οἱ λόγοι ἐγίνοντο καὶ αἱ διδασκαλίαι. « Τὴν καλὴν παραθήκην ἔλαβον. » Παραθήκην φησὶ τὴν πίστιν καὶ ἐπιμέ- λειαν τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ Ἐκκλησίας. Εἶτα δείκνυσθαι ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ ἰσχύϊ ἀρκεῖ τὰ το- ραῖα φυλάξαι. Πολλὰ γὰρ τὰ κωλύματα. Ὑποδείκνυσθαι ὡς ὁδοῦ φυλακῆς. Φύλαττε γὰρ, φησὶ, διὰ Πνεύματος ἁγίου. Ὡς εἰ εἶπεν. Σπουδάσον ἔχειν τὸ Πνεῦμα παρά σοι μένον, καὶ μὴ ἀπελάσῃς αὐτὸ διὰ φλυσίου ἀναστρο- φῆς, καὶ φυλάξεις τὴν παραθήκην. « Ἐάν γὰρ μὴ κῶ- ρεαι, φησὶ, οἰκοδομήσῃ οἶκον καὶ πόλιν φυλάξῃ εἰς κτίσιν, ἔκοπισαν οἱ οἰκοδομοῦντες καὶ οἱ φυλάσσον- τες. »

sermonum quos a me audisti per fidem et chari- tatem quæ est in Christo Jesu. Egregium deposi- tum servato per Spiritum sanctum qui inhabitat in nobis.

Jam quidem olim præfiguratum erat nos salvos fieri, nunc vero ex incarnatione Salvatoris nostri Dei factum est manifestum. Siquidem hujusmodi Dei voluntas, ut mundus per fidem salvus fieret, nunc et non antea manifestata est. « Qui mortem quidem abolevit : » peccatum sane condonando, et resurrectionem tribuendo. « Vitam autem in lucem produxit : » hoc est, manifestavit. Est autem φωτί- ζειν vox optime conveniens vitæ. « Per Evange- lium. » Nam per ipsum et vita æterna et resurre- ctio manifesta facta est. « In quod positus sum. » Primum id quod est dicit, deinde etiam hoc innuit: Oportet te quoque ad gentes accedere. Præterea etiam sermonem reddit magis credibilem. « Quam ob causam etiam hæc patior. » Quænam est illa causa? Quia præco sum et Apostolus. Ac si diceret: Non tanquam maleficus vincior et ad carceres trahor. « Attamen non erubesco. » Nam gloriatio maxima est, pati quidpiam pro Christo. Vides quomodo discipulum ad afflictiones præparet? os- tendens quod si quis pudescere non formidaverit, ipsum ipsum periculum Christi auxilio facilius erit. « Quod potens sit depositum meum custodire. » Depositum dicit fidem quam commendavit ei Christus prædicandam, vel fideles ipsos quos ei Deus commendavit docendos, aut quos ipse Deo com- mendavit. « Ecce, ait, commendo vos Deo. » Unus autem commendatorum erat Timotheus. Dicit ergo: Novi quod ille cui credidi et confidi, potens sit custodire depositum inconcussum in illum diem. « Formam habeto sanorum sermonum. » Hoc est imaginem, similitudinem, imitationem. Sanorum autem ut qui sint circa fidem et vitam, tanquam qui circa alia sunt, sani non sint. « Quos ad me audisti. » Non per solas epistolas, quæ facienda sunt discipulo proposuit, sed et ore coram ipsi præcepit. Nam ita in omnibus quoque faciebat. Ne quis itaque in epistolis aliquid deesse existi- met, quod non de omnibus disserant. « Per fidem et charitatem. » Per fidem enim et charitatem quæ ipsi per Christum data erat, fuerunt sermones et doctrinæ. « Egregium depositum servato. » Depo- situm dicit fidem ac diligentiam circa concreditam ipsi Ecclesiam. Deinde ostendit humanam non suf- ficere potentiam ad tanta custodienda. Multa enim sunt quæ obsistunt. Viam igitur ac modum custo- diæ indicat. Servato, inquit, per Spiritum sanc- tum. Ac si diceret: Cura Spiritum habere apud te manentem, neque prava conversatione ipsum re- pellas, et depositum custodies. « Nisi enim Domi- nus ædificaverit domum et custodierit civitatem, in vanum laboraverunt qui ædificant quique cus- todint. »

CAPUT II.

A

ΚΕΦΑΛ. Β'.

De convenienti traditione divinorum dogmatum.

« Περὶ τῆς ἀρμαζούσης μεταδόσεως τῶν θείων δογμάτων. »

I, 15-15. *Nosti hoc quod adversati me fuerint omnes qui sunt in Asia, quorum est Prygelus et Hermogenes. Det 261 misericordiam Dominus Onesiphori familiæ, quoniam sæpius me refocillavit, et de catena mea non erubuit, sed cum esset Romæ, studiosus quæsit me, et invenit. Det ei Dominus, ut inveniat misericordiam apud Dominum in die illo. Et inquam multis Ephesi ministraverit tu melius nosti.*

Afflictiones commemorat, non ut discipulum reprehendat, sed ut doceat ad similia fortiter tolerandum. Nam cum a Nerone comprehensus esset, dereliquerunt eum amici qui erant in Asia. Multi enim Romæ erant qui ab Asia secuti erant Paulum aut alio modo credentes; omnes autem subdlexerunt sese postquam est a Nerone comprehensus. « Qui sunt in Asia : » hoc est, ex Asia. « Det misericordiam Dominus. » Animadvertite ejus studium. Non execratur eos qui reliquerant, sed solum narrat quæ ab ipsis fiebant : ei vero qui opem tulit multa bona precatur, nec soli ipsi, sed et familiæ ipsius : adeo probi erant, et ita Onesiphorus eos instruxerat. « Onesiphori familiæ. » O felix Onesiphore ! qui dignus habitus es ut Paulum refocillares, sit nobis et pars tecum. « Sæpius me refocillavit. » Vetut athletam aliquem squalore ac fatigatione a lucta occupatum. « Et de catena mea non erubuit. » Relictis periculis pudorem solum proposuit, suadens discipulum bono esse animo, veluti solus pudor ex ea procederet, nec periculum accederet, cum tamen adesset etiam periculum. Nero enim insania agitabatur adversus Paulum, quod quemdam e domesticis suis in fide instruxisset. « Studiosius quæsit me. » Non solum, inquit, non fugit meam societatem, cum tamen etiam periculum esset mecum conversari ubi reclusus essem : verum etiam studiosius quam debuit quæsit me donec invenisset me. Qui autem participes cum sanctis erant in laboribus erunt quoque participes in coronis, sicut ipse dicit 4 : « Recte fecisti quod communicastis afflictioni meæ. » Det ei Dominus ut inveniat misericordiam apud Dominum. « Qui Marcionis dogmata sequuntur, assultum faciunt in Scripturam, quasi duo sint Domini unum tamen alibi dicit Dominum. « Nobis tamen unus est Dominus Jesus Christus per quem omnia 5. » Quid ergo dicemus ? Hæc ordinatio in usu est apud divinam Scripturam : ut est illud : Dixit Abraham : Nequaquam 6 ingressus est Abraham. Ac si hoc loco dixisset : Tributat illi Dominus ut inveniat misericordiam apud ipsum. Quod si etiam patrem ac Filium hic significari accipias, ne hoc quidem absurdum erit. Nam et Pater Dominus est, et Filius Domi-

« Οἶδας τοῦτο ὅτι ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὧν ἔστι Φρύγελος καὶ Ἑρμογένης. Δὴν ἔλεος ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρῳ οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἐνέφυξε, καὶ τὴν ἀλυσίν μου οὐκ ἐπησχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαιότερον ἐζήτησέ με καὶ εὔρε. Δὴν αὐτῷ ὁ Κύριος εὔρετῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διεκόνησε, βέλτιον σὺ γινώσκεις. »

Ἐξηγῆται τοὺς πειρασμοὺς, οὐχ ἵνα καταβαλῇ τὸν μαθητὴν, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις κριτερώς φέρειν. Συλληφθέντα γὰρ αὐτὸν παρὰ Νέρωνος, οἱ φίλοι κατέλιπον οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἦσαν γὰρ ἐν Ῥώμῃ πολλοὶ ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπόμεινοι τῷ Παύλῳ, ἢ ἄλλως πιστοί. Πάντες δὲ ἀπεσχοίνησαν ἑαυτοὺς μετὰ τὴν ὑπὸ Νέρωνος σύλληψιν. « Οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. » Τουτέστιν, οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας. « Δὴν ἔλεος ὁ Κύριος. » Ὅρα φιλοσοφίαν. Τοὺς μὲν καταλιπόντας, οὐ κατηράσατο, ἀλλὰ μόνον τὰ κατ' αὐτοὺς διηγῆσατο τῷ δὲ συμπράξαντι πολλὰ ἐπεύχεται, καὶ οὐκ αὐτῷ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Οὕτως ἦσαν ἐνάρητοι, καὶ οὕτως αὐτοὺς Ὀνησιφόρος ἐπαίδευσεν. « Τῷ Ὀνησιφόρῳ οἴκῳ. » Ὁ μακάριε Ὀνησιφόρε ! ὅς ἡξιώθης ἀναλύξαι Παῦλον, εἴη ἡμῖν μερὶς μετὰ σοῦ. « Πολλάκις με ἐνέφυξε. » Καθάρτη ἀθλητὴν τινα ὑπὸ τοῦ αὐχμοῦ τῆς πάλης καταχόμενον. Καὶ τὴν ἀλυσίν μου οὐκ ἐπησχύνθη. Τοὺς κινδύνους ἀφεις, τὴν αἰσχύνην προέταξε, πειθὼν τὸν μαθητὴν θαρρῆναι. ὡς αἰσχύνῃς μόνῃς τικτομένης ἐκ τοῦ πράγματος, καὶ οὐ κινδύνου προσόντος· καίτοι γε καὶ κίνδυνος προσῆν. Ὁ γὰρ Νέρων ἐμαίνετο κατὰ Παύλου ὡς κατηγήσαντός τινα τῶν οἰκείων αὐτῷ. « Σπουδαιότερον ἐζήτησέ με. » Οὐ μόνον, φησὶν, οὐκ ἔφυγέ μου τὴν συντυχίαν, καίτοι κινδύνου ὄντος καὶ συντυχῆναι αὐτῷ μετὰ τὸ ἐγκλεισθῆναι, ἀλλὰ καὶ σπουδαιότερον τοῦ ὀφειλοντος ἐζήτησέ με ἕως εὔρε με. Οἱ κοινωνοῦντες δὲ τῶν πόνων τοῖς ἀγίοις, κοινωνήσουσι καὶ τῶν στεφάνων, ὡς καὶ αὐτός φησι. « Καλῶς ἐποίησατε, κοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει. » — Δὴν αὐτῷ ὁ Κύριος εὔρετῖν ἔλεος παρὰ Κυρίου. « Οἱ τὰ Μαρκίανος φρονούντες ἐπατηδῶσι τῇ Γραφῇ, ὡς δύο Κυρίων ὄντων, ἀλλ' εἰς Κύριος ἀλλαχοῦ φησιν. « Ἡμῖν δὲ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. » Τί οὖν ἐροῦμεν ; Σωλήθης ἢ σύνταξις αὐτῇ τῇ θείᾳ Γραφῇ. Ὡς ἐκεῖ. Εἶπεν Ἀβραάμ, Οὐ μὴ εἰσέλθῃ Ἀβραάμ· ὡς εἰ ἔλεγε, Παράσχη αὐτῷ ὁ Κύριος εὔρετῖν ἔλεος παρ' αὐτῷ. Εἰ δὲ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν θελοῦσθαι ἐνταῦθα δέξῃ, οὐδὲ τοῦτο ἄτοπον. Καὶ ὁ Πατὴρ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς Κύριος, καὶ τὸ Πνεῦμα Κύριος, ἀλλ' εἰς Κύριος ταῖς τριῖν ὑποστάσεων ἐμφανόμενος. « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. » Ἡ ὅτι θεωοικονομῶντος ἔστι τὸ ἕνωσις εἰπεῖν τὰς ἀγίας ὑποστάσεις, ὡς ἐκεῖ· « Ἐβρέξε Κύριος παρὰ Κυρίου τῷ

4 Philipp. iv, 14. 5 I Cor. vii, 6.

καὶ θεῶν. » — « Εὗρετν ἔλεος. » Εἰ δὲ Ὀνησιφόρος Διόσος δεῖται πρὸς τὸ σωθῆναι ὁ τοσοῦτος, τί πῶθωμιν ἡμεῖς ; « Καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε. » Ἄτι διηκόνει, ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Ῥώμῃ. Τοιοῦτον γὰρ εἶναι δεῖ τὸν σπουδαιότερον, ἐν ἔργῳ αἰετ. misericordiam. » Quod si Onesiphorus cum tantus sit, misericordia eget ut salvus fiat, quid nobis continget ? « Et in quam multis Ephesi ministraverit. » Semper ministrabat, et Ephesi et Romæ. Talem enim oportet esse eum qui studiosior est, puta semper in opere.

« Σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἂ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ ἀπὸ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἰκανοὶ ἔσονται καὶ ἐτέρους διδάξει. »

Πολὺ φιλοστόργως τὸ, μου, πρόσκειται. Εἰ τέκνον μου εἶ, φησί, τὸν πατέρα μιμοῦ. Οἶδε γὰρ ἄρως ἐμβάλλειν μαθητῇ, διδασκάλου πειρασμός. οὐ φησιν, « Ἐνδυναμοῦ. » Ἄν γὰρ τί σοι, φησί, πῶς προσπίσῃ, μὴ κατὰπέσης, πρὸς ἐμὲ ὄρων. « Ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ Ἄριτι. » Ἐνδυναμοῦ δὲ, φησί, μὴ μόνον τῷ ἐμῷ παραδείγματι, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς χάριτος τῆς διὰ Χριστοῦ δοθείσης. Εἰ γὰρ μὴ αὐτὸς τῷ ἴσῳ ἀμίκατι ἐδικαιώσεν, οὐκ ἂν ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος παρεγένετο. Ἐχε οὖν, φησί, τὸ Πνεῦμα συμπαροῦν. « Καὶ ἂ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων. » Τουτέστιν, οὐ κρύφα σοι εἶπον, ἀλλὰ μετὰ παρήσεις πολλῶν παρόντων. Περὶ τοῦ κρημάτων δὲ ταῦτα λέγει. Πιστοῖς, φησιν, οὐ ζητητικῶς, οὐδὲ συλλογιστικῶς, ἀλλὰ τοῖς μὴ προ-λάσει τὰ παρατιθέμενα. Οὐκ εἶπε δὲ, εἰπέ, ἀλλὰ, Παράθου. Τί γὰρ ὄφελος εἰ πιστοὶ μὲν εἰσιν, οὐκ ἰκανοὶ δὲ εἰς ἐτέρους ἐξάγειν τὰ πιστευθέντα ; Δεῖ γὰρ καὶ πιστοῦς καὶ διδασκτικοὺς εἶναι τοὺς διδασκάλους. — « Πιστοῖς ἀνθρώποις. » [Φιλ.Τ.] Ἦγουν ἰσχυροῖς, προσδοτήριος, οὗς ἐμελλεν ὁ Τιμόθεος μαρτυρεῖν. « διὰ πολλῶν μαρτύρων, » τουτέστι, ἡμῶν καὶ προφητῶν. — [ΟΙΚΟΥΜ.] Καὶ γὰρ, ὡς ἠγάπηται, περὶ ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων τῶν παρ' αὐτοῦ χειροτονησῆται μελλόντων, ταῦτα αὐτῷ παραγγέλλει. Οὐκ ἂν γὰρ περὶ λαϊκῶν τοιαῦτα ἔγραψεν. Οἶον γὰρ ἦν, εἰ μὴ εὐρὲ τινα πιστὸν καὶ ἀνεκτικόν, οὐκ ἂν κατήχει εἰς τὴν πίστιν, αὐτοῦ τὸ Πέτρον καὶ τοῖς φωνῶσιν Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήνων ἀπειρηγῶς κηρύσσοντας τὸν λόγον. « διὰ πολλῶν μαρτύρων. » Τουτέστι, νόμου καὶ προφητῶν. Τούτω γὰρ Ἀπόστολος ἐποίητο μάρτυρας τοῦ ἰσίου κηρύγματος. Ὅτως ὁ Κλήμης ἐν ἐβδόμῳ ἐπιστολῶσεων. »

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

• Περὶ τῆς ἀφρόντιδος ἐν τῷ νῦν βίῳ πολιτείας, ἐπὶ ταῖς ἀπόνοις τροφῆς. »

« Σὺ οὖν κακοπέθῃσον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις ἕνα τῷ στρατοπέδῳ ἀρέσῃ. Ἐάν δὲ καὶ ἀλλῆ τις, οὐ στεφανώσεται, ἔάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Τὸν κοπιῶντα γεωργόν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν. »

6 Psal. cix, 2. 7 Gen. xii, 24.

nus, et Spiritus Dominus, sed unus Dominus tribus personis demonstratur. « Dixit Dominus Domino meo θ. » Aut quod hoc modo divinas distingua personas, quemadmodum ibi : « Pluit Dominus a Domino ignem ac sulphur 7. » — « Ut inveniat sit, misericordia eget ut salvus fiat, quid nobis continget ? » Semper ministrabat, et Ephesi et Romæ. Talem enim oportet esse eum qui studiosior est, puta semper in opere.

II. 1 2. Tu igitur, fili mi, fortis esto per gratiam quæ est per Christum Jesum : et ea quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus qui erunt idonei ut alios quoque doceant.

Magnam indicat benevolentiam quod additur, Fili mi. Si meus, inquit, filius es, patrem imitare. Audaciam enim solet addere discipulo præceptoris afflictio. Ideo ait : « Fortis esto. » Si quid hujusmodi in te inciderit, ne concidas, sed ad me respice. « Fortis esto per gratiam. » Fortis autem esto non solum meo exemplo, sed etiam per gratiam quæ per Christum data est. Nisi enim ipse suo sanguine justificasset, nequaquam gratia Spiritus accessisset. Habet igitur Spiritum, inquit, una tecum pugnantem. « Et ea quæ audisti a me per multos testes. » Hoc est, non in ecculto tibi dixi, sed palam multis præsentibus. Hæc autem de prædicatione loquitur. Fidelibus, inquit, non curiosis investigatoribus, neque disputatione ratiocinantibus, sed iis qui non produunt ea quæ sibi commendantur. Non ait autem : Dic, sed, Commenda. Quæ enim utilitas si fideles quidem sint, at non idonei qui ea quæ sibi concredita sunt ad alios proferant ? Oportet enim præceptores et fideles esse et aptos ad docendum. « Fidelibus hominibus. » Videlicet episcopis præbyteris quos ordinaturus erat Timothæus — « Per multos testes. » Puta legem ac prophetas. Siquidem meo iudicio de episcopis ac præbyteris qui ab ipso ordinandi erant hæc ei præcipit : 263 neque enim ista de popularibus scripsit : quid enim futurum erat si nullum invenisset fidelem, aptumque ad docendum ? annon instruxisset ad fidem ? cum Paulus et homicidis Judæis ac Græcis sine discrimine prædicaret sermonem. « Per multos testes. » Hoc est legem ac prophetas. Nam hos in testes proferebat Apostolus suæ prædicationis. Ita habet Clemens septimo Informationum libro.

CAPUT III.

De conversatione in præsenti vita sine anxietate de alimentis quæ citra laborem proveniunt.

II, 3-6. Tu igitur feras afflictionem ut bonus miles Jesu Christi. Nemo qui militat implicatur vitæ negotiis, ut ei qui se in militiam delegit placeat. Quod si certet etiam aliquis, non coronatur nisi legitime certaverit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus participem esse.

Pape! quanta dignitas militem esse Christi! A Signum autem militis est ferre adversa. «Nemo qui militat.» Militis fecit mentionem, ostendens quod promptum et audacem esse oporteat Christi servum: athletæ vero dicens, Ἐάν δὲ καὶ ἀθλῆ τις, id est, Quod si certet etiam aliquis, ut ostendat quod esse debeat in continuo labore. Si ergo, inquit, is qui terreno regi militat, non implicatur rebus quæ abstrahunt eum ab armis, quanto magis qui cœlesti regi sese dedicavit, ejusque militiæ addixit. «Nisi legitime certaverit.» Non enim satis est tantum inungi, inquit, aut locum certaminis ingredi, aut cum hoste conserere manus, sed oportet etiam tolerare ac vincere: hæc enim est lex certaminis. «Laborantem agricolam.» Non negligentem: sed eum qui laborat. Etenim præceptor quoque qui laborat circa discipulos, præmia a Deo habebit pro utilitate et commodo discipulorum. «Oportet primum de fructibus participem esse.» Quod præceptores in seipsis primum bona operentur quæ docent. 264 Nam hoc est, primum oportere fructuum participes esse, quos sibi ipsis primum ante alios per virtutes colunt. Militis quidem et athletæ exemplum etiam discipulis quadrat: agricolæ vero, solis præceptoribus. Quemadmodum enim, inquit, agricola, terræ ac fructuum curam habet, ita et tu discipulorum ac prædicationis. Et vide quomodo respondeat. Præceptor, inquit, primus utilitate discipulorum fruitur apud Deum, quemadmodum agricola fructibus.

II, 7-10. *Considera quæ dico. Det enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Memento Jesum Christum resurrexisse ex mortuis ex semine David secundum Evangelium meum, in quo malis affligor quasi facinorosus usque ad vincula, at sermo Dei non est vinculus. Propterea omnia sustulero propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Jesu eum gloria æterna.*

Quoniam omnia dixerat in parabolis quæ de milite erant, de athleta et de agricola, ait nunc: «Considera quæ dico:» cujus causa dicam: In omnibus: «Ut et intelligas ut oportet, et cætera facias ut decet.» Memento Jesum Christum resurrexisse. «Simul etiam adversus hæreticos firmiter reddidit et excitavit sermonem: ostendens quod et Christus per afflictionem venerit mortem per mortem devicerit.» Ex semine David. «Jam enim nonnulli hæreticorum ab eo tempore Dei negabant dispensationem, qui ignominiam arbitrabantur quod Filius Dei pateretur, et propterea fortassis phantastica induxerunt, ignorantes quod summæ benevolentiæ ac bonitatis suæ signum hoc tradiderit.» Secundum Evangelium meum. «Quoniam etiam pseudapostoli. Evangelium prædicabant, sed male ut meum, inquit, Evangelium attestatur. «In quo malis affligor.» Evangelii veritatem exhibent Pauli afflictiones. «In quo Evangelio malis affligor.» Quis enim non vera prædicans, et de quibus non esset factus omnino certior, talia pati eligeret?

Βαβαί, ὅσον τὸ ἀζίωμα, στρατιώτην εἶναι Χριστοῦ; Δείγμα δὲ στρατιώτου τὸ κακοπαθεῖν. «Ὁυδὲς στρατευόμενος.» Στρατιώτου ἐμνήσθη, δεικνύς ὡς πρόθυμον καὶ τολμητικῶν εἶναι δεῖ τὸν Χριστοῦ δούλον· ἀθλητοῦ δὲ, δεικνύς ὅτι ἀσκήσεως αὐτῷ χρεῖα διηνεκοῦς. Εἰ οὖν, φησὶν, ὁ τῷ ἐπιγεῖν βασιλεῖ στρατευόμενος, οὐκ ἐμπλέκεται πράγματι τῆς ἀφέλκουσιν αὐτὸν τῶν ὅπλων, πόσῳ μάλλον ὁ τῷ οὐρανῷ βασιλεῖ ἑαυτὸν ἀναθεῖς καὶ στρατολογήσας. «Ἐάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.» Ὁ γὰρ ἀρετῆ μόνον, φησὶ, τὸ ἀλείφασθαι ἢ εἰς σκάμμα εἰσέλθειν, ἢ συμπλακῆναι τῷ ἀντιπάλῳ, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐγκρατεῦσθαι καὶ νικῆσαι. Οὗτος γὰρ νόμος ἀθλήσεως. «Τὸν κοπιῶντα γεωργόν.» Ὁ γὰρ τὸν ἀμελῆ, ἀλλὰ τὸν κοπιῶντα. Καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλος ὁ κοπιῶν περὶ τοὺς μαθητὰς, ἀμοιβὰς ἔξει παρὰ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς τῶν μαθητῶν ὠφελείας. — «Δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.» [ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ.] Ὡς τῶν διδασκάλων πρῶτον ἐν ἑαυτοῖς κατορθούντων ἀπὲρ διδίσκουσι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, τὸ δεῖν πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν, ὡν πρὸ τῶν ἄλλων ἑαυτοῖς διὰ τῶν ἀρετῶν γεωργοῦσιν. Τὸ μὲν τοῦ στρατιώτου καὶ ἀθλητοῦ παράδειγμα, καὶ μαθητῆς ἀρμόζει, τὸ δὲ γεωργού, διδασκάλου μόνου. Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ γεωργὸς τῆς γῆς καὶ τῶν καρπῶν ποιεῖται φροντίδα, οὕτως καὶ σὺ τῶν μαθητῶν καὶ σοῦ κηρύγματος. Καὶ ὅρα τὴν ἀντίδοσιν. Τῆς ὠφελείας, φησὶ, τῶν μαθητῶν, πρῶτος ὁ διδάσκαλος ἀπολαύει παρὰ Θεοῦ, ὡσπερ τῶν C καρπῶν ὁ γεωργός.

«Νόει ἂ λέγω. Δὴ γὰρ σοὶ ὁ Κύριος σίνειν ἐν πᾶσι. Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ τὸ Εὐαγγελιον μου, ἐν ᾧ κακοπαθὼ μέχρι δεσμῶν ὡς κακούργου, ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. Διὰ τοῦτο πάντα ὑπομένω διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ μετὰ ὄψεως αἰωνίου.»

Ἐπειδὴ πάντα ἐν παραβολαῖς εἶπε, τὰ τοῦ στρατιώτου, τὰ τοῦ ἀθλητοῦ, τὰ τοῦ γεωργού, φησὶ: «Νόει ἂ λέγω.» Τίνος χάριν λέγω· «Ἐν πᾶσι,» φησὶν, ἵνα καὶ ταῦτα νοῆς ὡς χρὴ, καὶ τὰλλα πράξεις ὡς δεῖ· «Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον.» Ἄμα καὶ πρὸς αἰρετικούς ἀσφαλέστερον ποιεῖ καὶ διεγείρει, δεικνύς ὡς καὶ ὁ Χριστὸς διὰ παθημάτων ἦλθε, καὶ διὰ θανάτου τοῦ θανάτου κατηγωνίσαστο. «Ἐκ σπέρματος Δαυὶδ.» Ἦδη γὰρ ἐξ ἐκείνου τινὲς τῶν αἰρετικῶν τὴν οἰκονομίαν ἠρνοῦντο, οἱ ἀισχύνην ἐνομίζον, τὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ παθεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο ἴσως τὴν φαντασίαν εἰσήγον, ἀγνοοῦντες ὅτι τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος τοῦτο μάλιστα δεῖγμα καθέστηκε. «Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου.» Ἐπειδὴ καὶ οἱ ψευδοπρόστολοι εὐηγγελίζοντο κακῶς, ὡς τὸ ἐμὸν κήρυγμα, φησὶν, ὑπογράφει: «Ἐν ᾧ κακοπαθῶ.» Τὸ ἀληθὲς τοῦ Εὐαγγελίου περιέστη, τὰ Παύλου παθήματα. «Ἐν ᾧ» Ἐὐγγέλιον κακοπαθῶ. «Τίς γὰρ μὴ ἀληθῆ κηρύσσωσιν καὶ ἐφ' οἷς μὴ πεπληροφόρηται, ἔλιτο' ἐν τοιαῦτα πάσχειν;

« Ἄλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται. » Ἐμοῦ δεδε-
 μένου, φησὶν, οὐ συνδέεται. τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ
 περικρατεῖ. Τῶν γὰρ χειρῶν δεσμομένων, ἡ
 γλῶσσα λαλεῖ. Γλώσσης γὰρ δεσμός, δειλία μόνον
 καὶ ἀπιστία. Τοῦτο δὲ φησι, καὶ εἰς προτοπῆν
 τῶν λελυμένων. Εἰ γὰρ ἐγὼ δεδεμένος κηρύσσω,
 ποῖα συγγνώμη, φησὶ, τοῖς λελυμένοις καὶ ἀμελοῦσι;
 « διὰ τοὺς ἐκλεκτούς. » διὰ τοὺς πιστούς, φησὶν, οὗς
 ὁ Θεὸς ἐξελέξατο· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐξε-
 λέξατο, ζεῖ καὶ ἐμὲ πάντα πάσχειν ὑπὲρ αὐτῶν,
 ἐπειδὴ καὶ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ὡς εἶναι
 ἀντιμισθίαν τὸ πρᾶγμα, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὡς καὶ
 ἡμεῖς, φησὶ, σωτηρίας τύχωσιν. ὡς εἰ ἔλεγεν·
 Ἔβην ἦν μοι ζῆν ἀκινδύνως, εἰ τὸ ἐμὸν ἐσκόπου
 μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἄλλοτριῶν ταῦτα πάσχω
 ἕνεκα, ἵνα ἄλλοι τύχωσι σωτηρίας. « Τῆς ἐν Χρι-
 στῷ Ἰησοῦ. » Εἰ σκυτῶ, φησὶν, οὐ δυνάμενος σωτη-
 ρίαν περιποιῆσαι, ἀλλ' ἰδοὺ ἀποθνήσκεις μέλλεις,
 πᾶς ἑτέροις προξενεῖς; καὶ φησὶν· Οὐ περὶ ταύτης
 λέγω τῆς προσκαίρου, ἀλλὰ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, του-
 τῆς, τῆς διὰ Χριστοῦ δωρηθείσης, τῆς αἰωνίου, τῆς
 κατὰ θεῆς ἐσπομένης. Ἡ γὰρ τοῦ κόσμου σωτηρία, ἀδο-
 ῦται ἔχει.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ὑπομονῆς, ἐπ' ἐλ-
 πίδι ζωῆς. »

« Πιστὸς ὁ λόγος. Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ
 οὐ ζήσομεν. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσο-
 μεν. Εἰ ἀρνούμεθα, κάκεινος ἀρνήσεται ἡμᾶς. Ἡ
 ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει. Ἀρνή-
 σασθαί ἑαυτὸν οὐ δύναται. Ταῦτα ὑπομίμησε
 ἡμαρτυρούμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογι-
 μαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούον-
 τῶν. Σπουδαίον σεσητόν δοκιμὸν παραστήσαι τῷ Θεῷ,
 ἰργάτην ἀνεκπίαχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς
 ἀληθείας. »

Πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ ἐνδόξου καὶ αἰω-
 νίας τύχῃσι σωτηρίας. Ἐπειδὴ γὰρ τινες ἀμφέ-
 δῆλλον πρὸς τὴν ἀνάστασιν, ταύτης ἐδεθήθη τῆς
 βεβαιώσεως. Ὅτι οὖν πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἀπὸ λογι-
 σμῶν αὐτὸν κατασκευάζει. « Εἰ γὰρ συναπεθάνομεν
 τῷ Χριστῷ, (θάνατον λέγων τὸν τε διὰ βαπτίσματος
 καὶ τὸ διὰ παθημάτων, τοῦτον δὲ τὸν αἰσθητόν,) καὶ
 συμβασιλεύσομεν. » Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, τοὺς τῶν
 πικρῶν κοινωνήσαντας, τῶν χρηστῶν ἀποστρεφεῖ,
 μήτις γὰρ Χριστὸς, ἢ αὐτοαγάθοτος καὶ φιλανθρωπίαι.
 « Εἰ ἀρνούμεθα, κάκεινος ἀρνήσεται ἡμᾶς. » Εἴτε
 εἰ πρὸ τῶν φιλῶν αὐτοὺς φοβεῖ. Τὸν δὲ γὰρ ἀρνή-
 θεντα ὑπὸ Χριστοῦ, ἐννοεῖ τί παθεῖν εἰκός. « Εἰ
 ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει. » Εἰ ἀπιστοῦμεν
 ἵνα ἀνάστη, ἢ ὅτι Θεὸς ἐστίν, ἐκεῖνος πιστὸς,
 ταύτιν, ἀληθὴς μένει. Εἰπῶν γὰρ ὅτι ἀναστήσε-
 ται, καὶ ὅτι Θεὸς ἐστίν, (ἐν πολλοῖς γὰρ τοῦτο ἐστί-
 μαι), ἀληθὴς ἐστίν. Ἀνάστη γὰρ καὶ Θεὸς ἐστίν.
 Ἀρνήσασθαί, φησὶν, ἑαυτὸν οὐ δύναται, εἰς τὸ μὴ
 εἶναι Θεός ἢ ἐγγερόθει, ὡς εἰ εἶπεν· Οὐδὲν παρα-
 ληπίς ἐσται διὰ τὴν ἡμετέραν ἀρνήσιν, ἀλλὰ
 πιστὸς μένει καὶ ἀληθής· εἰς τὰ περὶ ἑαυτοῦ. Καὶ

« Sed sermo Dei non est vincetus. » Et si ego, inquit
 vincutus sim, prædicatio non est simul vincuta, sed
 perambulata. Nam vincutis manibus lingua loquitur.
 Siquidem linguæ carcer solus metus est et
 incredulitas. 265 Hoc autem dicit etiam ad eo-
 rum exhortationem qui soluti erant. Si enim ego
 qui vincutus sum prædico, quæ venia dari potest his
 qui soluti sunt et tamen negligunt? « Propter elec-
 tos. » Propter fideles, inquit, quos Deus elegit : nam
 quia Deus illos elegit, oportet me universa pati
 pro ipsis, quoniam Deus quoque pro nobis passus
 est, et reipsa sit aliqua repensio ac retributio :
 ut etiam ipsi sicut et nos, inquit, salutem conse-
 quantur. Ac si diceret : Mihi sane liceret procul
 a periculis vivere, si mei solius respectum habe-
 rem ; sed hæc ob aliorum bona patior, ut ipsi sa-
 lutem consequantur. « Quæ est in Christo Jesu. »
 Diceret aliquis : Si tibi ipsi non potes salutem ac-
 quirere, sed ecce moriturus es, quomodo aliis
 conciliabis salutem ? Et ait : Non de hac tempora-
 li vita loquor, sed de ea quæ est in Christo Jesu,
 hoc est quæ per Christum donata est, quæ æterna
 est, quæ futura est cum gloria : mundi enim salus
 ignominiam habet.

CAPUT IV.

De fide in Christum, et tolerantia ob spem vitæ.

II, 11-15. *Fide dignissimus sermo. Nam si
 commortui sumus, et convivemus : si sufferimus,
 et conregnabimus : si negamus, et ille negabit
 nos : si increduli sumus, ille fidelis manet, negare
 seipsum non potest. Hæc admone contestans
 coram Domino, ne verbis contendat ad nullam
 utilitatem, sed subversionem audientium. Stude
 seipsum probatum exhibere Deo, operarium
 non erubescendum, recte secantem sermonem
 veritatis.*

« Fide dignissimus sermo. » Quod electi glorio-
 sam et æternam consequatur salutem. Quoniam
 enim non nulli de resurrectione ambigebant, hac
 opus fuit confirmatione. Quod autem sermo fide di-
 gnus sit, a rationibus quoque confirmat. « Nam si
 commortui sumus Christo (mortem dicens et quæ
 per baptismum est, 266 et quæ per afflictiones,
 nempe hanc sensibilem), etiam conregnabimus. »
 Nullus enim eos qui in tristibus communicarunt,
 privat bonis ac prosperis : nedum Christus qui
 ipsa est bonitas ac benignitas. « Si negamus, et
 ille negabit nos. » Deinde ab his quoque dehorta-
 tur quæ mala sunt. Eum vero quem negaverit
 Christus, cogita quid sit consequens pati. « Si in-
 creduli sumus, ille fidelis manet. » Si non credi-
 mus quod surrexerit, aut quod Deus sit, ille fide-
 lis, id est, verax manet. Cum enim dixerit se re-
 surrecturum, seque Deum esse (nam hoc multis in
 locis significavit), verax est : siquidem et surrexit
 et Deus est. Negare, ait, seipsum non potest, quin
 Deus sit ac surrexerit. Ac si diceret : Nihil ob
 nostram negationem immutatus est, sed fidelis ma-

net et verax in his quæ ipsum concernunt, et negare, hoc est mendacem reddere seipsum non potest, ut non resurgeret aut Deus non esset. Cum enim de seipso annuntiaverit, non potest seipsum mendacem reddere, non cõplendo ea quæ promisit. Neque enim si credimus. Deum ipsum efficitur: neque si increduli sumus, divinam ab eo naturam repellimus: sed et credentibus nobis et non credentibus ipse Deus est. Nos igitur qui credimus, utilitatem referimus. Quod autem dicitur, «Non potest,» hoc est: Non est possibile. «Ille fidelis manet.» Itaque propter nostram salutem expetit nobis ut ei assentiamus, et in ipsum credamus. Neque enim in damnum ullum recipit ex nostra negatione. «Hæc admone.» Ne quis existimet hæc opus fuisse Timotheo, ait: Hæc admone contestans coram Domino. Tremendum autem est dicere, teste Deo. «Ne verbis contendant.» Quoniam aviditatem afferunt negotia, semperque vult humanus animus conquirere, et verbis contendere, tu, inquit, contestare ipsi coram Deo ne verbis contendat: hoc est, præcipe assumpto Deo in testem: ut sciant quod si te contempserint, ille judicabit ipsos. «Ad nullam utilitatem.» Neque enim solum circa quæstiones, rationes ac pugnas verborum involvi, nullam affert utilitatem, sed ad damnum etiam fit auditorem qui imbecilliores sunt. «Stude te ipsum probatum exhibere Deo.» Hoc est, nulla dignum reprehensione. «Operarium non erubescendum.» Multa de hoc pudore disseruit. 267 Verisimile est enim quod aliquos perditos pudebat prædicationis, quod apostoli malis afficerentur, et quod Christus cum cruce prædicaretur, sive quod viles et abjecti essent prædicatores: nempe Paulus textor tabernaculorum, et Petrus cum aliis pluribus piscatores. Aut ne rubore suffundaris ob mala quæ perpetres. «Recte secantem sermonem veritatis.» Securis in modum seca superflua et adulterina dogmata, quæ impij ac perditii commiscent prædicationi; et per Spiritum ad id quod rectum est perducito.

II, 16-19. *Cæterum profanas vocum novitates prætermittite: ut majorem enim proficiet impietatem, et sermo illorum ut cancer morbus passionem habebit: quorum de numero sunt Hymenæus et Philetus, qui circa veritatem aberrarunt, dicentes resurrectionem jam esse factam; et subvertunt quorundam fidem. Solidum tamen fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Novit Dominus qui sint sui, et, Discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini.*

«Profanas vocum vanitates.» Si quid novum in prædicatione fuerit inductum ex recentiore invento, omnino vitiosum est et profanum. Quod autem ait περίστασις, aut significat Expelle, aut acriter obsiste ut illi finem imponas ac prohibeas. «Ad majorem enim proficiet impietatem.» Si quid adulterinum ingreditur, semper ad insolentiam magis tendit, atque in dies magis assumit in-

ἀρνήσασθαι, τουτέστι, ψεύσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται, ἐν τῇ μὴ ἐγγεῖρθαι ἢ μὴ εἶναι Θεός. Ἐπιγυελιάμενος γὰρ περὶ ἑαυτοῦ, οὐ δύναται ἑαυτὸν ψεύσασθαι καὶ μὴ πληρῶσαι τὰ ἐπηγγελλόμενα. Οὕτε γὰρ πιστεύοντες, Θεὸν αὐτὸν ἀποφαίνομεν, οὕτε ἀπιστοῦντες τῆς θείας ἐκβάλλομεν φήσεως, ἀλλὰ καὶ πιστευόντων ἡμῶν καὶ ἀπιστούντων αὐτὸς Θεός ἐστι. Ἡμεῖς τοίνυν πιστεύοντες τὴν ὠφέλειαν καρπούμεθα. Τὸ δὲ «Οὐ δύναται,» ἀντι τοῦ, Οὐκ ἐνδέχεται. «Ἐκεῖνος πιστὸς μένει.» «Ἔστι διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀπαιτεῖ ἡμῶν τὴν εἰς αὐτὸν συγκατάθεσιν. Οὐ γὰρ καταδύπτεται, φησὶν, ἐκ τῆς ἐμετέρας ἀρνήσεως. «Ταῦτα ὑπομνήσκει.» «Ἴνα μὴ τις νομίση τούτων δεῖσθαι τῶν λόγων τὸν Τιμόθεον, φησὶ, Ταῦτα ὑπομνήσκει, διαμαρτυρούμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου Φοβερόν ἐστὶ, τὸ, ἐπὶ μάρτυρι Θεῷ λέγειν. «Μὴ λογομαχεῖν.» Ἐπειδὴ λιχνάζει ἔχει τὸ πρᾶγμα, καὶ αἰε βούλεται ἢ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ συζητεῖν καὶ λογομαχεῖν, οὐ, φησὶ, διαμαρτύρου αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μὴ λογομαχεῖν, ἀντι τοῦ, Παράγγελλε, μάρτυρα παραλαμβάνων τὸν Θεόν, ἵνα εἰδῶσιν ὅτι ἐάν σου καταφρονῶσιν, ἐκεῖνος αὐτοὺς κρινεῖ. «Εἰς οὐδὲν χρησιμον.» Οὐ μόνον γὰρ τὸ περὶ ζητήματα καὶ λογισμοὺς καὶ μάχας εἰλεσθαι οὐδὲν ὄφελος ἔχει, ἀλλὰ καὶ εἰς βλάβην γίνεται τοῖς ἀσθενεστεροῖς τῶν ἀκούοντων. «Σαυτὸν δόκιμον.» Οἶον, ἀνεπιληπτον. «Ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον.» Πολλὰ περὶ τῆς αἰσχύνης ταύτης διειλέχθη. Εἰκόσ γὰρ τινεῖς ἀπολλυμένους ἐπιαισχύνεσθαι τὸ κήρυγμα, ὡς τῶν ἀποστόλων κακῶς πισχόντων, καὶ ὡς τοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ σταυροῦ κηρυσσομένου, ἢ γούν ὡς ἐστελνόντων τῶν κηρύκων, οἶον ὡς σκηνοδόξου τοῦ Παύλου, καὶ ἀλιεῶν τῶν ἀμφὶ τὸν Πέτρον. Ἡ οὐ μὴ κατασχυνθῆς, διὰ τοῦ πράξει τι φῦλον. «Ὁρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.» Μυχιὰς δὲ κλην τέμνει τὰ περισσὰ καὶ νόθα δόγματα, ἃ οἱ ἀπολλόμενοι προσετρίψαντο τῷ κηρύγματι, καὶ εἰς τὸ εὐθεῖ ἄγε διὰ τοῦ Πνεύματος.

«Τὰς δὲ βεβήλους κηνοφωνίας περιτίττει. Ἐπὶ πλεον γὰρ προσκόφουσιν ἀπεθείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νοσην ἔξει. Ἐν ἑστὶν Ἰμένκιος καὶ Φιλητὸς, οἵτινες περὶ τὴν ἀληθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ἀνατρέπουσι τῆς τινῶν πίστιν. Ὁ μὲν τοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἔστηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην. Ἐγὼν Κύριος τοῦ ὄντος αὐτοῦ, καὶ Ἀποστῆτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομαζων τὸ ὄνομα Κυρίου.»

«Τὰς δὲ βεβήλους κηνοφωνίας.» Εἴ τι νέον ἐστὶ τῷ κηρύγματι ἐξ ἐπινοίας νεωτέρων ἐπεισχυθῆν, πάντως φῦλον καὶ βεβήλον. Τοῦ δὲ, περίστασις, ἢ κηρυκτοῦ, ἢ περισσῶς ἵστασι εἰς τὸ πᾶσι καὶ κωλύσει. «Ἐπὶ πλεον καὶ προσκόφουσιν ἀπεθείας.» Εἴ τι γὰρ νόθον εἰσῆλθη, φησὶν, αἰε βλάζει πρὸς ἀτοπίαν. Καὶ μείζονα τὴν ἐπίδοσιν ὁσημέρην λαμβάνει. «ὡς γάγγραινα.» Ἡ γάγγραινα ἔλκος

σηπικόν, καὶ νεμόμενον τὸν τόπον, σηπεδόνας ἄ
 ἐργαζόμενον. « ἢν τινες ἔρπην φασίν, ἢ ἐρυσσιπέλην.
 « Ὡν ἔστιν Ἰμμέναιος... » Τῶν τὰς βεβήλους κενο-
 φανίας φηρόντων. — « Λέγοντες τὴν ἀνάστασιν. »
 [ΘΕΟΔΩΡ.] Τὰς ἐκ παιδοποιίας διαδοχὰς ἀνάστασιν
 οἱ ὁσώνυμοι προσηγόρευον, καὶ τινες ἐξηπάτησαν
 τῆς ἀποστολικῆς ἀποστήναι διδασκαλίας. « Τὴν ἀνά-
 στασιν ἤδη γεγονέναι. » Καλῶς ἀνωφησίν, Ἐπι πλείον
 γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας. Ὅρα γὰρ ὅσα τίκεται,
 ἰκτὸν λέγειν, ἤδη τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι, κακὰ.
 Ἄπεσπέρημεθα τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, οὐ
 εἰ γένοιτο ἂν ἀνιάρωτερον; οὐκ ἔστιν ἀντίδοσις,
 ὡς κώλασις. Ψεύδεται ὁ ταῦτα ἐπαγγελάμενος
 Χριστός. Καὶ ὁμοία πολλά Οἶον, « Εἰ ἀνάστασις
 οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται, » οὕτε κριτῆς
 καθοδεῖται ζώντων καὶ νεκρῶν. « Καὶ ἀνατρέπουσι
 τὴν τιμὴν πίστιν. » Τῶν ἀφελεστέρων καὶ ἀσθε-
 νητέρων. « Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος. » Ἀνα-
 τρέπεται μὲν τῶν ἀσθενεστέρων ἡ πίστις· ὁ μέντοι
 στερεὸς θεμέλιος ἔστηκε, τοὺς ἀπεριτρέπτους λέγων
 τῶν πιστῶν. ἔχων, φησὶ, τὴν σφραγίδα καὶ τὸ
 ἄρμα τοῦτο. « Εἶπω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. »
 Πάλαι γὰρ προεγκύσθησαν ὡς ὄντες ἰδοτελῶς Θεοῦ
 καὶ ἀμετένεκτοι. Δείγμα γὰρ τοῦ γνωσθῆναι παρὰ
 Κυρίου, τὸ μὴ ἀνατετραφῆθαι καὶ ἀποστήναι ὑπὸ
 τῆς ἀσεβείας. « Καὶ, Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας. »
 Εἶτα καὶ ἄλλο γνώρισμα, τὸ, Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδι-
 κίας, (τοῦτέστι, τῆς ἐν ὄγκμασι πλάνης,) πᾶς ὁ
 ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου, ὡς ὀνομάζειν χρῆθι. Οἱ
 γὰρ ἀπεριτρέπτοι, φησίν, ὡςπερ στήλαι τινες
 ἐμψυχοῖ ἴστανται ταῦτα διὰ τῶν οικείων ἔργων
 φέροντες τὰ ἐπιγράμματα.

Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ, οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ
 χρυσῆ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστρά-
 κινά, καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν
 Ἐάν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων,
 ἴσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, εὐχρη-
 στον τῷ Δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοι-
 μασμένον. »

Ἐπι καὶ νῦν εἰσὶ τινες θαυμάζοντες ἵνα τί μὴ
 ἀπὸλλυνταὶ οἱ κακοί. Καὶ φημεν, ὅτι ὡςπερ ἐν οἰ-
 κίᾳ μεγάλῃ διάφορα σκευή, οὕτω καὶ ἐν τῷ κόσμῳ
 διάφοροι ἄνθρωποι, οὐ τοῦ Θεοῦ οὕτως πεποιηκότος.
 ἵπαι πῶς ἴσχυσαν ἐκκαθαῖραι ἑαυτοὺς οἱ κακοί;
 τοῦτο γὰρ προῖάν ἐγκελεύεται τοὺς ἑαυτοὺς εἰς
 ἄποστασιν. « Ἄ δὲ εἰς ἀτιμίαν, » οἶον τὰ ξύλινα
 καὶ ὀστράκινά. « Ἐάν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν. »
 Εἰ τὸ ὀστράκινον εἶναι τινα ἀτιμὸν ἔστι καὶ ἀκά-
 θετον, εἶπε γὰρ, Ἐάν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, πῶς
 εἴσται περὶ τῶν ἀποστόλων φησίν, « Ἐχόντες δὲ τὸν
 θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστράκινοις σκεύεσι; » Καί
 φημεν, ὅτι ἐκεῖ περὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ σώ-
 ματος διαλέγεται, ὡς ὡς περὶ ἀκαθάρτου, ἀλλ' ὡς
 περὶ κλίνοιο καὶ γήινου. Ἐκ τούτων γὰρ τὸ ὀστρά-
 κινον. Ἡ τὸ ὀστράκινον ἐκεῖ δέξαι, ὡς πρὸς τὴν
 εὐχρησιν τοῦ ἐν αὐτῷ θησαυροῦ ὡς μόνου περὶ
 ἀρετῆς καὶ φουλότητος διαλέγεται, ὀστράκινους

crementum. « Ut cancer. » Γάγγραινα ulcus est putri-
 dum locum depascens, putredinem efficiens : quam
 nonnulli ἔρμηνα appellunt, quod veluti repat. « Quorum
 de numero sunt Hymenæus... » qui profanas afferunt
 vocum vanitates. — « Dicentes resurrectionem. »
 Successionem procreationis liberorum exsecrandi
 appellabant resurrectionem : et quosdam illiciebant
 ut ab apostolica doctrina discederent. Merito su-
 perius dixit : Ad majorem proficent impietatem.
 Vide enim quanta oriantur mala ex hoc quod di-
 catur jam facta esse resurrectio. Ex hoc privamur
 Christi adventu, quo quid potest contingere tris-
 tibus ? non est retributio neque supplicium : menti-
 tur Christus qui hæc promisit, aliaque multa simi-
 lia ; nempe : « Si resurrectio non est, neque Chris-
 tus resurrexit 6* », 268 neque judex sedebit vivo-
 rum ac mortuorum 7*. « Et subvertunt quorundam
 fidem. » Simpliciorum ac imbecilliorum. « Solidum
 tamen fundamentum. » Subvertitur quidem fides
 imbecilliorum ; « solidum tamen fundamentum stat
 (fideles dicens qui subverti nequeunt), habens hoc
 signaculum ac indicium : « Novit Dominus qui sint
 sui. » Olim quidem præcogniti sunt tanquam Deo
 omnino addicti et intransmutabiles. Signum enim
 quod sint a Deo cogniti, est, quod non potuerint ab
 impietate subverti ut a fide discederent. « Et Dis-
 cedat ab iniquitate. » Ecce aliud indicium : nempe,
 Discedat ab iniquitate, hoc est, errore dogmatum,
 omnis qui nominat nomen Domini, sicut nominare
 oportet. Nam qui veluti columnæ quædam animatæ
 persistunt immobiles, has in suis operibus ferunt
 inscriptiones.

II, 20, 21. *Cæterum in magna domo non tantum
 sunt vasa aurea et argentea, verum etiam lignea ac
 testacea: et alia quidem in honorem, alia vero in
 contumeliam. Si quis igitur expurgarit seipsum
 ab his, erit ras in honorem sanctificationum, accom-
 modum usibus Domini, ad omne opus bonum
 præparatum.*

Etiamnum sunt nonnulli qui admirantur quare
 non pereant mali. Et dicimus quod quemadmodum
 in magna domo varia sunt vasa, ita et in mundo
 varii sunt homines : non quod Deus ita illos fece-
 rit : alioqui enim quomodo possent sese mali ex-
 purgare ? nam ob id ipsos in progressu accusat
 quod seipsos ad hoc deduxerint. « Alia vero in con-
 tumeliam ; » hoc est, lignea ac testacea. « Si quis
 igitur expurgaverit seipsum. » Si testaceum esse
 aliquem, contumeliosum est et impurum (nam ait.
 Si quis expurgaverit seipsum), quomodo ipse de
 apostolis dixit : « Habemus thesaurum hunc in vasis
 testaceis 8 ? » Et dicimus, quod ibi de ipsa corporis
 natura disserit, non quasi de re impura, sed quasi
 de lutea ac terrena ; nam estis conficitur testa.
 Aut testaceum ibi accipere velut ad comparationem
 thesauri qui in ea est, hic autem de virtute et
 pravitate disserit, testacos vocans pravos, probos

6* I Cor. xv, 14. 7 Act. x, 42. 8 II Cor. iv, 7.

vero aureos : tales autem possunt voluntate immutari, 269 et ab bonum et ad malum. « Erit vas in honorem. » In vasis quidem aureis et testaceis quæ in domo sunt, semper vasa similiter se habent ; in hominibus vero qui talis formæ sunt, ex studio ac diligentia contingit ut testaceum vas fiat aureum, et aureum ex segnitie fiat testaceum. Si quis ergo seipsum expurgarit, inquit, ab his, nempe ligneis ac testaceis, ut nihil habeat de sorte illorum, Domini usibus erit accommodus, quasi videlicet illa sint inutilia. « Ad omne opus bonum præparatum. » Ut si etiam nunc non sit tempus aut occasio hoc faciendi, oportet tamen promptum ac paratum esse ad ferendas persecutiones, ad dolores et ad martyrium.

CAPUT V.

De divina doctrina et vita pura ac pacifica etiam ergu adversarios.

II, 22-26. *Juveniles autem concupiscentias fuge, sectare vero justitiam, fidem, charitatem, pacem cum his qui invocant Dominum ex puro corde. Stultas autem et ineruditas quæstiones respue, sciens eas parere pugnans. Porro servum Domini non oportet pugnare, sed placidum esse erga omnes, propensum ad docendum, clementem, cum mansuetudine erudientem eos qui obsistunt, si quando det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, ut ad sanam mentem redeant a diaboli laqueo, vincti ab eo ad ipsius voluntatem.*

Juvenilis autem concupiscentia dicitur non solum stuprum, sed et omnis inordinata concupiscentia : sive dominandi libidine quis teneatur, sive pecuniarum : hæ namque sunt phantasie insensatæ et præcordium instabilium. Considera igitur quomodo is qui senex est junior efficiatur. « Sectare vero justitiam. » Justitiam dicit verum ac firmum animum vigentem erga amicos. « Charitatem, pacem cum 270 his qui invocant Dominum. » Hoc est, solis illis confide, qui sine fictione et dolo invocant Dominum : cum pacificis et a pugna alienis commiscere, et sectare quæ dicta sunt. « Ex puro corde. » Contingit enim in simulatione quoque pietatis invocari. « Stultas autem et ineruditas. » Sunt enim et sanæ ac eruditæ quæstiones, nempe quæ sunt de sacris Scripturis Quare autem dixit, Respue, et non potius, Evince ipsas et redargue ? Quia nihil affert utilitatis bona responsio : pugnas enim generant. « Porro servum Domini non oportet pugnare. » Nam pacificos esse oportet Christi servos. « Sed placidum esse erga omnes. » Si placidum esse oportet et mansuetum, quomodo alibi dixit 9 : « Redargue illos acriter, » et : « Nemo tuam juventutem despiciat¹⁰ ? » Quia contingit et cum mansuetudine acriter objurgare, et temere ac severe. « Propensum ad docendum, » eos qui cupiunt dis-

α τους φαύλους και χρυσούς τούς ἐναρέτους λέγων. Οἱ δὲ τοιοῦτοι δύνανται ἀπὸ μροαιρέσεως μεταβληθῆναι, και ἐπὶ τὸ χρηστὸν και ἐπὶ τὸ φαῦλον. « Ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν. » Ἐπὶ μὲν τῶν χρυσῶν και ὄστρακίνων ἐν οἰκίᾳ σκευῶν, ἀεὶ τὰ σκεῦη ὡς αὐτῶς ἔχει. Ἐπὶ δὲ τῶν τοιουτομόρφων ἀνθρώπων, ἔστιν ἀπὸ σπουδῆς, τὸ ὄστρακον γενέσθαι χρυσοῦν, και τὰ χρυσοῦν ἀπὸ ῥαθυμίας γενέσθαι ὄστράκινον. Ἐάν οὖν τις, φησὶν, ἐκκαθάρῃ ἐαυτὸν ἀπὸ τούτων τῶν οἶον ξυλλίνων και ὄστρακιδῶν ἀνθρώπων, ὡς μὴδὲν ἔχειν τῆς ἐκείνων μόρας, εὐχρηστος τῷ Δεσπότη γίνεται, ὡς ἐκείνων δηλαδὴ ἀχρηστων ὄντων. « Εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. » Ἐὰν μὴ τοῦτο πράττειν ἦ καιρός. Δεῖ μέντοι ἡτοιμάσθαι και ἐπιτηδεῖως ἔχειν, και πρὸς διωγμούς, και πρὸς λύπας, και πρὸς μαρτύριον.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Περὶ θεῆς διδασκαλίας και βίου καθαροῦ και εἰρηνικοῦ, και κατὰ τῶν ἐναντίων. »

« Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε. Δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας. Τὰς δὲ μωρὰς και ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι γεννώσι μάχας. Δούλον δὲ Κυρίου, οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδασκτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μὴ ποτε ὧν αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, και ἀνεντίψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαδόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι ὑπ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. »

Νεωτερικὴ δὲ ἐπιθυμία, οὐχ ἡ πορνεία μόνη, ἀλλὰ και πᾶσα ἄτοπος ἐπιθυμία, κἂν δυναστείας ἔρῃ τις, κἂν χρημάτων ἄνοητοι γὰρ αὐτῆι αἰ φντασῆσαι, και φρενῶν ἀδεβδιαν. Ὅμοι πῶς και γέρον νεωτερίζεται. « Δίωκε δὲ δικαιοσύνην. » Δικαιοσύνην δὲ λέγει, τὴν ἀληθῆ και βεβδιαν πρὸς τοὺς φιλομένους συνδιᾶθεσιν. « Ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Κύριον. » Τοῦτέστιν, ἐκείνοις θάρρει μόνους, τοῖς ἀνυπούλως και ἀδόλως ἐπικαλουμένους τὸν Κύριον ἰοῖς εἰρηνικοῖς, τοῖς ἀμάχοις, μετ' ἐκείνων ἀναμίγνυσο, μετ' ἐκείνων δίωκε τὰ εἰρημένα. « Ἐκ καθαρᾶς καρδίας. » Ἐνὶ γὰρ και ἐν ὑποκρίσει εὐλαβείας ἐπικαλεῖσθαι. « Τὰς δὲ μωρὰς και ἀπαιδεύτους. » Εἰσὶ γὰρ και φρόνημοι ζητήσεις, αἱ τῶν ἀγίων Γραφῶν. Διὰ τί δὲ, Περαιτοῦ, και μὴ μάλλον εἶπε, νίκα αὐτὰς και ἀπέλεγε; Ὅτι οὐδὲν ἔχει τὸ πρᾶγμα χρηστὸν ἀποτελέσσει. Μάχης γὰρ γεννώσι. « Δούλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι. » Εἰρηνικοὺς γὰρ εἶναι τοὺς Χριστοῦ δούλους χρή. « Ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας. » Εἰ ἥπιον εἶναι δεῖ και πρᾶον, πῶς εἶπεν ἄνω, « Ἐλεγγε αὐτοὺς ἀποστόμως, » και, Μηθεὶς σου τῆς νεόστητος καταφρονεῖτω ; Ὅτι ἐνὶ και μετὰ πραότητος σφοδότερον ἐπιπληξῆσι, ἢ μετὰ θρσσύτητος. « Διδασκτικόν. » Πρὸς τοὺς μαθεῖν βουλομένους. « Αἰρετικῶν δὲ ἀνθρωπων μετὰ πρώτην και δευτέραν νοουθεσίαν περρι-

9 Tit. i, 9. 10 I Tim. iv, 12.

τοῦ. « Ἀνεξίκακον. » Μάλιστα γὰρ θρασύτης ἀγριοί, A
 πρῶτης δὲ, πείθειν οἶδε. Τίς γὰρ πεισθεῖν τῷ
 θρασυνομένῳ, ἢ πολλὰκις καὶ ἀντιπάσχει ὁ παραινούν-
 μενος; Πῶς οὖν ἀλλαγῶ λέγει, μετὰ πρῶτην καὶ
 δευτέραν νοθεσίαν παραιτεῖσθαι τοὺς αἰρετικούς;
 Ἰδοὺ γὰρ καὶ ὧδε εἰπὼν, ἀντιδιαθεμένους, τοὺς
 αἰρετικούς ἐσήμανε. Καὶ φαμεν, ὅτι τοὺς ὠμολο-
 γημένους καὶ ἀνάστα νοσοῦντας, παραιτεῖσθαι χρῆ.
 Ὅστω δὲ περὶ αὐτῶν ὁ λόγος ἀμφίβολοι ἦσαν, καὶ ὄηλον
 ἐστὶ τοῦ εἰπεῖν, « Μὴ ποτε δὴ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν. »
 Τὸ γὰρ μὴ ποτε, ἐπὶ τῶν ἀδόξων ἔθος ἡμῶν λέγειν.
 « Ἐν πρῶτῇ παιδεύοντα. » Μάλιστα γὰρ τούτου
 χρῆ. Πολλὰκις γὰρ ὁ δεκάκις συμβουλευθεὶς καὶ
 μὴ ἀκούσας ἄλλω ἀπαξ συμβουλευομένῳ πείθεται,
 τῶν πρῶτων δέκα συμβούλων ἀφαιρῶν ἐργασαμένων
 τὸ οἰκετον. « Μὴ ποτε δὴ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν. »
 Κἂν γένηται, φησὶ, τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἔργον, οὐ τῆς
 σῆς μόνον πρῶτητος. Καταστέλλει δὲ τῶν διδα-
 σκάλων τὸ φρόνημα, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνάγων τὸ γεγο-
 νός. « Καὶ ἀνανήχωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγί-
 δος. » Τίς δὲ ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας; τὸ ἀνα-
 νῆσαι ἐκ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν νόθων δογμάτων,
 πρὸς τὴν ὀρθότητά τῆς πίστεως. Ὅρα δὲ, ὡς ἐπὶ
 μῆθης ἢ μανίας, ἀνανῆσαι εἶπεν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου
 παγίδος. Ὅσπερ γὰρ τὸ στρουθίον, κἂν ἐκ τοῦ
 ἔκρου ποδὸς κατέχηται ὑπὸ τῆς παγίδος ὑπ' αὐτῆν
 ἐστὶν ὄψως καὶ ἡμεῖς, κἂν ψιλὸν τι παρατραπῶ-
 μεν ἐπὶ τοῦ δόγματος, ὑπὸ τὴν παγίδα πρᾶττομεν-
 τοῦ διαβόλου. « Ἐξώγημένοι, ὑπ' αὐτοῦ. » Ἀνανή-
 φωνοὶν ὄντες ἐξώγημένοι τούτεστι τῇ πλανῇ ἐνει- C
 λημμένοι καὶ ἀποκεκλιμένοι εἰς τὸ τοῦ διαβό-
 λου θέλημα. Τοὺς γὰρ ἐναλόντας τοῖς πονηροῖς
 δόγμασιν, εἰς τὸ οἰκετον θέλημα ἐνειλημμένους ἔχει ὁ
 διάβολος.

ab eo. » Ad sanam mentem redeant qui vinciti sunt, hoc est, errore capti et conclusi ad diaboli voluntatem. Nam eos qui pravis capti sunt dogmatis, ad suam voluntatem detentos habet diabolus.

ΚΕΧΑΛ. ζ'.

« Προρρήσεις περὶ κακίας ἀνθρώπων πλεοναζού-
 σης, ἀπατηλῆς ἐλγχομένης. »

« Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐν-
 τίσσονται καιροὶ χαλεποί. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄν-
 θρωποι φιλαυτοὶ, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερ-
 ἴφρηνοί, βλάσφημοι. γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάρι-
 στοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοί, διάβολοι,
 ἐκρηκτικῆς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προ-
 κταταί, τετραφωμένοι, φιλίδονοι μᾶλλον ἢ φιλό-
 θεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν
 αὐτῆς ἠρημένοι. Καὶ τούτους ἀποτρέπου. »

Καὶ ἡδὴ ἦσαν ἐπὶ Μωσείως Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς,
 πρῶτος προτίων λέγει, καὶ τότε ἦσαν. Τὸ γὰρ τῶν χρυ-
 σίων καὶ ὀστροπέων σκευῶν, υἱοτοδηλῶν. Ὅστε εἰσὶν
 οἱ, ἐν ἑσπέρῳ δὲ μᾶλλον. « Καιροὶ χαλεποί. » Οὐ
 τὰς καιροὺς ἢ τὰς ἡμέρας διαβάλλει, ἀλλὰ τοὺς ἐν
 αὐταῖς πονηροὺς ἀνθρώπους. Καιροὺς γὰρ καλοῦ-
 καὶ κακούς φαμεν, ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς γινομένων.
 « Φιλαυτοὶ. » Τοῦτο ἢ βίβλα τῶν κακῶν, τὸ τὰ ἑαυτοῦ
 σκεπτεῖν μόνον. Οἱ δὲ τοιοῦτοι ἀμελοῦντες τῶν ἀδελ-
 φῶν, τὰ ἑαυτῶν πρῶτον διασφίρουσιν. « Ἀλαζόνες. »
 Ἀπὸ φιλευσίας ἢ φιλαργυρίας τίκεται. Ταύτης δὲ

acerè. Porro hæreticnm hominem post unam et alteram admonitionem fuge. « Clementem » siquidem ferocitas plurimum exasperat, mansuetudo vero persuadere n̄ potest. Quis enim persuadebitur ab eo qui ferox est et insolens, cui frequenter resistit etiam is qui admonetur? Quomodo ergo alibi dicit. Post unam et alteram admonitionem fugiendos hæreticos? nam ecce hoc etiam in loco dicitur, Obsistentes, significavit hæreticos quos excludere jubet. Et dicimus quod apertos et insanabiliter ægrotantes jubet evitari, hi autem de quibus hic sermo est, hæsitantes erant; quod ex eo manifestum est quod ait. Si quando det illis Deus pœnitentiam. » De his enim solemus dicere: Si quando, quæ incerta sunt. « Cum mansuetudine erudientem. » Nam hoc est maxime necessarium. Frequent enim is, cui decies datum est consilium nec audivit, alteri semel danti consilium obtemperabit, nempe decem prioribus illis consiliis occulte agentibus quod suum est. « Si quando det illis Deus pœnitentiam. » quod si fiat, inquit, Dei opus est, non tuæ mansuetudinis. Præceptorum autem factum reprimit, factum ipsum ad Deum referens. « Et ut ad sanam mentem redeant a diaboli laqueo. » Quæ est autem cognitio veritatis? Ad sanam mentem redire a diabolo, et ab adulterinis dogmatis ad fidei rectitudinem. Animadverte autem quod, veluti ab ebrietate aut insaniam, dixit ἀνανῆσαι a diaboli laqueo, quod proprie est ad sobrietatem vel sanam mentem redire. Quemadmodum enim passer quanquam a pedis solum extremitate teneatur laqueo, ipsi obnoxius est: ita et nos, quanquam in tenui aliqua dogmatis particula subvertamur, diaboli laqueo subjicimur. « Vinciti ab eo. »

CAPUT VI.

Vaticinium de abundante hominum malitia, per fucum reprehensibilem.

III, 1-5. Illud autem scito quod in extremis diebus instabunt tempora acerba. Erunt enim homines sui amantes, avari, fastuosi, superbi, maledici, purentibus immorigeri, ingrati, impii, amoris affectu carentes, nescit federis, calumniatores, intemperantes, immites, negligentes bonorum, proditores, præcipites, inflati, voluptatum amantes potius quam Dei: habentes formam pietatis, sed qui vim ejus abnegarint. Et istos adversare.

Et jam sub Mose fuerant Jannes et Jambres, sicut in progressu dicit: nam hoc significat sermo de vasis aureis et testaceis. Semper itaque sunt, sed magis postremo tempore. « Tempora acerba. » Non tempora calumniatur aut dies, sed pravos homines qui in ipsis sunt. Tempora enim bona et mala dicimus ab his quæ in ipsis contingunt. « Sui amantes. » Hæc est radix malorum, sola ea intueri aliquem quæ ad se spectant. Qui autem hujusmodi sunt, fratrum negligentes, quæ sua sunt primum perdunt ac corrumpunt. « Fastuosi. » A sui amore

avaritia oritur : hujus autem fetus sunt fastus et A
superbia, deinde ex his blasphemia : μήτις enim
sibi hærent mala sicut et bona : ex charitate enim
272 procedit omne bonum. » Parentibus immo-
rgeri. » Novit enim fastus etiam adversus naturam
efferi. « Ingrati. » Αγάρι etiam sunt ingrati. Nam
tunc solum gratias agunt, quando eorum concu-
piscentiā impleverint, nunquam autem fit ut ipsi
salientur. Qui vero talis est etiam impius est. Nam
qui benefactori Deo gratiam non habet, quomodo
aliis gratiam referet ? « Amoris affectu carentes. »
Hoc est sine amore existentes erga suos. « Nescii
fœderis : » nulli fœderati. « Calumniatores : » ma-
ledici. Nam qui sibi nullius boni conscius est,
omnibus maledicit ac detrahit, sibi ipsi in hoc con-
solationem aliquam inveniens. « Intemperantes : »
nempe qui linguam ventremque et ea quæ sub
ventre sunt non continent. « Immites. » Crudeles
quodammodo et inhumani. « Negligentes honorum. »
Aut ἀφιλάγθοι inimici omnis boni. « Proditores, »
amicitiæ et sodalitatibus. « Præcipites, » hoc est,
temerarii et nihil stabile habentes. « Inflati, » id
est, arrogantia pleni. « Voluptatum amantes potius
quam Dei. » Commutantes divinum amorem in
turpem. Ipsa vero pietatis forma et hypocritas ipsos
exhibet et seductores. « Habentes formam pietatis. »
Ex his quæ loquuntur, pietatis cultores videntur :
ex his autem quæ operantur, contrarii sermonibus
et inveniuntur et convincuntur. « Et hos aversare. »
Quemadmodum et illos de quibus superius latius
disseruit. Scribens autem Timotheo, his qui post
Timotheum futuri erant, consuluit, ut tales aver-
sarentur. Neque enim potuit hic ad extremos dies
perlingere : sed eos possumus etiam intelligere dici
extremos, qui Pauli interitum statim essent secu-
turi, in quibus Timotheus adhuc superstes futurus erat.

III, 6-9 *Ex his enim sunt qui subeunt in fami-
liis, et captivas ducunt mulierculas oneratas pec-
catis, quæ ducuntur concupiscentiis variis : semper
discentes, nec unquam ad cognitionem veritatis ve-
nire valentes. Quemadmodum enim Jannes et Jam-
bres resistebant Mosi, ita et hi resistunt veritati :
homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed
non proficient amplius. Siquidem amentia ipso-
rum evidens erit omnibus, sicut et illorum fuit.*

Animadvertite quomodo secretum eorum 273
et impudentiam insidiarum manifestaverit, dicens :
« Qui subeunt et captivas ducant mulierculas one-
ratas peccatis » Vides eos fraude uti serpentis,
qua ille adversus Adam usus est ? Verisimile enim
erat et hos per mulieres etiam viros seducere.
Dicens autem : Mulierculas, solum innuit facilita-
tem ad deceptionem. Qui ergo seducitur, quanquam
is fuerit vir, nihil in hoc a muliere differt, nec ea
præstantior est. Quod vero subdit : Oneratas pec-
catis, multitudinem designat ac confusionem pec-
catorum. Non enim qualescunque, inquit, seducunt
mulieres (nam sunt et mulieres virilis naturæ, quem-

γεννήματα, ἀλαζονεία καὶ ὑπερηφανία εἶτα ἐκ τού-
των ἡ βλασφημία. Ἀλλήλων γὰρ ἔχεται τὰ κακὰ,
ὡσπερ καὶ τὰ καλὰ. Ἐκ γὰρ ἀγάπης, ἄπαν τίτεται
καλόν. « Γονεύσιν ἀπειθεῖς. » Οὐδὲ γὰρ ἡ ἀλα-
ζονεία, καὶ κατὰ τῆς φύσεως ἐλάνιστασθαι. « Ἀχά-
ριστοι. » Οἱ φιλάργυροι καὶ ἀχάριστοι. Τότε γὰρ
εὐχριστοῦσι μόνον, ὅταν αὐτῶν πληρώσωσι τὴν
ἐπιθυμίαν, ὅπερ οὐδέποτε ἔστιν αὐτοῖς κορεσθῆναι.
Ὁ δὲ τοιοῦτος, καὶ ἀνόσιος. Ὁ γὰρ τῷ εὐεργετῇ
θεῷ χάριν οὐκ εἰδώς, πῶς ἑτέροις εἴσεται χάριν ;
« Ἀστοργοί. » Οἷον ἄφιλοι πρὸς τοὺς οἰκείους.
« Ἀσπονδοί. » Δηλοὶ μηδενὶ σπενδομένους. « Διάβολοι »
Οἷον κακῆγοροί. Ὁ γὰρ μηδὲν ἀγαθὸν ἐκωτῶ συν-
εἰδώς, πάντας διαδάλλει, ἐκωτῶ τινὰ παραμυθίαν
ἐπινοῶν. « Ἀκρατεῖς. » Τουτέστι, γλώσσης καὶ γασ-
τρὸς καὶ τῶν ὑπὸ ταύτην. « Ἀνήμεροι. » Ἄμοι-
τιχες καὶ ἀπάνθρωποι. « Ἀφιλάγθοι. » Τουτέστιν,
ἔχθροὶ πάντος ἀγαθοῦ. « Προδόται. » Φιλίας καὶ
ἐταιρείας. « Προπετεῖς. » Οἷον θρασεῖς, οὐδὲν βελή-
κός ἔχοντες « Τετυρωμένοι. » Οἷον ἀπονοίξας πλη-
ρεις. « Φιλήθονοι καὶ οὐ φιλόθεοι. » Οἱ ἀντικαταλ-
λασσόμενοι τοῦ θεοῦ πόθου τὸ αἰσχρόν. Ἡ δὲ γε
μόρφωσις τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀποκριτὰς καὶ πλάνους
αὐτοῦς παρατίθεται. « ἔχοντες μὴ μορφῶσιν εὐσε-
βείας. » Ἐξ ὧν λέγουσιν, εὐσεβεῖς εἰσιν, ἐξ ὧν δὲ
πράττουσιν, ἐναντίοι τῶν λόγων εὐρίσκονται καὶ
ἐλέγχονται. « Καὶ τούτους ἀποτρέπου. » Ἔς ἐκεῖ-
νους, περὶ ὧν ἄνευ διεξήλθε μάλλον. Τιμῶθεε δὲ
γράφων, τοῖς μετὰ Τιμῶθεον συμβουλεύει, ἀπο-
τρέπεσθαι τοὺς τοιοῦτους. Οὐ γὰρ ἂν οὗτος τὰς
ἐσχάτας ἡμέρας εἶχεν ἐπιφθάσαι, ἀλλὰ τὰς εὐδὸς
μετὰ τὴν Πικύλου τελευτήν, ἐν αἷς περιεῖναι ἔτ. ὁ
Τιμῶθεος ἐμελλεν.

« Ex tούτων γὰρ εἰσιν οἱ ἐνδύοντες εἰς τὰς
οἰκείας, καὶ ἀγμυλωτίζοντες γυναῖκας σεσω-
ρευμένα ἀμαρτίας. ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικί-
λαις πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς
ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν δυνάμενα. Ὁν τρόπον
δὲ Ἰακωβῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωσῆ, οὕτως
καὶ οἱ τοῖ ἀνίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι
πατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν
πίστιν. Ἄλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεον. Ἢ γὰρ
D ἄνοια αὐτῶν ἐκθλόος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκεῖνων
ἐγένετο. »

Ὅρα πᾶς τὸ λαθραῖον αὐτῶν καὶ ἀναίσχυντον
τῆς ἐπιβουλῆς ἐδήλωσε διὰ τοῦ, « Εἰσδύοντες καὶ
ἀγμυλωτίζοντες γυναῖκας σεσωρευμένα ἀμαρ-
τίας. » Ὁρᾷς αὐτοῦ τῆ τοῦ ὕφους ἀπάτη κεχρη-
μένους, ἢ κατὰ τοῦ Ἀδάμ ἐγρήσατο ; Εἰκὸς γὰρ ἦν
καὶ τούτους διὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τοὺς ἄνδρας
ἀπατῆν. Γυναῖκας δὲ εἰπὼν, μόνον τὸ εὐεξαπά-
τητον ἠνέκατο. Ὁ τοῖνον ἀπειρώμενος, κἂν ἄνηρ ἦ,
οὐδὲν διαφέρει κατὰ τοῦτο, γυναικός. Τὸ δὲ, Σεσω-
ρευμένα ἀμαρτίας, τὸ πλήθος δηλοῖ καὶ τὴν συγ-
χυσιν τῶν ἀμαρτιῶν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, φησὶ, γυναῖκας
ἀπατῶσιν (εἰσὶ γὰρ καὶ γυναῖκες ἀνδρείας φύσεως,
ὡσπερ καὶ ἄνδρες γυναικείας), ἀλλὰ τὰ σεσωρευ-

μείνα ἀμαρτίαις, ἔνθεν γὰρ αὐταὶς καὶ τὰ τῆς ἀπά-
της. « Ἀγόμενα ἐπιθυμίαις. » Οὐ τῆς φύσεως κατ-
ηγόρησεν, ἀλλὰ τῆς τοιαύτης γυναικός. Ἐνταῦθα δὲ
πολλὰς ἠνίκατο ἐπιθυμίας, σωματικὰς τε καὶ ψυχί-
κας. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, Ἀγόμενα, ὡς ἐπὶ ἀλόγων.
« Πάντοτε μαθάνοντα. » οὐ συγγινώσκων αὐταὶς
ταῦτά φησιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεμφόμενος. Ἐπειδὴ
γὰρ ἕκαστὸς ἐσώρευσεν ἀμαρτίαις, ἐπωρώθη αὐτῶν
εἰκότως ἡ διάνοια. « Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς. » Οὗτοι
ἦσαν οἱ ἐπὶ τοῦ Φαραῶ μάγοι. Πῶς δὲ τὰ ὀνόματα
ἐκείνων οἶδε τῆς Γραφῆς μὴ λεγουσῆς; Φαμὲν ὅτι ἐξ
ἰγρᾶφου παραδόσεως, ἢ ἐκ Πνεύματος ἁγίου εἰκός
ἦσαν εἶδεναι τὸν Παῦλον. « Καὶ οὗτοι ἀνθίστανται τῇ
ἀληθείᾳ. » Τῇ ἀληθινῇ πίστει. « Ἄλλ' οὐ προκέ-
φουσιν, Ἐπὶ πλεῖτον ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν
νοῦν. » Ὅταν τις τὸν νοῦν φθαρῇ ἐν τοῖς πάθεσι,
τότε ἀδόκιμος περὶ τὴν πίστιν γίνεται. Πῶς ἄνευ
εἰρηκῶς ἐπὶ πλεῖτον προκόψουσιν ἀσεβείας, ὡς λέ-
γει, Οὐ προκόψουσιν; Ἐκεὶ λέγει ὅτι ἀρξάμενοι
πλινθῶν, οὐδαμοῦ στήσονται, ἀλλ' αἰεὶ χεῖρονα ἐπι-
νοήσουσιν, ὡς δὲ, ὅτι οὐκ ἀπατήσουσιν οὐδὲ συν-
εργάσουσιν ἐπὶ πολλὰ τοὺς ἀπίθρονας. Προῖων γὰρ
εἶπε, Πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. Παρὰ οὖν τοῖς εὐ-
εξακτιῆτοις αὐτοῖς ἡ ἰσχὺς. « Ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν
ἐκδηκὸς ἐστὶ πᾶσι. » Πόθεν τοῦτο; Ἐκ τῶν πάλαι,
ρησί, πιστώθητι. Εὐέλεγχτον γὰρ ἡ καρδία. — Ἄλλων.
εἰ ἀπιστεῖς, μάθε ἀπὸ τῶν τοῖς μάγοις ἀκείνοις
ἐμυθάντων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἠλέγχθησαν κατὰ φαν-
τασίαν θαύματα ποιοῦντες καὶ ἀπατῶντες, ὅτε Μω-
σῆς ἑτεροτύρησεν ἀληθῶς, ὥστε πάντα τὰ τῆς
ἀπάτης πρὸς καιρὸν ἀνθεῖ.

A admodum sunt et viri muliebres), sed eas quæ
sunt onustæ peccatis. Hinc enim ipsis provenit ut
seducantur. « Quæ ducuntur concupiscentiis. » Non
naturam accusavit, sed hujusmodi mulieres. Hic
autem multas innuit concupiscentias et a corpore
provenientes et ab animo. Considera vero etiam
id quod ait : Quæ ducuntur, tanquam de irratio-
nalibus loquens. « Semper discentes. » Non hoc
ait ignoscens ipsis, sed potius vehementer arguens.
Quoniam enim seipsas peccatis onerarunt, merito
excæcata est mens earum. « Jannes et Jambres. »
Hi erant magi sub Pharaone. Quomodo autem ipso-
rum nomina novit cum Scriptura non dicat? Dici-
mus quod ex traditione non scripta. Aut per Spiritum
sanctum verisimile est hoc novisse. « Et hi
resistunt veritati. » Veræ fidei. « Sed non profi-
cient amplius, homines mente corrupti. » Ubi quis
mente corruptus fuerit in affectibus, tunc reprobis
circa fidem efficitur. Quomodo cum in superioribus
dixerit, Ad majorem proficient impietatem, hic
dicit : non proficient? Ibi dicit quod qui seducere
cœperant, nequaquam sistent, sed pejora semper
excogitabunt, hic vero quod non decipient neque
rapient longo tempore eos qui sanæ mentis sunt. In
progressu enim ait, quod et in errorem adducunt
et ipsi errabunt. Itaque potentiam habent in eos
qui facile seducuntur. « Siquidem amentia ipsorum
evidens erit in omnibus. » Unde hoc manifestum
est? Ex his quæ olim facta sunt firmiter crede.
Nam malitia facile vincitur. — *Alio modo.* Si mihi
non credis, inquit, ab his discere quæ magis illis
contigerunt. Nam et illi convicti sunt quod phantastica miracula ederent, ac in errorem ducerent
quando Moses vera edebat prodigia. Omnia itaque quæ fraudem iuducunt, ad tempus solum vigent.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Προτροπή τῆς ἑαυτοῦ μιμήσεως ἐξ ἐναντίου τοῖς
φύλοις, ἐν ὑπομονῇ Θεοῦ. »
Σὺ δὲ παρηκολούθηκας μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ
ἡγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ,
τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς πα-
θήμασιν, οἷά ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίᾳ, ἐν
Λύστρις, οὓς διωγμοὺς ὑπήνεγκα, καὶ ἐκ πάντων με
ἐξήρξατο ὁ Κύριος. »
Ἐκεῖνοι μὲν, φησί, τοιοῦτοι, σὺ δὲ οἶδας τὰ ἡμέ-
τερα ἀκριβῶς οὐ τοιαῦτα. Οὐ γὰρ ἀπλῶς συνεγέν-
ου, ἀλλὰ παρηκολούθηκας, τουτέστι, μακρὸν συν-
εγένου μοι χρόνον, καὶ πᾶσι προσεῖχες τοῖς ἑμοῖς.
Δεῖ οὖν σε ἐν ἔξει γενόμενον τῶν εὐσεβῶν διδασκά-
των, ἀπεριτρεπτον εἶναι, « Τῇ διδασκαλίᾳ. » Τῇ
περὶ τὰ δόγματα. « Ἀγωγῇ, » τῇ περὶ τὸν βίον.
Πῶς ἐγώ μιν, φησὶν, ἐν τῇ πολιτείᾳ. « Τῇ προθέσει. »
Ὅτι οὐ τῇ προθυμίᾳ, καὶ τῷ παραστήματι τῆς ψυχῆς.
« Τῇ πίστει, » τῇ ἐν τοῖς κινδύνοις, τῇ μὴ ἀπογινώ-
σκειν ποιούσῃ, ἀλλὰ πιστεύειν τῷ Θεῷ ὅτι ἐξελε-
ται. « Τῇ μακροθυμίᾳ. » Πῶς, φησὶν, οὐδὲν με τῶν
πειρασμῶν καρκότερον εἰργάζετο. « Τῇ ὑπομονῇ. »
Τῇ πρὸς τοὺς διωγμοὺς. « Οἷά μοι ἐγένετο. » Οὐ
μόνον ἐδιωκόμεν, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἔπασχον. Εἶτα
λοιπὸν καὶ κατ' εἶδος διεξέρχεται τοὺς πειρασμοὺς,
ἐκείνη θάρσυνον τὸν μαθητὴν ποιῶν. Οἶδε γὰρ

274 CAPUT VII.
*Exhortatio ut se imitentur, opponendo se perversis
in tolerantia propter Deum.*
III 10-11. *Tu vero assectatus es meam doctrinam,
institutionem, propositum, fidem, longanimitatem,
charitatem, patientiam, persecutiones, afflictiones,
quæ mihi acciderunt Antiochiæ, Iconii,
Lystris, quas persecutiones sustinui. Et ex omni-
bus eripuit me Dominus.*
Illi quidem tales sunt, inquit, tu vero nosti mea
non esse hujusmodi. Neque enim vulgari modo
adfuisti, sed etiam assectatus es, hoc est longo
tempore mecum versatus es, et ad omnia quæ mea
erant animum applicuisti. Necesse est igitur te, qui
jam in assuetudinem pervenisti piorum dogmatum,
non posse ab illis averti. « Doctrinam. » Quæ fuit
circa dogmata. « Institutionem. » Quæ vitam con-
cernebat, quomodo, inquit, mea circa conversatio-
nem instituebam. « Propositum : » promptitudi-
nem et animi præsentiam. « Fidem : » servatam in
periculis, quæ non sineret desperare, sed credere
Deo quod liberaturus esset. « Longanimitatem. »
Quomodo, inquit, nulla me afflictio segniorem
reddiderit. Quia magno eram animo in periculis,
fidens semper in Domino. « Patientiam. » Quæ est
adversus persecutiones. « Quæ mihi acciderunt. »

Non solum, inquit, persecutionem ferebam, sed et varia patiebar, Deinde etiam in specie recenset afflictiones, hoc modo discipulum audienter reddens. Novit enim, novit, inquam, continua afflictionum memoria addere animum. Horum autem solum meminit, aut quod recentiora, aut quod Timotheo nota essent, et hoc verisimilius est. « Antiochiæ. » Non enumerat tentationes in specie: neque enim illi sermo est ad gloriam, sed ad institutionem discipuli. Duo autem hic dicit quæ sunt ad exhortationem idonea, Ego, inquit, animi promptitudinem exhibui, Deus vero auxilium. — Antiochiam vero dicit Pisiidiæ. 275 « A Lystris. » Arbitror quod ex abiectione quadam novissimo loco dixerit Lystris, ex qua oriundus erat Timotheus: ac si diceret: Profecto in frequentibus ac populosis civitatibus patiebar quæ passus sum: sed cur etiam Lystris passus sum? Unde inventi sunt homines qui me Lystris affigerent?

III, 12-17. *Sed et omnes qui volunt pie vivere in Christo Jesu persecutionem patientur. Porro mali homines et impostores proficient in pejus, dum et in errore adducunt et errabunt ipsi. Tu vero in his persiste quæ didicisti, et in quibus certior redditus es, sciens a quo didiceris, et quod a puero sacras Litteras noveris, quæ te possunt erudire ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu. Omnis Scriptura divinitus inspirata est, et utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem quæ est in justitia, ut integer sit Dei homo ad omne opus bonum perfectus.*

Et quid dico, inquit, de meipso, cum etiam omnes qui volunt pie vivere persecutionem passuri sint? Dicit autem Persecutionem non solum quæ ab idololatriis infertur, verum etiam cunctas afflictiones ac tentationes. « Est enim angusta et ardua via quæ ducit ad vitam ¹¹. » — « In Christo Jesu. » Nam sola hæc est pia vita, quæ est in Christo Jesu. « Persecutionem patientur. » Talis est natura rerum, quoniam non est nunc vita piorum, sed perversorum. Neque enim potest is qui in bello est et pugna, quiete vivere. « Proficient in pejus. » Proficere enim res media est, sive indifferens et ad melius et ad pejus. Hi igitur in pejus proficient: nam interpretando quid sit Pejus, dixit quod in errorem adducunt et errabunt ipsi. « Tu vero in his persiste quæ didicisti. » — « Ne æmuleris, ut ait David, operantes iniquitatem, neque hominem qui prospere ambulat in via sua ¹². » « Et certior redditus es: » hoc est, certitudinem didicisti. « Sciens a quo didiceris. » Duas reddit causas cur eum firmum sistere oporteat, nec facile everti: Et quia non a quovis vulgari didicisti, sed a Paulo: et quia in profundum radix tibi posita est Scripturarum, quæ a multis temporibus scriptæ sunt. Sacras autem Litteras dicit Scripturam quæ a Deo inspirata est. Quæ te possunt erudire. » 276 Nequaquam te permittent insipienter erga aliquid

οἶδεν ἡ συνεχῆς μνήμη τῶν πειρασμῶν, παραθάρρυνεν ψυχὴν. Τοῦτων δὲ μόνον ἐμνήσθη, ἢ ὡς νεωρωτέρων, ἢ καὶ τῶ Τιμοθέῳ ἐγνωσμένων, ὅπερ καὶ ἄμεινον. « Ἐν Ἀντιοχείᾳ. » Οὐκ ἀπαριθμεῖται κατ' εἶδος τοὺς πειρασμούς. Οὐ γὰρ αὐτῶ ὁ λόγος πρὸς φιλοτιμίαν ὄρα, ἀλλὰ πρὸς ὀδηγίαν τοῦ μαθητοῦ. Δύο δὲ ἐνταῦθα λέγει εἰς προτροπὴν ἐπιτήδεια. Ὅτι τε ἐγὼ, φησί, προθυμίαν παρέσχον, καὶ ὁ Θεὸς βοήθειαν. — [ΟΙΚΟΓΜ.] Ἀντιόχειαν δὲ τὴν Πισιδίαν λέγει. « Ἐν Λύστροις. » Ἠγοῦμαι κατὰ τινὰ εὐτελισμὸν, ἐπαχάτης αὐτὸν τῆς Λύστρης μνησθῆναι, ἐξ ἧς ἦν ὁ Τιμόθεος, ὡσεὶ εἶπε· Ναὶ εἰς τὰς πολυανθρώπους πόλεις, ἔπαθον ἄπερ ἔπαθον, τί καὶ ἐν Λύστροις; Πόθεν εὐρέθησαν οἱ ἀκούοντες με ἐν Λύστροις ἄνθρωποι;

« Καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ διωγθήσονται. Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστάθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ Γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίαι εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ. Πᾶσα Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐζητησιμὸς. »

Καὶ τί λέγω, φησί, περὶ ἑμαυτοῦ; Πάντες γὰρ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν, διωγθήσονται, διωγμὸν λέγων, οὐ μόνον παρὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς. Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς. « Ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ. » Αὕτη γὰρ μόνη εὐσεβῆς ζωὴ, ἡ ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ. « Διωγθήσονται. » Οὕτως ἡ φύσις ἐστὶ τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ οὐκ ἐστὶν ἡ νῦν ζωὴ τῶν εὐσεβῶν, ἀλλὰ τῶν πονηρῶν. Οὐδὲ γὰρ ἐνὶ πολέμοις ἀπερπατοῦντα ἐν ἀνέσει ζῆν. « Προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον. » Ἡ γὰρ προκοπὴ τῶν μέσων ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον. Οὗτοι τοιγαροῦν ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόψουσιν. Ἐρμηνεύων γὰρ, τί ἐστὶ τὸ χεῖρον, εἶπε πλανᾶν, καὶ πλανᾶσθαι. « Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες. » — Ὁμοίον ὁ Δαυὶδ, Μὴ παραζηλόου ἐν πονηρευομένοις, μηδὲ ἐν ἀνθρώπῳ κατευδοκούμενῳ ἐν τῇ ὑδῶ αὐτοῦ. « Καὶ ἐπιστάθης, » φησί, ταυτέστι, μετὰ πληροφωρίας ἔμαθες. « Εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες. » Δύο αἰτίας λέγει τοῦ δεῖν αὐτὸν ἀπερπατρεπτον μένειν. Ὅτι τε οὐ παρὰ τοῦ τυχεύοντος ἔμαθες, ἀλλὰ ἀπὸ Παύλου, καὶ ὅτι διὰ βῆθους ἡ ῥίζα σοὶ κεῖται τῶν Γραφῶν, ἐν χρόνῳ γραφεῖσα πολλῶν. Ἱερὰ δὲ Γράμματα, τὴν θεόπνευστον λέγει Γραφήν. « Τῇ δυνάμενά σε σοφίαι. » Οὐκ ἀφίησί σε ἀνόητόν τι παθεῖν, καὶ οἷον οἱ πολλοί. Ὁ γὰρ τὰς Γραφὰς εἰδὼς, ὡς εἰδέναι χρὴ, οὐκ ἂν περιτραπῆται ποτὶ. « Εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ. »

¹¹ Matth. vii, 14. ¹² Psal. xxxvi, 1.

Σοφίζει δὲ σε, οὐ κατὰ τὴν ἐξω σοφίαν τὴν ἐν λόγῳ A
καὶ ἀπ᾿ αὐτῆς κειμένην ἀλλ' εἰς σωτηρίαν διὰ τῆς ἐν
Χριστῷ πίστεως. Αἱ γὰρ ἄγιοι Γραφαὶ, καὶ ἡ ἐξ
αὐτῶν σοφία, εἰς πίστιν ἄγουσι τοῦ Χριστοῦ. « Πᾶσα
Γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος. » Πολλοὺς εἰρη-
κῶς παραμυθίας τρόπους νῦν καὶ τὸν μέγιστον
λέγει, τὸν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν. Λυπη-
ρὸν γὰρ μέλλει λέγειν ὅτι τελειοῦται. Εἰ δὲ Τιμοθέῃ
ἄν ἀναγνώσκεις, πόσῃ μᾶλλον ἡμῖν; « Πρὸς διδ-
σκάλαν. » Ἐπειδὴ τὰ χρηστὰ διδάσκει δόγματα
καὶ πράγματα. « Πρὸς ἔλεγχον. » Εἰς τὸ, τὰ ψευδῆ
ἐλέγχειν. « Πρὸς ἐπανόρθωσιν. » Εἰς τὸ, διορθοῦ-
σθαι τοὺς ἀδελφούς. « Πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιο-
σύνῃ. » Πρὸς τὸ παιδεύσαι καὶ ἐναγαγεῖν εἰς δι-
καιοσύνην. Ἐκ γὰρ δὴ τούτων, φησὶ, περιγίνεται
τινι, τὸ ἄρτιον εἶναι. Ἄρτιος δὲ ἐστίν, ὁ ἀεὶ ἴσος, B
καὶ μήτε τοῖς λυπηροῖς κλινόμενος καὶ ταπεινού-
μενος, μήτε τοῖς χρηστοῖς ἐπαίρομενος καὶ φυσιοῦ-
μενος, ἀλλ' ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων ἐν πράγμασιν ἀνίσους.
« Πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. » Οὐχ ἀπλῶς μετέχων,
ἀλλ' ἀπηρτισμένος καὶ πεπληρωμένος.

tumescit, sed semper pari modo se habet in rebus
modo particeps factus, sed perfectus ac completus.

« Διαμαρτύρομαι οὖν ἐγὼ ἐκώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ
τῷ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μέλλοντος κρί-
νειν ζῶντας καὶ νεκρούς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν
ἐπ' αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Κήρυξον τὸν
λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως, εὐκαίρως. Ἐλεγχόν,
ἐπιτίμησον, παρακάλεισον ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ
καὶ διδάχῃ. »

Ἡ συνεχὴς διαμαρτυρία ἕτοι παραγγελία, τρία C
τίκται, φοβερωτέραν τε τὴν παραγγελλίαν καὶ ἀπαρ-
αίτητον ποιεῖ, καὶ τὸ σωτηριώδες τοῦ λόγου παρατι-
θεται. Οὐ γὰρ εἰ μὴ τοιοῦτος ἦν, ἔδει αὐτὸν μετὰ
τοσαύτης ἀνυπερβίσεως κηρυχθῆναι. Καὶ ὅτι τὸ οἰ-
κτερον πληροὶ ὁ παραγγέλλων, μηκέτι ὑποκείμενος
τῇ, ὡς εἰκὸς, γινόμενῃ περὶ τὸ κήρυγμα ἀμελείᾳ.
« Τοῦ μέλλοντος κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς. » Ἡ
ἀμαρτωλὸς λέγει καὶ δικαίους, ἢ τοὺς προαπελ-
θόντας, καὶ τοὺς ἔτι ζῶντας, ἢ ὅτι πολλοὶ καταλει-
φθήσονται ζῶντες τότε. Ὁ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ, Πάντης
μὲν οὐ κοιμηθήσόμεθα. « Κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐ-
τοῦ. » Πότε μέλλοντος κρίνειν; ἐν τῇ ἐπιφάνειᾳ
ἐπ' αὐτοῦ, τῇ μετὰ βασιλείας καὶ δόξης γενησομένη.
Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἤξει ὡς ἔλθε πρότερον. « Κήρυξον D
τὸν λόγον. » Τί δὲ διαμαρτύρομαι; Μὴ κατακρύψῃς
τὸν λόγον, φησὶν, ἀλλὰ κήρυξον. « Ἐπίστηθι. »
Οἷον, ἀφνίδιον ἐπισκόπει, ἐφόρα μὴ τις ἀμαρτάνῃ,
καὶ τοῦτο ποιεῖ, εὐκαίρως, ἀκαίρως, τούτῃ, μὴ
ἔστω σοι καιρὸς πρὸς τοῦτο ὠρισμένος, ἀλλ' ἐν
ἐκαστῷ καιρῷ κἂν μὴ προσῆκον ἦ, ἐπισκόπει. Καὶ
ἐάν τις φησὶν, φησὶν, ἡμαρτηκότα. « Ἐλεγχόν. » Οὐδὲν
γὰρ αἰεὶ πρὸ ἐλέγχου ποιεῖν. Καὶ μετὰ τὸ ἀποδεῖξαι
τὸ πᾶσιμα. « Ἐπιτίμησον. » Μίμψαι, ἐγκαλέσον.
Ἐἴτα μετὰ τὴν πληγὴν, ἐπιθεῖς φάρμακον. « Παρα-
κάλεισον » γὰρ, φησὶν, « ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ
καταποθῇ ὁ τοιοῦτος. » « Ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ. »

Affici vulgi more. Nam qui sacras novit Litteras.
sicuti nosse oportet, nunquam subverti poterit.
« Ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu. »
Erudiunt autem te, non more ceteræ sapientiæ
quæ in sermone et errore sita est, sed ad salutem
per fidem quæ in Christo est. Nam sacræ Litteræ
et sapientiæ quæ ex eis sumitur, ad fidem Christi
ducunt. « Omnis scriptura divinitus inspirata
est. » Ubi multos consolationis modos expressit.
nunc etiam maximum dicit qui est ex lectione
Scripturarum. Nam triste aliquid dicturus est,
nempe de sua morte. Quod si Timotheum legere
oportet, quando magis nos? « Ad doctrinam. »
Quoniam bona docet dogmata et opera. « Ad red-
arguentionem. » Ad hoc ut falsa redarguantur. « Ad
correctionem. » Ad corrigendos fratres. « Ad in-
stitutionem quæ est in justitia. » Ad erudiendum
et inducendum ad justitiam. Ex his autem con-
tingit alicui ut integer sit. Est autem integer qui
semper est æqualis, et neque ad tristitia declinat et
dejicitur animo, neque ad prospera erigitur et in-
imparibus. « Ad omne opus bonum. » Non vulgari

IV, 1-2. *Obtestor igitur ego corum Deo et Do-
mino Jesu Christo qui judicaturus est vivos et
mortuos in apparitione sua et in regno suo. Præ-
dica sermonem, insta tempestive, intempestive,
convince, increpa : exhortare cum longanimitate
et doctrina.*

Continua obtestatio et præceptum tria parit :
formidabilius reddit præceptum et irrecusable,
quodque salutare est in sermone proponit. Neque
enim si talis non esset, oporteret ipsum cum tanta
sublimitate prædicari. Præterea quod suum est
facit is qui præcipit et annuntiat, jam non obnoxius,
ut verisimile est, negligentiae quæ circa prædica-
tionem solet contingere. « Qui judicaturus est
vivos et mortuos. » Aut peccatores dicit et justos :
aut eos qui jam mortui erant, quique adhuc vive-
bant : aut quia multi eo tempore vivi relinquendi
sunt, sicut alibi dicit : Omnes quidem non dormie-
mus 13. « In apparitione eua. » 277 Quando judi-
caturus est? In apparitione sua, quæ futura est
cum majestate et gloria. Neque enim ita venit
sicut prius venit. « Prædica sermonem. » Quid au-
tem obtestor? Ne occultes sermonem, sed præ-
dices. « Insta. » Hoc est, Repete circumspice et
observa ne quis peccet. Et hoc facito tempestive,
intempestive, hoc est ne ad hoc sit tibi certum ac
definitum tempus, sed omni tempore quantum
non fuerit opportunum, superintende. Et si inve-
neris, inquit, peccantem, « Convince. » Nihil enim
facere oportet priusquam conviceris : et postquam
japsum esse ostenderit, « Increpa. » Reprehende,
objurga. Deinde post vulnus adde et pharmacum.
« Exhortare. » — « ne nimia tristitia absorbeat qui

¹³ I Cor. xv, 51.

hujusmodi est.» — « Cum omni longanimitate.» Sed quidem longanimitate opus est in hac re, ne facile credat utcumque deferenti, sed per omne scrutinium et indaginem perveniat ad veritatem. « Et doctrina.» Admonitionem, inquit, una cum increpatione tanquam sibi adjunge, non tanquam inimicum puniens. Novit enim admonitionem interdum plus prodesse quam increpationem.

CAPUT VIII.

De his qui nova moliebantur quibus Timotheum opprohit.

IV, 3-5. *Nam erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed juxta concupiscentias suas coacervabunt sibiipsis magistros hi quibus pruriant aures: et a veritate quidem aures avertent, ad fabulas vero convertentur. Tu vero in omnibus vigila, obdura in laboribus, opus perage evangelistæ, ministerium tuum adimple.*

Priusquam igitur præcipitentur, præoccupa illos interim dum tibi parent. Propterea dicit Tempestive, intempestive, quandiu sustinent. Oportet enim assuescere ipsos ad obedientiam priusquam resiliant. Considera vero rem indignam magistris. **278** Siquidem præsentia illis occasio sunt plebis concupiscentiæ. « Coacervabunt sibiipsis magistros » hoc est doctorum multitudinem sine judicio. Et dicens: Conservabunt sibiipsis, ostendit quod a discipulis constituentur magistri. « Hi quibus pruriant aures. » Hoc est gaudentes audire quæ delectant appetitum, semperque audire cupientes quæ dicuntur ad gratiam. « Et a veritate quidem aures avertent. » Hæc prædicit, non ut mærove afficiat, sed docens oportere discipulos quandiu morigeri fuerint et obtemperantes, recte formari et adduci: utque dum hæc contigerint, non despondeant animum. Nam, « Paratus fui, inquit, et non sum turbatus ¹⁴. » Jamne vides quod non ignorantes labuntur, sed spontanei? Avertent namque aures, ait, et subvertentur ut voluntarium sit malum. « Tu vero in omnibus vigila. » Hæc dixit ut vigilaret et excitaretur. « Obdura in laboribus. » Decerta, labora præoccupa discipulorum aures bonis ac veris dogmatis, priusquam subingrediatur illa pestis. **D** « Ministerium tuum adimple. » Etenim Timotheus quoque prædicatione ministrabat. Siquidem prædicabat. Comple igitur quod auspicatus es, et prædicationem ipsis dissemina dum sani sunt.

CAPUT IX.

De futura sui ipsius resolutione ad æternam gloriam.

IV, 6-8. *Nam ipse ego jam delibor, et tempus meæ resolutionis instat. Certamen bonum decertavi, cursum consummavi, fidem servavi. Quo superest, reposita est mihi justitiæ corona, quam reddet mihi*

¹⁴ Psal. cxviii, 60.

Μακροθυμίας γὰρ δεῖται τὸ πρῶγμα, ὥστε μὴ ἀπλῶς τοὺς λέγουσι πείθεσθαι, διὰ δὲ πάσης ἐρεύνης ἔρχεσθαι καὶ γήρας τοῦ ἀληθοῦς. « Καὶ διδασχῆ. » φησί. Τὴν ἐπιτιμησιν μετὰ τοῦ νοουθετεῖν, φησὶν, ὡς τέκνον ἐπιθεῖς, μὴ ὡς ἐχθρὸν τιμωρούμενος, Οἷός γὰρ ἔσθ' ὅτε παρξίνεσιν καὶ πλέον ἰσχύσει τῆς ἐπιτιμήσεως.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

« Περὶ τῶν καινοτομησάντων, οἷς ἀντινάττει τὸν Τιμόθεοι. »

« Ἔσται γὰρ παῖρς, ὅτε τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας οὐκ ἀνέχονται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίαις ἐπιθυμίαις ἐαυτοὺς ἐπισωρεύουσι διδασκαλοῦς. » κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν, καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέφουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται. Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποιήσον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. »

Πρὶν ἢ οὖν ἐκτραχηλισθῆναι, προκατάλαβε αὐτοὺς εἰκοντάς σοι. Διὰ γὰρ τοῦτο φησὶν, Εὐκαιρῶς, ἀκαιρῶς, ἕως οὗ ἀνέχονται. Δεῖ γὰρ αὐτοὺς ἐθῆσαι πρὸς πειθῶν, πρὶν ἀποσκιρτήσωσιν. Ὅρα δὲ ἀτοπίαν τῶν διδασκάλων, ὅτι πρόφρασι αὐτοὺς προστασίας αἱ τῶν λαῶν ἐπιθυμίας. « Ἐαυτοὺς. ἐπισωρεύουσι διδασκαλοῦς. » Τὸ ἀδιάκριτον πλῆθος τῶν διδασκάλων, καὶ τὸ, ὑπὸ τῶν μαθητῶν χειρατονεῖσθαι αὐτοὺς, διὰ τοῦ, Ἐπισωρεύουσι διδασκάλους, ἐδήλωσε. « Κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. » Οἷον, τερπόμενοι τὴν ἀκοήν ἀκούσαι τὰ πρὸς ὄρεξιν, καὶ αἰεὶ ἐπιθυμοῦντες τὰ πρὸς χάριν ἀκούειν. « Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοήν ἀποστρέψουσι. » Ταῦτα προλέγει, οὐχ ἵνα λυπήσῃ. ἀλλὰ διδάσκων, δεῖν τοὺς μαθητὰς ἕως ὅτε πειθήνιοι καὶ εἰκτικοὶ τυγχάνωσι, πλασθῆναι καλῶς καὶ ἀχθῆναι, καὶ ἵνα, ὅτον ταῦτα ἀποβαίη, μὴ ἀθυμῆ. « Ἐτοιμάσθην γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἐταράχθην. » Ὅρα δὲ ὅτι οὐχ ὡς ἀγροῦντες σφέλλονται, ἀλλ' ἐκόντες; Ἀποστρέφουσι γὰρ τὴν ἀκοήν, φησὶ, καὶ ἐκτραπήσονται, ὥστε ἐκούσιον τὸ κακόν. « Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι. » Διὰ οὖν τὸ νῆφειν καὶ διεγρηγέρθαι, ταῦτα εἶπε. « Κακοπάθησον. » Ἀγωνίσαι, φησὶ, κοπίασον, προκατάλαβε τῶν μαθητῶν τὰς ἀκοὰς ἐν χρηστοῖς καὶ ἀληθεῖσι δόγμασι πρὶν ἢ τὴν λύμην ἐκείνην ὑπεισελθεῖν. « Τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. » Καὶ γὰρ καὶ ὁ Τιμόθεος διηκόνει τῷ κηρύγματι. Ἐκήρυσσε γὰρ. Πλήρωσον οὖν ὁ ἐνῆρξω, φησὶ, καὶ κατέσπειρον αὐτοὺς, ἕως ὑγιαίνουσι, τὸ κήρυγμα.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Περὶ τῆς ἐαυτοῦ μελλούσης ἀναλύσεως, ἐπὶ δόξῃ αἰωνίᾳ. »

« Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφύσθηκε. Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιο-

ἄτης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἡμέρῃ τῇ ἐκείνῃ, ὁ δίκαιος κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπητοῖς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. »

Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἤδη θυσίαν ἑμαυτὸν προσφέρω Ἰησοῦ. Οὐκ εἶπε δὲ θυσίαν, ἀλλὰ σπονδὴν, τὸ κλιτεῖον λέγων καὶ ἱερωτέρον. Τῆς μὲν γὰρ θυσίας μέρος τι μόνον θεῶ εἰς θυμίαμα ἀφερούτο. Ἡ δὲ σπονδὴ ἅπασα αὐτῷ ἀφιέρωτο. Τοῦτο δὲ ποιεῖν καὶ εἰς τοὺς μαθητάς ἐπιτάσσει λέγων · « Παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν. » Ἐαυτὸν γὰρ ἱερουργεῖ ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ θυόμενος. Ἡ τὸ σπένδομαι κεί, οἷον, καταλύω τὸν πρὸς πάντας πόλεμον. Οὔτε πολεμῶν, οὔτε πολεμουμένου, τελειοῦμαι γάρ. — « Τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως. » [ΟΙΚΟΓΜ.] Ἀνάλυσις γὰρ λέγει τὸν θάνατον, ἢ διὰ τὸ ἀναλύειν ἐξ ἧς ἐλήθημεν γῆς · ἢ πρὸς τὸν δημιουργήσαντα Χριστόν. Ἡ τὸν ἀγῶνα. » Ταῦτα λέγει, οὐ μεγαληγορῶν, ἔσπε, ἀλλὰ τὸν μαθητὴν παραμυθούμενος, ὡς ἐπὶ παρόντος ἀπίων καὶ ἀντιδόσεις ἀγαθῶν, ὡς εἰ ἔλεγε · Ἰαίρειν σε μᾶλλον δεῖ ἢ ὑπὲρ ἀλγεῶν, ὅτι τοιαύτας ἐπιτηγάνω τελευτήσῃ. « Τὸν καλὸν ἠγώνισμα. » Πᾶς γὰρ ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγὼν, καλὸς, κἂν ἀλύσει ἔξει, κἂν διωγμῶς, κἂν θανάτου. Εἰ οὖν καλὸς, φησὶ, ἐπιλαβοῦ ὄητα καὶ σὺ αὐτοῦ. « Τὸν δρόμον τελείωσα. » Περιέδραμα γὰρ τὴν οἰκουμένην. πάντας εἰς θεογνωσίαν ἄγων. Ὡστε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ πᾶσι μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ Εὐαγγέλιον. » Τὴν πίστιν τῆσθηκα. » Πολλοὶ γὰρ εἶπιν συλλησθαι παρ' αὐτοῦ ἤθελον, φίλοι ψευδεῖς, ἔχθροι, Ἕλληνας, Ἰουδαίους. « Λοιπὸν ἀπόκειται μοι ἡ δικαιοσύνη στέφανος. » Εἶτα καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιβίων παραμυθεται αὐτόν. Τίς γὰρ ἂν ἀλγήσειεν ἐπὶ τῷ ἀπολαμβάνοντι στέφανον; Δικαιοσύνης δὲ, οἷον τῆς καθόλου ἀρετῆς. « Ὁν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἡμέρῃ τῇ ἐκείνῃ. » Μὴ γὰρ μοι, φησὶ, τὰ ὡς εἶπες ἐκρίσκει, ἐγὼ γὰρ τὰ ἐκεῖ ζητῶ. Ὅρα δὲ πῶς γρη῏ς αὐτοῦ ἀπακτεῖ, διὰ τε τοῦ, Ἀποδώσει μοι, ἀλλ' οὐκ εἶπε, Δώσει · τοῦτο δηλοῦν καὶ διὰ τοῦ, Ὁ δίκαιος κριτής. « Οὐ μόνον δὲ ἐμοί. » Ἐνταῦθα καὶ αὐτὸν ἐπέστησε τὸν Τιμόθεον, ὅτι, φησὶ, καὶ σοὶ ἀποδώσει. Εἰ γὰρ πᾶσι τοῖς ἀγαπῶσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ τῶν ἀντιδόσεων, πολλὰ μᾶλλον σοί. Τίς δὲ ἀγαπᾷ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ; Ὁ ἕξια πράττων ἀνοιθῶν χρηστῶν.

quit, reddet. Si enim omnibus qui diligunt adventum ipse dabit coronam, multo magis tibi. Quis autem diligit adventum ipsius? Qui digna operatur

Ἰσοῦστον ἔλαβεν πρὸς με ταχέως. Δημῶς γὰρ με ἠκολούθει, ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐταρτέθη εἰς Θεσσαλονίκην, Κρήσσης ἐς Γαλατίαν, ἔπειτα εἰς Δαλματίαν, Λουκάς ἔστι μόνος μετ' ἐμοῦ. Μάρκον ἀναλαβὼν, ἄγῃ μετὰ σεαυτοῦ. Ἔστι γὰρ μοι σύγγρητος εἰς δικαιοσύνην. Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα εἰς Ἐφεσον. Τὸν φαιλόνην ὃν ἀπέλειπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ ἱερέῳ φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. »

Τὶ δὲ τότε τὴν Ἐφεσίων Ἐκκλησίαν ἐμπεπιστευ-

Dominus in illo die, qui est justus iudex: non solum autem mihi, sed et his qui diligunt adventum ipsius.

Nam ego, inquit, me ipsum jam offero Christo hostiam. Non tamen dixit hostiam, sed σπονδὴν, id est, libamen (ponens enim verbum σπένδομαι, id est, delibor ponit, et nomen ejus σπονδὴ) quod amplius est ac sacratius. Siquidem hostiæ quædam pars tantum 270 Deo in sacrificium offerebatur, universum vero libamen ipsi sacrificabatur. Hoc autem et ipse discipulis facere jubet cum ait: « Præbete corpora vestra hostiam viventem 15. » Seipsum enim sacrificat qui pro Christo immolatur. Aut σπένδομαι intelligit fœdus: sancio, hoc est: bellum adversus quosvis dissolve: morior enim neque bello impugnans neque bello impugnatus. — « Mææ resolutionis. » Nam resolutionem dicit mortem: aut quia in terram resolvimur de qua sumpti sumus, aut reditum dicit ad Christum qui creavit. « Certamen. » Hæc ait, non sese jactitans: minime gentium: sed discipulum consolando, quasi ad recipiendas coronas abeat et bonorum operum retributiones, ac si diceret: Te potius gaudere oportet quam lugere, quod talem assequar finem. « Bonum decertavi. » Omne enim certamen pro Christo susceptum, bonum est: sive vincula habeat, sive persecutiones, sive mortes. Si igitur bonum est, et tu ergo illud assume. « Cursum consummavi. » Orbem nam que percurrit, omnes ad Dei cognitionem adducens. Itaque ab Jerusalem et in circumjacentibus regionibus usque ad Illyricum impleverat Evangelio 16. « Fidem servavi. » Multi enim hanc ab ipso prædari conabantur, falsi amici, inimici, Judæi, Græci. « Quod superest, reposita est mihi justitiæ corona. » Deinde etiam a præmiis certaminum consolatur ipsum. Quis enim lugebit eum qui coronam accipit? Justitiæ vero, hoc est universalis virtutis. « Quam reddet mihi Dominus in illo die. » Neque enim mihi hæc temporalia proferas, nam ego futura quæro. Considera vero quod tanquam debitum expetit illud, cum ait, Reddet mihi, et non dicit, Dabit: significans etiam hoc ex eo quod ait: Justus iudex. « Non solum autem mihi. » Hic ipsum quoque excitat Timotheum, nam etiam tibi, in beatissimis remunerationibus.

IV, 8-13. *Da operam ut venias ad me cito: nam Demas me dereliquit cum diligeret præsens sæculum, et profectus est Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam: Lucas mecum est solus. Marcum assumptum adducito unatecum. Est enim mihi perutilis administrerium. Porro Tychicum misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum ubi veneris conferas, et libellos, maxime autem membranas.*

Quam ob causam eum ad se vocat cui concre-

15 Rom. xii, 4. 16 Rom. xv, 19.

dita erat Ephesiorum Ecclesia? Quia cum in carcere esset, ad illum proficisci non poterat. Vult igitur ut Timotheus ad se veniat, tum quod solus esset, tum ut aliqua ipsi præciperet. « Ad me cito. » Non ait: Interim dum vivo: neque enim voluit eum contristare. « Cum diligeret præsens sæculum. » Id est securitatem: et ita fugit periculum ut existimavit. Magis enim elegit domi in deliciis agere, quam mecum defatigari. Non autem intendit hunc traducere, sed nos potius confirmare ne mollescamus. « Crescens in Galatiam. » Hi sua voluntate discesserant, ideo non dicit, Reliqui. Porro Titus inter præclaros erat cui Cretæ episcopatum crederat. « Lucas mecum est solus. » Lucas hic est qui Evangelium scripsit et Acta apostolorum: cum autem discendi cupidus esset, sanctus et constans, nunquam a Paulo divellebatur. « Est enim mihi perutilis. » Non ad meam, inquit, requiem, sed ad ministerium evangelicum. Sane Timotheum quoque hanc ob causam vocabat, ut post suam mortem consolaretur fratres. « Ad ministerium. » Evangelii videlicet. « Porro Tychicum misi. » Vide omnimodam solitudinem. « Penulam quam reliqui. » Vestimentum quoddam hic dicit. Quærit autem illud, ne egens cuiquam sit molestus. Nam ubique hoc ipsi curæ est plurimum. — *Alio modo.* Vestis genus hic dicit. Quidam vero thecam significari volunt in qua libelli reponerentur. Quæ autem ipsi libellorum erat necessitas qui brevi ad Deum migraturus erat? Certe tunc maxime opus erat, ut eos fidelibus commendaret, et ut illos propius doctrina haberent. Penulam vero quærebat, ne sibi opus esset ab aliis accipere. — « Maxime membranas. » Membranas Latina magis voce, volumina sive chartas volubiles appellavit: tanquam a Romano usu indifferenter dictione abusus, ex qua urbe etiam scripsit Epistolam. In complicitis enim et involutis chartis habebant olim quæ ad divinam spectabant Scripturam: quemadmodum etiam ad hunc usque diem Judæi plurima habent. Libellos autem dixit communi vocabulo quod in alia quoque forma habuerit fortassis libellos. « Maxime membranas. » Fortassis autem hæc utiliora quædam in se reposita habebant. Sunt autem risu digni qui hoc loco Apostolum aiunt per penulam non vestem significasse, sed genus libelli, qui litteræ seriem non adverterunt. Superfluum fuisset libelli genus, cum potuisset una cum aliis

IV, 14-18. *Alexander faber ararius multis malis me affectit: reddat illi Dominus juxta facta ipsius: quem et tu cave: vehementer enim restitit nostris sermonibus. In prima mea defensione nemini adfuit, sed omnes me deseruerunt: ne illis imputetur, Dominus autem mihi adfuit, et corroboravit me, ut per me prædicatio expletur, et audirent omnes gentes: et erceptus fui ex ore leonis, et eripiet me Dominus ab omni facto malo, et servabit ad regnum suum æternum: cui gloria in sæcula sæculorum Amen.* ρου, και σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν αἰώνιον. ἢ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. •

Α μένον, πρὸς ἐαυτὸν καλεῖ; Ὅτι ἐν φυλακῇ ὦν αὐτὸς, ἀπελθεῖν οὐκ ἴδυνάτο. Βούλεται οὖν ἔλθειν πρὸς αὐτὸν τὸν Τιμόθεον, διὰ τε τὸ, μόνος εἶναι, καὶ διὰ τὸ, τινὰ αὐτῷ ἐντετασθαι. • Πρὸς με ταχέως. • Οὐ λέγει, Ἐν ὄσφρζω· οὐδὲ γὰρ λυτῆσαι ἤθελεν. • Ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα. • Τοῦ ἀσφαλούς καὶ τοῦ ἀκινδύνου γενόμενος, ὡς ἐνόμισεν. Εἴλετο γὰρ μάλλον οἶκα τροφῶν, ἢ μετ' ἐμοῦ ταλαιπωρεῖσθαι. Οὐ τοῦτον δὲ διαβζαλεῖν θέλει, ἀλλ' ἡμᾶς στηρίξαι μὴ μαλακῆσθαι. • Κρήσκης εἰς Γαλατίαν. • Οὗτοι γνώμη αἰκοῦ ἀπεληλύθεισαν, διὸ οὐ λέγει περὶ αὐτῶν τὸ, Ἐγκατέλιπον. Τέως γὰρ ὁ Τίτος τῶν θυμυκῶν ἦν, τοῦτ' αὖ καὶ ἐπισκοπῆν ἐπεπιστεύκει τῆς Κρήτης. • Λουκάς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ. • Λουκάς οὗτός ἐστιν ὁ τὸ Εὐαγγέλιον γράψας καὶ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων. Φιλομαθὴς δὲ, ὦν ὁ ἅγιος καὶ καρτερικός, ἀδιστασῶς εἶχετο σοῦ Παύλου. • Ἐστὶ γὰρ μοι εὐχρηστος. • Οὐκ εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάπαυσιν, φησὶν, ἀλλ' εἰς διακονίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀρα καὶ τὸν Τιμόθεον τοῦτου χάριν ἐκάλεσε, ἵνα κατὰ τὴν αὐτοῦ τελείωσιν παραμυθῆται τοὺς ἀδελφούς. • Εἰς διακονίαν. • Τοῦ Εὐαγγελίου, φησὶν. • Τυχικὸν δὲ ἀπέστειλα. • Ὅρα διὰ πάντων τὴν μόνωσιν. • Τὸν φελόνην δὲ ἀπέλιπον. • Ἰμάτιόν τι λέγει ἐνταῦθα. Ζητεῖ δὲ τοῦτο, ὥστε μὴ δεηθῆναι τινος. Πανταχοῦ γὰρ πολὺς αὐτῷ τοῦτου λόγος. — Ἄλλως. [ΙΜΑΝ.] Ἰμάτιον ἐνταῦθα λέγει. Τινὲς δὲ τὸ γλωσσόκομον ἔνθα τὰ βιβλία ἔκειτο. Τί δὲ αὐτῷ τῶν βιβλίων εἶμι μέλλοντι ἀποδημῆν πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ μάλιστα ἔδει, ὥστε αὐτὰ τοῖς πιστοῖς παραθεσθαι, καὶ ἀντὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἔχειν αὐτά. Τὸν δὲ φελόνην ἐξήτει, ὥστε μὴ δεηθῆναι περ' ἐτέρων λαβεῖν. — « Μάλιστα τὰς μεμβράνας. » [ΘΕΟΔΩΡ.] Μεμβράνας Ῥωμαϊκώτερον, τὰ εἰλητὰ ἐκάλεσεν, ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ συνθηλας ἀδιαφόρωσ τῆ λέξει καταχρησάμενος, ἀφ' ἧς δὴ καὶ ἔγραψε τὴν Ἐπιστολήν. Ἐν εἰλητοῖς γὰρ εἶχον τὸ παλαιὸν τὰ τῆς θελας Γραφῆς, ὡσπερ οὖν καὶ ἄχρι τῆς δευρο οἱ Ἰουδαῖοι τὰ πλειοστά ἔχουσι. Βιβλία δὲ εἶπε κατὰ κοινού, ὡς ἂν καὶ ἐν ἐτέρῃ σχήματι τυχὸν ἔχον βιβλία. • Μάλιστα τὰς μεμβράνας. • Ἴσως γὰρ αὐταὶ ὠφελιμώτεραι ἦσαν. Γέλασι ἄξιον τῶν ἐνταῦθα εἰρηκῶτων φελόνην τὸν Ἀπόστολον, οὐ τὸ ἔνδυμα καλεῖν, ἀλλὰ τι εἶδος βιβλίου, οἱ οὐ προσέσχον τῆ ἐπογογῆ. Περιττὸν γὰρ ἦν εἶπειν· Καὶ τὰ βιβλία, εἴπερ δὴ κάκεῖνο βιβλίον εἶδος ἦν, δυνάμενον τοῖς λοιποῖς συσσημαίνεσθαι.

enim fuisset dicere: Et libellos, si etiam illud significari.

« Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλὰ μοι κατὰ ἐνεδείξατο (ἀποδῶν αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ), ὃν καὶ σὺ φυλάσσο. Δίαν γὰρ ἀπ' ἐστῆκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις. Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ, οὐδεὶς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον. Μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν. Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυναμώσῃ με, ἵνα οἱ ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφροηθῆ, καὶ ἐκείνη πάντα τὰ εἶδη. Καὶ ἐρῶσθην ἐκ στόματος λέοντος. Καὶ ῥύσεται με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ. »

Ἀποδείκνυσιν αὐτῷ καὶ τὰς ἀπὸ των εὐτελῶν θλι-
ψεις, γενναίως φέρειν. Τὸ γὰρ ἀδικεῖσθαι λυπηρὸν,
μάλιστα δὲ παρὰ τῶν εὐτελῶν. « Ἀποδῶν αὐτῷ ὁ
Κύριος. » Οὐκ ἐπειδὴ Παῦλος ἔχαιρε τῇ τιμωρίᾳ,
ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους ἐν τοῖς πιστοῖς ἔδει
αὐτὸς ἄγαν ἐναντιουμένους πάσχειν κακῶς, ἵνα μὴ
ἀνικησίαν καταγνώσῃ τοῦ κηρύγματος. « Κατὰ τὰ
ἔργα αὐτοῦ, » ἢ ὅτι πρόρρησίς ἐστι τῶν μελλόντων,
οὐκ ἀρά. « Ὅν καὶ σὺ φυλάσσου. » Οὐκ εἶπε, Τι-
μωρήσει, κόλασον (καὶ γὰρ ἐξῆν τοῦτο ποιεῖν Τιμο-
θεῖον διὰ τοῦ πνεύματος), ἀλλὰ, Φυλάσσου. Ὁρᾷ
ὅτι οὐκ ἐπιτρέχει τῇ τιμωρίᾳ; Τὸ δὲ, Φυλάσσου, οἶον
παρρησίας. « Τοῖς ἡμετέροις λόγοις. » Τοῖς τοῦ κη-
ρύγματος δηλαδὴ. « Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ. »
Παρώστῃ ἤδη τῷ Νέρωνι καὶ διέφυγεν. Ἄλλ' ὅταν
τῶν οἰνοχόων αὐτοῦ κατήχησε, τότε αὐτὸν ἀποτέμνει.
Οὐδὲ γὰρ οὕτω πρὸς τὰ εἰδῶλα ζῆλον εἶχεν ὁ Νέ-
ρων, οὕτως ἦν ἐξίτηλος ἐν πᾶσιν. « Ἀλλὰ πάντες
μὴ ἠκατέλιπον. » Οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶν, οἱ ἀδελφοί.
« Μὴ αὐτοῖς λογισθεῖν. » Ὁρᾷ αὐτὸν μὴ μόνον οὐ
ζηλωμένον τιμωρεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ συγχώρησιν εὐ-
χόμενον; Καίτοι δεινὰ ἐπεπόνθει. Οὐ γὰρ ἴσον τὸ
εἶ' ἄλλοτριον προδοῦσθαι, ὅσον τὸ ἀπὸ τῶν οἰ-
κίων. « Ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη. » Τὸν γὰρ ὑπὸ
ἐπείρωσαν ἠκατάλιμπανόμενον ὁ Κύριος οὐκ ἀφή-
σεν. Ἐνεδυναμώσῃ με, φησὶ· τουτέστι, παρρησίαν
ἐχράσατο, καὶ οὐκ ἀσχέτη καταπεσεῖν. Ὁρᾷ προ-
τροπὴ πρὸς τὸν μαθητὴν, καὶ πάλιν ἑτέραν παρα-
μυθίαν; « Ἰνα δ' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα. » Ὁρα ταπει-
νωροσύνην. Οὐ γὰρ ὡς ἄξιος ἐπικουρίας ἐβοηθή-
θη, ἀλλὰ διὰ τὸ κήρυγμα, ἵνα πληρωθῇ καὶ εἰς
τὴν γῆν. « Καὶ ἀκούσῃ, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη. »
Ἰνα τῆσι, φησὶ, κατὰδῆλος γένηται καὶ τὸ κηρύ-
γμα τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς περὶ ἐμὲ προνοίας ἡ κη-
ρυμῆς. « Ἐκ στόματος λέοντος. » Λέοντα, τὸν Νέ-
ωνα λέγει, διὰ τὸ ὠμὸν καὶ θηριῶδες. « Καὶ ῥύσε-
ται με ὁ Κύριος. » Εἰ ῥύσεται, πῶς φησὶν, Ἐγὼ
ἔτι σπένδομαι; Ἄλλ' ὄρα. Τότε μὲν ἐκ τοῦ Νέρωνος
ἐρῶσατο, νῦν δὲ οὐκ ἔτι ἐκ τοῦ Νέρωνος, (τὸ
ἰσχυρὸν γὰρ τῷ Εὐαγγελίῳ ἐγεγόνει), ἀλλ' ἀπὸ παν-
τῶν ἡμαρτημάτων, τουτέστιν, οὐκ ἀφήσει καταγω-
σθεῖς ἐν τινὶ ἀπέλθειν. « Καὶ οὐσίς ἐς τὴν βα-
σιλείαν αὐτοῦ τὴν αἰώνιον. » Ἐξαρπάσει με, φησὶν,
ἴσως, καὶ φυλάξει. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, Σώσει
ἐς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Ἄρα ἡ ὄπως σωτηρία αὐτῆ
ἴσως, ἔστιν ἐμεῖ διαλάμπωμεν. « Ἐὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς
αἰῶνας. Ἀμήν. » Ὁρα δοξολογίαν Υἱοῦ, ὡς καὶ τοῦ
Πατρὸς, καὶ ἄλλοτε Πνεύματος· οὗτος γὰρ ὁ Κύριος,
ἵσταται ὁ Πῶς.

« Ἀσπασί Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὸν
Ἄρασι. Ἐραστός ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ.
Ἰσχυροὶ δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοντα.
Σποῦλος καὶ Χρῆστος καὶ Λίνος, καὶ Κλαυδία,
καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες. Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χρι-
στὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ἡ χάρις μεθ' ἡμῶν.
Ἀμήν.»

Οὗτοι εἰσιν ὧν συνεχῶς μέμνηται τῶν σκηνοποιῶν.

Ostendit ei viriliter ferendas esse afflictiones
quæ etiam ab abjectis inferuntur. Molestum enim
est injuria affici, ab iis præsertim qui viles et ab-
jecti sunt. « Reddat illi Dominus. » Non quod
Paulus gauderet ultione, sed propter imbecilliores
qui inter fideles erant, oportebat eos qui valde re-
pugnabant mala pati, ne imbecillitatem accusarent
prædicationis. « Juxta facta ipsius. » Aut quod
eorum quæ futura erant vaticinium sit, non im-
precatio. « Quem et tu cave. » Non dixit Uliciscere,
punito (siquidem hoc facere potuisset Timotheus
per Spiritum) sed, Cave. Videsne quod ad ultionem
non accurrat? Cave: aversare. « Nostris sermoni-
bus: » videlicet qui prædicationis sunt. « In prima
mea defensione. » Exhibitus jam fuerat Neroni et
evaserat: sed ubi pocillatorem ejus ad fidem in-
struxit, tunc ipsum capite truneavit. Neque enim
magnum erga idola zelum habebat Nero, adeo erat
ignavus in omnibus. « Sed omnes me deserue-
runt. » Judæi inquit, fratres. 28½ « Ne illis im-
putetur. » Vides illum non solum vindictam non
petentem, sed etiam veniam precantem? Atqui in-
digna passus fuerat. Neque enim æque miserum
est prodi ab alienis sicut a domesticis et familia-
ribus. « Dominus autem mihi adfuit. » Eum qui
ab hominibus derelictus est, Dominus non relin-
quit. Confirmavit me, inquit; hoc est, dicendi li-
berate donavit, nec permisit excidere. Vides
exhortationem ad discipulum, rursumque aliam
consolationem? « Ut per me prædicatio. » Consi-
dera animi modestiam. Non quod auxilio dignus
essem, inquit, adjectus sum, sed propter prædica-
tionem, ut expleretur et ad terminum perveniret.
« Et audirent omnes gentes. » Ut omnibus mani-
festa fieret prædicationis potentia et gubernatio
providentiæ circa me habitæ. « Ex ore leonis. »
Leonem dicit Neronem ob crudelitatem ac ferita-
tem. « Et eripiet me Dominus. » Si erupturus est,
quomodo ait: Ego jam delibor? Sed animadvertete.
Tunc quidem a Nerone fuit liberatus, nunc vero
jam non a Nerone liberandus erat cum Evangelio
satisfactum esset, sed ab omni peccato, hoc est, non
permittet ut in aliquo condemnatus discedam. « Et
servabit ad regnum suum æternum. » Hinc, inquit,
me eripiet et custodiet. Nam hoc significat: Ser-
vabit ad regnum suum. Hæc itaque est vera salus,
ut ibi splendidi simus. « Cui gloria in sæcula sæ-
culorum. Amen. » Vide doxologiam pro Filio sicut
et pro Patre alibi et pro Spiritu, hic enim est Do-
minus, nempe Filius.

IV, 19-22. *Saluta Priscillam et Aquilam, et One-
siphori familiam. Erastus mansit Corinthi. Tro-
phimum autem reliqui Mileti languentem. Da
operom ut venias ante hiemen. Salutat te Eubulus
et Pudens et Linus et Claudia et fratres omnes.
Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia
nobiscum. Amen.*

Hi sunt, quorum frequenter facit mentionem,

tabernaculorum textores, apud quos etiam diversatus est. Uxoris autem tanquam fidelioris ac diligentioris prius meminit, nam et hæc ipsum Apollo in fide instruxit. Facit autem salutationem, simul et consolationis gratia, et honorem ac dilectionem per hoc exhibens : quodque majus est, multa replet gratia eum qui salutatur. ❀❀❀ « Et Onesiphori familiam. » Onesiphorus enim Romæ erat. Eos ergo salutatur qui erant ex ejus familia, hac via excitans ad similem æmulationem, qualem habuerat Onesiphorus. « Erastus mansit Corinthi. » Quoniam horum nullam fecerat mentionem, nunc eorum meminit ut ostendat quod undique solus sit relictus, et quod ipsi sit opus Timotheo. « Trophimum autem reliqui Mileti. » Miletus propinqua est Epheso. Utrum igitur quando navigabat in Judæam, reliquerit eum Mileti Paulus, an rursus postquam Romam venerat, ad eas accesserit regiones, certo non possumus asserere. « Languentem. » Quare autem ipsum non sanavit, sed eum reliquit? Quia non omnia faciebant sancti, ne majus aliquid existimarentur et supra hominum naturam. « Da operam ut venias ante hiemem. » Interim, inquit, dum vivo, ne hieme detentus non videas me. « Et Linus. » Hunc aiunt esse Linum qui secundo loco creatus est Romæ episcopus post Petrum. « Et Claudia. » Vides quomodo etiam mulieres acres fuerint et ferventes crucifixæ mundo? Etenim genus hoc in nullo viris inferius est, modo velit. « Et fratres omnes. » Inter hos autem illi quorum nominatim facta est mentio, ferventiores in fide erant. » Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. » Duplex auxilium, nempe et Christi et Spiritus sancti : ac si diceret : Cum superventione Spiritus sancti quem nunc habes. Sit Dominus Jesus Christus tecum : hoc autem tibi præsentem, non lugebis ob meam resolutionem. Aut, quia non potest Christi frui præsentia is qui ob gratiam spiritualem non suspirat : ut sit juxta hanc interpretationem, Spiritu tuo, hoc est, spirituali gratia. « Gratia nobiscum. » Pro seipso quoque una precatur, aut ut semper grati sint, aut ut semper donum habeant spirituale.

Finis, divina favente auxilio, posterioris ad Timotheum Epistolæ.

Scripta est ab urbe Roma, cum secundo sisteretur Paulus Neroni Cæsari Romano.

Α παρ' οἷς καὶ κατήχηθη. Τῆς δὲ γυναικὸς, ὡς πιστοτέρας καὶ σπουδαιοτέρας, πρώτης μέμνηται. Καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀπολλῶν αὕτη κατήχησε. Τὸν δὲ ἀσπασμὸν ποιεῖται, ὁμοῦ μὲν παραμυθούμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τιμὴν καὶ ἀγάπην ἐνδεικνύμενος διὰ τούτου, τὰ δὲ μεῖζον, καὶ πολλὰς ἐκπλήσας χάριτος τὸν προσαγορευόμενον. « Καὶ τὸν Ὀνησιφόρον οἶκον. » Ὁ γὰρ Ὀνησιφόρος ἐν Ῥώμῃ ἦν. Τοὺς οὖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀσπάζεται, ταύτη διεγείρων πρὸς τὸν ὁμοίον τῷ Ὀνησιφόρῳ ζῆλον. « Ἐραστός ἐμείνεν ἐν Κορίνθῳ. » Ἐπειδὴ τούτων οὐκ ἐμνήσθη, νῦν μέμνηται, ἵνα δεῖξῃ ὅτι πάντοθεν μεμόνωται καὶ χρῆζει τοῦ Τιμοθέου. « Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον ἐν Μιλήτῳ. » Ἡ Μιλήτος ἐγγὺς ἐστὶν Ἐφέσου. Ἄρα οὖν ὅτε ἐπέπλεον ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἀφήκεν αὐτὸν ἐν Μιλήτῳ ὁ Παῦλος, ἢ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐν Ῥώμῃ πάλιν εἰς ταῦτα τὰ μέρη, οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν. « Ἀσθενούντα. » Ἰνα τί γὰρ μὴ ἴασατο αὐτὸν, ἀλλ' εἶασεν αὐτόν; Ὅτι οὐ πάντα ἐποίησαν οἱ ἄγιοι, ἵνα μὴ νομισθῶσι κρείττονος ἢ κατὰ ἀνθρώπου φύσιν. « Σπουδάσον πρὸ χειμῶνος ἔλθειν. » Ἔως οὖ, φησὶ, ζῶ, ἵνα μὴ τῷ χειμῶνι ἐπισηθῆς, οὐκ ἴδῃς με. « Καὶ Λίνος. » Τούτῳ φησὶ τὸν Λίνον, δεύτερον τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον γεγονέναι μετὰ τὸν Πέτρον. « Καὶ Κλαυδίε. » Ὅρῳ πῶς καὶ γυναῖκες διάπυροι ἦσαν καὶ θερμὰ καὶ ἑσταυρωμένοι τῷ κόσμῳ; Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐλαττοῦται τὸ γένος τούτου τῶν ἀνδρῶν, ἐὰν θέλῃ. « Καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες. » Οἱ ὀνομαστικῶς μνησθέντες θερμότεροι τὴν πίστιν ἦσαν. « Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου. » Διπλῆ ἡ βοήθεια, ἢ τε τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὡς εἰ ἔλεγε, Μετὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐ νῦν ἔχεις. Ἔστω καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ σοῦ. Τούτου δὲ σοι ὑπάρχοντος, οὐκ ἀλγήσεις ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἀναλύσει. Ἢ ὅτι οὐκ ἐνὶ τῆς παρουσίας εὐπαρῆσαι τοῦ Χριστοῦ τὸν μὴ χάριτι πνευματικῆ καταστημένον, ἵνα ἢ ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἐρμηνείαν, τοῦ πνεύματός σου, τούτεστι, τῆς πνευματικῆς χάριτος. « Ἡ χάρις μεθ' ἡμῶν. » Καὶ ἑαυτῆ ἐπαύχεται, ἢ ὥστε αἰεὶ εὐχαρίστους εἶναι, ἢ ὥστε αἰεὶ χάρισμα ἔχειν πνευματικόν.

« Τέλος, οὖν θεῶ, τῆς πρὸς Τιμοθέον δευτέρας Ἐπιστολῆς. »

Ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης, ὅτε ἐξ δευτέρου παρέστη Παῦλος τῷ Καίσαρι Ῥώμης Νέρωνι.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ARGUMENTUM

EPISTOLÆ AD TITUM.

Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Νικοπόλεως. Ἐκεῖ γάρ Ἀ πρῆξιμαζεν. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Εἰς μὲν τὴν Κρήτην ἀπέλιπε τὸν Τίτον, ἵνα κατατίθῃ κατὰ πόλεις κληρικούς. Πολλῶν δὲ ὄντων ἔκει πᾶσι ἐπιχειρούντων προφάσει τοῦ νόμου ἀπατᾶν τοὺς λαοὺς, μαθῶν ὁ Παῦλος γράφει. Καὶ πρῶτον μὲν εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ διὰ τὴν αὐτοῦ εὐλάβειαν, σημαίνει τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν μὴ νεωτέραν εἶναι, ἀλλ' ἰσχυρῶς ἡτοιμάσθαι καὶ ἐπηγγέλθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ ταύτην. Ἐπειτα περὶ τῆς καταστάσεως τῶν κληρικῶν, καὶ τοῦτον διδάσκει πῶς καὶ ὁποῖους αὐτοὺς εἶναι δεῖ. Καὶ ἐπιτιμῶν δὲ ἐντέλλεται αὐτῷ πᾶσι ἀντιλήγουσι τῇ ὀλιγαριθμῶσι πίστει, μάλιστα δὲ πᾶσι ἐκ περιτομῆς, εἰδέναι τε τοὺς Κρήτας ὅτι ἀργῆσαι, καὶ χρεῖζουσιν ἐπιτιμίας, διδάξας τε πάντα τὰ βρώματα καθαρὰ εἶναι τοῖς καθαρῶσι, καὶ ὁποῖας εἶναι δεῖ τὰς πρεσβυτέρας τὰς ὀφειλούσας σωφρονίζειν τὰς νέας. Παραινῶν δὲ, πῶς δεῖ τοὺς δούλους τοῖς ἰσχυροῖς δεσπότησις ὑποτάσσεσθαι. Καὶ τέλος ὑπομνήσας ὅτι ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις οὐκ ἐξ ἔργων ἡμᾶς ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ φιλανθρωπίᾳ· καὶ παραγγέλλας τὰς νομικὰς μάχας ἐκτρέπεσθαι ὡς ἀπατηνοῦσας, δηλοῖ αὐτῷ μετὰ τὸ πέμψαι πρὸς αὐτὸν Ἀρτεμῖαν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς αὐτόν· ἐνετελεσθῶν τὴν αὐτῷ ὡστε διδάσκειν καὶ τοὺς αὐτοῦ καλῶν ἔργων προύστας, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Ὁ Τίτος θαυμασιός τις ἦν μαθητὴς τοῦ Παύλου. Ἐπίσκοπος δὲ τῆς Κρήτης μεγίστης οὐσίας χειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Παύλου. Ἐπετέτραπτο δὲ τοὺς ὑπὸ αὐτὸν ἐπισκόπους χειροτονῆσαι. Γράφων δὲ ταῦτα ὁ Παῦλος, μᾶλλον ἐν ἀδείᾳ ἦν. Οὐδαμοῦ γὰρ πειραγμῶν μὲνηται. Ἀποτείνεται δὲ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἡ ἐπιστολή. Πρῶτῃ δὲ αὕτη τῆς πρὸς Τιμόθεον μᾶλλον ἔστιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

1. Περὶ διδασκάλων ἐπιτηθείων εἰς διακονίαν, καὶ ἔλεγχον ἀπειθῶν.
2. Κατὰ τὸν σαρκικὰς καθάρσεις πρεσβυόντων, καὶ ἰσχυρῶς πνευματικῆς ἀρετῆς.

284 Hanc ab urbe Nicopoli scribit: nam ibi hibernabat. Hæc autem fuit Epistolæ occasio: In Creta Titum reliquerat ut in singulis civitatibus clericos constitueret. Cum autem ulți ibidem essent qui legis prætextu conarentur populum seducere, hoc cognito scribit Paulus. Et primum quidem gratias agens Deo propter ipsius pietatem, significat fidem quæ in Christum est non esse recentem, sed hanc sæculo paratam fuisse et annuntiatam a Deo. Deinde agit de constitutione clericorum, et hunc docet quomodo aut quales esse ipsos oporteat, ac præcipit ei ut objurgat adversantes sanæ fidei, maxime autem illos qui sunt ex circumfessionibus: quodque Cretenses otiosos esse noverit et egere increpatione, simul etiam docens omnes cibos esse mundos: et quales esse oporteat anus quæ debeat adolescentiores reddere modestas. Admonet autem quomodo servos oporteat suis dominis esse subditos. Tandemque suggerit quod gratia Spiritus non ex operibus nos justificaverit, sed sua benignitate. Et postquam præcepit ei ut aversetur pugnas quæ sunt circa legem, ut quæ pudorem afferunt et confusionem, denuntiat ipsi ut ad se veniat, ubi Artemianum eum miserit: datoque ipsi præcepto ut suos doceat bonis præesse operibus, ita concludit Epistolam.

THEODORETI.

Titus egregius erat Pauli discipulus. Creta vero quæ maxima erat, ordinatus a Paulo episcopus. Permissum autem ipsi erat et commissum ut inferiores ordinaret episcopos. Cum autem hæc scriberet Paulus, in libertate erat: nusquam enim afflictionem meminit. Extenditur autem et ad Judæos Epistola. Hæc autem prior fuisse videtur quam epistola ad Timotheum.

286 EPISTOLÆ AD TITUM CAPITA.

1. De doctoribus idoneis ad ministerium, et redargutionem non obtemperantium.
2. Adversus eos qui carnales annuntiabant purificationes, et de spiritali virtute.

3. *Admonitiones quas tradi oportet juxta singulorum aetatem.* Α γ'. Παραίνεσις ἅς δεῖ παραινεῖν καθ' ἡλικίαν ἐκάστοις.
4. *De servis ut ipsi quoque decenter ad Christi gratiam serviant.* δ'. Περὶ δούλων, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ τῆς Χριστοῦ χάριτος ἀξίως δουλεύουσιν.
5. *De obedientia principatibus exhibendæ, veluti decet Christi mansuetudinem.* ε'. Περὶ ἀρχόντων ὑπακοῆς πρεπούσης τῇ ἐπεικειᾷ τοῦ Χριστοῦ.
6. *Admonitiones de declinandis quæstionibus quæ seditionem concitent.* ς'. Παραίνεσις περὶ τοῦ ἐκκλίνειν τοὺς αἰρετικούς ζητητάς.

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

PAULI APOSTOLI

AD TITUM EPISTOLA.

287 PROŒMIUM.

I, 1-4. Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi juxta fidem electorum Dei et cognitionem veritatis quæ secundum pietatem est in spe vitæ æternæ, quam promissit qui mentiri nescit Deus ante tempora æterna: manifestavit autem temporibus suis sermonem suum per prædicationem suam, quæ commissa est mihi, secundum præceptum Salvatoris nostri Dei, Tito germano filio juxta communem fidem, gratia, misericordia, pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo Salvatore nostro.

Nullò discrimine hæc ponit, alibi quidem servum Christi, apostolum autem Dei, nunc vero e diverso. « Juxta fidem. » Propter fidem, hoc est, eo quod concediti sint mihi electi Dei ut eos docerem factus sum apostolus. — *Aut hoc modo* : Apostolus sum ut credant electi per me, et cognoscant veritatem pietatis nempe Christum. Vel isto etiam modo : Quod sim apostolus et crediti sint mihi electi, non utinque mihi contigit, sed quoniam cognovi veritatem pietatis. Quæ est autem hæc veritas? Christus. Recte autem dixit : Veritatis quæ secundum pietatem est, quasi sit et alia veritas non secundum pietatem, sicuti est scire artem aliquam. « In spe vitæ æternæ. » Statis quidem in se erat, ac vice mille retributionem cognoscere veritatem, nunc autem magnificus Deus pro hoc ipse etiam præmiâ rependit, nempe vitam æternam. Ad cognitionem, inquit, veritatis quæ sit ob spem vitæ æternæ. Aut ait, *Æternæ*, collationem faciens ad Judæia : nam illa promissionem habebant vitæ præsentis. « Qui mentiri nescit Deus. » Si mentiri nequit, utique, complebit quæ promissit. « Ante tempora æterna. » Non ex posteriori voluntate aut inconscantia hoc definit Deus, sed ab initio. Maxima

B

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

« Παῦλος δούλος Θεοῦ, ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσεβείαν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἣν ἐπηγγελάτο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰώνων, ἐφάνερωσε δὲ καιροῖς ἰδοῦς τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι, ᾧ ἐπιστεῖσθην ἐγὼ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ κατὰ κοινὴν πίστιν· χάρις, Ἐὐδοκία, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. »

Ἀδιαφόρως ταῦτα τίθησι, ποτὲ δοῦλον Χριστοῦ, ἀπόστολον δὲ Θεοῦ, νῦν δὲ τὸ ἀνάπαλιν. « Κατὰ πίστιν. » Διὰ πίστιν, τουτέστι, διὰ τὸ πιστεῦσθαι μοι τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ διδάξαι ἐγενόμενον ἀπόστολος. — Ἡ οὕτως : Ἀπόστολός εἰμι πρὸς τὸ πιστεῦσαι τοὺς ἐκλεκτοὺς δι' ἐμοῦ, καὶ ἐπιγινώσκειν τὴν ἀλήθειαν τῆς εὐσεβείας, τὸν Χριστὸν. Ἡ οὕτως : Τὸ γενέσθαι ἀπόστολον καὶ πιστεῦσθαι τοὺς ἐκλεκτοὺς, οὐχ ἄλλως ὑπῆρξέ μοι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπίγνωσιν τὴν τῆς εὐσεβείας ἀλήθειαν. Τίς δὲ αὕτη ἡ ἀλήθεια ; Ὁ Χριστός. Καλοῖς δὲ, τῆς κατ' εὐσεβείαν ἀληθείας, ὡς οὔσης καὶ ἄλλης ἀληθείας, οὐ μὴν κατ' εὐσεβείαν, ὡς τὸ εἰδέναι τέχνην τινά. « Ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου. » Ἦρκει μὲν καὶ αὐτὸ κατ' ἐκυτό τὸ ἐπιγινώσκειν τὴν ἀλήθειαν, ἀντὶ μυρίων ἁμοιβῶν, νῦν δὲ ὁ μεγάλωδωρος Θεὸς καὶ ὑπὲρ τούτου αὐτοῦ ἁμοιβὰς δίδωσι ζωὴν αἰώνιον. Εἰς ἐπίγνωσιν γὰρ ἀληθείας, φησί, τῆς ἐπ' ἐλπίδι γινομένης ζωῆς αἰωνίου. Τὸ δὲ, αἰωνίου, ὡς πρὸς τὰ Ἰουδαϊκά : ἐκείνη γὰρ τῆς παρούσης εἶχεν ἐπαγγελίαν ζωῆς. « Ὁ ἀψευδὴς Θεός. » Εἰ ἀψευδὴς, πληρώσει πάντως ἢ ἐπηγγελάτο. « Πρὸ χρόνων αἰώνων. » Οὐκ ἐξ ὑστερᾶς βουλήσιν ἢ μετανοίας, φησί, τούτω ὤρισεν ὁ Θεός, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς. Μέγιστον δὲ ἀξίωμα, τὸ ἐξ ἀρχῆς ἡμᾶς

ἰστηθῆναι. « Ἐφανερώσατε δέ. » Τί ἐφανερώσεν ἐν Ἀ
 εἰροῖς ἰδοῖς καὶ προσήκουσιν; ἦν πρὸ χρόνων
 ἰωνῶν ἐπηγγελᾶτο ζωὴν. Ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ,
 εὐαγγέλιον, ὁ Χριστὸς, ἔστι τε ζωὴ καὶ ζωῆς δοτήρ.
 Διὰ τούτου εἶπεν ὅτι ἐπηγγελᾶτο ζωὴν, οὐκ ἔτι ἐπ-
 ἤγγειον, ἐφανερώσατε δὲ κειροῖς ἰδοῖς ἦν ἐπηγγελᾶτο
 ζωὴν, ἀλλὰ τὸν λόγον αὐτοῦ διὰ τοῦ κηρύγματος, ὡς
 τοῦ λόγου αὐτοῦ, τούτεστι τοῦ Χριστοῦ, τῆς ζωῆς
 εὐαγγελίου αἰτίου τε ὄντος καὶ δοτήρος. Τὸ ἐν κη-
 ρύγματι, τούτεστι φανερώσατε καὶ μετὰ παρόρησίας.
 « Ὁ ἐπιστεύθη ἐγὼ. » Ὅπερ κήρυγμα ἐπιστεύθη
 ἐγὼ. Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν, « Ἐπιστεύθη καὶ κατ' ἐπι-
 τηρῆν θεοῦ, δηλοῖ δεῖν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπαραιτήτως
 καὶ θέλοντα καὶ μὴ, κηρύσσειν. Τούτο, καὶ, σὺ, φησί,
 τίς, ὦ Τίτε. « Τίτω γνησίῳ τέκνῳ. » Ἐστὶ γὰρ
 εἶναι τέκνον διὰ τὸ βεβαπτίσθαι παρ' αὐτοῦ, οὐ γνή-
 σιον ἔσθαι, διὰ τὸ εἶναι ἀμαρτωλόν. Τοῦ δὲ εἶναι σε
 πικρὸν ἐμὸν, αἰτία, φησὶν, ἡ κοινὴ πίστις. Ἐπαίνετ
 ἔτι τὸν Τίτον ὡς οὐδὲν αὐτοῦ πλέον κατὰ τὴν πίστιν
 ἔχων. — Ἄλλως. Τέκνον ὁ Τίτος τοῦ Παύλου, καθὼ
 ἰδοῖσθε τοῦ παρ' αὐτοῦ τὴν πίστιν, κατὰ δὲ κοινὴν
 εἶπεν, ἦρουν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, ἀδελφὸς τοῦ Παύλου.
 Εἷς γὰρ Πατὴρ ὁ Χριστὸς, καὶ μία μήτηρ ἡ κολυμβήθρα.
 « Ἰσχύς, ἔλεος. » Εἰκότως χάριν καὶ ἔλεον ἐπέυχεται
 τῷ Τίτῳ διδασκάλῳ ὄντι. Εἰ γὰρ μὴ μετὰ τῶν οἰκίων
 τούτων κυβερνήσεις, φησὶ, τὸν λαόν, τούτεστι, χάριτος
 ἰσχύος καὶ εἰρήνης, ἀνατραπήσεται τὸ τῆς Ἐκκλησίας
 σώμαρος.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

« Περὶ διδασκάλων ἐπιτηδεῖαν εἰς διακονίαν καὶ ἔλεγγον
 ἀπειθῶν. »

« Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ
 λειποντα ἐπιδιορθώσῃ, καὶ καταστήσῃς κατὰ
 πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγὼ σοι διατάξασα, εἵ-
 πας ἔστιν ἀνέκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ,
 τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας, ἢ
 ἐνλοπίστου. »

Ὅρα αὐτοῦ ὡς περ οἰκίαν μίαν τὴν οἰκουμένην
 ἀνακειμένους, καὶ ἕκαστον πράττοντά τι; Ὅρα δὲ
 τῶν ἀλλοτῶν τοῦ Χριστοῦ. Ἐνθα μὲν κινδυνεύειν
 ἐπὶ, αὐτὸς παραγγίνεται ἔνθα δὲ τιμὴ τις ἦν τὸ
 γινόμενον, τοὺς μαθητὰς πέμπει. Τούτο γὰρ ἐπὶ
 τὸ κατὰ πόλιν καταστήσῃ ἐπισκόπους κατέλιπον,
 ἐπισημοῦν πρότερον ποιήσας. Καὶ ὅρα, οὐκ ἀσχεῖ-
 να τῷ μαθητῇ γράφων, Ἐπιδιορθώσῃ τὰ παρ' ἐμοῦ,
 περὶ τῶν ἰλλειφθέντων. Ἐνος γὰρ ἐγένετο μόνου, τῆς
 σωτηρίας τῶν ἀπάντων. « Κατὰ πόλιν πρεσβυτέ-
 ρους. » Οὐ γὰρ ἐβούλετο πάσαν τὴν νῆσον τὴν Κρή-
 τιν, μεγάλην οὖσαν, ἐπιτετρέφθαι ἐν ἐπισκόπῳ,
 ἀλλ' ἐκάστην πόλιν ἔχειν ἴδιον ποιμένα. Πρεσβυτέ-
 ρους δὲ, τοὺς ἐπισκόπους καλεῖ. « Εἴ τις ἔστιν ἀνέ-
 κλητος. » Κατηγορίας, φησὶ, καθαρὸς αὐτῷ ὁ βίος
 τῆς γυναικὸς, καὶ μηδεὶς ἐχέτω ἀφορμὴν ἐπισκώψαι
 εἰς τὴν ζωὴν. « Μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ. » Αὐτὴν,
 φησὶν, εὐδὲν τὴν νομίμην μόνην. Τοὺς τὸν γόνον
 βλαβασμένους αἰρετικούς ἐπιστομίζει, ὡς δυνα-
 μέσας καὶ μετὰ γάμου ἐπισκοπῆς προνοεῖν τινος.
 Τὸν δὲ ἑαυτεράγαμον, ὡς ὄντα ὑπὸ κατάγνωσιν,

autem dignitas est quod nos ab initio dilexerit.
 « Manifestavit autem. » Quid manifestavit tempo-
 ribus suis et congruis? quam ab æterno promiserat
 vitam. Nam sermo ipsius, hoc est, Christus, est
 vita et vitæ dator. Propterea cum dixisset quod
 promiserat vitam, non jam subjunxit, Manifestavit
 autem temporibus suis quam promiserat vitam :
 sed, sermonem suum per prædicationem, tanquam
 ipse sermo, id est, Christus, sit illius vitæ auctor
 et dator Per prædicationem vero, hoc est, manifeste
 et palam. « Quæ commissa est mihi. » Ex eo quod
 ait : Commissa est mihi, et, Secundum præceptum,
 significavit oportere necessario nullam prætexendo
 excusationem, volentem nolentem prædicare. Hoc
 et tu, inquit, facito o Tite. « Tito germano filio. »
 Posset enim esse filius eo quod ab ipso baptizatus
 esset, at non germanus, eo quod peccator esset.
 Quod autem meus sis filius, inquit, causa est com-
 munitatis fides. Collaudat autem Titum, quasi in fide
 nihil amplius habeat quam ille.—*Alio modo.* Filius
 Pauli est Titus, quod ab ipso fidem edoctus esset
 Communi vero fide, sive a baptismate frater Pauli.
 Unus est enim Pater Christus, una et Mater pi-
 scina. « Gratia, misericordia. » Merito gratiam et
 misericordiam Tito precatur qui doctor erat. Nisi
 enim his gubernaculis, inquit, populum gubernaveris :
 nempe, gratia, misericordia, et pace, ever-
 tetur navis Ecclesiæ.

§§§ CAPUT I.

De doctoribus idoneis ad ministerium et redargu-
 tionem non obtemperantium.

I, 5, 6. *Hujus rei gratia reliquit in Creta, ut quæ
 desunt, pergat corrigere, et constituas singulis civi-
 tatibus presbyteros, sicut ego tibi ordinaveram. Si
 quis sit inculpatus, unius uxoris vir, liberos habens
 fideles, non obnoxios libidini aut intractabiles.*

Vides ipsos divisisse inter se orbem tanquam
 unam familiam, et unumquemque quod suum erat
 curantem? Considera vero Christi athletam. Hoc
 quidem ubi periculum imminebat, ipse accedit :
 ubi vero honor aliquis accessurus erat, mittit di-
 scipulos. Hunc enim reliquerat, ut singulis civita-
 tibus constitueret episcopos, cum eum prius
 creasset episcopum. Animadvertite præterea quod
 ipsum non pudeat scribere discipulo : Perge cor-
 rigere quæ a me relicta sunt : Hoc enim unum
 respiciebat, nempe omnium salutem. « Singulis
 civitatibus presbyteros. » Neque enim volebat totam
 Cretæ insulam quæ magna erat uni commissam
 esse episcopo, sed singulas civitates suum habere
 pastorem. Presbyteros autem vocat episcopos. « Si
 quis sit inculpatus. » Cui vita pura sit ab omni
 crimine et accusatione, ne quisquam accusationem
 habeat carpenti vitam ejus. « Unius uxoris vir. »
 Solam unam noverit quæ legitima fuerit. Hæreticus
 conjugium abominantibus silentium imponit, cum
 possint cum matrimonio alicui præesse episcopa-

tui. Bigamum vero repellit, tanquam vituperio et contemptui obnoxium. « Liberos habens fideles. » Qui suos enim liberos non correxit, quomodo alienos corriget ac gubernabit?

200 I, 7-8. Oportet enim episcopum inculpatum esse tanquam Dei dispensatorem, non præfractum, non iracundum, non debacchantem, non percussorem, non turpiter lucro deditum: sed hospitalem, bonarum rerum studiosum, sobrium, justum, sanotum, temperantem, tenucem ejus qui secundum doctrinam est fidelis sermonis: ut potens sit etiam exhortari per doctrinam sanam, et contradicentes convincere.

Inculpatum esse, generale est. Siquidem inculpatum esse, omnia quæ enumeranda sunt complectitur: hoc est, in quem nullum possis crimen impingere. « Tanquam Dei dispensatorem. » Quoniam magna, inquit, est dignitas, magna quoque opus est custodia. « Non præfractum. » Qui enim seipsum domare nequit, quomodo aliis utiliter præesse poterit? « Non debacchantem. » Non contumeliosum. « Non percussorem. » Non ferientem conscientias fratrum. « Non turpiter lucro deditum. » Qualis esse solet qui inops est: quasi lucrum quodvis, etiam si justum esse videatur, turpe sit episcopo. « Sanctum. » Purum ab affectibus. « Temperantem. » Non tantum circa cibos, sed etiam circa affectiones. « Fidelis sermonis. » Aut veri, aut ejus qui per fidem suppeditatur, et non ab humanis cogitationibus aut rationibus. Propterea autem dixit: Qui secundum doctrinam est: significans, quod etiam sine externa sapientia docere possit. Neque enim demonstratione, inquit, naturali aut philosophica opus est, sed doctrina et utilitate. « Ut potens sit etiam exhortari. » Hoc autem et a prudentia continget et a cognitione Scripturarum. Sana vero doctrina est quæ et vera dogmata et rectam vitam docet. « Et contradicentes convincere. » Qui non novit adversus inimicos pugnare et captivam ducere omnem cogitationem ad obediendum Christo, nihil faciet eorum quæ conveniunt.

CAPUT II.

201 Adversus eos qui carnales annuntiabant purificationes: et de spirituali virtute.

I, 10, 11. Sunt enim multi non obsequentes et vaniloqui ac mentium seductores: maxime ii qui sunt ex circumcissione, quibus oportet obturare os: qui totas domos subvertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia.

Omnium posuit radicem ex qua reliqua etiam oriuntur, Nam qui inobediens est, ipse quidem obtemperare recusat, reliquis vero imperare ac præesse concupiscit. Deinde oportet eum qui ecclesiastico principatu imperat, etiam docere: qui autem docet priusquam didicerit, eo quod aliis non obsequatur, jure vaniloquus ac mentium seductor invenitur. « Maxime ii qui sunt ex circumcissione. » His enim etiam Christus objecit quod principatum ambirent: qui post susceptam quoque fidem, morbum hunc non relinquebant. « Quibus oportet obturare os. » Nam si episcopus sibi commissam

α κωλύει. « Τέκνα ἔχων πιστά. » Ὁ γὰρ τὰ τέκνα μὴ βυβλίσας, πῶς ἐτέρους διευθύνει;

« Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ, οἰκονόμον, μὴ αἰθάδη, μὴ ὄργιον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην, μὴ αἰσχροκερδῆ· ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώφρονα, δίκαιον, ὄσιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ ὑγιαίνουσῃ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν. »

Ἄνέγκλητον εἶναι, τὸ γενικὸν λέγει. Τὸ γὰρ ἀνέγκλητον, πάντα περιέχει τὰ ῥηθησόμενα, τοῦτο ἐστίν, ἀκατηγόρητον. « Ὡς Θεοῦ οἰκονόμον. » Ἐπεὶ οὖν, φησὶ, τὸ ἀξίωμα μέγα, μεγάλης δεῖται καὶ φυλακῆς. « Μὴ αἰθάδη. » Ὁ γὰρ ἑαυτοῦ μὴ κρατῶν, πῶς ἐτέρων κρατήσεται; « Μὴ πάροινον. » Πάροινον, ὑδριστῆν. « Μὴ πλήκτην. » Πλήκτονα τὴν συνειδήσιν τῶν ἀδελφῶν. « Μὴ αἰσχροκερδῆ. » Οἶον ἀκτῆμονα. Ὡς παντοῦ κέρδους, κἂν δίκαιον εἶναι δοκῇ, αἰσχροῦ ὄντος ἐπισκόπου. « Ὅσιον. » Καθαρὸν πάθους. « Ἐγκρατῆ. » Μὴ περὶ σιτία μόνον, ἀλλὰ παντὸς πάθους. « Πιστοῦ λόγου. » Ἡ τοῦ ἀληθοῦς, ἢ τοῦ διὰ πίστεως χορηγούμενου, καὶ οὐκ ἀπὸ λογισμῶν. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπε, τοῦ κατὰ διδασχὴν, δηλῶν, ὅτι καὶ χωρὶς τῆς ἔσω σοφίας, διδάσκειν δύναται. Οὐ γὰρ ἐπιδείξως, φησὶ, χρεῖα, ἀλλὰ διδασχῆς καὶ ὠφελείας. « Ἴνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν. » Τοῦτο δὲ ἔσται, ἀπὸ τε φρονήσεως, καὶ τῆς τῶν Γραφῶν ἐπίδησεως. Ὑγιαίνουσα δὲ διδασκαλία ἐστίν, ἢ καὶ δόγματα ἀληθῆ καὶ βίον ὀρθὸν διδάσκουσα. « Καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγειν. » Ὁ γὰρ μὴ εἰδὼς μάχεσθαι τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ἀγχιματωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲν ποιήσει τῶν δεόντων.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Κατὰ τῶν σαρκικῶς καθάρσεις προσευόντων, καὶ ὑπερπνευματικῆς ἀρετῆς. »

« Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἀνυπότακτοι καὶ ματαιολόγοι καὶ φρεναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς. Οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν, οἵτινες ὄλους οἴκους ἀνατρέπουσι, διδάσκοντες, ἢ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν. »

Τὴν ῥῖζαν εἶπε πάντων, ἐξ ἧς καὶ τὰ λοιπὰ φύεται. Ὁ γὰρ ἀνυπότακτος, αὐτὸς μὲν εἴκειν οὐ βούλεται, ἄρχειν δὲ καὶ ἐπιστατεῖν ἐτέρων ἐπιθυμεῖ. Εἴτα δεῖ τὸν ἄρχοντα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν, καὶ διδάσκειν. Ὁ δὲ πρὶν μαθεῖν διὰ τὸ ἀνυπότακτος γενεῖσθαι διδάσκων, εἰκότως ματαιολόγος καὶ φρεναπάτης εὐρίσκειται. « Μάλιστα οἱ ἐκ περιτομῆς. » Τούτοις γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς φιλαρχίαν ὠνεῖδεν, οἱ καὶ μετὰ τὴν πίστιν οὐκ ἀπέθεοντο τὸ νόσημα. « Οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν. » Εἰ γὰρ τῶν ἄλλων προστασιῶν καὶ δόξαν ὁ ἐπίσκοπος ἐγχεχεῖρισται, ἄγνωστὸν δὲ τοῦ ματαιολόγου καὶ φρεναπάτου, ἐλέγχειν καὶ ἐπιστο-

μειν τῆς τῶν ἀπολλυμένων βλάβης αἷτιος γίνεται. Καλῶς δὲ τὸ, Ἐπιστομίζειν, τὸ οἶον, μήτε λαλεῖν ἐν τῆς τῶν ἐλέγγων ἰσχύος, ἵνα καὶ οἱ ἀκούοντες ἀφελῶνται. « Διδάσκοντες ἂ μὴ δεῖ. » Οὐδὲν γὰρ ἔστιν ὃ μὴ πεθεῖ παρανομεῖν, τοῦτο τὸ πάθος. ut hinc etiam inventur auditores. « Docentes quæ non suadeat hic affectus transgredi.

« Εἰπέ τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης Ἐρῆτες ἀεὶ ψεύσται, κακὰ θηρία, γαστέρας ἀργαί. Ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής. Δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει, μὴ προσέχοντες Ἰουδαίους μύθους καὶ ἐντολάς ἀνθρώπων, ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. »

Ζητεῖται, τί δὴ ποτε ἐξ Ἑλλήνων ἤγαγε μαρτυρίαν, καὶ ἔθετο αὐτῇ, μήτε καλῶς ἐχούσῃ. Τίς δὲ ἔστι μαρτυρία; Οἱ Κρήτες τύμβον κατασκεύασαν τῷ Διὶ. Λέγει οὖν τις ποιητῶν Ἐπιφάνους, ἄνα, σesto Κρήτες ἐκατήνχοντο. Σὺ δὲ οὐ θάνας, ἐσοί γὰρ αἰεὶ. Ταύτης τῆς χρήσεως μέρος ἐστί τὸ, Κρήτες ἀεὶ ψεύσται, καὶ τὶ λοιπά. Ἐμαρτυρήσε δὲ ἀληθῆ εἶναι τὸν λόγον τούτων. Εἰ οὖν ἀληθὴς ἡ μαρτυρία, καὶ ὁ Ζεὺς ἀθάνατος ἐστίν. Ἄλλὰ φημεν, ὅτι πρὸς τοῦτο εἶπε τὴν μαρτυρίαν μόνον ἀληθῆ εἶναι, ὅτι ψεύστας αὐτοὺς ἐπέλεσεν. Ὅθεν φησὶν « Ἡ μαρτυρία αὕτη. » Ἡ περὶ τοῦ ὅτι ψεύσται εἰσι λέγουσα, φησί. Ναὶ τοῦτο εἶποι τις οὕτως εἶναι. Διὰ τί δὲ ἐξ Ἑλληνικῶν ἤγαγε τὴν μαρτυρίαν; Καὶ φημεν, ὅτι μάλιστα τοῦτο αὐτοὺς ἐνέπρεπεν, ὅτι οἴκοθεν καὶ ἐκ τῶν ἰδίων, τὴν πᾶς ὕβρεως μαρτυρίαν προέβαλεν. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς παρ' ἡμῶν οὐ πεῖθονται, τοὺς ἰδίους αὐτοὺς ἐπέστησε κατηγοροῦς. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοὺς Μάγοις ἐν ἀστέρων μηνίων τὸν Χριστὸν, ὡς περὶ ἀστρονομίας ἀγαλλομένους, ἀπὸ τῶν ἰδίων πεῖθων. Καὶ πάλιν τοὺς μάντις, ἀπὸ τῶν βοῶν τῶν συρόντων τὴν κισσόν. Καὶ τὸν Σαοὺλ ἀπὸ τῆς ἐγγαστριμύθου, ἐπέστη αὐτῇ ἐπίστευε. Ταῦτα δὲ συγκαταβάσεις εἰσὶν. Εἰ δὲ ὁ Χριστὸς καὶ ὑστερον ὁ ἀπόστολος ἐπέλεσεν τοὺς ὀκλήμονας λαλεῖν, οὐκ ἐναντία εἰσιν, ἀλλὰ γὰρ συμετα ἐγένετο πεθεῖν δυνάμενα, καὶ οὐ γρητὶς ἦν τοὺς ἀνθρώπων, οἷς ἐπίστευον, ἐξ αὐτῶν πεθεσθαι. « Δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγε αὐτοὺς. » Ἐπει οὖν φησὶν, Ἰσχυροὶ τινεὶ εἰσι, πληκτικώτερον ἔλεγε αὐτοὺς. Ὅσοι γὰρ, φησὶν, οὐκ ἂν ἀπὸ ἐπεικειας πεθεῖν. « ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει. » Ἐπει οὖν αὐτῶν δὲ ἐστὶν ἐν τῇ πίστει, ὅταν μηδὲν ἔξωθεν ἐπιστηγῆ τις αὐτῇ, μήτε Ἰουδαϊκόν, μήτε Ἑλληνικόν. « Ἰουδαϊκοὺς μύθους. » Διπλῶς λόγῳ μῦθος εἰσι τὰ Ἰουδαϊκά, ὅτι τε ἐξῆλθεν αὐτῶν ὁ καιρὸς, καὶ ὅτι ἐν ᾧ ἔμαζον, τύπος ἦν ἀληθείας καὶ οὐκ ἀλήθεια. « Καὶ ἐντολάς ἀνθρώπων. » Τὰς περὶ τὰ βρώματα παρατηρήσεις λέγει, καὶ δὴλὸν ἐκ τῶν ἐπομένων.

præterit: et quia etiam cum in suo essent vigore, figura erat veritatis et non ipsa veritas. « Et præceptis hominum. » Observationes dicit circa cibos, ut ex his quæ sequuntur manifestum est.

« Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαρῶς, τοῖς δὲ μεμισηταῖς καὶ ἀπίστοις, οὐδὲν καθαρὸν, ἀλλὰ μεμίστην, αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνέλησις. Θεὸν βαλάντιστον εἰδέσθαι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀνοῦνται, βέλυνται ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν

A habet aliorum curam et ducatum, neque novit vano loquorum ac seductorum ora obturare, illosque convincere, efficitur causa damni eorum qui pe-reunt. Et recte dicit : Ora obturare : hoc est, ut vi objurgationum, ne loqui quidem permittantur, non oportet, turpis lucri gratia. » Nihil est quod

1, 12-14. Dixit quidam ex istis proprius ipsorum propheta : Cretenses semper mendaces, male bestia, ventres pigri. Testimonium hoc est verum : quam ob causam redargue illos acriter, ut sani sint non attendentes Judaicis fabulis et præceptis hominum aversantium veritatem.

Quæritur quam ob causam Græcorum adduxerit testimonium, illudque commendaverit, maxime cum non recte dictum sit? Quod autem est testimonium? Cretenses sepulcrum extruxerunt Jovi. Itaque dicit 292 quidam poeta : Tuum, o rex sepulcrum Cretenses extruxerunt : tu vero nequam mortuus es, semper enim vivis. Hujus vaticinii pars est, Cretenses semper mendaces, etc. Attestatus est autem Apostolus verum esse hunc sermonem. At si verum est hoc testimonium, Jupiter igitur immortalis erit. Sed dicimus quod in hoc solo dixit verum esse testimonium quod mendaces ipsos vocaverit. Unde ait : « Testimonium hoc, » nempe quod ipsos dicit esse mendaces. Sane hoc (dicit quispiam) ita sit : at cur a Græcis produxit testimonium? Et dicimus, quod hoc maximo pudore ipsos afficiebat quod domesticum ac proprium proferat testimonium improbitatis ipsorum. Cum enim iis fidem non habeant qui apud nos sunt, proprios suos adduxit ipsis accusatores. Hoc et Deus faciebat cum per stellam Christum Magis indicabat, quod circa astronomiam occuparentur, quasi a propriis illos admonens. Rursumque vates a bobus arcam trahentibus. Prætereā Saul a muliere spiritum Pythonem habente, quoniam illi credebat. His autem modis Deus sese demittebat. Nec his adversantur quod Christus et postmodum apostoli loqui prohibuerint dæmones : signa enim fiebant quæ persuadere poterant. Neque erat necesse suadere hominibus ab his quibus credebant. « Quam ab causam redargue illos. » Quia ergo improbi sunt quidam, asperius, inquit, illos objurga, nam hi a mansuetudine non possent ad id quod rectum est adduci. « Ut sani fiant in fide. » Est autem in fide sanum esse, si quis nihil externum ad eam induxerit neque Judaicum neque gentilitium. « Judaicis fabulis. » Dupla ratione Judaica dicuntur fabulæ : et quia tempus ipsorum

1, 15-16; II, 1. Omnia quidem pura puris : porro pollutis et infidelibus nihil est purum, sed polluta est ei mens illorum et conscientia : Dum profitentur se scire : cæterum factis negant : cum sint abominabiles, et dicto non audientes, et ad omne

opus bonum reprobi. Tu vero loquere quæ decet sanam doctrinam.

¶ Quam ob causam ergo lex Judæis data habebat observationem ciborum immundorum? Et dicimus: Non quod impura essent, ita statuit Deus, sed uthac via magnas Judæorum delicias, vescentium omnibus nullo discrimine imputaret. Purum enim et impurum efficitur proprie ex eorum mente qui edunt. Siquidem juxta naturam omnia pura sunt his qui curiosius non inquirunt: his autem qui tales non sunt universa sunt impura, eum ex se non sint impura: solum namque peccatum est impurum. « Porro pollutis. » Itaque juxta pollutam mentem sunt impura: quemadmodum laboranti morbo omnia sunt insuavia propter morbum. « Sed polluta est illorum mens. » Nullus quidem cibus impurus est, inquit, cæterum mens ac conscientia illorum impuræ sunt suaque suspitione cibos reddunt impuros et inutiles. « Deum profitentur se scire. » Hoc vere impurum est absque operibus enim fides mortua est. » Tu vero loquere quæ decet. » Verum quamquam hi tales sint, inquit, tu tamen non segnior efficiaris, sed quod peret.

CAPUT III.

Admonitiones quas tradi oportet juxta singulorum ætatem.

II, 2-5. *Senes vigilantes esse, prudentes, modestos, sanos fide, charitate, patientia. Anus itidem in habitu qui religionem deceat, non calumniatrices, non vino multo servientes, honesta docentes, quo honestas reddant adolescentulas, ut maritos suos ditigant, liberos ament, sobriæ sint, puræ, domus custodes, bonæ, subditæ suis viris, ne sermo Dei male audiat.*

« Senes vigilantes. » Senectutem enim maxime sequitur tarditas et ignavia. Hoc igitur corrigat. « Esse. » Esse oportet, nam a communi intelligentia subauditur Oportet. « Prudentes. » Prudentes, inquit. Dicitur enim σωφροσύνη quasi σοφροσύνη, hoc est, φρενῶν σωτηρία, id est, præcordiorum vel mentis salus aut sanitas. Neque enim in sensibus requirit temperantiam in lasciva libidine, quod hoc jam in confesso sit eos habere. « Patientia. » Recte ait debere eos habere tolerantiam. ¶ Siquidem non decet senectutem iracundia. « Anus itidem. » Eas dicit quæ in Ecclesia ministrabant, habitum autem dicit vestes quæ operiunt. « Qui religionem deceat. » Ab ipso, inquit, indumento honestatem ostendant, et quod aptæ sint ad sacra ministeria. « Non calumniatrices. » Nam ex vino sequitur calumnia: et maxime quod imbecilliori senectuti inimica est vini vehementia. « Honestas docentes. » Et quomodo alibi mutieres docere prohibet? Et dicimus, quod hic de exhortatorio sermone loquitur qui domi habetur, ibi vero ne publice præsiderent et concionarentur. Et quod solius doctrinæ quæ domi traditur participes eas

ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι. Σὺ δὲ λάλει ἃ πρέπει τῇ ὑγιαίνουσῃ διδασκαλίᾳ. »

Τὶ δὲ ποτε οὖν ὁ Ἰουδαίος δοθεὶς νόμος εἶχεν ἀκαθάρτων παρατήρησιν; Καὶ φαμεν, οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτα ἦν, οὕτως ἐνομοθέτησεν ὁ Θεός, ταύτη τὴν πολλὴν τρυφὴν καὶ ἀδιανοήσιαν τῶν Ἰουδαίων ὑποτεμνόμενον. Τὸ γὰρ καθαρὸν καὶ ἀκάθαρτον κυρίως ἀπὸ τῆς τῶν λαμβανόντων διανοίας γίνεται. Ἐπει κατὰ φύσιν πάντα καθάρᾳ, τοῖς μὴ ἀκριβολογουμένοις· τοῖς δὲ μὴ τοιοῦτοις πάντα ἀκάθαρτα μὴ ὄντα ἀκάθαρτα. Ἀκάθαρτος γὰρ μόνῃ ἡ ἀμαρτία. « Τοῖς δὲ μεμιασμένοις. » Ὡστε παρὰ τὴν μεμιασμένην γνώμην ἀκάθαρτα γίνεται. Ὡσπερ καὶ τῶ ἀββύστω πάντα ἀπὸ τῆς διὰ τὴν νόσον. « Ἀλλὰ μεμιάσθη αὐτῶν ὁ νοῦς. » Βρωῖμα μὲν, φησὶν, ἀκάθαρτον οὐδέν. Ὁ νοῦς δὲ αὐτῶν καὶ ἡ συνείδησις ἐστὶν ἀκάθαρτος, καὶ συναχρειοὶ τὰ βρώματα τῇ ἰδίᾳ ὑπονοίᾳ. « Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι. » Τοῦτο ὄντως ἀκάθαρτον. Ἄνευ γὰρ ἔργων νεκρὰ ἡ πίστις. « Σὺ δὲ λάλει ἃ πρέπει. » Ἄλλ' εἰ καὶ οὗτοι τοιοῦτοι, φησὶ, σὺ μὴ διὰ τοῦτο ὀκνήσῃς, ἀλλὰ τὸ σπύτου πλοῖε καὶ δίδασκε, κἀν μηδεὶς ὁ πειθόμενος.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄

« Παραινέσεις ἃς δεῖ παραινέειν καθ' ἑλικίαν ἕκαστοις. »

« Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι, σεμνοὺς σώφρονες, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ. Πρεσβυτίδας ὡσαύτως ἐν καταστάματι ἱεροπρεπεῖς, μὴ διαβόλους, μὴ οἶνον πολλὸν δεδουλωμένους, καλοδιδασκάλους, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας, φιλόδηρους εἶναι, φιλοτέχνους, σώφρονες, ἀγνάς, οἰκουροὺς, ἀγαθὰς, ὑποτασσομένους τοῖς ἰδοῖς ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημηται. »

« Πρεσβύτας νηφαλίους. » Μάλιστα γὰρ τῶ γήρῳ τὸ βραδύ καὶ ναυγελὲς ἔπεται. Ὅθεν τοῦτο ἐπανορθοῖ. « Εἶναι δεῖ. Ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τὸ, εἶναι δεῖ. « Σώφρονες. » Προφίμου φησὶ. Σωφροσύνη γὰρ ἐστίν, οἰνοῖ ἐφορροσύνη, ἡ τῶν φρενῶν σωτηρία. Οὐ γὰρ ἂν ἐπὶ γηγηρακότων τὴν ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ Σωφροσύνην ἀπήτησεν, ὡς ὁμολογουμένου τούτου γε. « Τῇ ὑπομονῇ. Καλῶς τῇ ὑπομονῇ. Τὸ γὰρ ἀκρόχολον τῶ γήρῳ πρέπεται. « Πρεσβυτίδας ὡσαύτως. » Τὰς δικήλους λέγει. Κατάσταμα δὲ, τὴ περιβολία λέγει. « Ἱεροπρεπεῖς. » Ἀπ' αὐτῆς, φησὶ, τῆς ἀμφιάσεως τὴν κοσμιότητα δεικνύτωσαν, καὶ τὸ, ἱερατὶς ἐμπρέπειν ὑπηρεσίας. « Μὴ διαβόλους. » Ἐκ γὰρ τοῦ οἴνου τὸ διαβόλον. Μάλιστα δὲ, ὡς ἀσθενεστέρῳ τῶ γήρῳ, πολέμιος ἡ τοῦ οἴνου σφοδρότης. « Καλοδιδασκάλους, » καὶ πῶς ἀλλοχου κωλύει τὰς γυναικας διδάσκειν; Καὶ φαμεν, ὅτι ἐνταῦθα περὶ παραινέτικου λέγει λόγου ἐπὶ οἴκου γινομένου, ἕκει δὲ περὶ τοῦ μὲν προκλήθησθαι δημοσίᾳ καὶ δημηγορεῖν. Καὶ ὅτι τῆς ἐν οἴκῳ μόνῃς διδασκῆς αὐτὰς μετέδωκε, ληλοὶ τὸ ἐπαγγόμενον. « Ἴνα σωφρονίζωσι, φησὶ, τὰς νέας. » Οὐ περὶ θυγατέρων μόνων τούτῳ φησὶν, ἀλλὰ καθόλου τὴν νεότητα

ἵκετάσσει τῷ γήρῳ. « Φιλάνδρους εἶναι. » Τοῦτο τὸ κεφάλαιον τῶν ἐν οἰκίᾳ ἀγαθῶν. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ τίκεται. « Φιλοτέκνους, » φησίν. Ἡ γὰρ τὴν βίαν ἀγαπήσασα, καὶ τοὺς κλάδους ἀγαπήσει. « Οἰκουρῶς. » Οἰκουροὺς φησι, τὰς οἰκονομικάς. Αἱ δὲ τοιαῦται οὐτε περὶ τροφήν, οὔτε περὶ ἐξόδους ἀκαιροὺς ἀρχαλοῦνται. « Ἴνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται. » Εἰ γὰρ εἴη ἄπιστος ἀνὴρ γυναῖκα ἔχων πιστὴν μίαν, ἀνωπύτακτον δὲ καὶ φαύλην τὴν πίστιν, αὐτὴν βλασφημῆσει, τοιαύτας ἔχουσαν γυναῖκας. Ἰὸρῆς δὲ τι προσηγορικῶς τοῦ κηρύγματος φρονιζῶν, ταῦτα γράφει ;

fidelem, sed non subjectam et pravam, fidem ipsam calumniaretur quæ hujusmodi habcret mulieres. Vides quod hæc scribat, curam in primis habens prædicationis ?

« Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακλεῖ σωφρο- B κτιν, περὶ πάντα σεαυτὸν παρεχόμενον τύπον κελῶν ἔργων. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίαν, σεμνότητα, ἀφθαρσίαν λόγον ὑγιῆ, ἀκατάγνωστον, ἵνα ὁ ἔξ ἐναντίας [ἐντραπή, μηδὲν ἔχων περὶ ἡμῶν λέγειν φαίλων. »

Ἰὸρῆς πῶς προσηκόντως διέταξε, τὰς μὲν γυναῖκα, γυναῖκας καὶ πρεσβυτείδας διδασκάλους ἐπιστήσας, τοὺς δὲ ἀνδράσι, αὐτὸν τὸν Τίτον; « Σωφροκτιν, » φησίν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως τῇ νεότητι πολέμιον, ὡς ὁ τῶν σωμάτων ἔρωσ. « Σεαυτὸν παρεχόμενον τύπον. » Ἔστω, φησί, κοινὸν ἅπασι διδασκαλεῖον ὁ οὐκ βίως καὶ ὑπόδειγμα. « Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. » Τὸ, παρεχόμενος, ἀπὸ κοινοῦ. « Ἐν τῇ οὖν διδασκαλίᾳ, παρεχόμενον ἀφθορίαν, « Σεμνότητα. » Τωτέστι, σεμνότητα καὶ οἷον ἀτυφότητα. « Καὶ σεμνότητα. » C Τωτέστι, μὴ ὡς ἄρχων τις, μηδὲ ὡς ὑποτελεῖ διαλεγόμενον, ἀλλ' ἡπίως ὡς τέκνοις. « Καὶ λόγον ὑγιῆ. » Ἰὸν τῶν δογματικῶν δηλοῦντι. Τοῦτων γὰρ προσόντων τῇ διδασκαλίᾳ, ἐντραπήσεται ὁ ἐξ ἐναντίας, ἢ ὁ διάβολος, ἢ ὁ αἰρετικὸς μηδεμίαν εὐρίσκων λαθὴν καθ' ἑμῶν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Περὶ δούλων, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ τῆς Χριστοῦ χάριτος ἀξίως δουλεύουσιν. »

« Δούλω; ἰδίῳ δεσπότητι ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν εὐαρίστως εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας. μὴ νοσηζομένους, ἀλλὰ πιστὴν πᾶσιν ἐνδεικνυμένους ἀγαθὴν. Ἴνα μὴ ἐδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ κοσμήσιν ἐν D τᾶσιν. »

Οὐ γρηὶ οὖν προφάσει εὐλαβείας ἀφείρει δούλους ἀπὸ δεσποτῶν. « Μὴ ἀντιλέγοντας. » Τὸ παιθήνιον καὶ ἄλοπον παραινεί. Τοῦτο γὰρ μάλιστα δούλους ἐπιμόνον. « Ἴνα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος. » Εἰσὶτως εἶπεν ἀλλαχοῦ, « Ὡς τῷ Θεῷ δουλεύοντες καὶ οὐκ ἀνθρώποις. » Κἂν γὰρ τῷ δεσπότη, φησί, ἀπεινῇ μετ' εὐνοίας, ἀλλ' ἡ πρόφασις ἀπὸ τοῦ εἴλου τοῦ Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχει. Εἰ γὰρ φοῖλοι ὦσι, φησί, τὸν Χριστιανισμὸν ἐνυβρίζουσι. « Τὸ γὰρ ἵκεται τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται, » φησί. Τὰ βί ἐρημίαι, ποιῶντες κοσμοῦσι τὸ κήρυγμα, πιστῶς δουλεύοντας.

1 Ephes. vi, 7. 2 Isa. lii, 52 ; Rom. ii, 24.

A fecerit, manifestat id quod sequitur. « Quo honestas reddant adolescentulas. » Non de solis filiabus hoc dicit, sed in universum adolescentiam subjicit senectuti. « Ut maritos suos diligant. » Hoc honorum omnium caput est quæ in familia sunt, unde et reliqua oriuntur. « Liberos ament. » Nam quæ radicem amat, etiam et ramos amabit. « Domus custodes » Domus dicit custodes quæ domum gubernant. Tales autem neque circa suum alimentum, neque circa egressus intempstivos occupantur. « Ne sermo Dei male audiat. » Nam si maritus esset infidelis, uxorem habens

Nam si maritus esset infidelis, uxorem habens calumniaretur quæ hujusmodi habcret mulieres.

B II, 6-8. *Adolescentes consimiliter adhortare, ut temperantes sint : per omnia temetipsum præbens formam bonorum operum, in doctrina integritatem, honestatem, incorruptionem, sermonem sanum, irreprehensibilem, ut is qui repugnat, rubore suffundatur, nihil habens quoddam nobis dicat mali.*

Vides quam congrue præceperit, mulieribus quidem mulieres et anus præficiens præceptores, viris autem ipsum Titum? « Ut temperantes sint. » Nihil enim adeo hostile est juventuti sicut amor corporum. « Te ipsum præbens formam. » Tua vita atque exemplum, sit omnibus communis doctrina. « In doctrina. » A communi intelligentia supple. Præbens. In doctrina igitur præbens integritatem, familiaritatem et quamdam humilitatem. « Honestatem. » Id est, non tanquam princeps aliquis neque veluti cum tributariis aut subjectis disserens, 293 sed blande ac leniter veluti cum filiis. « Sermone sanum : » videlicet dogmatum. Nam si hæc adsint doctrinæ, rubore suffundetur is qui repugnat, sive calumniatur aut hæreticus, nullam inveniens adversus nos calumniandi ansam.

CAPUT IV.

De servis, ut ipsi quoque decenter ad Christi gratiam servant.

II, 9-11. *Servos hortare, ut suis dominis placeant, in omnibus illis placeant, non responsatores, non suffurantes, sed fidem omnem ostendentes bonam : ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.*

Non oportet ergo prætextu pietatis tollere servos a dominis. « Non responsatores. » Admonet servandam obedientiam ac fidelitatem; id enim maxime servos decet. « Ut doctrinam Salvatoris » Merito dixit alibi : « Tanquam Deo servientes, et non hominibus¹. » Siquidem quanquam domino cum benevolentia ministres, inquit, occasio tamen initium habet a timore Dei. Si enim pravi sunt, Christianismum contumelia afficiunt. « Nomen enim Dei propter vos, ait. blasphemias afficitur². » Qui autem fecerint ea quæ dicta sunt prædicationem ornant, fideliter servientes.

II, 12-14. *Munda enim gratia Dei satulifera omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegata impietate et mundanis concupiscentiis, caste et iuste ac pie vivamus in presenti saeculo, expectantes beatam spem, et apparitionem gloriae magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi : qui dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, et purificaret sibi ipsi populum peculiarem sectatorum bonorum operum.*

Deinde etiam causam ponit cur servos esse tales oporteat. Illuxit, inquit, gratia Dei erudiens nos. Cum igitur Deum habeamus doctorem, **200** An non æquum est, ut faciamus quæ doctrinam ipsius deceant? Ut abnegata. » Apparitio autem Salvatoris nostri Dei, hoc est, adventus in carne, non solum prioribus peccatis nos liberavit, verum etiam securiores in posterum fecit. Dicens enim : Ut abnegata, significat magnam separationem et abstinentiam. « Impietate et mundanis concupiscentiis. » impietatem quidem dicit pravorum dogmatum : mundanas vero concupiscentias et quæ animæ et quæ corporis : utque uno verbo dicam, quæcunque non transeunt nobiscum in cælum. Quod autem, ait : Caste, non solum continentiam significat quæ est circa corpora, eorumque amorem, verum etiam erga omnem affectionem. « In presenti saeculo. » Nam hoc saeculum habet certamen, futurum vero retributiones. « Expectantes beatam spem. » Ecce et præmia. Vere enim nihil beatius est illa apparitione. « Gloriae. » Siquidem **201** secundus adventus cum gloria erit, cum fuerit primus cum abjectione. « Magni Dei. » Ubi nunc sunt impiorum dogmatum inventores, qui Christum asserunt non esse Deum, aut minorem esse Patre? Nam hoc loco aperte Deum etiam magnum profiteretur Apostolus esse Christum. Magnus vero, non distinguit adversus aliquem parvum deum : minime ! sed absolute ita magnus, ut eo major nemo possit intelligi. « Populum peculiarem : hoc est, ab aliis separatum, abunde dilectum, nihil cum reliquis populis commune habentem « Sectatorem bonorum operum. » Vides quod etiam necessitas eorum quæ a nobis sunt? Sectatorem, inquit, sive æmulatorem, id est, ut magna cum animi promptitudine veniamus ad virtutem. Quoniam enim olim remissa sint nobis peccata, sola factum est ipsius benignitate : quod autem perficiatur id quod virtutis est, et ipsius est et nostrum.

CAPUT V.

De obedientia principatus exhibenda veluti decet Christi mansuetudinem.

II, 15; III, 1, 2. *Hæc loquere et adhortare, ac argue cum omni præcipiendi studio. Nemo te despiciat. Admone illos, ut principatibus ac potestatibus subditi sint, 207 ut magistratibus pareant, ut ad omne opus bonum sint parati : ne de quoquam maledicant: ne sint pugnaces, sed humani, omnem exhibentes mansuetudinem erga omnes homines.*

« Ἐπιφανὴ γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτηρίας πᾶσιν ἄνθρωποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρωσθῆται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρῶσιν ἑαυτῶν λαὸν περιούσιον ζηλωτῶν καλῶν ἔργων. »

Εἶτα καὶ αἰτίας τοῦ χηρῆσαι τοὺς δοῦλους τοιούτους εἶναι πρὸς τοὺς δεσπότας τίθεισιν. Ἐπιφανὴ γὰρ, φησὶν, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ παιδεύουσα ἡμᾶς. Οἱ τοῦτον Θεὸς παιδεύει τὸ χηρῆσαι, καὶ οὕτω ἐφελεσμένον ἔπειτα τῆς αὐτοῦ πράττειν διδασχῆς ; « Ἴνα ἀρνησάμενοι. » Ἡ δὲ ἐπιφάνεια τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, τοῦτο ἐστίν, ἡ μετὰ σαρκὸς ἐπιδημία, οὐ μόνον τῶν πρότερον ἀπέλλαξεν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλεστέρας ἐποίησεν. Ἴνα γὰρ, φησὶν, ἀρνησάμενοι, τὴν πολλὴν ἀποχὴν σημαίνει. « Τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας. » Ἀσέβειαν μὲν φησὶ, τὴν τῶν πονηρῶν δογμάτων, κοσμικὰς δὲ ἐπιθυμίας, ὅσαι τε ψυχικαὶ, καὶ ὅσαι σαρκικαὶ, καὶ ὅσαι ἀπλῶς μὴ θεαθῆναι μὲν ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανόν. Τὸ δὲ, Σωφρόνως, οὐ τὴν πρὸς τὰ σώματα καὶ τὸν τούτων ἔρωτα ἀποχὴν δηλοῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πᾶν πάθος. « Ἐν τῷ νῦν αἰῶνι. » Οὗτος γὰρ ἔχει τὸν ἀγῶνα. ὁ δὲ μέλλων, τὰς ἀντιδόσεις : « Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν. » Ἰδοὺ καὶ τὰ ἐπαλλὰ. Οὐδὲν γὰρ ὄντως ἐκείνης μακκρωότερον τῆς ἐπιφάνειας. « Τῆς δόξης. » Ἡ γὰρ δευτέρα ἐπιφάνεια μετὰ δόξης ἔσται, τῆς πρώτης ἐν εὐτελείᾳ γενησείας. « Τοῦ μεγάλου Θεοῦ. » Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τῶν ἀνοπίων δογματῶν ἔρευται, ὅτι φασιν ὅτι ὁ Χριστὸς οὐ Θεός, ἢ ὅτι ἐλάττωσιν τοῦ Πατρὸς ; Ἰδὲ γὰρ φανερώσιν, καὶ Θεὸν μέθων τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖ. Τὸ δὲ μέγας, οὐ πρὸς τινα θεὸν μικρὸν ἀντιδιαίρεται, ἀπαρξ ! ἀλλὰ ἀπολύτως οὕτως μέγας, οὐ μετῶν τι οὐκ ἂν τις ἐπινοήσειεν. « Λαὸν περιούσιον. » Οἷον, ἐξηλαγμένον, ἐκ περιουσίας ἀγαπηόμενον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιποὺς. « Ζηλωτῶν καλῶν ἔργων. » Ὅραξ ὅτι καὶ τῶν παρ' ἡμῖν χρεῖα ; Ζηλωτῶν, φησὶ, τούτεστι, μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐπ' αὐτῶν ἰόντας τὴν ἀρετῆν. Τὸ μὲν γὰρ τῶν πάλαι ἀμαρτημάτων ἀπαλλάξαι, τῆς αὐτοῦ μόνως γίγνετο φιλανθρωπίας. Τὸ δὲ κατεργάσασθαι τὴν ἀρετῆν καὶ αὐτοῦ καὶ ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'.

« Περὶ ἀρχόντων ὑπακοῆς πρεπούσης τῇ ἐπεικειᾷ τοῦ Χριστοῦ. »

Ταῦτα λαλεῖ καὶ παρακαλεῖ, καὶ ἐλεγε μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. Μηδέεις σου περιφρονεῖται. Ἰτομμένους αὐτοὺς ἀρχαίς καὶ ἐξουσιαῖς ὑποτάσσεσθαι, πειθαρχεῖν, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοιμοὺς εἶναι, μηδὲνα βλασφημεῖν, ἀμαχοὺς εἶναι, ἐπεικεῖτε, πᾶσαν ἐπιδεικνυμένους πραότητά πρὸς πάντας ἀνθρώπους. »

« Μετὰ πάσης ἐπιταγῆς. » Τουτέστι, σφοδρότερος. Α. « Κακὴ γὰρ τὸ τούτων ἦθος σκληρότερον ἦν, διὰ τοῦτο ἀποτέμνως ἐλέγχεται αὐτοῖς φησι. « Μηδεὶς αὖ περιφρονεῖτω, » τουτέστι, καταφρονεῖτω. Ὁρῶς τὰς βούλεται καὶ μετὰ ἐξουσίας εἶναι τὸν ἐπίσκοπον; « Πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐτοίμους εἶναι. » υἱόν, ἠΰτε περισιμένους. « Μηδένα βλασφημεῖτω. » κἢ κατὰς πράττει. κἢ ἔτι τι ἀφάλληται. Τὸ γὰρ ἐπιμα ἡμῶν καθόλου καθαρὸν εἶναι λοιδορίας χρεῖ. « Σὺ γὰρ φησί, τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν; τί παραπτώματα τῶν κρίσιν τοῦ Θεοῦ; » Βλασφημίον γὰρ τὴν τρεῖς τὸν ἀδελφὸν λοιδορίαν λέγει. « Πράττειτε πρὸς πάντας » καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, καὶ φίλους καὶ ἐχθρούς, καὶ ἀδικούντας καὶ ἐπηρέζοντας.

« Ἐμὲν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, κλινομένοι, δουλείοντες ἐπιθυμίας καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγριοί, μισούντες ἀλλήλους. » Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλελευθροπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐπέχεεν ἐφ' ἡμᾶς κλουσίως, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα, κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰώνου. »

Μηδενὴ φησὶν, ὀνειδίσει. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς κακοὶ ἦμεν, μὴ ὅτι καὶ ἐσμέν. Ὅποτε οὖν καὶ σὺ ἦσθε τοιοῦτος, καὶ χάριτι Χριστοῦ ἐσώθης, καὶ οὐκ ἐξ οὐκαὶ κατωρθωμάτων, πῶς τοιμῶς ἄλλῃ ὄνειδισαι; Πότε δὲ ἦμεν τοιοῦτοι; Ὅταν, φησὶν, ἦμεν ἐν εὐλαίᾳ, ὅταν εἰδώλοισι προσκυνούμεν. Δῆλον γὰρ ὅπως διάφθουσι Ἕλληνας ἀσεβῶς. Μοιχεῖται γὰρ παρ' αἰτοῦ, πορνείαι, φόνοι, πανουργίαι, αἰσχραὶ, καὶ τῶν ὡς εἰς τιμὴν Θεῶν ἐπιτελοῦσιν. « Στυγριοί. » Ὅταν γὰρ τις εἰς ἔσθραν ἔλθῃ κακίαις, πάντα μισεῖ. « ἰκνώσεως αὐτῶν καὶ παρὰ πάντων μισεῖται. » Καὶ ἡ φιλελευθροπία ἐπεφάνη. » Διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ. « Οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ. » Οὐκ ἐπιδοθῆ, φησὶν, ἡμεῖς οὕτως ἀσεβῶς ἐξώμεν, ὡς προσέφασθα αὐτὸν ἐνανθρωπήσαι, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἐπέχευσε ἡμᾶς ὅπως ἐλεῆσαι ἠδουλήθη. « Ἦν ἐποίησαν ἡμεῖς. » Οὐκ ἐποίησαν γὰρ. « Οὐ ἐπέχεεν ἐφ' ἡμᾶς. » Πάνου πνεύματος; « Οὐ ἐπέχεεν ἐφ' ἡμᾶς, φησὶ, κλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Πολλῆς, φησὶ, δόξαμεθα χάριτος πνευματικῆς, ἵνα μὴ μόνον ἀκατωθώμεν τῶν πάλαι ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς, διὰ τοῦτο ἐπέχεεν. « Τῇ ἐκείνου χάριτι. » Τοῦ Χριστοῦ, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. « Κληρονόμοι γενώμεθα. » Κληρονόμοι, φησὶ, γενώμεθα τῆς αἰώνου ζωῆς, τῆς νῦν ἐν ἐλπίδι ὄντος ἡμᾶς. — Ἦ οὕτως. Κληρονόμοι γενώμεθα τῆς αἰώνου ζωῆς, καθὼς καὶ ἐλπίζομεν.

« Cum omni præcipiendi studio. » Hoc est, vehementia. Quoniam enim horum mores erant asperiores, dixit ut durius arguantur. « Nemo te despiciat, » hoc est, parvifaciat. Vides quod etiam velit episcopum alicujus esse potestatis et auctoritatis? « Ut ad omne opus bonum sint parati. » Id est, prompti et instructi. « Ne de quoquam male dicant, » etiam si male faciat, etiam si in aliquo labatur. Oportet enim os vestrum omnino purum esse a contumelia. « Nam tu, inquit, cur judicas fratrem? cur Dei judicium tibi vindicas? » Βλασφημίαν enim hoc loco vocat convicium adversus fratrem. « Mansuetudinem erga omnes: » et Judæos et Græcos, et amicos et inimicos, et nocentes et calumniantes.

III, 3-7. Nam eramus et nos quondam amentes, inobedientes, errantes, servientes desiderii ac voluptatibus variis, in malitia et invidia degentes, odiosi, invicem odio prosequentes. At postquam bonitas et erga homines amor apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus quæ essent, in justitia quæ feceramus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis ac renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos opulente per Jesum Christum Salvatorem nostrum: ut justificati gratia illius, hæredes efficeremur, juxta spem vitæ æternæ.

Adversus neminem, inquit, sis contumeliosus: nam et nos mali eramus, non quod etiam nunc simus. Quando igitur et tu talis eras, Deique gratia salvus factus es, non ex propriis bonis operibus, quomodo audeas alii convicium ingerere? Quando autem tales eramus? Quando in errore eramus, quando idola adorabamus, Manifestum est enim quod impie vivat Græci. Siquidem apud ipsos sunt adulteria, stupra, cædes, scædæ nocturnæ vigiliæ: et hæc veluti ad honorem deorum perpetrant. « Odiosi. » Ubi enim quis ad extremum vitiorum pervenerit, omnes odio habet: merito ergo etiam ab universis odio habetur. « Erga homines amor apparuit. » Per ipsius incarnationem. « Non ex operibus quæ essent in justitia. » Non quod adeo pie viveremus, ut satis exhortaremur eum quo incarnaretur: sed quod ipse, cum indigni essemus, voluerit nostri misereri. « Quæ faceremus nos. » Neque enim feceramus. « Quem effudit in nos. » Quemnam spiritum? « Quem in nos, inquit, effudit opulente per Jesum Christum. » Magna gratia nobis opus erat spiritali: non solum ut a præteritis justificarumur peccatis, sed etiam ut hæredes efficeremur vitæ: propterea effudit. « Gratia illius: » Christi videlicet aut Spiritus sancti. « Hæredes efficeremur. » Hæredes, inquit, efficeremur æternæ vitæ, quæ nunc in spe nobis est. — Aut hoc modo. Hæredes efficeremur æternæ vitæ, quemadmodum et speramus.

3 Rom. xiv, 4.

IV, 8, 9. *Fide dignissimus est sermo. Et de his volo ut confirmes: quo solliciti sint, ut bonis operibus præsent qui crediderunt Deo. Hæc enim sunt utilia et honesta hominibus. Stultas autem quæstiones et genealogias et contentiones ac pugnas legales omitte: sunt enim inutiles ac supervacaneæ.*

Quoniam de futuris locutus erat quæque multis incerta erant, subjungit: Πιστός ὁ λόγος, id est, dignus est sermo qui credatur, verax et qui omnino eveniet. « Et de his volo ut confirmes. » Et de illis quæ superius dicta sunt et de istis. Quibus? « Ut solliciti sint, ut bonis operibus præsent. » Nempe viduis, orphanis, labore confectis et egenis non solum pecunias erogent, sed et sollicitudinem. Nam hæc sunt bona. Ut bonis operibus præsent. « Stultas autem quæstiones et genealogias. » Genealogias aut de Græcis dicit, qui Deorum suorum genus recensēbant. Talis, inquit, talem genuit. Aut de Judæis, qui cum nihil boni operarentur, ad genera confugiebant, et ab his cristas erigebant. Abraham, inquit, Isaac et Jacob progenitores nostri sunt. Stultas vero, hoc est, nullam afferentes utilitatem. Quæ enim peccatori utilitas si Patrem habeat Abraham? imo potius damnum referet, si ex his profecti, reprobi facti sunt. Περιστατο, id est, fuge, caveto. Quomodo ergo alibi præcipit ut contradicentibus obturet ora, si omnino credere oportet et omittere? **¶¶¶** Et dicimus: Quod his qui ad aliorum docent perditionem, oportet ora obturare: cum autem adversum te contenderint non de dogmatis, cede et omitte. « Sunt enim inutiles. » Si quidem nullum habebunt bonum finem.

CAPUT VI.

Admonitiones de declinandis quæstionibus, quæ seditionem concitent.

III, 10-15. *Hæreticum hominem post unam et alteram admonitionem fuge, sciens quod adversus sit qui ejusmodi est, et peccet per se damnatus. Cum autem misero Arteman ad te aut Tychicum, da operam ut venias ad me Nicopolim: nam illic decrevi hibernare. Zenam legisperitum et Apollo studioso deducito, ne quid illis desit. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad necessarios usus, ut non sint in frugiferi. Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos diligunt in fide. Gratia cum omnibus vobis. Amen.*

Atqui dicit alibi: « Ne quando det illis Deus conscientiam ⁴; » quomodo ergo hoc loco fugere eos jubet? Ibi de iis loquitur de quibus est spes emendæ; hic autem, de illis qui incurabili morbo laborant. « Per se damnatus. » Neque enim hoc potest in excusatione proferre: Nemo mihi dixit: Nullus me adhortatus est. Quod ergo dixit αυτοκατάκριτος, aut idem est qued inexcusable, aut, Ipse

πιστός ὁ λόγος, καὶ περὶ τούτων βούλομαι σε διαδοεβαίουσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προϊστασθαι οἱ πεπιστευκότες τῷ θεῷ. Ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις. Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας νομικὰς περιστασο. Εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι.

Ἐπειδὴ περὶ μελλόντων ἐλάλησε, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδῶλων, ἐπάγει, Πιστός ὁ λόγος, τοιτέστιν, ἀληθὴς καὶ πάντως ἐκδησόμενος. « Καὶ περὶ τούτων βούλομαι σε. » Καὶ περὶ τῶν ἄνω εἰρημένων, καὶ τούτων, Ποίων; « Ἰνα φροντίζωσι, φησὶ, καλῶν ἔργων προϊστασθαι. » Τοιτέστι, χηρῶν, ὀρφανῶν, καταπονομένων, ἐπιδοσόμενων. μὴ χρήμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ σπουδῇ. Ταῦτά ἐστι τὰ καλὰ. Τὸ, ἔργων καλῶν προεστάναι. « Μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας. » Τὸ, γενεαλογίας, ἢ περὶ Ἑλλήνων φησὶν, οἱ τοὺς θεοὺς αὐτῶν γενεαλογοῦσιν. Ὁ δεῖνα, φησὶν, ἐγέννησε τόδε. Ἡ περὶ Ἰουδαίων τῶν μηδὲν μὲν κατορθούντων, ἐπὶ τὰ γένη δὲ καταφρονούντων, καὶ ἐξ αὐτῶν μέγα φρονούντων. Ὁ Ἀβραάμ, φησὶ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακώβ, προγονοὶ ἡμῶν. Μωρὰς δὲ, τὰς οἷον ἀνωφελεῖς. Τί γὰρ ὄφελος τῶν ἀμαρτάνοντι ἔχειν πατέρα τὸν Ἀβραάμ; Βλάβη μὲν τοι, ὅτι ἐκ τούτων ὀρμώμενοι, ἀδόκιμοι γενόμενοι. Περιστασο, οἷον, παραιτοῦ. Πῶς οὖν αὐτῶν ἀλλαχοῦ κελεύεις τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομῆσαι, εἰ ὄλωσ ὑποστῆλαι αὐτῶν χρῆ καὶ παραιτεῖσθαι; καὶ φημεν· Τοὺς ἐπὶ λύμῃ τινῶν διδάσκοντας, ἐπιστομῆσαι χρῆ, ὅταν δὲ πρὸς σὲ μάχονται οὐ περὶ δογμάτων, περιστασθαι καὶ παραιτεῖσθαι. « Εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς. » Οὐδὲν γὰρ, φησὶν, ἔξουσι πέρασ χρηστῶν.

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

« Παραινεσεις περὶ τοῦ ἐκκληνεῖν τοὺς αἰρετικῶς ζητητάς. »

« Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξείσραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει ὡν αυτοκατάκριτος. Ὅταν πέμψω Ἀρτεμῆν πρὸς σὲ ἢ Τυχικόν, σπούδασον ἔλθειν πρὸς με εἰς Νικόπολιν. Ἐκεῖ γὰρ κέκρινα παρχειμάσαι. Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλῶ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ. Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προϊστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. Ἀσπάζονται σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες. Ἀσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει. Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν Ἀμήν. »

Καὶ τοι ἀλλαχοῦ φησὶ, « Μὴ ποτε δῶ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετόνοιν. » Πῶς οὖν ὧδε παραιτεῖσθαι κελεύει; Ἐκεῖ περὶ τῶν ἐλπίδα ἐχόντων διορθώσεως λέγει· ὧδε δὲ, περὶ τῶν ἀνίκατα νοσούντων. « Ἰν αυτοκατάκριτος. » Οὔτε γὰρ ἔχει πρὸς ἀπολογίαν προβάλλεσθαι, ὅτι, Οὐδεὶς μοι εἶπεν· Οὐδεὶς μοι παρήνεσε. Τὸ αυτοκατάκριτος, ἢ Ἀνακαλόγητός ἐστιν, ἢ, αὐτὸς ὑπ' ἑαυτοῦ καὶ τῆς οικείας συνειδή-

⁴ Tim. II, 25.

αιως κατακρινόμενος. « Σπούδασον ἔλθειν πρὸς με. » A a sua conscientia condemnatus. « Da operam ut venias ad me. » Quam ob causam cum ipsum Cretæ præfecisset, rursum eum ad se vocat? Ut pleni⁹ eum informaret et quæ facienda essent consuleret. Nicopolis autem Thraciæ civitas est. — « Nicopolim. » Thraciæ pars est Nicopolis, propinqua Macedoniæ. Manifestum ergo est quod eo tempore scripserit Epistolam quo in Macedonia et Achaia versabatur. « Zenam legisperitum et Apollo. » Legum Judaicarum 300 peritum. Nondum autem commissæ his erant Ecclesiæ. Porro hic Apollus magnus vir erat, et sapiens ac potens in Scripturis.. « Ne quid illo desit. » Abunde illis provide: de alimentis fortassis loquitur et indumentis. « Discant autem et nostri. » Aut de doctrina loquitur aut de traditione: perinde ac si diceret: ipsi humanitatem respiciant erga eos qui egeni sunt, ipsosque foveant, sive doctrina egeant sive rebus necessariis. « Ut non sint infrugiferi. » Siquidem cupit illis magis prodesse qui dant, quam qui accipiunt. « Saluta eos qui nos diligunt. » Aut eos dicit qui ipsum diligebant, aut universaliter fideles. In fide vero, id est, per fidem.

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς πρὸς Τίτον Ἐπιστολῆς. »

Ἐγγραφή ἀπὸ Νικοπόλεως τῆς Μακεδονίας πρὸς Τίτον, τῆς Κρητῶν Ἐκκλησίας πρῶτον ἐπίσκοπον χειροτονηθέντα.

Finis, divino favente auxilio, Epistolæ ad Titum.

Scripta est ab urbe Nicopoli Macedoniæ ad Titum, primæ Ecclesiæ Cretensium ordinatum episcopum.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

EPISTOLÆ AD PHILEMONEM.

Τετὴν ἐπιστέλλει ἀπὸ Ῥώμης. Ἡ δὲ πρόφασις C τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη. Ὀνήσιμος ὁ οἰκέτης Φιλήμονος ἔφυγε, καὶ ἀπελθὼν πρὸς τὸν Ἀπόστολον, καταγένηται παρ' αὐτοῦ, καὶ γέγονεν αὐτῷ χρῆσιμος εἰς ἔκδοσιν. Περὶ τούτου τοίνυν γράφει Φιλήμονι. παρατιθέμενος αὐτῷ τὸν Ὀνήσιμον, ἵνα πρόσεχη αὐτῷ γνησίως, καὶ μηκέτι ἔχη αὐτὸν ὡς δούλον, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν. Προστρέψατο δὲ αὐτὸν καὶ ξενίαν αὐτῷ ἐταμίωσι, ἵνα ἐὰν ἔλθῃ, εὖρῃ καὶ μείνῃ. Καὶ οὕτως τίμασι τὴν Ἐπιστολήν. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἵστος ὁ Ὀνήσιμος καὶ μαρτυρίου ἠξιώθη ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, Τερτίλλου τὸ τηλικαῦτα τὴν ἑπαρχον ἐξουσίαν δέειποντος, τῆ τῶν σκελῶν πλάσει τὴν ψῆφον ὑπομείνας τοῦ μαρτυρίου.

301 Hanc ab urbe Roma Scribit. Occasio vero epistolæ fuit hæc. Onesimus servus Philemonis fugerat, et ad Apostolum profectus, ab ipso instructus erat, fuitque ei utilis ad ministerium. De hoc ergo scribit Philemoni, commendans ipsi Onesimum, ut ingenue animum ad eum advertat: nec deinceps habeat eum ut servum, sed ut fratrem. Admonet quoque ipsum ut sibi præparet hospitium: ut si venerit inveniat ubi diversetur: et ita concludit Epistolam. Sciendum autem quod hic Onesimus in urbe Roma passus sit Martyrium, Tertullo eo tempore præfecturam tenente, crurum fractione sententiam sustinens martyrii.

302 THEODORETI.

Philemon præclarus quidam vir erat : Phrygius quidem genere, moribus autem fidelis, ei in necessitatibus sanctorum participans. Hujus servus Onesimus aufugit expilato domino. Qui cum Romæ ad Paulum venisset, ab ipso instructus est et baptizatus : cumque Paulus esset in vinculis, egregie se gessit. Nunc ad Philomonem remitti data ad ipsum commendatitia hac Epistola. Aiunt autem quidam non debere hanc cæteris connumerari Epistolis, quod de re parvi momenti scripta est. Sed vide quantæ ex hac colligantur utilitates. Primum instruit ut in parvis etiam rebus studiosi simus. Secundo, quod si servus adeo improbus conversus est, non oportet quemquam liberum desperare. Tertio, quod non oporteat pietatis prætextu servos in vitis dominis abstrahere. Quarto, quod non oporteat nos pudefacere servos virtute præditos, quando Paulus Onesimum vocat filium. Qua igitur causa Epistolam quæ tantum afferbat utilitatis non expediebat cæteris annumerari ?

303 AD PHILEMONEM EPISTOLÆ CAPITA.

1. *Laus Philemonis et gratiarum actio pro ipso.*

2. *Commendatio Onesimi fugitivi servi, et admonitio pro ipso qui salvus erat per fidem*

A

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Ὁ Φιλήμων θαυμάσιος τις ἦν ἀνὴρ, Φρύξ μὲν τὸ γένος, πιστὸς δὲ τὸν τρόπον, καὶ ταῖς χραταῖς τῶν ἁγίων κοινωνῶν. Τούτου δούλος Ὀνησίμος ἀπέδρα, κεκλοφάς αὐτόν. Ὅς παραγεγόμενος ἐν Ῥώμῃ πρὸς τὸν Παῦλον, κατηχήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ βαπτισθεὶς, ἐν δεσμοῖς ὄντος τοῦ Παύλου, θαυμάσιος γέγονε. Τοῦτον ἀποπέμπει πρὸς τὸν Φιλήμονα παραθετικὴν αὐτῷ ταύτην ποιήσας τὴν Ἐπιστολήν. Φασὶ δὲ τινες, μὴ χρῆναι συναριθμεῖσθαι ταῖς λοιπαῖς Ἐπιστολαῖς, ὑπὲρ εὐτελοῦς θραφεύου πράγματος. Ἄλλ' ὅρα πόσα ἐκ ταύτης τὰ χρήσιμα. Πρῶτον, παιδεύει καὶ ὑπὲρ εὐτελῶν εἶναι σπουδαίους. Δεύτερον, ὅτι εἰ δούλος οὕτως ἱταμὸς ἐπέστρεψεν, οὐ δεῖ τῶν ἐλευθέρων ἀπογινώσκειν. Τρίτον, ὅτι οὐ προσήκοι προφάσει εὐλαθείας, δούλους ἀποσπᾶν ἀπόντων τῶν δεσποτῶν. Τέταρτον, ὅτι οὐ χρεὶ ἡμᾶς τοὺς δούλους ἐπαισχύνεσθαι ἐναρέτους ὄντας, ὅποτε Παῦλος τέκνον καλεῖ τὸν Ὀνησίμον. Πῶς οὖν τὴν τοσούτην ὠφέλειαν ἔχουσιν Ἐπιστολήν οὐκ εἶδει καταριθμεῖσθαι ταῖς λοιπαῖς;

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

« α'. Ἐπαινος Φιλόμονος καὶ εὐχαριστία ὑπὲρ αὐτοῦ. »

« β'. Σύστασις Ὀνησίμου φυγάδος οἰκέτου, καὶ παράκλησις ὑπὲρ αὐτοῦ σωθέντος διὰ πίστεως. »

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

PAULI APOSTOLI

AD PHILEMONEM EPISTOLA.

Vers 1-3. *Paulus vincetus Jesu et Timotheus frater Philemoni dilecto et collegæ nostro, et Apphia dilecta et Archippo commilitoni nostro, et quæ domi tuæ est congregationi : gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.*

Statim ab exordio dominum instruit, ne pudefaciat servum. Omnia enim, etiam vincula, propter Christum honesta sunt. Et quia æquum est gratificari ei qui propter Christum vincitus est. « Et Timotheus frater. » Socium deprecationis assumit Timotheum. « Philemoni dilecto. » Si dilectus est, gratificabitur : si collega, dabit servam ad ministerium prædicationis. Siquidem datus Onesimus explebit opus Domini Philemonis, « Et Apphia. » Fortassis Apphia uxor erat, et Archippus amicus. Considera vero animi modestiam. Nam hos etiam

« Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός, Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συναργῷ ἡμῶν; καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου Ἐκκλησίᾳ. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Εὐθὺς ἐκ προοιμίου παιδεύει τὸν δεσπότην, μὴ ἐπαισχύνεσθαι τὸν δούλον. Πάντα γὰρ καὶ δεσμὰ διὰ τὸν Χριστὸν καλὰ. Καὶ ὅτι δίκαιον τῷ διὰ Χριστὸν δεσμῷ δοθῆναι τὴν χάριν. « Καὶ Τιμόθεως ὁ ἀδελφός. » Συμπαραλαμβάνει τῆς ἑκείνου κοινωνῶν τὸν Τιμόθεον. « Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ. » Εἰ ἀγαπητός, καὶ δώσει τὴν χάριν. Εἰ συναργός, δώσει τὸν δούλον πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ κηρύγματος. Ἔργον καὶ τοῦ δεσπότητος Φιλήμονος ἀνακληρώσει δοθεὶς ὁ Ὀνησίμος. « Καὶ Ἀπφίᾳ. » Ἰσως ἢ Ἀπφία γαμετὴ ἦν, καὶ ὁ Ἀρχίππος. Ὅρα δὲ ταπεινοφροσύνην, ὅτι καὶ

ἡμετέρας παρακαλεῖ τολλαθεῖσθαι τῆς ἰκεσίας. » Τῷ Α
 στρατιώτῃ, ἡμῶν. » Εἰ στρατιώτης, καὶ ἐν τούτῳ
 γνωρίζεται. Οὗτος ἦν περὶ οὗ γράφει Κολοσσαεῦσιν ·
 « Εἶπατε Ἀρχίππῳ, Βλέπε τὴν διακονίαν ἣν παρέ-
 ἴσθες, » — « Καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου Ἐκκλησίᾳ. » Πά-
 ντη τῶν οἰκίαν παρακαλεῖ, καὶ δούλους. « Χάρις
 μιν. » Πῶς δὲ ἔσται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν;
 Ἐάν καὶ ὑμεῖς τοῖς ὀφειλέταις χαρίσθητε. Πῶς δὲ
 ἡ ἐρῆνη; Ἐάν καταλλαγῆτε τῷ δούλῳ.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

• Ἐπαινος Φιλήμονος καὶ εὐχαριστία ὑπὲρ
 αὐτοῦ. »

• Εὐχαριστοῦ τῷ Θεῷ μου, πάντοτε μνεῖαν σου
 ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἀκούων σου
 τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν ἣν ἔχεις πρὸς τὸν
 ἄριστον Ἰησοῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, ὅπως
 ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργῆς γένηται ἐν
 ἡμῖν ὡς ἀγαθῷ τοῦ ἐν ἡμῖν εἰς Χρι-
 στὸν Ἰησοῦν. Χάριν γὰρ ἔχομεν πολλήν καὶ πα-
 ρακαλῆσιν ἐκ τῆς ἀγάπης σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα
 τῶν ἁγίων ἀναπέπταται διὰ σοῦ, ἀδελφέ. Διὸ
 πολλὴν ἐν Χριστῷ παρρησίαν ἔχω ἐπιτάσσειν σοὶ νῦν
 εἰπὼν διὰ τὴν ἀγάπην, μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος
 ὡς ὁ Παῦλος πρεσβύτερος, νυνὶ δὲ καὶ δεσμίος Ἰησοῦ
 Χριστοῦ. »

Εἰ ποτὲ σου, φησὶ, μνεῖαν ποιήσομαι, αἶψά με ποιού-
 μεν, εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὑπὲρ σου. Διὰ τί; Ἀκούων
 σου, φησὶ, τὴν ἀγάπην. Ὅπως αὐτὸν μὴ ἐκ προοί-
 μιον τὴν χάριν αἰτοῦντα; • Ἀκούων σου τὴν ἀγά-
 πην. » Εἰ δὲ μὴ μεγίστη ἦν, οὐκ ἂν ἀπὸ Φρυγίας
 εἰς Ρώμην ἰκοῦτο. • Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πί-
 στεως. » Συνάπτει αὐτὸν πρὸς ἑαυτὸν, ὡς εἶ ἔλεγεν ·
 Π κοινή πίστις, καὶ ἡ κοινοποιός. Τίνος δὲ ἔνεκεν
 εὐχαριστεῖς τῷ Θεῷ; Ὅπως, φησὶν, ἡ κοινωνία τῆς
 πίστεως τοῦ ἐνεργῆς γένηται. Πῶς δὲ ἔσται ἐνεργ-
 ῆς; Ἐν τῷ ἅπαν εἶδος ἀρετῆς αὐτὸν ἐπελθεῖν. Ἐρ-
 μήνευσεν δὲ ἑαυτὸν ὁ μακάριος Παῦλος. Πῶς δὲ ἔσται
 ἡ ἐρῆνη; Διὰ τοῦ ἐπιγνώμαί σε, φησὶ, καὶ πράτ-
 τει πᾶν ἀγαθόν. « Τοῦ ἐν ἡμῖν. » Τοῦ ὄντος καὶ
 ἐν ἡμῖν, φησὶν. « Εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. » Ὅ γὰρ
 πᾶν τι καλῶς, Χριστῷ ποιεῖ, μάλιστα δὲ ἁγίοις
 πᾶσιν. • Χαρὰν γὰρ ἔχομεν πολλήν. » Οὐ μόνον,
 φησὶν, ἡδόμεθα, ἀλλὰ τοσαύτη ἡ ἡδονή, ὡς καὶ
 περιλάττειν ἡμῖν, ἐν τοῖς δεσμοῖς ἐμποιοῖν. • Ὅτι
 τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων. » Ὅρα, θέλων εἰπεῖν · Εἰ
 ἄλλως παρέχεις χάριτας, πολλῶν μᾶλλον ἐμοὶ παρα-
 κάλει, ὅπως μὲν οὗ λέγει, ἄλλως δὲ εὐφραστερώς.
 οὐκ γὰρ τὴν μνήμην τῶν πρὸς ἄλλους εὐεργεσιῶν,
 ταπεινῶς μᾶλλον ποιούσαν τοὺς παρακαλουμένους.
 « Ἀναπαύεται διὰ σοῦ. » Ἀναπαύονται γὰρ, φησὶν,
 ἐκ τῆς σῆς ἀγάπης. « Διὸ πολλήν. » Ἐπειδὴ τοιοῦτος
 ἐκ τῆς αὐτοῦ ἁγίου ὥστε καὶ ἀναπαύειν αὐτοὺς,
 ἐπέτασεν ἔγω ἐπιτάσσειν σοὶ. Ἐχων παρρησίαν
 ἐκ τῆς Χριστοῦ, ἐπιτάσσειν σοὶ πρᾶγμα πρέπον.
 Ἰσοῦ γὰρ τὸ ἀνήκον. Ἐπιτάσσειν δὲ εἶπον, οὐκ
 ἐκ τῆς ἐργῶς σου, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀγάπην ἣν ἀγαπῶ
 σε καὶ ἀγαπᾶμαι ὑπὸ σοῦ. Ἐπιτάσσειν μὲν δοκῶ,

exhortatur, ut simul opitulentur in precatione.
 « Commilitoni nostro. » Si commilito, etiam in hoc
 decertabit. Hic erat de quo ad Colossenses scribit:
 305. Dicit Archippo: Vide ministerium quod ac-
 cepisti¹. — « Et quæ domi tuæ est congregationi. »
 Totam domum exhortatur, etiam servos. « Gratia
 vobis. » Quomodo autem erit gratia Dei in vobis?
 Si vos etiam debitoribus condonetis. Quomodo
 autem erit pax? Si servo conciliemini.

CAPUT PRIMUM.

Laus Philemonis et gratiarum actio pro ipso.

Vers. 4-9. *Gratias ago Deo meo, semper mentio-
 nem tui faciens in precibus meis, cum audiam
 tuam charitatem ac fidem quam habes erga Domi-
 num Jesum et erga omnes sanctos, ut communicatio
 fidei tuæ efficax fiat in agnitionem omnis boni quod
 est in nobis erga Christum Jesum. Gaudium enim
 habemus multum et consolationem in dilectione
 tuæ, quod viscera sanctorum refocillata sint per
 te, frater. Quapropter cum multam fiduciam ha-
 beam injungendi tibi, id quod decens est, propter
 charitatem, potius rogo, cum talis sim, nempe
 Paulus senex, nunc autem etiam vincetus Jesu
 Christi.*

Si quando, inquit, tui mentionem faciam, semper
 autem facio, gratias ago Deo pro te. Quare? Cum
 audiam, ait, tuam charitatem. Vides quod non stam
 ab exordio petat gratiam? « Cum audiam tuam
 charitatem: quæ nisi maxima esset, nequaquam a
 Phrygia Romam usque audiretur. « Ut communica-
 tio fidei. » Conjungit eum sibi, perinde ac si dice-
 ret: Communis fides et quæ unum ac commune
 facit. Quare autem Deo gratias agis? ut communi-
 catio, inquit, fidei tuæ efficax fiat. Quomodo autem
 erit efficax? si ad omne virtutis opus procedat.
 Interpretatur autem se ipsum beatus Paulus. Quo-
 modo autem erit efficax? Per hoc quod tu cogno-
 scas et perficias omne bonum. « Quod est in no-
 bis. » Quod nunc quoque est in nobis, ait. « Erga
 Christum Jesum. » Nam qui alicui 306 bene fa-
 cit, Christo facit, maxime autem qui sanctis facit.
 « Gaudium enim habemus multum. » Non solum,
 inquit, lætamur, sed tanta nobis accedit voluptas,
 ut etiam consolationem nobis addat in vinculis.
 « Quod viscera sanctorum. » Considera quod cum
 velit dicere: Si aliis gratiam præstas, multo magis
 mihi præstes, non ita quidem dicit, sed alio com-
 modiori modo. Scit enim quod memoria beneficio-
 rum erga alios exhibitorem, magis obsequentes
 reddit eos quos precamur. « Refocillata sint per
 te. » Refocillantur enim, inquit, ob tuam dilectio-
 nem. « Ideo cum multam. » Quoniam talis es erga
 sanetos ut etiam refocillas eos, fiduciam habeo
 injungendi tibi: cum fiduciam habeam propter
 Christum injungendi tibi rem quæ expediat: nam
 hoc significat ἐπιτάσσειν. Injungere autem dixi, non

¹ Colos. iv, 17. ² Matth. xxv, 40.

quod dominer tibi, sed propter charitatem qua et a te diligo et a te diligor, injungere quidem videor, verum non injungo. Nam et si videor injungere propter charitatem, non tamen injungo, sed potius rogo : adeo, inquit, rem inagnifico. « Cum talis sim, nempe Paulus senex. » Rogo cum talis sim, qualis deberet quispiam esse ad persuadendum. « Paulus. » Sufficere autem deberet hoc solum ad persuadendum. « Senex victus pro Christo. » Vides quot sint ad persuadendum occasiones?

CAPUT II.

Commendatio Onesimi fugitivi servi, et admonitio pro ipso qui salvus factus erat per fidem.

Vers. 10-14. *Rogo autem pro filio meo quem genui in vinculis meis Onesimo, quondam tibi inutili, nunc vero tibi et mihi perutili, quem remisisti. Tu aulem eum, hoc est, mea viscera suscipe : quem ego cupiebam apud me retinere, ut pro te ministraret mihi in vinculis Evangelii : sed absque tua sententia nihil volui facere, ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed spontaneum.*

307 Placat et mitigat Philemonem, collaudans servum Onesimum, vocando filium, quia et ipsum, inquit, baptizavi. Nam hoc significat : Genui cum essem in vinculis. His igitur sedata ipsius ira, ita nomen exprimens, Onesimo, inquit. « Quondam tibi inutili. » Scit enim illum qui confitetur peccatum, iram domini exstinguere. Ideo subdit : « Nunc vero tibi et mihi perutili. » Si Paulo perutilis erat qui tanta diligentia expetebat, manifestum est quod etiam Philemoni. « Quem remisisti : » ut ipsum Domino redderet, magis autem ut iram exstingeret. « Hoc est mea viscera. » Quid autem dico ut ipsum suscipias ? hunc suscipiens mea viscera suscipiens. Adeo, inquit, eum diligo, ut mea appellem viscera. Quod autem ait, Suscipe, hoc est, cum amore accipe. « Ut pro te ministraret mihi. » Viden' quod paulatim ipsum ad Domini locum produxerit ? ait enim : Ut pro te ministraret. Hic autem ostendit quod Domini potius cupiat utilitatem. Nam si tu, inquit, debes ministrare, hic autem pro te hoc facit, utique in tuam est utilitatem quod agitur. « In vinculis Evangelii. » In vinculis quæ pro Evangelio perfero. « Sed absque tua sententia. » Hoc maxime ipsum emolliebat, quod rem adeo sibi necessariam absque ejus sententia non fecerit. « Ne velut ex necessitate. » Non dixit simpliciter : Ex necessitate, sed, Velut ex necessitate. Perinde ac si diceret : Noveram quod si etiam præter tuam sententiam ipsum retinerem, nequaquam te contristarem : attamen ne videretur quasi ex necessitate fieri, nolui facere.

Vers. 15-20. *Nam propterea forsitan recessit ad horam, ut æternum reciperes, non jam uls servum, sed supra servum, nempe fratrem dilectum, maxime mihi, quanto autem magis tibi et in carne et in Domino? Si igitur me habes consortem, suscipe illum*

οὐκ ἀπιτάσσω δέ. Εἰ καὶ φαίνομαι ἐπιτάσσειν σοι δι' ἀγάπην, οὐκ ἐπιτάσσω, παρακαλῶ δὲ μᾶλλον. Οὕτω, φησί, περὶ πολλοῦ τὸ πρᾶγμα ποιούμαι. Τοιοῦτος ὢν, ὡς Παῦλος πρεσβύτης. Παρακαλῶ δὲ, τοιοῦτος τις ὑπάρχων, οἶόν τις ὠφείλειν εἶναι, φησί, πρὸς τὸ πείσαι. Παῦλος. » Ἦρκει δὲ αὐτὸ τοῦτο μόνον πρὸς τὸ πείσαι, « Πρεσβύτης δέσμιος ὑπὲρ Χριστοῦ. » Ὅρῳ πρὸς τὸ πείσαι ἀφορμαί ;

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Σύστασις Ὀνησίμου φυγάδος οἰκέτου, καὶ παράκλησις ὑπὲρ αὐτοῦ σωθέντος διὰ πίστεως. »

« Παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃ ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου Ὀνήσιμον, τὸν ποτὲ σοὶ ἄχρηστον, νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὐχρηστον, ὃν ἀνέπεμψα. Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, προσλαβοῦ, ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῆ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Εὐαγγελίου. Χωρὶς δὲ σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ κατὰ ἐκούσιον. »

Προκαταλείπει τὸν Φιλήμονα, ἐγκωμιάζων τὸν οἰκέτην τέκνον καλῶν, ὅτι καὶ αὐτὸν, φησὶν, ἐδέξαστα. Τοῦτο γὰρ τὸ, Ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς ὑπάρχων. Διὰ τούτων οὖν προκαταστειλας τὸν θυμὸν αὐτοῦ, οὕτως ἐξονομάζει τὸ ὄνομα Ὀνήσιμον, φησὶν. « Τὸν ποτὲ σοὶ ἄχρηστον. » Οἶδε γὰρ ὁμολογούμενον τὸ ἀμάρτημα, σβεννύειν τὸν θυμὸν τοῦ δεσπότου. « Νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὐχρηστος. » Εἰ Παῦλος εὐχρηστος τοσαύτην ἀκρίβειαν ἀπαιτοῦντι, δηλονότι καὶ τῷ Φιλήμονι. « Ὁν ἀνέπεμψα. » Τῷ παραδόντι αὐτὸν τῷ Δεσπότη, μᾶλλον τὸν θυμὸν ἐσβεσεν. Τουτέστι, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα. » Τί λέγω αὐτὸν προσλαβοῦ ; Τοῦτον προσλαβανόμενος, τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλήψη. Οὕτως αὐτὸν ἀγαπῶ, φησὶν, ὡς καὶ σπλάγχνα καλεῖν. Τὸ δὲ, προσλαβοῦ, οἶον μετὰ ἀγάπης δέξαι. » Ἴνα ὑπὲρ σοῦ διακονῆ μοι. » Ὅρῳ ὅτι κατὰ μικρὸν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν ἤγαγε τοῦ δεσπότου ; Ἴνα γὰρ, φησὶ, ὑπὲρ σοῦ μοι διακονῆ. Ἐνταῦθα δὲ δείκνυσιν ὅτι τῷ Δεσπότη συμφέρον βούλεται μᾶλλον. Εἰ γὰρ σὺ, φησὶ, χρεώστες διακονεῖν, οὕτως δὲ ἀντὶ σοῦ τοῦτο ποιεῖ, τὸν ὄφελος τὸ γινόμενον. « Ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐν τοῖς ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου δεσμοῖς. » Χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης. » Τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἐχάουον, ὅτι πρᾶγμα οὕτως ἀναγκαῖον αὐτῷ, παρὰ γνώμην αὐνοῦ οὐκ ἐποίησεν. « Ἴνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην. » Οὐκ εἶπε, Κατὰ ἀνάγκην, ἀλλ', ὡς κατὰ ἀνάγκην ὡς εἰ εἶπεν. Ἦδειν ὅτι καὶ παρὰ γνώμην σου κατὰ χῶρον οὐτὸν, οὐκ ἐλύπουσεν σε. Ἄλλ' ἵνα μὴ ὀδῆρ ὡς κατὰ ἀνάγκην γίνεσθαι, οὐκ ἠβουλόμην, φησὶν.

« Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὦραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχης, οὐκ ἔτι ὡς δούλον, ἀλλ' ὑπὲρ δούλον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιστα ἐμοὶ Πόσῳ δὲ μᾶλλον σοὶ καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ. Εἰ οὖν με ἔχεις κοινωνόν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς

μέ. Εἰ δέ τι ἠδίκησέ σε ἢ ὀφείλει, τοῦνο ἔμοι
 ὠόγει. Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρὶ, ἐγὼ
 ποίησα, ἵνα μὴ λέγω σοὶ ὅτι καὶ σεαυτὸν μοι
 προσοφείλεις. Ναὶ ἀδελφε. Ἐθῶ σου ὀνάμην
 οὐ Κυρίῳ, ἀνάπτυσόν μου τὰ σπλάγχχνα ἐν Κυ-
 ρίῳ. »

Ἐπειδὴ δ' Ὀνήσιμος ἀπὸ κακούργου γνώμης
 ἔσπε, μεταστρέφει αὐτὴν αὐτὸς ἐπὶ τὸ ἀμφίβολον,
 ὡς εἶπεν. Τάχα γὰρ κατ' οἰκονομίαν ἔφυγεν. « Διὰ
 τοῦτο ἔχωρῆσθη. » Εὐφήμῳ ὀνόματι, τὴν φυγὴν
 χωριστῶν εἶπεν, ἵνα μὴ τῇ μνήμῃ τῆς φυγῆς παρε-
 κλητὸν δεσπότην. Εἶτα καὶ τὸν χρόνον συστήλλει,
 υπακούων τὴν ὀργὴν, ἢ πρὸς ὥραν ἔτους λέγει.
 « Ἴνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχης, » Ἀπέχης, ἤγουν,
 ἀπέχεσθαι. « Ἀλλ' ὑπὲρ δούλον. » Ὁρᾷς ὅτι πρὸς
 τὴν ὥρην ὤρεται ἡ φυγὴ; Ἀντὶ γὰρ ὥρας φυγῆς,
 ἔχει αὐτὸν αἰώνιον. (Ἦρα γὰρ μία ἡ φυγὴ ὡς πρὸς
 τὸν αἰῶνα.) Καὶ ἀντὶ δούλου ἀχρήστου, χρηστὸν
 αἰῶνα ἀπειλήσας. « Πόσω δὲ μᾶλλον σοι. » Εἰ ἔμοι,
 τὴν ὥρην μᾶλλον σοι, καὶ ἐν ταῖς κοσμικαῖς ὑπηρεσίαις.
 ἴσως γὰρ τὸ, Ἐν σαρκί. Καὶ ἐν ταῖς πνευματικαῖς.
 ἴσως γὰρ τὸ, Ἐν Κυρίῳ. « Εἰ οὖν με ἔχεις κοινω-
 νίαν. » Τουτέστιν, εἰ τὰ αὐτὰ μοι φρονεῖς καὶ βούλει.
 « Προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ. » Βασιλ, τοῦ μεγέθους
 τῆς ἡμετέρας. « δέ τι ἠδίκησέ σε. » Οὐκ εἶπεν,
 ὠόγει, ἀλλ' ὑποτίμηται τὸ ῥῆμα. ἠδίκησε,
 ἀπὸ τῆς ὀφείλει. Τοῦτο ἔμοι ἐλλόγει. « Εἰκὸς γὰρ
 ἐν πύλαις καταναλώσαι τὰ κλάπεντα, καὶ φησὶ
 τοῦτο ἔμοι ἐλλόγει, τουτέστιν, ἔμοι αὐτὰ λογισαί
 εἰς τὴν ὀφείλην. « Ἐγὼ Παῦλος
 ἔγραψα. » Μετὰ χάριτος πνευματικῆς ἔγραψεν, ὡς
 εἶπεν. Πρὸς δὲ ἀσφάλειαν ὅτι ἀποδώσω τὸ χρέος,
 ἔγραψα πεποίηκα τὰ γράμματα. « Ἴνα μὴ λέγω
 σοὶ ὅτι καὶ σεαυτὸν μοι προσοφείλεις. » Ἴνα μὴ ὀδέξῃ
 εἶτα ἠδίκησεν ὅτι οὐκ ἐθάρρησεν ὑπὲρ κλοπῆς
 αὐτοῦ ἐν παρῆρσι αὐτὸν παρακαλέσαι (τοῦτο γὰρ
 ἔμοι ἐδείκνυ τὸν Φιλήμονα), δείκνυσιν ὅτι καὶ
 ἔμοι αὐτὸν θάρρει. Οὐ μόνον γὰρ, φησὶ, τὰ σαυ-
 τῶν, ἀλλὰ καὶ σαυτὸν μοι προσοφείλεις. « Ναὶ ἀδελ-
 φα. » Ἦλθε πάλιν ἀπὸ τοῦ χαριέντος, εἰς τὸ σπου-
 δαῖον. Ναὶ, φησὶν, ἀδελφε. Τίς Προσλαβοῦ αὐτόν.
 Ἐγὼ σου φησὶν, ἀπολαύσαμεν ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν
 πράγμασιν. « Ἐγὼ σοὶ ὀνάμην. » Ἀντὶ τοῦ Ἀπο-
 κτισμοῦ σου τῶν ἐν Χριστῇ κατορθωμάτων. Ἰδοίμη
 ἐν τῷ πνεύματι ἐν ἅπασιν τοῖς πνευματικοῖς ἀγαθοῖς.
 « Ἀναπτυσόν μου τὰ σπλάγχχνα. » Ἀνάπτυσόν μου,
 φησὶ, τὸ περι σὲ ἀγάπην διὰ τὸν Χριστόν.

» *spiritualibus.* « *Refocilla mea viscera,* » *Refocilla,* inquit, meam erga te dilectionem propter Christum : non mihi, ait, gratiam praestans, sed Christo.

« Περὶ τῆς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι, εἰδὼς
 ὅτι καὶ ὅτις ὁ λέγω ποιήσεις. Ἄμα δὲ καὶ ἐτοί-
 μαζέμα ἐποίησα. Ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσ-
 εχθῶν ἡμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν. Ἀσπάζονται
 καὶ Ἐπιπρορᾶς ὁ συνειρημέλωτός μου ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ, Μάρκος, Ἀρίσταρχος, Δημάς, Λουκᾶς,
 καὶ κληρῖκό μου. Ἐ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν.
 Ἀμήν. »

« Περὶ τῆς. » Οὐκ ἔμοι, φησὶ, τὴν χάριν δίδως,

A tanquam me. Quod si quid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu, ego dependam : at ne dicam tibi quod teipsum quoque mihi insuper debes. Næ frater. Fruar ego te in Domino. Refocilla mea viscera in Domino.

» *Quoniam Onesimus prava mente fugerat, ipse rem in dubium revocat, tanquam diceret : Forsitan dispensatione quadam fugit. « Propterea secessit. » Fausto nomine fugam appellavit secessionem, ne facta fugæ mentione Dominum irritaret. Deinde coarctato etiam tempore cohibet iram; aut horam dicit annum. « Ut æternum eum reciperes. » Nam ἀπέχης significat A fuga reciperes. « Sed supra servum. » Vides quod ad multa utilis fuerit fuga? Pro hora enim fugæ habes ipsum perpetuum (unica namque hora est fugæ tempus si ad sæculum conferas) et pro servo inutili utilem fratrem recepisti. « Quanto autem magis tibi. » Si mihi, multo magis tibi et in mundanis ministeriis : nam hoc significat, In carne : et in spiritualibus : hoc enim designat, In Domino. « Si igitur me habes consortem. » Hoc est, si eadem mecum sentis et optas. « Suscipe illum tanquam me. » Παρὰ, quanta verbi dignitas : « Quod si quid noquit tibi. » Non dixit : Furatus est, sed diminuit verbum. Nocuit, inquit, aut debet. « Hoc mihi imputa. » Verisimile enim erat ipsos una consumpsisse quæ furte sublata fuerant, et ait : Hoc mihi imputa, hoc est, referas mihi in debitum, adversum me habeto debiti actionem. « Ego Paulus scripsi. » Cum gratia spiritali scripsit, ac si diceret : Ad securitatem quod redditurus sim debitum, propria manu has scripsi litteras tanquam syngrapham meam. « Ut ne dicam tibi quod teipsum quoque mihi insuper debeas. » Ne videatur indigne de illo sentire, quod non audeat libero ipsum precari de remissione furti ab ipsius servo commissi (nam hoc crudelem quodammodo demonstraret Philemonem), ostendit quod vehementer de ipso confidat. Non solum, inquit, quæ tua sunt, sed et teipsum mihi insuper debes. « Næ frater. » Rursum ab eo quod gratiosum est accedit ad id quod serium est. « Næ, inquit, frater. » Quid? Suscipe ipsum. Capiam ex te commodum in rebus quæ secundum Christum sunt. « Fruar ego te. » Hoc est, delecter tuis præclaris in Domino operibus. Videam ego te ditescentem omnibus bo-*

» *309 Vers. 21-25. Confisus de tua obedientia scripsi tibi, sciens quod etiam ultra quam dico facturus sis. Simul autem etiam prepara mihi hospitium. Spero enim quod auxilio precum vestrarum donabor vobis. Salutant te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu; Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro. Amen.*

» *Confisus.* » Non mihi, inquit, hoc gratum facis

sed Christo. « Confisus de tua obedientia. » Non imperans neque pertinaciter tecum agens scripsi tibi, sed fiduciam habens de tua obedientia. Quem non emollirent hæc, etiam si ferreus esset? « Sciens quod etiam ultra quam dico facturus sis. » Hoc dicit omnibus modis illum inducens, ut suscipiat Onesimum, et si non ob aliud, at saltem ne periret bona opinio quam de ipso conceperat Apostolus. « Simul autem etiam præpara mihi hospitium. » Non solum propter Onesimum scripsi (dixisset enim Philemon quod propter se ne verbo quidem dignaretur ipsum Paulus), verum etiam propterea, inquit, scripsi, ut præparares mihi hospitium. Futurum enim erat ut formidaret si Onesimum non susciperet quod venturus esset Apostolus, et palam fieret, quod fuisset inobediens. « Auxilio precum vestrarum. » Magna quidem est orationum potentia, multa vero etiam Pauli modestia, qui preces illorum cupiebat, ut ipsis indigere se ostendebat. « Epaphras concaptivus meus. » Hic a Colossensibus missus erat ad Paulum, ut manifestum sit quod et Philemon e Colossensibus fuerit. Vocat eum concaptivum, ostendens quod et ipse in multa sit afflictione. Præterea quoque ipsum pudore afficit, si Epaphras etiam una secum captus erat, ipse vero ne gratiam quidem in suscipiendo Onesimo præstaret illi qui propter Dominum captivus tenebatur. « Aristarchus, Demas. » De hoc ad Timotheum scripsit: Demas me dereliquit. Hunc Demas aiunt ad cultum gentilitium rediisse, factumque sacerdotem idolorum. Quod si illa Epistola prior fuerat, postmodum resipuit; si vero fuit posterior, factus est postea **310** segnis et ignavus. « Lucas. » Qui postremus erat, factus est primus. Nam in secunda ad Timotheum ait: Lucas mecum est solus. Adjuutores autem eos vocat, ostendens quod et hi una secum præcuntur ipsum ut Onesimum suscipiat.

Finit, divino favente auxilio, Epistolæ ad Philemonem.

Scripta est ab urbe Roma per Onesimum servum.

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς πρὸς Φιλήμονα Ἐπιστολῆς. »

Ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης, διὰ Ὀνησίμου οἰκέτου.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

311 ARGUMENTUM

EPISTOLÆ AD HEBRÆOS

Hanc ab Italia scribit. Occasio autem Epistolæ fuit hæc. Quoniam Judæi legi insistebant ac figuris umbraticis, propterea apostolus Paulus cum doctor gentium factus esset, et ad gentes missus prædicaret Evangelium, ubi universis gentibus

ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἰταλίας. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆ. Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἐνίσταντο τῷ νόμῳ καὶ ταῖς σκιαῖς, διὰ τοῦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος διδάσκαλος ἐθνῶν γενόμενος, καὶ τὰ ἔθνη ἀποσταλθεὶς, κηρύττει τὸ εὐαγγέλιον. Γράφας τε

εἶσι τοῖς ἔθνεσι, γράφει λοιπὸν καὶ τὴν περιτομῆς πιστεύουσιν Ἑβραίοις ἀποδεικτικὴν ταύτην ἐπιστολὴν, περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ τοῦ ἐκπεῦθαι τὴν σκιάν τοῦ νόμου. Καὶ πρώτων μὲν ἀποδείκνυσι τοὺς προφήτας διὰ τοῦτο ἀπεστάλλει, ἵνα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀπαγγεῖλωσι, καὶ μετ' αὐτοὺς εἰς τὸν ἔλθῃ, δούλους τε εἶναι τοὺς προφήτας καὶ μὴωτὸς τῆς αὐτοῦ παρουσίας, αὐτὸν δὲ τὸν Χριστὸν γῶν εἶναι Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε· καὶ ὅτι αὐτὸν τὸν γῶν εἶδει ἀνθρώπων γενέσθαι, ἵνα διὰ τῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ θυσίας καταργήσῃ τὸν θάνατον. Οὐ γὰρ δι' αἵματος μόσχου ἢ τράγου, ἀλλὰ δι' αἵματος Χριστοῦ, ἵστασθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν σωτηρίαν. Ἀποδείκνυσι δὲ ὅτι ὁ νόμος οὐδένα ἐτελείωσεν, ἀλλὰ σκιάν εἶχε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ οὐ κατέκλυεν ὁ λαὸς, ἀλλὰ κοινὴ πᾶσιν ἡμῶν ἀπολείπειται ἡμέρα τῆς καταπαύσεως. Πάλιν δὲ ἀποδεικτικῶς εἰς τὸν Χριστὸν, οὗ τύπος ἦν ὁ Μελχισεδέκ, εἰς ὃν ἐκ τοῦ Λευὶ. Πίστει δὲ δεδικαιώσθαι τοὺς πατέρας σημαίνει, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου. Εἶτα πάλιν εἰς τὰ ἴθι προτρεψάμενος καὶ τούτους, καὶ ἐκτρέψάμενος αὐτῶν τὴν διὰ Χριστὸν ὑπομονήν, καὶ τίσας τιμῆν τοὺς πρεσβυτέρους, τελεῖοι τὴν Ἐπιστολήν.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΕΤΕΡΑ.

Πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολή, δοκεῖ μὲν οὐκ εἶναι Παύλου, διὰ τε τὸν χαρακτήρα, καὶ τὸ μὴ προγράψαι ὡς ἐν ἀπάταις ταῖς ἄλλαις Ἐπιστολαῖς, καὶ τὸ λέγειν, « Πῶς ἡμεῖς ἐκφευγόμεθα τηλικαύτης ἀμελιεστίας σωτηρίας, ἢ τις ἀρχὴν λαβοῦσα κλητεῖσθαι τὸ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν ἀκούσαντων εἰς ἡμᾶς ἐθεοποιήθη, συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις καὶ τέρασι. » Τοῦ μὲν οὖν ἡλλάχθαι τὸν χαρακτήρα τῆς Ἐπιστολῆς, φανερά ἡ αἰτία. Πρὸς γὰρ Ἑβραίους τῆς αὐτῆς διαλέκτου γράφεται, ὕστερον μεθερμηνευθῆναι λέγεται, ὡς μὲν τινες ὑπὸ Λουκᾶ, ὡς δὲ οἱ πολλοὶ ὑπὸ Κλήμεντος. Τούτου γὰρ καὶ σώζει τὸν χαρακτήρα. Τοῦ δὲ μὴ προγράψαι τὴν Ἐπιστολὴν τὸ νόμα, εἶπερ ἢ ἀκολουθία. Ἀπόστολος γὰρ ἔθνῶν ὑπῆρχεν ὁ Παῦλος, ἀλλ' οὐχὶ Ἰουδαίων, ἐπεὶ δεξιὰς ἔδωκε τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς ἀποστόλοις κοινωνίας, ἵνα αὐτὸς μὲν τὸν Βαρνάβαν εἰς τὰ ἔθνη, οἱ δὲ περὶ τὸν Πέτρον εἰς τὴν περιτομήν. Ἐπειδὴ δὲ κοινωνία τὸ κέρυμα, καὶ ἀντιληθῆναι ὑπῆρχον οἱ ἐξ Ἰουδαίων ὡς ἀποστατικῶν διδάσκει Παῦλος, εἰκότως τοῦ γνωρίζαι τὴν συμφωνίαν, Ἑβραίοις ἐπιστέλλει. Γράφεται δὲ πρὸς τούτους, προγράψαι Ἀπόστολον οὐ τὴν. Μαρτυρεῖται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς ἡ Ἐπιστολὴ κερύματι Παύλου τῷ γράφειν, ὅτι καὶ τοῖς δεσμοῖς μὴ συνεπιθήσεται. « Καὶ ἐκ τοῦ λέγειν, Περισσότερον γέμετε ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ὑμῖν » καὶ ἐκ τοῦ λέγειν. « Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν Τιμόθεον ἀπολιμένον, μεθ' οὗ, εἰς τάχιον ἐρχεται, ὁμομαί ὑμᾶς. » Ἰδεῖς γὰρ ἂν οἶμαι ἀπέλυσεν εἰς διακονίαν Τιμόθεον, εἰ μὴ Παῦλος. Καὶ τοῦτον τάχιον προσδοκῶν, τὸ εἶναι εἰς τοῖς, ὡς ἔθος πολλοῦ σὺν αὐτῷ παρ-

A scripisset, Hebræis quoque qui ex circumcissione crediderant postea scribit hanc qua eos doceat Epistolam, qua Christum declarat venisse, et umbram legis cessasse. Et primum quidem demonstrat propterea missos fuisse prophetas et annuntiatores adventus ipsius, ipsum vero Christum esse Dei Filium, per quem omnia facta sunt. Quodque hunc Filium oportuit fieri hominem, ut per hostiam corporis sui deleteret mortem. Neque enim per sanguinem vituli aut hirci, sed per Christi sanguinem futura erat omnibus salus. Ostendit autem quod lex neminem perfecit, sed umbram habebat futurorum honorum. 312 Nec requievit populus Judaicus, sed communiter omnibus nobis relictus est dies quietis. Præterea demonstrat etiam quod sacerdotale ministerium ab Aaron translatum sit in Christum : cujus figura erat Melchisedech, qui non descenderat ex Levi. Fide quoque justificatos fuisse patres significat, et non ex operibus legis. Deinde ubi hos etiam ad honores exhortatus est, et commendavit tolerantiam ipsorum propter Christum, suavitque ut senioribus deferrent honorem, concludit epistolam.

ALIUD ARGUMENTUM.

Epistola ad Hebræos videtur quidem non esse Pauli, tum propter scribendi dictionem, tum quod suum non præfixerit nomen, quemadmodum in cæteris omnibus Epistolis : tum quod dicat : « Quomodo effugiemus qui tantam negleximus salutem, quæ sumpto loquendi initio a Domino, ab his qui audierant in nos confirmata fuit, attestante Deo signis et prodigiis ? » Et quidem manifesta est causa cur stylus fuerit immutatus. Nam ad Hebræos scripta, patria ipsorum lingua, postmodum versa dicitur, ut quidam sentiunt a Luca, ut plerisque autem videtur a Clemente : hujus enim characterem etiam servat. Quod autem suum nomen non præfixerit Epistolæ in causa est ordo rei. Siquidem Paulus gentium apostolus erat, et non Judæorum. Nam societatis dextras dederat Petro cæterisque apostolis, ut ipse cum Barnaba inter gentes, Petrus vero cum reliquis circumcissione fungerentur apostolatam. Quoniam autem societas erat in prædicatione, et Judæi audierant Paulum discessionem docere aliquo modo a lege, merito ad Hebræos scribit Epistolam, ut ostendat consensum prædicationis : cum autem ad eos scriberet, consultum non erat ut se in initio diceret Apostolum. Testatur autem in sequentibus ipsa quoque Epistola 313 quod Pauli sit, ex eo quod dicit : Etiam afflictionum, quæ ex vinculis meis contigerunt, participes fuistis. Et cum dicit : « Magis precemini quo celerius restituar vobis ; » præterea cum ait : « Scitis fratrem nostrum Timotheum dimissum, cum quo, si celerius venerit, videbo vos. » Nemo enim præ-

¹ Hebr. II, 5.

ter Paulum, ut opinor, dimiserat Timotheum in ministerium : atque hunc celerius expectans, suum ac illius pollicetur eis adventum, quemadmodum frequenter facere solet. Multa quoque alia ostendunt nobis esse ipsius Epistolam, quemadmodum et lectio ipsa in progressu docet.

THEODORETI.

Quam ob causam Paulus, cum gentium esset Apostolus, ad Hebræos scribit? idque cum odiose affecti essent erga ipsum quod legem dissolveret? Petrus enim ac cæteri qui cum ipso erant, demittentes sese ad imbecillem captum Judæorum, aliquantulum sequebantur etiam legem. Dicimus, quod sicut non erat ipsi commissum baptizare, ex abundanti tamen ministerio etiam baptizabat : ita Hebræis quoque scribit, cum ad gentes missus esset. Siquidem anxiam illorum curam habebat, adeo ut etiam diceret : Optarim anathema esse a Christo pro ipsis ; et rursum : « Proficiscor Hierosolyma ministraturus sanctis 2. » Scribit itaque illis qui jam crediderant Hierosolymis et in Palæstina : scribit autem consolando eos quod plurimas afflictiones passi essent a propriis contribulibus qui non crediderant, quemadmodum et ipse significat, dicens. « Manus remissas ac genua soluta subrigite 3. » Duo autem potissimum efficit in Epistola : consolatur eos quod viriliter tulerint afflictiones, et quod bona dabitur ob hæc retributio. Multa autem de fide disputat, ostendens Judaica jam non esse necessaria, ut quæ figura erant veritatis in se contineant. Quare autem proprium non addiderit nomen cum ad Hebræos scriberet. Clemens *In informationibus* scribit in hunc modum : Jam vero ut beatus presbyter dicit : Cum Dominus tanquam Dei omnipotentis apostolus ad Hebræos missus esset, ex modestia actum est ut Paulus qui ad gentes missus erat, non scriberet se Hebræorum apostolum, ob honorem delatum erga eum est, ut gentium concionator et apostolus etiam

316 EPISTOLÆ AD HEBRÆOS CAPITA.

1. Divina de Christo doctrina, cui data est gloria Patris ac potestas omnium, cum purgatione omnium quæ sunt in terra, a qua ascendit ad supercaelestem gloriam.
2. Quod non sit ministerialis gloria Christi, sed divina et efficax : ideo non in præsentis sæculi habitat, in quo sunt ministri, sed in futuro.
3. Quod carnem assumpserit juxta dispositionem et condolentiam ac familiaritatem quam erga nos habuit, ut hominem a morte per familiaritatem ad ipsum liberaret.
4. Quod Christo credendum sit quemadmodum Mosi crediderant, tantoque id melius quanto dignior est Deus homine.

² Rom. xv, 25. ³ Hebr. xii, 12.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ.

Τίνος ἕνεκεν [τῶν ἔθνῶν] ἀπόστολος ὑπάρχων ὁ Παῦλος, Ἑβραίοις ἐπιστέλλει ; Καὶ ταῦτα ἀπεχθῶς ἔχουσι πρὸς αὐτὸν τῷ τὸν νόμον παραλείνει ; Οἱ γὰρ ἀμφὶ Πέτρον συγκαταβαίνοντες αὐτοῖς, ἡρέμα εἶχοντο καὶ τοῦ νόμου. Φαμέν ὡσπερ βαπτίζειν οὐκ ἐπιταγμένος, ἐκ περιουσίας ἐβάπτισεν, οὕτως καὶ Ἑβραίοις ἐπιστέλλει, πρὸς τὰ ἔθνη ἀποσταλαίς. Ἐκδέτο γὰρ αὐτῶν, ὡς καὶ λέγειν, Ἦθελον ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν καὶ πάλιν, α Πορεύομαι εἰς Ἱεροσόλυμα διακονήσων τοῖς ἀγίοις. » Ἐπιστέλλει μὲν οὖν τοῖς ἤδη πεπιστευκόσιν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ Παλαιστίνῃ. Ἐπιστέλλει δὲ, παραμυθούμενος αὐτοὺς πλεῖστα κακὰ πεπονητότας ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφορῶν τῶν μὴ πεπιστευκότων, ὡς καὶ αὐτὸς ὁλοῦ, λέγων. « Παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλειμμένα γόνατα ἀνορθώσατε. » Δύο δὲ μάλιστα κατασκευάζει ἐν τῇ Ἐπιστολῇ, παραμυθεῖται αὐτοὺς τοῦ φέρειν γενναίως τοὺς πειρασμούς, καὶ ὅτι ἔσται τούτων ἀντίδοσις ἀγαθῆ. Πολλὰ δὲ περὶ τῆς πίστεως φιλοσοφεῖ, δεικνύς τὰ μὲν Ἰουδαϊκὰ μηκέτι ἀναγκαῖα ὡς τύπον ὄντα τῆς ἀληθείας, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀναγκαῖα, ὡς ὄντα ἀληθεῖαν. Τίνι δὲ τρόπῳ οὐκ ἔθηκε τὴν ἰδίαν ὀνομασίαν Ἑβραίοις γράφων, κλήτης ἐν ταῖς Ὑποτυπώσεσι γράφει λέγων οὕτως. Ἦδη δὲ ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε πρῶτος, ἐπεὶ ὁ Κύριος ὡς Ἀπόστολος τοῦ Πάντοκρατορος ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἐξυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον, διὰ τὴν πρὸς τὸν Κύριον τιμὴν, διὰ τὸ ἐκ περιουσίας, ἔθνῶν κήρυκα καὶ ἀπόστολον εἶναι, ἐπιστέλλει καὶ τοῖς Ἑκράτις.

Dominum. Præterea ex abundantanti charitate fascrberet ad Hebræos.

« ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ. »

« α' Θεολογία Χριστοῦ ἐν ὁσῇ Πατὴρ καὶ ἑξουσία τῶν πάντων, μετὰ τῆς καθάρσεως τῶν ἐπὶ γῆς. Ἀφ' ἧς ἀνέβη εἰς τὴν ἐπουράνιον ὁξάν. »

« β' Ὅτι οὐ λειτουργικὴ ἡ ὁξία Χριστοῦ, ἀλλὰ θεϊκὴ καὶ ποιητικὴ. Διὸ οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐν ᾧ οἱ λειτουργοὶ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μελλούσης οἰκουμένης. »

« γ'. Ὅτι ἐσαρκώθη κατὰ διάθεσιν καὶ συμπάθειν καὶ οικειότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ σωτηρίῳ ἀνθρώπων τῇ ἐκ θανάτου, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν οικειώσεως. »

« δ'. Ὅτι πιστευτέον Χριστῷ ὡς Μωσῆϊ ἐπιστευσαν, καθ' ὑπεροχὴν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπων. »

- « ε'. Προτροπή σπουδάσαι εἰς τὴν προδηλουμένην κατέπεισιν. »
- « ζ'. Τὸ φοβερὸν τῆς κρίσεως παρὰ τῶν λόγων τῶν διὰ πάντων, καὶ τὸ χρηστὸν τῆς χάριτος τῆς ἱερατικῆς παρὰ τῶν ὁμοιοπαθῆσαντι ἡμῖν ἀνθρώπων. »
- « η'. Ἐπιτίμησις τοῖς δεομένοις εἰσαγωγῆς. »
- « θ'. Ὅτι βεβαία ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα σὺν ὄρκῳ. »
- « ι'. Περὶ τοῦ Μελχισεδέκ τοῦ εἰς Χριστὸν τύπου κατὰ τὸ ὄνομα, καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὴν ἱερωσύνην. »
- « ιι'. Ὅτι πύσεται ἡ τοῦ Ἀαρῶν ἱερωσύνη ἐπὶ γῆς οὐρα, ἴσταται δὲ ἡ οὐράνιος ἡ Χριστοῦ ἐξ ἑτέρου γένους, οὐ κατὰ σάρκα, οὐδὲ διὰ νόμου σαρκίνου. »
- « ιιι'. Ἐπεροχὴ τῆς δευτέρας διαθήκης ὑπὲρ τὴν πρώτην, ἐν ἰλασμῷ καὶ ἀγιασμῷ. »
- « ιιιι'. Περὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἦν ἡ νέα διαθήκη, ὅτι τοῦτο ἀληθὲς καθάρσιον εἰσάγει, οὐ τὰ ἐν ἀΐμασι ζώων πολλακίς προσφερόμενα. »
- « ιιιιι'. Μαρτυρία περὶ τῆς μόνης καθάρσεως καὶ προσευχῆς πρὸς Θεόν. »
- « ιιιιιι'. Προτροπὴ σπουδῆς κατὰ φόβον τῆς μελλούσης κρίσεως. »
- « ιιιιιιι'. Περὶ τοῦ καλῆν ἀρχὴν εἰς καλὸν τέλος προηγχεῖν. »
- « ιιιιιιιι'. Περὶ πίστεως τῆς καὶ τοὺς παλαιοὺς δοξασιῶν. »
- « ιιιιιιιιι'. Περὶ ὑπομονῆς ἐν ἀπὸ λουθήσει Χριστοῦ. »
- « ιιιιιιιιιι'. Περὶ σωφροσύνης, ἕως παιρὸς κατορθώσεως, μὴ ἀποτύχωμεν αὐτῆς ὡς Ἡσαΐ, μὴ εὐρίων τόπον μετανόιας. »
- « ιιιιιιιιιιι'. Ὅτι φοβερώτερα τῶν ἐπὶ Μωυσέως τὰ μέλλοντα, καὶ κλείονος ἄξια σπουδῆς τὰ νῦν. »
- « ιιιιιιιιιιιι'. Περὶ φιλαδελφίας καὶ φιλοξενίας. »
- « ιιιιιιιιιιιιι'. Περὶ τοῦ μὴ σωματικῶς ζῆν κατὰ νόμον, ἀλλὰ πνευματικῶς κατὰ Χριστὸν ἐν ἀρετῇ. »
- « ιιιιιιιιιιιιιι'. Εἰρήνη πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς εἰς ἀρετὴν ἀγωγῆς καὶ οἰκονομίας. »

5. *Exhortatio ut conemur ingredi requiem quae praemonstrata est.*
6. *Terror iudicii juxta sermonem, qui per omnes disseminatus est, et utilitas gratiae sacerdotalis, apud eum qui humano more affectus est una nobiscum naturali condolentia.*
7. *Objurgatio adversus illos quibus opus est prima elementorum institutione.*
8. *Quod firma sit Dei promissio, idque cum juramento.*
9. *De Melchisedech, qui Christi figura fuit, et a nomine, et a civitate, et a vita, et a sacerdotio.*
10. *Quod cessare debeat terrenum Aaron sacerdotium, firmum sit autem caeleste Christi sacerdotium, alterius generis, non juxta carnem, neque per legem carnalem.*
11. *Excellentia novi testamenti supra veteris propter propitiationem et sanctimoniam,*
12. *De sanguine Christi, in quo condebat novum testamentum, qui veram inducit, purificationem, non frequentia sacrificia quae fiebant per sanguinem animaliam.*
13. *Testimonium de sola purificatione et accessu ad Deum.*
14. *Exhortatio ad virtutem ex timore futuri iudicii.*
15. *Quod bonum initium ad bonum finem deducit.*
16. *De fide quae veteres quoque glorificavit.*
17. *De patientia ex imitatione Christi.*
18. *De temperantia, dum occasio datur correctionis: ne careamus ea in modum Esau, qui postmodum non invenit poenitentiae locum.*
19. *Quod formidabiliores sint futurae poenae illis quae sub Mose infligebantur, et quod dignum sit ut circa praesentia majus adhibeatur studium.*
20. *De fraterno amore ac hospitalitate.*
21. *De non vivendo carnaliter juxta legem, sed spiritualiter secundum Christum in virtute.*
22. *Precatio ad Deum, ut ad virtutem instituantur et debite gubernentur.*

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

PAULI APOSTOLI

AD HEBRÆOS EPISTOLA.

§ 17 CAPUT PRIMUM.

A

ΚΕΦΑΛ. Α'

Divina de Christo doctrina, cui data est gloria Patris ac potestas omnium, cum purgatione omnium, quæ sunt in terra, a qua ascendit ad supercælestem gloriam.

I, 1-3. *Multifariam multisque modis Deus olim locutus patribus per prophetas, extremis hisce diebus locutus est nobis per Filium, quem constituit hæredem omnium, per quem condidit et sæcula : qui cum esset splendor gloriæ, et expressa imago substantiæ illius, moderareturque omnia verbo potentia suæ.*

§ 18 *Diversis variisque modis Deus olim per prophetas locutus est, nobis autem per Filium. Magnum itaque discrimen est inter nos et patres nostros. Ideo enim quod malis afficerentur patres nostri, non existimabant se admodum Deo curæ esse: ostendit igitur ex eo quod magis curæ essent. « Extremis hisce diebus. » Rebus adversis defatigatos consolatur dicens: Extremis. In proximo, inquit, ost finis et requies a laboribus, initium vero retributionem. « Locutus est nobis per Filium. » Non dixit: Locutus est nobis in Christo sive per Christum: adhuc enim tenuiter affecti erant erga Christum, sed, in Filio, sive per Filium. « Quem constituit hæredem. » Quem totius mundi fecit hæredem. Est autem Fecit aptum post humanitatis assumptionem vocabulum.—Quem constituit hæredem. Quorum? Omnium, Cunctorum qui ad immortalem divinamque naturam accedunt. Siquidem Filius hæres est ac particeps Paternæ substantiæ et facultatis ac potestatis. Deinde ubi dixisset Filium esse hæredem Paternarum possessisnum, enarrat etiam quo modo. Per ipsum, inquit, condita sunt sæcula: hoc est, sæcula sunt ipsius ac Patris communia opera. Quod si sæcula commune sunt opus Patris ac Filii, ea etiam Patri ac Filio utique sunt communia quæ sunt in sæculis. Quod si ea quæ sunt in sæculis, multo magis ea quæ post sæculasunt, nempe mundus et quæ in eo sunt. Deinde ne audiens hæredem, existimes non natura appellari hæredem, sed quadam gratia et adoptione, subjungit: « Qui cum esset splendor gloriæ, » dicens propemodum: Quamquam dixerim quod eum constituerit Pater hæredem,*

« Θεολογία Χριστοῦ ἐν δόξῃ Πατρὸς, καὶ ἐξουσία τῶν πάντων, μετὰ τῆς καθάρσεως τῶν ἐπὶ γῆς, ἀφ' ἧς ἀνέβη εἰς τὴν ἐπουράνιον δόξαν. »

« Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατέρας ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. »

Διαφόρως καὶ ποικίλως ἐλάλησε διὰ τῶν προφητῶν ὁ Θεὸς τοῖς πατέρας, ἡμῖν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ. Πολλὴν οὖν ἔσχομεν διαφορὰν πρὸς τοὺς ἡμετέρους Πατέρας. Διὰ γὰρ τὸ, πεπονθέναι κακὰ, οὐχ οὕτως ἐνόμιζον πεφροντισθαι παρὰ Θεοῦ ὡς οἱ Πατέρες αὐτῶν. Δείκνυσιν οὖν πλεον πεφροντισμένους. « Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων. » Ἀπειρηκότας πρὸς τὰ θεῖα, παρκαμθεῖται τῷ εἰπεῖν, Ἐπ' ἐσχάτων. Ἐγγὺς γάρ, φησί, τὸ τέλος καὶ τῶν μὲν πόνων ἀνάπαυσις, τῶν δὲ ἀμοιβῶν ἀρχή. « Ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, » Οὐκ εἶπεν Ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Χριστῷ, ταυτέστι, διὰ τοῦ Χριστοῦ, (ἔτι γὰρ ἀσθενέστερον περὶ τὸν Χριστὸν διέκειντο,) ἀλλ', Ἐν Υἱῷ, νοουέσται, διὰ τοῦ Υἱοῦ. « Ὃν ἔθηκε κληρονόμον. » Ὃν, φησί, παντὸς τοῦ κόσμου κληρονόμον ἐποίησε. Τὸ δὲ, Ἐποίησεν, ἀρμόδιον μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν [Φιτ'] — Ὃν ἔθηκε κληρονόμον. Τίνων; Πάντων πάντων τῶν προσόντων τῇ ἀκηράτῃ καὶ θεῖα φύσει. Κληρονόμος γὰρ καὶ μέτοχος τῆς Πατρικῆς οὐσίας καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως ὁ Υἱός. Εἴτα εἰπὼν ὅτι κληρονόμος ἐστὶ τῶς Πατρῶν πλεονεκτημάτων ὁ Υἱός, ἐπεξηγεῖται καὶ πῶς. Δι' αὐτοῦ, φησὶν, οἱ αἰῶνες, ἐποιήθησαν, ταυτέστι, κοινὰ εἰσιν ἔργα οἱ αἰῶνες αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς. Εἰ δὲ οἱ αἰῶνες κοινὸν ἔργον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ τὰ ἐν τοῖς αἰῶσι πάντως κοινὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Εἰ δὲ τὰ ἐν τοῖς αἰῶσι, πολλὰ μᾶλλον τὰ μετὰ τοὺς αἰῶνας, οἶον ὁ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Εἴτα ἵνα καὶ κληρονόμον ἀκούσας, νομίσῃς οὐ κατὰ φύσιν χρηματίσῃς κληρονόμον, ἀλλὰ χάρῃ τινὶ καὶ εἰσποιήσῃ, ἐπάγει. « Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, » μονονουχὶ λέγων, ὡς εἰ καὶ κληρονόμον αὐτὸν εἶπον ὅτι ἔθηκεν ὁ Πατὴρ, μηδὲν ταπει-

ὄν ἢ ἀνάξιον Θεοῦ ἐννόησας. Τὸ γὰρ, ἔθηκεν, οὐχ ὡς εἰσποιησῶς καὶ τοῦ θετὸν εἶναι τὸν κληρονόμον, εἴρηται μοι δηλωτικὸν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ὡς αἷτιον κατὰ φύσιν ἀναφορᾶς καὶ συννεύσεως· καὶ ἵνα μὴ ἀνάξιον τὸν Υἱὸν ἀπολαβῶν, τῆς Πατρικῆς συγγενείας ἀλλοτριώσῃς, καὶ δύο ἀρχὰς ἀπαύγασμῶν ἀλλήλων ὑπονόησας. Διὰ τοῦτο γὰρ μοι καὶ αὐτὸ τὸ κληρονόμος εἴρηται, ἵνα τὸν αἷτιον, ὅταν ἀπέσειν ἡ κληρονομία, αὐτίκα ἐννοῆς, καὶ μὴ ἐπὶ κτήσαντος ὡσπερ τὸν Πατέρα ὑπονοῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ εἴρηται μοι καὶ τὸ, Κληρονόμος, καὶ τὸ, ἔθηκεν. Διὰ ἐπιφύλαξιν αὐτίκα, Ὅς ὡν ἀπαύγασμα. Εἰ δὲ οὐκ ἐπιφύλαξιν ἀπαύγασμα εἶναι, ἀλλ' ἦν ἀπαύγασμα, (Ὅς ὡν γὰρ ἀπαύγασμα, ἔφη). Οὐδὲ κληρονόμος δηλονότι ἐπιφύλαξιν, ἀλλ' ἦ καὶ ὅν εἴρηται μοι τρόπον. Ὅρα δὲ πᾶς ἐμφαντικῶς καὶ ἀκριβῶς εἶπεν, ἀπαύγασμα εἶπεν, καὶ ὡν, καὶ τῆς ὁδοῦ. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ ἀπαύγασμα, τὴν κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς πρόοδον τοῦ Υἱοῦ δηλοῖ. Οὐδὲν γὰρ ὅπως οὐδαμῶς κατὰ χάριν καὶ εἰσποίησιν πρόεισιν ἀπαύγασμά τινος, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἡλίου, οὐκ ἀπὸ τοῦ πυρός, οὐκ ἀπ' ἐτέρου τινός, ἀπ' οὗ πέφυκεν ἀπαύγασμα προΐεναι. Διὰ δὲ τοῦ, ὡν, ὅτι οὐ πρόσφατον ἔχει τὸ εἶναι ἀπαύγασμα, ἀλλ' ἐξ αἰδίου, καὶ αἰεὶ ὡν. Εἴτα δὲ καὶ τὸ θεϊκὸν ἀξίωμα αἰετῶς, ὡν, παριστᾷ. Οὕτως γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ, « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὡν, » φησὶ χρηματίζων τῷ Μωϋσεῖ. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τὸ ὡν, τὴν κατὰ φύσιν πρόοδον παραστήσει τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ ὁμοούσιον, καὶ συναΐδιον. Τὸ δὲ, καὶ ὁδοῦ, προπεθήσει, ἵνα εἴπῃς, τοῦ τιμιώτατος καὶ ἐπιφύλαξιν οὐσίαν προσόντος, καὶ οὐ μείζον οὐκ ἔστιν ἐν Πατρὶ, ἐκείνου ὁ Υἱός ἐστιν ἀπαύγασμα. Ὅρα πῶς καὶ ζῶν ἐστὶ κληρονόμος ὁ Υἱός; Εἴτα ἐπιφύλαξιν τὸ βῆθαι, ἐπάγει· « Καὶ χαρακτηρῶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. » Οἷον, ὅλην ἐν ἐκτετατοῦ ἀποδείξας τῆς οὐσίαν καὶ τὴν ὑπαρξίν. Θεός ἐστιν, ἐξουσιαστικός ἐστὶ παντοδύναμος, Δημιουργός, καὶ εἴ τι ἄλλο τὴν Πατρικὴν ὑπαρξίν χαρακτηρῶ. Πλὴν τοῦ εἶναι Πατὴρ, πάντα ἐστὶ ὁ Υἱός. Διὰ καὶ πάντα τῶν βίβλων καὶ τῆς ἀνάμνησος περιάγει καὶ συνέχει καὶ πληροποιεῖ. Εἶδὲς κληρονόμον ἀληθῶς, πῶς ἅπαντα κειταιται τὰ τοῦ Πατρὸς; Εἴτα εἰπὼν τὰ θεῖα περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ὑπερφυῆ, μέτεισι καὶ ἐπὶ τὰ λοιπὰ, ἃ ὑπερφυῆ μὲν εἰσὶν οὐδὲν ἕλαττον καὶ ὑπερφυῆ, ταπεινὰ δὲ ἡμῶς ἀκούσαι δοξάζει καὶ εὐτελεῖ, θάνατος καὶ σωτηρία. Ἀλλὰ . . . . . « Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησας. » Πῶς εἰσὶν οἱ λέγοντες, Ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός; Οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων. Ἐπειδὴ δὲ αἷτιος ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, εἰκότως καὶ τῶν ἐπιφύλαξιν γεγονότων. Διὰ τοῦτο φησὶ, Δι' οὗ ὁ Πατὴρ γὰρ ἔσκει ποιεῖν, ὅς τὸν ποιῆσαντα Υἱὸν ἐγέννησεν. « Ὅς ὡν ἀπαύγασμα. » Ἀπαύγασμα καλεῖται, δεικνύον τὴν ἐκ Πατρὸς ἰσονείαν πῶς εἰς τὸ ἐξουσιαστικόν, ὡς εἰς ἀπαύγασμα ἀπηλλαχθέν τῆς ὁδοῦ ἐστὶν ὑποστάσεως, ὡς εἰς ἀπὸν συνεσταμίνην, προεκκινουμένην, ὡσπερ εἰς τὸ ὑπερτάτου κατ' αὐτήν, καὶ εἰς

A nihil humile aut Deo indignum intelligas. Neque enim a me dictum est : Constituit, ut significaret adoptionem, aut quod factus esset hæres, sed relationem ac reductionem Filii ad Patrem tanquam ad suum principium : et ne Filium sine principio existimans, a Paterna cognatione alienes : neve duo principia a se mutuo divisa esse suspiceris. Etenim propter hoc ipsum quoque dictus est a me hæres, ut principium statim intelligas a quo descendit hæreditas, nec ingenuum suspiceris sicut et Patrem : 319 propterea enim a me dictum est, Hæredem, et Constituit. Ideo protinus subjuncti : Qui cum esset splendor. Quod si non est constitutus ut esset aut fieret splendor ait enim : cum esset splendor), neque sane constitutus est hæres, sed modo quo supra dixi. Vide autem quam significanter et exacte locutus sit, cum ait *Splendor*, et *cum esset et gloriæ*. Per splendorem namque manifestat naturalem Filii ex Patre progressum Siquidem nunquam omnino cujusquam splendor, per gratiam aut adoptionem procedit nec a sole, nec ab igne, nec a a quovis alio unde solet splendor procedere. Per hoc autem quod ait : cum esset, ostendit non hoc illi recens esse ut splendor sit, sed ab æterno semperque fuisse Deinde autem et divinam demonstrat dignitatem, dicens ὡν, id est, cum esset. Ita enim et Pater cum ad Mosen loqueretur : « Ego sum, inquit, qui sum ». Idonea sunt itaque testimonia ad demonstrandum et naturalem Filii ex Patre progressum et consubstantialitatem ac coæternitatem, tum quod ait : Splendor, tum quod dicit : Cum esset. Jam vero addit etiam Gloriæ, ut dicas : Illius splendor est Filius, quod honoratissimum est, et ex natura accedit, et quo majus nihil est in Patre Vides quomodo et quorum hæres Filius? Deinde apertius explanans quod dictum est, subjungit : « Et expressa imago substantiæ illius. » Hoc est, totam in seipso complexus essentiam ac substantiam, Deus est, infinitæ auctoritatis, omnipotens, Creator, etsi quid aliud esset quod Patrem exprimit substantiam, præterquam esse Patrem, ea omnia est Filius : ideo quoque omnia verbo potentia versat et continet ac gubernat. Viden' quomodo vere hæres sit et omnia possideat quæ Pater sunt? Postmodum ubi divina ac supernaturalis dixit de Filio, transit etiam ad reliqua : quæ maxime admiranda sunt nec minus supernaturalia, attamen autem sita videntur humilia ac vilia, puta mors et occisio ! Sed . . . . . « Per quem condidit et sæcula. » Ubi sunt qui dicunt quod aliquando non erat Filius? Siquidem non est sub tempore Conditor sæculorum. Quoniam autem Pater principium est Filii, merito eorum etiam causa est quæ a Filio facta sunt. Propterea dicit : Per quem Pater namque facere videtur, cum Filium genuerit qui ea fecit. 30 « Qui cum esset splendor. » Splendor

Exod. 1, 14.

appellatur ad ostendendum egressum ex Patre veluti quodammodo ad exteriora, neque ullo modo separatum a persona unde est, neque omnino diminutum, sed demittentem sese ut subsesset et in sua substantia immoraretur. Ita habet divus Cyrillus libro quinto *De Trinitate*. Splendor consubstantialitatem et coernitatem significat, hoc est, lucem de luce. Expressa imago sive similitudo gloriæ Patris est Filius. Nam similis et inseparabilis a Patre est Filius, et veluti una figura in diversis personis. « Moderatur omnia. » Hoc est visibilia et invisibilia verbo circumferens et gubernans Dixit autem Verbo, ostendens quod facile cuncta ducat et ferat.

I,3-4. Per semetipsum purgatione facta peccatorum nostrorum, consedit in dextera majestis in excelsis; tanto præstantior factus angelis, quanto excelsis præ illis hæreditario jure nactus est nomen.

Locutus de nudo Dei Verbo, venit ad incarnationem, ne ob eorum quæ dicta sunt sublimitatem obruerentur. Per seipsum, inquit, hoc est, non alium misit ministrum, sed per seipsum operatus est purgationem, per crucem et mortem suam, cum nos a peccatis in baptisate liberasset. « Majestatis, » hoc est, Patris. Facta enim primum remissione peccatorum, cum carne sua consedit in dextera Dei. « In excelsis. » Super omnes, inquit, ascendit, ad ipsum paternum thronum. Hæc autem consubstantialitatem significant. « Tanto præstantior factus angelis. » De dispensatione ipsi sermo est. Nam caro ipsius facta est: Deus enim Verbum non est factum, sed genitum. Tanto ergo præstantior factus est caro ejus ipsis angelis, quantum licet ex excellentia nominum cognoscere. Aut quod dicitur Factus, non de carne accipias, ne ipsum ex hoc dividi existimes: sed de Christo, qui in una hypostasi adoratur etiam cum carne sua. Nam ubi semel id quod dispensationis est attingit, absque timore quæ sunt humilia loquitur. « Hæreditario jure nactus est nomen. » Verbum enim, cum ab initio nomen **521** haberet Filii, etiam cum carne illud habuit. Merito ergo dicitur Hæreditario jure nactus est, propter incarnationem. Nactus est autem vocari Christus Dici igitur de Christo quod hæreditario jure nactus est, significat eum acquisivisse illud quod jam olim habnerat. *Alio modo.* Hæreditas eorum et quæ jure obveniunt, et non quæ aliena sunt. Itaque quod e supernis Verbo conveniebat, id inferne deductum accepit per ipsum etiam assumpta caro. Quod autem est illud? Filius, Deum universorum qui Pater est ipsius quoque carnis est, dicere Genui te. Quod autem ait: Hodie, non temporis significativum est, sed quod nunquam separatus fuit Pater a legitima paternali habitudine quam habet erga Filium. Ac si diceret: Semper hoc modo erga te affectus sum: non quasi accesserit generatio, sed quod perseveret semper et continuum sortiatur principium, nullumque finem. Considera vero ne quo modo ita potius adaptet, ut ambo quidem dicta sint de Christo, et, Filius meus es tu, et Ego, hodie

ἄπαρξιν ἰδικὴν ἐμφιλοχωρούσαν. Οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος ἐν βιβλίῳ πέμπτῳ Περὶ Τριάδος. Ἀπαύγασμα, τὸ ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον θελοῖ, οἷον φῶς ἐκ φωτός. Χαρῆκτηρ, οἷον ὁμολώμα τῆς δόξης ὁ Γίος τοῦ Πατρὸς. Ὅμοιος γὰρ καὶ ἀπαρλλακτος ὁ Γίος τοῦ Πατρὸς, καὶ οἷον εἰς χαρακτήρ ἐν διαφόροις ὑποστάσει. « Φέρων τε τὰ πάντα. » Οἷον τὰ ἀόρατα καὶ τὰ ὄρατα ἐν τῷ βήματι περιφέρων καὶ κυβερνῶν. Ῥῆμα δὲ εἶπε, δεικνύς πάντα εὐκόλως αὐτὸν εἶχειν καὶ φέρειν.

et invisibilia verbo circumferens et gubernans Dixit autem Verbo, ostendens quod facile cuncta ducat et ferat.

« Δι' ἐαυτοῦ καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅτι διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα. »

Εἰρηκῶς περὶ γυμνοῦ τοῦ Θεοῦ λόγου, ἦλθεν εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν, ἵνα μὴ τῷ ὕψει τῶν εἰρημέων ἠλιγίστωσι. Δι' ἐαυτοῦ, φησὶ, τουτέστιν, οὐκ ἄλλον ἐπέμπε διακονοῦντα, ἀλλὰ δι' ἐαυτοῦ καθαρισμόν εἰργάστω, διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐλευθερώσας τῶν ἁμαρτιῶν ἡμᾶς ἐν τῷ βαπτισματι. « Τῆς μεγαλωσύνης, » οἷον, τοῦ Πατρὸς. Πρῶτον γὰρ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. « Ἐν ὑψηλοῖς, » πάντων ἐπάνω, φησὶν, εἰς αὐτὸν τὸν πατρῶιον θρόνον. Ταῦτα δὲ τὸ ὁμοούσιον θελοῖ. « Τοσοῦτον κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων. » Περὶ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος αὐτῷ. Ἡ γὰρ σὰρξ αὐτοῦ ἐγένετο. Ὁ γὰρ Θεὸς ὁ Λόγος οὐ γέγονε, ἀλλὰ γεγέννηται. Τοσοῦτον οὖν κρείττων ἡ σὰρξ αὐτῶν αὐτῶν γέγονε τῶν ἀγγέλων, ὅσον ἐστὶ, φησὶν, ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων διαφορᾶς γινῶνται [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ]. — Ἡ τὸ γενόμενος, οὐκ ἐπὶ σαρκὸς ἐκλάσει, ἵνα μὴ διακρίνῃ νομισθῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐν μιᾷ ὑποστάσει προσκειμένου, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Ἄπαρξ γὰρ τῆς οἰκονομίας ἐπιλαβόμενος, ἀδεῶς τὰ ταπεινά φέγγεται. « Κεκληρονόμηκεν ὄνομα. » Τὸ γὰρ Γίος, ὄνομα ἔχων ἄπ' ἀρχῆς ὁ Λόγος, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔσχηκεν. Εἰκότως οὖν τὸ, Ἐκκληρονόμησε κείττει, ὡς διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν. Ἐκκληρονόμησε δὲ, τὸ λέγεσθαι Χριστός. Ἐκτίστω οὖν, ὁ καὶ πάλιν εἶχεν. Ἄλλως. Ἡ κληρονομία κυρίως τῶν προσκόντων γίνεσθαι, ἀλλ' οὐ τῶν ἠλλοτριωμένων. Ἐκκληρονόμησεν οὖν, ὅπερ ἄνωθεν ἐν τῷ Λόγῳ, τοῦτο κατενεχθὲν δι' αὐτοῦ, καὶ ἡ προσληφθεῖσα σὰρξ. Τί δὲ ἐστὶ τοῦτο; Τὸ Γίος, τὸ λέγεσθαι τὸν τῶν δλων Θεὸν Πατέρα αὐτῆς, τὸ Γεγέννηκά σε. Τὸ δὲ, Σήμερον, οὐ χρόνον δηλωτικόν, ἀλλὰ τοῦ μηδέ ποτε διεσπᾶσθαι τὸν Πατέρα τῆς γνησιότητος τῆς πρὸς τὸν Γίον. Οἷον Ἄει, φησὶν, οὕτως πρὸς τὴν διάκριμα οὐχ ὡς παρελθούσης τῆς γεννήσεως, ἀλλ' ὡς ἐνεστηκυίας διαπαντός καὶ καθ' ἐκάστην ἀρχὴν, ἀλλ' οὐ τέλος λημθνοῦσης. Σκόπει δὲ, μὴ ποτε μᾶλλον οὕτως ἀρμόζῃ, ἄμφω μὲν εἰρῆσθαι ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, τὸ τε Γίός μου εἶ σὺ, καὶ τὸ, Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Ἀλλὰ τὸ μὲν, Γίός μου εἶ, καθὸ λόγος: τὴν αἰδίον γὰρ διὰ τοῦ Εἶ, γίννησιν σημαίνει: τὸ δὲ, Σήμερον γεγέννηκά σε, καθὸ σὰρξ, τὴν γὰρ κρῶ-

σαν γέννησιν ἐμφαίνει. Εὐδοκία γὰρ τοῦ Πατρὸς ἄγγελος γέννηται. Πνεῦμα γὰρ, ὁσιν, ὁ ἄγγελος, ἄγιον ἐκπεύσεται ἐπὶ σέ, εἶτα καὶ δύναμις Ἰησοῦ ἐπιπέσει σοι.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

ὅτι οὐ λειτουργικὴ ἡ δόξα Χριστοῦ, ἀλλὰ θεϊκὴ καὶ ποιητικὴ· διὸ οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν ᾧ οἱ λειτουργοί, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μελλούσης οἰκουμένης.

Τὴν γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀγγέλων, Ἰός' μου εἶ σὺ, ἰγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· πάλιν· Ἐγὼ ἔσομαι εἰσὺ εἰς Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς Υἱόν. Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει. Καὶ προσκυνήσάτων αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Περὺ. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἀγγέλους λέγει· Ὅ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα.

Ἠκούσαμεν καὶ ἄνθρωποι υἱοί, ἀλλὰ κατὰ χάριν. Ὁ δὲ ἄγγελος οὐκ ἤκουσεν, ἵνα μὴ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, μὴ ἐπιδέξῃται τὸ κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἠμισθῇ, Ὁ δὲ Χριστὸς οὐ κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ χάριν. Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Οἰκειοῦται ὁ Πᾶτερ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Υἱοῦ. Διὰ τοῦτο εἶπε τὸ, Σήμερον. Οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Ἀθανάσιος. Ἐσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα. Καὶ τοῦτο πάλιν δέξαι ὡς οἰκειομένου τοῦ Πατρὸς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Υἱοῦ. Τὸ γὰρ ἔσομαι, σαφῶς ἐπὶ τοῦ κατὰ σάρκα εἴρηται. Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ, Πάντα δέξῃ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν. Τὸ γὰρ, Εἰσαγάγῃ, οἶον, Ἐγγειρίση, κείτῃ. Τότε γὰρ, ἐπέσαστο αὐτὴν, ἔκοισαν παρ' αὐτοῦ Βασιλευομένην, ὅτι ἵπὲρ πάντος ἐγένεσθε θανάτου, καὶ ὅτε ἐπιστεύθη ἡμεῖς ὧν. Εὐπαράδεκτον δὲ ποιῶν τὸν λόγον, τὸν Πατέρα εἶπεν εἰσαγαγόντα τὸν Υἱόν. Τὸ δὲ εἰσαγαγεῖν, ὡς, οὐκ ἐπειδὴ πάλαι ἔξω ἦν τῆς κτίσεως κοινῶς, (πῶς γὰρ ὁ πάντα πληρῶν;) ἀλλ' ὅτι οὐκ εἶχε πρὸς αὐτὴν κοινὸν Θεὸς ὧν. Ἀλλ' ὅτε ἐσαρκώθη, τότε ἐκοινώνησε τῇ κτίσει, κτιστὸν ἐνώσας ἑαυτῷ. Οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος, ἐν τῷ, Θεὸς ὁ Χριστὸς, πονήματι· καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Γρηγόριος ὁ Νάσης ἐν τοῖς κατὰ Εὐνομίου. Τὸ δὲ Πρωτότοκον, οὐκ ἐπὶ δευτέρου λέγει, ἀλλ' ἐπὶ ἐνός καὶ μόνου τοῦ γεννηθέντος ἐκ τοῦ Πατρὸς. — Ἄλλος. [Φ.Τ.] Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν Πρωτότοκον. Τουτίον, ὅταν ἠδούκησε μετὰ τῆς σαρκὸς ἐμφανισθῆναι τὸν Πρωτότοκον αὐτοῦ Υἱόν τοῖς κατοικοῦσι τὴν κτίσιν. Φησὶ γὰρ· Καὶ προσελθόντες οἱ ἄγγελοι ἀκλόντων αὐτῷ. Καὶ, Ἀπάρτι ὄψεσθε τοὺς ἄγγελους καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱόν τοῦ ἀνθρώπου. Τούτῃ, μετὰ σαρκὸς προσκυνήσάτων οἱ ἄγγελοι τὸν Υἱόν. Καὶ προσκυνήσάτων εἰσὺ. Τῷ μετὰ σαρκὸς. Ὅ ποιῶν τοὺς ἄγγελους αὐτοῦ πνεύματα. Κτίσμα γὰρ εἶσι, διὰ τοῦτο, ἡμεῖς.

A genui te : sed illud, Filius meus es, quatenus Verbum est : æternam enim significat nativitatem Es; hoc autem Hodie genui te, juxta carnem : recentem namque designat nativitatem. Etenim Patris beneplacito natus est. « Spiritus sanctus, inquit angelus, superveniet in te; » deinde etiam : « Virtus Altissimi obumbrabit tibi ². 4. »

CAPUT II.

Quod non sit ministerialis gloria Christi, sed divina et efficax : ideo non præsentī sæculo habitebit, in quo sunt ministri, sed in futuro.

I, 5-7. Nam cui dixit unquam angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genui te? Ac rursum : Ego ero ei Pater, et ille erit mihi Filius? Rursum autem, cum inducit Primogenitum in orbem terrarum, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. Et ad angelos quidem ait : Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis.

322 Audivimus et nos qui homines sumus, filii verum per gratiam. Angeli vero id non audierunt, ne sublimitas ipsorum non ex gratia esse, sed ex natura existimaretur. Christus vero non ex gratia, sed ex natura. « Ego hodie genui te. » Appropriat sibi Pater nativitatem Filii juxta carnem, propterea dixit : Hodie; Ita habet divus Athanasius. « Ego ero ei Pater. » Etiam hoc rursum accipito tanquam a Patre appropriante sibi Filii juxta carnem nativitatem. Nam, Ero, manifeste dicitur de eo quod secundum carnem est. « Rursum autem cum inducit » Post humanitatis acceptionem universa accipito. Siquidem Inducit, ponitur pro Committit : tunc enim ipsum nactus est orbem qui voluntarie ab ipso regebatur, quando pro universo orbe mortem gustavit, et quando creditus est esse Deus. Efficiens autem ut facile sermo suscipiatur, dixit Patrem inducere Filium. Inducere vero intelligit, non quod antea fuerit localiter extra conditum mundum : quomodo enim id verum esset de eo qui omnia implet? sed quod nihil cum creatura commune habuerit cum Deo usset. Cæteri m, ubi carnem assumpsit, tunc cum creatura communicavit; cum sibi ipsi unisset id quod creatum erat Ita habet divus Cyrillus in opere. Deus Christus : et beatus Gregorius Nyssenus in libris adversus Eunomium. Quod autem ait : Primogenitus, non respectu secundi dicit, sed quod unicus et solus sit ex Patre genitus. — Alio modo. « Rursum autem, cum inducit Primogenitum. » Hoc est, cum beneplacitum ipsius fuit, ut cum carne appareret Primogenitus suus his qui orbem inhabitabant. Ait enim : « Et angeli accesserunt et ministrabant ei ⁵; » et : « Posthac videbitis angelos descendentes super Filium hominis ⁶. » — « Et adorent eum, » ita cum carne apparentem : hoc est, cum carne adorent angeli Filium. « Qui facit angelos suos spiritus. » Creatura namque sunt; ideo ait. Qui facit.

^{1,4} Luc. 1, 35 ⁵ Matth. 17, 11. ⁶ Joan 1, 51.

I, 8-12. *Ad Filium autem : Thronus tuus, Deus, A in sæculum sæculi, sceptrum æquitatis sceptrum regni tui. Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis ultra consortes tuus. Et tu in initio, Domine, terræ fundamenta jecisti et opera manuum tuarum sunt cæli : ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes ut vestimentum veterascent, ac velut amictum circumvoles eos et mutabuntur : tu autem videm es, et anni tui non deficient.*

Quandoquidem non creatura est Filius, sed legitima progenies, jam non dixit : Qui facit, sicut de angelis : sed qui? « Thronus tuus, Deus, in sæculum: » B thronus autem regni indicium est, sceptrum vero iustitiæ. « Sceptrum æquitatis. Ecce et aliud regni insigne, regius baculus ac sceptrum. » Dilexisti iustitiam. » Post incarnationem apta sunt omnia quæ humilia sunt, nempe cum posset caro ea quæ abjecta sunt suscipere. « Propterea unxit te Deus Deus tuus. » O Deus, unxit te Deus tuus. Propter carnem dixit Tuus : ungitur namque humanitas a Spiritu sancto. Non operatur autem eo modo quo in nudis hominibus, nempe prophetis ac patriarchis : unctio tamen est, hoc est, tota ungentis præsentia. Ita habet divus Cyrillus. Vide autem Eusebium quomodo dicat Symmachum referre ac rejicere hanc unctionem. Propterea, inquit, unxit te Deus Deus tuus oleo gaudii præ consolabilibus tuis. « Oleo exultationis. » Oleum quidem exultationis, est Spiritus sanctus : consortes vero Christi sunt homines. Quod autem dicit hoc est : Non quemadmodum nudi homines, ita unctus est Christus Spiritu sancto ad mensuram, sed toto unctus est Spiritu. « Et tu in initio, Domine. » Ne audiens, Cum inducit Primogenitum in orbem, existimes veluti in domo contingit, quod postea sit datus orbis a Patre Filio, ostendit ipsum orbis esse Creatorem : sed hæc quidem ante incarnationem intellige, illa vero post incarnationem. « Ipsi peribunt. » Transmutabuntur enim quæcunque videntur, et ad incorruptibilitatem pervenient. Dicit autem Peribunt, de præsentis aspectu. « Ac velut amictum circumvoles eos » Facilitatem mutationis ipsorum significavit. « Tu autem videm es. » Omnia, inquit, immutabis et innovabis, ac ex corruptibilibus facies incorruptibilia : **ΣΑ** tu vero perpetuo vives, semperque permanebis.

I, 13, 14. *Ad quem autem angelorum dixit unquam : Sede a dextris meis, donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt administratorii spiritus, qui in ministerium emittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis?*

Ad Patrem igitur retulit nostræ naturæ primitias. Et hoc donum cum veneratione suscepit Pater, tum propter ejus dignitatem qui offerebat, tum propter oblatis doni irreprehensibilitatem, ut veluti

« Πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν · « Ὁ θρόνος σου ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ῥάβδος εὐθύτητος, ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὗτοι ἀπολοῦνται, σὺ δὲ δικιμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλιον ἐλλείξει αὐτούς καὶ ἀλλαγῆσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι. »

Ἐπειδὴ μὴ κτίσμα, ἀλλὰ γέννημα γνήσιον ὁ Υἱός, οὐκ ἔτι, Ὁ ποιῶν, εἶπεν, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ τί ; « Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα · » ὁ μὲν θρόνος, βασιλείας γνώρισμα, ἡ δὲ ῥάβδος δικαιοσύνης. « Ῥάβδος εὐθύτητος. » Ἰδοὺ καὶ ἕτερον βασιλείας σύμβολον, ἡ βασιλικὴ ῥάβδος, καὶ τὸ σκῆπτρον. « Ἠγάπησας δικαιοσύνην. » Ἀρμοδία πάντα μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τὰ ταπεινὰ, τῆς σαρκὸς ὑποδέχεσθαι τὰ ἐπιτελῆ δυναμένης. « Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός ὁ Θεός σου. » Ἄ Θεὲ. Ἐχρισί σε ὁ Θεός σου. Τὸ, Σοῦ, διὰ τὴν σάρκα. Χρίεται γὰρ ἡ ἀνθρωπότης τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. Οὐκ ἐνεργεῖται δὲ καθάπερ ἐπὶ τῶν ψιλῶν ἀνθρώπων, οἷον προφητῶν, πατριάρχων. Χρῖσις δὲ ἐστίν, οἷον ὅλη τοῦ χριστοῦ παρουσία. Οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος, Ὅρα τὸν Εὐσεβίου, πῶς ἔφη τὸν Σύμмахον ἀναγγεῖν ταύτην τὴν χρισίαν. Διὰ τοῦτο ἔφη, ἔχρισί σε ὁ Θεός ὁ Θεός σου ἔλαιον χαρᾶς παρὰ ἐπαίρων σου. « Ἐλαιον ἀγαλλιᾶσεως. » Ἐλαιον μὲν ἀγαλλιᾶσεως, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον · μέτοχοι δὲ Χριστοῦ οἱ ἄνθρωποι. Οὗ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Οὐχ ὡσπερ, φησὶν, οἱ ψιλοὶ ἄνθρωποι, οὕτως ἐχρίσθη ὁ Χριστός τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐκ μέτρου, ἀλλὰ ἅπην ἐχρίσθη τὸ Πνεῦμα. « Καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, Κύριε. » Ἰνα γὰρ μὴ ἀκούσας, Ὅταν δὲ εἰσαγγῆ τὸν Πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, νομίσης ὡς δούρημα ὑστερον τὴν οἰκουμένην ὄθησαν παρὰ τοῦ Πατρὸς τῷ Υἱῷ, αὐτὸν δεικνῶσι Δημιουργόν αὐτῆς. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρό τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐκεῖνα δὲ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν νοεῖ. « Αὗτοι ἀπολοῦνται. » Μετασημασιθῆσονται γὰρ πάντα τὰ ὁρώμενα, καὶ εἰς ἀθλιότητα ἤξουσι. Τὸ οὖν Ἀπολοῦνται, ἐκ τῆς νῦν ὕψους, φησί. « Καὶ ὡσεὶ περιβόλιον ἐλλείξει αὐτούς. » Τὴν εὐκολίαν τῆς ἐναλλαγῆς αὐτῶν ἐτήμενον. « Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ. » Πάντα μὲν, φησὶν, ἐναλλάξεις καὶ νεουργήσεις, καὶ ἀθλιότη ποιήσεις ἀντὶ φθαρτῶν. Σὺ δὲ ἀπαίρων, ζήσεις, καὶ δικιμένεις διαπαντός.

« Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἰρηκί ποτε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου ; Ὅχι πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποσταλλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν ; »

Ἀνήνεγκε τοίνυν τὴν ἀπρχὴν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας τῷ Πατρί. Καὶ τοῦτο ἐθέλασε τὸ ὄψρον ὁ Πατήρ, καὶ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ προσενέγκαντος, καὶ διὰ τὸ ἄμωμον τοῦ προσενεχθέντος, ὡς οικειᾶς, αὐτὸ

ἵεσθαι χειρὶ, καὶ θέναι πλάγιον τὸ δῶρον, καὶ
 « καθὼς ἐκ δεξιῶν μου. » Τὸ καθὼς εἶπεν,
 « ἕζεαι θέλων δι' ἄλλως, φησὶν, οὐκ ἂν ἐτόλμησε
 καθῆσαι εἰ μὴ ἐκελεύσθη· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἵνα μὴ
 νημίστες αὐτὸν ἄναρχον καὶ ἀνάιτιον. Ὅτι γὰρ τοῦ-
 τῆς ἐστὶ, ὁ ἄλλος καὶ ὁ τόπος τῆς καθέδρας, τὸ ὁμοί-
 μοι σημάτιον, ὁ ἄλλος καὶ τὸ εἶπεῖν ἀνωτέρω, Ἐκάθισε,
 μὴ πρότερον ἀκούσας, Κάθου. Ἡ δὲ τὴν συγκατά-
 θεσιν καὶ τὴν βούλησιν τὴν ἐπὶ τῷ καθῆσαι τοῦ Πα-
 τρός οὐκ ἄλλως σημαίνει δυνάμενος ὁ προσφῆτης, τῷ,
 Κάθου, ἐχρήσατο ῥήματι. Μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦτο,
 καὶ οὐ μόνον ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἀλλὰ καὶ
 ὑπὲρ ἕκαστον τὴν κτίσιν. Πλὴν ἀνθρωπίνως καὶ αὐτῷ
 εἶρηται. Ὡς γὰρ Θεός, ὁ Υἱὸς αἰώνιον ἔχει τὸν θρό-
 νον. « Ὁ θρόνος σου ὁ Θεός, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα
 τοῦ αἰῶνος. » Οὐ γὰρ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ
 πάθος, ταύτης ὡς Θεός τῆς τιμῆς ἡξιώθη, ἀλλ' ἔλα-
 ὄν ὡς ἄνθρωπος ὅπερ εἶχεν ὡς Θεός. Οὐ γὰρ
 ταπεινὸς ὦν ὑψώθη, ἀλλ' ὑψιστος ὦν καὶ ἐν μορφῇ
 Θεοῦ ὑπάρχων, ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν μορφῇ δούλου
 λαλοῦν. Διὸ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς βοᾷ· « Ὁ μονογενὴς
 Γιὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξη-
 γήσατο. » Καὶ ὁ Κύριός φησιν, « Ἐγὼ ἐν τῷ
 Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Καὶ ἀλλαγῶ· « Δό-
 ξαί μου, Πάτερ, τῇ δόξῃ ἣ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ
 τοῦ κόσμου γενέσθαι. » Ὡς ἄνθρωπος τοίνυν ἀκούει,
 « καθὼς ἐκ δεξιῶν μου. » Ὡς γὰρ Θεός, αἰώνιον
 ἔχει τὸ κράτος. « Ἔως ἂν θῷ τοὺς ἐχθρούς σου. »
 Ὑπερ ῥησιμότητος τοῦ Υἱοῦ ἀπόδειξιν. Ὁργίζεται
 ὁ Πατὴρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Υἱοῦ, οὐχ ὡς τοῦ
 Υἱοῦ ἀδυνατοῦντος μόνου θέναι αὐτοὺς ὑπὸ τοὺς
 πόδας αὐτοῦ, τοῦτο εἶρηκεν, ἀλλ' ἵνα τὴν ταυτότητα
 τῆς γνῶμης δηλώσῃ. Τὸ δὲ, Ἔως, οὐκ ἔστι χρόνου
 ὁριστικόν, ὡς μετὰ τὸ θέναι ὑποπόδιον αὐτοῦ τοὺς
 ἐχθρούς, πάλιν ἀνίστασθαι μέλλοντας, Ἄπαγε. Ἀλλὰ
 ἕζεαι βούλεται, διὸ οὐκ ἀσθενήσει τὸ θέναι πάντας
 ὑποπόδιον. Τὸ γὰρ, Ἔως, τὸ μὲν ἄχρις ἐκείνου
 παρατίθεται, τὸ μετ' ἐκείνου δὲ οὐκ ἀναίρει. Ὅπως
 ἐπὶ ἀγίοις Γρηγόριος εἰς τὸν δεύτερον Περὶ Υἱοῦ
 λόγῳ φησὶν. « Οὐχὶ πάντες εἰσι λειτουργικὰ πνεύ-
 ματα; » Παραθαρῶναι αὐτοὺς, λέγων, Ὅτι ὁ μὲν
 Χριστὸς, φησὶν, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ γνήσιός ἐστιν, οἱ
 δὲ ἄγγελοι, ὁμόδουλοι ἡμῖν, ταύτην τεταγμένοι τὴν
 λειτουργίαν, τὸ πάντα πράττειν καὶ διακονεῖν, ὅπως
 ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι σωθῶμεν. Πολλαχοῦ γὰρ ἄγγελοι
 ἐπέκονα γεγονάσιν εἰς ἀνθρώπους, πρὸς τὴν Μα-
 ρίαν, καὶ ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Κυρίου, καὶ πρὸς τὸν
 Κορνήλιον.

Ἐπειδὴ τοίνυν λεπτά ἐστὶ καὶ ἰσχυρά τὰ κατὰ τὴν

7 Psal. XLIV, 7. 8 Philipp. II, 6, 7. 9 Joan. I, 18. 10 Joan. XIV, 14. 11 Joan. XVII, 5 12 Psal. CII, 1.

suis susciperet manibus, et juxta se donum poneret
 ac diceret : « Sede a dextris meis. » *Sede* dixit non
 ostendere volens quod aliter sedere ausus non
 fuisset nisi jussus: minime; sed ne ipsum existimes
 carere principio. Nam quod hoc ita sit, significat
 et cathedræ locus, similem designans honorem, et
 quod superius dixit : Sedit, cum prius non legatur
 ipsi dictum fuisse : *Sede*. Aut quia cum alio modo
 non posset Propheta significare Patris consensum
 ac voluntatem ut sederet, usus est verbo, *Sede*.
 Magnum itaque etiam hoc est, nec tantum super
 humanam naturam, verum etiam super omnem crea-
 turam. Attamen ob humanam quoque naturam
 hoc ei dictum est. Siquidem quatenus Deus est Fili-
 us, sempiternum habet thronum: « Thronus tuus,
 inquit, Deus in sæculum sæculi 7. » Neque enim
 post crucem et passionem hoc honore donatus est
 ut Deus : sed ut homo accepit quod jam habebat
 ut Deus. Nec enim exaltatus est cum humilis esset,
 sed cum sublimis et in forma Dei esset, seipsum
 humiliavit assumpta servi forma 8. Ideo quoque
 evangelista clamat : « Unigenitus Filius qui est in
 sinu Patris, ipse enarravit 9. » Et Dominus : « Ego
 in Patre, et Pater in me est 10. » Et alibi : « Glo-
 rifica me, tu Pater, gloria quam habui apud te prius
 quam mundus fieret 11. » Ut homo igitur audit :
 « Sede a dextris meis 12. » Nam ut Deus æternum
 habet imperium. « Donec posuero inimicos tuos. »
 Animadvertite demonstrationem quod legitimus sit
 Filius. Irascitur Pater adversus inimicos Filii. Nec
 hoc dixit quod Filius impotens sit ponere ipsos sub
 pedibus suis, sed ut identitatem voluntatis mani-
 festaret. 325 Quod autem ait Donec, non temporis
 significativum est, quod ubi positi essent inimi-
 ci scabellum pedum ipsius, rursus futurum
 esset ut resurgeret : nequaquam : sed ostendere
 vult quod non erit impotens ad ponendum omnes
 scabellum pedum. Siquidem *æws* sive *Donec*, id
 quidem profert quod usque ad aliquid est, at non
 tollit id quod post illud est. Ita ait Gregorius se-
 cundo libro. *De Filio*. « Nonne omnes sunt admini-
 stratorii spiritus? » Consolatur eos, dicens : Christus
 quidem Filius Dei naturalis est, angeli vero nobis
 conservi: hoc sortiti ministerium, ut omnia faciant
 et administrent quo nos homines salvi simus. Fre-
 quenter enim angeli ministri facti sunt ad homi-
 nes, veluti ad Mariam et in sepulcro Demini et ad
 Cornelium.

II. 1-3. *Propterea oportet nos vehementius at-
 tendere his quæ dicta sunt nobis, nequando perflu-
 amus. Etenim si his qui per angelos dictus fuerat
 sermo fuit firmus, et omnis transgressio et inobe-
 dientia iustam præmii responsationem accepit: quo-
 modo nos effugiemus si tantam neglexerimus salu-
 tem? quæ cum primùm enarrari cœperit per ipsum
 Dominum, ab his qui audierant in nos firmata fuit.*
 Quoniam igitur tenuia sunt et exilia quæ se-

cundum incarnationem sumuntur, oportet nos vehementius attendere. Aut dicit ut attendam legi. « Ne quando perfluamus. » Hoc est, excidamus ab honesto et a via quæ ducit ad salutem. « Qui per angelos d. ctus fuerat sermo. » Aut de lege loquitur quod per angelos data sit, sicut etiam dicit in Epistola ad Galatas : « Ordinata per angelos, » sive administrata ; aut de his quæ aliis dicta sunt ab angelis : quemadmodum de Sodomitibus⁴⁴, quemadmodum de planctu in libro Judicum, quando venit angelus Domini ad Israelitas, et objurgavit eorum transgressionem⁴⁵. Oportuit, inquit, omnes has gentes e medio tollere, vos autem fœdera quoque fecistis cum illis : propterea non disperdet Dominus gentes quæ derelictæ sunt. His auditis, planxerunt uno animo omnes : unde et locus Planctus dictus est. Quod autem, ait, hujusmodi est · 326 Si enim quæ ab angelis prædicta sunt acciderunt et effectum sortita sunt, quanto magis contingent quæ a Filio Dei prædicta sunt : ἔδικον μισθικοδοσίαν, id est, justam retributionem ac si dicat : Si ea contigerunt quæ ab angelis in Veteri Testamento dicta fuerant, omnesque transgressores puniti sunt, quam habemus nos veniam cum illos punitos respicimus ac negligimus. « Si tantam neglexerimus salutem. » Quæ non terræ bona promittit sicut Vetus Testamentum, sed regnum cœlorum ac adoptionem in filios. Salutem autem dicit quæ a Christo demonstrata est et manifestata, hoc est, fidem in ipsum. Hanc autem dixit salutem, ostendens quæ in veteri lege erant non fuisse salutaria. « Enarrari per ipsnm Dominum. » Ostendit deinde illud dignum esse cui fides adhibeatur. Non enim alius quispiam, inquit, ad id minister fuit, quemadmodum Moses in veteri, sed ipse Christus. « Ab his qui audierant. » Delata ad nos ab his qui audierant, confirmata sunt et credita. Quinam autem sunt hi qui audierunt? Venerandi sane discipuli. Ne offendiculum patiaris, non dicit seipsum quoque audisse a

II, 4-8. *Attestante Deo signis et prodigiis simul variisque virtutibus, et Spiritussancti distributionibus, juxta ipsius voluntatem. Non enim angelis subjecit orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem alicubi quidam dicens : Quid est homo quod memor es ejus, aut Filius hominis, quoniam invisit illum? Fecisti eum paululum inferioriorem angelis, gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In hoc enim quod ei subjecit omnia, nihil amisit illi non subjectum. Nunc vero nondum videmus, omnium illi esse subjecta.*

Deinde ne mentiri credantur qui a Christo audierunt, et alia pro aliis dicant : non inquit. Nam et ipse Deus una cum eis testimonium perhibet veritati per signa et prodigia, variasque virtutes quas per eos operatur. « Et spiritus sancti distri-

ένανθρωπησιν, δεῖ ἡμᾶς περισσοτέρως προσέχειν, ἤπερ, φησίν, ὡς προσείχομεν τῷ νόμῳ. « Μή, ποτε παραρβύωμεν. » Τουτέστιν, ἐκπίσωμεν τοῦ καθήκοντος, καὶ τῆς ἐπὶ σωτηρίαν ὁδοῦ. « Ὁ δὲ ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος. » Ἡ περὶ τοῦ νόμου, φησίν, ὅτι δι' ἀγγέλων ἐδόθη, ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φησί, « Διαταγεὶς δι' ἀγγέλων, » ἤγουν διακονηθεὶς ἢ περὶ τῶν ὑπ' ἀγγέλων ἄλλοις λαληθέντων, ὡς ἐπὶ τῶν Σοδομιτῶν, ὡς ἐπὶ τοῦ κλαυθμῶνος ἐν τοῖς Κριταῖς, ὅτε ἦλθεν ἄγγελος Κυρίου πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ ἤλεγξεν αὐτῶν τὴν παρανομίαν, λέον γάρ, φησί, πάντας ἐφανίσαι, ὑμεῖς δὲ καὶ συνθήκας ἔθεσθε πρὸς αὐτούς. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐξολοθρεύσει ὁ Θεὸς τὰ ὑπολειπόμενα ἔθνη. Ταῦτα ἀκούσαντες ἔκλαυσαν ὁμοθυμαδόν. Ὅθεν καὶ κλαυθμῶν ὁ τόπος ἐλάθη. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ γὰρ, φησὶ, τὰ ὑπ' ἀγγέλων λαληθέντα ἐξέβη καὶ πέρας ἔσχε, πόσῳ μᾶλλον τὰ παρὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ λαληθέντα ἐκθίσσεται ; Ἐνδικον (δικαίαν) μισθικοδοσίαν. Τουτέστιν, ἀμοιβήν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ τὰ παρὰ ἀγγέλων λαληθέντα ἐν τῇ Παλαιᾷ ἐξέβη, καὶ οἱ ἁμαρτήσαντες πάντες ἀπέλαβον, ποῖαν ἔσομεν συγγνώμην ἡμεῖς ἐκαίνοὺς ἀπολαβόντας ὁρῶντες καὶ ἀμελοῦντες ; « Τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας. » Οὐ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ἐπαγγελλομένην, καθὼς ἡ Παλαιὰ, ἀλλὰ βασιλείαν οὐρακῶν καὶ υἰοθεσίαν. Σωτηρίας δὲ φησὶ, τῆς ἀπὸ Χριστοῦ δειχθείσης καὶ φανερωθείσης, τουτέστι, τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Ταύτην δὲ εἶπε σωτηρίαν, δεικνύς τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ μὴ οὕτως ὄντα σωτήρια. « Λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου. » Εἶτα δεικνύσι τὸ ἀξιώπιστον αὐτῆς. Οὐ γάρ τις ἕτερος, φησὶ, διεκόνησεν αὐτῇ καθάπερ Μωσῆς τῇ Παλαιᾷ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστός. « Ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων. » Ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐνεχθεῖσα, ἐδοξαζώθη καὶ ἐπιστεῖθη. Τίνες δὲ οἱ ἀκούσαντες ; οἱ θεοσπίσιοι ὀηλονότι μαθηταί. Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλίση, οὐ λέγει καὶ ἐκτὸν ἀκηκοῖναι παρὰ Χριστοῦ, καίτοι ἤκουσεν.

Christo, cum tamen audisset.

« Συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημεῖοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυναμεισι, καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν · διεμαρτύρατο δὲ ποῦ τις λέγων, τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμηθήσκη αὐτοῦ, ἢ Ἰδοὺ ἄνθρωπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν ; Ἠλάττωσας αὐτὸν ἐραχὺ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἰσοτεράνωσας αὐτόν, πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξει αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφήκεν αὐτῷ ἀνωτάκτων. Νῦν δὲ οὕτω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποταγεμένα.

Εἶτα ὡσεὶ ψεύδονται οἱ ἀκούσαντες παρὰ Χριστοῦ, καὶ ἄλλα ἀντ' ἄλλων λέγουσιν. Οὐ φησὶν · καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἀλήθειαν, διὰ σημεῖων καὶ τερατων καὶ ποικίλων δυνάμεων ὧν ἐνεργεῖ δι' αὐτῶν. « Καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς. »

⁴⁴ Galat. III, 19. ⁴⁵ Gen. XIX, 1 seqq. ⁴⁶ Judic. II, 1 seqq.

ἐπὶ διὰ χαρισμάτων καὶ ἐπιφοιτήσεως Πνεύματος Ἁ
 εἴω τὰ τῆς τοῦ Θεοῦ μαρτυρίας γένηται. Μερισ-
 ροὶς δὲ φησι, διὰ τὸ οἶον καταμερῆσθαι τὴν πνευ-
 ματικὴν χάριν, κατὰ τε τὸ μέτρον ἑκάστου, καὶ τὴν
 πρὸ πίστεως ἀνολογίαν, καὶ ὅπως αὐτῷ συμφέροι,
 « Ἐπεὶ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. » Τοῦ Παρικλήτου ἡλο-
 κίου Διακροῦν, φησὶν, ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.
 « Οἱ γὰρ ἄγγελοι ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην. » Τοῦτο
 πάλαι ἔστι τῇ ἄνω τῶν ἀγγέλων συγκρίσει.
 Ἐπειδὴ γὰρ τῷ μεγίστῳ κτίσματι τοῖς ἀγγέλοις, του-
 πατι, τὸν κατὰ σάρκα Χριστὸν συγκρίνοντα, με-
 ῖζον αὐτῷ Δεσπότην δεικνύειν. Μέλλουσιν δὲ οἰκου-
 μίην εἶναι, τὸν ἐσόμενον κόσμον. Περὶ οὗ, φησὶν,
 ἡ ἑκαστος λόγος ἡμῖν αὐτὸς γὰρ κριτὴς ὁ Χριστὸς
 ἐκείνη καθιέθει τῆς οἰκουμένης. Οἱ δὲ ἄγγελοι,
 ἡ λειτουργοὶ καὶ δοῦλοι περιστάνται. « Διαμαρτύ-
 ρου δὲ πού τις λέγων. » Ἔτι πρὸς εἰδότης τὰς Γρα-
 ρὰς ἀπαλεγόμενος, οὐ τίθησι τῶν λέγοντων τὰ ὀνό-
 ματα. « Τί ἐστὶν ἄνθρωπος; » [ΦΩΤ.] Τίνος χάριν
 προσέγει νῦν, τὸ τί ἐστὶν ἄνθρωπος ὅτι μιμηθήσκη
 εἰσὶ; Ἐπειδὴ ἀντιτίθει αὐτῷ ἐδόκει πρὸς τὴν
 πρῶτον, (ὁ μὲν γὰρ μεῖζονα δεικνυει τὸν Χριστὸν
 τῶν ἀγγέλων), τὸ δὲ, βραχὺ τι ἡλαττώσθαι παρ' αὐ-
 τῆς. Διὸ τίθησιν αὐτὸ, ἵνα τὴν δοκοῦσαν ἀντίθεσιν
 κτή. Καὶ λέγων φησὶν εἰρηθεῖσαι αὐτὸν ἡλαττωμένον,
 ἵνα τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. « Εἶδομεν γὰρ αὐτὸν,
 εἰς αἰετὴν εἶδος οἰδὲ κάλλος. » Συγχωρεῖ δὲ τῶς
 καὶ τὸ ῥητὸν εἰρηθεῖσαι ἐπὶ τοῦ Δεσπότητος, ἐπειδὴ
 ἡρησιμύειεν αὐτῷ καὶ εἰς τὸ ἐκείνου παραμυθί-
 εσθαι, τὸ Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν
 αὐτοῦ. « Ὅτι μιμηθήσκη αὐτοῦ. » [ΘΕΟΔΩΡ.] Οὐ γὰρ
 μένον εἰς τὸ εἶναι παρήγαγες, καὶ τὸ εἶναι δεδω-
 ρῆται, καὶ μεμνημένους διατελεῖς, καὶ κακῶς διακεί-
 μενον ἐπισκέπτῃ. « Ἠλάττωσας αὐτόν. » Ἐνταῦθα
 πρὸς μετὰ τὴν παράθεσιν ἐμνημόνευσεν ἀποφάνσεως.
 Τῷ θνητῷ γὰρ, τῶν ἀγγέλων ἡλαττώσθαι. Ταῦτα
 ἐμαρτυρεῖ μὲν καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἀνθρωπότητα, μά-
 λιστα δὲ εἰς τὸν κατὰ σάρκα Χριστόν. « Νῦν δὲ οὕτω
 ἤματι αὐτῷ τὰ πάντα ὑποταγμένα. » Ἐπειδὴ
 γὰρ εἶπεν Ὁὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον, οὗτοι δὲ
 ἐκείνους ἐπαύσαν καὶ ἠρπάζοντο παρὰ τῶν Ἰουδαίων τῶν
 ἡμμενάντων τῇ ἀπιστίᾳ, ἵνα μὴ ἀμφιβάλλωσι πρὸς τὰ
 ἀφαιμένα, φησὶ. Μὴ θορυβεῖσθε. Οὕτω γὰρ πάντα αὐτῷ
 ὑποτάσσεται, οὕτω τὸ κήρυγμα κατέσπαραται, οὕτω
 ἐπαύθησεν ὁ βασιλεὺς καθαρῶς,

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

• Ὅτι ἐσαρκώθη κατὰ διάθεσιν καὶ συμπέθειαν
 καὶ οὐκαιοτήτα τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ σωτηρίᾳ
 ἀφάρτων τῇ ἐκ θανάτου, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν
 οὐκαιοτήτος »

• Τοῖς δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλου ἡλαττωμένον,
 ἵνα μὴ ἡμεῖς διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου,
 ἵνα καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι Θεοῦ
 ὑπερ πάντος γεύσῃται θανάτου. Ἐπρεπε γὰρ
 αὐτῷ εἶναι τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολ-

utionibus. » 327 Et per dona ac Spiritus sancti
 superventionem sunt illa quæ sunt divini testimo-
 nii. Dicit autem Distributionibus, eo quod veluti
 distribuatur spiritualis gratia, et juxta cujusque
 mensuram, et juxta fidei proportionem, et velut
 ipsi expediens est 16. « Juxta ipsius voluntatem : »
 Paracleti videlicet. Dividens, inquit, sua cuique
 sicut vult. « Non enim angelis subjecit orbem ter-
 ræ. » Hoc consequens est ad comparationem ange-
 lorum quæ superius posita est. Oportuit enim
 potissimæ creaturæ, puta angelicæ, conferendo
 Christum secundum carnem, ostendere eum esse
 majorem tanquam Dominum. Futurum autem or-
 bem terræ dicit futurum mundum. De quo, inquit,
 omnis sermo nobis e-
 t. Ipse enim Christus sedebit
 judex illius orbis terræ: angeli vero tanquam servi
 ac ministri stabunt. « Testatus est autem alicubi
 quidam dicens. » Tanquam ad eos qui Scripturas
 noverant disserens, non ponit eorum nomina qui
 dicunt : « Quid est homo? » Quam ob causam
 nunc citat. Quid est homo quod memor es ejus?
 Quoniam obstare suo proposito videbatur, ipse
 enim ostendit Christum angelis esse majorem, il-
 lud vero ait paululum angelis factum esse inferio-
 rem. Ponit itaque hoc, ut eam quæ videtur, solvat
 objectionem : et solvens ait dictum esse factum
 inferiorem propter mortis passionem. « Vidimus
 namque eum et non habebat speciem neque deco-
 rem 17. » Interim autem concedit etiam id dictum
 fuisse de Domino, quoniam sibi quoque serviebat,
 ut illos consolaretur, quod dicitur : Omnia sub-
 jecisti sub pedibus ejus.— « Quod memor es ejus. »
 Neque enim tribuisti tantum ut esset, sed dedisti
 quoque ut bene esset, et continue memor ejus
 perseveras et malis affectum consideras. « Minui-
 sti eum. » Hic sententiæ ineminit quæ post trans-
 gressionem lata est ; mortalitate enim imminutus
 est ab angelis. Hæc quidem aptat etiam ad commu-
 nem humanitatem, maxime autem ad Christum juxta
 carnem. « Nunc vero nondum videmus omnia illi
 esse subjecta. » Quoniam enim dixit : Nihil omisit
 illi non subjectum, hi autem malis afficiebantur
 et rapiebantur eorum bona Judæis, qui in increduli-
 tate permanserant : ne circa ea quæ dicta sunt
 hæsitarent, ait : 328 Ne turbemini : nondum enim
 omnia illi subjecta sunt, nondum prædicatio dispersa
 est, nondum rex manifeste accepit imperium.

CAPUT III.

*Quod carnem assumpserit juxta dispositionem et
 condolentiam ac familiaritatem quam ergu nos
 habuit, ut hominem a morte per familiaritatem
 ad ipsum liberaret.*

11, 9, 10. *Eum vero qui paululum diminutus fue-
 rat infra angelos, cernimus Jesum propter crucia-
 tum mortis gloria et honore coronatum : ut per
 gratium Dei pro universo orbe gustaret mortem.
 Decebat enim eum propter quem sunt omnia, et*

15 | Cor. XII, seqq. 17 Isa. LII, 2.

per quem sunt omnia, ut multis filiis in gloriam adductis, auctorem salutis illorum per afflictiones perfectum redderet.

Paululum, ob id dicit quod tribus diebus fuerit apud inferos. « Propter eruciatum mortis. » Dicendo : Cruciatum mortis, veram manifestavit mortem. « Gloria et honore coronatum. » Gloriam et honorem vocat crucem. Neque enim tantum Deo dignum erat tamque gloriosum fecisse cœlum et terram ac hominem supernasque virtutes, sicut quod propter nos dignatus fuerit crucifigi. Hoc autem dicit etiam ipsos consolans, ac si diceret : Si Christus illa propter vos sustinuit, quid mirum si et vos propter ipsum afflictiones sustineatis ? « Ut per gratiam Dei. » Fuit namque sanctæ Trinitatis gratia quod pateretur Filius. Neque enim ex debito dedit Pater Filium, aut Filius suscepit, aut Spiritus sanctus cooperatus est ad passionem, sed omnia gratiose facta sunt. Recte autem ait : Gustaret. Neque enim in morte permansit, sed ipsam tantum quodammodo degustavit. — Scien- lum vero quod Nestoriani adulterant Scripturam et ita legunt : ut χωρίς Θεοῦ, id est, sine Deo pro 329 universo orbe gustaret mortem, hoc est, astruentes quod inhabitationem habuit Christus Verbi Dei ; et non unionem, quia non erat una cum eo qui crucifigebatur divinitas. Siquidem dictum est, inquit, Sine Deo gustaret mortem. Sed vide quo modo quidam orthodoxus responderit. Primum quidem positum est, χάριτι Θεοῦ, hoc est, gratia vel per gratiam Dei : attamen etiam si ut vos vultis dictum sit χωρίς Θεοῦ, id est, sine Deo, ita hoc accipiendum est quod sine Deo aut excepto Deo pro omnibus aliis mortuus sit Christus. Etenim non pro solis hominibus, sed et pro supernis virtutibus mortuus est, ut interstitium maceris dirueret, ac uniret inferiora supernis. ¹⁸ Huic et simile quod alibi dictum est, atqui cum dicat quod omnia sub-

jecta sunt, palam est excipiendum eum qui subjecit ipsi omnia ¹⁹. « Pro universo orbe gustaret mortem » Quanquam enim non omnes salvi facti sint ob suam incredulitatem : ipse tamen quod suum erat ad omnes et pro omnibus fecit. « Decebat enim eum. » Decebat, inquit, Deum et Patrem propter quem sunt omnia, ipse vero omnium est principium. « Et per quem sunt omnia. » Nam si etiam per ipsum sunt omnia, Pater est qui omnia creavit, qui Creatorem genuit. « Et per quem sunt omnia. » Per quem, de Patre positum est. « Multis filiis. » Filius hoc loco vocat homines. Eum, inquit, qui homines in gloriam Unigeniti per donum adoptionis introduxisset, decebat ut auctorem salutis horum filiorum, hoc est, Christum, per afflictiones perfectum redderet, hoc est, per crucem perfectum demonstraret ac gloriosum. Dictum est autem : Perfectum, tanquam ad nos loquendo, qui ipsum perfecte bonum ac humanum depaehendimus per crucem, cum ipse semper omnino perfectus esset, semperque maxime gloriosus.

¹⁸ Ephes. II, 14. ¹⁹ 1 Cor. xv, 28.

λόγος υἱός εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, διὰ παθημάτων τελειώσαι. »

Βαρύ δέ φησι, διὰ τὸ, τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ ᾄδῳ, γενέσθαι. « Διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. » Πάθημα θανάτου εἰπὼν, τὸν ἀληθῆ ἐνέφηνε θάνατον. « Δόξαν καὶ τιμῆ ἑστεφανωμένον. » Δόξαν καὶ τιμῆν, τὸν σταυρὸν καλεῖ. Οὐ γὰρ οὕτως ἄξιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπερένδοξον τὸ ποιῆσαι οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἄβρωπὸν καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις, ὡς τὸ καταξιώσαι δι' ἡμᾶς σταυρωθῆναι. Τοῦτο δέ φησι καὶ αὐτοὺς παραμυθούμενος. Εἰ γὰρ ταῦτα δι' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε, τί μέγα εἰ καὶ ὑμεῖς δι' αὐτὸν ὑπομένετε πειρασμούς ; « Ὅπως χάριτι Θεοῦ. » χάρις γὰρ τῆς ἀγάπης Τριάδος, τὸ παθεῖν τὸν Υἱόν. Οὐ γὰρ κατὰ ὀφειλὴν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἔδωκεν, ἢ ὁ Υἱὸς κατέδεδετο, ἢ τὸ Πνεῦμα συνέργησεν εἰς τὸν Σταυρὸν, ἀλλὰ πάντα χάριτι γέγονε. Καλῶς δὲ τὸ, Γεύσεται. Οὐ γὰρ ἐνέμεινε τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ μόνον αὐτοῦ τρόπον τινὰ ἀπεγεύσατο. — [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ]. Ἰστέον δὲ ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ παραποιοῦσι τὴν Γραφήν, καὶ οὕτως ἀναγιγνώσκουσιν, ὅπως χωρὶς Θεοῦ ὑπὲρ πάντος γεύσεται θανάτου, τοῦτο κατασκευάζοντες, ὅτι ἐνοίκησιν ἔσχατον ὁ Χριστὸς, φασί, τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ οὐχ ἔνωσιν, ὅτι σταυρομένῳ αὐτῷ οὐ συνῆν ἢ θεότης. Εἴρηται γὰρ, φασί, χωρὶς Θεοῦ γεύσεται θανάτου. Ἄλλ' ὅρα πῶς ὀρθόδοξός τις ἀπεκρίθη. Πρῶτον μὲν, χάριτι Θεοῦ κεῖται. Πλὴν εἰ καὶ καθ' ἡμᾶς χωρὶς Θεοῦ, εἴρηται, οὕτως δεκτέον αὐτό. ὅτι χωρὶς τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ πάντων τῶν ἄλλων ἀπέθανεν ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ὑπὲρ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀπέθανεν, ἵνα λύσῃ τὸ μεστόιχον τοῦ φραγμοῦ καὶ ἐνώσῃ τὰ κάτω τοῖς ἄνω. Τοῦτ' ὁμοιον τὸ ἀλλαχού εἰρημένον. Ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δηλονότι ἐκτός τοῦ ὑποτάξαντος αὐκῆ τὰ πάντα.

« Ὑπὲρ πάντος γεύσεται θανάτου. » Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάντες ἐσώθησαν διὰ τὴν οἰκίαν ἀπιστίαν, αὐτὸς μὲν τοῖς τὸ οἰκεῖον ἐπὶ πάντας καὶ ὑπὲρ πάντας ἐποίησεν. « Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ. » Ἐπρεπε γὰρ, φησὶ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, δι' ὃν τὰ πάντα, αὐτὸς δὲ πάντων αἴτιος. « Καὶ δι' οὐ τὰ πάντα. » Εἰ γὰρ καὶ δι' οὐ τὰ πάντα, ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ τὰ πάντα δημιουργήσας, ὁ τὸν Δημιουργὸν γεγεννηκώς. « Καὶ ἐπὶ οὐ τὰ πάντα. » Τὸ δι' οὐ, ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κείμενον. « Πολλοὺς υἱὸς » ἐνταῦθα τοὺς ἀνθρώπους καλεῖ. Τὸν εἰσαγαγόντα, φησὶν, ἐν τῇ τοῦ Μονογενοῦς δόξῃ τοὺς ἀνθρώπους τῇ τῆς ὑποθεσίας δωρεᾷ, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας τούτων τῶν υἱῶν, τουτέστι, τὸν Χριστὸν, διὰ παθημάτων τελειώσαι, οἷον διὰ τοῦ σταυροῦ τελειὸν ἀποδείξει καὶ ἔνδοξον. Τὸ δὲ τελειὸν ὡς πρὸς ἡμᾶς εἴρηται τοὺς τελείους αὐτὸν κατελιηφότας ἀγαθῶν καὶ φιλόφρωνων διὰ τοῦ σταυροῦ, ἐπεὶ ἀεὶ αὐτὸς παντέλειος ἦν, καὶ ἀεὶ ὑπερένδοξος. Ὅρα δὲ τὴν διαφορὰν τῶν υἱῶν. Ὁ μὲν γὰρ γνήσιος

ἡμεῖς δὲ θεοί. Ὁ μὲν σώζει, ἡμεῖς δὲ σωζόμεθα. Ἄ διὰ παθημάτων τελειώσαι. » Τούτεστι, τὸ ἐλλείπον ἐνῶ ἀναπληρῶσαι. Τί δὲ ἐνέλειπε τῷ Χριστῷ καθὼ καί ται ἀνθρώπος; τὸ ἀθάνατον δηλαδὴ, ἵνα τὸ κατ' ἐκὼν ἔχη ἀνελλιπῶς. Ἀναπλήρωσεν οὖν αὐτῷ τὸ λείπον ὁ Πατὴρ διὰ τῆς ἀναστάσεως. Διὰ μέσου δὲ ἐκῶν, πάντας ἀνθρώπους ἀναπληρῶν, καθὼς καὶ ἀλλοῦ φησιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος. Καὶ τελειωθείς, ἤρξατο τοῖς εἰς αὐτὸν ἐπιζῶσι πρόξενος σωτηρίας ὑπερλύτου. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος καὶ Σευήρος ἐν τῷ 25^ο κεφαλαίῳ τοῦ Φιλαλήθους.

« Ὁ τε γὰρ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, ἔξ ἐνός πάντες. Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς Β ἐξ ἑνός καλεῖν, λέγων. Ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. Καὶ πάλιν. Ἐγὼ ἔσομαι πεποικῶς ἐπ' αὐτῶν. Καὶ πάλιν. Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ κα ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκατε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ αὐτοὺς παρατίθω μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου, ἐπαργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου πιστοῖσι, τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι ἀπὸ θανάτου διὰ παντός τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. »

« Ὁ ἀγιάζων, » τούτεστιν, ὁ Χριστός, « καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι, » τούτεστιν οἱ ἄνθρωποι, ἔξ ἐνός ἐσμεν πᾶ θεοῦ καὶ Πατρὸς. Ἄλλ' ὁ μὲν Χριστὸς ὡς Υἱὸς καὶ γνήσιον γέννημα καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἡμεῖς δὲ ὡς κτίσμα καὶ υιοθεσίας χάριτι ἠξιομένοι. « Ἀδελφούς αὐτοὺς καλεῖν. » [ΦΙΛΤ.] Ἰμα γὰρ τὴν κρεῖττον ἐκείνῳ ἦνωσε, καὶ τὴν ἀδελφότητα ἐνεδύετο. Εἰπὼν, Οὐκ ἐπαισχύνεται, ἔδειξε τὸ διαφορον. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἀδελφός καιτοῖ ὢν ἀληθῶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν, ἐπειδὴ ἐστὶ καὶ ἀληθῶς Θεός. « Ἐγὼ ἔσομαι πεποικῶς ἐπ' αὐτῶν. » Ἐπειδὴ ἄνω εἶπεν αὐτὸν ἀδελφὸν καὶ κάτω πατέρα. ἐν μέσῳ ἐσήμανεν ὅτι ταῦτα μὲν φιλανθρωπίας ὀνόματα καὶ χάριτος τῆς αὐτοῦ, τῇ δὲ εἴσε καὶ ἀληθῶς Θεός ἐστι, φησί. Τίς γὰρ πέποιθε ἐπὶ ἐτέρῳ τινί, εἰ μὴ ἐπὶ μόνῳ Θεῷ; ὡσεὶ ἔλεγε. « Ἐξ ἀκούοντες αὐτὸν ἀδελφὸν καὶ πατέρα, νομίσητε ἑα εἶνα τῶν πολλῶν. Θεός ἐστι, φησιν, ἐφ' ὃν γέγονατε πεποικῶναι χρεῶν. « Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία. » Πατέρα τὸν Χριστὸν ἐποίησεν ἡμῶν. Τὸ δὲ, ἴσασθε, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ὅμοιον τοῦ. « Αἴτηται παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου. » — « Ἐπεὶ οὖν, φησί, τὰ παιδία, » τούτεστιν, οἱ ἄνθρωποι, « κεκοινωνήκασι σαρκὸς καὶ αἵματος, παρατίθω, » τούτεστιν, ὁμοίως ἐξ ἀληθείας οὐ κατὰ φαντασίαν τινά, ὡς τινες αἱρετικοὶ λέγουσι, καὶ εἰς σαρκὸς καὶ αἵματος μέτοχος γέγονεν, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δείξῃ τὸ φιλανθρωπίας εἶναι

Ἄλλως. [ΚΥΡΙΑ.] Ἡμεῖς οἱ ἐν τεχνοῖς ἠριθμημένοι, Θεοῦ κοκοινωνήκαμεν αἵματος καὶ σαρκός,

10. Psal. II, 8.

PATROL. GR. CXIX.

Vide autem filiorum diversitatem : ipse enim naturalis est, nos autem adoptati : ipse salvat, nos autem salvamur. « Per afflictiones perfectum redderet. » Hoc est, quod deerat expleret. Quid autem Christo deerat quatenus homo intelligitur? Immortalitas videlicet, ut imaginem haberet cui nihil deesset. Complevit itaque Pater quod deerat per resurrectionem. Per medium vero ipsius omnes explevit homines, quemadmodum etiam alibi dicit ipse Apostolus : Porro perfectus redditus omnibus qui sibi obediunt fuit causa salutis indissolubilis. Ita sentit divus Cyrillus ac Severus centesimo sexagesimo quarto capite Φιλαλήθους.

11-15. *Quandoquidem et qui sanctificat et qui sanctificantur ex uno sunt omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos vocare, dicens : Annuntiabo nomen tuum fratribus meis in medio Ecclesiae laudabo te. Et rursus : Ego ero fidens in illo. Et iterum : Ecce ego et filii quos dedit mihi Deus. Quandoquidem igitur filii commercium habent cum carne et sanguine, et ipse pariformiter particeps factus est eorumdem, ut per mortem aboleret eum qui mortis robur habebat, hoc est, diabolum : et liberos redderet eos, quicumque metu mortis per omnem vitam obnoxii erant servituti.*

« Qui sanctificat, » hoc est, Christus, « et qui sanctificatur, » id est, homines, ex uno sumus Deo et Patre. Sed Christus quidem, ut Filius et naturalis progenies et ex substantia Patris, nos autem ut creatura et qui gratiam adoptionis accepimus. — « Fratres illos vocare. » Simul enim carnem sibi ipsi univit, et fraternitatem induit. Dicens : Non erubescit, ostendit diversitatem et excellentiam. Siquidem juxta naturam frater non erat, licet vere homo esset : se ex benignitate, quandoquidem etiam vere Deus erat. Ego ero fidens in illo. » Quoniam superius dixit illum fratrem et interius patrem, in medio significavit quod hæc quidem benignitatis nomina sunt et gratiæ ipsius, natura autem et veritate Deus est, inquit. Quis enim in alio quoquam fidit nisi in solo Deo? Ac si diceret : Ne audientes ipsum esse fratrem ac patrem existimetis unum quempiam esse e vulgo, Deus est, inquit, in quem scriptum est oportere fidere. « Ecce ego et filii. » Patrem nostrum fecit Christum. Ait autem : Dedit, propter humanitatem, veluti est illud : « Post... a me et dabo tibi gentes hæreditatem tuam 19'. » 331 « Quando quidem igitur filii, » hoc est homines, « commercium habent cum carne et sanguine ; pariformiter, » hoc est, similiter et vere, non juxta phantasiam aliquam, ut quidam dicunt hæretici, et ipse carnis et sanguinis particeps factus est : ut in hoc quoque demonstraret quem erga filios haberet amorem.

Alio modo. Nos qui inter filios Dei numerati sumus, commercium habemus sanguinis et car-

nis : hoc est, in sanguine sumus et carne, et in corruptibilibus terrenisque corporibus. Hanc ob causam unigenitum Dei Verbum, cum juxta naturam vita esset, particeps factus est horum : nec id secundum alium modum, sed pariformiter nobiscum. « Ut per mortem. » Deinde etiam incarnationis causam dicit, ut aboleretur, inquit, diabolus qui mortis robor habebat, aboleretur autem per mortem. Tanquam diceret : O Dei sapientiam ! Per mortem habuit diabolus robor, per mortem abolebitur. Nam his armis adversus eum usus est Christus, quibus ipse potens fuit. Quomodo autem dominatur morti ? Quia dominium habens in peccatum ex quo procedit mors, etiam dominatur morti, cum robor mortis sit peccatum. Qui igitur peccatum habet, ipsiusque inventor est, robor habet mortis. Diximus enim peccatum robor esse mortis, ut sit iste sensus : Per propriam mortem abolevit diabolus habentem subjectum sibi peccatum, quod est fortitudo ac robor mortis : nisi enim hoc expugnasset hominem, mors nequaquam intrasset in mundum. — « Quicumque metu mortis. » Priusquam, inquit, aboleretur mors, per totam vitam homines obnoxii erant ac subjecti timori servitutis : timebant enim mortem quæ nondum abolita erat : et nihil sæcularium voluptatum delectare poterat cordatos, idque timore mortis, in modum crudelis ac sævi domini instante semper ac exterrente eos qui erant in terra. « Obnoxii erant servituti. » Timebant homines mortem, ut qui obnoxii erant servituti ipsius. Servitus autem mortis est, detineri ac subjectum esse peccato. Fortitudo enim et aculeus mortis est peccatum. Cum enim Christus sua morte abolevit eum qui mortis robor habebat, hoc est, diabolus, inventorem ac auctorem peccati, merito imbecille efficitur peccatum : 332 merito liberati sumus a sevitute que erat ex invalescentia ipsius : merito liberi effecti sumus a timore qui ex morte procedebat. Atque id in ipsis quoque operibus contingit perspicere. Nam qui antea tanquam maximum et inevitabile malum timebant ac devitabant mortem, ad ipsam nunc gaudentes accedunt, tanquam ad melioris vitæ mutationem et exordium, quando pro Christo ipsiusque legibus a persecutoribus inducitur. An non ergo manifeste liberavit nos Salvator a timore mortis ac servitute quæ inde procedebat ?

II. 16-18. *Non enim videlicet angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus similis reddi, ut misericors esset fidelis pontifex in his quæ ad Deum forent agenda, ad expiandum peccata populi. Nam ex hoc quod ipsi contigit tentatum esse, potest et iis qui tentantur succurrere.*

« Sed semen Abraham apprehendit. » Cum ait : Apprehendit, significat quod nos quidem homines ipsum fugiebamus, Christus vero persequabatur, et persequendo attingit, ac attingens apprehendit.

Α τούτεστιν, ἐν αἵματι ἔσμεν καὶ σαρκί, καὶ ἐν φθορῶτος καὶ γήϊνοις σώμασι. Ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων μετέσχε τῶν αὐτῶν, καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον, ἀλλὰ παραπλησίως ἡμῖν. « Ἴνα διὰ τοῦ θανάτου. » Εἴτα καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγει τὴν αἰτίαν. Ἴνα, φησί, καταργηθῇ ὁ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θανάτου διάβολος· καταργηθῆ δὲ διὰ τοῦ θανάτου, ὡς εἰ εἶπεν· ὦν σοφίας Θεοῦ ! διὰ τοῦ θανάτου ἔσχε τὸ κράτος ὁ διάβολος, διὰ τοῦ θανάτου καταλυθήσεται. ἢ γὰρ ἴσχυεν ὄψω, τούτω κατ' αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἐχρήσατο. Πῶς δὲ ἄρχει τοῦ θανάτου ; Ὅτι τῆς ἀμαρτίας ἀρχῶν ἐξ ἧς ὁ θάνατος, καὶ τοῦ θανάτου ἀρχει, ἦγουν κράτος θανάτου ἢ ἀμαρτίας. Ἐχων οὖν τὴν ἀμαρτίαν καὶ εὔρεται αὐτῆς ὑπάρχων, τὸ κράτος ἔχει τοῦ θανάτου, (εἴπομεν γὰρ τὴν ἀμαρτίαν εἶναι τὸ κράτος τοῦ θανάτου.) Ἴνα οὕτως εἴη· διὰ τοῦ οὐκείου θανάτου κατήργησε τὴν ἀμαρτίαν ὑποχείριον ἔχοντα τὸν διάβολον, ἧτις ἐστὶν ἰσχύς κρατὸς τοῦ θανάτου. Εἰ γὰρ μὴ αὕτη κατέσχυσε τοῦ ἀνθρώπου· οὐκ ἂν ὁ θάνατος ἐισθλθεν εἰς τὸν κόσμον. — « Ὅσοι φόβω θανάτου. » [Φ.Μ.Τ.] Πρὶν. φησί, καταργηθῇ ὁ θάνατος, δι' ὅλου τοῦ ζῆν οἱ ἄνθρωποι ἄνοχοι ἦσαν, καὶ ὑπέκειντο φόβω δουλείας. Ἐδεδούκεισαν γὰρ τὸν οὐκ καταργηθέντα θάνατον. Καὶ οὐδὲν, φησί, τοὺς ἀρτίφρονας ἴσχυε τέρψαι τῶν τοῦ βίου τερπνῶν, τοῦ διὰ τὸν θάνατον φόβου, δίκην ὠμοῦ καὶ ἀπηνόως δεσπότη, ἐπιστάμενου καὶ ἀκροδοῦντος τοὺς ἐπὶ γῆς. « Ἐνοχοὶ ἦσαν δουλείας. » Ἐδεδούκεισαν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον, ὡς ἔνοχοι ὄντες τῆς τούτου δουλείας. Δουλεία δὲ τοῦ θανάτου τὸ ἐνέχεσθαι καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ ἀμαρτίᾳ, ἴσχυς γὰρ καὶ κίντρον τοῦ θανάτου ἢ ἀμαρτία. Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστὸς διὰ θανάτου, κατήργησε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τούτεστι, τὸν διάβολον, τὸν εὔρετῆ καὶ ἀρχηγὸν τῆς ἀμαρτίας, εἰκότως ἀσθενὴς γίνεταν ἢ ἀμαρτία· εἰκότως ἀπῆλλάγημεν τῆς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν αὐτῆς δουλείας· εἰκότως ἠλευθερώμεθα τοῦ κατὰ τὸν θάνατον φόβου. Καὶ ἔστι τοῦτο καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις σαφῶς κατιδεῖν. Οἱ γὰρ πρὶν ὡς μέγιστον κακὸν καὶ ἀνυπερέβλητον φοβούμενοι τε καὶ ἀποτρεπόμενοι τὸν θάνατον, νῦν ὡς βελτίονος βίου μεταβολὴν καὶ προομιον, χαίροντες πρὸς αὐτὸν χωροῦσιν, ὅταν ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ νόμων παρὰ τῶν διωκόντων ἐπάγηται. Ἄρα οὐ περιφανῶς ἀπῆλλαξεν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κατὰ τὸν θάνατον φόβου, καὶ τῆς ἐκεῖθεν δουλείας ;

« Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. Ὅθεν ὤφελε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὀμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεθίμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν, εἰς τὸ ἰλάσκειν τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ. Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. »

« Ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. » Τὸ ἐπιλαμβάνεται δηλοῖ, ὅτι ἡμεῖς μὲν αὐτὸν ἐφεύρομεν οἱ ἄνθρωποι, ὁ δὲ Χριστὸς ἐδίωκε, καὶ διώκων ἐφθασε καὶ φθάσας ἐπελάβετο. Οὐκ ἀγγέλων φύσεως

ἵστατο οὐδὲ ἀνέλαβεν, ἀλλ' ἀνθρωπίνης. Εἶτα καὶ Ἰσάακ τὸ κατὰ σάρκα ὁ Χριστὸς σημεῖον βουλόμενος, Σπέρματος Ἀβραάμ. « Ὅθεν ὤφειλε. » Ἐπει-
 ἦ ὡς ἐπιλαβέσθαι ἤξιωσε, τούτου λοιπὸν κατὰ τὸ
 ἐκείνου, ὤφειλε κατὰ πάντα ὁμοιωθῆναι τοῖς ἀνθρώ-
 πους. Καὶ γὰρ ἐγεννήθη, καὶ ἠξήθη, ἔφαγεν, ἔπιεν,
 ἔκτισεν, ἀπέθανεν, ἀνέστη. « Ἰνα ἐλεήμων γένηται. »
 Ἰσὺς δὲ πάντα, φησὶν, ὠκονόμησε κατ' ἄλλο μὲν
 αἶψα, ἢ Ἰνα ἐλεήση τοὺς ἐπὶ γῆς, καὶ ἀνεκλύθη ἐκ
 τοῦ πνεύματος. « Καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς. » Πιστὸς,
 ἀληθής. Ἰδιὸν γὰρ τοῦ ὄντως καὶ ἀληθῶς ἀρχιε-
 ρεὺς τοὺς ὧν ἐστὶν ἀρχιερεὺς, ἀπαλλάξει τῶν
 ἀμαρτιῶν. Ἰνα οὖν προσενέγκῃ θυσίαν δυναμένην
 ἡμῖς καθαρῆσαι, γέγονεν ἄνθρωπος καὶ ἑαυτὸν προσ-
 ἔθηκεν. Εἶτα ἐπάγει πῶς γέγονε, καὶ διατί πι-
 στὸς ἀρχιερεὺς. Εἰς τὸ ἰδασκεσθαι, φησὶ, τὰς ἀμαρ-
 τίας τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ γέγονεν, εἰς τὸ ἐξιλεώ-
 σθαι ἡμᾶς καὶ καθαρῆσαι τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. « Τὰ
 πρὸς θεόν. » Τῶν πρὸς θεόν, καὶ εἰς θεόν ἀν-
 κούτων πραγμάτων. Ἐν τούτοις γὰρ γέγονεν ἡμῶν
 ἀρχιερεὺς, οὐκ ἐν τῷ σωματικῆς δεκάτας καὶ ἀπαρ-
 χῆς ἀκατήσσει, ἀλλ' εἶδεν ἡμᾶς ἐκπεπολεμωμένους
 πρὸς τὸν θεόν καὶ ἀπερρώμμενους, καὶ ἐλεήσας ἡμᾶς,
 ἑαυτὸν ἡμῖν ἔδοκεν ἀρχιερεῖα. « Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθε,
 εἰς πειρασθεὶς. » Ταπεινὸν τὸ εἰρημένον, καὶ
 οὐκ ἔσω τῶν τῆς κενώσεως μέτρων. Ἐπειτα καὶ
 ἐκ τοῦ νηπιώδες τῶν ἀκούστων εἴρηται. Τί γὰρ
 ἔστιν; Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν, τούτεστιν, ἐπειδὴ
 πόνθεν αὐτὸς εἰς οἶκετον σῶμα πειρασθεὶς, προ-
 κείμενον βοηθήσει τοῖς πειραζομένοις. Ὡς εἰ
 ἴπαι. Πείρα μαθῶν τί ἐστὶ τὸ πειρασμοῦ πε-
 ραπειν, οὐχ ὡς θεὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρω-
 πος πείρα μαθῶν τὸ πάθος (δύναται, τούτεστιν, προ-
 κείμενον ὁρᾷ χειρὰ τοῖς πειραζομένοις. — Ἡ,
 [Φ.Τ.] Δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθήσει, οὕτως
 ἀληθεῖον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν ἀναμαρτήτων σῶματι
 τῷ Δεσποτικῷ ἐπεπλήθησεν ὁ Πονηρὸς, καὶ πειρα-
 τικῶς περιβαλεῖν ἐπειράθη. (διὰ γὰρ ἐκείνου προσ-
 ἔθηκε πειράζων καὶ τοὺς Ἰουδαίους αὐτὸς ἦν ὁ ἀν-
 κούτων εἰς τὴν κατὰ τοῦ Δεσπότη μαιφονίαν.)
 καὶ οὖν ἀναμαρτήτων ἔχων σῶμα ἐπειράθη καὶ
 πόνθεν, ἰσχυρὸν δικαίαν καὶ εὐλογον ἔχει κατὰ τοῦ
 Πονηροῦ, καὶ τοὺς ὑφ' ἀμαρτίας τελούντας ἀνθρώ-
 πους ἀπαρτάζειν τῶν ἐκεῖθεν ἐπαγομένων πειρα-
 τῶν, καὶ βοηθὸς καθίστασθαι τοῖς πειραζομένοις.
 Ἡ γὰρ κατὰ τοῦ ἀναμαρτήτου σώματος θρασυτέ-
 ται πονηροῦ εὐλογον καὶ δικαίαν τῷ Δεσπότη παρ-
 ἔγειν ἰσχυρὸν, εἰς τὸ ρύεσθαι τοὺς ὑφ' ἀμαρτίας τῶν
 ἐκεῖθεν πειρασμῶν, καὶ βοηθὸν εὐρίσκεσθαι τοῖς
 πειραζομένοις.

audacia ac temeritas adversus corpus nulli obnoxium peccato, rationabilem ac justam tribuit
 Domino potentiam, ut eos qui peccato obnoxii erant eriperet ab afflictionibus inde emergentibus,
 auxiliator inveniretur his qui tentantur et affliguntur.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'

Ὅτι πιστευθέν Χριστῷ ὡς Μωσῆι ἐπίστευσαν,
 καὶ ὑπεροχὴν ἔειπεν τῷ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώ-
 πον. »

Ἦτις, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέ-
 τρη, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα

Non angelicam naturam apprehendit aut assump-
 sit, sed humanam. Deinde etiam significare volens
 Christum ex Juda assumpsisse quod secundum
 carnem habebat, ait : Semen Abrahæ. « Unde
 debuit. « Quandoquidem omnino dignatus est ap-
 prehendere, reliquum ad hoc erat et ex consequen-
 ti, quod debuit per omnia similis reddi hominibus.
 Etenim natus est, sumpsit augmentum, comedit,
 bibit, dormivit, uortuus est ac resurrexit. « Ut
 miseriors esset. » Hæc autem omnia, inquit, ad
 nihil aliud ita disposuit, quam ut eorum qui in
 terra sunt misereretur et de lapsu erigeret. « Et
 fidelis pontifex. » Fidelis, verax. Proprium enim
 est ejus qui certo ac vere pontifex est, liberare a
 peccatis illos quorum est pontifex. Ut igitur hos-
 tiam offerat quæ nos purificare valeat, factus est
 homo ac seipsum obtulit. Deinde subdit quomodo
 et quamobrem factus sit fidelis pontifex : ad
 expiandum, inquit, peccata populi. Quare enim
 factus est? Ad expiandum nos et purificandum
 a peccatis nostris. « In his quæ ad Deum forent. » In
 rebus quæ ad Deum spectarent. Nam in his
 factus est pontifex noster : non ut corporales
 decimas ac primitias exigeret, sed noverat nos
 inimicos effectos esse et abjectos apud Deum, ac
 miseruos nostri seipsum nobis dedit pontificem.
 « Nam ex hoc quod ipsi contigit tentatum esse. »
 Abjectum est quod dicitur, nec tamen excedit
 modum exinanitionis. Deinde etiam propter eorum
 qui audiunt infantiam, dictum est. Quid enim ait?
 Ex hoc quod ipsi contigit : hoc est, quandoquidem
 ipsi accidit ut ipse proprio corpore tentaretur et
 affligeretur, promptius auxiliabitur his qui affli-
 guntur. Ac si diceret : Cum experientia didicerit,
 quid sit in tentationes et afflictiones incidere: non
 solum ut Deus, verum etiam ut homo qui experien-
 tia percepit afflictionem, potest, id est, promptius
 manum porriget afflictis. *Aut* : — Potest iis qui
 tentantur succurrere, ita accipiendum est. Nam
 quia malignus ille insiliit in corpus Dominicum
 quod expers erat omnino peccati, et tentationibus
 et afflictionibus implicare conatus est: nam et per
 seipsum tentando occurrit, et Judæos ipse in cædem
 adversus Dominum concitavit : quia igitur, cum
 corpus haberet nulli peccato obnoxium, tentatus
 ac passus est : juste ac rationabiliter fortitudinem
 habet adversus illum malignum, ut etiam homines
 qui sub peccatum redacti sunt, ab inductis inde
 afflictionibus eripiat, et auxiliator constituatur his
 qui tentantur et affliguntur. Siquidem illa maligni

CAPUT IV.

Quod Christo credendum sit quemadmodum Mosi
 crediderant, tantoque id melius quanto dignior est
 Deus homine.

III, 1-3. Unde, fratres sancti, vocationis cælestis
 participes, considerate apostolum et pontifi-

cem confessionis nostræ Christum Jesum : quod fidelis sit ei qui ipsum fecit, quemadmodum Moses in tota domo sua. Tanto namque majore gloria quam Moses hic dignus est habitus, quanto majorem habet honorem is qui construxit domum quam ipsa domus.

Si igitur participes ac socii estis vocationis œlestis, quæ ibi sunt quærite, nullaque vobis ratio sit eorum quæ hic sunt. « Apostolum et pontificem. » Ubi ad dispensationem pervenit, omnia deinceps humilia intrepide eloquitur. Apostolum autem sive legatum dicit ipsum, quia missus est a Patre tanquam homo, Confessionis vero, fidei. « Quod fidelis sit. » Fidem, inquit, servavit beneplacentem Patri, idemque cum eo sensit de servando populo. Ei, inquit, qui ipsum fecit apostolum ac pontificem, hoc est, Patri suo. Nihil autem admirandum si ita loquatur, facta jam semel dispensationis mentione. « Et qui ipsum fecit. » Quid fecit? Apostolum ac pontificem. Hoc loco non de substantia loquitur neque de divinitate, sed de dignitatibus humanis. « Quemadmodum Moses in tota domo sua. » Futurum est ut in progressu præponat Christum Mosi: verum quoniam hi ad quos est sermo, etsi fideles erant, plurimum tamen et gloriæ et honoris adhuc Mosi deferebant. ne protinus suas obturarent aures, non statim præponit Christum Mosi, sed interim æquat, deinde in progressu præponit. Suam autem domum vocavit populum: porro populum dixit Mosi, quoniam ipsis præfectus erat. Nam et Deus dixit ad eum: « Peccavit populus tuus 30. » — « Quemadmodum et Moses, » inquit. Frustra igitur me calumniantur apud vos, qui me dicunt defunctionem a Mose docere, et erga ipsum inimico affectum esse animo. Hoc autem clam et non ex proposito sermone inducit ut magis persuadeat: nam quod ad defensionem paratum est, suspicioni magis subiacet. « Majori gloria hic dignus. » Cum dixisset æqualitatem Christi ad Mosem, nunc paulatim dixit excellentiam. « Majore hic. » Quis? Qui juxta carnem intelligitur Christus. « Majore gloria quam Moses hic dignus est habitus, quanto majorem habet honorem is qui construxit domum quam ipsa domus. » Extremam nunc ponit præeminentiam 335 quantaque est Dei ad hominem, et ait: Fidelis quidem erat Moses super totam domum, id est, populum, ipse tamen etiam ex domo erat et unus e populo. Tanto igitur Christus juxta carnem majore gloria dignus est habitus quam Moses, quanto, inquit, æquum est Creatorem præcellere creaturæ: nam, quanto majorem, inquit, habet honorem is qui domum construxit, quam ipsa domus. Siquidem domum hoc loco populum appellat, qui cum Mose erat: quandoquidem et Moses unus erat e populo: exstructor vero domus erat Christus.

III, 4-6. *Omnis enim domus constituitur ab aliquo. Porro qui condidit omnia, Deus est Et Moses*

30 Exod. xxiii, 7.

α τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιησαντι αὐτόν ὡς καὶ Μωσῆς ἐν ὄλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Πλείονος γὰρ δόξης οὕτως παρὰ Μωσῆν ἤξιώται, καθ' ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. »

Εἰ οὖν μέτοχοι καὶ κοινωνοὶ ἐστε τῆς κλήσεως τῆς ἐπουρανοῦ, τὰ ἐκεῖ ζητεῖτε, καὶ τῶν ἐνταῦθα λόγος ὑμῖν ἔστω μηδεὶς. « Τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα. » Ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκονομίαν, ἅπαντα λοιπὸν ἀδεῶς τὰ ταπεινὰ φθέγγεται. Ἀπόστολον δὲ αὐτόν φησι, διότι ἀπέσταλται παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς ἄνθρωπος. Ὁμολογίας δὲ, τῆς πίστεως. « Πιστὸν ὄντα. » Εὐνοϊκὸν, φησὶ, πιστὴν τετηρηκέντῳ τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ αὐτὸ φρονουῖτα αὐτῷ περὶ τὸ σώζειν τὸν λαόν. Τῷ ποιήσαντι αὐτόν, φησὶν, ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα, τουτέστι, τῷ Πατρὶ αὐτοῦ. Οὐδὲν δὲ ἐνταῦθα θαυμαστὸν εἰ οὕτω λέγει, ἅπαξ τῆς οἰκονομίας ἐπιλαδόμενος. « Τῷ ποιήσαντι αὐτόν. » Τί ποιήσαντι; ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα. Ἐνταῦθα οὐ περὶ οὐσίας φησὶν, οὐδὲ περὶ θεότητος, ἀλλὰ περὶ ἀξιομάτων ἀνθρωπίνων. « Ὡς καὶ Μωσῆς ἐν ὄλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. » Μέλλει προῖων τὸν κατὰ σάρκα Χριστόν, προτιθέναι Μωσέως, ἀλλ' ἐπειδὴ εἰ καὶ πιστοὶ ἦσαν οὗτοι πρὸς οὓς ὁ λόγος, μεγάλας εἶτι δοξας εἶχον περὶ Μωσέως, ἵνα μὴ εὐθεως ἀποφράξωσιν αὐτῶν τὰ ὕψα, οὐκ εὐθέως προτίθησι Μωσέως τὸν Χριστόν, ἀλλὰ τέως ἐξίστοι, εἶτα προῖων προτίθησιν. Οἶκον δὲ αὐτοῦ τὸν λαὸν ἐκάλεισεν. Αὐτοῦ δὲ τὸν λαὸν εἶπε τοῦ Μωσέως, διότι προστήκει αὐτῶν. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς φησὶ πρὸς αὐτόν, « Ὁ λαὸς σου ἤμαρτεν. » — [Φιλιπ.] « Ὡς καὶ Μωσῆς: » ὥστε μάλιστα διαλοιοδορῶνται μοι πρὸς ὑμᾶς οἱ ἀποστασίαν με λέγοντες ἀπὸ Μωσέως διδάσκειν, καὶ πρὸς αὐτὸν δυσμενεῶς διακεσθαι. Αεληθῶτως δὲ τούτο καὶ οὐ κατὰ προηγούμενον λόγον εἰσάγει, ἵνα μᾶλλον πείσῃ. Τὸ γὰρ εἰς ἀπολογίαν παρεσκευασμένον μᾶλλον ὑποπτον. « Πλείονος γὰρ δόξης οὕτως. » Εἰπὼν τὴν πρὸς Μωσῆν ἰσότητα τοῦ Χριστοῦ, νῦν ἡρέμα τὴν ὑπεροχὴν λέγει, « Πλείονος οὕτως. » Τίς; ὁ κατὰ σάρκα νοούμενος Χριστός. « Παρὰ Μωσῆν δόξης ἤξιώται, καθ' ὅσον, φησὶ, πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου, ὁ κατασκευάσας αὐτόν. » Νῦν τὴν ὑστάτην ὑπεροχὴν, καὶ ὅση θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον λέγει, καὶ φησὶ: Πιστὸς μὲν ἦν Μωσῆς ὑπὲρ πάντα τὸν οἶκον, τουτέστι, τὸν λαόν. Πλὴν καὶ αὐτὸς τοῦ οἴκου ἦν, καὶ τοῦ λαοῦ εἰς. Τοσοῦτον οὖν πλείονος δόξης ὁ κατὰ σάρκα Χριστὸς παρὰ Μωσῆν ἤξιώται, ὅσον εἰκὸς, φησὶ, τὸν δημιουργὸν τοῦ δημιουργήματος. Ὅσον γὰρ, φησὶ πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν. Οἶκον γὰρ ἐνταῦθα, τὸν λαὸν σὺν τῷ Μωσῆϊ λέγει, ἐπειδὴ καὶ Μωσῆς, εἰς ἦν τοῦ λαοῦ ποιητὴς δὲ τοῦ οἴκου ὁ Χριστός.

« Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος. Ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας θεός. Καὶ Μωσῆς

μὴ πιστὸς ἐν ὄψει τῶν οἴκων αὐτοῦ ὡς θεράπων αἰς μικρότερον τῶν λαληθησομένων. Χριστὸς δὲ, ὡς Υἱὸς, ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς, ἐάν περ τὴν παρῆρσιν καὶ τὸ ἀκούχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν. »

Ἐπειδὴ οἶκον τὸν λαὸν καὶ τὸν Μωσῆν ἐκάλεσεν ἰεμενικῆ τῆ τροπῆ, καὶ φησὶ ἡ Δημιούργημα οὗτοί εἰσι καὶ δούλοι. Οὗ γὰρ ἐνὶ οἴκῳ, εἰ μὴ τι κατεσκευάσθη. Κατεσκευάσθη δὲ τὰ πάντα, μεθ' ὧν καὶ ὁ οὐκ ἐστὶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Ὅσῳ οὖν εἰκόσ, φησὶ, διακρινῶν ἔχειν ποιητὴν ποιήματος, τοσαύτην ἔχει ὁ Ἰησοῦς πρὸς Μωσῆν. « Καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὄψει τῶν οἴκων αὐτοῦ. » Εἶτα καὶ ἄλλην λέγει διαφορὰν Ἰησοῦ καὶ Ἀωσέως, ὅτι ὁ μὲν ὡς δούλος ἦν πιστός, ὁ δὲ ὡς Υἱὸς γνήσιος καὶ ὁμοούσιος. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν πιστὸν ἐκάλεσε τὸν Χριστόν, πιστὸν δὲ καὶ τὸν Μωσῆν, τὴν διαφορὰν τοῦ πιστοῦ ἐξηγεῖται. « Εἰς μικρότερον τῶν λαληθησομένων. » Εἰς τὸ εἶναι μάρτυρα τῶν λαλουμένων παρὰ Θεοῦ τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα μὴ ἐν καιρῷ κρίσεως ἀρτήσονται. Ἔθος γὰρ τῶν θεῶν καὶ οὐρανῶν καὶ γῆν καὶ φάραγγας προσλαμβάνειν εἰς μαρτυρίαν. « Ἄκουε γὰρ, φησὶν, οὐρανὲ, καὶ ἰουδαίου, ἡ γῆ. » Καὶ πάλιν ἡ Ἄκούσατε, φάραγγες. « — Ἰησοῦς δὲ ὡς Υἱὸς. » Εἰκαὶ γὰρ πιστός, φησὶ, παρ' ἡμῶν ἀνώμασται, ἀλλ' ὡς Υἱὸς γνήσιός ἐστι πιστός, τὸ Πατρὸν ἀποπληρῶν θέλημα, μάλλον δὲ τὸ κοινὸν τῆς ἁγίας Τριάδος. « Οὗ οἴκός ἐσμεν ἡμεῖς. » Ὁ Ἰησοῦς οἶκός ἐσμεν οἱ πιστοί, κατὰ το, « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς. » — Ἐάν περ τὴν παρῆρσιν. « Ἐσόμεθα αὐτοῦ οἶκος, ἐάν μὴ ἐγκαλυπτώμεθα ἐπὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, ἀλλὰ μετὰ παρῆρσιν καυρήσασθαι, καὶ τὰ χρηστὰ λήψασθαι παρ' αὐτοῦ ὡς Θεοῦ ἐλπίζωμεν, μὴ σαλευόμενοι μηδὲ διστάζοντες; ἐν τῇ

libertate gloriemur : et quæ utilia sunt ab ipso vacillantes, nec in aliquo dubitantes.

« Διὸ καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, Σήμερον ἰσθὲς τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν. ὡς ἐν τῇ παραπικρασμῇ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἰσχυρὰν με οἱ πατέρες ὑμῶν. Ἐδοκίμασάν με καὶ εἶδον τὰ ἔργα Ἰησοῦ τεσσαράκοντα ἔτη. Διὸ ἐκώλυσα τῇ γενεῇ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον, Ἄει πλαθῆτω τῇ καρδίᾳ. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς μου, ὡς ἔμοια ἐν τῇ ὀργῇ μου εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν ἀνάπαυσίν μου. »

Ἐπὶ δὲ χρῆ τὰ χρηστὰ ἐλπίζειν παρὰ τοῦ Χριστοῦ ὧν φησὶν ὅτι οὐ δεῖ πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπέσπεσεν ἀποσκληρύναι τὴν καρδίαν ἡμῶν, ἵνα μὴ ἐπίθεμεν ἄπερ οἱ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπιστήσαντες ἐπίθεσαν. Τὸ δὲ σήμερον, τὸ ἀεὶ δηλοῖ, ὡσεὶ ἐλεγεῖται ὅτι. « Ὅτε δὴ ποτε καὶ ἔως ἐστὶ τὸ σήμερον ἐάν κώλυται τὴν φωνὴν τοῦ καλοῦντος Χριστοῦ, μὴ ἀκούσῃτε καὶ ὁσήμεροι γένησθε τὰς καρδίας εἰς τὸ μὴ κώλυται αὐτοῦ. » Μὴ σκληρύνετε. » Τὸ γὰρ σκληρὸν καὶ ἀκατακτά καὶ ἀκαμπές, πρὸς τὸν διαλεγόμενον

quidem fidelis fuit in tota domo illius veluti minister, in testimonio eorum quæ dicenda erant. At Christus tanquam Filius administravit domum ipsius, cuius domus sumus nos, si loquendi libertatem et gloriationem spei, ad finem usque firmam tenuerimus.

Quoniam domum vocaverat populum et etiam Mosen, permansit in tropo, et ait : Creatura sunt hi atque servi. Non enim contingit esse domum nisi aliquid exstruat : exstructa sunt autem omnia a Christo, inter quæ etiam ipsa domus. Quam ergo æquum est ut habeat præcellentiam is qui condidit supra opus quod condidit, tantam habet Christus supra Mosen. « Et Moses quidem fidelis fuit in tota domo illius. » Deinde aliam quoque ponit differentiam inter Mosen et Christum, quod ille quidem tanquam servus erat fidelis, hic vero tanquam Filius naturalis etejusdem substantiæ. Quoniam enim superius fidelem vocavit Christum, fidelem autem et Mosen, narrat differentiam in fidelitate. « In testimonium eorum quæ dicenda erant. » Ut testis esset eorum quæ Judæis dicerentur a Deo, ne iudicii tempore id factum esse negarent. Deo enim moris est et cælum et terram ac valles in testimonium assumere. « Audi, inquit, cælum, et auribus percipe. terra ²¹. » Et rursum : « Audite, valles. — « At Christus tanquam Filius. » Nam licet a me, inquit, nominatus sit fidelis, sed tanquam Filius naturalis est fidelis, Paternam exemplens voluntatem, magis autem eam quæ sanctæ Trinitati communis est. « Cujus domus sumus vos. » Cujus Christi domus sumus fideles, **336** juxta illud : « Inhabitabo in illis ²². » — « Si loquendi libertate. » Erimus domus ipsius si non erubuerimus ob fidem quæ ipsum est, sed cum dicendi tanquam a Deo nos accepturos speremus, non

III, 7-11. *Quæpropter sicut dicit Spiritus sanctus : Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra, sicut exacerbatione in die tentationis in deserto, ubi tentaverunt me Patres vestri, probaverunt me et viderunt opera mea quadraginta annis. Quæpropter infensus fui generationi illi, et dixi : Semper hi errant corde ; ipsi vero non cognoverunt vias meas, ut jurarem in ira mea si introibunt in requiem meam.*

D

Ubi dixit quod oporteat utilia sperare a Christo, nunc ait quod ad fidem et spem istam non oporteat abdurare corda nostra, ne contingant nobis quæ contigerunt his qui in deserto fuerunt increduli. Hodie autem, significat semper, ac si diceret : Quodocunque et quod appellatur dies hodiernus, si audieritis vocem loquentis Christi, ne duri et effrenes efficiamini cordibus ad non audiendum ipsum. « Ne obduretis. » Durum enim est id quod ægre obtemperat, et flecti non potest ad cum qui

²¹ Deut. xxxii, 1. ²² Levit. xxvi, 12 ; II Cor. vi, 16.

disserit. « Corda vestra. » Etenim Israelitæ, inquit, A duro corde facti, exacerbaverunt et ad iram provocaverunt Deum qui ipsis loquebatur. « In die tentationis. » Et qualis fuit hæc exacerbatio quæ in die facta est? quando increduli facti Deo, tentabant eum. « Num poterit, inquit, et panem dare aut parare mensam populo suo? » — « Ubi tentaverunt me. » οὐ, id est, ubi, nempe in deserto. Aut οὐ πειρασμοῦ id est, qua tentatione tentaverunt me, ut οὐ sit articulus et non loci manifestativum. « Infensus sum generationi illi. » Hoc est, gravi et iracundo fui animo erga ipsam, eo quod semper a me descisceret, meque tentaret. « Ut jurarem in ira mea. » In tantum, inquit, non cognoverunt vias meas, quousque ad hoc me induxerunt, ut jurarem quod ingressuri non essent in requiem meam, hoc est, terram promissionis, in quam cum ingressi essent, futurum erat ut a bellis quiescerent. 337 « Si introibunt in requiem meam. » Sed illi quidem cum increduli fuissent, non sunt ingressi Palæstinam. Nam hæc requies erat. Nobis autem, inquit, quid erit, cum non sit alia requies in terra, qua privandi sumus si Deo non credamus? Profecto, ait, etiam nunc erit vera requies, cujus illa vetus erat figura: et hac privandi estis, nisi Christo credideritis. Siquidem triplex est requies: una est Sabbatum, in quo requievit Deus ab operibus suis; secunda, promissa Palestinæ terra: tertia, omnino vera, cujus duæ prædictæ figura erant, ubi fugit omnis luctus, dolor ac gemitus. Hac ergo, inquit, privandi estis, si Christo non credideritis.

III, 12-15. *Videte, fratres, ne quando sit in aliquo vestrum cor pravum incredulitatis, ut decidat a Deo vivente; sed exhortemini vos invicem quotidie, quoad appellatur dies hodiernus: ne quis ex vobis obduretur seductione peccati. Siquidem participes facti sumus Christi, si sane initium substantiæ usque a finem firmum tenuerimus, in hoc quod dicitur, Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra sicut in exacerbatione.*

Timentis verbum est: Videte, inquit, ne et vos propter incredulitatem vera privemini requie regni cælorum. « Cor pravum. » Multa enim sunt prava corda incredulitatis sive incredula. Est enim cor D pravum incredulum, quod pravum est ad non credendum, ad avaritiam, ad inferendam injuriam, ad ebrietatem, alique hujusmodi innumera. Magis autem et nulla facta comparatione, Cor pravum incredulum est quod a fide discedit quæ est in Deum. Videte igitur, inquit, ne quando sit in aliquo vestrum cor pravum incredulum: incredulitatem vero dico desciscere a Deo vivente. Bene autem ait: Cor pravum incredulum. Est enim et cor bonum incredulum, juxta illud: Ne omni spiritui credideritis, sed probate spiritus, num ex

« ἔστιν. » τὰς καρδίας ὑμῶν. » Καὶ γὰρ οἱ Ἰσραηλίται, φησὶ, σκληροὶ τὰς καρδίας γενόμενοι, παρεπίκραναν τὸν λαλοῦντα αὐτοῖς Θεόν. « Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ πειρασμοῦ. » Καὶ ποῖος οὗτος ὁ παραπικρασμός ὁ κατὰ τὴν ἡμέραν γενόμενος; « Ὅτε ἀπιστοῦντες τῷ Θεῷ, ἐπειράζον αὐτόν. » « Μὴ δυνήσεται, φησὶ, καὶ ἦτρον δοῦναι, ἢ ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; » — « Οὐ ἐπειράσάν με. » Οὐ, ὅπου, τουτέστιν, ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἢ, Οὐ ἐπείρασαν πειρασμοῦ, ἢ καὶ τὸ, Οὐ, ἄρθρον, ἀλλὰ μὴ τοποῦ δηλωτικόν. « Προσώχισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ. » Οἶον, ἐπαχθῶς ἔσχον πρὸς αὐτήν, διὰ τὸ ἀεὶ ἀπιστεῖν καὶ πειράζειν με. « Ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου. » Εἰς τοσοῦτον, φησὶν, οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς μου, ἕως οὗ εἰς τοῦτό με ἤγαγον, ὥστε ὁμῶσαι μὴ εἰσελθεῖν αὐτοῖς εἰς τὴν κατάπαυσίν μου, τουτέστι, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἐν ἣ εἰσελθόντες ἔμελλον ἀπὸ τῶν πολέμων ἀναπαύεσθαι. « Εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. » Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀπιστήσαντες καὶ πειράσαντες τὸν Θεὸν οὐκ εἰσῆλθον εἰς Παλαιστίνην. Αὕτη γὰρ ἡ κατάπαυσις. Ἡμῶν δὲ τί ἔσται, φησὶ, μὴ οὐσης ἐτέρας καταπαύσεως ἐπὶ γῆς, ἥς μελλομεν στερεῖσθαι ἀπειθούντες Θεῷ; Ναί, φησὶν, ἔσται καὶ νῦν κατάπαυσις ἡ ἀληθινή, ἥς τύπος ἦν ἐκείνη ἡ παλαιά, καὶ μέλχετε ταύτης στερεῖσθαι, εἴπερ ἀπιστήσατε τῷ Χριστῷ. Καὶ γὰρ τρεῖς εἰσι καταπαύσεις. Μία τὸ Σάββατον, ἐν ᾧ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Δευτέρα, ἡ ἐπαγγελμένη τῆς Παλαιστίνης γῆ. Τρίτη, ἡ ὄντως καὶ ἀληθὴς, ἥς τύπος ἦσαν αἱ εἰρημέ-
ναι δύο, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνθα ἀπέδρα πᾶσα λύπη καὶ οὐνία καὶ στεναγμός. Ταύτης οὖν, φησὶ μέλλετε στερεῖσθαι ἀπειθήσαντες τῷ Χριστῷ.

« Βλέπετε, ἀδελφοί, μὴ ποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. Ἄλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ ἐξ ὑμῶν τις ἀπάτη τῆς ἀμαρτίας. Μέτοχοι γὰρ γεγονάμεν τοῦ Χριστοῦ, ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατὰσχωμεν, ἐν τῷ λέγεσθαι. Σήμερον ἐάν τις φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃ, μὴ σκληρύνῃτε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ. »

Φοβούντος τὸ ῥήμα. Βλέπετε, φησὶ, μὴ καὶ ὑμεῖς διὰ τὴν ἀπίστιαν στηρηθῆτε τῆς ὄντως; ἀναπαύσεως, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. « Καρδίᾳ πονηρὰ. » Πολλοὶ μὲν εἰσι καρδίαι πονηραὶ ἀπιστίας. Ἔστι γὰρ καρδίᾳ πονηρὰ ἀπιστίας, τὸ μὴ πιστεῦειν κανὸν εἶναι τὸ φιλοχρηματεῖν, τὸ ἄρχεῖν ὕβρεως, τὸ μεθύσκεσθαι, καὶ μυρία ἄλλα. Μειζὼν δὲ καὶ ἀσυγκρίτως, καρδίᾳ ἐστὶ πονηρὰ ἀπιστίας, ἡ ἀφισταμένη τῆς πίστεως τῆς πρὸς τὸν Θεόν. Βλέπετε οὖν, φησὶ, μὴ ποτε ἔσται ἐν τινὶ ὑμῶν καρδίᾳ πονηρὰ ἀπιστίας. Ἀπιστίας δὲ φημι, φησὶ τῆς ἀφιστώσεως ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. Καλῶς δὲ φησὶ. Καρδίᾳ πονηρὰ ἀπιστίας. Ἔστι γὰρ καὶ καρδίᾳ ἀγαθὴ ἀπιστίας, ὡς τὸ, « Μὴ πιστεύετε παντὶ πνεύματι, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ

θεοῦ ἔστιν — Ἐν τῷ ἀποστῆναι, » τούτέστι διὰ
 τῆς ἀπιστίας, ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. Ἀλλὰ παρακα-
 λείψατε. » Οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους, καὶ προτρέπεσθε,
 καὶ ἁρθούετε. « Ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. »
 Ἐκείλους, φησὶν· ἄχρι γὰρ τέλους τὸ σήμερον
 καλεῖται Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς
 ἀκούσθητε, φησὶν, Ἄχρις οὗ ἔστιν ἐκεῖνο τὸ
 ἐκείνον σήμερον. « Ἰνα μὴ σκληρυνθῆ ἢ ὑμῶν τις. »
 Ἰνα μὴ γένηται, φησὶν, ἅπερ ἐπὶ τῶν προγόνων
 ἔω γέγονε, καὶ δυσήμιος καὶ σκληρὰ ἢ χυγὴ γέ-
 νηται, ἀπακηθεῖσα διὰ τῆς ἀπιστίας, ἣν νῦν ἀμαρ-
 τῶν ἐκαλεσε. « Μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ Χρι-
 στοῦ. » Ἐν, φησὶ, γεγόναμεν ἡμεῖς καὶ ὁ Χριστὸς,
 ἰσθὴ αὐτὸς κεφαλὴ ἡμῶν ἠξιώσεν εἶναι, καὶ
 ἡμεῖς μέλη αὐτοῦ ποιήσαι. « Ἐάν περ τὴν ἀρχὴν
 τῆς ὑποστάσεως. » Ἀρχὴ ὑποστάσεως τὴν πρὸς τὸν
 ἱερτὸν πιστὸν φησὶ. Δι' αὐτῆς γὰρ ὑπέστημεν καὶ
 ἠγνήμεθα μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ. « Μέχρι τέλους. » Τὸ
 μέχρι τέλους, δηλοῖ, ὅτι ἐνερξάμενοι ἦσαν. « Ὡς ἐν
 τῷ παραπικρασμῷ. » Τὸ ὑπερβῆτον, Φοβηθῶμεν.

« Τινὲς γὰρ ἀκούσαντες, παρεπίκραναν, ἀλλ'
 οὐ πάντες οἱ ἐξεληθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μου-
 σῆως. Τίσι δὲ προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη ;
 ὄχι τοὺς ἀμαρτήσαντι, ὡν τὰ κῶλα ἔπεσαν ἐν
 τῷ ἱερίῳ ; Τίσι δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελευσέσθαι εἰς
 τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, οἱ μὴ τοὺς ἀπειθήσαντι ;
 καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν διὰ τὴν
 ἀπιστίαν. »

Τινὲς γὰρ ἀκούσαντες καὶ τότε τὰς ἐπαγγελίας
 τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς νῦν ἀκούομεν, τῇ
 πίστει παρεπίκραναν τὸν Θεόν. Βούλεται γὰρ δεῖ-
 ξαι καὶ ἐκεῖνους ὥσπερ τούτους ἀκηκοτάς, καὶ
 μὴ ἐφαλημένους ἐκ μόνης τῆς ἀκοῆς τῆς ἐπαγγε-
 λίας. Ὡστε, φησὶ, καὶ ὑμεῖς οὐκ ἐπειδὴ ἀκηκόατε τὸ
 κήρυγμα, τὸ πᾶν πεπληρώκατε, ἐὰν μὴ καὶ πιστεύ-
 ητε. Καὶ ὅτι πίστεως χρεια, ἐκ τῶν πάλαι ἀκου-
 σάντων μὲν, διὰ δὲ τὸ μὴ πιστεῦσαι ἀπολομένων,
 τὴν λόγον πιστοῦται. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶν,
 οὐκ ἔλασσε τὸ ἀξίωθῆναι φωνῆς Θεοῦ, ἀλλὰ μὴ πι-
 στεύσαντες ἀπώλοντο, οὕτως οὐδὲ ὑμῖν ἀρκέσει τὸ
 ἐκρυπῆ γενέσθαι τῆς πίστεως, ἂν μὴ καὶ πιστεύ-
 ητε εὐκρινῶς. Μᾶλλον δὲ οὐτοὶ τὸ αὐτάρκες
 ἦσαν ἐνόμιζον ἐκ μόνον τοῦ ἀκηκοέναι τοῦ κηρύ-
 γματος. Τοῦτο γὰρ καὶ προῶν δηλοῖ, ἐν τῷ λέγειν,
 καὶ γὰρ ἔσμεν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ κάκεῖνοι.
 « Ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξεληθόντες ἐξ Αἰγύπτου. » Ὁ
 γὰρ Χαλεβ καὶ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἠπίστησαν, ὅθεν καὶ
 ἐβλήθησαν εἰς τὴν ἐπηγγελμένην γῆν. « Τίσι δὲ προσ-
 ῶχθη ; » Κατὰ ἐρώτησιν τοῦτο. Πρὸς τίνας, φη-
 σὶν, ἔλασσε ἐπαχθῶς ; « Τίσι δὲ ὤμοσε ; » Καὶ τοῦτο
 ὡσαύτως κατὰ ἐρώτησιν. « Καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδου-
 νήθησαν εἰσελθεῖν. » Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, πρὸ ὀφθαλμῶν
 ἡμῶν καίτι τὸ τῆς ἀπιστίας ἐπιτίμιον. Ἐκεῖνοι γὰρ
 πιστήσαντες οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐπηγγελμένην
 γῆν.

A Deo sint ²⁴.» 338 « Ut desciscat, » nempe per incre-
 dulitatem. a Deo vivente. « Sed exhortemini. » Edifi-
 cate invicem et adhortemini ac corrigite. « Quoad
 appellatur dies hodiernus. » Usque ad finem, inquit,
 nam ad finem usque appellatur dies hodiernus.
 Cum enim dixerat : Hodie si vocem ejus audierit-
 tis, ait : Quoadusque durat illud quod vocatur dies
 hodiernus. « Ne quis ex vobis induretur. » Ne fiant,
 inquit, quæ in nostris majoribus facta sunt, et
 effrenis ac durus reddatur animus seductus per
 incredulitatem, quam nunc peccatum vocavit.
 « Siquidem participes facti sumus Christi. » Unum,
 inquit, facti sumus nos et Christus, quoniam ipse
 caput nostrum esse dignatus est, nosque membra
 sua efficere. « Si sane principium substantiæ. » Prin-
 cipium substntiæ dicit fidem in Christum. Per
 ipsam enim substituitur et facti sumus Christi-
 participes. « Usque ad finem. » Dicendo usque ad
 finem, significat quod inceperant, « Sicut in exa-
 cerbatione. » Hyperbaton est : nam subaudiendum
 est Timeamus.

III, 16-19. *Nam quidam cum audissent, exacerbaverunt: at non omnes qui profecti fuerunt ex Ægypto ductore Mose. Quibus autem infensus fuit quadraginta annis? Nonne iis qui peccaverunt, quorum membra conciderunt in deserto? Quibus autem juravit non ingressuros esse in requiem suam, nisi iis qui non obedierant? Et videmus quod non potuerint ingredi proper incredulitatem.*

C Nam quidam cum tunc etiam audissent Dei pro-
 missiones quemadmodum et nos nunc audimus,
 incredulitate irritaverunt sive acerbaverunt Deum.
 Vult ostendere illos quoque sicut et hos audisse,
 nihilque accepisse utilitatis ex eo solo quod pro-
 missionem audierint. Itaque et vos inquit, non
 quia audisti prædicationem, omne negotium ex-
 plectis, nisi etiam credatis. Quod autem fides ne-
 cessaria sit, ex his qui olim audierant, sed quia
 non crediderant perierunt, sermonem confirmat.
 Quemadmodum, illis non satis fuit Dei vocem ac-
 cepisse, sed cum non credidissent, perierunt, ita
 neque vobis satis erit audire esse fidei, nisi
 sincere credatis. Aut potius hi sufficere sibi cre-
 debant quod solum prædicationem audissent, nam
 hoc etiam in progressu significat cum ait : Ete-
 nim nobis annuntiatum est quemadmodum et illis.
 « At non omnes qui profecti fuerant ex Ægypto. »
 Si quidem Chaleb 339 et Jesus non fuerant in-
 creduli, ideo quoque ingressi sunt in terram pro-
 missionis. « Quibus autem infensus fuit? » Per
 interrogationem hoc legendum est. Adversus quos,
 inquit, infenso animo se habuit? « Quibus autem
 juravit. » Etiam hoc similiter per interrogationem.
 Et videmus quod non potuerit ingredi. Ecce, in-
 quit, ante oculos nostros posita est incredulitatis
 pœna. Illi enim cum incrudeli fuissent, non sunt
 ingressi in promissam terram.

²⁴ Joan iv, 1.

CAPUT VI.

Exhortatio ut conentur ingredi requiem quæ præmonstrata est.

Metuamus igitur ne quando derelicta promissione introcundi in requiem ejus, videtur [aliquis ex vobis esse frustratus. Etenim, vobis annuntiatum est, quemadmodum et illis. At non profuit illis auditus sermo quod non essent commisti fidei illi qui audierant.

Cum dicitur, inquit, Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra sicut in exacerbatione, timeamus. In transcurso autem posuit οὖν, id est, igitur. Nam quia longior æquo erat oratio, ne videretur ordinatio orationis conjunctione carere, addit οὖν, id est, igitur. Timeamus, inquit, ne quando privemur ea quæ relinquitur promissione ad ingrediendum in requiem ejus. Siquidem volentibus relinquitur promissio ingrediendi in veram ipsius requiem: hæc autem est regnum cælorum. «Videatur aliquis ex vobis esse frustratus.» Frustratus esse ad ingrediendum. Ne autem sermo gravis videatur, non dixit: Frustrabitur, sed Frustrari videatur. «At non profuit illis auditus sermo.» Vides quod hoc dicat: Nihil vobis proderit auditores fuisse prædicationis, nisi etiam quæ a vobis ipsis sunt afferatis, hoc est, fidem; quoniam neque aliquis profuit auditus sermo ex seipso. «Quod non essent commisti fide.» 340 Hoc est, admisti ad ipsam. Per hoc autem designat indubitato credere. Eos vero qui audierant dicit eos qui crediderant. Illi namque vere audierant qui etiam crediderant. Ait autem de Jesu et Chaleb. Hoc vero est quod dicit: Non juit auditus sermo populum, non commistum et veluti contempatum, admistum et et unitum per fidem his qui audierant, nempe Jesu et Chaleb qui crediderant. — Non commistos, inquit, his qui audierant, hoc est, his qui crediderant. Quomodo autem poterant his permisceri? In fide, inquit, sive per fidem. Si enim credidissent hi sicut et illi, in unum utique pariter proveci fuissent, fide veluti conglutinante ipsos et commiscente.

IV, 3-5. *Introimus enim in requiem nos qui credidimus, quemadmodum dixit: Sicut juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam, licet operibus a constitutione mundi perfectis. Dixit enim quodam in loco de septimo die sic: Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis. Et in hoc rursum: Si introibunt in requiem meam.*

Testimonium quoque iuduxit ex quo id manifestum faciat. Et vide quomodo id astruat. Omnino, inquit, necesse est ut aliqui ingrediantur in requiem Dei, ne vane ac temere sit promissa. Quoniam ergo illi non sunt ingressi (juravit enim ipsos non ingressuros) necesse est ut nos, dummodo velimus, ingrediamur, at non jam in figurativam requiem, sed in verum regnum cælorum. Quamquam enim filii illorum iugressi sint in terram promissam, at at nunc aliam definit requiem per David. Quid

A

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Προτροπή σπουδάσαι εἰς τὴν προδηλουμένην κατάπαυσιν. »

« Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῆ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκεῖται. Καὶ γὰρ ἔσμεν εὐηγγελισμένοι καθάπερ κάκεῖνοι. Ἄλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκεῖνους, μὴ συγκεκριμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν. »

Ἐν τῷ λέγεσθαι, φησί, Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, φοβηθῶμεν λοιπὸν. Τὸ δὲ, οὖν, παρέδραμεν. Διὰ γὰρ τὸ εἶναι μακροπόδον, ἵνα μὴ δοξῆ ἀσυνάρτητος εἶναι ἡ σύνταξις, τὸ, οὖν, τέθεικε. Φοβηθῶμεν, φησί, μήποτε καταλιμπανομένης ἐπαγγελίας εἰς τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ ὑστερήσωμεν. Καὶ γὰρ ὑπολείπεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ τὴν ἀληθινὴν τοὺς βουλομένους. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. « Δοκῆ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκεῖται. » Ὑστερηκεῖται εἰς τὸ εἰσελθεῖν. Ἀνεπαχθῆ δὲ τὸν λόγον ποιῶν οὐκ εἶπεν, Ὑστερήσει, ἀλλὰ, Δοκῆ ὑστερήσει. « Ἄλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος. » Ὅρθῳ ὅτι τοῦτο λέγει, ὅτι, οὐδὲν ὑμᾶς ὠφέλησει τὸ ἀκροατὰς γενέσθαι τοῦ κηρύγματος, ἐὰν μὴ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενέγκητε, τουτέστι πίστιν ἕπει μὴδὲ τοὺς πάλαι ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς καθ' ἑαυτὸν. « Μὴ συγκεκριμένους τῇ πίστει. » Τουτέστι, μὴ ἀνακεκραμένους πρὸς αὐτήν. Ἐκ δὲ τούτου, τὸ ἀνδοιάστως πιστεῦσαι ἀνίτηται. Ἀκούσαντας δὲ φησὶ τοὺς πιστεῦσαντας. Ἐκεῖνοι γὰρ ὄντως ἤκουσαν, οἱ καὶ πιστεῦσαντας. Λέγει δὲ περὶ Ἰησοῦ καὶ Χαλέβ. Τοῦτο δὲ φησιν ὅτι οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς τὸν λαὸν, μὴ συγκεκριμένον καὶ οἶον ἀνακεκραμένον καὶ μεμιγμένον καὶ ἠνωμένον ἐν τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν, ἤγουν τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἰησοῦν πιστεῦσασιν. — [ΦΩΤ.] Μὴ συγκεκριμένους, φησί, τοῖς ἀκούσασιν, τουτέστι, τοῖς πεπιστευκόσι. Πῶς δὲ ἦν αὐτοῖς συγγραφῆναι; Ἐν τῇ πίστει, φησί, τουτέστι διὰ πίστεως. Εἰ γὰρ ἐπίστευσαν οὗτοι ὡσπερ κάκεῖνοι, εἰς ἔν ἂν συνηλαύνοντο, τῆς πίστεως οἶον κολλώσης αὐτοὺς καὶ συγκιρνώσης.

« Εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεῦσαντες, καθὼς εἶρηκεν, Ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου, καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων. Εἶρηκε γὰρ που περὶ τῆς ἐβδόμης, οὕτως ἡ κατάπαυσεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἀμέρῃ τῆς ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. » Καὶ πόθεν δῆλοι, ἐπήγαγε τὴν μαρτυρίαν. Ὅρα οἶον κατασκευάζει. Πᾶσα, φησὶν, ἀνάγκη τινὰς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ μάτην καὶ ἀπλῶς ἢ ἐπηγγελμένη. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον, (ὤμοσε γὰρ μὴ εἰσελθεῖν, αὐτοὺς,) ἀνάγκη ἡμᾶς, εἰ βουληθῆμεν, εἰσελθεῖν ἄλλ' οὐκ ἔτι εἰς τὴν τυπικὴν κατάπαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀληθινὴν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰ γὰρ καὶ οἱ υἱοὶ ἐκεῖνων εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐπηγγαλμένην γῆν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἑτέραν ὁρᾷε διὰ τοῦ Δαυὶδ κατάπαυσιν.

Ἐπεὶ τί βούλεται αὐτῶν, τὸ, Σήμερον ἐὰν τῆς φω-
 νῆς αὐτοῦ ἀκούσητε ; « Ὡς ὤμοσα ἐν νῆ ὀργῇ μου. »
 Καίτοι αὕτη μαρτυρία, οὐ τοῦ ἡμᾶς τοὺς πιστεύ-
 σαντας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ ἐστὶ
 σημαντικῆ, ἀλλὰ τοῦ ἐκείνους μὴ εἰσελθεῖν. Ἄλλ'
 αὐτῶν, φησὶν, ᾧ ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον ἡμᾶς χρὴ
 εἰσελθεῖν. Τοῦτο μὲν οὖν προῖόν λέγει σαφέστερον.
 Ὡς δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἐκεῖνο θέλει δεῖξαι, ὅτι
 ὡς περ ἢ τοῦ Σαββάτου κατάπαυσις οὐ κωλύει καὶ
 ἄλλην λέγεσθαι κατάπαυσιν τὴν τῆς ἐπηγγελμένης
 γῆς, οὕτως οὐδὲ ἡ τῆς ἐπηγγελμένης γῆς κωλύει
 τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λέγεσθαι κατάπαυσιν.
 Ὅθεν καὶ προστίθησι· Καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ κατα-
 βολῆς κόσμου γενομένων ἐξ ὧν ἀνεπαύσατο ὁ Θεός.
 Ὅσα ἐκώλυσε, φησὶ, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας,
 κατέπαυσεν λεχθῆναι. « Καί τοι τῶν ἔργων. » Εἶτα
 ἐπειδὴ εἶπε Κατάπαυσιν, (ἐλέγετο δὲ ἡ τοῦ Σαββά-
 τῳ κατάπαυσις,) αὐτὸς ἐπιλείπει αὐτὸ καὶ φησὶν·
 Ἡστὴ τῆς καταπαύσεως τῶν ἔργων γενομένης, καὶ
 πρῶτον καλεῖ κατάπαυσιν, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.
 « Καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεός. » Ὁρᾷς, φησὶν, ὅτι δύο
 εἰσι καταπαύσεις ; μία ἡ τῆς ἐβδόμης, ἐν ἣ κατα-
 παύσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ μία ἡ τῆς
 γῆς, περὶ ἧς φησὶ νῦν ὁ Δαυὶδ. Ὅσπερ οὖν, φησὶν, ἡ
 πρώτη κατάπαυσις οὐκ ἐκώλυσε δευτέραν καταπαύ-
 σιν ὀνομασθῆναι, οὕτως οὐδὲ ἡ δευτέρα κωλύσει
 τὴν τρίτην βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ταῦτα δὲ κατα-
 παύει· ὅτι μέλλει λέγειν· Ἡμεῖς, φησὶν, ἔχομεν
 εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀκούσῃ,
 καὶ τοι εἰσῆλθον ἐκεῖνοι, καὶ τέλος ἔχει τὸ εἶναι ἄλ-
 λην κατάπαυσιν. Ἔστι, φησὶ, τρίτη ἡ βασιλεία
 τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, εἰ εἰσελεύ-
 σονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Ἰδοὺ οὖν, φησὶ,
 ἵνα καταπαύσετε. Μία μὲν ἔνθα κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ
 ἐπιλείπονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.

« Ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεται τινὰς εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν,
 καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπει-
 θίας, πάλιν τινὰ ὀρᾷς ἡμέραν σήμερον ἐν Δαυὶδ
 ἔργων μετὰ ασοῦτον χρόνον, καθὼς εἴρηται, Σήμερον
 ἐν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς
 καρδίας ὑμῶν. Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοὺς κατέπαυσεν, οὐκ
 ἐπὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. Ἄρα
 ἐπέλειπε σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ
 ἐκώλυον εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸ κατέ-
 παυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς περ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ
 Θεός. »

Ἐπεὶ οὖν ὀφείλουσι τινὰς πάντως εἰσελθεῖν ἐκεῖ-
 νο ἄν οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὴν τῆς ἐπηγγελμένης γῆς
 κατάπαυσιν, πάλιν ἄλλην τρίτην ὀρᾷς κατάπαυ-
 σιν· Ἴνα, φησὶ, καὶ εἰς αὐτὴν εἰσελθῶσι τι-
 ναί. Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ τρίτην εἶχε κατάπαυσιν ὁ
 Θεός, ἔμελλε, φησὶ, λέγειν· Σήμερον ἐὰν τῆς φω-
 νῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας
 ὑμῶν, ὡς πάντως οὕσης καταπαύσεως, οὐ δεῖ εἰσε-
 λθεῖν τοὺς μὴ σκληρύνοντας τὰς καρδίας αὐτῶν.
 Ἐπεὶ οὐ γὰρ ἀνωρελῆς ἂν ἦν ἡ ὑπακοή, μὴ οὕσης
 καταπαύσεως. Μηδὲ οὕσης ἀντιμισθίας. Εἶδες πῶς
 καταπαύσει ; Μὴ σκληρύνητε, ἵνα, φησὶν, εἰσελ-
 θετε εἰς τὴν κατάπαυσιν. Ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι ἐκεῖνοι

namque aliud sibi vult : Hodie si vocem ejus
 audieritis ? « Sicut juravi in ira mea » Atqui hoc
 testimonium non ejus est significavitum quod nos
 qui credidimus ingredimur in requiem Dei, sed
 quod illi non ingrediantur : verum eo ipso, inquit,
 quo illi non sunt ingressi, oportet nos ingredi.
 Siquidem hoc in progressu dicit apertius. Nunc
 vero præter hoc vult quoque illud ostendere, quem-
 admodum Sabbati requies non vetat etiam dici
 aliam requiem promissæ terræ, 341 ita neque
 requies promissæ terræ vetat regnum cælorum
 dici requiem. Unde etiam addit : Licet operibus a
 constitutione mundi perfectis, a quibus requievit
 Deus, nihil vetuit terram quoque promissionis
 appellari requiem. « Licet operibus. » Deinde quia vo-
 caverat requiem (dicebatur autem Sabbati requies)
 ipse illud dissolvit et ait : Jam requie operum
 facta, etiam hanc vocat requiem, terram nempe pro-
 missionis. « Et requievit Deus. » Vides, inquit, quod
 duæ sint requies ? Una diei septimi, in quo requie-
 vit Deus ab operibus suis : et una terræ promissio-
 nis, de qua loquitur nunc David. Ait ergo : Quem-
 admodum prima requies non vetuit quin secunda
 vocaretur requies : ita neque secunda vetabit ter-
 tiam, nempe regnum cælorum. Hæc autem astruit,
 quia dicturus est nos posse ingredi in requiem ipsius.
 ne audiat : Atqui illi sunt ingressi : et tandem dicit
 aliam esse requiem. Est, inquit, tertia requies,
 nempe regnum cælorum. Et ibidem rursus, Si
 introibunt in requiem meam. Ecce igitur duæ
 requies, inquit, una quidem qua requievit Deus ab
 operibus, altera vero de qua dixit David : Si
 introibunt in requiem meam.

τῶν ἔργων, ἑτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰρημένη, εἰ

IV, 5-10. *Posteaquam igitur illud reliquum est, aliquos introire in eam, et quibus prius fuit annuntiatum non introierunt propter incredulitatem, rursus quemdam præfuit diem hodie in David, dicens post tantum temporis, quemadmodum dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nequaquam de alio posthac die locutus fuisset. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Nam qui ingressus est in requiem illius, et ipse requievit ab operibus suis, quemadmodum a suis Deus.*

341 Quoniam igitur aliqui omnino debent ingredi, illi autem ingressi non sunt in promissæ terræ requiem, aliam rursus definit tertiam requiem, ut in ipsam, inquit, etiam aliqui ingrediantur. Nisi enim Deus tertiam haberet requiem, nequaquam dicturus erat : Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra : ita ut omnino sit requies in quam oporteat eos ingredi, qui non obdurant corda sua. Quandoquidem inutilis omnino esset obedientia, si non esset requies neque remuneratio. Vidisti quomodo confirmaverit ? Ne obduretis ut ingrediamini, inquit, in requiem. Siquidem dicendo quod qui obdurarunt non sunt ingressi in

CAPUT VI.

Exhortatio ut conentur ingredi requiem quæ præmonstrata est.

Metuamus igitur ne quando derelicta promissione introeundi in requiem ejus, videtur aliquis ex vobis esse frustratus. Et enim vobis annuntiatum est, quemadmodum et illis. At non profuit illis auditus sermo quod non essent commisti fideiis qui audierant.

Cum dicitur, inquit, Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra sicut in exacerbatione, timeamus. In transcurso autem posuit οὖν, id est, igitur. Nam quia longior æquo erat oratio, ne videretur ordinatio orationis conjunctione carere, addit οὖν, id est, igitur. Timeamus, inquit, ne quando privemur ea quæ relinquitur promissione ad ingrediendum in requiem ejus. Siquidem volentibus relinquitur promissio ingrediendi in veram ipsius requiem : hæc autem est regnum cælorum. « Videatur aliquis ex vobis esse frustratus. » Frustratus esse ad ingrediendum. Ne autem sermo gravis videatur, non dixit : Frustrabitur, sed Frustrari videatur. « At non profuit illis auditus sermo. » Vides quod hoc dicat : Nihil vobis proderit auditores fuisse prædicationis, nisi etiam quæ a vobis ipsis sunt afferatis, hoc est, fidem; quoniam neque antiquis profuit auditus sermo ex seipso. « Quod non essent commisti fidei. » 340 Hoc est, admisti ad ipsam. Per hoc autem designat indubitato credere. Eos vero qui audierant dicit eos qui crediderant. Illi namque vere audierant qui etiam crediderant. Ait autem de Jesu et Chaleb. Hoc vero est quod dicit : Non juvit auditus sermo populum, non commistum et veluti contempatum, admistum et et unitum per fidem his qui audierant, nempe Jesu et Chaleb qui crediderant. — Non commistos, inquit, his qui audierant, hoc est, his qui crediderant. Quomodo autem poterant his permisceri? In fide, inquit, sive per fidem. Si enim credidissent hi sicut et illi, in unum utique pariter profecti fuissent, fide veluti conglutinante ipsos et commiscente.

IV, 3-5. *Introimus enim in requiem nos qui credidimus, quemadmodum dixit : Sicut juravi in ira mea, Si introibunt in requiem meam, licet operibus a constitutione mundi perfectis. Dixit enim quodam in loco de septimo die sic : Et requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis. Et in hoc rursum : Si introibunt in requiem meam.*

Testimonium quoque iuduxit ex quo id manifestum faciat. Et vide quomodo id astruat. Omnino, inquit, necesse est ut aliqui ingrediantur in requiem Dei, ne vane ac temere sit promissa. Quoniam ergo illi non sunt ingressi (juravit enim ipsos non ingressuros) necesse est ut nos, dummodo velimus, ingrediamur, at non jam in figurativam requiem, sed in verum regnum cælorum. Quamquam enim filii illorum ingressi sint in terram promissam, at at nunc aliam definit requiem per David. Quid

A

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

« Προτροπή σπουδάσαι εἰς τὴν προηλουμένην κατάπαυσιν. »

« Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῆ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι. Καὶ γὰρ ἔσμεν εὐηγγελισμένοι καθάπερ κάκεῖνοι. Ἄλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκεῖνους, μὴ συγκεκραμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν. »

Ἐν τῷ λέγεσθαι, φησί, Σήμερον ἂν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, φοβηθῶμεν λοιπὸν. Τὸ δὲ, οὖν, παρέδραμε. Διὰ γὰρ τὸ εἶναι μακροπόδοτον, ἵνα μὴ δοξῆ ἀσυνάρτητος εἶναι ἡ σύνταξις, τὸ, οὖν, τέθεικε. Φοβηθῶμεν, φησί, μήποτε καταλιμπανομένης ἐπαγγελίας εἰς τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ ὑστερήσωμεν. Καὶ γὰρ ὑπολείπεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ τὴν ἀληθινήν τοὺς βουλομένους. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. « Δοκῆ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι. » Ὑστερηκέναι εἰς τὸ εἰσελθεῖν. Ἀνεπαρχθῆ δὲ τὸν λόγον ποιῶν οὐκ εἶπεν, Ὑστερήσει, ἀλλὰ, Δοκῆ ὑστερήσει. « Ἄλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος. » Ὅρας ὅτι τοῦτο λέγει, ὅτι, οὐδὲν ὡμας ὠφελήσει τὸ ἀκροατὰς γενέσθαι τοῦ κηρύγματος, ἂν μὴ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενέγκητε, τουτέστι πίστιν ἕπει μὴδὲ τοὺς πάλαι ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς καθ' ἑαυτόν. « Μὴ συγκεκραμένους τῇ πίστει. » Τουτέστι, μὴ ἀνακεκραμένους πρὸς αὐτήν. Ἐκ δὲ τούτου, τὸ ἀνενοδιάστως πιστεύσαι ἀνιτέταται. Ἀκούσαντας δὲ φησι τοὺς πιστεύσαντας. Ἐκεῖνοι γὰρ ὄντως ἤκουσαν, οἱ καὶ πιστεύσαντας. Λέγει δὲ περὶ Ἰησοῦ καὶ Χαλέβ. Τοῦτο δὲ φησιν ὅτι οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς τὸν λαὸν, μὴ συγκεκραμένον καὶ οἶον ἀνακεκραμένον καὶ μεμιγμένον καὶ ἠνωμένον ἐν τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν, ἦγουν τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἰησοῦν πιστεύσασιν. — [ΦΩΤ.] Μὴ συγκεκραμένους, φησί, τοῖς ἀκούσασιν, τουτέστι, τοῖς πεπιστευκόσι. Πῶς δὲ ἦν αὐτοῖς συγκαθηῖναι; Ἐν τῇ πίστει, φησί, τουτέστι διὰ πίστεως. Εἰ γὰρ ἐπίστευσαν οὕτω ὡσπερ κάκεῖνοι, εἰς ἔν ἂν συνηλαύνοντο, τῆς πίστεως οἶον κολώσης αὐτοὺς καὶ συκηνρώσης.

« Εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες, καθὼς εἶρηκεν, ὡς ὡμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου, καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων. Εἶρηκε γὰρ που περὶ τῆς ἐβδόμης, οὕτως ὅτι κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. » Καὶ πόθεν δηλοῖ, ἐπήγαγε τὴν μαρτυρίαν. Ὅρα οἶον κατασκευάζει. Πᾶσα, φησὶν, ἀνάγκη τινὰς εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ μέτην καὶ ἀπλῶς ἢ ἐπηγγελμένην. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον, (ὡμοσε γὰρ μὴ εἰσελθεῖν, αὐτούς,) ἀνάγκη ἡμᾶς, εἰ βουλευθῆμεν, εἰσελθεῖν ἀλλ' οὐκ ἔτι εἰς τὴν τυπικὴν κατάπαυσιν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀληθινήν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰ γὰρ καὶ οἱ υἱοὶ ἐκεῖνων εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐπηγγελμένην γῆν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐτέραν ὁρᾷε διὰ τοῦ Δαυὶδ κατάπαυσιν.

Ἐπιτί βούλεται αὐτῶ, τὸ, Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε ; « Ὡς ἄμοσα ἐν νῆ ὀργῇ μου. » Καίτοι αὕτη μαρτυρία, οὐ τοῦ ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ ἐστὶ σημαντική, ἀλλὰ τοῦ ἐκείνους μὴ εἰσελθεῖν. Ἄλλ' εἰπὼν, φησὶν, ὅτι ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον ἡμᾶς χρῆμα εἰσελθεῖν. Τοῦτο μὲν οὖν προῖον λέγει σαφέστερον. Νῦν δὲ πρὸς τούτῳ καὶ ἐκεῖνο θέλει δεῖξαι, ὅτι ὡσπερ ἡ τοῦ Σαββάτου κατάπαυσις οὐ κωλύει καὶ ἄλλαν λέγεσθαι κατάπαυσιν τὴν τῆς ἐπηγγελμένης γῆς, οὕτως οὐδὲ ἡ τῆς ἐπηγγελμένης γῆς κωλύει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λέγεσθαι κατάπαυσιν. Ὅθεν καὶ προστίθῃσι· Καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενομένων ἐξ ἧν ἀνεπαύσατο ὁ Θεός. Οὐκ ἐκώλυσε, φησὶ, καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, κατάπαυσιν λεγθῆναι. « Καί τοι τῶν ἔργων. » Εἶτα ἰαυτῆ εἶπε Κατάπαυσιν, (ἐλέγετο δὲ ἡ τοῦ Σαββάτου κατάπαυσις,) αὐτὸς ἐπιλύει αὐτὸ καὶ φησὶν· Ἐβὴ, τῆς καταπαύσεως τῶν ἔργων γενομένης, καὶ αὕτην καλεῖ κατάπαυσιν, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. « Καὶ κατάπαυσεν ὁ Θεός. » Ὁ Ὄργῃ, φησὶν, ὅτι δύο ἰσὶ κατάπαυσεις ; μία ἡ τῆς ἐβδόμης, ἐν ἣ καταπαύσεν ὁ Θεός ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ μία ἡ τῆς γῆς, περὶ ἧς φησὶ νῦν ὁ Δαυὶδ. Ὡσπερ οὖν, φησὶν, ἡ πρώτη κατάπαυσις οὐκ ἐκώλυσε δευτέραν κατάπαυσιν ὀνομασθῆναι, οὕτως οὐδὲ ἡ δευτέρα κωλύσει τὴν τρίτην βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ταῦτα δὲ καταπαύει· ὅτι μέλλει λέγειν· Ἡμεῖς, φησὶν, ἔχομεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀκούσῃ, καί τοι εἰσῆλθον ἐκεῖνοι, καὶ τέλος ἔχει τὸ εἶναι ἀλλήν κατάπαυσιν. Ἔστι, φησὶ, τρίτη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου. Ἰδοὺ οὖν, φησὶ, ὡς κατάπαυσις. Μία μὲν ἔβη κατάπαυσεν ὁ Θεός ἀπὸ τῶν ἔργων, ἐτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰρημένη, εἰ

Ἐπιτί οὖν ἀπολείπεται τινὰς εἰσελθεῖν εἰς αὐτήν, καὶ ἰ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπειθεῖαν, πάλιν τινὰ ὀρῆζει ἡμέραν σήμερον ἐν Δαυὶδ λέγων μετὰ ασοῦτον χρόνον, καθὼς εἴρηται, Σήμερον ἐν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοὺς κατάπαυσεν, οὐκ ἔστι περὶ ἀλλῆς ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. Ἄρα ἐπιλείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ εἰσῆλθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός. »

Ἐπιτί οὖν ὀφείλουσι τινὰς πάντως εἰσελθεῖν ἐκεῖνους· ἔτι οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὴν τῆς ἐπηγγελμένης γῆς κατάπαυσιν, πάλιν ἀλλήν τρίτην ὀρῆζει κατάπαυσιν· ἵνα, φησὶ, καὶ εἰς αὐτήν εἰσελθούσι τινὰς. Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ τρίτην εἶχε κατάπαυσιν ὁ Θεός, ἡμεῖς, φησὶ, λέγειν· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς πάντως οὕσης καταπαύσεως, οὐ δεῖ εἰσελθεῖν τοὺς μὴ σκληρύνοντας τὰς καρδίας αὐτῶν. Ἐπιτί τοι γὰρ ἀνωφελὲς ἂν ᾖ ἡ ὑπακοή, μὴ οὕσης καταπαύσεως. Μηδὲ οὕσης ἀντιμισθίας. Εἶδες πῶς καταπαύσασθε ; Μη σκληρύνητε, ἵνα, φησὶν, εἰσελθῆτε εἰς τὴν κατάπαυσιν. Ὁ γὰρ εἰπὼν, ὅτι ἐκεῖνοι

namque aliud sibi vult : Hodie si vocem ejus audieritis ? « Sicut juravi in ira mea » Atqui hoc testimonium non ejus est significavit quod nos qui credidimus ingredimur in requiem Dei, sed quod illi non ingrediantur : verum eo ipso, inquit, quo illi non sunt ingressi, oportet nos ingredi. Siquidem hoc in progressu dicit apertius. Nunc vero præter hoc vult quoque illud ostendere, quemadmodum Sabbati requies non vetat etiam dici aliam requiem promissæ terræ, 341 ita neque requies promissæ terræ vetat regnum cælorum dici requiem. Unde etiam addit : Licet operibus a constitutione mundi perfectis, a quibus requievit Deus, nihil vetuit terram quoque promissionis appellari requiem. « Licet operibus. » Deinde quia vocaverat requiem (dicebatur autem Sabbati requies) ipse illud dissolvit et ait : Jam requie operum facta, etiam hanc vocat requiem, terram nempe promissionis. « Et requievit Deus. » Vides, inquit, quod duæ sint requies ? Una diei septimi, in quo requievit Deus ab operibus suis : et una terræ promissionis, de qua loquitur nunc David. Ait ergo : Quemadmodum prima requies non vetuit quin secunda vocaretur requies : ita neque secunda vetabit tertiam, nempe regnum cælorum. Hæc autem astruit, quia dicturus est nos posse ingredi in requiem ipsius. ne audiat : Atqui illi sunt ingressi : et tandem dicit aliam esse requiem. Est, inquit, tertia requies, nempe regnum cælorum. Et ibidem rursus, Si introibunt in requiem meam. Ecce igitur duæ requies, inquit, una quidem qua requievit Deus ab operibus, altera vero de qua dixit David : Si introibunt in requiem meam.

τῶν ἔργων, ἐτέρα δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ εἰρημένη, εἰ

IV, 5-10. *Posteaquam igitur illud reliquum est, aliquos introire in eam, et quibus prius fuit annuntiatum non introierunt propter incredulitatem, rursus quemdam præfinit diem hodie in David, dicens post tantum temporis, quemadmodum dictum est: Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nequaquam de alio posthac die locutus fuisset. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. Nam qui ingressus est in requiem illius, et ipse requievit ab operibus suis, quemadmodum a suis Deus.*

342 Quoniam igitur aliqui omnino debent ingredi, illi autem ingressi non sunt in promissæ terræ requiem, aliam rursus definit tertiam requiem, ut in ipsam, inquit, etiam aliqui ingrediantur. Nisi enim Deus tertiam haberet requiem, nequaquam dicturus erat : Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra : ita ut omnino sit requies in quam oporteat eos ingredi, qui non obdurant corda sua. Quandoquidem inutilis omnino esset obedientia, si non esset requies neque remuneratio. Vidisti quomodo confirmaverit ? Ne obduretis ut ingrediamini, inquit, in requiem. Siquidem dicendo quod qui obdurarunt non sunt ingressi in

requiem, innuit quod qui non obdurarint ingredientur. Omne namque Dei præceptum habet etiam futuram retributionem. « Nam si eis Jesus requiem præstitisset. » Nam si sola illa esset requies, nempe promissa terra in quam ductore Jesu ingressi sunt, nequaquam de alio per David loqueretur requietionis die, sed propterea, inquit, dici meminit dicens: Hodie, et præceptum dedit, dicens: Ne obduretis: tanquam existente tertia requie in quam oporteat eos qui obedientes sunt ingredi. Itaque relinquitur sabbatismus. » Sabbatismus sive requies. Nam sabbata interpretantur requies. Relinquitur ergo tertia quædam requies quæ est regni cælorum. Ipsam autem vocavit sabbatismum, a primaria requie quæ eras sabbati. « Populo Dei. » Fidelibus, inquit. Et unde hoc manifestum est? Ex eo quod David præcipit, dicens: Ne obturetis corda vestra. Neque enim hæc præciperet, si non esset sabbatismus et requies. Quænam enim esset utilitas his qui obtemperarent? neque præciperetur nobis, ne eadem faceremus cum Judæis qui in deserto erant, ne similiter et nos requie privaremur. « Nam qui ingressus est. » Quoniam malis defatigati erant, nulla facta mentione de innumeris bonis quæ tunc futura sunt, ex hoc ipsos consolatur dicendo quod is qui in tertiam ingressus est requiem quæ est regni cælorum, requiescit ex operibus suis, hoc est, persecutionibus, tentationibus, afflictionibus, quemadmodum sane et Deus in prima requie ab operibus quæ fecerat requievit. *Alio modo.* Quoniam demonstravit tertiam esse requiem, et quod nonnulli in ipsam ingressuri sint, ad conclusionem venit et ait: Ex his quæ dicta sunt manifestum utique est, quod sit alia quædam requies præter supradictas, et hæc non quibuslibet, sed populo Dei dedicata. Vere autem Dei populus sunt hi qui in ipsum crediderunt, ejusque servant præcepta. « Et ipse requievit. » hoc est, cessavit.

CAPUT VI.

Terror judicii iuxta sermonem qui per omnes disseminatus est, et utilitas gratiæ sacerdotalis, apud eum qui humano more affectus est una nobiscum naturali condolentia.

Studeamus igitur ingredi in illam requiem, ne quis per idem concidat incredulitatis exemplum, Vivens est enim sermo Dei et efficax, et penetrabilior quovis gladio utrinque incidente, ac pertingens usque ad divisionem animæ simul ac spiritus, compagumque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis, nec est ulla creatura que non manifesta sit in conspectu illius sed omnia nuda et aperta sunt oculis ejus ad quem nobis est sermo.

Ubi demonstravit tertiam esse requiem, consequenter ipsos in eam ingredi adhortatur. Et bene ait: Studeamus. Neque enim sola sufficit fides ad ingrediendum in ipsam, nisi etiam adsit studiosa conversatio. « Ne quis per idem concidat exem-

πληθύνοντες οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὴν κατάπαυσιν, αἰνίττεται ὅτι οἱ μὴ σκληρύνοντες εἰσελεύσονται. Πᾶσα γὰρ ἐντολὴ Θεοῦ, ἔχει καὶ ἀντιμισθίαν ἐσομένην. « Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν. » Εἰ γὰρ ἐκείνη μόνον ἐστὶ κατάπαυσις ἢ ἐπηγγελμένη γῆ, εἰς ἣν διὰ Ἰησοῦ εἰσῆλθον, οὐκ ἂν, φησί, περὶ ἄλλης διὰ τοῦ Δαυὶδ ἐλάλει καταπαύσεως ἡμέρας. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο, φησὶν, ἡμέρας ἐμνήσθη, Σήμερον λέγων, καὶ ἐντολὴν ἔδωκε, Μήσκη ληρύνετε λέγων, ὡς οὖσης τρίτης καταπαύσεως, ἐν ἧ ὀρεῖ τοὺς ὑποκούοντες εἰσελθεῖν. « Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμός. » Σαββατισμός, ἤγουν κατὰ παύσις Σάββατα γὰρ, ἢ κατὰ παύσις ἐρμηνεύεται. Ὑπολείπεται οὖν τρίτη τις κατάπαυσις, ἢ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Σαββατισμὸν δὲ αὐτὴν ἐκάλεσεν ἀπὸ τῆς ἀρχαίου τοῦ τῆς τοῦ Σαββατισμοῦ καταπαύσεως. « Τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. » Τοῖς πιστοῖς, φησί. Καὶ πόθεν τοῦτο ὄηλον; ἐκ τοῦ παραγγέλλειν τὸν Δαυὶδ, Μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν. Οὐ γὰρ εἰ μὴ ἦν σαββατισμός, καὶ κατάπαυσις, ταῦτα παρηγγέιλε, (ποῖον γὰρ ἦν ὄφελος τοῦ περὶ τοῦτο οὐδὲ ἐκλελυμένα τὰ αὐτὰ ποιεῖν τοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἰουδαίους, ἵνα μὴ ὁμοίως καὶ ἡμεῖς ἀποστερηθῶμεν τῆς καταπαύσεως. « Ὁ γὰρ εἰσελθὼν. » Ἐπειδὴ ἀπειρηκότες ἦσαν τοῖς κακοῖς, ἀφείκει εἰπεῖν τὰ μυρία τότε ἐσόμενα ἀγαθὰ, ἐκ τούτου αὐτοὺς παραμυθῆσθαι ἐν τῷ λέγειν, ὅτι ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν τρίτην κατάπαυσιν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀναπαύεται ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, τούτεστι, τῶν διωγμῶν, τῶν πειρασμῶν, τῶν θλίψεων, ὡς περ ἀμέλει καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῇ πρώτῃ καταπαύσει ἀνεπαύσατο ἀπὸ τῶν ἔργων ὧν ἐποίησεν. — Ἄλλως [ΦΩΤ.] Ἐπειδὴ ἀπέδειξεν ὡς ἐστὶ τρίτη κατάπαυσις, καὶ ὡς εἰσελεύσονται τινες ἐν αὐτῇ, ἐπὶ τὸ συμπέρασμα ἤκε, καὶ φησὶν. Ἐξ ὧν εἰρηται φανερόν ἄρα, ὅτι ἐστὶ τις κατάπαυσις ἄλλη παρὰ τὰς εἰρημένας, καὶ αὕτη οὐ τοῖς τυχοῦσι, ἀλλὰ τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ ἀφιερωμένη. Λαός δὲ ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ, οἱ πιστεύσαντες εἰς αὐτόν, καὶ φυλάττοντες τὰ προστάγματα αὐτοῦ. « Καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν. » Οἴονε! ἀνεπαύσατο.

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

« Τὸ φοβερόν τῆς κτίσεως παρὰ τῷ λόγῳ τῷ διὰ πάντων, καὶ τὸ χρηστόν τῆς χάριτος τῆς ἱεραικῆς παρὰ τῷ ὁμοιοπαθῆσθαι ἡμῖν ἀνθρωπίνως. »

« Σπουδάζωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας. Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν ὀστομον, καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμῶσεων καὶ ἐνομιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἐστὶ κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. »

Ἀποδείξας εἶναι καὶ τρίτην κατάπαυσιν, λοιπὸν εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς αὐτὴν προτρέπεται. Καλῶς δὲ τὸ, Σπουδάζωμεν. Οὐ γὰρ μόνον ἡ πίστις ἀρκεῖ εἰσαγαγεῖν εἰς αὐτήν, ἀν μὴ καὶ πολιτεία χρηστῆ ᾖ. « ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ. » Ἐν

τῷ αὐτῷ τοῖς Ἰσραηλίταις. Ὡς περ γὰρ οὗτοι, φησί, ἅπλυνται τὸ πλεον ἄνυσαντες τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁδοῦ, τοῦ παντός ἐξέπεσον διὰ τὴν ἀπιστίαν, μὴ τις ἐξ ὑμῶν, φησί, τῷ Ἰσὺ τρόπῳ καὶ ὑποδείγματι, μετὰ τοσούτους οὐκ ὑπέμεινεν ἀγῶνας, πίστι, μὴ ἄχρι τέλους ἀνδρυσάμενος. « Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. » Δείκνυσιν ἡρέμα καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ τὸν Χριστὸν πεποιηκότα, οὐκ ἄλλον. Ζῶν γὰρ ἔστι, φησί, καὶ ζήσεται εἰς αἰῶνα. Ἴνα δὲ μὴ νομίσωσιν ἐκπίπτοντες καὶ παροργίζοντες τὸν Χριστὸν, γῆς ἀποτυγχάνειν ὡς περ οἱ πάλα, φοβερώτερον ποιεῖται τὸ πρᾶγμα. « Καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν διστομον. » Ἴνα μὴ λόγον ἀκούσαντες, μηδὲν φοβερόν ὑποπτεύσωσιν, ἐπέεργεῖται τὸ εἰρημένον, τῶν παρ' ἡμῖν δεηθεὶς ὑποδείγματων. Οὐ γὰρ ἄλλως ἦν γνωσθῆναι τὸ λεγόμενον Ἰπὲρ πᾶσαν, φησί, μάχαιραν διστομον. « Καὶ ἀκινούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος. » Ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος ἐν προσφῶν χωρίῳ καὶ οὕτως ἐδέξαστο τὸ, Δικινούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς τε καὶ πνεύματος. Ὁ περὶ τοῦ Θεοῦ κήρυγμα ἕκαστος, φησί, καὶ μερίζει τὰ τῆς ψυχῆς μέρη, δεσποτικῶν ποιῶν καὶ χωρητικῶν τῶν ἀκουομένων. Ἡ ὅτι καὶ αὐτῶν καθικνεῖται, φησί, τῶν ἀσωμάτων, καὶ ψυχῆν κολάζει. Ἡ ὅτι μερισμὸν ἐργάζεται ψυχῆς καὶ πνεύματος. Ὁ ἔστι φοβερόν. — Ἄλλως. [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀπειλούμενην ἐγχοτομίαν οἱ Πατέρες ἐξέδωκαν, τὴν τελείαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγκατάλειψιν. Ἠγοῦμαι οὖν νῦν αὐτοῦ εἰρησθαι, ὅτι χωρισμὸν ἐργάζεται τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἀφαιρεῖται αὐτὸ ἀπὸ τῆς ψυχῆς. Οὐ γνομένο, πάντα λοιπὸν ἔσεται τὰ ἀγαθὰ. » Ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν. » Εἰπὼν τὰ ἀσώματα, εὔπε καὶ τὰ σωματικά. « Καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων. » Διακρίναι καὶ ἀνακρίναι ἰσχύων καὶ τὰς ἐνθυμήσεις, φησὶν, αὐτὰς καὶ τὰς ἀφανεῖς ἐνοίας τῆς καρδίας. « Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ. » Τί δὲ λέγω, φησὶν, ἀνθρώπους; Οὐδὲ ἄλλη μὲν οὖν κτίσις διαλαβεῖν ἢ κρυβῆναι ἰσχύει ἀπὸ τοῦ ἀκοιμήτου ἐκείνου ὀφθαλμοῦ, κἄν ἀγγέλους, φησὶν, εἰπῆς, κἄν Χερουβεὶμ, κἄν Σεραφεὶμ. « Πάντα γυμνά. » Οὐδὲν ἔστι, φησὶν, ὃ λαθεῖν δύναται τὴν ἐσωπτικὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Πάντα γυμνά παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδενὶ προκαλύμματι ἢ προσωπεῖοις τις ἐκτετὸν ὑποκλέψαι δύναται τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνων. Τετραχλησιμένα δὲ φησὶ τὰ γυμνά, ἀπὸ μεταφρασῆς τῶν προβάτων τῶν ἐκ τοῦ τραχήλου ἡρτημένων καὶ γεγυμνωμένων τῆς δορᾶς. Ἡ τὸ Τετραχλησιμένα, ἀντὶ τοῦ Κάτω κύπτοντα, καὶ τὸν τράχηλον ἐκκλίνοντα, διὰ τὸ μὴ ἰσχύειν ἀτενίσαι τῇ δόξῃ ἐκείνῃ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ὑμῶν Ἰησοῦ. « Πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. » Αὐτῷ, φησὶν, ἔχομεν δοῦναι εὐδύναν τῶν πεπραγμένων, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔχομεν τὴν ἀπολογία ν κρις ὅτι καὶ ὁ λόγος.

« Ἐχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθεῖσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χω-

plum. » Per idem, cum Israelitis. Quemadmodum enim hi cum majorem viæ partem in eremo emensi essent, ab omni commodo exciderant per incredulitatem, 344 ne quis ex vobis æquali modo vel exemplo post tanta quæ pertulit certamina concidat non agens usque ad finem viriliter. « Vivens est enim sermo Dei. » Ostendit sensim ea quoque Christum et non alium operatum fuisse quæ circa filios Israel contigerunt. Nam vivens est, inquit, et vivet in sæcula. Ne autem existiment delinquentes, et irritantes Christum, terra solum frustrari quemadmodum veteres, terribilius addit factum. « Et penetrabilior quovis gladio utrinque incidente. » Ut qui sermonem non audiebant, terribilius aliquid formidarent, exprimit quod dictum est, adaptans exempla quæ apud nos sunt : neque enim alio modo posset intelligi quod dicitur, Quovis gladio utrinque incidente. « Ac pertingens usque ad divisionem animæ simul ac spiritus » Beatus Cyrillus certo quodam loco ita quoque accepit Pertingens usque ad divisionem animæ simul ac spiritus : Prædicatio, inquit, de Deo dividit ac separat animæ partes, amplam eam reddens et capacem eorum quæ audiuntur. Aut quod ad ipsa quoque incorporea pertingat, et animam puniat, aut quod divisionem operetur animæ ac spiritus, quod tremendum est, — alio modo. Divisionem quam Evangelia comminantur, intellexerunt Patres perfectam Spiritus sancti desertionem. Arbitror igitur hoc nunc dietum esse, quod separationem operetur Spiritus sancti, ipsumque ab anima auferat, quo facto omnia deinceps sequentur et auferentur bona. « Compagnumque et medullarum. » Ubi incorporea dixisset, etiam corporea retulit. « Et discretor cogitationum. » Discernere ac judicare potens ipsas quoque cogitationes et invisibiles cordis notitias. « Nec est ulla creatura quæ non manifesta sit in conspectu illius. » Quid autem dico homines, inquit? Nec alia quævis creatura latere aut occultari potest ab illo pervigili oculo, sive angelos dicas, sive Cherubim, sive Seraphim. « Omnia nuda. » Nihil est quod latere possit inspective Christi potentiam. Omnia nuda sunt apud ipsum, nulloque tegumento aut persona potest quisquam seipsum occultare ab illis oculis. Τετραχλησιμένα autem dicit nuda, a metaphora 345 ovium quæ a collo excoriatæ sunt et pelle nudatæ. Aut τετραχλησιμένα hoc est, deorsum prospectantia et collo inclinata, eo quod non possint in illam intendere gloriam judicis et Dei nostri Jesu Christi. « Ad quem nobis est sermo. » Ipsi, inquit, debemus actorum reddere rationem, et apud ipsum respondere debemus, ad quem etiam sermo nobis sst.

IV, 14-16. Habentes igitur pontificem magnum, qui penetravit celos Jesum Filium Dei, teneamus professionem. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia juxta similitudinem absque peccato.

Accedamus igitur cum fiducia ad thronum gratiæ, ut consequamur misericordiam, et gratiam inveniamus ad opportunum auxilium.

Ne ergo subjiciamur tremendis illis pœnis, cum habeamus magnum pontificem, teneamus professionem, hoc est, ne relinquamus fidem quæ in ipsum est, sed semel acceptam astringamus ipsam apud nos ipsos. Quid est autem, Qui penetravit cœlos? Non est, inquit, qualis Moses qui non potuit terram promissionis ingredi, neque populum introduxit, sed Christus etiam cœlos pene-ravit, et in Paterno sedit throno : itaque potest nos quoque introducere. Pontificem autem vocat, eo quod se ipsum victimam obtulerit Deo Patri. Nam pro populo offerre hostias, proprium est sacerdoti. « Non enim habemus pontificem. » Teneamus ergo professionem ac fidem in ipsum : neque enim talē habemus pontificem qui non noverit affici sensu infirmitatum nostrarum. Novit, inquit, quod propter multas afflictiones deficiatis et imbecillis sitis : potest ergo ignoscere. Tentatus est enim et afflictus per omnia sicut et nos Persecutionem passus est et illusus ac consputus, tandemque etiam crucifixus est. Ipse vero cum hæc passus sit, peccatum non fecit. Hæc autem dicens significat eos in peccatum incidisse ex afflictionibus, eo quod nimium enervati sint et infirmati. Duplici autem medio probat **246** quod afficiatur sensu infirmitatum nostrarum. Uno quidem modo, quia magnus est et potens, tanquam Filius Dei et Deus : altero vero, quia et ipse tanquam homo passus est, et afflictionum habet experientiam, et ejus quæ carnem consequitur imbecillitatis. Et propter horum utrinque omnino afficietur sensu infirmitatum nostrarum. « Absque peccato. » Dicit quod cum hæc patitur, non pendat pœnas peccatorum. « Accedamus igitur cum fiducia. » Accedamus, inquit, ad Paternum ipsius thronum, in quo sedet. Cum fiducia, aut nihil in fide hæsitantes, aut quia vicit mundum. Manifestum ergo est quod etiam hos devinct qui nunc affligunt nos. Aut quia thronus nunc non est thronus judicii, sed gratiæ : accede ergo etiam si peccator sis. « Ad thronum gratiæ. » Thronum gratiæ dicit thronum regium. de quo ait David : « Dixit Dominus Domino meo Sede a dextris meis **25** » Thronus enim nunc thronus gratiæ est, non judicii. Propterea, Cum fiducia, inquit. « Ut consequamur misericordiam, et gratiam inveniamus ad opportunum auxilium. » Recte autem dicit : Opportunum auxilium. Si nunc, inquit, accedis, gratiam accipies et misericordiam : opportune enim accedis ; si vero tunc accesseris, non ita, erit enim intempestivus accessus. Ubi enim fuerit consummatio, tunc exsurget in iudicio. « Ad opportunum auxilium. » Nam qui nunc accedit, misericordiam accipit et gratiam, quia opportunus et conveniens est nunc accessus et petitio auxilii : quemadmodum in iudicio accessus ad auxilium, importunus. Tunc enim non præstabit auxilium ex gratia sicut nunc, sed iudicium.

α ρις ἀμαρτίας. Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρὰν βοήθειαν. »

Ἰνα οὖν μὴ ὑποπέσωμεν ταῖς φοβεραῖς ἐκείναις εὐθύναις. ἔχοντες μέγαν ἀρχιερέα, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας, τοῦτέστι μὴ ἐάσωμεν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ἀλλὰ ἀπαξ λαβόντες, ἀποσφιγξωμεν αὐτὴν παρ' ἑαυτοῦ. Τί δέ ἐστι, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς ; Οὐχ ὡσπερ, φησὶ, μὴ ἰσχύσας Μωσῆς εἰσελθεῖν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, οὐδὲ τὸν λαὸν εἰσάγαγεν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς καὶ διήλθε τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τὸν Πατρικὸν θρόνον. Τοιγαροῦν καὶ ἡμᾶς ἰσχύει εἰσαγαγεῖν. Ἀρχιερέα δὲ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ θυσίαν ἑαυτὸν προσενέγκαι ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πατρὶ. Τὸ γὰρ προσφέρειν ὑπὲρ λαοῦ θυσίας, ἴδιον ἱερέως. « Οὐ γὰρ ἔχωμεν ἀρχιερέα. » Κρατῶμεν οὖν τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογίαν καὶ πίστιν. Οὐ γὰρ τοιοῦτον ἔχομεν, φησὶν, ἀρχιερέα, ὃς οὐκ οἶδε συμπάθησαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν. Οἶδε, φησὶν, ὅτι διὰ τοὺς πολλὰς πειρασμοὺς ἐκλελύσθη καὶ ἡσθενήκατε, δύναται οὖν συγγινώσκειν. Πεπειράται γὰρ, φησὶ, κατὰ πάντα ὡσπερ ἡμεῖς, καὶ ἐδιώχθη καὶ ἐσκώφη καὶ ἐνεπίστη • τέλος δὲ καὶ ἐσταυρώθη, αὐτὸς δὲ ταῦτα παθῶν, φησὶν, ἀμαρτίαν οὐκ ἐργάσατο. Τοῦτο δὲ εἰπὼν δηλοῖ, αὐτοὺς εἰς ἀμαρτίαν ἐμπίπτοντας ἐκ τῶν πειρασμῶν τῷ ἄγαν ἐκλελύσθαι καὶ ἡσθενηκέναι. Διχῶδεν δὲ κατασκευάζει ὅτι συμπάθησαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν • καθ' ἓνα μὲν τρόπον, ὅτι μέγας ἐστὶ καὶ δυνατὸς, ὡς Ἰῶδς Θεοῦ καὶ Θεός • καθ' ἕτερον δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἔπαθε, καὶ πετρὰν ἔχει τῶν θλίψεων καὶ τῆς κατὰ σάρκα ἀσθενείας, καὶ δι' ἑμῶν ταῦτα πάντως συμπάθης ἐστὶ ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν. « Χωρὶς ἀμαρτίας. » Ὅτι οὐχ ἀμαρτιῶν ἐτίνας δικὴν ταῦτα, φησὶ, πάσχων. « Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας. » Προσέλθωμεν, φησὶ, τῷ Πατρὶ ἑαυτοῦ θρόνῳ, ἔνθα κεκάθικε. « Μετὰ παρρησίας. » Μετὰ παρρησίας δὲ, ἢ μηδὲν πρὸς τὴν πίστιν διατάζοντες, ἢ ὅτι νενίκηκε τὸν κόσμον. Δῆλον οὖν ὅτι νικήσει καὶ τοὺς νῦν ἡμᾶς θλίβοντες. ἢ ὅτι οὐκ ἐστὶ νῦν ὁ θρόνος, θρόνος κρίσεως, ἀλλὰ χάριτος. Πρόσελθε οὖν, κἀν ἀμαρτωλὸς ἦς. « Τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος. » Θρόνον χάριτος, τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν φησὶν. Περὶ οὗ φησὶν ὁ Δαυὶδ • Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐκ δεξιῶν μου. « Θρόνος γὰρ χάριτός ἐστιν, οὐ θρόνος κρίσεως νῦν. Διὰ τοῦτο, Μετὰ παρρησίας. » Ἰνα λάβωμεν ἔλεον καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρὸν βοήθειαν. « Καλῶς δὲ εἶπεν, Εὐκαιρὸν βοήθειαν. Ἄν νῦν προσέρχη, φησὶ, λήψη χάριν καὶ ἔλεον. Εὐκαιρῶς γὰρ προσέρχη. Ἄν δὲ τότε προσέλθῃ, οὐκ ἔτι. Ἄκαίρος γὰρ ἢ πρόσσδος. Ὅταν γὰρ ἡ συντέλεια, τότε ἐγέρεται εἰς κρίσιν. « Εἰς εὐκαιρὸν βοήθειαν. » Νῦν γὰρ ὁ προσίων λαμβάνει ἔλεον καὶ χάριν. Εὐκαιρος γὰρ νῦν καὶ ἐπιτηδεῖα ἢ πρόσσδος, καὶ ἡ τῆς βοηθείας αἰτήσις. ὡς ἢ γε ἐν τῇ κρίσει ἐπὶ βοηθείᾳ πρόσσδος, ἀκαίρος. Ἐκεῖ γὰρ οὐκ ἔτι κατὰ χάριν παρέξει τὴν βοήθειαν ὡσπερ νῦν, ἀλλὰ κατὰ κρίσιν.

« Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ἵνα προσφέρει δῶρα τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περιχέεται ἀσθένειαν. Καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτως καὶ περὶ ἑαυτοῦ προσφέρει ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. Καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλοῦμενος ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, καθότι καὶ Ἀαρῶν. Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς, οὐκ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν, Γίός μου εἶμι, ἰγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καθὼς καὶ ἐν ἐτέρω λέγει· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Θέλει ἐνταῦθα δεῖξαι, ὅτι μεζῶν ἢ Νέα Διαθήκη τῆς Παλαιᾶς. Καὶ τοῦτο ποιεῖ τῶς, ὡς ἀπὸ τῶν ἱερέων τῶν σύγκρισιν εἰσάγων. Ὅτι ἐκεῖνη μὲν, ἀνθρώπους εἶχεν ἱερέας, αὕτη δὲ τὸν Χριστόν. « Ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος. » Τουτέστι, προβαλλόμενος. Εἰ δὲ ὁ ἀνθρώπων λαμβανόμενος μετριοπαθεῖ τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, πόσω μᾶλλον ὁ μετὰ τοῦ ἁρωπος εἶναι καὶ Θεὸς ὧν μετριοπαθήσει καὶ ἕτερα ὀφείλει τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις; Εἰ δ' οὕτως νοηθεῖ, καὶ τὸ λαμβανόμενος, ἑτοιμότερον αἰληθήσεται ἀντὶ τοῦ, Ἀφοριζόμενος. Εἰς ὧν τῶν ἐκείνων, καὶ ἐξ αὐτῶν εἰς ἱερέα λαμβανόμενος, φησὶν. « Ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται εἰς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. » Ἐξ ἀνθρώπων, φησὶ, προβαλλόμενος πρὸς τῶν προβαλλομένων ἀνθρώπων γίνεται ἐν τοῖς ἐξ Θεοῦ ἀνήκουσι πράγμασι. Ποῦτα δὲ τὰ εἰς Θεὸν ἀνήκοντα πράγματα, αὐτὸς φησὶν, ἵνα προσφέρει δῶρα καὶ θυσίας ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ χειροποιήτων. « Μετριοπαθεῖν. » Ἐγὼν συμπαθεῖν. « Καὶ πλανωμένοις, » ἐκ τοῦ λαοῦ. « Περιχέεται ἀσθένειαν. Μόνον γὰρ τούτω διαφέρει τοῦ λαοῦ ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ μετριοπαθεῖν καὶ συγγινώσκειν τοῖς πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς, φησὶ, περιχέεται ἀσθένειαν, τουτέστι, ἁμαρτίας, ἢ θλίψεως καὶ πειρασμού. Ἄλλὰ τὸ, Περὶ ἁμαρτιῶν, εἰπὼν, σαφῶς ἐδήλωσεν ὅτι ἀσθένειαν τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν. « Καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει. » Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς, φησὶν, ὑπὲρ ἁμαρτίας ἐστὶ, καὶ ὀφείλει τὴν προσφορὰν ποιῆσαι ὑπὲρ τε τῶν ἰδίων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ χειροποιήτων. Προσφέρειν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν. » Τὴν περὶ ἁμαρτιῶν, φησὶ, θυσίαν. « Καὶ οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει. » Ἐτερον λέγει γνώρισμα ἱερέως, τὸ μὴ ἑαυτῷ ἐκπηδῆν πρὸς τὴν τῆς ἱερωσύνης τιμὴν. Ὅτι καὶ αἰνιττόμενος εἶπε τοὺς ἱερέας τοὺς τότε τῶν Ἰουδαίων, μὴ ὄντας τῇ δυνάμει ἱερέας, διὰ τὸ εὐλαδὲς ἐκπηδῆν καὶ ὄνιον πεποιηκέναι τὴν ἱερωσύνην. « Καθότι καὶ Ἀαρῶν. » Πολλαχοῦ γὰρ ὁ Ἀαρῶν ἐχειροτονήθη ὑπὸ Θεοῦ, ἐπὶ τε τῆς βλαστησίας ῥάβδου, καὶ ἐπὶ τοῦ πυρὸς τοῦ ἀναλώσαντος τοὺς ἐκπιπθῶντας τῇ ἱερωσύνῃ. » Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα. » Τῶς καὶ τούτω φησὶν· Πρῶτος ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς, ὅτι μὴ ὀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἱερωσύνην εἰσῆλθεν, ἀλλ' ἐκ τῷ Πατρὶος χειροτονημένος. Δεικνύων οὖν ἐν φανεροῖς ἰδιώμασιν ὄντα αὐτὸν ἱερέα κατὰ τὴν

V, 1-6. *Omnis enim pontifex qui ex hominibus assumitur, pro hominibus constituitur in his quæ ad Deum sunt, ut offerat donaria et victimas pro peccatis, qui placibilis esse possit ignorantibus et errantibus, quandoquidem et ipse circumdatus est infirmitate. Et propter hanc debet, quemadmodum pro populo, ita et pro seipso offerre pro peccatis. Et nemo sibi ipsi usurpat honorem, sed qui vocatur a Deo, sicut et Aaron. Ita et Christus non semetipsum glorificavit ut pontifex fieret: sed is qui dixerat illi: 327 Filius meus es tu, ego hodie genui te. sicut et alibi dicit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

Vulthicostendere, Novum Testamentum præstantius esse Veteri: et hoc interim facit, velut inducta a sacerdotibus comparatione, quod illud quidem homines habuit sacerdotes, hoc autem Christum. « Qui ex hominibus assumitur. » Hoc est, designatur et creatur. Si autem is qui ex hominibus assumitur, placibilis est ignorantibus et errantibus: quanto magis is qui et homo simul est et Deus, placibilis erit, manumque porrigit ignorantibus et errantibus? Quod si ita intelligatur, promptius erit ut, Assumi capiatur pro Segregari. Cum unus esset hominum, ex ipsis in sacerdotem assumptus est. « Pro hominibus constituitur in his quæ ad Deum sunt. » Ex hominibus, inquit, creatus, pro iis qui ipsum crearent hominibus statuitur, in his quæ ad Deum pertinentes, ipse dicit: Ut offerat donaria et victimas pro peccatis populi « Placibilis esse. » Sive sensu affici. « Et errantibus, » sive seductis ex populo. « Circumdatus est infirmitate. » In hoc enim solo differt ac præstantior est sacerdos populo, quod placibilis sit et ignoscat errantibus: quandoquidem et ipse, inquit, circumdatus est infirmitate, hoc est, peccatis aut afflictionibus. Sed quod subditur: Pro peccatis, manifeste significavit quod infirmitatem vocaverit peccatum. « Et propter hanc debet. » Quoniam et ipse, inquit, peccato est obnoxius, debet omnem facere oblationem et pro suis et pro populi peccatis. « Offerre pro peccatis. » Hostiam, inquit, pro peccatis. « Et nemo sibi ipsi usurpat. » Aliud ponit sacerdotis indicium, quod non per seipsum assiliat quis ad sacerdotii honorem. Quod dicens, innuit quoque sacerdotes Judæorum qui tunc erant, non esse virtute sacerdotes, eo quod assilirent et venale haberent sacerdotium. « Sicut et Aaron. » Frequenter enim Aaron electus est a Deo, et per virgam quæ fronduit, et per ignem qui consumpsit eos qui assiliebant ad sacerdotium. « Ita et Christus non semetipsum glorificavit ut pontifex fieret. » Interim hoc etiam ait: Christus summus pontifex est, 328 quia non a seipso ad sacerdotium accessit, sed a Patre electus est. Manifestis itaque verbis ostendens ipsum esse sacerdotem juxta sacerdotum consuetudinem, in reliquis præponit illum, quantum Deus hominibus

excelsior esse debuit. « Sed is qui dixerat illi. » Cum hoc, inquit, illi diceret Deus, creavit ipsum sacerdotem. « Sicut et alibi dicit. » Conjunctio καί, id est, et, interponitur tanquam ad enarrationis consecutionem. « Secundum ordinem Melchisedec. » Hic primus hostiam sine sanguine Deo obtulit, nempe panem et vinum. — Aut quia etiam Christus sine sanguine costiam obtulit, deinde postmodum suum ipsius etiam corpus : propterea ergo apte dictum est Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedec. — Quia non oleo unctus est Melchisedec ad sacerdotium, quemadmodum Aaron, et quia non obtulit hostias per sanguinem, et quia gentium sacerdos erat, et quia per panem et vinum benedixit Abraham. — Significat sermo, quod licet Christus non obtulerit incruentam hostiam (siquidem suum ipsius corpus obtulit), attamen qui ab ipso fungentur sacerdotio, quorum Deus pontifex esse dignatus est, sine sanguine offerrent : nam hoc significat : In æternum. Neque enim de ea quæ semel a Deo facta est oblatio et hostia dixisset : In æternum ; sed respiciens ad præsentem sacrificos, per quos medios Christus sacrificat et sacrificatur : qui etiam in mystica cœna modum illis tradidit hujusmodi sacrificii.

V, 7-10. *Qui in diebus carnis suæ, cum et preces et supplicationes apud illum qui poterat ipsum a morte servare cum clamore valido et lacrymis obtulisset, et exauditus esset pro sua reverentia, tametsi Filius erat, didicit ex his quæ passus est obedientiam : ac perfectus redditus, fuit omnibus qui sibi obdierunt causa salutis æternæ, cognominatus a Deo pontifex secundum ordinem Melchisedec.*

« Qui in diebus carnis suæ. » Non propterea dixit dies carnis, quibus Dominus super terram visibiliter vivecat, quasi nunc carnem ipsam reliquisset. Absit ! habet enim eam quanquam incorruptibilem : 349 sed dies dicit carnis, hoc est, dies quibus vita sua quæ erat in carne vixit

« Preces et supplicationes. » Non solum preces et supplicationes, verumetiam eum clamore et lacrymis obtulit. Hoc autem dixit Paulus sese ad captura illorum demittendo. « Et exauditus esset » In tantum exauditus est, ut etiam resurrexit : hoc autem dixit propter imbecillitatem auditorum, qui magnificam de Christo opinionem nondum conceperant. « Pro sua reverentia. » Non tantum, inquit, ex gratia Patris auditus est quantum ob propriam reverentiam. Tanta enim erat ipsius reverentia, inquit, ut Pater quoque ipsum fuerit reveritus. Horum autem verborum humilium duplex est causa, caro nempe et imbecillitas auditorum. « Tametsi Filius erat, didicit ex his quæ passus est. » Adeo, inquit, obediens fuit (obedivit autem sicut decet Filium Patri,) ut postquam incarnatus est, etiam crucem ad mortem sustinuerit. « Didicit autem ex his quæ passus est. »

α τῶν ἱερῶν συνήθειαν, ἐν τοῖς ἄλλοις ὑπερίθῃσι καθόσον ὑπερέχειν ὠφελεῖ θεὸς ἀνθρώπων. α Ἄλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν. β Ὁ τοῦτο, φησὶν, εἰρηκῶς πρὸς αὐτὸν θεὸς, ἐχειροτόνησεν αὐτὸν ἱερέα. α Καθὼς καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει. β Τὸ, καί, ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τῆς Ἑρμηνείας παρέλκεται. α Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. β Οὗτος πρῶτος ἀνάιμακτον θυσίαν προσήνεγκε τῷ θεῷ, ἄρτον καὶ οἶνον. — [ΦΩΤ.] Ἡ ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ἀνάιμακτον θυσίαν προσήνεγκεν, εἰθ' ὕστερον καὶ τὸ ἐκ τοῦ σώμα. διὰ τοῦτο οὐκ ἀναλόγως εἴρηται ἱερέα εἶναι τὸν Χριστόν, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. — [ἌΘΑΝ.] Ὅτι οὐ δι' ἐλαίου εἰς ἱερουσόνην ἐχρίσθη ὁ Μελχισεδέκ, ὡς Ἁαρὼν, καὶ ὅτι οὐ τὰς δι' αἱμάτων προσήγαγε θυσίας, καὶ ὅτι τῶν ἐθνῶν ἦν ἀρχιερεὺς, καὶ ὅτι δι' ἄρτου καὶ οἴνου ἠλόγηγε τὸν Ἀβραάμ. — [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Δηλοῦντος τοῦ λόγου, ὅτι εἰ μὴ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀνάιμακτον προσήγαγε θυσίαν, (προσήγαγε γὰρ τὸ ἐκ τοῦ σώμα,) ἀλλ' οἷ γε ἀπ' αὐτοῦ ἱερεὺς ὢν θεὸς καὶ ἀρχιερεὺς ἀξιοὶ εἶναι ἀνάιμακτον προσοίσουσι. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ, εἰς τὸν αἰῶνα. Οὐ γὰρ τὴν πρὸς ἀπαξ γενομένην ὑπὸ θεοῦ θυσίαν καὶ προσφορὰν εἶπεν ἂν, εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἀφορῶν εἰς τοὺς νῦν ἱερουργούς δι' ὧν μέτων Χριστὸς ἱερουργεῖ καὶ ἱερουργεῖται, ὁ καὶ παραδοὺς αὐτοῖς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ τὸν τρόπον τῆς τοιαύτης ἱερουργίας.

« Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαθείας, καίπερ ὢν Υἱὸς, ἔμαθεν ἀπ' ὧν ἔπαθε, τὴν ὑπακοήν. Καὶ τελειωθείς, ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν οἷσις σωτηρίας αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἀρχιερεὺς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

α Ὅς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. β Οὐ διὰ τοῦτο εἶπεν ἡμέρας σαρκὸς, τὰς ὅταν ἦν ὁ Κύριος ἐπὶ γῆς αἰσθητῶς, ὡς νῦν ἀποθεμένου αὐτοῦ τὴν σάρκα. Ἄπαγε ! ἔχει γὰρ αὐτὴν, εἰ καὶ ἀφθαρτον. Ἄλλ' ἡμέρας φησὶ σαρκὸς, οἷον τὰς ἐν τῇ σαρκικῇ ζωῇ αὐτοῦ ἡμέρας.

α Δεήσεις καὶ ἱκετηρίας. β Οὐ μόνον δεήσεις καὶ ἱκετηρίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ κραυγῆς καὶ δακρύων προσέφερε. Τοῦτο δὲ συγκαταβαίνων αὐτοῖς ὁ Παῦλος εἶπε. α Καὶ εἰσακουσθεὶς, β Τοσοῦτον, φησὶν, εἰσακουσθη, ὅτι καὶ ἀνέστη. Τοῦτο δὲ εἶπε διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκούοντων, οὕτω μεγάλας ἐχόντων περὶ Χριστοῦ δόξας. α Ἀπὸ τῆς εὐλαθείας. β Οὐ τοσοῦτον, φησὶ, χάριτι τοῦ Πατρὸς, ὅσον ἀπὸ τῆς οικείας εὐλαθείας ἠκούσθη. Τοσαύτη γὰρ ἦν αὐτοῦ, φησὶν, ἡ εὐλάβεια, ὅτι καὶ ἠδέσθη αὐτὸν ὁ Πατήρ. Τῶν δὲ ταπεινῶν τούτων βημάτων δύο αἷτια ἢ τε σὰρξ, καὶ ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκούοντων. α Καίπερ ὢν Υἱὸς, ἔμαθεν ἀπ' ὧν ἔπαθε. β Τοσοῦτον, φησὶν, ὑπήκουσεν, (ὑπήκουσε δὲ, ὡς πρέπει Υἱὸν Πατρὶ,) ὅτι μετὰ τὸ ἐνανθρωπήσαι, καὶ σταυρῶν καὶ θάνατον ὑπέμεινεν. α Ἐμαθεν δὲ ἀπ' ὧν ἔπαθεν. β Ἦδει μὲν, φησὶ, τίς ὁ θάνατος, θεὸς ὢν. Τί γὰρ λείπηθε θεόν ; Ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἔπαθεν, ἔμαθεν. Οὐ μόνον, φησὶ, καθὼς ἦν θεός, ἀλλὰ

καὶ καθὼς ἦν ἄνθρωπος, πείρα μαθῶν τὸν θάνατον. — Ἄλλο. [ΦΥΤ.] Δύο ζητεῖται μάλιστα ἐν ταῦτα, ἐν μὲν, πᾶς φησιν, ὅτι εἰσηκούσθη, καίτοι αὐτὸς μὲν παρελθεῖν ἔδει το τὸν θάνατον, ὁ δὲ οὐ παρήλαθε. Καὶ γὰρ ἐσταυρώθη καὶ ἀπέθανε. Δεύτερον δὲ, ἀπὸ ποίας εὐλαβείας εἰσηκούσθη καὶ αὐτὸν φησι. Καὶ τρίτον, τὸ, Καίπερ ὢν Υἱός, τίμη συναπτέον; τῷ Εἰσηκούσθη ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, ἢ τοῖς ἐφεξῆς, Ἴνα ἦ, Καίπερ ὢν Υἱός, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὕπαρξιν. Διαφορὰ γὰρ τούτων οὐ ὀλίγη. Ἄλλα πρὸς μὲν τὸ πρῶτον φησιν, ὅτι οὐκ ἦν ἡ δέησις μία, ἀλλὰ διπλῆ τις ἢ μὲν παραιτουμένη τὸν θάνατον, ἢ δὲ αἰτουμένη. Καὶ γὰρ φησιν ἐν τῇ αὐτῇ εὐχῇ καὶ δεήσει· « Πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω. » Καὶ τοῦτο σφοδρέστερον δηλῶν ὁ Ἰωάννης, φησὶν αἰτεῖσθαι τὸν Υἱὸν λέγοντα, « Πάτερ, δόξασόν σου τὸν Υἱόν, ἵνα καὶ ὁ Υἱός σου δοξάσῃ σε, » δόξαν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον ὡς δηλῶν ὀνομάζοντα. Ὡστε καλῶς φησιν ὁ θεὸς Παῦλος, Εἰσηκούσθη. Τὸ δὲ, Ἄπὸ τῆς εὐλαβείας, ἐγγύς γέγονεν ἐκ τῶν εἰρημένων τοῦ σεσητηνίσθαι. Δύο γὰρ ἔφημεν αἰτήσεις, τὴν μὲν παραιτήσεως τοῦ θανάτου, τὴν δὲ αὐγκατανεύσεως ὑπὲρ ἧν ὡς ἀληθῶς πολλὰς εὐλαβείας· Πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα, ἀλλὰ τὸ σὸν. Εἰσηκούσθη τοίνυν ὁ Χριστός, οὐκ ἀπὸ τῆς παραιτήσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, τουτέστιν, ἐκείνη ἢ αἰτήσεις αὐτοῦ ἐξέδη, ὡς ἢ κατὰ τὴν παραίτησιν, ἀλλ' ἢ κατὰ τὴν εὐλαβείαν. Διὸ φησι, Καὶ τελειωθείς, τουτέστι, διὰ πάθημάτων καὶ σταυροῦ καὶ θανάτου τελείως ἡμῖν ἐπιγνωσθείς, καὶ ὑπὲρ λόγον ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος. Τοῦτο δὲ καὶ ἀνοθεν ὑπεδόλου· δεήσεις λέγων καὶ ἱκετηρίας, τὸ διπλοῦν τῆς αἰτήσεως αἰνετόματος. Εἶτα καὶ δεήσεις εἰπὼν καὶ ἱκετηρίας, ὡς ἐπίγαγεν ὑπὲρ τοῦ παρελθεῖν τὸν θάνατον, ἀλλὰ πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, καλῶς καὶ πανσόφως τοῦτο προσέειπε, Ἴνα ὅταν ἐνοῆς αὐτὸν σταυρούμενον καὶ θιπτόμενον, μὴ ἀδυναμίᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν τοῦτο νομίσης ὑπομεμενηκέναι, ἀλλ' ὅτι κοινὸν θέλημα ἦν τὸ ταῦτα παθεῖν τὸν Χριστὸν ὑπὲρ τῆς του κόσμου σωτηρίας. Δύναται δὲ τοῦτο εἰρησθαι καὶ διὰ τὴν ἀνάστασιν. Πολλαχού γὰρ ταπεινότερα ὁ θεὸς Παῦλος φεγγόμενος, τὸν Πατέρα φησὶν ἀναστήσαι τὸν Χριστὸν Ἄναστήσας οὖν αὐτὸν, ἐβύβαστο αὐτὸν ἐκ τοῦ θανάτου καὶ διέσωσεν. Ἄλλ' οὕτως μὲν κατ' ἐμὴν γνώμην ταῦτα. Τὸ δὲ, Καίπερ ὢν Υἱός, εἴ τις καθ' ὑπερβατὸν ἐκλάβοι, (ἄπειρος δὲ ἡ τούτου χρῆσις τῷ θεοσεσίμῳ Παύλῳ,) ἐβλαστος ἐν ἡννοια προαχθεῖ οἶον· Ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καίπερ ὢν Υἱός, δεήσεις καὶ ἱκετηρίας, καὶ ἐξῆς, τουτέστι, καίπερ προνόμιον μέγιστον ἔχων ὡς Υἱός, τὸ χωρὶς δεήσεως καὶ αἰτήσεως ἀτακτοσώτῳ γνώμῃ πάντα ποιεῖν ἃ καὶ ὁ Πατὴρ ποιεῖ, ὅμως ἐπειδὴ ἐν ἡμέραις ἦν τῆς σαρκὸς, δεήσεις καὶ ἱκετηρίας προσέφερε. Δύναται δὲ καὶ κατὰ ἀκολούθῃαν ὡς ἔχει τάξεως συναφθῆναι τῷ, καὶ εἰσηκουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, οἶον, Εἰσηκούσθη, φησὶ, καίπερ ὢν Υἱός, καὶ μὴ δεόμενος εἰσ-

A Noverat quidem quid esset mori, cum Deus esset : quid enim Deum latere potest? Attamen didicit ex his quæ passus est. Non solum quatenus Deus erat, verumetiam quatenus erat homo, experientia didicit mortem. — *Alio modo.* Duo quidem hic maxime quærentur : unum quidem, quomodo dicat quod exauditus sit. Atqui orabat ut mortem evaderet : ipse autem non evasit, nam crucifixus est et mortuus. Alterum vero, pro qua reverentia dicat eum exauditus. Et tertium, cui conjungendum est, Tametsi Filius erat : an præcedentibus, puta, Exauditus est pro sua reverentia : an sequentibus, ut sit sensus : Tametsi Filius erat, didicit ex his quæ passus est obedientiam : est enim diversitas inter ista non parva. Verum ad primum quidem dicimus precationem non simplicem fuisse, sed quodammodo duplicem : una quidem devitando mortem, altera vero expetendo mortem. Ait enim in ipsa oratione et precatione : « Attamen non mea voluntas, sed tua fiat ²⁶. » Et hoc manifestius significans Joannes, ait Filium petiisse : « Pater glorifica Filium tuum, ut et Filius tuus glorificet te ²⁷. » tanquam significans nominasse crucem ac mortem gloriam. Recte itaque ait divus Paulus : Exauditus est. Quod autem dicitur. Pro sua reverentia, propemodum ex his quæ jam dicta sunt declaratum est. **350** Duas enim diximus petitiones : unam quidem qua devitaret mortem, alteram vero qua acceptaret. Hæc quidem magnæ reverentia erant reverentia, qua dicebat : Attamen non mea voluntas, sed tua fiat. Exauditus est ergo Christus non ex ea parte qua refugiebat, sed qua reverebatur : hoc est, illa petitio ipsius contigit non quæ devitationem, sed quæ reverentiam concernebat. Ideo ait : Ac perfectus redditus : hoc est, per afflictiones et crucem ac mortem perfectus a nobis cognitus et supra modum bonus ac humanus. Hoc autem superius quoque indicavit, dicens : Precationes et supplicationes, petitionem geminam designans. Præterea etiam cum dixisset : Precationes et supplicationes, non addit : Ad evadendum mortem, sed, Apud illum qui poterat ipsum a morte servare. Idque recto admodum et sapienter addit : ut quando intellexeris ipsum crucifixum ac sepultum, ne Patris impotentia id ipsum existimes eum pertulisse, sed quod communis erat voluntas, ut Christus hæc pro mundi salute pateretur. Potest autem et hoc dictum esse propter resurrectionem. Frequenter enim humiliora loquens divus Paulus, ait Patrem resurrexisse Christum. Resuscitans itaque ipsum, a morte liberavit ac servavit. Et hæc quidem meo iudicio ita se habet. Quod autem dicitur : Tametsi Filius erat, si quis per hyperbaton accipiat (porro hujus usus divo Paulo frequens est), hujus intellectus absque ulla violentia deducetur, hoc est : Qui in diebus carnis suæ, tametsi erat Filius, precationes ac supplicationes, etc., hoc est, Quan-

²⁶ Math. xxvi, 39 ; Luc. xvi, 42. ²⁷ Joan. xvii, 1.

quam auctoritatem maximam haberet tanquam Filius, ut absque precatione ac postulatione, sua ipsius voluntate et auctoritate omnia faceret quæcunque Pater facit, tamen quoniam in diebus erat carnis, precationes ac supplicationes obtulit. Potest quoque et juxta sermonis consequentiam prout se habet, ei conjungi quod dicitur : Et exauditus est pro sua reverentia, ut sit sensus : Exauditus est tametsi esset Filius, nec opus illi esset ut exaudiretur, ut qui voluntatem haberet una cum Paterna voluntate concurrentem, et quæ absque omni petitione completur. Quod si etiam sequentibus illud conjunxeris, intellectus facile procedet, Sed prius considerandum quid significet : 351 Didicit ex his quæ passus est obedientiam. Utrum enim significat quod didicit ipse ex his quæ passus est Patri obedire, et per experientiam habuit cognitionem obtemperandi illi? an potius, quia per experientiam didicit quanta esset obedientiæ magnitudo, obdedit ipsi Pater, nempe ut ipse crucifigeretur et moreretur ac resurgeret, et in dextera Patris humanam massam collocaret, salvaretque genus nostrum? Nam hæc illius sunt obedientiæ quæ facta est in eo quod dixit : Pater, glorifica Filium tuum. Siquidem etiam antequam Pater obsecutus esset, noverat sane Christus qualis et quanta esset hæc obedientia, tanquam Filius ac Deus, sicut et Pater. Cum autem exauditus esset, didicit eam per ea quæ passus fuerat et per experientiam. Poterit igitur quisque accipere ut voluerit : meo autem iudicio, secunda intelligentia magis quadrare videtur. Nullam itaque obscuritatem jam habet quod dicitur, Tametsi Filius erat. • Et perfectus redditus, fuit omnibus qui sibi obedierunt. » Id sane perfectio est in hominibus, ut per afflictiones apprehendant perfectionem. Omnia autem dixit tanquam humano more. • Causa salutis æternæ. » Ecce etiam quod divinitati respondeat.

CAPUT VII.

Objuratio adversus illos quibus opus est prima elementorum institutione.

V, 11-14. *De quo nobis multa forent dicenda, eaque explicatu difficilia, quandoquidem segnes facti estis auribus. Etenim cum deberetis pro temporis ratione doctores esse, rursus vobis opus est ut doceamini vos quæ sint elementa initiu eloquiorum Dei : factique estis in quibus opus sit lacte et non solido cibo. Nam quisquis lactis est particeps, is rudis est sermonis justitiæ : infans enim est. Porro perfectorum est solidus cibus, nempe horum qui propter habitum habent sensus exercitatos ad discretionem boni pariter ac mali.*

352 • De quo, Christo, multa forent dicenda, eaque explicatu difficilia. » Propter vestram, inquit, causam, quia segnes estis, et quæ perfectiora de ipso sunt non capitis. Cum enim tam multa humilia dixisset quæ incarnationem concernebant, voluit ad ea quoque transire quæ divinitatem decebant : sed cum imbecilles adhuc essent ad quos erat sermo, non poterant, perfectiora audire dogmata. « Quoniam segnes facti estis auribus. » Tentationes, inquit, et afflictiones reddiderunt vos segnes, nec potestis perfectos audire sermones. • Etenim cum deberetis doctores esse. » Cum laude profert objurationem. Segnes enim et ignavi estis, inquit :

α ακουσθῆναι, ἄτε σύνδρομον ἔχων τὸ θέλημα τῷ Πατρὶ καὶ βουλήματι, καὶ χωρὶς πάσης ἐκπληρούμενον αἰτήσεως. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐφεξῆς αὐτὸ συναψεις, ὁ νοὺς εὐδοθήσεται. Ἄλλὰ πρότερον τί δηλοῖ σκεπτόν τὸ, Ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοήν. Ἄρα γὰρ ὅτι ἔμαθεν αὐτὸς ἀφ' ὧν ἔπαθε τῷ Πατρὶ ὑπακοῦναι, καὶ περὶ τὴν γνῶσιν ἔσχε τοῦ πειθαρχεῖν αὐτῷ ; ἢ μᾶλλον ὅτι περὶ ἔμαθε τὸ μέγεθος τῆς ὑπακοῆς ἡλικὸν ἦν, ὑπήκουσεν αὐτῷ ὁ Πατήρ, οἷον τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν καὶ ἀποθάνειν, καὶ ἀναστῆναι, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς τὸ ἀνθρώπινον φύραμα ἀνυψῶσαι, καὶ σώσει τὸ γένος ἡμῶν ; Ταῦτα γὰρ ἐκεῖνος ἐστὶ τῆς ὑπακοῆς τῆς γεγενημένης ἐν τῷ λέγειν, Πάτερ, δόξασόν σου τὸν γίόν. Ταύτην γὰρ τὴν ὑπακοήν ἡλίκη καὶ ὄση, καὶ πρὸ τοῦ ὑπακοῦσαι τὸν Πατέρα, ἤδει μὲν ὁ Χριστὸς ὡς γίος καὶ Θεός, καθάπερ καὶ ὁ Πατήρ • εἰσακουσθεὶς δὲ, ἔμαθεν αὐτὴν δι' ὧν ἔπαθε καὶ πείρα. Ὡς ἂν οὖν τις ἐκλάβοι, ἐμὴ δὲ μᾶλλον ἢ δευτέρα ἐννοεῖ συμβαίνειν δοκεῖ. Οὐδεμίαν οὖν ἐτι ἀσάφειαν ἔχει τὸ, Καίπερ ὧν γίος. • Καὶ τελειωθείς ἐγένετο τοὺς ὑπακοῦσαι αὐτῷ πάσι. • Τοῦτο ἄρα τελείωσις ἐν ἀνθρώποις, τὸ, διὰ παθημάτων ἐπιλαβῆσθαι τελειότητος. Ἀνθρωποπρεπῆ δὲ πάντα εἰρηκεν. • Ἀγίος σωτηρίας αἰωνίου. • Ἰδοὺ καὶ θεοπρεπές.

C

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

• Ἐπιτιμησις τοῖς δεομένοις τῆς στοιχειώδους εἰσαγωγῆς. »

• Περὶ οὗ πολὺς ἡμῶν ὁ λόγος, καὶ δυσερμήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νῦθοι γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς. Καὶ γὰρ ὀφειλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρεῖζν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν γαλιων τοῦ Θεοῦ. Καὶ γεγόνατε χρεῖαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς. Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης. Νήπιος γὰρ ἐστὶ. Τελείων δὲ ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ξὺν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ. »

D

• Περὶ οὗ Χριστοῦ, πολὺς ἐστὶν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος. • Διὰ τὴν ἡμῶν, φησὶν, αἰτίαν ὅτι νῦθοι ἐστε, καὶ τὰ τελειότερα περὶ αὐτοῦ οὐ χωρεῖτε. Εἰπὼν γὰρ τὰ τοσαῦτα ταπεινὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἠδούλετο μεταβῆναι καὶ ἐπὶ τὰ θεοπρεπῆ, ἀλλ' ἄσθενεῖς ἔτι ὄντες πρὸς οὓς ὁ λόγος, οὐκ ἴσχυον τελειότερων ἀκοῦναι δογμάτων. • Ἐπεὶ νῦθοι γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς. • Οἱ πειρασμοί, φησὶ, καὶ αἱ θλίψεις, νῦθροὺς ὑμᾶς ἐποίησαν, καὶ οὐ δύνασθε τελείων ἀκοῦναι λόγων. • Καὶ γὰρ ὀφειλοντες εἶναι διδάσκαλοι. • Μετὰ ἐγκωμίου προσάγει τὴν κατηγορίαν. Νῦθοι γὰρ καὶ ῥάθυμοι, φησὶν, ἐστέ, καίτοι ὀφειλοντες καὶ ἑτέροισ διδάσκειν διὰ τὸν χρόνον. Ὅτω

αὐθάρκῃ ἐκ πολλοῦ πεπιστευκότας αὐτούς. Καὶ γὰρ ὀφειλοῦντες διδάσκαλοι εἶναι, οὐ μόνον οὐκ ἐστὲ διδάσκαλοι, ἀλλ' οὐδὲ μαθηταὶ δύνασθε, εἰ μὴ τὰ στοιχειωδέστερα καὶ ταπεινὰ καὶ ἀπλούστερα. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ' ὁ ἔτι ἀσθενέστερον, τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ. Οὐ τῶν λόγων δὲ φησί, τὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ τῆς ἀρχῆς τῶν λόγων. Εἴη δ' ἐν στοιχεῖα μὲν εἰκότως τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων, οἱ κεῖ ἐναθρωπήσεως λόγοι. Ἄρχῆς δὲ λόγων στοιχεῖα, ἃ προῖόν λέγει, Μὴ πάλιν θεμέλιον, καὶ ἐξῆς. « Πάλιν χρεῖαν ἔχετε. » Πάλιν χρεῖαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τινά. Τί δὲ διδάσκειν; τὰ στοιχεῖα, φησί. « Τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς. » Στοιχεῖα ἀρχῆς, τὴν ἐνανθρώπησιν λέγει. Ὡς περὶ γὰρ ἐπὶ τῶν γραμμάτων πρῶτον τὰ στοιχεῖα μαθηθόμεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν θείων λόγων εἶδει πρῶτον τὰ περὶ τῆς ἐνανθρώπησεως διδάσκεισθαι. Ταῦτα γὰρ ταῖς ἀπίστοις ἐπι καὶ νηπίαις ἀκοῦαί χωρητὰ. Ὡς τὸ γε περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ φιλοσοφεῖν, τελείων ἦν λοιπόν. Ὁρᾷς τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἦν τοῖς ταπεινοῖς ἐμιρολογῶν; ἅ τὰ τῶν ἀκούοντων ἀσθενείαν, οὐκ ἰσχυόντων τὰ τίλειξ δεῖξασθαι. Διὸ καὶ παρὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπιτολῆς βραχέα φιλοσοφῆσας περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, εὐθὺς κατέπαυσε τὸν λόγον. Τῶν μὲν τοι ταπεινῶν ἡ Ἐπιστολὴ γέμει. — Ἄλλο [Θεοῦ Εὐαγγ.] Στοιχεῖται τῆς ἀρχῆς τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ, τοὺς ταπεινότερους περὶ Χριστοῦ λόγους ἐκάλεσε. Τοῖς γὰρ μηδὲ πᾶν τὴν πίστιν ἐσχηκόσι τελείαν, τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος προσέφερον μόνα, τῆς ἀληθείας οἱ κήρυκες. Οὕτως ὁ μακάριος Πέτρος Ἰουδαίοις δημηγορῶν ἐμέτρησε τὴν διδασκαλίαν τῆ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκούοντων. « Ἰησοῦν γὰρ, ἔφη, τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδοειγμένον εἰς ὑμᾶς. « Καὶ γεγονάτε χρεῖαν ἔχοντες. » Αὐτοὶ γεγονάτε, φησὶν, ἐκ βραθυμίας, οἷα ὄντες τοιοῦτοι. « Γάλακτος καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς. » Γάλα λέγει τοὺς ταπεινοὺς περὶ Χριστοῦ λόγους, τοὺς περὶ τῆς σαρκὸς ἢ στερεᾶν δὲ τροφήν, τοὺς τελείους τοὺς περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ. Τοῖς οὖν ἐπι νηπίοις τὴν πίστιν ἴδει λόγων ταπεινῶν, (κατ' ἄλληλον γὰρ τοῖς νηπίοις τὸ γάλα,) τοῖς δὲ τελείοις τὴν πίστιν τῆς στερεᾶς τροφῆς καὶ τῆς ὑψηλῆς περὶ Χριστοῦ φιλοσοφίας. « Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος. » Πᾶς γὰρ, φησὶν, ὁ μετέχων λόγων ταπεινῶν, τῶν περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Κυρίου, (οὗτοι γὰρ τὸ γάλα,) ἀπειρὸς ἐστὶ καὶ ἀμέτοχος λόγου δικαιοσύνης. Λύγον δὲ δικαιοσύνης λέγει, τὸν περὶ τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου. « Ἡ στερεὰ τροφή. » Ὁ ὑψηλὸς λόγος, καὶ τὰ ὑψηλὰ περὶ Χριστοῦ δόγματα. « Τῶν διὰ τὴν ἔξιν. » Τὴν ἔξιν φησὶ, τὴν τελειότητα, τὸ καλῶς ἀνήχθαι, γεγυμνασμένων τὰ αἰσθητήρια, οἷον ἀκοήν, γλῶσσαν, ὀφθαλμούς. Ἡ γοῦν τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια ἰσχυεῖ. Πρὸς τὸ διακρίνειν, φησὶ, ποῖα τὰ χρυστὰ, καὶ ὑψηλὰ δόγματα, καὶ ποῖα τὰ νόθα καὶ διεφθαρμένα. Αἰνίττεται δὲ τοὺς πᾶσι τοῖς ὀτιδήποτε διδάσκουσι ἐκδιδόντας ἑαυτοὺς καὶ πειθομένους. Ὁ γὰρ πάντες ἀπλῶς δεχόμενοι, ἀδιακρίτως ἔχει καλοῦ καὶ κακοῦ.

cumque docentibus se ipsos tradunt ac obsequuntur. Nam qui omnia temere recipit, nullum habet iudicium boni ac mali.

atqui deberetis alios quoque docere pro temporis ratione. Ita autem ostendit quod ante longum tempus crediderant. Etenim cum deberetis doctores esse, non solum non estis doctores, sed neque discere potestis nisi prima elementa et humilia ac simpliciora: et hæc quoque non utcumque, sed quod adhuc imbecillius est, elementa initii eloquiorum Dei. Non dicit autem: Elementa eloquiorum, sed, initii eloquiorum. Esse autem merito possunt elementa eloquiorum Dei, sermones de incarnatione: initii autem eloquiorum, elementa quæ in progressu dicit: Non rursus fundamentum jacentes, etc. « Rursus vobis opus est. » Rursus neesse vobis est, ut doceamus vos. Quænam autem doceamus? Elementa, inquit. « Elementa initii. » Elementa Initii dicit: Incarnationem. Nam quemadmodum in litteris primum elementa discimus, ita et in divinis eloquiis primum oportet doceri ea quæ de incarnatione sunt. Horum enim capaces sunt incredulæ adhuc et infantiles aures: sicut de Christi divinitate philosophari, perfectorum consequenter esset. Vides causam cur humilibus sermonibus diutius immoretur? Propter auditorum imbecillitatem, qui non poterant perfecta suscipere. Ideo quoque ubi circa Epistolæ exordia breviter de Christi divinitate disseruisset, protinus sermonem continuit. Itaque Epistolam humilibus replet sermonibus. — *Alio modo.* Elementa initii eloquiorum Dei, vocavit humiliores de Christo sermones. Siquidem veritatis præcones, his qui nondum perfectam habebant fidem sola ea proponerent, quæ de humanitate erant. 355 Ita beatus Petrus, cum apud Judæos concionaretur, doctrinam metiebatur juxta audientium imbecillitatem. « Jesum, inquit, Nazarenum virum a Deo designatum ad vos. — « Factique estis in quibus opus sit. » Ipsi, inquit, ex segnitie facti estis, cum tales non essetis, « Lacte et non solido cibo. » Lac dicit humiles de Christo sermones, nempe qui sunt de carne. Solidum vero cibum, perfectos de ipsius divinitate sermones. His igitur qui fide adhuc erant infantes opus erat humilibus sermonibus, lac enim infantibus conveniens est: perfectis autem fide, solido cibo et perfecta de Christo doctrina. « Nam quisquis lactis est particeps. » Omnis enim qui particeps est humilium de humanitate Domini sermonum (nam hi lac dicuntur), is rudis est et non particeps sermonum justitiæ. Sermonem autem justitiæ dicit eum qui de divinitate est. « Solidus cibus. » Sublimis sermo ac sublimia de Christo dogmata. « Nempe horum qui propter habitum. » Habitum dicit perfectionem, recte educatos esse, sicut sensus habeant exercitatos, nempe aures, linguam, oculos. Aut sensus dicit animæ. Ad discernendum, inquit, quænam utilia sint ac sublimia dogmata, et quæ adulterina ac corrumpentia. Illos autem latenter insinuat qui omnibus quæcumque et unde-

VI, 1-5. *Quapropter omissa sermone initii ad Christum, ad perfectionem feramur: non rursus jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis et fidei in Deum, baptismatum, doctrinæ ac manuum impositionis et resurrectionis mortuorum ac judicii æterni. Atque id faciemus si quidem permiserit Deus.*

Cum in superioribus vocasset initium sermones de Christi humanitate, perfectionem vero eos qui de divinitate essent, ne hi impatienter dolerent quasi indigni perfectioribus sermonibus, aggreditur etiam eloqui perfectiores. Eloquitur autem non eo modo quo prius vocavit perfectos: neque enim audire poterant, sed alio modo astute aggreditur sermonem, vocans quidem principium baptismata, 354 et manuum impositionem ac signaculum, quæ in eo sunt: perfectionem vero, doctrinam per opera. In progressu autem manifestius dicit quod sit initium in his qui modo credunt, et quæ perfectio. Consecutio ordinationis litteræ:—Quapropter omissa sermone sive dogmate initii ad Christum ad perfectionem feramur; atque id faciemus si quidem promiserit Deus.—«Sermone initii ad Christum. » Quem sermonem? Sermone doctrinæ, quod oporteat fundamentum jacere pœnitentiæ ab operibus mortuis: sermonem doctrinæ quod oporteat credere in Deum: sermonem doctrinæ quod oporteat baptizari: sermonem doctrinæ quod oporteat dignum se gerere Spiritu sancto: sermonem doctrinæ quod futura sit resurrectio ac iudicium A communi enim intellectu sumuntur ad singula et Sermo et Doctrina. — Ad perfectionem. » Cum dixisset se relinquere elementare de Christo sermonem, et qui initii ordinem continet, ferrique ad perfectionem, non simpliciter ac proprie dicit perfectionem, sed veluti mediam inter crassiorem informationem eloquiorum Dei et supremam perfectionem. Siquidem elementa initii eloquiorum Dei sunt abrenunciare Satanæ omnibusque ejus operibus, credere in Deum, baptizari, accipere Spiritum sanctum, scire mortuorum resurrectionem, accredere futurum esse iudicium. Hæc quidem elementa sunt initii eloquiorum Dei. Porro elementa eloquiorum Dei et non initii eloquiorum Dei sunt, scire quod pro nobis passus sit Christus, quod susceperit peccata nostra, quod salutem nobis operatus sit, quod pontifex nobis factus sit, quod se ipsum obtulerit pro nobis, et si quid his affine est. Perfectio vero ejus quod est renuntiasse Satanæ ejusque consortibus, est promotio in virtutibus, tolerantia afflictionum et persecutionum ac tentationum. Suprema autem perfectio est exacta comprehensio, et quanta homini possibilis est, de Christi theologia. Primum igitur credentes baptizamur, deinde agnoscimus quanta pro nobis passus sit Christus ac fecerit juxta humanitatem, postmodum virtutibus perficimur, exinde etiam cognitione, quæ secundum divinam est scientiam digni reddimur. «Non rursus jacientes fundamentum.» Non rursus aliud jacientes fundamentum, veluti

« Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν, βαπτισμῶν, διδασχῆς, ἐπιθέσεως τε χειρῶν, ἀναστάσεως τε νεκρῶν, καὶ κριματός αἰωνίου. Καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἐάνπερ ἐπιτρέψει ὁ Θεός. »

Ἄνω εἰπὼν ἀρχὴν τοὺς περὶ ἀνθρωπότητος τοῦ Κυρίου λόγους, τελειότητα δὲ τοὺς περὶ θεότητος, ἵνα μὴ ἀδημονώσιν οὗτοι, ὡς μὴ ἀξιούμενοι τῶν τελειωτέρων λόγων, λέγειν τοὺς τελείους πειράται. Λέγει δὲ, οὐχ ὡς ἄνω τελείους ἐκάλεισεν, (οὐ γὰρ ἴσχυον ἀκούσαι)· ἀλλ' ἐτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον, ἀρχὴν μὲν τὸ βῆπτισμα καλῶν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν χειρῶν ἐπιθέσειν καὶ σφραγίδα· τελειότητα δὲ, τὴν δι' ἔργων φιλοσοφίαν. Παρκατιῶν δὲ σαφέστερον λέγει τίς ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν ἄρτι πιστευόντων, καὶ τίς ἡ τελειότης. Τὸ ἀκόλουθον τῆς συντάξεως. — [ΦΩΤ.] Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ δογματίων, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα. Καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἐάνπερ ἐπιτρέπη ὁ Θεός. — [ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.] « Τοῦ Χριστοῦ λόγον. » Ποῖον λόγον; Τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τοῦ δεῖν καταβάλλειν θεμέλιον μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τοῦ δεῖν πιστεῦειν ἐπὶ Θεόν· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τοῦ δεῖν βαπτισθῆναι· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τοῦ δεῖν ἀζιωθῆναι Πνεύματος ἁγίου· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, δι' ἀνάστασις, ὅτι ἔσται κρίσις. Ἀπὸ κοινοῦ γὰρ κατὰ πάντων, καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ διδασχὴ. — [ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.] « Ἐπὶ τὴν τελειότητα. » Εἰπὼν ἀφέντα τὸν περὶ Χριστοῦ στοιχειώδη καὶ ἀρχῆς ἐπέχοντα τάξιν λόγον καὶ ἐπὶ τὴν τελειότητα φέρεσθαι, οὐχ ἀπλῶς φησι τὴν κυρίως τελειότητα, ἀλλ' ὥσπερ τὴν μεταξὺ τῆς στοιχειώσεως τε τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, καὶ μεταξὺ τῆς ἀνωτάτω τελειότητος. Ἔστι μὲν γὰρ στοιχεῖα ἀρχῆς λογίων Θεοῦ, τὰ ἀποτάξασθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τὸ πιστεῦσαι ἐπὶ Θεόν, τὸ βαπτισθῆναι, τὸ λαβεῖν Πνεῦμα ἅγιον, τὸ εἶδεναι νεκρῶν ἀνάστασιν, τὸ πιστεῦειν ὅτι ἔσται κρίσις. Τὰυτα μὲν στοιχεῖα ἀρχῆς λογίων Θεοῦ. Στοιχεῖα δὲ λογίων Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀρχῆς λογίων Θεοῦ, τὸ εἶδεναι ὅτι ἐπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός, ὅτι ἀνέλαβε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὅτι σωτηρίαν ἡμῶν εἰργάσατο, ὅτι ἀρχιερεὺς ἡμῶν γέγονεν, ὅτι ἑαυτὸν προσήνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἴ τι παραπλήσιον. Τελειότης δὲ τοῦ μὲν ἀποτάξασθαι τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς τούτου συστολῆσι, ἢ ἐν ταῖς ἀρεταῖς προκοπῇ, ἢ τῶν θλίψεων καὶ διωγμῶν καὶ πειρασμῶν ὑπομονῇ. Τελειότης δὲ ἡ ἀνωτάτω ἢ περὶ τῆς θεολογίας Χριστοῦ, καθόσον ἐστὶν ἀνθρώπων δυνατὸν ἀκριβῆς κατάληψις. Πρῶτον οὖν πιστευόντες βαπτισθῆμεθα, εἶτα ἐπιγινώσκοντες ὅσα ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἔπαθε τε καὶ ἐποίησε κατὰ τὸ ἐνανθρώπινον, εἶτα ταῖς ἀρεταῖς τελειούμεθα, ἔπειτα καὶ τῆς γνώσεως τῆς κατὰ τὴν θεολογίαν ἀξιούμεθα. » Μὴ πάλιν θεμέλιον. » Μὴ πάλιν ἕτερον θεμέλιον καταβάλλόμενοι, οἷον, φησι, καταβάλλόμεθα ἐν τῷ βαπτισθῆναι, τουτέστιν, ἀποταγῆς τῶν ἔργων τοῦ Σατανᾶ. Ἄπαξ γὰρ, φησι, μετανόησαντες ἐπ' αὐτοῖς ἐβαπτισθῆμεν, καὶ οὐκ ἔτι δεῖ ταῦτα ἐξ ὑπαρχῆς ποιεῖν. »

jacimus dum baptizamur, 355 hoc est, renuntiationis operum Satanæ. Semel enim, inquit, resipiscendo ab ipsis baptizati et abluti sumus, nec amplius oportet hæc ab exordio facere.

[ΓΕΝΝΑΣ.] « Μεθ' ὑπερβατοῦ δὲ ἡ βῆσις ἐστὶ. Τὸ ἄρ' ἀναχῆς, πρὸς ἅπαν διὰ μέσου τὸ παρεγκείμενον ἐπιβάσκει. Καὶ ἔστι κατὰ τὸν νοῦν αὐτῆς. αὕτη συνθήκη. Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι διδασχῆς, εἰ' ὅπως τὰ καθ' ἐξῆς ἐν ἀπαριθμησίᾳ δηλούμενα, περὶ ὧν τῆς διδασχῆς οἱ θεμέλιοι. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τοῖς νῦν πρώτον προσιοῦσι τῇ πίστει, τὴν περὶ τῶν διδασκαλιῶν οἰοῦναι θεμέλιον προκαταβαλλόμενα, μετανοεῖν μὲν ἐπο τῶν νεκροποιῶν ἔργων εἰκότως πρώτον αὐτοὺς τροτροπόμενοι, μετανοοῦντας δὲ περῶν ἐπὶ τὸν Θεὸν πιστεύοντας δὲ βαπτίζεσθαι, ἐπιτιθέμενους δὲ τῇ τῶν ἱερατικῶν χειρῶν ὑπάγειν ἰσχυρῶς ἐπιθέσει πρὸς μετουσίαν τοῦ Πνεύματος. αὐτῶν δὲ μετασχόντας, περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως μηκέτι διαπιστεῖν, ἀναστήσομενους δὲ καὶ αὐτῶν ἐκ ἀναβιωσομένων ἔσεσθαι κρίσιν εἰδέναι, καὶ ἐκαστῆ καὶ δικαίαν ὧν ἐνταῦθα βεβιώκαμεν, τὴν ἰσοδοσίαν περιμένειν. « Καὶ πιστεῶς ἐπὶ Θεόν. « Οὐ γὰρ εἴη νῦν ὡσπερ ἐξ ὑπαρχῆς πιστεῦειν ἐπὶ Θεόν. Ἦν γὰρ ἐπιστεύσατε διδασχῆ. Ἡ συνταξὶς οὕτως ἐστὶ. Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ λόγον. Ἦν δὲ τούτων; Τὸν τῶν βαπτισμῶν, καὶ διδασχῆς, ἀ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν (δι' ὧν, τὸ Πνεῦμα, φησὶν, ἐπιτίθει, καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τοῦ σπυριτοῦ τοῦ αἰωνίου, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερόμεθα. αὐτῶν γὰρ, φησὶν, αἶε τὰ αὐτὰ λέγεσθαι. εἴρηται γὰρ ἅπασι καὶ γεγένηται. ἀλλὰ δεῖ, φησὶ, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνεισφέρεισθαι, τούτεστι, χρῆσθαι πολυτέλειαν, καὶ τῆς πίστεως ἀξίαν. Αὕτη γὰρ ἡ τελειότης, τὸ ἀκριβοῦς εἶναι τὴν ἀρετὴν, ὡσεὶ ἔλεγε. « Νήψατε. « οἷα ἐνὶ γὰρ ζῆσαι βραβύμως, καὶ πάλιν βαπτισθῆναι, καὶ δι' ἐπιθέσεως χειρῶν λαβεῖν Πνεύματος ἁγίου ἐπιτιθέσθαι. » Ἄλλο. — [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Μᾶλλον οὗτοι ἰουδαϊκώτερον φρονούντες, διὰ τὸ διαφόρους καὶ πολλοὺς εἶναι τῶ νόμῳ εἶναι βαπτισμοὺς, ἠδούλοντο καὶ τὸ τῆς καὶ βάπτισμα, τὸ τὴν γαλιγγεσίαν δωροῦμενον, πάλαι βαπτίζεσθαι, διὰ τὸ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν τῶν πάλαι θέλειν ἀξιοῦσθαι. « Ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. » Τῶν ἐν τῶ βαπτίσματι γινομένων. Ἡ ἐνθα ἐπιθέτες χειρῶν οἱ ἀπόστολοι τὸ Πνεῦμα ἐδίδοσαν, ἵνα καὶ ὁ Σίμων ἄνιον ἐξήτει. « Καὶ τοῦτο ποιήσομεν. « Ἦτον; τὸ ἐπὶ τελειότητα φέρεσθαι. « Ἐάνπερ ἐπιτίθει ὁ Θεός. » Τὸ ἐάν περ, οὐ πρὸς τοῦτό ἐστιν ὡς τοῦ Θεοῦ οὐ πάντως ἐπιτρέποντος, (ἐπιτρέπει γὰρ αἶε ὁ Θεός τὰ καλὰ καὶ τέλεια), ἀλλ' ὡς ἔθος ἡμῖν λέγειν, αὐτῶν θέλοντος τὸδε ποιήσομεν.

Deus permitteret : semper enim permittit Deus bona ac perfecta : sed quod nobis moris sit ita loqui : Deo volente ita faciemus.

« Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπασι φωτισθέντας, γευσάμενους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου, καὶ καλὸν γευσάμενους Θεοῦ βῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰώνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακλιζέειν εἰς μετάνοιαν, ἀναστρέφοντας αὐτοῖς τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας.

« Ἀδύνατον γὰρ. » Οὐκ εἶπε δυσχερὲς, ἀλλ' Ἀδύνατον. « Γευσάμενους τε τῆς δωρεᾶς. » Τῆς ἀφέσεως

Cum hyperbato autem est sermo. Nam ad omne id quod in medio interpositum est refertur doctrinæ, et est juxta ipsius intellectum hæc ordinatio : Non rursus jacientes fundamentum doctrinæ, et ita de cæteris quæ consequenter enumerando manifestantur, de quorum doctrina sunt fundamenta.

Vult autem dicere quod nunc primum ad fidem accedentibus, harum rerum doctrinam tanquam fundamentum proponimus : merito ipsos primum adhortantes, ut a mortiferis operibus resipiscant, resipiscentes autem in Deum credant, credentes vero baptizenfur, baptizati autem seipsos subjiciant impositioni manuum sacerdotum ad participationem Spiritus : porro hujus facti participes, de resurrectione ex mortnis deinceps non vacillent, ubi autem resurrexerint rursusque ad vitam redierint, sciant futurum esse judicium, et continuam justamque permanere eorum quæ in hac vita egimus retributionem. « Et fidei in Deum. » Non enim opus est doctrina credenti in Deum quemadmodum ab exordio, jam enim doctrinæ credidistis, Ordinatio talis est : Quapropter omisso sermone inii ad Deum, quis autem est ille? Qui de baptismatis est et de doctrina ac impositione manuum (per quas Spiritum, inquit, accepistis) et resurrectione ex mortuis ac æterno judicio, ad perfectionem feramur. Neque enim semper eadem dicere oportet, nam semel dicta ac facta sunt : sed oportet etiam ea quæ a vobis sunt simul adferri, nempe bonam conversationem, fideique dignitatem. Hæc namque perfectio est, quod virtus ambidextra sit: ac si diceret : Vigilate, neque enim licitum est ut si segniter vivas, rursus baptizcris, et per manuum impositionem accipias Spiritus sancti superventionem. — *Aliud.* Hi cum judaice plusquam æquum erat curiosi essent, quoniam varia erant in lege baptismata, volebant novæ quoque legis baptismate quod regenerationem confert, frequenter baptizari, eo quod frequenter vellent remissionem peccatorum accipere. « Ac manuum impositionis. »

356 Qualia in baptismate fiebant. Aut quia impositis manibus apostoli Spiritum sanctum dabant, quod etiam Simon venale sibi esse volebat. « Et hoc faciemus. » Quidam? Nempe ferri ad perfectionem. « Siquidem permiserit Deus. » Quod ait, Siquidem, non idcirco dicitur quasi non omnino

VII, 4-6. Num fieri non potest, ut, qui semel fuerint illuminati, gustaverintque donum celeste et particeps facti fuerint Spiritus sancti, gustaverintque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri sæculi, si prolabantur, denuo renouentur per penitentiam : rursus crucifigentes sibi metipsos Filium Dei et ostentui exponentes.

« Impossibile enim est. » Non dixit Difficile, sed, Impossibile. « Gustaverintque donum. » Remissio-

VI, 1-5. *Quapropter omisso sermone in initio ad Christum, ad perfectionem feramur: non rursus jacentes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis et fidei in Deum, baptismatum, doctrinæ ac manuum impositionis et resurrectionismortuorum ac judicii æterni. Atque id faciemus si quidem permiserit Deus.*

Cum in superioribus vocasset initium sermones de Christi humanitate, perfectionem vero eos qui de divinitate essent, ne hi impatienter dolerent quasi indigni perfectioribus sermonibus, aggreditur etiam eloqui perfectiores. Eloquitur autem non eo modo quo prius vocavit perfectos: neque enim audire poterant, sed alio modo astute aggreditur sermonem, vocans quidem principium baptismata et manuum impositionem ac signaculum, quæ in eo sunt: perfectionem vero, doctrinam per opera. In progressu autem manifestius dicit quod sit initium in his qui modo credunt, et quæ perfectio. Consecutio ordinationis litteræ:—Quapropter omisso sermone sive dogmate in initio ad Christum ad perfectionem feramur; atque id faciemus si quidem promiserit Deus.—«Sermone in initio ad Christum.» Quem sermonem? Sermone doctrinæ, quod oporteat fundamentum jacere pœnitentiæ ab operibus mortuis: sermonem doctrinæ quod oporteat credere in Deum: sermonem doctrinæ quod oporteat baptizari: sermonem doctrinæ quod oporteat dignum se gerere Spiritu sancto: sermonem doctrinæ quod futura sit resurrectio ac judicium a communi enim intellectu sumuntur ad singula et Sermo et Doctrina. — Ad perfectionem. » Cum dixisset se relinquere elementarem de Christo sermonem, et qui in initio ordinem continet, ferrique ad perfectionem, non simpliciter ac proprie dicit perfectionem, sed veluti mediam inter crassiorem informationem eloquiorum Dei et supremam perfectionem. Siquidem elementa in initio eloquiorum Dei sunt abrenuntiare Satanæ omnibusque ejus operibus, credere in Deum, baptizari, accipere Spiritum sanctum, scire mortuorum resurrectionem, accredere futurum esse judicium. Hæc quidem elementa sunt in initio eloquiorum Dei. Porro elementa eloquiorum Dei et non in initio eloquiorum Dei sunt, scire quod pro nobis passus sit Christus, quod susceperit peccata nostra, quod salutem nobis operatus sit, quod pontifex nobis factus sit, quod se ipsum obtulerit pro nobis, et si quid his affine est. Perfectio vero ejus quod est renuntiasse Satanæ ejusque consortibus, est promotio in virtutibus, tolerantia afflictionum et persecutionum ac tentationum. Suprema autem perfectio est exacta comprehensio, et quanta homini possibilis est, de Christi theologia. Primum igitur credentes baptizamur, deinde agnoscimus quanta pro nobis passus sit Christus ac fecerit juxta humanitatem, postmodum virtutibus perficimur, exinde etiam cognitione, quæ secundum divinam est scientiam dignum reddimur. «Non rursus jacentes fundamentum.» Non rursus aliud jacentes fundamentum, veluti

« Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβάλλομενοι μετανοίας, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, κατὰ πίστειν ἐπὶ Θεόν, βαπτισμῶν, διδασχῆς, ἐπιθέσεως τε χειρῶν, ἀναστάσεως τε νεκρῶν, καὶ κρῖματος αἰωνίου. Καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἐάνπερ ἐπιτρέπει ὁ Θεός. »

Ἄνω εἰπὼν ἀρχὴν τοὺς περὶ ἀνθρωπότητος τοῦ Κυρίου λόγους, τελειότητα δὲ τοὺς περὶ θεότητος, ἔνα μὴ ἀδημονῶσιν οὗτοι, ὡς μὴ ἀξιούμενοι τῶν τελειοτέρων λόγων, λέγειν τοὺς τελείους πειράται. Λέγει δὲ, οὐχ ὡς ἄνω τελείους ἐκάλεσεν, (οὐ γὰρ ἴσχυον ἀκοῦσαι)· ἀλλ' ἐτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον, ἀρχὴν μὲν τὸ βάπτισμα καλῶν, καὶ τὴν ἐν αὐτῶν τῶν χειρῶν ἐπιθεσιν καὶ σφραγιδοῦ· τελειότητα δὲ, τὴν δι' ἔργων φιλοσοφίαν. Παρακατιῶν δὲ σαφέστερον λέγει τίς ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῶν ἄρτι πιστευόντων, καὶ τίς ἡ τελειότης. Τὸ ἀκολουθοῦν τῆς συντάξεως. — [ΦΩΤ.] Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ δογματῶν, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα. Καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἐάνπερ ἐπιτρέπη ὁ Θεός. — [ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.] « Τοῦ Χριστοῦ λόγον. » Ποῖον λόγον; Τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τὸν δεῖν καταβάλλειν θεμέλιον μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τοῦ δεῖν πιστεῦειν ἐπὶ Θεόν· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τοῦ δεῖν βαπτισθῆναι· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, τοῦ δεῖν ἀξιωθῆναι Πνεύματος ἁγίου· τὸν λόγον τῆς διδασχῆς, ὅτι ἀνάστασις, ὅτι ἔσται κρίσις. Ἀπὸ κοινοῦ γὰρ κατὰ πάντων, καὶ ὁ λόγος καὶ ἡ διδασχῆ. — [ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.] « Ἐπὶ τὴν τελειότητα. » Εἰπὼν ἀφεῖνα τὸν περὶ Χριστοῦ στοιχειώδη καὶ ἀρχῆς ἐπέγοντα τῶν λόγων καὶ ἐπὶ τὴν τελειότητα φέρεσθαι, οὐχ ἄπλως φησὶ τὴν κυρίως τελειότητα, ἀλλ' ὡσανεὶ τὴν μεταξύ τῆς στοιχειώσεως τε τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, καὶ μεταξύ τῆς ἀνωτάτω τελειότητος. Ἔστι μὲν γὰρ στοιχεῖα ἀρχῆς λογίων Θεοῦ, τὰ ἀποτάξασθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τὸ πιστεῦσαι ἐπὶ Θεόν, τὸ βαπτισθῆναι, τὸ λαβεῖν Πνεῦμα ἁγίου, τὸ εἰδέναι νεκρῶν ἀνάστασιν, τὸ πιστεῦειν ὅτι ἔσται κρίσις. Ταῦτα μὲν στοιχεῖα ἀρχῆς λογίων Θεοῦ. Στοιχεῖα δὲ λογίων Θεοῦ, καὶ οὐκ ἀρχῆς λογίων Θεοῦ, τὸ εἰδέναι ὅτι ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός, ὅτι ἀνέλαβε τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, ὅτι σωτηρίαν ἡμῖν εἰργάσατο, ὅτι ἀρχιερεὺς ἡμῶν γέγονεν, ὅτι ἑαυτὸν προσήνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἴ τι παραπλήσιον. Τελειότης δὲ τοῦ μὲν ἀποτάξασθαι τῷ Σατανᾷ, καὶ τοῖς τούτου συστοίχοις, ἢ ἐν ταῖς ἀρεταῖς προκοπῇ, ἢ τῶν θλίψεων καὶ διωγμῶν καὶ πειρασμῶν ὑπομονῇ. Τελειότης δὲ ἡ ἀνωτάτω ἢ περὶ τῆς θεολογίας Χριστοῦ, καθόσον ἐστὶν ἀνθρώπων δυνατόν ἀκριβῆς κατάληψις. Πρῶτον οὖν πιστεῦόντες βαπτισθῶμεθα, εἶτα ἐπιγινώσκωμεν ὅσα ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστός ἐπαθέ τε καὶ ἐποίησε κατὰ τὸ ἐνανθρώπων, εἶτα ταῖς ἀρεταῖς τελειούμεθα, ἔπειτα καὶ τῆς γνώσεως τῆς κατὰ τὴν θεολογίαν ἀξιούμεθα. » Μὴ πάλιν θεμέλιον. » Μὴ πάλιν ἕτερον θεμέλιον καταβάλλομενοι, οἷον, φησὶ, καταβάλλομεθα ἐν τῷ βαπτισθῆναι, τουτέστιν, ἀποταγῆς τῶν ἔργων τοῦ Σατανᾶ. Ἄπαξ γὰρ, φησὶ, μετανόησαντες ἐπ' αὐτοῖς ἐβαπτισθῆμεν, καὶ οὐκ ἔτι δεῖ ταῦτα ἐξ ὑπαρχῆς ποιεῖν. »

jacimus dum baptizatur, 355 hoc est, renuntiationis operum Satanæ. Semel enim, inquit, resipiscendo ab ipsis baptizati et abluti sumus, nec amplius oportet hæc ab exordio facere.

[ΓΕΝΝΑΔ.] « Μεθ' ὑπερβατοῦ δὲ ἡ ῥῆσις ἐστίν. Τὸ ἄ γὰρ διδάχῃς, πρὸς ἅπαν διὰ μέσου τὸ παρεγκείμενον ἀποδόσκει. Καὶ ἔστι κατὰ τὸν νοῦν αὐτῆς. αὕτη συνθήκη. Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι διδάχῃς, εἴθ' οὕτως τὰ καθ' ἐξῆς ἐν ἀπαριθμήσει δηλούμενα, περὶ ὧν τῆς διδάχῃς οἱ θεμέλιοι. Βούλεται δὲ εἶπειν, ὅτι τοῖς νῦν πρῶτον προσιοῦσι τῇ πίστει, τὴν περὶ τούτων διδασκαλίαν οἰοῦν θεμέλιον προκαταβαλλόμεθα, μετανοεῖν μὲν ἐπο τῶν νεκροποιῶν ἔργων εἰκότως πρῶτον αὐτοὺς προτρέπομενοι, μετανοοῦντας δὲ πιστεῦειν ἐπὶ τὸν Θεὸν πιστεύοντας δὲ βαπτίζεσθαι, βαπτιζομένους δὲ τῇ τῶν ἱερατικῶν χειρῶν ὑπάγειν ἰκνυτοὺς ἐπιθέσει πρὸς μετουσίαν τοῦ Πνεύματος. τούτου δὲ μετασχόντας, περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως μηκέτι διαπιστεῖν, ἀναστησομένους δὲ καὶ αὐτῆς ἀναβιωσομένους ἔσεσθαι χριστὸν εἰδέναι, καὶ ἡνεκῆ καὶ δικαίαν ὧν ἐνταῦθα βεβιωκαμεν, τὴν ἐκδόσιν περιμένειν. « Καὶ πίστεως ἐπὶ Θεόν. « Οὐ γὰρ δεῖ νῦν ὡς περ ἐξ ὑπαρχῆς πιστεῦειν ἐπὶ Θεόν. Ἐδὴ γὰρ ἐπιστεύσατε διδάχῃ. Ἡ σύνταξις οὕτως ἐστίν. Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ λόγον. Ποῖον δὲ τούτων; Τὸν τῶν βαπτισμῶν, καὶ διδάχῃς, καὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν (δι' ὧν, τὸ Πνεῦμα, φησὶν, ἐπίθετε), καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τοῦ κριματισμοῦ τοῦ αἰωνίου, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα. Οὐ δεῖ γὰρ, φησὶν, αἰετὰ αὐτὰ λέγεσθαι. εἴρηται γὰρ ἅπασι καὶ γεγνηται. ἀλλὰ δεῖ, φησὶ, καὶ τὰ περ' ὧν συνεσφέρεσθαι, τούτεστι, χρηστὴν πολιτείαν, καὶ τῆς πίστεως ἀξίαν. Αὕτη γὰρ ἡ τελειότης, τὸ ἀμφιδέξιν εἶναι τὴν ἀρετὴν, ὡσεὶ ἔλεγε. Νήψατε. οὐκ εἶναι γὰρ ζῆσαι βρῦθως, καὶ πάλιν βαπτισθῆναι, καὶ δι' ἐπιθέσεως χειρῶν λαβεῖν Πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησιν. » Ἄλλο. — [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Μᾶλλον οὕτοι ἰαυδοῦκώτερον φρονούντες, διὰ τὸ διαφόρους καὶ πολλοὺς ἐν τῷ νόμῳ εἶναι βαπτισμοῦς, ἠβούλοντο καὶ τὸ τῆς νεκρῶν βίπτισμα, τὸ τὴν γαλιγγενεσίαν δωρούμενον, πολλάκις βαπτίζεσθαι, διὰ τὸ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν πολλάκις θέλειν ἀξιοῦσθαι. « Ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. » Τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι γινομένων. Ἡ ἐνθα ἐπιτιθέμενος χεῖρας οἱ ἀπόστολοι τὸ Πνεῦμα ἐδίδοσαν, ὡς περ καὶ ὁ Σίμων ὠνόμα ἐξῆται. « Καὶ τοῦτο ποιήσομεν. « Ποῖον; τὸ ἐπὶ τελειότητα φέρεσθαι. « Ἐάνπερ ἐπιτρέπῃ, ὁ Θεός. » Τὸ ἐάνπερ, οὐ πρὸς τοῦτο ἐστὶν ὡς τοῦ Θεοῦ οὐ πάντως ἐπιτρέποντος, (ἐπιτρέπεται γὰρ αἰετὸ Θεὸς τὰ κατὰ καὶ τελεία), ἀλλ' ὡς ἔθος ἡμῶν λέγειν, Θεὸς θέλωντος τότε ποιήσομεν.

Deus permittet : semper enim permittit Deus bona ac perfecta : sed quod nobis moris sit ita loqui : Deo volente ita faciemus.

« Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἀπαξ φωτισθέντας, γευσάμενους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόπισθε γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου, καὶ καλῶν γευσάμενους Θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ περπατοῦντας, πάλιν ἀνακαινίζεσθαι εἰς μετάνοιαν, ἀνασπυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Ἰδὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας.

« Ἀδύνατον γάρ. » Οὐκ εἶπε Δυσχερὲς, ἀλλ' Ἀδύνατον. « Γυσταμένοις τε τῆς δωρεᾶς. » Τῆς ἀφέσεως

Cum hyperbato autem est sermo. Nam ad omne id quod in medio interpositum est refertur doctrinæ, et est juxta ipsius intellectum hæc ordinatio : Non rursus jacientes fundamentum doctrinæ, et ita de cæteris quæ consequenter enumerando manifestantur, de quorum doctrina sunt fundamenta. Vult autem dicere quod nunc primum ad fidem accedentibus, harum rerum doctrinam tanquam fundamentum proponimus : mcrito ipsos primum adhortantes, ut a mortiferis operibus resipiscant, resipiscentes autem in Deum credant, credentes vero baptizentur, baptizati autem seipsos subjiciant impositioni manuum sacerdotum ad participationem Spiritus : porro hujus facti participes, de resurrectione ex mortnis deinceps non vacillent, ubi autem resurrexerint rursusque ad vitam redierint, sciant futurum esse judicium, et continuam justamque permanere eorum quæ in hac vita egimus retributionem. « Et fidei in Deum. » Non enim opus est doctrina credenti in Deum quemadmodum ab exordio, jam enim doctrinæ credidistis, Ordinatio talis est : Quapropter omisso sermone initii ad Deum, quis autem est ille ? Qui de baptismatis est et de doctrina ac impositione manuum (per quas Spiritum, inquit, accepistis) et resurrectione ex mortuis ac æterno judicio, ad perfectionem feramur. Neque enim semper eadem dicere oportet, nam semel dicta ac facta sunt : sed oportet etiam ea quæ a vobis sunt simul adferri, nempe bonam conversationem, fideique dignitatem. Hæc namque perfectio est, quod virtus ambidextra sit : ac si diceret : Vigilate, neque enim licitum est ut si segniter vivas, rursus baptizetis, et per manuum impositionem accipias Spiritus sancti superventionem. — *Atiud.* Hi cum judicium plusquam æquum erat curiosi essent, quoniam varia erant in lege baptismata, volebant novæ quoque legis baptismate quod regenerationem confert, frequenter baptizari, eo quod frequenter vellet remissionem peccatorum accipere. « Ac manuum impositionis. » 356 Qualia in baptismate fiebant. Aut quia impositione manibus apostoli Spiritum sanctum dabant, quod etiam Simon venale sibi esse volebat. « Et hoc faciemus. » Quidam ? Nempe ferri ad perfectionem. « Siquidem permiserit Deus. » Quod ait, Siquidem, non idcirco dicitur quasi non omnino ac perfecta : sed quod nobis moris sit ita loqui :

VII, 4-6. *Nam fieri non potest, ut, qui semel fuerint illuminati, gustaverintque donum caeleste et particeps facti, fuerint Spiritus sancti, gustaverintque bonum Dei verbum, ac virtutes futuri sæculi, si prolabantur, denuo renoventur per pœnitentiam : rursus crucifigentes sibimetipsis Filium Dei et ostentui exponentes.*

« Impossibile enim est. » Non dixit Difficile, sed, Impossibile. « Gustaverintque donum. » Remissio-

nis peccatorum quæ sit in baptisate. Siquidem hoc donum cœleste est. « Et participes facti fuerint Spiritus sancti. » Per manuum impositionem, sicut dixit superius. « Gustaverintque bonum Dei verbum. » Doctrinam de Christo. « Ac potestates futuri sæculi. » Quod omnes rationem reddemus eorum quæ egimus : quodque tum supplicium tum requies sine fine durabit. Nam hæc sunt potestas, et in his est potestas futuri sæculi. Aut arrhabonem futuri sæculi, hoc est, fidem in Christum. — « Ac potestates futuri sæculi. » Hoc est, qui didicerint quæ possit futurum sæculum : a communi enim intellectu supplendum est, Gustaverint, quod tropice accipitur et significat, Qui didicerint, qui instructi fuerint. Quod autem potest futurum sæculum ? et quæ est ejus necessitas et opus ? Quod in eo invenit quisque omnium quæ fecit retributionem : quod in eo finem non habeat neque supplicium neque felicitas, quod tunc magis manifestabitur quod nihil judicem lateat, ejusque justitia, multaque alia. Eos ergo qui hæc cum cæteris enumeratis rebns didicerunt, inquit, deinde prolapsi sunt, impossibile est, etc. « Et prolapsi sunt. » Qui omnia hæc perdiderunt et exciderunt, ut denuo renoventur per pœnitentiam? hoc impossibile est. Quid igitur! abjecitne pœnitentiam? Absit quemadmodum habet divus 357 Cyrillus sexto volumine secundæ partis *Latriæ quæ est in spiritu et veritate* : sed pœnitentiam quæ est per baptismum. Oportet enim primum præcedere pœnitentiam ac renuntiationem pravarum actionum, et ita baptizari. Illam itaque pœnitentiam ait quæ in baptisate est : unde et renovari dixit, quod proprium est baptismatis, et, Rursum crucifigentes, quod et hoc proprium est baptismatis. Qui enim baptizantur, una cum Domino crucifiguntur. Qui igitur rursum vult per alterum baptismum pœnitere, Christum rursum crucifigit, eo quod una cum ipso crucifigatur.

« Rursum crucifigentes sibi metipsis Filium Dei. » Quid est : Rursum crucifigentes sibi metipsis Filium Dei et ostentui exponentes ? Ab integro sibi metipsis crucifigentes et pudefacientes. Quod autem dicit tale quippiam est : Semel crucifixus est Christus, et nos semel una cum ipso crucifixi sumus per baptismum : qui ergo opinatur alterum esse baptismum, quantum in ipso est, ab integro Dominum crucifigit. Quid enim aliud facit qui secundo arbitratur per baptismum cum eo crucifigi posse, quam quod ipsum quoque existimat secundo crucifigi per ea quæ facit ? Secundo autem crucifigere Christum quantum in eo est, nihil aliud est quam ostentui exponere ipsum et pudefacere ipsum. Nam postquam semel crucifixus est immortalis deinceps affectus est : qui vero rursum crucifigit, mendacium facit ipsum, quod pudorem ipsi adfert tanquam mentito quod semel tantum moreretur. *Alio modo.* Quid est : Rursum crucifigentes ? Ad secundum crucifixionem et secundam passionem ipsum vocantes : siquidem talis pœnitentia et pe-

των ἀμαρτιῶν, τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι ὄντη γὰρ δωρεὰ ἐπουράνιος. « Καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύματος ἁγίου. » Τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν, καθὼς ἄνω φησί. « Καὶ καλὸν γευσταμένους Θεοῦ ῥῆμα. » Τὴν περὶ νοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. « Δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος. » Ὅτι πάντες ὄσομεν λόγων τῶν βεβιωμένων, καὶ ὅτι ἢ τε κόλασις καὶ ἡ ἀνάπαυσις ἀτελεῦτος. Ταῦτα γὰρ καὶ ἐν τούτοις ἡ δύναμις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἡ ὅτι τὸν ἀρῶντων τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τουτέστι, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. — « Δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος. » [Φ.Ι.Τ.] Ἄντι τοῦ, ἃ δύνανται ὁ μέλλων αἰὼν ἐμαθόντας. Τὸ γὰρ γευσταμένους, ἀπὸ κοινοῦ, ὅπερ τροπικῶς εἰληπται, σημαίνον, τὸ, μαθόντας, κατηχηθέντας. Τί δὲ δύναται ὁ μέλλων αἰὼν, καὶ τί ἐστὶν αὐτοῦ ἡ χρῆσις καὶ τὸ ἔργον ; Ὅτι ἐν αὐτῷ ἕκαστος ὧν ἐπραξε τὴν ἀμοιβὴν εὐρίσκει, ὅτι οὐκ ἔχει τέλος οὔτε ἡ τιμωρία ἢ ἐν αὐτῷ, οὔτε ἡ εὐδαιμονία, ὅτι τότε μᾶλλον τὸ τε ἀλάθητον τοῦ κριτοῦ καὶ τὸ δίκαιον φανερωθήσεται, καὶ πολλὰ ἕτερα. Τοὺς οὖν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταῦτα μαθόντας, φησὶν, εἴτα παραπεσόντας, ἀδύνατον, καὶ ἐξῆς. « Καὶ παραπεσόντας. » Ἄπαντα ταῦτα ἀπολέσαντας καὶ ἐκπεσόντας πάλιν ἀνακαινίζει εἰς μετένοιαν, ἀδύνατον τοῦτο. Τί οὖν ; ἐξέβαλε τὴν μετένοιαν ; Μὴ γένοιτο (οὕτως ὁ ἐν ἁγίῳ Κύριλλος ἐν βιβλίῳ ἕκτῳ τῆς β. τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας) ἀλλὰ τὴν διὰ βαπτίσματος μετένοιαν. Δεῖ γὰρ πρῶτον ἠγίσασθαι μετένοιαν καὶ ἀπόταξιν τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ οὕτως βαπτισθῆναι. Ἐκείνην οὖν φησὶ, τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι μετένοιαν, ὅθεν καὶ εἶπεν, Ἄνακαινίζει ὅπερ ἴδιον βαπτίσματος, καὶ Ἄνασταυροῦντας, ὅπερ καὶ τοῦτο βαπτίσματος ἴδιον. Οἱ γὰρ βαπτίζομενοι, συσταυροῦνται τῷ Κυρίῳ. Ὁ οὖν πάλιν διὰ βαπτίσματος δευτέρου μετανοεῖν θέλων, ἐνασταυροῖ τὸν Χριστὸν τῷ συσταυρούσθαι αὐτῷ.

« Ἄνασταυροῦντας ἑαυτοὺς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. » Τί ἐστὶν, Ἄνασταυροῦντας ἑαυτοὺς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας ; Ἄνωθεν, φησὶ, σταυροῦντας ἑαυτοὺς καὶ κατασχύνοντας. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν ὁ Χριστός, καὶ ἡμεῖς ἅπαξ αὐτῷ συσταυρωθῶμεν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ὁ τοίνυν, φησὶν, οἰόμενος εἶναι δεύτερον βάπτισμα, ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν, ἄνωθεν σταυροῖ τὸν Κύριον. Τί γὰρ ἕτερον ποιεῖ ὁ δεύτερον αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος συσταυροῦσθαι νομίζων, ἢ ὅτι καὶ αὐτὸν ἠγείται δεύτερον ἐσταυρωθῆναι, δι' ὃν ποιεῖ ; τὸ δὲ δεύτερον σταυροῦν, φησὶ τὸν Χριστὸν, τὸ ὅσον ἦκεν εἰς αὐτόν, οὐδὲν ἕτερον ἐστὶν ἢ παραδειγματίζου αὐτόν καὶ καθαισχύνου. Ἄπαξ γὰρ σταυρωθεὶς, ἀθάνατος ἐστὶ λοιπὸν. Ὁ δὲ ἀνασταυρῶν, ψεῦδος τοῦτο ποιεῖ, ὅπερ αἰσχρὴν αὐτῷ φέροι ὡς ψευσαμένῳ τὸ ἅπαξ ἀποθανεῖν μόνον. Ἄλλως. [Φ.Ι.Τ.] Τί ἐστὶν ἀνασταυροῦντας ; ἐπὶ δευτέραν σταύρωσιν καὶ δεύτερον πάθος καλοῦσας αὐτόν, εἴπερ ἡ τοιαύτη μετένοια, καὶ τὸ ἀξιωθῆναι τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀφέσεως, τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ μό-

νῷ κατορθώθη. Οἱ τοῦτο οὖν, φησὶν, ἐννοοῦμενοι ἅτις ἀπονοίας! εἴ τις ἐννοεῖ τοιαῦτα. Ἄλλαν δὲ διὰ τούτων κατασειε αὐτῶν τὰς διανοίας, ἵνα ἀνέλπιστοι γεγονότες τοῦ δύνασθαι τυχεῖν τοιαύτης μετνοίας ἐπὶ πλέον ἀντιποιῶνται ἀρετῆς.

• Γῆ γάρ ἡ ποιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλακίς ἐρχόμενον, ὑετὸν, καὶ τίκνουσα βοτάνην εὐθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος καὶ κατάρως ἐγγύς, ἥς τὸ τέλος εἰς κῆρσιν.

Ἐν τῇ παραβολῇ γῆν τοὺς ἀνθρώπους λέγει, τοὺς πολλακίς μὲν ἀκούσαντας, καὶ οἷον νοητικῶς ἀρδευθέντας τῷ σωτηρικῷ λόγῳ τῆς πίστεως, καὶ ἡ ὠφελιθέντας, ἡ μὴδὲν ἐκ τούτου ὠφελιθέντας. • Βοτάνην εὐθετον. • Τίς ἡ εὐθετος βοτάνη; ἡ ὀρθὴ πολιτεία. • Ἐκείνοις δι' οὓς καὶ γεωργεῖται. • Ἐπειδὴ περὶ γῆς εἶπε καὶ καρπῶν, ἐνέμεινε τῇ τροπῇ. Ἡ δὲ τὸις διδασκαλίαις (οὗτοι γὰρ οἱ γεωργοῦντες), τίκεται ὁ χρηστὸς βίος, ὡς καὶ ἐκείνων μετεχόντων τῆς ἀρετῆς τῶν μαθητῶν. Γεωργεῖται δὲ δηλονότι εἰς σωτηρίαν καὶ κέρδος αὐτῶν ἐκείνων τῶν καρποφορούντων. Εἰ δὲ ἐστὶ, καθὼς φησὶν ὁ Κύριος, γεωργὸς ὁ Πατήρ, πάλιν δὲ σπορευδὸς ὁ Υἱός, ὁ τὸ καλὸν σπέρμα σπείρων, ἐὰν ἐπιτήδειος αὐτοῖς ἡ βοτάνη, τούτεστι, τὸ γεώργιον ὀφθῆ (καὶ γὰρ τῷ Θεῷ ὠφελίωμεν καρποφορεῖν, ὡς που φησὶ • Νυνὶ δὲ δουλωθέντες τῷ Θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ἡμῶν εἰς ἀγισμὸν). Εἰ οὖν τοῦτο, δηλονότι διὰ τὸν Θεὸν γεωργοῦμεν, ἵνα αὐτῷ ἀρέσωμεν τὸν ἐνάρετον βίον • διὸ καὶ ἀξιοῦμεθα τῆς παρ' αὐτοῦ εὐλογίας. • Μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. • Ἡ γὰρ εὐφορος γῆ εὐλόγηται παρὰ Θεοῦ. Τίς ἐστὶν ἡ εὐφορος γῆ; ὁ ἐνάρτετος ἄνθρωπος. • Ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας. • Ὅτι ἔτι εἶπε • Τίκτουσα, ἀλλ' ἐκφέρουσα, τὸ παρὰ φύσιν τῆς ἐκβολῆς αἰνεττόμενος, ὡσεὶ εἶπεν, ἐκδράσσωσα. Τὸ δὲ ἐκφέρουσα, τὴν ἄχρι τέλους καὶ θανάτου ἐκφορὰν δηλοῖ. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐξενεγκούσα, ἀλλ' ἐκφέρουσα • σημεῖωσαι τοῦτο. Ἀκάνθας δὲ καὶ τριβόλους τὴν ἁμαρτίαν λέγει, διὰ τὸ πάντοθεν αὐτὴν πλῆττειν καὶ λυμάνεσθαι τὸν κρατοῦντα. • Καὶ κατάρως ἐγγύς. • Μεγίστην εἶπε παραμυθίαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀποκατάρως ἐστίν, ἀλλ', Ἐγγύς κατάρως. Ὁ δὲ ἐγγύς κατάρως γενόμενος καὶ μακρὰν γενέσθαι δύναται διὰ μετνοίας. Εἰ μὲν γὰρ εἰρήκει Κεὶ κατάρως ἐστίν, ἔδει καὶ ἀπογῶναι. Νυν δὲ, Ἐγγύς κατάρως, φησὶ, φοδῶν καὶ μονονουχὶ λέγων • Ἴδου ἐγγύς γεγένηθε τῆς κατάρως • φοβήθητε μὴ ἐκπέσητε εἰς αὐτήν, καὶ φύγετε αὐτήν. Ὁ γὰρ ἐγγύς ὢν, καὶ φυγεῖν δύναται, οὕτω γὰρ ἔάλω. • Ἦς τὸ τέλος εἰς κῆρσιν. • Ὅτι πάλιν πῶς ἀσφαλῶς λαλεῖ, ἵνα μὴ δόξη τὸ μέγιστον ἐν ἀνθρώποις φάρμακον τὴν μετάνοιαν ἐκβάλλειν. Οὐ γὰρ εἶπεν • Αὐτὸ δ' ἤνεγκεν ἀκάνθας καὶ τριβόλους καίεται, ἀλλὰ, Ἦς τὸ τέλος εἰς κῆρσιν.

litio remissionis per baptismum, sola Christi morte attingitur. Qui hoc igitur existimant, cupiunt rursus Christum crucifixum et subsannatum ac ostentui expositum intueri. O audaciam et insaniam! si quis hæc intelligat. His autem mentes ipsorum vehementer concutit, ut desperantes de assequenda hujusmodi pœnitentia, magis annitantur ad virtutem.

VI, 7, 8. *Siquidem terra quæ imbrem sæpius in se venientem combiberit et prognerat herbam accommodam eis quorum opera excolitur, recepit benedictionem a Deo.* 338 *At quæ producit spinas ac tribulos, reprobata est et maledictioni confinis, cujus exitus tendit ad exustionem.*

Per parabolam, terram dicit homines, qui frequenter quidem audierunt et veluti spiritualiter irrigati sunt salutari fidei sermone : et vel adjuti sunt, vel nihil ex hoc profecerunt. • *Herbam accommodam.* • *Quænam est commoda herba? Recta conversatio.* • *Illis quorum opera excolitur.* • Quoniam de terra dixerat et fructibus, permansit in tropo Aut quod a præceptoribus (nam hi sunt qui excolunt) bona vita gignitur, quod illi quoque participes sint virtutis discipulorum. Excolitur autem, ad salutem videlicet et lucrum eorum ipsorum qui fructum proferunt. Quod si Pater agricola est, ut ait Dominus 28 : rursus autem seminator est Filius, qui bonum semen seminat 29 : si conveniens illis herba sive agricolatio visa fuerit (Siquidem Deo fructificare debemus, quemadmodum alibi dicit : Nunc autem servi facti Deo habetis fructum vestrum in sanctificationem 30.) Si hoc igitur, videlicet propter Deum excolamus, ut ipsi placeamus proba vita : tunc etiam accipimus ab ipso benedictionem. • *Recipit benedictionem a Deo.* • *Fertilis namque terra benedicitur a Deo.* • *Quænam est fertilis terra? homo virtuti deditus ac probus.* • *At quæ producit spinas.* • *Jam non dixit: Prognerat, sed producit, innuens ejectionem esse præter naturam : tanquam diceret : Et mittens velut abortum. Quod autem ait : Producit, significat productionem usque ad finem ac mortem. Neque enim ait : Quæ produxit, sed, quæ producit : animadvertite hoc. Spinæ vero ac tribulos dicit peccatum, eo quod ipsum undique feriat ac lædat tenentem. • *Et maledictioni confinis.* • *Maximam posuit consolationem. Non enim dixit : Ex se maledicta est, sed, Confinis maledictioni. Quod autem confine maledicto est, etiam longe fieri potest per pœnitentiam. Etenim si dixisset : Et maledicta est, oportuisset desperare. Nunc autem ait : Maledicto confinis, terrenus ac propemodum dicens : Ecce maledictioni propinqui estis, timete ne in illam decidatis, et fugite ipsam : nam qui prope est adhuc fugere potest, nondum enim captus est. • *Cujus exitus tendit ad exustionem.* • *Vide rursus quomodo periculum loquendo devitet, 339 ne pœ-***

nitentiam maximum inter homines remedium vi deatur abjicere : neque enim dixit : Illud quod spinas producit et tribulos, exuritur, sed Cujus exitus tendit ad exustionem. Si usque ad finem permanserit, inquit, et usque ad mortem spinas proferat, tunc exuretur : ex opposito significans quod si non ad finem usque permanserimus, spinas proferentes, sed respiscamus, non exuremur.

VI, 9-12. *Cæterum persuasimus nobis de vobis, dilecti, quæ his sint meliora et salutis adherentia, tametsi sic loquamur. Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri et laboris ex charitate suscepti quam exhibuistis erga nomen illius, qui ministrastis sanctis et ministratis. Cupimus autem, ut unusquisque vestrum idem præstet studium ad plenam spci certitudinem usque ad finem, ne segnes efficiamini, sed imitatores eorum qui per fidem ac longanimitatem accipiunt hæreditatem promissionis.*

Postquam satis illos feriit vocando segnes aliaque dicendo, nunc consolatur eos: idcirco non ait: Existimo, sed Persuasi mihi. « Salutis, adherentia. » Hoc est, proxima vel confinia. « Tametsi sic loquamur. » Novi, inquit, quod non produetis spinas ac tribulos, sed verbis tantum ferio, ut efficiam firmiores. « Non enim injustus est Deus. » Propterea autem persuasimus nobis boua de vobis, scientes Deum non esse injustum : quod si injustus non sit, non obliviscetur boni operis vestri, et charitatis quam exhibuistis erga nomen illius, qui omnia propter ipsum perpessi estis. « Qui ministrastis sanctis. » His qui jam crediderant. Nam hi præbebant eis necessaria. Hujus, inquit, charitatis quam ad hoc usque tempus exhibetis. « Cupimus autem. » Non dixit, Volumus, sed quod amantius erat, Cupimus aut desideramus. « Idem præstet studium. » Deinde posset quispiam dicere : Si persuasisti tibi meliora de nobis, et nosti opera nostra ac ministerium in sanctos, cur igitur nos terras vocans segnes, ac spinarum faciens mentionem? Quare? Quia cupimus, ut unusquisque vestrum idem studium quod habetis, in finem usque præstet ad plenam spei certitudinem, hoc est, ut sitis immobiles circa fidem quæ est in Christum et spem quæ inde procedit. « Ne segnes efficiamini. » Atqui superius dixit : Segnes facti estis; sed ibi addidit, Auribus : nunc autem. Ne toti et per omnia segnes efficiamini. « Sed imitatores eorum qui per fidem. » Deinde consequenter recense: eos qui per fidem acceperunt hæreditatem promissionis, nempe Abraham. Quid est autem : Per longanimitatem? hoc est, Per tolerantiam. Pertulit enim promissionem ad tam multos annos prolongatam, et tamen permansit semper in credendo. Nam si simul ut promisit Deus, subsequeretur donatio, jam apud eum qui promissionem suscepit, nullus esset usus fidei aut tolerantia, quod omnino verax esset Deus. Si vero ubi promisit differat, et tamen is qui promissionem accepit, tolerans ad

Α' Εάν μέχρι τέλους επιμείνη, φησί, και μέχρι τέλους της ακάνθας εκφέρων, τότε καυθήσεται, εκ της αντιδοστολής δηλών, ως εἴ γε μη ἄχρι τέλους επιμεινωμεν τὰς ακάνθας εκβάλλοντες, ἀλλὰ μετazγνώμεν, οὐ καυθησόμεθα.

quod si non ad finem usque permanserimus, spinas

« Πειπεισμεθα δὲ περὶ ὑμῶν ἀγαπητοὶ, τὰ κρείσσονα και ἐχόμενα σωτηρίας, ἔτι και οὕτως λαλοῦμεν. Οὐ γὰρ ἀδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθῆσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν και τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης ἧς ἐνεδείξαθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἀγίοις και δικονοοῦντες. Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν, τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι τέλους, ἵνα μὴ νωθροὶ γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως, και μακροθυμίας κληρονομοῦντων τὰς ἐπαγγελίας. »

Πλήξας αὐτοὺς ἰκανῶς τῷ νωθροῦς καλέσται, και τ' ἄλλα εἶπεν, ὡν παραμυθεται : διὸ οὐκ εἶπε, Νομίζω, ἀλλὰ, Πείπεισμαι. « Και ἐχόμενα σωτηρίας. » Ἐγγὺς ὄντα. « Εἰ και οὕτως λαλοῦμεν. » Οἶδα, φησὶν, ὅτι οὐ φύσετε ακάνθας και τριβόλους, ἀλλ' ἄχρι λόγων πλήττω, ἵνα ἀσφαλεστέους ποιήσω. « Οὐ γὰρ ἀδικος ὁ Θεός. » Διὰ τοῦτο δὲ τὰ χρηστὰ περὶ ὑμῶν πεπεισμεθα, εἰδότες μὴ ὄντα ἀδικον τὸν Θεόν. Εἰ δὲ οὐκ ἀδικος, οὐκ ἐπιλαθεται τοῦ ἔργου ὑμῶν τοῦ χρηστοῦ, και τῆς ἀγάπης ἣν ἐπεδείξαθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, πάντα δι' αὐτὸν ὑπομεινάντες, διακονήσαντες τοῖς ἀγίοις. » Τοῖς ἤδη πεπιστευκόσιν. Οὗτοι γὰρ παρεῖχον τὰ πρὸς τὴν χρείαν. Ταῦτην τὴν ἀγάπην ἣν ἄχρι τοῦ νῦν ποιεῖτε, φησὶν. « Ἐπιθυμοῦμεν δὲ. » Οὐκ εἶπε, βουλόμεθα, ἀλλ' ὁ φιλοστοργότερον ἦν, Ἐπιθυμοῦμεν, φησὶν. « Τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν. » Εἶτα εἶποι τις, Εἰ πεπεισμένος εἶ περὶ ἡμῶν τὰ κρείττονα, και οἶδας ἡμῶν τὰ ἔργα και τὴν εἰς τοὺς ἀγίους διακονίαν, τί δήποτε ἐφοδῆσας ἡμᾶς νωθροῦς καλέσας, και ακανθῶν μεμνημένος; Διὰ τί; « Ὅτι ἐπιθυμοῦμεν ἕκαστον ὑμῶν, φησὶ, τὴν αὐτὴν ἣν ἔχετε ἄχρι τέλους ἐπιδείξασθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος, τουτέστι, πρὸς τὸ εἶναι ὑμᾶς ἀδιστακτους περὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, και τὴν ἔνθεν ἐλπίδα. » Ἴνα μὴ νωθροὶ γένησθε. » Καίτοι εἶπεν ἄνω και τὸ, Νωθροὶ γεγένησθε : ἀλλ' ἔκει εἶπε ταῖς ἀκοαῖς, νῦν δὲ, ὄλοι δι' ὧν νωθροὶ γεγένησθε. « Μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως. » Εἶτα λοιπὸν καταλέγει τοὺς διὰ πίστεως κληρονομήσαντας τὰς ἐπαγγελίας, οἷον τὸν Ἀβραάμ. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, Διὰ μακροθυμίας; τουτέστι, δι' ὑπομονῆς. Ἰπέμεινε γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν ὑπερτιθεμένων, τοσαῦτα ἔτη, και ἔτι ἔμεινε πιστεύων. Εἰ γὰρ ἄμα τῷ ἐπαγγεῖλασθαι Θεὸν ἡ ὁσίς ακολουθήσει, οὐκ ἔτι πίστεως ἐστὶν ἡ ὑπομονῆς τοῦ τὴν ἐπαγγελίαν δεξαμένου χρεῖα, τῷ ὅλως ἀληθεῖσιν τὸν Θεόν. Εἰ δὲ ἐπαγγεῖλάμενος ὑπέρθηται, και ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος μακροθυμήσει ἐπὶ τῇ ὑπερθέσει, τότε πιστεύει καθαρῶς, τότε ὑπομένει ἔγκρατῶς.

dilationem, tunc pure credit, tunc viriliter to-

ΚΕΦΑΛ. Η'.

A

CAPUT VIII.

• Ὅτι βεβαία ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα σὺν ὄρκῳ. •

• Τῷ γὰρ Ἀβραάμ ἐπαγγελιάμενος ὁ Θεός, ἐπεὶ κατ' οὐδενός εἶχε μεζζονος ὁμόσαι, ὡμοσε καθ' ἑαυτοῦ, λέγων • Ἡ μὴν εὐλογῶν εὐλόγησά σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ σε. Καὶ οὕτως μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μεζζονος ὁμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος. •

• Ὄταν οὖν ὄρκος καὶ τὸν Χριστὸν λέγοντα • Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐννοεῖ ὅτι κατ' οὐδενός ἔχων μεζζονος ὁμόσαι, τὸ Ἀμὴν ἔμνησι, καὶ ὅτι καὶ νῦν ὁ Υἱὸς ὁμνύει τῷ Ἀβραάμ. Ὁ Λόγος γὰρ ὁμνύει, « Ἡ μὴν εὐλογῶν, εὐλόγησά σε. » ὡμοσεν εἰπὼν, « Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, » φησὶν. « Ἡ μὴν. » Τουτέστιν, ὅπως μὴν εὐλογῶν εὐλόγησά σε. « Καὶ οὕτως μακροθυμήσας. » Ὁρᾷς ὅτι ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀβραάμ ἐποίησέ τι ; • Ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας. • Καίτοι ἐν τῷ τέλει λέγει, ὅτι οὗτοι πάντες πορῶθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι, οὐκ ἐνομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι. Πῶς οὖν ὡδε φησὶν, Ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας ; Καὶ φαμεν, μὴ περὶ τῶν αὐτῶν εἰρηκέναι αὐτόν. Τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα αὐτῷ δέδωκε, περὶ ὧν νῦν εἶπε • τὰ δὲ ἐκεῖ, φυλάττει, περὶ ὧν ἐν τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς λέγει « Καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας. » Καὶ πέρας πάσης ἀντιλογίας καὶ ἀμειψιότησεως εἰς τὸ βεβαίωσαι τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῦ, ἐστὶν ὁ ὄρκος.

• Ἐν ᾧ περισσώτερον βουλόμενος ὁ Θεός ἐπιδέττει τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὄρκῳ, ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν ῥί καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς. ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἑσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα. •

• Ἐδει μὲν οὖν, φησὶ, καὶ χωρὶς ὄρκου πιστευθῆναι ἐπαγγελάμενον τὸν Θεόν, ἐν ᾧ δὲ περισσώτερον βουλόμενος ὁ Θεός τόδε τι ποιῆσαι, ἐμεσίτευσεν ὄρκῳ τὴν ἰσχυρίαν. • Ἐπιδέττει τοῖς κληρονόμοις. • Ἦλθε καὶ εἰς ἡμᾶς. Ἡμεῖς γὰρ οἱ κληρονόμοι τῆς ἐπαγγελίας οἱ κατ' ἐπαγγελίαν σπέρμα ὄντες τῷ Ἀβραάμ • εἰ δὲ σπέρμα, καὶ κληρονόμοι. • Ἐμεσίτευσεν ὄρκῳ • Ὅρα τί κατασκευάζει. Ὅτι ὁ Υἱὸς ἔκτοτε μεσίτης ἦν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων (καὶ γὰρ καὶ νῦν μεσίτης γέγονεν ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει) • καὶ τότε ἐμεσίτευσεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἀβραάμ ὄρκῳ αὐτὸν πληροφορήσας • ὁ Λόγος γὰρ ἦν ὁ καὶ ἐπὶ Ἀβραάμ καὶ λαλῶν καὶ ὁμνύς. Καλῶς δὲ ἔχει ἡ ἐννοία τῆς ἐρμηνείας, ἵνα οὕτως ᾖ. Ὁ Θεός, τουτέστιν, ὁ Λόγος ἐπιδέττει βουλόμενος

Quod firma sit Dei promissio, idque cum juramento.

VI, 13-16. *Deus enim pollicitus Abraham, cum non posset per quemquam majorem jurare, juravit per seipsum, dicens : Nisi benedicens benedixero tibi, et multiplicans multiplicavero te ; atque ita cum patienter exspectasset, consecutus est promissum. Nam homines quidem per eum jurant qui sit major : atque iisdem omnis controversiæ finis ad confirmationem est jusjurandum.*

Cum igitur vides Christum dicentem : Amen amen dico tibi, intellige quod cum per nullum majorem jurare possit, jurat Amen: non quin etiam nunc Filius juret ipsi Abraham: Verbum enim jurat. « Nisi benedicens benedixero tibi. » Juravit, dicens. « Vivo ego dicit Dominus³¹, » inquit : Nisi. Hoc est, Vere benedicens benedicam tibi. « Atque ita cum patienter exspectasset. » Vides quid longanimitas Abraham effecerit? « Consecutus est promissum. » 361 Atqui in fine dicit, quod hi omnes procul viderunt et salutarunt promissiones, at non acceperunt, ne siue nobis consummarentur; quomodo ergo ait hoc loco Consecutus est promissionem? Dicimus quod non de illis dixerit: Siquidem præsentia ipsi dedit, de quibus hic loquitur, futura vero servat de quibus in fine Epistolæ loquitur. « Atque iisdem omnis controversiæ finis. » Fini-que omnis controversiæ ac contentionis, ut confirmationem accipiant quæ ab aliquo dicuntur, est jusjurandum.

VI, 17-20. *Qua in re Deus cum eximie vellet hæredibus promissionis ostendere firmitatem consilii sui, mediator fuit jurejurando : ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non posset ut mentiretur Deus, validam consolationem habeamus, qui confugimus ut teneamus propositam spem : quam velut anchoram tenemus animæ tutelam, tum firmam, et introeuntem usque ad id quod est intra velum, ubi præcursor pro nobis ingressus est Jesus, juxta ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.*

Oportuit sane etiam absque juramento fidem adhiberi Deo; verum in hac re vehementius volens hoc efficere, mediator fuit jurejurando ad promissionem. • Hæredibus ostendere. • Etiam ad nos descendit. Nos enim sumus hæredes promissionis, qui per evangelium semen Abraham sumus: quod si semen, etiam hæredes. • Mediator fuit jurejurando. • Vide quid astruat. Quod Filius etiam tunc mediator erat Dei et hominum: (Siquidem nunc quoque mediator factus est in incarnatione,) et tunc mediator fuit inter Patrem et Abraham jurejurando, ipsam reddens certiore: Verbum enim erat is qui ad Abraham et loquebatur et jurabat. Recte autem habet intellectus interpreta-

³¹ Gen. XII, 16.

tionis, ut ita sit sensus : Deus, hoc est Verbum, immutabilitatem ostendere volens eorum quæ Patri visa sunt, mediator fuit inter Deum et Abraham jurejurando : hoc est mediator in jurejurando factus est. Per ipsum enim tanquam per Verbum juravit Deus et Pater. « Ut per duas res. » Duo enim maxima quædam erant, tunc promississe Deum, 362 et jusjurandum promissioni fuisse additum, « In quibus fieri non posset. » In quibus et per quas res. « Validam consolationem habeamus. » Hoc est per exhortationem. « Qui confugimus, » nempe ad ipsum. « Ut teneamus. » Validam exhortationem habeamus ad tenendum propositam spem. Ab illis, inquit, quæ ad Abraham dicta sunt confirmemur etiam ad ea quæ futura sunt et ad regnum cælorum. Nam hæc est spes nostra, quæ nunc quidem in spe proposita est, tunc autem re ipsa continget, tanquam diceret : Ab illis hæc confirmabantur, ibi quæ dixerat præstitit, ut in istis fides ipsi adhiberetur. Aut quod per hoc tunc juravit ut nunc de futuris crederemus : nihil enim, inquit, tunc aliud erant quæ cum juramentis promittebantur quam futura spes fidelium. « Quam velut ancoram teneamus, » quæ nutantes sistit naves : et ita spes, eos qui vacillant in tentationibus et afflictionibus, fortes et firmos ac patientes efficit. « Tum tutam tum firmam. » Non qualemcunque ancoram, sed et tutam et firmam. Contingit enim ut ancora non servet navem a tempestate maris, si minor fuerit quam oporteat. « Et introeuntem. » Ut dum nos, inquit, adhuc hic sumus, spes introeat in regnum cælorum : hoc est, ut spe jam ibi simus. Vide quid faciat spes. Præoccupat id quod futurum est. « Usque ad id quod est intra velum. » Id quod est intra velum dicit ipsum cælum. « Ubi præcursor pro nobis. » Non solum enim ingressus est, sed pro nobis ingressus est. Ubi autem præcursor noster est ingressus, eo nos quoque ingredi necesse est. Aut proposito υπέρ, id est pro, abundat, ut sit sensus, Præcursor noster. Aut quod una cum carne habemus, ingressum habeamus. « Pontifex factus. » Ubi est pontifex, ibi est et populus.

363 CAPUT IX.

De Melchisedec qui Christi figura fuit, et a nomine, et a civitate, et a vita, et a sacerdotio.

Nam hic erat Melchisedec, rex Salem, pontifex Dei altissimi, qui occurrit Abraham revertenti a cæde regum, et benedixit illi : cui et decimas ex omnibus impartitus est Abraham : qui primum quidem ex interpretatione dicitur rex justitiæ : deinde vero etiam rex Salem, quod est rex pacis : sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum neque vitæ finem habens, sed assimilatus Filio Dei manet sacerdos in perpetuum. Considerate vero quantus hic fuerit, cui etiam decimus dedit Abraham patriarcha de spoliis.

τὸ ἀμετάθετον τῶν τῷ Πατρὶ δοξάντων, ἐμεσίτευσεν τῷ Πατρὶ καὶ τὸ Ἀβραάμ ὄρακόν, τούτεστι, μεσίτης ἐν τῷ ὄρακι γέγονε. δι' αὐτοῦ γὰρ ὡς Λόγου, ὤμνηεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ. « Ἴνα διὰ δύο πραγμάτων. » Δύο γὰρ ἦν μέγιστα τότε ἐπαγγελισθαι τὸν Θεόν, καὶ τὸ τὸν ὄρακον προσθεῖναι τῇ ἐπαγγελίᾳ. « Ἐν οἷς ἀδύνατον. » Ἐκ οἷς, καὶ δι' ὧν πραγμάτων. « Ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν, » προτροπήν. « Οἱ καταφυγόντες. » Εἰς αὐτὸν, φησί. « Κρατῆσαι, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν εἰς τὸ κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος. Ἀπ' ἐκείνων, φησί, τῶν πρὸς Ἀβραάμ εἰρημένων, πιστωθῶμεν καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα, καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Αὕτη γὰρ ἡ ἐλπίς ἡμῶν, ἡ νῦν μὲν ἐν ἐλπίδι προκειμένη, τότε δὲ ἐκθεσομένη, ὡσεὶ ἔλεγεν Ἐξ ἐκείνων ταῦτα ἐπιστοῦτο. Ἐκεὶ ἠλήθευσεν, ἵνα ἐν τούτοις πιστευθῆ. Ἡ ὅτι διὰ τοῦτο ὤμοσε τότε, ἵνα νῦν περὶ τῶν μελλόντων πιστεύσωμεν. Οὐδὲν γὰρ ἦν ἕτερον, φησί, καὶ τὰ τότε μεθ' ὄρακων ἐπαγγελόμενα, ἢ ἡ μέλλουσα ἐλπίς τῶν πιστῶν. « Ἦν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν, » ἡ τις τὰ σαλευόμενα ἴσθησι πλοῖα, καὶ ἡ ἐλπίς τοὺς σαλευομένους τοὺς πειρασμοῖς, ἀνδρείους καὶ ἐδραίους καὶ ὑπομονητικοὺς ποιεῖ. « Ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν. » Οὐχ ἀπλῶς ἄγκυραν, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν. Ἐνὶ γὰρ ἄγκυρα μὴ διαφυλάττουσα τὸ σκάφος ἀκλυδώνιστον, ὅταν ᾖ μικρότερα τοῦ δέοντος. « Καὶ εἰσερχομένην. » Ἴνα ἡμῶν, φησὶν, ἔτι ἐνταῦθα ὑπαρχόντων, ἡ ἐλπίς εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τούτεστιν, ἵνα ταῖς ἐλπίσιν ἤδη ἐκεὶ ὦμεν. Ὅρα τί ποιεῖ ἡ ἐλπίς. Προλαμβάνει τὸ ἐσόμενον. « Εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος. » Ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, τὸν οὐρανὸν κλεῖ. « Ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν. » Οὐ γὰρ μόνον εἰσῆλθεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν. Ὅπου δὲ ὁ πρόδρομος ἡμῶν εἰσῆλθεν, ἐκεὶ καὶ ἡμᾶς φησὶν, ἀνάγκη εἰσελθεῖν. Ἡ τὸ, ὑπὲρ, παρέλκεται, ἵνα ᾖ, Πρόδρομος ἡμῶν, Ἡ τὸ μετὰ σαρκὸς αὐτὸν εἰσελθεῖν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστίν, ὅπως καὶ ἡμεῖς οἱ σάρκα ἔχοντες, εἰσοδὸν σχοίημεν. » Ἀρχιερεὺς γενόμενος. » Καλῶς τὸ, Γενόμενος, διὰ τὴν σάρκα. Ἐνθα οὖν ὁ ἀρχιερεὺς, ἐκεὶ καὶ ὁ λαός.

Recte dictum est : Factus, propter carnem. Porro

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Περὶ τοῦ Μελχισεδέκ τοῦ εἰς Χριστὸν τύπου κατὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὴν ἱερωσύνην. »

« Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραάμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλείων, καὶ εὐλογήσας αὐτὸν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισε. Ἀβραάμ, πρῶτον μὲν ἐρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης. Ἐπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλήμ, ὃ ἔστι βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφομοιωμένος δὲ τῷ Γίῳ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. Θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην Ἀβραάμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀροθίνων ὁ πατριάρχης. »

Θέλει δεῖξαι καὶ νῦν πολὺ τὸ διάφορον τῆς νέας Ἀπαθήκης πρὸς τὴν παλαιάν, καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἐκ τῶν ἱερῶν. Εἰπὼν δὲ, Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ ὁ Μελχισεδέκ, (τύπον γὰρ αὐτὸν λέγει τοῦ Χριστοῦ,) πολὺ διέφερε τῶν κατὰ νόμον ἱερῶν τῶν παρὰ Ἰουδαίοις, τοῦτο κατασκευάζων, Εἰ ὁ τύπος, φησί, τοῦ Χριστοῦ τῶν παρὰ Ἰουδαίους διέφερε, ποσῶ μᾶλλον ἢ ἀληθεῖα; τούτεστιν, αὐτὸς ὁ Χριστός. « Βασιλεὺς Σαλήμ. » Ὄνομα πόλεως. « Ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλείων. » Ὅταν τοὺς βασιλεῖς τοὺς τὸν Ἄωτ ἀγμωαυτῶσαντας κατακόψας, ὑπέστρεφεν. Οἶδας τὴν ἱστορίαν. Καὶ εὐλόγησας αὐτόν. « Ἀντὶ τοῦ εὐλόγησεν αὐτόν. » Ἢ καὶ δεκάτην. « Ἢ, τούτεστι τῷ Μελχισεδέκ, δεκάτην ἔδωκεν ὁ Ἀβραάμ, B φησί. « Πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος. » Λοιπὸν θέλει δεῖξαι πῶς τύπος ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Μελχισεδέκ, καὶ τῶς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦτο ποιεῖ. Τῶς γὰρ, φησί, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἑρμηνεύεται, Βασιλεὺς δικαιοσύνης. Μελχὶ βασιλεὺς. Σεδὲκ, δικαιοσύνης. Τίνος δ' ἑτέρου ὄφειλεν εἶναι τύπος, ἢ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθῶς βασιλέως δικαιοσύνης; Ἔπειτα καὶ τὴν ἄλλην λέγει ἑρμηνεῖν τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως, Σαλήμ, εἰρήνη ἐστίν. Οὐκοῦν, οὐ μόνον βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἀλλὰ καὶ εἰρήνης, ὡς ἀπὸ τῆς πόλεως ἧς ἐβασίλευεν. ἁμφοτέρα δὲ ὁ Χριστός, βασιλεὺς τε δικαιοσύνης καὶ βασιλεὺς εἰρήνης. « Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ. » Καὶ ἐνεχάρει τοῦτον τὸν Μελχισεδέκ ἄνθρωπον ὄντα, ἀπάτωρα εἶναι καὶ ἀμήτωρα, καὶ μήτε ἀρχὴν μήτε τέλος ἔχειν ἡμερῶν; Οὐ. Πῶς οὖν εἶπεν; Ὅρα, Ἐπειδὴ ἀντιέπιπεν αὐτῷ, Πῶς κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ ὁ Χριστός ἐστὶ, τοῦ τελευτήσαντος καὶ μὴ γενομένου ἀρχιερέως εἰς τὸν αἰῶνα; Βλέπετε τί λέγει. Οὐκ ἴσμεν, φησί, τίνα ἔχει πατέρα ἢ μητέρα, ἢ ποῖον γένος ὁ Μελχισεδέκ, οὔτε ποῦτε γεγέννηται, ἢ τετελεύτηκε. Καὶ τί τοῦτο; Φησίεν ἄν τις· εἰ γὰρ μὴ ἴσμεν ταῦτα διὰ τὸ μὴ ἐμμέρεσθαι τῇ Γραφῇ, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ πατέρα καὶ γένος ἔσχε, καὶ γέννησιν, καὶ τελευτήν. Πῶς οὖν ὁ τοιοῦτος ἀπάτωρ, καὶ οὐκ ἔχων ἀρχὴν ἢ τέλος ζωῆς; Καὶ φησιν· Ὅσπερ ὁ Μελχισεδέκ τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι ὑπὸ τοῖς Γραφῆς, ἡμῖν τοῖς ἀγνοοῦσιν οὐ δοκεῖ ἔχειν γονεῖς, ἢ ἀρχὴν ζωῆς καὶ τέλος, οὕτως ὁ Χριστὸς τῇ ἀληθείᾳ. Ὅσπερ γὰρ, φησί, τοῦτου ὅλα ἴσμεν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος, οὕτως οὐδὲ τοῦ Χριστοῦ τῇ ἀληθείᾳ. Ἀλλὰ τοῦ μὲν, διὰ τὸ μὴ ἐγγεγράφειν, τοῦ δὲ Χριστοῦ, διὰ τὴν ἀλήθειαν Ὁ γὰρ τύπος οὐ κατὰ πάντα ἴσος ἐστὶ τῇ ἀληθείᾳ, (ἵπερ καὶ αὐτὸς ἀλήθεια εὐρίσκειται, καὶ ταυτοῦτος μᾶλλον, ἢ τύπος), ἀλλ' εἰκόνας ἔχει τινὰς καὶ ἰσώματα. Οἷον, Ἀπάτωρ ὁ Μελχισεδέκ τῇ ἀγνοίᾳ ἡμῶν, ἀπάτωρ ὁ Χριστὸς τὴν κάτω γέννησιν. Ἀμήτωρ ὁ Μελχισεδέκ, ἀμήτωρ ὁ Χριστὸς τὴν ἄνω γέννησιν, ἐν ἣ οὔτε ἀρχὴν ἔσχεν ἡμερῶν. Πῶς γὰρ ὁ ποιητὴς τῶν χρόνων; Καὶ οὕτως ἅπαντα νοήσεις ὅσα εἶχεν ὁ Μελχισεδέκ ἡμῶν ἀγνοοῦντων τὰ κατ' αὐτόν, ταῦτα ὁ Χριστὸς ἔχει τῇ ἀληθείᾳ. Καὶ γὰρ

Vult nunc quoque magnam ostendere excellentiam novi testamenti supra vetus : et hoc ostendit ex sacerdotibus. Dicens autem : Secundum ordinem Melchisedec, ostendit quod ipsa quoque Christi figura, nempe Melchisedec (ait enim fuisse illum Christi typum), multum præcellerat legalibus sacerdotibus qui apud Judæos erant : hoc astruens, Quod si Christi typus, inquit, præstantior erat his quæ apud Judæos erant, quanto magis veritas, hoc est ipse Christus. « Rex Salem. » Nomen est civitatis. « A cæde regum. » Quando regibus qui Lot captivum duxerant, cæsis, reversus est³². Nosti historiam. « Et benedixit illi. » Nam εὐλόγησας capitur pro εὐλόγησεν, id est participium pro verbo. « Cui et decimas. » Cui nempe Melchisedec decimas dedit Abraham. « Primum quidem ex interpretatione. » Vult deinceps ostendere quomodo Christi figura erat Melchisedec, et interim ex nomine primum hoc facit Nam ipsius, inquit, nomen interpretatur Rex justitiæ : **364** Melchi, rex : Sedec, justitiæ, Cujus autem alterius debuit esse typus quam ipsius Christi qui vere rex erat justitiæ? Deinde aliam quoque ponit interpretationem quæ a civitate sumitur. Salem, pax est. Itaque non solum rex justitiæ sed et pacis, tanquam a civitate in qua regnavit. Est autem utrumque Christus et rex pacis et rex justitiæ. « Sine patre, sine matre. » An igitur fieri potest ut hic Melchisedec cum homo esset, sine patre ac sine matre fuerit, et neque initium neque finem dierum habuerit? Nequaquam. Quomodo ergo hæc dixit? Animadvertite. Quoniam ipsi objici poterat : Quonam modo Christus est secundum ordinem Melchisedec qui mortuus est et non factus pontifex in æternum? Videte quid dicat : Ignoramus, inquit, quem habuerit patrem aut matrem, aut quod fuerit genus Melchisedec, neque quando natus sit aut mortuus. Et quid hoc refert? dicet aliquis : quanquam enim ignoremus hæc, eo quod non referantur in Scriptura, attamen et patrem habuit et genus, et nativitatem et mortem. quo modo igitur talis est sine patre, nec principium vitæ habens nec finem? Et respondet : Quemadmodum Melchisedec eo quod ipsius genealogia non recensetur a Scriptura, nobis qui ignoramus non videtur parentes habere, aut principium aut finem vitæ : ita Christus in rei veritate. Quemadmodum enim hujus ignoramus principium ac finem, ita Christi re ipsa Sed hujus quidem, eo quod scriptum non sit, Christi vero eo quod vere non habuerit. Typus namque non per omnia conformis est veritati (siquidem ipse quoque veritas esse invenitur, et major identitas quam fuerit in figura), sed imagines quasdam habet et simulacra. Puta : Melchisedec propter nostram ignorantiam dicitur esse sine patre, Christus inferiore nativitate vero sine patre. Sine matre Melchisedec, sine matre Christus superna nativitate, in

³² Gen. xiv, 1 seqq.

qua neque initium habuit dierum. Quomodo enim haberet qui factor est temporum? Et ita universa quæ habuisse dicitur Melchisedec eo quod ignoremus quæ circa ipsum fuerunt, hæc Christus in veritate habuit. Siquidem Melchisedec rex fuit pacis et iustitiæ nudis duntaxat nominibus, Christus vero ipsa veritate. « Sine genealogia. » Sine genealogia fuisse dicitur Melchisedec, 365 eo quod non fuerit ex semine Abraham, neque a Mose genus acceperit, sed a Chananæis. et ab execrando illo semine prolierit: justus tamen suis operibus apparuerit, cum a justis progenitoribus ortus non esset, neque ab aliquo justo semine. Non erat itaque fas ejus genealogiam retexere, qui hoc modo iustitiæ verticem attigisset. Quod autem Melchisedec genere Chananæus fuerit, ostenditur. Licet sane conjectari, et ab illis ipsis in quibus dominabatur ac regnabat regionibus, et ab eis quæ proximæ erant. Siquidem vicinus erat Sodomorum, vicinior autem Abrahæ qui habitabat ad quercum Mambre. Existimare autem oportet quod illius quoque Salem rex erat quæ est Jerusalem. « Sed assimilatus Filio Dei. » In quo autem est similitudo? quod et hujus et Christi finis ignoretur et initium: sed hujus quidem eo quod scripta non sint, Christi vero eo quod non fuerint. « Manet sacerdos in perpetuum. » Eo modo perpetuitatem accipito quo et cætera: quoniam quod ad nos attinet qui ignoramus quando moriens reliquerit sacerdotium, in perpetuum sacerdos est. Figura enim obscuras servat prototypi imagines. Aut quod etiam modus sacerdotii Melchisedec (nosti autem quid dicam) in perpetuum maneat. « Considerate vero quantus hic fuerit. » Quoniam adaptavit veritati figuram, vult denicè ostendere quod ipsa quoque figura Christi, hoc est Melchisedec, major erat ipsis Judæorum sacerdotibus. Et quid dico sacerdotibus? ipso sane patriarcha Abraham major erat. Quod si Christi typus major erat ipso quoque patriarcha, quidnam dicet quispiam de Christo? Alio quidem modo major erat Abraham quam Melchisedec: sed typus in isto vincebat. Ita habet divus Cyrillus, secundo volumine decimæ partis in Residua patriæ quæ est in spiritu et veritate. « Cui etiam decimas dedit Abraham. » Non potest, inquit, dici quod ipsi decimas dederit tanquam ei qui belli particeps fuerat. Propterea enim antea dixerat quod revertenti a cæde occurrit: sed ex reverentia et honore veluti primitias dedit. « De spoliis. » De exuviis et præda. Quod si ipso patriarcha major erat: 366 et hoc significat decimarum traditio: multo magis adducitur: sed ut ostendat quod si patriarcha,

βασιλεὺς εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης ὁ Νεελχισεδὲκ ἄχρι ψιλῶν ὀνομάτων, ὁ δὲ Χριστὸς τῇ ἀληθείᾳ. « Ἀγενεαλόγητος. » Ἀγενεαλόγητον τὸν Μεελχισεδὲκ, τῷ μὴ εἶναι μὲν ἐκ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ, μηδὲ ὑπὸ Μωσῶος γενεαλογεῖσθαι, εἶναι δὲ χαναναίων τὸ γένος, καὶ ἐκ τῆς ἐπαράτου ἐκείνης σπορᾶς ὀρμᾶσθαι. Δίκαιον δὲ τῶν καθ' αὐτὸν ἀποφανόντων, καὶ οὐκ ἐκ προγόνων ὀρμώμενον δικαίων, οὐδὲ ἀποτινος δικαίας σπορᾶς. Οὐ θέμις ἦν γενεαλογεῖν, τὸν εἰς ἄκρον δικαιοσύνης νεύοντα. Ὅντι δὲ χαναναίος ἦν τὸ γένος ὁ Μεελχισεδὲκ, δείκνυται. Καὶ ἔστι δὴ που τεκμηρίωσθαι καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐκείνων ὧν ἐκράτει καὶ ἐβασίλευε κλιμάτων. καὶ οἷς ἐπλησίαζε. Γείτων μὲν γὰρ ἦν Σοδόμων, πλησιαίτερος δὲ τῷ Ἀβραάμ οἰκοῦντι πρὸς τῇ θρῦν τῇ Μιμβρῆ. Οἴεσθαι δὲ χρῆσθαι, ὅτι καὶ Σαλήμ ἐκείνης ἐτύχχανε βασιλεὺς, ἣ τις ἐστὶν Ἱερουσαλήμ. « Ἀφωμοιωμένους δὲ τῷ Ἰωὺ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τοῦ ἡ ὁμοιοῦτος; ὅτι καὶ τούτου καὶ τοῦ Χριστοῦ, τὸ τέλος ἀγνοεῖται καὶ ἡ ἀρχή. Ἀλλὰ τούτου μὲν, παρὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, τοῦ δὲ Χριστοῦ, παρὰ τὸ μὴ εἶναι. « Μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. » Τούτῳ τῷ τρόπῳ δέξαι τὸ διηνεκές, ᾧ καὶ τὰ ἄλλα. Ὅτι, φησὶν, ὅσον ἦκεν εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀγνωσάντας πότε τελευτήσας ἀπέθετο τὴν ἱερωσύνην, εἰς τὸ διηνεκές ἔστιν ἱερεὺς. Ὁ γὰρ τύπος εἰκόνας ἀμυδρὰς σώζει τοῦ πρωτοτύπου· ἢ ὅτι καὶ τὸς τρόπος αἴτις τοῦ Μεελχισεδὲκ ἱερωσύνης, (οἶδας δὲ τί λέγω,) διηνεκές μένει. « Θεωρεῖτε δὲ πληθικός οὗτος. » Ἐπειδὴ ἐφώρμωσε τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον, λοιπὸν βούλεται δεῖξαι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ, τευτέστιν, ὁ Μεελχισεδὲκ, μελιζων ἦν αὐτῶν τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἱερέων. Καὶ τί λέγω ἱερέων; αὐτοῦ μὲν οὖν τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ μελιζων ἦν. Εἰ δὲ ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ, φησὶ, μελιζων καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου, τί ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἄλλως μὲν, κρείττων ἦν ὁ Ἀβραάμ τοῦ Μεελχισεδὲκ, ἀλλ' ὁ τύπος ἦν ὁ νεώτερος. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος ἐν βιβλίῳ δευτέρῳ τῆς δεκάτης εἰς τὰ παραλειπούμενα τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας. « Ἐ καὶ δεκάτην Ἀβραάμ ἔδωκεν. » Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι δέδωκεν αὐτῷ δεκάτας, ὡς κεκοινωνηκότι τοῦ πολέμου· (διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν ἄνω, Ἰποστρέφοντι τῆς κοπῆς ὑπήνητησεν), ἀλλὰ κατὰ σέβας καὶ τιμὴν, ὥσπερ ἀπρχῆς διδούς. « Ἐκ τῶν ἀκροθινίων. » Ἐκ τῶν σκύλων καὶ λαφύρων. Εἰ δὲ τοῦ πατριάρχου μελιζων (καὶ τοῦτο δηλοῖ ἡ τῶν δεκατῶν ὁμοίωσις), πολλῶν μᾶλλον τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἱερέων. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁ πατριάρχης πρόσκειται, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, εἰ ὁ πατριάρχης, φησὶν, ἔδωκε, τί δεῖ περὶ ἱερέων λέγειν;

sacerdotibus Judæorum. Non enim temere patriarcha inquit, dedit, quid de sacerdotibus dicendum est?

VI, 5-7. *Atque ii qui e filiis Levi sacerdotii functionem sumunt, præceptum habent ut decimas accipiant a populo juxta legem, hoc est, a fratribus suis, licet egressis ex lumbis Abraham. At is cujus genus non recensetur ex illis decimus accepit ab Abraham, et habenti promissio-*

« καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Δεὺ τὴν ἱσρατιαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦ τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι, τοὺς ἀδελφούς αὐτῶν, πάλιν ἐξεληλυθίτας ἐκ τῆς σφύρας Ἀβραάμ. Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν ἔχοντα

τὰς ἐπαγγελίας, εὐλόγηκε. Χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας. τὸ ἕλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. »

Ἔτι ἡ κατασκευὴ ὅτι ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ μεζῶν τῶν παρα Ἰουδαίους ἱερέων. Οἱ Λευῖται, φησὶν, ὡς τιμιώτεροι ἔντες τοῦ λοιποῦ λαοῦ, τὰς δεκάτας ἀπολαμβάνουσιν. Ἐπεὶ τί δήποτε παρὰ ἀδελφῶν, τὸν αὐτὸν ἐχόντων πατέρα λαμβάνουσιν; δῆλον οὖν ὡς τιμῆς καὶ τοῦ ἱερωτέρους εἶναι, συμβολὸν εἰσιν αἱ δεκάται. Τοιγαρὸν καὶ ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ταῦτα ἀλλόφυλος ὢν καὶ ἀγενεαλόγητος, οὐκ ἂν παρ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου εἴληπε δεκάτας, εἰ μὴ μεζῶν ἦν αὐτοῦ. Τῷ γὰρ μὴ ὄντι μεζῶνι οὐκ ἂν ἔδωκεν ὁ Ἀβραάμ. Εἰ δὲ τὸν πατριάρχου μεζῶν, δῆλον ὡς πολλῶν μεζῶν τῶν παρα Ἰουδαίους ἱερέων. « Ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν. » Δεκάτας οἷον λαμβάνειν παρ' αὐτῶν. Ἐλαμβάνον γὰρ οἱ Λευῖται δεκάτας ἀπὸ τοῦ λαοῦ. « Καίπερ ἐξελθούστας. » Τοῦτο φησὶ· Καίπερ ὁμοτίμων ἵντων κατὰ τὰ ἄλλα πάντα, ὅμως ἐκ τοῦ, τοὺς μὲν διδόναι δεκάτας, τοὺς δὲ λαμβάνειν, πολλῇ ἢ ὑπεροχῇ ἐπιδεικνύεται. Εἰ δὲ ἐνταῦθα τοῦτο, δῆλον ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ Μελχισεδέκ, νοῦ μὴ δέοντος, τοῦ δὲ λαβόντος. Ὡστε ὁ τοῦ Χριστοῦ τύπος, μεζῶν τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ. Εἰ δὲ τοῦ Ἀβραάμ, πολλῶν μᾶλλον τῶν ἱερέων. Εἰ δ' ὁ τύπος, τί ἂν τις εἴποι περὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ; « Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐκ αὐτῶν. » Ἐξ αὐτῶν, τουτέστιν, εἰς αὐτούς. Ὁ τοίνυν μὴ γενεαλογούμενος εἰς αὐτούς καὶ ἐγκαταλεγόμενος τῷ γένει αὐτῶν, Μελχισεδέκ εἴληπε τὰς δεκάτας. « Καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας. » Ἐξῆρε τὸν Ἀβραάμ, ἵνα ὠλεῖτον ἑξέρη τὸν Μελχισεδέκ. « Τὸ ἕλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. » Οὐκ οὖν κρείττων ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου.

magis extolleret 367 Melchisedec. « Id quod minus est ab eo quod majus est benedictionem accipit. » Itaque potior fuit et melior Christi typus ipso quoque patriarcha.

« Καὶ ὡς μὲν δεκάτας ἀποθνῄσκοντες ἀνθρωποι λαμβάνουσιν. Ἐκεῖ δὲ μαμτρούμενος ὅτι ζῆ, καὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διὰ Ἀβραάμ καὶ Λευὶ ὁ δεκάτας λαμβάνων, ἀδεκάτωται. Ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὁσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν ὅτε συνήνησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέκ. »

Δεῖνι θέλει, ὅτι πολὺ ἦν τὸ ὑπερέχον τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ διὰ τοῦτο ἔλαβε τὰς δεκάτας, καὶ φησὶ· Καὶ οἱ Λευῖται μὲν οὖν λαμβάνουσιν, ἀλλ' οὐδὲν μᾶζα ἀποθνῄσκουσι γάρ. Τίς δὲ φθονήσει τιμῆς τῷ ἀποθνῄσκειν μέλλοντι; Ὁ δὲ Μελχισεδέκ, καὶ ταῦτα μαρτυρούμενος ζῆν ἔλαβε τὰς δεκάτας. Τὸ δὲ, μαρτυρούμενος ζῆν, δεῖξαι κατὰ τὴν ἄνω ἐννοεῖν, διότι, φησὶ, οὐκ εἶπεν ἡ Γραφή τὴν τελευτὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ζωὴν μόνον, τὸ ζῆν αὐτῷ μόνον ἔδοξε μαρτυρεῖν, ὡς εἰ εἶπεν· Προῆδει ὁ Ἀβραάμ ὅτι οὐκ ἔσται δῆλη ἡ τελευτὴ τοῦ Μελχισεδέκ. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐποίησεν αὐτὸν φθονῆσαι αὐτῷ τῆς τιμῆς τῶν δεκατῶν. Ἥδει γὰρ αὐτοῦ τὸ ὑπερέχον. Ἡ ἀπλούστερον δεῖξαι τὸ εἰρημένον, ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἱερωσύνης, τῶν μὲν Λευιτῶν, ἀποθνῄσκει. Καὶ γὰρ ἐπαύσατο. τῆς ἀληθείας φανεραῖς· ὁ δὲ τοῦ Μελχισεδέκ ζῆ. « Ζῆ γὰρ. » Πῶς δὲ ἐμαρτυρήθη;

nem benedixit. Porro nemo negat quin id quod minus est ab eo quod majus est benedictionem accipiat.

Confirmat quod is qui Christi figura erat major fuit sacerdotibus Judæorum. Levitæ inquit, tantquam honoratiore in populo decimas accipiunt: siquidem quam ob causam alioqui a fratribus eundem patrem habentibus eas acciperent? manifestum itaque est quod honoris signum essent decimæ, quodque illi secriores erant cæteris. Itaque Melchisedec quoque cum et alienigena esset ignotique generis, nequaquam ab ipso patriarcha decimas accepisset, nisi eo major fuisset: neque enim dedisset Abraham nisi ei qui major esset. Quod si ipso patriarcha major erat, manifestum est quod multo magis sacerdotibus Judæorum. « Ut decimas accipiant a populo. » Nam ἀποδεκτοῦν significat accipere decimas. Accipiebant enim Levitæ decimas a populo. « Licet egressis. » Hoc est quod ait: Licet in cæteris omnibus paris essent conditionis ac honoris: ex eo tamen quod hi quidem decimas darent, illi vero acciperent, magna excellentia ostenditur. Quod si hic ita est, manifestum est quod etiam in Abraham et Melchisedec, cum ille decimas dederit, iste vero accepit. Itaque is qui Christi typus et figura erat, major fuit patriarcha Abraham: quod si ipso Abraham, multo magis sacerdotibus. Si vero typus major fuit, quidnam poterit quispiam dicere de Christo? « At is cujus genus non recenseatur ex illis. » Ex illis, hoc est ad illos. Is igitur cujus genus non refertur ad illos, neque reducitur in numerum cum genere illorum, nempe Melchisedec, accepit decimas. « Et habenti promissiones benedixit. » Extulit Abraham ut magis extolleret 367 Melchisedec. « Id quod minus est ab eo quod majus est benedictionem accipit. »

VII, 7-9. Atque hic quidem homines qui moriuntur decimas accipiunt. Illic autem isde quo testatum est quod vivat: et ut ita loquar, in Abraham decimatus est etiam ipse Levi qui decimas solet accipere. Adhuc enim in lumbis patris erat quum occurreret Abraham Melchisedec.

Ostendere vult quod magna esset excellentia Melchisedec, et propterea acciperet decimas, et ait: Etiam Levitæ accipiunt; at nihil hoc magnum est, nam moriuntur; quis autem invidet honorem ei qui moriturus est? Melchisedec autem etiam si testimonium accepit quod vivat, decimas accepit. Quod autem ait testimonium accepisse illum quod vivat, accipe juxta datum prius intellectum, ideo videlicet quod cum non dixerit Scriptura finem illius, sed solam vitam, solum de eo testari visa est quod viveret; ac si diceret: Præviderat Abraham quod manifestanda non esset mors ipsius Melchisedec, neque tamen motus ex eo est ut invideret illi honorem decimarum, noverat enim ipsius dignitatem. Aut simpliciori modo accipe quod dictum est, quod modus quidem sacerdotii Levitarum moritur, siquidem cessavit apparente veri-

tate, ipsius autem Melchisedec vivit. « Quod vi-
vat. » Quomodo autem de ipso testatum est? In eo
quod dixerit Deus: « Tu es sacerdos in æternum
secundum ordinem Melchisedec^{39*}. » Et hinc ergo
est præminetia Melchisedec supra Judaicos sa-
cerdotes. « Homines qui moriuntur. » Neque
enim suspicio haberi potest ne quo modo fuerit
aliquo tempore major, postmodum vero ad
inferiorem sortem redactus sit: quando quidem
in lege quidem decima accipiunt Levitæ, qui dum
moriuntur dignitatem transmittunt ad alios, ita
ut non semper iidein sint qui decimas accipiant,
ibi vero nihil tale didicimus. Semper itaque
videtur excelsior esse si semper maneat in sua
dignitate. Quod enim maneat idem sacerdos in
æternum, ut dixi, ex Scriptura testimonium ac-
cepit, nempe cum dixit: « Tu es sacerdos in æternum
secundum ordinem Melchisedec. » 368 quæ
hoc manifestat, puta illum quoque talem esse ac
perpetuum sacerdotem. « Et ut ita loquar. » Ne
dicant: Et quid ad sacerdotes nostrosi Abraham
decimas dederit? Multum profecto, ait. Siquidem in
Abraham erat Levi quando decimas dabat, quan-
quam nondum genitus esset. Si igitur potestato
erat Levi in Abraham, manifestum est quod ipse
quoque Levi progenitor sacerdotum decimas dedit
cum daret Abraham. — *Aliud.* Ex eo quod Abra-
ham dedit decimas, etiam Levi qui decimas
accipit decimatus est, hoc est, decimas dedit. Ad
verba ergo illa, In Abraham, ponenda est distinctio
ut sensus nullam habeat violentam detorsionem.
Propter decimatum enim Abraham, quodammodo
et Levi qui adhuc in lumbis ipsius erat, decimatus
est. « Adhuc enim in lumbis. » Semen quod fuit
principium vitæ Levi, intus in lumbis Abrahæ erat.
Siquidem Isaac fuit causa et origo Levi.

CAPUT X.

*Quod cessare debet terrenum Aaron sacerdotium,
firmum sit autem celeste Chris'i sacerdotium,
alterius generis, non juxta carnem, neque per
legem carnalem.*

VII, 11 14. *Proinde si consummatio per Leviti-
cum sacerdotium erat, siquidem per hoc populus
legem acceperat, quid præterea fuit opus alium
exoriri sacerdotem, qui secundum ordinem Mel-
chisedec, et non secundum ordinem Aaron diceretur?
quoniam quidem translato sacerdotio necesse
est ut legis quoque translatio fiat. Nam his de quo
hæc dicuntur ad aliam tribum pertinet, de qua nul-
lus altari astitit. Palam est enim quod ex Juda
erortus sit Dominus noster: ad quam tribum ni-
hil circa sacerdotium retulit Moses.*

369 Cum ostendisset Melchisedec præstantiorem
esse Levi ac sacerdotibus, imo et ipso patriarcha
Abraham, ostendit post hæc quod hoc sacerdotium
novi testamenti præstantius sit veteri, ac testamen-
tum perfectius sit testamento. Si perfectionem, in-

39* Psal. cix, 4.

Ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεόν, « Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα
κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. » Καὶ ἔθεν οὖν τὸ
διὰ φορον τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίους
ιερέων. « Ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι. » Οὐδὲ γάρ
ἔστιν ὑπολαβεῖν, φησί, μὴ ποτε πρὸς μὲν τινα κρι-
τὸν ἐγένετο μείζων, μετὰ δὲ τοῦτο εἰς ἐλάττωνα
κατέστη μοῖραν. Ἐπεὶ περ ἐν μὲν τῷ νόμῳ λαμβέ-
νουσι δεκάτας οἱ Λευῖται, οἱ καὶ τελευταῖοι, τὴν
ἀξίαν παραπέμπουσιν εἰς ἑτέρους. Ὅστε μὴ τοὺς
αὐτοὺς εἶναι ἐπὶ τοὺς τὴν δεκάτην δεχομένους. Ἐκεῖ
δὲ, οὐδὲν τοιοῦτον μεμαθήκαμεν. Ὅστε αἰεὶ φεινε-
σθαι αὐτὸν ὑπερέχοντα, εἴπερ μένει πάντοτε ἐπὶ
τῆς οικείας ἀξίας. Τὸ γὰρ μὲν αὐτὸν, ὡς ἔφην,
ιερέα διηνεκῆ, ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἔλαθεν, ὡς ἐν τῷ
λέγειν, « Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν
Μελχισεδέκ, » τοῦτο ἐμφανισθήσῃ, ὅτι κακεῖνος
τοιοῦτος ἱερεὺς διηνεκῆς. « Καὶ ὡς ἔπος εἶπεν. »
Ἰνα μὴ λέγωσι, Καὶ τί, φησί, πρὸς τοὺς ἱερέας
ἡμῶν εἰ ὁ Ἀβραὰμ δεκάτας ἔδωκε; Ναὶ φησιν.
Ἐν γὰρ ἐν τῷ Ἀβραὰμ ἦν ὁ Λεὺί, ὅταν τὰς δεκάτας
ἔδιδου, εἰ καὶ μὴ πῶς ἦν τεχθεὶς. Εἰ τοίνυν τῆ
δυναμεί τῷ Ἀβραὰμ ἦν ὁ Λεὺί, ὅλον ὡς καὶ αὐ-
τὸς ὁ Λεὺί ὁ προπάτωρ τῶν ἱερέων δέδωκε δεκάτας,
τοῦ Ἀβραὰμ δωδωκότος. — Ἄλλο. [Φ. Δ. Γ.] Διδίτε ὁ
Ἀβραὰμ δίδωκε δεκάτας, διὰ τοῦτο. φησί, καὶ
Λεὺί ὁ τὰς δεκάτας λαμβάνων, διδεκάτωται, του-
τέστι, δέδωκε δεκάτας. Ἐν γοῖν τῶν διὰ Ἀβραὰμ,
δεῖ ὑποστῆσαι, ἵνα τὸ νόημα παντελῶς ἀβίαστον
γένηται. διὰ γὰρ τὸν δεκατωθέντα Ἀβραὰμ, φησί,
τρόπον τινὰ καὶ ὁ ἐν τῇ ὀσφύϊ αὐτοῦ ἔτι ὢν Λεὺί
δεδεκάτωται. « Ἐτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ. » Τὸ γὰρ
σπέρμα τὸ τῆς ζωῆς αἴτιον τοῦ Λεὺί, ἔνθον ἦν ἐν
τῇ ὀσφύϊ τοῦ Ἀβραὰμ. Ἦν γὰρ ὁ Ἰσαὰκ ὁ αἴτιος τοῦ
Λεὺί.

ΚΕΦΑΛΑ, Ρ.

« Ὅτι πύσεται ἡ τοῦ Ἀπρῶν ἱερωσύνη ἐπὶ γῆς
οὔσα. Ἰσταιται δὲ ἡ οὐράνιος ἡ Χριστοῦ ἐξ ἑτέ-
ρου γένους, οὐ κατὰ σάρκα, οὐ διὰ νόμου σαρ-
κίνου. »

« Εἰ μὲν οὖν τελειώσις διὰ τὴν Λευιτικῆς ἱερω-
σύνης ἦν, (ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο,) ἡ
τις ἔτι χρεια κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον
ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν
λίγεσθαι; μετακτεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης,
ἔξ ἀνάγκης καὶ νόμου μεταθέσις γίνεται. Ἐφ'
ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχησεν,
ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ.
Πρόδηλον γὰρ, ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέτακεν ὁ Κύριος
ἡμῶν, εἰς τὴν φυλῆν, οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς
ἔτάλασε. »

Δεῖξας τὸν Μελχισεδέκ βελτίονα ὄντα τοῦ Λεὺί
καὶ τῶν ἱερέων, καὶ αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ,
λοιπὸν δείκνυσιν ὅτι αὐτῇ ἡ ἱερωσύνη ἢ τῆς νέας,
βελτίων τῆς παλαιᾶς, καὶ ἡ διαθήκη τῆς διαθήκης
τελειότερα. Εἰ οὐ τελειὸν εἶχε, φησὶν, ἡ Λευιτικῆ

ἱερωσύνη ἐν τοῖς ὅμοιαισι, τίς ἦν χρεια μὴ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών, ὅς καὶ αὐτὸς τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν, τὸν Χριστὸν ἀναστῆναι; Ἄλλ' ἔδειχθη κατὰ τὴν τάξιν ἀναστῆναι τοῦ Μελχισεδέκ; Οὐκ εὐδῆλον ὅτι διὰ τὸ ἀτελεῖς, φησὶ, τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης τοῦτο γέγονεν;

« Ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτὴν νενομήθητο. » Εἰ γὰρ ἦν τελεία Λευϊτικὴ, ἔδει κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών ἀναστῆναι τὸν Χριστόν, μάλιστα, φησὶν, ὅτι ὁ λαὸς ἐπὶ ταύτῃ τῇ Λευϊτικῇ ἱερωσίᾳ νενομήθηται, τοὔτοι, ταύτῃ καυχῆσθαι, ταύτῃ στοιχεῖν, ὑπὸ ταύτης ἄγεσθαι. « Μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης. » Ὅρα πῶς εὐφρῶς εἰσάγει τὴν νέαν διαθήκην. Ὅποτε γάρ, φησὶ, μετὰ τῆς ἱερωσύνης γέγονε, τῷ μηκέτι κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών, ἀλλὰ τοῦ Μελχισεδέκ ἀνίστασθαι ἱερεῖα, καὶ τῷ μηκέτι ἐκ γένους Δαυὶ ἀλλὰ ἐκ γένους Ἰουδα (ἐνθεν γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα γενέσθαι ἱερεῖ), ἀνάγκη πάσα, φησὶ, καὶ τὸν νόμον καὶ τὴν διαθήκην μεταστῆναι, τοὔτοι, ἀλλαγῆναι, καὶ ἄλλην νεαρὴν ἀντισταχθῆναι. « Ἐφ' ὧν γὰρ λέγεται ταῦτα. » Ἐπὶ τὸν Χριστὸν δηλονότι εἴρηται, τὸ, « Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. » — « Φιλῆς ἐτέρας μετέσχεν. » Καὶ τοσοῦτον, φησὶ, γίνεται μετὰ τῆς καὶ ἐναλλαγῆς τοῦ τε νόμου καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ὅτι καὶ τῆς φυλῆς αὐτῆς, ἥτις τὴν παλαιὰν ἱερωσίαν μετεχειρίζετο, γέγονεν ἐναλλαγή. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἐτέρας ἐστὶ φυλῆς, καὶ οὐ τῆς τοῦ Δαυὶ ἀλλὰ τοῦ Ἰουδα, ἥτις Ἰουδα. φυλῆ, οὐδέ ποτε αὐτὸς ἱερεύσας παρέστη ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ. Τὸ γὰρ, προσέσχεν, ἢ πρόστη νόμοις ἢ προσέσχεν, Ὅσον γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ ἱερατεῦσαι, οὐδὲ προσέσχε τῷ θυσιαστηρίῳ ἢ τοῦ Ἰουδα φυλῆ. « Ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν. » Πεποιημένη λέξις τῆ κατὰ σάρκα γεννήσεσι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ τὸ, ἀνατέταλκεν. « Εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς ἐλάλησε. » Ἦν γὰρ εἰς τὴν τοῦ Δαυὶ διαλεχθεὶς ὁ Μωσῆς.

« Καὶ περισσώτερον ἐστὶ κατάδηλον ὅστις, εἰ κατὰ τὴν ὁμοίτητα Μελχισεδέκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὅς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκατάλυτου. Μαρτυρεῖ γὰρ, Ὅτι οὐ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. »

Καὶ οὐ μόνον, φησὶν, ἐνθεν δῆλον ὅστις ἐνηλάρχη ἢ τε λαρεία καὶ ἡ διαθήκη ἐκ τοῦ ἐξ ἐτέρας φυλῆς καὶ οὐ τῆς τοῦ Δαυὶ εἶναι τὸν ἀναστάντα ἱερεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνου περισσῶς δῆλον ἐστὶ. Ποῦοῦ τούτου; Ἐκ τοῦ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, καὶ οὐ κατὰ τὴν τοῦ παλαιῦ ἱερέως Ἀαρών γενέσθαι ἱερεῖα τὸν Χριστόν. « Εἰ κατὰ τὴν ὁμοίτητα. » Τὸ εἰ, ἀντὶ τοῦ, ὅτι, νοήσεις, ἤγουν ἐπειδὴ ὡσεὶ εἶπε. Καὶ ἐκ τούτου κατάδηλος ἐστὶν ἢ τε ἐναλλαγή, καὶ ἡ μετὰ τῆς παλαιᾶς διαθήκης. Εἶτα κατὰ τὴν ὁμοίτητα. Ἐπειδὴ, φησὶ, κατὰ τὴν ὁμοίτητα τοῦ Μελχισεδέκ ἀνίσταται ἱερεὺς, καὶ οὐ κατὰ τὴν ὁμοίτητα Ἀαρών. « Ὅς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς

quit, habuisset, Leviticum sacerdotium in dogmatis, quæ esset necessitas ut non secundum ordinem Aaron qui et ipse Levitici sacerdotii erat, Christus exsurgeret, sed oporteret secundum ordinem Melchisedec suscitari? An non facile cuivis patere potest quod hoc propter imperfectionem Levitici sacerdotii factum sit?

« Siquidem per hoc populus legem accepit. » Nam si perfectum, inquit, erat Leviticum sacerdotium, oportuit secundum ordinem Aaron exurgere Christum, maxime, inquit, quia populus sub hoc Levitico sacerdotio legem accepit, id est, hoc usus est ut per ipsum erudiretur, et hoc duce viveret.

« Quandoquidem translato sacerdotio. » Vide quam apte novum testamentum inducat. Quando enim translatio facta est, inquit, sacerdotii, ex eo quod jam non secundum ordinem Aaron, sed Melchisedec exurgat sacerdos, et ex eo quod jam non ex genere Levi, sed ex genere Juda (hinc enim Christus secundum carnem factus est sacerdos) omnino, inquit, necessarium est et legem et testamentum transferri, hoc est immutari, aliamque recentiore eus loco substitui. « Nam is de quo hæc dicuntur. » De Christo videlicet dictum est illud: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. » — « Ad aliam tribum pertinet. » Et adeo, inquit, fit translatio et immutatio legis ac veteris testamenti, quod ipsius quoque tribus quæ vetus sortita erat sacerdotium facta sit immutatio. Christus namque alterius est tribus, et non Levi sed Juda, quæ tribus Juda nunquam veluti sacerdotio fungens, altari astitit. Siquidem προσέσχεν significat, Astitit, aut Accessit; nam quantum ad sacrificandum, inquit, nunquam ad altare accessit tribus Juda. « Quod ex Juda exortus sit Dominus. » Dictionem ἀνατέταλκεν, id est, Exortus est, apte formatam habemus ad nativitatem Salvatoris nostri Dei. « Ad quam tribum nihil circa sacerdotium retulit Moses » Siquidem ad tribum Levi retulit universa.

VII, 15-17. *Idque magis etiam liquet, siquidem 370 ad similitudinem Melchisedec exortur alius sacerdos, qui non juxta legem præcepti carnalis factus sit, sed juxta potentiam vitæ indissolubilis. Testificatur enim ad hunc modum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.*

Neque hinc solum liquet immutatum esse cultum et testamentum, quod ex alia tribu quam Levi exortus fuerit sacerdos, sed ex illo quoque abunde manifestum est. Ex quo illo? Quod secundum ordinem Melchisedec, et non secundum ordinem veteris sacerdotis Aaron factus sit Christus sacerdos. « Siquidem et similitudinem. » Nam ei, id est, si, propter id est quoniam vel quandoquidem accipiendum est; tanquam diceret: Etiam ex hoc manifesta est immutatio et translatio veteris testamenti, quoniam juxta similitudinem Melchisedec exurgit sacerdos, et non juxta similitudinem Aaron. « Qui non juxta legem præcepti carnalis factus sit, »

Christus enim pontifex factus est non juxta legem a præcepti carnalis. sed juxta potentiam vitæ indissolubilis. Quid est juxta legem præcepti carnalis? Quia lex carnalia habebat præcepta, puta circumcisionem, Sabbata, ut hoc ederent, illud vero non ederent, quæ carnis erant et non animæ purificatio. non ergo factus est sacerdos a lege quæ præcepta carnalia præcipiebat. Nam illa Leviticis noverat sacerdotes: sed factus est, inquit, Christus sacerdos, et per propriam et per Patris potestatem, et per vitam interminabilem. « Testificatur enim. » Et quod non juxta legem præcepti carnalis factus sit Christus sacerdos, manifestat Patris testimonium. Testificatur enim illi Pater, dicens, secundum ordinem Melchisedec esse sacerdotem Nam si juxta legem fuisset, oportuisset ipsum secundum ordinem Aaron factum fuisse.

VII, 18-25. *Abrogatio enim fit præcedentis præcepti propter imbecillitatem et inutilitatem: nam nihil ad perfectum adduxit lex, verum introductio quædam est ad spem potiorem, per quam appropinquamus Deo: atque hoc fortiorum, quod non absque jurejurando res acta sit. Nam illi quidem contra jusjurandum sacerdotes facti sunt, hic vero cum jurejurando per eum qui dixit ad illum: Inravit Dominus et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Tanto melioris testamenti sponsus factus est Jesus. Et illi quidem plures facti fuerunt sacerdotes, propterea quod per mortem non sinerentur permanere: at hic quod idem permaneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium: unde et salvos facere ad plenum potest eos qui per ipsum adveniunt Deum, semper vivens, ad hoc ut interpellet pro illis.*

Dixit præstantius esse novum testamentum; et hoc manifestat, inquit, excellens diversitas sacerdotum. Dixit quod etiam immutata sint omnia. Deinceps causam immutationis dicit, et ait: « Abrogatio fit, » hoc est repulsio et ejectio. Abrogatio igitur fit præcedentis præcepti: hoc est, veteris legis, non temere, sed tunc id fit quando imbecillis et inutilis inventa est. Si enim nulla fuis-et reprehensio, quid necesse fuisset immutare? Propterea igitur et lex, inquit, immutata est. Hoc enim præceptum rejectum est propter imbecillitatem ac inutilitatem suam. Siquidem non potuit lex perfectum quemquam in virtute reddere. Solum enim dicebat: Hoc facito, illud vero ne feceris; non autem pariter roborabat et adjuvabat ad faciendum quæ dicta erant. « Verum introductio quædam est. » A communi enim intellectu suppletur verbum dicitur, id est efficitur. « Ad spem potiorem. » Habuit namque et lex spem, at non talem qualis est quæ ipsius loco subsequitur. Siquidem qui legem implebant, sperabant terram possidere: « Bona, inquit, terræ comedetis 33. » Spes vero quæ in Christum est, regnum dat cælorum, Deoque proxi-

γέγονεν. » Γέγονε γὰρ ὁ Χριστὸς ἀρχιερεὺς, οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. Τί ἐστι κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης, ὅτι ὁ νόμος τὰς ἐντολάς σαρκίνας εἶχεν, οἷον περιτομὴν, ἀργίαν, τόδε φαγεῖν, καὶ τόδε μὴ φαγεῖν. ἅπερ σαρκὸς ἦν καὶ οὐ ψυχῆς καθάρσις· οὐ γέγονεν οὖν φησὶν, ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ νόμου τὰς σαρκίνας ἐντολάς ἐντελλομένου. Ἐκεῖνος γὰρ τοὺς Δευτείας οἶδεν ἱερέας. Ἀλλὰ γέγονε, φησὶν, ὁ Χριστὸς ἱερεὺς, διὰ τε δυναμῶς ἰδίας, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς, καὶ διὰ ζωῆς ἀπεράντου. « Μαρτυρεῖ γὰρ. » Καὶ ὅτι, φησὶν, οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης γέγονεν ἱερεὺς ὁ Χριστὸς. ἡ μαρτυρία ὁλοτὸ τοῦ Πατρὸς Μαρτυρεῖ γὰρ αὐτὸν ὁ Πατὴρ λέγων, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἱερέα. Εἰ γὰρ φησὶ, κατὰ τὸν νόμον ἐγένετο, εἶδει αὐτὸν κατὰ τὴν τάξιν Ἀβραμῶν γενέσθαι.

« Αθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς, διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενῆς καὶ ἀνωφελῆς. Οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος. Ἐπεισαγωγῇ δὲ κρείττενος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ, καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας. Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες, ὁ δὲ μετὰ ὀρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτὸν, ἴμμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται, οὐ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Κατὰ τοσοῦτον κρείττενος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς. Καὶ οἱ μὲν πλείονες εἰσὶ γεγονότες ἱερεῖς, διὰ τὸ, θανάτῳ κωλυέσθαι παραμένειν· ὁ δὲ διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην. Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελεῖς δύναται τοὺς προσεδομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν, εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. »

Εἶπεν ὅτι βελτίων ἡ νέα διαθήκη. Καὶ τοῦτο ὁλοτὸ φησὶ, τὸ τῶν ἱερέων διάφορον. Εἶπεν ὅτι καὶ ἐνηλλαγῇ πάντα. Λοιπὸν τὴν αἰτίαν τῆς ἐναλλαγῆς λέγει, καὶ φησὶν· « Αθέτησις γίνεται, » τούτεστιν, ἀμειψίς καὶ ἐκβολή. Αθέτησις γίνεται προαγούσης ἐντολῆς, τούτεστιν, παλαιότερου νόμου. οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τότε ἡνίκα ἀσθενῆς καὶ ἀνωφελῆς εὗρεθη. Ἐπεὶ μὴ ὄντος μώμου τινός, τίς χρεῖα τῆς ἐναλλαγῆς; Τοιγαροῦν, φησὶ, διὰ τοῦτο καὶ ὁ νόμος. Οὗτος γὰρ, ἡ προάγουσα, ἐντολή, ἐκδίδεται διὰ τὸ ἀσθενῆς αὐτοῦ καὶ ἀνωφελῆς. Οὐδὲ γὰρ ἴσχυεν ὁ νόμος τελειῶν τινα ἐν ἀρετῇ ποιῆσαι. Ἐλεγε γὰρ μόνον, τόδε ποιῆσαι, καὶ τόδε μὴ ποιῆσαι. οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἐνεδυνάμου καὶ συνυπόσφγει πρὸς τὸ γίνεσθαι τὰ λεχθέντα. « Ἐπεισαγωγῇ δὲ. » Ἀπὸ κοινοῦ τὸ γίνεται. « Κρείττενος ἐλπίδος. » Εἶχε μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος ἐλπίδα, ἀλλ' οὐ τοιαύτην, οἷα ἡ ἀντεισαχθεῖσα. Οἱ μὲν γὰρ πληροῦντες τὸν νόμον, ἤλπιζον ἕξειν τὴν γῆν. « Τὰ ἀγαθὰ γὰρ, φησὶ, τῆς γῆς φάγεσθε, » Ἡ δὲ διὰ Χριστοῦ ἐλπίς τὴν βασιλείαν δίδωσι τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ἐγγὺς στήσεσθαι Θεοῦ, καὶ λειτουργήσειν αὐτῷ μετὰ ἀγγέλων. « Καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὀρκωμοσίας εἰσὶν. » Καὶ τοσοῦτον, φησὶ, κρείττεον ἀντεισχύθη

ἐλπίς, καθ' ὅσον ὁ Χριστὸς εὖ χωρὶς ὀρκωμοσίας ἄμεταθέτον ὄηλοι τοῦ ἔσεσθαι αὐτὸν ἀρχιερέα εἰς τὸν αἰῶνα. « Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὀρκωμοσίας. » Εἶτα ἐκ τοῦ ἐλάττωτος αἱ συγκρίσεις τῶν παρὰ Ἰουδαίους ἱερέων καὶ τοῦ ἡμῶν ἀρχιερέως. « Διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτὸν. » Οἷον διὰ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦ Δαυὶδ γὰρ ὁ Θεὸς ἐλάλει. « Κατὰ τοσοῦτον κρείττωτος. » Καθὼ, φησὶν, οἱ μὲν παρὰ Ἰουδαίους ἱερεῖς ὄγκυ ὄρκου, ὁ δὲ Χριστὸς μετὰ ὄρκου γέγονεν ἀρχιερέως. Οὐκ ἂν δὲ τοῦτο γέγονε. φησὶν, εἰ μὴ μεγίστη ἦν ἡ διαφορά. Τοιγαροῦν καὶ τῆς νέας μεγίστη ἡ διαφορά πρὸς τὴν παλαιάν. « Ἐγγυος. » Οἷον ἐγγυητής, μεσίτης. « Καὶ οἱ μὲν πλειόνες. » Καὶ κατὰ ἄλλον, φησὶν τρόπον μείζων ἡμῶν ὁ ἀρχιερέως, οὐ μόνον διὰ τὸν ὄρκον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀτελείτητον. « Διὰ τὸ, θανάτῳ κωλύεσθαι. » Κατὰ γὰρ θάνατον καὶ ἐναλλαγῆ, ἱερέως ὀλιγονότι. « Παραμένειν. » Ἐν τῇ ἱερωσύνῃ, ἰερανοῦτι. « Ἀπαράβατον. » Ἀδιάδογον, ἀτελεύτητον, « Ὅθεν. » Ἐπειδὴ, φησὶν, αἰεὶ ζῆ. « Εἰς τὸ παντελές. » Οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔκει. Τοῦτο γὰρ τὸ παντελές καὶ παντέλειον. « Τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ. » Διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. « Πάντοτε ζῶν. » Διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς τὸ παντελές σώζει, διὰ τὸ πάντοτε ζῆν. σώζει δὲ, φησὶ, διὰ τοῦ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ τῶν προσερχομένων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. « Εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν. » Περί τοῦ κατὰ σάρκα Χριστοῦ εἰρηται τὸ ταπεινὸν τοῦτο. « Ὅταν δὲ εἶπω κατὰ σάρκα, οὐ διαίρησιν ὀληῶ. Μὴ, γένοιτο! ἀλλ' οἶδα αὐτὸν ἀδιαιρέτως, ἀσυγχύτως, ἐν μιᾷ ὑποστάσει προσκυνούμενον μετὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ σαρκός. Τί δὲ τὸ, Ἐντυγχάνειν; Οἷον, δέεται τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν αὐτὸν ἱερέα, ἴδιον δὲ ἱερέως τὸ δεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· διὰ τοῦτο εἶπε, τὸ ἐντυγχάνειν. Ὅτι γὰρ τοῦτο εἶσιν, ὁ οἰκεῖα πᾶσιν νεκροῦς ἐγγελευθῆναι, καὶ ἀμαρτίας ἀφιεῖς, οὐκ ἂν εἰς τὸ σώσαι ἰδοῦναι τοῦ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς ἀδύνατος ὢν οἰκεῖα σώσαι δυναμει. — [ΟΙΚΟΥΜ.] Ἡ δὲ, ἐντυγχάνειν δέξασθαι, καθὼ τὸ, « Ἐχομεν αὐτὸν παράκλητον πρὸς τὸν Πατέρα. » Ἐξ αὐτῆς, φησὶ, τῆς ἐνανθρωπήσεως παρακαλεῖ καὶ προτρέπεται τὸν Πατέρα ἕλεσθαι ἡμᾶς.

habet ut salvet, quasi ipse impotens esset qui sua ipsius potentia salvaret. — Quod ait : Ut interpellat, accipe velut id quod dicitur : « Habemus ipsum advocatum apud Patrem ³⁴. » Ex ipsa, inquit, incarnatione precatur et interpellat Patrem ut misereatur nobis.

« Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερέως, ὁσίου, ἀπακος, ἀμλάντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενομένου. Ὅς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὡπερ οἱ ἀρχιερεῖς, πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ. Τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνεγένας. Ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς ἔχοντας ἀσθένειαν. Ὁ λόγος δὲ τῆς ὀρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, ἴδὸν εἰς τὸν αἰῶνα τελεωμένον. »

Ὅρα δὲ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα ταῦτα λέγει Χρι-

stum fieri, et ipsi una cum angelis ministrare ac sacrificare. Atque hoc potius, quod non absque jurejurando res acta sit. » Tanto, inquit, meliorem quod non sine jurejurando factus sit Christus sacerdos Jusjurandum enim immutabilitatem indicat, quod futurus sit pontifex in æternum. « Nam illi quidem citra jusjurandum. » **372** Deinde a minori comparationes facit sacerdotum qui apud Judæos erant, et nostri pontificis. « Per eum qui dixit ad illum. » Hoc est per Deum : nam per David locutus est Deus. « Tanto potioris testamenti. » Quatenus, inquit, sacerdotes Judæorum absque jurejurando, Christus vero cum jurejurando factus est, pontifex. Id autem nequaquam factum fuisset, nisi maxima esset dissidentia et præcellentia. Itaque novi ad vetus maxima est eminentia. « Sponsor. » Hoc est fidejussor, mediator. « Et illi quidem plures. » Alio quoque modo potior est noster pontifex, nempe non solum propter jusjurandum, verum etiam eo quod semper idem sit immortalis. « Ideo quod per mortem non sinerentur. » Ex morte et immutatione, sacerdotis videlicet. « Permanere, » Puta in sacerdotio. « Sempiternum. » Successione ac fine carens. « Unde. » Quandoquidem semper vivit. « Ad plenum. » Non in hoc tantum sæculo, sed etiam in futuro. Nam hoc sibi volunt παντελές et πνευλίον. « Qui per ipsum adeunt. » Per fidem quæ in ipsum est. « Semper vivens. » Propterea, inquit, ad plenum salvat, quia semper vivit. Per hoc autem salvat quod pro his postulat qui ad Deum et Patrem accedunt. « Ut interpellat pro illis. » De Christo, ut est secundum carnem, dictum est verbum hoc humile. Cum autem secundum carnem dico, non divisionem significo. Absit : sed scio ipsum indivise, inconfuse in una hypostasi adorari una cum carne sua. Quid est autem, Ut interpellat? nempe ut Patrem suum precetur pro nobis. Quandoquidem enim ipsum dixit esse sacerdotem, proprium vero sacerdotis est precari pro populo propterea dixit : Ut interpellat. Quod autem idcirco dictum sit, manifestum est. Nam qui propria auctoritate mortuos excitat, peccata remittit, nequaquam Patre opus

Vides quod de Christo secundum carnem loqua-

³⁴ I Joan. II, 1.

tor? Quomodo enim de divinitate diceret, Innocens hoc est, absque dolo? Ait enim et alibi de Christo « Neque dolus inventus est in ore ejus 35. » — « Sublimior caelis effectus. » Siquidem ad ipsam ascendit Paternum thronum. Quod autem ait, Effectus, an non clamat quod de carne ipsius hæc loquatur? Deus namque Verbum semper fuit caelis sublimior. « Cui non sit quotidie necesse. » Non ideo solum præcellit Judæorum sacerdotes quod sine peccato sit, verum etiam a modo sacrificii: quia non pro seipso primum offert, deinde pro peccatis populi, et quod unicam victimam semel obtulerit pro solius populi peccatis. « Quemadmodum pontificibus; » Judæorum videlicet. « Nam id fecit semel. » Id, quidnam? Ut pro populi peccatis semetipsum offerret victimam: nam pro seipso non semel quidem fecit. Neque enim opus illi fuit, cum peccare non posset, ut pro seipso offerret. Ne igitur cum pontificem eum audis, existimes ipsum semper sacrificare. Siquidem ubi semel hoc fecisset, ad Paternum ascendit thronum; ministri namque et sacerdotis est stare: sedere vero significat quod semel hostiam adduxerit, nempe proprium corpus, ac postmodum sederit, ut sibi ministretur ab incorporateis potestatibus. « Siquidem lex homines constituit. » Et quare non fuit illi necesse pro seipso hostias offerre, neque sæpius pro populo quemadmodum pontifices, sed satis fuit semel obtulisse? Quare? Quia sacerdotes quidem a lege designati peccato obnoxii sunt, ideo semper illis opus est et pro suis et pro populi peccatis offerre hostias. Deus autem per jusjurandum post legem factum, Christum filium suum creatum pontificem, constituit sacerdotem consummatum, neque similem iis qui juxta legem creantur sacerdotibus, 374 nempe imbecillitati a peccato obnoxium, sed semel tantquam Filium Dei ac Deum « Filium constituit in æternum consummatum. » Nam a communi intellectu Constituit supplendum est. Constituit, inquit, sacerdotem in æternum consummatum hoc est, non qui nunc tantum sit sine peccato, sed et talis in perpetuum futurus est. Si ergo et Filius est et in æternum consummatum, quam ob causam futurum esset ut illi opus esset multis sacrificiis?

VIII, 1. 6. *Cæterum eorum quæ dicimus illud est caput, quod talem habemus pontificem, qui consedit ad dexteram throni majestatis in caelis, sanctorum administrator ac veri tabernaculi, quod fixit Dominus et non homo. Omnis enim pontifex ad offerendum donaria et victimas constituitur: unde necesse est ut hic etiam habeat aliquid quod offerat. Nam si esset in terra, ne sacerdos quidem esset, ubi sunt sacerdotes qui offerant juxta legem donaria, qui quidem exemplari et umbra deserviunt caelestium: quemadmodum oraculo accepit Moses, cum esset absolutus tabernaculum. Vide, inquit, ut facias omnia secundum exemplar quod ostensum est tibi in monte.*

του: Πῶς γὰρ ἐν ἑαυτῷ περὶ τῆς θεότητος, Ἄκακος, συνεστῆναι ἕδαλος; « Καὶ δάλος γὰρ, φησὶν, οὐχ ἐκείνη ἐστὶ τῆς τριτάτου ἐξουσίας. » — « Ἐξυψώτερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος. » Εἰς αὐτὸν γὰρ τὸν Πατρικὸν ἐκάθισεν θρόνον. Τὸ δὲ, Γενόμενος, οὐ βροῦν δὲ περὶ τῆς πατρὸς αὐτοῦ ταῦτα λέγει; ὁ γὰρ θεὸς λόγος, ἦν αἰεὶ ὑψώτερος τῶν οὐρανῶν. « Ὅς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην. » Οὐ μόνον, φησὶν, ἀπὸ τοῦ ἀναμάτητον αὐτὸν εἶναι ἔστιν ἡ ἀναγκὴ πρὸς τοὺς Ἰουδαίων ἱερέας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς θυσίας, ὅτι οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ προσφέρειν πρῶτον, ἔπειτα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ ὅτι ἅπαξ ἐποίησε τὴν θυσίαν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μόνον. « Ὑπερ οἱ ἀρχιερεῖς. » Τῶν Ἰουδαίων ἀπαρχῶν. « Τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἱεράρχης. » Τοῦτο ποῖον; τὸ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀνεύχεσθαι αὐτὸν θυσίαν. Ὑπὲρ γὰρ αὐτοῦ, ὅσα ἅπαξ καποίησεν. Οὐ γὰρ ἐδέετο, ἀναμάτητος ὢν, ὑπὲρ αὐτοῦ ἀναγαγεῖν. Μὴ τοίνυν ἀρχιερεῖς αὐτὸν ἀκούων, νόμιζε αὐτὸν αἰεὶ ἱεραῖσθαι. Καὶ γὰρ τοῦτο ποιήσας ἅπαξ, λοιπὸν εἰς τὸν Πατρικὸν ἐκάθισεν θρόνον. Λειτουργοῦ μὲν γὰρ καὶ ἱερέως, τὸ ἐστίναι. Τὸ δὲ καθίσθαι ὁμοίον δὲ ἅπαξ τὴν θυσίαν προσπαγγῶν, τουτέστι, τὸ ἴδιον σῶμα, λοιπὸν κεκῆσθαι λειτουργοῦμενος ὑπὸ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. « Ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπων καθίστησιν. » Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ ἐδέεθαι, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίαν ἀναγαγεῖν. οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πολλὰς ὄσπερ οἱ ἀρχιερεῖς; ἀλλὰ ἅπαξ ἀνεύχεσθαι ἠρκύσθη; διὰ τί; Ὅτι οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου προβαλλόμενοι ἱερεῖς, ὑπὸ ἀμαρτίας εἰσι. διὸ δέονται αἰεὶ ὑπὲρ τε αὐτῶν καὶ τοῦ λαοῦ ἀναφέρειν θυσίαν. Ὁ δὲ θεὸς διὰ τῆς ὀρθωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον γενομένης προβαλλόμενος ἀρχιερεὺς τὸν Χριστὸν Ἰῶν ὄντα, αὐτὸν κατέστησεν ἱερεὺς τετελειωμένον, καὶ μὴ τὴν ἴσην τοῖς κατὰ τὸν νόμον ἱερεῦσι περιειμένον ἀσθένειαν καὶ ἀμαρτίαν, ἅπαξ ὡς Ἰῶν θεοῦ καὶ θεοῦ. « Εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον. » Ἀπὸ κοινοῦ. Καθίστησιν ἱερέα, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον, τουτέστιν, οὐ νῦν ὄντα μόνον ἀναμάτητον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοιοῦτον ἐσόμενον. Εἰ τοίνυν Ἰῶς τέ ἐστι καὶ εἰς τὸν αἰῶνα παντέλειος, τίνας ἔνεκεν ἡμελλε δεῖσθαι πολλῶν θυσιῶν.

« Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τοιοῦτον, ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐπὶ δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μέγαλωσύνης, ἐν τοῖς οὐρανοῖς τῶν ἁγίων λειτουργός καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς ἦν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος. Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρα τε καὶ θυσίας καθίσταται. Ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον ὃ προσενέγκη. Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα, οἱ τινες ὑποδείγματι καὶ σικᾶ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων, καθὼς κεχρημάτισται Μωσῆς μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν. Ὅρα γὰρ, φησὶ, ποιήσεις, πάσθε κατὰ τὸν τύπον τῶν

30 Isa. LIII, 9.

δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Nunī δὲ διαφορωτέρως A
τέτυχε λειτουργίας, ὅσῃ καὶ κρείττονός ἐστι δια-
θήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις
νενομοθέτηται. »

« Κεφάλαιον δέ. » Ἄει τὸ μέγιστον λέγει κεφά-
λαιον. « Τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα. » Ἀναμύγνουσιν
ἐνταῦθα τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς, ἵνα διὰ τῶν τα-
πεινῶν ὁδοποιήσῃ τοὺς ὑψηλοῖς. Ταπεινὰ, τὸ,
ἀρχιερέα καὶ λειτουργόν. Ἰψηλὰ, τὸ Ἐκάθισεν ἐν
δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. « Τῶν ἁγίων
λειτουργός. » Ἀρχιερέως, φησί, τῶν ἡγιασμένων
παρ αὐτοῦ ἀνθρώπων. Ἡμῶν γάρ ἐστιν ἀρχιερέως.
Εἰ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, πῶς ἐστὶ λειτου-
ργός; Λειτουργοῦ γὰρ ἴδιον, τὸ ἐστάναι καὶ λειτουρ-
γεῖν· τὸ δὲ καθῆσθαι, Θεοῦ, ᾧ ἡ λειτουργία ἀναφέ- B
ρεται. Ἄλλ', ὡς εἴρηται, τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς
μίγνουσιν, ἵνα διὰ μὲν τοῦ καθῆσθαι τὴν θεότητα
δείξῃ, διὰ δὲ τοῦ λειτουργεῖν τὴν περὶ ἡμᾶς κηδε-
μονίαν καὶ ἀνθρωπότητα. Ἡ τοῦτο λειτουργῶν καὶ
τοῦτο ἱερατεύων, τὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀποκαθαίρειν
πῶν ἀμαρτιῶν καὶ ἁγίους ποιεῖν. Τῷ γὰρ τοιοῦτῃ
λειτουργίᾳ καὶ αὐτοργίᾳ τῶν ἁγίων, πρέπει ὡς Θεῷ
ἀληθινῷ καὶ Ἰῶ, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθῆσθαι.
« Καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς. » Σκηνὴν ἐνταῦθα
τὸν οὐρανόν φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ἴσως οἱ ἐξ
Ἰουδαίων πιστοί· Εἰ ἀρχιερέως ἐστὶ, ποῦ ἡ σκηνὴ
ἐν ἧ ἱερουργεῖ; δείκνυσιν εἶναι καὶ σκηνὴν, καὶ τὸ
διάφορον αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν Ἰουδαϊκὴν σκηνὴν, δε-
ξαι θέλων, φησίν, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἀν-
θρώπος. « Πᾶς γὰρ ἀρχιερέως. » Ἐπειδὴ γὰρ, φησίν,
ἴδιον ἱερέων τὸ προσφέρειν δῶρον καὶ θυσίας (ἐπὶ C
τούτῃ γὰρ καθίστανται), ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τὸν
Χριστὸν ὃ προσενεγκῆ, θυσίας λέγω. Διδὲ ἔσχε τὴν
σάρκα τὴν ἰδίαν, ἣν καὶ προσήνεγκε. Τοῦτο δὲ εἴ-
πεν, ἵνα μὴ τις λέγῃ, Εἰ ἀρχιερέως ἐστὶν εἰς τὸν
αἰῶνα, διὰ τί ἀπέθανε; Διὰ τί; ἵνα προσενεγκῆ
θυσίαν ἐκυτόν. Δίγα γὰρ θυσίας, οὐδὲ ἀρχιερέως
ἂν ἦν. « Ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τούτον ὃ προσ-
ενέγκῃ. » Οἶον τὸν Χριστόν.

« Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς. » Τοῦτο δὲ ἦν, εἰ
μὴ ἐτεθνήκει, μηδὲ ἐγεθρῆεις ἀνελήφθη. Οὐδ' ἂν
ἰν ἱερέως. Ἦσαν γὰρ ἕτεροι, καὶ λοιπὸν ἦν στά-
σις ἐν τῷ πράγματι. Νῦν δὲ ἀπέθανε μὲν, ἵνα
τὴν θυσίαν προσενεγκῆ. Ἀναστὰς δὲ ἐκ νεκρῶν D
ἀνελήφθη, ἵνα σχοίῃ τόπον τὸν οὐρανόν, ἔνθα αὐ-
τὸν ἱεραῶσθαι δεῖ. Ἱεραῶσθαι δὲ νόει, τὸ ἐντύχθαι
καὶ ἐπὲρ ἡμῶν. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ ταπεινὰ βή-
ματα, διὰ τε τὴν ἀνθρωπότητα εἰρηκε, καὶ διὰ τὸ
νηπιῶδες τῶν ἀκούοντων. « Οἷτινες ὑποδείγματι. »
Οἷτινες, ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων, φησί. Καὶ πῶς ὑπο-
δείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἑπουρανίων;
Προτίον λέγει· Ὅρα γὰρ, φησί, ποιήσεις πάντα κατὰ
τὴν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. Τὰ δὲ δειχθέντα
αὐτῷ, οὐράνια ἦν. Ἦσαν δὲ καὶ λατρεῖται, καὶ
εὐχαί, καὶ θυσίαι, καὶ ἡ τῆς σκηνῆς κατασκευή.
« Καθὼς κεχηρημάτισται Μωυσῆς. » Ἀκὴκοον, οἶδεν.
« Κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι. » Εὐμαθεστέρα
ἢ ὅσῃς τῆς ἀκοῆς. « Nunī δὲ διαφορωτέρως. » Nunī

*Nunc vero hoc excellentius sortitus est ministe-
rium, quo præstantioris est testamenti mediator,
quod in præstantioribus promissis sancitum est.*

« Illud est caput. » Semper id quod maximum
est vocat caput. « Talem habemus pontificem. »
Permiscet hoc loco humilia sublimibus, ut per
humilia viam præstruat sublimibus. Humilia sunt
pontificem esse et administratorem: sublimia, se-
dere ad dexteram Dei et in caelis. « Sanctorum
administrator. » Pontifex, inquit, hominum qui ab
ipso sanctificati sunt; noster enim est pontifex.
Verum si ad dexteram Patris sedit, quomodo est
administrator? Ministri namque proprium est stare
ac ministrare; sedere vero Dei cui ministerium
exhibetur. Sed quemadmodum dictum est, humilia
sublimibus permiscet, ut per sessionem quidem
ostendat divinitatem, per ministerium vero provi-
dentiam erga nos, et humanitatem. 375 Aut quod
ait, Administrans et sacrificans, est homines a
peccatis emundare et sanctos efficere; hujusmodi
enim ministerio sanctorum, ac formatione decet
ut tanquam Deus verus ac Filius ad dexteram Patris
sedeat. « Ac veri tabernaculi. » Tabernaculum hoc
loco dicit cælum. Quoniam enim dicerent fortassis
credentes ex Judæis: Si pontifex ubinam est ta-
bernaculum in quo sacrificat? Ostendit etiam esse
tabernaculum: et ipsius excellentiam supra Judæi-
cum tabernaculum volens ostendere, ait: Quod fixit
Dominus, et non homo. « Omnis enim pontifex. »
Quoniam proprium est, inquit, sacerdotibus offerre
donaria et victimas, ad hoc enim constituuntur:
necesse est Christo aliquid habere quod offerat,
hostias dico; ideo habuit propriam carnem, quam
etiam obtulit. Hoc autem dixit, ne quis diceret: Si
pontifex est in æternum, quare etiam mortuus est?
Quare? Ut seipsum victimam offerret. Nam sine
victimâ ne pontifex quidem fuisset. « Necesse est
ut etiam hic habeat aliquid quod offerat. » Hic vi-
delicet Christus.

« Nam si esset in terra. » Hoc autem esset, si mortuus
non fuisset, neque resuscitatus assumptus fuisset. Ne
sacerdos quidem esset. « Essent enim alii, etiam seditio
esset in hac re. Nunc vero mortuus quidem est ut
victimam offerret, resurgens autem ex mortuis as-
sumptus est, ut haberet locum ipsum cælum, ubi
illum sacrificare oportet. Sacrificare vero intellige,
pro nobis interpellare. Porro hæc omnia verba
humilia et propter humanitatem dixit et propter
infantiam audientium. « Qui quidem exemplari. »
Qui sacerdotes Judæorum. Et quomodo exemplari
et umbræ deserviunt cælestium? In progressu di-
cit. Vide, inquit, ut facias omnia secundum exem-
plar quod ostensum est tibi in monte; quæ vero
ipsi ostensa erant, fuerunt cælestia, nempe et cul-
tus et vota, et victimæ et exstructio tabernaculi.
« Quemadmodum oraculo accepit Moses. » Sicut au-
divit vel intellexit. « Secundum exemplar quod
ostensum est tibi. » Facilius docetur aspectus

quam auditus. « Nunc vero hoc excellentius. » A Nunc autem quoniam non est in terra, inquit, sed in cœlo, præstantius sortitus est ministerium : hoc est ad excellentius ministerium est pontifex. Vide autem quomodo versatur, in humilibus propter imbecillitatem auditorum : 376 quod si alicubi dicat aliquid sublime, protinus ab illo discedit, veritus ne non recipiatur. « Quo præstantioris. » Tanto, inquit, præstantius est ministerium veteri, quanto etiam præstantius est novum testamentum cujus mediator est Christus ; novum dicens testamentum fidem in ipsum, per quam fidem mediator fuit inter seipsum et Patrem. « Quod in præstantioribus promissis sancitum est. » Siquidem vetus testamentum bona terræ promittebat : novum vero, regnum cœlorum. Et ita præstantiores sunt ex isto promissiones : quia novum quidem inductum est, vetus autem ejectum. Propterea enim novum vincit, quia præstantius et de præstantioribus promissis datum est : manifestum est autem ubique præstantius esse quod præstantiora habeat promissa.

CAPUT XI.

Excellentia novi testamenti supra vetus propter propitiationem et sanctimoniam.

VIII, 7-9. *Et enim si prius illud tale fuisset ut nihil in eo possit reprehendi, haud quaquam fuisset secundo quæsitus locus. Nam incusans eos loquitur illis : Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et super domum Juda testamentum novum, non juxta testamentum quod disposui patribus illorum in die cum apprehenderem manum illorum, ut educarem eos de terra Ægypti : quoniam ipse non perseveravit in testamento meo, et neglectui eos habui, dicit Dominus.*

Si nihil, inquit, illi defuit, si inculpato habuit homines, quomodo ita abrogatum est ? « Nam incusans eos. » Eos. Quos ? Judæos qui in veteri testamento leges suscipiebant et gubernabant. « Ecce dies veniunt. » Postquam per multa quæ promissa sunt astruxit novum 377 testamentum præstantius esse veteri, nunc apertius quoque veteris ejectionem suggillat : verum hoc non suis verbis agit, ne molestus sit, sed Jeremiam profert in medium : « In die cum apprehenderem. » In illo, inquit, die quo apprehendi manum ipsorum ut educerem eos de terra Ægypti. Ne suspicarentur testamenti ejectionem esse quod pactus est Deus cum Abraham : Nam hoc ad Christum factum erat : « Et semini tuo, inquit, qui est Christus 35 ; » subjungit cujus testamenti rejectio fuerit. Ejus ait quod in Exodo per Moysen sancitum est. Dicendo enim : Non juxta testamentum illud, ostendit rejectum esse, tanquam diceret : Altud dabo testamentum, non quale jam dedi ; illud enim propter suam imbecillitatem a me rejectum est. « Quoniam ipsi non perseveraverunt. » Quod hic dictum est veluti causa et responsio est, cur a Deo neglectui habiti

δὲ, φησὶν, ἐπειδὴ μὴ ἔστιν ἐν τῇ γῆ, ἀλλ' ἐν τῷ οὐρανῷ, βελτιονα λειτουργίαν ἐπέτυχε λειτουργίας, τουτέστιν, ἐπὶ βελτιονα λειτουργίαν ἐστὶν ἀρχιερέως. Ὅρα δὲ πῶς ἐνδιατριβὴ τοῖς ταπεινοῖς διὰ τὸ τῶν ἀκούοντων ἀσθενές. Ἰψηλὸν δὲ εἶπου εἶπη, εὐθὺς ἀπαλλάττεται, δεδοικῶς μὴ οὐ παραδεχθῆ. « Ὅσον καὶ κρείττονος ἐστὶ. » Τσοῦσιρ, φησὶν, ἐστὶν ἡ λειτουργία βελτιῶν τῆς παλαιᾶς, ὅσον καὶ ἡ διαθήκη ἡ νέα, ἥς μεσίτης ἐστὶν ὁ Χριστὸς, νέαν λέγω διαθήκην, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, ἐν ᾗ πιστεῖ ἑαυτῷ ἐμεσίτευσεν καὶ τῷ Πατρὶ. « Ἦτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίας νενομοθέτηται. » « Ἦτις διαθήκη, φησὶ, ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται. Ἡ μὲν γὰρ παλαιά, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς ἐπαγγέλλοι ἡ δὲ νέα, βασιλείαν οὐρανῶν. Καὶ οὕτως κρείττονος αἱ ἐκ τούτης ἐπαγγελίαι, ὅτι ἡ μὲν εἰσηνέχθη, ἐκδέδληται δὲ ἡ παλαιά. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡ νέα κρατεῖ, ὅτι βελτιῶν, καὶ ἐπὶ βελτιῶσιν ἐπαγγελίαις δέδοται. Ἡ δὲ βελτιῶσιν ἔχουσα τὰς ἐπαγγελίας, ὅτι βελτιῶν ἐστὶ, παντὶ που ὄντων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄,

« Ἰπεροχή τῆς δευτέρας διαθήκης ὑπὲρ τῆν προτέραν, ἐν ἰλασμῷ καὶ ἀγιασμῷ. »

« Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκεῖνη ἦν ἀμειπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. Μεμφομένοις γὰρ αὐτοῖς λέγει : Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα διαθήκην κινήν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησα τοῖς πατέραςιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμεναν ἐκ τῆς διαθήκης μου, καὶ γὰρ ἡμέλησα αὐτῶν, λέγει Κύριος. »

Εἰ οὐδὲν εἶχε, φησὶν, ἔλλειπέ, εἰ ἀμειπτους ἐποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους, πῶς οὕτως διεβύθη ; « Μεμφομένοις γὰρ αὐτοῖς. » Αὐτοῖς. Τίσι ; Τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ νομοθετοῦμένοις καὶ διευθυνομένοις Ἰουδαίοις. « Ἰδοὺ ἡμέροι ἔρχονται. » Μετὰ τὸ διὰ πολλῶν ἐν τοῖς ἄνω κατασκευάσαι τὴν νέαν τῆς παλαιᾶς ἀμείνω, νῦν φανερώς καὶ τὴν ἐκβολὴν τῆς παλαιᾶς κωμψδεῖ, ἀλλ' οὐκ ἀπ' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιεῖ, ἵνα μὴ γένηται φορτικὸς, τὸν δὲ Ἰερειάν παραφέρει λέγοντα : « Ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου. » Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη, φησὶν, ἐν ᾗ ἐπιλαβόμεν τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐπὶ τῷ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ἴνα μὴ ὑπονοήσῃσι τῆς πρὸς τὸν Ἀβραάμ διαθήκης εἶναι τὴν ἐκβολὴν εἰς Χριστὸν γὰρ ἐκεῖνη ἐγεγόνει. « Καὶ σπέρματι σου γὰρ, φησὶν, ὅς ἐστι Χριστὸς. » ἐπάγει ποίας διαθήκης γέγονεν ἐκβολή. Τῆς ἐν τῇ ἐξόδῳ, φησὶ, διὰ Μωσέως γενομένης. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἐκεῖνην, δείκνυσιν ἐκβεβλημένην, ὡσεὶ ἔλεγεν. « Ἄλλην δώσω διαθήκην, οὐχ οἷαν ἔδωκα ἤδη. Ἐκεῖνη γὰρ διὰ τὸ ἀσθενές αὐτῆς, ἐκδέδληται παρ' ἐμοῦ. » Ὅτι αὐτοῦ οὐκ ἐνέμεναν. « Ὅσπερ ἀπολογία ἐστὶ τῆς ἀμαλείας τοῦ Θεοῦ τὸ εἰρημένο. Ὅτι, φησὶν, αὐτοὶ οὐκ ἐνέμεναν ἐν

τῆ διαθήκῃ μου. Ἐράτο γὰρ ἐξ αὐτῶν ἡ παρακοή, A sint. Quoniam ipsi, inquit, non perstiterunt καὶ οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ ἀμέλεια ἐπιηκολούθησεν. in testamento meo. Ab ipsis namque cœpta est inobedientia, et ita consecutum est ut a Deo neglectui haberentur.

« Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου ἦν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, λέγει Κύριος. διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίαις αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοῦς. Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. Καὶ οὐ μὴ διδῶσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ. καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, Γνωθὶ τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν. ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἴλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Ἐν τῇ λέγειν καινῇ, πεπαλαίωκε τὴν B πρώτην. Τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γῆράσκον ἐγγὺς ἀφαισιμῶς. »

« Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη. » Αὕτη. Ποία ; Ἡ νέα δηλαδὴ. « Μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας. » Πούοιο ἡμέρας ; Τὰς τῆς ἐξόδου, ἐν αἷς ἔλαθον τὸν νόμον. Διδοὺς νόμους μου. » Ἦν διαθήσομαι, διδοὺς νομοῦς μου, « Καὶ ἐπὶ καρδίαις αὐτῶν. » Οὐδὲ γὰρ ἐν γράμμασι νομοθετήσαν τὴν νέαν παρελάβομεν, ἀλλὰ διὰ Πνεύματος ἁγίου. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ Χριστὸς λέγων τοῖς ἀποστόλοις. « Ἐκεῖνος (τουτέστιν, ὁ Παράκλητος) ἐλθὼν, ἀναμνήσει ὑμᾶς καὶ διδάξει ὑμᾶς πάντα. » Ὅρῃς ὅτι οὐκ ἐν γράμμασιν ἡ νέα, ἀλλὰ διὰ Πνεύματος ἁγίου ; Λογίζου οὖν ὅση καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῆς νέας. « Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. » Ὅτι γὰρ τοῦτο ἔστιν, ἔθνη δῆλον. Τίς μετέπειθεν εὐχερῶς τινα ἐν τῇ παλαιᾷ ἀποστῆναι τῆς ἰδίας δεσποδαιμονίας ; τῶναντίον μὲν οὖν ἀπὸ τῆς θεογνωσίας ὁ Ἰσραὴλ, εἰς τὴν πλάνην μετετίθετο. « Καὶ οὐ μὴ διδῶσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Διδαχὴν ἐνταῦθα, τὴν ἐπιπονωτέραν διδασκαλίαν λέγει. Ἰδοὺ γὰρ ὁρῶμεν ὅτι οὐκ ἐπὶ πλείονων λόγων χρεια πρὸς τοὺς ὑγιαίνοντας τὸν νοῦν, εἰς τὸ πείσαι πιστεῦειν Χριστῷ. Θεοδίπλατοι γὰρ ἅπαντες εἰσιν ἄνθρωποι. Ἐπὶ γὰρ ταῖς καρδίαις ἡμῶν, τοὺς νόμους αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Χριστὸς. « Ὅτι πάντες εἰδήσουσί με. » Ἡ μὲν γὰρ Ἰουδαϊκὴ γνώσις καὶ πίστις, εἰς μίαν τῆς οἰκουμένης γωνίαν ἀποκλείετο, τὴν Παλαιστίνην. Ἡ δὲ τῶν Χριστιανῶν, ἅπασαν ἐπελάβετο τὴν γῆν. « Ὅτι ἴλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. » Ταῖς προγενομέναις. ἴλεως δὲ γίνεται, ἀφείδῃ ἡμῖν αὐτὰς ἐν τῇ B βαπτίσματι. « Καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. » Τῶν γὰρ ἐν τῇ βαπτίσματι ἀφεισιῶν, οὐκ ἔτι μνησθήσεται. « Ἐν τῇ λέγειν καινῇ. » Αὐτὸ γὰρ τὸ ἕως ὀνομάσαι καινῇ, τὴν πρώτην παλαιὰν ἐποίησεν. « Τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γῆράσκον. » Νῦν λαῶν παρῆρσαν παρὰ τοῦ προφήτου, καὶ αὐτὸς ἀποφαίνεται. Αὕτη μὲν, φησί, καινὴ, παλαιὰ δὲ ἡκαίη. Τὸ δὲ παλαιούμενον ἡφάνισται, φησί. Τοιγεροῦν καὶ ἐκβέδληται, καὶ καταλείπεται ἐκ τοῦ γήραως ὡς εἰ ἔλεγε· Οὐκ ἀκαίρως κατέπικυον ἡ νέα τὴν παλαιάν, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας καὶ τὴν παλαιότητα αὐτῆς, τουτέστι διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές. « Τὸ

VIII, 10-13. *Nam hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem illorum, et in eorde eorum inscribam illas : et ero ipsis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Et non docebunt, quisque proximum suum et unusquisque fratrem suum. dicens : Cognosce Dominum, quia omnes cognoscent me a pusillo inter illos usque ad maximum inter illos ; quoniam placatus ero super injustitiis ipsorum, et peccatis eorum, et iniquitatum eorum non recordabor amplius. Per hoc quod dicit novum, antiquavit prius. Porro quod antiquatur ac senescit, in propinquo est ut evanescat.*

« Nam hoc est testamentum. » Hoc. Quodnam ? novum videlicet. « Post dies illos. » Quos dies ? Dios egressionis quibus legem acceperunt. « Dans leges meas. » Quod disponam dans leges meas. « Et in corde eorum. » Neque enim litteris sanctum novum testamentum accepimus, sed per Spiritum sanctum. Et hoc manifestat Christus dicens Apostolis : « Ille, nempe Paracletus, cum venerit, suggeret vobis et docebit vos omnia³⁶. » Vides novum non dari in litteris, 378 sed per Spiritum sanctum ? Considera igitur quanta sit præstantia novi testamenti. « Et ero ipsis Deus. » Nam quod ita sit, hinc manifestum est. Quis unquam facile persuasit in veteri testamento, ut discederet quispiam a sua superstitione ? quin potius e diverso a Dei cognitione transmutatus est Israel ad errorem. « Et non docebunt, quisque proximum suum. » Doctrinam appellat hoc loco plenam laboris exhortationem. Ecce enim videmus ne multis quidem opus esse sermonibus apud illos qui sani sunt mente, ad persuadendum ut credant in Christum. Siquidem omnes homines sunt a Deo edocti ; nam Christus in cordibus nostris scripsit leges suas. « Quia omnes cognoscent me. » Judaica namque cognitio et fides in unum orbis angulum conclusa erat, nempe Palæstinam : Christianorum vero universam apprehendit terram. « Quoniam placatus ero super injustitiis ipsorum. » Quæ præcesserunt. Placatus autem efficitur, cum illas nobis ignoscit in baptisate. « Et iniquitatem eorum non recordabor amplius. » Siquidem earum quæ in baptisate remissæ sunt, non reminiscitur amplius. « Per hoc quod dicit novum. » Illud namque omnino in causa fuit, cur hoc vocaretur novum, primum autem vetus. « Porro quod antiquatur ac senescit. » Accepta nunc loquendi libertate a propheta, etiam ipso enuntiat suamque fert sententiam. Hoc, inquit, novum est, illud autem vetus : porro quod veterascit jam emarcuit : itaque etiam rejectum est, et præ senectute dissolutum. Tan-

quam diceret : Non intempestive novum testamen-
tum cessare fecit vetus, sed propter illius
senectutem ac vetustatem, hoc est propter imbecillitatem ac inutilitatem. « Quod impossibile erat
legi. » ait alibi, ea parte qua imbecillis erat per carnem 37. »

IX. 1-5. *Habebat itaque etiam prius illud tabernaculum justificationes cultus ac sanctum mundanum. Siquidem tabernaculum extractum fuit primum, in quo erat et lucerna et mensa et propositio panum, quæ vocant sancta. Post secundum autem velum erat tabernaculum, quod vocatur Sanctum sanctorum, aureum habens thuribulum, et arcam testamenti undique circumtectam auro, in qua erat urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ germinaverat, 379 et tabulæ testamenti. Supra hanc autem Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium : de quibus non est nunc dicendum singulatim.*

Ostenditius superioribus ex mutatione sacerdotis, sacrificii et testamenti, quod finem acceperit vetus, quodque novum multis nominibus sit illo melius, nunc ostendere vult ex ipsa dispositione tabernaculi quod illa fuerint figura verorum : porro figura finem sumit ubi veritas accedit. Quod ait : « Habebat, » significat quod nunc non habeat. Itaque quanquam non omnino cessaverit, eo quod nonnulli adhuc ipsi hæreant, altamen justificationes non habet. — *Alio modo.* Quod ait : Habebat quidem prius justificationes cultus, non de tabernaculo dictum esse arbitror, sed de ipso veteri testamento. Neque enim tabernaculum conferebat cum novo testamento, sed totum vetus testamentum cum novo, et supra totum illud ostendebat hujus excellentiam. Nam, « Ecce (inquit) dies veniunt, et consummabo super domum Israel et super domum Juda testamentum novum, non juxta testamentum quod disposui patribus illorum. » Et rursum : « Per hoc quod dicit, novum, antiquavit prius. » Et his dictis subjungit : « Habebat itaque etiam prius. » Manifestum ergo quod de testamento adhuc ipsi sermo est. Quoniam enim depresserat ipsum comparatione ad novum, ne quis diceret, quod non semper abjectum fuerit, prævenit dicens quod habebat etiam illud justificationes cultus, leges et ordinem, ac ea quæ decentem Dei cultum consequuntur. Ubi autem in genere dixit quod habebat justificationes cultus, recenset etiam particulatim, incipiens a tabernaculo. « Habeat, inquit, sanetum mundanum ; » deinde post sanctum mundanum et quod patebat omnibus, habebat rursum aliud tabernaculum, præordinatum ad secretius adhuc et sanctius tabernaculum. Et in priori quidem erat lucerna ac propositio panum : quod tabernaculum non dicitur sanctum mundanum, sicut illud quod primum erat omnium tabernaculorum, sed simpliciter sancta. Post illud autem tabernaculum. Primum dixit, veluti conferendo ad sanctum sanctum, quoniam non erat primum sed medium. Primum

ἂ γὰρ ἀδύνατον, φησὶν ἀλλάχου, τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός.

« Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιοῦματα λατρείας, τὸ τε ἄγιον κοσμικόν. Σκηνὴ γὰρ κατασκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἦ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἧτις λέγεται ἁγία. Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη, ἁγία ἁγίων χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσοῦ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης. Ὑπεράνω δὲ αὐτῆς, Χερουβὶμ δοξῆς κατασιζόμενα ὁ Ἰλαστήριον· περὶ ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν κατὰ μέρος. »

Ἐδείξεν ἀπὸ τῆς τῆς ἐναλλαγῆς τοῦ ἱερέως, τῆς ἱερωσύνης, τῆς διαθήκης, ὅτι τέλος εἴληφεν ἡ παλαιὰ, καὶ ὅτι ἀμείνων ἐκείνης ἡ νέα πολλοῖς τρόποις· νῦν δεῖται θέλει ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τῆς σκηνῆς, ὅτι τύπος ἦν ἐκεῖνα τῶν ἀληθινῶν. Ὁ δὲ τύπος, τῆς ἀληθείας ἐπιστάσης, τέλος λαμβάνει. Τὸ, « Εἶχε. » δηλοῦ, ὅτι νῦν οὐκ ἔχει, ὡστε εἰ καὶ μὴ παντελῶς ἐπαύσατο διὰ τὸ, τινὰς αὐτῇ εἶσι στοιχεῖν, τὰ μέντοι δικαιοῦματα οὐκ ἔχει. — Ἄλλως. [ΦΩΤ.] Τὸ, εἶχε μὲν ἡ πρώτη δικαιοῦματα λατρείας, οὐ περὶ τῆς σκηνῆς εἰρησθαὶ νομίζω, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τῆς παλαιᾶς, διαθήκης. Οὐ γὰρ τὴν σκηνὴν τῇ νέα συνέκρινε διαθήκη, ἀλλ' ὅλην τὴν παλαιὰν διαθήκην τῇ νέα, καὶ πρὸς ὅλην ἐκείνην ταύτης εἰδείκνυ τὴν ὑπεροχὴν. « Ἴδου γὰρ, φησὶν, ἡμέραι ἔρχονται, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰουδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατέραςιν αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· « Ἐν τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην. » Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπάγει· « Εἶχε μὲν οὖν καὶ ἡ πρώτη. » ὡστε δηλον, ὅτι περὶ τῆς διαθήκης αὐτῷ εἶσι ὁ λόγος. Ἐπεὶ γὰρ κατεδάλεν αὐτὴν τῇ πρὸς τὴν νέαν παραθέσει, ἵνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι οὐκοῦν αἰεὶ ἀπόβλητος ἦν, προλαβὼν, φησὶ, ὅτι εἶχε κάκειν δικαιοῦματα λατρείας, νόμους, φησὶ, καὶ τάξιν καὶ ἀκολουθίαν ἐμπρέπουσιν λατρεῖα Θεοῦ. Εἰπὼν δὲ κατὰ γένος ὅτι εἶχε δικαιοῦματα λατρείας, ἐπέξέρχεται καὶ κατὰ μέρος ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς σκηνῆς. « Εἶχε, φησὶ, τὸ ἄγιον κοσμικόν. » Ἐἶτα μετὰ τὸ ἄγιον τὸ κοσμικόν καὶ πᾶσι βεβῶν, εἶχε πάλιν ἑτέραν σκηνὴν, προτεταγμένην τῆς μυστικωτέρας εἶσι καὶ ἁγιωτέρας σκηνῆς. Καὶ ἐν μὲν τῇ προτεταγμένῃ, ἦ τε λυχνία καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, ἧτις σκηνή, οὐ λέγεται κοσμικόν ἄγιον, ὡσπερ ἡ παλαιὰ σκηνή, πρώτη, ἀλλ' ἀπλῶς ἁγία. Μετ' ἐκείνην δὲ σκηνή. — [ΟΙΚΟΥΜ.] Ἡ πρώτη, εἶπεν, ὡς πρὸς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἐπεὶ οὐκ ἦν πρώτη, ἀλλὰ μέση. Πρώτη γὰρ ἦν, ἔνθα τὸ χαλκοῦν θυσιαστήριον τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Δευτέρα αὕτη, περὶ ἧς φησὶν, Ἐν ᾗ ἡ λυχνία, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων ἐν τῇ τραπεζῇ. Τρίτη, ἐν ᾗ τὸ

χρυσῶν θυμιατήριον καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης. Α
 « Δικαιώματα λατρείας. » Τύμβολα, θεσμούς λα-
 τρειῶν καὶ εὐχῶν. » Τὸ τε ἅγιον κοσμικόν. » Κοσμι-
 κὸν αὐτὸ λέγει, διὰ τὸ πᾶσιν ἐξεῖναι εἰσιέναι. « Ἅγιον
 δὲ ἐνταῦθα καλεῖ τὸν ναὸν εἰκότως, ἐν ᾧ τὴν λει-
 τουργίαν ἀποδίδουσι τῷ Θεῷ συνθέβαινεν, εἶτε καὶ
 τὴν σκηνὴν, ἐπειδὴ τὴν ἐν ἐξέσει τοῦ ναοῦ πρό-
 τερον εἶχον, οὕτως αὐτὴν καλοῦντες. Καὶ τοῦτο μα-
 θεῖν ἔστιν ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν σαφῶς
 λεγούσης. « Καὶ Σαμουὴλ ἐκάθευδεν ἐν τῷ ναῷ Κυ-
 ρίου, οὗ ἦν ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ. » Τὸ οὖν ἅγιον, φη-
 σίν, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἦν κοσμικόν, ἵνα εἴπη
 ὅτε κατασκευάστω ὁ ναὸς εἰς τύπον τοῦ κόσμου. Πε-
 ποιηκε μὲν οὖν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὡς
 ὁ Μωσῆς φησιν, ἐν ἀρχῇ, οὐρανὸν ἀνώτερον
 λέγων, τῇ δευτέρῃ ἡμέρᾳ, τὸν δρώμενον τοῦτον οὐ-
 ρανὸν ἐν μέτρῳ τῶν ὑδάτων ὑποστήναι παρασκευά-
 σαι. Ὅστε καὶ ὑψωθέντα ἔχον ἐπὶ νότου τὰ ὑδάτα.
 Ἔπειτα οὖν σύμβολον τοῦ κόσμου κατασκευάσαι
 κατὰ τινὰ τύπον Μωσῆς καλεῖται ὁ Θεός, τὴν σκη-
 νὴν προσέταξεν αὐτῷ. « Περίσολον ποιήσεις ἀπὸ τῶν
 κατασκευασμάτων, μέτρον διεληγμένον ἐτέρῳ. » Οὕτω
 δὲ καὶ ὁ ναὸς κατὰ τὸν αὐτὸν ὕπερον ἐγένετο τύπον.
 Καὶ ἦν ὁ πᾶς οἶκος μέσῳ διεληγμένους τοίχῳ, ὥστε
 τὸν μὲν ἐκτός οἶκον, ἐν ᾧ δεῖ τοὺς ἱερεῖς τὴν διὰ
 τῶν θυσιῶν θερμείαν καὶ τῶν λοιπῶν δὴ πάντων
 ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ συνδέβαινε σύμβολον εἶναι τοῦ-
 του δὴ τοῦ περὶ γῆν τόπου, ἐφ' οὗ διάγειν νῦν ἡμᾶς
 συμβεβήκει. τὸν δὲ ἐνδοτερον, ἐν ᾧ τὸν ἀρχιερέα
 ἀπὸ μόνου νοῦ ἐνιστοῦ εἰσιέναι ἐχρῆν, σύμβολον
 τῶν ὑπερουρανίων, ἐν οἷς τὸν Θεὸν ἐδόξαζον οἰκεῖ C
 οἱ Ἰουδαῖοι. — « Σκηνὴ γὰρ κατασκευάσθη ἡ πρώτη. »
 [ΟΙΚΟΥΜ.] Τρεῖς ἐσημειώσαμεν εἰς τὴν Ὀκτατευ-
 χον σκηνας οὐσας. μίαν μὲν, περὶ τῆς φησι τοῦ ἁγίου
 κοσμικόν, ἔνθα ἦν τὸ χαλκὸν θυματηρίον τῶν
 δλοκωστωμάτων, καὶ παντὶ ἐξῆν τῷ λαῷ εἰσιέναι,
 καὶ τὰς θυσίας ἐπιτελεῖν. δευτέραν δὲ, ἔνθα τοὺς ἱε-
 ρεῖσιν ἐξῆν αἰεὶ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖν, ἔνθα ἦν ἡ
 λυχνία καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων.
 τρίτην, ἔνθα ἦν τὸ θυμιατήριον καὶ ἡ κιβωτός, ἐν
 τῇ ἀπὸ τοῦ ἐνιστοῦ εἰσῆλθαι μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, « Μετὰ
 δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα. » Ἄρα οὐκ ἦν ἐν μό-
 νον καταπέτασμα. Σκηνὴν δὲ πανταχοῦ καλεῖ, παρὰ
 τὸ σκηνοῦν ἐκεῖ. « Τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης. »
 Τὴν φέρουσαν τὰ τῆς διαθήκης σύμβολα, οἷον τὰς
 πλάκας τοῦ νομοῦ, καὶ τὰ ἄλλα. « Ἐν τῇ στάμνο; D
 χρυσῇ. » Πάντα ταῦτα ἦν ἐν τῇ κιβωτῷ, τὴν ἀγνω-
 μοσύνην τῶν Ἰουδαίων ἐλέγχοντα. Ὁ μὲν ῥάβδος,
 διὰ τὴν τοῦ Ἀαρὼν ἐπανάστασιν. αἱ δὲ πλάκες, διὰ
 τὸ πρόφατι γενέσθαι τοὺς Ἰουδαίους κατακτείναι
 τὰς πρώτας. τὸ δὲ μένιν, διὰ τὸ τρώγοντες ἀπο-
 γοργάζειν. Ἔδει οὖν καὶ εἰς ἐκτόνους ταῦτα τὰ
 σύμβολα κατακτείναναι πρὸς φόβον αὐτῶν. « Ὑπερ-
 πάντως δὲ αὐτῆς. » Τῆς κιβωτοῦ. « Χερουδὶμ δόξης. »
 ἦν τὰ ἐνδοξία, ἡ τὰ ὄντα τῆς δόξης, τουτέστιν, τοῦ
 Θεοῦ. « Κατακτείνοντα τὸ Ἰλαστήριον. » Ἦν γὰρ
 ἐπὶ αὐτῆς κιβωτοῦ, ὡσανεὶ τράπεζα τις τετραγών-

namque erat illud ubi situm erat æneum altare
 victimarum et holocaustatum; secundum hoc,
 de quo ait: 380 In quo erat lucerna et propositio
 panum in mensa. Tertium in quo aureum thuribu-
 lum et arca testamenti. « Justificationes cultus; »
 hoc est symbola sacrosque cultus rituum et voto-
 rum. « Ac sanctum mundanum. » Mundanum dicit
 ipsum eo quod omnibus liceret illud ingredi. Hic
 autem templum merito vocat sanctum in quo Deo
 sacrificia offerebantur, sive etiam tabernaculum,
 quoniam hoc habebant primum in ordine templi,
 ita illud appellantes. Idque discere licet ex primo
 Regum qui aperte dicit: « Et Samuel dormiebat
 in templo Domini in quo erat arca Dei 38. » Sanctum
 igitur in veteri testamento erat mundanum; veluti
 dicendo quod exstructum erat templum in figuram
 mundi. Fecit itaque Deus cœlum et terram,
 quemadmodum Moses dicit 39, in initio: cœlum di-
 cens superius, secundo die visibile hoc cœlum
 conditum constituisse in medio aquarum, atque
 ita habere elevatas aquas ad austrum. Tanquam
 symbolum igitur mundi jubens Deus Mosi ut
 exstrueret juxta typum quemdam tabernaculum,
 præcepit ei dicens: « Facies porticum quæ divi-
 datur ab altera media per vela sive cortinas 40. »
 Ita sane templum juxta eundem sequentem typum
 factum est. Eratque universum ædificium medio
 pariete divisum, ut exterior quidem exstructio, in
 qua oportebat sacerdotes cultum sacrificiorum cæ-
 terorumque omnium exhibere Deo, symbolum sane
 esset hujus loci qui circa terram est, qui nobis
 nunc contigit ut in eo viveremus: interior vero
 in qua pontificem semel in anno ingredi oportebat,
 symbolum cœlestium, in quibus Deum habitare
 existimabant Judæi. — « Siquidem tabernaculum
 exstructum fuit primum. » Tria auctoravi in Octa-
 teuchum fuisse tabernacula: unum quidem de
 quo ait Sanctum mundanum, ubi erat æneum altare
 holocaustatum; et universo populo licitum erat
 illud ingredi ac offerre victimas; secundum autem,
 in quo sacerdotibus licebat semper cultus perficere,
 ubi erat lucerna et mensa ac propositio pa-
 num. Tertium, ubi erat thuribulum et arca; in
 quod ingrediebatur semel in anno solus pontifex.
 « Post secundum autem velum. » Sane non unicum
 erat velum. Vocat autem ubique σκηνὴν, id est,
 tentorium sive tabernaculum, ἀπὸ τοῦ σκηνοῦν,
 id est, ab inhabitando in illis. ☉☉☉ « Arcam testa-
 menti. » Quæ symbola servabat testamenti, nempe
 tabulas legis et alia. « In qua erat urna aurea. »
 Omnia hæc erant in arca, quæ in gratitudinem
 convincerent Judæorum: virga quidem, propter
 seditionem in ordinatione Aaron; tabulæ vero, eo
 quod Judæi occasio fuissent cur priores confringe-
 rentur; manna autem ideo quod edentes illud mur-
 murassent. Oportuit igitur ut hæc ad nepotes
 quoque pro terrore transmitterentur. « Supra hanc

38 I Reg. 11, 3. 39 Gen. 1, 1 seqq. 40 Exod. xxvi. 4.

autem, » nempe arcam. « Cherubim gloriæ, » aut gloriosa, aut quæ erant gloriæ, nempe Dei. « Obumbrantia propitiatorium. » Erat enim super arcam velut quadrangularis quædam mensa aurea, quod propitiatorium dicebatur, figurans Christum qui dicitur nobis propitiatio ⁴¹ et redemptio ⁴². Vide in Exodo præscriptionem in his locis. « De quibus non est nunc dicendum. » Vult ostendere quod ænigmata quædam erant ea quæ videbantur ac singulatum de ipsis loquamur: pluribus enim opus habent sermonibus quam præsentis expedit proposito.

IX, 6, 7. *His autem ad hunc modum ordinatis, in prius quidem tabernaculum semper ingrediuntur sacerdotes, qui sacerorum ritus peragant: in secundum autem semel quotannis solus pontifex non sine sanguine, quem offert pro seipso et pro populi ignorantibus.*

Et ita fiebat ut ne viderent quidem Judæi quæ fierent, prohibente id velo. Itaque non magis ipsis serviebant quam illis quibus præfigurabatur, hoc est nobis. « Semel quotannis solus pontifex. » Quoniam offendeat ipsos cum infantes adhuc essent, quod unica Christi victima potuerit solvere mundi peccata, ostendit quod in veteri quoque testamento id fuerit, quod erat figura novi. In Exodo ubi habentur hæc loca, dicitur ⁴³ quod bis singulis diebus ingrediebatur pontifex Sanctas sanctorum, oblaturus incensum. Scriptum est autem hoc modo: « Et adolebit super illud. » (nempe super altare aureum incensi quod erat in Sanctis sanctorum) Aaron incensum compositionis comminutæ: summo diluculo, quando adaptaverit lucernas adolebit super illud, et quando accenderit Aaron ³⁸² lucernas vesperi adolebit incensum perpetuum. Quomodo ergo ait hoc loco divus Paulus, « Semel quotannis solus pontifex? » Et dicimus quod cum sanguine quidem ingrediebatur semel quotannis: quemadmodum etiam prædicto Exodi loco dicitur: ad adolendum vero, his diebus singulis. Etenim etiam hic addit: « Non sine sanguine, » id est cum sanguine; ut sit iste sensus: Semel quotannis pontifex cum sanguine non cum incenso. « Non sine sanguine. » Cum victimis, inquit. Itaque id etiam quod de sanguine dicit, Christi figura erat: « Quem offert pro seipso. » Ubique addit, Pro seipso, ostendens Christi excellentiam supra pontificem Judæorum. « Et pro populi ignorantibus. » Etiam hinc excellentiam ostendit quod victimæ quidem secundum legem oblatæ, pro ignorantibus offerebantur: eondonabant enim peccata quæ per ignorantiam commissa erant: Christi vero victima, etiam quæ scientes commisimus.

IX, 8-10. *Illud significante Spiritu sancto nondum manifestatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo consistente: quæ erat similis ad tempus quod instabat, secundum quam dona et sacrificia offerebantur, quæ non poterant juxta conscientiam perfectum reddere eultorem, in cibis duntaxat et potionibus, et diversis ablutioni-*

νος χρυσῆ, ὅπερ ἱλαστήριον ἐκκαλεῖτο τυποῦσα τὸν Χριστὸν, τὸν λεγόμενον ἡμῖν ἱλασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν. Ὅρα τὴν ἐν τῇ Ἐξόδῳ παραγραφὴν, ἐν τοῖς περὶ τούτων τόποις. « Περί ὧν οὐκ ἔστι νῦν λέγειν. » Θέλει δεῖξαι ὅτι αἰνίγματα τινὰ ἦν τὰ ὀρώμενα, καὶ τύποι τῶν ἀληθινῶν. Οὐκ ἔστιν οὖν νῦν, φησί, κατὰ μέρος λέγειν περὶ αὐτῶν. Πλειόνων γὰρ δεόνται λόγων, ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὁρμὴν.

figuræ verorum. Non datur igitur nunc inquit, ut

« Τούτων δὲ οὕτως κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διαπαντὸς εἰσάσιν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες, εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, μόνος ὁ ἀρχιερεὺς οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. »

Καὶ συνέβαινε τοὺς Ἰουδαίους μῆτε ὁρᾶν τὰ γινόμενα, διεργόντος τοῦ καταπετάσματος. Ὅστε οὐκ ἐκέλευσε μᾶλλον ἦν, ἢ οἷς προετυποῦτο, τουτέστιν ἡμῖν « Ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς. » Ἐπειδὴ προσίστατο οὕτως ἔτι νηπίοις οὖσι, πῶς ἴσχυσε μία θυσία ἢ τοῦ Χριστοῦ, ρύσασθαι τὰς τοῦ κόσμου ἀμαρτίας; Δείκνυσι καὶ ἐν τῇ περὶ τούτου ὄν, ἥτις ἡ τύπος τῆς νέεσ. Ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἐν τοῖς περὶ τούτων τόποις φησί, ὅτι ὁὶς τῆς ἡμέρας εἰσῆει ὁ ἀρχιερεὺς τοῖς Ἁγίοις τῶν ἁγίων θυμιάσων. Γέγραπται δὲ οὕτως: « Καὶ θυμιάσει ἐπ' αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ θυμιατηρίου ὃ ἦν ἐν τοῖς Ἁγίοις τῶν ἁγίων) ὁ Ἁαρὼν θυμιάμα συνθέσεως λεπτῆς τὸ πρῶτῳ πρῶτῳ ὅταν ἐπισκευάζῃ τοὺς λύχνους, θυμιάσει ἐπ' αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἅπτη Ἁαρὼν τοὺς λύχνους τὸ ὄψε θυμιάσει θυμιάμα ἐνδολεχισμού. » Πῶς οὖν οὐδὲ φησιν ὁ ἅγιος Παῦλος, « Ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς; » Καὶ φαμεν, ὅτι μετὰ αἵματος μὲν ἅπαξ εἰσῆει τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὡς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ τῆς Ἐξόδου φησί, θυμιάσων δὲ, ὁὶς τῆς ἡμέρας. Καὶ γὰρ καὶ ὡδὲ φησιν, « Οὐ χωρὶς αἵματος, » τουτέστι, μετὰ αἵματος, ἴνα ἢ οὕτως: Ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ ἀρχιερεὺς μετὰ αἵματος, οὐ μετὰ θυμιάματος. « Οὐ χωρὶς αἵματος. » Μετὰ θυσίων, φησίν. Ὅστε καὶ τὸ τοῦ αἵματος, τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ. « Ὁ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ. » Πενταχού τὸ, Ἵπερ ἑαυτοῦ, τίθησι, δεικνύς τὸ διαφέρον τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ περὰ Ἰουδαίους ἀρχιερέως. « Καὶ τῶν τοῦ λαοῦ, φησιν, ἀγνοημάτων. » Καὶ ἔθεν τὸ διάφορον δείκνυσιν, ὅτι αἰ μὲν κατὰ νόμον θυσίαι, ὑπὲρ ἀγνοημάτων προσεφέροντο. Τὰ γὰρ ἐν ἀγνοίᾳ συνεχώρουν ἀμαρτήματα, ἢ δὲ Χριστοῦ θυσία, καὶ τὰ ἐν γνώσει.

« Τούτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, μὴ πῶ πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν. Ἦτις παραβολὴ εἰς τὸν χαίρον τὸν ἐνεστηκότα καθ' ἡν ὁμῶς τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμενοι κατὰ συνειδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα, μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι καὶ διαφόροις

⁴¹ Joan. II, 2. ⁴² I Cor. I, 30. ⁴³ Exod. xxx, 40.

βαπτισμοῖς, καὶ δικαιοῦμασι σαρκός, μέχρι καιροῦ **A** bus ac justificationibus carnis usque ad tempus
διορθώσεως ἐπιτείμενα. »
correctionis imposita.

Διὰ τοῦτο δὲ, φησὶν, οὕτως κατεσκευάστο ἡ σκηνή, ἵνα τῆς πρώτης ἐστώσεως ἔνθα ἡ λυχνία καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων, καὶ εἰργούσης ἐπιθεῖναι τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, δηλονότι γένηται ἄδατον ἐπὶ εἶναι τὸν οὐρανόν. Τύπος γὰρ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Τὸ δὲ μόνον τὸν ἀρχιερέα εἰσὶναι ἐν αὐτοῖς, τύπος ἦν καὶ τοῦτο τοῦ τὸν Χριστὸν μόνον τὸν ἀληθινὸν ἀρχιερέα ἀνεληλυθέναι ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἀλλὰ λοιπὸν ἀνελθόν, συνεισέγαγε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, Ἦν μὲν γὰρ πρὸ τοῦτου ἄδατος. Νῦν δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ βεβῶτος γέγονεν. « Μήπω πεφανερώσθαι. » Μήπω εἶναι βεβῶτην καὶ ληπτὴν τὴν εἰς οὐρανοῦς ὁδόν, ἣν πρῶτος ἐνεκαίνισεν ὁ Χριστός. « Ἐχούσης στάσιν. » Ἐστώσης, φησὶ, καὶ εἰργούσης τρόπον τινα τὴν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων πόρον. « Ἦτις παραβολή. » Ἐστὶς, φησὶ, τύπος τῶν ἐν τῇ σκηνῇ, εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα ἐξ ὧν πεπλήρωται, φησὶ, καὶ τέλος εἴληφε. Καὶ δικαίως. Εἰ γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἦν ἐκεῖνα τύπος, εἰκότως τοῦ Χριστοῦ φανέντος, καὶ οἱ τύποι πεπλήρωνται, καὶ τέλος ἔχουσι. Καθ' ἣν ὁδὸν τε καὶ θυσίαι προσφέρονται. « Καθ' ἣν παραβολὴν καὶ καθ' ἣν ὄν τύπον αἱ προσφοραὶ τῶν δώρων τε καὶ θυσιῶν ἐγένοντο. » Τῶν μὴ δυνάμενων τελειῦσαι κατὰ συνείδησιν. « Ὡς εἰ εἶπεν, Ἔν ἐν τύπῳ, τουτέστιν, ἐν τῇ κατὰ νόμον ἱερουργίᾳ, προσφέροντο μὲν αἱ θυσίαι, οὐ μὴν ἰσχύουσαι ψυχὴν καὶ συνείδησιν καθαρῆσαι. Σωματικαὶ γὰρ οὖσαι, σῶμα ἐκάθαιρον. » Κατὰ συνείδησιν. « Ὁὖν ψυχικῶς. » Τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα. « Οὐδὲ αὐτὸν τὸν εἰς θυσίας προσφέροντα, φησὶν, ἐδύναντο καθαρῆσαι. » Μόνον. « Τὸ ὑπερβατόν Ἐπιτείμενα. » Ἐπὶ βρωμασι καὶ πόμασι. « Αἱ θυσίαι αἱ προσφερόμεναι, φησὶ, καὶ αἱ λατρεῖται οὐκ ἰσχυον ψυχικῶς τινα τελειῶσαι, ἀλλὰ περὶ τὴν σάρκα εἶχον τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ σαρκικά, ταὶ εἰς τοῦτο διελύοντο τοῖς προσέροισι, φησὶ, εἰς τὸ, τὸδε φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν, καὶ ὕδατι λούεσθαι τοὺς κεκοινωμένους. Ἄπερ, φησὶ, δικαιοῦματι σαρκός ἐστι, τουτέστι, σάρκα καθάριοντα, καὶ οὐδαμοῦ ψυχῆν, οὐδαμοῦ νοῦν. Ὡδὲ τὸν ἔσω ἀνθρώπων, ἀλλὰ περὶ τὸν ἔσω ἡσυχολοῦντο. » Καὶ δικαιοῦματι σαρκός. » Εἰς δικαιοῦματι σαρκός, κάτω τὸ, Ἐπιτείμενα. « Μέχρι καιροῦ διορθώσεως. » Δύο φησὶν, ὅτι τε σωματικὸν μόνον καθαρῆσιν ἐποίησαν, καὶ αὐτὸν τοῦτον οὐκ αἶψα, ἀλλ' ἄχρι καιροῦ διορθώσεως. Ποῖος δὲ ὁ τῆς διορθώσεως καιρός; Ὁ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας δηλονότι ὡσεὶ εἶπεν Ἐπέλειτο ἐξ αὐτοῦ βάρους τοῖς ἀνθρώποις, ἄχρι οὗ φανῆ Χριστός. Αὐτοῦ δὲ φανέντος, ἐπέλειτο. « Ἐπέλειτο. » Καλῶς τὸ, Ἐπέλειτο ἄρα γὰρ ἦν μόνον τὰ ἐν τῷ νόμῳ, καθὼς φασὶν οἱ ἀπόστολοι. « Ὁν οὕτε ἡμεῖς, φησὶν, οὕτε οἱ πατέρες ἡμῶν ἰσχύσαμεν βεβαιῆσαι. »
manifestaretur Christus; cum autem manifestatus esset, nam pondus erant quæ in lege tradebantur, quemadmodum dicunt apostoli. « Quod neque nos neque patres n

44 Act. xv, 10.

384 CAPUT XII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

De sanguine Christi in quo condebatur novum testamentum, qui veram inducit purificationem, non frequentia sacrificia quæ fiebant per sanguinem animalium.

IX. 11-12. *At Christus cum accessisset pontifex futurorum bonorum per majus et perfectius tabernaculum non manufactum, hoc est non hujus creationis: neque per sanguinem hircorum ac vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in Sancta, æterna redemptione inventa.*

Cum ob hoc, inquit, accessisset, ob hoc factus est pontifex ut etiam victimam offerret. At non dixit, Victimam, sed in medium proferre volens salutem quæ ex victima consequi solet, ait: « Futurorum bonorum; » in nos videlicet. « Per majus et perfectius tabernaculum. » Christi corpus vocat tabernaculum, eo quod in ipso inhabitet omnis plenitudo divinitatis corporaliter ⁴⁵. Majus autem, eo quod Deus sit: perfectius vero eo quod ad se accedentes perficiat. « Non manufactum. » Non ad imitationem, inquit, Judaici tabernaculi. Nam hoc loco tabernaculum non manufactum appellavit naturam humanam, quam suscepit Christus Dominus. Neque enim nuptiarum modo paratus est thalamus nuptialis, sed sanctissimus Spiritus tabernaculum extruxit. Quod autem ait: « Non hujus creationis, » hoc est non juxta legem naturæ quæ in creatura versatur. « Non hujus creationis. » Corpus Christi et hujus erat creationis, et non hujus. Hujus quidem, eo quod æquale esset et per omnia simile nostro corpori: non hujus vero, eo quod non confuse nec separabiliter adjunctam habuerit divinitatem. ³⁸⁵ Quod igitur ab Apostolo dictum est, Non hujus creationis, ad hoc referas quod divinitatem habuerit, quanquam ipsum sane corpus in se ejusdem esset substantiæ cum nostro corpore. Aut quod non esset ejus creaturæ sive materiæ, cujus erat tabernaculum Judæorum. Quoniam enim tabernaculum vocaverat Christi corpus, opus fuit hujusmodi verborum præscriptione. « Neque per sanguinem hircorum ac vitulorum. » Quæ Judaica erant et per quæ ingrediebatur pontifex in Sancta sanctorum. « Æterna redemptione inventa. » Hoc est: Cum effecisset æternam redemptionem, invenit eam, non sibi ipsi; nam quonam modo id fieri potuisset cum ipse peccare nequiverit? sed suo populo. Aut quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus.

IX, 13, 14. *Nam si sanguis taurorum et hircorum, cinisque juvenæ aspergens inquinatos sanctificat ad carnis purificationem, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum æternum seipsum obtulit immaculatum Deo, purgabit conscientiam vestram ab operibus mortuis ad servendum Deo viventi.*

Deinde quoniam incredibile videbatur quod per unam victimam unumque sanguinem æternam parasset retributionem, confirmat hoc et ostendit cre-

« Περὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐν ᾧ ἦν ἡ νέα διαθήκη, οὗ τοῦτο ἀληθὲς καθάρσιον εἰσάγει, οὐ τὰ ἐν αἵμοσι ζώων πολλάκις προσφερόμενα. »

« Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μεζόνος καὶ τελειότερας σκηνῆς οὐ χειροποιήτου, τοῦτέστιν, οὐ τῆς τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων. Διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφραπὰς εἰς τὰ Ἅγια, αἰώνιαν λυτρωσιν εὐρόμενος. »

Ἐπὶ τούτῳ, φησί, παραγενόμενος ἐπὶ τῷ γενέσθαι ἀρχιερεὺς καὶ προσενέγκει τὸ θῦμα. Ἄλλὰ οὐκ εἶπε, τὸ θῦμα, τὴν ἐκ τοῦ θυμάτος δὲ παραστῆσαι σωτηρίαν βουλόμενος, φησί. « Τῶν γενομένων ἀγαθῶν » εἰς ἡμᾶς δηλονότι. « Διὰ τῆς μεζόνος καὶ τελειότερας σκηνῆς. » Σκηνὴν τὸ σῶμα Χριστοῦ λέγει. διὰ τὸ ἐν αὐτῷ κατακηκεῖναι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Μεζόνα δὲ, διὰ τὸ θεὸν εἶναι. τελειότεραν δὲ, διὰ τὸ τελειοῦν τοὺς προσερχομένους αὐτῷ. « Οὐ χειροποιήτου. » Οὐ κατὰ μίμησιν, φησί, τῆς παρὰ Ἰουδαίους σκηνῆς. Ἐνταῦθα γὰρ σκηνὴν ἀχειροποίητον, τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν ἐκάλεσεν, ἣν ἀνέλαβεν ὁ Δεσπότης Χριστός. Οὐ γὰρ κατὰ γαμικὸν γεγένηται γάμον, ἀλλὰ τὸ πανάγιον Πνεῦμα τὴν σκηνὴν καισεκεύασε. Τὸ δὲ, « Οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, » ἀντὶ τοῦ, Οὐ κατὰ νόμον φύσεως τῆς ἐν τῇ κτίσει πολιτευομένης. « Οὐ ταύτης τῆς κτίσεως. » Τὸ σῶμα Χριστοῦ, καὶ ταύτης ἦν τῆς κτίσεως, καὶ οὐ ταύτης. Ταύτης μὲν, κατὰ τὸ ἴσον εἶναι καὶ διὰ πάντων ὁμοιον τῷ ἡμέτερω σώματι, οὐ ταύτης δὲ, κατὰ τὸ ἔχειν ἀσυγγύτως καὶ ἀδιαιρέτως τὴν θεότητα. Τὸ οὖν εἰρημόνον τῷ Ἀποστόλῳ, Οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, δέξει ὡς πρὸς τὸ ἔχειν τὴν θεότητα. Ἔς τὸ γε σῶμα αὐτὸ καθ' αὐτὸ, ὁμοούσιον ἦν τῷ ἡμέτερῳ. Ἢ δεῖ οὐκ ἦν ταύτης τῆς κτίσεως, φησὶν, ἐξ ἧς ἡ Ἰουδαίων σκηνή. Ἐπειδὴ γὰρ σκηνὴ τὸ σῶμα ἐκάλεσε τῷ Χριστοῦ, ἐδείχθη τοῦτου τοῦ προδιουρισμοῦ. « Οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων. » Ἀπερ ἦν Ἰουδαϊκὰ, καὶ δι' ὧν εἰσῆει ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. « Ἰωνιαν λυτρωσιν εὐρόμενος. » Τοῦτέστι, κατορθώσας, αἰώνιαν λυτρωσιν εὐράτο. Οὐχ ἐπὶ αὐτῷ, (πῶς γὰρ ὁ ἀναμάρτητος;) ἀλλὰ τῷ λαῷ αὐτοῦ. Ἢ ἐπειδὴ κεφαλὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἤξλωσεν εἶναι, τὰ ἡμῖν κατορθωθέντα αὐτῷ κατορθώσθαι λέγει ὁ Ἀπόστολος.

« Et quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus.

« Et quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus. » Et quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus. « Et quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus. »

« Et quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus. » Et quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus. « Et quoniam humanitatis caput esse dignatus est, quæ nobis acquisita sunt, ipsi acquiri dicit Apostolus. »

⁴⁵ Coloss, II, 9.

μη ἀπῶδον ὑπέρχον. « Καὶ σποδὸς δαμάλεως. » Τὸ αἷμα ἐρῶντιζετο, ἢ σποδὸς τῶς δαμάλειος ὕδατι μιγνύμενον, ἐπίνετο πρὸς καθαρισμόν ἐν τῇ παλαιᾷ. « Ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα. » Ἀγιάζει δὲ, οὐ ψυχικῶς, ἀλλὰ πρὸς καθαρισμόν τῆς σαρκός. Ὅρα αὐτὴν ἀκριβῶς λαλοῦντα. « Ὅς διὰ Πνεύματος. » Οὐ διὰ πυρὸς καύσας, οὐ τὰς δαμάλειος ἐν τῇ παλαιᾷ, ἀλλὰ διὰ Πνεύματος ἁγίου προσενέγκας. « Ἀμωμον τῷ Θεῷ. » Καὶ τὸ ἐν παλαιᾷ προσαγόμενον ἱερεῖον, ἄμωμον εἶναι ἐπέζητεῖτο. Τόπος δὲ ἦν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀμώμου, καὶ πάντοθεν καθαρῷ. « Ἀμαρτίαν γὰρ, φησὶν ὁ Ἦσαϊας, οὐκ ἐποίησε, καὶ δόλος οὐχ εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. » — « Καθαρῆ! τὴν συνείδησιν ὑμῶν. » Ἐπὶ μὲν τοῦ αἵματος τῶν ταύρων, καὶ τῆς σποδοῦ τῆς δαμάλειος εἶπε, πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα τοῦ Χριστοῦ φησί, τὴν συνείδησιν ὑμῶν. Ὅρα διαφορὰν καθαρισμού. Τί ἐστι, τὴν συνείδησιν; Τουτέστι, καὶ τὴν ψυχὴν ὑμῶν καθαίρει, ὡς μηδὲ συνειδέναι τι ἑαυτοῖς τοῦ λοιποῦ παράπτωμα. « Ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. » Τῶν φθύλων, τῶν μαινότων τὴν ψυχὴν. Ὁ νεκρῷ γὰρ ἀψάμενος, παρὰ Ἰουδαίους, ἐμολύνετο, παρ' ἡμῶν δὲ τὸ ἄτοπα ἔργα μολύνει. « Εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι. » Ἀτλοῖ ἄλλως μὴ δύνασθαι λατρεύειν Θεῷ, εἰ μὴ καθαρὸν ὄντα ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. Ὡς οἱ γε μετ' ἐκείνων λατρεύοντες, οὐ λατρεύουσιν, ἀλλὰ κατακρίνονται.

« Καὶ διὰ τοῦτο, διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστίν, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάθωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. Ὅπου γὰρ διαθήκη, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου. Διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβηλα. Ἐπεὶ, μὴ ποτε ἰσχύει ὅτε ζῆ, ὁ διαθεόμενος, ὅθεν οὐδὲ ἰ, πρώτη χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνισται. »

Ἡ οὐλοτο ὁ Πατήρ, κληρονόμους ἡμᾶς γενέσθαι τῶν ἐπαγγελιῶν, ἀλλ' οὐκ ἠδυνάμεθα ἐχθροὶ ὄντες καὶ ἐκπεπολεμημένοι πρὸς αὐτόν. Τί οὖν; Ὁ Υἱὸς ἐμεσίτευσε, καὶ κατέλλαξεν ἡμᾶς τῷ οἰκείῳ Πατρὶ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔδει καὶ τιμωρίαν δοῦναι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς δι' ἃ ἐπλημελίσσαμεν (σὺν τῷ φιλανθρώπῳ γὰρ καὶ δικαιοῦ ὁ Θεός) καὶ ταύτην αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν ὁ Υἱὸς σταυρωθεὶς. « Ὅπως θανάτου γενομένου. » Θανάτῳ γὰρ βεβαίουται ἡ διαθήκη. Διὰ τοῦτο ἀπέθανεν ὁ Χριστός, ἵνα ἢ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ διαθήκη βεβηλωθῇ. Τοῦτο δὲ τίθεισιν, ἐπειδὴ μάλιστα τοὺς ἀσθενεῖς ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐτάραττεν. « Εἰς ἀπολύτρωσιν. » Γέγονε γὰρ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ ἀπολυτρώσασθαι καὶ πῦσαι τὰς ἐν τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεις, ἵνα τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἐπαγγελίαν λάθωμεν τῆς αἰωνίου κληρονομίας οἱ κεκλημένοι. Ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἀπεστέρησμεν ἀμαρτάντες. Τοῦτο οὖν διορθοῦται ἐπιφανεῖς ὁ Χριστός. « Θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου. » Τοῦτο τὸ τράπισσον αὐτοὺς, τὸ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ὅτι πῶς. φησὶν, ἔχει ἡμῖν

A debile esse ac nihil absurdi habere. « Cinisque juvenecæ. » Sanguis aspergebatur, cinis juvenecæ inistus aquæ potabatur ad purificationem in veteri testamento. « Sanctificat ad carnis purificationem. » Sanctificat autem non quod animam, sed ad carnis purificationem. Considera vero quam exacte loquatur, « Qui per Spiritum. » Non per ignem exustus ut juvenecæ carnes in veteri testamento, sed qui per Spiritum sanctum obulit. « Immaculatum Deo. » Etiam in veteri testamento requirebatur ut adducta hostia esset immaculata : sed figura erat corporis Christi immaculati et undique puri. Siquidem « peccatum non fecit, ait Isaias, nec dolus inventus est in ore ejus 46. »

B — « Purgabit conscientiam vestram. » De tauro-rum quidem sanguine et cinere juvenecæ dixit : Ad carnis purificationem : de Christi vero sanguine ait : Conscientiam vestram. Animadvertite purificationis præcellentiam 380 Quid est Conscientiam ? Hoc est animam vestram purificat, ita ut deinceps nullius delicti sibi conscii sint. « Ab operibus mortuis. » Id est, pravis, animam inquinantibus. Qui enim apud Judæos mortuum tetigerat, inquinabatur, apud nos vero absurda inquinant. « Ad serviendum Deo viventi. » Manifestat alio modo non posse quemquam colere Deum, nisi purus sit ab operibus mortuis : ita ut qui in his eum colunt, non colunt, sed sese condemnant.

IX, 15-18. *Et ob id novi testamenti conciliator est: ut morte intercedente ad redemptionem earum prævaricationum quæ fuerant sub priori testamento, ii qui vocati sunt promissionem accipiant æternæ hereditatis. Siquidem ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Non testamentum in mortuis ratum est: quoniam num quandoque valet cum vivit testator? Unde ne prius quidem illud absque sanguine dedicatum fuit.*

Volebat Pater hæredes nos fieri promissionum : at non poteramus cum inimici essemus, factique ipsi inimici. Quid ergo ? Filius mediator factus est, suoque Patri nos reconciliavit. Sed quoniam oportuit nos qui in terra degebamus pœnas dare ob peccata quibus deliquimus (si quidem Deus non tantum benignus est et humanus, verum etiam justus,) etiam has ipsas pro nobis sustinuit Filius, ipse crucifixus. « Ut morte intercedente. » Morte enim confirmatur testamentum. Propter hoc mortuus est Christus, ut ipsius testamentum in nos confirmaretur. Hoc autem ponit quoniam in becilles maxime turbabat mors Christi. « Ad redemptionem. » Facta est mors Christi ut redimerentur ac solverentur transgressiones quæ fuerant in priori testamento, ut hoc modo promissionem acciperemus æternæ hereditatis qui vocati eramus : at ipsi nosipos peccando privaveramus illa. Hoc igitur prastat (Christus nobis manifestatus. Mors necesse est intercedat testatoris. » Hoc erat quod ipsos turbabat, nempe quod ait de Christi morte. Siquidem quomodo potest,

inquiunt, nobis dare promissiones is qui mortuus est **1387** Retorquet igitur et ostendit quod alio modo non potuissemus hæreditatem et promissionem accipere, nisi mortuus fuisset Christus. « Quoniam num quandoque valet quando vivit testator? Per interrogationem legito. « Unde ne prius quidem illud. » Et adeo morte, inquit, confirmatur testamentum, quod prius quoque illud pro morte sanguinem habuerit mortis symbolum, in novo autem vere mortem habet: eo quod illa quidem figuræ erant, quæ vero in novo, veritas. « Absque sanguine dedicatum fuit. » Ac si diceret: Non cessavit aut intermissus est sanguis vel ad tempus modicum, sed protinus ut testamentum dedicatum est, etiam sanguinem habuit subsequentem.

IX, 19-22. *Cum enim Moses omne præceptum juxta legem exposuisset omni populo, sumpto sanguine vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccina ac hyssopo, simul et ipsum librum et totum populum aspersit, dicens: Hic est sanguis testamenti quod mandavit vobis Deus. Insuper autem et tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspergebat. Et omnia fere secundum legem sanguine purificantur, et absque sanguinis effusione non fit remissio. Itaque necesse est ut exemplaria quidem eorum quæ sunt in cælis, hisce rebus purificentur; cæterum ipsa cælestia melioribus quam hæc sint victimis, mundentur.*

Siquidem ubi Moses locutus esset præceptum, tunc sanguine aspersit. « Juxta legem. » Quemadmodum, inquit, statuit Deus, juxta Dei legem. « Sumpto sanguine vitulorum. » Hic sanguis figura erat sanguinis Dei ac Salvatoris nostri qui nos purgavit ab omni macula. « Cum aqua. » Aqua figura erat baptismi. « Et lana coccina ac hyssopo. » Lana et hyssopus sumebantur propter earum retentionem. Siquidem hyssopus cum densa sit ac tenera sanguinem retinebat ac aspergebat, lanaque similiter. Coccina vero erat lana ut ipso colore typum ferret sanguinis Christi. « Simul et ipsum librum. » Liber typus erat credentium, qui in seipsis habent Dei legem. « Insuper autem et tabernaculum. » **388** Etiam tabernaculum figura erat credentium, propter id quod scriptum est: « Inhabitabo in illis et inambulabo **47**. » — « Et omnia fere. » Ob id dixit, Fere, quoniam non pure neque sincere tunc purificabantur, siquidem corporales tunc erant purificationes, cum typi essent eorum quæ nunc et animas et corpora purificant: « Et absque sanguinis effusione non sit remissio. » Videbantur enim etiam tunc hujusmodi purificationes præbere remissionem. « Itaque necesse est ut exemplaria quidem eorum quæ sunt in cælis. » Cælestia vocat ea quæ sunt in Novo Testamento: quoniam sacrorum initiatio quæ in ipso fit cælestis est, ac cælestes civessunt fideles, quanquam interim versentur in terra: quæ enim in Veteri erant, exemplaria fuerunt, ut quæ

δοῦναι τὰς ἐπαγγελίας ὁ ἀποθανών; Περιστρέφει οὖν καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἄλλως ἡμᾶς δυναμένους λαβεῖν τὴν κληρονομίαν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν, εἰ μὴ ἐτετελευτήκει ὁ Χριστός. « Ἐπει μὴ ποτε ἰσχύσει οὐ ζῆ ὁ διατιθέμενος. » Κατ' ἐρώτησιν ἀνάγνωθι. « Ὅθεν οὐδὲ ἡ πρώτη. » Καὶ οὕτω, φησί, θανάτω, βεβαιούται ἡ διαθήκη, οὐ καὶ ἡ πρώτη ἀντὶ θανάτου, αἷμα εἶχε, τὸ τοῦ θανάτου σύμβολον· ἐπὶ δὲ τῆς νέας, τὸν ὄντως θάνατον ἔχει. Καθὰ ἐκεῖνα μὲν τύποι ἦσαν, ἀληθεῖα δὲ, τὰ ἐν τῇ νέᾳ. « Χωρὶς αἵματος ἐγκαινίσται. » Ὡς εἰ εἶπεν Οὐ διέλειπε βραχὺ γούν χρόνον τὸ αἷμα, ἀλλ' ἅμα τὸ ἐγκαινισθῆναι τὴν διαθήκην, καὶ τὸ αἷμα ἔρχε συνακόλουθον.

« Λαληθείσης γὰρ πάσης ἐντολῆς κατὰ νόμον ὑπὸ Μωσέως παντὶ τῷ λαῷ, λαθῶν τὸ αἷμα τῶν μόσχων καὶ τράγων μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὕσσωπου, αὐτὸ τε τὸ βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαόν, ἐβρᾶντιτε, λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετελεστο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. Καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεῦη τῆς λειτουργίας τῶ αἵματι ὁμοίως ἐβρᾶντιτε. Καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρῶνται κατὰ τὸν νόμον. Καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρῶνθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας.

Μετὰ γὰρ τὸ λαλῆσαι τὴν ἐντολήν, τότε τῶ αἵματι ἐβρᾶντισεν ὁ Μωσῆς. « Κατὰ τὸν νόμον. » Καθὼς, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐνομοθέτησε, κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον. « Λαθῶν γὰρ τὸ αἷμα τῶν μόσχων. » Τύπος ἦν τοῦτο τὸ αἷμα τοῦ αἵματος τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, τὸ καθάραντος ἡμᾶς ἀπὸ πάσης κηλίδος. « Μετὰ ὕδατος. » Τὸ ὕδωρ, τύπος ἦν τοῦ βπτίματος. « Καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὕσσωπου. » Ἐριον καὶ ὕσσωπον ἐλαμβάνετο, διὰ τὸ κρατητικὸν αὐτῶν. Τὸ γὰρ ὕσσωπον πυκνὸν ἵπάρχον καὶ ἀπαλόν, ἐκράτει τὸ αἷμα καὶ ἐβρᾶντιζεν, καὶ τὸ ἔριον ὁμοίως. Κόκκινον δὲ ἦν τὸ ἔριον, ἵνα καὶ ἐκ τῆς χροιᾶς τύπον φέρη τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. « Αὐτὸ τε τὸ βιβλίον. » Τύπος ἦν τῶν πιστῶν τὸ βιβλίον, τῶν ἐν ἑαυτοῖς ἐχόντων τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. « Καὶ τὴν σκηνὴν δὲ. » Καὶ ἡ σκηνὴ τύπος ἦν τῶν πιστῶν, διὰ τὸ, « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω. » — « Καὶ πάντα σχεδόν. » Σχεδόν, διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐπειδὴ μὴ καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς τότε ἐκαθαρίζετο. Τότε γὰρ σωματικοὶ ἦσαν οἱ καθαρισμοί, τύποι ὄντες τῶν νῦν ψυχᾶς καὶ σώματα καθαιρόντων. « Καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις. » Ἐδόκουν γὰρ καὶ τότε οἱ τοιοῦτοι καθαρμοὶ ἄφειν παρέχειν. Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. « Οὐράνια τὰ ἐν τῇ καινῇ λέγει, ἐπειδὴ ἡ ἐν αὐτῇ μυσταγωγία οὐράνια ἐστὶ, καὶ οὐρανοπολιταὶ εἰσιν οἱ πιστοί, εἰ καὶ ἐπὶ γῆς τέως πολιτεύονται. Ὑποδείγματα γὰρ τὰ τῆς παλαιᾶς, ὡς τύποι ὄντα τῆς νέας. « Τούτοις καθαρῶνθαι. » Τοῖς εἰρημμένοις.

47 Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

« Αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια. » Τὰ τῆς μένας. « Κρείττοσι θυσίαις. » Ἐπεὶ οὖν ἔγρηξε κατὰ τὰς ἀξίας αὐτῶν κρείττονος θυσίας. αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἐτίθη, ὥστε ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. οὐ μόνον πρὸς τὸ βεβαιῶσαι τὴν διαθήκην ὠφέλησε καὶ ἐνήργησεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ καθαρισμὸν ἀληθῆ καὶ ψυχικὸν ἀπεργάσασθαι. Ἄνω δὲ καὶ κάτω τὸν θάνατον ἀποδείκνυσι τοῦ Κυρίου, τὴν σωτηρίαν τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐργασάμενον, διὰ τὸ τινὰς τῶν ἀσθενεστῶρων σκανδαλλίζεσθαι ἐπὶ τῷ σταυρῷ.

« Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, ὡσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἄλλοτρίῳ. Ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. Καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθάνειν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς, ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθῆσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν. »

Ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ ναῷ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅρα πῶς καθαίρει αὐτὸ τῆ παραθεσει τοῦ οὐρανοῦ. « Ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν. » Ὁ γὰρ ναὸς χειροποίητός τε ἦν, καὶ ἀντίτυπος τοῦ οὐρανοῦ κατεσκευάστω. « Ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανόν. » Τὸ, εἰς αὐτὸν εἰσῆλθεν τὸν οὐρανόν, ἀπὸ κοινοῦ ληπτέον. οἶον, Οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν. Τὸ γὰρ πολλάκις θύσιαις ἐν αἵματι προσφέρειν, τῶν εἰσεργαζομένων εἰς τὰ ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν ἔστιν, ὅγλ' οὐχὶ τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὸν οὐρανόν αὐτόν. « Νῦν ἐμφανισθῆναι. » Μετὰ τῆς σαρκὸς φησὶν ἐμφανισθῆναι. « Τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ. » Τί λέγεις; Ἐάν μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν, οὐκ ἐμφανίζεται τῷ προσώπῳ τοῦ Πατρὸς, ὁ πνευματικὸς παρὸν καὶ τὰ πάντα πληρῶν; Ὅρας ὅτι τῆς οικονομίας ἔστι τὰ ταπεινά; « Ἐπὲρ ἡμῶν. » Μετὰ θυσίας ἀνῆλθε τῆς τοῦ ἰδίου σώματος, ἵνα ὀφθῆ τῷ Πατρὶ ὑπὲρ ἡμῶν, τουτέστι, καταλλάσσων ἡμᾶς αἰσῶ. Τῆς γὰρ σαρκὸς ἐπιλαβόμενος ὁ μακάριος Παῦλος, πάντα τὰ ταπεινά ἀδεῶς λαλεῖ. « Οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, » τοῦτο ἐποίησε, φησὶ, τὸ ἀνελεθεῖν εἰς τὸν οὐρανόν. « Ὡσπερ ὁ ἀρχιερεὺς. » Ὅρας διαφορὰν; Οὗτος κατ' ἐνιαυτὸν, ὁ δὲ Χριστὸς ἅπαξ. « Ἐν αἵματι ἄλλοτρίῳ. » Οὗτος ἐν αἵματι ἄλλοτρίῳ, τούτων καὶ τράγων, ὁ δὲ Χριστὸς ἐν τῷ ἰδίῳ. « Ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν. » Εἰ γὰρ ἔγρηξεν αὐτὸν πολλάκις προσφέρειν θύσιαν, ἔδει αὐτὸν εἰς οὐ κατεβλήθη εἰς κτίσιν ὁ κόσμος, πολλάκις ἀποθάνειν, ὡς οἰκεῖον αἷμα προσφέροντα. « Νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. » Ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, τουτέστιν, ἐπ' αὐτῇ τῇ πληρώσει τῶν αἰώνων, καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ τέλει. Τὸ ὑπερβατὸν πεφανέ-

A *typi erant novi. Hisce rebus purificantur. Quæ diclae sunt. Cæterum ipsa caelestia. Quæ in Novo sunt Testamento. Melioribus victimis. Quoniam igitur opus fuit juxta ipsorum dignitates meliori victima et sacrificio, ipse Dei Filius sacrificatus est. Mors itaque Domini non ad confirmandum duntaxat testamentum profuit ac vim habuit, verum etiam ad hoc ut veram animæ purificationem efficeret. Et in præcedentibus autem et in sequentibus demonstrat Domini mortem humano generi operatam esse salutem, eo quod nonnulli imbecilliores offenderentur propter crucem.*

IX, 24-28. *Non enim in manufacta sancta ingressus est Christus exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, ut nunc appareat conspectui Dei pro nobis: non ut sæpius offerat semetipsum, quemadmodum pontifex ingreditur in sancta singulis annis per sanguinem alienum. Alioqui oportuisset illum sæpius passum fuisse a condito mundo Nunc autem semel sub consummationem sæculorum ad profligationem peccati per victimam suam apparuit. Et quatenus illud manet iudicium: ita Christus semel oblatus ut multorum perferret peccata, rursus absque peccato conspicietur, iis qui illum exspectant in salutem.*

Quoniam Judæi cristas erigebant propter templum vide quomodo illud deprimat 389 comparatione ad cælum. « Exemplaria verorum. » Nam templum manu factum erat, et in exemplar cœli fabricatum. « Sed in ipsum cælum. » Hæc particula in ipsum ingressus est cælum, intelligenda est per figuram quæ dicitur ἀπὸ κοινοῦ, id est, a communi sententia acceptio sive zeugma; nempe hoc modo: Neque ut frequenter semetipsum offerat ingressus est in cælum. Siquidem frequenter victimas per sanguinem offerre, eorum est qui in exemplaria verorum ingrediuntur, at non illius qui in ipsum ingressus est cælum. « Ut nunc appareat. » Cum carne, inquit, appareat. « Conspectui Dei. » Quid ais? Nisi ingressus esset in cælum, non appareret conspectui Patris, qui ubique præsens est omniaque replet? Vides quod dispensationis sint ista humilia? « Pro nobis. » Cum victima proprii corporis ascendit ut appareret apud Patrem pro nobis. hoc est ut nos ipsi reconciliaret. Siquidem facta de carne mentione beatus Paulus omnia humilia intrepide loquitur. « Non ut sæpius offerat semetipsum » hoc fecit, inquit, nempe quod ascendit in cælum. « Quemadmodum pontifex. » Vides præcellentiam? Hic singulis annis, Christus vero semel. « Per sanguinem alienum. » Hic per sanguinem alienum taurorum nempe et hircorum, Christus vero per proprium. « Alioqui oportuisset illum sæpius passum fuisse. » Si enim oportuisset illum sæpius offerre victimam, oportuisset eum ex eo tempore, quo jacta sunt mundi fundamenta frequenter mortuum fuisse, ut qui proprium offerret sanguinem. « Nunc autem semel

sub consummatione sæculorum. » Hoc est, sub ipsam completionem sæculorum et sub ipsum finem. Et per hyperbaton jungendum est, Apparuit. Apparuit autem ut profligaret et exstingeret peccatum mundi per victimam suam, quam pro nobis obtulit. » Per victimam suam apparuit, » hoc est, cum carne in mundo. « Et qualenus illud homines » Semel, inquit, omne genus humanum oportebat mori : hoc ut semel fieret, pro nobis mortuus est Christus. Nunc itaque etiam si moriamur, non detinemur a morte : imo in virtute hoc non est mori. « Ita et Christus. » Quoniam homo erat, quanquam simul esset Deus, etiam ipse quod hominibus commune erat sustinuit. Quemadmodum enim homines semel moriuntur, ita et Christus semel oblati, ipse se ipsum obtulit. 390 Siquidem non tantum est pontifex, sed et victima. « Perferret peccata. » Pertulit ac retulit hominum peccata Patri, ut ille condonaret, ipsaque deleret. Quamobrem vero dixit, Multorum, et non, Omnium ? Quia non omnes crediderunt ; eorum namque qui credunt aufert peccata. Mortuus enim est ut omnes salvos faceret, quod ad ipsum pertinet, verum peccata solis remittit credentibus. Aut, Ut multorum perferret peccata in cruce dicit ; ut ipsa etiam exstingeret, dans pœnas pro ipsis. « Rursus absque peccato. » Aut hoc dicit quod Ubi rursus venerit, non venit ut iterum debeat pro peccatis vestris mori, aut quod, non amplius liberabit vos tunc a peccatis, sicut ipsa nunc aufert : aut quod Non peccabit, reos et peccatis obnoxios puniens, eo quod pro nobis crucifixus sit. — Nunc enim Pater misit ipsum factum peccatum. Etenim Christus vehementer peccator erat, ut qui totius mundi peccata assumpserat, sibi que propria fecerat : sed datis per crucem pœnis quæ nobis peccatoribus conveniebant ac debebantur, postmodum cum Paterna venturus est gloria, non jam tanquam peccator et cum iniquis reputatus. Quod enim Christus peccator fuerit, audi : Eum qui peccatum non noverat, inquit, pro nobis peccatum fecit, tanquam rem ipsam quæ peccatum est.

X, 1-4. *Nam lex umbram habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, his hostiis quas singulis annis easdem continenter offerunt, nunquam potest accedentes perfectos reddere. Alioqui nonne desiissent offerri propterea quod jam nullam habuissent conscientiam peccatorum qui sacrificasset ac semel purgati essent ? Atqui in istis commemoratio fit peccatorum quolannis Non enim potest sanguis taurorum et hircorum auferre peccata.*

« Umbram habens lex. » Typum duntaxat futurorum bonorum, novi videlicet testamenti. Potes et hoc modo intelligere. A divo Gregorio in *Apologetico* et in *Oratione ad subditos* dicta sunt ea quæ nunc aguntur ac tractantur mysteria, exemplaria esse majorum 391 mysteriorum. Rursumque in libro *De resurrectione* : Participes, inquit, sumus Paschæ : nunc quidem adhuc typice, postmodum

Αρωται · πεφανέρωται δὲ εἰς τὸ ἀθετῆσαι καὶ σβῆσαι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν προσήνεγκε. « Διὰ τῆς θυσίας πεφανέρωται » τουτέστι μετὰ τῆς σαρκὸς ἐν τῷ κόσμῳ. « Καὶ καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις. » Ἀπαξ, φησί, τὴν ἀνθρωπότητα πᾶσαν ἐχρῆν ἀποθανεῖν. Τοῦτο τὸ ἀπαξ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν ὁ Χριστός. Ἔμστε καὶ ἀποθνήσκοντες νῦν, οὐ κρατούμεθα ἀπὸ τοῦ θανάτου, ὃ τῆ δυνάμει, οὐδὲ ἀποθανεῖν ἔστι. « Οὕτως καὶ ὁ Χριστός. » Ἐπειδὴ ἄνθρωπος ἦν μετὰ τοῦ εἶναι θεός, καὶ αὐτός, φησί, τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ὑπέμεινεν. Ἔσπερ γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀπαξ ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ὁ Χριστός, ἀπαξ προσενεχθεὶς, αὐτὸς ἐκυτὸν προσεπέγκας. Οὐ γὰρ ἔστι μόνον ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ καὶ θυμὸς. Ἐνενεγκεῖν ἁμαρτίας. » Ἀνήνεγκε τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων τῷ Πατρὶ, ἵνα αὐτὸς συγχωρήσῃ καὶ ἐξαλείψῃ αὐτάς. Διὰ τί δὲ εἶπε, Πόλων, καὶ μὴ, Πάντων ; Ὅτι μὴ πάντες ἐπίστευσαν. Τῶν γὰρ πιστευόντων ἀφαιρεῖται τὰς ἁμαρτίας. Ἀπέθανε γὰρ, εἰς τὸ πάντα σῶσαι, τὸ γε ἦγον εἰς αὐτὸν, τὰς δὲ ἁμαρτίας ἀφήσει τοῖς πιστοῖς μόνοις. Ἡ τὸ, Εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐν τῷ σταυρῷ, φησί, ἵνα αὐτάς καὶ σβῆσῃ, διδοὺς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν δίκην. « Ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας. » Ἡ τοῦτο λέγει, ὅτι Ἐκ δευτέρου ἐρχόμενος, οὐχ ἤξει πάλιν διὰ τὰς ὑμῶν ἁμαρτίας ὀφελῶν ἀποθανεῖν ἢ, ὅτι Οὐκέτι ῥύσεται ὑμᾶς τότε ἁμαρτιῶν ὡσπερ καὶ νῦν ἀφαιρῶν αὐτάς ἢ, ὅτι Οὐχ ἁμαρτήσῃ κολλάζων τοὺς αἰτίους καὶ ἐνόχους, διὰ τὸ σταυρωθῆναι ὑπὲρ ἡμῶν. [ΟΙΚΟΓΜ.] Νῦν γὰρ ἀμαρτίαν ποιήσας αὐτὸν ὁ Πατὴρ ἐπέμψε. Καὶ γὰρ ἦν σφόδρα ἁμαρτωλὸς ὁ Χριστός, ὡς τὰς τοῦ παντὸς κόσμου ἀνπλασθῶν καὶ οἰκειωσάμενος ἁμαρτίας. Ἀλλὰ τὴν ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς προσήκουσαν καὶ ὀφειλομένην δίκην διδοὺς διὰ τοῦ σταυροῦ, λοιπὸν μετὰ τῆς Πατρῴας ἤξει δόξης, οὐκέτι ὡς ἁμαρτωλὸς καὶ μετὰ ἀνόμων καταλογιζόμενος. Ὅτι γὰρ ἁμαρτωλὸς ὁ Χριστός, ἄκουε. Τὸν γὰρ μὴ γινόντα, φησί, ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, οἷον αὐτόχρομα ἁμαρτίαν.

« Σκιάν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνικαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἅς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκῆς, οὐδέποτε δύνανται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι. Ἐπειὸς ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμενοι διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἐτι συνειδῶσιν ἁμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας ἀπαξ κεκαθαρμένους ; Ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁμαρτιῶν, κατ' ἐνικαυτὸν. Ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας. »

« Σκιάν γὰρ ἔχων ὁ νόμος. » Τύπον μόνον τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τῆς νέας διαθήκης δηλονότι. Δύνη καὶ οὕτως νοῆσαι. — [ΟΙΚΟΓΜ.] Εἴρηται τῷ ἐν ἀγίοις Γρηγορίῳ ἐν τῷ Ἀπολογητικῷ, καὶ ἐν τῷ Πρὸς τοὺς πολιτευομένους, τὰ νῦν θεῖα μυστήρια, ἀνετίπα εἶναι μειζόνων μυστηρίων. Καὶ πάλιν ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως : Μεταληψόμεθα τοῦ Πάσχα, φησί, νῦν μὲν τυπικῶς, ἐτι εἰς

ὑστερον δὲ τελειότερον. Τὸ γὰρ νομικὸν Πάσχα τοῖμω A
καὶ λέγω, τύπου τύπος ἦν.

Τούτων οὕτως εἰρημένων, οὐδὲν ἐν τοῖτοις ὁ
Ἀπόστολος σκιὰν καὶ εἰκόνα, καὶ μέλλοντα ἀγαθὰ,
ἃ καὶ πράγματα καλεῖ, τουτέστιν ἀληθῆ. Ὡς γὰρ
πρὸς παράθεσιν σκιάς καὶ εἰκόνας, τὰ πράγματα
ἀληθεῖαν δηλοῖ, καὶ γὰρ ἐστὶν ἀλήθεια. Σκιὰν μὲν
οὖν οἶδε τὰ ἐν νόμῳ, εἰκόνα δὲ τὰ ἡμέτερα τῶν
Χριστιανῶν, μέλλοντα δὲ καὶ ἀγαθὰ καὶ πράγματα
ἀληθῆ, τὰ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Καὶ γὰρ ὅσον ἀ-
φδεῖ εἰκὼν ἀληθείας, τοσοῦτον εἰκόνας σκιά. Ἡ με-
γὰρ εἰκὼν, εἰ καὶ μὴ αὐτὴν ἔχει τὴν ἀλήθειαν, πλην
μῆμηκα ἐκπογῆς ἐστὶν ἀληθείας, τὸ σχῆμα σώζουσα
διὰ τῶν χρωμάτων, καὶ τὴν ἀναλογίαν τῶν μελῶν,
καὶ τὸ χρῶμα τοῦ ὑποκειμένου. Ἡ δὲ σκιά Ἰνδαλμά B
ἐστὶν ἀμυδρὸν τῆς εἰκόνας, οὐδὲν τούτων ὧν ἡ εἰ-
κὼν ὑποφάνιουσα. Καὶ ἡγοῦμαι τὸν θεολόγον ἐκ
τούτων τῶν ἀποστολικῶν βητιῶν προαχθῆναι εἰπεῖν
τὰ προκειμένα. Ὅμοια δὲ τούτων, καὶ ἄλλοι πλείους
εἶπον Πατέρες. « Οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα » Τὴν ἀλή-
θειαν. « Τῶν πραγμάτων. » Πράγματα καλεῖ, τὸν
μέλλοντα βίον· εἰκόνα δὲ πραγμάτων, τὴν εὐαγγελ-
λικὴν πολιτείαν· σκιὰν δὲ τῆς τῶν πραγμάτων εἰκό-
νος, τὴν παλαιὰν διαθήκην. Ἡ γὰρ εἰκὼν ἐναργέ-
στερα δείκνυσι τὰ ἀρχέτυπα. Ἡ δὲ σκιαγραφία τῆς
εἰκόνας ἀμυδρότερον ταῦτα παραδηλοῖ. Ταύτη γὰρ
τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἐπέκασε τὴν ἀσθένειαν.
Πολλὰς γὰρ, φησὶ, θυσίας καὶ τὰ αὐτὰς κατ' ἐνιαυ-
τὸν προσφέροντες, τελειῶσαι τοὺς κατὰ νόμον πο-
λιτευομένους οὐ δύναντο. « Κατ' ἐνιαυτόν. » Τί
οὖν; Καὶ ἡμεῖς οὐκ αἰεὶ θυσίας ἀναμάρτους προσ-
φέρομεν; Ἀλλὰ καὶ ἐνὸς θανάτου Χριστοῦ ἀναμνή- C
σεις ποιῶμεν καὶ ἐν δὲ σῶμα Χριστοῦ πάντοτε
ἐσθίωμεν. Οὐ γὰρ νῦν μὲν ἄλλου Χριστοῦ, ἄλλοτε
δὲ ἄλλου, ἀλλ' αἰεὶ τοῦ αὐτοῦ. Αἱ δὲ τῶν Ἰουδαίων θυσίαι,
διαφορα εἶχον θύματα, οἷον πρόβατα, βόας, αἴγας.
Διὸ πολλαὶ θυσίαι. Αἱ γὰρ ἡμῶν, εἰ καὶ τῇ ἐνεργείᾳ
πολλαὶ, τῇ μέντοι δυνάμει μία. « Ταῖς αὐταῖς θυ-
σίαις. » Ταῖς αὐταῖς τῷ τρόπῳ. Τοῖς γὰρ θύμασι
διαφόροις. « Εἰς τὸ διηκεῖς. » Κατ' ἐνιαυτὸν γὰρ
προσφέροντο εἰς ἀπέραντον. « Οὐδέποτε δύνανται. »
Ὁ νόμος, τουτέστιν. « Τοὺς προσερχομένους τελειῶ-
σαι. » Διὰ τί; Ἐπειδὴ τύπος ἐστίν. Ἡ γὰρ ἀλήθεια,
τουτέστιν ὁ Χριστὸς, τοῦτο ἐποίησε, διὰ μιᾶς θυσίας
καθαρισμὸν ἐργασάμενος. « Ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσατο. »
Κατὰ ἐρώτησιν ἀνάγκη. Εἰ γὰρ ἔπαυον, φησὶν,
ἀμαρτίας ἐκτεῖναι αἱ θυσίαι πάντος οὐκ ἂν ἐπαύ-
σαντο προσφερόμεναι, διὰ τὸ μηκέτι παρεληφθαὶ συνα-
θῆσιν ἀμαρτιῶν, διὰ τὸ ἀπᾶς καθεστῆσθαι; « Ἀλλ' ἐν
αὐταῖς ἀνάμνησις ἀμαρτιῶν. » Ἐν αὐταῖς, φησὶ, ταῖς
θυσίαις, ἀνάμνησις μόνον καὶ ἐλεγχος ἀμαρτιῶν,
ἄρεσις δὲ οὐκ ἔτι. Καὶ δεῖγμα τοῦ μὴ εἶναι ἄφρονοι, τὸ
αἰεὶ εἶναι θυσίας. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ἐπὶ ταῖς ἐπιγι-
νομέναις ἀμαρτίαις αἱ θυσίαι προσφέρονται, ἀλλὰ μᾶλλον
ἐπὶ πάσαις, ὡς μὴ ἀφροεσίαις, ταῖς ἤδη γενομέναις
θυσίαις. « Ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων. » Λοιπὸν
δείκνυσιν ἀληθῆ τὰ εἰρημένα. ἐκ τῆς εὐτελείας τοῦ
αἵματος.

vera esse quæ dicta sunt ex abjectione et utilitate sanguinis.

vero perfectius. Nam Pascha legale, audeo et dico
figuræ figura erat.

His ita dictis, novit Apostolus in his umbram
et imaginem et futura bona quæ etiam res appellat,
nempe veras. Veluti enim ad umbræ ac imaginis
comparationem, res significant veritatem: siquidem
sunt veritas. Umbram itaque sit ea esse quæ fue-
runt in lege, imaginem autem, nostra qui Christiani
sumus, futura vero et bona et res veras, quæ in
futuro erunt sæculo. Etenim quantum differt imago
a veritate, tantum umbra ab imagine. Siquidem
quanquam imago non ipsam contineat veritatem,
est tamen manifesta imitatio veritatis, habitum ser-
vans per colores ac membrorum proportionem, rei-
que propositæ colorem. Umbra vero tenue et obs-
curum est imaginis simulacrum, nihil eorum osten-
dens quæ imago demonstrat. Atque Gregorium
exis imo ex his apostolicis verbis adductum fuisse
ut diceret quæ proposita sunt. His autem similia
dixerunt et alii plures ex patribus. « Non ipsam
imaginem. » Hoc est veritatem « Rerum. » Res ap-
pellat futuram vitam: imaginem autem rerum,
evangelicam vitam: imaginem autem rerum,
veteris testamentum. Imago enim manifestiora
ostendit exemplaria: adumbratio autem imaginis
obscurius hæc manifestat. Nam hæc veteris testa-
menti exprimit imbecillitatem. Qui enim multas,
inquit, et easdem singulis annis offerunt hostias,
perficere nequeunt illos, qui secundum legem cou-
versantur. « Singulis annis. » Quid ergo? an ne
nos semper offerimus hostias sanguine carentes?
Sed unius ejusdemque mortis Christi memoriam
facimus, et unum Christi corpus semper edimus.
Non enim nunc quidem unius Christi, alias vero
alterius, sed semper ejusdem. Judæorum vero
hostiæ varias habebant victimas, nempe oves, ho-
ves, capras: ideo multæ sunt hostiæ: nostræ vero
quanquam actione multæ sint, unica tamen est
potestate. « Easdem hostias. » Easdem in modo
offerendi, variis tamen victimis: « Continenter. »
Singulis enim annis sine ullo termino offereban-
tur. « Nunquam potest, » lex videlicet. « Accedentes
perfectos reddere. » 392 Quamobrem? Quoniam
figura erat: nam veritas, puta Christus hoc fecit,
per unam hostiam facta purificatione. « Alioqui
nonne desiissent? » Per interrogationem legito.
Nam si cessare peccata fecissent illæ hostiæ, annon
omnino cessassent offerri, propterea quod amplius
nullæ involuti fuissent peccatorum conscientia sem-
mel purificati? « Atqui in ipsis fit commemoratio
peccatorum. » In ipsis, inquit, hostiis fit duntaxat
commemoratio et redargutio peccatorum, non au-
tem etiam remissio: porro quod non sit remissio
signum est quod semper durent hostiæ. Neque enim
ob sequentia tantum peccata offerentur, inquit, hos-
tiæ, sed potius propter omnia, tanquam nondum
remissa sint hostiis quæ factæ sunt. « Non enim
potest sanguis taurorum. » Ostendit consequenter

CAPUT XIII.

Testimonium de sola purificatione et accessu ad Deum.

X, 5-10. *Quapropter ingrediens mundum dicit : Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocausta et pro peccato non placuerunt tibi : tunc dixi : Ecce adsum In capite libri scriptum est de me ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius cum dicit : Sacrificium et oblationem et holocausta et pro peccato noluisti, neque placuerunt tibi quæ juxta legem offeruntur ; tunc dixit : Ecce adsum ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Tollit prius ut posterius statuat, per quam voluntatem sanctificatus sumus, qui illam per oblationem corporis Jesu semel per actum consecutus sumus.*

Christus, inquit, corpore mundum ingrediens dicit per medium David. Si inutiles, inquit, sunt hostiæ, quare omnino fuerunt institutæ? Quare? Propter perveraciam Judæorum, et 393 quia Deo semper adversati sunt. Deinde ostendit quod etiam ante Domini incarnationem odio habitæ fuerint a Deo. Neque enim dixit, Ingressus in mundum, sed, Ingressus : ostendendo quod priusquam ingressus esset, odio habitæ erant.

Alio modo. Ingressus in mundum dixit Christus, sed non ingressus : videlicet ingrediebatur quando promittebat ipsi David et asseverabat quod de fructu ventris sui sedere faceret super thronum suum usque in sæculum⁴⁸. Ingressus igitur mundum per pacta ad David facta, etiam hoc dicit per eundem David : « Quia sacrificium et oblationem noluisti⁴⁹, » neque placuerunt tibi quæ in lege peragebantur : et non dixit, Non placent neque vis, sed, Noluisse, neque placuerunt tibi ; tantum non dicens : Ab ipsa illarum constitutione et principio non erant tibi gratæ neque placentes hostiæ. Quod si quid etiam horum a te susceptum est, propter accedentium imbecillitatem susceptum est : quandoquidem ergo hæc repulisti et corpus aptasti mihi, tunc venio ut faciam Deus voluntatem tuam. Nam et hoc de me dictum est, non utcunque, neque in transcurso, sed in scopo et argumento libri qui vaticinationem de me facit. Librum autem dixit totum vetus instrumentum. Præcipuum enim et dignissimum veteris instrumenti argumentum vaticinia sunt de Christo. « Sacrificium et oblationem noluisse. » Hic affertur Christi persona loquens ad Patrem. Quandoquidem, inquit, o Pater, sacrificium et oblationem noluisse, quæ videlicet juxta legem offeruntur, neque fuit tibi beneplacitum in holocaustis legalibus, hoc est, neque holocausta placuerunt tibi aut ea voluisti. « Et pro peccato. » Hoc est, oblatio pro peccato : a communi intellectu sumitur Placuit tibi. Recte autem ait, Pro peccato. Nam inter sacrificia, quædam pro salute, quædam vero pro peccato offerebantur. Ac si diceret : Quoniam nequaquam oblationes neque sacrificia

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

« Μαρτυρία περί τῆς μονῆς καθάρσεως καί προσαγωγῆς πρὸς Θεόν. »

« Διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον λέγει ὁ Θεὸς καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. Ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ εὐδόκησας, τότε εἶπον, Ἰδοὺ ἦλω. Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου, ἀνώτερον λέγων ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν καὶ ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας, οὐκ ἠθέλησας οὐδὲ εὐδόκησας, αἵτινες κατὰ τὸν νόμον προσφέρονται ὅτε εἶρηκεν ὁ Θεός, τὸ θέλημά σου, Ἄναρσι τὸ πρῶτον, ἔπειτα τὸ δεύτερον στήθη. Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἔσμην, οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐφάπαξ. »

Ὁ Χριστὸς, φησὶν, ἐν σώματι εἰς τὸν κόσμον εἰσερχόμενος, λέγει διὰ μέσου τοῦ Δαυὶδ. Εἰ ἀνωφελεῖς, φησὶν, αἱ θυσίαι, διὰ τί ὄλωσεν ἡ Ἐκκλησία ; διὰ τί ; διὰ τὴν φιλονεικίαν τῶν Ἰουδαίων, καὶ διὰ τὸ ἀεὶ ἐναντιοῦσθαι τῷ Θεῷ. Καὶ λοιπὸν δείκνυσιν αὐτὰς, καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου, μεμισσημέναις Θεῷ ὅτι γὰρ εἶπεν, Εἰσελθὼν ὁ Χριστὸς, ἀλλ', εἰσερχόμενος, δείκνυς ὅτι πρὶν εἰσελθεῖ ἐμεμίσητο.

Ἄλλως. Εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον, εἶπεν, ὁ Χριστὸς, ἀλλ' οὐχὶ εἰσελθὼν. Εἰσήρχετο δὲ δηλονότι, ὅτι τῷ Δαυὶδ ὑπέσχετο, καὶ διετέλετο, ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας αὐτοῦ, καθίσει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἕως τοῦ αἰῶνος. Εἰσερχόμενος οὖν εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν πρὸς τὸν Δαυὶδ συνθηκῶν, καὶ τοῦτο λέγει δι' αὐτοῦ, ὅτι « Ἐπεὶ θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, » οὐδὲ εὐδόκησας τὰ ἐν τῷ νόμῳ τελούμενα. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ εὐδοκεῖς οὐδὲ θέλεις, ἀλλ', οὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ ἠδόκησας, μονονοχὶ λέγων, ὡς Ἄπ' αὐτῆς τῆς καταβολῆς αὐτῶν καὶ τῆς εἰσαγωγῆς οὐκ ἔσαν σοι τὸ ὅλον καταθύμιοι καὶ εὐάρεστοι αἱ θυσίαι. Ἀλλὰ καὶ εἴ τι αὐτῶν ἀποδέδεκται σοι, διὰ τὴν ἀσθένειαν ἀποδέδεκται τῶν προσαγόντων. Ἐπεὶ οὖν καὶ ταῦτα ἀπόσω, καὶ σῶμα κατηρτίσω μοι, τότε ἦλω ἐπὶ τῷ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου. Τοῦτο γὰρ καὶ εἴρηται περὶ ἐμοῦ οὐχὶ ἀπλῶς καὶ κατὰ πάροδον, ἀλλὰ κεφάλαιον καὶ ὑπόθεσιν τοῦ βιβλίου τὴν περὶ ἐμοῦ προφῆσιν ποιουμένου. Βιβλίον δὲ, ὅλον λέγει τὴν πλαισίαν. Τὸ γὰρ κεφάλαιον καὶ ἡ ἀξιολογώτατη ὑπόθεσις τῆς πλαισίας, αἱ περὶ Χριστοῦ προφῆσεις εἰσὶν. « Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας. » Ἐντεῦθεν εἰσφέρεται τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον, λέγον πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐπειδὴ, φησὶν, ὦ Πάτερ, θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, τὴν κατὰ νόμον δηλονότι προσφερομένην, οὕτως μὴν εὐδόκησας ἐν ὀλοκαυτώμασι τοῖς κατὰ τὸν νόμον, ταυτέστιν, οὐδὲ ὀλοκαυτώματα εὐδόκησας, ἡγῶν ἠθέλησας. « Καὶ περὶ ἁμαρτίας. » Ταυτέστιν, προσφορὰν περὶ ἁμαρτίας. Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, εὐδόκησας. Καλῶς δὲ φησὶ περὶ ἁμαρτίας. Τῶν γὰρ θυσιῶν, αἱ μὲν

⁴⁸ Psal. cxxxi, 11. ⁴⁹ Psal. xxxix, 7.

ὑπὲρ σωτηρίας, αἱ δὲ ὑπὲρ ἀμαρτίας προσεφέροντο ὡς εἰ εἶπεν· Ἐπεὶ οὐδένα τρόπον προσφορᾶς οὐδὲ θυσίας ἠδουλήθη, οὐδὲ δλοκαυτώματα, οὐ περὶ σωτηρίας, οὐ περὶ ἀμαρτίας, ἦκω σῶμα λαθῶν, τὸ ὀφείλον γενέσθαι θυσία εὐάρεστός σοι, ὅπερ αὐτός μοι κατηρτίσω. Τὸ Πνεῦμα γὰρ ἄγιον καὶ Ἰψίστου δύνμη, ἐπεσκέασε τῇ Παρθένῳ. Ἦκω δὲ, ἵνα τὸ σὺν ποιήσω θέλημα τοῦ Πατρὸς· ἵνα οὐς δέδωκάς μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτῶν. Κεραιδὰ δὲ βιβλίου Ἐδρατοὶ τὸν Νόμον φασίν. Ἡσυχία δὲ τὸ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον τοῦ Μονογενοῦς διδασκόμενος, ἦκουε· Ἐ Γραβόν μοι εἰς αὐτὸν γραφίδι ἀνθρώπου. » Ὅτι θυσίαν καὶ προσφορᾶν. Ὅρξ δτι αἱ θυσίαι ἐξεδόληντο καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως; Μετὰ γὰρ τὸ μὴ θελήσαι σε, φησί, τὰς θυσίας καὶ τὰ δλοκαυτώματα, τότε εἶπον, Ἴδου ἦκω. Τίς εἶπεν, Ἴδου ἦκω; Ὁ Χριστὸς δηλονότι. Ἦκω δὲ, ἐπὶ τῷ τὸ θέλημά σου ποιήσαι. Τί δὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ἢ τὸν Υἱὸν σταυρωθῆναι; Ὅτι δὲ καὶ ἦζω, φησί, καὶ τὸ θέλημά σου ποιήσω, ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται, φησί, περὶ ἐμοῦ ταῦτα. Οὕτως χρῆ συντίξαι. Προφητικὰ γὰρ ὄντα, σχολιά ἐστιν. Ὁὐκ ἠθέλησας, οὐδὲ εὐδόκησας. Ἐ Αὐτὸς αὐτὸ ἐρμηνεύει σαφέστερον. « Ὅτινες κατὰ τὸν νόμον. » τὸν Ἰουδαϊκὸν δηλονότι, καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων δὲ προσφέρονται. Ὅρξ δτι πρὸ τῆς καταδάσεως, ἐμεμίσηντο αἱ θυσίαι; Ἐ Τοῦ ποιήσαι ὁ Θεὸς τὸ θέλημά σου. » Τί οὖν; Αἱ κατὰ νόμον θυσίαι οὐκ ἦσαν θελήματα Θεοῦ; Ἦσαν μὲν, ἀλλ' ἀναγκαστῶς. Μόνον γὰρ οὐ τοῦτο εἶπεν αὐτοῖς, δτι καθόλου μὲν αἱ θυσίαι ἐμοὶ τῷ αὐτῷ, βδελυκταὶ εἰσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπιθυμεῖτε θύειν, ἐμοὶ γούν καὶ μὴ τοῖς εἰδώλοις θύετε, ὅπερ οὐκ ἦν καθήκον καὶ πρωτοτύπου θελήματος. « Ἀναίρει τὸ πρῶτον. » Ποῖόν ἐστι τὸ πρῶτον; Αἱ θυσίαι. Ποῖον δὲ τὸ δεύτερον; Ὁ σταυρὸς. Αἱ θυσίαι οὖν ἐκβάλλονται, καὶ ὁ σταυρὸς, τουτέστιν, ἡ τοῦ Χριστοῦ θυσία, ἀντιστάγεται. « Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν. » Δι' οὐ θελήματος, φησίν, ἡγιασμένοι ἐστέ. Ποῖου τούτου; Τοῦ σταυροῦ, τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γὰρ μόνον ἀφέσεως τετυχήκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἡγιασθημεν. Ἐ Οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ἴδου ἡρμύνευσε, τί ἐστὶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς· ἢ προσφορὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω περὶ θελήματος ἔλεγεν, εἶπε λοιπὸν, τί ἐστὶ τὸ θέλημα. « Ἐφάπαξ, » φησί, τουτέστιν, οὐ κατὰ τὸν τρόπον τῶν Ἰουδαϊκῶν θυσιῶν, ἀλλ' ἐφάπαξ. « Ἐφ, ἀπαξ. » Οἱ διὰ τῆς ἐφάπαξ προσφορᾶς τοῦ σώματος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

« Καὶ κᾶς μὲν ἱερεὺς ἔσθης καθ' ἡμέραν λειτουργῶν καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἀμαρτίας. Αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐνδεχόμενος, ἕως θεώσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν

A *voluisti, neque holocaustata nec pro salute nec pro peccato, venio aptato corpore quod debeat effici hostia tibi beneplacens, quod ipse mihi aptasti. Nam Spiritus sanctus et Altissimi virtus obumbravit Virgini* 50. Venio autem ut tuam faciam voluntatem, Pater 51, puta ut nullum ex his perdam quos dedisti mihi 52. 394 Caput vero libri dicunt Hebræi esse legem. Isaias vero mysterium de unigeniti incarnatione edoctus, audivit: « Scribe mihi in isto stilo hominis 53. » « Sacrificium et oblationem. » Vides quod sacrificia etiam ante incarnationem abjecta essent? Cum enim nolles sacrificia et holocaustata, tunc dixi: Ecce venio. Quis dixit: Ecce venio? Christus videlicet. Venio autem ut faciam voluntatem tuam. Et quæ fuit Patris voluntas nisi ut Filius crucifigeretur? Quod autem et venturus sim et voluntatem tuam facturus, hæc in capite libri de me scripta sunt. Ita sunt ista erdinanda: nam cum prophetica sint, obliqua et contorta sunt. « Noluisti neque placuerunt tibi. » Ipse idem apertius interpretatur. « Quæ juxta legem, » Judaicam videlicet, et quæ a Judæis offeruntur. Vides quod ante Christi descensum odio haberentur sacrificia? « Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. » Quid ergo? Sacrificia juxta legem non erant ex Dei voluntate? Erant quidem, sed veluti coacte. Propemodum enim dixit illis: Mihi in universum sanguinolentæ victimæ suo cruore abominandæ sunt: sed quoniam immolare cupitis, mihi sane et non idolis immolate: quod non erat puræ ac primariæ voluntatis. « Tollit prius. » Quodnam est prius? Sacrificia. Quodnam autem est posterius? Crux et mors Christi. Ejiciuntur itaque sacrificia: et crux, hoc est Christi sacrificium, eorum loco introducit. « Per quam voluntatem sanctificati sumus. » Per quam, inquit, voluntatem sanctificati estis. Quænam est hæc? Crux, oblatio, corpus Christi. Neque enim remissionem tantum consecuti sumus, sed et sanctificati sumus. « Qui illam per oblationem corporis Jesu Christi. » Ecce interpretatus est quænam sit voluntas Patris, nempe oblatio corporis Christi. Cum enim in præcedentibus et sequentibus de voluntate dixerit, consequenter expressit quæ sit voluntas. « Semel peractam. » Hoc est, non in modum Judaicorum sacrificiorum, sed semel id factum est. « Semel peractam. » Qui illam per oblationem corporis Jesu Christi semel peractam consecuti sumus.

X, 11-18. *Et omnis quidem sacerdos assistit quotidie sacra peragens, et easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic vero una 395 pro peccatis oblata victima, perpetuo sedet ad dexteram Dei, id quod superest expectans donec positi sint inimici ipsius scabellum pedum suorum. Unica enim oblatione*

perfectos effecit in perpetuum eos qui sanctificantur. Testificatur autem nobis et ipse spiritus sanctus, nimirum cum prædixerit: Hoc est testamentum quod condam erga illos post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in corde eorum, et in mentibus ipsorum inscribam eas: et peccatorum eorum atque iniquitatum ipsorum non recordabor amplius. Porro ubi horum est remissio, non est amplius oblatio pro peccato.

« Et omnis quidem sacerdos assistit. » Sane assistere et astare ministerii est signum: sedere vero quemadmodum Christus sedit ad dexteram Patris, signum est quod sibi ministretur, ut qui Deus sit. « Quotidie sacra peragens, et easdem. » Easdem, inquit, quia pro eisdem semper offerebantur, cum non possent vel præteritæ vel præsentis victimæ et oblationes, vel unum peccatum pure ac integre auferre. « Hic vero, » Christus videlicet. « Pro peccatis, » nostris, pro quibus passus est. « Perpetuo. » Cum una perpetuo sufficiat. « Quod superest exspectans. » Et quare non statim positi sunt inimici ejus sub pedibus ipsius? Propter futuros ac nascituros fideles. Neque enim soli dæmones inimici sunt, sed etiam increduli. « Donec positi sint » Non dixit, Subjiciantur: sed maximam designans subjectionem, ait: Positi sint scabellum pedum suorum. Quod autem ipsi ponantur scabellum, evidens probatio est, quod ipse sedeat ad dexteram Patris. « Unica enim oblatio, » quam obtulit Christus, perfecit sive perfectos reddidit, perfecte a peccatis liberavit. « Eos qui sanctificantur: » hoc est, fideles: nam hi ex dicta oblatione sanctificantur. « Testificatur autem nobis et ipse Spiritus sanctus. » Quid testificatur? Quod remissa sint nostra peccata. « Et peccatorum eorum. » Addidit, inquit, Et peccatorum eorum non recordabor amplius. Vides ergo quod testificatus sit remissionem fieri peccatorum? 396 Tunc autem remisit quando novum condebat testamentum: novum vero testamentum condidit per victimam Filii sui Jesu Christi Domini nostri. « Porro ubi horum est remissio. » Peccatorum videlicet. « Non est amplius oblatio pro peccato. » Quæ enim necessitas est multarum oblationum, cum unica illa quam exhibuit Christus fuerit sufficiens ad auferenda peccata?

X, 19-23. *Cum igitur, fratres, habeamus libertatem ad aditum in sancta per sanguinem Jesu, quem innovavit nobis recentem ac viventem, per velamentum, hoc est per carnem suam, et sacerdotem magnum perfectum Domui Dei, accedemus cum vero corde in certitudine fidei, aspersis cordibus, ac depulsa conscientia mala, et abluti corpore aqua pura, teneamus confessionem spei non vacillantem: fidelis enim est qui promissit.*

Quoniam demonstravit multum interesse inter nevm et vetus testamentum, accedit ad sermonem

α αὐτοῦ. Μιᾶ γὰρ προσφορᾷ τετελειώκεν εἰς τὸ διηγεκῆς τοὺς ἀγιαζομένους. Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ᾄγιον. Μετὰ γὰρ τὸ προειρηκῆναι, αὕτη ἡ διαθήκη ἦν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, λέγει Κύριος, διδοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας. »

« Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἔσθηκε. » Ἄρα τὸ ἐστάναι, σημεῖόν ἐστι τοῦ λειτουργεῖν. Τὸ δὲ καθῆσθαι, ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, σημεῖόν ἐστι τοῦ λειτουργεῖσθαι, οἷα θεὸν ὄντα. « Καθ' ἡμέραν λειτουργῶν. » [Φ. 17.] Τὰς αὐτὰς, φησὶν, ὅτι ὑπὲρ τῶν αὐτῶν προσεφέροντο αἶμα, μὴ ἰσχυροῦσάν τῶν γεγωνιῶν καὶ γινομένων θυσιῶν καὶ προσφορῶν μηδεμίαν ἁμαρτίαν καθαρῶς περιελεῖν καὶ ὀλοκλήτως. « Αὐτὸς δὲ μίαν » ὁ Χριστὸς δηλονότι. « Ἑπὲρ ἁμαρτιῶν. » Τῶν ἡμετέρων, ὑπὲρ ὧν πέπονθεν. « Εἰς τὸ διηγεκῆς. » Μίαν, εἰς τὸ διηγεκῆς ἀκούσαν. « Τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος. » Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εὐθέως ἐτέθησαν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ; Διὰ τοὺς μέλλοντας γίνεσθαι καὶ τίκεσθαι πιστούς. Οὐ γὰρ δαίμονες μόνον εἰσὶν ἐχθροὶ, ἀλλὰ καὶ ἄπιστοι. « Ἔως τεθῶσιν. » Οὐκ εἶπεν Ἰποταγῶσιν, ἀλλὰ τὸ μέγιστον τῆς ὑποταγῆς σημαίνων, Τεθῶσιν, εἶπεν, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Τοῦ δὲ τεθῆναι αὐτοὺς ὑποπόδιον, ἀπόδειξις τὸ καθῆσθαι αὐτῶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, » Μιᾶ γὰρ προσφορᾷ, » ἣν προσθήνεγκεν ὁ Χριστὸς, τετελειώκεν, τελείους ἀπειργάσατο, τελείως ἀπήλλαξε τῶν ἁμαρτιῶν. « Τοὺς ἀγιαζομένους. » Τουτέστι, τοὺς πιστούς. Οὗτοι γὰρ ἐκ τῆς εἰρημένης προσφορᾶς ἀγιαζόνται. « Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ Πνεῦμα. » Τί μαρτυρεῖ; Ὅτι ἀφέθησαν ἡμῶν αἱ ἁμαρτίαι. « Καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. » Προσέθηκε, φησὶ, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. Ὅρῳ δὲ ἁμαρτύρησεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; Τότε δὲ ἀφῶκεν, ὅτε τὴν νέαν ἐδίδου διαθήκην. Τὴν δὲ νέαν διαθήκην, διὰ τῆς θυσίας ἔδωκε τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. « Ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων. » Τῶν ἁμαρτιῶν δηλονότι. « Οὐκ ἔτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας. » Τίς γὰρ, φησὶ, χρεια πολλῶν προσφορῶν, τῆς μιᾶς ἣν Χριστὸς προσήγγαγεν, ἰσχυρώσεως περιελεῖν τὰς ἁμαρτίας;

« Ἐχοντας οὖν, ἀδελφοί, παρῆρσιαν εἰς τὴν εἴσοδον τῶν ἁγίων ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἱερέα μέγαν ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἐββαντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, κατεχόμενοι τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐλπίδος ἀκλίνη. Πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγελάμενος. »

Ἐπειδὴ ἀπέδειξε πολὺ τὸ μέσον τῆς νέας ὡς πρὸς τὴν παλαιάν, ἦλθεν εἰς τὸν περὶ πίστεως καὶ βίου

λόγον. « Παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον. » Ὡσπερ, φησὶν, ἡσχυνόμεθα πρότερον ἀμαρτιῶν γέμοντες, οὕτως νῦν ἔχομεν παρρησίαν εἰσεῖναι ἐν τῷ οὐρανῷ, διὰ τὴν δωρηθεῖσαν ἡμῖν ἄφεσιν. « Εἴσοδον γὰρ ἁγίων. » Τὴν οὐρανὸν φησι, καὶ τὴν προόδον τὴν εἰς τὰ πνευματικά. Ἐν τῷ αἵματι Ἰησοῦ. « Διὰ τοῦ αἵματος. » Διὰ γὰρ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἄφεσιν ἔχομεν καὶ τὴν παρρησίαν. « Ἦν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν. » Ἦν εἴσοδον τῶν ἁγίων, καὶ ὁδὸν ἐπάγουσαν εἰς αὐτήν, νῦν νεωστὶ ἔτεμε. Τοῦτο γὰρ τὸ, ἐνεκαίνισε. « Πρόσφατον. » Ἐκ τῶν ἡμετέρων, φησὶν, ἀρξαμένην χρόνων. Καύχημα δὲ ἡμῖν τοῦτο, ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν ἀμὰρ τὸν Ἀβραάμ, οὐκ ἦν αὕτη ἡ ὁδός, ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν. « Καὶ ζώσαν. » Ἡ γὰρ πρώτη ὁδὸς ἐπὶ θανάτῳ ἔγε καὶ εἰς ἀπιστίαν. αὕτη δὲ καὶ εἰς ζωὴν ὄντως φέρει, ὅτι καὶ αὕτη ζῆ καὶ διακονεῖ πρόσφατον εἰπὼν, ἵνα μή τις εἴπῃ Ὁλοῦν εἰ πρόσφατος καὶ παυθήσεται ἡ γῆρασκουσα γὰρ καὶ παλαιουμένη καὶ αὕτη ὥσπερ καὶ ἡ τῆς παλαιᾶς διαθήκης καταλυθήσεται. Οὐμνεῶν, φησὶν. Ἀλλὰ πρόσφατος οὐσα, αἰὲν νεάζουσα καὶ ζῶσα ἔσται, οὐδέποτε ἐπιδεδχομένη θάνατον καὶ κατάλυσιν. « Διὰ τοῦ καταπετάσματος. » Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἀγαθὰ, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σαρκὸς καὶ τῆς σφαγῆς αὐτῆς, γέγονεν ἡμῖν. Αὕτη καὶ κατεσκεύασε πρόσφατως τὴν εἰς οὐρανοὺς ὁδὸν, πρώτη βιβλίσασα αὐτήν. Καλῶς δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα καταπέτασμα καλεῖ. Ὅτε γὰρ ἐπήρθη εἰς ὕψος, τοὔτεστιν, ἐν τῷ σταυρῷ τότε ἐφάνη τὰ ἐν οὐρανοῖς, ὅπερ οἰκεῖον καταπετάσματος, καὶ ὅτι ἔκρυσσε ἐν αὐτῇ τὴν Θεότητα. Καὶ τοῦτο γὰρ ἴδιον καταπετάσματος.

« Καὶ ἱερέα μέγαν. » Τὸ, ἔχοντες, ἀπὸ κοινοῦ. Ἱερεὶα δὲ φησι τὸν Κύριον. « Ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. » Οἶκον Θεοῦ τοὺς πιστοὺς λέγει, κατὰ τὸ, « Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω. » — « Προσερχώμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας. » Τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ μετὰ ἀληθείας, μηδὲν νόθον ἢ ὑποκλον ἔχοντες. « Ἐν πληροφῶρᾳ πίστεως. » Ἐπειδὴ γὰρ λοιπὸν οὐκ ἔστιν ὄρατὸν οὐδὲν, οὔτε ὁ νῶς τοὔτεστιν, ὁ οὐρανός, οὔτε ὁ ἀρχιερεὺς, τοὔτεστιν, ὁ Χριστός, οὔτε ἡ θυσία, τοὔτεστι, τὸ σῶμα αὐτοῦ, χρεῖα λοιπὸν πίστεως. Καὶ ἐπειδὴ ἔτι καὶ πιστεύειν καὶ διστάζειν, φησὶν, Ἐν πληροφῶρᾳ πίστεως, τοὔτεστιν, ἵνα πεπληροφορημένοι ἐσμέν περὶ τούτων. « Ἐβρῶντισμένοι τὰς καρδίας. » Δεικνυσὶν ὅτι οὐ πίστεως μόνης χρεῖα, ἀλλὰ καὶ ὀρθοῦ βίου. « Ἐβρῶντισμένοι. » Οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶν, βαντίζονται τὰ σῶματ' αὐτῶν, ἡμεῖς δὲ βαντίζομεν καὶ ἀποκαθαρίζομεν τὰς συνειδήσεις ἡμῶν, εἰς τὸ μηδὲν ἡμᾶς ἐαυτοῖς συνειδέναί πονηρόν. « Ἰδαὶ καθαρῶν, » τοὔτεστι, τῷ βαπτίσματι. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ λουόμενοι, τὸ σῶμα μόνον ἐκάθαιρον, ἡμεῖς δὲ ψυχὴν καθαιρούμεν τῷ βαπτίσματι. Καθαρόν γὰρ ἔστι τὸ παρ' ἡμῶν ὕδωρ, τοὔτεστι, καθαρῶν. « Κατέχωμεν τὴν ὁμολογίαν. » Κατάσωμεν, φησὶ, τὴν περὶ

de fide et vita. « Libertatem ad auditum. » Quem ad nodum, inquit, antea pudore suffundebamur quod essemus pleni peccatis, ita nunc libertatem habemus ingrediendi in cælum propter donatam nobis remissionem. « Aditum in sancta. » Cælum dicit, et progressum ad spiritualia. « Per sanguinem. Ut ἐν, id est in, capiatur pro διὰ id est per. Nam per crucis Christi sanguinem habemus remissionem ac libertatem. « Quem innovavit nobis. » Quem aditum in sancta et viam ad illum ducentem, nunc nuper incidit; hoc enim significat ἐνεκαίνισε, id est innovavit. « Recentem. » Qui nostris, inquit, temporibus sumpsit initium. Id autem ad nostram cedit gloriationem, quod Abraham temporibus non fuerit hæc via, sed nostris. « Ac viventem » Prima namque via ad mortem ducebat et incredulitatem: hæc autem et ad veram fert vitam, quia ipsa quoque vita est, et perpetuos efficit. Cum recentem dixisset, ne quis subjungeret. Igitur si recens est, etiam cessabit; ipsa quoque senescens ac veterascens, quemadmodum et ea quæ veteris erat instrumenti, dissolvetur. Nequaquam, inquit, sed cum recens sit, semper juvenescens ac viva permanebit, nunquam excipiens mortem ac dissolutionem. « Per velamentum. » Nam hæc universa bona per Christi 397 carnem et carnis immolationem contigerunt nobis. Hæc caro etiam recentem viam præparavit ad cælos, cum prima per eam ingressa sit. Recte autem velamentum appellat: quando enim in sublime elevatus est, nempe in cruce, tunc apparuerunt quæ in cælis erant: siquidem id proprium est veli, sive velamenti; sive etiam quia Divinitatem in se occultabat.

« Et sacerdotem magnum. » A communi sensu supplendum est: Cum habeamus. Porro sacerdotem dicit Dominum. « Præfectum domini Dei. » Domini Dei vocat ipsos fideles, propter id quod scriptum est: « In habitabo in illis et inambulabo 54. » « Accedamus cum vero corde, » ad fidem Christi cum veritate, nihil adulterinum aut subdolum habentes. « In certitudine fidei. » Quoniam enim nihil est posthac visibile: neque templum, id enim est cælum; neque pontifex, is est Christus; neque victima, hæc corpus est ipsius: necessaria in possum est fides. Verum quia contingit credere simul et hæsitare, ait: in certitudine fidei, hoc est, ut certi simus de his. « Aspersis cordibus. » Ostendit quod non sola fide opus sit, sed et recta vita. « Aspersis cordibus. » Judæi, inquit, asperguntur corporibus suis, non vero aspergamus ac purificemus conscientias nostras, ut nullius mali simus nobis conscii. « Aqua pura. » Hoc est, baptismate. Judæi namque loti, corpus tantum purificabant, nos autem animam purificemus baptismate. Pura est enim aqua quæ apud nos est, hoc est purificans. « Teneamus confessionem. » Servemus, inquit, confessionem quæ est circa hanc

34 Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

spem firmam et inconcussam. Quam spem? Ut speremus per sanguinem Christi introitum in cœlum, quod per ipsum ignoscantur nobis peccata, quod per ipsum digni habeamur qui in filios adoptemur. « Fidelis enim est qui promisit. » Hoc est, verax. Quid autem promisit? Quod ingrederemur in regnum ipsius. « Volo, inquit, ut ubi sum ego et ipsi sint mecum 55. » Dixit enim, Ipsi, propter fideles.

398 CAPUT XIV.

Exhortatio ad virtutem ex timore futuri iudicii.

X, 24-25. *Et consideremus nos invicem in hoc ut provocemus ad charitatem et bona opera, non deserentes aggregationes nostras, sicuti mos est nonnullis: sed exhortantes, idque hoc magis quod videtis appropinquantem diem.*

« Et consideremus nos invicem, » quod fratres simus: quod grex unus unius pastoris: hoc enim augebit mutuam dilectionem. Aut consideremus si quis probus sit, ut huic imitetur. Aut circa ea nos invicem consideremus, quorum curiositas et scrutamen ac consideratio, ad dilectionem exacuit et incitat: hoc autem faciunt qui nihil pravum de se invicem ferunt, omnia autem in bonam ac saniore partem rejiciunt, etiam quæ videntur esse delicta. « Ut provocemus ad charitatem. » Ut exacuamus et augeamus mutuam dilectionem. « Et bona opera. » Et ut exacuamur ad imitandum illos qui versantur in bonis operibus. « Aggregationem nostram. » Ut semper in eodem locum convenient, dilectionis est productivum: idcirco prohibet separationem: opus enim charitatis non est divisio, sed fortis et exacta unio. Aggregationem appellavit mutuam consensum. « Sed exhortantes. » Quænam? aggregationem nostram, hoc est, mutuam. Nam a communi sensu resumendum est aggregationem nostram. Exhortatio vero aggregationis est, ut prompte et longo tempore nobis mutuo conjungamur. — *Alio modo.* « Sed exhortantes. » Imbecilliores videlicet. Et tanto, inquit, nobis magis opus est charitatem ac bona opera desiderare et adipisci, quanto magis appropinquat dies iudicii. Hoc autem etiam ad consolationem ipsis erat, nempe defatigatis propter afflictiones.

399 X, 26-31. *Nam ubi voluntarie peccamus post acceptam cognitionem veritatis, non ultra pro peccatis reliqua est hostia, sed formidabilis quedam expectatio iudicii et ignis zelus qui devoraturus est adversarios. Qui aspernatus fuerit Mosi legem, absque misericordia sub duobus aut tribus testibus moritur. Quanto putatis pejori afficietur supplicio, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti communem habuerit per quem fuerat sanctificatus, et spiritum gratiæ injuria affecerit? Novimus enim eum qui dixit: Meum est ulcisci, ego*

της ἐλπίδος ταύτης ὁμολογίαν βεβηλίαν καὶ ἀσάλευτον. Ποίας ἐλπίδος; Τὸ ἐλπίζειν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ τὴν εἰς οὐρανοὺς εἰσοδόν. Τὸ ἀφεῖσθαι ἡμῖν δι' αὐτοῦ τὰς ἀμαρτίας. Τὸ, ἀξιωθῆσεσθαι υἱοθεσίας δι' αὐτοῦ. « Πιστὸς γάρ, » τουτέστιν, « ἀληθὴς ὁ ἐπαγγελλόμενος. » Τί δὲ ἐπαγγελλοῦμαι; τὸ εἰσελθεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. « Θέλω γάρ, φησὶν, ἵνα ἅπαντες εἰμὶ ἐγὼ, καὶ οὗτοι ὡσεὶ μετ' ἐμοῦ. » Τὸ γάρ, οὗτοι. διὰ τοὺς πιστοὺς εἶπεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

« Προτροπή σπουδῆς κατὰ φόβον τῆς μελλούσης κρίσεως. »

« Καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων, μὴ ἐγκαταλιπόντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισὶν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσιν τὴν ἡμέραν. »

« Καὶ κατανοήσωμεν ἀλλήλους, » ὅτι, φησὶν, ἀδελφοί ἐσμεν, ὅτι ποιμνὴ μίαν ποιμένος ἐνόος. Τοῦτο γὰρ αὐξήσει τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην. Ἡ κατανοῶμεν εἴ τις ἐνάρετος, ἵνα τοῦτον ζηλώμεν. Ἡ περὶ ἐκεῖνα ἀλλήλους, κατανοῶμεν, ὧν ἡ πολυπραγμοσύνη καὶ ἔρευνα καὶ κατανοήσις εἰς ἀγάπην ἀκονᾶ καὶ παραθήγει. Τοῦτο δὲ πρὸς οὐκ οἴ φαλον μὲν περὶ ἀλλήλων, μηδὲν ἀνεχόμενοι, πάντα δὲ εἰς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἄμεινον ἐκλαμβάνοντες, καὶ ἃ δοκεῖ εἶναι ἐλαττώματα. « Εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης. » Εἰς τὸ παροξύναι καὶ αὐξῆσαι τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην. « Καὶ καλῶν ἔργων. » Καὶ ἵνα παροξυνθῶμεν ζηλοῦν τοὺς ἐν ἀγαθοῖς ἔργοις. « Τὴν ἐπὶ συναγωγὴν ἑαυτῶν. » Τὸ γὰρ αἰεὶ συνῆχθαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀγάπης ἐστὶ γεννητικόν. Διὸ τὸν χωρισμὸν ἀπαγορεύει. Ἔργον γὰρ τῆς ἀγάπης, οὐχ ἡ διαίρεσις, ἀλλ' ἡ ἀκριβὴς ἐνωσις. Ἐπισυναγωγὴν τὴν συμφωνίαν ἐκάλεσαν. « Ἀλλὰ παρακαλοῦντες. » Τίνα; τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, τουτέστιν, ἀλλήλους. Ἀπὸ κοινῆς γὰρ τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν ληπτέον. Παράκλησις δὲ ἐπισυναγωγῆς, τὸ προθύμως, καὶ διὰ μικροῦ τοῦ χρόνου ἐπισυνάπτεσθαι ἑαυτοῖς. — [Φιλιπ.] Ἀλλως. « Ἀλλὰ παρακαλοῦντες. » Τοῖς ἀσθενετέροις δηλονότι. Καὶ τοσοῦτος, φησὶ, μᾶλλον δεῖ ἡμῖν ἀγάπης καὶ καλῶν ἔργων ἀντιποιεῖσθαι, ὅσῳ μᾶλλον πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Τοῦτο δὲ καὶ παραμυθία ἦν αὐτοῖς, ἀπειρηκόσι

D πρὸς τοὺς πειρασμούς.

« Ἐκουσίως γὰρ ἀμαρτανόντων ἡμῶν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκ ἔτι περὶ ἀμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία· φοβερὰ δὲ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. Ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσίῃ ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. Πόσῳ δεκεῖτε χεῖρον ἀξιωθῆσθαι τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιασθή, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας. Οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα,

Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Καὶ ἄλλιν ἰσχυρῶς ἐπιτιμᾷ τὸν λαὸν αὐτοῦ. Φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζώντος. »

« Ἐκουσίως γάρ. » — [ΟΙΚΟΥΜ.] Ὡς τὰ γε ἀκούσια ἐλαφροτέρην ἔχει τὴν τιμωρίαν. « Ἀμαρτανόντων ἡμῶν. » Σημειῶσαι ὅτι οὐκ εἶπεν ἀμαρτησάντων, ἀλλὰ τῷ παρατατικῷ ἐχρήσατο, δεῖξαι θέλων τὸ ἄχρι τελευτῆς ἐπιμένειν τῇ ἀμαρτίᾳ. Ἐθεν γὰρ μάλιστα δῆλον, ὅτι οὐκ ἀναίρει τὴν μετάνοιαν. « Μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν. » Τουτέστι, τὴν περὶ Χριστοῦ πίστιν. « Οὐκ ἔτι περὶ ἀμαρτιῶν. » Εἰς τὸ ἐξαλεψαί τὰς ἀμαρτίας. Ἦσαν γὰρ παρὰ Ἰουδαίους προσφερόμεναι θυσίαι ὑπὲρ ἀφέσεως αὐτῶν, μὴ ὅτι καὶ ἐκεῖναι ὑπὲρ ἀκούσιων. « Ἀπολείπεται θυσία. » Οὐκ ἀναίρει τὴν μετάνοιαν, μὴ γένοιτο ἄλλα τὸ εἶναι δευτέρον βάπτισμα ἀπαγορευεῖ. Β. Θυσίαν γὰρ ἐνταῦθα, τὸν σταυρὸν καὶ τὸ βάπτισμα καλεῖ, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησι. « Μιᾶ γὰρ θυσία τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκές τοὺς ἀγιαζομένους. » — « Καὶ πυρὸς ζῆλος. » Ὡσπερ γὰρ ὑπὸ ζήλου τινὸς κεντούμενον ἐκεῖνο τὸ πῦρ, δαπανᾷ, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐμβληθέντας. Ὑπεναντίους δὲ λέγει, οὐ μόνον τοὺς ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄντικρυς τῶν παραγγελμάτων τοῦ Χριστοῦ πράττοντας. « Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως. » Ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος ἢ σύγκριστις. Βούλεται γὰρ δεῖξαι τὴν τοῦ πυρὸς καυσὶν δικαίως οὖσαν κατὰ τῶν ὑπεναντίων. Νόμον δὲ Μωϋσέως λέγει, διὰ τὸ τὰ πολλὰ τῶν ἐν τῷ νόμῳ αὐτὸν διατεταχέναι. « Ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν. » Ἐὰν γὰρ δύο ἢ τρεῖς ἐμαρτύρησαν, οὐκ ἔτι ἦν οἰκτιρῆσις ἢ συγγνώμη, ἀλλ' ἀπέθνησκεν. Εἰ οὖν ἀνθρώπου C. τις νόμον, φησὶ τουτέστι. Μωϋσέως νόμον παραβάς ἀσυγγνώστως μετὰ τὴν μαρτυρίαν ἀποθνήσκει, τί δοκεῖτε δεῖν ὑπομένειν τοὺς τοῦ Χριστοῦ τοὺς νόμους καταπατήσαντας; « Ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας. » Πῶς δὲ τις καταπατεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ; Ὅταν αὐτοῦ παρακούῃ, ὅταν αὐτοῦ μεταλαμβάνων, ἀμαρτίας ἐργάζεται. Τοῦτο γὰρ καταπατήσαι, τὸ καταφρονῆσαι. « Καὶ τὸ αἵμα τῆς διαθήκης. » Αἷμα διαθήκης, τὸ αἷμα Χριστοῦ φησι. « Δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν νέαν εὐαγγελίαν διαθήκην. » Κοινὸν ἡγησάμενος. « Κοινὸν, τὸ μηδὲ τῶν ἄλλων διαφέρειν ὅσον λέγουσιν οἱ φάσκοντες αὐτὸν ψιλὸν ἄνθρωπον. Οὗτοι γὰρ οὐδὲν τοῦ ἡμετέρου διαλλάττον εἰς τιμὴν λέγουσιν αὐτό. Εἶτα τὸ ἀχάριστον αὐτῶν δεικνύς, φησὶν, ἐν ᾧ ἡγάσθη. « Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνδύσας. » Ὁ γὰρ τὴν δεδομένην εὐεργεσίαν μὴ δεχόμενος, ὕβρισε τὸν παρέχοντα. Ἐποίησέ σε υἱὸν Θεοῦ, σὺ δὲ βούλει εἶναι δούλος παθῶν. Ἦθεν ἐνοικήσῃ ἐν σοὶ, σὺ δὲ ἐπιστάσεις σαυτῷ τὸν διάβολον. Ἄρα ταῦτα οὐκ ὕβρις κατὰ τοῦ πνεύματος; « Οἴδαμεν γὰρ τὸν εἰπόντα. » Καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ, φησὶν, αὐτὸς ὁ Θεὸς μαρτυρεῖ, λέγων. « Ἐμοὶ ἐκδίκησις. » Τουτέστι, παρ' ἐμοὶ τὸ ἐκδικεῖν. « Ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. » Ἠρέμα δὲ τοῦτο εἰπόντων, καὶ παραμυθίζεται αὐτοὺς ἐφ' οἷς κακοῖς ἐπασχον ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλιῶν, ὥστε ἔλεγε. Τί ἀδημο-

rependam, dicit Dominus. Et rursum : Dominus judicabit populum suum. Horrendum est incidere in manus Dei viventis.

« Nam ubi voluntarie. » Tanquam involuntaria levius puniantur. « Peccamus. » Animadvertite quod non dixerit *peccavimus*, sed imperfecto usus est participio, ἀμαρτανόντων, ostendere volens perseverantiam in peccato usque ad mortem. Hinc enim potissime manifestum est quod non tollat resipiscentiam. « Post acceptam cognitionem : » Hoc est, fidem de Christo. « Non ultra pro peccatis : » ad delenda illa peccata. Erant enim apud Judæos hostiæ quæ pro ipsorum remissione offerebantur, sic ut illæ non essent pro involuntariis. « Reliqua est hostia. » Non tollit resipiscentiam. « Unica enim hostia perfectos effecit in perpetuum eos qui sanctificantur. » — « Et ignis zelus. » Si quidem tanquam exstimulatus ille ignis consumit ac devorat eos qui injecti sunt. Adversarios autem vocat non tantum incredulos, verum etiam contrario modo operantes quam habeant Christi præcepta. « Qui aspernatus fuerit legem Mosi. A minori fit comparatio. Vult enim ostendere ignis exustionem juste immitti contra adversarios. Legem autem dicit Mosi⁵⁶, eo quod ille multa præceperit eorum quæ in lege continentur. « Sub duobus aut tribus testibus. » Nam si duo aut tres testificati essent, non erat amplius misericordiæ aut veniæ locus, sed moriebatur. 400 Si is ergo qui hominis legem, hoc est Mosi, transgressus est, absque venia post latum testimonium moritur, inquit, quid eos pati oportere judicatis qui Christi legem conculcaverint? « Qui filium Dei conculcarit. » Quomodo autem conculcat quispiam Filium Dei? Qando ipsum non audit, quando is qui cum eo participat, peccata operatur : nam id est conculcare, nempe contemnere. « Et sanguinem testamenti. » Sanguinem testamenti dicit sanguinem Christi : per ipsum enim accepimus novum testamentum. « Communem habuerit. » Communem, tanquam cæteris nihil excellentius habentem, sicuti dicunt qui ipsum aiunt nudum esse hominem. Hi namque nihil esse dicunt illum sanguinem, in quo varietur a nostro quo ad honorem pertinet. Deinde illorum ostendens ingratitude ait : Per quem fuerat sanctificatus. « Et spiritum gratiæ injuria affecerit. » Nam qui datum non suscepit beneficium, eum qui dabat, afficit injuria, Fecit te Dei filium, tu autem mavis effici servus. Venit ut in te habitaret, tu vero diabolus in teipso introducis. Annon injuria et contumelia sunt hæc adversus spiritum? « Novimus enim eum qui dixit. » Et quod hæc vera sint, inquit, attestatur ipse Deus qui ait : « Meum est ulcisci. » Hoc est

⁵⁶ Levit. iv, 22 seqq.

apud me est, ut ulciscar : « Ego rependam, dicit A. νετε ; ἔχετε τὸ ἐκδικοῦντα καὶ ἀνταποδίδοντα τοῖς Dominus 57. » Sensim autem hoc dicendo consolatur eos ob mala quæ passi erant a propriis contribulibus. Ac si diceret : Quid moeretur ? cum habeatis ultorem et eum qui pœnas rependit iis qui vos affligunt ?

CAPUT XV.

Quod bonum initium ad bonum finem deducit.

X, 32-36. *Redeant autem vobis in memoriam superiores dies, in quibus illuminati, ingens certamen sustinistis afflictionum : partim quidem dum et probris et contumeliis affecti spectaculo fuistis, partim vero dum consortes ita conversantium facti estis. Siquidem et afflictionum quæ ex vinculis meis contigerunt participes fuistis, 401 et direptionem facultatum vestrarum cum gaudio accepistis, scientes vos habere in vobis potiore substantiam in cælo ac manentem. Ne abjeceritis igitur fiduciam vestram, quæ magnam habet præmii retributionem. Nam patientia vobis est opus, ut ubi voluntatem Dei peregeritis, reportetis promissionem.*

Ab exordio, inquit, fidei vestræ statim decertastis ; hoc certamen in mente habetote, ne quo modo per segnitiam perdatis priorum certaminum præmia. Considera ingenii dexteritatem. Ubi ipsorum animas facta illius ignis mentione commovit, nunc per encomia ipsos adhortatur. « In quibus illuminati. » Aut circa baptismum, inquit, illuminati, aut circa Christi cognitionem. « Partim quidem dum et probris. » Robusta opus est anima ad ferenda probra et injurias, etiam si privatim et occulte fiant : quoniam autem manifeste et coram omnibus fiebant (nam hoc significat : Spectaculo affuistis), robustior est necessaria « Partim vero dum consortes. » Non solum inquit, proprias injurias virili animo tulistis, sed et consortes fuistis eorum qui injuria afficiebantur, apostolos significans, versatos videlicet in contumeliis et afflictionibus. « Siquidem et afflictionum quæ ex vinculis meis contigerunt, participes fuistis. » Non solum, inquit, non opus fuit vobis consolatione, sed aliis quoque vinctis manus auxiliatrices porrexistis. « Et direptionem. » Magnum est ferre direptionem facultatum. Quod autem etiam cum gaudio feratur, apostolicum est. « Cum gaudio accepistis. » Voluntariam ipsorum patientiam colaudat. « Scientes vos habere. » Ecce fidem quoque illos habere testatur. « Ac manentem. » Hoc est firmam, non quasi pereuntem, et ab aliis ad alios transcurrentem. — « Ne abjeceritis igitur. » Ostendit ipsos adhuc his affici. « Fiduciam vestram. » Habent enim a Deo fiduciam qui talia propter ipsum patiuntur. « Ne abjeceritis igitur fiduciam vestram. » Quæ opera vestra consequitur, quæ fidem, quæ afflictiones, quæ pœnitentiam : nam hæc magna sunt ad præstandam nobis fiduciam quod promissa consecuturi simus. Quæ magnam habet præmii retributionem. Et unde

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

« Περὶ τοῦ καλῆν ἀρχὴν εἰς καλὸν τέλος προ-
αγαγεῖν. »

« Ἀναμνησθετε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀθλήσιν ὑπεμείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦ δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφόμενων γενηθέντες. Καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες ἔχειν ἐν ἐξουσίᾳ κρείττονα ὑπάρχειν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν. Μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν, ἥτις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην. Ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρεῖαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσαντες, κομίσθητε τὴν ἐπαγγελίαν. »

Παρὰ τὴν ἀρχὴν, φησὶ, τῆς πίστεως ὑμῶν ἠγωνίσασθε. Τοῦτον ἐν ᾧ ἔχετε τὸν ἀγῶνα, μὴ πως διὰ βῆθυμίας ἀπολέσητε τὰ προηγωνισμένα. Ὅρα εὐφροσύνην κατασεύσατε αὐτῶν τὰς ψυχὰς τῇ μνήμῃ τοῦ πυρὸς ἐκείνου, ὡς δι' ἐγκωμίων αὐτοὺς προτρέπεται. « Ἐν αἷς φωτισθέντες. » Ἡ περὶ τοῦ βαπτίσματος φησὶ τὸ, φωτισθέντες, ἢ περὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Χριστοῦ. « Τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς. » Γενναίως δεῖται φυγῆς τὸ ἐνεργεῖν ὀνειδισμοὺς καὶ ὕβρεις, εἰ καὶ κατ' ἴδιον γίνονται. Ἐπειδὴ δὲ φανερώς καὶ ἐπὶ πάντων, (τοῦτο γὰρ τὸ, θεατριζόμενοι), γενναϊοτέρως χρῆζει. « Τοῦτο δὲ κοινωνοί. » Οὐ μόνον, φησὶ, τὰς εἰς ὑμᾶς ὕβρεις γενναίως ἠνέγκατε, ἀλλὰ καὶ κοινωνοὶ τῶν ὀδριζομένων ἐγένεσθε, τοὺς ἀποστόλους δηλῶν, ἀναστρεφόμενων δὲ, ἐν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι. « Καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε. » Οὐ μόνον, φησὶν, ὑμεῖς οὐκ ἐδεήθητε παραλήσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις δεδεμένοις χεῖρας ὠρέγετε. « Καὶ γὰρ τὴν ἀρπαγὴν. Μέγα τὸ ἐνεργεῖν τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων, δὲ καὶ μετὰ χαρᾶς, ἀποστολικόν. « Μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. » Τὴν ἐκούσιον αὐτῶν ὑπομονὴν ἐπαινεῖ. ἢ Γινώσκοντες ἔχειν. » Ἴδου καὶ πίστιν αὐτοῖς μαρτυρεῖ. « Καὶ μένουσαν. » Τοῦτέστι βεβαίαν, οὐχ ὡς τὴν ἐνταῦθα, τὴν ἀπολλυμένην, καὶ μεταβαίνουσαν ἀπ' ἄλλων εἰς ἄλλους. — « Μὴ ἀποβάλητε οὖν. » [Φ. Δ. Τ.] Δείκνουν ἐπὶ αὐτοὺς ἐχομένους τῶν αὐτῶν. « Τὴν παρρησίαν ὑμῶν. » Ἐχουσι γὰρ παρρησίαν παρὰ θεῷ οἱ τοιαῦτα δι' αὐτὸν ὑπομνοντες. « Μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρησίαν ὑμῶν, » τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ὑμῶν, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως, τὴν ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, τὴν ἀπὸ τῆς ὑπομονῆς. Ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ μεγάλα ἡμῶν τὴν παρρησίαν, διὰ τευξόμεθα τῆς ἐπαγγελίας, χαρίζόμενα. « Ἦτις ἔχει μισθαποδοσίαν. » Καὶ πῶθεν τοῦτο δῆλον ; Ὑμεῖς, φησὶ, μάρτυρες, οἱ γινώσκοντες ἔχειν κρείττονα ὑπάρχειν ἐν οὐρανῷ καὶ μένουσαν. « Ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρεῖαν. » Οὐχὶ προσή-

κην, ἀλλ' ὑπομονὴ ζητῶ, ἵνα τοῖς αὐτοῖς ἐπιμεί-
νητε. « Ἴνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. » θέλημα τοῦ Θεοῦ,
τὸ ἄχρι τέλους ἐπιμεῖναι τοῖς αἰτοῖς, καὶ τὸ ὑπο-
μεῖναι τὴν ἀναβολὴν τῆς ἀνταποδόσεως καὶ τῆς
ἐπαγγελίας. — [Φ.2Τ.] θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ πιστεῦ-
ειν εὐλαβικῶς εἰς αὐτόν, καὶ πράττειν τὰς ἀρετάς,
καὶ εἶναι τὸ ὑπὲρ αὐτῶν καιροῦ καλοῦντος μέχρι
αἵματος ἀγωνίζεσθαι. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι κομίζονται τὴν
ἐπαγγελίαν.
pro ipsis insuper ubi tempus expetierit ad sanguinem usque decertetis : tales enim referunt
promissionem.

« Ἐτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὃ ἐρχόμενος ἤξει
καὶ οὐ χρονιεῖ. Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται,
καὶ ἐάν ὑποστελιθῆται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου
ἐν αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς
ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυ-
χῆς. »

Καὶ πότε, φησὶν, ἔχομεν κομίσασθαι τὴν ἐπαγγε-
λίαν; Μὴ ἀποκνήσητε, φησὶν. Ἐγγύς ἐστιν ὃ παρ-
έχων. « Ἐτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὃ ἐρχόμενος ἤξει
καὶ οὐ χρονιεῖ. » Τὸ δὲ ὅσον ὅσον, τὸ πάνυ μικρὸν δηλοῖ
« Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. » Δεῖ οὖν πιστεῦειν
ὅτι ἤξει ὃ γὰρ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Ἐάν
δὲ, φησὶ, βραθυμίας ὑποσταλῆ, ἢ ἐκ τῆς πίστεως,
ἢ ἐκ τῶν πειρασμῶν, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν
αὐτῷ. Ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ δεῖσαι τοῦτο ὄλον. Τὸ δὲ,
Ὁὐκ εὐδοκεῖ τουτέστιν, οὐδὲν ἀγαθὸν βουληθῆ ἢ
θελήσει ἡ ψυχὴ μου. « Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστο-
λῆς εἰς ἀπώλειαν. » Ἐπειδὴ κατέπληξεν αὐτοῦτος
εἰρηκώς, Ἐάν ὑποστελιθῆται, φησὶν, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ
ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ. Διορθοῦται αὐτὸ, καὶ φησὶν.
Ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν τῆς ὑποστολῆς καὶ τῆς βραθυμίας,
ἀπερ εἰς ἀπώλειαν ἄγει, ἀλλὰ τῆς πίστεως, φησὶν,
εἰς τὸ περιποιηθῆναι ἑαυτῶν τὰς ψυχὰς καὶ σω-
θῆναι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

« Περὶ πίστεως τῆς καὶ τοὺς παλαιοὺς δοξα-
σάσης. »

« Ἔστι δὲ τίσις ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πρ-
αγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ
ἐμαρτυρήσαν οἱ πρεσβύτεροι. Πίστει νοοῦμεν
κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ
ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι. Πίστει
πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάιν προσήνεγκε
τῷ Θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυ-
ροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ δι'
αὐτῆς ἀποθνῶν ἔτι λαλεῖται. »

Λοιπὸν ἐκρράζει τί ἐστὶ πίστις, καὶ φησὶ, Πίστις
ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ οὐσία τῶν ἐλπίζομέ-
νων πραγμάτων. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀνυπό-
στατά ἐστίν, ὡς τέως μὴ παρόντα, ἢ πίστις οὐσία
τις αἰῶν καὶ ἡ ὑπόστασις γίνεται, εἶναι αὐτὰ καὶ
παρεῖναι τρόπον τινὰ παρὰκευάστους, διὰ τοῦ πι-
στεύειν εἶναι. Ἔστι δὲ ἡ πίστις ἔλεγχος καὶ ἀπόδει-
ξις νῦν οὐ βλεπομένων. Ἀποδεικνύσι δὲ ὁρατὰ τὰ
ἀόρατα. ἢ πίστις πῶς; τῷ νῦ καὶ τὰς ἐλπίσιν
ὁρώσιν τὰ μὴ φαινόμενα. « Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυ-

hoc manifestum est? Vos, inquit, 402 testes estis,
qui cognoscitis vos habere potiorē substantiam
in cœlo ac manentem. « Nam patientia vobis est
opus. » Non augmentum, sed patientiam expeto, ut
iisdem perseveretis. « Ut, ubi voluntatem Dei pe-
regeritis. » Voluntas Dei est ut in eisdem usque ad
finem perseveretis, et dilationem retributionis ac
promissionis sustineatis. — Voluntas Dei est ut
in eum sincere credatis ac virtutes operemini, et

X. 37-39. *Adhuc enim perpusillum temporis, et
qui venturus est veniet et non tardabit. Justus
autem ex fide vivet, et si se subduxerit non pro-
babitur animo meo. At nos non sumus qui sub-
ducamus nos in perditionem, sed ad fidem perti-
nemus in acquisitionem animæ.*

Et quando possumus, inquit, accipere promissio-
nem? Ne segnes efficiamini, ait : in proximo est is
qui rependit. « Adhuc enim perpusillum temporis,
et qui venturus est veniet et non tardabit. » Nam
quod ait ὅσον ὅσον significat valde breve tempus.
« Justus autem ex fide vivet. » Oportet igitur cre-
dere quod veniet, nam justus ex fide vivet. Si au-
tem segnior, inquit, effectus se subduxerit, aut ex
fide, aut ex afflictionibus, non probabitur animo
meo : ut a Christo accipiatur in solidum : Quod
autem ait οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου, hoc est nullum
ipsius bonum gratum habebit aut volet anima mea.
« At nos non sumus qui subducamus nos in perdi-
tionem. » Quoniam terruerat eos dicendo. Si se
subduxerit, non probabitur animo meo ; corrigit
illud et ait : Non sumus qui subducamus nos vel
segnes simus, quod in perditionem ducit : sed ad
fidem pertinemus, ad possidendum et salvandum
nostras animas.

403 CAPUT XVI.

De fide quæ veteres quoque glorificavit.

XI, 1-4. *Est autem fides earum rerum quæ spe-
rantur substantia, argumentum eorum quæ non vi-
dentur: per hanc enim testimonium acceperunt se-
niores. Per fidem intelligimus perfecta fuisse sæ-
cula verbo Dei, ut ex his quæ non apparebant, ea
quæ videntur fierint. Per fidem, hostium uberiorem
Abel obtulit, Deo quam Cain, per quam testimo-
nium meruit quod esset justus, testimonium per-
hibente de donariis illius Deo, et per ipsam
mortuus adhuc loquitur.*

Exprimit consequenter quid sit fides, et ait :
Fides est substantia ac essentia earum rerum quæ
sperantur. Nam quoniam ea quæ spei subsistunt
sentiri nequeunt, ut quæ interim præsentia non
sunt, fides essentia quædam ipsorum est et sub-
stantia, efficiens ut sint et quodammodo præsen-
tia fiant, eo quod credat ea esse. Est autem fides
argumentum ac demonstratio eorum quæ non
videntur. Exhibet namque fides visibilia ea quæ
sunt invisibilia. Quomodo? mente et ipse videns

ea quæ non apparent. « Per hanc enim testimoninm A
 acceperunt. » Per fidem testimonium a Deo acceperunt quod placuissent ipsi. « Seniores. » Quinam? hi quos recensebit: « Per fidem intelligimus perfecta fuisse sæcula. » Nam quæ ratio posset id demonstrare? oportet itaque sibi fide persuadere. « Ut ex his quæ non apparebant. » Quis enim sermo demonstrabit illa fuisse deducta ad esse ex eo quod non erat? « Uberiorem hostiam Abel. » Cujus enim alterius exemplo Deum honorabat, nisi quod fide credebat horum fieri retributionem? « Per quam testimonium meruit quod esset justus. » Cum enim dixerit Deus ad Cain, Nnm si recte obtuleris, non recte autem diviseris: testificatus est de Abel quod ct recte obtulerit et recte diviserit. Dicitur quoque B
 ignis e cælo delapsus fuisse super ipsius holocaustum. 404 « Et per ipsam mortuus. Videlicet hostiam Nam hostia fuit ipsi cædis occasio. Quod ait: Per ipsam mortuus adhuc loquitur, aut intelligitur quod ipsa hostia fratri fuit invidiæ ac æmulationis occasio: porro hæc peperit homicidium. Aut quod per ipsam loquitur, tametsi mortuus: nam hæc causa est cur Abel in perpetua sit memoria, nec unquam oblivioni tradatur. Aut si quis exactius utrumque consideret, a communi sententia accipiat. Per ipsam, ut referatur et ad Mortuus et ad Loquitur: ut sit sensus: Per ipsam vel propter ipsam hostiam mortuus, adhuc loquitur per ipsam. Aut per ipsam fidem; loquitur autem fama, gloria, memoria. « Adhuc loquitur. » In perpetua memoria est. Non sinit ipsum, opus suum quod ex fide processit, in oblivionem venire.

XI, 5-7. *Per fidem Enoch fuit translatus ne C
 videret mortem, nec fuit inventus, propterea quod transtulerat ipsum Deus: priusquam enim transferretur testimonium meruerit quod placuisset Deo. Atque sine fide fieri non potes ut quis illi placeat. Nam qui accedit ad Deum hunc credere oportet esse Deum, et esse remuneratorem quærentibus se. Per fidem admonitus oraculo Noe ea quæ nondum videbantur veritas, apparavit arcam ad salutem domus suæ, per quam condemnavit mundum: et ejus quæ secundum fidem est iustitiæ factus est hæres.*

« Per fidem Enoch. » Ex illo præfigurabatur mortis abolitio. Siquidem per Abel ostensa fuit sententiæ confirmatio, per Enoch vero illius abolitio. Credidit autem Enoch Deum esse præmii remuneratorem: ideo etiam placuit: atque in tantum fidei erant quæ videbantur, ut etiam contrarium appareret. Abel enim cum Deo placuisset, jugulatus tamen est, nec voluit Deus cum eo connivere ne moreretur; ideo per solam fidem Enoch placebat Deo, credens esse bonorum retributionem. Propter fidem igitur placebat, et quia placebat translatus est. « Ne videret mortem. » Utvens enim translatus est, et adhuc vivit: porro ubi et quomodo, incertum est. « Atqui sine fide fieri non potest at quis illi placeat. » Siquidem nisi quis crederet bonorum et malorum fieri remunerationem, uequa quam placere posset. Quis enim per laboriosam

αθήσαν. » Ἐν τῇ πίστει ἐμαρτυρήθησαν ὑπὸ Θεοῦ, εὐηρεστηκέναι αὐτῶν. « Οἱ πρεσβύτεροι. » Ποῖοι; περὶ ὧν μέλλει λέγειν. « Πίστει νοοῦμεν κατηγορεῖσθαι. » Τίς γὰρ ἰσχύει λογισμὸς τοῦτο παραστήσει; δεῖ οὖν αὐτῶν πίστει εἰδέναι. » Εἰς τὸ, « Μὴ ἐκ φαινομένων. » Τὰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντα, τίς παραστήσει λόγος; « Πλειονα θυσιάν Ἄβελ. » Τίνα γὰρ ἑωρακῶς ἕτερον, εἴματα τὸν Θεὸν, ἢ ὅτι πιστεύουσα εἶναι τούτων ἀντίδοσιν; « Δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος. » Ὁ γὰρ πρὸς τὸν Κάιν εἰρηκῶς Θεὸς, οὐκ ἂν ὀρθῶς μὲν προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἐμαρτύρησε τῶν Ἄβελ καὶ ὀρθῶς προσενεγκόντι, καὶ ὀρθῶς διελόντι. λέγεται καὶ πῦρ κατενηχῆθαι ἐπὶ τῇ ὀλοκαυτώσει αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ. « Καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανῶν. » Τῆς θυσίας τούτου. Πρόφασις γὰρ αὐτῶν γέγονεν ἡ θυσία σφαγῆς. Τὸ, δι' αὐτῆς ἀποθανῶν ἔτι λαλεῖται, ἢ ὅτι αὐτῇ ἡ θυσία κατέστη τῶν ἀδελφῶν εἰς βραχύνειν πρόφασις καὶ φθόνου, ὃ δὲ ἔτεκε τὸν φόνον. Ἡ δὲ δι' αὐτῆς λαλεῖται, καίτοι ἀποθανῶν. Αὕτη γὰρ γέγονεν αἰτία τοῦ ἀείμνηστον καὶ ἀλάθητον εἶναι τὸν Ἄβελ. Ἡ, εἴ τις ἀκριβέστερον ἐπισκοπήσει ἀμφοτέρα, ἀπὸ κοινοῦ λαμβανομένου τοῦ, Δι' αὐτῆς, οἷον κατὰ τε τοῦ Ἀποθανῶν, καὶ τοῦ Λαλεῖται. — [ΟΙΚΟΥΜ.] Ἡ δι' αὐτῆς τῆς πίστεως. Λαλεῖ δὲ, τῇ φήμῃ, τῇ δόξῃ, τῇ μνήμῃ. — [Φ.Π.Τ.] « Ἐτι λαλεῖται. » Ἀείμνηστος ἐστίν. Οὐκ ἐὰν αὐτὸν ἡ πράξις αὐτοῦ, ἢ ἐκ πίστεως, εἰς λήθη, φησὶν, ἔλθῃν.

« Πίστει Ἐνώχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ εἰρησκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός. Πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ, μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι Θεῶν. Χωρὶς δὲ πίστεως, ἀδύνατον εὐαιρεστήσαι. Πιστεύουσα γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῶ Θεῶν, ὅτι ἐστίν. Καὶ τοὺς ἐκζητούσιν αὐτὸν, μισθαποδότης γίνεταί. Πίστει χρημεισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαθηθεὶς κατεσκευάσε κιβωτὸν, εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος. »

« Πίστει Ἐνώχ. » Ἐξ ἐκείνου προετυποῦτο ἡ ἀναιρεσις τοῦ θανάτου. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ Ἄβελ ἐδέχθη τῆς ἀποφάνσεως τὸ βέβαιον. Διὰ δὲ τοῦ Ἐνώχ, ἡ ἀναιρεσις αὐτῆς. Ἐπίστευσε δὲ Ἐνώχ, ὅτι μισθαποδότης ὁ Θεός. Διὸ καὶ εὐηρεστήσε. Καὶ τοσοῦτον πίστεως ἦν τὰ ὁρώμενα, ὅτι καὶ τὸ ἐναντίον παρεθετο. Ὁ γὰρ Ἄβελ εὐαιρεστήσας Θεῶν, καὶ ἐσφάγη, καὶ οὐκ ἐπίμυεν αὐτῶ ὁ Θεός πρὸς τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Διὸ πίστει μόνῃ ὁ Ἐνώχ εὐηρεστέται Θεῶν, πιστεύων εἶναι τῶν ἀγαθῶν ἀντίδοσιν. Διὰ οὖν τὴν πίστιν εὐηρεστέται, καὶ διὰ τὴν εὐαρέστησιν μετετέθη. « Τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον. » Εἰὼν γὰρ μετετέθη, καὶ ἔτι ζῆ. Πού δὲ, ἢ πῶς, ἴδῃλον. « Χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαιρεστήσαι. » Εἰ γὰρ τις μὴ πιστεύσειεν ἀντίδοσιν εἶνα καλῶν ἔργων καὶ κακῶν, οὐκ ἂν εὐαιρεστήσῃ. Τίς γὰρ ἂν τὴν ἐπίπονον τῆς ἀρετῆς ὁδὸν τριβὸν, μὴ πεπεισμένος εἶναι τινεσ ἀμοιβῆς; « Πιστεύουσα

γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ. » Οὐ τί ἐστίν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν περιεργάσασθαι, ἀλλὰ δεῖ πιστεύσαι μόνον διὰ ἔστι, καὶ διὰ ἀποδίδωσι μισθὸν τοῖς ἐκζητούσιν αὐτόν. « Πίστει χρηματισθεὶς Νῶε. » Τὸ, πίστει, τῷ, εὐλαβηθεὶς, σύνταξον, ἵνα ἦ οὕτως· Χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, πίστει εὐλαβηθεὶς κατεσκευάσε κιβωτὸν. Πίστει γὰρ ἦν τὸ ἀκούσαντα διὰ ἔστι κατακλυσμός, εὐλαβηθῆναι καὶ ποθηθῆναι. « Χρηματισθεὶς. » Ἀκούσας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἀλλαγὴ φησιν, Ἦν αὐτῷ χειρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ὁρᾶς ἰστοιμίαν; Ὡς περὶ ὁ Πατὴρ χρᾶ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον. « Περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων. » Τοῦ κατακλυσμοῦ φησιν. « Δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον. » Ἐδείξεν αὐτοῦς ἀζήτους ὄντας κολάσεως, ὅτι μηδὲ, κατασκευαζομένην ὄρωντες τὴν κιβωτὸν, ἐπίστευσαν ἔσεσθαι κατακλυσμόν. « Καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης. » Τῆς διὰ πίστει συστάσης. Ἐκείνη γὰρ αὐτὸν ἡ πίστις ἐδικαίωσεν, ἣν ἐπίστευσε τῷ Θεῷ.

Crediderant fore diluivum. « Et ejus quæ secundum fidem est justitiæ. Quæ per fidem constituitur. Nam illa fides eum justificavit qua credidit Deo.

« Πίστει καλούμενος Ἀβραάμ, ὑπήκουσεν ἐξελεῖν εἰς τὸν τύπον, ὃν ἤμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν. Καὶ ἐξῆλθε μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται. Πίστει παρώκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἄλλοτριαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν συγγληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς. Ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός. Πίστει καὶ αὐτὴ Σάρρα δύναμις εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν, ἐπει πειστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγελλόμενον. Διὸ καὶ ἀφ' ἐνός ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, ὡς καὶ ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἡ ἀναριθμητος. »

« Πίστει καλούμενος Ἀβραάμ. » Οὐ γὰρ ἂν ὑπερήκουσεν, εἰ μὴ ἐπίστευσεν ἀληθεῖν τὸν Θεόν, εἰς τὸ παροικεῖν τὴν γῆν ἐκείνην. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐξελεῖν εἰς πίστει ἴ.ν. Θεοῦ γὰρ καλοῦντος ὑπήκουσε, πιστεύσας ὅτι ἐπ' ἀγαθῶν καλεῖ. « Μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται. » Καὶ τὸ μεῖζον τῆς πίστει, ὅτι οὐδὲ ἠπίστατο τοῦ καλεῖται. « Πίστει παρώκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας. » Ὅρα τί φησιν· Εἰς τὴν γῆν ἣν ἐπαγγελλετο ὁ Θεός, λέγων· Σοὶ δώσω αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματι σου, κατώκει ὡς ἐν ἄλλοσφι, καὶ ὄρων μὴ ἐκθίνουσαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπαγγελίαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεός εἰρήκει δούνα αὐτὴν. Αὐτὸς δὲ, ὡς πάροικος, ἐν γῆ ξένη φησι, καὶ οὐδὲ οὕτως ἠσθένησε τῇ πίστει, ἀλλὰ καὶ ταῦτα μετὰ τῶν ἐκγόνων οἰκῶν εἰς αὐτὴν ὡς ἄλλοτριαν, ὅμως ἔτι ἐπίστευεν αὐτῷ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ δοθῆσθαι αὐτὴν. « Ἐν σκηναῖς κατοικήσας. » Τὸ γὰρ σκηναῖς πῆξασθαι, ξένων ἐστὶ καὶ ἄλλοτριαν τῆς γῆς. « Μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Καὶ τούτων πίστιν δείκνυσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ συγγληρονόμοι ὄντες, ὡς ξένοι φησιν εἰς τὴν γῆν ἐκείνην. Καὶ ὁ μὲν Ἰσαὰκ, ἐλσυνόμενος ὑπὸ τοῦ

A 405 virtutis semitam graderetur, nisi sibi persuasum esset aliquid fore remunerationis? « Nam qui accedit ad Deum, hunc credere oportet. » Non quid sit, neque essentiam curiose scrutari, sed tantum credere oportet quod sit, et quod rependit mercedem quærentibus se. « Per fidem admonitus Noe. » Per fidem adjuuge ei quod sequitur: Veritus, ut sit hic sensus: Admonitus oraculo Noe, ea quæ nondum videbantur per fidem veritus, apparavit arcam. Fidei namque erat quod audiens futurum diluivum vereretur, et pavore consternaretur « Admonitus oraculo. » Aoc est, cum a Deo audisset. Alibi dicitur: Responsum acceperat, sive admonitus erat a Spiritu sancto 37°. Vides honoris æqualitatem? Quemadmodum Pater oraculo respondet, ita, et Spiritus sanctus. « Ea quæ nondum videbantur. » Diluivum dicit. « Per quam condemnavit mundum. » Ostendit ipsos fuisse dignos supplicio, quod neque intuentes parari arcam, quæ per fidem constituitur.

XI, 8-12. *Per fidem vocatus Abraham obedivit, ut exiret in locum quem accepturus erat in hæreditatem: et exiit nesciens quo esset venturus. Per fidem commigravit in terram promissionis veluti peregrinam, cum in tabernaculis habitasset cum Isaac et Jacob, cohæredibus ejusdem promissionis. Expectabat enim habentem fundamenta civitatem, cujus opifex et conditor est Deus. Per fidem et ipsa Sara vim ad concipiendum ac retinendum semen accepit, et præter ætatis rationem peperit, quod fidelem indicaret eum qui promiserat. Quapropter et ex uno nati sunt, eoque jam effæto, tanto numero quanto sunt stellæ cæli, et velut arena quæ est juxta marginem maris innumerabilis.*

« Per fidem vocatus Abraham. Non enim obedisset, nisi creditisset vera dicere Deum, quod illam daturus esset terram. Et hoc ipsum quod exierit, fidei erat. Deo namque vocante obedivit, credens quod propter bonum vocaret. « Nesciens quo esset venturus. » Et hoc majoris **406** erat fidei, quod obtemperaret quocunq; vocaretur. « Per fidem commigravit in terram promissionis. » Considera quid dicat: In terram quam promiserat Deus, dicens: Tibi dabo ipsam et semini tuo comminorata est tanquam in aliena, etiam videns non contingere Dei promissionem. Siquidem dixerat Deus sedaturum ipsam, ipse tamen veluti advena in terra peregrina habitabat: et ne ita quidem infirmior in fide factus est: sed licet etiam cum nepotibus in ea habitaret tanquam aliena, adhuc tamen credebatur sibi et semini suo ipsam dandam esse. « Cum in tabernaculis habitasset. » Siquidem tabernacula figere, peregrinorum est et alienigenarum in terra. « Cum Isaac et Jacob » Etiam horum fidem ostendit quod cum ipsi

hæredes essent terræ promissionis, tanquam peregrini habitabant in illa. Et Isaac quidem abjectus ab Ismael, Jacob autem fugatus ab Esau : neque tamen ita desperarunt, quin daretur illis terra illa. « Expectabat enim. » Et quo modo, inquit, non reddebantur hi fide imbecilliores, cum promissam terram tanquam alienam inhabitarent? Quia nullam terræ curam habebant, sed quanquam terram promissionis suscepissent, majora quærebant, et cœlestem civitatem exspectabant. Nam si cor terræ affixum habuissent, utique commoti fuissent quod eam non acciperent. Sic et nos, inquit, superna quærere oportet, et præsentium rationem non habere. « Habentem fundamenta civitatem. » Aut propter ipsius stabilitatem ac firmitatem dicit eam habere fundamenta : aut quod illa sola habeat fundamenta : nam terrenæ civitates ad illius comparisonem ea non habent. « Cujus opifex et conditor est Deus. » Maximum est hoc cœlestis civitatis encomium. « Per fidem et ipsa Sara. » Exhortativum est quod ait, Et ipsa Sara, tanquam diceret : Si mulier credidit, pudendum foret sietiam muliere inveniremur magis pusillanimes. Verum quomodo credidit? Atqui risit : verum postmodum objurgata, timore correpta est, quod fidei erat. « Ad concipiendum ac retinendum semen. » Eius υποδοχὴν σπέρματος, hoc est, confirmata fuit ut susciperet generativum semen. « Et præter ætatis rationem peperit. » Quod ait, Et, tantum, sibi vult hoc loco : Non solum, inquit, sterilis erat, verum etiam præter ætatis rationem fuit : hoc est, in ipsa extrema senectute, quod confirmata sit ad seminis susceptionem. 407 « Quod fidelem judicaret. » Fidelem, id est, veracem. Ubi autem promisit? Secundum hoc tempus, inquit, veniam, et erit Saræ semine, eoque propter ætatem elanguido, nati æquantes astra cœli et arenam maris.

X., 13-16. *Juxta fidem mortui sunt hi omnes, non acceptis repromissionibus, sed ipsis procul visis et creditis, cum amplexi fuissent et confessi se hospites atque advenas esse in terra. Nam hæc qui dicunt, declarunt se patriam inquirere. Et si illius quidem memores fuissent unde fuerant profecti, habebant utique opportunitatem revertendi. Nunc autem meliorem expetunt, hoc est, cœlestem. Quapropter non erubescit ipse Deus vocari Deus illorum. Paravit enim illis civitatem.*

Duo hoc loco quærentur : quomodo, cum superior dixerit quod transtulit Enoch Deus ne videret mortem, dicat nunc, Juxta fidem mortui sunt hi omnes? Rursumque dicit, Non acceptis promissionibus : atqui dixit in superioribus, quod acceperint præmium fidei. Siquidem Noë servatus est cum domo sua, et Enoch translatus est et non vidit mortem, et Abel adhuc loquitur per gloriam ac celebrem famam, et Abraham suscepit promissam terram, et filium progenit ex Sara. — *Solutio.* Quod ait, Mortui sunt hi omnes, accipe excepto

Ἰσαμὴλ. ὁ δὲ Ἰακώβ φυγαδεύμενος ὑπὸ τοῦ Ἠσαῦ. Οὐδὲ οὕτως ἠπίστησαν μὴ αὐτοῖς δοθῆσεσθαι τὴν γῆν ἐκείνην. « Ἐξεδέχετο γάρ. » Καὶ πάλιν λόγῳ, φησὶν, οὐκ ἠσθένησαν οὐταὶ τῆ πίστεως, ὡς ἄλλοτριαν οἰκοῦντες τὴν ἐπηγγελμένην γῆν ; Ὅτι, φησὶν, οὐδὲν ἐφρόντιζον γῆς, ἀλλὰ καὶ τοὶ γῆν ἐπαγγελίας δεξιόμενοι, τὰ μέλζονα ἐζητοῦν καὶ ἐξεδέχοντο τὴν οὐράνιον πόλιν. Εἰ γὰρ ἦσαν προσηλωμένοι τῆ γῆ, ἐσαλεύθησαν ἂν τῷ μὴ λαβεῖν αὐτήν. Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς, φησὶ, τὰ ἄνω ζητεῖν, καὶ τῶν ἐνταῦθα λόγον μὴ ἔχειν. « Τὴν τοὺς θεμέλιους ἔχουσαν πόλιν. » Ἡ δὲ διὰ τὸ μόνιμον καὶ βέβαιον ἐκείνης λέγει αὐτὴν ἔχουσαν θεμέλιους, ἥ δτι ἐκείνη μόνη θεμέλιους ἔχει. Αἱ γὰρ ἐπὶ γῆς, ὡς εἰς σύγκρισιν ἐκείνης, οὐκ ἔχουσιν. « Ἦς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός. » Μέγιστον τῆς ἐν οὐρανῶ πόκεως τὸ ἐγκώμιον. « Πίστει καὶ αὐτῇ Σάρρα. » Ἐντροπικόν ἐστὶ τὸ, Καὶ αὐτῇ Σάρρα, ὡσαύτῃ εἶπεν. Εἰ γυνὴ ἐπίστευσε, ἀσχύνη εἰ καὶ γυναικὸς ὀλιγοψυχότεροι εὐρεθώμεν. Πῶς δὲ ἐπίστευσε ; καίτοι ἐγέλασεν. Ἄλλ' ὕστερον ἐφοδῆθη ἐλεγχθεῖσα, ὅπερ πίστεως ἐστὶ. « Εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε. » Εἰς ὑποδοχὴν σπέρματος, τουτέστιν, ἐνεδυναμώθη εἰς τὸ ὑποδέξασθαι παιδοποιῶν σπέρμα. « Καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκε. » Τὸ, καὶ, ἐνταῦθα τοῦτο βούλεται οὐ μόνον, φησὶν, δτι στείρα ἦν, ἀλλὰ καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας, τουτέστιν, ἐν αὐτῷ τῷ ἔσχάτῳ γρηγορῶ ἐνεδυναμώθη εἰς ὑποδοχὴν σπέρματος. « Ἐπεί πιστὸν ἠγήσατο. » Πιστὸν, ἀληθῆ. Πού δὲ ἐπηγγελάτο ; Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, φησὶ, καὶ ἔσται τῇ Σάρρα υἷς. « Διὸ καὶ ἀπ' ἐνός. » Τοῦτου χάριν, φησὶ, ἀπ' ἐνός σπέρματος, καὶ ταῦτα νεκροῦ ὄντος διὰ τὸν χρόνον, ἐγεννήθησαν πάντες οἱ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ, οἱ κατὰ τὰ ἄστρα καὶ τὴν ψάμμον τῷ πλήθει.

filii. « Quapropter et ex uno. » Propterea ab uno sunt omnes qui sunt de semine Abraham, numero

« Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες, ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες ἐμφανίζουσιν ὅτι πατριᾶ ἐπιζητοῦσι. Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀπ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι. Νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν, οὐρανόθεν. Διὸ, οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ θεός, θεός ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν. Ἠτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν. »

Δύο ἐνταῦθα ζητεῖται. Πῶς, εἰπὼν ἄνω δτι μετέθηκε τὸν Ἐνώχ ὁ θεός τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, νῦν εἶπε, Κατὰ πίστιν ἀθανον οὗτοι πάντες ; Καὶ πάλιν εἶπε, Μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, καίτοι εἰπὼν ἀνωτέρω εἰληφότας αὐτοὺς τοὺς τῆς πίστεως μισθούς. Ὁ μὲν γὰρ Νῶε διεσώθη μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Καὶ ὁ Ἐνώχ μετετέθη, καὶ οὐκ εἶδε θάνατον. Καὶ ὁ Ἀβελ ἔτι λαλεῖ διὰ τῆς δόξης. Καὶ ὁ Ἀβραάμ ἐπελάβετό τε τῆς ἐπαγγελμένης γῆς, καὶ ἐπικυδοποίησεν ἐκ τῆς Σάρρας. — Λύσις. Τὸ μὲν, Ἀπέθανον οὗτοι πάντες, οἶσται, ὑπεξηρημένου τοῦ

Ἐνώχ. Το δὲ, Μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, περὶ πάντων λέγει, δεικνύς ὅτι τοῖς περὶ τὸν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ οὐ γὰρ ἦν ἐπηγγελμένη μόνον, ἀλλὰ, διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, καὶ τὰ οὐράνια. Τοῦτο δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων νοεῖ. Οὐδὲ γὰρ, φησὶν, ὁ μεγάλωδωρος Θεὸς διελύσατο ἂν τῷ μὲν Ἀβελ εἰς τὸ δοῦσα σθῆναι, τῷ δὲ Ἐνώχ εἰς τὸ μετατεθῆναι, τῷ δὲ Νῶε εἰς τὸ ἐκφυγεῖν τὸν παρατυχεῖς θάνατον, τῷ δὲ Ἀβραάμ εἰς τὸ παιδοποιῆσαι, ἢ τῆς γῆς ὡς ἐν παροικίᾳ ἐπιλαβέσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν προσθήκης μέρει αὐτοῖς ἐδωρῆθη. Γεῦσις δὲ τις ἦν τῶν ὄντως ἐπαγγελιῶν. Δηλοῖ γὰρ ὅτι περὶ βασιλείας οὐρανῶν προμεμαθήκεισαν, ἐπιπῶν, Πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασόμενοι. — « Ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες. » Οὕτω, φησὶν, αὐταῖς ἐπίστευον, πόρρωθεν δι' ἐλπίδος, ὅτι καὶ ἔχαιρον ἐπ' αὐταῖς, καὶ μονονοῦχι περιπλεκόμενοι κατησπάζοντο. Τὸ, Πόρρωθεν ἰδόντες, φασὶ τινες, ὅτι προετόν οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ὑποστροφὴν τοῦ σπέρματος αὐτῶν. Ἀλλ' ἄτοπον. Φαμεν δὲ, ὅτι περὶ βασιλείας οὐρανῶν ἦσαν εὐαγγελισθέντες, καὶ ὅσα ὁ Χριστὸς ἐκήρυξεν. Εἰ γὰρ μὴ τὰ ταῦτα ἠκηκόεσαν, τί ἄποτε ζήνοος ἑαυτοῦ καὶ παρεπιδήμιους ἐκάλουν; Οὐ γὰρ πατρίδος ἐπιγείου ὀρεγόμενοι ταῦτα ἔλεγον, ἐπεὶ καὶ ὑποστρέψαι αὐτοῖς εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξῆν, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸν ἐζήτησαν, Ἄλλως τε, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εὐρίσκοντα ὅ τε Ἀβελ καὶ Ἐνώχ καὶ Νῶε, μηδὲ ἰσχυρότερος παρὰ Θεοῦ ἐπαγγελίας. Οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς γητῖνον ἐπηγγεῖλατο. Οὐδὲ γὰρ οὔτε τὸ σωθῆναι ἐν ἐπαγγελίᾳ εἰρήκει τῷ Νῶε. « Καὶ ἀσπασόμενοι. » Παισθέντες. « Παρεπιδήμοι εἰσὶν ἐπὶ τῆς γῆς. » Οὐ τῆς ἐπηγγελμένης (οὐ γὰρ μέγα τοῦτο), ἀλλὰ παντὸς τοῦ κόσμου. « Ἐμφανίζουσι. » Δεικνύουσιν. « Ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι. » Τὴν ἐν οὐρανῷ δηλονότι. « Καὶ εἰ μὲν ἐκείνης. » Ὅτι γὰρ τὴν ἐν οὐρανῷ ἐζήτησαν, ἔθεν θλον. Εἰ μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν ἐζήτησαν ἔξ ἧς ἐξέβαλεν αὐτοὺς ὁ Θεός, ἰσχυρὸν ὑποστρέψαι. Εἶχον γὰρ πρὸς τοῦτο καιρὸν ἴνα εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐπινέλωσι. Νῦν δὲ τῷ πατρίδα μὲν ζητεῖν, μὴ ὑποστρέψαι δὲ ἐξ ἧς ἐξῆλθον, δῆλον ὅτι κρείττονος καὶ οὐρανίου ἐπιθυμοῦσι. Διὸ οὐκ ἐπαισχύνοται. » Ὡσπερ γὰρ καλεῖται Θεὸς τοῦ κόσμου, οὕτως καὶ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἀντιρρόπους αὐτοῦς τῆς κτίσεως πεποιηκώς. Μέγιστον δὲ τοῦτο ἀξίωμα, τὸ καταξιώσαι τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν Θεόν. Ὡσπερ γὰρ ἐγκαλλωπιζόμενον ὁ Θεὸς τοῖς πατριάρχαις, οὕτως καλεῖται Θεὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. « Ἐποίησας γὰρ αὐτοῖς πόλιν. » Οὐκ ἐπαισχύνοται αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς τὸ Θεὸς ἐπικαλεῖσθαι αὐτῶν. Καὶ οὕτως, φησὶν, οὐκ ἐπαισχύνοται, ὅτι καὶ τὸ θέλημα αὐτῶν ἐπλήρωσε. Πόλιν ἐπεθύμου ἐν οὐρανῷ, καὶ ἡτοιμάσεν αὐτοῖς ἐν αὐτῷ πόλιν.

pudefit Deus propter ipsos, quod vocetur eorum Deus : et adeo non pudefit, inquit, ut etiam voluntatem eorum impleverit. Civitatem cupiebant in caelo, et

« Πῶστε προσενήνοχεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ, πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδέλαμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη ὅτι Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα, λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν θανάτου ὁ

Enoch. Porro quod dicit, Non acceptis promissionibus, de omnibus loquitur, ostendens quod Abraham, Isaac et Jacob non sola terra promissa erat, sed ob ipsorum virtutem etiam caelestia. Hoc autem et de ceteris intellige. Neque enim Deus magnificus per hoc satisfecit Abel, inquit, quod gloriosum reddiderit : aut Enoch, quod transtulerit : aut Noe, quod subitam mortem effugerit : aut Abraham, quod prolem ei dederit, aut quod ille terram in perigrinationem acceperit. Sed haec sane in modum auctarii ipsis data sunt : et erant veluti gustus quidam vere promissorum. Significanti enim quod de regno caelorum prius edocti sint, cum ait : **408** Ipsis procul visis ac salutatis. — « Sed ipsis procul visis. » Adeo, inquit, ipsis per spem eminuis visis credebant, ut etiam propter eas gauderent, et propemodum amplexantes, avellabantur. Quod ait, Procul visis, asserunt quidam dictum esse, quod praeviderent Abraham et caeteri reversionem seminis ipsorum ex Aegypto : verum id absurdum est. Dicimus autem quod de regno caelorum ipsis annuntiatum erat, et quaecunq; postmodum Christus praedicavit. Nam si haec non audivissent, quam ob causam se ipsos advenas et peregrinos vocassent? neque enim patriam terrenam appetentes haec dicebant, cum etiam in suam reverti ipsis liceret, sed caelum quaelebant. Praeterea quoque si haec non placent, inveniuntur et Abel et Enoch ac Noe a Deo non accepisse promissiones. Nihil enim terrenum ipsis promiserat. Siquidem nunquam dixerat in promissione Noe quod servarentur. « Cum amplexi fuissent. » Hoc est, credidissent ac persuasi essent. « Advenas esse in terra. » Non quae promissa erat : nam hoc nihil magnum fuisset ; sed in toto mundo. « Declarant. » Manifestant. « Se patriam inquirere. » Quae in caelis est videlicet. « Et si illius quidem. » Nam quod caelestem quaeberent hinc manifestum est. Si enim propriam quaevisissent ex qua eiecerat eos Deus, poterant reverti ; habebant namque ad hoc opportunitatem ut ad suam reverterentur. Nunc autem, cum patriam inquirant, nec ad eam reversi sint ex qua exierant, manifestum est quod meliorem ac caelestem concupiscant. « Quapropter non erubescit. » Quemadmodum enim vocatur Deus mundi, ita et Deus Abraham et Isaac et Jacob, aequalis ponderis ac roboris eos cum tota reliqua creatura efficiens. Id autem loco maximae dignitatis est, quod velit Deus appellari Deus ipsorum. Siquidem ac si gloriatur Deus in patriarchis, ita vocatur Deus Abraham et Isaac et Jacob. « Paravit enim illis civitatem. » Non paravit eis in ipso civitatem.

XI, 17-22. *Per filium obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et unigenitum obtulit in quo promissiones acceperat, 409 ad quem dictum fuerat : In Isaac vocabitur tibi semen, cum illud secum perpendisset, Deum vel a mortuis excitare*

posse, unde ipsum etiam per parabolam recepit. A Per fidem de futuris Isaac benedixit Jacob et Esau. Per fidem Jacob moriens singulis filiis Joseph benedixit, et adoravit fastigium virgæ illius. Per fidem Joseph moriens de egressione florum Israel meminuit, et de ossibus suis mandavit.

« Per fidem obtulit Abraham Isaac. » Quam fidem? Quod etiam a mortuis Deus excitare posset. « Cum tentaretur. » Tentabat autem: non quod opus esset ipsi discere quæ in Abraham essent: quomodo enim hoc esset, cum singillatim ipse scrutetur corda nostra 58? Sed ut illud nobis faceret manifestum « Et unigenitum » Ne quis enim dicat quod alium adhuc habebat filium, et sperans quod per illum promissio sortiretur effectum, propter Isaac obtulit. Non, inquit, unigenitus erat. Unigenitus autem quoad promissionis sermonem, quandoquidem habebat etiam Ismael. « Ad quem dictum fuerat. » Itaque quantum ad id quod apparet, inquit, etiam contraria jubere videbatur Deus his quæ promiserat: nectamen propterea Abraham perdidit fidem. Quomodo namque in Isaac vocandum erat ipsi semen, cum juberetur immolare Isaac? Sed tamen ne ita quidem hæsi'avit. « Cum illud secum perpendisset, Deum vel a mortuis excitare posse. » Vides quod per fidem omnia faceret Abraham? Credebat enim quod ipsum quoque jugulatum posset Deus suscitare. « Unde ipsum etiam per parabolam recepit. » Et ipsum Abraham et ipsum Isaac. Nam hoc in utroque locum habet. Et vide quod ait, Per parabolam. Abraham typus erat Dei et Patris, Isaac vero Filii Dei. Siquidem quia magnum quidam erat nobis Deus præstiturus, nempe immolationem Filii sui, cum esset vehementer humanus, ne sola gratia nos salvare videretur, fecit esse debitum ut traderetur Christus: debitum autem hoc modo: Quemadmodum, inquit, Abraham sustinuit ut unigenitum suum in mortem traderet propter me, ita et ego debeo Unigenitum tradere in mortem pro hominibus. Possumus tamen quod ait. Per parabolam, hoc etiam modo intelligere, aptantes illud ad personam Isaac: Recepit 110 Isaac et fecit eum esse parabolam, typum et exemplum Christi, ut quemadmodum Isaac jugulatus est, quantum est ex prompta Abraham voluntate, ita et Christus trucidetur, sed hoc secundum veritatem ipsam. Aut hoc quoque modo intellige, Per parabolam: Recepit, inquit, Isaac per parabolam, hoc est, loco ejus quod collatum est et pro eo ostensum. Ostendit enim arietem, et eo pro filio dato recepit Isaac. Porro prima interpretatio meo judicio multo melior est. *Alio modo* Quod ait, « Unde ipsum etiam per parabolam recepit, » potest hoc etiam modo intelligi: Unde etiam Abraham recepit Isaac per parabolam sive cum parabola. Quoniam enim exuberantem

θεός, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐκ παραβολῆς ἔκομίσατο, Πίστει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἠσαῦ. Πίστει Ἰακώβ ἀποθνῆσκων, ἔκιστον τῶν υἱῶν Ἰωσήφ εὐλόγησε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βράχου αὐτοῦ. Πίστει Ἰωσήφ τελευτών, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο. »

« Πίστει προσενήνοχεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ. » Ποιῶ πιστεῖ; ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται ὁ Θεός. « Πειραζόμενον. » Ἐπειράζε δὲ, οὐκ αὐτὸς δεόμενον μαθεῖν τὰ κατὰ τὸν Ἀβραάμ (πῶς γὰρ ὁ ἐρευνητὴν κακιστότατος τὰς καρδίας ἡμῶν;) ἀλλ' ἵνα ἡμῖν αὐτὸν ποιήσῃ καταδόχον. « Καὶ τὸν μονογενῆ. » Ἰνα γὰρ μή τις εἴπῃ ὅτι εἶχεν ἐτι πατέρα, καὶ δι' αὐτοῦ τὴν ἐπαγγελίαν ἐκδίσεισθαι προσδοκῶν, προθύμως τὸν Ἰσαὰκ προσέφερον, οὐ, φησὶ, μονογενῆς ἦν· μονογενῆς δὲ, ὅσον εἰς τὸν τῆς ἐπαγγελίας λόγον. ἐπεὶ εἶχε καὶ τὸν Ἰσμαήλ. « Πρὸς ὃν ἐλαλήθη. » Ὅστε, φησὶν, ὡς πρὸς τὸ φαινόμενον καὶ ἐναντία δοκεῖ ἐπιτάσσῃν ὁ Θεὸς ὧν ἐπηγγέλατο. Καὶ ὁμως οὐκ ἠπίστησεν Ἀβραάμ. Πῶς γὰρ ἂν Ἰσαὰκ κληθῆσεται αὐτῷ σπέρμα, τὸν Ἰσαὰκ κελύσαντος σφάξαι; ἀλλ' ὁμως οὐδὲ οὕτως ἐδίστασεν. « Λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρει. » Ὁρᾷς ὅτι πιστεῖ πάντας ἔπραττεν ὁ Ἀβραάμ; ἐπίστευσε γὰρ ὅτι καὶ σφαγέντα δύναται αὐτὸν ἀναστήσαι ὁ Θεός. « Ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἔκομίσατο. » Καὶ τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰσαὰκ. Ἀρμόζει γὰρ ἐπὶ τῶν δύο. Ὁρα δὲ τὸ, Ἐν παραβολῇ. Ὁ Ἀβραάμ τύπος ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ δὲ Ἰσαὰκ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι ἐμελλεν ὁ Θεὸς ἡμῖν παρέχειν, τὴν σφαγὴν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, σφόδρα φιλόνητος ὢν, ἵνα μὴ ὀδύνη ἡμᾶς χάριτι σώσειεν μόνῃ, ἐποίησεν ὀφειλὴν τοῦ παραδοῦναι τὸν Χριστόν. Ὁφειλὴν δὲ οὕτως. Ὅσπερ, φησὶν, ὁ Ἀβραάμ ἠνεσχετο παραδοῦναι δι' ἐμὲ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ εἰς θάνατον, οὕτως καὶ ἐγὼ, φησὶν, ὀφείλω μου παραδοῦναι τὸν Μονογενῆ εἰς θάνατον ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ δὲ Ἐν παραβολῇ, δυνάμεθα καὶ οὕτως νοῆσαι ἀρμύζοντες αὐτὸ, εἰς τὸ τοῦ Ἰσαὰκ πρόσωπον. Ἐκομίσατο τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἐν παραβολῇ καὶ ἐν τύπῳ καὶ ἐν ὑποδείγματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ὡσπερ ὁ Ἰσαὰκ ἐσφάγη ὅσον πρὸς τὴν προαίρεσιν τοῦ Ἀβραάμ, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς σφαγῆ κατὰ ἀλήθειαν δέ. Ἡ καὶ οὕτως τὸ Ἐν παραβολῇ, νόησον. Ὅτι, φησὶ, ἔκομίσατο τὸν Ἰσαὰκ ἐν παραβολῇ, τούτεστιν, ἀντὶ τῆς παραβολῆς καὶ τοῦ ὑποδείγματος Ἰπέδειξε γὰρ τὸν κριόν, καὶ δεδωκώς αὐτὸν ἀντὶ αὐτοῦ, ἔλαβε τὸν Ἰσαὰκ. Ἡ δὲ πρώτη ἐρμηνεία, ὡς νομίζω, πολὺ βελτίων. Ἄλλως. [Φ.Μ.Γ.] Τὸ, « Ὅθεν αὐτὸν ἐν παραβολῇ ἔκομίσατο, » δυνατόν καὶ οὕτως νοῆσαι. Ὅθεν καὶ τὸν Ἰσαὰκ ὁ Ἀβραάμ ἐν παραβολῇ ἔκομίσατο. Ἐπεὶ γὰρ, φησὶν, ἄφροντα τινὰ τὴν ὑπακοὴν ἐπέδειξατο, καὶ πιστὴν νικῶσαν καὶ αὐτῆς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, ἀπολαμβάνει πάλιν τὸν υἱόν, οὐχ ὅσον προσήνεγκεν, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης προσθήκης καὶ ἀξίας τῆς αὐτοῦ πίστεως.

Ἐκομίσατο γὰρ αὐτὸν φέροντα παραβολὴν καὶ ἄ
 ὁμοίωσιν τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεόν.
 Τοιαῦτα γὰρ ἡ πίστις δύναται κατορθοῦν. Εἰ δὲ τὸ,
 Ἐν παραβολῇ, κοινὸν ἐκλάβοις τοῦ τε Ἀβραάμ καὶ
 τοῦ Ἰσαὰκ, ὅτι ὁ μὲν εἰς τύπον τοῦ Πατρὸς καὶ εἰς
 παραβολὴν καὶ ὁμοίωσιν διὰ τῆς προσαγωγῆς τοῦ
 παιδὸς ἐχρημάτισεν, ὁ δὲ Ἰσαὰκ εἰς τύπον τοῦ
 Υἱοῦ, καὶ οὕτως ἡ προειρημένη εὐδοῦται διάνοια.
 Τοσοῦτον κέρδος, φησὶ, προεξένησε τῷ Ἀβραάμ ἡ
 πίστις αὐτοῦ, ὅτι τὸν υἱὸν προσενέγκας, μετὰ με-
 γίστης προσθήκης ἔκομίσατο. Ποίας ταύτης ; τὸ ἐν
 παραβολῇ αὐτὸν καὶ ὁμοιώσει τῇ τε πρὸς τὸν Πα-
 τέρα καὶ τῇ πρὸς τὸν υἱὸν ἀνακομίσασθαι. Τούτῃστιν,
 ἔκομίσατο τὸν Υἱὸν ἐπὶ τηλικούτῳ κέρδει, ἐφ' ᾧ
 τύπον ἀμφοτέρους γενέσθαι τῆς προσαγωγῆς ἦν εὐ-
 δόκησεν ὁ Πατὴρ τελεσθῆναι ἐπὶ τῷ Υἱῷ. Ἢ, ἐν Β
 παραβολῇ ἔκομίσατο ὁ Θεὸς τὸν Ἰσαὰκ · τούτῃστι,
 διὰ τὴν πίστιν καὶ τὸ πρόθυμον τοῦ Ἀβραάμ, καίτοι
 κριοῦ προσαχθέντος, καὶ τότε οὐ παρὰ τοῦ Ἀβραάμ
 κομισθέντος, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ καὶ
 κομισαμένου. Ὅμως οὖν οὕτως ὁ Θεὸς ἐδέξατο τὴν
 θυσίαν, ὡς τὸν Ἰσαὰκ αὐτὸν κομισάμενος διὰ τῆς
 παραβολῆς καὶ παρενθήκης τοῦ κριοῦ. Διό φησιν,
 Ὅθεν αὐτὸν, οἷον τὸν Ἰσαὰκ, ἔκομίσατο ἐν τῇ παρα-
 βολῇ καὶ παρενθήκῃ τοῦ κριοῦ, τούτῃστιν ὡς τε-
 λειωθείσαν τὴν πρόθεσιν, καὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ τὸ
 πρόθυμον, οὕτως ἐδέξατο τὴν θυσίαν τοῦ Ἀβραάμ ὁ
 Θεός. « Πίστει περὶ μελλόντων. » Πῶθεν ἐπήγγελο
 τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τοιαῦτα ἀγαθὰ, εἰ μὴ ἐπίστευσεν
 ὅτι ὁ Θεὸς δώσει τὰς ἐπαγγελίας ; Τί δὲ ἐστὶ, περὶ
 μελλόντων ; ἢ περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἔσσεσθαι,
 ἢ περὶ τῶν μελλόντων τῷ σπέρματι αὐτῶν δοθήσε-
 σθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοὶ ἀπήλασαν τῆς ἐπαγγε-
 λίας. Τὸν Ἰακώβ δὲ διὰ τὴν ἀρετὴν πρῶτον ὀνο-
 μάζει.

[ΦΩΤ.] « Πίστει Ἰακώβ ἀποθνήσκων. » — Ἐνταῦ-
 θα φησὶν, οὐ μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐθάμβει
 τοῖς ἐσομένοις, ὡς καὶ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτὸ ἐπίδειξαι.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ τοῦ Ἐφραΐμ ἀνίστασθαι
 βασιλεὺς ἕτερος, διὰ τοῦτό φησὶ, Καὶ προσεκύνησεν
 ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βάρβδου αὐτοῦ, τούτῃστι, καὶ γέρον
 ὢν ἤδη, προσκυνεῖ τῷ Ἰωσήφ, τὴν παντὸς προσκύν-
 ησεν ὀφθαλμῶν, τὴν ἐσομένην αὐτῷ. Καὶ τοῦτο [ἔτι]
 ἐξέθη αὐτῷ ἡδεῖ, ὅτι αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ προσεκύνησαν.
 Ἐκδηλωθεὶς δὲ ἔμελλεν ὑστερον, διὰ τῶν δέκα φυ-
 λῶν. « Καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βάρβδου. »
 Τὴν γὰρ τοῦ Ἐφραΐμ πρεσβύτην βασιλείαν, καὶ
 τῶν δέκα φυλῶν τὴν ὑποταγήν. Οὐ δὲ χάριν αὐτὸς
 προσποιεῖ τὴν ἐκείνων προσκύνησιν. Τοσοῦτον γὰρ,
 φησὶν, ἐπίστευσε τοῖς ἐσομένοις, ὅτι καὶ προσεκύ-
 ησε τῇ βάρβδῳ δοκῶν ὄρα τὰ ἐσόμενα. Τῶν γὰρ
 ὄνομα υἱῶν τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἐφραΐμ καὶ τοῦ Μανασσή,
 ἐκ τοῦ Ἐφραΐμ σπέρματος βασιλεὺς εἶχον ἀναστῆναι.
 Προδηλώνον οὖν τὴν βασιλείαν τῷ σπέρματι αὐτοῦ,
 προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βάρβδου τῆς Μανασσή.
 Γέγραπται ἐν βίβλῳ Γενέσεως οὕτως · « Ἐπέζησε δὲ
 Ἰακώβ ἐν γῆ Αἰγύπτῳ δέκα καὶ ἑπτὰ ἔτη. » Ἐγέν-
 νοντο δὲ αἱ ἡμέραι Ἰακώβ ἐν ταῦτων τῆς ζωῆς οὗτο

quamdā praeſtitit obedientiam et fidem quae ipsius
 quoque naturae jus vinceret, recipit rursus filium :
 non sicut obtulit, sed cum magno augmento ac suae
 fidei dignitate. Recipit enim ipsum ferentem para-
 bolam et similitudinem ad Dei Filium ac Deum.
 Nam talia fides praestare potest. Quod si accipias
 per parabolam, ut sit commune ad Abraham et ad
 Isaac : quod ille quidem in typum Patris et in pa-
 rabolam ac similitudinem per accessionem filii
 appellatus est : Isaac vero in typum Filii : etiam
 hoc modo praedicta interpretatio commode suum
 habet intellectum. Tantum, inquit, lucrum con-
 ciliavit Abrahæ fides sua, quod oblatum filium cum
 magno faenore recepit. Quodnam fuit illud faenus ?
 Ut ipsum cum parabola ac similitudine ad Patrem
 et Filium referret, hoc est, recepit Filium cum tanto
 lucro, ut uterque fieret typus ejus proventus quem
 benelacuit Patri perfici in Filio. — Aut per para-
 bolam recepit Deus Isaac, hoc est, propter fidem
 et promptum Abrahæ animum, tametsi aries ablatus
 fuisset : qui etiam tunc non ab Abraham, sed ab
 ipso Deo receptus erat, qui illum quoque eo deduxe-
 rat : ita tamen suscepit Deus sacrificium, tanquam
 recipiendo ipsum Isaac per parabolam et auctarium
 arietis. Ideo dicit : Unde ipsum, nempe Isaac,
 recepit per parabolam et accessum arietis, hoc est,
 tanquam perfectum esset propositum ac promptus
 fidei animus, ita suscepit sacrificium Abrahæ Dens.
 411 « Per fidem de futuris. » Quomodo filiis suis
 tanta bona promississet, nisi credidisset quod Deus
 promissa praestaret ? Quid est autem e futuris ?
 Aut de his quae erant ipsis eventura, aut de his
 quae semini eorum danda erant ; siquidem neque
 ipsi promisso fruebantur. Primum autem nominat
 Jacob, propter virtutem ac probitatem.

« Per fidem Jacob moriens. » Non solum, inquit,
 hoc loco dixit, verum etiam de futuris adeo confi-
 debat, ut etiam opere illud demonstraret. Quo-
 niam enim futurum erat, ut ab Ephraim exsurge-
 ret alius rex, propterea dixit : Et adoravit fastigium
 virgæ ejus : hoc est, cum jam senex esset, adora-
 bat Joseph, designans totius populi adorationem,
 sive obsequium quod ipsi tribuendum erat. Atqui
 noverat hoc ipsum sortitum esse effectum, dum
 fratres eum adorarent ; tamen postmodum futurum
 erat, ut etiam accederet per decem tribus. « Et
 adoravit fastigium virgæ. » Regnum namque
 Ephraim significavit et decem tribuum subjec-
 tionem : propterea enim ipse praefiguravit illorum
 adorationem Nam adeo, inquit, credidit futuris,
 ut etiam adoraret virgam, sive spectrum, indicans
 se futura prospicere. Cum duo essent filii Joseph,
 nempe Ephraim et Manasse, ex semine Ephraim
 reges erant orituri. Praesignans igitur regnum
 semini suo, adoravit fastigium virgæ, sive regni
 Manasse. Siquidem hoc modo scriptum est in libro
 Genesios : « Supervixit autem Jacob in terra Aegypti
 decem et septem annis 50. » Fuerunt autem dies

annorum vitæ Jacob centum quadraginta septem, et appropinquaverunt dies Israel ut moreretur: vocavitque filium suum Joseph, ac dixit ei: « Si inveni gratiam coram te, pone manum tuam ad femur meum, et facies mecum misericordiam ac veritatem. ut non sepelias me in Ægypto, sed deferas cum patribus meis, tollasque me ex Ægypto, ac sepelias me in sepulcro ipsorum. At ille dixit: Ego faciam juxta verbum tuum. Ait autem: Jura mihi. Et juravit ei adoravitque Israel fastigium virgæ illius 60. » — « Per fidem Joseph moriens. » In tantum, inquit, credidit quod Israel egressurus esset ex Ægypto, ut etiam de transferendis ossibus suis fratres adjuraret. 412 Quamobrem? Ut semper memores adjurationis Josephi, scirent etiam quæ de egressu erant. Quis enim adjurasset de transferendis suis ossibus, nisi vehementer consideret quod essent egressuri?

XI, 23-26. *Per fidem, cum natus esset Moses, occultatus est menses tres a parentibus suis, propterea quod viderent elegantem puellum, nec vcruti sunt edictum regis. Per fidem Moses jam grandis, renuit vocari filius filie Pharaonis, potius eligens simul ærumnas pati cum populo Dei quam temporariis peccati commodis frui. majores arbitratus divitias probrum Christi, quam Ægyptiorum thesauros. Respectum enim habebat remunerationis.*

Ubi viros probos ac virtuti editos recensuisset, qui omnia per fidem effecerant, dicit etiam de Mosi parentibus obscuris quibusdam hominibus, exhortans eos, ac propemodum dicens: Illi adeo obscuri fidem habuerunt, vos autem fluctuatis? Quare autem occultarunt eum menses tres, idque cum regium esset edictum, ut masculi protinus interimerentur? Manifestum est quod crediderunt ipsam servandum esse. Unde autem hæc ipsorum fides? Ex eo quod elegans puellus esset. Nequaquam enim absque divina gratia, inquit, statim a cuius ita factum fuisset. « Per fidem Moses jam grandis. » Hæc enim faciebat confidens potiora se percepturum bona quam essent præsentia. Quod autem ait, Renuit, manifestat quod studio seipsum alienaverit. « Quam temporariis peccati commodis frui. » Peccatum vocavit, non collaborare aut simul ærumnas pati cum populo Dei: non est ergo fructus hujus peccati commodis. Cujus? ut non una cum populo Dei ærumnis afficeretur. « Majores arbitratus divitias. » Non dixit: Majores duxit divitias quam thesauros Ægyptiorum bona quæ in cælis reposita sunt, sed magis demonstrans ipsius virtutem, ait: « Probrum Christi, » hoc est, probro affici sicut Christus. « Quis autem te constituit principem, inquit, super nos 61? » Nam et hoc Christus audivit: « Per quam potestatem hæc facis 62? » Aut probrum affici propter Christum. « Nam petra erat Christus 63; » hic autem pro petra illa, et quod dederit ex ea aquam 64,

αρχ᾽ ἔτη, ἠγγισαν δὲ αἱ ἡμέραι Ἰσραὴλ τοῦ ἀποθνῆσκειν, καὶ ἐπέλεσε τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωσήφ, καὶ εἶπεν αὐτῷ: « Εἰ εὕρηκα χάριν ἐναντίον σου, ὑπόθεσε τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν μηρόν μου. Καὶ ωιήσεις ἐπ' ἐμὲ ἐλεημοσύνην καὶ ἀλθίσαιαν, τὸν μὴ με θάψαι ἐν Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ κοιμηθῆσομαι μετὰ τῶν πατέρων μου, καὶ ἄρης με ἐξ Αἰγύπτου καὶ θάψης με ἐν τῷ τάφῳ αὐτῶν. Ὁ δὲ εἶπεν, Ἐγὼ ποιήσω κατὰ τὸ ρημά σου. Εἶπε δὲ, Ὡμοσόν μοι. Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ. Καὶ προσεκύνησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς βῆδου αὐτοῦ. » — « Πίστει Ἰωσήφ τελευτῶν. » Τοσοῦτον, φησὶν, ἐπίστευσεν ὅτι ἐξαλεύεται ὁ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, ὅτι καὶ τὰ ὅσα αὐτοῦ μετενεχθῆναι ἐνώρκωσε. Τί δήποτε; Ἴνα αἱ μεμνημένοι τῶν ὀρκῶν τοῦ Ἰωσήφ, εἶδεν καὶ τὰ περὶ τῆς ἐξόδου. Τίς γὰρ ἂν ὤρκωσε τὰ ὅσα αὐτοῦ μετενεχθῆναι, εἰ μὴ σφόδρα ἐθάβρει ὡς ἐξαλεύονται;

« Πίστει Μούσης γεννηθεὶς ἐκρύβη τριμήνιον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἄσπετον τὸ παιδίον, καὶ οὐκ ἐβδόθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως. Πίστει Μούσης μέγας γενόμενος ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραῶν, μᾶλλον ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν, μείζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ. Ἀπέδρατε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. »

Καταλέξαι: ἄνδρας ἐνσέτους πάντα πίστει πεποιηκότας, λέγει καὶ περὶ τῶν γονέων τοῦ Μωσέως ἀσήμων τιῶν. ἐντρέπων αὐτούς, ὅτι καὶ οἱ οὕτως ἄσημοι πίστιν ἔσχον, ὑμεῖς δὲ σαλεύεσθε; Τίνας γὰρ ἔνεκεν ἔκρυψαν αὐτὸν τριμήνιον, καὶ ταῦτα προσταγματος ὄντος βασιλικοῦ τα ἄρβυρα εὐθὺς ἀναιρεῖσθαι; Ἄηλον ὅτι ἐπίστευσαν σώζεσθαι αὐτόν. Ἢ δὲ πίστις αὐτῶν πόθεν; Ἐκ τοῦ εἶναι ἄσπετον τὸ παιδίον. Οὐκ ἂν γὰρ, φησὶν, ἄνευ θείας χάριτος εἶδος ἐκ σπαργάνων οὕτως ἤμελλον εἶναι. « Πίστει Μωσέως μέγας γενόμενος. » Ταῦτα γὰρ ἐποίει, μείζονα τῶν παρόντων ἀγαθῶν λήψεσθαι θαρῶν. Τὸ δὲ, ἠρνήσατο, τὸ μετὰ σπουδῆς ἄλλοτριῶτι ἐαυτὸν δηλοῦν. « Ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν, » Ἀμαρτίαν ἐκέλευσε, τὸ μὴ συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ. οὐκ ἀπύλασεν οὖν τῆς ἀμαρτίας τεύτης. Ποῖας; τοῦ μὴ συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ. « Μείζονα πλοῦτον ἠγησάμενος. » Οὐκ εἶπε: Μείζονα πλοῦτον ἠγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὰ ἐν ὀρανοῖς ἀποκείμενα ἀγαθὰ, ἀλλὰ πλεόν δεικνύων αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν, εἶπε, « Τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ, » τούτεστι, τὸ ὀνειδίζεσθαι ὡς ὁ Χριστός. « Τίς σε κατέστησε, φησὶν, ἄρχοντα ἐφ' ἡμᾶς; » Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἤκουσεν, « Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς; » Ἢ τὸ ὀνειδίζεσθαι διὰ τὸν Χριστόν. « Ἢ γὰρ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. » Οὗτος δὲ ὑπὲρ τῆς πέτρας ἐκείνης καὶ τοῦ δοῦναι ἐξ αὐτῆς τὸ ὕδωρ, πολλὰ ἐλοιδορήθη ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. « Τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ. » Τί ἐστι, τὸν

60 Gen. xlvi^c 29 31. 61 Exod ii, 14. 62 Matth. xxi, 23. 63 I Cor. x, 4. 64 Exod. xvii, 1 seqq.

ὄνειδιζόμενον τοῦ Χριστοῦ ; Τουτέστι, τὸ ὄνειδίζεσθαι αὐτοῦ, δεῖκνός τὸν ὄνειδισμόν, ὃν ὁ Χριστὸς ὑπέμεινε. Ἡ δὲ διὰ τὸν Χριστὸν ὑπέμεινε. Ἡ γὰρ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Εἰκὸς γὰρ ἦν κάκεῖνον ὄνειδίζεσθαι ὅτε ἤκουσε, Μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις ὃν τρόπον ἀνέλεες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον ; τουτέστιν ὄνειδισμὸς τοῦ Χριστοῦ, μέχρι τέλους καὶ ἐσχάτης ἀναπνοῆς πάσχειν κακῶς, ὡσπερ αὐτὸς ὠνειδίζετο καὶ ἤκουεν, « Εἰ Γιὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάρθῃ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. » Ἀμφότεροι γὰρ ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφορῶν, ὑπὲρ τῶν εὐηργετούν, ὠνειδίζοντο. Ἀπέβλεπε γὰρ. Ὁρᾷ τὴν πίστιν ;

« Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως (τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὄρων, ἐκατέρησε). Πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα, καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύῃ τὰ πρωτότοκα θύγατρα αὐτῶν. Πίστει διέδησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς, ἧς πετρὰν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν. Πίστει τὰ τεύχη Ἰερικῶν κατέπεσε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας. Πίστει Ῥαβὶ ἰ, πόρνη οὐ συναπάλετο τοῖς ἀπειθήσασιν, ἀεζαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης. »

« Πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον. » Πίστει ἐξῆλθε, διὰ τὸ μὴ πειράζειν τὸν Θεὸν εἰ σώσει. Καὶ τὸ μὴ πειράζειν, διὰ πίστεως ἦν. Ἐπίστευσας ἤξειν καὶ ἐξοίσει τὸν λαόν. « Μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως. » Καίτοι Ἐν τῇ Ἐξόδῳ κεῖται τὸ φοβήθη. Ἀλλ' οὐδὲν ἐναντίον. Τοσοῦτον γὰρ οὐκ ἐφοβήτο, πάλιν ἤλθε. Φοβουμένον γὰρ ἦν τὸ μηκέτι ὑποστρέψαι εἰς Αἴγυπτον. Τὸ οὖν Οὐ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως, ὡς πρὸς τὸ πάλιν ἔλθε τὸν νοεῖ. Τὸ δὲ πρῶτον ἐφοβήθη, οὐ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος εἰς προὔπτον κίνδυνον ἑαυτὸν ἐπιβρίψαι. Τοῦτο γὰρ πειράζοντος ἦν τὸν Θεόν. Ἡ δὲ οὐκ ἐφοβήθη μὴ τοσοῦτος γένηται ὁ θυμὸς ὡς καὶ ἀναζητήσαι αὐτὸν φερόντα. Ὅθεν οὐ μακρὰν, ἀλλ' ἐκ γειτόνων ἀπέδρα. Τοῦτο δὲ πίστεως ἦν. « Τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὄρων ἐκατέρησε. » Τὸν ἀόρατον Θεὸν ὡσπερ ὀφθαλμοῖς σαρκικοῖς ὄρων. Ἐώρα δὲ αὐτὸν διανοίας ὀφθαλμοῖς, καὶ πάντα ὑπέμεινε κατερῶς, τὴν μετὰ τοῦ λαοῦ κκουχίαν, τὴν φυγὴν, τὰ ἄλλα πάντα. Μεγάλῃ γὰρ ὑπομονῆς ποιητικὸν τὸ ἔχειν ἐν νῶ τὸν Θεόν. « Πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα. » Εἶπε γὰρ Μωσῆς, Χρίσατε, ἵνα σωθῆτε, καὶ ἐπίστευσαν σώζεσθαι. Ἐκεῖνοι μὲν, φησὶν, αἵματι ἄρτου ἐπίστευσαν σωθῆσεσθαι, καὶ ἐπέτυχον. Ἔμετε δὲ, φησὶ, τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ πῶς οὐ μᾶλλον πιστεύσατε καὶ σώθησεσθε ἀπὸ τῶν ἐπιβουλεύοντων ὑμῖν ; « Καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος. » Πρόσχυσιν αἵματος ἐκάλεσε τὴν κατὰ τῶν φιλῶν τῶν θυρῶν χρίσιν, ἵνα μὴ θύγῃ αὐτῶν ὁ ὀλοθρεύων. Τοῦτο δὲ τύπος ἦν τοῦ αἵματος τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ. Διὰ γὰρ τοῦ αἵματος αὐτοῦ τὸν ὀλοθρευτὴν Σατανᾶν ἀποσοδοῦμεν Πίστει διέδησαν τὴν Ἐρυθρὰν. Ἐπίστευσαν γὰρ διαβῆσεσθαι, καὶ διέδησαν. Τοσοῦτον οἶδεν ἡ πίστις καὶ τὰ ἐδύνατα θύνατά ποιεῖν. « Ἡς πετρὰν λαβόντες οἱ

multa passus est a Judæis convitia. 413 « Probrum Christi ? » Quidnam, Ad probrum Christi ? hoc est, talia sustinere opprobria, ostendens opprobrium quod passus est Christus, aut quod propter Christum sustinuit. Nam petra erat Christus. Consentaneum est etiam illum probro fuisse affectum. Cum audivit: Num occidere me tu vis quemadmodum heri occidisti Ægyptum ? hoc est Christi opprobrium, malis ac injuriis affici usque ad finem extremique spiritum : quemadmodum ille convitia sustinuit et audivit, « Si Filius Dei es, descende de cruce: » uterque enim probris et conviciis petebatur a suis contribulibus, loco beneficiorum quibus eos affecerat. Respectum enim habebat. Vides fidem ?

XI, 27-31. *Per fidem reliquit Ægyptum haud veritus ferocitatem regis. Perinde non quasi vidisset eum qui est invisibilis ita toleravit. Per fidem fecit pascha et effusionem sanguinis, ne is qui perimebat primogenita, tangeret ipsos. Per fidem transierunt mare Rubrum veluti per siccam terram, quod cum tentassent Ægyptii, absorpti sunt. Per fidem mœnia Jericho conciderunt circumdata ad dies septem. Per fidem Rahab meretrix non periit una cum his qui non obediunt, cum excepisset hospitio exploratores pacifice.*

« Per fidem reliquit Ægyptum. » Per fidem egressus est, ne Deum tentaret, num ipsum servaturus esset: id ipsum autem non tentare, fidei erat. Aut cum credidisset se esse venturum et educturum populum. « Haud veritus ferociam regis. » Atqui in Exodo habetur quod timuerit: sed nihil ex hoc habetur contrarium. Neque non adeo timuit quin rursum rediret: timentis non fuisset non amplius reverti in Ægyptum. Quod ergo ait, Non veritus ferociam regis intellige ad secundo redeundum. Primo autem timuit non regem, sed nolens se in manifestum conjicere periculum. Nam hoc fuisset tentatis Deum. Aut quod non timuerit ne adeo increceret ejus ferocia, ut eum inquireret fugientem. Unde non longe, sed ad vicina loca auligit: hoc autem fidei erat. « Perinde enim quasi vidisset eum qui est invisibilis, ita toleravit. » Perinde quasi oculis carnis Deum vidisset qui est invisibilis. Vidit autem eum oculis mentis, et omnia viriliter toleravit, nempe ærumnas una cum populo Dei, fugam, cæteraque omnia. Magnæ enim patientiæ causa est habere in mente Deum. 414 « Per fidem fecit pascha. » Dixit enim Moses: Linite postes ut servemini, et crediderunt quod servandi essent. Illi quidem crediderunt se per sanguinem agni servandos, inquit, idque consecuti sant. Vos ergo quomodo non magis credetis per sanguinem Christi vos esse servandos, et servabimini ab omnibus qui vobis insidiantur? « Et effusionem sanguinis. » Effusionem sanguinis vocavit unctionem liminum ostriorum, ne tangeret ipsos exterminator angelus. Id autem typus erat sanguinis Agni Dei. Nam per ipsius sanguinem abigimus exterminatorem Satanam. Per fidem transierunt mare Rubrum. Siquidem

crediderunt se transituros, ac transierunt. Tantum valet fides, ut quæ etiam impossibilia sunt faciat possibilis. « Quod cum tentassent Ægyptii. » Fortassis enim suspicabantur mare esse terram, et tentaverunt ipsi quoque pertransire, sed interitus ipsorum ostendit quod vere esset mare, et non phantasia quædam. Diffissimum namque præter suam naturam pro Israel, id præstabat ut pedibus incederent : Ægyptios vero conclusit juxta suam naturam. Scopus autem ipsi erat ut ipsos induceret ad credendum, sperandumque futura, atque ob id omnem hunc movit sermonem. « Per fidem mœnia Jericho. » Crediderunt enim futurum ut conciderent, et certe fides etiam ea quæ supra naturam erant direxit. « Per fidem Rabab meretrix. » Siquidem cum audisset referentes viros, credidit ac

XI, 32-40. *Et quid præterea loquor? Deficiet enim me tempus commemorantem de Gedeone, de Barac et Samson et Jephthe, nec non David et Sumuele ac prophetis, qui per fidem expugnaverunt regna, operati sunt justitiam, assecuti sunt promissiones, ocluserunt ora leonum, extinxerunt vim ignis, effugerunt acies gladii, validi facti sunt ex imbecillitate, effecti sunt robusti in bello, incursiones auerterunt exterorum. Mulieres acceperunt ex resurrectione mortuos suos. Alii vero cæsi sunt, aspernati redemptionem, ut potioem sortirentur resurrectionem. Alii rursus ludibrii et flagris explorati sunt, insuper et vinculis et carcere : Alii lapidati sunt, dissecti sunt, tentati sunt, occisione gladii occubuerunt : oberraverunt in ovillis et caprinis pelibus, destituti, pressi, afflicti, quibus indignus erat mundus; in desertis errantes et montibus ac splencis et cavernis terræ. Atque omnes hi testimonium promeriti per fidem, non acceperunt promissionem, quod Deus de nobis melius quiddam providit, ne sine nobis consummarentur.*

Cum sermonem in meretrice terminasset, ipsoque exhortatus esset a personæ qualitate, posthac compendii gratia, non omnium quidem nomina enumerat : nec tamen remittit sermonem. « Deficiet enim me tempus. » Tempus dicit epistolæ convenientia et veluti proportionatum. « De Gedeone. » Qualis fuit Gedeon. « Necnon David. » Qualis fuit David, eo quod constituerit in throno suo, juxta litteralem quidem Salomonem, juxta spiritualem vero intellectum, Salomonem, spiritualem Dominum Jesum. « Qui per fidem. » Omnes hi per fidem fecerunt ea quæ fecerunt : Abraham, Moses, Jesus. « Expugnaverunt. » Devicerunt, perdidit. Quosnam? Abraham devicit reges qui Lot nepotem suum captivum abduxerant, et regem Geraræ. Moses regem Ægypti, aliosque multos. Jesus, plures 65. « Operati sunt justitiam. » Abraham, Phinees. Hoc loco de David, opinor, dicit. Justitiam

Α Αιγύπτιοι. » Ἴσως γὰρ ὑπενόουν αὐτὴν γῆν εἶναι καὶ ἐπειράσαν καὶ αὐτοὶ παρελθεῖν, ἀλλ' ἢ αὐτῶν ἀπόπειρα, ἔδειξεν οὖσαν θάλασσαν ἀληθῆς, καὶ οὐ φαντασίαν τινά. Τῷ μὲν γὰρ Ἰσραὴλ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν σχισθεῖσα, τὸ περὶ εὖναι εἰδίδου, τοὺς δὲ Αἰγυπτίους κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπέκλυσε φύσιν. Σκοπὸς δὲ αὐτῶ ἦν ἐναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸ πιστεῦναι ταῖς μελλούσας ἐλπίσι, καὶ διὰ τοῦτο πάντα τὸν λόγον τοῦτον ἐκίνησε. « Πίστει τὰ τεῖχη Ἱεριχώ. » Ἐπίστευσαν γὰρ αὐτὰ καταβάλλεσθαι, καὶ διὴ ἢ πίστις καὶ τὰ παρὰ φύσιν κατώρθωσεν. « Πίστει Ῥαὰβ ἡ πόρνη. » Ἐκείνη γὰρ ἀκούσασα τῶν ἀνδρῶν ἀπαγγελλόντων ἐπίστευσε καὶ ὑπεδέξατο αὐτούς, καὶ τοὶ τῶν λοιπῶν ἀπιστησάντων.

« Καὶ τί ἔτι λέγω; Ἐπιλείψει γὰρ με διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών, Βαρὰκ τε καὶ Σαμψών καὶ Ἰεφθᾶς, Δαυὶδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν, οἱ διὰ πίστεως κτηγωνίσαντο βραχίλιας, ἐργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελίων, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσθεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐκ πολέμου, παρεμβολὰς ἐκλίναν ἀλλοτρίων. Ἐλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν. Ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. Ἄτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πέτρων ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς ἐλιθίσθησαν, ἐπίρσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέθανον· περιήλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν· ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακοχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπασι τῆς γῆς. Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προδλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. »

Καταλύσας τὸν λόγον εἰς τὴν πόρνην, καὶ ἐντρέψας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς τοῦ προσώπου ποιότητος, λοιπὸν συντομίας χάριν, τὰ μὲν ὀνόματα οὐκ ὀνομάζει πάντων, οὐ μὲν ἔξ τὸν λόγον. « Διηγούμενον ὁ χρόνος. » Ὅ τῃ ἐπιστολῇ, φησὶν, ἀρμόδιος, καὶ ὅσον ἡ συμμετρία. « Περί Γεδεών. » Οἷος ὁ Γεδεών. « Δαυὶδ τε. » Οἷος ὁ Δαυὶδ, διὰ τὸ καθίσει ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ, δαισθητῶς μὲν, τὸν αἰσθητὸν Σολομῶντα, νοητῶς δὲ, τὸν νοητὸν Σολομῶντα Ἰησοῦν τὸν Κύριον. « Οἱ διὰ πίστεως. » Πάντες οὗτοι διὰ πίστεως ἐποίησαν ἅπαν ἐποίησαν· Ἀβραάμ, Μωσῆς, Ἰησοῦς. « Κατηγωνίσαντο. » Ἐνίκησαν. κατέβαλον. Τίνες; Ἀβραάμ ἐνίκησε τοὺς ἀρχμαλωτεῦσαντας τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Λὼτ βασιλεῖς, καὶ τὸν Γεράρων, Μωσῆς, τὸν Αἰγύπτου, καὶ ἄλλους πολλοὺς. Ἰησοῦς, πλείους. « Ἐργάσαντο δικαιοσύνην. » Ἀβραάμ, Φινεὶς. Ἐνταῦθα περὶ τοῦ Δαυὶδ, οἱ μὲν, λέγει. Δικαιοσύνην δὲ, τὴν φιλάνθρωπὴν ἐκάλεσαν. « Ἐπέτυχον ἐπαγγε-

λιῶν. » Οἱ πατριάρχαι. Ὁ Ἕλλας, ὁ Δαυὶδ, Ἰησοῦς, Χάλεβ, καὶ ἕτεροι πλείους. « Ἐφραζαν στόματα λεόντων. » Ὁ Δανιὴλ, ὁ Σαμψών. « Ἐσθεσαν δόναμιν πυρός. » Οἱ τρεῖς παῖδες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαήλ. « Ἐφυγαν στόματα μαχαίρας » Οἶον ὁ Ἕλλας, « Ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας. » Καὶ περὶ τῶν ἐπανελθόντων ἐκ Βαβυλῶνος λέγει, καὶ περὶ Ἐζεχίου. « Ἐγενήθησαν ἰσχυροί. » Ἀβραὰμ, Μωσῆς, Ἰησοῦς, Σαμψών καὶ Δαυὶδ. Ἡ ὄτι οὐ μόνον, φησὶν, ὑπέσπευξαν, ὑπὸ τῆς αἰχμαλωσίας διὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόσκαι ἔθνη ἐνίκησαν. « Ἐλαβον γυναικας. » Π Σωμαντίτις δι' Ἐλισσαίου, καὶ πρῶην ἢ Σαραφθία διὰ τοῦ ἧλλου. « Ἐτομπαίνθησαν. » Ἡ ἀπετμήθησαν, ὡς ὁ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, καὶ ὄσοι ἀπεκεφαλίσθησαν. ἢ διὰ ροπαλῶν ἀπέθνον. Ἄλλοι δὲ τὸ, τομπαίνεσθαι, τὸ, ἐκδέρεσθαι φαίν. Εἴρηται δὲ καὶ περὶ τῶν Μακκαδαίων. « Οὐ προσδεξάμενοι τῆς ἀπολύτρωσιν. » Οἶον μὴ ἐξέμενοι λυτρωθῆναι τῆς ἐπαγομένης αὐτοῖς τιμωρίας. Ἐξὸν ὧν αὐτοῖς, φησὶ, ζῆν, οἱ δὲ οὐκ ἠβουλήθησαν. Καὶ τοῦτο δὲ πίστεως ἦν, ὅθεν φησὶν ; « Ἴνα κρείττους ἀναστάσεως τύχωσιν » ἢ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις πᾶσι κοινὴ, ἀλλ' οὗτοι ἀναστήσονται, φησὶν, εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον. « Ἐτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν, » Οἶον ὁ Ἐλισσαῖος, οἱ ἀμφὶ τὸν Πέτρον ὕστερον καὶ τὸν Ἰωάννην. « Ἐτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς. » Ἰερεμίας, καὶ Μιχαίας. « Ἐλιθάσθησαν. » Περὶ τοῦ Στεφάνου λέγει καὶ τοῦ Ναβοῦδ. « Ἐπρίσθησαν. » Περὶ τοῦ Ἡσαίου λέγει, ὄν, ὡς φασι, καὶ ἑλίλην πρίονι ἔπρισαν, ἵνα ἐπὶ πολὺ διαρκέσῃ ἡ τιμωρία. « Ἐκπειράσθησαν. » Οἶον ὁ Ἰώβ. « Ἐν φόβῳ μαχαίρας ἀπέθνον. » Μιχαίας, Ἰωάννης, Ἰάκωβος καὶ Ζαχαρίας. « Περιήθον ἐν μηλωταῖς. » Οἶον ὁ Ἕλλας, ὁ Ἐλισσαῖος. Τοῦτο δὲ ἀπὸ ἀκτιμοσύνης ἐπάσχογον. « Ἰστερούμενοι. » Κακῶς πάσχοντες. « Ἰν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. » Τοῦτο καὶ αὐτοῦς παραδέρησκει. Εἰ γὰρ τῶν κακῶς πασχόντων διὰ τὸν Θεὸν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος οὗτος, τούτεστιν, οἱ πάντες ἄνθρωποι καὶ ἡ κτίσις αὐτῆ, διὰ τί ἡμεῖς, φησὶ, βούλεσθε ἐνταῦθα τὰς ἀμοιβὰς κομισασθαι τῶν διὰ τὸν Χριστὸν θλίψεων ; Κρείττους γὰρ ὄντες τοῦ κόσμου, μὴ ζητετε τι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. « Ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι. » Ὁ Ἕλλας, οἱ προφηταί, οὓς ἔτρεφεν Ἀβδίου. Ὅρα δὲ, ὅτι οὐδὲ τὴν ἔρημον, φησὶ, καταλαβόντες, ἡσυχίας ἐπέτυχον, ἀλλὰ κάκει ἐπλανῶντο, δεῖαι τῶν δικαίων. « Καὶ οὗτοι πάντες. » Τί, φησὶν, ἀθήμενετε καὶ ἀγανακτετε, ἔτι ἐν τῷ ἀγῶνι ὄντες, εἰ μὴ τὰς ἀμοιβὰς δέξησθε, καίτοι οἱ εἰρημένοι πάντες ἀγιοὶ μαρτυρηθέντες εὐηρεστηκέναι διὰ τῆς προσοῦσης αὐτοῖς πίστεως, οὕτω τετυχίκασι τῶν ἐπηγγελμένων τοῖς δικαίοις ἀγαθῶν. « Τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προδεδωμένου. » Πῶς κρείττον τι ; Ἴνα γὰρ, φησὶ, μὴ πλέον ἡμῶν σχώσιν ἐκεῖνοι ἐν τῷ πρώτῳ στεφανωθῆναι, ἵνα κάρῳν ὄρισεν ἀνταποδόσεως, ἵνα καὶ ἡμεῖς σὺν αὐ-

autem appellavit humanitatem. « Assecuti sunt promissiones » Patriarchæ videlicet, Elias, David, Jesus, Chaleb, alique plures. « Occluserunt ora leonum. » Daniel, Samson. « Exstinxerunt vim ignis. » Tres pueri, Ananias, Azarias, Mizaël. Effugerunt acies gladii » Quemadmodum Elias. « Validi facti sunt ex imbecillitate. » Et de iis loquitur qui redierant ex captivitate Babylonica, et de Ezechia. « Effecti sunt robusti. » Abraham, Moses, Jesus, Samson et David. Aut quod non solum ex captivitate per fidem reversi sunt, sed et vicinas nationes devicerunt. « Mulieres acceperunt. » Sumamitis per Elizæum, et antea Sareptana per Eliam. « Alii vero cæsi sunt. » Aut capite cæsi sunt : aut fustibus interiorunt. 416 Alii vero tomπαίνεσθαι dicunt excoriari. Dictum est autem de Marhabæis 66. « Aspernari redemptionem. » Hoc est, contemnentes redimi abinducto ipsis supplicio. Liberum, inquit, fuisset eis vivere, verum ipsi noluerunt : hoc autem fidei erat. Unde ait : « Ut potiores sortirentur resurrectionem : » quam cæteri homines. Siquidem resurrectio omnibus communis est : sed hi resurgent ad vitam æternam, illi vero ad supplicium æternum. « Alii rursus ludibriis. » Quemadmodum Elizæus 67, et postmodum Petrus et Joannes cum cæteris. « Insuper et vinculis et carcere. » Jeremias et Michæas 68. « Lapidati sunt. » De Stephano dicit et Naboth 69. « Dissecti sunt. » De Isaia dicit, quem, ut aiunt, lignea serra secuerunt, ut longo tempore duraret supplicium. « Tentati sunt. » Ut Job 70. « Occisione gladii occubuerunt. » Michæas, Joannes, Jacobus et Zacharias. « Circuierunt in ovillis. » Sicut Elias et Elizæus 71. Hoc autem ob inopiam illis contigit. « Destituti. » Veluti prophetæ quos aluit Abdias 72. « Afflicti. » Malis affecti. « Quibus indignus erat mundus. » Hoc autem etiam animat illos. Nam si hic, inquit, mundus, imo tota creatura indigna erat his qui propter Deum malis affliciebantur, quare vos in hoc mundo mercedem vultis referre eorum quæ propter Christum toleratis ? Cum enim meliores mundo sitis, ne quæratid quiddam in hoc mundo. « In desertis errantes. » Ut Elias, et prophetæ quos alebat Abdias 73. Vide autem quod non ait, Occupato deserto quietem assecuti sunt, sed ibi quoque errabant timore persecutorum. « Atque hi homines. » Quid, inquit, mœretis et indignamini, qui adhuc in certamine estis, si præmia non recipiatis ? Atqui omnes prædicti sancti testimonium promeriti quod per fidem accedentem Deo placuerint, nondum consecuti sunt bona justis promissa. « Quod Deus de nobis quiddam melius providit. » Quomodo melius quiddam ? Siquidem ne illi aliquid amplius quam nos haberent in eo quod priores coronati essent, unum definivit tempus, ut

66 Matth. vii, 1 seqq. 67 Iv Reg. ii, 1 seqq. 68 Jerem. xxxii, 38 ; III Reg. xii. 69 Act. vii, 1 seqq. ; III Reg. xxi, 1 seqq. 70 Job i, 2. 71 II Psal. xxiv, 1 seqq. 72 III Reg. xviii, 1 seqq. 73 III Reg. xlii, 19.

et nos cum ipsis coronemur. Hoc autem pro nobis est : illi namque sedent irremunerati, 417 nostram expectantes administrationem. « Ne sine nobis consummarentur. » Non dixit, Coronarentur, sed quod majorem habet emphasisim, Consummarentur, sive Perficerentur, hoc est, acciperent terminum honorum, pro quo laborat omnis conatus et fatigatio ejus qui virtute præditus est.

CAPUT XVII.

De patientia ex imitatione Chrtsti.

XII, 1, 2. *Proinde nos quoque cum tanta septimus nube testium, deposito omni onere, et tenaciter adhærente peccato, per tolerantiam curramus in proposito nobis certamine, respicientes ad fidei ducem et consummatorem Jesum, qui pro gaudio sibi proposito pertulit crucem, ignominia contempta, et ad dexteram throni Dei consedit.*

Non dixit imminere nobis aut supra nos attondi, sed, quod majus est, sepire nos. « Nube testium. » Siquidem memoria testium sive martyrum excitat ipsos ad similem zelum ad certamina. Nubem autem ipsos appellavit, aut a metaphora eorum qui exuruntur ab æstu, et in roritam nubem ingressi consolationem accipiunt. Memoria namque martyrum consolatur eos qui ab æstu tentationum dissoluti sunt : aut quia spiritualem nobis rorem distribuant, Deum pro nobis obscurantes. « Deposito omni onere. » Deposita gravitate rerum sæcularium, Omnique simul negligentia et segnitie. « Et tenaciter adhærentum peccato. » Aut quia facile adhæret nobis aut quia facile potest casum et dejectionem suscipere Ideo dicitur. εὐπερίστατος ἀκαρτία, « Per tolerantiam curramus. » Neque enim alio modo abjicit quisquam pondus rerum sæcularium, quam per tolerantiam. Porro tolerantiam meminit tanquam rei ipsis aptissimæ. Considera vero quod non dixerit, Pugnis decertemus, aut. Bellemus, sed quod levius erat, Curramus in certamine. Præsens namque vita 418 certamen est : certamen, inquam, adversus peccata et concupiscentias, aut eos qui spiritualiter nobis adversantur. In hoc igitur certamine curramus ac viriliter agamus. « Respicientes ad fidei ducem. » Deinde ad caput ipsum venit adhortationis et consolationis, nempe Christum et ait : Si volumus et tolerantiam habere et recte currere, ad Christum respiciamus, discamusque et recte currere et sustinere, vocatque ipsum ducem ac consummatorem, hoc ostendens quod et credendi nobis causa fuerit, et terminum impositurus sit fidei, ut ipsam firmam habeamus et inconcussam. « Qui pro gaudio sibi proposito. » Ipsi, inquit, licuisset cum gaudio et gloria degere, in hoc mundo : ait enim : « Potestatem habeo ponendi animam meam, et recipiendi ipsam 74 : » sed non voluit, imo voluntarie crucem sustinuit. « Ignominia contempta

Α τοῖς στεφανωθῶμεν. Τοῦτο δὲ, ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶν Ἐκεῖνοι γὰρ, φησὶ, κἀθνηται ἀγέραστοι, τὴν ἡμῶν περιμένοντες ἐπιστάσιαν. « Ἴνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. » Οὐκ εἶπε, Στεφανωθῶσιν, ἀλλ' ὁ μείζων ἐμφασίμ ἔχει, Τελειωθῶσι, φησὶ, τουτέστι, τὸ πέρασ τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπὲρ οὐ κάμνει πᾶσα σπουδαίου κίνησις, ἀπολάβωσι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

« Περὶ ὑπομονῆς ἐν ἀκολουθήσει Χριστοῦ. »

« Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περιεχόμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων, ὄγκον ἀποθήμενοι πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν, δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν τὸν προκειμένον ἡμῖν ἀγῶνα, ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγόν, καὶ τελωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, ὑπέμεινε σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, εἰ δεξιᾶ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν. »

Ὡς εἶπεν, ἐπαιωρούμενον, ἀλλ' ὁ πλέον ἦν, περιεχόμενον. « Νέφος μαρτύρων. » Ἡ μὲν γὰρ μνήμη τῶν μαρτύρων κεῖται εἰς τὸ ἐρεθίσει αὐτοὺς ἐπὶ τὸν ὅμοιον τῶν ἀγῶνων ζῆλον. Νέφος δὲ ἐκάλεσεν αὐτοὺς, ἢ ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ὑπὸ καύματος καταφλεγόμενων καὶ ὑπεισελθόντων εἰς νεφέλην ὄροσίζουσαν καὶ παραμυθηθεντων. Καὶ γὰρ ἡ τῶν ἀγῶνων μνήμη τοὺς ὑπὸ τοῦ καύσωνος τῶν πειρασμῶν ἐκλελυμένους παραμυθεῖται. Ἡ ὅτι νοητὴν ἡμῖν, φησὶ, δρόσον νέμουσιν, ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Θεὸν ἱκετεύοντες. « Ἀποθήμενοι πάντα. » Ἀποθήμενοι. φησὶ, τὸ βάρος τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, καὶ μετ' αὐτῶν τὴν ολιγωρίαν, καὶ τὴν ῥαθυμίαν. « Καὶ τὴν εὐπερίστατον ἀμαρτίαν. » Ἡτοι τὴν εὐκόλως περιτταμένην ἡμᾶς, ἢ τὴν εὐκόλως περιττασιν παθεῖν δυναμένην. « Δι' ὑπομονῆς τρέχωμεν. » Οὐ γὰρ ἄλλως τις τὸ βάρος ἠποθεῖται τῶν βιωτικῶν, ἢ δι' ὑπομονῆς. Τῆς δὲ ὑπομονῆς ἐμνήσθη, ὡς μάλιστα ἀρμοσίου ἐκείνοις, Ὅρα δὲ οὐκ εἶπε, Πυτεύωμεν, ἢ Πολεμῶμεν, ἀλλ' ὁ κούφον ἦν, Τρέχωμεν, φησὶ, τὸν ἀγῶνα. Ὁ γὰρ παρὼν βίος, ἀγὼν ἐστίν. Ἀγὼν δὲ κατὰ τῶν ἀμαρτιῶν καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν νοητῶς ἀντιπαλαιόντων ἡμῖν. Τοῦτον οὖν τρέχωμεν καὶ κατορθῶμεν τὸν ἀγῶνα. « Ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγόν. » Εἴτα εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς παρακλήσεως ἤλθε, τὸν Χριστὸν, καὶ φησιν. Εἰ βουλόμεθα ὑπομονὴν τε εἶχειν καὶ τρέχειν καλῶς, πρὸς τὸν Χριστὸν ἀπίδωμεν, καὶ μανθάνωμεν καὶ τρέχειν καλῶς καὶ ὑπομνεῖν. Ἀρχηγὸν δὲ αὐτὸν καὶ τελωτὴν καλεῖ, τοῦτο δεικνύς, ὅτι αὐτὸς καὶ τοῦ ὅλως πιστεῦσαι ἡμῖν αἴτιος γίνεται, καὶ αὐτὸς πέρασ ἐπιθήσει τῇ πίστει, ὥστε ἔχειν αὐτὴν βεβαίαν ἡμᾶς καὶ ἀσάλευτον. « Ὅς ἀντὶ τῆς προκειμένης. » Εἶπεν αὐτῷ, φησὶ, μετὰ δόξης καὶ χαρᾶς διαγεῖν ἐν αὐτῷ κόσμῳ. « Ἐξουσίαν γὰρ. » φησὶν. « ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου καὶ λαθεῖν αὐτήν. » ἀλλ' οὐκ ἠδουλήθη, ἀλλ' ἔκουσας ὑπέμεινε σταυρὸν. « Αἰσχύνης καταφρονήσας. » Καὶ γὰρ ἦν ἐκονεῖδιστος καὶ ἐπικατάρτος ὁ διὰ σταυροῦ θάνατος. Ἀν

εις τούτον οὖν ἀπιδώμεν, καὶ ἡμεῖς ὑπομενοῦμεν ὡς Α καὶ αὐτὸς ὑπέμεινεν. — [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ.] Ἡ τὸ, Ἄντι τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς, οὕτως δεῖται, ὡς καὶ Γρηγόριος φησιν. Ἡ ἐξόν, φησιν, μένειν ἐπὶ τῆς ἰδίας δόξης τε καὶ θεότητος, οὐ μόνον ἑαυτὸν ἐκένωσαν ἄχρι τῆς δούλου μορφῆς, ἀλλὰ καὶ σταυρὸν ὑπέμεινεν, αἰσχύνῃς καταφρονήσας. « Ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου. » Ἰκανὸς οὖν, φησὶ, καὶ ἀμεΐψασθαι ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν δι' αὐτὸν θλίψεων. Οὐ γὰρ μόνον ἐσταυρώθη, ἀλλὰ καὶ ἐν δεξιᾷ κάθηται τοῦ θεοῦ, τῆς δεξιᾶς καὶ τῆς καθέδρας τὸ ἰσότημον παριστώσης. **lum crucifixus est, verum etiam in dextera Dei sedet. Dextera autem et cathedra demonstrat honoris æqualitatem.**

« Ἀναλογίσαθε γὰρ τὸν τοιαύτην ὑπομεμένη- Β κότα ὑπὸ τῶν ἀμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι. Ὅπως μέχρι αἵματος ἀντικειτέσθε πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι, καὶ ἐκλέησθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὑμῖν ὡς υἱὸς διαλέγεται· μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου. Γιὰ μου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. Εἰ παιδεῖαν ὑπομένετε, ὡς υἱὸς, ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός. Τίς γὰρ ἐστὶν υἱὸς, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; Εἰ δὲ χωρὶς ἐστε παιδείας, τῆς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἐστέ καὶ οὐχ υἱοί. Εἶτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἴχομεν παιδευτὰς καὶ ἐνετρεπόμεθα, οὐ πολλῶν μάλλον ὑποταγησόμεθα τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων, καὶ C ζήσομεν;

« Ἀναλογίσαθε γάρ. » Εἰ γὰρ ὁ τὰ τῶν ὁμοούλων λογιζόμενος πάθη, ἔχει παραμυθίαν ἐν τοῖς οἰκειοῖς πάθεσι, πόσω μάλλον ὁ τὰ τοῦ δεσπότου; « Ὑπὸ τοῦ ἀμαρτωλῶν. » Τὸ δὲ μετρίον, ὅτι καὶ ὑπὸ ἀμαρτωλῶν ταῦτα ὑπομεμένηκεν. Ἄντιλογίαν δὲ φησὶ τὸν γέλωτα, τὰς πληγὰς, τὰς χλευασίας, καὶ ὅσα ἀντέλεγον τοῖς αὐτοῦ δόγμασι καὶ διδάγμασι, καὶ τὰς ἐπὶ τοῦ Πιλάτου κραυγὰς. « Ἴνα μὴ κάμητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Εἰ γὰρ ταῦτα λογιέσθε, φησὶ, στομυθήσεσθε πρὸς τοὺς πειρασμοὺς, εἰδότες μιμητὰς ἑαυτοῦς γινόμενος θεοῦ. « Ὅπως μέχρι αἵματος. » Ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς ἀνωτέρω, πολλὰ ἠθληκέναι, ἐν οἷς φησὶ, Πολλὴν ἀθλήσιν ὑπεμείνατε παθημάτων. Ἴνα οὖν μὴ ἔπαρθωσιν ἐκ τούτου λέγειν, ὅτι Ὅπως τελείως ἠγωνίσασθε, δεῖ ὑμῖν καὶ ἐτέρου τίνος· ὅπερ καὶ τοῦτο εἶδος ἐστὶ παρακλήσεως. Φησὶ γὰρ· Ἄχρι διωγμῶν, [ἄχρι τῆς τῶν ὑπαρχόντων ἀφαιρέσεως ἠλθετε, οὐκ] ἄχρι θανάτου. Ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς ἄχρι θανάτου ἦλθε. « Πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι. » Δείκνυσι καὶ τὴν ἀμαρτίαν σφοδρῶς πένουσαν, καὶ τούτους ἀγωνιζομένους. Τὸ γὰρ, « Ἀντικειτέσθε, » οἷον εἰς παράταξιν, εἰς πόλεμον, ὡς καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀνθεστῶσης. « Καὶ ἐκλέησθε τῆς παρακλήσεως. » Τοσοῦτον, φησὶν, ἠδυμήσατε καὶ ἐκαλύθητε, ὥστε καὶ τῶν εἰς ἀνδρεία λόγων ἐπιλέησθε. Τοῦτο δὲ ὄφρα αὐτοὺς ἀπαυκνήσασθε. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἐπιληθάνονται. « Ἔτις ὑμῖν ὡς υἱὸς διαλέγεται. » Οὐ γὰρ υἱὸς ἰεῖος ἰλάσσει Σολομών, ἀλλὰ κοινὴν διδασκαλίαν ἐξέτι-

Erat namque probosa ac execranda mors per crucem illata. Si igitur in hunc inspexerimus, et nos quoque tolerabimus, quemadmodum et ipse toleravit. Aut quod dicitur, Pro gaudio sibi proposito, ita accipe, sicut et Gregorius ait. Cui cum liberum, inquit, fuisset manere in propria gloria et divinitate, non solum exinanivit semetipsum usque ad formam servi, sed et crucem sustinuit ignominia contempta. « Et ad dexteram throni. » Idoneus igitur est qui vos etiam remuneret pro afflictionibus quas propter eum patimini. Neque enim solum crucifixus est, verum etiam in dextera Dei sedet. Dextera autem et cathedra demonstrat honoris æqualitatem.

XII. 3-9. *Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ne defatigemini unimis vestris dissoluti. Nondum usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantem, et oblitis estis exhortationis quæ vobis tanquam filius loquitur: Fili mi, ne neglexeris correptionem Domini, neque deficias cum ab eo argueris. Quem enim diligit Deus, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Si castigationem susinetis, veluti filiis offert se vobis Deus. Quis enim est filius quem non castigat pater? 419 Quod si alieniestis a castigatione cujus participes sunt omnes, igitur spurii estis, non filii. Itaque cum carnis nostræ patres habuerimus castigatores, et reveriti simus illos, annon multo magis subijciemur Patri spirituum, et vivemus?*

« Recogitate enim. » Nam si his qui considerat conservorum afflictiones, consolationem habet in suis afflictionibus, quanto magis qui Domini afflictiones animo, perpendit. « A peccatoribus, » Majus enim est, quod etiam a peccatoribus hæc sustinuerit. Contradictiones autem vocat irrisionem, verbera, subsannationes, et quæcunque contradicebant dogmatis et doctrinis ipsius: similiter et clamores quibus sub Pilato vociferabantur. « Ne defatigemini animis vestris. » Nam si hæc, inquit, animo perpenderit, obdurabimini ad afflictiones, scientes vos factos esse Dei imitatores. « Nondum usque ad sanguinem. » In superioribus testificatus est eis quod plurimum certaverint, ubi ait: Ingens certamen sustinivistis afflictionum: ne igitur ex hoc extollerentur, dicit nunc: Nondum perfecte decertastis, opus est vobis et alio quodam: quod et hoc est genus exhortationis. Ait enim: Usque ad persecutiones, usque ad facultatum direptionem pervenistis, non usque ad mortem: at Jesus Christus ad mortem usque devenit. « Adversus peccatum repugnantem. » Ostendit et peccatum vehementer, spirare, et ipsos ediverso certare. Ait enim, « Restitistis, » tanquam in acie, tanquam in bello, veluti etiam resistente peccato. « Et oblitis estis exhortationis. » Adeo, inquit, contristati estis animoque dejecto, ut etiam oblitis sitis sermonum qui ad fortitudinem faciunt. Hoc autem significateos vehementer segnes effectos: nam qui tales sunt obli-

Viscuntur etiam eorum quæ sunt in manibus. « Quæ vobis tanquam filiis loquitur. » Non enim propriis filiis loquebatur Salomo, sed communem doctrinam in medium promebat: propterea ait Tanquam. « Cum ab eo argueris. » Maxima est exhortatio et consolatio, scire quod ex Dei promissione ad nostram utilitatem superveniant afflictiones, siquidem ad philosophandum inducunt nos afflictiones: quod si ex Dei permissione superveniant, ab ipso videntur supervenire et immitti. « Quem euim diligit Deus corripit. » Siquidem nullus potest quemquam ostendere justum absque afflictione: 420 quoniam « angusta et arcta est via quæ ducit ad vitam 75 » Itaque et vos quoad correctionem vocat Deus, non ad supplicium. Eo ipso igitur quo se existimabant a Deo derelictos esse, nempe propter afflictiones, per id suadet eis quod Deo curæ sint; imo opposito modo: Derelicti essetis, inquit, si absque afflictionibus ageritis. « Quem recipit. » Quem ad se suscipit, quem accipit ut suus filius sit. « Veluti filius offert se vobis Deus. » Quoniam igitur indicium filiorum est corripit, tolerate, inquit, afflictionem. Filii autem Dei sunt justii. « Quod si alieni estis a castigatione. » Ubi a rebus ipsis suasisset, nempe tot sanctis in medium adductis qui per afflictiones decertaverant, nunc ab humanis rationibus nititur ipsis persuadere. « Igitur spurii estis, et non filii. » Si ergo signum spuriorum est non castigari, legitimorum autem filiorum castigari, oportet, inquit, de castigatione gaudere. « Et reverebamur illos. » Patri spirituum. » Sive spiritualium donorum sive animarum aut incorporearum virtutum. « Et vivemus. » Nam hæc est vita, subijci Deo.

XII, 10-11. *Atque illi quidem ad paucos dies pro C arbitratu suo nos erudiebant: hic autem ad commodum nostrum, in hoc ut impartiat nobis sanctionem suam. Omnis autem castigatio in præsens quidem non videtur sse gaudii, sed mæroris. At postea fructum tranquillum justitiæ reddit his qui per illam fuerint exercitati.*

« Atque illi quidem ad paucos dies. » Neque enim possunt nos semper instruere ut perfectos reddant: Deus autem qui semper erudit et castigat, perfectos reddit. Patris namque mors aut filii incrementum, sistit castigationem. Pro arbitratu suo. » Quod autem patri videtur, non semper filio prodest: siquidem frequenter docent turpes etiam artes. « Hic autem ad commodum nostrum. » Porro Deus semper nostram venatur utilitatem. Non enim ut aliquid a nobis accipiat, quemadmodum patres secundum carnem, nostra dispensat: sed ut det potius, et det non mediocre quidpiam, sed sanctionem, hoc est, puritatem: ut quantum possibile est, digni eo efficiamur. « Omnis autem eruditio » 421 Rursus a communi intelligentia sumit occasiones exhortationis, et ait: « Omnis eruditio, » non spiritualis solum, sed et carnalis, non videtur esse gaudii » Recte autem dicit, Videtur: neque enim

θετο. Διὰ τοῦτο τὸ, ἴς. « Ἀπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. » Μεγίστη παράκλησις, τὸ εἰδέναι ὅτι κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ πρὸς ἡμέτερον ὄφελος οἱ πειρασμοὶ ἐπέρχονται. Αἱ γὰρ θλίψεις φιλοσοφεῖν πέλθουσιν. Εἰ δὲ κατὰ συγχώρησιν ἐπέρχονται Θεοῦ, παρ' αὐτοῦ δοκοῦσιν ἐπιέναι. « Ὁν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει. » Ὅδεῖς γὰρ δύναται δεῖξαι δίκαιον χωρὶς θλίψεως, ἐπειδὴ « στενὴ ἐστὶ καὶ τεθλιμμένη ἡ εἰς τὴν ζωὴν ὁδός. » Τοιγαροῦν καὶ ὑμᾶς εἰς παιδεῖαν καλεῖ ὁ Θεός, οὐκ εἰς κόλασιν. Αὐτῷ οὖν ᾧ ἐνόμιζον ἐγκαταλείπεισθαι διὰ τοὺς πειρασμοὺς, δι' αὐτοῦ πείθει εὐτοῦς ὡς ἐν φροντίδι εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. Τὸ γὰρ ἐναντίον, φησὶ, ἦν ἂν ἐγκατέλειψις, εἰ ἄνευ θλίψεως διήγετε. « Ὁν παραδέχεται. » Ὁν παραδέχεται παρ' ἐκρυψί, ὃν προσλαμβάνει εἰς τὸ εἶναι αὐτοῦ υἱόν. « ἴς υἱὸς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεός. » Ἐπει οὖν δεῖγμα υἱῶν τὸ παιδεύεσθαι ὑπομένετε, φησὶ, τὴν παιδεῖαν. Υἱοὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οἱ δίκαιοι. « Εἰ δὲ χωρὶς ἐστὲ παιδεῖας. » Πείσας πρῶτον ὅπου πραγμάτων τῶν παραγχετὶν τοὺς τοσοῦτους ἀγίους διὰ θλίψεως ἀγωνισαμένους, νῦν καὶ ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων πείσαι αὐτοὺς ἐπιχειρεῖ. « Ἄρα νόθοι ἐστὲ, καὶ οὐκ υἱοί. » Εἰ οὖν νόθων μὲν σημεῖον τὸ μὴ παιδεύεσθαι, γνησίων δὲ τὸ παιδεύεσθαι, δεῖ, φησὶ, χαίρειν ἐπὶ τῇ παιδεῖα. « Καὶ ἐνετρεπόμεθα » Ἐκούμεν αὐτῶν, φησὶ, καὶ ἠρθηρίωμεν αὐτούς. « Τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων. » Ἦτοι τῶν χαρισμάτων, ἢ τῶν ψυχῶν, ἢ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. « Καὶ ζήσομεν. » Τοῦτο γὰρ ζωὴ, τὸ ὑποτετάχθαι Θεῷ.

« Et reveriti sumus illos. » Audiebamus, inquit, ac reverebamur illos. « Patri spirituum. » Sive spiritualium donorum sive animarum aut incorporearum virtutum. « Et vivemus. » Nam hæc est vita, subijci Deo.

« Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἐπαιδεύον, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ παιδεῖα πρὸς μὲν τὸ παρὲν, οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι ἀλλὰ λύπης. Ὑστερον δὲ, καρπὸν εἰρηνικὸν τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσι δικαιοσύνης. »

« Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας. » Οὐδὲ γὰρ ἰσχύουσι διόλου παιδεύειν ἡμᾶς, ἵνα τελείους ἐργασωται· ὁ δὲ Θεός ἀεὶ παιδεύων, τελείους ποιεῖ. Ἡ γὰρ θάνατος τοῦ πατρὸς, ἢ αὔξησις τοῦ παιδός, ἴσθησι τὴν παιδεῖαν. « Κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς. » Τὸ δὲ δοκοῦν τῷ πατρὶ, οὐ πάντως λυσιτελεῖ τῷ υἱῷ. Καὶ γὰρ πολλάκις καὶ αἰσχροῦς διδάσκουσι τέχνας. « Ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον. » Ὁ δὲ Θεός, τὸ συμφέρον ἡμῖν ἀεὶ θηρᾷται. Οὐ γὰρ ἵνα λάβῃ τι παρ' ἡμῶν ὡσπερ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες, τὰ κατ' ἡμᾶς οἰκονομεῖ, ἀλλ' ἵνα δῶ, καὶ δῶ οὐ μικρὸν τι, ἀλλὰ τῆς ἀγιότητος, τουτέστι, τῆς καθαρότητος, ὥστε ἀξίους αὐτοῦ, ὅσον ἐφικτόν, γενέσθαι. « Πᾶσα δὲ παιδεῖα. » Πάλιν ἐπὶ τῆς κοινῆς ἐννοίας τὰς ἀφορμὰς λαμβάνει τῆς παραινέσεως, καὶ φησὶ· « Πᾶσα παιδεῖα » οὐ μόνον ἡ πνευματικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ σαρκικὴ, « οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι. » Καλῶς τὸ, δοκεῖ. Οὐ γὰρ ἀληθῶς ἐστὶ λύπη. Πῶς γὰρ ἂν εἴη κυρίως λύπη, εὐφροσύνη

οὐσα μήτηρ ; Ἄλλ' ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς δυσχερῶς φέρον-
τας ἀὰς παιδείας, τὸ, Λοκεῖ, εἴρηται αὐτῶ. ἢ Ὑστερον
δέ. ἢ Μετὰ γὰρ τὴν ἐνταῦθα παιδείαν, ἔκει λοιπὸν
εἰρήνη, εὐφροσύνη, δικαιοσύνη, καὶ ὅσα τοιαῦτα,
« Τοῖς δὲ αὐτῆς γυμνασμένοις. » Γυμνάζει ἄρα ἡ
παιδεία πρὸς ἀρετὴν καὶ ἀλείφει. Γυμνασμένους
δέ φησι τοὺς μετὰ μακροθυμίας καὶ ὑπομονῆς
ἐνεργόντας τὴν παιδείαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

« Περὶ σωφροσύνης, ἕως καιρὸς κατορθώσεως, μὴ
ἀποτύχωμεν κῦτῆς ὡς Ἡσαῦ, μὴ εὐρῶν τόπον
μετανοίας. »

« Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυ-
μένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιάς ὀρθὰς
ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκ-
τραπῆ, ἰαθῆ δὲ μᾶλλον. Εἰρήνην διώκετε μετὰ
πάντων καὶ τὸν ἀγιασμόν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψε-
ται τὸν Κύριον. Ἐπισκοποῦντες, μὴ τις ὑστερῶν
ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μὴ τις βίξαι πικρίας
ἔνω φύσσα ἐνοχλῆ, καὶ διὰ ταύτης μισανθῶσι
πολλοί, μή τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ, δε-
σὴ ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐ-
τοῦ. Ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονο-
μῆσαι τὴν εὐλογίαν, ἀπεδοκιμάσθη. Μετανοίας γὰρ
τόπον οὐχ εὔρε, καίπερ μετὰ θαυμάτων ἐκζητήσας
αὐτήν,

« Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας. » Παρειμένας, παρα-
λελυμένας. Ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν εἶπεν. Οὐ γὰρ αἱ
χεῖρες μόνον καὶ τὰ γόνατα τοῖς πειρασμοῖς παρελέ-
λυτο, ἀλλὰ μετὰ τοῦ παντὸς σώματος, καὶ ψυχῆ
καὶ ἡ διάνοια. Καὶ γὰρ τοῦτο ἡ ἀθυμία ποιεῖ καὶ
ἡ πολλὴ λύπη. — [ΦΩΤ.] Οὐ περὶ γονάτων δὲ καὶ
χειρῶν λέγει, ἀλλὰ περὶ λογισμῶν χωλευόντων τῷ
πλῆθει τῶν πειρασμῶν καὶ ἐκλυομένων. « Καὶ τρο-
χιάς ὀρθὰς. » Οἶον βήματα, δρόμους. Ὡς δρομεῦσι
καὶ ἀγωνισταῖς αὐτοῖς διαλέγεται. Πολλὰ δὲ αὐτοῖς
εἰνίσταται δεῖν ὀρθῶσαι τοὺς λογισμοὺς (δεῖ οὐκ ἀπὸ
μίσους, ἀλλ' ἀπὸ κηδεμονίας Θεοῦ αἱ παιδεῖται καὶ οἱ
πειρασμοὶ καὶ τὰς περὶ πίστεως καὶ δογμάτων δό-
ξας. Ἔτι γὰρ νήπιοι ὄντες, ἐν τισὶν εἴχοντο τοῦ Ιου-
δαϊσμοῦ, καὶ τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν. Ἴνα φησί,
μὴ τὸ ἐναρχθῆν κακὸν (τοῦτο γὰρ τὸ χωλὸν) εἰς
ἀνήκεστον ἔλθῃ, μᾶλλον δὲ διορθωθῆ. Ἰδοὺ φανερῶς
οἷδε μετένοιαν, καὶ σημειῶσαι διὰ τοὺς Ναυατια-
νοὺς. « Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων. » Μεθ' ἑαυ-
τῶν, καὶ πᾶν ἐπηραζόντων. Πολὺ γὰρ τὸ πλάτος
τοῦ, Μετὰ πάντων. « Μετὰ γὰρ τῶν μισούντων τὴν
εἰρήνην, φησὶν, ἤμην εἰρηνικός. » Ἐὰν γὰρ ὁ μὲν
ἀδικῆ, σὺ δὲ οὐκ ἀμύνη, τάχως ἔσται εἰρήνη. « Καὶ
τὸς ἀγιασμόν. » Ἀγιασμὸν λέγει τὴν καθαρότητα,
οἶον τὴν παρθενίαν, ἧγουν τὴν σωφροσύνην. Ὁ γὰρ
καὶ ἐκ γάμου σωφρονῶν, εἰ καὶ μὴ κυρίως, ἀγιασμὸν
ἐπιτελεῖ. Οὐ γὰρ ἅγιος, ἀλλὰ τίμιος ὁ γάμος εἴρηται.
Ὅμως καὶ οὕτως ἀγιασμὸν ἐπιτελεῖ. « Οὐ χωρὶς
οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον. » Εἰ γὰρ οὔτε πόρνος

A vere mœror est : quomodo enim proprie mœror
esse posset, cum sit mater lælitiæ? sed tanquam ad
nos loquens, dixit : Videtur, qui eruditionem ac
castigationem graviter ferimus. « At postea. » Post
præsentem enim eruditionem, pax erit in futuro,
lælitiæ ac justitiæ et quæcunque sunt hujusmodi.
« His qui per illam fuerint exercitati. » Exercet
sane et inungit castigatio ad virtutem. Exercitatus
autem dicit eos qui per longanimitatem et toleran-
tiam tulerunt castigationem.

CAPUT XVIII.

*De temperantia, dum occasio datur correctionis:
ne careamus ea in modum Esau, qui postmo-
dum non invenit pœnitentiæ locum.*

XII, 12-17. *Quapropter manus remissas et ge-
nua soluta subrigite, et facite ut recti sint gres-
sus pedibus vestris, ne claudicatio aberret a via,
imo sanetur potius. Pacem sectemini cum omni-
bus, et sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum:
curam agentes, ne quis sit qui deficiat a gratia
Dei, ne qua radix amarulentia suppullulans ob-
turbet, et per hanc inquinentur multi: ne qui
scortator aut impurus, veluti Esau qui unico edu-
lio permulavit jus primogeniturae. Scitis enim
quod et postea cum vellet hæreditario jure bene-
dictionem assequi, reprobatus sit. Non enim in-
venit pœnitentiæ locum, tametsi cum lacrymis
quæsisisset eam.*

422. Quapropter manus remissas. » Remis-
sas, dissolutas. A parte dixit totum. Neque enim
solæ manus et genua afflictionibus dissolvebantur,
sed una cum toto corpore et mens et anima. Siqui-
dem id facit tristitia mœrorque vehemens. Non
dixit autem de genibus et manibus, sed de cogita-
tionibus quæ claudicant et dissolvuntur ad multitu-
dinem afflictionum ac tentationum. « Ut recti sint
gressus » Sive vestigia, cursus : tanquam cum cur-
soribus ac pugilibus loquitur ipsis. Innuunt autem
plurimum necesse esse, ut cogitationes confirmet
(quod non ex odio, sed Dei gubernatione corrup-
tiones et afflictiones proveniant) ac opiniones de
fide et dogmatis. Cum enim adhuc infantes es-
sent, quibusdam hærebant rebus Judaicis in vita
et conversatione. Ne inceptum, inquit, malum
(nam hoc vocat claudicationem) fiat incurabile, sed
potius corrigatur. Ecce quod manifeste admisit
pœnitentiam, idque animadvertit propter Novatia-
nos. « Pacem sectemini cum omnibus. Et inter
vos mutuo et inter calumniatores. Magna est enim
latitudo cum dicitur, Cum omnibus. Etenim, « Cum
his, inquit, qui oderant pacem eram pacificus 76. »
Nam si ille quidem afficit injuria, tu vero non ul-
cisceris, cito erit pax. « Et sanctimoniam. » San-
ctimoniam dicit puritatem, hoc est, virginitatem
sive temperantiam. Nam qui etiam in conjugio
temperatus est, sanctimoniam complet, quanquam
non proprie. Neque enim sanctum, sed honorabile

dictum est esse conjugium. «Sine qua nemo videtur debet Deum.» Nam si neque scortatores, neque adulteri, aut his similes regnum Dei hæreditate possidebunt 77, quomodo Dominum viderent qui non sunt temperantes, ut videre oportet, sine sanctimonia? «Curam agentes ne quis sit qui deficiat.» Quemadmodum longa via gradientes in comitatu, considerantes, inquit, hoc est diligenter prospicientes et perscrutantes, ne quis desertus esset a gratia Dei. Oportet namque et pro vobisipsis et pro fratribus curam habere, ne quis ea careat. Gratiam autem Dei vocat futura bona, sive fidem aut commodam conversationem. Nam hæc omnia sunt gratia Dei. «Ne qua radix amarulentia.» Radicem amarulentia dicit peccatum. Ait ergo: 423 Si etiam fuerit quispiam inter vos non recte affectus, amputetur talis, ne peccatum in opus educat, (nam hoc est quod ait Suppull-

lans), ne reliquis quoque fiat occasio peccati. Ait enim: «Et per hanc inquinentur multi.» Siquidem videns quisque proximum peccantem, ad æmulationem veniet, ut ipse peccet. Recte autem vocavit radicem amarulentia, peccatum. Amara namque radix potest fructus proferre dulces, at radix amarulentia et sibi ipsi amara est et his quibus est radix: amarulentia enim radix est substantia et veluti essentia. «Ne quis scortator.» Non dixit, Scortator, referendo ad Esau, sed ponitur ad oppositum ejus quod præcessit, Sanctimoniam sectemini. Impurus vero ponitur quasi ad Esau referatur Impurum autem dixit gastrimarum, eo quod unico edulio distraxerit Dei donum, nempe jus primogenitura. Scriptum est enim in libro Genescos 78: «Creverunt autem pueri; et erat Esau homo venandi peritus, in agro degens: Jacob vero homo sincerus, domi habitans. Dilexitque Isaac Esau, eo quod venatione ipsius vesceretur: Rebecca autem diligebat Jacob. Et coxit Jacob quoddam edulium. Venit autem Esau ex agro viribus destitutus, et ait Esau ad Jacob: Da mihi ut gustem de hoc fulvo edulio, quia viribus destitutor. Propterea vocatum est nomen ejus Edom. Dixit autem Jacob ad Esau: Vende mihi hodie jus primogenitura. Dixitque Esau: Ecce ego ad mortem accedo, et quorsum mihi jus hoc primogenitura? Et ait illi Jacob: Jura mihi hodie. Juratque illi. Vendit itaque Esau jus primogenitura suæ Jacob 78.» Ex eo itaque tempore nostrum est jus primogenitura, et non Judæorum. Nam ex Isaac et Jacob deducimur. «Reprobatus sit.» A Deo reprobatus sit. Nam Deus causa fuit, quod falsus Isaac benedixerit Jacob 79. «Tametsi cum lacrymis.» Quidam ita interpretantur: Quamquam cum lacrymis quæsisisset ipsam, nempe benedictionem: et quod dicitur: Pœnitentia locum non invenit, per interpositionem poni. «Quæsisisset eam.» Num igitur pœnitentiam rejicit? Minime. Quomodo ergo si cum lacrymis pœnitentiam quæsisit, non asse-

αὐτε μοιχοὶ καὶ οἱ τοῦτοις ἕμαισι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι πῶς οἱ μὴ σωφρονούντες; ἴδοιεν τὸν Κύριον, ὡς ἴδειν χρῆ ἄνευ ἁγιασμοῦ; « Ἐπισκοποῦντες μὴ τις ὑστερῶν. » Καθάπερ ὁδὸν μακρὰν βαδιζόντων αὐτῶν ἐν συνοδίᾳ, φησὶν, ἐπισκοποῦντες, τουτέστιν, ἀκριβῶς προσέχοντες καὶ ἐρευνῶντες μὴ τις εἴη ἀπολαλειμμένος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Δεῖ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν φρονεῖν μὴ τις ὑστερήσῃ. Χάριν δὲ Θεοῦ λέγει τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἦγουν τὴν πίστιν, ἢ τὴν χρηστὴν πολιτείαν. Πάντα γὰρ ταῦτα χάρις Θεοῦ εἰσι. « Μὴ τις ῥίζα πικρίας. » Ῥίζαν πικρίας, τὴν ἁμαρτίαν φησὶ. Λέγει οὖν· Κάν τις ἦ εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀγαθὰ φρονῶν, ἐκοπτεύω ὁ τοιοῦτος εἰς ἔργον ἐξάγειν τὴν ἁμαρτίαν (τοῦτο γὰρ τὸ, Ἄνω φύσασα), ἵνα μὴ καὶ τοῖς λοιποῖς πρόφασις γένηται ἁμαρτίας.

in opus educat, (nam hoc est quod ait Suppull-

« Καὶ δι' αὐτῆς γὰρ, φησὶ, μιανθῶσι πολλοί. » Ὅρων γὰρ ἕκαστος τὸν πλησίον ἁμαρτάνοντα, εἰς ζῆλον ἤξει τοῦ καὶ αὐτὸς ἁμαρτάνειν. Καλῶς δὲ εἶπε ῥίζαν πικρίας τὴν ἁμαρτίαν. Ἡ μὲν γὰρ πικρὰ ῥίζα δύναται καρποῦς ἐνεγκεῖν γλυκεῖς. Ἡ δὲ τῆς πικρίας ῥίζα ἑαυτῇ τέστι πικρὰ, καὶ ὧν ἐστὶ ῥίζα. Πικρίας γὰρ ἐστὶ ῥίζα καὶ ὑπόστασις, καὶ οἶον οὐσία. « Μὴ τις πόρνος. » Τὸ, Πόρνος, οὖν εἶπεν ὡς πρὸς τὸν Ἡσαῦ, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολήν κεῖται τοῦ, τὸν ἁγιασμὸν διώκεται. Τὸ δὲ, Βέθλοος, ὡς πρὸς τὸν Ἡσαῦ κεῖται. Βέθλοος δὲ φησὶ, τὸν γαστρίμαργον, διὰ τὸ ὑπὲρ βρώσεως μίας ἀπεπολησῆαι αὐτὸν τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν, τουτέστι, τὰ πρωτοτόκια. Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ Γενέσεως. « Ἡύξθησαν δὲ οἱ νεανίσκοι. Καὶ ἦν Ἡσαῦ ἄνθρωπος εἰδὼς κωνήγειν, ἀγροτικός, Ἰακώβ δὲ, ἄνθρωπος ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν. Ἐγάπησε δὲ Ἰσαὰκ τὸν Ἡσαῦ, ὅτι ἡ θήρα αὐτοῦ, βρώσις αὐτῶ· Ρεβέκκα δὲ ἠγάπα τὸν Ἰακώβ. Ἐψῆσε δὲ Ἰακώβ ἔψημα, ἦλθε δὲ Ἡσαῦ ἐκ τοῦ κεδίου ἐκλείπων. Καὶ εἶπεν Ἡσαῦ τῷ Ἰακώβ· Γεῦσόν με ἀπὸ τοῦ ἐψήματος τοῦ πυρρῶου τούτου, ὅτι ἐκλείπω. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐδώμ. Εἶπε δὲ Ἰακώβ τῷ Ἡσαῦ, Ἀπόδου σήμερον τὰ πρωτοτόκιά σου ἐμοί. Εἶπε δὲ Ἡσαῦ, Ἰδοὺ ἐγὼ πορεύομαι τελευτῆν, καὶ ἵνα τί μοι ταῦτα πρωτοτόκια; Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἰακώβ, Ὅμοσόν μοι σήμερον. [Καὶ ὤμοσεν αὐτῷ, Ἀπέδοτο δὲ Ἡσαῦ τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ τῷ Ἰακώβ. » Δοιπόν οὖν ἡμῶν, καὶ οὐκ Ἰουδαίων τὰ πρωτοτόκια. Ἐκ γὰρ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ καταγόμεθα. « Ἀπεδοκιμάσθη. » Ἀπεδοκιμάσθη παρὰ Θεοῦ. Ὁ γὰρ Θεὸς αἴτιος τοῦ, τὸν Ἰσαὰκ ἀπατηθέντα, εὐλογῆσαι τὸν Ἰακώβ. « Καίπερ μετὰ δακρῶν. » Τινὲς οὕτως ἐρμηνεύουσι· Καίτοι μετὰ δακρῶν ἐκζητήσας αὐτήν, τὴν εὐλογίαν, τουτέστι· καὶ τὸ, Μετανοίας τόπον οὐχ εὔρε, διὰ μέσου. « Ἐκζητήσας αὐτήν. » Ἄρα μὴ ἐκβάλλει τὴν μετάνοιαν; Μὴ γένοιτο. Πῶς οὖν, εἰ μετὰ δακρῶν ἐκζητησεν αὐτήν, οὐκ ἐπέτυχεν αὐτῆς; Ἐκζητήσας μὲν, πλὴν οὐχ εὔρε, οὐ γὰρ καλῶς ἐκζητήσας,

Πῶς; Ὅτι οὐ μετενοήσεν ὃν ἐχρῆν τρόπον. Ποίας ἄ γὰρ ἦν μετανοίας τὰ ῥήματα ἃ ἐφθέγγετο; ἢ Ἐγείσασαι, φησὶν, αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἀποκτενῶ Ἰακώβ τὸν ἀδελφόν μου. Ὡστε διὰ τοῦτο οὐχ εὔρε τὴν μετανοίαν, ἐπειδὴ μὴ ὡς ἐχρῆν αὐτὴν ἐζήτησεν. Ἡ οὖν τοῦτο ἐστίν, ἢ ὅτι τοὺς μηδέπω πεσόντας τούτω τῷ τρόπῳ φοβεῖ, μὴ πεσεῖν, τῷ μὴ εἶναι ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἀμαρτήμασιν ἄξιαν μετανοίαν. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς μήπω ἀμαρτήσαντας οὕτως λέγει, τῷ φόβῳ συντηρῶν αὐτοὺς πῆ πεσεῖν. Ὅταν δὲ ἴδῃ τινὰς τέλειον πεσόντας, ὅρα πῶς μεταβάλλεται. Φησὶ γὰρ ἢ Τεκνία, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. Ὅτι γὰρ πρὸς ἡδὴ πεσόντας ταῦτα φράφει, ὅηλον. Φησὶ γάρ ἢ Ὅτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξέπεσετε. Ὅρῳ δὲ μαρτυρῶν αὐτοῖς τὸ πεπτωκέναι, πρὸς τὸ μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἔλθειν, εἶπε τὸ, ἢ Οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν; ἢ Εἶδες μὴ ἐκβεβλημένην τὴν μετάνοιαν, ἀλλ' οἰκονομικῶς πάντα φεγγόμενον τὸν ἅγιον τοῦτον; **metur Christus in vobis?** ἢ Agnoscis ne sanctum satorie loqui?

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

ἢ Ὅτι φοβερώτερα τῶν ἐπὶ Μωυσέως τὰ μέλλοντα καὶ πλείονος ἄξια σπουδῆς τὰ νῦν. »

ἢ Οὐ γὰρ προσεληλύθετε ψηλαρωμένῳ ὄρει καὶ κεκαυμένῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ καὶ σκότῳ καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες παρητήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον. Οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον. Ἐὰν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται, ἢ βολῆδι κατατοξευθήσεται. Καὶ οὕτως φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον ὡς Μωυσῆς εἶπεν, Ἐκφοβὸς εἰμι καὶ ἔντρομος. »

Τὸ πῦρ διὰ τοῦτο, ἵνα φοβερώτερος φανῆ νομοθετῶν ὁ Θεός. ἢ Καὶ γνόφῳ καὶ σκότῳ. ἢ Ὁ γνόφος καὶ τὸ σκότος τὸ συνεσκιασμένον τῆς Παλαιᾶς δηλοῦ. Εἰ γὰρ ἕκαστα τύποι ἦσαν, ὄηλον ὅτι ἕως ἡλθεν ἡ ἀλήθεια, ἀσφατεῖς ἦσαν οἱ τύποι, μὴ γινωσκόμενοι τὶ ὄηλοῦσι. Καὶ τὸ ἀόρατον νῆ τοῦ Θεοῦ ὁ γνόφος ὄηλοι. ἢ Καὶ γνόφος γὰρ, φησὶν, ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἢ — ἢ Καὶ θυέλλη. ἢ Π θυέλλα ραθύμου ὄντας διανίστασιν. Ἐστὶ δὲ θυέλλα, ἀνέμου συστρωφῆ. Αἱ δὲ σάλπιγγες, ὡς βασιλέως πρὸντος. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ ἔσται. ἢ Καὶ φωνῇ ῥημάτων. ἢ Ὁ γὰρ Μωυσῆς ἐλάλει, ἀπεκρίνατο δὲ ὁ Θεός. ἢ Ἐδεῖ γὰρ τοῦ Θεοῦ φέρεσθαι τὴν φωνήν, ἵνα ἀξιόπιστος ἢ νομοθεσία γένηται, καὶ μὴ νομισθῆ Μωυσέως εἶναι, δι' οὗ νομοθετεῖν ἔμελλεν ὁ Θεός. ἢ Οὐκ ἔφερον γὰρ. ἢ Εἶπε τὴν αἰτίαν τῆς παρητήσεως, ὅτι οὐκ ἔφερον τὸ διαστελλόμενον οἶον, τὸ ἐντιλλόμενον καὶ λαλούμενον. Καὶ γὰρ εἶπον Μωσθεῖ ἢ Ἀλήθειαν ἡμῖν σὺ, καὶ μὴ λαλιῶν ἡμῖν ὁ Θεός. ἢ — ἢ Ἐὰν θηρίον θίγῃ. ἢ Τσοῦτος ἦν ὁ φόβος, ὅτι εἰ θηρίον εἶχε τοῦ ὄρους, ἐλιθοβολεῖτο. ἢ Καὶ οὕτως φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον. ἢ Θέλει δεῖξαι καὶ

acutus est eam? Quæsit quidem, attamen non invenit: neque enim recte quæsit. Quomodo? Quia non illum debito modo pœnituit. 424 Qualis enim pœnitentiæ verba erant quæ locutus est? « Appropinquabunt dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum. » Itaque propterea non invenit pœnitentiam, quia non eam quæsit ut oportuit Aut ergo hoc est, aut quod eos qui nondum ceciderant, rursus terret ne cadant, quod maximis peccatis non sit digna pœnitentia: et ad eos qui nondum peccaverant ita loquitur, terrore conservans eos ne cadant. Cum autem videt aliquos omnino cecidisse, considera quomodo commutat sermonem. Ait enim: « Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis 80. » Nam quod hæc ad eos scribat qui jam ceciderant, manifestum est. Ait enim: « Qui per legem justificamini, a gratia excidistis 81. » Vides quod cum ipsis testetur quod ceciderant, ne in desperationem veniant, dicat: « Quos iterum parturio, donec for-

CAPUT XIX.

Quod formidabiliores sint futurae pœnæ illis quæ sub Mose infligebantur, dignumque sit ut circa præsentia majus adhibeatur studium.

XII, 18-21. *Non enim uecessistis ad contactum montem et incensum ignem ac caliginem et tenebras ac turbinem, tubæque sonitum et vocem verborum, quum audierant deprecari sunt, ne ipsis fieret sermo. Non enim ferebant quod edicebatur. Etiam si bestia tetigerit montem, lapidabitur aut jaculo configetur; et adeo terribilis erat visum quod apparebat, ut Moses diceret: Expavefactus sum ac tremebundus.*

425 Propterea ignis, ut majori terrori esset Deus qui legem ferebat. « Ac caliginem et tenebras. » Caligo et tenebræ significant Veteris Testamenti obumbrationem. Nam si illa figuræ erant, manifestum est quod donec veniret veritas, obscuræ erant figuræ, dum non cognosceretur quid significarent. Significat autem caligo etiam Dei invisibilitatem. « Et caligo, inquit, sub pedibus ejus 82. » — « Ac turbinem. » Per dictionem, Turbo, excitat eos cum sognes essent. Est autem turbo venti contorsio. Tubæ vero, tanquam præsentem rege; nam et hoc in secundo erit advenit. « Et vocem verborum. » Moses enim loquebatur, et Deus respondebat 83. Oportuit namque Dei vocem formari, ut fide digna fieret legislatio, et non existimaretur esse Mosi, per quem erat Deus legem laturus. « Non enim ferebant. » Casum dixit excusationis, quia non ferebant id quod definiebatur, hoc est, quod præcipiebatur sive dicebatur. Siquidem dixerunt Mosi: « Loquere tu nobis, et non loquatur nobis Deus 84. » — « Etiam si bestia tangebatur. » Tantus erat terror, quod et bestia si tangebatur montem, lapidabatur. « Et adeo

80 Galat. iv, 19. 81 Galat. v, 4. 82 Psal. xvii, 10. 83 Exod. xix, 19. 84 Exod. xx, 19.

terribile erat visum quod apprebatur. » Vult ostendere in hoc quoque excellere Novum Testamentum in ordine ad Vetus. Siquidem vetus etiam si hujusmodi nihil haberet quale Novum, timendum quodammodo erat : Novum vero, cum perfectionem habeat, clemens est et absque terrore. « Ut Moses diceret : Expavefactus sum et tremefactus. » Hic cebat.

XII, 22-24. *Sed accessistis ad montem Sion et ad civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem, et ad innumerabilem angelorum cœtum, et ad concionem primogenitorum qui conscripti sunt in cœlis, et ad judicem universorum Deum, et ad spiritus justorum perfectorum, et ad novi testamenti conciliatorem, Jesum, et ad sanguinem aspersionis melius loquentem quam sanguis Abel.*

« Sed accessistis. » Pro monte, inquit, Sion est hic cœlum. Nam hoc dicit hic montem Sion et Jerusalem : unde subjungit Cœlestem. « Et innumerabilem angelorum cœtum. » Pro Judaico populo, adsunt angeli. 426 Et solemnem, inquit, cœtum, qui ex innumerabilibus constat angelis. Primogenitos autem dicit fideles, quorum nomina sunt in libro vitæ. Nam hoc etiam dicit Dominus discipulis : « Gaudete, quod nomina vestra scripta sint in cœlis 88. » — *Aliud.* Primogenitos dicit sanctos, qui habent aliquid excellens præter alios fideles qui adoptionem acceperunt a primogenitis qui apud nos sunt, qui ex jure primogenituræ habent aliqua præcipua legata. « Et ad judicem universorum Deum. » Tanquam diceret : Illi ne verbo quidem ausi sunt audire ; vos autem ad ipsum judicem accessistis, hoc est, ad Christum. « Nam Pater, inquit, non judicat quemquam, sed judicium dedit Filio 89. » — « Et ad spiritus justorum. » Cum ipsis enim futuri estis, qui ad novum testamentum accessistis. Vocat autem ipsos, ut qui suam tunc perfectionem sint habituri, quemadmodum etiam superius ait : Ne sine nobis consummarentur. « Et ad novi testamenti conciliatorem. » Pro Mose hic est Christus. Sanguinem vero aspersionis dicit pretiosum Christi sanguinem. « Melius loquentem quam sanguis Abel. » Quid enim sanguis Abel ? an locutus est ? Utique. Nam per ipsum, inquit, mortuus adhuc loquitur, in gloria videlicet et fama. De Christi vero sanguine perspicuum est quod magis per gloriam loquatur, cum idoneum sit ad purificandum universum mundum. Semper autem a minimis trahit comparationem, propter ruditatem auditorum. — Siquidem sanguis Abel clamabat adversus homicidam, Christi vero sanguis pro nobis loquitur ad Patrem : propterea dicit : « Melius loquentem quam sanguis Abel. »

XII, 25-26. *Videte ne aspernemini eum qui loquitur. Nam si illi non effugerunt, aspernati eum qui supra terram jus dicebat, multo magis nos si eum qui de cœs est aversemur : cuius vox tum concussit*

ἐν τούτῳ διαφορὰν τῆς Νέας, ὡς πρὸς τὴν Παλαιάν. Ἡ γὰρ παλαιὰ καίτοι μὴδὲν ἔχουσα τοιοῦτον οἶον ἡ Νέα, φοβερά τις ἦν. Ἡ δὲ Νέα, φησὶν, ἔχουσα τὸ τέλειον, ἡπία ἐστὶ καὶ χωρὶς φόβου. « Μοῦσῆς εἶπεν ὅτι Ἐκφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος. » Οὗτός φησὶν, ὁ εἰς τὸν γνόφον εἰσελθὼν. etiam qui in caliginem ingressurus erat, hoc di-

« Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τελελειωμένων, καὶ διαθήκῃ νέας μεσίτη Ἰησοῦ, καὶ αἵματι βάντισμῶ, κρείττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ.

« Ἀλλὰ προσεληλύθατε. » Ἀντὶ τοῦ Σιών ὄρους, φησὶν ἐνταῦθα ἐστὶν ὁ οὐρανός. Τοῦτον γὰρ καλεῖ Σιών ὄρος καὶ Ἱερουσαλήμ Ὄθεν ἐπάγει, Ἐπουρανίῳ. « Καὶ μυριάσιν ἀγγέλων. » Ἀντὶ τοῦ Ἰουδαίου λαοῦ, ἀγγελοὶ πάρεσι. Καὶ πανηγύρει, φησὶν, ἐν μυριάσιν ἀγγέλων ὑπαρχούσῃ. Πρωτοτόκους δὲ φησὶ, τοὺς πιστοὺς, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. Τοῦτο γὰρ φησὶ καὶ ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς : « Χαίρετε οὗτοι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » — Ἄλλο. Πρωτοτόκους δὲ, τοὺς ἀγίους λέγει, τοὺς τὸ ἐξάρητον ἔχοντας παρὰ τοὺς λοιποὺς πιστοὺς, τοὺς τῆς υἰοθεσίας ἡξιωμένους, ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν πρωτοτόκων, οἱ ἐκ τῶν πρωτοτόκων ἔχουσι τινα πρεσβεῖα. « Καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων. » Ὡς εἶπεν ὁ Ἐκεῖνος, φησὶν, οὐδὲ ῥημάτων ἐτόλμησεν ἀκοῦσαι, ὑμεῖς δὲ αὐτῷ τῷ κριτῇ προσεληλύθατε, τουτέστι, τῷ Χριστῷ. « Ὁ γὰρ Πατήρ, φησὶ, κρίνει οὐδένα, τὴν δὲ κρίσιν ἔδωκε τῷ Υἱῷ. » — « Καὶ πνεύμασι δικαίων. » Μετ' αὐτῶν γὰρ εἶναι μέλλετε, φησὶν, οἱ τῇ Νέᾳ προσελθόντες. Τελελειωμένους δὲ αὐτοὺς καλεῖ, ὡς μελλόντων αὐτῶν τότε τὸ τέλειον εἶναι, καθὼς καὶ ἄνω φησὶν, Ἴνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. « Καὶ διαθήκῃ νέας μεσίτη. » Ἀντὶ Μοῦσέως, ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα. Αἷμα δὲ βάντισμῶ, τουτέστι, καθαρισμοῦ, τὸ τίμιον αἷμα λέγει τοῦ Χριστοῦ. « Κρείττον λαλοῦντι παρὰ τὸ Ἄβελ. » Ἦ γὰρ τὸ τοῦ Ἄβελ ; ἐλάλησε ; Ναί. Δι' αὐτοῦ γὰρ, φησὶν, ἀποθανῶν ἐτι λαλεῖ, τῇ δόξῃ, τῇ φήμῃ ὀηλονοῦ. Τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ αἷμα εὐδῆλον ὅτι τῇ δόξῃ πλέον λαλεῖ, τὸ παντὸς τοῦ κόσμου καθαριστικόν. Ἄσι δὲ ἐκ τῶν ἐλαχιστοτάτων τὰς συγκρίσεις ποιεῖται, οἷα τὸ νηπιῶδες τῶν ἀκούοντων. — [ΚΥΡΙΑ.] Τὸ μὲν γὰρ Ἄβελ αἷμα κατεκεκράγει τοῦ φονευτοῦ. Τὸ δὲ Χριστοῦ, ὑπὲρ ἡμῶν λαλεῖ πρὸς τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο φησὶ, « Κρείττον λαλοῦντι παρὰ τὸ Ἄβελ. »

« Βλεπετε μὴ παραιτήσηθε τὸν λαλοῦντα. Ἦ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ ἔφυγον, τὸν ἐπὶ γῆς ποραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῶν μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι, οὐ ἡ φωνὴν τὴν

terram, at nunc denuntiavit, dicens: Adhuc semelego A concutio, non modo terram, verum etiam cælum. Porro illud quod dicit: Adhuc semel, significat eorum quæ concutiuntur translationem, ut potest quæ facta sunt, ut maneant ea quæ non concutiuntur.

• Ne aspernemini eum qui loquitur. » Aut 427 per incredulitatem, aut per desperationem. Quis est autem is qui loquitur, et ad suum vocat regnum? Christus videlicet. Nam si sanguis ejus loquitur, multo magis ipse vivit. « Nam si illi non effugerunt. » Videlicet periculum, hoc est, perditionem. • Eum qui supra terram jus dicebat aspernati. » Aut eum qui supra terram jus dicebat, hoc est, terrena ac transitoria promittebat, nempe terram fluentem lac et mel, victoriam adversus inimicos, fertilitatem in procreandis liberis, vitamque longævam. De cælis autem loquitur qui ipsum cælum in hæreditatem promittit, qui ineffabilis perpetuæque illius gloriæ fruitionem largitur. Aut potest dictum esse, supra terram jus dicere, quoniam omnia prope modum quæ ad Mosis legislationem pertinebant, corporales erant purificationes: at nova et per Christum vobis data legislatio, animæ purificatio est et illuminatio. Supra terram igitur sunt illa sancita, quoniam humilia et circa materiale tabernaculum versantia: hæc autem a cælo sunt, quia divina et sublimia, divinoque modo animam emundantia et in cælos reducentia. Supra terram jus dicentem ait Mosen. Quod igitur ait, hujusmodi est, si Judæi recusantes obtemperare Mosi non C sfugerunt exitium, quomodo nos effugiemus, recusantes obtemperare ei qui de cælo loquitur, hoc est, Christo? Non quod olim alius dederit legem, nunc vero alius loquatur, et ad suum vocet regnum ac fidem: sed quod magis tremendus sit nunc qui de cælo et per seipsum loquitur, quam qui olim de terra et per medium Mosen: unde justum est magis ut audiatur. Quod autem nos alius fuerit qui olim legem tulerit, quam is qui nunc loquitur, ipse significat, dicens: « Cujus vox tum concussit terram. » Quando? Quando legem ferebat in monte Sina. • At nunc denuntiavit dicens. » Vides eundem esse qui tunc loquebatur et qui nunc? Sed differentia est in modo promulgationis: tunc enim a terra et per Mosen promulgabat, nunc vero a cælo et per seipsum. • Si eum qui de cælis est aversemur. • A communi intelligentia subauditur, Jus dicentem, sive Loquentem, aut Promulgantem, « Adhuc semel et ego concutio. » Quod ait « Adhuc semel, » significat quod præter secundum, sit additum aliud Semel. Prius namque concussus est mundus in legislatione facta in monte Sina. « Terra enim commota est, » ait David 87. 428 Rursum in adventu in carne commotus est mundus; nam « Commota est omnis Jerusalem 88. » — « Et concutietur omnia manufacta simulacra Ægypti 89. » Concussionem autem sive commotionem dicit veluti

γῆν ἐσάλειψε τότε, νῦν δὲ ἐπήγγελται λέγων· Ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σεῖω οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν. Τὸ δὲ, Ἔτι ἅπαξ δηλοῦ τῶν σαλευομένων τὴν μεταβάσιν ὡς πεπονημένων, ἵνα μείνη τὰ μὴ σαλευόμενα. »

« Μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα. » Ἡ διὰ ἀπιστίας, ἢ διὰ ἀπογνώσεως. Τίς δὲ ὁ λαλῶν καὶ εἰς τὴν οἰκίαν καλῶν βασιλείαν; Ὁ Χριστὸς δηλονότι. Εἰ γὰρ τὸ αἴμα αὐτοῦ λαλεῖ, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς ζῆ. « Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον. » Τὸν κίνδυνον, τοῦτο ἐστὶ, τὴν ἀπώλειαν. « Τὸν ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι. » Ἡ τὸν ἐπὶ γῆς χρηματίζοντα, τὸν τὰ γῆτινα καὶ παρερχόμενα ὑπισχυόμενον, γῆν βέουσαν γάλα καὶ μέλι, ἐχθρῶν ἐπικράτειαν, εὐπαιδίαν, καὶ βίον μακροχρόνιον. Ἀπ' οὐραίων δὲ λαλεῖ, ὁ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν εἰς κληρονομίαν ἐπαγγελλόμενος, ὁ τῆς ἀφράστου δόξης ἐκεῖνης καὶ ἀπερόντου τὴν ἀπόλαυσιν χαριζόμενος. Ἡ δύναται τό· Ἐπὶ γῆς, εἰρησθαί, χρηματίζειν, ὅτι σχεδὸν πάντα τῆς διὰ Μωσέως νομοθεσίας, σωματικοὶ καθαρμοὶ ἐτύγχανον. Ἡ δὲ νέα καὶ διὰ Χριστοῦ δοθεῖσα ἡμῖν νομοθεσία, ψυχῆς ἐστὶ καθάρσιον καὶ φωτισμὸς. Ἐπὶ γῆς οὖν ἐστὶν ἐκεῖνα κεχρηματισμένα, ὅτι ταπεινὰ καὶ περὶ τὸ ὑλῶδες σκῆνωμα στρεγόμενα. Ἀπ' οὐραίου δὲ ταῦτα, ὅτι θεῖα καὶ ὑψηλὰ, καὶ οὐ θεοειδῆς τὴν ψυχὴν ἐκκαθαίροντα, καὶ εἰς οὐρανούς ἀναφέροντα. Ἐπὶ γῆς γὰρ χρηματίζοντα, τὸν Μωσῆν φησιν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ οἱ Ἰουδαῖοι παραιτησάμενοι πεισθῆναι Μωσεῖ, οὐκ ἐξέφυγον τὸν θάνατον, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα παραιτησάμενοι πεισθῆναι τῷ ἐξ οὐρανῶ λαλοῦντι, τοῦτέστι, Χριστῷ; Οὐκ ἐπειδὴ πάλαι μὲν ἄλλος ἔδωκε τὸν νόμον, νῦν δὲ ἄλλος λαλεῖ, καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ καλεῖ βασιλείαν καὶ πίστιν, ἀλλ' ὅτι φοβερώτερός ἐστι νῦν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ λαλῶν, ἢ περὶ πάλαι ἀπὸ γῆς καὶ διὰ μέσου Μωσέως, ὅθεν καὶ δικαιοῦς ἐστὶ μᾶλλον ἀκουσθῆναι. Ὅτι δὲ οὐκ ἄλλος ὁ πάλαι νομοθετῶν παρὰ τὸν νῦν λαλοῦντα, αὐτὸς δηλοῦ εἰπὼν· « Οὐ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐτάλευσε τότε. » Πότε; Ὅτε, φησὶν, ἐνομοθετεῖ ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινῶ. « Νῦν δὲ, φησὶν, ἐπαγγέλλεται λέγων. » Ὅρα; ὅτι ὁ αὐτὸς ὁ τότε καὶ νῦν; Ἀλλ' ἡ διαφορὰ ἐν τῷ τρόπῳ τοῦ κηρύγματος. Τότε μὲν γὰρ ἀπὸ γῆς καὶ διὰ Μωσέως ἐκίρυσσε, νῦν δὲ ἀπ' οὐρανοῦ καὶ δι' ἑαυτοῦ. Ὁ τὸν ἀπ' οὐρανῶν ἀποστρεφόμενοι. • Ἀπὸ κοινῶν τὸ, Χρηματίζοντα, οἷον λαλοῦντα, κηρύσσοντα. « Ἐτι ἅπαξ ἐγὼ σεῖω. » Τὸ, « Ἐτι ἅπαξ, » δηλοῦ, τὸ μετὰ δεύτερον, προσθεῖναι ἄλλο ἅπαξ. Πρώτερον μὲν γὰρ ἐσείσθη ὁ κόσμος ἐπὶ τῆς ἐν Σινῶ νομοθεσίας. « Γῆ γὰρ ἐσείσθη, » φησὶν ὁ Δαυὶδ. Πάλιν ἐπὶ τῆς ἐν σαρκὶ ἐπιδηλίας ἐσείσθη ὁ κόσμος· καὶ γὰρ « Ἐσείσθη πᾶσα Ἱερουσαλήμ. » — « Καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου. » Σεισμὸν δὲ λέγει τὸ εἶναι ἐξάκουστον τοῦ κηρύγματος, δι' ὃ ἐσείσθησαν ἀπὸ τῆς πάλαι ἐν τῇ πλάνῃ στάσεως καὶ μετηνέχθησαν οἱ ἄνθρωποι. Οὕτως ὁ ἅγιος Κύριλλος· Τὸ δὲ, Ἔτι ἅπαξ, λέγει, ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ πορουσία τῇ μετὰ δόξης

87 Psal. xcvi, 9. 88 Matth. ii, 3. 89 Isai xix, 4.

sonoritate prædicationis, per quam commoti et translati sunt, puta a veteri statu qui in errore agebatur. Ita habet divus Cyrillus: Quod ait, Adhuc semel dicit in secundo suo adventu qui fiet cum gloria, quando transmutabit et variabit creaturam: tunc enim maxime commovebitur creatura: aut verum terræ motum et concussionem: aut transmutationem a malo ad bonum hominum, qui ad tempus illud pertingent. Animadvertite quoque adnotationem beati Cyrilli in Aggæum 90: «Eorum quæ concutiuntur translationem:» nempe cœli et terræ, quæ tunc concutientur ex præsentī statu in quo facta sunt, per variationem et commutationem. «Utpote quæ facta sunt.» Tanquam diceret: Quod naturale est sustinebunt. Quandoquidem enim id quod initium habuit, etiam terminum accipiet, ait: Utpote quæ facta sunt. Nam quia facta sunt, et cœperunt ex mutatione a non esse ad esse (ut ita loqui liceat), merito rursus concutiuntur et commovebuntur per mutationem. «Ut maneat ea quæ non concutiuntur.» Tunc autem concutiet et immutabit creaturam, ut maneat ea quæ non concutiuntur, hoc est, quæ jam non amplius concutienda sunt aut immutanda. Tanquam diceret: Propterea concutit et immutat creaturam, ut deinceps suo persistent loco quæ non amplius concutienda aut immutanda sunt. Quæ vero non immutantur, merito immutationem susceperint, in compatibilia erunt.

XII, 28-29. *Quapropter regnum assumentes quod concutit non potest, habeamus gratiam per quam ita Deo servimus ut illi placeamus cum pudore et reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est.*

Si creatura inconcussa manebit, multo magis regnum cœlorum quod recepturi estis in præmium afflictionum quas hic pro Christo toleratis. Quoniam igitur afflictiones regnum conciliant, gratiam habeamus pro illis Deo. «Per quem servimus Deo.» 429 Nam per hoc quod pro adversitatibus et afflictionibus Deo gratiæ aguntur, contingit ipsi servire ita ut quis illi placeat. Nec satis est, inquit, solum illi gratias agere, nisi et pudor erga omnes, et reverentia erga Deum simul adsint. «Etenim Deus noster ignis consumens est.» Aut ipsos tertere vult, ne ingrati sint aut ob afflictiones murmurent: ne quo modo, inquit, Deum assequamini iratum aut supplicia inferentem. Aut vult consolari, tanquam diceret: Nos in afflictionibus gratias agamus: siquidem Dominum habemus qui possit consumere adversarios.

CAPUT XX.

De fraterno amore ac hospitalitate.

XIII, 1-6. *Fraterna charitas maneat: hospitalitatis ne sitis immemores. Per hanc enim quidam inscientes exceperunt angelos hospitio. Memores estote victorum tanquam una vincti: eorum qui affliguntur, veluti ipsi quoque versantes in corpore. Honorabile est conjugium in omnibus et cubile impollutum. Scoriatores autem et adulteros judicabit Deus. Sint mores alieni ab avaritia, contenti his quæ*

90 Agg. II, 1 seqq.

γενησομένη, δταν μεταποιῇ καὶ ἐναλλάσῃ τὴν κτίσιν. Τότε γὰρ μάλιστα σεισθήσεται ἡ κτίσις, ἢ τὸν ὄντως σεισμὸν καὶ πάταγον ἢ τὴν μετὰθεσιν τὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ ἀγαθόν, τῶν τότε φθανομένων ἀνθρώπων. Πρόσχετος καὶ τῇ παραγραφῇ τοῦ μακροῦ Κυριλλοῦ εἰς τὸν Ἀγγαῖον· «Τῶν σαλευομένων τὴν μετὰθεσιν,» τούτέστι, τῆς γῆς, τοῦ οὐρανοῦ, τῶν τότε μελλόντων σαλευέσθαι ἐκ τῆς νῦν καταστάσεως ἐν τῇ ἀλλαγῇ καὶ μεταποιήσει. «Ὡς πεποιτημένων,» τούτέστι, τὸ κατὰ φύσιν πασχόντων. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἀρξάμενον καὶ πέρας λαμβάνει, φησὶν. Ὡς πεποιτημένων Ἐπειδὴ γὰρ πεποιήται, καὶ ἀπὸ κινήσεως ἤρξαστο, τῆς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, εἰκότως πάλιν σαλευθήσεται καὶ μετακινήθησεται ἐν τῇ ἀλλαγῇ. «Ἴνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα.» Σαλεύει δὲ τῶν κτίσιν τότε καὶ ἐναλλάσσει, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα, τούτέστι, τὰ μηκέτι μέλλοντα σαλευέσθαι καὶ ἀμείβεσθαι· ὡς εἰ ἔλεγε· Διὰ τοῦτο σεεῖα καὶ ἐναλλάσσει τὴν κτίσιν, ἵνα λοιπὸν μείνῃ κατὰ χώραν μηκέτι μέλλοντα σαλευέσθαι ἢ ἐναλλάσσεσθαι. Μὴ ἐνλλάσσόμενα δὲ, εἰκότως οὐκ ἐνὶ μέλλει σαλευέσθαι. Ἀπξὲ γὰρ τὴν πρώτην ἐναλλαγὴν δεξάμενα ἀφάρτα ἔσται.

« διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχωμεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρστως τῷ Θεῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων.

Εἰ ἡ κτίσις ἀσάλευτος, πολλῶ μᾶλλον ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἦν παραλαβεῖν μάλλετο ἐπαθλον τῶν ἐνταῦθα ὑπὲρ Χριστοῦ θλίψεων. Ἐπει οὖν αἱ θλίψεις πρόξενον τῆς βασιλείας, χάριν ἔχωμεν ὑπὲρ τῶν τῷ Θεῷ. « δι' ἧς λατρεύομεν. Διὰ γὰρ τοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν θλίψεων καὶ πειρασμῶν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, ἔστιν αὐτῶ εὐαρίστως λατρεύειν. Καὶ οὐκ ἀρκεῖ, φησὶ, μόνον εὐχαρίστους εἶναι, εἰ μὴ καὶ αἰδῶς ἢ πρὸς πάντας. καὶ ἡ πρὸς Θεὸν εὐλάβεια συμπαρῆ. « Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκων. » Ἡ αὐτοὺς πτοῆσαι θέλει μὴ ἀχαριστεῖν μηδὲ γογγύζειν ἐπὶ ταῖς θλίψεσι, μήπως, φησὶν, ὀργιζομένου καὶ τιμωρομένου τύχητε τοῦ Θεοῦ· ἢ παρκαμθῆσθε. ὡς εἰ ἔλεγεν· Ἐμεῖς ἐπὶ ταῖς θλίψεσιν εὐχαριστάσωμεν· ἔχομεν γὰρ δεσπότην ἐξανάλωσαι τοὺς ὑπεναντίους δυνάμενον.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

« Περὶ φιλαδελφίας καὶ φιλοξενίας. »

« Ἡ φιλαδελφία μενέτω. Τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. Μιμηθήσεσθε τῶν δεσμιῶν, ὡς συνδεδεμένοι· τῶν κικουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι. Τιμίος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Πόρνος δὲ καὶ μοιχοῦς κρινεῖ ὁ Θεός. Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος. Ἀρκοῦμενοι τοῖς προῦσιν. Αὐτὸς γὰρ εἶρηκεν· Οὐ μὴ σε ἀνώ,

οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω. Ὡστε θαρβύοντες ἡμᾶς ἄδουσιν. Siquidem ipse dixit : Non te desero neque derelinquo : ut confidentes dicamus : Dominus mihi auxiliator nec timebo quid faciat mihi homo.

« Ἡ φιλαδελφία μενέτω. » Δείκνυσιν ὅτι τούτων εἴγοντο πάλοι, ἀλλὰ νῦν ἐκ τῶν θλίψεων ῥαθυμῶσαντες ἦσαν. Πάλιν οὖν αὐτοὺς εἰς ταῦτα προτρέπεται. « Διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες. » Οὕτω, φησὶ, μεγάλη ἡ φιλοξενία, ὅτι πρόφασις τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Λωτ γέγονεν ἀγγέλους ὑποδέξασθαι. Ἐλάθον, φησὶν, ἀγνοοῦντες ὅτι ἄγγελοι ἦσαν, ἐξέινον οὕτω φιλοφρόνως. Διὸ καὶ μέγας οὗτος ὁ μισθὸς αὐτοῖς, ὡς εἴ γε ἤδεισαν, οὐδὲν μέγας ἐποιοῦν. « Ὡς συνδεδεμένοι. » Ὁ δὲ συνδεδεμένος πῶς ἂν ἐπιλάθοιτο ; « τῶν κακουχομένων. » Ἡ ἐν φυλακαῖς, ἢ ἐν λιμῇ, ἢ ἐν ἐτέρῃ θλίψει. Εἰ γὰρ τις ἀναλογίζασθαι ὅτι καὶ αὐτὸς περικίεται ὁμοιοπαθὲς ἐκείνοις σῶμα, ἐλέησει μᾶλλον αὐτοὺς διὰ τὴν συμπάθειαν, καὶ διὰ τὸν φόβον, μὴ τὰ ὅμοια ἐκ τῆς ἀπανθρωπίας πάθῃ. « Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσιν. » Οὐκ ἐν τούτῳ μὲν τῷ μέρει τίμιος, ἐν ἐτέρῳ δὲ οὐκ ἔτι. ἀλλ' ἔλον δι' ἑλοῦ πᾶσι τρόποις τίμιος καὶ ἀμεινός. « Πόρνοι οὐ καὶ μοιχοὺς κρινεὶ ὁ Θεός. » Καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ ὁ γάμος ἐπιτέτραπται, καὶ ἔξῃστιν ἀναμαρτήτως τῆν ἐπιθυμίαν πληροῦν, τίς ἔσται τοῖς μοιχοῖς καὶ τοῖς πόρνοις ἀπολογία ; « Ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος. » Οὐκ εἶπε, μηδὲν κακῆσθαι (καὶ ὄθλον ἐξ ὧν ἐπάγει, Ἀρκούμενοι τοῖς παρούσιν, ὅσα ἂν ἦ), ἀλλὰ γνώμην ἔχειν φιλόσοφον καὶ ἀφυλάργυρον. « Οὐ μὴ σε ἀνῶ. » Ἐπειδὴ ἀρπαγέντες ἦσαν (λέγει γὰρ, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε), παραινέει αὐτοῖς ἀρκεῖσθαι τοῖς παρούσιν. ἵνα μὴ εἴποιεν, Ποίους παροῦσιν ; Ἐρπάγημεν γὰρ φησὶν. Ἀλλὰ κἂν ἠρπάγητε, δύνασθε, τοῖς ὑπομείνασι βραχυτάτοις οὖσιν ἀρκεῖσθαι διὰ τὸν εἰπόντα Θεόν, Οὐ μὴ σε ἀνῶ, τουτέστιν, Οὐ μὴ σε ἐάσω, οὐδ' οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω. « Ὡστε θαρβύοντες ἡμᾶς λέγειν. » Εἰ οὐκ ἔσθ, οὐδὲ ἐγκαταλιμπάνει ὁ Θεός, θαρβύοντες, φησὶ λέγειν χρὴ τὸ τοῦ Δαυὶδ. Εἰ γὰρ ὁ Θεός βοηθεῖ, οὐ δὲ ὑπὲρ τῶν ἀρπαζόντων ἢ ἐπηρειαζόντων δεδοικέναι.

est, non te deseram neque te derelinquam. « Ut confidentes dicamus. » Si non deserit nos Deus, neque derelinquit, confidentes dicere oportet illud quod ait David. Nam si Deus auxilio est, non oportet raptores aut calumniatores metuere.

« Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν, οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἵν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμησθε τὴν πίστιν. Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. »

« Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων. » τῶν διδασκάλων. « Ἵν ἀναθεωροῦντες. » Ἀναλογιζόμενοι, ἐξετάζοντες. Δύναται τοῦτο καὶ περὶ τετελευτηκότων εἰρησθαι, καὶ περὶ ζώντων. Τετελευτηκότων μὲν. Θεωροῦντες, φησὶ, πῶς ἐξέδωσαν τὸν βίον, ποῖα ἀναστροφή ἐχρήσαντο ἐν τῷ κόσμῳ, μέμησθε τὴν πίστιν. Εἰ γὰρ μὴ ἐπίστευσαν ἐκεῖνοι τοῖς μέλλουσιν, οὐκ ἂν ἐρίστην ἱπεδεῖζοντο πολιτεῖαν. Περὶ ζώντων δὲ θεωροῦντες, φησὶ, πῶς διεξίρονται καλῶς τὴν ἐν

XIII, 7-8 *Memores estote eorum qui præsunt vobis, qui locuti sunt vobis sermonem Dei, quorum imitemini fidem, considerantes quis fuerit exitus conversationis illorum. Jesus Christus heri et hodie, idem etiam in sæcula.*

« Memores estote eorum qui præsunt vobis. » Præceptorum. Quorum exitum conversationis considerantes. Id est, expendentes, examinantes. Potest hoc et de mortuis dictum esse et de vivis. De mortuis quidem : Considerantes quomodo transigerint vitam, qua conversatione usi sint in mundo, imitemini fidem. Nisi enim illi futuris credidissent, optimam conversationem non exhibuissent. De vivis autem : Considerantes quo

91 Gen. xviii, 1 seqq.

modo conversationem in vita recte transigant, A imitatores estote fidei illorum. « Quis fuerit exitus conversationis. » Quæ vivendi norma usque ad finem « Jesus Christus heri et hodie. » Erant nonnulli apud eos qui dicerent : Is qui crucifixus est, non est is qui annuntiatus est et qui expectatur Christus : alius veniet. Ideo ait : « Jesus Christus heri et hodie, idem etiam in sæcula : » per id quod ait, Heri, significans præterita sæcula ; per Hodie, præsentia ; per id quod sequitur : « Idem etiam in sæcula, » futura. Tanquam diceret : Non veniet alius Christus. Nam qui venit, idem hic est qui prius erat, et est, et erit in sæcula.

CAPUT XXI.

De non vivendo carnaliter juxta legem, sed spiritaliter secundum Christum in virtute.

XIII, 9-11. *Doctrinis variis ac peregrinis, ne circumferamini. Bonum est enim gratia constabili cor, non escis, quæ non profuerunt iis qui versati sunt in illis. Habemus altare, de quo non est fas edere iis qui tabernaculo serviunt. Animalium enim quorum sanguis infertur pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra.*

« Doctrinis variis. » Doctrinis, inquit, quæ sunt de dogmatis diversis aut peregrinis, ne attrahamini. Unum enim est ideinque præclarum et insigne dogma. Circumferri autem dictum est, a metaphora eorum qui insaniunt, qui huc et illuc circumferuntur. « Bonum est enim gratia. » Siquidem cor Dei, gratia confirmatum ad fidem, neque varia neque peregrina circumferri potest doctrina, sed quod rectum est semper tenebit. « Non escis » Fide igitur quæ per Dei gratiam operatur, **■ ■ ■** opus est constabiliri cor, non constabiliri ad observationem ciborum. Nam qui in istis observationibus versantur, hoc est, qui eas custodiunt, nihil ab ipsis juvantur. Innuit autem quosdam apud ipsos esse, qui more Judaico ciborum delectum observarent. « Habemus altare. » Quoniam dixerat quod non oporteat observare cibos, ne existimarent contempnibilia esse nostra, eo quod nihil observationis haberent, ait : Annon et nos observationes habemus ? Utique : at non ciborum, sed altaris nostri. Nam eorum quæ super illud ponuntur, neque ipsis Judæorum pontificibus liceret esse participes. Hi enim tabernaculo, hoc est, figuræ ac umbræ, et non veritati serviunt. « De quo non est fas edere. » Non qualia, inquit, sunt Judaica, talia sunt et nostra : adeo ut ne ipsi quidem summo sacerdoti fas sit horum esse participem. « Animalium enim quorum sanguis infertur. » Deinde ostendit veneranda quæ apud Judæos erant, nostrorum fuisse figuras, et ait : Quemadmodum in victimis quæ pro peccato offerebantur, sanguis quidem in sancta inferebatur per pontificem, corpus vero extra castra cremabatur : ita et Christi sanguis pro

τῷ βίῳ ἀναστροφῆς, μιμηταὶ γίνεσθε τῆς πίστεως αὐτῶν. » Τὴν ἐκβασιν τῆς ἀναστροφῆς. » Τὴν ἐκ τῆς τέλος πολιτείαν. « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον. » Ἦσάν τινες παρ' αὐτοῦ λέγοντες, Οὐκ ἔστιν ὁ σταυρωθεὶς, ὁ κατηγγελημένος καὶ προσδοκώμενος Χριστός. Ἄλλος, φασὶν ἔξει. Διὸ φησιν, « Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Διὰ τοῦ Χθὲς, τοὺς παρεληλυθότας αἰῶνας δηλῶν· διὰ τοῦ, Σήμερον, τὴν ἐνεστώτα· διὰ τοῦ, « Ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, » τοὺς μέλλοντας. Ὡς εἰ εἶπεν· Οὐχ ἦξει ἕτερος Χριστός. Ὁ γὰρ ἔλθων, αὐτός ἐστιν ὃς προῆν, καὶ ἔστι καὶ ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας.

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

« Περὶ τοῦ μὴ σωματικῶς ζῆν κατὰ νόμον, ἀλλὰ πνευματικῶς κατὰ Χριστὸν ἐν ἀρετῇ. »

« Διδαχαὶς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε. Καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιουῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὀφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες. Ἐχομεν θυσιαστήριον ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῆ σκηνῆ λατρευόντες. Ἐν γὰρ εἰσφέρεται ζῶων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς. »

« Διδαχαὶς ποικίλαις. » Διδασκαλίαις, φησὶ, ταῖς ὑπὲρ δογμάτων, μήτε διαφόροις μήτε ξέναις παρασφύεσθε. Ἐν γὰρ ἔστι καὶ αὐτὸ γνώριμον τὸ δόγμα· τὸ δὲ παραφέρεσθαι, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν μαινομένων, τῶν τῆδε κάκε' ἔσε παραφερομένων, εἴρηται. « Καλὸν γὰρ χάριτι. » Ἢ γὰρ χάριτι Θεοῦ βεβαιουμένη πρὸς τὴν πίστιν καρδία, οὕτε ξένη οὕτε ποικίλη παρενεχθεὶς διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ τὴν ὀρθὴν τηρήσει. « Οὐ βρώμασιν. » Ἐν τῇ πίστει οὖν τῇ διὰ χάριτος Θεοῦ ἐνεργουμένη δεῖ βεβαιουῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ μὴν βεβαιουῦσθαι πρὸς παρατήρησιν βρωμάτων. Οἱ γὰρ εἰς τὰς παρατηρήσεις ταύτας περιπατοῦντες, τουτέστιν, οἱ ταύτας φυλάττοντες, οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὀφελήθησαν. Αἰνίττεται δὲ τινες παρ' αὐτοῖς εἶθι Ἰουδαϊκῶν παρατρομεύουσιν τὰ βρώματα, « Ἐχομεν θυσιαστήριον. » Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι οὐ γρη παρατηρεῖσθαι βρώματα, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἐγκαταφρόνητα εἶναι τὰ ἡμέτερα τῷ εἶναι ἀπαρτηρήτα, φησὶ, Μὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν παρατηρήσεις ; Ἀλλ' οὐ βρωμάτων, ἀλλὰ τοῦ θυσιαστηρίου ἡμῶν. Τῶν γὰρ ἐκαστὸν κειμένων οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεύσιν ἔξεστι μετασχεῖν. Οὗτοι γὰρ οἱ τῆ σκηνῆ, οἷον τῷ τύπῳ καὶ τῇ σιᾷ καὶ οὐκ ἀληθεῖα δουλεύοντες. « Ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν. » Ἢ ἔξ οὗ, φησὶ, τὰ Ἰουδαϊκά, τοιαῦτα καὶ τὰ ἡμέτερα, ὡς μηδὲ τῷ ἀρχιερεὶ θέμις εἶναι μετασχεῖν αὐτῶν. « Ἐν γὰρ εἰσφέρεται ζῶων. » Εἶτα δείκνυσσι τὰ παρὰ Ἰουδαίους σεμνὰ, τύπους ὄντα τῶν ἡμετέρων, καὶ φησιν, Ὅσπερ ἐπὶ τῶν θυσίων τῶν ὑπὲρ ἁμαρτίας εἰσφερομένων, τὸ μὲν αἷμα εἰς τὰ ἅγια εἰσφέρετο διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τὸ δὲ σῶμα ἔξω τῆς παρεμβολῆς ἐκαίετο· οὕτω καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐκλήβην ὑπὲρ τῶν τοῦ κόσμου ἁμαρτιῶν, πάντα τὸν κόσμον ἐκάθαρε, καὶ τὸ σῶμα δὲ

αὐτοῦ ἔξω τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ ἀνεσκολοπίσθη, ἅ mundi peccatis effusus omnem mundum purgavit :
διὰ τὸ, καὶ τὰ σώματα τῶν ὑπὲρ ἁμαρτίας θυσῶν, corpus vero ipsius extra civitatem Jerusalem in
ἔξω τῆς παραβολῆς καίσεται. Τοῦτο δὴ οὖν τὸ αἷμα cruce suspensum est : eo quod etiam corpora victi-
διὰ τοῦ παρ' ἡμῶν ἀρχιερέως εισφέρεται εἰς τὸ παρ' u arum pro peccato extra castra cremabantur.
ἡμῶν θυσιαστήριον. Διὸ οὐκ ἔξοστι τοῖς Ἰουδαίων Hic itaque sanguis per pontificem nostrum infertur
ἀρχιερεῦσιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ θυσιαστηρίου φεγεῖν. super altare quod apud nos est : idcirco non est
fas Judæorum pontificibus ex ipso altari edere.

« Διὸ καὶ Ἰησοῦς ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵμα- XIII, 12-15. Qua propter et Jesus ut sanctificaret
τος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πόλεως ἔπαθε. Τοῖνον ἐξερχώ- per proprium sanguinem populum, extra
μαθε πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παραβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra
αὐτοῦ φέροντες. Οὐ γὰρ ἔχομεν ὡδε μένουσαν πόλιν, castra, opprobrium ejus portantes. Non enim ha-
ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. Δι' αὐτοῦ οὖν ἀνα- bemus hic manentem civitatem, sed futuram in-
φάμεν θυσίαν ἀνίστασθαι διὰ παντὸς τῷ Θεῷ, του quirimus. Per ipsum igitur offerimus hostiam
τίστι, καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι laudis semper Deo : hoc est fructum labiorum
αὐτοῦ. » B contentium nomini ejus.

« Διὸ καὶ Ἰησοῦς. » Τοῦτο πρὸς τοὺς ἐπαπορήσαν- C
τας ἔν, Πῶς λέγεις ἔχειν θυσιαστήριον ; Τί γὰρ ἐτυ-
θη ἐν αὐτῷ ; Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός, ὃν ἄνω καὶ
κάτω περιάγεις ὅτι ἐτύθη, ὅτι θυσία γέγονεν ὑπὲρ τοῦ
κόσμου καὶ προσφορά, οὐδ' αὐτὸς οὖν ἐν τῷ θυσια-
στηρίῳ που τέθυται. Φανερὸν γὰρ, ὅτι ἔξω τῆς πό-
λεως Ἱερουσαλήμ ἔπαθε. Πρὸς οὖν τούτους, Ναί,
φησὶν. ἔξω μὲν ἔπαθεν, ἀλλὰ διὰ τούτου μᾶλλον
κατασκευάζεται, ὅτι ἔχομεν θυσιαστήριον. Καὶ γὰρ
καὶ παρ' ἡμῶν, οὐκ ἐν αὐτοῖς τοῖς θυσιαστηρίοις
κατακαίεται τῶν θυομένων τὰ σώματα, ἀλλ' ἔξω τῆς
παραβολῆς. Καὶ ἔτι διὰ τούτου ἔξω τῆς πόλεως ἔπα-
θεν ἵνα πάντας, καὶ μὴ μόνον τοὺς ἱερεῖς, ἀγιάσῃ.
Εἰ δὲ θυσία γέγονεν ὑπὲρ πάντων, πῶς οὐχὶ καὶ
θυσιαστήριόν ἐστιν ; Τὸ δὲ, « Ἰνα ἀγιάσῃ τὸν λαόν, »
καὶ ἄλλην ἔννοιαν δίδωσιν. Εἴπον, φησὶν, ὅτι οἱ τῆ
σηνη λατρεύοντες οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν φεγεῖν ἐκ τοῦ
θυσιαστηρίου ἡμῶν, οὐχ ὅτι ἀδύνατον αὐτοῖς τοῦτο,
ἀλλ' ὅτι κατὰ γνώμην ἑαυτῶν, ἀναξίους ἑαυτοὺς ἀπο-
φαίνουσιν. Ἐπεὶ, τό γε ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ
Χριστοῦ, οὐ μόνον οὐ κεκώλυται, ἀλλ' καὶ δι' αὐτὸ
τοῦτο πέπονθεν. Ἰνα γὰρ ἀγιάσῃ, φησὶν, οὐχὶ τόνδε,
ἢ τόνδε, ἀλλὰ σύμπαντα τὸν λαόν, καὶ ποιήσῃ
αὐτοὺς ἐξουσίαν ἔχειν καὶ ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου αὐ-
τοῦ ἰσθίειν, « ἔξω τῆς πόλεως ἔπαθε. » — « Τοῖνον ἐξερ-
χώμαθα. » Ἐπεὶ οὖν ὁ Χριστός ἔξω τῆς παραβολῆς
ἔπαθεν, ἐξερχώμαθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβο-
λῆς, τουτέστιν, ἔξω τοῦ κόσμου, μηδὲν, φησὶ, κο-
σμικὸν μήτε γήινον μήτε τῆς κάτω ἰλύος ἐπιφερόμε-
νοι. Ἢ, ἔξω τοῦ κόσμου. Εἰ δέοι, φησὶ, καὶ ἀποθανεῖν
ὑπὲρ αὐτοῦ, τουτέστι, τὰ ὅμοια αὐτῷ πάσχοντας ε-
δεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ καὶ τὸ, Τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ
φέροντες, ὃν αὐτὸς ὑπέμεινε, διὰ τε τῶν σκωμμάτων
καὶ τοῦ σταυροῦ. — Ἄλλο. [ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ]. Ἐοικ-
εὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἔξω τῆς παραβολῆς, ἔξω
τοῦ κόσμου λέγειν. Ζωῆς γὰρ ἡμᾶς ἐξέστησι κοσμί-
κης. « Οὐ γὰρ ἔχωμεν ὡδε μένουσαν πόλιν. » Δεῖ οὖν
μετὰ προθυμίας αἰρετῆσαι τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνα-
τον, μάλιστα, φησὶν, ὅτι οὐκ εἰσιν ἡμῶν πόλεις αἱ
ὡδε πόλεις, ἀλλὰ δεῖ ἐτέρην ζητεῖν τὴν μένουσαν.
αὐταὶ γὰρ ἀπόλλυνται. « Δι' αὐτοῦ οὖν. » Ἔς δι' ἀρχι-
ερέως τὸ κατὰ σάρκα. « Διὰ παντὸς τῷ Θεῷ. » Ἢ τὸ
Πατρὶ, ἢ γούν αὐτῷ δι' ἑαυτοῦ. « Καρπὸν χειλέων. »
Τί ἔστι καρπὸς χειλέων ; εὐχαί, ὕμνοι, δεήσεις

« Quapropter et Jesus. » Hoc ad eos dicit qui
hæsitantes dicere possent : Quomodo ais nos habe-
re altare ? quid super ipsum oblatum est ? Etenim
ipse quoque Christus de quo toties asseris quod im-
molatos sit, quod hostia fuerit pro mundo et
oblatio. ne ipse super quidem altare immolatus
est : manifestum enim est quod extra civitatem Jeru-
salem passus sit. Ad hos igitur loquens : Profecto,
inquit, extra civitatem passus est : sed ex hoc magis
confirmatur quod habeamus altare. Siquidem
etiam apud Judæos non super ipsa altaria creman-
tur oblatorum corpora, sed extra castra ; et præ-
terea ob id extra portam passus est, ut omnes et
non solos sacerdotes sanctificaret : quodsi victima
factus est pro omnibus, quomodo non etiam altare
est ? Quod autem ait : « Ut sanctificaret populum, »
aliquam quoque tribuit intelligentiam. Dixit, inquit,
quod iis qui tabernaculo serviunt, non sit fas edere
ex altari nostro : non quod hoc eis contingere ne-
queat ullo modo, sed quod ex mente sua indignos
sese exhibeant : quoniam quod ad Christi benignita-
tem pertinet, non solum non est prohibitum,
verum etiam propter hoc ipsum passus est. Ut
enim sanctificaret, inquit, non hunc aut illum,
sed univsum populum, et faceret ut eis fas esset
ex ipso altari vivere, « extra portam passus est. »
« Exeamus igitur. » Quoniam igitur Christus passus
est extra castra, exeamus ad eum extra castra,
hoc est, extra mundum. Nihil, inquit, mundanum
aut terrenum, nihil quod sub sole sit prosequamur.
Aut, extra mundum, hoc modo : Si etiam opus sit
mortem pro ipso obire : hoc est, similia cum ipso
patiamur, si opus fuerit. Nam hoc significat : Op-
probrium ejus portantes, id est, quod ipse passus
est, tum per scommata, tum per crucem. — *Aliud.*
Videtur divus Paulus dicere, Extra castra : extra
mundum. Nam a mundana vita nos alienat. « Non
enim habemus hic manentem civitatem. » Oportet
igitur ad mortem pro Christo tolerandam prompto
ferri animo, maxime, inquit, quod non sint nostræ
civitates quæ hic sunt civitates, sed aliam oportet
quærere manentem, hæ enim pereunt. « Per ipsum
igitur. » Tanquam per pontificem, secundum car-
nem ipsius. « Semper Deo. » Aut Patri, aut ips

per seipsum. « Fructum laborum. » Quid est autem fructus laborum? Vota, hymni, obsecrationes ad Deum. Quoniam enim dixit: Hostia, ne existimarent eum dicere de animalibus, seipsum interpretatus est. Hostias, inquit, dico sanguine carentes. 434 quæ labii offeruntur, consistentes in votis, hymnis ac precibus. « Confitentium nomini ejus. » Laborum confitentium nomini ejus, hoc est, gratiam agnoscentium quod pro nostris peccatis mortuus sit. Aut: Confitentium nomini ejus.

XIII, 16-19. *Cæterum beneficentiæ et communicationis ne obliviscamini. Talibus enim vobis placetur Deo. Parete his qui præsumunt vobis et subjacete: siquidem illi pervigilant pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri: ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes. Nam id est vobis inutile. Orate pro nobis. Confidimus enim quod bonam habeamus conscientiam inter omnes, cupientes honeste conversari. Magis autem obsecro ut hoc faciatis, quo celerius restituar vobis.*

« Cæterum beneficentiæ. » Pro eadem accipit virtute beneficentiam et communicationem. « Placetur Deo. » Nam εὐαρεττοῦμαι (quod proprie significat, hilariter affectus sum, aut placide me habeo) etiam placere significare potest. Itaque non oportet solum fructum laborum offerre, verum etiam hujusmodi hostias. « Parete his qui præsumunt. » Cum prius eos dixerit fideles ac imitatione dignos, dicens: Quorum imitemini fidem, considerantes quis fuerit exitus conversationis illorum, nunc subjungit: Parete eis. Etenim prave credenti non oportet parere: cæterum male quidem viventi, recte tamen credenti parere oportet. « Nam omnia, inquit, quæcumque dixerint vobis, servate et facite, juxta opera vero eorum ne feceritis 92. » Porro de his qui corrupti sunt in fide, ait: Doctrinis variis ac peregrinis ne circumferamini, Quamobrem? Quia is qui male vivit, nequaquam suadebit aliis ut male vivant. Etenim ipse quoque, dum hæc agit, rubore suffunditur, idque aperte significat, cum ea occultare enitatur; at qui prave est in fide, prave etiam populo concinonabitur. « His qui præsumunt vobis. » De episcopis loquitur. « Et subjacete. » Exactam significat obedientiam in verbo, Subjacete. « Siquidem ipsi pervigilant. » Audiant hi qui præsumunt, quod, quemadmodum populum oportet esse obedientium, ita sacerdotem pro peccatis populi excubantem et sollicitum. 435 Nam qui præsumunt, subjacent supplicio pro populo. « Ut enim gaudio hoc faciant. » Siquidem ipsi excubias servabunt pro animabus vestris: cæterum vestra obedientia aut inobedientia efficiet, ut id cum gaudio aut gemitibus faciant, quod « inutile vobis erit. » hoc est, damno, incommodo. Deus enim reppendet, et eos ob injuriam ulciscetur. « Orate pro nobis. » Quoriam nonnulli

Α πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε θυσίας, ἵνα μὴ νομισῶσι τὰς διὰ ζώων αὐτὸν λέγειν, ἠρμήνευσεν αὐτὸν. θυσίας, φησὶ, λέγω, τὰς ἀναιμάκτους, τὰς διὰ χειλέων, τὰς ἐν εὐχαρίᾳ καὶ ὕμνοις καὶ δεήσεσιν. Ἐμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Ἐμολογούντων τῶν χειλέων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, τούτεστι, χάριν εἰδόντων, ὅτι ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀπέθνηκεν ἁμαρτιῶν. Ἡ ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, τούτεστιν, ὁμολογούντων τῶν χειλέων ἡμῶν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

ejus, nempe laborum nostrorum confitentium no-

« Τῆς δὲ εὐπορίας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. Τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπέκλιτε. Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες, ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στεναχόντες. Ἀλυσίτελές γὰρ ἡμῖν τοῦτο. Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν. Πεποθήμεν γὰρ ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν ἐν πάνσι, καλῶς θέλοντες ἀναστρέφεσθαι. Περισσότερως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα τάχιον ἀποκατασταθῶ ἡμῖν. »

« Τῆς δὲ εὐπορίας. » Εὐπορίαν καὶ κοινωνίαν τὴν αὐτὴν λέγει. « Εὐαρεστεῖται ὁ Θεός. » Οἶον ἀρέσκειται. Τὸ γὰρ εὐαρεστεῖται, καλῶς ἀρέσκειται δηλοῖ. Ἔστωτε οὐ χρῆ μόνον καρπὸν χειλέων προσφέρειν, ἀλλὰ καὶ τὰς τοιαύτας θυσίας. « Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις. » Πρῶτερον αὐτοὺς εἰπὼν πιστοῦς καὶ τῷ ζῆλῳ ὄντας ἀξίους, ἐν τῷ λέγειν, Ὡς ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀναστροφῆς, ζηλοῦτε τὴν πίστιν, τότε ἐπάγει, Πείθεσθε τῷ γὰρ κακῶς πιστεύοντι οὐ δεῖ πείθεσθαι, τῷ δὲ κακῶς μὲν βιῶντι καλῶς δὲ πιστεύοντι πείθεσθαι χρῆ. « Πάντα γὰρ, φησὶ, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν, μὴ ποιεῖτε. » Ἐπὶ δὲ τῶν περὶ τὴν πίστιν διεφθαρμένων, φησὶ Ἐπιδοῦτε πικρὰ καὶ ξένα μὴ παραφέρεσθε. Τί ὄηποτε; ὅτι ὁ μὲν κακῶς βίῳ οὐκ ἂν κακῶς βίῳ συμβουλεύσει τοὺς ἄλλοις. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτῶν πράττων αἰσχύνεται, καὶ δηλοῖ τὸ κρύπτειν μηχανᾶσθαι. Ὁ δὲ περὶ τὴν πίστιν κακῶς, κακῶς καὶ τῷ λαῷ κηρύττει. « Τοῖς ἡγουμένοις ἡμῶν. » Περὶ ἐπισκόπων λέγει. « Καὶ ὑπέκλιτε. » Τὴν ἐπιτεταμένην πειθῶ διὰ τοῦ, Ἰπείκειτε.

δηλοῖ. « Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν. » Ἀκούετωσαν οἱ ἡγούμενοι, ὅτι ὡς περὶ τῶν λαῶν πειθῆμιον εἶναι χρῆ, οὕτως τὸν ἱερέα ὅπερ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ ἀγρυπνον. Οἱ γὰρ ἡγούμενοι ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἁμαρτιῶν ὑπόκεινται τιμωρίᾳ. « Ἴνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι. » Αὐτοὶ μὲν οὖν πάντως ἀγρυπνήσουσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, τὸ δὲ ὑμῶν πειθῆμιον ἢ μὴ, ἐκείνους ἢ μετὰ χαρᾶς ἢ μετὰ στεναγμῶν τοῦτο ποιεῖν παρασκευάσει. « Ὅπερ ἀλυσίτελές ὑμῖν ἔσται, » φησὶ, τούτεστι, [οὐ] συμφέρον, [οὐδὲ] ὠφέλιμον ὁ Θεός γὰρ ἐπαμνεῖ. « Προσεύχεσθε περὶ ἡμῶν. » Ἐπειδὴ τινες διέβαλλον τὸν Ἀπόστολον ὡς ἀποστασίαν τοῦ νόμου ἀδόσκοντα, ἀπεχθῶς εἶχον πρὸς αὐτόν. Διὸ οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐπιστολῆς τέθεικεν, ἵνα

μή Παύλου τὸ ὄνομα εὐρίσκοντες, μηδὲ ἀνγκυῶσι τὴν Ἐπιστολὴν. Ὅθεν ὡν ἀπολογεῖται αὐτοῖς· Εὐχεσθε, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν. Πεποιθήμεν γάρ, φησὶν, ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τοῖς ἴθυσσι καὶ πρὸς ὑμᾶς μηδὲν σφαλλόμενοι ὡν λέγουσιν. « Ὅτι καλὴν συνείδησιν ἔχομεν. » Ὁὐκ ἀποστασία τοῦ νόμου κηρύσσοντες, καθὼς τινες διαβάλλουσιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ γράμματος καὶ τῆς σκιαῆς, ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀλήθειαν μετὰγοντες· ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀποστασία, ἀλλὰ πληρώσις καὶ συνηγορία τοῦ νόμου. Περισσοτέρως δὲ παρακαλῶ τοῦτο ποιῆσαι. Ποῖον τοῦτο; Τὸ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν. « Ἴνα τάχιον ἀποκατασταθῶ. » Τοῦτο θαρβύοντος ἦν ὅτι ἀγαθὴν συνείδησιν εἶχε, τὸ θέλειν καὶ αὐτοπροσώπως αὐτοῦς παῖσαι.

celerius restituar vobis. » Hoc confidentis erat propria quoque persona ipsos exhortari.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

« Εὐχὴ πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς εἰς ἀρετὴν ἀγωγῆς καὶ οἰκονομίας. »

« Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ ἀνγκαγῶν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντί ἐργῶ ἀγαθῶ εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ, ποιῶν ἐν ἡμῖν τὸ εὐάρεστον ἐνώπιον αὐτοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως. Καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστελα ὑμῖν. Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ, ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς. Ἀσπάσασθε πάντας τοὺς ἡγουμένους ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ἄγιους. Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ Ἀμήν.

Εἰ δὲ ὁ Θεός, Θεὸς εἰρήνης ἐστίν, οὐ δεῖ ἡμᾶς ἀπὸ μονῆς ἀκοῆς ψευδοῦς, διαστασιάζειν πρὸς ἐμὲ καὶ πολεμίως ἔχειν. « Τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν. » Ποῖον; Τὸν Κύριον ἡμῶν, φησὶν, Ἰησοῦν. « Ἐν αἵματι διαθήκης. » Ἐγειρεν αὐτὸν, φησὶν, ἐκ νεκρῶν, ἵνα εἴη τὸ αἷμα αὐτοῦ εἰς διαθήκην ἡμῶν αἰώνιον. Ἡ οὕτως· Ἐγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν σὺν αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τουτέστι, σὺν τῇ ἐγέρσει αὐτοῦ, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ κεγάριται ἡμῖν εἰς διαθήκην αἰώνιον. Εἰ γὰρ μὴ ἐγήγερτο, οἷον ἂν ἦν ἡμῖν τὸ αἷμα αὐτοῦ εἰς διαθήκην. « Καταρτίσαι ὑμᾶς. » Οἶον, πληρώσαι, τελειώσαι. Ἡμᾶς ὡν δεῖ ἐνάρξασθαι, τὸν δὲ πληροῦντα ἱκετεύειν. « Εἰς τὸ ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ. » Ὁ γὰρ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν κατηρητισμένος καὶ πεπληρωμένος ἰσχύει ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Πᾶν δὲ ἔργον λέγει, ἔργον καὶ πίστιν. « Ποιῶν ἐν ἡμῖν τὸ εὐάρεστον. » Ὅταν δὲ ἡμᾶς καταρτίσῃ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν εἰς τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα αὐτοῦ, τότε ἐμποιεῖ ἐν ἡμῖν τὸ εὐάρεστον αὐτῷ. Τί δὲ ἐστὶν αὐτῷ εὐάρεστον; Τὸ ποιεῖν ἡμᾶς τὸ θέλημα αὐτοῦ. « Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Αὐτὸς, φησὶ, ποιεῖ τὸ εὐάρεστον αὐτῷ, δι' ἡμῶν μέσων. Ὁρᾷ ὅτι τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστὶ; Τοῦτο δὲ ποιήσει καὶ ἐπιτελεῖσει εἰς ἡμᾶς

calumniabantur Apostolum, quod discessionem a lege doceret, inimico affecti erant erga ipsum animo: idci co neque nomen suum in initio posuit Epistolæ, ne Pauli nomine reperto, Epistolam ne legere quidem dignarentur. Unde nunc ipsis respondens: Orale, inquit, pro nobis; nam confidimus quod bonam habeamus conscientiam inter omnes, et inter gentes et erga vos, nihil errantes in his quæ de nobis obloquuntur. « Quod bonam habeamus conscientiam. » Non discessionem a lege prædicantes, sicut nonnulli calumniantur: sed a littera et umbra ad spiritum et veritatem transferentes: quod non est apostasia sive discessio, sed complementum et patrocinium legis. « Magis autem obsecro ut hoc faciatis. » Quidnam hoc? Nempe orare pro nobis. « Quo quod bonam haberet conscientiam, cum vellet in

CAPUT XXII.

Precatio ad Deum ut virtutem instituantur et obedite gubernentur.

XIII, 20-25. *Deus autem pacis qui reduxit a mortuis pastorem magnum ovium in sanguine testamenti æterni Dominum nostrum Jesum, absolutos vos reddat in omni opere bono, ad faciendum voluntatem ipsius, efficiens ut quod agimus acceptum sit in conspectu suo per Jesum Christum, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. 456 Obsecro vos, fratres, sufferte sermonem consolationis. Etenim paucis scripsi vobis. Scitis fratrem Timotheum dimissum esse, cum quo, si celerius venerit, visam vos. Salutate omnes qui præsentibus vobis, et omnes sanctos. Salutant vos Itali. Gratia cum omnibus vobis. Amen.*

Quod si Deus est Deus pacis, non oportet vos ab uno solo auditu mendaci seditionem agere, ac inimicum gerere animum erga me. « Pastorem magnum ovium. » Quemnam? Dominum nostrum Jesum, inquit. « In sanguine testamenti. » Excitavit eum a mortuis, ait, ut sanguis ejus esset nobis ad testamentum æternum. Aut hoc modo: Excitavit ipsum a mortuis cum sanguine testamenti æterni, hoc est, per excitationem ipsius sanguis quoque ejus donatus est nobis ad testamentum æternum: nisi enim excitatus fuisset, nequaquam fuisset nobis sanguis ipsius ad testamentum. « Absolutos vos reddat. » Hoc est, perficiat et consummet. Nos igitur oportet inchoare, et eum qui perficit obsecrare. « Ad faciendum voluntatem ipsius. » Nam is qui ad omne opus bonum absolutus est et completus, potest facere Dei voluntatem. Omne autem opus vocat opus et fidem. « Efficiens ut quod agimus acceptum sit. » Ubi autem nos absolutos reddiderit ad omne opus bonum ad faciendam suam voluntatem, tunc inducet in nobis quod sibi acceptum est. Quid autem ipsi acceptum est? Ut faciamus ipsius voluntatem. « Per Jesum Christum. » Ipse, inquit, efficit quod sibi acceptum est per nos medios. Vides quod to-

tum sit Dei opus? Hoc autem faciet et consum- A
mabit in nos, quod sibi acceptum est per Christum.
Nam si conciliator inter Deum et nos fieri voluit,
merito per ipsum Pater quod sibi acceptum est, in
nos perficiet. «Sufferte sermonem consolationis.»
Non dicit, Consilii, aut, Exhortationis, sed propter
afflictiones in quibus erant: Consolationis, inquit.
« Etenim paucis scripsi. » Paucis: conferendo ad
ea quæ dicturus fuisset, quæ plurima erant, si sin-
gula dicta fuissent. «Scitis fratrem Timotheum dim-
missum.» Magis erga Timotheum amico animo
affecti erant, ideo de ipso scribit. Quid est autem,
Dimissum? Aut in carcere fuerat, aut ex Athenis
dimissus erat, ibi namque fuerat. « Cum quo, si
celerius venerit, visam vos. » Dimissus quidem est:
quod si celerius venerit ad me, 457 una cum ipso
profectus videbo vos. Verisimile namque erat ipsum
quidem fuisse dimissum, at nondum ad l'aulum
pervenisse. «Gratia cum omnibus vobis.» Hoc est,
remissio peccatorum et purificatio sit vobiscum.
Quomodo autem esse poterit cum omnibus nobis?
Si non fuerimus in Dei beneficium contumeliosi,
peccantes ac effecti segniore.

Finis, divino favente auxilio, Epistolæ ad Hebræos.
Scripta est ab Italia per Timotheum.

τὸ εὐάρεστον αὐτῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ μεστῆ:
γενέσθαι Θεοῦ καὶ ἡμῶν ἠθέλησεν, εἰκότως δι' αὐτοῦ ὁ
Πατήρ τὸ εὐάρεστον αὐτῷ εἰς ἡμᾶς ἀπιτελέσει. « Ἀν-
έχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως. » Οὐ λέγει, Συμ-
βουλή, ἢ, Παραίνεσις, ἀλλὰ διὰ τὰς θλίψεις ἐν αἷ-
σιν ἦσαν, Παρακλήσεώς φησι. « Καὶ γὰρ διὰ βραχέων
ἐπέστειλα. » Διὰ βραχέων, ὡς πρὸς τὰ μέλλοντα
λέγεσθαι πάνυ πολλὰ ὄντα, εἴπερ πάντα εἴρηται.
« Γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον. » Μᾶλλον πρὸς
τὸν Τιμόθεον οὐκ εἶχον ἐπαχθῆς, διὸ γράφει περὶ
αὐτοῦ. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, Ἀπολελυμένον; Ἦν ἐν φυλακῇ
ἦν, ἢ ἐξ Ἀθηνῶν ἀπελύετο, ἐκεῖ γὰρ ἦν, « Μεθ' οὗ
ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς. » Ἀπελύθη μὲν.
Εἰ δὲ τάχιον ἔλθῃ πρὸς μὲν, σὺν αὐτῷ ὄψομαι ὑμᾶς,
ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς. Εἰκότως γὰρ ἦν ἀπολελυσθαι
μὲν αὐτόν, πῆψω δὲ ἀπεληλυθένει πρὸς τὸν Παῦλον.
« Ἡ χάρις μετὰ πάντων ὑμῶν. » Τουτέστιν, ἡ
ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἡ κάθαρσις εἴη μεθ'
ὑμῶν. Πῶς δ' ἂν εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν; Εἰ μὴ
ὑβρίσωμεν εἰς τὴν εὐεργεσίαν τοῦ Θεοῦ, ἁμαρτάνοντες
καὶ βλαβουμῶντες.

• Τέλος σὺν Θεῷ, τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς. •
Ἐγράφη ἀπὸ Ἰταλίας διὰ Τιμοθέου.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΙΑΚΩΒΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

CATHOLICÆ JACOBI EPISTOLÆ.

458 Hanc scribit Jacobus his qui a duodecim tri- C
bus dispersi fuerunt, et crediderunt in Dominum
nostrum Jesum Christum. Scribit autem aptam ad do-
cendum Epistolam, docens de tentationum varietate,
quæ nam a Deo sit, et quæ a proprio corde hominum:
quodque non verbo tantum, sed et opere fidem oportet
ostendere, neque auditores legis, sed effectores
justificari. De divitiis quoque præcipit ne in cœtu
ecclesiæ præponantur pauperibus, sed potius incre-
pentur, tanquam fastuosi ac superbi. Et tandem
consolatus illos qui injuria afficiuntur, eosque ex-
hortatus ut longanimes sint usque ad Judicis adven-
tum, ubi etiam de patientiæ commodo, exemplo
Job docuit, præcipit advocari presbyteros super
infirmos, utque studeant ad veritatem convertere
eos qui seducti sunt aut qui errant: ait enim esse

Ταύτην αὐτὸς ὁ Ἰάκωβος ἐπιστέλλει τοῖς ἀπὸ
τῶν δώδεκα φυλῶν διασπαρεῖσι καὶ πιστεύουσιν εἰς
τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράφει δὲ δι-
δακτικὴν τὴν Ἐπιστολήν, διδάσκων περὶ διαφορᾶς
πειρασμῶν, ποῖος μὲν ἐστὶν ὁ ἀπὸ Θεοῦ, ποῖος δὲ
ὁ ἀπὸ τῆς ἰδίας καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δεῖ
οὐ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ δεῖ δεῖκνυναί τὴν
πίστιν, καὶ οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, ἀλλ' οἱ
ποιηταὶ δικαιούνται. Περὶ τε τῶν πλουσίων παρα-
γέλλει, ἵνα μὴ προκρίνωνται τῶν πτωχῶν ἐν ταῖς
ἐκκλησίαις, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπιπλήττωνται ὡς
ὑπερήφανοι. Καὶ τέλος παραμυθησάμενος τοὺς
ἀδικουμένους, καὶ προτρεψάμενος αὐτοὺς μακροθυ-
μεῖν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κριτοῦ, καὶ διδάξας
περὶ ὑπομονῆς ἐκ τοῦ Ἰᾶβ τὸ χρηστὸν αὐτῆς, παρ-
αγγέλλει προσκαλεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους ἐπὶ τοῖς

ἀσθενοῦντας, καὶ σπουδάζειν ἐπιστρέφειν τοὺς πλα-
νηθέντας ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν εἶναι γὰρ τούτου μισθὸν
παρὰ τοῦ Κυρίου, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ οὕτως τελειοί
τὴν Ἐπιστολήν.

« Διὰ τί Ἐπιστολαὶ τοιαύτῃς Καθολικαὶ ὀνομάζονται. »

Καθολικαὶ λέγονται αὗται, οἵονοι ἐγκύκλιοι. Οὐ
γὰρ ἀφωρισμένως ἔθνεσι ἐνὶ ἡ πόλει, ὡς ὁ θεὸς
Παῦλος, οἶον Ῥωμαίοις ἢ Κορινθίοις, προσφωνεῖ
ταύτας τὰς Ἐπιστολάς ὁ τῶν τοιούτων τοῦ Κυρίου
μαθητῶν θίασος, ἀλλὰ καθόλου τοῖς πιστοῖς, ἤτοι
Ἰουδαίοις τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, ὡς καὶ ὁ Πέτρος,
ἢ καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν Χριστιανοῖς
τελοῦσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΙΑΚΩΒΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

« α'. Περὶ ὑπομονῆς καὶ πίστεως ἀδιακρίτου καὶ περὶ
ταπεινοφροσύνης, πρὸς πλουσίους. Ἐν ᾧ περὶ τῆς ἐν
ἡμῖν πτώσεως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς παθῶν, ὅτι οὐ
παρὰ Θεοῦ τὸ αἴτιον· εἶ τι γὰρ ἀγαθὸν ἡμῖν, παρ'
αὐτοῦ. »

« β'. Περὶ προφύτης καὶ ἀγγελίας καὶ πράξεως ἀγαθῆς
μεταδοτικῆς ἐπὶ μακαρισμῶν, καὶ περὶ ἐπιστήμης καὶ
συμμετρίας λόγου. »

« γ'. Περὶ τῆς πρὸς ἕκαστον ἀγάπης ἀπροσωπολήπτου
κατὰ νόμον. »

« δ'. Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔργων,
καὶ οὐκ ἐκ θατέρου ἰδικῶς, ἀλλ' ἐξ ἀφοῦν ἅμα δι-
καιούται ἄνθρωπος. »

« ε'. Ὅτι ἡ προπετής καὶ ἄτακτος γλῶττα θανα-
τοῖ τὸν κεκτημένον, ἢς κρατεῖν ἀνάγκη εἰς
εὐφημίαν καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἐν ᾧ περὶ
ἀνατροφῆς ἀγαθῆς καὶ ἀμάχου πρὸς ἀλλή-
λους ἐκ φιλοδοξίας τῆς ἐπὶ σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ.
Καὶ περὶ θείας σοφίας. Καὶ ὅτι ἐκ βραθυμίας
καὶ φιληδονίας, ἔρις καὶ ἀκαταστασία, καὶ ἡ
πρὸς Θεὸν ἔχθρα γίνεται. καὶ περὶ μετανοίας
εἰς σωτηρίαν. Καὶ περὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν
πλησίον. »

« ς'. Ὅτι οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐν Θεῷ, τὰ διαβή-
ματα ἀνδρὸς κατευθύνεται. Ἐν ᾧ περὶ πλεο-
νεξίας πλουσίων, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ τρυφῆς αὐτῶν,
καὶ περὶ δικαιοκρασίας τοῦ Θεοῦ. »

« ζ'. Περὶ μακροθυμίας καὶ ὑπομονῆς παθημάτων, καὶ
περὶ ἀληθείας. Ἐν ᾧ παραινέσεις ἰδικαὶ ἐκάστῳ
προσῆκουσαι μετὰ πίστεως. Καὶ ὅτι διακονητέον τῇ
τοῦ πλησίον σωτηρίᾳ. »

A hujus mercedem a Domino peccatorum remis-
sionem : et ita concludit Epistolam.

A. *Cur sequentes Epistola Catholicæ appellantur.*

Catholicæ, id est universales, dicuntur hæ, sive
orbiculares, quod non distincte uni genti aut civitati
(quemadmodum divus Paulus Romanis aut Corin-
thiis) has dedicat Epistolas hujusmodi discipulo-
rum Domini cætus, sed universaliter fidelibus,
sive Judæis qui dispersi erant, sicut etiam Petrus,
aut etiam omnibus Christianis sub eadem fide de-
gentibus.

B. *EPISTOLÆ CATHOLICÆ JACOBI CAPITA*

AA01. *De patientia et fide nihil hæsitante aut diju-
dicante, et de animi modestia aut divites : in quo
etiam tractat de concupiscentia quæ in nobis est et
affectibus eam consequentibus, quod non sit causa
ex Deo: si quid enim boni nobis est, id ab eo esse
dicit.*

2. *De mansuetudine ac innocentia et actione bona
quæ conducit ad beatitudinem, et de scientia ac
mediocritate sermonis.*

3. *De eharitate evga unumquemque sine respectu
personæ secundum legem.*

4. *Quod non ex sola fide, sed etiam ex operibus,
et non ex altero seorsim, sed simul ex utrisque
justificatur homo,*

C 5. *Quod præceps et incomposita lingua enecat
cum qui ipsam nactus est : quam vincere ne-
cesse est ad laudem et gloriam Dei : in quo
etiam tractat de bona conversatione et sine ri-
xa unius adversus alium, ex gloriæ cupiditate,
propter sapientiam humanam : et de divina
sapientia : et quod ex socordia et voluptatum
amore oriantur lites ac seditiones et inimicitia
adversus Deum, et de resipiscentia ad salutem,
ac de non judicando proximum.*

6. *Quod non per hominem, sed per Deum gressus
viri diriguntur : in quo etiam tractatur de
avaritia divitum, et ipsorum delictis in hoc
mundo, ac de justo Dei judicio.*

7. *De patientia ac tolerantia afflictionum, et de
veritate : in quo ponuntur speciales adhorta-
tiones eaque convenientes cum fide : et quod
inserviendum est saluti proximi.*

ΙΑΚΩΒΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

JACOBI APOSTOLI

EPISTOLA CATHOLICA.

441 CAPUT I.

De patientia et fide nihil hæsitante aut dijudicante, dc animi modestia ad divites: in quo etiam tractat de concupiscentia quæ in nobis est et affectibus eam cnssequintibus, quod non sit causa ex Deo: si quid enim boni nobis est, id ab eo esse dicit.

I, 1, 2. *Jacobus Dei ac Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribulus quæ sunt in dispersione, salutem. Pro summo gaudio ducite, fratres mei, quoties in tentationes varias incideritis.*

Dei quidem Patris, Domini vero Filii. Itaque si ex æquo Patris et Filii servus est, æqualis est Patri in honore Filius, et in essentia et in operatione. Supra omnem autem mundanam dignitatem gloriantes apostoli Domini quod sint servi Christi, hoc sui indicium haberi volunt, et loquendo et scribendo et docendo. « Pro summo gaudio. » Tristitiam quæ secundum Deum est et has tentationes laude ac gaudio dignas esse novit. 442 Hæc sunt enim robustum vinculum, et augmentum charitatis et com-punctionis. Unde illud quoque dictum est: « Fili, si accedas ad serviendum Deo, præpara animam tuam ad tentationem 1. » Et Christus: « In mundo, inquit, afflictionem habebitis, sed bono animo estote 2; » et: « Augusta ac trita est via quæ ducit ad vitam 3. » Neque enim absque lucta et exercitiatione contingit aut mundanas aut divinas nancisci coronas. Modeste autem de se sentiens, fratres ipsos vocat, non filios. Cæterum probis ac studiosis summi gaudii causa sunt tentationes sive afflictiones, quanquam per ipsas manifesta sit eorum probatio. Probatio autem ad opus perfectum transmittit. Sed dicit aliquis: Si hoc efficiunt tentationes, quomodo docet nos Christus ut a Deo petamus in oratione non induci in tentationem 4? Dicimus ergo quod duplices sunt tentationes vel afflictione. Quædam a nobis ipsis principium habentes; aliæ vero quæ a Deo exercitii gratia et ad victoriæ declarationem nobis inducuntur. Rursum duplices sunt quæ a nobis habent initium. Nonnullæ siquidem, ob irrationabilem fortitudinem, quam nos temerariam audaciam vocamus, quam etiam ut observemus instruit

A

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Περί ὑπομονῆς καὶ πίστεως ἀδιακρίτου. Καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, πρὸς πλουσίους. Ἐν ᾧ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πυρώσεως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς παθῶν, ὅτι οὐ παρὰ Θεοῦ τὸ αἴτιον. Εἴ τι γὰρ ἀγαθὸν ἡμῖν, παρ' αὐτοῦ. »

« Ἰάκωβος Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος, ταῖς δώδεκα φυλατῶν ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, χαίρειν. Πᾶσαν χαρὰν ἠγάπησατε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις.

Θεοῦ μὲν τοῦ Πατρὸς, Κυρίου δὲ τοῦ Υἱοῦ. Ὥστε εἰ ἐξ Ἰσοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δούλος, ὁμότιμός ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Υἱός, καὶ κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἐνέργειαν. Ἵπὲρ πάντων δὲ κοσμικῶν ἀξίωμα ὁ τοῦ Κυρίου ἀπόστολος τῶν δούλων Χριστοῦ εἶναι καλλωπιζόμενοι, τοῦτο γνώρισμα ἑαυτῶν βούλονται ποιεῖσθαι, καὶ λέγοντες, καὶ ἐπιστέλλοντες, καὶ διδάσκοντες. « Πᾶσαν χαρὰν. » Τὴν κατὰ Θεὸν λύπην καὶ τοὺς πειρασμοὺς τούτους καὶ ἐπαινετοὺς οἶδε καὶ χαρᾶς ἀξίους· δεσμός γὰρ οὗτοί εἰσιν ἀββραγῆς, καὶ αὔξησις ἀγάπης καὶ κατανύξεως. Ὅθεν κακεῖνο εἴρηται· « Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ἐτοίμασον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν. » Καὶ ὁ Χριστὸς, ἐ « Ἐν τῷ κόσμῳ, φησὶ, θλίβιν ἐξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε. » Καὶ, « Στενὴ καὶ θελημαμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν. » Οὐ γὰρ ἔστιν ἐκτὸς γυμνασίων, οὔτε κοσμικῶν, οὔτε τῶν κατὰ Θεὸν στεφάνων ἀξιωθῆναι. Μετριοφρονῶν δὲ ἀδελφοὺς αὐτοὺς, οὐχὶ τέκνα καλεῖ. Χαρᾶς δὲ πάσης ὁ πειρασμοὶ παραίτιοι τοῖς σπουδαίοις, ὅτι τὸ δοκίμιον αὐτῶν διὰ τούτων γίνεται φανερόν. Τὸ δὲ δοκίμιον εἰς ἔργον τέλειον παραπέμπει. Ἄλλ' ἔρει τις· Εἰ τοῦτο τὸ τῶν πειρασμῶν ἔργον, πῶς εἰς πειρασμόν ὁ Χριστὸς μὴ εἰσενεχθῆναι ἐν τῇ εὐχῇ διδάσκει ἡμᾶς τὸν Θεὸν παρατεῖσθαι; Φαμέν οὖν ὅτι διττοὶ εἰσιν οἱ πειρασμοί. Οἱ μὲν ἀφ' ἡμῶν τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, οἱ δὲ ἀπὸ Θεοῦ, γυμνασίας χάριν καὶ ἀναρρήσεως ἡμῖν ἐπαγόμενοι. Διττοὶ δὲ καὶ οἱ ἀφ' ἡμῶν τὴν ἀρχὴν ἔχοντες. Οἱ μὲν γὰρ δι' ἀλόγιστον ἀνδρείας, ὃ καὶ θράσος καλοῦμεν, ὃ καὶ φυλάττεσθαι εἰσηγείται ὁ Κύριος, ὡς τοῦ μὲν πνεύματος προθύμου ὄντος, μεταξύ δὲ ἀγώνων τῆς

1 Eccli. ii, 1. 2 Joan. xvi, 33. 3 Matth. vii, 14. 4 Matth. vi, 13.

προθυμίας ἀποσβεσθείσης, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθὸν τοῖς ἁμαρτωλοῖς τελευτησάσης· οἱ δὲ δι' ἁμαρτίαν ἐπιγόμενοι ὡς τοῖς Σοδομίταις ὁ ὄλεθρος. Τούτους τοὺς πειρασμοὺς, ὄση δύναμις, φευκτέον, ἀναμαρτήτως βιούοντας. Ἐπεὶ τοὺς γε ἀπὸ Θεοῦ, ὡς τῷ Ἰωβ. ὡς τῷ Ἀβραάμ, μὴ μόνον οὐ φευκτέον, ἀλλ' εἴ τι καὶ δυνατόν, διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εὐχαριστίας ἐπισπαστέον. Ὁ γὰρ Θεὸς πειράζων, ἐπ' ὠφελείᾳ καὶ ἀναβήσσει τοῦτο ποιεῖν οἶδεν. Πειρασμοῖς δὲ ποικίλοις εἶπε, διὰ τὸ τοὺς μὲν, ὡς ἔφημεν, ἀπὸ Θεοῦ, τοὺς δὲ ἀφ' ἡμῶν εἶναι.

« Ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν. Ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τελείου ἔχεται, ἵνα ᾗτε τελεῖοι καὶ δλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι. »

Δοκίμιον, τὸ κεκριμένον λέγει, τὸ δεδοκιμασμένον, τὸ καθαρόν. Ὡς καὶ τὸ, « Ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῆ. » Πῶς δὲ τὸ δοκίμιον ὑπομονὴν κατεργάζεται; Ἐκεῖνη γὰρ ἡ πίστις καθαρὰ ἐλέγχεται, ἡ ἐν ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ τῶν ἐπιφερομένων πειρασμῶν διατελοῦσα. Πιστοῦ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔργον, τὸ μετὰ μακροθυμίας τε καὶ εὐχαριστίας, τὰς τοιαύτας ἐπιφορὰς δέχεσθαι. Ὅποῖόν τε καὶ ὁ Ἰωβ ἔπραττεν ἐν πᾶσιν εὐχαριστῶν. « Ἐργον τελείου ἔχεται. » Σκόπει· οὐκ εἶπε τὴν ὑπομονὴν ὀριστικῶς, ὅτι, « Ἐργον τελείου ἔχει, ἀλλὰ προστακτικῶς, Ἐχέτω. Οὐ γὰρ προϋποκειμένην ἀρετὴν ἐξαγγέλλει, ἀλλὰ νῦν ἐγγινομένην, ὡς χρὴ γίνεσθαι νομοθετεῖ. »

« Εἰ δὲ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτεῖτω παρὰ τοῦ δίδοντος Θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς, καὶ μὴ ὀνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ. Αἰτεῖτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος. Ὁ γὰρ διακρινόμενος ἔοικε κλυδῶνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῃ καὶ ῥιπτιζομένῃ. Μὴ γὰρ οἰέσθω ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὅτι λήψεται τι παρὰ τοῦ Κυρίου. Ἀνὴρ διψυχός, ἀκατάστατος ἐν πάσαι· ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. »

Τὸ αἶψιστον τοῦ τελείου ἔργου τὴν σοφίαν λέγει. « Αἰτεῖτω παρὰ Θεοῦ » Ἐπειδὴ οἶδε τὸ τῆς πίστεως δοκίμιον, καὶ τὴν ὑπομονὴν τὴν ἐν τοῖς πειρασμοῖς, οὐ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων κατορθώματα, ἀλλὰ τῶν κατὰ Θεὸν σοφῶν, διὰ τοῦτο ἐπὶ σοφίας αἴτησιν παραορμᾷ τοὺς ταῦτα κατορθοῦν ἐπιποθοῦντας. « Μηδὲν διακρινόμενος. » Εἰ γὰρ πιστεύει αἰτεῖτω, εἰ δὲ διακρίνεται, μηδὲ αἰτεῖτω. Οὐδὲ γὰρ λήψεται ἀπιστῶν ὅτι λήψεται. « Ἐοικε κλυδῶνι θαλάσσης. » Ὁ γὰρ διακρινόμενος ἀμφίβολος ὢν περὶ τὰς ἑαυτοῦ αἰτίσεις, μικρὸν προσκαρτερήσας, εὐθὺς ἀναχωρεῖ. Πάσχει δὲ τοῦτο ἐξ ὑπερηφανίας, ἀπαγορεύων ταχέως, ὅτι μὴ παρὰ πόδας ἐπηκολούθησε τὰ αἰτούμενα, ὡς δὴ μεγάλῃ οἰόμενος περὶ ἑαυτοῦ, καὶ ὡς οὐκ ἀνάξιος ἀποστρεφῶν ὢν ποιεῖται τὴν αἴτησιν. Τοῦτ' οὖν δὲ ἀπεικονίζεται ὁ ταπεινός. « Μὴ γὰρ οἰέσθω ἄνθρωπος ἐκεῖνος. » Ὁ μὲθ' ὑπεροφίας αἰτῶν δηλαδὴ καὶ ὀλι-

▲ nos Dominus : quod promptus quidem sit spiritus : sed exstinguit promptitudo illa inter certamina, nec ad bonum cedit tentibus : quædam vero propter peccatum inducuntur, ut Sodomitis interitus. Has tentationes quantum possumus, fugere debemus, absque peccato vivendo. Porro quæ a Deo sunt, ut quæ Job aut Abraham contigerunt, non fugiendæ sunt, quin potius, si quo modo fieri potest. per patientiam et gratiarum actionem ascendendæ. Deus enim qui tentat, ad utilitatem ac victoriæ declarationem hoc facere novit. Dixit autem : Tentationes varias, eo quod nullæ a Deo ut diximus, quædam vero a nobis procedunt.

I, 3-4, *Scientes quod probatio vestræ fidei operetur patientiam : patientia vero opus perfectum habeat : ut sitis perfecti et integri, nullaque in parte diminuti.*

Δοκίμιον dicit quod exploratum est et comprobatum : porro comprobatum dicitur purum : quemadmodum scriptum est : « Argentum igne exploratum, purgatum terra. » Quomodo autem probatio parit patientiam? Quia fides illa pura esse probatur, quæ per patientiam ac tolerantiam 443 inductarum afflictionum perficitur. Nam vere fidelis opus est, per longanimitatem et gratiarum actionem huiusmodi impetus excipere : quemadmodum se habuit Job 5, qui in omnibus gratias agebat. « Opus perfectum habeat. » Animadvertite quod non dixerit per indicativum, Opus perfectum habet, sed per imperativum, Habeat. Non enim prædicat eam quæ præfuit virtutem, sed quæ accedit, et quomodo fieri oporteat statuit.

I, 5-8. *Quod si cui vestrum deest sapientia, postulet a Deo qui dat omnibus candide, nec exprobrat, et dubitat ei, Postulet autem cum fiducia qui nihil hæsitat. Nam qui hæsitat similis est fluctui maris qui ventis agitur et impetu rapitur. Neque enim existimet homo ille se aliquid accepturum a Domino. Vir duplici animo inconstans est in omnibus viis suis.*

Causam perfecti operis dicit sapientiam. « Postulet a Deo. » Quoniam novit fidei probationem ac tolerantiam in afflictionibus, non esse opus quorumvis hominum, sed eorum qui secundum Deum sapientes sunt, propterea ad sapientiæ postulationem impellit eos qui hæc præstare conantur. « Qui nihil hæsitat. » Si enim confidit, petat ; si vero hæsitat, ne petat quidem, quia non accipiet qui diffidit se accepturum. « Similis est fluctui maris. » Is enim qui hæsitat, dubius circa suas petitiones, ubi paulisper sustinuit, statim recedit. Accidit autem hoc illi ex superbia, quod cito desperet eo quod non e vestigio sequantur quæ petuntur : utpote magna de se concipiens et quod repelli mereatur in petitione quam facit. Porro contrario modo ad hunc se habet qui modesti est animi. « Neque enim existimet homo illi. » Nempe qui ex fastu et negligentia petit. Aufer

a teipso animi duplicitatem, neque omnino, cum aliquid a Deo petis animo vacilles, dicendo apud teipsum, Quomodo possum quidpiam a Domino petere et accipere, qui toties in ipsum peccaverim? Ne hæc cogites, sed ex toto corde convertere ad Dominum, et pete ab ipso sine hæsitatione, et cognosces multitudinem misericordiæ ejus, quod nequaquam te deserat, sed petitionem animæ tuæ complebit. Non est enim Deus sicut homines, qui mutuarum iururum meminerunt: sed ipse obliviscitur injuriæ, et miseretur creaturæ suæ. 444 « Vir duplici animo. » Duplici animo virum appellat instabilem et non firmum, qui neque ad futura solide, neque ad præsentia secure firmatus est: sed huc atque illuc ducitur ac circumfertur: et interim quidem futura, quæ doque vero præsentia amplectitur. Talem autem fluctui quoque maris comparavit, nec firmitatem nec stabilitatem habenti: et flori herbæ qui etiam non perseverat, sed simul ut oritur sol defluit. Considera vero quod non dixerit talem assimilari herbæ, sed flori herbæ, breve omnino tempus significans per florem. Quoniam autem omnium obstetricem ac altricem novit esse animi modestiam, et sine hac nihil esse egregium in probis ac studiosis viris, ideo subjungit: Glorietur frater qui humilis est, etc. Quomodo autem et quare dictus est alius duplici animo? Quod neque ad præsentem vitam neque ad futuram sit firmatus: nam vita dicitur etiam anima, ut cum dicitur: « Omnia quæ habet homo dabit pro anima sua 6. » — « In omnibus viis suis. » Vias dicit animi motus quibus spes elevatur, sive quæ utilis est sive quæ inutilis, juxta id quod ait David: « Et omnes vias meas præcognovisti 7. »

I, 9-11. *Glorietur autem frater qui humilis est in sublimitate sua: contra qui dives est, in humiliatate sua: quoniam veluti flos herbæ præteribit. Exortus est enim sol cum æstu, et exaruit herba, et flos illius decidit, et decor aspectus illius periiit. Sic et dives in utris suis marescet.*

Quoniam vacillantem assimilat fluctui qui vento agitur, qui inflatus sublimatur una cum spiritibus maris, sed priusquam eleveetur, prosternitur ac se datur: hoc ipsum autem contingit vacillanti, qui præ iastu ac superbia in nullo eorum quæ oportet firmat suas petitiones; propterea subjungit: Glorietur frater qui est humilis. Ac si diceret: Qui vult quippiam petere, primum quidem petat quæ oportet, in quibus nequaquam fraudabitur petitis: hæc autem sunt regnum Dei et justitia: deinde tolerans sit in talium petitione, neque ubi paululum precatu est, statim discedat, id enim arrogantis est: sed expectet donec accipiat, per humilitatem tolerando. « Qui humilis est, in sublimitate sua. » Ex humiliatatione secundum Deum, coniungit nobis omne bonum.

6 Job. II, 4. 7 Psal. CXXXVIII, 4.

ἄγωγίας. Ἐρον σεαυτοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μὴ δὲ ὅλως διψυχῆσαι αἰτήσασθαι παρὰ Θεοῦ λέγειν ἐν σεαυτῷ, ὅτι, Πῶς δύναμάι αἰτῆσαι τι παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ λαβεῖν, ἡμπερτηκῶς τοσάυτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας ἐπίστρεψον ἐπὶ Κύριον, καὶ αὐτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστάκτως· καὶ γνώσῃ τὴν πολυπλαγχίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπη, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι, οἱ μνησικακοῦντες ἀλλήλοις, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακός ἐστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποιήσιν αὐτοῦ. « Ἄνθρ διψυχος. » Διψυχον ἄνδρα τὸν ἀνεπέριστον, τὸν ἀστήρικτον λέγει, τὸν μῆτε πρὸς τὰ μέλλοντα παγίως, μῆτε πρὸς τὰ παρόντα ἀσφαλῶς ἠδρασμῆνον, ἀλλὰ τῆδε κάκεισε ἀγόμενον καὶ περιφερόμενον, καὶ ποτὲ μὲν τῶν μελλόντων, ποτὲ δὲ τῶν παρόντων ἀνετεχόμενον. Τὸν δὲ τοιοῦτον καὶ κλύδωνι ἀπέειπε θάλασσης οὐκ ἔχοντι τὸ ἔδρατον καὶ στάσιμον, καὶ ἄνθει χόρτου οὐδὲ αὐτῷ παραμένοντι, ἀλλ' ἄμικ τῷ ἀνατελεῖαι τὸν ἥλιον, ἀπορούσκομένῳ. Σκόπει δὲ ὅτι οὐκ εἶπε, χόρτω εἰκέναι τὸν τοιοῦτον, ἀλλ' ἄνθει χόρτου, τὸ τελείως ὀλιγοχρόνιον διὰ τοῦ ἄνθους ὀλιγῶν. Ἐπειδὴ δὲ τῶν καλῶν ἀπάντων μαιεύτριαν οἶδε τὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ ἄνευ ταύτης οὐδὲν κατορθούμενον τῶν σπουδαίων, διὰ τοῦτο ἐπιφέρει τὸ, Καυχάσθω ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινός, καὶ τὰ ἐξῆς Πῶς δὲ διψυχος εἴρηται καὶ διὰ τί; ὡς μῆτε πρὸς τὴν παρούσαν ζωὴν, μῆτε πρὸς τὴν μέλλουσαν ἠδρασμῆνος. Ψυχὴ γὰρ καὶ ἡ ζωὴ λέγεται, ὡς ἐν τῷ, C « Πάντα ὅσα ἔχει ἄνθρωπος δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. » — « Ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ. » Ὅδοῦς, τὰς ψυχικὰς λέγει κινήσεις, αἷς ἐλπίδες ἐπιχωροῦνται εἴτε χρῆσται εἴτε καὶ μὴ, καθὼ φησι καὶ ὁ Δαυὶδ, « Καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς μου προεῖδες. »

« Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφός, ὁ ταπεινός, ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ· ὁ δὲ πλούσιος ἐκ τῆ ταπεινώσεως αὐτοῦ. » ὅτι ὡς ἄνθος χόρτου παρελεύσεται. Ἄνετελε γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι, καὶ ἐξήρανεν τὸν χόρτον, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε, καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο. Οὕτως καὶ ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μαρνανθήσεται. »

Ἐπειδὴ κλύδωνι ἀνέμου τὸν διακρινόμενον ἀπέκλει, ὅς μετεωρίζεται μὲν τοῖς πνεύμασιν ἐξοχούμενος, θάττον δὲ ἢ ὑψωθῆναι καταστορεῖται καὶ καὶ κοιμάται, ταῦτο δὲ τοῦτο καὶ ὁ διακρινόμενος πάσχει, ἐξ ὑπερηφανίας καὶ ὑπεροψίας πρὸς οὐδὲν τῶν δεόντων ἐπιστηρίζων τὰς ἑαυτοῦ αἰτήσεις, διὰ τοῦτο ἐπιφέρει τὸ, Καυχάσθω ὁ ἀδελφός ὁ ταπεινός. τοιοῦτόν τι λέγων· Ὁ βουλόμενος αἰτεῖν τι πρῶτον μὲν αἰτεῖτω τὰ δεόντα, ἐν οἷς οὐδὲ ἀστοχῆσει τῶν αἰτουμένων. Ταῦτα δὲ ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ἐπειτα καρτερεῖτω περὶ τῶν τῶν τοιοῦτων αἰτησῶν, ἀλλὰ μὴ ἐπ' ὀλίγον ἐξέμενος, εὐθὺς ἀναχωρεῖτω, (ἀλαζόνος γὰρ τοῦτο,) ἀλλὰ περιμένετω τὴν λῆψιν ἐν ταπεινώσει προκατεργῶν. « Ὁ ταπεινός, ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ. » Ἐκ τοῦ κατὰ

Θεὸν ταπεινοῦσθαι πᾶν ἀγαθὸν ἡμῖν περιγίνεται. Α Πλούσιον δὲ τὸν κατορφωμένον λέγει, ὃν καὶ ταπεινὸν καλεῖ, ὡς ἐν τῷ ἐπαίρεισθαι καταβαλλόμενον. « Ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, » Ἀκούου- θον ἦν εἶπεῖν. Ὁ δὲ πλούσιος αἰσχυνέσθω ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἀνεπαχθέστερον μεταδιδύκων. παρήκεν αὐτό. « Καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ. » Πρόσωπον καταχρηστικῶς εἴρηκε. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ μόνου λέγεται ἀνθρώπου, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ζώων, οὐ. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῶν τετραπόδων, ῥύγχος οὐ πρόσωπον λέγεται. Ἐπὶ δὲ τῶν πτηνῶν, ῥάμφος. « Ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ. » Πορείαις τοῦ πλουσίου, τὰς ἐν εὐπραγίᾳ διεξόδους καλεῖ, εἴτουν διοικήσεις, ὧν μεταξὺ ἀνεπιτόσως κομίζεται τὴν ἐπὶ τὴν δυστυχίαν μεταβολήν.

« Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμὸν, ὅτι δόκιμος γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγελάτο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, ὅτι Ἄπὸ Θεοῦ πειράζομαι. Ὁ γὰρ Θεὸς ἀπειραστός ἐστὶ κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα. Ἐκαστος δὲ πειράζεται, ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος. Εἴτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίθει ἁμαρτίαν. Ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκτείνει θάνατον. Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. »

Ἔοικεν ὁ μακάριος οὗτος ἀσφαλέστερον χρησά- μενος τῷ περὶ πειρασμῶν λόγῳ, ἐν οἷς φησι. Πᾶσαν χαρὰν ἠγέσθε ἐν πειρασμῶν περιπτώσει. Εἴτα τῆς τοῦ Κυρίου μνησθεὶς εὐχῆς, ἧτις μὴ εἰς πειρασμὸν ἐμπεσῆν ἡμᾶς ἐξιλουμένους τὸ κρεῖττον παρεγγυᾷ, ἐπιναλαμβάνει διὰ τῶν προκειμένων τὸν λόγον, σαφηνίζων τίς μὲν ὁ ἀπὸ Θεοῦ πειρασμός, ὃς καὶ περιχαρεῖς πρόξενος, τίς δὲ ὁ παρ' ἡμῶν εὐθάρ- τος. Πλὴν καλῶς ἔχει τὸν μὲν Κύριον καὶ Θεὸν Ἰη- σοῦν Χριστὸν πρὸς τὸ ἀσθενέστερον τῆς ἀνθρωπίνης ἀποσκοπήσαντα φύσεως, τὴν ἐπιφορὰν ἀπεύξασθαι τῶν πειρασμῶν ὑποθέσθαι, ἀτελέστερον ἔτι τῶν μαστητῶν διακειμένων. Ὅν καὶ ἐν ἄλλοις πεποιήκε πολλοῖς, τὰ τελεώτερα τῶς ὑπερθέμενος. Ἐπεὶ δὲ τῇ διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐπιγνώσει, καὶ τῇ εἰς οὐρανὸς ἀναλήψει, ἐπεβρώσθη ἡ ἀσθενὴς ἡμῶν φύσις, μηκέτι τοὺς πειρασμοὺς δεδιμέναι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ κατὰ σάρκα εἰσηγείται, ἄτε οἷας τε οὐκ ἵκανοὺς τοῖς τοῦ Κυρίου πάθειν ἐπιβρώσθεις) καταπαλαίει πᾶσαν ἐπερχομένην ἐπήρειαν. Διτῶν δὲ ὄντων, ὡς ἔφαμεν, τῶν πειρασμῶν, συμφέροι καθ' ἑκάστην ἢ ὑπομονή. Ἐπὶ μὲν τῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀναβρώσεως μετὰ ταῦτα τυγχάνομεν, ὡς Ἀβραάμ. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀφ' ἡμῶν, ὅτι ὑπομένοντες μετὰ εὐχα- ριστίας, οἰνοὶ ἀντιστήκωσιν ταύτην εἰσφέροντες τῶν ἡμαρτημένων. Ὁ γὰρ ἐπιγνώμων τῶν ἑαυτοῦ, ἀρχὴν ἑαυτῷ κατεβάλετο σωτηρίας, καὶ εἰς χαρ- κτήρα κικαίου ἑαυτὸν ἀφωμοίωσεν, εἴπερ ἀνὴρ δικαίος, ἐν πρωτολογίᾳ ἑαυτοῦ κατήγορος. « Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω. » Εἰ διττοὶ οἱ πειρασμοί, τί νῦν πάντες πειρασμῶν ἐκβάλλει τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αἰ-

445 Divitem autem dicit superciliosum ac fastuo- sum, quem etiam humilem vocat, quia eo ipso quo elevatur, deprimitur. « Contra qui dives est, in hu- militate sua. » Magis consequens erat ut diceret, Dives autem pudefiat in humilitate sua, sed odiosum verbum fugiens, illud potius addidit : « Et decor aspectus. » Πρόσωπον, id est, faciem sive vultum, dixit improprie : nam hoc in solo homine dicitur et non in cæteris animalibus ; sed in quadrupedibus quidem ῥύγχος, id est, rictus dicitur, non facies ; in volucris autem ῥάμφος, id est rostrum. « In viis suis. » Vias aut itinera divitis dicit decursus, in prospero successu, sive administrationes et dispo- sitiones : inter quas insperato accipit mutationem ad infelicitatem et infortunium.

B I, 12-16. *Beatus vir qui suffert tentationem : quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ quam promisit Dominus diligentibus se. Nullus qui tentatur dicat se a Deo tentari : Deus enim malis tentari nequit, et ipse neminem tentat. Unusquisque autem tentatur, dum a propria conscientia abstrahitur et inescatur. Deinde concupiscentia postquam concepit, parit peccatum : peccatum vero ubi perfectum est, progenerat mortem. Ne erretis fratres mei dilecti*

Videtur beatus iste usus securius sermone de tentationibus, cum ait : Pro summo gaudio ducite incidere in tentationes. Deinde memor orationis dominicæ, quæ jubet id quod melius est, nempe ut oremus ne incidamus in tentationem 8, repetit sermonem : per ea quæ hic proponuntur, manifes- tans quæ sit immissa a Deo tentatio, nempe quæ etiam gaudii conciliatrix est, et quæ a nostra voluntate. Recte tamen dici potest quod Dominus ac Deus Jesus Christus ad imbecillitatem humanæ naturæ respiciens, admonet, fugere tentationes, cum imperfectis adhuc affecti essent discipuli : quod aliis quoque fecit multis in locis, a perfec- tioribus interim abstinens. Postquam autem per cogitationem resurrectionis ipsius et ascensionem in cælos confirmata est nostra infirma natura : jam frater ipsius secundum carnem instruit nos, ne deinceps tentationes metuemus, 446 cum pos- simus posthac confirmati afflictionibus Domini, superare omnem supervenientem afflictionem et tentationem. Cum autem duplices sint tentationes, ut duximus, utilis est in utrisque patientia : in illis quidem quæ sunt a Deo, quoniam postmodum assequimur laudem de victoria, veluti Abraham : in illis vero quæ a nobis sunt, quoniam sustinentes cum gratiarum actione, hanc veluti compensatio- nem referimus ad peccata quæ commisimus. Is enim qui sua facta explorat, suæ jacit initium salu- tis, et ad formam justī se ipsum assimilat, cum vir justus in principio sermonis sui sit accusator 9. « Nullus qui tentatur dicat. » Si duplices sunt

tentationes, cur nunc omnis tentationis causam a Deo rejicit? Sed considera quod non dicit: Qui tentatus est, sed qui tentatur: cum enim qui per peccatum et intemperantiam sibi ipsi tentationes accersit, ita ut in continuo sit salo, dicit a Deo non tentari, sed a propria concupiscentia. Siquidem is qui illatam vicit tentationem, cautius ac firmiter seipsum constituit, sic ut non facile capiatur tentationibus, his maxime quæ a seipso moverentur. Cum enim ad sapienterem declinaverit vitam, fontem occlusit qui tentationibus manat, et deinceps in requie degit a tentationibus. Deus autem malis tentari nequit: juxta cum qui dixit (quanquam externus sit a nobis et a fide alienus); Divina beatæque natura neque molestias sustinet neque aliis præbet. Circa mortalem enim ac terrenam naturam in qua varietas ac mutatio conspicitur, contingunt hæc omnia quæ nostram præoccupant naturam. Concupiscentia vero ac peccatum, et quæ ex hoc imminet animæ mors, gradus quidam constituti sunt ad humanam perditionem. Concupiscentia enim locum diversorii tenens, inventa mansione operata est peccatum, quod parit mortem, nisi mente illud eradicantes, alterius vitæ nobis juverimus initium. Quoniam igitur satis ostendit divinam naturam neque tentari posse, neque aliis id præbere tentationes autem dicit hic cogitationes, animæ sublimitatem turbantes ac confundentes: 447 nam quæ a Deo sunt, animam maxime stabiliunt, eam illuminantes et ineffabilem ejus pulchritudinem multis ostendentes: ideo nunc subjungit.

I, 17-18. *Omnis donatio bona et omne donum perfectum e supernis est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio nec conversionis obumbratio. In destinata voluntate progenit nos verbo veritatis, ut essemus primitiæ quedam suarum creaturarum.*

« E supernis est a Patre luminum. » Cum ea quæ a nobis inducuntur neque perfectionem habeant, sed multum potius imperfectionem, neque animam illustrent, quomodo enim perfectionem haberent quæ postea ex felici progressu sumunt perfectionem, vixque multo labore turpitudinem a nativitate contractam emundant, et deinde ad divinum splendorem pertingunt? « Apud quem non est transmutatio. » Ipse enim clamat per prophetam: « Ego sum et non mutor ¹⁰. » Quod autem ait: « Conversionis obumbratio, » hoc est, ne suspicio quidem aut quippiam suspicionis umbram attingens. « Is destinata voluntate. » Destinata voluntate dixit, os illis opprimens qui mundum casu productum fuisse nugantur. Quoniam enim dixit superius: Apud quem non est transmutatio, et ex hoc ostendit immutabilem esse Dem, subjungit: Is destinata voluntate progenit nos. Si enim nos nati sumus, manifestum est quod etiam

Α τίας; Ἄλλα σκόπει· οὐκ εἶπε Πειρασθεῖς, ἀλλὰ Πειραζόμενος. Τὸν γὰρ ἑαυτῷ διὰ πλημμέλειαν καὶ ἀκολασίαν ἐκπορίζοντα τοὺς πειρασμοὺς, ὥστε ἐν διηγεκεῖ σάβῳ εἶναι, τοῦτον λέγει μὴ ἀπὸ Θεοῦ πειράζεσθαι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας. Ὁ γὰρ τὸν ἐπιθυμίας νικῆσας πειρασμὸν, ἀσφαλέστερον ἑαυτὸν καταστήσας, δυσάλωτος ἐστὶ καθίσταται πειρασμοῖς, μάλιστα τοῖς ἀφ' ἑαυτοῦ κινουμένοις. Πρὸς γὰρ φιλοσοφωτέραν ἀποκλίνας ζωὴν, ἀνέφραξε τὴν τοὺς πειρασμοὺς νάουσαν πηγὴν, καὶ ἐν ἀνείσει λοιπὸν τῶν πειρασμῶν διατελεῖ. Ἀπειράστος δὲ ὁ Θεὸς κακῶν, κατὰ τὸν εἰρηκότα (κἂν τῶν θύραθεν ἔστιν ἡμῖν)· Τὸ Θεῖόν τε καὶ μακάριον, οὔτε αὐτὸ πρᾶγματα ἔχει, οὔτε ἐτέροις παρέχει. Περὶ τὴν θνητὴν γὰρ φύσιν καὶ περιγέειον τὰ πάντα, περὶ τὴν ἀλλοίωσιν δρᾶται καὶ μεταβολή, τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν προκατάρχοντα. Ἐπιθυμία δὲ καὶ ἀμαρτία, καὶ ὁ ἐκ ταύτης ἐπιφύομενος τῇ ψυχῇ θάνατος, βαθμοὶ τινες τῆς ἀνθρωπίνης καθεστήσασιν ἀπωλείας. Ἡ γὰρ ἐπιθυμία χῶραν λαβοῦσα παραδοχῆς, καὶ μονὴν ἀνευροῦσα ἐνεργάσαστο τὴν ἀμαρτίαν. Ἦτις ἀπέτεκε θάνατον, ἂν μὴ διανοίας αὐτὴν ἐκρίζωσαντες, δευτέρως ἡμῖν ζωῆς ἀνευρήσομεν ἀρχὴν. Ἐπει οὖν ἀποχρώντως ἔδειξε τὴν θείαν φύσιν, μὴτ' αὐτὴν οἴαντε οὔσαν πειράζεσθαι, μὴτ' ἄλλοις τοῦτο παρέχουσαν, λέγει δὲ πειρασμοὺς ἐνταῦθα, τοὺς τὸ εὐσταθῆς τῆς ψυχῆς λογιζομένους ταρασσόντας καὶ συγχέοντας. Οἱ γὰρ ἀπὸ Θεοῦ, μάλιστα καταστηματοὶ τῆς ψυχῆς, λαμπρύνοντες ταύτην, καὶ τοῖς πολλοῖς τὸ ἀπόρρητον αὐτῆς ἐκπομπέοντες κάλλος. Διὰ τοῦτο ἐπάγει τὸ·

« Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ, καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον, ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων ἐστίν, παρ' οὐκ ἔστι παραλλαγή, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινὰ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων. »

« Ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φῶτων. » Ὡς τῶν παρ' ἡμῶν ἐπαγομένων οὔτε τὸ τέλειον, εἰ μὴ καὶ πολὺ τὸ ἀτελεὲς ἔχόντων, οὔτε τὴν ψυχὴν λαμπρύνοντων. Πῶς γὰρ τέλειον, τὸ ἀπὸ τῶν ἐκ προκοπῆς τὸ τέλειον λαμβανόντων, καὶ μόγις καμᾶτω πολλῶν τὸ ἐκ γενέσεως αἴσχος ἐποκαθαιρομένων; εἶτα πρὸς τὴν λαμπρότητα τὴν θείαν ἀφικνουμένων; « Παρ' οὐκ ἔστι παραλλαγή. » Αὐτὸς γὰρ βοᾷ διὰ τοῦ προφήτου, « Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἄλλοίωμαι. » Τὸ δὲ, Τροπῆς ἀποσκίασμα, ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ μέχρις ὑπονοίας τινὸς ὑποβολή. « Βουληθεὶς ἀπεκύησεν. » Τὸ, Βουληθεὶς, εἶπεν, ἐπιστομίζων τοὺς αὐτομάτως ὑποστῆναι τὸ ἐν Πᾶν ληροῦντας. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνωτέρῳ εἶπε, Παρ' οὐκ ἔστι παραλλαγή, καὶ ἔδειξεν ἐκ τούτου ἀνᾶλλοίωτον τὸ Θεῖον, ἐπάγει τὸ, Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς. Εἰ γὰρ γεννητοὶ ἡμεῖς, δηλονότι καὶ ἄλλοίωτοί. Πῶς γὰρ ἀνᾶλλοίωτον τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐξ ἀλλοίωσεως εἰς τὸ εἶναι προῖόν; Εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐπεκύησεν ἡμᾶς, ἵνα μὴ τις

¹⁰ Malach. III, 6.

ὑπολάβῃ ὁμοίως ἡμῖν καὶ τὸν Υἱὸν ἀποτεκεῖν αὐτὸν, καὶ μεθ' ἡμῶν καὶ τὸν Υἱὸν γεγεννηθῆναι, ἐπάγει τὸ, Λόγῳ ἀληθείας. Πάντα, γὰρ, κατὰ τὸν θεῖον Ἰωάννην, διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγένετο. Ὡστε εἰ διὰ τοῦ τῆς ἀληθείας Λόγου ἡ πρόδος ἡμῖν, οἱ τὸ εἶναι ἔχοντες ἀπὸ τοῦ Λόγου, οὐχ ὁμογενεῖς τῷ ὕφ' οὐ γεγονάμεν. « Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπρχήν. » Ἀντὶ τοῦ πρώτους καὶ τιμιωτάτους. Κτίσματα δὲ αὐτὴν τὴν ὁρωμένην κτίσιν φησί.

sumus una cum eo geniti a quo facti sumus. « Ut essemus primitiæ. » Hoc est, primi et honoratissimi. Κτίσματα autem dicit ipsam visibilem creaturam.

« Ὡστε, ἀδελφοί μου ἀγαπῆται, ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχύς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδύς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδύς εἰς ὄργην. Ὅργῃ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ κατεργάζεται. »

Τὸ, Τάχης, οὐχ εἰς φιλήν ἀκρόασιν περιῆσθαι, ἀλλ' εἰς μὲν ἐνεργον, καὶ τὸ ἀκοῦσαι πρὸς τὴν μεταχείρισιν τῶν ἠκουσμένων ἀφορμῶσαν. Ἐπίσταται γὰρ τὸν μετὰ σπουδῆς ὑπέχοντα τοῖς λεγομένοις τὴν ἀκοήν, καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν τούτου, ἔτοιμον παρῆζοντα ἑαυτὸν ὡσπερ ἀπ' ἐναντίας, τὸν μετὰ βραδυτήτος πρὸς τι διατιθέμενον τῇ ἀναβολῇ, καὶ πᾶμπαν εἰργόμενον ἔσθ' ὅτε τῆς ἐγχειρήσεως. Διὸ ἐπὶ μὲν τῆς τῶν θεῶν διδασκαλίας ταχυτέτα ἐντέλλεται, ἐπὶ δὲ τῶν ἐπισφαλῆ τὴν μεταχείρισιν ἐχόντων, τὴν βραδυτέτα. Ταῦτα δὲ ἐστὶ, τὸ λαλῆσαι, τὸ ὀργισθῆναι. Ἡ τε γὰρ ἀπρομηθῆς λαλία, ἥτε ἀπερίσκεπτος ὀργή, οὐκ εἰς ἀγαθὸν ἔσθ' ὅτε οἶδεν ἀποτελευτῆν. Διὸ καὶ τις ἀνὴρ θεός φησιν ὁ λαλήσας μετέγνω πολλάκις, ὁ δὲ σωπήσας οὐδέποτε. Καὶ ὁ μακάριος δὲ πάλιν Δαυὶδ ὁ ὀργίσεθε καὶ μὴ ἀμαρτανεῖτε. Ἐτούτεσι, μὴ ὀργιζόμενοι, εὐθέως καὶ τὴν ὑποβαλλομένην ἐκ τῆς ὀργῆς ἐπάγετε μανίαν. Σύμφωνον τούτοις καὶ τὰ παρόντα. Τό τε γὰρ περὶ τὸ λαλῆσαι ἀρὸν, τό τε περὶ τὸ ὀργισθῆναι νοθρὸν, τῇ περὶ ταῦτα μελλήσει ἐπανήγαγε τὸν μεταχειριούμενον πρὸς τὸ δεῖν καὶ τὸ εὐθέως. Καὶ ἡ πικρῶς τὴν περὶ ταῦτα ἐξέλευσεν ὁρμὴν διὰ τῆς κεκριμένης ἐπισκέψεως, ἣ κατὰ τὸ προσῆκον τῶν πραγμάτων ποιήσασθαι τὴν διεξοδὸν τούτων εἰσηγήσατο, μάλιστα τῆς ὀργῆς. Ἡτις ἀλογίστως προενηγήθητα τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης ἀποστερεῖ. Διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει ταύτην, τὸ, Ὅργῃ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ κατεργάζεται. Εἰ γὰρ δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις ἐν ψυχῇ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ ἀπονεμητικῆ, ὀργῆ, δὲ, κατὰ τὸν εἰπόντα, ἀπόλλυσι καὶ φρονίμους, πῶς ἂν αὐτὴ ἢ διὰ τὴν ἀγαν ἐμπάθειαν σκοτούσα τὸν νοῦν, ὡς καὶ φρονίμους ἀπολλύουσι, τὴν κεκριμένως ἀπονεμούσιν ἐκάστῳ τὸ κατ' ἀξίαν συστήμεν; ἢ Βραδύς εἰς ὀργήν. ἢ Τὴν βραδυτέτα διχῶς βούλεται ἐνεργεῖσθαι παρ' ἡμῶν εἰς τε τὸ λαλῆσαι, καὶ τὸ ὀργισθῆναι. Οἶδε γὰρ ἡ μέλλησις καὶ ἀποχὴν ἐργάζεσθαι τῆς ὁρμῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Περὶ προσηγορίας καὶ ἀγγελίας καὶ πράξεως ἀγαθῆς μετὰ σοφίας ἐπὶ μακαρισμῶν καὶ περὶ ἐπιστήμης καὶ συμμετρίας λόγου. »

« Διὸ ὁ ἀποθέμενος πᾶσαν ῥυπαρίαν καὶ περι-

11 Joan, 1, 3. 12 Psal, iv, 5.

mutati. Quomodo namque immutabile esset quod ex non esse per mutationem procedit ad esse? Deinde quia dixit: Progenuit nos, ne quis suspicaretur quod similiter ut et nos, ipsum quoque Filium progenuerit, et una nobiscum etiam Filium fuisse natum, subjungit: Verbo veritatis. Omnia enim, juxta beatum Joannem 11, per Filium facta sunt. Itaque si per Verbum veritatis progressus nobis contigit, qui a Verbo habemus esse, non

I, 19-21. *Itaque, fratres mei dilecti, sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum, tardus ad iram. Ira enim viri justitiam Dei non efficit.*

448 Quod ait Velox, non ad nudam auditionem refertur, sed ad strenuum in opere et eum qui postquam audivit, procedit ad ea præstanda quæ audivit. Novit enim eum qui subdit auditum cum studio ad ea quæ dicuntur, etiam præbiturum seipsum paratum ad eorum operationem: quemadmodum e diverso eum qui cum tarditate ad aliquid procrastinando afficitur, aliquando penitus separandum ab omni conatu operis. Ideo in doctrina quidem rerum divinarum velocitatem præcipit, in his autem quæ periculosam habent administrationem, tarditatem. Hæc autem sunt loqui et irasci. Nam et inconsulta locutio et incircumspecta ira non novit unquam in bonum desinere. Propter quod vir quidam divinus ait: Frequenter pœnituit esse locutum, tacuisse vero nunquam. Rursum autem beatus ille David: « Irascimini et ne peccetis 12: » hoc est, ne facile irascendo, furorem quoque incitetis quem suggerit ira. His etiam conformia sunt quæ hic dicuntur. Siquidem tarditas in loquendo et tepiditas in irascendo, cunctatione in his servata, reducunt ad id quod decens est et rectum: et vel omnino impetum circa hæc dissolvunt per deliberatam considerationem, vel convenienti modo ad res quæ occurrunt horum decursum fieri docent, potissimum autem iræ; quæ si irrationaliter inducta sit, privat divina justitia. Ideoque hanc subjungit causam: Ira enim viri justitiam Dei non efficit. Etenim si justitia habitus est in anima qui dividit unicuique juxta suam dignitatem, ira vero, ut ait ille, perdit etiam sapientes, quo modo hæc ipsa quæ vehementi affectione mentem adeo obtenebrat ut perdat etiam sapientes, constitueret eam quæ dividit unicuique juxta suam dignitatem? « Tardus ad iram. » Tarditatem vult bifariam in nobis exerceri, puta ad loquendum et ad irascendum. Novit enim cunctatio abstinentioniam a committendo efficere.

449 CAPUT II.

De mansuetudine ac innocentia et actione bona quæ conducit ad beatitudinem, et de scientia ac mediocritate sermonis.

I, 21-22. *Quapropter deposita omni immunditia*

et redundantia malitiæ, per mansuetudinem recipite insitum sermonem, qui potest salvare animas vestras.

Immunditiæ addit etiam redundantiam malitiæ, volens hoc demonstrare : Quamquam frequenter incidat quispiam in aliquam immunditiam, citius ab ea discedat, nec permanendo et cunctando in illa, per consuetudinem efficiat malum firmiter, ac difficilius ad abluendum : cum nata sint quæ continue et abunde finit in nobis, ad reducendum in naturam id quod efficitur, sive naturæ habitum ipsi acquirere. « Per mansuetudinem. » Siquidem per mansuetudinem et non per tumultum actionem traditur disciplina. « Insitum sermonem. » Iusitum nobis sive naturalem sermonem vocat eum qui discernit melius a peiori : a quo etiam naturales sumus ac dicimur.

I, 23-25. *Sitis autem effectores sermonis et non tantum auditores, fallentes vosmetipsos : quoniam si quis audiat sermonem, nec cum factis exprimat, hic similis est viro consideranti faciem nativitatæ suæ in speculo. Consideravit enim seipsum et abiit, statimque oblitus est qualis esset. At qui prospexerit in legem perfectam quæ est libertatis, et permanserit, hic cum non sit auditor obliviosus, sed effector operis, beatus factus suo erit.*

Quoniam novitaliquos sermonem cum diligentia audientes, etiam ipso tempore quo audiunt, fervorem frequenter extinguere, ideo nunc hæc subiungit, id in effectu præcipiens : Ne solum in audiendo diligentiam ostendatis, sed multo magis in faciendo. « Fallentes autem vosmetipsos. » Hoc est, seducentes. Porro faciem nativitatæ dicit cognoscere seipsum per legem. Ideo etiam post, Faciem, subiunxit, nativitatæ. Nam per legem dicentes quales facti simus, consideramus quod tales factos lex spiritualis perficiat nos per lavacrum regenerationis. Deinde ne in tali consideratione per actionem permanentes, etiam gratiæ obliviscamur ac doni. Nam qui pravis actionibus seipsum exponit, ne meminit quidem quod a Deo sit beneficio affectus. Si enim meminisset quod in filium Dei adoptatus sit et iustificatus ac sanctificatus, quæ dona sunt spiritualia, nequaquam seipsum traderet operibus gratiam repellentibus. « In speculo » Ab hoc noto speculo transfert sermonem ad intellectuale speculum, nihil subiungens eorum quæ id quod dictum est aptarent exemplo : puta ut hoc modo diceret : Si quis audiat sermonem, nec eum factis exprimat, hic similis est viro consideranti faciem navitatis suæ in speculo. Quemadmodum enim ille consideravit seipsum et abiit, statimque oblitus est qualis esset : ita et hic qui per Mosi legem consideravit ad quid factus esset, nempe quod ad gloriam Dei et ad imaginem Dei creatoris factus fuisset, postquam consideravit, nihil eorum quæ considerata erant factis expressit, sed pari modo circa considerationem dispositus est sicut prius. Non ergo sermone

σελιν κακίας, ἐν πράττει δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμενον σώσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν. »

Τῆ ῥυπαρίᾳ προστίθησι καὶ τὸ, Περισελεν κακίας, τοῦτο βουλόμενος παραστήσαι, τὸ, Εἰ καὶ τινι πολλάκις περιέπεσέ τις ῥυπαρίᾳ, ταχέως αὐτῆς ὑπεξίστασθαι, ἀλλὰ μὴ τῇ κατ' αὐτὴν ἐπιμονῇ τε καὶ ἐγχνονίσει διὰ τῆς συνηθείας βεβαιοτέρου καὶ δυσκνιπτότερου τὸ κακὸν ἀπεργάζεσθαι, πεφυκῶτων τῶν συνεχέστερου ἡμῖν καὶ περιττότερου ἐπιτελουμένων, εἰς φύσιν ἀποκαθιστῆν τὸ τελοῦμενον, ἕτοι φύσεως ἔξιν αὐτῷ περιποιεῖν. « Ἐν πράττει. » Ἐν πράττει γὰρ, ἀλλ' οὐκ ἐν θορόδῳ καὶ ταρχῇ ἢ τῆς διδασκαλίας γίνεται παραδοχή. » Ἐμφυτον λόγον. » Ἐμφυτον λόγον καλεῖ, τὸν διακριτικὸν τοῦ βελτίου καὶ τοῦ χειρόνος. Καθ' ὃ καὶ λογικοὶ ἔσμεν καὶ λεγόμεθα. »

« Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ, παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς. Ὅτι εἴ τις ἀκροατῆς λόγου ἐστὶ, καὶ οὐ ποιητῆς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοῶντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ. Κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὅποιος ἦν. Ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ παραμεινας, οὗτος οὐκ ἀκροατῆς ἐπιλησιμονίης γενόμενος, ἀλλὰ ποιητῆς ἔργου, οὗτος μακέριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται. »

Ἐπειδὴ οἶδε καὶ τοὺς σπουδῇ ἐπακούοντας τοῦ λόγου πολλάκις τὴν θερμότητα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀκροᾶσθαι ἀποσθεννύοντας, διὰ τοῦτο νῦν ἐπιφέρει ταῦτα, δυνάμει ταῦτα παρακλεουόμενος. Μὴ ἐν τῷ ἀκροᾶσθαι μόνον τὴν σπουδὴν ἐπιδείκνυσθε, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἐν τῷ ποιεῖν. Τὸ δὲ, Παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς, ἀντὶ τοῦ Ἐξπαταῶντες. » Παραλογιζόμενοι ἑαυτοὺς. » Πρόσωπον φρενέσεως, τὸ διὰ τοῦ νόμου λέγει ἑαυτὸν ἐγνωσκέναι. Αὐτὸ καὶ τῷ Προσώπῳ, ἐγήγαγε τὸ, Γενέσεως. Διὰ γὰρ τοῦ νόμου μαθάνοντες οὗτοι γεγόναμεν, κατανοοῦμεν οἷους γενομένους ὁ πνευματικὸς ἡμᾶς ἀπολελεῖ νόμος διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας. Εἶτα μὴ ἐμμένοντες τῇ τοιαύτῃ θεᾷ διὰ τῆς πράξεως, καὶ τοῦ χαρίσματος ἐπιλανθάνομεθα. ὁ γὰρ πράξων ἑαυτὸν ἐκδούσῃ πονηρατῆς, οὐδὲ ὅτι εὐηργέτηται παρὰ τοῦ Θεοῦ μνημονεύει. Εἰ γὰρ ἐμνημόνευεν, ὅτι υἱοθετήθη καὶ ἐδικαιώθη καὶ ἡγιασθη, ἃ πνευματικὰ ἐστὶ χαρίσματα, οὐκ ἂν ἑαυτὸν παρεδίδου τοῖς ἀθετοῦσιν ἔργοις τὴν χάριν. « Ἐν ἐσόπτρῳ. » Ἀπὸ τοῦ συνήθους τοῦτου ἐσόπτρου, ἐπὶ τὸ νοητὸν ἔσοπτρον διαβιδάζει τὸν λόγον, μηδὲν ἐπεπέγκας τῶν εἰς παράδειγμα ἀφορίζόντων τὸ εἰρημένον, οἷον ἴνα εἴπῃ οὕτως. Εἴ τις ἀκροατῆς λόγου καὶ οὐ ποιητῆς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοῶντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος κατενόησεν ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὅποιος ἦν. οὕτω καὶ οὗτος ὁ διὰ τοῦ Μωσέως νόμου κατανοήσας τὸ, διὰ τί γέγονεν, ὅτι πρὸς δόξαν Θεοῦ, καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γενέσθαι τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ, μετὰ τὸ κατανοῆσαι, οὐδὲν τῶν κατανοηθέντων εἰργάσαστο, ἀλλ' ὡσχύτως τῷ πρώτῳ περὶ τὴν κατανόησιν δι-

ετέθη. Οὕτως οὖν ᾧ λόγῳ χρῆσασθαι δεόν, οὐ κέρρηται. Τοῦτο δὲ οὐ μάτην ποιεῖ ὁ τοῦ Κυρίου μαθητῆς Ἰάκωβος, ἀλλὰ συντόμως ἅπαντα φθέγγεται, ὡς τοῦ συντετημένου μαθητῆς λόγου, καὶ ἅμα συναγαγὼν τὸν ἀκροατὴν, καὶ συντείνων εἰς τὸ μὴ παρέργως τοῦτων ἀκούειν. « Ὁ δὲ παρακύψας ὡς σκοπεῖ ὅτι Παρακύψας εἶπεν, ἀλλ' οὐκ εἰσελθὼν. » Ὁ γὰρ πνευματικὸς νόμος τὸ ἐφετὸν πανταχοῦ καὶ μεγαλειον ἔχων, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς βραχέως ἐντυχίας οἶδεν ἐφέλκεσθαι τε καὶ τελειοποιεῖν, καὶ ἅτε τὸ τέλειον ἔχων καὶ περὶ πάντα ἀνελλιπές, τὴν ἐνδοξάζειν περὶ τι πῶν ἐν αὐτῷ ἀπαλλάξας τὸν ἐτυγχάνοντα, καὶ πραμένειν πέπεικε τοῖς θεοσεβέσι. « Εἰς νόμον τέλειον. » Ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνου Ἰουδαῖοι ἐν ταῖς τοῦ νόμου παρατηρήσεσι, καὶ ταύταις τὸ πᾶν τῆς περὶ Θεὸν εὐσεβείας κατορθοῦν ᾤοντο, καὶ περὶ ταύτας ἀσχολούμενοι μόνως, αὐτοὶ μὲν τὸ τέλειον ἐκυτοῖς περιπεποιηκέναι ἐλογίζοντο, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὑπερηφάνως καὶ ὀνειδιστικῶς διεκείντο, ὡς ὄηλον ἀπὸ τοῦ ἐν Εὐαγγελίῳ φαρισαίου καὶ ὧν κατὰ τοῦ τελώνου ἀπειθαδίστατο τούτην τὴν οἴησιν καταστέλλων ὁ μακάριος Ἰάκωβος τὰ προκεμένα φησι. Μνησθεὶς γὰρ ποιητοῦ ἔργων καὶ μακαρίας αὐτὸν, ἐπικυροῦται εὐθὺς καὶ τὸ ἐν τῇ ποιήσει παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐπιφυόμενον κακὸν, καὶ φησι· Μὴ ὑπολάβανε, ὁ ἀπὸ τῆς ποιήσεως τοῦ νόμου λαχὼν τὸ μακάριον, ὡς μόνη ἡ ποιήσεως ἔχει καὶ τὸ ἀπόδεκτον παρὰ Θεῷ. Οὐ γὰρ ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ μετὰ τοῦ ποιεῖν, μὴ ἐξονειδιστικῶς τῶν ἄλλων μηδὲ ἀφιλανθρώπως πρὸς τοὺς ὅμοιοι γενεῖς διακείμενος. « Τὸν τῆς ἐλευθερίας. » Εἰπὼν Νόμον τέλειον, ἐπήνεγκε, Τὸν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ἐλευθερίαν ἐπίσημον αὐτοῦ ποιούμενος. Ὁ γὰρ κατὰ Χριστὸν νόμος, τῆς περὶ πᾶν τὸ σαρκικὸν ἀπὸ τῆς δουλείας, σαδδατισμῶν, καὶ περιτομῆς, καὶ τῆς περὶ τοὺς ἄλλους ἀγνισμοῦς λατρείας, ἐν ἐλευθερίᾳ τούτων καὶ ἀνέσει τὸν προσιόντα καθίστησι. Καὶ διὰ τὸ ἐλευθέριον, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας ἡδύ, καὶ προσεκτικὸν εἰργάσατο τοῦτον, καὶ τῆς λυμαινομένης ἅπασι τοῖς καλοῖς ἀπὸ τῆς ἐπιλησμονῆς. Οὐδὲν γὰρ οὕτως περιέχεσθαι τινος πείθει, ὡς τὸ περὶ τὸ πρᾶγμα ἐνθεωρούμενον ἀνετόν τε καὶ ἐλευθέριον. Προσέτι καὶ μακάριον ἀπέφηνε τὸν τοιοῦτον. « Ἀκροατῆς ἐπιλησμονῆς. » Τῇ ἀκροασίᾳ συνῆψε τὴν ἐπιλησμονῆν, ὡς εἰ ἐνδεὶ τῆς ποιήσεως ἡ ἀκρόασις, οὐδὲν πρᾶγμα μὴ καὶ τὴν ἐπιλησμονῆν ἐπακολουθήσει, ὡς κατὰ πάρεργον οὐκ ἐνεργῶς τὴν ἀκροάσεως γενομένης.

« Εἴ τις δοκεῖ θρησκὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, μὴ χλινηγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τοῦτου μάταιος ἡ θρησκεία. Θρησκεία καθάρα καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὄρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν· ἄσπιλον ἐαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου. »

Ἡ θρησκεία, πλέον, τι δοκεῖ τῆς πίστεως ἔχειν. Κρυβίων γὰρ τινῶν γνώσιν τὸ ὄνομα ἐπαγγέλλεται,

usus est quomodo uti oporteret. Id autem non frustra ac temere facit Jacobus Domini discipulus, sed omnia breviter loquitur, tanquam abbreviati verbi discipulus, simulque auditorem colligans ac continens ne hæc otiose audiret. « At qui prospexerit.» Considera quod dixerit: Qui prospexerit, et non, Qui ingressus fuerit. Spiritus namque lex magnificum quiddam et ubique desiderabile habet, unde etiam ex prava sui assecutione novit attrahere et perfectum reddere: cumque perfectionem habeat et in omnibus defectu careat, eum qui assecutus est, in nullo relinquit dubio circa aliquid quod in ea continetur: et eis qui vel inspexerunt persuadet ut in ea permaneant. « Legem perfectam. » Quoniam efferebantur Judæi propter legis observationes, et his summam pietatis in Deum se præstare putabant: hisque solis vacantes, sibi quidem perfectionem vindicabant, erga cæteros vero homines superbo et impropertioso animo affecti erant: **45** quemadmodum manifestum est ex pharisæo, de quo in Evangelio⁴⁵, et ab his qui adversus Publicanum contumeliosi erant: hunc timorem reprimens beatus Jacobus dicit ea quæ proponuntur. Facta namque mentione operum ejus qui sermonem factis exprimit, ubi eum beatum prædicavit, statim etiam corrigit malum quod multis ex operatione adnascitur, et ait: Ne existimes quod ex operibus legis sortiaris beatitudinem, quasi sola operatio habeat ut etiam apud Deum reddat acceptabilem: nequaquam ita est, sed ille beatus est qui simul et facit, et erga cæteros sui generis homines non contumeliosus nec inhumano animo affectus est. « Quæ est libertatis. » Ubi dixisset Legem perfectam, subjunxit: Quæ est libertatis, assignans ejus libertatem. Lex enim Christi a servitute liberans omnium carnalium, puta Sabbatorum ei circumcisionis ac cultus circa cæteras purificationes, in libertate et requie ab his constituit accedentem: et propter libertatem ac suavitatem quæ a libertate procedit, etiam hunc attentum reddit, liberatque oblivione quæ bona omnia corrumpit. Nihil enim adeo persuadet adhærere alicui sicut illud, nempe quod requiem a negotiis et libertatem dare conspicitur. Insuper hunc quoque beatum demonstravit. « Auditor obliviosus. » Auditioni conjunxit oblivionem, quod auditioni opus sit operatione, nullum autem opus oblivionem sequatur: quasi superflua sit auditio quæ operis efficaciam habet.

I, 26-27. *Si quis videtur religiosus esse inter vos qui non frenat linguam suam, sed fallit cor suum, hujus vana est religio. Religio pura et immaculata apud Deum et Patrem hæc est, visitare pupillos ac viduas in afflictione ipsorum: immaculatum servare seipsum a mundo.*

Θρησκεία religio plus quiddam habere videtur quam fides. Quorumdam enim occultorum cognitio-

⁴⁵ Luc. xviii, 10.

nem promittit ipsum nomen, et eorum quæ fide A
conspiciuntur firmitatem. Ideo hac etiam dictione
usus est beatus Jacobus, dicens : Religio, ac si di-
xisset: Cognoscere te existimas et exacte observare
arcana quæ sunt in lege. Quomodo hoc fieri potest
cum linguam frenare nescias, detrahendo proximo:
et fastuose vitam degens, nullius egeni miserearis:
459 cum lex neque detrahentem recipiat 14 et
inimicorum quoque misereri jubeat, ac inimica oc-
cupato in sublevando suo jumento quod sub onere
cecidit, jubeat ut sis auxilio 15? Si ergo religiosus
esse vis, ne te ex legis cognitione religiosum ostendas,
sed ex operatione, id autem miserando proximi:
nam misericordia erga proximum similitudo
quædam est ad Deum. Ait enim : « Estote miseri- B
cordes sicut et Pater vester cælestis misericors
est 16. Sed et misericordia non sit cum respectu per-
sonarum : quia neque Deus sua beneficia facit huic
vel illi distribuendo, sed nullum discernendo omnes
beneficio afficit 17, divites ac pauperes, malos ac
bonos. Frenans autem, hoc est, cohibens, et non ex
arrogantia quasi legem factis exprimeret, fallens
suam conscientiam: nam hoc significat cor, sicut ibi:
« Cor contritum et humiliatum non despicies 18. »
— « Religio pura. » Fortassis dicet aliquis : Si tes-
tamenti quod statuit Christus doctor est Jacobus,
quomodo non abrogat nunc quæ legis sunt, sed po-
tius extollit, suscipiens eos qui in ejus observantia
versantur, nec hos reprehendens aut repellens ab
observatione legis? Ad quod illud dicimus, quod C
per modum introducendi potius nunc cum ipsis
dissertit, et demittit se ad eorum imbecillitatem,
ne statim ab exordio legem evertens, faciat eos re-
trocedere, fastidientes ob dogmatum novitatem, et
ad incredulitatem declinantes. Convenientius autem
rem tractans, et se demittens ad legem, quo ad illa
in quibus novo testamento non afferebat nocumen-
tum suis superstitionibus (qui enim nocet fidei quæ
in Christum est, observatio sabbatorum aut jeju-
nium aut abstinentia a quibusdam cibis), et his atten-
tiores eos ad suum sermonem reddens, illa sensim
ac paulatim discedere quidem hortatur a legis ob-
servationibus, tanquam laboriosis, et tamen inu-
tilibus, et tanquam ad servitutem, non ad liberta-
tem quæ in Christo est, vocantibus. Brevibus ita-
que commutationibus ac alternationibus sapienter D
usus, ubi jam habuit ipsos non graviter ferentes
quæ dicerentur, tunc ea quæ Christianis conve-
niebant proponit. « Servare seipsum a mundo. »
Mundo hic intelligere debemus popularem ac vul-
garem turbam, quæ concupiscentiis sui erroris
corrumpitur.

και βεβαιότητα τῶν κατὰ τὴν πίστιν ἐνθεωρουμέ-
νων. Διὰ τοι τοῦτο και νῦν ὁ μακάριος Ἰάκωβος τῆ
λέγει ταύτη ἐχρήσατο, Θρησκος εἰπὼν, ὡσπερ εἶ-
λεγε, Γνώστην ἑαυτὸν οἶει τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀποφ-
ρήτων και ἀκριβῆ φύλακα. Πῶς ; Ὅσγε τὴν γλώσ-
σαν μὴ ἐπιστάμενος χαλιναγωγεῖν, καταλαλεῖς τοῦ
πλησίον, και ὑπαροπτικῶς διαβιὸς οὐδένα τῶν ἀπο-
ρουντων οἰκτερεῖς, τοῦ νόμου μήτε τὸν καταλα-
λουντα προσιεμένου, ἀλλὰ και τοὺς ἐχθροὺς οἰκτεί-
ρειν κλεύοντος, και τῷ ὑπὲρ τὸν νόμον τὸ ἐξυτοῦ
κτῆνος ἐμπεπτωκὸς ἔχοντι καταλαμβανομένην ἐχθρῶν
συναντιλαμβάνειν τούτῃ καλεύοντος. Εἶπερ οὖν θρη-
σκος εἶναι βούλει, μὴ ἐν τῇ γνώσει τοῦ νόμου ἐπι-
δείκνυσον τὸν θρησκον, ἀλλ' ἐν τῇ ποιήσει. Τοῦτο
δὲ ἐστὶ τὸ τοὺς πλησίον, οἰκτερεῖν. Ὁ γὰρ εἰς τὸν
πλησίον οἰκτιρμὸς ἀφομοιωτῆς ἐστὶ πρὸς τὸν Θεόν.
« Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτιρμονες, καθὼς και ὁ
Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος οἰκτιρμων ἐστὶ. » Ἄλλὰ
και ὁ οἰκτιρμὸς μὴ ἐν προσωποληψίᾳ ἔστω. Ἐπεὶ
μὴδὲ ὁ Θεὸς ἀπομεμερισμένης τὰς ἑαυτοῦ ποιεῖται
εὐεργεσίας, ἀλλὰ ἀδιστάκτως πάντας, πλουσίους
καὶ πένητας, πονηροὺς και ἀγαθοὺς εὐεργετεῖ. Τὸ
δὲ, χαλιναγωγῶν, οἰνεὶ κατὰ γῶν, και μὴ ἐξ οὐ-
σεως ὡς ποιητῆς νόμου ἀπατῶν τὴν συνειδησιν
αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ ἡ καρδία βούλεται σημαίνειν. Ἔς
ἐν τῷ, « Καρδίαν συντετριμμένην και τεταπεινω-
μένην. » — « Θρησκεία καθαρὰ. » Ἴσως ἔρει τις : Εἰ
τῆς κατὰ Χριστὸν διαθήκης διδάσκαλος ὁ Ἰάκωβος.
πῶς νῦν οὐχὶ καταργεῖ τὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ μᾶλλον C
ἐξάγει, τοὺς ἐν τῇ τούτου θρησκείᾳ ἀποδεχόμενος,
και μὴ ἐπιτιμῶν τοῦτοις και τῆς τοῦ νόμου ἀπει-
στον παρατηρήσεως ; Πρὸς ὃν ἐρούμεν ἐκεῖνο, ὡς
εἰσχωγικώτερον αὐτοῖς νῦν διαλέγεται, και συγκα-
ταβαίνει τῇ τούτων ἀθνεῖα. Ἴνα μὴ ἐκ προθύρων
ἀνατρέπων τὸν νόμον, ὅπισω χωρεῖν αἰήσῃ τῇ και-
νότητι τῶν διδασκάλων νευτιῶντας, και πρὸς
ἀπειθειαν ἀποκλίναντας. Οἰκονομικώτερον δὲ μετα-
χειρισάμενος τὸ πρᾶγμα, και ὑπενοῦς ὅσον αὐτὸν
οὐκ ἔβλαπτεν εἰς τὴν καινὴν διαθήκην τὰς νομικὰς
δεισιθελας : τί γὰρ σαββατισμὸς, ἡ νηστεια, ἡ ἀποχή,
βρωμάτων εἰς τὴν καινὰ Χριστὸν παραβάσει πίστιν ;)
και τούτοις προσεκτικώτερος αὐτοῦς τοῦ ἐξυτοῦ
λόγου λαβῶν, οὕτως ἤρεμα και κατὰ μικρὸν τῶν
μὴ ἀφίστασθαι παραινεί τῶν τοῦ νόμου, ὡς ἐγκό-
πων μὲν ἀνωφελῶν δὲ, και ὡς πρὸς δουλείαν οὐ πρὸς
ἐλευθερίαν μετακαλούντων τὴν ἐν Χριστῷ. Σοφῶς
τοιγαροῦν τὰς βραχέαις ὑπαλλαγὰς χρῆσάμενος,
ὅτε μὰ δυσανασχετοῦντας ἔχε τοῖς λεγομένοις τότε τὰ
προσθήκοντα Χριστιανοῖς παρατίθεται. « Ἐξυτὸν τηρεῖν
ἀπὸ τοῦ κόσμου. » Κόσμον ἐνεκῶθα τὸν δημῶδη και
συρφετὸν ὄχλον ἀκούστέον, τὸν κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς
ἀπάτης αὐτοῦ φθειρόμενον.

CAPUT III.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

455 De charitate erga unumquemque sine respectu
personæ secundum legem.

Π, 1-4, Fratres mei, ne respectu personarum ha-

« Περὶ τῆς πρὸς ἕκαστον ἀγάπης ἀπροσωποληψίτου
κατὰ νόμον. »

« Ἀδελφοί μου, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχητε

14 Psal. c, 5. 15 Exod. xxiii, 5. 16 Luc. vi, 36. 17 Matth. v, 45. 18 Psal. l, 19.

τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς ἀδόξης. Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι, καὶ ἐπιβλέψητε ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν, καὶ εἶπητε αὐτῷ, Σὺ κάθου ὡδε καλῶς, καὶ τῷ πτωχῷ εἶπητε, Σὺ στῆθι, ἐκεῖ, ἢ κάθου ὡδε ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου. Καὶ οὐ διεκροθήτε ἐν ἑαυτοῖς. Καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν. »

« Μὴ ἐν προσωποληψίαις. » Ὁ γὰρ ἐν προσωποληψίᾳ τι ποιῶν, πολλοῦ σπλίου, πολλῆς κηλιθός ἑαυτὸν ἀνατίμπλησι, τὸ ὁμογενὲς ἀτιμάζων. καὶ πρὸ ἐκείνου ἑαυτὸν, εἴ γε ἢ πρὸ τὸ ὅμοιον ἐπίδειξις, καὶ πρὸς ἑαυτὸν παραπέμπεται τὸ πραττόμενον, καὶ οὐ διεκροθήτε. » Ὁ. Καὶ, σύνδεσμος παρέλκει Ἄντι τοῦ, Τὸ διακριτικὸν ὑμῶν διεφείρατε, μηδεμίαν συζήτησιν ποιήσαντες, πότερον τιμητέον, τὸν πένητα μὲν, σπουδαῖον δὲ, ἢ τὸν πλοῦσιον μὲν, ῥαθυμον δὲ, ἀλλ' οὕτως ἀδιακρίτως καὶ ἐν προσωποληψίᾳ τὸν μὲν ἐτιμήσατε διὰ τὸν πλοῦτον, τὸν δὲ ἠτιμήσατε διὰ τὴν πένιν. « Καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν. » Τουτέστιν, ἄδικοι κριταὶ, τῇ πονηρίᾳ ἐκ προσωποληψίας προσθέμενοι. Ὁ, καὶ, σύνδεσμος, παρέλκει ἐνταῦθα ὡς εἴρηται, συνήθως ἀρχαϊζούση φράσει. Ἐπεὶ ἀποδόσεως οὔσης ἐνταῦθα τοῦ ἀνωτέρω εἰρημένου, περιττὸς ὁ σύνδεσμος. Ἔστι γὰρ οὕτως. Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν, ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτωχὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι καὶ ἐξῆς, οὐ διεκροθήτε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν. τουτέστι, Τὸ διακριτικὸν ὑμῶν διαφείρατες, γεγόνατε ἐν ἐκλογῇ τῶν πονηρῶν διαλογισμῶν, τὸν νὲν τιμήσαντες, τὸν δὲ ἀτιμήσαντες, καίτοι τῆς φύσεως τῆς αὐτῆς ἐνυπαρχούσης ἀμφοτέροις.

« Ἀκούσατε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί. Οὐχ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τοῦ κόσμου τούτου, πλουσίους ἐν πίστει, καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας, ἧς ἐπηγγελάτο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; Ὑμεῖς δὲ ἠτιμήσατε τὸν πτωχόν. Οὐκ οἱ πλοῦσιοι καταδυναστεύουσιν ὑμῶν, καὶ αὐτοὶ ἔλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια; Οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσιν τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς; Εἰ μὲν τοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν κατὰ τὴν Γραφήν, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, καλῶς ποιεῖτε. Εἰ δὲ προσωποληπτέτε, ἀμαρτίαν ἐργάζεσθε ἐλεγχομένοι ὑπὸ τοῦ νόμου, ὡς παραβάται. »

Ἐπειδὴ ἡ πένια δυσχερὲς ἐστὶ τοῖς πολλοῖς καὶ μόνον ἀκουσθῆναι· διὰ τοῦτο εἰπών, τὸς πτωχοὺς τοῦ κόσμου, εὐθέως ἐπήγαγε, πλουσίους. Περὶ τί δὲ πλουσίους; Περὶ τὴν πίστιν καὶ ἐν τῇ πίστει. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Τὸ γὰρ περὶ τὸν κόσμον ἀπερίσταστον τῶν πενήτων, ἐνεργωτέροις αὐτοῖς καὶ πρακτικωτέροις τῶν πλουτούντων, ἐπειδὴν προσέλθωσι τῇ πίστει, ποιεῖ. Διὸ καὶ ὁ Κύριος τοιοῦτους τοὺς μαθητάς ἐπελέξατο, οὓς καὶ κληρονόμους τῆς βασι-

beatissimam fidem Domini nostri Jesu Christi ex opinione. Nam si ingrediatur in caelum vestrum vir aureum gestans annulum, veste indutus splendida, ingrediatur autem et pauper in sordida veste, et respexeritis ad illum qui vestem gestat splendidam, ac dixeritis illi: Tu sede hic bene, pauperi vero dixeritis: Tu sta illic, aut sede hic subter scabellum meum: et non dijudicastis apud vos ipsos: et facti estis iudices cogitationum malarum.

« Ne cum respectu personarum. » Nam qui cum respectu personarum aliquid facit, multa macula, multo probro seipsum replet, proximum dedecore afficiens, ac seipsum etiam ante illum: nam exhibitio erga consortem transmittit id quod sit etiam ad seipsum. « Et non dijudicastis. » Coniunctio, Et, abundat: hoc est, Dijudicandi vim quæ in vobis erat corrupistis, nullam inquisitionem facientes uter sit honorandus, pauperne probus sive industrius, an dives segnis: sed ita sine iudicio et cum personarum respectu, hunc quidem propter divitias honorastis, illum vero propter paupertatem contemptui habuistis « Et facti estis iudices cogitationum malarum. » Hoc est, iniusti iudices, in alitia affecti ex personarum respectu. Hoc loco abundat coniunctio καὶ, id est, et, sicut dictum est, ex usu veteris phrasim. Cum enim sit hic sermonis responsio ad id quod præcessit, superflua est coniunctio. Est enim ita ordinanda sententia: Nam si ingrediatur in caelum vestrum vir aureum gestans annulum, veste indutus splendida, ingrediatur autem et pauper in sordida veste, etc., non dijudicastis in vobis ipsis et facti estis iudices cogitationum malarum: ~~ABA~~ hoc est, Dijudicandi vim corrumpentes, elegistis malas cogitationes, illum quidem honorantes, hunc autem contemptui habentes: cum tamen eadem esset in utroque natura.

II, 5-9. *Audite, fratres mei dilecti: nonne Deus elegit pauperes sæculi huius, divites in fide et heredes regni quod promisit diligentibus se? Nos autem contemptui habuistis pauperem. Nonne divites tyrannidem exercent in vos, et iidem trahunt vos ad tribunalia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen quod invocatum est super vos? Si tamen legem quidem expletis regiam juxta Scripturam: Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facitis. Si vero personam respicitis, peccatum committitis, convicti per legem quod sitis transgressores.*

Quoniam paupertas vel auditu gravis est multis; ideo cum dixisset, Pauperes mundi, statim subjunxit, Divites. In quo autem divites? in fide et circa fidem. Etenim ita se res habet. Nam cum pauperes non distraherentur circa res mundi, ubi accesserint ad fidem, magis strenui redduntur ac operi magis insistentes quam divites. Ideo etiam Dominus tales elegit discipulos, quos etiam regni hæredes declaravit. « Blasphemunt bonum nomen. »

Bonum nomen est nomen novum juxta prophetam A λέϊας ἀνέδειξεν . « Βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα . » Τὸ καλὸν ὄνομα ὄνομα καινὸν, τὸ κατὰ τὸν προφή- τὴν τὸν φάσκοντα . « Τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθή- σεται ὄνομα οαινὸν, ὃ εἰλογηθήσεται ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς . » — « Κατὰ τὴν Γραφήν . » Τὸ Δευτερονόμιον λέγει .

I, 10-13. *Quisquis enim totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus. Nam qui dixit: Ne mæcheris, dixit etiam, Ne occidas. Quod si nom fueris mæchatus, occideris tamen, factus es transgressor legis. Ita loquamini et ita facituri veluti per legem libertatis judicandi. Siquidem iudicium absque misericordia erit ei qui non præstitit misericordiam. Gloriatur autem misericordia adversus iudicium.*

« Offenderit autem in uno. » Hoc circa dilectionem dixit, propter quam etiam omnem præcedentem sermonem latius disseruit demonstrationis gratia. 455 Dixit autem, Ne mæcheris, ne occidas, exempli causa. Considera tamen quod exempla sint ex lege, quatenus conferebat ad dilectionem. Nam qui perfecte diligit proximum, hic neque mæchabitur neque occidet. Hæc enim ejus sunt qui animo inimico affectus est erga proximum. Quandoquidem nisi ita diceretur, nullus hominum salvus fieret, cum nemo per omnia servet præceptorum integritatem. Qui enim castitatem verbi causa servavit, ira interdum superatus est: et qui eleemosyna ornatus est, invidia fortassis offuscatus est. Itaque non de quovis dictum est qui in virtutibus nullum habeat defectum, sed de dilectione, quod non oporteat hanc cum defectu ex personarum respectu perficere, sed integre. Hoc autem de aliis quoque virtutibus dicimus. Nam qui non perfecte modestis aut justis rebus verbi gratia adhesit, sed cum defectu usus fuerit, hic claudicando in tractandis virtutibus, universo virtutis corpore vitiatum est. Intelligenda est igitur lex quæ de dilectione agit, de qua præcipuus est ipsi scopus. Legem vero libertatis dicit quæ caret respectu personarum: quæ est lex Christi. Qui enim personam respicit, non liber est, sed servus: Nam: « A quo quis superatus est ejus et servus est 20. » — « Iudicium absque misericordia erit ei. » Si proximis remiserimus peccata quibus in nos deliquerunt, et «genos qui inter nos sunt, eleemosynarum nostrarum participes fecerimus: in discussione eorum quæ in vita peracta sunt, Dei quoque misericordia nos excipiet. Siquidem id præclarum est facinus, quemadmodum e diverso gravis condemnatio illis erit qui non fuerunt bene ac pie affecti erga suæ sortis homines. Nam eos qui permanent nullo condolentiæ affectu moti erga proximos qui in se deliquerunt, mali servi condemnatio complectetur, una cum retributione quæ in oratione Dominica designatur. Ibi enim petimus a Deo ut nobis remittat sicut et nos remittimus eis qui in nos deliquerunt. Et eos qui duri sunt, nulloque misericordiæ affectu

« Οστις γὰρ ὅλον τὸν νότιον τηρήσῃ, πεισίῃ δὲ ἐν ἐνί, γέγονε πάντων ἔνοχος. Ο γὰρ εἰπὼν, Μὴ μοιχεύσῃς, εἶπε καὶ, Μὴ φονεύσῃς. Εἰ δὲ οὐ μοιχεύσῃς φονευσῃς δὲ, γέγονας παραβάτης νόμου. Οὕτως λαλεῖτε, καὶ οὕτως ποιεῖτε, ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι. Ἡ γὰρ κρίσις ἀνέλεος τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. Κατακαυχᾶται δὲ ἔλεον κρίσεως. »

« Πεισίῃ δὲ ἐν ἐνί. » Τοῦτο περὶ ἀγάπης εἴρηκε, δι' ἣν καὶ πάντα τὸν πρὸ τούτου κατέτεινε λόγον εἰς κατασκευὴν. Τὸ δὲ, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, ὑποδείγματος εἴρηκε χάριν. Σκόπει δὲ ὅτι καὶ τὰ ὑποδείγματα ἐκ τοῦ εἰς ἀγάπην συντελοῦντός εἰσι νόμου. Ο γὰρ τέλεον ἐγαπῶν τὸ πλησίον, οὗτος οὐδὲ μοιχεύσει, οὐδὲ φονεύσει. Ἐχθροῦ γὰρ ταῦτα οὕτω διατιθέντος τὸν πλησίον. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο, οὐδεὶς ἂν ἀθρώπων σωθεῖν, οὐδενὸς ἔχοντος τὸ διὰ πασῶν τῶν ἐντολῶν ἀνελλιπὲς. Ὁ γὰρ ἀγνέιν, φέρε, καταρθωκῶς, θυμοῦ ἔσθ' ὅτε ἡττάται. Καὶ ὁ ἐλεημοσύνη περιανθίζόμενος, βασκανία, εἰ τύχοι, ἡμαυρώται. Ὅστε οὐ περὶ παντός εἴρηται, τοῦ κατὰ νᾶς ἀρετὰς ἀνελλιπούς, ἀλλὰ περὶ ἀγάπης, ὡς οὐ χρὴ προσωποληπτῶντας ἀνελλιπῶς ταύτην ἀνύειν, ἀλλ' ὀλοτελῶς. Τοῦτο δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν φάμεν. Ὅς γὰρ μὴ διὰ τέλους τῶν σωφρονικῶν, φέρε, ἢ τῶν δικαίων ἀντίσχηται, ἀλλ' ἐλλιπέστερον χρησται. οὗτος χυλεῶν περὶ τὴν μεταχείρισιν, τῷ παντὶ τῆς ἀρετῆς ἐλυμῆνατο σώματι. Ὅλον οὖν τὸν νόμον τὸν περὶ τῆς ἀγάπης ἀκουστέον, περὶ οὐ προηγουμένης αὐτῷ ὁ σκοπός. Νόμον δὲ ἐλευθερίας, τὸν ἀπροσωποληπτὸν φησιν, ὃς ἐστὶν ὁ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ γὰρ προσωπολήπτης, οὐκ ἐλεύθερος, ἀλλὰ δούλος. « ἢ γάρ τις ἤττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. » — « Ἡ γὰρ κρίσις ἀνέλεος τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. » Τῶν εἰς ἑαυτοὺς ἀμαρτημάτων ἀφιέντας ἡμᾶς τοῖς πλησίον, καὶ τοῖς τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν μεταδόσεως κοινωνοῦντας τοῖς ἐνδεέσι, ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἔλεος ἐν τῇ τῶν βαδαιωμένων ἀναλήψεται διαγνώσει. Μέγα γὰρ τὰ κατόρθωμα, ὥσπερ ἀπαντὰς βαρὺ τὸ κατάκριμα τοῖς μὴ πρὸς τὸ ὑμόφυλον εὐσυνειδῶτως διαθεθεῖσιν. Ἐπὶ τε γὰρ τῶν εἰς ἑαυτοὺς ὑπὸ τῶν πλησίον πλημμεληθέντων ἀσυμπαθῶς διαγνωμένων, τὸ τοῦ πονηροῦ δούλου κατάκριμα περιστοιχισί, μετὰ καὶ τοῦ ἐν τῇ εὐχῇ ἀνταποδόματος. Καὶ γὰρ ἀφιέναι ἡμῖν ἔχει ἡ αἴτησις πρὸς Θεὸν, καθὼς καὶ ἡμεῖς τοῖς εἰς ἡμᾶς πλημμελήσαντι ἀφίμεν. Καὶ τοῖς ἀνηλεῶς ἤτοι ἀκοινωνήτως καὶ σκληρῶς πρὸς τοὺς χρῆζοντας σωματικῆς παραμυθίας διακειμένοις, ἀνίλεως καὶ ἡ κρίσις ἀπαντήσῃ κατὰ τὸν παρόντα λόγον. « Κανκαυχᾶται δὲ ἔλεον κρίσεως. » Οἱ γὰρ ἐλεήμονες ἐλεθησονται, κατὰ τὴν τοῦ Κυ-

19 Isa Lxii, 2. 20 II Pctr. ii, 19.

ρίου ἀπόρρυσιν. Ἄλλως τε καὶ εἰ εἰδωλολάτρεις ὁ ἐν Ἀπέννησιν οἰκτιρμὸς ἐξαλείφειν δύναται ἀμαρτίας (ὡς ἐν τῷ Δανιήλ ἠκούσμεν), τί οὐκ ἂν ἐργάσαιτο ἐπὶ πιστῶν ἀνθρώπων; Τιοῦτο δὲ τί μοι δοκεῖ οὗτος ὁ ἔλεος διαπράττεσθαι, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀθλητῶν τοῦτο δὴ τὸ ἀπὸ τῶν δένδρων ἐπαλειφόμενον ἔλαιον. Διολισθαίνει γὰρ οὐ-τὸς δίδωσι τὰς τῶν ἀντιπάλων λαβῆς. Οὕτω καὶ ἐν τῇ παγκοσμίῳ κρίσει, τὰς παρὰ τῶν κατηγόρων ἡμῶν δαιμόνων ἐπιφορὰς διαδιδράσκειν παρέξεται ὁ εἰς τοὺς πλησίον ἡμῶν ἔλεος. — Ἄλλως. « Ἡ γὰρ κρίσις ἀνέλεος, » Ἡ αἰτιολογία πρὸς τοὺς ἐξ ἀπηνείας ἄγαν τὸ ὑπεροπτικὸν εἰς τοὺς εὐτελεστερόους ἐν προσωπολήψῃ ἐπιδεικνυμένους. Μαλάσσει σὺν αὐτῶν τὸ ἀπηνές καὶ σκληρὸν τῇ ἀποφάνσει ταύτῃ φοβῶν, τοιοῦτόν τι λέγων. Ὁ νόμος ἀγαπᾷ τὸν πλησίον παρεγγυᾷ ὡς ἑαυτόν. Ὅπερ δὲ πρὸς ἑαυτὸν οὐ προσωπολήπτει τις (μὰνία γὰρ τοῦτο), οὕτω μὴδὲ σὺ προσωπολήπτει. Εἰ δὲ ἐξ ἀπονοίας καὶ σκληρότητος ἐπὶ προσωπολήψῃαν χωρεῖς, φοβῶ μὴπως καὶ αὐτὸς τῶν ὁμοίων τεύξῃ παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, καὶ ἀποκλείσῃς σεαυτῷ τὸν ἀπ' ἐκείνου ἔλεον. Ἡ γὰρ κρίσις ἀνέλεος. « Κατακκουχᾶται δὲ, » ἀντὶ τοῦ, νικᾷ, καταγωνίζεται, ἀπαμβλύνει.

gantia et duritia ad personæ respectum deflectis, time nō quomodo ipse quoque similia a justo iudice consequaris. ac excludas a teipso illius misericordiam : Siquidem iudicium absque misericordia : Siquidem iudicium absque misericordia. et c. « Gloriatur autem misericordia adversus iudicium. » Hoc est, vincit, expugnat, obtundit vel hebetat.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔργων καὶ οὐκ ἐκ θατέρου ἰδικῶς, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν ἅμα δικαιούται ἄνθρωπος. »

« Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πιστὶν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχη; Μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; Ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ λιπομένοιο ὡς τῆς ἐφημέρου τροφῆς, εἴτηρ δὲ τις αὐτοὺς ἐξ ὕμνων, Ἰπτάγετε ἐν εἰρήνῃ. θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε ἡ μὴ ὥστε δὲ αὐτοὺς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος; Οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν. Ἄλλ' ἐμεῖ τις. Σὺ πιστὶν ἔχεις, καὶ γὰρ ἔργα ἔχω. Διζῶν μοι τὴν πίστιν σου καὶ γὰρ δεῖξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου. Σὺ πιστεύεις ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι; Κάλως ποιεῖς. Καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι καὶ φρίσσοσι. »

Σάσπει πνευματικὴν σύνεσιν. Οὐ γὰρ εὖπε μόνον, Ἐὰν πιστὶν ἔχη, ἀλλὰ, Τί τὸ ὄφελος; Ὅπερ εἶλεγε Διζῶν μοι τὸ πρᾶγμα, ἀφ' οὗ σοι τὴν προσεγορίαν ταύτην λογίσομαι. Τοῦτο γὰρ τὸ τῆς πίστεως ὄφελος. « Οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔργα ἔχη, νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν. » Οὐκ ἀντιφάσκει ταῦτα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, κατὰ δύο σημειομένων τοῦ τῆς πίστεως ὀνόματος φερομένου. Ἐπὶ τε γὰρ τῆς ἀπλῆς τοῦ φαινομένου συγκαταθέσεως, πίστιν εἰδῶμεν λέγειν καθὸ καὶ τοὺς δαίμονας ἐγγυωμεν πιστεύειν ὅτι Θεοῦ Υἱός. Καὶ πάλιν τὴν ἐκ διαθέσεως ἐπακολούθησιν μετὰ βεβαίαν συγκαταθέσεως τῷ τῆς πίστεως προσρήματι καλούντων ἡμῶν, Ἰάκωβος μὲν τὴν ἀπλήν

*moventur erga illos qui corporali egent consolatione, iudicium quoque excipiet sine misericordia juxta præsentem sermonem. « Gloriatur autem misericordia adversus iudicium. » Siquidem misericordes misericordiam consequentur juxta Domini sententiam ²¹. 456 Præterea quoque si in idololâtris misericordia erga pauperes potest delere peccata, quemadmodum in Daniele didicimus ²², quid non efficeret in fidelibus hominibus? Tale autem quidam videtur mihi hæc misericordia efficere, quale hoc oleum ab arboribus manans, in athletis illitum. Dat enim istud elabi, ne ab adversariis teneantur : et ita etiam in universali iudicio misericordia nostra erga egenos dabit effugere impetus ac pericula quæ a dæmonibus accusatoribus nostris imminebunt. — *Alio modo.* « Iudicium absque misericordia. » Causæ redditio est adversus eos qui fastum et arrogantiam magna sævitia demonstrarunt erga abjectiores cum respectu personarum. Lenit itaque eorum crudelitatem ac duritiam, hæc sententia terrens, ac si diceret : Lex jubet proximum diligere sicut seipsum : quemadmodum igitur nemo erga seipsum personam respicit (nam id insanum esset), ita neque tu personam respicias. Quod si ex arrogantia et duritia ad personæ respectum deflectis, time nō quomodo ipse quoque similia a justo iudice consequaris. ac excludas a teipso illius misericordiam : Siquidem iudicium absque misericordia : Siquidem iudicium absque misericordia. et c. « Gloriatur autem misericordia adversus iudicium. » Hoc est, vincit, expugnat, obtundit vel hebetat.*

CAPUT IV.

Quod non ex solu fide, sed etiam ex operibus, et non ex altero seorsim, sed simul ex utrisque justificatur homo.

II, 14-19. *Quæ utilitas, fratres mei, si fidem dicat aliquis habere se, opera vero non habeat? Num potest fides salvum facere illum? Quod si frater aut soror nudi fuerint, et egentes sint quotidiani victu, dicat autem aliquis vestrum illi : Abite cum pace, calescite et saturemini, nec tamen dederitis eisquæ necessaria sunt corpori, quæ erit utilitas? 457 Sic et fides si opera non habuerit, mortua est per se. Sed dicet aliquis : Tu fidem habes, et ego opera habeo : ostende mihi fidem tuam, et ego ostendam tibi ex factis meis fidem meam. Tu credis quod Deus unus est? Recte facis : et dæmonia creantur ac contremiscunt.*

Animadvertite spirituale intellectum. Neque enim solum dixit : Si fidem habeas, sed etiam : Quæ utilitas? Ac si diceret : Ostende mihi opus a quo existimare possim hanc appellationem tibi convenire : id enim fidei utilitas est. « Sic et fides, si opera non habuerit, mortua est per se. » Non adversantur hæc beato Paulo, cum nomen fidei ad duo significata feratur ²³. Nam et de simplici assensu fidem dicere solemus, juxta illud quod etiam dæmones credidisse novimus quod Dei Filius esset Christus ²⁴. Rursumque cum consecutionem ex affectu procedentem cum firmo assensu nomine fidei vocemus; Jacobus quidem simplicem assensum dicit fidem

²¹ Matth. v, 7. ²² Dan. iv, 24. ²³ Rom. iv, 1 seqq. ²⁴ Matth. iv, 3 seqq; Luc iv, 1 seqq.

mortuam et vivificantium operum expertem; Paulus vero dicit eam quæ est ex affectu quæ facti nullo modo destituitur: neque enim hæc absque honestis factis innasci posset. Siquidem hanc Abraham nequaquam consecutus est, nisi prius certamine præmisso, quo paterna cognatione expelleretur, cui certamini fides in præmium declarabatur: sed hanc operibus præposuit Paulus, nempe sabbatorum observationibus juxta legem, circumcisione, cæterisque purificationibus. Siquidem duo quoque significata conspiciuntur in operibus. Nam et opera quædam fidem confirmare dicuntur, quorum expers si sit fides, mortua est. Rursumque opera dicuntur quæ legis sunt, sine quibus et Abraham et omnes qui sequuntur Christum iustificantur. Quis enim negabit verum esse quod fides nequaquam ad impurum accederet? dico autem veram fidem. Neque enim unguentum in capsula recondetur quæ luto plena esset: neque in homine impuro fides immitteretur a Deo. Non ergo dissoni sunt sancti apostoli, sed in diverso significato versantes, quisque ad sui significati usum quod sibi propositum est dirigit ac perducit.

II, 20 26. *Vis autem cognoscere, o homo inanis, 458 quod fides absque operibus mortua sit? Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, cum obtulisset Isaac filium suum super altare? Vides quod fides adjuncto fuerit operibus illius, et ex operibus fides perfecta fuerit? Et completa est Scriptura quæ dicit: Credidit Abraham Deo, et imputatum est illi ad iustitiam, et amicus Dei vocatus est. Videtis igitur quod ex operibus iustificetur homo, et non ex fide tantum. Similiter autem et Rahab meretrix annon ex operibus iustificata est, cum excepisset nuntios et alia via emisisset? Nam quemadmodum corpus absque spiritu mortuum est, ita et fides absque operibus mortua est.*

Inanem appellavit hominem qui de nuda fide gloriatur, cum nihil substantiæ ad completionem per opera nactus sit. « Abraham pater noster. » Eundem Abraham tam Paulus quam hic Jacobus ad exemplum sermonis de fide assumit: ille quidem ut ostendat fidem operibus eminentiorem esse: hic vero rursus opera esse fide præstantiora per eundem Abraham. Et superius quidem dictum est quod circa duplex fidei significatum versantes, quisque id affert quod ad sui propositi demonstrationem conducit. Quidam tamen Patrum hoc etiam modo de hac re intellexerunt. Aiunt enim eundem Abraham variis distinctum temporibus utriusque fidei gessisse imaginem, et ejus quæ ante baptismum est nec requirit opera, sed solam fidem et salutis confessionem ac verbum quo iustificamur credentes in Christum, et ejus quæ sequitur baptismum et conjuncta est operibus: et ita non apparet diversus qui in apostolis locutus est spiritus: sed quod hæc

Αφσι συγκαταθήσιν, νεκράν εἶναι πίστιν, καὶ ἀμοιροῦσαν τῶν ἀναζωπορούντων ἔργων. Παῦλος δὲ τὴν ἐκδιαθέσεως λέγει, ἥτις οὐκ ἐστέρηται ἔργων μάλιστᾳ. Οὐκ ἂν γὰρ αὕτη διακένω σερμῶν ἔργων ἐγγένοιτο. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Ἀβραὰμ ἔτυχε ταύτης μὴ πρότερον διηγωνισμένος τὴν πατρικὴν ἀπόσπασθαι ἀθείαν. Ὡτινι ἀγωνίσματι ἡ πίστις ἀπαθλον ἐδραβεύετο. Ἄλλ' ἔργων ταύτην προέκρινεν ὁ Παῦλος, τῶν κατὰ νόμον σαβοατισμῶν, καὶ περιτομῆς, καὶ νῶν λοιπῶν ἀγιασμῶν. Δύο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δρᾶται τὰ σημαίνόμενα. Ἔργα γὰρ καὶ τὰ πίστιν δεβαιούντα λέγεται, ὡν ἀμοιροῦσα ἡ πίστις νεκρά. Ἔργα πάλιν ταὶ τὰ τοῦ νόμου. Ἦν καὶ χωρὶς Ἀβραὰμ καὶ πάντες οἱ κατὰ Χριστὸν δικαιοῦνται. Ἐπεὶ δὲ πίστις οὐκ ἂν ἀκαθάρτῳ προσγέναιτο (λέγω δὴ τὴν ὄντι πίστιν), τίς ἀντεροί; Οὔτε γὰρ βορβοροῦ πλῆρει ἀγγεῖν μύρον ναμιευθεῖ, οὔτε ἀκαθάρτῳ ἀνθρώπῳ πίστις ἐγγένοιτο θεοῦ. Οὐκ ἄρα διάφανοι οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, ἀλλὰ περὶ τὸ διάφορον τοῦ σημαινομένου στρεφόμενοι, πρὸς τὴν χρεῖαν ἕκαστος τοῦ σημαινομένου, τὸ προτεθὲν αὐτῷ διεξάγει καὶ ἐκπεραίνεται.

« Θέλεις δὲ γινῶναι, ὦ ἄνθρωπε κενέ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη ἀνεύρετας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον; Βλέπεις ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη; Καὶ ἐπληρώθη ἡ Γραφή ἡ λέγουσα: Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη. Ὅρατε τοίνυν ὅτι ἔργων δικαιοῦται ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον; Ὁμοίως δὲ καὶ Ραὰβ ἡ πόρνη οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη ὑποδεχόμενη τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἑτέρα ὁδὸν ἐκαλοῦσα; Ὡσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρὸν ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν. »

Κενὸν ἐκάλεσαν ἄνθρωπον τὸν ψιλῆ τῆ πίστει ἀρχοῦντα, μὴδὲν τῆς διὰ τῶν ἔργων ὑποστάσεως κεκτημένον εἰς πληρωσίν. « Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν. » Τὸν αὐτὸν Ἀβραὰμ ἀμφότεροι, ὅτι Παῦλος καὶ ὁ Ἰάκωβος οὕτως εἰς ὑπόδειγμα τοῦ τῆς πίστεως λόγου λαμβάνουσιν. Ὁ μὲν πίστιν τῶν ἔργων ἀρεῖται δεικνύς δι' ὑποδείγματος τοῦ κατὰ τὸν Ἀβραὰμ. Ὁ δὲ πάλιν τὰ ἔργα τῆς πίστεως διὰ τοῦ αὐτοῦ Ἀβραὰμ. Καὶ εἴρηται μὲν ἦν, ὡς περὶ τὸ αὐτῶν τοῦ σημαίνόμενου ἑκάτερος στρέφεται, τὸ συντελοῦν αὐτῷ πρὸς τὴν ἀποδείξιν ἐκπεπρωμένου. Τινες μάλιστα τῶν Πατέρων καὶ οὕτω περὶ τούτου ἔγνωσαν. Φασὶ γὰρ τὸν αὐτὸν Ἀβραὰμ τοῖς χρόνοις διεσπασμένον, ἑκατέρως πίστεως εἶναι εἰκόνα, καὶ τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τῆς μὴ ἐπιζητούσης ἔργα, εἰ μὴ τὴν πίστιν μόνην καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς σωτηρίας καὶ τὸ ῥῆμα ὃ δικαιοῦμεθα πιστεύοντες εἰς Χριστὸν, καὶ τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα, τῆς συνελεγμένης τοῖς ἔργοις. Οὕτως οὐκ ἐναντίον φαίνεται τὸ ἐν τοῖς

ἀποτέλλοις λαλήσαν πνεύμα. Ἄλλὰ τῆς μὲν δι' ὁμο- A
λογίας μόνης δικαιούσης τὸν προσόντα, εἰ παρα-
χρημα ἀπέλθοι τοῦ βίου· τούτῃ γὰρ οὐ πάρεσιν
ἔργα, ἀλλ' ἐφόδιον αὐτῷ ἱκανὸν ἢ διὰ τοῦ βαπτισμα-
τος καθάρσις)· τῆς δὲ τὸν ἤδη βεβαπτισμένον ἀπει-
τούσης καὶ ἀγαθῶν ἔργων ἐπιδείξειν. Τούτῃ καὶ ὁ
Παῦλος συμφωνεῖ ἐτέρωθι λέγων οὕτως καὶ διδά-
σκων τὴν μετὰ τὸ βάπτισμα πίστιν, τὴν διὰ τῶν
ἔργων τελειώσιν ἀπαιτεῖν, ἐν οἷς φησιν, «Ὅτε πε-
ριεταμῆ τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροθυσία, ἀλλὰ πίστις δι'
ἀγάπης ἐνεργουμένη. » Ἡ δὲ ἀγάπη. πολλῆς φιλο-
σοφίας δεῖται εἰς τὸ πληρωθῆναι.

Ἄλλως. Τῆς μὲν ἐκ μόνης πίστεως δικαιώσεως
εἰκῶν ἦν Ἀβραάμ, ὅτε πιστεύσας ἐλογίσθη αὐτοῦ
εἷς δικαιοσύνην, τῆς δὲ ἐξ ἔργων, ὅτε τὸν υἱὸν
ἐνενέγκας ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Καὶ γὰρ οὐ μόνον B
τὸ ἔργον ἐποίησε, ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως οὐκ ἀπέστη,
ὅτι ἐν Ἰσαὰκ μέλλει τὸ σπέρμα αὐτοῦ πληθύνειν ὡς
τὰ ἀστρα, λογισαμένους ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι
δυνατὸς ὁ Θεός. Ὅμως καὶ τὸν Δαυὶδ ὁ Παῦλος
προχοίης μάρτυρα, σοφῶς διασκευάζων τὰ ἐξουτο.
Ἦδε γὰρ τῷ θεῷ Πνεύματι τὴν μέλλουσαν ἐν Χριστῷ
περίσσεια κατὰ καιροῦς πίστιν. Διὸ φησι· «Μακα-
ριος ἄνθρωπος οὐ μὴ λογιῆται Κύριος ἀμαρτίαν. » —
«Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν. » Τὴν
μετὰ τὸ βάπτισμα πίστιν λέγει. Οὐδὲν γὰρ πίστις
ἄφρατος χηρεύουσα ἔργων, εἰ μὴ καὶ μείζονος ἡμᾶς
ἀμαρτίματος ὑποδίκους καθίστησι, τὸ τάλαντον
μὲν λαθόντας, μὴ ἐπιφερομένους δὲ τὴν ἐργασίαν.
Ἦθεν καὶ ὁ Κύριος ὑπογραμμὸν διδούς, ὡς μετὰ τὸ
βάπτισμα καὶ ἔργον ἡμῶν δεῖ, βαπτισθεὶς ὑπὸ C
Ἰωάννου τὴν ἔρημον ἐφάσσε, καὶ τοὺς κατὰ τοῦ
διαβόλου ἀνεδέχετο ἀγῶνας. Καὶ Παῦλος δὲ τοῖς ἤδη
τῶν μυστηρίων ἀξιώθεοι παραινέει, λέγων, «Σπου-
δάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, »
ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως, ἀλλ' ὀφειλοῦσης
προσθεῖναι καὶ τῆς καθαρότητος τοῦ βίου, καὶ
πολλὴν περὶ τούτου γενέσθαι σπουδὴν.

«Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου,
εἰδότες ὅτι μεῖζον κριμα ληψόμεθα. Πολλὰ γὰρ
παύομεν ἅπαντες. »

Εἰπὼν ἀνωτέρω καὶ διδάξας τὴν πίστιν μὴ διάκε-
νον ἔργων σπουδαίων κεκτῆσθαι τοὺς πιστοὺς,
μετέβη καὶ ἐφ' ἕτερον ἀδελφῶν αὐτοῦ παράγγελμα,
(καὶ γὰρ τις διδάσκειν ἐπιχειροῦσιν ἃ μὴ κατώρ-
θωσαν αὐτοί). Καὶ φησιν ὅτι μεῖζον τὸ κριμα τῶν
ποιούτων μετὰ τοῦ μηδὲν κερδαίνειν. Ὁ γὰρ τὰ
μὴ προσόντα διδάσκον ὡς ὄντα αὐτῷ, κατάρτιός
ἐστιν ὡς διὰ τῆς αὐτοῦ γλώσσης ὀλισθαίνων. Καὶ
βεβαίωον τούτο ἐκ περυσίας φησιν. Εἰ γὰρ καὶ
ἄλλως ἢ γλώσσα πέφυκεν ὀλισθαίνειν ἐξ ἀπροσε-
ξίας ἢ καὶ τὸ κριμα οὐκ ἀποδιδράσκει ὁ αὐτὴν
κεκτημένος, ὡς Σολομῶν φησι, λέγων, «Δι' ἀμαρτίαν
χειλέων ἐμπέμπει εἰς παγίδα ἀμαρτωλός.» ἦπου ἂν ὁ
ἐκ προνοίας ἀμαρτάνων, διδάσκων τῇ γλώσσῃ ἃ μὴ

quidem fides sola confessione justificet acceden-
tem, si statim a mala vita discedat (huic enim non
adsunt opera, sed sufficiens ipsi remedium est pu-
rificatio per baptismum), illa vero ab eo qui jam
baptizatus est requirit etiam honorum operum exhi-
bitionem Cum hoc sensu Paulus quoque consentit
alio in loco, ita dicens, ac docens fidem post bap-
tisma perfectionem requirere per opera, cum ait:
« Neque circumcisio quidquam valet neque præpu-
tium, 459 sed fides quæ per dilectionem opera-
tur 26. » Porro dilectio longo eget exercitio ut
compleatur.

Alio modo. Abraham imago quidem fuit justi-
ficationis quæ ex sola fide fit, quando imputatum
fuit ipsi ad justitiam quod crediderit 27: ejus vero
quæ est ex operibus, quando filium obtulit super
altare 28. Siquidem non solum peragebat opus, sed
etiam in fide permansit quod per Isaac multiplican-
dum esset semen suum sicut astra, existimans quod
etiam ex mortuis posset Deus suscitare 29. Tamen
Paulus producit etiam David in testem 30, sapienter
sua confirmans. Noverat enim ille per Spiritum eam
fidem quæ futuris temporibus ventura erat per
Christum: ideo ait: « Beatus vir cui non imputabit
Dominus peccatum 31. » — « Fides absque operi-
bus mortua est, » Fidem dicit quæ est post bap-
tisma. Nihil enim prodest fides destituta operibus,
nisi quod nos majori adhuc peccato reddit obno-
xios, qui talentum quidem accepimus, lucrum ta-
men non retulimus. Unde et Dominus velut adum-
brando nobis tradit quod post baptismum necessaria
nobis sint opera, cum a Joanne baptizatus ad de-
sertum pervenit, et certamina adversus diabolum
suscepit 32. Paulus quoque eos qui mysteria jam
acceperant adhortatur, dicens: « Studeamus ingredi
in illam requiem 33: » quasi non sufficiat fides, sed
addi quoque debeat vitæ puritas, et circa hoc
magnum adhiberi studium.

III, 12. *Nolite plures magistri fieri, fratres
mei, scientes quod majus judicium sumpturi
simus: in multis enim labimur omnes.*

Cum in superioribus dixisset ac docuisset fideles
ut fidem possiderent non vacuum bonis operibus,
ad aliud transiit præceptum huic germanum. Ete-
nim quidam docere conantur quæ nec ipsi præ-
stant: et ait quod majus erit eorum judicium,
quandoquidem nihil lucri attulerunt. Nam qui ea
docet quæ non prosunt tanquam illa habens, con-
demnatus est veluti sua lingua lapsus. Hoc autem
abundantius confirmans dicit. Quanquam enim alio
quoque modo ex negligentia prona est lingua ad
labendum, in ea quorum judicium non effugiet qui
hanc nactus est, quemadmodum habet Solomon,
dicens: 460 « Propter peccatum labiorum incidit
in laqueum peccator 34; multo tamen magis qui

26 Galat. v, 6. 27 Gen. xv, 6. 28 Gen. xxii, 10 seqq. 29 Hebr. xi 17-19. 30 Rom. iv, 6 seqq.
31 Psal. xxxi, 2. 32 Matth. iv, 4 seqq. 33 Hebr. iv, 4. 34 Prov. xii, 13.

sciens ac advertens peccat, lingua docendo quæ experientia non didicit. nequaquam effugere poterit pœnam inevitabilem.

CAPUT V.

Quod præceps et incompressa lingua enecat eum qui ipsam nactus est : quam vincere necesse est ad laudem et gloriam Dei : in quo etiam tractat de bona conversatione et sine rixa unius adversus alium, ex gloriæ cupiditate, propter sapientiam humanam, et de divina sapientia : et quod ex socordia et voluplatum amore oriantur lites ac seditiones et inimicitia adversus Deum ; et de resipiscentia ad salutem, ac de non iudicando proximum.

III, 2-4. *Si quis in sermone non labitur, hic perfectus est vir, qui possit freno moderari totum etiam corpus. Ecce autem in ora equorum frena immittimus ut pareant nobis, et totum corpus circumagimus. Ecce naves quoque cum lantæ sint et a ventis sævis aguntur, a minimo gubernaculo circumaguntur quocumque impetus dirigentis voluerit.*

Quod inevitabiliter nullus hominum vitam absque peccato transigat, ex linguæ lubricitate confirmat. Ex eadem vero etiam demonstrat nulli perfectionem contingere. **461** Quis enim est qui non erraverit per linguam suam ? Quod si quis suæ linguæ lubricitatem superavit, annon hic idoneus est qui totum corpus circumagat ? Nam is qui devicit illud quod facillimum est ad lapsum, nequaquam superari poterit ab eo quod longe tardius est. « Ecce autem in ora equorum. » Hoc modo est litteræ ordinatio : In ora equorum immittimus frena : nisi enim ita componatur, inintelligibilis est sermo (videlicet si Græca verba sumas eo ordine quo sila sunt). Hæc autem confirmat id quod de lingua dictum est, et majus etiam quiddam aggreditur : nempe quod is qui redigit in suam potestatem id quod facile est ut componatur, etiam superabit id quod difficulter tractari potest. Per hoc autem solvit objectionem. Verisimile enim erat quod quispiam hoc subjungeret : Quis labor est adeo parvum gubernare membrum ? aut quod futurum est a minimo membro nocumentum ? Et hæc ostendit a freno et gubernaculo et a scintilla quæ minula quidem sunt, sed magna efficiunt. — *Alio modo.* Præterea quoque ostendunt hæc non oportere linguam temere movere, sed ad meliora transferre : quemadmodum equi ferocitatem freno, et navis impetum gubernaculo. Ita igitur et linguam ad id quod expedit recto sermone transferre debemus. Nam hoc significat quod ait : Ita et lingua, quod hoc modo debet lingua recto sermone circumagi, et non hoc facere quod facit : cum enim magis sit, magna facit, et magnum bustum nobis accendit, quandoquidem et ipsa ignis est. Et quænam sunt quæ illa facit ? Ornat iniquitatem per callidam rhetorum eloquentiam, contaminat corpus, persuadens mulieribus ut sui accessum patiantur : cædes

ΚΕΦΑΛΑ. Ε'.

« Ὅτι ἡ προπετής καὶ ἄτακτος γλῶττα θανατοῖ τὸν κεκτημένον, ἥς κρατεῖν ἀνάγκη εἰς εὐφημίαν καὶ δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἐν ᾧ περὶ ἀναστροφῆς ἀγαθῆς καὶ ἀμάχου πρὸς ἀλλήλους ἐκ φιλοδοξίας τῆς ἐπὶ σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ, καὶ περὶ θείας σοφίας, καὶ ὅτι ἐκ βαθυμίας καὶ φιληθονίας, ἔρις καὶ ἀκαταστασία καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἔχθρα γίνεται, καὶ περὶ μετανοίας εἰς σωτηρίαν, καὶ περὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον. »

« Εἴ τις ἐν λόγῳ σὺ πταίει οὗτος τέλειος ἀνὴρ, ὀδυνάτους χαλιναγωγῆσαι καὶ ἄλλοι τὸ σῶμα. Εἰ δὲ τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα ἐμβάλλομεν πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ἄλλοι τὸ σῶμα μετατόμεν. Ἰδὼ καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄντα καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα μετατόμεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου ὅπου ἂν ἡ ὀρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βούληται. »

Τὸ ἀδιάφευκτον τοῦ μὴ τίνα ἐκτὸς ἀμαρτίας διαβίωσκειν ἀνθρώπων, ἀπὸ τοῦ τῆς γλώσσης εὐολίσθου πιστοῦται. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τὸ μηδεὶν προσεῖναι τὸ τέλειον περιόρησι. Τίς γὰρ δεῖ οὐχ ἤμαρτεν ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ; Εἰ δὲ τοῦ εὐολίσθου περιεγέμετο τῆς γλώσσης ἐστούτου τις, πῶς οὐχὶ καὶ ἄλλοι οὗτος ἰκανὸς τὸ σῶμα περιάγειν καλῶς ; Ὁ γὰρ τοῦ πρὸς τὸ πταίνειν εὐκόλου κρατήσας σχολῆ γε ἂν εἰ τοῦ κωθεστέρου μὴ κυριεύει. « Εἰ δὲ τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς. » Ἡ σύνταξις οὕτως : Εἰς τὰ στόματα τῶν ἵππων ἐμβάλλομεν τοὺς χαλινοὺς. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω συνταγῆ, ἀιανότητος ὁ λόγος. Κατασκευαστικὰ δὲ ταῦτα τοῦ περὶ τῆς γλώσσης εἰρημένους, καὶ εἰ τοῦ μᾶλλον ἐπιχειροῦντος, ὅτι ὁ τοῦ πρὸς μεταγωγῆν εὐκόλου κυριεύων, καὶ τοῦ δυσμεταχειρίστου οὗτος κατακρατήσῃ. Ἀντιπέπτον δὲ ἐν ταῦτῃ λύει. Εἰκόσ γὰρ τίνα ἐπαγαγεῖν, ὅτι, Καὶ τίς κόπος μικρὸν οὕτω κυβερνήσῃ μέλος ; Ἡ τις ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου γενησομένη βλάβη ; Καὶ δείκνυσσι καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ χαλινοῦ καὶ τοῦ πηδαλίου καὶ τοῦ σπινθήρος, ἃ μικρὰ μὲν ἔστι, μεγάλα δὲ ἀποτελεῖ. — Ἄλλως. Ἔτι καὶ ταῦτα περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὡς ἔτυχε τὴν γλῶσσαν κινεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρείττω μεταφέρειν, ὡς ἵππου θράσος τῷ χαλινῷ, καὶ πλοῖου ὀρμῆν τῷ πηδαλίῳ. Οὕτως οὖν καὶ τὴν γλῶσσαν εἰς τὸ εὖ ἔχον τῷ ὀρθῷ λόγῳ μετάγειν ὀφείλομεν. Τὸ γὰρ, οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα, τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὕτων ὀφείλει καὶ ἡ γλῶσσα μετάγεσθαι τῷ ὀρθῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τοῦτο ποιεῖν ὁ ποιεῖ. Μικρὰ γὰρ τις οὕσα μεγάλα ποιεῖ διὸ καὶ μεγάλην ἡμῖν ἀνάπτει πυρᾶν. Ἐπει καὶ αὐτῇ πῦρ, καὶ τίνα ἂ ποιεῖ ; Κοσμεῖ τὴν ἐδικλινεῖν διὰ τῆς τῶν βητόρων εὐχλωτέου δεινότητος. Σπῆλοι τὸ σῶμα. πείθεσθα ταῖς προσχωγῳγίαις τὰ γύναια. Φόνους δι' ἀπάτης ἐργάζεται. Ἐπιοκρίαις τὰ ἀλλότρια κερποῦται. Καὶ ἐπὶ πᾶσι, φλογίζει τὸν τροχὸν τῆς γενένης. Τοῦτέστιν, ἐκκαίει καὶ ἐρεθίζει καθ' ἡμῶν τὴν γενίαν, ὡσπερὶ κατατρέχειν ἡμῶν

ποτούσα τό πῦρ. Ἄλλὰ καί αὐτή, φησί, φλογίζεται ἅπασαν ἀποτηγανίζομένου πλουσίου. Τὴν γλῶσσαν γὰρ οὐκ ἄλλο κολάζεται, διὰ τὸ πρὸς ἀπόλαυσιν καὶ φλασίζαν εὐτρεπέες. Εἰ μὲν οὖν τῆς γενένης ἔχει, ὡς τινὰ τῶν ἀντιγράφων ἔχει, οὕτω τὸ βῆτόν ἀναπτύκτεον. Εἰ δὲ τὸν τροχὸν νῆς γενέσεως ἔχει, τοιαύτης τυγχάνει τῆς λύσεως. Τροχὸν γενέσεως, τὴν ζωὴν ἡμῶν φησι. Φλογίζουσα οὖν τὴν τροχὸν τῆς γενέσεως, σπιλοῖ τὴν ζωὴν. Καὶ πῶς; Προπετιῶς κινουμένη. Ἄφ' οὗ ὁ βίος ἡμῶν ἐτραχύνεται, ἥτοι ὁ χρόνος τῆς ζωῆς ἡμῶν. Τοῦτον γὰρ καὶ ὁ Μεληρόδης, στέφανον εἰπὼν τοῦ ἐνιαυτοῦ. Στέφανος δὲ καὶ τροχὸς οὐ διενιπόχασι κατὰ τὸ κυκλικὸν καὶ τροχοειδές. Τροχὸς δὲ ὁ βίος ὡς εἰς ἐκτὸν ἀνελιττόμενος. Πῶς δὲ σπιλοῖ τὸν βίον ἡμῶν; Οὕτω κινουμένη ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, Ἄφ' ἧν καὶ ἐββῶπωμένους καὶ πολυστένακτος ὁ βίος ἀποτελεῖται. Οὕτως οὖν ἡ γλῶσσα μεταγέσθη τῷ ὀρθῷ λόγῳ. Κἄν γὰρ κόσμος ἔσται τῆς ἀδικίας, οἰονεὶ πρὸς τὸν συρφετώδη ὄχλον καὶ δημῶδη ἐκφερομένη καὶ βλέπουσα. Κόσμον γὰρ ἐνταῦθα τὸ πλῆθος ἀκουστέον. Ἡ κόσμος ἐστίν, ἥτοι κοσμοῦσα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Γύτρη γὰρ ἀλλήλοισι κοινωοῦμεν τῶν ἐκτῶν νοημάτων. Ἐπει καὶ οὕτω τινὲς βούλονται τὸν κόσμον λαμβάνειν πρὸς σημασίαν. Ἄλλ' οὖν πρὸς τὸν δημῶδη ὄχλον φερόμενον ἀδίκει, καὶ σπιλοῖ ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζει τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογίζεται ὑπὸ τῆς γενένης. Ὅμως οὐ χαλεπὸν μεταχειρίζεσθαι ταύτην πρὸς τὸ εὐλόγως κινεῖσθαι, καὶ ὡς ἂν ὁ μεταχειριζόμενος βουληθεῖ. Εἰ γὰρ πᾶσα φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἐρπετῶν τε καὶ ἐναλίων ὑαμᾶζεται καὶ διδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ, ἄρα τὴν γλῶσσαν ὅτι ἀκατάσχετον κανὸν, ὅτι μεσθὶ τοῦ θανατηφόρου οὐδεὶς ἀνθρώπων θύναται ἀμάσαι; Οὐκ ἂν εἶποιμι. Εἰ γὰρ ἀδάμαστος καὶ οὐποτε πρὸς τὸ κρείσσον ἀπονεύουσα, πῶς ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρῶμεθα τοὺς ἀνθρώπους; Ἰδοὺ πρὸς τὸ βούλημα μεταγεται τοῦ χρωμένου. Ἄλλ' οὐ χρὴ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτω γίνεσθαι. Εἰ γὰρ, δι' αὐτῆς εὐλογοῦμεν. ἄρα τοὺς καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότας ἀνθρώπους οὐκ αἰσχύνῃ καταρᾶσαι; Ἡ δὲ δίκαιον ἵνα ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρᾳ; Οὐ χρὴ.

fratres mei, hæc ita fieri. Si enim per ipsam benedicimus Deo, annon pudor est maledicere hominibus qui ad Dei similitudinem conditi sunt? an justum est ut ex eodem ore egrediatur benedictio et maledictio? non oportet ita fieri.

ε Οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ, καὶ μεγαλυχεῖ. Ἰδοὺ ἡλίκον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει. Καὶ ἡ γλῶσσα τὸ πῦρ. Ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας. Οὕτως ἡ γλῶσσα παθίσσεται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γενένης. Πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἐρπετῶν τε καὶ ἐναλίων ὑαμᾶζεται καὶ διδάμασται τῇ φύσει τῇ

A fraude operatur: per juriis aliena carpit: et super omnia rotam gehennæ inflamat: hoc est incendit et excitat in nos gehenuam, veluti grassari faciens adversum nos ignem. Sed et ipsa, inquit, incenditur a gehenna, quemadmodum manifestum est ex divite qui lingua cruciatur³⁵. Neque enim ob aliud lingua punitur, quam ideo quod prompta fuerit ad delicias et nugas. Itaque si legatur Rotam gehennæ, sicut nonnulla habent exemplaria, ita explicanda est sententia. Si vero habeat Rotam nativitatís, talem assequitur solutionem: Rotam nativitatís dicit vitam nostram. Inflammans ergo rotam nativitatís contaminat vitam: et quomodo?

462 Dum temere ac petulanter movetur, unde exasperatur vita nostra, sive tempus vitæ nostræ. Hoc enim et Psalmographus coronam appellavit dicens: Benedices coronæ anni. Rota vero et corona in eo conveniunt, quod utraque circularis est et orbicularis. Rota autem dicitur vita, tanquam in seipsam revoluta. Quomodo autem contaminat vitam nostram? Ita mota sicut antea diximus: propter quæ et sordidata et plena suspiriis vita nostra peragitur. Hoc modo igitur lingua recto sermone circumagatur. Etenim mundus est iniquitatis. veluti ad vilem ac popularem turbam devoluta et respiciens. Nam mundus hoc loco intelligitur multitudo. Aut mundus est, id est, ornamentum, sive ornans humanam naturam: per hanc enim communicamus invicem nostras cogitationes quandoquidem in hac quoque significatione volunt nonnulli Mundum accipere. Itaque dum fertur ad vilem turbam, injuriam facit et nocet ac totum corpus contaminat, et inflamat rotam nativitatís, inflammaturque a gehenna. Nec tamen hanc difficile est dirigere ut recte moveatur, et eo modo quo velit is qui gubernat. Nam si omnis natura ferarum ac volucrum ac serpentium et marinorum domatur et domita est a natura humana, utrum linguam quod sit incoercibile malum, quod plena veneno mortifero, nullus hominum domare potest? Nequaquam ita esse dicerem, Si enim domeri non potest, nec unquam ad id quod melius est declinat quomodo per eam benedicimus Deo et Patri, et per eam maledicimus hominibus? Ecce ad ejus qui

D utitur voluntatem circumagitur. Sed non oportet,

III, 5-9. Ita lingua pusillum membrum est, e magna jaclat. Ecce exiguus ignis quam magnam materiam incendit. Et lingua ignis est, mundus iniquitatis. Sic lingua constituitur in membris nostris quæ maculat totum corpus, et inflamat rotam nativitatís, et inflammatura gehenna. 463 Omnis enim natura et ferarum et volucrum, serpentiumque et marinorum domatur et domita est a natura humana: linguam autem nullus homi-

³⁵ Luc. xvi, 24.

num domare potest? incoercibile malum, plena veneno mortifero. Per ipsam benedicimus Deo et Patri, et per ipsam maledicimus hominibus qui ad similitudinem Dei conditi sunt.

« Ita et lingua. » Tanquam diceretur : Ad eundem modum et lingua recte moveri debet, quæ et si pusillum sit membrum, magna tamen operatur, bona videlicet et mala : non est autem adeo explicitus sermo, quoniam abbreviati verbi discipulus est qui hoc scribit. « Mundus iniquitatis. » Mundum hoc loco volunt quidam significare multitudinem, quemadmodum etiam ubi dicitur : « Mundus eum non cognovit ³⁶, hoc est, popularis multitudo. Mundus igitur est et lingua, id est multitudo iniquitatis. Et quanta si multitudo ibi dictum est cum præmisit, quam magnam materiam. « Omnis enim natura. » Quæ sunt hujus objectionis, intelligere oportet juxta ea quæ prius dicta sunt. Cum enim prius dixisset ac ostendisset per frenum et per gubernaculum quod ea quæ pusilla quidem sunt magna efficiunt dum recte moventur, ac subjunxisset quod pari modo et lingua debet circummagi recto sermone : ostendit nunc subjectis exemplis quod impossibile non sit illi imperare : tanquam si diceret : Sed dicet aliquis quod lingua quanquam pusillum sit membrum, attamen magna operatur bona et mala : neque obsequens, neque tractabilis est a nobis ad ea quæ volumus. Nihil hoc agit ad responsionem. Nam si feras sua natura non domesticas domat homo, sævas quidem aspectu, at longe magis sævas ad tractandum, nonne multo magis proprium membrum tractare posset ut sibi facile obtemperaret? Ideo etiam quod ait : Linguam autem nullus hominum domare potest, non est affirmative legendum, sed per dubitationem aut interrogationem, ut hoc modo dicatur. Si feras indomitas mansuefacit homo et tractabiles reddit, annon suam linguam domare poterit? Ita ergo legendum est hoc et intelligendum. Nam si assertive diceretur, nequaquam in progressu recte videretur uti exhortatione, cum ait : Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. Nam si impossibile esse ita adaptare, is qui impossibilia admonet, ⁴⁶⁴ non stabilem ac convenientem facit admonitionem. Diceret aliquis : Attamen quod ait. Incoercibile malum, plena veneno mortifero assertive profendum est : hæc enim per augmentum ostendunt linguam esse intractabilem. Verum e diverso, illud, Ex eodem ore procedit benedictio et maledictio, dubitative est legendum : est enim sermo exhortantis auditores. Nam si jubemus omnes benedicere, siquidem maledicti regnum Dei in hæreditatem non consequentur, annon pudet eodem uti membro ad ministerium iniquitatis et bonæ operationis? Nemo prudens eodem instrumento lutum moveret et un-

άνθρωπινῃ τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἑνθρώπων ὀσμᾶσι ; Ἀκατάσχετον κακὸν μεστῆ ἰοῦ θανατηφόρου. Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονότας.

« Οὕτω καὶ γλῶσσα. » Ἀντὶ τοῦ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ γλῶσσα ὀφείλει κινεῖσθαι καλῶς, ὃ κἀν μικρὸν μέλος ἐστίν, ἀλλὰ μεγάλα ἐργάζεται, καλὰ δηλαδὴ καὶ κακὰ. Οὐκ ἐξηπλωται δὲ οὕτως, ὅτι τοῦ συντεταγμένου λόγου μαθητῆς, ὃ ταῦτα φράφων. « Ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας. » Κόσμον τινὲς ἐνταῦθα τὸ πλῆθος βούλονται σημαίνειν, ὡσπερ καὶ ἐν τῷ « Ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω, » ἀντὶ τοῦ, τὸ δημιῶδες πλῆθος. Κόσμος οὖν καὶ ἡ γλῶσσα τουτέστι, πλῆθος ἀδικίας, καὶ ὅσων πλῆθος, εἴρηται, δι' ὧν ἔφη, ἡλίκιην ὄλην. « Πᾶσα γὰρ φύσις. » Τὰ τῆς ἀντιλογίας ταύτης πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἀκουστέον. Εἰπὼν γὰρ καὶ δεῖξας διὰ τοῦ χαλινῶ, διὰ τοῦ πηδαλίου, ἃ μικρὰ μὲν ἐστί, μεγάλα δὲ κατορθοῖ, καλῶν κινούμενα, καὶ ἐπενεγκας ὅτι οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα ὀφείλει μεταγέσθαι τῷ ὀρθῷ λόγῳ. Δεικνύσει νῦν οὐκ ἀδύνατα προστάσειν, διὰ τῶν ὑποκειμένων ὑποδειγμάτων, ὡσπερ εἰ ἔλεγε· Ἄλλ' ἔρεῖ τις ὅτι κἀν μικρὸν μέλος ἡ γλῶσσα, ἀλλ' οὖν μεγάλα ἐργαζομένη καλὰ καὶ κακὰ, οὐκ εὐπειθῆς οὐδ' εὐάγωγος ἡμῶν ἐστὶ πρὸς ἃ βουλόμεθα. Οὐδὲν τοῦτο πρὸς ἀπολογίαν. Εἰ γὰρ ἀνοικεῖα τῇ αὐτοῦ φύσει δαμάζει ἄνθρωπος θέρια χαλεπὰ μὲν ἰδεῖν, χαλεπώτερα δὲ μεταχειρίσασθαι, οὐ πολλῶ μῖλλον τὸ ἑαυτοῦ μέλος εὐέλιτως μεταχειρίσασθαι ; Εἰδὲ καὶ τὸ, Τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς ἀνθρώπων δαμάσαι δύναται, μὴ κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστέον, ἀλλὰ κατ' ἐπαπόρησιν. Ἴνα ἢ οὕτως. Εἰ τὰ ἀτίθασσα θέρια ἄνθρωπος τιθασσεύει καὶ χειρονοήθῃ ποιεῖ, ἄρα τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν οὐ δαμάσει ; Οὐκ ἀναγνωστέον. Εἰ γὰρ κατὰ ἀπόφασιν, οὐκ ἂν δεῖξῃ προῖων καλῶς μετρησθαι τῷ νοουθετήματι, λέγω δὲ τῷ, Οὐ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτω γίνεσθαι. Εἰ γὰρ ἀδύνατον μεταρρυθμίσαι, ὃ ἀδύνατοις ἐπιχειρεῖν παραινῶν, οὐκ ἀσφαλῆ τὴν παραινῆσιν ποιεῖ. Φήσειεν τις· Τὸ δὲ, ἀκατάσχετον κακὸν, μεστῆ ἰοῦ θανατηφόρου, κατὰ ἀπόφασιν προσενεκτέον. Λύξητικὰ γὰρ ἐστὶ τοῦ ὄσμου μεταχειρίσματος τῆς γλώσσης. Ἄλλὰ καὶ τὸ, Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα, κατ' ἐπαπόρησιν ἀναγνωστέον. Ἐντρέποντος γὰρ ὁ λόγος τοὺς ἀπροατὰς ἐστίν, εἰ εὐλογεῖν πάντα κελεύομεθα· Λοῖδοροι γὰρ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Ἄρα οὐκ κισχύνῃ τῷ αὐτῷ ὄργανῳ χρῆσθα. ὑποργῶν κακίας καὶ καλοκἀγαθίας ; Οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων τῷ αὐτῷ ὄργανῳ βρόδρον διὰ ταράξει καὶ μύρον. Προσεύχη ; Μὴ καταρῶ τὸν ἐχθρόν. Εὐχὴ γὰρ καὶ κατάρα πολὺ τὸ μέσον ἔχουσι. Εἰ μὴ ἀφίης τῷ λελυπηχότι, οὐδ' ἀφεθήσεται σοι, ἀλλὰ καταρώμενας σεαυτὸν ἀλώσῃ, ἡνίκα εὐχῇ ἀφεθῆναί σοι τὰ ὀφειλήματτα, καθὼς ἂν καὶ αὐτὸς ἀφίης τοῖς σεαυτοῦ ὀφειλέταις. Ἄλλὰ καλὸν τοῦ

εὐπαρακολούθητου χάριν καὶ ἔλον τὸ χωρίον παρα-
θείσθαι, πρὸς τὴν οἰκείαν τάξιν τῆς φράσεως, τινὰ
τῶν ἑλλειπόντων προστιθέντας. Ἔσται δὲ οὕτως·
Ἰδοὺ τῶν ἴππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα
βάλλομεν πρὸς τὸ κείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ἔλον
τὸ σῆμα αὐτῶν μετέφομεν, ἰδοὺ καὶ τὰ πλοῖα· τη-
λικαῦτα ὄντα, καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα,
μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου, ὅπου ἂν ἡ ὀρμὴ
τοῦ εὐθύνοτος βούληται. Οὕτως οὖν καὶ ἡ γλῶσσα
μεταφέσθω τῷ ὀρθῷ λόγῳ. Καὶ οὐ χαλεπὸν τοῦτο. Πᾶσα
γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἔρπετων τε καὶ
ἐναλίων δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρω-
πίνῃ. Εἰ δὲ τὰυτα οὕτως, τὴν γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται
δαμάσαι; Ὡς ἂν εἴποιμι.

Ita ergo et lingua recto sermone circumagatur. Neque id difficile est. Omnis enim natura et fera-
rum et volucrum serpentiumque et mariorum domatur et domita est a natura humana. Quod si hæc
ita sunt, linguam nullus domare potest? Id nequaquam dici potest.

• Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία B
καὶ κτεῖρα; Οὐ χρῆ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτω
γίνεσθαι. Μήτις ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς
βρίει τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν· Μὴ δύναται, ἀδελ-
φοί μου, συκὴ ἐλαίας ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σύκα;
οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἄλικόν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι
ἴσθωρ. Τίς σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ἡμῖν; Δει-
ξάτω ἐκ τῆς καλῆς ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ
ἐν πραύτητι σοφίας. Εἰ δὲ ζῆλον πικρὸν ἔχετε,
καὶ ἔρθειαν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, μὴ κατακαυχᾶσθε
καὶ ψεύδεσθα κατὰ τῆς ἀληθείας. Οὐκ ἔστιν
αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπί-
γειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης. Ὅπου γὰρ ζῆλος
καὶ ἔρθεια, ἐκεῖ ἀκαταστασία, καὶ πᾶν φαῦλον
πράγμα. Ἐ δὲ ἄνωθεν σοφία, πρῶτον] μὲν ἀγνή
ἔστιν, ἔπειτα εἰρηνικὴ, ἐπεικὴς, εὐπειθὴς, C
μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάνρι-
τος καὶ ἀνυπόκριτος. Καρπὸς δὲ τῆς δικαιο-
σύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς [ποιούσιν εἰρή-
νην. •

• Ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος. • Τοῦ κατηξιωμένου
τοιαύτως μυσταγωγίας μηδὲν πικρὸν ἐκβαλλέσθω,
μηδὲν ἀηδές. • Τίς σοφὸς ἐν ἡμῖν. • Φίλαρχοι ὄντες
οἱ ἄνθρωποι, καὶ τῇ σοφίᾳ τοῦ κόσμου τούτου αὐ-
χωνντες, κατ' ἔριν καὶ ζῆλον τῶν ὀρθῶν διδασκάλων
ἐκήρυττον, ὀγλαγωγούντες ἀπλῶς καὶ φθόνων πρὸς
τούτους ἔχιντες, καὶ παρμιγγύντες τοὺς θεοὺς τὰ
ἀνθρώπινα, ἵνα τῇ καινότητι τῶν λεγομένων ἐπι-
σπῶνται τοὺς ἀκούοντας. Ὅθεν καὶ αἰρέσεις ἐξῆλθον.
Πληρώσας οὖν τὸν περὶ προπετείας λόγον καὶ ἀρ-
σίας γλώσσης, μέτσει λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὸν ἐξ ὁμοίας D
ἐκπληξίας ἐγγινόμενον ἀνθρώποις φθόνον. Καὶ φησι
ταύτας τὰς διδασκαλίας οὐ καθεστηκότων εἶναι, ἅτε
μηδὲ ἐκ σοφίας οὐσας θείας, ἀλλὰ δαιμονιώδους.
Ταῦτα δὲ εἶπε προεπανύσας τὸν ἀγαθὸν διδάσκαλον,
καὶ πρῶτον λέγειν αὐτοῦ τὴν σοφίαν δι' ἔργων
χρηστών. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τοῦ ζῆλου ὄνομα ἐν μεσό-
τητι ὀρεῖται χρηστῶν τε καὶ φαύλων (ἔστι γὰρ
ζῆλος κίνησις ψυχῆς ἐνθουσιώδης ἐπὶ τι μετὰ τινος
ἀφομιώσεως τοῦ πρὸς ἡ σπουδὴ ἔστι.) Διὰ τοῦτο

guentum. Oras? Ne maledicas inimico. Nam ora-
lio et maledictio, magno dissident interstitio. Nisi
remiseris ei qui te contristavit, neque remittetur
tibi: sed maledicendo teipsum capies, cum oras
ut tibi remittantur debita, quemadmodum et tu re-
mittis debitoribus tuis³⁷. Sed præstabit ut facilio-
ris consequentiæ gratia totam particulam in me-
dium proferamus ad debitum phrasæ ordinem,
uonnulla quæ desunt addentes. Erit autem in hunc
modum: Ecce in ora equorum frenas immittimus
ut pareant nobis, et totum corpus eorum circum-
agimus: ecce quoque naves cum tantæ sint et a
ventis sævis agitentur, a minimo gubernaculo cir-
cumaguntur quocumque impetus dirigentis voluerit.

III, 10-18. *Ex eodem ore procedit benedictio et
maledictio? Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri.
Numquid fons ex eodem foramina, emittit dulcem
et amuram aquam? Num potest, fratres mei, ficus
oleas gignere, aut vitis ficus? Sic nullus fons sal-
sam ac dulcem potest edere aquam. Quis sapiens
et scientia præditus inter vos. Ostendat ex bona
conversatione opera sua cum mansuetudine sa-
pientiæ. Quod si æmulationem amarum habetis
et contentionem in corde vestro, nolite gloriari
et mendaces esse* 465 *adversus veritatem. Non
est enim ista sapientia e supernis descendens,
sed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim æmu-
latio et contentio, ibi inconstantia et omne opus
pravum. Quæ autem e supernis est sapientia,
primum quidem casta est, deinde pacifica, mo-
desta, tractabilis, plena misericordia et fructi-
bus bonis, absque dijudicatione, sine simulatione.
Fructus autem justitiæ in pace seminatur fa-
cientibus pacem.*

• Ex eodem ore. • Quod hujusmodi sacrorum
disciplinam accepit, nihil amarum emittatur, nihil
ingratum. • Quis sapiens inter vos. • Cum homi-
nes essent ambitiosi, et obsapientiam hujus mundi
gloriarentur, ex contentione et æmulatione re-
ctorum præceptorum prædicabant, aperte plebem
ad seditionem sollicitantes, et præterea invidia ta-
bescentes ac permiscentes humana divinis, ut eo-
rum quæ dicerentur novitate attraherentur audito-
res: unde etiam prodierunt hæreses. Expleto igitur
sermone de linguæ petulantia ac intemperantia,
transit deinceps ad invidiam, quæ hominibus ex
simili temeritate innascitur: et ait has doctrinas
non esse constitutas ac firmas, cum neque ex di-
vina sint sapientia, sed dæmonica. Hæc autem
dixit bonum exhortans præceptorem, dicens ut ex
mansuetudine suam ostendat sapientiam per bona
opera. Quoniam autem nomen zeli, id est æmula-
tionis, medium est et ex se indifferens ad bona et
mala. (Est enim zelus, sive æmulatione, motus animi

³⁷ Matth. vi, 9 seqq.

instigatus ad aliquid cum aliqua assimilatione ejus ad quod est studium vel affectus) propterea subjunxit Amaram, ostendens ad quid sit æmulatio. ἐρθεία vero est vituperabilis contentio et pertinacia. « Primum quidem casta est. » Id est, pura et sine sorde, nulli rei carnali adhærens. « Absque dijudicatione. » Non discernens observationes ciborum et variarum lotionum. De his autem exacte disserit Paulus in Epistola ad Colossenses ³⁸.

IV, 1-4. *Unle bella ac lites inter vos? Nonne hinc, nempe ex voluptatibus vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis et non habetis: occiditis et æmulamini, nec potestis adipisci: pugnatu ac bellatis, 466 et non accipitis, id propter quod postulatis. Petitis et non accipitis, eo quod male petatis, ut in voluptatibus vestris insumatis. Adulteri et adulteræ nescitis quod amicitia mundi inimicitia est erga Deum? Quicumque ergo voluerit esse amicus mundi, inimicus Dei constituitur.*

Ostendit quod licet præceptoris sermonem effingant, toti tamen carnales sunt, et indignissima patrant, voluptates sibi ipsis accersentes: hi quidem mensam delicatorem, (quod et Paulus ipsos arguendo dicit « Qam qui tales sunt, inquit, Domino nostro non serviunt sed suo ventri ³⁹;») alii vero possessionem pretiosorum agrorum aut domorum concupiscentes: alii rursus familiam assumere aut domum domui conjungere: alius autem aliud quippiam, in quibus malignus ille imponit ipsis, conando illorum deprædari animas. « Concupiscitis et non habetis, » etc. Per θέσιν et ἄρσιν, id est positionem et ablationem procedit: cum thesis assumitur propter absurditatem, absurditas autem propterea quod incitamenta voluptatis postea conspiciantur latere in thesi. Nam et concupiscentia in perfectione voluptatum finitur et cædes æmulatio, pugnaque similiter ac bellum non sunt bona: ideo neque illa consequuntur quorum causa hæc affectant. Animadvertentum est autem hoc loco quod cædem et bellum dicit non corporalia: hoc enim grave esset etiam de latronibus cogitare: multo ergo minus de his qui aliquantum fideles erant, et ad Dominum accedebant. Sed ut mihi videtur, occidere dicuntur illi qui temerariis his conatibus suam occidunt animam, propter quod etiam bellum ipsis est adversus pietatem. Et quemadmodum in progressu adulteros vocat et adulteras, non quod omnino tales sint, sed quod divina recteque instituta præcepta constupreunt, declinando ad alia illegitima: neque enim toleraret quispiam scortatorem præceptorem, etiam si magis quam porci cæno involutus esset: ita ergo cædes ac bella dicit non corporalia, sed animarum concernentia. « Petitis et non accipitis. » Quemadmodum pharisæus de quo in Evangelio secundum Lucam ⁴⁰: nam quanto plura recensebat sua bona opera, tanto magis divinas

Α Πικρὸν ἐπήνεγκε, δεικνύς τὸ πρὸς τὴν ζῆλον. Ἐρθεία δὲ ἐστὶν ἐπίφογος φιλονεικία. « Πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστὶν. » Ἀγνή, καθαρὰ καὶ ἀρύτατος, μηδενὸς τῶν σαρκικῶν ἀντεχομένη. « Ἀδιάρκτος. » Μὴ διαφρνοῖσα παρατηρήσεις βρωμάτων, καὶ διαφόρων βαπτισμῶν. Ἀκριβῶς δὲ περὶ τούτων ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς διαλέγεται ὁ Παῦλος.

« Πόθεν πόλεμοι καὶ μάχαι ἐν ὑμῖν; Οὐκ ἐνταῦθεν, ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν, τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν; Ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε. Φονεῖτε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτελεῖν. Μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε διὰ τὸ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς. Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ἡμῶν διαπανήσητε. Μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες, οὐκ οἴδατε, ὅτι ἡ φίλα τοῦ κόσμου, ἐχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν; ὅς ἂν βουληθῆ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται. »

Δείκνυσιν ὡς καὶ ὑποπλάττωνται λόγον διδασκαλικόν, ὅμως ὅλοι σαρκικοί εἰσι, καὶ τὰ χαλεπώτατα πράττουσιν, ἡδονὰς (ἐστοις ποριζόμενοι. Οἱ μὲν ἀβροτέρας τραπέζης, (ὁ καὶ Παῦλος αὐτῶν καταγινώσκων φησὶν ὅτι γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, ὅτι οἱ δὲ κτήσεως λαμπρῶν ἀργῶν ἢ οἰκιῶν ὀργιζόμενοι. Ἄλλοι, οἰκετεῖαν περιβαλέσθαι ἢ συνοικίας. Ἄλλος δὲ οἰ ἄλλο τι. Περὶ ἃ ὁ πονηρὸς αὐτοῖς ὑποτίθησιν, ἀποσπλῆν αὐτοῦς τῆς ἑαυτῶν μηχανώμενος σωτηρίας. « Ἐπιθυμεῖτε καὶ οὐκ ἔχετε. » Κατὰ θέσιν καὶ ἄρσιν πρόβεισι τῆς θέσεως, ἀναιρουμένης διὰ τὸ ἄτοπον. Τὸ δὲ ἄτοπον διὰ τὸ ἡδονῆς ὑπεκαύματα μέλλειν ἔσεσθαι τὰ ἐπὶ τῇ θέσει ἐνθεωρούμενα. Ἦτε γὰρ ἐπιθυμία ἐν ἡδονῶν ἐπιτελεῖται ἀποτελεστέῃ ὁ τι φόνος καὶ ὁ ζῆλος, καὶ δὴ καὶ ἡ μάχη τε καὶ ὁ πόλεμος οὐκ ἀγαθὰ. Διόπερ οὐδὲ τυγχάνουσι τούτων, ὧν ἔνεκεν ταῦτα ἐπιτηδεύουσιν. Ἐπιστατέον δὲ ὡς φρόνον ἐνταῦθα καὶ πόλεμον οὐ τὸν σαρκικόν φησι. Τούτο γὰρ βαρὺ καὶ κατὰ ληστῶν ἐννοεῖν, μὴ ὅτι γε κατὰ ποσῶς πιστῶν καὶ τῷ Κυρίῳ προσερχομένων. Ἄλλ' ὡς γέ μοι δοκεῖ, φονεύειν φησὶ τοὺς τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ἀποκτινύοντας ταῖς τολμηραῖς ταύταις ἐπιχειρήσεσι, δι' ἃς καὶ ὁ πρὸς τὴν εὐσέθειαν αὐτοῖς πόλεμος. Καὶ ὡς περ προῖων μοιχοῦς καὶ μοιχαλίδας ἔρει, οὐ πάντως τοιοῦτους αὐτοῦ ὄντας, ἀλλ' ὡς τὰ θεῖα καὶ καλῶς ἔχοντα προσέγμματα τῇ πρὸς ἕτερα νόθα ἀποκλίσει πορεύοντας ὅτι ἂν γὰρ τις πόρνου ἀνάσχοιτο διδασκάλου, καὶ χόρῳν ἢ βορβορωδέστερος οὕτω καὶ φόνους καὶ πολέμους, οὐ τοὺς σωματικούς, ἀλλὰ τοὺς ψυχικούς λέγει. « Αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε. » Ἔς ὁ φαρῖσαῖος ὁ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ. Ὅσῳ γὰρ κλίσιον κατέλεγε τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων, τοσοῦτον κλίσιον τὴν θεῖαν ἀπέθευεν ἀκοήν, καὶ ὁ τῶν ῥημάτων ὄγκος κενὸς περὶ τὰ χεῖρα κατέβρι, καὶ εἰς ἄρρον διελύθη, καθάπερ παφλάζοντος κύματος. Ἄλλ' ἔρει τις, εἰ

³⁸ Coloss. II, 1 seqq. ³⁹ Rom. XVI, 18. ⁴⁰ Luc. XVII, 11.

τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐπαγγελία ἀληθῆς τοῦ ἀψευδοῦς Ἀ
 διδασκάλου, τὸ, « Πάν τ' αἰτῶν λαμβάνει, » πῶς νῦν
 τυχῆ φησιν ὁ παρὼν ἀπόστολος ; Ἀλλὰ φημεν, ὡς ὁ
 ὀδῶ τῆ ἀκολουθίᾳ ἐπὶ τὸ αἰτεῖν χωρῶν ἔχει καὶ τὴν ἐπαγ-
 γελίαν ἀκεραίαν μηδεὶς ἀστοχῶν τῶν αἰτουμένων.
 Εἰ δέ τις ἔξω χωρήσας τοῦ σκοποῦ τῆς παραδοθείσης
 αἰτήσεως ὀδεῖ αἰτεῖν, οὐχὶ αἰτῶν ὃν δεῖ τρόπον,
 οὐδὲ αἰτεῖ· διὸ οὐδὲ λήφεται. Ἔς γὰρ διδασκάλου,
 φέρε, γραμματικοῦ ἐπαγγελλόμενου πάντα τὸν προσ-
 ἴοντα αὐτῶν διδάξειν τὴν τῶν γραμματικῶν ἐπιστή-
 μην. αὐτὸς δὲ ἐκμελῶς ὠροσέλη καὶ μὴ συντείνας
 ἐκπύον ὁ μαθητῶν πρὸς τὴν τῶν ἐπαγγελλόμενων
 ἀνάληψιν, εἶτα ὁμοίος ἀποφρυνθεῖ τῆ ἐκμελείᾳ, ἄρα
 γε δικαίως ἂν τις ψεύδους γράψαιτο τὸν διδασκάλον ;
 Οὐ σῶφρον οὗτος ποιῶν. Οὐ γὰρ προσήλθεν ὁ μέλλων
 μαθάνειν ὡς ὁ διδασκάλος προετρέπατο. Καὶ πῶς
 δέ, ἢ τί χρεῖ αἰτεῖν, εἴποι τις ἂν ; Αὐτοῦ τὴν ἐπαγ-
 γελίαν ποιησαμένου ἐπάκουσον. Αἰτεῖτε τὴν βσι-
 λειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Δῆλον
 οὖν ὡς ὄγε οὕτως αἰτῶν, καὶ περὶ τοιούτων προ-
 ηγουμένως, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀστοχῆσει, ὡν ὁ λαμβά-
 νων οὐκ ἔξω πεσείται τῆς ἐαυτοῦ σωτηρίας. Ὁ δὲ
 ἐπιπλαθῆ καὶ ἐπιζήμια αἰτῶν, οὐχ ἔξει παρέχοντα
 τούτων, παρ' οὐ πάντα δόσεις ἀγαθῆ. Ἀλλὰ καὶ γνῶ-
 σιν θεῖαν αἰτῶν καὶ μὴ λαμβάνων, ἢ τι πνευματικὸν
 χάρισμα, διὰ φιληδονίαν αἰτῶν οὐ λήφεται. Κακῶς
 γὰρ αἰτεῖ καὶ κακὸν ἐπ' ἀπωλείᾳ ἐαυτοῦ. Οὐ δῆπου
 δὲ κακῶν πάροχος ὁ Θεός. Μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες.
 « Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου. » Ἐπειδὴ
 ἀνωτέρω μικρὸν διήλεγξέ τις ἀψευδοφόρους τὴν
 θεῖαν καταπορνεύοντας Γραφὴν, καὶ ἐνδιαστρόφως
 αὐτῆ χρωμένους πρὸς τὸ ἐαυτῶν βούλημα, ἵνα ἔχω-
 σιν ἐκ τούτου ἐφόδιον τῆς ἐαυτῶν ἐνηδόου ζωῆς,
 τοῦτο δὲ οὐκ ἄλλοθι ποθεν ἢ ἐξ ἀλαζονείας συνστα-
 ται καὶ ὑπερηφανίας, διὰ τοῦτο νῦν καὶ ἐμβριθέστε-
 ρον πρόεισι, καὶ ἄλλοτριώτερον τῆς ἐαυτοῦ προφότη-
 τος κέχρηται τοῖς ὀνειδιστικοῖς λόγοις, μοιχοῦς καὶ
 μοιχαλίδας ἀποκαλῶν τοὺς τοιούτους, καὶ ἐλεγκτικῶς
 κατασχόνων, τοιούτοις σχεδὸν κερημένους ἐλέγχους.
 Εἰπέ μοι, μάταιε· σοφὸν ἐαυτὸν ἀποφαίνειν βούλει ;
 καὶ ποθεν ὑμῖν τὸ μετ' ἔριδος καὶ διηνεκῶς πολέμου
 ζῆν, καὶ τὸ ἀεὶ προσπεφυκέναι τοῖς περὶ οὐσί ; Καὶ
 τὸ ἡδὺ τοῦ παρόντος βίου μεταδιώκειν ἀμετα-
 στρεπτεῖ ; Οὐκ ἔστι τοῦτο σοφῶν, ἀλλὰ χυδαίων ἀν-
 δρῶν, καὶ πρὸς τὴν φιλίαν τοῦ κόσμου ἀποκλινάν-
 των. Ὁ καὶ μοιχοῦς ἡμᾶς δεικνυσι τοῦ ἐναποθέτου
 καὶ θεοῦ καὶ σώφρονος κάλλους, τὸ θυμῶδες προτι-
 μωντας καὶ βέβηλον καὶ αἰσχρὸν, καὶ τῆ πρὸς τὸν
 παρόντα προσπαθεῖν τὴν πρὸς Θεὸν ἔχθραν ἐπαναι-
 ρουμένους. Ἡ οὐκ οἴδατε ὅτι ἡ τοῦ κόσμου φιλία
 ἄλλοτριεῖ τῆς θείας φιλίας, ἢ ἔχθρους ἀποφαίνει
 Θεοῦ ; Κόσμον ἐνταῦθα πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν ἀπο-
 κλῶν, ὡς μητέρα τῆς φθορᾶς. Ἦς ὁ μετασχεῖν
 σπειδῶν, ἔχθρος γίνεται τοῦ Θεοῦ. Διὰ γὰρ τὴν περὶ
 τὰ ἀνωφελεῖ σπουδῆν, ὀλιγώρως ἔχει τῶν θεῶν καὶ
 ὑπεροπτικῶς. Ὁ πρὸς μόνους τοὺς μισουμένους καὶ
 ἔχθρους ἡμῶν πάσχομεν. Δύο τοιγαροῦν ὄντων τῶν

obturbat aures, et inanis amplitudo verborum
 circa labia defluebat, 467 et in spumam dissolve-
 batur in modum æstantis fluctus. Sed dicet ali-
 quis : si Domini Jesu præceptoris qui mentiri ne-
 quit vera est promissio, qua ait : « Omnis qui petit
 accipit, » quomodo hæc nunc dicit præsens aposto-
 lus ? Sed dicimus quod is qui debita via et ordine
 ad petendum procedit, habet etiam integram pro-
 missionem, in nullo frustratus his quæ petuntur.
 Si vero procedens extra scopum traditæ petitionis
 petere videbitur, non petens sicut oportet, ne petit
 quidem, ideo non accipiet. Quemadmodum enim,
 verbi gratia, si præceptor grammaticus promittat
 se docturum omnem ad se accedentem grammati-
 cam, ille autem qui discere cupit indebite accedat,
 nec seipsum dirigat ad eorum quæ promissa sunt
 receptionem, deinde similis suæ absurditati evad-
 dat, num quispiam præceptorem merito accusaverit
 mendacii ? talis certe non prudenter faceret. Neque
 enim is qui disciplinam accepturus erat, accessit
 sicut præceptor exhortatur. Diceret autem aliquis :
 Et quomodo aut quid petere oportet ? Ipsum audi
 qui promissionem fecit. « Petite regnum Dei et ju-
 stitiam ejus 41. » Manifestum ergo quod is qui ita
 petit et potissimum de talibus : neque aliis frustra-
 bitur, quæ accipiens non cadet extra ea quæ sunt
 suæ salutis. Qui vero nociva ac damnosa petit,
 hunc non habebit ea tribuentem a quo omnis dona-
 tio bona. Sed etiam divinam petens notitiam, aut
 spirituale aliquod donum a voluptate petes, non
 accipiet : male enim petit, et malum est ad sui
 perditionem : porro Deus nequaquam tribuit mala.
 « Adulteri et adulteræ. Nescitis quod amicitia
 mundi. » Quoniam paucis reprehenderit in superio-
 ribus quosdam falsos sapientes, qui divinam constu-
 prarent Scripturam et perverso ordine ipsa uerentur
 ad suam voluntatem, ut hinc patrociniū
 haberent suæ voluptuosæ vitæ : hoc autem ex nullo
 alio oritur quam ex arrogantia fastuque superbiam,
 propterea quoque nunc gravius procedit et probrosius
 utitur verbis, a sua levitate maxime alienis, vocans
 tales adulteros et adulteras, et arguendo pudefa-
 ciens, ac talibus propemodum utens accusationibus :
 Dic mihi, vane : sapientem te ipsum exhibere vis ?
 Et et unde vobis quod cum contentione et bello con-
 tinue vitatis, 468 semperque affixi sitis præsen-
 tibus, ac præsentis vitæ jucunditatem certo animo
 prosequamini ? id non est sapientium sed vulgariū
 virorum, et qui ad mundi amicitiam declinarunt,
 et vos ostendit adulteros qui reconditæ et divinæ
 ac honestæ pulchritudini vulgarem et profanam
 turpemque præferatis, et inimicitiam erga Deum
 geratis ob affectum ad præsentia. An nescitis quod
 mundi amicitia alenat a divina amicitia, aut Dei
 reddit inimicos ? mundum hoc loco nominans om-
 nem materialem crassamque vitam, tanquam ma-
 trem corruptionis, cujus is qui participes esse co-

41 Matth. vi, 33.

natur, Dei inimicus efficitur. Nam propter studium A circa inutilia, negligenter ac fastidiose se habet ad divina, quod circa solos illos nobis contingit quos odio habemus nostrique sunt inimici. Cum itaque duo sint circa quæ student homines, nempe Deus ac mundus, et circa utrumque horum versentur duo, amicitia et odium : circa utrumvis horum studiosi esse deprehendamus, alterum penitus negligere videmur. Studium autem parit amicitiam, negligentia vero odium. Qui ergo divinis adhæret, Dei amicus est, et dicitur : Qui vero Deum negligit, et his quæ mundi sunt tenaciter adhærere deprehenditur, hic inter eos reputetur qui maxime sunt Dei inimici. Quoniam vero hæc et omne hujusmodi malum ex fastu ei superbia falso sapientium rursus argumento usus est, ipsos a talium ebrietate

IV, 5, 6. An putatis quod inaniter Scriptura B dicat ad invidiam! Concupiscit spiritus qui habitat in vobis : majorem autem dat gratiam?

Tale quidpiam per hæc significat, per defectum utens sermone, et rursus per usum abbreviati verbi. Ait ergo : Ego quidem propriis verbis reprehendi vos circa rectum et irreprehensibilem usum sapientiæ vestræ, ne ex arrogantia abutentes ipsa, adulteretis ac dolose tractetis doctrinæ sermonem. Quod si et a Scriptura hoc expetitis, 469 audite. Nam hæc dicit : « Dominus superbis resistit 49. » Itaque non absurde dicebam, procedentem ex superbia contemptum divinorum dogmatum et magnum erga mundum studium, inimicitiam ad Deum constituere. Si enim superbis resistit, inimicis autem resistere solemus, utique etiam superbi inter inimicos connumerari debent. Non enim inaniter aut vane, vel ad invidiam, Scriptura difficilia nobis et vires nostras excedentia præcepta publicat, sed quod concupiscat sive expetat sua exhortatione inhabitantem in nobis gratiam : quam ubi per spiritualem modestiam invenerit operantem in nobis, majorem dat gratiam. Itaque si Scripturæ obtemperatis, humiles vos reddite et abjectos coram Domino, et invenietis gratiam per exaltationem illius. Ἵπερηφανία autem vitium est penitus inflans, quam elationem dicimus : et differt ab arrogantia, quæ οἷσις dicitur, quoniam illa de his quæ habet extollitur, hæc autem de his quæ nullo modo sibi contingunt. Opposita vero e diametro humilitas sive animi modestia magnum bonum est. Et quoniam utrumque voluntarie nobis contingit, quisquis per arrogantiam seipsum exaltat, præter hoc quod a Domino condemnatus est, insuper etiam ab ipso humiliatur : exaltato per occasionem illo qui seipsum ex animi modestia dejecerat : utpote ea duce, certaminibus spiritualem sublimitatem conciliantibus illi qui in his sese exercuit. « An putatis quod inaniter Scriptura dicat, aut ad invidiam? » Nihil horum, sed concupiscit sive expetit gratiam in vobis per suam exhortationem inhabi-

A περί τῶ σπουδουσῶν ἄνθρωποι, Θεοῦ καὶ κόσμου, καὶ καθ' ἑκάτερον τούτων θεο στροφομένους, φίλους καὶ μίσους, περί ὁπότερον τούτων σπουδάζοντες ληφθήμεν, πάντως τοῦ ἑτέρου ἀφειθεύοντες ὁρέμεσθαι. Ποιῶ δέ, ἢ μὲν σπουδὴ φίλων, ἢ δὲ ἐλιγνώσει, μίσος, δε οὖν τῶν θεῶν ἀντίσχηται, φίλος Θεοῦ καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται. Ὅστις δὲ Θεοῦ μὲν κατολιγνώσῃ, τῶν δὲ τοῦ κόσμου ἀπρὶξ ἐξεχόμενος φαρῶτο, οὗτος ἐν τοῖς μάλιστα ἐχθροῖς καταλογισθεῖται Θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ πᾶν τὸ τῶν τοιούτων κακῶν ἐξ ἀλαζονείας καὶ ὑπερηφανίας τῶν ψευδοσφῶν ἐδείχθη διδασκάλων φυόμενον, δευτέρω πάλιν ἐλέγχω κέχρηται, ἀνανηψαί βουλόμενος τῆς μέθης αὐτοῦ τῶν τοιούτων καὶ τοῦ κάρου ἀπαλλάξαι, καὶ φησιν :

præceptorum fortum habuisse ostensum est, altero resipiscere volens et a crapula liberare, et ait : « H docete uti kenôs h Graphê lêgei prôs phónon ; Ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, δν κατῶκησεν ἐν ἡμῖν, μείζονα δὲ δίδωσι χάριν ; »

Τοιοῦτὸ τὶ διὰ τούτων θηλοῖ, ἐλλειπτικῶς χρώμενος τῶ λόγῳ, καὶ πάλιν, διὰ τὴν τοῦ συννετημένου λόγου χρῆσιν. Φησὶν οὖν Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς τοῖς οὐκαλοῖς ἐπέστησα λόγοις περί τὸ εὐθὺ καὶ ἀκατάγνωστον τῆς χρήσεως τῆς σοφίας ὑμῶν, ὡς ἂν μὴ ἐξ ὑπερηφανίας παραχρῶμενοι τὰν τῆν νοθεύητε καὶ δολοῦτε τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον. Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Γραφῆς τοῦτο ζητεῖτε, ἀκούετε. Ἄσθη γὰρ φησὶ ἡ Κύριος ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται. Ὡστε οὐκ ἀσκοπως ἔρην, τὴν ἐξ ὑπερηφανίας καταφρόνησιν μὲν τῶν τοῦ Κυρίου δογμάτων, κατασκευῶν δὲ πρὸς τὸν κόσμον, ἐχθρῶν ἐμποιεῖν εἰς Θεόν. Εἰ γὰρ τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ἐχθροῖς δὲ εὐθὺ θάμεν ἀντιτάσσεται, πάντως που καὶ οἱ ὑπερηφάνοι ἐν τοῖς ἐχθροῖς καταλογισθεῖν. Οὐ γὰρ κενὸς ἦτο ματαλός, ἢ πρὸς φθόνον ἡ Γραφὴ τὰ ἀμήχανα ἡμῶν καὶ ἀποστείνοντα τὴν ἡμετέραν δύναμιν παραγέλλματα διαγορεύει, ἀλλ' ἐπιποθεῖσα, ἦτοι ἐπιζητούσα τὴν διὰ τῆς παρακλήσεως αὐτῆς ἐγκατοικισμένην ἡμῶν χάριν ἡδύσκοντα δὲ ταύτην ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν διὰ τῆς ταπεινώσεως τῆς πνευματικῆς, μείζονα δίδωσι χάριν. Ὡστε εἰ πειθήνιοι ἐστέ τῇ Γραφῇ, ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐρήσεται τὴν διὰ τῆς αὐτοῦ ὑψώσεως χάριν. Ἵπερηφανία δὲ ἐστὶν ἡ εἰς τέλος ἐπηρμένη κακία, διαφέρουσα τῆς οἰήσεως, δεῖ ἢ μὲν ἐπὶ ὑπερηφάνοις ἐπὶ τῆς κατεπαίρεται, ἢ οἷσις δὲ ἐπὶ μηδαμῶς ὑπάρχουσι. Κατὰ διάμετρον δὲ ἡ ἀτυφία, ἦτοι ταπεινότης, μέγας ἐγαθὸν ἐστὶ. Καὶ ἐπειδὴ ἀμφοτέρως προαιρετικῶς ἡμῶν ἐγγίνεται, πᾶς ὁ κατὰ ἀλαζονείαν ὑψῶν ἑαυτὸν, πρὸς τῶν ὑπὸ Κυρίου κατακεκρίσθαι, ἐστὶ δὲ ταπεινοῦσαι ὑπὸ αὐτοῦ, ὑψομένου ἐν καιρῷ τοῦ κατὰ ἀτυφίαν ταπεινώσαντος ἑαυτὸν, ἄτε τῶν ἐπ' αὐτῇ ἄλλων ἐναγρόντων τὸν κερχρημένον πρὸς ὑψος πνευματικόν. « Ἐδοκεῖτε ὅτι κενὸς ἡ Γραφὴ λέγει, ἢ πρὸς φθόνον ; » Οὐδὲν ταῦτων. Ἄλλ' ἐπιποθεῖ ἦτοι ἐπιζητεῖ τὴν διὰ τῆς παρακλήσεως αὐτῆς ἐγκατοικισθεῖσιν ἡμῶν χάριν. Ἐστέ δὲ ὅμοιον κατὰ ἀποσιώπησιν τῆς ἀναίρεσεως τῶν ἐπὶ

49 I Petr, v, 5.

τοῦ ἰώδ· Οἶτι με ἄλλως σοι κεχρηματικῆναι, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος; Καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἡ ἀνάρεσις, οὐ, διὰ τοῦτο ἀπεσιωπήθη. « Ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα. » Πνεῦμα τὴν ἀγαθὴν φησι προαίρεσιν, ὡς καὶ ὁ Δαυὶδ φησι· « Πνεύματι ἡγεμονικῷ. » Τουτέστι, προαιρέσει Δεσποτικῇ τῶν παθῶν. Καὶ πνεῦμα εὐθές, προαίρεσιν εὐθεταν.

« Ἰποτάγητε οὖν τῷ Θεῷ. Ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύζεται ἀφ' ὑμῶν. Ἐγγίσετε τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγίει ὑμῖν. Καθαρίσατε χεῖρας, ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἀγνίστατε καρδίας, δίψυχοι. Ταλιπυρήσατε καὶ πενήθησατε καὶ κλαύσατε. Ὁ γέλως ὑμῶν εἰς κένθος μεταστραφήτω, καὶ ἡ γὰρ εἰς κατήφειαν. Τραπευθήσατε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς. Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων, ἀδελφοί. Ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον. Εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ κριτής. Εἰς ἐστὶν ὁ νομοθέτης ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. Σὺ τίς εἶ, ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον; »

« Ἀγνίστατε καρδίας, δίψυχοι. » Διψύχους καὶ ἄνω καὶ ἐνταῦθα τοὺς μὴ καθ' ἓνα τρόπον ζῆν αἰρουμένους λέγει, ἀλλὰ ἀγομένους καὶ περιφερμένους ἐν τῇ κυβερᾷ τῶν ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ εἰσι μονότροποι ἐν οἴκῳ ὑπὸ Κυρίου κατοικιζόμενοι. Ὅτι δὲ ψυχὴ καὶ ἡ ζωὴ λέγεται, ἵκανως τὸ ἐν ἰώδ ἡμᾶς διδάξει, τὸ, « Δέρμα ὑπὲρ δέρματος, καὶ πάντα ὅσα ἔχει ἄνθρωπος, δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. » — « Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων. » Οἷδε τὴν ὑπερφανίαν ἐξ ὑπεροφίας καὶ καταλαλιᾶς κατὰ τῶν ἐπεικῶν κινεῖν τοὺς ταῦτη χρωμένους ἐπειγομένην εἰς παντελῆ τούτων ἐξουδένωσιν. Τοῦτου οὖν ἀπάγων αὐτοῦ, διὰ τῶν προκειμένων σωφρονίζειν βούλεται λέγων· « Καταλαλεῖ νόμου καὶ κρίνει νόμον. » Ἀντὶ τοῦ κατακρίνει, καταφρονεῖ. Ὁ γὰρ κατακρίνων ἀπὸ καταφρονήσεως τοῦτο ποιεῖ. Ποῖον δὲ νόμον; Πρῶτον μὲν τὸν διαγορεύοντα, « Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε. » Ἐπειτα καὶ τὸν ἐν Ψαλμοῖς· Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πληθόνος αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίδωκεν. « Καὶ ὅτι ἀπὸ καταφρονήσεως τοῦτο γίνεται, ἐπάγει. Εἰ δὲ νόμον κατακρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου· οὐ γὰρ τις καταφρονεῖ, πῶς ἀνέξεται ὑπ' αὐτὸν εἶ ζῆν; Μὴ οὖν, φησὶν, ἐξουδένων καὶ ὡσπερ ἀντινομοθετῶν διάκεισο. Οὐ γὰρ ἐφείτα σοι, ἐνδὸς μόνου νομοθέτου ὑπάρχοντος Θεοῦ τοῦ δυναμένου τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου αὐτοῦ σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. Τοῦτο γὰρ νόμου καὶ νομοθέτου, τὸ τοὺς παραβάτας αὐτοῦ ὑποδίκους τιμωρίας ποιῆσαι, ἀλλ' οὐχὶ σὺ, ὃς πρὸς οἷς εὐδὲν πλέον τοῦ φλυαρεῖν ἔχεις, εἶ καὶ ἑαυτῷ περιπέτεις, κατὰ σωτοῦ τὴν φήφον ἄγων. Τὰ γὰρ αὐτὰ ποιῶν τῷ καταλαλομένῳ ὑπὸ σοῦ, ἐν ὅσῳ τοῦτον κατακρίνεις, σεαυτὸν πρότερον πολὺ κατακρίνεις. « Σὺ τίς εἶ, ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον; » Ἐξουδένωτικῶς. Ἀντὶ τοῦ, τοιοῦτος ὢν πῶς τολμᾶς κρίνειν τὸν ὁμοιοπαθῆ;

Cum talis sis, quomodo judicare sive condemnare

A tantem. Est autem simile per reticentiam responsionis, sicut illud in Job : Putas ne alio fine tibi respondisse quam ut justus appareas? Etenim hoc loco responsio : Non, expressa non est. « Concupiscit spiritus. » Spiritum dicit bonum propositum, quemadmodum etiam David dicit : « Spiritu principali ⁴³ : » hoc est Domini voluntate qua immittit afflictiones. Et spiritum rectum dicit voluntatem rectam.

IV, 7-13. *Subditi ergo estote Deo. Resistite diabolo, et fugiet a vobis. Appropinquate Deo, et appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores, et purificate 470 corda, duplices animo. Affligimini et lugete ac plorate. Risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem. Dejeciamini coram Domino, et exaltabit vos. Ne detrahatis vobis invicem, fratres. Qui detrahit fratri, quique judicat fratrem suum, detrahit legi et judicat legem. Quod si judicas legem, non es observator legis, sed judex. Unum est legislator qui potest salvare et perdere. Tu qui es, qui alium judicas?*

« Purificate corda, duplices animo. » Duplices animo vocat et hoc loco et in superioribus eos qui non certo modo vivere volunt, sed aguntur ac feruntur in nequitia hominum. Neque enim uno modo habitant in domo sub Domino. Quod autem anima etiam vita dicatur, sufficienter nos in Job docebit illud. « Pelle pro pelle, et omnia quæcunque habet homo dabit pro anima sua ⁴⁴. » — « Ne detrahalis vobis invicem. » Novit fastum ac superbiam oriri ex contemptu et detractioe adversus mansuetos, quæ impellit eos qui ipsa utuntur ad plenum horum contemptum. Ab hoc igitur ipsos abducens, per ea quæ hic subjiciuntur vult eos reddere modestos, dicens : « Detrahit legi et judicat legem : « Hoc est condemnat, despicit. Nam qui condemnat, ex contemptu id facit. Quam autem legem? Primum quidem eam quæ præcipit : « Ne judicetis ut non judicemini ⁴⁵. » Præterea ea quæ in Psalmis est : « Detrahentem clam proximo suo hunc persequeris ⁴⁶. » Et quod hoc ex contemptu fiat, subjungit : Quod si legem judicas, sive condemnas, non es observator legis. Quem enim contemnit quispiam quomodo feret ut deinceps sub ejus vival imperio? Non ergo, inquit, contemnas, et tanquam contrarium legislatorem te habeas. Neque enim tibi licet, cum solus unus sit legislator Deus, qui potest suæ legis transgressores salvare ac perdere. Nam hoc legis est ac legislatoris, suos transgressores supplicio obnoxios reddere, non tuum est qui ad hæc nihil aliud quam nugari potes. Præterea in temetipsum incurris ac tibi contrarius es, adversus teipsum ferens sententiam. Cum enim eadem facias cum illo cui detrahis, eo ipso quo eum condemnas, teipsum longe antea Condemnas. ⁴⁷¹ « Tu quis es qui alium judicas? » Contemnendo : hoc est, audes eum qui similiter affectus est?

⁴³ Psal. l, 14 ⁴⁴ Job ii, 4. ⁴⁵ Matth. vii, l. ⁴⁶ Psal, c, 5.

CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

Quod non per hominem, sed per Deum gressus viri diriguntur: in quo etiam tractatur de avaritia divitum et ipsorum deliciis in hoc mundo ac de justo Dei iudicio.

IV, 13-17. *Agite nunc qui dicitis: Hodie et cras proficiscamur in hanc civitatem, et agamus ibi annum unum, et negotiemur ac lucrum faciamus, qui ignoratis quid futurum sit postero die. Quæ est enim vita vestra? Vapor enim est qui ad exiguum tempus apparet et deinde evanescit; pro eo quod dicendum vobis erat: Si Dominus voluerit, et si vixerimus, faciamus hoc aut illud. Nunc autem gloriamini in arrogantibus vestris. Omnis exsultatio talis mala est. Igitur qui novit recte facere nec facit, hic peccato tenetur.*

« Qui dicitis: Hodie. » Non tollit potestatem aut liberum arbitrium, sed ostendit non esse totum in manu ejus: nam superna quoque opus est gratia. Licet enim et certare et currere ac negotiari omniaque agere quæ sunt ad vitam: non tamen hæc propriis laboribus attribuere, sed divinæ benignitati. Ait namque Jeremias: « Domine, non in homine est vita ipsius 47. » Et Paræmiastes: « Ne gloriæris in crastinum, cum ignores quid pariturus sit insequens dies 48. » — « Quæ est enim vita vestra? » Hæc dicit, vanitatem ac abjectionem vitæ nostræ designans: et pudefaciens nos quod circa id omne tempus vitæ nostræ consummamur, ac in temporariis malis, et in his quæ simul ut exorta sunt evanescunt, 479 omnis labor noster expleatur. Hoc et David perstringit dicens: « Verumtamen in imagine pertransit homo, tamen frustra conturbatur 49, » hoc est, circa id quod non est, sed in solo phantasmate subsistit: hujusmodi namque res et imago; aut circa id quod non est idem subsistens, sed quatenus assimilationem habet et conjecturam cum vita quæ vere procedit. « Vapor enim est. » Vapor est coagulatio aerea ab ignis calore ex humore exhalans, minimam habens subsistentiam. Nam propter vehementem tenuitatem facile circumstanti corpori cedendo evanescit ac dissolvitur, veluti modicus humor accedente aqua. Tali assimilavit vitam nostram: idque scite admodum. Porro sermone tali exemplo intercepto, D rursus ex hypostrophe reddit quod ipsi consequens erat. Est enim tota particula hoc modo ordinanda: Agite nunc qui dicitis, Hodie et cras proficiscamur in illam civitatem, et agamus tibi annum unum, et negotiemur ac lucrum faciamus: pro eo quod dicendum vobis erat. Si Dominus voluerit, et si vixerimus, faciamus hoc aut illud. « Nunc autem gloriamini in arrogantibus vestris » Cum ita vera consecutio sermonis esset, non hoc facit, sed postquam exemplo intersecuit sermonis consequentiam, deinceps subjunxit quod decrat, per imaginem rei pro-

α Ὅτι οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐν θεῷ τὰ διαθήματα ἀνδρῶς κατεβύβεται. Ἐπιπερὶ πλεονεξίας, πλουσιῶν, καὶ τῆς ἐν κόσμῳ τρυφῆς αὐτῶν καὶ περὶ δικαιοκρασίας τοῦ θεοῦ. »

α Ἄγε νῦν οἱ λέγοντες, Σήμερον καὶ αὔριον πορευσώμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσωμεν ἕκει ἕνιαυτὸν ἕνα· καὶ ἐμπορευσώμεθα, καὶ κερδήσωμεν· Ὅτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς αὔριον. Ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; Ἀτιμίς γὰρ ἔσται ἡ ὀλίγον φαινομένη, ἔπειτα δὲ ἀφανιζομένη. Ἄντι τοῦ λέγειν ὑμᾶς· Ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν, καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἡ ἕκεινο. Νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν. Πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρὰ ἔστιν. Εἰδοῦσι οὖν καλὸν ποιεῖν, καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῶ ἔστιν. »

α Οἱ λέγοντες· Σήμερον. » Οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ δεικνυσιν ὅτι οὐ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἔστιν, ἀλλὰ δεῖτα καὶ τῆς ἀνωθεν χάριτος. Ἐξεστὶ μὲν γὰρ καὶ ἀθλεῖν καὶ τρέχειν καὶ ἐμπορευέσθαι, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐνεργεῖν, ἀλλὰ μὴ τοῖς οἰαίοις πόνοις τοῦτο λογιέσθαι, ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίᾳ. Φησὶ γὰρ Ἱερემίας· « Κύριε, οὐκ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. » Καὶ ὁ Παροιμισαστής· « Μὴ καυχῶ τὰ εἰς αὔριον. Οὐ γὰρ οἶδας τί τέξεται ἡ ἐπιούσα. » — « Ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; » Τὸ μάταιον καὶ οὐκιδανὸν τῆς ἡμετέρας ὑποφανῶν ζωῆς, καὶ κατασχῶν ἡμᾶς ὡς περὶ τοῦτο τὸ πᾶν ἡμῶν κατατρίβοντας τῆς ζωῆς, ταῦτά φησιν, ὅτι ἐν προσκαίροις κακοῖς, καὶ ἅμα τῷ ὑποστῆναι ἀφανιζομένοις, ὁ κόπος ἡμῶν ἀπᾶξ ἐκτελεῖται. Τοῦτο καὶ Δαυὶδ διακωμῶδῶν φησὶ. « Μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος, πλὴν μάτην ταρασσεται, » τούτεστι, περὶ τὸ μὴ ὄν, ἀλλ' ὅσον ἐν φάσματι ὑποστῆναι. Τοιοῦτα γὰρ ἡ εἰκῶν. Ἡ περὶ τὴν μὴ αὐθυπόστατον, ἀλλ' ὅσον ἐν ἀφομοίωσει καὶ εἰκασμῷ τῆς ὄντως προβαίνουσας ζωῆς· « Ἀτιμίς γὰρ ἔστιν. » Ἀτιμίς ἔστι σύστασις ἀερώδης ἀπὸ πυρὸς θάλψεως, ἐξ ὑγρότητος ἀναθυμιωμένη, ἐλαχίστην τὴν ὑπόστασιν ἔχουσα. Διὰ γὰρ τὴν ἀγαν λεπτότητα ταχέως τῷ περιέχοντι ἐναφανίζεται χωροῦσα πρὸς τοῦτο καὶ διαλυομένη, καθάπερ πρὸς ὕδωρ μικρὰ νοτίς. Τοιοῦτα ἀπεικάζει τὴν ἡμετέραν ζωὴν. Καὶ μάλα εὐστόχως. Μεσολιθίσας δὲ τῷ τοιοῦτῳ ὑποδείγματι τὸν λόγον, πάλιν ἐξ ὑποτροφῆς ἀποδίδωσι τὸ ἀκόλουθον αὐτῷ. Ἔστι γὰρ ὄλον τὸ χωρίον οὕτως· Ἄγε νῦν, οἱ λέγοντες, Σήμερον καὶ αὔριον πορευσώμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσωμεν ἕκει ἕνιαυτὸν ἕνα, καὶ ἐμπορευσώμεθα καὶ κερδήσωμεν· ἄντι τοῦ λέγειν ὑμᾶς, Ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἡ ἕκεινο. α Νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν. » Οὕτως ὄντος τοῦ ἀκολουθοῦ, οὐ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ διακόψας τῷ παραδείγματι τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου, μετὰ ταῦτα ἐπήνεγκε τὸ ἔλλειπον φέρεται διὰ τῆς τοῦ πράγματος εἰκόνας τὸ μάταιον ὑποστῆσαι τοῦ ἐξ ἀλαζονείας περὶ τόνδε τὸν κόσμον ἡμῶν

περισπωμένον. Ἔστι γὰρ οὕτως· Καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν. Τίνες; Ὅτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ εἰσαίριον. Ποία γὰρ ἡ ζωὴ ὑμῶν; Καὶ ἐξῆς. Διὰ δὲ τοῦ, Ποία ἡ ζωὴ ὑμῶν; ἐξουθενώσας τὴν ζωὴν, καὶ προδοποιήσας διὰ τούτου τῷ εἰς εὐτέλειαν παραδείγματος, οὕτως ἐπάγει καὶ τὸ ὑπόδειγμα, καιριώτατον τοῦτο ποιῶν. «Καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν.» Ἀλαζῶν καὶ ἀλαζονεία μὴ ὑφιστάτων πραγμάτων ἐστὶ σπουδὴ. Διὸ καὶ ἀλαζῶν λέγεται ὁ μετὰ ἀλλης ζῶν, τουτέστι, μετὰ ἀστάτου καὶ μὴ ἔχοντος ὑπόστασιν πράγματος. «Πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρὰ ἐστίν.» Ἐπαναλαμβάνει τὴν διάκενον καύχησιν, ἣ τις ἐξ ὑπερηφανίας φιλεῖ τίκεσθαι. Καὶ οἰοεὶ συμπαραίων τὸν ἑαυτοῦ λόγον, ἐπιφέρει, ὅτι πονηρὰ ἐστίν. Εἰ δὲ πονηρὰ, πάντως ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ Πονη- β
 ροῦ ἐστίν. Οὐ δεῖ δὲ τοὺς τῷ Κυρίῳ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος ἀνατεθέντας τοῦ Πονηροῦ παραδέχ-
 οῦσθαι ἐπισποράς. Ἐπιφέρει δὲ καὶ τὸ, Εἰδοῖτε οὖν κα-
 λὸν ποιεῖν καὶ μὴ ποιῶντι, ἀμαρτία αὐτῶν ἐστὶ καὶ
 τοὺς ψευδοδιδασκάλους παιδεύει πάλιν. Μὴ ταῦτα
 παιδεύειν τολμᾶς, ἀ μὴ πρότερον κατώρθωσας;
 «Μακάριος γάρ, φησὶν, οὐχ ὅς διδάξει, ἀλλ' ὅς
 ποιήσει καὶ διδάξει.» Προηγεῖσθαι γὰρ δεῖ τὰ ἔργα
 τοῦ λόγου. Καθότι καὶ ἐπιδεικνυμένην πίστιν ἀπαγ-
 γέλλει δίκαιος. «Ὁ γὰρ λύων, φησὶ Κύριος, μίζαν
 τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάσκων
 οὕτως τοὺς ἀνθρώπους, τουτέστι, διακένως, ἐφ' οἷς
 οὐκ ἐκοπίασεν, ἐλάχιςτος κληθήσεται, μέγας δὲ ὅς
 μετὰ τοῦ πράξει διδάξει.» Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ θεάν-
 θρωπος, ὡν ἤρξατο ποιεῖν, τούτων καὶ διδασκάλων
 ἐποίητο. Τοιοῦτό μοι δοκεῖ καὶ τὸ, «Ὁ καυχόμε- C
 νος, ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθω,» ἀνεῖ τοῦ, κατὰ Κύριον,
 ἐκαίνῃ χρώμενος ὑποδείγματι πολλὸ πρότερον, καὶ
 οὕτω ποιῶν, οὕτω διδάσκων. Ἐπεὶ καὶ ὅτιν φησὶν ὁ
 Δαυὶδ· «Ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ μου,»
 οὐκ ἄλλο φησὶν, ἢ ὅτι κατὰ τὰς ἐντολάς κορευόμε-
 νος τοῦ Κυρίου ἐπαινεθεῖη.
 laudabitur anima mea 55, » non aliud dicit, quam quod gradiens juxta Domini præcepta lau-
 detur.

«Ἄγε νῦν. οἱ πλοῦσοι, κλαύσατε ὀλοῦζοντες ἐπὶ ταῖς τεκλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις. Ὁ πλοῦτος ὑμῶν σέσηπε. Τὰ ἴματιά ὑμῶν σητόβρωτα γέγονεν. Ὁ χρυσοὺς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατετίθη. Καὶ ὁ ἴδς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῶν ἐστίν, καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν ὡς πῦρ. Ἐθσαυρίσατε ὄργην ἐν ἰσχάταις ἡμέραις. Ἰδοὺ D
 ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς γῶρας ὑμῶν, ὁ ἀποστερημένος ἀπ' ὑμῶν κρᾶζει. Καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὠτα Κυρίου Σαβαοῦθ εἰσεληλύθησιν. Ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐσπαταλήσατε. Ἐτρήψατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. Κατεδικάζετε, ἐφωκίζετε τὸν δίκαιον. Οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῶν.»

«Ἄγε νῦν.» Τὸ φειδωλὸν καὶ γλισχρον τῶν πλουσίων θρηῖνον αὐτῶν ποιεῖται, ὀλοῦζειν αὐτοὺς παρακελευόμενος, τουτέστι, θρηνεῖν, ὡς εἰς ἀνύπαρκτον καὶ φθορὰν τιμιευομένους τὸν πλοῦτον αὐτῶν, καὶ

brans ac convincens subesse vanitatem in eo quod nos distrahit circa hunc mundum. Est enim hoc modo intelligendum : Gloriamini in arrogantibus vestris. Quinam qui ignoratis quid postero die futurum sit. Quæ est enim vita vestra ? etc. Per hoc autem quod ait : Quæ est enim vita vestra ? contemnens vitam, et per hoc viam præstruens exemplo ad fragilitatem posito, ita subjungit et exemplum, reddens hoc firmissimum. «Gloriamini in arrogantibus vestris.» Arrogans et arrogantia affectus est de rebus non subsistentibus. Ideo etiam ἀλαζῶν dicitur ὁ μετὰ ἀλλης ζῶν, id est cum mari vivens, hoc est cum re instabili nec habente subsistentiam. «Omnis exultatio talis mala est.» Repetit vanam gloriationem quæ ex superbia oriri cupit, et tanquam suum concludens sermonem infert quod mala sit : quod si mala, utique etiam a Maligno est. Non oportet autem eos qui per baptismum Domino consecrati sunt, 473 ullas suscipere a Maligno inspersiones. Infert autem et hoc : Igitur qui novit recte facere nec facit, hic peccato tenetur : rursumque falsos doctores corripit. Num hæc audes corripere cum non prius in his recte te gesseris ? «Beatus enim, inquit, non qui docuerit, sed qui fecerit et docuerit.» Oportet enim ut opera sermonem præcedant, quoniam justus exhibitam fidem annuntiat. «Nam qui solverit, inquit Dominus, unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, id est, inaniter, nempe ea in quibus non laboravit, minimus vocabitur : magnus autem is, qui simul et fecerit et docuerit 50.» Quandoquidem et ipse Deus et homo horum doctrinam tradebat quæ primum facere cœperat 51. Hujusmodi quoque videtur quod ait Paulus : «Qui gloriatur, in Domino gloriatur 52 ; » hoc est, secundum Dominum, illius longe antea utens exemplo, et ita faciens et ita docens. Quoniam et David cum ait : «In Domino laudabitur anima mea 55, » non aliud dicit, quam quod gradiens juxta Domini præcepta lau-
 detur.
 V, 1-6. Agite nunc, divites, plorate ejulantes super miseriis vestris quæ supervenient. Divitiarum vestrarum putrefactæ sunt : vestimenta vestra tineis obnoxia facta sunt. Aurum et argentum vestrum erugine vitiatum est : et erugo eorum in testimonium vobis erit, et excedet carnes vestras sicut ignis. Pro thesauro recondidistis vobis iram in extremis diebus. Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraude non reddita est a vobis, clumut : et clumores qui messuerant, in aures Domini Sabaoth introierunt. In delictis vixistis super terram et lascivistis, enutristis corda vestra tanquam, in diem occisionis. Condemnavistis et occidistis justum, nec restitit vobis.

«Agite nunc.» Divitum tenacitatem ac parcitatem facit lamentatione ipsorum, ejulare eos jubens, hoc est, lamentari, ut qui ad interitum et perditionem suas recondant divitias, nec ipsas insumant in egenos : sola

namque divitiarum in hos insumptio 474 non perit, sed insumentum integraservatur. Propterea etiam dicit Paroemiastes : Mitte panem tuum super faciem aquæ, hoc est, super apparentem quidem dissolutionem ac corruptionem (hoc enim consequi natum est panem in aquas projectum): attamen æquasquam deperditur, sed sui corruptione refrigerium nobis conciliat, quando futurum esset ut lingua in flamma cruciata, egestate guttæ aquæ premeremur. « Divitiæ vestræ. » Sive opulentia vestra. Subaudiendum est, id est, quam opulentiam, ut sit sensus : Divitiæ vestræ quas tanquam ignem pro thesauro recondidistis excedent carnes vestras. « Putrefacti sunt et vestimenta vestra. » Putrefactio, inquit, divitiarum et vestimentorum corrosio sive exesio a tineis, et erugo auri et argenti feret adversum vos testimonium, arguens tenacitatem vestram. Propter quod in extremis diebus (dicit autem Domini adventum) invenietis divitias vestras reconditas vobis tanquam ignem in perdicionem : quod etiam diviti contigit, de quo in Evangelio. « In deliciis vixistis. » Discurrebant Judaici principes devorantes pauperes, et pinguescebant honoribus qui deferebantur ab omnibus, sed parabantur ad occisionem sub manibus Romanorum. Et maxime quia Dominum qui solus erat justus condemnarunt, et occiderunt non contendentem neque vociferantem. Ideo nunc dicit : « Occidistis justum. » Procul dubio hoc ad Christum refertur. Per illud tamen quod addit: Non restitit vobis, communem efficit sermonem etiam ad alios qui similia a Judæis passi sunt. Fortassis autem et prophetice suam designat passionem.

475 CAPUT VII.

De patientia ac tolerantia afflictionum, et de veritate : in quo ponuntur speciales adhortationes cuique convenientes cum fide : et quod inserviendum est saluti proximi.

V, 7-11. *Longanimes igitur estote, fratres, usque ad adventum Domini. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ, longanimiter exspectans illum, donec accipiat pluviam matutinam et serotinam. Longanimes igitur estote et vrs, et confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquat. Nolite ingemiscere atius adversus alium, fratres, ut ne condemnemini. Ecce Judex ante januam assistit. Exemplum accipite, fratres mei, afflictionis ac patientiæ, prophetas qui locuti sunt in nomine Domini. Ecce beatos ductimus eos qui sustinent. Tolerantiam Job audistis, et finem Domini vidistis, quod valde misericors sit Dominus ac commiserans*

Postquam Judaicorum principum delicias accusavit, et eorum sævitiam ac inhumanitatem erga pauperes, transit etiam ad fideles, et ait : Ne hæc videntes offendamini, fratres, neque animo dejiciamini, quasi aut non reposita sit in illos vindicta, aut sit quidem non reposita, sed nimum tardet. Est enim certa ultio, eaque e vestigio ventura. Dicit au-

μη τοις δεομένοις δαπνῶντας αὐτόν. Μόνη γὰρ ἡ πρὸς τοὺτους πλοῦτου δαπάνη οὐκ ἀπόλλυται, ἀλλ' ἀκέραιος τῷ δαπνῶντι φυλάττεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παροιμιστὴς φησὶ· Ἀπόστειλον τὸν ἄρτον σου ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος, τότεστιν, ἐπὶ δοκούσῃ μὲν διαλύσει καὶ φθορᾷ (τοῦτο γὰρ τῷ καθ' ὕδατος ριπτομένῳ ἄρτῳ πέφυκεν ἐπακολουθεῖν)· οὐ μέντοι καὶ ἐπολλυμένῳ, ἀλλὰ τῇ διαλύσει ἀναψυχὴν ἡμῖν προξενούντι, ὀπνηίκα μέλλοιμεν τὴν γλωσσὴν ἐν τῇ φλογὶ ἀποτηγανίζόμενοι βάνιδος ὕδατος προσδεσθαι. « Ὁ πλοῦτος ὑμῶν. » Προσπακουστέον τὸ Ὅ, ἴν' ἦ οὕτως· Ὁ πλοῦτος ὑμῶν, ἐν ὧς πῦρ ἐθῆσαυρίσατε, καταφάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν. » Σέσητε καὶ τὰ ἡμάτια ὑμῶν. » Ἡ σῆψις, φησὶ, τοῦ πλοῦτου καὶ τὸ θριπῆδεστον ἦτοι σιτόδρωτον τῶν ἡματιῶν, καὶ ὁ ἴδς τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου καταμαρτυρήσει ὑμῶν, ἐλέγχων τὸ ἀμετάδοτον ὑμῶν, δι' ὃ καὶ ἐν ἐσχάταις ἡμέραις (λέγει δὲ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν), εὐρήσετε τὸν πλοῦτον ὑμῶν ὡς πῦρ ταμιευθέντα ὑμῖν εἰς ὄλεθρον. Ὅπερ καὶ ὁ ἐν Εὐαγγελίῳ πλοῦσιος πέπονθεν. « Ἐτρυφήσατε. » Καταβρομῆ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων καταδοσκομένων τοὺς πένητας, καὶ παινομένων ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς, ἀλλ' εἰς σφαγὴν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς χερσὶν εὐτρεπιζόμενων. Καὶ μάλιστα ὅτι τὸν μόνον δίκαιον Κύριον καταδίλασαν καὶ ἐφόνευσαν οὐκ ἐρίζοντα οὐδὲ κραυγάζοντα. Ἀναντιβῆτως τὸ, « Ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον, » ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀναφέρεται. Τῇ μέντοι ἐπιφορᾷ τῇ, οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν, ἐκοίνωσε τὸν λόγον καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τοὺς τὰ ὅμοια παρὰ τῶν Ἰουδαίων παθόντας. Ἴσως δὲ καὶ προφητικῶς τὸ περὶ ἐπιτοῦν ὑπεμφαίνει πάθος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Περὶ μακροθυμίας καὶ ὑπομονῆς παθημάτων, καὶ περὶ ἀληθείας. Ἐν ᾧ παραινέσεις ἰδικαὶ ἐκάστην προσήκουσαι μετὰ πίστεως. Καὶ ὅτι διακονητέον τῷ τοῦ πλησίον σωτηρίᾳ. »

« Μακροθυμήσατε οὖν, ἀδελφοί, ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Ἰδοὺ ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸν τιμιον καρπὸν τῆς γῆς, μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ, ἕως λάβῃ ὑετὸν πρῶτον καὶ ὄψιμον. Μακροθυμήσατε καὶ ὑμεῖς. Στηριξάτε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου ἤγγικε. Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων, ἀδελφοί, ἵνα μὴ κατακριθῆτε. Ἰδοὺ ὁ κριτὴς πρὸ τῶν θυρῶν ἔστηκεν. Ἰπὸδειγμα λάβετε τῆς κακοπαθείας, ἀδελφοί μου, καὶ τῆς μακροθυμίας, τοὺς προφητάς, οἱ ἐλάλησαν τῷ ὀνόματι Κυρίου. Ἰδοὺ μακαρίζομεν τοὺς ὑπομένοντας. Τὴν ὑπομονὴν Ἰωβ ἤκουσατε, καὶ τὸ τέλος Κυρίου εἶδετε, ὅτι πολὺσπλαγχνός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ οἰκτιρῶν. »

Διαβλῶν τὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων σπατάλην, καὶ τὸ πρὸς τοὺς πένητας αὐτὸν σκληρὸν καὶ ἀπάνθρωπον, μεταβιβάζει καὶ ἐπὶ τοὺς πιστοὺς, καὶ φησὶ· Μὴ ταῦτα ὀρώντες, ἀδελφοί, σκανδαλιζέσθε, μηδὲ ἀθυμεῖτε, ὡς ἡ μὴ ἐκδικήσεως ἀποκειμένης, ἢ ἀποκειμένης μὲν, βραδυνοῦσης δέ. Ἔστι γὰρ ἐκδικήσις καὶ κατὰ πόδας. Λέγει δὲ τὴν Ῥωμαϊκῶν

ἔφθορον, καὶ τὴν ὑπὸ τούτων αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων. Ἦν καὶ παρουσίαν καλεῖ τοῦ Κυρίου ὡς ὁ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στήθος ἀναπεσὼν τοῦ Κυρίου, δι' αὐτὸν φησὶ, περὶ τῆς αὐτοῦ ἀποβιώσεως, τὸν αὐτὸν εἰσάγων Κύριον λέγοντα· « Ἐὰν αὐτὸν, θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι. » Καὶ γὰρ παρετάθη καὶ τούτῳ ὁ τῆς ζωῆς ταύτης χρόνος, ἕως τῆς ἀλώσεως Ἰερουσαλήμ, καὶ μικρὸν ὑπέκεινα. Καὶ ὅτι ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου ἢ τῆς Ἰερουσαλήμ πανκλιθερία ἐστὶ, δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ προφήτου λέγοντος· « Ἰδοὺ Κύριος ἔρχεται, καὶ τίς ὑπομένει ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ. » ὡς τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας τιμωρίαν φερούσης κατὰ τῶν ἀσεβῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης ἐν τινι τῶν ἐξηγητικῶν αὐτοῦ, τοῦτο αὐτὸ τὸ, Ἔως ἔρχομαι, ἀναπτύσσων, τοῦτο δηλοῦν βούλεται τὸ ῥητὸν, τὴν πανκλιθερίαν τῆς Ἰερουσαλήμ. Καὶ πιστοῦται τοῦτο ἀπὸ τῆς εὐχῆς τῶν τριῶν παιδῶν, φασκόντων· « Οὕτω γενέσθω ἐνώπιόν σου ἡ θυσία ἡμῶν σήμερον, καὶ ἐκτελέσαι ἔπισθέν σου. » Φησὶ γάρ· Τί τὸ, Ὅπισθέν σου; Μετὰ τὸ παρελθεῖν τὸν θυμὸν σου. Καὶ πότε παρεγένετο; Ὅτε Ναβουχοδονόσορ ἐδήου τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ περὶ μὲν τῆς παρουσίας ταῦτα. Φησὶ δὲ τινες τῶν Πατέρων καὶ τοῦτο, ὡς μακροθυμίαν μὲν ἐνταῦθα τῶν πρὸς ἀλλήλους φησὶν, ὑπομονὴν δὲ τὴν πρὸς τοὺς ἔξω. Μακροθυμεῖ γάρ τις πρὸς ἐκείνους, οὓς δυνατὸν καὶ ἀμύνασθαι. Ἰπομένει δὲ εὖς οὐ δύναται ἀμύνασθαι. Διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδέποτε ὑπομονὴ λέγεται, ἀλλὰ μακροθυμία, ἐπ' ἀνθρώπων δὲ ὑπομονή, « Ἔως λάθῃ ὑετὸν πρῶτον. » Πρῶτος ὑετός, ἢ ἐν νεότητι μετὰ θαυράτων μετανοία, ὀπίσθιος, ἢ ἐν τῷ γήρῳ. Πάντα δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ἡρτηται φιλανθρωπίας, δι' ἧς λέγει· Ἔως ἂν λάθῃ.

« Πρὸ πάντων δὲ, ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε μῆτε τὸν οὐρανὸν, μῆτε τὴν γῆν, μῆτε ἄλλον τινὰ ὄγκον. Ἦτος δὲ ὑμῶν τὸ Ναὶ, Ναὶ, καὶ τὸ Οὐ, Οὐ, ἵνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε. »

Ἀλλ' εἶρει τις, εἰ βιάζεται τις ὀμνύειν, τί ποιητέον; Ἐροῦμεν, ὅτι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερος ἐστὶ τῆς τοῦ βιαζομένου ἀνάγκης. Ἐπαπορήσατε ἂν τις, Πῶς τοῦ παλαιοῦ νόμου τὸν κατὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ὀμνύοντα ἐπαίνου ἀξιούτος, ἢ χάρις μὴ τοῦτο ποιεῖν διαστέλλεται. Ἐροῦμεν, οὖν, ὡς ὁ παλαιὸς νόμος, ἀπάγων Ἰουδαίους μὴ κατὰ τῶν εἰδῶν ὀμνύειν, προσέτατε κατὰ Θεοῦ ὀμνύειν, ὡς περὶ καὶ θεῖν ἐκέλευσεν τῷ Θεῷ, ἀποσπῶν αὐτοὺς τῆς πρὸς τοὺς θαίμονας θυσίας. Ὅτε δὲ ἰκανῶς αὐτοὺς θεοσεβεῖν ἐδιδάξατο, τότε καὶ τὰς θυσίας ὡς ἀνωφελεῖς ἀπόστρεψε, θυσίαν οὐ τὴν διὰ τῶν ζώων ἀλλὰ τὴν συντετριμμένην ψυχῆν ἐπιζητούν εἰς θυσίαν. Τίς δὲ αὕτη; Ἦ διὰ ταπεινώσεως τῷ τῆς ἀγάπης ὀλοκαυτουμένη πυρὶ. Ὅσα καὶ ἡ Παύλου, ὅς ἐκ τῶ τινος σκανδαλλίζεσθαι τῶν πιστῶν, ὑπερβαλλόντως, ἦν πυρούμενος. « Ἦτος δὲ ὑμῶν τὸ, Ναὶ, Ναὶ. » Ἀντὶ τοῦ, Ἦ καταθέσεις ὑμῶν βεβαία καὶ ἐπὶ

tem Romanorum iusultum et Judæorum sub his captivitate, quam etiam adventum Domini vocat : quemadmodum et Joannes qui super pectus Domini recubuit, cum de suo loquitur interitu, ipsum Dominum inducit, dicentem : « Si eum velim manere donec veniam 54. » Etenim 476 huic prorogatum est tempus hujus vitæ usque ad captivitatem Jerosolymorum, et paulo ultra illud tempus. Quodque Domini adventus et in hoc loco et in Joanne fit eversio Jerusalem, manifestum etiam est e propheta, qui ait : « Ecce Dominus veniet, et quis sustinebit diem ingressus ejus 55 ? » utpote Domini adventu ferente adversus impios supplicium. Sed et Joannes Chrysostomus in quadam enarratione sua, hoc idem, Donec veniam, explicans : Hoc dictum, inquit, significare vult omnimodam eversioem Jerusalem : idque confirmat ab oratione trium puerorum, dicentium : « Ita fiat coram te hostia nostra hodie, et perficiatur post te 56. » Ait enim : Quid sibi vult. Post te? Postquam transierit furor tuus. Et quando advenit? Quando Nabuchodonosor excidit Jerosolyma. Et hæc quidem de adventu. Aiant autem quidam Patrum quod μακροθυμίαν quidem hoc loco dicat longanimitatem, quæ ad eos est qui inter nos sunt; ὑπομονήν vero, patientiam ad extraneos. Longanimitas enim tolerat quis eos quos et am ulcisci posset; ὑπομένει vero, quos non potest ulcisci. Propterea in Deo quidem nunquam dicitur ὑπομονή sed μακροθυμία, in hominibus vero ὑπομονή. Donec accipiat pluviam matutinam. » Pluvia matutina est pœnitentia peracta in juventute cum lacrymis, serotina vero quæ in senectute. Omnia vero pendent ex Dei benignitate, ideo dicit : Donec accipiat.

V, 12. *Ante omnia autem, fratres mei, ne juratis, neque per calum, neque per terram, neque aliud quodcumque jusjurandum. Sit autem vestrum Certe Certe, Non Non, ut non in condemnationem cadatis.*

Sed dicet aliquis : Si quis jurare cogatur, quid faciendum est? Dicimus quod timor Dei fortior erit necessitate vim inferente. Dubitare autem posset aliquis, cum vetus lex enim qui per nomen Domini jurat laude dignum ducat, quomodo gratia hoc facere vetet? Dicimus ergo quod vetus lex abducens Judæos ne per idola jurarent, præcipiebat jurare per Deum : quemadmodum etiam Deo sacrificare præcipiebat, abstrahens eos 477 ne idolis sacrificarent : ubi autem sufficienter Dei cultum docuit, tunc et sacrificia tanquam inutilia repulit : non sacrificium animalium exquirens, sed animam contritam in sacrificium. Quæ est autem illa? Quæ per animi modestiam tota incenditur igne charitatis? qualis etiam fuit Pauli anima, qui eo quod nonnulli fidelium offenderentur, mirum in modum incendebatur. « Sit autem vestrum, Certe Certo. » Hoc est Depositio vestra firma sit et in re firma, et negatio

in his quæ facta non respondent. « Ut non in condemnationem cadatis. » Ἰπὸ κρίσειν dicit κατάκρισιν, id est condemnationem, quæ subsequitur eos qui incessanter et sine delectu jurant : et jurandi consuetudine ad perjurium seruntur. Aut etiam dictio ὑπόκρισιν hoc loco proprium habet significatum (puta simulationem) quod aliud est et aliud apparet. Quomodo ergo in hypocrisim cadit is qui jurat? cum juramento creditur quidem verax esse at subsequenti transgressione mendax pro veraci deprehenditur. Aut etiam quia val, id est certe, non ad confirmationem profertur, neque οὐ, id est, non, ad id quod non respondet facto. Per Deum autem jurare prohibet propter perjurium : per cælum vero et reliqua, ne et hæc ad divinum honorem referantur. Quicumque enim jurant, per majorem jurant.

V. 13-18. *Affligitur aliquis inter vos? oret. Æquo animo est aliquis? psallat. Infirmatur quis inter vos? accersat presbyteros ecclesie, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et obsecratio fidei salvum reddet laborantem, et eriget eum Dominus : et si in peccatis fuerit, remittentur ei. Confitemini invicem delicta, et orate pro vobis invicem ut sanemini. Multum valet deprecatio justis efficax. Elias homo erat similiter obnoxius affectionibus sicut nos, et precatione precalus est ne plueret, et non pluit super terram annos tres et menses sex. Rursumque oravit, et cælum dedit pluviam, et terra produxit fractum suum.*

μήνας ἕξ. Καὶ πάλιν προστιθέατο, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀπέτηξ. »

Afflictionem comitatur oratio, ut ei qui affligitur levior fiat exitus afflictionum sive tentationum. Deinde ubi 478 precatione placuerit ea quæ nobis molesta sunt, et ad suum statum ac tranquillitatem pervenerit anima, tunc psallat, ut quæ sibi comoda sunt multiplicentur, ac delectetur spirituali exultatione. Siquidem hilaritas ac jucunditas rectus animi status est, juxta magnum quoque nostrum Basilium, hymnorum sive divinarum laudum consolationes gratiam conferunt. Itaque qui non ita processit, neque ad hujusmodi statum pervenit, quem et David sanctitatem vocat : « Psalite, iuquens, Domino sancti ejus 57, » magnas agit nugas, vane et inaniter psallens, quemadmodum etiam proverbio dicunt. « Ungentes oleo » Hoc etiam Domino inter homines adhuc conversante faciebant apostoli, ungentes ægrotos oleo et sanantes 58. « Deprecatio efficax. » Efficax est justis oratio, quando is pro quo precatur, spirituali afflictione juberit eum qui precatur. Si enim aliis pro nobis orantibus, nos vacemus deliciis ac dissolutionibus vitæque plenæ transgressionibus, dissolvimus per hoc vehementiam orationis quæ certat pro nobis : et completur in nobis illud beati Petri : Unus edificans et unus destruens, quid prodest illis nisi labor?

57 Psal. xx, 5. 58 Marc. vi, 13,

βεβαίου, καὶ ἡ ἀπαγόρευσις ἐπὶ μὴ οἷσις γενέσθαι. « Ἴνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πείσθητε. » Τὴν ὑπόκρισιν ἦτοι τὴν κατάκρισιν λέγει, ἥτις ἐπακολουθεῖ τοῖς ἀπειθεῖς ὁμνύουσι, καὶ διὰ τῆς συνθηλαίας τῶν ὄρκων ἐπὶ τὸ ἐπιπορευθῆναι ἐκπεφομένους. Ἡ καὶ αὐτὸ τὸ ὑποκρίνεσθαι σημαίνει ἐνταῦθα τὸ ἔνομα, ὃ ἄλλο ὄν, ἕτερον φαίνεται. Πῶς οὖν εἰς ὑπόκρισιν ὁ ὁμνύει πίπτει ; Πίστευόμενος μὲν διὰ τῶν ὄρκων ἀληθῆς εἶναι, παραδόσεως δὲ ἐπακολουθούσης, ψεύστης ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς ἀποφανόμενος. Ἡ καὶ τὸ, Καὶ, μὴ ἐπὶ βεβαίου προφέρων, μηδὲ τὸ, Οὐ, ἐπὶ τοῦ μὴ εἶου πεπράχθαι. Κωλύει δὲ κατὰ Θεοῦ ὁμνύειν διὰ τὴν ἐπιπορευθῆναι, κατὰ δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἄλλων, διὰ τὸ μὴ καὶ ταῦτα εἰς Θεοῦ τιμὴν ἀνάγειν. Πάντες γὰρ οἱ ὁμνύοντες κατὰ τοῦ μεζονος ὁμνύουσι.

B

« Κακοπαθεὶς τις ἐν ὑμῖν ; προσευχέσθω. Εὐθόμετις τις ; Ψαλλέτω. Ἀσθενεὶ τις ἐν ὑμῖν ; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσεξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεις σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεὶ οὗτὸν ὁ Κύριος, κἀν ἀμαρτίας ἢ πεποιητικῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Ἐξομολογησθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε. Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. Ἕλλας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθῆς ὑμῖν, καὶ προσευχῇ προσήύετο τοῦ μὴ βρέξαι, καὶ οὐκ ἔβρεξεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐνιαυτοῦς τρεῖς καὶ ἑπτὰ ἔδωκε, καὶ ἡ γῆ ἐβλάστησε τὸν καρπὸν

Τῇ κακοπαθείᾳ προσευχῇ παρομαρτεῖ, ἵνα κορυφώτερον τῷ πειραζόμενῳ αὐτῷ ἡ διεξοδος τῶν πειρασμῶν γένηται. Ἐἴτα ἐπειδὴν διὰ τῆς προσευχῆς κατευνοσθῆ τὰ διοχλοῦντα ἡμῖν. Καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν κατήστωσιν καὶ ἀταραξίαν ἀφίηται ἡ ψυχὴ, τινικαῦτα ψαλλέτω ἵνα τὰ χρηστὰ αὐτῷ πολυπραγισθῆ, καὶ ἐντρύφη τῷ πνευματικῷ ἀγαλλιᾶται. Τὸ γὰρ ἰλιχρὸν καὶ ἄλυπον κατὰ τῆς ψυχῆς κατὰ τὸν ἡμέτερον καὶ μέγαν Βασιλεῖον, αἱ τῶν ὑμῶν κτηνοτροφίαις χαρίζονται. Ὁ γὰρ τοῦ μὴ αὐτῶν προβάς μηδὲν τὸ τοιοῦτο κατὰ τῆς φθάσεως, ὃ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιστήτης καλεῖται. « Ψάλατε γὰρ, φησὶ, τῷ Κυρίῳ, οἱ ὅσιοι αὐτοῦ. » Λῆρον μακρὸν ἐξανείη τὴν ἀλλως καὶ κενὴν ψάλλον, ὡς οἱ παρομοιαζόμενοι φασιν. « Ἀλείψαντες ἐλαίῳ. » Τοῦτο καὶ τοῦ Κυρίου εἶτι τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενοι οἱ ἀπόστολοι ἐποίουν, ἀλείφοντας τοὺς ἀσθενούντας ἐλαίῳ καὶ ἰσχυροῖς. « Λέησις ἐνεργουμένη. » Ἐνεργεῖται ἡ τοῦ δικαίου εὐχὴ, ὅταν καὶ ὁ ὄπερ οὐ εὐχεταὶ συμπράττει διὰ κακώσεως πνευματικῆς τῷ εὐχομένῳ, ἢν γὰρ ἐτέρων ὑπὲρ ἡμῶν εὐχομένων, σπατάλις ἡμεῖς σχολάζωμεν καὶ ἀνέσει καὶ ἐκδηληθημένη βίῳ, ἐκλύομεν διὰ τούτου τὸ σύντονον τῆς εὐχῆς τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀγωνιζομένου. Καὶ γίνεται ἐπ' ἡμῖν τὸ τοῦ μακρυῦ Πέτρου. Εἰς οἰκοδομῶν καὶ εἰς καθαιρών, οὐδὲν ἀφείλησεν ἢ κόπους.

« Ἀδελφοί, ἐάν τις ἐν ὑμῖν πλανηθῆ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιστρέψῃ τις αὐτόν, γινωσκέτω ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πληθὺς ἁμαρτιῶν. »

« Καὶ ἐπιστρέψῃ τις αὐτόν, γινωσκέτω. » Ὅτι διακονητέον τῇ τοῦ πλησίον σωτηρίᾳ. « Ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλόν. » Τοῦτο καὶ Ἰερεμίας φησί. « Καὶ ἐάν ἐξαγάγῃς τίμιον ἀπὸ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσθ. » Στόμα γὰρ γίνεται Θεοῦ πᾶς ὁ τοὺς λόγους αὐτοῦ ἀπαγγέλλων. « Ὁ δὲ γὰρ ὑμεῖς ἐστε, φησὶν, οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς μου, τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » Λι' ὁ καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν ἀποκαλύψει διὰ τοῦ Δαυὶδ, ἐκδηγεῖσθαι τὰ δικαιώματά αὐτοῦ, καὶ τὴν διαθήκην ἀναλαμβάνειν διὰ στόματος.

« Τέλος σὺν Θεῷ, τῆς Ἰακώβου καθολικῆς Ἐπιστολῆς. »

V, 19-20. *Fratres, si quis inter vos erraverit a veritate, et converterit quis eum, sciat quod qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvam faciet a morte, et operiet multitudinem peccatorum.*

« Et converterit quis eum, sciat. » Quia inserviendum est saluti proximi. « Qui converti fecerit peccatorem. » Hoc et Jeremias dicit : « Et si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris⁵⁹. » Dei namque os efficitur quisquis illius sermones annuntiat. « Non enim vos estis, inquit, illi loquentes, sed Spiritus Patris mei qui loquitur in vobis⁶⁰. » Propter quod etiam peccatorem prohibet per David⁶¹, ne enarret justificationes suas, et testamentum assumat ore suo.

Finis, divino favente auxilio, Epistolæ catholicæ Jacobi.

⁵⁹ Jerem. xv, 12. ⁶⁰ Matth. x, 49. ⁶¹ Psal. xlix. 16

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

PRIORIS CATHOLICÆ PETRI EPISTOLÆ.

Τύτην ὁ Πέτρος αὐτὸς τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ οὖσιν Ἰουδαίοις καὶ γενομένοις Χριστιανοῖς, γράφει τὴν Ἐπιστολὴν διδασκαλικήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ Ἰουδαίων ἐπίστευσάν ἐπιστηρίζει αὐτούς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξηγεῖται, καὶ ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἀπὸ τῶν προφητῶν κατηγγέλη, καὶ δι' αὐτῶν ἐμνησθῆ ἡ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἀπολύτρωσις. Καὶ ὅτι αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἐνηγγελισθῆ τὰ πόνη, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακῦψαι. Εἶτα συμβουλεύσας, ἀξίως τοῦ καλέσαντος ἀναστρέφεισθαι, προτρέπει καὶ βασιλείας τιμᾶν. Γυναῖξί τε καὶ ἀνδράσιν ὁμοφροσύνην παραγγέλλει. Καὶ εἰς τὰ ἔθνη κεραινέσας ὀλίγα σημαίνει ὅτι καὶ εἰς τὸν αἶθρα τοῦτο γίγνεται παρὰ τῷ Κυρίῳ τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως, ἵνα οἱ προκποθανόντες ἀναστῶσι μὲν καὶ κριθῶσιν ἐν τῷ σώματι, τῇ δὲ χάριτι τῆς ἀναστάσεως, διαμείνωσι. Καὶ ὅτι τὸ τέλος πάντων λοιπὸν ἤγγισε. Καὶ ὀφείλουσι πάντες ἔτοιμοι γίνεσθαι, ὡς λόγον ἀποδώσοντες τῷ κυρίῳ. Καὶ οὕτως τελειοὶ τὴν Ἐπιστολὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΠΡΩΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

« Α' Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως, καὶ περὶ

479 Hanc Epistolam scribit Petrus Judæis, qui effecti Christiani variis locis erant dispersi, qua docet eos. Nam eos qui ex Judæis, crediderant confirmat Et primum quidem enarrat et ostendit quod fides in Christum a prophetis annuntiata sit et per ipsos significata relemptio quæ per ipsius sanguinem fieret : quodque ipsis ac gentibus annuntiata sint omnia ad quæ desiderant angeli prospicere. Deinde ubi suasit ut digne ad eum qui ipsos vocavit conversentur, exhortatur ut etiam regibus honorem deferant et mulieribus ac viris concordiam præcipit et pauca circa mores exhortatus. significat quod etiam in infernum facta sit a Domino prædicatio salutis ac resurrectionis : ut qui prius mortui sunt, resurgant quidem et judicentur in corpore, sed per gratiam resurrectionis perseverent. Et quod finis omnium deinceps immineat, debentque omnes parati esse, tanquam judicium rationem reddituri : et ita concludit Epistolam.

PRIORIS PETRI EPISTOLÆ CATHOLICÆ CAPITA.

I. De regeneratione in Christo, et de patientia in

- tentationibus et afflictionibus, ac de salutari A
fide quæ prænuntiata est a prophetis.
2. De spe et sanctificatione firmaque conversione, quæ necessaria est præter adoptionem.
  3. Quod digne vivendum sit juxta adoptionem per Christum, ad utilitatem quoque eorum qui extranei sunt, ad gloriam Dei.
  4. De subjectione erga præfectos, et fraterno amore ac divino cultu : in quo agit de servorum subjectione et tolerantia patientia præter Christum. De obedientia mulierum et concordia erga viros, ac salute quæ est in spiritu, in figuram Saræ : de virorum erga mulieres com-
portatione. De mansueta erga omnes clementia, cujus typus fuit Dei benignitas in Noe, in nobis autem Christi ABO per baptismum condolentia.
  5. De rejectione pravæ actionum, et repetitione fructuum in spiritu juxta donorum diversitatem.
  6. Quod ex consortio ad Christum necesse sit naturales vincere adversitates, et ex spe ad ipsum ferre damna ab aliis illata.
  7. Admonitio presbyterorum de cura et visitatione gregis : in quo etiam agit de communi omnium modestia erga singulos, ad victoriam adversus diabolum.
  8. Precatio pro perfectione credentium.

- ὕπομονῆς πειρασμῶν, καὶ περὶ σωτηριώδους πίστεως προκατηγγελημένης ὑπὸ τῶν προφητῶν. »
- β'. « Περὶ ἐλπίδος καὶ ἀγιασμοῦ, τῆς τε ὀφειλομένης ἐπὶ τῇ υἰοθεσίᾳ ἀσφαλτοῦς ἀναστροφῆς. »
- γ'. « Περὶ τοῦ ἐπαχθίου τῆς υἰοθεσίας ζῆν ἐν Χριστῷ, πρὸς ὠφέλειαν καὶ τῶν ἕξωθεν πρὸς δόξαν Θεοῦ. »
- δ'. « Περὶ τῆς πρὸς ἄρχοντας ὑποταγῆς καὶ φιλαδελφίας, καὶ θεοσεβείας. Ἐν ᾧ περὶ δούλων ὑποταγῆς καὶ ἀνεξικακῶ, ὑπομονῆς διὰ Χριστόν. Περὶ ὑπακοῆς γυναικῶν καὶ ὁμολοίας τῆς πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ σωτηρίας τῆς ἐν πνεύματι εἰς τύπον Σάρρας. Περὶ τῆς ἀνδρῶν πρὸς γυναίκας συμπεριφορᾶς. Περὶ τῆς πρὸς πάντας ἐπιεικοῦς ἀνεξικακίας, ἧς τύπος ἦ ἐπὶ Νῶε τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, ἐφ' ἡμᾶς δὲ ἡ διὰ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ συμπάθεια. »
- ε'. « Περὶ ἀποθέσεως φυλῶν πράξεων, καὶ ἐπαναλήψεως τῶν ἐν Πνεύματι καρπῶν κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν χαρισμάτων. »
- ς'. « Ὅτι κοινωνίᾳ τῇ πρὸς Χριστόν κρατεῖν χρεῶν τῶν φυσικῶν παθῶν, ἐλπίδι τε τῇ εἰς αὐτὸν φέρειν τὰς παρ' ἐτέρων βλάβας. »
- ζ'. « Βαρύνεσις πρεσβυτέρων περὶ ἐπισκοπῆς τοῦ ποιμνίου. Ἐν ᾧ περὶ κοινῆς πάντων πρὸς ἔκαστον ταπεινοφροσύνης, εἰς νίκην τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου. »
- η'. « Εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως τῶν πιστευόντων. »

ΠΕΤΡΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ

PETRI APOSTOLI

PRIOR EPISTOLA CATHOLICA.

481 CAPUT I.

De regeneratione in Christo, et de patientia in tentationibus et afflictionibus, ac de salutari fide quæ prænuntiata est a prophetis.

1, 4-2. Petrus Apostolus Jesu Christi electis advenis sparsim incolentibus Ponti Galatium, Cappadociam, Asiam et Bithyniam, juxta præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam et asperionem sanguinis Jesu Christi, gratia vobis et pax multiplicetur.

Series et ordo modo colligitur : Petrus Apostolus Jesu Christi juxta præscientiam Dei Patris in sanctificationem Spiritus in obedientiam et asperionem sanguinis Jesu Christi. Reliqua vero 482 per

C

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως καὶ περὶ ὑπομονῆς πειρασμῶν, καὶ περὶ σωτηριώδους πίστεως προκατηγγελημένης ὑπὸ τῶν προφητῶν. »

« Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλεκτοῦς παρεπιδήμοις, διασπορῆς Πόντου Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας καὶ Βιθυνίας, κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ Πατρὸς ἐν ἀγιασμῷ Πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ἄντικεισιν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

Τὸ ἐφῆξης, Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ Πατρὸς, ἐν ἀγιασμῷ Πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ἄντικεισιν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὰ δὲ λοιπὰ μεταξὺ τούτων κείσθω. Δηλοῦ

γάρ τοὺς πρὸς οὓς ἡ Ἐπιστολὴ. Ἐχρήσατο δὲ τῷ, A
 κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ, δηλῶν ὅτι μηδὲν ὕστερετὶ τῶν
 προφητῶν, οἱ καὶ αὐτοὶ ἀπεστάλησαν, εἰ μὴ τῷ
 χρόνῳ. Ὅτι δὲ ἀπεστάλησαν καὶ οἱ προφῆται,
 Ἔσαίτε φθεῖν ἐν τῷ, ἢ εὐαγγελισσασθαι πτωχοῖς
 ἀπόσταλέ με. ἢ Ἄλλ' εἰ καὶ τῷ χρόνῳ ὕστερετ,
 ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ
 τοῦτο ἐνάμιλλον ἑαυτὸν Ἰερεμίᾳ ἀποφαίνει πρὸ τοῦ
 ἐν κοιλίᾳ πλασθῆναι ἐγνωσμένῳ τε καὶ ἡγιασμένῳ,
 καὶ προφήτην ἐς ἔθνη τεθειμένῳ. Καὶ ἐπειδὴ οἱ
 προφῆται μεθ' ἑτέρον καὶ τὴν Χριστοῦ προκατήγ-
 γειλαν παρουσίαν (Ἄπεστάλησαν γὰρ διὰ τούτου),
 οὗτος προσέθησι τὴν χρεῖαν τῆς ἀποστολῆς, καὶ
 φθεῖν δεῖ, Ἐν ἡγιασμῷ ἀπεστάλην Πνεύματος εἰς
 ὑπεκοῆν καὶ βάντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 τοῦτο δηλῶν διὰ τῶν προκειμένων, ὅτι ἢ πρότερος τῆς B
 ἐμῆς ἀποστολῆς οὗτος ἀφορίσται. Τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ
 Ἄγιασμοῦ παριστῶ ὡς τὸ. ἢ Καὶ ἔσεσθέ μοι λαὸς
 περιούσιος ἡγιασμένος. ἢ Ἀνεὶ γὰρ τοῦ ἀφωρισμέ-
 νος ἐκ τῶν ἄλλω ἔθνων. Ὁ τρόπος οὖν τῆς αὐτοῦ
 ἀποστολῆς ἀφορίσται διὰ πνευματικῶν χαρισμάτων
 ὑπέκομα ἔθνη τῷ σταυρῷ καὶ τῷ πάθει Χριστοῦ βάν-
 τίσματα, ὡ σποδῶ δαμάλειος, ὀπνηκά δέοι τῆς
 ἀπὸ τῆς ἰθυικῆς κοινότητος λαθῆν ἀποκαθίστασθαι,
 ἀλλὰ τῷ ὄπῳ τοῦ πάθους Χριστοῦ αἵματι. Ἀμα δὲ
 καὶ προανκρούεται διὰ τοῦ αἵματος τὸ διὰ Χριστὸν
 τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων μαρτύριον. Ὁ γὰρ τοῖς
 τοῦ διδασκαλίου ἐν ὁρακῇ ἐπέμμενος ἔχνεσι, πάντως
 δεήσαν οὐδὲ ἀθέοι ἐν ἀπόχρηται τὸ ἴδιον αἶμα ἐκ-
 χέει ὑπὲρ τοῦ ἐκχέαντος τὸ ἑαυτοῦ ὑπὲρ τοῦ κόσμου C
 παντός. ἢ Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἢ Τοῖς
 ἐκ περιτομῆς οὗτος ἐπιστάλλει, ὡς ὁ μακάριος Ἰά-
 κώβος. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀορίστως πᾶσι τοῖς ὑπὸ
 τὴν οὐκαμένην κατοικοῦσιν Ἰουδαίῃς ὁπουδήποτε
 οὔσιν. Οὗτος δὲ ἀφωρισμένως τοῖς κλίμασι Πόντου
 Γαλατίας. Τὸ Πόντου, δὲ προσέθησι Γαλατίας.
 Ἔσται γὰρ καὶ ἄλλη κανὰ Κελτοῦς Γαλατεῖα, ἥτις
 καὶ οὗτος Γαλατεῖα, ἄρ' ἤς καὶ οὗτοι μεταμίσθησαν
 ἐνταῦθα. Τοῖς οὖν καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι τοῖς
 ἐγκυκλιῶν ἐπιγραφῇ ποιεῖται τὸν λόγον, ἐγκυ-
 κλιῶν ἐπιγραφῇ χρεώμενος Ἐπιστολῇ. Τὸ ἐξῆς, μετὰ
 προσθήκης τῶν ἐλλιπῶς εἰρημένων. Τραῦτο δὲ σα-
 φανείας χάριν, ἐτα δὲ μεταλήψεως καὶ μεταποιή-
 σεως τῆς κατὰ τὴν λέξιν τύπων.

Ἐτέρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πρόγνωσιν
 Θεοῦ Πατρὸς ἀπεσταλμένος εἰς τὸ ἀφορίζειν αὐτῶν
 ἐν ἀνείματι, καὶ ὑπεκοῦς τοῖς τὸν βάντισμὸν
 τοῦ αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ καθάρσιον δεξαμένους,
 ὑμῖν τοῖς ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς Πόντου
 Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας καὶ Βιθυνίας, χάρις
 καὶ εἰρήνη πληθυνθείη. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ διὰ τὸν ἀνωπέ-
 ρητον αὐτοῦ πλοῦτον καὶ ἔλεον διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν
 ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀναγεννήσας ἡμᾶς ἥτοι
 μεταποιήσας, καὶ μεταθέμενος εἰς ἑλπίδα ζωῶν,

¹ Isa. LXI, 4. ² Deut. xiv, 2.

A interpositionem collocentur : nam significant ad
 quos scribatur Epistola. Usus est autem ea particula
 juxta præscientiam Dei, ad significandum quod in
 nullo sit prophetis posterior qui et ipsi missi fue-
 rant, nisi tempore. Quod autem missi fuerint et
 prophetæ, dicit Isaias cum ait : « Ad annuntiandum
 pauperibus lætum nuntium misit me ¹. » Sed quan-
 quam tempore posteriores tulerit, non tamen præ-
 scientia Dei, sed in hoc parem se demonstrat cum
 Jeremia, qui priusquam in utero formatus fuisset,
 cognitus fuerat et sanctificatus ac propheta ad gen-
 tes designatus. Et quoniam prophetæ inter cætera,
 Christi adventum designaverant (ob hoc enim missi
 fuerant) hic necessitatem sui addit apostolatus di-
 cens : In sanctificationem Spiritus missus sum in
 obedientiam et aspersionem sanguinis Jesu Christi :
 hoc significans per ea quæ proponuntur : Hic est
 modus mei apostolatus, ad segregandum. Nam hoc
 designat per Sanctificationem : sicut cum dicitur,
 « Et eritis mihi populus peculiaris sanctificatus ², »
 hoc est segregatus ex aliis gentibus. Modus igitur
 apostolatus ipsius fuit, ut separaret per dona spiri-
 tualia gentes obedientes, aspersas passione et san-
 guine Christi, non cinere juvenæ, cum purgari
 oportet, sumptu occasione a coinquinatione ethnico-
 rum : sed sanguine accepto a passione Christi.
 Simul autem et prælium quodam tangit martyrium
 sanguinis propter Christum susceptum ab his qui
 credunt in ipsum : nam qui per obedientiam vesti-
 gia sequitur præceptoris, cum omnino necesse fuerit
 nec ipse recusabit proprium fundere sanguinem,
 pro eo qui suum pro toto mundo effudit. « Petrus
 apostolus Jesu Christi. » Hic illis scribit qui erant
 ex circumcissione, sicut et beatus Jacobus, sed ille
 quidem indefinite omnibus Judæis qui orbem inhabi-
 tarent, ubicunque essent ; hic autem definite
 climatibus ponti Galatiæ. Addidit autem Ponti ad
 Galatiam. Est enim et alia juxta Celtas Galatia quæ
 etiam vere Galatia est, a qua et hi transmigraverant
 de quibus nunc agit. His ergo cæterisque gentibus
 quæ in præscriptione ponuntur sermonem dirigit,
 universali sive generali hac usus Epistola. Litteræ
 ergo series hæc est, cum additione eorum quæ per
 defectum dicta sunt manifestationis gratia, A B C
 D propterea etiam cum transumptione ac mutatione
 figurarum ad verbum.

Petrus apostolus Jesu Christi juxta præscientiam
 Dei Patris, missus ad segregandum ipsi in spiritu,
 et obedientes faciendum eos qui expiaticem susce-
 perunt aspersionem sanguinis Jesu Christi, vobis
 electis advenis sparsim incolentibus Ponti Galatiam,
 Cappadociam, Asiam, ac Bithyniam, gratia et pax
 multiplicetur. Benedictus Deus et Pater Domini
 nostri Jesu Christi qui per incredibilem suam opu-
 lentiam et misericordiam per resurrectionem Jesu
 Christi ex mortuis regeneravit nos, sive transmuta-
 vit et transposuit in spem vivam in hæreditatem

immortalem et incontaminabilem et immarcessibilem. respositam his qui potentia custodiuntur per fidem : quæ fides patefacta est nobis ad salutem in tempore hoc extremo, in quo tempore paululum (quandoquidem brevis ac modica est præsens vita) modo mœrore affecti (etiam si oporteat vos mœrore affici propter varias afflictiones ac tentationes) exultatis, hoc scientes quod exploramini, ut comprobata fidei vestræ longe pretiosior auro quod perit et probatur per ignem, reperiatur in laudem et honorem et gloriam vestri, tunc cum revelabitur Jesus Christus, quem Jesum Christum, cum antea corporaliter non videritis, diligitis : in hunc autem vobis non visum credentes, exultatis gaudio ineffabili, reportantes finem vestræ, et quis ille est? Salus animæ: de qua salute etiam prophetæ scrutati sunt et exquisierunt, « Electis advenis. » Advenis, aut propter dispersionem dixit, aut etiam quia omnes qui secundum Deum vivunt advenæ sunt in terra, quemadmodum etiam dicit David: « Advena ego sum apud te et peregrinus sicut omnes patres mei 3. » Significat autem nomen παρεπίδημος aliud quam προσήλυτος. Id enim significat eum qui aliunde sive peregre advenit, hoc autem παρεπίδημος plus aliud et abjectius. Quemadmodum enim πάρεργον, id est quod obiter, vilius est quam ἔργον, id est opus, et πάροδος, id est transitus, minus est quam ὁδός, id est via : Siquidem opus et via sunt propria, et quæ studio aguntur, transitus autem et quod obiter fit, veluti quæ his sese ingerunt. Ita et 484 παρεπίδημος, tanquam subsistentiæ sese ingerens, abjectius quidem significare videtur quam ἐπίδημος. « Gratia vobis et pax multiplicetur. » Gratia, eo quod gratis salvemini, cum nihil ad id contuleritis. « Et pax: » hac enim opus est iis qui suum Dominum offenderunt, et inimici ipsius constituti sunt.

1, 3. *Benedictus sit Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui juxta copiosam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis.*

Benedicit Deum, hanc ipsi gratiarum actionem referens ob bona quæ tribuit. Quæ sunt autem illa quæ data sunt? Spes, non sicut promissa per Mozen habitatio in terra Chananæa, quæ spes utpote corruptibilis, corruptibilibus promittit corruptibilia : sed viva. Et unde vitam nacta est? A Jesu Christo qui resurrexit ex mortuis. Per hoc enim quod resurrexit, eandem tribuit resurrectionem et illis qui per fidem in ipsum accedunt ad eum. Spes igitur viva quæ datur, est hæreditas incorruptibilis et incontaminabilis, non in terra reposita, quemadmodum patribus, sed in cælis, unde etiam perpetuitatem nacta est, quod etiam majus est quam hæreditas quæ est in terra. Et propterea conservatio et custodia credentium : quando quidem etiam hoc orabat Dominus dicens : « Serva eos, Pater sancte 4. » Sed et potentia. Et quæ est patientia? Quæ duret usque ad

A εις κληρονομίαν ἀφάρτων και ἀμίαντων και ἀμίραντων, ἀποκειμένην τοῖς ἐν δυνάμει φρουρούμενοις διὰ πίστεως. Ἦτις πίστις εις σωτηρίαν ἀπεκαλύθη ἡμῖν ἐν τῷ ἐσχάτῳ τούτῳ καιρῷ. Ἐν ᾧ κριτῷ, μικρὸν ἄρτι (ἐπεὶ μικρὸς και ὀλίγος ὁ παρῶν βίος,) λυπηθέντες (εἶγε και δέον ἡμᾶς λυπηθῆναι διὰ ποικίλων πειρασμῶν,) ἀγαλλιᾶσθε, τούτο εἰδότες, ὅτι περᾶξεσθε, ἵνα τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως ὑμῶν πολὺ τιμιώτερον τοῦ ἀπολλυμένου χρυσοῦ, διὰ πυρὸς ἕε δοκιμαζόμενου, εὐρεθῆ εις ἔπαινον και τιμὴν και δόξαν ὑμῶν τότε, ὅτε ἀποκαλύπτεται Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ὅν Ἰησοῦν Χριστὸν ἄρτι σωματικῶς μὴ ἐωρακότες, ἀγαπᾶτε. Εἰς τούτον δὲ τὸν μὴ ὁρώμενον ὑμῖν πιστεύοντες ἀγαλλιᾶσθε χερᾶ ἀνεκκλήτῳ, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν. Καὶ τί τοῦτο; Σωτηρία ψυχῆς. Περὶ ἧς σωτηρίας και οἱ προφηταὶ ἠρεύνησαν και ἐξήτησαν. Ἐκλεχτοὶ παρεπίδημοις. Ἐ τὸ, Παρεπίδημοις, ἦτοι διὰ τὴν διασπορὰν εἶπεν, ἡ και ὅτι πάντες οἱ κατὰ θεὸν ζῶντες παρεπίδημοι λέγονται τῆς γῆς, ὡς και Δαυιδ φησιν, ὅτι ἡ Παροικὸς ἐγὼ παρὰ σοὶ και παρεπίδημος, καθὰ πάντες οἱ πατέρες μου. Ἐ σημαίνει δὲ τὸ ὄνομα οὐ ταῦτον τῷ προσήλυτῳ (τούτο γὰρ τὸν ἀλλαχθὲν ἐλθόντα σημαίνει, ἦτοι ἐπίδημῶσαντα), ἀλλὰ πλέον τὴν και εὐτελέστερον. Ἐ ἴσπερ γὰρ τοῦ ἔργου τὸ πάρεργον εὐτελέστερον και τῆς ὁδοῦ ἢ πάροδος, (ἔργον μὲν γὰρ και ὁδός, αὐτὰ τὰ κύρια και αὐθεντικῶς πραττόμενα, πάρεργον δὲ και πάροδος, τὰ τούτοις οἰοῦναι παρυσιστάμενα,) οὕτω και τῷ ἐπίδημῳ τὸ παρεπίδημος ὡς παρυσιστάσεις ὁρᾶται εὐτελέστερον σημαίνων. Ἐ Χάρις ὑμῖν και εἰρήνη πληθυνθεῖη. Ἐ Χάρις διὰ τὸ προῖκα και μηδὲν εἰσενεγκόντας ἡμᾶς σώξεσθαι. Ἐ Καὶ εἰρήνη. Ἐ Ταύτης γὰρ χρεῖα τοῖς προσκεκροῦσιν τῷ ἐσπῶν Δεσπότη, και εἰς πολεμίοις αὐτοῦ τεταγμένοις.

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς και Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀναγεννήσας ἡμᾶς εις ἐλπίδα ζωσαν, δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν.

Εὐλογεῖ τὸν θεὸν ταύτην αὐτῶ τῶν ἀγαθῶν ὧν δίδωσιν εὐχαριστίαν ἀντιδούς. Τίνα δὲ τὰ δωρούμενα; Ἐλπὶς, οὐχ οἷα ἡ διὰ Μωσαίου ἐν τῇ Καναανᾷ γῆ κατοικία, ἧς τις θνητῇ θνητοῖς ἐπαγγέλλεται θνητῶ, ἀλλὰ ζωσα. Καὶ πόθεν τὸ ζῆν ἔχουσα; Ἐπὶ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν οἷς γὰρ ἀνέστη, τῆς αὐτῆς ἠξιώσει και τοὺς διὰ πίστεως τῆς εις αὐτὸν προσιόντας αὐτῷ. Ἐλπὶς οὖν ζωσα τὸ διδόμενον, κληρονομία ἀφάρτος και ἀμίαντος, ὧν ἐν γῆ, ὡς τοῖς πατράσιν, ἀποκειμένη, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς. Ἀφ' οὗ και τὸ διαιωεζόν κίετηται. Ὁ και μεζζον τῆς ἐν γῆ κληρονομίας. Καὶ πρός γε τούτους, συντήρησις και φρουρὰ τῶν πιστευόντων, Ἐπεὶ και τούτο προσήνεκτο ὁ Κύριος εἰπών. Ἐ Τήρησον αὐτούς, Πάτερ ἄγιε. Ἐ Ἄλλὰ και ἐν δυνάμει. Καὶ τίς ἡ δύναις; Τὸ μέχρι τῆς τοῦ Κυρίου ἀποκαλύψεως. Εἰ γὰρ μὴ δυνατὴ ἡ φρουρὰ,

3 Psal. xxxviii, 13. 4 Joan. xvii, 11.

οὐκ ἂν κράτεται μέχρι τούτου. Ἐπει οὖν τοιού-
 τα καὶ τοσαῦτα τὰ εἰδόμενα, οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ
 ἀγαλλίαμα παρακολουθεῖν τοῖς λαμβάνουσι. Πλὴν
 ἐπειδὴ ἡ τοῦ διδασκάλου ἐπαγγελία, οὐχὶ χαρὰν,
 ἀλλὰ λύπην εἰσάγειται. « Ἐν τῷ κόσμῳ φάσκουσα
 ὅτι θλίψιν ἔξετε, » προστιθησὶ τῷ ἀγαλλιάματι, τὸ,
 Ὑλίγον. Καὶ ἐπειδὴ τοῦτο λυπηρὸν, ἐπάγει τὸ, Ἄρτι,
 σύμφωνα λέγων τῷ ἑαυτοῦ καθηγεμόνι. Κάκεινος
 γάρ, « Ἐν τῷ κόσμῳ φησὶ, θλίψιν ἔξετε, » ἀλλ' ἡ
 λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται. Ἡ οὖν τὸ, Ἄρτι,
 διὰ τὸ ἀγαλλίαμα προσετέθη, ὡς τοῦ μάλλοντος δια-
 ὀχέσθαι ἀγαλλιάματος οὐκ ἐπ' ὀλίγον ὄντος, ἀλλ'
 ἐπὶ μακρὸν τε καὶ ἄπειρον. Ἡ τὸ, Ὑλίγον, πρὸς τὸ
 ἐπιφερόμενον λυπηρὸν λογιστέον, ἵνα ἦ οὕτως. Εἰ
 δέον ἐστὶν ὀλίγον ἄρτι λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πει-
 ρασμοῖς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ τῶν πειρασμῶν, θόρυβον
 ἐνεποιεῖ, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε τὴν τῶν πειρασμῶν
 αἰτίαν, ὅτι διὰ τούτων τὸ δοκίμιον ὑμῶν φανερώτερον
 γίνεται καὶ τιμιώτερον χρυσοῦ. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸ δο-
 κιμαζόμενον πυρὶ, μᾶλλον ἀνθρώποις σπουδάζεται.
 Προστιθησὶ δὲ καὶ τὸ, Εἰ δέον, διότι οὔτε πᾶς πιστὸς
 πειράζεται διὰ θλίψεως, οὔτε πᾶς ἀμαρτωλὸς, ἀλλ'
 οὐδὲ εὐθνεῖται ἐκάτερος τούτων εἰς αἰ. Ἄλλ' οἱ
 μὲν θλιβόμενοι δίκαιοι, εἰς προσθήκην στεφάνων
 πάσχουσιν, οἱ δὲ ἀμαρτωλοὶ, ἵνα τῶν ἀμαρτημάτων
 δίκην ἐκτίσωσιν. Οὐ πάντες δὲ δίκαιοι θλίβονται,
 ἵνα μὴ τὴν κακίαν ἐπιανετὴν νομίσας, μισήσῃς τὴν
 ἀρετὴν. Οὐδὲ πάντες ἀμαρτωλοὶ θλίβονται, ἵνα μὴ
 ἡ ἀνάστασις ἀπιστηθῇ, ὡς πάντων ἐνταῦθα τὰ ἐκυ-
 τῶν ἀπολαμβανόντων.

« Εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ
 ἀμάραντον τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς, εἰς ὑμᾶς
 τοὺς ἐν δυνάμει Θεοῦ φρουρουμένους διὰ πί-
 στεως εἰς σωτηρίαν ἐτοίμην ἀποκαλυφθῆναι ἐν
 πικρῷ ἰσχύτῳ. Ἐν ᾧ ἀγαλλιάσθε ὀλίγον ἄρτι,
 εἰ δέον ἐστί, λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρα-
 σμοῖς, ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως, πολὺ
 τιμιώτερον χρυσοῦ τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυ-
 ρὸς δὲ δοκιμαζόμενου, εὐρεθῇ εἰς ἔπαινον καὶ
 τιμὴν καὶ δόξαν, ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 ὃν οὐκ εἰδότες ἀγαπάτε. Εἰς ὃν ἄρτι μὴ ὀρώντες,
 πιστεύοντες δὲ, ἀγαλλιάσθε χαρᾷ ἀνεκλαήτῳ καὶ
 δεδοσμένῳ, κομιζόμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως ὑμῶν,
 σωτήριαν ψυχῶν. »

Εἰ ἐν οὐρανοῖς ἡ κληρονομία μωθῶδης ἢ ἰλιου-
 ετῆς ἀποκατάστασις, « Ἐν ᾧ ἀγαλλιάσθε ὀλίγον ἄρτι,
 εἰ δέον ἐστί. » Τὸ ἐξῆς οὕτως. Λυπηθέντες ἄρτι,
 εἰ δέον ἐστί, τουτέστιν, εἰ καὶ τοῦτο δε-, (οὐ γὰρ
 πάντες οἱ ἄγιοι θλίβονται,) ἐν ἰσχύτῳ καιρῷ ἀγα-
 λιάσθε, ἀντὶ μάλλοντος εἰληπταί. Ἡ καὶ κατὰ τὸ
 ἐνεστώσ, ὡς κάτω ὑπεμνημάτισται. « Εἰς ἔπαινον
 καὶ τιμὴν. » Τὴν αἰτίαν τῶν καλοπαθούντων ἐν-
 τούτοις δικαίων διὰ τούτων δηλοῖ. ἅμα μὲν παραμυ-
 θώμενος αὐτοὺς, ὡς περιφανεστέρων αὐτῶν ὑπὸ
 τῶν θλίψεων γινομένων, ἅμα καὶ σπουδαιότερους

revelationem vel manifestationem Domini. Nisi enim
 potens esset custodia, nequaquam tanto tempore
 perduraret. Quoniam igitur tanta ac talia sunt quæ
 dantur, nihil absurdi est quod etiam sequatur gau-
 dium eos qui accipiunt. Attamen quoniam promissio
 magistri non gaudium sed mœrorem inducit dicen-
 do : « In mundo afflictionem habebitis » ad exsul-
 tationem addit, Paululum. Et quia triste, subjungit
 Nunc, conformiter cum suo duce loquens, qui ait :
 « In mundo afflictionem habebitis, » sed tristitia
 vestra vertetur in gaudium. Aut ergo quod ait Nunc
 vel Modo, propter exultationem additum est, quasi
 successurasit exultatio quæ non paululo, sed diutur-
 no et infinito tempore duret. Aut Paululum, ad subse-
 quens quod contristat referendum est, ut sit hic
 485 sensus : Si opus sit, paululum nunc mœrentes
 per varias afflictiones. Sed quoniam afflictiones tur-
 bationem inducunt, propterea subjungit causam
 afflictionum, quod per has comprobatio vestri ma-
 nifestior ac pretiosior auro efficitur, quandoquidem
 et illud quod igne probatur, gratius est hominibus.
 Addit præterea : Si opus sit, quia nec omnis fidelis
 per afflictionem exploratur, nec omnis peccator.
 Sed neque horum quisque semper lætatur : sed
 justique affliguntur ad coronam augmentum,
 peccatores vero ut pœnas luant peccatorum. Non
 tamen omnes justique affliguntur, ne vitium laudi du-
 cens, virtutem abomineris. Neque omnes peccatores
 affliguntur, ne de resurrectione diffidatur, quasi
 omnes quæ sua sunt, hic recipiant.

I, 4-9. *In hæreditatem incorruptibilem et in-
 contaminabilem atque immarcescibilem conserva-
 min in cælis, ad vos qui Dei potentia custodimini
 per fidem in salutem quæ parata est ut mani-
 festetur in tempore extremo. In quo exsultatis
 paululum nunc mœrore affecti per varias affli-
 ctiones, si opus sit : quo fidei vestræ comprobatio
 multo pretiosior auro quod perit probatur per
 ignem, reperitur, in laudem et honorem et glo-
 riam, tum cum revelabitur Jesus Christus, quem
 cum non videritis diligitis, in quem modo, cum
 non videatis, credentes tamen, exsultatis gaudio
 ineffabili et glorificatio, reportantes finem fidei
 vestræ salutem animarum.*

Si in cælis est hæreditas, fabulosa est rerum in-
 stauratio in mille annis. « In quo exsultatis paululum
 nunc, si opus sit. » Ordo est iste : Mœrore affecti
 nunc, si opus sit, id est, si hoc quoque oporteat
 (neque enim omnes sancti affliguntur) in tempore
 extremo exsultabitis, nam præsens pro futuro accep-
 tum est. Aut etiam per præsens, quemadmodum in
 sequentibus declaratum est. « In laudem et hono-
 rem. » Causam cur affligantur justique per hæc signifi-
 cat, simul et illos consolando, 486 quod videlicet
 afflictionibus manifestiores fiant : et diligentiores

eos reddens per hoc quod addit : Cum revelabitur Jesus Christus, quod illo tempore per laborum demonstrationem magna sit addenda nobilitas his qui certaverunt. Addit autem et aliud quod attrahit ad tolerantiam afflictionum. Quidnam illud est? «Quem cum non videritis, modo diligitis. » Si enim cum non videritis eum oculis corporeis, ex solo auditu diligitis, inquit, considerate quantam ostendetis dilectionem cum ipsum videritis, idque dum in gloria manifestabitur : nam si passio ipsius adeo vos attraxit, quantum ergo vos afficere poterit manifestatio ipsius cum incredibili splendore, quando etiam vobis salutem animarum in præmium tribuerit? Ut ergo tali innotescatis, accepturi etiam hujusmodi gloriam, brevissimam hoc tempore ostendite tolerantiam, et scopi propositi summam habebitis.

I, 10 12. *De qua salute exquisierunt ac scrutati sunt prophetae, qui de ventura in vos gratia vaticinati sunt, scrutantes ad quod vel cujusque tempus significaret qui in illis erat Spiritus Christi, qui prius quam acciderent, testabatur venturus in Christum afflictiones, et, quæ essent consecuturæ, gloriæ in quibus et illud revelatum est quod haud sibi ipsis, imò nobis ministrarent hæc quæ nunc annuntiatæ sunt vobis per eos qui vobis prædicaverunt Evangelium per Spiritum sanctum emissum de caelo : in quæ desiderant angeli prospicere.*

Quandoquidem de animæ salute mentionem fecerat : hæc autem non erat manifesta, sed nova quæ audierat, propheta in medium producit qui de ipsa exquisierunt ac scrutati sunt. Siquidem de futuris exquisierunt : quemadmodum Daniel, qui ob id vir desideriorum vocatus est ab angelo, qui dabat ipsi divina responsa. Et quid inquisierint, subjungit : «Ad quod velejusmodi tempus significaret qui in illis erat spiritus.» Ad quod, nempe consummationis sæculi, cujusmodi vero, puta cum Judæi per varias captivitates ad perfectum Dei cultum declinantes, acceptabilis sensus : 487 ad Christi mysterium constituerentur. Animadvertite autem quod spiritus Christi aperte speculatur ac disserit de Christo. Significabat autem hic Spiritus afflictiones Christi, per Isaiam quidem dicens : «Tanquam ovis ad occisionem ductus est 7. » Per Jeremiam vero : «Venite, mittamus lignum in panem ejus 8.» Porro resurrectionem per Osee : «Tertio die resuscitabimur coram eo, et prosequemur ut cognoscamus Dominum, tanquam diluculum paratum inveniemus ipsum 9.» His autem revelatum est non propter se, sed propter vos. Cæterum hæc duo facit his sermonibus, et prophetarum ostendit providentiam, et quod ante conditum mundum Deo præcogniti erant qui vocati nunc sunt ad Christi fidem. Siquidem per prophetarum providentiam inducit eos, ne increduli sint his quorum prophetis magna fuit cura ad ipsorum utilitatem : quia nec filii prudentes paternos despiciant labores. Etenim si hæc ipsi quæsierunt et

ποιών διά τού προσθεῖναι τὸ, Ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦ τότε καιροῦ τῇ ἐπιδείξει τῶν πόνων πολλήν τὴν εὐκλειαν τοῖς διηγωνισμένοις παρεχομένου. Προσθεῖται δὲ τι καὶ ἄλλο ἐφελευστικὸν πρὸς τὴν ὑπομονὴν τῶν θλιψέων. Τί τῷτο ; Τὸ, «Ὅν οὐκ εἰδότες, ἀγαπάτε ἄρτι.» Εἰ γὰρ οὐκ εἰδότες αὐτὸν ὀφθαλμοῖς σαρκὸς ἐν μόνῃ ἀποῆς ἀγαπάτε, φησί, σκοπεῖτε ἕσπην ἀγάπην ἐπιδείξεσθε ἰδόντες αὐτὸν, καὶ τὰυτα ἐν δόξῃ ἀποκαλυπτόμενον. Εἰ γὰρ τὸ πάθος αὐτοῦ οὕτως ὑμᾶς ἐπασπάσατο, τί ἄρα διαθεῖται ὑμᾶς ἢ μετὰ ἀνωπερλήτου λαμπρότητος ἐπιφάνει αὐτοῦ, ὅτε καὶ ὑμῖν παράσχη ἢ γέρας σωτηριαν ψυχῶν ; Ἔς οὖν τοιοῦτω ἐμφανίσθησθε, μέλλοντες καὶ θόξῃς τοιαύτης ἀξιοῦσθαι, ἰσόβροπον τούτου νῦν ἐπιδειξάμενοι καρτερίαν, τὸ πᾶν ἔχετε τοῦ προτεθέντος σκοποῦ.

• Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζητήσαν καὶ ἐξηρεύησαν προφῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ προμαρτυρούμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας. Οἱς ἀπεκαλύφθη, ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς, ἡμῖν δὲ διηκόνουν αὐτὰ, ἀλλ' οὐκ εὐαγγελίζοντες αὐτῶν ἀγγέλου. Καὶ τί ἐξεζητήσαν, ἀπάγει : «Εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα.» Εἰς τίνα μὲν, τὸν ἐπὶ συντελεῖσθαι ποῖον δὲ, τὸν ὅτε ταῖς διαφοραῖς αἰχμαλωσίαις τῶν Ἰουδαίων πρὸς παντελῆ θεοσέβειαν ἀποκλινάντων, εὐπαράδεκτοι κατέστησαν εἰς τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον. Σκόπει δὲ ὅτι πνεῦμα Χριστοῦ εἰρηκὸς θεολογεῖ τὸν Χριστὸν. Ἐδήλου δὲ τούτο τὸ πνεῦμα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ μὲν Ἡσαίου εἰπόν. «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη.» Διὰ δὲ Ἰερεμίου : «Δεῦτε, καὶ ἐμβάλομεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ.» Τὴν δὲ ἀνάστασιν διὰ Ἰωσήφ : «Τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσόμεθα ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ διώξομεν τοῦ γυναικὶ τὸν Κύριον, ὡς ὄβρον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν.» Ἀπεκαλύφθη δὲ φησι τούτοις, οὐ δι' ἑαυτοῦς, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς. Δύο δὲ ταῦτα διὰ τούτων ἐργάζεται τῶν λόγων, τὸ τε προμηθεὺς τῶν προφητῶν ἐνδεικνύμενος, καὶ τὸ διὰ προεγνωσμένοι ἦσαν θεῶν καταβολῆς κόσμου οἱ νῦν κληθέντες εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν. Διὰ μὲν οὖν τοῦ τῶν προφητῶν προμηθεοῦς ἐνάγει αὐτοῦς μὴ ἀπειθῶς διατεθῆναι πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν προφητῶν αὐτοῖς πεφρατισμένα, ὅτι μηδὲ υἱοὶ σώφρονες πατρικῶν πόνων καταφρονοῦνται. Εἰ γὰρ αὐτοὶ μηδὲν ὀνήσασθαι μέλλοντες ἐξεζητήσαν καὶ εὐρον, καὶ εὐρόντες βιβλίους ἐγκατε-

6 Dan. ix, 23. 7 Isa. lxxxiii, 7. 8 Jerem. xi, 19. 9 Osee vi, 3.

θεντο, ὡς περ τινὰ κληρον ἡμῖν παραπέμποντες, οὐκ ἂν εἶημεν ἡμεῖς, φησὶ, δίκαιοι, περὶ ταῦτα καταφρονητικῶς ἔχοντες. Διὰ τοι τοῦτο μὴδὲ ἡμᾶς τοὺς εὐαγγελιζομένους ὑμᾶς ταῦτα παρὰ φθῶλον τιθέντες κενὸν ἀποφαίνετε τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν. Διὰ μὲν οὖν τοῦ προφητοῦς τῶν προφητῶν ταῦτα. Διὰ δὲ τοῦ προσεγνώσθαι ὑπὸ Θεοῦ φοβεῖ μὴ ἀναξίους ἐκυτοῦς τῆς τοῦ Θεοῦ προγνώσεως ἀπορῆναι, μὴδὲ ἀναξίους τῆς ὑπὸ τούτου κλήσεως, ἀλλὰ κατεπεργασθῆαι ἀλλήλων εἰς τὸ ἀξιωθῆναι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. « Διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς. » Εἰ καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ προφῆται ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐνήργησαν, οἱ μὲν τὴν προφητείαν, οἱ δὲ τὸ εὐαγγέλιον, οὐδὲν τούτων τὸ διάφορον πρὸς τοὺς προφήτας. Δεῖ τὸν τὴν αὐτὴν σπουδὴν ὑμᾶς, φησὶν. εἰσάγειν, ἦν καὶ οἱ κατήκοοι τῶν προφητῶν, ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀπειθησάντων τοῖς προφήταις ὑποβληθῆτε τιμωρίᾳ. Ἐπεισημαντέον δὲ ὅτι διὰ τούτων τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον ὁ Πέτρος ἀποκαλύπτει. Ὦν καὶ Πνεῦμα, διὰ τοῦ εἰπεῖν, Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸν δὲ Πατέρα διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ἄπ' οὐρανοῦ. Τὸ δὲ, Ἄπ' οὐρανοῦ, μὴ τοπικῶς λαβεῖν, ἀλλὰ κατὰ ὑπεροχὴν προηγουμένην Θεοῦ. « Ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἀποστρέλλεται ἀπ' οὐρανοῦ. » Τὸ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς γεγονός φησὶ. Τὸ δὲ, « Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι, » ἀντὶ τοῦ, Ἄ καὶ ἄγγελοι ἐπεθύμησαν, τουτέστιν, ὧν τὴν γνώσιν καὶ τὴν ἐκδοσιν καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγγελοι ἐπεθύμησαν. Εἰ' ὁ καὶ γινομένον τῶν τοιούτων, περιχαρεῖας ἦσαν τὸ, « Δόξα ἔν ὑψίστοις. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Περί ἐλπίδος καὶ ἀγιασμοῦ, τῆς τε ὀρελιωμένης ἐπὶ τῇ υἱοσειᾷ ἀσφαλοῦς ἀναστροφῆς. »

« Δι' ὃ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀφύδας τῆς δικαιοσύνης ὑμῶν, νήφοντες τελείως ἐλπίσαστε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς τέκνα ὑπάκοης, μὴ συζηματιζόμενοι τὰς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἅγιον, καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε. Διότι γέγραπται, Ἄγιοι γίνεσθε ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι. »

Αἰτιολογικῶς ἀπὸ τῶν προτετιμημένων ἢ παρακλήσις. Εἰπὼν γὰρ ὅτι οἱ προφῆται διηκόνησαν ὑμῖν τὰ τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ταῦτα οὕτως ἦν θυμαστά, ὡς καὶ ἄγγελοι ἐράσματα καταστῆναι· καὶ ὅτι ἐράσματα καὶ αὐτοῖς ταῦτα, ἔδειξαν ἀφ' ὧν ἐκ περιχαρεῖας ἐν τῇ γεννήσει Χριστοῦ, τὸ « Δόξα ἐν ὑψίστοις, » ἐμελῶδον Θεῷ. Εἰπὼν δὲ ταῦτα, ἐπάγει τὸ αἴτιον τούτων καὶ φησὶν· Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα τὰ ἐαδιηκονημένα ὑμῖν πάσι καὶ ἐράσματα καὶ τριπόθητα οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἄγγελοις, διὰ τοῦτο μὴδὲ ὑμεῖς ἀμελῶς πρὸς αὐτὰ διατεθῆτε, ἀλλὰ συντείναντες ἑαυτοὺς καὶ ἀνδρικῶς διατεθέντες. Τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ ἀναζώσασθαι τὰς ὀφύδας ὁλοῖ· ὁ καὶ ὁ Ἰωδὸς προστάσσεται πρὸς τοῦ Θεοῦ. Ὑσφύας δὲ ποίας ἐστήμανεν, ὅτι τὰς τῆς διανοίας λέ-

invenerunt, cum sibi profitura non essent, inventaque libris mandarunt, tanquam hereditatem ad nos transmittentes, nequaquam juste ageremus, inquit, si in his negligentes essemus: quapropter neque abjectos ac tenues nos ducentes qui hæc vobis annuntiamus, inane ostendatis evangelium nostrum. Hæc itaque ex providentia prophetarum. Per hoc autem quod a Deo præcogniti sunt, terret eos ne se indignos exhibeant divina præscientia aut ipsius vocatione, sed urgeant invicem et exstimulent, ut domo Christi digni habeantur. « Per eos qui vobis prædicaverunt Evangelium. » Si et prophetæ et isti per Spiritum sanctum efficaciter operati sunt: illi quidem in prophetia, isti vero in Evangelio: nihil his diversum est a prophetis; oportet igitur idem studium vos afferre quod habuerunt illi qui prophetis obtem, erantes fuerunt ne eidem supplicio subijciamini cum his qui prophetis fuerunt increduli. Animadvertendum est autem quod per hæc Trinitatis mysterium Petrus manifestat: Filium et Spiritum cum dicit *Spiritus Christi*, Patrem vero in eo quod sequitur *De cælo*. Porro quod ait *De cælo*, non secundum locum accipias, sed per excellentiam quæ præsertim Deo convenit. « Per Spiritum sanctum emissum de cælo. » **488** Loquitur de eo quod in die Pentecostes factum fuerat. Illud autem, « In quæ desiderant angeli prospicere: » hoc est quæ angeli quoque concupiscunt: propter quod etiam dum hujusmodi fieret, ex abundanti gaudio cecinerunt: « Gloria in altissimis Deo! »

CAPUT II.

De spe et sanctificatione firmaque conversione quæ necessaria est præter adoptionem

1, 13-16. *Quapropter succincti lumbis vestrae, sobrii perfecte sperate in eam quæ ad vos defertur gratiam, dum vobis manifestatur Jesus Christus tanquam filii obedientes non accommodantes vos pristinis concupiscentiis, quibus dum adhuc ignoratis Christum agebamini: sed quemadmodum is qui vos vocavit sanctus est, ita ipsi quoque sancti in omni conversatione reddamini: propterea quod scriptum sit: Sancti estote, nam ego sanctus sum.*

Per causa II inferitur exhortatio ex his quæ prius in honore fuerant. Cum enim dixisset, Prophetæ subministraverunt vobis quæ vestram concernunt salutem et hæc adeo admiranda erant ut angelis quoque amabilia efficerentur: et quod ipsi quoque hæc e-sent amabilia demonstrarunt in eo quod ex abundanti gaudio in nativitate Christi dulciter cecinerunt, « Gloria in aliissimis Deo. » His ergo dictis. ex ipsorum causa subjungit, dieens: Quoniam igitur vobis omnibus hæc administrata sunt, et amabilia et maxime desiderabilia, non hominibus solum sed et angelis, propterea neque vos negligenter ad hæc afficiamini, sed vos ipsos dirigentes ac viriliter disponentes. Nam hoc lumborum succinctione significat: quod ipsi etiam Job a Deo jube-

¹⁰ Luc. 1, 14.

tur II. Quales autem lumbos significaverit, dicit A quod eos qui mentis sunt. Ita ergo præparati, inquit, sobrii perfecte sperate in eam 489 quæ ad vos defertur gratiam. Porro hoc est quod ait etiam paulo ante, circa secundum Domini adventum considera vero quod non simpliciter dixerit, Sobrii, sed addidit, perfecte. quasi lex tenuem ac introductoriam sobrietatem præbuerit. Συσχηματίζειν autem dicit conformare et accommodare se presentibus. Hoc autem est quod nunc quoque dicunt nonnulli insipientes: Rebus ac negotiis te accommoda. Talibus igitur vanitatibus renuntiare jubet: sive antea scientes ac prudentes, sive ignorantibus his adhæserint. Sed nunc, inquit, ei vos, ac similes præstantes, ipsi quoque sancti estote.

I, 17-19. *Et si Patrem invocatis judicantem B citra personarum delectum juxta cujusque opus, in timore conversantes, incolatus vestri tempus transigatis: cum sciatis quod non venditis rebus, velut argento aut auro redempti sitis a vana vestra conversatione quam ex patrum traditione acceperatis, sed pretioso sanguine, nempe Agni immaculati et incontaminati Christi.*

Collecta et multis exhortatione: primum ex angelis qui desideranti animo ad hæc efficiuntur: deinde ex descriptione ejus quod æquum est rursum: ab eo quod necessarium est. Quoniam enim Deum invocant Patrem, necesse est ut qui adoptionem concupiscunt, quæ patre digna sunt, faciant: et quarto. quoniam innumera acceperunt bona, per constitutum pro ipsis pretium: id autem est Christi sanguis qui in pretium datus est pro his qui seipso maligno venderant per peccatum. Post hæc jubet tota vita continuum habere timorem: non initialem illum, nam hic subsequenter habet pœnam, sed perfectum. Timor enim perfectos sanctos semper comitatur, ne quid ipsi desit eorum quæ decet habere perfectos. Considera vero quomodo cum dictum sit a Christo, « Pater neminem judicat, sed judicium tradidit Filio¹², » nunc dicitur « Pater judicare Patrem. Ad quod dicimus, quod non potest Filius facere quidquam, nisi quod viderit facere Patrem: quandoquidem et hoc dixit Christus. Porro hoc sanctæ Trinitati connaturale esse ostendit: 490 quodque non sint divisæ operationes divinæ potestatis personis quas in illa conspiciamus: sed ibi et omnimoda identitas, et pacifica ac seditone carens concordia. Dixit ergo sine discrimine Patrem judicare: tanquam id et vere sit et existimetur omnibus esse commune, quidquid alius dixerit ab una trium divino modo perfici. Præterea cum etiam Dominus frequenter apostolos vocet filios, et ad paralyticum dixerit, « Fili, remissa sunt tibi peccata tua: » et ad eam quæ sanguinis profluvio laborabat, « Filia, fides tua te salvam fecit, » nihil obscurum est aut absurdum, si hunc quoque patrem natorum vocaverit, quos sanctitatis communicatione generavit.

γει. Οὕτως οὖν παρεσκευασμένοι, φησί, νήφοντες τελείως ἐλπίζατε ἐπὶ τὴν φεριμένην ὑμῖν χάριν· αὕτη δὲ ἐστὶν ἣν καὶ πρὸ βραχίους φησί, κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν. Σκόπει δὲ ὅτι οὐχ ἀπλῶς εἶπε, Νήφοντες, ἀλλὰ, τελείως, ὡς τοῦ νόμου ἀμυδρὰν αὐτοῖς νήψιν παρασχομένου καὶ εἰσχωγικήν. Συσχηματισμὸν δὲ τὴν συμπεριφορὰν φησι τὴν πρὸς τὰ παρόντα. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὅτι τινες τῶν ἀνοήτων καὶ νῦν φασιν, ὅτι Πρὸς τὰ πράγματα διαγίνου. Ταῖς οὖν τοιαύταις μεταϊότησιν ἀπειπαμένους κελεύει, εἴτε ἐν γνώσει, εἴτε καὶ ἐν ἄγνοια ταύταις πρὸ τούτου ἐνεσχέθησαν. Ἀλλὰ νῦν γοῦν τῷ καλέσαντι συσχηματιζόμενοι ἀγῶν ὄντι, ἄγιοι καὶ αὐτοὶ γίνεσθε.

qui vos vocavit et vere sanctus est configurantes
« Καὶ εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἐκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε, εἰδότες, ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς Ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. »

Ἐκ πολλῶν ποιησάμενος τὴν παράκλησιν, πρῶτον διὰ τῶν ἐπιθυμητικῶς πρὸς αὐτὰ διακειμένων ἀγγέλων, εἶτα ἀπὸ τοῦ γραφικοῦ, εἶτα ἀπὸ τοῦ ἀναγκαίου. Ἐπεὶ γὰρ τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦνται Πατέρα, ἀνάγκη τοὺς γλιχομένους τῆς υιοθεσίας εἶξια τοῦ Πατρὸς ποιεῖν. Καὶ τέταρτον, ὅτι μυρία ἔλαβον ἀγαθὰ, διὰ τοῦ καταβληθέντος ὑπὲρ αὐτῶν τιμήματος. (τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα, ὃ τι περ ἀντιλυτρον ἐδόθη τῶν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἑαυτοῦς πεπρακτότων τῷ πονηρῷ.) κελεύει διὰ παντὸς τοῦ ζῆν σὺνοικον κεκτηθῆσαι τὸν φόβον, οὐ τὸν προκαταρκτικόν, (οὕτως γὰρ τὴν τιμωρίαν σὺνεδρον ἔχει.) ἀλλὰ τὸν τελειωτικόν. Φόβος γὰρ οὐκ εἶς τοῖς τελειωθεῖσι ἀγίοις μὴ τι ἐλλείπωσιν τῶν οἷα εἶδος τοῖς τελειωμένοις ἀπακολουθεῖν. Σκόπει δὲ ὅτι εἰρημένου ὑπὸ Χριστοῦ, « ὅτι Ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδέν, ἀλλὰ τὴν κρίσιν παραδέδωκε τῷ Γίῳ, » πῶς νῦν ὁ Πέτρος τὸν Πατέρα κρίνειν φησί. Πρὸς δὲ ἐροῦμεν, ὡς ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εἶρηκεν ὁ Χριστός, « Οὐ δύναται ὁ Γίος ποιεῖν οὐδέν. ἂν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα, » τοῦτο δὲ συμφυὲς τῆς ἁγίας Τριάδος πρῶστῃσι, καὶ ὅτι οἷα ἀπομεμερισμένα αἰ τῆς θεαρχίας ἐνέργειαι τοῖς κατ' αὐτὴν ἐθεωρουμένοις προσώποις, ἀλλὰ ταυτέτης πᾶσα ἐκεῖ καὶ σύμνοια εἰρηναία καὶ ἀσπασίματος, εἶπεν, ἀδιαφόρως τὸν Πατέρα κρίνειν, ὡς ὅτι ἂν ἔρει τις καθ' ἑνὸς τῶν τριῶν θεοπροπῶς ἐτελεσθῆαι, κοινῶς τοῖς πᾶσι καὶ ὄντος καὶ λογιζομένου. Ἄλλως τε καὶ τοῦ Κυρίου πολλάκις τέκνα καλοῦντος τοὺς ἀποστόλους, καὶ τῷ παραλύτῳ εἰπόντος « Τέκνον, ἀπέωνται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου, » καὶ τῷ ἀμώμῳ. « Θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκε σε, » οὐδὲν ἀπεμφάνον καὶ αὐτὸν πατέρα κελείσθαι τῶν γεννητῶν, ὧν μεταδόσει ἐγέννησεν ἀγιότητος. « Ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας. » Κατὰ τοῦτον τὸν τελει-

¹² Job. xxxviii, xl. ¹³ Joan. v. 22.

ωτικὸν φόβον εἶρηται καὶ τῷ μακαρίῳ Δαυὶδ, τὸ
 « Φοβήθητε τὸν Κύριον πάστες οἱ, ἅγιοι αὐτοῦ, ὅτι
 οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. »

« Προεγνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου,
 φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων δι'
 ὑμᾶς, τοὺς δι' αὐτοῦ πιστεύοντας εἰς Θεόν, τὸν
 ἐγείραντα αὐτόν ἐκ νεκρῶν, καὶ δόξαν αὐτῷ
 δόντα, ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι
 εἰς Θεόν. τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ
 τῆς ἀληθείας διὰ πνεύματος. Εἰς φιλαδελφίαν
 ἀνυπόκριτον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας ἀλλήλους ἀγα-
 πῆσατε ἐκτενῶς, ἀναγεγεννημένοι οὐκ ἐκ σπο-
 ρᾶς φθορῆς ἀλλὰ ἀφθάρτου διὰ λόγου ζῶντος
 Θεοῦ καὶ μέσοντος εἰς τὸν αἰῶνα. Διότι πᾶσα
 σὰρξ, ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄν-
 θος χόρτου. Ἐξηράνθη ἡ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέ-
 πεσε, τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦ-
 το δὲ ἔστι τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς. »

Τῷ τοῦ Χριστοῦ θανάτῳ συνῆψε καὶ τὴν ἀνά-
 στασιν. Εὐλαβεῖται γὰρ τὸ πρὸς ἀπιστίαν τῶν νεο-
 φητων εὐμετάβολον, διὰ τὸ τῶν παθῶν τοῦ Χρι-
 στοῦ ἐπονεῖδιστον. Ἄλλ' ὅτι καὶ οὐ νεκρὸν τὸ κατὰ
 Χριστὸν μυστήριον, ἐπεὶ καὶ τοῦτο τοὺς ἀνοήτους
 θορυβεῖ, ἀλλ' ἀνωθεν καὶ πρὸ καταβολῆς κόσμου,
 καὶ προνοητικῶς Θεῷ κατὰ τὸν εὐκαιρὸν αὐτῷ
 χρόνον ταμιευόμενον, ἐφανερῶθη μὲν καὶ τοῖς περὶ
 τούτων ζητήσασιν προφήταις, ὡς ὀλίγον κατόπιν εἴ-
 ρηκε, καὶ νῦν δὲ προσηλότερον, φησὶν, ὅτι τὸ πρὸ
 καταβολῆς κόσμου ἐγνωσμένου ἠηλονότης Θεῷ νῦν
 ἐφανερῶθη, ἥτοι ἐπετελέσθη, διηνώσθη. Καὶ διὰ τι-
 νας ἀπετελέσθη, προσετίθεισιν, ὅτι δι' ὑμᾶς. Δι' ὑμᾶς
 γὰρ, φησὶν, ἤγειρεν αὐτόν ἐκ νεκρῶν. Διὰ τί δὲ δι'
 ὑμᾶς; ἵνα, φησὶν, ἡγνικότες ἑαυτοὺς ἐν τῇ ὑπακοῇ
 τῆς ἀληθείας διὰ πνεύματος τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ
 ἐλπίδα ἔχητε εἰς Θεόν. Καὶ διὰ τί ἡγνικότες; Ὅτι
 τῷ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀφθάρτου ζωῆς
 ὑμῶν προκαταρξάμενῳ πιστεύσαντες ὀφείλεται ἔσθαι
 καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς ἀφθαρτον, ἐν
 κρινόντῃ ζωῆς περιπατήσαι.

Εἰ δὲ τὸν Πατέρα καὶ οὗτος καὶ Παῦλος φησὶν
 ἐξαναστῆσαι τὸν Κύριον ἐκ νεκρῶν, μὴ θορυβηθῆς,
 Εἰσαγωγικώτερον καὶ χρώμενοι τῇ διδασκαλίᾳ νῦν
 ταῦτά φασιν. Ἐπεὶ ἄκουσον Χριστοῦ μὲν λέγοντος
 ἑαυτὸν, ἐγείραι, δι' ὧν φησὶν, « Λύσατε τὸν ναὸν
 τούτου, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. » Ἀλλὰ
 καὶ Λουκᾶς, « Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα
 μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν. » Καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Χριστός.
 « Ἐξουσίαν ἔχω θείναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ
 ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. » Οἰκονομικώ-
 τερον οὖν τῷ Πατρὶ ἔσθ' ὅτε ἀνατίθειαι τὴν τοῦ Υἱοῦ
 ἀνάστασιν, ἵνα μίαν ἐμφάνωσι Πατρός καὶ Υἱοῦ τὴν
 ἐνέργειαν. Τὸ ἐξῆς οὕτως. Προεγνωσμένου μὲν πρὸ
 καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτων
 τῶν χρόνων δι' ὑμᾶς τοὺς πιστεύοντας εἰς Θεόν τὸν
 ἐγείραντα αὐτόν ἐκ νεκρῶν, καὶ δόντα αὐτῷ δόξαν,

« In timore conversantes. » Juxta hunc perfectio-
 nis timorem dictum quoque est a beato David :
 « Timete Dominum omnes sancti ejus, quoniam
 nihil deest timentibus eum 13. »

I, 20 25. *Qui praeognitus quidem fuerat antequam
 conditus esset mundus, sed manifestatus fuit extre-
 mis temporibus, propter vos qui per illum creditis in
 Deum qui ipsum suscitavit a mortuis, et gloriam ei
 dedit, ut vos fidem ac spem haberetis erga Deum: cum
 animas vestras purificaveritis obedientes veritati
 per spiritum. Ad charitatem fraternam ab omni si-
 mulatione alienam, ex mundo corde vos invicem di-
 ligite impense, renati non ex semine mortali, sed ex
 immortali per sermonem Dei viventis ac permanen-
 tem in aeternum: propterea quod omnis caro veluti
 gramen sit, et omnis gloria hominis quasi flos gra-
 minis. Exaruit gramen, et flos decidit: at verbum
 Domini manet in aeternum. Hoc autem est ver-
 bum quod annuntiatum est ad vos.*

Morti Christi, conjunxit et resurrectionem. Vere-
 tur enim facilem novitiorum in fide mutationem ad
 incredulitatem, propter opprobrium afflictionum
 Christi, sed dicit non esse recens mysterium de
 Christo: quandoquidem hoc etiam conturbat in-
 sipientes: sed superioribus temporibus et ante
 conditum mundum, et divina providentia recondi-
 tum fuerat ad tempus opportunum, 401 manife-
 statum quidem est et prophetis qui de bis exqui-
 sierunt, ut paulo antea dixerat, nunc autem mani-
 festius, inquit, quia quod ante conditum mundum
 fuerat praeognitum, nempe Deo, nunc manifesta-
 tum est, sive completum aut perfectum. Et addit
 propter quos perfectum sit, puta propter vos. Nam
 propter vos, inquit, excitavit eum a mortuis. Quare
 autem propter vos? Ut cum vos ipsos purificaverit-
 is obedientes veritati per spiritum, fidem vestram
 ac spem habeatis in Deum. Et quomodo purificati
 eritis? Quia credentes ei qui vobis auspiciis est
 resurrectioem ex mortuis ad incorruptibilem vi-
 tam, debitores et ipsi estis ei qui cum sit incorru-
 ptibilis, vocavit vos, ut in novitate vitae ambuletis.

Quod si et iste et Paulus dicunt Patrem exci-
 tasse Dominum ex mortuis, ne turberis: nunc enim
 introductoria doctrina utentes haec dicunt. Nam
 audi Christum dicentem quod seipsum excitaverit,
 cum ait: « Solvite templum hoc, et in tribus die-
 bus erigam ipsum 14. » Sed et Lucas: « Quibus
 etiam exhibuit seipsum viventem, postquam pas-
 sum fuerat 15. » Et rerum ipse Christus: « Potesta-
 tem habeo ponendi animam meam, et potestatem
 habeo rursus sumendi eam 16. » Quadam igitur
 dispensatione Filii resurrectionem interdum refe-
 runt ad Patrem, ut unam ostendant Patris ac Filii
 operationem. Litteræ series talis est: Qui praeogni-
 tus quidem fuit ante conditum mundum, sed mani-
 festatus est extremis temporibus, propter vos qui
 creditis in Deum qui excitavit eum a mortuis, e

dedit ipsi gloriam : ut cum purificaveritis ani-
 vestras (siquidem ὥστε capitur pro Ut) per obe-
 dientiam veritatis fidem vestram ac spem habeatis
 in Deum. Accipitur namque εἶναι pro habere, pro-
 pter Ut præcedens. Si enim ὥστε ut positum est in
 suo significato relinquatur, barbara et intelligibi-
 lis erit sententia. « Ad charitatem fraternam. »
 Integre hoc modo dicendum est : Ut fidem vestram
 ac spem habeatis in Deum, cum animas vestras
 purificaveritis per obedientiam veritatis, hoc est,
 cum vos ipsos composueritis ad obedientiam veritati
 per spiritum. Est enim et obedientia in malis ac
 mendacibus, quæ non est per spiritum, id est, non
 est spiritualis. Quoniam autem purificatio ad obe-
 dientiam sive præparatio, exercitium, cura, 49Q
 multos etiam alios cupit adjuutores attrahere, si
 modo spiritualis sit et invidia carens : id autem
 fraterni amoris opus est, proximum efficere partici-
 pem bonorum quæ nactus est quispiam : propterea
 subjungit : ad charitatem fraternam simulatione
 carentem. Subjungit autem hoc per defectum :
 nam id beatis apostolis familiare est, quemadmo-
 dum etiam apud beatum Jacobum habetur, « Quis
 sapiens inter vos et scientia præditus 47? » Et rur-
 sum : « Agite nunc qui dicitis, Hodie et cras 48, »
 multaque alia hujusmodi. Quod autem spirituales
 debeant vicissim alios omni studio honorum acqui-
 sitorum facere participes, discere licet ex his quæ
 alio loco dicit : « Considero quidem mutuos esse ad
 provocationem charitatis, » hoc est, ad exacuendum
 et excitandum illam. Propterea quod omnis caro
 germen sit. Cum dixisset, « Renati non semine mor-
 tali sed immortalis, per sermonem Dei viventis ac
 permanentis in æternum, » addit etiam dejecto
 ac contemnendo humanæ gloriæ facilem corruptio-
 nem, et ut ita dicatur, non subsistentiam, hac
 auditores alliciens, ut his adhæreant quæ a se
 proposita sunt, ut quæ subsistentiam habent ac
 perpetuitatem. Eorum autem quæ ad corruptionem
 perveniunt subsistentia, dicitur hic germen et flos
 graminis. Porro debilitas subsistentiæ graminis ad
 majorem sermonis fidem adducitur : quibus et Da-
 vid nostram comparat vitam 49 Ubi vero adeo vil-
 ostendit gloriam nostram, repetit rursus ac docet
 apertius quid sit quod ipsos regeneravit per ser-
 monem Dei viventis ac permanentem in æternum,
 et ait : « Hoc autem est verbum quod annuntiatum
 est ad vos. » Quod autem permaneat in æternum,
 confirmat pari modo cum Domino. Nam et ipse
 ait : « Cælum et terra transibunt, verba autem
 mea non præteribunt 20. » Scire autem oportet
 quod illud, Ad charitatem fraternam ab omni sim-
 ulatione alienam, ita proferri debet : Ex mundo
 corde vos invicem diligite impense ad charitatem
 fraternam ab omni simulatione alienam. Siquidem
 tales rerum exitus consequi solent qualia sunt illa
 quæ propter ipsas tractantur ac peraguntur. Quo-
 niam igitur ad impensam dilectionem mutuam ex

ἴνα ἡγνικότες τὰς ψυχὰς ὑμῶν τὸ γάρ, ὄστε, ἀν-
 τοῦ ἴνα, ἀλλήπται) ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας τιν
 πίστιν ὑμῶν ἔχετε, καὶ τὴν ἐλπιδά εἰς Θεόν. Μετα-
 λαμβάνει γάρ καὶ τὸ, εἶναι, εἰς τὸ ἔχειν, διὰ τὸ,
 ἴνα. Κειμένου γὰρ τοῦ, ὄστε, καὶ βάρβαρον καὶ
 ἀδιανοήτον τὸ ρητόν. « Εἰς φιλαδελφίαν. » Τὸ δλον
 οὕτως · ἴνα τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα ἔχητε εἰς
 Θεὸν ἡγνικότες τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς
 ἀληθείας. Τουτέστι προκαταρτίσαντες ἑαυτοὺς εἰς
 ὑπακουὴν ἀληθείαν διὰ πνεύματος. Ἔστι γὰρ καὶ
 ὑπακοὴ ἐπὶ πονεροῖς καὶ ψευδέσιν, ἧτις οὐ διὰ
 πνεύματος, τουτέστιν, οὐ πνευματικῆ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ
 εἰς ὑπακοὴν ἀγνίσμος, ἦτοι ἡ παρασκευὴ, ἡ γυμνα-
 σία, ἡ μελέτη, πολλοὺς καὶ ἄλλους φιλεῖ συνεργοὺς
 ἐπισπᾶσθαι, εἰ μέλλοι πνευματικὴ οὐσα καὶ ἀφθο-
 νος εἶναι. Τοῦτο δὲ ἔργον φιλαδελφίας, τὸ τῶν εὐρη-
 μένων τινὶ ἀγαθῶν καὶ τῶ πλησίον μεταδιδόναι.
 Διὰ τοῦτο ἐπιγίγει τὸ, Εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον.
 Ἐπάγει δὲ ἀποστατικῶς. Ἰδιώμα γὰρ τοῦτο τῶν
 μακαρίων ἀποστόλων, ὡς ἔχει καὶ παρὰ τῶ μακα-
 ρίῳ Ἰακώβῳ τὸ, « Τίς σπορὸς ἐν ὑμῖν καὶ ἐπιστήμων ;
 Καὶ τὸ, « Ἄγε νῦν οἱ λέγοντες, Σήμερον καὶ αὔριον, »
 καὶ πολλὰ ἔτερα τοιαῦτα. Ὅτι δὲ οἱ πνευματικοὶ
 ὀφείλουσι τῶν εὐρημέων ἀγαθῶν ἀλλήλοις σπουδῆ
 πάση μεταδιδόναι, μάθοις ἀφ' ὧν καὶ ἐν ἐτέρῳ φησὶ ·
 « Κατανοῶ μὲν ἀλλήλους εἰς παροῦσμον ἀγά-
 πης, » τούτεστιν, εἰς παρᾶθηξιν, εἰς διέγερσιν. Εἰπὼν,
 « Ἀναγενημένοι οὐκ ἐκ σποράς φθαρτῆς, ἀλλὰ
 ἀφθάρτου διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος
 εἰς τὸν αἰῶνα, » παρατίθεισιν ἐξουδενωτικῶς καὶ τὸ
 τῆς ἀθροπίνης δόξης εὐφάρτου, καὶ ὅσον εἰπεῖν,
 ἀνυπαρκτον, ταύτη τοὺς ἀπροετάς ὑπολιχνοῦσιν τῶν
 προβεβλημένων ὑπ' αὐτοῦ ἔχασθαι, ὡς τῶν μὲν τὸ
 ἐστὼς ἐχόντων καὶ δικαιωνόντων, τῶν δὲ φθαρόντων
 τῇ φθορᾷ τὴν ὑπὸστῆσιν. Χόρτος ἐνταῦθα, καὶ
 ἀνθος χόρτου, τὸ καὶ τοῦ χόρτου πρὸς ὑπαρξίν
 ἀσθενέστερον εἰς πίστιν τοῦ λόγου παράγεται · οἷς καὶ
 Δαυὶδ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀπεικάζει ζωὴν. Ὅπου δὲ τὴν
 δόξαν ἡμῶν εὐτελίτας ἀναλαμβάνει πάλιν καὶ διδά-
 σκει σαφέστερον, τί ἐστὶ τὸ ἀναγεννησάν αὐτοὺς διὰ
 λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα · καὶ
 φησὶ · « Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ρῆμα τὸ εὐαγγελισθῆν εἰς
 ὑμᾶς. « Εἰς τὸν αἰῶνα δὲ μένειν αὐτὸ διζωοποιεῖται,
 συμφώνως τῷ Κυρίῳ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς φησιν. « Ὁ
 οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ
 μὴ παρέλθωσιν. Δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι τὸ, Εἰς φιλα-
 δελφίαν ἀνυπόκριτον, οὕτω χρῆ προφέρειν · Ἐκ κα-
 θαρᾶς καρδίας ἀλλήλους ἀγαπήσατε ἐκτενῶς, εἰς
 φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον. Αἱ γὰρ ἐκδόσεις τῶν
 πραγμάτων ἐπικολουθεῖν εἰδᾶσαι τοῖς δι' αὐτάς
 πραγματευομένοις. Ἐπεὶ οὖν τῇ ἐκ καθαρᾶς καρ-
 διας ἀλλήλων ἐκτενεῖ ἀγάπη ἡ ἀνυπόκριτος ἐπα-
 κολουθεῖ φιλαδελφία, καλῶς ἔχει, ἡγεῖσθαι μὲν τὸ,
 Ἐκ καθαρᾶς καρδίας, ἐπεσθαι δὲ τὸ Εἰς φιλαδελφίαν.
 Ἐπισημαντέον μὲν τοι ὅτι καὶ τὴν, εἰς πρῶσιν
 μεταλαμβάνει εἰς τὴν, διὰ ἴνα ἦ, διὰ φιλαδελ-
 φίαν.

· 47 Jac. iii, 13. 48 Jac. v, 1 seq. 49 Psal xxxxi, 1 seqq. 20 Matth. xxiv, 28.

lationis nescia, recte fit ut præcedat Ex mundo corde, et sequatur, Ad charitatem fraternam. 493 Animadvertendum autem quod præpositionem eis, id est, ad, transmittit in ἑ, id est, propter, ut sit sensus : Propter charitatem fraternam.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

« Περὶ τοῦ ἐπιζήως τῆς υἰοθεσίας ζῆν ἐν Χριστῷ πρὸς ὑφέλειαν καὶ τῶν ἐξωθεν πρὸς δόξαν Θεοῦ. »

« Ἀποθήμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ ὑποκρίσεις, φθόνους, καὶ πάσας τὰς καταλαλιὰς, ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη, τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε, εἰπερ ἐγεύσασθε, ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος. Πρὸς δὲ προσερχόμενοι λίθον ζῶντες, ἵπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀποδοκιμαζόμενον, παρὰ δὲ Θεῷ ἐκλεκτον, ἔνι μὲν καὶ αὐτοὶ ὡς λίθοι ζῶντες οἰκοδομησθε, οἶκος πνευματικὸς, ἱεράτευμα ἅγιον ἀνεύρηται πνευματικὰς θυσίας. ἐπιπροσέξτε τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ διὸ περιέχει ἐν τῇ Γραφῇ, Ἰδοὺ τὸ θεμὶ ἐν Σιών λίθον ἀκρογωνιαῖον, ἐλεκτὸν, ἔντιμον, καὶ ὁ πιστευῶν ἐπ' αὐτῷ, οὐ μὴ κατασχοινοῖ. »

Τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τὴν ὑπεροχὴν πρὸς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν ἐνδείξάμενος, καὶ τῆς θνητῆς ζωῆς τὸ εὐτελὲς παροστήσας, ὅτι ἡ μὲν γέννησις φθαρτὴ καὶ βραχυκατὰ, ἡ δὲ δόξα κατ' οὐδὲν τῶν ἐκρινῶν βλαστημάτων διαφέρουσα, οὐ μὲν τοι καὶ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον πᾶσχειν ταυτὸ πᾶσαν μὲν ὑπόληψιν ἀνθρωπίνην ταχέως παύεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ τὸ διαυκίζον τοῦτον αἰετῶς εἶχει καὶ τὰς ἐπιγγελίας ἀψευδεῖς. Τούτο γὰρ αὐτῷ βούλεται ἡ προσθήκη, τοῦ εὐαγγελισθέντος εἰς ὑμᾶς. Ταῦτα δὲ τῶν ἀνωτέρω προεξυφάνας, ἀφ' ἐκείνου λοιποῦν τὸ ἐπιφανεῖς λαμβάνων καὶ πρὸς τὴν χρεῖαν συνίστην, τοῦ ἱθικῶς λόγου τὴν διδασκαλίαν ποιῶνται, καὶ φησιν, Ἀποθήμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν τοσοῦτα καὶ τοιαυτὰ δι' ἄλλων τούτων ὑποδηλῶν. Τοὺς γὰρ ἀφάρτην ἀναγεννηθέντας ζῶν, τοὺς τῆς κακίας ἀλίσκεσθαι βρόχοις οὐ δίκαιον, οὐδὲ τὸ μὴ ὄν, πρὸ ὄντος προτιμᾶν. Οὐδὲ γὰρ τὸ κακὸν οὐσία, ἀλλὰ περὶ τὸ πῆμμελὲς τῆς γεννητῆς οὐσίας στρεφόμενον. Πολὺ δὲ διαλλάττον ζῶν ἐνυποστᾶτον, πρὸς τὸ μόνον περιφροσάμενον· οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ δόλο, ἐλεύθεροι ἀποφανθῆναι ἄξιοι, φησι, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ φθόνου, καὶ πάσης καταλαλιᾶς. Ὅτε γὰρ δόλος καὶ ἡ ὑπόκρισις, κόβρω ἀληθείας καὶ τοῦ εὐαγγελισθέντος ὑμῶν λόγου, ὡς τοῦ μὲν δόλου ἐπ' ἀπωλεία τῶν ἀπατωμένων χωροῦντος, τῆς ὑποκρίσεως δὲ ἐνέπρῳπται τοῦ ὄντος προίουσης, ὡν ἀπεναντίας ὁ κατηχῆσας ὑμᾶς σωτηρίας λόγος ὁρᾶται προβαίνων. Φθόνος δὲ καὶ καταλαλιὰ πάλιν ἔξει χώραν ἐν ὑμῶν, οἱ τῷ τῆς φιλαδελφίας ἀρρήκτῳ συνδέσμῳ σφιγγόμενοι, ὑπ' οὐδενὸς τῶν διαστάντων βλασθῆναι δύνασθε; Φθόνος δὲ καὶ καταλαλιὰ, ὅτι διαστᾶσεως αἰτία καὶ μεταβλητικὴ, ἐκείνος ἄγνωστ, ὁ καὶ τὸν Κἄν καὶ τὴν κατ' αὐτὸν τραχυδίαν ἀγνωστῆς, ὅς διὰ τὸν φθόνον καὶ τῆς ἀδελφικῆς ἀπερρήκτου συναφείας, καὶ δόλον ἐνεκρίσθη καὶ ὑπόκρισιν καὶ φθόνον. Ἀλλ' οὐδὲ καταλαλιᾶς ὁ φθόνων καθαρῶς, εἴπερ ἱκανοὶ

▲

CAPUT III.

Quod digne vivendum sit iuxta adoptionem per Christum, ad utilitatem quoque eorum qui extranei sunt, ad gloriam Dei.

II, 1-6. *Proinde deposita omni malitia et omni dolo ac simulationibus et invidentiis, omnibusque obtreccionibus, ut modo nati infantes, lac illud rationis quod dolum nescit appetite, ut per illud sobolescat. Siquidem gustastis, quod benignus sit Dominus: ad quem accedentes qui lapsi estis vivit, ab hominibus quidem reprobat, apud Deum vero electus ac pretiosus, ipsi quoque veluti vivi lapides ædificemini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, ad offerendas spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum. Quapropter etiam continet Scriptura: Ecce pono in Sion lapidem angularem electum ac pretiosum: et qui crediderit in illo, non pudet.*

Ubi spiritualis renascentiæ præstantiam supra nativitatem secundum carnem ostendit, ac mortalis gloriæ abjectionem demonstravit: quoniam natiuitas quidem corruptibilis est ac sordida, gloria vero nihil ab his differens quæ verno tempore germinant: ostendit nequaquam idem in Domini sermone contingere. Nam omnis humana opinio brevi cessat, at non ita Dei verbum; sed hoc perpetuum habet durationem, verasque promissiones. Nam id sibi vult additio illa. Quod annuntiatum est ad vos. Hæc cum in superioribus prætexuisset, sumpto deinceps a singulis quod utile est et ad necessarium tendit usum, morali sermone doctrinam accommodat, et ait: Proinde deposita omni malitia, 494 his paucis tot ac tanta designans. Eos namque qui incorruptibili vitæ renati sunt, indignum est malitiæ capi laqueis, atque preponere id quod non est, ei quod vere est. Malitia namque non est substantia, sed versatur circa vitium· genitæ substantiæ, Magnum est autem discrimen inter vitam subsistentem et eam quæ solum adhærentiam habet ad id quod subsistit. Hi autem digni sunt, inquit, ut ostendantur immunes esse a dolo ac simulatione et invidentia omnique obtreccionem. Siquidem dolus ac simulatio longe absunt a veritate et sermone qui annuntiatum est vobis, utpote dolo cedente in perditionem eorum qui seducuntur, simulatione vero procedente in variatione ac mutatione rei quæ est: adversus quæ procedere videtur salutaris sermo qui vos instruxit. Invidentia autem et obtreccatio quem habebunt locum in vobis, qui solido fraternæ charitatis vinculo constricti, a nullo dissidium concitante nocumentum suscipere potestis? Porro quod invidentia et obtreccatio dissidii ac odii fraterni causa sint, ignorat ille, qui et Cain et tragediam quæ circa illum fuit nescit, qui propter invidiam et a fraterna distractus est conjunctione, et

dolum concepit et simulationem ac cædem²¹. Sed neque ab obrectatione purus est is qui invidet, si modo fratres Joseph idonei habeantur qui sermonem confirmet, qui de rebus innumeris hunc apud patrem deferebant²². Propterea, inquit ab his omnibus vos purificantes. tanquam nuper nati infantes accedite (talium enim esse et regnum Dominus demonstravit²³) et sermone doli nescio aliti, adolescatis usque ad mensuram ætatis plenitudinis Christi²⁴. Cum enim gustaveritis, hoc est, per exercitium sacrorum præceptorum jam processeritis juxta Evangelium, sensu cognovistis doctrinæ suavitatem : nam sensus omni sermone efficacior est ad cognitionem, quoniam id quod ad experientiam quoque pervenit, omni sermone gratius est. Cum igitur gustaveritis Domini benignitatem, et ipsi suavitatis bonitatem apud alios ostendite, et vos ipsos ad eum tanquam ad vivum lapidem angularem applicate. qui ab hominibus quidem reprobatus est. apud Deum vero pretiosus et electus, qui per prophetas quoque annuntiatus est : **40⁵** constricti erga vos ipsos et charitate uniti, simulque aplati ad spiritualis domus completionem, nullam habentes curam de contemptu apud homines : quia neque illam habuit Christus lapis angularis, qui ab his reprobatus est : et constructi ac in domum spiritualem a vobis ipsis perfecti, sanclumque sacerdotium demonstrantes, offerre hostias spirituales, quæ a Deo longe gratiores sunt hostiis ratione carentibus. Ne putetis enim, non habentes conjunctionem erga vos invicem dilectione firmatam, immaculati a Deo offerre hostias. Ait enim : « Elevantes pias manus absque ira et disceptationibus²⁵. » Quomodo namque is qui per dum per iram et pravas disceptationes seipsum a fratre separat ?

II, 7-12. Vobis igitur qui creditis, honor est. Cæterum iis qui non credunt, lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est caput anguli, et lapis in quem impingant, et petra ad quam offendant: nempe iis qui impingunt in verbum: non credentes in id, ad quod etiam constituti fuerant. Vos utem genus electum, regate sacerdotium, gens sancta, populus qui in lucrum accessit, ut virtutes annuntietis illius qui vos vocavit ex tenebris in admirabilem suam lucem; qui quondam eratis non populus, nunc populus Dei: qui quondam non consecuti misericordiam, nunc estis misericordiam consecuti. Dilecti, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos, abstinere a carnalibus concupiscentiis quæ militant adversus animam: conversationem vestram habete honestam inter gentes, ut in hoc quod obrectant vobis quasi maleficus, ex bonis operibus æstimantes vos, glorificent Deum in die visitationis.

« Vobis igitur qui creditis, honor est. » A Deo videlicet qui dixit, Pono, honor distribuitur: adversus incredulos vero, hoc etiam nunc dicit Deus : Pono vobis in Sion lapidem in quem impingatis : qui et

τὸς λόγους οἱ σύγγονοι πιστώσασθαι τοῦ Ἰωσήφ, μὴ τὰ τούτου πρὸς τὸν πατέρα κατεπιπόντες, αἰτίοι ταῦτα, φησί, τούτων ἀπάντων καθαρῶντες, ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη πρόσθε. (Τῶν γὰρ τοιούτων εἶναι καὶ τὴν βασιλεῖαν ὁ Κύριος ἀπεφώνησε.) Καὶ τῷ ἀδόλῳ λόγῳ τρεφόμενοι αὔξασθε καὶ μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. Γευσάμενοι γὰρ, ταυτέστι, διὰ μεταχειρίσεως τῶν κατὰ τὸ εὐαγγελίων προβάτες ἱερῶν ἐνταλμάτων, αἰσθήσει ἐγκώκιστε τὸ τῆς διδασκαλίας χρηστὸν. Αἰσθήσει γὰρ παντὸς λόγου πρὸς γνῶσιν ἐνεργεσιτέρη, ὅτι καὶ τὸ εἰς πείραν ἦκον, τοῦ διὰ λόγου παντὸς χριστεύτερον. Γευσάμενοι τολῶν τῆς τοῦ Κυρίου χριστότητας, καὶ αὐτοὶ τὸ τῆς χρηστότητας ἀγ. θ. ἔλλω: **B** ἐπιδεικνύμενοι, καὶ ὡς λίθῳ ζῶντι ἀναθέμενοι ἐξουτοῦς τῷ ἀρογωνικῷ, τῷ ἀποδοκιμασθέντι μὲν ὑπὸ ἀνθρώπων. παρὰ δὲ Θεῷ ἐντιμῷ καὶ ἐλεκτῷ καὶ ὄντι καὶ διὰ τῶν προφητῶν κατηγγελημένῳ, συσφιγθεσθε πρὸς ἐξουτοῦς. δι' ἀγάπης ἐνούμενοι τε καὶ συναρμολογούμενοι εἰς τὴν τοῦ πνευματικοῦ οἴκου συμπλήρωσιν, μὴ δὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων φροντιστοντες ἐξουδενώσεως ὅτι μὴδὲ ὁ ὑπὸ τούτων ἀποδοκιμασθεὶς ἀρογωνικὸς Χριστός. Καὶ συναρμολογηθέντες δὲ, καὶ εἰς οἶκον πνευματικὸν ἐναυτοῦς καταρτίσαντες, καὶ ἱεράτευμα ἁγίων ἀποφύωντες: ἀνεπέγκαστε θυσιὰς πνευματικὰς, τῶν ἀλόγων θυμάτων μᾶλλον εὐαρεστουμένους Θεῷ. Μὴ γὰρ οἴεσθε τὸν πρὸς ἀλλήλους σύνδεσμον τὸν διὰ τῆς ἀγάπης κρυσταλλόμενον μὴ ἐσχηκότας ἀμώμους ἀναφέρειν θυσιὰς Θεῷ. **C** Αἴροντες γὰρ, φησὶν, ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. Πῶς γὰρ ὁ διὰ προσευχῆς ἐκτὸν σπῦδον ἐνοῦν τῷ Θεῷ τεύξεται τούτου, ἀντὶς ἐκτὸν δι' ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν πονηρῶν τοῦ ἀδελφοῦ ἀποστῆναι; orationem sese nititur Deo unire, id assequitur,

Ἰμὲν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν. Ἀπειθοῦσι δὲ, λίθος, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἀγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, καὶ λίθος προσκόμματος, καὶ πέτρα σκηνώλου. Οἱ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ, ἀπειθῶντες εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν. Ἰμεῖς δὲ γένος ἐλεκτῶν, βραθεῖον ἱεράτευμα, ἔθνος ἁγίων, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξγγεῖλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θυμαστὸν αὐτῷ φωτός. **D** Ὅποτε οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ ὁ οὐκ ἡλεθμένοι, νῦν δὲ ἡλεθθέντες. Ἀγαπητοί, πρὸς καλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς, τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἔχοντες καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα ἐν ᾧ κατακληθῶσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύοντες, δοξάσωσι τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρῃ ἐπισκοπῆς.

« Ἰμὲν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν. » Πρὸς τοῦ εἰπόντος Θεοῦ τὸ. τίθημι, ἡ τιμὴ δηλονότι ἀπονέμεται. Πρὸς γὰρ τοὺς ἀπειθῶντας τοῦτο καὶ νῦν φησὶν ὁ Θεός· Τίθημι ὑμῶν ἐν Σιών λίθον προσκόμματος,

²¹ Gen. iv, 1 seqq. ²² Gen. xxxvii, 1 seqq. ²³ Luc. xvii, 16. ²⁴ Ephes. vi, 13. ²⁵ I Tim. ii, 8

ὁ· καὶ πέτρα σκανδάλου, καὶ λίθος προσκόμματος ἄ
 ἔστι τοῖς ἀπειθεῖσιν, οἱ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ,
 ἀπειθοῦντες τῷ λόγῳ δηλονότι, εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν.
 Ἔττι οὖν τὸ δλον οὕτως· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λί-
 θον ἀκρογωνιαῖον, ἐπιμον, ἐκλεκτόν. Καὶ ὁ πιστεύων
 ἐπ' αὐτῷ, οὐ μὴ κατασχυνθῆ. Ἐπιμον ὅμιν τοῖς
 πιστεύουσιν, ἀπειθοῦσι δὲ λίθον προσκόμματος. Ὅν
 λίθον ἀπεδοκίμαζαν μὲν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος δὲ
 ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, συνάπτων μὲν τοῖς
 πιστεύοντες εἰς αὐτόν· λίθος δὲ προσκόμματος τοῦ-
 τοις, οἱ προσκόπτουσι τῷ λόγῳ τοῦ Εὐαγγελίου δη-
 λατῆ ἀπειθοῦντες « Εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν » Οὐχ ὡς ἀπὸ
 τοῦ θεοῦ εἰς τοῦτο ἀφωρισμένοις εἴρηται. Οὐδεμία
 γὰρ κίτρις ἀπωλείας, παρὰ τοῦ πάντες ἀνθρώπους
 θείοντος σωθῆναι βραδεύεται, ἀλλὰ τοῖς ἐκτου-
 σκαυῆ καταρτικῶν ὀργῆς, καὶ ἡ ἀπειθεῖα ἐπηκυ-
 λώθησε, καὶ εἰς τὴν παρεσκευάσαν ἑαυτοῦς τάξιν
 ἐτέθησαν. Εἰ γὰρ αὐτεξούσιος ὁ ἄνθρωπος γέγονε,
 καὶ οὐκ ἔστι βιάζεσθαι τὸ ἀνθρώπιον, οὐκ ἂν εἰκότι
 μίμνητο τις λόγῳ τῷ τοιαύτης ἀξίως ἀξιώσαντι
 τοῦτο, ἧς διὰ τῶν αὐτοῦ ἔργων ὁ ταῦτα δρᾶται ἐκταῖ
 ἐμνηστεύεται. Ἀκρογωνιαῖος δὲ λίθος εἴρηται ὁ Χρι-
 στὸς. ὡς τὸς θεο τοίχους τοῦς τὸν Πατρικὸν οἶκον
 ἀποτελοῦντες, ἦτοι τοῦς ἐξ ἔθνων καὶ Ἰουδαίων διὰ
 τῆς ἐκτουσικῆς συνάπτων ἐπαφῆς, καὶ εἰς μίαν συσφιγ-
 γων ἀκρογωνίαν, τῶν μὲν τὰς ἀνωφελεῖς ἀφινίζων
 θυσίας, τῶν δὲ τὴν διαιμονιώδη μετατιθεῖς εἰς εὐσε-
 βειαν θεοσιδομονίαν. « Ἰμετε δὲ γένος ἐκλεκτόν. »
 Διαβαλῶν τὴν τῶν ἀπειθοῦντων κακαιοπίαν, καὶ
 ὅπως αὐτοὶ ἐκτουσικῶς παρὰ τοῖς καταστάθησαν ἀπει-
 θεῖας, νῦν μεταβάλλει πρὸς ἐπιμον τῶν καταρωθ-
 κῶτων, καὶ φησιν, ὅτι Ἰμετε γένος ἐκλεκτόν, βα-
 σίλειον ἱεράτευμα, ὡςπερ εἶλεγεν· Ἐκεῖνοι μὲν
 διὰ κληρότητα καὶ ἀπειθεῖαν, προσέκοψαν τῷ ἀκρο-
 γωνιαίῳ ἀλλ' οὐ συνπροδομήθησαν. Ἰμετε δὲ οὐχ
 οὕτως, ἀλλὰ δι' εὐσεβειαν συνπροδομήθητε εἰς
 βασίλειον ἱεράτευμα, ὡς γένος ἐκλεκτόν, ὡς ἔθνος
 ἅγιον. Πλὴν ἵνα μὴ τῷ περιττῷ ἐπιτῶν ἐκλύση αὐ-
 τῶς, ἄλλως τε καὶ ἵνα μὴ ἀποκληρωτικῶς δόξωσιν
 ἔχειν τὸ ἅγιον ἔθνος καὶ ὅσα ἐξῆς, καὶ ὅτι διὰ τὸ τοῦ
 Ἀβραάμ εἶναι γένος καὶ μηδέ ποτε προσκόψαι, ταῦ-
 τος ἰξιώθησαν τῆς τιμῆς, ἐπάγει κατατέλλων αὐ-
 τῶν τὸ φρόνημα καὶ φησιν· ὅτι Μὴ μέγα ἐπὶ τῷ
 γίνεσθε φρονεῖτε. Οὐ γὰρ διὰ τὸν Ἀβραάμ ἐξελέγητε
 εἰς βασίλειον ἱεράτευμα. Οἱ γὰρ ἐξ αὐτοῦ προσελθόντες
 διεσταλμένην εἶχον τὴν ἱερατεῖαν πρὸς τὴν βασι-
 λείαν. Οὐ διὰ τὸν Ἀβραάμ τοῖνον ἔθνος ἐστὶ καὶ
 γένος ἐκλεκτόν, καὶ εἰς βασίλειον ἱεράτευμα ἀφω-
 ρισμένοι. Οὐδὲν γὰρ τούτων ἐχηρημάτισεν Ἀβραάμ,
 ἀλλὰ διὰ Χριστόν. Οὐ καὶ ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν
 Μελχισεδεκ ἐχηρημάτισε, καὶ βασιλεὺς πρῶτος, δίκαιος
 καὶ σώζων, καὶ ἐπὶ πᾶσι ἐπιθεδητῶς ὄνοσ.

ordinem Melchisedec dicitur est 26, rex mansuetus,
 justus et salvum faciens 27 : qui etiam super asinæ
 pullum ascendit.

Ὁ δὲ αὐτοῦ τοῖνον τοῦ τὰ ἀμφοτέρω ἐχηρημάτισε διὰ τοῦ
 ἁγίου ἀναγγελλήνας, βασισηματος, εἰκότως καὶ γένος
 ἐκλεκτόν χρηματίζετε, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα. Τοῦτο

petra e-t ad quam offendant, et lapsis in quem im-
 pingant increduli : 496 qui videlicet increduli
 manentes sermone, impingunt in illum : ad quod
 videlicet etiam constituti fuerant. Erit ergo tota
 particula hoc modo ordinanda : Ecce pono in Sion
 lapidem angularem, electum et pretiosum, et qui
 crediderit in illo, non pudebit : pretiosum vobis
 qui creditis, incredulis vero lapidem in quem im-
 pingant : quem lapidem reprobaverunt quidem ædifi-
 cantes hic autem factus est caput anguli, conjun-
 gens credentes in unum : lapsis vero in quem im-
 pingitur est iis qui impingunt, sermone videlicet
 Evangelii non credentes. « Ad quod etiam constituti
 sunt : » non quasi ad hoc sint segregati a Deo id
 dictum est. Nulla enim perditionis causa ab eo qui
 vult omnes homines salvos fieri ministratur, sed
 eos qui seipsos vasa iræ effecerunt, et incredulitas
 secuta est, et in eo ordine constituti sunt ad quem
 sese præparaverant. Si enim liberi arbitrii homo
 factus est, nec potest cogi liberum arbitrium, ne-
 quaquam decenti sermone quisquam eum accusaverit,
 qui talem ipsi sortem decrevit, quam suis ope-
 ribus is qui ea operatus est sibi ipsi ascivit. Porro
 lapis angularis dicitur est Christus, tanquam duos
 parietes Paternam domum perficientes, sive eos qui
 ex gentibus erant et Judæis suo contractu conjun-
 gens, et in unam adaptans convenientiam : inutiles
 quidem hostias e medio tollens, dæmoniacam vero
 superstitionem ad verum transferens Dei cultum.
 « Vos autem genus electum. » Postquam incredulo-
 rum reprehendit improbitatem morum, et quod ipsi
 sibi ipsis causa effecti fuissent incredulitatis, transit
 nunc ad laudem eorum qui egregia præstiterant,
 et ait : Vos estis genus electum, regale sacerdo-
 tium : ac si diceret : Illi quidem sua duritia et
 inobedientia impeerunt in lapidem angularem, sed
 non coædificati sunt : vos autem non ita, sed per
 obedientiam exstructi estis in regale sacerdotium :
 tanquam genus electum, tanquam gens sancta. Ne
 tamen nimia laude dissolvat ipsos : et præterea
 ne hæreditario quodam jure habere viderentur ut
 gens sancta essent ac cætera quæ sequuntur : et
 quod ideo tali bonore digni habiti fuissent, quia
 genus Abraham essent, nec unquam impegissent,
 subjungit comprimens illorum factum, et ait : 497
 Ne ob genus extollamini ; non enim propter Abra-
 ham electi estis in regale sacerdotium : nam qui
 ab ipso processerant, sacerdotalem tribum a regia
 distinctam habebant : non ergo propter Abraham
 gens ac genus electum estis ac segregati in regale
 sacerdotium : nihil enim horum de Abraham dictum
 est. Sed propter Christum, qui et sacerdos juxta
 baptismatis renascentiam merito et genus ele-
 ctum appellamini et regale sacerdotium. Hoc

26 Psal. cix, 4. 27 Zachar. ix, 9 ; Matth. xxi, 5.

aulem habetis illius misericordia qui de tenebris vos vocavit in admirabilem suam lucem. Ideo per opera vestra in luce facta cæteris hominibus annuntiate virtutes ipsius. Hoc itaque ex illius, inquit, benignitate habetis : quandoquidem quod ad vos attinet populus estis, qui quondam eratis non populus : et misericordiam consecuti, qui quondam non eratis misericordiam consecuti. Efficiens autem ut sermo magis odio careat, ex Osee confirmat opprobrii sermonem²⁸. « Annuntiate igitur per bonam operationem virtutes ipsius. » Quomodo autem annuntiant? Ipse Dominus docet, cum ait : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant bona opera vestra et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est²⁹. » — « Populus vero qui in lucrum accessit, » hoc est in possessionem sive hæreditatem. Siquidem omnes sunt Dei creatura possessio vero soli illi qui sua operatione hoc beneficio digni sunt habiti. « Ut virtutes annuntietis. » Propterea, inquit, electi estis, ut per obedientiam dicimini præcones virtutis ejus qui vocavit vos. « Dilecti, obsecro. » Series hoc modo sumenda est : Dilecti, obsecro vos tanquam advenas et peregrinos mundi hujus, ut abstineatis a carnalibus concupiscentiis, quæ militant adversus animam vestram. Moris est namque præceptoribus post doctrinæ sermonem inducere eum qui ad mores pertinet : quod nunc etiam facit beatus hic, appellans ipsos αγαπητούς, id est, dilectos sive potius diligibiles et amicos, et non αγαπωμένους, id est, utcunque dilectos : propter omnia namque sunt desiderabiles : quoniam ob unum aliquid desiderabiles sunt, αγαπόμενοι dicuntur, non αγαπητοί. 498 Carnales vero concupiscentias militare dicit adversus animam, quandoquidem juxta beatum quoque Paulum³⁰, caro concupiscit adversus spiritum. Carnis namque concupiscentiæ circa sensibilibium fruitionem versantes, rationem confundunt, animamque servilem efficiunt. Obsecro autem, inquit, et hoc, ut conversationem vestram habeatis honestam inter gentes. Transsumptum est autem ἔχειν, id est, habere, pro ἔχοντες, id est, habentes. Obrectatores autem nobis inducit Ethnicos. Quod si quis velit hoc discere, ex his quæ scripta sunt ab Irenæo Lugdunensis Galliæ episcopo de Sancto et Blandina martyribus, licebit exacte cognoscere. Ut autem in medium brevibus proponantur, hæc sunt : Cum enim Græci servos horum Christianorum in divinis mysteriis edoctorum apprehendissent, deinde vim inferrent, ut videlicet arcanum quiddam ab his de Christianis discerent : cum hi servi non haberent quomodo vim inferentibus ad delectationem et gratiam loquerentur, præterquam quod a dominis audierant divinam communionem esse sanguinem et corpus Christi, existimantes ipsi quod vere sanguis et caro esset, hoc responderunt inquiringibus. Illi vero id sumentes, tanquam reipsa hoc perage-

A δὲ ἐλέψαυτο τοῦ ἐκ σκοτῶν ὑμᾶς εἰς τὸ θαυμασιῶν αὐτοῦ καλέσαντος ἔχετε φῶς. Διὸ διὰ τῶν τοῦ φωτὸς ἔργων ὑμῶν, ταῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἐξαγγέλλετε τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Τοῦτο μὲν οὖν, φησὶν, ἐκ τῆς ἐκείνου ἔχετε φιλανθρωπίας. Ἐπεὶ, τό γε εἰς ὑμᾶς ἦκον, λαὸς ἔστε, οὐ ποτε οὐ λαὸς, καὶ ἠλεημένοι, οἱ οὐκ ἠλεημένοι. Ἀνεπαχθέστερον δὲ τὸν λόγον ποιῶν, ἐξ ἰστοῦ πιστοῦται τὸν λόγον, τοῦ οὐνεδισμού· « Ἐξαγγέλλετε τοιγαροῦν διὰ ἀγαθοεργίας τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Πῶς δὲ ἐξαγγέλλουσιν ; Ἄντος ὁ Κύριος διδάσκει δι' ὧν φησιν· « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » « Λαὸς δὲ εἰς περιποίησιν » ἀντι τοῦ εἰς κτήσιν, ἦτοι εἰς κληρονομίαν. Πάντες μὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ. Κτήμα δὲ μόνον οἱ διὰ τῆς ἐκῆτων ἀγαθοεργίας τούτου ἠξιωμένοι. « Ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγέλλητε. » Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐξελέγητε, ὅπως διὰ τῆς εὐπειθείας, διὰ τῶν ἀγαθῶν ὑμῶν ἔργων, κήρυκετε χρηματίσθητε τῆς ἀρετῆς τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς « Ἀγαπητοί, παρακαλῶ. » Τὸ ἐξῆς οὕτως· Ἀγαπητοί, παρακαλῶ ὑμᾶς ὡς παρόντος ὄντας καὶ παρεπιδήμους τοῦ κόσμου τούτου, ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς ὑμῶν. Ἔθος γὰρ ἐστὶ τοῖς διδασκάλους μετὰ τὸν δογματικὸν λόγον, τὸν ἠθικὸν εἰσαγεῖν. Ὁ καὶ νῦν ὁ μακάριος οὗτος ποιεῖ. Ἀγαπητοὺς δὲ αὐτοὺς, οὐν ἀγαπωμένους καλεῖ. Λίαν πάντα γορ εἰσιν ἐπιπόθητοι. Οἱ γὰρ διὰ τι, ἀγαπώμενοι λέγονται, οὐκ ἀγαπητοί. Τὰ, δὲ σαρκικὰς ἐπιθυμίας στρατεύεσθαι φησι, κατὰ τῆς ψυχῆς, ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος. Αἱ γὰρ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαι περὶ τὴν ἀπόλαυσιν στραφόμεναι τῶν αἰσθητῶν, συνθλοῦσι τὸν λογισμὸν, καὶ ἀνδροποδῶδη τὴν ψυχὴν ἀποτελοῦσι. Παρακαλῶ δὲ, φησὶ, καὶ τοῦτο, τὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὑμῶν ἀναστροφὴν ἔχειν καλὴν. Μενυλιπταὶ γὰρ τὸ ἔχειν εἰς τὸ ἔχοντες. Καταλοῦντες δὲ εἰσαγεῖ ἡμῶν τοὺς ἔθνικοὺς. Καὶ εἴ τις βούλεται τοῦτο μαθεῖν, ἐκ τῶν Εἰρηναίου τῷ Λουγδούνου τῆς Κελτικῆς ἐπισκόπου, περὶ Σάγκτου καὶ Βλανθίνης τῶν υφ' ἡμῶν γραφέντων μάθει ἂν ἀκριβῶς. Ὡς δὲ διὰ βραχείων παραθέσθαι, ἐστὶ ταῦτα Χριστιανῶν γὰρ κατηχομένων δούλων Ἑλλήνες συλλαβόντες, εἴτε μαθεῖν τι παρὰ τούτων ὄθεν ἀπόρρητον περὶ Χριστιανῶν ἀναγινώσκοντες, οἱ δούλοι οὗτοι μὴ ἔχοντες πῶς τὸ τοῖς ἀναγκάζουσι καθ' ἡδονὴν ἔρευν, παρῶν ἦκουον τῶν δεσποτῶν, τὴν θεῖαν μετάληψιν αἵμα καὶ σῶμα εἶναι Χριστοῦ, αὐτοὶ νομίσαντες τῷ ὄντι αἷμα καὶ σάρκα εἶναι, τοῦτο ἐξέπεινον τοῖς ἐκζητοῦσι. Οἱ οὖν λαβόντες ὡς ἀπόρημα τοῦτο τελεσθαι Χριστιανοὶ καὶ ὅτι τοῦτο τοῖς ἄλλοις Ἑλλήσιν ἐξεπόμπουον. Ἐπὶ τοὺς μάρτυρας Σάγκτον καὶ Βλανθίνην ὁμολογήσαντι διὰ βεσάνων ἠνάγκασιν. Οἷς εὐστόχως Βλανθὶν ἐπαβήσισατο, Πῶς ἂν, εἰπούσα, τούτων ἀνάσχοιτο ἢ μηδὲ τῶν ἐπειμένων κρῶν ἐπὶ ἄσκησιν ἀπολαύοντες ; Ἡμέραν δὲ ἐπισκοπῆς, τὴν κατὰ κόσμον ἐξέστην καλεῖ. Ἐξετάσεως γὰρ ὑπ' αὐτῶν τοῦ βίου ἡμῶν γίνον-

²⁸ Osee. II, 1 seqq. ²⁹ Matth. v, 16. ³⁰ Galat. v, 17.

μέλης, εἶτα πρὸς τὸ ἐναντίον τῆς ὑπολήψεως τῶν πρᾶγ-
μάτων εὐφροσυνόμενων, αὐτοὶ τε πρὸς οἷς αἰσχύνονται
ἐπινοροῦνται, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται.

Blandina locuta est, dicens: Quomodo hæc ferrent qui ob divinum studium ac meditationem ne concessis quidem carnibus vescuntur? Porro diem visitationis vocat inquisitionem mundanorum. Cum enim sil ab eis inquisitione de vila nostra, ubi res contrario modo se habere reperiuntur quam fuerit eorum suspicio, non solum pudefiunt, sed et ipsi corriguntur, et Deus glorificatur.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

• Περὶ τῆς πρὸς ἄρχοντας ὑποταγῆς, καὶ φιλαδελ-
φίας καὶ θεοσεβείας. Ἐν ᾧ περὶ δούλων ὑπο-
ταγῆς καὶ ἀνεξικακίου ὑπομονῆς διὰ Χριστόν.
Περὶ ὑπακοῆς γυναικῶν καὶ ὁμοιοῦσας τῆς πρὸς
τοὺς ἄνδρας. καὶ σωτηρίας τῆς ἐν πνεύματι εἰς
τύπον Σάββας. Περὶ τῆς ἀνδρῶν πρὸς γυναι-
κας συμπεριφορᾶς. Περὶ τῆς πρὸς ἅπαντας
ἐπιεικούς ἀνεξικακίας, ἥς τύπος ἡ ἐπὶ Νῶε τῷ Θεοῦ
φιλανθρωπία ἐφ' ἡμᾶς ὅς ἡ διὰ βαπτίσματος τοῦ Χρι-
στοῦ συμπάθεια. •

• Ἰστοροῦντες οὖν πάση ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ
τὸν Κύριον, εἶτε βασιλεῖς ὡς ὑπερέχοντι, εἶτε
ἡγεμόσιν, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπομένοις εἰς ἐκδίκη-
σιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, ὅτι
ὅσως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀγαθοποιούντες
φιμούν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν. ὡς ἐλεύ-
θεροι καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κακίας τὴν
ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δούλοι Θεοῦ. Πάντας τιμῆσατε. Τὴν
ἀδελφότητα ἀγαπήσατε. Τὸν Θεὸν φοβήσαθε, τὸν βασιλέα
τιμῆσατε. •

Κτίσει ἀνθρωπίνῃ τὰς ἀρχὰς λέγει τὰς χειροτο-
νητάς ὑπὸ τῶν βασιλείων, ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς,
καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐταχθησαν, ἥτοι ἐτά-
θησαν. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφή καὶ τὴν θέσιν κτίσειν κα-
λεῖν, ὡς ἐν τῷ, • Ἰνα τοὺς δύο κτίσει εἰς ἓνα κινὸν
ἄνθρωπον. • Ἀντὶ γὰρ τοῦ θῆται, ἥτοι κατατάξῃ,
φθῆναι οὖν Ἰποτάγετε τοῖς κοσμοῖς ἄρχουσιν,
ὑποτάγετε δὲ διὰ τὸν Κύριον Τῷ δὲ, διὰ τὸν Κύριον,
ὡς ὁ Κύριος προσέταξε. Τί δὲ ὁ Κύριος προσέταξεν;
• Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ
τῷ Θεῷ. • Ἰστε ὅτι ἂν ἔξω προτάσσωσι τοῦ Θεοῦ,
παρὰ τὴν διάταξιν τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὑπικουστῆον αὐ-
τοῖς. Τοῦτο δὲ ὄλωσ καὶ ὁ Κύριος καὶ ὁ τούτου μαθη-
τῆς ἐπέλεξε, ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν Ἑλληνας, ὡς
ἀνατροπὴν φέρει τοῦ βίου ὁ Χριστιανισμὸς, καὶ ἀτα-
ξίας ἐστὶ καὶ συγχύσεως αἵτιος. Προστίθει δὲ διὰ τὸν
Κύριον, καὶ διὰ τοὺς πιστούς. Εἰκὸς γὰρ τινὰς αὐτῶν
ἔρεν, ὅτι τῆς τῶν ὀργάνων ἡμᾶς βασιλείας ἀξίων
καὶ μέγα ἡμῖν ἐξίωμα διὰ τούτου περιτιθεῖς, τί πάλιν
ἡμᾶς εἰσαλέγεις, κοσμικοὺς ἄρχουσιν ὑποτάσσων
ἡμᾶς; Εἴ τις οὖν ταῦτα ἐρεῖ, μαθῆτω φθῆναι, ὡς οὐκ
ἐμὸς ὁ λόγος τοῦ προστάγματος τούτου, ἀλλὰ τοῦ Κυ-
ρίου. Ἔδειξε δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος, τίσι καὶ ποίοις
ἄρχουσιν ὑποτάσσασθαι δεῖ, ὅτι τοῖς τὸ δίκαιον ἐκδι-
κοῦσιν. Ἐπιφέρει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ
τὸ θέλημα, καὶ ἡμῶν τὸ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς εἰς
τοὺς ἄρχοντας, κλοκαγαθίας ἐστὶ δεῖγμα, καὶ τὸ
πλέον, τοὺς ἀπίστους αἰσχύνει. Ἐν ᾧ γὰρ ὡς ἀλαζό-
νων ἡμῶν καταλαλοῦσι καὶ αἰθαδῶν καὶ ἀνυποτά-
κτων, ὀρῶντες ἡμᾶς καὶ τραπενοὺς καὶ πειθηνούς ἐν

A retur a Christianis, id aliis quoque manifestabant
Græcis: et martyres Sanctum et Blandinam tor-
mentis id fateri cogebat. Quibus libere ac scite
mentis id fateri cogebat. Quibus libere ac scite
mentis id fateri cogebat. Quibus libere ac scite

400 CAPUT IV.

*De subjectione erga præfectos, et fraterno amore
ac divino cultu: in quo agit de servorum sub-
jectione et toleranti patientia propter Chris-
tum. De obedientia mulierum et concordia erga
viros, ac salute quæ est in spiritu, in figuram
Saræ: de virorum erga mulieres comporta-
tione. De mansueta erga omnes clementia, cu-
jus typus fuit Dei benignitas in Noe, nobis au-
tem Christi per baptismum condolentia.*

II, 13-17. *Proinde subjecti estote cuivis humanæ
creaturæ propter Dominum: sive regi tanquam
præcellenti, sive præsidibus ut qui per eum mil-
tantur ad vindictam quidem nocentium, laudem
vero recte agentium. Quoniam sic est voluntas Dei,
ut benefaciendo obturetis os hominibus stultis et
ignorantibus. Tanquam liberi, et non veluti præ-
textum habentes militiæ libertatem, sed tanquam
servi Dei. Omnes honorate, fraternitatem dili-
gite. Deum timeate, regem honorate.*

Humanam creaturam dicit præsidis qui designati
sunt a regibus. aut ipsos etiam reges, eo quod et
ipsi ab hominibus constituti ac positi sunt. Novit
enim Scriptura constitutionem vocare creationem,
veluti cum ait: « Ut duos crearet in semelipso in
unum novum hominem³¹, » hoc est, poneret sive
constitueret. Ait ergo: Subjecti estote humanis
principibus: subjecti autem estote propter Domi-
num. Propter Dominum vero, id est, quemadmo-
dum Dominus jussit. Quid autem præcepit Domi-
nus? « Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, 800 et
quæ sunt Dei Deo³². » Itaque in eo quod jusserint
extra Deum. id est, quod præter sive contra Dei
constitutionem est, non est ipsis obtemperandum.
Hoc autem omnino præcipit et Dominus et ipsius
discipulus, ne possent Græci dicere quod vitæ ac
politiæ subversionem afferat Christianismus, et
inordinationis ac confusionis causa sit. Addit au-
tem, Propter Dominum, etiam ob fideles. Verisi-
mile enim erat quosdam ipsorum dicere: Cum re-
gno cælorum nos dignos iudice, magnamque ex
eo dignitatem nobis addas, quare rursus nos deji-
cis, mundanis principibus nos subjiciens? Si quis
igitur hoc dixerit, sciat inquit, non meum esse
hujusmodi præcepti sermonem, sed Domini. Osten-
dit autem et Petrus quibus et qualibus principibus
subjici oportet, nimirum iis qui tulerunt quod jus-
tum est Subjungit autem et causam, quoniam et
Dei voluntas et nostræ probitatis speciem est in
subjectione ad principes, quodque amplius est,

³¹ Ephes. II, 15. ³² Matth. xxii, 21.

incredulos pudefacit. Cum enim obloquuntur de nobis tanquam de arrogantibus et contumacibus ac inobedientibus, videndo nos et humiles et obsequentes in quibus oportet illorum ora magis obturantur ac pudefiunt. « Tanquam liberi. Ordo talis est : Subjecti estote tanquam liberi, et non veluti prætextum habentes malitiæ libertatem, sed etiam tanquam servi Dei. Nec solum principes, sed et omnes honorate : fraternitatem qui'dem diligentes, Deum vero timentes, regemque honorantes. Illud autem, Tanquam liberi, Joannes Chrysostomus ita explicavit, dicens : Ne dicant, Liberati sumus a mundo, cœlestes cives facti sumus et tu nos rursum subjicis principibus, et obedire jubes ? propterea dicit : Ita obdite quasi liberi, hoc est, tanquam obtemperantes ei qui liberavit, et hoc facere præcepit. Ita enim non videbimini in mente habere malitiæ, hoc est, inobedientiæ ac impersuabilitatis prætextum ipsam libertatem, propter quam obedire recusatis. Potest autem et juxta aliam considerationem dici quidpiam de ea re. Liber secundum Dominum est, qui nulli absurdæ rei obtemperat. Quoniam ergo in simulatione vitam transigere non liberi est, sed ejus qui affectibus subjectus est, sive assentationis sive cujusvis alterius turpis voluptatis : **504** propter quæ etiam simulationem prælendit quispiam, ne id appareat quod est, et quibus servire sustinuit (hoc autem extraneum est a Dei famulis alienum), præcipit nunc subjectionem principibus, veris et non fictis moribus exhiberi, ne nos hostiliter erga illos habentes quasi coactam exhibeamus subjectionem ; cumque talis lateat in nobis malitia, quod certe sincerum est ac simplex, faciamus prætextum ac velamentum morum, apparentem subjectionem exhibentes, et non eam quæ ex affectu procedit. « Deum timete. » Considera diligentiam quomodo Deo timorem dicit distribui, regi vero honorem, ut si timor Deo reddendus sit qui potest animam et corpus perdere³³, nequaquam regibus obtemperemus, cum nos ad aliquid absurdum exhortantur. Dei namque timor vincere novit ipsos honore privabit qui ab ipsis ad mala cogitur, juxta sanctum qui dixit : Contemnitur coram ipso is qui maligne agit.

II, 18-25. *Famuli, subditi sitis cum omni timore dominis, non solum bonis ac benignis, verum etiam pravis. Nam hæc est gratia, si quis propter conscientiam Dei, suffert molestias præter meritum affectus malis. Quæ enim est laus, si, cum peccantes alapis cœdimini, sufferatis? At si cum benefucitis et tamen malis afficimini, sufferatis, hæc est gratia apud Deum. Siquidem in hoc vocati estis : quoniam et Christus afflictus est pro vobis, relinquens vobis exemplum, ut sequeremini vestigiis ejus, qui peccatum non fecerat, nec inventus fuerat dolus in ore ipsius: qui cum maledictis incesseretur, non regessit maledicta: cum malis afficeretur, non minubatur: sed tradebat vindictam ei qui*

οἷς δεῖ, μᾶλλον φιμῶντο καὶ κατασιχνοῦντο. « Ὡς ἐλεύθεροι. » Τὸ ἐξῆς οὕτως· Ἰποτάγητε ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς κκκίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς δοῦλοι Θεοῦ, Μὴ μόνον ἔρχοντες, ἀλλὰ καὶ πάντας τιμᾶτε, τὴν ἀδελφότητα μὲν ἀπαπῶντες, τὸν δὲ Θεὸν φοβοῦμενοι, τὸν δὲ βασιλεῖα τιμῶντες. Τὸ δὲ, Ὡς ἐλεύθεροι, ὁ μὲν χρυσὸς Ἰωάννης οὕτως ἀνέπτυξεν εἰπὼν, ὅτι Ἴνα μὴ λέγωσιν, ἐλευθερώθημεν ἀπὸ τοῦ κόσμου, οὐρανοπολιταὶ γεγόναμεν, καὶ σὺ πάλιν ὑποτάσσεις ἡμᾶς τοῖς ἔρχοσι, καὶ ὑπακούειν προτρέπη ; τοῦτου χάριν φησὶν· Οὕτως ὑπακούετε ὡς ἐλεύθεροι, τουτέστιν, ὡς πιστεύσαντες τῷ ἐλευθερώσαντι, καὶ προστάξαντι τοῦτο ποιεῖν. Οὕτω γὰρ οὐ δόξετε τῆς κατὰ γνώμην κακίας, τουτέστι, τοῦ ἀπειθοῦς καὶ ἀνηκούου ἔχειν προκάλυμμα τὴν ἐλευθερίαν, δι' ἧς ἀνίεσθε τὴν ὑπακοήν. Ἔστι δὲ καὶ καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν ἔρεται περὶ αὐτοῦ. Ἐλεύθερός ἐστι κατὰ Κύριον, ὁ μὴ ἐνὶ τῶν ἀτόπων ὑπέκων. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ἐν ὑποκρίσει διαβιῶν οὐκ ἐλεύθερος, ἀλλὰ πίθεσιν ὑποκειμένου, ἦτοι ἀρσεκείας, ἢ τινος ἄλλης αἰσχρᾶς ἡδονῆς, δι' ἧ καὶ μὴ τοῦτο φάνεσθαι ἔπερ ἐστὶ τις κατασηματίζεται, οἷς καὶ δουλεῖν ἀνάγκη (ἔξινον δὲ τοῦτο καὶ Θεοῦ θεραπόντων ἀλλότριον) προστάττει νῦν τὴν ὑποταγὴν τοῖς ἔρχοσι ἐξ ἀληθοῦς καὶ ἀδόλου ἐνδείκνυσθαι τρόπον, ἀλλὰ μὴ δυσμενῶς ἔχοντας πρὸς αὐτούς, ὡς κατηνχησασμένην τὴν ὑπακοήν ἐνεργεῖν. καὶ τῆς τοιαύτης ὑποκειουμένης ἡμῶν κακίας, τὸ ἄδολον δῆθεν καὶ ἀπλοῦν τοῦ τρόπου ποιεῖσθαι προκάλυμμα, φηνομένην τὴν ὑποταγὴν, ἀλλ' οὐ γὰρ καὶ ἐκ διπίστεως ταύτην ἐπιτελοῦντες. « Τὸν Θεὸν φοβεσθε. » Σκόπει τὰν ἀκρίβειαν, πῶς· τῷ μὲν Θεῷ τὸν φόβον φησὶν ἀπονέμειν, τῷ βασιλεὶ δὲ τὴν τιμὴν. Ἔμστε εἰ τῷ Θεῷ τὸν φόβον ἀπονειμητέον τῷ δυναμένῳ καὶ ψυχῇ καὶ σῶμα ἀπολίσσειν, οὐκ ἂν ὑπέξομεν βασιλεύειν ἐπὶ τι τῶν ἀτόπων παρακαλοῦσιν ἡμᾶς· Ὁ γὰρ εἰς τὸν Θεὸν φόβος, νικᾶν οἶδε καὶ τὴν εἰς τοὺς βασιλεῖς τιμὴν. Μᾶλλον δὲ καὶ τῆς τιμῆς αὐτοῦ ἀποστερηθεὶς ὁ ὑπ' αὐτῶν εἰς κατὰ βλαψόμενος, κατὰ τὸν εἰπόντα ἄγιον· Ἐξουδένωται· ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος.

etiam honorem qui regibus exhibetur : magis autem

« Οἱ οὐκ ἐστὶν ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικῆσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς, τοῦτο γὰρ χάρις, εἰ διὰ συνείδησιν Θεοῦ ὑποφέρει τις λύπας πάσχων ἀδίκως. Ποῖον γὰρ κλέος εἰ ἀμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομεινέτε ; ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιούετε καὶ πάσχοντες ὑπομεινέτε, τοῦτο γὰρ χάρις παρὰ Θεῶ. Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστός, ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολούθησθε τοῖς ἴχνυσιν αὐτοῦ, ὡς ἀμαρτάν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ὅς λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπειλεῖ· παρεῖδου δὲ τῷ κρῖνοντι δικαίως. Ὡς τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν

³³ Matth. x, 28.

αὐτός ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν. Οὗ τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰάθητε. Ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενα, ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν. »

Οἱ οἰκέται, ὑποτασσόμενοι. » Προσπακουστέον τὸ, ἦτε. Ἰνα ἦ. Οἱ οἰκέται, ἦτε ὑποτασσόμενοι. Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ, Αἱ γυναῖκες. « Ἐν παντὶ φόβῳ. » Τοῦ φόβου πολλαχῶς λεγομένου· λέγεται γὰρ φόβος, καὶ ὁ συν ἐπιστήμη, ὃν οὗτος νῦν διὰ συνείδησιν φησὶν, ὃς καὶ εὐλάβεια καλεῖται· λέγεται φόβος καὶ ὁ παθητικός, τουτέστιν, ὃ διὰ κολάσεως πετρῶν τιτῶν ἐγγινώμενος, ὃ καὶ τὰ θηρία φοβεῖται· λεγομένου πάλιν φόβου καὶ τοῦ προκαταρκτικοῦ, ὃς τοῖς τῷ Κυρίῳ προσερχομένοις ἐπακολουθεῖ, διὰ τὸ συνειδέσθαι ἑαυτοῖς πολλὰ ἐπὶ τιμωρίαν ἐκκαλούμενα, ὃν καὶ ἡ ἐν Ἐὐαγγελίοις πόρνη φοβήθησα προσῆλθε Χριστῷ· ἀλλὰ καὶ τοῦ τελειωτικοῦ φόβου πάλιν λεγομένου, ὃς πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀεὶ πάρεστι, θεοῦσι μὴτι ἕλλομαι τῶν ὧν εἰκὸς ἐνουπάρχειν τοῖς εἰς τελείαν ἕξιπην ἀναληφθεῖσι· τοσούτω τῷ φόβου λεγομένου, εἰ μὲν καὶ διὰ πάντων τούτων δικαίον τοὺς δούλους τοῖς ἰδίοις προσφίρεσθαι δεσπόταις, οὐκ ἂν ἀπαγορεύοιεν ὃ ἐν παντὶ φόβῳ ὑποτάσσεται· τοὺς δούλους τοῖς δεσπόταις πραινῶν νῦν. Ὅ τε γὰρ προκαταρκτικός, ὃ τε τελειωτικός καὶ οὐκ ἂν αὐτοῖς διαθεῖτο προσῶν· ὃ μὲν τοῦ μὴ ποτε διὰ πλημμέλειαν ὑποβλέπεσθαι παθεῖν τι τῶν ἀνηκέστων, ὃ δὲ τοῦ μηδὲν ἀηδέος ἐννοηθῆναι τῷ ἑαυτῶν καταπραΰνασθαι δεσποτή. Νῦν γοῦν φόβον τὸν διὰ συνείδησιν, τουτέστι, τὸν συν ἐπιστήμη τοῦ ὀρθοῦ λόγου γινόμενον φησιν. ὃς ἔστιν, ὃ ἐν τῷ μηδὲν ἀμαρτάνειν, παρὰ τῶν σχολίων δεσποτῶν τοῖς ἑαυτῶν ἐπιγινόμενος οἰκέταις. Τοῦτον οὖν τὸν φόβον ἐπὶ τῶν ἀξίων παρεγγυῶ καταδέχεσθαι μεθ' ὑπομονῆς Ἐπεὶ τοὺς γε δι' ἁμαρτίας, ἦτοι ἐνεργηθείσας, ἡ καὶ μὴ πραγματοποιημένους, φόβον ἔχοντες ὑπομένειν, εἴτι δι' αὐτὰς πάσχουσιν, εὐγνωμόνων μὲν καὶ τοῦτο δούλων, καὶ πρὸς διόρθωσιν ἀπονεύουσιν, ἀλλ' οὕτω τοσούτοις φιλοσοφίας, ὥστε τῷ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέσθαι κακὸν ἐγκαταρτεῖν εὐχαρίστως. Τοῦτο τὸ μέγα, τοῦτο καὶ παρ' ὀλίγοις ἐπιτελούμενον, τοῦτο καὶ παρὰ θεῶν τυγχάνον ἀποδοχῆς, ὡς τοῖς τοῦ Χριστοῦ πάθειν ἀμιλλώμενον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς φησιν, ὅτι οὐχ ὑπὲρ οὐραίας ἔπασχεν ἁμαρτίας. Ἄμαρτιαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ἔπασχεν

peccata : nam peccatum non fecit, 503 sed pro nobis nostrisque deliciis passus est.

Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου, ἦτοι διὰ τὰς ἀνομίας τοῦ λαοῦ, ἡχθῆναι εἰς θάνατον, φησὶν ὁ προφήτης. Ἐπαινετὸν μὲν οὖν τοῦτον τὸν φόβον τῆσθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἄλλοις φόβοις τοὺς δούλους βούλεται περικροτεῖσθαι. Καὶ ὀφθαλμῶν ἀφ' ὧν φησὶν, Ἐν παντὶ φόβῳ. Ἰπερφῶς δὲ ἀντιθέθη τοῖς ἄλλοις φόβοις τὸν διὰ συνείδησιν φόβον, καὶ μόνου τούτου εἶναι τὸ ἀξιόπαινον, ἀληθεστῶς ἀπερνήσατο λόγῳ, ὡς τῶν μὲν ἔχόντων τὸ πραίτιον τῆς τῶν δεσποτῶν

A *justejudicat; qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum ut peccatis mortui, justice vivamus, cujus ejusdem vibice sanati estis. Num eratis velut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem et curatorem animarum vestrarum.*

562 « Famuli, subdit. » Subaudiendum est ἦτε, id est, sitis. sicut et cum dixit, Uxores. « Cum omni timore. » Cum timor multis modis dicitur : dicitur namque timor et qui est cum scientia, quem nunc per Conscientiam intelligit, qui etiam εὐλάβεια vocatur, id est, reverentia cum metu : dicitur et timor afflictivus. hoc est, quibusdam contingens experimento supplicii, quo et feræ timent; dicitur rursum et timor initialis qui consequitur accedentes ad Dominum, eo quod sibi de multis conscii sint quæ ad supplicium provocent: quo etiam meretrix de qua in Evangelio, timens, accessit ad Christum³⁴; sed et perfectus iterum dicitur timor, qui omnibus sanctis semper adest, timentibus ne quid illis desit eorum quæ decet illos habere qui ad perfectam dilectionem assumpti sunt : cum igitur tot modis timor dicitur, utrum justum sit servos per hos omnes exhiberi suis dominis, nequaquam negaret is qui nunc servos adhortatur, ut cum omni timore dominis subjiciantur: quando quidem et initialis et perfectus si adesset. recte illos afficeret: illic quidem ut vererentur, ne quid sibi propter delicta contingeret quod non ferret remedium, hic vero ne quid vel cogitarent, quod si perageretur, ingratum esset suo domino. Nunc itaque timorem dicit qui est propter conscientiam, hoc est, qui contingit cum conscientia recta rationis: cum mali videlicet domini servos suos nihil commeritos affligunt. Hunc ergo timorem judicans laude dignum, jubet ut cum patientia suscipiatur. Quandoquidem qui propter peccata, sive ea quæ perpetrarunt, aut etiam quæ non observarunt ut facerent, timorem habent, tolerant si quid propter illa patientur, boni quidem et hi sunt servi, et ad correctionem declinantes: et non dum tanta mentis sapientia præditi, quanta essent si grato animo afflictionem tolerarent, etiam cum nullius mali sibi conscii essent. Hoc magnum est, hoc etiam a paucis completur; id apud Deum quoque commendatur, tanquam respondens Christi afflictionibus; quandoquidem et ipse, inquit, non propter sua passus est

Ab iniquitatibus populi mei, sive propter iniquitates populi ductus est ad mortem, ait propheta³⁵, Hunc itaque commendandum ponit timorem. Verum aliis quoque timoribus servos vult retineri : quod manifestum est ex eo quod dicit : Cum omni timore. Rectissime autem et scite cæteris timoribus præposuit timorem: qui est propter conscientiam, et solum hunc esse laudem dignum verissimo sermone demonstravit, quod illi quidem causam habeant

34 Luc. vii, 37 seqq. 35 Isa, lxi, 5.

dominorum adversus se iram, hic vero nihil unquam tale. Sed tradebat vindictam ei qui iuste iudicat, nempe Deo qui reddidit unicuique iuxta opera sua: hoc autem iustum est. Sed dicit fortasse aliquis: Quomodo nunc ait Petrus Dominum cum maledictis incessetur non regessisse maledicta, cumque malis afficeretur non fuisse minatum? Atqui videmus eum et quosdam Judæos vocasse canes³⁵, et cæcos Phariseus³⁶, ac Judæa comminantem cum diceret: « Bonum esset ei si natus non fuisset homo ille³⁷; » et: « Tolerabilius erit Sodomis quam civitati illi³⁸; » et: « Ubi vermis eorum non moritur³⁹, » aliaque innumera. Dicemus ergo, quod non dicit Dominum non fuisse locutum maledicta, aut non fuisse minatum: sed, cum maledictis incessetur, inquit, non regerebat maledicta, cumque malis afficeretur non minabatur. Sed licet aliquod profferret maledictum, non erat opponendo se maledicentibus, sed objurgans ac carpens eos qui non convertebantur. Cum autem opprobriis affectus esset et audisset: « Dæmonium habes⁴⁰. » Et: « Per principem dæmoniorum ejiciis dæmonia⁴¹. » Et: « Ecce hominem voracem ac vini potorem⁴², » utrum maledicta in illos regessit, dicens quidpiam adversus illos probrum iniquaquam, sed illis quidem dixit: « Siego per Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri per quem ejiciunt⁴³? » Isti vero, Homo vorax ac vini potior, opposuit parabolam puerulorum in foro indignantium adversus eos quibus colludant, quod cum tibiis cecinissent, non saltaverant; cum lamentabilia cecinissent, non ploraverant. Crucifixus autem et male affectus pænis orabat potius, at non minabatur Judæa vero priusquam proderet et malo aliquo affectus esset, minabatur, reprimens eum a malo conatu. 504 Similiter et illis qui discipulos non essent recepturi, reus quidam passuros demonstrabat, quam Sodomitæ: partim quidem exhortans illos ad hospitalitatem, partim vero per timorem aperiens Evangelio locum prædicationis. Itaque non hæc minabatur dum malis afficeretur; et verissimus est de Domini clementia Petri sermo, dicens quod nulli regerebat calumniam, dum calumniari tentabant. « Ut peccatis mortui. » Nam tatis ἀμαρτίας ἀπογενομένοι, capitur pro ἀποθάνοντας, id est, mortui. « Cujus ejusdem vibice. » Nam flagellatus a Pilato vibices quoque ferebat in corpore.

III, 1-7. *Similiter uxores subditæ sint suis viris, D ut etiam qui sermoni non obtemperant, per mulierum conversationem sine sermone lucrifiant, dum considerant cum timore conjunctam castam conversationem vestram: quarum ornatus sit non externus qui situs est in plicatura capillorum et additione auri, aut in palliorum amictu: verum occultus qui est in corde homo, si is careat omni corruptela, ita ut spiritus placidus sit ac quietus: qui spiritus in oculis Domini magnifica ac sumptuosa res est. Nam ad eum modum olim et sanctæ illæ mulieres spe-*

εις αὐτοῦ ὀργῆς, τοῦ δὲ μηδὲν μηδαιμοῦ. « Τὸ μὲν τοι, » Παρεδίδου τῷ κρίνοντι δικαίως, » τῷ Θεῷ, φησὶν, ὅς ἀποδώσει ἐκάστη κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ τὸ δίκαιον. Ἄλλ' ἴσως ἔρει τις· Πῶς φησὶ νῦν ὁ Πέτρος τὸν Κύριον λοιδορούμενον μὴ ἀντιλοιδορεῖν, μηδὲ πάσχοντα ἀπειλεῖν; Καὶ τοὶ ὀρώμεν αὐτὸν, καὶ κύνας ἐνεοῦς καλοῦντα τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τυφλοὺς τοὺς Φαρισαίους· καὶ τῷ Ἰουδᾷ ἀπειλοῦντα δι' ὧν φησὶ· « Καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη ὁ ἀνθρώπος· ἐκεῖνος· » καὶ· « ἀνεκτότερον ἔστιαι Σοδόμοις, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ· » καὶ, « Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελεσιτᾷ, » καὶ ἄλλα μυρία. Ἐροῦμεν οὖν ὅτι οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι οὐκ ἐλοιδορήσεν ὁ Κύριος ἢ οὐκ ἠπειλήσεν, ἀλλὰ λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδορεῖ, οὐδὲ ἐν τῷ πάσχῃν ἠπειλεῖ· ἀλλ' εἴ τι καὶ ἐλοιδορήσεν, οὐκ ἀντεζηγόμενος τοῖς λοιδοροῦσιν, ἀλλ' ἐπιτιμῶν καὶ διατῆρων τοὺς ἀνεπιστρέφους. Λοιδορηθεὶς δὲ καὶ ἀκούσας, Διμιόνιον ἔρει, » καὶ, « Ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλεις τὰ δαιμόνια, » καὶ, « Ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, » σκόπει, ἄρα ἀντελοιδορήσεν αὐτοῦς εἰπὼν τι κατ' αὐτῶν βλάσφημον; Οὐ μὲν οὖν. Ἀλλὰ τοῖς μὲν εἶπεν, ὅτι, « Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν; » τῷ δ' Ἀνθρώπος φάγος καὶ οἰνοπότης, ἀντέθηκε τὴν τῶν παιδίων ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς τοὺς συμπάστορας ἀγκυρακτύλων παραβολὴν, ἐφ' ὅτι ἡλίγκτων οὐκ ὠχρήσαντο, καὶ θρηνησάντων οὐκ ἐκόψαντο· στυχοῦμενος δὲ καὶ πάσχων κηκῶς, προστήχετο μᾶλλον, ἀλλ' οὐκ ἠπειλεῖ. Τῷ δὲ Ἰουδᾷ πρὸ τοῦ προδοῦναι καὶ πθεῖν τι κακὸν ἠπειλεῖ, ἀναστέλλων αὐτὸν τῆς πονηρᾶς ἐπιχειρήσεως. Ὡσαύτως καὶ τοῖς μὴ δεξαμένοις τοὺς μαθητὰς τὸ χειρὸν τι πθεῖν Σοδομιτῶν ἀπεφήνατο, τὸ μὲν ἐπὶ ξενοδοχίαν προτρέπων αὐτοὺς, τὸ δὲ καὶ διὰ τοῦ φόβου ὑπνολογῶν τῷ Εὐαγγελίῳ τὴν τοῦ κηρύγματος χώραν. Ὡστε οὐκ ἐν τῷ κακῶς πάσχῃν ταῦτα ἠπειλεῖ, καὶ ἀληθέστατος ὁ περὶ ἀνεξικκίας διὰ τὸν Κύριον τοῦ Πέτρου λόγος, μηδὲν φάσκων ἀντεζηγόντας αὐτὸν τοῖς ἐπιηράζουσιν ἐπιχειροῦσιν. « Ἰνα τὰς ἀμαρτίας ἀπεγενομένοι, » ἀντί τοῦ ἀποθάνοντες, « τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν. » — « Τῷ μῶλωπι. » Μαστιγωθείς γὰρ ὑπὸ Πιλάτου, καὶ μῶλωπας ἐπὶ τοῦ σώματος· ἔφερον.

« Ὁμοίως αἱ γυναῖκες ὑποτασσόμεναι τῷ ἰδίῳ ἀνδράσιν, ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς ἅνευ λόγου κερδηθήσονται, ἵνα ἐπιτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἀγνήν ἀναστροφὴν ὑμῶν. Ὡς ἔστω οὐχ ὁ ἐξώθεν ἐκ πλοικῆς τριχῶν, καὶ περιθέσεως χρυσίων, ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμους· ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραίος καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὃ ἔστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καλυπτετός. Οὕτω γὰρ ποτε καὶ αἱ ἀγαταὶ γυναῖκες αἱ ἐπιζῶσαι ἐπὶ τὸν Θεὸν, ἐκόσμον ἐν ταῖς

³⁵ Matth. vii, 6; xv, 26. ³⁶ Matth. xv, 14; xxii, 16. ³⁷ Matth. xxvi, 34. ³⁸ Matth. x, 15. ³⁹ Marc. ix, 48. ⁴⁰ Joan. vii, 20, viii, 48. ⁴¹ Matth. xii, 24; ix, 34. ⁴² Matth. xi, 19. ⁴³ Matth. xii, 27.

ὑποτάσσονται τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν. Ὡς Σάρρα ἡ Ἰσραήλ, κύριον ἀπὸν καλοῦσα. Ἦς ἐγενήθητε τέκνα, ἀγαθοποιήσατε, καὶ μὴ φοβούμενα μηδεμίαν πτόσην. Οἱ ἄνδρες ὁμοίως συνεισέχοντες κατὰ γνώσιν, ὡς ἀσθενεστέρῃ σκευεῖ τῆς γυναίκης ἀπονέμεστε τιμὴν, ὡς καὶ συγκληρονόμοις χάριτος ζωῆς, εἰς τὸ μὴ ἐκκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν. »

Διὰ πάντων τούτων τὸν ἠθικὸν λόγον συμπεριλαμβανόμενος, διὰ βασιλέων, διὰ ἀρχόντων, διὰ δεσποτῶν, διὰ δοῦλων, καὶ τοῖς μὲν βασιλεύσει καὶ ἄρχουσι ὑποτάσσεται οἷς δεῖ καὶ ἐν οἷς δεῖ νομοθετήσας τοὺς ἀρχομένους, καὶ δεῖξας διὰ τούτου ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες ἑνασμά τι δικαιοσύνης ἔχοντες τοὺς νόμους, ὅσα μὲν κατ' αὐτοὺς ποιήσουσιν, οὐ κατακριθήσονται· ὅσα δὲ παρὰ τούτους ἀνόμως καὶ ἀκρίτως καὶ τυραννικῶς, ἐν τούτοις καὶ ἀπολούνται· ἐπὶ συμφέροντι γὰρ τῶν ἔθνῶν ὁ νόμος ἐδόθη αὐτοῖς, ὡς καὶ Παῦλος βοᾷ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄρχοντες ὁμοίως τοῖς νόμοις ἐπὶ συμφέροντι ἐδόθησαν, ἀλλ' οἷς ὡς ἐνίοι κακῶς βούλονται τοῦ διαβόλου εἶναι τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπὶ γῆς, τῆς διαβολῆς συναγορεύοντες κατὰ τούτο, εἰπόντι πρὸς κὸν Κύριον· « Ταῦτα πάντα ἡμεῖς δέδοται, καὶ ᾧ ἂν βούλωμαι δίδωμι αὐτά. » Οὐ γὰρ τῆς τούτου κελύσει βραβεῖα καθίστανται, οἷς τινες πρὸς ἐπανάρθωσιν τῶν κακῶν δέονται, τοῦ διαβόλου μηδὲν ἰοῦτον ἐμπολιτεύεσθαι τοῖς ἀνθρώποις ἐπειγομένου. Ἐδόθησαν γὰρ ἐξουσία καὶ ἄρχοντες ὑπὸ Θεοῦ, οἱ μὲν εἰς συντήρησιν τοῦ δικαίου καὶ ἐπανάρθωσιν καὶ ὠφέλειαν τῶν ὑποταγμένων, οἱ δὲ διὰ φόβον πρὸς τιμωρίαν καὶ ἐπίπληξιν τῶν ἀμαρτανόντων, οἱ δὲ καὶ εἰς τὸ τοὺς ἐξυβρίσαντας δίκαν τὴν ἕξιν ἀποτίσαι. Δείξας οὖν τούτο καὶ ὅτι τὸ ὑποτάσσεται τοῖς ἀρχόντων, τὸ δὲ ἀπειθεῖς εἶναι κακὸν, ὡς ὁ ἄνωγος δὲ καὶ τοῦ δοῦλου ὑπακούειν τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις νομοθετήσας, καὶ ὅτι οἱ ἀναίτιως ὑπὸ τῶν κακῶν κυρίων πάσχοντες καὶ ὑπομένοντες, οὗτοι μάλιστα τὸ εὐδόκιμον ἀποφέρονται, καὶ διὰ τούτων, τρόπον τινὰ, σωφρονίσας καὶ τοὺς δεσποτὰς διὰ τῆς διαβολῆς τῶν κακῶν δεσποτῶν, μέτεσι λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν γυναικωνίαν, καὶ φησι, τὰς γυναῖκας ὡς ταῦτα σπουδάζειν, ὑποτάσσεται τοῖς ἰδίοις ἀνδράσι, καὶ κόσμου παντός καὶ καλλωπισμοῦ ἄλλοτρίως ἀποφάνειν ἑαυτὰς. μιμουμένας τὰς ἁγίας γυναῖκας. Ἐπεὶ καὶ αὐταί, φησί, κόσμον τούτον ἠδεδίξαν μόνον, τὸ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας πειθήνιον. Καὶ τί τὸ ἀπὸ τούτων κέρδος; ὁ ἀπὸ τῶν ἔξω τῆς πίστεως ἀγαθὸς ζῆλος, ὅς καὶ ἀπὸ τῆς τῶν ἀρχόντων παρ' ἡμῶν ὑποταγῆς ἀποτίκεται, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ὑπ' αὐτῶν δι' ἡμᾶς εὐχαριστία. Ὁ καὶ ἡμᾶς καύχημα χριστιανῶν, οὐ βλασφημουμένου δι' ἡμᾶς, ἀλλ' εὐλογουμένου τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Εἰπὼν δὲ ἁρπάζει τὰς ἁγίας γυναῖκας, ἐπάγει καὶ ὠρμημένως τὴν Σάρραν, καὶ προσκλητικώτερον τι ποιῶν, καὶ θυγατέρας αὐτὰς φησι ταύτης τῆς Σάρρας, ἥτοι κατὰ τὴν πίστιν, ἢ καὶ κατὰ τὸ γένος. Ἀνάγκη γὰρ τὰς θυγατέρας μιμεῖσθαι τὰς ἑαυτῶν

A rattles in Dro ornabant sese, subditæ viris suis : quemadmodum Sara obedivit Abraham, Dominum illum appellans, cujus factæ estis filicæ dum benefacitis, et non terrimini ullo pavore. Viri similiter in cognitione cohabitent, velut infirmiori vasi muliebri impartientes honorem, tanquam etiam cohæredes gratiæ vitæ, ne interumpantur preces vestræ.

Per hæc omnia concludens sermonem de moribus ; nempe per reges, per præsides, per dominos, per servos ; cum etiam stauisset subditis ut regibus ac præsidibus subjicerentur quibus oportet et in quibus oportet, ac per hoc ostendis et quod ipsi quoque principes qui leges habent tanquam incitamentum quoddam justitiæ. ex 505 his quæ secundum illas fecerint, non condemnabuntur : in quibus autem contra ipsas inique et sine iudicio ac tyrannice operati fuerint, per hæc etiam peribunt. Siquidem lex ipsis data fuit ad utilitatem gentium, quemadmodum etiam Paulus clamat. Sed et principes similiter, ut et leges, ad utilitatem dati fuerunt, et non ut quidam male volunt, nempe potestatem eorum quæ sunt in terra esse a Diabolo : qui in hoc diabolo patrocinantur diænti ad Dominum : « Omnia hæc mihi data sunt, et cuiusque volo do ipsa 46. » Neque enim hujus jussu reges constituuntur, qui ad correctionem malorum dati sunt, cum diabolus nihil tale inducat, ut inter homines administretur Nam datæ sunt potestates ac principes a Deo, partim quidem ad justitiæ conservationem et correctionem ac utilitatem subjectorum, partim vero propter timorem ad ultionem et correctionem delinquentium ; partim quoque ad puniendum condigna pœna lascivientes. Hoc igitur ostenso et quod bonum sit subjici, malum vero inobedientes esse, ubi quoque pari modo stauisset ut servi dominis juxta carnem obtemperent, et quod ii qui sine causa a malis dominis affliguntur, ac tolerant, maxime laudem referant : ubi his quodammodo ad molestiam dominos quoque revocasset, per calumniam malorum dominorum : transit deinceps etiam ad cœtum mulierum, et ait : Hæc duo curent mulieres sive uxores, subjici propriis viris, et ab omni ornatu et cultu seipsas ostendere alienas, imitantes sanctas mulieres, quoniam et illæ. inquit, solum huic cultum noverant, nempe obedientiam erga sub viros. Et quod lucrum sequetur ex his ? Bona æmulatione eorum qui alieni sunt a fide, quæ etiam ex nostri subjectione erga principes generatur, et Dei laudatio propter nos ab ipsis profecta : quod etiam in magnam cedit laudem Christianorum, nempe quod propter nos non male audiat, sed benedicatur nomen Dei. Ubi autem indefinite dixit sanctas mulieres, subjungit etiam definite Saram : et exhortatorio quodam modo procedens, vocat ipsas filias hujus Saræ, sive juxta fidem, sive etiam juxta genus. Necessè enim est filias imitari suas

matres. 306 Cum honesto vero et Christianas A
decente cultu, admonet quoque ipsas ut misericor-
des sint, nihil ex eo veritatē suorum virorum calcula-
tionem. Nam hoc indicat illud, Non timentes ullo
pavore. Verisimile enim erat quod viri interdum repe-
tebant rationem sumptuum. Hoc modo sublevato ser-
mone, ubi muliebris sexus parvitatem ac pusillanimitatem
exhortatus est, ut liberalius se habeant erga do-
mesticos: comprimit etiam virorum austeritatem erga
suas conjuges, et ait: Viri in cognitione cohabitantes,
hoc est, experimento discentes femineam levitatem
et vecordiam in omnibus ac lubricitatem in pusillanimitate,
patientes estote erga illas, non exacte rationem repetentes
eorum quæ circa familiam tradita illis erant in custodia.
Hoc autem, B
ut diximus, quo liberalius perseverent in laudando
erga pauperes, admonet viros, ne sint exacti disquisitores.
Mibi tamen profundius aliquid videtur per hoc inducere.
et venustius ac castius quam Paulus innuere de actu conjugali.
Siquidem Paulus aperte clamat: « Ne fraudetis invicem, nisi si quid
ex consensu 45-47, » etc. Hic autem magis pudice, ut
diximus, cognitionem dicens, et per hoc rein ipsam
designans, admonet, cum magis ad hoc lubricus sit
sexus muliebris, ne per objectionem cum asperitate
ab ipsis discedant, sed primum quidem clementer
eis utantur tanquam imbecillioribus, deinde suadeant,
ut cum aliqua parvitate abstinentiam a talibus suscipiant:
nam hoc significare vult (parvitate, inquam, sive abstinentiam)
per hoc quod ait, Impartientes honorem; nam honor nisi
quid aliquid respiciat, ne parce quidem subsequitur.
Itaque tanquam imbecillioribus aut etiam tanquam co-
hæredibus gratiæ vitæ, vita ipsis uti oportet in
talium consuetudine. Et quod non male hac intelligentia
usi simus, id quod subsequitur manifestat, cum ait: ne
interrumpantur precēs vestræ. » Quam enim precum
interruptionem affert viri erga uxorem austeritas?
imo vero hujus nepigentiam magnam affert in tempore
orationis attentionem ac studium. Mibi itaque de hoc
ita videtur dicendum. Porro, si ab aliquo melius
indicatum fuerit, non sane invidio. 307 « Sine sermone. »
Sive cessante omni sermone omnique responsatione,
sive quod efficacior sit demonstratio per opera,
quam sedulitas anxia quæ est in verbis: mutum enim
opus præstantius est sermone operibus destituto. « Verum
occultus qui est in corde homo. » Omnīs namque
gloria filiæ regis ab interiori procedit. Novit enim
et hic juxta B. David 48 ac Paulum 49 alium esse
interiorem hominem ab exteriori. « Ornabant sese. »
Vides quod cultum sive ornatum dicat hic subjectionem?

III, 8-16. *In summa omnes sitis, unanimes, compatientes, fraternalis charitate, misericordes, affabiles, non retaliantes malum malo aut convitium convitio, sed contra benedicentes: scientes quod ad*

45-47 I Cor. vii, 5. 48 Psal. xiv, 14. 49 Ephes. iii, 16.

μητέρας. Μετὰ δὲ τοῦ εὐκόσμου, καὶ πρίποντος Χριστιανοῦ κόσμου, καὶ ἐλεήμονας αὐτὰς εἶναι παραίνεϊ, μὴδὲν ὑποδλεπομένας τὸν ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν εὐ-
τῶν διὰ τοῦτο ἐκλογισμὸν. Τοῦτο γὰρ τὸ, Μὴ φοβοῦ-
μεναι μηδεμίαν πτόσην ἐμφανίει. Εἰκόσ γὰρ τοὺς
ἀνδρας ἔσθ' ὅτε καὶ τῶν ἀνάλωμάτων αὐτὰς λόγον
ἀπαιτεῖν. Οὕτω μετεωρίσας τὸν λόγον καὶ τὸ φειδω-
λὸν καὶ μικρόψυχον τοῦ θήλεος ἐπὶ τὸ ἐλευθεριώ-
τερον χρῆσθαι τοῖς κατὰ τὸν οἶκον παρακαλίσεις,
ἐπέχει καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς ἐαυτῶν γαμι-
τὰς ἀστήρησση, καὶ φησιν, « Οἱ ἀνδρες κατὰ γνώσιν
συνοικοῦντες, καὶ τοῦτέστιν, αἰσθησὶν λαμβάνοντες τὴς
τοῦ θήλεος κούφότητος καὶ τοῦ ἐμπαράφορου ἐν πατρὶ
καὶ εἰς μικρόψυχον εὐλόισθου, μακρόθυμοι γίνεσθε
πρὸς αὐτάς, μὴ λόγον ἀπαιτοῦντες πικρῶς τῶν κατὰ
τὴν οἰκίαν αὐταῖς εἰς τιμίαν παρακατεθέντων. Τοῦτο
δὲ, ὡς ἐφηθημεν εἰρηκότες, διὰ τὸ ἐλευθερίως
αὐτάς περὶ τὴν εἰς τοὺς πένθητας ἐπίδοσιν διαγινομι-
νας, μὴ ἀκριβεῖς εἶναι ἐξεταστάς τοὺς ἀνδρας παρι-
νας. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ βαθυτέρον τι διὰ τούτων εἰσ-
άγειν, καὶ σεμνότερον Παύλου ἀνιέντεςθαι ἐπὶ τῆς
γαμικῆς χρήσεως. Παῦλος μὲν γὰρ ἀναφανδὸν βοᾷ·
« Μὴ ἀποστρεψέτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώ-
νου, » καὶ ἐξῆς. Οὗτος δὲ σεμνότερον, ὡς ἐφημεν,
γνώσιν εἰπῶν, καὶ διὰ τούτου ἀνιζόμενος τὸ πρᾶ-
γμα, παραινέει ὡς εὐκολωτέρῳ πρὸς τοῦτο τῷ γυναι-
κεῖν φύλῳ, μὴ ἐπιτιμητικῶς μετὰ σφοδρότητος
ποιεῖσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀπόστασιν, ἀλλὰ πρῶτον
μὲν ὡς ἀσθενεστέρας συγγνωμονικῶς αὐταῖς χρῆ-
σθαι, εἶτα πείθειν μετὰ τίνος φειδοῦς τὴν τοιοῦτων
καταδέχεσθαι ἀποχῆν. Τοῦτο γὰρ βούλεται θηλοῦν
(τὴν φειδῶ φημι), διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ἄπυρόμενοις τι-
μῆν· τιμὴ γὰρ εἰ μὴ τις περὶ τὸ ἐνορεῖται, οὐδὲ
φειδῶς ἐπακολουθεῖ. Εἴτ' οὖν ὡς ἀσθενεστέρας, ἢ
καὶ ὡς συγκληρονόμοις χάριτος ζωῆς, οὕτως αὐταῖς
χρῆσθαι περὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ὁμιλιῶν δεῖ. Καὶ ὅτι
οὐ κακῶς ταῦτη τῇ ἐννοίᾳ ἐχρησάμεθα, τὸ ἐπιπερό-
μενον δηλοῖ, « Εἰς τὸ μὴ ἐκκόπτεσθαι, φάσκιν, τὰς
προσευχὰς ὑμῶν. » Τίνα γὰρ ἐγκοπὴν φέροι προσω-
χῆς, ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα ἀστήρητα; πολλὴν μὲν οὖν
καὶ προσέχειαν καὶ σπουδὴν ἢ πρὸς ταῦτην ὀλιγοψία,
ἐν καιρῷ προσευχῆς. Ἐμοὶ μὲν οὖν οὕτω δοκεῖ περὶ
τούτου. Ἐ δὲ τὸ ἄμεινον κριθεῖν, οὐ φθόνος ἐμοί.
D « Ἄνευ λόγου. » Ἦτο σχολάζοντος παντός λόγου καὶ
πάσης ἀντιλογίας, ἢ ὡς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξω
κυριωτέρας οὐσίας τῆς διὰ τῶν λόγων περιεργίας.
Ἄφρων γὰρ ἔργον κρείσσον ἀπράκτου λόγου.
« Ἄλλ' ὁ κρυπτός τῆς καρδίας ἄνθρωπος. » Πᾶσα γὰρ
ἢ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, ἐσῶθεν. Οἶδεν
γὰρ καὶ οὗτος κατὰ τὸν μακάριον Δαυὶδ καὶ Παῦλον,
ἕτερον τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον παρὰ τὸν ἐκτός. « Ἐκό-
σμου ἐαυτάς. » Ὅρᾳ, κόσμον ἐνταῦθα τὴν ὑποταγῆν
φησι.

« Τὸ δὲ τέλος, πάντες ὁμόφρονες, συμπαιθεῖς,
φιλάδελφοι, εὐσπλαγχοι, φιλόφρονες, μὴ ἀπο-
διδόνες κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἢ λοιδορίαν ἀντὶ
λοιδορίας, τουναντίον δὲ εὐλογοῦντες· εἰδότες

ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογοῖαν κληρονομή- **A** hoc vocati sitis, ut benedictionem hæreditate possideatis Nam qui vult etiam diligere et videre dies bonas, coarceat linguam suam a malo, et labia sua, ne loquantur dolum; declinet a malo, et faciat bonum: quærat pacem, et persequatur eam. Quoniam oculi Domini super justos, et aures ejus ad deprecationem eorum: aspectus autem Domini super eos qui faciunt mala. Et quis est qui sit afflicturnus vos, si bonitatis æmulatoris fueritis? Imo si quid etiam acciderit incommodi propter justitiam, beati eritis. Cæterum terrore illorum ne terreamini neque turbemini, sed Dominum Deum sanctificate in cordibus vestris. Sitis autem parati semper ad respondendum cuilibet petenti a vobis rationem de ea quæ in vobis est spe cum mansuetudine et timore: conscientiam habentes bonam, ut in hoc quod vobis detrahunt tanquam scelerosis, pudeant hi qui incessant vestram bonam in Christo conversationem.

Ἀποσχόμενος τῶν κατ' ἄνδρα νοουθημάτων καὶ κατὰ γυναῖκα, κοινὴν ποιεῖται λοιπὸν τὴν παράκλησιν πρὸς ἅπαντας, ἄνδρας, γυναῖκας, ἴσοντες, παρθενικούς, ἡθώντας, βασιλείς, ἄρχοντας, ἀρχυμένους, πολιτευομένους, ξένους, ἀστούς, πλουσίους, κείνητας. Διὸ ἐπάγει. « Τὸ δὲ τέλος. » Ἀντὶ τοῦ, τί γρηθῆ ἰδιολογεῖσθαι; ἄπλως πᾶσι φημί. Τοῦτο γὰρ τέλος. Καὶ πρὸς τοῦτο πᾶσιν ὁ σκοπὸς ἀφορᾷ τῆς σωτηρίας, καὶ οὗτος νόμος πᾶσιν ἀγάπης. Ἐξ οὗ φέρεται πᾶσα ἀρετὴ, ἡ ταπεινοφροσύνη, συμπάθει. **C** ἡ εὐσπλαγγνία. καὶ αἱ ἄλλαι ὁμοίως ἀρεταί, ἃς καθήρηθησεν ἂν ἡ μὲν ὁμοφροσύνη ἐστὶ σύννευσις περὶ τι μετὰ σπουδῆς ἀδιάφορος. συμπάθεια δὲ ὁ πρὸς τοὺς κακῶς πάσχοντας ὡς καὶ ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλεος. φιλικὴ ἀφ' ἧς δὲ ἡ ὡς ἐπ' ἑδελφοὺς ὀφειλομένη πρὸς τοὺς ἐπὶ πᾶσι διαθείσις. εὐσπλαγγνία δὲ ἡ ἀπὸ ψυχῆς ἐπ' ἀγαθοποιῆ τῶν ὁμογενῶν κίνησις. φιλοφροσύνη δὲ ἡ πρὸς πάντας ἡμερότης καὶ προσήνεια, ἥτις καὶ πρὸς ὁμοίους ἂν γένοιτο καὶ φίλους. ταπεινῶσις δὲ, ἥτις ταπεινοφροσύνη, τὸ ἐτέρου ὀνειδίζοντος φέρειν, τὸ ἐπιγνώσκον τὸ ἁμάρτημα, τὸ φέρειν τὰς κατηγορίας, ὃ καὶ εὐγνωμοσύνη ἂν εἴη. λοιδορία δὲ ἡ ἐκ πονηρίας συνθηλαίας ἀνάδοτος περὶ τὸ καταλαλεῖν φιλοτιμία. Ταύταις ταῖς προειρημέναις οὖν, φησὶ, κοσμοῦμενοι ἀρεταί, πρὸς οἷς εὐχ ἁλώσιμοι κακίᾳ **D** ἀποφρανεῖτε, ἔτι, φησὶ, καὶ ζηλωτοὶ ἔσεσθε τῇ θεῷ καταειρηνοῦμενοι βιοτῇ. Ὁ γὰρ ὑπὸ πάντων εὐλογοῦμενος, καὶ ζηλωτὸς δῆπου. Καὶ τούτων ἐπάγει τὸν Δαυὶδ μάρτυρα. Τίς ἐστὶ, φάσκοντα, ὁ θέλων ἰδεῖν ζωὴν; ζωὴν οὐχ ἦν καὶ τὰ ἄλογα ζῆ, ἀλλ' ἦν ὁ κατὰ θεὸν ἄνθρωπος καὶ ἡμέρας οὐχὶ κακὰς ἀλλὰ ἀγαθὰς. Αἱ γὰρ τοῦ αἰῶνος τούτου ἡμέραι, κατὰ τὸν Πατριάρχην Ἰακώβ. μικραὶ καὶ πονηραὶ. Συμπεραίνμενος δὲ τὴν προφητικὴν χρῆσιν, ἐπεὶ ἐν αὐτῇ, τὸ ὑψαλιμὸν Κυρίου, ἐγχεῖται, ἐπὶ δικαιοσύνης, καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ποιοῦντας, κακὰ, τοῦτοις ἐπιφέρει, ὅτι εἰ οὕτω διαβίωθητε, εὐμενῆ ἔχετε τὸν θεὸν καὶ εὐήκοον. Οὐ γενομένου, τίς αὐτοῦ πρὸς ὑμῶν γενοῦντος κακῶς ὑμῶν ἐπενεχθεῖ; πάντες γὰρ ἐν χειρὶ αὐτοῦ. Θάνατος γὰρ καὶ ζωὴ ἐν χειρὶ

Absolutus ab ordinationibus, quæ tum viros tum mulieres concernerent, ponit deinceps communem exhortationem ad omnes viros, mulieres, juvenes, pubescentes. reges, præsides, subditos, et eos qui gubernantur, peregrinos, cives, divites, pauperes. Ideo subjungit: « In summa. » Id est, Quid opus est particulatim disserere? omnibus simpliciter dico. Nam hoc significat τέλος: et ad hoc respicit salutaris scopus omnibus propositus, 508 et hæc est lex dilectionis, omnibus constituta unde virtus omnis procedit, nempe animi modestia, compassio, misericordia, cæteræque similiter virtutes quas enumeravit, quorum unanimitas quidem est consensus sine discrimine circa aliquid cum propenso animo: compassio vero est miseratio erga eos qui affliguntur tanquam ad seipsos: fraternitas autem debitus erga propinquos affectus tanquam ad fratres. Rursum misericordia est motus ab anima procedens ad bene merendum de iis qui ejusdem sunt conditionis. Affabilitas vero sive benevolentia est benignitas ac comitas erga omnes, quæ etiam erga illos fit qui similium sunt morum et erga amicos. Humilitas vero sive animi modestia est alium contumeliosum ferre, peccatum agnoscere, et accusationes sustinere, quod etiam animi benignitas esse posset. Convitium vero est contentio ex prava consuetudine orta, quæ sita est in vituperatione aliorum. His, inquit, prædictis ornati virtutibus, insuper quoque malitia non facile capiamini: præterea æmulatores etiam sitis divino vivendi modo directi. Nam qui ab omnibus benedicuntur, utique etiam æmulator esse debet. Et horum testem inducit David dicentem: Qui est qui cupit videre vitam? vitam, inquam, non quæ etiam irrationalia, sed qua homo secundum Deum vivit, et dies non malos, sed bonos. Nam dies hujus sæculi juxta patriarcham Jacob pauci sunt et mali. Ubi autem propheticum conclusit oraculum, quoniam in eo positum erat: Oculi Domini super justos, et aspectus ipsius super facientes mala: subjungit his: Si

ita vitam peregeritis, Deum habebitis benignum ac obsequentem. Quo facto, quis, illo a vobis stante, infeste irreat in vos? Siquidem omnia sunt in manu ejus; mors enim et vita in manu Domini ⁵⁰. Attamen quoniam afflictiones illatæ propter fidem videbantur quibusdam mala, hæc corrigens beatus Petrus, ait: Ne hæc mala existimetis, sed digna potius beatificatione. Timor namque impendens ab hominibus nihil ducendus est, sed brevissimo tempore durat, utpote ab his illatus qui ipsi velocissime transeunt. Nam si oculi Domini super justos et aures ejus ad deprecationem illorum, aspectus autem ipsius super eos qui faciunt mala, perditionem comminando malis: utique si hæc mala essent, ⁵⁰⁹ certe dispensator bonorum nequaquam vos sibi dilectos malis afficeret: mala namque ad malos remittit. Non sunt itaque mala, afflictiones propter pietatem illatæ. Porro sanctificare Deum in cordibus cum Isaia præcipit ⁵¹: hoc est, Ne ob ea quæ apparent gloriemini, sed in occulto cordis vestri promptuario, Domini sauctificationem operantes, quæ in separatione gentium a fœditatibus sive pravis moribus consistit, ita ipsum sanctificate. Sanctificatis autem, dum alii homines ex bona vestra conversatione ipsum glorificant, quemadmodum et ipse Deus ac homo præcipit, dum ait: « Sic luceat lux vestra coram hominibus ⁵². » etc. Quod autem dicitur Parati, superiori particulæ conjungitur, puta Omnes sitis unanimes. Verbum enim Sitis, a communi subintellectum etiam huic tribuitur, ut sit sensus: Sitis semper parati. Vult autem præcipere, ut fidelis homo semper paratus sit circa sermonem fidei, ut quocumque tempore expetita fuerit a nobis ratio circa ipsam, facile respondeamus; porro, respondentes cum mansuetudine hoc faciamus, tanquam ipso quoque Deo præsentē: nullus autem frugi servus suo præsentē domino esset arrogans. Subjungit quoque lucrum quod hinc sequitur, nempe infidelium explorationem ac animi benignitatem erga nos. Animadvertendum autem, non esse hæc contraria his quæ a Domino dicta sunt, dum ille qui se jubet, ne solliciti simus quid respondeamus ⁵³, cum ante præsidēs ac potestates producemur. Petrus vero ad hoc nunc præparari præcipit. Siquidem Domini verba de martyrio dicta sunt, cum etiam dandam ai virtutem ac sermonem validiorem quavis humana sapientia, et qui contemnat circumstantes timores: Petri autem sententia de doctrina loquitur. Nam sine intellectu et indagatione videri sibi aliquid scire, dignum est reprehensione. Scientia enim insensatorum inexpensi sermones ⁵⁴. Præterea etiam quoniam de variis nefandis rebus nos accusabant, sed et spem nostram inanem esse ostendebant, dicit ut de his meditates responseones feramus, habentes simul etiam vitam probatam, quod sane conscientiam vocat. « Scientes quod ad hoc vocati sitis. » ⁵⁵ Ordo est cum

Κυρίου. Πλὴν ἐπειδὴ τισὶν αἱ περιστάσεις αἱ διὰ τὴν πίστιν, κατὰ ἐδόκουν, ἐπανορθούμενος τὰυτὰ ὁ μακάριος Πέτρος φησὶν, ὅτι, Μὴ λογιζέσθε τὰυτὰ κακὰ· εἰ μὴ μακαρισμοῦ ἄξια. Ὁ γὰρ ἐξ ἀνθρώπων ἐπαρτώμενος φόβος οὐδενὸς λόγου ἄξιος, ἀλλ' ἐφήμερος ἐξ ἐφήμερων. Εἰ γὰρ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὡτὰ αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν, ἐπὶ δὲ τοὺς ποιούντας κατὰ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἀπόλειπεν ἐπαπειλῶν τοὺς κακοὺς, πάντως εἰ κακὰ ταῦτα, οὐκ ἂν ὁ τῶν ἀγχιῶν ταμίαις ὑμᾶς τοὺς ἀγαπωμένους αὐτῶν, κακοὺς ἀντημείβητο. Τὰ γὰρ κακὰ τοῖς κακοῖς καταπέμπει. Ὡστε οὐ κακὰ αἱ διὰ τὴν εὐσέθειαν θλίψεις. Ἀγίζειν δὲ τὸν Κύριον ἐν τισὶ καρδίαις μετὰ Ἡσαίου διακελεύεται· τούτεστι, Μὴ τοῖς φαινόμενοις μεγαλυχέσθε, ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας ὑμῶν ταμείῳ τὸν ἀγιασμὸν ἐνεργήσαντες τοῦ Κυρίου, ὅς ἐν τῷ ἀπὸ τῶν μισμάρων, ἦτοι τῶν ποτηρῶν ἐθῶν ἀφορισμῶ τῶν ἐθνῶν περιγίνεται, οὕτως αὐτὸν ἀγιάζετε. Ἀγιάζετε δὲ ἀπὸ τῆς καλῆς ἡμῶν ἀναστροφῆς, δοξαζόντων αὐτὸν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ θεᾶνθρωπος παραγγέλλει διὰ τοῦ· « Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. » Τὸ δὲ, Ἔτοιμοι, πρὸς τὸ ἀνωτέρω συνηπακούεται τὸ, Πάντες ἡμόφρονες ἔσεσθε. Τοῦτο γὰρ τὸ, Ἔσεσθε, κατὰ κοινῆς καὶ τούτῳ ἀποδίδεται, ἵνα ἦ, Ἔσεσθε αἱ ἔτοιμοι. βούλεται δὲ παρκαλεῦσθαι αἱ τὸν πιστὸν ἄνθρωπον περὶ τὸν τῆς πίστεως λόγον, ὡς ἐν παντὶ καιρῷ ἀπαιτούμενους ἡμᾶς τὸν περ αὐτῆς λόγον, εὐχερῶς ἀποκρίνεσθαι. Ἀποκρινόμενους δὲ μετὰ πρᾶυτῆτος τοῦτο ποιεῖν, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παρόντος· οὐδεὶς δὲ τοῦ κυρίου αὐτοῦ παρόντος εὐγνώμων δούλος, ἀπαυθαδιάσασατο. Καὶ τὸ ἀπὸ τούτου κέρδος ἐπάγει, τὴν ἀπὸ τῶν ἀπίστων περὶ ἡμᾶς ἐπιγνωμοσύνην τε καὶ εὐγνωμοσύνην. Ἐπιστατέον δὲ ὡς οὐκ ἐναντία ταῦτα τοῖς ὑπο τοῦ Κυρίου εἰρημένοις, εἰ ὁ μὲν, μὴ μεριμνῶν, φησὶν, ἐπὶ τὰς ἀρχὰς προσαγομένους καὶ τὰς ἐξουσίας τί ἀπολογηθῶμεν· Πέτρος δὲ πρὸς τοῦτο παρεσκευάσθη νῦν παραγγέλλει. Τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ Κυρίου περὶ μιστρῶν εἴρηται. Οἷς καὶ δοθήσεσθαι φησὶ δυνάμειν καὶ λόγον κρείττονα σοφίας ἀνθρωπίνης, καὶ τῶν περιεστώτων φόβων ἀφρόνιστον. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Πέτρου, περὶ διδασκαλίας εἴρηται. Τὸ γὰρ ἄνευ συνέσεως καὶ ἐξετάσεως δοκεῖν τι εἰδέναι, μέψιν φέρι. Γνωῖσις γὰρ ἀσυνέτων, ἀνεξέταστοι λόγοι. Ἄλλως τε, καὶ ἐπειδὴ πολλὰ κατηγόρου ἡμῶν ἀθέμιτα, ἀλλὰ, καὶ τὰς ἐλπίδας κενὰς ἡμῶν ἀπεφαίνοντο, περὶ τούτων λελογισμένως φέρι τὰς ἀποκρίσεις φησὶν, ἔχοντας καὶ τὸν βίον συνέπαινον, ὃ δὴ καὶ συνείδησιν καλεῖ. « Εἰδότες ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε. » Τὸ ἐξῆς οὐ μετὰ τῆς προειμένης κατασκευῆς. Τὸ δὲ τέλος, ἦτοι τὸ συνεκτικώτατον· Πάντας ἡμόφρονες ἔσεσθε, καὶ ἐξῆς, εἰδότες ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε, εἰ τὸ εὐλογεῖτε, τούτεστι, πάντας εὐ λέγειν. « Εὐλογεῖτε, γὰρ καὶ Παῦλός φησὶ, τοὺς διώκοντες ὑμᾶς. » Τοῦτο δὲ ποιούντες κληρονομήσετε ὄνομα παρὰ πάντων ἀκούειν, τὸ, Οἱ εὐλογούντες. αἰτίαι οὐ δικαίου τὸν

⁵⁰ Eccli. xi, 14. ⁵¹ Isa. viii, 13. ⁵² Matth. lxx, 16. ⁵³ Matth. x, 49. ⁵⁴ Eccli. xxi, 21.

της αἰωνίου ζωῆς ἀνεχόμενον διὰ τῆς γλώσσης τινὰ ἄβλαστον. Διὰ τοῦτο καὶ Δαυὶδ παραινέται, τὴν γλῶσσαν καθαρὰν ἔχειν λοιδορίας, τοῦ θέλοντος ἐπιείκτως διακρίσθαι πρὸς τὴν ὄντως ζωὴν, καὶ ἐξῆς. Ὁ γὰρ παρεσκευασμένοι ἔξετε τὸν παντοδύναμον καὶ παντεπόπτην εὐχόμενοι καὶ ἡμέρως ἐπιβλέποντα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὀργίως, ὡς περὶ πρὸς τοὺς κακοποιοὺς. Εἰ δὲ τοῦτο, τίς ὁ δυνάμενος κκῶσαι ὑμᾶς; Εἰ δὲ καὶ θλιψίς ἐπενεχθεῖ ὑμῖν τοῖς τοῦ ἀγαθοῦ ἐργάταις καὶ μιμηταῖς, μὴ ὀλιγωρεῖτε, χαίρετε δὲ, πρῶτον μὲν ὅτι οὐ κακὰ ταῦτα, ἔπειτα ὅτι καὶ μακάριοι διὰ ταῦτα, ἀλλ' οὐχὶ ἄθλιοι. Διὸ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τὸν Θεὸν ἀγαθίζοντες, τὸν ἀνθρώπινον φόβον μὴ φοβησθε, μηδὲ τράσασθε. Ἔσεσθε καὶ ἔτοιμοι καὶ πρὸς ἀπολογία ἀεὶ τοῦ παντὶ τῆς ἐπερωτῶντι ὑμᾶς περὶ τῆς καθ' ὑμᾶς ἐλπίδος ἀποδοῦναι λόγον. Ἀποδοῦναι δὲ μετὰ τοῦ καὶ πράξιν ἐπιδείκνυσθαι ἀγαθῶν. Πρῶτος γὰρ τοῦτο καὶ μετ' ἐπεικεῖας ποιῶντες, τότε ἑαυτοῖς συνειδέσθαι πιστώσεσθε ἀγαθὰ, καὶ τοὺς πονηρὰς περὶ ὑμῶν ἔχοντας ὑπολίψετε κατασχυνεῖτε. « Συνειδήσιν ἔχοντες ἀγαθῶν. » Τουτέστιν, ἀγαθὰ ἑαυτοῖς συνειδότες, ἀλλ' οὐ κακὰ. ὡς περὶ αἱ βλαστημῶντες ὑμᾶς βούλονται. « Οἱ ἐπιηράζοντες. » Ἄντι τοῦ, οἱ λογοπραγούντες, οἱ πικρῶς ἐξετάζοντες. *de spe quæ apud vos est. Reddatis autem una cum exhibitione bonæ actionis. Id enim mansuete et cum benignitate facientes, confirmabitur tunc bene vobisipsis esse conscios, et eos qui pravas de vobis habent suspiciones pudfacietis. « Conscientiam habentes bonam. » Hoc est, dum bene vobis ipsis conscii estis et non male, quemadmodum illi qui vos calumniantur. « Hi qui incessunt » Hoc est, qui verbis negotium facessunt, acerbè indagantes.*

« Κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιῶντας, εἰ θέλοι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακοποιῶντας, ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἔπαθεν, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι. »

Ἡ αἰτιολογία αὕτη, οὐ πρὸς τὰ προσεχῶς εἰρημίζουσα, ἀλλὰ πρὸς τὰ μικρὸν ἀνωτέρω, ὅτι εἰ καὶ πύσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μακάριοι ἐστὲ, διότι κρεῖττον ἀγαθοποιῶντας πάσχειν κακῶς ἢ κακοποιῶντας. Ἡ εἰ τις πρὸς τὸ, προσεχῶς τὴν αἰτιολογίαν βούλοιο ἀποδιδόναι, τὸ, Ἀγαθοποιῶντας, οὐχὶ πρὸς ἕτερον γρῆ λαμβάνειν εὐεργετικῶς, ἀλλ' ἀπολύτως, ἀντὶ τοῦ Ἀγαθὰ ἐργαζομένου, ἰσχύτως καὶ τὸ κακοποιῶντας. Προστίθῃσι δὲ τὸ, « Εἰ θέλοι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, » δεικνύς ὅτι οὐδὲν ἄνευ τῆς τοῦ Θεοῦ βοήθειας εἰς ἡμᾶς γίνεται, ἀλλ' ἢ διὰ ἁμαρτιῶν κουφισμῶν, ἢ διὰ ἀνάγκης καὶ ὀφείλει ἡμῶν, ἢ καὶ εἰς ἑτέρων σωτηρίαν. Τοῦτο δὲ διττόν. Ἡ γὰρ κακοῦται τις δίκαιος πρὸς σωφρονισμὸν ἑτέρων ἁμαρτωλῶν, καθὼς εἴρηται, εἰ δὲ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἁμαρτωλὸς πῶς φανεῖται; Καὶ τοῦτο δὲ διττὸν ἐμφανίζει τὴν ὠφέλειαν, τῷ μὲν πάσχοντι δίκαιῳ, προσθήκην δικαιοσύνης διὰ τῆς ὑπομονῆς, τῷ δὲ ἐπιστροφῆν ὀφείλει ἁμαρτωλῳ, ἐπιστροφὴν καθὼς εἴπομεν.

Ἡ ὁδὸς διὰ ταῦτα πάσχει δίκαιος, ἢ καὶ δι' ἑτέρων

prædicta structura. In summa, sive et absolutissime dicam, omnes sitis unanimes et cætera, scientes quod ad hoc vocati sitis, ut benedicatis, id est, ad benedicendum omnibus. Ait enim et Paulus: « Benedicite persequentibus vos » Hoc autem facientes hæreditario jure possidebitis nomen, ut ab omnibus audiat benedicentes. Neque enim justum est illum qui æternæ vitæ adhæret, lingua cuiquam inferre convicium. Propterea quoque David admonet linguam habere puram a convicio eum qui amanti animo affectus sit ad veram vitam, etc. Ita namque præparati, habebitis omnipotentem et omnium inspectorem obsequentem benigneque inspectantem, non torvo aut irato animo, quemadmodum intuetur eos qui mala operantur. Quod si ita sit, quis poterit vos malis afficere? Quod si etiam afflictio inferatur vobis dum bonitatis operatores et imitatores estis, in sitis pu-sillo animo, sed gaudete: primum quidem, quod hæc non mala sint: deinde etiam, quod propter ista beati sitis et non miseri. Ideo Deum in cordibus vestris sanctificantes, ne terreamini humano timore neque turbemini. Sitis autem et parati ad respondendum semper cuilibet interroganti vos, ut reddatis rationem

III, 17. 18. Præstat enim ut benefacientes, si velit Dei voluntas, malis afficiamini quam malefacientes: quandoquidem et Christus semel pro peccatis passus fuit, justus pro injustis, ut nos adduceret Deo, mortificatus quidem carne, sed vivificatus spiritu.

Hæc est causæ redditio non ad ea quæ immediate dicta sunt, sed ad ea quæ paulo superius, puta: Si quid patiamini propter justitiam, beati estis: præstat enim ut benefacientes malis afficiamini quam malefacientes. Aut si quis velit ad immediate præcedens causæ redditionem referre: quod dicitur Benefacientes, non oportet accipere ut sit de alio benemerendo sed absolute, hoc est, bona operantes. Similiter et malefacientes. Addit autem: « Si velit Dei voluntas, » ostendens quod nihil absque Dei nutu circa nos contingit, sed vel ad peccatorum alleviationem, vel ad præconium et gloriam nostram, aut etiam ad aliorum salutem. Hoc autem dupliciter contingit. Aut enim affligitur quispiam justus ad castigationem aliorum peccatorum quemadmodum dictum est: Si justus vix salvus efficitur, peccator ubi apparebit? Et hoc quoque duplicem exhibet utilitatem: justo quidem qui affligitur, justitiæ augmentum propter pietentiam: peccatori autem qui intuetur, conversionem, ut diximus.

Aut igitur propter hæc patitur justus: aut pro-

pter aliorum salutem, quemadmodum et Christus. Et ob id Petrus etiam nunc addit Christi exemplum: quoniam et Christus quæ passus est non pro suis delictis passus est, sed pro nostris. Ideo quoque subjungit: Justus pro injustis. Nam ipse sicut antea per prophetam ostendit peccatum non fecerat. Ostendens autem ejus qui passus fuit efficaciam ac virtutem, subjungit: Semel. Tanta, inquit, fuit virtute qui pro hominibus passus fuit, ut quamquam multa horum peccata offenderit, unica Domini passio sufficiens fuerit ad obtundendam omnem vim nostrorum peccatorum. Quoniam igitur passus est Christus, ut nos ad Deum et Patrem suum adduceret, ostendit omnino quod non omnes qui patiuntur, propter peccata patiuntur. Et quia duplici modo consideratur Christus, nempe Deus et homo passus quoque duplicem nobis gratiam contulit. Mortuus enim tanquam homo liberavit nos a morte et corruptione, innovando nobis resurrectionem, et dando per suum exemplum, ut deinceps sine spe resurrectionis morientes subeant mortem. Vivificatus autem, hoc est, resurgens ex mortuis, virtute divinitatis (surrexit enim ex mortuis non tanquam homo, sed tanquam Deus), simul vitæ restituit omnes qui in inferno erant, una resuscitans secum. Multa namque **512** corpora sanctorum qui dormierant excitata sunt, juxta sanctum evangelistam, et visa sunt a multis **55**. Sed ubi hactenus sermone processit et hæc ostendit, deinceps proponit quomodo mortuus iis profuerit qui antea dormierant. Simul etiam cum multa esset quæstio, si ob salutem omnium hominum facta est Domini incarnatio, qualem sortiti sunt salutem qui antea mortui sunt, utrumque uno modo dissolvit. et ait, quod mors Domini utrumque horum operata est, spem videlicet operationis per hoc quod ipse resurrexerit, et rursum eorum salutem qui priores dormierant. Nam qui bonis operibus vitam suam adornarant tempore quo vixerant, quemadmodum si tunc advenisset Christus nequaquam destituti fuissent prædicatione ipsos vivificante, ita et tunc per Domini ad inferos descensum salutem consecuti sunt, quemadmodum etiam videtur divo Gregorio. Ait enim ipse: An simpliciter salvos facit omnes Christus qui apparuit, videlicet in inferno? an et ibi eos qui crediderint? Per hoc enim quod ait: Eos qui crediderint, significat quod seipsos ita præparaverant, quod si etiam tunc advenisset, credidissent. Neque id rejiciendum puto. Non enim hæreditarie habeatur salus, quandoquidem licet ad viventes omnes venit, non tamen omnes salvat, sed eos tantum qui crediderint. Etenim erat etiam opus liberæ voluntatis singulorum, ut cum rationales essent non insensibiliter se haberent ad magnificentiam ejus qui tale donum præstiterat, sed se dignos præberent dantis bonitate. Posuit autem, Inobedientes fuerant, quamdam solvens objectionem. Verisimile enim erat aliquem dicturum: Et

Α σωτηρίαν, καθὼς καὶ ὁ Χριστός. Καὶ τούτου χάριν καὶ Πέτρος προσέθησι νῦν τὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπόδειγμα, ὅτι καὶ Χριστὸς ἄπερ ἔπαθεν, οὐχ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν οἰκείων ἔπαθεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων. Διὸ καὶ ἐπάγει, Δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων. Αὐτὸς γὰρ, ὡς κατόπιν διὰ τοῦ προφήτου ἀπέδειξεν, ἁμαρτίαν οἶα ἐποίησε. Δεικνύς δὲ τὸ τοῦ παθόντος δραστήριόν τε καὶ δυνατόν, ἐπιφέρει τὸ "Ἀπαξ. Τοσαύτη γὰρ, φησὶν, ὑπῆρξεν ἡ τοῦ παθόντος δύναμις ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε εἰ καὶ πολλὰ τὰ ἁμαρτήματα τούτων καταλαμβάνετο, ἐν μόνον ἀρκέσαι πάθος τοῦ Κυρίου πᾶσιν ἀπαμύλλῃαι τὴν δύναμιν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων. Ἐπεὶ οὖν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα αὐτοῦ προσχωγῆτις ἔπαθεν, ἔδειξεν ὅτι οὐ πάντως πάντες οἱ πᾶσχοντες δι' ἁμαρτίας πάσχουσι. Καὶ ἐπειδὴ διπλοῦς ὁ Χριστός, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, διπλῆν καὶ τὴν χάριν ἡμῖν παρέσχε παθὼν. Ἀποθανὼν γὰρ ὡς ἄνθρωπος, ἀπῆλθεν ἡμᾶς τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν ἔγρανύνας, καὶ δοὺς διὰ τοῦ ἑαυτοῦ ὑπόδειγμα, ὡς οὐκ ἔτι οἱ ἀποθνήσκοντες ἀνέλπιστον ἀναστάσεως ὑπέρχονται θάνατον. Ζωοποιηθεὶς δὲ, τοτέστιν, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, τῇ τῆς θεότητος δυνάμει, (ἀνέστη γὰρ ἐκ νεκρῶν, οὐχ ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς Θεός.) συνεζωοποίητε τοὺς ἐν τῇ ᾄδῃ συναναστήσας ἑαυτῶν. Πολλὰ γὰρ σώματα, κατὰ τὸν θετον εὐαγγελιστὴν, τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, καὶ ἐνεφάνισθη πολλοίς. Ἀλλὰ τῷ λόγῳ μέγρι τούτου προβά: καὶ δεῖξας, προκειμένου λοιπόν, πῶς ἀποθανὼν ὠφέλησε τοὺς προκεκοιμημένους, ἅμα δὲ καὶ ζητήσεως πολλῆς οὔσης, εἰ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀνθρώπων ἡ ἐκνηθρώπις τοῦ Κυρίου, ποίας ἔτυχον σωτηρίας οἱ προθανόντες, λύει ἀμφοτέρω δι' ἑνὸς καὶ φησιν, ὅτι ὁ τοῦ Κυρίου, θάνατος, ἀμφοτέρω ταῦτα εἰργάσατο, ἐλπὶδα ἀναστάσεως διὰ τοῦ ἀναστήναι αὐτὸν, καὶ σωτηρίαν πάλιν τῶν προκεκοιμημένων. Οἱ γὰρ ἔργοις ἀγαθοῖς τὸν ἑαυτῶν κατὰ τὸν τῆς ζωῆς αὐτίων χρόνον περιανθίσκοντες βίον, ὡς εἰ καὶ τότε τῷ κόσμῳ ἐπεδήμησε Χριστὸς μὴ ἂν ἀπολειφθῆναι τοῦ ζωοποιουνο, αὐτοὺς κηρύγματος, οὔτοι καὶ τότε διὰ τῆς εἰς ᾄδου τοῦ Κυρίου καθόδου, τῆς σωτηρίας ἔτυχον, ὡς καὶ Γρηγορίῳ τῷ θεῷ δοκεῖ. φησὶ γὰρ οὗτος. Ἀπλῶς σώζει πάντας Χριστὸς ἐπιφανείς; δηλονότι ἐν τῷ ᾄδῃ. ἢ κάκει τοὺς πιστεύοντας; Διὰ γὰρ τοῦ πιστεύουστας, σημαίνει τοὺς οὕτω παρεσκευασκότες ἑαυτοὺς, ὡς εἰ καὶ τότε παρεγένετο, πιστεύουστας. Καὶ οὐ μὴμφεως τοῦτο. Οὐ γὰρ ἀποκληρωτικῶς ἡ σωτηρία, ἐπεὶ καὶ τοὺς ζῶσι πᾶσι γενόμενος, οὐ πάντας σώζει, εἰ μὴ μόνον τοὺς πιστεύουστας. Ἀλλὰ γὰρ καὶ τῆς ἐκάστου προαιρέσεως ἔργον ἦν, τὸ, λογικὸν γενόμενον μὴ ἀναισθητικῶς ἔχειν τῆς τοῦ πεποιηκότος ἀγαθοδοτοῦ μεγαλοδωρεᾶς, ἀλλ' ἐπάξιον ἑαυτὸν παρέχειν τῆς τοῦ δωδωκότος ἀγαθότητος. Τὸ δὲ, Ἀπειθήσασιν, ἔθηκε, λῶν ἀντίθεσιν τινα. Εἰκὸς γὰρ τινα ἔρεν. Καὶ τίνος ἄλλου κηρύξαντος πρὸ Χριστοῦ; Εἶτα ἀπειθήσαντες κατακρίθησαν; Ἦτοι κατακρίσεως αἱ τοὺς γεγονάσιν ἡ

55° Matth. xxvii, 52.

πρὸ τοῦ Χριστοῦ; καὶ ἔχων τοῦτο, ὡς καὶ Παῦλος, ἀπὸ τῶν ἐνεσπαιμένων ἡμῶν λογικῶν δυνάμεων ἀπελέγξαι, ὅτι κριτικοὶ καλοῦ καὶ κακοῦ γεγονότες, εἴτε μὴ τὸ ἀγαθὸν ἐργασάμενοι, ἀξιοὶ κατακρίσεως οἱ τοιοῦτοι, οὐ τοῦτο ποιεῖ, (κρείττονος γὰρ τοῦτο λογισμοῦ καὶ φιλοσόφου, ἢ κατὰ Ἰουδαίων διάνοιαν,) ἀπὸ δὲ τῆς Γραφῆς τὴν ἀπάθειαν πιστοῦται, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Προφητῶν, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς σχεδὸν τῆς κοσμογονίας.

quam ut ferre posset mens Judæorum : sed a Scriptura confirmata inobedientiam : neque id a temporibus prophetarum, sed ab ipso propemodum mundi ortu : 513 ex quo demonstrat quod ab initio prædicabatur hominibus salus, sed despiciebatur ob declinationem ipsorum ad vana ac voluptuosa

Ἀναριθμητῶν γὰρ ὄντων ἀνθρώπων καὶ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, μόνοι ὀκτώ ἀνθρώποι πεισθέντες τοῖς κηρυσσομένοις διὰ τῆς κατασκευῆς τῆς κιβωτοῦ, ἐσώθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ὕδατι ἡ σωτηρία, εὐθὺς τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἁγίου λαμβάνει βαπτίσματος καὶ φησιν, ὅτι τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο τὰ βάντισμα ὑμῶν ὑπερβύσσειτο. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐναποπνίγει τοὺς ἀπειθοῦντας δαίμονας, καὶ σώζει τοὺς πιστοὺς προσίοντας τῇ κιβωτῇ τῆς Ἐκκλησίας. Ἄμα δὲ φησιν, ὡς περὶ τὸ ὕδωρ ἀποκλύει τὸν ῥύπον, οὕτως καὶ τὸ βάντισμα. Ἀλλ' οὐ σαρκὸς ῥύπου ἀπόθεσιν ἀπεργάζεται, συμβολικῶς δὲ τὴν τῆς ψυχικῆς κηλίδος πύρριπτον ἀπόκλυσιν. Ἔστι δὲ καὶ οἶόν τις ἀρραβῶν καὶ ἐνέχυρον τῆς πρὸς Θεὸν ἀγαθῆς συνειδήσεως. Οἱ γὰρ συνειδότες ἐκεῖνοι ἀγαθὰ, τουτέστι, οἱ βίου ἀνερχόμενοι ἀμώμου, καὶ τοῦτο ἐκ παντὸς ἐπιζητούντες καὶ οἷον ἐρωτῶντες (τοῦτο γὰρ τοῖς ζητοῦσι τι ἐπακολουθεῖ, λέγω δὲ τὸ ἐρωτῆν), οὗτοι καὶ τῷ ἁγίῳ προστρέχουσι βαπτίσματι. Καὶ τίς, φησὶ, τοῦτο παρέχει τὸ ἐπιζητεῖν καὶ ἐπερωτῆν τὸ θεῖον βαπτίσμα; Ἡ ἀνάστασις, τοῦ Χριστοῦ. Πρὸ μὲν γὰρ ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ τοῦ πάθους ἀποφαίνεται, τὸ, « Ἐάν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος. » Μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν, τὸ, « Βαπτίζειν πάντα τὰ κροσσόντα ἔθνη εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος. » Ἐπεὶ δὲ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον διήλαθε, λέγω δὲ τὴν εἰς ἄδου πορείαν τοῦ Κυρίου, καὶ τινος χάριν κίκαί πεπορεύεται, ὅτι ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ ὧν ἐν ἄδου, πάλιν ἐτέραν ἀφορμὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου λαμβάνει τοῦ Κυρίου εἰς πύρριπτον ἀρετῆς. Καὶ φησιν, ὅτι Ἐὶ ἀπέθανε Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί (οὐ γὰρ καὶ τῆ ἀθανάτω αὐτοῦ καὶ θεῖᾳ φύσει), πάντως καὶ ὑμεῖς ἀντιδιδόντες αὐτῷ τὸ ἀπεθνεῖν δι' αὐτὸ τῇ ἀμαρτίᾳ, οὐκ ἔτι ἀνθρωπίνως ἐπιθυμίας ἀλώσεσθε, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα μόνον τοῦ Θεοῦ τὸν ἐπιλοιπον χρόνον ζήσεσθε τὸν ἐν τῇ σάρκι. « Θανατωθεὶς μὲν σάρκι. » Θανατωθεὶς μὲν τῇ φύσει τῆς σαρκὸς, τουτέστι, τῇ ἀνθρωπίνῃ, ἀναστὰς δὲ τῇ δυνάμει τῆς θεότητος. Καὶ γὰρ πνεῦμά ἐστιν ὁ Θεὸς, ὡς αὐτῆ τῆς θεολογίας ἡμᾶς ἡ πηγὴ καὶ σοφία ἐμυσταγωγῆσεν.

« Ἐν ὧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς, ἐκίρριεν ἀπειθήσασί ποτε. Ὅτε ἀπὸ ἐξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε, κατασκευαζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγοι, τουτέστιν,

A quo alio ante Christum prædicante, postmodum de inobedientia iudicati aut condemnatione digni fuerant qui Christum præcesserant? Cumque hoc posset evincere, quemadmodum et Paulus, a disseminatis in nobis rationalibus viribus, quod cum datum ipsis esset ut possent inter bonum et malum discernere, nec postea bonum operati essent, tales digni essent morte, non hoc facit, nam id altioris est considerationis ac philosophiæ profundioris

Cum enim illorum quoque tempore innumera biles es-ent homines, soli octo, credentes his quæ per arcæ præparationem prædicabantur, servati fuerunt. Quoniam autem in aqua fuerat salus, confestim hoc ad sacrum transfertur baptismum, et ait, quod aqua illa designabat nostrum baptismum, quoniam illud quoque suffocat ac demergit incredulos dæmones, servatque fideles ad Ecclesiæ arcam accedentes. Simul autem dicit : Quemadmodum aqua diluit sordes, sic et baptismum. Verum non ablationem sordium carnis operatur, sed per symbolum demonstrat macularum animæ ablutioem. Est autem veluti etiam arrhabo quidam et pignus bonæ erga Deum conscientiæ. Qui eum bene sibi conscii sunt, hoc est, qui inculpatam amplectuntur vitam, et illam penitus exquirunt ac veluti interrogant (nam hoc comitari solet eos qui aliquid quærunt, nempe interrogare), hi etiam ad sacrum accurrunt baptismum. Et quis, inquit, hoc præbet ut exquiratur ac rogetur divinum baptismum? Christi resurrectio. Siquidem ante ipsius resurrectionem ac passionem hoc ostenditur : « Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu 56; » post resurrectionem vero : « Baptizantes omnes gentes accedentes, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti 57. » Postquam autem dispensationis sermonem conclusit : dico autem descensum Domini ad infernum, et quam ob causam eo etiam accesserit, puta quod propter illorum quoque salutem qui in inferno erant : alia a rursus sumit a morte Domini occasionem ad virtutis exhortationem, et ait : Si Christus carne mortuus est pro nobis (neque enim immortalis sua et divina natura mori potuit), utique et vos vicem ei rependentes, moriendo peccato propter ipsum, non amplius humanis concupiscentiis capiimini, sed soli Dei voluntati reliquo tempore in carne vivetis. « Mortificatus quidem carne. » Id est, natura carnis, hoc est, humana, sed resurgens potentia divinitatis. Etenim spiritus est Deus 58, quemadmodum ipse theologiæ fons ac sapientia nos ducit.

III, 19 22. 514 In quo etiam abiit, et spiritibus quierant in carcere prædicavit, qui inobedientes fuerant quoniam iam. Cum semel expectabatur Dei longanimitas in diebus Noe, cum apparabatur arca, in

quæ pauca, hoc est, octo animæ servatæ fuerunt per aquam. Cujus figuræ nunc respondens baptisma, nos quoque salvat, quo non carnis sordes abjiciuntur, sed quo fit ut bonæ conscientiæ responsio sit apud Deum, per resurrectionem Jesu Christi, qui est ad dexteram Dei, profectus in cælum, subjectis sibi angelis et potestatibus ac virtutibus.

« In quo etiam. » Hoc ἐν ᾧ causaliter sumitur pro Ideo. Cum enim dixisset quod pro nobis injustis mortuus sit, et ex hoc demonstrasset quod pro salute omnium hominum mortem sustinuerit, dicit nunc quod ideo quoque his prædicavit qui in inferno detenti erant. Ὁ ἀντίτυπον, etc. (Obscurnus est hic Græcorum verborum contextus, atque ideo pluribus vocibus Latine redditus : attamen Græcas dictiones ad verbum reddendo, ita ordinabatur :) quod figuræ respondens vos quoque salvat nunc baptisma, quod unice rejectio est sordium carnis, sed ἐπερώτημα conscientiæ bonæ quæ ad Deum est, sive secundum Deum. Porro ἐπερώτημα, hoc est, arrhabo, pignus, demonstratio. « Subjectis sibi angelis, » unito homini videlicet.

CAPUT V.

De rejectione pravæ actionum, et repetitione fructuum in spiritu juxta donorum diversitatem.

IV, 15. *Cum igitur Bhristus passus sit pro vobis carne, et vos juxta eandem cogitationem armemini: quod qui passus est in carne, destitit a peccato: in hoc ut jam non concupiscentiis hominum, sed voluntati Dei quod superest in carne tempus vivat. Sat enim nobis quod anteactum est temporæ vitæ quæ voluntatem gentium patrauerimus, cum versaremur in lasciviis, concupiscentiis, vinolentis, commessationibus, comotationibus, et nefariis simulacrorum cultibus. Unde novum videtur illis calumniantibus quod non accurratis una cum ipsis in eandem luxus refusionem. Qui reddituri sunt rationem ei qui paratus est ad judicandum vivos ac mortuos.*

Ordo talis est: Cum igitur Christus mortuus sit carne, vos quoque juxta eandem cogitationem ordinemini: nam mortui estis et vos, mundo videlicet: porro qui mortuus est, cessavit a peccato, etc. « Sat enim nobis. » Sive abunde in vita anteacta voluntatem gentium operati sumus: hoc est, gentiliter viximus, incedentes gentium more. Ideo gentes nunc hæc demirantur. « Eundem cogitationem. » Hoc est, juxta eandem intentionem idemque propositum. Nam per defectum propositionis κατὰ, id est, juxta, dictum est. « Qui passus est in carne: » hoc est, Mortuus est, similia dicens cum Paulo: « Si mortui sumus cum Christo, etiam vivemus cum eo. Et mortui quidem erimus peccato, sed vivemus Deo 59. » — « Sat enim nobis. » Tanquam diceret: Quid autem? annon abunde vobis est quod tanto vitæ tempore simul indulseritis voluptatibus? annon similiter ut et gentes lascive vixistis? et quæ fuerint lasciviæ ac obscœnitates, in

ἀοκτῶ ψυχῶν διεσώθησαν δι' ὑδατος. Ὁ ἀντίτυπον νῦν καὶ ἡμᾶς βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν, δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ πορευθεὶς εἰς οὐρανόν, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων. »

« Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ. » Τοῦτο ἀντὶ τοῦ αἰοῦ καίτοι αἰτιολογικῶς. Εἰπὼν γὰρ ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἡμῶν ἀπέθανε, καὶ ἐκ τούτου δοὺς ἔμφρασις ὅτι ὑπὲρ σωτηρίας ἀπάντων ἀνθρώπων τὸν θάνατον ὑπέστη, λέγει ὅτι διὸ καὶ τοῖς ἐν τῷ ᾄθῳ κατεχομένοις ἐκάρουεν. « Ὁ ἀντίτυπον. » Τὸ ἐξῆς οὕτως. Ὁ ἀντίτυπον καὶ ἡμᾶς σώζει νῦν βάπτισμα οὐ σαρκὸς ῥύπου ὃν ἀπόθεσις, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς τῆς εἰς Θεόν, ἥτοι κατὰ Θεόν. Ἐπερώτημα δὲ, τουτέστιν, ἀρραβῶν, ἐνέχυρον, ἀπόδειξις. « Ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων, » τῷ ἡνωμένῳ τῷ ἀνθρώπῳ δηλονότι.

« Subjectis sibi angelis, » unito homini videlicet.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Περὶ ἀποθέσεως φαύλων πράξεων, καὶ ἐπαναλήψεως τῶν ἐν πνεύματι καρπῶν κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν χαρισμάτων. »

« Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ὑμῶν σαρκί, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔνοιαν ὀπλίσασθε. Ὅτι ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ πέπαυται ἀμαρτίας, εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ θέληματι Θεοῦ, τὸν ἐπιλοιοῦν ἐν σαρκὶ βιώσαι χρόνον. Ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρεληλυθὸς χρόνος τοῦ βίου, τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργασσάσθαι, πορευομένου: ἐν ἀσελείαις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πύτοις, καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις. Ἐν ὧν ζηνίζονται, μὴ συντερχόντων ὑμῶν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν, βλασφημοῦντες. Οἱ ἀποδώσουσι λόγον τῷ ἔτοιμῳ ἀρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. »

Τὸ ἐξῆς οὕτως. Χριστοῦ οὖν ἀποθανόντος σαρκί, καὶ ὑμεῖς κατὰ τὴν αὐτὴν ἔνοιαν εὐτερεπίστεθε. Ἀπεθάνετε γὰρ καὶ ὑμεῖς, τῷ κόσμῳ δηλονότι. Ὁ δὲ ἀποθανὼν, πέπαυται ἀμαρτίας, καὶ ἐξῆς. « Ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν. » Ἦτοι ἰκανῶς κατὰ τὸν παρεληλυθὸτα βίον. Τὸ θέλημα τῶν ἐθνῶν κατεργασάμεθα, τουτέστιν, ἐθνικῶς ἐξήσχμεν, πεπορευμένοι ὡς τὰ ἔθνη. Διόπερ ταῦτα τὰ ἔθνη νῦν ζηνίζονται. « Αὐτὴν ἔνοιαν. » Ἀντὶ τοῦ κατὰ αὐτὴν ἔνοιαν, κατὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Ἐλλειπτικῶς γὰρ τῆς κατὰ πρόθεσιν εἴρηται. « Ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ. » Ἀντὶ τοῦ, Ὁ ἀποθανὼν, ὁμοίᾳ Πάυλῳ λέγων. « Εἰ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, καὶ συζήσομεν αὐτῷ. Καὶ νεκροὶ μὲν ἐσόμεθα τῇ ἀμαρτίᾳ, ζῶντες δὲ τῷ Θεῷ. » — « Ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν. » Ὡς περὶ ἔλεγεν, τί δέ; Οὐκ ἠρκέσθητε τοσούτου χρόνου ταῖς τοῦ βίου συνεξεταζόμενοι ἰδυπαθείαις; ἢ οὐχὸ μοίως τοῖς ἔθνεσιν ἀσελῶς ἐδιώσατε; καὶ τίνα τὰ ἀτελεῖ κατ' εἶδος ἐπάγει, ἀνθρώπων αὐτούς. « Οἰνοφλυγία; » Οἰνο-

59 Rom. vi, 8-10.

φλυγίαις ταῖς ἐπὶ τὸν οἶνον ἀκρατέσιν ὕμας. « Ἐν ᾧ ξενίζονται. » Τὸ ξενίζονται ἀντὶ τοῦ θαυμάζουσι καί τι. Ὁ δὲ λέγει τούτο ἐστὶ· Καθάπαξ ἀπειπάμενοι τῶν ἐθνικῶν ἐπιτηδευμάτων ἐν οἷς ἐξήσατέ ποτε, τοῦ ἐπακηρομένου ὑμῶν σεμινοῦ βίου ἔχουθε. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ θαυμάζονται ὑμᾶς, μὴ συντρέχοντες αὐτοῖς εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς τῆς ἀσεβείας ἀνέχουσιν ἥτοι σύγχουσιν. Διὸ καὶ μετὰ τοῦ θαυμάζειν καὶ ἐξαπορεῖσθαι τῇ μεταβολῇ ὑμῶν, οὐ μόνον καταισχύνονται, ἀλλὰ καὶ βλασφημοῦσι, τουτέστι, σκαίπτουσι ὑμᾶς. Βδύλουγα γὰρ ἀμαρτωλῶν θεοσέβεια. Οὗτοι δὲ καὶ οὐδὲ ἀτιμώρητον ἔξουσι τὴν τοιαύτην βλασφημίαν, ἀλλὰ δώσουσι λόγον, τῷ ἐπ' αὐτῶν τοῦτο ἄμεταθέτως καὶ ἐδρακίως καθεδουμένῳ τῶν πάντων κριτῇ. Τοῦτο γὰρ τὸ Ἔτοιμον σημαίνει ἐντελέχεια, ὡς καὶ τὸ, « Ἐτοιμάζων ὄρη ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, » καὶ ἐν τῷ, « Ἐτοιμος ὁ θρόνος σου. » Τῷ οὖν ἀμεταθέτως καὶ βεβήτως κρίνονται ζῶντας καὶ νεκρούς δώσουσι λόγον οἱ γλεαδάροντες ὑμᾶς. Πῶς δὲ ζώντων κριτῆς καὶ νεκρῶν, ἐξήκει δηλωθεῖ.

« Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροὶ εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκὶ ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι. »

Τὸ ἐξῆς οὕτως· Οὗτοι οἱ βλασφημοῦντες ὑμᾶς δώσουσι λόγον τῷ πάντας κρινούντι ζῶντας καὶ νεκρούς. Κρίνονται γὰρ καὶ νεκροί. Καὶ δῶλον ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου εἰς τὸν φθῆν παρουσίας. Κάκει γὰρ ἐπιδημήσας ἐν τῇ κατὰ τὸν στυρόν δηλονότι θανάτῳ αὐτοῦ, ἐκήρυξεν ὡς περ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς τοῖς ζῶσιν. Ἐκήρυξε δὲ οὐ λόγῳ, ἀλλὰ πράγματι. Καὶ ὡς περ ἐν τῷ κόσμῳ παραγενόμενος, τοῖς μὲν ἐπεγνώσαν αὐτοῦ εἰς δικαίωμα παραγγέγονε, τοῖς δὲ ἀγνοήσαντες εἰς κατάκριτον, οὕτω καὶ τοῖς ἐν φθῇ, τοῖς μὲν κατὰ σάρκα ζήσαντες ἀνθρωπίνως εἰς κατὰμα παρεγένετο, τοῖς δὲ κατὰ πνεῦμα ζήσαντες, τουτέστι, κατὰ πνευματικὸς καὶ ἐνάρετον βίον, εἰς δόξαν καὶ σωτηρίαν. Ὡς τε καὶ ζώντων καὶ νεκρῶν κριτῆς δικαίως ἂν λέγοιτο. — Ἄλλως. Οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν Πατέρων τοῦτο τὸ, καὶ νεκροὶ εὐηγγελίσθη, ὡς περικοπὴν ἐξηγήσαντο, οὐδὲν φροντίσαντες τῆς συνέχειας τῶν ἄνω, οὐδὲ ὅτι αἰτιολογικῶς εἰρημένον δεῖ πρὸς τὰ πρὸ αὐτοῦ ἀναφῆρεσθαι. Τοῦτο γὰρ ὁφείλει τὸ κατ' αἰτίαν λεγόμενον ἔχειν. Ἄλλ' ὡς εἴρηται, ὡς περικοπὴν αὐτὸ ἐξηγήσαντο οὕτως. Νεκροὶ γὰρ ἔφασιν διττῶς λέγειν τὴν θείαν Γραφὴν, ἢ τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐναποθνήσκοντας, οἱ οὐδὲ ζῶντες ποτε ἴδοιεν, ἢ τοὺς τῶν ὀφάτων του Χριστοῦ συμμορρωθέντας, καὶ ἀποθνήσκοντας μὲν τῷ κόσμῳ, τουτέστι, ταῖς κασμικαῖς ἐπιθυμίαις, ζῶντας δὲ μόνῳ Χριστῷ, ὡς καὶ Παῦλος φησιν· « Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ζῶ. » Φαίνεται οὖν, ὅτι οἱ οὕτως ἀποθνήσκοντες Χριστῷ, τῇ σαρκὶ ἐκτετοὺς κατακρίνονται ἐπὶ τῇ πρότερον ἀμελείᾳ ἐκτετοῦ καὶ βλάβῃ ζῶν, τοῦτο δὲ, ζῆν αὐτοῦ ἐστὶ πνεύματι, ἥτοι τῇ κατὰ Χριστὸν ζῶν. Ἢ γὰρ τῶν

A specie subjungit, confundens ipsos. « Vinolentibus intemperantibus vini appetitionibus. « Unde novum videtur illis. » Xenizantur penitur pro θαυμάζουσι. Hoc est, admirantur. Id autem est quod dicit: Cum semel renuntiaveritis gentium studiis, quibus quondam vivebatis, adhæretis vitæ honestæ quam assumpsistis. Ita enim ipsi quoque gentiles admirantur vos, quod non concurratis cum eis in similem impietatis refusionem sive confusionem. Ideoque non solum admirantur et stupent ob mutationem vestram, non solum pudefiunt, verum etiam calumniantur, hoc est, irrident vos. Abominatio est enim peccatori divinus cultus, Hi autem neque impune ferent hujusmodi calumniam, sed reddent rationem universorum judici, qui ad hoc ipsum immutabiliter ac firmiter sedet: nam id significat hoc loco Paratum esse: sicut quum dicitur: « Parata montes in virtute tua⁶⁰. » Et, « Parata sedes⁶¹ tua⁶¹. » Ei ergo qui immutabiliter ac firmiter judicat vivos ac mortuos, reddent rationem qui vos subsanuunt. Quomodo autem viventium sit iudex ac mortuorum, consequenter manifestabit.

IV, 6. Num hoc mortuis quoque prædicatum est Evangelium: ut judicentur quidem secundum homines carne, vivant autem juxta Deum spiritu.

Ordo talis est: Hi qui vos calumniatur reddent rationem ei qui omnes judicat vivos ac mortuos: nam judicantur et mortui: quod manifestum est ex adventu Domini ad inferos. Cum enim eo quoque venisset, videlicet per mortem suam in cruce, prædicavit, sicut et iis qui in terra vivebant. Prædicavit autem non sermone, sed opere, Et quemadmodum in mundum adveniens, iis qui parati erant, ut ipsum cognoscerent, ad justificationem venit: ignorare autem cupientibus ad condemnationem: ita et his qui apud inferos erant. Nam his qui secundum carnem humano more vixerant, ad iudicium advenit. Illis vero qui secundum spiritum vixerunt, id est, juxta spiritualem ac honestam vitam, ad gloriam et salutem. Itaque et vivorum et mortuorum iudex merito dici potest. — Aliud. Veteres quidem Patres illud, Nam hoc mortuis quoque prædicatum est Evangelium, tanquam resecatam particulam interpretati sunt, nihil curæ habentes de continuatione ad superiora, neque quod per modum causæ dictum oporteat ad precedentia referri. Nam illud oportet secundum causam dictum habere: sed sicut diximus tanquam intersectionem, interpretati sunt hoc modo. Mortuos enim duobus modis appellare dixerunt sacrum Scripturam: aut eos qui peccatis immortui sunt, qui neque vitam unquam videre possunt: aut eos qui morti Christi conformes effecti sunt, et mundo quidem mortui sunt, id est, mundanis concupiscentiis, vivunt autem soli Christo, sicut et Paulus dicit: « Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei⁶² Dicit ergo quod qui ita mortui sunt Christo, se ipsos carne condemnant ob negligenter ac sequem

⁶⁰ Psal. cxiv, 7. ⁶¹ Psal. cii, 2. ⁶² Galat. ii, 20.

vitam priorem. Hoc autem est vivere ipsos spiritu sive vita secundum Christum : nam priorem condemnatio promptiores ipsos reddit circa præsencia et ea quæ præ manibus esse facit. Et illi quidem hoc modo Et quanquam hæc recte se habere quis dixerit. Necdum tamen quod dictum est **517** omnino hæret. Cum autem in superioribus dictum esset de his qui apud inferos erant, quod illis quoque spiritibus prædicatum fuit, æquum est ad id referre præsentem, qui per causam inducitur, sermonem, et non solum considerare, sicut nunc dictum est. Unde dicimus, quod quia in mediate antea dixerat, Qui paratus est ad judicandum vivos et mortuos : his autem per exceptionem objici poterat : Et ubi viventes aut ubi mortui judicantur? subjungit sermoni fidem, ab his quæ prius dixerat, quod his etiam qui in carcere erant spiritibus prædicatum fuit : et hæc prædicatio ipsis ad iudicium facta est sive ad condemnationem : his quidem qui de bona vita sibi conscii erant, protinus adhærentibus benignitati illius qui ibi apparuerat : malis vero inde pudore repletis, suamque condemnationem expectantibus. Hoc itaque Dominum esse iudicem mortuorum confirmat. Vivorum autem, nam quum in mundum venisset juxta vitam mortalem, hujus præsentiam habuerunt homines pro condemnatione, dum boni quidem ad ipsum accurrerunt ac instructi sunt, scelesti vero repulerunt et sponte abominati sunt veritatem : quod ipsum etiam fuit horum condemnationis. Ideo quoque dicit Dominus ; « In iudicium ego veni in mundum **63**, » id est, in condemnationem, Ita ergo et vivorum iudex est Dominus et mortuorum : et causæ redditio ob integrum sermonem et non propter partem ordinabitur. Itaque quod dicitur, ut iudicentur carne, ita accipiendum est, quod cum accessisset Dominus ad eos qui apud inferos erant, illi quidem qui in mundo carnaliter vixerant, condemnati sunt : qui vero spiritualiter, vixerunt : aut reviviscendo una cum Domino (multa enim corpora sanctorum qui dormierunt excitata sunt **64**), aut per bonam spem. Porro iudicentur ac Vivant, dictum est sumendo tempus pro tempore, nempe futurum pro præterito, quod frequens est in sacra Scriptura. « Omnium, inquit, finis imminet, » hoc est, et eorum qui in vita iustificati sunt, et eorum qui apud inferos. Nam in secundo adventu quod cuique repositum est consummabitur. Quod si quis spernat prædicationem Domini apud inferos, dicens mortuis nihil posse prodesse. eo quod juxta prophetam David in inferno nullus confiteatur **65** : hic et prædicationem apud inferos crasse intelligit, **518** et confessionem non laudem Dei, sed manifestationem existimat : ignorans illud quod dicitur : « Non mortui laudabunt te, Domine **66**, » Est autem illud ; « In inferno quis confitebitur tibi **67** ? » Sic intelligendum quod confessio est gratiarum actio ad Deum, dum quis liberatus est a

A προτέρων κατάγνωσις εὐθυμότερους αὐτοὺς περὶ τὰ νῦν καὶ μετὰ χεῖρας ποιεῖ. Κάκεινοι μὲν οὕτως. Εἰ δὲ καὶ καλῶς ἔχειν ταῦτά τις ἔρει, ἀλλ' οὕτω του πικνότες τὸ εἰρημένον ἐξέται. Εἰρημένω δὲ ἀνωτέρω περὶ τῶν ἐν τῷ ᾄδῃ, ὅτι κάκεινοις τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύματιν ἐκπύρῃθη, πρὸς τοῦτο δίκαιον ἀνάφερειν τὸν παρόντα μετὰ αἰτίας εἰσαγόμενον λόγον, καὶ μὴ ὡς νῦν μόνον εἰρημένον ἐπισκοπεῖν. Ὅθεν ἐροῦμεν, ὡς ἐπειδὴ προσερχῶς ἄγαν εἶπε, Τῷ ἐτοιμῶς ἔχοντι κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, τὸ δὲ ἀνθρωποφερόμενον τούτοις ἦν, καὶ τοῦ ζῶντες, τοῦ δὲ νεκροὶ κρίνονται ; ἐπιφέρει τοῦ λόγου τὴν πίστιν ἀφ' ὧν ἰνωτέρω εἰρήκει, ὅτι καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν ἐκπύρῃθη. Καὶ τὸ κήρυγμα τοῦτο εἰς κρίσιν ἐγένετο τούτοις, ἦτοι εἰς κατακρίσιν, τῶν μὲν ἑαυτοῖς συνεδῶτων B χρεστὸν βλον τῇ τοῦ φανέντος ἐκεῖσε χρηστότητι συναπτομένων, εὐθὺς. Τῶν δὲ πονηρῶν, αὐτόθεν αἰσχύνης πληρουμένων, καὶ τὴν ἐτυτῶν κατακρίσιν ἐκδεχομένων. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ κριτὴν εἶναι καὶ νεκρῶν τὸν Κύριον βεβαιῶσι Ζῶντων δέ. Ἐλθόντος γὰρ εἰς τὸν κόσμον κατὰ τὴν φθαρτὴν ζωὴν, τὴν παρουσίαν ἐσχίλασιν ἄνθρωποι τούτου, κατακρίσιν, τῶν μὲν ἀγαθῶν προσδραμόντων αὐτῷ καὶ μαθητευθέντων, τῶν δὲ μαριῶν ἀποσεισασμένων καὶ ἐκοντι μυσάντων πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὁ καὶ αὐτὸ τούτων κατακρίσιν. Διὸ καὶ ὁ Κύριός φησιν · « Εἰς κρίμα ἐγὼ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, » τούτεστιν, εἰς κατάκριμα. Οὕτως οὖν καὶ ζῶντων κριτὴς ὁ Κύριος καὶ νεκρῶν. Καὶ ἡ αἰτιολογία ἐπ' ἀκεραίῳ τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ μέρους ταχθήσεται. Ἔστι τοίνυν τὸ κριθῶσι σαρκί, οὕτως, τοῦ κυρίου τοῖς ἐν τῷ ᾄδῃ φοιτήσαντος. Οἱ μὲν ἐν τῷ κόσμῳ σαρκικῶς ζήσαντες, κατεκρίθησαν, οἱ δὲ πνεύματικῶς, ἔζησαν, ἢ τῇ μετὰ τοῦ κυρίου ἀναδιώσει (πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἄγων ἠγάθη), ἢ τῇ εὐελπισίᾳ. Τὸ δὲ, κριθῶσι καὶ ζήσωσι, κατὰ ἀντιγροναν εἴληπται, ἀντὶ τοῦ παρῳχημένου, μέλλοντος. Ὁ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ σύνθηος. « Πάντων γὰρ, φησὶ, τὸ τέλος ἤγγικε, » τούτεστι, καὶ τῶν κατὰ ζωὴν δικαιοθετων, καὶ τῶν κατὰ τὸν ᾄδῃ. Ἐν γὰρ τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ, τὸ ἀποκείμενον ἐκάστην τελεσθήσεται. Εἰ δὲ τις τὸ ἐν τῷ ᾄδῃ τοῦ κυρίου κήρυγμα ἀθετεῖ, φάσκων μηδὲν τοῖς θενωσίσι δύνασθαι τοῦτο λυσιτελεῖν, διὰ τὸ ἐν ᾄδῃ, κατὰ τὸν προφήτην Δαυὶδ μηδὲνα ἐξομολογεῖσθαι, οὗτος καὶ τὸ κήρυγμα τὸ ἐν τῷ ᾄδῃ παχέως ἐπακούει, καὶ τὴν ἐξομολόγησιν, οὐκ αἶνον Θεοῦ, ἀλλ' ἐξυπόρευσιν λογιζεται, ἀντήκοος τῶν τοῦ, « Οὐχὶ νεκροὶ αἰνέσουσι σε, Κύριε. » Ἔστι δὲ τὸ, « Ἐν τῷ ᾄδῃ τις ἐξομολογήσεται σοι, » τοιοῦτον. Ἐξομολόγησις ἔστιν εὐχαριστία πρὸς Θεόν, ἐφ' οὗ τις τις δυσχερῶν ἀπηλλάγη. Ἐπεὶ οὖν ἐν τῷ παρόντι βίῳ πάντα τὰ πράκτα συντελεῖται ἐνεργούμενα (ἀποθανοῦσι γὰρ πάντα ἀργά) · εἰκότως ὡς μὴ τῶν τούτων ἐνεργουμένων ὑπὲρ ὧν τις ἀπαλλαγὴς ἐξομολογήσεται, εἴρηται τὸ, « Ἐν τῷ ᾄδῃ τις ἐξομολογήσεται σοι ; »

gravibus molestiis. Quoniam igitur cuncta quæ

63 Joan. ix. **64** Matth. xxvii, 52. **65** Psal. vi, 6. **66** Psal. cxiii, 17. **67** Psal. iv, 6.

tractantur in præsentī vita, ubi peracta sunt, finiuntur. Nam mortuis omnia sunt otiosa: merito dum nullus quidquam operatur pro quibus liberatus gratias acturus esset, dictum est: « In inferno quis confitebitur tibi? »

• Πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγικε. Σωρρονήσατε οὖν, Α και νήψατε εἰς τὰς προσευχάς. Πρὸ πάντων δὲ τῶν εἰς ἐκκευτὸς ἀγάπην ἐκτελεῖν ἔχοντες. Ὅτι ἀγάπη καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. Φιλοξενίαι εἰς ἀλλήλους ἄνευ γογγυσμῶν. Ἐκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἐκκευτὸς αὐτὸ διακονοῦντες, ὡς κακοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος Θεοῦ. Ἐἴ τις λαλεῖ, ὡς λόγια Θεοῦ. Ἐἴ τις διακονεῖ, ὡς ἐξ ἰσχύος. Ἦς χορηγεῖ ὁ Θεός, ἵνα ἐν πᾶσι δοξάζηται ὁ Θεός διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐστὶν ἡ δόξα, καὶ τὸ κριτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Τὸ τέλος, ἀντὶ τοῦ, ἡ συμπλήρωσις, ἡ συντέλειαι, ἡ τέλος ἠγγικένοι τῶν πάντων φησὶ προφητῶν. Τοῦτο δὲ ἀληθεῖ λόγῳ, ὁ Χριστός. Ἡ πάντων γὰρ τελειότης, αὐτός ἐστιν, ἀλλ' οὐχ ὡς Ἕλληνας ληροῦσιν, οἱ μὲν τὴν ἡδονὴν φάσκοντες τέλος, ὡς Ἐπικουρος. Οἱ δὲ τὴν ἐπιστήμην, ἦτοι θεωρίαν ἢ ἀρετήν. Ἐπεὶ τοίνυν ἡ πάντων τελειότης Χριστὸς παραγέγοι, καὶ αὐτοὶ ταύτη τῇ τελειότητι, φησὶ, συμμορφούμενοι, ἀνελλίπετες ἐκκευτὸς ἐν παντὶ δεῖξατε, ἐν σωφροσύνη, ἐν νήψει προσευχῶν (νηφόντων γὰρ ἡ προσευχῇ, τουτέστι, γρηγορούντων, ἀλλ' οὐ κάρην κατεχομένων τῶν ἀπὸ τῆς τῶν κισμικῶν μέθης) ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπῃ. Ταύτην δὲ Παῦλος μὲν πλήρωμά φησιν εἶναι νόμου. Οὗτος δὲ ἁμαρτίας δυναμένην καλόπειαν. Ὁ γὰρ εἰς τὸν πλησίον ἔλεος, τὸν Θεὸν ἠμῶν ἴλεων ποιεῖ. Ὁς ἔλεος οὐκ ἂν εἰς δέον προδίη, εἰ μὴ ἐκ πολλῆς ἀγάπης. Εἰπὼν δὲ ἀγάπην, ἐπάγει καὶ τὰ τῇ ἀγάπῃ ἐπακολουθοῦντα, τὴν φιλοξενίαν ἢ

autem charitatem dixit, 519 subjungit et ea quæ charitatem comitantur, nempe hospitalitatem, quam sine murmurationibus exhiberi jubet; nam hoc veræ charitatis est.

Τοῦτο γὰρ τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης. Ἀλλὰ καὶ τῶν εὐπορουμένων ἐκάστην χαρισμάτων τῶ μὴ ἔχοντι ἀδελφῶ κοινωνεῖν, Οἷον, ὁ λόγον ἔχων διδασκαλικῶν τοῦτο γὰρ, τὸ, ὡς λόγια Θεοῦ βουλευται δηλοῦν,) τῶν χρήζοντι τούτου. Ὁ χορηγίαν τροφῶν κεκτημένος, τῶ μὴ ἔχοντι ἐπιδοῦναι, μὴ μικροψύχως, ἀλλ' ὡς ἡ δύναμις παρέχει τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χορηγίας. Ταῦτα δὲ, φησὶ, παρὶν, ἵνα ἐν πᾶσιν, ἦτοι ἔθενται ἢ καὶ τοῖς ἔργοις ὑμῶν δοξάζηται ὁ Θεός. Οὕτω δὲ περὶ τούτων διαταξάμενος, ἐπεὶ τινὰς ἑώρα διὰ τὸς ἐπαγομένους αὐτοῖς θλίψεις σκηνδλιζομένους, ἐπεὶ ἐν τῶ νόμῳ τοῖς δουλεύουσι τῶ Κυρίῳ ἐπαγγέλει ἐς ἀνεσπλάττου βίου κειμένης, καὶ ἂν εἰς μὲν διὰ βραχίον ἡνίκα τοῖς δούλοις ἐνομοθετεῖ, τὴν περὶ τούτου παράκλησιν ἐποιήσατο, νῦν δὲ διεξοδικώτερον τῶ λόγῳ κίχρηται, καὶ φησιν, Ἀγαπητοί, εὐθὺς διὰ τοῦ ὀνόματος σημαίνων ὡς οὐ μισουμένοις, ἀλλ' ὡς ἀγὼν ἀγαπωμένοις, ταῦτα συμβαίνει. Μὴ ξενίζεσθε δὲ, ἀντὶ τοῦ, Μὴ θαυμάζεσθε, μὴ ξένον Θεοῦ φῆσαν ἠμεῖσθε. εἴτε καὶ πύρωσιν τὰς θλίψεις εἰπὼν, ἐτέρη, ὡς διὰ δοκιμασίαν ἐπάγονται αὐτοῖς αὐταί

IV, 7-11. Porro rerum omnium finis imminet. Sitis igitur sobrii et vigilantes ad orandum. Ante omnia autem charitatem inter vos extensam habentes. Nam charitas operiet multitudinem peccatorum. Hospitales estote erga vos invicem sine murmuratione. Ut quisque accepit donum, ita alius in alium illud administrantes, ut boni dispensatores variæ gratiæ Dei. Si quis loquitur, loquatur tanquam eloquia Dei: si quis ministrat, ministret tanquam ex potentia quam suppeditat Deus, ut in omnibus glorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

Finis, id est, completio, consummatio aut finem omnium prophetarum imminere dicit: ille autem vero sermone Christus est, ipse enim omnium perfectio est. Et non quemadmodum Græci delirant, quorum hi quidem voluptatem dicunt esse finem, veluti Epicurus, alii vero sapientiam sive contemplationem aut virtutem. Quandoquidem igitur perfectio omnium Christus advenit, ipsi quoque, inquit, huic perfectioni conformes effecti, vos ipsos in omnibus absque defectu exhibete in sobrietate, in vigilia ad preces (sobriorum enim est precatio sive vigilantium, et non eorum qui crapula detinentur ex ebrietate rerum mundanarum), in charitate erga vos invicem. Hanc autem Paulus dicit esse legis commutationem 67: hic vero quod peccata possit operire. Nam misericordia erga proximum, Deum reddit nobis misericordem. Quæ misericordia nunquam ad id quod æquum est procederet, nisi ex multa dilectione sine charitate. Ubi

Sed et de his quæ cuique suppetunt donis, ut fratri non habenti communicetur: puta ut is qui sermonem habet doctrinæ (nam id significare vult Per eloquia Dei), largiatur ei qui hoc eget. Is qui nactus est suppeditationem alimentorum non habenti tribuat: non pusillo animo, sed sicut potestas sumptus dati a Deo permittit. Porro hæc, inquit, exhortor ut in omnibus, sive gentibus, sive etiam operibus vestris, glorificetur Deus. Cum autem de his ita disseruisset, quoniam vilebat nonnullos propter inductas in se afflictiones, offendi, tanquam posita fuerit in lege promissio vitæ ab omni molestia alienæ his qui Domino servirent: etiam superius quidem, cum de servis statueret, brevibus verbis de his fecit exhortationem: nunc vero fusiori sermone usus est, et ait: Charissimi, protinus ipso nomine significans hæc non iis qui odio habentur, sed qui vehementer amantur contingere. Mὴ ξενίζεσθε autem hoc est, ne admiremini, ne extraneum ab amicis Dei ducite. Deinde ubi etiam afflictiones dixit esse explorationem per ignem, ostendit quod hæc tanquam

propter probationem in eos inducuntur: probatio vero desiderabilem reddit eum qui probatur, quem admodum et aurum ac argentum. Ad hæc autem, subjungendo quod his omnibus beatius est, nempe eos qui hæc patiuntur magistro Christo conformari: et nunc cum ipso ignominia affici, ut una cum eo glorificentur in futuro sæculo, cum universum sibi subjecerit mundum. « Charitatem extensam. » hoc est, perseverantem ac durantem et in longum protensam. « Ut quisque accepit donum. » Quæcunque enim in nobis sita sunt, et quorum domini sumus ut faciamus, in omnibus hic de injustitia accusatio esse potest. Neque enim in sola pecuniarum possessione, verum etiam in abundantia aliorum naturalium debitor est quisque ut tribuat non habenti: ut tribueret indigentibus.

CAPUT VI.

520 *Quod ex consortio ad Christum necesse sit naturales vincere adversitates, et ex spe ipsum ferre damna ab aliis damnata.*

IV., 12-19. *Charissimi, ne miremini dum per ignem exploramini, quæ res ad experimentum vobis contigit, perinde quasi novum aliquid vobis obtingat: imo in hoc quod consortes estis afflictionum Christi gaudete, ut in revelatione quoque gloriæ ejusdem gaudeatis exsultantes. Si probris afficiamini in nomine Christi beati estis: quoniam gloria et spiritus Dei super vos requiescit: juxta ipsos quidem blasphematur, juxta vos autem glorificatur. Ne quis enim vestrum affligatur, ut homicida, aut fur, aut facinorosus, aut tanquam alienorum inspector. Porro si ut Christianus, ne pudeat: imo glorificet Deum in hoc nomine. Quandoquidem et tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei: quod si primum incipit a nobis, quis erit finis eorum qui non credunt Dei Evangelio? Et si justus via saluus efficitur, impius et peccator ubi comparebit? Proinde qui affliguntur juxta voluntatem Dei, tanquam apud fidelem conditorem deponant animas suas benefaciendo.*

« Dum per ignem exploramini: » hoc est probamini. « In nomine Christi. » Propterea quod Christiani dicimini. « Juxta ipsos quidem blasphematur. » Subaudiendum est: Qui, ut sit sensus: Qui spiritus Dei apud impios quidem videtur blasphemari, apud vos autem glorificatur. Quomodo? Quia dum illi falso vos accusant, in illos quidem refunditur confusio, vobis autem gloria. « Alienorum inspector, » Qui aliena curiose rimatur, ut calumniæ occasionem habeat. 521 *Hoc autem scelesti animi est et veteratoris ac dolosi, facilisque et prompti animi ad omne malum. » Quandoquidem tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei. » Sollicitos eos reddit ac terret, a desidia ipsos repellens et vita remissa, ideo quodque subjungit: Quod si primum a nobis qui sumus domus Dei incipit rerum in vita peccatarum indagatio, quem existimare oportet sine eorum qui non crediderunt? Judicium nunc non intelligimus condemnationem, sed indignationem, scru-*

« Ἡ δὲ δοκιμασία περισπούδαστον τὸ δοκιμαζόμενον ἀποτελεῖ ὡς καὶ τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον. Τοῦτοις δὲ τὸ μακρῶτερον τούτων ἀπάντων ἐπενέγκας, τὸ τοὺς ταῦτα πάσχοντας ἐναμιλλοῦς εἶναι τῷ ὀδυσκάλῳ Χριστῷ, καὶ μετὰ τούτου νῦν ἀτιμωμένους, ἵνα καὶ συνδοξασθῶσιν κτῆ κατὰ τὸν μέλλοντα, τὸ πᾶν ἑκαστῶ κατηνύσχοτο τοῦ κόσμου. « Ἀγάπη ἐκτενῆ. » Ἀντὶ τοῦ, διαρκῆ, ἐπὶ πολὺ διατείνουσιν. « Ἐκθύς ἔλαβε χάρισμα. » Τῶν γὰρ ἐφ' ἡμῶν κατεμένων, καὶ ὧν ἐσμεν κύριοι μὴ ποιεῖν, τοῦτο πάσης ἀδικίας ἔχει Γραφήν. Ὁ γὰρ ἐπὶ τῆς τῶν χρημάτων κτῆσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν πλεονεκτημάτων, ὑπόχρεός ἐστι τομὴ ἔχοντι παρέχειν ὅτι καὶ αὐτὸς μὴ ἔχων, παρὰ Θεοῦ ἔλαβεν, ἵνα παρέχη τοῖς χρῆζουσιν. quoniam et ipse, cum non haberet, a Deo accepit

B

ΚΕΦΑΛ. 5'.

« Ὅτι κοινωνίᾳ τῇ πρὸς Χριστὸν κριτεῖν χρεῶν τῶν φυσικῶν παθῶν, ἐλπὶς τε τῇ εἰς αὐτὸν, φέρειν τὰς παρ' ἐτέρων βλάβδας. »

« Ἀγαπητοί, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ἡμῶν πυρώσει πρὸς πειρασμὸν ἡμῶν γινομένη, ὡς ξένου ἡμῶν συμβαινόντος. ἀλλὰ καθὼ κοινωνεῖτε τοῖς Χριστοῦ παθήμασι, χαίρετε. Ἴνα καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δόξης αὐτοῦ, χρῆτε ἀγαλλιώμενοι. Εἰ ὀνειδίξεσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μακάριοι, ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀνακλύεται. Κατὰ μὲν αὐτοῦ; βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται. Μὴ γὰρ τις ὑμῶν πεισχέτω ὡς φονεὺς, ἢ κλέπτης, ἢ κλοπιμαίος, ἢ ὡς ἄλλοτριεπίσκοπος. Εἰ δὲ ὡς χριστιανὸς μὴ αἰσχυνέσθω. Δοξάζεται δὲ τὸν Θεὸν ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ. Ὅτι καὶ ὁ καιρὸς τοῦ ἀρξέσθαι τὸ κρῖμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, Εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, τί τὸ τέλος τῶν ἀπειθουσῶν τῶ τῷ Θεοῦ Εὐαγγελίῳ; καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται, ὁ ἀσεθὴς καὶ ἀμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; Ἰστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς πιστῶν κτίστη παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν ἀγαθοποιῶσι.

« Τῇ ἐν ἡμῶν πυρώσει, » ἀντὶ τοῦ, δοκιμασία. « Ἐν ὀνόματι Χριστοῦ. » Ἐν τῷ Χριστιανῶν λέγεσθαι. « Κατὰ μὲν αὐτοῦς βλασφημεῖται. » Προσπακουστέον τὸ, « Ἦ, ἵνα ἢ. » Ἄ πνεῦμα Θεοῦ κατὰ μὲν τοὺς ἀσεθεῖς δοκεῖ βλασφημεῖσθαι, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται. Πῶς; Ὅτι ψευδῶς ὑμῶν καταγορεύοντων αὐτῶν, ἐκείνων μὲν καταχέεται αἰσχύνῃ, ὑμῶν δὲ δόξα. « Ἦ ὡς ἄλλοτριεπίσκοπος. » Ὁ τὰ ἄλλότρια περιεργαζόμενος, ἵνα ἀφορμὴν λοιδορίας ἔχη. Τοῦτο δὲ μικρὰ καὶ πανούργου καὶ κακούργου καὶ βρῆδι: καὶ πρὸς πᾶν ἐτοιμῆς κακῶν ψυχῆς. « Ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ ἀρξέσθαι τὸ κρῖμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, » ἐναγωνίως αὐτοῦς καὶ ἐμφοδῶς ποιεῖ, τῆς βρῆδίας αὐτοῦς καὶ τοῦ ἀναπετικῆτος βίου ἀπαντιστῶν. Διὸ καὶ ἐπιφέρει. Εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ὑμῶν ὄντων οἴκων Θεοῦ ἡ ἐξέτασις τῶν βεδωμένων, τί χρὴ τέλος νομίζειν τῶν ἀπειθουσῶν; Κρῖμα νῦν, ὃ τὸ κατὰ κρῖμα ἀκούομεν, ἀλλὰ τὴν ἐξέτασιν, τὴν ἔρευναν, τὸν ἐκλογισμὸν. Ἀρχεται δὲ πρῶτον ἀπὸ

τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ. Κατὰ γὰρ τῶν ἡμέτερον μέγαν Ἀ Βασιλείαν, φυσικῶς τοῖς οἰκειοτάτοις ἡμῶν γλα-
 παίνομεν, ὅταν εἰς ἡμᾶς ἐξῆμαρτάνωσιν. Οἰκειοτά-
 τοι δὲ τῷ Θεῷ οὐκ ἄλλοι ἢ οἱ πιστοὶ οἱ συμπλη-
 ρούντες τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον, ἦτοι τὴν Ἐκκλησίαν.
 Διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν· « Ἐρεῖ πρῶτον τοῖς ἐκ
 δεξιῶν. » Κριμα δὲ ἐντυχῶν τὸν ἔτασμον, τὰς ὀλι-
 ψεις λέγει τὰς ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν ἐπενεχθείσας τοῖς
 πιστοῖς. Ἄν καὶ ὁ Κύριος προκατήγγιλε τὴν ἐπα-
 γωγῆν εἰρηκῶς· « Πραχθώσουσιν ὑμᾶς εἰς συν-
 ἔδριον, » καὶ ἐξῆς. Εἶτα, ὡσπερ παραμυθούμενος
 αὐτοῦς ἐπιφέρει· Εἰ οὖν ὑμῶν οὕτως αὐτῷ οἰκειοτά-
 των ὄντων οὐ φείδεται, ἐνοήσατε τί ἔσται τέλος
 τοῖς ἀσεβῆσι. Καὶ πιστοῦται τοῦτο ἀπὸ τῆς Γραφῆς,
 « Εἰ ὁ δίκαιος, λεγούσης, μόλις σώζεται, ὁ ἀσεθῆς B
 καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανέται; » Τοιοῦτον δὲ τὸ ἀπὸ
 τῆς Γραφῆς βούλεται σημαίνειν· Εἰ ὁ δίκαιος κόψω
 καὶ μόχθω τῆς σωτηρίας τυγχάνει (βλαστῆ γὰρ ἔστιν
 ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ πολλῶν ὀλιψῶν τίς
 αὐτῆς τυγχάνει), οἱ ἄνετον βίον καὶ ἀπολαυστικὸν
 ζῶντες, τίνων τεύξονται; Κατὰ τὸν μέλλοντα δὲ
 αἰῶνα τὸ περὶ τῶν ἀσεβῶν ἀκουστέον. Ἄστε φησίν,
 εἰ τοῦτ' ἔστι, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πασχόντες κατὰ τὸ
 θέλημα τοῦ Θεοῦ, μὴ βραθυμώμεν, ἀλλ' ὡς πιστῶ
 κτίστη παρατιθώμεθα τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν ἐν ἀγα-
 θοποιίᾳ. Κατὰ τὸ θέλημα δὲ τοῦ Θεοῦ εἶπεν, ἢ ὅτι
 οὐκ ἔξω τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τὰ ἡμέτερα πάθη,
 δηλῶν, ἀλλ' οἷον δοκίμιον ταῦτα ὑπ' ἐκείνου ἡμῖν
 βραθεύμενα, ἢ ὅτι ὡς ὑπὲρ τοῦ θελήματος τοῦ
 Θεοῦ πάσχοντες, αὐτῷ παρκαχωρῶμεν καὶ τὴν ἔκδο- C
 σιν. Πιστὸς γὰρ οὗτος, τοῦτέστιν, ἀσφαλῆς καὶ ἀψευ-
 δὲς κατὰ τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστι ἡμᾶς
 πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα. Πῶς δὲ δεῖ Θεῷ πα-
 ρατιθῆναι ἑαυτὸν; Ἐν ἀγαθοποιίᾳ, φησί. Τί δὲ τοῦτο;
 Τὸ ἐν ταπεινοφροσύνῃ ἀντιθίνα ἑαυτὸν, μὴ μέγα
 ἐρ' οἷς πάσχει τις φρονῶν, ἀλλ' ὅσῳ μεῖζω δοκεῖ
 πίττειν, τοσοῦτον τοῦ ἄχρετον λογίζεσθαι ἑαυτὸν μὴ
 ἀριστάμενος, καὶ τὸ, « Δίκαιος εἰ ἐπὶ πᾶσιν οἷς
 ἐποίησας ἡμῖν, ἐπιλέγων. » Ἀσεθῆς δὲ καὶ ἁμαρ-
 τωλὸς ταύτη διαφέρουσιν. Ἀσεθῆς, μὲν γὰρ ὁ ἔξω
 πάντη Θεοῦ, ἁμαρτωλὸς δὲ ὁ Θεοῦ μὲν ὕσαν δὲ τι
 ἀνεχόμενος, ἄλλως δὲ καταφρονῶν καὶ παραθαίνων
 αἰτοῦ, τοὺς νόμους. Δύναται δὲ ὁ αὐτὸς καὶ ἀσεθῆς
 καὶ ἁμαρτωλὸς εἶναι. Ὅ γὰρ τὴν ἀνομίαν ἐργαζό-
 μενος, πάντως ἀσεθεῖ, μὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ ἁμαρτάνειν D
 εἶναι λογίζόμενος.

peccator : nam qui iniquitatem operatur, utique impie agit, in eo quod peccat, Deum non esse exi-
 stimans.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

« Παραινέσεις πρεσβυτέρων περὶ ἐπισκοπῆς τοῦ
 ποιμνίου. Ἐν ᾧ περὶ κοινῆς πάντων πρὸς
 ἕκαστον ταπεινοφροσύνης, εἰς νίκην τὴν κατὰ
 τοῦ διαβόλου. »

« Πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ἡμῖν παρκαλῶ ὁ συμ-
 πρεσβυτέρος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Τριστοῦ πα-
 θημάτων, ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύψεσθαι
 δόξης κοινωνὸς ποιμάνετε τὸ ἐν ἡμῖν ποιμνιον

litationem, discussionem ad eligendum quod melius
 est. Incipit autem primum a domo Dei, quoniam,
 juxta nostrum magnum Basilium, naturaliter his
 qui nobis familiarissimi sunt magis indignamur, cum
 in nos peccaverint : Deo autem non alii familiario-
 res sunt quam fideles, qui complent domum Dei, sive
 Ecclesiam. Ideo quoque dicebat Salvator : « Dicit
 primum his qui a dextris erunt⁶⁸. » Judicium autem
 hoc loco dicit examinationem, nempe afflictiones
 quæ ab impiis inducuntur fidelibus : quarum etiam
 inductionem prænuñtiabat Dominus cum diceret :
 « Tradent vos ad concilia⁶⁹, » etc. Deinde quasi
 consolando eos subjungit : Si ergo nobis qui adeo
 familiares ipsi sumus non parcat, considerate quis
 futurus sit finis impiis. Et confirmat hoc a Scriptura
 quæ dicit : « Si justus vix salvus efficitur, impius et
 peccator ubi comparebit⁷⁰? » Hujusmodi autem est
 quod a Scriptura significare vult : Si justus per la-
 bore et afflictionem consequitur salutem, violenter
 enim capitur regnum cælorum⁷¹, et per multas
 afflictiones quispiam ipsum consequitur⁷², qui vitam
 dissolutam ac voluptuosam degunt, quid consequen-
 tur? Intelligendum est autem in futuro sæculo
 quantum ad id quod impios concernit Proinde si
 hoc ita est, inquit, propter hoc et nos affligimur
 juxta voluntatem Dei, ne segnes efficiamur, sed tan-
 quam apud fidum conditorem deponamus animas
 nostras benefaciendo. Dixit autem Juxta voluntatem
 Dei, aut significans quod non sine divina providen-
 tia sint nostræ afflictiones, sed tanquam exploratio
 ab illo nobis dispensatur : aut quod tanquam vo-
 luntate Dei afflicti, ipsi tribuamus et eventum. Hic
 namque fidelis est, hoc est, securus et qui in suis
 promissionibus non mentitur : neque permittet nos
 affligi supra id quod possumus⁷³. Quo autem modo
 oportet se ipsum apud Deum deponere? **522** Bene-
 faciendo, inquit. Quid autem illud est? Per animi
 modestiam se ipsum illi committere non se extollen-
 do ob ea quæ quispiam patitur : sed quanto majora
 pati videtur, tanto firmiter illi hæreat, ut se ipsum
 existimet inutilem et dicat illud, « Justus est in om-
 nibus quæ fecisti nobis⁷⁴. » Porro impius et pecca-
 tor hac parte differunt : siquidem impius est penitus
 a Deo alienus, peccator vero Deo quidem aliquan-
 tum hæret, sed tanquam contemnens ejusque leges
 transgrediens. Potest tamen idem et impius esse et

CAPUT VII

*Admonitio presbyterorum de cura et visitatione
 gregis : in quo etiam agit de communi omnium
 modestia erga singulos, ad victoriam adversus
 Diabolum.*

V, 1-6. Presbyteros qui sunt inter vos exhor-
 tor, qui sum et ipse presbyter ac testis afflictio-
 num Christi, atque idem consors gloriæ quæ re-
 velabitur : pascite quantum in vobis est gregem

⁶⁸ Matth. xxv, 34. ⁶⁹ Matth. v, 17. ⁷⁰ Prov. xi, 31. ⁷¹ Matth. xi, 12. ⁷² Act. xiv, 21. ⁷³ I
 Cor. x, 13. ⁷⁴ Dan. ii, 14.

Christi, curam illius agentes non coacte, sed volentes : non turpiter affectantes lucrum, sed proprio animo : neque ceu dominium exercentes adversus clericos : sed sic ut sitis exemplaria gregis. Et cum apparuerit pastorum princeps, reportabitis immarcessibilem gloriæ coronam. Similiter juniores, subditi estote senioribus, sic ut omnes alii vicissim subjiciamini. Humilitatem animi vobis induite, propterea quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliemini igitur sub potenti manu Dei.

§23 Cum de animi modestia disserere proponat, quam etiam obiter tetigit dum diceret Benefaciendo, et nunc seipsum vocans presbyterum, id est, simul et una presbyterum. Per hoc autem ipse vel ætatem designat, vel episcopi honorem. Quod enim et episcopi dicantur presbyteri nō vit et Actorum liber 75. Deinde volens sui eminentiam demonstrare, et quod modestiæ causa seipsum vocet sympresbyterum, subjungit suam dignitatem: « Testis afflictionum Christi: » hoc per ista significare volens: Si ego qui talium visionem vobis interpres sum, non dedignor meipsum appellare sympresbyterum, neque vos qui justii estis extollamini adversus eos qui vobis inferiores sunt. Propterea autem Christus hujus præceptor modestiam docendo ita pronuntiat: « Si ergo ego lavi vestros pedes Dominus ac magister 76. » Addit autem. « Consorts gloriæ quæ revelabitur, » ut demonstrat modestiæ animi excellentiam: quemadmodum et Paulus dicit: « Cum Christus manifestatus fuerit, tunc et nos manifestabimur 77. » Porro hic nequaquam coacte pascet, qui suis subditis proponens seipsum exemplar bonæ operationis, discipulos habet se mutuo incitantes ad æmulationem præceptoris: Neque turpiter lucrum affectando, qui non arroganter incens, neque sese adversus subjectos erigens, sed humiliter conversans, assiduam habet frugalitatem, quæ nullo indiget sumptu aut vestium pretiosarum aut mensæ sybariticæ, quæ fastum cum plausu excipiunt, et sumptum a lupi lucro expellunt. Clerum autem vocat sacrum cœtum, sicut nos etiam nunc. Addens vero, « Sic ut sitis exemplaria gregis, » instruit ne velut coacte gregem pascant. Porro cum dicitur, « Et cum apparuerit princeps pastorum, » conjunctio. Et causaliter ponitur pro Ut: hoc est: Ut cum apparuerit princeps pastorum, reportetis immarcessibilem gloriæ coronam. Quemadmodum etiam Psalmo LXXXIX, cum dicitur, Et respice in servos tuos et in opera tua. Nam ibi ponitur Et, loco Propter quod. Έγχομδύσασθε vero, hoc est, vobis circumdate, amplectamini.

V, 6-9. *Ut vos exultet in tempore omni sollicitudine vestra conjecta in illum, nam ipsi curu est de vobis. Sobrii estote, vigilate, quoniam adversarius vester diabolus §24 tanquam leo rugiens obambulat, quærens quem devoret. Cui re-*

τῷ Χριστοῦ. ἐπισκοποῦντες, μὴ ἀνγκιστῶς, ἀλλ' ἐκο.σίως, μὴ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως, μὴδὲ ὡς κατακυριεύοντες, τῶν κληρῶν, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου. Καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποιμένου, κομεισθε τὸν ἀμαράντινον στέφανον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ. » Ομοίως νεώτεροι ὑποτάγητε πρεσβυτέρους, πάντες ἀλλήλους ὑποτασσόμενοι. Τὴν ταπεινοφροσύνην ἐγχομδύσασθε, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ Θεοῦ. »

Περὶ ταπεινοφροσύνης προκειμένου αὐτῷ διαλαθεῖν, ἣν καὶ προαειρούσαστο Ἐν ἀγαθοποιῶν εἰπὼν, συμπρεσβύτερον ἐαυτὸν καλεῖ. » σημαίνει δὲ βούλεται αὐτῷ τοῦτο, ἥτοι τὴν ἡλικίαν, ἢ τὴν τοῦ ἐπιτακτοῦ τιμὴν. Πρεσβυτέρους γὰρ καὶ τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἢ τῶν Πράξεων βίβλος οἶδε λεγόμενους. Εἶτα βουλόμενος τὸ ὑποεῖχον ἐαυτοῦ παραστήσει, καὶ ὅτι ταπεινοφροσύνης ἕνεκεν συμπρεσβύτερον ἐαυτὸν λέγει, ἐπάγει τὸ ἀξίωμα ἐαυτοῦ, τὸ, « Μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, » τοῦτο βουλόμενος διὰ τούτων σημαίνει, ὅτι εἰ ἐγὼ ὁ τῶν τοιούτων θεμάτων ὑμῖν ὑφηγητὴς, οὐκ ἀπαξίω συμπρεσβύτερον ἐμαυτὸν καλεῖν, οὐδὲ ὑμεῖς δικαίως καταπαίρεσθαι τῶν ὑφ' ὑμᾶς τελούτων. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ Χριστὸς ὁ τούτου καθηγητὴς ταπεινοφροσύνην διδάσκων, τὸ, « εἰ οὖν ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, » προσφέρει. Τὸ δὲ, « Κοινωνὸς τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης, » προστίθησιν, ἵνα παραστήσῃ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐξείρετον, ὡς καὶ Παῦλος φησιν, « Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, τότε καὶ ἡμεῖς φανερωθήσομεθα. » Μὴ ἀνγκιστῶς δὲ οὗτος ποιμαίνει, ὅς τύπον ἐαυτὸν ἀγαθοεργίας τῶν ὑφ' ἐαυτὸν προτιθεῖς, τοὺς μνηστευομένους ἔχει πρὸς ζήλον τοῦ διδασκαλείου κατεπειγομένους ἀλλήλων. Μὴ αἰσχροκερδῶς δὲ, ὁ μὴ δι' ἀλζουεῖας προΐων καὶ καταπαρόμενος τῶν ὑποκειμένων, ἀλλ' ἐν ταπεινώσει δικητῶν, εὐτέλειαν ἔχει συμπάρεδρον τὴν μηδεμιᾶς προσδοκίαν δαπάνης ἡματιῶν πολυτελιῶν, ἢ τραπέζης συδριτικῆς, ἢ τὴν ἀλοζουεῖαν περικροτοῦντα, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς αἰσχροκερδείας χορηγίαν ἐπιζητεῖ. Κληρὸν δὲ τὸ ἱερὸν σύστημα καλεῖ, ὥσπερ καὶ νῦν ἡμεῖς. Προσθεῖς δὲ τὸ, « Τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου, » τὸ ἀνγκιστῶς μὴ ποιμαίνειν τὸ ποιμνιον ἐξηγεῖται. Ἐν δὲ τῷ, « Καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποιμένου, » ὁ καὶ, σύνδεσμος αἰτιολογικῶς κεῖται, Ἄντι τοῦ Ἰνα. Οἶον, Ἰνα φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποιμένου, κομεισθε τὸν ἀμαράντινον στέφανον, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ. Ἰδε ἐπὶ τοὺς δούλους σου καὶ ἐπὶ τὰ ἔργα σου, ἐν πῶ ψαλμῷ. Ἐκεῖ γὰρ ἀντι τοῦ Διῶ, καὶ κεῖται ἐγχομδύσασθε δὲ ἀντι τοῦ ἐνεληγάσασθε, περιβόλασθε.

« Ἰνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν κειρῷ, πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιβρίψαντες ἐπ' αὐτὸν, ὅτι αὐτῷ μέλλει περὶ ὑμῶν. Νήψατε, γρηγορήσατε, ὅτι ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος ὡς λέων ὠροῦμενος περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίη. » ἀντίστητε

76 Act. xx, 17, 28. 77 Joan. xiii, 14. 77 Coloss. iii, 1.

στεροὶ τῇ πίστει, εἰδότες, τὰ αὐτὰ τῶν παθη-
μάτων τῇ ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀελοφότητι ἐπιτε-
λεσθαι. »

Τὸ, « Ἐν καιρῷ, » πρόσκειται. Πρὸς γὰρ τὴν ἐν
τῷ μέλλοντι αἰῶνι ὕψωσιν παραπέμπεται. « Ἦτις καὶ
μόνη ὕψωσις ὡς ἀναλλοίωτος καὶ διαωνίζουσα, τῆς
ἐνταῦθα ὕψωσεως οὐκ ἀσφαλούς οὔσης οὐδὲ βεβαίας,
ἀλλ' ἔφεδρον εἰς αἰὲν τὴν ταπεινώσιν κεκτημένης, καὶ
ἡττον ἢ ὑψωθῆναι ταπεινουμένης. Τῆς δὲ ταπεινώ-
σεως τῆς τὸ ὕψος περιποιούσης, αὐτὸς ὁ Κύριος
ἐγγύς πάροχος. Φησὶ γάρ « Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν τα-
πεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθήσεται, »
καὶ, « Ὁ ἐθέλων πρῶτος ἐν ὑμῖν εἶναι, ἔστω πάντων
ἑσχατός. » Ἦνέξατο δὲ διὰ τοῦ, Ἐν καιρῷ, ὡς ἐση-
μεν, καὶ τὸ εἰς τὸν μέλλοντα ἐπαγγέλλεσθαι τὴν
ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψωσιν. Ὁ γὰρ τῶν ἀναλ-
λοιώτων καιρὸς, ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ἀφάρτη αἰῶ-
νι. Οὐδὲν γὰρ ὁ ἀφάρτος ἐπίκτηρον ἔχει. Εἴτα τὸ
θεῖος ὑπαρξόμενος τὸ ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως (ἴσως
γὰρ τινὰς εὐλαβῶς ἔχειν ἑώρα, μὴ ταπεινώσαντες
ἑαυτὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον πάθειεν τι κακόν),
φησὶ, Μὴ δέδοθι πᾶσαν τὴν μέριμνάν σου ἐπὶ Κυρίῳ
ἐπιβήσας, ἀσφαλεῖ φρονιστῇ ἑαυτοῦ ἀνθήμενος
ἔσθι, « Τούτῳ γὰρ μέλει, » ἥτοι φρονίως ἀπόκειται
τούτων ἀπάντων. « Νήψατε, γρηγορήσατε. » Τοῖς
νοητικῶς ὑπνοῦν εἰωθότι (τούτο δὲ ἐστὶ τὸ περὶ τὰ
μάτια κεληθέναι), καὶ ἀπὸ τούτων τὸ νηφάλιον
καταπαύουσι τῶν ψυχῶν, τὸ πονηρὸν καὶ παγγά-
λεπον τῆς ἀπογνώσεως ἐπιπηδᾶ θηρίον. Τὸ οὖν ἀσφα-
λιζόμενον ὁ Χριστοῦ μαθητὴς, ἐγρηγορέναι αἰεὶ
παρῖνει, καὶ φυλάττεσθαι τὸν τῶν ζιζανίων σπο-
ρεῖα, μήπως κερθεύουσι ἡμῖν, ἥτοι ἀμελῶς καὶ
βρόμῳ διαδοῦσαι, πονηροῦς ἐπιστεῖρας λογισμοῦς
λάθοι, καὶ τῆς ὄντως ἀποδοκλήσεως ζωῆς. Οὐ γὰρ
παύεται, φησὶν, ὡς λέων ὠρῶμενος περιέρχεσθαι,
ζητῶν τίνα καταπῆ. ἢ καὶ αὐτοὶ διὰ τοῦ σεβρῶν
τῆς ψυχῆς παραστήματος ἀντίστητε. Περὶ τῆς τοιαύ-
της δὲ ἀνεδύτου ἐπιβουλῆς καὶ Ἰουστίνος ὁ ἅγιος
μάρτυς, καὶ τῆς ἐπιμελοῦς αὐτοῦ καὶ ἡμῶν πα-
νούργου τὴν αἰτίαν παρατιθέμενός φησι, ὡς ὁ
διάβολος πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας οὐκ ἤδει
τρανώς οὕτω τῆς ἑαυτοῦ τιμωρίας τὴν δύναμιν, τῶν
θεῶν προφητῶν ἀνιγματοῦδως ταύτην διαγορευ-
σάντων, ὡς ὁ Ἡσαΐας, ὑπὸ προσωπῶν τοῦ Ἀσσυρίου
πᾶσαν τὴν κατὰ τὸν διάβολον ὀραματουργίαν ἐκτρα-
γηθῶν ἐπεκάλυψεν. Ἐν οἷς δὲ τοῦ Κυρίου παραγε-
νομένου, καὶ τῷ δικτῶν σαφῆς ἀποκεῖσθαι, καὶ
ἠτοιμαῖσθαι τὸ αἰώνιον πῦρ καὶ τοῖς ἀγγέλοις πύ-
λοισιν, οὐ παύεται τοῖς πιστοῖς ἐπιδολεεῖν, πολ-
λοῦς ἔχειν βουλόμενος ἕως ἑαυτοῦ κοινωνοῦς ἀπο-
στάτας, ὡς ἂν μὴ μόνος αἰσχύνοιτο ταύτη ἐνεχό-
μενος, ψυχρᾶ ταύτη καὶ βασιάνῃ παραμυθῆ περι-
κροτούμενος. « Εἰδότες τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων. »
ὡς εἶπικε, πολλὰς τὰς διὰ Χριστὸν θλίψεις κατε-
λοντο οὗτοι, πρὸς οὓς ὁ Πέτρος γράφει. Διὸ καὶ ἄνω
καὶ κάτω τοῦτο παραμυθεῖται. Ἐκεῖ μὲν διὰ τοῦ
κοινωνοῦς αὐτοῦ γίνεσθαι τῶν τοῦ Κυρίου πάσχον-

*A sistite solidi fide : scientes easdem afflictiones
vestrae quae in mundo est fraternitati consum-
mari.*

Additur, « In tempore. » Transmittit enim ad
exaltationem in futuro saeculo, quae etiam sola est
exaltatio, tanquam immutabilis et perpetua, cum
praesens exaltatio neque secunda sit neque firma, sed
potius conferat ad perpetuam humiliationem, ut
velocius humilietur quam fuerit exaltata. Porro quod
humiliatio exaltationem conciliet, ipse Dominus
idoneus est qui fidem faciat. Ait enim : « Omnis qui
sese exaltat humiliabitur, et qui sese humiliat exal-
tabitur 78. » Et : « Qui vult inter vos primus esse,
sit omnium postremus 79. » Dicens autem In tem-
pore, designavit, ut diximus, etiam in futuro pro-
mitti exaltationem quae ab humiliatione proveniat.
Tempus namque rerum immutabilium in futuro et
incorruptibili saeculo est. Incorruptibile enim nihil
habet mortale aut caducum. Deinde timorem aufe-
rens qui ab humiliatione procederet (fortassis enim
videbat quosdam vereri, ne sese humiliantes in
praesenti vita, mali quidpiam paterentur) ait : Ne
metuas, omni sollicitudine tua in Domino rejecta,
cum te ipsum apud eum deposueris qui caute sedu-
lam tui geret curam. « Nam ipsi cura est, » sive
sollicitudo apud eum reponitur de his omnibus.
« Sobrii estote, vigilate. » In eos qui spiritualiter
dormire solent (hoc autem est ad vana inhiare) et
ex hoc vigiliam aggravant animorum, mala ac saev-
issima desperationis fera solet insilire. Muniens ita-
que nos Christi discipulus, exhortatur 80, ut semper
vigilemus, ac observemus eum qui zizania seminat,
ne quo modo nobis dormientibus, sive negligentibus
segniter viventibus, pravas cogitationes clam super-
seminet, et a vera vita repellat. Neque enim cessat,
inquit, tanquam leo rugiens obambulare, quaerens
quem devoret, cui vos quoque firmo animi robore
resistite. De huiusmodi vero acerbis insidiis et ac-
curata ipsius fraude adversum nos, sanctus quoque
Justinus martyr causam afferens, dicit, quod diabolus
ante Domini adventum non adeo aperte noverat
vim sui supplicii, cum divini prophetae hanc aeni-
gmaticè denuntiassent: quemadmodum Isaias⁸¹, sub
persona Assyrii 82 omnem de diabolo repraesentationem
tragicè narrans. Cum autem Dominus ad-
venisset, et aperte diabolo ejusque angelis ignem
aeternum repositum ac paratum esse dixisset⁸³, hoc
ille auditum non cessat fidelibus insidiari, multos ha-
bere volens suae defectionis consortes, ne solus huic
adhærens pulvis fiat, frigida hac et invidiosa consolatione
sibi plaudeat. « Scientes easdem afflictiones. »
Quemadmodum verisimile est, hi ad quos scribit
Petrus, multis propter Christum afflictionibus pre-
mebantur: ideo et in praecedentibus et in sequen-
tibus offert ad hoc consolationem: ibi quidem per
hoc quod patientes, efficiantur ipsi consortes affli-
ctionum Christi, et ejus quae revelatur gloriae haere-

78 Matth. xviii, 4. 79 Matth. xx, 27. 80 Matth. xiii, 24 seqq. 81 Isa. xiv, 4 seqq. 82 Matth. xxv, 41 seqq.

des : hic autem per hoc quod non soli patiantur, sed et omnes fideles qui in mundo sunt : porro gravitatem alleviat societas consortium.

CAPUT VIII.

Precatio pro perfectione credentium.

V, 10-14. *Deus autem omnis gratiæ qui vocavit nos ad æternam suam gloriam per Christum Jesum, parumper afflictos idem instauret vos, fulciat, roboret, stabiliat. Ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen. Per Silvanum vobis fidelem fratrem, ut arbitror, paucis scripsi : adhortans ac testificans hanc esse veram gratiam Dei in qua statis. Salutatur vos ea quæ est in Babylone, vestræ consors electionis Ecclesia, et Marcus filius meus. Salutate vos mutuo charitatis osculo. Pax vobis omnibus qui estis in Christo Jesu. Amen.*

Et inchoando Epistolam Patrem dixit misereri per Filium, et nunc finiens, eundem Patrem vocare docet per Filium: nam id est ipsis scopus ut prædicent mysterium, quanquam hoc faciant cum exhortatione. « Per Sylvanum. » Valde fidelis erat hic Silvanus, et circa prædicationem alacriter certans. Siquidem et Paulus ejus meminit, eumque adiutorem una cum Timotheo 526 in Epistolis suis assumit, dicens : « Paulus, et Silvanus, et Timotheus 81*. » Babylonem autem vocat Romam, eo quod adeo insignis ac præclara esset, quod in Babylon multo tempore habuit. Marcum vero filium appellat juxta spiritum, et non juxta carnem. Huic autem commisit, ut etiam Evangelium scriberet. Quidam nihilominus ausi fuerunt asserere Marcum fuisse divi Petri filium juxta carnem, argumentum utentes ejus quod in Actis apostolorum dictum est a Luca 82*. Ait enim hunc Petrum per angelum Dei mirabiliter de carcere eductum in quo concluderat eum Herodes, dimissum ab angelico colloquio, venisse ad domum matris Joannis, qui cognominabatur Marcus, tanquam ad suam ipsius domum venerit et ad legitimam uxorem. Cum autem Paulus scribat, ut se mutuo saluent osculo sancto, hic dicit, Osculo charitatis, idem dicens cum illo. Novit enim Paulus 83 charitatem quæ secundum Christum est et omnibus virtutibus major est, ipso quoque martyrio propter Christum suscepto. Ille itaque sanctum osculum dicit segregatum ac definitum in Deo, hic autem similiter charitatis osculum quæ vera dilectio est, quam Paulus laudibus extulit. Ideo etiam subjungit : « Pax vobis omnibus qui estis in Christo Jesu : » non vulgarem dicens pacem quæ est apud homines, quæ hominibus cordi est propter affectionem gloriæ vanæ et fruitionis voluptatum, quibus traduntur eispos hi qui a bello vacant: sed precatur, ut pacem consequantur, qua et præceptor Christus

τας παθημάτων, και τῆς ἀποκαλυπτομένης δόξης κληρονόμους. Ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ μὴ μόνους πάσχειν, ἀλλὰ και πάντας τοὺς κατὰ κόσμον πιστοῦς. Συνελαφρῆζει δὲ τὸ βᾶρος ἢ τῶν ἐπικοινωνούντων συγχερεῖται.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'.

« Εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως τῶν πιστευόντων. »

« Ὁ δὲ Θεὸς πάσης χάριτος, ἡ καλέσας ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ, Ἰησοῦ, ὀλίγον παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ἡμᾶς, στηρίζαι, σθενώσαι, θεμελιώσαι. Αὐτῷ ἡ δόξα, και κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, Ἀμήν. Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ, ὡς λογιζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα, παρακαλῶν και ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἐστίκατε. Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι Ἐκκλησίαι συνεκληθη και Μάρκος ὁ υἱός μου. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγάπης. Εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Ἀμήν. »

Και ἀρχόμενος τῆς Ἐπιστολῆς, τὸν Πατέρα ἔλεγε διὰ τῶν Ἰησοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς. Και νῦν τελειῶν, τὸν αὐτὸν πατέρα καλέσαι διὰ τοῦ υἱοῦ διδάσκει. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς σκοπὸς, τὸ μυστήριον κηρύττει, εἰ και μετὰ πραινέσεως τοῦτο ποιοῦσιν. « Διὰ Σιλουανοῦ. » Πιστὸς ὑπερβαλλόντως ὁ Σιλουανὸς οὗτος. Και περὶ τοῦ κήρυγμα εὐθύμως ἀγωνιζόμενος, εἴ γε και Πέτρος αὐτοῦ μνημονεύει, και συναεργὸν αὐτὸν μετὰ Τιμοθέου ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς παραλαμβάνει, « Παῦλος, λέγων, και Σιλουανός, και Τιμόθεος. » Βαβυλῶνα δὲ τὴν Ῥώμην διὰ τὸ περιφανὲς καλεῖ, ὃ και ἡ Βαβυλῶν πολλῶ χρόνῳ ἔσχηκε. Μάρκον δὲ υἱὸν κατὰ πνεῦμα καλεῖ, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα. Τοῦτω δὲ και τὸ Εὐαγγέλιον γράφει ἐπέτρεψε. Τινὲς δὲ και διμῶς ἐτόλμησαν και σαρκικὸν υἱὸν ἀποφῆναι τοῦτον δὴ τὸν Μάρκον τοῦ θεοῦ Πέτρον, τεκμηρίῳ χρησάμενος τῶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων εἰρημένῳ Λουκᾷ. Φησὶ γὰρ τοῦτον τὸν Πέτρον δι' ἀγγέλου Θεοῦ τῆς φυλακτικῆς ἐκδηθέντα παραδόξως, ἢ κατέκλεισεν αὐτὸν Ἡρώδης, τοῦ χρηματισμοῦ τοῦ ἀγγέλου ἀφένθοντα εἰς τὴν οἰκίαν ὀρμῆσαι τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐπικληθέντος Μάρκου, ὡς εἰς τὴν ἐκτου οἰκίαν ἐπανελθόντα και τὴν νομίμην σύζυγον. Τοῦ Πύλου δὲ ἀσπάζεσθαι ἀλλήλους ἐν φιλήματι γράφοντος ἀγῆν, οὗτος Ἐν φιλήματι φησιν ἀγάπης, ταῦτόν ἐκαίνε λέγων. Ἐπίσταται γὰρ και Πάυλος τὴν κατὰ Χριστὸν ἀγάπην, μείζω πτωσῶν οὔσαν τῶν ἀρετῶν, και αὐτοῦ τοῦ κατὰ Χριστὸν μαρτυρίου. Ἐκαίνος μὲν οὖν φιλημα ἅγιον, τὸ ἀφορισμένον ἐν Θεῷ λέγει. Οὗτος δὲ ὁμοίως ἀγάπης φιλημα τῆς ὄντως ἀγάπης ἦν και Πάυλος ἐξέμνησε. Διὸ και ἐπάγει, « Εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. » οὐ τῆς κοινῆς εἰρήνης λέγων τῆς κατὰ ἀνθρώπους, ἥτις δι' ἔμπαιβεῖν ἀνθρώποις σπουδάζεται, δόξης ματαίως ἀπολαύσεως ἡδονῶν, πρὸς ἃς οἱ ἀπὸ τῶν πολέμων σχολάζοντες ἐκδιδοῦσιν ἑαυτοῦς, ἀλλ' εἰρήνης αὐτοῦς τυχεῖν παρεύχεται, ἥς αὐτοῦς και ὁ διδάσκαλος

81* I Thess. i, 1, II Thess. i, 1. 82* Act. xii, 1 seqq. 83 I Cor. xiii, 1-13.

Χριστός πρὸς πάθος χωρῶν ἠξίωσε, φάσκων, « Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, » καὶ ἐπαγαγὼν τὸ διάφορον, « Οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν. » Οὐ γὰρ δι' ἐμπαθειν εἰρηνευτέον, ἀλλὰ διὰ τὸ συνδεδεμένους ὑμᾶς τῇ ἀγάπῃ, οὕτω τὰς ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων ἀπεκδέχεσθαι βολάς. Πανταχοῦ δὲ ὡσπερ σφραγιδοὶ ἐπιτιθέντες οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ τὴν ἐπὶ τέλει εὐχὴν, τὸ γνήσιον τῆς αὐτῶν ἀγιότητος ἐπιφέρουσιν.

Ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης.

Ad passionem procedens ipsos dignatus est, dicens : « Pacem meam relinquo vobis ; » et differentiam subjungens : « Non quemadmodum, inquit, mundus dat⁸⁴. » Non enim propter affectionem pax quærenda est, sed ut colligati simus charitate, ad excipiendos hoc modo ictus adversariorum. Ubique autem tanquam sigillum addentes discipuli Domini, precationem in fine afferunt, tanquam genuinum suæ sanctitatis signum.

Scripta est ab urbe Roma.

⁸⁴ Joan. xiv, 27.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

CATHOLICÆ PETRI POSTERIORIS EPISTOLÆ

Ταύτην πάλιν ὁ αὐτὸς Πέτρος ἐπιστέλλει τοῖς ἡδη B πιστεύουσιν. Ἔστι δὲ ἡ Ἐπιστολή, ὑπόμνησις τῶν πρώτων. Εἰδὼς γὰρ τελεῖσθαι αὐτοῦ ἕσσεσθαι τὴν ἀνάληψιν τοῦ σώματος, ἐσπούδασε πάντας ὑπομνησαὶ περὶ ὧν κατηχήθησαν τῆς διδασκαλίας. Καὶ πρῶτον μὲν, περὶ τῆς πίστεως ἐξηγεῖται, δεικνύς αὐτὴν ἀπὸ τῶν προφητῶν εὐαγγελίσασθαι, καὶ ὅτι αἱ περὶ τοῦ Σωτῆρος προφητεῖαι οὐκ εἰσὶν ἀνθρώπιναί, ἀλλὰ πρὸ Θεοῦ ἐλαλήθησαν. Ἐπειτα παραγγέλλει, μὴ προσέχειν τοῖς ἀπατῶσιν, λέγων ἕσσεσθαι αὐτῶν ἀπόλειαν, ὡσπερ καὶ τῶν παραδόντων ἀγγέλων γέγονε. Προμηνύει δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἡμέρας ἕσσεσθαι ἐν αἷς ἐμπαίχεται περιπατήσουσι καὶ θελήσουσιν ἀπατῶν τινεσ, λέγοντες, μάτην λέγεσθαι περ' ἡμῶν τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος, δὴ τὸ ἀεὶ λέγεσθαι, καὶ C μὴ ποῦ παραγενέσθαι. Ἀπὸ τούτων οὖν καὶ μάλιστα ἀπέχεσθαι παραγγέλλει, διδάσκων μὴ ὀλιγωρεῖν ἐν τοῖς χρόνοις. Πάντα γὰρ τὸν χρόνον μηδὲν εἶναι ἐνώπιον Κυρίου, διὰ τὸ καὶ τὴν μίαν ἡμέραν ὡς χίλια ἔτη εἶναι, καὶ τὰ χίλια ἔτη ὡς ἡμέραν μίαν. Ἔσσεσθαι δὲ ταχέως τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου διαβεβαιούται, καὶ ἀποδείκνυσσι, καὶ ἐντέλλεται ἐτοίμους εἶναι πάντας εἰς αὐτὴν ἔργοις ἀγαθοῖς, καὶ ἀγαπῶν τὰ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου γραφέντα, καὶ μὴ προσέχειν τοῖς διαβάλλουσιν αὐτὰ, διὰ τὸ καὶ πάσας τὰς θείας Γραφὰς διαβάλλειν αὐτούς. Ἰπομνητάς οὖν καὶ διδάξας πάντας προτεδόναι τὰ πράγματα, παραινεὶ μὴ ἐκπίπτειν τοῦ σκοποῦ τῆς πίστεως. Καὶ οὕτω τελειοὶ τὴν Ἐπιστολήν.

⁸²⁷ Hanc rursum scribit Petrus jam credentibus. Est autem Epistola priorum memorativa. Cum enim sciret brevi futuram sui corporis dissolutionem, studebat omnes admonere doctrinæ qua instructi fuerant. Et primum quidem de fide exponit, ostendens ipsam a prophetis annuntiatam fuisse quodque prophetiæ quæ de Salvatore loquuntur non sunt humanæ, sed a Deo prolatae sint. Deinde præcipit ne animum advertant seductoribus, dicens futuram esse ipsorum perditionem, quemadmodum etiam facta fuit transgressorum angelorum. Præannuntiat autem in Epistola fore dies quibus obambulant illusores volentes aliquos seducere, dicendo vane dici a nobis futurum Domini adventum, eo quod semper dicatur et nondum advenerit. Ab his igitur maxime separari præcipit, docens non esse negliger transigenda tempora : cum omne tempus nihil sit coram Deo : eo quod unus dies sit tanquam mille anni, et mille anni tanquam dies unus. Confirmat autem et ostendit brevi futurum esse ⁸²⁸ diem Domini, præcipitque ut omnes ad ipsum parati sint per bona opera, et ut amplectatur ea quæ ab apostolo Paulo scripta sunt, nec his attendant qui illa calumniantur, eo quod omnes quoque divinas Scripturas calumniantur. Ubi igitur suggestit ac docuit omnes, ut in rebus providerent, exhortatur ne a fidei proposito excidant, et ita concludit Epistolam.

EPISTOLÆ POSTERIORIS CATHOLICÆ A ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΠΕΤΡΙ CAPITA.

1. *De vocatione per fidem confirmata operibus quæ sunt in virtute ac spe futurorum bonorum.* « α'. Περὶ κλήσεως τῆς ἐν πίστει ἔργοις βεβαιουμένης τοῖς τῆς ἀρετῆς καὶ ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. »
2. *Adhortatio ad doctrinæ admonitionem, revocando eam in memoriam : et quomodo in monte Thabor audiverit Dei vocem de Christo.* « β'. Πραγεγελία εἰς ὑπόμνησιν τῆς διδασκαλίας μετὰ τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ, καὶ ἄπως ἐν ὄρει Θαβὼρ τῆς Θεοῦ περὶ Χριστοῦ ἐπήκουσατε φωνῆς. »
3. *Vaticinium de fraudulenta insurrectione hæreticorum, impietatisque ipsorum ac futuri supplicii.* « γ'. Πρόβησις ἀπαταλῆς ἐπαναστάσεως αἰρετικῶν, ἀσεβείας τε αὐτῶν καὶ μελλούσης κόλασεως. »
4. *Repetitio de malitia hominum hæreticorum : in quo etiam agitur quo pacto repente venturus sit Christus in consummatione hujus sæculi. itaque dicit oportere omni virtute adornari.* B « δ'. Ἐπανάληψις περὶ κακίας ἀνθρώπων αἰρετικῶν. Ἐν ᾧ περὶ τοῦ πῶς αἰφνιδίως ἔξει Χριστὸς ἐπὶ συντελείᾳ τοῦδε τοῦ αἰῶνος, ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι πάσῃ ἀρετῇ. »

ΠΑΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

PETRI APOSTOLI

POSTERIOR EPISTOLA CATHOLICA

CAPUT I.

539 *De vocatione per fidem confirmata operibus quæ sunt in virtute ac spe futurorum bonorum.*

1, 1, 2. *Simon Petrus servus et apostolus Jesu Christi, iis qui æque honorificam nobiscum sortiti sunt fidem, per justitiam Dei nostri et Salvatoris Jesu Christi. Gratia vobis et pax multiplicetur, in cognitione ac Dei Jesu Domini nostri.*

« Simon. » Scribitur et Simeon. Nam a Rimeon diminutio est Simon : quemadmodum a Metrodorus Meiras, a Menodorus Menas, et a Theodosius Theudas. Statim autem ab exordio attollit mentes et animas credentium, ad æquale studium eos excitans circa prædicationem cum apostolis. 530 Non enim justum est ut qui æque honorificum sortiti sunt donum, in aliquo sint his posteriores, quibus declarati sunt esse æquales. Ubique autem pace eos excipit, at non ejus quæ mundi est, sed quæ in Dei cognitione sita est. Nam sola hæc dicitur pax, ut quæ nos liberet ab offensione et inimicitia ad Deum. Ideo quoque Christus hanc nobis tribuit discedens ad Patrem, et cum a mortuis surrexisset clamans. « Pax vobis ¹. » Et in ecclesiis angelum pacis nobis dari precamur : ac sacerdos

¹ Joan. xiv, 27 ; xx. 19, 21, 26.

C

ΚΕΦΑΛ. Α'.

« Περὶ κλήσεως τῆς ἐν πίστει ἔργοις βεβαιουμένης τοῖς τῆς ἀρετῆς καὶ ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. »

« Σίμων Πέτρος δούλος καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῖς ἰσότημον ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χάρις ἡμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθεῖη, ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. »

« Σίμων. » Γράφεται καὶ Συμεών. Τοῦ γὰρ Συμεών, τὸ Σίμων ὑποκορισμὸς ἐστίν, εἰ καὶ τοῦ Μητροδώρου τὸ Μητράς, καὶ τοῦ Μηνώδωρος τὸ Μηνάς, καὶ τοῦ Θεοδόσιος τὸ Θεοδάς. Αὐτίκα δὲ ἐκ προοιμίων ἀνίστησι τὰ φρονιματὰ τῶν πιστευσάντων καὶ τὰς ψυχὰς, εἰς τὴν ἴσῃν αὐτοὺς διεγείρων περὶ τὸ κήρυγμα σπουδῆν τοῖς ἀποστόλοις. Οἱ γὰρ ἰσότημον χάρισμα λαχόντες, οὐκ ἂν δίκαιοι ὑπερεῖν τινος τούτων ὦν ἴσοι πεφύνασι, Πανταχοῦ δὲ τῇ εἰρήνῃ αὐτὸς περιπροτεῖ, ἀλλ' οὐ τῇ τοῦ κόσμου, τῇ δὲ ἐν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ. Αὕτη γὰρ μόνη εἰρήνη, ὡς τῆς προσκρούσεως ἡμᾶς ἀπαλλάττουσα καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεόν. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς, ταύτην ἡμῖν ἀπιών πρὸς τὸν Πατέρα παρέσχε, καὶ ἀνιστάς ἐκ νεκρῶν, « Εἰρήνη ὑμῖν, » βούων. Καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἡμεῖς τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης ἡμῖν εὐλόμεθα δοθῆναι. Καὶ ὁ ἱερεὺς

πολλάκις ταύτην παρέχει τῷ λαῷ ἀπὸ τοῦ ἁγίου
 θυσιαστηρίου. Καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς πρὸς ἀλλήλους
 προσηρσεσι ταύτη καυχόμεθα, ὅτι αὕτη μήτηρ πάν-
 των τῶν ἀγαθῶν, καὶ ὑπόστασις τῆς χάριτος ἡμῶν.
 Δι' ὃ καὶ ὁ Κύριος φοιτῶντας τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς
 εἰς τὰς οἰκίας ταύτην παρέχειν πρώτην ἐθέσπισεν.
 « Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. » Τὸ ἐξῆς οὕτως · Χάρις
 ὑμῖν καὶ εἰρήνη, ὡς πάντα τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσε-
 βειαν ἐν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Κυ-
 ρίου διὰ τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως, τῆς χάριτος
 ταύτης ὑμῖν δωρησαμένης αὐτοῦ τὴν ἐπίγνωσιν, τὴν
 δόξαν, τὴν ἀρετὴν. Δι' ὧν τὰ μέγιστα ἐπαγγέλλεται
 ἑδωρήθη. Ἴνα ἀποφυγόντες τὴν κοσμικὴν φθορὰν,
 τὴν δι' ἐπιθυμίας ἐγγινομένην, γένησθε κοινωνοὶ
 τῆς θείας φύσεως. « Ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ. » Τὸ
 ἐξῆς · Ἰμῖν τοῖς ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἰσότημον ἡμῖν πίστιν λαχοῦσι διὰ
 τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, χάρις καὶ εἰρήνη
 πληθυνθείη. Ἢ τὸ ἐξῆς οὕτως · Ἐν ἐπιγνώσει τοῦ
 Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἦτις ἐπίγνωσις
 διὰ τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως, πάντα τὰ πρὸς ζωὴν
 καὶ εὐσεβειαν ἑδωρήσατο, αὐτὴν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ
 καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης καὶ ἀρετῆς, δι' ἧς δόξης
 καὶ ἀρετῆς τὰ τίμια καὶ μέγιστα ἐπαγγέλλεται ἑδῶθη.
 Ἴνα γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἐν τῷ ἀποφυ-
 γεῖν τῆς κοσμικῆς ἐπιθυμίας τὴν φθορὰν. Ἀλλὰ καὶ
 αὐτὸ τοῦτο, ἧτοι εἰς αὐτὸ τοῦτο σπουδὴν πᾶσαν
 πειρῶσεν ἡμᾶς, ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει τὴν
 ἀρετὴν, ἐν τῇ ἀρετῇ τὴν γνώσιν, ἐν τῇ γνώσει τὴν
 ἐγκράτειαν, ἐν ταύτῃ τὴν ὑπομονὴν, ἐν τῇ ὑπομονῇ τὴν
 εὐσεβειαν, ἐν ταύτῃ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν τῇ φιλαδελφίᾳ
 τὴν ἀγάπην.

« Ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ,
 τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσεβειαν δωρησαμένης, διὰ
 τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς διὰ δόξης
 καὶ ἀρετῆς, δι' ὧν τὰ τίμια ἡμῖν καὶ μέγιστα
 ἐπαγγέλλεται δωρηθῆναι, ἵνα διὰ τούτων γένησθε
 θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν
 κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς, καὶ αὐτὸ οὗτο δὲ
 σπουδὴν πᾶσαν πειρῶσεν ἡμᾶς, ἐπιχορηγή-
 σατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ
 ἀρετῇ τὴν γνώσιν, ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν,
 ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονὴν, ἐν δὲ τῇ ὑπο-
 μονῇ τὴν εὐσεβειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλα-
 δελφίαν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην.
 Ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα καὶ πλεονάζοντα, οὐκ
 ἀργούς οὐδὲ ἀπράκτους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν. Ἴμ
 γὰρ ὅτι πάρεστι ταῦτα νυφλός ἐστι μωπαῖων, λή-
 θην λαβῶν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ
 ἁμαρτιῶν »

Διὰ μακροῦ μὲν ἀποδέδοται, ἔστι δὲ ἡ διάνοια
 αὐτοῦ · Ὡς μυρία λαβόντες ἀγαθὰ διὰ τῆς ἐπιφανείας
 Χριστοῦ, δι' ὧν δυνάμεθα καὶ θείας φύσεως γενέσθαι
 κοινωνοὶ καὶ ἠρῶς ζωῆν καὶ εὐσεβειαν ἀναχθῆναι,
 ὁφειλομεν πολιτεῦσθαι οὕτως, ὡς ἐπιχορηγεῖν τῇ
 πίστει τὴν ἀρετὴν, καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ βαδίζειν εἰς τὴν
 κατ' εὐσεβειαν προκοπὴν, ἕως εἰς τὸ τέλειον τῶν
 ἀγαθῶν, ὃ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἔλθωμεν. Θείας δὲ κοινω-

Ab altari frequenter hanc populo tribuit : nos
 etiam in mutuis allocutionibus hac utimur, quod
 hæc mater sit omnium bonorum, ac substantia
 gaudii nostri. Ideoque Christus discipulis suis in
 domos ingredientibus hanc primum offerre divinitus
 edixit : « Gratia vobis et pax. » Ordo talis est :
 Gratia vobis et pax multiplicetur, sicut omnia quæ
 ad vitam ac pietatem faciunt, in cognitione Dei ac
 Domini Jesu, cum per divinam ipsius virtutem hæc
 gratia vobis largita sit ipsius cognitionem, gloriam
 ac virtutem : per quæ promissiones maximæ donatæ
 sunt : ut devitata corruptione mundana, quæ ex
 concupiscentia provenit, consortes efficiamini di-
 vine naturæ « In cognitione Dei. » Ordo : Vobis
 qui in cognitione Dei et Jesu Domini nostri æque
 honorificam nobiscum sortiti estis fidem per jus-
 titiam Dei nostri, gratia et pax multiplicetur. Aut
 hoc modo est ordo : In cognitione Dei ac Jesu
 Domini nostri, quæ cognitio per divinam ipsius
 virtutem omnia quæ ad vitam ac pietatem faciunt
 largita est, ipsamque illius cognitionem qui voca-
 vit nos per gloriam et virtutem, per quam glo-
 riam et virtutem, pretiosæ maximæque promissio-
 nes donatæ sunt, ut sitis divinæ consortes naturæ,
 effugiendo mundanæ concupiscentiæ corruptio-
 nem. Sed et hoc ipsum sive ad hoc ipsum adhi-
 bito omni studio, subministrata in fide virtutem,
 in virtute scientiam, in scientia temperantiam, et
 in hac patientiam in patientia autem pietatem, in
 hac autem fraternam charitatem, in fraterna cha-
 ritate dilectionem.

I, 3-9 531 *Sicut omnia vobis divina ipsius
 virtute, quæ ad vitam ac pietatem faciunt, lar-
 gente, per cognitionem ejus qui vocavit nos per
 gloriam et virtutem, per quæ pretiosa vobis ac
 maxima promissa donata sunt, ut per hæc effi-
 ciamini consortes divinæ naturæ, devitata cor-
 ruptione quæ in mundo est per concupiscentiam.
 Sed et in hoc ipsum adhibito omni studio submi-
 nistrate in fide vestra virtutem, in virtute autem
 scientiam, in scientia vero temperantiam, in tem-
 perantia autem patientiam : rursus in patientia
 pietatem, in pietate vero fraternam charitatem,
 in fraterna autem charitate dilectionem. Hæc
 enim cum vobis adsunt et exuberant haud otiosos
 nec in irritum laborantes efficiunt ad Domini
 nostri Jesu Christi cognitionem. Nam qui non
 adsunt hæc, is cæcus est et manu viam tentans,
 oblitus sese a veteribus suis peccatis fuisse pur-
 galum.*

Longo quidem tractu reddita est series, porro
 hæc est intelligentia : Tanquam innumeris acceptis
 bonis per Christi apparitionem, per quæ possumus
 divinæ naturæ consortes effici, et ad vitam ac pie-
 tatem reduci : ita conversari debemus, ut fide sub-
 ministremus virtutem, et per hanc viam gradiamur
 ad promotionem in pietate, donec ad bonorum per-
 fectionem, quæ est dilectio, veniamus. Divinæ autem

naturæ consortes facti sumus per Domini ac Dei adventum, qui nostræ naturæ primitias in seipso assumpsit et assumendo sanctificavit. Quod si primitiæ sanctæ, sancta est et mas̄a. Porro massa primitiarum non alia est quam illi ex quibus sunt primitiæ. Corruptionem vero quæ est a mundana concupiscentia dicit, tanquam ex corruptilibus et circa corruptibilia consistentem. Gradus autem tradit ad promotionem: primum quidem fidem, quæ fundamentum est ac basis seu principium bonorum. Deinde secundo gradu virtutem sive opera, nam sine his fides mortua est, quemadmodum dicit Jacobus². Post hæc vero scientia. Quæ autem est hæc? Cognitio secretorum Dei mysteriorum, quæ non cuivis contingit, sed exercitatio in habitu meliorum operum. Post hæc est temperantia. Nam et hac opus est ei qui ad mensuram pervenit, ne doni magnitudine lasciviat. 532 Quoniam autem non contingit eum qui modico tempore utitur temperantia, firmiter donum possidere (semper enim cupiunt afflictiones eam quæ a præfocatione liberat, ad id quod pejus est perducere), subingressa tolerantia rem omnem peragit, et pietatem conciliat, perfectionem in Deum constituentem efficiens: ideo quoque ex pietate quæ sita est charitas fraterna, quæ nequaquam accedit nisi benignitas ad omnia tribuerit aditum pietatis. Et super omnia bonorum omnium complementum est dilectio, quemadmodum et Paulo³ et Veritati videtur. Nam hæc et Dei Filium et hujus Patrem evicit: hunc quidem et sibi dilectum Filium daret, Filium vero ut sanguinem suum pro nobis effunderet. «Hæc enim cum vobis adsunt.» Quænam hæc? Fides virtus, scientia, temperantia, patientia, pietas, charitas fraterna, dilectio, quæ non adesse tantum oportet, verum etiam exuberare. Nam si præsentia prodest, multo magis abundantia sive opulentia. Quæ autem sequitur ex his utilitas? Securitatem habere ad secundum Domini adventum. Eum namque cui non adsunt hæc, in gloria judicis advenientis, et in modum solis resplendentis, cæcitas subsequitur. Ubi etiamsi aspectu valeat, ne ita quidem potest sine læsione per affectum intueri id quod splendidissimum est, cum sua luce semper mirum in modum splendente natum sit eos obtenebrare, qui ad illud debilibus oculis innituntur. Μωπαζέειν vero dictum est pro cæcutire, ἀπὸ τῶν μωῶν, id est, a bufonibus sub terra degentibus, qui ad omnia cæci perseverant. «Oblitus sese a veteribus suis peccatis.» Hoc simile est illi quod a beato Jacobo dictum est: «Si quis audiat sermonem nec eum factis exprimat, hic similis est viro consideranti faciem nativitatis suæ in speculo. Consideravit enim seipsum et abiit, statimque oblitus est qualis esset⁴.» Nam et hic cum seipsum cognovisset sacro baptismate purgatum fuisse: quia a peccatorum multitudine ablutus fuerat, scire debuisse quod purgatum et sanctitatem consecutum vigilare oportuit, ut sanctitatem semper servaret,

² Jac. II, 26. ³ Rom, XIII, 13. ⁴ Jac. I, 23, 24. ⁵ Hehr. XII, 14.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Α

CAPUT II.

• Παρρηγελία εἰς ὑπόμνησιν τῆς διδασκαλίας μετὰ τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ, καὶ ὅπως ἐν ὄρει Θαβώρ τῆς θιου περὶ Χριστοῦ ἐπήκουσε φωνῆς. •

• Διὸ μᾶλλον, ἀδελφοί, σπουδάσατε βεβαιῶν ἡμῶν κλησίν καὶ ἐκλογῆν ποιεῖσθαι. Ταῦτα γὰρ ποιῶντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε. Οὕτως γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὸ οὐκ ἀμελήσω ὑμᾶς ἀεὶ ὑπομνήσκειν περὶ τούτων, καίπερ εἰδόντας καὶ ἐστηρικμένους ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀληθείας. Δίκαιον αἰ ἡγοῦμαι, ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκηνώματι, διεγείρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει, εἰδὼς ὅτι ταχυνῆ ἔστιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, καθὼς καὶ ὁ

Διὸ, φησὶ, μᾶλλον, ἀδελφοί μου, σπουδάσατε μόνιμον καὶ ἀμετακίνητον δεκινόντες τὴν κλησίν ὑμῶν καὶ ἐκλογῆν, τούτεστι, τὸν κατηχητικὸν λόγον, ὃν παρὰ τὴν ἐκλογῆν ὑμῶν ἠκούσατε καὶ τὴν κλησιν, ἀνεκλήττοι εἶναι, ἵνα μὴ ὡς ἐπιλεησμένοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ κριθῆτε, ἀλλὰ μείνητε βεβίαν τὴν κλησίν ὑμῶν ἔχοντες. « Ταῦτα γὰρ ποιῶντες. » Ταῦτα, ποῖα ; Τὰ προειρημένα, ὅσον τὴν ἀρετὴν, τὴν γνῶσιν, τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὰ ἐξῆς τούτων. Σκόπει δὲ πῶς πρότερον ἀπὸ τῶν φοβερίων προτρέψαμενος τοῦ βήματος τοῦ κριτοῦ, νῦν καὶ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν προτρέπεται τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Κυρίου. « Καίπερ εἰδόντας. » Ἵνα μὴ δοῦναι συνεχῶς ἀναμνησκόμενοι, περὶ τῶν αὐτῶν ὡς ἐν ἀργίᾳ εἶναι κατεγνωσμένοι, καὶ λυπηθῶσι, τούτου χάριν ἐπήγαγε τὸ, Καίπερ εἰδόντας καὶ ἐστηρικμένους ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀληθείας. Αἰτίαν δὲ ἀποδιδοῦς τῆς συνεχοῦς ὑπομνήσεως, ἐπήγαγε τὸ, εἰδέναι ταχίστην ἔσεσθαι τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ σώματος τούτου ἀπαλλαγῆν. Τὸ δὲ ἐπιφερόμενον, λέγω δὲ τὸ • « Σπουδάσω δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον ἔχειν ὑμᾶς ἐκαστοτε, » τούτεστι, καθ' ἐκάστην καὶ διηλεκτικῶς τὴν τούτων μνήμην. βούλονται παριστῆναι ἀπὸ τούτου, ὅτι καὶ μετὰ θάνατον οἱ ἄγιοι μέμνηται τῶν τῆδε καὶ προσευδοῦσιν ὑπὲρ τῶν ζώντων. Ἄλλοι δὲ ἐπὶ μεταχειριζόμενοι τὸ ῥητόν, οὕτως νοοῦσι • Σπουδάσω δὲ καὶ ἐκαστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, τὴν τούτων μνήμην ποιεῖσθαι. Τούτεστι μὴ θαυμάζετε, μηδὲ βαρῶ ἡγεσθε τὴν ἐνδολεχῆ περὶ τῶν αὐτῶν ὑμῖν καταγγελίαν. Οὐ γὰρ κατάγνωσιν ὑμῶν ἀμαθείας ἔχων τούτο ποιῶ, ἀλλὰ τῇ συνεχεῖ τῆς περὶ τούτων διδασκαλίας, ἕμμονον καὶ ἀμετακίνητον ὑμῖν ἐργάζομαι τὴν τούτων ἀντιληψίν, ὡς ἂν, τούτοις βεβαιωθέντες, ἔχητε καὶ μετὰ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν ἔνηχα καὶ ἀνεξέλειπτα τὰ περὶ τούτων διδάγματα.

• Οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπ-

Adhortatio ad doctrinæ admonitionem, revocando eam in memoriam : et quo modo in monte Thabor audiverit Dei vocem de Christo.

I, 10-15. *Quapropter, fratres, potius operam date, ut vocationem et electionem vestram firmam efficiatis. Hæc enim si feceritis, non labemini unquam. Siquidem ad hunc modum abunde subministrabit vobis introitus ad æternum regnum Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi. Quapropter haud negligam vos semper commonere de his, tametsi sciatis et confirmati sitis in præsentī veritate. Attamen justum arbitror quandiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonitionem : cum sciam brevi futurum ut deponam hoc tabernaculum meum : quemadmodum et Dominus noster Jesus Christus significavit mihi. Dabo autem operam et semper habere vos post meum exitum, ut horum mentio fiat.*

Quapropter, inquit, fratres mei, date vos potius operam, ut permanentem atque immutabilem ostendatis vestram vocationem et electionem, hoc est, sermonem instructionis vestræ quem ad electionem ac vocationem vestram audistis, ut irreprehensibiles sitis : ne quasi muneris Dei oblitī judicemini, sed persistite firmam habentes vocationem vestram. « Hæc enim si feceritis. » Quænam? Quæ prædicta sunt, nempe virtutem, scientiam, temperantiam et cætera quæ sequuntur. Animate autem quomodo ordinato prius ab his quæ formidabilia erant iudicis tribunali, nunc etiam per bona dirigit introitum ad æternum Domini regnum. « Tametsi sciatis. » 534 Ne de eisdem continue videantur admoneri, tanquam redarguti quod in otio vitam degant, et ita contristentur, hujus gratia subjungit : Tametsi sciatis et confirmati sitis in præsentī veritate. Causam autem reddens continue admonitionis, subjunxit quod sciret brevi futuram esse absolutionem ab hoc suo corpore. Quod autem subinfertur, puta : « Dabo autem operam et semper, » nonnulli per hyperbaton intelligunt hoc modo : Dabo autem operam et post meum exitum, vos habere semper sive indies et continue horum memoriam : volentes ex hoc ostendere, quod etiam post mortem sancti eorum meminerunt quæ hic pro viventibus fecerunt. Alii vero simpliciter tractantes illud dictum, ita intelligunt : Dabo autem operam et semper habere vos post meum exitum ut horum mentio fiat : hoc est, ne miremini, neque gravem ducatis assiduam de his fieri vobis mentionem. Non enim condemnans ruditatem vestram hoc facio, sed per continuam de his doctrinam, perseverans et immobile vobis exhibeo horum subsidium, ut his confirmati, habeatis etiam post meum obitum vivam ac indelebilem de his doctrinam.

I, 16-21. *Non enim arte compositas subulas secuti, notam vobis ferimus Domini nostri Jesu Christi virtutem et adventum sed qui oculis nostris as-*

peaximus illius majestatem. Accepit enim a Deo Patre honorem et gloriam, voce ad ipsum hujusmodi delata a magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacitum est. Et hanc vocem nos audivimus e caelo delatam, cum essemus unum cum ipso in monte sancto. Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui dum attenditis seu lucernæ apparenti in obscuro loco recte facitis: donec dies illucescat, et lucifer exoriat in cordibus vestris. Si illud prius noveritis quod omnis prophetica scriptura non sit propria interpretationis. Non enim voluntate hominis illata fuit unquam prophetia: 535 sed a Spiritu sancto impulsi locuti sunt sancti Dei homines.

ματι ανθρώπου ἠνέχθη ποτέ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώποι. »

Cum dixisset quod studiosè se habere debeant, et ea videlicet quæ a se fuerant ipsi annuntiata. et de his longum explicuisset sermonem, idque frequenter: quanquam et sciret et variis modis audissent, eorum nunc confirmationem subjungit, et ait: Non vanam circa hæc adhibeo diligentiam, sed cum certam ac indubitatam esse sciam ipsorum veritatem, adeo illis immoror. Et quidnam hoc est? Non humana sapientia ad vos usi ornatisque sermonibus, veluti præstigiis fallentes auditum vestrum, notam vobis fecimus Domini vii tutem et adventum, quod Græci faciunt et hæretici: Græci quidem compta dictione utentes ac decipientes; hæretici vero fictis sermonibus: quemadmodum Valentiniani profunditates ac silentium prodigiosè fingentes. Verisimile enim est quod jam incipiebant suboriri. Nihil itaque hujusmodi deprehendere est in nobis, sed simplici ac humili sermone tradidimus vobis doctrinam: quod etiam Paulus dicit ad Corinthios 6: et ea quæ ex oculorum nostrorum aspectu habemus, qui una cum ipso in montem sanctum ascendimus 7. Dicit autem ostensam ipsis in monte sancto super Unigenitum gloriam, et vocem quam a Patre de caelo allatam propter Dominum audierunt. Quoniam autem rebus ipsis et experientia cognovimus quæ fuerunt a prophetis pronuntiata, firmiorem, inquit, per hæc judicamus prophetiam ipsorum: nam res ipsæ consecutæ sunt sermones ac oracula. Idcirco et vos recte factis attendentes prophetiæ, sive his quæ a prophetis prædicta sunt: quanquam tunc obscure ab ipsis dicta fuerunt, et in similitudinem lucernæ ardentis in caliginoso loco. Hujusmodi enim est squalens locus solis ardore subexustus ac humore aerem informantem privatus. Unde necesse est ut aer qui solari radio subservit, cum periclitetur ne suam amittat proprietatem, sese ministrum illegitimum soli præbeat, ac radius tanquam per illegitimum vehiculum delatus, obscurum sui splendorem exhibeat. Attendentes autem his quæ ita obscure a prophetis dicta sunt, non fraudabimini spe vestra, rebus, inquit, suo tempore succedentibus: 536 quas etiam diem

Α ὅπται γενηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος. Λαβῶν γὰρ παρὰ Θεοῦ Πατρὸς τιμὴν καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιαύτῃ ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης. Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα. Καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ. Καὶ ἔχομεν βεβησιότερον τὸν προφητικὸν λόγον. Ἐκείως ποιεῖτε προσέχοντες ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαλάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατελεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες. Ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς, ἰδίως ἐπιλύσεως οὐ γίνεται. Οὐ γὰρ θελήσει Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι Θεοῦ

B Εἰπὼν περισπουδᾶστω: ἔχειν αὐτοὺς ὀφείλειν, δηλονότι εἰ; τὰ ὑπ' αὐτοῦ εὐαγγελισθέντα αὐτοῖς, καὶ περὶ τούτων πολὺν καταταίνας τὸν λόγον, καὶ πολλάκις, καίπερ εἰδόμενος καὶ ἀκηκοῦντας διαφόρους, ὡν τὸ πιστωτικὸν αὐτῶν ἐπιφέρει, καὶ φησιν, ὅτι Οὐ μάλιστα τὴν περὶ αὐτὰ ἐπιμέλειαν ἐπιδεικνυμαι, ἀλλὰ τὸ καίριον αὐτῶν ἐπιστάμενος καὶ ἀληθέστατον, κατὰ τοσοῦτον αὐτῶν περιέχομαι. Καὶ τί τοῦτο; Τὸ μὴ σοφία ἀνθρωπίνῃ χρησαμένους εἰς ὑμᾶς, καὶ κεκαλλιπημένους λόγοις καταγοητεύσαντες ὑμῶν τὴν ἀκοήν, γνωρίζαι τὴν τοῦ Κυρίου δύναμιν ὑμῶν καὶ παρουσίαν, ἧ ποιῶσιν Ἕλληνας καὶ αἰρετικοὺς. Ἕλληνας μὲν τῇ καλλιτεσίᾳ χρώμενοι καὶ ἐξαρτῶντες αἰρετικοὺς δὲ τοῖς πλάσμασιν ὡς οἱ ἀπὸ Οὐαλεντινίου, βυθούς καὶ σιγὴν τερατολογούσας. Εἰκόδες γὰρ αὐτοὺς καὶ ἤδη ἀρχεσθαι ὑποφουμένους. Οὐδὲν οὖν τοιοῦτον κατανοεῖν ἔστιν ἐν ἡμῖν διὰ τῆς πεπρωμένης λόγῳ τὴν πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίαν ἢ καὶ Παύλου πρὸς Κορινθίους φησὶ, καὶ ἄπειρ ἐξ αὐτοψίας ἔχομεν, οἱ ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ συναναβάντες αὐτῷ. Λέγει δὲ τὴν ἐν τῇ μεταμορφώσει δειχθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Μονογενοῦς δόξαν, καὶ τὴν φωνὴν, ἣν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν διὰ τὸν Κύριον ἤκουσαν. Ἐπεὶ δὲ διὰ τῶν πραγμάτων ἔγνωμεν καὶ τῆς πείρας τὰ ὑπὸ τῶν προφητῶν προκατηγγεμένα, βεβαιονέραν κρίνομεν, φησὶ, διὰ τούτων τὴν προφητείαν αὐτῶν. Τοῖς λόγοις γὰρ ἐπηκολούθησε τὰ πράγματα. Διὸ καὶ ὑμεῖς καλῶς ποιεῖτε, προσέχοντες τῇ προφητείᾳ, ἥτοι τοῖς ὑπὸ τῶν προφητῶν προελαλημένοις, καὶ εἰ ἀμυδρῶς ὑπ' αὐτῶν ἐλέχθη τότε, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν ζοφῶδει τόπῳ κιομένου λύχνου. Τοιοῦτον γὰρ ὁ αὐχμηρὸς τόπος τῆ τοῦ ἡλίου ὑπεκκαυόμενος θάλπει, καὶ τῆς τὸν ἀέρα εἰδοποιούσης νοτίδος ἀποσσερούμενος. Ἀφ' οὗ, τὸν διακονοῦντα ἀέρα τῆ τοῦ ἡλίου ἀκτίνι, τὴν ἑαυτοῦ κιδυνοῦντα ἰδιότῃτα ἀπαλείπει, ἀνάγκη νόθον παρέχειν ἑαυτὸν διάκονον τῷ ἡλίῳ, καὶ ὡς διὰ νόθου ὀχτήματος τὴν ἀκτίνα φερομένην ἀμυδρὰν τὴν ἑαυτῆς ἐπιφαίνειν λαμπρότητα. Προσέχοντες δὲ τοῖς οὕτως ἀσαφῶς ὑπὸ τῶν προφητῶν εἰρημένοις, οὐκ ἀστοχῆσετε τῆς ἐλπίδος. Τῶν πραγμάτων γὰρ, φησὶ, κατὰ ἴδιον καιρὸν παραγίνο-

6 I Cor. II, 1. 7 Matth. xvii, 1

μένων, & καὶ ἡμέραν ἐκάλεσε, σοφῶς ἄγαν τῇ τροπῇ ἀπικουμένης, (εἶπε γὰρ λύχνον καὶ τόπον ἀύχμηρον, ἴητοι φωρῶδη καὶ σκοτεινόν, ὅσπερ καὶ ἡ νύξ ἐστι.) Νυκτι δὲ πάση ἡμέρᾳ ἐπακολουθεῖ. Ἡμέρας οὖν, φησί, παραγινομένης, τῆς τῶν πραγμάτων λέγω παρουσίας, ἔξετε τὸν φωσφόρον ἀνατέλλοντα ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. (τούτῃστι, τὴν τοῦ Χριστοῦ γνώσιν, ἦτοι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τὴν προκαταγγελημένην ὑπὸ τῶν προφητῶν,) καὶ ὡς φῶς ἀληθὲς τὰς καρδίας ὑμῶν ἠλαμπρύνοντα. Εἶτα ἐπάγει ἐπεξηγούμενος, διὰ τί οἱ προφήται τὰ ὑπ' αὐτῶν εἰρημένα οὐχ ἠρμήνευσαν, ἅμα δὲ καὶ διακρίνει τὴν ἀληθῆ προφητείαν τῶς δαιμονιωδῶς καὶ πλαστῆς, ἧτις καὶ ἐν τοῖς αἰρετικοῖς ἐνεργοῦσα καταλαμβάνεται, καὶ φησιν, ὅτι « Πᾶσα προφητεία Γραφῆς, ἰδίᾳ ἐπιλύσεως οὐ γίνεται, » τούτῃστιν, ὅτι λαμβάνουσι μὲν ἀπὸ Θεοῦ οἱ προφήται τὴν προφητείαν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐκεῖνοι βούλονται, ἀλλ' ὡς τὸ κινεῖν αὐτοὺς θεῖον ἐνεργεῖ Πνεῦμα. Καὶ ᾔδεσαν μὲν καὶ συνέσταν τὸν καταπεμπόμενον αὐτοῖς προφητικὸν λόγον, οὐ μόντοι καὶ τὴν ἐπίλυσιν αὐτοῦ ἐποιούοντο. Καὶ ὅτι οἱ ἀπὸ Θεοῦ ἐνεργοῦμενοι Πνεύματος προφήται ᾔδεσαν ὡς ἀπὸ Θεοῦ καταπέμπεται ὁ λόγος αὐτοῖς, ὁ ἄλλο ἀφ' ὧν ἐκόντες ὑποούργουν, καὶ ὃ ἂν ἤθελον ἐλάλουν, ὃ δὲ μὴ ἤθελον, ἐπιώπων· ὡς Ἰωνᾶς ὁ προφήτης παραιτούμενος τὸ κήρυγμα τῆς Νινευί· καὶ ὁ Βαλαάμ παραγγελλόμενος λαλήσῃ τὰ ὑποβαλλόμενα εἰς τὴν, οὐ μὲν καὶ οἱ ψευδοπροφήται, ἢ τὰ Ἑλλήνων μαντεία. Οὐ γὰρ ᾔδεσαν, ἐν τῷ ἐνεργεῖσθαι, ἀλλὰ μανθία γινόμενοι παράφοροι ἠγρότου ὁ ἑπασχον, ὡς οἱ μεθύοντες. Οἱ μόντοι ἄγιοι προφήται, οἱ παλαιοὶ φημι, καί περ εἰδότες, οὐ χρεῖαν εἶχον ἐμνησεῖν τὰ ὑπ' αὐτῶν, ἀλλ' ἑτέροις διηκόνουν ταῦτα. (Ἡμῖν γὰρ.) Ἄμα δὲ καὶ ἴνα ληθάνῃ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία, καὶ μὴ ἐπιβουλεύεται πρὸς τῶν ἀσεβῶν. Ἐπιβουλεύουμένη μὲν γὰρ ἠδύνατο καὶ διδράσκειν διὰ τῆς υπερβολῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ἀλλ' εἰκός, ἔνιστε διὰ παραδόξων τῆς ἀποφυγῆς τελομένης, ὡς τερατώδεις ἔδοξε τὸ τελοῦμενον τῆς ἐνανθρωπήσεως. Καὶ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο, ὁ ἄλλο ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Νέᾳ προφητῶν, οἱ καὶ ἠρμήνευσαν, ἐαυτοὺς προφητεύοντες, εἰ καὶ πάντως, ὡς Παῦλος ὁ θεὸς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ φησίν. Οὐ γὰρ ἦν τινὸς τοιοῦτου ὑποψία ἐν τῇ νέᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὅτι οὐκ ἐξιστάμενοι οἱ προφήται ἐχρησιμώδουν, ὁ ἄλλο καὶ τοῦτο.

Ἐξ ἐνὸς γὰρ πνεύματος προφητεύοντων τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Νέᾳ, φησὶν ὁ Παῦλος· Ἐὰν δὲ ἀποκαλυφθῇ ἄλλῳ καθήμενῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω. Σαφὲς γὰρ ἐκ τούτου ὅτι ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἰστάμενοι οἱ προφήται καὶ συνιέντες, ἐκόντες προφητεύουσι. Διὸ καὶ ἄλλο ἀνιστάμενου τοῦ ἐμπνευσθέντος, ὁ πρῶτος λαλῶν σιγῆν ἐπιτρέπεται. Ὅπερ οὐκ ἂν ἐπιμαυνομένων εὐροί τις. Πῶς γὰρ σιωπήσει ὁ μὴδ' ὃ τι ἔρα ἐπιστάμενος; Καὶ Πνεύματος δὲ εἶναι ἐνεργεῖν ἄγιστον ἐν τοῖς προφήταις, ὁ αὐτὸς Παῦλος φησίν, ὅτω λέγων· ἢ μὲν δίδεται λόγος σοφίας ᾧ δὲ

appellavit, scite admodum in tropo permanens. Dixit enim lucernam et locum obscurum sive caliginosum ac tenebrosam, quod et nox est. Cuius autem nocti succedit dies. Die itaque accedente (rerum dico praesentiam) habebitis Luciferum in cordibus vestris exorientem: hoc est, Christi cognitionem, sive ipsius praesentiam ac adventum a prophetis praenuntiatum, et tanquam veram lucem corda vestra illustrantem. Deinde enarrando subjungit quare pro, haec sua dicta non fuerint interpretati: simul autem discernit quoque veram prophetiam a daemoniaca et ficta, quae in haereticis operari deprehenditur, et ait: « Omnis prophetica Scriptura propriae sive privatae non est interpretationis. » Hoc est, prophetiam quidem a Deo accipiunt prophetae, at non ut illi volunt, sed sicut divinus Spiritus ipsos movendo operatur: et noverunt sane ac intellexerunt demissum ad ipsos propheticum sermonem, atamen ipsius interpretationem non faciebant. Quod autem prophetæ divino acti Spiritu noverunt quomodo a Deo demissus sit ad eos Spiritus, ex eo manifestum est quod ultronei subministrabant, et loquebantur quod volebant, quod autem nolebant tacebant: quemadmodum Jonas propheta recusans praedicare in Ninive 8: et Balaam 9 ea loqui jussus quae sibi suggererentur. Verum id non habebant pseudoprophetae aut Graecorum vaticinia: neque enim cognoscebant dum agerentur, sed insaniam recordes effecti, ignorabant quid sibi accideret, tanquam ebrii. Sancti itaque prophetæ, veteres dico, quanquam intelligerent, non tamen interpretari debuerunt quae praedixerunt, sed haec aliis ministrabant, puta nobis. Simul quoque ut lateret Domini adventus, nec pararentur illi insidiae ab impiis. Si quidem etiam insidiis appetitus poterat quidem insuperabili Dei potentia effugere: sed verisimile est quod evasione interdum miris modis contingente, tanquam prodigiöse facta apparuisset incarnatio. Et quod hoc verum sit ex prophatis apparet qui in Novo fuere Testamento, qui etiam interpretabantur seipsos dum prophetarent, quanquam non in omnibus, quemadmodum divus Paulus priore ad Corinthios Epistola 537 dicit 10; non enim hujusmodi aliqua suspicio erat in novo testamento. Praeterea quod non rapti extra se prophetæ vaticinantur, ex eo quoque manifestum est.

Nam cum uno spiritu prophetarent qui in Veteri Testamento erant, et qui in Novo, dicit Paulus: Si autem alii sedenti revelatum fuerit, prior taceat. Ex eo enim manifestum est quod in sua naturali consistenti permanentes prophetæ, et intelligentes sponte prophetabant. Ideo etiam alio surgente cui inspiratum est, qui prior loquebatur, tacere praecipitur: quod in furiosis vaticibus invenire nemo posset. Quomodo enim tacebit is qui re novit quidem quid operetur? Sancti quoque Spiritus energiam esse in prophetis ipse Paulus dicit, ita loquens:

8 Jonæ, 1, 3 9 Num. xxii, 13. 10 I Cor. xiv, 21.

« Huius quidem datur sermo sapientiæ, alii vero sermo prophetiæ 11. » Præterea et hic per ea quæ modo proponuntur. « Accepit enim a Deo Patre. » Hoc participium λαβών aut loco verbi indicativi positum est λαβεν, hoc est, accepit : quandoquidem juxta participii consequentiam non respondet postmodum sermo. Aut si hoc non placet, sed vult quæspiam accipere λαβών tanquam proprie participium, ad inordinationem necessario decidet sermo : si vero participium pro indicativo verbo sumatur, consentaneum erit quod subjungetur, puta : Accepit enim a Deo Patre gloriam : et habemus ex hoc firmitus quicquid a prophetis antea de hoc annuntiatum est : non quod de voce superne a Patre delata sit aliqua prophetia, sed quod a superna Patris voce quæ ipsum esse Filium testata est, confirmati simus quod omnis prophetarum vaticinatio indubitatum ferat a Patre testimonium. « Hic est Filius meus 12. » Trina vice Filio datum est a Patre testimonium : in baptismo, in passione cum dixit, Et glorificari et rursum glorificatio ; et in monte. « Si illud prius noverit, » etc. Noverant et prophetæ ea quæ sibi a prophetico spiritu inspirabantur, et de quibus, non tamen exacte et quomodo singula perficerentur. Ideo quoque intelligentes desiderabant videre horum eventum : quemadmodum et dominus dicit.

538 CAPUT III.

Vaticinium de fraudulenta insurrectione hæreticorum impietatisque ipsorum ac futuri supplicii.

II, 1-3. *Fuerunt autem et pseudoprophetae in populo, quemadmodum et inter vos erant pseudodidascali (id est falsi doctores) qui clam inducunt secelas perniciosas, etiam Dominum qui illos mercatus est abnegantes, accersentes sibi ipsis celcrem interitum : et plerique sequentur illorum exitia : propter quos via veritatis convitiis afficietur : et per avaritiam fictis sermonibus de vobis negotiabantur. Quibus iudicium jam olim non tardat, et perditio illorum non dormitat.*

Cum propheta nomen commune sit, quod et ad prophetas et ad pseudoprophetas refertur, confirmat nunc pseudopropheta non esse attendendum. Et ab hoc paululum differt Paulus, dum docet quod nemo dicit Dominum Jesum nisi per Spiritum sanctum 13. Hinc autem auspicatur hæresi obviam ire adversus Nicolaitas, duplicem dicens ipsorum malitiam. Sunt enim dogmate quidem impiissimi, quod sua in Christum Dominum blasphemia demonstrantur : vita autem in maxime obsceni. Et hoc nunc quidem per turpe lucrum designat : paululum autem progressus apertius proferet. Nunc enim pleoneξίζαν, id est, avaritiam dicens, turpe lucrum significavit. Nam πλεονεξίζα interdum quidem injustitiam significat, quandoque vero lucrum simpliciter. Unde particularius se loqui ostendens, addidit : « Negotiabantur. » Penitus autem alienans

προφητείας. » Ἄλλὰ καὶ οὕτως διὰ προκειμένων. « λαβών γὰρ παρὰ Θεοῦ Πατρὸς. » Τοῦτο ἢ ἀντὶ ὀριστικοῦ ῥήματος ἔταξε λαβών, ἀντὶ τοῦ ἐλαβεν, Ἐπεὶ μὴ κατὰ τὸ ἀκολουθῶν τῆς μετοχῆς ἢ ἀπόδοσις φέρεται. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο, βούλεται δὲ τις ἐνταῦθα λαμβάνειν ὡς μετοχὴν κυρίως τὸ λαβών, ἀναγκασίως εἰς ἀσυντάξιαν ὁ λόγος ἐξολισθήσει. Ἄντι δὲ τῆς μετοχῆς τοῦ ὀριστικοῦ λαμβανομένου, ἀκολουθῶν τὸ ἐπιφερόμενον ἔσται, οἶον : Ἐλαβὲ γὰρ παρὰ Θεοῦ Πατρὸς δόξαν. Καὶ ἔχομεν ἐκ τούτου βεβαιωτέραν πᾶσαν τὴν ὑπὸ τῶν προφητῶν περὶ αὐτοῦ προκειμένην ἀγγελίαν, οὐχ ὅτι περὶ τῆς ἐνεχθείσης φωνῆς ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἀνωθεν ἐστὶ τις προφητεία, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀνωθεν φωνῆς τὴν υἰότητα μαρτυρησάσης, ἠδράστημεν πᾶσαν τὴν διὰ τῶν προφητῶν χρησιμῶσαν, ἀντιτιθέτως ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μαρτυρουμένην φέρσθαι. « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου. » Τρίς γέγονεν ἡ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῷ Υἱῷ μαρτυρία ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐν τῷ πάθει, τῷ. Καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω. Καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους. « Τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, » καὶ τὰ ἔξης. Ἐδῶσαν οἱ προφηταὶ καὶ ἔμπνεύονται ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, καὶ περὶ ὧν, οὐ μείντοι καὶ ἀκριβῶς καὶ ὡς καθέκαστα ἐτετελείσθη. Διὸ καὶ συνιέντες ἐπιθύμουν ἰδεῖν τὴν τούτων ἐκδοκίαν, ὡς καὶ ὁ Κύριός φησιν.

ΚΕΦΑΛΑ Γ'.

« Προόρησις ἀπατηλῆς ἐπαναστάσεως αἰρετικῶν. ἀσεβείας τε αὐτῶν καὶ μαλλούσης κολάσεως. »

« Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδασκαλοὶ. Οἵτινες παρειδήξουσιν αἰρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράζοντα αὐτοῦς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπιγόντες ἑαυτοῖς ταχικὴν ἀπώλειαν. Καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀπωλείαις. Δι' οὗς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. Οἱ τὸ κρῖμα ἔκκαλοι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει. »

Τοῦ τῆς προφητείας ὀνόματος κοινῶς καὶ κατὰ τῶν τροφητῶν καὶ κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν φερόμενου, ἀσφαλίζεται νῦν μὴ τοῖς ψευδοπροφήταις προσέχειν, καὶ τί τὸ διαστέλλον Παῦλος ἐδόξαεν, ὅτι οὐδεὶς λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ἀρχεται δὲ ἐντεῦθεν τῆς κατὰ τῶν Νικολαϊτῶν αἰρέσεως τῆς καταδρομῆς διττὴν λέγων τὴν κακίαν αὐτῶν. Εἰσὶ γὰρ περὶ μὲν δόγματος ἀσεβήστατοι, ὁ δὲ διὰ τῆς εἰς τὸν δεσπότην Χριστὸν βλασφημίας αὐτῶν ἀπέδειξαν, περὶ δὲ βίον ἀσελγίστατοι. Καὶ τοῦτο δὲ νῦν μὲν διὰ τῆς αἰσχροκερδείας παραστῆ, μικρὸν δὲ προβάς, τρανότερον προνεύει. Πλεονεξίαν γὰρ εἰπὼν, νῦν τὴν αἰσχροκερδεῖαν ἐσήμανεν. Ἡ γὰρ πλεονεξία ποτὲ μὲν τὴν ἀδικίαν σημαίνει, ποτὲ δὲ τὸ κέρδος ἀπλῶς. Ὅθεν οικείως τὸ, « Ἐμπορεύσονται, προσέθηκεν. Ἄλλοτριῶν δὲ αὐτοῦ παντελῶς τῆς θείας διδασκαλίας, πλαστοῖς εἰ-

11 I Cor. xii, 8. 12 Matth. iii, 17 ; Joan xii, 28.

13 I Cor. xii, 3.

παν αὐτοὺς λόγοις χρωμένους. Ἄλλ' ἐξουσι, φησί, τῆς ἀπεθείας τὰ ὀψώνια, θάνκτον. Τὸ δὲ Ἐκπαλαί, τῆς προγνώσεως; τοῦ Θεοῦ ἐστὶ σημαντικὸν, καὶ ὡς περ τοῖς ἀγαθοῖς προγνωστικῶς ἠτοίμασε ἀγαθὰ, οὕτω καὶ τοῖς πονηροῖς τὸν κατ' ἀλλήλων αὐτοῖς τόπον. « Οἵτινες, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ ἐξῆς. Οἵτινες ἐπιφρονεῖς ἐπιτοῖς τυχινῇ ἀπώλειαν, παρεισάζουσιν αἰρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσοντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλάστοις ὕμας λόγοις ἐμπροσθεύμενοι.

« Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγγέλων ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου τετραρώσας, παρῆδωκεν εἰς κρίσιν τετηρημένους, καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ ὄγδοον Νῶε δικαιοσύνης κήρυκα ἐφύλαξε, κατακλυσμὸν κόσμου ἀσεβῶν ἐπάξας, καὶ πόλεις Σοδομίου καὶ Γομορῆρας τεφρώσας καταστροφήν κατέκρινεν, ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν θετικῶς, καὶ δικίον Λῶτ καταπονούμενον ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελείᾳ ἀναστροφῆς ἐβύβαστο. Βλέμματι γὰρ καὶ ἀλοῇ ὁ δίκαιος ἐγκατοικῶν ἐν αὐτοῖς ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις ἐξασίνει. »

Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς οὐδὲ ἀγγέλων ἀμαρτησάντων, οὐδὲ κόσμου ἀρχαίου ἐφείσατο, ἀλλὰ καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομορῆρας κατέκρινε καταστροφήν τεφρώσας, καὶ εἰς ὑπόδειγμα πάντων τῶν μετ' αὐτοῦ μελλόντων ἀσεβεῖν ἔθηκε. Νῶε δὲ δικαιοσύνης κήρυκα, κατακλυσμὸν κόσμου ἀσεβῶν ἐπάξας, ἐφύλαξεν, ἀλλὰ καὶ τὸν Λῶτ καταπονούμενον ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν, ὅτε τοὺς ἐπιξενωθέντας δηλονότι ἀγγέλους οἱ ἐν Σοδόμοις ἐζήτουν, καὶ ὅη καὶ πρὸς ζῆλον τῶν ἀσεβῶν αὐτῶν πράξεων ἡμέραν ἐξ ἡμέρας παρακαλούμενον, εἶτα βασιάνονται τὴν αὐτοῦ ψυχὴν διὰ τῆς τούτων ἀποχῆς καὶ ἐγκατείας, ἐβύβαστο· οὐ πολλῶν μᾶλλον καὶ κατὰ τὸν νῦν καιρὸν καὶ αὐτοῦ ἀπωλείᾳ παραδώσει, ὡς τοὺς παραβάτας ἀγγέλους, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἔτι Σοδομηνοὺς; Ἰμας δὲ τοὺς μετὰ τούτων ἐν τῇ κόσμῳ παροικοῦντας οὐχὶ σώσει ὡς τὸν Νῶε καὶ τὸν, Λῶτ τοὺς συσκηνοῦντας τότε τοῖς κερνώμοις; Οὕτως πάντως ποιήσει· οὐδεὶς ἀνταρῆ. Οἶδε γὰρ εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμῶν ῥύεσθαι, κακῶς δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολασθησομένου; τηρεῖν. Σκέπει δὲ ὅτι τὸ περὶ τῶν κκοκοπιῶν προθεῖς ἄνω παράδειγμα, νῦν τὸ τῶν δικαίων προτάττει, καὶ διὰ τούτου ψυχαγωγῶν τοὺς ζηλωτάς τῶν δικαίων, ὡς προτιμότεροι τῶν ἀσεβῶν εἶναι. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς πρῶτον τὰ γέρα τοῖς δικαίοις οἰδῶσι τοῖς ἐκ δεξιῶν ἀνίοις, εἶτα τοῖς ἐξ ἀριστερῶν ἐρριφῆς τὰς τιμωρίας. Καθὼς καὶ τὰ τερπνὰ τῶν σκυθρωπῶν προτιμᾶται. « Ἀγγέλων ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο. Ἐκ τῶν προτετιμημένων ἢ ἐπιχειρήσεις. Φησὶ γὰρ, Εἰ οὗτοι οἱ διὰ τὸ τῆς οὐσίας ἀκήρατον, ἴγγελοι τίμιοι παρὰ Θεῶν καταθίντες ἀμαρτήσαντες συγγνώμης οὐκ ἔτυχον, οὐδὲ οἱ προσεχέτις τῆς αὐ-

ipsos a divina doctrina, dixit eos fictis uti sermonibus. Sed habebunt inquit, impietatis stipendia, nempe mortem. Porro jam olim, praescientiae Dei significativum est. Quemadmodum enim per praescientiam bonis praeparavit bona, ita et malis congruum ipsis locum. 539 « Qui clam, » etc. Ordo : Qui accersentes sibi ipsis celerem interitum, clam ducent sectas perniciosas ; et Dominum qui illos mercatus est abnegantes, et per avaritiam fictis sermonibus de vobis negotiantes. « Non dormitat. » Non cessat, sive non erit otiosa, segnis aut inefficax.

II, 4-7. Nam si Deus angelis qui peccaverunt non pepercit, sed catenis caliginis in tartarum praecipitulos tradidit servatos in judicium : et priscomundo non pepercit : sed octavum justitiae praconem Noe servavit. diluvio in mundum impiorum inducto, et civitates Sodomorum ac Gomorrae in cineres redactas subversione condemnavit, easque fecit exemplum his qui impie forent acturi ; et justum Lot qui opprimebatur a nefariis per libidinosam conversationem, eripuit. Is enim oculis et auribus justus, cum habitaret inter illos, quotidie animam justam iniquis illorum factis exercebat.

Nam si Deus nec angelis qui peccaverant nec prisco mundo pepercit, sed et civitates Sodomorum et Gomorrae condemnavit, subversione redigens in cineres, et in exemplum posuit omnium qui post ipsos impie acturi essent ; Noe vero justitiae praconem, diluvio in mundum impiorum inducto, servavit ; sed et Lot qui ab impiis opprimebatur, quando videlicet et Sodomitae angelos hospicio exceptos quaeabant, et quotidie admonebatur ad aemulationem impiarum actionum ipsorum, deinde suam cruciabat animam per temperantiam, et ab illis abstinendo, eripuit : annon multo magis hoc etiam tempore et istos tradet exitio, quemadmodum transgressores angelos et eos qui tempore diluvii erant, ac praeterea Sodomitas ? vos autem qui pariter cum his in mundo habitatis, annon servabit, quemadmodum Noe et Lot qui tunc inter impios habitabant ? nemo ambigit quin omnino ita facturus sit. Novit enim pios de tentationibus et afflictionibus eripere, injustos autem in diem judicii puniendos servare. Animadvertite autem quod cum superius exemplum de facinoris propositisset, nunc illud quod de justis est praordinat : per hoc etiam justorum aemulatores consolando quod praestantiores impiis habeantur. 540 Propterea etiam Christus praemium dat prius justis agnis qui a dextris sunt, deinde haedis qui sunt a sinistris supplicia 14. Quamvis loquidem et delectabilia tristibus praeruntur. « Angelis qui peccaverant non pepercit. » Ab his qui primum rescati sunt aggreditur, et ait : Si angel. qui propter substantiae immortalitatem in honore erant apud Deum, cum excusso

¹⁴ Matth. xv, 34-41.

jugo peccasset, non sunt veniam consecuti : multo minus hominibus suæ plasmationi hærentibus parceret si peccaverint. « Sed catenis caliginis. » Condemnationis inevitabilitatem significat. Hujusmodi enim catenis certa nobis condemnatos punimus. Sed dicet aliquis: Unde manifesta est talis condemnatio dæmonum? ab ipsis videlicet dæmonibus siquidem in Evangelio ¹⁵ deprecantur, ne in abyssum remittantur, tanquam alii quoque omnes hoc patiantur. Sciendum tamen est quod veluti per modum suppositionis productum est argumentum, non tamen vere ita est. neque enim aliud habet quod postea respondeat, sed in speciem solum ita propositum est, in veritatem autem simplex est exemplaris persuasio : et quam ob causam, dicitur : nam si esset quod præ se ferre videtur, ita procederet : Si angelis cum peccasset non pepererit, si nec prisco mundo, nec Sodomis et Gomorræ, nunquid his parceret? nequaquam ; aut etiam hoc modo : His omnino non parceret Non autem temere a præstantioribus aggreditur; sed ostendere volens quod hi dum peccant magis obnoxii sint supplicio. Quoniam ergo et isti honoratiorum gradum habent, utpote vocati apostolatum, cum a divina via exciderint, majorem etiam habent condemnationem. Ex hypothesi autem mota exemplari persuasione. non reddidit quod figuræ respondebat. Confudit namque exemplum assumptione justorum : et cum deberet ei quod ab initio propositum erat sermone respondere, puta bis qui peccaverant, propter quos etiam assumptum fuit exemplum, et dicere : Si his non peperit nunquid præsentibus parceret improbis ac lascivis? aut per affirmationem : Multo magis neque his parceret : non hoc facit. Quare Quoniam cum duo proponantur exempla, bonorum videlicet ac malorum, inveniebatur hæc sermonis responsio solum ad malum respondere, non ad bonum : honis enim non redduntur mala ¹⁶ 41 Cum ergo non sufficeret una sermonis responsione propositum explere, alio modo in phrasi permansit, et per epiphonema perfecit quod oportuit. Quare autem malis admiscuerit exempla bonorum, convenienti loco dicitur. « Sed octavum, » etc. Quemadmodum præmittendo diximus, non juxta id quod ex sermone apparet, subsequitur etiam eorum intelligentia quæ proponuntur. Non enim subjungitur sermonis responsio quæ hujusmodi ordinationes sequi solet, sed simplex est exemplaris persuasio, et de his qui propter peccata puniuntur, et de illis qui propter justitiam honorantur : tanquam diceret ; Novit Dominus peccatores inevitabiliter punire non parcens eis, sicuti angelos qui peccaverant, veluti et illos qui tempore diluvii erant, sicut et Sodomorum et Gomorræ civitates; rursus justitiam operantes honorare, quemadmodum Noe, quemadmodum Lot. Et est ordinatio hujusmodi: Cum dixisset punien-

των πλάσσει ἀνθρώπου, πολλῶν μᾶλλον οὐδὲ τούτων ἀμαρτησάντων φέσεται, « διὰ δὲ τῶν σειρῶν τοῦ ζόφου, » τὸ ἄφικτον καὶ ἀδιάδραστον τῆς κατακρίσεως σημαίνει. Τοιούτοις γὰρ δεσμοὶ τοὺς ἀκριθῶς ὑφ' ὑμῶν καταδικασθέντας κολάζομεν. Ἄλλὰ πόθεν ἔρει τις ὅτι ὀλίγη ἢ τοιαύτη κατάκρισις τῶν δαιμόνων; Ἄπ' αὐτῶν δηλαδὴ τῶν δαιμόνων. Καὶ γὰρ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ δέονται μὴ εἰς τὴν ἄβυσσον αὐτοὺς καταπέμψαι, ὡς καὶ ἐτέρων τοῦτο πάντων παθόντων. Ἰστέον μένοι ὡς καὶ ὑποθετικῶς προήχθη τὸ ἐπιχρίσμα, οὐχὶ δὲ καὶ τῷ ὄντι οὕτως ἐστίν. Οὐ γὰρ ἔχει τὴν ἀναπόδοσιν. Ἄλλὰ σχήματι μόνον οὕτω προοιῶται, τῇ δὲ ἀληθείᾳ παραδειγματικῇ πίστις ἐστὶν ἀπλή. Καὶ διὰ τί; εἰρήσεται. Εἰ γὰρ κατὰ τὸ σχῆμα ἦν, οὕτως ἂν προῦθη. Εἰ γὰρ ἀγγέλων οὐκ ἐφείσματο ἀμαρτησάντων, εἰ ἀρχαίου κόσμου. εἰ Σοδόμων καὶ Γομόρρας, ἄρα τούτων φέσεται; Οὐδὲ μὲν. Ἢ καὶ οὕτως. Οὐ τούτων φέσεται πάντων. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἀπὸ τῶν προτιμωτέρων ἐπιχειρεῖ, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος ὡς μᾶλλον οὗτοι ὑποδικώτεροι ἀμαρτάνοντες. Ἐπει οὖν καὶ οὗτοι τὸ προτιμωτέρον ἔχουσιν, ὡς κληθέντες μὲν εἰς ἀποστολήν, ἐκτραπέντες δὲ τῆς θείας οδοῦ, μετῴζον καὶ τὸ κατάκριμα ἔχουσιν. Εἰς ὑποθέσεως δὲ κινήσας τὴν παραδειγματικὴν πίστιν, οὐκ ἀπέδωκε τὸ ἀκόλουθον τοῦ σχήματος. Συνέχει γὰρ τὸ παράδειγμα τῇ τῶν δικαίων προσλήψει, καὶ ὀφείλων ἐπὶ τοῦ εἰς ἀρχῆς προτεθέντος τὴν ἀπόδοσιν ποιῆσαι, τοιούτου, τῶν ἀμαρτησάντων, δι' οὓς καὶ τὸ παράδειγμα καὶ εἶπειν. Εἰ τούτων οὐκ ἐφείσματο, ἄρα τῶν παρόντων ἀσελγῶν φέσεται; Ἢ κατὰ ἀπόφασιν. Πολλῶν μᾶλλον οὐδὲ τούτων φέσεται. οὐ τοῦτο ποιεῖ. Διὰ τί; Εὐρίσκετο γὰρ αὕτη ἡ ἀπόδοσις, δύο προκειμένων ὑποδείγματων, καλῶν καὶ κακῶν, πρὸς τὸ κακὸν μόνον γινομένη, οὐκ ἐτι δὲ πρὸς τὸ ἀγαθόν, οὐ γὰρ καλοὶς κακὰ ἀπόδοται. Ἐν οἷς οὖν οὐκ ἤρκεσε μίᾳ ἀπόδοσει τὸ προτεθὲν ἀπαρτίσει, ἐτίρως διεγένετο τῇ φράσει, καὶ δι' ἐπιφωνήματος τὸ ὀφειλόμενον ἀπετέλεσε. Διὰ τί δὲ τοῖς κακοῖς προσετίθησι τὰ τῶν ἀγαθῶν ὑποδείγματα, εἰρήσεται κατὰ τὸν ἀρμόδιον τόπον. « Ἄλλὰ ὄψοον, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ὡς προλαβόντες εἶπομεν οὐ κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ φαινομένου λόγου, καὶ ἡ ἔννοια ἐπακολουθεῖ τῶν προκειμένων. Οὐ γὰρ ὑπόκειται ἡ ἀπόδοσις ἢ εἰωθὴται ταῖς τοιαύταις συντάξεσιν ἐπεσθαι. Ἄλλ' ἐστὶν ἀπλή παραδειγματικὴ πίστις, καὶ τῶν διὰ ἀμαρτίας κολαζομένων, καὶ τῶν διὰ δικαιοσύνην τιμωμένων. ὡσεὶ ἔλεγεν. Οἶδεν ὁ θεὸς καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἄνευ φειδοῦς κολάζειν ἀπαιτήτως, ὡς τοὺς ἀμαρτησάντας ἀγγέλους, ὡς τοὺς ἐπὶ τοῦ κατακλισμοῦ, ὡς τὰς Σοδόμων πόλεις. καὶ πάλιν τιμῶν τοὺς δικαιοσύνην ἐργαζομένους, ὡσπερ τὸν Νῶε, ὡσπερ τὸν Λῴτ. Καὶ ἐστὶν ἡ σύνταξις τοιαύτη. Εἰπὼν ὅτι κολατῶσονται οἱ ψευδοδιδάσκαλοι διὰ τὰς βλασφημίας αὐτῶν, διὰ τὸν ἀσελγῆ βίον αὐτῶν ἐπιφέρει τὰ παραδείγματα. Ὁ γὰρ θεὸς ἀγγέλων ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφείσματο, οὐδὲ ἀρχαίου κόσμου.

¹⁵ Luc. viii, 31.

οὐδὲ πόλεις Σοδόμων ἐξέωγον τὸν ὄλεθρον, ἀλλὰ κατασφραγίσθητι εἰς σωφρονισμὸν ὑποκείνεται τῶν ἀσεβούντων. Καὶ πάλιν, τοὺς δικαιοσύνην ἀσκήσαντας τιμῆν οὐδὲ θεός, ὡς τὸν Νῶε, ὡς τὸν Λώτ. Καὶ διὰ τῶν δικαιοσύνην ἐκάστω, ἐξηγεῖται ὅτι καὶ τὸν Νῶε καὶ τὸν Λώτ διὰ σωφροσύνην ἐφύλαξεν ἀπὸ τοῦ ὄλεθρου τῶν κατ' αὐτοὺς ἀνθρώπων. Ὁ τε γὰρ Νῶε οὐκ ἀπ' ἄχθη τῇ ἀσεβείᾳ τῶν πρὸς τοῦ κατακλύσμου ὅτε δὲ αὐτὸ οὐδὲν ζηλώσας τῆς ἀσελείας τῶν ἐν Σοδόμοις. Ἄλλ' ἡμέραν ἐξ ἡμέρας οἶον κεντούμενος τῇ ὁράσει τῶν ἀσεβούντων, καὶ ἐπ' αὐτὰ τὰ ἀπειρήν παρκαλούμενος, οὐδὲν ὑπέτεκεν. Τοῦτο γὰρ ἔστι. « Βλέμματα καὶ ἀκοή. » Ὅτι πολλὰ εἶχε τὰ πρὸς ἀπέλειαν αὐτῶν ἐκκαλούμενα, ὄρασι, ἀκοήν, τὴν κατὰ τῶν πονηρῶν συναναστροφῆν, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἐπιφρονῶντας αὐτῶ ἀγγέλους ἐν στήματι ἀνθρώπων, τοὺς δι' ἀπέλειαν αὐτοῦ ἐξαιτούσαι παρέτρε, καίτοι μὴ ὑπὸ τούτων τῶν ἐξαιτούτων ἐπηρεάσθεις. Τοῦτο γὰρ δι' τοῦ, « Καταπινοόμενον, » ὑπέφηνε. Καὶ τοῦτοις ὡσπερ ἐπιφώνημα ἐπιφέρει ὁ Κύριος εὐσεβεῖς, καὶ ἐξῆς. Οὐδὲν δὲ περὶ δικαίων προειπῶν, εἰ μὴ περὶ μόνον ἀσεβῶν καὶ τῆς τούτων τιμωρίας. Πρῶτον μὲν διὰ τὸ καὶ τὴν ἱστορίαν ἀμα μνησθῆσαι καὶ τῆς τῶν ἀσεβῶν ἀπωλείας, καὶ τῆς τῶν δικαίων σωτηρίας ἔπειτα δὲ καὶ ἐκ παρθέσσω: τούτων, τῶν μὲν ἀμαρτησάντων ἐξαιρῶν τὸ κατὰ, τῶν δὲ κατορθωσάντων λαμπρῶν τὸ κατορθωθέν. Ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀκοιτάς πείθων, τῶν μὲν μισῆσαι διὰ τὰς τιμωρίας τὸ ἀσελεῖς, τῶν δὲ ἐπιστάσασθαι διὰ τὴν σωτηρίαν τὸ κατορθωθῆαι Ὅθεν καὶ ἐν τῷ ἐπιφώνηματι ἀμφοτέρων μὲνιηται καὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ τῶν εὐσεβῶν, καὶ τῆς τιμωρίας καὶ τῆς σωτηρίας. Τί δὲ βουλόμενος ἐνεῦθεν δὲ, εἶρηται ἡδὴ ὅτι τῶν μὲν βδελύξασθαι αὐτοὺς βουλόμενος τὴν κακίαν, τῶν δὲ ζηλώσει τὴν ἀρετήν. « Βλέμματα γὰρ καὶ ἀκοή ὁ δικαίος. » Πολλὰ φησίν, ἔχων πρὸς ἀπέλειαν ἐκκαίοντα καὶ ἐκμαίοντα καὶ παρκαλοῦντα, ὄρασι, ἀκοήν, τὴν κατὰ τῶν πονηρῶν συναναστροφῆν, οὐδὲν τούτων ἐπιφρονος πρὸς ζῆλον αὐτοῦ γέγονεν.

dos esse falsos præceptores propter suas blasphemias, et propter lascivam vitam suam, subjungit et exempla. Deus enim angelis qui peccaverant non pepercit, neque prisco mundo, neque Sodomorum et Gomorræ civitates effugerunt interitum, sed in cineres redactæ subjacent ad impiorum castigationem. Rursus justitiam exercentes novit Deus honorare, quemadmodum Noe quemadmodum Lot: et ob quam cujusque justitiam, enarrat: quod et Noe et Lot propter temperantiam ac pudicitiam servaverit ab exitio hominum qui tempore ipsorum vivebant. Non enim non fuit abductus eorum impietate qui fuerint ante diluvium. Lot quoque in nullo æmulatus est lascivias eorum qui habitabant Sodomis, sed veluti stimulatus quotidie aspectu eorum qui impudice agebant, ei ad eadem impudica provocatus, in nullo obsecutus est. Nam id sibi vult, « Oculis et auribus, » quod multa habuerit quæ ipsum ad impudicitiam provocarent, aspectum, auditum, conversationem inter pravos; sed neque exceptos ab ipso angelos hospitis in habitu hominum, eis qui propter impudicitiam illos expetebant, taadidit, quanquam modis innumeris vim ab ipsis passus. Hoc enim designavit dicens quod opprimetur. Et his tanquam epiphonema subjungit: « Novit Dominus pius, » etc. 542 Cum autem de justis nihil prædixisset, sed de solis impiis eorumque supplicio, intermiscuit hoc loco etiam justorum exempla: primum quidem eo quod etiam historia simul mentionem faciat et exitii impiorum et salutis justorum; deinde vero ex horum etiam comparatione malitiam auget eorum qui peccaverunt. et clarum reddit bonum opus eorum qui præclare se gesserunt. Præterea quoque auditoribus persuadet, ut illorum quidem oderint impudicitiam propter supplicia, horum vero præclarum opus sibi asciscant propter salutem. Unde etiam in epiphonemate utrorumque meminit et piorum et impiorum, et salutis et supplicii, Porro quid hinc sibi velit jam dictum est, nempe quod cupiat ut illorum quidem abominentur malitiam, horum autem æmulentur salutem. Is ad impudicitiam inflammarent et exstimularent ac nullo, inquit, inductus est ad ipsorum æmulationem.

enim oculis et auribus justus. Cum multa haberet que invitarent, oculos, aures, conversationem inter malos, Oὐδὲ Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥέεσθαι, ἀδικούς δὲ εἰς ἡμέραν κόλασως κολαζομένους: τρεῖς, μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μισμοῦ πορευομένους, καὶ κυριότητος καταφρονούντας. Τολμηταί, τὴν ἀνάγκην, δόξας οὐ τρέμουσι βλαστημοῦνες, ὅπου ἀγγελοὶ ἰσχύει καὶ θανάμει μέλζοντες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ Κυρίῳ βλάστημον χρίσιν. Οὗτοι δὲ ὡς ἀλογητῶν φυσικὰ γεγεννημέναι εἰς ἄλωσιν καὶ φθορᾶν, ἐν οἷς ἀγνωστοὶ βλαστημοῦνες ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθάρθονται, κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας, ἰδόντων ἡγχιόμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν. »

II, 7-13. *Novit Dominus pius et tentatione eripere. injustos autem in diem judicii puniendos servare: maxime vero illos qui carnem sequentes in concupiscentia pollutionis ambulent ac dominationem contemnant: audaces, præfracti, qui splendores non verentur convitiis incessere: cum angeli qui sunt potentia ac virtute majores, non ferant adversus ipsos apud Dominum maledicum judicium. At si veluti bruta irrationalia natura genita in capturam et in corruptionem, in his quæ non intelligunt blasphemantes, in præditione sua peribunt, reportantes mercedem injustitiæ, pro voluptate ducentes si in diem delicti fruuntur.*

« Μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκός. » Ἐνεῦθεν ἐφύλαξεν ἀπὸ τῶν ὑποδειγμάτων τῶν προειρημένων, εἰς τὴν παρουσίαν ἔλθ. ὑπέθεσιν. Λέγει δὲ περὶ τῶν καταφθάρτων Νικολαϊτῶν, ἧτοι Γνωστικῶν, ἧ

« Maxime vero illos qui carnem sequentes. » Hinc scite admodum a prædictis exemplis venit ad præsens argumentum. Dicit autem de maledictis Nicolaitis sive Gnosticis aut Naasenis vel Cerdonia,

nis: varia enim nomina sortita est eorum iniquitas: et quemadmodum sceleratis factis, ita et nominibus confusa esse deprehenditur. Nam hi, sicut diximus, suscepta 543 profunditate ac silentio, prima subsistentiæ mundi opera et quasdam matres ac sæcula prodigiose narrantes, quemadmodum et Marcion qui prava sumpsit ab his semina: deinde per hæc repulsa dominatione institutionis ac insæctionis sive gubernationis mundi, ad omnem carnalem impudicitiam intrepide pervenerunt.

Quod si quispiam de his discere velit, sumpto in manus libro a beato viro Irenæo Gallo¹⁵ composito quem *Adversus falso dictam sapientiam* inscripsit, inveniet horum immunditias, potissimum propter Marcum virum obscenissimum, et eos qui ab ipso seducti fuerunt, ac corruptas miseris mulieres. « Audaces, præfracti. » Subaudiendum est: Qui sunt. Rejecto igitur mundi inspectore sive gubernatore ac creatore, nihil mirum est quod hujusmodi audaces sint ac præfracti, hoc est, insequentes sibi placentia. Sed et convitiores dicit. Nam qui ex contemptu dominationem non timent, quid mirum si etiam adversus omnem splendorem intrepide persistent? Apersius autem de his dicit beatus Judas apostolus, ubi et de Mosi corpore facit mentionem¹⁶. Nam hic nunc obiter tantum insinuavit tangens solum ac sedans de hac re sermonem. Ex illo igitur occasione sumpta etiam de his quæ proponuntur, dicimus quod, « Splendores non verentur, » hoc est: Contemptu omnem gloria præcellentem maledictis incessunt. Et compescere volens ipsorum circa talia audaciam, ait: « Cum angeli qui sunt potentia ac virtute majores, non ferant adversus ipsos apud Dominum maledictum judicium, » idem dicens cum beato Juda, ut diximus: quandoquidem et ille quorumdum linguæ petulantiam ac nugæ coercens, ab eodem exemplo fecit admonitionem, idque latius cum ita dicit: « Michael archangelus, » etc., « non ausus est maledicum judicium impingere. » Tale igitur est quod etiam Petrus vult nunc dicere, quod hi cacodæmones nihil parcant maledicta ingerendo in splendores. Atqui ne illi quidem qui potentia ac virtute majores sunt, videlicet istis impuris, non ferunt sive proferunt adversus ipsos, puta splendores, maledicum judicium apud Dominum. Et hujus testis Michael archangelus. 544 Siquidem enim et diabolus aliquid participat gloriam, eo quod initium sit Creationis Domini, non protulit adversum ipsum calumniæ sermonem. Est etiam ab his efficacior argumentatio hoc modo: Si enim diabolus qui dignior est in quem jactantur convitia, tamen quia splendorem participat, non est hoc consecutus a Michaele coram Domino nequaquam prudentes essent qui timere omnem splendorem sive splendore præditos convitiis incesserent, cum angelis multo posteriores sint in honore; δόξας autem dicit, sive divinas virtutes sive

Ἀνασηνῶν, ἢ Κερδονιανῶν. Πολυώνυμος γὰρ αὐτῶν ἡ κακία, καὶ ὡς τοῖς μικροῖς ἔργοις, οὕτω καὶ τοῖς ὀνόμασι συγκεχυμένη καταλαμβάνεται. Οὗτοι γὰρ, ὡς φθάνομεν εἰπόντες, βυθῖν ὑποστησάμενοι καὶ σιγὴν τὰ πρωτοῦργα τῆς τοῦ κόσμου ὑποστάσεως, καὶ τινεὶ ἀπὸ τούτων μητέρας καὶ αἰῶνας περιτολογήσαντες, ὡς καὶ Μαρκίων ἀπὸ τούτων λαβὼν πονηρὰ σπέρματα, εἶτα κυριότητις διὰ τούτων τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας παρωσάμενοι καὶ ἐποφίας, ἐπὶ τᾶσαν ἐχώρησαν ἀδεῶς σαρκικὴν ἀκαθαρσίαν.

Καὶ εἴ τις περὶ τούτων ἐθέλοι μαθεῖν, τὴν Εἰρηναίου τῷ Κελτῷ μακαρίῳ ἀνθρώπῳ περὶ αὐτῶν ἐκπεποιημένην βίβλον μετὰ χεῖρας λαβῶν, ἦν ἐπιγράφει Κατὰ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, εὐρήσει τὰς τούτων ἀκαθαρσίας, διὰ Μάρκου μάλιστα τοῦ ἀσελγιστάτου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἠπατημένων καὶ διεφθαρμένων ἑλεεινῶν γυναικῶν. « Τολμηταί, αἰθάραις. » Προσσηκούμενον τὸ, Οἱ εἰσι, Παρωσάμενοι τῶν τὸν τοῦ κόσμου ἐπόπτην καὶ ποιητὴν, οὐδὲν ἀπεικὸς καὶ ταλμητὰς τοὺς τοιοῦτους καὶ αἰθάραις, τουτέστι, τὸ ἐαυτοῖς ἀριστον μεταδιώκοντας γενέσθαι. Ἄλλὰ καὶ βλασφημίας φησὶν. Οἱ γὰρ ἐκ καταφρονήσεως οὐ δαδοικότες τὴν κυριότητα, τί ἂν πράγμα, εἰ καὶ πρὸς πᾶσαν δόξαν ἀδεῶς διεγίνοντο; Τρανότερον δὲ περὶ τούτων ὁ μακάριος ἀπόστολος Ἰούδας ἐρεῖ, ὅπου καὶ περὶ τοῦ Μωυσέως μνημονεύσει σώματος: οὗτος γὰρ νῦν μόνον ὑπέκρουσεν, ἀψάμενος ὁμοῦ καὶ καταπαύσας τὸν περὶ τούτου λόγον. Ἐλ ἑλεῖνον τοῖσιν καὶ περὶ τῶν προκειμένων λαβόντες τὰς ἀφορμὰς, λέγομεν, ὅτι τὸ, « Δόξας οὐ τρέμουσιν, » ἀντὶ τοῦ, Καταφρονητικῶς ἔχουσι πᾶσαν δόξαν βλασφημεῖν. Καὶ βουλόμενος ἐπισηεῖ τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα αὐτῶν τόλμην, φησὶν. « Ὅπου ἄγγελοι ἰσχύι καὶ δυνάμει μεῖζονες ὄντες οὐ φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ Κυρίῳ βλάσφημον χρίσιν, » ταύτην τῷ μακαρίῳ Ἰούδᾳ, ὡς ἔφημεν, λέγων, ἐπεὶ κακεῖνος τὴν τῶν γλωσσῶν γίναν κόλλῳν, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ παραδείγματος ποιῶν τὴν νοθεσίαν, πλεύτερον μέντοι, δι' ὧν οὕτω λέγει. « Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, » καὶ ἐξῆς, « οὐκ ἐτόλμησε χρίσιν ἐξενεχεῖν βλασφημίας. » Τοιοῦτον οὖν καὶ Πέτρος λέγειν βαύλεται νῦν, ὅτι οὗτοι οἱ κακοζήμονες σὺδεμίαν ἔχουσι φειδῶν περὶ τὸ τὰς δόξας βλασφημεῖν, καὶ τοιγὰ οὐδὲ οἱ δυνάμει καὶ ἰσχύι μεῖζονες ὄντες, δηλονότι τῶν μικρῶν τούτων, οὐ φέρουσιν. ἤτοι οὐ προκομίζουσι κατ' αὐτῶν ὁνοεῖ τῶν δοξῶν βλάσφημον χρίσιν παρὰ Κυρίῳ. Καὶ τούτου μάρτυς Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος. Ἐπεὶ γὰρ δόξης τινὸς μετέχει καὶ ὁ διάβολος διὰ τὸ ἀρχὴν εἶναι πλάσματος Κυρίου, οὐκ ἦν γὰρ κατ' αὐτοῦ βλάσφημον λόγον. Καὶ ἔστιν ἀπὸ τούτων μᾶλλον ἢ ἐπιγένησις οὕτως. Εἰ γὰρ ὁ μᾶλλον ἄξιος βλασφημεῖσθαι διάβολος, ὅμως διὰ τὸ δόξης μετέχειν οὐκ ἔτυγε τούτου παρὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐνώπιον Κυρίου, οὐκ ἂν σὺφρονες εἶεν οἱ προχείρω: πᾶσαν δόξαν βλασφημοῦντες, τῆς τῶν ἀγγέλων τιμότητος κατόπιον φερόμενοι. Δόξας δὲ, ἤτοι τὰς θείας φησὶ δυνάμεις, ἢ καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ρχάς, ὧν ἀπεναντίας οἱ χοιρωδίστατοι οὗτοι φερόμε

¹⁵ Lib. 1, cap. 1, 8, 9. ¹⁶ Judæ 9.

νοι καὶ βλασφημοῦντες αὐτὰς διετέλουν. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι οὕτως. « Αὐτοὶ δὲ ὡς ἄλογα φυσικὰ, » τούτοις, κατ' αἰσθησιν μόνον ζῶντι, οὐ κατὰ νοῦν καὶ τὴν νοερὴν ζωὴν, δι' ἧ καὶ εὐάλωτοι τοῖς φθαρτοῖς, τούτοις τῇ κατὰ τὴν φθειρομένην ζωὴν περιγυροῦν, θυμοῖς καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀγρόμενοι καὶ φερόμενοι ἐν οἷς ἀγνοοῦσιν, ἦτοι τῇ καθ' ἑκούσιον αἰτιῶν ἀγνοίᾳ βλασφημοῦντες, τῇ ἐπαξίᾳ ἐκτῶν φθορᾶ καταφθρήσονται, κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας, ὃν ἐβελοντοὶ ἐκτοῖς προεξένησαν. « Ἐθονὴν ἠγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφῆς. » Τὸ ὄντως, φησὶν, ἐφετὸν, τὴν ἀληθῆ καὶ ἐπίρροστον εὐφροσύνην καὶ ἠδονὴν ἐν τῇ καθ' ἡμέραν τιθέμενοι τοῦ λαμοῦ ἀπολάττει. Ἰστίον μένοι ὡς ἡ θεία Γραφή τὰ φυσικῶς ἐνόητα τοῖς ἀνθρώποις, τούτοις, τὰ ὡς ζῶοις κῦτοις ἐνυπάρχοντι, ἐπειδὴν διαβάλλη, πρὸς τὰ ἄλογα κῦτα ἀφομοιοῖ, « Ἄνθρωπος, φάσκουσα, ἐν τιμῇ ὡν οὐ συνήκε· παρασυνοδολήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις. » καὶ, « Μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος. » καὶ « Ἴπποιοι θηλυμνεῖς ἐγένοντο. » καὶ, « Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέραι, » οὐ μεταποιούσα τὰς φύσεις φάσκουσα ταῦτα, (τούτο γὰρ ἀδύνατον,) ἀλλὰ τούτων τὰς φυσικὰς ὁρμάς, τὰς μὲν ἐκκλίνας παρακαλοῦσα, τῶν δὲ ἐπαινετικῶς ἔχουσαι. Ὅταν δὲ σωτηρίῳ τι παραγγέλη, πρὸς τὰ κρεῖττω τὴν ὁμοιότητά παραπέμπει, ὡς ὅταν λέγῃ, « Γίνεσθε οἰκτιρμοε, ὡς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, » οὐδὲ ἐνταῦθα τὴν φύσιν μεταποιούσα, ἀλλ' ὅσον ἡ ἰσχὺς ὑποβάλλεται τούτο ποιεῖν παρακελευομένη.

sicut et Pater cœlestis ²¹, « ne hic quidem naturam transmutans, sed quantum virtus suggerit hoc facere præcipiens

« Σπίλοι καὶ μῶμοι, ἐντροφῶντες, ἐν ταῖς ἀπί- D
της αὐτῶν συνεωχούμενοι ὑμῖν. Ὁφθαλμοὺς ἔχοντες μεστοὺς μοιχαλίδος καὶ ἀκατακλύστους ἀμαρτίας. Δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυμνασμένην πλεονεξίας ἔχοντες. Κατάρξαι τέκνα. Καταλιπόντες τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἐπλανήθησαν, ἐξουλοθήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσόρ, ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν, Ἐλεξίην δὲ ἔσχεν ἰδίᾳ παρανομίας. Ἰποζύγιον ἄφωνον ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγγόμενον ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφροσύνην. »

« Σπίλοι καὶ μῶμοι. » Τὸ ἐξῆς οὕτως· Σπίλοι μῶμοι καρδίαν γεγυμνασμένην πλεονεξίας ἔχοντες, τούτοις, διὰ πλεονεξίας γεγυμνασμένην· κατάρξαι τέκνα· συνεωχούμενοι ὑμῖν· ὀφθαλμοὺς ἔχοντες πλείρεις μοιχαλίδος καὶ ἀκατακλύστους ἀμαρτίας· δελεάζουσι ψυχὰς ἀστηρίκτους, ἃς καὶ Πάυλος ἔλεγε γυναικάρια σετωρευμένα ἀμαρτίας. Οἱ δ' αὐτοὶ οὐδὲν καταλιπόντες εὐθεῖαν ὁδὸν ἐπλανήθησαν τῇ ὁδῷ τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσόρ, καὶ ἐξῆς. Οἱ δ' αὐτοὶ εἰσι πηγάϊ ἀνῶροι, νεφελαι ὑπὸ λαλαπος ἐλκυσόμενοι, καὶ ἐξῆς. Καὶ τίνας χάριν ὁ ζῶφος αὐτοὶ ἀπόκειται εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα; Διὰ τὴν ὑπέρογκον αὐτῶν ματαιότητα, δι' ἧς δελεάζουσι τοὺς πρὶν ἐν πλάνῃ ἀναστραφέντας, καὶ ὄντως ταύτην ἀποφυγόντας, ἐν ἀσελίαις καὶ ἐπιθυμίαις σφαρὰς ὡς κύνα ἐπὶ τὸ

etiam ecclesiasticos principatus, quos contra obscenissimi isti etiam maledictis incessere non cessant. Et angeli quidem hoc modo. « At isti veluti bruta irrationalia, » hoc est solo sensu viventia, non item mente et vita intellectuali : propter quod etiam facile capiuntur corruptibilibus, id est circumactione in vita corrupta : animi exandescencia et concupiscentia acti et tracti, in his quæ ignorant sive in spontanea sua ignorantia ingerentes maledicta, digni sibi perditione peribunt, referentes mercedem in justitiæ quam cupiebant, id est, id quod sibi conciliarunt. « Pro voluptate ducentes si in diem deliciis fruuntur. » Id revera concupiscunt, veram ac desiderabilem lætitiā ac voluptatem ponentes in quotidiana gutturis fructione Sciendum itaque quod sacra Scriptura quando aliquid reprehendit, ea quæ naturaliter contingunt hominibus, hoc est quæ ipsis tanquam animalibus accidunt, brutis ipsis assimilat, dicens : « Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insensatis ¹⁷ ; » et : « Ne sitis tanquam equus et mulus ¹⁸ ; » et : « Equi insanientes in femellas facti sunt ¹⁹ ; » et : « Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ ²⁰ ; » non quod hæc dicens immutet naturas, nam id impossibile est, sed invitatur ut has quidem naturales ipsorum inclinationes devitent, illas vero naturaliter amplectentur. Quando vero salutare aliquid præcipit, similitudinem ad meliora transmittit : sicut cum dicit : « Estote misericordes

II, 13-16. *Labes ac maculæ convivantes in erroribus suis insultant vobis, oculos habentes plenos adulteræ, et qui a peccato cessare nesciant, inescantes animas instabiles, cor habentes exercitatum rapinis, execrabilis filii, qui relicta recta via aberrarunt, secuti viam Balaam filii Bosor, qui mercedem iniquitatis dilexit, seil redargutus fuit de sua iniquitate ²¹ : animal subjugale mutum humana voce loquens prohibuit prophetæ insipientium.*

« Labes ac maculæ. » Ordo ita sumitur : Labes ac maculæ cor habentes exercitatum rapinis, hoc est, per rapinas exercitatum, execrabilis filii, insultantes vobis, oculos habentes plenos adulteræ, et qui a peccato cessare nesciant : inescant animas instabiles, quas et Paulus dixit mulierculas oneratas peccatis. Porro hi ipsi relicta recta via, aberrarunt per viam Balaam filii Bosor, et cætera. Isti autem sunt fontes aqua carentes, nebulæ quæ a procella feruntur, etc. Et quam ob causam caligo ipsis reposita est in futuro sæculo ? propter immensam eorum vanitatem, per quam inescant eos qui prius in errore conversati fuerant, et hunc vere aufugerant : ut per impudicitias et concupiscentias carnis, in modum canis ad suum vomitum conver-

¹⁷ Psal. XLVIII, 37. ¹⁸ Psal. XXXI, 9. ¹⁹ Jerem. v, 8. ²⁰ Matth. x, 16 ²¹ Luc. vi, 26. ²² Num, XXII, 6 seqq.

tantur. Quæ autem in medio ponuntur, horum A vanitatem enuntiant ac confirmant. « Labes ac maculæ. » Nihil habentes, inquit, quod in puritate fixum sit, sed tanquam labes in vestimento mundo, diuturna conversatione inhærentes et omnia commaculantes : cum aliquos avocaverint, et potuerint impudicos efficere eos, qui una versantur, viros ac mulieres, id factum delicias arbitrantur, suam explentes lasciviam : sed et convivantes, inquit, una vobiscum, non ex dilectione, aut quod sale (ut aiunt) participent, hoc faciunt : sed ut tempus hoc aptum inveniant deceptioni apud mulieres. Hi enim cum oculos habeant, nihil aliud intuentur quam adulteras, et in hoc incessanter peccantes, tanquam filii execrationis sive execrables, animas instabiles inescant. Cor namque ipsorum ad nihil aliud quam ad cupiditatem exercitatum est, sive impudicitæ, sive etiam possessionum, propter quæ ambo derelinquentes viam quæ eos ad salutem dirigeret, 540 ab hac aberraverunt : idemque illis contigit quod Balaam filio Borsor, quoniam et ille ob munus largitionem dilexit mercedem iniquitatis : sed redargutionem habuit de sua iniquitate, nempe animal subjugale mutum, quod humana voce loquens prohibuit prophetæ insipientiam. Et hinc ergo discimus quod Balaam propter suæ cupiditatis affectum, quem insana sua vaticinatione alebat, semel a Deo prohibitus, rursum ad Balaam pertinaciter proficisci properabat : sed Dei favore præpeditus, ac terroribus qui in via contigerunt, verbum benedictionis non immutavit, quod divinationis non erat (diximus enim divinationem profertis furente animo, et quæ dicantur ignorante), sed prophetiæ. Siquidem prophetæ loquuntur scientes quæ loquantur. Unde et prophetam ipsum vocavit, tanquam scientem quæ diceret. Nequaquam enim meliora elegit ignorans quæ diceret : non ergo divinationis fuit benedictio, sed virtutis Dei.

II, 17-22. *Isti sunt fontes aqua currentes, nebulae quæ a procella feruntur, quibus caligo tenebrarum in sæculo servatu est. Siquidem ubi fastuosa vanitatis verba sonuerint, inescant per concupiscentiam carnis in lasciviis, eos qui vere auferant, qui in errore conversabantur, dum illis libertatem pollicentur, cum ipsi servi sint corruptionis. Siquidem a quo quis superatus est, huic D etiam in servitute est addictus. Nam si posteaquam refugerunt ab inquinamentis mundi per cognitionem Domini et Salvatoris Jesu Christi, his tamen rursum involuti superantur, facta sunt illis postrema pejora primis. Satius enim fuisset illis non cognovisse viam justitiæ, quam ubi cognoverunt, converti ab eo, quod illis traditum fuit, sancto præcepto. Sed accidit illis quod vero proverbio dici solet : Canis reversus ad suum ipsius vomitum, et sus lota ad volutabrum cæni.*

Interim dum multa dixisset inter quæ etiam exemplum Balaam adduxit, rursum sermonem de impuris Gnosticis resumpsit, 547 et comparat ipsos

A ἴδιον ἐξέραμα ἐπιστρέψαι. Τὰ δὲ μεταξὺ τῆς ματαιότητος τούτων ἐξαγγελτικά καὶ ποστωτικά. « Σπίλοι καὶ μῶμοι. » Οὐδὲν, φησὶν, ἔχοντες καθαρότητος ἐχόμενον, ἀλλ' ὡς σπίλοι ἐν ἱματίῳ καθαρῷ τῇ ἀκριβείᾳ πολιτείας ἐπιφωσόμενοι καὶ πάντα μωμώμενοι, ἐπειδὴν ἀποστήσωσι τινας, καὶ δυνήθωσιν ἀσελγεῖς τῶς συνόντας ἄνδρας καὶ γυναῖκας παρεσκευάσαι, τρυφὴν ἠγοῦνται τὸ πρᾶγμα, ἀποπληροῦντες τὴν ἑαυτῶν ἀσελγειαν, ἀλλὰ καὶ συνευχόμενοι φησὶν, ἡμεῖς, οὐ δι' ἀγάπην καὶ τὸ μεταλαμβάνειν ἄλων τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὸ καιρὸν εὐρίσκειν τοῦτο ἐπιθήσειον τῆς πρὸς γυναικας ἀπάτης. Οὗτοι γὰρ ὀφθαλμοῦς ἔχοντες, οὐδὲν ἄλλο βλέπουσιν ἢ μοιχαλίδας. Καὶ ἐν τούτῳ ἀκατακρίστως ἀμαρτάνοντες ὡς κατὰρας τέκνα, ψυχὰς δελεάζουσιν ἀστρίκτους. Ἡ

B γὰρ καρδίᾳ αὐτῶν πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἢ πρὸς πλεονεξίαν ἐξήσκηται ἦτος ἀσελγείας, ἢ καὶ κτημάτων δι' ἅπερ ἀμφοτέρω καταλιπόντες τὴν κατευθύνουσιν αὐτοὺς εἰς σωτηρίαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν ταύτης, ταῦτὸν παθόντες τῷ Βαλαάμ τοῦ βοσῶρ. Ἐπεὶ κάκιστος διὰ δωροδοκίαν μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν, ἔλεγον δὲ τῆς ἰδίης παρανομίας ἔσχεν, ὑποζύγιον ἄφρων, ὃ ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγγόμενος, ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφρονίαν. Κάντευθεν τοίνυν μνησθόμενος ὅτι διὰ τὸ φιλάργυρον αὐτοῦ πάθος ὁ Βαλαάμ, ὅπερ διὰ τῆς μαντιῶδους αὐτοῦ μαντείας ἔτρεφεν, ἀπαξ κωλυθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ δευτερον φιλονεικῶς πορευθῆναι πρὸς τὸν Βαλαάμ κατηπείγετο, καὶ τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ πεδῆθεῖς, καὶ C τοῖς κατὰ τὴν ἰδὸν δέμασι, τὸ βῆμα τῆς εὐλογίας ὡς παρεποίησεν, ὅπερ οὐ τῆς μαντείας ἦν, (εἰπομεν γὰρ τὴν μαντείαν ἐκμαιομένης προφερῆσαι ψυχῆς καὶ ἀγνοοῦσης τὰ λεγόμενα), ἀλλ' τῆς προφητείας. Οἱ γὰρ προσῆται ἐπιστάμενοι φθέγγονται ἢ φθέγγονται. Ὅθεν καὶ προφήτην αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς καὶ ἐπιστάμενον ἢ λέγει. Οὐ γὰρ ἂν ἐν ἐκλογῇ γέγονε τῶν κρείττωνων, ἀγνοῦν ἢ φθέγγεται. Οὐ τῆς μαντείας τοίνυν ἡ εὐλογία, ἀλλὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

• Οὗτοι εἰσι πηγαὶ ἀνθρώπου, νεφέλαι ὑπὸ λαλαγῶς ἐλαυνόμεναι, οἷς ὁ ἔσφορος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετθήρηται. Ἐπερογα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκός, ἐν ἀσελγείαις τῶς ὄντως ἀποφυγόντας τῶς ἐν πλάνῃ ἀναστροφομένους, ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δούλοι ὑπάρχοντες τῆς φθοράς. D ἢ γὰρ τις ἤττηται τούτῳ καὶ δεδούλωται. Εἰ γὰρ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτοις δὲ, πάλιν ἐμπλακέντες ἠτῶνται, γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χεῖρονα τῶν πρώτων. Κρείττον γὰρ ἦν αὐτοῖς, μὴ ἐπεγνώκειναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγνοῦσιν, ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Συμβόδης δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας. Κῶων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα, καὶ ὡς λουσαμῆν εἰς κώλισμα βορβόρου. »

Μεταξυλογήσας πολλὰ, ἐν οἷς τὸ τοῦ Βαλαάμ προτήγαγεν ὑπόδειγμα, ἐπανάλαβε πάλιν τὸν περὶ τῶν ἀκαθάρτων γνωστικῶν λόγον. Καὶ ἀπεικάζει αὐτοὺς

πηγαίς ἀνύδροις, ὡς ἀπολωλεκότες τὸ τῆς ζωῆς ὕδωρ, τούτέστι, τὸ τοῦ κτηρόνματος καθαρὸν καὶ πίσιμον ὕδωρ, ὃ ἔχων ὁ Κύριος, πολλοὺς αὐτοῦ κορέσαι τῶν προσιόντων ἐπηγγέλλετο. Ἀλλὰ καὶ νεφέλαις αὐτοὺς παραβάλλει ὑπὸ πνεύματος ἑλαυνόμεναις, τοῦ ἐναντίου δηλονότι. Διὸ καὶ λαλίπα αὐτὸ ἐκάλεσεν, ὡς συστρέφον ὑπὸ συνταράττον τὸ ἑλαυνόμενον. Τούτο γὰρ εἶωθεν ἡ λαλίψ ποιεῖν. Οὐκ εἰσιν οὖν, φησί, νεφέλαι διαυγεῖς, ὡς περ οἱ ἄγιοι, ἀλλ' ὁμίχλαι ζύφου μεστῆ· οἷς ὁ ζύφος εἰς αἰῶνα, ῥέγει δὲ τὴν μέλλουσαν κρίσιν,) τετήρηται. Καὶ διὰ τί; Ἐπήγαγε τὴν αἰτίαν, ὅτι καὶ ὑπερόχη ἐκ ματαιότητος φθειρόμενοι, δελεάζουσι διὰ τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας ἐν ταῖς ἀσελγείαις τοὺς ἀληθῶς ἀποφυγόντας, καὶ καθάπαξ τοὺς πρὶν ἐν πλάνῃ ἀναστρεφόμενους. Ὡστε ἀσελγείαις καὶ ἀλιζονεῖαις καὶ ἀσθεταῖς εἰσὶν ἔνοχοι οἱ ταῦτα καταπραττόμενοι. Ἀλλὰ καὶ δούλοι, φησὶν, ὄντες αὐτοὶ τῆς προσηρμένης ἀκαθαρσίας, ἣν καὶ φθορὰν δικαίως καλεῖ, ἑλευθερίαν τοῖς ἀπατωμένοις ἐπαγγέλλονται. τῆς ἀληθοῦς μὲν οὐ, τῆς δὲ κατὰ τὸν ἄνετον τοῦ βίου ζωῆς. Διὸ καὶ λογισμὸν ἐπάγει, τοῦ ὅτι δούλοι εἰσι τῆς ἀμαρτίας, θυμασίον τι φάσκων, ὅτι ἤτινι τις πάθει νενίκηται, τούτῃ καὶ δεδούλωται. Εἴτα τοῦτο πάλιν ἂ' ἐτέρως ἀποδείξωσιν συνιστᾷ. πῶς δ' ἵνα ἡτῶμενος, τούτῃ καὶ δουλεύει. Καὶ ἐξ ὑπερθέσεως ποιεῖται τὴν ἐπιχείρησιν. « Εἰ γὰρ ἀποφυγόντες. » Δύο κατασκευάζει διὰ τοῦ πρῶτου λόγου, ὅτι καὶ τῇ ἡτῶντι ἀνάγκη τὸν ἡτῶμενον δουλεύειν, καὶ δεῖ οἱ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, πάλιν ἐνεχόμενοι τοῖς προτέροις, χεῖροσι τῶν προτέρων περιέπεσον κακῶν. Τούτοις δὲ καὶ τὴν παροίμην ἐπάγει συνήγορον. Ἔστιν οὖν ὄλος ὁ λόγος οὗτος· Εἰ γὰρ ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κόσμου τούτοις πάλιν ἐμπλακέντες ἡτῶνται αὐτῶν, μάντως που καὶ δουλεύουσιν αὐτοῖς, καὶ χεῖρον τῶν πρὸ τῆς ἐπιγνώσεως περὶ τὴν δουλείαν τούτων γηγόντα, κατασκευάζοντες αὐτοὺς τοῦ ἐπιδοῦλου ἡμῶν Σατανᾶ χεῖρος περιενεχθῆναι, εἰς ἀπολογίαν τῆς ὄσον δὴ τῶν πονηρῶν ἔργων ἀργίας. Διὸ καὶ ὁ Ἀπίστολος φησιν, ὅτι ἐπειδὴ τοῦτο ἀπόκειται ἵνα πάλιν αὐτῶν κακῶν ἔδουσι, κρεῖττον ἦν αὐτοῖς φηδὲ ἐπιγνῶναι, ἢ ἐπιγνόντας χεῖροσι ἀλῶναι. Ἐπεὶ καὶ κύων ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα ἐπιστρέφων, βδελυκτότερος. Ἀ γὰρ

A fontibus aqua carentibus, ut qui aquam vitæ perderunt, hoc est, prædicationis puritatem aquamque potabilem : quam cum haberet Dominus, promittebat se multos accedentes illa satiaturum 23. Sed et nubibus ipsos comparat quæ a spiritu feruntur, contrario videlicet : ideo quoque ipsum spiritum vocavit procellam, tanquam convertentem ac conturbantem id quod agitur : hoc enim facere solet procella. Non sunt ergo nubes pellucidæ quemadmodum sancti, sed nebulæ plenæ caligine 24. Quibus caligo in sæculum (dicit autem æternum iudicium) servata est ; et quam ob rem ? causam subjunxit, quod fastuosa ex vanitate loquendo, inescant per carnalem concupiscentiam in lasciviis, eos qui vere effugerant, et qui semel antea in errore conversabantur. Itaque impudicitis et arrogantis ac impietatibus obuoxii sunt qui hæc perpetrant. Sed et servi, inquit, cum sint prædictæ immunditiæ. quæ etiam corruptionem merito appellat, libertatem his qui decipiuntur promittunt, non quidem veræ vitæ, sed ejus quæ est secundum Indulgentiam. Ideo rationem quoque subjungit, cur servi sint peccati, admirabile quiddam dicens, quod a quacunq[ue] affectione quispiam devictus est, huic etiam in servitute est addictus. Deinde rursum hoc alio exemplo confirmat, quo modo his qui ab aliquo superatus est, huic etiam serviat, et ex præsuppositione facit argumentum. « Nam si posteaquam refugerant. » Præsentī sermone duo efficere nititur, et quod necesse sit eum qui superatur servire eia quo superatur : et quod hi qui post agnitionem veritatis rursum priora amplectuntur, in pejora incidunt quam fuerint priora mala. His autem et per proverbium subjungit in subsidium. Est ergo totus sermo hoc modo ordinandus: Nam si posteaquam per cognitionem Domini et Salvatoris Jesu Christi refugerant ab inquinamento mundi, his rursum involutus superantur ab ipsis, utique etiam eis serviunt, et in horum servitute pejora sibi contingunt quam ante cognitionem, plurimum annitente insidiatore nostro Satana ut ad pejora devolvantur in repensionem diuturnæ cessationis a pravis operibus. Ideo quoque dicit Apostolus quod quandoquidem hoc illis contingit ut malorum cauant palinodiam, 248 melius sibi fuisset ne cognovisse quidem veritatem, quam ubi cognoverant pejoribus capi. Quandoquidem et canis ad suum ipsius vomitum conversus abominabilior est. Nam quæ natura odorat, et ita eum abjicere coegerat, hæc rursum in deliciis habens, et tanquam ea quæ corrumpunt edens, ac veluti per naturæ abortum ejecta, abominabilior est. Et sus rursum quærens revolvi, si hoc in luto faciat, sordidor apparebit quam fuerint priores sordes.

CAPUT IV.

Repetitio de malitia hominum hæreticorum : in quo etiam agitur quo pacto repente venturus sit Christus in consummatione hujus sæculi : illique dicit oportere omni virtute adornari.

III, 1-4. Hæc jam alteras, cha. issimi, nobis scribo

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἐπανάληψις περὶ κακίας ἀνθρώπων αἱρετικῶν. Ἐν ᾧ περὶ τοῦ πῶς αἰφνιδίως ἦξει Χριστὸς ἐπὶ συντελείᾳ τούτου τοῦ αἰῶνος. Ὡστε δεῖν εὐτεπέψεσθαι πᾶση ἀρετῇ. •

• Ταύτην ἡγήσθη ἀγαπητοί, δευτέραν ἡμῶν γράφω

23 Joan. 1, 6 seqq. 24 Isa. lx, 2.

litteras, in quibus exstimulo vestram in commo-
 natione sinceram mentem : ut memores sitis
 verborum quæ prædicta sunt a sanctis prophetis,
 et præcepti nostri qui sumus apostoli Domini et
 Salvatoris Jesu : illud primum scientes venturos
 in extremis diebus illusores qui juxta proprias
 concupiscentias ambulent et dicant : Ubi est pol-
 licitatio adventus ejus? siquidem ex quo die pa-
 tres obdormierunt, omnia sic permanent ab ini-
 tio creationis.

Ex his duas esse discimus universas Petri episto-
 las. Porro quod ait, « In quibus exstimulo vestram
 in commotione sinceram mentem, » per hyperba-
 ton intelligendum est hoc modo : In quibus episto-
 lis, id est per quas epistolas, exstimulo sin-
 ceram quæ in vobis est mentem. Sinceræ enim
 ac puræ mentis est eorum quæ audita sunt aut sa-
 lutarium quæ deposita sunt meminisse et exstimu-
 lari 549 omni virtute animique promptitudine,
 ad repetendam horum operationem. Deposita sunt
 autem per propheticos sermones et apostolicas
 prædicationes.

Propter quod et Paulus dicit : « Superstructi
 super fundamentum apostolorum et prophetarum 25 : » Omnes enim illi Domini adventum annun-
 tiaverunt, et primum et secundum, nec oportet
 diffidere tantis ac talibus testibus. Et quid dico,
 inquit, prophetas et apostolos, quod annuntiaverint
 et primum et secundum Domini adventum? Et est
 hoc modo sumenda ordinatio : Memores sitis verbo-
 rum quæ prædicta sunt a sanctis prophetis et a præ-
 cepto nostro qui sumus apostoli, et a præcepto
 Domini et Salvatoris. Ex communi enim sumitur
 præpositio υπό id est a. Et quare hanc memoriam
 excitari jubeat subjungit : Quoniam hi qui affectio-
 nibus addicti vivunt juxta proprias concupiscentias,
 videntes quosdam Dei adventum formidantes, quem
 una cum aliis divinitus inspiratis ipse quoque Do-
 minus prænuntiavit, et propterea suam inhonestam
 vitam parvipendentes : deinde etiam videntes quod
 sermones non statim sortirentur effectum, sed
 propter multorum salutem differrentur, fideles ado-
 riuntur tanquam illusores, et dicunt : Ubi est
 promissio adventus ejus? Nam ob hunc unum, qui
 dispensatione quadam nondum completus est, cætera
 quoque salutaria Domini præcepta depravant, ne
 fides ipsis habeatur. Hæc autem illis temporibus
 550 galantur Gnostici aut Næaseni qui et ipsi Lampe-
 tiani et Euchitæ erant. Qui omnes, inquit, volentes
 nesciunt. Ulro enim oculos claudunt ad veritatem,
 sicut etiam hæc diximus.

III, 5 9. Nam illud volentes nesciunt quod cæli jam
 olim fuerint, et terra ex aqua et per aquam consis-
 tens Dei sermone : per quæ is qui tunc erat mundus, a
 qua inundatus perivit. At qui nunc sunt cæli et terra,
 ejusdem sermone repositi sunt, servati igni in diem

28 Ephes. II, 20.

Ἀπιστολῆν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει
 τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν, μνησθῆναι τῶν προειρη-
 μένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τῆς
 τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς τοῦ Κυρίου καὶ
 Σωτῆρος Ἰησοῦ τοῦ πρώτου πρωτον γνώσκοντες, ὅτι ἐλεύ-
 σονται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐμπατῆται κατὰ τὰς
 ἰδέας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι, καὶ λέγοντες. Πού
 ἔστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ ; Ἀφ' ἧς γάρ
 οἱ πατέρες κοιμήθησαν, πάντα οὕτως διαμένει ἀπ'
 ἀρχῆς κτίσεως. »

Ἐκ τούτων μανθάνομεν δύο τὰς πάσας εἶναι τοῦ
 Πέτρου ἐπιστολάς. Τὸ δὲ, « Ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν
 ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν, » ἐν ὑπερβατῶν
 ἀκουστέον οὕτως ἔναι αἷς ἐπιστολάς, τουτέστι,
 δι' ὧν ἐπιστολῶν, ἐγείρω τὴν ἐν ὑμῶν εἰλικρινῆ
 διάνοιαν. Εἰλικρινοῦς γὰρ διανοίας καὶ καθαρᾶς
 τῶν ἤδη ἀκουσθέντων ἢ ἀποθεθέντων σωτηρίων μνη-
 σθῆναι καὶ διεγερθῆναι, πρὸς ἐπανάληψιν τῆς τού-
 των ἐργασίας πάση δυνάμει καὶ προθυμίᾳ. Ἀπειθῆ δὲ
 διὰ τῶν προφητικῶν λόγων, δι' ἀποστολικῶν κηρυγ-
 μάτων.

Δι' ὃ καὶ Παῦλος φησὶν ἂ « Ἐποικοδομοῦμενοι ἐπὶ
 τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν. » Πάντας
 γὰρ οὗτοι τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν κατήγγειλαν,
 καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν, καὶ οὐκ ἔστιν
 ἀπιστεῖν τοσοῦτοις μάρτυσι καὶ τηλικούτοις. Καὶ
 τί, φησὶ, λέγω προφήτας καὶ ἀποστόλους, ὅτι κατή-
 γγειλαν καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ
 τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν ; Καὶ ἔστιν
 ἡ συνταξὶς οὕτως ἔναι μνησθῆναι τῶν προειρημέ-
 νων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, ὑπὸ τῆς τῶν
 ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς, ὑπὸ τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυ-
 ρίου καὶ Σωτῆρος. Κατὰ κοινοῦ γὰρ ἡ ὑπό. Καὶ διὰ
 τί τὴν μνήμην ἀναζωπυρῆσαι ταύτην παρακαλεῖ-
 ται, ἐπάγει. Ὅτι οἱ ἐμπαθῶς ζῶντες κατὰ τὰς ἐπι-
 θυμίας τὰς ἰδέας, ὁρῶντές τινες δεδιότας τὴν τοῦ
 Κυρίου παρουσίαν, ἦν μετὰ ἄλλων θεοφόρων καὶ
 αὐτὸς ὁ Κύριος προκατήγγειλε, καὶ διὰ ταύτην ἀθε-
 τοῦντας τὴν ἄσμενον αὐτῶν βιοτήν, εἴτε μὴ κατὰ
 πόδας τῶν λόγων τὴν πετραν φθάνουσαν ἀλλὰ περ-
 ελκομένην διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν, ἐπιφύον-
 ται τοῖς πιστοῖς ἐπιτωθάζοντες ἅτε ἐμπατῆται καὶ
 λέγοντες ἔστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας
 αὐτοῦ ; Διὰ μιᾶς ταύτης τῆς μήπω ἀφιγμένης διὰ
 τινος οἰκονομίας, καὶ ταῖς ἄλλαις σωτηριώδεσι τοῦ
 Κυρίου ἐντολάς ἀπειθεῖν κακοουργοῦντες. Ταῦτα δὲ
 οἱ κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς Γνωστικοὶ ἢ Ναασηνοί,
 οἱ δ' αὐτοὶ καὶ Λαμπετιανοὶ καὶ Εὐχίται ἐληρφόουν.
 Οὗς ἄπαντας λαμβάνει, φησὶν, ἐκόντας. Ἐθελοντο γὰρ
 μῦθοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς καὶ πρὸ τούτου εἰρή-
 καμεν.

Ἐ λαμβάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οἱ
 οὐρανοὶ ἦσαν ἐκπλαῖ. Καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ
 δι' ὕδατος συνεστῆσα τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, δι' ὧν
 ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυσθεῖς ἀπόλλετο. Οἱ
 δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ αὐτῶν λόγῳ τεθησαυρι-

σμένοι εἰσὶ πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως: *A judicii et perditionis impiorum hominum. Unum autem hoc ne lateat vos, dilecti, quod unus dies apud Dominum perinde est ut mille anni, et mille anni ut dies unus. Non tardat Dominus qui promisit, 550 quemadmodum nonnulli tarditatem existimant, sed longanimis est erga nos, dum non vult ullos perire, sed omnes ad penitentiam accedere*

Καὶ τί τὸ λανθάνον αὐτούς; ὅτι ὡσπερ ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἦσαν οὐρανοί, κατὰ τὴν Μωσέως κοσμογένειαν, ἐξ ὕδατος· αὐτὸς γὰρ φησὶ τὸν Θεὸν ἐντελεσθαι γενέσθαι στερεώμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, ταυτέστι, στερεωτέραν τῶν ὑδάτων (πρόστασιν), καὶ ἡ γῆ δὲ ὡσπύτως ἐκ τῶν ὑδάτων ἀνεφάνη τῷ τοῦ κτίστου προστάγματι, καὶ ὑποδύχιος αὐτοῖς πρῶτην οὐρα. Καὶ ὡς ἐξ ὑδάτων συνεστώτων οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁ κατακλυσμὸς ἐπέβη ἀπροσδοκῆτως, ὡσαύτως καὶ νῦν διὰ πυρὸς ἀπόκειται τὴν φθορὰν τοῦ παντός γενέσθαι, μεθ' οὗ καὶ οἱ ἄσεβοι ἀπολοῦνται. Δύο γὰρ ὄντων τῶν συνεκτιχωτάτων στοιχείων τοῦ παντός, ὕδατος καὶ πυρὸς, ἀφ' ὧν καὶ τὰ λοιπὰ δύο στοιχεία τὸ εἶναι λαμβάνουσι, ἀπὸ μὲν ἐξαρτιζομένων τῶν ὑδάτων, γῆ δὲ συγκρινομένων τῶν αὐτῶν, τῆς ἐξαρτίσεως ὡς ἐκ πυρὸς καὶ τῆς συγκρίσεως, οὐδενὸς τῶν οὐν ἐχόντων ἀπιστοῦντος (ταύτην γὰρ δύναμιν ὑπὸ τοῦ ποιήσαντος Θεοῦ ἢ τοῦ πυρὸς ἔλαχε φύσις)· δύο τοίνυν ὄντων, καὶ πρότερον τῆς τῶν ἀσεβῶν φθορᾶς διὰ τοῦ ὕδατος γενομένην, ἀνάγκη πάλιν, φησὶν, τὴν τῶν ἀσεβοῦντων φθορὰν διὰ τοῦ πυρὸς γενέσθαι. Τὸ δὲ γενέσθαι τὴν τοῦδε τοῦ παντός φθορὰν, οὐ μόνον Χριστιανοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν Ἑλλήνων σοφοῖς δοκεῖ· ὡς Ἡρακλεῖτῳ τῷ Ἐφεσίῳ, ὡς Ἐμπεδοκλεῖ τῷ Ἀιταίῳ. Ἄλλ' ἔρει τις ὅτι, Καὶ τίς ὁ λόγος τοῦ ὑποστῆναι, εἰ δεῖ πάλιν πρὸς φθορὰν χωρῆσαι τὸν κόσμον; Καὶ ἐροῦμεν, ὡς οὐ παντελῶς πρὸς φθορὰν ὁ κόσμος χωρήσει, ἀλλὰ πρὸς ἀνακαινισμόν. Δι' ὃ καὶ ὁ Προφήτης φησὶ, «Καὶ ἀνακαινίσεις τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.» ὡσπερ γὰρ ὑπὸ Θεοῦ κατ' ἀρχὰς ὑποστάσα ἡ αἰσθητὴ κτίσις, καλὴ· καὶ ὡς οὐκ ἐν ἄλλως καλὴ. Διὰ δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου παράδοσιν καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις τῇ ματαιότητι ὑπετάγη, ταυτέστι, τῷ μὴ βέβαιον ἔχειν τὸ εἶναι, ἀλλ' ἐν βῆθι καὶ ἀποβῆθι εἶναι· εἴτε διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ μικρὸν ἐπιστησάντων τῇ θεοσεβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οἷον δευτέρου ἀρχὴν συγκρίματος τοῦ κόσμου λαβόντος διὰ τοῦ Νῦε καὶ τῶν ἐν τῇ κιβωτῇ τοῖς ζώοις διαφυλαχθέντων εἰς τὸ πάλιν σστηῆναι σπερμάτων, ὅμως οὐδὲ τότε τῆς τῶν ἀνθρώπων προτιρασάσης φύσεως, ἀλλ' ἐπὶ χειροσὶ τῶν προτέρων ἀποφρασεύσεως, ὧν χειρόνων οὐ νόμος ὁ διὰ Μωσέως ἀπέστρεψεν, οὐχ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία, εἰ μὴ ἐπὶ βραχέει προέβηκε τὰ τῆς σωτηρίας· (πόσος γὰρ ὁ τῶν σωζομένων ἔσμος πρὸς τὴν τῶν ἀπολλυμένων καθ' ἑκάστην γενεὰν κληθῆναι; Δι' ὃ μοι δοκεῖ καὶ περιτείνεσθαι τὸν χρόνον τῆς συντελείας εἰς τὸ συντελεσθῆναι τὸ πλῆρωμα τῶν σωθησομένων), ἐπεὶ οὖν πολῦτερος μὲν ἢ πρὸς τὴν σωτηρίαν κλήσις, πολυ-

Et quid est quod nesciunt? quod quemadmodum in diluvio erant caeli ex aqua juxta mundi creationem a Mose narratam: (ipse enim Deus ait praecepisse ut fieret firmamentum in medio aquarum 20, hoc est firmior aquarum substantia): ita et terra ex aquis apparuit jussu Conditoris, quæ etiam in illis primum demersa erat. Et quemadmodum cælo ac terra ex aqua constitutis diluvium inopinato supervenit, ita et nunc statutum est ut per ignem fiat universi corruptio, cum quo impii quoque peribunt. Cum enim duo hæc elementa aqua et ignis condita sunt una cum universo, a quibus et alia duo elementa esse accipiunt: per quidem evaporatis aquis, terra vero ipsi compactis: nempe veluti facta ex igne evaporatione et compactione, nullo qui mentem habeat reclamante (nam hanc virtutem a Deo conditore ignis natura sortita est), cum hæc duo, inquam, ita semper substituerint, et prius per aquam factum fuerit impiorum exitium, necesse est ut per ignem rursus fiat interitus eorum qui impie agunt. Porro quod hujus universi fias corruptio, non solum Christianis, verum etiam Græcorum sapientibus videtur: quemadmodum Heraclito Ephesio et Empedocli Ætneo. Sed dicet aliquis: Et quæ fuit ratio ut conderetur, si rursus oportebat ad nihilum redigi mundum? Et dicemus quod non penitus ad corruptionem tendet mundus, sed ad renovationem; propterea Propheta quoque dicit: «Et renovabis faciem terræ 27.» Quemadmodum enim a Deo subsistens ab initio creatura bona erat, et non utcumque aut forte fortuna bona: hominis vero transgressionis et ipsa creatura vanitati obnoxia facta est, hoc est non habens firmum esse, sed quod est in fluxu ac refluxu. Deinde in diluvio cum pauci homines perstitissent in divino cultu, mundus rursus veluti sumpsit compactionis initium per Noe et eos qui in arca una cum animalibus servati fuerant ad seminum constitutionem: attamen ne tunc quidem in prioribus perstitit humana natura, 551 sed ad pejora defluxit quam fuerant priora, a quibus nec lex a Mose data eos avertit, nec Domini presentia, nisi quod ad paucos deflexerunt ea quæ salutaria erant. Quantum est enim cumulus eorum qui salvi fiunt si ad pereuntium multitudinem conferas qui quotidie generantur? propter quod mihi videtur consummationis tempus differri ut compleatur numerus salvandorum. Quoniam ergo variis modis facta est ad salutem vocatio, ac multiplex ab incredulitate perditio: propterea necessarius est ignis cataclysmus, interitus quidem, licet non omnino perfectus: non sane animarum, sed neque corpo-

cum. Omnes enim nos manifestari oportet coram tribunalī Christi ²⁸, non animis corporibus nudatis. sed unacum corporibus, ipsisque incorruptibilibus. Quomodo enim nuda anima referret ea quæ per corpus peacta sunt? Si quidem non est justus iudicis, cum duo in eodem peccaverunt, unum dimittere, totumque crimen in alterum transferre. Præterea quoque si igne rursum fundere solet res quas iam corporeas, non ut absolutum interitum eis tribuamus, sed ut puritatem ac sinceritatem eis præstemus; nemo sit qui non credat Deum quoque qui per ignem promisit consummationem, aut non facturum corruptionem, aut facturum quidem sic ut unius corruptione faciat aliud. Sed et si corrumperet, quidnam corrumperet? superflua et præseni vitæ cognata: et quæ sunt illa? jumenta, herbæ, plantæ. Herba quidem est propter jumenta jumenta vero in obsequium corruptibilis hujus vitæ. «Producens, inquit, fenum jumentis et herbam servituti hominum ²⁹.» Plantarum vero hæc quidem ad tegumentum sunt et ad domos construendas, aliæ vero ad alimenti subministrationem. Porro quod alimentum requirant animalia, signum est corruptionis. Quid enim aliud inedia ac repletio præstare possent quam corruptionem? Hæc itaque corrumperentur quæ ad vitam immortalē sunt superflua. Novos autem cælos et novam creabit terram, non autem aliam quoad materiam. Nam et qui novam construit domum, non illam sane faciet ex non præexistente materia. Sic et Deus ab initio semel condidit materiam ac informavit, quantum certe fuit necesse ad illius temporis usum. Ad incorruptibilitatem autem quæ post præsentem erit statum corrumperet id quod inutile est ac superfluum. **52** Si quid autem utile sit, reformatum immortalī ac incredibili pulchritudinesinet, ut alterum ac incorruptibilem mundum perficiat et compleat. «Et terra ex aqua.» Terra ex aqua quidem tanquam ex materiali principio, per aquam vero tanquam per principium perfectivum. Aqua enim continet terram veluti gluten quoddam quod ipsi adest, quod nisi ipsi contingeret, necesse esset illam dissolvi et ferri in aerem. Verum adoriētur nos fortassis quispiam vana cogitatione dicens: Quam ob causam Deus, qui visibilem hunc mundum produxit, non ab exordio firmum ac immutabilem condidit, sed mutationibus obnoxium? Unde etiam statim reparari fuit necesse, tempore quidem Noe per aquam, in consummatione vero per ignem, veluti nunc a Petrus? Ad quem dicemus quod non fuit possibile ut haberet immutabilitatem. Nam qui fieri hoc potuit cum ex mutatione accepisset esse? Si quidem ex nou esse productum fuit ad esse, quod nemo prudens dieerit non esse mutationem. Et quoniam mutatio ad pejus progressa est commista peioribus, necesse fuit ut hujus conditor ad melius reduceret; tempore quidem Noe purificationem fecit per aquam,

σχιδῆς δὲ ἡ ἐξ ἀπειθείας ἀπώλεια, διὰ τοῦτο ἀναγκαῖος ὁ τοῦ πυρὸς κατακλυσμός, φοβῶ μὲν, εἰ καὶ μὴ παντελῆς ψυχῶν γὰρ οὐ, ἀλλ' οὐδὲ σωμάτων. Πάντας γὰρ δεῖ παραστῆναι ἡμᾶς τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ γυμνασιῶν σωμάτων ψυχῆς, ἀλλὰ μετὰ σωμάτων ἀφθάρτων καὶ αὐτῶν. Πῶς γὰρ ἂν ψυχὴ γυμνὴ κοιμισθῆται τὸ διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένῃ; Οὐ γὰρ δικαίου κριτοῦ, δύο πλημμελησάντων κατὰ ταῦτόν, τὸν ἓνα ἀφεῖναι, πρὸς δὲ τὸν ἕτερον τὸ πᾶν τοῦ ἐγκλήματος ἐπιφέρειν. Ἄλλως τε δὲ καὶ εἰ πυρὶ εἰώθημεν ἀναχωνεῦσιν τὰς ὕλας, οὐχ ἵνα παντελῆ αὐταῖς δώμεν ἀνυπαρξίαν, ἀλλ' ἵνα τὸ καθαρὸν αὐταῖς καὶ εὐκρινῆς δώμεν, οὐκ ἂν τις ἀπιστοίῃ καὶ τὸν ἑσὸν διὰ πυρὸς τὴν συντέλειαν ἐπαγγελλόμενον ἢ μὴ ποιεῖν, ἢ καὶ ποιοῦντα ἐπὶ φοβῶ τούτου ποιεῖν τοῦτο. Ἄλλ' εἰ καὶ φθῆροι, τί ἂν φθῆροι; Τὰ περιττὰ καὶ σύστοιχα τῇ παρούσῃ βιωτῇ. Καὶ τί ταῦτα; κτήνη, γλῶσση, φυτὰ. Κλόη μὲν γὰρ διὰ τὰ κτήνη, κτήνη δὲ ὑποὶ γὰρ τῆς φθαρτῆς ταύτης ζωῆς· ἐξ ἀνατέλλων γὰρ ὄρχοντος τοῖς κτήνεσι, καὶ γλῶσση τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ φυτὰ δὲ τὰ μὲν εἰς σκίσην καὶ οἰκίαν, τὰ δὲ εἰς χορηγίαν τροφῆς. Τροφή δὲ τοῖς ζωοῖς, φοβῶς τεκμήριον. Τί γὰρ ἂν ἄλλο ἔδεικε καὶ ἀναπλήρωσις ἢ φοβῶν ὑπισχυνοῦτο ἂν; Ταῦτα οὖν φθαρείη τὰ περιττὰ πρὸς τὴν ἀφθαρτον ζωὴν. Καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν ὑποστήσεται γῆν, οὐχ ἑτέραν δὲ τῇ ὕλῃ. Οὐ γὰρ ὁ συμπηγῶς νέειν αἰκίαν, ἤδη καὶ ἐκ μὴ προὔπαρχούσης ὕλης τοῦτο ποιήσει. Καὶ ὁ θεὸς οὖν ἀπαξ ὑποστήσας κατ' ἀρχῆς τὴν ὕλην καὶ διζμορφώσας, τὸ μὲν ὅσον πρὸς τὴν τότε χρεῖαν, ἀναγκαῖον, πρὸς δὲ τὴν μετα ταῦτα ἀφθαρτον, ἀλυσικελῆς τε καὶ περιττὸν καταφθερεῖ. Εἴ τι δὲ συντελοῦν, ἀναμορφώσας ἀφθάρτων καὶ ἀμτηγάνων κάλλει, ἐάσει τὸν δεύτερον καὶ ἀφθαρτον συμπληροῦν κόσμον. «Καὶ γῆ ἐξ ὕδατος.» Ἡ γῆ ἐξ ὕδατος μὲν, ὡς ἐξ ὕδατος αἰτίου, δι' ὕδατος δὲ ὡς διατελικού. Ἰδὼν γὰρ τὸ συνῆγον τὴν γῆν, οἷον κόλλα τις ὑπάρχον αὐτῇ. Μὴ γὰρ αὐτοῦ προσόντος, ἀνάγκη πρὸς χροῦν αὐτῇ διαλύεσθαι καὶ ἀερούσθαι. Ἐπιφυῖσται δὲ τις ἡμῖν ἴσως φλυαρίᾳ γνώμη. Τί δήποτε ὁ θεὸς τὸν κόσμον τὸν δρώμενον ὑποστήσας, οὐχὶ ἐξ ἀρχῆς ἔδρατον καὶ ἀμετέδολον εἰργάσατο, ἀλλὰ μεταβολῆς σύγκρατον; ἐξ οὗ καὶ πρὸς τὸ εὐθὲς ἐπανάγεσθαι χρεῖα, ἐπὶ Νῶε μὲν διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ, ἐν δὲ τῇ συντελείᾳ, διὰ πυρὸς, ὡς νῦν φησι Πέτρος. Πρὸς ὃν ἐρούμεν, ὡς τὸ μὲν ἀμετέδοτον, οὐχ οἷον τε αὐτὸν σχεῖν. Πῶς γὰρ, ὅς ἐκ μεταβολῆς εἴληχε τὸ εἶναι; Ἐκ γὰρ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι προήχθη, ὅπερ οὐκ ἂν ἔμψρων τις μὴ ἀλλοίωσιν ἔρει. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀλλοίωσις ἐπὶ τὸ χεῖρον προέβη τοῖς χεῖροσι συμφυρεῖσα ἀναγκαῖως ὁ τούτου Δημιουργὸς ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπανέγων ἐπὶ μὲν τοῦ Νῶε τὴν κάθαρσιν δι' ὕδατος ἐποίησατο, ἐν δὲ τῇ συντελείᾳ διὰ πυρὸς, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς πυρὶ τὰς ὕλας ἀναχωνεῦσιν εἰώθαμεν, οὐκ εἰς ἀφανισμόν, ἀλλ' εἰς κάθαρσιν. «Δι' ὧν.» διὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῆς μὲν τὸ ὕδωρ ἐπικλυσάσης, τῶν οὐρανῶν δὲ τοὺς καταβράκτας αὐτῶν ἐπαφάντων, τούτῃσιν,

²⁸ II Cor. v, 10. ²⁹ Psal. ciii, 14.

ὡς ἐν καταβάξει κτεπειγόντων τὸ ὕδωρ. « Ο Α in consummatione vero facturus est per ignem. τότε κόσμος ὑδατι κατακλυσθεῖς, ἀπόλωτο. » Τὸ Ἄπόλωτο, μὴ πρὸς πάντα τὸν κόσμον ἀκουστέον, ἀλλὰ πρὸς μόνα τὰ ζῶα, ἃ τὸν ἅπαντα κόσμον οἰοεὶ εἰδοποιεῖ. Ἐρημος γὰρ τῶν ζῶων τόπος, οὐδὲ κίσμος ἐν νομισθεῖη. Τὸ δὲ, « Purī tηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας, » οὕτω· Τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ εἰς ἡμέραν ἀπωλείας. Τὸ γὰρ, « Εἰς ἡμέραν, » κατὰ κοινῶ λέγεται. Τὸ δὲ, Κρίσεως, ἀντί τοῦ, Κατακρίσεως, καίτοι. « Οὐ βραδύνει ὁ Κύριος. » Συμπερανάμενος τὸν περὶ συντελείας λόγον, ὅτι ἔσται, καὶ ἐξ ἀναγκαίου, καὶ διὰ πυρὸς, ἃ πάντα καὶ ἡμεῖς διεξοδικώτεροι διεξήλομεν, μετέθη καὶ ἐπὶ τὴν παράτασιν τοῦ χρόνου τῆς τοῦ κόσμου συντελείας, καὶ φησιν, ὅτι Οὐ βραδύνει ὁ Κύριος τῆς ἐπαγγελίας, ὡς τινες βραδυτῆτα ἡγούονται, ἀλλὰ μακροθυμεῖ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐκδεχόμενος, καὶ μὴ βουλόμενος ἡμᾶς ἀπολέσθαι, ἀλλ' εἰς μετάνοιαν πάντας χωρῆσαι. « Ἄτε δὴ ἀπειρῶ ὄντι καὶ πελάγει οὐ σίας ἀπειροστέμ οὐδὲν αὐτῶ παρατεταμένον, ἀλλὰ χιλια ἔτη ὡς μία ἡμέρα παρ' αὐτῶ. Mάλλον δὲ κατὰ τὸν Δαυὶδ, οὐδὲ τὸ πολλοστὸν ἡμέρας. Φησὶ γὰρ οὕτως· « Ὅτι χιλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου, Κυριε, ὡς ἡ ἡμέρα ἡ χθὲς ἦτις διήλθε, καὶ φυλακῆ ἐν νυκτί. » διὰ τῆς φυλακῆς, τὸ βραχυτάτον τοῦ νυκτερίου καταστάματος δηλῶν. Εἰς τέσσαρας γὰρ φυλακὰς ἡ νύξ διαιρεῖται, εἴ γε καὶ ὁ Κύριος τετάρτη φυλακῆ πρὸς τοὺς ἱεροὺς παραγίνεται ἀποστόλους.

apud ipsum. Aut polius juxta David neque diei multiplicatio est : ait enim hoc modo : « Mille anni in oculis tuis, Domine, tanquam dies hesternæ quæ præ erit et vigilia in nocte ³⁰ : » per vigiliam significans brevissimum noctis spatium. Nox enim in quatuor vigiliis dividitur : quandoquidem et Dominus quarta vigilia venit ad sacros apostolos ³¹.

« Ἐξεῖ δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτί, C ἐν ἣ οἱ οὐρανοὶ βοιζήδων παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν ἑαυτῆ ἔργα κατακαήσεται. Τούτων οὖν πίντων λυομένων, ποταποὺς δεῦ ἐπάργειν ὑμᾶς ἐν ἀγίαις ἀνατροφαῖς καὶ εὐσεβείαις, προσδοκούντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας, δι' ἣν οἱ οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται· κινουὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν κινῆν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ. Δι' οὗ, ἀγαπητοί, ταῦτα προσδοκῶντες, σπουδάσατε ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι αὐτῶ εὐρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, σωτηρίαν ἡγεσθε. »

Τὸ ἄδηλον τῆς ἐφόδου τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας D καὶ τὸ ἀπροσδόκητον, διὰ τοῦ κλέπτου καὶ τῆς νυκτὸς ἐδήλωσε· διὰ μὲν τῆς νυκτὸς τὸ ἄδηλον· ἄδηλα γὰρ πάντα τὰ ἐν νυκτί· διὰ δὲ τοῦ κλέπτου, τὸ ἀπροσδόκητον· οὐδεὶς γὰρ κλέπτῃν προσδοκῶν κλαπήσεται, ἀλλ' οἱ ἀπροσδόκητοι τούτου ἐκεῖνοι κλαπήσονται. Διὸ καὶ ὁ Κύριος φησιν, ὅτι ὡσπερ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε ἦσαν οἱ ἄνθρωποι, εὐθυμούμενοι γάμοις καὶ πότοις, καὶ τῆς μελλούσης αὐτοῦς ὑπολαβεῖν συμφορᾶς ἀνεπίσητοι, ἕως ὁ κατακλυσμὸς αὐτοῖς ἐπέστη,

Quemadmodum et nos res quasdam materiales rursum solemus igne fundere, non ad interitum, sed ad purificationem. « Per quæ, » nempe cælum et terram, hac quidem aquis demersa, cælis autem cataractas suas demittentibus, hoc est tanquam per cataractas aquam ad descensum urgentibus. « Is qui tunc erat mundus aqua inundatus perit. » Perit, non ad omnem inundum est, sed ad sola animalia, quæ videlicet referendum mundum omnem representant. Si quidem locus desertus animalibus, ne mundus quidem existimaretur Porro quod subditur, « Servati igni in diem judicii perditionis impiorum, » sic ordinatur : Servati in diem judicii et in diem perditionis : nam, « In diem » a communi sensu resumitur. *Judicii vero ponitur pro condemnationis* « Non tardat Dominus. » Expleto de consummatione sermone, quod erit, idque necessario et per ignem, quæ omnia fusius explanavimus, transit et ad productionem sive dilationem temporis quo mundus consummetur, et ait : Non tardat Dominus qui promisit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant, sed longanimis est, nostram exspectans salutem, nec volens nos perire, sed omnes ad pœnitentiam accedere : cum sane ei qui infinitus est et essentiæ pelagus incircumscriptioni nihil protendat, sed mille anni perinde a que dies unusint

III, 10-14. *Veniet autem dies Domini sicut fur in nocte, quo cæli vehemēti sonitu transibunt : elementa vero æstuantia solventur, terraque et quæ in ea sunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia solventur, quales oportet esse vos in sanctis conversationibus ac pietatibus, exspectantes et accelerantes adventum diei Dei, per quem cæli incensi solventur, et elementa æstuantia liquecent. Sed cælos novos ac terram novam juxta promissa ipsius exspectamus, in quibus justitia inhabitat. Quapropter, dilecti, hæc exspectantes date operam ut immaculati et incontaminati ab illo reperiamini in pace, Dominique nostri longanimitatem, salutem arbitremini.*

Incertitudinem adventus Domini tanquam insultus, cum minime expectabitur, per furem et noctem significavit : per noctem quidem, propter incertitudinem : incerta sunt enim quæcunque in nocte sunt : per furem vero, eo quod non expectetur : nullus enim expilabitur qui furem expectet, sed qui hunc minime expectant illi, expilabuntur. Ideo quoque ait Dominus quod sicut in diebus Noe erant homines lætantes in nuptiis ac poculis, nihilque cogitantes de futura calamitate quæ ipsos compre-

³⁰ Psal LXXXIX, 4. ³¹ Matth. XIV, 25.

hendit, donec oppressit eos diluvium : ita et adventus Domini repente superveniet impiis. Ροιζήδον vero significat cum sonitu. Hujusmodi autem sonus proprius est ignis in his quæ igni depascuntur. 554 Animadvertite autem quod terram et quæ in ea sunt dixerit exurenda, at non homines, sed solum perditionem dixit in impiis sive impietatibus ipsorum. Via namque impiorum peribit 52, non autem ipse quoque impius. « Juxta promissa ipsius. » Promisit namque fidelibus, dicens : « Veniam et assumam vos 53, etc. : « In domo Patris mei mansiones multæ sunt 54. » Propterea et Paulus ait quod, angelo tuba de cælo canente 55, mortuisque resurgentibus immortalibus ipsi quoque occurrent Domino in gloria, immortalitatem videlicet significans per hoc quod ait in gloria. Quod si immortales aut incorruptibiles, utique et novi futuri sunt. Si vero hi novi sint, manifestum est quod nova creatura nata sit commutari una cum constitutione hominum : et corruptibilis quidem propter corruptibilem hominum subversionem, incorruptibilis autem fiat propter hominum renovationem. Considera vero quod et temporis moram ad Domini adventum, et ipsius longanimitatem expectationem ad nostram dicat effici salutem.

III, 15-18. *Quemadmodum et dilectus frater noster Paulus juxta datam sibi sapientiam scripsit vobis, etiam in omnibus fere epistolis loquens de his : inter quæ sunt nonnulla difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles detorquent sicut et cæterus Scripturas ad suam ipsorum perniciem. Mos igitur, dilecti, posteaquam id præcognovistis, carete ne simul nefariorum errore abducti excidatis a propria stabilitate, sed crescite in gratia et cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria et nunc et in diem eternitatis. Amen.*

« Quemadmodum et dilectus frater noster Paulus. » Et ubi aliquid hujusmodi dixit Paulus? In his verbis cum ait : « Bonitas Dei ad resipiscentiam te invitat 56. » Quod si ad resipiscentiam invitat Dei longanimitas, porro resipiscentia nobis est salutaris, utique ad nostram utilitatem ac salutem est Dei longanimitas. Difficilia autem intellectu dicit, quæ etiam impios ait pervertendo interpretari: nam hoc sibi vult streβλοῦσθαι significare. utque rem omnem ex uno demonstrarem, cum Paulus ita dixerit, 555 « Ubi exuberavit peccatum, ibi magis exuberavit gratia 57, » ipsi pervertendo dixerunt Paulum hoc dicere. Peccemus abundantius ut abundantius nobis ignoscatur. Hoc autem faciunt, inquit, ad suam ipsorum perniciem. Quemadmodum enim illi qui prophetas et apostolos occiderunt, ita et qui sermones ipsorum pervertendo sustulerunt, eidem judicio sunt obnoxii : quandoquidem et illi occiderunt eos, ne ii qui ab ipsis salutaria docebantur, possent ab eis juvari : et isti similiter detorquent

Αὐτῶ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου ἀπροσδοκῆτως ἐπελευσέτω τοὺς ἀσεβοῦσι. Ροιζήδον δὲ τὸ μετ' ἧχου σημαίνει. Ἴδιος δὲ ὁ τοιοῦτος ἦχος πυρὸς ἐν τοῖς ὑπὸ πυρὸς καταδοσκομένοις, Σκόπει δὲ ὅτι γῆν εἶπε καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατακαήσεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ ἀνθρώπου, εἰ μὴ μόνον ἀπώλειαν ἐπὶ τῶν ἀσεδῶν εἶπεν, ἦτοι τῶν ἀσεδημάτων αὐτῶν. Ὅδὸς γὰρ ἀσεδῶν ἀπολείται. ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ ἀσεδῆς. « Κατὰ τὰ ἐπάγγελμα αὐτοῦ. » Ἐπηγγέλατο τοὺς πιστοὺς λέγων, « Ἐλευσομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς : » καὶ, « Παρὰ τῷ Πατρὶ μου μοναὶ πολλὰ εἰσι : » διὸ καὶ Παῦλος φησι : « Σαλπίζοντος τοῦ ἀγγέλου ἐπ' οὐρανοῦ, καὶ τῶν νεκρῶν ἀφθάρτων ἀνισταμένων, καὶ αὐτοῦ : ἀπαντήσεσθαι τῷ Κυρίῳ ἐν δόξῃ, » τοῦ, Ἐν δόξῃ, τὸ ἀφθαρτον δηλονότι σημαίνοντος. Εἰ δὲ ἀφθαρτοὶ, πάντως καινοί. Εἰ δὲ καινοὶ οὗτοι, εὐδηλον ὅτι καὶ ἡ κτίσις καινὴ πεφυκῖα τῇ τῶν ἀνθρώπων συμμεταβάλλεσθαι καταστάσει, καὶ φθαρτὴ μὲκ διὰ τὴν εἰς φθορὰν τῶν ἀνθρώπων παρατροπήν, ἀφθαρτος δὲ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων ἀνακαινισμόν, γίνεσθαι. Σκόπει δὲ ὅτι καὶ τὴν παρολκὴν τοῦ χρόνου τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας καὶ τὴν μακροθυμίαν αὐτοῦ, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν φησὶν ἐκτελεσθαι.

« Καθὸς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων. Ἐν οἷς ἐστὶ δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς Γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν. Ἔμετις οὖν, ἀγαπητοὶ, προγινώσκοντες φυλίσεσθε, ἵνα μὴ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέσητε τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ : αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι καὶ γνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτήρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. Ἀμήν. »

« Καθὸς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος. » Καὶ ποῦ τοιοῦτον Παῦλος εἶρηκε ; δι' ὧν ἔφη : « Τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μενάνοιάν σε ἄγει. » Εἰ δὲ εἰς μετάνοιαν ἢ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία ἄγει, σωτήριος δὲ ἡμῖν ἢ μετάνοια, πάντως ἐπὶ συμφέροντι ἡμῶν καὶ εἰς σωτηρίαν ἢ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία. Δυσνόητα δὲ λέγει, ἃ καὶ ὑπὸ τῶν ἀσεδῶν φησὶν ἐνδιαστρόφως ἐξηγγέλλεσθαι. Τοῦτο γὰρ τὸ στρεβλοῦσθαι βούλεται σημαίνειν αὐτῷ. Καὶ ἵνα ἐξ ἑνὸς τούτου παραστήσω τὸ πᾶν οὕτω τοῦ Παύλου εἰρηκότος, « Ὅπου ἐπέδνασεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις, » αὐτοὶ διαστρέψαντες ἔφρασαν, ὅτι τοῦτο φησὶν ὁ Παῦλος : Ἀμορτήσωμεν πλέον, ἵνα πλέον συγχωρηθῶμεν. Τοῦτο δὲ, φησὶ, ποιῶσιν ἐπ' ἀπωλείᾳ αὐτῶν. Ὡς γὰρ οἱ τοὺς προφῆτας ἀποκτείναντες καὶ τοὺς ἀποστόλους, οὕτω καὶ οἱ τοὺς λόγους αὐτῶν διὰ τῆς διαστρόφης ἀναιροῦντες, τῷ αὐτῷ ὑποκείνεται κριματι, ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνος ἀπέκτειναν, ἀποκτείνοντας τοῦ μὴ τοὺς ὑπ' αὐτῶν μαθητευομένους τὰ σωτήρια ὑπ' αὐτῶν ὠφελεσθαι, καὶ τοὺς λόγους ὁμοίως

52 Psal i, 6. 53 Joan. xiii, 33. 54 Joan. xiv, 2. 55 I Thess. iv. 15. 56 Rom, ii, 4. 57 Rom. v, 20.

στρεβλοῦσι τοῦ μὴ τινεὶ διὰ τούτων δράττεσθαι σωτη- A
ρίαν. Ἴδιον δὲ στηριγμὸν τὴν εἰς τὸν Κύριον φησι πί-
στιν. Ὡσπερ δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπιστολαῖς εἰς εὐχὰς
ἀποστελευτᾶ, οὕτω καὶ ταύτη, τὴν ἐν τῇ πίστει τοῦ Κυ-
ρίου αὐξήσιν αὐτοῖς ἐπευχόμενος.

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς καθολικῆς δευτέρας τοῦ Πέτρου
Ἐπιστολῆς. »

sermones, ne aliqui per ipsos salutem operarentur.
Propriam vero stabilitatem fidem dicit in Domi-
num. Quemadmodum autem in aliis Epistolis finit
in preces, ita et in hac, augmentum in fide Domini
ipsis precand⁹

*Finis, divino farente auxilio, posterioris catho-
licæ Petri Epistolæ.*

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

PRIMÆ JOANNIS EPISTOLÆ CATHOLICÆ

Ταύτην ὁ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ τὸ Εὐαγγέλιον γρά- A
ψας, ἐπιστέλλει, ὑπομιμνήσκων τοὺς ἤδη πιστεύ-
σαντας εἰς τὸν Κύριον. Καὶ πρῶτον μὲν ὡσπερ ἐν
τῷ Εὐαγγέλιῳ, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ θεο-
λογεῖ περὶ τοῦ Λόγου, ἀποδεικνύς αὐτὸν ἀεὶ εἶναι ἐν
τῷ Θεῷ, καὶ διδάσκων τὸν Πατέρα φῶς εἶναι, ἵνα
καὶ οὕτως γινώμεν τὸν Λόγον ὡς ἀπύκλασμα ἐξ αὐ-
τοῦ εἶναι. Θεολογῶν δὲ ἐξηγεῖται μὴ νεώτερον εἶναι
τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον. Ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν καὶ ἀεὶ
τυγχάνειν αὐτὸ, νῦν δὲ πεφανέρωσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ.
Ὅστις ἐστὶ ζωὴ αἰώνιος καὶ Θεὸς ἀληθινός. Καὶ τὸ
αἴτιον δὲ τῆς τοῦ παρουσίας καὶ ἐπιφανείας τῆθις,
λέγων εἶναι τοῦτο, ἐπὶ τῷ καταλύσει τὰ ἔργα τοῦ
διαβόλου, καὶ ἡμᾶς ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανά-
του, καὶ γινώσκειν ἡμᾶς τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸν τὸν
Ἰῶν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράφει οὖν B
πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν, πρὸς παιδία, πρὸς νεανίσκους,
πρὸς γέροντας, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐγνώσθη, ἡ δὲ διαβό-
λική, ἐνέργεια λοιπὸν νενίκηται καταργηθέντος τοῦ
θανάτου. Ἔττα λοιπὸν δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς περὶ
ἀγάπης διδάσκει, θέλων ἡμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, καὶ
ἀποδεικνύς ὅτι δεῖ ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐπειδὴ καὶ ὁ
Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς. Ἐξηγεῖται οὖν περὶ δια-
φορᾶς φόβου ἀπὸ ἀγάπης, καὶ τέκνων Θεοῦ καὶ τέ-
κνων διαβόλου, καὶ περὶ ἀμαρτίας θανατικῆς, καὶ μὴ
θανατικῆς, καὶ διαφορᾶς πνευμάτων. Καὶ λοιπὸν
διακρίει, ποῖον μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, ποῖον
δὲ τῆς πλάνης, καὶ πότε μὲν γινωσκόμεθα τέκνα
Θεοῦ, πότε δὲ τοῦ διαβόλου, καὶ περὶ ποίας ἀμαρ-
τίας ὀφείλομεν εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἀμαρτανόντων,
καὶ περὶ ποίας οὐ δεῖ εὐχεσθαι, καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀγα-
πῶν τὸν πλησίον οὐκ ἐστὶν ἄξιος τῆς κλήσεως, οὐδὲ
ὀνομάσθαι λέγεσθαι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὴν ἐνότητά δὲ
τοῦ Ἰοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δείκνυσσι, καὶ ὅτι ὁ ἀρ-
νοῦμενος τὸν Ἰῶν οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Διακρίνει

556 Hanc conscripsit idem Joannes qui Evan-
gelium scripsit, suggerens hæc illis qui jam in Do-
minum crediderant. Et primum quidem sicut in
Evangelio, ita et in hac Epistola theologie tractat
de Verbo, ostendens ipsum in Deo semper esse,
docensque Patrem esse lucem, ut hoc etiam modo
cognoscamus Verbum tanquam splendorem ex ipso
esse. Theologie autem disserendo docet non esse
recens quod apud nos est mysterium : sed ipsum
quidem ab initio semperque fuisse, nunc autem
per Dominum fuisse manifestatum, qui est vita
æterna et Deus verus. Et causam ponit adventus ac
manifestationis ipsius, hanc esse dicens, ut dissol-
veret opera diaboli, nosque a morte liberaremur,
et cognosceremus Patrem ac ipsum Filium Domi-
num nostrum Jesum Christum. Scribit ergo ad om-
nem ætatem : ad pueros, ad adolescentes, ad sen-
nem, quod Deus quidem cognitus sit, diabolica vero
energia posthac devicta sit, abolita morte. Deinde
tota postmodum Epistola de dilectione et charitate
docet, volens ut nos invicem diligamus : et osten-
dens quod oporteat nos mutuo diligere, quandoqui-
dem et Christus dilexit nos. 557 Docet ergo de
diversitate inter timorem ac dilectionem, et filios
Dei ac filios diaboli, et de peccato ad mortem et eo
quod non est ad mortem, et de diversitate spiri-
tuum, ac postea distinguit quis spiritus ex Deo sit
et quis spiritus erroris : et quo pacto cognoscimus
filios Dei ac filios diaboli, et de quo peccato precari
debeamus pro his qui peccant, et de quo non oport-
eat precari : quodque his qui proximum non diligit,
non sit dignus vocatione, nec possit dici Christi.
Unitatem quoque Filii ad Patrem ostendit : et quod
is qui Filium negat, neque Patrem habeat. Discep-
tatur autem in hac Epistola dicens, hoc esse proprium

Antichristi, dicere non esse Filium ipsum Jesum Christum, ut videlicet cum ille non sit, mendax ipse se esse dicat. Exhortatur autem tota Epistola credentes in Dominum, ne contristentur si odio habeantur in mundo, sed gaudeant potius, quod odium mundi ostendat crederentes migrasse ab hoc mundo, ac deinceps habere conversationem cœlestem. Et in fine Epistolæ rursus ad memoriam reducit, quod Filius Dei vita æterna sit Deusque verus, et ut ipsi serviamus ac nobis caveamus a simulacris.

Α δὲ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ, λέγων καὶ τοῦτο ἴδιον τοῦ Ἀντιχρίστου εἶναι, τὸ λέγειν μὴ εἶναι τὸν Ἰὼν αὐτὸν τὸν Ἀριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα δηλονότι, ὡς μὴ ὄντος ἐκείνου, ἑαυτὸν εἴπῃ εἶναι ὁ ψεύστης. Παραινῆ δὲ δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς, μὴ ἀθυμεῖν τοὺς πιστεύον- τας τῷ Κυρίῳ, εἰ μισοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ ἀλλὰ μάλλον χαίρειν, ὅτι τὸ μῖσος τοῦ κοσμοῦ δείκνυσι τοὺς πιστεύοντας μεταθεσθῆναι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καὶ εἶναι λοιπὸν τῆς οὐρανοῦ πολιτείας. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς Ἐπιστολῆς πάλιν ὑπομιμνή- σκει λέγων, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Ἰῶς ζωῆ αἰώνιός ἐστι καὶ Θεὸς ἀληθινός, καὶ ἵνα τούτῳ δουλεύσωμεν, καὶ φυλάτ- τωμεν ἐκωτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

368 PRIORIS JOANNIS EPISTOLÆ CATHOLICÆ CAPITA.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

1. *Evangelica de Christo theologia ; in quo etiam agit de confessione et observatione a peccato, quod custodia præceptorum Dei cognitionem de ipso confirmet.* α'. « Εὐαγγελικὴ θεολογία περὶ Χριστοῦ. Ἐν ᾧ περὶ ἐξομολογίας καὶ προσοχῆς τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν, Ὅτι ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ τὴν γνῶσιν βεβαιεῖ. »
2. *De dilectione sine qua manet impietas : in quo etiam agit de gratia juxta cujusque ætatem, et de aversione ab amore mundi.* β'. « Περὶ ἀγάπης, ἧς ἄνευ ἀσέβεια. Ἐν ᾧ παραινέσις περὶ χάριτος ἐκάστου καθ' ἡλικίαν · καὶ περὶ ἀποτροπῆς τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης. »
3. *De falsis fratribus Deum abnegantibus, et quod pietas in Christum sit Patris confessio: Patris namque glorificatio, Filii theologia est. In quo etiam agit de divino ac spiritali dono in sanctificatione ob spem perveniendi ad cognitionem Dei, quod omnis qui est in Christo, extra peccatum est : qui enim peccat, ex diabolo est.* γ'. « Περὶ ψευδοδελφῶν ἀρνησιθῶν · καὶ ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν εὐσέβεια, Πατρὸς ὁμολογία. Ἡ γὰρ τοῦ Πατρὸς δοξολογία, τοῦ Ἰϋοῦ ἐστὶ θεολογία. Ἐν ᾧ περὶ θεοῦ καὶ πνευματικοῦ χαρίσματος ἐν ἀγιασμῷ, ἐπ' ἐλπίδι, εἰς γνῶσιν Θεοῦ. Ὅτι πᾶς ὁ ἐν Χριστῷ, ἐκτὸς ἀμαρτίας. Ὁ γὰρ ἀμαρτάνων ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. »
4. *De charitate erga proximum ei affectione ad tribuendum elemosinas : in quo etiam agit de bona conscientia quæ est per fidem Jesu Christi : et de discernendis spiritibus per confessionem incarnationis Domini.* δ'. « Περὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν πλησίον καὶ διαθέσεως μεταδοτικῆς. Ἐν ᾧ περὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς τῆς ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Περὶ διακρίσεως πνευμάτων ἐφ' ὁμολογίᾳ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπί- σεως. »
5. *De fraterna charitate ad divinum cultum,* ε'. « Περὶ φιλαδελφίας εἰς θεοσέβειαν. »
6. *Theologia de Filio qui est in gloria Patris, et victoria adversus Malignum per fidem Jesu Christi ad vitam.* ς'. « Περὶ θεολογίας Ἰϋοῦ ἐν δόξῃ Πατρὸς, καὶ περὶ νίκης τῆς κατὰ τοῦ Πονηροῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν. »
7. *De subveniendi fratri peccanti per orationem, et quod sit non peccandum : in quo etiam agit de abstinentia a cultu dæmonum.* ζ'. « Περὶ ἀντιλήψεως τοῦ ἀμαρτάνοντος ἀδελφοῦ διὰ προσευχῆς, καὶ περὶ τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν. Ἐν ᾧ περὶ ἀπογῆς δαιμονικοῦ σεβάσματος. »

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
 Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑΘΟΛΙΚΗ
 —
 JOANNIS APOSTOLI
 PRIOR EPISTOLA CATHOLICA

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Α

559 CAPUT PRIMUM.

• Εὐαγγελικὴ θεολογία περὶ Χριστοῦ. Ἐν ᾧ περὶ ἐξομολογίας καὶ προσοχῆς τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν. Ὅτι ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ τὴν γνῶσιν βεβαιοῖ. »

• Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοὺς ὀφθαλμοῦς ἡμῶν, ὁ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν. »

Τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους καὶ πρὸς Ἕλληνας, οἱ καὶ νεώτερον διαβάλλουσι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον. Δείκνυσιν οὖν ὡς καὶ παλαιὸν τοῦτο. Ἀπ' ἀρχῆς γάρ, τουτέστιν, ἅμα τῇ ἐνοουθειᾷ ἀρχῆς. Ἡ οὐ μόνον τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ὁρατῆς ἀνώτερον τοῦτο κτίσεως. Ἡ μὲν γάρ ἀρχὴν ἔσχε, τοῦτο δὲ ἦν καὶ πρὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης. Τῶν γάρ τοι χθῆς καὶ πρώην Ἑλληνικῶν, τί ἂν τις καὶ λέγοι; ἃ τῇ ἀσελείᾳ περικρουόμενα, ὅψε τὴν ἀνυπόστατον σύστασιν ἔσχεν, ἀκαθαρσίας ἤδη ἐμπολιτευομένης ἀνθρώποις. Ἦς καὶ μάθημα καὶ ὑπόμνημα αὕτη καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἐπὶ τὴν κεχυμένην ἡμῶν νύκτα ἀπόρρευσις. Τὸ μεγαλεῖον τοιγαροῦν παριστῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου διὰ τῆς κατὰ ταῦτα ἀρχαιότητος, ἐπάγει ὅτι καὶ ζωὴ τοῦτο ἐστὶ, καὶ ζωὴ οὐ διαστήματι χρονικῇ μετρούμενη. ἀλλ' ἐνυπόστατος, καὶ πρὸς τὸν Πατέρα αἰεὶ οὔσα, συνωδὰ ταῦτα τοῖς ἐν τῷ ἐαυτοῦ φεγγόμενος Εὐαγγελίῳ. Κάκει γάρ, « Καὶ ὁ Λόγος, φησὶν, ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. » Τὸ δὲ, « Ἦν, » τοῦτο οὐ χρονικὴν παρίστησιν ὑπαρξίν, ἀλλ' ἐνυπόστατου, πράγματος οὐσίαν, καὶ πάντων τῶν τὸ εἶναι λαχόντων ἀρχὴν τε καὶ βᾶσιν καὶ ἔδραν, καὶ οὐ χωρὶς οὐκ ἂν δύναιτο ταῦτα ὀφίστασθαι, Ἐκαστον γάρ τῶν γενητῶν τι εἶναι λέγεται, οἷον εἶναι ἄγγελος, εἶναι ἥλιος, οὐρανός, τ' ἄλλα πάντα. Μόνος δὲ ὁ Υἱὸς καθάπαξ ὧν τυγχάνει, οὐ μενέχοντα τὰ πάντα πρὸς ὑπαρξίν ἔρχεται, δι' ὃ καὶ Παῦλος φησὶν « Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. » Τοῦτο ἀπόρασιν κατὰ εἰσχωρικὴν διδασκαλίαν πρότερόν τις δεξιόμενος ἔρχεται ἐπὶ τὸ ἰδεῖν αὐτῶν οὐ σωματικῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς μετὰ πολλὴν τὴν γυμνασίαν τε καὶ ἐπισκεψίν, ἥτις καὶ ψηλάφησις περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς εἶρηται τῆς

Evangelica de Christo theologia; in quo etiam agit de confessione et observatione a peccato, quod custodia preceptorum Dei cognitionem de ipso confirmet.

I, 1, 2. *Vox erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ, et vita manifestata est, et vidimus, et testificamur.*

Hoc dicit et adversus Judæos et adversus Græcos, quoniam mysterium quod apud nos est tanquam recentius calumniantur. Ostendit ergo quod etiam antiquum sit, quia ab initio, hoc est, simul **560** cum concepto principio. Aut quod non solum lege, sed et ipsa visibili creatura hoc sublimius est: illa enim initium habuit, hoc autem erat etiam ante hoc initium. Cum igitur Græcorum mysteria heri aut nudius tertius orta sint, quid poterit quisquam dicere? quæ in animi intemperantia collaudantur, sero vix subsistentem acceperunt substantiam, cum jam impudicitia versaretur inter homines, rufus et disciplina et recordatio fuit hic defluxus a meliori ad effusam noctem nostram. Magnificentiam itaque demonstrans nostri mysterii ab ipsius antiquitate, subjunxit quod hoc etiam vita sit, et vita non temporali spatio mensurata, sed persistentiam habens et quæ semper est apud Patrem, conformia dicens his quæ dixit in suo Evangelio. Nam et ibi: « Verbum, inquit, erat apud Deum, et Deus erat Verbum **37. 38**. » Hoc autem, « Erat, » non temporalem designat subsistentiam, sed rei perdurantis essentiam, et omnium, quæ esse sortita sunt, principium, basim ac fundamentum, et sine quo ne subsistere quidem hæc possent. Unumquodque enim eorum quæ nata sunt, esse aliquid determinatum dicitur, puta esse angelus, esse sol, cælum reliquaque omnia: solus autem Filius absolute esse dicitur, de quo participant omnia quæ ad existentiam procedunt. Propter quod dicit et Paulus: « Per ipsum et vivimus et movemur et sumus **29**. » Hujus ascultationem juxta introductoriam doctrinam ubi quis prius suscepit, venit ad vivendum ipsum, non

corporaliter, sed perfecte cognoscendo, post longum exercitium et considerationem: quæ etiam contrectatio dicta est de verbo vitæ, quæ dixit: « Ego sum vita ⁴⁰. » Poterit autem hoc etiam modo dici de Verbo quod erat in principio: quod videlicet audivimus ipsum per legem ac prophetas venturum esse: hoc itaque Verbum, cum venisset cum corpore, manifeste vidimus et contrectavimus: « nudum namque Deum: nemo vidit unquam ⁴¹. » Neque enim temere assensimus apparenti, sed post longam contrectationem, hoc est, indignationem legalium et prophetorum de ipso testimoniorum, credidimus Verbo in carne apparenti. Aut, Quod perspeximus, id est, oculis videntes admirati sumus. Θεᾶσθαι enim est cum admiratione et stupore intueri. Non ergo quod erat perspeximus aut contrectavimus, nam hujus generationem quis enarrabit? ⁵⁶¹ Sed quod factum est: aut contrectationibus intelligentiæ, sicut jam dictum est, aut etiam sensum quemadmodum Thomas post resurrectionem ⁴². Unus enim erat et indivisus, idem et visibilis et invisibilis, et apprehensus et qui non possit comprehendi, et contrectatus et qui tangi non possit, et humano more loquens et tanquam Deus faciens miracula. Hæc autem propter summam Verbi ad carnem unionem dicimus. Litteræ series est hæc: Quod erat ab initio, quod audivimus et vidimus et perspeximus oculis et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ, quæ vita manifestata est, quam et vidimus et testificamur et annuntiamus vobis: Dico autem vitam sempiternam quæ est apud Patrem et nobis manifestata est: quod ergo vidimus, hoc etiam annuntiamus vobis. Hic igitur respondet sermo ubi dicitur. Quod ergo vidimus. Non ita autem sermonem retulit quemadmodum nos: primum quidem propter usum abbreviati verbi, deinde etiam Græcorum nugæ contemnens, et ostendens quod non in verbis sit nostra salus, sed in operibus, et in his nos magis attentos efficiens, ne ibidem statim repentes quod proponitur, negligentiores simus, Præterea divina tractans, obscuritate voluit occultare quæ sublimiora erant quam ut profanæ ferrent anres, nec tuto ipsis promulganda sunt. Nam sancta projicere canibus, et spargere margaritas coram porcis ⁴³, non prudentis viri est, nec discretæ considerationis.

I. 2-7. Et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem et nobis manifestata est. Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre et Filio ejus Jesu Christo: Et hæc scribimus vobis, ut gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est promissio quam audivimus ex ipso; et annuntium a vobis, quod Deus lux est, et tenebræ in eonon sunt ullæ. Si di verimus quod societatem habemus cum eo et in tenebris ambulamus, mentimur, et veritatem non firmus. Quod si in luce ambulamus, sicut ipse est in luce, societatem habemus inter nos

εἰπούσης: « Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ. » Λελέζεται καὶ οὕτως περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος Λόγου, ὅτι ἀκηκόαμεν διὰ τοῦ νόμου αὐτῶν καὶ τῶν προφητῶν, ὡς ἐλεύσεται. Τοῦτον οὖν ἐλθόντα μετὰ σώματος ἐμφανῶς εἶδομεν καὶ ἐψηλάφησαμεν. « Γουμὸν γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. » Οὐ γὰρ ὡς ἔτυχε συγκατεθέμεθα τῷ ὄφθῆναι, ἀλλὰ μετὰ πολλὴν ψηλάφησιν, τοῦτέστι, συζητήσιν τῶν νομικῶν τε καὶ προφητικῶν περὶ τοῦτου μαρτυριῶν, ἐπιστεύσαμεν τῷ ὄφθῆναι παρὰ Λόγῳ. Ἢ τὸ, Ὁ θεασάμεθα, ἀντὶ τοῦ, Ὁ ἰδόντες τοὺς ὀφθαλμοῖς τεθεωμάκαμεν. Θεᾶσθαι γὰρ ἐστὶ τὸ μετὰ θαύματος καὶ θάμβους ἄρξῃ. Οὐχ ὁ οὖν ἦν θεασάμεθα ἢ ἐψηλάφησαμεν· τοῦτου γὰρ τὴν γενεάν τις διηγῆσεται; ἀλλ' ὁ γέγονεν, ἦτοι γνωστικῶς ἐπιφαίς, ὡς εἴρηται ἤδη. ἢ καὶ αἰσθητικῶς, ὡς καὶ Θωμᾶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Εἰς γὰρ ἦν καὶ ἀδιάρητος. Ὁ αὐτὸς καὶ θεατὸς καὶ ἀθεατὸς, καὶ κρατούμενος καὶ μὴ περιδρασσομένος, καὶ ἀναφῆς καὶ ψηλαφητὸς, καὶ ἀνθρωπίνως φεγγήμενος, καὶ ὡς Θεὸς ἐνεργῶν τὰ θαύματα. Τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἀκρὴν ἐνοσίχτη τοῦ Λόγου πρὸς τὴν σάρκα φαιμέν. Τὸ ἐξῆς· Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν καὶ ἑώρακαμεν καὶ θεασάμεθα τοὺς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, ἣτις ζωὴ ἐφανερώθη, ἦν καὶ ἑώρακαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, λέγω δὲ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. Ὁ τοίνυν ἑώρακαμεν, τοῦτο καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν. Ἐνταῦθα τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀπόδοσις, ἐν τῷ. Ὁ τοίνυν ἑώρακαμεν. Οὐχ οὕτω δὲ ἐποιήσατο τὴν ἀπαγγελίαν ὡσπερ ἡμεῖς, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ συντεταγμένου λόγου χρῆσιν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐρεσκέλιαν ἀτιμάζων, καὶ δεικνύς ὡς οὐκ ἐν λόγοις ἢ σωτηρίᾳ ἡμῶν, ἀλλ' ἐν ἔργοις. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἐπιστασιαστέρος ἡμεῖς ἐργαζόμενος, ἵνα μὴ αὐτῶθεν προχέλωρς εὐρίσκοντες τὸ προκειμένον, ὑπιωμάμεθα. Ἄλλως τε καὶ θεολογῶν ἐβουλήθη ἀσφαλεῖα κρύψαι τὰ βεδῆλων ἀνώτερα ἀκοῶν, καὶ μὴ ἂν ἀσφαλῶς αὐταὶ ἐκφορᾶ. Τὸ γὰρ βάλλαιεν τὰ ἄγια τοῖς κυσί, καὶ ῥίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων, οὐ σώφρονος λογισμοῦ, οὐκ ἀνδρός.

α Καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. Ὁ ἑώρακαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν ἔχητε μεθ' ἡμῶν. Καὶ ἡ κοινωνία ὅ ἐστι ἡμετέρα μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ἢ πληρωμένη. Καὶ ἐστὶν αὕτη ἡ ἀπαγγελία, ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν οὐδεμίαν. Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατοῦμεν

⁴⁰ Joan. xiv, 6. ⁴¹ Joan. i, 18 et I Joan. iv, 12. ⁴² Joan. xx, 26. ⁴³ Matth. vii, 6.

ψευδόμεθα καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν. *A mutuum, 362 et sanguis Jesu Christi filii ejus emundat nos ab omni peccato.*
 Ἐν τῷ φωτὶ κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καθαρῶς ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. »

« Καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν. » Ὁ τοίνυν ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόσαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, φησί. Τί τοῦτο; ὅτι ζωὴ αἰώνιος ὧν ἐφανερώθη ἡμῖν, καὶ θεατὰ αὐτοῦ γεγονόμεν, καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ὁ γὰρ αὐτὸς καὶ τῷ σταυρῷ σαρκικῶς προσηλώθη, καὶ τῇ αὐτῇ ἐξανέστη σαρκί. Καὶ τί κέρδος ἐκ τούτης ὑμῖν τῆς ἀπαγγελίας κομίζομεν; φησί· τὸ, ὡς περ κοινωνοὺς ὑμᾶς λαμβάνομεν διὰ τοῦ λόγου ὧν εἶδομέν τε καὶ ἀκηκόσαμεν, οὕτω κοινωνοὺς καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τούτου δὲ τυχόντες, χάρις ἂν πληρωθεῖμεν. ὡς τῷ Θεῷ κεκολλημένοι, ἢ ὅτι ὑμῶν ἡμῖν κοινωνούντων, πληρεστάτην ἔχομεν τὴν χάριν ὑμῶν, ἣν τοῖς θερισταῖς ὁ χαίρων πορρεῖς ἐν τῇ τοῦ μισθοῦ ἀπολήψει βραβεύσει, χιρρίτων καὶ τούτων, ὅτι τῶν πόγων αὐτῶν ἀπολάουσι. Ταῦτα εἰπόν ἐπιναλμδάνει πάλιν τὸν λόγον, σαφηνίζων τίς ἡ ἀγγελία, ἣν ἀκήκοε. Καὶ φησιν ὅτι αὕτη ἐστίν· Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶ. καὶ πού τοῦτο ἤκουσεν; ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, « Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, » λέγοντος. καὶ, « Φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα. » Φῶς οὖν ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶ. φῶς δὲ νοερὸν, τοὺς τῆς ψυχῆς ἡμῶν ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν αὐτοῦ ἀντίληψιν ἀνακινούν, καὶ τούτων τῶν ὕλικῶν ὑποστρέφον ἀπάντων, καὶ πρὸς αὐτὸ μόνον τὴν ὄρεξιν ἐρωτικῶν πάθει ἀκριασπεύδον. Σκοτία δὲ ἢ τὴν ἀγνοίαν ἢ τὴν ἁμαρτίαν φησιν. Ἐν γὰρ τῷ Θεῷ οὔτε ἀγνοία ἐνοραται, οὔτε ἁμαρτία. Περὶ τὴν ὕλην γὰρ ταῦτα, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς σύνθεσιν. Εἰ δὲ πού εἰρηται, « Ἐθετο σκοτός ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, » ἀλλ', « Ἐθετο, » εἶπεν, οὐχί, « Ἐστι σκοτός, ὡς περ εἶπεν, » Ἐστι φῶς. Ἐτερον γὰρ τὸ τιθέμενον τοῦ τιθέντος· τὸ σκοτός οὖν ἐντύθη, τὴν ἐν ἀκταληψίᾳ ἀγνοσίαν τοῦ Θεοῦ δηλοῦντος ἐστίν· ἡμῶν δὲ τοῦτο, οὐ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Τιθεταὶ γὰρ τι τῶν μὴ ἐνυπερρόντων τινί, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ χάριν, ἀλλὰ τινος τῶν περὶ αὐτόν. Ὅτι δὲ καὶ τὴν ἁμαρτίαν σκοτός καλεῖται, ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰρημέων αὐτοῦ, δὴλον. Τί γὰρ ἔκει φησι; « Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε. »

« Et annuntiamus vobis vitam. » Quod ergo vidimus et audivimus, annuntiamus vobis, inquit. Quidnam illud est? quod is qui est vita æterna nobis manifestatus est, et inspectores ipsius facti sumus et ante passionem et post resurrectionem. Ipse enim in carne clavis fuit cruci affixus, et in eadem carne resurrexit. Et quod lucrum ex hac annuntiatione vobis adferimus? nempe illud, quod, quemadmodum vos consortes assumimus per sermonem eorum quæ et vidimus et audivimus, ita et consortes Patris ac Filii ipsius Jesu Christi. Hoc autem quia dum vos nobiscum estis participes, plenissimum habemus gaudium nostrum, quod in receptione mercedis gaudens seminator constituet messoribus, gaudentibus et his quod suis fruuntur laboribus. Iis dictis rursus sermonem resumit, explanans quæ sit annuntiatio quam audivit: et ait hanc esse, quod Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt. Et ubi audivit? Ab ipso Christo, qui dicebat: « Ego sum lux mundi; » et: « Lux in mundum veni 44. » Lux ergo est, et tenebræ in eo non sunt. Lux autem spiritu illis agitans animæ nostræ oculos ad sui susceptionem, et ab his omnibus materialibus avertens, atque ad solum sui desiderium amatorio affectu urgens. Tenebras autem, vel ignorantiam dicit vel peccatum. In Deo namque nec ignorantia conspicitur nec peccatum. Hæc enim circa materialia et constitutionem quæ apud nos est reperiuntur. Quod si alibi dictum est: « Positæ sunt tenebræ latibulum ipsius 45: » dixit tamen « Positæ sunt; » non autem Sunt tenebræ, sicut dixit, Lux est. Aliud enim est quod ponitur ab eo qui ponit. Hic ergo tenebræ ignorantiam significant, quæ in eo est quod Deus comprehendi nequeat: porro hoc nostrum est, non Dei. Ponitur ergo aliquid eorum quæ non conveniunt alicui, nec ipsius gratia, sed alicujus quod eum concernit. Quod autem et tenebras appellet peccatum, manifestum est ex his quæ ab eodem dicta sunt in Evangelio. Quid enim ibi dicit? « Et lux in tenebris lucet, et tenebræ ipsam non comprehenderunt 46: » tenebras dicens peccatis obnoxiam nostram substantiam, in qua factus sive qua assumpta, non contraxit ab ipsa iniquationes: 46 Quoniam peccatum non fecit 47 etc. Quando quidem igitur nos ad Dei consortium assumitur qui lux est; porro in hujusmodi luce subsistere nequeunt tenebræ, ut demonstratum est, neque nos qui lucis participes sumus, tenebras post hac in nobis ipsis suscipiamus, ne mendacii pæras habeamus, et una cum mendacio a lucis societate abstrahamur. Itaque societatem habentes mutuum (nempe et in er nos et inter lucem) capti difficile

44 Joan. viii, 12 et xii, 46. 45 Psal. xvii, 12.

46 Lucan. i, 5. 47 Isa. lxi, 12.

nos reddimus peccato. Sed quomodo id nobis con-
tinget, inquit, qui prius in multis offendimus pec-
catis? nemo siquidem verax et qui vero dicendo
assuevit, dicere audebit quod absque peccato sit.
Si quis igitur hoc timore circumfusussit et occupa-
tus, bono sit animo, inquit, nam sanguine Filii
ejus Jesu Christi pro nobis effuso purificatus est,
contracta cum ipso societate. Animadvertite igitur
quod propter summam unionem, Filium Patris etiam
vocet assumptam ex nobis naturam, cujus procul-
dubio assumptæ naturæ sanguis omnino est, et
non Dei. Quomodo ergo, annon delirus et impius
est Nestorius, qui Filii carnem separans, matrem
ipsius non patitur Θεοτόκον, id est, Deiparā app-
pellari? « Quod si in luce ambulamus, sicut ipse
est, » Sciendum quod totius sententiæ intellectus
est eversio blasphemiarum Judæorum: ipsi namque
dixerunt de Christo: « Nos scimus quod peccator
sit 48. » Ait ergo: Si lucis opera facimus, consortes
ejus sumus: si autem non facimus, alieni ab ipso
sumus. Quomodo ergo, annon verax est, inquit,
nec peccatum ullum fecit 49, quanquam inter pec-
catores a nobis reputatus est? Si ergo nos qui
diximus: « Sanguis ejus super nos et super filios
nostros 50, » impudenter dixerimus quod non pec-
cavimus, nos ipsos fallimus sive decipimus, quasi
non sit peccatum crucifixisse Christum, Est enim,
et maximum: ideo non dixit, Mentimur, sed: « Nos
ipsos fallimus, et veritas in nobis non est, » quia
error extra veritatem est. Si vero peccatum
agnoscamus et confiteamur, remittet nobis. Com-
municando autem in sermone cum aliis, austerita-
tem reprehensionis plurimum mitigavit, dicens:
Si dixerimus.

I, 8-16. *Si dixerimus, Peccatum non habemus,
501 nos ipsos fallimus, et veritas in nobis non
est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est et
justus, ut remittat nobis peccata nostra, et emun-
det nos ab omni iniquitate. Si dixerimus quod
non peccavimus, mendacem facimus eum, et ser-
mo ejus non est in nobis.*

« Si confiteamur peccata. » Repetit sermonem,
abundantius eo utens, ut frequentia productæ
redargutionis et ipsos peccati magnitudine coerceat
et ad confessionem invitet. Quantum autem bonum
a confessione oriatur, significavit qui dixit: « Dic
tu primum peccata tua, ut justificeris 51. » Hoc
autem moris etiam fuit præceptorum hujus dilecti discipuli,
ut eadem frequentius repeteret, moderatius
primum, deinde perfectius, volens efficaciorum dic-
torum efficere cognitionem, ac studens ipsorum
habitu auditoribus inserere. « Fidelem vero dixit
Deum. » Hoc est veracem. Πιστός namque, id est
fidelis, dicitur non solum de eo cui aliquid concre-
ditum est, verum etiam de eo qui in veritate con-
firmatus est, qui ex suo veraci more habet alios
quoque hujus participes efficere. Fidelis ilaque

ἀμαρτίας. Ἄλλα πῶς ἔσται τοῦτο, φησὶν, ἡμῖν τοῖς
πρότερον πολλὰς ἐπισχημένοις ἀμαρτίαις; Οὐδέεις
γὰρ ἂν ἀληθῆς καὶ ἀληθεύειν ἐπανηρημένοις τολμή-
σει εἶπεν ὡς ἀναμάρτητός ἐστιν. Εἴ τις οὖν τῶ
φῶς τούτῳ περικατελιπται, θαρρείτω, φησί. Γὰρ
γὰρ αἵματι τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῶ
ἐκχυθέντι ὑπὲρ ἡμῶν κεκλιθάρται ὁ τὴν κοινωνίαν
αὐτοῦ ἀσπασάμενος. Σκόπει δὲ ὅπως διὰ τὴν ἄκραν
ἔνωσιν, Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ ἐξ ἡμῶν καλεῖ
πρόσλημμα, οὐ πάντως ἀναμφιδόλως τὸ αἷμα, ἀλλ'
οὐχὶ τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὖν οὐ λῆρος καὶ ἀσεβῆς Νεστό-
ριος, διαιρῶν τοῦ Υἱοῦ τὴν σάρκα, καὶ Θεοτόκον μὴ
ἀνεχόμενος τὴν αὐτοῦ μητέρα καλεῖν; « Ἐὰν δὲ ἐν
τῷ φωτὶ περιπατῶμεν ὡς αὐτός ἐστιν. » Ἰστίον δτι
βδ δολῶς ὁ νοῦς τοῦ ῥητοῦ, ἀνατροπὴ τῆς Ἰουδαίων βλασ-
φημίας ἐστί. Αὐτοὶ γὰρ ἔφασαν περὶ τοῦ Χριστοῦ,
δτι: « Ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι ἀμαρτωλός ἐστι. » Φησὶν
οὖν, δτι εἰ φωτὸς ἔργα πράττομεν, κοινωνοὶ αὐτοῦ
ἐσμεν, εἰ δὲ μὴ πράττομεν, ἀλλοτριούμεθα αὐτοῦ.
Πῶς οὖν οὐκ ἀληθῆς, φησὶν, ἐστί τὸ, καὶ ἀμαρτίαν
οὐδεμίαν οὐκ ἐποίησεν, εἰ καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ὑφ'
ἡμῶν ἐλογίσθη; Ἐὼν οὖν, φησὶν, ἡμεῖς εἰ εἰπόντες:
« Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, » εἴ-
πωμεν ἀνακίδως, δτι οὐχ ἡμάρτομεν, ἐαυτοὺς πλκ-
νωμεν, τούτῳ ἐστιν, ἀπατῶμεν, ὡς μὴ οὕτως ἀμαρ-
τίας τοῦ σταυρώσαι τὸν Χριστόν. Ἔστι γὰρ καὶ
μεγάλη· διὸ οὐκ εἶπε, Πseudoμέθεζ, ἀλλ' « Ἐαυτοὺς
ἀπατῶμεν. » Ὅτι ἡ πλάνη ἐκτὸς τῆς ἀληθείας ἐστίν.
Εἰ δὲ ἐπιγνώμεν τὴν ἀμαρτίαν καὶ ὁμολογήσομεν,
C ἀφήσει ἡμῖν. Τῇ κοινότητι δὲ τοῦ λόγου ἐλέανεν
τὸ ἄγαν αὐστηρὸν τοῦ ἐλέγχου λέγων, Ἐὰν εἴπω-
μεν.

« Ἐὰν εἴπωμεν, Ἄμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἐαυτοὺς,
πλκνωμεν, καὶ ἀλήθεια οὐ ἔστιν ἐν ἡμῖν. Ἐὰν
ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος,
ἵνα ἀφῆ ἡφῆ ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας, καὶ καθαρῶσι ἡμᾶς
ἀπὸ πάσης ἀδικίας. Ἐὰν εἴπωμεν, δτι οὐκ ἡμαρτήκα-
μεν, ψεύστην ποιούμεν αὐτὸν ὁ λόγος αὐτοῦ οὐκ ἔστιν
ἐν ἡμῖν. »

« Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας. » Ἐπιναλαχ-
μῶν τὸν λόγον φιλοτιμότερον χρώμενος, ὡς ἂν τῶ
κατακόρυφ τῆς τοῦ ἐλέγχου προαγωγῆς, αὐτοὺς τε
ἐπιστήσῃ τῶ τοῦ ἐγκλήματος μεγέθει, καὶ ἐπὶ
ὁμολογίαν παρακλήσῃ. Ὅσον δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ὁμολο-
γίας τίκτεται ἀγαθὸν, ἐδήλωσεν εἰπὼν: « Λέγει σὺ
πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς. » Τοῦτο
δὲ καὶ ἔθος τὸ τοῦ παρόντος ἡγαπημένον μαθητοῦ
διδασκάλου, τὰ αὐτὰ πολλὰκις ἀνκωκλεῖν, με-
ριώτερον πρῶτον, εἴτα τελεώτερον, ἐναργεστέρως
τὴν γνώσιν τῶν λεγομένων ποιεῖν βουλομένον, καὶ
ἔξιν αὐτῶν τοῖς ἀκροαταῖς ἐμποιῆσαι σπεύδοντι.
« Πιστὸν δὲ τὸν Θεὸν, » ἀντὶ τοῦ ἀληθῆ εἶρηκε.
Πιστός γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ πεπιστευμένου, ἀλλὰ
καὶ ἐπὶ τοῦ πιστωτικοῦ εἶρηται, ὅς ἀπὸ τοῦ ἐαυτοῦ
ἀληθοῦς τρόπου ἔχει καὶ τὸ τοῖς ἄλλοις τούτου μετα-

48 Joan. ix. 34. 49 Isa. LIII, 12. 50 Matth. xxvii, 24. 51 Isa. xxiii, 26.

διδόναι. Πιστὸς μὲν οὖν οὕτω Θεός, δίκαιος δὲ ὡς ἂν μὴ τοὺς αὐτῶ προσίοντα ἀπωθοῦμενος, ὅποια ἂν ᾖσιν ἡμαρτηκότες. Ἀφήσιν οὖν τὰς ἀμαρτίας ἀναμφιβίλως τοὺς διὰ μετανοίας ἀγίῳ προτρέγουσι βαπτίσματι, εἴτε εἰς αὐτόν, εἴτε εἰς ἕτερον πεπλημμελήκασιν. Εἰ μὲν οὖν ὁμολογοῦμεν, φησί, τευζόμεθα καὶ τῆς κατ' ἀλλήλων συγγνώμης. Εἰ δὲ ἀντιθευόμενοι λέγομεν οὐχ ἡμαρτηκέναι, διπλοῦν ἐργασόμεθα τὸ κακὸν, καὶ ἐκτούς ψεύστας ἀποφαίνοντες, καὶ τὸν ὑπὲρ πᾶσαν ἀλήθειαν εἰς ψεῦδος βλασημούντες Θεόν. Αὐτὸς γάρ φησι διὰ τοῦ Προφήτου· « Ἀνεπαίδευσάν μοι πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. » Καὶ δι' ἐκτουτοῦ πάλιν· « Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με ὀρέεις; » Εἰ τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, αὐτοὶ λέγομεν μὴ ἡμαρτηκέναι, τὸν λόγον αὐτοῦ ἀρνούμεθα, ὃς ἐστὶ πνεῦμα καὶ ζωῆ. « Τὰ ῥήματα γὰρ, φησὶν, ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωῆ. » Καὶ οὐκ ἔτι ἐγομεν τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐμφιλοχωροῦντα. Οὐ τί ἂν ἔσται βαρύτερον;

« Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἀμάρτητε. Καὶ ἐάν τις ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦν Χριστόν, δίκαιον. Καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκουμεν, ὅτι ἐγκώκαμεν αὐτόν, ἐάν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν. Ὁ λέγων, Ἐγκώκα αὐτόν, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστὶ, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἐστίν. Ὁς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελεῖσται. Ἐν τούτῳ γινώσκουμεν, ὅτι ἐν αὐτῶ ἴσταν. Ὁ λέγων ἐν αὐτῶ μένειν, ὄφελει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτως περιπατεῖν. »

Τὸ ἀστέθμητον καὶ πλημμελὲς τῆς φύσεως ἡμῶν ἐπιτεταμένως, καὶ ὅτι αἰεὶ σὺνοικον ἔχοντες τὴν ἐπὶ τὰ γένη ῥοπήν, καὶ τὸν ἐπεδρεῦοντα τῇ σωτηρίῳ ἡμῶν φθονερὸν δαίμονα, ἀνάγκη μὴ προσεχόντως βιούντες ἀμαρτάνειν τοὺς ἤδη δι' ἐξομολογήσεως οἰκτιρωθέντας Θεῷ, ἐπάγει ταῦτα, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἄφεσιν πταίσωμεν, μὴ ἀπογνώμεν ἐκταῦν. Ἐπιστρέφοντες γὰρ τύχωμεν καὶ πάλιν τῆς σωτηρίας, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεσιτείας. Αὐτὸς γὰρ τῷ Πατρὶ περὶ ἡμῶν ἐντυγγάνων, ἰλάσεται περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν· καὶ οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἵτοι ὅτι πρὸς Ἰουδαίους ἔγραψε, καὶ ἵνα μὴ μόνον ἐκεῖνοι περικλείσῃ τὰ τῆς μετανοίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἔθνη ἐξελπίσῃ τελευτήν. Ἡ δὲ μὴ τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἢ ἐπιγγελά μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετέπειτα πᾶσι Παράκλητον δὲ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν φησὶ τὸν Πατέρα παρακαλοῦντα, ἵτοι προτρέπομενον. Ἀνθρωπινώτερον δὲ ταῦτα καὶ οἰκονομικώτερον, εἰρηται, ὡς τὸ, « Οὐδὲν δύναται ποιεῖν ἀφ' ἐκτουτοῦ ὁ Υἱός. » Διὰ γὰρ μὴ τὸ ἀντίθεος δοῦναι ταῦτα φησὶν, ἐπεὶ ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἐξουσίαν ἔχει ἀφιέναι ἀμαρτίας, ὅδειξεν ἐπὶ τοῦ παραλύτου. Ἀλλὰ καὶ τοὺς

A dicitur hoc modo Deus : justus vero, ut qui ad se accedentes non repellat, qualiacunque fuerint in quibus peccaverunt Remittitur indubie peccata his qui per poenitentiam ad sanctum baptisma accurrerint, sive in ipsum deliquerint, sive in alium. Si ergo confitemur, inquit, convenientem etiam veniam assequemur. Si vero impudenter dicimus nos non peccasse, duplex operabimur malum, et nos ipsos ostendentes mendaces, et Deum qui excedit omnem veritatem de mendacio calumniantes Ipse enim ait per Prophetam : « Reddiderunt mihi mala pro bonis 52. » Sursumque per semetipsum : « Si male locutus sum, testificare de malo : sin bene, cur me cædis 53 ? » Quod si his ita se habentibus adhuc dicimus nos non peccasse, ipsius verba negamus, quæ spiritus et vita sunt. « Verba enim quæ ego loquor, inquit, spiritus et vita sunt 54 : » nec jam habemus ipsius sermonem in nobis immanentem : quod quid gravius esse poterit?

II, 1-6. *Filioli mei, hæc scribo vobis ut non peccetis. Et si quis peccaverit, advocandum habemus apud Patrem, Jesum Christum, justum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et per hoc cognoscimus quod eum noverimus, si præcepta illius observamus. Qui dicit, Novi eum, et præcepta ejus non servat, mendax est, et in eo veritas non est. Qui autem sermonem ejus observat, vere in hoc charitas Dei perfecta est. Per hoc scimus quod in ipso sumus. Qui dicit se in eo manere, debet sicut ille ambulavit et ipse ambulare.*

Naturæ nostræ instabilitatem et proclivitatem ad peccatum sciens, quodque semper familiaris nobis sit ut ad deteriora labamur, cumque insidietur præterea nostræ saluti invidiosus dæmon, necesse esse eos qui Deo jam familiares effecti sunt, ecare nisi caute vivant : hæc subjungit, quod si etiam post remissionem labamur, ne de nobis ipsis desperemus. Conversi namque rursum salutem consequemur, per mediatorem Dominum Jesum Christum. Ipse enim interpellans pro nobis Patrem, placabit eum pro peccatis nostris : nec tantum pro nostris, sed etiam pro totius mundi. Hoc autem dixit : aut quod ad Judæos scriberet, utque non pro solis illis profuturam resipiscentiam concluderet, sed hanc ad gentes quoque extenderet : aut quod non illis duntaxat fieret promissio qui in illo tempore forent, verum etiam ad omnes qui postmodum futuri essent Advocatum vero dicit eum qui Patrem pro nobis precatur sive flectit. Humano autem modo et dispensatione quadam hæc dicta sunt : quemadmodum et illud : « Filius nihil potest facere a seipso 55. » Hæc enim dicit, ne Deo adversari videatur. Nam quod etiam Filius haberet po-

52 Psal. xxxvii, 21. 53 Joan. xviii, 23. 54 Joan. vi, 64. 55 Joan. v, 19.

testatem remittendi peccata ostenderat in paralytico 56. sed et discipulis dando ut peccata remitterent, ostendit quod sua potestate hoc tribueret 57. Verum ut diximus aut dispensatorie hoc dicit nunc Apostolus, aut ostendens eandem Filii cum Patre naturam eandemque potentiam, et quod quidquid faceret una trium sanctarum personarum, 566 commune esset et reliquis. « Et per hoc cognoscimus » Cum in superioribus dixisset eos qui in Dominum crediderunt societatem habere ad ipsum, ea nunc proponit quæ societatem erga illum confirmant, et ait : Et per hoc cognoscimus quod eum noverimus. Solet hic divinus vir similibus dictionibus eodem modo frequenter uti : quemadmodum etiam dum ait : « In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit 58. » Ita ergo et nunc utitur verbo Cognoscere. Quod eum noverimus, hoc est, quod una cum eo commistimus. ex hoc cognoscimus si præcepta illius observamus. Iduo significat verbum γινώσκειν, id est cognoscere, potissimum apud sacram Scripturam, puta scire aliquid : quemadmodum ubi dicitur : « Cognovi quod faciet Dominus iudicium pauperum 59. Præterea significat omnimodam conjunctionem et confirmationem erga aliquem, quæ cognitio appellatur : sicut cum dicitur, Novit Dominus vias innocentium 60, et sicut ait Paulus, « Ut cognoscamus Deum veluti etiam ab eo cogniti sumus 61. » Similiter autem et de contrario puta ignorantia dicendum est quod duplīter intelligatur Quemadmodum enim externis quoque scriptoribus videtur una est contrariorum scientia. Juxta hoc ergo Cognoscere hoc loco duobus modis acceptum est. Siquidem cum ait, « Per hoc cognoscimus, » pro scire sumitur ; cum autem dicitur ; Quod eum noverimus, hoc est quod firmiter cum eo conjuncti sumus. Qui enim consortium habet cum aliquo, etiam commistus ac conjunctus est illi in eo quod participat. Propterea etiam subjungit Præcepta ejus observamus. Ex hoc etiam solveretur illud : « Novit Dominus qui sunt sui 62, » et illud : « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit 63 : » et si quid aliud apud divinam Scripturam de cognitione vel ignorantia tractatur. Deinde a contrario idem confirmat, abundantiori utens probatione, et ait : Qui dicit, Novit eum, sive societatem habeo cum ipso, et præcepta ejus non observat, mendax est. Quomodo enim fieri potest ut idem conjunctus ei adhærens sit, et non adhærens ? Certe servare præcepta, adhæSIONEM designat, non observare autem, nequaquam esse familiarem. Itaque qui novit Deum, etiam ab eo cognitus est, sive consors factus est cum Deo et Deo colligatus : et in hoc dilectio Dei conspicitur, per quam dilectionem habebit perfectionem quæ est in Deo, 567 et hujus iudicium faciet familiaritatem suam erga Deum. Per opera namque exhibetur perfecta dilectio. Verum quia contingit recta et exacta tradere aliquem præcepta,

Α μαθηταὶς τοῦτο δούς τὸ ἀφιέναι ἀμαρτίας ἐνέφηνεν, ὡς αὐτοδεσπότης τοῦτο παρέχει. Ἄλλ' ὡς ἐφημεν, ἢ οἰκονομικῶς τοῦτο νῦν ὁ Ἀπόστολος φησιν, ἢ παριστῶν τὸ πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Ἰησοῦ ὁμοφυεῖς τε καὶ ὁμοδύναμον, καὶ ὅτι ὁ ἄν ποιῇ τὸ ἐν τῶν τριῶν ἁγιαστικῶν ὑποστάσεων, κοινόν ἐστι καὶ τῶν λοιπῶν. « Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν. » Εἰρηκῶς ἀνωτέρω τοὺς εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκότας κοινωνίαν ἔχειν πρὸς αὐτόν, πιστωτικῶς, τῆς κοινωνίας τῆς πρὸς αὐτόν παρατίθεται νῦν, καὶ φησιν, ὅτι καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν. Ἔθος γὰρ τῷ μακαρίῳ τούτῳ ἀνδρὶ τὰς ὁμωνυμίας χρῆσθαι κατὰ ταῦτον, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ, « ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτόν οὐκ ἔγνω. » Οὕτως οὖν καὶ νῦν χρῆται τῷ, Ἔγνω. Τὸ δὲ, « Ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἀντὶ τοῦ ὅτι συνανεκράθημεν αὐτῷ ἐν τούτῳ ἐπιστάμεθα ἐν τῷ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρεῖν. Δύο γὰρ σημερινόντος μάλιστα παρὰ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ τοῦ γινώσκειν, τὸ τε ἐπίστασθαι τι, ὡς ἐν τῷ, « Ἔγνω ὅτι ποιήσει Κύριος τὴν κρίσιν τῶν πτωχῶν. » καὶ ὅτι καὶ τῆς παντελοῦς πρὸς τινὰ ἀνακράσεως, γνώσεως λεγομένης, ὡς ἐν τῷ, Γινώσκει Κύριος τὰς ἰδούσ τῶν ἀμώμων, καὶ ὡς Παῦλος : « Ἐπιγινώσκειν ἡμᾶς φησὶ τὸν Θεόν, καθὼς καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐπεγνωσμεθα. » Ἄσπυτως δὲ καὶ τοῦ ἐναντίου τούτου, τουτέστι τοῦ ἀγνοεῖν, διχῶς νοσημένο, (μία γὰρ ὡς καὶ τοῖς ἔξω δοκεῖ, ἢ τῶν ἀντικειμένων γνώσις,) κατὰ τοῦτο νῦν καὶ τὸ Γινώσκειν διχῶς εἰληπται ἐνταῦθα, « Τὸ μὲν γὰρ, « Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, » κατὰ τὸ ἐπίστασθαι τὸ δὲ, Ἔγνώκαμεν αὐτόν, κατὰ τὸ, Ἄνεκράθημεν αὐτῷ. Ὁ γὰρ κοινωνῶν τινι, καὶ ἀνακράσεται αὐτῷ καθὼς κοινωνεῖ. Διὸ καὶ ἐπάγει, τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρεῖ. Ἐκ τούτου λυθεῖ ἂν καὶ τὸ, « Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. » καὶ τὸ, « Τὸν γὰρ μὴ γινόντα ἀμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀμαρτίαν ἐποίησε : » καὶ εἴτι ἕτερον παρὰ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ περὶ τὸ ἐγνώσκειν ἢ ἀγνοεῖν στρέφεται. Εἴτα ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τοῦτο αὐτὸ κατασκευάζει, περιουσιαστικώτερον χρώμενος εἰ ἄποδειξει, καὶ φησιν : « Ὁ δὲ λέγων, Ἔγνωκα αὐτόν, ἢτοι κοινωνίαν ἔχω μετ' αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστὶ. Πῶς γὰρ οἶόν τε καὶ ἀνακράσθαι : καὶ μὴ, τὸ αὐτόν ; Εἴπερ τὸ μὲν ποιεῖν τὰς ἐντολάς, τὴν ἀνάκρασιν ὑποφίνει : τὸ δὲ μὴ τηρεῖν, τὸ μηδαμῶς ὀκλειῶσθαι. Ἔστε ὁ ἐγνωκὸς τὸν Θεόν, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγνωσται, ἢτοι ὀκλειῶται Θεῷ, καὶ ἀνεληπται ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐνθεωρεῖται : δι' ἧς ἀγάπης καὶ τὸ ἐν Θεῷ τέλειον ἔξει, καὶ γνώρισμα τοῦτο ποιήσει τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειώσεως αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τῶν ἔργων ἡ τελεία διαδοικνύται ἀγάπη. Πλὴν ἐπειδὴ ἐστὶ τινὰ ὀρθῶς μὲν καὶ ἀκριβῶς ποιεῖν ἐντολάς, αὐτὴν δὲ νωθρότερον διακείσθαι, ὅπερ ἀπὸ Θεοῦ πῶρῳ ἐστὶ, διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι ὁ ἐν Θεῷ ὀκλειώμενος κατ' ἐκεῖνον ὀφείλει καὶ αὐτὸς τὰς ἐκτουτο πορείας καταβῆναι τοῦ βίου.

56 Matth. ix, 2 et seq. 57 Joan. xx, 23. 58 Joan. i, 10. 59 Psal. cxxxix, 1. 60 Psal. i, 6. 61 I Cor. xiii, 6 ; Gal. iv, 9. 62 II Tim. ii, 11. 63 II Cor. v, 21.

est a Deo : propterea dicit quod is qui in Deo moratur, debet ipse secundum illum, suæ quoque vitæ itinera dirigere.

ΚΕΦΑΛΑ. Β΄.

A

CAPUT II.

• Περὶ ἀγάπης. ἥς ἔνευ ἀσεβεία. Ἐν ᾧ παραίνεσιν περὶ χάριτος ἐκάστου καὶ ἡλικιαν. Καὶ περὶ ἀποτροπῆς τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης. »

De dilectione sine qua manet impietas : in quo etiam agit de gratia juxta cujusque ætatem et de aversione ab amore mundi.

• Ἀδελφοί, οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλὰ ἐντολὴν παλαιάν, ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς. Ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιὰ ἐστὶν ὁ λόγος, ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς. Πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν. Ὁ ἀστὴν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν, ὅτι ἡ σκοτία παρόργεται, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἦδη φαίνει. Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι. Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδιλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν. Ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ, καὶ, ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδεν ποῦ ὑπάγει. ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ».

II, 7-11. *Fratres, non præceptum novum scribo vobis, sed præceptum vetus quod habuistis ab initio. Præceptum vetus est sermo quem audistis ab initio. Rursum præceptum novum scribo vobis quod verum est in ipso, idem verum est et in vobis : qui tenebræ prætereunt, et vera lux jam lucet. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc Qui diligit fratrem suum, in luce manet, et offendiculum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat. et nescit quo eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.*

Περὶ ἀγάπης λοιπὸν τῆς πρὸς τοὺς πλησίον τρέπεται, καὶ φησιν. ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν ἀνάκρασις ἦτο· ἀγάπη ἐκ τῆς εἰς τὸν πλησίον πρώτου γινώσκειται ἀγάπης. Οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως περρωτισμένον, καὶ τῆς ἀγάπης οὗτου πεπληρωμένον, τὴ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μίσους σκοτός ἔχειν. Φῶς γὰρ καὶ σκοτός κατὰ ταυτὸν καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀσυνώπικτα. Ἰστα ὁ ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης περρωτισμένος, ἀπὸ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ἀνάπτεται ἀγάπης ὁ τὸν Θεὸν ἔχων. ἔχει καὶ τὸ πρὸς τὸν ἀδελφὸν φῶς. Ὁ δὲ τὸν Θεὸν μὴ ἀγαπᾶν λέγων, μισῶν δὲ τὸν ἀδελφόν, ἐν σκοτῷ ὑπάργεε διηνεκετ, τυφλωτέρον ἀεὶ τοὺς γνωστικὸς ὀφθαλμοὺς, ἕτε τὸ ἀπὸ τῆς ἀνακράσεως τῆς τε πρὸς τὸν Θεόν, τῆς τε πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπολλοικῶς φῶς. Καὶ οὐκ οὐδὲ λοιπὸν ὅτι γρήσκειτο ἐκαστῷ. Ἐπειδὴ δὲ καθολικῆς τῆς Ἐπιστολῆς οὗτης καὶ κοινῆς πρὸς ἅπαντας Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας, πρὸς μὲν Ἰουδαίους ἔχει λόγον τὸ εἶπεῖν ὃ καινὴν αὐτοῖς ἐντολὴν τὴν περὶ ἀγάπης γράφειν, ἀλλὰ παλαιάν. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς πλάξῃ Μωσίου, τὸ, « Ἀγαπήσεις μετὰ γὰρ Θεὸν καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, » ἀναγέγραπται. Πρὸς γὰρ μὲν Ἕλληνας, τί ἂν εἴποι τις περὶ παλαιᾶς ἐντολῆς εὐδοκίμου τούτου εἰσοσκυμένους ; Φημὲν οὖν ὡς καὶ τούτοις γέγραπται ὁ πρὸς τοὺς πλησίον νόμος ὁ περὶ ἀγάπης. Πῶς καὶ πῶς ; Ἐν τῷ τῆς καρδίας πυλῶν φυσικῶς ἐννοίαις ἐγγεγραμμένος. Καὶ ὅτι αἱ ἐνεσπαριέναι ἡμῶν φυσικαὶ ἐννοίαι νόμος λέγονται, Παῦλος ἰκανὸς πιστώσθησθαι τὸν λόγον, οὕτως εἶπεν • Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, τῷ ὄντι ἐν ἐμοὶ • Νόμον οὖν. ἦτε ἐντολὴν παλαιάν, καὶ Ἕλληνας ἔλαβον, νομογραφούσης τῆς φύσεως, ἡμέρους εἶναι πρὸς τὸ συγγενὲς ἅπαν καὶ φιλαλλήλους, καθὼ καὶ συναγαλίστικόν ζῆλον ὁ ἀθροῦτος. Ὁ οὐκ ἂν ἐκτὸς γίνοντο ἀγάπης. Ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων ὑπεραποθνήσκοντες ἀνθρώπους πολλοὺς παλαιὰ ἀναγράφουσιν ἱστορίαι. Ὁ τῆς μεζονος ἀγάπης γνώρισμα, ὃ

Circa dilectionem erga proximum deinceps versatur, et ait quod conjunctio erga Deum sive dilectio, cognoscitur primum ex dilectione erga proximum. Neque enim fieri potest ut is qui a Dei cognitione illuminatus est, et ejus dilectione repletus tenebras habeat ex odio adversus fratrem suum. Siquidem lux ac tenebræ ad idem et secundum idem convenire non possunt. Itaque qui a dilectione circa Deum illuminatus est, ad fratris dilectionem accenditur, et Deum habens, habet et lucem erga fratrem. Qui autem dicit se Deum diligere et fratrem suum odit, in continuis est tenebris, semper vacillans intellectualibus oculis, ut qui lucem perdidit quæ erat a conjunctione et erga Deum et erga fratrem : neque novit quomodo deinceps eo utatur. Quoniam autem Epistola hæc generalis erat, et communiter ad omnes et Judæos et Græcos dirigebatur : ad Judæos quidem sermonem dirigit, cum ait, non præceptum novum scribo vobis, sed vetus, de dilectione loquens. Siquidem in tabulis Mosi scriptum erat : « Diliges post Deum etiam proximum tuum sicut teipsum 64. » Ad Græcos vero (dicat quispiam) quidnam de veteri præcepto scriptum est, cum hoc nusquam reperitur ? Dicimus ergo, quod his quoque lex scripta erat de dilectione erga proximos. Ubi et quomodo ? nempe scripta in tabula cordis per naturalem intelligentiam. Et quod seminata in nobis naturales intelligentiæ dicantur lex, Paulus idoneus est ad confirmandum sermonem, qui ita dicit : « Video aliam legem repugnantem legi mentis meæ quæ est in me 65. » Legem ergo sive præceptum vetus etiam Græci acceperant, scribente legem natura, ut benigni essent erga universos proproquos, et sui invicem amantes, quatenus homo sociale animal est : quod sine dilectione fieri non posset. Sed et multos homines morti se exposuisse unum pro alio, veteres scribunt historiæ. Majoris signum dilectionis Salvator noster tradit, cum ait :

64 Levit. xix, 18. 65 Rom. vii. 23.

•Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis 66. • Ita præcepto de proximi dilectione jam olim et Judæis et Græcis posito, dicit : Præter vetus præceptum quod audistis de proximi dilectione, adhuc etiam novum præceptum scribo vobis : quod veritatem habet et in eo qui vos familiares Deo effecit, et in vobis qui participastis cum ipso. Nam quia ipse dicit : « Ego lux in mundum veni 67, » et lux vera juxta ejus sermonem jam lucet, porro in luce non possunt subsistere tenebræ : splendeat posthac vera lux dilectionis, affectu non simulato erga fratrem, et prætereant odii tenebræ, hoc est discedat, dispareant. 660 Nam hoc significat Præterire etiam apud beatum Paulum, ubi dicit : Præterit enim figura mundi hujus. — *Alio modo citat illud* : « Præceptum novum scribo vobis 68. » Præceptum hoc novum est, quatenus Mosi præceptum non universale fuit, sed distinctum juxta eos qui ejusdem erant cognationis aut tribus, exhortans ad diligendos solos amicos 69, inimicos vero odio habentes cum dicit : « Diliges amicum tuum et odio habebis inimicum tuum 70. » Præceptum autem Domini ejusque apostolorum nova admodum complectitur præcipiendo : « Diligite inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos, » naturali subsistent æ hærendo, et non illi naturali affectui qui in hominibus pravis artibus deditis ex maïtia inhæret. « Qui autem odit fratrem suum. » Hujusmodi quidpiam dicit his verbis : Qui dicit se esse Christi, et fratrem suum odit, mentitur et non est Christi. Si enim Christus illum ita dilexit. ut et animam suam pro eo poneret, quomodo is qui se dicit esse Christi, odit fratrem suum pro quo Christus mortuus est ? Aut etiam hoc modo : Qui dicit se esse Dei, et odit fratrem suum qui est Christus, (ipse namque dicit, « Nuntiabo nomen tuum fratribus meis 71, ») hic non est Dei, sed diaboli. Nam si Dei esset, diligeret utique fratrem suum, et ita etiam Christum.

οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου. Εἰ γὰρ τὴν αὐτοῦ.

II, 12-14. *Scribo vobis filii, quoniam remissa sunt vobis peccata propter nomen ejus. Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est. Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis Malignum. Scribo vobis, pueruli, quoniam cognovistis Patrem. Scripsi vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est. Scripsi vobis, adolescentes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis Malignum.*

Quoniam dixerat : Præceptum novum scribo vobis significat e iam dispositionem illorum qui litteras essent accepturi : id autem designat per progressum ac promotionem juxta corporale augmentum. Noverat enim quod non in æquali honore sermonem essent omnes suscepturi 670 neque æquali animo ac studio : sed hi quidem veluti pueruli magis per

ἡμέτερος Σωτὴρ ἀποφαινεται, « Μελέζονα τούτου φήσας, οὐδεὶς ἔχει ἀγάπην, ἢ ἴνα τις θῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Οὕτως ἐντολῆς τῆς περὶ τοὺς πλησίον ἀγάπης ἐκ παλαιοῦ καὶ Ἑλλήσι καὶ Ἰουδαίοις κειμένης, φησὶν, ὅτι Πρὸς τῆ παλαιᾷ ἐντολῇ ἣ ἠκούσατε περὶ τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης, ἔτι καὶ καινὴν ἐντολὴν γράφω ὑμῖν, τὴν τὸ ἀληθὲς ἔχουσαν ἐν τε τῷ οἰκειωσαμένῳ ὑμᾶς Θεῷ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας, καὶ ἐν ὑμῖν τοῖς κεκοινωνηκόσιν αὐτῷ. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνος φησιν, « Ἐγὼ φῶς ἐπέλυθα εἰς τὸν κόσμον, » καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν κατὰ τὸν ἐκεῖνου λόγον φαίνει ἡδὴ ἐν δὲ τῷ φωτὶ οὐ πέφυκεν ὑφίστασθαι σκότος· λαμπρῶτα λοιπὸν τὸ τῆς ἀγάπης φῶς τὸ ἀληθὲς ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐννοκρίτῳ διαθέσει, καὶ ἡ τοῦ μίσους παραγέσθω σκοτία, τουτέστιν, οὐχέσθω, ἀφανίσθω. Τοῦτο γὰρ τὸ πράγειν καὶ ἐν τῷ μακαρίῳ Παύλῳ σημαίνει, ἠνίκα λέγει, Πράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. — Ἄλλως εἰς τὸ, « Ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν. » Ἐν-ολῆ καινὴ αὕτη, καθόσον ἡ Μωυσέως ἐντολὴ οὐ καθολικὴ, ἀλλὰ διεσπασμένη ἀπὸ τοῦ ὁμογενοῦς καὶ ὁμοφύλου, μόνους ἐισηγουμένη ἀγαπῆν τοὺς φίλους, τοὺς δὲ ἔχθρους μισεῖν, δι' ὧν φησιν, « Ἀγαπήσεις τὸν φίλον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου, » ἣ δὲ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων πολὺ τὸ καινοπρεπὲς ἐνεπείριστηται, « Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, » ἐντελλομένη, « καὶ κλέως ποτετε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, » τῇ φυσικῇ προτρέχοντες ὑποστάσει, οὐ τῇ ἐκ πονηρίας τῶν κακοσχόλων ἀνθρώπων τῇ φυσικῇ διαθέσει ἐπιφουζμένω. « Ὁ δὲ μιστὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » Τοιοῦτόν τι διὰ τούτων φησὶν Ὁ λέγων ἑαυτὸν εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ψευδεται, καὶ οὐκ ἔστι τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν αὐτὸν ὡς καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι ὑπὲρ αὐτοῦ, πῶς ὁ αὐτοῦ εἶναι λέγων μισεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν ; Ἡ καὶ οὕτως Ὁ λέγων ἑαυτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς (αὐτὸς γὰρ φησιν, « Ἀπαγγεῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς τοῦ Θεοῦ, ἐφίλει ἂν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ

« Γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφώνονται ὑμῖν αἱ ἀμαρτίαι διὰ τὸν ὄνομα αὐτοῦ. Γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρὸν. Γράφω ὑμῖν, παῖδες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν Πατέρα. Ἐγραψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Ἐγραψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροὶ ἐστέ, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρὸν. »

Ἐπειδὴ εἶπεν. Ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἐπισημαίνεται καὶ τὴν διαθέσει τῶν τῆν ἐπιστολῆν δεξομένων. Ἐπισημαίνεται δὲ διὰ τῆς κατὰ τὴν σωματικὴν ἀῤῥητιν προζωγῆς τε καὶ προκοπῆς. Ἐκεῖ γὰρ, ὡς οὐχ ὁμοτίμως πάντες δεξονται τὸν λόγον, οὐδὲν μετὰ τῆς ἴσης σπουδῆς, ἀλλ' οἱ μὲν ὡς παῖδες, εἰς ταχυγυιώτερον. Οἷς καὶ παρεγγυᾶται ἄρεσιν

66 Joan. xv, 13. 67 Joan. xii, 46. 68 I Cor. vii, 31. 69 Levit. xix, 18. 70 Matth. v, 43. 71 Psal. xxi, 23.

ἀμαρτιῶν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Οἱ δὲ ὡς ἀμαρτιῶν ἀποκόψαντες εἰς ἄνθρωπον τέλειον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτως ὡς καὶ ἑτέρους δύνανται τεκνοποιεῖν, οἷς καὶ ἔχειν τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπ' ἀρχῆς μαρτυρεῖ. Τίς δὲ ὁ ἀπ' ἀρχῆς, εἰ μὴ ὁ Θεὸς λόγος, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν; Οἱ δὲ ὡς νεανίσκοι, οἷς ὡς νεάζουσι καὶ σφριγῶσι, κατὰ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν τὸν ἐπινίκιον μαρτυρεῖ. Ἐἴτα καὶ ἑτέρων ἐπιβολὴν τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει, πρὸς τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς ἡλικίας τὸν διδασκαλικὸν λόγον ἀρμολογούμενος. Ἐπεὶ οὖν, φησὶν, οὕτως ὑμᾶς οἶδα κατὰ τὰς τῶν ἡλικιῶν διαφορὰς δεξομένους τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα, ἀνάγκη καὶ μετρηθῆσαι τῇ διαθέσει τῆς ἡλικίας ὑμῶν τὴν διδασκαλίαν. καὶ ταῦτ' ἐμὴν ὡς πατὴρ ἔπεγνωκόσιν τὸν Πατέρα (λέγει δὲ τὸν Θεόν), διαλεχθῆναι τὸς δὲ ὡς πατέρας, οἱ πλέον ἔχουσι τῶν παιδίων κατὰ τὴν γνῶσιν, τὸ μὴ ὡς πατέρα μόνον ἐπεγνωκέναι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναρχος καὶ ἀδιεξίτητος. Ἦν γὰρ ἐν ἀρχῇ. Τούτοις δὲ καὶ τελειωτέρων ἄξιον παρῆσιν ποιήσασθαι λόγων. Τοῖς δὲ ὡς νεανίσκοις ἰσχυροῖς οὕτως καὶ πρὸς πάλιν καὶ ἀγῶνας ἐπιτηδεύει ὑπάλειψασθαι. Οἷς καὶ τὸ ἀπὸ τῆς νικῆς ἀσπίδον προστείνει λέγων, γενναίω δεικνῶσι καὶ στρατηγικωτέρων δεῖσθαι λόγων. Οὕτω ταῦτ' ἐμὸν πνεύματος ἡλικίας τὸν ἐκ τούτου λόγον δικαίως, τὸν μὲν ὡς οὕτω διατεθειμένων τοῖς τούτου λόγοις, τῶν δὲ ὡς τοιούτων ὄντων τῶν προσιόντων τῇ πίστει, καὶ κατὰ τὴν ἀνάγκην κατὰ τὴν ἐαυτῶν ποιότητα ὑπελείπων, ἐπιφέρει λοιπὸν τὸν τῆς παρακλήσεως λόγον, καὶ φησὶ « Μὴ ἀγαπάτε τὸν κόσμον. » Ταῦτα ὡς πατὴρ λέγει. Ἐπισημαίνεται γὰρ αἰεὶ τὰ παιδία περὶ τὸ φαινόμενον ἡδῶ. Ἐἴτα τὴν αἰτίαν εἰπὼν τοῦ ὁτιοῦν οἷα οὐκ ὀφείλει τις τὸν κόσμον καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαπᾶν, λοιπὸν πρὸς τοὺς πατέρας καὶ τοὺς νεανίσκους ἐναπερλεῖει τὴν διδασκαλίαν. Τελειώτερος γὰρ ἔξωθεν ἢ τούτων ἀντιλήψας. Καὶ ἴνα μὴ νομίσησιν τὸν κόσμον τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σημάζειν αὐτὸν τῷ λόγῳ, ἐπάγει τίς ὁ κόσμος, καὶ τί τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ τὸν κόσμον μὲν τὸν σαρρῶν γλῶσσιν φησὶν, ὃς οὐδὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἔχει ἀγάπην ἐν ἑαυτῷ. ἴνα δὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ; τὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ἐκτελοῦμενα. Ἄ δὲ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὴν ἐπιθυμίαν ἀνακινεῖται. Διὰ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ κριωτάτου τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὰ λοιπὰ περιέλθει. Περὶ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν πᾶν ἐνθεωρεῖται κακὸν, μίχεται, πότοι, ἔρωτες, ἀπρεπεῖς, ἀλχοῦσι, τὸ ὑπὲρ πάντας εἶναι, ὑποβαλλοῖσιν τῆς ἐπιθυμίας, ὡς ἐν ἀδελφῶν πᾶν τὸ ἐπελθὴν κατεργασθῆναι τῶν ἀλαστον φόνου. Οἱ μὲν διὰ πλεονεξίαν, οἱ δὲ διὰ τὸ τοὺς ἀντικειμένους ἀφάνισαι. Δολοὶ, καὶ οὗτοι ἴνα ὑποχέρισιν τῷ ὀδῶν ποιήσασθαι πᾶν τὸ ἐμπυθῶν καὶ ἀπλῶς ἀπὸντα τὰ ἐχθρὰ Θεοῦ, οἱ ἐπιθυμίας τῶν σαρκικῶν πέφυκεν ἐπιτελεῖσθαι.

hi ut quidquid impeditur est nobis, dolo subdamus. utque uno verbo dicam, quidquid Deo adversatur, per carnalium concupiscentiam natum est perfici

« Μὴ ἀγαπάτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. » Ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οἷα ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ. Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ

modum instructionis : quibus tamen spondet peccatorum remissionem per fidem in Christum. Alii vero, sicut qui promoverunt in virum perfectum ætatis plenitudinæ Christi, et vita ut alios quomæ possint efficere filios: quibus etiam testificatur quod cognitioem habeant illius qui ab initio est. Quis est autem is qui ab initio est, nisi Deus Verbum, quod erat in principio apud Deum? Porro alii quasi adolescentes sunt, quibus tanquam juveniliter ac robuste se gerentibus adversus affectus et afflictiones contumeliæ, attestatur quod accepturi sint palmam victoriæ. Deinde alio modo aggrediendo idem repelit, ad mensuram spiritualis adaptans doctrinæ sermonem. Quoniam igitur novi, inquit, vos ita excepturos vario modo quæ a me scripta sunt, necesse est et me dimetiri doctrinam juxta dispositionem vestræ ætatis : et cum his sane tanquam cum pueris disserere, qui patrem cognoverunt, dico sane Deum : cum illis autem veluti cum patribus, qui amplius aliquid habent quam pueri in cognitione, quod non solum ut patrem cognoverint, verum etiam tanquam eum qui ab initio creat, et cujus initium nemo possit enarrare: erat enim in principio. His sane æquum est et perfectiores apponere sermones: istos vero tanquam robustos adolescentes, et ad luctam ac certamina idoneos inungere : quibus etiam dum victoriæ claritatem dicit contingere, ostendit fortibus ac militaribus opus esse sermonibus. Ita ergo juxta ætates spiritus attemperato suo sermone : dum hi quidem ita afficerentur ad ipsius sermones, alii vero tales accederent ad fidem, ut variis modis instrui deberent juxta sui qualitatem, subjungit postea exhortationis sermonem, et ait: « Ne diligatis mundum. » Hæc tanquam pueris dicit. Semper enim affecti sunt pueruli ad apparentem voluptatem. Deinde causam dicens cur non debeat quis mundum diligere et ea quæ in mundo sunt, confirmat deinceps doctrinam patribus ac adolescentibus traditam: perfectiori namque habitu his subvenitur. Et ne existimes quod suo sermone per mundum significaverit aggregatum ex cælo et terra subjungit quis sit mundus, et quæ sint ea quæ in mundo sunt. Et mundum quidem dicit vilem turbam. quæ nec patris habet in se dilectionem.

Quoniam autem sunt illa quæ in mundo sunt? Quæ carnis concupiscentia perficiuntur quæ concupiscentia per sensus agitant. Per oculos namque qui potissimum tenent locum in sensibus, cætera quoque complexus est. Circa concupiscentiam malum omne versatur, adulteria, pocula, amores indecentes : arrogantia, velle cunctos excellere, suggerente concupiscentia ut quidquid adoloritur, ab arrogante conficiatur, cædes, hæc quidem ob avaritiam, illæ vero ad perdendum adversarios : doli, et

II, 15-17. *Ne diligatis mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam quidquid est in*

•Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis 66. • Ita præcepto de proximi dilectione jam olim et Judæis et Græcis posito, dicit : Præter vetus præceptum quod audistis de proximi dilectione, adhuc etiam novum præceptum scribo vobis : quod veritatem habet et in eo qui vos familiares Deo effecit, et in vobis qui participastis cum ipso. Nam quia ipse dicit : « Ego lux in mundum veni 67, » et lux vera juxta ejus sermonem jam lucet, porro in luce non possunt subsistere tenebræ : splendeat posthac vera lux dilectionis, affectu non simulato erga fratrem, et prætereant odii tenebræ, hoc est discedant, dispreant. 66D Nam hoc significat Præterire etiam apud beatum Paulum, ubi dicit, Præterit enim figura mundi hujus. — *Alio modo citat illud* : « Præceptum novum scribo vobis 68. • Præceptum hoc novum est, quatenus Mosi præceptum non universale fuit, sed distinctum juxta eos qui ejusdem erant cognationis aut tribus, exhortans ad diligendos solos amicos 69, inimicos vero odio habentes cum dicit : « Diliges amicum tuum et odio habebis inimicum tuum 70. • Præceptum autem Domini ejusque apostolorum nova admodum complectitur præcipiendo : « Diligite inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos, » naturali subsistent æ hærendo. et non illi naturali affectui qui in hominibus pravis artibus deditis ex maia inhaeret. « Qui autem odit fratrem suum. » Hujusmodi quidpiam dicit his verbis : Qui dicit se esse Christi, et fratrem suum odit, mentitur et non est Christi. Si enim Christus illum ita dilexit. ut et animam suam pro eo poneret, quomodo is qui se dicit esse Christi, odit fratrem suum pro quo Christus mortuus est? Aut etiam hoc modo: Qui dicit se esse Dei, et odit fratrem suum qui est Christus, (ipse namque dicit, « Nuntiabo nomen tuum fratribus meis 71, ») hic non est Dei, sed diaboli. Nam si Dei esset, diligeret utique fratrem suum, et ita etiam Christum.

μου), οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου. Εἰ γὰρ ἦν τὸν Χριστόν.

II, 12–14. *Scribo vobis, filii, quoniam remissa sunt vobis peccata propter nomen ejus. Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est. Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis Malignum. Scribo vobis, pueruli, quoniam cognovistis Patrem Scripsi vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est. Scripsi vobis, adolescentes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis Malignum.*

Quoniam dixerat: Præceptum novum scribo vobis significat e iam dispositionem illorum qui litteras essent accepturi : id autem designat per progressum ac promotionem juxta corporale augmentum Noverat enim quod non in æquali honore sermonem essent omnes suscepturi 67D neque æquali animo ac studio : sed hi quidem veluti pueruli magis per

ἡμέτερος Σωτὴρ ἀποφαίνεται, « Μεῖζονα τῆς φήσεως, οὐδεὶς ἔχει ἀγάπην, ἢ ἵνα τις θῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Οὕτως ἐντολῆς τῆς περὶ τοὺς πλησίον ἀγάπης, ἐκ παλαιοῦ καὶ Ἑλλῆσι καὶ Ἰουδαίοις κειμένης, φησὶν, ὅτι Πρὸς τῇ παλαιᾷ ἐντολῇ ἣ ἠκούσατε περὶ τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης, ἔτι καὶ καινὴν ἐντολὴν γράφω ὑμῖν, τὴν τὸ ἀληθὲς ἔχουσαν ἐν τε τῶ οἰκειωσαμένῳ ὑμᾶς Θεῷ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας, καὶ ἐν ὑμῖν τοῖς κοινοῦν ἡκούσιν αὐτῆ. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνος φησιν, « Ἐγὼ φῶς ἐλάλθω εἰς τὸν κόσμον, » καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν κατὰ τὸν ἐκεῖνου λόγον φαίνει ἡδὴ ἐν δὲ τῶ φωτὶ οὐ πέφυκεν ὑφίστασθαι σκότος· λιμψάτω λοιπὸν τὸ τῆς ἀγάπης φῶς τὸ ἀληθὲς ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐνοποκρίτῳ διαθέσει, καὶ ἡ τοῦ μίσους παραγέσθω σκότια, τουτέστιν, οὐχέσθω, ἀφανίζεσθω. Τοῦτο γὰρ τὸ παράγειν καὶ ἐν τῶ μακαρίῳ Παύλῳ σημαίνει, ἦνικα λέγει, Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. — Ἄλλως εἰς τὸ, « Ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν. » Ἐντολὴ καινὴ αὕτη, καθόσον ἡ Μωυσέως ἐντολὴ οὐ καθολικὴ, ἀλλὰ διεσταλμένη ἀπὸ τοῦ ὁμογενοῦς καὶ ὁμοφύλου, μόνου εἰσηγομένη ἀγαπῆν τοὺς φίλους, τοὺς δὲ ἐχθρούς μισεῖν, δι' ὧν φησιν, « Ἀγαπήσεις τὸν φίλον σου, καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου, » ἢ δὲ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων πολὺ τὸ καινοπρεπὲς ἐνεστερίνισται, « Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθρούς ὑμῶν, » ἐντελλομένη, « καὶ καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, » τῇ φωτικῇ προτίχοντες ὑποστάσει, οὐ τῇ ἐκ πονηρίας τῶν κακοσχόλων ἀνθρώπων τῇ φωτικῇ διαθέσει ἐπιφωσμένῳ. « Ὁ δὲ μισὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » Τοιοῦτόν τι διὰ τούτων φησὶν ὁ λέγων ἑαυτὸν εἶναι τοῦ Χριστοῦ, καὶ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ψεύδεται, καὶ οὐκ ἔστι τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν αὐτὸν ὡς καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι ὑπὲρ αὐτοῦ, πῶς ὁ αὐτοῦ εἶναι λίσγων μισεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν; Ἡ καὶ οὕτως ὁ λέγων ἑαυτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς (αὐτὸς γὰρ φησιν, « Ἀπαγγεῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς τοῦ Θεοῦ, ἐφίλει ἂν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ

« Γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφίσωνται ὑμῖν αἱ ἀμαρτίαι διὰ τὸν ὄνομα αὐτοῦ. Γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νεκικήκατε τὸν πονηρὸν. Γράφω ὑμῖν, παδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν Πατέρα. Ἐγράψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Ἐγράψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροὶ ἐστε, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νεκικήκατε τὸν πονηρὸν. »

Ἐπειδὴ εἶπεν. Ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἐπισημαίνεται καὶ τὴν διαθέσει τῶν τὴν ἐπιστολὴν δεξομένων. Ἐπιστημαίνεται δὲ διὰ τῆς κατὰ τὴν σωμτικὴν αὔξησιν προαγωγῆς τε καὶ προκοπῆς. Ἦδει γὰρ, ὡς οὐχ ὁμοιωμα; πάντες δέξονται τὸν λόγον, οὐδὲν μετὰ τῆς ἴσης σπουδῆς, ἀλλ' οἱ μὲν ὡς παῖδες, εἰσχωγικώτερον. Οἷς καὶ παραγγυᾶται ἀφῆσιν

66 Joan. xv, 13.
71 Psal. xxi, 23.

67 Joan. xii, 46.

68 I Cor. vii, 31.

69 Levit. xix, 18.

70 Matth. v, 43.

ἀμαρτιῶν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Οἱ δὲ ὡς ἀποκόψαντες εἰς ἄνθρωπον τέλειον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτως ὡς καὶ ἐτέρους δύνασθαι τεκνοποιεῖν, οἷς καὶ ἔχειν τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπ' ἀρχῆς μαρτυρεῖ. Τίς δὲ ὁ ἀπ' ἀρχῆς, εἰ μὴ ὁ Θεὸς λόγος, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν; Οἱ δὲ ὡς νεανίσκοι, οἷς ὡς νεάζουσι καὶ σφριγῶσι, κατὰ τὴν τῆς ἀτιμίας παθῶν τὸν ἐπινίκιον μαρτυρεῖ. Εἶτα καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν τὸ αὐτὸ ἐπιναλαμβάνει, πρὸς τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς ἡλικίας τὸν διδασκαλικὸν λόγον ἀρμολογούμενος. Ἐπει' οὖν, φησὶν, οὕτως ὑμᾶς οἶδα κατὰ τὰς τῶν ἡλικιῶν διαφοράς δεξιόμενος τὰ παρ' ἐμοῦ γραφόμενα, ἀνάγκη καὶ μετ' ἐμαυτοῦ παραμετρησάμενος τῆς διαθέσει τῆς ἡλικίας ὑμῶν τὴν διδασκαλίαν, καὶ τίς μὲν ὡς παιδῶν ἐπεγνωκόσι τὸν Πατέρα (λέγει δὲ τὸν Θεόν), διαλεχθῆναι τοῖς δὲ ὡς πατρῶσι, οἱ πλείον ἔχουσι τῶν παιδῶν κατὰ τὴν γνῶσιν, τὸ μὴ ὡς πατέρα μόνον ἐπεγνωκέναι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναρχος καὶ ἀδιεξίτητος. Ἦν γὰρ ἐν ἀρχῇ. Τούτοις δὲ καὶ τελεωτέρων ἄξιον παράθεσιν ποιήσασθαι λόγων. Τοῖς δὲ ὡς νεανίσκοις ἰσχυροῖς οὖσι καὶ πρὸς πάλην καὶ ἀγῶνας ἐπιτηδεύουσιν ὑπαλειφθεῖν. Οἷς καὶ τὸ ἀπὸ τῆς νικῆς ἀοιδίμον προστείνει λέγων, γεννητῶν θεῶν καὶ στρατηγικωτέρων δεῖσθαι λόγων. Οὕτω τὰς τοῦ πνεύματος ἡλικίας τὸν ἐξουτοῦ λόγον διαιτήσας, τῶν μὲν ὡς οὕτω διατεθειμένων τοῖς τούτου λόγοις, τῶν δὲ ὡς τοιούτων ὄντων τῶν προσιόντων τῇ πίστει, καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν κατηγεῖσθαι τῆς αὐτῶν ποιότητι ὑπεικόντων, ἐπιφέρει λοιπὸν τὸν τῆς παρακλήσεως λόγον, καὶ φησὶ· « Μὴ ἀγαπάτε τὸν κόσμον. » Ἰαυτὸς ὡς παιδῶν λέγει. Ἐπιτόχη γὰρ αἰεὶ τὰ παιδία περὶ τὸ φαινόμενον ἰδύ. Εἶτα τὴν αἰτίαν εἰπὼν τοῦ διότι οὐκ οφείλει τις τὸν κόσμον καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαπᾶν, λοιπὸν πρὸς τοὺς πενήτας καὶ τοὺς νεανίσκους ἐναπερελθεῖ τὴν διδασκαλίαν. Τελεωτέρας γὰρ ἔξωθεν ἢ τούτων ἀνελθίσει. Καὶ ἵνα μὴ νομισθῆς κόσμον τὸ σύστημα τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σημαίνειν αὐτὸν τῷ λόγῳ, ἐπάγει τίς ὁ κόσμος, καὶ τί τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ κόσμον μὲν τὸν σαρρῶν ἴγλον φησὶν, ὃς οὐδὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἔχει ἀγάπην ἐν ἐξουσίᾳ. Ἦν δὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ; τὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ἐκτελούμενα· ἃ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὴν ἐπιθυμίαν ἀνακινεῖ. Διὰ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ κυριωτάτου τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὰ λοιπὰ περιέλθε. Περὶ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν πᾶν ἐνθουρεται κακὸν, μοιχεύει, πότοι, ἔρωτες ἀπρεπεῖς, ἀλαζονεῖται, τὸ ὑπὲρ πάντας εἶναι, ὑποδαλλοῦσης τῆς ἐπιθυμίας, ὡς ἂν ἀδωῶς πᾶν τὸ ἐπέλθῃν κατεργασθῆναι τῷ ἀλαζόνι φόνου. Οἱ μὲν διὰ πλεονεξίας, οἱ δὲ διὰ τὸ τοὺς ἀντικειμένους ἀφηνέισαι. Δολοὶ, καὶ οὗτοι ἵνα ὑποχέριστον τῷ ὀφθαλμῷ ποιήσασθαι ἅπαν τὸ ἐμποδὸν καὶ ἀπλῶς ἀπὸνται τὰ ἔχθρὰ Θεοῦ, δι' ἐπιθυμίας τῶν σαρκικῶν πέριξεν ἐπιτελεῖσθαι.

hi ut quidquid impedimento est nobis, dolo subdamus. utque uno verbo dicam, quidquid Deo adversatur, per carnalium concupiscentiam natum est perfici

« Μὴ ἀγαπάτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. » εἴαν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ. Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ

modum instructionis : quibus tamen spondet peccatorum remissionem per fidem in Christum. Alii vero, sicut qui promoverunt in virum perfectum ætatis plenitudini Christi, et vita ut alios quoque possint efficere filios: quibus etiam testificatur quod cognitiouem habeant illius qui ab initio est. Quis est autem is qui ab initio est, nisi Deus Verbum, quod erat in principio apud Deum? Porro alii quasi adolescentes sunt, quibus tanquam juveniliter ac robuste egerentibus adversus affectus et afflictiones contumeliæ, attestatur quod accepturi sint palmam victoriæ. Deinde alio modo aggrediendo idem repelit, ad mensuram spiritualis adaptans doctrinæ sermonem. Quoniam igitur novi, inquit, vos ita excepturos vario modo quæ a me scripta sunt, necesse est et me dimetiri doctrinam iuxta dispositionem vestræ ætatis : et cum his sane tanquam cum pueris dæserere. qui Patrem cognoverunt, dico sane Deum : cum illis autem veluti cum patribus, qui amplius aliquid habent quam pueri in cognitione, quod non solum ut patrem cognoverint, verum etiam tanquam eum qui in initio careat, et cujus initium nemo possit enarrare: erat enim in principio. His sane æquum est et perfectiores apponere sermones: istos vero tanquam robustos adolescentes, et ad licitam ac refamiam idoneos inungere : quibus etiam dum victoriæ claritatem dicit contingere, ostendit fortibus ac militaribus opus esse sermonibus. Ita ergo juxta ætates spiritus attemperato suo sermone : dum hi quidem ita afficerentur ad ipsius sermonis, alii vero tales accederent ad fidem, ut variis modis instrui deberent juxta sui qualitatem, subjungit postea exhortationis sermonem, et ait: « Ne diligatis mundum. » Hæc tanquam pueris dicit. Semper enim affecti sunt pueruli ad apparentem voluptatem. Deinde causam dicens cur non debeat quis mundum diligere et ea quæ in mundo sunt, confirmat deinceps doctrinam patribus adolescentibus traditam: perfectiori namque habitu his subvenitur. Et ne existimes quod suo sermone per mundum significaverit aggregatum ex cælo et terra subjungit quis sit mundus, et quæ sint ea quæ in mundosunt. Et mundum quidem dicit vilem turbam quæ nec patris habet in se dilectionem.

Quænam autem sunt illa quæ in mundo sunt? Quæ carnis concupiscentia perficiuntur quæ concupiscentia per sensus agitant. Per oculos namque qui potissimum tenent locum in sensibus, cætera quoque complexus est. Circa concupiscentiam malum omne versatur, adulteria, pocula, amores indecentes : arrogantia, velle cunctos excedere, suggerente concupiscentia ut quidquid adoritur, ab arroynte conficiatur, cædes, hæc quidem ob avaritiam, illæ vero ad perdendum adversarios: doli, ef

II, 15-17. *Ne diligatis mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quoniam quidquid est in*

mundo, nempe concupiscentia carnis et concupiscentia oculorum et fustus vitæ non ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transi, et concupiscentia ejus : qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.

Diximus jam quod mundum appellet vilem turbam, propter quod et Dominus dicit discipulis : « De mundo non estis, sicut et ego non sum de mundo 72. » Hujus autem mundi pater est diabolus, mundanæ inquam voluptatis ac confusionis. Ideo et dominus de suis discipulis dicit ad Patrem: Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a Malo, sive a mundo: quem etiam alibi in Maligno constitutum esse dicit. — *Alio autem modo: Si Malus adversatur bono Patri, qui vero servit mundi concupiscentiis, non est ex Patre, sed ex mundo, manifestum est quod is qui ex Patre non est, sed ex mundo, etiam ex diabolo est: quemadmodum et in Evangelio dicit ad Judæos: « Vos ex Patre non estis, sed ex diabolo 73: hoc est ex mundanis studiis ac exercitiis, quorum diabolus seminator est ac plantat. Et hæc, inquit, mundana concupiscentia non habent permanentiam ac subsistentiam, sed prætereunt: quæ vero juxta Dei voluntatem fiunt, perpetuo durant. Non est autem sapientiam persistentia contemneris despiciere, 572 et perentibus adhærere: quæ simile quid faciunt cum spectro domum ædificare conante. « Qui autem facit voluntatem Dei. » Quæ est autem voluntas Patris? ut credant in eum quem ipse misit.*

CAPUT III.

De falsis fratribus Deum abnegantibus, et quod pietas in Christum sit Patris confessio: Patris namque glorificatio Filii theologia est. In quo etiam agit de divinis ac spirituali dono in sanctificatione ob spem pervenient ad cognitionem Dei, quod omnis qui est in Christo, extra peccatum est: qui enim peccat, ex diabolo est

II, 18. *Filioli, novissimæ horæ est: et sicut audistis quod Antichristus venturus sit, etiam nunc antichristi multi cæperunt esse: unde scimus novissimam horam esse.*

« Novissima hora est. » Hæc modo facilius fri potest sermo: Quoniam catholica Epistola aptatur cuique homini quocunque fuerit tempore, non est autem præscriptus singulis idem vitæ terminus, cuique tamen incertis est sinus finis, merito unumquemque suo fini applicuit, ut tanquam extremum vitæ tempus quod singulis imminet, prudentia ac temperantia subsequatur: et ita vita irreprehensibilis et pura in actionibus semper a Christianis transigatur. Nec habet locum insanus quisquam hæc irridendi, si cum ante tertio annos dictum sit: Novissima hora est usque nunc non sit dimensum aut supputatum illud novissimum. 573 Etenim si ad temporis spatium a condita mundo conferas, quantum est quod ab eo tempore usque nunc ela-

κόσμου ἢ ἐπιθυμία τῆς σαρκός, καὶ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστὶ. Καὶ ὁ κόσμος παράγεται καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. »

Ἐλπόμεν ἤδη εἶναι κόσμον τὸν συρρετὸν ὄχλον καλεῖται. Δι' ὅ καὶ ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς φησὶν· « Ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστὲ, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμί. » Τοῦτου δὲ τοῦ κόσμου πατὴρ, ὁ διαβόλος, τῆς κοσμικῆς φημὶ ἠδύπαθείας καὶ συγχύσεως. Διὸ καὶ ὁ Κύριος περὶ τῶν ἐκουστῶν μαθητῶν πρὸς τὸν Πατέρα φησὶν· Οὐκ ἔρω τοῦ Ἰνὰ ἄρῃς αὐτοῦς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοῦς ἐκ τοῦ πονηροῦ, ἵτοι τοῦ κόσμου· ὃν καὶ ἐν τῷ Πονηρῷ ἀλλοχού καταθῆαι φησὶν. — Ἄλλως δὲ. Εἰ ὁ Πονηρὸς ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ Πατρὶ, ὁ δὲ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ κόσμου δουλεύει, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου, εὐδὴλον ὅτι ὁ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὴ ὢν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ, καθὰ καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶ πρὸς Ἰουδαίους· « Ἔμετε ἐκ τοῦ Πατρὸς; Οὐ· Ἄλλ' ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστέ. » Τοῦτο ἐστίν, ἐκ τῶν κοσμικῶν ἐπιτηδευμάτων, ὧν ὁ διάβολος σπορεύς τε καὶ φυτοκόμος. Καὶ τὰυτα δὲ φησὶ, τὰ κοσμικὰ ἐπιθυμήματα οὐκ ἔχει τὸ μένον τε καὶ ἐστὼς· ἀλλὰ παράγεται. Τὰ δὲ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ διαρκῆ καὶ δικαιωζόντα. Οὐκ ἔστι δὲ σωφρόνων τὰ μὲν ἐστῶτα καταφρονητικῶς παρορᾶν, τῶν δὲ ἀφανιζομένων ἀντιέχεσθαι, ταυτὸν τι ποιοῦντων τῷ περιφάσματι οἰκοδομεῖν ἐπιχειροῦντι· Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. » Τί δὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; Ἰνὰ πιστεύσωσιν εἰς ὃν ἐκεῖνος ἀπέστειλεν.

ΚΕΦΑΤ. Γ'.

« Περὶ ψευδοῶλων ἀρνησιῶων. Καὶ ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν εὐθέσια, πατρὸς ὁμολογία. Ἦ γὰρ τοῦ Πατρὸς θεολογία, τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ θεολογία. Ἐν ᾧ περὶ Θεοῦ καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων ἐν ἀγαθῶν ἐπιθέσει, εἰς ἡγῶνιστον Θεοῦ. Ὅτι πᾶς ὁ ἐν Χριστῷ, ἐκτός ἀμαρτίας. Ὁ γὰρ ἀμαρτίνων ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. »

« Παιδίον, ἔσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ καθὼς ἠκούσασθε ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γέγοναν. Ὅθεν γινώσκωμεν ὅτι ἔσχάτη ὥρα ἐστίν. »

Τὸ « Ἐσχάτη ὥρα ἐστίν, » ἀνεπιθέστερον οὕτως· Ἐπει καθολικῆ ἡ Ἐπιστολὴ ἀρμολοῦται παντὶ τῷ καθέκαστῃ ἀνθρώπῳ, οὐ μὴ δὲ ὀρθοεσμία ζωῆς παντὶ, εὐδὴλον δὲ ἐκίστην τὸ οἰκεῖον τέλος, εἰκότως τῷ οἰκεῖν τέλει ἐπίστησεν ἕκαστον, ἵνα ὡς περὶ ἔσχάτης τῆς ζωῆς ὥρας ἐκίστην ἐνεστηκαίη, νήψις ἐπιχολοθῆ, καὶ οὕτως βίος ἀμωμος καὶ καθαρὸς τε πράξῃεν εἰς αἰεὶ Χριστιανότης ἐμπολιτεῦσθαι. Οὐκ ἔχει χώραν ὁ διαπύζειν ταῦτα μετὰ γυλῶν, εἰ πρὸ τοσούτων ἐτῶν εἰρηζόμενον τοῦ. Ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ, μέχρι τοῦ νῦν οὐκ ἀνεμετρήθη τὸ ἔσχάτον. Πρὸς γὰρ τὸ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ χρόνου διάστημα, πόσον τὸ ἀπ' ἐκεῖνου μέχρι τοῦ νῦν; λίγων δὲ τὸ ἀπὸ Χριστοῦ. Ἄλλως τε εἰ καὶ παντὸς πράγματως εἰς τρία μεριζομένου, πρώτου καὶ μέτου καὶ τελευταίου, πάντως

72 Joan. xv. 19 et xvii, 15. 73 Joan. viii, 44.

τὸ ἀπὸ τοῦ μέσου πᾶν, ἔσχατον λέγεσθαι οὐδὲν ἀπεικόρ. ἴστε εἰ κατὰ τὸ μέσον τῆς χιλιετοῦς δεκάδος ὁ Κύριος παρεγένετο (σχεδὸν γὰρ ἐν τῷ πεντακισχιλιεστῷ ἢ ἐν γῆ παρουσία αὐτοῦ), τὸ ἀπὸ τούτου ὡς ἀπὸ τοῦ μέσου πᾶν, ἔσχατον λέγεσθαι, οὐδεὶς ἂν μέμφοιτο. Τῶν γὰρ ἑκατὸν φέρε ἐτῶν, καὶ τὰ πρῶτα, ἦτοι τὰ δέκα, καὶ τὰ εἴκοσι, καὶ ἑξήκως, ἔσχατον ἂν ῥηθῆ. Οὕτως οὖν κἀντιχρῖς, ἐπεὶ τὸ μέσον ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐλεύσεως ἢ χιλιετοῦς ὑπερέβη, σωρεῖα, καλῶς ἂν ἅπα, τὸ ἀπὸ τούτου ἔσχατον λέγοιτο. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ ἀληθέστατον καὶ κατὰ τὸν χρυσόμην Ἰωάννην. Ἔστι δὲ τὸ ἔσχατον καὶ κατὰ τὸ χειρίστον ἐλλαβεῖν, ἵνα ὅτιν ἐσμὲν, εἰς ἔσχατον ἀφίγμαι κακοῦ. Ἐπεὶ οὖν ὁ κόσμος τμηκωτὴ ἐπὶ μεγάλων ἐσάλυε κακῶν, τοῦ διαβόλου ταῦτα μετὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ παρουσίαν πραγματεομένου, ἦτοι πείρας ἕνεκεν τῶν ἀγαθῶν, ἢ καὶ συγκρίσεως τῶν χρητοτέρων, ὡς ἂν μὴ ἔχοι τις διακρίνειν τί τὸ καλὸν τε καὶ οὐ καλὸν, διὰ τοῦτο ἔσχατην εἴρηκεν ἔρην τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὡς τοῦ ἔσχατου τὸ χερίστον εἰσηγουμένου, ὡς ἂν τρυφῶς ἢ ὑποστάθμῃς ἐπέχοντος λόγον. Πιστοῦται δὲ τὸ τῆς ἐσχάτης ὥρας. ὧτοι τῆς χειρίστης, ἢ καὶ τῆς τοῦ χρόνου οὐσίας, ἀπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου. Εἰ γὰρ, φησὶ, τὸν Ἀντιχρίστον ἐν ἐσχάτοις καιροῖς προσδοκῶμεν, νῦν δὲ ἀντιχριστοὶ πολλοὶ ἐπεπόλασαν τῷ βίῳ (λέγει δὲ Κλήμεντος καὶ τῶν ὁμοίων ἐκεῖνον), εὐθὺλον ὅτι καὶ καιροῦ τῆς συντελείας ἐφίστηκε, προσδοποιοῦντων τῶν πολλῶν ἀντιχρίστων ἐνί. Εἴτα τοῦτο εἰ πῶν ἐπιφέρει καὶ ἀπὸ τῶν οἱ ἀντιχριστοὶ, ὅτι εἰς ἡμῶν.

autem antichristi multi versantur in hac vita (dicit autem Cerinthum illique similes), manifestum est quod tempus consummationis immineat, dum multi antichristi unum præcedunt, iterque illi parant, Deinde hoc dicto subjungit unde sint antichristi, nempe quod ex nobis, etc.

« Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενέκασαν ἂν μεθ' ἡμῶν. Ἀλλ' ἴνα φανερωθῶσιν, ὅτι οὐκ εἰσι πάντες ἐξ ἡμῶν, καὶ οὐμεις χρισμα, ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα, οὐκ ἔγραψα ὑμῖν ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀληθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτήν, καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι. »

« Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον. » Ἐπιφέρει δὲ καὶ τοῦτο, μηδὲν εἰς σαφήνειαν τοῦ λόγου διοικησάμενος. Λέγω δὲ ὡσπερ ἔρωτήσαντα ἑαυτόν, ὅτι, καὶ πόθεν οἱ ἀντιχριστοὶ οὗτοι; εἴτα τότε ἐπενεγκεῖν τὸ, Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον. Οὕτως δεόν ποιῆσαι, οὐ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ συγκυμῶνως οὕτως, ἴσως τῆ συγκύσει τοῦ λόγου, τὸ περὶ αὐτοὺς ἀηδὲς ἐνδεικνύμενος. Ἀλλὰ διὰ τί ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν οἱ ἀντιχριστοὶ; Ἴν' ἔχοιεν τὸ πιστὸν τοῖς πλανωμένοις κομιζειν, ὡς ἀπὸ τῶν μαθητῶν ὄντες, καὶ κατὰ τὴν τοῦ διδασκάλου γνώμην ποιῶντες τοῦ κηρύγματος τὸν λόγον, ἀλλ' οὐ πάντῃ ἀπειναντίας φερόμενοι τοῦ κηρύγματος. Διὰ τοῦτο οὖν ἀπὸ τούτων. « Ἐξ ἡμῶν δὲ, φησὶν ἐξῆλθον. » Γεγονότες γὰρ μαθηταὶ ἀπέστησαν τῆς ἀληθείας, καὶ ἰδίως βλασφημίας ἐφεύρον. Προσπακουστέον δὲ τὸ, καὶ πόθεν οὗτοι οἱ ἀντιχριστοὶ; ἴνα σαφέστερον ὁ λόγος γένηται. « Οὐ γὰρ ἦσαν ἐξ

psum est? dico sane tempus a Christo nat. Præterea si cujusque rei in tria divisæ, nempe primum, medium ac novissimum, utique quidquid a medio sequitur, dici novissimum nullus absurdum indicat. Certe si juxta medium dici s'nil'e annorum Dominus advenit (siquidem ejus in terra adventus ferme anno quinquies millesimo fuit), quidquid hinc succedit, tanquam id quod medium sequitur, si extremum ac novissimum dicatur, nullus merito possit reprehendere: centum enim verbi causa annis etiam primi, decem videlicet aut viginti et sic de sequentibus, novissimi dicentur. Ita ergo et hic, quoniam tempore adventus Domini media millenariorum annorum congeries transierat, quidquid ab hoc sequitur, recte novissimum sive extremum dici potest. Hoc itaque verissimum est etiam secundum Joannem Chrysostomum. Potest quoque novissimum sive extremum intelligi pessimum, sicut cum dicimus: Ad extremum mali pervenit. Quoniam ergo mundus tunc magnis agitabatur malis, diabolo ista machinante post adventum illius salutaris, sive ad tentationem bonorum, sive ad confusionem eorum quæ meliora sunt, ne posset quis discernere quid esset bonum et quid non bonum: propterea tempus illud dixit novissimum horam, quantum extremo adducente id quod pessimum est, cum fecis ac crassissimarum reliquiarum habeat rationem. Confirmat autem extremam esse horam, sive pessimam, etiam juxta temporis substantiam ab Antichristo. Nam si Antichristum,

C inquit, in novissimis temporibus exspectamus, nunc

autem antichristi multi versantur in hac vita (dicit autem Cerinthum illique similes), manifestum est quod tempus consummationis immineat, dum multi antichristi unum præcedunt, iterque illi parant, Deinde hoc dicto subjungit unde sint antichristi, nempe quod ex nobis, etc.

II, 19-21. *Ex nobis egressi sunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum, sed ut manifesti fierent quod non sint omnes ex nobis. Sed vos unctionem habetis a sancto illo, et nostis omnia. Non scripsi vobis quod nesciretis veritatem, sed quod sciretis illam, quodque omne mendacium ex veritate non est.*

1574 « Ex nobis egressi sunt. » Subjungit autem et hoc, cum nihil deposuerit aut præposuerit ad explanationem sermonis: dico autem quasi seipsum interrogasset: Et unde sunt hi antichristi? deinde tunc subjunxisset, Ex nobis egressi sunt. Cum ita facere oportuisset, non hoc facit, sed confuse, hoc modo fortassis confusione sermonis ostendens molestiam quam circa illos habebat. Sed quare ex Domini discipulis egressi dicuntur antichristi? Ut possent apud eos qui seducerentur fide digni haberi quasi essent ex discipulis, et juxta magistri ac præceptoris sententiam facerent prædicationis sermonem: nec penitus contrariam habebant prædicationem: propterea ergo ab his. « Ex his egressi sunt. » Cum enim facti essent discipuli, discesserunt a veritate ac suam adinvenerunt blasphemiam. Subaudiendum est autem. Et unde pro-

dierunt hi antichristi, ut sermo fiat apertior. « Sed non erant ex nobis. » Huc est, de sorte eorum qui salvi fiunt : nam si inde fuissent, cum suis utique permansissent. Nunc autem hoc illis contigit ut manifesti fierent, hoc est ut omnibus non um fieret quod penitus abalienati es-ent a nobis, et agglutinati his qui nostri non erant. Sunt enim inter ipsos quidam qui ex nobis nunquam fuerunt, quibus videlicet se ipsos conjunxerunt qui ex nobis egressi sunt. Propter quos, inquit, dixi : « Non sunt omnes ex nobis. » A nobis enim, qui domestici ac familiares eramus, alii adhæserunt, qui a nobis erant alieni: eligente potius ethnicorum in ore intemperanter vivere, quam nobiscum temperanter et honeste. His dictis, ne videretur sibi soli horum cognitionem attribuere, et per hoc adversus fideles insollescere, quasi solus hæc novisset, subiungit : « Sed vos unctionem habetis. » Tanquam diceret: Sed quid ego hæc vobis narro quasi ignorantibus? Non est apud vos horum ignorantia. Sacram enim unctionem per sanctum baptismum accepistis, et per hanc divinum Spiritum, qui vos ducit in omnem veritatem. Quoniam autem hoc ita est, scitis quod non scribam vobis hæc tanquam ignorantibus, sed tanquam scientibus. Quænam hæc? novissimum tempus, Antichristi adventum, omnia esse plena mendacio. Propterea igitur quod abundet mendacium, ait : Dico etiam antichristos multos factos esse. Nam si Christus veritas est, que et vos cognoscentes, 575 habetis veritatem in vobis ipsis, utique cum mendax sit contrarius veritati sive Christo, Antichristus est.

II, 22-27. *Quis est mendax, nisi is qui negat Jesum esse Christum? Hic est Antichristus qui negat Patrem et Filium. Quisquis negat Filium, is ne Patrem quidem habet. Quod igitur vos audistis ab initio, in vobis permaneat. Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis. Et hæc est repromissio qua ipse pollicitus est nobis vitam æternam. Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos. Et unctio quam vos accepistis ab eo, manet in vobis. Et non necesse habetis ut quisquam doceat vos, sed sicut ipsa unctio docet vos de omnibus, verax est et non est mendurium. Et sicut docuit vos, manete in ea,*

Etiam hic subaudire oportet conjunctionem et id est, et, clarioris intelligentiæ gratia, ut sit hic sensus : Et quis est mendax, nisi is qui negat Jesum esse Christum? Hoc autem impius Simon delirans nugabatur alium esse Jesum et alium Christum : Jesum quidem eum qui erat a sancta Maria; Christum vero eum qui in Jordanem a celo descenderat. Qui igitur huic applaudit mendacio, inquit, is est Antichristus. Id autem : Hic est Antichristus, dupliciter accipiendum est, et de eo qui Jesum negat esse Christum, et de eo qui negat Patrem et Filium. Nam et is, inquit, qui negat Patrem ac Filium, etiam mendax est et Antichristus.

ἡ ἡμῶν. » Τουτέστι, τῆς τῶν σωζομένων μοιρας. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, μετὰ τῶν ἰδίων ἂν ἔμενον. Νῦν δὲ τοῦτο πεπὸνθησιν, ἵνα φανερωθῶσι, τουτέστι, κατὰ ὄηλοι γένωνται, οἱ πάντες ἀπληροτρῶνται ἡμῶν, καὶ μετὰ τῶν οὐχ ἡμετέρων προσεκολληθήσαν. Εἰσι γὰρ τινες ἐν τοῦτοις, καὶ οὐκ ἐξ ἡμῶν ὄντες, οἱς δηλαδὴ συνήψαν ἑαυτοὺς οἱ ἐξ ἡμῶν ἐξελεθόντες. Δι' οὗς, φησὶν, εἶρηκα καὶ τὸ, « Οὐκ εἰσι πάντες ἐξ ἡμῶν. » Ἡμῶν γὰρ ἀποβράχυντες τῶν οἰκείων, ἄλλοις ἐκολληθήσαν τοῖς ἄλλοις ἡμῶν, μᾶλλον ἐλόμενοι ἐθνικῶς ζῆν ἀσωφρονίτως, ἢ μεθ' ἡμῶν σωφρονῶς. Ταῦτα εἰπὼν, ἵνα μὴ ὀδῆρ ἐκὸς μόνον τῶν τούτων γνῶσιν ἀνατιθέσθαι, καὶ καταλαζονεῖσθαι διὰ τούτων κατὰ τῶν πιστῶν, ὡς μόνος εἰδὼς ταῦτα, ἐπιφέρει τὸ, « Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε. » ὡς περὶ ἐλεγεν. Ἄλλὰ τί ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ διεξέρχομαι ὡς πρὸς ἀγνοοῦντας; Οὐκ ἔστι παρ' ὑμῶν ἀγνοία τούτων. Ἐλάβετε γὰρ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὸ χρίσμα τὸ ἱερὸν, καὶ διὰ τούτου τὸ εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ὀδηγοῦν ὑμᾶς θεῖον Πνεῦμα, Ἐπεὶ δὲ τοῦτο, ἴστε ὅτι οὐχ ὡς ἀγνοοῦσιν ὑμῶν γράψω ταῦτα, ἀλλ' ὡς εἰδῶσι. Τίνα ταῦτα; Τὸν ἔσχατον καιρὸν, τὴν τῶν Ἀντιχρίστων φορὰν. τὸ πάντα ψεύδους εἶναι μετὰ. Διὰ τὸ πλεονᾶσαι οὖν τὸ ψεῦδος, διὰ τοῦτο, φησὶ, λέγω καὶ τοὺς ἀντιχρίστους πολλοὺς γενέσθαι. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀληθὴς ἔστιν, ὅν καὶ ὑμεῖς ἐγνωκότεσ, τὴν ἀλήθειαν ἔχετε ἐν ἐκὸς τοῖς, πάντως ὁ ψεύστης ἐναντίας ὢν τῇ ἀληθείᾳ, ὡτοὶ τῷ Χριστῷ, ἀντιχρίστους ἔστιν.

« Τίς ἐστὶν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς; οὗτος ἔστιν ὁ Ἀντιχρίστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Ἔμετε οὖν ὁ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν ὑμῶν μενέτω. Ἐὰν ἐν ὑμῶν μείνη ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ μενεῖτε. Καὶ αὕτη ἔστιν ἡ ἐπαγγελία ἣν αὐτὸς ἐπηγγεῖλατο ἡμῶν, τὴν ζωὴν αἰώνιον. Ταῦτα ἔγραψα ὑμῶν περὶ τῶν πλανῶντων ὑμᾶς. Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῶν μένει, καὶ οὐ χρειαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς. Ἄλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθὲς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔστι ψεῦδος, καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ. »

Κἀνταῦθα προσυπακουστέον τὸν, καὶ σύνδεσμον, σφραγείας χάριν, ἵν' ἢ οὕτως. Καὶ τίς ἐστὶν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς; Τοῦτο δὲ Σίμων ὁ ἀνόσιος ἐλήρει, ἄλλον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἄλλον τὸν Χριστόν. Τὸν μὲν Ἰησοῦν, τὸν ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας, τὸν δὲ Χριστόν, τὸν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου καταβάνα ἀπ' οὐρανοῦ. Ὁ τῷ ψεύδει οὖν περιφοροῦμενος, φησὶ, ταῦτα, οὕτως Ἀντιχρίστος ἐστὶ. Καὶ τὸ, οὗτος ἐστὶν ὁ Ἀντιχρίστος, οὕτως ἐκλήπτεον, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρνούμενου, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρνούμενου τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀρνούμενος, φησὶ, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καὶ οὕτως

ψεύστης ἐστὶ καὶ Ἀντίχριστος. Ἐλεγον γὰρ ἄλλοι· Ἄπειρος ἀειροῦται, ὧν ὁ κτράτος Οὐαλεντίνος ἀπεγεννήθη, ἄλλον εἶνα Πατέρα ἀκτανομάστον, πρὰ τὸν λεγόμενον Πατέρα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνοῦνται διὰ τοῦ ἀνθρώπου ψιλὸν λέγειν αὐτὸν καὶ μὴ κατὰ φύσιν Θεὸν ὡς ἐκ Θεοῦ ὄντα. Δι' ὃ ἐπιφέρει· « Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει » ὡσπερ Ἰουδαῖοι ἀρνούμενοι μὲν τὸν Υἱὸν, προσποιούμενοι δὲ τὸν Πατέρα εἰδέναι. Ἄλλ' ἴστωσαν οὗτοι ὅτι οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐπίστανται. Εἰ γὰρ ἤθεσαν, ἤθεσαν ἂν ὅτι καὶ Υἱὸς Πατὴρ ἐστὶ Μονογενεὺς, τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ ἀπὸ Σιμωνος ἐφλυάροον. Ἐκείνοι μὲν οὖν οὕτως, φησὶν, ἡμεῖς δὲ ὁ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, τοῦτέστι, θεολογούμενον τὸν Χριστὸν, φυλάττετε παρ' ἑαυτοῖς. Τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ, Μενέτω ἐν ὑμῖν, βούλεται παριστῆναι. « Ἐὰν γὰρ ἐν ὑμῖν μείνη τοῦτο ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ ἐν τῷ Πατρὶ μένετε. » Τοῦτέστι, κοινωνοὶ αὐτοῦ ἔσεσθε. « Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία. » Τον γὰρ καὶ σὺνδεσμον, ἀτιολογικῶς ἐκλήπτειον. Ποία ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία; ἡ φάσκουσα, ἵνα « Ὅσπερ ἐγὼ ἐν σοὶ, Πάτερ, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι. » Καὶ πάλιν· « Ἴνα ἔχωσι τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσι σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. » Ἀπαρτίσας δὲ τὸν περὶ τούτων λόγον, προστίθησι τὸ, « Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλυνόντων ὑμᾶς, » τοῦτέστι, διὰ τὰς ἐξεληλυθῆσαι αἱρέσεις. Εἶτα πάλιν ἐπιφέρει, ὁ καὶ πρὸ τούτου εἶπομεν, τὸ ἀνεπαχθὲς αὐτοῖς περιποιούμενος, ὅτι « Καὶ αὐτοὶ δὲ τὸ χρίσμα ὁ ἐλάθετε. » (Τὸ δὲ τοῦτο, εἴρηται ἤδη, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει.) « Ὁ οὖν ἐλάθετε Πνεῦμα ἅγιον, ἐπειδὴ βέβαιον ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς, οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς. Ἄλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα, ἦτοι τὸ Πνεῦμα διδάσκει, ὑμᾶς περὶ πάντων, καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μένετε ἐν αὐτῷ. Ἀληθὲς γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶ ψεύδος, ὁ δηλονότι ἐδίδαξεν ὑμᾶς. » Καὶ ἡμεῖς τὸ χρίσμα ὁ ἐλάθετε. » Τὸ ἐξῆς οὕτως· « Καὶ ἡμεῖς ἐπεὶ τὸ χρίσμα ὁ ἐλάθετε ἀπ' αὐτοῦ ἐν ὑμῖν μένει, οὐ χρεῖαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς. »

« Καὶ νῦν, τέκνια, μένετε ἐν αὐτῷ, ἵνα ὕταν φανερωθῇ ἔχωμεν παθήσιαν, καὶ μὴ αἰσυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. Ἐὰν εἰδῆτε ὅτι δικαίος ἐστὶ, γινώσκετε, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται. »

Ἴδετα ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ Πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν. Διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ἡμᾶς ὅτι οὐκ ἐγώ αὐτόν. Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὕτω ἐφανερώθη ὁ τι ἐσόμεθα. Οἴδαμεν δε, ὅτι ἐὰν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστὶ. Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτόν, ἀγριζει ἐκείτων καθὼς ἐκεῖνος ἀγρός ἐστὶ. »

Ἐρηκώς τὴν τῶν ἀντιχριστῶν φορὰν, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνδιάστροφον αὐτῶν διδασκαλίαν, ἀφ' ἧς ὡσπερ

Dicei aut enim alii rursus hæretici, a quibus impurus Valentinus exortus est, alium esse patrem in-nominatum præter eum qui dicitur Pater Christi. Hi autem et Filium negant, eo quod nudum hominem eum esse dicant, et non natura Deum, tanquam ex Deo. Quisquis negat Filium, is ne Patrem quidem habet: quemadmodum Judæi Filium quidem negantes, Patrem vero se nosse simulantes, idque sibi vindicantes. Sed sciant hi quod neque Patrem noverunt: nam si novissent, scirent utique quod et Pater sit Unigeniti Filii. Id ipsum autem illi quoque nugabantur, qui Simonem sequebantur. Itaque illi hoc modo, inquit: 576 at vos quod audistis ab initio, puta divinam de Christo doctrinam, servate apud vos. Nam hoc sibi vult, Permaneat in vobis. « Si enim in vobis permanserit quod ab initio audistis, et vos in Filio et Patre manebitis. » Hoc est, consortes ejus eritis « Hæc est enim promissio. » Siquidem conjunctionem καὶ, id est et, causaliter oportet accipere pro enim. Quæ est autem promissio? ea qua dicit Dominus ad Patrem: « Ut sicut ego in te et tu in me, ita et ipsi in nobis unum sint. » Et rursus: « Ut habeant vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum 74. » Absoluto vero de his sermone, addit: « Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos: » hoc est, propter eas quæ sunt egressæ hæreses. Deinde rursus subjungit quod antea diximus, efficiens ne molestus sit eis sermo, « Ipsi quoque unctionem accepistis. » Quæ sit autem illa, jam dictum est quod dicat Spiritum sanctum. Quandoquidem ergo Spiritum sanctum quem accepistis, firmum habetis apud vos ipsos, non necesse habetis ut quisquam doceat vos: sed sicut ipsa unctio sive ipse Spiritus docet vos de omnibus sicut docuit vos, manete in ipso: nam verum est, et non est mendacium id videlicet quod docuit vos. « Et unctio quam vos accepistis. » Litteræ seriæ est hæc: Et vos, quoniam unctio quam ab ipso accepistis manet in vobis, non necesse habetis ut quisquam doceat vos.

II, 28-29. *Et nunc filii, manete in eo, ut cum apparuerit habeamus fiduciam, et non pudeamini, ab eo in adventu ejus. Si scitis quod justum est, scitote quod omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.*

III, 1-3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur. Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum. Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit id quod futuri sumus. Scimus autem quod si apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se sicut et ille purus est.*

577 Postquam dixit de congregatione antichristorum, et de perversa illorum doctrina, a qua

veluti cbaractere quodam manifestos sese reddiderunt: ac satis firmavit eos, ut immoti persisterent circa ea in quibus instructi erant, subjungit conæquenter repositam quoque propter ista mercedem, tanquam fortiores eo reddens claritate præmiorum, et ait: «Manete in eo.» Quare? Ut habeamus fiduciam in ipso cum apparuerit. Quid enim clarius aut desiderabilius fiducia qua exhibituri sumus Christo: nostros in vita peractos labores, facientes hoc cum fiducia et in nullo pudorem sustinentes in adventu ejus? Et quoniam verisimile erat quosdam interrogaturos, quibus operibus grati ei fieri possent, docet etiam hoc, et ait: Si cognovistis eum quod justus sit, utique et hoc scitote quod is qui facit justitiam ex ipso natus sit: justus namque justos generat. Perro quantum sit hoc ad gloriationem et fiduciam nostram nullus ignorat: sicut neque illud, nempe quanta et qualis sit dilectio et benignitas quam erga vos exhibuit. Videte enim quod dederit nobis ut filii sui essemus et vocemur. Quod si eos qui sunt in mundo hoc lateat, putanos esse Dei filios, ne hoc admiremini: nam propter hoc mundus non novit nos, quoniam neque eum novit qui nos adoptavit in filios. Quod autem mundum dicat vilem et abjectam turbam, frquenter ostendimus. Deinde postquam adoptionem confirmavit, clarius post hæc dicit et gloriam ac fiduciam seu libertatem quæ his reposita est qui adoptati sunt, et ait: «Charissimi, nunc filii Dei sumus. Ac si diceret: Omnino, charissimi, ex præcedentibus scitis quod in filios Dei assumpti sumus: quod si id nondum manifestatum est, ne turbemini: quod enim nunc incertum est, manifestum fiet illo revelato. Si quidem adoptionis splendorem exhibebimus apparentes ipsi similes; nam filii omnino similes sunt patri. Sed ei fiducia erga ipsum habentes tanquam filii, videbimus eum sicuti est: non sane juxta ipsius naturam; nam hoc impossibile est creaturæ naturæ: sed quid? justum justum puri. Similes enim adhærebunt et similes. Nam Job id paulo ante dixi quod similes ei erimus: non juxta naturam: 378 dixisset enim alioqui non Similes, sed lidem, nunc autem quia id non continget, dixit Similes, juxta gloriæ videlicet qualitatem. An id madvertendum est autem quod non dixerit in superioribus, Omnis qui fecit aut qui faciet justitiam sed Qui facit. Virtutes enim semper operantur: et dum fiunt, habent esse: cessantes vero aut futuræ, ne esse quidem habent.

III, 4-8. *Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est commissum contra legem. Et scitis quod ille apparuerit, ut peccatum nostrum tolleret: et peccatum in eo non est. Omnis qui in eo manet, non peccat. Omnis qui peccat, non vidit eum nec cognovit eum. Filii, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est sicut et ille justus est. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. Ad hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.*

Ἀρχακτῆρι: τινι διὰ δόλου; ἀποτοὺς κατεπέστηστο, καὶ ἰκνωσὶς στηρεῖς ἀμεταθέτως ἔχειν περὶ τὴν κατηγήθησαν, ἐπάγει λοιπὸν καὶ τὸν ἀποκειμένον διὰ ταῦτα μισθὸν, ὡσπερ ἰσχυροποιῶν αὐτοὺς διὰ τῆς τῶν ἐπιθλων λαμπρότητος, καὶ φησιν, ὅτι: «Μένετε ἐν αὐτῷ.» Διὰ τί; Ἵνα ἔχωμεν παρρησίαν ἐν αὐτῷ ὅταν φανερωθῇ. Τί γὰρ περισσώτερον ἢ ζηλωτότερον παρρησίας, ἐπειδὴν ᾧ ἐπιδοίκαντο μελλωμεν τοὺς ἐν τῷ βίῳ πόνους ἡμῶν, μετὰ παρρησίας τοῦτο ποιούμεν καὶ μηδὲν ἀισχυρόμενοι ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ; ἐπειδὴ εἰκόσ τινὰς ζητεῖν. τινὰ κατορθωκότες εὐάραστοι αὐτῷ γίνονται, διδάσκει καὶ τοῦτο καὶ φησιν, ὅτι, Εἰ ἐγνώκατε αὐτὸν, ὅτι δίκαιός ἐστι, πάντως καὶ τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, ἐξ αὐτοῦ γενένηται. Ὁ δίκαιος γὰρ δικαίους γεννᾷ. Ὅσον δὲ τοῦτο εἰς κλύχημα καὶ παρρησίαν ἡμῶν οὐδέ τις ἀγνοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τοῦ παρασχόμενου πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην τε καὶ χρηστότητα, ὅση τις καὶ οὐκ ἐστίν· εἶδετε γὰρ ὅτι ἔδωκεν ἡμῖν τέκνα αὐτοῦ γενέσθαι τε καὶ κληθῆναι. Εἰ δὲ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ φησιν ἀδῆλον τοῦτο, λέγω δὲ τὸ, οἷους ἡμᾶς εἶναι Θεοῦ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο. Διὰ γὰρ τοῦτο σὺ γινώσκει ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲ τὸν υἱοθετήσαντα ὑμᾶς ἐγνώσκει. Ὅτι δὲ κόσμον τὸν συρφετὸν ἔχλον λέγει, πολλὰ γὰρ πρεσβύταται. Εἶτα ἐπειδὴ τὸ τῆς υἱοθεσίας κατεσκεύασε, λέγει ἐπὶ τοῦτοσ τρανότερον καὶ τὴν ἀποκειμένην δόξαν καὶ παρρησίαν τῶν υἱοθετηθέντων, καὶ φησιν: «Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν.» ὡσπερ εἶλεγε· Πάντως, ἀγαπητοί, διὰ τῶν προλαβόντων ἐγνώστε, ὅτι εἰς υἱοὺς Θεοῦ ἀνελήθημεν. Εἰ δὲ μὴ ἤδη ἐφανερώθη τοῦτο, μὴ θορυβεσθε. Τὸ γὰρ νῦν ἀδῆλον, φανερόν γενήσεται, ἐκείνου ἀποκαλυπτομένου. Ὅμοιοι γὰρ αὐτῷ ἀναφανέντες, τὸ τῆς υἱοθεσίας λαμπρὸν παραστήσομεν. Οἱ γὰρ υἱοὶ πάντως ὅμοιοι τῷ πατρὶ. Ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν παρρησίαν ἔχοντες ὡς υἱοί, ὀφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν, οὐ κατὰ τὴν φύσιν ὀηλονότι. (Το το γὰρ ἀμήχανον γεννητῆ φύσει.) Ἀλλὰ τί; δίκαιον δίκαιοι, ἀγνὸν ἀγνοί. Τῷ γὰρ ὁμοίᾳ προφύσσονται καὶ οἱ ὅμοιοι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μικρῶ κατόπιν εἶπον ὅτι ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, οὐ κατὰ τὴν φύσιν. Εἶπε γὰρ ἂν οὐχ Ὅμοιοι, ἀλλ' οἱ αὐτοί. Νῦν δὲ ἐπεὶ μὴ τοῦτο ἔσται, εἶπε τὸ Ὅμοιοι, κατὰ τὴν τῆς δόξης ποιότητος ὀηλαδῆ. Ἐπισημαντέον δὲ ὅτι οὐκ εἶπεν ἀνωτέρω, Πᾶς ὁ ποιῆσας τὴν δικαιοσύνην, ἢ Ὁ ποιῶν, ἀλλ' Ὁ ποιῶν. Πρακτικαὶ γὰρ αἱ ἀρεταί, καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι ἔχουσι τὸ εἶναι. Πασάμεναι γὰρ ἢ μελλοῦσαι, οὐδὲ τὸ εἶναι ἔχουσι.

« Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ, καὶ ἡ ἀμαρτία ἐστίν ἢ ἀνομία καὶ οἶδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη, Ἵνα τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀφῆ. Καὶ ἀμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν. Πᾶς ὁ ἀμαρτάνων οὐχ ἔωρακεν αὐτόν. οὐδὲ ἐγνώκεν αὐτόν. Τεκνία, μηδεὶς πλανᾷ ὑμᾶς· Ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην δίκαιός ἐστι, καθὼς ἐκεῖνός ἐστιν, Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἀμαρτάνει. Εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ Γιὸς τοῦ Θεοῦ Ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. »

Κατασκευάσας τὸν περὶ δικαιοσύνης λόγον διὰ τῶν ἁνωτέρω ἀπὸ τῶν τῆς δικαιοσύνης καλῶν, νυν καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καὶ τῶν ἐνυπαρχόντων αὐτῷ ἐφορμαῖ τῆ ἀποδείξει, καὶ φησι· « Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν. » τοιοῦτόν τι λέγουσι, ὅτι Ἰμεῖς οὐ οἰοθετηθέντες, ἐργάζεσθε τὴν δικαιοσύνην, καὶ μὴ ἀργούς ἐξουτοῦς ἀποφαίνετε ταύτης. Ἰς γὰρ ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας οὐχ ὁ ποιήσας ἢ ὁ ποιήσων, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἄνομος ἢ ὁ ἁμαρτωλὸς, ἀλλ' ὁ ἐχόμενος τοῦ κακοῦ καὶ ἐνεργός, οὕτω καὶ δίκαιος οὐχ ὁ ἀπρακτῶν, ἀλλ' ὁ ἐνεργός. Ἰστέον δὲ ὡς ἁμαρτία μὲν ἢ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπόπτωσις ἐστίν, ἄνομια, δὲ περὶ τὸν θετὸν νόμον πλημμέλεια. Καὶ ταύτην ἔχουσι ἀρχὴν ἐκάτερον τούτων, τὸ μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἔκπτωσιν, τὸ δὲ τὴν περὶ τὸν θετὸν νόμον πλημμέλεια. Συμφέρονται δὲ ταύταις καὶ κατὰ ταύτόν. Ὁ τε γὰρ ἁμαρτάνων, τοῦ κατὰ τὴν φύσιν καὶ ἐν τῇ φύσει ἀπέτυχε σκοποῦ. Σκοπὸς γὰρ τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει, τὸ κατὰ τὸν λόγον ζῆν, τῆς ἀλογίας πόρρω ἀπωκισμένη. Ἰσαύτως καὶ ὁ ἄνομῶν, πλημμελεῖ περὶ τὸν ἐν τῇ φύσει δεδομένον νόμον, διατηρούμενος ἀκρατῶς. Καλῶς οὖν ὁ μαθητῆς τοῦ Κυρίου εἰς ταῦτον ἀμφοτέρω περιέστησεν. « Καὶ οἴδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανέρωθη. » Οὐ μὲν γέ, φησὶ, χώρην ἔτι σχολίητε τῷ ἁμαρτάνειν. Χριστοῦ γὰρ ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἁμαρτίας παρταγενομένου, καθ' ὅτι ἀμέτοχος ἦν ἁμαρτίας, οὐδὲ ὑμῖν ὑπολείπεται: ἔτι ἁμαρτάνειν τοῖς ἐν αὐτῷ γενομένοις καὶ βεβαιωθεῖσι τῇ εἰς αὐτὸν πίστει. Τοῦτο γὰρ βουλεται σημαίνει διὰ τοῦ, Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων.

ipsius confirmati estis. Nam hoc significare vult cum ait : Omnis qui in eo manet.

Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ ἀνευδότης τὰς ἀρετάς μετιῶν, καὶ μηδέποτε τῆς τούτων ἀπολήγων ἐργασίας. « Καὶ ἁμαρτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν. » Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἁμαρτάνει. Τὸ, Καί, ἀντὶ τοῦ, Διοτι. « Πᾶς ὁ ἁμαρτάνων, » καὶ ἐξῆς. Εἰπὼν ὅτι ἐφανέρωθη, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐφανέρωθη, ὅτι Ἰνα ὡς μὴ ἁμαρτίαν ποιήσας τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρη, τουτέστιν, ἀφανίσῃ, ἐπιφέρει, ὅτι, « Πᾶς ὁ ἁμαρτάνων οὐχ ἐώρακεν αὐτόν. » Εἰ γὰρ ὑμεῖς, φησὶ, οὔτινες φανερωθέντες αὐτοῦ ἐωράκατε αὐτόν, καὶ σήμερον τοῦ ἐωρακέναι αὐτόν ἐλάβετε, τὸ μὴ εὐχέρωτοι εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ ἄτε τελείως ἐν αὐτῷ ἡδρασμένοι, πάντως που οἱ ἁμαρτάνοντες οὕτε ἐωράκασιν αὐτόν. Δι' ὃ οὐδὲ ἔγνωσαν, ἐωρακέναι καὶ ἐγνωκέναι οὐ τὸ κατὰ ψιλὴν τῶν ὄψεων λέγων ἐπαρῆν, οὐδὲ τὸ κατὰ προχειρον φαντασίαν ἐνηρηκέναι αὐτοὺς περὶ τὸ γνωστόν, ἀλλὰ τὸ μετὰ τινος κρίσεως καὶ ἐπιστήμης τὴν πρὸς αὐτόν πεποικηκέναι προσαγωγὴν αὐτοῦ, ὡς ἁνωτέρω εἰρήκαμεν. Εἰρηκῶς δὲ ταῦτα, πρόεισι βεβαιωτικῶς, ὅτι « Μηδεὶς πλανᾷτω ὑμᾶς. » Οὐ γὰρ ἄλλως ἔχει ἢ οὕτως· Ὁ ποιῶν τῶν δικαιοσύνην ἔγνωκε τὸν δίκαιον, καὶ δικαίος ἐστὶν ὡς καὶ ἐκεῖνος, τουτέστιν, ὁ Θεός. Καὶ ὡσπερ τοῦτο, οὕτω καὶ τὸ ἀπεναντίας πάλιν· Ὁ τὴν ἁμαρτίαν ποιῶν, ἐκ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἐστίν. Οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ διάβολος, ὃς ἀπ' ἀρχῆς ἁμαρτάνει. Δι' ὃ καὶ κηρόμενος ὁ Θεὸς τοῦ ἐξουτοῦ πλάσματος, δικαιοσύνη καὶ ἀγίασμός ὑπάρχων, ἐφανέρωθη, ἦτοι εἰς τὸν κόσμον ἐφάνη, Ἰνα ἀφανίσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ἃ ἐστὶν ἢ ἁμαρ-

Confirmato iu superioribus sermone de justitia a bonis justitiæ, nunc etiam a contrariis et his quæ ipsi accidunt demonstrationem assumit, et ait : « Omnis qui facit peccatum. » Tale quiddam dicens : Vos qui adoptati estis, operemini justitiam, neque vos ipsos exhibeatis in hac otiosos. Quemadmodum enim in peccato non is qui fecit aut futurus est, ille iniquus dicitur aut peccator, sed qui malo adhæret ejusque operator est : ita et justus non dicitur is qui nihil proficit, aut ignavus, sed strenuus. Sciendum autem quod ἁμαρτία quidem id est peccatum est lapsus ab eo quod bonum est : ἄνομια vero, id est iniquitas, est delictum circa legem positam : et utrumque horum id habet initium : nempe peccatum, degenerationem ab eo quod bonum est : iniquitas autem, committere adversus positam legem. Conveniunt autem inter se et circa idem sunt. Nam et is qui peccat, aberrat a scopo qui est secundum naturam et in ipsa natura : scopus enim humanæ naturæ est vivere secundum rationem, ut procul disjuncta sit ab irrationalitate. Similiter et qui agit inique, delinquit circa datam in natura legem, intemperanter affectus. Recte ergo discipulus Domini utrumque in idem commutavit. « Et scitis quod ille apparuerit. » Nequaquam, inquit, locum jam habere potestis peccandi. 579 Cum enim Christus advenit ad tollendum peccatum, quoniam non erat ille particeps peccati, neque vobis relictum est ut amplius peccetis, qui ad eum accessistis, et in fide

Hic autem est qui serio et absque furo accedit ad virtutes, et nunquam cessat ab operatione earum. « Et peccatum in eo non est. » Conjunctio καὶ id est et, capitur pro Quoniam. « Omnis qui peccat » et cætera Cum dixisset quod apparuisset, et causam propter quam apparuisset, nempe ut peccata nostra tolleret, hoc est, de medio auferret ac deleteret, tanquam is qui peccatum non fecerat, subjungit : « Omnis qui peccat non vidit eum. » Nam si vos, inquit, qui vidistis eum dum manifestatus esset, etiam signum accepistis quod ipsum videritis, nempe quod non facile a peccato capiimini tanquam perfecte in ipso confirmati, omnino sane qui peccant, hi non viderunt quidem eum, propter quod neque cognoverunt : vidisse et cognovisse dicens non secundum nudum oculorum prospectum, neque quod secundum facilem imaginationem egissent ad cognitionem, sed quod cum aliquo iudicio et scientia operati essent accessum ad ipsum quemadmodum supra diximus. His autem dictis firmiter procedit, dicens : « Nemo vos seducat. » Neque enim alio modo potest quam isto : Qui facit justitiam, novit justum et justus est, sicut et ille, hoc est Deus. Et quemadmodum hoc, ita etiam rursus ediverso : Qui facit peccatum, a peccatore est, hic autem est diabolus, ut qui ab initio peccat. Propter quod providens Deus suæ creaturæ, factus justitia et sanctificatio, manifestatus est sive in mundo apparuit, ut e medio tolleret opera diabol.

quæ sunt peccatum. « Qui facit peccatum ex Diabolo. » Quoniam mutatus fuit diabolus peccando, ex ipsius instinctu agit quisquis peccaminose operatur : prius enim in peccationem ingreditur per immissionem pravaram cogitationem, quemadmodum in Juda. Sed dicit aliquis : Quomodo intrat diabolus in eos qui peccant 75, cum illi antea peccaverint dando ipsi locum ? Ad quod dicendum est idem esse facere peccatum, quod peccare dando locum diabolo. 580 Dat enim ipsi locum qui peccat concupiscentiæ subjectus, postquam eum excepit efficaciter perficiens peccatum : nam hoc significat Facere ipsum. Bene autem et hic dixit : Qui facit, non autem qui fecit ; cum is qui respicit jam non sit ex diabolo : sed is tantum qui adhuc peccatum committit. Ita enim et peccati servus est qui facit peccatum, et non qui fecit. Propter quod ait : Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.

CAPUT IV.

De charitate erga proximum, et affectione ad tribuendum eleemosynas : in quo etiam agit de bona conscientia quæ est per fidem Jesu Christi : et de discernendis spiritibus per confessionem incarnationis Domini.

III, 9-18. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, eo quod ex Deo natus sit. Per hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non facit justitiam, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum: quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus nos invicem. Non sicut Cain ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter quod occidit eum? Quoniam opera sua mala erant, fratris autem sui justa. Ne miremini, fratres mei, si odit vos mundus. Nos scimus quod translatusimus de morte ad vitam, quia diligimus fratres. Qui non diligit fratrem, manet in morte Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: et scitis quod omnis homicida non habeat vitam æternam 581 in se manentem. Per hoc cognovimus charitatem, quoniam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui vero habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum egentem, clausitque viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in ipso? Filioli mei, non diligimus verbo neque lingua, sed opere et veritate.*

καὶ θεωρῆ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ μὲνε ἐπ' αὐτῷ ; Τεκνία μου, μὴ ἀρχπῶμεν λόγῳ, μηδὲ

« Omnes qui natus est ex Deo » Quoniam omnis qui facit peccatum ex diabolo est, et quatenus peccat etiam filius diaboli dicitur, sicut beatus Paulus ad Elymam ait : « O plene omni dolo et omni versutia, filii diaboli, inimice omnis justitiæ 76; manifestum est quod etiam is qui ex Deo natus est, tanquam Dei Filius non peccat, et causa est, quoniam semei ipsius est, Dei videlicet, sive Spiritus quem per donum accepimus, quod in nobis manens sive firmatum, efficit ne mens nostra recipiat peccatum. Aut

75 Luc. xxii, 3 ; Joan. xiii, 27. 76 Act. xiii, 40.

τίς. » Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. » Ἐπειπερ τραπεῖς ὁ διάβολος ἐν τῷ ἁμαρτάνειν γέγονεν, ἐξ αὐτοῦ χρηματίζει πᾶς ὁ ἁμαρτητικῶς ἐνεργῶν. Προάρχεται γὰρ ἐν τῷ ἁμαρτάνοντι ἂν ὑποβλήῃ λογισμῶν πονηρῶν ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰουδα. Ἄλλ' ἔρει τις ὅτι Πᾶς γίνεται ὁ διάβολος ἐν τοῖς ἁμαρτάνουσιν, αὐτὸν πρὸ αὐτοῦ ἡμαρτηκώτων ἐν τῷ διδόναι αὐτῷ τόπον ; Πρὸς ὃν λεκτέον, ταῦτὸν εἶναι τὸ ποιεῖν τὴν ἁμαρτίαν τῷ ἁμαρτάνειν ἐν τῷ διδόναι τόπον τῷ διαβόλῳ, δίδωσι γὰρ αὐτῷ τόπον ὁ ἁμαρτάνων ἐπιθυμία ὑπαχθῆς μετὰ τὸ δεῖξασθαι αὐτὸν, πρακτικῶς ἐπιτελῶν τὴν ἁμαρτίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ποιεῖν αὐτήν. Εὐδὲ εἶπε καὶ τὸ, Ὁ ποιῶν, ἀλλ' οὐχ, Ὁ ποιήσας, τοῦ μετανοήσαντος οὐκ ἔτι ὄντος ἐκ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἐνεργούντος αὐτὴν ἔτι. Οὕτω γὰρ τῆς ἁμαρτίας δούλος ἐστὶ τις, ποιῶν, ἀλλ' οὐ ποιήσας. Δι' ὃ φησι, Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

« Περὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν πλησίον καὶ διαθέσεως μεταδοτικῆς. Ἐν ᾧ περὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς τῆς ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Περὶ διακρίσεως πνευμάτων ἐφ' ὁμολογία τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως. »

« Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. Ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου. Πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ. Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία. ἦν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, οὐ καθὼς Κáιν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Καὶ χάριν τίνος ἔσφαξεν αὐτόν ; Ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια. Μὴ θαυμάζετε ἀδελφοί μου, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. Ἐμεῖς οἴδαμεν, ὅτι μεταβεδήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς. Ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν μένει ἐν τῷ θανάτῳ. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ. Καὶ οἴδατε ἐπὶ πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν. Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε, καὶ ἡμεῖς ὀφειλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθεῖναι. Ὅς δ' ἂν ἔχη τὸν βίον τοῦ κόσμου, τὰ σλόγγια αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γλώσση, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. »

« Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐπει πᾶς ὁ τὴν ἁμαρτίαν ποιῶν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ υἱὸς τοῦ διαβόλου λεγεται, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς τὸν Ἐλύμαν φησίν, « Ἰ μὴ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης βδελουργίας, υἱὸς διαβόλου, ἐχθρὸς πάσης δικαιοσύνης, ὁ εὐδῆλον ὅτι καὶ ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένος, ὡς Θεοῦ υἱὸς οὐχ ἁμαρτάνει. Καὶ ἡ αἰτία, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ, τοῦ Θεοῦ δηλονότι ἐστίν, ἥτοι τὸ Πνεῦμα ὃ διὰ τοῦ χρισματός ἐλάβομεν. Ὅπερ ἐν ἡμῖν μένον, τοῦτέστιν

ἠδρασμένον, ἀνεπίδεκτον ἀμαρτίας τὸν νοῦν ἡμῶν ποιεῖ. Ἡ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὡς ἐνοικῶν ἐν τοῖς πιστοῖς, ποιεῖ αὐτοῖς υἱοὺς Θεοῦ. Καθὼ καὶ ἐν τῷ σπέρματι Ἀβραάμ, ὃς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, εὐλογοῦνται πάντα τὰ ἔθνη. Προέβη δὲ οὕτω τῷ λόγῳ νῦν, τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον αὐτῷ βεβαιῶν, λέγω δὲ τὸ, τέκνα εἶναι Θεοῦ τοὺς πιστούς. Καὶ ἀναντιρρόητον αὐτὸ ποιῶν, ἐκ τε τοῦ πράγματος αὐτοῦ φημι τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὡς μικρῶ πρόσθε, εἴπομεν. Εἰ γάρ, τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον, καὶ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ, κατὰ τὰς διαλεκτικὰς ἐπιχειρήσεις. Σκόπει δὲ τὴν ἀκρίθειαν τοῦ ῥήτου. Οὐ γὰρ πρότερον εἶπεν, ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι ἢ τοῦ διαδόλου, εἰ μὴ τὰ ἔργα προέλαβον, ἥτοι τῆς δικαιοσύνης, ἢ τῆς ἀνομίας. Ἐκ τούτων γάρ ἡ υἱοθεσία, ἢ τε τοῦ Θεοῦ, ἢ τε τοῦ διαδόλου. Κἄν γὰρ χάριτι σεσώσμεθα, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβάλλον λέγεται τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος, ὅτι καίτοι ἀνιάτως προσεκεκουκότων ἡμῶν, αὐτὸς οὐκ ἐμνησικαχῆσε τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν· ἐπεὶ ὅτι μὴ ἀργὸς δίδωσι τὴν περ' ἑαυτῷ σωτηρίαν, Πᾶσι πιστοῦται βοῶν· τοῖς κατὰ προθεσιν κλητοῖς οὖσιν. Ἰσχύτως καὶ οἱ τῷ διαδόλῳ υἱοθετηθέντες, κἄν ἀπηλλοτριώθησαν ἀπὸ μητέρας καὶ μήπω τὴν κατὰ προθεσιν ἀμαρτίαν ἐνηργηκότες, ἀλλὰ διὰ τὸ ἄγαν φιλοπόνηρον αὐτῶν εἴρηται τοῦτο. Οὐ γὰρ ἔστιν ἀνεργητόν τοῦ κακοῦ, τῷ διαδόλῳ οικειωθῆναι. Ἄλλ' ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, ἐκεῖνος καὶ τῷ διαδόλῳ ἀνεληπτίαι, ἥτοι εἰς υἱόν, τῷ πλεόν ἐνεργεῖν καὶ αὐθαίρετον τὸ κακόν, ἢ εἰς δούλον, τῷ καταπαλαισθῆναι τῷ πονηρῷ καὶ χειρωθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὴν λατρείαν κατακριθῆναι. Σκόπει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὸν ἐκ Θεοῦ γεγεννημένον, οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἀμαρτάνει, ἵνα μὴ καὶ τὰ βρέφη συμπεριλάβῃ ἐξ ἡλικίας ἔχοντα τὸ μὴ ἀμαρτάνειν, ἀλλ' εἶπεν ὅτι Ἀμαρτίαν οὐ ποιεῖ. Τὸ μὲν γάρ, οὐκ ἀμαρτάνει, ἀποφάσει εἰσικεν ἀπλῶς· τὸ δὲ, οὐ ποιεῖ, τὸ ἐκ διαθέσεως μὴ ὑπάρχειν ὄντι. Δι' ὃ καὶ προστίθηται, καὶ ὅτι οὐ δύναται ἀμαρτάνειν, οὐ κατὰ φυσικὴν ἀδυναμίαν τοῦτο λέγων, ὡς ἐπὶ τῶν ἀλόγων φημέν, μὴ δύνασθαι ἐπιστήμην ἀναλαμβάνειν, ἀλλὰ κατὰ προαιρετικὴν τῆς ἀμαρτίας ἀργίαν. Ταῦτα διεξελθὼν, καὶ τὸ γινώρισμα τῶν τοῦ Θεοῦ τέκνων, τὸ μὴ ἀμαρτίαν ποιεῖν, εἶναι φήσας, ὡς ἔμπαινον, τῶν τοῦ διαδόλου υἱῶν, τὸ ἀμαρτάνειν· διεξελθὼν οὖν ταῦτα, ἀναλαμβάνει πάλιν μετὰ πολλὰ τὰ μεταξὺ τὴν περὶ τὸν πλείστον ἀγάπην, ὥσπερ χάριν ἐκείνης πάντα τὰ διὰ μέτου πραγματευσάμενος, ἐπεὶ καὶ πλήρωμα πάντων ἡ ἀγάπη, καὶ φησιν· « Ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ κατὰ τοῦτου γὰρ τοῦ κώλου τέτακται, τὸ, οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦτο λέγων· Ἐπεὶ ὁ ποιῶν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, ἔπεται τῷ οὕτω γεννηθέντι, ἀγαπᾶν τοὺς ἀδελφούς. Ὁ δὲ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, τῷ μὴ ποιεῖν αὐτὴν μισῶν τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶν οὐ κατὰ ἄλλον τρόπον ἢ τῷ μὴ γεγεννησθαι ἐξ αὐτοῦ. Καὶ πῶς οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ δείκνυσι λέγων, ὅτι « αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία,

etiam ipse Christus, tanquam habitans in fidelibus, facit ipsos filios Dei, quatenus etiam in semine Abrahami, qui est Christus, benedicuntur omnes gentes 77. Nunc autem ita sermone processit, confirmans quod superius dixerat, dico sane fideles esse Dei filios, et indubitatum illud faciens, tum ex eadem re, puta non peccare: tum ex contrario, ut paulo ante diximus. Sicut enim hoc contrarium, se habet ad illud contrarium, ita rursum illud contrarium ad hoc contrarium juxta dialecticas argumentationes. Considera vero exactam sententiam. Neque enim prius dixit ex Deo natum esse vel ex diabolo, nisi præacceptis operibus sive justitiæ sive iniquitatis. Ex his namque adoptio est sive Dei sive diaboli. Quanquam enim gratia salvi facti simus, attamen propter eximiam Dei benignitatem hoc dicitur, quia licet incurabiliter offenderamus, ipse malorum non meminit ob salutem nostram 78. Aliquidem quod otiosis non det eam quæ est apud se salutem. Paulus confirmat clamando: His qui secundum propositum vocati erant 79. Similiter et qui diabolo adoptati sunt in filios, quanquam ab alienati sint ab utero 80, cum tamen nondum juxta propositum operati sint malum: 582 attamen propter vehementem eorum malitiam hoc dictum est: neque enim absque mali operatione contingit diabolo proprium ac domesticum fieri: sed qui facit peccatum, ille a diabolo assumptus est, sive in filium, ut amplius operetur etiam sua sponte malum: sive in servum, eo quod a maligno superatus sit, et ab eo ductus captivus ac condemnatus ad illius obsequium. An id advertere et hoc quod non dixerit eum qui ex Deo natus est non peccare, ne et infantes comprehenderet, qui ab utero habent quod non peccent: sed dixit, Peccatum non facit. Illud siquidem: Non peccat, negationis impliciter congruit: hoc autem: Non facit peccatum, significat ex affectu non contingere. Propter quod etiam addit quod non potest peccare, non secundum naturæ impossibilitatem hoc dicens, quemadmodum de irrationalibus dicimus quod non possunt scientiam recipere: sed propter voluntarium otium sive abstinentiam a peccando hæc d. sserens, et indicium filiorum Dei esse dicens, non peccare: quemadmodum rursum filiorum diaboli, peccare. His ergo enarratis, repetit post multa in medio posita, dilectionem erga proximum, qua i illius gratia universa quæ in medio fuerunt tractaverit: quandoquidem plenitudo quoque omnium est dilectio 81, et ait: « Qui non diligit fratrem suum, non est ex Deo. » Nam contra hoc etiam membrum positum est: Non est ex Deo, hoc dicens: Quoniam si his qui facit justitiam, ex Deo natus est, soquitur ut is qui ita natus est diligit fratres: qui vero non facit justitiam, eo quod non faciat eam odieudo fratres suos, non est ex Deo, non juxta alium modum nisi quod non natus sit ex eo. Et quomodo non sit ex eo os-

77 Gen. xxi, 18; Gal. iii, 9. 78 Ephes. ii. 79 Rom. viii, 28. 80 Psal. lvi, 4. 81 Rom. xiii, 10.

ἵνα μὴ ἐπιδοκίμασθε τὸν λόγον τῆς ἀγάπης ἧς ἠκούσατε ἵνα ἀγαπήσθε ἀλλήλους, ἀλλὰ ἀγαπήσθε τὸν λόγον ὃν ἠκούσατε ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν. ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν.

ἵνα μὴ ἐπιδοκίμασθε τὸν λόγον τῆς ἀγάπης ἧς ἠκούσατε ἵνα ἀγαπήσθε ἀλλήλους, ἀλλὰ ἀγαπήσθε τὸν λόγον ὃν ἠκούσατε ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν. ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν.

ἵνα μὴ ἐπιδοκίμασθε τὸν λόγον τῆς ἀγάπης ἧς ἠκούσατε ἵνα ἀγαπήσθε ἀλλήλους, ἀλλὰ ἀγαπήσθε τὸν λόγον ὃν ἠκούσατε ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν. ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν.

ἵνα μὴ ἐπιδοκίμασθε τὸν λόγον τῆς ἀγάπης ἧς ἠκούσατε ἵνα ἀγαπήσθε ἀλλήλους, ἀλλὰ ἀγαπήσθε τὸν λόγον ὃν ἠκούσατε ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν. ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν.

ἵνα μὴ ἐπιδοκίμασθε τὸν λόγον τῆς ἀγάπης ἧς ἠκούσατε ἵνα ἀγαπήσθε ἀλλήλους, ἀλλὰ ἀγαπήσθε τὸν λόγον ὃν ἠκούσατε ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν. ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν.

ἵνα μὴ ἐπιδοκίμασθε τὸν λόγον τῆς ἀγάπης ἧς ἠκούσατε ἵνα ἀγαπήσθε ἀλλήλους, ἀλλὰ ἀγαπήσθε τὸν λόγον ὃν ἠκούσατε ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν. ἵνα ἡ ἀγάπη ἡμῶν ἐκείνη ἴσως ἂν ἔσται ἡ ἀγάπη ἡμῶν.

ἄρ. Levit. xix, 24. ἄρ. Joan. xiii, 34. ἄρ. Joan. v, 34.

« Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἔσμην, καὶ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν, ὅτι ἐὰν καταγινώσκη ἡμῶν ἡ καρδία, μεζῶν ἐστὶν ὁ θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα. Ἀγαπητοί, ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκη ἡμῶν, πῶς ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν, καὶ ὃ ἐὰν αἰτούμεν, λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ· ὅτι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολή αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. »

« Ἐν τούτῳ γινώσκομεν. » Ἐν τίνι ; Ἐν τῷ μὴ λόγῳ ἀγαπᾶν, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. Καὶ τί γινώσκουμεν ; Ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἔσμην. Πῶς ; Ὁ γὰρ ἄλλο μὲν λέγων, ἄλλο δὲ ποιῶν, μὴ σύμφωνον ἔχων τῷ λόγῳ τὴν πράξιν, ψεύστης ἐστὶ καὶ οὐκ ἀληθής. « Καὶ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν. » Τοῦτό φησιν, ὅτι διὰ τούτου, διὰ τοῦ ἀληθεύειν (ἀληθεύσομεν δὲ ὅταν κατὰ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα προβαίῃ ἡμῶν), πείσομεν τὴν συνείδησιν ἡμῶν. Τοῦτο γὰρ βούλεται διὰ τοῦ, τὰς καρδίας, σημαίνειν. Καὶ πῶς πείσομεν ; Τοῦτο καθ' ἑαυτοὺς θέμενοι, ὡς ὑπὸ θεῶν μάρτυρι ποιοῦμεθα τοὺς λόγους. Τὸ γὰρ ἐμπροσθεν τοῦτο σημαίνει. Ἐὰν γὰρ, φησὶ, μὴ οὕτω ποιῶμεν, ἀλλ' ἡ συνέδησις, ἥτοι ἡ καρδία ἡμῶν, καταγινώσκη ἡμῶν, οὐ λαμβάνομεν ἡμαρτάνοντες. Εἰ γὰρ τὴν συνείδησιν ἡμῶν βραχέειν οὐσαν, ὡς ἐκ βραχέος ζώου, οὐ δυνάμεθα λαθεῖν ἐν τῷ ἁμαρτάνειν, πολλῶ μᾶλλον τὸν ἀπεριόριστον καὶ πανταχοῦ παρόντα θεὸν οὐκ ἂν λάθοιμεν. Ὅλος οὖν ὁ λόγος ἐστὶ τοιοῦτος· Τεκνία μου, μὴ ψευδῶμεθα εἰς ἀλλήλους ἐν τῷ τῆ γλώσσῃ μόνῃ ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεν. Ἐν τούτῳ γὰρ γνωσόμεθα ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας, τοῦτέστιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμην. Καὶ ὃ λέγομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐπισκοποῦντος λέγωμεν. Οὐκ ἂν δὲ τις ἀνάσχοιτο. καὶ εἰ τῶν δικιμόνων ἀνχιδέστερος ἢ, ὑπὸ θεῶν μάρτυσι ψεύσασθαι. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω ποιῶμεν, ἀλλὰ λεγόντων ἡμῶν ἀγαπᾶν, ἡ καρδία ἡμῶν καταγινώσκη ἡμῶν ψεύδους, ἁμαρτάνομεν. Πῶς ; Οἰόμενοι λαμβάνειν τὸν πανταχοῦ παρόντα θεόν, καὶ οὐδὲ τοῦτο συνιέντες, ὅτι εἰ τὴν καρδίαν ἡμῶν βραχέειν οὐσαν οὐκ ἐστὶ λαθεῖν ἡμᾶς, πῶς τὸν μηδαμῶθεν ἀπολειπόμενον λέγομεν. Οὕτως οὖν, φησὶν, ἀγαπητοί, παρεσκευασότες ἑαυτοὺς, ἀκαταγνώστως ἑαυτοὺς ἡμῶν αὐτοῖς ἐν τῷ πρὸς ἀλλήλους δηλονότι ἀληθεύειν, πῶς ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν, ἀπ' ἧς παρρησίας καὶ ὃν ἐὰν αἰτήσωμεν, πάντως λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ. Διὰ τί ; Ὅτι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηροῦμεν. Μέγιστον γὰρ πρὸς τὸ εἰς ὑπακοὴν ἐκκαλεῖσθαι τὸν αἰτούμενον, ἡ παρὰ τῶν αἰτούντων εὐπείθεια, ὅταν ἀναμφιέλτως πρὸς ὃν ἡ αἴτησις γίνηται. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιοῦμεν, θαρσύνομεν ὡς οὐκ ἁμαρτάνομεν τὴν αἴτησιν, ἀντιδιδόντες φιλοῦσθαι τῆς παρ' αὐτοῦ διαθήκης ἀνωπεθέως, τῷ πρὸς τὴν χεῖρα θετέρου ἵκοντι. Καὶ ποῖαν ἐντολὴν αὐτοῦ ἐφυλάττομεν ; Τὴν λέγουσαν. Ἀγαπᾶν ἔχετε ἐν ἀλλήλοις. Ἐπεὶ οὖν ἔχοντες ἐντολήν, ἵνα τῇ πίστει τῇ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ

III, 16-23. *Per hoc cognoscimus quod ex veritate simus, et in conspectu ejus suadebimus cordibus nostris. Quoniam si arguat nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, et novit omnia. Charissimi, si cor nostrum non arguat nos, fiduciam habemus erga Deum : et quidquid petierimus, accipimus ab eo : quoniam praecepta ejus custodimus, et ea quae sunt placita coram eo facimus. Et hoc est praeceptum ipsius, ut credamus nomini Filii ejus Jesu Christi.*

« Per hoc cognoscimus. » Per quid ? Ex eo quod non verbo diligamus, sed opere et veritate. Et quid cognoscimus ? Quod ex veritate simus. Quomodo ? Siquidem is qui aliud dicit et aliud facit, non habens conformem sermoni actionem, mendax est et non verax. « Et in conspectu ejus suadebimus cordibus nostris. » Id est quod dicit, quod per hoc, nempe quod veraces simus (porro veraces erimus quando juxta sermones processerint et opera), suadebimus conscientiae nostrae, hanc enim significare vult Per corda. Et quomodo suadebimus ? Hoc apud nos ipsos ponentes, quod veluti Deo teste sermones depromimus. Nam id significat In conspectu ejus, sive coram eo. Etenim si ita non facimus, inquit, sed conscientia sive cor nostrum arguat nos, non latet illam nos peccare. Quod si conscientiam nostram, quae pusilla est utpote ex pusillo animali, latere non potest, dum peccamus, multo magis Deum qui incircumscribitur et ubique est, nequaquam latere potest. Totus igitur sermo talis est : Filioli mei, ne mentiamur inter nos invicem sola lingua diligentes, sed opere quoque ostendamus dilectionem : per hoc enim cognoscemur quod ex veritate, hoc est ex Deo simus ; et quod dicimus, tanquam Deo inspectore dicamus. Siquidem nemo, etiamsi daemonibus esset impudentior, ferre posset ut Deo praesente et teste mentiretur. Nisi enim ita faciamus, sed dicendo quod diligamus, cor nostrum arguat nos mendacii, erramus. Quomodo ? Putantes id latere Deum, qui ubique praesens est ? neque ita scientes, quod si fieri non potest ut cor nostrum, cum pusillum sit, lateat, multo minus eum latebit qui nunquam deest. Postquam igitur nos ipsos ita praeparaverimus, charissimi, ut non arguamur a nobis ipsis, in eo videlicet quod est inter nos mutuo esse veraces, fiduciam habebimus erga Deum : per quam etiam fiduciam quidquid petierimus, omnino accipiemus ab ipso. Quare ? Quia praecepta ejus servavimus : id enim maximi momenti est ad impetrandum quod petitur, nempe obedientia eorum qui petunt, quando absque ulla haesitatione fuerit, erga illum ad quem petitio dirigitur. Quoniam ergo et nos ejus praecepta custodimus, et quae placita sunt ipsi facimus, confidamus quod in petitionibus non sumus passuri repulsam : cum affectus qui in utrisque est, summe cupiat rependere ejus quod ad usum venit alterius. Et quod i praeceptum illius custodimus ? Illud quod ait : Dile-

ἔρχεται. Καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἡδὴ. Ἑμεῖς A
ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστε τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς, ὅτι μελλῶν ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν, ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ. Αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει. Ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμὲν. Ὁ γινώσκων τὸν Θεόν, ἀκούει ἡμῶν. Ὁς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀκούει ἡμῶν. Ἐκ τούτου γινώσκωμεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. »

Διελθὼν τὸν περὶ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τοὺς πλησίον λόγον, καὶ ταύτην εἶναι γνώρισμα ἀποφηνάμενος τῆς τοῦ Πνεύματος διαμονῆς οὐ ἐλάττωμεν, νῦν ἐπιφέρει τοὺς διάκρισιν τῶν ὄντως ἀδελφῶν, καὶ τῶν παραπλησίων, ἵνα ταύτην ἔχοντες, μὴ διὰ τὴν ἐντολὴν τὴν περὶ τῆς ἀγάπης, περιπίπτωμεν τοῖς ψευδαδέλφοις καὶ ψευδοπροσκότοις καὶ ψευδοπροφήταις, μεγίστην ἐκ τούτου βλάβην ἐκ τούτου πορίζοντες. Ὡς γὰρ ὁμοτρόποις περιφουμένοι, πρῶτον μὲν ἐαυτοὺς βλάψομεν, ἀσέβησι τοῦ λόγου κεκλινωηκότες τῆς πίστεως, καὶ τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ παραθέμενοι, ἔπειτα καὶ τοὺς ἡμῖν προσαχέοντας. Ἡ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἡμῶν ἀγάπη πολλοὺς πείσει λαμβάνειν αὐτοὺς διδασκάλους, καὶ πιστεύειν τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις ἀφυλάκτως ἐκ τῆς μεθ' ἡμῶν κλεπτομένουσιν αὐτῶν συναναστροφῆς. Καὶ τί τὸ γνώρισμα τούτων, ἀλλ' ἢ τοῦτο φησιν · » Πᾶν πνεῦμα ὁ ὁμολογεῖ. » Πᾶν πνεῦμα, ἢτοι προφητείας ἢ ἀζώωμα ἀποστολῆς, ὁ ὁμολογεῖ Κύριον Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογεῖ, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ ἀζώωμα τοῦτο ἐκ τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἐστίν, ὁ ἀκηκόατε. Πότε; Ἐξ οὗ πρὸ μικρῶν ἔλεγεν, ὅτι Πολλοὶ Ἀντιχριστοὶ ἐν τῷ κόσμῳ · τούτέστιν, οἱ πρόδρομοὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ. Τὴν δὲ ὁμολογίαν τῆς τοῦ Κυρίου ἐν σαρκὶ παρουσίας, οὐχὶ γλώσση φησὶ γίνεσθαι, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις. Πῶς; Ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ · « Πάντοτε τὴν νεκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ περιφέροντες ἐν τῷ σώματι, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ. » Ὁς οὖν ἐνεργὸν ἔχει τὸν Ἰησοῦν καὶ τῷ κόσμῳ ἀπέθανε, καὶ οὐκ ἔτι τῷ κόσμῳ ζῆ, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ, καὶ περιφέρει τούτον, οὐκ ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ μόνον σαρκί, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐαυτοῦ, οὗτος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ὅστις δὲ οὐχὶ Χριστῷ, ἀλλὰ τῷ κόσμῳ ζῆ, τούτέστι, ταῖς τοῦ κόσμου ἡδουπαθείαις, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ Παῦλος φησιν · « Ὅπου γε ἐν ὑμῖν ἔριδες καὶ διχαστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε. » Ὁ δὲ κατὰ ἄνθρωπον περιπατῶν, πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει. Ὁ δὲ Χριστοῦ πνεῦμα μὴ ἔχων, τούτέστιν, ὁ μὴ κατὰ Χριστὸν ζῶν, τῷ κόσμῳ νεκρώσας ἐαυτὸν δηλονότι, οὗτος οὐκ ἔστι Χριστοῦ. « Ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἡδὴ, » τὴν Ἀντιχριστὸν φησιν, οὐ σωματικῶς, ἀλλὰ διὰ τῶν προδοποιούντων αὐτῷ τὴν παρουσίαν, ψευδοπροφητῶν καὶ ψευδοπροσκότων καὶ αἰρεσιωτῶν. Οὗτος δὲ ὁ Ἀντιχριστος, ἄνθρωπος τὸν Σατανᾶν περιφέρων ἔσται, ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα. Διὸ καὶ τὰ εἰδωλα σέβειν ἀθετήσεται, οὓς λεγόμενους ἐστήμανε. Διὰ δὲ τοῦ, πᾶν σέβασ-

eos, quoniam major est qui in vobis est quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum audit nos : qui non est ex Deo, non audit nos. Per hoc cognoscimus spiritum veritatis et spiritum erroris.

Postquam sermonem absolvit de dilectione erga proximum, et hanc indicium esse demonstravit permansionis Spiritus quem accepimus, subjungit nunc eorum quoque dijudicationem qui vere fratres sunt et proximi. ut hanc habentes, non incidamus occasione præcepti de dilectione in falsos fratres falsosque apostolos et falsos prophetas, maximum inde damnum nobis ipsis comparantes. Siquidem complectendo illos tanquam similium essent morum, primum nobis ipsis nocebimus, dum sermone communicamus cum his qui fide impii sunt, et sancta canibus proponimus : deinde et his qui una nobiscum versantur Nostra namque erga illos dilectio suadebit multis ut ipsos assumant præceptores, credantque his quæ ab ipsis dicuntur, dum non observantes, veluti furto subducti sunt propter illorum conversationem, quam habent nobiscum, et quod sit horum indicium, dicit hoc esse quod sequitur : « Omnis spiritus qui confitetur. » Omnis spiritus sive prophetiæ vel apostolatus dignitas, quæ confitetur Dominum Jesum in carne venisse, ex Deo est : quæ autem hoc non confitetur, ex Deo non est, sed hæc dignitas ex Antichristo est, de quo audistis. Quando ? Ex his verbis quæ paulo ante dixit, quod multi Antichristi sint in mundo, hoc est præcursores Antichristi. Porro confessionem adventus Domini non lingua fieri dicit, sed operibus. Quomodo ? Sicut beatus Paulus dicit : « Semper mortificationem Jesu in corpore circumferentes, ut et vita Jesu in corpore nostro appareat 91. » Qui igitur operantem habet Jesum, et mundo mortuus est, nec jam mundo vivit sed Christo. et hunc circumfert non in sola Christi carne, verum etiam in sua, hic ex Deo est. Quisquis autem non Christo, sed mundo vivit, hoc est mundi voluptatibus, talis non est ex Deo. Ideo et Paulus ait. « Cum in vobis sint contentiones et factiones, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis 92 ? » Qui vero secundum hominem ambulat, Christi spiritum non habet 93, hoc est qui non secundum Christum vivit, ita videlicet ut seipsum mundo mortificaverit, hic non est Christi. « Et nunc jam in mundo est. » In mundo ait jam esse Antichristum, non corporaliter, sed propter eorum presentiam qui viam illi præparant, nempe pseudopphetas, pseudapostolos et hæreticos. Hic autem Antichristus homo erit qui Satanam circumferet, elatus adversus omnem qui dicitur Deus aut numen 94. Ideo quoque idola colere asper-

nabitur, quos dici deos significavit : porro per hoc A quod addit · Omne numen, etiam Christianismum significat : et seipsum solum conabitur ostendere Deum. Ubi per hæc cognoscendos dedit Domini 588 propheta et apostolos, subjungit : Vos autem cum ex Deo sitis. filioli, devicistis eos, nempe pseudoprophetas. Quomodo? Quoniam Deus qui in vobis est, major est quam is qui in mundo est, juxta quem pseudopropheta vivere elegerunt. Deinde his subjungit et aliud indicium ipsorum pseudoprophetarum, quod etiam maxime contristabat simpliciores credentes. Verisimile enim erat quosdam horum æge ferre, dum illos quidem viderent a multis haberi in pretio, sese autem despici, et ait : Ne mœrore afficiamini si vos a multis contemnimini, illi vero ab his assumuntur. Simile namque accurrit ad sibi simile « Ipsi de mundo sunt, et ideo de mundo loquuntur. » Ipsi de mundo sunt, et cum de mundo loquantur, hoc est juxta carnales concupiscentias doceant, habent ipsos obsecrantes, perversi perversos. Nos autem eum ex Deo simus et a carnalibus concupiscentiis alienati, non possumus ab ipsis recipi. Nos autem audit ille qui temperanter vivit, et ita Deum novit, paratus præbere nobis auditum. Ideo et Christus ait : « Qui habet aures ad audiendum audiat 98 : » testificans eum solum qui ad obedientiam præparatus est habere aures. His distinctis consequenter subjungit tanquam sigillum eorum quæ jam a se dicta sunt, quod per hoc (nempe quod jam dictum est) cognoscimus eos qui spiritum veritatis sive veram propheticam dignitatem habent, et qui spiritum erroris sive falsæ prophetiæ.

CAPUT V.

De fraterna charitate ad divinum cultum.

IV, 7, 11. *Charissimi, diligamus nos invicem, quia charitas ex Deo est ; et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum : quoniam Deus charitas est. Per hoc apparuit charitas Dei in nobis, quod Filium suum unigenitum miserit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est 589 charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos, et miserit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus invicem diligere.*

Rursum post prædicta sermonem de dilectione resumit. Cum enim ostendisset quem oporteat diligere, nempe quod moribus conformes, hæret his quæ iuncto dicta sunt, dicens et dilectionem et eum qui diligit ex Deo esse, solumque eum qui diligit ex Deo natum esse ac Deum cognoscere : eum vero qui charitatem non habet. Deum etiam ignorare, contrariis contraria confirmans. Quomodo autem Deum non noverit is qui non diligit, hoc modo probat : « Deus charitas est. » Et unde hoc manifestum fiet? ex eo quod miserit Filium suum unigenitum in mun-

98 Matth. XIII, 9.

C

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

« Περὶ φιλαδελφίας εἰς θεοσέβειαν. »

« Ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν. Ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ μονογενῆ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἰλασμὸν περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Ἀγαπητοὶ, εἰ οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν. »

Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναλαμβάνει πάλιν τὸν περὶ τῆς ἀγάπης λόγον. Δείξας γὰρ τίνα χρὴ ἀγαπᾶν, ὅτι τοὺς ὁμοιοτρόπους, ἔχειται λοιπὸν τῶν ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγων καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἀγαπῶντα, καὶ μόνον τοῦτον τὸν ἀγαπῶντα ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννησθαι, καὶ ἐγινώσκειν Θεόν, τὸν δὲ μὴ ἔχοντα τὴν ἀγάπην, καὶ τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν, τοὺς ἐναντίους τῇ ἐναντίᾳ πιστούμενος. Πῶς δὲ ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω Θεόν, κατασκευάζει οὕτως : « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ὁ πόθεν ᾔηλον ; Ἀφ' οὗ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα τὴν οὕτως ζωὴν παράσχῃ

ἡμῖν, καὶ ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. Ἔσπερ γὰρ ἀγαθότης λέγεται, ὅτι δι' ἀγαθότητα ἐπέστησε τὸν νοητὸν κόσμον καὶ τὸν αἰσθητὸν, ἵνα ἔχη τοῦ ὄντως ὄντος ἐαυτοῦ κοινωνούς, οὕτω καὶ δι' ἀγάπην τὴν εἰς ἡμᾶς δοῦς τὸν μονογενῆ υἱὸν εἰς τὸν κόσμον, ἕδειξε καὶ διὰ τούτου ὅτι ἀγάπη ἐστὶ, διὸ καὶ αὐτὸς ἐπιφέρει. « Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, » ἀντὶ τοῦ, Ἐν τούτῳ δείκνυται ὅτι ἀγάπη ἐστὶν ὁ Θεός. Εἶτα ἐξελθὼν τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καλὸν, φησὶν, Οὐχ ὅτι δὲ ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν αὐτόν, τούτο ἐποίησεν ὁ Θεός, τὸν ἐαυτοῦ υἱόν, ὑπὲρ ἡμῶν δοῦς · ὅπερ ἐποφείλεται τοῖς ἀγαπωμένοις, ἀντιδοῦναι ἀγαπῶσι τὴν ἴσῃν διάθεσιν, ἀλλὰ προκατάρχων τῆς εἰς ἡμᾶς ἐυεργεσίας δι' ἀγάπης, ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Καὶ οὐ μόνον ἀπέστειλεν · ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξίλασθη. Εἰ οὖν οὕτως, φησὶν, ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καίτοι μηδὲν εἰς φύσιν αὐτῷ κοινωνούντας, πολλῶν πλέον ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀποφθεῖς ἡμῖν ἀγαπᾶν καὶ γινόντες τὸ ἀπὸ τῆς ἀγάπης καλὸν, ἀλλήλοις τούτο διακονεῖν. Ἔσπερ γὰρ ἐγγλημα τῷ μὴ κίρουμένῳ τὸ κίρετον, καὶ τῷ μὴ φιλοῦντι τὸ φιλητὸν, οὕτως ἔπαινον περιποιεῖν τοῖς ἀγαπῶσι τοὺς ἀξίους ἀγάπης, διὰ τὸ εἶναι ἀγαπητούς. Οὕτω δὲ διατεθέντες ἔχομεν ἀμφοτέρω, καὶ τὸ ἀγαπητοῦ, διὰ τὸ ὑπὸ Θεοῦ ἠγαπηθῆναι καὶ προσληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀγαπητικοῦ, διὰ τῆς πρὸς τοὺς πλησῶν ἀγάπης · ἀγάπης δὲ τῆς εἰλικρινούς καὶ καθαρᾶς, ἀλλ' οὐ τῆς ἐμπροσθεῦς τε καὶ ῥυπαρᾶς ἥτις λησταῖς ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις κηκούργοις ἐγγένοιο.

Θεὸν οὐδεὶς πώποτε θεάταται. Ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν. Ἐν τούτῳ γινώσκουμεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὀδύωκεν ἡμῖν. Καὶ ἡμεῖς θεοχεμεθα καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἀπέσταλκε τὸν υἱὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. »

Εἶπομεν καὶ πρὸ τούτου, ὡς ἔθος τῷ μακαρίῳ τούτῳ, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἀνακλιθεῖν, τοῦ τε εἶναι βούλεσθαι τῶν λεγομένων τοῖς μαθητοῦσιν ἐπιποιεῖν. καὶ ἐπὶ τὸ τρανώτερον τὸν λόγον ἄγει, καὶ τελειώτερον. Ἐτέρως γὰρ καὶ ἑτέρως ἐπιχειρῶν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ πράγματι ἐνεωρουμένων, καὶ οἷον τὸ ἐλλιπὲς τοῦ λόγου ἀναπληρῶν, τελειωτῆν τὴν τῶν λεγομένων ποιεῖται ἀπόδειξιν. Κατὰ ταύτην καὶ νῦν τὴν ἀγωγὴν χροῦμενος τῷ λόγῳ φησὶ · « Θεὸν οὐδεὶς πώποτε θεάταται. » Ἐπεὶ γὰρ περὶ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τοὺς ἀδελφούς ποιούμενος τοῦ λόγου τὸν Θεὸν εἰς ὑπόδειγμα προήγε, δόντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην εἰς ὄνατον. Ἀκόλουθον δὲ ἦν εἰπεῖν ταυτα. Καὶ πῶθεν τούτο λέγει περὶ πραγμάτων ἀθεάτων καὶ ἀνερίκτων, καὶ διαθεστικῶς ἡμᾶς οἷς μήπω τις ἐγνωκε · συστρέχων οὖν τοῖς οὕτω λέγουσι φησὶ καὶ αὐτὸς, ὅτι Θεὸν μὲν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε. Σύμφωνον καὶ αὐτό. Ἄλλ' ἐκ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, φησὶ, γινώσκουμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστὶ. Καὶ καλῶς τούτο λέγει.

dum, ut veram vitam nobis tribueret, et viveremus per ipsum. Quemadmodum enim bonitas dicitur, eo quod propter bonitatem, intellectualem ac sensibilem mundum produxerit, ut is qui vere est, aliquos haberet sui participes: ita quoque propter dilectionem qua pro nobis dedit Unigenitum suum in mundum, ostendit, etiam per hoc quod charitas sit. Ideo et ipse subjungit: « In hoc est charitas, » hoc est, In hoc ostenditur quod Deus sit charitas. Deinde extollens bonitatem charitatis Dei, ait: Non quod nos dilexerimus ipsum hoc fecit Deus, dans in Filium suum pro nobis, quasi dilectis debuisset, ut diligentibus rependeret æqualem affectum: sed per charitatem prior auspicans beneficium erga nos, misit Filium suum: nec solum misit, verum etiam pro peccatis nostris proprio illius sanguine placatus est. Si sic ergo dilexit nos Deus, inquit, quanquam in natura nihil nobis commune esset cum illo, multo magis debemus et nos diligere eos qui ejusdem nobiscum sunt naturæ: et cognito bono quod a charitate procedit, invicem illud administrare. Quemadmodum enim culpa est illi qui non eligit quod eligendum est, nec amat quod amabile est: ita et laudi daturus qui diligunt dignos dilectione, eo quod chari sint. Ita autem affecti, utrumque habemus: 500 et ἀγαπητοί, id est, chari sumus, eo quod a Deo amati et assumpti simus, et ἀγαπητικοί, hoc est, amore persequentes per dilectionem erga proximos: dilectionem, inquam, sinceram ac puram, non autem affectibus obnoxiam ac sordidam, quæ sicariis aliisque facinorosis contingere potest.

IV, 12-14. *Deum nemo vidit unquam. Si diligamus nos invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus est perfecta in nobis. Ex hoc cognoscimus in eo nos manere et ipsum in nobis, quod de spiritu suo dederit nobis. Et nos vidimus et testamur quod Pater miserit Filium suum Salvatorem mundi.*

Diximus etiam antehac quod huic beato viro moris sit eadem de eisdem repetere, ac habitum eorum quæ dicuntur velle infigere iis qui docentur, et sermonem ducere ad id quod clarius ac perfectius est. Alio enim et alio modo aggrediendo ab his quæ in re conspiciuntur, et veluti complens quod in sermone deest, perfectissimam facit demonstrationem eorum quæ dicuntur. Juxta banc institutionem (tiam nunc sermone utens ait: « Deum nemo vidit unquam. » Quoniam enim sermonem faciens de charitate erga fratres, Deum in exemplum produxerat, qui Filium suum unigenitum dedit in mortem, propter charitatem quam erga nos habuit: consequens autem erat ut aliquis diceret: Et unde aut quomodo hoc dicis de rebus invisibilibus et incomprehensibilibus, et tua apud nos confirmas his quæ nunquam aliquis cognovit? occurrens igitur his qui ita dicerent, ait ipse: Quod Deum sane nemo unquam viderit, et ego quoque assero: sed ex dilectione erga nos mutua, cogno-

quæ sunt peccatum. « Qui facit peccatum ex Diabolo. » Quoniam mutatus fuit diabolus peccando, ex ipsius instinctu agit quisquis peccaminose operatur : prius enim in peccatam ingreditur per immissionem pravarum cogitationum, quemadmodum in Juda. Sed dicit aliquis : Quomodo intrat diabolus in eos qui peccant 75, cum illi antea peccaverint dando ipsi locum ? Ad quod dicendum est idem esse facere peccatum, quod peccare dando locum diabolo. 580 Dat enim ipsi locum qui peccat concupiscentiæ subjectus, postquam eum excepit efficaciter perficiens peccatum : nam hoc significat Facere ipsum. Bene autem et hic dixit : Qui facit, non autem qui fecit ; cum is qui respicit jam non sit ex diabolo : sed is tantum qui adhuc peccatum committit. Ita enim et peccati servus est qui facit peccatum, et non qui fecit. Propter quod ait : Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.

CAPUT IV.

De charitate erga proximum, et affectione ad tribuendum eleemosynas : in quo etiam agit de bona conscientia quæ est per fidem Jesu Christi : et de discernendis spiritibus per confessionem incarnationis Domini.

III, 9-18. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, eo quod ex Deo natus sit. Per hoc manifesti sunt filii Dei et filii diaboli. Omnis qui non facit justitiam, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum : quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligamus nos invicem. Non sicut Cain ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum ? Quoniam opera sua mala erant, fratris autem sui justa. Ne miremini, fratres mei, si odit vos mundus. Nos scimus quod translatusimus de morte ad vitam, quia diligimus fratres. Qui non diligit fratrem, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est : et scitis quod omnis homicida non habeat vitam æternam 581 in se manentem. Per hoc cognovimus charitatem, quoniam ille animum suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui vero habuerit substantiam mundi, et viderit fratrem suum egentem, clausitque viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in ipso ? Filioli mei, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate.*

καὶ θεωρῆ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ μένει ἐπ' αὐτῷ ; Τεκνία μου, μὴ ἀρχπῶμεν λόγῳ, μηδὲ
« Omnes qui natus est ex Deo » Quoniam omnis qui facit peccatum ex diabolo est, et quatenus peccat etiam filius diaboli dicitur, sicut beatus Paulus ad Elymam ait : « O plene omni dolo et omni versutia, filii diaboli, inimice omnis justitiæ 76, manifestum est quod etiam is qui ex Deo natus est, tanquam Dei Filius non peccat, et causa est, quoniam sему ipsius est, Dei videlicet, sive Spiritus quem per donum accepimus, quod in nobis manens sive firmatum, efficit ne mens nostra recipiat peccatum. Aut

75 Luc. xxii, 3 ; Joan. xiii, 27. 76 Act. xiii, 40.

τίς. » Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. » Ἐπειπερ τραπεῖς ὁ διάβολος ἐν τῷ ἀμαρτάνειν γέγονεν, ἐξ αὐτοῦ χρηματίζει πᾶς ὁ ἀμαρτητικῶς ἐνεργῶν. Προάρχεται γὰρ ἐν τῷ ἀμαρτάνοντι δι' ὑποβιολῆς λογισμῶν πονηρῶν ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰούδα. Ἄλλ' ἔρει τις ὅτι Πῶς γίνεται ὁ διάβολος ἐν τοῖς ἀμαρτάνουσιν, αὐτῶν πρὸ αὐτοῦ ἡμαρτηκῶτων ἐν τῷ διδόναι αὐτῷ τόπον ; Πρὸς ὃν λεκτέον, ταῦτόν εἶναι τὸ ποιεῖν τὴν ἀμαρτίαν τῷ ἀμαρτάνειν ἐν τῷ διδόναι τόπον τῷ διαβόλῳ, δίδωσι γὰρ αὐτῷ τόπον ὁ ἀμαρτάνων ἐπιθυμία ὑπαχθεῖς μετὰ τὸ δέξασθαι αὐτὸν, πρακτικῶς ἐπιτελῶν τὴν ἀμαρτίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ποιεῖν αὐτήν. Εὐδὲ εἶπε καὶ τὸ, Ὁ ποιῶν, ἀλλ' οὐχ, Ὁ ποιήσας, τοῦ μετανοήσαντος οὐκ ἔτι ἔντος ἐκ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἐνεργούντος αὐτὴν ἔτι. Οὕτω γὰρ τῆς ἀμαρτίας δούλος ἐστὶ τις, ποιῶν, ἀλλ' οὐ ποιήσας. Δι' ὃ φησι, Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δούλος ἐστὶ τῆς ἀμαρτίας.

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

« Περὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν πλησίον καὶ διαθέσεως μεταδοτικῆς. Ἐν ᾧ περὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς τῆς ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Περὶ διακρίσεως πνευμάτων ἐφ' ὁμολογία τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως. »

« Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἀμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. Ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου. Πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ. Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία. ἦν ἡκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, οὐ καθὼς Κἀν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦ, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Καὶ χάριν τίνος ἔσφαξεν αὐτόν ; Ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ τ' αὐτοῦ δίκαια. Μὴ θαυμάζετε ἀδελφοί μου, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. Ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι μεταβεδίκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς. Ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν μένει ἐν τῷ θανάτῳ. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ. Καὶ οἴδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν. Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε, καὶ ἡμεῖς ὀφειλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθεῖναι. Ὅς δ' ἂν ἔχη τὸν βίον τοῦ κόσμου, τὰ σλόγγρα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γλώσση, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. »

« Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Ἐπεὶ πᾶς ὁ τὴν ἀμαρτίαν ποιῶν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἀμαρτάνειν, καὶ υἱὸς τοῦ διαβόλου λήγεται, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς τὸν Ἐλύμαν φησὶν, « Ὁ πλῆρης παντὸς δόλου καὶ πάσης βρδίουργίας, υἱὸς διαβόλου, ἐχθρὸς πάσης δικαιοσύνης, » εὐδὸλον ὅτι καὶ ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένος, ὡς Θεοῦ υἱὸς οὐχ ἀμαρτάνει. Καὶ ἡ αἰτία, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ, τοῦ Θεοῦ δηλονότι ἐστίν, ἤτοι τὸ Πνεῦμα ὁ διὰ τοῦ χρισματος ἔλαβεν. Ὅπερ ἐν ἡμῖν μένον, τούτῳτιν

ἡδρασμένον, ἀνεπίδεκτον ἀμαρτίας τὸν νοῦν ἡμῶν Α ποιεῖ. Ἡ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, ὡς ἐνοικῶν ἐν τοῖς πιστοῖς, ποιεῖ αὐτοῦς υἱοὺς Θεοῦ. Καθὼ καὶ ἐν τῷ σπέρματι Ἄβραμ, ὃς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, εὐλογοῦνται πάντα τὰ ἔθνη. Προέβη δὲ οὕτω τῷ λόγῳ νῦν, τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον αὐτῷ βεβαιῶν, λέγων δὲ τὸ, τέκνα εἶναι Θεοῦ τοὺς πιστούς. Καὶ ἀναντιρρήτου αὐτὸ ποιῶν, ἐκ τε τοῦ πράγματος αὐτοῦ φημι τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὡς μικρῶ πρόσθε, εἴπομεν. Εἰ γάρ, τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον, καὶ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ, κατὰ τὰς διαλεκτικὰς ἐπιχειρήσεις. Σκόπει δὲ τὴν ἀκριβείαν τοῦ ῥητοῦ. Οὐ γὰρ πρότερον εἶπεν, ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι ἢ τοῦ διαβόλου, εἰ μὴ τὰ ἔργα προέλαβον, ἥτοι τῆς δικαιοσύνης, ἢ τῆς ἀνομίας. Ἐκ τούτων γὰρ ἡ υιοθε- Β σία, ἢ τε τοῦ Θεοῦ, ἢ τε τοῦ διαβόλου. Κἂν γὰρ χάριτι σεσώσμεθα, ἀλλὰ διὰ τὸ ὑπερβάλλον λέγεται τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος, ὅτι καίτοι ἀνιάτως προσκεκρυκότων ἡμῶν, αὐτὸς οὐκ ἐμνησικάκησε τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν· ἐπεὶ ὅτι μὴ ἀργὸς δίδωσι τὴν κρ' ἐαυτῷ σωτηρίαν, Πύλος πιστοῦται βοῶν· Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. Ἰσχύτως καὶ οἱ τῷ διαβόλῳ υιοθετηθέντες, κἂν ἀπηλλοτριώθησαν ἀπὸ μητρὸς καὶ μητρῶ τὴν κατὰ πρόθεσιν ἀμαρτίαν ἐνηργηκότες, ἀλλὰ διὰ τὸ ἄγαν φιλοπόνηρον αὐτῶν εἴρηται τοῦτο. Οὐ γὰρ ἔστιν ἀνεύρητον τοῦ καίου, τῷ διαβόλῳ οικειωθῆναι. Ἄλλ' ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, ἐλεῖνος καὶ τῷ διαβόλῳ ἀνεληφται, ἥτοι εἰς υἱόν, τῷ πλέον ἐνεργεῖν καὶ αὐθαίρετον τὸ κακόν, ἢ εἰς δούλον, τῷ καταπαλαισθῆναι τῷ πονηρῷ καὶ C χειρωθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὴν λατρείαν κατακριθῆναι. Σκόπει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τὸν ἐκ Θεοῦ γεγεννημένον, οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἀμαρτάνει, ἵνα μὴ καὶ τὰ βρέφη συμπεριλάβῃ ἐξ ἡλικίας ἔχοντα τὸ μὴ ἀμαρτάνειν, ἀλλ' εἶπεν ὅτι Ἀμαρτίαν οὐ ποιεῖ. Τὸ μὲν γάρ, Οὐκ ἀμαρτάνει, ἀποφάσει ἔοικεν ἀπλῶς· τὸ δὲ, Οὐ ποιεῖ, τὸ ἐκ διαθεύει· μὴ ὑπάρχειν ὄφλοι. Δι' ὃ καὶ προστίθησι, καὶ ὅτι οὐ δύναται ἀμαρτάνειν, οὐ κατὰ φυσικὴν ἀδυναμίαν τοῦτο λέγων, ὡς ἐπὶ τῶν ἀλόγων φημέν, μὴ δύνασθαι ἐπιστήμην ἀναλαμβάνειν, ἀλλὰ κατὰ προαιρετικὴν τῆς ἀμαρτίας ἀργίαν. Ταῦτα διεξελθὼν, καὶ τὸ γινώρισμα τῶν τοῦ Θεοῦ τέκνων, τὸ μὴ ἀμαρτίαν ποιεῖν, εἶναι φήσας, ὡς ἔμπαινον, τῶν τοῦ διαβόλου υἱῶν, τὸ ἀμαρτάνειν· διεξελθὼν οὖν ταῦτα, ἀναλαμβάνει πάλιν μετὰ πολλὰ τὰ μεταξὺ τὴν περὶ τὸν D πλησίον ἀγάπην, ὡσπερ χάριν ἐκείνης πάντα τὰ διὰ μέσου πραγματευσάμενος, ἐπεὶ καὶ πλήρωμα πάντων ἢ ἀγάπη, καὶ φησιν· « Ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ » Καὶ κατὰ τοῦτου γὰρ τοῦ κώλου τέτακται, τὸ, Οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦτο λέγων· Ἐπεὶ ὁ ποιῶν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, ἔπεται τῷ οὕτω γεννηθέντι, ἀγαπᾶν τοὺς ἀδελφούς. Ὁ δὲ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, τῷ μὴ ποιεῖν αὐτὴν μισῶν τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶν οὐ κατὰ ἄλλον τρόπον ἢ τῷ μὴ γεγενῆσθαι ἐξ αὐτοῦ. Καὶ πῶς οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ δεῖκνυσι λέγων, ὅτι « Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία,

etiam ipse Christus, tanquam habitans in fidelibus, facit ipsos filios Dei, quatenus etiam in semine Abraham, qui est Christus, benedicuntur omnes gentes 77. Nunc autem ita sermone processit, confirmans quod superius dixerat, dico sane fideles esse Dei filios, et indubitatum illud faciens, tum ex eadem re, puta non peccare: tum ex contrario, ut paulo ante diximus. Sicut enim hoc contrarium, se habet ad illud contrarium, ita rursum illud contrarium ad hoc contrarium juxta dialecticas argumentationes. Considera vero exactam sententiam. Neque enim prius dixit ex Deo natum esse vel ex diabolo, nisi præacceptis operibus sive justitiæ sive iniquitatis. Ex his namque adoptio est sive Dei sive diaboli. Quamquam enim gratia salvi facti simus, attamen propter eximiam Dei benignitatem hoc dicitur, quia licet incurtabiliter offenderamus, ipse malorum non meminit ob salutem nostram 78. Siquidem quod otiosis non dei eam quæ est apud se salutem. Paulus confirmat clamando: His qui secundum propositum vocati erant 79. Similiter et qui diabolo adoptati sunt in filios, quamquam ab alienati sint ab utero 80, cum tamen nondum juxta propositum operati sint malum: 582 attamen propter vehementem eorum malitiam hoc dictum est: neque enim absque inali operatione contingit diabolo proprium ac domesticum fieri: sed qui facit peccatum, ille a diabolo assumptus est, sive in filium, ut amplius operetur etiam sua sponte malum: sive in servum, eo quod a maligno superatus sit, et ab eo ductus captivus ac condemnatus ad illius obsequium. Anidmadverte autem et hoc quod non dixerit eum qui ex Deo natus est non peccare, ne et infantes comprehenderet, qui ab utero habent quod non peccent: sed dixit, Peccatum non facit. Illud siquidem: Non peccat, negationis impliciter congruit: hoc autem: Non facit peccatum, significat ex affectu non contingere. Propter quod etiam addit quod non potest peccare, non secundum naturæ impossibilitatem hoc dicens, quemadmodum de irrationalibus dicimus quod non possunt scientiam recipere: sed propter voluntarium otium sive abstinenciam a peccando hæc dixerens, et indicium filiorum Dei esse dicens, non peccare: quemadmodum rursum filiorum diaboli, peccare. His ergo enarratis, repetit post multa in medio posita, dilectionem erga proximum, qua i illius gratia universa quæ in medio fuerunt tractaverit: quandoquidem plenitudo quoque omnium est dilectio 81, et ait: « Qui non diligit fratrem suum, non est ex Deo. » Nam contra hoc etiam membrum positum est: Non est ex Deo, hoc dicens: Quoniam si his qui facit justitiam, ex Deo natus est, soquitur ut is qui ita natus est diligit fratres: qui vero non facit justitiam, eo quod non faciat eam odieudo fratres suos, non est ex Deo, non juxta alium modum nisi quod non natus sit ex eo. Et quomodo non sit ex eo os-

77 Gen. xxii, 18; Gal. iii, 9. 78 Ephes. ii. 79 Rom. viii, 28. 80 Psal. lvii, 4. 81 Rom. xiii, 10.

tendit, dicens : « Quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio ⁸². » Quæ sit autem hæc annuntiatio, jam diximus, quod et naturaliter accepta et per doctrinam ; sed et legali præcepto de diligendo proximo, Domini quoque præcepto dicente : « Præceptum novum do vobis, ut diligatis vos invicem ⁸³. » Præterea etiam naturale præceptum erga ea quæ ejusdem sortis et conditionis sunt, cogit ad hoc faciendum. Quoniam igitur tot ac talia sunt præcepta assertioni Domini conformia, qui sermonem ejus servat et facit ipsum, habet vitam æternam, et transivit ex morte ad vitam ⁸⁴.

583 Propterea ergo diligamus fratres, nihil nocenti sumentes ad æmulandum : puta, si odio habeamur a mundo, non quoque odio habeamus fratres : sed Domini sermo sit in nobis efficacior. Nam qui fratres suos odit, non solum ab æterna vita projectus est, sed etiam homicida est. Necessario enim sequitur, si homicida est, quod nec vitam æternam habeat. Videte namque Cain, inquit, quoniam et ipse cum odio habuisset fratrem, occidit ipsum, quamquam frater esset. Sed quia opera mala habens, filius erat diaboli : Abel vero justa operando, filius Dei appellabatur : opponitur autem diabolus Deo, et mala opera bonis : propterea et Cain cum contrarius esset fratri, occidit ipsum. Ita quidem erat consequens sermonis decursus, verum beatus Joannes ordinem immutavit, serviens semper ei quod magis urgebat. Siquidem urgebat ipsum, quia diaboli mentionem fecerat, et eorum qui ob pravas actiones ab illo adoptati erant, ut illum in exemplum proponeret qui ab initio mundi per mala opera maligni filius evasit. Absolutus autem a Cain et eis qui hunc imitantes eandem cum ipso accipiunt hæreditatem, rursum ad dilectionem recurrit, ostendens quanta bona ex ipsa contigerint : et dicit quod dilectio persuasit Domino ut pro nobis animam suam poneret, et quod hoc exemplo permoti debemus et nos pro fratribus animam ponere. Et quoniam id rariū est et apud paucos, veluti exhortatione ipsos, a mediocribus rebus incipit admonitionem fraternæ charitatis facere, ita quodammodo sermonem disponens : Quid dico pro fratribus animas ponere ? quando videmus nonnullos ne necessarium quidem usum fratribus subministrare ; neque eos dico qui et ipsi egent vitæ necessariis, sed qui etiam divitiis abundant toto propemodum mundo. Propterea pudeant, quoniam si in his minimis viscera occluserunt, et seipsos indignos ostenderunt ac vacuos Dei dilectione, quidnam in re majori exhiberent, nempe cum moriendum esset pro fratribus ? Deinde et aliud subjungit quo eos exhortetur, qui verbo quidem dilectionem suscipierint, ac sola lingua præstarent, et ait : « Ne diligamus verbo ⁸⁴ et lingua, sed opere ac veritate

τὴν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς. » Τίς δὲ ἡ ἀγγελία αὕτη ἦδη εἰρήκαμεν, ὅτι καὶ φυσικὴ καὶ διδακτὴ· ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς νομικῆς ἐντολῆς τῆς περὶ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον, καὶ τῆς τοῦ Κυρίου τῆς λεγούσης, « Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους »· ἔτι καὶ ἡ πρὸς τὸ ὁμογενὲς φυσικὴ, τοῦτο καταναγκαστικῶς πράττειν ἐνάγει. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦται καὶ τοσαῦται αἱ ἐντολαὶ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφρασιν, ὁ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶν καὶ ποιῶν αὐτὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ μεταδόθηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν.

Διὰ ταῦτα τοίνυν ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς, μηδὲν παρεβλαπτόμενοι πρὸς ζῆλον, φησὶν, ἐκ τοῦ κόσμου μισούμεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς μισώμεν τοὺς ἀδελφούς, ἀλλ' ὁ τοῦ Κυρίου λόγος ἐνεργέστερος ἔστω ἐν ἡμῖν. Ὁ γὰρ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ μισῶν, πρὸς οὓς ἐκδόβληται τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἔτι καὶ ἀνθρωποντόνος ἐστίν. Ἐπειτα γὰρ τῷ ἀνθρωποκτόνῳ τὸ μηδὲ ζωὴν αἰώνιον ἔχειν. Ὀράτε γάρ, φησὶ, τὸν Κάιν, ὅτι καὶ αὐτὸς, μιτήσας τὸν ἀδελφὸν, ἐπέκτεινεν αὐτὸν καὶ τοιγὰ ἀδελφὸν ὄντα. Ἀλλ' ἐπεὶ ἔργα πονηρὰ ἔχων υἱὸς ἦν τοῦ διαβόλου, ὁ δὲ Ἄβελ δίκαια ἐργαζόμενος ἦν ἐχρημάτισε Θεοῦ. Ἀντίκειται δὲ καὶ ὁ διάβολος τῷ Θεῷ καὶ τὰ πονηρὰ ἔργα τοῖς ἀγαθοῖς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κάιν τῷ ἀδελφῷ ἀντικείμενος ἀπέκτεινεν αὐτόν. Οὕτω κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἢ τοῦ λόγου διέφεδος. Ὁ μὲντοι μακάριος Ἰωάννης ἐνῆλλαξε τὴν τάξιν, τοῦ κατεπιέγοντος αἰεὶ γινόμενος. Κατήπειγε γὰρ αὐτὸν, ἐπεὶ τοῦ διαβόλου ἐμνήσθη, καὶ τῶν αὐτῷ διὰ πονηρὰς πράξεως υἱοθετουμένων, τὸν ἐξ ἀρχῆς κόσμου διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων εἰς τέκνον ἀποφραμόντα τοῦ πονηροῦ, παράδειγμα παραβαλίσθαι. Ἀπηλλαγμένος δὲ τοῦ Κάιν, καὶ τῶν οἱ τοῦτον ζηλοῦντες κληρονομεῖν ἔχουσι, πάλιν ἀνατρέχει ἐπὶ τὴν ἀγαπῆν, καὶ ὅσα ἐκ ταύτης συμβέβηκεν ἀγαθὰ, καὶ φησὶν, ὅτι ἡ ἀγάπη ὑπὲρ ἡμῶν ἐπέισε τὸν Κύριον τὴν ψυχὴν ὑπεῖθαι, καὶ ὅτι ἐκ τούτου τοῦ υποδείγματος, ὀφειλομεν καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὴν ψυχὴν τιθέναι. Καὶ ἐπειδὴ σπάνιον τοῦτο καὶ παρ' ὀλίγους, ὥσπερ ἐντρέπων αὐτοὺς ἀπὸ τῶν μετριωτέρων ἄρχεται τὴν παράκλησιν τῆς φιλαδελφίας ποιῆσθαι, οὕτως πῶς τὸν λόγον οἰκονομῶν· Τί φημι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τιθέναι ; δπου ὀριόμεν, μηδὲ τὴν τῶν ἀναγκαίων χρεῖαν ἀναπληρουντάς τινας τῶν ἀδελφῶν· καὶ οὐ τοὺς βίον σπανίζοντας λέγω, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὅλον τὸν κόσμον σχεδὸν ὑπερβῆν ἔχοντας πλοῦτου, διὰ τούτου αἰσχυρισθῶσαν, ὅτι εἰ περὶ τὰ μικρὰ ταῦτα, τὰ σπλάγγνα ἀπέκλεισαν, καὶ ἀναζήλους ἑαυτοὺς ἐκ τούτου ἀπέφηναν, καὶ διακένους τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, τί αὐτοὶ περὶ τὸ μεῖζον τοῦ προαποθανεῖν τῶν ἀδελφῶν ἐπεδείκνυτο ; Εἴτα καὶ ἄλλο ἐντροπετικὸν αὐτῶν ἐπιφέρει, τῶν ἀποδύομένων μὲν ἐν λόγῳ τὴν ἀγάπην καὶ ἐπιδεικνυμένων, τῇ γλώσσῃ δὲ μόνῃ, καὶ φησὶ, « Μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ καὶ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐν τῷ ἔργῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ. »

⁸² Levit. xix, 24. ⁸³ Joan. xiii, 34. ⁸⁴ Joan. v, 34.

« Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκωμεν ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἄ
ἔσμεν, καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρ-
διάς ἡμῶν, ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία,
μεῖζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γι-
νώσκει πάντα. Ἀγαπητοί, ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ
καταγινώσκῃ ἡμῶν, παρῆρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν
Θεόν, καὶ ὁ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ' αὐ-
τοῦ ὅτι τὰ ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ
ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολή αὐτοῦ,
ἵνα πιστεύσωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χρισ-
τοῦ. »

« Ἐν τούτῳ γινώσκωμεν. » Ἐν τίνι ; Ἐν τῷ μὴ
λόγῳ ἀγαπᾶν, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. Καὶ τί γινώ-
σκομεν ; Ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἔσμεν. Πῶς ; Ὁ γὰρ
ἄλλο μὲν λέγων, ἄλλο δὲ ποίων, μὴ σύμφωνον ἔχων
τῷ λόγῳ τὴν πράξιν, ψεύστης ἐστὶ καὶ οὐκ ἀληθής. B

« Καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν. »
Τούτῳ φησιν, ὅτι διὰ τούτου, διὰ τοῦ ἀληθεύειν (ἀλη-
θεύσομεν δὲ ὅταν κατὰ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἔργα
προβαίῃ ἡμῶν), πείσομεν τὴν συνείδησιν ἡμῶν.
Τούτο γὰρ βούλεται διὰ τοῦ, τὰς καρδίας, σημαί-
νειν. Καὶ πῶς πείσομεν ; Τούτο καθ' ἑαυτοὺς θέμενοι,
ὡς ὑπὸ Θεῶ μάρτυρι ποιούμεθα τοὺς λόγους. Τὸ
γὰρ ἔμπροσθεν τούτου σημαίνει. Ἐὰν γὰρ, φησί, μὴ
οὕτω ποιῶμεν, ἀλλ' ἡ συνείδησις, ἥτοι ἡ καρδία
ἡμῶν, καταγινώσκῃ ἡμῶν, οὐ λανθάνομεν ἡμαρτά-
νοντες. Εἰ γὰρ τὴν συνείδησιν ἡμῶν βραχέειν οὔσαν,
ὡς ἐκ βραχέος ζώου, οὐ δυνάμεθα λαθεῖν ἐν τῷ
ἁμαρτάνειν, πολλῶ μᾶλλον τὸν ἀπεριόριστον καὶ
πανταχοῦ παρόντα Θεὸν οὐκ ἂν λάθοιμεν "Ολος οὖν ὁ C
λόγος ἐστὶ τοιοῦτος ἑξ ἑστέ μου, μὴ ψευδόμεθα εἰς ἀλ-
λήλους ἐν τῷ τῇ γλώσσῃ μόνῃ ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ
τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύμεν. Ἐν τούτῳ γὰρ γνωσό-
μεθα ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας, αὐτέστιν, ἐκ τοῦ Θεοῦ
ἐσμὲν. Καὶ ὁ λέγομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐπισκοποῦντος
λέγωμεν. Οὐκ ἔν δὲ τις ἀνάσχοιτο, κἄν εἰ τῶν δι-
μόνων ἀνιχθέστερος ᾖ, ὑπὸ Θεῶ μάρτυσι ψεύσασθαι.
Εἰ γὰρ μὴ οὕτω ποιῶμεν, ἀλλὰ λεγόντων ἡμῶν
ἀγαπᾶν, ἡ καρδία ἡμῶν καταγινώσκῃ ἡμῶν ψεύ-
δους, ἁμαρτάνομεν. Πῶς ; Οἰόμενοι λανθάνειν τὸν
πανταχοῦ παρόντα Θεόν, καὶ οὐδὲ τούτο συνιέντες,
ὅτι εἰ τὴν καρδίαν ἡμῶν βραχέειν οὔσαν οὐκ ἔστι
λαθεῖν ἡμᾶς, πῶς τὸν μηδὲ μὲν ἀπολειπόμενον
λέγομεν. Οὕτως οὖν, φησὶν, ἀγαπητοί, παρεσκευά-
τες ἑαυτοὺς, ἀκαταγνώστως ἑαυτοὺς ἡμῖν αὐτοὺς ἐν τῷ D
πρὸς ἀλλήλους δηλονότι ἀληθεύειν, παρῆρησίαν ἔχο-
μεν πρὸς τὸν Θεόν, ἀφ' ἧς παρῆρησία καὶ ὃν ἐὰν
αἰτήσωμεν, πάντως ληψόμεθα παρ' αὐτοῦ. Διὰ τί ;
Ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν. Μέγιστον γὰρ
πρὸς τὸ εἰς ὑπακοὴν ἐκκαλεῖσθαι τὸν αἰτούμενον,
ἡ παρὰ τῶν αἰτούντων εὐπέθεια, ὅταν ἀναμφιέλευτος
πρὸς ὃν ἡ αἴτησις γίνηται. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς τὰς
ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιοῦ-
μεν, θαρρῶμεν ὡς οὐκ ἁμαρτάνομεν τὴν αἰτήσιον,
ἀντιδοῦσθαι φιλοσύνης τῆς παρ' ἀμφοῖν διαθήσεως
ἀναπερβέτως, τῷ πρὸς τὴν χρεῖαν θατέρου ἵκοντι.
Καὶ ποῖαν ἐντολήν αὐτοῦ ἐφοιάζομεν ; Τὴν λέγουσαν.
Ἀγάπην ἔχετε ἐν ἀλλήλοις. Ἐπεὶ οὖν ἔχοντες ἐντο-
λήν, ἵνα τῇ πείσει τῇ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ

III, 16-23. *Per hoc cognoscimus quod ex veri-
tate simus, et in conspectu ejus suadebimus
cordibus nostris. Quoniam si arguat nos cor no-
strum, major est Deus corde nostro, et novit om-
nia. Charissimi, si cor nostrum non arguat nos,
fiduciam habemus erga Deum : et quidquid pe-
tierimus, accipimus ab eo : quoniam præcepta
ejus custodimus, et ea quæ sunt placita coram
eo facimus. Et hoc est præceptum ipsius, ut cre-
damus nomini Filii ejus Jesu Christi.*

« Per hoc cognoscimus. » Per quid ? Ex eo quod
non verbo diligamus, sed opere et veritate. Et quid
cognoscimus ? Quod ex veritate simus. Quomodo ?
Siquidem is qui aliud dicit et aliud facit, non
habens conformem sermoni actionem, mendax est
et non verax. « Et in conspectu ejus suadebimus
cordibus nostris. » Id est quod dicit, quod per hoc,
nempe quod veraces simus (porro veraces erimus
quando juxta sermones processerint et opera), sua-
debimus conscientiæ nostræ, hanc enim significare
vult Per corda. Et quomodo suadebimus ? Hoc
apud nos ipsos ponentes, quod veluti Deo teste
sermones deprimimus. Nam id significat In cons-
pectu ejus, sive coram eo. Etenim si ita non faci-
mus, inquit, sed conscientia sive cor nostrum arguat
nos, non latet illam nos peccare. Quod si conscientiam
nostram, quæ pusilla est utpote ex pusillo
animali, latere non potest, dum peccamus, multo
magis Deum qui incircumscribitur et ubique est,
nequaquam latere potest. Totus igitur sermo talis
est : Filioli mei, ne mentiamur inter nos invicem
sola lingua diligentes, sed opere quoque ostendamus
dilectionem : per hoc enim cognoscemur quod ex
veritate, hoc est ex Deo simus ; et quod dicimus,
tanquam Deo inspectore dicamus. Siquidem nemo,
etiamsi dæmonibus esset impudentior, ferre pos-
set ut Deo præsentem et teste mentiretur. Nisi enim ita
faciamus, sed dicendo quod diligamus, cor nostrum
arguat nos mendacii, erramus. Quomodo ? Putan-
tes id latere Deum, qui ubique præsens est ? neque
it scientes, quod si fieri non potest ut cor nostrum,
cum pusillum sit, lateat, multo minus eum
latebit qui nunquam deest. Postquam igitur nos ipsos
ita præparaverimus, charissimi, ut non arguamur a
nobis ipsis, in eo videlicet quod est inter nos mu-
tue esse veraces, fiduciam habebimus erga Deum :
per quam etiam fiduciam quidquid petierimus, om-
nino accipiemus ab ipso. Quare ? Quia præcepta
ejus servamus : id enim maximi momenti est ad
impetrandum quod petitur, nempe obedientiam eo-
rum qui petunt, quando absque ulla hæsitatione
fuerit, erga illum ad quem petitio dirigitur. Quo-
niam ergo et nos ejus præcepta custodimus, et quæ
placita sunt ipsi facimus, confidamus quod in pe-
titionibus non minus passuri repulsam : cum affe-
ctus qui in utrisque est, summe cupiat rependere
vices ejus quod ad usum venit alterius. Et quod
præceptum illius custodimus ? Illud quod ait : Dile-

clionem habete inter vos mutuam⁸⁵. Quoniam igitur A
 accepto præcepto ut fide quæ est in nomine Filii ejus
 Jesu Christi diligamus nos mutuo, id fecimus, per
 hoc cognoscimus quod in nobis firmata sit gratia
 quam per Spiritum suum dedit nobis. Sciendum est
 autem quod frequenter in Novo Testamento habetur,
 Credere in nomine Jesu Domini nostri. Verum quid
 hoc nomen sibi vult? Nihil aliud quam gloriam,
 consilium aut celebritatem. Gloriam quidem et ce-
 lebritatem, ut cum dicitur: « Admirabile est no-
 men tuum in universa terra⁸⁶; » consilium vero et
 voluntatem, ut hoc loco, et cum dicitur: « Resi-
 piscite, et baptizetur unusquisque vestrum in no-
 mine Domini Jesu⁸⁷. » Id enim est, In ejus volun-
 tate. Quæ est autem voluntas Domini Jesu? Ut
 baptizentur omnes gentes in nomine Patris et Fi-
 lii et Spiritus sancti⁸⁸.

III, 24. *Et diligamus nos mutuo, sicut dedit
 præceptum; et qui servat præcepta ejus, in illo
 manet, et ipse in eo. Et per hoc scimus quod
 maneat in nobis, e spiritu quem dedit nobis.*

Hoc est, veraci, inquit, affectione diligamus nos
 mutuo. Et ubi hoc præcepit? In his verbis, cum
 ait, « Quemadmodum vultis ut faciant vobis homi-
 nes, ita et vos facite ipsis⁸⁹. » Si nos ergo cupimus
 ut proximi nostri vero ac sincero affectu erga nos
 affecti sint, et nos omnino similiter affecti simus
 erga ipsos. Quod si hoc Domini præceptum est,
 multo magis si nos in ipso maneamus⁹⁰ sive
 firmati simus, ipse quoque seipsum nobis exhibe-
 bit⁹⁰. Seipsum enim negare non potest: hoc est,
 non inaniter assumi potest dum præcepta sua no-
 bis suppeditat, sed hæc in seipso primum stabilit.
 Si autem hoc fuerit, utique si quæ præcipit faci-
 mus, habebimus et illum nobis obsequentem in
 omnibus quæ ab eo petierimus, et donum ejus fir-
 mum in nobis. Tota vero ordinationis sententia,
 est hujusmodi: Ut credamus nomini Filii ejus Jesu
 Christi, et diligamus nos mutuo vere, sicut est præ-
 ceptum ejus. Nam qui servat præcepta ejus, in illo
 manet et ipse in eo. Per hoc autem scimus quod
 maneat in nobis, ex spiritu sive dono quod dedit
 nobis. Siquidem donec manet hoc asylum, procul
 dubio habemus inauferribile donum ipsius. Quo-
 modo autem erit asylum? Si nihil ex negligentia
 prætermittamus eorum quæ nobis præcepit circa
 dilectionem.

IV, 1-6. *Charissimi, ne cujus spiritui credatis, sed
 probate spiritus an ex Deo sint: quoniam multi
 pseudoprophetae exierunt in mundum. Per hoc co-
 gnoscite spiritum Dei. Omnis spiritus qui confitetur
 Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; et om-
 nis spiritus qui non confitetur Jesum Christum in
 carne venisse, ex Deo non est. Et hic est spiritus ille
 Antichristi, de quo audistis quod veniat, et nunc
 jam in mundo est. Vos ex Deo estis, filioli, et vicistis*

Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, τοῦτο πεποι-
 κάμεν, ἐκ τούτου γινώσκουμεν, ὅτι ἡδρασταί ἐν ἡμῖν
 ἢ ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ χάρις οὐ ἔδωκεν ἡμῖν.
 Ἰστέον δὲ ὅτι πολλὰ χροῖ τῆς Νέας Γραφῆς, τὸ, Ἐν τῷ
 ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν πιστεῦναι, κεῖται.
 Τί δὲ τοῦτο σημαίνειν βούλεται; Οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν
 δόξαν, τὴν βούλησιν, τὴν εὐκλειαν· τὴν δόξαν μὲν
 καὶ τὴν εὐκλειαν, ὡς ἐν τῷ, « Θαυμαστὸν τὸ ὄνομα
 σου ἐν πᾶσι τῇ γῆ » τὴν βούλησιν δὲ, ὡς ἐν τῷ, «
 καὶ ἐν τῷ, « Μετανοήσατε καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος;
 ἡμῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ » ἀντὶ γὰρ
 τοῦ, Ἐν βουλήσει. Τίς δὲ ἢ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ
 βούλησις; Βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα
 τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
 τος.

« Καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἔδωκεν ἐντο-
 λήν. Καὶ ὁ τῆρῶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἐν αὐτῷ
 μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐν τούτῳ γινώ-
 σκομεν, ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος οὐ
 ἡμῖν ἔδωκεν. »

Ἀντὶ τοῦ, Ἀληθινή, φησί, διαθέσει ἀγαπᾶν ἀλλήλους.
 Καὶ τοῦ τούτου; Ἐν ᾧ ἔλεγε, « Καθὼς θέλετε ἵνα
 ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ποιεῖτε
 αὐτοῖς. » Εἰ οὖν τοὺς πλησίον ἡμῶν ἀγαπῶμεν ἀλη-
 θινῶς καὶ ἀδόλως πρὸς ἡμᾶς διακεῖσθαι, ὡσαύτως
 πάντως καὶ ἡμεῖς διατεθῆμεν πρὸς αὐτούς. Ἄλλ'
 εἰ ἐντολὴ τοῦτο τοῦ Κυρίου πολλῶν μᾶλλον ἡμῶν ἐν
 αὐτῷ μενόντων ἤτοι ἡδρασμένων, καὶ αὐτὸς ἐκ τού-
 τῳ ἡμῖν παρέξει. Ἀρνήσασθαι γὰρ ἐκ τούτου οὐ δύναται.
 Τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ διακρίσεις ληφθεῖν, τὰς ἐντολάς
 αὐτοῦ ἡμῖν ἐπιγορηγῶν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πρῶτως ταύ-
 τας βεβαιώσασθαι. Εἰ δὲ τοῦτο, πάντως εἰ ἂν ἐντέλλε-
 ται ποιοῦμεν, ἔσομεν αὐτὸν ὑπήκοον καὶ ἡμεῖς ἐν
 οἷς ἂν αἰτῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα αὐτοῦ βέβαιον ἐν
 ἡμῖν. Ὁ δὲ ὅλος νοὺς τῆς συντάξεως, τοιούτου: Ἴνα
 πιστεῦσώμεν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ἀληθινῶς, ὡς ἢ ἐν-
 τολῆ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ τῆρῶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἐν αὐ-
 τῷ μένει, καὶ ἀλάος ἐν αὐτῷ. Ἐκ τούτου δὲ γινώσκ-
 ομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ πνεύματος ἤτοι
 τοῦ χαρίσματος, οὐ ἡμῖν ἔδωκεν. Ἀσύλου γὰρ τοῦ-
 τοῦ μένοντος, ἀναντιρρήτον ἔχομεν τὸ ἀναφείρετον
 τῆς δόσεως αὐτοῦ. Πῶς δὲ ἄσυλον ἔσται; Ἐν τῷ μηδὲν
 ἡμᾶς παραβλάπτειν ἐξ ὀλιγορίας ὧν ἐνετείλατο ἡμῖν
 περὶ ἀγάπης.

« Ἀγαπητοί, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ
 δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν,
 ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλυθῶσιν εἰς
 τὸν κόσμον. Ἐν τούτῳ γινώσκατε τὸ πνεῦμα
 τοῦ Θεοῦ. Πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χρι-
 στοῦ ἐν σαρκὶ ἐληλυθῆτα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Καὶ
 πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν
 ἐν σαρκὶ ἐληλυθῆτα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστίν. Καὶ
 τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ Ἀντιχριστοῦ, ὃ ἀκηκόατε ὅτι

⁸⁵ Joan. xiii. 14. ⁸⁶ Psal. viii, 2. ⁸⁷ Act. ii, 38. ⁸⁸ Matth. xxvii, 19. ⁸⁹ Matth. v. i, 12. ⁹⁰ I Tim. ii, 15.

ἔρχεται. Καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη. Ὑμεῖς ἄ
ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστε τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς,
ὅτι μελῶν ἐστὶν ὁ ἐν ἡμῖν, ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ.
Αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσὶ, διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κό-
σμου λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει.
Ἐμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμὲν. Ὁ γινώσκων τὸν Θεόν,
ἀκούει ἡμῶν. Ὅς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀκούει ἡμῶν. Ἐκ τούτου γινώσκωμεν τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ
τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. »

Διελθὼν τὸν περὶ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τοὺς πλη-
σίον λόγον, καὶ ταύτην εἶναι γνώρισμα ἀποφηνάμενος
τῆς τοῦ Πνεύματος διζμονῆς οὐ ἐλάττωμεν, νῦν ἐπιφέρει
καὶ διακρίσιν τῶν ὄντων ἀδελφῶν, καὶ τῶν παραπλη-
σίων, ἵνα ταύτην ἔχοντες, μὴ διὰ τὴν ἐντολήν τὴν περὶ
τῆς ἀγάπης, περιπίπτωμεν τοῖς ψευδαδέλοις καὶ
ψευδαποστόλοις καὶ ψευδοπροφήταις, μεγίστην ἐπι-
τοτὴν βλάβην ἐκ τούτου πορίζοντες. Ἔς γὰρ ὁμοτρόποις
περιφουόμενοι, πρῶτον μὲν ἑαυτοὺς βλάψομεν, ἀσε-
βεῖσι τοῦ λόγου κεκλινωνηκότες τῆς πίστεως, καὶ τὰ
ἄγια τοῖς κυσὶ παραθέμενοι, ἔπειτα καὶ τοὺς ἡμῖν
προσανέχοντες. Ἡ γὰρ πρὸς αὐτούς ἡμῶν ἀγάπη
πολλοὺς πείσει λαμβάνειν αὐτοὺς διδασκάλους, καὶ
πιστεύειν τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις ἀφωλάκτως ἐκ
τῆς μεθ' ἡμῶν κλεπτομένοις αὐτῶν συναναστρο-
φῆς. Καὶ τί τὸ γνώρισμα τούτων, ἀλλ' ἢ τοῦτο φη-
σιν· « Πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ. » Πᾶν πνεῦμα, ἦτοι
προφητείας ἢ ἀξίωμα ἀποστολῆς, ὃ ὁμολογεῖ Κύ-
ριον Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν.
Ὁ δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογεῖ, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν,
ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐκ τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἐστίν, ὃ
ἀκηκόατε. Πότε; Ἐξ οὗ πρὸ μικρῶν ἔλεγεν, ὅτι Πολ-
λοὶ Ἀντιχριστοὶ ἐν τῷ κόσμῳ· τουτέστιν, οἱ πρό-
δρομοὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ. Τὴν δὲ ὁμολογίαν τῆς τοῦ
Κυρίου ἐν σαρκὶ παρουσίας, οὐχὶ γλώσση φησὶ γί-
νεσθαι, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις. Πῶς; Ἔς ὁ μακάριος Παῦ-
λός φησι· « Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ περι-
φέροντες ἐν τῷ σώματι, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ
ἐν τῷ σώματι ἡμῶν φανερωθῇ. » Ὅς οὖν ἐνεργὸν
ἔχει τὸν Ἰησοῦν καὶ τῷ κόσμῳ ἀπέθανε, καὶ οὐκ
ἔτι τῷ κόσμῳ ζῆ, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ, καὶ περιφέρει
τούτου, οὐκ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μόνον σαρκί, ἀλλὰ
καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ, οὗτος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ὅστις
δὲ οὐχὶ Χριστῷ, ἀλλὰ τῷ κόσμῳ ζῆ, τουτέστι, τὰς
τοῦ κόσμου ἡδουπαθείαις, ὃ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ἐκ
τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ Παῦλός φησιν· « Ὅπου γε ἐν
ἡμῖν ἔριδες καὶ διγαστασίαι, οὐχὶ σαρκικοὶ ἐστε, καὶ
κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε. » Ὁ δὲ κατὰ ἄνθρω-
πον περιπατῶν, πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει. Ὁ δὲ
Χριστοῦ πνεῦμα μὴ ἔχων, τουτέστιν, ὃ μὴ κατὰ
Χριστὸν ζῶν, τῷ κόσμῳ νεκρώσας ἑαυτὸν δηλονότι,
οὗτος οὐκ ἔστι Χριστός. « Ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἤδη, »
τὴν Ἀντιχριστὸν φησιν, οὐ σωματικῶς, ἀλλὰ διὰ τῶν
προδοποιούντων αὐτῷ τὴν παρουσίαν, ψευδοπροφη-
τῶν καὶ ψευδαποστόλων καὶ αἰρεσιωτῶν. Οὗτος δὲ
ὁ Ἀντιχριστός, ἄνθρωπος τὸν Σατανᾶν περιφέρων
ἔσται, ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ
σέβασμα. Διὸ καὶ τὰ εἰδωλα σέβειν ἀθετήσῃ, οὗς
Θεοὺς λεγομένους ἐστήμνει. Διὰ δὲ τοῦ, πᾶν σέβασ-

*eos, quoniam major est qui in vobis est quam qui
in mundo. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo lo-
quuntur, et mundus eos audit. Nos ex Deo sumus.
Qui novit Deum audit nos : qui non est ex Deo,
non audit nos. Per hoc cognoscimus spiritum ve-
ritatis et spiritum erroris.*

Postquam sermonem absolvit de dilectione erga
proximum, et hanc indicium esse demonstravit
permansionis Spiritus quem accepimus, subjungit
nunc eorum quoque dijudicationem qui vere fra-
tres sunt et proximi. ut hanc habentes, non in-
cidamus occasione præcepti de dilectione in
B falsos fratres falsosque apostolos et falsos pro-
phetas, maximum inde damnum nobis ipsis
87 comparantes. Siquidem complectendo illos
tanquam similia essent morum, primum nobis
ipsis nocebimus, dum sermone communicamus cum
his qui fide impii sunt, et sancta canibus proponi-
mus : deinde et his qui una nobiscum versantur
Nostra namque erga illos dilectio suadebit multis ut
ipsos assumant præceptores, credantque his quæ ab
ipsis dicuntur, dum non observantes, veluti furto
subducti sunt propter illorum conversationem,
quam habent nobiscum, et quod sit horum indi-
cium, dicit hoc esse quod sequitur : « Omnis spiritus
qui confitetur. » Omnis spiritus sive prophetiæ vel
apostolatus dignitas, quæ confitetur Dominum Je-
sum in carne venisse, ex Deo est : quæ autem hoc
non confitetur, ex Deo non est, sed hæc dignitas
ex Antichristo est, de quo audistis. Quando? Ex
his verbis quæ paulo ante dixit, quod multi Anti-
christi sint in mundo, hoc est præcursores Anti-
christi. Porro confessionem adventus Domini non
lingua fieri dicit, sed operibus. Quomodo? Sicut
beatus Paulus dicit : « Semper mortificationem
Jesu in corpore circumferentes, ut et vita Jesu
in corpore nostro appareat 91. » Qui igitur operem-
tem habet Jesum, et mundo mortuus est, nec jam
mundo vivit sed Christo. et hunc circumfert non in
sola Christi carne, verum etiam in sua, hic ex Deo
est. Quisquis autem non Christo, sed mundo vivit,
hoc est mundi voluptatibus, talis non est ex Deo.
Ideo et Paulus ait. « Cum in vobis sint contentiones
et factiones, nonne carnales estis, et secundum
hominem ambulatis 92? » Qui vero secundum ho-
minem ambulat, Christi spiritum non habet 93, hoc
est qui non secundum Christum vivit, ita videlicet
ut seipsum mundo mortificaverit, hic non est
Christi. « Et nunc jam in mundo est. » In mundo
ait jam esse Antichristum, non corporaliter, sed
propter eorum præsentiam qui viam illi præparant,
nempe pseudoprophetas, pseudapostolos et hæreti-
cos. Hic autem Antichristus homo erit qui Satanam
circumferet, elatus adversus omnem qui dicitur
Deus aut numen 94. Ideo quoque idola colere asper-

91 II Cor. iv, 10. 92 I Cor. iii, 3. 93 Rom viii, 9. 94 I Thess. ii, 4.

nabitur, quos dici deos significavit : porro per hoc quod addit · Omne numen, etiam Christianismum significat : et seipsum solum conabitur ostendere Deum. Ubi per hæc cognoscendo dedit Domini 588 propheta et apostolos, subjungit : Vos autem cum ex Deo sitis. si ioli, devicistis eos, nempe pseudopphetas. Quomodo? Quoniam Deus qui in vobis est, major est quam is qui in mundo est, juxta quem pseudopphetæ vivere elegerunt. Deinde his subjungit et aliud indicium ipsorum pseudopphetarum, quod etiam maxime contristabat simplices credentes. Verisimile enim erat quosdam horum æge ferre, dum illos quidem viderent a multis haberi in pretio, sese autem despici, et ait : Ne mœrore afficiamini si vos a multis contemnimini, illi vero ab his assumuntur. Simile namque accurrat ad sibi simile · Ipsi de mundo sunt, et ideo de mundo loquuntur. » Ipsi de mundo sunt, et cum de mundo loquantur, hoc est juxta carnales concupiscentias doceant, habent ipsos obsequentes, perversi perversos. Nos autem eum ex Deo simus et a carnalibus concupiscentiis alienati, non possumus ab ipsis recipi. Nos autem audit ille qui temperanter vivit, et ita Deum novit, paratus præbere nobis auditum. Ideo et Christus ait : « Qui habet aures ad audiendum audiat 95 : » testificans eum solum qui ad obedientiam præparatus est habere aures. His distinctis consequenter subjungit tanquam sigillum eorum quæ jam a se dicta sunt, quod per hoc (nempe quod jam dictum est) cognoscimus eos qui spiritum veritatis sive veram propheticam dignitatem habent, et qui spiritum erroris sive falsæ prophetiæ.

CAPUT V.

De fraterna charitate ad divinum cultum.

IV, 7, 11. *Charissimi, diligamus nos invicem, quia charitas ex Deo est ; et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum : quoniam Deus charitas est. Per hoc apparuit charitas Dei in nobis, quod Filium suum unigenitum miserit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est 589 charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quod ipse dilexerit nos, et miserit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Charissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus invicem diligere.*

Rursum post prædicta sermonem de dilectione resumit. Cum enim ostendisset quem oporteat diligere, nempe quod moribus conformes, hæret his quæ iusto dicta sunt, dicens et dilectionem et eum qui diligit ex Deo esse, solumque eum qui diligit ex Deo natum esse ac Deum cognoscere : eum vero qui charitatem non habet. Deum etiam ignorare, contrariis contraria confirmans. Quomodo autem Deum non noverit is qui non diligit, hoc modo probat : « Deus charitas est. » Et unde hoc manifestum fiet? ex eo quod miserit Filium suum unigenitum in mun-

σμα καὶ τὸν χριστιανισμόν · καὶ ἑαυτὸν μόνον ἀποφαίνειν ἐπιχειρήσει θεόν. Τούτοις γνωρίσας τοὺς τοῦ Κυρίου προφήτας καὶ ἀποστόλους, ἐπιφέρει · Ὑμεῖς δὲ οἱ ἐκ τοῦ Θεοῦ ὄντες, τεχνία, γενικήκατε αὐτοὺς, ἦτοι τοὺς ψευδοπροφήτας. Πῶς ; « Ὅτι ὁ ἐν ὑμῖν θεὸς μεζῶ ἐστὶν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ, καθ' ὃν οἱ ψευδοπροφήται ζῆν εἶλοντο. Εἶτα τούτοις ἐπιφέρει καὶ ἕτερον αὐτῶν γνωρίσμα τῶν ψευδοπροφητῶν, ὃ μάλιστα καὶ τοὺς ἡπλουστέρους τῶν πιστῶν ἐλύπει. Εἰκὸς γὰρ τινὰς τούτων καὶ ἀσχάλλειν ὀρῶντας ἐλείνους μὲν τοῖς πολλοῖς περισπουδάστους, ἑαυτοὺς δὲ καταρρομένους. Καὶ φησὶ · Μὴ λυπεῖσθε, εἰ ὑπὸ τῶν πολλῶν καταφρονεῖσθε ὑμεῖς, ἐκεῖνοι δὲ ὑπὸ τούτων προσκαυδάνονται. Τῷ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον προστρέχει. » Αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσὶ, καὶ ἐκ τοῦ κόσμου λαλοῦντες · » ταυτέστι, κατὰ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας διδάσκοντες ἔχουσιν αὐτοὺς κατηκούς, ἐνοίστροφοὶ ἐνοίστροφοί. Ὑμεῖς, δὲ, ἅτε ἐκ τοῦ Θεοῦ ὄντες, καὶ τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν ἠλλοτριωμένοι, ἀπαράδεκτοι αὐτοῖς καθιστάμεθα. Ἀκούει δὲ ἡμῶν ἐκεῖνος ὁ σωφρόνως ζῶν, καὶ διὰ τοῦτο Θεὸν ἐπιγινώσκων ἔτοιμος ὑπέχειν ἡμῖν τὴν ἀκοήν. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς φησιν, « Ὁ ἔχων ὠτα ἀκούειν, ἀκούει, » τὸν πρὸς εὐπειθεῖαν παρεσκευασμένον, ἐκείνῳ καὶ τὰ ὠτα μαρτυρῶν ἔχειν. Ταῦτα διαστειλάμενος, ἐπιφέρει λοιπὸν ὡς ἐπισφράγισμα τῶν εἰρημένων ἀποφῆδῶν, ὅτι ἐκ τούτου γινώσκωμεν τοὺς τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἦτοι τὸ ἀληθὲς ἔχοντας προφητικὸν ἀξίωμα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ πλάνον, τὸ τῆς ψευδοπροφητείας.

C

ΚΕΦΑΛΑ. Ε΄.

« Περὶ φιλαδελφίας εἰς θεοσέβειαν. »

« Ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν. Ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἵλασμον περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Ἀγαπητοὶ, εἰ οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν. »

Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναλαμβάνει παλιν τὸν περὶ τῆς ἀγάπης λόγον. Δείξας γὰρ τίνα χρὴ ἀγαπᾶν, ὅτι τοὺς ὁμοιοτρόπους, ἔχεται λοιπὸν τῶν ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγων καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἀγαπῶντα, καὶ μόνον τούτον τὸν ἀγαπῶντα ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννησθαι, καὶ ἐπιγινώσκειν Θεόν, τὸν δὲ μὴ ἔχοντα τὴν ἀγάπην, καὶ τὸν Θεὸν ἀγνωστὸν, τοῖς ἐναντίας τὰ ἐναντία πιστούμενος. Πῶς δὲ ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω Θεόν, κατασκευάζει οὕτως · « Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. » Πόθεν δὴλον ; Ἀφ' οὗ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον, ἵνα τὴν ὄντως ζωὴν παράσχῃ

95 Matth. xiii, 9.

ἡμῖν, καὶ ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. Ὡς περ γὰρ ἀγαθότης λέγεται, ὅτι δι' ἀγαθότητα ἐπέστησε τὸν νοσητὸν κόσμον καὶ τὸν αἰσθητὸν, ἵνα ἔχη τοῦ ὄντως ὄντος ἐκτου κοινωνοῦς, οὕτω καὶ δι' ἀγάπην τὴν εἰς ἡμᾶς δοῦς τὸν μονογενῆ υἱοῦ Ἰῶν εἰς τὸν κόσμον, ἔδειξε καὶ διὰ τούτου ὅτι ἀγάπη ἐστὶ, διὸ καὶ αὐτὸς ἐπιφέρει. « Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, » ἀντί τοῦ, Ἐν τούτῳ δείκνυται ὅτι ἀγάπη ἐστὶν ὁ Θεός. Εἶτα ἐξαιρων τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καλὸν, φησὶν, Οὐχ ὅτι δὲ ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν αὐτὸν, τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεός, τὸν ἐκτου Ἰῶν, ὑπὲρ ἡμῶν δοῦς ὅπερ ἐποφείλεται τοῖς ἀγαπωμένοις, ἀντιτιδοῦναι ἀγαπῶσι τὴν ἴσῃν διάθεσιν, ἀλλὰ προκατάρχων τῆς εἰς ἡμᾶς ἐργασίας δι' ἀγάπης, ἀπέστειλε τὸν Ἰῶν αὐτοῦ. Καὶ οὐ μόνον ἀπέστειλεν ἄλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐξιλίσασθαι. Εἰ οὖν οὕτως, φησὶν, ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καίτοι μὴδὲν εἰς φῶσιν αὐτῷ κοινωνοῦντας, πολλὰ πλέον ὀφειλομεν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἀμοφεῖς ἡμῖν ἀγαπᾶν καὶ γινόντες τὸ ἀπὸ τῆς ἀγάπης καλὸν, ἀλλήλοις τοῦτο διακονεῖν. Ὡς περ γὰρ ἔργλημα τῷ μὴ αἰρουμένῳ τὸ αἰρετὸν, καὶ τῷ μὴ φιλοῦντι τὸ φιλητὸν, οὕτως ἐπαῖνον περιποιεῖν τοῖς ἀγαπῶσι τοὺς ἀγίους ἀγάπης, διὰ τὸ εἶναι ἀγαπητούς. Οὕτω δὲ δικτεθέντες ἔχομεν ἀμφοτέρω, καὶ τὸ ἀγαπητοῦ, διὰ τὸ ὑπὸ Θεοῦ ἠγαπηθῆναι καὶ προσληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀγαπητικοῦ, διὰ τῆς πρὸς τοὺς πλησόν ἀγάπης ἡ ἀγάπης δὲ τῆς εὐκρινούς καὶ καθαρᾶς, ἀλλ' οὐ τῆς ἐμπειθοῦς τε καὶ ῥυπαρᾶς ἥτις ληστὰς ἂν καὶ τοῖς ἄλλοις κηκούργοις ἐγγένοιτο.

Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. Ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν. Ἐν τούτῳ γινώσκουμεν ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν. Καὶ ἡμεῖς τεθεχεμαθῆ καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ Πατήρ ἀπέσταλκε τὸν Ἰῶν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. »

Εἶπομεν καὶ πρὸ τούτου, ὡς ἔθος τῷ μακαρίῳ τούτῳ, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἀναλαμβάνειν, τοῦ τε εἶναι βούλεσθαι τῶν λεγομένων τοῖς μαθητευομένοις περιποιεῖν. καὶ ἐπὶ τὸ τρυφώτερον τὸν λόγον ἄγει, καὶ τελεωτέρω. Ἐτέρως γὰρ καὶ ἑτέρως ἐπιχειρῶν ἀπὸ τῶν ἐν τῷ πράγματι ἐνθεωρουμένων, καὶ οἷον τὸ ἑλλιπὲς τοῦ λόγου ἀναπληρῶν, τελεωτάτην τὴν τῶν λεγομένων ποιεῖται ἀπόδειξιν. Κατὰ ταύτην καὶ νῦν τὴν ἀγωγὴν χροῦμενος τῷ λόγῳ φησὶ ἡ « Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. » Ἐπεὶ γὰρ περὶ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τοὺς ἀδελφούς ποιούμενος τοὺς λόγους τὸν Θεὸν εἰς ὑπόδειγμα προήγει, δόντα τὸν Ἰῶν αὐτὸν τὸν μονογενῆ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην εἰς ὄψαντων. Ἀκούουθον δὲ ἦν εἰπεῖν τινα, καὶ πόθεν τοῦτο λέγεις περὶ πραγμάτων ἀθεάτων καὶ ἀνεπίκτων, καὶ διαδεδωκότος ἡμᾶς οἷς μήπω τις ἔγνωκε ἢ συστρίχων οὖν τῆς οὕτω λέγουσι φησὶ καὶ αὐτὸς, ὅτι Θεὸν μὲν οὐδεὶς εἶδεν πώποτε. Σήμερι καὶ αὐτό. Ἄλλ' ἐκ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, φησὶ, γινώσκουμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐστὶ. Καὶ καλῶς τοῦτο λέγει.

adum, ut veram vitam nobis tribueret, et viveremus per ipsum. Quemadmodum enim honitas dicitur, eo quod propter bonitatem, intellectualem ac sensibilem mundum produxerit, ut is qui vere est, aliquos haberet sui participes: ita quoque propter dilectionem qua pro nobis dedit Unigenitum suum in mundum, ostendit, etiam per hoc quod charitas sit. Ideo et ipse subjungit: « In hoc est charitas, » hoc est, In hoc ostenditur quod Deus sit charitas. Deinde extollens bonitatem charitatis Dei, ait: Non quod nos dilexerimus ipsum hoc fecit Deus, dans Filium suum pro nobis, quasi dilectis debuisset, ut diligentibus rependeret æqualem affectum: sed per charitatem prior auspiciens beneficium erga nos, misit Filium suum: nec solum misit, verum etiam pro peccatis nostris proprio illius sanguine placatus est. Si sic ergo dilexit nos Deus, inquit, quamquam in natura nihil nobis commune esset cum illo, multo magis debemus et nos diligere eos qui ejusdem nobiscum sunt naturæ: et cognito bono quod a charitate procedit, invicem illud administrare. Quemadmodum enim culpa est illi qui non eligit quod eligendum est, nec amat quod amabile est: ita et laudi daturus qui diligunt dignos dilectione, eo quod chari sint. Ita autem affecti, utrumque habebimus: 590 et ἀγαπήτοί, id est, chari sumus, eo quod a Deo amati et assumpti simus, et ἀγαπητικοί, hoc est, amore persequentes per dilectionem erga proximos: dilectionem, inquam, sinceram ac puram, non autem affectibus obnoxiam ac sordidam, quæ sicariis aliisque facinorosis contingere potest.

IV, 12-14. Deum nemo vidit unquam. Si diligamus nos invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus est perfecta in nobis. Ex hoc cognoscimus in eo nos manere et ipsum in nobis, quod de spiritu suo dederit nobis. Et nos vidimus et testamur quod Pater miserit Filium suum Salvatorem mundi.

Diximus etiam antehac quod huic beato viro moris sit eadem de eisdem repetere, ac habitum eorum quæ dicuntur velle infigere iis qui docentur, et sermonem ducere ad id quod clarius ac perfectius est. Alio enim et alio modo aggrediendo ab his quæ in re conspiciuntur, et veluti complens quod in sermone deest, perfectissimam facit demonstrationem eorum quæ dicuntur. Juxta banc institutionem etiam nunc sermone utens ait: « Deum nemo vidit unquam. » Quoniam enim sermonem faciens de charitate erga fratres, Deum in exemplum produxerat, qui Filium suum unigenitum dedit in mortem, propter charitatem quam erga nos habuit: consequens autem erat ut aliquis diceret: Et unde aut quomodo hoc dicis de rebus invisibilibus et incomprehensibilibus, et tua apud nos confirmas his quæ nunquam aliquis cognovit? occurrens igitur his qui ita dicerent, ait ipse: Quod Deum sane nemo unquam viderit, et ego quoque assero: sed ex dilectione erga nos mutua, cogno-

scimus quod Deus in nobis sit. Et recte hoc dicit. Multa namque ex his quæ nobis invisibilia sunt, ex actionibus esse deprehendimus. Certe quemadmodum neque animam quispiam vidit, sed tamen ex actionibus et motionibus in nobis esse deprehendit : ita et dilectionem Dei erga nos, veluti per quamdam motionem ac operationem cognoscimus. Quod si hoc absurdum non est, neque iste vir præter decorum ex operatione Deum quoque in nobis esse ostendit. Et quæ est operatio? Pura ac sincera dilectio erga proximum.

¶ 91 Hæc enim efficax est et nullum habens defectum, quando videlicet pura est. Hoc indicium est et nos in ipso et ipsum in nobis manere, quod etiam de Spiritu suo dederit nobis. Nam qui purus est, pura et ab omni orde immaculata nobis largitur. Quoniam ergo per puram dilectionem cum eo communicamus ex hoc etiam nos, inquit, qui secundum carnem eum vidimus, cognovimus eum, et testificamur quod Pater miserit eum Salvatorem mundi. Sed præter nos tram quoque notitiam ipse etiam nos instruxit, perfectius in hanc cognitionem nos inducens, quando dixit : « Exivi a Patre, et veni in mundum⁹⁶. » Hoc quantum ad id attinet quod Filium suum Unigenitum ob nostri dilectionem demiserit in mundum. Rursum eu aliis manifestius : A deo enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit ut eum non pereat. Et : Non veni ut iudicem mundum, sed ut salvum faciam mundum. Habemus igitur et a nostro ipsorum aspectu, inquit, et a doctrina Unigeniti qui est sinu Patris velut in Evangeliiis dictum est⁹⁷ et ab operatione per mutuam dilectionem, quod Deus in nobis sit, et de Spiritu suo dederit nobis, et cum eo participemus.

IV, 15-17 *Quisquis confessus fuerit quod Jesus est Filius Dei, Dei in eo manet, et ipse in Deo. Et nos cognovimus et credidimus charitatem quam habet Deus in nobis. Deus charitas est, et qui manet in charitate, in Deo manet et Deus in eo. In hoc perfecta est charitas nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii, quod sicut ille est et nos sumus in mundo hoc.*

Hoc ad id quod paulo ante dictum est refertur, puta quod omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Quoniam enim sufficienter demonstravit quod et filii sint Dei et Deus in ipsis maneat : demonstravit autem hoc per mutram charitatem, quæ confirmat datum esse ipsis Spiritum sanctum sive spiritualia dona : ¶ 92 rursum ad illa refert sermonem, et ait : « Quisquis confessus fuerit quod Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet; » huiusmodi aliquid dicens : Dixi in superioribus, Omnis qui confitetur Jesum Christum in

Α Πολλά γὰρ τῶν ἀθεάτων ἡμῖν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν, ὅτι εἰσι καταλαμβάνομεν. Ἄμελει ὡσπερ οὐδὲ ψυχῆν τις ἐώρακεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γούν καὶ τῶν κινήματων κατανοεῖ ὡς ἐνυπαρχει, οὕτω ἡμῖν καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ ἀγάπην, ὡς διὰ τινος κινήσεως καὶ ἐνεργείας γινώσκομεν. Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος, οὐδὲ ὁ Θεὸς οὗτος ἀνὴρ παρὰ τὸ εἶδος ἐκ τῆς ἐνεργείας εἶναι τὸν Θεὸν καὶ ἐν ἡμῖν δεικνύσι. Καὶ τίς ἡ ἐνέργεια ; Ἡ εἰς τοὺς πλησίον ἡμῶν καθαρὰ καὶ ἀδόλος ἀγάπη.

Αὕτη γὰρ καὶ ἐνεργίς καὶ ἀνελλιπίς, ἐν τῇ καθαρὰ δηλονότι εἶναι. Τοῦτο τὸ γνώρισμα τῆς τε ἡμῶν ἐν αὐτῷ μονῆς καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐκείνου, καὶ ὅτι, φησί, τοῦτο ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν, Ὁ γὰρ καθαρὸς καθαρὰ καὶ ἀχραντα παντὸς ῥύπου χαρίζεται. Ἐπεὶ οὖν διὰ τῆς καθαρᾶς ἀγάπης αὐτῷ κοινωνοῦμεν, ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς, φησὶν, οἱ κατὰ σάρκα θεσβαμένοι αὐτὸν ἔγνωμεν καὶ πιστυροῦμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἀπέσταλκεν αὐτὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τῇ ἡμετέρῃ γνώσει, καὶ αὐτὸς ἐξηγήσατο, τελεώτερον ἡμᾶς τῇ τοιαύτῃ ἐμβριθῶν γνώσει, ποτὲ μὲν λέγων. « Ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, » τοῦτο περὶ τοῦ καταπέμψαι ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀγάπης ἀπ' οὐρανοῦ τὸν Ἰῶν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον · καὶ δι' ἐτέρων δὲ πάλιν τρανότερον · « Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Ἰῶν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ μὴ ἀπολήται. » καὶ, « Οὐκ ἔλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. » Ἐχομεν τοίνυν καὶ ἀπὸ τῆς ἀνοψίας, φησὶ, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐξηγήσεως τοῦ ὄντος, εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις εἴρηται, καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας διὰ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν, καὶ κοινωνοῦμεν αὐτῷ.

α Ὅς ἂν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Ἰῶς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἂν τῷ Θεῷ. Καὶ ἡμεῖς ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχει ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. Ἐν τούτῳ τετελειώται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, ἵνα παρῶσιν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι καθὼς ἐκενὸς ἐστὶ, καὶ ἡμεῖς ἔσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. »

Τοῦτο πρὸς τὸ πρὸ βραχέος εἰρημένον ἀναφέρεται τὸ, ὅτι πᾶν πνεῦμα ὁ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Ἐπεὶ γὰρ ἱκανῶς ἀπέδειξεν, ὅτι καὶ τέκνα εἰσι Θεοῦ, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς μένει, ἀπέδειξε δὲ τοῦτο διὰ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, ἥτις ὅτι ἐδόθη αὐτοῖς Πνεῦμα ἅγιον, ἧτοι πνευματικὰ χαρίσματα, βεβαιοῦται, ἐπαναφέρει πάλιν ἐπ' ἐκεῖνα τὸν λόγον, καὶ φησὶν, « Ὅς ἐκὼν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Ἰῶς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει » τοιοῦτο λέγων · εἴρηκεν ἀνωτέρω, Πᾶν πνεῦμα ὁμολογοῦν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐλη-

⁹⁶ Joan. xvi, 28. ⁹⁷ Joan. i 18.

λυθόντα, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι. Προῖων δὲ μοι ὁ λόγος, φησί, καὶ ἕτερόν τι ἐξέφηνε. Καὶ τοῦτο τοίνυν προτίθημι, ὅτι οἱ ὁμολογούντες ταῦτα, καὶ μένων ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὸ Πνεῦμα, ἥτοι τὸν Θεόν, καὶ τὰ τούτου πνευματικὰ χαρίσματα, καὶ αὐτοὶ ἐν Θεῷ μένουσι. Καὶ τοῦτο οὐχ ὡς ἔτυχε φημεν, ἀλλὰ βεβαίως γινώσκει καὶ πίστει διὰ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης. Ἀγάπης δὲ μνημονεύσας, ἐπιφέρει καὶ πάντα τὰ περὶ ἀγάπης ἅπερ φθάσας εἶρηκε, πίστιν πολλὴν τῷ περὶ ἀγάπης παρεχόμενος λόγῳ. « Ἐν τούτῳ τετελειῶται ἡ ἀγάπη. » Βουλόμενος, φησὶν ἡμᾶς τετελειῶσθαι ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἵνα παρήρησιν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα θελονότι, ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν ὁ γάρβων κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀπόφασιν, τὴν, ὅτι « Ὁ Πατήρ οὐδένα κρίνει, ἀλλὰ τὴν κρίσιν ἅπασιν ἔδωκε τῷ Υἱῷ. » Καὶ ὅτε πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα ἡ παρήρησις ἡ ἐν ἔσθαι, ἐδήλωσε διὰ τῶν ἐπομένων εἰπόν, ὅτι καθὼς ἐκενός ἐστι, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τοῦτο λέγων, προσποδεδειγμένου ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ, τὸ τέλειον, φησὶ, καὶ ἑαυτοῖς ἐπιμαρτυροῦμεθα τῆς ἀγάπης. Ὅς οὖν ἐκενός ἦν ἐν τῷ κόσμῳ ἄμωρος καὶ καθάρως, διὸ καὶ ἔλεγεν, « Ἐρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὐρήσεται οὐδέν. » οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα ἐν τῷ κόσμῳ, φησὶ. Τὸ γὰρ, ἐστὶ καὶ ἐσμεν, ἥτοι κατὰ ἀντιχρονίαν κέεται, ὡς τῇ Γραφῇ ἔθος. ἡ βεβωτέρην τι σημαίνει διὰ τούτου. Εἶρηκε γὰρ πολλάκις, ὅτι ἡμεῖς ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. Ἐὶ οὖν τούτου, ἀγῶς δὲ ἐκενός ἐστιν ἐν ἡμῖν, τούτέστιν, ἀγῶς ἡμῖν ὑψηλότης καὶ ὑπερχος, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν περιφέρωμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀγῶς καὶ καθάρως, τελευτῶτε τῷ κόσμῳ, πάντοτε τὴν νεκρωσιν αὐτοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες. Οὕτω δὲ βιοτεύοντες, φησὶ παρήρησιζόμεθα τε πρὸς αὐτόν, καὶ φόβου παντός ἐκτός τότε ἐσόμεθα. Τετελειωμένοι γὰρ ἐν τῇ ἀγάπῃ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, πύρρῳ τοῦ φόβου ἐσόμεθα. Καὶ ἐπιφέρει τούτου πιστωτικὸν τὸ, ὅτι ἡ τελὲς ἀγάπη ἐξωβάλλει τὸν φόβον; Ποῖον δὲ φόβον αὐτός φησιν, ὅτι τὸν κολαστικόν. Ἔσται γὰρ τινα καὶ ἀγαπᾶν διὰ φόβον τοῦ κολασθῆναι. Οὗτος δὲ ὁ φόβος οὐ τετελειῶται, τούτέστιν, οὐ τῆς τελείας ἐστὶν ἀγάπης. Ταῦτα εἰρηκώς περὶ τῆς τελείας ἀγάπης, καὶ κατανυκαστικῶς δέκνυσιν ὡς ὀφειλομέν ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, ὅτι καὶ αὐτός, φησὶ, πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς. Ὀφειλομέν δὲ τὸν προκατάρχοντα ἡμῖν ἀγαθοῦ σπουδαϊότερον πρὸς τὴν ἀνταμιδίαν τούτου ἐπείγεσθαι καὶ ἡμεῖς, ὡς περ ἰνωτέρω διεξοδικώτερον ἡμῖν εἶρηκε, Ἐξήγησαν δὲ τινες πῶς τοῦ Δαυὶδ λέγοντος, « Φοβήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἄγιοι αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἰστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, » οὖν οὕτως φησιν, « Ἡ τελεία ἀγάπη ἐξωβάλλει τὸν φόβον. » Οἱ δὲ, ποῦ γὰρ οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ τετελειῶνται ἐν τῇ ἀγάπῃ, οἷς τὸ φοβεσθαι προστάσσεται. Φημὶν οὖν ὡς ὁστός ἐστιν ὁ φόβος. Ὁ μὲν προκατάρχικος, ὃς καὶ σύμμορον ἐπιφέρειται τὴν κολασιν διὰ τὰ πεπραγμένα αὐτῷ θειά, τοῖ προσίουτος Θεῷ

A carne venisse, ex Deo est: porro in progressu aliud milii quiddam manifestavit sermo, et hoc ergo proponam: quod qui hæc confitentur, etiam manentem in seipsis habent Spiritum, sive Deum et hujus dona spiritualia, et ipsi in Deo manent. Et hoc non temere dicimus, sed firma cognitione et fide per mutuam charitatem. Facta autem charitatis mentione, refert quoque omnia quæ de charitate dixit, magnam fidem tribuens sermone qui est de charitate. « In hoc perfecta est charitas. » Vult, inquit, nos perfectos esse in charitate, ut fiduciam habeamus in die iudicii, erga eum videlicet qui incarnatus est: quoniam et ipse iudex erit, juxta ipsius sententiam, qua ait: « Pater neminem judicat, sed omne iudicium dedit. Filio⁹⁸. » Et quod erga eum qui incarnatus est futura sit nobis fiducia, significavit per ea quæ in sequentibus dixit, quod sicut ille est et nos sumus in hoc mundo, id dicens: Cum antea ostensum sit Deum in nobis, et nos in Deo esse, perfectionem, inquit, charitatis nobis ipsis attestamus. Quemadmodum ergo ille in mundo irreprehensibilis erat ac purus, ideo quoque dicebat: « Venit princeps mundi hujus, et in me nihil inveniet⁹⁹: » ita et nos, inquit, erimus in mundo. Nam *Est et Sumus* per ἀντιχρονίαν ponuntur (qua tempus unum sumitur pro alio tempore; veluti Scripturæ moris est. Aut profundius aliquid per hoc significat. Dixit enim frequenter, quod Deus sit in nobis et nos in Deo. Si hoc igitur est, ille autem sancte in nobis est, hoc est, sanctitatis dux et princeps: ita et nos ipsum referamus in hoc mundo sancte ac pure mortui mundo, semper ipsius mortificationem in corpore circumferentes. Porro ita, inquit, vitam degentes, et fiduciam habebimus erga ipsum, et absque timore tunc erimus. Siquidem perfecti in charitate per bona opera procul erimus a timore. 503 Et hujus confirmationem subjungit, nempe quod perfecta charitas foras ejicit timorem. Quem autem timorem? Ipse dicit quod supplicii metum: contingit enim aliquem diligere propter metum, ne puniatur: verum hic metus non est perfectus, id est, non est perfectæ charitatis. His de perfecta charitate dictis, convincit omnino quod debeamus Deum diligere, quoniam ipse prior, inquit, dilexit nos. Debemus autem, cum ille nobis prior fuerit boni initium, studiosus et nos eniti ad repensionem, quemadmodum superius a nobis latius dictum est. Quæsi-verunt autem nonnulli quomodo, cum David dicat: « Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum², » hic non dicit: « Perfecta charitas foras ejicit timorem. » Annon ergo sancti Dei perfecti sunt in charitate, quibus jubetur ut timeant? Et dicimus duplicem esse timorem: alter quidem initialis est, qui et comitem affert cruciatum, propter mala a se perpetrata: timente eo quia ad Deum accedit, et propterea accedente ne puniatur, et hic quidem initialis est. Porro perfectus, tali

⁹⁸ Joan. v, 22. ⁹⁹ Joan. xiv, 30. ¹ I Cor. iv, 40. ² Psal. xxxiii, 10.

timore liberatus est, ideoque sanctus dicitur et permanens in sæculum sæculi · nam « Timor Domini sanctus, inquit, permanet in sæculum sæculi; » cum initialis neque sanctus sit neque permaneat, sed in perfecta charitate esse desinat. Quis igitur et propter quod dicitur perfectus timor? Qui eo quod perfecte in charitatem assumptus sit, conatur ac veretur ne quid si illi desit eorum quæ decet illos operari erga dilectum, qui vehementer diligit.

IV, 18-21. *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras eicit timorem: quoniam timor cruciatum habet. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos diligimus eum, quoniam ipse prior dilexit nos. Si quis dixerit, Diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem vidit, Deum quem non vidit quomodo potest diligere? Et hoc præceptum habemus ab eo, ut qui diligit Deum, diligit et fratrem suum.*

594 Qui ingenuè Deum diligit, non propter superiorum minas, facit quæ illi grata sunt, sed ob vehementem virtutis amorem et charitatem erga Deum: non tamen se ipsum tutum existimat ob generosum timorem, qui est amor honesti. Aut rursum is qui timore incidendi in cruciatum, aliquid facit, idem est cum priore: ideo subjungit: « Timor cruciatum habet. » — « Si quis dixerit, Diligo Deum. » Ubi cogentibus rationibus ostendit charitatem et a Deo ad nos, et a nobis ad Deum traducere, idque rursum addidit, quod si ita dilexit nos Deus, et nos debemus invicem diligere: nunc iterum sermonem ad hoc referens ait, quod quia ex debito nobis positum est, ut fratrem diligamus ab exemplo dilectionis Dei erga nos, quam etiam Deo referentes ac retribuentes, debitum explebimus: oportet, inquit, eximie fratrem diligit, ad perfectissimum signum charitatis erga Deum. Nam si hoc non sit, neque charitas nostra erga Deum servaretur, utpote debito quod erga nos invicem est intertense quod ex charitate ad Deum contraximus. « Qui enim non diligit fratrem. » Subjungit autem huic efficacissimum quoque sermonem ad convincendum eos qui divinam charitatem corrumpere conantur, tale quippiam dicens: Dilectio sive charitas coit ac formatur omnino ex mutua conversatione: conversatio autem comitem habet fratris aspectum, et ex hoc maxime colligatur ad illius dilectionem. Quod si hoc verum est, qui id quod fortius attrahit ad dilectionem nihil facit, et fratrem quem vidit non diligit: si Deum quem non vidit dicat se diligere, qui neque cum eo conversatus est, neque ullo sensu capi potest, quomodo verax esse deprehendetur? Si quis igitur impudenter dicat se Deum quidem diligere, fratrem vero odio habere, nonne is non solum divinam corrump-

φοδουμένου, και διά ταύτα προσιδόντος ἵνα μὴ κολασθῆ. Καὶ οὗτος μὲν ὁ προκαταρκτικός. Ὁ δὲ τελειωτικός δέους μὲν τοιοῦτου ἀπῆλλαχται. Διὸ και ἀγνὸς εἴρηται, και διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος. « Ὁ φόβος γάρ, φησί, Κυρίου ἀγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος, » τού προκαταρκτικοῦ οὔτε ἀγνοῦ οὔτε μονήμου ὄντος, ἀλλ' ἐν τῇ τελειᾷ ἀγάπῃ ἐκλείποντος. Τίς οὖν, και διά τί ὁ τελειωτικός φόβος; Ὁ διά τὸ τελείως εἰς ἀγάπην ἀναληφθῆναι, σπουδῆν ποιούμενος μὴ ἔλλειπειν τι αὐτῷ ὡς εἰκὸς τὸν σφόδρα ἀγαπῶντα ἐπιτελεῖν τῷ ἀγαπωμένῳ.

« Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἐξω βάλλει τὸν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει. Ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελειώται ἐν τῇ ἀγάπῃ. Ἦμετε ἀγαπῶμεν αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς. Ἐάν τις εἴπῃ, Ἀγαπῶ τὸν Θεόν, και τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῆ, ψεύστης ἔστιν. Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν; Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ἀγαπᾶ και τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. »

Ὁ γνήσιως ἀγαπῶν τὸν Θεόν, οὐ διά τὴν ἀπειλὴν τῶν κολάσεων ποιεῖ τὰ θεάρεστα, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀρετῆς φιλτρῳ, και τῇ ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν Θεόν, οὐ μὴν οὐ δια τὸν γνήσιον φόβον ἑαυτὸν ἀσφαλιζόμενος, ὅς ἔστιν ἔρωσ τοῦ καλοῦ. Ἦ πάλιν ὁ φόβος τοῦ ἐμπεσειν εἰς κόλασιν ποιῶντι, ὁ αὐτὸς ἔστι τῷ προτέρῳ. Διὸ ἐπάγει: « Ὁ φόβος κόλασιν ἔχει. » — « Ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι, Ἀγαπῶ τὸν Θεόν. » Διαδιδαστικὴν εἶναι τὴν ἀγάπην, ἀπὸ τε τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, και ἡμῶν πρὸς αὐτὸν καταναγκαστικῶς ἀποδείξας. και τοῦτο προσθεὶς πάλιν, ὅτι εἰ οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, και ἡμετεὶ ὀφειλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν, νῦν αὖθις πρὸς τοῦτο ἀναφέρων τὸν λόγον φησὶν, ὅτι ἐπειδὴ χρεωστικῶς ἡμῖν ἀπόκειται τὸν ἀδελφὸν ἀγαπᾶν, ἐξ ὑποδείγματος τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης, ἢ και ἀντεισφέροντες και ἀνταποδιδόντες Θεῷ, τὴν ὀφειλὴν ἀποπληροῦντες ἐσόμεθα, χρή φησὶν, ἀνυπερθέτως τὸν ἀδελφὸν ἀγαπᾶν, εἰς τελειώτατον γνώρισμα τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐδὲ ἢ πρὸς Θεὸν ἀγάπη ἡμῶν σωθεῖται, ὡς τῆς ὀφειλῆς τῆς πρὸς ἀλλήλους διαπιπτοῦσης, ἢ ἕκ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἐσχήκαμεν. « Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν. » Ἐπιφέρει δὲ και τοῦτου ἐναργεστατον εἰς ἔλεγχον λόγον τῶν ἐπιχειρούντων νοθεῦειν τὴν θεῖαν ἀγάπην, τοιοῦτον τι λέγων: Ἦ ἀγάπη πάντως ἕκ τῆς πρὸς ἀλλήλους συνίσταται συνηθείας. Ἦ δὲ συνήθεια ἐπόμενος ἔχει τὸ ὄρῳ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ, και ταύτη μάλιστα συνδεσθῆναι πρὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ. Ἐφελκυστικὸν γὰρ ὄρασις πρὸς ἀγάπην. Εἰ δὲ τοῦτο, ὁ τὸ μᾶλλον ἐφελκόμενος εἰς ἀγάπην παρ' οὐδὲν ποιούμενος, και τὸν ἀδελφόν ὃν ἑώρακε μὴ ἀγαπῶν, πῶς τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε φάσκων ἀγαπᾶν, ὡς μὴδὲ συνήθης ἔστιν αὐτῷ, μὴδὲ αἰσθήσει μηδεμιᾶ ληπτὸς, ἀληθεῶν φωραθεῖ; Εἰ τοῦτο οὖν τις ἀναιδεύμενος λέγοι, φησὶ,

τὸν μὲν Θεὸν ἀγαπᾶν, μισεῖν δὲ τὸν ἀδελφόν, οὐ πρὸς Α
οὐς τὴν ἀγάπην τὴν θεῖαν νοθεύει, ἔτι καὶ τῆς ἐντο-
λῆς αὐτοῦ παραβάτης εἰρίζεται; Ποῖας; τῆ; λεγού-
σης. « Ἐν τούτῳ γινώσκοντες πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ
ἔστε, ἐν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. » Ὁ οὖν τὸν Θεὸν ἀγα-
πῶν, καὶ τούτου μαθητὴς οὐσχυρίζομενος εἶναι, ἀγαπᾶ
καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκεῖνου ἐντολήν.

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

• Περὶ θεολογίας Υἱοῦ ἐν δόξῃ Πατρὸς, καὶ περὶ νίκης
τῆς κατὰ τοῦ πονηροῦ διὰ πίστιως Ἰησοῦ Χριστοῦ
εἰς ζωὴν. •

« Πᾶς ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς,
ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται. Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν
γεννησαντα, ἀγαπᾶ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ
αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ
τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὅταν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν τὰ
εἰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. Αὕτη γάρ ἐστὶν ἡ
ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν.
Καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεταὶ οὐκ εἰσι. Ὅτι πᾶν
τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ, νικᾷ τὸν κόσμον,
καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον ἡ πίστις
ἡμῶν, τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον εἰ μὴ ὁ πιστεύων,
ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

Ταῦτα εἰρηκῶς, καὶ ἑτέροις πάλιν πιστοῦται τὸν
λόγον, οὕτω πως κατασκευάζων. Εἰ ἐντολὴν ἐλάβο-
μέν ἐπὶ τοῦ διδασκάλου ἀλλήλους ἀγαπᾶν, πάντως
εἰ πιστεύομεν ὅτι ὁ διδάσκαλος ἡμῶν Ἰησοῦς ἐστὶν
ὁ Χριστὸς, ὅς ἐν τούτῳ ἐστὶ Χριστὸς ἐν τῷ Θεῷ εἶναι
καὶ ἄνθρωπος, φυλάξομεν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ,
ὡς διδασκάλου, ὡς Θεοῦ. Πιστεύοντες δὲ Θεὸν αὐτὸν
εἶναι, υἱὸς αὐτοῦ χρηματίζομεν, καθὼς καὶ ἐν Εὐαγ-
γελίοις εἴρηται. « Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, » τούτέστιν,
ὅσοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, « ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν
τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. » Εἰ γεγεννημέθα δὲ ἐξ αὐτοῦ,
πάντως καὶ τὸ καθήκον τῶν γεγεννηκῶτι ἐπιδειξόμεθα.
Τί τοῦτο; Τὸ ἀγαπᾶν τὸν γεγεννηκότα, φύσει τού-
του τοῖς τέκνοις πρὸς τοὺς πατέρας ἔπακολουθοῦν-
τος. Ἐπεὶ δὲ, φησὶν, τούτο, πάντες οἱ πεπιστευκότες
ἐξ αὐτοῦ γεγεννημέθα, (εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημέθα,
ὀφειλέται ἐσμεν καὶ διὰ τοῦτο ἀλλήλους ἀγαπᾶν,
καὶ ὡς ἀδελφοί, καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοι,) ἐπιφέρει
καὶ τούτου πίστιν, ὡς ὁ ἀγαπῶν τὸν
γεννησαντα, καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ ἀγαπᾶ,
εἴτε ἀντιστρόφως χρῆται τῷ λόγῳ, καὶ φησιν ὅτι
ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἦτοι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ
ἀγάπη, τὴν εἰς τὸν τεκόντα ἀγάπην βεβαίωσι. Ἄνω
μὲν γὰρ ἔλεγεν, « Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ἀδελ-
φὸν αὐτοῦ ἀγαπᾶν, » νῦν δὲ ἀντιστρέφας λέγει, ὅτι
ὁ ἀγαπῶν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶ.
Καὶ δεῖγμα τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, τὴν εἰς τὸν ἀδελ-
φὸν ἀγάπην τίθεται. Εἴτα τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, καὶ
τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ποιητικὴν φησὶ, καλῶς τοῦτο
λέγων. « Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, αὐτὸς γησὶν ὁ Σωτὴρ,
τὰς ἐντολὰς μου τηρεῖ. » — « Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγάπη
τοῦ Θεοῦ. » Ἐν ὑπερβατῶν ἀκουστέον τὸ προκειμέ-
νον οὕτως. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα τὰς ἐντο-
λὰς αὐτοῦ τηρᾶμεν, ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ

pit charitatem, sed et præcepti ejus transgressor
invenitur? Cujus? Ejus quo dicit: « Per hoc co-
gnoscent omnes quod mei sitis discipuli, si chari-
tatem habueritis inter vos mutam. Qui ergo
Deum diligit, et hujus discipulum se esse asse-
rit, diligit et fratrem suum juxta illius præcep-
tum.

595 CAPUT VI.

*Theologia de Filio qui est in gloria Patris, et de
victoriæ adversus malignum per fidem Jesu
Christi ad vitam.*

V, 1-5. *Omnis qui credit Jesum esse Christum,
ex Deo natus est. Et qui diligit eum qui genuit,
diligit et eum qui natus est ex illo. Per hoc co-
gnoscimus quod diligamus filios Dei, cum Deum
diligimus, et præcepta ejus servamus. Hæc est
enim charitas Dei, ut præcepta ejus servemus:
et præcepta ejus gravia non sunt. Quoniam omne
quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et hæc
est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.
Quis est qui vincit mundum nisi qui credit quod
Jesus est Filius Dei?*

His dictis rursus aliis quoque sermonem confir-
mat, ita quadammodo roborans: Si præceptum a
Magistro accepimus de nobis mutuo diligendis, uti-
que si credimus quod magister ac præceptor noster
Jesus sit Christus, qui eo Christus est quo Deus et
homo est: servabimus etiam præcepta ejus tanquam
magistri et tanquam Dei. Porro credentes ipsum esse
Deum, filii ejus appellamur: quemadmodum etiam
in Evangeliiis dictum est: « Quotquot autem acce-
perunt eum, hoc est, quotquot crediderunt in eum,
dedit eis potestatem ut filii Dei fierent. » Si vero
ex ipso nati sumus, utique etiam præstabimus quod
deus est ei qui nos genuit. Quidnam hoc est? Ut
eum diligamus qui nos genuit, cum hoc filiorum
naturam subsequatur ut patres diligant. Quoniam
autem hoc ita est, universi qui credidimus ex eo-
dem nati sumus. quod si ex eodem nati sumus,
debitores etiam ex eo sumus ut nos invicem diliga-
mus: et quia fratres, et quia ex eodem nati. Et
hujus persuasionem subjicit: quod qui diligit eum
qui genuit, diligit etiam eum qui ex ipso genitus est.
Deinde sermonis conversione utitur, 596 et ait
quod dilectio erga fratres sive filios Dei, confirmat
dilectionem erga eum qui genuit. In superioribus
namque dixit: « Qui Deum diligit, is et fratrem
diligit: » nunc autem sermone inverso dicit quod
is qui filios Dei diligit, etiam Deum diligit: ac signum
dilectionis Dei ponit dilectionem erga fratrem. Dein-
de dilectionem in Deum ait quoque efficere præcep-
torum ipsius observationem: recte hoc dicens: nam,
« Qui me diligit, ait ipse Salvator, præcepta mea ser-
vat. » — « Hæc enim est charitas Dei. » Per hyperba-
ton intelligendum est quod proponitur, hoc modo:
Hæc est enim charitas Dei ut præcepta ejus servemus

πών, Πάν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα δὲ διὰ τοῦ ἁγίου βπτίσματος ἡμῖν περιγίνεται, διὰ τοῦτο φησιν, « Οὗτός ἐστιν ὁ ἔλθων δι' ὕδατος καὶ αἵματος Ἰησοῦς Χριστός. » Καὶ τίνος χάριν ἦλθεν; Ἀναγεννῶν ἡμᾶς καὶ υἱοῦς ποιῶν Θεοῦ. Καὶ γὰρ τοῦτο ὡς ἐπόμενον τῷ λόγῳ καὶ ἑξακούεται, ἵνα ἡ οὕτως· Καὶ πᾶν τὸν γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον. Καὶ πῶς ἐγεννήθη; δι' ὕδατος, φησὶ, καὶ αἵματος. Ὁ γὰρ ἔλθων Ἰησοῦς ὁ Χριστός, δι' ὕδατος ἀναγεννῶν καὶ αἵματος. Προσέθηται δὲ πάλιν ἐπαναλαμβάνων τὸν λόγον, οὐκ ἐν τῷ ὕδατι φάσκων μόνον, ἀναγεννῶν· δηλονότι, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι. Βούλεται γὰρ πρῶτον δεῖξαι τοῦ υιοθετοῦντος ἡμᾶς Χριστοῦ τὴν ἀναδείξιν, ὅτι ὁ ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος πρῶτος υιοθετηθεὶς ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἡμῖν διὰ τῆς ἐκτου υιοθεσίας ἐχαρίσατο τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα, ὅ καὶ κατὰ καιροῦς τρεῖς ἐξεφάνθη, ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἀνωθεν τοῦ Πατρὸς μαρτυροῦντος τὸν βαπτιζόμενον Υἱὸν ἀγαπητόν. Τίς δὲ ὁ ἐμβαδίων τὸ ὕδωρ, ἢ ὁ συνειλημένους τῷ Θεῷ Ἄγγελος ἄνθρωπος; Ὁ φαίνόμενος τῷ κρυπτῷ· τούτῳ γὰρ καὶ ἔδει τὴν μαρτυρίαν γενέσθαι. διὰ τοῦ ὕδατος οὖν, τουτέστιν, ἐν τῷ δι' ὕδατος βαπτίσματι ἐξεφάνθη Υἱὸς Θεοῦ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας. διὰ δὲ τοῦ αἵματος· ὅτε μελλῶν σταυροῦσθαι ἔλεγε, « Δόξασόν με σὺ, Πάτερ, » καὶ ἠνέχθη ἡ φωνή· « Καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω, » ἦν καὶ βροντὴν ἐνόμισαν οἱ ἀκούσαντες. διὰ δὲ τοῦ Πνεύματος, ὅτε ὡς Θεὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Θεοῦ γὰρ τοῦτο μόνου λοιποῦ, τὸ ἀνίστην ἑαυτόν. Τῇ δὲ τοῦ Πνεύματος φωνῇ, σημαίνεται ὁ Θεός· ἐπεὶ καὶ Πνεῦμα ὁ Θεός. Τριῶν οὖν μαρτυρούντων, τοῦ βαπτίσματος, τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως τὴν νοῦ Ἰησοῦ υιοθεσίαν, ἀναμφιλεκτός ἡ τοῦ Κυρίου υιοθεσία, δι' ἧς υιοθεσίας, καὶ ἡμῖν ὡς ἀπαρχὴ τοῦ ὅλου ἀνθρωπείου φαραίματος ὢν, ἐχαρίσατο τὸ υἱοῦς εἶναι Θεοῦ. Καὶ τὰ τρία ταῦτα εἰς ἓνα τὸν Χριστόν εἰσι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει διὰ τοῦ εἰπεῖν, « Οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσι, » τουτέστιν, εἰς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν. Ἰστέον δὲ ὡς τινες τῶν Πατέρων τὸ Πνεῦμα οὐ διὰ τὴν ἀνάστασιν ἔφασαν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, ὅτε ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐδόξασε τὸ, « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, » καθὼν καὶ Πνεῦμα, ὡς προειρήκαμεν, ὁ Θεός λέγεται. Ταῦτα εἰπὼν, ἐπιφέρει πίστιν τῶν λεγομένων ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος αὐτῶς εἰπῶν. Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων περὶ τινος ὅτουσιν λαμβάνομεν, οὐ πολλῆ δικαιοτέρον λάβομεν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ μελλόντος; ἢ γὰρ οὐχὶ αὐτῆ ἡ μαρτυρία περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ἢ τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστίν; Ὁ πιστεύων οὖν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι Θεός ἐστιν ὡς Υἱὸς Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν αὐτῷ, τουτέστιν, ἐν ἑαυτῷ, πιστεύων ὅτι καὶ αὐτός υιοθετεῖται διὰ τοῦ υιοθετηθέντος Ἰησοῦ ὑπὸ Θεοῦ. Ὁ μὴ πιστεύων δὲ δυσὶ ἔνοχος ἐστὶ κακοῦς, ἀπιστίας, ψεύστην ποιῶν τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀποστερῶν υιοθεσίας, καὶ διὰ τούτου καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἦν ἐπιτιμῶν τοῖς υιοθετοῦμένοις ὑπ' αὐτοῦ ὁ

dicens: Omne quod natum ex Deo: hæc autem per s crum baptisma nobis contingunt; propterea dicit: «Hic est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus.» Et cuius gratia venit? ut nos regeneret, ac Filios Dei efficiat Nam et hoc tanquam sermonem consequens subintelligitur, ut sit hic sensus. Et omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Quomodo autem natum est? per aquam, inquit, et sanguinem. Siquidem Jesus Christus qui venit, per aquam regenerat et sanguinem Addit autem rursum repetendo sermonem dicens: Non per aquam solum, videlicet regenerans, sed per aquam et sanguinem. Vult enim primum designationem ostendere Christi qui nos adoptavit: quoniam homo qui in ipso erat, primus a Deo adoptatus, nobis quoque per suam adoptionem dedit hujusmodi dignitatem quod etiam tribus temporibus demonstratum est: nempe in baptismo in Jordane, 598 cum Pater superne testificaretur eum qui baptizabatur suum esse Filium dilectum 8. Quis autem ille erat qui ingressus est aquam nisi homo qui una cum Deo Verbo assumptus est? is certe qui in occulto apparebat, nam huic opus erat testimonio. Per aquam ergo, hoc est, in baptismaie quod fit per aquam, demonstratus est Filius Dei esse Jesus per testimonium Patris. Per sanguinem vero, quando crucifigendus dicebat: «Glorifica me tu, Pater,» et delata est vox: «Et glorificavi et rursus glorificabo 9;» quam et am tonitruum esse existimabant hi qui audiverant. Per Spiritum autem, quando tanquam Deus surrexit ex mortuis. Nam soli Deo hoc relinquitur ut seipsum suscitaret. Porro dictione Spiritus, significatur Deus: quando quidem et Spiritus est Deus 10. Quoniam igitur tribus testificantur Jesu adoptionem, nempe baptismo, passione et resurrectione, nihil ambiguitatis habet Domini adoptio: per quam adoptionem nobis quoque, ut qui esset primitiæ lotius humanæ massæ, donavit ut filii Dei essemus. Et hæc tria in unum Christum sunt: nam hoc significat, dicens: «Hi tres ad unum sunt,» hoc est ad testimonium de Christo. Sciendum est autem quod nonnulli Patrum Spiritum, non propter resurrectionem acceperunt, sed Patrem ipsum quando in Jordane clamavit: «Hic est Filius meus dilectus;» propterea quod et Deus dicitur Spiritus ut prædiximus. His dictis persuasionem eorum quæ dicuntur, a minori subjungit, ita dicens: Si testimonium hominum de vulgari quavis re accipimus, nonne multo justius accipere debemus testimonium a Deo qui major est? Etenim annon hoc testimonium de Filio suo sive Christo a Deo est? Qui igitur credit in Filium Dei, quod Deus sit tanquam Dei Filius, habet testimonium in ipso, hoc est, in acipso, credens quod et ipse adoptatus sit a Deo per Jesum adoptatum. Qui verum non credit, duobus malis obnoxius est, puta incredulitatis, mendacem faciens Deum: ac præterea se ipsum pri-

9 Joan. XII, 28. 10 Joan. IV, 24.

quoniam omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Porro. Gravia non sunt, interjectum est. « Et præcepta ejus gravia non sunt. » Non sicut dixit Christus, « Jugum meum leve est 7 ; » sic et ipse, quod præcepta levia sunt, sed quod gravia non sunt dixit: apud eum namque qui ad virtutem adducitur, etiam quæ levia sint admodum gravia reputantur: quemadmodum apud eum qui robur ac sanitatem perdidit quæ omnia bona efficit, etiam quæ admodum levia sunt, gravia videntur. Siquidem quia videbantur quibusdam præcepta Dei esse gravia, utpote quæ Dei essent, propterea dicit quod præcepta ejus gravia non sunt. Quid enim gravitatis habet diligere fratrem? Præterea quid gravitatis habet visitare eum qui in carcere est? neque enim liberare jubet eum qui est in carcere, quod difficile esset, sed tantum visitare: neque eum qui ægrotat liberare ab ægrotitudine, sed tantum visitare, neque esurienti mensam opiparam jubet apponere, neque nudo suppeditare vestimentum superflua variegatione præparatum: sed quæ necessarium usum tribuant, quem is esurit aut nudus est, requirit. Postquam de his ita ordinavit, addit his quæ jam dicta sunt et aliud quod ad exhibitionem charitatis inducit, Quisnam illud est? victoria. Ait enim: vos qui dilectione erga proximum vos ipsos Dei filios constituitis, jam et hoc habetis quod comitatur illud factum egregium, nempe ut mundum vincatis: quoniam id quod natum est ex Deo, vincit mundum. Deinde addit et victoriam, et quid sit causa victoriæ, ac utrumque fidei convenire dicit, ei videlicet quæ est erga Deum, quæ etiam ex Deo nata, vicit et abegit omnem incredulitatem: **SUB** neque Judæus, neque Græcus, neque Hærceticus potest quidquam adversus illam. Et quoniam fides non nuda vincit, sed una cum eo qui ipsam habet, propterea addit. « Et quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quod Jesus est Filius Dei? » Quis est venit Jesus Christus.

V. 6-12. *Hic est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus: non per aquam solum, sed per aquam et sanguinem. Et spiritus est qui testificatur, quoniam Spiritus est veritas. Quoniam tres sunt qui testificantur, Spiritus, aqua et sanguis; et hi tres ad unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus: quoniam hoc est testimonium Dei, quod testificatus est de Filio suo. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium in seipso. Qui non credit Deo, mendacem fecit ipsum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo. Et hoc est testimonium, quod vitam æternam dedit nobis Deus: et hæc vita in Filio ejus est. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium Dei, vitam non habet.*

Καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ γίῳ αὐτοῦ ἐστίν. Ὁ ἔχων τὸν γίον, ἔχει τὴν ζωὴν. Ὁ μὴ ἔχων τὸν γίον τοῦ Θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει. »

Quoniam et propagationis filiorum meminerat,

7 Matth. II, 30,

τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ, Βαρεῖται οὐκ εἰσι παρεμβέδληται. « Καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖται οὐκ εἰσι. » Οὐκ εἶπεν ὡσπερ ὁ Χριστός, ὅτι « Ὁ ζυγός μου ἑλαφρός ἐστί, » καὶ αὐτός, ὅτι αἱ ἐντολαὶ ἑλαφραὶ εἰσιν, ἀλλ' ὅτι βαρεῖται οὐκ εἰσι. Τῷ γὰρ ἀναγομένῳ κατ' ἀρετὴν καὶ τὰ πάνυ βαρέα κοῦφα λογίζονται, ὡσπερ τῶ ἀποδεδληκότι τὴν πάντα κατορθοῦσιν τὰ κατὰ εὐρωστίαν, καὶ τὰ πάνυ ἑλαφρὰ βαρέα λογίζονται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει τισὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ βαρεῖς εἶναι ἀτε Θεοῦ, διὰ τοῦτο φησὶν ὅτι εἰ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖται οὐκ εἰσι. Τί γὰρ βρῦ τὸ ἀναγκῶν τὸν ἀδελφόν; ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν φυλακῇ ἐπισκέπτεσθαι τί βρῦ; Ὁ γὰρ ἐξαιρεσθῆναι φησὶ τὸν ἐν φυλακῇ, ὁ δυσχερὲς, ἀλλ' ἐπισκέπτεσθαι μόνον· οὐδὲ τὸν ἀσθενούντα ἀπαλλάττειν τῆς νόσου, ἀλλὰ μόνον ἐπισκέπτεσθαι· οὐδὲ τῷ πεινῶντι πολυτελεῖ τράπεζαν παρατιθέναι κελεύει, ἢ τῷ γυμνῷ ἱμάτιον δίδόναι περιττῇ ποικιλίᾳ κατεκουσμένον, ἀλλὰ τὰ τὴν ἀναγκαιαν χρεῖαν παρεχόμενα, ἢν ὁ πεινῶν καὶ ὁ γυμνητεύων ἐπιζητεῖ. Οὕτως τὰ περὶ τούτων διοικησάμενος, ἐπιτιθῆται τοῖς τοῖς ἤδη εἰρημένοις καὶ ἕτερον ἐπακτικὸν πρὸς μεταχείρισιν τῆς ἀγίτης. Τί τοῦτο; Τὴν νίκην. Φησὶ γὰρ, ὅτι διὰ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπης, τέκνα συνιστῶντες ἐκ τούτου τοῦ Θεοῦ, ἔχετε καὶ τοῦτο ἤδη τοῦ κατορθώματος τούτου ἐπακολουθήμα, τὸ τὸν κόσμον νικῆν. Τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον. Εἶτα παρατιθῆσι καὶ τὴν νίκην, καὶ τὸ διὸ ἡ νίκη, τὴν πίστιν ἀμφοτέρων εἶναι λέγων, δηλονότι τὴν πρὸς τὸν Θεὸν, ἢ τίς καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννηθεῖσα ἐνίκησε πᾶσαν ἀπίστην καὶ ἀπίλασε, καὶ Ἰουδαῖος, οὔτε Ἕλληνας, οὔτε αἰρετικὸς δύναται πρὸς αὐτήν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ πίστις οὐ ψιλῆ νικᾷ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἔχοντος αὐτήν, διὰ τοῦτο προστίθῃσι· « Καὶ τίς ἐστὶν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ γίος τοῦ Θεοῦ; » Καὶ τίς οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς; Ὁ δι' ὕδατος καὶ ἱματός Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

autem iste Jesus? Qui per aquam et sanguinem

Οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος Ἰησοῦς Χριστός, οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι. Καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι, τὸ μαρτυροῦν, ὅτι τὸ Πνεῦμά ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν. Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μεζύον ἐστίν. Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ, ἢν μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ γίου αὐτοῦ, Ὁ πιστεύων εἰς τὸν γίον τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν ἑαυτῷ. Ὁ μὴ πιστεύων τῷ Θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτὸν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς τὴν μαρτυρίαν, ἢν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ γίου αὐτοῦ. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζῶν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός, καὶ ζῶν οὐκ ἔχει. »

Ἐπειδὴ τεκνώσεως ἐμνήσθη Θεοῦ καὶ τόκου, εἰ-

πῶν, Πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα δὲ διὰ τοῦ ἁγίου βπτίσματος ἡμῖν περιγίνεται, διὰ τοῦτο φησιν, « Οὗτός ἐστιν ὁ ἔλθων δι' ὕδατος καὶ αἵματος Ἰησοῦς Χριστός. » Καὶ τίνος χάριν ἦλθεν; Ἀναγεννῶν ἡμᾶς καὶ υἱὸς ποιῶν Θεοῦ. Καὶ γὰρ τοῦτο ὡς ἐπόμενον τῷ λόγῳ καὶ ἐξακουέται, ἵνα ἡ οὕτως· Καὶ πᾶν τὸν γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον. Καὶ πῶς ἐγεννήθη; δι' ὕδατος, φησὶ, καὶ αἵματος. Ὁ γὰρ ἔλθων Ἰησοῦς ὁ Χριστός, δι' ὕδατος ἀναγεννᾷ καὶ αἵματος. Προστίθει δὲ πάλιν ἐπαναλαμβάνων τὸν λόγον, ὡς ἐν τῷ ὕδατι φάσκων μόνον, ἀναγεννῶν ὁηλονότι, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι. Βούλεται γὰρ πρῶτον δεῖξαι τοῦ υἱοθετοῦτος ἡμᾶς Χριστοῦ τὴν ἀναδειξίν, ὅτι ὁ ἐν αὐτῷ ἄνθρωπος πρῶτος υἱοθετηθεὶς ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἡμῖν διὰ τῆς ἐαυτοῦ υἱοθεσίας ἐχαρίσατο τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα, ὅ καὶ κατὰ καιροὺς τρεῖς ἐξεφάνθη, ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος· ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἀνωθεν τοῦ Πατρὸς μαρτυροῦντος τὸν βαπτιζόμενον υἱὸν ἀγαπητόν. Τίς δὲ ὁ ἐμβαίνων τὸ ὕδωρ, ἢ ὁ συνειλημένος τῷ Θεῷ ἄνθρωπος; Ὁ φαινόμενος τῷ κρυπτῷ· τούτῳ γὰρ καὶ ἔδει τὴν μαρτυρίαν γενέσθαι. Διὰ τοῦ ὕδατος οὖν, τουτέστιν, ἐν τῷ δι' ὕδατος βαπτίσματι· ἐξεφάνθη Ἰός Θεοῦ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας. Διὰ δὲ τοῦ αἵματος· ὅτε μελλῶν σταυροῦσθαι ἔλεγε, « Δόξασάν με σὺ, Πάτερ, » καὶ ἠνέχθη ἡ φωνή· « Καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω, » ἣν καὶ βροντὴν ἐνόμισαν οἱ ἀκούσαντες. Διὰ δὲ τοῦ Πνεύματος, ὅτε ὡς Θεὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Θεοῦ γὰρ τοῦτο μόνου λοιπὸν, τὸ ἀνίστην ἐαυτόν. Τῇ δὲ τοῦ Πνεύματος φωνῇ, σημαίνεται ὁ Θεός· ἐπεὶ καὶ Πνεῦμα ὁ Θεός. Τριῶν οὖν μαρτυρούντων, τοῦ βαπτίσματος, τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως τὴν νοῦ Ἰησοῦ υἱοθεσίαν, ἀναμφίλεκτος ἡ τοῦ Κυρίου υἱοθεσία, δι' ἧς υἱοθεσίας, καὶ ἡμῖν ὡς ἀπαρχὴ τοῦ ὅλου ἀνθρωπείου φαραμάτος ὡν, ἐχαρίσατο τὸ υἱὸς εἶναι Θεοῦ. Καὶ τὰ τρία ταῦτα εἰς ἓνα τὸν Χριστόν εἰσι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει διὰ τοῦ εἰπεῖν, « Οἱ τρεῖς εἰς ἓν ἐν εἰσι, » τουτέστιν, εἰς τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν. Ἰστέον δὲ ὡς τινες τῶν Πατέρων τὸ Πνεῦμα οὐ διὰ τὴν ἀνάστασιν ἔφασαν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, ὅτε ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐδόξασε τὸ, « Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, » καθὼς καὶ Πνεῦμα, ὡς προειρήκαμεν, ὁ Θεὸς λέγεται. Ταῦτα εἰπὼν, ἐπιφέρει πίστιν τῶν λεγομένων ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος αὐτῶς εἰπῶν. Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων περὶ τίνος ὄπου οὖν λαμβάνομεν, οὐ πολλῶν δικαιοτέρων λάβομεν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ μελζονος; ἢ γὰρ οὐχὶ αὐτὴ ἡ μαρτυρία περὶ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ, ἥτοι τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστίν; Ὁ πιστεύων οὖν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι Θεὸς ἐστίν ὡς υἱὸς Θεοῦ, ἔχων τὴν μαρτυρίαν ἐν αὐτῷ, τουτέστιν, ἐν ἑαυτῷ, πιστεύων ὅτι καὶ αὐτὸς υἱοθετεῖται διὰ τοῦ υἱοθετηθέντος Ἰησοῦ ὑπὸ Θεοῦ. Ὁ μὴ πιστεύων δὲ δυσὶ ἔνοχος ἐστὶ κακοῖς, ἀπιστίας, φέυστην ποιῶν τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτόν ἀπιστερῶν υἱοθεσίας, καὶ διὰ τούτου καὶ τῆς ζωῆς αἰωνίου ζῶντος, ἣν ἐπηγγελάτο τοῖς υἱοθετοῦμένοις ὑπ' αὐτοῦ ὁ

dicens: Omne quod natum ex Deo : hæc autem per s. crum baptisma nobis contingunt; propterea dicit: «Hic est qui venit per aquam et sanguinem Jesus Christus.» Et cujus gratia venit? ut nos regeneret, ac Filius Dei efficiat. Nam et hoc tanquam sermonem consequens subintelligitur, ut sit hic sensus. Et omne quod natum est ex Deo vincit mundum. Quomodo autem natum est? per aquam, inquit, et sanguinem. Siquidem Jesus Christus qui venit, per aquam regenerat et sanguinem. Addit autem rursus repetendo sermonem dicens: Non per aquam solum, videlicet regenerans, sed per aquam et sanguinem. Vult enim primum designationem ostendere Christi qui nos adoptavit: quoniam homo qui in ipso erat, primus a Deo adoptatus, nobis quoque per suam adoptionem dedit hujusmodi dignitatem quod etiam tribus temporibus demonstratum est: nempe in baptismo in Jordane, 398 cum Pater superne testificaretur eum qui baptizabatur suum esse Filium dilectum 8. Quis autem ille erat qui ingressus est aquam nisi homo qui una cum Deo Verbo assumptus est? is certe qui in occulto apparebat, nam huic opus erat testimonio. Per aquam ergo, hoc est, in baptismo quod fit per aquam, demonstratus est Filius Dei esse Jesus per testimonium Patris. Per sanguinem vero, quando crucifigendus dicebat: «Glorifica me tu, Pater,» et delata est vox: «Et glorificavi et rursus glorificabo 9;» quam etiam tonitruum esse existimabant hi qui audiverant. Per Spiritum autem, quando tanquam Deus surrexit ex mortuis. Nam soli Deo relinquatur ut seipsum suscitet. Porro dictione Spiritus, significatur Deus: quando quidem et Spiritus est Deus 10. Quoniam igitur tribus testificantur Jesu adoptionem, nempe baptismo, passionem et resurrectionem, nihil ambiguitatis habet Domini adoptio: per quam adoptionem nobis quoque, ut qui esset primitiæ totius humanæ massæ, donavit ut filii Dei essemus. Et hæc tria in unum Christum sunt: nam hoc significat, dicens: «Hi tres ad unum sunt,» hoc est ad testimonium de Christo. Sciendum est autem quod nonnulli Patrum Spiritum, non propter resurrectionem acceperunt, sed Patrem ipsum quando in Jordane clamavit: «Hic est Filius meus dilectus;» propterea quod et Deus dicitur Spiritus ut prædiximus. His dictis persuasionem eorum quæ dicuntur, a minori subjungit, ita dicens: Si testimonium hominum de vulgari quavis re accipimus, nonne multo justius accipere debemus testimonium a Deo qui major est? Etenim annon hoc testimonium de Filio suo sive Christo a Deo est? Qui igitur credit in Filium Dei, quod Deus sit tanquam Dei Filius, habet testimonium in ipso, hoc est, in seipso, credens quod et ipse adoptatus sit a Deo per Jesum adoptatum. Qui verum non credit, duobus malis obnoxius est, puta incredulitatis, mendacem faciens Deum: ac præterea se ipsum pri-

8 Matth. III, 17. 9 Joan. XII, 28. 10 Joan. IV, 24.

vans adoptione, ac per hoc æterna quoque vita, quam promisit Christus his qui a se adoptati essent: quam et ipse in se habet sicut in Evangelio scriptum est: « In ipso vita erat⁴⁴. » Itaque qui habet Filium per sacrum baptismum, habet et vitam. Quotquot enim in Christum baptizati sumus, hoc et, juxta ipsius præceptum, Christum induimus⁴². **599** Qui autem non habet Filium Dei per baptismum, neque vitam habet sed mortuus est. Si quidem accipiens non peccatis mortuos, excitat per sacrum baptismum. Quomodo? Sicut frequenter dictum est, quod consepultus Christo per demersionem quæ fit in baptismo, mortuus sit mundo, sive mundanis concupiscentiis, et jam non sibi ipsi, sed Christo vivat, juxta præcepta illius in novitate vitæ ambulans⁴³, neque posthac peccato dans clancularium ingressum.

V, 13-15. *Hæc scripsi vobis qui creditis in nomen Filii Dei: ut sciat is quod vitam habemus æternam, et ut credatis in nomen Filii Dei. Et hæc est fiducia quam habemus apud Deum, quod si quid petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos. Et si scimus quod audit nos in omni eo quod petierimus, scimus quod habemus petitiones quas postularimus ab eo.*

Tonquam in epologo summam prædicta repetit, et ait: Scripsi vobis hæc tanquam hæredibus vitæ æternæ: nequaquam enim ista scriberentur his qui non vivunt secundum spem vitæ æternæ: quia neque sancta dare canibus neque margaritas spargere coram porcis⁴⁴, laudem promerentur. Tanquam hæredibus ergo vitæ æternæ hæc scribens, repetit breviter, ut diximus, suggerens illis quæ jam dicta sunt: primum quod firmiter credere oporteat in nomen Filii Dei, hoc est, in traditum nobis ab illo divinum cultum: nam hoc significare vult nomen Filii Dei, sicuti diximus, cui videlicet viam parat ipsa sacri baptismatis gratia. Deinde quod hujus indubitæ fidei nullum sit aliud signum, nisi fiducia, quam per irreprehensibilem fidem reperimus apud ipsum, sicut etiam in superioribus diximus. Rursumque signum hujus fiduciæ posuit, non frustrari in omnibus quæ a nobis postulantur. Sed quoniam non omnes omnia postulata assequuntur, neque semper exaudiuntur in his quæ petunt addit: Secundum voluntatem ejus: manifestans videlicet quod petens præter voluntatem magistri, non sit exaudiendus, conformiter ad beatum Jacobum: quandoquidem et ille, « Petitis, inquit, et non accipitis, eo quod male petatis⁴⁵, » hoc est, prout vobis non expedit. **600** Convertens autem hujusmodi signum in manifestius indicium, ait: « Et si scimus quod audit nos in omni eo quod petierimus, scimus quod habemus petitiones quas postulavimus ab eo: » tale quippiam dicens: Si secundum voluntatem ejus petimus, audit nos: et si audit nos in omni eo quod petimus, scimus quod secundum

A Χριστός, ἦν καὶ αὐτὸς ἔχει ἐ. ἑαυτῷ, ὡς ἐν τῷ Ἐὐ-
αγγελίῳ γέγραπται: « Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. Ἰστέ
ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτισματος, ἔχει καὶ
τὴν ζωὴν. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν,
τούτῃστι, κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, Χριστὸν ἐνεδυσά-
μεθα. Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ
βαπτισματος, οὐδὲ τὴν ζωὴν ἔχει, καὶ νεκρόρωται.
Νεκροὺς γὰρ λαμβάνων ἡμᾶς τοῖς παραπτώμασιν,
ἐγείρει διὰ τοῦ ἁγίου βαπτισματος, Πῶς; Ὡς πολ-
λάκις εἶρηται, ὅτι ὁ συνταφεὶς Χριστῷ διὰ τῆς ἐν βα-
πτίσματι, καταδύσεως, οὗτος νεκρὸς ἐστὶ τῆ κόσμῳ,
ἦτο τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, καὶ οὐκέτι ἐπιθυ-
εῖ, ἀλλὰ Χριστῷ ζῆ, κατὰ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἐν καινότη-
τι ζωῆς περιπατῶν καὶ παρεῖδυσεν τῇ ἀμαρτίᾳ
μηκέτι διδοῦς.

« Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα
τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν αἰώνιον
ἔχετε, καὶ ἵνα πιστεύετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς
τοῦ Θεοῦ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παρρησία, ἣν ἔχομεν
πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα
αὐτοῦ ἀκούει ἡμῶν. Καὶ εἰ οἴδαμεν ὅτι ἀκούει ἡμῶν,
ὁ ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα παρ'
αὐτοῦ. »

« Ὡς ἐν ἐπιλόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται καὶ φησὶ·
Ἐγραψα ὑμῖν ταῦτα ὡς κληρονόμοις αἰωνίου ζωῆς·
οὐκ ἂν γὰρ ταῦτα γραφεῖς τοῖς μὴ κατ' ἐλπίδα βιω-
σι τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ὅτι μὴδὲ τὰ ἅγια δοῦναι
τοῖς κυσὶ, μὴδὲ τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν
C χοίρων ἀξίεπαινον ῥίπτειν. Ὡς οὖν κληρονόμοις τῆς
αἰωνίου γράφων ταῦτα ζωῆς, ἐπαναλαμβάνει, ὡς εἰ-
ρήκαμεν διὰ βραχέων ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς τῶν
εἰρημένων ἡδὴ· πρῶτον ὅτι δεῖ πιστεῦναι ἀδιστά-
κτως εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς τοῦ Θεοῦ, τούτῃστιν,
εἰς τὴν ὕψ' ἐκείνου παραδοθεῖσιν ἡμῖν θεοσύβειαν.
Τοῦτο γὰρ βούλεται σημαίνει τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς
τοῦ Θεοῦ, ὡς φθάνομεν εἰρηκότες. Ἡς ὁδοποιὸς ἡ
τοῦ ἁγίου δηλαδὴ βαπτισματος χάρις. Εἶτα ὅτι ση-
μετον ταύτης τῆς ἀδιστάκτου πίστεως οὐδὲν ἐστὶν
ἄλλο, ἢ ἡ παρρησία, ἣν διὰ τῆς ἀμώμου πίστεως εὐ-
ρίσκομεν πρὸς αὐτὸν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἰρήκαμεν.
Καὶ πάλιν σημετον τῆς τοιαύτης παρρησίας, τὸ μὴ
ἀστοχεῖν πάντων τῶν παρ' ἡμῶν αἰτουμένων, τέ-
θεικεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ πίντων τῶν αἰτουμένων
D πάντες τυγχάνουσιν, οὐδὲ εἰσ ακούονται εἰς ἃ αἰ-
τοῦσι, προστίθησι τὸ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ὡς ὁ γε
παρὰ τὸ θέλημα τοῦ διδασκάλου αἰτῶν, οὐδὲ εἰσ-
ακουθησόμενος, συνωδὰ τῷ μακαρίῳ Ἰακώβῳ ἀπο-
φινόμενος· ἐπεὶ καὶ οὗτος, « Αἰτεῖτε, φάσκει, καὶ οὐ
λαμβάνετε, οἵτις μακάρις αἰτεῖτε, » οἶονεῖ, ἀσμφρόπως
ὑμῖν. Ἀντιστρέφων δὲ τὸ τοιοῦτον σημετον εἰς σα-
φέστερον γνῶρισμα φησὶ· καὶ ἐάν οἴδαμεν ὅτι εἰσ-
χοῦει ἡμῶν εἰς πᾶν ὁ ἂν αἰτώμεθα, οἴδαμεν ὅτι
ἔχομεν τὰ αἰτήματα ἃ ἠτέκαμεν αὐτὸν, » τοιοῦτὸν τι
λέγων· Ἐἰ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ αἰτούμεθα, ἀκούει
ἡμῶν. Καὶ εἰ ἀκούει ἡμῶν εἰς ὁ ἂν αἰτώμεθα, οἴδα-

⁴⁴ Joan. 1, 4. ⁴⁵ Rom. vi, 3. ⁴³ Rom. vi, 4. ⁴⁴ Matth vii, 6. ⁴⁵ Jac. iv, 3.

μὲν ὅτι κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιοῦμεν τὰ αἰτήματα ἡμῶν, καὶ ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς, τὰ αἰτήματα ἃ ἠτήκαμεν. Ταῦτα δὲ ἐστὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ, ἃ καὶ αἰτεῖν αὐτὸς ἡμῶν ἐνετ. Δατο. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ρητικῶς παρατίθεται τι, ὡν αἰτεῖν ἡμᾶς βούλεται τῶν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐπεὶ γὰρ πολλοὺς ἐστὶ σχεδὸν δι' ἄλλης τῆς Ἐπιστολῆς, τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπην ἐξυμνῶν, καὶ τοῦτο βούλεσθαι τὸν Θεὸν τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπην ἀνόθευτον τηρεῖν, τοῦτο εἶναι φησι νῦν ἐν τῶν θελημάτων αὐτοῦ, ἵνα ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσῃ, καὶ δώσει αὐτῷ. Καὶ τί δώσει; Ζωὴν αἰώνιον. Γίσι; Τοῖς μὴ πρὸς θάνατον ἁμαρτάνουσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

« Περὶ ἀντιλήψεως τοῦ ἁμαρτάνοντος ἀδελφοῦ διὰ προσευχῆς, καὶ περὶ τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν ἐν ᾧ περὶ ἀπυνηῆς δαιμονικοῦ σεβάσματος.

Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσῃ, καὶ δώσει αὐτῷ ζωὴν τοῖς ἁμαρτάνουσιν μὴ πρὸς θάνατον. Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον, οὐ περὶ ἐκείνης λέγω ἵνα ἐρωτήσῃ. Πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστὶ. Καὶ ἔστιν ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον. Οἴδαμεν ὅτι πᾶς ὁ γεννηνημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐχ ἁμαρτάνει, ἀλλ' ὁ γεννηθείς ἐξ οὐ Θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἄπτεται αὐτοῦ. Οἴδαμεν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Καὶ ἐσμεν ἀν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. »

« Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα. » Τοῦτο ἐν τῶν θελημάτων ἐστὶ. Δικαιοσύνης γὰρ τὸ τῷ ἡμαρτηκῷ ἀδελφῷ συναλεγεῖν, καὶ συμπρόσκειν εἰς σωτηρίαν. « Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον. » Τὸ ἐξῆς. Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον, καὶ ἔστιν ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον. Οὐ περὶ τῆς πρὸς θάνατον λέγω ἵνα αἰτήσῃ, ἀλλὰ περὶ τῆς μὴ πρὸς θάνατον. Ἐἴτα διασαφεί τὸν λόγον, τὴν διαίρεσιν ποιούμενος τῆς πρὸς θάνατον ἁμαρτίας, καὶ τῆς μὴ πρὸς θάνατον. Ἄς γὰρ ἀπὸ γένους τῆς ἀπλῶς ἁμαρτίας ποιεῖ τὴν διαίρεσιν, καὶ φησι. Πᾶσα ἀδικία, ἁμαρτία, ἐστὶ. τούτῃ, καὶ ἡ πρὸς θάνατον καὶ ἡ μὴ πρὸς θάνατον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τὴν πρὸς θάνατον, μὴ ἐρωτάτω φησὶν ἦτοι αἰτείτω. Οὐ γὰρ εἰσακούσθησεται, ὅτι κακῶς αἰτεῖ, περὶ τοῦ μηδεμίαν λέγων ἐπιδεικνυμένου ἐπιστροφῆν. Πρὸς θάνατον γὰρ αὕτη ἐστὶν ἁμαρτία μόνη, ἡ μὴ πρὸς μετάνοιαν ἀφορῶσα, ἦν, καὶ Ἰούδας νοσήσας τῷ αἰωνίῳ ὑπήχθη θανάτῳ. Ἀλλὰ καὶ οἱ μνησικακούντες, οἱ πρὸς θάνατον ἁμαρτάνουσιν. Ὅσοι γὰρ μνησικακῶν εἰς θάνατον, φησὶ Σολομῶν. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ οὗτοι μετανουοῦντες ἐπιστρέφουσι, μνησικακίας ἐχόμενοι. καὶ διατηροῦντες τὴν κατὰ τοῦ πλησίον ὀργήν, ἀλλὰ ἀμετάγνωστα ἁμαρτάνουσι. Ταῦτα δηλώσας, ἐπιστημαίνεται λοιπὸν καὶ τίνων ἐστὶ τὸ πρὸς θάνατον ἁμαρτάνειν, καὶ φησιν, ὅτι ὁ υἱοθετηθεὶς ἐκ Θεοῦ οὐκ

voluntatem ejus facimus petitiones nostras, et habemus in nobis ipsis petitiones quas postulavimus 16, Hæc autem sunt regnum et justitia ipsius: quæ etiam ipse præcepit nobis petere. His dictis manifeste etiam aliquid proponit eorum quæ vult nos petere juxta Dei voluntatem. Quoniam enim tota propemodum epistola multus est in extollendo charitatem erga fratrem, et afferendo hoc velle, ut dilectionem erga fratrem incorruptam servemus: hanc nunc dicit esse unam voluntatem ipsius, ut si quis viderit fratrem suum peccare non ad mortem, petat et dabit ipsi. Et quid dabit? vitam æternam. Quibus? his qui peccant non ad mortem.

CAPUT VI.

De subveniendo fratri peccanti per orationem, et quod non sit peccandum: in quo etiam agit de abstinentia a cultu dæmonum.

V, 16-21. *Si quis viderit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet, et dabit ipsi vitam peccantibus non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget. Omnis iniquitas peccatum est, et est peccatum non ad mortem. Scimus quod omnis qui natus est ex Deo non peccat, sed qui genitus est ex Deo servat ipsum, et malus ille non tangit eum. Scimus quod ex Deo sumus, et mundus totus in maligno constitutus est. 601 Scimus autem quod Filius Dei venit. Et dedit nobis mentem, ut cognoscamus illum qui verus est: et sumus in vero, In Filio ejus Jesu Christo. Hic est verus Deus et vita æterna. Filioli, cave vobis a simulacris Amen.*

« Si quis viderit fratrem suum peccare. » Hæc una voluntas est. Justitiæ enim est condolare fratri qui peccavit, et ad salutem auxilio esse. « Est peccatum ad mortem. » Ordo sit iste: Est peccatum ad mortem, et est peccatum non ad mortem. Non de eo quod est ad mortem dico, ut roget, sed de eo quod non est ad mortem. Deinde sermonem explanat distinctionem faciens peccati quod est ad mortem et ejus quod non est ad mortem. Simpliciter enim tanquam a genere peccati facit divisionem, et ait: Omnis iniquitas, peccatum est: sive sit ad mortem, sive non ad mortem. Sed pro eo quod est ad mortem, i. e. precetur sive petat, neque enim exaudietur eo quod male petat, pro eo rogans qui nullam ostendit conversionem. Nam solum hoc peccatum ad mortem est, quod ad poenitentiam non respicit: quo cum ægrotasset Judas, in sempiternam mortem abductus est. Sed et illi peccant ad mortem qui injuriarum sunt memores. Nam viæ eorum qui memores sunt injuriarum tendunt ad mortem ait Solomon. Neque hi enim respiciendo convertuntur, injuriæ memoriam retinentes, et servantes iram adversus proximum, sed sine poenitentia peccant. His declaratis, consequenter etiam significat quorum sit peccare peccato ad mortem: et ait quod qui a Deo doctus est, hic nunquam

laquet neque peccato ad mortem. Ubi enim esse tradidit semel inhabitanti in se per adoptionem Christo, iuaccessibilis permanet peccato. Attamen ne quis existimet quod huiusmodi penitus naturam mutaverit, ut qui a peccato posthac capi nequeat, subiungit: *Servat seipsum: quasi dicat: Nisi servaret ac custodiret seipsum a maligno, omnino peccaturus. Non ergo natura ad impeccabilitatem procedit, sed ex Dei magnificentia, qui eo quod nos adoptaverit, tali dignatus est gratia: ut servantes nos et custodicentes quod ab ipso donatum est, etiam habeamus.* **602** ne peccemus. Quandoquidem nisi ita esset, cum mundis in maligno constitutus sit (dicit autem mundum eos qui bonis operibus non tradiderunt seipsum in adoptionem Dei) nihil vetaret quo minus una cum his qui pereunt examinaremur: eo quod mens hominis assidue prona sit ad malum ab ineunte ætate ⁴⁷: quemadmodum tempore diluvii manifestavit Deus. Sed quoniam, inquit, Filius Dei venit ac dedit nobis mentem sive iudicium quo interna cognitione cognoscamus ipsum verum Deum, ac simus in vero Filio ejus Jesu Christo: cognovimus per hanc magnificentiam quod hic sit verus Deus et vita æterna, et cognoscentes tuti sumus ab impetu maligni ejusque offensivis. « Hic est verus Deus. » Hoc etiam loco demonstrativum. Hic pro articulo relatio ponitur. « Cavete vobis a simulacris. » Interrogarunt nonnulli: Si ad perfectos hæc scribit, quam ob causam nunc jubet, ut sibi caveant ab idolis? Dicimus ergo quod quia universæ Ecclesiæ scripsit, quæ non constabat ex populo selecto, sed erant etiam aliqui in ipsa qui segenius afficerentur. His ergo præcipit omnia, respiciens ad eorum lubricitatem. ἐν ταύτῃ καὶ νωθέστερον διακείμενος πρὸς τούτους: μὲνος.

*Finis, divino favente auxilio, Joannis prioris
Epistolæ catholicæ.*

⁴⁷ Gen. viii, 21.

ἀν ποτε οὗτος οὔτε τὴν πρὸς θάνατον, οὔτε τὴν μὴ πρὸς θάνατον ἀμαρτίαν νοσήσῃ. Ἄπαξ γὰρ ἐκ τούτων ἐκδοὺς τῷ ἐνοικούντι ἐν αὐτῷ διὰ τῆς υἰοθεσίας Χριστῷ, ἠνέπαρος διαμνεῖ ἀμαρτίας, πλὴν ἵνα μὴ τις οἰηθῇ πάντῃ τὴν φύσιν τὸν τοιοῦτον μεταπαποιοῦσθαι, ὡς ἀνάλωτον εἶναι λοιπὸν τῇ ἀμαρτίᾳ. ἐπιφέρει τὸ, Τηρεῖ ἑαυτὸν, ὡς εἴ γε μὴ τηρῇ ἑαυτὸν καὶ φυλάσῃ ἐκ τοῦ πονηροῦ, πάντως ἀμαρτησόμενος. Οὐ φύσει οὖν εἰς ἀναμαρτησίαν προβαίνει, φησὶν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεας. Ὅς διὰ τοῦ υἰοθετησαί ἡμᾶς, τῷ τῆς ἡξίωσε τῆς χάριτος, ἵνα φυλάσσοντες ἡμεῖς καὶ τηροῦντες ὁ ὁρωθῶν ἡμῖν αὐτοῦ, καὶ τὸ μὴ ἀμαρτάνειν ἐχωμεν, ἐπεὶ ἄλλως, φησὶ, τοῦ κόσμου ἐν τῷ πονηρῷ κειμένου (λέγει δὲ κόσμον τοὺς μὴ διὰ δεξιῶν ἔργων εἰς υἰοθεσίαν ἐκ τούτου τοῦ Θεοῦ μετετάξαντας), οὐδὲν ἂν ἐκώλυε τοῖς ἀπολλυμένοις συνεξετάζεσθαι ἡμᾶς, καθότι ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμαλῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τοῦ κατεκλωσμοῦ ὁ Θεὸς ἀπεφάνητο· ἀλλ' ἐπεὶ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἤκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἥτοι διαγνωσὶν τοῦ ἐνδιαθέτου γνώσει ἐπιγιγνώσκειν αὐτὸν ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐγνωμεν διὰ τῆς μεγαλοδωρεᾶς ταύτης, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ζωὴ αἰώνιος, καὶ γινόντες μένομεν ἀνεπηρέαστοι ἐκ τοῦ πονηροῦ, καὶ τῶν σκανδάλων αὐτοῦ. « Οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός. » Κάντηθα τὸ, Οὗτος, ἀντὶ ἀναφορικοῦ ἄρθρου κεῖται. « Φυλάξατε ἐκ τούτου ἀπὸ τῶν εἰδώλων. » Ἐξήγησάν τινες. Εἰ πρὸς τελείους πιστοὺς ταῦτα γράφει, τίνας χάριν νῦν παρεγγυᾷ φυλάττεσθαι αὐτῶς ἀπὸ τῶν εἰδώλων; Φαμὲν οὖν, ὡς ἐπειδὴ Ἐκκλησίᾳ ὅλη ταῦτα ἔγραψεν, ἥτις οὐ πᾶσα κεκριμένη λαὸς συνεπληροῦντο, ἀλλ' ἦν τις ἐν ταύτῃ καὶ νωθέστερον διακείμενος πρὸς τούτους: ταῦτα παρεγγυᾷ, τὸ εὐόλεσθον αὐτῶν ὑπορώ-

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς Ἰωάννου καθολικῆς πρώτης,
Ἐπιστολῆς. »

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

CATHOLICÆ JOANNIS POSTERIORIS EPISTOLÆ

603 Hanc tanquam senior scribit dominæ et filiis ipsius. Occasio vero Epistolæ fuit hæc: Cum videret filios illius recte in fide conversari, multosque

Ταύτην ὡς πρεσβύτερος γράφει κυρίῳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη· Ὅρων τὰ τέκνα αὐτῆς καλῶς ἀναστρεφόμενα ἐν τῇ

πίσται, καὶ πολλοὺς πλάνους περιερχομένους καὶ λέγοντας μὴ εἶναι τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκί, γράφει τὴν Ἐπιστολήν, καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέξει αὐτῆς τὰ τέκνα, καλῶς περιπατοῦντα. Εἶτα διδάσκων μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, παραινέει πάλιν περὶ ἀγάπης, καὶ ἵνα μείνωσιν ἐν τῇ διδαχῇ τῆ παραδοθείσῃ αὐτοῖς. Καὶ λοιπὸν διδάσκει Ἄντιχριστὸν εἶναι τὸν λέγοντα μὴ ἐν σαρκὶ ἐνηλυθῆναι τὸν Χριστόν. Παραγγέλλει δὲ τοὺς τοιούτους μὴ δέχεσθαι τινα εἰς οἰκίαν, μηδὲ λέγειν τοῖς τοιούτοις χαίρειν. Καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ἸΩΑΝΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α'. « Μετὰ τὸ προοίμιον περὶ ὀρθοῦ βίου ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ, διὰ πίστεως εὐσεβοῦς ἀμεταθέτου ἔν ψ τὸ, οὐ δεῖ αἰρετικὸν εἰσιικίζειν, ἢ χαιρετίζειν ἐφ' ἡμαρτίᾳ. »

β'. « Ἐπαγγελία παρουσίας αὐτοῦ ἐπ' ἐλπίδι πρὸς ὠφέλειαν. »

seductores circumire ac dicere non esse adventum Christi in carne, scribit Epistolam, ac primum quidem commendat ipsius filios quod recte ambulent. Deinde docens nos esse recens mysterium, quod apud nos est, rursum de dilectione exhortatur, et ut maneant in doctrina sibi tradita, et consequenter docet eum esse Antichristum qui ait Christum in carne non venisse. Præcipit autem ne quis suscipiat hujusmodi in domum, neque dicat ipsis Ave: et ita concludit Epistolam.

604 EPISTOLÆ POSTERIORIS CATHOLICÆ JOANNIS CAPITA.

1. *In quo post proœmium agit de recta vita in charitate Dei, per fidem immutabilis pietatis: et quod non oporteat hæreticum in domum inducere aut salutare propter peccatum.*
2. *Promissio de suo adventu ob spem futuræ utilitatis.*

ἸΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Ἡ ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

JOANNIS APOSTOLI

POSTERIOR CATHOLICA EPISTOLA

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Ὁ πρεσβύτερος Ἐκλεκτῆ κυρία καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες ἰοὶ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν (καὶ μεθ' ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα), ἔσται μεθ' ὑμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη παρὰ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ παρὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ Πατρὸς, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ. »

Τινὲς ψήθησαν ταύτην καὶ τὴν μετ' αὐτῆν Ἐπιστολήν μὴ εἶναι Ἰωάννου τοῦ ἡγαπημένου ἀλλ' ἑτέρου ὁμωνύμου τούτου, καθότι καὶ πρεσβύτερον ἑαυτὸν ἐν ταύταις γράφει, καὶ πρὸς γυναῖκα καὶ ἕτερον Γάϊον, ἕνα καὶ αὐτὸν, ὡσπερ καὶ τὴν γυναῖκα μίαν, ὅπερ οὐ κατ' Ἐπιστολήν καθολικὴν. Καὶ τὴν προγραφήν δὲ εἶναι κατὰ τὴν πρώτην πεποίηται Ἐπιστολήν· οὐ γὰρ ἐν ἐκείνῃ οὕτως ἀπέφρατο. Ἀλλὰ φημὲν, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ οὐκ ἐποίησε τοῦτο οὕτω προγράφας· οὐ γὰρ πρὸς ὠρισμένον ἔγραψε πρόσωπον, οὐδὲ πρὸς Ἐκκλησίαν τόπων τινῶν, ὡσπερ ἐποίησεν ὁ μακάριος Πέτρος, ἀφωρισμένως πρὸς τοὺς ἐν τῇ διασπορᾷ ἐπισημαινόμενος Ἰουδαίους γράφειν, καὶ πρὸ τούτου ὁ θεὸς Ἰακώβως ταῖς δὲ

C

605 PROŒMIUM.

I, 1-3. *Presbyter Electæ dominæ et filiis ejus, quos ego diligo in veritate, nec ego solus, sed et omnes qui cognoverunt veritatem: propter veritatem quæ permanet in nobis, et nobiscum erit in æternum: erit vobis gratia, misericordia, pax a Deo Patre a Domino Jesu Christo Filio Patris in veritate et charitate.*

Quidam existimarunt hanc Epistolam et eam quæ sequitur non esse Joannis Di'octi, sed alterius qui idem nomen cum hoc sortitus erat: eo quod in his et presbyterum scribat seipsum, et ad mulierem, aliumque Gaium, et eum unicum sicut et unam mulierem, scribat: quod non fit in Epistola catholica. Præterea quod præscriptionem non fecerit juxta priorem epistolam: non enim in illa ita inchoavit. Sed dicimus quod in priore non ita præscripserit, eo quod non ad definitam personam scriberet, neque ad Ecclesiam certorum locorum: quemadmodum fecit beatus Petrus, definite significans se scribere ad Judæos qui dispersi erant: et ante hunc divus Jacobus definiens se

scribere duodecim tribubus Judæorum : sed universis communiter fidelibus sermonem faciens, sive congregatis sive non congregatis, formam præscriptionis prætermisit. Presbyterum autem scribit hic seipsum, et non apostolum neque servum Jesu Christi, quemadmodum reliqui apostoli. Siquidem apostolum non scribit se, eo fortassis quod non primus in Asia prædicasset Evangelium, sed post Paulum : neque in transitu, sicut ille, qui percurrebat Evangelii circuitum : sed manens ibi, et præsens præsentibus exponebat sermonem. Sed neque servum Jesu Christi: confidebat enim, eo quod plurimum diligeretur; se extra servitutis esse timorem. Solum autem voluit se appellare presbyterum : sive quod jam senior esset dum has scriberet (nam id significat presbyter) aut etiam episcopum vocans seipsum nomine presbyteri, cum illo tempore nomen presbyteri solitum esset etiam de episcopis dici : quemadmodum et ex Actis manifestum est quæ scripsit beatus Lucas ¹⁸, et ex Epistola Petri ¹⁹. Porro ad mulierem fidelem nihil veritus est scribere: eo quod in Christo Jesu neque masculinum noverit neque feminam. Ad unum autem scribens Gaium, habet Paulum qui et Tito scripsit et Timotheo, imo etiam Philemoni idiotæ. Et hæc quidem de præscriptione. Ostenditur autem et a denuntiatione ac promissione et a reliqua sermonis dispositione, quod germanæ sint ejus Epistolæ: quandoquidem in his quoque frequenter sermonem repetit, eadem dicens de eisdem ubi modica occurrit occasio, et hæc via sermonem confirmat. Porro huic Electæ duo protestatur: unum quidem quod ambulet in veritate, alterum vero quod fugiat hæreticos. Electam vero appellat, aut ex nomine, aut ex magna æmulatione circa virtutem: quam etiam ait se in veritate diligere: ne solam ipsam, sed et omnes qui similibus cum ipsa sunt morum, qui vere habent in seipsis firmam veritatem; nam hoc significat, dicens: Quæ permanet in nobis; hæc autem est fides in Christum. In veritate etiam ait se diligere. Contingit enim et ficte **607** diligere ore; quemadmodum hic ipse in priore Epistola de quibusdam significavit corruptis fidelibus. Ubi autem dixit: « Quæ permanet in nobis ²⁰, » hoc est, quæ vera ac firma est, subjungit: « Et nobiscum erit in æternum. » Significans certam doni pers. verantiam. Contingit enim et eos qui in aliquo confirmati sunt rursum conculci, quod non recte usi sint confirmatione. Iterum autem post hæc subjungit: « Erit nobiscum gratia et misericordia: » designans quæ a perfecta charitate exoriantur bona. A Deo autem Patre dicens et a Domino Jesu Christo, subjungit, « Filio Patris: » Nam solus hic proprie Pater est. Ideo et Paulus, A quo, inquit, omnis a communi Patre cognatio in cælo et in terra nominatur ²¹. Rursumque subjungit: « In veritate et charitate, » sermoni firmitatem adducens, et certum indicium charitatis sive dilectionis quam dicit.

δεκα φυλατῆς τῶν Ἰουδαίων ἀφοριζόμενος γράφειν ἄλλὰ πᾶσι πιστοῖς κοινὸν ποιούμενος τὸν λόγον, ἐκκλησιάζουσι καὶ μὴ ἐκκλησιάζουσι, τὸν τῆς προγραφῆς παρέλιπε τύπον. Πρεσβύτερον δὲ ἐαυτὸν γράφει ἐνταῦθα καὶ οὐκ ἀπόστολον, οὐδὲ δούλον Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι. Ἀπόστολον μὲν οὖν οὐ γράφει ἐαυτὸν, ἵσως ὅτι μὴ πρῶτος κατήγγειλεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τὸν λόγον, ἀλλὰ μετὰ Πέτρον, καὶ οὐ κατὰ πάροδον ὡς περὶ ἐκεῖνος, τὸν τοῦ Εὐαγγελίου διατρέχων κύκλον, ἀλλὰ μένων ἐκεῖ, καὶ πρῶτον προοῦσι ἐκτίθεται τὸν λόγον. Ἄλλ' οὐδὲ δούλον Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐθαῖρε γὰρ, διὰ τὸ ἄγαν ἠγαπήσθαι, ἕξω τοῦ τῆς δουλείας εἶναι φόδου. Πρεσβύτερον δὲ μόνον ἐαυτὸν ἐξίωσε καλεῖσθαι, ἥτοι ὅτι γρηκὺς ὢν ἤδη ἔγραψε ταύτας, ἢ καὶ ἐπίσκοπον καλῶν ἐαυτὸν διὰ τοῦ πρεσβυτέρου, εἰωθότος κατεκεῖνο καιροῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων φέρεσθαι τοῦ ὀνόματος τοῦ πρεσβυτέρου, ὡς καὶ ἀπὸ τῶν Πράξεων δῆλον, ὃν ὁ μακάριος ἔγραψε Λουκᾶ, καὶ διὰ τοῦ Πέτρου τῆς Ἐπιστολῆς. Πρὸς δὲ γυναῖκα γράφων πιστὴν, οὐδὲν ὑπεστυλάτο, ὅτι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἄρξεν οὐδὲ θῆλυ οἶδε. Πρὸς τε Γάϊον ἕνα γράφων ἔχει Πάυλον Τιμῶ τε γράφων: καὶ Τιμοθέω. καὶ πρὸς Φιλήμονα δὲ ἰδιώτην. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς προγραφῆς. Δείκνυται δὲ ἀπὸ τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς ἄλλης τοῦ λόγου οἰκονομίας τὸ γνήσιον τῶν Ἐπιστολῶν. Ἐπεὶ κἀνταῦθα πολλάκις ἐπανάγει τὸν λόγον τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγων, μετὰ τοῦ μικρᾶς παρεμπίπτειν ἀφορμῆς, καὶ ταύτην κατασφαλίζεισθαι τὸν λόγον. Δύο δὲ τῇ Ἐκλεκτῇ ταύτῃ ἐπιμαρτυρεῖ, ἓν μὲν, τὸ ἐν ἀγάπῃ περιπατεῖν, ἕτερον δὲ ἐκτρέπεσθαι τοῦς αἰρετικούς. Ἐκλεκτὴν δὲ, ἢ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, ἢ ἀπὸ τῆς περὶ τὴν ἀρετὴν φιλοτιμίας, καλεῖ. Ἦν καὶ ἀγαπᾶν φησὶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐ μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὁμοτρόπους αὐτῇ, τοὺς τὴν τῷ ὄντι ἀλήθειαν ἔχοντας ἐν ἐαυτοῖς ἡδρασημένην. Τοῦτο γὰρ σημαίνει διὰ τοῦ. Τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις. Ἐν ἀληθείᾳ γὰρ ἀγαπᾶν λέγει. Ἔστι γὰρ καὶ ἐπιπλάστως ἀγαπᾶν, στόματι, ὡς αὐτὸς οὗτος ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ περὶ τινων καθροισμένων ἐδήλωσε πιστῶν εἰπὼν δὲ, « Τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν, » οἷον τὴν ἀληθῆ καὶ ἰδοραῖαν καὶ μὴ κατασχηματισμένην, ἐπήνεγκε τὸ, « Καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα, » τὸ ἀναπόδητον τοῦ χρισματός σημαίνων. Ἔστι γὰρ καὶ τοὺς ἡδρασημένους ἐπί τινος, πάλιν σαλευθῆναι, μὴ καλῶς τῇ τῇ ἰδοραῖα κεχρημένους. Τοῦτο δὲ πάλιν ἐπιφέρει τὸ, « Ἔστι μεθ' ἡμῶν χάρις καὶ ἔλεος, » ἐμπαίνων τὰ ἀπὸ τῆς τελείας ἀγάπης ἐπανθοῦντα καλά. Ἀπὸ Θεοῦ δὲ Πατρός φήσας καὶ παρὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπήγγιξε τὸ, « Τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρός. » Μόνος γὰρ κυριῶς οὗτος Πατήρ. Διὸ καὶ Παῦλος, Ἐξ οὗ πάντων πατριᾶ, φησὶν, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομαζέται. Καὶ πάλιν δὲ τὸ, « Ἐν ἀληθείᾳ, ἐπιφέρει, καὶ ἀγάπῃ. » ἀσφαλεῖαν τῷ λόγῳ περιποιῶν καὶ γνώρισμα ἧς φησὶν ἀγάπης.

¹⁸ Act. xx. ¹⁹ II Petr. v. ²⁰ I Joan. iii, 24. ²¹ Ephes. iii, 15.

ΚΕΦΑΛ. Α.

Α

CAPUT I.

« Μετὰ τὸ προοίμιον περὶ ὀρθοῦ βίου ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ, διὰ πίστεως εὐσεβοῦς ἀμεταθέτου. Ἐν ᾧ τὸ, οὐ δεῖ αἰρετικὸν εἰσεῖλκεῖν, ἢ χαιρετίζειν ἐφ' ἁμαρτίας. »

« Ἐχάρην λίαν, ὅτι εὗρηκα ἐκ τῶν τέκνων σου περιπατοῦντας, ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐλάβομεν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ νῦν ἔρωτώ σε, κυρία, οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφων σοὶ καινὴν, ἀλλ' ἦν εἶχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα περιπατῶμεν κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατήτε, ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί. »

« Ἐχάρην λίαν. » Καὶ γὰρ ἐστὶν ὡς ἀληθῶς χαρὰς αἴτιον τῆς μεγιστῆς τὸ εὐρεῖν τὴν ἀπροσκόπως ὁδεύοντα τὸν ἐν τῇ πίστει Χριστοῦ δρόμον κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ. Τίς δὲ ἡ ἐντολή; ἡ παρὶ ἧς ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Χριστός, « Ὁ ἀγαπῶν με, φησὶ, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. » Πατέρα δὲ νῦν τὸν Χριστὸν καλεῖ, ἐπεὶ καὶ πατὴρ ἐστὶ τῶν διὰ τῆς οἰκονομίας αὐτῷ παρὰ τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς δοθέντων υἱῶν. Καθὼς εἴρηται. « Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. » Σκόπει δὲ καὶ τὸ γνήσιον τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης, ὅτι συμφωνεῖ διὰ τούτων, τῶν ἐν τῇ πρώτῃ εἰρημένῳ, τῷ, Καὶ οἶδαμεν, ὅτι ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρεῖ. Τούτων δὲ ἐστὶ τὸ περιπατεῖν κατὰ τὰς ἐντολάς τῷ τηρεῖν αὐτάς, Πρακτικοὶ γὰρ οἱ ἀρεταί, καὶ κατὰ τὸ ἐνεργεῖσθαι ἔχουσαι τὸ εἶναι. Ὡστε ὁ παυσάμενος τοῦ κατὰ ταύτας ὁδεύειν, οὐδὲ τερπὲ ἦτοι φυλάσσει αὐτάς. Τὸ περιπατεῖν δὲ κατὰ προκοπὴν εἴρηται. Ὅσον γὰρ τις κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖ, ἐπὶ τὸ πρόσω ἵεται, ἕξιν ἑαυτῷ περιποιῶν τοῦ κελοῦ πλείονα Ἄπειρος γὰρ καὶ ἀνελλιπὴς ἡ τῆς ἀρετῆς ὁδός. Κατὰ τοῦτο δὲ οἶμαι εἰρησθῆναι καὶ τὸ, « Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακῶψαι. » Τῶν γὰρ θεωρημένων ἡμῖν παρὰ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἀγαθῶν τσοῦτον τὸ μεγαλεῖον, ὡς καὶ ἀγγέλοις ἐφετὸν εἶναι βραχέων τούτων λαθεῖν κατανόησιν. Τοῦτο γὰρ τὸ παρακῶψαι αἰνίσσεται. Εφ' ἑταί δε τις σωφρονῶν, οὐ τοῦ παυτομένου, ἀλλὰ τοῦ ἀενάου προΐοντος, καὶ ἀκηράτου δόξῃ φαίδρυνομένου. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀνεξάντηλον οὐχ οἶόν τε ὅλον περιλαθεῖν, ἀγαπητὸν κἂν ποσῶς γοῦν ἐν μετριοῖα τούτου γενέσθαι. Εἴρηκε δὲ, « Οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφων σοὶ καινὴν, » συμφωνον καὶ τοῦτο λέγων τοῖς ἐν τῇ πρώτῃ, καὶ ἅμα παριστῶν, ὡς τοῖς ἤδη ἐφωδευμένοις αὐτὴν περιστά, καὶ ὧν πεῖραν ἔλαβον ἐκ τοῦ ἐνεργῆσαι κατ' αὐτά, ἀλλ' οὐ ξενίζουσι καὶ δυσκόλοισι, ἵν' ἀποκναίγηται τῷ ἀίθει τῆς ἐγχειρήσεως. « Οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφων σοὶ καινὴν. » Προστίθεται δὲ καὶ τὸ τῆς ἐντολῆς ἔργον, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. Καὶ τὴν ἀγάπην ἐξηγεῖται. Ὅτι ἐν τῷ κατ' αὐτὴν πορεύεσθαι ἔχειν τὸ εἶναι, καὶ τὸν ἐντολὴν πάλιν τὴν ἀπ' ἀρχῆς οὐκ ἄλλου τινός ἐνεκεν δεδῶσθαι, εἰ μὴ ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατήτε, φησὶν, ἄνω καὶ κάτω τὰ

In quo post proemium agit de recta vita in charitate Dei, per fidem immutabilis pietatis : et quod non oporteat hæreticum in domum inducere aut salutare propter peccatum.

1,4-7. *Gavisus sum valde quod invenerim de filiis tuis ambulantes in veritate sicut præceptum accepi-mus a Patre. Et nunc rogo te, domina, non tanquam præceptum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut diligamus nos mutuo. Et hæc est dilectio, ut ambulemus secundum præceptum ejus. Hoc est præceptum quemadmodum audistis ab initio, ut in eo ambulatis : quoniam multi seductores ingressi sunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venire in carne.*

608 « Nam gavisus sum valde. » Nam maximi certe causa gaudii est, invenire aliquem qui sine offendiculo gradiatur recto cursu in fide Christi juxta illius præceptum. Quod est autem præceptum? illud quod ait in Evangeliiis Christus : « Qui me diligit, præcepta mea servabit ²². Patrem autem vocal nunc Christum : quandoquidem et ipse pater est filiorum qui a Patre suo dispensatione quadam sibi dati sunt : juxta id quod dictum est : « Ecce ego et filii quos dedit mihi Deus ²³. » Animadvertite autem germanam hujus Epistolæ dictionem, quod in his sit conformis ei quod in priori dictum est : Et scimus quod qui diligit Deum, præcepta ejus observat ²³. Idem enim est ambulare juxta præcepta et ea servare. Operantur namque virtutes et esse habent juxta suam operationem. Itaque qui cessat in his progredi, neque ea servat aut custodit. Ambulare vero dictum est secundum profectum et augmentum. Etenim quantum quis secundum virtutem operatur, tantum ulterius graditur, majorem honesti habitum sibi acquirens. Infinita est enim et nunquam deficiens via virtutis. Juxta hoc autem opinor et illud esse dictum : « In quæ desiderant angeli prospicere ²⁴. » Tanta est enim magnificentia bonorum quæ nobis ab eo qui incarnatus est donata sunt, ut et angelis desiderabile sit vel modicam horum sumere intelligentiam : nam hoc designat παρακῶψαι. Concupiscit autem quispiam, non quod cessat, sed quod continue proficit, et sincera gloria illustratur. Et quoniam id quod inexhaustibile est, nemo totum complecti potest, desiderabile est saltem aliquantulum fieri hujus participem. Dixit autem : « Non tanquam præceptum novum scribens tibi : » et hoc conformiter dicens his qui in priore Epistola præmissa sunt, et simul demonstrans quod illud ostendat ex præcedentibus quorum et ipsi experimentum acceperant operantes juxta illa, et non ex difficilibus et extraneis, mœrore ipsos afficiens aggrediendo insueta. « Non tanquam præceptum novum scribens tibi. » Addit autem et opus præcepti. Ut diligamus nos mutuo, et dilectionem exponi,

²² Joan. xiv. 21. ²³ Isa. viii. 18. Hebr. ii. 13. ²⁴ Joan. ii. ²⁵ I Petr. i. 12.

quod consistat in ambulando juxta illud. Neque ob aliam causam jam olim ab initio datum fuit præceptum, inquit, nisi ut in illo ambularetis per superiora et inferiora eadem versans ac revolvens: 609 et per charitatem quidem suadens ipsis inseparabilitatem, et ne ad seductores avellerentur, qui jam in mundo ambulabant, et Domini per carnem adventum repellebant: per hoc autem quod ambulare monet juxta Domini præceptum quod fuit ab initio, erroneam esse manifestans hæreticorum opinionem quæ recens est: et exhortans ut præceptum amplectentes quod fuit ab initio, non abducerentur fraude illorum. Nam et Christus discipulis de his seductoribus præcepit, dicens: « Multi venient nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, et multos seducent. Ne ergo sequamini illos ».

Hæc itaque præcepta servantes, inquit, jubet ne seducamini, sed eum qui ista delit anti-

I, 7-11. Hic est seductor et antichristus, Intuemini vos ipsos, ne perdamus quæ operati sumus, sed ut mercedem plenam recipiamus. Omnis qui transgreditur et non manet in doctrina Christi, Deum non habet. Qui manet in doctrina Christi, hic et Patrem et Filium habet. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, ne recipiatis eum in domum, nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi, Ave, communicat operibus ejus malis.

« Hic est seductor et antichristus. » Cum his subaudiendum est ad perfectiorem explanationem, Qui ergo hæc non confitetur, » ut debite subjungatur, « Hic est seductor et Antichristus. » Nam absque hoc, incompositus et independens erit sermo, nempe ex plurali transiens ad singulare. Hic est, inquit, Antichristus et seductor. Dicendo autem, Qui non confitentur Jesum Christum venire in carne, non autem venisse, manifestat se eos dicere qui secundum Domini adventum repellunt: quando quidem ipse etiam Dominus, dicens: « Multi venient nomine meo, non de primo dicit adventu, sed de secundo. Attamen vera ratione qui secundum reprobant, etiam primum rejiciunt. Nam si his qui in carne venit etiam secundum adventum promisit, utique qui secundum promisit, utique qui secundum repellit, primum quoque rejicit: si enim credit advenisse, etiam promissionem existimebat certam esse illius qui advenit: 610 quod si promissionem spernit, nulla ratione dici potest quod vel primo credat. Propterea opinor usus est hoc voce dilectus discipulus dicendo Venire, non Venisse, ut utrumque Domini in carne adventum negantes comprehenderet. Præcepit ergo ipsis ut caveant ab illis: et causam addit: Ne adhærendo, inquit, illis perdatis ea quæ prius operati estis, sed mercedem vestram plenam absque ullo defectu accipiatis. Sed fortassis dicet quispiam: » talibus: Quid si

αὐτὰ στρέφω. Καὶ διὰ μὲν τῆς ἀγάπης τὸ ἀδιάσπαστον αὐτοῖς προμηθεύμενος, καὶ μὴ πρὸς τοὺς πλάνους ἀποσχίζεσθαι, τοὺς ἤδη ἐν τῷ κόσμῳ περιπατοῦντας, καὶ τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιδημίαν τοῦ Κυρίου ἀθετοῦντας. Διὰ δὲ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἐντολὴν πεπιπατεῖν τὴν ἀπ' ἀρχῆς, τὴν πεπληνημένην τῶν ἀρετιζούτων δόξαν ἐμφανίζων προσηφάτον οὖσαν, καὶ παρακαλῶν τῆς ἀπ' ἀρχῆς ἐντολῆς αὐτοῦς ἐχομένους, μὴ ὑπάγεσθαι τῇ ἀπάτῃ αὐτῶν. Καὶ γὰρ ἐνετελλάτο ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς περὶ τῶν πλάνων τούτων, λέγων: « Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, λέγοντες: Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. » Μὴ οὖν παρευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. » Ταῦτα οὖν, φησί, τὰς ἐντολὰς τηροῦντας, κελεύει μὴ ἀπατάσθαι, ἀλλὰ τὸν ταῦτα λέγοντα, Ἀντίχριστον ἡγέσθαι.

« Οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος. Βλέπετε ἑαυτοὺς, μὴ ἀπολείσωμεν ἃ ἐργασάμεθα, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβωμεν. Πᾶς ὁ παραβαίνων καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδασκίᾳ τοῦ Χριστοῦ, οὗτος καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἔχει. Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην διδασκίαν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἶκον αὐτῶν, καὶ χαιρεῖν αὐτῶν μὴ λέγετε. Ὁ γὰρ λέγων χαιρεῖν κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς. »

« Οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος. » Προσηφάσας τούτοις εἰς ἐντελεστέρην ὀμίλῳσιν, τὸ: « Ὅς οὖν μὴ ταῦτα ὁμολογεῖ, ἴνα εὐστόχως ἐπαγγηται, » Οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ Ἀντίχριστος. » χωρὶς γὰρ τούτου ἀσυνάρτητος ὁ λόγος, ὡς πληθυντικοῦ εἰς ἑνικὸν μεταβαίνων. Οὗτός ἐστι, φησὶν ὁ Ἀντίχριστος καὶ ὁ πλάνος. Εἰπὼν δὲ, οἱ μὴ ὁμολογούντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί, ἀλλ' οὐκ ἔλθοντα, ἐμφαινόντος ἐστίν. ὡς τοὺς ἀθετοῦντας λέγει τὴν δευτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων, « Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, » οὐ περὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ φησὶ παρουσίας, ἀλλὰ περὶ τῆς δευτέρας. Ὅμως ἀληθεῖ λόγῳ οἱ τὴν δευτέραν ἀθετοῦντες, καὶ τὴν πρώτην ἀποβάλλονται, Εἰ γὰρ ὁ ἐν σαρκὶ παραγενόμενος καὶ τὴν δευτέραν ἐπιγγέλατο, πάντως ὁ τὴν δευτέραν ἀθετῶν, καὶ τὴν πρώτην ἀθετεῖ. Εἰ γὰρ πιστεύει παραγενόμενον, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν πιστὴν ἠγήσεται τοῦ παραγενόμενου. Εἰ δὲ τὴν ἐπαγγελίαν, ἀθετεῖ, οὐδεὶς λόγος μηδὲ τὴν πρώτην αὐτὸν ἀπίστεῖν. Διὰ τοῦτο οἶμαι οὕτως ἐχρήσατο τῇ φωνῇ ταύτῃ ὁ ἡγαπημένος, Ἐρχόμενον εἰπὼν, ἀλλ' οὐκ ἔλθοντα, ἵνα τοὺς ἀμφοτέρας ἀρνούμενους τὰς παρουσίας τοῦ Κυρίου τὰς ἐν σαρκί, περιλάβῃ. Διαιστεῖται οὖν αὐτοῖς φυλάττεσθαι ἀπ' αὐτῶν καὶ τὸ αἴσιον ἐρησῆσθαι, ἵνα μὴ φησὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀνακρίσεως, ἀπολείσθαι ἃ προεργάσασθε, ἀλλὰ ἀνελλιπῆ τὸν μισθὸν ὑμῶν λάβητε. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν τοιούτων: Τί δὲ εἰ μὴ τὴν παρουσίαν πιστεύω τοῦ

Χριστοῦ τὴν ἐν σαρκί, διὰ δὲ ἀγαθοεργίας βιώσω οὐ δύναμαι διὰ τῶν ἔργων τούτων μετὰ τῶν εὐσεβούντων συντετέχθαι, οὐδὲ τιν ὑπὲρ τούτων ἀπολαβεῖν μισθόν; Ταύτην τὴν ἀντίθετον προαναίρων ὁ ἀπόστολος οὕτως φησίν. ὅτι Μηδεὶς οἰέσθω, ὁ τὴν ἐν σαρκὶ ἐπισημάνει τοῦ Κυρίου ἁθῶτων ὡς δύναται ἢ ἔργων ἀμοιβὴν ἀπολαβεῖν τελείαν ἥτις καὶ πιστοῖς ἐποφείλεται, ἢ ὅπως θεοσεβῆς νομισθῆναι, ἀλλὰ πᾶς ὁ παραδόντων τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, τοῦ Χριστοῦ δηλονότι παραγενομένου, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, Θεὸν οὐκ ἔχει. Εἰ γάρ ὁ θεογνωσίαν ἔχων ἀνθρώπους τελείαν διδάξει, οὗτος ἀθετούμενος ὄρωτο, πῶς ἂν εἴη θεοσεβῆς εἶη, ὁ τῶν θείων θεαμάτων τὸν ὑψηλῆσιν ἀποσκορρακίζων; Ἄθεος οὖν οὗτος, ὡς περ ἀπειναντίας ἔθεος καὶ θεοφιλῆς, καὶ πᾶν τὸ τῆς θεότητος ἔχων ἐν ἑαυτῷ πληρωμα, Πατέρα δηλαδὴ καὶ Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὁ ἠδρασμένος ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς γὰρ περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς διδάσκει λέγων, ἅ Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμά ἐστι. Ἔτι πολλὰ διδάσκει περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, ὅτι ὁ μὲν ἐστὶ Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱός. Περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος δὲ τὴν λέγει. « Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται » Τελειώτερον δὲ τούτων ἡνίκα λέγει. « Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. » Εἰ δὲ περὶ τοῦ Πατρὸς μόνον καὶ τοῦ Υἱοῦ εἴρηται ἐνταῦθα τῷ μαθητῇ τοῦ Κυρίου, οὐ μέντοι καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μηδὲν σακανδαλισθῆς. Περὶ γὰρ τοῦτου μόνου κατήπειγεν ἐνταῦθα εἰρησθαι νῦν, τοῦ Πατρὸς φημι καὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς το παρὸν, ἵνα μὴ μακρολογώμεν. Μένει δὲ ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, ἥτοι τῇ εὐαγγελικῇ διδασκαλίᾳ ὁ κατ' αὐτὴν φρονῶν καὶ πράττων, θεωρητικῶς ἄμα καὶ πρακτικῶς βιών. ὁ δὲ ταύτης ἀπάγων ἑαυτὸν, ἄθεος. Ὡς γὰρ ὁ δι' ἀκριβοῦς πολιτείας οἰκειῶν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, ὡς περ ὁ Ἀβραάμ, καθὼ καὶ ἤκουε παρ' αὐτοῦ, « Ἐγὼ θεὸς σός, » οὕτως ὁ ἔξω τῆς ἐντολῆς τοῦ Εὐαγγελίου βίους, ἄθεος, ἑαυτὸν ἀποσχοινίας τοῦ ἔχειν Θεόν. Ἄθεός δὲ τούτου ὄντος, τοῦ ἑαυτὸν, φημι, τῆς θείας ἀλλοτριώσαντος παιδείας, ὁ μένων ἐν αὐτῇ, οὗτος καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἔχει. Περὶ γὰρ τοῦ τοιοῦτου καὶ ὁ Υἱὸς ἔφη, ὅτι « Ἐλευσόμεθα παρ' αὐτὸν, μετὰ τοῦ Πατρὸς δηλονότι, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα. » Ἐκ γὰρ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως, νῶν ἑαυτὸν καὶ οἰκητήριον ἐποίησε Θεοῦ, καὶ Θεὸν ἔνοιον ἔχει, διττοῦ ὄντος τοῦ ἔχειν Θεόν. Λέγεται γὰρ ἔχειν Θεόν καὶ τὰ κτισματὰ πάντα, πρὸς ὃ καὶ Πύλλος εἶρηκεν. « Ἐν πῖτῳ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐτμεν. » Τούτο δὲ κατὰ τὸν τῆς οὐσιώσεως εἴρηται τρόπον. Ἐτέρως δὲ τοῦ διὰ καλοκρίθους θεραπεύοντος Θεόν, πάλιν ἔχειν λεγόμενον Θεόν. καθ' ὃ σημαίνονμενον, καὶ τοῦ Ἀβραάμ Θεὸς εἴρηται ὁ Θεός, καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ ὅπως τῶν θεοφιλῶν Ἑβραίων, ἐπιστατίον τοῖς νῦν εἰρησόμενοις. ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν ἔχει καὶ τὸν Πατέρα. « Ὁ γὰρ ἐμπαύει τὸν Υἱόν, » ὡς καὶ αὐτὸς φησιν ὁ Υἱός, « ἐώρακα τὸν Πατέρα. » Καὶ ἔμπαιον « Ἐγὼ

non credidero Christi in carne adventum, in bonis tamen operibus vitam duxero, an non possum per hæc opera cum piis ac religiosis connumerari, neque pro his recipere mercedem? Hanc objectionem primum tollens Apostolus ita ait : Nemo existimet repellens Domini in carne adventum, quod possit aut operibus perfectam assequi retributionem quæ debetur fidelibus, aut omnino Dei cultor reputari : sed quisquis transgreditur hoc præceptum ipsius, Christi videlicet qui advenit, et non manet in ejus doctrina Deum non habet. Si enim is qui venit ut perfectam de Deo cognitionem homines doceret, repulsus videretur: quomodo jam Dei cultor esset, qui divinarum contemplationum interpretem reprobaret? Hic ergo ἄθεος esset, id est, sine Deo, quemadmodum e diverso ἔθεος, id est, divinus et Dei amicus, ac omnem divinitatis plenitudinem in seipso habens, Patrem videlicet et Filium ac Spiritum sanctum, qui firmus ac solidus est in doctrina Christi. Ipse enim de Patre docet, dicens : « Omnia quæcunque habet Pater mea sunt » frequenter quoque et de Patre et de seipso docet, quod ille quidem si Pater, ipse autem Filius ; de Spiritu sancto autem quando ait : « Spiritus qui a Patre procedit » His autem perfectus cum ait : « Baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti » Et quanquam de Patre tantum ac Filio facta sit hoc loco mentio a Domini discipulo, non autem de Spiritu sancto, ne offendaris. Nam de hoc solum cogebat et expebat sermo ut loqueretur, de Patre, inquam, et Filio. Et hæc quidem de præsentī loco dicta sint, ne prolixiores simus. Manet autem in doctrina Christi sive evangelica, qui secundum eam sentit et operatur, contemplatio simul et operando vivens, ὁ qui vero ab hac abducit seipsum, ἄθεος est. Sicut enim qui perfectam habet conversationem, Deo seipsum reddit familiarem, quemadmodum Abraham, juxta illud ab ipso Deo audivit : « Ego Deus tuus » ita qui extra Evangelii præceptum vivit, ἄθεος est, abstrahendo seipsum, ne Deum habeat. Cum autem hic ἄθεος sit, nempe qui seipsum alienavit a divina disciplina certe qui in ea manet, hic et Patrem et Filium habet de hujusmodi enim dixit et Filius : « Ad eum venimus, ego videlicet cum Patre, et mansionem apud ipsum faciemus » nam ex præceptorum observatione seipsum fecit Dei templum et habitaculum, ac Deum in se habitantem habet : cum dupliciter dicatur haberi Deum : Nam omnes quoque creaturæ dicuntur habere Deum, juxta id quod dixit Paulus : « In ipso enim vivimus et movemur ac sumus » Hoc autem dictum est juxta subsistentiæ modum. Alio autem modo per bonam operationem ejus qui colit Deum, etiam dicitur haberi Deus ; juxta quod significatum et Deus dictus est Deus Abraham et Isaac, et universaliter

²⁶ Joan. xvi, 15 ; xvii, 10.

²⁷ Joan. xv, 26.

²⁸ Matth. xxviii, 19.

²⁹ Gen. xv. Exod. iii. 50

Joan. xiv, 23. ³¹ I Cor. vi. ³² Act. xvii, 28.

Dei amicorum Hebræorum³³. Et hoc attribuendum est his quæ nunc dicenda sunt : Qui habet Filium, habet et Patrem. Nam « qui vidit Filium, » sicut et ipse Filius dicit : « vidit et Patrem³⁴. » Et rursum : « Ego in Patre, et Pater in me est, » ait idem Salvator, ut etiam ex hoc Patris ac Filii consubstantialitas cognoscatur. Et si quis dicat quod is qui discipulos excipit, etiam filium ac patrem habet : Nam ait et de his Salvator : « Qui recipit vos, me recipit : qui autem me recipit, recipit eum qui me misit³⁵, » sciat se hoc modo male dicere, neque oportet intelligere. Quoniam hæc de doctrina dicta sunt, quando quidem is qui apostolos excipit, admittendo doctrinam ipsorum, per eos excipit et Filium et Patrem docentes. — *Item alio modo.* Quoniam is qui manet in doctrina, habet et Filium et Patrem, porro apostoli manebant in doctrina, ita ut illum quoque prædicarent, qui ergo recipit illos qui sunt templa Dei, eo ipso quo eos recipit, habet Filium et Patrem qui in eis sunt. « Si quis venit ad vos » Confirmat illos ad quos scribit. Si quis, ait, absque hac confessione ad vos veniat, nonsolum protectionem a vobis non consequatur, sed neque salutis precatorem a vobis accipiat meritum et caute hæc dicens. **612** quasi hæc salutis precatio solis illis debeatur qui conveniunt in moribus et fide nobiscum. Cui enim precamur salutem, nisi his qui similia sunt morum ac fidei? Itaque si impiis offeratur a nobis huiusmodi salutis precatio, utique tanquam fidelibus et his qui a nobis assumpti sunt, nosque ad suum barathrum detraxerunt.

CAPUT II.

Promissio de suo adventu ob spem futuræ utilitatis.

I, 12-13. Cum multa haberem vobis scribenda, nolui per chartam et atramentum. Sed spero me venturum ad vos, et præsentem præsentibus locuturum, ut gaudium nostrum sit completum. Salutant te filii sororis tuæ Electæ Amen.

Causam brevitatis Epistolæ et in hac et in sequenti docuit hanc esse, quod speraret se ad eos venturum, suaque præsentibus et aspectu additurum quæ deessent. Per hoc autem quod addit, Salutant te filii sororis tuæ Electæ, volunt nonnulli astruere quod non ad mulierem scribatur Epistola, sed ad Ecclesiam : de quo nihil disceptare decrevi.

Finis, divino favente auxilio, Joannis posterioris Epistolæ.

³³ Exod. xxx. ³⁴ Joan. xiv, 9. ³⁵ Matth. x, 40.

γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, » ὁ πῶς φησι Σωτήρ. Ὡστε καὶ ἐκ τούτου, τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὁμοούσιον γινώσκασθαι. Εἰ δὲ τις ἐρεῖ, ὅτι κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τοὺς μαθητὰς δεχομένης ἔχει καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα · (φησὶ γὰρ καὶ περὶ τούτων ὁ Σωτήρ, « Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται · « ὁ δὲ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποσταλάντά με · » ἴστω κακῶς οὕτως λέγων, καὶ, οὐχ ὅν δεῖ τρόπον ἐνιστάμενος. Περὶ γὰρ τῆς διδασκαλίας εἴρηται ταῦτα, ἐπεὶ ὁ δεξάμενος τοὺς ἀποστόλους συγκαταθέσει τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, ἐδέξατο δι' αὐτῶν Υἱὸν καὶ Πατέρα διδάσκοντας. — Καὶ ἐτέρως · Ἐπεὶ ὁ μένων ἐν τῇ διδαχῇ ἔχει καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, ἔμνον δὲ οἱ ἀπόστολοι ἐν τῇ διδαχῇ, ὡς καὶ κηρύσσειν αὐτήν, ὁ δεξάμενος οὖν αὐτοὺς ναοὺς ὄντας Θεοῦ, δι' αὐτοῦ, τοῦ δέχεσθαι αὐτοὺς, ἔχει τὸν ἐν αὐτοῖς Υἱὸν καὶ Πατέρα. « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς. » Ἐξασφαλίζεται τοὺς πρὸς οὐς ἡ Ἐπιστολή, ὅτι εἴτις μὴ μετὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς μὴ μόνον σκέπης παρ' ἡμῶν μὴ τυγχανέτω, ἀλλὰ μηδὲ προῤῥήσεως ἀξιούσθω, ἀκριβῶς ταῦτα λέγων, ὡς τῆς προῤῥήσεως ταύτης τοῖς ὁμοτρόποις ἡμῶν μόνους καὶ ὁμοπίστοις ὀφειλομένης. Τίνι ἄρ' χεῖρει εὐδόμηθα, ἀλλ' ὡς τοῖς ὁμοτρόποις καὶ ὁμοπίστοις ; Ὡστε εἰ τοῖς ἀσεβέσι προσενεχθεῖ παρ' ἡμῶν ἡ τοιαύτη προῤῥήσις, πάντως ὡς ὁμοτρόποις καὶ πιστοῖς προσνήχθη, καὶ κοινωνοὶ ἡμῶν ἐλήφθησαν διὰ τούτου, καὶ ἐπὶ τὸ ἑαυτῶν ἡμᾶς κατέσπασαν βάρηθρον.

similium sunt morum oblata est, ac per hoc socii detraxerunt.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

« Ἐπαγγελία παρουσίας αὐτοῦ ἐπ' ἐλπίδι πρὸς ὀφέλειαν, »

« Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράφειν, οὐκ ἠβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλκνος. Ἄλλὰ ἐλπίζω ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπληρωμένη. Ἀσπάζεται σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς Ἐκλεκτῆς. Ἀμήν. »

Τὴν δὲ αἰτίαν τοῦ σύντομον ἐκθέσθαι τὴν Ἐπιστολήν, καὶ ἐνταῦθα κρὶ ἐν τῇ μετὰ ταύτην, αὐτὸς ἐοίθεε, τὸ ἐλπίζω παραγενέσθαι, καὶ δι' αὐτοφίας τὰ ἐλλείποντα προσθεῖναι. Διὰ δὲ τοῦ προσθεῖναι, ἀσπάζεται οὐ τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς Ἐκλεκτῆς. βούλονται τινες βεβαίου, ὡς οὐ πρὸς γυναῖκα ἢ Ἐπιστολή, ἀλλὰ πρὸς Ἐκκλησίαν. Περὶ οὗ οὖν ὁδὸν τῶν βουλομένων διανεχθεῖν.

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς Ἰωάννου δευτέρας Ἐπιστολῆς. »

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

TERTIÆ JOANNIS EPISTOLÆ CATHOLICÆ

Ἔστιν ἡ Ἐπιστολὴ περὶ φιλοξενίας. Καὶ πρῶτον Ἀ μὲν ἀποδέχεται τὸν Γάϊον, μαρτυρούμενον παρὰ πάντων ἐπὶ φιλοξενίᾳ, καὶ προτρέπει τῇ αὐτῇ προθέσει ἐμμένειν, καὶ προπέμπειν καὶ δεξιούσθαι τοὺς ἀδελφούς. Πάλιν τε αὐτοῦ μὲν τὴν προσφορὰν ἀποδέχεται, αἰτιᾶται δὲ Διοτρεφῆ, ὡς μήτε αὐτὸν παρέχοντα τοῖς πτωχοῖς, ἀλλὰ καὶ κωλύοντα τοὺς ἄλλους, καὶ πολλὰ φλυκρούντα. Τοὺς δὲ τοιοῦτους λέγει ἄλλοτρίους εἶναι τῆς ἀληθείας, καὶ μηδὲ εἰδέναι τὸν Θεόν. Δημήτριον δὲ σ. νίστησι, μαρτυρῶν αὐτῷ τὰ κάλλιστα.

ΕΤΕΡΩΣ Η ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Καὶ τούτην τὴν Ἐπιστολὴν γράφει, συνιστῶν τινεῖς ἀδελφοῦς. Τράφει δὲ Γάϊῳ, καὶ μαρτυρεῖ τούτῳ. φιλοξενίαν πολλὴν, ἣν καὶ μεγάλων ἐπαίνων ἄξιο. Τὸν γὰρ ἀγαθοποιούντα ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγει. Πλεον δὲ αὐτὸν διεγείρει καὶ ἐξ ὧν διαβάλλει τὸν μὴ τοῦτο ἐγνωκότα ποιῶν Διοτρεφῆ. Ἐπαινεῖ δὲ καὶ Δημήτριον τὸ αὐτὸ πράσσοντα, καὶ μαρτυρεῖν αὐτῷ περὶ ἐκείνου πιστῆν. Σύντομος δὲ αὕτη ἡ Ἐπιστολὴ, διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

α'. « Εὐχὴ τῆς τελειώσεως, καὶ εὐχαριστία ἐφ' ὁμολογίᾳ φιλοξενίας τῶν ἀδελφῶν διὰ Χριστόν. Ἐν ᾧ περὶ τῆς Διοτρεφοῦς φλυότητος καὶ μυσανθρωπίας. »

β'. « Περὶ Δημητρίου, ᾧ μαρτυρεῖ τὰ κάλλιστα. »

γ'. « Περὶ ἀφίξεως αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς ἐν τάχει ἐπιώφελείᾳ. »

613 Epistola est de hospitalitate. Et primum quidem commendat Gaium pro quo ferebatur a multis testimonium de hospitalitate, et exhortatur ut in eodem maneat proposito, deducendo ac humaniter excipiendo fratres. Rursum ipsius quoque commendat oblationem : et accusat Diotrophem quod nec ipse tribuat quidquam pauperibus, et alios prohibeat id facere, multaque deblateret. Hujusmodi autem dicit alienos esse a veritate, et Deum ignorare. Demetrium vero commendat, optimum de illo ferens testimonium.

ALIO MODO ARGUMENTUM.

Hanc quoque scribit Epistolam, fratres quosdam commendans. Scribit autem Gaiō, et testimonium illi reddit de magna hospitalitate, quam etiam multis laudibus extollit. Nam eum qui bene operatur, ex Deo esse dicit. Porro ipsum ex eo magis excitat quod Diotrophem traducit ac vituperat, quod statuisset ne hæc fierent. Collaudat et Demetrium qui idem faceret, et fidele perhibet illi testimonium. Brevis est autem hæc Epistola, ob prædictam in præcedenti Epistola causam.

EPISTOLÆ CATHOLICÆ TERTIÆ JOANNIS CAPITA.

1. *Precatio pro perfectione, et gratiarum actio ob attestationem susceptionis fratrum peregre agentium propter Christum : in quo etiam agit de Diotrophes pravitate ac inhumanitate.*

2. *De Demetrio, cui optimum reddit testimonium.*

3. *De suo ad ipsos adventu brevi futuro ob illorum utilitatem.*

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ

JOANNIS APOSTOLI

TERTIA CATHOLICA EPISTOLA

615 PRÆMIUM.

I, 1. *Presbyter Gaiο dilecto, quem ego diligo in veritate.*

De hujusmodi salutatione in præcedenti Epistola dictum est : et nunc eadem repetere superfluum foret ac redundans, « Quem ego diligo in veritate. » In veritate diligit, qui secundum Dominum diligit affectuosa charitate : quemadmodum etiam in superioribus frequenter dictum est.

CAPUT I.

*Precautio pro perfectione, et gratiarum actio ob at-
testationem susceptionis fratrum peregre agen-
tium propter Christum : in quo etiam agit de
Diotrefhes pravitate ac inhumanitate.*

I, 2-4. *Charissime, in omnibus opto ut prospere agas et recte valeas. sicut prospere agit anima tua. Gavisus sum, nempe venientibus 616 fratribus et testimonium reddentibus veritati tuæ : sicut tu in veritate ambulasti. Majus his non habeo gaudium, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.*

« Sicut prospere agit anima tua. » Prospere autem agit, nempe in politia quæ est secundum Evangelium. « In veritate ambulasti. » In veritate ambulat qui juxta simplicitatem evangelicam ambulat. Ambulare autem non dicit motionem tibiarum, cum hujusmodi gressus ex loco ad locum transiens, unus sit in universis animalibus pedes habentibus : sed ordinatum ac temperatum progressum juxta acrem animi affectum, quem pauci assequuntur, etiam eorum qui intellectu non carent. « Majus his. » μειζοτέρων juxta Græcæ lingvæ proprietatem non est apta dictio comparativa, sed posuit illam tanquam exaggerationi quam-
rens vehementiorem exaggerationem, et ita comparativum formavit a comparativo.

I, 5 8. *Charissime, fideliter facis quicquid operaris in fratres et in hospites, qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ, quos si digne Deo delinqueris, beneficies. Pro nomine namque ejus profecti sunt nihil accipientes a gentibus. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi ut oporteret similis veritati.*

« Fideliter facis : » hoc est, ut fidelem decet virum. « Debemus suscipere. » Ἀπολαμβάνειν su-

A

« Ὁ πρεσβύτερος Γαίω τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ. »

Εἴρηται περὶ τούτου ἐν τῇ πρὸ ταύτης. Καὶ νῦν δὲ τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνειν παρέλκον καὶ περισσόν. « Ὁν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ. » Ἐν ἀληθείᾳ ἀγαπᾷ ὁ κατὰ Κύριον ἀγαπῶν ἐνδιαθέτω ἀγάπῃ, ὡς πολλάκις καὶ ἐν-
τέρω εἴρηται.

PROOIMIUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

« Εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως, καὶ εὐχαριστία ἐφ' ὁμολογίᾳ φιλοφρονείας τῶν ἀδελφῶν διὰ Χριστόν· ἐν ᾧ περὶ τῆς Διοτρεφούς φλυσιότητος καὶ μισανθρωπίας. »

« Ἀγαπητέ, περὶ πάντων εὐχομαί σε εὐδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐδοοῦται σου ἡ ψυχὴ. Ἐχάρην γὰρ λίαν ἐρχομένων ἀδελφῶν καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ· καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς. Μειζοτέρων τούτων οὐκ ἔχω χράν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέχνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα. »

« Καθὼς εὐδοοῦται σου ἡ ψυχὴ. » Εὐδοοῦται δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον περιπατίᾳ. « Ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς. » Ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖ ὁ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀπλότητα περιπατῶν. Περιπατεῖν δὲ οὐ τὴν διὰ σκελῶν φησι κίνησιν, μιᾶς οὔσης παντὶ πόδας ἔχοντι ζώῳ τῆς τοιούτης ἐκ τόπου εἰς τόπον μεταδοτικῆς πορείας, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὰς ψυχικὰς ἡμᾶς τεταγμένην καὶ σφύροντα πρόσθεον ἧς ὀλίγοι τυγχάνουσι, οἱ τὴν ἐπίγνωσιν ἔχοντες. « Μειζοτέρων τούτων. » Τὸ μειζοτέρων κατὰ ἀκρίβειαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀδόκιμον, ὡς ἐπίτασιν ἐπιτάσει προσπορίζον.

« Πιστόν ποιεῖς. » Ἐντὶ τοῦ, Ἄξιον πιστοῦ ἀνδρός.

« Ὁφειλομέν ἀπολαμβάνειν. » Ἀπολαμβάνειν, ἀντὶ

« Ὁφειλομέν ἀπολαμβάνειν. » Ἀπολαμβάνειν, ἀντὶ

τοῦ, ἀναλαμβάνεσθαι, ὑποδέχεσθαι, ὡς καὶ τὸ, « Ἵπελάσθῳ με ὡσεὶ λέων ἔτοιμος εἰς θήραν. » Παιδεύει δὲ διὰ τούτου ἡμᾶς, μὴ ἀναμένειν τοὺς δεομένους, ποτε πρὸς ἡμᾶς ἔλθωσιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν, ὡς ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Λώτ.

« Ἐγραψα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων αὐτῶν Διοτρεφῆς οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἐν ἔλθῳ, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς. Καὶ μὴ ἀρκοῦμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς βουλομένους κωλύει, καὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλει. Ἀγαπητῆ, μὴ μιμοῦ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. Ὁ ἀγαθοποιῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὁ δὲ μακοποιῶν οὐχ ἑώρακε τὸν Θεόν. »

« Ἵπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ. » Ἐὶ προστέτακται μὴ ἀντιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, πῶς οὕτως νῦν ἀπειλεῖ ταῦτα; Φαίμεν οὖν, ὡς ἐκείνῳ μὴ ἀντιδόναι ἢ ἐντολῆ αὐτῆ, τῷ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς μόνους ἀμαρτάνοντι, ἐπαίει ἢ πρὸς ἡμᾶς ἀμαρτία, καὶ εἰς τὴν πίστιν ἐμπόδιον φέρει ἀναποδοτέον τῷ τοιοῦτῳ, ὡς καὶ Παῦλος τῷ Ἐλύμα τὰς ὁδοὺς διαστρέφοντι Κυρίου. « Φλυαρῶν. » Ἀντι τοῦ λοιδορῶν, κακολογῶν. « Μὴ μιμοῦ τὸ κακόν. » Μηδὲ μιμῶν οὕτως κοινωνίας φωτὶ πρὸς σκότος, μηδὲ συμφωνίας Χριστοῦ πρὸς Βελιάρ, ὃ χρῆ τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιγνώσεως πεφωτισμένον, τῷ σκότει συμφύρεσθαι διὰ μιμήσεως τῶν ἀσεβοῦντων, ἥτοι τοῖς ἀσελγέσιν αὐτῶν ἔργοις. Ἔς γὰρ ὁ ἀγαθὸς, φησὶν, ἐργαζόμενος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, καὶ τῷ τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῦ φωτὶ τὸν νοερόν αὐτοῦ ὀφθαλμὸν κατηρητισμένον, καὶ διὰ ταῦτα ὄλος τε φῶς ὢν, καὶ ὄρα τὸ ὄντως φῶς τὸν Θεόν, καὶ ὄραται ὑπὸ τῶν ἄλλων φωστῆρ ἐν τῷ κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχων· οὕτω καὶ ὁ τὰ κακὰ ἐργαζόμενος ἐν σκότει διαπορευόμενος, οὔτε αὐτὸς ὄρα τὸν Θεόν δυναται, τουτέστι, τὰ τοῦ Θεοῦ πράττειν, οὔτε ἄλλοις ὄρασθαι κατευθύνων, ἀλλὰ μισητός ἐστίν ἅπασιν καὶ ἐβδελυγμένος, κατὰ τὸ, « Ἀδικίῳ ἐμίσησα, λόγιον καὶ ἐβδελυξάμεν σοφόν. »

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Περὶ Δημητρίου· ὃ μαρτυρεῖ τὰ ἀλλοτρία. »

« Δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων καὶ ὑπ' αὐτῆς Δ τῆς ἀληθείας. Καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν, καὶ οἶδμεν, ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθῆς ἐστίν. »

« Ἵπὸ πάντων. » Μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων, τὸν τὴν ἀλήθειαν δηλονότι ἐχόντων. « Καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας, » τοῦ ἐνεργοῦς λόγου. Εἰσὶ γάρ τινες, οἷς μαρτυρεῖται μὲν ἀρετῆ, κατεψευσμένη δὲ ἐπὶ ἀπράκτῳ λόγῳ. Εἰ δέ τις τὸ, Ἵπὸ πάντων, καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων ἐκλήθοι, διὰ τὸ περιληπτικὸν τοῦ, πᾶς, μορίου. Ὁ κακῶς οὕτως ὑπολαμβάνων φωραθεῖ, Ἀπροσλόπου γὰρ εἶναι φησι Παῦλος τοὺς πιστοὺς

A mitur pro ἀναλαμβάνεσθαι, id est, suscipere veluti cum dicitur : « Susceperunt me sicut leo paratus. ad prædam 36. » Per hoc autem instruit nos ne egenos exspectemus donec ad nos veniant, sed accurramus et insequamur illos : sicut Abraham et Lot 37.

I, 5-11. *Scripti Ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrophes, non recipit nos propter hoc si venero suggeram opera illius quæ facit, verbis malitiosis garriens in nos. Et nec his contentus, non solum non recipit fratres, verum etiam volentes recipere prohibet, et e congregatione ejicit. Charissime, ne imiteris quod malum est, sed quod bonum est. Qui bene facit, ex Deo est : qui autem male facit, non videt B Deum*

617 « Suggestam facta illius quæ facit. » Si præceptum est non reddendum esse malum pro malo, quod modo iste nunc hæc comminatur? Dicimus ergo quo hoc præceptum est ne illi reddamus malum qui in nos ipsos solos deliquit : Nam si peccatum est adversum nos, et fidei affert impedimentum, referendum est tali, sicut et Paulus Elymæ qui pervertebat vias Domini 38. « Garriens. » Hoc est, convicia jaciens et maledicens. « Ne imiteris quod malum est. » Cum nulla sit communio luci cum tenebris, neque ulla concordia Christo cum Belial 39. Non oportet eum qui Christi cognitione illustratus est, commisceri tenebris per imitationem impiorum, sive lascivis et impudicis eorum operibus. Qemadmodum enim is qui bona operatur ex Deo est, et luce cognitionis ipsius oculum suum intellectualem composuit, cumque per hæc totus sit lux, et videt Deum qui vera lux est, et videtur ab aliis ut luminare in mundo, verbum vitæ sustinens : ita et qui mala operatur, in tenebris ambulans, neque ipse Deum videre potest, hoc est, quæ Dei sunt facere, neque ab aliis videri, si quem redarguat aut corrigat : sed omnes illum oderunt et abominantur, juxta illud sapiens oraculum : « Iniquitatem odio habui et abominatus sum 40. »

618 CAUT II.

De Demetrio, cui optimum reddit testimonium.

I, 12. *Demetrio testimonium redditum est ab omnibus, et ab ipsa veritate : sed et nos testimonium perhibemus, et nostis quod testimonium nostrum verum sit.*

« Ab omnibus : puta qui veritatem servant. » Et ab ipsa veritate : » quæ est efficacia sermonis. Sunt enim quidam quibus virtus perhibet testimonium, sed frustratur ob sermonem inefficacem, sive operibus carentem. Quod si quis particulam Ab omnibus, etiam de infidelibus accipiat, eo quod Omnis, comprehendat universos, hic non male sermonem accipere deprehendetur. 618 Jubet

studeant et Judæis et Græcis et Ecclesiæ Dei sicut et ego, inquit, per omnia omnibus placeo ⁴¹ α σπεύδειν, καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλήσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ γὰρ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω.

CAPUT III.

De suo ad ipsos adventu brevi futuro ob illorum utilitatem.

13-14. *Multa habeam quæ scriberem, sed nolo per atramentum et calamum scribere tibi. Spero autem me protinus visurum te, et presentes coram lojuemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.*

Similia in fine præcedentis Epistolæ et dicta sunt et interpretata ; quare superfluum foret eadem rursum repetere.

Finis, divino favente auxilio, Joannis terciæ Epistolæ catholicæ.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

α. Περὶ ἀφιξεως αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς ἐν τάχει ἐπ' ὠφελείᾳ. »

• Πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλὰμου σοὶ γράψαι. Ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἴδειν σε, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν. Εἰρήνη σοὶ. Ἀσπάζονται σε οἱ φίλοι. Ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα.

• Τέλος τῆς Ἰωάννου τρίτης καθολικῆς Ἐπιστολῆς. »

⁴¹ I Cor. x, 35.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΙΟΥΔΑ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

ARGUMENTUM

CATHOLICÆ JUDÆ EPISTOLÆ

619 Hanc Epistolam scribit his qui jam crediderant. Fuit autem hæc occasio : Cum subingressi essent quidam qui docerent peccatum esse quiddam vulgare et ἀδιόφορον ac Dominum negarent, necesse fuit ipsis scribere et confirmare fratres. Et primum quidem exhortatur eos ut certent et permaneant in fide sibi tradita. Deinde detegit hujusmodi seductores, ac præcipit ut cum talibus nullam habeant communionem : scientes quod non satis sit esse duntaxat vocatos, nisi etiam digne ad vocationem ambulent. Siquidem licet prius ex Ægypto populum eduxisset Dominus, tamen non permanentem in fide, perdidit : sed neque angelis, qui suum ordinem non servaverant, pepercit. Oportet ergo ab hujusmodi discedere. Etenim Michael quoque archangelus non tulit blasphemiam diaboli. Futuram ergo docet illorum perditionem sicut Sodomorum, deinde exhortatur ad mores, et precatur ipsis fidei firmitatem a Domino, concludit Epistolam.

EPISTOLÆ CATHOLICÆ JUDÆ CAPITA.

620 1. *De diligenti observatione fidei in Christum, propter insurrectionem impiorum et lascivorum virorum in quo etiam agit de futuro ipsorum supplicio, ad similitudinem malorum qui olim peccaverant.*

Ταύτην τὴν Ἐπιστολὴν γράφει τοῖς ἤδη πιστεύσασιν. Ὁ δὲ πρόφρασις αὐτῆς Παρελθόντων τινῶν καὶ ὀδοσκόντων ἀδιόφορον εἶναι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀρνούμενων τὸν Κύριον ἀνάγκη ἔσχε γράψαι καὶ ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφούς. Καὶ πρῶτον μὲν παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀγωνίζεσθαι καὶ ἐμμένειν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει. Ἐπειτα ἀποκηρύττει τοὺς τοιοῦτους ὡς πλάγους. Καὶ παραγγέλλει μηδεμίαν ἔχειν κοινωνίαν πρὸς τοὺς τοιοῦτους, εἰδότες ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ κληθῆναι μόνον, ἐν μὴ καὶ ἀξίως περπατήσωμεν τῆς κλήσεως. Καὶ γὰρ καὶ τὸν πρότερον λαὸν ἑξαγαγὼν ἐξ Αἰγύπτου ὁ Κύριος μὴ ἐμμένειν τῇ πίστει, ἀπέλεσε. Καὶ ἀγγέλων δὲ μὴ τηρησάντων τὴν ἰδίαν τάξιν, οὐν ἐρείσαστο. Δεῖ οὖν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναχωρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος οὐχ ὑπένεγκε βλασφημίαν τοῦ διαβόλου. Ἔσεσθε γοῖν τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν, ὡς Σοδόμων, διδάσκει. Εἴτε παραίνει εἰς τὰ ἤθη. Καὶ ἐπευξάμενος αὐτοῖς βεβαιότητα τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α'. α. Περὶ προσοχῆς τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀσελγῶν ἀνδρῶν · ἐν ᾧ περὶ μελλούσης αὐτῶν καλῆσεως, καθ' ὁμοίωσιν τῶν πάλαι ἀμαρτησάντων καὶ πονηρῶν. »

β'. « Ταλνισμὸς αὐτῶν ἐπὶ τῇ πλήρῃ καὶ ἀσεβείᾳ καὶ ἄσελγείᾳ καὶ βλασφημίᾳ, καὶ ἐπιπλάστῃ ὑποκρίσει τῇ εἰς ἀπάτην δωροδοσίᾳ. »

γ'. « Περὶ ἀσφαλείας αὐτῶν ἐπὶ τῇ πίστει, συμπαθείας τε καὶ φειδοῦς εἰς τὸν πλησίον ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐν ἀγασμῶ. Εὐχὴ αὐτῶν εἰς ἀγισμὸν, καὶ παρρησία καθαρὰ σὺν δοξολογίᾳ Χριστοῦ. »

2. *Deploratio impiorum propter errorem et impietatem ac lasciviam et blasphemiam ac factam simulationem per largitionem, quo facilius decipiant.*

3. *De firmitate in fide eorum ad quos scribit : quodque compatiendum et parcendum sit proximo ob salutem quæ est in sanctificatione : et de fiducia pura cum doxologia (id est glorificatione) Christi.*

ΙΟΥΔΑ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

CATHOLICA EPISTOLA

JUDÆ APOSTOLI

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

« Ἰουδᾶς Ἰησοῦ Χριστοῦ δούλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν Θεῷ Πατρὶ ἠγαπημένοις, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τετηρημένοις κλητοῖς, ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πληθυνθεῖη. »

Ἦρκεσεν αὐτῷ, τῷ παρόντι ἀποστόλῳ φημι, εἰς περιφάνειν δόξης, μετὰ τὸ δούλον ἐκυτόν ὀνομάζει Χριστοῦ, καὶ ἀπὸ Ἰακώβου σεμνολογήσασθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Ἰακώβου παρά πᾶσιν ἐπ' ἀρετῇ ἐξυμνούμενον, εὐπαραδεκτότερον εἰς τὴν διὰ λόγου διδασκαλίαν καθίστη τοῖς ἀκραταῖς τούτου, εἴπερ ὁ γεννησίως καὶ ἀΐματος κοινῶν, οὐκ ἂν ἀπαλλοτριούμενος ὀφθείη καὶ τρόπων τοῦ ᾧ κεκοινώνηκε τῆς συγγενείας, καὶ μάλιστα εἰ καὶ ὑφ' ἐνὶ Δεσπότῃ Χριστῷ τελῶν, τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ἰσόρροπον τῷ ὁμοίᾳ μοι πρόκειται ἔλαιν. « Τοῖς ἐν Θεῷ Πατρὶ ἠγαπημένοις, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τετηρημένοις κλητοῖς. » Τοῦ Κυρίου εἰρηκότος, οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς με εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μου ἐλκύσῃ αὐτὸν, δείκνυσι τὸν λόγον ὁ μακάριος οὗτος ἀνὴρ ἐπαληθεύοντα νῦν. Τοὺς γὰρ τῷ Πατρὶ ἠγαπημένους, τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρηθεῖσθαι φησι. Διὸ καὶ κλητοῖς λέγει. Οὐ γὰρ ἀφ' ἐαυτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἔχουσι διὰ τοῦ ἐλκύσθαι καὶ τὸ κεκληθῆναι. Ἐλεον δὲ εἰρήνην καὶ ἀγάπην αὐτοῖς ἐπεύχεται πληθυνθῆναι. Ἐλεον μὲν, ὅτι διὰ σπλῆγγος ἔλεους Θεοῦ ἀνεκλήθημεν τε καὶ ἀνελήφθημεν αὐτῷ εἰς ὑπηρέτας. Εἰρήνην δὲ, ὅτι καὶ ταύτην ἡμῖν ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐδώρησατο, διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ προσκεκρουκότος ἡμᾶς, ἐαυτῷ καταλλάξας. Ἀγάπην δὲ, ὅτι διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Υἱὸς ἐκδίδεται ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον. Ταῦτα οὖν ὑπερεκπερισσοῦ βραβευθῆναι αὐτοῖς εὐχεται, συνιδῶ τὰ μακαρία

B

PRÆMIUM.

VERB. 1. *Judas Jesu Christi servus, frater autem Jacobi, his qui in Deo Patre dilecti sunt, et qui vocati sunt, a Jesu Christo servati : misericordia vobis et pax et charitas multiplicetur.*

Satis fuit huic præsenti, inquam, apostolo, ad gloriæ splendorem, cum seipsum Christi servum nominasset etiam a Jacobo celebris reddi. Siquidem cum Jacobus apud omnes ob virtutem maximis efferretur laudibus, effectum est ut hic apud auditores facilius reciperetur ad doctrinam sermonis, quoniam natiuitatis ac sanguinis communio nequam alienata videretur moribus ab eo cum quo cognatione communicavit : et maxime si sub uno Domino Christo degens, servitutis jugum æqualiter cum fratre trahere proponitur. « His qui in Deo Patre dilecti sunt, et qui vocati sunt, a Jesu Christo servati. » Domini sermonem quo dixit, Nemo venit ad me nisi Pater meus traxerit eum, hic beatus vir nunc verum esse ostendit. Nam eos qui a Patre dilecti sunt, ait, a Jesu Christo fuisse servatos. VERB. 2. Ideo quoque Vocatus dicit : neque enim a seipsis, sed a Patre habent per hoc quod trahuntur, ut etiam vocentur. Misericordiam vero, pacem et charitatem ipsis multiplicari precatur. Misericordiam quidem, quoniam propter viscera misericordiæ Dei revocati sumus et assumpti ab eo in ministros : pacem autem, quia et hanc ipse Deus Pater nobis donavit, reducens nos qui offenderamus ad suam amicitiam per Filium suum Jesum Christum : charitatem vero, quoniam propter charitatem quam erga nos habuit, unigenitus Filius suus expositus est pro nobis in mortem. Hæc igitur

tur abunde ipsis tribui precatur: conformia dicens cum beato David, qui ait: « Extende misericordiam tuam cognoscentibus te ⁴². »

CAPUT I.

De diligenti observatione fidei in Christum, propter insurrectionem impiorum et lascivorum virorum: in quo etiam agit de futuro ipsorum supplicio, ad similitudinem malorum qui olim peccaverant.

3, 4. *Charissimi tantum mihi studium fuit scribendi ad vos de communi salute, ut non potuerim non scribere vobis: exhortans ut rursum certetis pro fide semel traditu sanctis. Obiter enim subierunt quidam homines impii, qui olim descripti sunt in hoc iudicium: qui Dei nostri gratiam transferunt ad lascivium, ac Deum qui solus est herus, et Dominum nostrum Jesum Christum negant.*

Per hæc innuit Epistolæ argumentum, quod ob providentiam salutis eorum, ne per simplicitatem caperentur a sceleratissimis hæreticis præsentibus depromat ⁶²³sermones, tanquam notans eos et manifestos reddens ignorantibus per apertionem lascivæ illorum vitæ. De his autem et Petrus locutus est ⁴³, sed hic latius nunc et diffusius. Descriptos autem dicit eos: quoniam et Petrus et Paulus de ipsis dixerunt qui in postremis temporibus venturi sint hujusmodi seductores ⁴⁴. Et ante hos ipse Christus, dicens: « Multi venient in nomine meo et multos seducunt: ne ergo sequamini illos ⁴⁵. Nam dicentes se Christianos, hoc nomine multos seducunt. Dicit autem Nicolaum, Valentinum ac Simonem, quique illos secuti sunt sceleratissimos ac impurissimos. Nam cum gastrimargi essent ac libidinosi, doctrinam simulabant, ut hujus prætextu latentem ingressum in domos nanciscerentur, ac mulierculas peccatis oneratas ducerent captivas ⁴⁶. Effictis enim nocturnis mysteriis tradiderunt seipsum cubilibus ac lasciviis. Quod autem ait, « Transferunt ad lasciviam, » hoc est, Depravant detorquentes a temperantia ad lasciviam: unde et negare contingit ipsos Dominum nostrum Jesum Christum. Atenim quomodo non negant, qui vitæ impuritate doctorem omnis temperantiæ veluti clamosa ac sonora quadam voce abjurant? Quæ enim communio est luci cum tenebris ⁴⁷. « Exhortans ut rursum certetis. » Exhortatur eos qui semel Christum Salvatorem suscepserunt et in eum crediderunt, ut adhuc certent sive adstantur, hoc est, dissoluto animo non sint affecti, sed seipsum contineant et majus adhuc studium circa hoc amplectantur. Qui enim incarnatum Verbum suscepimus, si diceremus alium esse qui ante sæcula fuit cum Patre, et alium qui postremis temporibus ex Matre in propria hypostasi natus est, annon negaremus unum esse Dominum ac herum? Unus est enim Dominus Jesus juxta

Α Δαυὶδ φθεγγόμενος, « Παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῦ γινώσκουσί σε. »

ΚΕΦΑΛΑ Α'.

« Περὶ προσοχῆς τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, διὰ τὴν ἐκπανάσκειν τῶν ἀπειθῶν, καὶ ἀσελγῶν ἀνδρῶν ἐν ᾧ περὶ μελλούσης αὐτῶν κολάσεως, καθ' ὁμοίωσιν τῶν πάλαι ἀμαρτησάντων καὶ πονηρῶν. »

« Ἀγαπητοί, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας, ἀνάγκη ἐσχον γράψαι ὑμῖν: παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἀπίστῃ παραδοθείσῃ τοῖς ἀγίοις πίστει. Παρίεσθισαν γάρ τινες ἄνθρωποι οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρῖμα ἀσεῖς: τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσελγειαν καὶ τὸν μόνον Δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνοούμενοι. »

Τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἐπιστολῆς διὰ τούτων μηνύει, ὅτι προμθηεῖα τῆς αὐτῶν σωτηρίας, τοῦ μὴ ἀλῶναι δι' ἀπλότητα τοῖς μακρωτάτοις αἰρετικοῖς, τοὺς περὶ τὰς ἐκτιθετα λόγους, ὡσπερὶ στίζων αὐτοὺς καὶ διαδύλους ποιῶν τοῖς ἀγνοοῦσι διὰ τῆς ἐκθίσεως τοῦ ἀσελγούς αὐτῶν βίου. Περὶ τούτων δὲ καὶ Πέτρος εἶρηκε μὲν, πλατύτερον δὲ καὶ διεξοδικώτερον εἶπας νῦν. Προγεγραμμένως δὲ αὐτοὺς λέγει, ὅτι καὶ Πέτρος καὶ Παῦλος περὶ αὐτῶν εἶρηκεν, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐλεύσονται πλάνοι τοιοῦτοι. Καὶ πρὸ τούτων δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς φάσκων. « Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ἡμῶν ὀνόματι, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν, » Χριστιανούς γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ πολλοὺς ἀπατώσι. Λέγει δὲ τοὺς ἀπὸ Νικολάου καὶ Οὐαλεντίνου καὶ Σίμμωνος τῶν μακρωτάτων καὶ ἀκαθάρτων. Οὗτοι γὰρ γαστρίμαργοι ὄντες καὶ ἀπόλαστοι, ὑπεκρίναντο τὴν διδασκαλίαν, ἵνα δι' αὐτῆς παρελθῶσιν εἰς τὰς οἰκίας εὐρωσι, καὶ αἰχμαλωτίσωσι γυναικάρια σεσωραμένον ἀμαρτίαις. Τελείας γὰρ νυκτερινὰς πλασκόμενοι, κοίταις καὶ ἀσελγείαις ἑαυτοὺς ἐκδεδόκασι. Τὸ δὲ, « Μετατιθέντες εἰς ἀσελγειαν, » ἀντὶ τοῦ Παραχαράττοντες ἀπὸ τῆς σωφροσύνης εἰς ἀσελγειαν. Ἄφ' οὗ καὶ ἀρνεῖσθαι συμβαίνει αὐτοῖς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀρνοοῦνται, οἱ διὰ τῆς τοῦ βίου ἀκαθαρσίας τὸν πάσης σωφροσύνης διδάσκαλον οἰνοῖ τινα διατόρῳ φωνῇ ἀπότομον ποιοῦμενοι; Τίς γὰρ κοινωλία φωτὶ πρὸς σκότος; « Παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι. » Ἐπαγωνίζεσθαι παρακαλεῖ τοὺς ἀπίστῃ τὸν Χριστὸν καταδεξαμένους Σωτῆρα, καὶ τούτῳ πεπιστευκότας, τουτέστι, μὴ ἐκλειυμένως διατεθῆναι, ἀλλὰ συντεινάντας ἑαυτοὺς, εἰ μᾶλλον ἐχέσθαι τίς περὶ τοῦτο σπουδῆς. Δεξάμενοι γὰρ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον, εἰ λέγομεν ἕτερον μὲν εἶναι τὸν πρὸ αἰῶνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἕτερον δὲ τὸν ἐπ' ἐσχάτων ἐκ τῆς Μητρὸς καὶ κατ' ἴδιον ὑπόστασιν, πῶς οὐκ ἐν ἀρνηθείημεν τὸν ἕνα Κύριον καὶ Δεσπότην; Εἰς

⁴² Psal. xxxv, 6. ⁴³ II Petr. iii. ⁴⁴ II Tim. iii, 13. ⁴⁵ Luc. xvii, 23. ⁴⁶ II Tim. iii, 6. ⁴⁷ II Cor. vi, 14.

γὰρ Κύριος Ἰησοῦς καθ' ἑνῶσιν οἰκονομικῆν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὁ ἄνθρωπος Θεοῦ λόγος καὶ Θεός, εἰς τὴν τῆς Θεότητος δόξαν ἀναφοιτῶσαν ἔχων τὴν σάρκα, ἢ ἀπὸ τῆς ἀγίας Παρθένου ἐξ ἀρχῆς συλλήψεως ἀνέλαθεν, εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν ἀπάντων δεσπότης. « Χάριν μετατιθέντες. » Μετατιθέντες, ἀντὶ τοῦ, μεταποιούντες, παραποιούντες. »

« Ἰπομνήσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰδόντας ὑμᾶς ἀπὸ τούτου, ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπέλευσεν. Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἐκπύτων ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς αἰθέροις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν. Ὡς Σόδομα καὶ Γόμορρα, καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις, τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορεύεσασαι, καὶ ἀπελθεῖσαι ὀπίσω σαρκὸς ἐτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι. ὁμοίως μέντοι καὶ οὔτοι ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μαινοῦσι, κυριότητι δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσι. Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπινεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν, Ἐπιτιμησάι σοι Κύριος. Οὔτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ οἴσασαι βλασφημοῦσιν, ὅσα δὲ φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται. »

Εἰρηκῶς τὴν ἀσέλειαν τῶν ἀκαθάρτων Νικολαίτων καὶ Οὐαλεντινιανῶν, καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ ὧσπερ ἐγκάουσι τινὶ ἐπισήμους αὐτοὺς ποιήσας ἀπὸ τῆς προσούσης αὐτοῖς βορβορότητος, ἐπάγει καὶ ταῦτα. « Ὁ Κύριος λαὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, » καὶ ἐξῆς. Ὁμοῦ μὲν διὰ τούτων δεικνύς, ὡς ὁ αὐτός Θεὸς τῆς παλαιᾶς ἐστὶ καὶ νέας εἰσηγητής, ἀλλ' οὐχ ὡς οἱ μισοῖ οὔτοι, ἄλλον μὲν τὸν τῆς παλαιᾶς φάσκοντες τιμωρητικὸν καὶ ὠμόν, ἄλλον δὲ τὸν τῆς νέας, προσηνῆ καὶ φιλόανθρωπον ἔφορον εἶναι θεόν, ἅμα δὲ καὶ ὡς οὐδὲ οἱ νῦν ἀτιμώρητοι μείνειαν. Ὡς οὐδὲ οἱ ἐξ Αἰγύπτου, διὰ μὲν τὴν ὑπερβάλλουσαν δύναμιν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ὀρκωμοσίαν, τοῦ Θεοῦ τῆς Αἰγυπτιακῆς αὐτοὺς ἀπαλλάξαντες βίαις, οὐ μέντοι καὶ παρανομήσαντες ἀτιμώρητοι διαμεμνήχασιν, ἀλλ' ἔδοσαν δικὰς ἀξίας οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελήσαντος τοῦ πρὸς τοὺς αὐτῶν πατέρας τοῦ Θεοῦ εὐμενοῦς, οὐδὲ τῆς τῶν θαυμάτων ὑπερσοῦς διὰ τούτους ἐναργείας, ὡς οὐδὲ μούς ἐκπεπωκότας ἀγγέλους, τὸ ἀπὸ Θεοῦ γενέσθαι, καὶ νοεῖν φύσει τιμηθῆσαι, οὐδὲ τοὺς Σοδομίτας ἢ μετὰ τοῦ Λωτ συνουσία. Ἄλλ' οἱ μὲν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διὰ ἑρᾶς διελθόντες διὰ πίστεως, ὕστερον ἀπιστήσαντες ἀπώλοντο. Τοὺς δὲ τῆς ἀγγελικῆς ἀξίας λαχόντας τὸ τίμιον, ἐκ βήθυμίας μὴ ἐμμέναντας τῇ ἑαυτῶν ἀρχῇ, ἀλλ' ἀθετήσαντας τὴν δεδομένην αὐτοῖς δι' ἀγαθότητα βίαν ἐπουράνιον, εἰς κρίσιν, ἤτοι εἰς κατάκρισιν μεγάλης ἡμέρας τῆ τιμωρῆ καὶ ἀνυπολόστου τεταμύκεν. Τούτου γὰρ καὶ νῦν τὸ τετήρημα σημαίνει. Καθὼ καὶ ὁ Χριστός φησι. « Τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. » Καὶ δὴ οἱ Σοδομίται τεκμήριον τοῦ ὑποδεί-

factam quaedam dispensatione unionem. Nam Dei Verbum ac Deus ante sæcula, assumptam habens ad gloriam divinitatis carnem, quam a divina Virgine ab initio conceptiones accepit, unus et idem est omnium herus. « Gratiam transferunt : » hoc est, transmutant, corrumpunt.

624 5-10 *Volo autem vos commonefacere; cum sciamus semel illud, quod Dominus posteaquam populum ex Ægypto salvum eduxerat, rursus eos qui non crediderunt perdidit : quodque angelos qui non servaverant suam originem, sed reliquerunt suum domicilium, ad judicium magni diei vinculis æternis sub caligine servavit. Sicut Sodoma et Gomorra hisque finitimæ civitates, quæ ad consimilem modum cum illis fuerant extra supra inquinatæ, et carnem alienam secutæ, propositæ sunt exemplo, ignis æterni pœnam sustinentes. Similiter sane et hi insomniis agitati, carnem quidem polluunt, dominationem vero spernunt, in splendores maledicta congerunt. At Michael archangelus, cum adversus diabolum certans disputaret de corpore Mosi, non ausus est illi maledicum judicium impingere, sed dixit : Increpet te Dominus. At isti quæ non noverunt, eum maledictis insectantur : quæ vero a natura, ceu animantia rationis expertia sciunt, in his corrumpuntur.*

Postquam impurorum Nicolaitarum Valentinianorum ac Marcionistarum dicit lasciviam, et velut inustione quadam insignes eos ab ipsorum sætulentia turpitudine reddidit, etiam hoc subjungit : « Posteaquam Dominus populum ex Ægypto, » etc. simul quidem, per hæc ostendens quod idem Deus veteris ac novi testamenti sit auctor : et non sicut dicunt hi scelerati, alium fuisse veteris, vindicantem ac sævum : alium vero novi, mitem ac humanum prædimit esse Deum : et simul ait quod neque ii qui nunc peccant, inulti permanere poterunt, quemadmodum neque illi qui ex Ægypto educti fuerant. Nam immensa quidem Dei virtute, et propter jusjurandum ad patres ipsorum factum, Deus illos ab Ægyptiaca servitute ac tyrannide liberaverat : nec lamen qui impie egerunt inulti permanserunt, sed dignas dederunt pœnas ; nihilque illis profuit quod benignus fuerit Deus erga patres ipsorum : neque inii immensa signorum evidentia propter hos exhibita : quemadmodum neque angelos qui ceciderant quod a Deo formati essent, et intellectuali natura præditi : 627 (sic) neque Sodomitas quod una cum Lot habitarent. Sed hi qui mare Rubrum velutaridam, fide primum transierant, postmodum facti increduli perierunt. Qui vero angelicæ dignitatis honorem sortiti fuerant, cum præ segnitie non permansissent in sua origine, sed corrupissent datum sibi ex honore cælestis vitæ institutum, ad judicium sive condemnationem, supplicio magni et intolerabilis diei reposuit et servavit. Nam hoc etiam nunc significat τετήρημα Juxta illud quod ait Christus : « Qui præparatus est dia-

bolo et angelis ejus ⁴⁸. » Et certe Sodomitæ insignum proponuntur ignis æterni qui ipsos excepturus est. « Secutæ carnem alienam, » et fornicatæ. hoc est, declinantes, quod πορνείαν significat. Carnem vero alienam dicit masculinam, quod ad congressum qui fit generationis gratia non prosit. Caro enim ad congressum faciens caro femina est, juxta illud quod a primo parente dictum est : « Os ex ossibus meis ex caro ex carne mea ⁴⁹. » Masculorum autem caro aliena est, inquam, a coitu. Quamquam in femina quoque, una quidem legibus uni juncta, sua et propria caro est: quæ autem effusa est et publica extranea et aliena est, ac relicta ad piaculum propemodum masculini sceleris. Ubi autem hæc exempla posuisset, quod his consequens erat auditori. reliquit intelligendum. Quid est autem illud? In-
 ferre quod inde sequitur. Si ergo hos ita deleat, nihil placatus priore eorum felicitate. nunquid hos nunc impie ac lascive agentes liber vit, cum Dei Filius propter homines in mundum venerit, et injurias ac afflictiones pro ipsis sustinuerit? hoc nemo unquam diceret. Quamquam « nim benignus sit et humanus, attamen etiam vere justus est: et propter veram justitiam, his qui peccaverunt non pepercit: propter benignitatem autem, meretrices ac publicanos in regnum introduxit ⁵⁰. Cum ita consequens fuisset ut sermo præderet, ipse prætermisit, ob causam quam prædiximus. Aut etiam simili modo loquens cum beato Petro, cum diceret: « Si enim Deus angelis qui peccaverant non pepercit, » etc. Et de his quidem ita dictum sit. Porro quod ait: « In somniis agitati carnem maculant, » admiratione dignum est quod adeo verecunde sermonem protulerit. **628** Multam enim lasciviam et impudicitiam de ipsis testatur, dicens quod et vita sunt impuri, et lingua maxime lascivi: vehementem autem operis turpitudinem recte comprehendit per hoc verbum ἐνυπνιαζόμενοι (id est, somniantes vel agitati in somniis) quod nos paululum et quantum decens erit, denudabimus, sumpto intellectu ex opere quod de his edidit beatus Epiphanius Cypri episcopus, et Panarium appellavit. Dicit enim hic quod scelesti isti Borboritæ (id est, fetulenti ac cæno opplati) cum sæde mulieribus commiserentur, non in vulva semen effundebant, sed imperfecta abominatione, suis manibus illud suscipientes, statim illud in os immittebant mulierum cum quibus corrupti erant: et ita se mutuo discedebant impuri, magnum quippiam se peregrisse putantes. Hoc impurum facinus propter imperfectionem appellat in somnium, quoniam hujusmodi sunt quæ in somniis aguntur. Inquinantes ergo per fetulentam hanc assumptionem suam carnem, amplius adhuc insaniant, inquit, adversus divinam naturam, Dominum hujus aspernantes et dominationem quam ipsa in universum habet. Latius autem de his dixit beatus Irenæus

ἄξιμένου αὐτοὺς ἀτελευτήτου πυρὸς πρόκειται. « Ὅπισω σαρκὸς ἑτέρας ἀπελθόντες, » καὶ πορνεύσαντες, τουτέστιν, ἐκκλιναντες. Ὁ τὸ πορνείαν σημάζει. Σάρκα δὲ ἑτέραν τὴν ἄρρενα φύσιν λέγει, ὡς μὴ πρὸς συνουσίαν γενέσεως συντελοῦσιν. Ἡ γὰρ πρὸς συνουσίαν σὰρξ, τοῦ θύλειός ἐστι κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ προπάτορος εἰρημένον, « Ὅστούν ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. » Ἡ δὲ τῶν ἄρρένων σὰρξ, ἑτέρα κατὰ συνουσίας φημί. Πλήν καὶ ἐπὶ τοῦ θύλειος, ἡ μὲν κατὰ νόμους ἐνὶ μία, ἡ δὲ σὰρξ καὶ οἰκεία, ἡ δὲ ἐκκεχυμένη καὶ δημοσία, ἑτέρα καὶ ἄλλοτρια, καὶ μικρῶ τῆς ἀρρενικῆς εἰς μίαν μασα λειπομένη. Εἰρηκῶς δὲ ταῦτα τὰ ὑποδείγματα, κατέλιπε το ἀκόλουθον τούτοις ἐννοεῖν τὸν ἀκοιτήν. Τί δὲ τούτου; Τὸ ἐπενεγκεῖν. Εἰ οὖν ταῦτως οὕτως ἀπεχρήσατο μὴδὲν δυσωπηθεῖς τῇ προτέρῃ αὐτῶν εὐκλήριᾳ, ἄρα τούτου: νῦν ἀτελεγεῖντας ἐπαρρησεται τὸν γῆν τοῦ Θεοῦ δι' ἀνθρώπους εἰς τὸν κόσμον ἔλθεῖν καὶ ἀνασχέσθαι ὑπὲρ τούτων ὕβριστων καὶ πειθῶν; οὐκ ἂν εἴποι τις τούτου. Κἂν γὰρ φιλήνθρωπος ἐστιν, ἀλλὰ καὶ δίκαιος ἀληθεῖς. Καὶ αἱ μὲν ἀληθῆ δικαιοσύνην, τῶν ἡμαρτηκῶτων οἷα ἐφεῖσατο, διὰ δὲ φιλήνθρωπιαν, πόρτας καὶ τελῶνας εἰς τὴν βασιλείαν εἰσήγαγεν. Οὕτω τοῦ ἀκολουθοῦντος χρήσασθαι, αὐτὸς παρήκε, καὶ δι' αἱ μὲν προείπομεν, ἡ καὶ τῶ μακαρίῳ Πέτρῳ προειρημένον, ὅτε ἔλεγεν. « Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγγέλων ἀμαρτησάντων οὐκ ἐφεῖσατο, » καὶ ἐξῆς. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Ἐὶ δὲ, « Σάρκα μὲν μαινοῦσιν ἐνυπνιαζόμενοι, » θαυμάζειν ἄξιον τῆς σεμνότητος τοῦ λόγου. Πολλὴν γὰρ αὐτῶν ἀτελεγεῖαν καταμαρτυρεῖ, φάσκων ὅτι καὶ βίῳ εἰσιν ἀκάθαρτοι, καὶ γλώσση ἀσελεύστατοι. Τὸ γὰρ ἄγαν αἰσχροὺς τῆς πράξεως, διὰ τοῦ ἐνυπνιαζόμενοι περιέστειλεν. Ὁ μικρὸν ἡμεῖς, καὶ ὅσον προσήκε, παραγυμνώσομεν, ἐκ τοῦ πεπονημένου τῶ μακαρίῳ Ἐπιφανίῳ τῷ Κύπριον περὶ τούτων, ὃ καὶ Πανάριον ἐκάλεσε, τὴν γνώσιν εἰληφότες. Φησὶ γὰρ οὗτος. Τούτους μικροῦς τούτους βορβορίτας αἰσχροῦς γυναῖξιν ἐπιμιγνυμένους, μὴ τῇ μήτρᾳ τὴν γονὴν κατασχεῖν, ἀλλ' ἀτελεστῶ τῇ βδελυρίᾳ τὰς ἑαυτῶν ὑπολαβόντες ταύτην χερσίν, εὐθὺς τῶ στόματι ταύτην προσάγειν μεθ' ὧν συναφθήσαν γυναῖων, καὶ οὕτως ἀπέχεσθαι ἀπ' ἀλλήλων τοὺς ἀκάθαρτους, μέγα τι οἰηθέντας ἐπιτετελεῖναι. Τούτο τὸ ἀκάθαρτον ὄραμα διὰ τὸ ἀέλεστον, ἐνυπνιασμα καλεῖ, ἐπεὶ καὶ τοιαῦτα τὰ ἐν τοῖς ἐνυπνιασμοῖς. Μαινοντες τοίνυν διὰ τῆς βορβορώδους ταύτης προσφορᾶς τὴν ἑαυτῶν σάρκα, εἶτι, φησὶ, καὶ κατὰ τῆς θείας φύσεως μαινοῦνται τὴν κυριότητα ταύτης ἀθετοῦντες, καὶ τὴν τοῦ παντός αὐτοῦ δεσποτεῖαν. Πλεονεκτικῶς δὲ περὶ τούτων ὁ μακάριος Εἰρηναῖος ὁ Λουγοδούνου εἴρηκεν ἐν τῶν ἐλέγγῳ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, παρ' οὗ ὁ βουλούμενος λαμβανέτω τὴν γνώσιν. Ἡ κυριότητα, τὴν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τελετὴν ἀθετοῦσιν, ἐν τάξει μυστηρίων ἀγγελικῶν τὰς ἑαυτῶν ἀσελείας ἐτελοῦντας. Δόξας δὲ τὴν παλαιάν φησι διαθήκην καὶ τὴν νέαν,

⁴⁸ Matth. xxv, 41. ⁴⁹ Gen. ii, 23. ⁵⁰ Matth. xxi, 31.

ὡς Παῦλός φησι · « Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῶ μᾶλλον τὸ μένον ἐν δόξῃ. » Καὶ πάλιν · Εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως δόξα, πολλῶ μᾶλλον ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης δόξα. Ἡ καὶ δόξα, τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀρχὰς φησιν, ἃς ἐβλασφήμουν · ὡς ἔστι καὶ ἀπὸ τῆς τρίτης Ἰωάννου τοῦ ἡγαπημένου Ἐπιστολῆς μαθεῖν. Ἐν οἷς φησι τὸν Διοτρεφῆ λόγους πονηροῦς καταφλυαρεῖν αὐτῶν. Ἐπει δὲ βλασφημίας, ἐμνήσθη, σωφρονίζων οὐκ αὐτοὺς μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀνθρώπους καθαρὰς ἔχειν τὰς γλώσσας τοῦ τοιούτου κακοῦ, καὶ μὴδὲ κατὰ τὴν ἀξίαν βλασφημίας τοῦτω «εὐχρησθαι, φησὶν · « Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, » καὶ ἐξῆς. Τί τοῦτο λέγων; ὡς οὗτοι μὲν προγεῖρωσ καὶ ἀκρατῶς κέχρηται κατὰ πάντων τῆ βλασφημίας. Οὐ χρὴ δὲ τοῦτο, ἔπου γε οὐδὲ τοὺς ἀξιόους βλασφημίας, δικαίον βλασφημεῖν, ὡς δὴλον ἀπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ. Παρὸν γὰρ αὐτῶ κρινομένῳ μετὰ τοῦ διαδόλου περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος βλασφημῆται τὸν διάδολον διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ, Ἐπιτιμήσαι σοι μόνον ὁ θεὸς, διάβολε, ἀπήνεγκεν αὐτῶ. Εἰ δὲ ὁ ἀρχάγγελος οὐδὲ ἀνδρὸς βλασφημουμένου ἤνεγκε, πῶς οὗτοι τὸν πάντων θεὸν βλασφημεῖν ὅλων τολμῶσι; Καὶ ἄλλως γράφεται · Εἰ δὲ ὁ ἀρχάγγελος οὕτως, οὐκ ἐν δικῇ ἂν ἀδερῶς ἀδελφοῦ καὶ ὁμογενοῦς βλασφημίας συμπλέκομεν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦτων. Ἡ δὲ περὶ τοῦ Μωυσέως κώματος κρίσις ἐστὶ αὕτη. Λέγεται τὸν Μιχαὴλ τὸν ἀρχάγγελον τῆ τοῦ Μωυσέως ταφῆ δεδιηκονηκέναι. Τοῦ γὰρ διαδόλου τοῦτο μὴ κατατρέχον, ἀλλ' ἐπιφέροντος ἐγκλημα διὰ τὸν τοῦ Αἰγυπτίου φόνον, ὡς αὐτοῦ ἕντος τοῦ Μωυσέως, καὶ διὰ τοῦτο μὴ συγχωρεῖσθαι αὐτῶ τυχεῖν τῆς ἐντίμου ταφῆς. Ἡ καὶ διὰ τοῦτου τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐποφειλομενον μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἕξοδον λογοθεῖσιν σημαίνειν βουλόμενος ὁ Ἀπόστολος, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης θεός, τοῦτο προφέρει νῦν. Δεῖται γὰρ βουλόμενος, ὁ θεὸς τοῖς τότε παχύτερον διακεμένους ἀνθρώπους διὰ τοῦ φανεροῦ τῆ ἀφανείας, ὅτι μετὰ τὴν ἐνθίνδε ἀπαλλαγὴν ταῖς ἡμετέρας ψυχαῖς ἀνθίσταται ὁ διάβολος μετὰ τῶν ἑαυτοῦ πονηρῶν δαιμόνων, ἐκκόψαι βουλόμενος τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω πορείαν αὐτῶν (καὶ ὁ μὲν ἀνθίσταται, οἱ δὲ ἀγαθοὶ θεοῦ ἄγγελοι συμμαχοῦσιν αὐταῖς, ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἀντώνιος τεθέεται), ταῦτα τότε πραχθῆναι συνεχώρει. Πλὴν τὸν Μιχαὴλ τότε, τὸν διάδολον ἀποσοφῆσαι μὲν, μὴ μόντοι ἐξουσιαστικῶς ἐπιτιμήσαι, ἀλλὰ τῶ Κυρίῳ τῶν ὅλων παραχωρήσαι τὴν κρίσιν, καὶ εἰπεῖν · Ἐπιτιμήσαι σοι ὁ θεός, διάβολε. « Οὗτοι δὲ ἂ οὐκ οἶδασι. » Ὁ μὲν Μιχαὴλ, φησὶν, οὕτως, οὐδὲ κατὰ ἀνδρὸς, ἦτοι τοῦ Μωυσέως ἠνέσχετο βλασφημίας. Οὗτοι δὲ περὶ δογμάτων ἂ οὐκ οἶδασι, βλασφήμους συντιθέσαι λόγους, ὅσα δὲ φυσικῇ ὁρμῇ ἀδιακρίτως, ὡς τὰ ἄλογα, ἐπίστανται ζῶα, ταῦτα μεταδιώκουσιν, ὡς ἴπποι θολομανεῖς ἢ χοῖροι.

At tamen Michael tunc ausus quidem fuit diabolum universorum Domino concessit iudicium, et ait :

Lugdunensis in confutatione falso dictæ scientiæ, a quo is qui voluerit, intellectum accipiat. Aut dominum spernunt, hoc est, perfectionem mysterii quod est secundum Christum: in ordine et vice superiorum angelicorum suas impudicitias perficientes. Δόξας autem, id est, splendores dicit Vetus ac Novum Testamentum : quemadmodum Paulus ait : « Etenim si id quod aboletur per gloriam fuit, multo magis quod permanet, in gloria est 51. » Etrursum : Nam si administratio condemnationis gloria, multo magis administratio iustitiæ gloria. Aut etiam Splendores dicit ecclesiasticus principatus, in quos maledicta congerunt : quemadmodum discere licet etiam a tertia Joannis dilecti Epistola, inter quos ait esse Diotrephen, qui malignis sermonibus adversus ipsos garriret. Quoniam autem maledictorum meminit, cohibens non ipsos solos, verumetiam universos homines, ut linguas habeant puras ab hujusmodi malo, et nec adversus illos qui maledicto digni sunt eo utantur ait : Michael archangelus, » etc. Quid autem per hoc sibi vult ? 629 Quod hi quidem temere et intemperanter adversus omnes maledictis utantur. Id autem fieri non debet, cum ne eos quidem qui maledicto digni sunt æquum sit maledictis incessere, sicut ab archangelo Michael manifestum est. Nam cum in controversia quæ inter ipsum et diabolum erat de Mosis corpore, data fuisset occasio ut eum maledicto impeteret propter illius impudentiam, non hoc fecit, sed id tantum in eum intulit : Increpet te Deus, diabole. Quod si archangelus non tulit ut vir conviciis impeteretur, quomodo hi Dominum universorum omnino blasphemiis audent incessere? *Alio quoque modo scribitur* : Quod si ita se habuit archangelus nequaquam in causa fratris viri ejusdem nobiscum conditionis blasphemias et maledicta congeramus. Et hæc quidem de his dicta sint. Porro de Mosis corpore hoc est iudicium. Dicitur Michael archangelus ministerium præstitisse in sepeliendo Mose : id non ferebat diabolus, sed accusationem afferebat propter cædem Ægyptii, quasi Mosis ipsius esset² : et propterea non permittebat, ut ille honorificam consequeretur sepulturam. Aut etiam per hoc significare volens Apostolus legem universis præfixam hominibus post exitum a corpore, et quod idem esset Deus Veteris ac Novi Testamenti, hoc nunc profert in medium. Cum enim Deus hominibus qui tunc crassius affectierant, per manifesta vellet ostendere occulta : nempe quod adversus nostras animas, postquam hinc liberatæ sunt, insurgat diabolus cum suis malignis dæmonibus, impedire volens iter eorum ad superna (et ille quidem resistit, boni vero angeli Dei sunt ipsis auxilio : quemadmodum etiam vidit beatus Antonius) : hæc tunc fieri permittebat. arcere, non tamen cum auctoritate increpare, sed Increpet te Deus, diabole. « At isti quæ non no

⁵¹ II Cor. III, 11. ⁵² Exod. II.

verunt » Michael quidem ita fecit, neque adversus virum sive Mosen tulit convicium : hi vero de dogmatis quæ non noverunt, maledicos componunt sermones : quæ vero naturali motu sive iudicio, tanquam animantia rationis expertia noverunt, hæc prosequuntur tanquam equi insanientes in semellas, aut veluti porci.

650 CAPUT II.

Deploratio impiorum propter errorem et impietatem, ac lasciviam et blasphemiam, ac fucatam simulationem per largitionem, quo facilius decipiant.

41-43. *Væ illis, quoniam viam Cain ingressi sunt : et deceptione mercedis qua deceptus fuit Balaam effusi sunt : et contradictione Core perierunt. Hi sunt inter charitates vestras velut saxa maris simul convivantes absque timore, se ipsos regentes, nubes aquam non habentes, quæ a ventis circumvagantur, arbores autumnales infrugiferae, bis emortuæ et eradicae undæ efferæ maris, despumantes sua ipsorum dedecora stellæ erraticæ quibus caligo tenebrarum in æternum servata est.*

« Viam Cain : » hoc est, per fratris occisionem : nam et ipsi talia docentes fratres, sive ejusdem sortis homines, occidunt illos pravis doctrinis. Aut etiam semen absorbentes, fratrem in virtute interimunt, quem seminis fructificatio proferret in vitam. Viam autem Balaam, eo quod et ipsi sicut ille, lucri gratia hæc faciunt. Porro viam Core, quoniam et ipsi sicut ille, præceptoris officium, cum sint indigni, rapuerunt. Hi sunt inter charitates vestras. » Erant adhuc tempore illo mensæ quæ in ecclesiis parabantur, de quibus et Paulus in Epistola ad Corinthios loquitur 53 : quas etiam ἀγάπας, id est, charitates sive dilectiones, appellabant. Ad has, inquit, concurrunt : non ob usum qui in illis habetur, sed ut occasionem inveniant inescandi animas instabiles : quemadmodum et Petrus dicit in secunda Epistola 54 : Quod autem dicit : Absque timore, aut cum præcedenti, Velut saxa maris simul convivantes, ordinandum est, ut sit hic sensus : Velut saxa maris simul convivantes, hoc est, cum nihil metuendum exspectant, cenam una sumunt, repente tanquam saxa maris animarum perditionem ipsis inducentes. 651 Aut ad sequentem dictionem Regentes : hoc est, absque timore se ipsos componentes, nihil veriti inquit, iudicium quod ipsis imminet, eo quod regere nesciant, sed cæci cæcos ducentes, et in foveam 55, juxta Domini verba, una cum his qui reguntur incidentes. Marinis autem saxis ipsos comparat, et nubibus aqua carentibus, ac arboribus autumnalibus, undisque efferis, ac stellis erraticis. Nam quæ his natura conveniunt, hæc illi libera voluntate habent. Si quidem et saxa maris navigantibus perniciose sunt, cum ex improvise occurrunt : sicut et ipsi his qui una convivantur imminet ut inopinatum malum. Et nubes aqua carentes quæ a ventis circumvagantur ad quæcumque loca pervenerint, non refrigeria ex imbre, quem non habent, sed caliginem ipsis inducunt. Similiter et hi salutari sermone

A

ΚΕΦΑΛ. Β'.

« Ταλαισμός αὐτῶν ἐπὶ τῇ πλάνῃ καὶ ἀσεβείᾳ καὶ ἀσελγείᾳ καὶ βλασφημίᾳ, καὶ ἐπιπλάστω ὑποκρίσει, τῇ εἰς ἀπάτην δωροδοκίᾳ. »

« Οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάιν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαάμ μισθοῦ ἐξέχθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορέ ἀπώλοντο. Οὗτοι εἰσὶν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὕμων, σπυλάδες, στυνωχοῦμενοι ἀφρόδες, ἑαυτοῦς ποιμαίνοντες, νεφέλαι ἀνῆροι ὑπὸ ἀνέμων περιφερόμεναι, δὲ ἄρα φθινοπωρινὰ ἄλαρπα, οἷς ἀποθνήσκοντα καὶ ἐκρυσθέντα, κύματα ἄγρια θαλάσσης ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν εἰσχυῖνας, ἀστῆρες πλανῆται οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται. »

B

« Ὀδῷ τοῦ Κάιν. » Τουτέστι, διὰ τῆς ἀδελφοκτονίας. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ τοιαῦτα διδάσκοντες τὰς ἀδελφούς, ἦτοι τοὺς ὁμογενεῖς ἀνθρώπους ἀποκτανύουσιν αὐτοὺς ταῖς πονηραῖς διδασκαλίαις. Ἡ καὶ σπερμοφαγούντες, τὸν δυνάμει ἀδελφὸν ἀποκτινύουσιν, ὅν ἡ τοῦ σπέρματος τελεσφορία ἤνεγκεν ἐν εἰς βίον. Τῇ δὲ τοῦ Βαλαάμ ὁδῷ, ὅτι κέρδους χάριν καὶ αὐτοὶ ὡς ἐκεῖνος ταῦτα πράσσουσι. Τῇ δὲ τοῦ Κορέ, ὅτι καὶ αὐτοὶ ὡς ἐκεῖνος διδασκαλικὸν ἀξίωμα ἀνέβη ὄντες ἤρπασαν. « Οὗτοί εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὕμων. » Ἦσαν ἐπὶ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινόμεναι τράπεζαι, ὡς καὶ Παῦλος φησὶν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους. Ἀς καὶ ἀγάπας ἐκάλουν. Ἐν ταύταις, φησὶ, συνέρχονται, οὐ διὰ χρείαν τῆν ἐν ταῖς γινομένην, ἀλλ' ἵνα καιρὸν εὕρωσι, ψυχὰς ἀστρίτους δελεάζειν, ὡς καὶ Πέτρος φησὶν ἐν τῇ ἐπιτολῇ. Τὸ δὲ, Ἀφρόδες ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες, ἦτοι πρὸς τὸ σπυλάδες συντακτίον, ἵνα ἡ τὸ νόημα οὕτως : Σπυλάδες ἀφρόδες συνευχοῦμενοι, τωρεῖται, μηδὲν φόβον τοῖς συνδείπνοις προσδοκῶμεν, ἕκφυνης ὡσπερ σπυλάδες ἐπάγοντες αὐτοῖς τὸν ὀλεθρῶν ψυχῶν. Ἡ πρὸς τὸ, ποιμαίνοντες, τὸ, ἀφροῦς ἑαυτοὺς συντάττοντες. Οὐ δεδιότες, φησὶ, τὸ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐπίστασθαι ποιμαίνειν κρῖμα, ἀλλὰ τυφλοὶ τυφλοῦς ὁδηγούντες, καὶ εἰς βόθυνον, τὸ τοῦ Κυρίου εἶπεν, μετὰ τῶν ποιμαίνοντων ἐπιπίπτοντες. Σπυλάσι δὲ αὐτοὺς παρεικάζει, καὶ ἀνῆροι νεφέλαι, καὶ δένδροις φθινοπωρινοῖς, καὶ κύμασιν ἄγριαις, καὶ ἀστροῖς πλανήταις. Ἀ γὰρ ἐκεῖνοις ἕπρχε κατὰ φύσιν, ταῦτα τοῖς κατὰ προαίρεσιν. Αἱ γὰρ σπυλάδες τοῖς πλείουσιν ὀλεθριοὶ, ἀπροσδοκῶς ἐπιγινομένοι, ὡς καὶ αὐτοὶ τοῖς συνδείπνοις ἐπιπίπτον κακὸν ἐπιφύονται. Αἱ τε ἀνῆροι νεφέλαι ὑπὸ ἀνέμων ἐλαυνόμεναι, οἷς ἂν τόποις ἐπνεχθῶσιν, οἷς ἀναψύχουσι τῷ ὄμβρῳ (οὐ γὰρ ἔχουσιν), ἀλλὰ ζόφῳ αὐτοῖς ἀπεργάζονται. Ἰσαύτως καὶ οὗτοι, οὐ λόγῳ σωτηριῶδει τὰς ψυχὰς ἄρδουσι τῶν ἐντυγχάνοντων, ἀλλὰ ζοφοῦσι ταῖς ψυχὰς μαρτυράταις αὐτῶν εἰσηγῆσθαι, ἐλαυνόμενοι τοῖς τῶν δαιμόνων πονηροῖς ἐπιτε-

δαύμασιν. Ἄλλα καὶ τὰ φθινοπωρινὰ δένδρα δις ἀπο-
 θνήσκοντα, ἔν τε τῇ τοῦ καρποῦ αὐτῶν ἀποβολῇ, καὶ
 ἔν τε τῶν φύλλων ἀπορροῇ (ζηρὰ γὰρ δοκεῖ τότε
 τοῖς κάλλους ἐστερημένα, τῆς ἀπὸ τε τοῦ καρποῦ
 ἀγλαίας, καὶ τῆς τῶν φύλλων ἀνθράς εὐπρεπειας),
 αὐτοὺς τι κατὰλληλον πάσχει δις γὰρ καὶ οὗτοι ἀπο-
 βαλλόμενοι διὰ τῆς σπερμοφωγίας, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς
 σῶφρονος πολιτείας εὐκοσμίαν σφαιρούμενοι. Διὸ
 καὶ ἐπιρροῦνται ἀπὸ τοῦ παραδείσου τοῦ Κυρίου τῆς
 Ἐκκλησίας. Καὶ ἔξω ῥιπτούμενοι τούτου, συλλέγον-
 ται τῷ αἰωνίῳ πυρὶ. Ποίαν γὰρ ἔει στάσιν ἢ ῥίξαν
 ὁ διὰ τὸν τῆς ἰδονῆς συρφετὸν ὑπὸ πάντων βαλλό-
 μενος; Ἄσπερες δὲ πλυνῆται χρηματίζουσι καὶ αὐτοί,
 οὐχ ὅτι τῷ τῆς πίστεως ἡμῶν στερεώματι μετα-
 πρέποντες, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον Χριστὸν ἔχουσι
 δι' αὐτῶν προερχόμενον, καὶ τὰς τῶν ἀρετῶν ὥρας
 ἀποτελοῦντα, καὶ ζωογονοῦντα τοὺς κατὰ ταύτας
 τεταγμένους πιστοὺς, ἀλλ' ὅτι δοκοῦντες εἰς ἄγγελον
 φωτὸς μετασχηματίζεσθαι, ὡς ὁ προκατάρχων αὐτῶν
 πονηρὸς δαίμων, ἀπειναντίας μόνον τῶν τοῦ Κυρίου
 φέρονται δογμάτων, οἷς καὶ ζοφοῦσι τοὺς προσπελά-
 ζοντες, καὶ ζόφον τὸν αἰώνιον ἑαυτοῖς ἐκπορίζον-
 ται. Ἄλλα καὶ κύμασιν ἀγρίοις παρεικασθέντες,
 τὴν πρὸς αὐτὰ ὁμοιότητα οὐκ ἀναίνονται. Μανικῶς
 γὰρ καὶ αὐτοὶ καὶ ἀκατασχέτως ταῖς κατὰ τοῦ Θεοῦ
 βλασφημίαις, ἐλαυνόμενοι ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνεύ-
 μάτων, ἐπαφρίζουσι τὰς ἐαυτῶν αἰσχύνας, εἰς ἀφρόν
 ἀποτελευτῶντες μετὰ τὸν κόμπον τῆς βλασφημίας, ἐκ
 τῆς τοῦ βίου αὐτῶν ἀνυποστάτου καὶ εὐδαιαύτου αἰσχρό-
 τητος. Τοιοῦτος γὰρ ὁ πρὸς ὃν παρεικάσθησαν ἀφρόν τῶν
 κυμάτων.

« Προεφύτευε δὲ καὶ τούτοις ἔδομος ἀπὸ Ἀδάμ
 Ἐνώχ, λέγων Ἰδοὺ ἦλθε Κύριος ἐν ἀγλαίαις μυ-
 ριάσιν αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων καὶ
 ἐξελέγξει πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ πάν-
 των τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν, ὧν ἠσέθησαν,
 καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν, ὧν ἐλάλησαν,
 κατ' αὐτοῦ ἀμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς. Οὗτοι εἰσι γογγυσταὶ,
 μεμψίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι.
 Καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα, θαυμάζοντες πρό-
 σωπα ὠφελείας χάριν. »

Ταῦτα εἰπὼν, ἐπιφέρει καὶ τὸν Ἐνώχ τὴν
 ἀποκειμένην αὐτοῖς προφητεῖοντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 κάκωσιν ἐν τῇ ἐσχάτῃ δηλονότι τοῦ Θεοῦ δικαιοκρι-
 σία. « Καὶ ἐξελέγξει πάντας τοὺς ἀσεβεῖς » Ἄσπερης
 ἀμαρτωλοῦ διαφέρει, καθὼς ὁ μὲν ἀσπερὴς περὶ Θεοῦ
 ἔχει τὸ πλημμελεῖ, ὁ δὲ ἀμαρτωλὸς περὶ τὰ κατὰ τὸν
 βίον πραττόμενα, τῷ τῆς δικαιοσύνης σκοποῦ τὸ
 ἀστόχημα. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀφόμενος τούτων τῶν
 ἀσελγῶν ὁμοιώματος, ἦδη καὶ εἰς αὐτόχημα τῆς
 κατ' αὐτῶν ἐνδείξεως χωρεῖ, γογγυστὰς αὐτοῦς καὶ
 μεμψίμοιρους καλῶν. Ἔστι δὲ γογγυστὴς μὲν, ὁ
 ὑπ' ὀδόντα καὶ ἀπαρρόχιάστως τῷ δυσσεβουμένῳ
 ἐπιμεμψόμενος. Μεμψίμοιρος δὲ ὁ πάντα καὶ ἀεὶ
 σκώπτειν ἐπιτηδεύων. Γογγυσταὶ δὲ καὶ μεμψί-

A non irrigant animas eorum quos assequuntur, sed
 obscurant potius scelestissimis suis doctrinis,
 veci pravis dæmonum institutis. Sed et arbores
 autumnales sunt bis mortuæ, nempe et fructus sui
 amissione et foliorum defluxu. Tunc enim aridæ
 videntur, pulchritudine privata, sive venustate quæ
 fructum sequebatur, et jucundo foliorum ornatu.
 His consentaneum est quod istis contingit: nam et
 ipsi b's moriuntur, sui m fructum abjicientes se-
 minis absorptione, et castæ conversationis ornatu
 sese privantes. Ideo quoque a paradiso Ecclesiæ
 Domini eradicantur, et extra ipsam projecti, col-
 liguntur ad ignem æternum. Quem enim statum
 aut radicem habebit, qui propter fæcem voluptatum
 B ab omnibus abjicitur? Porro stellæ erraticæ sive
 planetæ appellantur et ipsi: non quod firmamen-
 tum fidei nostræ exornantes, Christum justitiæ so-
 lem habeant per ipsos procedentem, et virtutum
 horas perficientes, ac fideles qui juxta ipsas ordi-
 narentur vivificantem, sed quod videantur in an-
 gelum lucis transformari: quemadmodum et mali-
 gnus dæmon qui ipsis prædominatur: id solum
 habentes quod contrariis dogmatis ferantur ad
 Domini dogmata, per quæ et illis qui appropin-
 quant tenebras offundunt, et sibi ipsis caliginem
 æternam conciliant. Sed et undis effervis com-
 parati, similitudinem cum ipsis non rejiciunt.
 6:12 Nam blasphemiis adversus Deum insane et
 effrene feruntur ventis malitiæ, despumantes suas
 impudentias, in spumam desinentes post fastum
 blasphemix, ex intolerabili et caduca sua vita ac
 turpitudine quæ facile dissolvitur. Hujusmodi
 namque est spuma undarum, cui comparati sunt.

14-19. *Prophetavit autem et his septimus ab
 Adam Enoch, dicens: Ecce venit Dominus cum
 sanctis millibus suis, ut faciat judicium adversus
 omnes et redarguat omnes qui inter ipsos sunt
 impiis de factis omnibus quæ impie patrarunt,
 deque omnibus duris quæ locuti sunt adversus
 eum peccatores impii. Hi sunt murmuratores,
 cavillatores, juxta concupiscentias suas ambulantes:
 et os illorum loquitur tumida, admirantes
 personas utilitatis gratia.*

His dictis subjungit et Enoch, qui antea vaticinatus
 est repositum ipsis a Deo supplicium, in postremo
 videlicet Dei judicio. « Qui inter ipsos sunt impii »
 Impius a peccatore differt, in eo quod impius peccatum
 habet circa Deum, peccator vero circa ea quæ aguntur
 in vitæ conversatione a justitiæ scopo aberrat. Post hæc
 autem ab horum impiorum assimilatione absolutus, jam
 rem quoque ipsam aggreditur, accusans ipsorum vitia,
 vocansque eos murmuratores ac cavillatores. Est autem
 proprie γογγυστής, qui sub dentibus et apud se indignatur
 offendenti: μεμψίμοιρος vero, qui semper studet omnes
 cavillari et diceriis lacesere. Porro hi murmuratores ac
 cavillatores sco-

lesti sunt, inquit, cum libere et palam non possint sua doctrina uti propter scditatem : non enim careret periculo publicare impudicitiam juncta impietate ac blasphemia. Cavillatores vero ut qui ea quæ sunt aliorum, imo quæ veritatis sunt calumniantur, quo videlicet sua mala suasque lascivias stabiliant. Quod autem de Balaam dixit, quod hi quoque sicut illi mercede effusi sint, manifestius nunc dicit quod personas admirentur utilitatis gratia. Admirari quidem dicens, assentari principibus, utilitatem vero lucrum.

CAPUT III.

633 *De firmitate in fide eorum ad quos scribit: quodque compatiendum et parcendum sit proximo ob salutem quæ est in sanctificatione : et de fiducia pura cum doxologia (id est glorificatione) Christi.*

20-25. *Vos autem, dilecti, meministis verborum quæ prædicta fuerunt ab apostolis Domini nostri Jesu Christi, quod dixerint vobis in extremo tempore futuros illusores qui juxta suas impias cupiditates ambularent. Hi sunt qui segregant, animales spiritum non habentes. Vos autem, dilecti, sanctissimæ vestræ fidei superstruentes vosipsos per Spiritum sanctum orantes, vosipsos in charitate Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam. Et hos quidem commiseremini discernentes ; illos autem per timorem salvos facite, ex incendio rapientes, odio persequentes etiam quæ in carne est maculata tunicam. Ei vero qui potest illos servare a peccato immunes, et statuere in conspectu gloriæ suæ incontaminatos cum exultatione, soli sapienti Deo Salvatore nostro gloria, et magnificentia, et imperium et potestas nunc et in omnia sæcula. Amen.*

«Meministis verborum quæ prædicta fuerunt ab apostolis.» Nempe a Petro in secunda Epistola, et a Paulo in singulis ferme Epistolis. Ex hoc autem manifestum est quod extremo tempore hæc scripserit, cum jam cursum suum perfecissent apostoli. «Hi sunt qui segregant.» Ecce aliud crimen scelestissimorum istorum hominum. Neque enim ipsi soli pereunt, inquit, verum etiam Ecclesiæ alumnos deprædantur : Nam hoc sibi vult significare αποδιορίζειν, id est segregare, 634 hoc est, extra terminos ecclesiasticos facere, sive extra fidem, sive etiam ipsum sacrum Ecclesiæ tabernaculum. Nam speluncas latronum exhibentes suas synagogas, abducunt. Hoc autem faciunt cum sint animales homines, hoc est, juxta mundi circonvolutionem et vulgarem usum viventes. Jam enim diximus quod vitam solet frequenter animam appellare Scriptura: quemadmodum in Job: «Quæcunque habet homo dabit pro anima sua. 37» sive pro vita sua : et in illis quos Paulus dicit, Cum animales essent, non posse suscipere quæ erant spiritus Dei. (Nam ψυχικός, id est, animalis, dicitur a ψυχή, id est, anima.) Cum ergo animales es-

μοιροι οὗτοι οἱ μιαιοί, φησίν. Οὐ γὰρ ἔχουσι παρρησίαν τῇ διδασκαλίᾳ ἑαυτῶν δι' αἰσχρότητα χριστιανισμοῦ. Οὐ γὰρ ἀκίνδυνον δημοσιεύειν τὴν μετὰ ἀσεβείας καὶ βλασφημίας ἀσέλγειαν. Μειψίμοιροι εἰ, ὡς τὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ τῆς ἀληθείας διαβάλλοντες, ἴνα τὰ οἰκετὰ κατὰ δῆθεν καὶ ἀσελήγηματα στήσωσιν. Ὅπερ δὲ περὶ τοῦ Βαλαάμ εἶρηκεν, ὅτι μισθοῦ καὶ οὗτοι ὡς ἐκεῖνος ἐξεχύθησαν, νῦν σαφέστερόν φησιν, ὅτι πρόσωπα θαυμάζουσιν ὠφελείας χάριν, θαυμάζειν μὲν, τὸ κολακικῶς αὐτοὺς χρῆσθαι τοῖς ἐν τέλει λόγοις ὠφελείαν δὲ τὸ κέρδος.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

« Περὶ ἀσφαλείας αὐτῶν ἐπὶ τῇ πίστει, συμπαθείας τε καὶ φειδοῦς εἰς τὸν πλησίον ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐν ἀγίασμῳ. Εὐχὴ αὐτῶν εἰς ἀγίασμόν, καὶ παρρησία καθαροῦ συνδοξολογία Χριστοῦ. »

« Ἵμετε δὲ, ἀγαπητοί, μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔλεγον ἡμῖν, ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαίεται, κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβείων. Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες. Ἵμετε δὲ ἀγαπητοί, τῇ ἀγιοσύνῃ, ἡμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτοὺς ἐν Πνεύματι ἀγίῳ προσευχόμενοι ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ οὐς μὴ ἔλεετε διακρινόμενοι, οὐς δὲ ἐν φόβῳ σέξετε, καὶ πυρὸς ἀρπάζοντες, μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα. Τῷ δὲ ὠναμένῳ φυλάξαι αὐτοὺς ἀπαίστους, καὶ ἐπὶ κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει, μόνῃ σοφῷ Θεῷ Σωτῆρι ἡμῶν, ὃς καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. »

« Μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, » τῶν ὑπὸ Πέτρου ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ, καὶ ὑπὸ Παύλου ἐν πάσῃ σχεδὸν Ἐπιστολῇ. Ἐκ τούτου δὲ ὄληον, ὅτι ἔσχατον μετὰ τὸ παρεθεῖν τοὺς ἀποστόλους ἔγραψε ταῦτα. « Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες. » Ἴδου ἕτερον ἔγκλημα τῶν μιαινοτάτων τούτων ἀνθρώπων. Οὐ γὰρ αὐτοὶ μόνοι, φησὶ ἀπόλλυνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀποσπῶσι τροφίμους, (τούτο γὰρ τὸ ἀποδιορίζοντες, βούλεται αὐτῷ σημαίνειν), τουτέστιν, ἐξω τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὄρων ποιοῦντες, ἥτοι τῶν τῆς πίστεως. ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας σηκνωμάτων. Σπήλαια γὰρ ληστῶν τὰς ἑαυτῶν συναγωγὰς ἀποδείξαντες, ἀπὸ μὲν τῆς Ἐκκλησίας ἀπάγουσιν, ἑαυτοῖς δὲ προσάγουσι. Ποιοῦσι δὲ τούτο, ψυχικοὶ ἄνθρωποι ὄντες, τουτέστι, κατὰ τὴν τοῦ κόσμου συμπεριφορὰν ζῶντες. Εἴπομεν γὰρ ἤδη, ὅτι ψυχὴν πολλὰς καὶ τὴν ζωὴν εἴθε καλεῖν ἡ θεῖα Γραφή, ὡς ἐν Ἰωβ' « Πάντα ὅσα ἔχει ἄνθρωπος, δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, » εἶπεν εἰς ζωῆς αὐτοῦ. Οὐς καὶ Παῦλος φησὶ ψυχικούς ὄντας, μὴ δύνασθαι δεχέσθαι τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ψυχικοὶ τοίνυν ὄντες, καὶ ψυχικῇ χροῦνται διδασκα-

ἀγα, περι ἧς εἴρηται· Οὐκ ἔστιν αὐτὴ ἡ σοφία ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων καταβίνουσα, ἀλλ' ἐπίγειος, δαιμονιώδης, πνεῦμα μὴ ἔχουσα θεῶν λαοῦν. « Ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοί. » Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως φησὶν, ὑμεῖς δὲ τῆ ἀγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἑποικοδομοῦντες, ἦτοι ἑαυτοὺς ἀνακτώμενοι ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, τουτέστι, κατὰ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος διδασκαλίαν τὰς ἑαυτῶν ἀβρολίσεις ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν ποιούμενοι. « Ἐαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, » τουτέστιν, ἑαυτοὺς διαφυλάττετε, τὸν ἀπὸ τοῦ Κυρίου προδεχόμενοι ἔλεον, τὸν εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς αἰωνίου ζωῆς βραβευόμενον ὑμῖν. Κάκεινους δὲ, εἰ μὲν ἀποδίστανται ὑμῶν, τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, Διακρίνεσθαι, ἐλέγγετε, τουτέστι, φανεροῦτε τοῖς πᾶσι τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν. Εἰ δὲ πρὸς ἴσιν ἀφορῶσι, μὴ ἀπωθεῖσθε, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀγάπης ὑμῶν ἐλέε προσλαμβάνεσθε, ὥζοντες ἐκ τοῦ ἡμελλήμενον αὐτοὺς πυρός. Προσλαμβάνεσθε δὲ μετὰ τοῦ ἐλεῖν αὐτοὺς καὶ μετὰ φόβου, περισκεπτόμενοι μὴ πως ἡ πρόσληψις τούτων, ἀμελῶς ὑμῶν τὰ πρὸς αὐτοὺς διακειμένων, λύμης ὑμῖν γένηται αἰτία, τῶν ἤδη ἐστηριγμένων κλεπτομένων ὅπ' αὐτῶν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσέβειας αὐτῶν ἀνάγκυσιν. Εὐχέλωτον γὰρ ἡ κακία. Ἔστω οὖν ἡ πρόσληψις αὐτῶν, φησὶν. Ἄλλὰ μετὰ φόβου προσέσθε αὐτοὺς, ἦτοι μετὰ περισκέψεως, καὶ τῷ ἐλέει τῷ πρὸς αὐτοὺς συνεπέσθω τὸ μῖσος, τὸ πρὸς τὰ μιὰ αὐτῶν ἔργα, μισούντων ὑμῶν καὶ βδελυσσομένων, καὶ τὸν ἀπὸ κῆς σαρκὸς αὐτῶν ἐσπιλωμένον, ἦτοι μεμιαμμένον αὐτῶν χιτῶνα, ὡς τῆ πρὸς τὴν αὐτῶν σάρκα προσψύσει, καὶ αὐτοῦ βδελυροῦ χρηματίζοντος. Ἡ προσλαμβάνοντες αὐτοὺς τῷ φόβῳ τῆς μελλούσης κολάσεως, φησὶ, ἐλέους ἀέλιους δρᾶσθαι, μετανοοῦντας παρασκευάζετε. Ταῦτα εἰπὼν, εὐχῆ λοιπὸν ἐπισφραγίζῃ τὴν Ἐπιστολήν.

« Τέλος, σὺν Θεῷ, τῆς Ἰουδα Καθολικῆς Ἐπιστολῆς. »

A sent, et animali utirentur doctrina (de qua dictum est : Non est hæc sapientia e supernis descendens a Patre luminum, sed terrena, animalis, diabolica), spiritum non habebant qui divina loqueretur. « Vos autem, dilecti. » Illi itaque taliter se habent, inquit, vos autem, sanctissimæ vestræ fidei superstruentes vosipsos, sive reformantes per Spiritum sanctum : hoc est: juxta spiritus sancti doctrinam congregationes vestras in precationibus vestris facientes. « Vosipsos in charitate Dei servate : » hoc est, vosipsos custodite, suscipientes a Domino misericordiam, concilians vobis ad extremum diem vitam æternam ; illos vero si vobis resistant (nam id significat Disceptantes) arguite : hoc est, manifestate omnibus impietatem ipsorum : si vero ad sanitatem respiciant, ne repellatis : sed misericordia charitatis vestræ assumite, servantes ab igne quem illis comminatus est Deus. Ipsos autem assumite commiseratione simul et timore : prospicientes ne quo modo horum assumptio, dum oscitantes affecti estis in his quæ ipsorum sunt, perniciæ vobis causa fiat, si jam confirmati corripimini ab ipsis in eandem confusionem. Facile enim imitantur homines vitium. Sit ergo eorum assumptio, inquit, sed cum timore ad ipsos accedite, sive cum circumspectione, et commiserationem ad ipsos sequatur odium adversus impia eorum facta, dum odio prosequimini ac destestamini a carne quoque ipsorum commaculatam sive conspurcatam tunicam, tanquam ex contractu ad carnem ipsorum ipsa etiam exsecratione appellationem sumentes. Aut assumentes eos, timore futuri supplicii præparate respicientes, ut misericordia digni videantur. His dicitis precatione ac volo postmodum obsignat Epistolam.

Finis, divino favente auxilio, Judæ Epistolæ catholicæ.

MONITUM.

Sequens opusculum edidit P. Bern. Montefalconius in *Biblioth. Coislin.* p. 277. Ex eo innotescit quam sedem tenuerit Œcumenius, quod antea ignorabatur. « Cæterum, inquit, vir doctissimus, stylo tam perplexo scriptum est, vix ut intelligi possit. Aliquot etiam in locis vitiatum videtur. Ipsum tamen pro facultate mea Latine interpretari studui. »

« Ἐκ τῶν Οἰκομενίῳ τῷ μικρῷ ἐπισκόπῳ Τρικκῆς Θεσσαλίας θεοφιλῶς πεπονημένων εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου τοῦ θεολόγου, σύνοψις σχολικὴ μετὰ τῆς δεούσης ὅσον κατὰ σύνοψιν ἀνελλιπούς ἀνταρμείας. Χριστὲ ὁ Θεὸς, σύμπραξον ἡμῖν. »

« Ὅτι καὶ τοῦτο τὸ σύγγραμμα, μῆσις τῆς ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τὸ στήθος ἀνακλήσεως (ἡ ἀνακλίσεως) τῆς

D *Ex iis quæ beatus Œcumenius episcopus Tricckæ in Thessalia in Apocalypsin Joannis Theologi edidit, synopsis non ita compendiosa, ubi sufficienter omnia enuntiantur quantum licet in synopsis. Christe Deus, auxiliare nobis.*

Hunc librum esse dilecti supra pectus divinæ Sapientiæ recumbentis mysticam institutionem,

utpote divinitus inspiratum et utilem, ineluctabiliter evincitur: non autem ex numero spurriorum, ut quidam erroris spiritu concitati nugaciter effutierunt, sed contra genuinum et filio tonitru dignum. Si quidem credendum sit Athanasio maximo in Expositione librorum Veteris et Novi Testamenti in Canone locum habentium, qui hunc germanis Scripturæ libris annumerat; atque etiam divino Basilio in compendiaria Quæstione de Filio idipsum visum est: itemque Gregorio divinæ eloquentiæ viro in libro ejus syntaxis more adornato, et Methodio sapientissimo Patarorum episcopo in sermone de Resurrectione; Cyrillo quoque magno in operibus suis de adoratione et cultu in spiritu, præter hos Hippolyto Romæ præsulī in Expositione in Daniele, alii-que multis, ne longiores simus: quibus sane non visum est hunc librum quasi spurium et abjiciendum respicere, sed genuinum esse statuere. Neque vero tantis talibusque viris ejusmodi sententia fuisset, nisi ipsum omnibus modis et numeris absolutum esse scivissent. Nam si id non ita se haberet, verum sane non esset quod ait in Ecclesiaste Salomon: « Funiculum triplicem infractum manere, nec facile rumpi 58-59. » Quanto autem magis funiculus sextuplex (non rumpetur). Per hanc itaque Apocalypsin ostendit Christi Discipulus se prophetica gratia ditatum esse; siquidem hic liber præsentium, præteritorum et futurorum notitiam ceu thesaurum continet, quibus omnis prophetia repleta est: quod pro iis dictum sit apud nos sapientibus, qui scientiam vix a limine salutaverunt. Quia vero nonnulli eo audaciæ proruperunt, ut dictum est, ut divinum hoc oraculum quasi spurium accusarent; quia scilicet cum divinus hic Verbi Pater libros suos divinos a principio theologia ornare soleat, id in hoc libro non præstat; sed tempori se accommodans, de assumpta natura nostra quam amore nostrorum ineffabili accepit, proœmium concinnat: necesseque est dicere ipsum, cum probe sciret indifferens esse argumentum, cum de uno eodemque agitur per unionem ineffabilem concurrentium naturarum, utroque modo usum esse, ita ut vel a divinitate Salvatoris Christi inciperet, vel ab humanis ejus attributis. Cumque in prioribus scriptis suis a diviniore caperit, ad humana procedere non dedignatus est, quando dicit: « Et Verbum caro factum est 60: » in præsentī quoque libro ab humanis orsus, ne videretur ipsam a divinis duntaxat cognoscere, non autem ab humanis, noluit tamen in humanis sermonem sisti; sed in his divina etiam tradere non omittit, per quæ vult ut ex humanitate Domini ea quæ supra hominem sunt speculemur. Quem etiam scopum habuit divinus Paulus in Epistola ad Colos-

1 περὶ τοῦ σοφίας τοῦ ἡγαπημένου, ἃς θεογενετον
 ὄν καὶ ὠφέλιμον, ἀναμφόλογως καταληκτικὸν ἄλλ'
 οἰ τῶν νόθων, ὡς τινες κλάνη σγχαροτοῦμενοι ἐπι-
 ματι ἐληρώθησαν, εἰ μὴ καὶ γνήσιον, καὶ τοῦ τῆς
 βροντῆς ἐπέξιον υἱοῦ, εἰ γε πιστίον (sic) Ἀθανασίῳ
 τῷ παμμαγίστῳ ἐν τῇ Ἐκθέσει τῶν κανονιζομένων
 τῆς Παλαιᾶς τε καὶ Νέας βιβλίων, τοῖς γνησίαις καὶ
 τοῦτο ἐγχαίροντι: ἀλλὰ καὶ Βασίλειῳ τῷ θεῷ
 τοῦτο ἐν τῇ περὶ τοῦ συζητήσεαι συντάμῳ εἰσῆ,
 καὶ Γρηγορίῳ τῷ θεῷ τὸν λόγον ἐν τῷ συντα-
 κτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ, καὶ Μεθοδίῳ τῷ σοφωτικῷ
 ἐπισκόπῳ Πατέρων ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως, Κο-
 ριλλῷ τε τῷ μεγάλῳ ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐν κινήσει
 προσκυνήσεως καὶ λατρείας αὐτοῦ πόνοις, πρὸς τοῖς
 τοῖς καὶ Ἰππολύτῳ τῷ Ῥώμης προέδρῳ ἐν τῇ τῷ
 εἰς τὸν Δανιὴλ ἐρμηνείᾳ λόγῳ, καὶ ἄλλοις θεῷ πάλ-
 λοις, ἵνα μὴ μακρολογῶμεν ὅς εἰς νόθον καὶ ἀπόδει-
 τον οὐκ ἔδοξεν ἀπερρίθῃαι, εἰ μὴ γνήσιον κληθῆται.
 Οὐκ ἦν τοιοῦτοις καὶ τοσαύτοις ἀκριβοσταῖς τῷτο θε-
 κοῦν, εἰ μὴ τὸ μέτριον αὐτῷ ἤδεσαν σκουδαζομένον. Εἰ
 γὰρ μὴ τοῦτο. μηδὲ τὸ ἐντριτον σπαρτίον κατὰ τοῖς
 ἐκκλησιάζοντα! Σολομώντα, ἢ Ἀβραάμην μένον (1),
 οὐ ταχέως διαρρήχῃσεται. ἢ Πολλῶν ἂν τὸ ἐξάπλοισιν.
 Διὰ τῆς Ἀποκολύψεως οὖν ταύτης δέκνουν ὁ Σρι-
 στοῦ μαθητῆς, ὡς καὶ τὸ προφητικὸν καταπλοῦσαι
 χάρισμα ἢ εἴπερ τῶν ἐνεστώτων καὶ τῶν παρερχῆ
 μένων τε καὶ μελλόντων γῶσιν τὸ μετὰ χεῖρας
 σύγγραμμα θεσαυρίζει, ὧν καὶ πᾶσα ἐγκύμω
 C προφητεία, ὃ καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν θυραυλοῦσιν ἐν λόγῳ
 σοφοῖς. Ἐπεὶ δὲ τινες ἀθαδίσαντο, ἢ καὶ προκλιε-
 κται νοθείαις ἐγκλήματι τὸ θεοτελὲς τοῦτο χρημα-
 φῶδημα ἀχρεῖον ἢ παρ' ὅσον ὁ θεοληπτος οὐκας τοῦ
 Λόγου Πατῆρ εἰωθῶς αὐτῷ θεολογίᾳ σημνύειν ὧν
 θεοπροπῶν αὐτοῦ τόκων τὸν ἐκ βαλβιδος ἐστῆν ὧν
 ἂν εἴποι τις πρόδοον, οὐ νῦν τοῦτο ποιεῖ ἢ περὶ ἐ
 τὸ καθ' ἡμᾶς πρόσλημμα διὰ φιλανθρωπίας ἄφρατω
 τὴν περὶ ἡμᾶς τὸ προοίμιον προσευκαίρει ἢ ἀνεργαῖον
 ἐκεῖνο ἐρετν, ὡς ἀδιάφορον εἰδῶς τὸ περὶ τὸ ἐν κί-
 νῶ αὐτὸ ὑπάρξαν τῇ ἀπορρίτῳ ἐνώσει τῶν συνελθόν-
 των, ὅπως οὖν ἐκατέρως χρῆσθαι, εἴτ' ἀπὸ τῶν
 θεοιτέρων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἀρξάμενον, ἢ, ἐπὶ
 τῶν ἀνθρωποπροπῶν. Ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ γραμ-
 μασι ἀπὸ τῶν θεοπροπεστέρων ἀρξάμενος, ἐπὶ τῷ
 D ἀνθρώπινῳ χωρεῖν οὐκ ἠγήνατο, ἀφ' ὧν φάσκει:
 « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο » ἐν τῷ μετὰ χεῖρας
 αὐθις σύγγραμμάτῳ ἀπὸ τῶν ἀνθρωποπροπῶν ἀρ-
 ξάμενος, ὡς ἂν μὴ δόξαι ἀπὸ τῶν θεοιτέρων μόνων
 αὐτὸν γινώσκειν, οὐ μένοι καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων,
 οὐκ ἠνέσχετο τοῖς ἀνθρωποπροπῶν ἐπαναπαῦσα τι-
 λόγον ἢ ἀλλὰ κἂν τοῖτοις τὰ θεοπροπεστῆρα προσι-
 μειν οὐ κατοκνεῖ, δι' ὧν καὶ τῷ ἀνθρώπινῳ τοῦ Κυ-
 ρίου τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνδωρεῖσθαι βούλεται. ἢ
 καὶ Παύλῳ τῷ θεῷ σκοπὸς ἐν τῇ πρὸς Κολλοσσαί.
 Ἐπιστολῇ ἢ Ἐν αὐτῷ, περὶ τοῦ Χριστοῦ φάσκειν:
 ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ τε ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς

58-59 Eccle. iv, 12. 60 Joan. i, 14

(4) Vitium suspicor.

πάντα δι' αὐτοῦ ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὃς ἐστιν ἀπαρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτός πρωτεύων. » Ὁ προσληφθεῖσα γὰρ αὐτοῦ σὰρξ ἐψυχωμένη νοερώς, ἴν' ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως νοῦτο ὁ Ἐμμανουὴλ στημιμένω θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, τελείως ἐχούσης ἑκατέρας κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον καὶ τὴν κατὰ ποιότητα φυσικὴν ιδιότητα καὶ διαφορὰν, οὐ συγχυθέντων, οὐκ ἀλλοιωθέντων τῶν συνδεδραμηκότων, οὐδ' αὖ διαιρουμένων τῇ ὁλοκληρίᾳ τῶν φύσεων μετὰ τὴν ἄφραστον ἔνωσιν ἵνα καὶ Νεστόριος κατασχύνοιτο, καὶ Εὐτυχὴς συναπόλλοιτο. Ἄλλ' ὅπως μὲν ἦ τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐν τοῖς ἄλλοις θεοῖς ἀκριδὲς καὶ ἀπεζεσμένον δόγμα, ἐνδιατρίψας ὡς εἴρηται ἐνταῦθα τοῖς ἀνθρωπίνοις κατεγρήσατο ῥήμασιν, πλὴν οὔτε τὰ θεὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἀπήλλακται, οὐκ ἔμπλειν τὰ ἀνθρώπινα τῶν θεῶν κατὰ τὸ μᾶλλον κὲ καὶ ἥττον ἢ χρῆσις πρόεισιν,

A senses : « In ipso (de Christo loquitur) creata sunt omnia quæ in cælo et quæ in terra Omnia per ipsum creata sunt, et ipse est ante ante omnia, et omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis; ut sit in omnibus primatum tenens. » Nam caro ab ipso assumpta animata intelligibiliter, ut ex duobus naturis inconfuse intelligatur Emmanuel, conjunctis scilicet deitate et humanitate, utramque secundum rationem suam perfecte habente, et secundum qualitatem physicam, proprietatem, et differentiam; non confusis nec mutatis naturis concurrentibus, neque divisio omnino naturis post inenarrabilem unionem, ut et Nestorius confundatur, et Eutiches una pareat. Sed ut dogma de Salvatore in aliis divinis accuratum et exactum esset, cum hic versaretur, ut dictum est, humanis usus est verbis. Cæterum neque divina ab humanis, neque rursus humana a divinis sejuncta sunt: sed secundum magis et minus usus procedit.

JUS CANONICUM

GRÆCO-ROMANUM

MÓNITUM. — Desinente sæculo x placuit hic colligere varia monumenta jus canonicum Græco-Romanum illustrantia. Quoad ea quæ ad sæcula retroacta spectant et jam a nobis edita sunt, satis erit titulum ascribere cum nota remissiva; sed ea integre edemus quæ sunt subsequentium sæculorum. Omnia nobis suppeditavit Joannis Leuclavii *Jus Græco-Romanum* Seriem contentorum dabit index ad calcem voluminis. EDIT. PATR.

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΣΥΝΟΔΙΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΑΙ

ΤΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ

SENTENTIÆ SYNODALES ET SANCTIONES

PONTIFICIÆ

ARCHIEPISCOPORUM ET PATRIARCHARUM CONSTANTINOPOLIS.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

• Περὶ ἐπιτιμίας τῶν ἀμαρτανόντων. •

Οὐκ ἀπλῶς πρὸς τὸ τῶν ἀμαρτανμάτων μέτρον δεῖ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως ἵνα μήποτε ῥάψαι τὸ διεβρωγὸς βουλόμενος, χεῖρον τὸ σχίσμα ποιήσης.

• De correctione.

(1) Hoc fragmentum, quia brevissimum, hic repetere non piget. EDIT. PATR.

JOANNIS CHRYSOSTOMI (1).

De emendatione delinquentium a.

Non simpliciter pro delictorum modo correctio facienda est, sed delinquentium simul spectandus est animus: ne cum vis rupturam sarcire, deterioram eam facias: et cum erigere prostratum studes,

graviorem casum efficias. Imbecilles enim, et dissoluti, quique magis mundi deliciis dediti sunt, præterea etiam qui generis nobilitate et potentia gloriari possunt, si quidem paulatim in eorum delicta censura adhibeatur, possunt, si non perfecte, saltem ex parte, a malis liberari, quibus detentur sunt: quod si quis nimia disciplinæ severitate utatur, minore etiam eos disciplina et emendatione privabit. Nam postquam anima coacta pudorem deposuerit, in desperationem cadit, nec blandis cedit admonitionibus in posterum, nec minis deterretur, nec præmiorum agitur exhortatione: verum multo pejor redditur ea civitate, cui maledicens, propheta dixit: Facies meretricis fuit tibi: turpiter te apud omnes gessisti. Quamobrem pastori multa opus est prudentia, et oculis innumerabilibus, ut undique circumspice animæ habitum intueatur. Quemadmodum enim ad contumaciam feruntur multi, et in salutis propriæ desperationem cadunt, quod acerbiora remedia petiti non potuerint: sic sunt alii quibus, quod par delicto pœna non irrogatur, in contemptionem convertuntur, et multo fiunt deteriores, ut gravius quandoque peccent. Horum igitur nihil inexploratum relinquendum est, sed exacte omnia perscrutando, adeunti conveniens emendatio adhibenda, ne correctionis perperam insumatur studium.

GENNADII.

Gennadii patriarchæ Constantinopolitani, et sanctæ cum eo congregatæ synodi, ad sanctissimos metropolitanos, et ad papam urbis Romæ Epistola Γεννάδιος. — Ne ob pecunias fiat munusculi impositio.

Exstat inter ipsius Gennadii opera, *Patrologiæ* tom. LXXXV, col. 1613.

TARASII.

De eodem, ad Adrianum papam veteris Romæ, epistola Tarasii, sanctissimi patriarchæ Constantinopolis, novæ Romæ.

Exstat *Patrologiæ* tom. XCVIII, col. 444.

NICEPHORI CONFESSORIS.

Ex Nicephori Confessoris canonibus.

Exstant *Patrologiæ* tom. C, col. 851.

SISINNII (2).

Decisio Sisinnii patriarchæ, ne duo fratres accipiant duas consobrinas.

Sisinnius, miseratione divina archiepiscopus

TAPΑΣΙΟΥ.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ, πρὸς Ἀδριανὸν τὸν πάππυ τῆς πρεσβυτέρως Ῥώμης, ἐπιστολὴ Ταρασίου τοῦ ἀγνωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, νέως Ῥώμης.

D

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ.

Τῶν Νικηφόρου Ὁμολογητοῦ κανόνων τινές.

ΣΙΣΙΝΝΙΟΥ.

Τόμος Σισιννίου πατριάρχου περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν δύο ἀδελφοὺς ἐξαδέλφους δύο.

Σισίννος ἐλέει Θεοῦ ἀρχιεπισκόπος, Κωνσταντι-

VARIE LECTIONES.

1 κολύεται.
 b majori ex parte. c in universum. d faciem meretricis es nacta; pudorem ad omnes deposuisti.

NOTÆ.

(2) Vixit sub Basilio et Constantino fratribus Augg.

και ἄνορθώσει τὸ καταπεπτωκὸς σπουδάζων, μεζονα ἐργασίη τὴν πτωσίαν. Οἱ γὰρ ἀσθενεῖς, καὶ διακεχυμένοι, καὶ τὸ πλεόν τῆ τοῦ κόσμου δεδεμένοι τρυφή, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ γένει καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονεῖ ἔχοντες, ἡρέμα μὲν κατὰ μικρὸν ἐν οἷς ἐν ἀμαρτάνων ἐπιστροφόμενοι, δύναισι ἄν, εἰ καὶ μὴ τίλειον, ἀλλ' οὐν ἐκ μέρους τῶν κατεχόντων αἰστούς ἀπαλλαγῆναι κακῶν· ἐὰν δὲ ἀθρόον τις ἐπάγῃ τὴν κεδύουσι, καὶ τῆς ἐλάττονος αἰστούς ἀποστέρησαι καυδέσασθε τε καὶ διορθώσεως. Ψυχὴ γὰρ ἐκιδὸν ἀπερμεριάζει βιασθῆ, εἰς ἀνελπιστίαν ἐκπίπτει, καὶ οὕτω προσένει λόγους εἰκει λοιπόν, οὔτε ἀπαλαίς καλύπτει. οὔτε εὐεργεσίαις προτράπεται· ἀλλὰ γίνεται πολὺ χεῖρων τῆς πόλεως ἐκείνης, ἣν ὁ προφήτης κακῶς ἔλεγεν, Ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύνθηκα πρὸς πάντας. Διὰ τοῦτο πολλῆς δεῖ συνέσεως τῷ παμμένι, καὶ μυρῶν ὀφθαλμῶν, πρὸς τὸ περισκοπεῖν πάντοθεν τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν. Ὅσαυτ γὰρ εἰς ἀνονοίαν αἴρονται πολλοὶ, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν τῆς ἐσωτῶν καταπίπτουσι σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ μὴ δυναθῆνα πικρῶν ἀνασχέσθαι φαρμάκων· οὕτως εἰσὶ τινες, οἱ διὰ τὸ μὴ δοῦναι τιμωρίαν τῶν ἀμαρτημάτων ἀναψέροντες, εἰς ὀλιγωρίαν ἐκτρέπονται, καὶ πολλὰ γέρονται χεῖρους, καὶ πρὸς τὸ μέζον ἀμαρτάνειν προάγονται. Χρὴ τολύην μηδὲν τούτων ἀνεξέταστον ἀφέναι, ἀλλὰ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς, κατελλήως τὰ παρ' ἐαυτοῦ προσάγειν τῷ προσερχομένῳ, ἵνα μὴ ματωίως αὐτῷ γένηται ἡ σπουδὴ.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ.

Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ Γενναδίου. πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῆς σὺν ἐπαρχίας ἀγίας συνόδου, πρὸς ἅπαντας τοὺς δεσποτικῶς μητροπολίτας, καὶ πρὸς τὸν πάππυ Ῥώμης. — Περὶ τοῦ μὴ ἐπὶ χρήμασι γίνεσθαι χειροτονίας.

νοπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμηνικὸς πατριάρ-
χης.

Καὶ ἱατρὸς ἦδ' ἰών ἐκεῖνος, καὶ ἰ πολλῶν ἄξι-
οπέλων ἰ, ὅστις λοιμοῦ προσβάλλειν ἐπιγεομένου,
πρὶν εἰσπηθῆσαι τὸ κακὸν διωδῶν, πείρην τῆς νό-
σου λαθεῖν οὐκ ἐφ' ἔδειξεν δὲ ὑποτιθέμενος ἄνο-
σον, ταύτη τοῖς σώμασι βύσιν ἀκίνδονον πραγμα-
τεύεται. Ἐπεὶ ἄπαξ εἰσπηθῆσαν ἔνδον, καὶ τὰ
σώματα δίαν πυρὸς νεομένην, μόλις ἂν δυνηθεῖ
ἀναστῆλαι καὶ ἀπελάσαι, τῆς ἐπιστήμης αὐτῆ ἀναγ-
καίως πάντοθεν παραχωρούσης τῆ σφοδρῆ τοῦ
παθήματος 2. Καὶ ψυχῶν ἱατρὸς εὐχερῶς τού-
των πῶς ἀντιποιήσαιτο, ὅστις παντοίως ἀνέστη 3
πρὶν εἰσχωμάσαι τὴν νόσον, προφυλακτικὰ σωτή-
ρια λόγου φάρμακα κερσαίμενος, καὶ μὴ ἐάσας
ταύτην πάνδημον καταχρονεῖσι κατὰ τῆς φύσεως.
Ἦδη δὲ τοῦ δεινοῦ εἰσφαρέντος καὶ χρόνον συχρὸν
τὰς τῶν πολλῶν παλλάκις ἐπικατανεμηθέντος ψυ-
χῆς, ἐργώδης ἀλλὰ οὐκ εὐχερῆς ἡ βοήθεια, καὶ τὰ
ἐπὶ ταύτῃ δυσμεταχειρίστὰ φάρμακα. Ἀλλὰ τοῖς
μὲν αὐθις φυλαζόμενοις τὸ πάθος πρόχειρος ἡ σω-
τηρία, καὶ τὸ διαφυγεῖν τὸν ὄλεθρον βραδίον. Οἱ δὲ
φθίσαντες περιπεσεῖν τῆ δεινῆ, ἀπῆλθον οὗτοι τὴν
ἐκ τῆς νόσου βλάβην δυσπαλλάκτον ἐαυτοῖς καὶ
ἄλλοι ἀπομορζάμενοι. Ἰσπερ οὖν τῶ κακῆ τινι
περιπεπωκότι τὸ τοῦτο διαφυγεῖν κρεττόν τοῦ
συνκατορυθῆναι αὐτῆ, καὶ τὸ ἀναστῆλαι σοδάδα
νόσον καὶ πάνδημον κατὰ σωμάτων κυμαινομένην,
καὶ πᾶσαν ἡλικίαν βοσκομένην, καὶ γένος, τοῦ C
ἐᾶσαι χωρεῖν ἀνεπιχωλύτως, ἐστὶν αἰρετώτερον.
οὕτω καὶ πάθος ἐπὶ λύμη καὶ σηπεδόνι ψυχῶν ἐμ-
πεπόντος, ἀνακόψαι καὶ στήσαι τὸν ἐκ τούτου ἐπι-
φύομενον ὄλεθρον, ἐπαινετὸν ὁμοῦ καὶ θεῶ ἀρέσκον,
καὶ τοῖς λογικοῖς ποιέειν ἡμῖν πρόσφορον τε
ποιεῖν καὶ ἀρμόδιον. Ἐπεὶ τοίνυν τὸν τοῦ Χρι-
στοῦ λαόν, ὃν τῆ οἰκίῃ οὗτος ἐξηγόρασεν αἴ-
ματι, τὸ ἅγιον ἔθνος, πάσαι μὲν τὸ διδασκαλίον τῶν
θείων καὶ ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦς
αὐθις ἁγίων Πατέρων, οἰοεὶ τινα θεοὶς νόμοις 4
περιεχράκασεν ἄμπελον, ἱερῶς ἤδη καταφυτευ-
θεῖσαν τῆ πάντα εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι θεῶ,
περικόπτον πάντη 5, καὶ ἀποκαθατρὸν ἐπὶ λύμη
τῆς φύσεως ἀρρωστήματα, ἐκὶ πᾶσαν ὁρμὴν ἄνετον
ἐθνικῶ βίου ταῖς φυσικαῖς ἐπιθυμαῖς δουλεύουσιν, D
καθᾶπερ τινὰ ποτάμιον ῥοῦν, ἐφ' ὕδρι τῆς ἀρχε-
τύπου εἰκόνας φερόμενον, ἀνεχάτισε καὶ ἀν-
έστειλε πρὸς δὲ τοῖς θεοῖς κινῶσι, καὶ νόμοι πο-
λιτικοὶ τοῖς μὴ τῆ εὐσεβείᾳ στοιχοῦσι. μακρὰν δὲ
τοῦ δέοντος ἐκτραχηλιζομένους 6, ὅσημέρτι τὴν
μάχαιραν ἐπισείουσι· τοῦτο ἐχρῆν τὸ ἅγιον ἔθνος
ἐν καθαρῆ τῆ συνειδήσει βίου, καὶ μηδὲν τῶν
ἀπειριμμένων ἐπεισάγεσθαι τούτῳ, καὶ τὸν ἡμέτε-
ρον βίον καταθολοῦν. Θεοὶ μὲν γὰρ κινῶνες καὶ
νόμοι πολιτικοὶ βίον πνευματικὸν καὶ ἤδη χρῆστα

A Constantinopolis novæ Romæ, et universalis pa-
triarcha.

Et medicus ille suavior, et multis civitatibus
dignus, qui pestilentia imminente, malum prius-
quam grassetur repellens, periculum morbi face-
re non sinit: salubremque præscribens rationem
victus, corporibus sanitatem sine periculo per eam
conciliat, cum si semel interius insuluerit ac ignis
instar corpora depascatur, vix reprimi possit et
abigi: quin necessario morbi vehementia ineffica-
cem medicinam omni ex parte reddat. Et animarum
medicus hæc apte sibi accommodaverit, qui, prius-
quam morbus propagetur, omnino restiterit, reme-
dia præservatoria, sermonibus pharmaca miscens,
nec permittens eum passim contra naturam insul-
tare. Cum autem doloris malum intro se insinua-
verit, et longo tempore multorum animas sæpe
depastum fuerit, difficile est nec promptum auxi-
lium, et medicamenta adhiberi vix possunt. Sed
e contrario, iis qui a vitio cavent, salus parata, et
est facile vitare perniciem. Qui autem in malum
inciderunt, ii abstersa morbi noxa, inexpugnabili
et tota, perierunt. Quemadmodum igitur ei qui in-
cidit in quodam malum, effugere melius est quam
simul cum eo sepeliri, et frugentem morbum ac
vulgo per corpora æstuantem, depascentemque
omnem ætatem et sexum satius est coercere quam
sine impedimento sinere latius diffundi: sic, quan-
do vitium in perniciem et corruptionem animarum
accidit, rescare et sistere ex eo nascens exitium,
laudabile simul et Deo gratum: et ut a nobis ratio-
nalis pastoribus fiat, conveniens ac consentaneum.
Quoniam igitur Christi populum, quem ipse
suo sanguine redemit, sanctam gentem, antiquitus
quidem disciplina divinorum et sacrorum apostolorum,
et qui eos secuti sunt, rursus sanctorum Pa-
trum, velut quamdam vineam, divinis sepivit legibus,
saerosancte jam plantatam a Deo omnia in
essentiam producente rescans omnino et pur-
gans, quæ naturam lædunt, inbecillitates, et omnem
solutum gentilis vitæ impetum naturalibus cupi-
ditatibus inservientem, veluti quemdam fluvialium
cursum, irruentem in primariæ imaginis injuriam
refrenavit et compescuit: præter autem divinos
canones, et civiles leges in eos qui pietate non
imbuti sunt, sed procul ab eo quod decet præcipi-
tati, gladium quotidie vibrant: sic oportebat sa-
cram gentem in pura conscientia degere, et nihil
eorum quæ prohibita sunt huic superinducere,
vitamque nostram conturbare. Divini enim canones
et civiles leges asperitatem humanæ naturæ complan-
tantes, spiritalem vitam bonosque mores mentibus
nostris firmissime imprimunt: ut sine vitæ offen-
diculo rempublicam nomine dignam omni tempore

VARIÆLECTIONES.

1 πολλοῦ ἄξιου πόλεσι. 2 νοστήματος. 3 ἀνέστη. 4 νόμοις πάντοθεν. 5 πάντα. 6 ἐκτραχηλιζομένους,

e ac magni civitatibus æstimandus. f divinus undique sepivit. g rescans omnes,

ostendere possimus. Et cum radicem ac fundamen-
tum genere nostræque naturæ officinam, honestas
noverunt esse nuptias, ut munditiam puritatemque
jam ab ipsa radice habeat. nec ullis vituperii asper-
ginibus conspurcetur (grave namque est cum frum-
mento lolium seri), variis argumentorum rationibus
et commonitionibus muniverunt. illitas nuptias a
legitimis procul removentes, aut etiam honestas
discernentes, et eos qui jam ipsa naturæ necessitate
conjugalem vitam amplectuntur, ad has cohortantur
et inducunt : suadent autem ut illas a suo repellant
conjugio, et omnino aversentur. Olim enim Israeli,
cum Dei signum circumcisionem fuisset sortitus,
nuptiarum jura per singulas tribus regebantur, le-
gislatore excludente gentilium cum eo consuetudi-
nem et commistionem. Generi autem sibi a ciscenti
sui generis affinitatem, ad id nuptiarum via directa
repetitaque extra prohibitionem erat. Ut autem
populus Dei peculiaris, elementia ejus qui assum-
psit et conciliavit sibi, omnes gentes effectæ sumus,
et juxta Prophetam, cum lætitia manibus plausimus,
et novus Israel omnes facti sumus, cum universos,
qui omnia pacificavit, in unum collegit : unire nos
volens et ad dilectionem sui ipsius, et ad mutuum
omnium inter nos conjunctionem, interiores nup-
tiarum portas, et ad cognationem ducentem viam
occlusit, exteriores autem transitus universis terræ
incolis aperuit. Et vero ad has nuptias venire volen-
tibus universus terrarum orbis patet: quemadmo-
dum ad cognationem ducens via divinis legibus ob-
structa et occlusa est. Qui igitur legis scripserunt,
illicitas nuptias, alias certis nominibus distinxe-
runt : alias immunditiei nomine generaliter com-
prehendentes, omiserunt et silentio præterierunt :
honestatis omnino curam habentes, et in re longa
per singulas species linguam suam polluere no-
lentes. Quibus magnus apostolus Paulus concinens,
Scortatio, iuquit, et immundities omnis nec nomi-
netur inter vos, sicut decet sanctos. Immunditiei
nomine omnem illicitam conjunctionem et obscen-
nitatem comprehendens. Nec in his silentium prorsus
libidinis pro licentia fuit, namque ad licias
nuptias facile permisit lex prosilire. Quid vero ait?
In nuptiis non tantum quod licet, sed et quod hon-
estum est spectandum (3). Sic de naturæ castitate
et innocentia divini Patres canonibus et legistato-
res legibus constituerunt. Ad nostrum autem bel-
lum strenuus bellator et in insidiis animarum
obsidionibus fortissimus et potentissimus adversa-
rius, cum aliis, quibus sæpe insurgens, et publice
privatimque honestatem subvertens nuptiarum,
contentiosius protulit, et hoc latenter introduxit, ut
multi pro nihilo habeant, fratres cum sint, duas

τὸ τραχύνον τῆς ἀθροικίης καθομαλλίζοντες φρίσκει,
ταῖς διανοαῖς ἡμῶν 7, ἀπολιορκήτως κατανομή-
χτην ὡς ἂν ἔχοιμεν τῷ ἀπροσάκτω τῷ βίω
ἄξιον τῆς κλήσεως ἐν παντὶ καιρῷ τὴν πολιτείαν
ἐνδείκνυσθαι. Καὶ ἐπεὶ ῥίξαν καὶ ὑποκόσθραν τοῦ
γένους, καὶ τῆς ἡμετέρης φύσεως ἐργαστήριον, τὸν
σεμνὸν γάμον ἤδεσαν ὄντα ἵνα τὸ καθαρόν ἔ-
αυτῆς ἤδη τῆς ῥίξης καὶ τὸ ἀθύλωτον ἔχοι, καὶ μὴ
τις μώμου περιβήντισματι καταχρῆναιτο (ῥαυτῶν
γὰρ τῷ σίτρ συνεσπάρθαι καὶ τὸ ζιζάνιον) και-
τοιαῖς λόγων φηρῆς καὶ εἰσηγήσει καταχρῆσασιν,
μακρὰν τοῦ νομίμου γάμου τὸν ἀθέμιτον ἐπισπι-
λοντες, ἢ καὶ τὸν σεμνὸν ἐκαθίοντες 8, καὶ τοῖς
κατ' αὐτὴν ἤδη τῆς φύσεως ἀνάγκην τὸν ἐπίσημα
βίον ἀσπιζόμενοις παρηνούντες εἰσιν ἐπὶ τούτων
καὶ ἐπισηόμενοι, τὴν δὲ ἀπωθεῖσθαι τούτους κεί-
θοντες τῆς ἐκείτων συζύγιας καὶ ἀποστρέψασθαι
παντοίως. Πάλαι μὲν γὰρ τῷ Ἰσραὴλ, σφραγίδα λα-
χόντι Θεοῦ τὴν περιουτήν, κατ' οἰκίαν ἐκάστην 9
φυλὴν τὰ τοῦ γάμου ἐπρωτεύετο ἄποκλείοντες
τοῦ νομοθέτου τὴν τῶν ἐθνῶν πρὸς τούτον ἐπιμι-
ξίζαν, καὶ οἷον ἀνάγκασιν. Γένει δὲ τὴν τοῦ γί-
νουσ οἰκειώσιν δεξιουμένῳ, ἢ πρὸς τούτο τοῦ γά-
μου ὁδὸς ἀναφερομένη καὶ ἀναπλεκομένη, ἐπι-
κώλυτος ἦν. Ὡς δὲ λαὸς Θεοῦ περιούσιος, εὐδοκία τοῦ
ἡμᾶς προτλαβόντος οἰκειώσαντος ἐαυτῶ, κέντα
τὰ ἔθνη γεγόναμεν καὶ χεῖρας, κατὰ τὸν Προ-
φήτην, χερμονικῶς ἐπροτήσαμεν καὶ νῦν πάντες
γεγόναμεν Ἰσραὴλ καὶ πάντας, ὁ εἰρηνοποιήσας
τὰ πάντα εἰς ἓν συνήγαγεν εἰς τούτο συνάπτει
ἡμᾶς, καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς ἐαυτὸν, καὶ ἀλλήλους
βουλομένοις ἐνωσιν, τὰς ἐνδοθεν πύλας τοῦ γάμου,
καὶ τὴν πρὸς συγγένειαν ἀποκλείσας ὁδὸν, τὰς ἔξω-
θεν πύλας ἀνῆψε διαβάσεις, τοῖς καθημένοις ἐπὶ
πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Καὶ ὅτι ἐπὶ τούτων τὸν
γάμον τοῖς χωρεῖν βουλομένοις ἢ οἰκουμένην πᾶσα
ἠνέμκται, ὡς περὶ ἢ πρὸς συγγένειαν ἄγουσα πᾶσα
θεοῖς ἐπεζυγώθη νόμοις καὶ ἐπηκλείσθη ὁδός.
Τοὺς τοίνυν ἀθεμίτους τῶν γάμων, τοὺς νόμους εἰ-
γεγραφότες, τοὺς μὲν ὀνόμασι ῥητοῖς διέστειλαν ἵ-
τούς δὲ τῷ τῆς ἀκαθαρσίας ὀνόματι διαλαβόντες
γενικῶς, ἀφῆκαν καὶ παρεσιώπησαν τοῦ σεμνοῦ
παντοίως 12 φρονεῖζόντες, καὶ μὴ ἐπὶ μακρῇ καὶ
καθ' ἕκαστον τὴν γλῶτταν καταρρύπτειν ἐθέλον-
τες 13. Οἷς καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος συνφέρει,
Πορνεία (φησί) καὶ ἀκαθαρτία πᾶσα μηδὲ ὀνομα-
ξίσθω ἐν ὑμῖν, καθὰ πρέπει ἁγίοις, τῷ τῆς ἀκα-
θαρσίας ὀνόματι πᾶσαν ἀθεματογυμῶν καὶ ἀρρη-
τοποιῶν περιλαμβάνων. Καὶ οὐ πάντως ἡ σιωπὴ
τοῖς φιληθόντοις ἐν τούτοις ἐγένετο ἀδεία ὁλλὰ καὶ
αὐτοῖς τοῖς ἐπιτετραμμένοις τῶν γάμων ὁ νόμος
οὐκ ἀρῆγε ῥαδίως ἐπιπηδᾶν. Ἀλλὰ τί φησιν; Ἐν
τοῖς γάμοις οὐ τὰ ἐπιτετραμμένον μόνον, ἀλλὰ καὶ

VARIÆ LECTIONES.

7 ἡμῶν ἀρχήθεν. 8 ἐγκρίνοντες. 9 ἐκάστην. 10 ἐπεκώλυτο. 11 συνάπτων. 12 πάντως.

^b approbando recipientes. ⁱ in sua cuique tribu nuptiæ contrahebantur.

NOTÆ.

(3) L. XLII, D. de Rit. nupt. 197 de reg. juris.

τὸ εὐπρεπὲς δεῖ σκοπεῖν. Οὕτως καὶ περὶ τοῦ ἀβρυπώτου τῆς φύσεως καὶ πάντοθεν ἀνεγκλήτου, καὶ θεοῖ Πατέρες κανόνι καὶ νομοθετεῖ νόμοι διηφαλίσαντο. Ὁ δὲ πρὸς τὸν ἡμέτερον πόλεμον εὐζωνος μαχητῆς, καὶ πρὸς ἀκηρύκτους πολιορκίας ψυχῶν δυσκαταμάχτος καὶ βιαιότατος ἀνταγωνιστῆς, μετὰ τῶν ἄλλων, οἷς πολλάκις ἐπαναστάς, καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τὸ σεμνὸν ἀνορύττων τοῦ γάμου, φιλονεικότερον ἐκομίσατο 13. καὶ τοῦτο λαθῶν ἐπειτήγαγεν, ὥστε πολλοὺς ἐν οὐδενὶ τίθεσθαι, ἀδελφοὺς ὄντας εἰς γάμον αὐτοῖς δύο ἐξαδέλφους λαμβάνειν. τοῦτο δὲ καταφανῶς καὶ ἀνεπικυλῶτως μετὰ τῆς ἱερολογίης ποιεῖν. ἢ δύο τισὶν ἀδελφοῖς ἐξαδέλφους αἰθεῖ ὡς ἐπὶ νομίμῳ γάμῳ συζεύγυσθαι, ἢ θετὸν καὶ ἀνεψιὸν ἀδελφῶς συνάπτεσθαι, ὅσιν, ἢ ἀδελφοῦς δύο τὸ ἐμπαιλιν θεῖα καὶ ἀνεψία. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἀπονο τῷ τοῦ γάμου σεμνῷ καταχωρηθῆν 14, ὄβριζον τὴν φύσιν ἐλάνθανε.

Διὰ τοῦτο ἡ μετριότης ἡμῶν τοῖς ἀθεμίτοις περιπαλοῦσα συνοικεσίαις, μετὰ τῆς ἱερᾶς τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων συνδισκεψιαιμένη συνόδου, καὶ τὸ βρῦ τῆς ἀπειλῆς φοβηθεῖσα κρῖμα (ὃ τοῖς μὴ ἀνεγγέλλουσι τῷ λαῷ τὴν ἐρχομένην βρομφαίαν, ἠπελήθηται), ἔγνω καὶ ἐδοκίμασεν εἶναι λυσιτελεῖς θεοπέλειαν ἐπινοήσαι τινα τοῦ κακού. Ἐν οἷ μὲν ἐλαωκότες, ὡς ἴαμα ἡ διαμαρτυρίαν τὴν ἀπόφασιν ἔχοιεν, ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ προφυλακτικόν 15 εἶναι τοῦ μέλλοντος. Ἐντεῦθεν διοριζόμεθα, μηκέτι ἀπὸ γε τοῦ νῦν τοιοῦτόν τι περὶ τοὺς γάμους τολμᾶσθαι πονηρὸν πρᾶγμα, καὶ περὶ τοὺς ἐξ αἵματος ἀδικώτατοι, καὶ αὐτῇ πολεμοῦν καθόλου τῇ φύσει, καὶ συγγένει ταύτην πρὸς ἑαυτήν. Ἐντεῦθεν τις καταμάθοι καὶ διζακοπήσει: τρανόσθην. Ὁ ἱερὸς καὶ μέγας Βασιλεὺς, ὃ καὶ τὰ βᾶθη τοῦ πνεύματος, κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν, ἐρευνηῶν, οὗτος περὶ τινος ἀθεμίτου γάμου διαλεγόμενος, ἐπίτομον γνώρισμα 16 δίδωσιν, ἐν τῷ τὰ τῶν ἀθεμίτων γάμων βᾶθῶς τῶν νομίμων ἀποκρίθησεται. Ἐν οἷς (λέγων) ἐκ τοῦ γένους συγγένεται ὀνόματα, ἐν τοῦτοις ὁ γάμος ἀθεμίτος. Πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος γάμου τὰς προσηγορίας ἀρμόσοι τις 17; οἱ μὲν γὰρ ἀδελφοί, κατὰ τοῦτο αὐτὸ καὶ ἀδελφοὶ καὶ σύγγαμυδροὶ προσηγορευθίσονται, ὥσπερ αὐταὶ συνασθεῖσαι τοῦτοις εἰς γάμον ἐξαδέλφοι τε αἵμα καὶ σύννημοι. τὰ δὲ ἀπὸ τούτων τικτόμενα (ἐκγονα) ἐκ ποίας συγγενείας οἱ τεκόντες προσηγορευούσιν; Ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἀδελφῶν, ἢ τοῦ δευτέρου βιθμοῦ τοῦτοις ἀρμόσει προσηγορία, ἐξαδέλφους προσηγορευέσθαι. ἀπὸ δὲ τῶν μητέρων, ἢ τοῦ τρίτου μᾶλλον ἔσται κατὰλληλος.

Δισεξαδέλφους γὰρ ἦν εἶπεῖν δικαιότερον. Καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἀκατάλληλος σύγχυσις, τὴν τοῦ ἀθεμίτου 18 περινομίαν, κατὰ τὸν ἐν ἁγίοις Πατέρα Βασιλεῖον, καταφανέστερον ἀποδείκνυσιν.

Ἄλλ' ἴσως τῷ πάθει τυνηγορίων τις ἀνεστᾶς ἔρει, πυθόμενος ὀθηθεν, Διὰ τί μὴ τούτων γεγραμμένων 19 τις ὀνομαστὴ κεκώλυκε νόμος, ἀδελφοῦς λέγων τὰς ἐξ ἀδελφῶν γεννημένους, εἰς κοινωνίαν γάμων μὴ προσλαμβάνεσθαι; καὶ διὰ τί τῷ κατ'

consobrinas uxores ducere, idque palam ac impune cum sacra precatione facere : aut rursus duos consobrinus sororibus duabus velut legitimis nuptiis conjugari et avunculum patrumve et fratris sororisve filium duabus sororibus copulari : aut vice versa fratres duos amitæ materteræve, et fratris sororisve filiæ. Insolentia huiusmodi, a nuptiarum honestate remota, contumelia naturam latenter afficiebat.

Quamobrem et moderatio nostra conjunctiones illicias graviter ferens, cum sacra patrum metropolitanorum et archiepiscoporum synodo consultans et grave comminationis formidans iudicium (quod iis proponitur qui populo imminens gladium non renuntiant), utile esse cognovit probavitque ut mali huius aliquid excogitare remedium: ut qui convicti sunt, veluti medicinam aut testatam defensionem condemnationem habeant, aliis autem in futurum sit præservatorii medicamenti loco. Hinc definimus, ne ab hoc tempore in posterum committere quis audeat tantum in nuptiis flagitium, et circa sanguine conjunctos iniquitatem quæ omnino ipsi naturæ repugnat, et creat confusionem, ut postea manifestius et clarius fiet. Sanctus et magnus Basilius, qui profunditates spiritus, juxta theologiam vocem, inquit, cum de quibusdam illicitis nuptiis dissereret, brevem definitionem dedit, qua licitæ nuptiæ ab illicitis facile discernuntur: In quibus (inquit) generis nomina confunduntur, in iis nuptiæ illicitæ. Quoniam igitur modo quis in præsentibus nuptiis coaptaverit appellationes? Nam fratres, pariter et fratres et congeneri appellabuntur: quæ admodum his nuptæ, consobrinæ pariter et connatus: ex his autem natos liberos quo cognationis nomine parentes nuncupabunt? A fratribus quidem secundus gradus iis conveniet appellatio, ut consobrini nominentur; a matribus autem tertii gradus commodior erit: justius enim sobrinos dicere. Et nomen absurda confusio illiciti matrimonii iniquitatem, juxta sanctum Patrem Basilium, aperit demonstrant.

Sed affectui patrocinatoris fortasse quispiam exsurget, quærens, cur nulla lex scripta nominalim veluit fratres sibi nuptiis asciscere natos ex fratribus; et cur ei quod juxta consuetudinem sit per spiritum tam longi temporis contrarium statuis?

VARIÆ LECTIONES.

13 ἐκομίστα. 14 κατοχυρωθῆν. 15 τοῖς δὲ ἄλλοις προφυλ. 16 γνώμη, etc. ἐν ἢ. 17 ἀρμόσαι τὸ τις. 18 ἀθεμίτου γάμου. 19 μὴ τοῦτο τῶν γεγραμ.

1 honesto nuptiarum titulo munita. 2 mediocritas. 3 jam deliquerunt, veluti pro medicina et contestatione sententiam hanc habent.

verborum circuitu et gravitate demulcens aures, et A
rem ipsam captionibus involvens, culpæque subji-
ciens quod per leges culpa caret? Verum non ego
quidem, sed spiritu [plenus] Basilius ^m id delictum
jam pridem lege declaravit. Cujus lex. lingua Eccle-
siæ, et verborum sonus divinitus scriptæ tabulæ,
Dei digito insculptæ. Quod si quis in his alium
legislatorem quæsierit, et nescio an sapientibus
sapere videbitur. Et licet nulla hujus rei mentio a
quoquam Patrum facta sit, neque sic absque ratione
vitium hoc ab Ecclesia remove videbimur iis,
quibus nullum de eo judicium est. Nam qui de
temperantia leges tulerunt, et mulieris adulterio
raptique virginis pœnas irrogarunt, non addi-
derunt, si pater filiæ pudicitiam violans deprehen-
sus sit, qua pœna plectendus sit: cum hæc non
facile perpetrentur. Si tamen hujusmodi quidpiam
commisum sit, manifestum est reum pœnam sub-
itutum, cum minora crimina puniantur. An quia
quidpiam lege prohibitum non est ⁿ, ideo facile ad-
mittet? aut si ausus fuerit, legem quæ de se
scribetur non patietur? Nemo qui sapiat id dixerit.
Quemadmodum igitur cum illud silentio præ-
ritum est, silentium non permittet ut natura impudenter
contumelia afficiatur: sic neque hoc prætermisso (si-
cubi prætermissum est) licentia erit impune faciendi
maxime cum simus Christiani, et probe noverimus
hujus mundi formam momentaneam, juxta Paulum
apostolum: ut qui habent uxores, sint quasi non
habeant. Quanquam prætermissum non est, sed
quibus dictum, est prohibitum. Non enim quod ^o C
licet in nuptiis spectandum est, sed quod decet. Et
sanctus præterea ac magnus Basilius, quemad-
modum dictum est, In quibus (inquit) nomina cogna-
tionis confunduntur, in iis nuptiæ illicitæ. Nam
quemadmodum unio copulatorum per nuptias di-
stinctionem nullo modo novit, sed ambo ^p una caro
noscentur (Erunt enim inquit, duo in carnem unam):
sic utrisque genere propinqui, consequenter jure
cognitionis conjunguntur, et in unam sanguinis
propinquitatem affinitatemque conveniunt: ut his
necessario cavenda sit et formidanda lubrica in-
ter se conjugalibus, commistio et copula. Non enim
ingrediendum est omnem ^q carnis proximum,
propter generis conturbationes et confusiones.

Ubi nam ergo jam prætermissum est quod omnia
ex parte canonibus et legibus est cautum, ut pro-
pter id extra culpam esse videatur? De tempore
vero quod vitio suffragatur, dici facile potest flagi-
tiosam et improbam degere volentibus vitam, nullum
omnino ex tempore esse auxilium. Neque enim
adulteris, expilatoribus, effractoribus, aut alio

ἔθος πρακτομένην χρόνον τοσοῦτον εἰς συνηγορίαν
λαβόντι ἀντινομοθεταίς; λόγων στροφαίς καὶ δεινό-
τητι κλέωτων τὴν ἀκοήν, καὶ τὸ πρᾶγμα κατα-
σοφίζόμενος, καὶ ἵπ' εὐθύνην ἄγων τὸ ἀπὸ τῶν
νόμων ἀνεύθυνον; Ἄλλ' οὐκ ἔγωγε, ὁ δὲ τοῦ Πνεύ-
ματος τοῦτο τὴν ἀμπερτίαν προνομοθέτησε ²⁰ κά-
λαι Βασιλεῖος οὗ νόμος ἡ γλώττα τῆ Ἐκκλησίᾳ, καὶ
ὁ τῶν ῥημάτων φθόγγος, θεόγραφοι πλάκες ἀ-
κτύλῳ ἐγκεχαραγμέναι Θεοῦ. Ὁ δὲ ζήτων ἕτερον
νομοθέτην ἐν τούτοις, οὐκ οἶδα εἰ σωφρονοῦσιν αὐ-
τός γε δόξει σωφρονεῖν. Εἰ δὲ καὶ δῶμεν μηδεμίαν
γεγράφει μνήμην παρ' οὐδενὸς τῶν Πατέρων περὶ
τοῦ πράγματος, οὐδ' οὕτως ἂν ἀλόγως ἐθέλοις ἀπο-
κινήσει τὸ ἀρρώστημα τοῦτο τῆς Ἐκκλησίας τοῖς
μὴ περὶ τὴν κρίσιν δικάζουσι δόξωμεν. Οἱ γὰρ
περὶ σωφροσύνης νομοθετήσαντες, γυναικὸς α-
μοιχεῖν καὶ βίαν τιμωρητάμενοι κόρης, οὐ προστι-
θέασιν, ἂν θυγατέρα ἀλφ' πατέρ' βιασάμενος, ὃ τι
δέοι παθεῖν· ὡς οὔτε βρόδως τὰ τοιαῦτα τολμώμενα.
Κὰν ἄρα πρᾶχθῆ τι, πρόδηλον ὅν ὡς δίκην ἰφρέξει,
τῶν ἐλαττόνων τιμωρομένων. Ἄρα μὴ τοῦτο νόμος
κεκώλυται, βρόδως τις καταπράξειτο; ἢ τολμη-
σας οὐκ ἔξει τὸν ἐπὶ τούτῳ γραφόμενον; Οἷα ἂν
φίη τις σωφρονῶν. Ὡς περ τοίνυν ἐκείνου σιωπη-
μένου, οὐ δίδωσι χώρων ἢ σιωπῇ τολμηρῶς ὑβρι-
ζειν κατὰ τῆς φύσεως· οὕτως οὐδὲ τούτου ἴσως
παρλειφθέντος (εἴ που καὶ παρελείφθη) ἄξιον
ἔξει τις ἀνεπικωλύτως ποιεῖν· καὶ ταῦτα, Χριστιανῶν
ὄντων ἡμῶν καὶ, ἄκρω ²¹ εἰδόντων ὅτι παρ-
άει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἀπο-
στολον Παῦλον· ἴνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς
μὴ ἔχοντες ὣσι. Καίτοι οὐδὲ παρελείπεται, ἀλλ'
οἷς ἐβρέθη κεκώλυται. Οὐ γὰρ τὸ ἐπιτετραμμένον,
φησὶν, ἐν τοῖς γάμοις δεῖ σκοπεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ
εὐσπεπέε. Καὶ ὁ ἱερὸς αὐθὺς καὶ μέγας Βασιλεὺς,
καθὼς εἴρηται, Ἐν οἷς, φησὶ, τὰ τοῦ γένους συγ-
χέονται ὀνόματα, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἀδέμιτος.
Ὡς περ γὰρ ἡ τῶν διὰ γάμου συναπτομένων ἕνωσις
οὐκ οἶδεν ἄλλως διαστολήν, ἀλλὰ σὰρξ ἕμωσιν μὴ
γυμνοῦται ²² (Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σὰρ-
κα μίαν)· οὕτω καὶ οἱ κατὰ γένος προσήκοντες
ἐκατέρως ἀκολουθῶς δικαίῳ συγγενείας ἐπισυνέκτον-
ται, καὶ εἰς μίαν ἀρμύζονται ἀρχιστεῖαν αἱματος
καὶ οἰκείωσιν· ὡς ἐπάναγκαες εἶναι τούτοις εὐλαβεῖ-
σθαι καὶ δεδιέναι σφαλερὰν τὴν εἰς ἀλλήλους γαμι-
πάντα οἰκεῖον σαρκὸς διὰ τὰς συνθολώσεις καὶ συγχύσει-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ τούτων τῶν ἀμπερτίων ἐλέγγων προνομοθ. ²¹ ἄρα ὅτι μὴ. ²² ἀκριβῶς. ²³ λογίζεται. ²⁴ ἀρμόττονται.
²⁵ σαρξ.

^m horum peccatum arguens, jam ante sancivit. ⁿ ideo quis eum hoc nomine accuset, non habebit? ^o licet. inquit, in. ^p pro una carne habentur. ^q carne propinquum.

ρύχοις, ἢ ἑτέρως πως ἀδικοῦσιν, ἂν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἄλωσιν, ἀρκέσει πρὸς σωτηρίαν τὸ ἀπὸ χρόνου μακροῦ ταῦτα πραττομένους αὐτοὺς ἔχειν ἀποδεικνύειν· εἰ μήπου καὶ μείζονα ἐπάξει τὴν καταδικήν, πρὸς τὸ δοῦναι δίκας τῶν τοιμηθέντων, ὧν τε ἄρτι καὶ ὧν κατὰ τὸν πάλαι χρόνον πεπλημεληχότες 26 δικαιοδοχθήσονται. Ἄλλως τε τὸ σεμνὸν τοῦ ἀσέμνου πρωτεύον ἔστι 27, καὶ τοῦ καλοῦ δεύτερον 28 ἢ ἀποτυχία· καὶ ἡ ἕξις αἰετὶ τῆς στεμνήσεως προτερεούσα· καὶ τὸ σωφρονεῖν ἐπὶ γάμοις, τοῦ τῶν ἀθεμίτων κατατολμῆν, τῷ χρόνῳ ἐπικρατέστερον. Τίνας γοῦν ἔξει βοηθείας βοήθην τὸ κακὸν χρόνῳ ἐπικυλινδθῆν μακρῶν τινι καὶ ἀπερικόπτῳ 29, ἐπὶ λύμῃ ψυχῶν; Τίνας δὲ ἑτέρους εἴποι τις ἀθεμίτους τῶν γάμων, τοὺς παρόντας παραγραφόμενος; Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων, εἰς ἀπέραντον, ὡς ὁ νόμος φησὶ, τὰ τῶν γάμων κεκάλυπται· ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλῆγίου, ἀδελφῶν, ἐξιδελφῶν, καὶ τῶν ἀπὸ τούτων τικτομένων, καὶ μόνων. Οὐκοῦν οὐδὲ βαθμὸς τις ἀνακράσει αἵματος εἰς ἑαυτὸν συμπλεκόμενος δλωσ, εἰς κοινωνίαν γάμου δυσὶν ἀδελφοῖς ἢ ἀδελφαῖς ἀνακραθήσεται, πρὸ τοῦ διαλυθῆναι αὐτῶν τὴν ἐξ αἵματος ἀνωθεν ἀναπλεομένην σειράν. Πρὸς δὲ τούτοις ἐλεῖνο εἰπεῖν ἔστιν, ὅτι ἐπὶ παντὸς ἔργου καὶ πράγματος, τὸ μὴ ἀποδοχῆς ἄξιον, εἰς ἔργον ἐκβαῖνον ὑπεύθυνον· καὶ τὸ ἐν ἐπαίῳ μοῖρα τοὺς μὴ πρᾶτοντας ἔχον, ὑπ' εὐθύνην ἄγει τοὺς αἰρουμένους ποιεῖν. Οὗ τοίνυν χώραν ἔχει τὸ λέγειν τὸν τοιοῦτον γάμον ἀνεύθυνον. Οὐδὲ γὰρ οὐ μόνον ἀνεύθυνος, ἀλλ' εἴ πού τις ἐξετάσει διακοπῶν, μεῖζον τὸ δεῖγμα ἐν τούτῳ τῆς ἀμαρτίας, καὶ τὸ κακὸν τῶν ἄλλων ὀλεθριώτερον. Καὶ μοι μὴ θορυβείτω πρὶν ἀκούσῃ μηδεὶς. Τῶν ἑλαττόνων ἀδικημάτων τὰ μείζονα πως ἐφόλκια γίνεται. Καὶ τοῦ φόβου κακὸν ἑλαττον ὁ θυμὸς· ὁ δ' εὐχερῶς τις 30 ἐπὶ τούτῳ καὶ ῥᾶδιως τῷ πάθει κρατούμενος, τάχα που καὶ τυπηθεῖ· εἴτα προϊόντος τοῦ 31 χρόνου, τοῦ ἡνιοχοῦ ἐκκυλισθεὶς λογισμοῦ, τῷ πάθει ἀλώσεται. Ὅρας πῶς τὰ ἑλαττόνα τῶν ἀδικημάτων αἴτια γίνεται τῶν μεζόνων αἰετὶ, καὶ θύρα τῶν ὀλεθριωτέρων κακῶν ἢ ἐπὶ τούτοις ἀρχή; Καὶ διὰ ταῦτα ὑπὸ δίκην τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα μάλλον ἄγεται 32, ἢ καὶ φυλάττεσθαι πλεον τῶν μεζόνων ἑλαττωμάτων ἢ Κυριακῆ φωνῆ ἐγκελεύεται. Ἐρῆβῆ γὰρ, φησὶ, Μὴ πορνεύσης· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἐπιθυμῆσι δλωσ. Καὶ γέγραπται. Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μηδὲ ἀρχῆν 33 ὀργισθῆναι. Οὐ τοίνυν δύο ἐξιδελφας ἀγαγόμενοι ἀδελφοί, ἀπαξ τῷ ἀγχιστρῳ περιπαρέντες, καὶ ὀδοῦ

quovis modo delinquentibus, si in ipso crimine deprehendantur, sufficiens ad salutem si a longo tempore hæc se fecisse probaverint: nisi quod graviorem importabit condemnationem, ut facinorum luat pœnas, tam quæ recens, quam quæ jam pridem commisisse arguetur. Præterea quod honestum est, ante id, quod turpe, primas obtinere debet: et calamitas hono deterior, et habitus semper privationem præcedit: et in nuptiis temperanter se gerere, tempore firmitus, quam illicitas audere. Quodnam igitur auxilii momentum erit malo, quod longo aliquo tempore nec interrupto volutatum erit in animarum perniciem? quasnam alias dixerit quis illicitas nuptias, si præsentibus exceperit? Nam inter ascendentes et descendentes, in infinitum, ut lex ait, nuptiæ sunt prohibitæ: latere autem fratrum, consobrinorum, seu patruellium, et eorum qui ex his nati sunt ac solis. Proinde nec gradus ullus conjunctione sanguinis in se omnino implicatus, ad nuptiarum communionem duobus fratribus aut sororibus miscebitur prius quam ipsorum cognatione continua series per enumerationem superne resoluta sit. Præterea illud dicendum est, in omni opere et negotio, id quod non est commendatione dignum, si effectum sortiatu pœnæ obnoxium esse. Et quod laudem tribuit non facientibus culpæ subjicit eos qui facere audent. Non est igitur quod hujusmodi nuptiæ extra culpam esse dicantur. Neque enim extra culpam tantum est: sed si quis consideratius perpendat, majus in hoc indicium peccati, et malum aliis perniciosus. Nec turbas mihi excitet quis, priusquam audierit. Minorum delictorum majora quodam modo sunt attractoria. Et ira minus malum homicidio: sed si quis in hoc prompte et facile indulgeat affectui, forsitan et pulsabit: procedente deinde tempore, a ratione deturbatus gubernatrice, affectibus rapietur. Vides ut majoribus delictis minora dent semper causam, et horum initium sit malorum graviorum porta. Ob eam rem etiam eidem cum aliis subjiciuntur pœnæ potius, a quibus magis cavendum quam a majoribus vitiis Domini vox hortatur. Dictum enim est: (inquit) Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, non concupiscere prorsus. Et scriptum est: Oculum pro oculo, et dentem pro dente. Ego autem dico vobis, neque initio irasci. Fratres igitur duas consobrinas ducentes, semel hamo capti, et viam ingressi ad exitium, ad majora fortasse delicta progredien-

VARLÆ LECTIONES.

26 ἂν πάλαι πεπλημ. 27 προτερεῦόν ἔστι. 28 δευτέρω. 29 ἀπερικόπτῳ. 30 εὐχερῆς τις. 31 τοῦ χρόνου, χωρήσει καὶ πρὸς μισαιφονίαν ῥᾶδιως. Καὶ τὸ ἐν ἀπασιν ἐπιβάλλειν τὸν ὀφθαλμὸν, παρὰ τῆ φύσει ἀκώλυτον. Εἰ δὲ τις τῆ ὀράσει μὴ ἐπιθῆ χαλινόν, τάχα τι τῶν προσηκόντων ἰδὼν, πρῶτον θαυμάσει, εἴτα θαυμάσας ἐπιθυμήσει, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου, τοῦ ἡνιοχοῦντος ἐκκυλ. 32 ὑπάγονται. 33 τὴν αρχῆν.

precedente deinde tempore, ad homicidium et jam facile progredietur. Itidem oculum omnibus adjicere, non prohibitum est a natura. Sed si quis visui frenum non injecerit, forte quid gratum conspicatius, primum admirabitur. Deinde admiratus, concupiscet: ac procedente tempore a ratione. 4° prorsus non irascendum. ad majores fortassis absurditates prompte prog.

tur : at si rei minoris peccatum excisum sit, majorum raritas quædam erit. Voluntas igitur facientium, condemnatione acerbam et coronas ubique meretur. Hanc igitur exquirens quispiam, et delitescentem perscrutans, num contumaciter his nuptiis insipientem inveniet, sed cum pedicis quibusdam affectis invitati, captivam in eas præcipitari. Aut enim gloria generis, aut dignitatem fastus, aut divitiæ viri, aut formæ pulchritudo, ad illicitas præcipitarunt nuptias ab iis quæ ubique terrarum sunt permissæ, nec in ullam reprehensionem impedimentum afferentem impegerunt. Has ob causas venit (inquit) ira Dei in Filios inobedientiæ, ob easdem causas multi infirmi et ægroti, et dormiunt multi. Ob easdem pavores terribiles, terræ motus quatientes fundamenta terræ, et civitatum ædificia convellent, horridæ siccitates, morborum incursus in corpora, hostium insultus, fames denique et pestilentia ætatem omnem invadentes, et nec unde accipientes consolationem. Hanc hominum ad exitium proclivitatem, modestia nostra simul cum assidente pientissimorum metropolitanorum et archiepiscoporum synodo sistere cupiens, et a turpi, inhonesto, infamique conjugio, peculiarem Christi populum liberans, veluti hujusmodi nuptiis inter Christianos amplius locum esse, et ab ullo unquam contrahi. Admonet autem communiter omnes, et ex sancti Spiritus facultate, patris et domini jure definit, ne ex hoc tempore quisquam¹, sive juvenum viribus potentia et divitiis efferatur,² sive multitudinis et populi, ad hujusmodi nuptias accedat. Quod si quis quæ hic definita sunt nihili faciens, se in tale conjugium præcipitaverit, aut liberos elocaverit, toto vitæ suæ tempore ab Ecclesia ejectus erit. Nec prius ad pœnitentiam, admittetur, quam nuptias diremerit, etiamsi ex iis liberos procrearit. Sacerdos autem qui hujus nuptiis preces concesserit, perpetuæ depositioni subjicietur. Quamobrem et quæ definita hic, exposita sunt, et signata in chartophylacio Dei verbi sophiæ, in posteriorum memoriam recondita sunt. Die 21 Februarii, 10 indictionis, anno 6505.

ὡρισμένα 40 ἐνταῦθα ἐξετέθη, καὶ σφραγισθέντα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, κατὰ τὴν καὶ τοῦ 5 φε'.

Qui vero nobiscum hæc consultando perpenderunt et statuerunt metropolitani, sunt hi : Joannes, Heracleæ. Joannes, Ancyrae. Leo, Sardinum. Stephanus, Nicomediæ. Daniel, Chalcedonis. Theodorus, Melitenæ. Joannes, Tyanorum. Petrus, Gangrensis. Joannes, Cariae. Basilius, Iconii. Theophylactus, Antiochiæ. Joannes, Sylæi. Theodegius, Athenarum. Stylianus, Larissæ. Georgius, Trajano-

ἀπαγούσης πρὸς ἠλεθρον ἐπιβάντες, τάχα του καὶ πρὸς τὰ μείζονα τῶν ἀμαρτημάτων χωρήσουσι, τῆς 33 δὲ [τοῦ] ἐλάττονος ἀμαρτίας ἐκκοπτομένης, φειδῶ τις πρὸς τὰ μείζονα ἔσται. Ἡ γνώμη τοίνυν ἀπανταχῇ τῶν δρωμένων, κατοικήσης 34 πικρᾶς καὶ στεφάνων ἄβυσσος. Ταύτην οὖν ἐξετάζων τις, καὶ γνωρίζουσαν κρουῶν, οὐκ 34^α ἀπειθῶς εὐρήσει τοὺς τοιοῦτους γάμους ἐπιτηδύσαν, μετὰ δὲ τίνος πᾶθος πάθους δριμυτομένου, δεσμῶντιν κυλινομένην αὐτοῖς. Ἡ γὰρ δόξα γένους, καὶ ὄγκος ἀξιοματίων, ἢ πλοῦτος ἀνδρὸς, ἢ κάλλους φαιδρότης, τῆς ἀπανταχοῦ γῆς ἐπιτετραμμένων, καὶ μηδένα μῦμον προσεπιτριβόντων ἐκκρούσαντα γάμων, πρὸς τὸν ἀδύμιτον ἐξεκύλισαν. Διὰ ταῦτα ἐρχεται, φησὶν, ἡ ἀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας : διὰ ταῦτα πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοί, καὶ κοιμῶνται ἑσθίοντες : διὰ ταῦτα, δέματα φοδερὰ, σεισμοὶ κλονοῦνται : θήμελια γῆς καὶ πόλεων ἀνασπῶντες οἰκοδομῆς : αὐχοὶ φρικώδεις : νόσων κατὰ σωμάτων ἐπιδρομαί : πολεμίων ἐπεναστάσεις, καὶ τὸ τελευταῖον, λιμοὶ καὶ λοιμοὶ, ἠλικίαν πᾶσαν ἔπαγοντες, καὶ μηδὲ μῦμον παραμυθίαν λαμβάνοντες. Τούτων τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐπὶ οὐρανῷ φορὰν 35 ἡ μετριότης ἡμῶν, ἕμα τῇ συνειδησίᾳ τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων 36, στήσαι περὶ πολλοῦ τοιοῦτον γάμου τοῦ καταρρύτου καὶ ἀπερτοῦ καὶ ἀσέμου γάμου τὸν παροῦσιον λαὸν τοῦ Χριστοῦ βυομένην : διωριστο μηκέτι τοὺς τοιοῦτους γάμους χωρᾶν ἐν τοῖς Χριστιανοῖς τοῦ λοιποῦ ἔχειν, μηδὲ παρὰ τινος μηδέποτε καταπραχθῆναι. Εἰσηγείται καὶ πᾶσι κενῶς, καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξουσίᾳ πατρικῶς καὶ δεσποτικῶς διορίζεται, ὥστε μηδένα τῶν ἀπάντων, ἀπὸ γε τοῦ νῦν κἂν τῶν νέων 37 δυναστείας ἢ τις, καὶ ἐξουσίας, καὶ πλοῦτος κομῶν, κἂν τῶν πολλῶν καὶ τοῦ δῆμου, πρὸς τοιοῦτον γάμον ἔλθειν. Εἰ δὲ τις ἀπὸ τοῦ παρόντος τὰ διωρισμένα ταῦτα θέμενος παρ' οὐδὲν, πρὸς τὸν τοιοῦτον ἐκείν ἐπιβίβησει γάμον, ἢ ἐπιβῆ τῶν τῆ Ἐκκλησίᾳ 38 οὗτος ἐκκήρυκτος ἔσται πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ : καὶ οὐ πρότερον δεχθήσεται εἰς μετένοησιν πρὶν ἂν διασπάσῃ τὸν γάμον, κἂν φθάσῃ πατὴρ : ἀποτεκεῖν. Ὁ δὲ τῶν τοιούτων γάμων εὐχὴν ἐπιδοῦς ἱερεὺς, καθαιρέσει τελεῖα ὑποπεσεῖται. Διὸ καὶ τὰ χαρτοφυλάκιον τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου σοφίας, εἰς ὑπόμνησιν τοῖς ἐσομένοις ἐπρυτανεύθη, κατὰ τὴν καὶ τοῦ 61 τῷ

Οἱ δὲ μεθ' ἡμῶν συνδιασκεψάμενοι καὶ συνειρησάμενοι ταῦτα μητροπολίται, εἰσὶν οὗτοι : Ἰωάννης Ἡρακλείας, Ἰωάννης, Ἀγκύρας, Λέων, Σάρδεων, Στέφανος Νικομηδείας, Δανιὴλ, Καλκηδόνας, Θεόδωρος, Μελιτηνῆς, Ἰωάννης, Τυάνων, Πέτρος, Γαγγρῶν, Ἰωάννης Κάριας, Βασίλειος Ἰκονίου, Θεοφύλακτος, Ἀντιοχείας, Ἰωάννης, Σουλίου, Θεοδόγιος, Ἀθηναίων, Στυλιανὸς, Λαρίσης, Γεώργιος, Τραινουπόλεως,

VARIAE LECTIONES.

39 τῶν ἀποπτιμάτων ἐτοίμως. 34 ἀπανταχοῦ τῶν δρώντων, καὶ καταδ. 34^α οὐκ ἀπαθῶς. 35 φησὶν. 36 ἀρχ. συνόδῳ. 37 τῶν ἐν δυν. 38 κἂν πλοῦτος κομῶν. 39 τῆς ἐκκλησίας. 40 διωρισμένα. 41 τῷ 5 φε' in aliis.

¹ non absque affectione his. ² sive quis dynasta sit, ac, ³ sive unus ex multis, et plebeius.

Αέων, Κτεάνης, Εὐθύμιος, Φιλίππων, Ἀρσεβήρ, Ἱερηπόλεως, Βασίλειος, τῆς ἀγίας Σεβερίνης, Νικόλαος, Νέων, Πιτρῶν, Στέφανος, Κοτζαίου, Λεόντιος, Σεβρίων, Βασίλειος, Πομπηίουπόλεως, Φίλιππος Παρίου, Αέων, Κυφέλλων, Κωνσταντίνος, Κίου, Ἰωάννης, Δέρκου, Ἰωάννης, Λευκάδος, Θεόδωρος, Ροίων 41, καὶ Κωνσταντίνος, Σουγδαίας.

Ἑρμηνεία τοῦ Ζωναρᾶ.

Ὁ συνοδικὸς οὗτος τομος, εἰ καὶ πολλὰτε περιεβάτεσι κέρηται, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἐκ τούτου συνάγει, Κωλύει γάρ δύο ἀδελφοὺς δύο ἐξαδέλφους λαθεῖν, καὶ τὸ ἀνάπαλιν, δύο ἐξαδέλφους δύο ἀδελφοὺς. Καὶ θετον, καὶ ἀνεψιόν, ἀδελφὰς δύο καὶ ἀψίς, ἀδελφοὺς δύο θελαν καὶ ἀνεψιάν. Καὶ πλεον οὐδέν. *

ΣΕΡΓΙΟΥ.

* Περί δωρεῶν καὶ ἐπιδόσεων τῶν μοναστηρίων ἢ φροντιστηρίων. *

Ὁ μὲ κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου, τὰ αὐτὰ διοριζόμενος, προστίθῃσι, μὴ ἐκδίδουσι κοσμικοῖς ἀνδράσι τὰ μοναστήρια. Ἐλαλήθη ποτὲ ὡς οφείλουσιν ἀκολοῦθαι τῷ τοιούτῳ κανόνι καὶ τῷ παρόντι... ἀντραπῆναι αἱ προγενόμενα πατριαρχικὰ δωρεὰ μοναστηρίων πρὸς κοσμικοὺς· ἀλλὰ μὴν καὶ αἱ ἐπιδόσεις τῶν προσκυρωθέντων ἑτέραις μοναζῶν μοναστηρίων καὶ ἐπανασθῆναι τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ. Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ τόμος τοῦ πατριάρχου ἐκείνου κυρίου Σισινίου, τὰ αὐτὰ διοριζόμενος. Καὶ τάχα ἔμελλε νοῦτο καὶ εἰς ἔργον ἔλθειν. Ὅτι δὲ προκομίσθη ἕτερος τόμος τοῦ ἀγιοτάτου πατριάρχου ἐκείνου κυρίου Σεργίου, γενομένου κατὰ μῆνα Μάιον ἐπιμελήσεως ἐπὶ τοῦ Σφῆδ' ἔτους, ὑπογραφῆ βασιλικῆ κατησαλισμένος· ἐρμηνεύων τε τὸν μὲ κανὼνα τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου, καὶ γνωματεύων τὴν ἐκδοσιν μὴ ἐκλαμβάνεσθαι εἰς τὰς δωρεὰς τὰς συντηρούσας τὴν τῶν μοναστηρίων καταστασιν, ἀλλὰ εἰς τοὺς λαμβάνοντας μοναστήρια, ἐφ' ᾧ ἔχειν αὐτὰ κοσμικὰ καταγώγια. (Περὶ δὲ τὸ τέλος καὶ ταῦτα βῆτως διεξιόν. Ἀνατρέπομεν οὖν συνοδικῶς, διὰ τῆς δοβέσης ἡμῖν παρὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐξουσίας, τὴν τὰς δωρεὰς καὶ τὰς ἐπιδόσεις ἀναιροῦσαν ἐκείνην πράξιν, ὡς ἐξ οὐδεμιᾶς ἐπισκοπικῆς συναινεσεως, ἐξ αὐτονόμου δὲ γνώμης γεγενημένην, καὶ μηδὲ βασιλεὶ τῷ φιλοχρίστῳ δεχθεσάν, καθὼς φαίνεται καὶ αὐτὸς δωρούμενος μοναστήρια παρὰ τὴν ταύτης ἰσχύν, καὶ προσέτι φανείσαν ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, οὐ πρὸς ὠφέλειαν τῶν μοναστηρίων, ἀλλὰ πρὸς τέλειον ὄλεθρον καὶ ἀφανισμόν. Ἐπιθεβαιούντες δὲ καὶ ἐπικυρούντες τὸ παλαιὸν καὶ καλὸν λυσιτελεῖς ἔθος τῶν μακαρίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, ὀρῶμεν γίνεσθαι δωρεὰς καὶ ἐπιδόσεις ἀνω-

politanus. Leo, Catanæ. Euthymius, Philipporum. Arseber, Hierapolitanus. Basilius, S. Severinæ. Nicolaus, Neopatensis. Stephanus, Cotyari Leonitius, Serrensus. Basilius, Pompeiopolitanus. Philippus, Parii. Leo, Cypsellorum Constantinus, Cii. Joannes, Dercous Joannes, Leucadis. Theodorus, Rhoiorum. Constantinus, Sugdaiaæ.

Scholium Zonaraæ.

Tomus hic synodalis, tametsi multis digressionibus utilis; in summa tamen hoc concludit. Prohibet enim, ne duo fratres, duas consobrinæ uxores accipiant; ut vice versa, ne duo consobrinæ duobus fratribus nubant; neque patruus, aut avunculus et fratris sororisve filius, sorores duas ducant: et rursum, ne fratribus duobus, amita mater terave cum fratris sororisve filia nubat. Præter ea nihil continet.

B

SERGII (4).

De donationibus et collationibus monasteriorum aut conventuum.

XLIX canon synodi in Trullo eadem decernens, adjicit, non tradenda sæcularibus hominibus monasteria. Dicimus est aliquando, canonis et præsentis... consequenter, debere subverti antiquiores patriarchales monasteriorum sæcularibus factas donationes: quin etiam traditiones monasteriorum aliis monasteriis attributorum et magnæ ecclesiæ reversari. Lectus est et patriarchæ illius domini Sisinnii locus eadem decernens: et id fortasse etiam ad effectum pervenisset. Quia autem sanctissimi illius patriarchæ domini Sergii allata est decisio, quæ mense Maio facta est, indict. 14, anno 6524, imperatoria subscriptione munita: quæ synodi in Trullo canonem XLIV interpretatur, et statuit, non accipi traditionem in donationibus, quæ statum monasteriorum conservant: sed in iis, qui monasteria accipiunt, ut ea habeant sæcularia diversoria (Circa finem hæc quoque expresse prosequens. Synodice ergo subvertimus per datam nobis a sancto Spiritu potestatem, actionem illam, quæ donationes et traditiones tollit: ut quæ ex nullo episcopali consensu, sed ex propria auctoritate facta sit, et nec ab imperatore Christi amantissimo susceperit, quem admodum videtur et ipse donare monasteriis præter ejus vigorem, et quæ ex rebus ipsis appareat non esse ad monasteriorum utilitatem, sed summam perniciem et exitium. Confirmantes autem et corroborantes antiquam, et bonam, et utilem consuetudinem beatorum et divinorum Patrum nostrorum, statuimus, fieri donationes et meliorationem sacrorum, quæ dantur ac donantur, locorum.) Visum est itaque dictos canones debere

VARIE LECTIONES.

48 Ροδίων.

ϝ Rhodiorum. Ϟ locanda. ϟ rescindi. Ϡ locationes. ϡ tomus, id est scriptum. Ϣ non intelligi locationem. ϣ pro sæcularibus diversoriis. ϣ rescindimus. ϥ locationes. ϧ locationes. Ϩ stabilitionem. ϩ locantur.

NOTÆ.

(4) Vixit iisdem imperantibus quibus Sisinnius (supra col. 727).

exponi secundum præsentem decisionem, quæ fiunt sæcularibus monasteriorum donationes, multo autem magis i traditiones non posse labefactari. Quamobrem ea hucusque sine impedimento servantur.

ALEXII (5).

I. De nuptiis septimi gradus.

Præsidente Alexio sanctissimo et œcumenico patriarcha ad dextram partem catechumenorum assidentibus ipsi piissimis metropolitanis, Nicolao, Ancyræ, Constantino, Patrarum, Laurentio, Dyrachii, et Constantino, Chonarum; assistentibus ecclesiasticis magistratibus, adfuit Joannes cubicularius, qui ex Euripo appulerat, et hanc proposuit quæstionem: Georgius (inquit) et Nicolaus fratres. Filia Georgii Theodote, Helena autem Nicolai: et rursus Theodotæ filius Demetrius, Helenæ autem Basilus: Demetrii filia Theodote cum Basilio nuptiis conjuncta est. Quærebat an legitimæ essent nuptiæ, necne. Quoniam igitur Basilus septimo gradu Theodotæ constitutus est, lex autem nuptias permittit iis qui octo gradibus a se invicem distant, iis autem, qui sex, prohibet: at iis, qui septimo sunt gradu, nec permittit, nec vetat: et ob eam rem cum similes sæpe motæ essent controversiæ, institutum est, hujusmodi nuptias antequam processerint, non permitti: postquam vero factæ fuerint, non distrahi quidem, sed eos qui sic conjuncti sunt, pœnis subjici: idem fieri rursus definitum est litteris dominicis de simili specie ^k scriptis ad Leonem piissimum metropolitanum Athenarum et syncellum.

Figura septimi gradus cognationis.

<i>Fratres,</i>	
Georgius.	Nicolaus.
<i>Consobrini.</i>	
Theodote.	Helene.
<i>Sobrini,</i>	
Demetrius.	Basilus
Theodote.	

II. De quodam, qui suo filio per nuptias conjunxit filiam familias alterius, sine patris ejus consensu.

Petrus, cognomine Bombylas, e Græcia profectus, de ^l nuptiis lege non receptis nostræ retulit mediocritati. Nam me absente, inquit, Nicetas ille, cognomine Chalcutza, uxorem meam Calain, et fi-

λύτως ἐπὶ συστάσει καὶ βελτιώσει τῶν ἐπιδοομένων καὶ δωρομένων φροντιστηρίων. » Ἐδοξε τὰ τῶν ρηθέντων κανόνων ὀφείλιν ἐρμηνεύεσθαι κατὰ τὸν παρόντα τόμον· καὶ τὰς πρὸς κοσμικοὺς γινομένας δωρεὰς τῶν μοναστηρίων, πολλῶν δὲ πλεον τὰς ἐπιδόσεις, ἔχειν τὸ ἀπαρραγήρητον. Διὸ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἀκωλύτως τοιαῦτα γίνονται.

ΑΛΕΞΙΟΥ.

Α'. Περὶ γάμου τοῦ ζ' βαθμοῦ.

Προκαθημένου Ἀλεξίου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιότατοις μέρεσι τῶν κατηχομένων, συνεδριάζοντων αὐτῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν, Νικολάου, Ἀγκύρας· Κωνσταντίνου, Πατρῶν· Λαυρεντίου, Δυρραχίου, καὶ Κωνσταντίνου, Χωνῶν· περισταμέων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων· παρέστη Ἰωάννης κουδοκλείσιος, ὁ ἐξ Εὐρίπου ὁρμώμενος, καὶ τισὶνδε προεδάλετο πρόβλημα· Γεώργιος (φησὶ) καὶ Νικόλαος ἀδελφοί· θυγάτηρ Γεωργίου μὲν Θεοδότη, Ἑλένη δὲ Νικολάου· καὶ αὐτὸς πάλιν Θεοδότης μὲν υἱὸς Δημήτριος, Ἑλένης δὲ Βασιλείου· Δημητρίου δὲ θυγάτηρ Θεοδότη τῷ Βασίλειῳ πρὸς γάμον συνεζήτη· καὶ ἐπυθάνετο εἰ ἔννομος ἢ, μὴ, ὁ γάμος. Ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν Βασίλειος ἐβδόμου βαθμοῦ τῇ Θεοδότη κηθίστηκεν, ὁ δὲ δὴ νόμος ἐπιτρέπει τοὺς ὀγδόου βαθμοῦ πρὸς ἀλλήλους οὔσι τὸν γάμον, ἀπαγορεύει δὲ τοὺς τοῦ ἔκτου· τοὺς γε μὴν ἐβδόμου οὐδαμῶς ἐπιτρέπει, οὐδ' ἀπαρνέται· καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ὁμοίων ἀμφισβητήσεων κινήσειων, ὠκονόμηται, τὸν τοιοῦτον γάμον πρὸ μὲν τοῦ προῦθι, μὴ ἐπιτρέπεσθαι· μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι, μὴ διασπᾶσθαι μὲν, ἐπιτιμίοις δὲ τοὺς οὕτω συναφέντας καθυποβάλλεσθαι· ὠρίστη τὸ αὐτὸ πάλιν πράχθῃναι, γράμματος δεσποτικοῦ περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως γενομένου πρὸς Λέοντα, τοῦ θεοφιλεστάτου μητροπολίτην Ἀθηνῶν καὶ σύνκελλον.

Τὸ σχῆμα τοῦ ἐξ α' ματος ἐβδόμου βαθμοῦ.

<i>Ἀδελφοί.</i>	
Γεώργιος,	Νικόλαος.
<i>Πρωτεζάδελφοί,</i>	
Θεοδότη,	Ἑλένη.
<i>Δεύτεροι ἑξαδελφοί,</i>	
Δημήτριος,	Βασίλειος.
Θεοδότη.	

Β'. « Περὶ τινος ἀρροσαμένου τῷ ἰδίῳ υἱῷ πρὸς γάμον θυγατέρα τινὸς ὑπ' ἐξουσίαν παρὰ γνώμην τοῦ πατρὸς αὐτῆς. »

Πέτρος, τὸ ἐπώνυμον ⁴³ Βομβυλάς, ἀπὸ Ἑλλάδος ὁρμώμενος ⁴⁴, περὶ γάμου τῷ νόμῳ ἀπροσδέκτου τῇ ἡμῶν ἀνήνεγκε μετριότητι. Ἐμοῦ γὰρ, φησὶν, ἀποδήμου τυγχάνοντος, Νικήτας ἔκενος, ᾧ τὸ ἐπίκλην ⁴⁵

VARIAE LECTIONES.

⁴³ ᾧ τὸ ἐπώνυμον. ⁴⁴ ὁρμώμενος, τέκνον ἐν Κυρίῳ, περὶ. ⁴⁵ ᾧ Χαλκούτζης τὸ ἐπώνυμον.

^l localiones. ^j Cubiclusius oriundus ev Euripo. ^k causa vel negotio. ⁱ oriundus, filius in Christo noster, de.

NOTÆ.

(5) Vixit sub iisdem cum Sergio principibus, et sub Argyropulo, Paphlagone, Caiaphate, Monomacho.

Χαλκούτζης, τὴν τε γονιμὰ μου Καλὴν καὶ τὴν θυγατέρα Μιτζήν, εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ ἀγαγὼν, ἱερολόγησε, καὶ συνέευσε τὴν ἐμὴν θυγατέρα Μιτζήν μετὰ δέοντος υἱοῦ Ἀνθίμου 40-40 τὰς προτεινόμενος, ἥτις διαλυθῆναι τὸ οὕτως ἐνομιόετο συνοικέσιον. Εἰ γοῦν παρὰ γνώμην 48 τοῦ διεγκλιέσσαντος τὴν θυγατέρα αὐτοῦ πρὸς γάμον ἠγάγετό τις· καὶ οὔτε πρότερον οὐδ' ὕστερον εὐρίσκειται συνινέσας τῷ συναλλάγματι, ἀλλ' αἰεὶ τοῦτο ἀπαρεσκόμενος φαίνεται, διάσπασται τὴν τοῦτου ὑπεξουσίαν ἀπὸ τοῦ κακῶς συναφθέντος, αὐτῆ. Τὰς γὰρ τοιοῦτοτρόπους συνοικήσεις μισοῦσι μὲν οἱ νόμοι καὶ ἀποτρέπονται, καὶ οὐδὲ γάμους ἡγοῦνται, ὡς καὶ ἡ ἀγγλιονία σο' ἐπίσταται· πόρρω δὲ τοῦ πολιτεύματος καὶ οἱ ἱεροὶ κινῶνες ἐλάνουσιν. Ὁ γοῦν τὰ θεῖα πολλὰ βασιλείων 49, πορνείας οὐδὲν διενηγοῦναι τάς τε φησὶν. Ὁ μὲν γὰρ γάμος οὐ γίνεται (φησὶν) 49* εἰ μὴ συνινύσῃσιν οἱ συναπιόμενοι, καὶ οἱ ἔχοντες αὐτοὺς ὑπεξουσίους, καὶ πολλὰ γὰρ δήλος ἐστὶ τὸς παρὰ γνώμην τῶν ἐχόντων τινὰς ὑπεξουσίους γενομένους γάμους ἀντι μὴδὲν λογίζεσθαι. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ποτὲ μὲν, Αἱ κύρια (φησὶν) αἰ παρὰ γνώμην τῶν πατέρων γεγαθηκυῖαι, πορνέουσι· διαλλαχέντων δὲ τῶν γονέων, δοκεῖ θεραπεῖαν λαμβάνειν τὸ γεγονός· οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ' ἐπιτιμηθῆσονται τρεῖς ἔτη· ποτὲ δὲ, ὅτι οἱ ἀνευ τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεῖαι εἰσιν, ὡς ἔαν ἐπινεύσωσιν οἱ κύρια τὴν συνοικήσιν, τότε λαμβάνει ὁ γάμος τὸ βέδκιον. Ἐκεῖνο δὲ καλὸν ὑπομνήται σου τὴν λογιστήν, ὅτι νόμος ἐστὶν ὁ κελεύων, ἔαν ἐπὶ τριετίαν ὁ πατὴρ ἠγνοήσῃ πὺς διάγει, καὶ εἰ περιέσῃ, δύνασθαι τοὺς ἑκατέρας φύσεως αὐτοῦ πατῆρος νομίμως γαμεῖν. Εἰ δὲ πρὸ τῆς τριετίας οἱ πατέρες τοῦ ἀγκλωπτοῦ ἢ τοῦ ἀπόντος γαμήσωσι, καὶ δῆλον ἐστὶ μὴ ἀπαρέσκειν τῷ πατρὶ τὸ πρόσωπον, ἐρῶσθαι τὸν γάμον. Καὶ μήποτε καὶ τὸ τοῦ Πέτρου τοιοῦτόν ἐστι· καὶ ἀπὸν ἠγνοεῖτο ἴσως πὺς διάγει, καὶ εἰ περιέσῃ. Εἰ γὰρ οὕτω πολλάκις ἔχει τὰ τοῦ πράγματος, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ νόμου δεῖ περαιωθῆναι τὴν ζήτησιν. Οὐ λανθάνει δὲ σου τὴν πολυμάθειαν οὐδὲ ἐκεῖνο τὸ νόμιμον, τὸ λέγον, Εἴ τι τῶν γονέων βουλομένη τῆ ἰδίᾳ θυγατρὶ ἢ ἐχόντῃ ἄνδρα δοῦναι, καὶ προτὶκα κατὰ τὴν δύναμιν τῆς ἰδίας περιουσίας ὑπὲρ αὐτῆς παρασχέτω, ἐκεῖνη μὴ συνινέσῃ, ἀλλ' αἰσχρὸν βίον ἐπιλέξεται· ἐξέσται τῷ πατρὶ ἀποκληρονόμον αὐτὴν ποιεῖν· εἰ δὲ μέχρι τῆς τῶν εἰκοσιπέντε ἐνιαυτῶν ἡλικίας ἡ θυγατὴρ γέννηται, καὶ γονεὶς ὑπέρβωται αὐτὴν ἀνδρὶ συνάψῃ, καὶ ἴσως ἐκ τοῦτου συμβαίη εἰς τὸ ἐκυτῆς σώμα τούτῃ ἀμαρτήσῃ, τοῦτο εἰς ἀχρησίαν 49** αὐτῆ μὴ λογίζεσθαι· ἐπειδὴ οὐ τῆ ἐκυτῆς, ἀλλὰ τῆ τῶν γονέων αἰτία τούτο γινώσκειται πλημμελήσασα. Δεῖ τοίνυν σκοπεῖν μὴ καὶ ἡ

Aliam Mitzam, domum suam deducens, sacram precationem fieri curavit, et filiam meam Mitzam cum Leone filio Anthimo ^m conjunxit hæc proponens, petiit, ut tam injustum dissolveretur conjugium ^a. Si igitur præter conquerentis voluntatem, filiam ejus duxit quispiam uxorem : et neque initio, neque postea contractui consensisse reperitur, sed eum semper improbasse apparuit : hujus filiam familias ab eo, qui male ei conjunctus est, separato Hujus modi enim conjugia leges oderunt et aversantur, neque pro nuptiis habent : ut prudentia tua novit. Sacri etiam canones procul a civili administratione repellunt^a. Ideoque in divinis excellens imperator ^o ea nihil a scortatione differre ait. Nam nuptiæ non fiunt (inquit) nisi ^p consentiant, qui co: junguntur, iique quorum in potestate sunt. Et multis in locis nuptias contractas præter eorum sententiam, qui in potestate habent coeuntes, aperte pro nullis habet. Magnus autem Basiliius alicubi : Puellæ (inquit) quæ præter patrum voluntatem nupserunt, scortantur. Reconciliatis autem parentibus medelam videtur accipere quod factum est. Non continuo tamen ad communionem restituntur, sed tribus annis censuræ subjiciuntur. Alibi autem, nuptias sine iis, qui potestatem habent scortationes esse : quod si domini conjunctioni annuant, tunc ^q nuptiæ robur accipiunt. Illud pulchre monebitur tua facundia, legem esse, quæ jubet, si per triennium pater ignoretur ubi degat, et an supersit, posse utriusque sexus liberos ejus legitimum matrimonium contrahere. Quod si ante triennium, liberi captivi aut absentis nuptias contraxerint, et eos stet personam non displicere patri, raras esse nuptias, Petri causa ^t nequaquam est hujus modi: et si forte ignorabatur ubi ageret, et an superesset. Si enim sæpe sic se res habet, juxta vim legis questio terminanda est. Tuam autem non latet eruditionem, jus illud quod ait: Sicut parentum volenti virum dare suæ filiæ vel nepti, et dotem secundum facultates proprii patrimonii pro ea prestare, illa non consenserit, sed turpem agere vitam maluerit, licere patri ex hæredem eam facere : quod si filia ad vigesimum quintum ætatis annum pervenerit, et parentes eam viro conjungere distulerint, forteque inde acciderit, ut suum corpus peccet, flagitium hoc ei non imputari ^u : quandoquidem non sua, sed parentum culpa hoc noscatur commississe. Videndum igitur num forte Petri filia vicesimum quintum annum excesserit. Tunc enim si quid præter patris voluntatem fecerit, non damnabitur. Si vero nihil tale contigit, sed contra

VARIE LECTIONES.

46-47 Ἀνθίμου τοῦ πρωτοσπαθαρίου. 48 διὰ τοῦτο γράψω τῆ εὐλχεῖά σου, ζητήσῃ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐπιμελῶς, καὶ εἰ παρὴ γνώμην. 49 Βασίλειος. 49* ὁ μὲν γὰρ νόμος οὐ γίνεται (φησὶ) γάμος. 49** εἰς ἀχαριστέαν.

^m filio Anthimi protospatharii conjunxit. Hæc proponens. ^a conjugium. Propterea pietati tuæ scribo, ut negotium hoc diligenter perquiras, ac si quidem præter conquerentis ^u e republica expellunt. ^o Basiliius, ea nihil ^p Nam lex quidem, Nuptiæ non fiunt, inquit, nisi. ^q. ^r nuptias robur accipere. ^t tua eruditione. ^t An Petri causa talis sit, et an ignorabatur, ubi degeret absens, et num superstes esset. ^u hoc pro ingratitude haberi non posse.

legem omnem filia familias Petri præter ejus v-
 legem omnem filia familias Petri præter ejus vo-
 luntatem nupserit; non solum conjunctos per
 tuam celebratam disjungi oportet, sed et eos, qui
 auxilium ad id tulerunt, corrigi : et sacerdotem,
 qui sacram precationem facere ausus fuerit, ad
 loci episcopum remitti, dignas audaciæ pœnas lui-
 turum. Quod si res etiam aliquæ (ut prædictus
 asseruit Petrus) ipsius domo translatae sunt ad do-
 mum ejus cui filia nupsit; eas recipi, eique resti-
 tuti. Exigenda autem est etiam juxta tenorem le-
 gum stupri pœna, et parti ejus, quæ corrupta est,
 præstanda. Dat. mense Aprilii, indictione... anno
 VICIO. IC. XLVI.

φθῆναι καὶ ἀποκαταστῆναι αὐτῶν. Δεῖ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς
 περιουσίᾳς, καὶ τῶν τῆς φθορᾶς μέρει παρασχεθῆναι.

MICHAELIS (6-1).

*Exemplum editæ synodalis sententiæ, sub Mi-
 chaele sanctissimo et universali patriarcha, a
 Niceta santissimo protosyncello et charto-
 phylace magnæ ecclesiæ, anno 6865, v indict.
 Ne nuptiæ fiant septimo gradu.*

Retulisti, sanctissime, ad nostram mediocrita-
 tem, cum quidam sobrinis nati, nuptias secum
 invicem inirent, te in præsentem eas prohibuisse; et
 quæsiisti per litteras annon oporteat eos prohibere,
 sed permittere ulterius progredi. Nosti vero piissime
 qualia de nuptiis legumlatores sanciverint. Aiunt
 enim. Interascendentes et descendentes in infinitum
 nuptiæ prohibentur, inter eos autem qui sunt a la-
 tere, est quædam prohibitio. Vox, *Quædam*, oppo-
 sita ei, quod est in infinitum, particularem inducit
 prohibitionem. Idque manifestum sit ex iis quæ
 rursus leges dicunt, nuptiis conjungi prohibentur
 fratres, consobrini, et qui ex iis nati duntaxat. Quid
 hac lege clarius requiri potest? nihil. Quomam
 modo conabitur quispiam prohibitionem aut per-
 missionem aliam facere supra eam quæ sancita
 est? Si igitur terminum prohibitionis ex eadem
 cognatione nuptiarum legislator fixit ad sobrinos
 usque, et quæ his ulteriora sunt indefinita reliquit,
 nemo est qui legitimum terminum egredi possit.
 Contrarium enim constituit. Audi etiam expressim
 permittentem nuptias natorum ex sobrinis hæres,
 inquit, scripta sub conditione, si pronepoti propa-
 trui, proavunculive pronepoti nupserit, impleat
 conditionem. Non enim turpes sunt nuptiæ.

Quid ita? quia octo gradibus separantur. Etsi
 enim eandem radicem idemque genus communica-
 cent sobrinorum filii; graduum tamen intervallum,
 et legislatoris verba, ad unionem rursus cognatio-
 nem vocant, connubii jure concessio. Sextus enim

τοῦ Πέτρου θυγάτηρ ὑπὲρ τὸν εἰκοστὸν πέμπτον ἴσως
 ἐγεγόνει ἐνιαυτὸν · τότε γὰρ εἴ τι καὶ παρὰ γνάμην
 τοῦ πατρὸς πεποιθήκει, οὐ κατακριθῆσεται. Εἰ μὲν
 μηδὲν τοιοῦτον συνέβη, ἀλλὰ παρὰ πάντα νόμον ἡ
 ὑπεξουσία τοῦ Πέτρου θυγάτηρ παρὰ γνώμην αὐτοῦ
 ἐγήματο, οὐ μόνον τοὺς συναφθέντες διαζυγῆναι· χρι-
 παρὰ τῆς εὐκλείας σου, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τοῦτο ἐπαι-
 αρσμένους εὐθουθῆναι, καὶ τὸν τὴν ἱερολογίαν ποιῆ-
 σαντα ἱερέα τῶν κατὰ τὸν τόπον ἐπισκόπων παραπι-
 φθῆναι, δίνας τοῦ τολμήματος τὰς ἀξίας ληψόμενοι.
 Εἰ δὲ καὶ τινα πράγματα (ὡς ὁ ὀηλωθεὶς ἐπὶ Πέτρῳ
 ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ συναφθέντος ἢ
 θυγατρὸς αὐτοῦ οἰκίαν μετηνέχθησαν, κάκεῖνα ἀντι-
 φθορᾶς πρόστιμον ἀπαιτηθῆναι κατὰ τὴν τῶν νόμων
 Μηνὶ Ἀπριλλίῳ, ἐπινεμηθείσως..... ἔτους, ϚφηϚ'.

B

ΜΙΧΑΗΛ.

« Ἴσον τῆς ἐκτεθείσης συνοδικῆς· ψήφου ἐπὶ Μι-
 χαὴλ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμένου πατρι-
 ἀρχου παρὰ Νικήτη τοῦ ὀσιωτάτου πρωτο-
 συγκέλλου καὶ χαρτοφύλακος τῆς μεγάλῃς
 ἐκκλησίας, κατὰ τὸ, ϚφῆϚ' 80 ἔτος, τῆς ἐπι-
 νέμεισως. Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἑβδομοῦ
 βαθμοῦ. »

Ἀντινεγκας, ἱερώτατε 51, πρὸς τὴν ἡμετέραν μετρί-
 τητα, ὡς μελλόντων τινῶν τρισεξαδέλφων πρὸς γί-
 μου κοινωνίαν ἀλλήλοις συνέρχεσθαι, πρὸς γὰρ τὸ πα-
 ρὸν ἐκώλυσε τὸν γάμον αὐτὸς · καὶ ἐξήτησε· ὅτι
 γρημμάτων εἰ δέον τοὺς τοιοῦτους τῶν γάμων μὴ κω-
 λυεῖν, ἀλλ' ἐπιτρέπειν προβαίνειν. Καὶ πάντως οἴ-
 σθη, θεοφιλέστατε, οἷα περὶ τῶν γάμων οἱ νομοθε-
 τῆσαι θέσπιζουσι. Φασὶ γὰρ · Ἐπὶ τῶν ἀνιόντων καὶ κλη-
 τῶν εἰς ἀπέραντον ὁ γάμος κεκώλυται, ἐπὶ δὲ τῶν ἄ-
 πλαγίου ἐστὶ τις κώλυσις. Τὸ γοῦν τίς βῆμα, ἀπὸ
 στελλόμενον πρὸς τὸ ἀπέραντον, μερικὴν εἰσάγει κω-
 λυσιαν · καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν καὶ αὐθις οἱ νόμοι ἐπι-
 κωλύονται πρὸς γάμου κοινωνίαν ἀδελφοί, ἐξέταρα
 καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τικτόμενοι μόνον. Τί τοῦτου τοῦ νό-
 μου σαφέστερον ζητήσεσθε τίς ; Οὐδέν. Καὶ πῶς ἐν τῷ
 ἐπιχειρήσει κώλυσιαν ἢ ἄφεσιν ἑτέραν ὑπὲρ τὴν ἰ-
 θεοπισμένην ποιήσασθαι ; Εἰ γοῦν τὸν ὅρον τῆς κω-
 λύσεως τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους γάμων ὁ νομοθετῆς
 μέχρι τῶν τρισεξαδέλφων ἐπέταξε, καὶ τὰ παρῶν
 τούτων ὄφηκεν ἀπεριόριστα, οὐδεὶς ἐστὶν ὁ τὸν νομο-
 ὅρον ὑπερβῆναι δυνάμενος. Ἀντινομοθετεῖ γὰρ. Εἰ
 ἄκουε τὸν τῶν τρισεξαδέλφων διαβήτην ἐπιταξάντα
 γάμον. Ἡ γραφεῖσθα (φησὶ) ὑπὲρ ἀφῆσιν 52 κληρονόμοι
 ἐάν τῶν τρισεξαδέλφων γαμηθῆ, πληροῦστω τὴν ἀφῆσιν.
 Οὐ γὰρ ἀισχρὸς ἐστὶν ὁ γάμος.

Διὰ τί ; Ὅτι ἀπεχοῖνται πρὸς τὸν ὄρθρον βλαβῆ
 ὁ γάμος. Εἰ γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς βίβλης καὶ τῆς εἰρη-
 γονῆς κεκοινωνήκασι οἱ τῶν τρισεξαδέλφων τῶν
 ἀλλ' ἡ τῶν βαθμῶν ἐπίταξις, καὶ ἡ τοῦ νομοθε-
 φωνῆς ἰσοῦσιν καὶ αὐθις τὰ γένη καλεῖ, συνη-

VARIÆ LECTIONES.

50 al. ζ. 51 ὁ ἱερώτατος. 52 κληρονόμος ὑπὸ ἀφῆσιν, τὴν ἐάν τῶν.
 ὡς si sobrini filio nupserit, x sem:n.

NOTÆ.

(6-1) Cerularius sic dictus fuit, et sub Monomacho, Theodora, Michaele Comneno primo. A. 1118.

ροῦσα τὸν γάμον. Ὁ μὲν γὰρ ἔκτος βαθμὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀγχιστείας πάμπαν ἀπέργει τὸν γάμον, καὶ τὸν συστάνα ἴσως διαλύει· ὁ δ' αὖ ὄνθοος τῶν βαθμῶν, συγκεχωρημένην ἔχει τὴν συνέλευσιν, εἴτε τῶν ἐκ πλαγίου, εἴτε τῶν ἐξ ἀγχιστείας εἰσὶν οἱ γαμοῦντες, Περὶ μέντοι τὸν ἕβδομον βαθμὸν τὸ πᾶν περιίσταται ζήτημα, οὐκ ἄλλως ἢ τῇ νομικωτάτῃ τῶν ἐπιστημῶν διαλυόμενον, καὶ ἀνεπιφθόνων φρενὶ διαιρούμενον. Ὅσα μὲν γὰρ τῶν συνοικεσιῶν ἐξ οικειότητος, ἦγουν ἐξ ἀγχιστείας, ἀλλήλοις συνημμένων τῶν προσώπων, τῷ ἐβδόμῳ περικλειόμενα βαθμῶ, τὴν σύστασιν λάθῃ, ταῦτα καὶ ἀδιάλυτα μένει, ὡς ἐξ ἀμέμπτων συναφθέντα τῶν γάμων. Δύο γὰρ ἐξάδελφοι πρῶτοι πρὸς θεῖαν μεγάλην καὶ ἀνεψιᾶν, ἐτέρως σειρᾶς καὶ γένους ὠρημένους, τὰ γαμηλία θέμενοι, κατηγοριῶν κατ' αὐτῶν οὐκ ἐπιθήσουσι γραφάς. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ἀλλήλους τέταρτον ἐπέχουσι βαθμὸν, οἱ πρῶτοι ἐξάδελφοι· ἡ δὲ θεία τῆς ἀνεψιᾶς τρισὶ διήρηται βαθμοῖς. Καὶ οὕτως ὁ ἕβδομος ἐπὶ τούτοις συναγόμενος βαθμὸς τὴν μέψιν εἰς τέλος ἀκπέφουγεν, ἰσχυραῖς ἐπινοαῖς καὶ λεπτοῖς διαλογισμοῖς, διὰ τὴν ἐντολήν· ἐν μὲν τοῖς πρὸ τοῦ ἐβδόμου ἐτέροις βαθμοῖς, ἐνοῦντος τοῦ σώφρονος τὴν τῶν διηρημένων γενῶν συνάφειαν, τὸν δὲ γε ἐπὶ τῷ ἐβδόμῳ γάμον οὐκ εἴργοντος. Τῶν δὲ ἐκ πλαγίου συγγενῶν ὁ τῷ ἐβδόμῳ καταλαμβανόμενος διόλου ἀπέριηται γάμος, καὶ ἀποτρόπαιος εἶναι νομίζεται. Οὐδὲ γὰρ ὁ δισηξάδελφος τῇ τοῦ δισηξάδελφου θυγατρὶ συναρμοσθίησεται πώποτε, ἢ ἡ τοῦ δισηξάδελφου θυγάτηρ ἐπὶ τὸν τοῦ πατρὸς αὐτῆς ἀναποδίσασα δισηξάδελφον τοῦτον πρὸς τὸν ἐξυτῆς γάμον καθελκύσει ποτέ. Μολυσμὸς γὰρ τοῦτο γένους καὶ φθορά, καὶ συγγενείας φυρμὸς, καὶ μίξις ἀκόλαστος, καὶ τῇ νομικῇ διαστάσει ἄντιθετος. Ἐπεὶ οὐδ' ἡ αὐτὴ πάντως οικειότης τῶν ἐξ ἀγχιστείας συνημμένων προσώπων, καὶ τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς συγγενείας καὶ τοῦ αἵματος ἀπογεννωμένων· ἵνα καὶ ἕβδομος ἐπ' ἀμφοτέρους βαθμοῖς ἐπίσης ἢ συγχωρηθῆ| ἢ κωλυθῆ. Τῶν μὲν γὰρ ἐκ πλαγίου συγγενειῶν μία ἡ ρίζα, καὶ πηγὴ μία· κἂν διάφορα τὰ βλαστήματα, καὶ τὰ βρούματα μετρητά. Ὅσα δὲ τῶν οικειοτήτων ἐξ ἐπιγαμιῶν τὴν σύστασιν εὐληφῶνται, δύο ξένων γενῶν, συνάφειαν ἐπισύρονται, ὥσπερ μετακεντριζόμενα ἔτι καὶ συμφοόμενα ἐξ ἐτέρου γένους πρὸς ἕτερον, τὸν γάμον ἔχουσι κεκωλυμένον· οὐ διὰ θεσμὸν συγγενείας, ἀλλ' ἐκ τῶν νομικῶν διαταγμάτων, καὶ φωνῆς θείας, εἰς ἓν ἐξ ἀρχῆς τὸ θῆλυ συναπτοῦσης τῷ ἄρβενι. Οὐ γὰρ ἐπεὶ ἡ τοῦ ἀδελφοῦ μου γυνί, μία ἐστὶ τῷ ἀνδρὶ ταύτης καὶ ἀδελφῷ μου σαρξ, καὶ λεπτῷ νῷ καὶ νοήματι κάμου λελόγιεται ἀδελφῇ ἢ νόμῳ, καὶ τὴν ταύτης ἔλην συγγενειῶν εἰς ἓν συναλείφων προσώπων, ἀδελφᾶς καὶ συγγενίδας λογισομεῖ ἔτι. Ὅδηγετὶ γὰρ ὁ νόμος, τίνας ταύτας τῶν συγγενιδῶν

A gradus et inter eos, qui sunt ex transverso, et inter affines, impedit omnino nuptias, et jam contractas dirimit. Rursus gradus octavus permissam habet conjunctionem, sive ii qui coeunt, sint a latere cognati, sive affines. Circa septimum gradum omnis consistit questio, quæ non aliter, quam juris civilis scientia dissolvitur et sincera mente terminatur. Nam quæcunque conjugia personarum simul coeuntium ex propinquitate sive affinitate septimo inclusa gradu constiterint, ea indissoluta manent, ut ex inculpatis copulata nuptiis. Duo enim consobrini patrueliseve instrumenta dotalia componentes cum matertera amitave magna, et fratris sororisve filia progressis ex alia serie et progenie, non imponunt sibi accusationes criminum. Nam consobrini quartum a se invicem gradum obtinent: amita autem seu matertera tribus dividitur gradibus a fratris sororisve filia. Atque ita computatus septimus in gradus acuta consideratione subtilique ratione, reprehensionem effugit, propter præceptum: cum in aliis quidem gradibus qui septimum præcedunt, disjunctorum generum connexionem temperans, uniat, septimo autem nuptias non impediatur. Cognatorum autem a latere nuptiæ septimo gradu comprehensæ, prorsus vetitæ sunt; fugiendæque censentur. Neque enim sobrinus sobrino natæ copulabitur unquam; aut sobrino nata, ad patris sui sobrinum retrocedens, eum ad suas nuptias alliciet unquam. Hæc enim est generis inquinatio et corruptela, et cognationis probrum, ac mistio incontinenens, et legalis opposita dissidio. Neque enim eadem omnino propinquitas personarum per affinitatem conjunctarum: et earum quæ ex eadem cognatione et sanguine progenitæ ut in utrisque septimus gradus permissus sit aut prohibitus. Cognationum enim a latere radix una, unusque fons, licet diversæ propagines et rivuli distincti intervallis. Quæ enim propinquitates per nuptias constitutæ, duorum diversorum generum conjunctionem trahunt, hæc velut ex alio genere in aliud insitæ et coalescentes, prohibitum continent connubium, non jure cognationis, sed legalibus edictis, et divina voce, in unum copulante ab iuicio mari feminam. Non enim quod fratris mei uxor una caro est cum viro suo, fratre meo, et subtili mente ac consideratione sponsa censetur soror mea, etiam hujus omnem cognationem in unam personam obiterans, sorores et consanguinea reputabo. Ostendit enim lex, quas earum non ducam a, et cum quibus sine reprehensione coeam. Non enim cum uxoris meæ sorore, vel ejusdem consobrini, aut amita materterave majore: sed nec cum fratris sororisve filia, dotales conscribam tabulas. Quoniam sexti gradus et inferiorum la-

VARIE LECTIONES.

53 διατάζει. 54 αὐταῖς ὥσπερ μετεγεννηζόμενα. 55 λογιζομαι. Ὅδηγετὶ γὰρ με ὁ νόμος, τίνας ταύτας τῶν.

legum constitutioni adversa. 2 nurus Lex enim manu me ducens ostendit, quas hujus cognatas non ducam.

queis irretitus sum. At cum sobrinæ, paternæ
maternæve hujus filia; vel cum propatruī, pro-
avunculi, proamitæ, promaterteræ nepte, irre-
prehensibile statum conjugium. Nam illa ad octa-
vum gradum remota est: hæc autem excedit sex-
tum, et ad septimum subsistit. Sic patruus vel
avunculus et fratris sororisve filius diversæ cogna-
tionis consobrinis immisti, justas constituent nup-
tias. Intervallo namque legitimo distant inter se,
ne ex his cognationem ullo modo contaminent.
Nemo igitur recte dixerit, affinitate conjunctum et
cognominatum abusive cognatum, proximiorum
aut æqualem esse ei qui ex genere et sangui-
ne: ut eam ob causam iisdem nuptiarum claudatur
finibus, quemadmodum superius explicatum est.
Cum enim legislator consobrinorum filios con-
nubio jungi vetuit, et sobrinorum filiis congressio-
nam permisit, nihilque de iis qui sunt in medio
statuit, ex vetito et non vetito mentem suam mani-
festam fecit, ut limites transgredi non oporteat.
Namsi sobrinus filiam sol rini amatorie aspiciens,
legale terminum non plane observans, lasciviet
(velut equit ad sui generis animal hinnit: non
maritus, sed stuprator ex eo judicatur. Sobrini au-
tem paterni maternive filius, existens extra gra-
dum numerum a legislatore interdictum, si qui-
dem retrocedens sepem egrediatur, et relicta trisex
adelfia intra prohibitas insiliat nuptias, et cum
patris sobrina flagitiose corrumpatur. insidiose
plane et latronis moreb, nec legitime eam uxorem
ducet. Et ideo ignominiose ab hac separabitur, et
qui oscula huic exhibuit, velut e quædam delecta
sponsalitia munera prohibitarum nuptiarum ei
largietur. Quænam vero hæc sunt? Perpetuum dede-
cus, et illaudata fama. Itaque propter has sordes,
et iniquationem confusionemque generis et com-
mitionem cognatici sanguinis pissime, in iis qui
septimi sunt gradus ex transverso nuptiæ non con-
numerantur, neque a bene sentientibus agnoscuntur,
e numero legitimorum conjugiorum religiose
explosæ.

σμητα, και τον φορβον και την σύγγυσιν του γένους, και την επιμίξιν του συγγενικού αΐματος θεοσεβειται.
ἐπι των ἐκ πλαγίου ὁ του ἐξῶθεν βαθμῶ οὐ συγκατη. ὁμηται γάμος, οὐδὲ τοις εὐ φρονουσι γνωρίζεται, τῶν
νόμων ἐκφυλοφορούμενος εὐσεβέστατα συνοικεῖται.

Sic jurisconsultorum præceptiones volunt: sic
antiquissimi sapientum iudicium ab initio ad hoc
usque tempus de his pronuntiarunt, et hujusmodi
nuptiis terminum posuerunt. Talia etiam clarorum
magnorumque vivorum constituta sunt et constitu-
tuentur conjugia, et adhuc constituuntur, irre-
prehensibilem habentia mitionem, et cognationis
cruore thorum immaculatum nullo modo inquinan-
tia. Cum autem beatus inter patriarchas dominus
Sisinnius inveniret (ut videtur) sua ætate, qui

Α οὐκ ἄξιμαι, και τῶν ἀμέμπτως προτελεθῶ. Ὁτι
γὰρ πρὸς τὴν τῆς νόμφης μου ἀδελφὴν, ὅτε πρὸς
τὴν πρώτην τάτης ἐξῶδελφην ἢ τὴν θεῖαν τῆς
μεῖζω, και μέντοι οὐδὲ πρὸς τὴν ἀνεψιὴν γυναι
συγγράφω 56 συμβόλαια ἔπεισθ ταῖς του ἔκτου καί
των ὑπ' αὐτὸν βαθμῶν ἄρκουσι περιεβληματι. Πρὸς
δὲ τὴν δισεξῶδελφην ταύτης, και τὴν μικρὴν ἐπι-
ψιάν, ἀνεπιτήμητον θήσομαι τὸ συνοικεῖσθον. Ἢ μὴ
γὰρ πρὸς τὴν ὕψοον ἀπεβλήταται βαθμῶν. ἢ ἂν
ἀνεψία ὑπερβαίνει τὸν ἔκτον, και ἐπὶ τὸν ἔδωον
ἴσταται. Οὕτω και θετος και ἀνεψιὸς ἀλλοφωσει τα-
ταις ἐξῶδελφαις ἐπιμιγνόμενον, ἔννομον στωσις
τὸν γάμον. Νάσματ γὰρ τῶ νομικῶ ἀποθεῖται τῶ
ἀλλήλων, τὴν συγγενεῖαν ἐκ τούτων ἀκαρῶτε-
νοντες 57 μηδῶτως. Οὐδέτις οὖν ὁρθῶς εἶπη, τῶν
ἄγγιστεῖς συνημέμον, και συγγενῆ καταχρηστικῶς
ἐπωνομασιμένον, οἰκιστέρον ἢ ἴσον εἶναι τῶ ἴσα
γένους και ἀΐματος ἵνα διὰ τούτο και τοις ἀπὸ
τῶν γάμων στοιγῆσι τοις ὄροις, ὅσπερ και προτε-
ληται. Ὁ γὰρ νομοθέτης τοις τῶν ἐξῶδελφῶν τι-
θας πρὸς γάμον κοινωτικῶν κωλύσας, τοις δὲ δι-
σεξῶδελφοις τὴν συνέλευσιν ἐπιτρέβει, και μὴ τῶ
τῶν ἐν μέσῳ διαταξάμενος, ἐκ του κωκυλιμένου οἰ-
ἀκωλύτου σφοτῆ τῶν ἔκτου κατέστησε 58 σκεδῶν.
οὐ δεῖ παρεκβαίνειν τὸ ὁροθέσιον. Ὁ μὲν γὰρ ἐ-
ξῶδελφος 59 πρὸς τὴν του δισεξῶδελφου αὐτου θε-
πέρα ἐρωτικῶς ἀπίδων, ἐπιγυριάζει. τὸν και
ὄρον μὴ παραφυλῆζάμενος καθαῶς, ὡς πικρῶς
τὸ συγγενὲς ἐγρεμέτισεν, οὐ γαμέτης ἀλλὰ φθα-
έντευθεν κρινόμενος. Ὁ δὲ γε τρισεξῶδελφος τῶ
κατηριθμουμένων ἐν κωλύσει τῶ νομοθέτη βῆτιν
συγγένων ἔξω, εἶπερ ἀναποδίσας ὑπερανῶτῆ
φραγμῶν, και τὴν τρισεξῶδελφίαν ἀρεις, εἰσω τῶ
κωκυλιμένων εἰσπηδῆσει γάμων, και τῆ τῶ κτω
δισεξῶδελφῆ παρευφθαρη, ἐπιθούτως ἀρα τῶ
ληστρικῶς 60 και οὐ νομίμως ταύτην γαμήσει. Ἢ
διὰ ταῦτα ἀτήτως ταύτης διαيرهθήσεται, και τῶ
ταύτην αἰσχρῶς θῆ συντρέψας φίλτρα, μόνι τῶ
τῶν ἀπηγορευμένων γάμων, ὅσπερ τινὰ ὄνα ὄνα
ῖρσεται τὰ ἐξίφεται. Τινὰ δὲ ταῦτα; Οὐνεῖδος εὐ-
και φήμην οὐκ εὐρημον. Διὰ ταῦτα γούν τὰ βῆτι
οὕτω τοις νομικῶς τὰ διατάγματα βούλονται ὅσα
και ὁι παλαιάτατοι τῶν σοφιστικῶν δικαστῶν ἐξ ἔρι-
και ἄρει τῶν νῦν κειρῶν περὶ τούτων διατάσσεται
και ποιουσι τοις γάμοις τεθεῖσασιν ὄριον. Διὰ τα-
αὐτα περιφάνων και μεγάλων ἀνδρῶν συνεστη
εἰσστηθῶνται συνοικεῖσαι, και ἐτι συνίστανται, ἐμ-
μητον τὴν μέξιν λαθόντα, και τῶ συγγενικῶ λῆσι
τὴν ἀμίαντον κοίτην μηδῶτως μολύνοντα. Ὁ ἂν
μακαριστός ἐν πατριάρχαις κύριος Σισίνιος, τῶ
ὡς εἶκεν, ἐν τοις κατ' αὐτον χρόνοις ἀναβῶν 61 εἶ

VARIÆ LECTIONES.

56 συνάψω. 57 ἐκ τούτου μηδῶτως ἀκαρῶτε. 58 κατεστήσαστο. 59 εἰ μὲν γὰρ δισεξῶδελφος. 60 α
σφαλερως. 61 αἰσχρῶς. 62 ἀνέδην.

b et periculose. c et turpem erga illam amorem abolens, velut.

τῶν ἐξ ἀγχιστείας τους του ἔκτου μιγνυμένους βα-
 θμοῦ, καὶ ἀνεπιτίμητον ὄν ἀδελφούς δύο δυσὶν ἐξ-
 ἀδελφαί: πρώτῃς ἑτερογενέσιν, ἢ θεῖα μείζονι καὶ
 ἀνεψιῶ συνέρχεσθαι, καὶ τὸν γάμον αἰσχρὸν εἶναι μὴ
 δοκεῖν· τοῦτο μὲν διὰ νεκρῶ κεκώλυκε θεσπίσματος,
 τὰ δὲ ἔκτος τούτων ἀφῆκεν ἀπεριόριστα καὶ ἀκώ-
 λυτα. Εἰπὼν γὰρ μὴ δύνασθαι θεῖον καὶ ἀνεψιῶν δύο
 ἀδελφάς λαμβάνειν, ἢ ὅς ἀδελφούς θεῖαν καὶ ἀνεψιάν·
 καὶ, ὃ δοκεῖ μείζον ἀμάρτημα τῆ πατριάρχῃ, ἀπει-
 ρηκῶς δύο ἀδελφούς δύο ἐξ ἀδελφαίς πρώτῃς μιγνυ-
 σθαι γαμινῶς, ὡς ἐκ τούτου συγγένεως τῶν γεννῶν
 ἐπισυμβαιούσης, καὶ τῶν ὀνομάτων συμπτώσεως·
 καὶ μέχρι τούτου τὰς κωλυμένας 63 περιγραψά-
 μενος τῶν συνελούσεων, καὶ μὴ τι ἐκφωνήσας ὑπὲρ
 ταύτας· δοκεῖ σφρέσσειν, τὸν μὲν τοῦ ἔκτου βαθμοῦ
 καὶ τὸν κατωτέρω τούτου γάμον κωλύειν, καὶ μὴ
 συγχωρεῖν γάμον διαλαμβάνειν 64. Τῶν δ' ὑπερβί-
 νόντων τὸν ἔκτον ὄρον θεμιτὴν τὴν συνάφειαν ἡγεῖ-
 σθαι· ταῦτά τοις πόλοι νομοθετῶν νομοθέταις, καὶ
 κανονίων ἱεροπρεπέστατα· καὶ μᾶλλον πλέον τούτων
 τὸν ἐξ ἀγχιστείας περισελλων καὶ συσφίγγων γάμον.
 Ὁ γὰρ ἐκεῖνοι μέχρι τετάρτου ἔστησαν βαθμοῦ, ἢ
 διὰ τὸ εὐπρεπὲς ἀπειρήκασιν, εἰπόντες οὕτως· Οὐ
 δύναμαι λαμβάνειν τὴν ἐξ ἄλλου θυγατέρα αἵς ἐμῆς
 γαμετῆς· ἢ τὴν ἐγγόνην, ἢ προσγγόνην· οὐδὲ τὴν
 γαμετὴν τοῦ υἱοῦ μου, ἢ τοῦ ἐγγόνου, ἢ τοῦ προεκ-
 γόνου μου· ἀλλ' οὐδὲ τὴν πενθεράν μου, ἢ τὴν μη-
 τριάν μου· οὕτως ὁ σοφὸς τὸ θεῖα πατριάρχῃ, μηδὲ
 ταῦτα ἢ τᾶλλα νομικὰ κωλύματα παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ
 τὰ μέχρις ἔκτου β' βαθμοῦ κωλύσας ἐπεκτεινόμενα, ἐν
 τούτῳ μόνῳ τὸ κωλυτικὸν ἔθετο ὄριον. Ὑπὲρ 63 C
 παρελλῶν 66 οὐδεὶς τοῦ Χριστιανήμου λαοῦ, ἀνεπιτί-
 μητος ὑποστρέφει ποτὲ, ἀλλὰ τῇ αἰσχύνῃ τὸ πρόσωπον
 ἐπικαλυφάμενος, καταθρηνήσει πολλά. Ἄτε γὰρ δι-
 καστηρίοις ἐκ παιδῶν ἐνθεραμιμένους ἐκεῖνος, ὃ καὶ
 τὸν χρόνον καὶ τὴν σύνεσιν πολλός, καὶ τὰς νομικὰς
 μὲν ἀνελέττων βίβλους καθ' ἑκάστην, τελευτατον δὲ
 καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν καθίσας συνέδριον, καὶ τὰ τῶν θεο-
 φόρων ἀνδρῶν συνελών 66* κανονίσματα, καὶ πνινα-
 χόθεν τὸ σημῆν καὶ τίμιον συλλεξάμενος, οὐκ ὤκησε
 τῶν συνοικεσιῶν ἀρεθεστατὴν τάξιν ἐκθεῖναι, καὶ
 τόμον νέον περὶ τούτων συγγράψασθαι, καὶ τοῖς μετ'
 αὐτὸν καταλιπεῖν, στηλογραφίαν ὄντως ἀψευδῆ καὶ
 ἀμώμητον, καθαρὰν τῆ βροτεῖῳ γένει τὴν ὑπάρξιν
 τοῦ γένους χαρίζομένην, καὶ θεῶ καθαρωτάτους ταῖς ἡ
 ἐπιτίμιας καὶ συναφείας τῶν ἀμέμεπτων γάμων
 τοῦ ἀνθρώπου φιλάντουσαν ταῦτά σοι, ὦ ἱερώ-
 τατε, ὀλίγα ἐξ ὀλίγων πρὸς τὰ περὶ σοῦ γραφέντα περὶ
 γάμων ἀναλεξάμενοι καὶ διαχαρίζαντες, ἐκπέμπωμεν
 γὰρ ἄρκως 67.

A se impudenter a sexto gradu affinitatis miscerent-
 et extra reprehensionem esse fratres duos cum
 duabus consobrinis alterius cognationis, aut cum
 amita materterave majore, et patris sororisve filia
 congregari, nec turpes esse videri nuptias, hoc qui-
 dem novella sanctione vetuit: extra hæc autem,
 cætera indefinita nec prohibita reliquit. Cum enim
 dixit patrum vel avunculum, et fratris sororisve
 filium non posse duas sorores accipere, aut duos
 fratres amitam materteramve, et fratris sororisve
 filiam: et quod patriarchæ majus videtur delictum
 cum prohibuit duos fratres misceri per nuptias
 duabus consobrinis: quasi ex his generum orire-
 tur confusio et nominum conturbatio: et hactenus
 vetitas circumscripsit coitiones, nihil amplius de
 iis exprimens: videtur apertissime sexti quidem
 gradus et inferioris nuptias vetare, nec concedere
 locum habere: eorum autem qui sextum gradum
 excedunt, licitam existimare copulam eadem cum
 antiquis legislatoribus sanciens, et sacra consti-
 tuens regula: magis etiam quam hi contrahens et
 constringens ex affinitate nuptias. Quod enim illi us-
 usquo ad quartum stiterunt gradum, aut propter
 honestatem prohibuerunt, ita dicentes: Non pos-
 sum accipere uxoris meæ ex alio filiam, aut nep-
 tem aut proneptem, neque uxorem filii mei, aut
 nepotis aut pronepotis mei: sed neque socrum
 meam, vel novercam meam: hic circa divina sapi-
 ens patriarcha, neque has neque alias despiciens
 prohibitiones sed et quæ ad sextum usque gradum
 porriguntur vetans in hoc solo prohibitorium
 posuit terminum: quem nemo ex Christiano po-
 pulo prætereiens, sine censura unquam revertetur,
 sed pudore suffusus, lugebit plurimum. Nempe
 educatus ille in foro et iudiciis a pueris, qui ætate
 et prudentia canus, legalesque vrsans quotidie
 libros, tandem in sacro consessu sedens, et divi-
 norum virorum contrahens definitiones, et quod
 castum honestumque, undique colligens, exactissi-
 mum conjugiorum ordinem exponere non dubita-
 vit, et novam de his conscribere decisionem, quam
 posteris relinqueret, titulum omnino veracem et
 irreprehensibilem, largientem hominibus puram
 generis existentiam, eosque Deo conservantem cas-
 tissimos consuetudine et conjunctione nuptiarum
 culpa carentium. Hæc tibi, sacratissime pauca ex
 paucis ad ea, quæ a te scripta sunt, de nuptiis
 colligentes et exarantes mittimus in scriptis 6.

VARIE LECTIONES.

63 κεκωλυμένα. 64 λαμβάνειν. 65 τὸν κωλ. ἔθετο ὄρον ὄνπερ. 66 διεξελθών. 67 ἐκπεμπόμενον ἐγ-
 γράφως. Σὺ δὲ καὶ πλεονα τούτων τῆ πορρωτάτῃ ἐξουσίῳ τῆς φύσεως, ὡρῶν τῆς εὐσεβείας στεφάνῳ
 τὰ περὶ τῶν γάμων ζητηθέντα ὡράρισον, καὶ οὕτως ὡρῶστατῆν πάντως τὴν νομικὴν ἀναδείξεις ὑπό-
 θεσιν.

a magna cum licentia e perlegens e indicem e misimus scripto comprehensa. Tu autem his etiam
 plura per ingenii solertiam inveniens, pulchro pietatis sermo de nuptiis inquisita condecorabis, atque
 ita hoc de matrimoniis argumentum omnino perpolitum efficies.

Hoc exemplum patriarchalium litterarum synodaliter editarum, prolatum ex codicibus repositis in sanctiore secreto, et confirmatum propriae manus subscriptione, et sigillo Nicetæ sanctissimi protosyncelli et chartophylacis sanctissimæ magnæ Dei ecclesiæ, subscriptionibus etiam peritissimorum diconorum notariorumque patriarchalium roboratum, datum et mense et indictione supra-scriptis.

JOANNIS XIPHILINI (2).

I. De sponsalibus.

Meusis Aprilis die xxvi. feria quarta, indictione quarta, anno vicio id LXXIV, præsidente Joanne, sanctissimo domino nostro et universali patriarcha, ad dextram catechumeniorum partem; assistentibus ei sanctissimis metropolitanis, Cæsariensi, Ephesimo, Heracliensi, Ancyrano, Cyzyceno, Chalcedonensi, Sebastiansi, Gangræno, Philippensi, Hierapolitano, Cotyaisi, Mitylenæo, Chonensi, Nacoliensi: et archiepiscopis, Maronæ, Præconesi, Garellæ, Lemni, Bospori, Gothiæ, Herculano: cum ad extremum venissent etiam Amasenus, Melitenicus, Claudiopolitanus, Iconiensis, Hydruntinus.

Quavis evidenter et expressis verbis in synodali tomo, promulgato a clarissimo patriarcha, domino Sisinnio, de prohibitis et incestis nuptiis, nihil de sponsalibus quoque sit comprehensum: tamen cum jus (3) civile patris atque filii sponsam, filio vel patri omnino conjungi propterea velet, quod illa novercæ locum habeat, hæc nurus, licet nuptiæ secutæ non sint: idemque valeat in sponsa filii adoptivi, licet adoptio soluta sit. ut eam pater adoptivus uxorem accipere nequeat, veluti nurum et filii sui conjugem; cum obtinuerit denique in hunc usque diem, ut qui virginem sibi desponderit, eamque vel morte amiserit, vel repudio. vel consensu, pœnarumque legitimarum præstatione, ac deinde duxerit aliam; neque sacerdos, neque diaconus, aut subdiaconus ordinari possit, quasi qui secundas contraxisse nuptias reputetur: visum est nunc quoque mediocritati nostræ, totique sanctissimæ synodo præsentī, valere in omnibus incestis prohibitisque nuptiis debere, ut non modo si nuptiæ sacræque preces intercesserint, ejusmodi contractus prohibeatur, et illicitus appelletur, sed et si sponsalia secundum legem perfecta sint, nuptiis non impletis, sed morte, vel alio modo solutis, nefas sit alterutri harum personarum junctæ sibi per cognationem personæ, cujus causa nuptiarum nascitur impedimentum, vel alio

Τούτο δὴ τὸ ἴσον τοῦ πατριαρχικοῦ συνοδικῆς ἐθεθέντος γράμματος ἐκ τῶν ἐναποκειμένων καὶ ἐπιτῆ τῶ εὐαγεῖ σκερῆτῃ ἐκδηληθὲν, καὶ τῇ αὐτοῦ ἵπογραφή καὶ σφραγίδι Νικήτα τοῦ ὀσιωτάτου πρῶτου συγκελλοῦ καὶ χαροφύλακος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας πιστωθὲν, ἐπὶ δὲ καὶ τῶ ἵπογραφῆς τῶν λογιωτάτων διακόνων καὶ πατριαρχικῶν νοταρίων θεδαιωθὲν, ἐπεδόθη, μηνὶ καὶ ἐπιφανείσει τοῖς προγεγραμμένοις.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΦΙΑΙΝΟΥ.

« Α'. Περὶ μηνστείας. »

Μηνὶ ἀπριλλίῳ κς', ἡμέρᾳ δ', ἐπινεμῆσεως ἑξέτους ς' φοδ', προκαθημένου Ἰωάννου τοῦ ἀγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἐν τῶν δεξίῳσι μέρεσι τῶν κατηχομενεῶν, συνεδριάζοντων αὐτῷ πανιερωτάτων μητροπολιτῶν, τοῦ Κιαισαρείας τοῦ Ἐφέσου, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Ἀγκυράς, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Χαλκηδόνος, τοῦ Σεβαστείας, τοῦ Γεργρας, τοῦ Φιλίππων, τοῦ Ἰερσπόλεως, τοῦ Κοσταντινουπόλεως, τοῦ Μιτυλήνης, τοῦ Χωνῶν, τοῦ Νακωλείας, τοῦ ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Μαρωνείας, τοῦ Προικονίης, τοῦ Γαρέλλης, τοῦ Λήμνου, τοῦ Βοσπόρου, τοῦ Γεθούσιος, τοῦ Ἡρακλείας ἑλθόντων καὶ ἐν ὑστέριον τῶ Ἀμασειας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Κλαυδίουπόλεως, τοῦ Ἰκονίου, καὶ τοῦ Ἰδρούντος.

Εἰ καὶ μὴ προδήλως καὶ κατὰ λέξιν ἐν τῷ ἐπιθεθέντι συνοδικῷ τόμῳ παρὰ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου, κυρίου Σισινίου, ἐπὶ τῶν κεκωλυμένων καὶ ἀμύμων γάμων, οἰεληπται καὶ περὶ τῆς μηνστείας ἄλλ' ἐπεὶ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς μηνστήν, καὶ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ 68, κωλύει παντάπασιν ὁ πολιτικὸς 69 νόμος τῷ υἱῷ ἢ τῷ ἀδελφῷ 70 ζευγυσθαι, διὰ τὸ τὴν μητρικῆς τάξιν ἔχειν, τὴν δὲ νόμφης, κἂν ὁ γάμος μὴ προβέδθηκε τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς μηνστείας τοῦ πατρὸς υἱοῦ, κἂν ἡ θείας 71 λυθῆ, μὴ δυναμῆται τοῦ πατρὸς ταύτην λαθεῖν, ὡς νόμφην, καὶ τοῦ ἰδιοῦ υἱοῦ γαμετῆν ἑκράτησε δὲ καὶ μέχρι τῆς ἐκείνου τὸ μηνστειουσάμενον κόρην, καὶ ἡ θανάτῳ τῆς ἀποθαλόντα, ἢ διαζυγίῳ ἢ συναινεήσει, καὶ προσπίπτων 72 κατὰβολῆ, εἴτα ἑτέρῳ ἀγαγόμενον, μὴ δυνασθαι ἱερέα, ἢ διάκονον, ἢ ὑποδιάκονον χειροτονεῖσθαι, διγχιμον δηλαδὴ λογιζόμενον ἔδοξε καὶ ἐν τῇ ἡμῶν μετριότητι, καὶ πάσῃ τῇ ἐνδομήουση κρατεῖται συνόδῳ, τοῦ κρατεῖν ἐπὶ πάντων τῶν ἀμύμων καὶ κεκωλυμένων, μὴ μόνον εἰ γάμος καὶ ἱεροποιοφάσει προῖηται 73, κωλύεσθαι τε καὶ ἀθεσημον τὸ συναλλάγμα ὀνομάζεσθαι ἄλλὰ κἂν μηνστείας κατὰ τὸν νόμον τετελεσθαι, γάμος δὲ οὐκ ἀπέριστα, θανάτῳ δὲ, ἢ ἑτέρῳ τρόπῳ διαλύεται 74, μὴ εἶναι, θῆτερον τῶν προσώπων τῷ κατὰ τὴν συνηνεῖαν ἡνωμένῳ αὐτῷ προσώπῳ, εἰς τῆς αἰτίας καὶ μὴ γίνεται γάμος, ἢ κατὰ ἄλλον τινὰ τρόπον τὸ ἀμύμων

VARIÆ LECTIONES.

68 τὴν τοῦ υἱοῦ. 69 πρακτικὸς. 70 τῷ πατρ. 71 θείας. 72 νομίμων προσπίπτων. 73 φάση συμβῆται. 74 λύεται.

NOTÆ.

(2) Vixit sub dicto Constantino, Eudocia, Diogene, Michaele, Augg. Hæc duo decreta Nicephorus Boniatas A 1g. confirmavit per auream bullam. (3) L. 12. §. 1. D. de rit. nupt. Inst. de nupt. § Si uxor.

τον πρραισάγεται, συνάπτεσθαι τε κατά τόν νόμιμον γάμον και νόμοις ἐγνωσμένον, η̄ θεοίσι κανόνι τὸ συναλλάγμα η̄ τὴν συνοίκησιν κεκλησθαι τε και ὄλωσ καθίστασθαι· τῆς νομίμου μνηστείας τοῦ γάμου τήν τε και κατάστασιν ἐχούσης. Διὰ τοῦτο γὰρ και προστέμων ἀνεύ λύεσθαι ταύτην οὐκ ἔξεστιν, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀθεμίτων νομικός διορίζεται κανὼν, ὡς ἐνθα τὸ συναλλάγμα νόμοις ἀπόρροδεκτον, ποινην ἀπαιτεῖσθαι οὐκ ἔξεστιν. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐβρωμένων και νομίμων, ὡσπερ ἐν τοῖς γάμοις, αἱ ποιναὶ ἀντιδίδονται· εἰ μὲν ἐξ αἰτίας δηλονότι τῆς γυναικὸς τὸ διαζύγιον πέμπεται, τοῦ ἀνδρὸς κερθαίνοντος. Εἰ δὲ παρ' αἰτίαν τοῦ ἀνδρὸς, τῆς γυναικὸς ἀποφερομένης τὸ κέρδος. Οὕτω και ἐν ταῖς μνηστείας, τῆς λύσεως πειτὰ προστέμου συνισχυμένης, πρόδηλον ὡς ὁ μνη- B
 στευαν συστησάμειος και κατά νόμους διαλυσάμενος, εἴτεσ ἐτέραν ἀγαγόμειος, δίγαμος τέ ἐστι, και οὕτω νῦν και εἰς τὸ ἐξῆς ὀνομασθήσεται τε και ἔσται. Τὸ δ' αὐτὸ πάντως και ἐπὶ τῶν θηλειῶν. Ἐπεὶ τὰ αὐτὰ ἐφ' ἑκατέρως φύσεως οἱ νόμοι κρατεῖν καν τοῖς γάμοις καν τοῖς ἐτέροις συναλλάγμασι θεσπίζουσι. Διαβήρηθη τὸν ἀποφανόμεθα, ὅσα και οἷα πρόσωπα ἀπὸ τῶν πολιτικῶν νόμων, η̄ ἀπὸ τῶν θείων κανόνων, η̄ ἀπὸ τοῦ δηλωθέντος συνοδικῦ τόμου, η̄ ἀπὸ ἐτέρου τοῦ περὶ τριγμίας συνοδικῦ τε ἄμα και βασιλικῦ θεσπισματος, εἰς γάμου κοινωνίαν κεκώλυται, τὰ αὐτὰ και ἐπὶ τῶν μνηστειῶν τὴν κώλυσιν ἐναργεστῆτην 75 ἔχειν, και μηδὲν εἶναι γάμου τε και μνηστείας διάφορον, εἰς σύστασιν τοῦ C
 θεμιτοῦ και ἐβρωμένου.

Ἐτέρα συνοδική ἀπόφασις.

Περὶ μνηστείας.

Μηνὶ Μαρτίῳ 19, ἐπιμεμήσεως δ', ἔτους 590, προκαθημένου Ἰωάννου τοῦ ἀγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου και οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου, ἐν τῷ μικρῷ σεκρέτῳ, συνεδριάζόντων αὐτῷ και τινῶν ἀρχόντων συγκλητικῶν, πρὸς τοῦτοις δὲ πανιερωτάτων 76 μητροπολιτῶν, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Νικαίας, τοῦ Χαλκηδόνης, τοῦ Τιτιάνων 77, τοῦ Νεοκαισαρείας, τοῦ Ἀμωρείου, τοῦ Κοταίου, τοῦ Ἀμάστριδος, τοῦ Κελεσηνῆς, τοῦ Κολωνίας, και ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Σηλυδρίας, τοῦ Ρουσίου, και τοῦ Γοτθίας.

Τῆ αὐτῆ ἡμέρῳ τῶν συγκλητικῶν ἀπάντων ἀποχωρησάντων, ἔλθόντος δὲ και τοῦ μητροπολίτου Πατρῶν, και συγκέλλου Νικήτα, προετέθη τὸ τῆς μνηστείας ἀμφιβαλλόμενον, εἴ γε χρῆ ἐν τοῖς γαμικῶς συναλλάγμασιν, ἐνθα συγγενείας ἐστὶ νόμος, κώλυσιν ἐπέγιων ἀντὶ γάμου ταύτην λογίζεσθαι· και η̄ ἐπιτρέπεσθαι τὸ μετὰ τοῦτο μέλλον προδῆναι συνοικέσιον, η̄ ἀποτρέπεσθαι, ὡς ἄθεσμόν τε και νόμοις ἐναντιούμενον, και θεοίσι κανόνι προσκόπτον. Και ἠρωτήθησαν οἱ παδοσιαζόντες ἅπαντες πανιερωτάτοι ἀρχιερεῖς, και εἶπον κοινῇ γνώμη κατά

quodam modo incestus admittitur, copulari justo legibusque comprobato matrimonio, ne ve per sacros canones contractus hic vel conjugium nuncupetur, aut ullo modo subsistat: cum legitima sponsalia matrimonii locum et conditionem obtineant. Nam propterea nec absque pœnis hæc dissolvere licet, cum de incestus regula juris definitur, ubi contractus legibus interdictus sit, non licere pœnam exigere. In iis autem, quæ jure legibusque valent, quemadmodum in nuptiis, pœnæ persolvuntur: ut lucrum vir consequatur, si quidem per causam mulieris repudium mittatur, sin culpa viri, lucrum mulier auferat. Sic et in sponsalibus, siquidem cum pœna consistat eorum B
 dissolutio, manifestissimum est, eum, qui sponsalia contraxit, et secundum leges dissolvit, alia deinceps uxore ducta, digamum esse, atque ita nunc, et in posterum nominatum iri, et futurum. Idem vero et in feminis omnino locum habebit. cum eadem in utroque sexu tam in nuptiis, quam cæteris contractibus obtinere, leges sanciant. Itaque diserte pronuniamus, quæ et qualescunque personæ per jura civilia, vel sacros canones, vel indicatum synodalem tomum, vel aliam de tertiis nuptiis synodalem pariter et imperatoriam sanctionem, a consortio matrimoniali arceantur: eandem et in sponsalibus prohibitionem manifestissimam habere, nec ullum esse nuptiarum et sponsalium discrimen in hoc, ut licite justeque C
 contrahantur.

Altera synodalis sententia.

De sponsalibus.

Mensis Martii die xix, indictione iv, anno vicio 10 LXXV, præsidente Joanne, sanctissimo domino nostro, et universali patriarcha, in minore secreto assidentibus ipsi magistratibus quibusdam ordinis senatorii, præterque hos sanctissimis metropolitanis. Cæsariensi, Heracliensi, Nicæno, Chalcedonensi, Tyanensi, Neocæsariensi, Amoriensi, Cotyæi, Amastridis, Celesenæ, Coloniensi: et archiepiscopis, videlicet archiepiscopo Selebrïæ, Russii, et Gothiæ.

D Eodem die, cum omnes ordinis senatorii proceres abcessissent, et advenisset metropolitanus Patrensis, et Nicetas syncellus, de sponsalibus est proposita quæstio: num scilicet in contractibus nuptialibus, ubi cognationis lex impedimentum affert, sponsalia pro nuptiis habenda sint; ut vel permittatur, quod subsequaturum est, conjugium; vel prohibeatur, tanquam illicitum, et legibus contrarium, et in sacros canones impingens. Interrogati vero cuncti, qui coram aderant, sanctissimi pontifices, communi sententia de quæstione

VARIÆ LECTIONES.

75 ἐναργεστῆτην. 76 θεοφιλεστάτων. 77 τυάνων.

h i. v C. de sponsal.

controversa responderunt ; ejusmodi contractum prohibendum esse, quoties celebratis sponsalibus, nec secutis nuptiis, cum persona quapiam vel ob cognationem, vel ob affinitatem manifestam velita, contractus alius instituitur : partim, quod nonagesimus octavus canon sanctæ universalis sextæ synodi sic ad verbum statuat : *Qui alii desponsatam, viro adhuc superstitite, duxerit uxorem, adulterii crimine tenetur* (quippe nisi patres illi divini sponsalia loco nuptiarum habuissent, sed pro re quadam diversa ; quonam modo adulterii crimen impегissent ei, qui cum desponsata cum altero matrimonium contrahit ? Nam haud dubie cum nupta committitur adulterium, nec citra discrimen eandem pœnarum rationem ac modum tam in adulterio, quam in scortatione, canones statuunt) : partim, quod et jus civile titulo v, libri xxviii Basilicorum, in hanc sententiam loquatur Patris (4) fratris mei sponsam, uxorem ducere non possum, licet eorum uxores non fuerint. Nam illa non vercæ, hæc nurus locum habet. Item, post capita quædam (5) : Quamvis multas pater meus habuit, nullam earum duco (6). Nec matrem sponsæ quondam meæ. Quippe mea socrus fuit. Igitur et in hoc perspicuum est, legum conditores habuisse sponsalia pro nuptiis et illicitum existimasse, quod consequatur, sanxisseque, non posse conjungi. Atque hæc de affinitate. Nam post enumerata sanguinis impedimenta, subjiciunt : Sed et alia nuptia, quæ non ob jus cognationis, sed propter affinitatem non procedunt. Et in hujusmodi impedimentorum enumeratione, prædicta quoque capita collocantur. Ac præsertim una sanctissimi pontifices in hanc canonicam legalemque sententiam consenserunt, ita se sentire ac dicere professi, nec diversum quid se vel cogitatione, vel facto probare, vel una voce pronuntiarunt : quandoquidem et in renuntiationibus ad sacerdotium, ita se tum facere, tum manus imponere dicerent, ut cum quis aliqua sibi desponsata, nec matrimonio copulata, quocumque modo eam deserens, aliud deinde legitimum matrimonium contraxerit ; nec sacerdos ordinetur, nec forte per ignorantiam ordinatus, quidquam fructus inde referat ; sed sacerdotio, veluti digamus, excidat. Nam et qui desponsatam alii duxerit, ad sacerdotii gradum ascendere prohibetur. Sic se tum judicare, tum dicere, pariter omnes deposuerunt ; et sic ab omnibus faciendum, pronuntiarunt.

III. De clericis causas agentibus k.

Subnotatio patriarchæ, domini Joannis, sic habet

Mense Februarii, xvi die, in iudicatione ι. Cum

τὸ ἀναμφίβολον 78, καλύτερον εἶναι τὸ συναλλάγμα ἔνθα μνηστεύεται προδότης, καὶ γάμου μὴ ἐπακολουθήσαντος, πρὸς τι πρόσωπον ἢ ἀπὸ συγγενείας ἢ ἀπὸ ἀγγιστείας προφανοῦς εἰργόμενον, μέλλει ἔτερον τελεσθῆναι συναλλάγμα · τοῦτο μὲν, τοῦ ἐνεστηκότος ὁγδοῦ κανόνος τῆς ἁγίας οἰκουμένητικῆς ἑκτῆς συνόδου, οὕτω κατὰ ῥῆμα διαλαμβάνοντος · Ὁ τῶν ἑτέρων μνηστευθεῖσων ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ζῶντος εἰς γάμον ἀγγόμενος 79, τῶ τῆς μοιχείας ὑπεκείσθω ἐγγλήματι · (εἰ γὰρ μὴ ἐλογίζοντο οἱ θεοὶ πατέρες τὴν μνηστεύειν εἰς γάμου τάξιν, ἀλλ' ἄλλο τι, πῶς εἰ μοιχεύεις ἐγγλήματι τὸν συναπτόμενον τῇ ἑτέρῃ μνηστευταμένη ὑπέδωλον ; Πρὸς ὑπινδρον γὰρ πρῶτον δὴ μολὴς ἢ μοιχεύει πλημμελεῖται, καὶ ἀδιάρθερον εἰ κανόνες τὸν τῶν ἐπιτιμίων λόγον καὶ τρόπον ἐπὶ τῆς μοιχείας καὶ τῆς πορνείας οὐ τίθενται) τοῦτο δὲ, καὶ τοῦ πολιτικοῦ νόμου ἐν τῷ ε' τίτλῳ τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγοντος · Τὴν τοῦ πατρὸς μου, ἢ τοῦ ἀδελφοῦ 80 μου μνηστὴν οὐ δύναμαι λαμβάνειν, κἂν γαμεταὶ αὐτῶν οὐ γεγόνασιν. Ἐμὲν γὰρ μητρονίας, ἢ δὲ νόμφης τάξιν ἐπέχει. Καὶ μετὰ τινὰ κεφάλαια · Κἂν πολλὰς ἔσχεν ὁ πατήρ μου, οὐδέ μιν αὐτῶν λαμβάνω. Οὐδὲ μητέρα τῆς ποτὲ μου μνηστῆς · γέγονε γὰρ μου πενθερὰ. Δῆλον οὖν καὶ ἐπὶ τοῦτου, ἀντὶ γάμου τὴν μνηστεύειν εἰ νομιθέται ἔθεντο, καὶ ἄθεσμον τὸ συμβαῖνον κηρύσαντο, καὶ μὴ οἷόν τε συνέπεσθαι ἐθέσπισαν. Ἐκ τούτου ἐπὶ ἀγγιστείας. Μετὰ γὰρ τὸ ἀριθμητικῶς τὰς ἐξ ἀμφοτέρων κωλύσεις ἐπάγουσιν · Εἴτε δὲ αἱ ἑτέροι, οὐ διὰ θεσμὸν συγγενείας, διὰ δὲ ἀγγιστείας μὴ προδόντες. Καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν τοιούτων κωλυμάτων, συντάσσονται καὶ τὰ εἰρημένα κεφάλαια. Καὶ οἱ συμπάροντες πανιερώτατοι 81 ἀρχιερεῖς τῇ τοιαύτῃ κωνοικῇ τε καὶ νομικῇ γνώμῃ ἀνεγνωμώθησαν, καὶ οὕτω φρονεῖν τε καὶ λέγειν ἀνωμολόγησαν, καὶ μηδὲν τι ἐναντίον φρονεῖν ἢ πρῆξαι, ὁμοφώνως 82 ἔξεπον. Ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς εἰς ἱεροσύνην παραγγελίαις οὕτω ποιεῖν καὶ χειροθετεῖν ἔφασαν, ὥς ὅτε τις μνηστευόμενος τινὰ, καὶ κατὰ γάμον συναφθεῖ, ἀποσταίῃ ταύτης οὐμώδεκα τρόπον, εἴτα ἑτέρῳ νομίμῳ γάμῳ συναφθῆ, οὐκ ἱερέως χειροτονίαν δέχεται, οὔτε χειροτονουμένου ἴσως ἐξ ἀγνοίας ὠφέλειαν τινὰ ἔχει, ἀλλὰ τῆς ἱεροσύνης, ὡς δὴ γαμος, ἀλλοτριούται. Ἐπεὶ καὶ τῆς ἑτέρῃ μνηστευθεῖσων εἰ τις ἀγάγηται, εἰς ἱεροσύνην βαλθὸν ἐμποδίζεται ἀναδύνειν. Οὕτω καὶ γινώσκοντες καὶ λέγοντες ὁμοῦ πάντες κατέθεντο, καὶ οὕτω πρῆξεσθαι ἐκ παντὸς χρεῶν, ἐξεφώνησαν.

Γ'. Περί κληρικῶν συνηγορούντων.

Τὸ σημεῖον τοῦ πατριάρχου κυρίου Ἰωάννου ἔχει οὕτω ·

Μηνὶ Φεβρουαρίῳ Ϛ', ἡμέρᾳ γ', ἐπιμενίσσεως η',

VARIE LECTIONES.

78 ἀμφίβολον. 79 ἀναγαγόμενος. 80 τοῦ υἱοῦ. 81 θεοφιλέστατοι. 82 ὁμοφρόνως.

i existimasse hunc casum. j testati sunt. k causarum putronis l Mensis Februarii die 6, feria 3, iudicatione 2.

NOTÆ.

(4) Filii vel 12. § 1. D. de rit. nupt.

(5) I. 14. § Nunc videamus. D. eod.

(6) d. l. 14, § ult.

Πολλοὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μοναχῶν καθορῶντες ὑποθέσεις ἀλλοτρίαις ὑποδοιμένοις, καὶ ὑπεραγωνιζομένους τῶν δικαζομένων ἐν πολιτικῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ δικαστηρίῳ ἄλλότριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνθέλας καὶ τῆς τῶν νομιμῶν ἀκριθείας τὸ πραττόμενον κρίναντες, διορίζομεθα, μηκέτι τοῦ λοιποῦ μήτε μοναχὸν μήτε τῶν τινα ἐκκλησιαστικῶν ἀλλοτρίαις ἀγωγῆς ὑπεισερχόμενον, ἐν δικαστηρίῳ συνηγορεῖν. Ἐργολαβία γὰρ ἄντικρυς τοῦτο καὶ οὐκ ἂν τις τοιοῦτόν τι διαπραττόμενος, τὴν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπιτίμησιν διαφεύξεται. Πλὴν εἰ μή πως ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως οὔσης, κελυσθεὶ παρ' ἡμῶν ὑπεραγωνιζέσθαι θητέρου μέρους τῶν δικαζομένων. Τηνικαῦτα γὰρ ἕξει σὺν τῷ ἀμέμπτη καὶ τὸ ἀνεπιτήμητον. Τὸ δὲ παρὸν σημείωμα ὑπαναγνωσθῆναι ὠρίσθη καὶ πᾶσι τοῖς πολιτικοῖς δικασταῖς ἵνα ἐντεύθεν εἰδῶσιν λαθόντες τοῦ ἡμετέρου διορισμοῦ, μὴ προσδέχωνται τοὺς τοιοῦτους εἰς τὸ τίσιν ὅλως συνηγορεῖν.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ.

Α' ἠ Περὶ γάμου θεοῦ καὶ ἀνεψιᾶς μετὰ θείας καὶ ἀνεψιῶ κατ' ἀγχιστεῖαν. »

Μηνὶ Μαίῳ, ἡμέρᾳ ζ', ἐπινεμήσεως ἡ', προκαθημένον Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου ἡμῶν δεσπότης καὶ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου ἐν τῷ Θωμαίτῃ, συνεδριάζοντων συγκαλητικῶν ἀρχόντων ζ', καὶ πολιτικῶν δικαστῶν, Ἰωάννου τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς Βιγλας, Γεωργίου πρωτοπροέδρου τοῦ Μαγγάνη, Ἰωάννου πρωτοπροέδρου τοῦ Σολομῶντος καὶ θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν 83 ἰκωνῶν ἡ' παρισταμένων καὶ δεσποτικῶν ἀρχόντων ἡ' προσθετοῦ ὁ θεοφιλέστατος μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως ἐπὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐρώτησιν, πυθόμενος, εἰ γυνὴν ἔστιν θεῶν καὶ ἀνεψιᾶν θεία καὶ ἀνεψιῶ κατ' ἀγχιστεῖαν συνελλθεῖν. Ἐς τοῦτο μαθεῖν ἐθέλων, καὶ φιλῶνται εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τὴν ἐκείνου ἐπαρχίαν. Καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην τούτου ἐρώτησιν 84 ἀπεκρίθησαν ἄπαντες, μέχρι μὲν τινος ἀμφιβολοῦ εἶναι τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα. Ἐπεὶ δὲ τοῦ κραταίου 85 καὶ ἀγίου ἡμῶν ἀθέτου καὶ βασιλέως δικάσαντος ἡμῖν 86 καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ περὶ τοῦ συναλλάγματος τοῦ προέδρου Βάρδα τοῦ ξηροῦ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐραμνεύσαντος τὰ ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ ὀξάντα ἀμφιβολία, διεγνώσθη περὶ αὐτοῦ καὶ ἀπεράνη ἡ' τοιαύτη κρίσει 87 ὁ ἀντιλέγων οὐκ ἔστιν, ὡς ἀκωλύτως φανέντων πανταχόθεν τῶν τοιοῦτων συναλλαγμάτων. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ ἄλλοι πάντες. Ὁ Κλαυδίουπόλεως δὲ, καὶ ὁ Καρίας, καὶ πρὸς τοῦτους ὁ Εὐζανείας, οὐ δύνασθαι ἐφῆσαν ἐκ ταύτομάτου περὶ τοῦτο ἀποκριθῆναι, ἔστ' ἂν ἀναγνωσθῆ αὐτοῖς καὶ διαγνωσθῆ τὰ τῆς τοιαύτης σεβαστῆς κρίσεως, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ

mnltos ecclesiasticos et monachos videremus alienas causas subeuntes, et pro iis decertantes, qui in civilibus et ecclesiasticis judiciis litigant; ab ecclesiastica consuetudine, et legum gravitate, quod fiebat, alienum iudicantes statuius ut nemo deinceps, nec monachus, nec ullus ecclesiasticus, alienas causas suscipiens in iudicio defendat. Id enim est aperte mercenaria opera: et nemo tale quid agens, nostræ moderationis supplicium effugiet: præterquam si forte cum sit causa ecclesiastica, a nobis jubeatur alterutrius ligantium partis defensionem suscipere. Tunc enim præterquam quod erit reprehensionis expers, in pœnam quoque non cadet. Præsens autem subnotatio omnibus quoque civilibus iudicibus legi iussa est: ut cum nostri decreti scientiam habuerint, eos omnino non admittant ad ullorum causas agendas.

NICOLAI (7).

I. *De nuptiis patruī avunculivæ, et fratris sororisve filiæ, cum amita materterave et fratris sororisve filio per affinitatem.*

Mense Maio, xv die, 7 Indict. 15°, præsidente Nicolao sanctissimo nostro domino et œcumenico patriarcha in Thomaïta, assistentibus senatoriis magistratibus vii, et civilibus iudicibus Joanne, magno drungario Viglæ: Georgio, protoproedro Manganæ: Joanne, rotoproedro Solomonis, et piissimis metropolitanis multis assistentibus etiam dominicis magistratibus: Deo charissimus metropolitanus Philippopolis in sacra synodo proposuit q, interrogationem faciens, an oporteat patruum vel avunculum et fratris sororisve filiam coire cum amita materterave et fratris sororisve filio per affinitatem: quia id discere vellet et in posterum in sua provincia observare. Et ad illius hujusmodi interrogationem responderunt omnes, et aliquid valens: quibus ubi esse contractum. Sed postquam, potens et sanctus noster dominus et imperator iudicasset nobiscum, et cum sacra synodo, de contractu proedri Bardæ Xeri, et postea interpretatus esset, quæ in hujusmodi iudicio apparebant dubitationes, de eo cognovit et pronuntiavit, huic iudicio contradicit nemo, quod hujusmodi contractus nullo modo vetiti appareant. Et hæc quidem a ii omnes. Claudiiopolitanus autem et Cariensis, et præter hos Euchantensis de hoc in promptu respondere se non posse dixerunt, licet lecta essent ipsis et cognita quæ venerandi illius erant iudicii, et interpretationis ad ipsum factæ, et si qua de hoc contractu synodalis processit subnotatio. Philippopolitanus a tomo patriarchæ

VARLÆ LECTIONES.

83 μητροπ. κε', καὶ ἀρχιεπισκόπων ζ'. 84 ἐρώτ. ἄμα ἡμῶν ἀπ. 85 κραταίωτος. 86 ἄμα ἡμῶν, 77 κρίσει καὶ διαγνώσει.

^m actiones. ⁿ mediocritatis. ^o Mensis Maii die xv, feria septima, indictione xv. ^p metropolitanis xxv, et archiepiscopis vi, ^q proposuit quæstionem, interrogans: ^r nobiscum omnes. ^s sed quoniam. ^t donec

NOTÆ.

(7) Cognomen habuit Grammatici, et sub imperio Alexii Comneni vixit.

domini Sisinnii se impulsus esse dixit ad hanc interrogationem, et in eo adhuc insistere et interpretationem requirere.

Ἐρμηνείας, καὶ εἴ τι περὶ τοῦ τοιοῦτου συναλλήματος συνοδικῶν προέβη σημείωμα. Ὁ γὰρ μὴν Φλίππου, ἀπὸ τοῦ τόμου τοῦ πατριάρχου κυρίου Σισίνου, καὶ εἰς τὴν τούτου ἐρώτησιν παρρησιῶσιν ἐφῆσε, καὶ εἶτι τούτου ἐνίστασθαι, καὶ τὴν αὐτοῦ ἔρμηναι ἐπιζητεῖν.

De eodem.

Nonse Junio xiv, indict. 15, presidente Nicolao sanctissimo domino nostro et œcumenico patriarcha in Thomaita, assidentibus ei piissimis metropolitanis xiii assistentibus etiam dominicis magistratibus quæstione proposita a piissimo Philippopolis metropolitano Basilio. interrogati sunt illi de eo, an oporteat parvum vel avunculum et fratris sororisve filiam. cum amita vel matertera, et fratris sororisve filio per affinitatem convenire. Qui cum aliis antistitibus non consenserunt, neque simul cum iis responderunt, secundum ea, quæ tunc ab his ad prædictam Philippopolitani interrogationem dicta sunt, et subnotationes traditas: Joannes videlicet Claudiopolitanus, Joseph Cariensis, et Joannes Euchaniensis: qualem scopum attingant hujus quæstionis causa, cum tandiu de ea deliberarint, et quid iis de hac videatur. Utrum consentiant aliis, an adversentur, et contradicant. Et tres illi unanimiter responderunt et affirmarunt, nullo modo discrepare a suis ministris, sed idem cum iis per omnia sentire, et esse unanimes, quod legirint et jam cognoverint, tam ea, quæ prius pronuntiata et subnotata sunt a piissimo et sancto nostro imperatore, et a sanctissimo nostro domino œcumenico patriarcha, et sacrosancta synodo, quam quæ posterius emissa ac exposita sunt a Christi studioso ejus imperio. In quibusdam videbantur habere quedam dubia nihil amplius in ullo contradicentes, quasi non veliti appareant hi contractus, quem in modum etiam prius subnotatum est.

III. De duabus sobrinis non ducendis.

Vetuit Ecclesia, ne unus et idem secundas sobrinis uxores ducat. Neque enim tum affinitatis septimus, ut nonnulli existimant, colligitur gradus, sed sextus: propterea quod uno gradu vir esse cum uxore censeatur. Hoc siquidem patriarcha Nicolao in quæstionem vocatum, ab Ecclesia prohibitum est.

IV. De sponsalibus septennis.

Scito in chartophylacii x sexto sanctissimi illius patriarcha domini Nicolai subnotationem insinuatam esse, quæ hæc ad verbum complectitur.

Περὶ τοῦ αὐτοῦ (12).

Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰδ' τῆς αὐτῆς ἐπιμελέσεως ἐστὶν ἐπιτελεσθέντων Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη καὶ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου ἐν τῇ θωμαίτῃ, συναλλήζοντων αὐτῷ θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν ιγ', πιστευμένων καὶ δεσποτικῶν ἀρχόντων. Ἐρωτηθέντες γοημένως παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου μητροπολίτου Φίλιππουπόλεως Βασιλείου τῆς πείσεως, κατὰ τὴν ἐπιταγήν αὐτου καὶ ἀνεψιῶν θεία καὶ ἀνεψιῶν κατὰ ἐπιταγήν αὐτου, τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσι μὴ συνουσιαστέοις παρὰ τούτων τὴν ῥηθείαν τοῦ Φίλιππουπόλεως πείσειν ῥηθέντες, καὶ σημειώματα παραδοθέντες ἔργων ὁ Κλαυδίουπόλεως Ἰωάννης, Κάριας Ἰωσήφ, καὶ ὁ Εὐχάνειας Ἰωάννης, ἀσκοποῦ συγγαυτοῦ τῆς τοιαύτης ἐνεκεν πείσεως τοσοῦτον διασκεψάμενοι περὶ αὐτῆς, καὶ εἰς τὴν περὶ ταύτης δοκίμῃν ἀρὰ συμφωνοῦσι τοῖς ἑτέροις ἐναντιοῦνται τοῖς καὶ ἀντιλέγουσι. Καὶ ἀπειροσχαντο οἱ τρεῖς ἀποβλέποντες, καὶ ἀεδοξολογούντες καὶ μὴδὲν τρόπον δεῖσθαι τῶν ἰδίων συναλλήματων, ἀλλὰ καὶ συμφωνεῖν κατὰ πάντα τούτοις, καὶ ἐπισημασθέντες ὡς ἀνεργόντες καὶ ἀεργόντες καὶ τὰ πρότερον ἀεργωσάμενοι καὶ σεσημασμένοι τὴν κρατίστην καὶ ἀγίαν ἡμῶν βασιλείαν καὶ τὴν ἐκείνην ἡμῶν δεσπότη τῶν οἰκουμηνικῶν πατριάρχων, ἐπὶ ἱερωτάτῃ συνόδῳ, καὶ τὰ ἐς ὑπερῶν ἐκτελέσειν καὶ ἐρμηνεύσειν παρὰ τῆς φιλοχρίστου βασιλείας αὐτοῦ ἐπ' οἷς εὐδοκίαν εἶχεν τινὰ παραδοῦναι, καὶ ἐκείνη κατὰ τὴν ἀντιλέγοντες, ὡς ἀνεργόντων τῶν τῶν συναλλήματων φανέντων ὡς κατὰ καὶ τῶν σημειώματι.

1. Περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν δύο ἀνεψιῶν ἀδελφάς. 8

Ἐκώλυκεν ἡ Ἐκκλησία, τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα ἀνεψιῶν ἀδελφάς λαμβάνειν. Οὐ γὰρ εὐδοκίαν εἶχε ἡ ἐκκλησία, ὡς οἶσθε τινας, συναγάγει βαθεῖας, καὶ ἔκτος διὰ τὸ ἐνός βαθμοῦ λογίζεσθαι τὸν ἑκάστην τῶν γυναικῶν. Τοῦτο γὰρ ζητηθὲν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου, ἐκώλυθη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Δ' Περὶ μηνστίας ἐπιταγῆς.

Ἐπίστασε, ὅτι τοῦ σκοποῦ τῶν 91 χαρτοφυλακίου σημείωμα καταστρώσει τοῦ ἀγιωτάτου ἡμῶν πατριάρχου κυρίου Νικολάου, τὴν κατὰ τὴν ἐπιταγήν αὐτου.

88 σημειώματα. 89 καὶ εἶναι τὴν subnotationem traditam. 90 videlicet, x in secreto scribitur.

8) In manuscripto hinc inde...

VARIA LECTURAS.

... de quibus habere dubia quædam...

... pontifices, qui ad aliorum...

Μηνὶ Ἰουλίῳ, κα', ἡμέρα, δ' ἐπινεμήσεως ιε', προ-
 καθημένον τοῦ ἀγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκου-
 μενικοῦ πατριάρχου Νικολάου ἐν τῷ Θωμαίτῃ, συν-
 εδριαζόντων αὐτῷ θεοφιλεστάτων μετροπολιτῶν, τοῦ
 δεῖνος καὶ δεῖνος. ὁ θεοφιλέστατος μητροπολίτης Κυ-
 ζίκου Συμεὼν συνεδριαζὼν τῇ ἡμῶν μετοίῳτητι, εἶ-
 πεν ὡς κληρικὸς τῆς κατ' αὐτὸν μητροπόλεως Ἰωάν-
 νης, Διαβατηνὸς ὀνομαζόμενος, ἐμνηστεύσατο Μαρίαν
 τινὰ τοῦ Θεοφίλου καλουμένην, ἡλικίας οὖσαν ἑπτα-
 ετοῦς. Μαθὼν δὲ τὴν μνηστείαν εἶναι πζιμάνομον, διὰ
 τὴν τῆς μνηστῆς ἀνηθότητα, τότε μὲν ἀπέστη ταύ-
 τῆς, μετὰ δὲ χρόνους ὀκτώ νομίμως ταύτην πρὸς γά-
 μον ἠγάγετο. Καὶ ταῦτα λέγων, ἤθελε τὸ ποιητέον
 ἐπὶ τῷ κληρικῷ μαθεῖν. Ἐκοῦσεν οὖν ἀπὸ τῆς ἡμῶν
 μετροίῳτητος καὶ τῆς συνεδριαζούσης ἀδελφότητος, ὡς
 οὐκ ἐπὶ μόνου τοῦ γαμικοῦ συναλλάγματος ἀρραβῶ-
 νας νενόμισται δίδοσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν
 συναλλαγματικῶν· πλὴν οὐκ ἠναγκασμένους, ἀλλ' ἀνθ-
 αιρέτως. Ὡςπερ τοίνυν ἐπὶ τῶν ἄλλων συναλλαγμα-
 τῶν οὐ λέγομεν ἄκυρον εἶναι τὸ γεγονός, μὴ δοθέντων
 ἀρραβῶνων, οὕτων καὶ ἐπὶ τοῦ γαμικοῦ συναλλάγμα-
 τος, καὶ ἀρραβῶν ἦτοι μνηστεία προδῆθῃ, βέβαιον
 ἔσται καὶ ἀδιάσπαστον. Τῆς γοῦν προδῆθῆς μνη-
 στείας, ὡς εἴρηται, μέσον τοῦ κληρικοῦ καὶ τῆς Μα-
 ρίας, οὐσης ἀνυποστάτου, ἔσεται ὁ κληρικὸς ἔχων
 ἀδιασπαστῶς τὴν διὰ μόνῃς γαμικῆς ἱερολογίας ἀρμο-
 σθεῖσιν αὐτῷ σύζυγον, ὡς διειληπται. Πρὸ γάμου δὲ
 δωρεὰ, δι' ἣν καὶ τὴν μνηστείαν νενυμοθέτηται γίνε-
 σθαι, μέσον τῶν ὁμοζύγων ἢ τῶν μερῶν αὐτῶν οὐ
 τρακταίθῃσεται, ἀλλ' ὡςπερ εἰ μὴδὲ πρόδῃ μνη-
 στεία, μὴδὲ πρὸ γάμου παρηκολούθησε δωρεὰ, βέ-
 βαιος ὁ γάμος ἔσται καὶ ἀδιάρρηκτος.

ΣΤΥΠΗ ΚΑΙ ΑΡΣΕΝΙΟΥ.

• Περὶ γάμου δύο ἀδελφῶν μετὰ νύμφης καὶ ἀν-
 δραδέλφης. »

Τὸ τοῦ πατριάρχου Στυπῆ ψήφισμα, καὶ τὸ τοῦ
 πατριάρχου Ἀρσενίου, δύο ἀδελφούς νύμφην λαβεῖν
 καὶ ἀνδραδέλφην, ἀκώλυτον εἶναι κρίνουσι.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΜΟΥΖΑΛΩΝΟΣ.

• Περὶ μνηστείας δυοῖν πρώτων ἐξαδέλφωιν μετὰ
 δυατῶν ἀδελφῶν. »

Τοῦ σεβαστοῦ ἐκείνου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου
 κυρίου Στεφάνου Κομνηνοῦ μέλλοντος συζευχθῆναι
 τῇ κυρίῳ Εδοκίῃ, τῇ θυγατρὶ τοῦ σεβαστοῦ ἐκεί-
 νου καὶ μεγάλου Δομειτικοῦ κυρίου Ἰωάννου, καὶ
 κωλυομένου διὰ τὴν ἀνδραδέλφην αὐτῆς κυρίαν
 Εἰρήνην μνηστευθῆναι τῷ σεβαστῷ ἐκείνῳ κυρίῳ
 Ἀλεξίῳ, τῷ υἱῷ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ἐκείνου κυρίου
 Ἰωάννου τοῦ αἰοδίου σεβαστοκράτορος, τῷ ὄντι

ἢ μὴ προδῆ.

• *Mensis Julii die XXI feria IV. i mediocritate a metropolis suæ cler. b nuru b Sebastus. hoc enim palatince dignitatis est nomen, ut supra in extremo libro II. c Sebastii. q Sebasto.*

NOTÆ.

(9) Leo Stypiota vixit sub calo-Joanne aug. Arsenius vero Antorianus, longe post, sub Lasca-

A *Mensis Julii die 4, indictione 15, cum sanctissimus noster dominus et œcumenicus patriarcha Nicolaus in Thomaita præsideret, ac cum ipso Dei amatissimi metropolitani ille et ille considerent, Dei amatissimus metropolitanus Cyzyci Simeon cum nostra moderatione ^a considens, dixit, quomodo quidam matricis suæ urbis clericus, nomine Joannes Diabatenus, sponsalia inierat cum quadam Maria Theophili dicta, quæ esset ætate septennis : atque intellecto, propter sponsæ impubertatem, præter ju- sponsalia esse inita, tunc ab illa recesserat, ac post annos octo legitime ipsam in matrimonium assumpserat. Atque hæc cum dixisset, quid de clerico illo faciendum esset, discere voluit. Audivit igitur a nostra moderatione, confidentiumque fratrum cœtu, non solum in nuptiali contractu arrhas dari receptum esse, verum etiam in cæteris contractibus omnibus : atque in quidem non coacte, sed sponte. Quemadmodum igitur in aliis contractibus non dicimus quod actum est, si arrhæ datæ non fuerint, esse irritum : ita quoque in contractu nuptiali, tametsi arra sive sponsalia non processerint, quod actum fuerit, firmum atque indivulsum erit. Itaque quanquam quæ inter clericum et Mariam, ut dictum est, sponsalia processerunt, subsistere nequeant : habebit tamen indissolubilter clericus uxorem, ipsi per solam nuptialem consecrationem, ut explicatum est, conjunctam. De donatione tamen propter nuptias, propter quam sponsalia etiam fieri consueverunt, inter conjuges ipsorumve partes non tractabitur : sed perinde atque si sponsalia non processissent, neque ante nuptias donatio subsequenda esset, firmum erit matrimonium atque indisruptum.*

a STUPÆ ET ARSENI (9).

De nuptiis duorum fratrum cum sponsa ^b et glorie.

Decretum patriarchæ Stupæ, item et patriarchæ Arsenii, nequaquam prohibitum indicant, ut duo fratres sponsam ducant et viri sororem.

NICOLAI MUZALONIS (10).

De sponsalibus duorum consobrinorum fratrum-ve patruelium cum duobus sororibus.

Cum venerandus ^b ille, et magnus drungarius, dominus Stephanus Comnenus esset matrimonio jungendus dominæ Eudociæ, venerandi ^c illius et magni domesticci domini Joannis filiæ, et prohiberetur, eo quod soror ejus domina Irene desponsa esset illi Augusto ^d domino Alexio, protosebasti domini Joannis inclyti sebastocratoris filio, qui erat primus patruelis magni drungarii : et fieri non

rino et Palæologino vixit imperio.

(10) Vixit sub Manuele Comneno.

poterat, ut duo primi patruales duabus sororibus conjungerentur : synodice agitur tum est tempore sanctissimi patriarchæ domini Nicolai Muzalonis, an ex eo impediatur magni drungarii contractus ; statutum est autem, non impediri, eo quod sponsalia perfecti matrimonii locum non teneant.

α πρώτων εξαδέλφων του μεγάλου δρουγγαρίου και αδύνατον είναι δύο πρώτους εξαδέλφους δυσὶν ἀδελφαις συνάπτεσθαι· ἐλαλήθη συνοδικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Νικολαίου τοῦ Μουζάλωνος, εἰ ἐκ τούτου ἐμποδίζεται τὸ τῷ μεγάλου δρουγγαρίου συνάλλαγμα· καὶ διεγνώσθη μὴ ἐμποδίζεσθαι, διὰ τὴν μνηστειῶν τόπον τελείου γάμου μὴ ἐπέχειν.

THEODOTI.

De divortio ab infideli conjuge.

Tempore sanctissimi patriarchæ, domini Theodoti, separatus est a sua infideli uxore Basilius buccinator imperatorius, postquam baptizatus fuerat, decreto patriarchali : utpote quæ a viri suasionem induci non posset, ut baptizaretur.

CONSTANTINI CHLIARENI.

De homicidis latronum.

Tempore sanctissimi illius patriarchæ, domini Constantini Chliareni, cum quidam accessissent ad sanctissimam Dei magnam ecclesiam, et se armatos in latrones incidisse dicerent in clausura sancti Basilii, et eos interfecisse, et vellent scire, quid agendum : synodaliter disputatum est, an omnes qui latrones interficiunt, debeant indistincte puniri : et dixerunt nonnulli, illum qui potuit latronis insidias effugere, et hoc non fecit, sed eum de libera opera interfecit, non puniri secundum canonem, sed tanquam in homicidam gravius in eum animadverti. Quis enim scit (inquit) an qui in eum impetum faciebat latro, si vixisset, Dei providentia a latrocinio cessasset et Deo adhesisset ! Utebantur autem et antiqua superius sita lege, quæ dicit : Si non posses tuto effugere, crimini non datur. Si autem latro violentam manum adversus eum qui ipsum interfecit, intentavit, fiet, quod canon decernit. Atqui lex quoque superius dicta, sic habet : Si autem qui occidit, nec latronem persecutus est, nec dum latro eum persequeretur, se defendit, et ipsum occidit ; sed propter communem utilitatem incitatus, hoc molitus est, et ipsum interfecit : nec legitime, nec ecclesiastice punietur. Is enim, inquit, præmiis quoque dignus est, ut qui multorum animas a morte liberaverit, et locum, qui latronis insidiis, tanquam quibusdam spinis et tribulis, suffocabatur, mansuefecerit. Hoc quoque confirmabant ex lege, quæ sita est in 1 tit. 11 libri h, et decernit cum non esse infamem, qui pro ostentanda virtute cum bestiis pugnaverit et pro oppugnanda bellua absque canum venatione mercedem acceperit, cum ea bellua provinciam magnopere læderet. Synodo autem i visum est, ut quod ad leges Ecclesiæ attinet, et qui se defendentes, et qui propter pu-

ΘΕΟΔΟΤΟΥ.

« Περὶ διαζυγίου ἀπὸ τῆς ἀπίστου γυναικός. »

Ἐπὶ τῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Θεοδότη, διεξῶγη βασιλικὸς βυκινάτωρ, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, ἀπὸ τῆς ἀπίστου γυναικὸς αὐτοῦ, μετὰ πατριαρχικοῦ ὀρισμοῦ, ὡς μὴ πειθομένης βαπτισθῆναι κατὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς παράκλησιν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΧΛΙΑΡΗΝΟΥ.

« Περὶ φονεῶν τῶν ληστῶν. »

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου ἐκείνου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Χλιαρηνοῦ, προσελθόντων τινῶν στρατιωτῶν τῇ ἁγιωτάτῃ, τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ διηγησαμένων ἐνοχλεῖν ἐν πλοῖς ληστείας εἰς τὴν κλεισοῦραν τοῦ ἁγίου Βασιλέως 93, καὶ φονεῦσαι αὐτούς· καὶ ζητησάντων τι ποιητέον μαθεῖν· γέγονε λόγος συνοδικῶς εἰ ἐπιβουλεύουσιν, ἀδικαστικῶς πάντες οἱ φονεύοντες ἐπιτιμῶσθαι. Καὶ εἰπόν τινες, ὡς εἰ μὲν δυνάμενος τις τὴν ἐπιβολὴν 94 τοῦ ληστοῦ διαφυγεῖν, οὐκ ἐποίησε τούτου, ἀλλ' ἐκ μελέτης αὐτὸν ἐφόνευεν· οὐχὶ κατὰ τὸν κανόνα ἐπιτιμηθήσεται, ἀλλ' ὡς φονεὺς ἐπὶ πλέον τιμωρηθήσεται, τίς γὰρ (φησὶν) οὐδὲν, ἂν ὁ μὴ κατὰ αὐτοῦ ἐπιτὼν ληστῆς, προνοίᾳ Θεοῦ ἐπιζήσας, ἀπίστῃ τῆς ληστείας, καὶ τῷ Κυρίῳ προσκολληθῇ ; Ἐγρῶντο δὲ καὶ τῷ πάλιψ τοῦ καταστρωθῆτος ἄνωθεν νόμου, λέγοντι· τούτεστιν, εἰ μὴ ἡδύναται φυγεῖν ἀσφαλῶς, οὐκ ἐγκαλεῖται· εἰ δὲ ἐληθεῖ μᾶλλον προέβαινε γείτρα φονεύτριον κατὰ τοῦ φονεύσαντος αὐτὸν, γενήσεται εἴ τι κινῶν διορίζεται, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ διαληφθεὶς νόμος. εἰ δὲ ὁ φονεύσας οὔτε ἐδίωξε τὸν ληστὴν, οὔτε διωκόμενος ὑπ' ἐκείνου ἀντημύνατο, καὶ ἐφόνευσε τούτον· ἀλλὰ διὰ τὴν κοινὴν συμφέρον εἰς παρακλήσεως ἐμελέτησε, καὶ ἐφόνευεν αὐτόν, οὔτε νομίμως οὔτε ἐκκλησιαστικῶς τιμωρηθήσεται. Ὁ τοιοῦτος γὰρ (φησὶ) καὶ ἐπαθλῶν ἄξιός ἐστιν, ὡς πολλῶν ψυχῶν· ἐκ θανάτου ῥυσσάμενος, καὶ ἐξημερώσας τὸν τόπον, τὸν ὡστεὶ ἀκίνητος καὶ τριβόλοις, τὰς τοῦ ληστοῦ ἐνέδρας συμπνεύμενον. Κατεσκευάζον δὲ τούτο καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ κειμένου εἰς τὸν ἀ' τίτλον, τοῦ 11 βιβλίου, καὶ διοριζομένου, μὴ ἀτιμούσθαι τὸν, χάριν ἐπιδικῶν ἀνδρείας, θηριομαχίαν, καὶ τὸν λαδόντα μετὰ ἐπὶ τῷ καταπολεμησάι θηρίον ἔξωθεν κυνήσιου, βλάπτον τὴν ἐπαρχίαν. Ἦρεσε δὲ τῇ συνόδῳ τίνας, ὅσον κατὰ τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ἐμνω-

VARIÆ LECTIONES.

93 τοῦ ἁγίου Βασιλείου. 94 τὴν ἐπιβουλήν.

« in faucibus S. Basilii. t impetum et antiquæ superius insertæ legis interprete, dicente : Id est. non poterat tuto fugere, non accusatur. h quod canon decernit et lex indicata. Si autem qui occidit extra arenam mercedem i tamen.

μένους τοῖς λησταῖς, καὶ τοὺς διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον Ἀ
 ἐκ παρακλήσεως φονεύσαντας ληστὰς, ἐπιτιμᾶσθαι
 καθὼς ἐπιτιμῶνται καὶ οἱ ἐν πολέμῳ φονεύσαντες.
 Τὸν δὲ φονεύσαντα ληστὴν, ὅποτεν τὴν ἀπὸ τοῦτου
 ληστεῖαν ἠδύναντο διαφυγεῖν, ἐπὶ πλέον ἐπιτιμᾶ-
 σθαι. Κατὰ μέντοι τὰ νόμιμα δίκαια ἡ ἀνωτέρω
 ῥηθεῖσα διαίρεσις οὐκ ἀπεπέμπετο. Καὶ ταῦτα μὲν
 περὶ λαϊκῶν. Οἱ γὰρ κληρικοὶ ὅπως ἴηποτε φονεύον-
 τες καθαιροῦνται, μηδεμίαν διαφορὰς οὐσης πολε-
 μίων, ἢ ληστῶν, ἢ ἐτέρων τινῶν.

ΛΟΥΚΑ.

Α'. « Σημεῖωμα συνοδικῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ
 Κομνηνοῦ κυρίου Μανουὴλ, πατριάρχου ὄντος
 Λουκά, περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἐσθίου βαθμοῦ
 ἐξ ἁΐματος. »

Περὶ Ἀπριλλίῳ ια' ἐπιμεμήσεως 93 ἰδ' προκαθ-
 ημένου Λουκά τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ
 πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιῖς Ἀλεξιακοῖς κατεγομμέ-
 νοις 96, συνεδριάζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωστῆ αὐτοῦ
 ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἡρα-
 κλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Νικαίας,
 τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Γαγγῶν, τοῦ Μύρων, τοῦ Κη-
 ρίας, τοῦ Ἰκονίου, τοῦ Κορίνθου, τοῦ Ἀθηνῶν, τοῦ
 Μωσικοῦ, τοῦ Κρήτης, τοῦ Ἀρλίσσης, τοῦ Μετολί-
 νης, τοῦ Σμύρνης, τοῦ Νέων Πιτρῶν, τοῦ Ἀμάστρι-
 δος, τοῦ Δρίστρας, τοῦ Κερκύρων, τοῦ Παροναξίας
 τοῦ Μιλήτου, τοῦ Ἀρχαδιοπόλεως, τοῦ Παρίου, τοῦ
 Σηλυβρίας, τοῦ Προικονήσου, τοῦ Βρύσεως, τοῦ Νί-
 κης, τοῦ Ἀγγιάλου, παρισταμένων καὶ δεσποτικῶν
 ἀρχόντων. Εὐστόχως ὁ σοφώτατος Σολομῶν νόμον
 καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώττης φορεῖν τὴν σοφίαν μὲν παροι-
 μίαις ἐφθέξατο. Φιλανθρώπος γὰρ αὐτῆς ὁ νόμος,
 καὶ τῷ ἔλεῳ συγκέκραται, πᾶν συνοίσον ὑποτιθεῖ-
 νος, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας κηδόμενος,
 καὶ τὰ βλάπτοντα πόρρω ἀποκρινόμενος 97. καὶ
 παρανομίαν ἀπειργῶν, καὶ ἀνομίαν ἀνστέλλων,
 καὶ συνάγων πάντας πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεσμοῖς
 ὑποκεισθαι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ δικαίου διασταττόμε-
 νος. Ἡ σοφία τοίνυν καὶ σήμερον χρηστενόμενη
 μὲν περὶ τοὺς μὴ τοὺς θελοῦς θεσμοὺς παραβαίνον-
 τας, καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὸν ἐαυτῆς ἐκχέουσα ἔλεον, τῷ
 νόμῳ δὲ τῷ θεῷ, τοὺς παρανομούντας ὑπάγουσα,
 μετὰ τοῦ Δαυὶδ ψαλμῶδε συνοδικῶς δι' ἡμῶν, Εἴπα 98
 τοῖς παρανομοῦσι, μὴ παρανομεῖτε καὶ τοῖς ἁμαρ-
 τάνουσι, μὴ ὑψοῦτε κέρας, τὸν θεῖον νόμον παρα-
 γραφόμενοι 99. Ἴνα δὲ τὴν τοῦ λόγου πρόθεσιν σαφῆ
 παραστήσωμεν ἰ. φέρε τοῦ λόγου διαλευκάνωμεν
 Ὁ ἱερωτάτος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Νικόλαος ὁ
 ἀγιοθεοδώριτος, τοῦ ὑπ' αὐτὸν ποιμνίου κηδόμενος,
 καὶ φρονιστικῶς ἔχων καὶ ἐμμερμῶνος, μὴ μόνον
 τοὺς ἐτι περιόντας τῇ πανευδομίῳ χάρᾳ τῆς Ἀττι-

blieam utilitatem, deprecatione interposita, la-
 trones interfecerunt, puniantur. quemadmodum
 puniuntur. (qui in bello occiderunt : is autem, qui
 latronem interfecit, quando poterat suum ἰ latro-
 cinium effugere, amplius puniatur. Tamen secun-
 dum jura legitima, superius dicta divisio non
 repudiabitur. Et hæc quidem de laicis. Clerici
 enim, quomodocunque occidentes, deponuntur,
 nulla habita differentia hostium, vel latronum, vel
 aliorum aliorum.

LUCÆ (11).

I. *Subnotatio synodalis sub imperio domini
 Manuuelis Comneni, Luca patriarchatum ob-
 tinenti: Ne fiant nuptiæ septimi gradus cognat-
 ionis*

Mense Aprili 1, indictione 14, præsidente Luca
 sanctissimo et æcumenico patriarcha in dextris
 Alexiacis catechumenis assidentibus magnæ ipsius
 sanctitati sacratissimis antistitibus. Cæsariensi,
 Heracliensi, Cyziceno, Nicomediensi, Nicæno,
 Melitenico, Gangrensi, Myrensi, Cariensi, Iconiensi,
 Corinthio, Atheniensi, Mosisio, Cretensi, Laris-
 seno, Mitylenæo, Smyrnæo, Neopatrensi, Amastri-
 dis, Dristræ, Corcyronsi, Paronaxio, Milesio, Arca-
 diopolitano, Pariensi, Selybriensi, Præconesio,
 Bryseni, Nicensi, Anchialino : astantibus et do-
 minicis magistratibus. Eleganter sapientissimus
 Solomon in proverbii dixit sapientiam in lingua
 ferre legem et misericordiam. Bentigna enim ejus
 lex, et misericordiæ commista est, suggerens quid-
 quid conducturum est, et hominum salutis curam
 habens, discernensque ἢ procul ea, quæ officiant, et
 iniquitatem prohibens scelusque coercens, et
 congregans omnes ad Deum, ac ut æqui et boni
 subjiciantur institutis, præcipiens. Sapientia igitur
 divina etiam hodie benigne agens circa eos, qui
 divina non transgrediuntur instituta, et in eorum
 effundens misericordiam, legi autem divinæ subji-
 cians inique agentes : cum Davide per nos synodice
 cant carnem, Dixi ἢ inique agentibus. Ne inique
 agatis : et peccatoribus, Ne erigatis cornu : ad-
 versus divinam legem præscriptione utentes ὁ. Ut
 autem orationis propositionem perspicuam exhi-
 beamus, age, eam elucidemus Sacratissimus metro-
 politanus Athenarum Nicolaus Hagiotheodoritus,
 sui regis curam habens, et sollicite cogitabundeque
 se gerens, non solum ut superstitibus adhuc in felici
 Attica regione et Athenis ἢ educatos ἧ, mundos
 sistat Deo, sed et ut posteris per generationem
 esse incipiant, legitimas habeant generationis pri-
 mitias, et justas primas nuptiarum conventiones,

VARIÆ LECTIONES.

93 ια' ἡμέρᾳ, β' ἐπιμεμήσεως ἰδ'. 96 κατηχουμενείῳ. 97 ἀποκρούμενος. 98 εἴπατε. 99 περιγραφόμενοι. ἰ παραθήσομεν.

ἰ ejus ἰ Mensis Aprilis die xi, feria. secunda. ἢ removensque ἢ Dicit ὁ legem divinam circumscribentes. ἢ versantes ἢ sed etiam ut per ortum in rerum naturam producendi

NOTÆ.

(11) Cognomen huic *Chrysoberges*, qui sub Comneno vixit.

ut non solum in vitæ commercio, prout per humanam A fragilitatem licet, inculpati sint, sed et in nuptialibus contractibus id consequantur. ne divinam legem et Deum offendant, requirens prohiberi nuptias septimi gradus cognatione illegitime contractas: synodaliter retulit nostræ modestiæ r, quosdam ea, quæ a beatæ memoriæ sanctissimo patriarcha illo domino Alexio, synodice constituta sunt de contrahentibus matrimonium in septimo cognationis gradu, data opera depravare, dum non ad eorum sententiam respiciunt, sed verbis oscitantur inhærent. Nam illo quidem synodice nuptias septimi gradus prohibente, si earum pelita fuerit venia: sin minus, eas indivulsas manere permittente, sed eos qui contraxerunt pœnis subjiciente; idque omnino sic fieri definiente, et si qui coeunt⁸, ignorantes quoto gradu a se invicem distent, tales nuptias contraxerint: (quoniam enim modo, si non ita hoc illi sanctissimo patriarchæ excogitatum fit, de una eademque re velut contraria quædam definita sint? quonam autem modo quod cum dolo clam factum est, indivulsam manere constituit, qui non permittit fieri, si ejus venia petatur?) quosdam igitur illud videntes, quemadmodum nostræ mediocritati relatum est, seque septimi gradus esse scientes, et, si hujus modi contractus sub interrogationem cadat, nullo modo permissum iri: de industria, maligne agere, timori Dei et canoniciæ constitutioni propriarum libidinum expletionem præferentes, quod vel florente pulchritudine victi, C aut fluentibus divitiis adducti, aut generis sublimitate pertracti fuerint.

ἀλλάγμα ὑπ' ἐρώτησιν, πάντως οὐδ' ὄλωσ προΐηται θείου καὶ κανονικῆς ἐπιπροσθεν διατάξεως τὴν τῶν οἰκείων ἐκπλήρωσι, θελημάτων τιθέμενοι· ὡς ἡ τοῦ ἀμπράντου κάλλους ἡττώμενοι, ἢ πλοῦσιν τῶν βέοντι ὑπαγόμενοι, ἢ καὶ γένους ὑπεροχῇ ὑπελκόμενοι.

Nostra igitur = moderatio, partim pro divina lege propugnans, partim hujusmodi facinorum paternam curam habes: iis enim divinitus imminet, ut inobedientiæ filiis, intolerabilis ira, ut autem horam aliquando et ambo talia committentes mortis gladio excindantur, aut per mortem omnino alter ab altero separetur, quod tales nuptiæ, non sint nuptiæ, sed nuptiarum dissolutiones: et talis conjunctio, separatio potius et exitium; et talis conversatio, eversio potius et interitus. Pulchritudinis etiam fruitio, hujus vitæ dissolutiones: generis exaltatio, destructio potius, et in infernum ducens viam; et divitiarum satiety, eorum potius quæ cernuntur, privatio constitit^v, propter hæc igitur moderatio nostra, cum sacrosancta fraternitate, factam a sanctissimo patriarcha domino Alexio synodalem dispensationem in nuptiis septi-

τῆς καὶ τρεφομένουσ 8 'Αθ'ναζε, ἀγνοῦσ παραστῆσθε θεῶ, ἀλλὰ καὶ τοὺσ μέλλοντασ εἰσ τὸ εἶναι διὰ γενετικῆσ ἔρχεσθαι, ἐννόμουσ ἔχειν τὰσ ἀπαρχὰσ τῆσ γεννήσασ, καὶ ἐνθέσμουσ τὰσ πρώτασ πρὸσ γάμον συνχωρητῆσ 3, ὡ, μὴ μόνον ἐν τατῆσ βιωτικῆσ συναλλαγῆτῆσ ἔχειν ὡσ ἐξὴν ἀνθρώποισ τὸ ἀμειπτον, ἀλλὰ καὶ τῶσ γαμικοῦσ συναλλάγμασι κεκτήσθαι πρὸσ τε τὸν θεῶν νόμον καὶ πρὸσ θεὸν τὸ ἀπρόσκοπον, καὶ ἐκ τοῦ ἐδόδμου ἐξ αἵματοσ 4 βαθμοῦ συνιστῆμενον, γάμοσ ἑθέσμουσ, ζητῶν κωλυθῆναι συνοδικῶσ, τῆ ἡμῶν ἀνηνεγχε μητριότητι, ὡσ τινεσ τὰ παρὰ τοῦ ἐν μεταρίτῃ τῆ λήξει τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ἐκεῖνου κυρίου 'Αλεξίου συνοδικῶσ οἰκονομηθέντα ἐπὶ τοῖσ ἐξ αἵματοσ ἐδόδμου βαθμοῦ γαμικῶν συνιστῶσι συνάλλαγμα παραχαράττουσιν ἔκοντι, μὴ πρὸσ τὸν ἐγκαίμενον τούτοισ νοῦν ἀποβλέποντεσ, τατῆσ δὲ λέξεσσι κακοσχηλῶσ ἐναπομένοντεσ. 'Εκεῖνου γὰρ συνοδικῶσ τῶν ἐξ ἐδόδμου γάμον βαθμοῦ εἰ μὲν ἐρωτηθεῖη, καλῶσ τοσ γίνεσθαι· εἰ δὲ πρὸ ἐρωτήσασ γενῆται, μένει μὲν ἀδιάσπαστον ἐπιτριπτον, ἐπιτιμῶσ δὲ τὰσ συναλλάξαντασ ὑποβάλλοντοσ, καὶ τούτο πάντασ οὕτω διοριζόμενουσ γίνεσθαι, εἴτε 5 οἱ συνακτόμενοι ἀγνοοῦντεσ ὅπολου πρὸσ ἀλλήλοσ εἶεν βαθμοῦ, τῶ τοιούτον γάμον συστήσονται 6· πῶσ γὰρ εἶν, εἰ μὴ οὕτω τούτο ἐκεῖν τῶ ἀγιωτάτω πατριάρχῃ νενοῆται 7 περὶ ἐνὸσ καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματοσ οἶον ὑπεναντία τινὰ κεκάνονιστο; Πῶσ δὲ τὸ ἐπιδοῦλοσ κρύφα πρακτόμενον, μένει ἀδιάσπαστον διατίετο. ἀ μὴδὲ γίνεσθαι συχωρῶν τούτο πεσὸν ὑπ' ἡ ἐρωτήσασιν;) τούτο γοῦν τινὲσ εἰδότεσ, ὡσ ἀνήνεκται τῆ ἡμῶν μητριότητι, καὶ ὡσ ἐδόδμου βαθμοῦ συγχέουσιν ἐπιστάμενοι, καὶ ὡσ εἰ πάσῃ τὸ τοιούτον συνιστῶσιν.

Ἡ τοίνυν μετριότησ ἡμῶν τούτο μὲν, τοῦ θεῶσ νόμου ὑπερμαχοῦσα τούτο δὲ, καὶ τῶν οὕτω τούτω 8 κατατολμώντων πατρικῶσ κηδομένη (ἔρχεται γὰρ ἐπ' αὐτοὺσ 9, ὡσ υἱοὺσ ἀπειθείασ, θεοθεν ὄργῃ ἐνυπόστατοσ, ὡσ πρὸ ὥρασ ἔστιν οὐ καὶ ἔμφοσ τοῦσ δεδρακότεσ τοιαῦτα τῶ τοῦ θανάτου ἔχει ἐκτίμῆσθαι, ἢ πάντωσ θάτερον τοῦ ἐτέρου ἀποδιόσασθαι διὰ θανάτου 10. 'Οτι μὴδὲ γάμοσ ὁ τοιούτοσ γάμοσ, ἀλλὰ γάμου κατάλυσισ· καὶ ἡ τοιαῦτη συνάφαισ, διάστασισ μᾶλλον καὶ ὀλεθροσ· καὶ ἡ τοιαῦτη ἐκ γάμου συναναστροφῆ, καταστροφή μᾶλλον ἐστὶ καὶ ἀπώλεια· ἢ τοῦ κάλλουσ ἀπόλαυσισ, τοῦ ἐνθεῶσ βλου ἀπόλυσισ· ἢ τε τοῦ γένουσ ἀνύψωσισ, καθῆρησισ μᾶλλον καὶ ὁδοσ εἰσ εἶδην ἀπάγουσα 11· καὶ ἡ τῶ πλοῦτου πλήρωσισ, τῶν ὀρωμένων μᾶλλον καθέστηκε στερῆσισ.) Διὰ γοῦν ταῦτα ἡ μετριότησ ἡμῶν, μετὰ τῆσ ἱερῆσ ἀδελφότητοσ, τὴν γεγονυῖαν παρὰ

VARIÆ LECTIONES.

8 στροφομένους. 3 συναλλαγῆσ. 4 τὸν τοῦ ἔκτου βαθμοῦ ἐξ αἵματοσ. 5 εἴ γε. 6 συστήσασιν. 7 νενοῆται, οὕτω τούτου. 9 ἐπὶ υἱοῦσ. 10 θανάτωσ διάσασθαι. 11 κατάγουσα.

r mediocritati. s siquidem ii, qui coeunt. l intellectum sit. u mediocritas. v existit:

τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Ἀλεξίου συν-
 οδικὴν ¹³ οἰκονομίαν ἐπὶ τῷ ¹³ ῥητῶς ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ
 νόμου μὴ κωλυθέντι ἐπὶ τοῦ ¹⁴ αἵματος ἐδόξου
 βαθμοῦ γάμου ¹⁵ μήτε καθαρῶς ἐπιτριπέντι, κρα-
 τύνουσα καὶ στηρίζουσα, καὶ οἷον ἐφερμηνούουσα
 τε καὶ σαφηνίζουσα ἄμα δὲ καὶ τὸ τῶν πολλῶν κα-
 κουργόν τε καὶ περιέργον περικόπτουσα, καὶ οἷον
 ἐκ ῥίζης αὐτῆς ἀνασπῶσα, ἵνα μὴ καὶ ἔτι ¹⁶ παρανο-
 μίας ἐξαντελεῖν βλαστήματα, καὶ τέκνα μωμητὰ
 πληθυνθῆ, καὶ υἱοὶ τῶν θεῶν νόμων αὐξήθωσιν ἄλ-
 λότριαι· τὸν ἐκ τοῦ τοιοῦτου γάμου βαθμοῦ οὐ μόνον
 ἐρωτώμενον προβαίνειν κωλύει, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐρω-
 τήσεως γεγενημένον διασπᾶσθαι διακαλεύεται· παν-
 τελεῖ τοῦ τοιοῦτου γάμου ἀργίαν καταψηφιζομένη
 τῶν σίμερον τῶν φθασάντων γενέσθαι τοιού-
 των γάμων, μένειν πάντως ὀφειλόντων ἀδιασπᾶ-
 στων. Τὸ γοῦν ἀπὸ τοῦδε οἱ τοιοῦτον γάμον συ-
 στηναὶ τολμήσαντες, οὐ μόνον τοῦ οἰκείου σκοποῦ
 οὐδαμῶς ἀπολαύσουσιν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς τοῦ τοιού-
 του συναλλάγματος διασπάσεως, καὶ ἀφορισμῶ κα-
 θυποδληθήσονται, ὡς συγγενικά συγγέοντες αἵματα,
 καὶ ὡς τοῦ παρόντος συνοδικοῦ ὅρισμοῦ καταφρο-
 νηταί· οἳ τε τοῖς ὅτω συναλλάττουσι συναιδέοντες,
 αὐστηρίας κανονικῆς πεπραθῆσονται, καὶ οἱ ἱερολο-
 γησάται τολμήσαντες καθαιρέσει ὑποδληθήσονται.

Ταῦτα ἀπὸ τῶν συνοδικῶν σχεδωρίων παρεκολλη-
 θέντα, τῇ σφραγιᾷ τε καὶ ὑπογραφῇ τοῦ τιμιωτάτου
 ἀρχιερατικόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ
 Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας συνήθως βεβαιωθέντα, ¹⁷
 ἐπεδόθη μὴν καὶ ἐπινεμήσει τοῖς προγεγραμμένοις,
 ἔτους 7590¹⁸. Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης
 ἐκκλησίας καὶ ἀρχιερατικόνου Ἰωάννης ὁ Ἀγιοφλω-
 ρίτης, ὑπέγραψε.

Β'. « Περὶ κληρικῶν κοσμικῶς ἐκυτοῦς συμπλε-
 κόντων φρονήσι. »

Τὸ σημειώμα τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου
 Λουκά ἔχει οὕτως· Μηνὶ Δεκεμβρίῳ ἡ ἡμέρα α'.
 ἐπινεμήσεως 5'.

Εἰ καὶ Ὁζᾶν ἐκεῖνος, τῆς θείας κιβωτοῦ παρα-
 τραπεύσεως ἀψάμενος, οὐ μικρὸν κατεκρίθη τὸ ἐπι-
 τίμιον· καίτοι σκοπὸς ἦν αὐτῷ πρὸς ἀνόρθωσιν
 ταύτης, οὐ πρὸς καθίρεισιν· τίς οὕτω τολμηρὸς,
 κοί εἰς ἐσχάτην ἀναίδειαν καὶ ὑπερηφανίαν ἐξενε-
 χθεὶς, πνεύματι πάντως ἀγόμενος πονηρῷ· ὅς μὴ
 μόνον οὐκ ἐκνορθοῦν αἰρεῖται τὰ θεῖα καὶ πνευ-
 ματικά διατάγματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν τρεπό-
 μενος, καὶ παρασαλεύειν τὰ πάντα καὶ καθαιρεῖν ἀναιδέε-
 ται, καὶ παραλύειν τὰ παγίως ἡδρασιμένα, καὶ πα-
 ρακινεῖν τὰ ἀσάλευτα ὑποδομημένα (κτιθῶς φῆσιν)
 ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν. Διὰ
 τοῦτο καὶ ἡ μητριότης ἡμῶν, οὐκ ἀνασχέτον ἡγῆ-
 σαμένη πονηρὰν συνήθειαν καὶ ἔτι κρατεῖν, μὴ γνῶσαν
 θεῖα τε καὶ ἀνθρώπινα καὶ τῆς Ἐκκλησίας κατα-
 στάσει, τῆς ἀμωμῆτου νόμφης Χριστοῦ, σπλους οὐ

mi gradus cognationis nominatim non prohibitis
 lege civili, neque manifeste permissis, corroborans
 et firmans, ac veluti interpretans et declarans, si-
 mul etiam multorum fraudem et versutum rese-
 cans, et quasi ad radice extirpans, ne ullæ amplius
 iniquitatis exoriantur propazines, et reprehensio-
 nem merentibus liberis respública impleatur,
 filiorumque a divinis legibus alienorum crescat nu-
 merus : nuptias septimi gradus non solum postu-
 latus procedere vetat, sed et ante postulationem
 contractas distrahi jubet : ab hodierno die discer-
 nens, ut hujus modi nuptiæ omnino fieri desinant :
 quæ autem jam factæ sunt, manere debeant in-
 dividuæ. Qui igitur tales nuptias ab hoc tempore
 contrahere ausi fuerint, non tantum sua frustra-
 buntur ipsi, sed et cum hujus modi contractus
 dissolutione excommunicationi subjicientur, velut
 cognationis sanguinem ² confundentes, et præsentis
 synodiciæ definitionis contemptores, si etiam, qui
 eum contractum ineuntibus consensum præstite-
 rint, severitatem canonicam experientur, et qui
 sacram benedictionem facere ausi fuerint, depo-
 sitioni subjiciuntur.

Hæc ex synodiciis chartulis prolata, sigillo et
 subscriptione in primis venerandi archidiaconi et
 chartophylacis sanctissimæ magnæ Dei ecclesiæ
 pro more confirmata, data sunt mense et indictione
 supra scriptis, anni 6674. Cartophylax saucis-
 simæ magnæ ecclesiæ et archidiaconus Joannes
 Hagioflorita, subscripsit.

II. De clericis se immiscentibus sæcularibus ne- gotiis.

Subsignatio sanctissimi patriarchæ domini Lu-
 cæ sic habet : Mense Decembri, 8 die, 1 indictione
 6 v.

Si et Ozan ille, qui divinam arcam, quæ everte-
 batur, attigit, non pario supplicio affectus est :
 atque ejus erat ² institutam illam erigere, non per-
 dere : quis erat adeo audax, et ad extremam usque
 impudentiam arrogantiamque elatus, malo omnino
 spiritu ductus, qui non solum non vult divina et
 spiritalia mandata erigere, sed etiam in contrarium
 detorquens, ea labefactare ac destruere impudenter
 molitur, eaque dissolvere, quæ firme ac stabili-
 ter locata sunt : et ea commovere, quæ conquassari non
 possunt : ut quæ sint ædificata (ut aiunt ³) supra
 fundamentum apostolorum et prophetarum. Pro-
 pterea nostra quoque moderatio ⁴ non ferendum
 esse rata, malam consuetudinem adhuc servari.
 quæ divina et humana confundit, et Ecclesiæ (quæ
 est ab omni reprehensione aliena Dei sponsa)

VARIÆ LECTIONES.

¹³ συνοδικῶς. ¹⁴ ὑπὸ τοῦ. ἐπὶ τῶν ἐξ. ¹⁵ γάμων. ¹⁶ ἵνα μηκέτι παραν.

² cognatum sanguinem. ³ Mensis Decembris die viii, feria prima, indictione sexta. ⁴ licet ejus
 esset. ⁵ sicut ille inquit. ⁶ mediocritas.

constitutioni non vulgares maculas in urere, quæque A
 superbia, et vana negotiatione c, et in iis quæ sunt
 abjecta, et ea indigna: studio et labore, et turpi-
 bus præterea lucris ejus honestatem splendoremque
 potuit: visum est eam esse radicis evellendam,
 ut non amplius enascatur radix amaritudinis, se-
 cundum divinum apostolum, præsentem nostram
 spiri alem et paternam doctrinam e, quæ scopum
 quidem aperte declarat causæ propositæ de iis
 qui sacram auctoritatem sortiti sunt, et sæcularibus
 seipso magistratibus et dignitatibus curisque ac
 negotiis implicant. Ad verbum autem sic habet: si
 qui sacerdotalem (inquunt divini Patres dignitatem
 sortiti sunt, testimonia et præclara facta sunt
 canonicarum constitutionum informationes; quas
 etiam lubenter admittentes, ad Dominum Deum
 cum David Deo præcone canimus, In via testimo-
 niorum tuorum delectatus sum, tanquam in om-
 nibus divitiis Et rursus. Mandasti justitiam: testi-
 monia tua in ævum, doce me, et vivam. Quod si
 vox prophetica nos jubet in ævum Dei testimonia
 custodire, et in ipsis vivere, ea scilicet inconcussa
 et nulla ratione labefactanda permanent. Nam
 divinus quoque Mosès sic inquit, Non licet eis
 addere, nec detrudere.

Cum hæc itaque ita sint, et nobis testimonium
 ferant, in eis exultantes, tanquam si quis multa
 spolia invenerit, divinos lubenter canones amplec-
 tinus, et eorum constitutionem integram et in-
 concussam manere toto animo eligimus f. Quoniam
 autem nonnullos eorum, qui sunt in clero consti-
 tuti, novimus sæcularibus negotiis contra canones
 se implicare; hos quidem, domorum, magistratu-
 tum, vel possessionum curationes administratio-
 nesque suscipientes; illos vero, etiam publicorum
 vectigalium exactiones, vel aliorum capitum, vel
 earum, quæ navibus portantur specierum inqui-
 sitiones g, vel colligendarum pecuniarum ratio-
 numque reddendarum munera, vel aliquod hujus-
 modi officium, non in ecclesiasticis, sed sæculari-
 bus negotiis, nonnullisque h eorum civiles etiam
 magistratus dignitatesque esse attributas: eis
 præcipimus ut deinceps cessent a prædictis om-
 nibus; in ecclesiasticis autem negotiis officiisque
 versentur, nisi velint ei, quæ sacris divinisque
 canonibus placuit, gradus quem habent ecclesias-
 tici, depositioni subjici. Etsi enim longa consue-
 tudine quidem se confirmari stabilisque existi-
 mant, quod non pauci ante eos illa susceperint:
 præterea autem dicunt imperiales administratio-
 nes sæcularesque dignitates, et officia, similiaque
 munera et magistratus, sacralis hominibus com-
 missos, processisse: non tamen trahentur ad
 exemplum. Quia enim est citra controversiam,
 nec sacros ac divinos de iis canones intercidisse:

τοὺς τυχόντας προσεπιτρίβουσιν· καὶ τὴν κί-
 ἀργολίαν μακρὰ, καὶ τῆ περὶ τὰ εἰκατὲ. Καὶ ταῦτα
 ἀπέδδοντι διαπονοίσει τε καὶ σπουδῇ, ἔτι γε μὴ κί-
 ἀκερῶσι τὸ σεμνὸν ταύτης κανεβρῦταινοῦσιν·
 ηὐδόκησε ῥίξθην ταύτην ἀποτεμεῖν· ἵνα μὴ ῥίξ-
 πικρίας καὶ ἔτι φῆ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον ἐν
 τῆς παρουσίας ἡμετέρας πνευματικῆς καὶ πατρῶς
 διαλαλῆας, τῆς δηλοῦσης μὲν τὸν σκοπὸν φαεινῶς
 τῆς προτεθείσης ὑποθέσεως, περὶ τῶν ἱερῶν ἀξί-
 λαχόντων, καὶ κοσμικῶς ἑαυτοὺς συμπλεέοντων
 ἀρχαῖς, καὶ ἀξίαις, καὶ φρονήσι, καὶ πράγμασι·
 οὕτω δὲ κατὰ ῥῆμα ἐχούσης· τοῖς τὴν ἱερατικὴν
 (φασὶν οἱ θεοὶ Πατέρες) λαχοῦσιν ἀξίαν μακροῦ
 τε καὶ νατορθώματα αἰ τῶν κινητικῶν, ὅτι τῆσθε
 ὑποτυπώσεις εἰσὶν. Ἄς καὶ ἀσιμένως δέχομεθα
 πρὸς τὸν δεσπότην θεὸν μετὰ Δαυὶδ τοῦ θεοπρο-
 πορος ἄδομεν. Ἐν τῇ δὲ τῶν μαρτυριῶν σου ἐπι-
 φθῆν, ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ. Καὶ κῆρις, ἕνεκα
 δικαιοσύνης. Τὰ μαρτυρῖά σου εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐν-
 εἶσιον με, καὶ ζήσομαι. Καὶ εὐπὲρ εἰς τὸν αἰῶνα
 φυλάττειν ἡμῖν ἐντέλλεται ἡ προφητικὴ προφη-
 μαρτύρια τοῦ θεοῦ, καὶ ζῆν ἐν αὐτοῖς, ὅθλον ὡ-
 ἀκράδαντα. Καὶ ἀσάλευτα διαμένουσιν· οὐκ ὀψο-
 φησι καὶ ὁ θεόπτης Μωυσεῖς, Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προ-
 θεῖται, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν.

Τούτων τοίνυν οὕτως ὄντων καὶ διμαρτυρησά-
 νων ἡμῖν, ἀγαλλιῶμενοι ἐπ' αὐτοῖς, ὡς εἴ τις εἴη
 σκύλα πολλὰ, τοὺς θεοὺς ἀσπασιως κινῶνας ἐνσπ-
 νιζόμεθα, καὶ τὴν αὐτῶν διαταγὴν ὀλοβόληρον κα-
 ἀσάλευτον μένειν ὀλοψύχως αἰρούμεθα, καὶ ἐπει-
 τῶν ἐν κλήρῳ τεταγμένων τινὰς ἐγνωμεν πράγμα-
 κοσμικοῖς ἐμπλέκοντας ἀκανονιστικῶς ἑαυτοῦ· ἐν-
 μὲν, κορυφαίας καὶ προνοήσεις οἰκίαν ἀρχον-
 τῶν ὡ κτημάτων ἀναλαμβάνοντες· οὗς δὲ, καὶ ἐκ-
 μισίων τελῶν εισπράξεις, ἢ κεφαλαίων ἐτέρων, ἢ
 ἐξελάσεις πλωίμων, ἢ δὴ καὶ ἀναγραφὰς, ἢ λογι-
 ποίας, ἢ καὶ ἐτέρων ὁμοίων ἐνεργειῶν· οὐκ ἔ-
 πράγμασι ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ κοσμικοῦ· ἐνταῦθα
 δὲ καὶ ἀξίας τε καὶ ἀρχάς, τοῖς τῆς πολιτείας ἀ-
 νενημεμένως· τοῖς τοιοῦτοις παρεγγυώμεθα, πει-
 σασθαι τοῦ λοιποῦ τῶν εἰρημένων ἀπάντων, τῶν
 ἐκκλησιαστικῶν δὲ χρειῶν προσευκαίρεται. Εἰ μὴ
 βούλοιντο τῇ δεδομένῃ τοῖς θεοῖς καὶ ἱεροῖς ἰ-
 νόσι καθαιρέσει τοῦ προσόντος αὐτοῖς ἐκκλησιαστο-
 κοῦ βαθμοῦ ὑπαρχεῖν ἑαυτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ μικρὰ
 συνηθεία ἐδράζεσθαι τινες οἴονται, τοιούτων μετα-
 καὶ πρὸ αὐτῶν οὐκ ὀλίγους, πρὸς δὲ καὶ βλαπτικῶ-
 σαι προδῆναι οἰκονομίας ἀνατεθείσας ἱεραιμένας,
 ἀξίας τε κοσμικῶν καὶ ὀφφικῶν, ἢ ἐνεργείας ὁμοίαι,
 εἴτε ἀρχάς· ἀλλ' οὐκ ἔλκυσθησονται πρὸς ὑπόδειγμα
 Ἐπειδὴ γὰρ οὐδ' ὑπ' ἀμφιβολίαν οἱ περὶ τούτων
 ἱεροὶ καὶ θεῖοι κανόνες ἔπεσον, οὔτε δοκιμαστικῶς τε
 καὶ διάγνωσις ἐγγραφῶς προεδόχαι περὶ τε τῶν
 κατὰ κλήρον τὰ τῆς βασιλείας σκήπερα ἀπέποντος, ἔ-
 δὲ καὶ ἀγιωτάτων πατριαρχῶν καὶ συνόδων, τοῖσιν

VARIAE LECTIONES.

b statui c occupatione. d per presentem e interlocutionem, f optamus g descriptionum h non-
 nullos denique, tam dignitates, quam magistratus, ad honines politicos pertinentes: i Quia enim
 nec in dubium sancti de iis ac divini canones vocati sunt, nec ulla.

αὐτοὺς παραθρῦνται ὁ τοῦ γεγραμμένου κα-
 νόνας αἱ τοιαῦται οικονομίαι καὶ ἡ μὴ δοκιμασθεῖσα
 συνθήκη ὅπως παρασχεύονται, αὐτοὶ δὲ μᾶλλον
 ὑπὸ τούτων τὸναντιὸν τέλος συντριβήσονται ὡς
 χύτρα, κατὰ τὸν Σολομῶντα, προσκρούσασα λέξητι.
 « Πάλιν δὲ (φησὶν) ἄθροισμα τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας οὐ κα-
 ισχύουσιν, » οἰκοδομηθείσης παρὰ Κυρίου ἐπὶ τῷ
 Θεοκλήρῳ Πέτρῳ, τῷ σὺν τοῖς λοιποῖς ἁγίοις ἀπο-
 στόλοις νομοθετήσονται οὕτως ἐν τῷ 5^ῳ κανόνι αὐτῶν
 ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κοσμικὰς
 φροντίδας μὴ ἀναλαμβάνειτω ἢ δὲ μὴ, καθιερέσθω.
 ἡσυχίας καὶ ἐν τῷ π. εἶπομεν, ὅτι μὴ γρηῃ ἐπί-
 σκοπον ἢ πρεσβύτερον καθίεναι ἐκτὸν εἰς δημοσι-
 κάς διοικήσεις, ἀλλὰ προσευχεῖται τὰς ἐκκλησια-
 στικὰς γράσεις. Ἡ πειθίσθη οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν,
 ἢ καθιερέσθω. « Οὐδεὶς γὰρ δύναται ὅτι κυρίου
 δουλεύειν, » κατὰ τὴν Κυριακὴν παραλέγουσιν. Ἐτι
 καὶ ὁ πγ' φησὶν Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διά-
 κονος στρατεῖα σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμρότερον
 κατεχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν, καὶ ἱερατικὴν διοική-
 σιν, καθιερέσθω. « Τὰ Καίσαρος, Καίσαρι καὶ τὰ
 τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. » Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ τῆς ἐν Κιρκυ-
 γένη 15^ῃ, οὕτως ἐν μέρει διαγορεύει Ὁμοίως ἤρρεσεν,
 ἵνα ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἐκλή-
 πορες μὴ γίνωνται, ἢ προκουράτωρες. Καὶ μετ'
 ὀλίγον ὁ Οὐδεὶς γὰρ στρατευόμενος τῷ Θεῷ, ἐμπλέ-
 κει ἐκτὸν πράγμασι κοσμικοῖς. Ὁ σὺν τούτοις καὶ ὁ
 ιε' τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου. Τούτῳ ἀπὸ ἐκείνου κλήρου
 τεταγμένους, ἢ καὶ μοναχὰς, ὠρίσασμεν μήτε ἐπι-
 στρατεῖαν, μήτε ἐπὶ ἄξιαν κοσμικὴν ἔργασθαι. Ἡ
 τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μετμελομένους, ὥστε
 ἐπιστρέψαι ἐπὶ τούτῳ, ὃ διὰ Θεοῦ εἰλοντο, ἀνθεματι-
 ζεσθαι. Καὶ ὁ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει α' καὶ β'
 συνόδου ια', τὰδε κατὰ ῥήμα διέξεισι. Τούτῳ πρεσβυ-
 τέρους ἢ διακόνους κοσμικὰς ἀρχὰς ἢ φροντίδας
 ἀναλαμβάνοντας, ἢ τὰς ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀρχόντων
 λεγομένους κορυττωρεῖας, οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες
 καθιερέσει καθυποβάλλουσι. Τοῦτο οὖν καὶ ἡμεῖς
 ἐπικυροῦντες, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν κλήρῳ
 κατελεγμένων διοριζόμεθα ὡς εἴ τις αὐτῶν κοσμι-
 κάς ἀρχὰς μεταχειρίζοιτο, ἢ τὰς ἐν τοῖς τῶν ἀρ-
 χόντων οἴκοις ἢ προαστεῖαις λεγομέναις κορυττωρεῖαις
 ἀναδέχοιτο, τοῦτον τοῦ οἴκειου κλήρου ἀποδιώκεσθαι.
 « Οὐδεὶς γὰρ δύναται, » κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ τοῦ
 ἀληθινοῦ ἡμῶν αὐτόλεκτον καὶ ἀψευδεστάτην φωνὴν,
 « ὅτι κυριοὶ δουλεύειν. » Καὶ σαρεῖς πάντως οἱ θεοὶ
 κανόνες οὗτοι, καὶ πρόδηλοι καὶ διὰ τοῦτο μετα-
 ποιησθαι τούτους οὐ γρηῃ. Εἰ δὲ καὶ ἐντολέα δικῆς
 γίνεσθαι τὸν κεκληρωμένον κεκώλυται.... μεῖζοσι
 κοσμικὰς φροντίδας ἐμπλέκεσθαι, παρεμποδισού-
 σαις αὐτῶν, τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρεῖαις προσευ-
 χεῖν. Πᾶσι τοῖσιν εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς ἐν
 ἀγίῳ παρεγγώμεθα Πνεύματι, τῶν εἰρημένων
 ἀπέχεσθαι ἢ μὴν εἰδέναι, ὡς ἔσονται μὲν ἐπιτιμίῳ

nec una cognitio aut examinatio litteris mandata
 ab eo, qui illo tempore imperialia sceptrata tenebat,
 processit : nec sanctissimorum patriarcharum et
 synodorum eos ad hoc incitans constitutio : scri-
 ptos canones, ejusmodi dispensationes, et non
 probata consuetudo, omnino non labefactabunt ;
 sed ipsæ potius ab eis penitus conterentur, sicut
 olla, ut inquit Solomon, quæ lebeti alligata est.
 « Fortæ enim, inquit inferi adversus Ecclesiam non
 prævalebunt, » quæ a domino supra Dei præconem
 Petrum ædificata est, qui cum cæteris apostolis
 in vi eorum canone sic decrevit : Episcopus, vel
 presbyter, vel diaconus, sæcularia negotia non re-
 cipiat : sin minus, deponatur. Similiter et in
 LXXII diximus, non oportere episcopum ad publi-
 cas administrationes ipsum descendere, sed in
 ecclesiasticis negotiis officiisque versari. Vel hoc
 ergo facere persuadatur, vel deponatur. « Nemo
 enim potest duobus dominis servire, » ut est præ-
 ceptum Domini. Præterea et LXXXIII canon inquit :
 Episcopus, vel presbyter, vel diaconus militare va-
 cans, et volens utrumque obtinere, Romanum
 magistratum, et sacerdotalem administrationem,
 deponatur. « Quæ enim sunt Cæsaris, Cæsari, et
 quæ sunt Dei, Deo. » Jam vero et canon Carthagi-
 nensis synodi xvi, sic præcise dicit. Similiter
 placuit ut episcopi, et presbyteri, et diaconi, non
 sint administratores, vel procuratores. Et paulo
 post : « Nullus non Deo militans se implicat sæ-
 cularibus negotiis. » Cum his xv quoque canon Chal-
 cedonensis synodi. Eos qui semel in clero constitui
 sumi, statim neque ad militiam, neque ad sæ-
 cularem dignitatem accedere. Vel si hoc audeant,
 vel non penitentia aucti, ad id revertantur, quod
 propter Deum elegerunt anathematizari. Et Con-
 stantinopolitana et II synodi canon xi, hæc ita ad
 verbum prosequitur : Presbyteros, vel diaconos
 sæculares magistratus vel curas suscipientes, vel
 quæ in magistratum ædibus dicuntur curationes,
 civium et sacri canones depositioni subjiciunt.
 Hoc ergo nos quoque confirmantes, etiam de
 reliquis, qui in clerum relati sunt, statim ;
 ut si quis eorum sæcularia negotia aggrediat, vel
 quæ in magistratum ædibus, vel suburbanis,
 curationes dicuntur, suscipiat, is ex clero expel-
 latur. « Nemo enim potest secundum Christi veri
 Dei nostri ab ipso dictum et verissimam vocem,
 « duobus dominis servire. » Et omnino aperti sunt,
 et perspicui, hi divini canones : et ideo non sunt
 transformandi. [vel aliter accipiendi.] Sin autem
 etiam causæ procuratorem, [quæ ad ecclesiam,
 cujus est clericus, non pertinet], fieri clerico pro-
 hibitum est ne, [ne, inquit, divina ministeria impe-
 dianur :] quanto magis prohibitum est majoribus

VARIE LECTIONES.

¹ tam ab aliquo id temporis rerum potiente, quam a sanctissimis patriarchis et synodis processit, quæ illos aboleret scriptus, ² sin autem, ³ ad fiscales administrationes sese demittere. ⁴ ex parte procuratores vectigalium. ⁵ ab ipsomet prolatus et mutandi.

sæcularibus negotiis implicari, quæ impediunt, ne possit ecclesiasticis negotiis vacare? Omnibus ergo religiosissimis clericis in S. sancto præcipimus, ut ab iis, quæ dicta sunt, abstineant: vel sciant se fore quidem segregationis pœnæsubjectos: quin et majorem quoque, et canonicam acerbitate[m] non effugituros, ejusmodi sæcularibus negotiis seipsos implicantes. Ad hoc enim præsens quoque nostræ mediocritatis decretum sacratissimum antistitibus tradi jussum est, ut etiam clericis, qui sunt ubicunque, sit manifestum.

III. De præfectis in extraneo monasterio tonsis.

Scias, tempore patriarchæ domini Lucæ synodale decretum factum esse, ut sine præjudicio constituentur præfecti in monasteriis patriarchæ regionis subjectis, quæ non habent monachos idoneos ut præsent, ex altero monasterio, quod est ejusdem regionis: etiamsi statuta eorum caveant ne ξενοκουρίτης, hoc est, qui in externo monasterio tonsus est, fiat eorum præfectus.

IV. De festo notariorum.

Quæ aliquando fiebant in sanctorum notariorum festo a notariis pueros docentibus, cum scenicis personis forum obeuntibus, ante aliquot annos exoleverunt, sanctissimi illius patriarchæ domini Lucæ decreto.

V. De depositione episcopi.

Cum Joannes Amathuntis episcopus ab illo Cypri archiepiscopo Joanne fuisse depositus, et depositionis decretum in tribnnali imperatorio lectum esset: quoniam inventi sunt undecim episcopi, et archiepiscopus, depositionem fecisse, statuit sanctissimus ille patriarcha dominus Lucas cum assistente synodo, quin etiam ipse præsens senatus, esse infirmam et nullius momenti depositionem: eo quod non accersita fuerit universa synodus Cypriorum Ecclesiæ, etiamsi magna esset ejus cogentis facultas: et quod non archiepiscopus ultra 12 episcopos, sed una cum illis esset connumeratus. Præterea autem allegarunt et xx canonem... synodi, et xiv. Et quanvis dixissent nonnulli, hoc de solis presbyteris ei diaconis dictum esse, tamen non sunt exauditi.

VI. Ne ecclesiæ lædantur transactione episcopi.

Mihi videtur non lædi Ecclesia ex iis, quæ peccat episcopus: et propterea rite paræciam revocavit successor ejus qui invasit, etiamsi multum tempus præterierit. Tale quid autem dictum est in tempore patriarchæ sanctissimi domini Lucæ. Cum enim quidam episcopus magnæ Brysis litigare cum archiepiscopo parvæ Brysis, et protulisset scriptam transactionem antistitis et archiepiscopi, de non revocanda ab ipso paræcia, quæ ab episcopo detinebatur: pronuntiavit synodus, facto præde-

Α ἀφορισμοῦ ὑπεβεβλημένοι, καὶ τὴν μεζονα δὲ κανονικὴν αἰσθητῆραν οὐ διαφεύζονται, πράγματι κοσμοκοῦς τοιοῦτοις ἐμπλέκοντες ἑαυτοὺς. Ἐπὶ τοῦτ' ἔτι καὶ ὁ παρῶν ἔγγραφος ἀφορισμὸς τῆς ἡμῶν μεταπολιτείας καὶ τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν ἐπιδεδίχεται τετύπεται, ἵνα καὶ τοῖς ἀπανταχῶ κληρικοῖς καταδῆλος γένηται.

Γ'. Περὶ ξενοκουριτῶν κληγουμένων.

Γίνωσκε, ὅτι γέγονε καὶ σημεῖωμα συνοδικῶν ἐπὶ τῆς ἐφημερίας τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Λουκά, χάριν τοῦ ἀπροκριματιστῶς.... καθήσονται οἱ ἐκ τῆς μοναστηρίας ὑποκειμένη τῇ ἐνορίῃ τοῦ πατριάρχου, μὴ ἔχοντα ἱκανοὺς εἰς προστασίαν μοναχῶν ἀπὸ ἐτέρας μονῆς οὔσης ἐκ τῆς αὐτῆς ἐνορίας: καὶ τυπικὰ τούτων διορίζονται, ξενοκουρίτην μὴ γίνεσθαι κληγουμένον.

Δ'. Περὶ ἑορτῆς νοταρίων.

Τὰ γινόμενά ποτε ἀπρεπῆ παρὰ τῶν νοταριακῶν παιδοδιδασκάλων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων νοταρίων, μετὰ προσωπείων σκηνικῶν διερχομένων τῶν ἀγορῶν, πρὸ χρόνων τιῶν καταργήθησαν, κατ' ἐπιστολὴν τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Λουκά.

Ε'. Περὶ καθαιρέσεως ἐπισκόπου.

Τοῦ ἐπισκόπου Ἀμθούτου ἐκείνου Ἰωάννου καθαιρέθη: ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κυρίου Ἰωάννου, καὶ τοῦ καθαιρετικῆς σημεῖωματος ἀναγνωσθέντος ἐπὶ βήματος βασιλικῆς ἑπεὶ εἴρηται ἕνδεκα ἐπίσκοποι καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τὴν καθαιρέσιν πεποιηκότες, διέγνω δὲ ἀγιωτάτος ἐκείνος πατριάρχης κύριος Λουκάς μετὰ τῆς παρουσιαστικῆς συνόδου, ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ παρεστῶσα σύγκλητος ἄκυρον εἶναι τὴν καθαιρέσιν: διὰ τε τὸ μὴ μετακληθῆναι τὴν πᾶσαν σύνοδον τῆς τῶν Κυπρίων Ἐκκλησίας, ἢ καὶ τὴν πλείονα, εὐχερείας καὶ οὔσης πρὸς τοῦτο: καὶ διὰ τὸ μὴ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐπέκεινα εἶναι τῆς δωδεκάδος τῶν ἐπισκόπων, οὐκ ἐπιτήρηται τοῦτον συνυπέσθαι. Ἐχρήσαντο δὲ ἐπὶ τοῦτο καὶ τῆ κ' κανὼν τῆς... συνόδου, καὶ τῆς δ' Κανόνες δὲ εἶπον τότε, εἰς μόνους παρεστῶτες καὶ διακόνους τοῦτο ἐκφωνηθῆναι, ἀλλ' οὐκ εἰσπραχθήσαν.

Σ'. Περὶ τοῦ μὴ βλάπτεσθαι Ἐκκλησίαν διαλυτῆς ἐπισκόπου.

Ἐμοὶ δοκεῖ μὴ καταδράπτεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν ἐξ ὧν ἀμειράνει ὁ ἐπίσκοπος: καὶ διὰ τοῦτο ἐντολῶς ἵνα ἀνακαλέσθαι τὴν ἐνορίαν ὁ διαδεδεικμένος τὸν ποιήσαντα τὴν ἔροδον, καὶ πολλὸς παρέλθῃ κέρως. Ἐλαλήθη δὲ τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Λουκά. Τινὲς ἐπίσκοποι τῆς μεγάλης Βρύσεως διακαζόμενοι μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς μικρᾶς Βρύσεως, καὶ προεμισθίας διαλυτέον ἔγγραφον τοῦ προτελευτήσαντος ἀρχιεπισκόπου, χάριν τοῦ μὴ ἀνακαλέσθαι τὴν ἐνορίαν.

VARIE LECTIONES.

severitati abbatibus territorio regionem is suam repetet, qui successit, ab eo qui eam invasit. x. repolenda.

ἐν ὄριαν. κατεχομένην ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἢ σὺν ὁδοῦ ἀπεφίνατο, μὴ καταβλάπτεσθαι τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ἐξ ὧν ὁ ταῦτης πρόεδρος ἔπραξε παρὰ γνώμην τῶν οἰκείων κληρικῶν καὶ τῆς μεγάλης συνόδου. Γεγόνασι δὲ καὶ ἄλλαι πολλαὶ τοιαῦται κρίσεις συνοδικαί.

Z'. Περὶ τῶν μαρτυρούντων κατὰ πνευματικοῦ παιδός.

Ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης κύριος Λουκάς, ἐπιτιμῶν ἀλειουργήσας καθυπέβαλε τὸν κλητούμενον τῆς μονῆς τοῦ γηροτροφείου, τὸν γεγονότα ἀρχιεπίσκοπον Ἡρακλείας, τοιοῦτόν τι μαρτυρήσαντα κατὰ πνευματικοῦ παιδός αὐτοῦ.

H'. Περὶ τοῦ κατὰ βίαν ἀποκαρέντος ἐπισκόπου.

Τοῦ χρηματίσεντος ἐπισκόπου Ἀμυκλείου κυρίου Νικολάου τοῦ Μουζῶλωνος κατὰ βίαν πρακτορικῆν ἀποκαρέντος, καὶ πολλὰ παρακλητεύσαντος τὸ κατὰ βίαν γεγονός εἰς αὐτόν, περιτριθεῖναι, καὶ πάλιν ἐνεργεῖν τὰ ἐπισκοπικὰ ἢ ἀγιώτατος ἐκεῖνος πατριάρχης κύριος Λουκάς, βλέπων τοῦτον παρουσιάζοντα μετὰ ἐπισκοπικῶν ἀμφίων συνοδικῶς, οὐ παρεδέξατο αὐτόν· εἰπὼν, ὡς εἰ μὲν τὴν συνοδικὴν ἐκδικησιν καὶ διόρθωσιν ἀνέμενεν ὁ ἐπίσκοπος, εὖρεν ἂν κανονικὴν βοήθειαν· ἐπεὶ δὲ τὰ κατὰ βίαν περιβλήθης αὐτῷ μοναχικὰ ἄμφια, ἀσυντάκτως ἀπέθετο, καὶ αὐτεκδίκητος γέγονεν, οὐ τεύξεται βοήθειας. Ἀλλὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου τούτου μεταστάντος πρὸς Κύριον ὁ μετ' ἐκεῖνον ἀγιώτατος πατριάρχης κύριος Μιχαήλ, τὴν μὲν κατὰ βίαν γενομένην ἀπόκρσιν, ὡς μηδὲ γενομένην λογιζομένην, ἐσχόλασε· τὸν δὲ ἐπίσκοπον, ὡς ὀλιγορήσαντα καὶ ἐκπύον δικαιοῦσαντα, καιρικῆς ἀλειουργήσας ἐπιτιμῶν ὑπέβαλε.

Θ'. Περὶ τοῦ μὴ φυλαχθῆναι ὄρον τὸν ὄντα ἀκανόνιστον.

Τινὸς εὐγενούς ἐν ἡμέρᾳ τρίτῃ μιᾶς ἑβδομάδος εἰπόντος πρὸς τὸν κρατικὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν βασιλέα, μὴ ὀφείλειν κρωφαγῆσαι τελομένης καὶ ταῦτα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, διὰ τὸ ἐπομεσασθαι νηστεύειν τὰς τρίτας ἡμέρας τῶν ὅλων ἑβδομάδων τοῦ χρόνου εἰς τιμὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου· ὥρισεν ὁ θεοστεφής ἡμῶν αυτοκράτωρ συνοδικῶς ἐρωτηθῆναι εἰ κανονικὸν ἔστι τὸν ὄρον τοῦτον φυλαχθῆναι, καὶ τὴν Δεσποτικὴν ἑορτὴν πασχάλιαν οὕτως, ἀπανηγύριστον ἐαθῆναι. Καὶ γενομένης τῆς ἐρωτήσεως, ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης ἐκεῖνος κύριος Λουκάς, μετὰ τῆς πρακτορικῆς συνόδου, εἰπὼν ἀγαθὸν εἶναι καὶ τὸ νηστεύειν ἐν παντὶ καιρῷ, ἐπήγαγεν ὡς οὐ χρὴ τὸν τοιοῦτον προτιμηθῆναι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Εἰ γὰρ οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες κολάζουσι τὸν ἐν τῷ τυχόντι Σαββάτῳ ἢ τῇ Κυριακῇ γονυκλιτοῦντα, ἢ νηστεύοντα, πολλῶν πλείον κολαθίσεται ὁ νηστεύων κατὰ τὴν πασχάλιαν τοῦ Χριστοῦ ἑορτήν· διὰ τὸ μὴ περραθῆναι τὸν ἀνσίρετον ὄρον αὐτοῦ. Καὶ ἐξελώρησε τῷ εὐγενεῖ κρωφαγῆσαι. Ὁ αὐτὸς δὲ πα-

cessoris ὃ non lædi archiepiscopatum, præter sententiam suorum clericorum, et magnæ synodi. Fuerunt et multa hujusmodi alia synodalia iudicia.

VII. *De iis, qui testificantur contra filium spiritalem.*

Sanctissimus patriarcha dominus Lucas excommunicationis pænæ subiecit monasterii gerotrophii præfatum, qui fuerat archiepiscopus a Heraclea, quod tale testimonium tulisset adversus suum spiritalem filium.

VIII. *De episcopo per vim tonso.*

Cum dominus Nicolaus Muzalon, qui Amyclæus episcopus dictus est, vi a magistratu tonsus esset, et supplex contenderet, ut quod vi in eum factum erat, tolleretur; et episcopale rursus munus obiret: sanctissimus ille patriarcha dominus Lucas, videns eum cum vestibus episcopalibus præsentem synodice, non admisit: dicens, quod si synodalem quidem sententiam et correctionem expectasset episcopus, canonicum auxilium invenisset: sed quia vestes monasticas, quibus vi indutus fuerat, inordinate exuit, et sibi ipse dixit, auxilium non assequetur. Sed cum sanctissimus iste patriarcha ad Dominum migrasset, vi quidem factam tonuram tanquam non factam reputans, successor ejus sanctissimus patriarcha dominus Michael aboluit: episcopum autem, ut qui negligens fuisset, et sibi ipse dixisset, ad tempus celebrandi officio privavit.

IX. *Ne jusjurandum irregulare servetur.*.*

Cum quidam nobilis tertio die unius hebdomadis dixisset potenti et sancto nostro imperatori, se non debere carnem comedere, quamvis festum esset nativitatis Christi et Dei nostri, quod jurasset tertias ferias omnium anni hebdomadam, a carnibus abstinere in honorem venerabilis Præcursoris, statuit a Deo coronatus noster imperator, synodaliter interrogari, an sit canonicum, hoc jusjurandum servari, et Dominicum festum, quod est Paschale, incelebratum dimittere. Et facta interrogatione, sanctissimus ille patriarcha, dominus Lucas, cum synodo, quæ aderat, cum dixisset bonum esse omni tempore jejunaire, subjunxit non oportere hoc jusjurandum Domino et Deo nostro præferre. Si enim apostolici canones puniunt eum qui in quovis sabbato, vel die Dominico genua flectit, vel jejunaire, multo magis punietur, qui in Paschali Christi festo jejunaire, ne jusjurandum a se voluntarie susceptum contemnat. Et nobili carnibus vesci permisit. Idem autem patriarcha Tzitam quoque enuchum, juratum, se

VARIE LECTIONES.

γ præsidis sui. * Facta sunt. a pænæ suspensionis a ministerio sacro subiecit abbatem mansionis Gerotrophii, qui factus est archiep. b vi questoriae c presentem in synodo d defensionem e pænæ suspensionis a ministerio sacro ad tempus subiecit. * contra canones factum, *** feria tertia.

ad sanctorum locorum adorationem iturum ; **A** **τριάρχη** καὶ τὸν **τρίταν** τὸν ἐνούχον ὁμῶσιν εἰς προσκύνησιν ἀπελθεῖν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίῳ τόπων, καὶ μὴ ἀπελθόντα, συνοδικῶς ἐκ τῆς ἐπιτοκίης ἀπέλυσε, εἰς μετρίου ἐπιτιμίου θεραπείαν αὐτόν.

X. De homicidio voluntario.

Cum quidam miles in voluntariæ cædis crimen incidisset, et a quodam antistite post valde modicum tempus datis scriptis absolutus esset, potens et sanctus noster imperator et dominus, id factum ægre ferens, statuit tempore sanctissimi illius patriarchæ domini Lucæ, ut synodaliter consideraretur, an recte illi militi concessa esset a pœnis absolutio, tanto in eum studio, et per quamdam non misericordiam, sed potius animi affectionem. **B** Cum autem antistes ille canonem proponeret, et alios, moderantes utique eam, quæ illi objiciebatur, nimiam pœnæ levitatem ; sancta synodus canones limitibus circumscribens, secundum divinissimam inspirationem, quæ ex sancto illis Spiritu inerat, militem quidem canonicarum pœnarum rursus compedibus subiecit : antistitem autem ad aliquantum temporis ab officii ac ministerii suspensione punivit : dicens, antistitibus quidem licere pœnas canonicas augere et diminuere : arnearum autem filiis ligare, quæ debent tribus rudentibus alligari, non concessum esse. Quinetiam propter illius militis causam, potens et sanctus noster imperator illam de voluntariis homicidis Novellam edidisse dicitur c.

XI. De advocatis.

Diaconus quidam a felicitis memoriæ patriarcha domino Luca, commemoratis canonibus reliquisque legislationibus utente, advocatum agere aliquando prohibitus, coram imperatorio tribunali, præsentè patriarcha, dixit canones illos, atque leges, in hodiernis advocatis non habere locum : sed in illius temporis advocatis, qui in civilibus judiciis stationes habebant, imperiales frumentarias tesseras accipiebant, sub primiceriis erant atque a mundanis magistratibus confirmabantur, quo tempore omnino recte clerici mundani advocatorum officiis fungi prohibeantur. At quoniam qui hodie advocati sunt, tanquam liberalem aliquam artem, advocacy exercant : neque sacri ordinis homines in jure patrocinari, impediri debere. Et sermonem suum astruens, non actionem, sed modum a canonibus puniri, causabatur. Non solum enim, inquit, clerici, verum etiam episcopi pro amicis in jure certantes, veniam consequuntur : neque qui in controversia rei ecclesiasticæ patrocinium præstant, notabuntur : quemadmodum ipsum etiam jus hoc evidenter docet. Ut autem clericus, quemadmodum mundani officiales, advocatum agat, et a laico confirmetur ; odiosum est

Γ'. Περὶ ἐκουσίου φόνου.

Στρατιώτου τινὸς περιπεσόντος ἐκουσίῳ φόνῳ ἐγκλήματι, καὶ παρὰ ἀρχιερέως τινὸς μετὰ μετρίον πᾶν καιρὸν ἐγγράφως ἀθωωθέντος, ὁ κραταῖος καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς δυσχεράνας ἐπὶ τῷ γενομένῳ, διωρίσθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Λουκά, σκοπηθῆναι συνοδικῶς, εἰ καλῶς τῷ στρατιώτῃ ἐπιφιλοτιμήθη ἡ τῶν ἐπιτιμίων ἀθώωσις, κατεσπουδασμένης οὕτω, καὶ, οἷον εἰπεῖν, οὐ συμπαθῶς, ἀλλὰ προσπαθῶς. Τοῦ ἁρχιερέως τὸν κανόνα, προβαλλομένου, καὶ ἐξῆρας μετεωρίζοντα τάχα τὴν ἐπιφορτιζομένην αὐτῷ βαρετὴν κουφώσεται, ἡ ἁγία σύνοδος τοὺς κανόνας ἀποτομήσασα κατὰ τὴν ἐνούσαν αὐτῇ ἐκ τοῦ ἁγιωτάτου Πνεύματος θεοστατήν ἔλλαμψεν, τὸν μιστρατιώτην καὶ αὖθις ἀλυκτοπέδῃς ἐπιτιμίων ἐνονηκῶν καθυπέδαλε τὸν δὲ ἀρχιερέα μετρίῳ ἀφορισμῷ ἀλειτουρησίας ἐστενοχώρησεν εἰπούσα, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσι μὲν ἐφεττα εὗξιν καὶ μειοῦν τὸ κανονικὰ ἐπιτίμια, ἀρχαιαῖοις δὲ μίτοις δεσμεῖο τὸ καλωδίοις ἐντρίτοις κατιδεσμεῖσθαι ὀφείλοντα, ὡς ἐνεδόθη. Λέγεται δὲ, ὅτι καὶ διὰ τὴν τοῦ τωσῆστου στρατιώτου ὑπόθεσιν ἐξέθετο ὁ κραταῖος καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς τὴν περὶ τῶν ἐκουσίων φονῶν καρῶν.

ΙΑ'. Περὶ συνηγόρων.

Διάκονός τις κωλυθεὶς ποτε παρὰ τοῦ μακρίτου πατριάρχου κυρίου Λουκά τοῦ συνηγορεῖν, χρωρῆσαι τοῖς διαληφθεῖσι κανόσι καὶ λοιπαῖς νομοθεσίαις εἶπεν ἐπὶ βασιλικῷ βήματι, παρόντος καὶ τοῦ πατριάρχου, μὴ ἔχειν χώραν τὰ τῶν τοιοῦτων κανόνων καὶ νόμων εἰς τοὺς σήμερον συνηγοροῦντας, ἀλλ' εἰ τοὺς τότε συνηγόρους, τοὺς τεταγμένους εἰς πολιτικά δικαστήρια, καὶ λαμβάνοντας βασιλικὰ ἐπιτρέψια, καὶ ὑπὸ πριμικηρίους ὄντας, καὶ σφραγισμένους ὑπὸ κοσμικῶν ἀρχόντων, ὅτι πάντως ἀλλοίῳ κληρικῷ ἐκωλύοντο συνηγόρων ὀφφίοντα κοσμητικῶς ἐνεργεῖν. Ἐπεὶ δὲ οἱ σήμερον συνηγοροῦντες, ὡς ἐλευθερίῳ τι σπουδάσασα τὸ συνηγορεῖν μετεργασθῆναι, οὐδὲ οἱ ἱερωμένοι ἐμποδισθῆσονται συνηγορεῖν. ὡς κατεσκευάζων τὸν οἰκεῖον λόγον, ἐδικαιολογήσεται μὴ τὴν πράξιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον κολάζεσθαι τῶν κανόνων. Οὐ μόνον γὰρ κληρικοί, ἀλλὰ ἐπίσκοποι ὑπὲρ φθῶν ἀντιποιούμενοι συγγνωσκόνται, καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως κληγοροῦντες οὐκ αἰσχυνθήσονται, ὡς καὶ αἰτεῖ νόμιμα τοῦτο διατρανοῦσι. Τὸ δὲ συνηγορῆσαι κληρικών, ὡς οἱ κοσμικοί ὀφφικῆλίοι, καὶ ὀφφικῆσ σαρχυγῶν λατῶν, μισεταὶ καὶ κολάζεται. Ὅτι ἡ συνηγορεῖν, ὀφφικῆσ ἦν ποτε κοσμικόν, καὶ ἐπὶ

VARLE LECTIONES.

canonibus recte distinctis. s quam expositum habes inter Manuelis Comneni novellas.

ρῆσια ἐλάμβανον βασιλικὰ οἱ τεταγμένοι συνήγοροι, καὶ ὑπὸ πριμικηρίου ἦσαν, δηλὸν ἔστι ἀπὸ πολλῶν. Καὶ ἀνγκνωθὶ τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τοῦ ἡ' βιβλίου τῶν βασιλικῶν, καὶ τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ 17 τοῦ ἐπάρχου, περὶ συνηγῶρων ἀναταξτόμενα. Διαλαμβάνουσι γὰρ τοὺς συνηγῶρους σύστημα εἶναι, καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ καιροῦ ἐπάρχου σφραγίζεσθαι. Τῶσα εἰπὼν, καὶ παραδεχθεὶς, ἐξεχωρήθη καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου συνηγορεῖν, ὡς καὶ πρότερον.

1B'. Περὶ τοῦ βαπτίζεσθαι νήπια αἰχμαλωτισθέντα, καὶ περὶ τῶν Ἀγαρηνῶν.

Τινὲς οὐ παρεχώρουν, διαίτην ἀμφιβολίαν βαπτίζεσθαι τοὺς παῖδας αἰχμαλώτους, ἵνα μὴ δοξῶσιν ἀναβαπτίζειν τοὺς προδραπτισθέντας. Περὶ δὲ τούτου πολλὰς ἀμφισβήτησις γέγονε συνοδικῶς. Νηπίων γὰρ ἀπὸ Χριστιανικῆς χώρας αἰχμαλωτισθέντων παρὰ Σκυθῶν καὶ Ἀγαρηνῶν, καὶ διαπραθέντων πρὸς Ῥωμαίους, ἀμφιβολία ἔγεγονε, εἰ χρὴ τὸν πωληθέντα βαπτισθῆναι. Ἐλέγον γὰρ τινες ὡς ἐπεὶ ἀπὸ Χριστιανικῆς χώρας αἰχμαλωτισθῆσαν, πρόσληψίς ἐστι 18 βαπτισθῆναι κατὰ χώραν ἐν νηπιότητι, καὶ οὐ χρὴ αὐτοῖς ἀναδραπτισθῆναι. Ἦρσε δὲ μᾶλλον ὀφείλειν βαπτισθῆναι, διὰ τὸ μὴ εἰδέναι τοὺς εἰ ἐν νηπιότητι ἐδραπτισθῆσαν, μήτε τινὰς εὐρίσκεισθαι διαδραπτισμένους τὸ βάπτισμα. Περὶ δὲ τῶν ἀπὸ χώρας ἀπίστων αἰχμαλωτισσομένων, ὀρίσθη, ἀπίστικως αὐτοὺς βαπτίζεσθαι· εἰ μὴ μάρτυρες ὁμολογοῦσι, βαπτισθῆναι τοὺς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν.

Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Λουκά περιέστησαν Ἀγαρηνοὶ συνοδικῶς· καὶ ἀπαιτούμενοι βαπτισθῆναι, εἶπον ὡς ἐφθασαν εἰς τὰς χώρας αὐτῶν βαπτισθῆναι. Καὶ ἐρωτώμενοι ὅπως, ἀπελογίσαντο, ὅτι συνήθειά ἐστι πάντα τὰ νήπια τῶν Ἀγαρηνῶν βαπτίζεσθαι παρὰ ὀρθοδόξων ἱερῶν· ἀλλ' οὐ παρεδέχθησαν. Ἦκουσαν γὰρ, ὡς τὸ παρὰ τῶν ἀπίστων ζητούμενον ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν βάπτισμα, οὐ κατὰ διαθέσιν ἀγαθῶν καὶ προαίρεσιν ὀρθοδόξων ζητεῖται, ἀλλὰ διὰ θεραπείαν σωματικὴν. Δέδοκται γὰρ παρὰ τοῖς Ἀγαρηνοῖς, τὰ τέλεια τούτων δαιμονῶν, καὶ κατὰ κύνας ἔχειν, εἰ μὴ βαπτισματος τύχῃσι Χριστιανικοῦ. Κάνθειθεν, οὐχ ὡς καθαρτήριον παντὸς ῥύπου ψυχικοῦ, καὶ φωτὸς θεοῦ καὶ ἁγιασμοῦ πύρονον, ἀννακαλοῦνται τὸ βάπτισμα, ἀλλ' ὡς φαρμακείαν, ἣ ἐπιφθίην. Τινὲς δὲ εἰς αὐτῶν μητέρας εἶπον ἔχειν ὀρθοδόξους, καὶ ἀπὸ σπουδῆς τούτων βαπτισθῆναι αὐτοὺς παρὰ ὀρθοδόξων. Ἀλλ' οὐδὲ οὗτοι εἰσηκούσθησαν, ὅτι οὐ περιέστησαν μάρτυρες 19, τοῦτο αὐτὸ μαρτυροῦντας. Μαλλοὶ μὲν οὖν καὶ κτεγνώθησαν, ὡς μὴ ἀγαθὴν πρόσληψιν 20 διδόντες κατ' ἐλευθίαν, εἰς τὸ μὴ προσεῖρθεσθαι τῇ πίστει ὀρθῆς. Διὸ καὶ ἐξεχωρήθη, παντως τοὺς βαπτισθῆναι.

atque punitur. Verum quod advocati a mundanum officium aliquando fuerit, et ordinarii advocati imperatorias annonæ pensiones ceperint, atque sub primiceriis fuerint, ex multis constat. Lege autem postremum caput tit. I, lib. viii Basil. et quæ in Præfecti libro de advocatis digesta sunt. Triadunt enim, advocatos collegium esse, atque a cujuscunque temporis præfecto confirmari. Hæc cum dixisset, applausumque ipsi esset, etiam a patriarcha, patrocinari (ut antea) permissum illi est. XII. De infantibus captivis baptizandis, et de Agarenis.

Non permittebant aliqui, ut captivi pueri propter dubitationem baptizarentur, ne eos, qui antea baptizati fuerant, rebaptizare viderentur. De eare autem sæpe synodice controversia exorta est. Cum enim in antes ex Christianorum regione a Scythis et Agarenis bello capti essent, et empti a Romanis, dubitatum est, an oporteat venundatos rebaptizari. Dicebant enim nonnulli, quoniam ex Christiana regione capti sunt, præsumptio est, eos fuisse baptizatos in patria ætate infantili, nec denuo rebaptizandos esse. Magis tamen placuit, eos debere baptizari, quod nesciant, an in infantia fuerint baptizati. nec ulli inveniuntur, qui baptismum affirmant. Eos autem, qui ex infidelium regione capiuntur, indistincte baptizandos statutum est: nisi testes profiteantur, eos post captivitatem fuisse baptizatos.

Tempore autem sanctissimi patriarchæ, domini Lucæ, synodice adfuerunt Agareni: et cum ab eis postularetur, ut baptizarentur, dixerunt se in suis regionibus, antea fuisse baptizatos. Et interrogati quomodo responderunt, esse consuetudinem, ut omnes Agarenorum infantes ab orthodoxis sacerdotibus, baptizarentur: non tamen admissi fuerunt. Audierant enim baptismum, quem infideles a Christianis petunt non bona affectione, et orthodoxo proposito peti, sed propter corporalem medicinam. Persuasum est enim, Agarenis fore ut sui liberi a dæmone vexentur, et tanquam canes male oleant, nisi baptismum Christianum assentiantur. Quamobrem non ut omnium animæ sordium mundatorem, divinæque lucis et sanctificationis præbitorem, baptismum postularent; sed tanquam veneficium et incantationem. Quidam autem eorum dicebant, se matres habere orthodoxas, seque eorum cura ac studio fuisse baptizatos. Sed nec in exauditi sunt quoniam testes non adducebant, qui hoc ipsum pro testimonio dicerent: imo potius condemnati sunt, quod non bonam de se existimationem darent, quod recte ad fidem accederent: et ideo omnes hos etiam baptizare permissum est.

VARIÆ LECTIONES.

18 βαπτίσις κτήνητης. 17 βιβλίον τοῦ ἐπάρχου. 18 πρόληψίς ἐστι. 19 μάρτυρας, εἰ μάρτυροῦντας. 20 πρόσληψιν.

^b advocatis.

XIII. *Ne clerici turpilucrez fiant, aut medici.* Α ΙΓ'. Περί τοῦ κληρικοῦ μὴ γίνεσθαι αἰσχροκερδέα, ἢ ἰατροῦς.

Quoniam canon quidam statuit, ne qui sunt sacrati, victum i quærant ex rebus turpibus et vilibus, sæpe quæsitum est, quænam sint eæ. Et alii quidem dixerunt esse eas, lenonem esse, ac meretrices alere, cauponariæque tabernæ præesse, et similia. Sanctissimus autem patriarcha, dominus Lucas, unguentarias quoque officinas, et balnea, turpis esse quæstus dicebat, ut quæ mendacii quoque causæ essent. Sed nec diaconos vel sacerdotes fieri sinebat archiatros, dicens non esse ferendum, ut qui cum infulis et casulis sancta tractant, sæcularibus vestibus induantur, et cum laicis, viris scilicet, medicis, incedant.

MICHAELIS ANCHIALI.

I. *Ut ne lectores quidem mundana officia suscipiant.*

Vis edicti domini? Michaelis hæc est. Mense Januario, die 8, 4 Indictionis, et deinceps, constituit, ne lectores, æque ac diaconi et sacerdotes sæcularia officia suscipiant, vel exactorum munera, vel curatores, propter XI canonem i et ii Constantinopolitanæ synodi.

II. *Ne clerici ex aliena diœcesi creentur k.*

In memoria habe synodalem declarationem sanctissimi patriarchæ, domini Michaelis, qui fuit philosophorum summus, quæ hæc ad verbum continet: Mense Novembri, die primo, Indictione v, præ idente sanctissimo domino nostro et universali patriarcha domino Michaeli in Alexiacis catechumeniis, magnæ ejus sanctitati una assidentibus sanctissimis antistitibus. Stephano Cæsareæ. Nicolao Ephesi, Michaeli Heracleæ, Joanne Cyzici, Leone Amasæ, Niceta Melitenes, Basilio Neocæsareæ. Luca Mosisi, Joanne Cretæ, Leone Adrianopolis, Constantino Euchaitarum, Georgio Alanix, Theodoro Methymnes, Joanne Byzyses, et Romano, Apro. presentibus etiam religiosissimis dominicis magistratibus. Ιωάννου, Βυζύης, καὶ Ῥωμανοῦ, Ἄπρω· περισταμένω

Patrum terminos non transgredi, quos i pulchre, et cum ea, qua par est disquisitione ab initio posuerunt: sed nec fossas, nec vallum l transilire quod externa a suis juribus dividit, decretum est ecclesiasticum, et lex divina, a mul is ante sæculis statuta. Oportebat ergo hoc non ignorare eos, qui Ecclesiis præsumt, quæ ubique sitæ sunt, et qui synodalia decreta legumque constitutiones servaturos profitentur; et qui debent in eis permanere, et propria quidem jura retinere, ab alienis autem abstinere. Sed nescio quam ratione quidam sanctissimi antistites, qui m etiam proxime hanc

Ἐπεὶ κανὼν τις διορίζεται, μὴ πορίζεσθαι τοὺς ἱερομένους τὰ πρὸς τροφήν ἀπὸ πραγμάτων πῖσχυρῶν καὶ ἀτίμων, ἐζητήθη πολλακίς ποτα ταῦτά εἰσι. καὶ τινες μὲν εἶπον εἶναι ταῦτα, τὸ πορνοδοσκεῖν, τὸ καπηλικοῦ ἐργαστηρίου προϊστασθαι, καὶ τὰ ὅμοια. Ὁ δὲ ἀγιώτατος πατριάρχης κύριος Λούκᾶς, καὶ τὰ μυρεψικά ἐργαστήρια, καὶ τὰ βαλανεῖα, αἰσχροκερδῆ εἶναι ἔλεγεν, ὡς καὶ ψεύδους πρασιτία. Ἄλλ' οὐδὲ ἀρχιάτρους παρεχόμενους εἶναι τοὺς δικόνους, ἢ τοὺς ἱερεῖς λέγων ἀνένδεκτον εἶναι, τοὺς μετὰ φηγελλῶν καὶ στιχάρων τὰ ἅγια μεταχειριζομένους, κοσμητικῆς στολάς ἐνδιδύσκεσθαι, καὶ μετὰ λαϊκῶν ἀνδρῶν, τῶν Β ἰατρῶν δηλαδὴ, προπομπεύειν.

ΜΙΧΑΗΛ ΑΓΧΙΑΛΟΥ.

A'. Μὴδὲ ἀνεγνώστως ἀναδέχεσθαι κοσμικὰ ὄφθια.

Ἐ δὴ δύναμις τοῦ σημειωματος τοῦ κυρίου Μιχαήλ, ἔστιν αὕτη· Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἰγ', ἡμέρᾳ δ' ἐπιμνηστεως δ', καὶ ἐφεξῆς διατάσσεται καὶ τοὺς ἀνεγνώστως ἐπίσης τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς ἱερέωσι μὴ ἀναδέχεσθαι κοσμικὰ ὄφθια ἢ πρακτορικὰς ἐνεργείας. ἢ κορυφαίους, διὰ τὸν ἰα' κανὼνα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει α' καὶ β' συνόδου.

B. Περί τοῦ μὴ χειροτονεῖν κληρικοὺς τοὺς ἐξ ἑτέρου ἐνορίας.

Ἐχε ἐπὶ μνήμης τὴν συνοδικὴν σημείωσιν τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Μιχαήλ, τοῦ γενομένου ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, τὰδε πρὸς ἔπειτα ἐπιλαμβάνουσιν. Μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡμέρᾳ α', ἐπιμνηστεως δ', προκαθημένου τοῦ ἀγιωτάτου ἡμετέρου δεσπότη καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Μιχαήλ ἐν τοῖς Ἀλεξίτικοις κληρονομηθείοις, συνελευζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγιωσύνῃ αὐτοῦ ἱερωτάτων ἱεραρχῶν, Στεφάνου, Κτισσεύου· Νικολαίου, Ἐφρημοῦ Μιχαήλ, Ἡρακλεῖας· Ἰωάννου, Κυζικίου· Λέοντος· Ἀμυσειῶν· Νικητίου, Μελιτηνῆς· Βασιλείου, Νεαπολεως· Λουκά, Μωκιστοῦ· Ἰωάννου, Κρήτης· Λέοντος, Ἀδριανουπόλεως· Κωνσταντίνου, Εὐχαιτῶν· Γεωργίου, Ἀλάνας· Θεοδώρου, Μηθύμνης· καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

Ὅρα Πατέρων μὴ ὑπερβῆναι, ἀ καλῶς οὖν καὶ μετὰ δεούσης δοκιμασίας ἀρχῆθεν ἐξέβηται· Ἄλλὰ μὴδὲ τὰ ἐσκαμμένα καθάλλεσθαι, καὶ ὁριζοῦν ὑπερπηδῶν δικαίτηκόν ὄνειδων τε καὶ οἰκείων ὁ καὶ ἰν· ἐκκλησιαστικὸν ὄγμα, καὶ νόμος θεοῦ ἀνέκαθεν κείμενος. Ἐδοὶ μὲν οὖν τοῦτο μὴ ἀρκεῖν τοὺς τῶν ἀπαντιχοῦ δικαίμων προϊσταμένους· Ἐκκλησιῶν, καὶ τὸ ἐπάγγελμα ἔχοντας συστήματα· θεσπισμάτων κανονικῶν καὶ νομικῶν δικαίμων καὶ μέντοι καὶ ἐμμένειν τοῖς οὐφελοντας, καὶ τὸ οἰκείων μὲν δικαίων ἀντέχεσθαι, τῶν δ' ἄλλων ἀπέχεσθαι. Ἄλλ' οὐκ οἶδ' ὅτι π. παθόντες τινες τῶν

VARIÆ LECTIONES.

i ne sacerdotes victum. l Mensis Jannarii die XIII feria IV. indictione IV. k ordinentur. l scriptum m præsertim qui prox.

NOTÆ.

(14) Sic successor Lucæ fuit.

ἱερωτάτων ἀρχιερέων, οἱ καὶ μάλιστα ἔγγιστα τῆς βασιλευσῆος τῆς τῶν πόλεων τοὺς ἀρχιερατικοὺς θρόνους ἔλαχον, ἀσυντηρητικῶς ποιῶντες χειροτονίας δικαίων καὶ ἱερέων, μὴ ὑποκειμένων ταῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐνορίαις, πολλὰ καὶ ἄλλωθεν. Οἱ γὰρ περὶ τούτου προσαγγελλθέντες τῷ πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ κυρίῳ Λουκᾷ, καὶ παρεγγυθέντες παύσασθαι τοῦ τοιαῦτα ποιεῖν ἀκανόνιστα· φάμεν δὲ τοῦ χειροτονεῖν ὑπερόρια, καὶ τοὺς ἐξ ἑτέρας ἐνορίας εἰς αὐτοὺς ἀφιγμένους, ἀνυποστόλως οὕτω χειροθετεῖν· ἀμνηστῶν τῶν αὐτοῖς περὶ τούτου παρεγγελλμένων οὐκ ἐπίσταστο τῆθεσθαι, μέχρι δὲ ταῦτα καὶ τήμερον ἔπειδὴ τοῖνον ἀνηγγέθη καὶ τῇ ἡμῶν μετριότητι παρὰ τοῦ ἡμετέρου Θεοφιλεστάτου χαρτοφύλακος, πολλοὺς τινὰς τῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐνορίας παρὰ γνώμην αὐτοῦ πρὸς τοὺς πέριξ ταυτησὶ τῆς μητροπόλεως ἀπερχομένους ἐπισκόπους τε καὶ ἀρχιεπισκόπους, ἱερατικοῦ πρὸ αὐτῶν ἀξιούσθαι χάρισματος, εἶτ' αὐθις ἐπανατρέφειν εἰς τῆδε τὴν καθ' ἡμᾶς ἐνορίαν, μετὰ δὲ τὰ καὶ γραμμάτων συστατικῶν· τὸ ποιητέον αὐτῷ ἐπὶ τούτοις ἐξήτει μθεῖν πρὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος. Ἀμφιβάλλειν γὰρ οὐ μικρῶς ἔρσασκε, μήποτε κριμασίαν ἀλλοτριῶς ἐπικοινωνοίη, παραχωρῶν ἱεράσθαι, οὗς αὐτὸς ἐξήτασε περὶ ὧν οὐκ μαρτύρων, ὡς ἔθος αὐτῷ, παραστάντων ἐπέθετο, καὶ ἐλ γρόνων εἶεν τῶν ὁρισμένων, πεπληροφόρηται· οὗτε ὁκομιετικῶν περὶ τοῦ βίου τούτων πεποίηται, καὶ τὸ πιστὸν τοῦ ἀξίου εἶναι τοῦ ἐπαγγέλματος ἐκ τῆς ἐνυπογράφου μαρτυρίας τῶν κατὰ πνεῦμα τούτους ὠδινησάντων παρελήφε· καὶ ταῦτα, πολλὰ καὶ ἐπὶ τινῶν προφανῶς ἐκντισομένης τῆς ὄψεως περὶ τὴν πᾶσα γρόνων τῶν ἐντέλειαν· καὶ τὴν τριακοντούτην εἶναι ὄφελοντα, πολλῶν τῆς τοιαύτης λειπεσθαι προθεσμίας· προσημαρτυρούσης προδήλως ἐκ τε τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος φαινομένης ἀτελοῦς καταστάσεως, καὶ ἐξ αὐτῆς τοῦ πώγωνος τῆς ἐπιφιλώσεως, ἐφ' ὧν δὲ βραχείας πᾶν καὶ ἐνδεετέρας πολλῶν τοῦ προσήκοντος τριακοντούτη πωγωνιήτη τριχώματος. Ταῦτα λέγων καὶ τὴν ὑφέρπουσαν τούτων ἀμφιβολίαν καὶ ἀπορίαν, ὡς οὐκ ἀνεύλογον, ἐξ ἔργων αὐτῶν παρεδήλωσε· παρασημασμένος τῇ ἡμῶν μετριότητι συνοδικῶς προκαθημένη, τὴν σήμερον ὄσο καὶ τρεῖς οὕτως ἔχοντας ὄψεως καὶ καταστάσεως, καὶ εἰς ἱερατικὸν προβιβασθέντας βιβλιόν· ὅν μὲν, παρὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Δερκου· οὗς δὲ, παρὰ τῶν Θεοφιλῶν ἐπισκόπων, τοῦ τε Ἡρακλεῶτου καὶ τοῦ Χαλκιδῆος· καὶ ἄλλους δὲ παρὰ διαφόρων οὕτω χειροτονημένους φάμενος εἶναι, καὶ διατρέβειν ἐναυθῆ, καὶ ἱεουργεῖν ἐθέλειν ὡς ἱερεῖς. Τὸ γοῦν τοιοῦτον τοῦ Θεοφιλεστάτου ἡμῶν χαρτοφύλακος ἀξιολόγητον πρὸς λήμα, οὐδὲ ἡ μετριότης ἡμῶν καταλιπεῖν ἐθέλουσα ἄλυτον, ἐπὶ κοινῷ συνδισκαφασμένη τῇ ἐνοημοῦσῃ θεῷ καὶ ἱερᾷ ἐπέτρεψεν ἀδελφότητι. Τοῖνον καὶ περὶ τοῦ προκειμένου διγνωμονήσῃ

urbem imperialem sedes episcopales sortiti sunt, diaconorum et sacerdotum suis diocesibus non subjectorum ordinationes citra ullam observationem facere deprehensi sunt Qui etiam de eo, quod a sanctissimo patriarcha nostro, domino Luca, annuntiatum est, et admoniti, ut hæc contra canones facere desinerent: extra, inquam, suæ regionis limites ordinare, et iis, qui ex aliena regione ad se veniunt, tam libere manus imponere: oblivionem eorum, quæ ante factæ erant, declarationum, non cessaverunt imponere usque in hodiernam diem. Quia autem nostræ medioeritati a nostro pio chartophylace renuntiatum est, multos ex nostra regione præter ejus voluntatem ad episcopos et archiepiscopos, qui sunt circum circa magnam hanc civitatem, accedentes, sacerdotali munere ab eis dignos haberi, deinde rursus reverti ad hanc nostram regionem cum licet: is forte commendatitiis: quid sibi agendum sit in iis, a nostrâ intelligere mediocritate postulavit. Dixit enim se non parum dubitare, ne ipse alienis forte judiciis communicet, permittens eos ad sacra admitti, quos ipse non examinavit: de quibus nec testes, ut ipsi mos est, astantes interrogavit; nec ante præfinitos annos nati sint, certior factus est, nec eorum vitam examinavit: nec fides sibi facta est ex scripto eorum testimonio: qui illos secundum spiritum pepererunt, eos esse sua professione dignos, inque, cum sæpe in nonnullis manifeste adversetur aspectus quod ad annorum complementum attinet, et qui xxx annos natus esse deberet, ab eo tempore longe absit, corporis constitutione, quæ cernitur, ætatem aperte testante, ipsaque barbæ raritate: cum in aliis quidem pili nullo modo appareant, in aliis vero brevis, et multo minor quam triginta annorum pilos esse oporteat. Hæc dicens etiam ei occurrentem dubitationem non esse injustam factis ipsis ostendit, nostræ mediocritati syndice hodie præsidenti, duos vel tres, qui hoc erant aspectu et constitutione. et ad sacros ordines promoti erant, exhibens: hos quidem, a Dei amantissimo Derci episcopo: illos vero, a Dei amantibus episcopis Præneti et Chalcidis; et dicens, alios a diversis sic ordinatos hic esse et versari, et velle uti sacerdotes sacra celebrare. Hanc ergo religiosisimi nostri chartophylacis quesitu dignam propositionem nec nostra mediocritas volens iusolutam relinquere, communiter considerandam divinæ et sacre, quæ hic agit fraternitati permisit. Ergo et de proposito disceptare volentes, prius ut discernatur petivimus, quænam sunt antistitum, qui sunt ubique, communia et quæ sint specialia, id est, quænam ejusdem regionis episcopi peragere non prohibentur in iis, qui ad illos undecumque accedunt, et quænam extra suæ diocesis terminos facere prohibentur.

VARIÆ LECTIONES.

■ qui etiam hoc nomine interpellati a decessore nostro, sanctiss. patriarch. domino Luca, et admoniti interdicatorum.

θέλοντες, διακριθῆναι πρότερον ἐζητήσαμεν, τίνα μὲν τὰ τῶν ἀπανταχοῦ ἀρχιερέων εἰσι καινότερα ἐνεργήματα, τίνα δὲ ἰδικιώτερα · τούτῃσι, ποῖα μὲν οἱ ἐγγώριοι τῶν ἀρχιερέων οὐ κωλύονται διαπραττεσθαι, ἐπὶ τοῖς ὁθενδῆ, ποτέ σφισι προσεργασμένοις · τίνα δὲ ἀπεργόνται ποιεῖν ὑπερῶρα.

Deinde P de ea sententiam ferre cupientes, invenimus eos quidem, qui mysteriis non sunt initiati, fidei rationem docere, et catechizare : deinde si etiam illuminatione dignari, ac divinam etiam et vivifia mysteria communicare fidelibus, qui sunt ex quacunque regione ; hoc esse commune officium judicavimus, et iis, qui ex propria regione accedunt, et iis etiam qui ex aliena regione veniunt. Manus autem imponere, et sacros ordines conferre, non iis, qui undequaque veniunt, sed iis solis, qui sunt ejus diœcesis, unicuique antistiti canone cautum est : ne inter eos confusio seditioque versetur, a quibus et ordo et pacis bonum aliis quoque certa debet regula tradi. Quoniam ergo hæc inquisita sic habere se invenimus, eos quidem, qui ante fuerunt, propemodum condemnare, et sacerdotalia munera, quæ jam obierunt, infirmare et vel eos, qui ordinarunt, segregationi subicere, vel eos, qui ordinati sunt, sacerdotali nudare dignitate, durum omnino et in humano existimavimus : sed eos non amplius ferre, qui in nostrum præjudicium tam ratione aliena fecerunt, et quæ prius quidem facta sunt, humane transmittere ; id autem, quod futurum est, corrigendo tutum reddere ut quod nobis ipsisque conferat, censuimus . et deinceps unanimes omnes pronuntiamus, ne quis deinceps ex finitimis audeat antistitibus, nec ex ulterioribus, sive ex nostra sint, sive ex aliena synodo, manum sacros ordines conferentem imponere alicui eorum, qui sunt hujus imperialis et magnæ civitatis diœcesis, nec ullo sacratorum loco et gradu eos dignos judicare, sed sciat unusquisque sua jura, et iis vel solis sit contentus. Et iscopalia autem jura, quæ ad alios pertinent, ne impudenter et omnino contemptim invadant. Monendique sunt qui a nobis sic canonicè constituta, infirmare et negligere ausi fuerint, et qui ad eos accedunt, et sacerdotio digni habiti sunt ; eos quidem qui præter canones ordinati fuerint, nullum hic munus sacerdotale exercituros sed in illis regionibus secure sacra celebratorios in quibus etiam sacerdotii unctionem acceperunt : qui autem ordinarunt, ex quacunque sint synodo, non celebrandorum sacrorum pœnæ fore deinceps obnoxios, ut qui nec post primam vel secundam admonitionem primam autem dicimus, quæ a sanctissimo nostro prædecessore domino Lucæ synodaliter facta est, denuntiationem) ab ea actione canonicis repugnante sejungi voluerint Quocirca etiam cautum est, hanc emitti, et dari declarationem.

Καὶ ἐπειδὴ τὰ περὶ τούτων φιλοκρινούσιντες ἐπι-
 ρομεν, τὸ μὲν ἀμυήτους τὸν περὶ πίστεως λόγον ὀ-
 δάσκειν, καὶ κατηχεῖν, εἰθ' οὕτω καὶ φωτίζεται
 ἀξιοῦν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν θεῶν καὶ ζωοποιῶν μυσ-
 τηρίων μεταλήψεως μεταδιδόναι τοῖς ἐξ οἰκίας
 ἐνορίας πιστοῖς, ἐνεργήματ εἶναι τούτο κοινότερον
 διεργωκόμενον, ἐπὶ τε τῶν ἐκ τῆς οἰκίας ἐνορίας
 ὄρημένων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἐργω-
 μένων. Χειροθεσίαι δὲ ἱερατικῆς ἀξιοῦν, οὐ καὶ
 ἀπανταχοῦθεν ἐρχομένου, ἀλλ' ἢ μόνους τοὺς ἐκ τῆς
 οἰκίας ἐνορίας ἐνὶ ἐκάστῃ ἀρχιερεὶ κεανδόνισται·
 ἵνα μὴ τὸ ἄτακτον τοῦτοις καὶ στασιώδες ἐμπι-
 τεύοιτο, ἐξ ὧν τὸ εὐτακτον καὶ τὸ τῆς εἰρήνης κω-
 λῶν καὶ τοῖς ἄλλοις ὀφείλεται κανονίζεσθαι. Ἐπι-
 ροῦν οὕτω ταῦτα ζητήσαντες, εὔρομεν, τὸ μὲν τρυφῶν
 τῶν προγεγονότων καταψηφισσάθαι, καὶ ἀκουσά-
 τας ἤδη σφισι προτετελεσεμέναις ἱερατικῶς ἐνεργείαις,
 καὶ εἴτε ἀφορισμῶ τοὺς χειροθετήσαντας καθυποβα-
 λέν, ἥτε τοὺς χειροτονηθέντας τῆς ἱερατικῆς ἀξίας
 ἀπορηνώσασαι, σκληρόν τι καὶ ἀπηνές ὄλω· ἐλευστέ-
 μεθα · τὸ δὲ καὶ ἐπὶ 22 ἀνασχέσθαι τῶν ἐπὶ κριμα-
 σφετέρῃ τὰ τοιαῦτα διαπραχθέντων παράλογα, καὶ
 τὰ μὲν προτετυγμένα φιλανθρώπως παραδραμεῖν, τὸ
 δὲ μέλλον ἐπιδιορθωτικῶς, ἀσφαλίσασθαι, ὅτι καὶ
 συμφέρον καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπεκρίναμεν · λοιπὸν καὶ
 ὁμοφρονούντες ἀποφαινόμεθα ἅπαντες, μηκετι οὐ
 ἀπὸ τοῦδε τολμησεί τινα τῶν πλησιοχώρων εἶπαι καὶ
 ποσβωτέρων ἀρχιερέων, τῶν τε ἐκ τῆς ἡμετέρας
 συνόδου, τῶν τε ἐξ ἐτέρων, χεῖρα τελεστικῶν ἐπι-
 θεῖναι ἐπὶ τινι τῶν τῆς ὑπὸ τὴν βασιλίαν τούτων καὶ
 μεγαλοπόλει ὄντων ἐνορίας, καὶ οἰουδὲ τις οὐ
 ἀξιοῦσαι τῶν ἱερωμένων τόπου τε καὶ βαθμοῦ · αὐ-
 τῶν εἰδέναι τὰ ἐαυτοῦ δίκαια, καὶ τοῦτοις ἐπι-
 κέσθαι καὶ μόνους · τῶν δ' ἄλλοις ἀνηκόωντων ἱερα-
 ρικῶν δικαίων μὴ κατεπεμβαίνειν ἀνακίδως, καὶ
 τὸ ὅλον καταφρονητικῶς. Εἰδέναι ὀφειλόντων τὴν
 ἀθετήσασαι τολμησόντων τὰ οὕτω κανονικῶς καὶ
 ἡμῶν διατεταγμένα, ἀλλὰ καὶ τῶν προσεργασμένων
 αὐτοῖς καὶ ἱερωσύνῃς ἀξιομένων, ὡς οὗτοι μὲν, καὶ
 παρὰ κανόναι χειροτονηθέντες, οὐδὲν ἱερατικῶν λειτουργή-
 ματ ἐνταῦθα διενεργήσουσιν, ἀλλ' ἐν ἐκείναις
 τῆς ἐνορίας ἀδως ἱεράσουσι, ἐν αἷς καὶ τὸ χεῖρ
 τῆς ἱερωσύνης ἐδόξαντο · οἱ δὲ χειροτονήσαντες, ἢ
 ὅτις ἂν εἶεν συνόδου, ἀλατουργήσασαι ἐπιτελεστικῶς
 τευθεν ἔσσονται ὑποκείμενοι · ὡς καὶ μετὰ πρώτην
 ἢ νευτέρην πράξασιν (πρώτην δὲ φημεν τὴν καὶ
 παρὰ τοῦ πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτου κυρίου Λουκά ἐπι-
 σκόπικῶς περὶ τούτου γενομένην ἔγγραφον ἐπιφροσύνης
 ἀποσχέσθαι τῆς τοιαύτης ἀκανονίστου θεύσαντι
 πράξεως. Διὸ καὶ τετύπωται παρακάτωθεν καὶ

VARIÆ LECTIONES.

21 καὶ ἔπειτα. 22 δὲ μηκετι.
 P Deinde studiosus hæc inquirentes, invenimus : tradere non initiatis fidei doctrinam, et catechis-
 sin exercere, atque ita baptismum impertiri, ac divina, et propria, et il vero publice ac pœbis ipsius
 profuturam censuimus : ac proinde unanimes.

δοθῆναι τὴν τοιαυτὴν σήμειωσιν. Ἀφορισμοῦ δὲ ἄν πρώτος τῶν τὰς τοιαύτας διενεργούντων ἀκανονιστοῦ χειροτονίας τὰ παρ' ἡμῶν διωρισμένα ταῦτ' ἐπιγνώσεται, εἰ μὴ καὶ τοῖς πλησίον αὐτοῦ ἱεροτάτοις ἀρχιερεῦσι τὰ ὁρισθέντα γνωρίσειεν ἢ ὅτι καὶ ἐπὶ πᾶσιν τῶν ἐνοριῶν τῶν ὑπὸ τὰς ἀπανταχοῦ ἀγιωτάτας Ἐκκλησίαις, ἤγουν μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπὰς τὸ ἐνεργόν τε καὶ ἀναλλοκίτων ἔξουσι. Καὶ οὐδεὶς τῶν ἱερᾶσθαι τὸ ἀπὸ τούδε μελλόντων εἰς ἕτερον ἀρχιερέα παρ' ἐνορίαν ἀφίξεται, καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιωθήσεται χειρισματος. Ἀπεντεῦθεν γὰρ ὑπόδοκοι ἔσονται καὶ ἀμφοτέροι, ὃ τε χειροτονηθεὶς ἱερεὺς, καὶ ὁ χειροτονήσας τούτον ἀρχιερεὺς, τοῖς οἷς περὶ τούτων ἤδη συνοδικῶς διωρισθέντα φθάσαντες. Ἴνα δὲ μὴ πρόφασις εἴη, καὶ τοῦτο ὅθην εὐλόγητος, τοῖς μὴ βουλομένοι ἐνταῦθα χειροτονεῖσθαι, προσερχομένοι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἡμῶν χαρτοφύλακι, τὸ καινοτομίαν ἴσως ὑφίστασθαι πλείονα τῆς εἰωθῆαις συνηθείας ἔκπαλαι δίδωσθαι ταῦτο παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος συνοδικῶς διωρισθέντα σήμερον. Διωρισθέντα γὰρ, τὸ ἀρχαῖον ἔθος ἐπὶ τούτοις μὴ παραβιβῆσθαι. Ἄλλ' ἐκεῖνα δίδωσθαι μόνα τοῖς τε ἐπισκοποιεῖνοις καὶ τῷ κατὰ καιροῦς θεοφιλεστάτῳ χαρτοφύλακι, τὰ εἰωθῆα παρὰ τῶν χειροτονουμένων ἀνάκθεν καταβίβλησθαι.

Γ'. « Περὶ συνηθείας μὴ βεβαιωθείσης διὰ δικαστικῆς διαγνώσεως. »

Συνηθείας οὔσης, τοὺς ἀπὸ ἱερέων λαϊκῶν μονάσαντες, καὶ ὄντας πρότερον καταγεγραμμένους εἰς διακονίαν ἱερέων, καὶ μετὰ τὸν μόνον βίον τῶν δικονῶν συγκαταλέγεσθαι σώματι, καὶ μετὰ λαϊκῶν ἱερέων πειρωμένους συναναστρέφεσθαι ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης, κύριος Μιχαὴλ, τὴν μακρὴν τοιαυτὴν συνήθειαν ὡς οὐδὲν ἐλογίσαστο καὶ διωρίσαστο, ἀπὸ μόνον λαϊκῶν ἱερέων τὰς διακονίας συνίστασθαι, καὶ τοὺς μοναχοὺς παρὰ ταῖς οἰκείαις προτεραιεῖν μοναίς.

Δ'. « Περὶ γαμοῦ μετὰ συγγενοῦς τῆς προμνηστευθείσης. »

Κακῶς ἐξεχωρήθη ὁ Πλεωρῆς κύριος Μιχαὴλ συζητῆσαι τῇ Σπανοπωλίῃ κυρίῃ Ἄννης, πρώτη οὔσα, ἐξαδέλφῃ τῆς προμνηστευθείσης αὐτῷ Μαρίας τῆς τοῦ Σερβιλίου. Ἐὰν γὰρ νόμιμ θανάτου πρὸ τοῦ γάμου διεζύγη τῆς τοιαύτης μνηστῆς, καὶ οὐδὲ συνεμίγη αὐτῇ ἄλλ' οὐκ ὤφειλεν ἐξαδέλφῃν αὐτῆς πρώτην λαβεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἡ συνάφεια, ἀλλ' ἡ τῆς εὐχῆς τελετὴν ποιεῖ τὴν μνηστῆαν ὡς γάμον λογίεσθαι. Ἐἰ γοῦν λαϊκὸς τοιοῦτον τι ποιεῖν κεκώλυται, πολλῶ μᾶλλον ἱερωμένος. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ἐκώλυθη διὰ σημειώματος συνοδικῶ ἐπὶ τῆς ἑφημερίδας τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ἀγγιέλου, συνάπτεισθαι μόνων ἑγγράφων κατεγγυήθεισιν τούτων, καὶ μὴ φθασάτη λαβεῖν μνηστῆας εὐχὴν μετ' αὐτοῦ, ἢ ὡς θανούση, ἢ ὡς ἑτέρῳ ἀνδρὶ συναφθεῖσθαι.

A Segregationis autem personam et imponimus, qui primus contra has canonicas ordinationes facientium, hæc a nobis definita cognoverit, nisi etiam finitimis suis antistitibus, quæ decreta sunt, nota fecerit. Quæ quidem in omnibus regionibus quæ sunt sub sanctis imis ubique Ecclesiis, nimirum metropolitibus archiepiscopatibus et episcopatibus. exercebuntur, et immutabilia permanebunt. Et nemo eorum, qui deinceps sunt sacrandi, ad alium antistitem ultra regionem accedet, et ab illo sacerdotali unctione dignus iudicabitur. Deinceps enim abhinc erunt obnoxii utrique tam qui ordinavit antistes, quam qui ordinatus est sacerdos. iis quæ de his jam prius synodallyter statuimus. Ne autem sit prætextus, isque satis elegans, iis, qui nolunt hic ordinari, ad religiosum nostrum chartophylacem accedentibus, quod majorem forte subeant innovationem, quam olim dari consuetudo; ei quoque rei a nostra mediocritate bodie provisum est. Cautum est enim, ne antiqua in iis consuetudo transiliatur: sed illa sola dentur episcopi ministris, et religiosissimo hujus temporis chartophylaci, quæ ab iis, qui ordinantur, jam olim dari consueverunt.

III. *De consuetudine non confirmata judiciali sententia.*

Cum moris fuisset, ut qui ex laicis sacerdotibus monachi facti essent, quoniam prius ministerio sacerdotum ascripti fuissent, post susceptam vitam monachicam in corpore et collegio ministeriorum recenserentur, et cum sacerdotibus laicis conversarentur: sacrosanctissimus dominus noster Michael hanc longam consuetudinem pro nihilo reputavit, ac decrevit ut ex laicis sacerdotibus solum ministeria constituerentur, monachi autem in recessibus suis assidui essent.

IV. *De nuptiis cum cognata prius desponsata.*

Male permissum fuit domino Michaeli Pleuræ, matrimonio conjungi cum domina Anna Spanopolina. quæ prætulerat erat Mariæ Serbii filia, antea illi desponsæ. Nam tametsi lege mortis ante nuptias ab ea sponsa separatus est, neque cum illa se commiscuit: attamen ipsius patrualem uxorem ducere non debuit, Neque enim conjunctio, sed precatationum caeremoniæ, ut sponsalia tanquam nuptiæ reputentur, faciunt. Si igitur laicus tale quidpiam facere prohibetur, perfecto consecratus multo magis. Tali namque temporibus sanctissimi illius patriarchæ, domini Michaelis Anghiali, per synodalem commentarium velutum est legitime conjungi cum ea muliere, quæ cognata ejus fuerat, quæ obligatoriis scriptis duntaxat illi obstricta fuisset, neque sponsaliorum preces cum

VARIÆ LECTIONES.

* *sacris initiandi sunt. consobrini. consobrinam. sacerdos.*

ipso excepisset : quod aut mortua, aut pœnitundine ducta al eri viro conjuncta esset : extra quam si eam nec dum sexennem mors, arrhabonis inst r. abstulerit. Nisum est enim concilio, in sexennem mulierem copulæ concupiscentiam non cadere. Verum hoc in laicis non obtinebit. Nam qui altari deservunt. soli unius uxoris ejusdemque virginis viri nominari ipsique ejusdem status esse debent.

V. *De nuptiis duorum fratrum cum filia fratris sororisve uxoris Joannis, et filia ejus, ex alio suscepta r.*

Patriarchæ Michaelis decretum, Joannis, forte filiam et filiam fratris sororisve uxoris ejus. duobus fratribus jungi permittit, utpote quam Joannes ex altera uxore susceperit.

THEODOSII.

I. *De nuptiis cum prius desponsata sobrino.*

Scito, tempore sanctissimi et universalis patri archæ domini Theodosii, xxx Julii mensis, xii indictionis, factum esse subnotationem syno- dalem, quæ ad verbum sic habet :

Sanctissimus metropolitanus Apro, frater et comminister nostræ mediocritatis, Romanus Artabodus, allato syodaliter scripto; quod hæc his verbis continebat: Pœhla quædam, quæ Irenedicitur, sponsalia contraxit eum quodam Joanne, nata decem annos. Cum autem dic' a essent illicita illius sponsalia, facta est judiciaria declaratio, permit- tens eos utique separari qui sponsalia contraxis- sent, quod essent, ut dictum est, sponsalia contra leges facta. Vult ergo Irene hodie legitime con- jungi Theodoro, qui est Joannis secundus patrue- lis, et interrogat, aut habeat aliquid impedimen- tum. Rogavit nostram mediocritatem, et sacram fraternitatem, ubi ab ea disceret, an nullum habeat impedimentum contractus, de quo scriptura facta est. Ab ea ergo audivit, etiam præsentem fratrum congregatione ejusmodi contractum nullo modo esse prohibitum. Quia enim quæ cum Joanne contracta sunt sponsalia, ut quæ propter Irenes ætatem consistere non possent soluta sunt, recte Irene secundo ejus patrue- li lege matrimonii con- jungetur. Neque enim Irenem coguatam personam reputat Theodorus, nec cognationis vinculis ac finibus constringitur.

II. *De sponsalibus non sufficientibus pro perfecto, matrimonio*

Sanctissimus patriarcha, dominus Theodosius, concessit Mesopotamino, domino Michaeli, cui Maria quædam forte desponsa fuerat et quod ea

Α εκ μεταμελείας · ει μή πω τούτην ἐξαιετῆ οὐσαν ὁ θάντος ἡρῶδωνίσχοτο. Ἐδοξε γάρ τῇ συνόδῳ μετὰ ἐξαιετοῖς γυναῖκός ἐπιθυμῖαν φθορᾶς μὴ μεσολαθεῖν. Τούτο δὲ ἐπὶ λαϊκῶν οὐ κρατῆσει. Μόνον γάρ οἱ τοῦ βῆματος μιᾶς γυναῖκός, καὶ τούτης παρθένου, ἐν- ὄρες ὡσεύλουσιν ὀνομάζεσθαι, καὶ αἱτοὶ δὲ τῆς αὐτῆς εἶναι καταστάσεως,

Ε'. α. Περὶ γάμου δύο ἀδελφῶν μετὰ, ἐνεψιᾶς τῆς γυ- ναϊκός. Ἰωάννου καὶ θυγατέρος αὐτοῦ ἐξ ἐτέρας γυναικός ἦτο Θεοδώρου 23. β

Τὸ σημεῖωμα τοῦ πατριάρχου Μιχαῆλ, τὴν θυγα- τέρα τοῦ Ἰωάννου τυχόν, καὶ τὴν ἀνεψιᾶν τῆς γυ- ναϊκός αὐτοῦ, ὡσὶν ἀδελφῶτες ἐπιτρέπει συζευχθῆναι ἢν ἐξ ἐτέρας ἔσχηεν ὁ Ἰωάννης, γυναικός διγλονότι.

B THEODOSIΟΥ.

Α'. α. Περὶ γάμου μετὰ τῆς προμηνηστευθείσης τῷ δευτέρῳ ἐξαδέλφῳ. β

Ἄφελεις εἰδέναι, ὅτι γέγονεν εἰς τὴν ἐφ' ἡμεῖσιν νοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμηνικοῦ πατριάρχου κυρεῦ Θεοδώρου 24, καὶ τὴν λ' τοῦ Ἰουλίου μηνός τῆς 15 ἐπενεμήσεως, σημεῖωμα συνοδικόν, ἔχον κατὰ ρῆμα οὕτως ·

Ο ἱερότατος μητροπολίτης Ἄπρω, ἀδελφός καὶ συλλειτουργός τῆς ἡμῶν μητριότητος, Ῥωμαῖός ἐ Ἄρταβασδός, ἔγγραφον προκομίσας 25 συνοδικῶς, τάδε κατὰ ρῆμα διαλαμβάνων · Κόρη τις εἰρήνη, καλουμένη ἔλαθεν εὐχὴν τῆς μνηστείας μετὰ τῆς Ἰωάννου, δεκαετῆς οὕσα τότε τὴν ἡλικίαν. Διὰ τῆς προμηθεύσεως δὲ τῆς περὶ τούτου ἀθεμίτου μνηστείας 26, γέγονε σημεῖωμα δικαστικόν, ἐπιτρέπον διαζυγεῖν τοὺς τάχα μνηστευσμένους ἵ διὰ τὸ εἶναι τὴν μνη- στείαν, ὡς εἴρηται παράνομον. Βούλεται οὖν εἰ- μερον ἢ εἰρήνη νομίμως συναφθῆναι τῷ Θεοδώρῳ, δευτέρῳ ὄντι ἐξαδέλφῳ τοῦ Ἰωάννου · καὶ ἐπει εἰ ἔχει τινὰ παρεμποδισμόν · ἤξίωσε τὴν ἡμῶν μη- τριότητα καὶ τὴν ἱερὰν ἀδελφότητα μαθεῖν, ὡσεύ οὐκ ἔχει κωλύμην τινὰ τὸ περὶ οὗ γέγονεν ἢ γρᾶφι συνάλλαγμα πνταχόθεν ἀκώλυτόν ἐστιν. Ἐπει γὰρ ἢ μετὰ τοῦ Ἰωάννου τελεσθεῖσα μνηστεία, ὡς ἀ- υπόστατος λένεται, διὰ τὴν τῆς εἰρήνης ἀνηδότητα, καλῶς ἢ εἰρήνην δευτέρῳ ἐξαδέλφῳ αὐτοῦ κατα νόμον γάμου συζευχθήσεται. Οὕτε γὰρ συγγενεῖν πρόσωπον τὴν εἰρήνην 27 λογίζεται ὁ Θεόδωρος, αἰς τοῖς ἐξ ἀγχιστείας δεσμοῖς καὶ ὄροις συσφίγγεται.

Α'. α. Περὶ μνηστείας μὴ ἀρκούσης ἀντὶ τελείῃ γάμου. β

Ὁ ἀγιωτάτος πατριάρχης κύριος Θεοδόσιος ἐξ- εχώρησε τῷ Μεσοποταμίτῃ κυρίῳ Μιχαῆλ, μνη- στευσθέντῳ Μαρτίν τινὰ τυχόν, καὶ διὰ τὸ τελευταί-

VARIÆ LECTIONES.

23 Θεοδώρου. 24 Θεοῦ ὄσίου. 25 προεκόμισε. 26 πρηνόμου συνοδικόν. 27 τῇ εἰρήνῃ. x coitus y ex alia, puta Theodora, suscepta. z (verbi causa) a sobrinns. b affinitatis.

NOTÆ.

- (13) Tertius hic a Michaeli Anchialino patriarchaportius est.
- (14) Successor fuit Nicolai Muzalonis, sub imperio Manuelis Comneni.

σπί ταύτην πρό τοῦ γάμου, ἐτέρην λαβόντι, ἀπροκρι-
ματίστως μετὰ τὸν ταύτης θάνατον ἐτέρᾳ συναφθῆ-
ναι, ἔχοντι καὶ ταῦτα παύδας, καὶ τὸν τριακοστὸν
ὑπερναδάνει χρόνον ὡς εἰπὺν, μὴ λογίζεσθαι τοῦτο
τριγυμνίαν, ὡς τῆς μνηστείας μὴ ἀκούσης ἀντὶ τελείου
γάμου.

GERMANOY.

A. α Σημείωμα τοῦ παναγιωτίτου πατριάρχου
κυρίου Γερμανοῦ κατὰ τοῦ μητροπολίτου Ναυ-
πάκτου κυρίου Ἰωάννου, περὶ τινῶν μοναστη-
ρίων ἐπισκοπικῶν, καὶ περὶ παρθένου τῆς
ἱερολογηθείσης προ τῆς ἡμέρας.

Ὁ Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Ἄρτης Ἰωάννης,
ἀριτίστως ἡδὲ τετυχηκῶς καὶ ἀναπληρώσεως, εἴτε
οὖν ἀποκαταστάσεως εἰς τὴν προτέραν ἐπιτιμῶν διὰ
συνοδικοῦ σημειώματος, ἀφ' ἧς καὶ, ὡς ἀπέδειξεν.
ἐκ διαβολῆς ὑπέστη ὑβρίσεως, καὶ πρὸς ἀντίληψιν
ἄρτι τῶν ἐπισκοπικῶν αὐτοῦ δικαίων διαναστάς, ἐπὶ
τοῦ μέσου παρίσταται συνοδικῶς, καὶ νῦν προκλιθ-
ημένη τῇ ἡμῶν μετριότητι. Καὶ πρῶτα μὲν τὸν μη-
τροπολίτην ἐκείνον τῆς Ναυπάκτου Ἰωάννην κατ-
αίτιαται ἄρπαγα χεῖρα τοῦ ἐπισκοπικοῦς αὐτοῦ
μοναστηρίου ἐπιβιβλόντα, ἔστι δὲ οἷς καὶ οὐκ εἰς
πῆξιντα σταυροπήγια, προφάσει τοῦ καὶ τὴν μονὴν
τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν τῇ ἐνορίᾳ κειμένην τῆς
Ἄρτης, παρ' ἐγγυρῶν ἐπισκόπου ἀνεγερθεῖσιν ἐπὶ
σταυροπήγιω ἐκτίθεσθαι (συνορᾶν ὅπως, οὐκ ἔχω)
τοῦ τότε μητροπολίτου. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνου ταυτὶ
προδύλλετο εἰς αἰτίαις. Οὐ μὴν ἀπέκρυπτεν οὐδὲ
τὸν μετὰ μελόν, ὃν ἐκεῖνος εἰσῆνεγκεν ἐπὶ διορθώσει
τοῦ πλημμελήματος. Ἐπιδεδώκει γὰρ τοῦτο κόπου,
ἐξενεργῶν τοῦ αὐτοῦ μητροπολίτου ὁμολογίαν κατὰ
τὸν Ἀπριλίον μῆνα προῖσαν τῆς β' ἐπιμεμήσεως.
Ἦτις ἀναγνωσθεῖσα ἐπ' ἀκροῖσαι συνοδικῇ, ὄρισμῶν
νῆς ἡμῶν μητροπόλεως, εἶχεν ἐπὶ λέξεων οὕτως:

Πανιερώτατε Ἄρτης ἐν Κυρίῳ συνάδελφε, πολ-
λάκις ἐγένετό μοι δι' ὄχλου ἡ ἀγισσύνη σου περὶ τῆς
ἐν Ἄρτῃ μονῆς τοῦ Κατζίουρη, ὡς συστάτης ἐπὶ
σταυροπηγίῳ ἐμῶν, καὶ τῆς ἐτέρης μονῆς τοῦ τιμίου
Προδρόμου, τῆς δομηθείσης παρὰ τοῦ πνευγενε-
στάτου Κομνηνοῦ κυρίου Κωνσταντίνου, καὶ τῆς ἀρχι-
επίτου Σμοκόδου, χωρίου Βαλιτίτζης, καὶ τοῦ
λοιποῦ: καὶ ἐδόκουν μηδὲν προσπατεῖν τοῖς κα-
νόσιν ἐκ τούτου. Συναίεις δὲ κατὰ τὸν ἐνδεχόμενον λό-
γον, ὅτι σοὶ ἀνέκωτον, ὡς ἐπισκόπου ἐγγυρῶν, αἰ-
τοιαῖται μοναὶ, ἀπολύω ταύτας τῆς ἐμῆς χειρὸς
ἀπαντεῦθεν. Καὶ ἔξιστί σοι ἐπιλαχθεῖσθαι αὐτῶν
ἀπάρτι καὶ τὰ ἐπισκοπικὰ δικαία ἐν ταύταις δι-
ενεργεῖν, καὶ διεξάγειν ταύτας, καὶ διοικεῖν κατὰ
τὴν κανονικὴν ὑποτάξιν. Ὅθεν καὶ ἡ μὲν ἐμὴ
ἀναφορὰ σχολίτη ἀπαντεῦθεν ὁραεῖται ἀπὸ τῶν τοῦ
των μονῶν ὡς διαγνωσθῆναι δὲ ταύτας ἀπὸ τοῦ νῦν
καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, τῆς τῆς ἱερότητος. Μηνὶ Ἀπριλίῳ,
ἐπιμεμήσει β'. ὑπογράφω δὲ καὶ αὐτοχέρῃ τοῦ
βῆθέντος, καὶ συνοδικῇ ἐξακολουθήσει συνεληροῦτο

ante matrimonium, aliam acceperat. ut alii sine
præjudicio post mortem ejus conjungeretur, maxi-
me cum et liberis haberet, et xxx annum excessis-
set dicens, non reputari trigamiam. c. utpote cum
sponsalia pro perfecto matrimonio non suffice-
rent.

GERMANI (16).

I. Subnotatio sanctissimi patriarchæ, domini
Germani, contra metropolitanum Naupacti,
dominum Joannis, de quibusdam episcopalibus
monasteriis, et de virgine, quæ ante pubertatem
nuptialem benedictionem accepit.

Deo charissimus episcopus Artæ Joannes, redin-
tegrationem et complementum adeptus, id est,
restitutionem in priorem statum, per synodalem
subnotationem, ab ea remissione, in quam, ut
demonstravit, per fraudem inductus est: et cum
ad receptionem episcopalium suorum jurium non per-
virescisset in medio. nunc etiam præsens adest
synodaliter, præsidenti meæ mediocritati. Et pri-
mum quidem metropolitanum illum Naupacti
Joannem accusat, quod rapacem manum in ipsius
monasterium injecerit, et nonnullis etiam suas
fixerit cruces, eo pretextu, quod sancti Demetrii
monasterium in diocesi Artæ situm, a loci epis-
copo proponatur exstructum, sub cruce (nescio
quomodo) ejus, qui tunc erat, metropolitani. Et
de illo quidem hanc querelam proponebat. Neque
vero pœnitentiam celavit, quam ille egit ad male-
ficiæ emendationem. Difficultatem enim auxerat,
quod protulisset ejusdem metropolitani confes-
sionem mense Aprilis emissam, in indictione, quæ jus-
su nostræ mediocritatis lecta in synodali audien-
tia, sic habet ad verbum.

Sacratissime Artæ in Domino frater, sanctitas
tua mihi sæpe fuit molesta propter Caturæ mona-
sterium, quod est Artæ, ut conditum sub mea cru-
cifixione, propterque aliud monasterium venerandi
Præcursoris, ædificatum a generosissimo Comneno,
domino Constantino, in præfectura a Scomobi, agro
Baltitzæ, et aliis: et ex eo nihil in canones offen-
dere videbar. Cum autem probabili ratione intel-
lexissem, ea monasteria ad te, ut loci episcopum
pertinere: ea exinde a manu mea liberavi. ita ut
posthac tibi liceat apprehendere, et episcopalia
jura in iis exsequi, eaque regere et administrare
juxta regularem dispositionem. Quamobrem et
mea relatio exinde ab ejusmodi monasteriis ces-
sare debet, tuæ autem sanctitatis ab hoc tempore
deinceps agnoscere. Mense Aprilis, indictione II sub-
scripta autem propria manu prædicti, et synodali
consecutione completa, per subscriptiones epi-
scoporum, qui ei suberant, Joannis Bonditzæ,
Nicodemi Aetensis, Manuelis Belæ, Thomæ Dru-

VARIE LECTIONES.

non hoc pro tertiis haberi nuptiis. ^d buccinator imperatorius. ^e suspensionis, ^f juxta canonicam.

NOTÆ.

(16) Antea pontifex hic Adrianopolitanus fuerat.

nopolis, Demetrii Buthroti. Quorum singuli et cum additione subscripserunt, hanc synodalem jurisdictionem optimam videri, utpote canonicam. De metropolitano autem qui nunc est Naupactiorum gravior conquestus est. Ingressus est enim (inquit) et vi facta sacrificavit in mihi subjecto monasterio Catzuræ, et quidem post cognitionem provincialis sessionis synodicae, quæ mihi meæ diœceseos monasteria juxta canones restituit, et episcopalem relationem illuc sustulit: præfecit etiam priorem^h, dicens synodalem illam actionem factam esse, cum metropolitanus moreretur, nulliusque momenti esse. Occupavit etiam monasterium venerandi Præcursoris, et sancti Demetrii monasterium, in quo adjudicata est et restituta mihi subjecta ecclesia per provincialis synodi actionem: defensione videlicet illa utens, quod hujus repetitio tempore mihi exclusæ sit, et in eo præfectum sigillavit. Dejecit etiam ecclesiasticas cruces a meis monasteriis, inclusæ et sanctæ Resurrectionis. Propria nunc fecit stauropogia: in duobus quibusdam oratoriis erigere volentibus per chartulas permissit. Et ordinati sunt sacerdotes territoriorum meæ diœceseos, Nisistæ videlicet. Prinsistæ Dobrolistæ et Planicobistæ, numero circiter duo, præter eos, quorum notitiam non habet. Ordinaverunt autem ex diœcesi mea et quidam mei coepiscopi. Sed et sacratissimus Leuadis archiepiscopus sæpe ingressus est, et intra meos fines propria auctoritate sacra celebravit. Velim igitur a vestra sanctitate percipere, quæ sit in enumeratis capitulis singulis sacrorum canonum et institutorum Ecclesiæ sententia. A sanctæ nostræ synodo hujusmodi responsiones statim tulit: Ut videlicet, et si forte facta sit ab ejus temporis metropolitano moriente redhibitio episcopalium Artensis crucium, quas sibi attribuerat, et ipsius monasterii sancti Demetrii: sed cum, ut ipse confessus est, in sacros canones incurrere se intellexit et vitium correxit firmiter habet quod factum est) et episcopalia monasteria hæc in perpetuum maneat cessante præscriptione temporis, in eo, quod circa sancti Demetrii monasterium innovatum est: quia crucifixionum, quæ sunt per diœcesim, soli patriarchali amplitudini relictum est privilegium, metropolitanorum autem nemini. Quod autem in Catzuræ monasterio sacra celebravit, post actionis synodalis notitiam, siquidem cum tu Artæ episcopus otio indulgeres, per subnotationem a provincialibus episcopis ad id inductus est, extra culpam erit, per 14 apostolicum canonem, dicentem episcopo qui suam parœciam reliquerit, non licere in alienam insilire, quamvis a multis compellatur: nisi justa aliqua causa eum cogat: ut

δι' ὑποσημασιῶν 28 τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, τοῦ Βονδιᾶτος Ἰωάννου, τοῦ Ἀετοῦ Νικοδήμου, τοῦ Βελλᾶς Μικνουῆλ, τοῦ Δρυϊνουπόλεως τε Θωμᾶ, καὶ τοῦ Βαθρωτοῦ Δημητρίου· ὧν ὁ καθέαστος μετὰ καὶ προσθήκης υπέγραψε, τοῦ ἀρεστὴν ἡγήσασθαι τὴν τοιαύτην συνοδικήν δικαιοδοσίαν, ὡς [αὐτε] κανονικῆν. Τῶν δὲ νῦν μητροπολίτη τῆς Ναυπακτικῶν ἐκλιστὶ ἐπεμέμεφο ἐξοχώτερον. Εἰσήλθε γὰρ (φρξ) καὶ ἱερουργῆσεν ἐπίδικτικῶς ἐν τῇ ὑπ' ἐμὲ μονῇ τοῦ Κατζούρη, μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν καὶ ταῦτα τῆς συνοδικῆς ἐπαρχιώτιδος πράξεως. τῆς ἀποκαθίστασης καὶ κατὰ κανόνας τὰ τῆς ἐνορίας μου μοναστήρια. Καὶ τὴν μὲν ἐπισκοπικὴν ἀναφορὰν ἐκεῖθεν ἐργάσασε· προχειρίσατο δὲ καὶ ἡγούμενον, λέγων ὡς ἰπράξῃς αὕτη ἐν τῷ τελειῶν τὸν μητροπολίτην ἐκαστὸν γέγονε, καὶ οὐκ ἐρῶται. Ἐξιδιώτατο δὲ τὴν μονὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου, καὶ τὴν ἐν ἣ ἐδικαιώθη καὶ ἀποκατέστη ἡ κατ' ἐμὲ ἐκκλησίαι, πρᾶξει συνοδικῆ ἐπαρχιώτιδι τοῦ ἁγίου Δημητρίου μονῆν· δικαιοδογούμενος δι' θεὸν ἀποκεκλεισθαί μοι τὴν ταύτην ἀνικλησίαν ἐκ τοῦ χρόνου· καὶ ἐσφράγισε καὶ ἐν ταύτῃ, ἡγούμενον· ἐξέβαλε καὶ ἐκκλησιαστικὰ σταυροπηγία ἀπὸ τῶν μοναστηρίων μου, τοῦ τῆς ἐγκαταστήσῃ καὶ τῆς ἁγίας ἀναστάσεως. Ἐποίησε νῦν καὶ οὐκ ἐπταυροπηγία. Δύο τισὶ τῶν εὐκτηρίων οὐκων ἐκλουσιν ἀνεγεῖραι προέτρεψε διὰ πιττακίων· καὶ ἐγυροτονήθησαν ἱερεῖς τῶν χωρίων τῆς ἐνορίας μου, ἡγουν τῆς Νισίστης, τῆς Πρινίστης, τῆς Δοβρολίτης, καὶ τῆς Πλινκοβίστης· ἀνὰ δύο τὸν ἀριθμὸν· περὶ ἐκτὸς ὧν οὐκ ἔφθασε λαβεῖν εἶδησιν. Ἐχειροτονήσαν δὲ ἀπὸ τῆς ἐνορίας μου καὶ τινες τῶν σπασκοπᾶν μου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερώτατος τῆς Λευκαδῆς ἀρχιεπίσκοπος εἰσήλθε πολλῆκις, καὶ ἱεραῖργησεν ἐν τῇ ἐνορίᾳ μου αὐτοθούλως. Δέομαι οὖν παραλαβεῖν ἐκ τῆς ὑμῶν ἀνιότητος τὸ ἐφ' ἐκάστην τῶν ἐπαριθμουμένων κεφαλαίων δοκοῦν τοῖς ἱεροῖς κινή, καὶ τῇ θεσμοθεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὅτι ἀποκρίνται τοιάσδε τὰς ἀποκρίσεις ἀπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγίας συνόδου· Ἰνα δηλαδὴ καὶ ἴσως ἐπιτελείσθαι γέγονε τῶν τότε μητροπολίτη ἢ τῶν ἐπισκοπικῶν σταυροπηγίων τοῦ Ἁρτις τῶν ἐκείνῃ σφετερισθέντων ἐπισηροφῆ, καὶ αὐτῆς τῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου μονῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν, εἰ τοῖς ἱεροῖς κανόνας πικίον συνῆκε, καὶ τὰ τοῦ πταίσματος διωρθώσατο, τὸ κύρος ἔχει τὸ γεγονός, καὶ ἐπισκοπικὰ τὰ τοιαύτα μοναστήρια εἰς αἰεὶ δικαιονοσῶν, ἀργούσις καὶ τῆς ἀπὸ χρόνου περιγραφῆς ἐπὶ τῇ κατὰ τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου κανονομῆ· διὰ τὸ πρόνομιον τῶν πρὸ ἐνορίαν σταυροπηγίων μόνῃ τῇ πατριαρχικῇ ἐπεῖσθαι μεγαλειότητι, τῶν δὲ μητροπολιτῶν εὐδενί. Ὅτι δὲ καὶ ἱερουργῆσεν εἰς τὴν τοῦ Κατζούρη μονῆν μετὰ τῆς πράξεως τὴν ἐπίγνωσιν, εἰ μὲν ἐν τῷ σχολάζειν π τὸν ἐπίσκοπον Ἁρτις, ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπαρχιωτῶν

VARIÆ LECTIONES.

28 ὑποσημασιῶν.

h per usurpationem sacra pergit. abbatem. i in eo quoque confirmavit abbatem. j per breves locorum. l in singulis duo. m necdum habet. n Demetrii; quia tamen, ut ipse confessus, etc. o quod actum est, et episcopalia. vacares.

ἐπισκόπων διὰ σημειώματος εἰς τοῦτο προεδιβάσθη, ἀνεύθυνος ἔσται, διὰ τὸν ἰδ' ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν λέγοντι ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι. καταλείψαντα τὴν ἐκτουτο παροικίαν, ἐτέρῳ ἐπιτηδῶν, καὶ ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μὴ τις εὐλογος αἰτία εἴη τοῦτον βιζζομένη· ὡς εἰ πλέον τι κέρρος δυνάμενος αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας ἐμβάλεισθαι, καὶ τοῦτο οὐκ ἀφ' ἐκτουτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ παρχαλῆσει μεγίστη. Εἰ δ' ἄλλως πως ἀποκέλευστος εἰς τοῦτο καὶ παρωρμῆθη, τῶς μὲν ὁ ε' καὶ λ' ὁ ἀποστολικὸς κανὼν παρχατεῖσθαι, διὰ συγγνώμην· παρῤῥησιαζέσθω δὲ ὁ κ' καὶ ὁ β' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβλίνειν ὀρίζων ἄλλοτρίῳ πύλει τῆ μὴ ὑποκειμένη αὐτῷ, μηδὲ χώρα τῆ μὴ αὐτῷ διαπερούσθαι. ἐπὶ χειροτονίᾳ τινός· μηδὲ καθιστῆν πρεσβύτερον ἢ διάκονον εἰς τόπους ἐτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους· εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου. Εἰ δὲ τολμήσειε τις τοιοῦτόν τι, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροθεσίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίον ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν. Καὶ ἡ ἐπιτιμία δὲ συμμτρεῖσθω εἰς ἀλειουργησίαν ἑνιαυσιαίαν κατ' ἐπίεικταν. Καὶ τοὺς ἡγομένους δὲ οὓς ὁ μητροπολίτης προεχειρίσατο εἰς τὰ σά μοναστήρια, ἐξέσται σοι παρχατεῖλαι, καὶ ἀνθερούς σφραγίσαι· εἰ μὴ πως ἀρεστοὶ σοι δοκῶσιν οἱ προεσφραγισμένοι διὰ πνευματικὴν ἱκανότητα. Σταυροπήγια δὲ τὰ μὲν ἐκδηθέντα ἀπὸ τῶν μοναστηρίων, σου, κῶδης ἐν αὐτοῖς ἀποκαταστήσονται· τὰ δὲ καινισθέντα παρ' ἐνορίαν, ὑπολλαγήσονται. Μελήσει δὲ σοι καὶ περὶ τῶν ἐνορίως χειροτονηθέντων ἀπὸ τῆς ὑπὸ σὲ ἐνορίας· ὡς ἂν ἀκριδῶς δοκιμάσης αὐτούς, εἴπερ ἀνεπιλήπτου βίου τυγχάνουσι, καὶ τὰ ἱερά μνηστὰν γράμματα. Καὶ τοὺς μὲν εὐρισκομένους σοι καὶ δόξεις τῶν δὲ μὴ οὕτως ἐχόντων, ἀργίαν τελείᾳ κριτικῆς παραστήσει. Ἐπὶ δὲ τοῖς ἐπισκόποις καὶ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Λευκάδος ἡ αὐτῆ κρατήσκειν ὑποτύπως, εἴσφραγίσθαι.

Ἐτι δὲ ἐξήτησεν ὁ Ἄρτης ἐπίσκοπος, ὄρισθῆναι τὸ ποιητέον καὶ ἐπὶ τῷ ἱερολογηθέντι πρὸ τῆς ἡδῆς τελείαν ἱερολογίαν κορασίμ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἐνορίᾳ, καὶ πιδοσφορίαν πιθόντι καὶ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ἱερολογῆσαντι ἱερεῖ. Καὶ ἤκουσεν ὡς ἡ τὴν παρθενικὴν λυθεῖσα ζώνην ἐν ἀώρῳ τῆ ἡλικίᾳ, τοῦ φθορέως διαζυγησεται, καὶ ὁ ἱερολογῆσας αὐτοὺς ἐγγνώσει, καθαιρεθήσεται. Τῶτα παρεκδηθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνδικῶν παρκασιμείωσεων, καὶ τῆ ὑπογραφῆ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας συνθήκως βεβαιωθέντα, ἐπαδόθη μὴνι καὶ ἐπινεμήσει τοῖς προεσφραγισμένοις, ἔτους Ψψμγ. Ἡ ὑπογραφῆ.

Ὁ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Κωνσταντίνος ὁ Αὐλῆνός. Ἡ συνθήκη μολιβδίνη βούλλα. Καὶ ὅπισθεν ἐν τῇ συμπήξει τῆς βούλλης, τῷ μὴν Ἰουλίῳ, ἐπινεμήσει ἡ.

VARLÆ LECTIONES.

20 συμβάλλεσθαι.

¹ tunc v, et c xxxv * recusetur ignoscendo, * inhihere abbates, et pro eis alijs confirmare, quos.
* παρ' extra. descripta diariis synodalibus.

Asiis, qui ibi sunt, possit pietatis ratione plus lucri afferre, idque non a seipso, sed multorum episcoporum iudicio, maximisque precibus. Sin autem aliter nemine impellente ad id incitatus sit, tunc xxxv q canon apostolicus per deprecationem placetur. Audacter autem prodeat vicesimus secundus Antiochenæ synodi, definiens, ne episcopus invadat alienam civitatem non sibi subjectam, neque regionem ad se non pertinentem· nec presbyterum, vel diaconum ordinet quemquam ad loca alii episcopo subjecta, nisi forte cum sententia proprii regionis episcopi. Quod si ausus sit quilibet am ejusmodi, irrita sit oratio, et ipse censuram synodalem patiatur: et censuram per benignitatem modum accipiat ad annum a sacris vacationem. Licet tibi tibi retinere *, et pro alijs sigilare præfectos, quos metropolitanis suis præfecit monasteriis. Nisi propter spiritualem sufficientiam, qui præs signati sunt, accepti esse tibi videantur. Crucis autem, quæ quidem ex tuis monasteriis sunt dejecta, iterum in iis restituntur: quæ autem per diocesim innovata sunt, reformabuntur. Cura autem tibi erit de iis, qui intra limites ex tua diocesi creati sunt, ut etiam diligentur examines, num inculpata vitæ sint, et sacris imbuti litteris. Et eos quidem qui hujusmodi inventi fuerint a sacro ministerio removeas, quatenus tibi visum fuerit: alios autem plena depositione condemnes. In episcopis autem, et archiepiscopo Leucadis, eadem obtinebit dispositio; quæ et de sanctissimo Naupacti superius enuntiata est.

τοιοῦτους ἐπιτιμῆσαι ἀλειουργησίᾳ, ἐφ' ὅσον ἂν τοιοῦτους ἐπιτιμῆσαι, Ἐπὶ δὲ τοῖς ἐπισκόποις καὶ τῷ ἱερωτάτῳ Ναυπάκτου ἀνωτέρω ἡσικ καὶ περὶ τοῦ ἱεροτάτου Ναυπάκτου ἀνωτέρω

Amplius autem quæsitit Artensis episcopus, ut definiatur quid faciendum sit de puella, quæ ante pubertatem in ipsius diocesi perfectam, benedictionem accepit, et corruptionem passa est: quid etiam de sacerdote, qui sacras preces concepit. Et audivit eam, quæ virgineam solvit zonam non maturæ aetate, corruptore separandam esse; enmque qui sciens sacram precationem pronuntiaverit, deponendum. Hæc omnia ex diurnis synodalibus annotationibus, et pro more confirmata subscriptione, ac signo imprimis venerandi charophylacis sanctissimæ Dei Magnæ Ecclesiæ, data sunt mense et indictione supra scriptis, anno 6743. Subscriptio.

Chartophylax sanctissimæ Dei Magnæ Ecclesiæ, Constantinus Aulenus. Solita plumbea bulla, et retro, qua bulla cohærebat: mense Julio, indictione octava.

II. *Sigillum sanctissimi et œcumenici patriarchæ Domini Germani, de paralaribus patriarchalium monasteriorum ad quem pertinere debeant. Factum mense Junio V indictionis, et insinuatum secreto sacri chartophylacii.*

Quæ de patriarchalibus stauropégiis metropolitanorum per diversas provincias, archiepiscoporum, et episcoporum nostræ administrationis fixis, definita et disposita sunt, actis synodalibus sanctissimi illius inter patriarchas domini Germani : (quorum alia quidem xxvii mensis Novembris, alia annu VIII Januarii, ejusdem indictionis, novit facta) bene et pie habere cogitans mediocritas nostra, definit ; immutabile inviolatumque servari unumquodque eorum capitum, quæ illis actis comprehensa sunt, alias ubique et maxime de ipsa provincia Naupacti. Ut patriarchalis nominis relatio in illis solis obtineat et clarius exprimitur, in quibus exstructio per patriarchalia crucifixata fuerat, sive monasteria sint, sive ecclesiæ catholicæ, sive oratoria. Et in hujusmodi nihil sit commune regionis antistiti, sive ad sacrorum confectionem, sive ad præfecti, designationem, sive ad animalium peccatorum inquisitionem, neque aliud quidquam, usque ad canonicarum illationem exactionem. Etenim qui in his, consecrationem sortiuntur, patriarchales erunt et nominabuntur, et patriarchalium jurium exarcho subjicientur, eique solita canonica persolvent. Ipse autem exarchus eos, qui sacris in posterum initiabuntur, per gratias singulos ad id promovebit, cum legitimis tam vitæ, quam ætatis ipsorum testimoniis, et alio omni regulari observatione. Præterea nuptialibus præerit contractibus permittendis aut vetandis. Et ratio minorum susceptores spirituales Patres in patriarchalibus juribus assidentes, ab e probabuntur, ac veniam accipent. Ubi autem patriarchale stauropégium præstructum non fuerit, regionis antistes illius potestatem habebit: sive monasterii suburbanum sit sive paralarium, sive domus oratoria. Et illius erit relatio sigillum, inquisitio, preventus canonicorum, ordinatio, venia et prohibitio contractuum, et si quod sit aliud episcopale privilegium. Sicubi etiam forte tempus interrupperit et abstulerit, occasione archetyporum, et ipsis subjecta fecerit, ut censerentur patriarchalia, quæ ab initio patriarchali non habuere stauropégium. Sed mediocritas nostra regionum antistitibus talium jure credit. Etsi enim studiose amplectatur, quæcumque patriarchali convenient potestati aliena tamen non appetit, ut quæ ad eam non pertinent, sibi vindicet. Subjicimus autem locorum et antistitibus et illos, qui ante exstructionem divinorum templorum, quæ sub patriarchalibus crucibus prædificata sunt, vel postea ædificabuntur, locum inhabitari, aut

Σιγίλλον τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμένου patriarcharcho Κυρίου Γερμανοῦ, ἐπὶ τοῖς παραλαρίοις τῶν patriarchικῶν μονῶν, τῶν αὐτῶν διαφέρειν ὀφείλουσι. Γεγονός κατα μῆνα Ἰουνίου τῆς ε' ἐπινομήσεως, καὶ κατασφραγῆθεν τῷ σφραγιστῷ τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακίου.

Τὰ περὶ τῶν patriarchικῶν σταυροπηγίων τῶν κατὰ διαφόρους ἐνορίας μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκοπῶν τε καὶ ἐπισκόπων τῆς ἐφ' ἡμᾶς διοικήσεως πληρότων, ὠρισμένα τε καὶ τετυπωμένα δι' ὑπομαμάτων συνοδικῶν τοῦ ἐν patriarchίᾳ ἐκείνου σφραγιστοῦ κυρίου Γερμανοῦ, ὧν τὸ μὲν κζ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός, θάτερον δὲ ἡ η' τοῦ Ἰανουαρίου, τῆς αὐτῆς ἐπινομήσεως, οἷδε γεγενημένα, καλῶς ἐπιθεοριλῶς ἔχειν κατανοήσεαι ἢ μετρίότης ἡμῶν ἀμετάθετον καὶ ἀπαράδατον διορίζεται συνταχῆσθαι τὸ καθ' ἐν ἑαστον τῶν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὑπομαμασι διειλημμένων κεφαλαιῶν, ἀλλὰ ἕως πανταχῆ καὶ δὴ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας Νεαποκτίας. Ὅστε τὴν ἀναφορὰν τοῦ patriarchικοῦ ὀνόματος ἐκεῖνοι μόνους καὶ κρατεῖν καὶ ἐκπεφωνησθεῖν τῶν ἄλλων, ἐν οἷς ἡ ἀνάγεσις διὰ σταυροπηγίων patriarchικῶν ἐγεγονέη· καὶ μοναστήρια ὡσι, καὶ ἐκκλησίαι καθολικαὶ· καὶ εὐκτήριοι οἴκοι· καὶ τοῖς τοιοῦτοις μηδὲν εἶναι μεθεκτὸν τῶν κατὰ χώραν ἐπιχειρεῖ, εἴτε εἰς ἱεροπραξίαν, εἴτε εἰς ἡγουμηνικὴν σφραγίδαν, εἴτε εἰς ψυχικῶν σφαλμάτων ἀνάγκην, οὐδ' ἄλλο οὐδ' ὀτιοῦν, μέχρι καὶ τῆς τῶν κανονικῶν εἰσφορῶν ἀπαιτήσεως. Καὶ γὰρ οἱ ἱερασθαὶ ἀρχιεπίσκοποι ἐν τούτοις, patriarchικοὶ καὶ εἰσονται καὶ ὁμομασθήσονται, καὶ τῶν patriarchικῶν ἀρχαίων ἐξάρχων ὑποκείσονται, καὶ τὰ συνήθη κανονικὰ πρὸς αὐτὸν ἀποτίσονται. Ὁ δ' αὐτὸς ἐξάρχος καὶ τοῖς ἐπὶ ἱερασθαὶ μέλλοντες διὰ τῶν κατὰ μέρος βιβλίων εἰς τοὺς αὐτὸν προσιδῶσαι, μετὰ τῶν νενομισμένων μετροπυγίων τοῦ τε βίου καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῶν, καὶ τῆς ἐτέρας κανονικῆς παρατηρήσεως. Ἐτι γὰρ μὴ καὶ τῆ τῶν γαμικῶν συναλλαγμάτων ἐπιστάσις προτροπῆ καὶ ἀποτροπῆ. Καὶ οἱ τῶν λογισμῶν ἀνάδοχοι πνευματικοὶ Πατέρες οἱ ἐν τοῖς patriarchικοῖς δικαίσις προσλαθήμενοι, παρ' αὐτοῦ καὶ ὁμομασθήσονται, καὶ τὸ ἐνδόξιμον λήψονται. Ἐπι δὲ μὴ κατεβλήθη patriarchικὸν σταυροπηγίον, ὅσα κατὰ χώραν ἀρχιερεῖς ἐκεῖσε ἐξουσιάζει· καὶ προεπίσκοποι ἢ μοναστηρίου, καὶ παρελάριον, καὶ οἴκοι· ἐκείνοι τῶν κατὰ τὸ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἀναφορὰ, ἢ σφραγίς, ἢ ἐπίστασις, ἢ πρόσοδος τῶν κανονικῶν, αἱ χειροτονίαι, ἢ ἐνδοσις καὶ ἢ κώλυσις τῶν συναλλαγμάτων· καὶ εἰ ἄλλο πρόνομιον ἐπισκοπικόν. Καὶ τί ποῦ τῶν ὁμομαστων δέχομε καὶ ἀφελετο, προφασίει τῶν πρωτοτυπιῶν, καὶ αὐτοῖς ὑποκείμενα, patriarchικὰ λαγίσσεσθαι κακενα πεποίηκε τὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐτήρησεν patriarchικὸν σταυροπηγίον. Ἄλλ' ἢ μετρίότης ἡμῶν τοῖς ἐγχαριστοῖς ἀρχιερεῦσι τῶν τοιοῦτων παρεχόμενα. Καὶ γὰρ ἐξόχως ἀνεχθήσεται τῶν δεσφ τῆς patriarchικῆς προστήρμουσιν ἐξουσίαν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἀλλοτριῶν ἐργῶν, ὥστε τὰ μηδὲν αὐτῆ προσήκοντα σφετερίζεσθαι.

VARLÆ LECTIONES.

1 pontifici. 2 abbatis, 3 animæ delictorum examen, 4 sacerdotes sunt. 5 cum visitatis. 6 canonicis confirmatio.

Ἰποτιθέαμεν δὲ τοῖς ἐγγχωρίοις ἀρχιερεῦσι κάκει- A
 νους, οἵτινες πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τῶν ἐπὶ σταυροπη-
 γλοῖς πατριαρχικοῖς προνοδομημένων, ἢ καὶ μετὰ
 τοῦτο οἰκοδομηθησομένων θείων σηκῶν, τὸν τόπον
 κατώκησαν, ἢ καὶ ὕστερον κατοικήσαντες, ἀπὸ τῶν
 ἰθαγενῶν καὶ ἐγγχωρίων εὐρίσκονται ὄντες ὥστε καὶ
 τοὺς τοιοῦτους τῷ κατὰ χώραν ὑποκεῖσθαι ἀρχιερεῖ,
 εἰς πᾶσαν ἐπισκοπικὴν διεξγωγῆν. Περὶ μέντοι τῶν
 ἐξ ἀλλοδαπῆς ἐλληλυθῶτων καὶ ἐλευσομένων πρὸ τῆς
 πῆξέως τοῦ σταυροπηγίου, καὶ μετὰ τοῦτο κάκεισε
 τὴν οἰκιστὴν ποιουμένων, οὐδεὶς ἀντερεῖ τῶν τῶν πα-
 τριαρχικῶν δικαίων ἐξάρχῃ, ὡς δὴθεν οὐκ αὐτῷ
 προσηκότων. Ἀναμφιλόγος γὰρ ἔσται καὶ αὐτῶν
 ἐξάρχος ὁ τοιοῦτος. Ἐπιγνωσθῆτω τοίνυν ὁ παρὶν
 ὀρισμὸς τῶς ἡμῶν μητριότητος: τῷ σεκρέτῳ τοῦ ἱεροῦ B
 χαρτοφυλακίου. Καὶ ἀντιγραφῆτω τῷ ἀπὸ τοῦ μέρους
 τῆς ἐπισκοπῆς Ἄρτης αἰτησμένῳ, καὶ πορισμένῳ
 αὐτόν, ἐπὶ τῷ ἐμφανισθῆναι καὶ τῷ ἱερωτάτῳ μητρο-
 πολιτῇ Ναυπάκτου, εἰς εἶδῶσιν. Ἐἶχε τὸ, Μηνὶ Ἰου-
 νίῳ, ἐπινεμήσεως ε', διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θείας
 χειρός. Ἀπῆρῳτο δὲ καὶ κάτωθεν μοιδοθὶν Βούλλα, ἔχουσα ἐν μὲν τῷ ἐνὶ μέρει τὴν ὑπεραρχίαν Θεοδόκον,
 πλάματι φέρουσαν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ γράμματι ταῦτα, Γερμανὸς ἐλέφ Θεοῦ
 ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμηνικὸς πατριάρχης.

Ἐτερον τοῦ αὐτοῦ.

Τὰ κατὰ συναρπαγὴν λαβόντα σύμπληξιν, οὐθ' ὁ
 καιρὸς περιτρέχει ἀπερικλόνητα, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ
 τῆς αὐτῶν συμπήξεως αἴτιοι τὴν ἀνατροπὴν αὐτῶν
 τελεσιουργοῦσι προφράνοντες. Προβλίνει τι καὶ παρ'
 ἡμῶν τοιοῦτότροπον, καὶ ταχέως ἢ μετριότης ἡμῶν
 τὴν αὐτοῦ ποιεῖται διόρθωσιν. Ἐν τῇ χώρᾳ τῆς
 Παφλαγονίας, πατριαρχικαὶ μοναὶ σποράδην διά- C
 κεινται· ταῖς μοναῖς ὑπόκεινται καὶ πρόαυται,
 χωρῆα τε ὁμοῦ καὶ ἀγρόδια· λῆθος τοῖς κτήμασι
 διάφορος κατοικεῖ. Περὶ τούτων, ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς
 συνόδου, γεγενημένης πρὸ τινος καιροῦ συζητήσεως,
 ὑπότερον ἄρα εἶναι δεῖ τὸν τῆς αὐτῶν διεξαγωγῆς,
 ἀντιποιησόμενον· εἴτε τὸν κατὰ χώραν ἀρχιερέα
 (ὅτι τῆς ἐνορίας τούτου μέρος τληχανοῦσιν), εἴτε
 τὸν ἀπὸ τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας ἀποστελλόμενον
 ἐξάρχον, ὅτι ταῖς μοναῖς, ἃς ἐτάχθη διέπειν, τυγχά-
 νουσιν ὑποκείμενα· ἔλθε πως καὶ τῇ τοῦ πατριαρ-
 χικοῦ ἐξάρχου ἐπεκυρώθησαν διεξγωγῆ. Τῇ προσ-
 κωρῶσει ταύτῃ καὶ πρᾶξις ἐπηκολούθησεν, ἐκ-
 φωνοῦσα καὶ ἀφορισμὸν, διὰ τὴν τῶν διειλεγμένων
 ταύτῃ βεβαίωσιν. Τὴν σήμερον δὲ ὑπὸ ἀκριδοστέρην
 πεσόσης τῆς ὑποθέσεως βᾶσανον, εἶχε μὲν καὶ D
 αὐτῶν ἢ μετριότης ἡμῶν κατανοεῖν τὸ τοῦ πρά-
 γματος ἄτοπον, κἀντεθεῖν τῇ ἐπιδιορθώσει τούτου
 παραυτίκα ἐπένευεν, ἐπ' ἐκείνοις διακινώσκουσα
 τὸν πατριαρχικὸν κεκτηθῆσαι δίκαιον ἐξάρχον, ὅσα
 ἐπὶ σταυροπηγίοις πατριαρχικοῖς τὴν βᾶσιν ἐσχί-
 κασιν, εἴτε μοναστήρια εἰσιν, εἴτε εὐκτήρια. Εὐρίκει
 δὲ καὶ πρᾶξιν συνοδικῆν παλαιὰν ἐπὶ τῆς πατριαρ-
 χίης τοῦ μακαρίου ἐκείνου κυρίου Γερμανοῦ γε-
 γενημένην, τὴν αὐτὴν περὶ πολλοῦ ποιούσαν ὑπέθεσιν·
 καὶ δικαιοσύμην (εἰ δὲ συντόμως εἶπετν) μὴ ἔχειν

A qui, cum posterius inhabitarunt, ab indigenis, vel
 incolis originem ducere reperiuntur: ut regionis
 antlis iti tales subjiciantur, in omnem episcopalem
 sollicitudinem. De iis tamen, qui ex aliena regi-
 one venerunt, aut venturi sunt ante fixationem
 stauropegii, et postea illic domicilium collocarunt,
 nemo repugnabit quin ad patriarchalium jurium
 exarchum prorsus pertineant. Indubitatus enim
 et eorum talis erit exarchus. Innoscat ergo
 præsens nostræ moderationis definitio secreta sa-
 cri chartophylacii, et rescribatur ei, qui a parte
 episcopatus Artæ postulavit eam, et exhibuit, ut
 intimetur notitiæ sacratissimi metropolitani Nau-
 pacti. Habuit subscriptum, mense Junio, indictio-
 nis 5, patriarchali et divina manu. Pendebat autem
 inferne plumbea bulla, habens ex una parte san-
 tissimam Dominum nostrum Jesum Christum, ex altera
 autem litteras, Germanus Dei miseratione archiepiscopus Con-
 stantinopoleos. novæ Romæ, et œcumenicus patriarcha.

Aliud de eodem.

Quæ per vim affixionem ceperunt, nec tempus
 percurrit inconcussa, et qui ipsorum affixionis
 sunt auctores, eversionem, tandem eorum perfici-
 unt. Accidit quidpiam apud nos hujusmodi, cujus
 correctionem mediocritas nostra celeriter facit. In
 regione Paphlagoniæ, patriarchalia monasteria
 sparsim sita sunt: monasteriis subjiciuntur et
 suburbana. prædialia quo simul et agelli. Populus
 multiplex possessiones incolit. De his in synodo,
 quæ sub nobis habita, cum ante aliquod tempus
 facta esset quæstio, uter administrationem eorum
 vindicare sibi deberet, isne qui est regionis antistes
 (quod dioceseos et pars sit) an qui a patriarchali
 potestate mittitur exarchus. quod subjecta
 sint monasteriis. quæ ab ipso gubernari statutum
 est: incertum erat, quomodo patriarchalis exarchi
 administrationi attributa essent. Attributionem
 hanc actio subsecuta est, pronuntians et exterminati-
 onem ad ea quæ tractata sunt, confirmanda.
 Hodie autem incidente causa in exactiorem dis-
 quisitionem, potuit quidem mediocritas nosira rei
 absurditatem ex eo perspicere, indeque ejus emenda-
 tioni statim annuit, cognoscens exarchum jus
 acquisiisse patriarchale. in iis, quæ sub crucibus
 patriarchaibus fundamentum habuerunt, sive
 monasteria sint, sive oratoria. Sed et invenit ve-
 terem actionem synodalem sub patriarchatu beati
 illius domini Germani factam, idem negotium
 plurimi facientem, constituentemque (si paucis
 verbis dicendum sit) patriarchalium monasterio-
 rum quæ ubique sunt, exarchos non habere
 licentiam vindicandi sibi prædialia his subjecta, aut

VARIÆ LECTIONES.

^a Insinuetur. ^d et impetravit, ut. ^e Aliud ejusdem. ^f per obreptionem confecta sunt, ea nec. ^g con-
 fectionis. ^h Exarchus.

qui in iis est populum, aut oratoria, quæ patriarchales cruces sortita non sunt, sed neque suscipiendios, qui illinc consecrandi sunt et ut proprios ad sacerdotii dignitatem provehendi, sed ab iis omnino abstinere, ut a regionis episcopo administrentur. Et secuta est actionem. Eademque et ipsa, cum assidente fraternitate, in præsentem causa pronuntiavit, dicens, non esse consentaneum ut episcopus a proprio expellatur populo, eodum patriarchalibus monasteriis, quibus adhærent prædia, vel suburbana subjecta sint. Sed nec a suis oratoriis, nisi sub patriarchalibus stauropogiis et ipsa fundata sint, sive etiam paralauria forte sint, aut metochia. Quamobrem prædictam illam actionem inde synodalter abrogans, quæ in ea comprehensa sunt, omni modo cessare constituit, et quam pronuntiavit excommunicationis vinculum solvit. Paphlagoniæ igitur antistes hæc prædia et suburbana sine interruptione gubernabunt, illa utique quæ non sub stauropogiis patriarchalibus extructa sunt. Inveniuntur quidem et aliqua ejusmodi, cum iis autem et oratoria patriarchalibus his monasteriis subjecta, nisi sint quibus patriarchicæ cruces fundamentum præstiterint. Etenim et ab his debent quæ sunt suæ pastionis transferre, et patriarchali exarcho transitum ad ea concedere. Qui autem ea sic regere probabuntur, neque ab iis, qui patriarchalibus monasteriis præsentibus, turbabuntur neque a patriarchicæ potestatis metochiis. Debent enim iis, quæ definiti sunt, acquiescere, nec ullo modo conari cuiquam antistitum parti molesti esse, ob administrationem et curam prædictorum prædiorum. et eorum, qui in his sedes collocarunt : præterea enim oratoriorum, metochiorum et paralauriorum, quæ sub patriarchalibus stauropogiis exstructionem non ceperunt. ἐμμένειν καὶ μηδὲ πειράσθαι τινι τοῦ μέρους τῶν ἀρχιερέων παρενοχλεῖν, ἐπὶ τῇ διεξαγωγῇ καὶ ποιμένει τῶν εἰρημένων χωρῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις προσκαθημένων : πρὸς δὲ καὶ τῶν εὐκτηρίων, μετοχίων τε καὶ παραλαυρίων, ὅσα μὴ ἐπὶ σταυροπηγίοις πατριαρχειοῖς εἰλήφαι τὴν ἀνάγεσθαι.

MANUELIS (17).

I. *Solutiones quarundam quæstionum.*

Sacratissimus Dyrrachii metropolitæ Romanus, dilectus in domino frater, et nostræ mediocritatis comminister. nostræ hodie assidens mediocritati synodice præsentibus cum sacratissimis suis fratribus, Cæsareæ, Cappadociæ, Metrophane ; Sardinum, Andronico : Philadelphicæ, Phoca : Pontoheracleæ, Nicephoro : Smyrnæ, Georgio : Methymnæ, Michaele : chartam in medium. ut legeretur, protulit, in qua erant interrogationes piissimi Bellæ episcopi, quærentes synodicas solutiones. Erant autem interrogationes hujusmodi.

¹ *abbates sunt.*

(17) *Charitopuli cognomentum hic habuit.*

Ἐξουσίαν τοὺς τῶν ἐκσταχοῦ πατριαρχικῶν μονῶν ἐξαρχεύοντας, ὑποποιεῖσθαι καὶ τὰ ὑποδεδωμένα ταῦτα χωρὶς, ἢ τὸν ἐν τούτοις λαόν, ἢ τὰ εὐκτήρια ὅσα μὴ σταυροπηγίων πατριαρχικῶν ἡμοιόρκειαν. Ἄλλὰ μὴδὲ τοὺς ἐκεῖθεν ἱεράσθαι μέλλοντας ἀνάγεσθαι, καὶ ὡς ἰδίους πρὸς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀναγεῖν ἀξίωμα· ἀλλὰ ἀπέχειν πάντη αὐτῶν, ὡς κτλ. τοῦ ἐπισκόπου τῆς χώρας διέποινοτο. Καὶ ἰσχυροῦσθε τῇ πράξει· καὶ τα αὐτὰ καὶ αὐτῇ μετὰ τῆς συνεδριάζουσας αὐτῇ ἀδελφότητος πρὸς τὴν ὑποθεσιν ἀπερήνατο, μὴ δεόν εἶναι εἰπούσα, ἀπωθεῖσθαι τοῦ ἰδίου λαοῦ τὸν ἐπίσκοπον, προσάσει τοῦ πατριαρχικῶς μοναῖς ὑποποιεῖσθαι τὰ χωρὶς, ἢ τὰ προάστεια ἕνα προσκάνηται· ἀλλὰ μὴδὲ τῶν ἐκ αὐτοῖς εὐκτηρίων, ἐὰν μὴ ἐπὶ σταυροπηγίοις πατριαρχικῶς καὶ αὐτὰ ἐφηρόσθησαν· καὶ τῶν ἐκ παραλαυρία τυχόν τυχάνουσι τῶν μονῶν, ἢ μετόχια. Ὅθεν καὶ τὴν εἰρημένην ἐκείνην πρᾶξιν ἀπαντελεῖσθαι συνοδικῶς ἀκωρώσασα, ἀπραξίαν τε πινυελῆ τῶν ἐν αὐτῇ διειλημμένων κτεψήφιστο, καὶ τῶν ἐπισημασθῶν δὲ λύσιν ἐπηγάγεν, ὃν ἐκφωνουσα ἐτύχασε. Ἔσονται οὖν οἱ κατὰ τὴν Παφλαγονίαν οὗτοι ἱερεῖς τὰ χωρὶς ταῦτα καὶ τὰ προάστεια ἀπεριεκπύωσι διέποινοτες. Ἐκεῖνα μένουσις ὅτε μὴ ἐπὶ σταυροπηγίοις πατριαρχικῶς συγκλήθησιν, εὐρίσκοντες μὲν καὶ τινὰ που τοιαῦτα, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τὰ ὑποθεθειμένα τοῖς πατριαρχικῶς μοναστηρίοις τοῖς εὐκτηρίαι· πλὴν εἰ μὴ τι καὶ αὐτῶν πατριαρχικῶς ὑποδεδωληνται σταυροπηγία. Καὶ τούτων τῶν ὀφειλουσι τὰ τῆς ἑαυτῶν μεταίρειν ποιμένεσθαι, καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἐξάρχῳ τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῦ παραχωρεῖν. Διέπειν δὲ οὕτων ταῦτα διακρινθέντες, οὔτε παρὰ τῶν τοῖς πατριαρχικῶς μοναστηρίοις ἡγουμενουσῶν εἰς τοῦτο ἐνοχληθῆσθαι, οὔτε παρὰ τῶν τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας ὄντων μετοχίων. Ὀφειλουσι γὰρ οἱ τοιοῦτοι τοῖς ὡραμίαις ἐμμένειν καὶ μηδὲ πειράσθαι τινι τοῦ μέρους τῶν ἀρχιερέων παρενοχλεῖν, ἐπὶ τῇ διεξαγωγῇ καὶ ποιμένει τῶν εἰρημένων χωρῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις προσκαθημένων : πρὸς δὲ καὶ τῶν εὐκτηρίων, μετοχίων τε καὶ παραλαυρίων, ὅσα μὴ ἐπὶ σταυροπηγίοις πατριαρχικῶς εἰλήφαι τὴν ἀνάγεσθαι.

MANOUEA.

Α'. ε. Ἀῖσεις ἐρωτήσεων τινῶν. *

Ὁ ἐρωτῶντος μητροπολίτης Δυρραχίου Ῥωμαῖκῶς, κατὰ Κύριον ἀγαπητὸς ἀδελφός καὶ συλλειτουργός τις ἡμῶν μετριότητος, τῇ ἡμῶν σήμερον συνεζήτησεν μετριότητι προσκαθημένῳ συνοδικῶς μετὰ τῶν ἐρωτῶτων αὐτῆς ἀδελφῶν, τοῦ Καϊσαρείας, Ἐπιπλοδοκίαις Μητροφάνους, τοῦ Σάρδεων Ἀνδρονίκου, τοῦ Φιλαδελφείας Φωκά, τοῦ Ποντοηρακλείας Νυμφόρου, τοῦ Σμύρνης Γεωργίου, τοῦ Μεθιμνῆς Μιχαήλ, χάριτην ἐπὶ τοῦ μέσου πρότεινε εἰς ἀγνωσιν. Καὶ ὁ χάριτης ἐρωτήσεις ἦν τοῦ θεοφιλοτάτου ἐπισκόπου Βελλᾶ, συνοδικῶν ἀεόμενοι λύσασθαι. Εἶχε δὲ οὕτω τὰ τῶν ἐρωτήσεων.

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

Τινὲς τῶν οἰκείων γυναικῶν ὑποχωρήσαντες διὰ ἄμιστος, ἢ ἄλλην ὁποῖαν δὴ τινα αἰτίαν, καὶ ἐν ἄλλοτριᾷ διάγοντες, μένουσιν οὕτως αἱ γυναῖκες τῶν τοιούτων ἐπὶ πέντε ἢ καὶ πλείοσιν ἔτεσι τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν ἀνεπιστρόφων ὄντων, καὶ ἀδελῶν τοῦ ἄρα διάγοιεν· εἰ δὲ τοῖνον ἀνδράσιν ἐτέροις ταύτας συζεύγνυσθαι;

Τινὲς τῶν ἱερομένων ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρχοστίῃ, προηγιασμένους θεοὺς ἄρτους κρούσαντες ἐν ἄρτοφορίοις, εἶτα συνεργίᾳ δαίμονος ἐκ τοῦ σηκοῦ τοῦ θεοῦ συληθέντων ὑπὸ μυῶν, καὶ κυνὸς παραολιζαντος τὴν θύρον, ἢ καὶ ἐν τῷ ἱερούργειν τὸν ἱερέα καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ τὰς εὐχὰς ὑπαναγινώσκειν, λαθῶν μὴ τις μετὰ τὴν προσκομιδὴν ἀφήρπασε τὸ ἱεουργούμενον θετον σῶμα· πῶς χρὴ εἰς τὰ τοιαῦτα ἐπιτιμηθῆναι τοὺς ἱερεῖς.

Ἱερεῖς τινες ἀφοριζόμενοι παρὰ τῶν οἰκείων ἀρχιερέων τοῦ ἀφορισμοῦ καταφρονοῦσι· καὶ ἐπιτετιμημένοι ὄντες εἰσέχονται καὶ ἱεουργοῦσι. Πῶς δὲ τούτους κολασθῆναι;

Λαϊκοὶ διγαμήσαντες καὶ παιδοποιήσαντες, ὑπερβάντες τὰ τεσσαράκοντα ἔτη παρενοχλοῦσι καὶ εἰς τρίτον ἔλθειν συνοικέσιον, ἕνεκα τῆς ἀνατροπῆς τῶν προὔπαρχόντων παίδων αὐτοῖς, καὶ τοῦ μὴ χυθὴν ἀμαρτάνειν, εἰ ἀνέγκλητον αὐτοῖς τριγαμῆσαι;

Ἀντιμίσια ἴσμεν γινόμενα, ἐπὶν ὁ ἀρχιερεὺς δι' ἑαυτοῦ ἐνεργήσῃ τὸν ἐγκαινισμὸν, καὶ ἐκ τοῦ πανίου τοῦ ὑποστρωθέντος καὶ περιελήσαντος τὴν τράπεζαν, εἰς βραχέα τεμνομένου καὶ γραφομένου, τοῖς ἱερεῦσι δίδουσθαι· λαὶ ἄνευ τούτων μὴ δύνασθαι ἱεουργεῖν· Ἐνθα οὖν ἔστι τούτων ἕνδεα, τι δὲ πρὸς τῆναι· ἵνα μὴ μένωσιν οἱ ἱερεῖς ἄνευ ἱεουργιῶν;

Τινὲς ἱερεῖς λαθρονότως ἐποίησαν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρχοστίῃ εὐλογίσεις· ποταπὸς ἄρα ὁ γάμος οὗτος καὶ ποίοις ἐπιτιμίαις ἀλίσκονται οἱ οὕτως ἱερολογήσαντες ἱερεῖς;

Πρὸς γοῦν ταύτας τι εἰρωτήσῃ ἢ μετριότης ἡμῶν τοιαύτας τὰς λύσεις ἐπήνεγκεν.

Οἱ ἀπὸ τῶν οἰκείων ὑποχωρήσαντες γυναικῶν ἄνδρες δι' ὁποιαδήποτε αἰτίαν, καὶ ἐν ἄλλοτριᾷ διάγοντες ἀφορισμοῦ εἰσιν ἄξιοι, εἰ ἀνεπιστρόφως ἔχουσι, καὶ πρὸς τὰς οἰκείας γυναῖκας οὐ προαιροῦνται πάλιν νοστήσαι· εἰ δὲ ἀδελοὶ εἶεν, καὶ προέβη καὶ ἔρευνα τούτων ἐξ ἀποστολῆς τῶν γυναικῶν αὐτῶν, καὶ πενταετία παρήλθεν ἐξότου ἀφανεῖς οἱ ἄνδρες τούτων ἐγένοντο, αἰχμάλωτοι τυχὸν γεγονότες, ἢ ἄλλῃ τινὶ τρόπῳ ἀφανισθέντες· τῶν τοιούτων αἱ γυναῖκες ἀκαλύτως κατὰ τὸν ἐκχωροῦντα νόμον ἐτέροις συναφθεῖεν ἀνδράσιν· αἱ δ' ἄλλαι ὧν οἱ τῶσαν.

Οἱ πταίσαντες ἱερεῖς οἱ τοὺς προηγιασμένους ἄρτους πεποιηκότας· τοὺς ὑπὸ κυνῶν τῶν παρανομιξάντων τὴν τοῦ ναοῦ πύλην ἀφανισθέντας, τῆς ἱεουργίας πρὸς καιρὸν τὸν παρὰ τὴν διάκρισιν κείμενον τοῦ αὐτῶν ἀρχιερέως πρυσάσθωσαν, ὡς μὴ τὴν ἱκανὴν πεποιηκότας ἀσφάλειαν. Οἱ δ' ἄλλοι οἱ τοὺς

Quidam cum per odium aut aliam quamlibet ob causam a suis uxoribus discessissent, peregre degentes, non revertuntur : et cum incertum sit, ubi agant, non revertuntur : et cum incertum sit, annos vel plures. An eas oporteat aliis conjungi viris ?

Quidam sacrificuli, in magna Quadragesima præsanctificatos divinos panes in panariis recon-dentes, iis deinde opera dæmonis ex septo divino subreptis a muribus, et cane ostium aperiente, vel etiam cum sacerdos sacrificaret, et ad mensas preces legeret, delitescens mus post oblationem, consecratum divinum corpus subripuit ; Quam censuram merentur sacerdotes ?

Sacerdotes quidam a suis antistitibus excommunicati excommunicationem contemnunt; et sub pœnis cum sint, ingrediuntur et sacrificant. Quoniam modo sint hi plectendi ?

Laici cum secundas contraxerunt nuptias, liberis procreatis post quadragesimum annum, postulant ad tertias convolare, ob præexistentem liberorum educationem, et ne passim peccent. An sine reprehensione id faciant ?

Antimensia scimus facta, postquam antistes per se operatus fuerit dedicationem, et ex panno substrato circumvolventeque mensam, in frusta disseclat et scripto, sacerdotibus dari : nec posse sine his sacrificare. Ubi igitur horum est defectus, quid faciendum, ne sine sacrorum celebratione sacerdotes maneat ?

Quidam sacerdotes in magna Quadragesima benedictiones clam fecerunt : quales tandem sunt nuptiæ, et quibus tenentur pœnis sacerdotes, qui sic sacras preces conceperunt ?

Ad has igitur interrogationes mediocritas nostra tales solutiones protulit ?

Qui ob quamlibet causam ab uxoribus suis recesserunt, et alibi degunt, excommunicationem merentur si perseverent, nec velint ad uxores reverti. Si vero incertum ubi sint, et mandato earum inquisitio processerit, præterieritque quinquennium, ex quo viri disparuerunt, in bello forte capti, aut quo alio modo de medio sublatis : uxores eorum per legem non prohibentur aliis conjungi viris. Aliæ autem, quarum adhuc viri supersunt, suos viros quaerant.

ἄνδρες ἔτι περιεῖσι, τοὺς οἰκείους ἄνδρας ζηνεῖ-

Qui sic deliquerunt sacerdotes, ut præsanctificatos panes, a se factos, canes templi ostium aperientes de medio sustulerint, ad tempus in cognitione antistitis positum, a sacrorum operatione cessent, quod diligenter non caverint. Alii autem, qui panes in oblatione per mures amiserunt, inculpatis

VARIÆ LECTIONES.

ἰ sacerdotes. promiscue. ¹ Suid. ἀντιμίσιον. _m picto.

PATROL. GR. CXIX.

maneant (multa enim ejusmodi sæpe accidunt), qui etiam aliam oblationem mensæ sacræ apponent oblationeque facta sacrificium perficient.

Excommunicati, qui sacrificant, depositione sunt digni, idque in episcopi ipsorum cognitione positum esto.

Qui tertiis nuptiis implicari volunt, post annum ætatis quadragesimum, ut polygamiam Christianis non convenientem quærentes, re infecta dimittentur: quod si etiam vim inferant, censuram subibunt.

Antimensia in omnibus sanctis mensis poni necesse non est, sed in iis, de quibus incertum consecratæ sint, necne. Nam antimensia consecratarum sanctarum mensarum locum obtinent: nec iis opus est, ubi mensas consecratas esse constat.

Sacerdotes, qui in magna Carrena a nuptiales fecerunt benedictiones, si per simplicitatem id fecerint, mediocri correctione sunt digni; sin autem per malitiam et clam commiserint, majore pœna, quæ antistitis judicio irrogabitur. Ab iis autem facta connubia, ut sacra precatone munita rata inconcussa que manebunt. Habuit illud, mense Julio, indict. 8, et viridis ceræ sigillum.

II. De translatione episcoporum.

Mense Julio, decima die 9, 1, indict 20, præside sanctissimo domino nostro ecumenico patriarcha, domino Manuele, in celeberrima et super illustri synodo imperiali mansionis quæ honorata est nomine immaculatæ Dei Matris Gorgepecoi, Saudrorum cognominata: assidentibus inagnæ sanctitati ejus et sacratissimis antistitibus, Cæsareæ Cappadociæ, Metrophane: Sardium et totius Lydiæ exarcho, Andronico: Philadelphiarum et locum Syracusani obtinente Phoca: Pontoheracleæ et Claudiopolitani legato Nicephoro: Smyrnæ, Georgio: Dyrrachii, Romano: Methymnæ, Michaele: assistentibus et piissimis dominicis magistratibus.

Quod in corporibus animæ, id in negotiis temporum occasiones: et illa hæc movent, et aliter interdum mutant, probabilibus causis cedentes. Quorsum vero temporalis ista transpositio, rerumque mutatio et transitus? Oratio, tempore exigente, has transferat, et in apertius immutet Joannes pontificatum adeptus sanctissimi episcopatus Ezeri, qui est sub Larissa metropoli, longumque perpesus iter, præruptum, et equitibus difficile, et senex, mundanum adiens Luciferum, optimum et

ἀρτους ὑπὸ μῶν ἐν τῇ προσκομιδῇ ὀλέσινται, ἐπιτίμητοι διαμεινάτωσιν· ἐπεὶ πλεῖστα τοιαῦτα ποιῶσι γίνονται· οἱ καὶ ἑτέραν προσφορὰν ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ εἰστάξουσιν καὶ προσκομιδὴν ποιήσουσι, καὶ τὴν ἑκαστὴν γίαν τελειώσουσιν.

Οἱ ἀφορισμένοι καὶ ἱεουργοῦντες, καθαιρέτως ἐκ ἁγίων· καὶ εἰς τὴν τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν τοιοῦτο κῆρ διακρίσιν.

Οἱ τρισὶ γάμοις συμπλακῆναι βουλόμενοι ἐν τῇ τεσσαρακονταετίᾳ, ὡς πολυγαμίαν τοῖς ἱερτικοῖς οὐκ ἀνήκουσαν ζητούσιντες, ἀπρακτοὶ ἐπεμφοθήσονται· εἰ δὲ καὶ βίαν ἐπάγουσι, καὶ ἐπιμαθήσονται.

Τὰ ἀντιμίσια οὐκ εἰς πάσας ἀνάγκη κεῖσθαι ἐν ἁγίᾳ τραπέζῃ, ἀλλ' εἰς ἃς οὐ γινώσκοντες ἐπιτίμηται καθιερωμένοι εἰσιν, εἴτε οὐ τὰ γὰρ ἀντιμίσια καθιερωμένων ἁγίων τραπέζων τόπον ἐπέχουσι· καὶ ἔνθα εἰς γινώριμοι καθιερωμένοι τράπεζαι, οἱ γὰρ ἀντιμισίων ἐκεῖ.

Οἱ πεποιηότες τὰς γαμικὰς ἱερολογίας ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, εἰ μὲν ἐξ ἀφέλειας τοιοῦτο πεποιήκασιν, μετρίων ἐπιτιμίων εἰσιν ἁγίοις· εἰ δ' ἐκ σκαιοτοπίας καὶ κρόφα, μειζοτέρων ἐπιτιμίων, τῶν παρὰ τῇ διακρίσει κειμένων τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Τὰ δὲ παρ' αὐτῶν γινόμενα συνοικέτια, ὡς ἱερολογίαν δεξάμενα, τὸ στέργον ἔξουσιν καὶ ἀπερικλήθη. Εἶχε τὸ, μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐπιμετρήσεως ἧ', καὶ τὴν κλητικὴν πρᾶσιν τὴν σφραγίδα.

B. Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων.

Μηνὶ Ἰουλίῳ ε', ἡμέρᾳ α', ἐπιμετρήσεως α', ἐκ καθήμενου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότης οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Μανουὴλ ἐν τῇ περιουσίᾳ καὶ πανυπερλάμπρου συνόδου ἡμελικῆς μονῆς, τῆς ἐπὶ ὀνόματι μὲν τιμωμένης τοῦ ὑπεραρχιμῶμου Θεομήτορος τῆς Γοργεπηκού, καὶ Σάνδρων δὲ ἐπιεκκλημένης· συνεδριοῦσάντων τῇ μεγάλῃ ἁγιοσύνη αὐτοῦ καὶ ἱερωτάτων ἀρχιεπισκόπων τοῦ Καισαρείας, Καππαδοκίας, Μητροπόλεως τῆς Σάρδεων καὶ ἐξάρχου πάσης Λυδίας, Ἀνδρονικοῦ τοῦ Φιλαδέλφειας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ ἱεροκλήσεως, Φωκᾶ· τοῦ Ποντοηρακλείας, καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Κλαυδιουπόλεως, Νικητοῦ τοῦ Σμύρνης, Γεωργίου· τοῦ Δυρραχίου, Ρωμανοῦ καὶ τοῦ Μηθύμνης, Μιχαὴλ· περισταμένων καὶ ἱεροκλήσεως δεσποτικῶν ἀρχόντων.

Ὁ ἐν σώμασιν αἱ ψυχαὶ, τοῦτ' ἐν πράγματι· καὶ κίνοῦσιν αὐτὰ, καὶ ἄλλως ἄλλα πᾶσι μετατιθέσιν ἐπὶ προσώποις αἰτίαις ὑπέκωνται. Ἡ δὲ ἐκ τῆς καίριας αὐτῆς μετέθεσις, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἐναλλαγὴ καὶ μετέθεσις; Ὁ λόγος, κερδοσκοποῦντος, μετατιθέσθαι ταύτας, καὶ ἐναλλάσσασθαι πρὸς τὸ σφαιρότερον. Ὁ τῆς ὑπὸ τὴν τῆς Λαρίσσης μητρόπολιν ἁγιοπάτης ἐπισκοπῆς Ἐζερίου ἐπιματικῶς προϊστάμενος Ἰωάννης, μακρὰν τὴν ἁγιοπάτην ὁδοπορίαν ἔχοντος τε καὶ δύσπιστον, καὶ πρᾶσιν

VARIÆ LECTIONES.

30 τελευτήσιν.

9 quadragesima. 9 mensis Julii die x, feria prima. 9 ei splendidiissima venerabili mansione 9m.

ἀεικόμιενος πρὸς τὸν κοσμικὸν φωσφόρον, τὸν κρά-
τιστον καὶ ἀγιότῳ μου ἀνοκράτορα, ἐξ ἀποστολῆς τοῦ
πνευματικίου δεσπότητος καὶ ποθεινοτάτου προσ-
τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ ἀμέτῃς τούτῳ προσω-
μιλήσει, καὶ πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὸν
ἐπεγνώρισε στερέωμα· καὶ τοὺς φαιδρῶν ἴσα καὶ
ἀστράσι λάμποντας ἱεράρχας, ἀδελφούς· καὶ συλλει-
τοργούς τῆς ἡμῶν μετριότητος, τῇ ἡμῶν εὐρίων συνε-
δριάζοντας μετριότητι, γάρτην ἐπὶ τοῦ μέτου προέτεινε,
καὶ ἀπολογία ἐξήγει ἐγκρίνονον. Εἶγε δὲ οὕτω τὰ τοῦ
προδότηματος·

Φῶς γνώσει· δοῦναί μοι ἐξαίτουμαι παρὰ τοῦ
πνευματικίου δεσπότητος μοι καὶ κυρίου, τοῦ οἰκου-
μενικοῦ φωστήρος, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν θείας καὶ ἱε-
ράς τῶν ἱεραρχῶν ὀμηγύρεως, ἐπὶ τῇ ἀναφορᾷ, ἣν
πρὸς τὸ ὕψωμα τούτων πειθήσασθαι κατενόηματα, τῷ
θεῷ πειθεῖς ῥήματι. Ἐρωτήσον (γάρ, φησί), τὸν πα-
τέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τοὺς πρεσβυτέρους σου,
καὶ ἐροῦσί σοι.

Ἐξεστὶ τὸς μητροπολίταις, γνώμη. τῶν ὑπ' αὐ-
τοῦ ἐπισκόπων, δι' αἰτίαν εὐπρόσωπον, ἣν ὁ καιρὸς
ἀπεισε· καὶ τὰ πράγματα, μεταθεῖναι ἐπίσκοπον
ἀπὸ ἐπισκοπῆς εἰς ἐπισκοπὴν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν μη-
τρόπολιν τελούσας ἄμφω τὰς ἐπισκοπίας, ἢ οὐ; Ἐπι-
τετράφθη γάρ τὴν μετάθεσιν, καὶ πολλοὺς τῶν
ἀρχιερέων, κατὰ διαφόρους καιροὺς οὐκ εἰς ὁμοτι-
μους, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς ὑπερβηχότατας θρόνους με-
τατεθῆναι, οἱ τῶν ἱερῶν πικτιδῶν λέγουσιν ἐπιστη-
μονες· Ἄλλ' ἡμεῖς ἐκ τῆς ἡμῶν μεγαλειότητος τὸ
περὶ τούτου βέβαιον γνωρίσει δεόμεθα. Ἐλεγε ταῦτα
τὸ πρόδημα· καὶ ὁ Ἐξερσὶ ἐξήγει ἐπ' αὐτῷ ἀπο-
λογία ἔγραψον. Ἡ γοῦν μετριότης ἡμῶν, μετὰ τῆς
ἱεράς αὐτῆς ἀδελφότητος τὰ περὶ τούτου κοινολογη-
σαμένη, τοιούτῃ τινα συνδικῶς ἀποφαίνεται· ὡς,
εἰπερ ὁ τῆς συνόδου μητροπολίτης, συναινέσει τῶν
ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, δοῦναί τιμι θελήσει, κατὰ τὸν
τῆς ἐπιδόσεως λόγον, καὶ ἐτέρην ἐπισκοπὴν, ὑπὸ
τὴν ἐπάρχην αὐτοῦ καὶ ταύτην τελούσαν, ἀποκρι-
ματίστως τοῦτο ποιήσει ἐπει καὶ παρ' ἡμῶν τοιαῦτα
διὰ τὸν τῆς φιλαδελφίας ὀσημέραι τρόπον ἐνεργεί-
ται· καὶ ποιήσεται ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ
ἐπισκοπῇ καὶ πίστῃ τῇ ταύτης ἐνορίᾳ τὴν διεξαγω-
γὴν τῶν ἱεραρχικῶν ἀπάντων δικαίων, ὅσα καὶ γνή-
σιος ἀρχιεροῦς αὐτῆς· παρὲς τῶ ἐν τῷ ἱερῷ συν-
θρόνῳ ἐγκαθιδρόεσθαι. Εἰ δ' αὖ γε μετὰ τῆς οὐκείας
συνόδου ὁ μητροπολίτης, δι' αἰτίαν ἐπαινουμένην,
καὶ ἀπολογία ἐπρόσωπον (ὠφέλεια δ' αὐτῇ ψυχῶν,
καὶ κυβέρνησις ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως) εὐ-
δοκίσει ἀποθέσθαι μὲν τὸν θρόνον καὶ τὸ τῆς ἐπι-
σκοπίας ὄνομα τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων· μετα-
θεῖναι δὲ τοῦτον ἐν ἐτέρᾳ ἐπισκοπῇ ὑπ' αὐτὸν ὀη-
τὸν μητροπολίτην τελούσῃ· ἀνευδοκίστως τοῦτο καὶ
ἀκυλῶτως διακράζεται, ὡς τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτη-
ρίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐκοσμίας ποθητῆς

A sanctum meum imperatorem, mandato felicissimi
domini et dilectissimi ꝛ nostræ mediocritatis filii,
et per scipsuum cum eo collocutus, ad ecclesiasti-
cum nostrum appulit firmatum, et non aliter
ac astra, clare fulgentes pontifices, fratres et com-
ministros nostræ mediocritatis: cui assidentes eos
inveniens, chartam in medium protulit, canoni-
cam ꝛ defensionem requirens. Quæstio autem sic
habebat:

B Lucem notitiæ, dari mihi postulo a sanctissimo
hero meo et domino, œcumenico luminari, et a
divina sacraque pontificum. quæ sub eo fit, con-
gregatione: ad relationem, quam divino confidens
verbo, eorum celsitudini facere ausus sum. Inter-
roga (inquit) patrem tuum, et renuntiabit tibi, et
seniores tuos, et dicent tibi.

C Licetne metropolitans, episcoporum, quos sub
se habent, sententia, justam ob causam, quam tem-
pus et res postulant, ab episcopo in episcopum ꝛ,
cum ambæ sint sub ejus metropoli, episcopum
transferre, necne? Concessam enim fuisse transla-
tionem, et multos antistites, variis temporibus non
impares conditione, sed et subliores sedes transla-
tos fuisse dicunt sacrarum tabularum periti. Sed
nos hujus rei certitudine a vestra amplitudine
sciæ avemus. Hæc questione continebantur: et
Ezrensis scriptam de eo responsonem postulabat.
C Nostra igitur mediocritas, cum sacra ipsius fra-
ternitate ꝛ hæc communi consilio tractans, talia
quædam synodice pronuntiavit. Si quidem synodi
metropolitanus, suorum episcoporum consensu,
dare cuiquam voluerit, incrementi ratione, aliam
episcopum, in sua provincia sitam: sine præjudicio
ꝛ id faciet. Nam et a nobis ꝛ talia per modum
fraternæ dilectionis quotidie fiunt. Et faciet episco-
pus etiam in ea episcopo totaque ejus diœcesi admi-
nistrationem omnium pontificalium jurium, quæ-
cunque et genuinus antistes ejus: excepto eo, ne
in sacro conthrono collocetur. Quod si rursus cum
sua syuodo metropolitanus ob causam laudabilem,
et probabilem prætextum (utilitas autem hæc ani-
marum et ecclesiastici status administratio (com-
probaverit, ut quis episcoporum sub se positorem
deponat quidem sedem et episcopi nomen, ad aliam
autem sub ipso metropolitano existentem transfe-
ratur episcopum: id sine dubio et impedimento
faciet, quod hominum salutem et ecclesiasticum
decus nostra mediocritas, sacraque ipsius frater-
nitas, cum affectione requirat. Quamobrem et ad-
mittenda censebitur translatio, ob prædictam cau-
sam; et rata firmaque manebit, ut cui nihil

VARIE LECTIONES.

ꝛ desideratissimi. ꝛ Responsum canonibus consentaneum ꝛ Intellectus. ꝛ obtemperant. ab episco-
patu ad episcopatum. ꝛ cum sacro suo fratrum cœli. ꝛ sine cujusquam præjudicio. ꝛ et apud nos.

adversetur. Canonica enim observatio novit diversis A
temporibus translationes antistitum, episcoporum,
et metropolitanorum factas, non in æquales sedes,
sed et in sublimes et excellentiores, propter
rationalium Ecclesiæ Christi ovium refocillatio-
nem, et ecclesiasticarum rerum gubernationem.
Hæc e diariis synodicis annotationibus emissa, et
subscriptionsignoque sanctissimi domini nostri et
œcumenici patriarchæ, domini Manuelis, confir-
mata: data sunt mense et indictione subscriptis
anni 6758. Habuerunt hoc, mense Julio, indictio-
ne 8, per patriarchalem divinamque manum, et
solitam plumbeam bullam.

τάτου ἡμῶν δεσπότητος καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Μανουὴλ βεδαιωθέντα, ἐπέδωθε μὴν καὶ ἐπινημέσε
τοὺς προγεγραμμένοις, ἔτους Ψψηγ'. Εἶχε τὸ, μὴν Ἰουλίῳ ἐπινημήσεως η', διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θεα-
χειρῆς, καὶ τῆν συνήθη μολιδοῖνην βούλλαν.

III. De jure patronatus.

Moderationi nostræ ^a relatum est a piissimo epi-
scopo Dominico Demetrio, qui sub provincia me-
tropolitani Larissæi, eos qui jus foundationis revo-
cant ^a in monasterio, quod ab initio sub ejus epi-
scopo fuit, magni inter sanctos martyris Demetrii,
Procovico indigenarum lingua cognominato, cu-
pientes quidem hujusmodi monasterium in suam
potestatem redigere, et consecratis eis rebus ut
propriis uti, sed per prædictum episcopum eo, qui
præter rationem erat, impetu inhibitos et non
data facultate bujusmodi absurdum perpetrandi,
ad ultionem ejus videlicet excitatos, templum aliud
exstruere conari sub patriarchali stauropegio: et
ab episcopali monasterio divellere possessiones,
quæ a majoribus eorum, aut quibusdam Christi
amantibus cognatis illorum, ei tributæ sunt: tem-
plo autem ab eis sub patriarchali cruce exstruendo
consecrare. Nostra igitur moderatio iniquam hujus-
modi ipsorum cogitationem radicitus excindere
volens, ut sacris canonibus omni modo prohibitam,
per præsentis snas litteras definit, quascunque pos-
sessiones, vel res, episcopali monasterio sancti De-
metrii semper ab eo indivulsas ^b manere, idque ab
episcopo Dominico administrari, et spiritualiter
dirigi ^b. Nec enim ædificatoribus, neque alii cui-
quam licet ab episcopali monasterio possessiones
divellere, easque patriarchali monasterio vel ora-
torio templo jure proprietatis tribuere. Quod si
quis monasterium vel oratorium septum sub pa-
triaricali ^c stauropegio exstruere velit, a nemine
quidem prohibebitur: prius tamen ei possessiones
ex propriis assignari curet. Quas enim possessio-
nes episcopale monasterium habet, ab eo divelli
(ut dictum est) nullo unquam tempore poterunt.
Et hæc quidem de eo.

οῦσης καὶ παρὰ τῇ ἡμῶν μετριότητι καὶ τῇ ἐπι-
αὐτῆς ἀδελφότητι. Ὅθεν καὶ δεκτὴ λογισθήσεται ἡ
μετάθεσις, διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, καὶ ἔξε: τὸ
στέργον, καὶ ἕτεργόν ὡς μηδὲν τὸ προσιστάμενον
κεκτημένη. Ἐπεὶπερ οἶδεν ἡ ἐγκρίτωνος πατριάρ-
χησις κατὰ διαφόρους καιροὺς μεταθέσεις γενομένης
ἀρχιερέων, ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν, οὐκ εἰς
ἰσοστασίους θρόνους, ἀλλὰ γε δὴ καὶ εἰς ὑψηλοτά-
τους καὶ ὑπερέχοντας, διὰ καταρτισμὸν τῶν λογικῶν
θεμελιῶν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, καὶ ἐκκλη-
σιαστικῶν πραγμάτων κυβερνήσιν. Ταῦτα παρεκεί-
θεντα ἀπὸ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παραστημα-
σειον, καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγίδι τοῦ πανεγε-
τάτου ἡμῶν δεσπότητος καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Μανουὴλ βεδαιωθέντα, ἐπέδωθε μὴν καὶ ἐπινημέσε
τοὺς προγεγραμμένοις, ἔτους Ψψηγ'. Εἶχε τὸ, μὴν Ἰουλίῳ ἐπινημήσεως η', διὰ τῆς πατριαρχικῆς καὶ θεα-
χειρῆς, καὶ τῆν συνήθη μολιδοῖνην βούλλαν.

B « Γ'. Περὶ οἰκτητορικοῦ ³¹ δικαίου. »

Ἄνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι παρὰ τοῦ ὑπὲρ τῆν
ἐπαρχίαν τῆς μητροπόλεως Λαρίσσης θεοφιλέστατου
ἐπισκόπου Δομινίκου Δημητρίου, ὡς οἰκτητορικὸν ³²
δικαίον ἀνακαλοῦμενον ἐν τῷ ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν
αὐτοῦ τελούσῃ ἀνεκείθην μοναστηρίῳ τοῦ ἐν ἀρκί-
μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, τῷ Προκοπίῳ ἐγγεγραμ-
ἐπονομαζομένῳ ὀρεγομένοι μὲν κατεξουσιάζειν ὁ-
λεον τῆς τοιαύτης μονῆς, καὶ τοὺς ἀφιερωμένους
αὐτῇ πράγμασι ὡς οἰκεῖοι χρῆσθαι, τῆς οὐκ ἐπι-
λόγου ταύτης ὁρμῆς παρὰ σοῦ βῆθέντος ἐπισκοπῆ
ἀνακατόμενοι, καὶ μὴ ἐγγυρωμένοι τὸ ταῦτα
ἄτοπον διαπράττεσθαι, εἰς ἄμυναν τοῦτου δῆθεν ὀ-
εγεῖρόμενοι, πειρῶνται ἕτερον ἀνεγεῖραι νῦν ἐπὶ
σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ, καὶ ἀποσπᾶσαι ἀπὸ τοῦ
ἐπισκοπικοῦ μοναστηρίου τὰ παρὰ τῶν προγόνων ἐπὶ-
τῶν, ἢ τιῶν προσγενῶν αὐτῶν φιλοχρίστων, προσ-
κυρωθέντα αὐτῇ κτήματα ἄφιερῶσαι δ' αὐτὰ τῷ
περ' αὐτῶν ἐπὶ σταυροπηγίῳ πατριαρχικῷ ἀνε-
θησομένῳ ναφί. Ὁ γοῦν μετριότης ἡμῶν τὸ ταῦτα
αὐτῶν παράλογον διανόημα πρόβριζον ἀποστει-
βουλομένη, ὡς τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀπηγορευμένη
παντάσῃ, διορίζεται διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γρη-
ματος ἀναπόσπαστα μέχρι παντός μένειν παρὰ τὴν
ἐπισκοπικὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Δημητρίου τὰ προσέ-
αὐτῇ ὅποιαδὴ τινα κτήματά τε καὶ πράγματα ἢ
παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Δομινίκου διεξάγεσθαι ταῦτα,
καὶ πνευματικῶς διθύνεσθαι. Οὔτε γὰρ τοῖς ἀφι-
ερωμένοι, οὐδ' ἑτέρῳ τινὶ ἔξεστιν ἀπὸ ἐπισκοπικῆς
μονῆς ἀποσπᾶν κτήματα, καὶ προσκυρῶν ταῦτα
πατριαρχικῇ μονῇ, ἢ εὐκτήριον ναφί. Εἰ δὲ τις βέλ-
λεται ἀνεγεῖραι μονὴν ἢ εὐκτήριον σηκὸν ἐπὶ στα-
υροπηγίῳ πατριαρχικῷ, εἰς μὲν τοῦτου ἀνεγεῖρσιν οὐκ
εἰσθῆσεται παρὰ τινος ὀφρονιστάτω δὲ πρότερον προσ-
κυρῶσαι αὐτῷ κτήματα ἀπὸ τῶν οἰκείων. Τὰ γὰρ τῇ
ἐπισκοπῇ μονῇ προσόντα κτήματα ἀναπόσπαστα ἐπὶ
αὐτῇ, ὡς εἴρηται, ἐς τὸ διηνεκὲς ἔσονται. Καὶ ταῦτα
μὲν περὶ τοῦτου.

VARLE LECTIONES.

³¹ κτητορικοῦ. ³² κτητορικόν.

^a Mediocritati. ^b repellant. ^c apud episcopale monasterium S. Demetrii semper indivulsas
gubernari. ^d oratoriam eodem.

Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ ἑτέρας μονῆς ἀρχῆθεν διαφε-
 ρούσης τῆ τοῦ Δομινίκου ἐπισκοπῆ, εἰς Κρομπούς
 μὲν οὖσης, ἐπ' ὀνόματι δὲ τῶν ἁγίων μεγάλων μαρ-
 τύρων Θεοδώρων τιμωμένης ἀνέφερε τῆ ἡμῶν με-
 τριότητι ὁ αὐτὸς ἐπίσκοπος, ὡς φθάσει καὶ ταύτην
 ὁ δεσπότης ἐκεῖνος κύριος Μανουὴλ ὑποθεῖναι εἰς
 μετόχιον τῆ ἐν τῷ θέματι τῶν Σερβίων πατριαρ-
 χικῆ μονῆ τῶν ἁγίων Θεοδώρων· οἱ δὲ μοναχοὶ τῆς
 τοιαύτης πατριαρχικῆς μονῆς, τοῦ ἐπισκόπου κατε-
 εξανιστάμενοι, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀπαναινόμενοι ποιμαν-
 σιν, τὴν μὲν ἀναφορὰν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος ἐπι-
 σκοπικοῦ μοναστηρίου, τοῦ εἰς μετόχιον, ὡς εἴρηται,
 ἐκδοθέντος αὐτοῖς, τέλος ἐξώθησαν, τὴν πατριαρχι-
 κὴν δὲ ἀντεσιγήγαγον· καὶ τὸ τοιοῦτον ὡς ἀκανόνιστον
 πάντη ἀπείργουσα ἡ μετριότης ἡμῶν, διορίζεται, ὡς
 ἔάν (ὡς ὁ ἐπίσκοπος ἀνήνεγκε) πρὸ τοῦ εἰς μετόχιον
 ὑποθεθῆναι τῆ πατριαρχικῆς μονῆ, τὸ εἰς Κρομπούς μο-
 ναστήριον ἐπισκοπικὸν ἦν, καὶ παρὰ τοῦ κατὰ κει-
 ρούς ἐπισκόπου Δομινίκου διεξήγετο, ἵνα ἔχῃ καὶ αὐθις
 ὁ ἐπίσκοπος τὴν οἰκείαν ἀναφορὰν ἐν αὐτῷ, ὡς γνήσιος
 ἀρχιερεὺς. Ὁ γὰρ ἐκδοθὼς τοῦτο τοῖς μοναχοῖς εἰς
 μετόχιον, τὴν χρηματικὴν μόνην δεσποτεῖαν ἐκδύοναι
 ἠδύνατο, οὐ μὴν δὲ καὶ τὴν πνευματικὴν τοῦ ἐπισκό-
 που ἀναφορὰν, καὶ τὴν τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων ἀνά-
 κρισιν. Ἐσεῖται γοῦν ἡ ῥηθεῖσα τῶν ἁγίων Θεοδώρων
 μονῆ ἢ εἰς Κρομπούς διακειμένη, ὑπὸ τὴν ἐπισκοπικὴν
 ἐξουσίαν καὶ διοίκησιν· εἰ μὴ πως δυνηθῶσιν οἱ
 τῆς πατριαρχικῆς μονῆς μοναχοὶ δεῖξαι ὡς καὶ
 τὸ τοιοῦτον μοναστήριον ἀνηγήθη ἐπὶ σταυροπηγίῳ
 πατριαρχικῷ. Ἐἴχε τὸ, μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐπινεμήσεως ἡ,
 διὰ τῆς πατριαρχικῆς θείας χειρὸς, καὶ τὴν κηρῶν
 πρᾶσιν σφραγίδα.

ΔΔΗΛΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ.

• Α' Τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου περὶ τῆς κατὰ
 τὴν καθέδραν τάξεως τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιε-
 πσκοπῶν, καθὼς ἐν τῷ χαρτοφυλακίῳ ἐπαναγράφον-
 ται. •

Ἔδει τὰς πόλεις αἱ τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης τετι-
 μῆνται ἀξιώματι καὶ αἱς ἱεροὶ ποιμένες παρὰ τῆς
 πατριαρχικῆς προχειρίζονται δεξιᾶς, ἐντευθοὶ δι-
 γραφῆσθαι, ὡσπερ τινὶ οἰκουμένη βραχεῖα συνεχο-
 μένας, καὶ τῷ βουλομένῳ ἀτλακτιώρως προσρηνο-
 μένας, τῆ γὰρ ἀναμάκτιν ἀνηκούσας ἀρχῆ ἀξιό-
 χρων ταύτας τῷ ἰδίῳ σηκίῳ κατατάττεσθαι· ὡσπί-
 τως τε καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐξουσίαν
 καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν εὐσύνοπτον εἶναι καὶ εὐεπίγνω-
 στον. Σὺν ταῖς πρὸς ἀνίσχοντα δὲ ἡλίον, καὶ αἱ πρὸς
 δοῦμενον καταγράφονται. Ἐκ παλαιοῦ γὰρ αὐτὰς
 οὕτω μὲχρι τῆς δεῦρο ταῖς ἄλλαις συντετάχαμεν,
 ἢν οἱ τὴν ἑσορεῖαν πεπιστευμένοι ἦνικα καθέδρας
 κηρὸς ἐκάλει, παρὰ τῶν ὁμοταγῶν διωθοῦντο, καὶ
 ἀντώθουσαν τοῖς, φεῦ τῆς ὕθρεως! τῷ ἴσῳ μέτρῳ
 τῆς ἐπιπλήξεως. Ἄλλ' ὄγε φλόχριστος πανευσεβὴς
 βασιλεὺς ἡμῶν προκείμετο μὲν ἅμα ἡμῖν ἐν τῷ
 σεβασμίῳ ναφ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ἦνικα τε τῶν
 κοιδίμων πατριαρχῶν μνήμη ἐπετελοῦμεν. σὺν

Cum autem et de alio monasterio pertinente ab
 initio ad Dominici episcopen, in Crompis quidem
 existente, ornato autem sanctorum magnum
 martyrum Theodorum nomine, mediocritati nostræ
 idem episcopus retulerit, herum illum ^d dominum
 Manuelem hoc subjecisse in metochium patriar-
 chali monasterio sanctorum Theodororum, quod
 est in Serviorum provincia· monachos autem illius
 patriarchalis monasterii in episcopum insurgentes,
 ejusque passionem renuentes, relationem quidem
 ejus a prædicto episcopali monasterio, ipsis (ut
 dictum est) in metochium concesso, tandem reje-
 cisse; patriarchalem autem pro ea introduxisse:
 rem hujusmodi, ut canonibus adversantem, om-
 nino ^fprohibens nostra moderatio definit, si (ut
 episcopus retulit) Cromporum monasterium, ante-
 quam in metochium patriarchali subiceretur mo-
 nasterio, episcopale fuit, et ab illius temporis
 Dominico regebatur; nabeat rursus episcopus pro-
 priam in eo relationem, utpote legitimus antis-
 tes. Nam qui illud monachis in metochium ^flar-
 gitus est. pecuniarium solum dominium tribuere
 potuit, non autem spiritualem episcopi relationem,
 et animalium peccatorum cognitionem ^g. Prædic-
 tum igitur sanctorum Theodororum monasterium in
 Crompis situm, sub episcopali potestate et admi-
 nistratione dimittetur: nisi patriarchicæ mansio-
 nis monachi ostendere potuerint, tale monaste-
 rium sub cruce patriarchica exstructum fuisse. Hab-
 uibit subscriptum, mense Julio, indictione octava,
 patriarchali divina manu, et cereo viridi sig-
 gillo ^h.

INCERTORUM PATRIARCHARUM.

I. Sanctissimi patriarchæ domini de sessionis
 ordine metropolitanorum et archiepiscoporum,
 ut in chartophylacio describuntur.

Oportebat civitates, quæ antistitis ⁱ dignitates
 decoratæ sunt, et quibus sacri pastores dextra pa-
 triarchali præficiuntur, hic describi, velut quodam
 brevi orbe comprehensas, et cuilibet sine labore
 conspicuas. Num, et quæ ad incruentum pertinent
 principatum, proprio septo recenseri consentaneum
 est: sic omnibus aliis potestatem, quæ in ipsis est
 earumque ordinem manifestum esse et cognitu fa-
 ci'em. Cum iis autem, quæ ad orientem solem, eæ
 quæ ad occasum, describuntur. Jam pridem enim ad
 hodiernum diem nondum aliis annumeravimus il-
 las quarum qui tutela susceperunt, cum sessionis
 tempus vocabat, ab ejusdem ordinis antistitibus
 expulsi sunt, et eos vicissim, proh dolor! pari indi-
 gnationis mensura expulerunt. Sed religiosissimus
 Christi cultor, imperator noster, in venerando sanctæ
 Irenæj templo simul nobiscum præsidebat, quando
 etiam in clytorum patriarcharum mentionem facerem-
 mus: cum eo autem et Deo acceptissimum metropo-

VARLE LECTIONES.

^d Despotam illum. • pastorem gubernationem. ^f Ad usum fructum. ^g Animæ delictorum
 examen. ^h Cereum viride sigillum. ⁱ pontificis. ^j Pacis.

litani, cum quibus uniuscujusque throni considerantes reverentiam, convenientem cuique locum attribuimus : quemadmodum præsens ordo nostræ commonitionis verbis circumspicte scriptus declarat. Absurdum enim videbatur eos sedis primatum usurpare, et decoris causa, quod est dedecus, vel, ut potius dicam, infamia, primarii sacerdotii reverentiam posthac contumelia afficere, cum solum immortalem gloriam curare deberemus, quæ in arcorem non admittit, sed semper efflorescit, et sui studiosos gloria incorrupta exortet illustrat.

Α τούτων δὲ καὶ μητροπολίται θεοφιλεῖς, μεθ' ἑνὸς ἐλάττου θρόνου ἀιδέσιμον συνδιεσκεψόμενοι, προσφορῶν πᾶσι χώραν ἐπεληρώσασμεν· καθὶ καὶ παρούσα τῆς ἡμετέρας τῆς προτροπῆς ἡμῶν περιεσκεμμένως γραφείσα, δηλοῖ. Ἄτοπον γὰρ ἐδόκει, τοὺς τοῦ βήματος πρωτείων ἀντικεισθῆαι, αὐδοξίας ἕνεκα, ἥτις ἐστὶν ἀδοξία, εἰπεὶν δὲ μάλιστα σὺν τῇ ἀρχιερωσύνης τιμίῳ, τοῦ λοιποῦ κἀυθρῖζεσθαι· μόντης τῆς ἀθάνατου δόξης φρονεῖν ὀφειλότων ἡμῶν, ἢ μακρῶν οὐ προσέειπα· ἀλλ' αἰ ἐπανθῆ, καὶ τοὺς ἐραστάς δόξη ἀκράτη κατασπῆ καὶ ἀποσεμνῆσαι.

« Αἱ μητροπόλεις. »

Metropoles.

- α' ἡ Καισάρεια.
- β' ἡ Ἐφεσος.
- γ' ἡ Ἡράκλεια.
- δ' ἡ Ἀγκυρα.
- ε' ἡ Κύζικος.
- ς' αἱ Σάρδεις.
- ζ' ἡ Νικομηθεῖα.
- η' ἡ Νίκαια.
- θ' ἡ Χαλκηδών.
- ι' ἡ Σιδῶν.
- ια' ἡ Σεβάστεια.
- ιβ' ἡ Ἀμᾶσεια.
- ιγ' ἡ Μελιτήνη.
- ιδ' τὰ Τύανα.
- ιε' ἡ Γάγγρα.
- ισ' ἡ Θεσσαλονίκη.
- ις' ἡ Κλαυδιούπολις.
- ιη' ἡ Νεοκαισάρεια.
- ιθ' τὰ Πισσινοῦς.
- κ' τὰ Μύρα.
- κα' ἡ Κάρια.
- κβ' ἡ Λαοδικεῖα.
- κγ' τὰ Σύναδα.
- κδ' τὸ Ἰκόνιον.
- κε' ἡ Ἀντιόχεια.
- κς' τὸ Σιδόνιον.
- κζ' ἡ Κόρινθος.
- κη' αἱ Ἀθῆναι.
- κθ' ἡ Μωσιός.
- λ' ἡ Σελεύκεια.
- λα' ἡ Καλαυρία.
- λβ' αἱ Πάτραι.
- λγ' ἡ Τραπεζοῦς.
- λδ' ἡ Λάρισσα.
- λε' ἡ Ναύπακτος.
- λς' ἡ Φιλιππούπολις.
- λζ' ἡ Τραϊανούπολις.
- λη' ἡ Ρόδος.
- λθ' ἡ Φιλίππου 33
- μ' ἡ Ἀδριανούπολις.
- μα' ἡ Ἱεράπολις.
- μβ' τὸ Δυρράχιον.
- μγ' ἡ Σμύρνη.
- μδ' ἡ Κατάνη.
- με' τὸ Ἀμόριον.
- μς' ἡ Κάμαχος.
- μζ' τὸ Κοτύαιον.
- μη' ἡ Ἁγία Σεθριανή.
- μθ' ἡ Μιτυλήνη.
- ν' αἱ Νέαι Πάτραι.
- να' τὰ Εὐχάϊτα.
- νβ' ἡ Ἀμαστρίς.
- νγ' αἱ Κῶναι.
- νδ' ἡ Ἰδρούς.
- νε' ἡ Ἰαλεσηνή.

- 1 Caesaria.
- 2 Ephesus.
- 3 Heraclea.
- 4 Ancyra.
- 5 Cyzicus.
- 6 Sardes.
- 7 Nicomedia.
- 8 Nicæa.
- 9 Chalcedon.
- 10 Side.
- 11 Sebastea.
- 12 Amasea.
- 13 Melitene.
- 14 Tyana.
- 15 Cangra.
- 16 hessalonica.
- 17 Claudiopolis.
- 18 Neocæsarea.
- 19 Pisyus.
- 20 Myra.
- 21 Caria.
- 22 Laodicea.
- 23 Synada.
- 24 Iconium.
- 25 Antiochia.
- 26 Salæum.
- 27 Corinthus.
- 28 Athenæ.
- 29 Moccus.
- 30 Seleucia.
- 21 Calauria.
- 32 Patræ.
- 33 Trapezus.
- 34 Larissa.
- 35 Naupactus.
- 36 Philippopolis.
- 37 Trajanopolis.
- 38 Rhodus.
- 39 Philippi.
- 40 Adrianopolis.
- 41 Hierapolis.
- 42 Dyrrhachium.
- 43 Synyrna.
- 44 Catana.
- 45 Amorium.
- 46 Camachus.
- 47 Catyæum.
- 48 Sancta Severiana.
- 49 Mitylene.
- 50 Novæ Patræ.
- 51 Euchaita.
- 52 Amastris.
- 53 Chonæ.
- 54 Hydrus.
- 55 Celesena.

- νς' ἡ Κολώνεια.
- νζ' αἱ Θῆβαι.
- νη' αἱ Σέρραι.
- νθ' ἡ Πομπηϊούπολις.
- Βς' ἡ Ρωσία.
- ξα' ἡ Ἀλασία 34.
- ξβ' ἡ Αἴνος.
- ξγ' ἡ Τιβερίουπολις.
- ξδ' ἡ Εὐχανία.
- ξε' ἡ Κερασοῦς.
- ξς' ἡ Νακώλεια.
- ξζ' ἡ Γερμανία.
- ξη' τὰ Μάδυτα.
- ξθ' ἡ Ἀπάμεια.
- ο' τὸ Βασιλεον.
- οα' ἡ Δρίστρα.
- οβ' ἡ Ναζιανζός.
- ογ' τὰ Κέρκυρα.
- οδ' ἡ Ἀβυδος.
- οε' ἡ Μήθυμνα.
- ος' ἡ Χριστιανούπολις.
- Coz' τὸ Ρούσιον.
- οη' ἡ Λακεδαίμωνις.
- οθ' ἡ Νάξις.
- π' ἡ Ἀτάλεια.

- 36 Colonia.
- 57 Thebæ.
- 58 Serræ.
- 39 Pompeiopolis.
- 60 Rosia.
- 61 Alasia.
- 62 Ænus.
- 63 Tiberiopolis.
- 64 Euchania.
- 65 Cerasus.
- 66 Nacolia.
- 67 Germania.
- 68 Matyta.
- 69 Apamea.
- 70 Basileum.
- 71 Distra.
- 72 Nazianzus.
- 73 Cercyra.
- 74 Abydus.
- 75 Methymna.
- 76 Christianopolis.
- 77 Rhusium.
- 78 Lacedæmonia.
- 79 Naxia.
- 80 Atalia.

« Αἱ ἀρχιεπισκοπαί. »

Archiepiscopatus

- α' ἡ Βιζύη.
- β' ἡ Λεοντόπολις.
- γ' ἡ Μαρόνεια.
- δ' τὰ Γέρμια.
- ε' ἡ Ἀρκαδιούπολις.
- ς' τὸ Πάρειον.
- ζ' ἡ Μίλητος.
- η' ἡ Προικόνησος.
- θ' ἡ Σηλυμβρία.
- ι' ἡ Κίος.
- ια' ἡ Ἄπριος.
- ιβ' τὰ Κύπελλα.
- ιγ' ἡ Νίκη.
- ιδ' ἡ Νεάπολις.
- ιε' ἡ Σέλγη.
- ισ' ἡ Χερσόν.
- ις' ἡ Μεσήνη.
- ιη' ἡ Γαρέλα.
- ιθ' ἡ Βρύσις.
- κ' ἡ Δέρκος.
- κα' ἡ Καραβυζύη.
- κβ' ἡ ἡ Ἀθῆμος.
- κγ' ἡ Λευκάς.
- κδ' ἡ Μίσθεια.
- κε' αἱ Κουδραί.
- κς' ἡ Σωτηριούπολις.
- κζ' ἡ Πηδοχθών.
- κη' ἡ Γέρμη.
- κθ' ἡ Βόσπορος.

- 1 Bizya.
- 2 Leontopolis.
- 3 Maronea.
- 4 Germia.
- 5 Arcadiopolis.
- 6 Pareum.
- 7 Miletus.
- 8 Proconesus.
- 9 Selymbria.
- 10 Cius.
- 11 Apros.
- 12 Cypsellia.
- 13 Nica.
- 14 Neapolis.
- 15 Selgæ.
- 16 Cherson.
- 17 Mesene.
- 18 Garella.
- 19 Brysis.
- 20 Derrus.
- 21 Carabyzye.
- 22 Lemnus.
- 23 Leucas.
- 24 Mistra.
- 25 Cudræ.
- 26 Soteriopolis.
- 27 Pedachton.
- 28 Germæ.
- 29 Bosporus.

λ' ἡ Κότραδις.
 λx' ἡ Ἐρωίνη.
 λβ' ἡ Κάρπαθος.
 λγ' ἡ Μεσημβρία.
 λδ' ἡ Γοθθία.

30 Cotradis.
 31 Eroine.
 32 Carpathus.
 33 Mesembria.
 34 Gotthia.

Α λε' ἡ Σουγδία.
 λς' αὶ Φούλλοι.
 λζ' ἡ Αἴγινα.
 λη' τὰ Φάρσαλα.
 λθ' τὰ Μέτραχα.

35 Sugdia.
 36 Phulli.
 37 Ægina.
 38 Pharsala.
 39 Metracha.

« Β' Περὶ τῶν ἐκτιθεμένων τὰ οἰκίαι βρέφη. »

Περὶ τοῦ κολάζεσθαι, εἴτε καὶ μὴ, τὰς ἐκτιθεμέ-
 νας τὰ οἰκίαι βρέφη εἰς τὰς εἰσόδους τῶν θείων
 ναῶν, λόγος ἐγένετο διαφόρως ἐπὶ συναλεύσει συνοδικῇ·
 καὶ ἤρεσεν, ὡς φονευτρίαις τούτοις κολάζεσθαι, κἄν παρὰ
 τινῶν τὰ βρέφη ζωογονηθῶσιν.

« Γ' Περὶ τῶν κατὰ βίαν ἀποκαρείσων γυναικῶν. »

Τὴν Κομνηνὴν κυρὰν Θεοδώραν, τὴν χρηματίτα-
 σον σύζυγον τοῦ Λαπαρδᾶ ἐκείνου κυρίου Ἀνδρονί-
 κου, ἀποκαρέϊσαν κατὰ βίαν τοῦ τυράννου, ἡ ἐν
 Κωνσταντινουπόλει σύνοδος οὐ παρεχώρησε μετα-
 σχηματισθῆναι καὶ συζυγῆναι τῇ Κράλῃ Οὐγγρίας,
 ἐκθύμως τούτο ζητήσαντι· διὰ τὸ μετὰ θάνατον τοῦ
 ἀνδρὸς αὐτῆς στοιχῆσαι τῇ ἀποκάρσει, κἄν κατὰ
 βίαν ἐγένετο, καὶ ἐν κοινοδικῇ διάγειν μονῇ· Ἐτέρως
 δὲ γυναικας εὐγενεῖς οὕτως ἀποκαρέϊσας ἐδικαίωσεν ἡ
 αὕτη σύνοδος μετὰ θάνατον τοῦ τυράννου μετασχηματίσ-
 θῆναι, ἢ, ὡς ἔτι παρόντων τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, ἢ διὰ τὸ
 μὴ κατὰ βίαν ἀποκαρεῖσθαι ὅλως τὴν ἀπόκασιν μετὰ θάνατον τοῦ
 τυράννου.

II. *De iis, quæ proprios infantes exponunt.*

An autem essent puniendæ quæ proprios filios
 in divinorum templorum aditibus exponunt, an-
 non, in synodali congressione varie disceptatum
 est : et placuit eas, ut homicidas, puniri, et si in-
 fantes ab aliquibus educuntur.

III. *De mulieribus per vim tonsis.*

Comnenam dominam Theodoram, quæ dicta est
 Lapardæ illius domini Andronici conjux, ut illius
 tyranni Andronici tonsam, Constantinopolitana syn-
 odus non sivit mature habitum, nec cum Crale
 Hungariæ, qui hoc vehementissime pretebat, con-
 jungi ; eo quod post ejus viri mortem processisset
 tonsura, etiamsi vi facta esset, et in cænobiaco
 monasterio vitam egisset. Jam vero et alias quoque
 nobiles feminas sic tonsas, æquum censuit hæc
 synodus ad pristinum habitum reverti : vel quod
 eorum mariti superessent, vel quod tonsuram om-
 nino non admisissent post mortem tyranni.

VARIÆ LECTIONES.

« sacrorum.

SENTENTIARUM SYNODALIUM

ET

SANCTIONEM PATRIARCHALIU

LIBER SECUNDUS

ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ.

« Περὶ Ἀγαπίου καὶ Γαδαδίου, ἐκατέρου ἀντεγομμένου
 τῆς ἐπισκοπῆς Βόστρης, ἐκ τῶν πρῶθεντων ἐν Κων-
 σταντινουπόλει ὑπομνημάτων. »

Ἰπαστίας τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφεισεστάτων
 βασιλέων ἡμῶν Φλαβίου Ἀρχαδίου Αὐγουστοῦ τὸ
 τρίτον, καὶ Ὀνορίου τὸ δεύτερον, τῇ πρὸ τριῶν Κα-
 ληνδῶν Ὀκτωβρίων, ἐν τῇ φωτιστηρίῳ τῆς κατὰ
 Κωνσταντινουπόλιν ἀγιωτάτης καθολικῆς Ἐκκλησι-
 αίας, καθεστῆντων τῶν ἀγιωτάτων ἐπισκόπων, Νε-
 κταρίου τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως, Θεοφίλου
 Ἀλεξανδρείας, Φλαβιανοῦ Ἀντιοχείας, Ἑλλαδίου
 Καισαρείας Καππαδοκίας, Γελασίου Καισαρείας
 Παλαιστίνης, Γρηγορίου Νύσσης, Ἀμφιλοχίου Ἰκο-
 νίου, Πιύλου Ἡρακλείας, Ἀραδίου Ἀγκύρας,

C

NECTARII (18).

*De Agapio et da Gabadio, quorum uterque Bos-
 trensem episcopatum sibi vindicabat, ea monu-
 mentis actorum Constantinopoli.*

Consulatu piissimorum et religiosissimorum im-
 peratorum nostrorum, Fl. Arcadii Aug. tertium, et
 Honorii iterum, a. d. iii Kalend. Octobreis, in
 photisterio sanctissimæ Catholicæ Constantinopo-
 litanæ Ecclesiæ, cum consedisent sanctissimi epi-
 scopi, Nectarius ejusdem Constantinopolis, Theo-
 philus Alexandrinus, Flavianus Antiochenus,
 Helladius Cæsariensis in Cappadocia, Gelasius
 Cæsariensis in Palæstina, Gregorius Nyssenus,
 Amphilochius Iconiensis, Paulus Heracliensis, Ara-
 bianus Ancyrensis, Ammon Adrianopolitanus, Fa-

NOTÆ.

(18) Successit Gregorio Nazianzeno, sub Theodosio Magno imp.

lerius Tarsensis, Luvlus Hierapolitanus, Elpidius A Laodicensis, Paulus Xeenis, Dioscorus Hermopolitanus, Probatius Beronicensis, Theodorus Mopsuestenus, Bizus Seleuciensis, Epagathus Marcianopolitanus, Gerontius Claudiopolitanus, aliique diversi episcopi, et sacerdotum cœtus universus: ingressis Gabadio et Agapio, Nectarius episcopus Constantinopolitanus dixit :

Cum hæc sacra synodus per Dei gratiam rursus in hoc sancto loco collecta sit, placetne eidem sanctorum fratrum et coministrorum concilio, quandoquidem stantes hic video fratres nostros Gabadium et Agapium qui de Bostrenorum episcopatu inter se dissident, ut de juribus suis agere incipiant?

Ac postquam acta quædam ab eis essent, ad eandem causam pertinentia, et insinuata depositio dicti Gabadii, facta per duos duntaxat episcopos, eosque, jam vita functos, ejusdem concilii tempore: Arabianus episcopus Ancyraus dixit :

Non de præsentem duntaxat lite, sed etiam de omni posteritate sollicitus, uti de hoc sancta synodus decernat, peto. Liceatne fieri depositionem a duobus episcopis, necne? num adversus absentem id fieri liceat, necne? Nullum hoc præjudicium ad causam præsentem attulerit. Vereor autem, ne his ex monumentis aliqui potestate usurpata, ejusmodi tentent. Rogo vos ut respondeatis.

Nectarius episcopus Constantinopolis dixit: Laudabiliter monuit reverendissimus episcopus Arabianus. Sed cum lis per confessionem tolli nequeat, præteritum non condemnantes, futuro caveamus.

Arabianus episcopus Ancyranus dixit: Quod præterit, sanctorum Nicææ coactorum Patrum synodus condemnat, quæ præcipit, ne pauciores sint tribus, qui ordinant nec id faciant absente metropolitano. Ego vero de futuro sollicitus, hanc interrogationem proposui. Quapropter rogo, ut perspicue statnamus, non suspense nec ambigue, quod non liceat a duobus hominibus episcopum ordinari, nec deponi, Nicæænæ synodi auctoritatem in hoc sequendo.

Post alia, Theophilus episcopus Alexandrinus dixit :

De mortuis fieri nequit ut indignationis sententia feratur, quandoquidem non præsentem sunt condemnati. Verum si futura quis considerat, nimirum qui deponere debeant, mihi quidem videtur, non solum tres adesse debere, verum etiam (si fieri possit) universos episcopos provinciales, ut plurimum calculo condemnatio hominis depositione digni majori cum accuratatione fiat, etiam reo præsentem.

Nectarius episcopus Constantinopolis dixit: Quum legitimæ fiunt expositiones atque decreta,

Ἀμμωνος Ἀδριανουπόλεως, Φαλερίου Θερπύλου, Λουκίου Ἱεραπόλεως, Ἐλπιδίου Λαοδικείας, Πέτρου Ξέως, Διοσκόρου Ἐρμουπόλεως, Προβατίου Βερωνικῆς, Θεοδώρου Μοψουστίας, Βιζίου, Σελευκίας, Ἐπαγάθου Μαρκιανουπόλεως, Γεροντίου Κλαυδιουπόλεως, καὶ ἑτέρων διαφόρων ἐπισκόπων, καὶ παντὸς τοῦ ἱερατείου, καὶ εἰσελθόντων Γαβαδίου, καὶ Ἀγαπίου, Νεκτάριος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶπε·

Τῆς ἁγίας ταύτης συνόδου κατὰ Θεοῦ χάριν τῶν ἐν τῷ ἁγίῳ τόπῳ τούτῳ συνελεγεμένης, εἰ δομηθεῖ ἢ αὐτὴ τῶν ἁγίων ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν σύνοδος, ἐπεὶ καὶ ἐστῶτας ὄρω τοὺς διαφερομένους πρὸς ἐκείτους περὶ τῆς Βοστρηνῶν ἐπισκοπῆς τοὺς ἀποφύους ἡμῶν Γαβάδιον καὶ Ἀγάτιον, τῶν πρὸς ἄλλήλους ἐνῆρξασθαι δικαίων;

Καὶ μετὰ τὸ πραχθῆναι τινα παρ' αὐτῶν, γινώσκων τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, καὶ ἐμφανισθῆναι καθάπερ τοῦ ρηθέντος Γαβαδίου, γενομένην ὑπὸ δύο καὶ μόνων ἐπισκόπων, τῶν καὶ τετελευτηκότων ἦδη, καὶ τὸν καιρὸν τῆς αὐτῆς συνόδου. Ἀραβιανὸς ἐπίσκοπος Ἀγκύρας εἶπεν·

Οὐ τῆς παρουσίας ἕνεκα δίκης, ἀλλὰ τοῦ ἱερέβου παντὸς δεδοικώς, τοῦτο ἀξίῳ τῆν ἁγίαν ἐκκλησίαν διαλαλῆσαι· Ἐξέσται γενέσθαι καθαιρέσειν παρὰ τῶν ἐπισκόπων, ἢ οὐ; καὶ κατὰ ἀπόντος ἕξεσται, ἢ οὐ. Οὐδὲν πρόκριμα πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν. Διδοίκα δὲ, μὴ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τούτων ἀνὴρ ἀδόκιμος ἐξουσίας, τοιαῦτα τολμήσωσιν. Ἀξίῳ ἡμῶν ἀποκρίνεται.

Νεκτάριος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶπε· Ἐπαινετικῶς εἰσηγήσατο ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἀραβιανός. Οὐ μὴν δυναμένης δίκης ἐξουμολογήσεται, τὸ παρελθὸν μὴ κατακρίνοντες, τὸ ἐξῆς ἀσφαλισόμεθα.

Ἀραβιανὸς ἐπίσκοπος Ἀγκύρας εἶπε· Τὸ παρελθὸν ἢ τῶν μακρῶν Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐκκλησίας κατακρίνει, ἢ κελεύουσα μὴ ἐλάττωτος ἐπιτριῶν τοὺς χειροτονούντας, μηδὲ ἀπόντος μητροπολίτου. Τοῦ δὲ μέλλοντος ἕνεκεν δεδοικώς ἐγὼ, πρῶτον ἐρώτησιν ἐποιήσαμην. Ἀξίῳ οὖν ὑμᾶς σπεῦσαι λαλῆσαι, καὶ μῆτε ἠρητημένως, μῆτε ἀμειψόμενως, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ὑπὸ δύο ἀνθρώπων μῆτε χειροτονεῖσθαι μῆτε καθαιρεῖσθαι ἐπίσκοπον, ἀκολούθως τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου.

Καὶ μεθ' ἕτερα, Θεόφιλος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρίας εἶπεν·

Ἐπὶ τῶν ἀπελθόντων οὐ δυνατὸν ψῆφον ἐκρίναι ἀγανακτήσεως, ἐπειπερ μὴ παρόντες κατεβλήθησαν. Εἰ μόνοντι περὶ τῶν μελλόντων δισσοκοπή τις ὄφειλοντων καθελεῖν, φανίεται μοι, μὴ μόνον τῶν παρευόντων προσήκειν, ἀλλὰ καὶ (εἰ δυνατὸν) πάντας ἐπαρχεῶτας, ἵνα τῆς τῶν πολλῶν ψήφου ἐκβεστέρα ἢ καθαιρέσεις τοῦ ἀξίῳ τῆς καθαιρέσεως ἀνάγνηται, παρόντος τοῦ κρινομένου.

Νεκτάριος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶπε· Εἰσηγήσεων νομίμων καὶ δογματῶν προταθέντων·

νοιν. ἀκολουθοῦν οὐ διὰ προσώπων τινὰς αἰτίας τὰ Α
τοιαῦτα δογματίζεσθαι. Τοιγαροῦν καθάπερ ὁ ἀγιώ-
τατος ἐπίσκοπος Ἀραβιανὸς εἰσηγήσατο, τὰ μέλ-
λοντα ἀσφαλίσασθαι βουλόμενος, ἀκόλουθος καὶ φιλ-
άνθρωπος ἡ τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Θεοφίλου ψή-
φος, διορισθεὶς μὴ χρῆναι πρὸς τὸ ἐξῆς, μηδὲ
παρὰ τριῶν, μήτιγε παρὰ δύο, τὸν ὑπεύθυνον δοκι-
μαζόμενον καθιρεῖσθαι· ἀλλὰ γὰρ πλείονος συνόδου
ψήφῳ, καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας· καθὼς καὶ οἱ
ἀποστολικοὶ κανόνες διωρίσαντο.

Φλαβιανὸς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας εἶπεν· Ἄπερ
κατέθετον οἱ περὶ τὸν ἀγιώτατον καὶ δσιώτατον
ἐπίσκοπον Θεόφιλον, δῆλα. Καὶ στέργομεν πάντες
οἱ ἐκκλησιαστικοί.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ

• Περί τοῦ, τὰς πατριαρχικὰς ἐπιστολάς ἀμισθί
δίδοσθαι τοῖς αἰτούσιν· ὡς γέγραπται ἐν τῷ
χαρτοφυλακίῳ. »

Καλεπὸν μὲν, πάθος σαρκὸς, χρόνιον ἦδη γενόμε-
νον, ἐκμοχλεῦσαι. Καλεπώτερον δὲ χρονικῇ παρόδῳ
βεβαιωθὲν ἔθος ἀποσκευάσασθαι. Ἄμω γὰρ πρὸς
ἔξιν τινὰ μεταστοιχειοῦνται, πρᾶγμα γινόμενα μονι-
μώτερον, καὶ βράδιως ἤιστα δυνάμενον μεθαρμό-
ζεσθαι. Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦθ' οὕτω τῷ ὄντι δοκεῖ, ἀλλ'
ἡμεῖς γε βῆρον παλαιὰν συνῆθειαν, τὸ φαῦλον πρό-
δηλον ἔχουσαν, τοῦ εὐαγούς τοῦδε τόπου ἐξεφορήσα-
μεν, τὸ ἀκαπλήκτον αὐτῷ μνηστευσάμενοι. Καὶ γὰρ
ὁ τοῦδε τὴν φυλακὴν ἐμπιστευόμενος, ὃν ὑσιτάριον
ἡ Ῥωμαίων γλῶσσα καλεῖ, τοὺς πατριαρχικὰς
αἰτουμένους ἐπιστολάς, μισθοὺς (ὡς οὐκ ὠφελεν) C
ἀπῆρει τῆς παραλήψεως. Καὶ ἦν τὸ πρᾶγμα ἴσως
ἐπιβριστόν τε καὶ καταγέλαστον, οὐ μόνον Θεὸν
παροργίζον, ἀλλὰ καὶ τὸν σεμνὸν τόπον ἐξτιμῶν,
καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐκφυλίζον αἰδέσιμον.
Ἄλλ' ἡμεῖς γε τὴν ὀστικρῶν σκηψίν ἐκφυλοφοροῦν-
τες, τοῦτω μὲν βόγαν ἐτήσιον δίδοσθαι ἐτάξιμεν·
τὴν πονηρὰν δὲ συνῆθειαν, λήθη βαθείᾳ, καὶ αἰδίῳ
ὑπεροπείᾳ παρεπεψάμεθα· ἦν μηδαμῶς χώρην
ἔχειν ἔτι, ἐν ἀγίῳ διοριζόμεθα Πνεύματι· ἐντελλό-
μενοι τοῖς τε κατὰ κειρὸς χαρτοφύλαξι, καὶ τοῖς
ἀμφ' αὐτοὺς νοταρίοις, ἄρραστον τὸν παρόντα τύ-
πον διατηρεῖν, καὶ τοῦτου ἐπιμελεῖσθαι αἰεὶ· ὡς μὴ
βράδωνη τινὶ καὶ δλιγωρίᾳ (ὃ δὴ καὶ ὑπολαμβάνειν,
μήτιγε πράττειν, ἐφάμαρτον) κἂν οὐ βραχύτατον
περιτρέπεσθαι. Εἰ δὲ παρόπται τινὲς τοῦ τοσοῦτου
ἀγαθοῦ ἐκ μεγάλης περὶ τὰ θεῖα φωραθεῖεν κατα-
φρονήσεως, τοῦτον μὲν γνώμη φιλόθεος πρὸς τὴν
ἀξιεπαιὴν ἐπανάξει εὐγένειαν, αὐτοὶ δ' εὖ ἴστωσαν,
ὡς δίκας Θεῷ δώσουσι, νῦν τε καὶ ὀπηνίκα οὐ τὰ
μοίρω μόνων τῶν ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ γε
τὰ μέτρια πυρὶ τανατεύεται καὶ διακρίνεται. Ὡς
γὰρ τὰ θεῖα τῶν ἀξιολόγων καθεστῆχαι ἀντιδόσεως
ἄξια, οὕτω καὶ τῶν ἀναντίστα μοίρας, τὴν ἰσοπαλῆ
τοῖς ἔργοις παρέχεται ἀμοιβήν.

consentaneum est talia non statui propter culpa^s
quasdam personarum. Itaque sicut exposuit sancti-
tissimus episcopus Arabianus, futuris cavere
volens, consentanea benignaque sententia est
sanctissimi episcopi Theophili, quæ statuit, non
debere in posterum nequidem a tribus, nedum a
duobus, reum examinari ac deponi; sed frequen-
tioris concilii, et provincialium episcoporum com-
muni sententia: quemadmodum et apostolici ca-
nones definiverunt.

Flavianus episcopus Antiochenus dixit: Quæ
deposuerunt episcopi, qui sanctissimum et piissi-
mum episcopum Theophilum sequuntur, manifesta
sunt. Ea probamus omnes ecclesiastici.

B NICOLAI ILLIUS PRISCI (19).

Quod litteræ patriarchales gratis concedantur pe-
tentibus eas, uti descriptum exstat in scrinio.

Difficile quidem est vitium carnale, quod diu
duravit, excindere: sed difficilius, consuetudinem
longi temporis irreptione firmatum amoliri. Etenim
ambo in habitum quemdam transeunt, et durable
quiddam fiunt, quod haudquaquam reformari facili
possit. Quæ licet ita se habere reapse videntur,
nostamen facili momento consuetudinem veterem,
quæ vitiositatem manifestam habebat ex hoc religio-
so loco removimus, cauponandi licentiam coercen-
tes. Hactenus enim is, cui heredita est ejus custodia
(Romani ostiarium lingua sua vocant), ab illis, qui
litteras patriarchales petebant, eo nomine mercedem
(quod minime factum oportuit) poscebat. Quæ
quidem res erat injuriæ ludibriique plena neque Dei
duntaxat offensam commovebat; verum etiam huic
augusto loco pariebat infamiam, et venerandam ip-
sius sacerdotii dignitatem imminuebat. Nos autem
hoc institutum ostiarii de medio tollentes, ipsi qui-
dem annum salarium constituimus: malam vero
consuetudinem oblivioni profundæ, ac perpetuo
tradidimus exsilio: nec eam locum deinceps ullo
habituram modo, in Spiritu sancto decernimus:
mandates tam quorumlibet temporum chartulariis,
quam eorum notariis, ut sanctionem hanc inviola-
tam servent, ejusque curam perpetuo gerant: ne
socordia quadam et negligentia (quod sane vel
cogitare, nedum agere, delicto non vacat), vel mini-
ma ex parte subvertatur. Quod si qui tantum negli-
gere bonum deprensi fuerint, ex magno erga res
divinas contemptu, sanctionem quidem ipsam
religiosa mens nitore suo laudabiliter restituet,
verum ipsi plane norint, se pœnas Deo duros,
tam nunc, quam id temporis, quo non majora tan-
tummodo peccata, verum etiam leviora per ignem
examinabuntur et dijudicabuntur. Ut enim divina
facinora se dignam remunerationem merentur, sic
etiam iis contraria respondentem factis ipsis com-
pensationem tribuere solent.

NOTÆ.

(19) Fuerat hic antea mysticus in aula. Vixit sub Leone Philosopho, Alexandro, Constantino et Lacapeno Augg.

ALEXII (20).

A

ΑΛΕΞΙΟΥ.

I. *Monumentum sanctissimi patriarchæ Alexii, de diversis causis ecclesiasticis, pertinentibus ad universas metropoles et archiepiscopatus.*

Alexius miseratione Dei archiepiscopus Constantinopolis, novæ Romæ, et universalis patriarcha.

Cum divini sacrique canones unicuique religiosissimorum episcoporum potestatem rerum ecclesiasticarum permittant, ea tamen lege, ut et indigentibus adhibita cautione de iis suppedient, et ipsemet res necessarias percipiant: episcopi quidam indifferenter, ut ita dixerim, et magna licentia res eas invadentes, et usui suo vindicantes, non ipsos duntaxat episcopatus per occasionem difficultatis temporum in extremam perniciem præcipitarunt; verum etiam metropoles illas, quibus subsunt, intolerandis detrimentis ac novitatibus subjecerunt, dum onera ad episcopatus pertinentia, metropoles sustinent, ac paulatim ad interitum consimilem adignantur. Quamobrem nostra mediocritas una cum venerabili hac ad urbem synodo re deliberata, omnino rata grave, dubioque procul injustum, ut talia tantaque damna metropoles episcopatum nomine sustineant, a quibus nullum ad ipsas lucrum redit: modum inveniendum censuit a sacris constitutionibus haud alienum, imo magnopere ad finem et consentaneum, quo earum indemnitati, et onerum relaxationi, quantum ejus fieri poterit, consulatur. Uede ex auctoritate sacrarum canonum statuit, ut a religiosissimis metropolitanis æconomis sive rerum administratores pro episcopatibus iis constituantur, a quibus illorum culpa, qui eos adepti sunt; detrimentum metropoles capiunt; donec acceptum singulorum nomine damnum metropolitibus resartum fuerit, et judicaria sententia definitum, undenam ad eam egestatem et noniam redigantur. Et quoniam ne aliorum episcopatus, ob improbitatem et malitiam ipsorum præsidum, consilia patiantur, vereri se perhibent metropolitani; eorumque nonnullos qui sacrarum canonum contemptu in laudem ponunt, nihilominus imminentem ex eis condemnationem metuentes, tam fructus, quam reditus ecclesiarum cæteros aiunt auferre, quoque velint ipsi transportare, delixisque in adventum exactorum oculis, suis ecclesiis excedere, atque alio commigrare, et ad metropoles debitorum ad se pertinentium exactionem defensionis titulo transmittere: necessarium est ut in his etiam prius, quam quod moliantur, ad exitum perducatur. certitudinis gratia, quasque correctionis et cautionis, eadem ratio servetur adeoque curatores similiter a metropolitanis dentur qui ecclesiis omni adhibita sollicitudine cum episcopis earum prospiciant, et administrationis annuæ rationes exigant: quodque superfluum est ex redibus, siquidem aliquid

Α. « Ἐπιπένημα τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξίου, περὶ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἀνηκουσθῆν πάσαις ταῖς μητροπόλεσι καὶ ἀρχιεπισκοπαῖς. »

Ἀλέξιος ἐλέγθ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ἐκάστῳ τῶν θεοφιλοτάτων ἐπισκόπων τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτροπῶν τῶν πραγμάτων, οὕτω μένεται. ὡστα καὶ τοῖς δεομένοις συν εὐλασίᾳ ἐπιχορηγεῖν, καὶ αὐτοῦ τῶν δεόντων μεταλαμβάνειν, τινὲς τῶν ἐπισκόπων ἀδιαφόρως, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ ἰδοὺ τοῖς πράγμασι προσφερόμενοι, καὶ τῆς ἐκτῶν χριστοῦ τὰ ταῦτα ποιούμενοι, οὐ μόνον αὐτὰς τὰς ἐπισκοπὰς προφάσει δῆθεν τῆς τῶν καιρῶν δυσκολίας εἰς ἔσχτον κατήνεγκαν ὄλεθρον, ἀλλὰ καὶ τὰς μητροπόλεις, ὑφ' ἃς τελοῦσιν, ἀφορήτοις τοῖς ζημίαισι καὶ ταῖς καινοτομίαις ὑπέδωκον, ἐκ τοῦ τὰ ἀνήκουστα ἐκείναι· βάρη ταύτας εἰσπράττεσθαι, καὶ νομισθεῖσθαι κατὰ μικρὸν εἰς τὴν ὁμοίαν καταστροφήν. διὰ περ ἡ μετριότης ἡμῶν ἅμα τῇ ἐνδημούσῃ σεδασμῇ συνόδῳ τὰ τοῦ πράγματος διασκεψάμενη, χλευστικῶν ὄντως κρίνασα καὶ ἀτεχνῶς ἀδικον, τὸ τηλικαῦτα ζημίας ὑφίστασθαι τὰς μητροπόλεις ὑπὲρ τῶν ἐπισκοπῶν, ἐξ ὧν οὐδὲν κέρδος ταύταις προσγίνεται, δεῖν ἔγνω τρόπον ἐξευρεῖν, οὐ ξένον τῶν ἱερῶν διατάξεων, ἀλλὰ καὶ λίαν οἰκτιρὸν καὶ σύμμετρον, ὅτ' ἂν ἀξίμιον ταύταις καὶ ἀδικῶς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον περιποιηθῆσεται. Ἐνθεν τοι καὶ διακρίσασθ ἀπὸ τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων ἀθθεντίας, αἰσχύμου· καθίστασθαι παρὰ τῶν θεοφιλοτάτων μητροπολιτῶν, ἐφ' ὅσας τῶν ἐπισκοπῶν, ἀφαιρῆς τῶν λαθόντων αὐτάς, αἱ μητροπόλεις ἐζημίωνται. Ἔχρη οὐ τὸ ὑπὲρ ἐκάστου αὐτῶν ζημίωμα ταῖς μητροπόλεσι πορισθῆ, καὶ διὰ γυνωσις γένηται, ὅπουθεν εἰ ἀπορίαν καὶ στένωσιν καταφέρονται. Ἐπεὶ δὲ ἱερῶν ἐπισκοπῶν διὰ μογηρίαν καὶ κακοῦθειαν τῶν προεδῶν αὐτῶν, ὅμοια πείσασθαι ὑποκτεῦν φρεσὶ οἱ μητροπολιταί, καὶ τινὰς αὐτῶν σπουδάσματα ποιουμένων τῆν τῶν θείων κανόνων παρόρασιν, εἴτε τὴν ἐξ αὐτῶν κατὰ κλην ὑπορωμένους, τοὺς τε καρποὺς καὶ τὰς ἄλλας προσόδους τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερεῖσθαι καὶ μετακομίσαι ἔνθα καὶ βολητόν ἐστὶ αὐτοῖς, καὶ σκοπὸν ἔχοντας ἐπιδημούντων ἀπειτηνῶν, ἀποδομῆν τῶν λαγοῦτων, καὶ ἀλλοχού ποιηθῆσθαι, κἀνεῦθεν πρὸς τὰς μητροπόλεις ἀμύνης τρέπον τῶν αὐτοῖς προστηρόντων ὀφλημάτων τῆν εἰσπραξίν παραπέμπειν, ἀνεγκλίον κἀν ταύταις ἐπὶ τοῦ εἰς τέλος ἀγθῆναι τὸ σπουδαζόμενον, ἀσφαλῆς χάριν, καὶ οἷον θεραπείας, καὶ φυλακῆς, τὴν αἰῶν τηρηθῆναι τύπον· καὶ φροντιστὰς ὁμοίως παρὰ τῶν μητροπολιτῶν δαθῆναι, τοὺς ὀφειλοντας ἄπασιν αὐτῶν πρόνοιαν τῶν ἐκκλησιῶν ποιῆσθαι, ὅρα τὸς αὐτῶν ἐπισκόποις, καὶ λόγους τῆς κατ' ἐνωσασθ εἰσπράττεσθαι διοικήσεως· καὶ τὸ περιττόν τῶν

NOTÆ.

(20) De hujus ætate dictum lib. præcedente (*supra col. 743*).

προσόδων, εἴ γε καὶ περισσεύοι, τὸ μὲν, ἐκ τῶν
ζημιᾶς αἰτίων γινομένων ἐν τῇ μητροπολεὶ, τὰς
δηλονότι ἀναδίδασθαι· τὸ δ' ἐκ τῶν λοιπῶν συντηρεῖν
τὴν ἐκκλησίαν ἀκαιοτόμητον.

Ὅτι δὲ κανονικῆς ἔχονται ἀκριθεῖς τὰ ὀρισθέντα,
ἐξ αὐτῶν θεῶν κανόνων δείκνυται. Καὶ γὰρ ὁ ε'
καὶ κ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανῶν, τοῖς ἐπι-
σκοποῖς τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέ-
πων πραγμάτων, κωλύει μεταβάλλειν αὐτὰ εἰς ἰδίαις
χρεῖαις, καὶ οἰκειοῖς αὐτῶν συγγενέσι περῆσαι, εἰς
τὸ διὰ τοῦτο λεληθῶς βλάπτεσθαι τοὺς λόγους τῶν
ἐκκλησιῶν. Διὸ καὶ ὑπευθύνους ταῖς κατ' ἐπαρχίαν
συνόδοις τιθεῖς, τὸ πρέπον αὐτοὺς δοκιμάζειν ἐπι-
τρέπει. Καὶ τοίνυν κἀντιῦθα, ἐπεὶ κατὰ τὸ λεληθῶς
πρὸς τὰς μητροπόλεις ἔρχεται τὰ τῆς βλάβης, τὸ
πρέπον ἢ καθ' ἡμᾶς ἅγια σύνοδος δοκιμάσασθαι, ἀναγ-
καίως τὴν τῶν οἰκονόμων προχειρίσιν διατάξασθαι,
κινῶν τὸν ἰα' δηλονότι τῆς ἐδόμητοῦ συνόδου κανόνα.

Ἄδειαν γὰρ ἐκεῖνος δίδωσι καὶ τῷ ἀγιωτάτῳ πα-
τριάρχῃ, καὶ τοῖς ἱερωτάτοις μητροπολίταις, οἰκο-
νόμοις κλιθιστῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὧν οἱ μητρο-
πολίται καὶ οἱ ἐπίσκοποι τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἀέχονται ἢ
καὶ κακῶς τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν διέπουσιν. Ὅτι δὲ ὁ
τοιούτος κανὼν τῷ τοῦ προτεροῦ συνάδει σκοπῷ, οὐ-
δένα οἶμαι διακυβιάλλειν τῶν μὴ παρέργως αὐτοῖς
τὸν νοῦν ἐπιστώτων. Ἐπεὶ οὖν ἐντιῦθα, ὡς σαφῶς
ἀποδεδείκται, τοῖς θεοῖς κανόσιν ἐπόμενοι τὰ ἀνωτέρω
εἰρημῆνα διευπλώταμεν, δεῖ τὰ αὐτὰ διενεργεῖσθαι
ἀναμφιλέτως, ἐπὶ τε τῶν ἡδὴ προξένων γενομένων
ζημιᾶς ταῖς μητροπόλεσιν ἐπιτακῶπων, καὶ ἐπὶ τῶν
ἡδὴ προσδοκωμένων, καὶ κακῶς τὰ τῶν ἐκκλησιῶν
καταχρωμένων, καὶ ἐκποιουμένων, καὶ σκορπιζόν-
των ἀνελευθέρως, ἃ οὐκ ἐπισυνήγαγον αὐταῖς, καὶ
μάλιστα τῶν τὰ ἀλλότρια κτήματα ἐλαττωμένων,
ἢ καὶ κοσμικὰς ἀναξίως μεταχειριζομένων φροντι-
δας, τῶν δὲ τῆς λεγούσης αὐτοῦ καταφρονούντων.
Ἄλλὰ καὶ τῶν τοιούτων, εἰ μὴ μεταβάλλοιντο, καὶ
κωλύεσθαι τελεῖαν οἱ τοῦ λόγου μύσται καὶ μυστα-
γωγοὶ τῶν ἰσχυρῶν σὺν αὐτοῖς ἐκείνοις καταψύχοι-
ζονται, μηχανὸς ἐμποδίου παρὰ τῶν ἐπισκόπων ἐπι-
χορηγούμενου τοῖς πράγμασιν, ἄχρις οὗ τὰ τε ζημιώματα
ταῖς μητροπόλεσιν ἰκανωθῆ, ἐξ ὧν καὶ ἐπηνέβηθη,
καὶ διπλωσις γένηται τοῦ λοιποῦ, εἴτε πρὸς τὰ ἐπι-
κειμένα τύχαις ἐξαρκοῦσι βάρη, εἴτε καὶ μὴ. Εἰ
δὲ γε πρὸ τοῦ τῶν γενέσθαι, τοιμήσειε τις τῶν
ἐπισκόπων πρόφασιν ἐμποδισμοῦ τοῖς οἰκονόμοις
ἐπενεγκεῖν, ἢ παρενοχλήσει τοῖς πράγμασι, πλὴν
τοῦ ἀναδιδάσκειν εἰ τι τῶν πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἐκ-
κλησιῶν ἐπίστανται συνελθόν, αὐτοῖς ἑαυτῶν τῆς
μείζονος καταδίαιτος γένησεται πρόξενος, ὡς τοῖς συν-
οικίως καὶ κινονικῶς ὀρισθεῖσιν ἐναντιούμενος.
Ἄλλὰ μηδὲ τῆς κατὰ τὴν ἐπαρχίαν συνόδου ἀπολιμ-
πάνεσθαι τοὺς ἐπισκόπους, χωρὶς ἀναγκαίας τινὸς
καὶ ἀπραϊτέτου αἰτίας, συνοδικῆ ψήφῳ καὶ κρίσει
διοριζόμεθα. Ὡς γὰρ ἐπὶ λυσitelεῖς πολλῶν καὶ
οἰκοδομῆ, τάχα δὲ καὶ διορθώσει ἐναντίων τινῶν
σμπιπτότων ἐκασταχῆ, δεῖ ἐκ παντὸς τόπου τὴν
συνέλευσιν γίνεσθαι· καὶ ὁ ἀνευλόγως τύχης ἀφ-
υστερῶν, ἢ κλιόμενος ἀπὸ τῶν, εἰ μὴ ἐπιπροσάσττον

superat partim iis ademptum, qui metropoli aucto-
res accepti detrimenti sunt, eidem reddatur: reli-
quum ecclesia, nulla innovatione facta, sibi ser-
vet.

Quod autem hæc a nobis ita definita, consentanea
sint accuratæ canonum menti, ex ipsis canonibus
sacris constat. Nam quintus et vicesimus Antio-
chenæ synodi canon, potesta em in res ecclesiasti-
cas episcopis concedens, quominus eas in usus
suos convertant, cognatisque suis præbeant, ut hoc
modo rationes ecclesiarum tacite detrimentum cap-
pant, prohibet. Ideoque raticibus ad synodos
provinciales reddendis obnoxios faciens, decori
explorandi curam eis injungit. Quapropter hęciam,
cum tacite damnum ad ipsas metropoles redeat,
hęc sancta synodus nostra, decori ratione habita,
necessario constituendos administratores decrevit,
secundum xi scilicet concilii septimi canonem. Is
enim licentiam dat tum sanctissimo patriarchæ,
tum sacratissimis metropolitibus œconomis in iis
ecclesiis constituendis, quarum metropolitibus et
episcopi hoc facere non sustinent, aut male res
ecclesiarum administrant. Quod autem canon ille
cum scopo prioris consentiat, neminem ex iis am-
bigere arbitror, qui non otiose mentem in eos defi-
gunt. Cum igitur hic, uti liquido demonstratum
est, sacrorum canonum vestigiis insistentes, supe-
rius indicata sanciverimus, oportet ea citra con-
tradictionem exsequi, tam in iis episcopis, qui
hactenus auctores exstiterint accepti metropolitibus
damni, quam qui deinceps exspectantur, et male
rebus ecclesiarum abutuntur, easque alienant, et
iliberally dissipant, quæ pro eis ipsi non college-
runt; ac præsertim, qui aliena prædia conducunt aut
indignum in modum mundanas curationes in sese
suscipiunt, cum res ecclesiæ sibi commendatæ ne-
gligant. Quin etiam tales, nisi mutentur, depositio-
nis plinæ sententia mystæ verbi Patres, et myste-
riorum doctores, una cum ipsis damnant: nullo
impedimento rebus per episcopos afferendo, donec
ei de damnis satisfactum metropolitibus fuerit ab
iis, a quibus illata sunt, et cognitione facta, con-
stiterit in posterum, an incumbentibus sibi suffi-
ciant oneribus metropoles, necne. Quod si prius,
quam hæc fiant, episcodorum quispiam fuerit aus-
sus impedimenti causam œconomis objicere, vel
molestiam negotiis afferre: extra quam si docere
velit aliquid eorum, quæ commodo ecclesiarum
servitura uorint: is ipsius sibi gravioris condem-
nationis conciliator erit, ut qui definitis ex au-
cloritate synodorum et canonum adversetur. Quin
etiam ne provincialibus episcopi synodis interesse
negligant, absque necessaria quadam et minime
rejicula causa synodali decreto sententiaque statu-
imus. Quippe tanquam ad utilitatem multorum et
ædificationem, ac fortassis etiam correctionem con-
trariorum quorundam, singulis temporibus inci-
dentium, e quovis conveniendum est loco: et qui
absque justa causa a conventu abest, aut vocatus,

non paret, nisi probabilem rationem absentiae suae reddiderit, et impedimenti futurum sciat, ut in eum sententia feratur, sicut inter caeteros multos etiam LXXVII synodi Carthaginensis canon decernit. Neque vero fines alienos hi ambitiose invadant, et extra limites suos ordinent, atque hac ratione confusionis auctores sint, qui bonis ordinis exemplum alii fieri debent, et primum virtutis exemplari nuque clericos alterius provinciae quocunque modo admittant, absque sententia et scripto episcopi sui commendatio, quemadmodum sacri divinique canones requirunt. Quod magis etiam in hac custodia divinitus urbe rite servabitur, utpote ad quam constituti ubique terrarum clerici, rei pariter et non rei, ordinati et non ordinati, confluent, nemi neque prohibente sacra peragunt. Nec item secundis illigati nuptiis, quod passim jam fieri accepimus, vel criminibus velitis obnoxii, vel adhuc impuberes, vel accuratissimo testimonio destituti, vel qui prius alias sibi desponderunt, et aliis postea juncti sunt matrimonio prorsus ad sacerdotium admittantur. Nam qui haec non observant episcopi dum canones violant, a canonibus abdicabuntur, et interminatis per eos poenis inevitabiliter subjiciuntur. Clericos autem cum clericis disceptantes, aut monachos cum monachis, apud episcopum suum debere jus petere, sacros canones sequendo, pronuntiamus. Clerici vero cum episcopis, vel episcopi cum episcopis, apud metropolitanum provinciae, synodo interveniente, agant. Sin aliquod incidens offendiculum, suspicionem alterutrius partium gignat: ad sanctissimum cujusque temporis patriarcham, et ad sacrum magnumque concilium reservata lis, decidatur: non tamen absque sententia et commendatio metropolitani scripto, urbem imperatricem episcopus ingrediatur, vel alio peregrinationem instituat, si qua necessaria res ita flagitet. Quippe canonibus obnoxium reumque sese reddet. Episcopus autem, qui temere metropolitani poenam contemnit, inaudita causa removeri jubemus.

Et personam sacerdotalem, vel personam monachicam mundanos adire iudices, et petere, de quacunque ut lite per ipsos cognoscatur, omnino non permittimus: sed in episcopos, episcopatus; in clericos, clericatus; in monachos, amissi hoc facto monasterii justam sententiam ferimus: et adversus iudices, qui hos suscipiunt, vel etiam ad se vi pertrahunt, praeter justam numinis iram, imperatoriae quoque majestatis indignationem, legumque poenas implorabimus. Et vinculum, quo per nos illigabuntur, insolutum eis ad finem usque vitae porrigetur; si videlicet animum non mutaverint, et ab hoc impio proposito non abstiterint. Nam et religiosae leges, et praepotens atque sanctus imperator noster, in Porphyra natus (20°), una cum beatae memoriae fratre suo germano, in publicatis edictis

λόγον ἀποδώσει τῆς ἑαυτοῦ ἀπολείψεως καὶ τῆ ἐμποδισμοῦ, ἔστω εἰδώς, ψῆφον νομοθετησάμενη κατ' αὐτοῦ, ὡς μεθ' ἑτέρων πολλῶν καὶ ὁ ἐν Ἐκκοθιγενῆ οὗ ὄρξει κανόν. Μήτε δὲ ἄλλοτριας τύπος ἐνορταίς πλονετικῶς ἐπεμβαίνειν, καὶ χειροτονῶν ὑπερῶρα, καὶ νομοθετεῖν οὕτως τὴν ἀτάξιν τῶν ὀφειλοντας εὐταξίας καὶ ἑτέροις ὑποδείγμα γίνεσθαι καὶ ἀρχέτυπον ἀρετῆς ὁ μήτε κληρικῶς ἱεραὶς ἐπαρχίας προσέσθαι καθ' οἰονόμῃ τῶν παρ' ἐξ γνώμης καὶ ἐγγράφου συστατικοῦ τοῦ ἐκ αὐτῶν ἐπισκόπου, ὡς οἱ ἱεροὶ καὶ θεοὶ κανόνες απαιτοῦσιν. Ὅτι καὶ μᾶλλον ἐν ταύτῃ τῇ θεομικτῇ πόλει καλῶς φυλαχθήσεται, ἅτε τῶν ἀπειταγῶν τῶν κληρικῶν, ὑπευθύνων τε ἅμα καὶ ἀνευθύνων, καὶ χειροτονημένων καὶ ἀχειροτονητῶν, εἰς αὐτῆς ἐπιτροπῶν, καὶ ἀκαλύτως ἱεουργοῦντων. Μήτε μὴ διγάμους, ὁ πολλοῦ ἀκηκόμεν γίνεσθαι, ἢ ἐν αἰεταῖς τισὶν ἀπηγορευμέναις γεννημένους, ἢ ἐν ἀφίλικας, ἢ χωρὶς μαρτυρίας ἀκριβεστάτης, ἢ προμνηστευσαμένους ἑτέρας, καὶ ἑτέρας συνασπασίας, εἰς ἱερωσύνην παραδέχεσθαι ὄλας. Ἐπί ταῦτα μὴ παρτηρόντας ἐπίσκοποι, ἀθετοῦνται τῶν κανόνων, ἀθετηθῶσιν παρ' αὐτῶν, καὶ τὰς ἡπλημέναις ὑπ' ἐκείνων εὐθύναις ἀφεύκτως ὑποληθῶσινται. Κληρικῶς δὲ κληρικοὺς διαμφοσῶσινται ἢ καὶ μοναχοὺς μοναχοῖς, παρὰ τῶν οἰκίῳ κριτικῆ ἐπισκόπων, ἀκολούθως τοῖς θεοῖς κανόναι ἀποσπασμαθῶ. Κληρικός δὲ ἐπισκόπος, ἢ εἰσκόπος ἐπισκόπος, παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας μητροπολίτῃ ἐποδικῶς. Εἰ δὲ σκάνδαλον ὑποτρέχον, ὑποψίαν ἕταιρ ἐμποίει τῶν μερῶν, παρὰ τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἡμετέρας πετριάρχῃ, καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνέτρησθαι καὶ τέμνεσθαι τὸ ἀμφισβήτημα. Πλὴν μὴ ἀνευ γνώμης καὶ συστατικῆς τοῦ μητροπολίτῃ τῆ φῆς, ἐπιδοῦναι τῆς βασιλευσύνης ἐπίσκοπον, ἢ ἀλαχοῦ που στέλλεσθαι ἀποδημῶν, εἴ τι ὁ ἐν κατὰ τὸ καλοῦν ἀναγκῆτον. Ἐπί τῶν ἐνοχῶν ἑαυτῶν ἐπασπασται τοῖς κανόναι. Ἐπίσκοπον δὲ προπετῶς ἐπομίου ὀλιγοῦντα μητροπολίτου, καθιστάσθαι ἀπολογητικῶς προστάσομεν.

Κοσμικῶς δὲ δικασταῖς ἱερατικῶν πρῶτων, καὶ μοναχικῶν πρῶτων προσείναι, καὶ ζητεῖν ἐκ ἐκείνων δικάζεσθαι δίκην ἦντινα τύχη, ὡς καὶ ἐφίμεν ἄλλα τῶν μὲν ἐπισκόπων, τῆς ἐπισκοπῆς τῶν δὲ κληρικῶν, τοῦ κλήρου ὁ καὶ τῶν μοναχῶν τοῦ μοναστηρίου δικαίαν αὐτόθεν καταψηφισθῆσαι ἔκπτωσιν ὁ καὶ κατὰ τῶν παραδεχομένων πρῶτων δικαστῶν, ἢ καὶ βικῶν ἔλκοντων, μετὰ τῆς ἐκ θεοδικίας ὀργῆς, ἐπὶ καὶ τὴν τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος ἀγανάκτησιν ἐπικαλεσάμεθα, καὶ τὰς ἐκ τῶν νόμων εὐθύναις. Ὅτι δὲ ἀπ' ἡμῶν δεσμός, ἄλλοτε ἐπὶ τοῖς μέχρως ἐξόδου παρεκτεθήσεται, εἴπερ ὅλον μὴ μεταδουλεύσαιντο, καὶ τῆς ἀνοσίτου ταύτης ἀπόσπαστο προαιρέσεως. Ὅτι καὶ οἱ εὐσεβεῖς νόμοι ἐκ κρηταιδῶν καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς ὁ πορφυρονήτος, μετὰ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἀποβῆ

NOTÆ.

(20°) Constantinus scil. Basilii junioris frater.

αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἐγγράφοις αὐτῶν τυπικοῖς, ἀναστέλ- A
λουσι τοὺς δικαστὰς τοιαῦτα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά
νεανιεύεσθαι πρόσωπα. Ὑφάρπαζεσθαι γὰρ τὰ ἐκ-
κλησιαστικά, καὶ ἱερά, καὶ θεία προνόμια, παρὰ
τῶν θεματικῶν ἢ πολιτικῶν δικαστῶν, ὅλως οὐκ
ἀνεχόμεθα. Ἀλλὰ καὶ πρὸ ἡμῶν ὁ ὑπὸ τούτων κατα-
φρονούμενος καὶ μυχτηριζόμενος Θεός, ἔδικον
αὐτοῖς ἐποίει τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ τὴν ῥομφαλὴν
δικαίαν στυλιώσει τῆς ἐκδικήσεως. Αἰσχύνη γὰρ
καὶ ὕβρις, τοὺς τῆς θειοτέρας καὶ κρείττονος μοί-
ρας, ἐπὶ κοσμικῶν διαπληκτίζεσθαι, καὶ τὰς λοιδο-
ρους διερεθίζειν γλώσσας κατὰ πᾶντὸς τοῦ τῆς
Ἐκκλησίας πληρώματος. Ὁ καὶ μάλιστα οἱ τῶν
βασιλικῶν λεγομένων μονῶν καὶ κλήρων κληρικοὶ
καὶ μονάζοντες ἀνευλαδῶς ποιεῖν καὶ ἀνοσίως θρασ-
ύνονται, ὑπὸ κοσμικῶν αἰρούμενοι ἐπὶ καταγνώσει B
ἐξουτὶν κρίνεσθαι καὶ κατακρίνεσθαι, οὐς βελτίου-
αὐτοὶ καὶ ῥοθμιζέειν ἐτάγησαν, ἢ ἀρχιερεῖσι Θεοῦ εἰς
γνώσιν τὰ διάφορα προτιθέναι, καὶ τὰς τούτων αἰτίας,
καὶ τὴν ἀρμόζουσαν ἐκεῖθεν θεραπείαν ὡς ἐξ ἐπι-
στημόνων κομίζεσθαι ἱατρῶν, καὶ πρὸς τὴν τοῦ κα-
λοῦ μελέτην ἐπιθαρρύνεσθαι τὴν ἀρετὴν. Ἀλλὰ τοὺς
τῶν τοιούτων μοναστηρικῶν μοναχῶς τοιαῦτα τολ-
μήσαντας συνοδικῶς ἀποφινόμεσθα, μήτε τοὺς τῆς
ἐπαρχίας ἐκεῖνης ἕπισκόπους, μήτε τοὺς παρ, ἐν-
ορίαν, ἢ χειροθεσίας καταξιούν, ἢ εὐλογίας ἐτέρας
καὶ κοινωνίας μεταδίδόναι. Οὐ γὰρ παράδον ἐξουσίαν
ἐπὶ ταῦτα προημετερούμενοι, ἀλλὰ τὸ σεμνὸν ἐκ πᾶντὸς
τρόπου καὶ τὸ τίμιον τῆς μοναδικῆς πολιτείας
διώκοντες, τὰ παρόντα διορίζομεθα. Ὡστε εἰ μὴ τὴν C
ἀναφορὰν ἐκεῖνοι, καὶ τὴν ἄλλην τιμὴν τοῖς τῆς ἐπαρ-
χίας ἀπεδούσουσιν ἕπισκόποις, οὐκ ἀντιλήφονται
παρ' αὐτῶν ἢ παρ' ἐτέρων ἱεροσύνης ἀξίωμα οὐδέ ἐν.
Κληρικοὺς δὲ ἀπειθοῦντας τοῖς οικείοις μητροπολίταις,
ἐπίτευγμα αὐτοῖς ἐκκλησιαστικῶν ἀμνησικακῶς τὸ
δυνατὸν ἐπιτάττουσιν, εὐθύνεσθαι ἐπιτάσσομεν. Οὐ
γὰρ ἀνοποταξίαν καὶ ἀνηκόαν ἢ Κυριακῇ νομοθετεῖ
ἐντολή, ἀλλ, εὐπειθεῖαν καὶ ὑπακοήν. Ὡστε ὁ μὴ
ταύτη, στοιχῶν, καὶ τῆς κλήσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας
ἀλλότριος. Τοὺς δὲ διακονίας ἐκκλησιαστικὰς ἐμπε-
πιστευμένους, καὶ λόγους ὧν ἐπιστεύθησαν, δοῦναι
μὴ ἀνεχομένους, κανονικῶς εὐθύνεσθαι, καὶ ἐκλογι-
σμοῖς καὶ ἀκοντας ὑποβάλλεσθαι μετὰ κληρονόμων
καὶ λοιπῶν τοῦ γένους διαδόχων, κατὰ τοὺς ἱεροὺς
κανόνας καὶ πολιτικούς νόμους, ὀρίζομεν. Ἐπεὶ δὲ D
καὶ περὶ μοναστηρικῶν ἐκδιδομένων διὰ δωρεῆς οἱ
ἱερώτατοι ἀδελφοὶ ἀνήγγειλαν καὶ συλλειτουργοί, ὡς
ἐπιπλαδῶς πρὸς ταῦτα διατεθέντες οἱ τὰς δωρεὰς
εὐληπότες εἰς ἔσχατον αὐτὰ συνήλασαν ἀφηνισμὸν
τὰς τούτων προσόδους οἰκοὶ μετακομίζοντες, καὶ γυ-
μνά τῶν οἰκείων ἑώντες ἀγαθῶν, ἕτερα δὲ καὶ εἰς
κοσμικὰ τελείως μεταμείδουσι καταγύγια, τοὺς
τούτων μοναχοὺς πάση ἐνδείᾳ καὶ στενοχωρίᾳ με-
αναστεῦσαι καὶ ἀκοντας ἐκεῖθεν καταναγαράσαντες,
ἔξίσταται αὐτοῖς, τοὺς τοιούτους εὐθύνειν κατὰ πᾶσαν
ἄξιαν εἰς ὅτι ἂν εὐρεθεῖεν τὰ μοναστήρια κεινοτο-

A suis iudices coercent, quominus in personas ec-
clesiasticas talia juveniliter audeant committere.
Quippe subripi nobis ecclesiastica, et sacra : diva-
que privilegia, sive a provincialibus, sive urbanis
iudicibus, omnino non patimur. Imo etiam ante
nos ipse Dens, qui ab eis contemnitur et subsan-
natur, ultricem in eos indignationem stringet, et
justum vindictæ gladium coruscare faciet. Est
enim et dedecus et probrum, diviniore ac melioris
sortis homines coram mundanis litigare, linguasque
contumeliosas hominum in universum Ecclesiæ
corpus acuere. Quod sane vel imprimis imperato-
riarum (quæ dicuntur) mansionum et clerorum,
tam clerici, quam monachi profane atque impie
facere per summam audaciam gestiunt, dum ad
suimet condemnationem judicari damnarique ma-
lunt a mundanis, quibus corrigendis et in ordinem
redigendis ipsi præfecti sunt, quam Dei pontifi-
cibus variorum negotiorum cognitionem permitte-
re, atque illorum causas et sanationem idoneam tan-
quam a peritis medicis accipere, ipsorumque virtu-
tem ab iisdem excitari ad recti meditationem. Sed
auctoritate synodali decernimus, ut nec illius epi-
scopi provinciæ, nec diversi territorii, monachos
ejusmodi monasteriorum, qui talia committunt, vel
impositione manuum dignentur, vel eis aliam bene-
dictionem aut communionem impertiant. Non enim
hæc ideo sancimus, ut nobismetipsis aditum ad
taliam patefaciamus ; sed omni modo vitæ monasticæ
dignitatem et honestatem quærimus. Adeo quidem,
ut nisi relationem k. illi atque alios honores epi-
scopis suæ provinciæ tribuerint ; vicissim ab eis,
vel ab aliis, nec unam quidem sacerdotii dignita-
tem accipiant. Clericos autem contumaces erga me-
tropolitanos suos, qui mandatum aliquod ecclesias-
ticum eis, non injuriandi animo, quodque præstari
possit, imponunt, in ordinem cogi jubemus. Non
enim contumaciam et inobedientiam dominico
præcepto docemur, sed facilitatem in parendo, et
subjectionem. Quo sane qui se non dirigit, tam
vocatione, quam Ecclesia excidit. Eos autem,
quibus ecclesiastica ministeria credita sunt, nec
rationes sibi commissorum reddere sustinent, se-
cundum canones in jus debere vocari, et ad red-
dendas rationes etiam invitari, una cum suis hære-
dibus, ac cæteris successoribus adigi, secundum
sacros canones et leges civiles, decernimus. Quia
vero etiam de monasteriis, quæ per donationem
locantur, sanctissimi fratres et comministri ad
nos retulerunt, quod qui donationes illas acceperunt,
ipsa monasteria parum æquis affecti ad ex-
tremum ea redigant interitum, domum suam red-
ditus eorum deportantes, ipsaque bonis suis nudata
relinquentes, quodque nonnulla prorsus in hospitia
mundana commulent, coactis eorum monachis
per omnis generis rerum inopiam et augustiam, ut

VARIÆ LECTIONES.

k-1 *nominiis commemorationem in sacris.*

inde vel inviti abscedant : licitum eis esto, ejusmodi homines impune reos peragere de quibusvis damnis et innovationibus quibus nocuisse monasteriis deprehensi fuerint : atque etiam, ut malis eorum curatoribus ex eis cum contumelia expulsis, libere juribus ea metropolitanam vindicent. Quod si fortasse curatores eorum aliquid habeant probabile, quod his objiciant : non adeant mundana tribunalia. Quippe hoc facto seipsos omni jure suo excludent. Sed ad sacram synodum nostram accedant, quodque fas æquum fuerit, impetrabunt. Neque vero credimus quemquam sacratissimorum metropolitanorum, et cæterorum pontificum, absque causa et immerito, perque solam injuriam, beneficiorum mansione expellere : nisi quis indigne se gerere velit, et injustitiam amplecti. Quod si quibus monasteriis ratione priscae sanctionis alicujus erat injunctum, ut collationem aliquam metropolitibus præstarent, sive personis singularibus eam præbendo, sive judicum et exactorum fisci alimentis exhibendis, sive alioquin ; atque illa forte deinceps onera contigit aliis esse imposita : statuimus, ut ea collatio sine defraudatione, nec ulla innovatione facta, metropolitibus præstetur. Quæcunque vero quadam ex parte commune quid cum metropolitibus habent, aut quæ jus aliquod viciniae et permissionis, cum eis copulat, nec ante hac aliquibus jure beneficiario concessa sunt : ea nobis haud placet ullis personis donari. Immo vero si maxime donata sint, eas donationes irritas, et nullius esse roboris volumus ; ipsaque monasteria metropolitibus e vestigio, vel episcopatibus restitui. Non longe dissita, suisque descripta finibus ut donentur, præclare tum Patribus qui ante existerent, tum nobis placuit : nullo autem modo ea, quæ metropolitibus et episcoporum quasi domicilia sunt, et fulcro sustentaculaque sanctarum ecclesiarum : nec nostra id prorsus admittit mediocritas.

Per locationis autem contractum, et (verbi gratia) ad annos XX et IX monasterium, vel certis pactis metropolim et episcopatum locari ; tanquam alienum ab evangelico mandato, et apostolicis patriisque traditionibus omnino interdicimus : et pariter tum eos, qui hoc audent facere, tum qui, si fiat, negligunt ; indignos pontificia perfectione judicamus, et sacrorum canonum adversarios : nec hisce rebus ultionem convenientissimam secundum canones adhibere singulari cum providentia cessabimus. Non enim patiemur ut sacra illa gratia venalis habeatur, et ipsi consortes eorum simus, qui sacra contra canones profanant, utque lucri causa dona spiritualia profanorum instar distrahantur. De sessione autem episcoporum sancimus, ut episcopi secundum ordinem suorum metropolitanorum sedeant, idque in concessibus sacris, et in synodis et in conviviiis : neque superiores sedes et primatus studium affectent indignis sese modis inferiorum metropolitium episcopi : sed in suos metropolitanos, tanquam in canones et sanctiones quasdam, oculos dirigant ; secundum quos in concessibus et

μέγαντες τε καὶ καταδράψαντες· εἴτε καὶ τοὺς δικαίους τῶν μητροπόλεων ἀναστῶσιν ἐκ' ἐξουσίας, τοὺς κακοὺς αὐτῶν φροντιστὰς μεθ' ὕβρεως ἐξ αὐτῶν ἀπελάττωσιν. Εἰ δὲ τι τυχὸν ἔχουσιν πρὸς ταῦτα εὐλογον προτείνειν οἱ τούτων προνοηταί, μὴ κοσμητικῶς προστίωσιν δικαστηρίους. Ἐπεὶ ἐκκλείουσι πέντες δικαίου ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐρεῖ προσφορῶν τάτων συνόδῳ, καὶ τῆς ἐνδεχομένης οὐκ ἀμοιρήσουσι δικαιοσύνης. Ἀναίτιος δὲ, καὶ ἀνεγκλήτως, καὶ διὰ μόνην ἐπιείκειαν, οὐδὲνα πιστευόμενον τῶν ἱερωτάτων μητροπολιτῶν καὶ λοιπῶν ἀρχιερέων, χρηστηχάριον ἐξωθήσεται μονῆς· εἰ μὴ τις ἀναξίως ἑαυτοῦ βούλοιοτο πολιτεύεσθαι, καὶ τὴν ἀδικίαν ἀπειλεῖσθαι. Εἰ δὲ τινα τῶν φροντιστηρίων ὅσον εἶχον ἐκ παλαιῶ συνεισφορῶν τινα συνεισφέρειν τὰς μετατροπέσιν, εἴτε ἐπὶ μονοπροσώπων παραγῆ, εἴτε ἐπὶ τροφαῖς κριτῶν καὶ τῶν τοῦ δημοσίου ἀπειλητῶν, εἴτε καὶ ἀλλαγῶ, καὶ ἔτυχε ταῦτα ὕστερον ἀντεθῆναι τισι, τὴν συνεισφορᾶν διοριζόμεθα παρέχειν πρὸς τὰς μητροπόλεις ἀνυστερῆτως ἀκοινοσύμητος. Ὅσα δὲ κοινωνεῖ κατὰ τι τὰς μητροπόλεις, ἢ πολιτισμὸν ἐν ταῦταις ἔχει, καὶ ἀνακοίωσιν, καὶ οὐκ ἀπεχρήσθη πρὸς τοῦτο τισίν, εἰς δωρεὰς διδοσθαι προσώποις οὐκ εὐδοκοῦμεν. Ἀλλ' εἰ καὶ εἰδῶθαι ἀκέρους εἶναι καὶ ἀνισχύρους τὰς δωρεάς· βουλούμεθα καὶ τὰ φροντιστήρια αὐτόθεν ἀντιτρέψασθαι, πρὸς τὰς μητροπόλεις, ἢ ἐπισκοπίας. Τὰ γὰρ μὴ κέλευσεν καὶ ἰδιοπεριόριστα δωρεῖσθαι, καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐφίμους πατράσι καλῶς ἔδοξε, καὶ ἡμῖν· τὰ δὲ οἷον ἐνδοξοτήματα τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, καὶ ὑπερείσματα καὶ συγκροτήματα τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, οὐδαμῶς· οὐδὲ ἡ ἡμῶν τοῦτο παραδόμεθα μετριότης τὸ σύνολον.

Ἐκδοτικῶς δὲ, καὶ οἷον ἐπὶ χρόνοις εἴκοσι καὶ ἑννέα μοναστήριον, ἢ πκατικῶς μητρόπολιν ἐκείδουσθαι, καὶ ἐπισκοπῆν, ὡς ἔξονος τῆς εὐαγγελικῆς διατάξεως, καὶ τῶν ἀποστολικῶν τε καὶ πατρικῶν παραδόσεων, πάντη ἀπεγορεύομεν· καὶ τοὺς τε τολμῶντες ἄμει, καὶ τοὺς τὸ γινόμενον παραρῶντας, ἀναξίους τῆς ἀρχιερατικῆς κριτικῆς τελειότητος, καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἐναντιόφρονες· καὶ τοῖς πράγμασιν ἐκδοκίησιν τὴν πρεπωδεσάται κανονικῶς προμηθεύσασθαι οὐκ ἀποκνήσομεν. Οἱ γὰρ καπηλεύεσθαι τὴν ἱερὰν χάριν, καὶ κοινωνεῖν τοῖς κοινούσιν ἀκωνοσύτως τὰ ἅγια, καὶ τὰς κτηματικὰς δωρεὰς ὡς κοινὰς ἐμπορεύεσθαι ἀδελφίμως ἐμπορίας χάριν. Περὶ δὲ τῆς τῶν ἐπισκόπων καθέδρας, διοριζόμεθα. Κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ τῶν ἀκείων καθέζεσθαι μητροπολιτῶν, καὶ ἐν συνόδῳ, καὶ ἐν ἐκείνῳ, καὶ ἐν ἐκείνῳ· καὶ μὴ τὰς κρηδερίδας ἀρπάζειν, καὶ τὸ φιλόπρωτον, ἀναξίως ἐκείνων, τοὺς τῆς ὑποδεστικῆς μητροπόλεως ἐπισκόπους· ἀλλ' ὡς πρὸς κανόνες καὶ ὅρους, τὸν εἶδος ὁρῶν μητροπολίτας, καὶ τυποῦν ἑαυτοὺς ἐν ταῖς καθέδραις, καὶ πανταχοῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ τινες τῶν κατὰ τόπους δυνατῶν ἐν τοῖς τῶν οἰκῶν εὐκτηρίοις συ-

μείνειν τε καὶ συνάγειν φιλονεικοῦσι. καὶ ἱερολογίας ἅ
 καὶ βαπτίσματα, καὶ ἕτερα ἐπιτελεῖν, πατριαρχεικός
 δὴθεν σταυροπηγίους ἢ καὶ ἐπισκοπικούς θάρβουντες,
 τὰς καθολικὰς παραιτούμενοι, καὶ τῶν ἐπὶ ταῦταις
 συνάξεων καταφρονούντες, ἄξιον καὶ περὶ τούτων
 διορίσασθαι, ὥστε μηκέτι τοιοῦτόν τι συγχωρεῖν τοὺς
 τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους γίνεσθαι ἄλλα τοὺς μὲν
 ἱερεῖς, τοὺς πλὴν πρὸ λειτουργίας, κάκεινην τυγὼν
 ἐν εὐρωπῇ, καὶ κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου, ἑτέραν
 ἀκολουθίαν ἱερὰν ἐν εὐκτηρίοις ἐπιτελέσαι τομῆ-
 σοντας, καθιρέσει ἡ τοὺς δὲ μὴ καταδεχομένους
 τοῦτο τῶν δυνάτων ἀναθέματι ὑποβάλλειν. Φησὶ γάρ ἡ
 εἴ τις διδάσκει τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶ-
 ναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, καὶ πρὸς τὴν καθολι-
 κὴν Ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιαστικοί, καὶ μὴ συνόντες
 παντός τοῦ πρεσβυτερίου, ἀνάθεμα ἔστω. Τῶν τῶν
 οὕτω συγκεφαλαιωθέντα καὶ ὀρισθέντα, καὶ ἐπὶ συν-
 ἑδριων τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν, Κυριακοῦ,
 Ἐφῆσου ἡ Δημητρίου, Κυζικίου ἡ Κωνσταντινίου, Νι-
 καίας ἡ Θεοδώρου, Χαλκηδόνος ἡ Κωνσταντινίου, Σί-
 δης ἡ Ἰωάννου, Μελιτηνῆς ἡ Κωνσταντινίου, Τυάνων ἡ
 Ἰωάννου, Κλυδίουπόλεως ἡ Θεοφυλάκτου, Νεοκαισα-
 ρείας ἡ Ἰωάννου ἡ Ἰκονίου ἡ Γεωργίου, Κορίνθου ἡ
 Μιχαήλ, Ἀθηνῶν ἡ Θεογονίστου, Μωκίου ἡ Κωνσταν-
 τίνου, Πατρῶν ἡ Κωνσταντινίου, Τραπεζούντος ἡ Ἰωάν-
 νου, Φιλίππων ἡ Ἀγαπητοῦ, Ἀδριανουπόλεως ἡ
 Θεοδώρου, Κριμαίου, Κωνσταντινίου, Χωνῶν ἡ Στε-
 φάνου, Κρήτης ἡ Νικήτα, Τδρόντος ἡ Σισινίου,
 Κελεζηνῆς καὶ ἀρχιεπισκόπων, Νικήτα, Βιζύης ἡ
 Διονυσίου, Προικονήσου ἡ Νικήφρου, Κίου ἡ Στρα-
 τηγίου, Ἀπρω ἡ Ἀνδρέου, Χερσῶνος ἡ Λέοντος,
 Βρῦσεως ἡ Νικολάου, Λήμνου ἡ Ἰωάννου, Βοσπόρου
 Ἀρσενίου, Σουγδαίας ἡ ἐν ὑπομνήμασι ἐντεθέντα,
 τῇ συνῆθει διὰ μολίβδου σφραγίδι ἐδοθεαίωθη, καὶ
 ἐπεδόθη μηνὶ Ἰανουαρίῳ, ἐπιμεθήσεως ια'. ἔτους
 ς' φλς'.

sis ; monumentis illata, consueto plumbeo sigillo corrob-
 orata sunt, et data mense Januario, indictio-
 nis xi, anni vi cio id xxxvi.

B'. « Ἰσον ὑπομνήματος ἐναποθεμιμένου τῷ ἐν Κων-
 σταντινουπόλει εὐαγετῷ χαρτοφυλακίῳ τοῦ πα-
 τριάρχου κυροῦ Ἀλεξίου, περὶ τῶν διὰ δωρεᾶς
 λαμβανόντων μοναστήρια, περὶ τινων ἄλλων
 ἀναγκαιῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ταῖς
 μητροπόλεσι, ταῖς ἀρχιεπισκοπαῖς, καὶ ταῖς
 ἐπισκοπαῖς ἀνηκουσῶν. »

Μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων παρατρέχων ὁ χρόνος
 καὶ τὰς πατριαρχικάς ἐκαινοτόμησε δωρεάς καὶ
 τὰς ἐπὶ διαμονῇ καὶ εὐθηνίᾳ καὶ πλατυσμῷ τῶν
 ἱερῶ φροντιστηρίων πράξεις τῶν μακαριωτάτων
 πατριαρχῶν, πράξεις ἀνελευθέρους, καὶ μεταφορὰς
 ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπα καπήλους καὶ πάσης
 βωμολογίας πεπληρωμένας. Καὶ εἰκότως. Ἐκλειπόν-
 τῶν γὰρ τῶν ἀμέμπτοις πορευομένων, ἐπλήθυναν
 οἱ ἀποτριωνντες τὰ ἄτοπα, κατὰ τὸν Ἰωδ, καὶ τὴν
 ἀρετῇ παρετημέρησεν ἡ κακία. Πᾶς δὲ τις κέχηεν
 εἰς ἀργύριον, οὐδένα πόρον αἰσχρὸν, ἢ κέρδος ἀδικον
 παραιτούμενος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ εὐαγῶν καὶ ἀπὸ ἐν-

ubique. sese conforment. Et quoniam alicubi
 quidam potentes in oratoriis imperium habere,
 cœtusque cogere nituntur, et sacras preces, ba-
 ptismos, aliaque talia peragere, patriarchalibus
 scilicet crucium deflexionibus aut episcopalibus
 freti, generales interim Ecclesias repudiantes, et
 cœtus, qui in eis habentur, contemnent : operæ
 pretium est, de his etiam decernere, ut episcopi
 provinciales talia qui amplius fieri non permit-
 tant, sed sacerdotes quidem qui præterquam ante
 ministerium sacrum, ibique fortasse die feriato,
 et episcopi permissu, aliud quid rei sacræ in ora-
 toriis peragere fuerint ausi, depositioni : potentes
 autem, qui hoc non amplectuntur, anathemati
 subijciant. Hæc enim c nonis m verba sunt : Si
 quis doceat ædem Dei contemni posse, et qui fiunt
 in ea congressus ; sique seorsum quis extra gene-
 ralem Ecclesiam cœtus cogat, toto presbyterio
 non simul præsentē, anathema esto. Hæc ita sum-
 matim exposita et definita, inque consessibus
 religiosissimorum metropolitanorum, Cyriaci,
 Epheseni ; Demetrii, Cyziceni ; Constantini, Ni-
 cœni ; Theodori, Chalcedonensis ; Constantini,
 Sidensis ; Joannis, Melitenæ ; Constantini, Tyanen-
 sis ; Joannis, Claudiopolitani ; Theophilacti, Neo-
 cæsariensis ; Joannis, Iconiensis ; Georgii, Corin-
 thii, Michaelis, Atheniensis ; Theognosti, Mo-
 cisii ; Constantini, Patrensis ; Constantini, Tra-
 pezuntii ; Joannis, Philippensis ; Agapeti, Adria-
 nopolitani ; Theodori, Camacheni ; Constantini,
 Chonensis ; Stephani, Cretensis ; Nicetæ, Hy-
 druntini ; Sisinii, Celzenæ ; et archiepiscoporum
 Nicetæ, Bizyensis ; Dionysii, Præconesii ;
 Nicephori, Ciensis ; Strategii, Aproi ; And-
 reæ, Chersonis ; Leonis, Brysei ; Nicolai,
 Lemnii ; Joannis, Bosporani ; Arsenii, Sugdæen-
 sis ; monumentis illata, consueto plumbeo sigillo corrob-
 orata sunt, et data mense Januario, indictio-

II. *Exemplum* ° monumenti, in venerabili scri-
 nio Constantinopolitano reconditi, quod est
 domini Alexii patriarchæ, de iis, qui per
 donationem monasteria consequuntur, et dealiis
 quibusdam necessariis ecclesiasticis causis,
 quæ ad metropoles, archiepiscopatus et episco-
 patus pertinent.

Ut temporis progressus alia solet omnia, sic
 patriarchales etiam donationes innovavit : et ten-
 dentes ad durationem et felicitatem, et amplifica-
 tionem sacrorum monasteriorum actiones beatissi-
 morum patriarcharum, convertit in mercaturas
 illiberales, ac translationes ab una persona in
 aliam, cauponaria levitate, atque omni nequitia
 plenas. Nec abs re quidem. Dum enim deficiunt,
 qui citra reprehensionem ambulant, auctus est
 eorum numerus, qui arant absurda, quemadmo-
 dum Jobus loquitur, et virtutem improbitas fer-
 tilitate sua superavit. Quilibet inhiat argento,

VARIE LECTIONES.

° Apostolorum scilicet. ° presbyterorum ordine. ° Vulgo copiam dicunt.

nullum turpem quæstum vel lucrum injustum repudiâns, sed ex religiosis pariter ac piacularibus ditescere cupiens. Quo fit ut periculum sit, ne sacra eodem habeantur loco, quo impura, et ne sancta profanentur; et qui discrimen inter rem sacram profanamque faciat, vel virtutem colat, et videat, et recte ambulet, prope nemo sit in hominum vita reliquus. Ac vide, quæso, quid sibi velit hoc meum exordium. Omnis in hominum vitam modo vitiositas irrepserit, et inhonesta per summam licentiam impune committuntur. Simulatio et larva, pro re honesta laudabilique ducitur: nec aliud quidquam universi prope mortales magis sollicito complectuntur studio, quam unde quis, et quomodo lucrari possit, et avaritiæ quæstum inveniat, ac præsentibus aliquid adjiciendi viam sibi munit, easque subtilitates excogitet, quæ haud dubie captos animos abducant a Deo. Pecuniam majori, quam animas nostras, in prelio habemus. Attigere jam nonnulli etiam non tangenda, nec eis pepercere; sed inexplebilem animi sui libidinem porrexerunt ad minime attendenda. Deoque dedicatis cupiditatem avaram et infrenem appetitum injecerunt, aedes sanctas reddiderunt inutiles, divina donariis sacris spoliarunt: dum castum Dei oculis longe remotam habent.

Ita factum est, ut sancta Dei verba mendacii arguant, et legem ejus irrideant. Quinetiam nonnulli ob ea, quæ designantur, ingemiscere perspicacem illum oculum justitiæ per errorem non putantes, ad id operam dederunt, ut animi occulto dolo, et lingua fraudulenta sanctorum quoque patriarcharum, reliquorumque sacerdotum simplicitati et sanctæ modestiæ insultarent, ac pelerent ipsi quidem monasteria per donationem ab eis consequi, cum promisso nullum non beneficiæ genus in ea declarandi, et illatam eis ipsorum ratione temporum cæterorumque casuum infelicitatem dissipandi, formamque pulcherimam restituendi: sed tantum abfuit, ut ea nacti, verba factis præstarent, et promissa implerent, ut etiam inverecunde omnia contrariâ designent, et vastationes eorum vastationibus cumulent: dum bonis iis, quæ auferunt, ad satietatem fruuntur, eorum vero, quibus indigent ipsi, ne minimum quidem rependant, donec ea tandem ad eversionem ac vastitatem extremam redegerint. Atque hoc modo perditâ monasteria perinde divendunt, atque communia profanaque prædia, vel aliis ea gratis locant, ut erucæ residua devoret locusta, et plagam extremam plenus excipiat interitus: ac si quid illos effugit, ab his consumatur: in quo sane facinus admittunt incursum barbarico simile, sed Christiana tum honestate, tum modestia prorsus indignum. Jam quod etiam his ipsis et inhonestius est, et alienus a decoro, virilibus monasteriis mulieres præsent,

α αγῶν ὁμοίως ζητῶν χρηματίζεσθαι. Ὡς κινδυνεύει ἐντέθεν τὰ ἱερὰ ἐν ἴσῳ κατῆθαι τοῖς μικροῖς, καὶ κοινουοῦναι τὰ ἅγια· καὶ τὸν διακρίνοντα μεταξὺ ἱεροῦ καὶ βεδήλου, ἢ κατορθοῦντα, καὶ ὁρῶντα, καὶ περιπατοῦντα ὀρθῶς, μὴ εἶναι σχεδόν, μηδὲ πολιτεῦσθαι. Καὶ σκόπει, τί μοι βούλεται τὸ προοίμιον. Παρεφθάρη τῶ βίῳ πᾶσα φαυλότης τανῦν, καὶ τολμᾶται ἀνέδῃν τὰ ἄσμενα. Ἡ δὲ σκηνὴ καὶ τὸ προσωπεῖον, ὡς τίμιον ἐπιτήδευμα, καὶ ἐπαινετόν· καὶ οὐδὲν ἄλλο διὰ πεφροντισμένης σπουδῆς οἱ πάντες σχεδόν τιθενται ἄνθρωποι, ἢ πῶθεν ἂν τις, καὶ ὅπως κερδήσει, καὶ τῇ φιλογρηματικῇ πόρον ἐξεύροι, καὶ τοῖς οὖσι προσθήκην ἐμπραγματεῦσαιτο, καὶ ἐπινοίας ἐπινοήσῃ, ἀντικρυς ἀιχμαλωτιζούσας ἀπὸ Θεοῦ. Καὶ ποιούμενα τὰ χρήματα τῆς ἐαυτῶν ψυχῆς προτιμότερα. Ἐγένοντο καὶ τῶν ἀψάστῶν πολλοὶ, καὶ οὐκ ἐφείσαντο. Ἄλλῃ τὴν ἐαυτῶν ἐπιληστίαν βῆαι μέχρι τῶν ἀτολμητῶν ἐξέτειναν, καὶ τοῖς ἀνακειμένοις Θεῷ πλεονεξίας ἐπιθυμίαν, καὶ ἀκόλαστον ἐπιδαλον ὄρεσιν· οἴκως τε ἀγίους ἠγχείωσαν, καὶ ἱερὰ ἠρήμωσαν φροντιστηρια· καὶ τεμένη θεῖα, ἱερῶν κειμηλίων ἐψίλωσαν· τὸν ἀγνόν τοῦ Θεοῦ φόβον, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις κίμεσιν, πόρῳ που καὶ μικρὰν ἐαυτῶν ἐξοικίσαντες. monasteria sacra in solitudinem redegere, templâ timorem, et horum scelerum vindictam, suis ab

Οὕτω ῥήματα τὰ ἅγια ἐφύσαντο τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ ἐμυκτήρισαν. Ἦδη δὲ τινες καὶ με ἐπιστενάζειν τοῖς πεπραγμένοις τὸν τῆς δικτῆς ἀλλοστον ἐξαπατῶμενοι ὀφθαλμόν, ἔσπευσαν μεθ' ὑποκεκρυμμένου φρονήματος, καὶ γλώσσης ἀπειθήνης, καὶ πατριάρχῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν ἐτέρων ἀπλόητος καὶ ἐπεικειας ἀγιοπρεποῦς κατοργήσασθαι, καὶ αἰτήσασθαι μὲν φροντιστήρια διὰ δωρεᾶς λαβεῖν ἐπ' αὐτῶν, ἐφ' ὑποσχέσει τοῦ πᾶν εὐποιίας εἶδος ἐπὶ αὐτὰ ἐπιδείξασθαι, καὶ ἀποσκεδάσαι τὴν ἐπιστημῶσαν τούτοις δυστυχίαν ἐκ τε τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφορῶν, καὶ ὅσιν αὐτοῖς εὐπρεπεστάτην ἐπισκευάσαι. Λαβόντας δὲ τοσοῦτου δεῖσαι ἐπὶ ἔργα τοὺς λόγους ἀποτελέσαι, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἀποπληρῶσαι, ὅτι καὶ τάναντία πάντα ἀνευθροῦστικα νεκνεύονται· καὶ ταῖς ἐρημώσσει τούτων, ἐρημώσσει ἀπεργάζονται· τῶν μὲν, ὧν φέρουσιν, ἄγασθαι εἰς κόρον ἀπολαύοντες· τῶν δὲ, ὧν δέονται, οὐδὲ τὸ εὐτελὲς ἀντεισφύροντες. Ἔως εἰς ἐσχάτην εἰς ἐκ καταστροφῆν καὶ ἐρήμωσιν συναλέσουσιν. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω ταῦτα καταλυμήνηται, ἐπίσης κοινῆς κτησειδίους ἀπεμπολοῦσιν, ἢ δωρεὰν ἄλλοις ἐκδιδάσκειν, ὡς ἂν τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης καταργῆσθαι ἢ ἀκρις καὶ τὴν ἐσχάτην πληγὴν ὁ πανταλῆς ἀπέξῃται διελθὼς· καὶ εἴ τι ἐκείνους διέφυγεν, ὡς τούτων ἀναλωθεῖν· τὸλμημα τελευτώντας βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς ὅμοιον, Χριστιανικῆς δὲ σεμνοπρεπειᾶς καὶ κοσμιότητος πάντῃ ἀνάξιον. Καὶ τὸ ἐκ ταύτων ἀσεμνότερόν τε καὶ ἀπρεπέστερον, γυναῖκας μὲν ἀνδρῶν ἐπιστατοῦσι φροντιστηρίων, ἄνδρας δὲ

VARLÆ LECTIONES.

γυναικείων φρονιζουσιν · λύκοι, φασίν, ἄνδρας ³⁸ A ποιμαίνοντες, ἢ καὶ πῦρ εἰς χόρτοι· ἐπαφιέμενοι. Ὅπου γὰρ οὐδὲ πάροδος τυχαία καὶ ἀπερίσκεπτος ἀνδράσι μὲν εἰς γυναίκεα ἐφείττει παρὰ τῶν θείων κανόνων, ἢ τούναντιον γυναιξίν εἰς ἀνδρῶν καταγῶγια · πολλοῦ γε δεῖ ἐνδοθῆναι ἀνδρας μὲν γυναικῶν ἄρχειν τιμῶν, Θεῶ μόνω ζῆν ἐλομένων · γυναικῆς δὲ ὁσίων προϊστασθαι ἀνδρῶν. Εἰ μήπω τις ἀμικτα μιγνύειν ἐθέλοι, καὶ τῶν θείων νόμων καὶ τῆς ἐντολῆς καταπαλεῖν ἀθαδιάζοιτο. Ἄλλ' ἢ μετριότης ἡμῶν τῆς τε φυλακῆς τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ τῶν θείων δικαιωμάτων παρατηρήσεως μηδὲν τι πρῶργιαίτερον πειομένη, καὶ τὰ τοιαῦτα ὡσπερ φθάνουσα καὶ ἰσῶσα δεινὰ, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορᾶς ἀνακόπτουσα, διορίζεται, μήτε μετένεξιν ἀπὸ τοῦ παρόντος, μοναστηρίου γίνεσθαι οἰκονόητες, B ἀπὸ τοῦ διὰ δωρεᾶς κατέχοντος τοῦτο εἰς ἕτερον πρόσωπον · ἀλλ' εἰ καὶ γένηται πότε, ἄκυρον εἶναι ταύτην, καὶ ἀδεκτον, καὶ εὐθύνας ἔνοχον ταῖς ἀρμοδιωτάταις. Μήτε γυναίκα, οὔαυ ἀν εἴη τύχης, ἀνδρῶς δεσπόζειν μοναστηρίου · ἢ τούναντιον, ἄνδρα γυναικείου · καὶ μάλιστα, ἡλικίας ὑποπτειομένης τυγχάνοντα, καὶ σκανδάλου ἀφορμὴν τοῖς πιστοῖς ἐμπαρέχοντα. Καὶ τοῦτο φυλάττεσθαι καὶ ἐν μητροπόλεσι, καὶ ἐν ἐπισκοπαῖς, καὶ πατριαχοῦ. Ἐκποδῶν γὰρ δεῖ ποιεῖσθαι τὰς πονηρὰς ὑποψίας πάση μηχανῇ. ἀλλ' οὐχὶ καὶ πτώματα ἐντεῦθεν συγχωρεῖν ἀποτίκτεσθαι, καὶ τὸ τιμιον τῆς Ἐκκλησίας καθυβρίζεσθαι πλήρωμα. Ὡς ἂν οὖν μήτε μεταφορὰ τὸν μέλλοντα χρόνον ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον ἱεροῦ φρονιστηρίου πλημμεληθῆι, ἢ C ἀπεμπόλησις (τοῦτο δ' αἰσχύνῃ καὶ ὑπολογίζεσθαι, μὴ τι λέγειν καὶ πιστεύειν γράφῃ) μήτε μὴν γυναικείων ἄνδρες σεμνείων ἐπιστατοῦεν, ἢ γυναικῆς ἄνδρῶν προϊσταίνετο, τὸ παρὸν ὑπόμνημα ἐξετέθη · πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔτι καὶ πᾶσαν ἔκδοσιν παραλαυρίων τε καὶ ἱερῶν φρονιστηρίων, καὶ κτημάτων, καὶ τοπίων ἀπλῶς καὶ ἀμπελώνων, ἧτις μὴ κατὰ γνώμην πατριαρχικῆν, ἢ εἴδησιν τῶν τοῦ σεκρέτου τοῦ εὐαγίου χαρτοφυλακείου προέβη, ἀναργύρωσ ἀνατρέπον καὶ ἄκυροῦν. Οὕτω μέντοι, ὥστε μηδεμίαν ἐντεῦθεν ζημίαν τὰ εὐαγῆ σεμνεῖα ὑφίστασθαι · ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἐκδεδωκότας, οἵκοθεν ταύτην ἐπιγιγνώσκειν, καὶ πρὸς οὓς ἐκδεδωκάσι, τοὺς μὲν, ὡς δολερούς, καὶ ἂ μὴ ἐπετρέπησαν D παρὰ τῶν ἀγιωτάτων ἀρχιερέων, ἐπὶ κέρδει ἰδίω κακῶς ἐκποιουμένους · τοὺς ἐκλαμβάνοντας δὲ, ὅτι μὴ ἐφρόντισαν ἀκριβῶσασθαι παρ' ὧν δεῖ ἐκλαμβάνειν, καὶ ἠσφαλίσαντο ἑαυτοὺς · καὶ μάλιστα, εἰ μὴ προφανὲς εἴη καὶ δῆλον ὅτι εἰς χρειώδεις καὶ ἀναγκαίας ἐξόδους τῶν φρονιστηρίων προεχώρησαν τὰ εἰσδεκτικά. Ἄπὸ δὲ τοῦ παρόντος, μηδὲν τι τοῦτων γίνεσθαι. Ἄλλ' εἰ καὶ δεήσει γενέσθαι, τῇ ἡμῶν ἀναφέρειν μετριότητι, ἢ καὶ τῶ θεοφιλεστάτῳ χαρτοφυλακί, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν εὐλαβεστάτοις διακόνοις καὶ πατριαρχικοῖς νοταριοῖς · καὶ προ-

et viri muliebrium curam gerunt : a lupis, quod aiunt, pascuntur agni ; vel ignis feno immittitur, Quippe cum ne fortuitus quidem, ac minime mediatatus aditus viris ad muliebria monasteria sacris a canonibus permittatur, aut e contrario mulieribus ad virorum domicilia : multum profecto abest, concessum esse, ut in venerabiles feminas quæ soli Deo vivere decreverunt, imperium viri gerant, ac mulieres viris religiosis præsent, nisi quis forte non miscenda miscere velit, et contumaciter divinis legibus ac præcepto illudat. Enimvero mediocritas nostra conservatione sacrorum canonum, et iurium divinatorum observatione nihil antiquius habens ; simul et hæc mala velut anticipans ac sistens, et quominus ulterius serpent, retundens : statuit ut ex hoc tempore neque translatio monasterii quæcunque fiat ab ea persona, quæ per donationem id possidet, ad aliam personam : et, si facta sit forte, sit irrita, nec admittatur, et pœnis convenientibus reprimatur. Nec ut item mulier cujuscunque conditionis sit, virilis monasterii dominium habeat : aut vice versa, vir muliebris ; præsertim, qui suspectæ sit ætatis, et occasionem scandali fidelibus præbeat. Atque hoc observandum tam in metropolitibus quam episcopatibus, et ubique. Nam omni conatu removendæ sunt suspiciones malæ, multoque minus permittendum, ut lapsus inde proveniant, et infamia venerabile corpus Ecclesiæ afficiatur. Ut igitur in posterum neque translatio sacri alicujus monasterii a persona in personam committatur, aut venditio (quod vel cogitatu turpe fuerit, nedum ut dicatur, et in litteras referatur), neque viri mulieribus scholis honestatis præsent, aut virilibus mulieres : præsens hoc monumentum expositum est, quod præter ea quæ dicta sunt, etiam omnem locationem paralauriorum et sacrorum monasteriorum, et prædiorum, et fundorum simpliciter, ac vinearum, quæ de sententia patriarchæ, ac scientibus iis, qui secretario venerabilis scrinii præsent, non processit : absque pretii restitutione rescindit et abolet. Ita tamen, ut venerabiles honestatis scholæ nullum inde detrimentum sustineant, sed ut illud de suo locatores agnoscant et conductores : illi quidem, ut fraudulentis, et qui non permissa a sanctissimis pontificibus proprii lucri causa male alienent : conductores vero, quod curam nullam adhibuerint, ut certiores essent, a quibus conductionem fieri oporteat, nec eo modo sibi caverint : ac præsertim, si non manifeste pateat, quod ad utiles et necessarias expensas monasteriorum erogata sint, quæ recepta ex redditibus erant. Deinceps quidem nihil horum fieri debet. Ac si maxime fieri oportuerit, ad mediocritatem nostram referatur, vel ad religiosissimum chartularium, et adjunctos ei venerabiles diaconos ac patriarchales notarios horumque

VARIÆ LECTIONES.

38 ἄρνας.

PATROL. GR. CXIX.

27

jussu et consensu scripto, alienationem fieri volumus. Absque quo sit locatio nulla certa et indirupta manebit: sed tum conductor excidit pretio numerato, secundum canonum legumque constitutionem; tum etiam locator multabitur. Hoc autem et in metropolitibus valeat, et in archiepiscopatibus et episcopatibus. Ac neque donatio monasterii locum habeat unquam in persona, quæ in ea non est inserta: neque viri muliebrium, vel mulieres virilium monasteriorum curam gerant: neque locatio paralariorum vel alicujus alterius immobilis rei, sine approbatione sanctissimi patriarchæ, vel metropolitani et archiepiscopi, fiat. Facta vero, litteris tantummodo continebitur: cum re ipsa ne tantum quidem efficacitatis, quantum somnia, sit habitura, vel profutura conductoribus. Quin etiam episcopi, quotquot ex metropolitanorum donationibus monasteria possident, si metropoles in artum cogi, et inopes fieri contigerit, beatos autem et locupletes esse episcopus: merito donationes illas restituent, ac metropolitibus monasteria cedent; ut eorum angusta sors paulum ex eo solatii capiat. Similiter et aliæ personæ facient. Nam haud dubie absurdum est, et alienum a ratione, omnis generis exactionibus gravari metropoles episcopatum ad inopiam redactorum causa: locupletes autem episcopatus non manum porrigere, necopem ferre metropolitibus suis egentibus nec pertinentibus ad se si poscat usus, monasteriis cedere. Verum ut illud, ceu necessarium et irrecusabile, publicorum redituum illatio præter consuetudinem fieri jubet: ita hoc præsens sententia, ex certa deliberatione profecta, disponit, et in posterum exercendum peragendumque tradit. Hæc audientibus perlecta religiosissimis metropolitanis, Cyriaco, Ephesino; Constantino, Nicæno; Theodoro, Chalcedonensi; Constantino, Sidensi; Joanne, Melitenæ; Constantino, Tyanensi; Joanne, Claudopolitano; Theophane, Neocæsariensi; Joanne, Iconiensi; Sergio, Corinthio; Michaele, Atheniensi; Theognosto, Mocisio; Constantino, Trapezuntio; Agapeto, Adrianopolitano; Stephano, Cretensi; Nicolao, Hydruntino; et archiepiscopis, Dionysio Præconesio; Strategio, Aproz; Leone, Brysensi; Petro, Cypsellensi; Nicolao, Lemnio; sigillo plumbeo munita sunt, et corroborata, dataque mense Novembri, indictionis xi, anni vi cixlxxxvi.

III. *De sobrinis duobus, quorum unus matrimonium contraxit cum filia cujusdam adhuc impubere, hoc est, annos VS. nata: ulter vero copulatus est illius matri, post ejus obitum, quod priores nuptiæ pro nullis haberentur, ob ætatem puellæ prorsus imperfectam.*

Quæstiones nuptiales, cum de re sacra fiant, et

τροπή, και συναίνεσει έγγραφω, προβαίνειν τὴν ἐξουσίαν. Ἄλλως δὲ, τὸ βέβαιον καὶ ἀρραγὲς οὐδὲν δεξέται τῶν ἐκδόσεων· ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκλαμβάνων τῶν τιμῆματός ἐκπέσεται, κατὰ τὴν τῶν κανόνων καὶ τῶν νόμων διάταξιν 37, καὶ ὁ ἐκδοῦς ζημιωθήσεται. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ μητροπόλεων κρατεῖται, καὶ ἀρχιεπισκοπῶν, καὶ ἐπισκοπῶν. Καὶ μήτε δωρεὰ μοναστηρίου εἰς πρόσωπον ἀμωσγέτως μεταβαίνειν, τὸ μὴ ἀναταττόμενον ἐν αὐτῇ, μήτε ἄνδρες γυναικείων, ἢ γυναῖκες ἀνδρῶν μοναστηρίων φρονιζέτωσαν, μήτε μὴν ἐκδοῖς παραλαυρίων, ἢ πικρῶ ἀκινήτου ἐτέρου, χωρὶς εὐδοκίσεως τοῦ ἀρχιεπισκοπῶν πατριάρχου, ἢ μητροπολίτου, καὶ ἀρχιεπισκοπῶν γινέσθω. Γεγονῶτα δὲ, ἐν γράμμασι κείσεται μόνο· ἐν πράγμασι δὲ, οὐδ' ὅσα ὄνειροι ἐνεργήσῃ, ἢ ἐπίσει τοὺς ἐκλαμβάνοντας. Ἄλλὰ καὶ ἐπίσκοποι, ὅσοι δωρεὰς μητροπολιτῶν κατέχουσι μοναστήρια, καὶ ἔτυχε τὰς μὲν μητροπόλεις στενοῦσθαι καὶ εὐπαρεῖν, εὐθηνεῖσθαι δὲ καὶ εὐπορεῖν τὰς ἐπισκοπὰς, ὁμοίως τὰς δωρεὰς ἀντιστρέψουσι, καὶ τῶν φρονιζέτωσαν ὑπ' ἐκστῶσι ταῖς μητροπόλεσιν, ὡς ἂν μικροὶ ἐντεῦθεν ἢ σύγκληρος αὐτῶν παραμυθῆται στενωχώρα. Ἰσαύτως καὶ πρόσωπα ἕτερα. Ἀπῆλπι γὰρ ἄτοπόν ἐστι καὶ παράλογον, τὰς μὲν μητροπόλεις παντοδαύτως βραρεῖσθαι εἰσπράξεσιν ὑπὲρ τῶν ἐξαπορουμένων αὐτῶν ἐπισκοπῶν· τὰς εὐπορίας δὲ τῶν ἐπισκοπῶν μὴ συγκατορεῖν καὶ συναίρεσθαι ταῖς ἀπορούσαις αὐτῶν μητροπόλεσι, καὶ τῶν διαφερόντων αὐτοῖς, εἰ τύχοι, μοναστηρίων κεραιχωρεῖν. Ἄλλ', ὥσπερ ἐκεῖνο ὡς ἀνεγκλίτων ἀεὶ ἀπαραίτητον ἢ εἰσφορά καινοτομεῖ τῶν ὁμοίων εἰσπράξεων, οὕτω τοῦτο ἢ παρούσα λελογισμένη κρίσις οἰκονομεῖ, καὶ δίδωσιν ἐνεργεῖσθαι καὶ ἐκτελεῖσθαι τουλοῖπού. Ταῦτα εἰς ἀπῆλπιον ἀνεγκλίτων θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν, Κυριακοῦ, Ἐφέσου· Κωνσταντίνου, Νικαίας· Θεοδοῦσου, Χαλκηδόνος· Κωνσταντίνου, Σίδης· Ἰωάννου, Μελιτινῆς· Κωνσταντίνου, Τυζάνου· Ἰωάννου, Κλαυδίουπόλεως· Θεοφάνους 38, Νεοκαισαρείας· Ἰωάννου, Ἰκονίας· Σεργίου 39, Κορίνθου· Μιχαήλ, Ἀθηνῶν· Θεωφωστου, Μωκιστοῦ· Κωνσταντίνου, Τραπεζούντας· Ἀγαπητοῦ, Ἀδριανουπόλεως· Στεφάνου, Κρήτης· Νικολάου, Ἰδρουντος, καὶ ἀρχιεπισκοπῶν, Δισσαίου, Προικονήσου· Στρατηγίου. Ἄπρω· Λίσσα· Βρύσεως· Πέτρου, Κυψέλλων· Νικολάου, Ἀθήνων· τῆ δὲ δια μολίβδου σφραγίδι ἐπιστάθη, καὶ ἐπεσφραγίσθη, καὶ ἐπεδόθη μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἐπινεμήσεως ἐκ' Ἰουκ 5 φλ5'.

« Γ'. Περὶ δισεξαδέλων δύο, ὧν ὁ μὲν εἰς ἐπιλογισμὸν συνεστήσατο μετὰ θυγατρὸς τινος ἐπιλοῦς οὐσῆς τὴν ἡλικίαν, ἥτοι χρόνων πέντε πρὸς τὴν ἡμῶσι· ἄτερος δὲ τῇ ταύτης συνεζύγη μετὰ τῆς τελευταίας αὐτῆς, ὡς ἀντ' οὐδενὸς ἀκυλῶντας τῆς πρώτου γάμου, διὸ τὸ παντελῶς ἀτελεῖς τῆς κόρης. »

Αἱ τῶν γάμων ζητήσεις παρὰ θεοῦ γινόμενα

VARLÆ LECTIONES.

37 Διάταξιν. 38 Θεοφιλῆτος. 39 Γεωργίου.

p *Theophylacto.* q *Georgio.*

πράγματος, καὶ διαμονὴν τοῦ γένους τῷ βίῳ A
 χαριζομένου, πεφροντισμένως ὀφείλουσι προΐεναι,
 ἵνα μήτε τὰ κατὰ λυμνήνηται τὸ ἀμέριμον, μήτε
 τὰ φραύλα ῥυπαίνωσι τῶν συναλλαγμάτων τὸ τιμώ-
 ταν. Ἡ γοῦν ὑπόθεσις, περὶ ἧς ὁ λόγος ὤρμηται
 διαλαβείν, ἔχει τινὰ θεωρίαν οὐκ ἄμουσον, οὐδ' ἄχαριν,
 ἀλλὰ καὶ λίαν ἠδέως εἰς τὸν νοῦν τῶν πεπαιδευμέ-
 νων διαβαίνουσιν· ἢ καὶ διηγητέον, ἵνα γέννηται
 ὄηλον τὸ λεγόμενον. Συμῶν δ' ὁ ἐπίκλην Σεμιδάλης,
 ἐλάσας εἰς δικαστήριον τὸν Εὐφῆμιον, παρανόμων
 γάμων τοῦτον ἐγράψατο. Καὶ ἡ διήγησις· Εὐφῆμιος,
 φησὶ, καὶ Γεώργιος ἐξ ἀνεψίων τεχθέντες, δισεξάδελ-
 φων ἔχουσι τέξιν. Τοῦτων δ' μὲν Γεώργιος μεθ' ἱερο-
 λογίας ἠγάγετο Θεοδότῃν ὄνομα, οὐ μόνον οὐ γάμων,
 ἀλλ' οὐδὲ μνηστείας ὠραίαν. Ἐπιζήσασα δὲ ἡ κόρη
 ἐνιαυτὸν ἕνα πρὸς τῷ ἡμίσει, θνήσκει. Ἐπειτα B
 Εὐφῆμιος Μαρίαν τὴν ταύτης μητέρα γαμεῖ. Ὁ μὲν
 κατηγορῶς, ταυτὶ διεξῆλθεν. Ὁ δὲ διωκόμενος
 ἀπελογήσατο, ἐνιαυτῶν μὲν εἶναι πέντε καὶ ἡμίσεως
 λέγων τὴν Θεοδότῃν· ὅτε ἡ ἱερολογία συνίστατο
 κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα τῆς τρίτης ἐπινεμήσεως.
 Ἐκτὸ δὲ τῷ Ἰουλίῳ μηνὶ τῆς τετάρτης ἐπινεμήσεως
 θανεῖν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸς τῇ ταύτης μητρὶ πρὸς
 γάμον συνελθεῖν. Λέον τοιγαροῦν ταῖς τοιαύταις
 δικαιολογίαις παραθεῖναι τὸν νόμον, καὶ οὕτως ἀπό-
 φασιν ἐνεγκεῖν, ἐδικάσαμεν χρῆναι πρότερον διὰ
 μαρτύρον συστήσαι, πόσον ἔτος ἦγεν ἡ κόρη κατὰ
 τὸν καιρὸν τῆς ἱερολογίας· καὶ εἴτε μνηστεία συνέστη
 πρότερον, εἴθ' οὕτος ὁ γάμος· ἢ εἰ τοπρώτων φαμι-
 κῶν συνάλλαγμα, μὴ προὔπαρξάσης μνηστείας.
 Παρτήθησαν τοιγαροῦν ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου C
 μάρτυρες. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς κατηγοροῖς προσῆκον
 τὰς ἀποδείξεις ἐπιφορτῆσθαι, ὅμως φειδοὶ τοῦ μή-
 τι παρανενομηθῆσαι, καὶ τὴν φύσιν ἠδικῆσθαι, τῷ
 διωκόμενῳ τὴν συγγένειαν ὁμολογοῦντι, τὸ τῶν
 ἀποδείξεων ἄχθος ἐπετέθη. Καὶ τῶν ἀναβεδηκῶτων
 μαρτύρων, ὁ μὲν Γελάσιος, ᾧ ἐπώνυμον Θράκης, καὶ
 Προκόπιος, ἐπίκλην Στραβοπροκόπιος, καθ' ἕνα δι-
 ερωτηθέντες, σύμφωνον καὶ εἰς ἕνα σκοπὸν συμπε-
 ραιζόμενον μαρτύριον ἔνειμαν. Ὡς γεννηθεῖ μὲν ἡ
 παῦς περὶ τὸν Αὐγουστον μῆνα τῆς β' ἐπινεμήσεως,
 ὑπερβάσα δὲ τὸν πέμπτον ἐνιαυτὸν, καὶ τὸν ἔκτον
 ἐνούουσα, πρὸς γάμον συναφθεῖ τῷ Γεωργίῳ, ἀμφὶ
 τὸν Μάρτιον μῆνα τῆς τρίτης ἐπινεμήσεως· καὶ μετ-
 ἀλλάξει τὴν ζωὴν κατὰ μῆνα Ἰουλίον, τῆς τετάρτης
 ἐπινεμήσεως. Ὁ δὲ Θεόκτιστος, καὶ Νικήτας, ὁ υἱὸς D
 τοῦ πρωτοσπαθάρου Ἰωάννου, καὶ Θεόδωρος ὁ δαι-
 μόνιος, σὺν γὰρ Ἰωάννῃ τῷ τῆν ἑπωνυμίαν Κλασματᾶ,
 καὶ μὲν ἄλλα τοῦτοις ὅμοια μεμαρτυρήκασι· τὸν δὲ
 τῆς τετάρτης ἐπινεμήσεως, μῆνα, καθ' ὃν ἐξέλιπε
 ἰὸν βίον ἡ Θεοδότῃ, μὴ εἰδέναι εἶπον. Οὕτω καὶ οὗτοι
 νυμφῶς τοῖς δυσὶ διεξῆλθον. Εἰ γὰρ καὶ διεχώρισεν
 ὁ λόγος ἀνὰ μέσον τῶν δύο, καὶ ἀνὰ μέσον τῶν
 κισσάρων, ὅμως ὡς οὐκ ἐναντιότητα τῆς μαρτυ-
 ρίας ἐχούσης, εἰργάσατο τοῦτο· ἀλλὰ τῆς ἀληθείας
 περιεχόμενος, καὶ μηδὲν τῶν εἰρημένων ἀβρίητον
 παρελθεῖν ἀνεχόμενος. Ἐπεὶ ὅσον γὰρ πρὸς τε πολυ-
 πρῆκτον ἀνεχόμενος, δι' ἑλῶν οἱ μάρτυρες συμφωνοῦσι.
 Ἦν γὰρ ἀρχὴν τοῦ συναλλάγματος ζητούμεν, ἀλλ'

quæ generis perpetuitatem vitæ largitur, singulari
 cum cura tractari debent: ut nec iis, quæ bona
 sunt, officiat incuria; nec contractum honestissimum
 malasordient. Argumentum quidem certè, de
 quo decretum est agere, considerationem quamdam
 non illepidam, nec ingratham continet, sed mag-
 na cum voluptate in eruditorum animos pene-
 trantem: quod narrandum primo venit, ut quod
 dicturi sumus, liquido perspicui possit. Symeon,
 cognomento Semidalis, pertractum ad tribunal
 Euphemium de nuptiis illicitis accusatum inscrip-
 sit. Facti narratio hæc est. Euphemius, inquit, et
 Georgius, ex consobrinis procreati, pro sobrinis
 habentur. Horum alter, Georgius, quamdam, nomi-
 ne Theodotem, precibus sacris adhibitis duxit, non
 modo non maturam nuptiis, sed ne sponsalibus
 quidem. Cumque puella superstes annum IS
 fuisset, moritur. Hinc Euphemius Mariam, puellæ
 matrem, nuptiis sibi jungit. Et hæc quidem ab
 actore sunt exposita. Reus autem se purgabat,
 Theodotem narrans annorum VS fuisse, cum
 sacræ preces adhiberentur, mense Martio, indi-
 ctionis III. Sed eam mense Julio indictionis IV
 esse mortuam, ideoque si in matrimonium cum
 ejus matre coivisse. Quandoquidem ergo discepta-
 tionibus hujusmodi lex est adhibenda, atque ita
 ferenda sententia: pronuntiavimus, oportere prius
 constare de dictis testium, quotum annum puella
 tempore conceptarum precum egerit; et an spon-
 salia prius contracta sint, deinde nuptiæ: an
 statim ab initio matrimonium, nullis sponsalibus
 præmissis. Producti sunt igitur a reo testes. Licet
 non actores probationum onere gravari par sit,
 tamen eo respectu, ne quid scilicet admissum illicitæ
 rei foret, neve sexus affectus injuria, reo
 cognitionem fatenti probationum onus est imposi-
 tum. Ex testibus qui coram tribunali comparuere.
 Gelasius, cognomento Thraces, et Procopius, cogno-
 miento Straboprocopius, seorsum interrogati, con-
 sentiens et ad unum scopum tendens testimonium
 perhibuere. Nimirum puellam natam fuisse circa
 mensem Augustum, indictionis XII cumque supe-
 rasset annum quintum, et sextum jam ageret,
 Georgio nuptum datam, circa mensem Martium,
 indictionis III; vitamque cum morte commu-
 tasse mense Julio, indictionis IV. Theoctistus
 autem, et Nicetas, Joannis Protospatharii filius, et
 Theodorus Dæmonius, una cum Joanne cogno-
 miento Clasmata, cætera quidem his censimilia
 testati sunt: verum indictionis IV mensem,
 quo rebus humanis excessit Theodote, nescire se
 dixerunt. Sic et hi duobus illis alteris consentanea
 perhibuerunt. Quamvis enim diversitas quædam

exstitit in duorum, et in posteriorum quatuor dic-
 tis, non tamen hoc eo factum est, quod contrarietas
 inesset testimonio; sed quod inhærens eorum
 oratio veritati, nihil eorum, quæ dicta sunt, omit-
 tere vellet. Nam quod rem ipsam, de qua agitur,

attinet per omnia testes inter se consentiunt. Α οὐ τὴν λύσιν ὅπερ οὐδὲν ἐπισημαίνει τῷ πρότῳ. Quippe contractus principium quærimus, non solutionem quod sane negotio nihil addit.

Nam quod non captum est recte, nec solutum dicitur : sed a principio vinculum nullum habuisse. Cæterum testes actor idoneos, et exceptione majores, ipsam quidem indicationem, qua nuptiæ contractæ sint, et puella diem obierit, vere commemorasse dixit : sed quod nativitatis tempus attineret, errasse. Nam putare se, puellam tempore contractarum nuptiarum annos sex, totidemque menses fuisse natam. Verum isthæc objectio nihil adjumenti ferebat rationibus ejus, qui et impuberem ætatem fateretur, nec ab se dictis firmiter insisteret : sed cum conjectura et dubitatione isthuc adversario objiceret. Et qui primus accusationem instituisse ferebatur Malacenus, in judicium deductus, aperte dixit, in contractu se nihil absurdi scire, nec sibi liquido constare quidquam vel de tempore nativitatis puellæ, vel conceptarum precum, vel obitus. Cum igitur examen huc usque processisset, ac testes nuptiarum et sponsalium tempus non distinxissent, sed precum quidem sacrarum conceptionem perfici, vidisse se dicerent; ignorare vero, num eodem die sponsalia præcessissent : nihil erat, quod sententiæ ferendæ impedimentum objiceret. Quippe si puella jam septimum excesserat annum, cum preces sacræ conciperentur, par erat, nuptiis intra duo decimum annum peractis, inquire, num ante id tempus legitima sponsalia contracta fuissent, post annum septimum : ut si nuptiæ non constarent, saltem planum fieret, an sponsalia vim legitimam habuissent. Cum autem sacræ benedictionis, velut in scena peractæ, tempus etiam actor ipse fassus sit, minime sponsalibus esse idoneum : omnis est sublata dubitatio, quando rem manifesto illicitam nemo non perspicit. Quippe cum leges sanciant, sponsalibus annum aptum esse septimum, nuptiis autem mulierem, duodecimum : si quidem ex sententia legum contractus fiat, nulla facto labe inuritur. Sin præcipatio quædam comitata fuerit, lex in hanc sententiam loquitur : Qui puellam minorem annis duodecim in uxorem ducit, siquidem sponsalia præcesserint, custoditur, licet uxoris loco domum ejus deducta sit. Sin sponsalia nulla præcesserint, nec eum habuit ab initio animum ; non propterea jam uxor esse facta videtur. Hæc cum verba legis sint, satis intelligitur, quæ inter Georgium et Theodorem intervenerint, neque nuptiarum, neque sponsalium contractum fuisse : quippe qui neque nuptiarum legem servarit, et legem sponsalium violavit. Solet enim lex imitari naturam. Et quod agnoscit natura, lex etiam admittit : quod autem ignotum est naturæ, missum facit. Si ergo quæ adhuc pubescit, necdum partui est idonea ; nuptiæ vero procreationis causa fiunt:

Ὁ γὰρ οὐκ ἦται 40 καλῶς, οὐδὲ λελύσθαι λέγεται ἄλλ' ἀπαρχῆς δέσιν μὴ ἐσχηκέναι ὁ μέντοι κληρονομία ἀλήπτους ὄντας τοὺς μάρτυρας καὶ διαβολῆς ὑπερτέρους, τὴν μὲν ἐπιπέμῃσιν, καὶ τὴν ὁ γάμου συνέσθη, καὶ καθ' ἣν ἐπῆλθεν ἡ τελευταία τῆς κόρης ἀληθῶς ἔφη διεξελθεῖν ὡς πρὸς δὲ τὸν τῆς γενέσεως χρόνον ἐσφάλλθαι. Οἴεσθαι γὰρ ἐνικυτῶν ἕξ καὶ μηνῶν ἰσαριθμῶν εἶναι κατὰ τὸν τοῦ γάμου κερὶ. Ἡ δὲ τοιαύτη ἀντιθέσις κατ' οὐδὲν ἐπιπέμῃσιν τῆς τούτου δικαιοσύνης, ἀτέλειαν ἡλικίας ἡμολογοῦστος, καὶ μὴδ' αὐτῷ τῷ ῥηθέντι στερεῶς ἐμμένοντος ἄλλ' εἰκασμῷ καὶ μετ' ἐνδοιασμοῦ τὴν ἀντιθέσιν ποιούμενος. Καὶ ὁ προκατηγορησάμενος λεγόμενος Μελικηνὸς ἀχθεὶς εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ μὴδὲν ἔπιπέμῃσιν συνειδέναι τῷ συναλλάγματι τραπῶς ἀνείπει, μὴ τι σαφῶς εἶδέναι ἢ περὶ τοῦ χρόνου τῆς γενέσεως τῆς κόρης, ἢ τοῦ τῆς ἰερολογίας, ἢ τῆς τελευταίας. Τῆς δοκιμασίας τοίνυν εἰς τοῦτο προκαχωρητικῶς, καὶ τὴν μετῴρων μὴ διστυλιάντων χρόνου 41 κερὶ καὶ μνηστείας, ἀλλὰ φερόμενον ἰερολογίαν κατασταθῆαι τελοῦμένην ἄγνωστον δὲ, εἰ προὔπηρξε μνηστεία κατ' αὐτὴν ἡμέραν ὡς οὐδὲν ἦν τὸ προεπιπέμῃσιν τῆ ἀποφάνει. Εἰ μὲν γὰρ ὑπερβάσας ἦν ἡ κόρη τὸν ἑβδομὸν ἑναιαυτὸν, ὅτε τὰ τῆς ἰερολογίας ὑπεθειάζετο, προσῆκον ἦν ἄρχ. τοῦ γάμου ἐπὶ τοῦ δωδεκάτου ἑναιαυτοῦ γεγονότος, πολυπραγματωσθαι, εἰ συνέσθη πρὸ τούτου ἔκνομος μνηστεία μετὰ τὸν ἑβδομὸν ἑναιαυτὸν ἵνα τοῦ γάμου μὴ λαμβανόμενος ὑπόστασιν, τῶς γοῦν εἰ νόμιμον ἰσχυρὸν ἔσθαι ἢ μνηστεία, κατασταθῆι ὅλον, Ἐπεὶ δ' ὁ χρόνος τῆς ὡς περὶ ἐν σκηπῆι παιχθεσίης ἰερολογίας συναμφιλόγηται καὶ παρὰ τοῦ κατηγοροῦ μὴδὲ μνηστείας εἶναι δεκτικῶς, ἀμφισβήτησις πῆσα περιττήρηται, τῶ ἑναργῶς παρανομίας πᾶσιν ὑπ' ὄψιν ὑποκειμένης. Μνηστείας γὰρ ἑβδομὸν ἑναιαυτὸν οἰκιστὸν εἶναι παρεληλυθότα, γάμοις δὲ γυναικῶν δωδεκάτη, θεσπιζόντων τῶν νόμων. Εἰ μὲν, καθάπερ νομίσταται, συστάτη συνάλλαγμα, οὐδεὶς ἐπιτρέβεται τῷ προηθέντι μῶμος. Εἰ δὲ τις ἐπακολουθήσει περιπέσει νόμος ὡς φησὶν ὁ κόρη ἦτονα τῶν δωδεκά ἑναιαυτῶν ἐπιγόμενος πρὸς γάμον, εἰ μὲν προηγῆται μνηστεία, μένει φυλαττομένη καὶ τὰ μέγιστα ἢ τάξει γαμετῆς εἰς τὸ οἶκον αὐτοῦ 42 ἀνήνεγκται. Εἰ δὲ μὴ προηγῆται μνηστεία μὴδὲ τοιαύτην ἐπαρχῆς ἔσθαι διάθεσιν, οὐδὲν τούτου νῦν γενέσθαι δοκεῖ. Οὕτως τοῦ νόμου φράζοντος, πάρεστι καταπραΰνειν, ὅτι καὶ γάμου καὶ μνηστείας τῶν μεταξὺ Πρωτογίου καὶ Θεοδότῃς, ἀπεσπέρηται τὸ συναλλάγμα μῆτε τὸν τοῦ γάμου τηρήσαν ὄρον, καὶ τὸν τῆς μνηστείας λωθησάμενον. Καὶ γὰρ εἰώθεν ὁ νόμος τῶ φύσιν μιμεσθαι. Καὶ ὁ μὲν οἶδεν αὐτῆ, προεἶται ὅτι δ' ἠγνωσμένον αὐτῆ, παραπέμπεται. Εἰ τῶν ἢ μὲν ἡδύσκουσα γονῆς ἐστὶν ἀνεπίθετος, εἰ δὲ παιδογονία ὁ γάμος ὁ συνερχόμενος ἔρα τῆ

VARIÆ LECTIONES.

40 ἦται. 41 γάμου. 42 αὐτὴν.

μή γεγονυία δωδεκάτου ἐνιαυτοῦ, φθορεὺς ἐστίν, ἄλλ' οὐ γαμέτης. Καὶ διατούτο ὁ τῆς ἡττονος τῶν δώδεκα ἐνιαυτῶν ἀπειρήτη γάμος. Καὶ ὁ ἱερολογίων ἱερεὺς, αἰτιάζματι καθυποπίπτει. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ τῆς μνηστείας ἐπιλογίζεσθε. Ὡς ἡ μὲν ἡττων τῶν ἐπτὰ ἐνιαυτῶν, διακρίσεως ἐντελευτῆς ἀμοιρεῖ. Ὁ δὲ μὴ διακρίνων, οὐδὲ λεγισμένως θυναττι συναινεῖν. Συναινεσεως δὲ χωρὶς, συμφῶνων σύστασις οὐ προβαίνει. Διότι νόμος φησὶ· Σύμφωνόν ἐστι δύο εἰς ταυτὸν ἀρεστον συναινεσις. Ὡστε οἱ νομοθέται ἐπόμενοι τοῖς φυσικοῖς λόγοις, τὰ περὶ τῶν γάμων διέταξαν δόγματα. Οὐκοῦν ἐπεὶ τὸ τῆς θεοδότης καὶ τὸ τοῦ Γεωργίου συνάλλαγμα, οὔτε τοῖς νόμοις, οὔτε τῇ φύσει γνώριμόν ἐστιν· ἀκωλύτως ὁ τοῦ Γεωργίου δισεξάδελφος Εὐφήμιος τὴν τῆς θεοδότης μητέρα πρὸς γάμον ἠγάγετο. Ὁ γὰρ ἀντ' οὐδενὸς δοκεῖ, τοῦτο πῶς ἔσται τῷ καλῶς καὶ ἐννόμως γινόμενῳ κώλυμα; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ταῦτα συνεδοκίμασε μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, καὶ συναπεφάνετο, καὶ Μιχαὴλ ὁ θεοφιλέστατος μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Οὗτος γὰρ καὶ τῆς δίκης παρ' αὐτῷ προκαταρχθείσης, προσήκατό τε τὸν γάμον, καὶ ψαφῆν πρὸς τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην μάλα δικαιοστέτην καὶ ἀκριδεστάτην Ἀθήνηθεν πέπομφεν εἰς τοῦτο, καὶ ὑπέγραψεν.

Σχῆμα τῶν προλαβόντων.

Δισεξάδελφοι

Εὐφήμιος, Τεώργιος,

Μαρία μήτηρ.

Θεοδόθη θυγάτηρ.

Γεώργιος ὁ τοῦ Εὐφημίου ἐξάδελφος 43 ἔλαβε τὴν θεοδότην, ἀτελοῦς ὄσαν ἡλικίας. Θανούσης αὐτῆς μετὰ μικρὸν, ἔλαβεν ὁ Εὐφήμιος τὴν Μαρίαν αὐτῆς μητέρα. Καὶ κρίνεται ἔ τοιοῦτος γάμος ἄθῶος καὶ ἔννομος.

MICHAELIS.

A'. Ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου, κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου, περὶ γάμου κεκωλυμένου, »

Ἀκλήκοεν ἡ μετριότης ἡμῶν, εὐκλεέστατε, παρὰ Λέοντος τοῦ Κρεμνίτου, γαμικὸν προδῆναι συνοικέσιον, ἀνείσχυον τὴν ἀνομίαν ἐπισυρῶμενον. Λέων γὰρ, φησὶ, καὶ Νικηφόρος, ἀδελφοί. Τούτων, ὁ μὲν Λέων γεννῆ τῇ Καλῇ· ὁ Νικηφόρος δὲ, τὸν Γεώργιον. Εἶτα συνέρχεται πρὸς γάμον κοινωνίαν ἡ Καλὴ τῷ Μιχαὴλ, καὶ ὁ Γεώργιος ὁ ταύτης ἐξάδελφος, γαμῶν Εἰρήνην, τὴν τοῦ Μιχαὴλ ἀδελφίν. Ὡς συμπλακῆναι δύο πρώτων ἐξαδέλφων γάμον, πρὸς δύο ἀδελφοῦς, ἐτέρου γένους, ὕπερ δῆλον πάντη καὶ τοῖς πολιτικοῖς νόμοις, καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀπαράδεκτόν ἐστι. Κωλύονται γὰρ, φησὶν ὁ νόμος, πρὸς γάμον κοινωνίαν, ἀδελφοί, ἐξάδελφοι, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι καὶ μόνον. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου, ἐστὶ τις κώλυσις. Τοῦτο γοῦν τὸ τίς βῆμα, μερικῶν

VARLÆ LECTIONES.

43 δισεξάδελφος.

NOTÆ.

(21) Hic proximus præcedentibus etiam decretis subscriptus.

A sequitur, cum, qui cum nondum nata duodecim annos coit, stupratorem esse, non maritum. Ideoque nuptiæ cum ea, quæ minor est annis duodecim, prohibita sunt. Et qui benedicit eis sacerdos, se culpæ reddit obnoxium. Eadem et de sponsalibus ratiocinamur. Nimirum eam, quæ minor sit annis septem, judicio pleno destitui. Qui vero judicio caret, is nec ex usu rationis consentire potest. At absque consensu, pacta constare nequeunt. Cum hæc legis verba sint : Pactum est duorum in idem placitum consensus. Unde paret, juris conditores rationum naturæ vestigia sequentes, de nuptiis statuta promulgasse. Quandoquidem ergo contra-ctum hunc Theodotæ ac Georgii neque leges agnoscunt, neque natura : citra impedimentum ullum B Georgii sobrinus Euphemius Theodotæ matrem conjugio sibi junxit. Quod enim pro nullo ducitur, quonam modo possit esse obstaculo ei, quod recte fit ac legitime? Minime quidem. Hæc nobiscum examinavit in urbe imperatrice, ac una pronuntiavit etiam Michael (21), religiosissimus ille metropolitanus Atheniensis. Hic enim, lite coram se inchoata, et nuptias ipsas probavit, et ad sanctissimum patriarcham scriptum æquissimum et accuratissimum Athenis hoc nomine misit, atque subscripsit.

Figura præmissorum.

Sobrini

Ephemius, Georgius.

Maria, mater.

Theodote, filia.

C Georgius Euphemii sobrinus Theodoten accepit adhuc impuberem. Ea paulo post mortua, duxit Euphemius Mariam, Theodotæ matrem. Atque hoc matrimonium vitio carere judicatur, et esse legitimum.

MICHAELIS.

I. *Epistola patriarchæ, Domini Michaelis Cerularii, de matrimonio prohibito.*

Audivit mediocritas nostra, vir clarissime, a Leone Cremonita, matrimonium esse contractum, quod cum impudente flagitio conjunctum est. Sunt fratres, inquit, Leo et Nicephorus. Horum aiter, Leo. Calen procreat : Nicephorus, Georgium. Hinc Calen D in matrimonii societatem cum Michaele coit, et consobrinus ejus Georgius, Irenam ducit, Michaelis sororem. Ita quidem, ut duo consobrini cum duobus fratribus, diversi generis, nuptias contraxerint : quod haud dubie nec legibus civilibus, nec canonibus sacris admittitur. Nam, ut lex inquit, arcentur a societate conjugii fratres, consobrini, et qui ex his procreantur tantum. In iis autem, qui sunt ex transverso, prohibitio quædam est. Hæc ergo vox, *quædam*, particularem prohibitio-

nem inferens, non in infinitum se porrigit; sed in eodem genere, septimi quoque gradus nuptiæ prohibentur. Non enim potest sobrinus sobrini sui filiam ducere, licet ex sobrinis procreatorum nuptiæ non sint prohibiti. Qui autem ex transverso sunt, iis etiam septimus gradus permittitur. At in delato ad nos matrimonio, gradus sextus invenitur. Nam Cale ac Georgius, cum sobrini sint, in quarto erga se invicem gradu consistunt. At Michael ab Irena gradu altero abest, ut cujus ipse frater sit. Atque hoc modo cum gradus sextus colligatur, Irenæ matrimonium prohibetur. Quod quidem tu, vir doctissime, vel non contractum prohibe, vel jam contractum dissolve: cum ex relatione Leonis intelligas, id intra sextum gradum claudi. Nec est quod vereare. Nam plures habeo tibi patrocinantes in hoc facto, tam leges civiles, quam sacros canones, ipsumque novellum tomum perpetuo celebrandi, et religiose defuncti, domini Sisinnii patriarchæ.

Figura.

Fratres.
Leo, Nicephorus. ^a Michael, ^b Irena.
|
^a Cale. ^b Georgius.

II. *Ex Epistola Michaelis, sanctissimi et universalis patriarchæ.*

Sacerdos, qui novit uxorem suam adulterio pollutam, si eam expulerit, a munere suo non arceatur: sin receperit, sacerdotium amittit. Dotis autem, quam per adulterium cognita sacerdotis uxor marito attulit, duo trientes pro nato utrisque filio retinebuntur: reliquis ipsi concedetur, e tributendus monasterio, in quo tondebitur.

III. *Ejusdem.*

Quidam sacerdos quosdam præter parentum sententiam in matrimonium coeuntes precibus sacris initiavit. Inde divulsis a se invicem, et alia conjugia contrahentibus, sacerdos alius bene precatus est. Siquidem ignoravit, parentes non consentire; certum quoddam ad tempus a ministerio sacro abstinere jubebitur, et jejuniis ac orationibus semet affliget. Ipsius pœnæ tempus ad dies XL, vel alios totidem sese porrigit. Sin norat, sacerdotio excidit. Quod si provectoris erant ætatis liberi, et quia dilationem parentes interponebant, idcirco eis invitatis contrahere matrimonium coacti fuere: quandoquidem id leges etiam probant, et is, qui preces sacras concepit, culpa caret, et secundus excusatur. Sin constabat, pœnis mitioribus subicietur, quod obnoxios crimini scortationis, tanquam puros, coronarit. Quod si de parentum sententia primæ contractæ sunt nuptiæ, deinde nec opinato divortium intercessit: sacerdos primus culpa caret, alter sacerdotium amittit: sive parentes adfuerint, sive non.

ἐπάγον τὴν κώλυσιν, οὐκ εἰς ἀπέραντον ἐξικνέεται, ἀλλ' ἐπὶ αὐτοῦ γένους καὶ ὁ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ κωλύεται γάμος. Οὐ γὰρ δύναται ὁ δισεξάδελφος τὴν τρισεξάδελφον γαμεῖν, κἄν ὁ τῶν τρισεξάδελφων γάμος οὐκ ἀπειρημένος ἐστί. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ πλαγίου καὶ ὁ ἑβδομος συγχωρεῖται βαθμός. Ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ προσαγγελθέντος συνοικεσίου, ἕκτος εὐρίσκεται βαθμός. Ἡ μὲν γὰρ Καλὴ πρὸς τὸν Γεώργιον πρῶτοι ὄντες ἐξάδελφοι, τέταρτον ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας βαθμόν. Ὁ δὲ Μιχαὴλ πρὸς τὴν Εἰρήνην, δύο ἀπέχει βαθμούς, ἅτε ἀδελφὸς ὢν ταύτης. Καὶ οὕτως τοῦ ἕκτου βαθμοῦ συναγομένου, κωλύεται τὸ συνοικεσιον τῆς Εἰρήνης. Ὁ δὲ καὶ αὐτὸς, ὁ λογιώτατος, ἢ μὴ γενόμενον, κώλυσον ἢ γενομένου, διέλυσον ἢ εὐρισκῶν τοῦτο κατὰ τὴν προσαγγέλιαν τοῦ Λέοντος, τῷ ἕκτῳ περιχλειόμενον, καὶ μηδὲν φοβηθῆς. Πολλὰς γὰρ ἔχω τοὺς συναγομένους σοὶ τοῦ ἔργου καὶ πολιτικοὺς νόμους, καὶ ἱεροὺς κανόνας, καὶ αὐτὸν τὸν νεαρὸν τόμη τοῦ ἀειμνήστου καὶ ὁσίως ἀναπαυσσαμένου κυροῦ Σισινίου τοῦ πατριάρχου.

Σχῆμα.

Ἀδελφοὶ
Λέων, Νικηφόρος. ^a Μιχαὴλ καὶ ^b Εἰρήνη.
|
^a Καλὴ, ^b Γεώργιος.

ε β'. Ἐξ Ἐπιστολῆς Μιχαὴλ, τοῦ ἀγωνιάτου καὶ ἀκουμηνικοῦ πατριάρχου. »

Ἱερεὺς γνοὺς τὴν σύνοικον μοιχευθεῖσαν, ἀπαμεινόμενος μὲν, ἀκώλυτος ἄρα παραδεξιόμενος δὲ, ἀνίηρος. Τῆς δὲ προικῆς τῆς μοιχευθείσης τοῦ ἱερέως, γυναῖκος, τὸ μὲν δίδμοιρον ὑπὲρ τοῦ τεχθέντος αὐτοῖς ἀποκατήθησεται παιδός: τὸ δὲ τρίτον παρασχεθήσεται αὐτῷ, δοθησόμενον εἰς μοναστήριον ἐν ᾧ ἀποκαθήσεται.

Γ'. Τοῦ αὐτοῦ.

Ἱερεὺς τινὰς περὶ γνώμην τῶν γονέων συναπιμένους ἠλόγησεν. Ἐῖτα διαστάντας ἀπ' αὐτῶν, καὶ συναπιμένους ἑτέροις κατὰ γνώμην τῶν τεκόντων, εὐλόγησεν ἑτέροις ἱερεῦς. Εἰ μὲν ἠγνόησε τὸ τῶν τεκόντων ἀβούλητον, ἐπὶ χρόνον τινὰ ῥητὸν τῆς ἱερωργίας ἐπισχεθήσεται, καὶ τὴν ἐν νηστείας εἰς προσευχῆς ταλαιπωρίαν ὑποστήσεται. Ὁ χρόνος ἢ μὴ τῆς ἐπιτιμίας. μ' ἡμέραι ἢ δις τοσαῦται. Εἰ δὲ ἤδει, τῆς ἱερωσύνης ἐκπεσεῖται. Εἰ δὲ προσώπιον τῆς ἡλικίας ἤλασαν, τῶν γονέων ὑπεριθεμένων, καὶ παρὰ τοῦτο ἠναγκάστησαν συναφθῆναι ἀκούσας, ἐπεὶ τὸ τοιοῦτον καὶ τοῖς νόμοις δοκεῖ, καὶ ὁ εὐαγγελίας ἀνάγιτος, καὶ ὁ δεύτερος δὲ ἀγνοῶν τὸ πρῶτον συνοικεσιον, ἀνατιτάτος. Εἰδὼς δὲ, ἐπιτιμίας μετριωτέρας ὑποβλήσεται, δεῖ τοὺς περναίους ἐγγυματι ἀλόντας, ὡς καθαρούς, ἐστειλῶσεν. Εἰ μὲν γνώμη τῶν γονέων ὁ πρῶτος συνέστη γάμος, εἰτα παραλόγως διέστησεν: ὁ μὲν πρῶτος ἱερεὺς, ἀθῶος: ὁ δεύτερος δὲ, τῆς ἱερωσύνης ἀλλότριος: εἴτε παρήσαν οἱ γονεῖς, εἴτε μὴ.

« Δ' . Ἐξ Ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Μιχαήλ. »
 Ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, καὶ ὁ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ κωδύεται γάμος. Οὐ γὰρ δύναται ὁ δισεξάδελφος τὴν τοῦ δισεξάδελφου θυγατέρα γαμεῖν, καὶ ὁ θὼν τρισεξάδελφον γάμος οὐκ ἀπηγορεύεται. Πρὸς δὲ τοὺς ἐκ πλαγίου ἐξ ἀγχιστείας, καὶ ὁ ἑβδόμος συγχωρεῖται βαθμός. Πρῶτοι οὖν ἐξάδελφοι εἰ συνήφθησαν ἀδελφαιεὶς ἐξ ἑτέρου γένους, ὁ ὕστερος γάμος ἀθέμιτος. Καὶ γενόμενος μὲν, διασπασθῆτω μὴ γενόμενος δὲ, κωλυθῆτω. Τετάρτου μὲν γὰρ βαθμοῦ οἱ ἐξάδελφοι, δευτέρου δὲ οἱ ἀδελφοί. Καὶ εὐρίσκονται ἕκτου βαθμοῦ, ὅπερ καὶ ὁ πολιτικὸς ἀπέργει νόμος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΛΕΙΧΟΥΔΟΥ.

A'. « Σημείωμα συνοδικόν περὶ δούλου ἐγκληματικού. »

Κωνσταντίνος ἐλέη Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν τῆς Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας δικαίων τε καὶ καλῶν, οὐδὲ τὰ περὶ τῶν δούλων οὐδοκούμενά τε καὶ διοριζόμενα τοῦ δικαίου καὶ πρέποντος ἠλλοτρύνονται. Ὅσοι γὰρ καὶ τούτων φόνου μίσει 45 χρανθῶσι, καὶ τῶν θείων αὐτῆς περιδύλων ἐντὸς γένωνται, προσίσταται συμπαθῶς. Καὶ θανάτου μὲν ἐπίσης τοῖς ἄλλοις βύεται μητρικῶς, δουλεία δὲ διηνεκεῖ, συμπαρεκτεινομένη τῇ ἐκείνων ζωῇ, κατὰ τὴν ἀρχῆθεν ἐμπολιτευομένην αὐτῇ συνήθειαν, κατακρίνει θεοπρεπῶς, θεοῖς φροντιστηρίοις καὶ εὐαγέσι οἴκοις ἀπεμπολοῦσα, ὡς ἂν καὶ τὸν δι' ἐλπίδος ἀδέσποτον βίον τῆς διανοίας ἐκδόλοισιν, καὶ τὸν τῆς ἀτοπίας ἐλεγχον ἐγκαλούμενον ἔχοιεν τῷ τῆς δουλείας ὄνοματι, καὶ διὰ μετανοίας τοῦ τοῦ φόνου ἄτοπον ἀποκαθαίρουεν. Καὶ τοῖνον Δημήτριον τὸν οἰκέτην τοῦ δεῖνος, μιάσματι φονικῷ χρανθέντα, καὶ ἐξαγορεύσαντα, κατὰ τὸ ἀνέκαθεν ἔθος, ἐξέδοτο ὡς ἡμαρτηκότα τοῦτον φόνου μῦθος ἢ τοῦ Θεοῦ μεγάλη Ἐκκλησία διὰ τῶν θεοσεβεστάτων ἐκδίκων, Δημητρίῳ ἐπισκόπῳ Πριηνῆς 46, ἐπὶ παροχῇ νομισμάτων κδ'. ὥστε πᾶσαν αὐτοῦ δεσποτείαν ἔχειν καὶ κυριότητα, καὶ μηδένα τῶν ἀπεντοῦ ἕτερον αὐθεντεῖν αὐτοῦ. Παραίνουσα διὰ ταυτησὶ τῆς ὑπιγορευθείσης γραφῆς καὶ τοῖς κατὰ καιρῶς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς, κηδεσθαι τῆς αὐτοῦ πλέον σωτηρίας, καὶ τὰ πρὸς λυσιτέλειαν καὶ ἄφρσιν τοῦ τοιοῦτου μύθους ἐγκελεύεσθαι τε καὶ διδάσκειν. Μὴ μέντοι πειράσθαι, τῆς δουλικῆς αὐτὸν τύχης ἐλευθεροῦν, μήτε πιπράσκειν εἰς πρόσωπον, ἐξ οὗ τῆς διηνελοῦς δουλείας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐπιτιμίου λυθῆσεται. Εἰ γὰρ ποτε καταγγελθῆ ὁ εἰρημένος ἐλευθερῖον ἐπιφερόμενος, αὐτὸς μὲν τὴν δικαίως αὐτῷ ὄρισμένην καταδίκην οὐκ ἐκφεύξεται, ἀλλ' ἐκδοθήσεται πάλιν

A IV. *Ex Epistola ejusdem patriarchæ Michaelis.*

In iis, qui eodem orti sunt genere, septimi quoque gradus nuptiæ prohibentur. Nequit enim sobrini filiam uxorem ducere, licet prognatorum ex sobrinis matrimonium minime sit vetitum. At iis, qui ex transverso sunt affines, etiam gradus septimus permittitur. Itaque si consobrini copulati fuerint cum sororibus ortis alio genere, matrimonium posterius est illicitum, ac siquidem contractum sit, divellatur: necdum vero contractum, prohibeatur. Nam gradu quarto juncti sibi sunt consobrini, secundo fratres. Adeoque sexto constituti gradu deprehenduntur, quod quidem civili quoque jure vetatur.

B CONSTANTINI LICHUDIS (22).

I. *Scriptum in synodo subnotatum; de servo criminati.*

Constantinus miseratione Dei archiepiscopus Constantinopolis, novæ Romæ, et universalis patriarcha.

Inter omnia alia majoris Ecclesiæ Dei jura et bona, nec ea quæ de servis statuere placuit, ab æquitate ac decoro sunt aliena. Nam quotquot horum quoque cædis piaculo polluti fuerint, et intra sacra ejus septa pervenerint, adhibita commiseratione recipiuntur.

Et a morte quidem ipsos Ecclesia, materna pietate, sicut et alios, liberat: verum eosdem ad servitutem perpetuam, quæ cum eorum tota se vita porrigit, pro sua consuetudine antiqua, ceu divino quodam rigore, damnat, sacris ipsos monasteriis ac domibus religiosis vendens; ut etiam spe conceptam vitam ab herili liberam imperio suis excludant animis, et ipso nomine servitutis accusantem facinus stimulum habeant, perque penitentiam cædis turpitudinem expurgent. Itaque Demetrium Titii servum, cædis inquinamento pollutum, idque confessum, veluti qui piaculum cædis admiserit, ex more prisco hæc magna Dei Ecclesia per religiosissimos defensores, Demetrio Priensensi episcopo, xxiv aureorum pretio persoluto, sic vendidit, ut is omne dominium et proprietatem ejus habeat, nec alius quisquam mortalium sibi quidquam juris in eum vindicet. Simul per hanc dictatam ab se scripturam religiosissimos pro tempore antistites episcopatus illius hortatur, ut majorem in modum salutis ejus curam gerant, et quæ ad commodum ipsius, et piaculi remissionem spectant, imperent atque doceant. Non tamen eum servili conditione liberare, nec ulli ausint personæ vendere, per quam e servitute perpetua, et ecclesiastica pœna eripiat. Quippe si nuntiatum aliquando fuerit, indicatum Demetrium libertate potitum: ipse quidem irrogatum sibi jure suppli-

VARIE LECTIONES.

45 μῦσει. 46 πριηνῆς.

NOTÆ.

(22) Successit Cerulario, Isaacii Comneni et Constantini Ducaë temporibus.

cium non effugiet, sed denuo per religiosissimos defensores molestissimæ servituti, gravissimoque labori mancabitur; episcopatus autem multabitur, ut qui constitutiones scriptas flocci fecerit; et cujusque demum temporis antistes, qui ei præest, pœnæ canonicæ subjiçietur. Igitur ad avertendum eum, qui servi dominus aliquando fuit, et excludendum omnem in hujus modi casibus actionem cæteroque legitimam et æquam, ne scilicet ullo modo corporali morte distractus hic Demetrius afficiatur, nec male tractetur, aut ab alia persona puniatur: hæc ita sancita, et ecclesiastico more perscripta, et obsignata per bullam plumbeam, data sunt mense Decembri, indictionis XII, anni VICIO ID LXVII.

II. De sacerdote cædis reo et deposito.

Priscam legislatorum circa delubra religionem, cum de pluribus aliis perspicere licet, tum multo maxime de iis, quæ humaniter ac benigne statuendo, esse argumenta pietatis erga benignum Deum suæ voluerunt. Nam iis, quibus omnis adempta vitæ spes est, ob magnitudinem perpetratorum ab eis scelerum, septa sacræ magnæque Ecclesiæ patefecerunt, intra quæ si qui se recepissent, eos ab omni reatu et vexatione exemerunt: quod eorum ad ædem sacram perfugium non sine divina providentia, et cum ipsorum salute accidere statuissent. Itidem si qui etiam sacerdotes ad piaculum cædis admittendum prolapsi fuerint, quandoquidem quodam modo Dei templum sunt, eidem consecrati: sacerdotii gradu dejecti, laicorum in turba, exploratione interveniente, degent, quousque se hujus vitæ spatium porrigit; qua dignitatis amissione, satis gravem cædis expiationem consequuntur. Proinde et Sempronius hic, ex ordine sacerdotum, cum intra sacra Ecclesiæ septa se recepisset; confessus est se suis auctorem fuisse filii ut cum agri sui reliqua multitudine pergerent, eamque in perpetranda Chalceopuli Catacalonis cæde juvarent. Qua confessione facta, catalogo sacro, secundum divinos canones, ob admissum cædis piaculum, excidit. Ut autem liber maneat, et intactus, et vexationis expertus, præsentem hanc depositionis scripturam litteris mandari, et subscribi curavimus. Dat. M. Julio, indict. XII.

JOANNIS XIPHILINI.

Exemplum decreti sanctissimi et universalis patriarchæ, domini Joannis ad quemdam metropolitanum, de nuptiis prohibitis, litteris mandatis a Niceta diacono et chartulario.

Quod illicitas vel prohibitas nuptias attinet, esse personas quasdam diserte piis et imperatoris legibus expressas, quæ in contrabendis matrimoniis ad nuptiarum coalitionem tendere prohibeantur propterea, quod nefas admittant: itemque nonnullas esse, quæ nulla prohibitionem coerceantur, sed in contrahendis nuptiis liberum habeant arbitrium,

διὰ τῶν θεοφιλεστάτων ἐκδικίων χαλεπωτάτη δούλει, καὶ βαρυτάτη ὑπηρεσίᾳ· ζημιωθήσεται δὲ ἡ ἑκσκοπή, ὡς τὰς γεγραμμένας ἀθετήσασα διατίθει· Καὶ ὁ κατὰ καιροὺς ταύτης προεστώς, ὑπὸ εὐκτανωνικὴν ἀχθήσεται. Πρὸς ἀποτροπὴν οὖν τοῦ ποτε δεσπόσαντος, τῆς τε νομικῆς ἐπὶ τοῦοις τοιαύταις καὶ δικαίαις ἀποτομίαις, τοῦ μηδαμῶς εὐθύνεσθαι σωματικῶ θανάτῳ, μήτε μὴν ἐπιηράζεσθαι, ἢ πικρατῆσθαι παρ' ἑτέρου προσώπου τὸν ἐκδεδομένον Δημήτριον, ἐγράφη τὰ διωρισμένα ἐκκλησιαστικῶ Ἱερατικῶ καὶ σγχαρισθέντα τῷ διὰ μολίβδου βουλλατωτῆρι, ἐπεδόθη μηνὶ Δεκεμβρίῳ, ἐπινεμήσεως ιβ' ἔτους, Ϛ φεξ'.

B

« B'. Περὶ τοῦ φονεύσαντος ἱερέως, καὶ καθαρθέντος. »

Τὴν ἄνωθεν τῶν νομοθετῶν περὶ τὰ τεμένει, ἐλάθειαν, ἔξεστι μὲν καὶ διὰ πολλῶν ἑτέρων κτιμαθεῖν, πολλῶ δὲ μάλλον, οἷς τῷ φιλανθρώπῳ τῆ πρὸς τὸν φιλανθρώπον εὐσέθειαν ἐπιδείκνυνται. Τοῖ γὰρ ἀφηρημένοι πᾶσαν ἐλπίδα ζωῆς μεγέθει ὡν πλημμεληθέντων αὐτοῖς, τοὺς τῆς θείας καὶ μεγάλης Ἐκκλησίας ἤνοιξαν περιδόλους· ὡν εἰ ἐπίσταται ἐντὸς γενέσθαι τινὲς, πάσης ἀφίαισιν αὐτοὺς ἐνοχῆς ἐκκαώσεως, τὴν εἰς τὸ ἱερὸν αὐτῶν ἀφίξιν οἷα ἐκθείας προνοίας καὶ σωτηρίας κρινάντες γίνεσθαι. Οὕτω δὲ οὖν, καὶ εἴ τινες τῶν ἱερωμένων εἰς τὸ τῆ ἀνδροφονίας ἐκκυλισθεῖεν μύθος, ἐπεὶ νὰς Θεοῦ ἐπιτρόπον τινὰ, καθιερωθέντες αὐτῶ· τοῦ τῆς ἱερωμένης βαθμοῦ καταγόμενοι, διατελοῦσιν εἰς τὸ τῶ λαϊκῶν ἐξεταζόμενοι πλῆθος, μέχρις ἂν ἡ παρὶς τούτοις ἐπιμετρητῆα ζωῆ, ἀρκούν ἐξέλασμα τῶ φόνου τὴν τοιαύτην ἐκπτωσιν ἔγοντες. Ἐνταῦθα καὶ ὁ δεῖνα ἱερεὺς, τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας περιδόλων ἔνδον γενόμενος, ἐξηγόρευσε, τοὺς αὐτοῦ υἱοὺς προτρέψασθαι συναλθεῖν τῷ λοιπῷ ὁμίλῳ τῶ χωρίου αὐτῶν, καὶ συνεργῆσαι εἰς τὸν τοῦ Χαλκεοπούλου Κατακαλῶν φόνου. Ταῦτα ἐξαγορεύσας, τῶ ἱεροῦ καταλόγου, κατὰ τοὺς θεοὺς κανόνες, εἰς τὸ γεγονὸς τοῦ φόνου μύθος, ἐξέπεσεν· ὥστε οἱ ἱερωμένοι αὐτὸν, ἀνεπαφόν τε, καὶ ἀνεπηρέεστος, ἢ παρὸν καθαρτικὸν γρέμμα γραφῆναι καὶ ὑπογραφῆναι προετρέψαμεν. Μηνὶ Ἰουλίῳ, ἐπινεμήσεως ιβ'.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΞΙΦΙΛΙΝΟΥ.

« Ψηφίσματος ἴσον τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οὐκαμνικου πατριάρχου, κυρίου Ἰωάννου, πρὸς τὴν μητροπολίτην, περὶ κεκυλισμένων γάμων, ἐκθέντος παρὰ Νικήτα διακόνου καὶ χερτολάκου. »

Ἵτι μὲν ἐπὶ τῶν ἀθεμίτων ἢ κεκυλισμένων γάμων, τινὰ πρόσωπα τοῖς εὐτετέσι καὶ βασιλευσὶ νόμοις ὄρισται ῥητῶς ἐπὶ συναλλάγμασιν εἶναι κεκυλισμένα πρὸς γάμον ὄλων συνάπτεσθαι, οἷς τὰ τῶ πράγματος ἀθέμιτον· εἰσὶ δὲ τινὰ μηδεμίᾳ ἐκκλητικῶ ὑποκειμενα, ἀλλ' ἄνετον ἔχοντα τὸ θέλημα ἐπὶ τῶ ἀλλάγματι· γαμικῶ, διὰ τὸ ἀκόλυτον τῆς πρῆξιας·

οὐκ εἶμαι σε ἀγνοεῖν, θεοφιλέστατε. Ἐνθα δὲ ῥητῶς
τι μὴ ἠγνόρευται τοῖς νόμοις καὶ τοῖς θεοῖς κανόσι,
συνδοικῆ διὰ τὰς συνεχεῖς ἐρωτήσεις οἰκονομία ἐπὶ
τοῦ μακαρίτου πατριάρχου, κυρίου Ἀλεξίου, γέγρα-
πται · τυπούσα τὸ ὄφελον ἐν τοῖς τοιούτοις προβαί-
νειν, ἤγουν ἐνθαπερ ἔσδομος τῆς συγγενείας ἐστὶ
βαθμὸς · καὶ δηλοῦσα, ὡς εἰ μὲν ἐρωτηθῆ τὸ τοιοῦ-
τον πρὸ τῆς αὐτοθελοῦς πράξεως καὶ τοῦ ἀποτελέ-
σματος, κωλύεσθαι · εἰ δὲ λάθοι ὡς ἀγνοοῦμενον, καὶ
ἀποτελεσθεῖν, μένειν μὲν ἀδιαίρετον · ὑποκεῖσθαι δὲ
τοὺς συναφθέντας ἐπιτιμίας, καθὼς ἂν ὁ τοῦ τόπου
συνὸν ἐπίσκοπος.

Ἐπει οὖν καὶ ἡμεῖς ἠρωτήθημεν περὰ τίνος τῶν
ἐν τῇ ὑπὸ σὲ ἐνορίᾳ ὡς ὁ Γεώργιος καὶ ἡ Μαρία,
ἀσέλφοι ὄντες, ἔτεκον · ὁ μὲν, τὴν Εἰρήνην · ἡ δὲ,
τὸν Βασίλειον · ὁ δὲ Βασίλειος ἐγέννησε τὴν Μαρίαν ·
τῆς δὲ Εἰρήνης τῷ Ἐπιφανίῳ συναφθεσίς, βούλε-
ται ὁ τοῦ Ἐπιφανίου ἀδελφὸς τὴν Μάριαν ἀγα-
γεῖσθαι · ἀπεφηνάμεθα διὰ γραφῆς, ὡς οὐκ ἔξεστιν
αὐτῷ ἐνωθῆναι αὐτῇ διὰ τὸν τοῦ Ἐπιφανίου μετὰ
τῆς εἰρήνης τῆς θείας αὐτῆς ἤδη γεγεννημένον γά-
μον. Καὶ οὕτω μὲν ἀνεχαιρίσθη! τῆνκαῦτα ἡ τοιαύτη
τῶν εἰρημένων προσώπων ἔνωσις. Θάτερόν γε μὴν
τῶν μερῶν, σπεῦδον ἐπὶ τὴν τοῦ συναλλάγματος
ἐνέργειαν, τοῦ κρατιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλείως
ἐδέηθη, ὡς ἂν ὁ λογιώτατος νομοφύλαξ κρίνη περὶ
τούτου καὶ ψηφισθῆται. Ἄλλ' αὖθις ὁ ἀντιδικῶν αὐτῷ
δέησιν τῷ θεοτάτῳ κράτει ἐπανατεινόμενος, θείας
ἐύμοιρσεν ἀντιγραφῆς, οὕτως ἐχούσης · Τὸ κριθὲν
περὰ τοῦ τιμωτάτου χαρτοφύλακος, καὶ μᾶλλον ἐπὶ
κωλύσεως γάμου, οὕτω μενεῖ, ὡσπερ ἐκρίθη. Τὴν
τοιαύτην οἶν δεξάνενοι ἀντιγραφῆν, δηλοῦμέν σοι,
ὁ καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως ἐρωτη-
θέντες δεδηλώκαμεν · ὥστε μὴ ἔξεσται, τὸν Μιχαὴλ
ἐαυτῷ τὴν Μαρίαν συνοικίσασθαι, διὰ τὸν τοῦ Ἐπι-
φανίου μετὰ τῆς Εἰρήνης ἤδη ἐκτεθέντα γάμον,
συγγεομένων τῶν ὀνομάτων τῆς συγγενείας · καὶ
μάλιστα, κατὰ τὸν τοῦ θεοφύρου καὶ μεγάλου Πα-
τρὸς Βασιλείου λόγον καὶ δρῶν. Τὰς γὰρ τῶν ἀδελφῶν
γαμετὰς, θεῖαν οὖσας καὶ ἀνεχαιρίαν, καὶ συννόμους,
ἐν ταύτῳ συμβαίνει καλεῖσθαι. Ὡς κωλυμένον
συνάλλαγμα, ἀπρακτον διαμετῆναι, καὶ μηδὲ πρόστι-
μον ἐκ παραβάσεως ἀπαιτηθῆναι. Οὕτω γὰρ καὶ δε-
καταρχὰς ἠρωτήθημεν, ἀπελογησάμεθα · τοῦ ζητή-
ματος τότε τῆς τοιαύτης ἔνεκεν αἰτίας ὄντος. Καὶ
διδάσκει ἡ ὑποκειμένη τῆς διὰ γραφῆς 47 τῆς ὑπο-
θέσεως ἡμετέρα ἔθγραφος ἀπόκρισις. Εἰ δὲ καὶ
πρὸς τὰ ἴσως τὸ τῷ ἀνδρὶ ἐφθάσε δεῖσθαι μέρος,
ἢ προγαμιαίας δωρεᾶς ὑπόσχεσιν ἢ δόσιν, τὸ τῆς
γυναικὸς, οὐ πρὸς τούτο συννηρηθήσεται τὸ συνάλ-
λαγμα. Ἐπει μὴδὲ αἱ πρότεροι συνιστάσι τοὺς γά-
μους δυναμένους καὶ χωρὶς τούτων συνίστασθαι, ὅτε
νομίμως συναλλάττονται. Τὰ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀθεμίτοις ἢ

A quod res minime vetita sit : equidem te, vir religio-
sissime, non ignorare arbitror. In quibus autem
casibus nihil diserte legibus et canonibus sacris
expressum est, de iis consilium syrodictum ob in-
terrogationes continuas tempore felicitis recordatio-
nis patriarchæ, domini Alexii, perscriptum est ;
quod sancit, quid in talibus locum habere debeat.
videlicet ubi septimus cognationis gradus est : et
significat, si de tali matrimonio consulatur ante
rem sponte peractam et impletam, prohiberi : sin
tacite quasi per ignorationem absolutum fuerit,
indirectum quidem manere : sed copulatas perso-
nas pœnis obnoxias esse, prout episcopo loci vi-
sum fuerit.

Quoniam ergo nos etiam consulti sumus a quo-
dam tui territorii, narrante, Georgium et Mariam,
qui fratres essent, illum quidem Irenam, hanc vero
Basilium procreasse, ex quo Maria nata sit, hinc
Irena Epiphanio juncta, velle germanum Epiphanii
fratrem, Mariam uxorem ducere : per scripturam
pronuntiavimus, non ei fas esse copulari Mariæ,
propter jam contractas Epiphanii cum Irena, ejus
amita, nuptias. Atque ita tunc impedita fuit ejus
modi dictarum personarum conjunctio. Verum
utraque pars operam dans ut contractus re ipsa
succederet, præpotenti ac sancto imperatori nostro
preces obtulit, quibus petebat, ut doctissimus no-
mophylax de re cognosceret, atque pronuntiaret.
Sed adversarius ejus vicissim sacratissimæ majestati
porrectis precibus, rescriptum sacrum impetra-
vit, in sententiam : Quod judicatum est a maxime
venerabili Chartulario, cum magis tendat ad pro-
hibitionem matrimonii, sic manebit, uti judicatum
est. Igitur accepto hujusmodi rescripto, significa-
mus tibi, quod etiam prius in tali causa consulti
significavimus : non esse fas, ut Michaeli Mariam
sibi conjugio copulet, propter Epiphanii contractas
jam cum Irena nuptias, cum nomina cognationis
fundantur : idque vel in primis, secundum gub-
ernati divinitus ac magni patris Basilii dictum et
sanctionem. Quippe fratrum uxores, quæ amita
sunt, et filia fratris, pariter quoque fratris appel-
lari contingit, adeoque contractum prohibitum,
infectum manere, nec pœnam ex transgressione
oportet exigi. Sic enim et cum initio consulti fuis-
semus, respondiimus, quæstione tunc ob ejus modi
causam instituta. Id quod subjecta delineationi
causæ responsio nostra, per scripturam facta, de-
clarat. Quod si forte dotem viri pars jam ante ac-
ceperit, aut donationis propter nuptias promissio,
vel præstatio, mulieris parti facta sit : non pro-
pterea contractus servabitur. Quandoquidem dotes
non faciunt nuptias, quæ absque dotibus etiam
constare possunt, cum legitime contrahuntur. Quæ
vero nefariis in nuptiis, aut prohibitis promittun-

VARIE LECTIONES.

47 τῇ διαγραφῇ τῆς.

· Rescriptum imp.

tur aut dantur, neque dotes sunt, neque donatio- nes ante nuptias : et restituenda sunt, quæ data fuerint, quo data sunt modo, nullo ex usuris in- cremento accedente.

Α κεκλωμένοις ὑπισχόμενα ἢ διδόμενα γάμοις, ὡς προτεκεσ οὔτε προγαμιαται δωρεαὶ καθεστήκασι· καὶ χρὴ ἀναδοθῆναι τὰ δεδομένα καθ' ὃν τρόπον ἐδόθησαν, μηδεμιάς ἀξίτησεως ἀπὸ τόκων προστεθη- μένης.

Figura.
Fratres.
Georgius, Maria. Epiphanius, Michael.
Consobrini.
Irena.

Σχῆμα
'Αδελφοί
Γεώργιος, Μαρία.
'Εξάδελφοί
Εἰρήνη, Βασίλειος.

Interdictum est Mariæ ne Michaeli nubat.
EUSTRATII (25).

Μαρία.
'Εκωλύθη ἡ Μαρία λαβεῖν τὸν Μιχαήλ.
ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ.

De duabus sobriniis, qui matrem et filiam duxerant; deque dirempto posteriore matrimonio, tanquam illicite contracto

Β « Περὶ δύο δισεξαδελφῶν, λαβόντων μητέρα καὶ θυγατέρα, καὶ λυθέντος τοῦ δευτέρου συνοικεῖσσι, ὡς ἀνόμως συστάντος. »

Præsidente sanctissimo patriarcha Eustratio, in minore secretario, assidentibus ei Petro illustrissimo protospathario et præside, ac religiosis metropolitanis, Neocæsareæ, Severinæ, Chonarum, et archiepiscopo Zecchiæ, civilibusque magistratibus, Potho protospathario et magno œconomio, Theodosio protospathario et œconomio religiosorum, Joanne protospathario et chartulario, præfecto Generalis, et libellorum supplicum magistro, Basilio spatharo candidato et coadjutore, Romano a secretis ac scriba, Leone a secretis et logotheta prætoris, introducti sunt Malacenus, Bardas, Theodorus, Hellaïci, protospatharii, ferentes secum litteras metropolitani Athenarum, et metropolitani Thebarum, et episcopi Euripi. Quibus audiente sacra synodo, et assidentibus ei civilibus judici- bus, perfectis; quoniam in eis de illicito matrimo- nio continebatur, contracto per Euthymium Capulen, et Mariam Bardæ protospatharii mili- tumque Tribuni filiam, quo sane duo sobrini, ma- trem atque filiam in matrimonii societatem acce- pissent: sancitum est ut et hæ nuptiæ, tanquam nefariæ, pro nullis habeantur, et divortio solvan- tur. Non tamen hoc in utraque parte Inocum ha- beat, sed in Euthymio et Maria, velut qui postremi, adeoque prioribus illis nuptiis peractis, in matrimo- nium coiverint. A penis tamen immunes hæ- personæ servantur, quandoquidem de synodali sen- tentia divortium hoc fiat. Simul Maria tonsa, quod- dam in monasterium ejus loci tradatur.

Προκαθημένου Εὐστρατίου τοῦ ἀγιωτάτου πα- τριάρχου ἐν τῇ μικρῷ σεκρέτῳ συνεδριάζοντι αὐτῷ, Πέτρου τοῦ περιφανεστάτου πρωτοσπαθαρίου καὶ ἐπάρχου, καὶ θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν, τῷ Νεοκαισαρείας, τοῦ Σεβηρίνης, τοῦ Χωνῶν, καὶ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Ζηκχίας, καὶ πολιτικῶν ἀρχόν- των, Πόθου πρωτοσπαθαρίου καὶ μεγάλου οἰκονόμου, Θεοδοσίου πρωτοσπαθαρίου καὶ οἰκονόμου τῶν εὐσέπῳ Ἰωάννου πρωτοσπαθαρίου καὶ χαρτουλαρίου, τοῦ γενικοῦ, τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων, Βασιλείου σπαθαρο- κανυδίου καὶ συμπόνου, καὶ Ῥωμανοῦ ἀσηκρητῆ καὶ σεκρέτα, καὶ Λέοντος ἀσηκρητῆ καὶ λογοθέτη τοῦ πλίτωρος, εἰσήχθη δὲ τε Μαλακηνός, καὶ ὁ Βαρ- δας καὶ ὁ Θεόδωρος, οἱ Ἑλλαδικοὶ, πρωτοσπαθαροὶ, ἐπιφερόμενοι καὶ γράμματα τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, καὶ τοῦ μητροπολίτου Θηβῶν, καὶ τοῦ ἐπισκόπου Εὐρίπου, ὡς εἰς ἐπήκοον τῆς ἱερᾶς ἐκ- κλήσεως καὶ τῶν συνεδριάζοντων πολιτικῶν δικαστῶν ἀναγνωσθέντων, ἐπεὶ περὶ ἀθεμιτογαμίας διελάμβη- νον γεγονυῖος παρὰ τε Εὐθυμίου τοῦ Καπουλῆ, καὶ Μαρίας τῆς θυγατρὸς Βαρδα πρωτοσπαθαρίου καὶ ταξιάρχου, οἳ αὐτοὶ δύο δισεξαδελφῶν, μητέρα καὶ θυγα- τέρα εἰς γάμου κοινωνίαν λαβόντων ὥρισθη τὸν γάμον ἀθεμιτον ὄντα ἀκυρωθῆναι, καὶ διαζύγιον ἐπὶ αὐτὸν γενέσθαι. Μὴ μέντοι εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη, ἀλλὰ εἷς τε τὸν Εὐθύμιον καὶ τὴν Μαρίαν, ὡς ἐπαρ- τῶν καὶ μετὰ τὸν πρῶτον ἱγάμον συναρθέντων εἰσῆπ. Πλὴν μέντοι ἀνεύθυνα διατηρεῖσθαι εἰς τὰ πρόσωπα τὰ τοιαῦτα πρόσωπα, ὡς συνοδικῶς τοῦ διαζυγίου προβαίνοντος. Ἀποκαρῆναι δὲ τὴν Μαρίαν ἐν τινὶ τῶν κατὰ τόπον μοναστηρίων.

NICOLAI (24).

I. De præstatione canonicorum.

Mense Novembri, die x, inditionis x, præsidene Nicolao sanctissimo universali patriarcha, in mi-

ΝΙΚΟΛΑΟΥ.
Α'. « Περὶ τῶν κανονικῶν. »
Μηνὶ Νοεμβρίῳ, ἐ', ἐπινομήσεως ε', προκαθημι- νου Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πα-

VARLÆ LECTIONES.

scilicet ratiocinii, vel,

NOTÆ.

(23) Hic cognomento dictus est Caridas; vixit imperante Alexio Comneno.

(24) Cognomento Grammatici, de cujus ætate lib. dictum præcedente (col. 766).

τριάρχου ἐν τῷ μικρῷ σεκρέτῳ. συνεδριάζοντων ἂν αὐτῶ τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν, τοῦ Ἀγκυραίου, τοῦ Κυζικίου, τοῦ Κλαυδιουπόλεως, τοῦ Χριστιανουπόλεως, τοῦ Ῥωσίας· καὶ ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Λεοντοπόλεως, τοῦ Σουγδαίας, τοῦ Ῥωσίου· παρισταμένων καὶ δεσποτικῶν ἀρχόντων.

Ἦντο μὲν τινες τῶν κατὰ χώραν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἐκ τοῦ συνοδικοῦ ἐπιστάλματος, ὃ κάλει μὲν περὶ τῆς τοῦ κανονικοῦ δόσεως ἐπὶ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κυροῦ Ἀλεξίου ἐξετέθη, οὐ μικρῶς καταδράπτεσθαι, ὡς ταῖς μετέπειτα γενομέναις θείαις καὶ βασιλικαῖς κατὰ τὰς πάσης τῆς οἰκουμένης πόλεις ἐναντιοῦσθαι δοκούντος χρυσοβούλλοις διαταγῆς· παρόσον τὸ μὲν συνοδικὸν ὑπὲρ κανονικοῦ, νόμισμα ἐν χρυσοῦν ἐκ μόνου τοῦ ἱερέως εἰσπράττεσθαι διορίζεται, τῶν διακόνων καὶ ὑποδιακόνων μηδὲν τι παρεχομένων· καὶ ἀφ' ἐκάστου τῶν χειροτονουμένων, εἰ μὲν ἀναγνώστης εἴη, νόμισμα ἐν χρυσοῦν· εἰ δὲ διάκονος, νομισμα τρία ὅμοια· εἰ δὲ πρεσβύτερος, ἕτερα νομισματὰ τρία ὅμοια, τὸν χειροτονοῦντα ὑπὲρ διατροφῆς λαμβάνειν διατάσσεται· ὅτι μηδὲ ἀδάπανον, κἄν ἀμισθον ἐστὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Οἱ δὲ παρὰ τῶν εὐσεβῶν τεθέντες χρυσοβούλλοι λόγοι, προσθήκην τέ τινα τοῖς παρὰ τῶν χειροτονουμένων παρεχομένοις ἐξέρον μέτεπειτα, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν λαϊκῶν ἀπαρχὰς κανονικῶν ὀνομάσαντες, ὠρίσαντο παρ' ἐκάστου τούτων ἀναλόγῃς τῇ αὐτῶν εὐπορίᾳ εἰσπράττεσθαι, καὶ τοῖς ἐλλαβεττάτοις ἱερεῦσι παρέχεσθαι. Ἀλλὰ [συνοδικῶς παραστάντες, καὶ τὰ βασιλικὰ διατάγματα εἰς μέσον προθέμενοι, καὶ τοὺς παλαιότερους συνοδικούς ὀρισμοὺς ἀναγνωσθῆναι πρὸς τούτοις καθικετεύσαντες, ἐφάνησαν μηδ' ὀτιοῦν ἐντεῦθεν ἐπὶ τῇ τῶν κανονικῶν εἰσπράξει πρόκριμα ὑφιστάμενοι. Ὅτι τὰ μὲν συνοδικὰ τὴν ἐκ τῶν λαϊκῶν τοῦ κανονικοῦ εἰσπραξίν ἀπείργοντα φαίνεται, δι' ὃ οὐδὲ μνήμην τινὰ τούτων ὡς ἀπαγορευομένων, ἐν Γραφαῖς τίθεται. Τὰ δὲ μὴ κώλυσι ὀθενοῦν δεξάμενα, πῶς ἐναντιότητά τινα εἰσᾶξει γινόμενα; Οἱ δὲ γὰρ θεότατοι βασιλεῖς πρὸς τὸν καὶ ρὸν (ὡς ἔοικεν) ἀποβλέψαντας, καὶ τῇ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς τιμῇ, διὰ τῆς τῶν πραγμάτων εἰσφορᾶς χώραν παρέχοντες, κοί τοῦ λιτῆρος τῇ παροχῇ ταύτης ὑπέθεντο, Ἐνθεν τοι καὶ δικαιοτάτον, ἔδοξεν, ἀμφοτέρωθεν τοὺς ἀρχιερεῖς, ἐκ τε τῶν ἱερέων, καὶ τῶν λαϊκῶν, τὰ ὑπὲρ νοῦ κανονικοῦ τυπωθέντα, κομίζεσθαι· ὅτι μηδὲ σφραγεύεται τις, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ὄψωνι οἰς ἰδίους. Ἀλλὰ καὶ ποιμνὴν τις ποιμαίνων, ἐκ τοῦ γάλακτος ἔσθιεν οὐκ ἀποεἰραπται· καὶ ἀμπελῶνα φυτεύων ἐκ τοῦ καρποῦ ὀρέπεσθαι οὐ κεκώλυται. Καὶ ὁ παλαιὸς δὲ νόμος, ἐμβλεῖν ἐκ τῶν καρπῶν εἰς τὴν κάρτλιον παρακαλεῖται καὶ εἰσοίσειν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ νίκον· λήψεσθαι τε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ προσοίσοντος τὸν ἱερέα, καὶ τεθῆναι ἀπέναντι τοῦ θυσιαστηρίου εὐλογησάτω καὶ εὐχασθαι, καὶ οὕτως εὐλογημένον εἶναι τὸν προσενέγκοντα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ

nore secretario, assidentibus ei religiosissimis metropolitanis, Ancyrano, Cyziceno, Claudiopolitano, Christianopolitano, Rosiæ, atque item archiepiscopis, Leontopolitano, Sugdaïæ, Rosii, astanibus et dominicis magistratibus¹.

Existimabant quidem nonnulli per provinciam religiosissimi episcopi, se non parum ex synodali præcepto, quod olim de canonici præstatione sub beatæ memoriæ patriarcha, domino Alexio, fuit expositum, damni percipere; veluti quod factis deinceps sacris et imperatorii ad orbis universi civitates sanctionibus, per aureas bullas munitis, adversari videretur: quatenus illud decretum synodale canonici nomine nummum aureum unum a sacerdote duntaxat exigendum statuit, diaconis et subdiaconis nihil præbentibus: et a quolibet eorum, qui ordinantur, si lector sit, nummum aureum unum; si diaconus, nummos tres similes; si presbyter, alios tres nummos consimiles sumendos, alimentum nomine, decernit ab eo qui ordinat: quandoquidem si maxime mercedem, non tamen et vivendum sumptus excludit Evangelium. Aureæ vero bullæ piis a principibus promulgatæ, tum appendicem quamdam invenerere deinceps ad ea, quæ ab ordinandis præstantur: tum debitas a laicis primitias, canonici nomine iis indito, statuerunt ab eorum quolibet exigendas, pro modo facultatum ejus, ac reverendissimi sacerdotibus præstandas. Sed cum in synodo hi comparuissent et imperatorias sanctiones in medium proposuissent, prætereaque vetustiora decreta synodalia relege petiissent: nullum eis paruit in exactione canonicorum præjudicium inde afferri. Quippe synodalia quidem decreta exactionem canonici a laicis prohibere videntur, dum mentionem horum nullam faciunt, veluti sacris Litteris interdictorum. Quæ autem nulla prohibitione vetantur, quoniam pacto si fiant, adversationi causam aliquam præbebunt? At vero sacratissimi principes temporis (ut quidem apparet) ratione habita, et honori pontificibus exhibendo, per oblationem rerum, occasionem præbentes, etiam laicos præstationi hujus obnoxios esse voluerunt. Eaque de causa visum est æquissimum esse, ut utrinque pontifices, tam a sacerdotibus, quam a laicis, canonici nomine sancta ferant; quandoquidem stipendiis propriis, secundum divinum illum Apostolum, nemo militat, sed et pastor aliquis, pastoriam faciens, lacte vesci non vetatur: et qui vineam plantat, de fructu decerpere non prohibetur. Præterea lex etiam vetus conjici fructuum partem in quas illum jubet, et in Dei templum deportari: ubi de manibus offerentis ea sacerdos accipiat, et ex adverso altaris collocet, votisque conceptis benedicat: quibus peractis, benedictus ille futurus sit, qui obtulit,

VARIE LECTIONES.

¹ *Officialibus.*

una cum domo sua, et fundo, et reliquis facultatibus. Quod si hæc illorum talia, quo pacto non majorem ista benedictionem consequantur, cum divina sacrosanctior sit atque perfectior? In hunc ergo modum cum prius indicatum synodale decretum, et insecuta imperatoria sacra sanctio, in nullo inter se discrepent, statutum est ut præter hæc nihil aliud fiat: sed quæcunque præceptum est a sacerdotibus solvi, ea solventur; si nummi sint, in nummis: sin autem, in proportionali quantitate rerum sanctionibus imperatoriis expresse insertarum; nec his amplius aliquid nomine alimenterum illius, qui ordinat, ab ordinando expendetur. Quæcunque vero requiruntur a laicis, solventur in nummis, et speciebus, et argenteis, prout dictis sanctionibus inseruntur. Sic enim nec olim in synodis decreta violari videbuntur, nec deinceps imperatorio sancita jussu, rejicula fient: sed utraque inter se conciliata, cunctis in locis atque urbibus, citra ullum impedimentum observabuntur. Atque hæc excerpta, moreque munita solito, data sunt mense Maio, indictione x.

Subscriptio.

Petrus, humilis diaconus et chartularius sanctissimæ Dei majoris Ecclesiæ.

Nicetas diaconus et chartularius sanctissimæ Dei majoris Ecclesiæ, præsentem exemplo cum insinuato mihi originali, collato, et invento per omnia æquivalenti, subscripsi, et sigillum appendi.

II. Synodalis epistola sanctissimi et universalis patriarchæ, domini Nicolai, ad piissimum imperatorem dominum Alexium Comnenum, probans ex sacris canonibus atque legibus, non esse fas, ut episcopatus a metropolitibus auferrantur.

Pro divina lege ducens piæ majestatis tuæ jussa, quando etiam reapse justa sunt et digna, quæ studiosè serventur, coronate divinitus sancteque domine mi, et præpotens ac sublimis imperator noster, posteaquam accepi datum ad oblatas majestati tuæ preces a religioso Ancyræ metropolitano Niceta sacrum rescriptum, per sigillum cereum puniceasque propriæ manus litteras idonee munitum, quo hæc continebantur: « Sanctissimus « dominus meus et universalis patriarcha, una « cum sacra synodo, quæ ad urbem est, ac præ- « terea cum ordinis senatorii magistratibus, quos « requisivisti, causam hanc audiat, eique finem « imponat, legibus et canonibus consentaneum, « nihil eum impediens scripto, quod prius a ma- « jestate mea factum est: atque ubi hæc causa « pervestigata fuerit, majestati meæ scribat, a qua « quod opus facto fuerit, curabitur. Mense Augusto, « indictione vii: » pro mea virili operam dedi, ut divino huic mandato satisfacerem. Ideoque arcessitis viris senatoriis, qui mecum exercendo

την χώραν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐγκριταλείμματα αὐτοῦ. Εἰ δὲ τοιαῦτα τὰ ἐκείνων, πῶς οὐχὶ μέλλοιεν τελεωθῆναι εὐλογίας, ἱερωτέρας οὐσης τῆς θείας, καὶ πλεονεξίας; Οὕτω γοῦν, τοῦ προεκφωνηθέντος συνοδικοῦ ἐπιστάλαματος; καὶ τοῦ ἀκολουθήσαντος βασιλικῆς θεοῦ προστάγματος κατ' οὐδὲν διεφονούτων πρὸς ἀλλήλα, οὐδὲν παρὰ ταῦτα ἑτερόν τι γίνεσθαι ὄριστα: ἀλλ' ὅσα μὲν ἐκ τῶν ἱερῶν τετύπωται καταβλήθησθαι, ταῦτα δὴ καὶ καταβλήθησεται: νομισμάτων μὲν ὄντων, διὰ νομισμάτων ἢ μὴ ὄντων δὲ, διὰ τῆς ἀνάλογου ποσότητος τῶν ἐν τοῖς βασιλικῶς τυπικῶς ἀναγεγραμμένων: καὶ οὐ πλέον τούτων, ὑπὲρ διατροφῆς τοῦ χειροτονούντος, ἐκ τοῦ χειροτονουμένου καὶ τοῦ καταβλήθησεται. Ὅσα δὲ αὐθὺς ἐκ τῶν λαϊκῶν, διὰ νομισμάτων, εἰδῶτε καὶ ἀργυρίων, τῶν ἀνατεταγμένων ἐν τούτοις. Ὅσα γὰρ τὰ πάλαι συνοδικῶς ὀρισθέντα παραβιάζεσθαι δοξῆσι, οὕτως τὰ μετέπειτα ἐκ βασιλικῆς τυπωθέντα προστάξεως, ἀθετητέα γενήσεται. Ἀλλὰ καὶ ἀμφοτέρω συμβαδισθέντα πρὸς ἀλλήλα, κρατητέα ἔσονται ἀκωλύτως, ἐπὶ πάσαις χώραις καὶ πόλεσι. Ταῦτα παρεκκληθέντα καὶ συνήθως πιστωθέντα. ἐπιπέδῃ μηνί Μαρτίῳ ἐπινεμήσεως ι'.

« Ἡ ὑπογραφή. »

Πέτρος ὁ εὐτελής διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας.

Νικήτας διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, τὸ παρὸν ἴσον ἀνταβλῶν μετὰ τοῦ ἐμφανισθέντος μοι πρωτοτύπου, καὶ εὐρών κατὰ πάντα ἰσάζον, ὑπέγραψα καὶ ἐσφράγισα.

B' « Συνοδικὸν γράμμα τοῦ ἀγιωτάτου καὶ εὐσεβικοῦ πατριάρχου, κορίου Νικολάου, πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα, κυρον Ἀλεξίον τὸν Κομνηνὸν, παριστῶν ἐκ τῶν ἁγίων κανόνων ἐνόμων, οἳ οὐκ ἔξεστιν ἀφαιρεῖσθαι τὰς ἀπιστίας ἀπὸ τῶν μετροπόλεων. »

Θεῖον νόμον ἠγοούμενος τὰ τῆς εὐσεβοῦς σου βασιλείας ἐπιτάγματα (εἰσὶ γὰρ καὶ τῶν ὄντι δικαίων καὶ ἀξιοσπουδαίων), θεόσπεπτε ἀγίε δισποτά μου, καὶ κρατικῆ καὶ ὑψηλῆ ἡμῶν βασιλεῦ, δεξιόμενος τῆν ἐπὶ τῆ προσερχεῖσθαι δεήσει τῶν κράτει σου κρατῆ τῶν θεοφίλου μητροπολίτου Ἀγκύρας Νικήτη εὐσεβοῦς θεῖαν ἐπίλυτιν, διὰ σφραγίδος ἐκ κυροῦ καὶ φρονεῖσθαι αὐτοχειρῶν γραμμάτων τὸ ἀξιώτιστον 48 κεκτημένη τὴν καὶ περιέχουσαν οὕτως: « Ὁ ἀγιωτάτός μου « δεσπότης καὶ οἰκουμηνικός πατριάρχης, ὅμας τῆ « ἐνδημούση ἐρεῶ συνοδῶν, πρὸς δὲ καὶ τοῖς σιγαλα- « τικῶς ἄρχουσιν, οὓς ἐξήγησας, ἵνα ἀκρωσθεῖτε « τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, καὶ πέρας ἐπιπέδῃ « ταύτῃ νόμῳ καὶ τοῖς κανόσι συνῆδον, μὴ κακῶ- « μενος ἀπὸ τοῦ προγεγονότος σημειώματος τῆ β- « σιλείᾳ μου: μετὰ δὲ τὸ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν ἐν « τῆθῆναι, γράψῃ καὶ τῆ βασιλείᾳ μου, καὶ ἐπὶ « ταύτης τὸ δέον οἰκονομηθήσεται. Μηνί Αὐγούστου « ἐπινεμήσεως ζ' » ἔσπευσα κατὰ τὸ ἐγγραφεῖν τὴν θεσπεσίαν ταύτην πληρῶσαι ἐπιταγήν. Καὶ ἔσται μετὰ κληθέντων τῶν σὺν ἐμοὶ τυχεύοντων ποντήσα. τῆ

VARIÆ LECTIONES.

48 κεκτημένην.

ζητήσει συγκλητικῶν, καὶ τῆς ἐνοδημούσης τηνικαῦτα ἁ
 συναθροισθείσης συνόδου συνέδριον γέγονε. Καὶ τῆς
 ἐξετάσεως ἀρχὴν ἤδη λαμβάνειν μελλούσης, παρά-
 δοξὸν τε παρὰ προσδοκίαν ἀπίντῃσθε· τῶν κληρικῶν
 τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίας αὐθι-
 ρέτως ἐξάπινα στασιασάντων, ὡς μηδὲ ἀνταχέσθαι
 ζήτησιν ὅλως περὶ τοῦ σκέμματος προτεθῆναι· ἀλλ'
 ἐφ' ἱκανὰς ὥρας κόπτεσθαι τὸ συνέδριον μάτην, μὴ
 δι' ὑποδεχομένων τῶν ἐκκλησιαστικῶν τὴν τῆς ὑπο-
 θέσεως ἀγωνίαν αἰτε μὴν ἀποκρομένων. Ἦν
 δὲ μόνον φωνὴ παμιγῆς, ὑπὸ τοῦ λίαν ἐνηχεῖν
 τῆς ἀκοῆς, ἀδιάρκτου, ἰς καὶ κατασιγάζουσι
 τοὺς ἱεροκήρυξί τῆν ἄσπιμον κραυγῆν, καὶ σιγῆν
 παραγγέλλουσιν, ἐπισχεθῆναι 49 τὰς φωνάς. Ὁ συ-
 νενοηκῶς ἐγὼ μετὰ τῶν δοθέντων μοι συνεργῶν τῆς
 σκέψεως, καὶ τῆν ἄλλω; τριβέσθαι τὸν καιρὸν οὐκ
 ἐθέλησας, ἔλυσα τὴν ἐκκλησίαν, καὶ εἰς ἑτέραν ἤκειν
 παρήγγειλα, παρεσκευασμένους ὄντας, καὶ ἐπυγο-
 μένους τὰ μεθ' ὧν οἴονται νικᾶν, βοηθήματα· ἐπι-
 τιμοῖς καὶ παλαμναῖαις ἀραῖς καὶ φρικουδεστέταις
 (ὡς ὡμίην) ἀσφαλισθένους τοὺς εἰς τὴν μέλλουσαν
 θεωροῦσιν ἐπιχειρήσοντας, ἢ φθέρησθαι τι κατὰ
 χρεῖαν, ἢ γὰριν, ἢ πάθο ἕτερον, κοινῶς ἢ ἰδίᾳ δια-
 φέρον αὐτοὺς τῶν τεόντων εἰς παράδοξιν τῶν
 θεῶν καὶ παρακοῆν κανόνων, καὶ σύστασιν ψεύδους.
 Ἦκεν εἰς δευτέρᾳ 50. Καὶ πάλιν ἀφίλοντο οἱ τῆς
 ἐκκλησίας ἐνοστάναι, καὶ ἐναγόμενοι. Ὁ οὐδὲ περι-
 ἔμειναν πεῶν, ἀλλ' εὐθὺς ἐπίμπληντο τὰ πάντα
 ἀκοσμίαις καὶ παραγῆς, καὶ τοῦ προτέρου συνεδρίου
 μετὸν ἀτάξια κατέσχε το δεύτερον. Λοιπὸν ἔλυσα
 καὶ πάλιν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ζήτησιν ἀνέτηρα, ἁ
 προχειρίσασθαι παραγγείλας, εἰς ἀπολογίαν ἀφ' ἐκά-
 στοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ταγματῶν, δύο τυχόν ἢ
 καὶ τρεῖς, τοὺς λόγον στρογγύλει εἰδήμονας, καὶ
 εἰπεῖν καὶ ἀκούσαι δοκιματώτους· ἐπιγέσθαι τε κε-
 λύσας καὶ θεοὺς κανόνας, εἰ ἔχουσιν ἐναντίους πρὸς
 παρὰ τῶν ἀπεναντίας προφερομένους, ἢ ἕτερά τινα
 δικαιώματα. Ἐπισχεῖν δὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸν σύρ-
 φακα ὄχλον, οὐ σὺν τῷ δικαίῳ, σὺν βία δὲ τῆς δίκης
 ἀποπειρώμενοι, καὶ συγχέοντα, καὶ θλίβοντα τὸ
 ἀπροατίριον. Ἐὑτρεπίσθη καὶ πάλιν ἐκκλησία τρίτη.
 Καὶ συμπαρῆσαν ἅπαντες οἱ προτεταγμένοι, ἡνευγ-
 μένας ἔχοντες καὶ ἐστώσας ὡς πρὸς ἀκρόσιν τὰς
 ἐαυτῶν ἀκοὰς, καὶ οἰόμενοι ἀκούτεσθαι τι λαμπρὸν
 καὶ γενναῖον. Ἄλλ' ἦν οὐδὲν οὐδαμοῦ τοιοῦτον· ὄχλος
 δὲ, καὶ θροῦς, καὶ ἐνοουσιώδης ὁρμή, καὶ δῆμος
 πῖλιν παρέβαχόν τι βλέπων καὶ μακρὸν, καὶ πολ-
 λων λόγων μεταξὺ τριῶν, ὡς τοπρότερον. Τελευτάτον
 ἔα μετὰ πολλὰς τῆς ἡμέρας ὥρας, καὶ περὶ δεῖλην
 ὄψιν, ἤδη δόξαν οὕτως αὐτοῖς, εἰς μέσον προτετέθη-
 χρυσόβουλλον προσκνητὸν τοῦ θεοτάτου κράτους
 σου, τῇ μεγάλῃ φιλοτιμηθῆν Ἐκκλησίᾳ, ἐπὶ τισι
 μὲν καὶ ἄλλοις θεοφλαοῖς διαφοροῖς, περιέχον δὲ
 καὶ περὶ τῆς ζητουμένης ταύτης, προσέπος ταῦτα·
 α' Ὅσαι δὲ ἀρχῆθεν ἐπισκοπαὶ εἰς ὕψος ἀνήχθησαν
 ἤδη μητροπόλεων, ἢ καὶ ἐπισκοπαὶ εἰς ἀρχιεπισκο-

examini destinati erant, et synodo, quæ tunc ad
 urbem erat, congregata; concilium est coactum.
 Cumque jamjam habitura principium esset in-
 dagatio, quiddam inopinatum præter expectatio-
 nem contigit; cum clerici sanctæ magnæque Dei
 Ecclesiæ sponte sua subito seditionem commovis-
 sent tantam, ut ne quidem puterentur omnino de
 re consideranda investigationem proponi, sed
 pluribus horis concilium frustra laboraret, nec
 accipientibus ecclesiasticis causæ disceptationem,
 nec etiam rejicienti us. Tantum clamor quidam
 promiscuus erat, et quod vehementer feriret aures,
 indiscretus adeo quidem, ut etiam præconibus
 sacris obscuri clamorem compercentibus, et si-
 lentium indicentibus, minime voces cohibitæ fue-
 rint, Quo ego animadverso cum iis, qui mihi dati
 erant investigandæ rei socii, quod tempus frustra
 conteri nollem, concionem dimisi, et in alterum
 diem venire jusparatos, eaque secum afferentes,
 adjumenta, quibus se superiores evasuros puta-
 rent: pœnis et execrationibus diris maximeque
 horrendis (ut equidem arbitrabar) imjlicans eos,
 qui post idie ausuri essent tumultuari, aut quid-
 quam proloqui, vel ex usu, vel ex gratia, vel alio
 affectu, quod publice vel privatim eos tangeret,
 atque ad violationem contemptumque sacrorum can-
 onum, et mendacio stabiliendo faceret. Ventum
 ergo postridie, jamque rursus ecclesiastici aderant
 ad instandum, etiam cum rei essent. Nec jam ut
 interrogarentur, exspectabant; sed mox omnia com-
 plebantur indecora facie rerum ac perturbatione,
 majorque confusio erat in altero, quam in priore
 concilio. Quamobrem denuo concionem solvi, et
 examen sustuli; cum jussissem, ut exponendæ
 causæ duo vel tres e quolibet ecclesiasticorum ordi-
 num seligerentur, qui rotunde rem proponere
 nossent, ac tum loquendi, tum audiendi modum
 recte tenerent. Simul edixi, sacros adducerent can-
 ones, si quos haberent contrarios iis, qui ab
 adversa parte proferentur, aut aliajurium admini-
 cula: multitudinem interim promiscuamque turbam
 cohibentes, quæ non ex æqui et boni ratione, sed
 vi causam disceptet, ipsumque auditorium turbet
 ac vexet. Itaque rursus instituta concione tertio,
 convenerunt universi de quibus dictum, jamque
 apertas et erectas ad auscultandum aures habe-
 bant, quod aliquid rei splendidæ ac præclaræ se
 audituros putarent. Verum nihil usquam erat tale,
 sed merus omnino tumultus, et strepitus, et incita-
 tus animorum impetus, et populus iterum more
 bacchantium furentes ostentans oculos, et mul-
 torum verborum ceu prius etiam acciderat, vana
 consumptio. Tandem post multas diei horas, et sero
 jam vespero, quod eis ita visum esset, prolata est
 in medium venerabilis aurea bulla sacratissimæ
 majestatis tuæ, majori concessa Ecclesiæ, cum de

VARIE LECTIONES.

49 οὐκ ἐπισχεθῆναι. 50 ἦγον εἰς δευτέρᾳν.

aliis quibusdam diversus capitulis, tum de quaestione proposita complectens hæc ad verbum : « Quicumque vero episcopatus jamdudum evecti sunt ad metropolium sublimitatem, vel si episcopatus ad archiepiscopatum, aut metropolium dignitatem ascenderunt : manebunt et ipsi eadem in dignitate ac gradu, nec eos quisquam ad inferiorem rediget locum, sed habere debebunt hoc jus, ut innovari nequeant, quemadmodum et sanctorum est et obtinere ; nisi forte beneficium ejusmodi ceu temporarium, et personis circumscriptum, ab aliquo eis imperatore concessum sit. »

Præter hanc vero sacram bullam auream, insinuatam est etiam scriptum constitutæ divinitus majestatis tuæ, jus dicentis inter indicatum religiosum metropolitanum Ancyrae, ac reverendissimum chartularium, atque nonnullos e majore Dei Ecclesia, decessoris nostri jussu, missos ob causam propositam, quod quidem secundum majorem Ecclesiam pronuntiat.

Cumque tum hæc ipsa, tum longi temporis durationem, instar alicujus teli objicerent : negabant abrogandam rem quæ tanto jam temporis intervallo ex longa minimeque interturbata consuetudine obtinisset. Quæ cum ad tollendos canones nobis haud sufficere visa fuissent, ipsique metropolitani permoleste ferrent tam alienas a ratione contradictiones ecclesiasticorum ; ac vicissim acclamarent ecclesiastici, et ad sacrum imperatorium tribunal provocarent, nec prius se causam suam acturos asseverarent, nisi hæc abrogata fuissent : suspensa denuo fuit quaestio, tuæque majestatis examini reservata. Ut autem sacra quoque majestas tua cognoscat, non ob nullum pretium operæ nobis hoc datum fuisse mandatum, nec obiter aut negligenter tractatum, visum est mediocritati nostræ, omnem librum sacrum (si fieri posset) evolvere, sacrosque canones universos curiose perquirere. deque his ejus, quo de regitur, intelligentiam percipere, postque cognitionem hanc, scripto exhibere divæ majestati tuæ quæ inventa essent. Quæ sane recensenti a principio ad finem usque..... ut et singulis et particulatim propositis juribus cujusque partis instructa tua majestas æquissima et incorrupta, certo cognoscat religiosos metropolitanos, qui de his litigant, non de rebus iniquis contendere. Quapropter audi, quæso, serenissime imperator. Quam multi canones in medium allati fuissent multique libri sacri reperiuntur ex eis est, uti deinceps indicabitur, multos sacros ac divinos canones, legesque civiles, et acta sanctorum universalium synodorum velare, ne ad metropolium sublimitatem episcopatus evehantur : cum ordinem singulis modumque statuunt, nec ulli rerum fines transilire, vel appetere non convenientia, permittant. Atque uti minime producentis omnibus orationem prolixiorum faciens, sacris aurius tuis molestus sim, saltem prolatis in medium majoris momenti canonibus et ex quibus solis elucescere veritas poterit, cæteros omittam. Cum patriarcha qui jam Antiochenus olim ordinationem

των ἢ μητροπόλεων ἀξίωμα ἀνεβιβάσθησαν, ἔσονται καὶ αὐταὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἐστῶσαι καὶ βίβωσαι, καὶ οὐδεὶς ταύτας ὑποβιβάσει. τὸ ἀμετακίνητον καὶ πάλιν οφειλούσας κεκτῆσθαι, ὡσπερ ὅη καὶ τεύχονται, καὶ γεγονάσιν· εἰ μὴ που χρονικὸν ἴσως, καὶ προσώποις περιγραφτὸν τὸ τοσοῦτον δωδωρηται φλοτῆμα παρὰ τινος βασιλέως. »

Præter hanc vero sacram bullam auream, insinuatam est etiam scriptum constitutæ divinitus majestatis tuæ, jus dicentis inter indicatum religiosum metropolitanum Ancyrae, ac reverendissimum chartularium, atque nonnullos e majore Dei Ecclesia, decessoris nostri jussu, missos ob causam propositam, quod quidem secundum majorem Ecclesiam pronuntiat.

Πρὸς τῷ θεῷ δὲ τούτῳ χρυσοβουλίῳ, ἐνεφανίσθη καὶ τὸ σημεῖον τοῦ θεοπροβλήτου κράτους σου, μεταξὺ διδάσαντος τοῦ τε βηθέντος θεοφιλοῦς μητροπολίτου Ἀγκύρας, καὶ τοῦ εὐλαβεστάτου χροτοφύλακος, καὶ τινων τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐκ προσταξέως τοῦ πρὸ ἡμῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας οἰακίζοντος ἐπεμπεθέντων περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, δικαιοῦν τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν.

Ὡς τι δὲ ὅπλον προβεβλημένον προβλημα, ταῦτα τε καὶ τὸν μακρὸν χρόνον, μὴ δεῖν τὴν ἐπὶ τοσοῦτο χρόνον κρατήσασαν ἐκ μικρᾶς καὶ ἀπαραποδίστου συνηθείας πράξιν ἀθετηθῆναι ἔλεγον. Ὡς οὐχ ἰκανῶν ἡμῶν εἰς κανόνων καθίρρεσιν ἀναφανέντων, ἀγχακτούντων δὲ τῶν μητροπολιτῶν ἐπὶ ταῖς ταῦτα ἀλόγοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀντιβήσεσιν, ἐπιβωμένον δὲ καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τὸν θεῖον βασιλικὸν ἐπικαλουμένων βήμα, καὶ μὴ πρότερον ἀπολογίσασθαι βεβαιουμένων, εἰ μὴ ταῦτα ἀθετηθεῖεν, μετεωρίσθη πάλιν τὰ τῆς ζητήσεως, καὶ τῆ τῆς σῆς μεγαλειότητος ἐξενάσει ἐτχιμεύθη, ἵνα ἐκαὶ τὸ ἅγιόν σου κράτος γνῶ, ὡς ἐκ ἐν περιγῆ ἡμῶν ἐδόθη τα τῆς προσταξέως, οὐδὲ περιγῆ ἢ ἀμελῶς ἐξηγάσθη, δεῖν ἔγνω ἢ μετριότης ἡμῶν πᾶσαν ἱερὰν βίβλον (εἰ οἶόν τε) ἀναπτύχσασθαι, καὶ πάντα θεῖον κανόνα πολυπραγμωνῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῶν λαβεῖν τοῦ ζητουμένου καταλήψιν· καὶ μετὰ γνῶσιν, γράμματι παρστήσῃ τῷ θεοπεισίῳ κράτει σου ἡ εὐρεθέντα πᾶσιν. Ἄπερ ἐπεξίοντι τοῖς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους..... ὅπως ἀπὸ τῶν καθέκαστα καὶ κατὰ μέρος δικαιολογίων ἐκάστου τῶν μερῶν λαβούσας εἴπωσιν ἢ δικαιοκρατὴ καὶ ἀρβρεπῆς βασιλεία σου, μάθει καὶ πληροφορίαν λάβοι, ὡς οὐκ ἐπ' ἀδίκους οἱ περὶ τούτων μαχόμενοι θεοφιλεῖς μητροπολιταὶ φιλονεικοῦσιν. Οὐκοῦν καὶ ἄκουσον, γαληνότητα βασιλεῦ, πολλῶν κανόνων εἰς μέσον θεθέντων καὶ ἱερῶν βιβλῶν, εὐρέθη ἐκ τούτων, ὡς ἐξῆς δηλωθήσεται, ὅτι τὸ τὰς ἐπισκοπὰς εἰς μητροπόλεων ὕψος ἀνάγεσθαι, πολλοὶ καὶ ἱεροὶ καὶ θεοὶ κανόνες, καὶ πολιτικῶν νόμοι, καὶ πράξεις καθολικῶν ἁγίων συνοδῶν πολυλοοῦσι, τὰξιν ἐκάστῃ καὶ τόπον ἐπιτιθέντες, καὶ μὴ πρὸς ὑπερόρια, μηδ' ἐπίσθαι ἐπιτρέποντες τῶν εἰ προσηκόντων. Καὶ ἵνα μὴ μηκύνων τῇ τῶν πάντων παραγωγῇ, ταῖς ταῖς ἁγίαις ἐνοχλῶ ἀποστῆ, οὐκ καινωτέρους προθεῖς εἰς μέσον. καὶ ἐν ὧν μνημονωθέντων ἐστὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναφανῆναι, τοὺς ἄλλους καταλιμπάνω, Πατριάρχου γὰρ τινος Ἀντιοχείας, τῶν ἐν Κύπρῳ Ἐκκλησιῶν τῆς χειροτονίας κατὰ ἀντεχομένου, καὶ ζητήσεως περὶ τούτου ἐν τῇ ἐπιγῆ καὶ καθολικῇ τρίτῃ συνόδῳ γενομένης, ἀπόφασις.

τῶν θεῶν ἐδόθη Πατέρων, ὡς ὁ ζ' ταύτης κανὼν Α
 παρίστησι, τοιαύτη· « Πρᾶγμα παρὰ τοὺς ἐκκλη-
 « σιαστικούς θεσμούς καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων
 « Πατέρων καινοτομούμενον, καὶ τῆς πάντων ἐλευ-
 « θερίας ἀπτομένον, προστίγγειλεν ὁ θεοφιλέστατος
 « ἐπίσκοπος Ῥηγίνος, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ εὐλαβέστα-
 « τοι ἐπίσκοποι τῆς Κυπρίων ἐπαρχίας Ζήνων καὶ
 « Εὐάγριος. Ὅθεν ἐπειδὴ τὰ κοινὰ πάθη μεζονος
 « δεῖται θεραπεύειν, ὡς καὶ μεζονα τὴν βλάβην φέ-
 « ροντα, καὶ μάλιστα, εἰ μηδὲ ἔθνος ἀρχαίον παρ-
 « ηκολούθησεν, ὥστε τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀντιοχείων
 « πόλεως τὰς ἐν Κύπρῳ ποιεῖσθαι χειροτονίας, καθὰ
 « διὰ τῶν λιθέλλων καὶ τῶν οικειῶν φωνῶν ἐδίδαξαν
 « οἱ εὐλαβέστατοι ἄνδρες, οἱ τὴν πρόσδοτον τῇ ἁγίᾳ
 « συνόδῳ ποιησάμενοι, ἔξουσι τὸ ἀνεπηρέαστον καὶ
 « ἀβίβιστον οἱ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τῶν κατὰ τὴν Β
 « Κύπρον προσεστῶτες, κατὰ τοὺς κανόνας τῶν ὁσίων
 « Πατέρων, καὶ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, δι' ἑαυτῶν
 « τὰς χειροτονίας τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων
 « ποιούμενοι, τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δι-
 « οικήσεων καὶ τῶν ἀπανταχῇ ἐπαρχιῶν φυλαχθήσε-
 « ται, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων
 « ἐπαρχίαν ἑτέραν οὐκ οὔσαν ἄνωθεν καὶ ἐξαρχῆς
 « ὑπὸ τὴν αὐτοῦ ἡγῶν τῷ πρὸ αὐτοῦ χεῖρα, κατα-
 « λημβάνειν. Ἀλλ' εἰ καὶ τις κατέλαβε, καὶ ὑφ' ἑαυ-
 « τὸν πεποιεῖται βιασάμενος, τοῦτο ἀποδίδόναι, ἵνα
 « μὴ τῶν Πατέρων οἱ κανόνες παραβαίνωνται, μηδὲ
 « ἐν Ἱεροουργίᾳ προσήματι, ἐξουσίας τύπος κοσμι-
 « κὸς παρεισδύηται, μηδὲ λάθωμεν τὴν ἐλευθερίαν
 « κατόμικρον ἀπολέσαντες, ἣν ἡμῖν ἐδωρήσατο τῷ
 « ἰδίῳ αἵματι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ C
 « πάντων ἐλευθερωτὴς ἀνθρώπων. Ἐδοξε τοίνυν τῇ
 « ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ, σώζεσθαι ἐκάστη
 « ἐπαρχίᾳ καθαρὰ καὶ ἀβίβιστα τὰ αὐτῇ προσόντα
 « δίκαια ἐξαρχῆς καὶ ἄνωθεν, κατὰ τὸ πάλαι κρατή-
 « σαν ἔθος, ἄδειαν ἔχοντος ἐκάστου μητροπολίτου,
 « τὰ ἴσα τῶν πεπραγμένων πρὸς τὸ οικεῖον ἀσφαλές
 « ἐκλαβεῖν. Εἰ δὲ τις μαχόμενον τύπον τοῖς νῦν ὠρι-
 « σμένοις προκομίσει, ἄκωρον τοῦτον εἶναι ἔδοξε τῇ
 « ἁγίᾳ πάσῃ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ. » Καὶ τοῦτο
 μὲν ὠρίσται παρὰ τῆς ἁγίας τρίτης συνόδου. Καὶ
 δεήσεως ταύτης προσενεχθείσης παρὰ τινος Εὐνομίου
 τῆς Νικομηδείων ἁγίας Ἐκκλησίας ἐπιστατούτος,
 κατὰ Ἀναστασίου τῆς κατὰ Νίκαιαν Ἐκκλησίας
 κατάρχοντος, τὴν ἐπισκοπὴν Βασινοπόλεως ὑφαρ-
 πάσαντος, διὰ τὸ ἐλαγχος τὴν εἰρημένην μητρόπολιν 54
 τῆς Νικαίας παρὰ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος τῶν
 βασιλέων εἰς μητροπόλεως ἀναχθῆναι τάξιν, ἀναχθέν-
 τας 55 ἄρτι ἐν αὐτῇ πρὸς τὴν τοῦ βασιλείου ἀράτους πε-
 ριωπῆν, καὶ ἀναδοῦντος ὡς ἀδικοῦτο, ἡ ἁγία σύνοδος
 ἐξήτησε περὶ τοῦτου, παρόντων καὶ τῶν προσώπων
 τοῦ βασιλέως Μαρκιανοῦ συνεδρευόντων συγχετικῶν
 ἀρχόντων· καὶ δεήσαντοῦτ, τὸ βασιλικὸν διάταγμα, τὸ
 τὴν εἰρημένην μητρόπολιν 56 τῆς Νικαίας ἀναδιβάξον
 εἰς μητροπόλεως ὕψως, ὑπανεγνώσθη· καὶ εἶχεν οὕτως·
 opus esset factu, decretum imperatorum, quo
 evehebatur, perlectum fuit; quod in hanc perscriptum erat sententiam :

A ecclesiarum Cypri sibi vindicaret, deque hoc in
 sancta et universali tertia synodo quaesitam fuis-
 set : sententia divorum Patrum edita est hu-
 jusmodi, sicuti canon eisdem septimus declarat :
 « Rem quæ novo more præter leges ecclesiasticas,
 « et sanctorum Patrum canones admittitur, om-
 « niumque libertatem tangit, nuntiavit religiosissi-
 « mus episcopus Reginus, eique adjuncti reveren-
 « tissimi episcopi provinciæ Cypriorum, Zeno
 « .Atque Evagrius Unde, cum morbi communes ma-
 « joris curationis egeant, ut qui majus quoque
 « damnum ferant, præsertim si neque mos antiquus
 « accesserit, ut episcopus urbis Antiohenæ ordi-
 « nationes in Cypro faciat, quemadmodum per li-
 « bellos et orationes suas docuere viri reverendis-
 « simi, qui concilium hoc nomine adierunt ;
 « immunitatem ab omni habebunt injuria et vio-
 « lentia sanctorum ecclesiarum, quæ in Cypro sunt,
 « prærides, secundum canones sanctorum Patrum,
 « et antiquam consuetudinem, per seipsos ordina-
 « tiones reverendissimorum episcoporum facientes.
 « Idem vero et in aliis diocesisibus provinciarum,
 « quæ ubique sunt, observabitur : ut nullus reli-
 « giosissimorum episcoporum provinciam alienam,
 « quæ olim et ab initio ejus, vel antecessorum
 « ipsius manu non fuerit, occupet. Quinetiam si
 « quis occupaverit, et sibi subjecerit, adhibita, vi,
 « restituat eam, ne Patrum canones violentur,
 « nec sacri muneris prætextu, potestatis mundanæ
 « fastus irreat, neve nobis haud observantibus
 « libertatem eam paulatim amittamus, quam nobis
 « largitus est per sanguinem suum Dominus noster
 « Jesus Christus, omnium liberator Ille mortalium.
 « Placuit ergo sancto et universali concilio, ut
 « cuique provinciæ pura serventur et inviolata
 « jura, quæ a principio et jam olim habet, secun-
 « dum consuetudinem priscam: metropolitano quo-
 « libet licentiam habituro, ut copias actorum suam
 « in securitatem accipiat. Quod si quis sanctionem
 « pugnantem cum iis, quæ modo decreta sunt pro-
 « tulerit, eam irritam essa debere placuit huic
 « universo sancto et universali concilio. » Et hoc
 quidem decretum fuit a sancto tertio concilio.
 Cum eidem preces essent oblatae ab Eunomio quodam,
 sanctæ Nicomediensis ecclesiæ præside,
 adversus Anastasium Nicænae pontificem ecclesiæ,
 qui Basinopolitanum⁵⁴ episcopatum per surreptionem
 invaserat propterea, quod haud ita pridem
 dicta civitas Nicæna per Valentinianum et Valen-
 tem imperatores ad metropolis ordinem evecta
 fuisset, qui recens ad imperii regii culmen in ea
 fuerant elati : exclamante Eunomio, injuriam sibi
 fieri : perquisivit rem sancta synodus, iis etiam
 presentibus senatoriis magistratibus, qui nomine
 Marciani Augusti concilio intererant: quodque sic
 dicta Nicæna civitas ad metropolis sublimitatem

VARIAE LECTIONES.

54 πόλιν τῆς. 55 ἀναχθέντων. 56 πόλιν.

⁵⁴ Constantinopolitanum.

« Imperatores, Cæsares, Valentinianus et Valens pii, felices, perpetui augusti, victores, Nicænis. »

« Licet studium nostrum jam inde manifestum et conspicuum factum sit omnibus, ex quo imperii culmen, et reipublicæ gubernacula voluntate Numinis suscepimus : tamen præter hæc referemus etiam ad felicitatis ipsius initium, quod civitas vestra referta mortalibus et exultans ob felicitatem nostram, gaudii lætitiæque causam universo populo præbuit. Quare cum metropolis olim appellata fuerit, idque leges antiquæ contineant : eadem, quæ Nicomedienses, nobis sancientibus, consecuti sunt, quin inconcussa rataque mansura sint, et in posterum augenda quoque civitati vestræ, nullum esse dubium potest. Duret igitur in perpetuum hæc consuetudo, et civitas vestra metropolis sit : ea consuetudine, quæ in processione Bithyniararchæ servatur, permanente. Nam nemo quid aliis admittit. Augescat, ita volente Numine, civitatis vestræ dignitas. Ideoque læti vota duplicate, atque ob ea gaudete, quæ honor ipse vobis largitus est, omni deinceps ambiguitate cessante : considerantes, quo pacto æterna mansuetudo et providentia vobis ex sanctionibus nostris obtulerit. »

Et hæc quidem illæ fuerunt imperatorum litteræ, Nicænis concessæ. Cum autem eas indigne (velut apparet) tulissent Nicomedienses, edictum aliud eorumdem imperatorum pro Nicomediensibus factum fuit, ex episcopi Nicomediensis petitione : quod ipsum quoque lectum fuit in synodo, hanc perscriptum in sententiam :

« Valentinianus, pius, felix, augustus, Nicomediensibus salutem. »

« Consuetudo vetus, quæ circa privilegia vestræ civitatis jam olim obtinet, servabitur. Non enim incrementum honoris Nicænae civitatis juri vestro potest officere, quandoquidem hoc ipso Nicomediensis urbis augetur dignitas, quod illa secundo consistens loco, metropolis appellatione vocetur. »

« Illustrissimi præsides, qui nomine Marciani augusti concilio intererant, dixerunt : Neutræ ex his sacris Litteris de episcopo loquuntur, sed ambæ civitatibus honorem largiuntur. Et sacræ Litteræ divæ memoriæ Valentiniani ac Valentis, quæ tum temporis Nicenorum civitati jus metropolitanicum tribuebant, peculiariter præcipiunt, ne quid aliis civitatibus adimatur. Et sanctorum apostolorum canon de uno metropolitano per quamlibet provinciam loquitur. Quid igitur sanctæ synodo de hoc videtur? Exclamavit sancta synodus. Canones rati sunt. Canonibus satis fiat. Atticus, religiosissimus episcopus Nicopolis au-

« Αὐτοκράτορες, Καίσαρες. Οὐαλεντινιανὸς καὶ Οὐάλης, εὐσεβεῖς, εὐτυχεῖς, σεβαστοὶ αἰώνια, νικηταί, Νικαεῦσιν. »

« Εἰ καὶ ἡ σπουδὴ ἡ ἡμετέρα ἐξ ἔκαιου δὴλη εἶναι καὶ περιβλεπτος γέγονεν, ἐξ οὗ γῆς βασιλείας ἡ ὑπερναθεδοχὸς καὶ τῶν δημοσίων τοὺς οὐρανὸν βουλήσει τοῦ Κρείττονος ὑπεδεξάμεθα, ὅπως τούτοις ἀποσώσωμεν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς εὐχίας αὐτῆς, ὅτι γε ἡ ἡμετέρα πόλις προσανατιθεσθετα καὶ γαυριωθετα ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ εὐτυχίᾳ, χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης παντὶ δήμῳ αἰτία γένηται. Διὸ δὲ ἐπειδὴ μητροπολις πάλιν ὠνομάσθη, καὶ τοῦτο νόμοι παλαιοὶ περιέχουσι. τὰ αὐτὰ ἐπι Νικομηθεῦσι νομοθετούντων ἡμῶν ὑπῆρξεν, οὐ μὴν ἀμφιβολίαν ἔχειν δύναται. τὸ, ἀσφάλεια καὶ ἰσχυρὰ μένειν, καὶ εἰς τὸ ἔπειτα ἀξιοσημείωται τῇ ἡμετέρᾳ πόλει. Διαμενέτω τοίνυν εἰς τὸ ἀνεκὸς ἡ συνθήκη αὕτη, καὶ ἡ πόλις ὑμῶν μητροπολις ἔστω, τῆς συνθειας ἐπὶ τῇ προόδῳ τοῦ Βιτυνάρχου διαμενουσῆς. Οὐδεὶς γὰρ ἀφαιρήσει τι ἄλλων. Βουλήσει τοῦ Κρείττονος, ἀξίως τῆς ἡμετέρας πόλεως τὸ ἀξίωμα. Χαίροντες τῶν εὐχῶν διπλασιάζετε, καὶ ἴδεσθε ἐφ' οἷς αἰεὶ ἡ τιμὴ ὑμῶν παρέσχηται, πάσης ἀμφιβολίας ἐξουσίας σχολαζούσης· συνορῶντες, ὅπως εὐνοίας καὶ πραότητος καὶ προνοίας ἐκ τῶν ἡμετέρων θεοπραξιῶν τῶν τενοχῆκατε. »

Καὶ τὸ μὲν γράμμα τῶν βασιλέων, ὅπερ, τοῖς Νικαεῦσι πεγυλοτήματο, τοῦτο Σχετλιαζάντων ἔστιν αὐτὸ (ὡς φαίνεται) Νικομηθεῶν, γέγονε καὶ ἕνα πρόσταγμα τῶν αὐτῶν βασιλέων Νικομηθεῶν, ἐπὶ αἰτήσεως τοῦ ἐπισκόπου Νικομηθεῶν. Ἀνωθεν δὲ καὶ αὐτὸ ἐν τῇ συνόδῳ. Καὶ ἀναγνωσθέν, εἶπε οὕτως :

« Οὐαλεντινιανὸς, εὐσεβὴς, εὐτυχὴς, αὐγαπῶν Νικομηθεῦσι χαίρειν. »

« Ἡ περὶ τὰ περιβλήγια τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας πάλιν ὑπάρχουσα ἀρχαία συνθήκη φυλαχθήσεται. Οὔτε γὰρ ἡ προσθήκη τῆς τιμῆς τῆς Νικαεῶν πόλεως τὸ δικαίον τὸ ἡμέτερον βλάψαι δύναται, ὅποτε ἐπαύξεται τὸ ἀξίωμα τῆς Νικομηθεῶν πόλεως. ὅπερ καὶ ἐκείνη ἡ ἐν δευτέρῳ τόπῳ οὖσα, μητροπολιτικῶς ὀνόματι καλεῖται. »

« Οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες, οἱ προσώπων τοῦ βασιλείως Μαρκιανοῦ τῇ συνόδῳ συνεδριάζοντες, εἶπον : Οὐδὲ ἐν μὲν θεῶν Γράμματι περὶ ἐπισκόπου αἰετῶνται· ἑκάτερον δὲ τὴν τιμὴν ταῖς πόλεσι παρέχει. Ἡ δὲ θεῶν Γράμματι τοῦ τῆς θειας λήξεως Οὐαλεντινιανῶν καὶ Οὐαλεντος, τὴν νικηοῦσα τῇ Νικαεῶν ἐπιπέσει τὸ μητροπολικὸν δικαίον, ἰδικῶς παρακαλεῖται τῶν ἄλλων μηδὲν ὑφαιρεσθαι πόλεων. Καὶ ἐπιπέσει τῶν ἁγίων ἀποστόλων, περὶ ἐνὸς μητροπολιτικῶν καθ' ἑκάστην τῶν ἐπαρχῶν διαγορεύει. Τί τῶν τῆς ἁγίας συνόδου παρίσταται περὶ τούτου; Ἡ ἐπιπέσει σύνοδος ἐδόθησεν· Οἱ κανόνες κρατεῖταισιν. Ἡ δὲ κανόνσι τὸ ἱκανὸν γεοῖσθω. Ἀττικὸς δὲ εὐλαβῶνται

VARIAE LECTIONES.

54 ὅτι περ.

α τος ἐπίσκοπος Νικοπόλεως παλαιᾶς Ἠπειροῦ, α εἶπεν · Ὁ κανὼν οὕτω διαγορεύει. Ὡστε ἐν μιᾷ α ἐκάστη τῶν ἐπαρχιῶν τὸ κύρος ἔχειν τὸν τῆς μη- α τροπόλεως, καὶ αὐτὸν καθιστᾶν πάντας τοὺς ὑπὸ α τῶν αὐτῆν ἐπαρχίαν ὄντας ἐπίσκοπους. Καὶ αὕτη α ἐστὶν ἡ διάνοια τοῦ κανόνος. Τῷ δὲ τῆς Νικομη- α δείας, ἐπειδὴ ἐξ ἀρχαίου αὕτη μητρόπολις ἐστι, α κεχρεώσθηται, πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν ἐπαρχίαν α αὐτοῦ ὄντας ἐπίσκοπους χειροτονεῖν. Ἡ ἀγία σύν- α οδος εἶπε · Ταῦτα πάντες βουλόμεθα. Ταῦτα παν- α ταχοῦ κρατεῖτω. Ταῦτα πᾶσιν ἀρέσκει. Ἰωάννης, α Κωνσταντίνος, πατριῆχοι, καὶ οἱ λοιποὶ εὐλαβέστα- α τοὶ ἐπίσκοποι τῆς Ποντικῆς διοικήσεως, εἶπον · Οἱ α κανόνες ἕνα ἴσασι μητροπολίτην, τὸν ἀρχαιότερον. α Καὶ ὅλην, ὡς τὸ θεοφιλεστάτην ἐπισκόπων Νικο- α μηδείας διαφέρουσι αἱ χειροτονίαι. Ἐπειδὴ καὶ β α αἱ νομοθεσίαι, ὡς σύνοιδε καὶ ἡ ὑμετέρα μεγαλο- α πρέπεια, ὀνόματι μητροπόλεως μόνῃ ἐτίμησαν α τὴν Νικαίων · προτιμᾶται δὲ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων α τῆς ἐπαρχίας τῇ τιμῇ μόνῃ · ἡ ἀγία σύνοδος εἶπε · α Κανονικῶς ἐδίδαξαν. Καλῶς ἐδίδαξαν. Πάντες α τὰ αὐτὰ λέγομεν. Καὶ αὐθις οἱ κανόνες κρατεῖ- α τωσαν. Τοῖς κανόσι τὸ ἱκανὸν γενέσθω. Ὡν οὕτω α συνδοξάντων, συμπέρασμα ἐπήγαγον οἱ ἀρχοντες, α καὶ ἀπόφασιν, ἔχουσαν οὕτως · Τὴν μὲν αὐθεντιαν α τοῦ μητροπολίτου ἐν ταῖς κοτὰ Βιθυνίαν Ἐκκλη- α σίας ὁ Νικομηδείας εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος ἔξει. α τοῦ Νικαίας, τὴν τιμὴν μόνην τοῦ μητροπολίτου α ἔχοντος, ὑποκειμένου δὲ κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων α ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας, τῷ τῆς Νικομηδείας. Τοῦτο α γὰρ καὶ τῇ ἀγίᾳ παρέστη σύνοδος. »

Τῇ τοιαύτῃ ψήφῳ καὶ ἀγία σύνοδος ἐπακολουθή- α σασα, τὸν ἱβ' κανόνα ὑπηγόρευσε, ἀπαγορεύοντα α τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατατέμενεσθαι, καὶ μη- α τροπολίτας δύο ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ εἶναι · καὶ καθάρει- α σιν ἀπαντεῦθεν ἀπειλοῦσα τῷ ἐκ περιδρομῆς τολ- α μήσουσι ἐπισκόπῳ διὰ θεοῦ τύπου τοῦτο λαβεῖν · α καὶ θεσιζουσα, τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκ βασιλικῆς α ἔξουσίας ἤδη μητροπολιτικὸν εὐλόγητα δίκαιον, μό- α νης ἀπολαβεῖν τῆς τιμῆς, σωζομένων ἀκεραίων τῇ α ἀπατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων. α Ἐχει δὲ ὁ κανὼν οὕτως ·

α Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλη- α σιαστικούς θεσμούς προσδραμόντες δυναστείας, α διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κα- α τέτεμον. Ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι α ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Ὄρισε τοίνυν ἡ ἀγία συν- α οδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον τολμᾶσθαι παρὰ α ἐπισκόπου Ἐπειδὴ τὸν τοιοῦτον ἐπιχειροῦντα, α ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ, Ὅσαι δὲ πόλεις διὰ α γραμμάτων βασιλικῶν, τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτι- α μήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαυτέσων τῆς τιμῆς, α καὶ ὁ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, α σωζομένων δηλονότι τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει α τῶν οἰκείων δικαίων. » Οἱς σύμφηφος ἐγένετο καὶ ὁ α ατιλεὺς Μαρκιανὸς, τὴν θέλαν ταύτην ὑπαγορεύσας διὰ- α ζειν. »

α Τὸν ἀφιρούμενον πόλεως οἰασθήποτε, πάλαι α οὔσης, ἢ νῦν πολιθείσης τὸ τῆς ἰδικῆς ἐπισκοπῆς

A tiquæ Epiri, dixit : Canonis hæc verba sunt : Ut α in unequalibet provincia metropolis episcopus α auctoritatem habeat, atque is ipse constitnat α omnes, qui sub eadem provincia sunt, episcopus. α Et hæc canonis mens est. At Nicomediensi epi- α scopo, quoniam hæc urbs a priscis sæculis est α metropolis, hoc ipsum debetur, ut omnes episco- α pos qui ejus provincia continentur, ordinet. α Sancta synodus dixit : Hæc omnes volumus. Hæc α ubique rata sunt. Hæc placent universis. Joan- α nes et Constantinus, patricii, cæterique religio- α sissimi episcopi Ponticæ diocesis, dixerunt : Ca- α nones unum illum agnoscunt metropolitanum α qui antiquior est. Adeoque manifesto patet, ad α religiosissimum Nicomediensem episcopum per- α tinere ordinationes. Quandoquidem hæc leges, id α quod etiam vestræ constat magnificentiæ, nomine α dunlaxat metropolis Nicætam civitatem co- α honestarunt : cujus antistites episcopis provinciæ α cæteris honore solo præfertur : sancta synodus α dixit : Hi canonice rem exposuerunt. Recte rem α exposuerunt. Omnes eadem dicimus. Et rursum α canones rati sunt. Canonibus satisfiat. Quibus α ita communiter approbatis, conclusionem intu- α lere præsidet, atque sententiam hujusmodi : α Auctoritatem metropolitani in Ecclesiis Bithyniæ α religiosissimus Nicomediensis episcopus habebit, α Nicæno metropolitani duntaxat honorem obti- α nente, nihiloque minus ad imitationem cætero- α rum provinciæ episcoporum, Nicomedieusi sub- α dito. Nam hoc ita sacræ visum est synodo. »

Hoc eadem sancta synodus secuta decretum, α canonem duodecimum dictavit, prohibentem, ne α una provincia scindatur in duas, neve metropoli- α tani duo in una provincia sint. Simul abdicatio- α nem episcopo comminatur in posterum, qui cir- α cumcursitando per apicem sacrum id tentaturus sit α consequi : sanciens, ut is episcopus, qui ab impe- α ratoria potestate jus metropolitanicum jam nactus α sit, honore duntaxat fruatur, salvis et integris α veræ metropoli suis juribus. Ejus canonis hæc α verba sunt :

α Pervenit ad nos, quosdam præter ecclesiasti- α cas leges ad eos, qui rerum potiuntur, accur- α risse, perque pragmaticas sanctiones unam pro- α vinciam in duas divisisse. Quo fiat ut in eadem α provincia duo sint metropolitanii. Decrevit ergo α sancta synodus, in posterum ab episcopo nihil α tale tentandum. Quippe qui hoc molietur, α gradu suo excidet. Quæcunque vero civitates α per imperatorias litteras metropolis nomine α cohonestate fuerint, honoris duntaxat fructum α percipiant, una cum episcopo, qui cujstibet α civitatis Ecclesiam regit ; salvis scilicet veræ α metropoli suis juribus. » Atque his assensus est α etiam Marcianus imperator hoc sacro edicto con- α dito.

α Eum, qui cuicunque civitati, vel jamdudum α exsistenti, vel modo conditæ, jus episcopatus sui,

« vel aliud quoddam privilegium adimit, etiam a
 « imperatorio permissum infamia notat hæc consti-
 « tutio, bonorumque publicatione mullat, ipsum
 « etiam conatum improbens. »

Excipit autem sitas in Scythia provincias et
 Leontopolim Isauriæ. Lex item exstat alia, cujus
 hæc verba sunt :

« Firma sint ecclesiastica privilegia universa. »
 Itemque rursus alia.

« Sacros canones non minus, quam ipsas leges
 « valere, leges volunt. Et quod canones prohibent,
 « id etiam prohibent leges. »

Et hæc quidem sufficiunt ad probandum, non
 duos metropolitanos in una esse provincia, sed tem-
 pore priorem, itemque jam pactos metropolitanos,
 honore duntaxat aliis episcopis præstare, cæteros
 qui subditos ei, qui reapse metropolitanus est ;
 deinceps vero, cum ipse rei conatus etiam prohi-
 beatur, episcopum id ausum facere, gradu suo de-
 jici : nullum denique privilegium ex iis, quæ prius
 alicui adhaeserunt episcopatus, a quoquam adimen-
 dum. Quod autem non fas sit ea, quæ concernunt
 episcopos, secundum sacram sanctionem pragmat-
 icam procedere, sed juxta Patrum duntaxat de-
 terminationes, quos et canones vocant : id ex
 alia sanctæ hujus universalis quartæ synodi actione
 percipi potest. Nam cum civitas Berytus metropoli-
 ticum jus impetrasset ab eo Theodosio prin-
 cipe (24 25), qui ad discrimen illius majoris, minor
 dicitur, Eustathius, ejus urbis episcopus, illa con-
 cessione metropolitici juris elatus, adversus Pho-
 tium metropolitanum Tyri, quæ Phœnicum metro-
 polis est, insurrexit : cumque duos quosdam ei
 subiecos episcopos, veluti metropolitanus depo-
 sisset, et ad presbyterorum gradum detrusisset,
 alios ordinavit. Quod minime ferens Photius, ad
 sanctam synodum sese contulit. Ac lite mota,
 sententiam secundum se pronuntiatam tulit, cum
 nihil Eustathio Berytensi profuisset, quod impera-
 toriis se litteris munitum diceret, quæ sibi po-
 testatem ejus rei facerent. Non enim attendebat
 iis synodus, quæ ab ipso dicebantur ; sed in examine
 causæ, cum præsides, synodum prius disertis hisce
 verbis interrogassent : « Placuit orbis sacratissimo

« domino, ne secundum sacras epistolas, aut san-
 « ctiones pragmaticas, episcoporum negotia proce-
 « dant, sed juxta Patrum canones. Dicat ergo sancta
 « synodus, an fas sit, ut per sacram pragmaticam san-
 « ctionem alterius jura Ecclesiæ alii rapiant episcopi ?
 « Sancta synodus respondit. Adversus canones nihil
 « pragmaticum valebit. Canones Patrum rati sunt.
 « Cumque præsides iterum dixissent : Jam tempus
 « est, ut a synodo erudiamur, an fas sit, ut secun-

« δίκαιον, ἢ ἕτερόν τι προνόμιον, κἄν ἀπὸ βασιλέως
 « ἐπιτροπῆς, ἀτιμοὶ καὶ δημεύει ἡ διάταξις, ἀσφαρῆς
 « καὶ τὴν ἐγγχειρήσιν. »

Ἰπεξαιρετὸν δὲ καὶ τὰς ἐν Σκυθίᾳ ἐπαρχίας, καὶ Λεοντόπολιν τῆς Ἰσαυρίας. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος νόμος, οὗ διεξιζῶν :

« Βεβαιούσθω τὰ ἐκκλησιαστικά πάντα πρόνομι. »
 Καὶ πάλιν ἄλλος.

« Τοὺς θελοὺς κανόνας οὐκ ἔλαττον τῶν νόμων ἰσχύει,
 « οἱ νόμοι βούλονται. Καὶ ὅπερ οἱ κανόνες κωλύει,
 « τοῦτο καὶ οἱ νόμοι. »

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπόκρισις πρὸς τὸ δεῖξαι, οἱ ἐν μητροπολίταις εἶναι ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ, ἀλλὰ τὸν ἐγγαιότερον. Καὶ τὸ, τοὺς φθάσαντας γενέσθαι, τῆς τῶν μόνων τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ὑπερέχειν ὑποκειμένη μένοιτογε τῶν κατὰ ἀλήθειαν μητροπολίτην ἑἰς ταῦτα δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ἐγγχειρήσεως κωλυομένης, καὶ τοῦτο τολμήσαντα ποιῆσαι ἐπίσκοπον, ἑἰς τὸ πάσχειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ ἑἰς τὸ μηδὲν τῶν φθάντων προσπαγῆναι ἐπισκοπῇ τινι προνομίᾳ ἀφαιρεσθαι παρ' οἰουδήτινος. Ὅτι δὲ οὐ κατὰ πραγματικὸν θετὸν ἔξεστι τύπον τὰ τῶν ἐπισκόπων ἐκβαίνειν, κατὰ μόνους δὲ τοὺς Πατρικοὺς ἔχει, καὶ καὶ κανόνας, ἐξ ἐξέρας πράξεως τῆς τοιαύτης ἑἰς οἰκουμένης τετάρτης συνόδου καταμαθεῖν ἴσασιν. Τῆς γὰρ πόλεως Βηρυτοῦ, μητροπόλεως οὕτως ἐληφύλας παρὰ Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως, τὸ ἀντιδιαστολὴν τοῦ μεγάλου, λεγομένου μικροῦ ἐκστάθιος ὁ ταύτης τῆς πόλεως ἐπίσκοπος τῶν φιλοτιμημάτων τῆς μητροπόλεως κατεπαρθεῖς, ἐξανάστη Φωτίου τοῦ μητροπολίτου τῆς Τύρου τῶν Φοινίκων μητροπόλεως ἑἰς δύο τινὰς ἐκείνων αὐτῶν ἐπισκόπων καθέλων, ὡς ὄντων ἐκπολίτης, καὶ εἰς πρεσβυτέρων βαθμὸν καταστῆναι ἐτέρους κεχειροτόνηκεν. Ὁ μὴ φέρων ὁ Φωτίος ἡ ἀγία προσέδραμε συνόδῳ. Καὶ δίκης κροτήσασθαι τὴν δικαιοῦσαν ἀπελήθε, μηδὲν ὠφελήσασθαι ἐκσταθίου τοῦ τῆς Βηρυτοῦ, ἐκ τοῦ βασιλευσίου ῥῶσθαι γράμματα λέγειν, τοῖς ἐπιτρέπουσιν τῶν Οὐ γὰρ πρόσσεχεν ἡ σύνοδος τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐκείνοις, ἀλλὰ τῆς ὑποθέσεως δοκιμαζομένη, ἡ ἀρχόντων πρότερον ἐρωτήσαντων τὴν σύνοδον ἑἰς οὕτως ἑἰς τῶν θειοτάτῳ δεσπότῃ τῆς οἰκουμένης ἡ ἤρεσε, μὴ κατὰ θεῖα γράμματα, ἢ κατὰ πραγματικὸν τύπου, τὰ τῶν ἐπισκόπων πρόνομι ἑἰς ἀλλὰ καὶ τοὺς κανόνας τῶν Πατέρων. Ὅτι οὐδὲν ἡ ἀγία σύνοδος, εἰ ἔξεστι κατὰ θεῖον πραγματικὸν τύπον ἄλλοτρίως ἐκκλησίας δίκαια τῶν ἐπισκόπων παρααιρεσθαι ; ἡ ἀγία σύνοδος ἐἰς ἐκρίνατο. Κατὰ τοὺς κανόνας ὅσα πραγματικὸν ἑἰς δὲν ἰσχύουσιν. Οἱ κανόνες τῶν Πατέρων κρατῶσαν. Καὶ αὐτὸς τῶν ἀρχόντων εἰπόντων ἑἰς οὐ

VARIÆ LECTIONES.

85 τῶν κανόνων.

NOTÆ.

(24-25) Exstat edictum l. un. C. De metrop. Beryto, lib. xl.

« ρός ἐστὶ διδάχθῆναι ἡμᾶς παρὰ τῆς συνόδου εἰ ἄ
 « ἔξεστι κατὰ θεῖον πραγματικὸν ἄλλοτριὰς Ἐκκλη-
 « σίας δίκαια ἐτέρους ἐπισκόπους παραιρεῖσθαι ἢ
 « ἀγία σύνοδος ἀνεβόησεν ὅτι ἔξεστι. Τοῦτο παρὰ
 « τοὺς κανόνας ἐστὶ. Ἔστι δὲ καὶ νόμος ὁ τοῦτο
 « βουλόμενος, οὕτω διεξιὼν ὅτι οἱ τοῖς κανόσιν ἐναν-
 « τιοῦμενοι πραγματικοὶ τύποι, ἄκυροί εἰσι. » Καὶ
 « βρα, μέγιστε βασιλεῦ, ὅπως διὰ πάντων τούτων ἀπο-
 « δέδεικται τηλαυγῶς, τὸ μὴ δεῖν αὐθεντεῖν τὸν βασι-
 « λέα ἐν τοῖς τοιούτοις, κανονικῶς δὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ
 « διεξάγεσθαι. Εἰσὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι πολλοὶ κανόνες
 « τῶν θεοστέπτων ἀποστόλων, καὶ ὑπηρετῶν τοῦ λό-
 « γου, καὶ τῶν ἐφεξῆς ἁγίων συνόδων, αὐτὰ ταῦτα
 « διατρανοῦντες, οὓς παραθεῖναι τῷδε τῷ γράμματι,
 « εὖθες ἔδοξε, καὶ μὴ πόβῳ φιλοτιμίας ἀνωφελοῦς,
 « Ἰκανῶν γὰρ τῶν προβληθέντων εἰς ἀπόδειξιν ὄντων,
 « τί δεῖ καὶ προσεπεξεργάζεσθαι; καὶ τῆς ἀληθείας
 « συναιμένης ἀναλάμψαι, καὶ τοῖς πᾶσι γενέσθαι δήλης,
 « τῶν πολλῶν οὐδαμῶς χρεῖα. Αὐτάρκης γὰρ εἰς
 « συνηγορίαν ἑαυτῆς ἡ ἀληθεία. Κοινῇ μὲν οὖν λόγῳ
 « καὶ καθολικῶς ἐλέχθη ταῦτα. Ἰδίᾳ δὲ, καὶ κατὰ μέ-
 « ρος, καὶ ἑτέροις ἕκαστος φράγγυται δικαιομασίαν.
 « Αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ καὶ τῶν περὶ τῶν ὄλων συστάσεως
 « ἀγῶν, καὶ τὸ σμῆνος τῶν λόγων κινήσεως, τὸν θεο-
 « φιλῆ δὲ λέγω μητροπολίτην Ἀγκύρας, ὑπομνήματι
 « τε πέπρακται τοῦ μακαρίτου βασιλέως τοῦ Δούκα,
 « ὅστις τὴν τοῦ βασιλείου ἐπισκοπὴν εἰς μητροπολιτι-
 « κὸν ἀνήγαγε δίκαιον, διοριζομένῳ, τῷ θανάτῳ τοῦ
 « τιμηθέντος μητροπολίτου, εἰς ἐπισκοπὴν κατεσπᾶσθαι
 « τὴν εἰρημένην ἐκκλησίαν ἢ ἐπαισχυνθέντος λίαν
 « νουεχῶς τοῦ βασιλέως τὸ οἰκετὸν ὄλσθημα καὶ τὴν
 « ἄνοιαν καὶ θριαμβεῦσαι, καὶ διορθώσασθαι ἢ ἀλλὰ
 « κατὰ τὸ θεττλὸν μειρακίον, καὶ τρώσαντος, καὶ
 « συμπαθῶς καὶ φιλανθρώπως ἐπεγνωκότος τὴν ἴασιν.
 « Καὶ πρὸς τοῦτῃ χρυσοβούλλῃ ὤπισται ἄλλῃ τοῦ
 « υἱοῦ τοῦτου καὶ βασιλέως, τὸ φθάσαν ὑποστηρίζοντι ἢ
 « καὶ ὑπομνήματι συνοδικῶν, τῶν τότε ζώντων μητρο-
 « πολιτῶν, ὄλων δὲ ὄντων 54, ταῖς αὐτοχειρίοις ὑπο-
 « σημασίαις τὸ ἐμπεδόν ἀποφέροντι, ὧν καὶ οἱ πλείους
 « περιεῖσι, στοιχησάντων ἀπάντων τῇ κανονικῇ ἀπο-
 « φάσει. Ἄτερος δὲ ὁ Ἡρακλείας πρὸς τοῖς κοινοῖς
 « δικαιομασίαν, αὐτὸ τε τὸ συνοδικὸν ὑπόμνημα προβά-
 « λεται εἰς συνασπισμὸν, καὶ χρυσοβούλλῃ τεθωράκι-
 « σται, οὗ δημιουργὸς ὁ μακαρίτης βασιλεὺς ὁ Βοτα-
 « νεϊάτης, διοριζομένῳ τῇ τελευτῇ τοῦ νυνὶ ἀρχιερα-
 « τεύοντος ἐν Μαδύται, τὸ ὑπ' αὐτῷ μητροπολιτικὸν
 « παῦεσθαι δίκαιον, καὶ ὑπὸ τὴν Ἡρακλείαν ἐπανα-
 « στρέφειν τὴν εἰρημένην Ἐκκλησίαν, ὡς τοπρότερον.
 « Προσεπιτούτοις καὶ ὁ θεοφιλέστατος μητροπολίτης
 « Πατρῶν, πολλοῖς καὶ διαφοροῖς τετελείχεται δικαιομα-
 « σιν, εἰς τὸ συμφυεῖς, καὶ ἀτμήτους, καὶ ἀναποσπά-
 « στους ἔχειν τὰς τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ δωρηθείσας
 « ἐπισκοπὰς, παρὰ Νικηφόρου βασιλέως τοῦ ἀπὸ
 « γενικῶν, διὰ τὸ ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Ἀδάρων
 « παρὰ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀπιστῶν καὶ πρωτοκλή-

• dum sacram sanctionem pragmaticam jura eccle-
 • siae alterius, alii rapiant episcopi : sancta synodus
 • exclamavit : Non licet. Hoc praeter canones ad-
 • mittitur. Est etiam lex, quae hoc ipsum vult
 • his verbis exposita : Pragmaticae sanctiones, quae
 • canonibus adversantur, irritae sunt. » Vide, ob-
 • secro, maxime imperator, quomodo per haec omnia
 • clarissime demonstratum sit, non debere principis
 • in hujusmodi rebus auctoritatem valere, sed eccle-
 • siastica secundum canones peragi. Ac sunt qui-
 • dem et alii multi canones coronatorum divinitus
 • apostolorum ministrorumque verbi, et secularum
 • deinceps sanctarum synodorum, haec ipsa decla-
 • rantes ; quos huic scripto adjungere velle, stolidum
 • visum fuit, nec ab inutili ambitione longe remotum.
 • Nam cum ea, quae producta sunt, ad demonst-
 • rationem rei sufficiant, cur amplius laboretur ? et
 • cum veritas elucere possit, atque omnibus inno-
 • tescere : non multis opus est verbis. Quippe ve-
 • ritas ad sui patrocinium ipsamet sufficit. Itaque
 • ratione communi, et generaliter haec dicta sunt.
 • Scorsum vero, et particulatim, etiam aliis quisque
 • munitus est iuribus. Nam et is ipse qui certamen
 • hoc universum accepit, et verborum hoc alveare
 • commovit, religiosus, inquam, metropolitanus ille
 • Ancyranus, instrumento munitus est felicitis me-
 • moriae principis Ducæ v, qui episcopatum Basilæ
 • metropolitico jure donavit, quod instrumento sanc-
 • citur, ut honorem adepti metropolitani morte, dicta
 • Ecclesia redeat ad statum inferiorem episcopatus
 • cum valde prudenter hunc principem non puduerit
 • lapsum et ignorantiam suam tum palam spectandam
 • exhibere, tum corrigere ; idemque Thessali adole-
 • scentis exemplo, et vulnus infixit ; et benigne
 • humaniterque sanationem agnovit. Praeter hanc
 • bullam auream, munitus est alia quoque filii
 • hujus x, et imperatoris, quae priorem confirmat :
 • itemque monumento synodali, quod factis manu
 • propria subscriptionibus est confirmatum ab omni-
 • bus tunc viventibus metropolitanis, si paucos de-
 • mas, quorum et major pars superstes est, univer-
 • sis sententiam canonicam secutis. Alter autem
 • ille pontifex Heracleæ, praeter jura communia ;
 • profert ad sui defensionem illud ipsum synodale
 • monumentum, et munitus est aurea bulla, cujus
 • auctor est felicitis recordationis imperator Botania-
 • tes, qua sancitur, ut illius morte, qui nunc Madyti
 • pontificatum gerit, jus ejus metropolitico exspiret,
 • ac dicta ecclesia pristino more sub Heracleam
 • redeat. Praeter haec, religiosissimus quoque me-
 • tropolitanus Patrensis compluribus ac variis
 • munitus est iuribus in hoc, ut sibi abjunctos, et
 • minime separatos, indivulsosque habeat episcopa-
 • tus, ecclesiae suae a Nicephoro principe, qui ex ge-
 • nerali procuratore factus est imperator, attributos

VARIAE LECTIONES.

54 δόντων.

v Constantini. x Michaelis Ducæ.

ejus miraculi gratia, quod oculariter factum fuit ab illo eximio primoque vocato apostolo Andrea, in Abarum eversione, qui totis cccviii annis Peloponnesum obtinuerant, usque adeo ab imperio Romano avulsi, ut nemo Romanus in Peloponnesum vel pedem inferre posset; tunc autem unius horæ spatio fuerunt exterminati per solam apparitionem hujus primo vocati apostoli, et ipsa regio tota Romanis restituta sceptris.

Ac primum quidem profert auream bullam indicati principis, qui et hanc ipsam sanctissimam Patrensem Ecclesiam ex archiepiscopatu ad metropolim gloriam evexit ob illius eximii prodigium apostoli, quæ diximus; et tres episcopatus ei largitus est, Methouensem, Lacedæmonium, et Sarsocoronensem: deinde alteram huic consonam, Leonis et Alexandri augustorum: ac tertiam Romani, Christophori, et Constantini, reliquarum vestigiis inhærentem; itemque præter has aliam, Nicephori Phocæ: quintam denique Botaniatæ illius, qui paulo ante rerum potius fuit, quæ recensitæ omnes obsignantur. Neocæsariensis quoque similiter momento domini Michælis patriarchæ, beatæ memoriæ nititur; et aurea bulla domini Michaelis Ducæ. Inveniuntur et acta, quæ tradunt quod episcopatus, quicumque ad metropolium dignitatem provehendi erant, non aliter id assequerentur; nisi publicæ utilitatis id suaderet ratio, et synodus assentiretur, et ecclesiæ honorem accepturæ metropolitanus remunerationes se dignas ex imperatoris manu consecutus, ea quæ gererentur, approbaret. Tot igitur atque talia cum adminicula sint, tam universis communia, quam singulis peculiaribus: mihi sane, meique similibus videtur, humanissime princeps, esse factum hujus modi et iniquum et enorme, contraque sacros canones, et decretis spiritualibus ac legibus adversum: nec satis habere virum, quæ ab adversaria parte opponatur. Nam neque sacra pragmatica sanctio, veluti superius est declaratum, adversus divinos canones valebit: neque condemnatio, quæ contra leges canones tendit, laudabilis esse poterit. Quamvis enim scriptum a constituta divinitus majestate tua subnotatum, artificiose atque oratorie factum est, ac vulgo fidem mereri videtur: non tamen et leges atque canones evertere potest, at veritatem succutere. Nam argutatio et ratiocinationes, ex iis sumptæ, quæ hominum opinioni consentaneæ videntur, cum non sint; longe absunt a vero atque scientia. Nec longa consuetudo efficiet unquam, ut id, quod ab initio subsistere non potuit, locum habeat. Tunc enim longa quoque consuetudo vim legis obtinet, quando præterquam quod curatione non pugnat, nec legem evertit. At cum hoc modo sacri canones evertantur, quam ratione consuetudo, quæ sic irrepsit, admittitur? Nam audi legis verba: «Quod non cum ratione introductum est, sed per errorem et consuetudinem obtinuit in similibus valere non debet.»

τοῦ Ἀνδρέου ὀφθαλμοφανῶς γενόμενον θῆμα ἐν διακοσίοις δεκακοτῶν χρόνοις ὄλοις κατασχόντων τὴν Πελοπόννησον, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀποπαρμένον, ὡς μηδὲ πόδα βαλεῖν ὄλοις δύνασθαι αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνθρωπον ἐν μιᾷ δὲ ὥρᾳ τούτων μὴ ἀφανισθέντων ἐκ μόνης ἐπιφανείας τοῦ πρωταπλότου τῆς δὲ χώρας ἀπάσης τοῖς Ῥωμαϊκοῖς σκίπτου ἐπικνελοῦσης.

Καὶ πρῶτον μὲν προβάλλεται τὸ τοῦ Ῥηθέντος ἐπιπέδου χρυσοῦ βουλλῶν, τοῦ καὶ τὴν αὐτὴν ἀρχιεπισκοπὴν ἐκκλησίαν Πατρῶν, ἐξ ἀρχιεπισκοπῆς εἰς μητροπολιτικὴν δόξαν ἀναγκάζοντος, διὰ τὸ ῤηθῆναι τριτοῦ τοῦ κορυφαίου, καὶ τρισὶν ἐπισκοπαῖς αὐτὴν ἐπισαμένον, τῇ Μεθώνῃ, τῇ Λακεδαιμονίᾳ, καὶ τῇ Σαρκοκωρονίᾳ καὶ ἕτερον τούτων συνῆδον, λίαντι καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν βασιλέων καὶ τρίτον Ῥωμαίου Χριστοφύρου, καὶ Κωνσταντίνου, καὶ Ἰγνατίου ἄλλοις βαβίον καὶ ἄλλο ἐπὶ τούτοις. Νικηφόρου καὶ Φωκά καὶ πέμπτον ἐπὶ τούτοις, τοῦ πρό μὲν βασιλευκότος τοῦ Βοτανιάτου, τοὺς ἐπιφανῶς πάντας ἐπισφραγίζοντος. Καὶ ὁ Νεοκαισαρῆς ὁ ἐσθῆρικται ὁμοίως ὑπομνήματι τοῦ ἐν μακαρίᾳ ἡ λέξει πατριάρχου, κυροῦ Μιχαήλ, καὶ χρυσοῦ βουλλῶν κυροῦ Μιχαήλ τοῦ Λούκα. Εὐρίσκονται ἐπὶ καὶ τρεῖς διαγορευοῦσαι, ὅτι περ ὄσαι τῶν ἐπισκοπῶν ἐν μητροπόλει ἐμελλον ἀναδιδασθῆναι κλίεις, ἐὰν ὄλως τούτου ἐπέτυχον, εἰ μὴ κοινωφελῆς καὶ οἰκονομία, καὶ ἡ σύνοδος κατεδέξατο, καὶ ὁ μετὰ πολίτης τῆς μελλούσης τιμηθῆναι ἐκκλησίας πρὸς ἀξίας ἐιληφῶς τῆς βασιλικῆς δεξιᾶς, τοῖς προτιμωμένοις συνήγεσθαι. Τοσοῦτον τοῖνον ὄντων ῤηθῆναι μάλιστα, καὶ κοινῶν τῶν πᾶσι, καὶ τῶν κοινῶν ἰδίων, ἐμοὶ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις δοκεῖ, ῤεῖσθαι βασιλεῦ, παράνομον εἶναι καὶ ἀθέμιτον τοιαύτην πρᾶξιν, καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀπειθεῖν, καὶ τοῖς πνευματικοῖς ὅροις καὶ νόμοις ἀπειθεῖν καὶ οὐκ ἱκανὰ τὰ παρὰ τοῦ ἀντιβότου μάλιστα ἐπιτιθέμενα. Οὕτε γὰρ πραγματικὸς θεὸς οὐκ ἐπὶ τῶν θείων κανόνων ἰσχύσει, ὡς ἀνωθεν ἐπιτιμῶνται, οὕτε μὴν καταδικητὴ, ὁμοίως νόμων καὶ κανόνων χωροῦσα, ἐπαινετὴ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ σημεῖον τῆς θεοῦ βασιλείας σου, τεχνικῶς καὶ ῤητορικῶς ἐσκευάσται, καὶ πιθανὸν δοκεῖ τοῖς πολλοῖς ἐπιπέδον καὶ δυνατόν, νόμους ἀνελεῖν καὶ κενῶσαι τὴν ἀλήθειαν καταστῆσαι. Σοφιστεία, γὰρ, καὶ ὁ λογισμοί, ἐκ φαινομένων ἐνδεδῶν, μὴ ὄντων ἐὰν ὄρω τοῦ ὄντος καὶ ἐπιστήμης εἰσίν. Ἄλλ' ὅσα μὲν συνήθεια, τὸ ἀπαρχῆς ἀνωπύστατον, εἰς ἕνα ἀξεῖ ποτέ. Τότε γὰρ καὶ ἡ μακρὰ συνήθεια ἐπὶ ἕττον νόμου κρατεῖ, ὅταν πρὸς τῆν μὴ ἀλήθειαν εἶναι, καὶ νόμον οὐκ ἀνελεῖ. Ἰδὲ δὲ τῶν θείων ἐπιτιμῶν τρεπομένων κανόνων, ποῦ λογισμῶν συνήθεια ἐπὶ θάνουσα παρεῖδουσιν προσδεχθήσεται; Ἄκαια τῆ τοῦ νόμου λέγοντος: «Τὸ μὴ μετὰ λογισμῶν ἐπιτιμῶν, ἀλλὰ κατὰ πλάνην καὶ συνήθειαν ἐπιτιμῶν οὐ δεῖ κρατεῖν ἐν τοῖς ὁμοίοις.» Οὐκ ἀνελεῖται καὶ τὰ παρ' ἐνίων προσφερόμενα πικρὰ ῤηθῆναι τὰ σπουδάζοντα ὄρωσαν ἀποδεικνύειν βασιλικῶν.

τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπανάθαισιν· καὶ μὴ δεῖν φάσκοντα τὰς τούτων ἀνατρέπεσθαι, λόγου ἀχαριστίας μὴ παρεμπύπτοντος. Εἰ γὰρ ἀνθρώπων, φησί, δωρούμενος ὁ βασιλεὺς, οὐκ ἄλλως ἀναλαμβάνει τὴν δωρεάν, εἰ μὴ ἀχαριστίας παρεμπέσει λόγος, πολλῶν μᾶλλον ἐπιτῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν, ἐφ' ὧν ἀχαριστίαν λέγειν, οὐκ εὐλογον. Πρῶτον μὲν γὰρ πρὸς τὰς πόλεις, οὐ πρὸς τὰς ἐκκλησίας ἢ βασιλικὴν δωρεά. Εἰ δὲ καὶ θελή τις τοῦτο βιάζομενος δωρεάν εἶναι, ἄδικον αὐτὴν εὐρήσει, καὶ νόμοι ἀπρόσδεκτον. Οὗτοι γὰρ κωλύουσι καὶ τὰς ἀδικίας αἰτήσεις, καὶ τὰς προχείρους εὐεργεσίας, εἰς ἄλλων βλάβην αἰτουμένους, χαρίζεσθαι. Καὶ ἔτι, οὐκ ὀφείλουσιν ἑτέροις εἶναι ἐπιζήμιοι αἱ ἐτέρων τιμαί.

prohibit injustas preces, ac faciles donationes, in non debent aliorum honores aliis esse damnosi.

Τῆς ὑποθέσεως οὖν οὕτως ἐπιμελῶς ζητηθείσης, χρεῶν πάντως, θεσπέσιε βασιλεῦ, τὴν ἀλόγιστον ταύτην καὶ ἀδικον πράξιν τῶς εἰς τὴν ἐξῆς ἀνακόψαι, θείων θεοπισμῶν ἐκτιθεμένων παρὰ τῆς σῆς ἡμερόσητος, γίνεσθαι ταύτην τουλοπιου κωλύοντων καθάπαξ· τῶν προηγησαμένων δὲ προσήκουσαν καὶ κατάλληλον τῇ μεγαλεπήθῳ συνέσει σου, ποιῆσαι οἰκονομίαν. Καὶ ὅσαι τῶν ἐκκλησιῶν ἐξ ἐπισκοπικῶν δικαίων εἰς ὑπεροχὴν μητροπόλεων ἀναχθεῖσαι, ὑπερέβλασαν ἀδικόπως καὶ τὴν χρονίαν παραγραφὴν τῆς τρικονταετηρίδος, μενέτωσαν ἐπὶ σχήματος, καὶ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἕστωσαν ὑποκείμεναι. Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προνόμιον ἐπισκοπικόν, καὶ κανόνες εἰσὶν ἐπιτρέποντες, δεσπόζειν ἐπίσκοπον προνομίου ἑτέρας Ἐκκλησίας διὰ παραδρομῆς τῶν εἰρημένων ἐνιαυτῶν. Φησὶ γὰρ ὁ ἐξ' κανῶν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, τῆς καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν ἀγροικίας παροικίας, ἢ ἐγγυρίως, μένειν ἀπαροσαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα, εἰ τρικονταετὴ χρόνος ταύνας ἀδιόπτως διακατέχοντες ὠκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐνιαυτῶν γένηται τις ἢ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἡδικῆσθαι, περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Ἢ τινι θεῖῳ κανόνι καὶ ἢ ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ παλατίου συστάσα ἁγία σύνοδος διὰ τοῦ καὶ κανόνος ἐπηκολούθησε. Τὰς δὲ τοῦτο παθούσας, μηδὲ χρόνῳ βοηθουμένας, ἐπαναστρέφειν ἀναμφιλέκτως εἰς τὰ τῶν οἰκείων μητροπόλεων δίκαια. Μὴ ταρπύτω δὲ τὴν κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν σου, τὸ κατὰ φαντασίαν παρεισαγόμενον ἄτοπον, καὶ ἢ δοκούσα προσγίνεσθαι ταῖς ἐκκλησιαῖς ὕβρις, ἀτιμαζομέναις ὡσπερ τῷ ὑφαιρεσθαι τοῦ μητροπολιτικοῦ ἀξιώματος.

Οὐκ ἔστι γὰρ τοῦτο ὕβρις, τὸ ὑφαιρεσθαι ἐνθέσμως· τούναντιον δὲ μᾶλλον τὸ ἕτερον, τὸ ἐκφύλως καὶ ἐκθέσμως γινόμενον. Εὐρέθη γὰρ τι καὶ τοιοῦτον γενόμενον κρίσει συνοδικῇ, καὶ ἐπικρίσει βασιλικῇ κυρωθέν. Τῆς γὰρ ἐπισκοπῆς τοῦ Ροιζαίου ὑπὸ τὸν Καισαρείας τελευτήσης, καὶ ἀρχιεπισκοπῆς γενομένης παρὰ Γερμανοῦ τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ πατριάρχου, καὶ τοῦ ἐπ' ἐκείνου βασιλεύοντος, χρόνος

Neque vero ignoramus acerba isthæc verba, quæ a nonnullis proferuntur quibus probare nituntur, ecclesiarum ad altiora provectionem, munus esse imperatorium; quod rescindendum negant, ratione ingratitude non interveniente. Nam si homini largiens aliquid imperator, inquit, non aliter beneficium suum revocat, nisi causa ingratitude incidit, multo magis id locum habet in sacris sanctis ecclesiis, quas ingratitude insimulare velle, absurdum fuerit. Atenim primum non ad ecclesias, sed ad civitates hoc imperatorium beneficium spectat. Quod si maxime quis ponat, per vim extorquens, esse donationem. Repriet injustam, et legibus vetitam. Quippe leges aliorum petitas detrimentum, concedi. Præterea

Quapropter hac causa tam diligenter examinata, oportet omnino, divine imperator, morem absurdum et injustum saltem in posterum abolere, sacras mansuetudine tua sanctiones proponente, quibus edicatur in universum. ne deinceps locum habeat: ac de iis, quæ ante hæc contigerunt, pro sua singulari et heroica prudentia, disponente. Quotquot effiam ecclesiæ jus episcopale prius habentes, et ad eminentiam metropolitam evectæ, citra interturbationem ullam præteriere terminum longæ præscriptionis annorum triginta: in eadem conditione maneat, et sanctæ magnæque Dei Ecclesiæ subditæ sint. Quandoquidem hoc etiam episcopale privilegium est, et exstant canones, qui permittunt, ut episcopus alterius ecclesiæ prærogativam dictorum annorum decursu sibi vindicet. Inquit enim canon xvii synodi Chalcedonensis, rurales vel provinciales parœcias singularum ecclesiarum inconcussas in eorum episcoporum potestatem manere, qui eas possideant: ac præsertim, si eas annorum triginta spatio, nulla interveniente vi, possidentes, administrarint. Si vero intra illos annos 30 vel incidit, vel incidat aliqua de eis dubitatio; licere dicentibus, se passos injuriam, ut de his apud synodum provincialem agant. Quem sacrum canonem sancta quoque synodus in Trullo palatii habita, canonu xxv est secuta. Quibus autem hoc contigerit, si temporis adminiculum nullum habeant; citra contradictionem ad suarum metropolium jura redeant. Neque vero præpotentem sanctamque majestatem tuam ea turbet absurditas, quæ specie tenus præterditur, nec contumelia, quæ videtur Ecclesiis irrogari; cum infamia quasi notari videantur, dum metropolitica dignitas ei adimitur.

Non enim probrum est legitime quidpiam amittere: sed e contrario potius illud alterum, quod more novo, et præter leges committitur. Et deprehensum est aliquid tale factum de sententia synodali et imperatorio decreto corroboratum. Nam cum episcopatus Rhœzæi sub Cæsareæ pontifice fit, et archiepiscopatus fuisset a Germauo, confessor ac patriarcha; subque principe qui Germani

tempore præfuit imperio : ducentis post annis, sub A celebri patriarcha Theophylacto, jussu Romani senioris imperatoris, preces offerente Nicephoro quodam, pastore principe Neocæsariensi, constitutum est tribunal mistum ex pontificibus, et doctis viris senatoriis, eodem patriarcha, quem diximus, præsidente. Quo iu iudicio secundum metropolitanum est pronuntiatum. Hoc manifesto parel ex illorum snnotatione, qui de causa cogoverunt ; deque monumento dicti patriarchæ, et aurea bulla imperatorum, Romani, Christophori, et Constantini obsignante judicata. Nec abs re quidem benigne imperator. Nam quod factum est male, corrigendum est bene. Sic equidem sentio. Sic pronuntio, doctrinis a majoribus quasi per manus acceptis sanctorum afflatorumque divinitus B Patrum insistent, et sacrosanctos canones sequens. Nec enim sanctum, nec justum duco ; quod juste sancteque factum non est. Non etiam multorum opiniones metuo, qui me volunt concessæ mihi divinitus Ecclesiæ privilegiorum rationem habere, nec ea vel negligere, vel temere prodere. Non enim hoc pontificum est, ut necessario putent ecclesiæ snæ privilegia sibi citra discrimen tuenda, tam justa, quam injusta : sed quæ justa sunt, inviolabilia præstare debent ; injustis vero cedere. Nam qui sermonem veritatis recte secare de doctrinis sermonis Dei Servatorisque nostri Jesu Christi, qui veritas ipsa est, omnino jussi sumus, non plane apud Deum expertes erimus culpæ. C si ob animi nostri affectum hæc lucra sectabimur. Ac nos quidem, a quibus necessario flagitur, ut divinis præceptis et traditionibus Patrum, nihil ducamus antiquius, sed ea pro viribus nostris illibata servemus ; sic et sentimus, et decernimus. Velim vero, tua quoque pia serenissimaque majestas rem consideret, quodque factum fuerit opus, faciat : atque hoc modo majestas tua id, quod omnino et reprehensionis et scandali expers erit, tam ipsius Dei, quam sacrorum canonum respectu, servet.

LUCÆ (25).

Ne clerici auferant ea, quæ ad ecclesias vel episcopos morientes pertinent.

Mensi Martii die x, feria i, præsidente sanctissimo domino nostro et universali patriarcha, domino Luca, in dextris Alexiacis catechumeniis, assidentibus in concilio magnæ ipsius sanctitati sacratissimis pontificibus Cæsariensi, Heracliensi, Amasiensi, Melitenæ, Thessalonicensi, Neocæsariensi, Myrensi, Mosisso, Cretensi, Trajanopolitano, Hierapolitano, Æni, Dristræ, Nazianzeno, Abydeno, Milesio, Selybriæ, Bizyæ, Maroneæ, Parii, Cii, Apro, Nicæ, Gotthiæ, Matrachorum,

διακασίους ὕστερον, ἐπὶ Θεοφυλάκτου τοῦ πατρὸς πατριάρχου, κελεύσει βασιλέως Ῥωμανοῦ τοῦ τρι- σβυτέρου, ἐξ αἰτήσεως Νικηφόρου τινός, ποιμενάρχου Νεοκαισαρείας τυγχάνοντος, δικαστήριον ἐπέστη συμμιγές, ἐκ τε ἀρχιερέων, καὶ ἐλλογίμων σκλητινῶν, προκαθημένου καὶ αὐτοῦ τοῦ εἰρημένου πατριάρχου. Καὶ ἡ νικῶσα ἐφ' μητροπολίτη ἐδόθη παρίστησι τοῦτο τρανώς. τὸ τῶν δικαιωμάτων σημεῖωμα, καὶ ὑπόμνημα τοῦ βηθέντος πατριάρχου καὶ χρυσόβουλλος λόγος τῶν βασιλέων, Ῥωμανῶν, Χριστοφόρου, καὶ Κωνσταντίνου, ἐπισφραγίσαντες ἐκεκριμένα. Καὶ εἰκότως, φιλάγαθε βασιλεῦ. Τὸ γὰρ κακῶς γενόμενον, δεόν διορθωθῆναι καλῶς. Οὕτω φρονῶ. Οὕτως ἀποφαίνομαι, τὰς πατροπαράδοτους διδασκαλίαις τῶν ἁγίων θεοφόρων Πατέρων ἐσόμενος, καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι στοιχῶν. Ὁ γὰρ ὁσιον, οὐδὲ δίκαιο, ἤγημαι, τὸ μὴ δικαίως ἐκαστὸν καὶ ὁσίων γενόμενον. οὐκοῦν οὐδὲ πέφρικα τὰς πολλῶν ὑπολήψεις, ἀξιοῦντων με τῶν τῆς ἐκθεσ. δεδομένης μη ἐκκλησίας ἀντιποιεῖσθαι καὶ μὴ καταμελεῖν προνομίων, καὶ εὐκόλως τὰῦτα προεῖπῃ. Οὐ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀρχιερέων, ὡς ἐπάνηγκες εἶναι τῶν τῆς οικείας ἐκκλησίας προνομίων ἀδικαίως ἀντέχεσθαι δικαίων τε ἅμα καὶ ἀδικῶν. ἀλλὰ τὰ μὲν δίκαια φυλάττειν ἀλώθηται, τῶν δὲ ἀδικῶν ὑπεκχωρεῖν καὶ ἐξήστασθαι. Οὐ γὰρ τὸν τῆς ἐκθεσ. λόγον ὀρθοτομεῖν ἐκ τῶν διδασκαλιῶν τῆς αὐτοαληθείας τοῦ Λόγου Θεοῦ καὶ Σωτήρας ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κοθῆπαξ κεκελευσμένοι, οὐκ ἀντιποῖ πάντως ἐσόμεθα τῷ Θεῷ, εἰ προὔργου τῆς δια πάθος τὰ κέρδη ποιήσομεν. Καὶ ἡμεῖς μὲν μὴ δὲν προτιμώτερον τῶν θείων ἐντολῶν καὶ τῶν Πατρῶν παραδόσεων ποιεῖν ἐξανάγκης ὀφείλοντες, αὐτὰ ἀμνάπτωτα ταῦτα φυλάττειν, ὡς δύναιτες, οὕτω κατανοοῦμεν καὶ ὀριζόμεθα. Σκοπησάτω δὲ καὶ τὸ εἰπεῖν καὶ παγγῆλλον κράτος σου, καὶ οἰκονομησάτω τὸ ἐκαστὸν καὶ ὁ πάντως ἀμεμπτον, καὶ ἀπρόσκοπον, καὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας διαφυλάξοι ἡ μεγαλειὰ σου.

ΛΟΓΚΑ.

« Περὶ τοῦ μὴ ἀφαρπάζεσθαι τοὺς κληρικούς τὰς τὰς ἐκκλησίας, ἢ ἐπισκόποις ἐπιτελεῖσθαι ἀνήκοντα. »

Μηνὶ Μαρτίου ε', ἡμέρᾳ β', προκαθημένου, τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη καὶ οἰκουμένου κατὰ τὸν κυροῦ Λουκά, ἐν τοῖς δεξίοις Ἀλεξιακοῖς κληρικῶν, συνεδριάζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγαθῇ αὐτοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Καισαρείας, τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Ἀμασίας, τοῦ Μελιτηνῆς, τοῦ Θεσσαλονίκης, τοῦ Νεοκαισαρείας, τοῦ Μύρων, τοῦ Μωκισσοῦ, τοῦ Κρήτης, τοῦ Τριανουπολεως, τοῦ Ἱεραπόλεως, τοῦ Ἀἴνου, τοῦ Δρίστρας, τοῦ Καζιανζοῦ, τοῦ Ἀβύδου, τοῦ Μιλήτου, τοῦ Ἐπιδόριος, καὶ

NOTÆ.

(25) Cognomento *Chrysobergis*, de cuius ætate lib. præcedente dictum (col. 760).

Βιζύης, τοῦ Μαρωνείας, τοῦ Παρίου, τοῦ Κίου, τοῦ Ἀπρω, τοῦ Νίκης, τοῦ Γοσθίας, τοῦ Ματράχων, τοῦ Σουγδοφούλλων, καὶ τοῦ τῶν Ἑρακλέος· παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

Ὁ ἱερώτατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος περιηγήθη, ὅτι τὰ τῆς λαχούσης αὐτὸν μητροπόλεως διάφορα πράγματα, οὐχ ἦττον δὲ καὶ τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ μητροπολίτη ἀνήκοντα, ἀφῆρπασάν τινες τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν. Καὶ ἤρετο συνοδικῶς προκαθημένης τῆς ἡμῶν μετριότητος, τί ἄρα μέλλει διαπράξεσθαι ἐπὶ τοῖς οὕτω παραλόγως εἰς τὴν τοιαύτην πράξιν ἐξενηχθεῖσι. Καὶ ἤκουσεν, ὡς ἐπεὶ ἀπὸ διαφόρων κανόνων καὶ νόμων, ὧν καὶ ὁ λόγος κατωτέρω μνησθήσεται, οἱ τοιαῦτα πράττοντες εὐθύναις προσηκούσαις ὑπόκεινται, καὶ οἱ τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας κληρικοί, μετὰ ἐξέτασιν ἀκριβῆ, καὶ τῆς ἀληθείας διάγνωσιν, τοιούταις πράξεσιν εὐρεθησόμενοι ἕνοχοι, κατὰ τὴν τῶν τοιούτων νόμων καὶ κανόνων περιληψίν, εὐθυνθήσονται. Οἱ δὲ κανόνες καὶ οἱ νόμοι, οἱ τοὺς τοιαῦτα πράττοντας εὐθύνοντες, ἔχουσι οὕτως·

Κανὼν οβ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων· Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέλῃται κηρὸν ἢ ἔλαιον, ἀφορίζεσθω· καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστεθήσθω μεθ' οὐ ἔλαθεν.

Τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου κανὼν ζ'. Εἴ τις τὰς καρποφρίας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι λαμβάνειν, ἢ διδόναι ἔξω τῆς ἐκκλησίας, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐκχεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω.

Τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου κανὼν β'. Μὴ ἐξέτιναι κληρικῶν, μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, διαρπάξαι τὰ διαφέροντα αὐτῶν πράγματα, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι κανόνει ἀπηγόρευται. Ἡ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, κινδυνεύειν εἰς τοὺς ἰδίους βαθμούς.

Τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῶν Τρούλλων τοῦ παλατίου συνόδου κανὼν λε'. Μὴ ἐξέστω τινὲ τῶν μητροπολιτῶν, τελευτῶντος ἐπισκόπου τελοῦντος ὑπὸ τὸν κατ' αὐτὸν θρόνον, τὰ αὐτοῦ πράγματα ἢ τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας, ἀφαιρεῖσθαι ἢ σφετερίζεσθαι· ἀλλ' ὑπὸ παραφυλακῆν ἔστωσαν τοῦ κληρικοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἧς ὁ τελευτήσας ἐτύγχανε πρόεδρος, μέχρι τῆς ἐτέρου ἐπισκόπου προδολῆς· ἐκτὸς, εἰ μὴ κληρικοί ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐχ ὑπελεῖφθησαν. Τηνικαῦτα γὰρ ὁ μητροπολίτης ταῦτα φυλάξει ἀμείωτα, τῶν χειροτονησομένων ἐπισκόπων πάντα ἀποδοῦς.

Βιβλίου ξ', τίτλος με', κεφάλαιον α', θεμάτιον β'. Τὸ δὲ πεκουλάτους κινεῖται κατὰ τοῦ ὀφελομένου ἐκ τῶν ἱερῶν, ἢ μνημείων, ἢ δημοσίων χρημάτων, ἢ στρέψαντος εἰς ἰδίαν χρειαίαν.

Καὶ κεφ. δ', τοῦ αὐτοῦ τίτλου καὶ βιβλίου· Τῶν δὲ πεκουλάτους ὀπόκειται, καὶ ὁ ἱερεὺς, ἢ ἐκ μνημείων χρήματα λαμβάνων, ἢ τὸ δωρηθὲν Θεῷ.

A Sugdophullorum, et... Herculis : astantibus et religiosissimis dominicis magistratibus.

Sanctissimus archiepiscopus metropolis Thessalonicensis Constantinus indigne se ferre clamabat, quod diversas metropolis suæ res, itidemque pertinentes ad metropolitanum decessorem suum, clericis quidam sibi subditi diripuisent. Et interrogabat in synodo, præside mediocritate nostra, quid agendum esset in eos, qui tam nequiter ad ejus modi facinus exorbitassent. Responsum est quod, cum ex diversis canonibus et legibus, quarum inferius in hoc scripto fiet mentio, talia committentes convenientibus pœnis obnoxii sint; etiam Thessalonicensis Ecclesiæ clerici, accurato prius examine habito, et veritate cognita, si talibus facinoribus obnoxii reperiantur, prout ejusmodi legibus et canonibus contineatur, rei paragendi sint; canonum vero, et legum, quarum pœnas incurunt hujusmodi facinorum auctores, hæc est sententia.

Canon LXXII sanctorum apostolorum : Si quis clericus aut laicus ex sancta ecclesia ceram abstulerit, vel oleum segregator; et præter id, quod accepit, sesquiquintum adjiciat.

Canon VII synodi Gangrensis : Si quis fructus ecclesiasticos accipere voluerit, aut dare extra ecclesiam, præter sententiam episcopi, vel ejus, qui talia commissa sunt, nec agere cum illius voluntate velit : anathema sit.

Canon II synodi Chalcedonensis. Non liceat clerico, post mortem episcopi sui, res ad eum pertinentes deripere : quemadmodum priscis quoque canonibus est prohibitum. Vel qui hoc faciat, de gradu suo periclitetur.

Canon XXXV synodi Constantinopolitanæ, in Trullo patii celebratæ. Non liceat alicui metropolitano, cum episcopus throno suo subditus moritur, ejus res atque bona, vel etiam ecclesiæ ipsius, auferre, sibi vindicare : sed sub ejus ecclesiæ cleri custodia sint, cujus in præses erat, qui diem obiit; donec alius episcopus præficiatur : excepto, si nulli sint in ea ecclesia clerici superstites. Tunc enim metropolitano ea non deminuta servabit, ac ordinando episcopo universa restituet.

Liber Basilicorum LX, titulo XLV, capite I, the-matio II. Crimen peculatus intentatur ei, qui surripit e templis, aut sepulcris, aut pecuniis publicis, vel eas in usus suos convertit.

Item cap. IV, ejusdem tituli et libri : Crimine peculatus tenetur, et qui sacras, vel ex sepulcro pecunias, vel Deo dicatum quid accipit.

VARIÆ LECTIONES.

7 officialibus.

GEORGII XIPHILINI (26).

De juribus territoriorum.

Mensis Februarii die iv, feria ii indictione xv, præside sanctissimo domino nostro, et universali patriarcha, domino Georgio, in Thessalo, assidentibus in concilio magnæ ipsius sanctitati sacratissimis pontificibus, Stephano Amaseno, Joanne Melitenæ, Michaele Tyanensi, Theodoro Gangrensi, Euphemiano Philippopolitano, Theophane Madytensi, Theodoro Abydeno, Romano Aproico, Manuele Philadelphensi et Protosyncello, Constantino Pyrgii, Joanne Cii, Georgio Nicensi, Basilio Lemnio, Joanne Anchialino, Gregorio Dercoo, astantibus et reverendissimis dominicis magistratibus.

Comparens hodierno die coram mediocritate nostra synodaliter præside i religious episcopis Limnæ Michael, hujusmodi proposuit quæstionem. Mansiones quædam, inquit, et oratoria, condita sunt ab initio sub stauropegis patriarchalibus. Ad ea pertinent possessiones quædam immobiles, sitæ in episcopatus sanctitatis meæ territorio. Et qui habitant ad ea sacerdotes, neque nomen meum referunt, cum sacra peraguntur, et in aliis divinis hymnorum carminibus; neque dant mihi canonicum illud, quod ex more pontificibus universis solvitur. Simul obsecrabat, ut ad hæc sibi responsum a nobis daretur. Et audivit a mediocritate nostra, et sacrosancta synodo, licet ipsæ possessiones immobiles sub aliorum pontificum dominio sint, tamen eos, qui domicilium in eis habeant, sub provinciæ pontificis, veluti qui pastoris jus habeat, gubernatione positos esse. Propterea videri canonicæ subtilitati consentaneum esse, ut nomen ejus pontificis ejus relatio, qui provinciæ præest, ab iis peragatur, qui in ipsius territorio domicilium habent, eosque ab ipso ceu pastore regendos. Præterea solutionem canonici, quod ex more pontificibus præstat, ad provinciæ episcopum spectare. Nam hoc sanctissimo cujusque temporis patriarchæ Constantinopolis, novæ Romæ, concessum est ut in sitis ubi vis locorum territoriis reverendissimi nominis ejus fiat relatio, tam in mansionibus, quam sacris oratoriis, quæ sub stauropegis patriarchalibus ab initio et ipsis a fundamentis condita fuerunt. Non hæc vero solam, sed etiam sacræ venerabilesque domus, itidemque monasteria, quæ de fundamentis exstructa sunt quocumque in territorio, sub jure pontificis alterius sito, siquidem sub stauropegio patriarchali ab initio condita ceperunt; in iis illius sanctissimi et universalis patriarchæ, qui pro tempore præest, nomen referetur. Sin eorum structura non eo processit modo, plane pontifex is, qui pro tempore gubernationi præerit, in eis referetur, canonici quoque præstationem

A

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΞΙΦΙΛΙΝΟΥ.

« Περὶ ἐνοριακῶν δικαίων. »

Μηνὶ Φεβρουαρίῳ δ', ἡμέρᾳ β', ἐπιμετρησας ε', προκαθημένου τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότη καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κυρίου Γεωργίου, ἐν τῷ Θεσσαλῷ, συνεδριαζόντων τῇ μεγάλῃ ἀγαστῇ αὐτοῦ ἱερωτάτων ἀρχιερέων, τοῦ Ἀμασειᾶς Στεφάνου, τοῦ Μελιτηνῆς Ἰωάννου, τοῦ Τυφώνου Μιχαήλ, τοῦ Γαγγρῶν Θεοδώρου, τοῦ Φιλιππουπόλεως Εὐφαιμιανού, τοῦ Μαδύτων Θεοφάνους, τοῦ Ἀδύτου Θεοδώρου, τοῦ Ἀπρω Ῥωμανοῦ, τοῦ Φιλαδελφείας καὶ Πρωτοσυγκέλλου Μανουήλ, τοῦ Πυργίου Κωνσταντίνου, τοῦ Κίου Ἰωάννου, τοῦ Νίκης Γεωργίου, τοῦ Λήμνου Βασιλείου, τοῦ Ἀγχιάλου Ἰωάννου, καὶ τοῦ Δέρκου Γρηγορίου, παρισταμένων καὶ θεοφιλεστάτων δεσποτικῶν ἀρχόντων.

Παραστὰς τὴν σήμερον συνοδικῶς προκαθημενῶν τῶν ἡμῶν μετριότητι ὁ θεοφιλὴς ἐπίσκοπος Λίμνης Μιχαήλ, τοιαύτην ἐποίησατο τὴν ἐρώτησιν. Ὅτι μοναὶ τινες, φησὶ, καὶ εὐκτήριοι οἴκοι, ἐπὶ ταπεινοῖς πατριαρχικοῖς ἐξαρχῆς ἀνηγέρθησαν. Ἐν τοῖς κτήσεις ἀκίνητοι διαφέρουσι, διακείμενοι κατὰ τὴν τῆς ἐμῆς ἀγιότητος ἐπισκοπῆς ἐνορίαν. Καὶ ἐν τοῖς προσκαθημένοι ἱερεῖς, οὔτε τὸ ἐμὸν ἀναφέρουσιν ὄνομα ἐν ταῖς ἱεραῖς, ἀγιστείαις, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις τοῦ Θεοῦ ὑμνήσιν, οὔτε μὲν προσεβιδόσασιν τὸ συνήθως πᾶσι τοῖς ἀρχιερεῦσι παρεχόμενον ἐξ ἔθους κανονικόν. Καὶ παρεκλήσαμεν ὅλητα αὐτῶν παρ' ἡμῶν ἐπὶ τοῖς ἀποκρίσιν. Καὶ ἤκουσεν ἀπὸ τε τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ τῆς οὐκ ἐν ἱεραῖς συνόδου, ὡς αἱ ἀκίνητοι κτήσεις κατὰ τὸ ἄλλων ἀρχιερέων δεσποτεῖαν τελῶσιν, ἀλλ' ὅμοιαι ἐν αὐταῖς κροσκαθήμενοι, ὑπὸ τοῦ κατὰ χώραν ἐπιχειρέως ποιμαντικῶς διευθετώνται καὶ διεύθυνται. Καὶ διαταῦτα κανονικῆς δοκεῖ ἐξέχεσθαι ἀνάγκη, τὸ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ὀνόματος τοῦ κατὰ χώραν ἐπιχειρέως τελεῖσθαι παρὰ τῶν ἐν τῇ ὑπ' αὐτὸν ἐνορίᾳ προσκαθημένων, καὶ παρ' αὐτοῦ ποιμαντικῶς ἐξελέσθαι. Ἔτι δὲ καὶ τὴν καταβολὴν τοῦ ὀνόματος συνήθως κανονικοῦ τοῖς ἀρχιερεῦσι, πρὸς τὸν ἐν τῷ χώρῳ ἐπίσκοπον δίδοσθαι. Τοῦτο γὰρ τῷ κατὰ χώραν ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ῥώμης ἀπονεμένῃται, τὸ ἐν ταῖς ὀπουδήσασιν ἐπιχειρῶν ἐνορίας ἀναφορὰν τελεῖσθαι τοῦ τῆς ἐνορίας ὀνόματος, ἐν μοναῖς τε, καὶ ἱεροῖς εὐκτήριοι οἴκοις, ἐπὶ σταυροπηγίαις πατριαρχικοῖς ἐξ ἐπιτοῦ καὶ βάρων αὐτῶν λαβοῦσι τὴν πῆξιν. Οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ οἱ ἱεροὶ καὶ σεβάσμιοι οἴκοι, εἴτε διὰ τὴν σεμενέτα τινὰ ἐξαρχῆς λαβόντα τὴν τῆς ἐνορίας ὑποβάθραν, ὀπουδήσασιν ἐνορίας, ὑπὸ ἄλλων κτήσεις ἀρχιερέα, εἰ μὲν ἐπὶ σταυροπηγίαις πατριαρχικοῖς ἐξαρχῆς τὴν σύστασιν ἔλαβον, τὸ τοῦ κατὰ χώραν ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ὄνομα ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἔσεται ἀναφερόμενον. Εἰ δὲ ἡ καταβολὴ τῶν τοιοῦτων ὄχ οὕτω προῖδη, πάντως κατὰ καιροῦς ἀρχιερεῦσι ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἔσεται ἀναφερόμενος, καὶ τὴν τοῦ κανονικοῦ ἀποφασίματα

NOTÆ.

(26) Vixit sub Isaaco) Angelo et Alexio fratribus. Augg.

δοσι. Ἄλλα καὶ οἱ παροικοῦντες ἐν προστατείοις, ὑπὸ ἐνορίαν τελούσιν ἀρχιερέως τινός, ἃ δεσποτικῶς διαφέρουσιν ἱεροῖς τισὶ σαμνείοις καὶ εὐκτηρίοις οἷκοις εἰ μὴ ἐπὶ σταυροπηγίοις πατριαρχικοῖς ἀρχιθεν ἔσχον τὴν συστάσιν. Ταῦτα ἐκ τῶν ἡμερησίων συνοδικῶν παρασημειώσεων παρεκβλήθεντα, καὶ τῇ ὑπογραφῇ καὶ σφραγιδι τοῦ τιμιωτάτου χαρτοφύλακος καὶ ὑπερτίμου κυρίου Ἰωάννου τοῦ Καματηροῦ βεβαιωθέντα, ἐπεδόθη μηνὶ καὶ ἐπιμεμήσει τοῖς προγεγραμμένοις, ἔτους ΨΨε'.

« Ἡ ὑπογραφὴ. »

Ἰωάννης χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ Ἰπερτίμος, ὁ Καματηρός.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΚΑΜΑΤΗΡΟΥ.

« Συνοδικὸν ψήφισμα, κωλύον τὸν αὐτὸν καὶ εἶναι λαβεῖν εἰς γυναῖκα δισεξάδελφας δύο ὅτι καὶ μᾶλλον στοιχεῖν δεῖ, πᾶν οἱ πολιτικοὶ δίκασται τοῦτο οὐ κωλύουσιν ἐν τῷ ἀκολουθοῦντι ἐξῆς ψήφισματι. »

Ἰωάννης ἐλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, τῶ ἐν κυρίῳ ἀγαπητῶ ἀδελφῶ καὶ συλλειτουργῶ, τῶ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Δυρραχίου, καὶ ὑπερτίμῳ καὶ τῶ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Δεαβόλεως.

Ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῆ ἀδελφῆ καὶ συλλειτουργῆ, ἱερωτάτε μητροπολίτῃ Δυρραχίου καὶ Ἰπερτίμῳ, καὶ σὺ θεοφιλέστατε ἐπίσκοπε Δεαβόλεως, ὁ Καπανδρίτης Ἀλέξιος ἐπὶ τοῦ πρὸ ἡμῶν ἀγιωτάτου πατριάρχου παραστάς τῶ ἱερῶ συνεδρίῳ τῆς καθ' ἡμᾶς ἀγίας συνόδου, κατὰ τὸν Φεβρουάριον μῆνα, τῆς παρελθούσης πρώτης ἐπιμεμήσεως, ἀφηγήσατο ὡς νομίμῳ γάμῳ συνεζύγη τῇ ἀπὸ τοῦ θέματος Δυρραχίου ὀρρωμένη Εὐδοκίᾳ, τῇ αὐταδέλφῃ τοῦ πανσεβάστου Σεβαστοῦ, κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Βοιωάννου, ἀποβαλοῦσα τὸν πρότερον ὀμεινέτην αὐτῆς, τὸν Δυρραχίτην ἐκείνον ἄρχοντα, Βάρδαν τὸν Μακρόματον καὶ προέβησαν ἐπ' αὐτῆ καὶ γαμικὰ συνίθη συμβόλαια. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἱερά εὐχὴ τῆς τε μηνστείας καὶ τοῦ γάμου ἐπεδόθη αὐτῶ μετὰ δὲ μῆνας ζ' τῆς αὐτῶν νοιαύτης συμβιώσεως, ἐσχηματίσατο ὁ διαληφθεὶς σεβαστὸς ὁ Βωϊάννης, προκαλεῖσθαι αὐτὸν τε [καὶ] τὸν Καπανδρίτην, καὶ τὴν αὐτοῦ μὲν κατὰ νόμους γενοῦσαν σύζυγον, αὐταδέλφην δὲ οὖσαν ἐκείνου, ὡς εἴρηται, εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, συνασπασίαν συγγενικῶς. Προσφοιτησάντων δὲ τούτων τῇ κατοικίᾳ αὐτοῦ, τοῦτον μὲν σιδηροῖς δεσμοῖς κατασφαισάμενος, ἔμφρουρον εἶχεν, ἀποδιελὼν τῆς τοιαύτης συζύγου αὐτοῦ, προσαφερόμενος καὶ ἃ ἐπέφερετο οὗτος πράγματα τὴν δὲ τούτου σύζυγον ἀκούσαν βιασάμενος, ἐτέρῳ ἡρώσατο. Ταῦτα ἀφηγησάμενος, καὶ σημείωμζ ἐνεφάνισέ σου τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Δεαβόλεως, δηλοῦν ἐκ συμφώνου ὁμολογίας τῶν Κολωνιαστῶν ἀρχόντων, τῶν καὶ κατόνομα ἐν τῶ τοιοῦτῳ δηλουμένων σημειώματι, ὡς ὁ τοιοῦτος προσγενὴς αὐτῶν ὁ Καπανδρίτης, θανάτῳ ἀποκαλῶν τὴν ἐκ πρώτου συνοικεσίου

A sibi vindicans. Quinetiam sub territorio pontificis alicujus degunt ii, qui domicilium habent in suburbanis, quæ jure domini pertinent ad sacra quædam monasteria, et oratoria; nisi forte ab initio sub stauropogis patriarchalibus exstructa fuerint. Hæc de diurnis synodalibus adnotationibus excerpta, et per subscriptionem ac sigillum reverendissimi a chartularii et Hypertimi domini Joannis Camateri, confirmata; data sunt mense ac indictione supra scriptis, anno VI CIO ICCCV.

Subscriptio.

Joannes chartularius sanctissimæ majoris ecclesiæ, et Hypertimus, Camaterus.

JOANNIS CAMATERI (27).

Decretum synodale, quod prohibet unum et eundem sobrinas duas, uxores ducere: quod magis sequendum licet judices civiles hunc casum in proxime sequenti decreto non prohibeant.

Joannes miseratione Dei archiepiscopus Constantinopolis, novæ Romæ, et universalis patriarcha, dilecto in domino fratri et comministro, sanctissimo et honoratissimo Dirrachii, metropolitano, itemque religiosissimo episcopo Deabolis.

Dilecte in domino frater et comminister, sanctissime Dyrrachii metropolitane et hypertime, tuque religiosissime Deabolis episcopo, cum Alexius Capandrites sub decessore nostro sanctissimo patriarcha comparuisset coram sacro consessu sanctæ synodi nostræ mense Februario, præterita prima indictione: narravit se matrimonio legitimo fuisse copulatum Eudociæ, ortæ ex ditioe Dyrrachina, sorore germana venerabilis illius Sebastii domini Constantini Boioannis, quæ amiserat priorem consortem suum, præsidem illum Dyrrachit m, Bardam Macromatum: et hoc nomine confecta fuisse consueta instrumenta matrimonialia. Præterea preces sacras tam sponsalium, quam nuptiarum intervenisse. Verum post septem menses a tali horum vitæ societate, memoratum Sebastum Bojoannem invitasse per simulationem in domum suam tum ipsum Capandritam, tum sororem suam germanam, ceu dictum est, illius conjugem secundum leges factam, velut excipiendum convivio, promote affinium. Qui cum ad domum ejus accessissent, Boioannem a se quidem vinculis constrictum ferreis in custodiam dedisse, diremptum ab illa conjugue sua, spoliatumque præterea rebus iis, quas secum attulisset: at illam conjugem suam invitam alteri copulasse, vi adhibita. Quibus recensitis etiam instrumentum insinuavit tuum, religiosissimi Deabolis episcopi, quo significabatur ex consentiente magistratum Coloniatarum confessione, qui et nominatim eo in instrumento exprimebantur, cognatum illum suum Capandritam mortis interventu amissa uxore, quæ primo ipsi

NOTÆ.

(27) Successit Xiphilino, eodem Alexio imperante, captamque Constantinopolim a Flandris vidit.

matrimonio juncta fuerat, copulatum esse secundis nuptiis, nulla interveniente vi, mulieri commemoratæ: prætereaque adorandum edictum imperatorium, quo sanciebatur, siquidem indicata Eudocia nulla intercedente vi, per sacras preces ei copulata fuisset; ut nemo modestias auderet exhibere dicto Capandritæ. Secundum igitur hæc omnia, synodale tunc instrumentum factum fuit, quo juxta Capandritæ petitionem pronuntiatum est, ac decretum, quid in ea causa esset agendum. Atque huic instrumento synodali etiam productæ (ceu dictum est) a Capandrita chartæ, videlicet adorandum illud edictum imperatorium, et instrumentum abste, religiosissimo Deabolis episcopo, profectum, ad verbum erant inserta. Quia vero nunc rursum mediocritati nostræ relatum est ex parte mulieris istius, sororis scilicet venerabilis illius Boiannis, quod cum prius legitime junctus ipsi maritus, primicerius ille Bardas Macromatus, naturæ debitum persolvisset; ipsa quæstoriam verita protestatem, quod talia sæpius in rebus hujusmodi evenire soleant, ad tempus in ditionem Coloniensem migraverit ad cognati cuiusdam sui domum, deferens eo secum res suas potiores, et ad transportandum faciliores, quas-cunque potuisset avehere. Tum Capandritam hunc non paucis armatis hominibus coactis, prædonis in morem advenisse, raptumque sui commisisse, ab'atis etiam rebus iis, quas secum habuisset; atque ita de loco in locum eam transportasse, captivamque traxisse quocunque vellet, cum ne quidem et permitteret aspicere sorores suas gemanas, quæ hoc facto cognito, ad eam quærendam venerant. Hec modo Capandritam per vim contraque leges ei fuisse copulatum haudquaquam consentienti, tum propter ipsius absurditatem facti, tum quod accurate ipsa nosset sobringm suam fuisse priorem Capandritæ conjugem, quam morte amiserat. Ideoque ipsam occasione captata, maluisse fuga cohabitationem ejus deserere, ne damnationem animæ sciens prudensque sibi conciliaret ex tali vitæ consortio, propter sanguinis cum ejus priore conjugis propinquitatem, quæ Eudociæ sobrina (velut ipsa prædicat) fuerit. Quibus expositis per quemdam ex suis interrogabat mediocritatem nostram, in concilio præsidem, quid de conjugio in hunc modum contracto faciendum esset. Responsum est tum mediocritate nostra tum sacro cætu fratrum; siquidem ita comparata sit rei veritas, ipso facto diremptum esse matrimonium sic contractum. Et ille quidem, qui vim intulit, omnino ea perpeti meretur, quæ sacræ riæque leges statuunt, ahnoscens et illas pœnas, quæ per sacros canones irrogantur iis, qui scientes ac prudentes cum duabus sobrinis copulantur, cum is gradus ex sanguinis conjunctione sextus esse

Α συναφθεσαν αὐτῷ γυναῖκα, συνεζύγη δευτέρῃ γάμβλας ἀπάσης ἐκτὸς τῆ διαληφθεῖση γυναικί· ἔλλα δὴ καὶ βασιλικὸν προσκυνητὸν πρόσταγμα, εὐθὺς αὐτῷ διοριζόμενον, τὸ, εἴπερ ἡ βῆθεισα Εὐδοκία βλας ἀπάσης ἐκτὸς, μεθ' ἱερᾶς εὐχῆς συνεζύγη αὐτῷ, μεδένα τολμᾶν ὀχλήσεις ἐπάγειν τῷ θηλωθῆναι Καπανδρίτῃ. Ἐπὶ τούτοις γούν πᾶσι καὶ σημειώμα τηνικαῦτα προέβη συνοδικόν, δι' οὗ κατὰ τὴν Καπανδρίτου παράκλησιν ἀπεφάνθη καὶ ἐγνωματεῖσθαι, τὸ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὑποθέσει ποιητέον. Ἡ δὲ συνοδικῆ σημειώματι καὶ τὰ παρὰ τοῦ Καπανδρίτου, ὡς εἴρηται, προκομισθέντα χαρτῖα, τότε Βασιλικὸν προσκυνητὸν δηλονότι πρόσταγμα, καὶ τὸ σοῦ, τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Δεαδόλεως σημειώμα, ἐνεγράφησαν κατὰ ῥῆμα. Ἐπὶ δὲ νῦν πάλιν ἀνηνέχθη τῇ ἡμετέρῃ μετριότητι παρὰ τοῦ μέρους τῆς τοιαύτης γυναικός, ὅτι αὐταδέλφης ὄηλονότι τοῦ πανσεβάστου Βοιάννου, ὡς τοῦ πρότερον συζυγέντος νομίμως ταύτη ἀνδρὸς, τῷ πριμμικηρίου ἐκεῖνου Βάρδα τοῦ Μακρομάτου τῷ χρεῶν λειτουργήσαντος, τὴν πρακτορικὴν δουλίστασα δυναστεῖαν, ὅποια παλάκις ἐν τοῖς τοιοῦτοις οἰλετὶ γίνεσθαι πρὸς καιρὸν εἰς τὸ θέμα Καλωνίας μετετοπίσθη πρὸς οἰκίαν τινὸς τῶν αὐτῇ προσενη, ἐπιφερομένη καὶ ὅσα τῶς ἴσχυσε, ἐπάγεσθαι κρητῶ καὶ εὐμετακομιστα τῶν ταύτης πραγμάτων. Ὁ δὲ τοιοῦτος Καπανδρίτης λαὸν ἔνοπλον οἰκίῃσιν συναγαγὼν, ληστρικῶς ἐπελθὼν, ἀρπαγὴν εἰσὶς ἐπλημμέλησεν, ἀφελόμενος καὶ ὅσα προσῆσαν αὐτῷ πράγματα, ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετέγων εἰσὶν καὶ αἰχμάλωτον ἔλκων ὅπου ἠδούλετο, μὴ συρρουμένην ἰδεῖν μηδὲ τὰς αὐταδέλφας αὐτῆς, τῶν μαθούσας, καὶ εἰς ἀναξήτησιν τρύτης ἔλθοῦσας. Ἐοῦτω βιαίως καὶ παρανόμως συνεζύγη αὐτῇ μὴ σποθεμένη, διὰ τε τὸ αὐτόθεν τοῦ πράγματος ἔσση, καὶ διὰ τὸ ἀκριβῶς εἰδέναι, ὡς δισεξαδέλγη ταύτης ἢ πρότερον σύζυγος τοῦ τοιοῦτου Καπανδρίτου, ἢ θανάτῳ αὐτὸς ἀπεδόλετο. Λιὸ καὶ καιροῦ ἀραγμῆσιν τὴν μετ' αὐτοῦ συνοικῆσιν ἐκαργεῖν εἴλετο, ἵνα μὴ κρημα ψυχικόν ἔν σονειδήσει ἐπισπῶτω ἐκ τῆς μὴ αὐτοῦ συμδιώσεως, διὰ τὴν καθ' αἶμα ταύτης ἐγγύτητα πρὸς τὴν πρότερον σύζυγον τοῦτου, τὴν καὶ ἀσπῆραν (ὡς φησὶν) ἐξαδέλφην οὖσαν αὐτῆς. Καὶ ἐρώτησθητο ἐπὶ τούτοις διὰ τιος τῶν αὐτῆς πρὸς τὴν ἡμῶν μετριότητα προκαθημένην συνοδικῶς, τοῦ ἐπὶ τῷ τοιουτοτρόπως προβάντι συνοικεσίῳ ποιητέου. Ἐπερσεν ἀπὸ τε τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκλήφότητος, ὡς εἰ οὕτως ἔχει τὰ τῆς ἀληθείας, αὐτὸν ἔρη τὸ διεσπασμένον τὸ οὕτω προβάν συνοικεσίαν. Καὶ ὁ μὲν βίαν πλεμμέλησας, ἐκείνο πάντως ἀξίως ἐπαπθεῖν, ἅπερ οἱ θεοὶ καὶ φιλευσεβεῖς νόμοι ἀπειλεῦνται, ἐπιγνοὺς καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἱερῶν κνόσων ἐπιτιμώμενα τοῖς ἐν σονειδήσει ὄσσι, δισεξαδέλφῃσιν συζευγόμενοις ὡς ἔκτου ἐξ αἵματος εὐρισκομένου βαθμοῦ. Ἡ δὲ ἀποστᾶσα τοῦτου διὰ τὰς τοιαύτας αἰτίας, οὐδὲν τι πρόκριμα ὑποστήσεται. Ὅθεν ἐκ παραδηλούμεν ἡμῖν, μετακαλέσασθαι καὶ ἀμφοτέρῃσιν μέρη, καὶ ἀκρικῆ κατὰ συστάθην SS θέσθαι ἕξασθαι.

VARIÆ LECTIONES.

SS κατασυστάθην.

των παρ' αὐτῶν λεγομένων, καὶ συνοδικῶς ἀφηγηθέντων · καὶ ἐν οἷσιν τούτων εὐρήσατε τὴν ἀλήθειαν ἐπιφανήσαν, ποιῆσαι κατὰ τὴν ἐπὶ τούτω ἐξενεχθεῖσαν συνοδικὴν ἀπόφασιν. Ἐβρῦσθε, Μηνὶ Φεβρουαρίῳ · ἐπινημήσει δευτέρῳ, quæ ab eis dicuntur, et exposita sunt in synodo : ac utra tandem in parte veritatem evidentem inveneritis, secundum pronuntiatam de ea synodalem sententiam agetis. Valet. Mense Eebruary, indicatione II.

ΨΗΦΙΣΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ.

α Περὶ συγγενείας, ὅτε δύο δισηξαδέλφας εἰς γάμον κοινωνίαν ἠγάγετο τις. Καὶ ὧδε μὲν παρὰ τούτων συλαχῶρηται τὸ τοιοῦτον, παρὰ δὲ τῆς συνόδου κεκώλυται. β

Τὸ μέρος τοῦ μεγαλειοπικνεστάτου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Καπανδρίτου ἔσχε πρῶτον νόμιμον γυναικα, τὴν θυγατέρα τοῦ Προβατᾶ ἐκείνου κυριοῦ Θεοφάνους. Μετὰ δὲ θάνατον ἐκείνης, ἐμίγη μεθ' ἱερολογίας νομίμου τῆ δευτέρᾳ ἐξαδέλφῃ ἐκείνης. Καὶ ἐζήτησε μαθεῖν ἐξ ἡμῶν, εἴπερ ὁ βῆθεις γάμος ἐκ νόμων ἔχει τὸ βέβαιον καὶ ἰσχυρόν. Ἦϊως οὖν ἐξείπομεν πρὸς αὐτὸν, ὡς ὁ νόμος ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν κη', τίτλ. ε', κεφ. β', φησιν · Οἱ κεκωλυμένοι γάμοι γινώσκονται οὕτως · Ἐπὶ τῶν ἀνιόντων, καὶ κατιόντων, εἰς ἀπέραντον ὁ γάμος κεκώλυται, κὰν μὴ ἐκ νομίμων ὦσι γάμων. Οὐ δύναται γὰρ τις τὴν ἰδίαν λαμβάνειν θυγατέρα, ἢ ἐγγόνην, ἢ μητέρα, ἢ μάμμην, εὔτε φυσικαὶ ὦσιν αἱ θυγατέρες, εἴτε θεαί· Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου προσώπων ἔστι τις κώλυσις. Τὴν γὰρ τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἢ τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα λαμβάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις. Ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτων ἐγγόνην. Ομοίως οὐδὲ τὴν θυγατέρα τοῦ θελοῦ, ἢ τῆς θείας, τούτεστι τὴν ἐξαδέλφην μου. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ υἱὸς μου τὴν ἐγγόνην αὐτῶν, οἷτινες λέγονται δισηξαδέλφοι, καὶ βιβλὸν ε', τίτλ. λζ', κεφ. ογ' ταῦτα διαγόρευοντα · Οἱ πρὸς γάμον συναπτόμενοι, ἢ σαρκικῶς ἄλλως συμπλεκόμενοι ἐξαδέλφοι, καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τικτόμενοι παῖδες καὶ μόνον, ἢ πατὴρ καὶ υἱὸς πρὸς μητέρα καὶ θυγατέρα, ἢ δύο ἀδελφοὶ εἰς δύο ἀδελφάς, ἢ δύο ἀδελφοὶ εἰς μητέρα καὶ θυγατέρα, ἢ ἐνεχιδὸς εἰς γεγαμημένην τῷ θείῳ γυναικα, εἴτε θετὸς εἰς γεγαμημένην τῷ ἀνεψιῷ γυναικα, πρὸς τῷ χωρισμῷ καὶ τυπείσθωσιν. Καὶ ἐν μέρει δὲ τοῦ τόμου τοῦ ἀγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου Σισινίου, κεκωλυμένοι εἰσιν οἱ γάμοι οὔτοι. Οἷον, ὅταν ἀδελφοὶ ἐξαδέλφας ἀλλοτρίας λαμβάνωσιν, ἢ δύο ἀδελφοὺς ἐξαδέλφαι δύο, ἢ θετὸς καὶ ἀνεψιδὸς ἀδελφὰς δύο, ἢ ἀδελφοὺς δύο θεία καὶ ἀνεψιά. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ συνοδικῶν πράξεων καὶ διαγνώσεων τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, κηρίου Λουκά, καὶ προσταγμάτων βασιλικῶν, ἐπὶ μὲν τῶν ἐκ πλαγίου, ὁ ἔσδομος βαθὸς κεκώλυται · ἐπὶ δὲ τῶν ἐξ ἀγχιστείας, ποτὲ μὲν συγχωρεῖται ὁ ἔκτος, ποτὲ δὲ κεκώλυται. Ὅτε γὰρ εἰσιν ἐκ τοῦ ἐνὸς μέρους βῆθοι δύο, ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου τέσσαρες · ὡς, ὅταν δύο ἀδελφοὶ θέλωσι συναφθῆναι πρὸς γάμον δυοὶ πρώταις ἐξαδέλφαις · ἔστιν ὁ γάμος κεκωλυμένος. Ἐὰν δὲ θετὸς καὶ ἀνεψιδὸς ἑλωσι βῆθοι συναφθῆναι θεία καὶ ἀνεψιά ἐξ ἄλλου

α deprehendatur : hæc vero, quæ propter bujus modi causas ab eo divertit, nullum præjudicium sustinebit. Quamobrem vobis etiam significamus, utramque partem accessatis, et amobus coram constitutis, accuratum examen habeatis eorum, quæ ab eis dicuntur, et exposita sunt in synodo : ac utra tandem in parte veritatem evidentem inveneritis, secundum pronuntiatam de ea synodalem sententiam agetis. Valet. Mense Eebruary, indicatione II.

DECRETUM JUDICIUM CIVILIUM.

Ne cognatione, cum duas quidam sobrinas in societatem matrimonii ascivisset. Et hoc quidem ab eis permissum fuit, verum a synodo prohibitum.

Ex parte sua illustrissimus dominus Alexius Capandrites habuit primo legitimam uxorem, filiam domini Theophanis illius Provalæ. Post ejus vero mortem, sese commiscuit, interveniente legitima precum conceptione, cum ejus sobrina. Scire cupit ex nobis, an dictum matrimonium ex jure ratum sit ac firmum. Itaque nos ei respondimus, quod lex in libro Basilicorum xxviii, tit. v, cap. 11. dicat : Nuptiæ prohibitæ sic cognoscuntur : In ascendentibus, et descendentibus in infinitum nuptiæ sunt prohibitæ, licet ipsæ personæ non sint ex legitimis nuptiis ortæ. Quippe non potest aliquis suam dicere filiam, vel nepotem, vel matrem, vel aviam : sive naturales sint filiæ, sive adoptivæ. Itidem inter personas ex transverso prohibitio quædam est. Non fratris mei, vel sororis meæ filiam, non fas est mihi ducere uxorem. Nec etiam horum neptem. Similiter nec filiam patris vel avunculi, aut amitæ vel materæ, hoc est, consobrinam meam. Nec item filium meum eorum neptem qui sobrinus vocatur. Item lib. lxx, tit. xxxvii, cap. 73 hæc verba leguntur : Qui juguntur matrimonio, vel alioqui carnaliter copulantur consobrini, et qui ex eis duntaxat nascuntur liberi, vel pater et filius cum matre ac filia, vel duo fratres cum duabus sororibus vel duo fratres cum matre ac filia, vel fratris sororisve filius cum muliere patris avunculi nupta, vel patris avunculi nupta cum muliere nupta sui fratris sororisve filio, præter divortium verberibus quoque cædunt. Præterea in parte scripti, quod est sanctissimi patriarchæ Sisinnii, hæc sunt prohibitæ nuptiæ, videlicet cum fratribus consobrinis extraneis ducunt, vel duobus fratribus consobrinis duæ nubunt; vel cum patris et fratris ejus filius ducunt sorores duas, aut duobus fratribus amita fratrisque filia nubunt. Quinetiam ex synodalibus actis et cogitationibus sanctissimi patriarchæ, domini Lucæ, atque imperatoris edictis, in iis, qui sunt ex transverso gradus septimus est prohibitus : in affinitate junctis, aliquando sextus permittitur, aliquando prohibitus est. Quippe cum ex una parte sunt duo gradus, ex altera quatuor ; veluti cum duo fratres

VARIÆ LECTIONES.

βῆθλωσι.

matrimonio copulari volunt cum duabus consobri- A
nis : prohibita nuptiæ sunt. Sivero patruus avun-
culusve, ac fratris sororisve filius, copulari velint
cum amita materterave, ac fratris sororisve filia,
diverso genere natis : matrimonium licitum est.
Enimvero cum propositum ab eo interrogatum et
quæstio, non numeretur nec referatur inter pro-
hibitas nuptias, quæ supra recensentur, sed spe-
ctet ad gradum ex affinitate septimum (nam
socrinæ sexto sibi gradu junguntur, et quæ copu-
latur his persona, gradum alium constituit,
et ad septimum ex affinitate gradum removetur),
decernimus atque dicimus hujus modi matrimonium non esse vetitum ; quando gradus ex affinitate
septimus, indistinctus est, ac omnino non prohibetur. Hæc ad supra commemoratum.

Subscriptiones.

Judex Veli, Gabriel Splenarius, decretis assen-
tiens subscripsi.

Judex Veli, Joannes Apolyras, decretis assen-
tiens subscripsi.

Judex Veli, Nicetas, primus ac supremus ille
Nobilissimus, Hispanopolus, eadem sentiens sub-
scripsi.

Item a tergo.

Joannes, judex Veli et Circi præfectus, Dishy
patus, assentiens et ipse decretis intus expositis,
subscripsi.

PHILOTHEI.

*Sanctissimi patriarchæ, domini Philothei, refuta-
tio scriptarum apud Harmenopolum (27°) ex-
secrationum.*

Cum peritus sis hujusmodi rerum, venerabilis
Nomophylax et judex generalis Harmenopule, cur
non hoc quoque scriptis adjecisti, quod videlicet
propter aureas et sanctas leges illius magni lumi-
nis Ecclesiæ Joannis, ab aurea lingua dicti
Chrysostomi, quibus prohibentur anathemati sub-
jici Christiani, quam diu rectæ de Deo sententiæ
adhærent, esse desierint in usu illi tomi qui de-
functionum auctores, et imperatoribus perduelles
anathemati devovent ? Hoc enim tradit eruditus
ille Nomophylax, et consimilium tuis studiorum
particeps Balsamo, tam in legibus quam cano-
nibus maximam adeptus scientiam atque doc-
trinam qui et magna illius Antiochiæ patriarcha
tandem designatus fuit : id quod ne te quidem
ignorare dixerim, virum doctum, et hujusmodi
rerum in primis studiosum. Aut igitur et
illa ascribenda erant iis, quis hisce abs te
dicta sunt : aut hæc pulcherrimis et accuratis
illis scriptis tuis nequaquam inferenda. Verum
ego jam complere volo, quod amici scripto deest:
meque minime onerosum, nec superfluum fore
arbitror, dum necessaria et æqua, sic ipsa poscente necessitate, suscipio.

VARIÆ LECTIONES.

57 ὁ Σπανοπλόος, male.

1 Dignitatis Palatinæ nomen.

(27) In epitome juris civilis.

B « Αἱ ὑπογραφαί. »

Ὁ κριτής τοῦ Βήλου, Βαβριῆλ ὁ Σπληνάριος, τοῖς
ψηφισθεῖσι στοιχῶν, ὑπέγραψα.

Ὁ κριτής τοῦ Βήλου. Ἰωάννης ὁ Αποτύρας, τοῖς
ψηφισθεῖσι στοιχῶν, ὑπέγραψα.

Ὁ κριτής τοῦ Βήλου, Νικίτης Πρωτονοβελίσι-
μουπέρατος, ὁ Σπανοπλόος 57, τὰ ἀπὸ ἁρσῶν,
ὑπέγραψα.

« Καὶ ὀπισθεν. »

Ἰωάννης, ὁ κριτής τοῦ Βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰππο-
δρόμου, ὁ Δισύπατος, στοιχῶν καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν τῷ
γνωματευθεῖσιν, ὑπέγραψα.

ΦΙΛΟΘΕΟΥ.

« Τοῦ ἀγιωτάτου πατράρχου, κυρίου Φιλοθέου,
ἀνατροπῆ τῶν γεγραμμένων παρὰ τῷ Ἀρμενεύτῳ
ἀναθεματισμῶν. »

Ὁ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφὸς, σεβαστὸ νομοφύλαξ ἡ
καθολικῆ κριτῆ Ἀρμενόπουλε, πῶς οὐ κέκλειτο πρὸς
γεγραμμένους προσεθήκας, ὅτι διὰ τοὺς χρυσοὺς ἡ
ἀγίους νόμους τοῦ μεγάλου τῆς Ἐκκλησίας φωστῆ
Ἰωάννου τοῦ τῆν γλωττίαν χρυσοῦ, περὶ τοῦ μηνὸς
Χριστιανούς ἀναθεματίζεσθαι, ἕως ἂν δηλοῦσι τῶν
ὀρθῆς ἔχωνται περὶ Θεοῦ δόξης, ἡ πράξησαν οἱ ἡ-
μοι, οἱ τοὺς ἀποστατοῦντας καὶ ἐπανισταμένους πρὸς
βασιλεῦσιν ἀναθεματίζοντες ; Τοῦτο γὰρ φησὶν ὁ
σοφὸς νομοφύλαξ καὶ τῶν ἐμοίων σοὶ σπουδαῖον
Βασιλεῶν, ὃ ἐν νόμοις τε καὶ κανόσι μάλιστα πρὸς
μαθίστατος καὶ σοφώτατος, ὁ καὶ πατριάρχης Ἀ-
τιοχείας τῆς μεγάλης ἀναδειχθεὶς ὑπερὸν, ὅπερ οὐ
σε διαλασθάνειν εἶπομι ἂν ἐγωγέ ποτε. σοὺν π
ὄντα καὶ σπουδαῖον τὰ τοιαῦτα, εἶπερ τινά. Ἡ φη
κέκλειτο προσγράψαι σε τοῖς ῥηθεῖσιν ἐκείνοις πρὸς
τῶν τόμων ἐχρῆν, ἢ μηδὲ ταῦτα τοῖς καλλίστοις σου
καὶ σπουδαίοις ἐντάξει συγγράμμασιν. Ἄλλ' ἐφ' ἧ
ἔλλειπον τῷ τοῦ φίλου συγγράμματι προσπασιπρὸ
ἤδη καὶ οἶμαι ὡ οὐ φορτικὸς, ἀλλ' οὐδὲ κριτικὸς
τις δόξω, τἀναγκαῖα καὶ δίκαια κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην
ποιῶν.

NOTÆ.

Ὁ τοίνυν προῤῥηθεὶς πατριάρχης Ἀντιοχείας ὁ Ἀσφόδης Βαλασιμῶν τοὺς ἱεροὺς ἐξηγουμένους κανόνας, τὰς φησὶν ἐν τῷ προοίμῳ τῆς ἐξηγήσεως τῶν κανόνων τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου·

Ἡ μὲν παρούσα σύνοδος προφάσει τῶν γενομένων παρὰ τοῦ Εὐσταθίου κακῶν, ὑπεναιτιῶς τοὺς δογματισθεῖσιν ὀρθῶς παρὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἀναθεματίζεσθαι τοὺς ἁμόφρονας ἐκείνῳ διορίζεται.

« Καὶ μετὰ τισα. »

Ὁ δὲ χρυσοῦς τὴν γλώττιν καὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, παρακαλεούμενος, μὴ ἀναθεματίζεσθαι ἄνθρωπον πιστὸν, φησὶ ταῦτα βῆτως· « Τί οὖν ἐστὶ « τοῦτο, ὃ λέγεις, τὸ ἀνάθεμα; Ἄλλ' ὅτι ἀναιτιθέσθω « οὗτος τῷ διαβόλῳ, καὶ μηκέτι αὐτηρίας χώραν « ἔχεται. Γενέσθω ἄλλοτριος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τίς « εἶ σύ; ταῦτα τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς μεγάλης δυνά- « μεως. Τότε γὰρ καθίσει ὁ βασιλεὺς, καὶ στήσῃ « τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ ἐωνύ- « μων. Τί οὖν τῆς τοσαύτης ἐπελάβου ἀξία; « καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος· « Τοιγαροῦν « ὁ Ἀπόστολος ἐν δυοῖ μόνοις τόποις ἐξανάγκης τὴν « φωνὴν ταύτην φαίνεται εἰπὼν. Οὐχ ὀριστικῶς δὲ « τῷ τρόπῳ ταύτην προήγαγεν, ἐν μὴ τῇ πρὸς Κοριν- « θίους εἰπὼν· Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν « Ἰησοῦν Χριστόν, ἦτω ἀνάθεμα· καὶ, εἴ τις ὑμᾶς « εὐαγγελίζεται παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. « Τί οὖν; ἂ μὴδεὶς τῶν εἰληφότων ἐξουσίαν πεποίη- « κεν, οἱ μὴ μόνος ὃς ἔλαβε, σὺ τολμᾷ; ταῦτα ποιεῖν, « ἐναντίως τῷ δεσποτικῷ παραγγέλματι, καὶ προ- « λαμβάνεις τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως; Τὸ ἀνάθεμα « νοῦτο τοῦ Χριστοῦ ἀποκόπτει. Δίδαξον ἐν πρα- « τητι. » Καὶ τὰ ἐξῆς.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τοῦ Χρυσοστόμου Πατρὸς. Ὁ δὲ Βαλασιμῶν ἐπιφέρει· Διὰ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, ἀπρακτεῖ καὶ ὁ γεροντικὸς συνδικὸς τόμος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀλεξίου, χάριν τοῦ ἀναθεματίζεσθαι τοὺς ἀποστάτας, καὶ μουλταρίους, καὶ κατὰ τῶν βασιλείων ὄπλα ἐγείροντας, καὶ τυραννίδα μελετῶντας. Εἰ δὲ τὰ παρὰ τοῦ μεγάλου Πατρὸς καὶ διδασκάλου ἡμῶν τοῦ Χρυσοστόμου γράφεντα ὑπὲρ- « τερεῖν ὀφείλουσι καὶ τῶν διορισθέντων παρὰ τῆς ἐν « Χαλκηδόνι συνόδου, καὶ τῆς ἐν Γάγγρα, ἐροῦσι πάντως « οἱ τὰ τοιαῦτα διευθετεῖν ἐξουσίαν ἔχοντες.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ πατριάρχης Βαλασιμῶν. Δείκνυσι γοῦν ἐκ τῶν εἰρημένων, προηγουμένων μὲν ἐξ ἐκείνου, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῶν ἑαυτοῦ ἡμερῶν, ἀπρακτον τὸν προῤῥηθέντα ἐπὶ τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀλεξίου τόμον. Ἐπράκτησε γὰρ, φησὶν. Ἐκεῖνον δὲ καθάπερ τινὸς κρείσματος ἢ θεμελίου ὑποσπασθέντος, καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον γεροντότεροι δύο, ὃ τε ἐπὶ τοῦ Κοιμηνοῦ φημί, κυροῦ Μανουὴλ, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ Παλαιολόγου, συγκαταπίπτουσι ἐξανάγκης. Ἐπειτα σὺν τούτῳ δείκνυσι, ὅτι οὐδὲ οἱ ἀναθεματισμοὶ τῶν συνόδων ἐκείνων ἔχουσι τὸ ἀσφαλές, εἰ καὶ ἐπὶ μεγάλοις καὶ ἀναγ-

Prædictus igitur Antiochenus patriarcha, sapiens ille Balsamo, dum sacros exponit canones, hæc in præfatione expositione canonum synodi Gangrensis dicit:

Præsens ista synodus pro occasione illorum ab Eustathio malorum, ratione quadam contraria recte salutis ab Ecclesia catholica, cum Eustathio sentientes anathemate feriendos discernit.

Et poulo post.

At aurea præditus ille lingua, orbisque terrarum doctor, dum anathemate percuti velat hominem fidelem, verbis disertis hæc ait: « Quid igitur est « illud, quod dicis anathema? Nimirum ut devo- « veatur iste diabolo, nec salutis amplius sit parti- « ceps. Fiat alienus a Christo denique. Et quisnam, « quæso, tu es? Majestatis hæc scilicet magnæque « potestatis sunt. Quippe tunc considerebit rex, et « statuet oves a dextris, hædos a sinistris. Cur « tantam ipse tibi dignitatem usurpas? » Et paucis interjectis, idem ille Chrysostomus inquit: « Enim- « vero duobus duntaxat in locis Apostolus hanc « vocem necessario videtur expressisse, nec tamen « modo quodam definitivo eam produxisse: dum in « epistola ad Corinthios ait: Si quis non amat Do- « minum nostrum Jesum Christum, anathema sit: « et, Si quis evangelium vobis tradat præter id, quod « accepistis, anathema sit. Quid ergo? quæ illorum « nemo fecit, qui potestatem sunt adepti, nisi dun- « taxat is, qui eam accepit, illa tu audes facere « contra mandatum Domini, et ipsius regis judi- « cium anticipas? Nimirum hoc anathema homi- « nem a Christo abscindit. Doceto in mansuetudi- « ne. » Et quæ sequuntur. »

Atque hæc quidem verba sunt Patris Chrysostomi. Subjicit autem Balsamo: Propterea, ceu credi par est, desiit esse in usu tomus ille synodalis, factus sub imperio domini Constantini in Porphyra nati, cum esset patriarcha dominus Alexius, de feriendis anathemate defectionum ac tumultuum auctoribus et adversus imperatores arma suscitantibus ac tyrannidem molientibus. An vero potiora debeant esse, quæ ab hoc magno Patre doctorque nostro Chrysostomo scripta sunt, tam decretis a Chalcedonensi, quam Gangrensi concilio: dicendum illis omnino relinquimus, qui talia recte disponendi potestatem habent.

Et hæc quidem patriarchæ Balsamonis verba sunt. Ostendit autem per ea, quæ dicit, primum quidem ab illo tempore, vel potius etiam ante suam ætatem esse in usu desiisse prædictum illum tomum, sub Porphyrogenneta et Alexio patriarcha factum. Dicit enim: Desiit esse in usu. Eo vero ceu fulcro vel fundamento quodam subruto, etiam olii duo tomi postea facti, tum domini Manuelis Commeni, tum Palæologi tempore, necessario cum eis corruunt. Deinde præter hoc, etiam illud innuit, quod videlicet ne illarum quidem synodorum anathematismi valeant, licet magnis et necessariis quibusdam in

negotii promulgati sint, siquidem communi Patri Chrysostomo, et aliis sanctis doctoribus obsequendum sit, qui eadem cum illo sentiunt ac docent, maximæque Christi clementiæ potius patrocinantur. Sed enim de his quidam hæc, alii fortasse diversa prolaturi sunt, conciliis illis semet adjunctentes. Ego vero ea missa faciens (non enim in præsentia alterari volo), saltem hoc aio, clare ac dubio procul hactenus esse demonstratum, et copiose quidem, quod primus ille tomus, tanquam non consentiens cum Ecclesiæ scopo, maximeque cum illo communi doctore Chrysostomo, inquam, et cessaverit et in usu desierit, secundum sapientem illum Balsamouem: quod nobis etiam propositum erat ostendere. Illius autem usu exspici ante, cæteri quoque deinceps facti necessario robur suum consimili modo emittent et exspirabunt, uti jam antea diximus.

α κλιος τισιν ἐγένοντο πράγμασιν, εἴπερ τῶ κοινῷ Πατρὶ Χρυσοστόμῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγίοις διδασκαλοῖς πεθεσθαι δεῖ, τὰ αὐτὰ καὶ φρονούσιν ἐκείνῳ, καὶ διδάσκουσι, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ μεγίστῃ φιλελευθροῦσιν ἀλλοῖον συνηγοροῦσιν. Ἄλλὰ περὶ μὲν τῶν τοιούτων, οἱ μὲν ταῦτα, οἱ δ' ἄλλοτα τυχὸν ἐρούει, ταῖς συνόδοις ἐκείναις συνιστάμενοι. Ἐγὼ δ' ἐκείνων ἀφέμενος (οὐδὲ γὰρ ἐρῶζειν ἐπὶ τοῦ παρόντος βούλομαι), ἐκεῖνό φημι, ὅτι τῶς λαμπρῶς καὶ ἀναμφιβόλως ἐπεδείχθη ἐκ περιουσίας, ὅτι ὁ πρῶτος ἐκεῖνος τόμος, ὡς μὴ συνῆδων τῆ σακκῆ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα τῶ κοινῷ διδασκάλῳ, τῷ Χρυσοστόμῳ, φημι, ἀργὸς καὶ ἀπρακτὸς μεμέτηκε, κατὰ τὸν σοφὸν Βαλαζμίων, ὅπερ καὶ ἡμῖν ὁ σκοπὸς ἦν δεῖξαι. Ἐκείνῳ δ' ἀπρακτοῦτος, καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον ἐξανάρχης ὡσαύτως τὸ ἀνευέργητον καὶ ἀπρακτὸν ἔχουσι, καθὰ δὴ καὶ φθάσονται εἰπομεν.

INCERTORUM PATRIARCHARUM.

I. Epistola scripta Constantinopoli ad Martyrium episcopum Antiochenum explicans, quo pacto sint recipiendi hæretici ad sanctam universalem Ecclesiam accedentes.

Collocutus est quædam mecum religiosissimus presbyter Antonius de iis, qui ab hæreticis descendentibus se recte sentientum cœtui, eorumque consortio, qui salvantur, adjungunt; quoniam eos pacto recipiamus. Cui licet coram exposuerim, quidquid hic sequamur, et in more positum habeamus: tamen etiam vestræ sanctitati necessario significandum duxi, Patri videlicet Patrum, et successori sancti Joannis Theologi, qui vester archiepiscopus fuit; quod nimirum Arianos, et Macedonianos, et Novatianos, qui se ipsos appellant Puros ac Puriore, et Tessares decatitas sive Tetraditas, et Apollinaristas recipiamus, si dent libellos, et omnem hæresim execrentur, non ita sentientem, uti sentit sancta nostra catholica Ecclesia, cujus tu præses et caput es, vir beatissime. Prius tamen eis signatur sive inungitur frons unguento sacro, et nares, et aures, et pectus, et omnes seusus: atque inter signandum dicimus, Signaculum donationis Spiritus sancti. Secundum hæc tanquam egregii laici ad eum gradum ordinantur, in quo prius apud suos erant: sive presbyteri, sive diaconi, sive subdiaconi, sive psaltanagnostæ. Eunomianos, qui una mersione baptizantur; et Montanistas, qui appellantur hic Phryges et Sabelianos, qui Patris et Filii docent eandem personam, aliaque gravia quædam committunt; et omnes hæreses alias, quando complures hic sunt, ex Galatarum præsertim regione venientes: omnes ergo, qui ex his ad veritatem volunt accedere, tanquam paganos recipimus. Ac primo quidem die facimus eos Christianos, altero Catechumenos. Tertio adhibemus eis exorcismum, ter emittentes afflatum in faciem et aures eorum: atque ita resposcimus ab eis

ΛΑΘΛΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΩΝ.

Α' Ἐπιστολὴ γραφεῖσα ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Μαρτυρίῳ ἐπίσκοπῳ Ἀντιοχείας, περὶ τοῦ, ὅπως χρὴ δεχεσθαι τοὺς αἰρετικούς προσερχομένους τῇ ἀγίᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. »

Τινὰ διεiléχθη καὶ ὁ θεοφιλέστατος πρεσβύτερος Ἀντώνιος, περὶ τῶν προστιθεμένων τῇ ὀρθοδόξῃ καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων ἀπὸ αἰρετικῶν, τῶ πῶς δεχόμεθα οὗτους. Καὶ κατὰ πρόσωπον μὲν εἰπὼν διεiléχθη πᾶσαν ἐνταῦθα ἀκολουθίαν καὶ συνίθειαν. Καὶ τῇ ὑμετέρᾳ δὲ ἀγίωσιν ἀνιχνάκιον ἐνόμισα σημεῖναι τῷ Πατρὶ τῶν Πατέρων, τῷ ἀπογόνῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τοῦ γενομένου ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν, ὅτι περὶ Ἀρειανούς, καὶ Μακεδονιανούς, καὶ Νιχατιανούς, τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Καθάρους καὶ Καθαρωτέρους, καὶ τοὺς Τεσσαρεσκαίδεκατίτας καὶ Τετραδίτας, καὶ Ἀπολιναριστάς, δεχόμεθα διδόντας λιβελλοὺς, καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν, τῆ μὴ φρονούσαν ὡς φρονεῖ ἡ ἀγία ἡμῶν καθολικὴ Ἐκκλησία, ἧς πρόεδρος κοί κεφαλὴ ὑπάρχεις, μακαριώτατε, σφραγιζομένους ἦτοι χριστομένους πρῶτον τῆ ἀγίῳ μύρῳ τὸ μέτωπον, καὶ τὰς ῥίνας, καὶ τὰ ὦτα, καὶ τὸ στήθος, καὶ πάσας τὰς αἰσθήσεις: καὶ σφραγιζομένους αὐτοὺς λέγομεν Ἐσφραγίστους Πνεύματος ἁγίου. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς σπουδαῖοι ληξιακοὶ χειροτονοῦνται ἐκεῖνο, ὃ ἦσαν παρ' αὐτοῖς τοπρότερον: εἴτε πρεσβύτεροι, εἴτε διάκονοι, εἴτε ὑποδιάκονοι, εἴτε ψαλτανγιώσται. Εὐνομιανούς μέντοι, τοὺς ἐκ μίαν κατὰδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστάς, τοὺς ἐνταῦθα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανούς τοὺς υιοπατορίας διδάσκοντας, καὶ ἕτερα τινὰ χλιεῖα ποιούντας, καὶ πάσας τὰς ἄλλας αἵρέσεις, ἐπιπέη πολλὰ εἰσιν ἐνταῦθα, μάλιστα ἀπὸ τῆς τῶν Γαλιτῶν χώρας ἐρχόμενοι: πάντες τοὺς ἀπ' αὐτῶν θέλοντας προστιθεσθαι τῇ ἀληθείᾳ, ὡς Ἑλλήνας δεχόμεθα. Καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιούμεν αὐτοὺς Χριστιανούς, καὶ τὴν δευτέραν κατηχουμένους. Εἶτα τῆς τρίτης ἐξορκίζομεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἑμφυσῆν τρίτον ἐκ

VARIE LECTIONES.

• qui canunt hymnos, et lectores sunt.

τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ὤτα, καὶ οὕτω κτηχομεν αὐτούς, καὶ ποιῶμεν χρονίζειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν Γραφῶν. Καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν. Ταῦτα, ὡς ὑμέτερος, ἐσπούδακα σημεῖναι.

Β'. « Πιττάκιον πατριαρχικόν, ἐκτεθὲν παρὰ Ἰωάννου Χαρτοφύλακος, τοῦ Ἰωνοπούλου, περὶ τοῦ, τῇ διασεξάδελφῃ τῆς ἰδίας μητρὸς συναφθέντος, καὶ τῶν ὀφειλόντων δοθῆναι αὐτῷ ἐπιτιμίων. »

Λαμπουδίου οὗτος, ὁ ἀπὸ τῆς κατὰ σὲ ἑνορίας Χρυσοπέλεως ὀρμώμενος, θεοφιλέστατε, διηγήσατο ὅτι ἐπὶ γαμικῷ συναλλάγματι συνέζευκται Ἄννη τῇ διασεξάδελφῃ Θεοδότῃς τῆς αὐτοῦ μητρὸς, ἥδη πρὸ πολλοῦ μετ' αὐτῆς ἱερολογηθεῖς καὶ ἠρώτησεν, εἰ ὁ τοιοῦτος γάμος ἐπιτέτραται, ἢ μή. Ἐμαθεν οὖν, ὡς ὁ νόμος γάμου τῇ διασεξάδελφῃ τῆς ἰδίας μητρὸς συναπτόμενος, οὐ διαζεύγνυται μὲν ἀπὸ τῆς οἰκείας γαμετῆς, εἴ γε ταῖς ἀληθείαις ὁ τοιοῦτος γάμος φθάσει προδοῆναι. ἐπιτιμίαις δὲ καθυποβάλλεται, αὐτὸς τε καὶ ἡ συναφθεῖσα αὐτῷ. Λιδὸ καὶ γράφοντες ὑφηγοῦμεθά σοι τῇ ἱερότητι, ἵνα ἐρευνησῆς, εἰ οὕτως ἔχει ὁ τῆς συγγενείας βαθμὸς, ὡς αὐτὸς διηγήσατο, καὶ εἰ προέβη ὁ γάμος. Καὶ εἴπερ οὕτως ἔχουσιν τὴν ἀλήθειαν ἀπαρράλλακτως εὐρήσεις, ἕσσης μὲν τὸ συνοικέσιον ἐπὶ σχήματος ἐπιτιδήσει δὲ καθυποβάλλῃς αὐτόν τε, καὶ τὴν συναφθεῖσαν αὐτῷ, ὅπως ἐφ' ἄλλῃ διετίτῃ ἀπέχωνται κρέατος, ἐν δὲ τετράδι καὶ πέμπταις μηδὲ οἴνου μετέχωσι. Τῆς μέντοι κοινωνίας μεταλαμβάνουσιν, ἐν μόναις ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς. Γίνωσκε γάρ, ὡς ὁ τοιοῦτος, γάμος, πρὸ μὲν τοῦ γενέσθαι, οὐκ πῦρ πέταται. μετὰ δὲ τὸ γενέσθαι, οὐ διαλύγνυται μὲν, ἐπιτιμίαις δὲ ὑποβάλλεται. Πλὴν διαμάρτυραι παρὰ τῷ ὑπὸ σὲ λαῶν, ὡς ἂν ὅτε μέλλει προδοῆναι στυγνὸν ἀμαρτολογεῖν τινα τὸ σὺνολον ἔχον, μηδαμῶς ἄνευ τῆς σῆς προσταξῆς τι ποιῶσιν. ἀλλ' ἀναφέρωσι τὰ περὶ τοῦ πράγματος τῇ θεοφιλείᾳ σου. Καὶ οὕτως, ἢ σὺ τέμνης τὴν ζήτησιν, ἢ, εἴπερ ἀμφιβάλλεις, πρὸς ἡμᾶς ἀναφέρῃς καὶ ἐντεῦθεν δέχη τὴν λύσιν. Δεῖ δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐπειδὴ οἱ πρὸς ἀλλήλους οἶνοι ἑβδομον βαθμὸν ἐπινοοῦμενον ἐξ ἀγχιστελας σῶζοντες στυγνίζονται, τὰ αὐτὰ ἐπιτίμια ὀφείλουσι κρατεῖν καὶ ἐπ' αὐτῶν, ἄπερ ἐν τῷδε τῷ ψηφίσματι εἴρηται. ἐφ' ἐνὶ μέντοι καὶ μόνῳ ἐνιαυτῷ.

Γ'. « Συνοδικαὶ ἀποκρίσεις εἰς τὰ τῷ Σίδῃς ἐρωτηθέντα. »

Ψηφίσματος τινος κατὰ θέλῃν καὶ βασιλικὴν πρόσταξιν ἐκτεθέντος παρὰ τοῦ μεγανεπιφανεστάτου Κουροπαλάτου καὶ κοιμιστοροῦ, Βασιλείου τοῦ Πεκουλῆ, ἐπὶ ἐρωτήσεσι διαφόροις παρὰ τοῦ νῦν ἱερωτάτου μητροπολίτου Σίδῃς προβάσαις, περὶ τῶν δωρεῶν ἀκινήτων τινῶν, ἐκδόσεων τε καὶ ἐμφυτεύσεων, καὶ μὴν ἀλλὰ καὶ τυπικῶν ὁδῶν ἐπιτίμων παρὰ τοῦ πρὸ αὐτοῦ μητροπολίτου, τοῦ ἀποικομένου ἐκείνου Θεοδοσίου γεγενημένων, εἰς ἐπιτήκοον τε τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τῶν συνεδριάζόντων αὐτῇ ἱερωτάτων μητροπολιτῶν ἀναγλωσθέντων τὴν σήμερον, ὁ δὲ ἡμεῖς οὗτος μετροπολίτης Σίδῃς

dictata, et in ecclesia commorari permittimus, ac Scripturas audire. Deinde baptismum eis impertimur. Hæc, tanquam vester, studiose verbis significare volui.

II. Brevis patriarchulis de quodam, qui matris suæ sobrinam uxorem duxerat, deque pœnis illi irrogandis Joannes Chartularius, Ionopuli filius exposuit.

Lampudius hic, ortus e vicinia tua Chrysopolitana, vir religiosissime, nobis exposuit: se matrimoniali contractum junctum esse cum Anna, Theodotæ matris suæ sobrina, interveniente jamdudum sacrarum precum benedictione: ac interrogavit, concessumne sit tale matrimonium, nec ne. Responsum tulit, eum, qui lege matrimonii cum sobrina matris suæ copuletur, non dirimi quidem ab uxore sua, si reapse tales nuptiæ jam contractæ sint: pœnis tamen subjici tam ipsum, quam mulierem ei copulatam. Propterea litteras hæc scribentes, sanctitatem tuam monemus, ut perscruteris, an ita se gradus cognationis habeat, ut ipse narrat, et an peractæ sint nuptiæ. Quod si veritatem haud dubie sic se habere deprehenderis, matrimonium quidem in statu suo relinques; at pœnæ subjicies tum ipsum, tum mulierem ei copulatam, nimirum ut a carnis esu toto biennio semet abstineant, et quarta quintaque feria ne vinum quidem bibant. Communionis tamen participes sint, his duntaxat diebus, qui Domino sunt sacri. Scias enim, ejusmodi nuptias prius quidem, quam contrahantur, non permitti; post vero, quam contractæ sint, non dirimi quidem illas, sed pœnis tamen subjici. Attestaberis quidem universo tibi subdito populo, ut cum matrimonium contrahendum erit, quod omnino nonnihil ambiguitatis habet; nequaquam absque jussu tuo quid faciant, sed ad pietatem tuam de negotio referant. Atque hoc modo, vel tu quæstionem solves, vel, si dubius hæres, ad nos referes; atque hinc rescriptum accipies. Siendum vero, quod cum ii, qui septimo sese gradu affinitatis ratione contingunt, matrimonio copulantur: eadem pœna in illis quoque locum sint habituræ, quæ hoc decreto sunt expositæ; sed ad unum duntaxat annum.

III. Synodales responsiones ad interrogata Sidænsis episcopi.

Posteaquam decretum quoddam, sacro et imperatorio jussu promulgatum ab illustrissimo Curopalata et quæstore, Basilio Pecule, ad interrogationes varias ab hujus temporis sanctissimo Sidæ metropolitano propositas, de donationibus quorundam immobilium, deque locationibus et emphyteusibus. atque etiam de formularibus donationibus annuis, ab ipsius decessore, Theodosio illo metropolitano defuncto factis; mediocritate nostra, et in concilio assidentibus ei sanctissimis metropolitans audientibus, hodierno die perlectum esset: indicatus Sidæ metropolitans Nicetas petebat, u

alia quoque sententia de iis, quæ decretum illud accepissent, ferretur. Itaque pronuntiatum a nobis est, ut de donationibus suburbanorum, vel ædificiorum, exposita per scripturam ad aliquos ab ipso instrumenta, pro nullis ducantur eam ob causam, quod illas nec augustæ leges, nec sacri canones agnoscant. Annuarum vero donationum assignationes, quæ particulares sunt, nec admodum metropolim gravant, si factæ sint ad nonnullos, quos in confesso sit, esse dignos commiseratione, sive quod prorsus inopes sint, sive quod præstandis metropoli servitiis, aut ipsi metropolitano, prosint; itidemque semirutorum locationes, quæ temporariæ non perpetuæ sint, locorum cæteroque prorsus inutilium metropoli, siquidem et ipsæ annua donatione, prout sacris legibus continetur, expositæ sint, nequaquam revocandas statuimus

IV. De translationibus episcoporum.

Magnus ille Pater et lumen orbis, sanctus Gregorius Theologus, cum Sasimorum fuisset episcopus, factus est etiam Nazianzenus antistes. Deinde in secunda synodo cœ sanctorum Patrum, regnante Theodosio Magno, in præsentia pontificum, Dalmatæ, inquam, papæ Romani, Timothei Alexandrini, Meletii Antiocheni, et Cyrilli Hierosolymitani, eidem huic magno lumini confirmatus est episcopus Constantino-
 politanus, episcopis illum invitum in patriarchali solio collocantibus ahibita vi, quo in solio conspicuus fuit annis XII, anno XIII imperii Theodosii minoris, Arcadii filii, magnus ille Proclus ordinatus episcopus Cyzici, sub Sisinnio patriarcha, non admissus, in otio vixit. Post depositionem vero Nestorii, decretus ei quidem est episcopatus Constantinopolitanus, sed in solio non est collocatus, ob invidiam pontificum, qui potentia sua tunc abutebantur. Postea vero, cum ordinatus isthic Maximianus diem obiisset; nec dum sepulto ipsius cadavere, arcessitus est, et in solio collocatus, etiam Cœlestino, papa Romano assentiente. ac episcopatum ei decernentibus maguo illo Cyrillo et Joanne Antiocheno. Anno secundo imperii Artemii, qui et Anastasius et Dicorus fuit dictus (28), metropolitanus Cyzici, magnus ille Germanus translatus est in solium Constantinopolitanum. Hermias Sozomeni filius scribit episcopum Trapezuntis Anthimum factum esse patriarcham Constantinopolitanum sub Constantio. Meletius episcopus Sebasteæ, in Armenia, translatus est Antiochiam. Alexander episcopus civitatis cujusdam Cappadociæ, translatus est Hierosolyma. Eustathius episcopus magnæ illius Berrhææ, sive Chalepi (29), translatus est Antiochiam Syriæ, Perigenes ordinatus episcopus Patrensis, auctoritate Papæ, nec receptus, cum mansisset

Α Νικήτας ἐξήτει καὶ ἑτέραν γνώμην ἐκὶ τοῖς ψηφισθεῖν ἐξενεχθῆναι. Τοῖνον καὶ διεγνώσθη ἡμῖν, ὡς μὲν ἐπὶ ὠρεαῖς προαστείων ἢ οἰκημάτων συνταμένων ἐκτεθέντα ἔγγραφα πρὸς τινὰς παρ' ἐκείνων, ἀντ' οὐδέναι λογισθῆναι· διὰ τὸ μήτε θελοῖς νόμοις αὐτάς, μήτε μὴν ἱεροῖς κανόσιν ἐπιγινώσκεισθε. Δόσεων δὲ ἐτησίων τυπώσεις, μερικαὶ μόντοι καὶ αὐταί, καὶ μὴ ἐπιπολὺ βαρύνουσαι τὴν μητροπόλιν, εἰ προέβησαν πρὸς τινὰς τῶν ὁμολογουμένως συμπαιθεῖς ἄλλων, εἴτε διὰ τὸ ἐκείνων παντάπασι, εἴτε μὴ διὰ τὸ ἐπὶ τισὶ δουλείαις τῆς μητροπόλεως, ἢ καὶ αὐτοῦ τυχόν τοῦ μητροπολίτου συμβαλέσθαι αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐρείποτοπίων ἐκδόσεις, καιρικῶς τε καὶ οὐ διηνεκεῖς, ἀσυντελεῖν τῇ μητροπόλει παντάπασι, εἰ ἐπὶ ἐτησίῳ καὶ αὐταὶ δώσει κατὰ τὴν τῶν θεῶν νόμων περιληψὶν ἐξετέθησαν, οὐρενοῦν τῆς ἀθετηθῆναι διαγινώσκειν.

Δ'. α. Περὶ μεταθέσεων. β.

Ὁ Μέγας Πατὴρ καὶ φωστὴρ τῆς οἰκουμένης ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐπίσκοπος γενόμενος Σεσίμων, ἐγένετο καὶ Ναζιανζοῦ. Εἶτα ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ τῶν ἁγίων Πατέρων, βασιλεύοντος τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου, συνόντων καὶ ἀρχιερέων, ἐπιθέ, Δαλαμάτου πάπα Ῥώμης, Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, Μελετίου Ἀντιοχείας, καὶ Κυρίλλου Ἱεροσολύπων, αὐτῶν τῶν μεγάλων φωστῆρι ἐκρωσθῆ ἡ ἐπισκοπὴ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἄκοντα τοῦτον τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ ἐνίδρυσαν βιασάμενοι ἐν ᾧ διέπρεψε χρόνους β'. Ἐν τῷ ιγ' ἔτει τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου, ὁ μὴτὶ Πρόκλος, ἐπίσκοπος Κυζικίου χειροτονηθεὶς ἐπὶ Σισινίου πατριάρχου, ἐσχόλασε μὴ δεχθεῖς. Μετὰ τὴν καθάρεισιν Νεστορίου, ἐψηφίσθη μὲν Κωνσταντινουπόλεως, οὐκ ἐνεθρονίσθη δὲ διὰ φθόνον τῶν παραδυναστευόντων τότε ἀρχιερέων. Μετὰ δὲ τούτου τῷ χειροτονηθέντος Μαξιμιανοῦ τελευτάσαντος, ἐπὶ κειμένου τοῦ λειψάνου αὐτοῦ, προσεκλήθη καὶ ἀνεθρονίσθη Κωνσταντινουπόλεως, συναινέσει καὶ τοῦ Ἑλεστινοῦ πάπα Ῥώμης, συμπήφων γενόμενον καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, καὶ Ἰωάννου Ἀντιοχείας. Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἀρτεμίου, καὶ καὶ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, ὁ μητροπολίτης Κυζικίου μέγας Τερμανδὸς, μετετέθη εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον. Ὁ Σωζομενοῦ Ἑρμίας γράφει, ὅτι ὁ Τραπεζοῦντος Ἀνθίμος γέγονε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ Κωνσταντίου. Μελετίος 58 ἐπίσκοπος Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας μετετέθη εἰς Ἀντιόχειαν. Ἀλέξανδρος ἐπίσκοπος μὲν τῶν ἐκ Καππαδοκίας πόλεων, μετετέθη εἰς Ἱεροσολύμα. Εὐστάθιος ἐπίσκοπος τῆς μεγάλης Βερρῆας ἦτοι τοῦ Χάλεπ, μετετέθη εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας. Περιγένης ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς Πατρῶν, παρὰ τοῦ Πάπα, καὶ μὴ δεχθεῖς, ἀλλὰ μέντοι ἐσχολάζων, παρὰ τοῦ Πάπα μετετέθη εἰς Ἐφρόσιν τῆς

VARIE LECTIONES.

58 μελίτιος.

NOTÆ.

(28) Quod diversi coloris pupulas in oculis haberet. Constant. Manasse auctore.

(29) Vulgo nunc Alepo vocant.

μητρόπολιν χηρέουσαν, καὶ διὰ βίου τῆς τοιαύτης προέστη Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος μετήγαγεν εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, Δοσθεὸν τὸν Σελευκείας ἐπίσκοπον. Ῥεβενὸς ἐπίσκοπος, ἄρχων τῆς Φοινίκης 59-60, μετετέθη εἰς Τύρον. Ἰωάννης ἐπίσκοπος Γόρδου τῆς Λυδίας, μετετέθη εἰς Προικόνησον. Παλλάδιος Ἐλένου 61 μετηνέχθη εἰς Ἄππωνα 62. Ἀλέξανδρος Ἐλενουπόλεως μετηνέχθη εἰς Ἀδρανούς. Θεοσέβιος τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἀπαμείας, μετηνέχθη εἰς Εὐδοξιανόπολιν Καλαβρίας καλουμένην 63. Ὀπτιμιος, ἀπὸ Γδαμάβης 64 τῆς Φρυγίας, μετηνέχθη εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας. Ἱεροφύλαξ Τραπεζοπόλεως τῆς Φρυγίας, μετηνέχθη εἰς Πλουτινόπολιν 65 τῆς Θράκης. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγωνάτου, τῶν Ἀγαρηῶν κρατησάντων τὴν Κύπρον, ἐδόθη ἡ μητρόπολις Κυζίκου σὺν ταῖς ἐπισκοπαῖς αὐτῆς τῶ ἀρχιεπισκόπῳ Κύπρου. Μετὰ δὲ τὴν ἐβδόμην σύναδον, ἐπὶ τῆς βασιλείας Εἰρήνης, παρόντων καὶ ἀρχιερέων, Ἀδριανοῦ πάπα Ῥώμης διὰ τοποτηρητῶν, τοῦ Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ πολλῶν μητροπολιτῶν, ἐφών τε καὶ ἐσπερίων, διὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ταρασίου τοῦ Πρωτοσεβαστοῦ, γέγονεν ὑπὸ πάντων πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἡ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ὡς φησι Θεοφάνης ὁ ἠμολογητῆς, ὁ μεγαλοαγρίτης. Πολύκαρπος Δεξανταπριστῶν 66 τῆς Μυσίας, μετηνέχθη εἰς Νικόπολιν τῆς Θράκης. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, Βασίλειος ὁ Κρήτης μετετέθη εἰς Θεσσαλονικίην παρὰ Ἰγνατίου πατριάρχου, ὡς γέγραπται ἐν τῷ βίῳ τοῦ αὐτοῦ Ἰγνατίου. Ἰωάννης τῆς Βαϊῆς ἐπίσκοπος μετετέθη εἰς Ἀλεξανδρείαν πατριάρχης ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, καὶ Φωτίου πατριάρχου Γρηγόριος ἐπίσκοπος Συρακουσίων, μετετέθη εἰς Νίκαιαν, καὶ Ἰωάννης Λαρίσσης, μετετέθη εἰς τὰ Σύναδα. Ταὶ Ἀμφιλόχιος Κυζίκου, εἰς Νίκαιαν. Ὁ Μάκρης Θεόδωρος μετετέθη εἰς Λαοδικείαν. Καὶ Νίκων τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπίσκοπος, μετετέθη εἰς Ἱεράπολιν. Καὶ ὁ τῆς ἐν Ἑλλάδι Νικοπόλεως ἐπίσκοπος Δανιήλ, μετετέθη εἰς Ἀγκυραν τῆς Γαλατίας. Καὶ Συμεὼν ὁ Νέων Πατρῶν ἐπίσκοπος, μετετέθη εἰς Λαοδικείαν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Στέφανος εὐνοῦχος, ὁ Ἀμασείας μητροπολίτης. Καὶ ὁ ἑοίδιμος βασιλεὺς κύριος Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, ἀπὸ τῆς Φλαμιάδος 67 ἀγαγὼν τὸν ἐπίσκοπον Εὐστάθιον, κοινῇ ψήφῳ ἐποίησε πατριάρχην Ἀντιοχείας τῆς μεγάλης. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου ἐδόθη τῷ μητροπολίτῃ Πατρῶν ἡ ἐπισκοπὴ Κορίνθου, ὡς γράφει ὁ Σεβαστείας Θεόδωρος, καὶ Λέων Συναδῶν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς βασιλείας, κατὰ τὴν τοῦ Σκληροῦ ἀποστασίαν, ὡς γράφει ὁ αὐτὸς Θεόδωρος, Ἀγάπιος ὁ Σελευκείας τῆς Πιερίας

A vacans, translatus est a Papa Corinthum, metropolim tunc episcopo viduatam, quamque diu vixit, ei præfuit Ecclesiæ. Antiochenus episcopus translulit Tarsum Ciliciæ Dositheum Seleuciensem episcopum. Rebenus episcopus b, cum Phœniciæ præesset, translatus est Tyrum. Joannes episcopus Gordi Lydiæ, translatus est Proconesum. Palladius episcopus Heleni, translatus est Apponem. Alexander Helenopolitanus translatus est Adranos c. Theosebius episcopus Apameæ in Asia, translatus est Eudoxianopolim Calabriae vocatam d. Optimus a Gdamaba e Phrygiæ, translatus est Antiochiam Pisidiæ. Hierophylax episcopus Trapezopolis in Phrygia, translatus est Plotinopolim Thraciæ. Imperante Constantino Barbato, cum Agareni Cyprum occupassent, (data est metropolis Cyzici, cum episcopatus ejus, archiepiscopo Cypri. Post septimam vero synodum, sub imperio Irenæ, presentibus et pontificibus, Adriano papa Romano per locum tenentes, Alexandrino, Antiocheno, multisque metropolitans, tam Orientalibus quam Occidentalibus ob ordinationem patriarchæ Constantinopolitani Tararii, prius Protosebasti factus est ab omnibus Alexandrius patriarcha, qui Thessalonicensis erat metropolitanus, sicut narrat Theophanes confessor, magnus ille Agri præfectus. Polycarpus episcopus Dexantapristensis, in Mysia, translatus est Nicopolim Thraciæ. Imperante Basilio Macedone, Basilius episcopus Cretensis translatus est Thessalonicam ab Ignatio patriarcha, sicut in ejusdem Ignatii Vita scriptum est. Joannes episcopus Baimæ, translatus est Alexandriam, ut esset patriarcha, sub imperio Leonis Philosophi, et Photii patriarchæ. Gregorius episcopus Syracusanus, translatus est Nicæam. Et Joannes Larissenus, translatus est Synada. Et Amphilocheus Cyzicenus, Nicæam. Episcopus Macræ Theodorus, translatus est Laodiceam. Et ejusdem civitatis episcopus Nico, translatus est Hierapolim. Et in Græcia sitæ Nicopolis episcopus Daniel, translatus est Ancyram Galatiæ. Et Simeon Neopatrensensis episcopus, translatus est Laodiceam. Imperante Romano Lacapeno, factus est patriarcha Constantinopolitanus Stephanus enuchus, Amasææ metropolitanus. Et inclutus imperator ille, dominus Nicephorus Phocas, Phlamiade e deductum Eustathium episcopum, communi decreto patriarcham magnæ illius Antiochiæ fecit. Imperante Basilio in porphyra nato, datus est metropolitanus Patrensi episcopus Corinthius, ut scribit episcopus Sebasteæ Theodorus. Et Leo Synadensis. Sub ejusdem imperio, tempore defectionis Scleri, sicut idem ille Theodorus me-

VARIÆ LECTIONES.

59. 60 Ῥεβερνίντιος ἐπίσκοπος ἀπὸ ἀρχῶν τῆς φοινίκης. 61 Ἐλενουπόλεως. 62 Ἀσπώναν. 63 Εὐδοξοῦπολιν, Σαλαβρίαν καλουμένην. 64 Ἀγδαμίαις. 65 Πλωτινιόπολιν. 66 ἐξ ἀνταπριστῶν. 67 Φλαβιάδος.

^b *al. Reverentius episcopus ab Arcis Phœniciæ, et cæt. c Aspona. d Eudoxiopolim, quæ Salabria dicitur. e al. ab Agdamia. f al. Polycarpus ex Antapristis e al. Flavtade.*

moriæ prodit, Agapius archiepiscopus Seleuceæ, A ἀρχιεπίσκοπος, γέγονε πατριάρχης Ἱεροσολύμων. civitatis in Pieria silæ, factus est Hierosolymorum patriarcha : qui hanc in urbem profectus, ministerium sacrum obivit una cum beatissimo sanctissimoque patriarcha, domino Nicolao, et cum sacra synodo. Celestinus papa Romanus scribit epistolis tribus ad Cyrillum Alexandrinum, Joannem Antiochenum, Rufum Thessalonicensem, nullo modo canonibus adversari translationem episcoporum, ab una civitate in aliam, quemadmodum Sozomeni filius Hermias ait Quippe migratio prohibita est, non translatio. Sivanus ille miraculorum opifex a Philippopoli Thraciæ translatus est Troadem. Eudoxius Antiochiam translatus ex Germanica, factus est etiam patriarcha Constantiopolitanus. Joannes Codonatus a patriarchatu magnæ illius Antiochiæ translatus est ad metropolim Torensem¹. Aliique plures ad alias atque alias. In diebus autem sancti Patris nostri Nicetæ patriarchæ Constantinopolitani, monachus ille Pentactenes et Pentailas, primum a Rosianis translatus est ad archiepiscopum Lemnium : deinde data est etiam ei Maronea. Imperante Alexio Comneno, Sabas episcopus Cæsareæ Philippi, factus est Hierosolymorum patriarcha et huc profectus, obivit ministerium sacrum una cum sanctissimo patriarcha Nicolao, et synodo. Nicolaus Muzalo, cum erat archiepiscopus Cypri, renuntiavit ei throno : dataque est ei mansio Cosmidii, cui præfuit annis... deinde factus est etiam patriarcha Constantinopolitanus. Sub sanctissimo C patriarcha, domino Michaele, præsentibus etiam Antiocheno, et Hierosolymitano, et imperatoriis magistratibus, in synodo, Michael quidam renuntiatus episcopus Amasææ, qui deinde tanquam vacans acceperat Ancyram, loco illius Cerasuntem translatus fuit, cujus throno potitus est, ad inferiora detrusus. Nicephorus metropolitanus Gangræ, factus prior Cosmidii, tanquam vacans, accepit et metropolim Amastrim. Leontopolitanus accepit, ut vacans, Arcadiopolim. Episcopus Athyræ accepit Sergentzam¹. Axiopolitano² vaeanti, data primum est Abydus : postea vero, etiam Apros. Episcopo Alanixæ data est Soteriopolis. Petrus Mongus mandato Acacii patriarchæ Constantinopolitani, translatus est ab Euchaitis ad patriarchatum Alexandrinum. Narcisus Hierosolymorum patriarcha, ex episcopatu Fladiadi¹ qui subest metropoli Navarzæ, abduxit virum sanctum Alexandrum et Hierosolymorum patriarcham ordinavit, imperante Alexandro Mamææ filio, sicut inquit Eusebius Pamphilides suis in historiis ecclesiasticis, ac non in libro Demonstrationis ecclesiasticæ. Ex eodem episcopatu Fladiadis dominus Nicephorus Phocas, communi decreto per auream

ὅς εἰσελθὼν ἐν ταῦθα, συνελευτούργησε τῷ μετὰ ταῦτα καὶ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ κυροῦ Νικολάου, καὶ τῇ ἱερᾷ συνόδῳ. Ὁ Ῥώμης πάπας Κελεστίνος γραφεὶ δι' ἐπιστολῶν τριῶν πρὸς τὸν Ἀλεξάνδρειον Κύριλλον, Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχείαν, καὶ Ῥώσον Θεσσαλονίκης, καταμηδόντι προσίστασθαι τοῖς ἐνόμοι τὴν μετὰστασιν τῶν ἐπισκόπων, ἀπὸ ἐπιτοπίας πόλεως εἰς ἕτεραν, ὡς ὁ Σωζομένου λέγει Ἐρμίας. Ὅτι ἡ μετὰστασις κεκώλυται, οὐ μὴν ἡ μετεθέσις. Σιλβανὸς δὲ θαυματουργὸς ἀπὸ Φιλιππουπόλεως τῆς ἐν Θράκῃ, εἰς Τρωάδα. Εὐδόξιος δὲ μετετέθεις ἐν Γερμανικῇ εἰς Ἀντιόχειαν, ἐγένετο καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, Ἰωάννης δὲ Κωδωνάτης μετετέθει ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας, εἰς τὴν μητρόπολιν Τόρων⁶⁸· καὶ πολλοὶ ἕτεροι, εἰς ἄλλας καὶ ἄλλας. Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τῶν ὅσιου Πατρὸς ἡμῶν Νικήτα πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ μοναχὸς Πεντακτένης καὶ Πανταίλας, ἀπὸ Ῥωσιάνων πρότερον μετετέθει εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Λήμνον· εἶτα ἐδόθη αὐτῷ καὶ ἡ Μαρωνεία. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ Σάβας Καισαρείας τῆς Φιλίππου, γέγονε πατριάρχης Ἱεροσολύμων· καὶ ἐλθὼν ἐν ταῦθα, συνελευτούργησε τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχῃ Νικολάου καὶ τῇ συνόδῳ. Νικόλαος δὲ Μουζάλλων, ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου γενόμενος, παρητήσατο τὸν θρόνον τῆς Κύπρου· καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἡ μόνη τοῦ Κοσμιδίου, ἐπὶ προέστη αὐτῆς ἐπὶ χρόνοις.... ἔπειτα γέγονε καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου, κυροῦ Μιχαήλ, συμπαρόντων καὶ τοῦ Ἀντιοχείας, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων, ἐπὶ ἀρχόντων βασιλικῶν, συνοδικῶν, Μιχαήλ τις ἐκπαρρυχθεὶς Ἀμασειας, εἶτα ὡς σχολάζων τὴν Ἀγκυρὰ λαβὼν, καὶ τὸν τόπον αὐτῆς, τῇ τοῦ Κεραταινοῦ μετετέθει. Καὶ τὸν θρόνον αὐτῆς ἐγκρατῆς γέγονε ὑποβιβάσθαις. Νικηφόρος μητροπολίτης Γόγγυ, ἡγούμενος γεγονώς τοῦ Κοσμιδίου, ἔλαβεν ὡς σχολάζων καὶ τὴν μητρόπολιν Ἀμαστριν. Ὁ Διονυπόλεως ἔλαβεν ὡς σχολάζων τὴν Ἀρκαδιούπολιν. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀθύμα ἔλαβε τὴν Σεργεντίαν⁶⁹. Ὁ Ἰεραπόλεως⁷⁰ σχολάζοντι, ἐδόθη πρότερον ἡ Ἀβυδος· ὕστερον δὲ, καὶ ὁ Ἄπρος. Τῷ Ἀλεξίῳ ἐδόθη ἡ Σωτηριούπολις. Πέτρος δὲ Μογγὸς ἐνταῦθα Ἀκακίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μετετέθει ἀπὸ Εὐχαιτῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πατριάρχην. Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νάρκισσος, ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς Φλαδιάδου⁷¹, ἧτις ἐστὶν ὑπὸ τὴν μητρόπολιν Ναυάρης, ἤγαγε τὸν ἐν ἀγίοις Ἀλέξανδρον, καὶ ἐχειροτόνησε πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαμαίας, ὡς φησὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπισημοῖς ιστορίαις, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἀποδείξεως. Ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπισκοπῆς Φλαδιάδος ὁ κύριος Νικηφόρος ὁ Φωκάς κοινῇ φήσῃ ἐπὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ Τυρών, ⁶⁹ Σεργεντίαν. ⁷⁰ Ἀλλεξιοπόλεως. ⁷¹ Φλαδιάδος, forte Φλαβιάδος.

¹ *quam sponte quis instituit.* ¹ Tyriensen. ¹ Sergenitzan. ² Alexiopolitano. ¹ Fladiadis forte Flaviadis.

χρυσοβόλλου αὐτοῦ ἀγαθὸν τὸ ἐπίσκοπον Εὐστρά-
τιον, ἐποίησε χειροτονηθῆναι πατριάρχην Ἀντιοχείας
τῆς μεγάλης, ἀποσπασθείσης τῆς δηλωθείσης ἐπι-
σκοπῆς Ναουάρζου, καὶ ἐνωθείσης τῇ πατριαρχείᾳ
Ἀντιοχείας.

ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ ΚΑΙ ΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ.

« Ἀπὸ τοῦ νομίμου βιβλίου βασιλείου, Κωνσταν-
τίνου, καὶ Λέοντος, ἀπὸ τοῦ β' τέτλου, κε-
φαλ. ι' . »

Πατριάρχης ἐστὶν εἰκὼν Χριστοῦ ἔμφυχος, δι'
ἔργων καὶ λόγων ἐν ἑαυτῇ χαρακτηρίζουσα τὴν ἀλη-
θειαν.

Σκοπὸς τῇ πατριάρχει, πρῶτον μὲν, οὗς ἐκ Θεοῦ
παρέλαβεν, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι βίου διαφυ-
λάξαι. Ἐπειτα δὲ καὶ πάντας τοὺς αἱρετικούς κατὰ
τὸ δυνατόν αὐτῶν, πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν ἑνω-
σιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστρέφειν. Αἱρετικοὶ δὲ τοῖς
νόμοις καὶ τοῖς κανόσι καλοῦνται, οἱ τῇ καθολικῇ μὴ
κοινωνοῦντες Ἐκκλησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀπίστους,
διὰ τῆς λαμπράς, καὶ περιφανεστάτης, καὶ θαυμα-
σίας αὐτοῦ πράξεως ἐκπλήττων, μιμητὰς ποιῆσαι
τῆς πίστεως.

Τέλος τῇ πατριάρχει, ἡ τῶν καταπεπιστευμένων
αὐτῶν ψυχῶν σωτηρία, καὶ τὸ ζῆν μὲν Χριστῶν, ἐσταυ-
ρῶσθαι δὲ τῇ κρῆμνι.

Ἴδια πατριάρχου, τὸ εἶναι διδασκικόν, τὸ πρὸς
πάντας, ὑψηλοῦς τε καὶ ταπεινοῦς, ἀστενοχωρήτως
ἐχρῆσθαι. Καὶ πρᾶον μὲν εἶναι πρὸς ἅπαντας τοὺς
ἐντυγχάνοντας, κἂν ταῖς διδασκαλίαις ἐλεγκτικόν
δὲ πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας. Ἰπὲρ δὲ τῆς ἀληθείας,
καὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ δικαίου, καὶ τῆς εὐσε-
βείας, λαλεῖν ἐνώπιον βασιλέως, καὶ μὴ αἰσχύνε-
σθαι.

Τῆς πολιτείας ἐκ μερῶν καὶ μορίων, ἀναλόγως τῇ
ἀνθρώπῳ, συνισταμένης· τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκαιό-
τατα μέρη ὁ βασιλεὺς ἐστὶ, καὶ ὁ πατριάρχης. Διὸ
καὶ ἡ κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα τῶν ὑπηκόων εἰρήνη
καὶ εὐδαιμονία, βασιλείας ἐστὶ καὶ ἀρχιερωσύνης ἐν
πάσῃ ὁμοφροσύνῃ συμφωνίᾳ.

ΟΣΟΙ ΕΠΕΣΚΟΠΗΕΥΣΑΝ ΕΝ ΒΥΣΑΝΤΙΩ.

Πρῶτος ὁ μέγας ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐν αὐτῶ τῶν
λόγων κήρυξας, καὶ εὐκτῆριον οἶκον πέραν ἐν Ἀργυ-
ροπόλει δειμάμενος, χειροτονεῖ ἐπίσκοπον τῆς αὐτῆς
πόλεως Στάχυν, οὗ μὲνηται ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς
Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ· Στάχους οὖν, ἔτη ις'.

Ὀνήσιμος, ἔτη ιδ'.

Οολύκαρπος, ἔτη ιη'.

Πλούταρχος, ἔτη ις'.

Σεδεκίων, ἔτη θ'.

Διογένης, ἔτη ιε'.

Ἐλευθέριος, ἔτη ζ'.

Φῆλιξ, ἔτη ε'.

Ἀθηνογένης, ἔτη δ'. Οὗτος ἕτερον οἶκον ἔκτισεν

A bullam suam, deductum episcopum Eustratium,
curavit ordinari patriarcham Antiochiæ magnæ;
cum is episcopatus avulsus esset ab indicato
episcopatu Navarzæ, atque unius Antiocheno pa-
triarchatui.

OFFICIUM ET DEFINITIO PATRIARCHÆ.

*Ex libro de jure, qui est Basilii, Constantini, et
Leonis, tit. II, cap. I.*

Patriarcha est imago Christi viva et animata,
operibus et verbis in se ipsa veritatem exprimens.

Scopus patriarchæ propositus, est primum qui-
dem, ut quos a Deo accepit, in pietate ac hone-
state vitæ conservet. Deinde, ut omnes hæreticos
pro virili sua convertat ad reclam veritatis sen-
tentiam, et unitatem Ecclesiæ. Vocantur autem
hæretici tam in legibus quam canonibus qui Ec-
clesiæ catholicæ societate non continentur. Præ-
terea ut infideles quoque claris, et illustrissimis,
et admirabilibus factis suis stupefaciens, imitato-
res fidei reddat.

Finis patriarchæ, creditarum sibi animarum
salus, et Christo quidem vivere, mundo vero cru-
cifixum esse.

Propria patriarchæ, facultate docendi pollere,
atque erga universos tam sublimes, quam humiles,
æquabiliter absque animi contractione semet ge-
rere. Ac mansuetum quidem esse erga omnes se
convenientes, etiam in docendo: at in redarguen-
dis contumacibus, acrem. Pro veritate, ac æqui
justique conservatione, proque pietate, coram im-
perantibus loqui, nec erubescere.

Cum respublica ex partibus et membris, ad si-
militudinem corporis humani, constet, amplissimæ
hujus maximeque necessariæ partes sunt, impe-
rator et patriarcha. Ideoque subditorum pax atque
felicitas, tam animi ratione, quam corporis, est
imperii atque pontificatus in omni unanimitate
consensus.

SERIES EPISCOPORUM BYZANTII (30).

Primus ille magnus apostolus Andreas, cum
Byzantii doctrinam [christianam] prædicasset, ac
domum precum habendarum ad Argypopolim e
regione urbis conlidisset, eidem urbi Stachym
ordinat episcopum, cujus meminit apostolus in
epistola ad Romanos. Itaque Stachys præfuit
annis xvi.

Onesimus, an xiv.

Polycarpus, an xviii.

Plutarchus, an xvi.

Sedecio, an ix.

Diogenes, an xv.

Eleutherius, an vii.

Felix, an v.

Athenogenes. an. iv. hic alteram domum condi-

NOTÆ.

(30) Qui demde sub Constantino Magno Aug. facti sunt patriarchæ.

dit, eo loco, qui Elæa dicitur; ibique conventus A

ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῇ λεγομένῃ Ἐλαίᾳ, καὶ ἐπὶ ταῖς συνθήκαις ἐποίησε.

Euzoios, an. xvi.

Εὐζώϊος, ἔτη κς'.

Laurentius, an. xi, mens. vi.

Λαυρέντιος, ἔτη ια', μῆνας ς'.

Alypius, an. xiiii, mens. vi.

Ἀλύπιος, ἔτη ιγ', μῆνας ς'.

Pertinax consularis e senatu Romano, an xix. Hic aliam extruxit ecclesiam in loco maritimo, quem Sycas = vocant, eique Pacis nomen indidit.

Περτίνῃς ὑπατικός τῆς ἐν Ῥώμῃ συναγωγῆς, ἔτη ιθ'. Οὗτος ἐτέραν ἐκκλησίαν ἀνίστησεν ἐν παραθαλάσσιον λεγομένην Συκάς, Εἰρήνην τὸν οἶκον παραγορεύσας.

Olympianus, an. xi.

Ὀλυμπιανός, ἔτη ια'.

Marcus, an. xiii.

Μάρκος, ἔτη ιγ'.

Cyriacus, an. xvi.

Κυριακός, ἔτη ις'.

Castinus, an. vii. Hic intra ipsum Byzantium, ad Petriam (id nomen loci est) extruxit oratorium sanctæ Euphemie, quæ tunc martyr facta fuerat.

Καστίνος, ἔτη ς'. Οὗτος ἐν αὐτῷ τῷ Βυζαντίῳ, ἐν τῷ ἐπιλεγόμενῳ Πετρίῳ, εὐκτήριον τῆς ἁγίας Εὐφημίας ἤγειρε, τότε μαρτυρησάσης.

Tratus, an. xxxv, mens. vi.

Τράτος, ἔτη λε', μῆνας ς'.

Domitianus^a, frater imperatoris Probi, an. xxiv, mens. vi.

Δομητιανός, ἀδελφός Πρόβου βασιλέως, ἔτη ε', μῆνας ς'.

Probus, ejusdem Domitii filius, annis xii.

Πρόβος, τοῦ αὐτοῦ Δομητιανοῦ υἱός, ἔτη ιβ'.

Metrophanes, frater ejusdem Probi, Domitii filii, qui, regnante Constantino magno, factus est ab eodem imperatore Patriarcha Constantinopolis. Præfuit an. x.

Μητροφάνης, ὁ ἀδελφός τοῦ αὐτοῦ Πρόβου, καὶ υἱοῦ Δομητιανοῦ ὃς ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντινίου γέγονε παρ' αὐτοῦ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη ι'.

Alexander, imperante Constantino, an. xxiii.

Ἀλέξανδρος, ἐπὶ Κωνσταντινίου, ἔτη κγ'.

Paulus, confessor, an. x. Hic ejectus, et in confessione mortuus est.

Πούλος, ὁ ὁμολογητής, ἔτη ι'. Οὗτος ἐξελίθη, καὶ ἐτελεύτησεν ἐν ὁμολογίᾳ.

Eusebius Arianus, primo Beryti, deinde Nicomediæ, postea Constantinopolis, annis xii.

Εὐσέβιος ὁ Ἀρειανός, πρῶτον Βηρυτοῦ, εἶτα Νικαίας, μετὰ ταῦτα Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη ιβ'.

Macedonius presbyter ejusdem Ecclesiæ, sancti spiritus oppugnator, an. xii.

Μακεδόσιος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, παρὰ ματομάχος, ἔτη ιβ'.

Eudoxius Arianus, Germanicæ, hinc Antiocheæ, postea Constantinopolis, imperante Juliano, rursumque Joviano, an. viii.

Εὐδόσιος Ἀρειανός, Γερμανικεῖας, εἶτα Ἀντιοχείας, μετὰ ταῦτα Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ Ἰουλιανοῦ καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐπὶ Ἰοβιανοῦ, ἔτη η'.

Demophilus Arianus, Berœæ in Thracia, postea Constantinopolis, annis xi, mensibus v.

Δημόφιλος ὁ Ἀρειανός, Βερρόης τῆς Θρακίας, μετὰ τοῦτο Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη ια', μῆνας ε'.

Evagrius orthodoxus, ordinatus ab Eustathio Antiocheo, confestim actus est in exsilium a Valente, cum pontificatum gessisset an. iv.

Εὐάγριος ὀρθόδοξος, χειροτονηθεὶς ὑπὸ Εὐστάθιου τῆς Ἀντιοχείας, παρευθὺς, ἐξωρίσθη ὑπὸ Βαλεντινίου, ἐπιρατεύσας ἔτη δ'.

Gregorius Theologus, cum antea Sasimorum fuisset episcopus, Theodosio magno imperio obtinente, renuntiatus est antistes Constantinopolis; confirmato ipsi throno auctoritate synodi, ut qui lanores sustinuisset graves, et ab hæresium lepra liberasset eam Ecclesiam. Cum autem nonnullos pontifices Ægyptios intellexisset vir beatissimus invidere negotio suo, pronuntiata de componendis rebus oratione, throno urbis imperatricis ultre cessit, cum pontifex annis xii fuisset.

Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, πρότερον Σασίμων πρεσβύτερος ἐπίσκοπος, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου Κωνσταντινουπόλεως ἐπεκηρύχθη, ἐπιχωροθέντος ἐπὶ τοῦ θρόνου παρὰ τῆς συνόδου, ὡς πολλὰ κινήσας καὶ τῆς λώβης τῶν αἱρέσεων τὴν Ἐκκλησίαν ὑπεθερώσαντι. Ὡς δὲ τινὰς τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἀγγέλων μάθοι ὁ μακαριώτατος τῷ πράγματι φθονήσας, τὸν συντακτικὸν ἐξέθετο λόγον, καὶ ἐκουσῶς ἐπὶ τῆς βασιλικῆς θρόνου ἐξίσταται, ἔτη ιβ' ἐπιρατεύσας.

Nectarius magistratus gerens, a cl. Patribus simul et baptizatur, et ordinatur; Arcadio quoque regnante, pontificatum gerens, an. xvi, mens. vi.

Νεκτάριος ἀξιωματικός, ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκτετακτικῶς καὶ βαπτίζεται καὶ χειροτονείται, καὶ ἐπὶ Ἀρκαδίου ἐπιρατεύει, ἔτη ις', μῆνας ς'.

Joannes Chrysostomus, an. v, mens. vi.

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔτη ε', μῆνας ς'.

Arsacius presbyter, Nectarii frater, an. ii.

Ἀρσάκιος πρεσβύτερος, ἀδελφός Νεκταρίου, ἔτη ε'.

Atticus presbyter Constantinopolitanus, imperante Theodosio minore, an. xx.

Ἀττικὸς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, ἔτη κ'.

VARLÆ LECTIONES.

⁷⁹ Δομητιανοῦ.

^a *hodie Pera, sive Galata.* = *cl. Domitius.*

Σισίνιος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἔτος α', Α
μῆνας ι'.

Νεστόριος ὁ ἀνθρωπολάτρης, πρεσβύτερος Ἀντιο-
χείας, εἶτα Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη γ', μῆνας β'.

Οὗτος καθιρεθεὶς εὐλόγως ἐξωρίσθη ἐν Ὀάσει.

Μαξιμιανὸς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη
β', μῆνας ε'.

Πρόκλος, ὑπὸ Σισινίου χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος
Κυζίκου, καὶ μὴ δεχθεὶς, ἐσχόλασε. Μετὰ δὲ θάνα-
τον Μαξιμιανοῦ, γέγονε Κωνσταντινουπόλεως, κει-
μένου τοῦ λειψάνου αὐτοῦ ἐν τῷ διακονικῷ· ἀρχιε-
ρατεύσας ἔτη β'.

Φλαβιανὸς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη β',
μῆνας Ϛ'. Οὗτος ἐξεβλήθη ὑπὸ Διοσκόρου ἐν τῇ ληστρι-
κῇ συνόδῳ Ἐφέσου.

Ἐνατόλιος πρεσβύτερος, ἀποκρισιάριος Ἀλεξανδρείας,
ἐπὶ Μαρκιανοῦ, καὶ ἐπὶ Λέοντος τοῦ μεγάλου Ἀρχιερα-
τεύσας ἔτη η', μῆνας η'.

Γεννάδιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως, ἔτη ιγ',
μῆνας β'. Ἐπὶ τούτου ὁ Στούδιος ἔκτισε τὸν ναὸν τοῦ
ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, καὶ μοναχὸν ἐκ τῶν
Ἀκοιμητῶν ἐγκατέστησεν εἰς αὐτόν. Ἐβασίλευε δὲ τότε
Λέων ὁ Μέγας.

Φλαβίτας πρεσβύτερος τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Συκῶν,
ἐπὶ Ζήνωνος, μῆνας γ', ἡμέρας Ϛ'.

Ἀκάκιος πρεσβύτερος, αἰρετικὸς, ἐπὶ Ἀναστασίου,
ἔτη ιζ', μῆνας θ'.

Εὐφήμιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πτω-
χοτρόφος Νεαπόλεως, ἐξεβλήθη ὑπὸ Ἀναστασίου, ἀρ-
χιερατεύσας ἔτη ιϚ', μῆνας Ϛ'.

Μακεδόنيος, ἐξεβλήθη καὶ αὐτός.

Τιμόθεος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως καὶ
σκευοφύλαξ, ἐπὶ Ἀναστασίου καὶ Ἰουστίνου, ἔτη Ϛ',
ἡμίσιον.

Ἰωάννης ὁ Καππαδόκης, πρεσβύτερος καὶ σύγκελ-
λος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἔτος α',
μῆνας ι'.

Ἐπιφάνιος πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως καὶ
σύγκελλος, ἔτη ιϚ', μῆνας γ'.

Ανθίμος Τραπεζούντος ἐπίσκοπος πρότερον, εἶτα
Κωνσταντινουπόλεως, μῆνας δ'. Οὗτος καθιρέθη ὑπὸ
τῆς κατὰ τοῦ Σεβήρου συνελθούσης συνόδου.

Μηνᾶς πρεσβύτερος Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ξε-
νοδόχος τῶν Σαμψῶν, ἔτη ιϚ', μῆνας Ϛ'.

Εὐτύχιος πρεσβύτερος καὶ μοναχὸς τῶν ἐν Ἀμασειᾷ
μοναστηρίῳ, ἔτη ιβ', μῆνας ε'. Οὗτος ἐξεβλήθη ὑπὸ
Ἰουστινιανοῦ τῷ λ' ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας.

Ἰωάννης πρεσβύτερος Ἀντιοχείας, ὁ ἀπὸ σχολαστι-
κῶν, ἔτη ιβ', μῆνας Ϛ'. Οὗτος ἐπὶ Ἰουστίνου υἱοῦ
Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἐπὶ Τιβερίου.

Εὐτύχιος πάλιν ἀποκατέστη, ὁ πρότερον, ἐπὶ τοῦ
αὐτοῦ Τιβερίου· ἀρχιερατεύσας αὖθις ἔτη δ', μῆ-
νας Ϛ'.

Ἰωάννης διάκονος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ
Νηστευτῆς, ἐπὶ Μυρρίκιου, ἔτη ιγ', μῆνας ε'.

Κυριακὸς πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς μεγάλης Ἐκ-

Sisinius presbyter ejusdem Ecclesiae, an. i,
mens. x.

Nestorius hominis cultor, presbyter Antioche-
nus, postea Constantinopolitanus. an. iii, mens ii.
Hic justa de causa dpositus, in Oasim deportatus
fuit.

Maximianus presbyter Constantinopolitanus,
an. ii, mens. v.

Proculus, a Sisinio Cyzici episcopus ordinatus, et
non admissus, vocavit. A morte vero Maximiani,
factus est antistes Constantinopolis, cum illius ca-
daver in diacono jaceret. Præfuit sacerdotio
primo an. xii.

Flavianus presbyter Constantinopolitanus, an. ii,
mens. vi. Hic a dioscoro fuit ejectus in Ephesino
latronum concilio.

Anatolius presbyter, apocrisarius Alexandrinus,
tam imperante Marciano, quam Leone magno pon-
tificatum an. viii, mens. viii, gessit.

Genadius presbyter Constantinopolitanus,
an. xiii, mens. ii. Hoc pontifice, Studius ædem
sancti Joannis Præcursoris exstruxit, et mona-
chum e collegio sommo abstinentium in eam con-
stituit. Erat tunc imperator Leo magnus.

Flavitas presbyter sanctæ Ecclesiae Sycenæ, im-
perante Zenone, mensibus iii, diebus vii.

Acacius presbyter, hæreticus, imperante Anasta-
sio, an xvii, mens. ix.

Euphemius presbyter Constantinopolitanus, et
ptochotrophus Neapolitanus, ejectus est ab Ana-
stasio cum gessisset pontificatum ann. xvi,
mens. vii.

Macedonius, ejectus et ipse.

Timotheus presbyter Constantinopolitanus, et
vasorum custos, imperantibus Anastasio et Justino,
an. vi S.

Joannes Cappadox, presbyter et syncellus ejus-
dem Ecclesiae, regnante Justiano, an. i, mens. x.

Epiphanius presbyter Constantinopolitanus et
syncellus, an. xvi, mens. iii.

Anthimus, primo Trapezuntis episcopus, deinde
Constantinopolitanus, mens. iv. Depositus fuit a
concilio contra Severum coacto.

Menas presbyter Constantinopolitanus et Xeno-
dohii Sampsonici præfectus, an xvi, mens. vi.

Eutybius presbyter et monachus in Amaseno
monasterio, an xii, mens. v. Hic expulsus fuit a
Justiniano anno imperii ejus xxx.

Joannes presbyter Antiochenus, quondam patro-
nus causarum, an. xii, mens. vi. Præfuit imperante
Justino filio [adoptivo] Justiniani, et Tiberio.

Eutychiolimus olim antistes, iterum restitutus, eo-
dem Tiberio regnante, pontificatum rursus an. iv.
mens. iv, gessit.

Joannes diaconus majoris Ecclesiae, cognomine
jejunator, imperante Mauricio, an. xiii, mens. v.
Cyriacus presbyter ejusdem majoris ecclesiae et

œconomus, eodem imperante Mauricio, et Phoca A κλησίας, και οἰκονόμος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Μαρκετοῦ, καὶ ἐπὶ Φωκά τοῦ τυράννου, ἔτη ια'.

Thomas diaconus et sacellarius Majoris Ecclesiæ, regnante Phoca eodem, pontificatum gessit an. III, mens. II. Θωμᾶς διάκονος και σκελλάριος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Φωκά, ἀρχιερατεύσας ἔτη γ', μῆνας β'.

Sergius diaconus ejusdem Ecclesiæ, regnante Heraclio augusto, an. XXVIII, mens. VII. Σέργιος διάκονος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ Ἡρακλείου βασιλέως, ἔτη κη', μῆνας ζ'.

Pyrrhus presbyter ejusdem Ecclesiæ, monachus, et præses monasteriorum, et abbas Chrysopolitanus, seditione commota, renuntiavit: cum pontifex fuisset an II, mens. IX, diebus IX. Πύρρος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας μοναχὸς και ἀρχὼν τῶν μοναστηρίων, και ἡγούμενος Ἰεροσολέως, στάσεως γενομένης παρρητήσατο, ἀρχιερατικῶς ἔτη β', μῆνας θ', ἡμέρας θ'.

Paulus ejusdem presbyter Ecclesiæ, et œconomus, Heraclio regnante an. XII. Παῦλος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, και οἰκονόμος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἡρακλείου, ἔτη ιθ'.

Pyrrhus iterum restitutus, mens IV.

Petrus diaconus et œconomus ejusdem Ecclesiæ, regnante Constantino ° Heraclii nepote, an XII, mens. IV. Πέτρος διάκονος και οἰκονόμος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἐπὶ Κωνσταντίνου 73, ἐγγόνου τοῦ Ἡρακλείου, ἔτη θ', μῆνας δ'.

Thomas diaconus et chartularius ejusdem Ecclesiæ, an. IX, mens. VII. Θωμᾶς διάκονος και χαρτοφύλαξ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἔτη θ', μῆνας ζ'.

Joannes presbyter et chartularius ejusdem Ecclesiæ, an. V, mens. IX. Ἰωάννης πρεσβύτερος και χαρτοφύλαξ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, ἔτη ε', μῆνας θ'.

Constantinus diaconus ejusdem Ecclesiæ, vasorumque custos, et œconomus, eodem Constantino P imperante, cum pontificatum an. II, mens. III, gessisset, ejectus est. Κωνσταντίνος διάκονος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, και σκευοφύλαξ, και οἰκονόμος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου 74, ἀρχιερατεύσας ἔτη β', μῆνας γ', ἐβλήθη.

Georgius presbyter, syncellus, et vasorum custos, eodem Constante imperatore et Constantino, Constantis filio, cognomen Barbati gerentis, an. III, mens. III. Γεώργιος πρεσβύτερος, σύγκελλος, και σκευοφύλαξ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, και ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Πωγωνάτου, ἔτη γ', μῆνας γ'.

Theodorus presbyter ejusdem Ecclesiæ, syncellus, et vasorum custos, annis II, et deinde pulsus. Theodorus idem, Barbato eodem imperante, restitutus in integrum, tanquam, verus patriarcha pontificatum gessit an. I, mens. X. Θεόδωρος πρεσβύτερος τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας, σύγκελλος, και σκευοφύλαξ, ἔτη β', και ἐξεβλήθη. Ὁ αὐτὸς Θεόδωρος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Πωγωνάτου ἐπιστάτητος, ἀρχιερατεύσας ὡς ἀληθινὸς πατριάρχης ἔτη ι', μῆνας ι'.

Paulus, ex laicis, primus a secretis, eodem imperante Barbato, an. XI, mens. VIII. Παῦλος ὁ ἀπὸ λαϊκῶν προτασηκῆτις, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Πωγωνάτου, ἔτη ς', μῆνας η'.

Callinicus presbyter, et custos vasorum in Blachernis, imperante Justiniano, Barbati filio, naribus mutilato, an. XII. Κάλλινικος πρεσβύτερος, και σκευοφύλαξ Βλαχερνῶν, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, υἱοῦ τοῦ Πωγωνάτου, τοῦ βινωμένου, ἔτη ιβ'.

Cyrus presbyter, et monachus ex insula Amas-tride, eodem Justiniano imperante, itemque an. VI, deinde pulsus. Κύρος πρεσβύτερος, και μοναχὸς ἀπὸ τῆς νήσου Ἀμαστρίδος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰουστινιανοῦ, και ἐπὶ τοῦ Φιλίππου, ἔτη ς', και ἐξ ἐξεβλήθη.

Joannes diaconus, et chartularius domus œconomi, eodem Philippico imperante, ac Artemio, primo a secretis, qui nomine mutato dictus est Anastasius, an. III. Ἰωάννης διάκονος, και χαρτοφύλαξ τοῦ αἰμαρίου, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Φιλίππου, και ἐπὶ Ἀρτεμίου πρωτασηκῆτις, τοῦ μετονομασθέντος Ἀναστασίου, ἔτη γ'.

Germanus magnus, antea Cyzici episcopus, deinde Constantinopolitanus, imperante autem Anastasio, et Theodosio Augusto, et Leone, cognomento Conone, cum pontificatum gessisset an XV, ab hoc impio Leone Aug. ejectus est. Γερμανὸς ὁ μέγας, ἐπίσκοπος Κυζίκου πρώτῃ εἶτα Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀναστασίου, και ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως, και ἐπὶ Λεόντος τοῦ και Κόνωνος, ἀρχιερατεύσας ἔτη ιε', ἐβλήθη ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ ἀσεβοῦς βασιλέως Λεόντος.

Anastasius presbyter et syncellus, vir impius, eodem Leone regnante, atque Constantino Caballino, an. XXIV. Ἀναστάσιος πρεσβύτερος και σύγκελλος, ὁ ἀσεβὴς, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λεόντος, και ἐπὶ Κωνσταντίνου Καβαλλίνου, ἔτη κδ'.

Constantinus monachus et episcopus Sylæi, Κωνσταντίνος μοναχὸς και ἐπίσκοπος τοῦ Σιλαίου.

VARIÆ LECTIONES.

73 Κωνσταντος. 74 Κωνσταντος.

Constante. P Constante.

ὁ ἀποκεφαλισθεὶς, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Καβαλλίνου, *A capite plexus, imperante Constantino Caballino*^o
 ἔτη ιβ'.

Νικήτας, ὁ ἀπὸ Σθλάβων, εὐνοῦχος, πρεσβύτερος τῶν
 ἀγίων Ἀποστόλων, καὶ ἄρχων τῶν μοναστηρίων, ἐπὶ
 τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λέοντος,
 τοῦ ἐκ τῆς Χαζάρας, ἔτη ιγ', μῆνας δ'.

Παῦλος ὁ Κύπριος, διάκονος, καὶ ἐλεήμων ὁ νέος
 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρή-
 νης, τῆς αὐτοῦ μητρὸς, ἔτη ε', μῆνας ς'.

Ταράσιος ὁ ἀπὸ Ἀσηκητῶν, ὁ ἔξαρχος τῆς ζ' συνό-
 δου, ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλείων Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης,
 καὶ ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν, ἀρχιερατεύσας ἔτη
 κx', μῆνας β'.

Νικηφόρος ὁ ἀπὸ Ἀσηκητῶν γενόμενος μοναχὸς, ἐπὶ
 τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Νικηφόρου, καὶ ἐπὶ Σταυρακίου, καὶ
 ἐπὶ Μιχαήλ, καὶ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ἀρχιερα-
 τεύσας ἔτη θ', ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος τοῦ
 δυσσεβοῦς.

Θεόδοτος ὁ Μηλισσηνὸς, ὁ καὶ Κασσιτηρᾶς, οἰκονο-
 μάχος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος, ἔτη ς'.

Ἀντώνιος ἐπίσκοπος τοῦ Συλαίου, ὁ καὶ Κασσιματᾶς,
 ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος, καὶ ἐπὶ Μιχαήλ τοῦ Τρυφίλου,
 καὶ ἐπὶ Θεοφίλου, ἔτη ιγ'.

Ἰωάννης, ὁ καὶ Ἰανῆς, ὁ δυσσεβὴς καὶ οἰκονομά-
 χος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου, καὶ ἐπὶ Θεοδώρας καὶ
 Μιχαήλ. Καθηρέθη, ἀρχιερατεύσας ἔτη γ'.

Μεθόδιος μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, ἐπίσκοπος
 γενόμενος Κυζίκου, εὗτα Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ
 τῶν αὐτῶν βασιλείων, Θεοδώρας καὶ Μιχαήλ, ἔτη δ',
 μῆνας β'.

Ἰγνάτιος ὁ ἀγιώτατος, ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλείων
 Θεοδώρας καὶ Μιχαήλ, ἔτη δ', μῆνας β'.

Φώτιος ὁ ἀπὸ Ἀσηκητῶν γενόμενος μοναχὸς, ἐπὶ
 Μιχαήλ, καὶ ἐπὶ βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, ἔτη θ',
 καὶ ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Μακεδόνα.

Ἰγνάτιος πάλιν, ἐπὶ τοῦ οὐτοῦ βασιλέως τοῦ Μακε-
 δόνος, ἔτη ια'.

Φώτιος πάλιν, ἐπὶ Λέοντος τοῦ φιλοσόφου.

Στέφανος ὁ ἀδελφὸς Λέοντος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ
 αὐτοῦ Λέοντος, ἔτη γ'.

Ἀντώνιος ὁ Καυλέας, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος,
 ἔτη β'.

Νικόλαος ὁ ἀπὸ μυστικῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Λέοντος,
 ἔτη ια', καὶ κατεβιβάσθη.

Εὐθύμιος μοναχὸς, ὁ ἀπὸ συγγέλλων, ἐπὶ Ἀλεξάν-
 δρου, ἔτη ε', μῆνας ς'.

Νικόλαος αἰθὶς ὁ ἀπὸ μυστικῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀλε-
 ξάνδρου, καὶ Κωνσταντίνου, καὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπη-
 νοῦ, ἔτη ιγ',

Στέφανος μητροπολίτης Ἀμασείας, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ
 βασιλέως τοῦ Ῥωμανοῦ, ἔτη β', μῆνας ιx'.

Τρύφων μοναχὸς, ἐπὶ Ῥωμανοῦ, ἀρχιερατεύσας
 ἐπὶ χρόνῳ ῥητῶν, μέχρις ἂν Θεοφύλακτος ὁ τοῦ βα-
 σιλέως υἱὸς εἰς μέτρον φθάσῃ νομίμου ἡλικίας,
 ἔτη γ'.

Nicetas, ennuchus, Slavorum gente natus, SS. Apostolorum presbyter, et præses monasteriorum, regnantibus eodem Constantino, ejusque filio Leone, qni Chazara matre fuit editus. an. xiii, mens. iv.

Paulus Cyprius, diaconus, et alter cognomento misericors, eodem Leone regnante, et Constantino atque Irena matre, an. v, mens. vi.

Tarasius, unisex secretariis præses vii. concilii, regnantibus iisdem augg. Constantino et Irena, itemque Nicephoro, quondam Generali, pontificatum gessit an. xi, mens. ii.

Nicephorus, ex secretario factus monachus, sub ejusdem Nicephori aug. et Stauracii, et Michaelis, et Armenii Leonis imperio, pontificatum gessit an. ix, ab hoc impio Leone pulsus.

Theodotus Melissenus, cognomento Cassiteras, simulacrorum eversor, eodem Leone regnante, an. vi.

Antonius episcopus Silæi, cognomento Casimatas, eodem Leone imperante, itemque Michaele Balbo, et Theophilo an. xiii.

Joannes, qui et Janes, vir impius, et simulacrorum hostis, imperante Thophilo, et Theodora, et Michæle depositus est, administrato pontificatu an. iu.

Methodius monachus et presbyter, factus episcopus Cyzici, ac deinde Constantinopolis, regnantibus iisdem Augg. Theodora et Michæle, an. iv, mens. ii.

Ignatius, vir sanctissimus, iisdem Augg. Theodora et Michæle regnantibus an. iv, mens. ii.

Photius ex secretario factus monachus, imperantibus Michæle, ac Basilio Maeedone, an. ix, et ejectus a Macedone.

Ignatius iterum, eodem Macedone regnante, an. xi.

Photius iterum, regnante Leone Philosopho.

Stephanus, Leonis frater, sub imperio Leonis ejusdem, an. iiii.

Antonius Cauleas, eodem Leone imperante, an. ii.

Nicolaus, antea mysticus (31), eodem Leone regnante, an. xi, tandem solio dejectus.

Euthymius monachus, antea syncellus, imperante Alexandro. an. v, mens. vi.

Nicolaus mysticus iterum, eodem Alexandro imperante, et Constantino, et Romano Lacapeno, an. xiii.

Stephanus metropolitanus Amasæ, potiente eorum eodem Romano Aug. an. ii, mens. xi.

Tryphon monachus, imperante Romano, pontificatum administravit ad certum tempus, donec Theophylactus, imperatoris filius, ætatis justæ modum attingeret. Præfuit an. iiii.

NOTÆ.

(31) Nomen dignitatis palatinæ.

Theophylactus, Lacapeni filius, imperantibus A Constantino in porphyra nato, et ipso Lacapeno, annis xxiii, diebus xxv.

Polyeuctus, eodem Constantino imperante, ac Nicophoro Phoca, itemque ad xxxv diem a designato imperatore Joanne Zymisce. Præfuit omnino an. xiv, mens. v.

Basilius Scamandrenus, eodem Zymisce regnante, an. iv.

Antonius monachus, Studites, eodem Zymisce, ac Basilio in porphyra nato, fratreque ipsius Constantino imperantibus, an. vi.

Nicolaus Chrysoberges, iisdem Augustis, cum Ecclesia pastore caruisset ad annos iv S. Præfuit an. xlii, mens. viii.

Sisinius magister, iisdem imperantibus, an. iii. Sergius abbas Manuelicorum, iisdem imperantibus, an. xx.

Eustathius primus presbyterorum ædis aulicæ, regnantibus iisdem Augustis, an. iv.

Alexius ecclesiarches mansionis studianæ, sub iisdem Augustis, et sub imperio solius ejusdem Constantini, et Romani Argyropuli, et Michaelis Paphlagonis, et Michaelis Calafatæ, et Constantini Monomachi, an. xix.

Michæel Cerularius, sub eodem Constantino Monomacho, et sub Theodora in porphyra nata, et sub Michaelis sene, prius Stratiotico, et sub domino Isaacio Comneno, an. xv.

Constantinus Lichudes, ejusdem domini Isaacii Comneni, et domini Constantini Ducæ temporibus, an. iv. S.

Joannes Xiphilinus, ejusdem Constantini Ducæ, ac Dominæ Eupociæ, Romani Diogenis, Michaelis Ducæ filii temporibus an. xliii, mens. vi.

Cosmas Hierosolymitanus, ejusdem Michaelis, et Nicephori Botanitatæ, et Domini Alexii Comneni temporibus, pontificatum gessit an. v, mens. vi; deinde renuntiavit.

Eustratius, cognomento Garidas, ejusdem domini Alexii tempore, an. iii.

Nicolaus monachus, grammaticus, qui Lophadium incoluit, ordinatus a Deo pontifex, ejusdem domini Alexii tempore, an. xxvii, mens. iii.

Joannes hieromnemon (31*). cognomento Chalcedonii, sub eodem Alexio Comneno, et Joanne in porphyra nato, an. xxiii.

Leo Stypiota, eodem Joanne in porphyra nato regnante, an. viii, mens. viii.

Michael monachus, exercitationum (32) studiosis-

θεοφύλακτος ὁ τοῦ Λακαπηνοῦ υἱός, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, ἔτη κγ', ἡμέρας κε'.

Πολύευκτος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, καὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκά, καὶ ἐπὶ ἡμέραις λε' τῆς διαγορεύσεως Ἰωάννου τοῦ Τζυμισκῆ, ἔτη ιε', μηνάς ε'.

Βασίλειος ὁ Σκαμανδρηνός, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Τζυμισκῆ, ἔτη δ'.

Ἀντώνιος μοναχός, ὁ Στουδίτης, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Τζυμισκῆ, καὶ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἔτη ς'.

Νικόλαος ὁ Χρυσόβεργης, ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλείων, τῆς Ἐκκλησίας ἀπομείνου διατελεσάσης ἔτη δ' ἐπὶ τῶν ἡμισί, ἔτη ιβ', καὶ μηνάς η'.

Σισίνιος μάγιστρος, ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ἔτη γ'.

Σέργιος ἡγουμένος τῶν Μανουήλ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἔτη κ'.

Εὐστάθιος πρῶτος τῶν πρεσβυτέρων τοῦ ἐν ταῖς βασιλείαις ναοῦ, ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλείων, ἔτη δ'.

Ἀλέξιος ὁ ἐκκλησιαρχῆς τῆς μονῆς τῶν Σταδίου, ἐπὶ τῶν αὐτῶν βασιλείων, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου μόνοῦ, καὶ Ρωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου, καὶ Μιχαὴλ τοῦ Πικρέωνος Μιχαὴλ τοῦ Καλαφάτου, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ἔτη ιη'.

Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, καὶ ἐπὶ Θεοδώρου τῆς Πορφυρογεννήτου, καὶ ἐπὶ Μιχαὴλ γέροντος τοῦ ἐπὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Ἰσαακίου, ἔτη ιε'.

Κωνσταντίνος ὁ Λειχουδῆς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ἐπὶ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Λούκα, ἔτη δ' ἡμισυ.

Ἰωάννης ὁ Ξιφιλίνος, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Λούκα, καὶ ἐπὶ τῆς κυρᾶς Εὐδοκίας, καὶ Ρωμανοῦ τοῦ Διογένους, καὶ Μιχαὴλ υἱοῦ τοῦ Δούκα, ἔτη ι', μηνάς ς'.

Κοσμάς ὁ Ἱεροσολυμίτης, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ καὶ ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, καὶ ἐπὶ τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀρχιερατεύσας ἔτη ε', μηνάς δ', εἶτα παρῆνται.

Εὐστράτιος ὁ τοῦ Πικλῆν Γαριδάς, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, ἔτη γ'.

Νικόλαος μοναχός ὁ Γραμματικός, ὁ ἐν τῷ Λοφάδι θεοπρόβλητος ἀρχιερεὺς, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, ἔτη κγ', μηνάς γ'.

Ἰωάννης ὁ εἰρομνήμων, ὁ ἐπιλεγόμενος τοῦ Ἰακύνθου, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ Ἰωάννου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἔτη κγ'.

Λέων ὁ Στυπῆς, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἔτη η', μηνάς η'.

Μιχαὴλ μοναχός, ὁ ἀσκητικώτατος, ὁ Ὄβριος.

NOTÆ.

(31*) Ecclesiastici novien officii, de quo infra.

(32) Monasticarum scilicet.

ἐπίκλην Κουρκιάς, ἐπὶ τοῦ Πορφυρογενήτου Μανουὴλ Α τοῦ Κομνηνοῦ, ἔτη β', μῆνας η'.

Κοσμάς ὁ Ἀττικὸς, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιερατεύσας μῆνας ι' ἐβδόμηθη· καὶ ἦν ἡ Ἐκκλησία χηρεύουσα μῆνας ι'.

Νικόλαος μοναχὸς, ὁ Μουζάλων, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀρχιεπίσκοπος γενόμενος πρότερον Κύπρου, καὶ παρατησάμενος, ὡς πολλοὶ μὲν ἔλεγον, καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην αὐτήν, πολλοὶ δὲ, μόνην τὴν διοικήσιν τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπὶ τριάκοντα ἑπτὰ ἔτη σχολάσας, εἶτα ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ποιήσας χρόνους γ', μῆνας δ', εἶτα παρητήσαστο ἀμφιβόλως ἐκ βίας τῶν ἀποσχισθέντων ἐπ' αὐτοῦ, πολλῶν ὄντων, καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἐχειροτόνησεν.

Θεόδωτος μοναχὸς, καὶ ἠγουμένος μονῆς τῆς ἁγίας ἀναστάσεως, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἔτη...

Νεόφυτος, ἐγκλειστός, ὁ ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Εὐεργέτιδος, ἔτη...

Χλιαρηνὸς Κωνσταντίνος, διάκονος, καὶ σακελλίου, ἔτη...

Λουκάς ὁ Χρυσοδόργης, ἔτη...

Μιχαὴλ διάκονος, καὶ ἐπὶ τῆς σακέλλης, ὁ τοῦ Ἀγγιλάου, καὶ ὑπάτος τῶν φιλοσόφων, ἔτη η'.

Ὁ μοναχὸς Χαρίτων, νῆς μονῆς τῶν Μαγκάνων, μῆνας ια'.

Ὁ μοναχὸς Θεοδόσιος, ὁ ἐξ Ἀντιοχείας ὁρμώμενος, ἐπὶ πολλὴν δὲ χρόνον περὶ τὸν τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου βουνὸν ἀσκήσας, ἔτη... εἶτα παρητήσαστο.

Ὁ Χαρτοφύλαξ καὶ Ὑπέρτιμος, κύριος Βασίλειος ὁ Καματηρός. Καθαίρεθέντος δὲ αὐτοῦ, ἀνεβιβάσθη.

Ὁ μέγας σακελλάριος, κύριος Νικήτας ὁ Μουντάνης. Εἶτα παρητήσαστο.

Μετ' αὐτὸν, ὁ ἐν τῇ κατὰ τὸν βουνὸν τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου μονῇ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἠγεμονεύων μοναχῶν Λεόντιος, ὅστις καὶ διάκονος τῆς Ἐκκλησίας γέγονε. Καὶ διαβιβάσας μῆνας ζ', παρητήσαστο.

Καὶ μετ' αὐτὸν, μετετίθη ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, μοναχὸς, κύριος Δοσίθεος, εἰς τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, οἰκονομῆς τοῦ βσιλεύως, κυροῦ Ἰσακίου τοῦ Ἀγγέλου, συνευδοκησάσης καὶ τῆς συνόδου. Καὶ διεβίβασε χρόνους... καὶ κατεβιβάσθη. Καὶ γέγονε μετ' αὐτὸν πατριάρχης.

Ὁ μέγας σκευοφύλαξ Γεώργιος ὁ Ξιφιλίνος. Καὶ ζῆσας ἔτη Ϛ', μῆνας ι', καλῶς καὶ θεοφιλῶς, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε. Καὶ διὰ τὸ ἀποδημῆναι τὸν βασιλέα κύρον Ἐλέξιον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυροῦ Ἰσακίου, εἰς ταξείδιον κατὰ ὄψιν, ἐχάρειεν ὁ Ὁρόνος μῆνας β'. Εἶτα γέγονε.

Ἰωάννης διάκονος καὶ χαρτοφύλαξ ὁ Καματηρός, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, ἔτη μέχρι τῆς ἀλώσεως ε', μῆνας η', ἡμέρας ζ'. Ἐξῆσε

simus, Oxites (33), cognomento Curcuas, sub Manuele Comneno in porphyra nato, an. ii, mens. viii.

Cosmas Atticus, cum sub eodem principe pontificatum mens. x administrasset, ejectus est: et Ecclesia vidua mansit mens. x.

Nicolaus monachus, Muzako, sub eodem imperatore, factus archiepiscopus antea Cypri, cum renuntiasset, ut plerique dicebant, ipsi pontificati; ut alii, soli rerum administrationi, jamque xxxvii an. vacationem habuisset: tandem ad thronum Constantinopolis evectus est: in quo exegisset annos iii, mens. iv, iterum renuntiavit ambigue, coactus vi divulsorum ab ipso, qui multi erant, et quorum aliquos ipsemet ordinavit.

Theodotus monachus, et abbas mansionis sanctæ Resurrectionis, sub eodem domino Manuele Comneno, an.....

Neophytus, inclusus, ex mansione Evergetidis, an.....

Constantinus Chliarenus, diaconus, et sacelli præfectus, an ....

Lucas Chrysoberges, an.....

Michael diaconus, et sacelli præfectus, Anchialinus, et summus philosophorum, an. viii.

Charito monachus, mansionis Manganorum, mens. xi.

Theodosius monachus, oriundus ex Antiochia, qui longo tempore monasticam exercuerat in colle sancti Auxentii an..... tandem renuntiavit.

Dominus Basilius Camaterus, chartularius, et hypertimus, quo deposito, evectus est.

Dominus Nicetas Muntanes, magnus sacellarius, qui renuntiavit.

Leontius huic successit, qui monachorum in collis sancti Auxentii mansionem sanctorum apostolorum abbas, et Ecclesiæ diaconus fuit. Cumque mens. vii exegisset, renuntiavit.

Post hunc dominus Dositheus monachus, Hierosolymorum patriarcha, translatus est ad patriarchatum Constantinopolitanum, dispensatione principis, domini Isaacii Angeli, concilio etiam assensu. Cumque annos..... exegisset, deturbatus est, et substitutus in ejus locum.

Georgius Xiphilinus, magnus vasorum custos, qui cum an. vi, mens. x, præclare ac religiose vixisset, ad Dominum migravit. Et quoniam aberat peregre dominum Alexius Aug., domini Isaacii fratrem, in expeditione occidentali: caruit suo patriarcha thronus mensibus ii. Postea factus est.

Joannes diaconus et chartularius, Camaterus, eodem Alexio imperante, præfuitque ad captam usque urbem, an. v, mens. viii, dieb. vii Vixit et

NOTÆ.

(33) Ex insula Oxea, quæ monasterium habebat.

post captam urbem annis II menais. II, dieb. XIV. A
Et capta fuit urbs (34) indictione septima, die XIII
Aprilis. Post urbem vero captam, quod accidit
anno mundi VICIO MCC. XII, quoniam hic patriar-
cha in Didymoticho diem obierat, vacavit thronus
annum unum, mens. X, postea factus est patriar-
cha.

Dominus Michael Saurianus, magnus sacellarius,
in oriente designatus ab imperatore domino Theo-
doro Lascare. Aabuitque sedem Nicææ, cumque
pontifex fuisset annis.... mens.... diebus ... de-
cessit. Ac vacavit thronus mens. X S, propterea,
quod imperator in agrum Thracensem profectus
esset. Die vero XX septembris, indictione II, feria
prima, renuntiatus est.

Dominus Theodorus Irenicus, chartularius et
supremus philosophorum, qui et Cupas, cum anno
uno pontificatus præfuisset, ac mensib. IV, dieb. III
decessit, cum imperator in regione Thracensi de-
geret. Mandatumque fuit magistratibus et patriar-
chæ, cæterisque pontificibus, ut in scriptis sen-
tentias exponerent. Atque hoc jussu designatus
est Maximus, abbas mansionis somno abstinentium.
Cumque princeps etiam advenisset, ab illo
quoque renuntiatus est, die XVII mensis.... Potius
pontificatu mensib. VIII, quem excepit.

Dominus Manuel Charitopolus, annis....

Inde vir sanctus, Arsenius Autorianus, quo ex-
pulso, factus est.

Nicephorus, antea pontifex Ephesinus. Quo C
mortuo, rursus Arsenius evectus est, iterumque
pulsus. Hinc patriarcha factus.

Germanus, episcopus Adrianopolitanus. Quo
ejecto, thronum ascendit.

Josephus abbas Galesii, vir et admirabilis vitæ,
et confessionis corona ornatus.

OFFICIA MAJORIS ECCLESIAE.

Ordo 1.

- 1 Magnus œconomus.
- 2 Magnus sacellarius.
- 3 Magnus vasorum custos.
- 4 Magnus chartularius.
- 5 Sacelli præfectus.
- 6 Primus defensor.

Ordo 2.

- 7 Protonotarius.
- 8 Logotheta.
- 9 Castrensis.
- 10 Referendarius.
- 11 A commentariis.

Ordo 3.

- 12 Hieromneimon.

et officariis.

(34) A Flandris et Venetis.

δὲ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς μεγάλης πόλεως γρι-
νους β', μῆνος β' ἡμέρας ιδ'. Γέγονε δὲ ἡ ἄλωσις
κατὰ τὴν ζ' ἰνδικτιώνα, τῇ ιγ', τοῦ Ἀπριλίου.
Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς μεγάλης πόλεως, ἐν ταῖς
Σψιβ' γενόμενῃν, ἐπέει οὗ πατριάρχης οὗτος ἐν δια-
μοσίχῳ ἐτελεύτησεν, ἐχρήσεν δὲ θρόνος χρόνον ἐπὶ
μῆνας ι'. Εἶτα ἐγένετο πανριάρχης.

Ὁ μέγας σακελλάριος, κύριος Μιχαὴλ ὁ Σαρρι-
νός, ἐν τῇ ἀνατολῇ προβλήθεις παρὰ τοῦ βασιλέως
κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρη· καὶ ἐκάθισεν εἰς
Νίκαιαν, ἀρχιερατεύσας δὲ χρόνους... μῆνας...
ἡμέρας... ἐτελεύτησεν. Καὶ ἐνήρσεν δὲ θρόνος μῆ-
νας ι', καὶ ἡμισυ, διὰ τὸ τὸν βασιλεῖα ἀποδημῆσαι
τὸ θράκησιον. Καὶ κατὰ τὴν κ' τοῦ Σεπτεμβρίου, τῆς
β' ἰνδικτιώως, ἡμέρᾳ πρώτῃ, προβλήθη.

Ὁ χαρτοφύλαξ καὶ ὑπικτος τῶν φιλοσόφων κῆρ
Θεόδωρος ὁ εἰρηνικός, καὶ Κουπᾶς, καὶ ἀρχιερα-
τεύσας χρόνον ἕνα, μῆνας δ', ἡμέρας γ', ἐτελείπ-
σεν ὄντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ θέματι τῶν θρακ-
σίων. Ἐρίσθησαν δὲ οἱ ἄρχοντες τοῦ πατριάρχου,
καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, ἐγγράφως γνωμοδοτήσαι. Εἰς
προβλήθη διὰ προστάγματος, Μάξιμος ὁ κρηγι-
μενος πονῆν τῶν Ἀκοιμητῶν. Ἐλθόντος δὲ καὶ τοῦ
βασιλέως, προβλήθη καὶ παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν
ιζ' τοῦ... μηνός. Ἀρχιερατεύσε μῆνας η', μετ' ἧ

Κύριος Μανουὴλ ὁ Χαριτόπουλος ἔτη...

Εἶτα ὁ ἅγιος Ἀρσένιος ὁ Λύτρωρεινός. Ἐκεί-
θεντος δὲ αὐτοῦ, ἐγένετο

Νικηφόρος, ὁ πρὶν Ἐφέσου. Οὗ ἀποθανόντος, ἐ-
λίην ὁ ἅγιος ἀνεβιβάσθη Ἀρσένιος, καὶ πάλιν ἐπέβληθη.
Καὶ γέγονεν.

Ὁ Ἀδριανουπόλεως Γερμανός. Αὐτοῦ δὲ ἐπέ-
θέντος, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον

Ἰωσήρ ὁ τοῦ Γαλησίου ἡγούμενος, ἀνὴρ θαλα-
στὸς τὸν βίον, καὶ ὁμολογίας στεφάνῳ κτιστή-
μένος.

ΤΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΟΦΦΙΚΙΑ.

Τάξις α'.

- α' ὁ μέγας οἰκονόμος.
- β' ὁ μέγας σακελλάριος,
- γ' ὁ μέγας σκευοφύλαξ.
- δ' ὁ μέγας χαρτοφύλαξ.
- ε' ὁ σακελλίου.

Δζ' ὁ πρωτεύδικος.

Τάξις β'.

- ζ' ὁ πρωτονοτάριος.
- η' ὁ λογοθέτης.
- θ' ὁ κωνσταντίνος.
- ι' ὁ ρεφερενδάριος.
- ια' ὁ ὑπομνηματογράφος.

Τάξις γ'.

ιβ' ὁ ἱερομνήμων.

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

ιγ' ὁ ὑπομιμνήσκων.
ιδ' ὁ διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου.
ιε' ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἀποστόλου.
ις' ὁ διδάσκαλος τοῦ Ψαλτῆρος.
Τάξις δ'.

ιζ' ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων.
ιη' ὁ ἐπὶ τῶν κρῖσεων.
ιθ' ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων.
κ' ὁ ἐπὶ τῆς ἱεράς καταστάσεως.
κα' ὁ ἐπὶ τῶν σεκρετῶν.
Τάξις ε'.

κβ' ὁ ἀρχων τῶν μοναστηρίων.
κγ' ὁ ἀρχων τῶν Ἐκκλησιῶν.
κδ' ὁ ἀρχων τοῦ Εὐαγγελίου.
κε' ὁ ἀρχων τῶν ἀντιμισίων.
κς' ὁ ἀρχων τῶν φώτων.
Τάξις ς'.

κζ' ὁ ρήτωρ.
κη' ὁ πρῶτος ὀστιάριος.
νθ' ὁ δεῦτερος ὀστιάριος.
λ' ὁ νομοδότης
λα' ὁ πριμικήριος τῶν ποτριάρχικῶν νοταρίων.

Λ 13 Suggestor.
14 Doctor Evangelii.
15 Doctor Apostoli.
16 Doctor Psalterii.

Ordo 4.

17 Agenibus minister.
18 Præfectus judiciorum.
19 Præfectus supplicum libellorum.
20 Præfectus sacri consistorii.
21 Præfectus secretorum.

Ordo 5.

22 Præfectus monasteriorum.
23 Præfectus Ecclesiarum.
24 Præfectus Evangelii.
B 25 Præfectus antemensalium.
26 Præfectus luminum.

Ordo 6

27 Orator.
28 Primus ostiarius.
29 Secundus ostiarius.
30 Nummorum dator.
31 Primicerius patriarchicorum notariorum.

ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ, ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

ΨΗΦΟΙ

ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΚΑΙ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ.

RESPONSA, EPISTOLÆ, SENTENTIÆ

ALIORUM EPISCOPORUM SANCTORUMQUE PATRUM.

α Ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα παρὰ τοῦ πάπα Ῥώμης· κυρίως Ἀδριανοῦ, πρὸς τὸν ἀγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης, κύριον Βασίλειον τὸν Ἀχριδηνόν· περὶ τοῦ ἐνωθῆναι τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν Ἀνατολικήν.

Ἀδριανὸς ἐπίσκοπος, δούλος τῶν δούλων Θεοῦ, τῶν σεβασμίων ἀδελφῶν τῶν Θεσσαλονικέων ἀρχιεπισκόπων, ἀσπασμῶν, καὶ ἀποστολικῆν εὐλογίαν.

Ἐξ ὅτου διὰ τοῦ ἀρχαίου πολεμίου τοῦ φθόνου ὁ Κωνσταντινουπόλεως θρόνος ἀπὸ τῆς ἱεράς [ἀγίας] Ῥωμαίας καὶ ἀποστολικῆς (ὁ δὲ ἄρα δακρῶν κυματώσεως μόλις εἴπομεν) ἐκυτὸν Ἐκκλησίας ἐχώρισε, καὶ ὁ ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ἴδιον ἰὸν τῆς κακίας ἐξέχυτε, καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς ὑπακοῆς τὰ τέκνα

Epistola a domino Adriano papa Romæ missa ad sunetissimum archiepiscopum Thessalonicensem, dominum Basilium Achridenum, de unienda Orientali Ecclesia cum Occidentali.

Adrianns episcopus, servus servorum Dei, venerando fratri Thessalonicensium archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Ex quo per invidiam hostis antiqui Constantinopolitana sedes a sacrosancta Romana et apostolica, quod sine lacrymarum inundatione vix famur, Ecclesia seipsam separavit, et hominis inimicis proprium malitiæ venenum effudit, et a matris obedientia liberi secesserunt, unitatisque

locum binariusubiit : laborem multum et studium qui nos præcesserunt beati Petri successores adhibuerunt, ut schisma de medio tolleretur, et unitati Ecclesiæ, qui se ab ea separarunt, redderentur. Quamobrem et nos, qui hoc tempore apostolicæ sedis curam suscepimus, ut Deo placet omnibus Ecclesiis, quæ sunt intra terrarum orbem, constituere; quamvis beati Petri virtutibus par nihil habeamus, ministerio tamen fungi cogimur. Ad id credidimus attendendum, ne connumeremur (quod absit) iis, quos per prophetam Dominus reprehendit, dicens: Quod ejectum est, non introduxistis; quod infirmum, non sanavistis et quod periiit, non quæsisistis; et quod contractum, non obligastis. Ideoque ad introductionem liberorum in locum Ecclesiæ et unitatis, inventionemque amissæ drachmæ properemus: et apostolico præcepto incitati, in eos qui doctrinæ sermones aspernantur, ut persuasum habeamus moderari, et fidelium admonitionem tempestive intempestive factam. Et illius exemplo edocti, qui erat gloriæ Dominus, et omnia in sua potestate habens, inclinavit fecit celos, et descendit: acceptaque servi forma seipsum exinanivit, ut ovis amissa suo gregi restitueretur. Unde, frater in Christo, dilectionem tuam his litteris admonemus, ut hanc rem diligenter cures. Nam una sola est Ecclesia, et una sola sanctificationis arca, in quam unumquemque fidelium e diluvio servari oportet: et circa unionem ejus modis omnibus labores: tuaque cogitet prudentia ut Ecclesia Dei non possit divisa consistere, ut omnem animam viventem e præsentis diluvii procellis, intra unam arcam Ecclesiæ congregari oporteat ad beatum Petrum omnium fidelium gubernatorem. Traditum est quoniam modo sancti Patres, divino spiritu illuminati, omnium Ecclesiarum prinatum sacrosanctam Romanam Ecclesiam absolute obtinere jusserint, et ad ejus sententiam omnium judicium referri præscripserint. Et ad tollendam de medio divisionem, ad unionem Ecclesiæ, ad conjunctionem divisi parietis, propter Dei dilectionem, propter animæ salutem, et propter fructificationem gloriæ, quæ non marcescit, vigilanter adverte. Primum apud teipsum, deinde in aliis, quatenus divina gratia largitur, da operam ut grex cum Ecclesia uniat: et qui seipsæ Dominicas oves confitentur, ad gregem beati Petri revertantur, qui Domini jussu eorum curam suscepit. Nos quidem in hoc non temporariam laudem spectamus, non prætereuntem

ἀπίστησιν 76, καὶ εἰς τὸν τόπον τῆς ἐνότητος ὁ δουλκὸς ἐπεισῆλθε· πολλὸν κόπον καὶ σπουδὴν οἱ πρὸ ἡμῶν διάδοχοι τῷ μακαρίου Πέτρου ἀπέναμαν, ἵνα καὶ τὸ σχίσμα ἀρθῆ ἐκ μέσου, καὶ τῇ ἐνότητι τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀπ' αὐτῆς ἑαυτοὺς χωρίσαντες ἀποδοθῶσι. Λιὸ καὶ ἡμεῖς οἱ τοῦ νῦν κειροῦ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τὴν φροντίδα δεξάμενοι, ὡς τῷ Θεῷ ἀρεσκεί διατθεσθαι πάσις ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς ὑπὸ τὴν οἰκουμένην οὖσαις, εἰ καὶ ταῖς χάρισι τοῦ μακαρίου Πέτρου μηδὲν τι ἰσάζον ἔχομεν, τῶς ἐιζήμεθα τὴν διακονίαν ἐκτελεῖν. Πρὸς τοῦτο ἑαυτοὺς ἡγάγομεν προσέχειν μήπως συναριθμηθῶμεν (ὅπου μὴ γένοιτο) ἂν τῷ ἀριθμῷ οὐκ ἐνειδίξει ὁ Κύριος διὰ τὴν προφητίαν, λέγων, Ἐδὲ ἐκβλήθητε οὐκ εἰσηγάγετε, τὸ ἄσθενὲς οὐκ ἐθεραπεύσατε, καὶ τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐζητήσατε, καὶ τὸ συνθλασθὲν οὐκ ἔδεσμεύσατε 77. Τῷ τοι πρὸς τὴν εἴσαζιν τῶν τέκνων πρὸς τὸν τόπον τῆς Ἐκκλησίας 78, καὶ τὴν εὔρεσιν τῆς ἀπολλυμένης δραχμῆς σπεύσωμεν, καὶ τῷ ἀποστολικῷ προστάγματι συνωθούμενοι, πρὸς 79 τοὺς τῶν τῆς διδασκαλίας λόγων ἀμελοῦντας, ἐπιστάταις ἡμᾶς πεθεῖν 80, καὶ τὴν νοθεσίαν [τῶν πιστῶν] εὐκαίρως 81, ἀκαίρως καὶ τῷ παραδείγματι ἐκείνου διδασκόντες, ὅς ἦν Κύριος τῆς δόξης, καὶ πάντα ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἔχων, ἔκλινας ὄμωσ οὐρανούς καὶ κατήλθε, καὶ ἐκτυτὸν ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λάβων, ἵνα τῇ ἰδίᾳ πόμην τὸ ἀπολωλὸς πρόσκτον ἀποδοθῆ. Ἐνθεν τοι, ἀδελφεῖ ἐν Χριστῷ, τὴν ἀγάπην σου 82 διὰ τῶν παρόντων γραμμάτων παραινόμεν, ἵνα ἀκριβῶς φροντίσῃς, ἐπεὶ μία ἐστὶ μόνη Ἐκκλησία, καὶ μία μόνη ἡ τοῦ ἁγιασμοῦ κιβωτός, εἰς ἣν ἔνα ἕκαττον τῶν πιστῶν δεῖ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ σωθῆναι· καὶ πρὸς τὴν ἐνότητα αὐτῆς πᾶσι τρόποις κοπιᾶσθαι· καὶ διαλογισάτω ἡ σὴ φρόνησις πῶς ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ οὐ δύναται συνίστασθαι διηρημένη· πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν ἀπὸ τῆς τρικυμίας τοῦ παρόντος κατακλυσμοῦ ἔσωθεν τῆς μιᾶς κιβωτοῦ 84 τῆς Ἐκκλησίας δεῖ συναθροισθῆναι· ἐπὶ τῷ μακαρίῳ 85 Πέτρῳ, τῷ κυβερνήτῃ πάντων τῶν πιστῶν, παρεδόθη· πῶς οἱ ἅγιοι Πατέρες, οἱ τῷ Θεῷ Πνεύματι πεφοτισμένοι, πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ πρωτεία ἀπλώσας τὴν ἱεράν καὶ ἁγίαν Ῥωμαίαν Ἐκκλησίαν ἔχειν ἐκέλευσαν καὶ πρὸς τὴν αὐτῆς γνώμην πάντων τὴν κρίσιν τετυπώκειν ἀναφέρειν· καὶ πρὸς τὸ ἀνελεῖν τὴν διαίρεσιν ἐκ τοῦ μέσου, πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τὴν σύλευσιν τοῦ διηρημένου τείχους, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγάπην, διὰ τὴν τῆς σῆς ψυχῆς σωτηρίαν, καὶ διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἀμάρταντου δόξης, ἐγγρηγόρως πρόσχευ· καὶ πρῶτον παρὰ σεαυτῶν, μετέπειτα δὲ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσην 86 ἡ θεία

VARIÆ LECTIONES.

76 ἀπίστησε. 77 ἔδεσμήσατε. 78 πρὸς τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. 79 ᾧ πρὸς. 80 πεθεῖ. 81 νοθεσίαν, ἐπειγὲν εὐκαίρως. 82 τῇ ἀγάπῃ σου. 83 διαλογισθῆται. 84 τῆς τιμίας κιβωτοῦ. 85 πῶς τῷ μακ. 86 ἴσον. 87 μακαρὴν ἀπελθεῖν ὁδόν.

* liberorum ad unitatem Ecclesiæ, inventionemque. * tum apostolico præcepto impulsis, quo iis, qui doctrinæ verba negligenter curant, instare hortatur, et admonitionem urgere tempestivè, intempestivè tum illius exemplo. † venerabilem. ‡ congregari oportet: quo modo beato Petro, gubernatori omnium fidelium, tradita sit' quoniam modo sancti.

χαρίς δίδωσιν, ἐργάζου, ἵνα τὸ ποιμνιον ἐνωθῆι τῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ οἱ ἠμολογοῦντες ἑαυτοὺς δεσποτικά πρόβατα, πρὸς τὸ τοῦ μακαρίου Πέτρου ἐπιστρέψωσι βόσκημα, ὃς τὴν αὐτῶν φροντίδα ἐδέξατο ἐκ τοῦ Λεσποτικοῦ προσταγματος. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐν τούτῳ οὐ τὴν πρόσκαιρον εὐδοξίαν θεωροῦμεν, οὐ τὴν παρρηχομένην δόξαν ἐκζητοῦμεν, οἱ τὸ ποιμαίνειν ἐδεξάμεθα ἐκ τοῦ ὀφικίου. Δούλους ἡμᾶς πάντων τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων ἠμολογοῦμεν. Ἄλλ' ἐπεὶ τὸν κύριον καὶ διδάσκαλον ἡμῶν, ἵνα ἕνα νεκρὸν ἀναστήσῃ, ἐν σώματι ἀπελθεῖν ὁδὸν 87 καὶ θαυρῶσαι ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ μνήματι, καὶ λαλήσαι, Λάζαρε δεῦρο ἕξω· ἀνάξιον κρίνομεν, ἐὰν τὸ τέλαντον τὸ Λεσποτικὸν ἐπισχῶμεν, καὶ ἀμελήσωμεν ὡς δυναθεῖ ἐν ψυχῇ ἀναστήσαι. Περὶ τοῦ λοιποῦ, τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμετέρους υἱοὺς Βαλδούτῳ καὶ Βαλδίξιῳ, Β τοὺς τῶν παρόντων γραμμάτων ἀποκομιστάς, πρὸς τὸν ἀγαπητικώτατον υἱὸν ἡμῶν Ἐμμανουὴλ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ εὐλαβοῦς ἀθροίσματος πεμφθέντες, τῇ ἀγάπῃ σου προσεκτικῶς παραδίδομεν· ἐρωτῶντες, ἵνα αὐτοῖς διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ μακαρίου Πέτρου, καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου, καὶ τὴν τῆς εὐλαθείας εὐλάβειαν 88, βλέμματι χαριένει ἐν ταῖς ἰδίαις ἀνάγκαις τὰς παρακλήσεις ἀποδώσεις· ὅς σὰς ὑγείας διὰ τῶν σῶν γραφῶν θέλομεν ἡμῖν δηλώσασθαι.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΧΡΙΑΔΗΝΟΥ.

A. Ἀντιγραφὴ 89 τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονικῆς, κυρίου Βασιλείου τοῦ Ἀχριαδηνοῦ, πρὸς τὸν πάππν Ῥώμης κύριον Ἀδριανόν.

Ἀνέγνωμέν σου τὴν ἐπιστολὴν, ἀγιώτατε πάπα, καὶ κατενοήσαμεν ἐξ αὐτῆς τὸ ὕφος τῆς διανοίας σου, τὸ βάθος τῆς ταπεινώσεως, τὸ πλάτος τῆς κατὰ Θεὸν ἀγάπης καὶ διαθέσεως· ὅφ' ἧς οὐ στενωχωρεῖται ῥᾶ ἡ ἀποστολικὴ καρδία, ἀλλὰ πλατύνεται μᾶλλον τὰ σπλάγγνα εἰς ὑποδοχὴν καὶ περιποίησιν τῶν ἐν ἀπάσαις ταῖς Ἐκκλησίαις Χριστιανῶν. Ἐπέγνωμέν σου τὴν φωνὴν διὰ τῶν γραμμάτων λαλήσασαν ἡμῖν εἰς τὰ ὅσα καὶ τὴν διάνοιαν. Ἠκούσαμεν λαλοῦντος ὡς πατρὸς, ὡς ποιμένου, μᾶλλον δὲ ἀρχιποιμένου. Ὡς μὲν γὰρ πατὴρ, καὶ τοὺς ἀπηλλοτριωθεῖς σου δόκουντας υἱοὺς, ὑπὸ τοὺς πατρικίους σου κόλπους συνάγεις, καὶ κηδόμενος τούτων διτελεῖς· ὡς δὲ ποιμῆν, οἷα πρόβατα πεπλανημένα ἀνακαλῆ· ὡς δὲ ποιμένων ποιμῆν τὴν ποιμαντικὴν σου καὶ θεοδίδακτον ἐπιστήμην διδάσκεις ἡμᾶς, καὶ τῶν ποιμνίων μὴ ἀμελεῖν, ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει προνοεῖσθαι, καὶ τὸ κακῶς ἔχον θεραπεύειν ἐπιμελῶς. Ἠκούσαμεν ἀνακαλουμένου πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἐπεστράφημέν σου πρὸς τὴν φωνήν. Πάντας δὲ εἰ ἀλλοτρίους υἱοὺς [τῆς σῆς ἀγιοσύνης] ἐλογίζόμεθα ἑαυτούς, ἢ τῆς σῆς ποιμαντικῆς ἀπομακρυνεῖσθαι προηρούμεθα, οὐκ ἐν ὅτε ἐπέγνωμεν ὡς πατρικὴν τὴν φωνὴν ὅτε ὡς ποιμένος τὸ ἀνακλητικὸν ᾄδοντος ἐπνευστράφημεν. Κατὰ γὰρ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, οὐδεὶς ποτε ἐπιγνώσεται τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν, ἀλλὰ

gloriam quærimus, qui pascendi suscepimus officium. Servos nos omnium Dei servorum confitemur. Sed cum Dominum et Magistrum nostrum, ut unum mortuum resuscitaret in corpore, profectum fuisse, et lacrymatum legimus ad sepulcrum, et dixisse: Lazare, exi foras: iudicamus indignum, si Domini retineamus talentum, et quos possumus, in anima resuscitare negligamus. Quod superest, dilectos filios nostros Balduinum et Balditzioninum præsentem tabellarios ad dilectissimum filium nostrum Emmanuelem imperatorem Constantinopolitanum a religioso cœtu missos, dilectioni tuæ studiose commendamus: rogantes, ut per dilectionem Dei bealique Petri, et sedis apostolicæ et pietatis cultum, aspectu gratioso in eorum necessitatibus consolationem adhibeas. De tua valetudine cupimus per litteras fieri certiores.

BASILII ACHRIDENI.

I. *Rescriptum sanctissimi archiepiscopi Thessalonicensis, domini Basilii Achrideni, ad papam Romanum, dominum Adriunum.*

Legimus tuam epistolam, sanctissime papa, ex qua perspeximus ingenii tui sublimitatem, humilitatis profunditatem, latitudinem, tuæ erga Deum dilectionis et affectionis, per quam non coangustatur apostolicum cor tuum, quin potius viscera dilatantur, ad suscipiendum acquirendumque omnium Ecclesiarum Christianorum. Vocem tuam agnovimus per litteras, alloquentem nos ad aures mentisque intima. Audivimus loquentem ut patrem, ut pastorem, vel potius archipastorem. Nam quasi pater, filios, qui a te abalienati videntur, sub paternos sinus tuos cogis, eorumque sollicitudinem habes: quasi pastor autem, ut oves errantes, revocas: quasi pastorem pastor, pastoralement tuam et divinitus infusam scientiam nos doces, ne greges negligamus sed totis viribus prospiciamus, ut ei, quod male habet, sedulo medeamur. Audivimus revocantem ad seipsum, et ad vocem tuam conversi sumus. Plane si alienos a tua sanctitate filios nos ipsos existimassemus, aut longe a pastoralis cura tua separari voluissemus, nequaquam agnovissemus ut paternam vocem, neque ad pastorem receptui canentem conversi fuisset. Nam juxta verbum Domini, nemo unquam noscet extraneorum vocem, sed potius ab ea fugiet. Quid igitur ad nos errantis ovis similitudo, sanctissime

VARIE LECTIONES.

88 εὐρεθείας εὐλαβ. 89 ἀντιγραμμά.

† pascendi munus suscepimus ex officio. † longum iter confecisse. † Balditzionem, latroes harum litterarum. † ut propter. † reverentiam. † amplitudinem. † pastorem principem. † ut pastore receptus canente.

papa? quid imago amissæ drachmæ? Nos enim e A sinu tuo excidisse negamus, et filiorum appellationem, aut pastorem curam non refugimus, ut tale convicium nobis exprobetur. Tuto autem ac firmiter, Dei gratia stetimus* in beati Petri confessione. Et quem ille confessus est, et prædicavit, confitemur et prædicamus; nihil ex synodalibus sanctorum Patrum decretis innovantes, nec adjuvantes evangelicis et apostolicis verbis, ad unum apicem usque, vel iota unum. Didicimus enim a gentium præcone, quam gravis impendat iis pœna, qui talia audent. Etsi enim ego, (inquit) vel angelus de cœlo annuntiaverit vobis præter id, quod accepistis, anathema esto. Hoc metuentes, vivificam et incruentam hostiam†, ut qui accepit a Domino nobis tradidit, sic exhibemus‡: Judaicam B quidem humilitatem, et legis umbram superascendentes‡; cum Jesu autem, et ejus discipulis in sublimis gratiæ palatium conscendentes: et panem comedentes, non afflictionis, (ut lex ait), sed lætitiæ, et cor revera confirmantem. Quod si ut pastores illi desipimus, (quod absit, nec tantum in nos possit malignus) de quibus Jeremias propheta lamentans ait: Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et qui legi adhærebant, nesciverunt me: et pastores in me impii fuerunt. Si tales tibi videbantur, sanctissime Pater, quonam pacto posses nos aliter nominare, quam oves errantes, et drachmam perditam, et multorum dierum mortuum in sepulcro jacentem? Verum ne eam de nobis opinionem concipias. Neque enim aliud novimus fundamentum, quam quod substructum est. Eademque tecum, prædicamus et docemus ego iique omnes, qui ad magnam apostolicamque sedem Constantinopolitanam pertinemus. Et unus, qui in utrisque Ecclesiis personat, sermo fidei: idemque sacrificatur agnus, qui tollit peccata mundi Christus, inter occidentales antistites, qui sub tuum principale culmen agunt, et nos, qui ab oriente sole sublimi¹ Constantinopolitana sede sacerdotii accepimus splendorem: quamvis parva quædam offendicula in medio interjecta nos separarint, et ex uno eoderaque spiritu multos fecerint J. Quæ omnino tollere de medio, et velut lapides, juxta propheticum sermonem, e via projicere, unitatemque Ecclesiarum sine offendiculo constituere, tuæ sanctitatis erit: quæ Christi exemplo velut e cœlo prospiciens, distantia in unum congregare vult^k et potest. Nos enim pauci¹ sumus, et parvo gregi præsumus, mediocrem quidem, et ut guttam dicendi facultatem habentes, vitulis autem nequidquam participes: etiam si tua sanctitas [contrarii] persuasionem decepta, maxima quædam

μαλλον και φεύζεται ἀπ' αὐτῆς. Τί οὖν πρὸς ἡμᾶς ἡ παραβολὴ τοῦ πλανηθέντος προβάτου, ἀγιώτατε πάτρι; Τί δὲ εἰκὼν τῆς ἀπολωλυίας ὀρχμητις, ἡμεῖς γὰρ οὔτε ἐκπεσόντας ἑαυτοὺς τῶν σῶν κλήπων φαιμέν, οὔτε τὴν υἰότητά ἢ τὴν ποιμαντικὴν ἀποφεύγομεν, ἵνα και οὕτως ὀνειδιζώμεθα· ἐστὶ κλημεν δὲ, Θεοῦ χάριτι, ἐπὶ τῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου ὁμολογίας θ1 ἀσφαλῶς τε και ἀκλίνω· και ὄν ἐκείνος ὠμολόγησε και ἐκήρυξεν, ὁμολογοῦμέν τε και κηρύσσομεν· μὴ καινίζοντές τι τῶν τοῖς ἀγίοις Πατράσι συνοδικῶς δεδογμένων, μὴ προστιθέντες τοῖς εὐαγγελικοῖς και ἀποστολικοῖς λόγοις, ἄχρι και μιᾶς κεφαλᾶς, ἢ ἰῶτα ἑνός. Ἐμάθομεν γὰρ οἷόν ἐστι παρὰ τῷ κτήρῳ τῶν ἐθνῶν βαρὺ τὸ ἐπικρεμασθὲν ἐπιτιμιον τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσι. Κἂν γὰρ ἐγὼ (φησὶν) ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν περ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Τοῦτο φοβούμενοι, και τὴν ζωοποιὸν και ἀνάιμακτον θυσίαν ὡς ὁ παραλαβὼν ἀπὸ τοῦ Κυρίου παρέδωκεν ἡμῖν, οὕτως ἐπιτελοῦμεν· τὴν μὲν Ἰουδαϊκὴν ταπεινότητα, και τὴν τοῦ νόμου σκιάν ὑπερανδραίνοντες, εἰς δὲ τὸ ὑπερῶον τῆς ὑψηλῆς χάριτος· μετὰ τοῦ Ἰησοῦ και τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἀναδραίνοντες· και ἄρτον ἐσθιοντες, οὐχὶ τὸν τῆς κηκώσεως, ὡς ὁ νόμος φησὶν, ἀλλὰ τὸν τῆς εὐφροσύνης, και ὅπως καρδίαν στήριζοντα. Εἰ δὲ κατὰ τοὺς ποιμένας ἐκείνους ἠφρονευσάμεθα (ὃ μὴ γένοιτο μηδὲ εἰς τοσοῦτον καθ' ἡμῶν ἰσχύσῃ ὁ πονηρὸς) περὶ ὧν ὁ προφήτης Ἰερεμίας θρηῶν ἔλεγεν· Οἱ Ἰσραεῖς οὐκ εἶπον, ποῦ ἐστι Κύριος; και οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου, οὕς ἠπίσταντό με· και οἱ ποιμένες ἠτίθουν εἰς ἡμᾶς. Εἰ τοῦτοί σοι ἡμεν, ἀγιώτατε Πάτερ, πῶς ἂν ἄλλως εἴχες ὀνομάζειν ἡμᾶς ἢ πρόβητα πλανηθέντα, και ὀρχμητὴν ἀφανισθέντα, και νεκρὸν ἐν τάφῳ κείμενον πολυήμερον; Ἀλλὰ μὴ οὕτως οἴου περὶ ἡμῶν. Οὔτε γὰρ θεμελίον ἄλλον οἶδαμεν παρὰ τὸν κείμενον, και τὰ αὐτὰ σοι προσδεύομεν και διδισκομεν ἐγὼ τε και πάντες οἱ τοῦ μεγάλου και ἀποστολικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου· και εἷς ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ λαλούμενος λόγος τῆς πίστεως· και ὁ αὐτὸς ἀμὸς θύεται, ὁ τοῦ κόσμου αἵρων τὴν ἀμαρτίαν, Χριστὸς, ἐν τε τοῖς κατὰ δύσιν ἀρχιερεῦσι, τοῖς ὑπὸ τὴν σὴν τελοῦσι κορυφαίαν ἀκρότητα, και ἡμῖν τοῖς ἐξ ἡλίου ἀνίσχοντος τοῦ ὑψηλοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου δεχομένοις τὰς τῆς κερωσύνης αὐγὰς· εἰ και τινα βραχέα προσκόμεσθα εἰς μέσον παραρρίφιντα διάστησαν ἡμᾶς, και πολλοὺς πεποιθήκασι, τοὺς ἐνὸς και τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος. Ἄ πάντως ἐξελεῖν ἐν τοῦ μέσου, και ὡς ἄλλου: τινὰς ἐκ τῆς ὁδοῦ διαρρίψαι, κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον, και ἀπρόσκοπον τὴν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν καταστήσαι, τῆς σῆς ἔσται ἀγασσύνης, τῆς χριστομιμήτως ὡς ἐξ οὐρανοῦ διακλυτούσης, και τὰ

VARIAE LECTIONES.

90 πάτερ. 91 ἐπὶ τῇ τοῦ μακαρίου Πέτροῦ ὁμολογίᾳ,

* stamus. † sacrificium. ‡ sic perficimus: † transcendentis: † qui ad solem orientem a sublimi. † et multos effecerint, qui unius et ejusdem spiritus sumus. † dirempta denuo copulare vult. † parvi.

διεστῶνα συνάγειν 92 καὶ βουλομένης καὶ δυναμένης A εἰς ἔν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ βραχεῖτε, καὶ βραχείος ποι- μινίου κατάρχομεν, μέτριον μὲν καὶ κατὰ σταγόνα τὸν λόγον ἔχοντες, ἀρετῆς δὲ μετέχοντες οὐδ' οὐτιῶν · εἰ καὶ ἡ σὴ ἀγιότης μέγιστά τινα περὶ ἡμῶν ὑπε- νόησεν, ἐκ τῆς τιμῶν ἀγάπης τῶν ἐνταῦθα ἐπιθε- δημηκότων, καὶ ἡμῖν ὠμιληκότων, πάντως παρα- πεισθεῖσα. Ἡ δὲ γε σὴ τελειότης, καὶ τοῦ πατε- λείου Χριστοῦ εἰκόνα καὶ ὁμοίωμα φέρουσα κατὰ τε τὸν θρόνον κατὰ τε γνῶσιν καὶ τὴν τοῦ βίου λαμπρότητα, δυνατὴ πάντως ἔσται καὶ τὰ διεστῶντα σκίνδαλα περιελεῖν, καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις ἀποκαταστήσαι τὸ ἕνιστον καὶ ἀδιέτητον. Ἐχει δὲ πρὸς τοῦτο ἡ ἀγιό- της σου 93 σύμπνοον καὶ συνεργὸν τὸν κραταιότατον καὶ μέγιστον ἐν βασιλευσί, κρὶ ἀκρότατον τὴν εὐσέδειν, ἀνυπερβλήτων, καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς καλοῖς πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ὀχυρωμένων ὀνομαζόμενον ὅσῳ τῷ νεύματι καὶ ἡμεῖς ὑπέρομεν καὶ τῷ Δεσποτικῷ θελήματι οἱ δούλοι ὑπηρετοῦμεν.

B. « Ἀπόκρισις πρὸς τὰ ἐρωτηθέντα περὶ τῶν γάμων. »

Ὁ Πετρακῆς ἐγέννησε τὴν Ἀρχόντισσαν, καὶ τὴν Καλὴν, ὁμομητρίους · ἡ Ἀρχόντισσα ἐγέννησε τὴν Ξανθὴν. Ἡ Καλὴ ἐγέννησε τὸν Συμεῶν, ἡ Ξανθὴ ἐγέννησε τὴν Σοφίαν. Ἐτεροὶ δύο αὐτάδελφοι ἐξ ἐτέ- ρου γένους ὁμοπάτριοι καὶ ὁμομητριοί, Ἰουλιανὸς καὶ Ἰωαννῷ. Ὅστις Ἰουλιανὸς ἀνελάβετο εἰς γυναί- κα Σοφίαν τὴν θυγατέρα τῆς Ξανθῆς. Ἀκώλυτον ἔστι λαβεῖν τὴν Ἰωαννῷ σύνευνον Κυμεῶν τὸν υἱὸν τῆς Καλῆς, ἢ οὐ ; ζητῶ τοῖνον γνωρίσαι τοῦτο σα- φέστερον παρὰ τῆς σῆς μεγαλειότητος ἐγγράφως.

Πρὸς ταῦτα ἀπόκρισις ἐπέχθη τοιαύτη · Ἐπειδὴ ἀναφίνεται τὸ ἐρώτημά σου, ὧ θεοφιλέστατε Δυρ- ραχίτα μέγα σακελλάριε, εἰ ἀπολούνται δύο ἀδελφοὶ πρὸς θείαν πρωτεξαδέλφην καὶ ἀνεψίαν ἐξ ἐτέρου πρωτεξοδέλφου πρὸς ἔννομον γάμον ἔστι τοῦτο γενέσθαι. Οὔτε γὰρ ἄθεσμον ἔστιν, οὔτε κεκωλυμέ- νον. Ἐκεῖνα γὰρ κεκωλυμένα λέγονται, καὶ ἄθεσμα, καὶ παράνομα, ἐν οἷς τὰ τοῦ γένους συγχέονται. Τοῦτέστιν, εἰ θεός ἐστι, συνοικήσει τῆς γυναικὸς κινδυνεύει ἀνεψιὸς λέγεσθαι τῷ λόγῳ τῆς πρὸς τὴν γυναίκα συναρμογῆς. Καὶ αὖ πάλιν εἰ γυναικὸς ἀδελ- φός ἐστι, συμβαίνει τυχὸν λέγεσθαι σύγαμβρος · καὶ ἄλλ' ἅττα τοιαύτη ἢ σύγχυσις καὶ τὸ ἀπρεπές. Κατὰ γὰρ τὸν θεοφύλακτον μέγαν βασιλέα 95, ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραμμένον ζητοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπές. Καὶ ἐτέρωθι ὁ αὐτὸς, Ἐν οἷς τὰ τοῦ γένους συγχέονται, ἐκεῖθεν ὁ γάμος ἀθέμιτος. Ὅτι γοῦν οὔτε τις ἀπρέπεια ἐνταῦθα ἀνεκίπται, οὔτε τοῦ γένους σύγχυσις (τοῦ γὰρ ἐτέρου μέρους πέμ- πτος βαθμὸς, τοῦ δὲ ἐτέρου δεύτερος, καὶ οὕτως ἕβδομος ἐξ ἀγχισταῖς ὀνομαζόμενος) ἐνθεσμος ὁ τοιοῦτος γάμος, καὶ ἔννομος, καὶ ἀκώλυτος. Ἀγχι- σταία δὲ ἐστὶ, κατὰ τὸν νομοθέτην, οικειότης προσ- ὄπων ἐκ γάμων ἡμῖν συνημμένη, συγγενείας ἐκτός ·

de nobis suspicata sit, ex dilectione quorumdam qui hic peregrinati, nos allocuti sunt. Tua autem integritas, undique perfecti Christi, tam sede, quam peritia, et vitæ splendore, imaginem et similitudinem referens, poterit omnino dissidio causam præbentia scandala removeere, et Ecclesiis unionem soliditatemque restituere. Habet autem ad hoc sanctitas tua unanimem et adiutorem potentissimum, et inter imperatores maximum ac summum pietate, qui et viribus inexpugnabilis, et prudentia excellens, et inter omnes bonos qui unquam admirationi fuerunt celeberrimus, cujus nutui et nos parebimus, et servi Dominicæ voluati obsequemur.

τὸν καὶ τὴν 94 ἰσχὺν ἀπόρμαχον, καὶ τὴν φρόνησιν αἰῶνος ὀχυρωμένων ὀνομαζόμενον ὅσῳ τῷ νεύματι καὶ ἡμεῖς ὑπέρομεν καὶ τῷ Δεσποτικῷ θελήματι οἱ δούλοι ὑπηρετοῦμεν.

B II *Responsio ad interrogata de quibusdam nuptiis.*

Petracas genuit Archontissam et Calen, uterinos : Archontissa genuit Xanthen : Cale genuit Symeonem : Xante genuit Sophiam. Duo fratres ex alio genere consanguinei et uterini, Julianus et Joanna. Qui Julianus accepit in uxorem Sophiam Xanthæ filiam. An Symeoni Cales filio licent Joannam uxorem ducere, necne? Quæro igitur ab amplitudine tua hoc apertius scripto cognoscere.

Ad quæstionem hujusmodi, responsio talis facta est : Cum tua manifesta sit interrogatio, piissime Dyrrachita magne sacellarie an duobus fratribus legitimo connubio jungi liceat cum priore sobrina et consobrini patruelisve filia. Jure licet : neque nefas, neque prohibitum. Illa enim prohibita dicuntur, nefaria, et injusta, in quibus cognationis jura confunduntur. Id est si patruus vel avunculus est, ob rationem conjugii cohabitationisque cum uxore, futurum est, ut fratris sororisve filius appelletur. Et rursus si uxoris frater, accidet forte ut congener dicatur et alia, quæ ex hujusmodi confusione et turpitudine. Nam secundum theophylactum magnum Basilium, in nuptiis non solum quod permissum est quærimus, sed et quod honestum. Idemque alibi, in quibus quæ sunt cognationis confunduntur, ibi nuptiæ illicitæ. Quod igitur neque turpitudine hic emergit ulla, neque generis confusio ; (ex una namque parte quintus gradus, ex altera secundus, proindeque septimus affinitatis nominatus) licitæ tales nuptiæ, legitimæque nec vetitæ. Affinitas autem, secundum juris conditorem, est personarum propinquitas per nuptias nobis conciliata, extra cognationem. Et

VARIÆ LECTIONES.

92 συνάπτειν. 93 ἡ ἀγιωσύνη σου. 94 τὸν κατὰ τὴν. 95 Βασιλειον.

» perfectio. » Joanno. » Joannonem, incestum. » et incesta, et nefaria, in quibus. » illum di- vinitus custoditum.

differentia nulla erit agnatorum et cognatorum, qui videlicet per mares aut feminas descendunt, septimo affinitatis gradu intermedio. Talis igitur contractus fiet, nec prohibetur, iis rationibus, quas legibus et canonibus innixi diximus. Mense Septembris, indictus Basilius humilis, Thessalonicae.

NICETÆ METROPOLITANI HERACLEÆ.

Responsa ad Constantinum episcopum.

Interrogatio. An qui ad secundas convolat nuptias, accipere possit bigami precationem a regionis antistite.

Responsio. Exacta quidem disciplina bigamos coronare non novit: magnæ autem Ecclesiæ consuetudo hæc non observat, sed bigamis etiam sponsalitiis coronas imponit: nec ullus unquam per cam causam incusatus est. Ideoque calumniam non formidabit quisquam, si tales coronaverit. Nisi quod annum unum aut alterum a sacrorum mysteriorum communionem arceri debeant: nec eum, qui precationem concepit, simul cum iis cibum sumere oporteat.

Interrog. An puellam oporteat accipere alium virum, cum vir ejus est in extraneam regionem profectus, ibique concubinam nactus, et ipsa viri reditum tribus annis exspectavit.

Resp. Hic quidem a concubina discedet, nec ab uxore separabitur: sed nec ipsa ad alias festinabit nuptias. Libera enim est, ut inquit Apostolus, viro mortuo, non autem eo vivente.

Interrog. Puella quædam virum accepit, et sponsaliorum facta est precatio et benedictio: cum carnalis non intervenisset copula, vir in suam socrum prolapsus est, gravidamque fecit. Quid faciendum est?

Resp. De hac specie et prius respondimus: nunc autem quod suppetit, respondebimus: licere viro suam uxorem habere: sed procul a socru removendum esse, ob malam consuetudinem, ne amplius ab ea pelliciat.

Interrog. Si qua mulier partu edito, calumnie-tur sacerdotem, quasi ex eo pepererit, quid faciendum si probationum sit inopia? an jusjurandum præstabit mulier, ut sacerdos periculum gradus subeat?

Resp. Crimina non per calumniam aut execrationem diluuntur, sed inculpatæ vitæ testium voce jurejurando confirmata demonstrantur. Metretici autem nulla fides habenda: sed relinquatur sacerdos iudicio Dei, qui statim ultionem est facturus.

Interrog. Vidua quædam, germanam habens,

Α και διαφορά τις οὐκ ἔσται ἀγνάτων και κορνάτων τῶν ἐξ ἀρρένογονίας δηλαδὴ και θηλυγονίας, ἰδῶμένου ἐξ ἀγχιστείας μεσολαβοῦντος βαθμοῦ. Ἐνταῦθεν οὖν γένεται τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα, και οὐ κωλυθῆσεται καθ' οὓς ἔφαμεν τρόπον, νόμοις και κανόσιν ἐπερειδόμενοι. Μηνὶ Σεπτεμβρίου, ἐπιναμησεως θ', Βασίλειος ὁ ταπεινὸς Θεσσαλονίκης.

ΝΙΚΗΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ.

α Ἀποκρίσεις πρὸς Κωνσταντίνου Ἐπίσκοπον.

Ἐρώτησις. Τοὺς εἰς δεῦτερον συνοικέσιον ἔρχομένους εἰ δεῖ λαβεῖν τὴν τοῦ διγάμου εὐχὴν παρὰ τοῦ κατὰ χώραν ἀρχιερέως.

Απόκρισις. Ἡ μὲν ἀκρίβεια τοὺς διγάμους οὐκ οἶδε στεφανοῦν, ἢ δὲ ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ συνήθεια τὰ τοιαῦτα οὐ παρατηρεῖται· ἀλλὰ και τοῖς διγάμοις τοὺς νυμφικούς στεφάνους ἐπιτίθησι· και οὐδεὶς οὐδέποτε διὰ τοῦτο ἐνεκλήθη. Ὡστε οὐδέ τις φοβηθήσεται τὸ ἐπίκλημα, τοὺς τοιοῦτους στεφανώσας. Πλὴν ὀφελουσιν ἕνα ἢ και δεῦτερον ἐνικαιτὸν κωλυθῆναι τῆς τῶν ἁγίων μυστηρίων μεταλήψεως· και οὐδὲ τὸν ἱερολογησαντα χρὴ συνεστιαθῆναι τοῦτοις.

Ἐρ. Εἰ δεῖ κόρην λαβεῖν ἕτερον ἄνδρα, τοῦ ἁνδρὸς αὐτῆς ἀπάραντος εἰς ἄλλοδαπὴν χώραν, κάκειν παλλακὴν κτησαμένου, και αὐτῆς προσκαρτερησάσης τὴν τοῦ ἁνδρὸς ἄφιξιν χρόνους τρεῖς.

Ἀπ. Ὁ τοιοῦτος τῆς μὲν παλλακῆς ἀποστήσεται, τῆς δὲ γυναίκος οὐ χωρισθήσεται. Ἀλλὰ και εὐχὴ πρὸς ἕτερον γάμον οὐκ ἀπονέυσει. Ἐλευθέρα γὰρ ἔστιν (ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος) ἀποθανόντος τοῦ ἀφῆρος, ζῶντος δὲ, οὐκ ἔτι.

Ἐρ. Κόρη τις ἀνελάβοτο ἄνδρα, και γέγονεν εὐχὴ μνηστείας και ἱερολογία, ἄνευ τῆς συναφείας. Ἐὖ οὕτω περιέπεσεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν αὐτοῦ πενθερᾶν και ἐνεγάστρωσε ταύτην. Τί δεῖ ποιεῖν;

Ἀπ. Περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως και πρότερον ἀπεκρίθημεν, και νῦν δὲ τὸ περιστάμενον ἡμῖν ἀποκρινοῦμεθα. ὅτι ὁ ἄνθρωπος τὴν ἑαυτοῦ μὲν γυναῖκα ἔχειν συγχωρηθήσεται, τῆς δὲ πενθερᾶς μακαρυθήσεται, διὰ τὴν φαύλην συνήθειαν· ἵνα μὴ ὑπὸ ταύτης και ἔτι ἕλκεται.

Ἐρ. Ἐάν τις γυνὴ τεκοῦσα παιδίον, διεβάλλῃ ἱερέα, ὡς ἐξ αὐτοῦ τεκοῦσα τοῦτο, τί δεῖ γενέσθαι, ἀπορίας οὐσης ἀποδείξαι; Ἐκτελέσει τὸν ὄραν ἢ γυνή, και κινδυνεύσει εἰς τὸν βαθμὸν ὁ ἱερεὺς;

Ἀπ. Τὰ ἐργλήματα οὐ διὰ σικοφανισμοῦ και τελείου λύονται, ἀλλὰ διὰ φωνῆς μαρτύρων ἀδικημάτων ὄρων πιστουμένης ἀποδείκνυνται. Τῇ δὲ πόρῃ οὐδαμῶς προσεκτεῖν· ἀλλ' ἑάσθω ὁ ἱερεὺς τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει, και αὐτὸς ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν ἐν τάχει.

Ἐρ. Γυνὴ τις χήρα, ἔχουσα αὐταδέλφην τοιοῦσαν

VARIAE LECTIONES.

• *humilis episcopus Thessal.* • *nuptiali eorum convivio interesse.* • *non perjuramentum de calumnia, neque per absolutum juramentum.* • *probantur.*

δύο πατῶν ἄρβενας, γέγονεν ἀνάδοχος ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος Κωνσταντίνου στρατιώτου. Περιῶνται γοῦν ἡ ἀδελφὴ τῆς χήρας Μαρία, ἀναλαβέσθαι εἰς ἓνα τῶν ἑαυτῆς υἱῶν θυγατέρα τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἄπ. Οὐ κωλύεται ἡ Μαρία θυγατέρα τοῦ Κωνσταντίνου, ὅν ἡ ἀνταδελφὴ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀνεδέξαστο, υἱῶν αὐτῆς ἀρμόσαι· καὶ γενέσθω τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα.

Ἐρ. Εἰ τὸν ἐκ διγάμων τεχθέντα δεῖ γενέσθαι ἱερέα.

Ἄπ. Ὁ ἐκ διγάμων ἢ τριγάμων ἢ πολυγάμων ἀποτεχθεὶς, ἐὰν τὸν οἶκετον βίον καλῶς διεξάγῃ, οὐ κωλύεται ἱερωθῆναι. Οὐ γὰρ προκριματίζεται διὰ τοῦς γονεῖς.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ ΧΩΜΑΤΗΝΟΥ 96, ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ.

Α'. Περὶ βαθμῶν συγγενείας.

Ὁ μὲν λόγος, ὃν ἤρτησα, ἡμῖν τιμιώτατε δέσποτα, καὶ τῶν ἀληθῶν προσγενοῦν τὰ λίαν ὑπερέχοντά τε καὶ κράτιστα, οὐκ οὐκ βέβαιος οὐδὲ εὐχερής, μᾶλλον δὲ πολλῆς δεόμενος τῆς ἐπιστημονικῆς, ἐκ τῶν τοῦ νόμου ἀκριβασμῶν, καὶ πείρας, καὶ γνώσεως, εἰς τηλεφανῆ τούτου σαφῆναι καὶ παράστασιν, διὰ τὸ κατ' αὐτὸν ποικίλον τε καὶ πολυσχιδές. Ἐνθεν καὶ ἀνεβαλλομένη τὰ πλεῖστα πρὸς τὸ ἐγχείρημα. Ἐπεὶ δὲ καθάπερ γίνεσθαι σοὶ πειθήνιοι ἐν ἑαυτοῖς ἔκωσάμεν, διὰ τε τὸ τῆς συγγενικῆς οικειότητος ἀπαραιτήτων, καὶ διὰ τὴν θεῖαν ἐντολήν, τὴν τῶν αἰτούντων πᾶν ὀτιοῦν διακελεύουσαν 97· τούτου δὲ ἕνεκα τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ θαρσύναντες. τῶν καὶ τοῖς ἀσφόροις καὶ ἀγραμμάτοις σύνεσιν καὶ σοφίαν τελείαν παρέχοντι, καὶ λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, οὐκ ἀποδοσχεραίνωμεν πρὸς τὸ αἶτημα· σαφῶς εἰδότες ὡς εἴπερ τις ἡμᾶς ἀμοθίας καὶ τόλμης ἐγγράψαιτο διὰ τὸ τῆς λέξεως ἡμῶν ἀκαλλῆς, καὶ τῆς ἐννοίας τὸ ἀτελές, συγγνώμων αὐθις ἔσται ἡμῖν, ὡς οὐκ ἀπ' ἑαυτῶν ὀρθοῦνται πρὸς τὸ ἐγχείρημα, ἀλλὰ τὸ τῆς ἀκραίφνου συγγενείας καὶ εἰλικρινοῦς διαθέσεως εἰσπράττουσιν. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν τὸ λόγου προοίμιον. Ἀρκτέον δὲ τὰ τῆς αἰτήσεως οὕτως· Ἡθέλησας μαθεῖν ἐξ ἡμῶν, ὅπως τε τὰ τοῦ γένους βαθμιδουνοὶ πρόσωπα, καὶ τίνα μὲν ἐκ τούτων πρὸς κοινωνίαν γάμου κωλύονται, τίνα δὲ αὐθις παραχωροῦνται συνάπτεσθαι, ὡς ἀνεπιτήμητα. Καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν γνώσιν καὶ πεῖραν τοῦ Θεοῦ διδόντος ἰσχυρῶν, ἐκ τῶν νομικῶν ἰδαφίων τὰ λεχθησόμενα ἀναλεγόμενοι ταῦτα οὕτως ἀποκρινόμεθα· Ἡ τοῦ γένους σεῖρά τρισὶ συνείρεται τάξεσι, τῇ τε τῶν ἀνιόντων δηλονότι, τῶν κατιόντων, καὶ τῶν ἐκ πλαγίου. Ἀνιόντες δὲ εἰσιν, οἳ τε γονεῖς καὶ οἳ πάπποι καὶ οἳ πρόπαπποι· κατιόντες δὲ, οἳ πατέρες, καὶ οἳ ἐξ αὐτῶν τικτόμενοι ἔκγονοι καὶ δισέκγονοι,

quæ peperit duos filios mares, ex sancto baptismate Constantinum militem suscepit. Maria viduæ soror uni filiorum conatur filiam Constantini nuptui accipere.

Resp. Non prohibetur Maria filiam Constantini, quem ejus germana e sacro baptismate sustulit, filio suo conjungere, et fiat hujusmodi contractus.

Interrogatio. An possit, qui natus est ex bigamis, sacerdos fieri.

Resp. Qui a bigamis, aut trigamis, vel polygamis parentibus procreatus est, si vitam honestam agat, non prohibetur consecrari^x; parentes enim ei non præjudicant^x.

DEMETRII CHOMATENI ὧ ARCHIEPISCOPI BULGARLÆ.

I. De gradibus cognationis.

Ratio quidem, quam petiisti, reverendissime domine, et inter veros cognatos in primis eximie et optime, non facilis, nec expedita, sed ex diligenti legum perscrutatione, experientia, et cognitione, ad dilucidam perspicuitatem et exhibitionem^x, nullam potius scientiam, propter suam varietatem et multipliciter, requirit. Unde factum, ut rem aggredi diu distulerim. Sed postquam tibi obsequentes esse semel nobis proposuimus, cum propter inexcusabilem cognationis propinquitatem, tum ob divinam præceptionem, quæ quidvis petenti dare jubet: hac sane de causa confidentes verbo Dei, qui et insipientibus et illitteratis intelligentiam, perfectamque sapientiam præbet, et in oris apertura sermonem, ad tuam petitionem non hæsitamus^x: aperte scientes, si quis ob elocutionis deformitatem simul et meditationem imperfectam non imperitiæ audaciæque accuset, vice versa nobis veniam daturum, quod non a nobis ipsis ad hunc conatum incitati simus, sed arcæ cognationis sincerique affectus peragamus officium. Sed in his quidem orationis proœmium. Quod autem ad petitionem attinet, initium sic sumendum est: discere vis a nobis, quonam modo per gradus numerentur generis personæ, quænam ex iis ad nuptiarum prohibeantur societatem, et quæ rursus conjungi extra reprehensionem permittantur. Itaque secundum eam, quæ nobis inest, cognitionem et experientiam, Deo suggerente vires, ex legalibus fundamentis, quæ dicenda sunt, decerpentes; hæc respondemus ad hunc modum: Cognationis vinculum tribus conjungitur ordinibus, ascendentium videlicet, descendantium, et eorum, qui sunt a latere. Ascendentes sunt genitores, avique et proavi; descendentes autem, filii, et

VARLÆ LECTIONES.

96 Χωματαινοῦ. 97 πᾶ ὃ τι οὖν δοῦναι διεκελ.

^x sacerdos ordinari. ^x num parentum causa nullum præjudicium sustinet. ^y Chomatium. ^z declarationem ^a hand gravate petitionem admittimus.

qui ex iis nascuntur nepotes, pronepotesque, et abnepotes. Qui autem sunt ex transverso, patruī vel avunculi, filii fratrum sororumve, consobrini, et cæteri. Ascendentium igitur, et descendentium, ad nuptiarum societatem conjunctio in infinitum lege prohibetur. Patri enim vel avo, vel proavo, aut matri vel aviaē, vel proaviaē, nuptias cum filio vel nepote pronepoteve nullo modo contrahere licet. Nec rursus filius, vel nepos, aut pronepos, patri vel matri, aut avo vel aviaē, aut proavo vel proaviaē jungitur. Ordo autem eorum, qui sunt ex transverso, ad septimum usque gradum prohibitionem habens, exinde conjungi volentibus permissionem a lege sumit et libertatem. Porro gradus a cognatica stirpe initium sumentes, dicti sunt ad similitudinem graduum scalarum. Nam quemadmodum gradus de plano initium sumentes, et ad ulteriora progredientes, ascensum et descensum terminant: sic et hi gradus, ut rami quidam simul nati a radice primi genitoris procedentes, cognationem perficiunt. Singulae ergo generationes unum gradum faciunt, Pater igitur ad filium nullo modo gradatur, propterea quod radix hujus est et principium, unusque gradus filium cum patre esse censetur. Duo autem germani, quia ex duabus progrediuntur generationibus, duos quoque gradus faciunt. Quæque ehim generatio (quemadmodum diximus) gradum unum facit. Patruales vero et consobrini, quarti sunt gradus, et similiter sobrini eadem ratione servata, sexti gradus connumerantur. Eodemque modo octavi, sobrinorum filii. Talis igitur cognatio vocatur ex sanguine: hinc et prohibitionis terminum ad septimum usque gradum sortita est, ut studiosus discere potest ex legum voluminibus et synodalibus constitutionibus. Lex enim 5 titulo 28 libr. b sic ait: Inter eas personas, quæ sunt a latere, est quædam prohibitio. Nam fratris vel sororis filiam uxorem ducere non licet, nec eorum neptem: simili modo nec patruī avunculive, amitæ materteræve filiam, id est, consobrinam meam: sed neque filius meus eorum neptem, qui sobrini appellantur. Et ita quidem consobrinorum filios, nimirum sobrinos, qui sunt sexti gradus, prohibitarum nuptiarum litem, Novella ipsa posnerit. Septimus autem gradus, quia silentio præteritus fuerat, locum acceperat, nec ad nuptiarum societatem vetabatur. Verum synodalis cognitio, facta tempore sanctissimi illius patriarchæ, domini Lucæ, ut turpem et inhonestum, hunc septimum gradum, propter personarum proximitatem, prohibitis et illicitis adjudicavit, et ex Christianorum actionem abscedit republica. Hanc autem synodalem actionem Novella constitutio imperatoris inclyti et Porphyrogenetæ domini Manuelis subsecuta est, et quæ decreta sunt sancte, confirmavit.

b Scilicet Basilicorum.

καὶ οἱ τούτων ἀπόγονοι ὁ οἶγε μὴν ἐκ πλαγίου, θείοι, ἀνεψιοί, ἐξάδελφοι, καὶ οἱ λοιποί. Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀνιόντων, καὶ κατιόντων πρὸς γάμου κοινωνίαν συναρμογὴ εἰς ἀπέραντον παρὰ τοῦ νόμου κεκάλυπται. Οὐ γὰρ πατρί, ἢ πάππῳ, ἢ προπάππῳ, εἴτε μητρὶ, ἢ μāmμῃ, ἢ προμāmμῃ ἐστὶ θεμιτὸν γάμον συναλλάξαι μετὰ υἱοῦ, ἢ ἐκγόνου, ὡ δισεκγόνου, τὸ σύνολον ὅτε μὴν τὸ ἀνάπαλιν υἱὸς ἢ ἐκγονος ἢ δισέκγονος, πατρὶ ἢ μητρὶ ἢ πάππῳ ἢ μāmμῃ ἢ προπάππῳ ἢ προμāmμῃ. Ἡ τῶν ἐκ πλαγίου δὲ, μέχρι καὶ ἐξέμου βαθμοῦ τὴν κώλυσιν ἔγρουσα, ἔκτοτε τοῖς βωλομένοις συνάπτεσθαι τὸ ἀνετον παρὰ τοῦ νόμου λαμβάνει καὶ ἀνεμπόδιστον. Οἱ βαθμοὶ μέντοιγε ἐπὶ συγγενικῶς ῥίζονχας λαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν, ἐπὶ τῶν βραβμίδων τῆς κλίμακος ὠνομάσθησαν. Ὡσπερ γὰρ αἱ βαθμιδοὶ ἐξ ἐπιπέδου τινὸς τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσαι, καὶ εἰς τὰ πρόσω προβαίνουσαι, τὴν ἰσοδοὸν ἢ τὴν κἀθοδοὸν συμπεραίνουσαι ὅτω καὶ οἱ βαθμοὶ ὡς ἐκ ῥίζης ὁμοφαιετς κλάδοι τοῦ πρώτου γεννήτορος προτιόντες, τὴν συγγένειαν ἀπαρτίζουν. Ἐκάστη οὖν γέννησις ἓνα βαθμὸν ἀποτελεῖ. Πατὴρ γοῦν πρὸς υἱὸν οὐδαμῶς βαθμιδοῦνται, ἀλλ' ὅτι ῥίζα τούτου πέλει καὶ καταρχή. Εἰς δὲ βαθμὸς υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα λογίζεται. Οἱ γὰρ μὴν ὡς εἰσάδελφοι, διότι ἐκ δύο γεννήσεων προέρχονται, καὶ δύο ἀποτελοῦσι βαθμοῦς. Ἐκάστη γὰρ γέννησις (ὡς εἴρηται) βαθμὸν ἓνα ἀποτελεῖ. Οἱ μέντοι πρωτεξάδελφοι τετάρτου βαθμοῦ τυγχάνουσιν, ὡσπερ καὶ οἱ δισεξάδελφοι ἔκτου κατ' ἀναλογίαν καταριθμοῦνται βαθμοῦ ὁ οἱ δὲ γε τρισεξάδελφοι, τοιαυτοτρόπως ὀγδόου. Ἡ τοιαύτη τοίνυν συγγένεια καλεῖται ἐξ αἵματος. Ἐθεν καὶ τὸ τῆς κωλύσεως ὄριον μέχρι τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ ἐκληρώσατο ὡς ἐστὶν εἰς καταμαθεῖν τὸν φιλομαθὴ ἀπὸ τε τῆς νομικῆς ἐπιλήψεως καὶ τῆς συνοδικῆς διατάξεως. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐν ἐ τίτλῳ τοῦ κη' βιβλίου οὕτω φησὶ, Μεταξὺ τῶν ἐκ πλαγίου προσώπων ἔστι τις κώλυσις. Ἐν γὰρ τοῦ ἀδελφοῦ μου ἢ τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα λαμβάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις, οὐδὲ τὴν τοῦτον ἐγγόνην ὁμοίως οὐδὲ τὴν θυγατέρα τοῦ θειοῦ ἢ τῆς θείας, τούτεστι τὴν ἐξαδέλφην μου. Ἀλλ' οὐδὲ υἱὸς μου τὴν ἐκγόνην αὐτῶν, οἵτινες λέγονται ἐπιξάδελφοι. Καὶ οὕτω μὲν τοὺς τῶν ἐξαδέλφων καλοῦσι, ἔχοντες τοὺς δισεξάδελφους, οἵτινες εἰσιν ἔκτου βαθμοῦ, τὸ τῶν κεκωλυμένων γάμων ἢ νεαρὰ εἰρητέθεικεν ὁροθέσιον. Ὁ δὲ ἐβδόμος βαθμὸς οὐδὲ τῶν τούτων παραιοσηθηθῆναι, χῶρον ἐλάμβανε, καὶ ἐπὶ γάμου κοινωνίαν οὐκ ἐκάλυπτο. Ἡ δὲ γε συνοδικὴ διάγνωσις, ἢ ἐπὶ τῆς ἐφημερίας γενομένη τοῦ ὁμοτάτου ἐκείνου πανριάρχου κυρίου Λουκά, ὡς εἰρηρῆ καὶ ἄσμεον καὶ τούτων τὸν ἐβδόμον βαθμὸν, ὡς τῶν προσώπων ἐγγύτητα, τοῖς ἀπηγορευόμενοις καὶ ἀποτετραμμένοις ἐνέκρινε, καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πολιτείας ἐξέκοψεν. Ἐπικαλοῦσθε δὲ τῆς συνοδικῆς ταύτης πράξεως καὶ νεαρὸν θέσπισμα τοῦ ἐν βασιλεύσειν αἰοδίου καὶ παρφυρογενήτορι, κυρίου Μανουὴλ, καὶ τὰ ψηφισθέντα ἐκύρωσεν ἀσφαλῶς.

VARIÆ LECTIONES.

Ἐκτοτε οὐκ μέχρι καὶ νῦν οἱ κεκωλυμένοι τῶν Α
 ἐξ αἵματος βαθμῶν ἕως τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ κατα-
 ληγοῦσιν. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε ἐστι λαβεῖν τὸν δισεξ-
 ἀδελφον τὴν τοῦ δισεξαδέλφου αὐτοῦ θυγατέρα, ἀν-
 ἐψιάν τούτου τυγχάνουσιν. Τὸ φύσει δίκαιον καὶ
 εὐπρεπές καὶ σεμνόν, ὡς περ τινὰ χαλινόν, ὁ νόμος
 τοῖς γάμοις ἐπέθηκεν· ὡς ἂν τούτου ἐχόμενοι οἱ συν-
 αλλάττοντες, μὴ, ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ
 ἔστι σύνεσις, ἐπὶ τὸ συγγενὲς χρεμετίζωσι. Τὰ μέν-
 τοι ἐπέκεινα τοῦ ἑβδόμου τούτου βαθμοῦ πρόσωπα
 ἀκωλύτως ἐλεύσονται πρὸς γάμων συναρμογήν.
 Εἰς γὰρ τὴν ἐξ αἵματος συγγενεῖαν, ὡς προέκκειται
 ὁ ἑβδομος βαθμὸς τῆς τῶν γάμων κοινωνίας κωλυ-
 τικὸν ὄριον πέφηνε. Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς ἐκ αἵματος
 συγγενείας, ἐν τούτοις. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ ἀρχιστεία κατὰ
 τὴν νομικὴν ἀκριβείαν προσώπων ἡμῶν οἰκειότητα
 ἐμποιεῖ, ἐκ γάμων σὺνημμένων ἄνευ συγγενείας, οὐδὲ
 ταύτην τὸ τοῦ νόμου ἀκριβοῦς ἀφήκεν ἀόριστον. Φη-
 σὶ γὰρ ἐν γ' κεφαλαίῳ τοῦ ἀναπεφωνημένου ε' τίτλου
 τοῦ κη' βιβλίου, ταῦτα· Πενθερά ἐστὶν ἡ μήτηρ,
 καὶ ἡ μάμη, καὶ ἡ προμήμη τῆς γαμετῆς μου,
 καὶ οὐδεμίαν αὐτῶν λαμβάνω. Καὶ νύμφη λέγεται
 ἡ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἐκγόνου, καὶ τοῦ προεκγόνου
 γαμετῆ· καὶ προγόνῃ λέγεται ἡ ἐξ ἄλλου θυγάτηρ,
 καὶ ἐκγόνῃ, καὶ προεκγόνῃ τῆς γαμετῆς μου· καὶ
 οὐδεμίαν αὐτῶν λαμβάνω. Τὰ τοιαῦτα γοῦν πρόσωπα
 τετάρτῳ περιλαμβανόμενα βαθμῶ τὸν γάμον ἔχουσι,
 κατὰ τὴν νεαρὰν, ἀσυγχώρητον. Ὡς περ δὲ ἐν τοῖς
 ἐξ αἵματος βαθμοῖς ὁ ἑβδομος βαθμὸς (ὡς ἄνωθεν
 εἴρηται) διὰ τὸ εὐπρεπὲς καὶ σεμνόν κεκώλυται
 ὕστερον· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐξ ἀρχιστείας ὁ πέμπτος
 καὶ ὁ ἕκτος μετὰ ταῦτα παρὰ τοῦ ἐν ἀγίοις πατρι-
 ἀρχου Σισινίου ἐπετιμήθη· καὶ δηλοῦται τὰ περὶ
 τούτων τραῦς ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ ἐντεθέντι τόμῳ·
 καὶ οὕτω μέχρι τοῦ ἕκτου βαθμοῦ οἱ κεκωλυμένοι
 τῶν ἐξ ἀρχιστείας γάμων καταλαμβάνονται. Δύο
 γὰρ ἀδελφοὺς δύο πρώτας ἐξαδέλφους, ἢ τὸ ἀνάπαλιν
 δύο πρώτους ἐξαδέλφους δύο ἀδελφὰς λαβεῖν εἰς
 γάμον, ἀδύνατον. Οἱ πέν γὰρ δύο πρώτοι ἐξαδέλ-
 φοι, τετάρτου εἰσὶ βαθμοῦ· οἱ δὲ γε δύο αὐτάδελφοι,
 δευτέρου. καὶ διὰ τὴν τῶν προσώπων ἐγγύτητα
 οὐδὲλως πρὸς γάμου ἐρχεσθαι κοινωνίαν συνεχωρή-
 θησαν. Ἐκ γὰρ δύο τεσσάρων ἕκτος βαθμὸς συμ-
 περαίνεται, καὶ τὸ ἀνάπαλιν· καὶ διὰ τοῦτο κωλύ-
 νται· ὡσούτως καὶ θετός καὶ ἀνεψιός πρὸς δύο ἑτέρου
 γένους αὐτάδελφους γαμικὸν συνιστῆναι συναλλαγμᾶ
 κωλύονται. Πέμπτος γὰρ ἐκ τούτων τῶν προσώπων
 βαθμὸς συνάγεται. Ὁ μὲν γὰρ θετός πρὸς τὸν
 ἀνεψιὸν τρίτον ἐπέχει βαθμόν. Αἱ δὲ γε δύο αὐτά-
 δελφοί, πρὸς ἀλλήλους δευτέρου. Οὕτω τοίνυν καὶ
 εἰς τὴν ἐξαρχιστείας συγγενεῖαν μέχρι πέμπτου
 καὶ ἕκτου βαθμοῦ τὸ κωλυτικὸν ὄριον ἔστηκεν.
 Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος ἕκτος βαθμὸς ἐξ ἀρχιστείας
 ἕλλως συναγόμενος· ὃν ἀκώλυτον εἶναι παντάπασι
 ἢ τε τοῦ ρηθέντος νόμου σιωπῇ, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ
 καὶ θεσπίσματα βασιλικά, καὶ πράξεις συνοδικαί

Exinde igitur ad hoc usque tempus, vetiti gradus
 sanguinis ad septimum gradum desinunt. Neque
 enim licet sobrino sobrini sui filiam accipere, cum
 sit hujus ἀνεψιᾶ. Quod natura iustum est, decens,
 et honestum velut frenum quoddam, lex nuptiis
 adhibuit;nt his detenti contrahentes, non ut equus
 aut mulus, quibus non est intellectus, ad genus
 suum hinniant. Quæ vero deinceps personæ sunt
 post septimum hunc gradum, sine prohibitione ad
 nuptiarum copulam procedent. Nam ad sanguinis
 cognationem (ut superius positum est) septimus gra-
 dus nuptiarum societatis prohibitorius terminus
 apparuit. Et hæc de sanguinis cognatione. Quoniam
 autem et affinitas juxta legalem disciplinam, per-
 sonarum per nuptias conjunctarum propinquitatem
 sine cognatione conciliat, neque hanc sine defini-
 tione reliquit exacta legis disciplina. Aitenim in 3 c.
 prædicti 5 tituli 28 libri quæ sequuntur : Socrus est
 mater, et avia, et proavia uxoris meæ : nullamque
 earum accipio. Et nurus dicitur filii, et nepotis, et
 pronepotis uxor, Et privigna dicitur, ex alio susce-
 pta filia, neptisque, et proneptis uxoris meæ: et nullam
 earum uxorem accipio. Tales igitur personæ quarto
 gradu comprehensæ, non habent juxta Novellam
 nuptias permissas. Quemadmodum autem in san-
 guinis gradibus septimus, (ut superius dictum est)
 propter decorum et honestatem, tandem vetitus est:
 sic in gradibus affinitatis, quintus et sextus post
 hæc a sancto patriarcha Sisinnio censuræ subiectus
 est : ut aperte declaratur in ejus decisione⁴, quæ de
 his exposita est. Atque ita ad sextum usque gradum
 prohibita inter affines nuptiæ comprehenduntur.
 Etenim fieri non potest, ut duo fratres duas consob-
 rinas, aut vice versa duo consobrini duas sorores
 uxores ducant. Nam consobrini sunt quarti gradus,
 germani autem, secundi : et propter personarum
 propinquitatem ad nuptiarum societatem venire ne-
 quaquam permissi sunt. E duobus enim et quatuor,
 sextus gradus ter minatur, et e converso : ob eam-
 que causam vetitus est. Eodemque modo patruus
 seu avunculus, et fratris sororisve filius, cum so-
 roribus alterius cognationis connubialem contra-
 ctum inire prohibentur. Ex his enim personis quin-
 tus gradus conficitur. Nam patruus seu avun-
 culus ad fratris sororisve filium, tertium gradum
 obtinet : duæ autem sorores ad se invicem, secun-
 dum. Sic igitur et in cognatione affinitatis, ad quin-
 tum sextumque gradum usque, prohibitorius stetit
 terminus. Cæterum alius etiam est ex affinitate
 gradus, aliter collectus : quem permissum esse
 omni modo, non tantum prædictæ legis silentium,
 sed et constitutiones imperatoriæ, et actiones syno-
 dales notum omnibus fecerunt. Patruus enim seu
 avunculus, et fratris sororisve filius, tertio existen-
 tes gradu, cum amita materterave, et fratris sor-
 risve filia per nuptias copulati, nequaquam pœnis

VARIE LECTIONES.

subtilitatem. a scripto, quod. o generis.

obnoxii sunt; non enim judicatur illicitus hujusmodi contractus, quod ad sextum gradum externis porrigatur. Neque eadem fratrum proximitas, quæ patruī avunculivæ cum fratris sororisve filio, et consobrini aliorumque cognatorum. Sed ex uno quidem fonte primi genitoris procedunt, paulatim autem ab invicem elongantur, veluti in diversos scissi rivulos. Est et alia species cognationis ex affinitate, quæ gradibus quidem non continetur, propterea quod trium generum habet complexum. Prohibitur autem personarum tantum lex nominatum mentionem faciens, sequentes extra prohibitionem et accusationem sivit. Etenim 4 c. 8, tit. 28 lib. sic ait ad verbum: Neque eam, quæ fuit uxor privigni mei, accipio, neque noverca virum quondam suæ privignæ, accipit. Et hæc quidem habet cognatione ex sanguine, et affinitate: et ut equidem arbitror, juxta exactam juris disciplinam: quamvis plurimæ canonicæ et civiles sanctiones, quod in multorum versuum scripta diffundantur, sint prætermisæ. Quod autem et major cognatio ex spiritali consequentia nascens, inter nos pios intercedit, de ea sic summarie tractandum.

τῆς πολυπραφίας πολύστιχον, κατελείφθησαν. Ὅτι δὲ καὶ πτωσα ἐν ἡμῖν τοῖς εὐσεβέσι: μεσολαβεῖ, καὶ περὶ ταύτης

Canon 56 synodi 6, de hujusmodi cognatione hæc promulgat: Quoniam spiritalis necessitudo, seu affinitas, corporum conjunctione major est: in nonnullis autem locis cognovimus quosdam, qui ex sancto et salutari baptismate infantes suscipiunt, postea quoque cum matribus illorum viduis matrimonium contrahere: statuimus, ut in posterum nihil fiat ejusmodi. Si qui autem, per præsentem canonem hoc facere deprehensi fuerint, ii quidem primo ab hoc illicito et injusto matrimonio desistant: deinde et fornicatorum pœnis subjiciantur. Cum igitur præsens canon majorem vocet spiritali cognationem, quam carnalem: necesse habent, qui per eam devincti sunt, in tot gradus venerationem ejus et decus observare, quot et ex sanguine cognationis. Nam Deo, inquit, per baptismam intercedente, eorum animæ conjunguntur, et unus homo fit, qui ex sacro baptismate infantem suscepit, hujusque naturalis pater. Unde et consequenter eorum liberi, fratres nominantur, quemadmodum et illi, compates: similiter et quæ ex his deinceps producentur personæ cognationis ex sanguine sortiuntur appellationes.

Ἐσατίας καὶ τὰ ἐκ τούτων καταγόµενα ἐφεξῆς πρόσωπα νοσοῦσι, καὶ εἰσὶν ἀληθῶς καὶ ὀνοµάζονται συγγενεῖς.

Suntque vere, et nominantur cognanti. Sancti enim spiritus uniendi potestas omnes conciliavit in veram propinquitatem, quæ contractibus illicitis confundi non potest. Prohibitorius ergo terminus in hac, ut in sanguinis cognatione, usque ad septimum gradum observabitur. Est et alia cognatio

ἅπασιν ἐγκρίσαν. Θεοῦ γὰρ καὶ ἀνεψίδε, τρίτου ὄντες βαθμοῦ, θέλα καὶ ἀνεψιῶ ἐξ ἑτέρου γένους τὸν αὐτὸν ἐχούσαις βαθμὸν γαμικῶς συναπτόμενα, οὐδὲ ἄλλως ἐπιτιμῶνται. Οὐδὲ γὰρ ἀθέμιτον τὸ τοιαῦτον συνάλλαγμα κρίνεται, ὡς εἰς ἕκτον βαθμὸν ἐκ τριῶν καὶ τριῶν ἀναγόμενον. Οὐδὲ γὰρ ἡ αὐτὴ τῶν ἀδελγῶν ἐγγύτης καὶ ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν ἀνεψιὸν, καὶ ἡ τοῦ ἐξαδέλφου καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν· ἀλλ, ἐκ μὲν πηγῆς μιᾶς τοῦ πρώτου γεννήτορος ἐξέρχονται, κατὰ μικρὸν δὲ ἀλλήλων μακρύνουσιν, ὥσπερ εἰς διαφόρους σχιζόμενοι ρύακας. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλο εἶδος συγγενείας ἐκ ἀγχιστείας, ὅπερ βαθμοῖς μὴ οὐδαμῶς περιέχεται, διὰ τὸ συμπλοκὴν τριῶν ἑταίρων· κεκωλυμένων δὲ μόνων προσώπων βραχὺ ὁ νόμος μνηθεῖς, τὰ ἐξῆς ἀκόλυτα καὶ ἀειγάλητα εἶασεν. Ἐν γὰρ τῷ δ' κεφαλαίῳ τοῦ ε' τίτλου τῆς κη' βιβλίου φησὶν αὐτολεξεῖ οὕτως· Οὐδὲ τὴν καὶ γυναῖκα λαμβάνω τὸν προγόνου μου, οὐτὰ ἡ μητριά λαμβάνω τὸν γενόμενον ἄνδρα τῆς προηγίας αὐτῆς. Καὶ οὕτω μὲν ἔχομεν περὶ τῆς ἐξ αἵματος καὶ ἀγχιστείας συγγενείας· καὶ, ὡς ἐγώφισαι, ἐχομένης τῆς ἀκριβείας· εἰ καὶ τὰ πλείεστα τῶν κωνικῶν καὶ νομικῶν θεσπισμάτων ἐν τούτοις, διὰ τὴν μελῶν συγγένειαν ἐν πνευματικῆς ἀκολουθίας ἀνακρίων οὕτω διαλαβεῖν.

Ὁ 15' κανὼν τῆς 5' συνόδου περὶ τῆς τοιαύτης συγγενείας ταῦτα διαγορεύει· Ἐπειδὴ μελῶν ἐστὶ ἡ κατὰ πνεύμα οἰκειότης τῆς τῶν σωμάτων συναφείας, ἐγνωμεν δὲ ἔν τισι τόποις τινὰς ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος πατῆρας ἀναδειχθένους, καὶ μετὰ τοῦτο ταῖς ἐκείνων μητριάς χηρευσούσαις γαμικὸν συναλλάττοντας συνοικεῖν ὀρῶμεν, ἀπὸ τοῦ παρόντος μηδὲν τοιοῦτον πειχθῆναι. Εἰ δὲ τινες καὶ μετὰ τὸν παρόντα κινήσων φωραθεῖεν τοῦτο ποιούντες, πρωτοτύπως μὲν ἐ τοιοῦτοι ἀφιστάσθωσαν τοῦ τοιοῦτου παρανόμου συνοικεῖσθαι, ἔπειτα καὶ τοῖς τῶν πορευόντων ἐπιτιμῶσι ὑποβληθῆτωσαν. Ὅτι τοίνυν ὁ παρὸν κανὼν μελῶν καλεῖ τὴν πνευματικὴν συγγένειαν παρὰ τὴν σαρκικὴν, ἀνάγκην ἔχουσιν οἱ διὰ ταύτην συνδεθέντες εἰς τοσοῦτους βαθμοὺς συντηρεῖν τὴν ταύτης σεβάσιμον καὶ εὐπρεπῆς, εἰς ὄσους καὶ αὐτῆς ἐξ αἵματος συγγενείας. Διὰ γὰρ τοῦ βαπτίσματος, θεοῦ, φησὶ, μεσάζοντος, αἱ ψυχαὶ αὐτῶν συνάπτονται, καὶ εἰς ἄνθρωπος, ὁ, τὸ ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὸν πατέρα δεξάμενος, καὶ ὁ κατὰ σάρκα τοῦτου πατῆρα γίνονται. Ὅθεν ἀκολουθεῖ καὶ οἱ τούτων πατέρας, ἀδελφοὶ ὀνομάζονται, καθὰ καὶ ἐκεῖνοι, σύντακτα, τὰς τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας κλήσεις μεταλαττῆ

Ἡ γὰρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνωτικὴ δύναμις αἰ γνησίαν ἐγγύτητα πάντας συντήρῳσεν, ἣν συνδραστησθαι συναλλάγμασιν ἀθέσοις πάντα ἀδύνατον. Πιρατηρηθήσεται δὲ ἐν ταύτῃ τὸ κωλυτικὸν ἔργον, κατὰ τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν, μέχρι καὶ ἐξῆς βαθμοῦ. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα συγγένεια διὰ θέσιν.

VARLÆ LECTIONES.

latum hunc post canonem. s ab hac nefaria cohabitatione.

εἴτουν υιοθεσίας ἢ ἢν δὴ καὶ αὐτὴν οὕτω παραφυ-
 λῆσκειν ὀφειλομεν, καθάπερ καὶ τὴν ἐξ αἵματος,
 καὶ τὴν διὰ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος. Ταύτας γὰρ ἔκ-
 τε τῶν ἱερῶν κανόνων, καὶ τῶν φιλευσεδῶν νόμων
 τηρεῖν παρελάβομεν, ὡς προέκκεται. Ἡ δὲ γε διὰ
 θέσεως ἀδελφότης, ὡς ἀσύστατος καὶ ἀδέβαιος, καὶ
 τῇ φύσει ἀνακόλουθος, καὶ τῶν νόμων ἀπόβλητος,
 οὐδὲν οὐδὲ εἰς γαμικὰ συνοικίεσσι ἐμποδοσάται.
 Φησὶ γὰρ τὸ λε' κεφάλαιον τοῦ γ' τίτλου τοῦ ε' βιβλίου
 ρητῶς οὕτως· Μηδὲ παρὰ ξένους τοῖς ἔξω Ῥώμης
 οἰκοῦσι διὰ θέσεως ἀδελφότης συνιστάσθω. Ἐάν τις
 ὡς ἀδελφὸς προσληφθεῖς, κληρονόμος γραφῆ, ἐπι-
 πτίτω τῆς κληρονομίας. Ὅθεν ἐπειδὴ οὕτω παρὰ
 τῶν νόμων ἢ διὰ θέσεως ἀδελφότης ἀποσκορακίζε-
 ται, οὐδὲ πρὸς συναλλαγὰς γαμικὰς ἔχει κώλυσιν
 ὀπωσοῦν, ὡς ἔξω τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ τῶν
 φιλευσεδῶν νόμων πίπτουσα· ἄλλ' ἔῃ ταύτας προ-
 βάλειν, ὡς μηδαμῶθεν κώλυσιν τινα ἢ μίμψιν ἐπι-
 συρομένας. Ἡ θέσις γὰρ μιμεῖται τὴν φύσιν. Ἡ
 φύσις δὲ υἱὸν ἐπιγινώσκει διὰ γεννήσεως, ἀδελφὸν
 δὲ οὐδαμῶς. Εἰ δὲ ἀδελφὸν ἢ φύσις οὐ πέφυκεν
 ἀποκρίτειν, ἄρα καὶ ἡ θέσις, ὡς μιμουμένη τὴν
 φύσιν, οὐκ ἐξισχύει πρὸς ποίησιν ἀδελφότητος. Ἀκώ-
 λυτα οὖν, καὶ ἀκατηγόρητα, καὶ παντάπασιν ἄμμε-
 πτα τὰ συναλλάγματα τὰ ἔξωθεν τῶν ἄνωθεν εἰρη-
 μένων, ἔκ τε αἵματος, ἔκ τε ἀγχιστείας, καὶ ἐκ
 θέσεων ἀμφοτέρων, τῆς τε διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσμα-
 τος, καὶ τῆς υιοθεσίας. Καὶ οὕτε δι' ἀδελφοποιίας,
 οὕτε δι' ἄλλης αἰτίας ὅπως πορατραπήσονται, ὡς
 παρὰ τῆς τοῦ νόμου σιωπῆς τὸ ἔμπρακτον ἔχειν σα-
 φῶς καταλαμβανόμενα. Αὕτη σοι παρ' ἡμῶν ἢ τῆς
 σῆς ἀξιώσεως ἐκπλήρωσις, τιμιωτάτη μοι καὶ τρι-
 πόθητε κεφαλὴ Ἡτις εἰ μὲν τοῦ κατ' ἀξίαν ἐφ-
 ἔκοιτο, χάρις τῶ θεῷ, τῶ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ τὴν
 ἐκτετοῖσιν ἰσχὺν μεγαλύνοντι· εἰ δὲ πολὺ τοῦ δέοντος
 ἀπολείπειτο, καὶ οὕτω χάρις τῶ ἐλάσσει πρὸς τὸ
 συμφέρον τὴν τοῦ πνεύματος διδόντι φανέρωσιν.
 Ἐπεὶ οὐδὲ πάντες, ἀπόστολοι, ἢ διδάσκαλοι, ἢ προ-
 φῆται, κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον. Ἡμῖν δὲ συγ-
 γνώμη πάντως ἔσται παρὰ τῶν τοὺς οικίους λόγους
 οἰκονομούντων ἐν κρίσει, εἴτουν διακρίσει, κατὰ τὸν
 ψάλλοντα, ὡς οὐ θράσους, ἢ ἐπιδείξεως ἄλλ' ὑπ-
 ακοῆς καὶ ἀγάπης πνευματικῆς, καὶ σαρκικῆς οικειό-
 τητος προθεμένοις ἀποδοῦναι ὄφλημα. Γένοιτο δὲ
 καὶ τὴν σὴν τιμίστηται ἐν τῶ φωντὶ τῶν τοῦ Κυρίου
 ἐντολῶν πορευθῆναι ἀμεταστρέπτως, καὶ ἡμᾶς διὰ
 τῶν σῶν ἱλαστηρίων δεήσεων, καὶ τυχεῖν τῆς ἐκ δε-
 ξιῶν αὐτοῦ τάξεως τε καὶ στάσεως, μετὰ τῶν ἀπ'
 αἰῶνος εὐαρεστησάντων αὐτῶν. Ἡ πρέπει ὁδὸς, τιμὴ
 καὶ κράτος αἰώνιον, νῦν κοί εἰς τὸν ἀπέραντον αἰῶνα
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A per adoptionem, quam eodem plane modo observare
 debemus, quo et eam, que est ex sanguine, et quæ ex
 divino lavacro. Has enim ut superius positum est, ex
 sacris canonibus, religiosisque legibus accepimus
 observandas. Quæ autem per adoptionem fraternitas
 contingit, ut imbecillis et incerta, nec consentanea
 naturæ, et lege rejicienda^h, nullum prorsus ad
 nuptiales cohabitationes impedimentum præstat.
 Ait enim 35 c. 13 tit. 8 libri, sic ad verbum: Necⁱ
 apud peregrinos, qui extra Romam habitant, fra-
 ternitas per adoptionem consistat: et si quis as-
 sumptus ut frater, hæres scriptus sit, excidat ab
 hæreditate. Unde cum sic a legibus fraternitas
 adoptionis reprobetur, neque ad matrimoniales
 conventiones prohibitionem habet ullam, utpote,
 extra eam cadens quæ ex sacris canonibus est, et
 religiosi^l legibus. Verum sinit has procedere, ut
 nulla ex parte prohibitionem aliquam, vel repre-
 hensionem attrahentes. Adoptio enim imitatur na-
 turam: natura autem filium novit per generatio-
 nem, fratrem nequaquam. Quod si fratrem natura
 procreare non potest, nec adoptio igitur, ut imita-
 trix naturæ, ad faciendam fraternitatem valet. Licitum
 sunt igitur, nec accusationi vel reprehensioni sub-
 jecti contractus, qui extra eos sunt, quos superius
 diximus ex sanguine, ex affinitate, et utraque affi-
 liatione, tam quæ per sacrum baptismum, quam
 quæ per adoptionem. Et neque per fratris adoptionem,
 neque per aliam causam prorsus evitentur.
 C quæ per legis silentium deprehendantur effectum
 habere. Hæc tibi a nobis tuæ petitionis impletio,
 pretiosissimum mihi et charissimum caput. Quæ si
 propositum finem pertingat, Deo sit gratia, qui hu-
 manæ imbecillitati suam virtutem copiose elargit-
 ur: quod si a debito longe absit officio, etiam
 sic gratia cuique, qui ad id, quod conducibile,
 dat^k spiritus manifestationem. Nam neque omnes,
 apostoli, aut doctores, aut prophetæ, juxta ma-
 gnum Apostolum. Nobis autem venia omnino dabi-
 tur ab iis, qui suam orationem disponunt^l cum
 judicio seu consideratione, juxta eum qui psallit:
 quod non audaciæ, vel ostentationis, sed obedi-
 tiæ et spiritualis dilectionis, carnalisque proximi-
 tatis proposuerimus debitum reddere. Tua reve-
 rentia in luce præceptorum Domini perpetuo am-
 bulet et nos per tuas propitiatorias preces, asse-
 quamur a dextris ejus ordinem et locum, cum iis,
 qui ab æterno electi ei sunt. Cui competit gloria,
 honor, et potentia æterna, nunc, et in infinitum sæ-
 culum sæculorum. Amen.

VARIE LECTIONES.

^h *rejicula.* 1 l. 7. C. de hæred. instit. l. 57. D. eod. 1 *sacris canonibus et ptis legibus ignota.*
^k *gratia ei, qui cuique ex usu suo dat spiritus.* 1 *suas rationes administrant cum judicio, sive discre-
 tione, ut cum Psalmorum auctore loquar.*

II. *Beatissimi ac sanctissimi archiepiscopi Bulgariae, domini Demetrii Chomatensis, ad Constantinum Cabasilum archiepiscopum metropolis Dyrrhachii, responsiones.*

Obedientia et pigritia^a seu timiditas adhæserunt mihi repente, divinum mihi et sacrum caput, postquam admissi tuæ amplitudinis dignitatem^o ad me de quibusdam interrogationibus paulo ante frequentantem^p. Quod neque mihi licebat hoc recusare, ut probe scienti, interrogationes responsionibus consentaneas ex necessitate^q procedere: sive ut decuit sive sequius forte prolatae sint. Et ita horum utrumque a meipso, ut facerem, vehementer contendit: ita ut iis conterminus fierem, nullo videlicet facto, vel exaudito. Obedientia enim mirabilis existens partus humilitatis, ad dignitatis me permovebat^r comitatem benignamque susceptionem: dubitatio^t suadebat, ut ad conatus magnitudinem et difficultatem respicerem, et ita horrem, desponderemque animum: certe etiam ad impudentissimum reprehensorem suspicerem, quomodo soleat etiam ea, quæ tangi non debent, contractare. Hinc ego amborum hujusmodi extremorum novam mistionem demonstravi, quæ admodum ex timido et audace Aristotelis compositus est θρασυδειλος. Atque ita neutrum in se servare in solidum periclitatus sum, velut ad obedientiam pigrescens et pigritiam per obedientiam exsuscitans^u. Cum vero nati suis patribus similes esse soleant, en noster hic fetus, tuæ videlicet petitionis implementum, ut se habet, prodit: consistentiam^v quidem aut substantiam ex obedientia, formam autem ex cunctatione sortitus: ab ea enim ad pallorem est coloratus, ut eorum more qui timent, caveat revocare gressum^x a facie eorum, qui in oratione^y et in utraque sapientia maximam propositarum quæstionum vim sortiti sunt. Quod si qua forte laus ex improvise palloris deformitatem in ruborem huic mutaverit, ut pulchra facie et gratiosa conspiciatur, et fiducia convenientis particeps, æqui bonique consulamus. Quem enim patrem (ut sapientis Salomonis verbo utar) filius non oblectat formosissimus et sapiens? Sed si permanserit (proh immutabilis deformitas) necesse omnino erit, ad paternum hunc converti^z sinum, ut illic de medio sublata, quod non cernatur^a, turpitudinis saltem opprobrium abscondat.

Interrogatio. An oporteat eum, qui electus est, et suscepit dignitatem, amplexusque est, transferri in aliam episcopem.

Res. Hoc canonicum quidem non est, neque

«Τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, κυρίου Δημητρίου τοῦ Χωματητοῦ 98, πρὸς Κωνσταντῖνον ἀρχιεπίσκοπον τῆς μητροπόλεως Δυρράχίου, τῶν Καβάσιλαν, ἀποκρίσεις.»

Ἰπακοὴ καὶ ὄκνος, εἶπουν δειλία, παρεπάγησάν μοι ἐξάπινα, θεσπεσία μοι καὶ ἱερὰ κεφαλῇ, τῷ πρὸς με περὶ τινων πεύσεων πρωτῆς φοιτήσαν εἰς δεξιὰ μὲν ἀξίωμα τῆς σῆς τελειότητος. Ὅτι μὲν ἐξῆν μοι τοῦτο ἀποδιοπομπήσασθαι, οἷα, εἰ εἶδόν ἀκολούθους τὰς ἐρωτήσεις ἐξ ἀνάγκης ταῖς ἀποκρίσεις προβαίνειν· καὶ ἢ κατὰ μοῖραν ἢ οὐχ οὕτως προέρχονται ἴσως. Καὶ οὕτω τοῦτου ἐκάτερον πρὸς ἐμοῦ ποιήσαι σφόδρα, ἐφιλονέκησεν, ὡς γίνεσθαι με τούτων μεθόριον, μεδενὸς δηλονότι γινόμενον, ἢ ἀκούομενον. Ἡ μὲν γὰρ ἵπακοὴ, τῆς ταπεινοφροσύνης οὕσα θαυμάσια ἀποκύημα, πρὸς τὴν τοῦ ἀξιώματός με παρεκίνει φιλοφροσύνην τε εἰ δεξιῶσιν· ὁ δὲ γε ὄκνος ἀποβλέπειν ἔπειθε πρὸς τὸ ἐργῶδες καὶ δυσεξάνυστον τοῦ ἐπιχειρήματος, καὶ οὕτως ὀρθῶς καὶ συστήλλεσθαι· καὶ δὲ καὶ αὐτὸν ἀποβλέπεσθαι τὸν ἀναίδεστατον μῦμον, ὡς εἶθε καὶ αὐτῶν τῶν ἀψύστων ἐπιλαμβάνεσθαι. Ἐντεῦθεν ἐγὼ ἐκατέρων τούτων τῶν ἄκρων μίγμυτι καινὸν ἀναπέφηνα· ὃν τρόπον ἐκ τοῦ δειλοῦ καὶ τοῦ θρασέος ὁ κατὰ Ἀριστοτέλην συνετέθη θρασυδειλος. Καὶ οὕτω μηδέτερον ἀποσώζειν πρὸς ἐμοῦ πρὸς ὀλόκληρον κεινὸν οὐκα. Οἷα τὴν μὲν ἵπακοὴν ὀκνῶν, τὸν δὲ ὄκνον τῇ ἵπακοῇ καταργῶν. Ἐπειδὴ τὰ γεννήματα τοῖς οἰκέοις πατράσιν εὐκύνει τρυφάσιν, βίου καὶ τὸ ἡμέτερον τοῦτ' κῆμα, τὸ τῆς σῆς δηλονότι αἰτήσεως πλήρωμα, ὡς ἄρα καὶ ἔχει, πρόεισι, τὴν μὲν σύστασιν ἢ ὑπόστασιν ἐκ τῆς ἵπακοῆς, τὸ δὲ μόρφασμα ἐκ τοῦ ὄκνου λαχόν. Ἐξῆσται γὰρ ὑπὸ τούτου πρὸς ὄχρον. Ὡς εὐλαβεῖσθαι, κατὰ τοὺς φοβουμένους, καὶ ἀναπόδομα 99 χάριν ἀπὸ προσώπου τῶν μεγίστην λαχόντων ἐν λόγῳ καὶ σοφίᾳ ἐπατέρῃ προδεδητημένων, ἰσχύν. Εἰ δὲ τὸ εἰπαιὸς ἴσως ἐκ παραδόλου τὸ ἀπὸ τοῦ ὄχρου εἰργῆθες εἰς ἔρεθος τοῦτο μεταβαλεῖ, ὡς ὀρθῶς καὶ καλλιπάρηρον ἄμα, καὶ χαροπὸν, καὶ παρρησιαστικῆς καθηκούσης μέτοχον, ἀγαπήμενον ἂν. Τίνα γὰρ πατέρα (τὸ τοῦ σοφοῦ Σολομώντος εἶπεν) υἱὸς εὐφρίνει¹ καὶ κάλλιστος καὶ σοφός; εἰ δὲ παραμυνη² τοῦτο (φεῦ τὸ δῆσμορφον ἀναλλοίωτον), πᾶσα ἀνάγκη πρὸς τὸν πατῆρα τοῦτο κόλπον ἀποστραφῆναι, ὡς ἂν ἐκεῖσε ἀφανισθῆν, ἐκ γὰρ τοῦ μὴ ὀρεῖσθαι τὸ γοῦν τοῦ αἴσχους ὀνειδισμὸν ἀποκρύπτοιο.

Ἐρώτησις. Εἰ δεῖ τὸν ψηφισθέντα, καὶ κατατεταμένον, καὶ ἀσπασάμενον, μετατεθῆναι εἰς ἑτέραν ἐπισκοπήν.

Ἄπ. Τοῦτο κανονικὸν μὲν οὐκ ἔστιν, οὔτε μὲν τι:

VARLÆ LECTIONES.

98 Χωματεισανού. 99 ἑνὴ πόδα μὲν. ¹ υἱὸς οὐκ εὐφραίνει.

§, ^m Chomatiani. ^a cunctatio. ^o tuæ perfectionis petitionem. ^p haud ita pridem missam. ^q necessario convenientes responsiones ad interrogationes requiri: ^r atque it: horum utrumque vehementer ad suas me partes traducere contendit: ^t ut in confinio quasi tandem hæcerem neutri adiectus ac neutri parens. ^u ad petitionis me permovebat admissionem, benignamque ^v cunctatio = velut obedientis cunctabundam efficiens, et cunctationem per obedientiam abolens. ^w ortum quidem ^x cautus sis, et gressum revoces. ^y doctrina. ^z reverti. ^a sublatus ex eo quod non cernatur.

ἑγγράφου ἢ ἀγράφου ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως· γίνεται δὲ πολλάκις, βασιλέως κελεύοντος, διὰ τινὰ οἰκονομίαν λυσιτελοῦσαν κοινῇ. Καὶ γέγονε τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ αἰοῦμένου βασιλέως κυρίου Μανουὴλ καὶ Πορφυρογεννήτου Κομνηνοῦ. Τοῦ γὰρ σοφωτάτου ἐκείνου Εὐσταθίου τοῦ κατὰ Φλώρον διακόνου ὄντος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ μακίστορος τῶν ῥητόρων, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Λυκίων Μυρέων ψηφισθέντος, καὶ καταδεξαμένου, καὶ ἀσπασαμένου, καὶ ἤδη καὶ πρὸς τὴν χειροτονίαν ἐτοιμασθέντος, πρόσταγμα τοῦ μακαρίτου βασιλέως ἐκείνου πρὸς τὴν σύνοδον καταπεφοίτηκε, διακελευόμενον, δεῖξασθαι ταύτην ποριζοῦμενον τὸν Εὐστάθιον, προσπαγεῖν δὲ τοῦτον εἰς τὴν περιήλυτον τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολιν, ὡς τινεῖς ἀδελφοὶ χηρεύουσαν. Τὰ τοιαῦτα οὖν, ὡς εἴπομεν, κάλεισις μόνη βασιλικὴ δύναμις ἔχει δεταλλάττειν τε καὶ κινετομεῖν. Ὁ βασιλεὺς γάρ, οἷα κοινός τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιστημονάρχης καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ συνοδικατῆς γνώμας ἐπιστατῆς, καὶ τὸ κύρος ταῦται χαρίζεται· ἐκκλησιαστικὰς τάξεις ῥυθμίζει, καὶ νομοθετεῖ βίβη καὶ πολιτεία τῶν τοῦ βῆματος καὶ μὴν καὶ δίκαις ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, καὶ πρὸς γε χηρευουσῶν ψήφοις Ἐκκλησιῶν. Ἐνάγει δὲ καὶ ἀπὸ ἐλάττωνος τιμῆς εἰς μείζονα, δηλαδὴ ἀπὸ ἐπισκοπῶν εἰς μητρόπολιν, ἢ ἀνδρὸς ἀρετῆν ἢ πόλιν τιμῶν. Ταῦτα δὲ πάντα ῥῶν ἔστι καταμαθεῖν τὸν φιλομαθῆ ἀπὸ γετῆς τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων περιλήψεως, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουστινιανέου νεαρᾶς νομοθεσίας, τῆς κεκλιμένης ἐν ἄλλῃ τῶν τρίτῃ βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν· τὰ περὶ ἐπισκοπῶν καὶ κληρικῶν, καὶ προνομίων αὐτῶν, καὶ βίου καταστάσεως, καὶ δικῶν ἐγκληματοκῶν τε καὶ γρηματικῶν εἰς πλάτος διαλαμβάνοντι. Καὶ, ὡς ἔπος εἶπεῖν, πλὴν μόνου τοῦ ἱεροῦργεῖν, τὰ λοιπὰ ἀρχιερατικὰ προνομία σαφῶς εἰκονίζει ὁ βασιλεὺς ἐφ' οἷς πράττει νομίμως τε καὶ κανονικῶς. Εὐρηται δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας Φλαβίου Ἰωσήπου, ὑπογραφῆ βασιλικῆ οὕτως ἔχουσα· Τιβέριος Κλαύδιος Καίσαρ Σεβαστὸς, Γερμανὸς Θ', ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἔξουσίας, ὑπάτος χειροτονηθεὶς τὸ δεύτερον. Ὅτι οὖν καὶ Χριστὸς Κυρίου ὁ κατὰ καιροὺς βασιλεὺς ἔστι, διὰ τὸ χρίσμα τῆς βασιλείας· ὁ δὲ Χριστὸς, καὶ Θεὸς ἡμῶν, μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν, καὶ γέγονε καὶ ἀνακηρύσσεται· εὐλόγως καὶ αὐτὸς ἀρχιερατικὸς κατακοσμεῖται χαρίσμασιν.

Ἐρ. Εἰ ὁ εὖν ἔστι καὶ ἐν τοῖς πορφυροῖς ἀρχιερα-
 τικοῖς ἐσθῆμασι τεθῆναι, καθάπερ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς· ἐν μὲν τῷ στιχαρίῳ τοὺς ποταμούς, ἐν δὲ τῷ φαينوλίῳ σταυρούς· καὶ εἰ δεῖ καὶ πορφυροῦν γενέσθαι σάκκον.

Ἀπ. Τὸ ἔθος τῆς Ἐκκλησίας τὰ πορφυρὰ ἀρχιερατικὰ θεῖα ἐσθῆματα ἀπλᾶ βούλεται εἶναι, καὶ χωρὶς προσθήκης τῶν εἰρημένων ποταμῶν καὶ σταυ-

A scriptæ, aut non scriptæ ecclesiasticæ traditionis. Fit autem sæpe, jubente principe, per aliquam dispensationem^b publice conducentem: et factum est tempore incltyi imperatoris domini Manuelis Comneni Prophyrogennetæ. Cum enim sapientissimus ille Eustathius, qui, secundam Florum, magnæ Ecclesiæ diaconus et rhetorum magister, in Ecclesiam Lyciorum Myreorum electus esset, et electionem admisisset, amplexatusque fuisset, jamque ad ordinationem paratus: jussio beati principis illius ad synodum prodiit, qua præcipiebatur, ut Eustathius^c ad inclytam Thessalonicensium metropolim, quam suscipere recusabat, accederet, utpote tunc vacantem. Sola igitur, ut diximus, imperatoria jussio mutandi hæc innovandique potestatem habet. Imperator enim ut communis Ecclesiarum ἐπιστημονάρχης existens et nominatus, synodalibus præest sententiis, et robur tribuit. Ecclesiasticos ordines componit, et legem dat vitæ politiæque eorum, qui altari serviunt: hoc amplius judiciis^d episcoporum clericeorumque, et vacantium Ecclesiarum suffragiis^e. E minore etiam honore ad majorem reducit, ab episcopo videlicet in metropolim, vel viri virtutem vel civitatem ornans. Hæc autem omniam studioso facile est discere ex sacrorum divinorumque canonum comprehensione^f, et Justiniana novella constitutione^g, posita in toto libro tertio Basilicorum. Qui quæ sunt de episcopis et clericis, eorumque privilegiis, et vitæ statu, et causis criminalibus et pecuniariis, fuse disputat. Et (ut uno verbo dicam) solo sacrificandi excepto ministerio, reliqua pontificalia privilegia imperator repræsentat, quando legitime cononiceque facit. Inveniturque decimo nono libro Judæicarum antiquitatum Flavii Josephi, subscriptio imperialis sic habens: Tiberius Claudius Cæsar Augustus, Germanicus, pontifex maximus, tribunitiæ potestatis, consul creatus iterum. Quod igitur unctus Domini sit et is, qui pro tempore est imperator propter unctioem imperii: Christus autem, et Deus noster, cum aliis, et pontifex noster factus est, et prædicatur^h merito et ipse pontificalibus decoratur gratiis.

B *Interrogatio.* An consentaneum sit ἔ in purpureis pontificalibus vestimentis poni, quemadmodum et in albis: in στιχαρίῳ^b quidem flumina, in φαينوλίῳⁱ autem cruces. Et an pupureus saccus fieri debeat.

Res. Consuetudo Ecclesiæ purpurea pontificalia indumenta simpla vult esse, et sine prædictorum fluminum cruciumque adjunctione. Saccum autem

VARLÆ LECTIONES.

^a Γερμανικός.

^b propter aliquam rationem. ^c ut reciperent Enstathium illi renuntiantem, et perducerent ad inclytam Thessalonicensium metropolim, tunc vacantem. ^d litibus. ^e electionibus. ^f volumine. ^g legislatione. ^h opus sit. ⁱ perula.

purpureum nequaquam novit, quandoquidem sac-
cus in tribus duntaxat anni celebribus Dominicis
festis suum præbet, nimirum magno Paschalis
Dominico, Pentecoste, et Natali Christi. Hoc igitur
satis plenam fidem facit, saccus ut sit purpu-
reus, necesse non esse : cum etiam sint luctus
insignes purpurea hujusmodi vestimenta. In solis
enim jejunii diebus, et mortuorum memo-
riis.

Interrogatio. Quo jure censentur consecrata a
Latinis azyma, profana, an sancta? Item eorum
ministerio servientia vasa, et sacerdotes amictus
et si quid hujusmodi, et an consentaneum sit annu-
lum ab iis gestari.

Resp. Lanctorum quidem apostolorum 70 canon,
et 37, et 38 Laodicenæ synodi, et 60 Carthaginensis,
azymorum meminerunt Judaicorum, et festivitatum
k, quæ fidelibus mittuntur ab hæreticis. Et hæc
sumere fideles debortantur, simulque cum iis
festum celebrare. Latinorum autem azymorum
nullus canon meminit usquam, quippe quod poste-
rius (ut probabile est) eorum mos Romanæ Eccle-
siæ se luxuriose insinuaverit. Ex quo vero talis
mos emersit, multi nostrorum, eximio affectu
ducti, suis scriptis per se hoc, ut alienum, repro-
baverunt. Neque id modo, sed et quod de sancti
Spiritus processione a Latinis traditur, absonum
dissentaneumque omni modo coarguerunt: et mul-
tas eorum alias consuetudines, ut catholicæ Eccle-
siæ non convenientes, abominandas reputaverunt
et rejecerunt. Nonnulli tamen benignius rem exci-
pientes i, quod ad alia quidem, in eandem eum iis
sententiam descenderunt, duritiem et superbiam
cognoscentes nationis, et frequentem barbaricorum
morum contagionem. In solo autem articulo de
sancti Spiritus processione nequaquam adstipulati
sunt, aut consenserunt. Quorum unus est et sa-
pientissimus Bulgariæ beatus Theophylactus, qui
in oratione a se missa ad Nicolaum diaconum et
Castrensem, qui postea fuit Melesobæ episcopus,
postquam eos reprehendit, qui indistincte eis adhæ-
rent, et eorum sacra omnino rejiciunt m: et post
enumerationem apparentium defectum, persequitur
et hæc in hunc modum: Ego autem horum
alia quidem nulla animadversione indigere arbitror,
alia autem mediocri, et quæ possit, si quidem per-
fecerit quispiam, parum Ecclesiæ indulgere n: sin
minus, neque damnum afferre, quod imperfectum
remansit. Quod autem maxime mihi videtur Lati-
norum societatem bene sententibus execrandam
reddere, et quod non emendatum, magnum concilia-
t o damnum filii hæreditati, quam in gentibus
accepit: hoc tibi ostendam, et demonstrabo, quan-
tum in me erit. *Et paulo post:* Est igitur maxi-

Αῤῥῶν · Σάκκον δὲ πορφύρεον οὐδόλως ἐπιγνώσκου
ἐπειδὴ ὁ σάκκος ἐν τρισὶ μόναις τοῦ ἔτους λαμπραῖς
λεσποτικαῖς ἑορταῖς τὴν ἑαυτοῦ χρῆσιν παρέχει·
ἤγουν ἐν τῇ μεγάλῃ, τοῦ πάσχα Κυριακῇ, ἐν τῇ
Πεντηκοστῇ, καὶ ἐν τῇ γεννήσει τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸ
γούν τοῦτο πληροφορεῖν ἐξαρκεῖ ὡς οὐ χρεῶν εἶναι
σάκκον πορφύρεον. Καὶ ἅμα ἐτι πένθους εἶσι τὰ
πορφύρεα τοιαῦτα ἐσθίματα, σήμαντρον. Ἐν μόναις
γὰρ νηστῆμοις ἡμέραις, καὶ ἐν μνημοσύναις ἀπει-
θόντων.

Ἐρώτησις. Πῶς λογίζονται τὰ παρὰ τῶν Λατίνων
ιερουροῦμενα ἄζυμα, κοινὰ, ἢ ἄγρια ὡσαύτως καὶ
τὰ ὑπουροῦμενα αὐτοῖς σκεύη, καὶ ἱερατικὰ ἄμφια,
καὶ εἴ τι τοιοῦτον· καὶ εἰ ἔλλογόν ἐστι τὸ τοιαῦτα
δακτυλοφορεῖν.

Β Ἀπ. Ὁ μὲν ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν καὶ
ὁ λζ' καὶ ὁ λη' τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ συνόδου, καὶ ὁ ι
τῆς ἐν Καρθαγένῃ, ἀζύμων μέμνηται τῶν Ἰου-
δαϊκῶν καὶ ἑορταστικῶν, πεμπομένων τοῖς πιστοῖς
παρὰ τῶν αἱρετικῶν· καὶ ἀποτρέπουσι καὶ τὸ λαμ-
βάνειν ταῦτα, καὶ τὸ συνεορτάζειν αὐτοῖς τὰς
πιστούς. Λατινικῶν δὲ ἀζύμων ἀσέδες οὐδόμω κανὼν
μέμνηται· οἷα ὕστερον, ὡς ἔοικε, τοῦ τῶν ἀζύμων
ἔθους ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ ἐπισκοπι-
σαντος. Ἐξ οὗ μέντοι τὸ τοιοῦτον ἔθος ἀνεκρά-
τητον πολλοῖ τῶν ἡμετέρων, κατὰ ζῆλον ὑπερβάλλοντα,
συγγράμμασιν ἰδίαις καθ' ἑαυτοὺς ὡς ἐκφυλὸν τοῖς
ἀπεσποράκισαν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὸ περὶ τῆς
ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῖς Λατίνοις
δογματικῶν ἀπέδον, ἐπὶ ἀπεμφατῶν πενή-
πασιν ἤλεγξαν. Καὶ πολλὰ δὲ ἕτερα ἔθη τούτων, ὡς
τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ ἀκολουθοῦντα, βέλτατα
ἐλογίσαντο, καὶ ἀπώσαντο. Ἐνιοὶ μέντοι φιλιφρο-
νότερον τῷ πράγματι χρῆσάμενοι, ἐπὶ μὲν τοῖς
ἄλλοις συγκατέδωκαν αὐτοῖς, τὸ τοῦ ἔθνους εἶδος
σκληρὸν καὶ ἀγέρωχον, καὶ βραβυρικοῦς ὡς ταπεινὸν
συναναχρῶννύμενον ἤθεσιν, ἐπὶ μόνῳ δὲ τῷ παρ'
τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως σέβει
συγκρατῆσαν καὶ συνήσαν. Ἴν εἰς ἐστὶ καὶ ὁ
σοφώτατος Κουλαρίας ὁ μακαριστὸς Θεοφιλάτος·
ὃς ἐν τῇ πρὸς Νικόλαον διάκονον, καὶ Κανταρίτην,
τὸν ὕστερον ἐπίσκοπον Μελεσόδου, πεμφθέντι παρ'
αὐτοῦ λόγῳ, μετὰ τὸ μέμφασθαι τοῖς ἀκακίαις
προσφερομένοις αὐτοῖς, καὶ τὰ αὐτῶν ἀποβελλόμενος
καθόλου· καὶ μετὰ τὴν ἀπαριθμησιν τῶν δοκούντων
ἐλαττωμάτων αὐτῶν, καὶ ταῦτα οὕτως διεξείσιν· Ἐγὼ
δὲ καὶ τούτων τὰ μὲν οὐδεμίαν ἐπιστροφῆς ἐπίσταν
νομίζω, τὰ δὲ, μετρίαις, καὶ οἷας, εἰ μὲν ἀνεπί-
στις, μικρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρίζεσθαι· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ
μηδὲ ζημίαν γε τίθεναι τὸ ἀνεξάνυστον. Ὁ μάλιστα
μοι δὲ δοκεῖ τὸν πρὸς Λατίνους κοινωνίαν τοῖς ἐν
φρονούσι ποιεῖν ἀπώμοτον, καὶ ὁ μὴ καταφρονοῦν,
μεγάλην προξενεῖ τὴν ζημίαν τῇ τοῦ υἱοῦ κληρονο-
μίᾳ, ἣν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔλαβε. Τοῦτο σοὶ καὶ αἰεὶ
καὶ διελέγξω, καθόσον ἔνεστι. Καὶ μετὰ τινα· Ἔστι

VARIE LECTIONES.

1 an aliquam rationem habeat, quod annulum. gestant. k et festivorum. i rem aggressi. m sine
iudicio ad illos accedunt, et sua prorsus abijciunt. n largiri. o conciliabit.

οὖν τὸ μέγιστον ἐκαίνο σφάλμα, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Ἀποστολοῦ Σολομώντος, ἄδου πεταθούρου ποιοῦν συναντᾶν, ἢ ἐν τῷ τῆς πίστεως συμβόλῳ καινοτομίᾳ ἢ ἐν ἐπισημασάντο, ἀνακηρύττοντες τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Καὶ μετὰ πολλά· Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς προσφορᾶς τῶν ἀζύμων πολὺς ὁ ζῆλος τοῖς πολλοῖς, καὶ πυρὸς θερμότερος, ὃ δὴ λέγεται· καὶ πρότερον ἂν τὰς ψυχὰς πρόοιντο, ἢ τὴν περὶ τούτων δόξαν αὐτῶν παραλύσαιεν οἱ δὲ τινες καὶ οἰκίᾳ πάθει καταχαρίζονται, καὶ παγίς τοῦ διαβόλου τῷ Παύλῳ δοκεῖ· ἃ μὲν δεῖ πρὸς τούτους εἰπεῖν, ἐν ὑστέρω λέξομεν, τὸ μὲν, τὸ ἄμετρον τοῦ ζήλου κολάζοντες, τοῖς δὲ ταπεινὸν δεικνύοντες τὸ ἀταπεινωτον. Καὶ αὖθις μετὰ πολλά· Καὶ τοῖς Δουτικοῖς τοῖνυν εἶτι μὲν περὶ τὸ δόγμα διαμαρτάνεται, τὴν πατρικὴν πλῆσιν σαλεύον, οἷον δὴ τὸ ἐν τῷ συμβόλῳ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προστιθέμενον· ἔθα ὁ κίνδυνος μέγιστος· τοῦτο μὴ διορθώσεως ἀξιοῦμενον συγχωρῶν, ἀσυγχώρητος· κἂν ἀπὸ τοῦ θρόνου τοὺς λόγους ποιῶνται, ἐν ὑψηλὸν ὑψηλοὶ προτιθέσθαι· κἂν τὴν τοῦ Πέτρου ὁμολογίαν προβάλλωνται, κἂν τὸν ἐπ' ἐκείνη μακαρισμὸν περιφέρωσι· κἂν τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἡμῖν ἐπιπέσωσι. Καὶ πάλιν μετὰ πολλά· Οὐ τοῖνυν οὔτε περὶ τῶν ἀζύμων, οὔτε περὶ τῶν νηστειῶν ἀντισκληρυθησόμεθα τῷ ἄκαμπε? τοῦ ἔθνους φρονήματι. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὀστράκω συγκολλῆν ὀστράκον, μηδὲν ἦθος ὁ ὑπογέροῦ παρεντιθένας, ὡς περ ἐγένετ' ἂν ἴσως ἐχέκολλον. Οὐδὲ πολλοῦ δεῖ περὶ τῶν ἀπληρωμένων λοιπῶν· ἀπερ ὁμολογοῦντες καὶ αὐτοὶ τηρεῖν, ἐκτὸς τῆς νικτοφαγίας (ταύτης γὰρ οὐδὲ τοῦνομα Λατίνοις σάφωρον ἀνεκτὸν, ὡς περ οὐδὲ παρ' ἡμῖν, οὐδὲ τὸ τῆς πορνείας, καὶ τῆς νηστείας· κἂν οἱ θηριώδεις καὶ κτηνώδεις ταύτην ἐπιτηδεύωσι) δοκοῦσι πολλοῖς ἀσύγνωστα σφάλλασθαι. Ἴν μὴ συντίθεσθαι τοῖς λόγοις, ἀνδρός ἐστιν, ὡς οἶμαι, ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ιστορίαις ἐγγυμασθέντος, καὶ μαθόντος. Ἰς οὐ παν ἔθος ἀποσχίζειν Ἐκκλησίας ἰσχύει, ἀλλὰ τὸ πρὸς διαφορὰν ἄγον δόγματος. Ἐθὸς δὲ πάντως καὶ ταῦτα, τὰ παρὰ τοῖς θαυμαστοῖς κριταῖς σφάλματα· τὰ μὲν ἐξ εὐλαδείας, ὡς τὸ προσάγειν τοὺς ἀσπασμούς τοῖς θεοῖς ἐδάφει (μὴ γὰρ δὴ παρθεζαίμεθα τὴν σατανικὴν ἐκείνην συκοφαντίαν, ὡς ἄρα Λατίνοις οὐ παρθεκτέα ἢ τῶν εἰκότων προσκύνησις) τὰ δὲ ἐξ οἰκονομίας, οἰκονομούσης ἀθνήειαν, τάχα μὲν καὶ ψυχῆς, πάντως δὲ τὴν σωματικὴν· ὡς τὸ τοὺς μοναχούς ἐν τοῖς νόσοις μεταλαμβάνειν κρεῶν· καὶ τοῦτο, κεκολασμένως, καὶ τῷ ὄντι πνευματικῶς. Εἰ δὲ τινες αὐτὸ χυδαίουσι ταῖς ἀδιαφορίαις, ἕτερος οὗτος λόγος πρὸς τούτους, οὐ πρὸς τοὺς πρώτως τοῦτο κατὰ λόγον οἰκονομίσαντας, καὶ ἄλλα κατ' ἄλλους τινας λόγους ἐμπαγίνετα ταῖς δυτικαῖς Ἐκκλησίαις. Ἴν

num illud erratum, et, ut Salomonis utar verbis, incurrere faciens in laqueum inferni, innovatio in fidei symbolo, quam fecerunt, promulgando Spiritum ex Patre et Filio procedere. *Et post multa.* Quoniam autem et de azymorum oblatione multis magnus est zelus, et igne ardentior, quod aiunt, et prius animas amiserint, quam opinionem de his suam destituerint. Quidam autem et proprio blandiuntur affectui, et laquens diaboli Paulo videtur Quæ in hos dicenda sunt, posterius proferemus: aliorum quidem immoderatum zelum punientes, aliis autem abjectum ostendentes quod non est abjectum. *Et rursus post multa:* Et occidentalibus igitur si quid in dogmate peccatur, quod de Patre fidem ꝛ conculiat (quale, quod in symbolo de Spiritu sancto adjectum, ubi periculum maximum), hoc qui non dignum correctione ꝛ concesserit, venia indignus: etsi a throno verba faciant, quem sublimem sublimes proponunt. et si Petri confessionem proferrant, et si ejus beatificationem circumferant, et si claves regni minaciter nobis quatiant. *Et rursus post multa:* Igitur neque propter azyma, neque jejunia obdure scemus contra rigidam gentis pertinaciam. (Hoc enim est testam testæ conglutinare, si nihil naturæ flexibilioris interponas, quæ forsitan glutinosam vim habeat): neque fere propter reliqua enumerata, quæ se observare confitentes, præter suffocati esum (hujus enim neque nomen Latinis temperantibus tolerabile ꝛ, sicut nec nobis; neque fornicationis et jejunii, etiam si ferini et bestiales homines id studiose colant) videntur multis ea, quæ veniam non merentur, peccare. Quorum verbis non assentiri, viri est, ut opinor, in ecclesiasticis historiis exercitati, et qui didicerit, non omnem morem ꝛ ad divellendum ab Ecclesia valere, sed qui doctrinam in contentionem deducit. Mores ꝛ autem omnino sunt et hæc apud illos prælaros judices errata: alia quidem ex religione, ut exhibere oscula sacrarum pavimentis (non enim sane admittamus satanicam illam calumniam, nempe ut Latinis ꝛ non admittenda imaginum veneratio) alia autem ex dispensatione, quæ infirmitatem regit ꝛ, forsitan quidem et animæ, omnino autem corporalem; ut monachos in agrotationibus sumere carnes: idque sobrie, et revera spiritualiter. Quod si qui id accumulunt rebus indifferentibus, alius hic in istos sermo, non in eos, qui primum illud ratione dispensarunt, et alia, quæ quibusdam aliis rationibus Ecclesiis occidentalibus sunt infixæ. Quorum nihil distrahere nos potest. Neutiquam: si quidem judices habeat, sententiam ferentes paternis legibus consentancam. Et nisi longa mihi futura esset oratio, et ad histo-

VARIÆ LECTIONES.

ὁ ἦθος.

ꝛ coercentes. ꝛ abjecti esse animi, ostendentes nolle humiliari. ꝛ quod a patribus acceptam fidem. ꝛ qui corrigi non petens. ꝛ a throno rationes afferunt. ꝛ aliis prætulerunt. ꝛ Latinis hominibus modestis est tolerabile. ꝛ consuetudinem. ꝛ consuetudines. ꝛ Latinos adorationem imaginum non admittere. ꝛ quæ cum infirmitate dispensat. ꝛ Quod si qui licentius agendo nimis hoc pervulgatum faciant.

riam accedens ^c, antiquorum Patrum mores tibi ostenderem innumerabiles in fraternarum animarum acquisitionem cedentes. Noverant enim illi non sibi ipsis placere, sed unusquisque proximo, in bonum et ædificationem. Verum nunc : (heu fastum hydropicum !) Et quis est proximus meus ? inquit : et stantium decem millia dejicimus ^a, ut nostram impleamus voluntatem. Deinde graviter insectatur eos, qui indistincte et impudenter ^e Latinicos mores reprehendunt, eosque maximis et rejiciendis erroribus adscribunt. Ex sententia igitur hujus sapientissimi scripti, videre est, in omni gente, quæ Christi prædicationem suscepit, minimos ^f morum ipsorum defectus observandos esse. Eos sane, qui a fidei articulis alieni et dissidentes, ^B valde despiciendos fugiendosque ut gangrænas ^g, quarum divus Paulus meminit, et ut alius generis malos inveteratos morbos. Quandoquidem mores non eam vim habent ab iis divellendi, quam dogmata perversa. Unde neque consecrata a Latinis azyma, neque hæc suscipientia et sacrificio servientia ^h eorum vasa, et consequenter neque sacras eorum stolas, neque hujusmodi quidpiam, immundum pollutumque existimabimus. Quo enim pacto ? eum Dominici nominis invocatio eis signum imprimat, divique Jacobi fratris Domini, sacra cantica, hostiam, ut didicimus, eis consecrent ? Cæterum si quis dicat, si quidem Latinorum azyma profana non sint, nullum nobis fore præjudicium, si ea sumamus : is audiet, quia, quem admodum ^C superius diximus, cum aliis et hic azymorum mos occidentalibus Ecclesiis inhæsit sicut nobis fermenta offerre et consecrare : impossibilis erit in utriusque propriorum morum transgressio : nisi quando altera pars ad alteram transire maluerit, communionem ejus amplectendo. Eo excepto, quod quemadmodum illi quæ a nobis consecrata ⁱ, et nos pariter quæ ab iis, sancta æstimamus. Neque fallimur. Etenim hæreticorum quoque ordinationes ab orthodoxis recipiuntur, juxta Patrum traditionem, si orthodoxi sint vel fiant, qui ab iis ordinantur. Annulum autem ferre, iis quidem, qui secundum spiritum ambulant, spiritualiter accipitur. Quemadmodum enim Christus Ecclesiæ, mundarumque et virginearum animarum nominatur sponsus : sic ^D qui ubique sunt sanctarum Ecclesiarum præules, sponsi appellantur, annulo accepto, ut Spiritus sigillo. Quod et Salvator in digito, id est sancto Spiritu, se dæmonia ejicere incredulis dicebat Judæis, qui eum convitio, quasi Beelzebul haberet, consecrabantur. Et prodigum filium reversum aureo annulo exornavit, totum videlicet hunc faciens spirituali pro carnali. At Latinis non spiritualiter,

οὐδὲν διασπῆν ἡμᾶς δύναται. Οὐκ ἦν γε τοῖς κρινοῦσας ἔχρη τὴν ψῆφον ἐκφέροντας πατρικοῖς νόμοις ἀκρολουθῶν. Καὶ εἴ γε μὴ μακρὸς μοι ὁ λόγος ἐμελλεν εἶσθαι, καὶ ἱστορίας ἐγγύς, εἶδειξα ἄν σοι μῦθον ἐπὶ μῦθοις ἔθῃ τοῖς παλαιοῖς πατράσι παραχωρηθέντα, πρὸς τὴν τῶν ἀδελφικῶν ψυχῶν περιποίησιν. Ἦδσαν γὰρ ἐκεῖνοι μὴ ἐκυτοῖς ἀρέσκειν, ἀλλ' ἕκαστος τῶ πλησίον εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομίαν. Ἄλλὰ νῦν · (φεῦ τοῦ ὑδερικῦ ἡμῶν ὄγκου !) Καὶ τί ἐστὶ μου πλησίον ; λέγομεν, καὶ μῦθους καταβάλλομεν ἰσταμένους, ἵνα τὸ οἰκεῖον συστήσωμεν θλημα. Καὶ ἐφεξῆς κατατρέχει σοδοῦως τῶν ἀδικητικῶς καὶ ἀναίδην ⁴ μεμφομένων τοῖς Λατινικοῖς ἔθεσι, καὶ εἰς μέγιστα καὶ ἀπόβλητα σφάλματα ἐγγραφῶν τῶν αὐτῶν. Ἔστιν οὖν ἐκ τῆς ἐγκειμένης ἐνοίας τῶ σοφωτάτῳ τούτῳ συγγράμματι συνιδεῖν, ὡς ἐλάχιστη μὲν χρῆ ἐπὶ παντὸς ἔθνους προδεδειμένου τὸ κατὰ Χριστὸν κτρυγμα, ἐπιτηρεῖν τὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἰσθὲν ἐλαττώματα · τὰ γε μὴν ἐκφυλα τῶν δογματῶν, καὶ ἀπεμψάνοντα, καὶ λίαν ὑποβλέπεσθαι, καὶ φεῖσθαι ὡς γαγγράνας, ὧν ὁ θεὸς μέμνηται Παῦλος, καὶ ὡς ἕτεροῖα κοκοθῆ νοσήματα. Ἐπεὶ περ τὰ μὲν ἔθῃ οὐ τοσοῦτον, τὰ δὲ γε πονηρὰ δόγματα διασπῆν ἡμῶν τούτων δύναται. Ὅθεν οὔτε τὰ ἱερουργούμενα παρὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα, οὔτε τὰ ὑποδεχόμενα ταῦτα καὶ ὑπηρετούμενα τῇ τούτων ἱερουργίᾳ σκεύη, καὶ ἀπολούως οὔτε τὰς ἱερὰς αὐτῶν στολάς, οὔτε τὰ ποῦτον, κοινὰ λογιζόμεθα. Πῶς γάρ ; τῆς τοῦ Δεσποτικοῦ ὀνόματος ἐπικλησίως ἐπιστηρικῆς οὐσίας, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθεοῦ κτῶν ἐπαισμάτων τὴν ἀγιστεῖαν, ὡς μανθάνομεν, ἱερολογούντων αὐτοῖς. Εἰ δὲ τις ἐρεῖ ὡς εἶπερ κοινὰ τὰ τῶν Λατίνων ἄζυμα οὐκ εἰσὶν, οὐ προκριματῆσόμεθα καὶ ἡμεῖς τούτων μεταλαμβάνοντες · ἀλλ' ἀκούσεται ὡς ἐπειθῆ, καθὼς ἄνωθεν εἶρηται, μὴ τῶν ἄλλων ταῖς δυτικαῖς Ἐκκλησίαις καὶ τὸ ἐπὶ τῶν ἀζύμοις ἔθος ἐμπέπηκται, καθὰ καὶ ἡμῖν τὸ πρῶτον φέρειν καὶ ἱερουργεῖν ἐν ζύμα, ἀδύνατος ἐφ' ἑκατέρω ἐστὶ ἡ τῶν οἰκείων ἔθῶν παράδοσις · εἰ μὴ πρὸς θάτερον μέρος μεταθέσθαι πρὸς θάτερον αἰρετικῆται, τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἀσπασάμενον. Πλὴν, ὡσπερ ἐκεῖνοι τὰ παρ' ἡμῶν ἱερουργούμενα, καὶ ἡμεῖς οὕτω τὰ παρ' ἐκείνων, ἄγιστα λογιζόμεθα · καὶ οὐ σφαλόμεθα. Καὶ αἰρετικῶν γὰρ χειροτονία τοῖς ὀρθοδόξοις δεκταὶ εἰσι, κατὰ τὴν τῶν πατέρων παράδοσιν, ὀρθοδόξων ἢ ὄντων ἢ γινομένων τῶν ἐφ' αὐτῶν χειροτονουμένων. Τὸ δακτυλοφορεῖν δὲ, τὸ μὲν κατὰ πνεῦμα περιπατοῦσι, πνευματικῶς ἐκτελεθάνεται. Ἐπειθῆ γὰρ νυμφίος ὁ Χριστὸς καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν καθαρῶν καὶ παρθένων ψυχῶν ὀνομάζεται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἕκαστος ὡς ἁγίων Ἐκκλησιῶν προστάται, νυμφιοὶ προστηρέουσιν, ὡς δακτύλιον τὴν σφραγίδα λαβόντες τῶ

VARIE LECTIONES.

⁴ ἀνείδην.

^e et instar historiæ. ^d infinitos etiam stantes prosternimus. ^e sine discretione ac promiscue et quam minime. ^f Dogmata tamen peregrina, nec veris similia, vulde habenda suspecta fugiendaque cum gangræna. ^g sacris peragendis. ^h verumtamen ut illi quæ a nobis sunt consecrata, sic nos quæ ab ipsis, sancta.

Πνεύματος. Ὅτι καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν δακτύλῳ, τούτεστι ἅπαντες ἀπειθεῖς ἔλεγεν Ἰουδαίους, οἱ Βεελζεβοὺλ ἑκερτόμου ἔχειν αὐτόν. Καὶ τὸν ἐπανελθόντα δὲ ἄσωτον μὴν δακτύλῳ χροῖμα ἐπεκόσμησεν. Ἰδὼν δὲ λατῖνοι οὐ πνευματικῶς, ἀλλὰ σαρκικῶς, οὐδ' ὑπερκοσμικῶς, ἀλλὰ κοσμικῶς τὴν τοῦ δακτύλου προσήγοριαν ἐκλαμβανόμενοι, περισπούδαστον γίνεται τὸ δακτυλιοφορεῖν, ὡς τῶν Ἐκκλησιῶν δῆπουθεν μνηστορῶν· ὅθεν οὐδὲ τούτο προσάπτει μέμψιν αὐτοῖς.

Ἐρωτήσεις. Εἰ πρόκριμα τῷ ἀρχιερεὶ τὸ εἰσερχεσθαι εἰς τὰς Λατινικὰς ἐκκλησίας, καὶ προσκυνεῖν ἡνίκα ἂν προσκληθεῖται παρ' αὐτῶν. Καὶ εἰ μεταδώσει τούτους κατακλαστοῦ, ὅταν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ καθολικὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ λειτουργίᾳ παραγίνωνται.

Ἄπ. Τινὲς τῶν Λατίνων εὐρίσκονται μὴ καθόλου διαφερόμενοι πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ἔθνη, τὰ τε δογματικὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά· καὶ εἰσὶν, ὡς ἂν τις εἴπῃ, κατὰ τοῦτο ἐπαμφοτερίζοντες. Ὅσπερ τοίνυν τὸ ἀντισκληρύνεσθαι τοῖς ἐπίπαι διαφερομένοις ἡμῖν, ἐξαιρέτως ἐπὶ τῷ δόγματι τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, καθήκον καὶ ὄσιον· οὕτω τὸ συγκαταβαίνειν τοῖς μὴ τοιοῦτοις, καὶ συνέρχεσθαι, οὐ προκρίνει τῷ ἀρχιερεὶ, ὡς οἰκονομῶν πεπιστευμένῳ καὶ μετερχομένῳ τὴν πρέπουσαν οἰκονομίαν ψυχῶν. Ὅθεν καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν προσκληθεὶς οὗτος, ἀνευδοκίμως ἀφίξεται. Τῶν ἁγίων γὰρ εἰκόνων εἰσὶ καὶ οὗτοι προσκυνηταί, καὶ ἐν τοῖς κατ' αὐτοῦς ναοῖς ἀναστηλοῦσιν αὐτάς. Καὶ προθύμως προσερχομένοις τούτοις μεταδώσει κατακλαστοῦ, ὅταν ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ παραγίνωνται. Ὁ τοιαύτη γὰρ συνήθεια δύναμιν ἔχει κατὰ μικρὸν μεθελεγκύσει αὐτοῖς καθόλου πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ἔθνη καὶ δόγματα. Πυκνοῦται δὲ καὶ ἡ Ἰταλία θείων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων ναοῖς· ὧν κορυφαῖος ὁ ἐν τῇ Ρώμῃ περιλάτος τοῦ ἐν ἀποστόλοις κορυφαίου Πέτρου ναός. Ἐν οἷς ἡμέτεροι εἰσερχόμενοι ἔκ τε τῆς ἱερατικῆς μερίδος καὶ τῆς λαϊκῆς, προσευχάς τε ποιῶνται πρὸς Θεόν, καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς τιμωμένοις ἁγίοις τὴν σχετικὴν προσκύνησιν καὶ τιμὴν ἀπονέμουσι· καὶ πρόκριμα ἐντεῦθεν οὐδόλως ὑφίστανται, ἐφ' οἷς δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ Λατίνου εἰσὶ ναοῖς. Μεμνήμεθα δὲ ὡς γηγόνασιν ἐρωτήσεις πρὸς ἐτῶν ἡδὴ ἰκανῶν παρὰ Μάρκου τοῦ τῆς ὁσίας μνήμης πατριάρχου Ἀλεξανδρείας· καὶ ἐπ' αὐτάς ἀποκρίσεις Θεοδώρου τοῦ μακαρίου πατριάρχου Ἀντιοχείας τοῦ Βασιλικῶν αἰῶνος συνεταγμένη ἦν καὶ Περὶ Λατίνων ἀιχαλωτῶν ἐρωτήσεις, εἰ γρὴ δηλαδὴ τούτους προδέχεσθαι προσαιδίζοντας εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας, καὶ ζητούντας μεταλαμβάνειν τῶν θείων ἁγιασμάτων. Καὶ ἀκολούθως ἐπὶ ταυτὶ ἀπόκρισις, καθόλου ἀπαγορεύουσα τοὺς εἰρημένους Λατίνους διὰ χειρῶν τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερέων τῆς θείας κοινωνίας ἀξιοῦσθαι. Ἥτις δὴ ἀπόκρισις τὸν οἰκεῖον λόγον συγχροτούσα ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, τῷ Κυριακῷ ἐκείνῳ ἐγρήσατο βήματι· Ὁ μὴ ὢν (λέγον) μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἔστι· καὶ ὁ μὴ συνάγων μετ' ἐμοῦ, σκορπίζει. Τῇ τοιαύτῃ δὲ ἀποκρίσει τηλικαῦτα πολλοὶ τῶν ἑλλογι-

sed carnaliter, neque supramundane, sed mundane annuli appellationem accipientibus, studio magno affectatum est annulo gestare, utpote Ecclesiarum sponsis. Ideoque neque hoc illis notam inurit.

Interrogatio. An præjudicium antistiti, ingredi Latinorum ecclesias, et ibi adorare, cum ab iis evocatus fuerit. Et an iis fractionem distribuet, cum in sancta et catholica Ecclesia sacro ministerio interfuerint.

Res. Latinorum quidam, non omnino a nostris moribus, tam dogmaticis, quam ecclesiasticis, differre comperuntur: et sunt (ut dixerit quispiam) in eo ancipites. Quemadmodum igitur iis reluctari, qui prorsus a nobis dissentiunt, præsertim in dogmate de sancti Spiritus processione, conveniens est et sanctum: sic in idem cum non talibus descendere et convenire, non præjudicabit antistiti, qui creditam dispensationem convenientem animarum gubernatoribus exercet. Quamobrem et hic in ecclesias eorum accersitus, sine dubitatione veniet. Sanctarum enim imaginum sunt et hi cultores, et in suis templis eas erigunt. Et accedentibus iis fractionem prompte largietur, cum in Ecclesia catholica aderunt. Hujusmodi enim consuetudo potestatem habet paulatim eos omnino attrahendi ad sacros nostros mores et dogmata. Repletur autem et Italia divinatorum apostolorum et martyrum templis. Inter quæ summum obtinet locum Romæ inclytum Petri apostolorum coryphæi templum. In quæ nostrates ingredientes, tam ecclesiastici ordinis, quam laici, vota faciunt ad Deum, et sanctis, qui in eis coluntur, debitam venerationem et honorem exhibent. Nec præjudicium inde ullum sustinent, cum videlicet in Latinorum sunt templis. Meminimus autem interrogationes factas esse ante multos jam annos a Marco sanctæ memoriæ patriarcha Alexandrino, et responsiones ad eas, Theodori Balsamonis, beati patriarchæ Antiochiæ Quibus inserta erat et de Latinis captivis interrogatio: an oporteat videlicet eos admittere, si se in catholicis ecclesiis repræsentent, et quærant divinarum sanctificationum participes fieri, et consequenter ad hanc facta responsio, in universum interdicens, ne prædicti Latini per manus nostrorum sacerdotum divinam communionem mereantur. Quæ sane responsio propriam rationem allegans ex sacra Scriptura, Dominico illo usa est verbo: Qui non est (inquit) mecum, contra me est: et qui non colligit mecum, dispergit. Huic autem responso præclari multum viri tunc non sunt suffragati, ut quod multum duritiæ et acerbitalis haberet, nec convenientis reprehensioni Latinica-

VARIÆ LECTIONES.

γ panem fractum. κ neutrales. ι sic non talibus semel accommodare. μ sacramentorum.

rum formarum et morum. Et quod (inquiunt) hæc A synodaliter decreta non sint, neque ipsi, ut hæretici, publice rejecti fuerint ; sed et simul nobiscum cibum sumant, et precantur. Et potest quis (inquiunt) ratiocinationem hanc probe colligere ex xv canone Constantinopolitanæ sanctæ synodi, quæ prima et secunda appellata est. Et quod Latini ad nos accedant, petantque, ut a nobis fermentatam sanetam oblationem accipiant : manifestum facit, eos, nisi azyma contemnerent, et parvi facerent iis contenti esse, ad divinorum mysteriorum, quod a nobis fit, sacrificium non accessuros. Rationem autem suam et hi ex Evangelio confirmantes. quod a divo Joanne dicitur Domino, proposuerunt : Novimus, inquit, quemdam dæmonia ejiciente n in tuo nomine, et prohibuimus eum, quia nobiscum non sequitur. Et dixit ad eum Jesus : Ne prohibeatis. Qui enim contra nos non est, pro nobis est. Quod autem subjecerunt illud : Qui non est mecum, contra me est : aperte et simpliciter adversus diabolum a Salvatore dirigitur, quemadmodum sane indicat, quæ ibidem est, Evangelii clausula. Ut enim hostis est ab initio Satan, et a malitia dimoveri non potest, prorsusque pœnitentia spoliatus est, in eo cum non sit cum Domino, contra ipsum existens, et est, et nominatur : quod creaturam suam amet et inducat : illius autem oderit et dispergat. Illud autem, Qui non est contra nos, pro nobis est, ad hominem dicitur, qui Jesum quidem non sequitur, sed eos æmulator, qui ipsum sequuntur, et in nomine ejus dæmonia ejicit : atque ita potest ; qui a longe ambulat, ad sequendum facile mutari. Solius enim humanæ imbecillitatis subsidium, conversio pœnitentia, et e deterioribus in meliora mutatio. Proferebant etiam in hoc Theophylacti sapientissimi Bulgariae archiepiscopi sententiam, cujus in alia nostra responsione proposuimus compendium, præclara exponens de assensione et dispensatione laudique digna. Hinc qui, ut dictum est, contradicebant, recte et cum ratione insistere judicati sunt, veluti protervitatis proponentes dispensationem, ad non perdendum, sed sensim paulatimque lucri faciendum fratres, pro quibus communis Servator et Dominus noster sanguinem suum effudit. D

ως εἴρηται καλῶς καὶ εὐλογῶς ἐνστῆναι, ὡς τῆς ἰταχότητος προτιθέμενοι τὴν οἰκονομίαν, πρὸς τὸ μὴ καταστῆναι, ἀλλὰ κερδοῦσαι ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τοὺς ἀδελφοὺς, ὑπὲρ ὧν ὁ κοινὸς Σωτὴρ καὶ Δεσπότης ἡμῶν τὸ ἐλευθέρω αἴμα ἐξέχευεν.

JOANNIS EPISCOPI CITRI.

Responsa ad Constantinum Cabasilam, Dyrrhachii archiepiscopum.

Interrogatio. Hic consuetudo est, ut in extraneam regionem azymitæ sacerdotes a nostratibus antistitibus ordinentur : recipiendum illud est necne ?

Res. Non scriptam Ecclesiæ consuetudinem, ut

μῶν οὐκ ἔθεντο, οἷα πολὺ ἐχούσῃ τὸ ἀπηνέες τε καὶ ἰταχόν, καὶ μὴ προσήκον μέμψει Λατινικῶν τύπων τε καὶ ἑθῶν. Ὅτι τε (φασίν) οὐκ ἀνεγνωσθησαν ταῦτα συνοδικῶς, καὶ οὐδ' αὐτοί, ὡς αἰρεσιῶται, ἀπίδθησαν δημοσίᾳ γεγόνασιν ἄλλα καὶ συνεσθίουσιν ἡμῶν καὶ συνεύχονται. Καὶ δύνανται τις, φησί, τὸν λογισμὸν τοῦτον ἐκ τοῦ ἱε' κανόνος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας συνόδου τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας καλῶς ἀναδέξασθαι. Καὶ ὅτι αὐτὸ τοῦτο τὸ προσέχασθαι Λατίνους ἡμῶν, καὶ ζητεῖν τῆς ἐνζύμου μεταλαμβάνειν ἁγίας προσφορᾶς ἐξ ἡμῶν, ὄφρα ποιῆται ὡς εἰ μὴ περιεφρόνουν τὰ ἄζυμα, καὶ ὡς οὐ πρὸς πολλοῦ ποιοῦνται τὸ στέργειν αὐτοῖς, οὐκ ἂν προσήρχοντο τῇ παρ' ἡμῶν γενομένη τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργίᾳ. Τὸν οἰκεῖον δὲ λόγον καὶ οὕτως συνιστῶντες ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν Δεσπότην εἰρημένον προείπον. Εἶδομεν (εἰπόντος) τινὰ ἐπὶ τῶν ὀνόματι σου ἐκβάλλοντα τὰ δαιμόνια ἄλλα καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οἷα ἀκολουθεῖ μεθ' ἡμῶν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἄλλοι κἀκεῖ. Ὅς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὡς ἡμῶν ἔστι. Προσπέτηγον δὲ καὶ ὅτι τὸ μὲν, Ὁ μὲν μετ' ἐμοῦ καὶ ἐμοῦ ἔστι, προδήλως καὶ γυνώσκων κατὰ τοῦ διαβόλου παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀποστρέφεται ἄλλοι δὲ τοῦτο παρίστανειν ἢ αὐτοῖς τοῦ Εὐαγγελίου περικοπή. Καθὸ γὰρ ἐχθρὸς ἔστιν ἀρχῆς ὁ Σατάν, καὶ ἀμετάτρεπτος ἀπὸ τῆς κακίας μένει, καὶ καθόλου μετανοίας ἐστέρηται, κατὰ τοῦτο μὲν μετὰ τοῦ Δεσπότη, κατ' αὐτοῦ ὦν καὶ ἐπι καὶ ὀνομάζεται ὡς αὐτοῦ μὲν ἀγαπῶντος τὸ ἐκ τοῦ πλάσμα, καὶ συνάγοντος ἑκείνου δὲ, μισοῦντος αὐτὸ καὶ δισκορπιζόντος. Τὸ δὲ, Ὅς οὐκ ἔστι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἔστι, πρὸς ἄνθρωπον εἴρηται οἷα ἀκολουθοῦντα μὲν τῶν Ἰησοῦ, ζηλοῦντα δὲ τοὺς ἐκλυθούντας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν ὀνόματι τούτου ἐκβάλλοντα δαιμόνια. Καὶ οὕτως δυνάμενον, ἐκ τοῦ ἀποστρέφοντος περιπατεῖν, βραδίως μεταθέσθαι εἰς τὸ ἀκολουθεῖν. Τῆς ἀνθρωπίνης γὰρ μόνης ἀσθενείας βυθισθῆμα, ἢ ἐπιστροφή καὶ μετάνοια, καὶ ἢ ἀπὸ τῶν χειρῶν εἰς τὰ κρείττω μεταβολή. Προέφερον ἄλλοι καὶ γνώμην ἐπὶ τούτῳ Θεοφιλῆ, τοῦ σοφιστοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἧς τὴν σύνοψιν ἐν ἐπιπέτῃ ἡμῶν ἀποκρίσει ἀνωτέρω ἐποιήσαμεθα, θαυμαστὰ περὶ συγκαταβάσεως καὶ οἰκονομίας ἐκτιθεμένη, καὶ ἀξίεπαινα. Ἐντεῦθεν ἐκρήθησαν οἱ ἀντειπόντες, ὡς εἴρηται καλῶς καὶ εὐλογῶς ἐνστῆναι, ὡς τῆς ἰταχότητος προτιθέμενοι τὴν οἰκονομίαν, πρὸς τὸ μὴ καταστῆναι, ἀλλὰ κερδοῦσαι ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τοὺς ἀδελφοὺς, ὑπὲρ ὧν ὁ κοινὸς Σωτὴρ καὶ Δεσπότης ἡμῶν τὸ ἐλευθέρω αἴμα ἐξέχευεν.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΙΤΡΟΥ

Ἄποκρίσεις πρὸς Κωνσταντῖνον ἀρχιεπίσκοπον ἀφ' ἑξῆς τὸν Καβάσιλαν. *

Ἐρρωτησῆς. Συνήθειαι ἔστιν ὧδε, εἰς τὴν ἕξω χώραν χειροτονεῖσθαι ἄζυματας ἱερεῖς παρὰ τῶν ἡμετέρων ἀρχιεπίστων. Δεκτὸν ἔστι τοῦτο, ἢ οὐ ;

Ἄπ. Τὸ ἄγραφον ἔθος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς νόμος

VARIAE LECTIONES.

* *catenus.* ὁ quod ipse quidem figmentum suum amet et colligat, ille vero et oderit, et. ὁ de accommodatione. ὁ veluti qui perversitatem anteponebant dispensationem.

κρατεῖν, ὁ τοῦ κόσμου φωστὴρ ὁ μέγας θεοσπίζει Βασιλεῖος. Ὅταν γοῦν τὰς τοιαύτας χειροτονίας οὐκ ἐπιγινώσκῃ ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἡμεῖς δυνάμεθα τὴν ἐν ταύτῃ συνίθειν γνωματεῦσαι ὡς βεβαίαν κρατεῖν. Εἰ γὰρ καὶ μακρὰ ἴσως ἐστίν, ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν ἀκριβῶς εἰ καὶ ἐν συνοδικῷ δικαστηρίῳ κροτηθεῖσα ἐβεβαιώθη. Ἐκείνην γὰρ τὴν μακρὰν συνίθειαν βεβαίαν οἱ νόμοι τυγχάνειν διακελεύονται, τὴν δοκιμασθεῖσαν ἐν δικαστηρίῳ καὶ κυρωθεῖσαν. Τὴν μὴ τοιαύτην δὲ ὀλοσχερῶς ἀποβάλλονται. Ἐξετασθῆναι τοίνυν χρεῶν εἰ καὶ ἡ εἰρημένη συνίθεια τῆς χειροτονίας τῶν ἱερέων συνοδικῶς ἐγυμνάσθη καὶ ἐκυρώθη ποτέ. Κἂν μὲν γέγονε τοῦτο, κρατεῖται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς· εἰ δὲ μὴ, ἀνάγκη τῇ ἱερᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ τὰ περὶ ταύτης ἀνευεχθῆναι, ὥστε τὸ δόξαν ἐκείνη γενέσθαι. Τὰ συνοδικῶς γὰρ σκεπτόμενα καὶ διαγινωσκόμενα, τῶν καταμόνας γνωματευσόμενων κριττονά εἰσι καὶ ἐπικρατέστερα.

Ἐρ. Θάπτονται ὀρθόδοξοι Ῥωμαῖοι ἐν Λατινικαῖς ἐκκλησίαις ψαλλόμενοι παρὰ τε Ῥωμαίων καὶ Λατίνων ἐν ταύτῃ. Καὶ Λατῖνοι δὲ ἀποθνήσκοντες, ὡσαύτως ψάλλονται ὁμοῦ παρὰ Ῥωμαίων καὶ Λατίνων ἀδικριτως. Ἐπιτίμιον ἐστίν, ἢ οὐ;

Ἄπ. Δύο εἰσι προφανῆ καὶ μεγάλα ποιοῦντα διαφορὰν μέσον ἡμῶν καὶ τῶν Λατίνων. Τὸ πρῶτον καὶ μέζον, τὸ περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος δόγμα· τὸ δεύτερον δὲ, καὶ οὐ τοῦ Ἰησοῦ λόγου, τῶν ἀζύμων ἢ προσφορά. Ἡ τῆς Γραφῆς δὲ ἀνάγνωσις, τῆς τε παλαιᾶς καὶ τῆς νέας, καὶ αἱ προσευχαί, καὶ αἱ μελῳδίαι, καὶ οἱ Θεοὶ νῆοι, καὶ αἱ προσκυνήσεις τοῦ τε τιμαίου σταυροῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόπων, κοινὰ τούτοις εἰσι καὶ ἡμῖν. Οὐκ ἀπέθον τοίνυν, οὐδὲν τῇ εὐσεβείᾳ ὀπωσῶν λυμινόμενον, τὸ θάπτεσθαι Λατίνους ἐν Ῥωμαϊκοῖς ναοῖς, καὶ ψάλλεσθαι ὁμοθυμαδὸν παρὰ τε Ῥωμαίων καὶ Λατίνων ἱερουργῶν νεκρικαῖα Λατίνων καὶ Ῥωμαίων. Οὕτε γὰρ ὁ τόπος τοὺς ἀπελθόντας, παρὰ Θεῷ ποιεῖ ἀποδλήτους· καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῖς ψαλμῳδία τῶν Λατίνων, οὐκ ἐστίν ἔθνικῃ, ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς θείων Γραφῶν. Εἰ δὲ τῆς ἴσως ἄτοπον ἡγεῖται τὸ γινόμενον οὕτω, αὐτῶθεν εὐρήσει τὸν λογισμὸν τοῦτον μάταιον. Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν ἁγίων οἱ πάλαι κατὰ καιροὺς τῆς ἀσεβείας τὸ κράτος ἔχοντες θησημαίοις ἀλόγοις παρίμιξαν, καὶ ἐν τόποις βορβόρου μεστοῖς ἐναπέβρισαν· ἀλλ' ἡ δεδομένη τοῖς ἁγίοις χάρις, ἐν τεύθειν ἀλώθητος ἔμεινε. Καὶ οὕτων ἐστίν ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ τῶν πρωτοτόκων μητρόπολις, ἡ τῶν πραιῶν γῆ, τὰ ἡγαπημένα σκηνώματα. Εὐρίσκονται δὲ καὶ δυσσεβῶν βασιλέων τάφοι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἁγίοις ναοῖς, ὡς καὶ τοῦ παραβάτου Ἰουλιανοῦ, ἐν τῇ ναῷ τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν· καὶ μὴν καὶ ἄλλων κακοδόξων ἐν ἑτέροις ναοῖς· καὶ οὐ λυσιτελεῖ τούτοις ἡ ἐκείσε ταφή. Μένει γὰρ αὐτῶν

A legem, obtinere; luminare mundi magnus sancivit Basilius. Quando igitur hujusmodi ordinationes lex Ecclesiæ non agnovit, ob eam rem neque nos possumus statuere, ejus consuetudinem tanquam firmam obtinere. Elsi enim forte longa est, nescimus vere num synodali applausa judicio confirmata fuerit. Illam enim longam consuetudinem firmam esse leges jubent, quæ judicio contradicto probata corroborataque fuerit. Quæ autem talis non est, eam plane rejiciunt. Inquirendum est igitur, num prædicta creandorum sacerdotum consuetudo synodice disceptata et firmata fuerit unquam. Et, si hoc factum sit, valeat etiam in posterum. Sin minus, ad sacram magnamque synodum de ea referri necesse est, ut quod ei placuerit fiat. Nam quæ synodice considerata et cognita sunt, meliora et firmiora sunt iis, quæ ab uno decernuntur.

Interrogatio. Orthodoxi Romani in Latinicis ecclesiis sepeliuntur, decantati a Romanis et Latinis siml. Item Latini morientes, a Romanis et Latinis una carminibus indistincte celebrantur: censuræ hoc obnoxium est, annon?

Res. Duo sunt manifesta et magna: quæ inter nos et Latinos faciunt differentiam. Primum et majus, doctrina de sancto Spiritu. Secundum autem, nec tanti momenti, azymorum oblatio. Scripturæ autem lectio, veteris et novæ, item preces et musici cantus, et divina templa, venerationesque pretiosæ crucis sanctorumque imaginum, illis sunt nobiscum communia. Non est igitur dissentaneum, neque pietatem ullo modo offendens, Latinos sepeliri in Romanis templis, et ut a Romanis Latinisque sacrificatoribus Romanorum et Latinorum mortui unanimi concentu celebrentur. Neque enim locus facit mortuos apud Deum rejiciendos: et Latinorum de iis psalmodia non est pagana, sed ex divinis, nostra sententia, Scripturis. Quod si quis forte rem hujusmodi absurdam putet, hanc ratiocinationem vanam illico comperiet. Qui enim quondam impietatis imperium suo tempore obtinuerunt, multa sanctorum corpora miscuerunt bestiarum morticiniis, et in loca cæno plena projecerunt. Sed data sanctis gratia inde illæsa mansit. Eorumque est superius Jerusalem, primogenitorum metropolis, mitium terra, dilecta tabernacula. Impiorum autem regum sepulcra, etiam in nostris sanctis templis inveniuntur, ut apostatæ Juliani, in templo sanctorum et benedictorum apostolorum, prope Constantinopolim: et aliorum perversæ fidei in aliis templis, quibus illic sepultum fuisse non prodest. Eorum enim manet impietas, et eorum est ignis æternus gehennæ. Restat igitur esse irreprehensibile Christianorum in Lati-

VARIÆ LECTIONES.

* *nœniæ unanimiter canantur.* * *ex nostris sacris Scripturis.* † *Qui enim quondam impietate pagana regnante imperium obtinebant:* ‡ *Constantinopoli.* † *supplicii.*

nis templis sepulchrorum funus: quandoquidem etiam illic pretiosæ crucis, divarumque effigierum erectio et veneratio. Non ineleganter huic responso adjicitur illud quod in Evangelio scriptum est: *Sine mortuos sepelire suos mortuos*. Sermone, opinor significant corruptionem esse, illorum sepulturam. Ut ob id viventibus supra mundum * vel exquisitis exsequiis † mortuos in sepultura prosequi necesse non sit, aut hujus gratia delectos exquirere locos.

Interrogatio. Si uxorem habens sacerdos, vel diaconus, vel lector, tundeatur: maneat autem ejus conjux in mundo: an qui tonsus est possit ad sacerdotium, vel pontificatum promoveri, licet uxor ejus tonsuram non admittat?

Res. Divinæ * præque leges, causas enumerantes, ob quas nuptiarum dissidia fiunt, his divortium propter tonsuram annumerant, quam occasionem inculpatam et irreprehensibilem nominant. Esse sane morti similem, prudenter censuerunt, velut pro alia vita aliam viam eligente eo, qui ad solitariam vitam sese destinat. Si igitur tale divortium est legitimum et irreprehensibile, ob tonsuram; et si uxor tonsi potest, si velit, cum alio viro sine crimine contractum inire: etiam depilatus vir ejus, ut in mundo mortuus semel factus, potest, si dignus reperiatur, ad sacerdotis vel antistitis dignitatem promoveri. Hoc non esse prohibitum, discere licet ex textu octavi canonis Neocæsariensis synodi, expressim hæc sanciente. Si alicujus uxor, cum esset laicus, adulterata fuisse convicta fuerit: is non potest ad ministerium accedere. Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi. Si igitur is, qui uxorem suam dimisit, juxta canonis conceptionem *, utpote adulteratam post ipsius ordinationem, sibi datum sacerdotale ministerium sine impedimento retinet: multo magis certe, qui justa occasione a sua uxore disjungitur, et sacerdotalem et pontificalem suscipiet dignitatem.

Interrogatio. Quinam præferuntur in creatione D episcopi? Protopapa, et qui sunt post eum sacerdotes, an diaconi habentes principalia ecclesiastica officia?

Resp. Vacantium ecclesiarum suffragia b secundum exactam rationem convenienter locis et personis procedunt. Non enim si locus est celebris, et pastore perito disertoque opus habens, cujus et vita sermoni congruat, persona autem tempore forte vel voluntate pontificali ad insignem gradum ecclesiasticum provecta, insufficiente expe-

ή δυσσέβεια, και αὐτῶν ἐστὶ τὸ αἰώνιον πῦρ τῆς κολάσεως. Ἄμμεπτος λοιπὸν ἡ ταφὴ τῶν ἐν τοῖς Λατινικοῖς ναοῖς ἐνσοριαζομένων Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ κάκεισε ἡ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ τῶν θείων μαρτυμάτων ἐστὶν ἀναστήλωσις καὶ προσκύνησις. Προσθήκη δὲ οὐκ ἀπόρροφος τῇ ἀποκρίσει ταύτῃ, καίτινο δὴ τὸ εὐαγγελιογραφούμενον, Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς αὐτῶν νεκροὺς. Τοῦ λόγου οἶμαι, δηλοῦντος τὸ τὴν διαφθορὰν εἶναι τούτων αμφὶ τοὺς νεκροὺς ἀξιοῦν, μῆτε μὴν ἐπιλέκτους τόπους τούτου χάριν ἐπιζητεῖν.

Ἐρώτησις. Ὁ γυναικὶ ἔχων ἱερεὺς, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης, εἰ αὐτὸς μὲν ἀποκαρῆ, μείνη ἂ ἢ σύζυγος αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἄρ' οὖν δύναται εἰς ἱερωσύνην ἢ ἀρχιερωσύνην προαθῆναι ἢ ἀποκαρεῖς, εἰ καὶ ἡ σύμβιος αὐτοῦ τὴν ἀποκαρῖν καταδέξεται;

Ἄπ. Οἱ θεοὶ καὶ φιλευσεβεῖς νόμοι, τὰς αἰτίαις κἀταλέγοντες, ὧν ἕνεκα τὰ τῶν γαμικῶν συνοικιστῶν διαζύγια γίνονται, ταύταις ἐντάττουσι καὶ τὸ γινόμενον δι' ἀποκαρῖν. Ὅπερ καὶ πρόφρασις ἀμμεπτον καὶ ἀκατηγόρητον ὀνομάζουσι. Ἦν δὲ καὶ θανάτῳ παροικεῖναι, σοφῶς γνωματεύουσιν, ὡς ἑτέρῳ ἀνθ' ἑτέρου βίου πορείαν αἰρουμένου τῷ εἰς τὴν μοναχικὴν βιοτήν παραγγέλλοντος. Εἰ τὸν τοιοῦτον διαζύγιον νόμιμόν ἐστι καὶ ἀμμεπτον διὰ τὴν ἀποκαρῖν, καὶ δύναται ἡ γυνὴ τοῦ κειμένου, εἴ γε βούλεται, μετ' ἑτέρου ἀνδρὸς ἀκατηγόρητον θέσθαι συνάλλαγμα. Ἄρα καὶ ὁ ἀποκαρῖν ἄνθρωπος αὐτῆς, ὡς τῷ κόσμῳ καθάπαξ νεκρὸς γενόμενος, δύναται, εἰ ἀξίος εὐρεθῆναι, καὶ εἰς τὸ τοῦ ἱερέως καὶ εἰς τὸ τοῦ ἀρχιερέως ἀναθῆναι ἀξίωμα. Τὸ εἰς τοῦτο δὲ ἀκώλυτον, ἐξόν ἐστὶ μαθεῖν ἀπὸ τῆς περιλήψεως τοῦ ὀνόμου κανόνος τῆς Νεοκαισαρείας συνόδου, θεσπιζόντος ταῦτα ῥητικῶς. Ἐὰν γυνὴ τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος ἐλεγχθῆ φανερώς ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται. Ἐὰν δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῆ, ὀφείλει ἀπολύσει αὐτήν. Ἐὰν δὲ συζῆ, οὐ δύναται ἔχθεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ διακονίας. Εἰ τὸν ἄπολύσας, κατὰ τὴν τοῦ κανόνος περιλήψαν τὴν ἑαυτοῦ γαμετήν, ὡς μοιχευθεῖσαν μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτοῦ, ἔχεται τῆς δουλείας αὐτῷ ἱερατικῆς διακονίας ἀνεμποδίστως, ἄρα γε πολλῶ πλεον ὁ κατὰ πρόφρασιν ἀμμεπτον διαζυγεῖς τῆς οικείας γυναικός, ἀκώλυτως καὶ τὸν ἱερατικὸν καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα δέξεται.

Ἐρώτησις. Τίνες προτιμῶνται εἰς τὸ ψηφισθῆναι εἰς ἐπισκοπὰς; Ὁ πρωτοπαπᾶς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἱερεῖς, ἢ οἱ διάκονοι οἱ ἔχοντες ἀρχοντικὰ ἐκκλησιαστικὰ ὄφρακια;

Ἄπ. Αἱ τῶν χηρευσουσῶν Ἐκκλησιῶν ψῆφοι κατὰ τὸν ἀκριβῆ λόγον ἀναλόγως τοῖς τόποις καὶ τοῖς προσώποις προβαίνουσιν. Οὐ γὰρ εἰ ὁ τόπος μὴ περιδλεπτος, καὶ δεόμενος ποιμένος ἐπιστημονικῶν καὶ λόγιων, καὶ τὸν βίον τῶν λόγων σὺνδρομον ἔχοντος, τὸ πρόσωπον δὲ τὸ ὑπὸ χρόνου τυγχὸν ἢ θελήματος ἀρχιερατικοῦ εἰς βαθμὸν ἀναχθῆν ἐπίσημον ἐ-

VARIÆ LECTIONES.

* *ultramundane.* † *modulis.* ‡ *sacræ.* § *sententiam.* ¶ *electiones.*

κλησιαστικὸν, πείρας ἰκανῆς καὶ λόγου καὶ γνώσεως ἀστέρεται, δεῖ τοῦτον διὰ ἴγε τὸν βαθμὸν ἐπικηρυχθῆναι τότῃ λαμπρῷ, τοῦτου χάριν, ἵνα μήτε τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα κενωθῆ διὰ τὴν τοῦτου ἀφελειαν, μήτε μὴν ἡ πόλις ἐστερημένη μείνη καταλλήλου ταύτῃ ποιμένος καὶ κηδεμόνος· διὰ ταῦτα προσήκοντα καὶ ἀρμόδια ὀφείλουσιν εἶναι τοῖς τόποις τὰ ψηφίζόμενα πρόσωπα· ὥστε μὴ τὴν τάξιν τῆς τε εὐσεβείας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἀχρειοῦσθαι τε καὶ συγγέεσθαι. Τῶν ἀξιωτέρων γὰρ, οὐ τῶν προβαθμιωτέρων καὶ ὑσατωτέρων, οἱ θρόνοι. Τὰ περὶ τοῦτου δὲ καὶ ἡ ῥγκ΄ νεαρὰ Ἰουστινιάνειος, ἡ κειμένη ἐν κεφαλῇ ἡ τοῦ α΄ τίτλου τοῦ γ΄ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, εὐσεβῶς καὶ πανσόφως εἰς πλάτος διέξεισι. Κατὰ τοῦτον τοῖνον τὸν λόγον, ἕκαστον τῶν εἰρημένων προσώπων εἰς τὸ κατάλληλον τῆς ταύτου ἐνεργείας καὶ ἀρετῆς ἐπισκοπεῖται ψηφισθῆναι προτιμηθήσεται. Οὐ μὲν τοιγε τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀρχοντας ὄρωσιν αἱ ψῆφοι ἐπὶ πλέον, οἷα κατ' ἀναγομένους, ὡς ὁ ἐκκλησιαστικὸς καὶ ὁ νομικὸς θεσμὸς

Ἐρ. Ἐδέξατο τις ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος πατὴρ τις. Ζητεῖ οὖν αὐτὸς συνάψαι τῷ ἐκτουτοῦ υἱῷ θυγατέρα τοῦ ἀνταδελφοῦ τοῦ πατρὸς τοῦ ἀναδεχθέντος. Ἐξεστὶ τοῦτο γενέσθαι, ἢ οὐκ ἔξεστιν;

Ἀπ. Ἐπειδὴ τὴν κατὰ πνεῦμα συγγένειαν κρείττονα εἶναι τῆς σαρκικῆς, καὶ οἱ φιλευσεβεῖς νόμοι, καὶ ἱεροὶ κενόνες σφῶς γνωματεύουσιν· ἄρα γε οὐδὲ τὸ παρὸν συνάλλαγμα προθῆναι συγχωρηθήσεται. Ἐγγύτης γὰρ ἐντεύθεν ἀνακύπτει πρωτεύουσα ἀδελφῶν. Ἡ σαρκικὴ γὰρ πρώτη ἐξαδέλφη τοῦ ἀναδεχθέντος, διὰ τῆς πνευματικῆς συγγενείας, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀναδόχου, ἐξαδέλφη λογίζεται, ὡς ἀδελφοῦ ὄντος διὰ τοῦ βαπτίσματος, τοῦ ἀναδεχθέντος παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦτου. Ἐπεὶ καὶ ὁ τῆς γυναικὸς ἀδελφὸς καὶ ὁ τοῦ ἀνδρὸς, δι' ἀλλήλων, ὁ μὲν γυναικῶν ἀδελφὸς τῷ ἀνδρὶ, ὁ δὲ ἀνδρῶν ἀδελφὸς τῇ γυναικὶ ὀνομάζεται, διὰ τὴν ἐγγύτητα. Γέγονε δὲ καὶ πράξις συνοδικῆ ἐπὶ τὰς ἑφημερίας τοῦ ἐν ἁγίοις.... πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, γνωματεύουσα ἀκολούθως τῷ νγ' κανόνι τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου, καὶ τῷ ζ' θέματι τοῦ ἰ' κεφαλαίου τοῦ ε' τίτλου τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, τοῖς αὐτοῖς βαθμοῖς περιγράφεσθαι καὶ τὴν πνευματικὴν συγγένειαν, οἷς καὶ ἡ φυσικὴ, ἥσοι σαρκικῆ, περιορίζεται. Κατὰ τοῦτο γοῦν, καὶ τὸ ἐρωτώμενον τοῦτο συνάλλαγμα γενέσθαι οὐ συγχωρηθήσεται, ὡς εἰς τὸν ἐκ πλαγίου τέττατον βαθμὸν ἀνυπόμεινον.

Ἐρ. Ἐπὶ τοῦτοις οὐ δύναται καὶ τοῦ συντέκνου ἀπὸ τοῦ θυγατέρος, ἀνταδελφῶν οὖσαν ἀναδεξιμαίου, αὐτοῦ, ἀγαγέσθαι νύμφην υἱῷ αὐτοῦ, ἢ ἀδελφῶν παιδὶ, ἢ πρωτεύουσα ἀδελφῶν;

Ἀπ. Ὁ αὐτὸς λόγος ἀκούσει καὶ ἐπὶ λύσει τῆς παρούσης ἀπορίας.

Ἐρ. Εἰ οὐκ ἀνένδεκτον μένειν τινὰ διηνεκῶς ἔνδον θεοῦ ναοῦ, καὶ ἐνὶ τοῦτου ἑσθίειν· καὶ μάλιστα ἐὰν οὐδὲ νεωκόρος εἴη ἐκεῖνος.

rientia, eloquentia et scientia careat, oportet hunc propter gradus prerogativam loco celebri renuntiari. Hanc ob causam, * ne propter ejus simplicitatem pontificia vilescat dignitas, et ne civitas pastore idoneo et curatore privata maneat, deligi debent personæ locis convenientes, et consentaneæ, ne religionis ecclesiasticæque conditionis ordo fiat inutilis et confundatur. Digniorum enim, non gradu altiorum et potentiorum, sunt throni. Hoc autem et 123 Justiniana Novella posita cap. 8 tit. 1 lib. III Basilicon, pie et sapienter fuse exsequitur. Juxta hanc ergo rationem, prædictarum personarum quæque ad competens suæ efficacitæ et virtuti episcopium potiorum referret sententiam. Non vero amplius suffragia ecclesiasticos magistratus respiciunt, quasi per delectum et examinationem ad dignitates officialium provector: sicut ecclesiastica vult lex et civilis.

ἐκλογῆν καὶ δοκιμασίαν εἰς κὰς ἀξίας τῶν ἀρχοντικῶν βούλεται.

Interrogatio. Suscepit quis ex sancto lavacro filium alterius. Vult suo filio conjungere filiam fratris patris ejus, qui susceptus est. Licet hoc fieri, annon?

Resp. Cum piæ leges et sacri canones aperte censuerint, spiritalem cognationem carnali esse potiorum: igitur neque præsens contractus procedere permittetur; propinquitas enim inde oritur consobrinorum. Carnalis enim consobrina suscepti, propter spiritalem cognationem, etiam filii susceptoris consobrina censetur, quasi per baptismum fratris effecti ejus, quem pater ipsius suscepit. Nam et uxoris frater, item viri invicem: ille quidem viro uxoris frater, hic autem uxori ille vir nominatur propter propinquitatem. Facta autem est actio synodica tempore sancti.... patriarchæ Constantinopolitani, decernens, consequenter 53 canoni sanctæ et œcumenicæ synodi in Trullo, et sexto themati, 10 c. 5 tit. 28 libri Basilicon, iisdem gradibus circumscribi spiritalem cognationem, quibus naturalis seu carnalis definitur. Quam ob causam contractus, de quo interrogatio facta est, non permittetur, utpote ad quartum ex transverso gradum perveniens.

Interrogatio. Præterea an potest compatris sui filiam, sororem ipsius suscepti existentem, ducere uxorem filio suo, vel fratris filio, vel consobrino?

Resp. Eadem sufficet ratio ad præsentis dubitationis solutionem.

Interrogatio. Num illud non recipiendum, ut quis maneat perpetuo intra divinum templum, ibique cibum sumat, maxime si non sit ædituus?

Resp. Eadem sufficet ratio ad præsentis dubitationis solutionem.

Interrogatio. Num illud non recipiendum, ut quis maneat perpetuo intra divinum templum, ibique cibum sumat, maxime si non sit ædituus?

VARIÆ LECTIONES.

* idque hanc ob causam. d propterea deligi. * apte. † ad competentem episcopatum electionis prerogativam habebit. ‡ enimvero ad ecclesiasticos officia gerentes plerumque respicere solent electiones.

Resp. Habitare divinum templum solis ædituis licet, tam propter necessitatem officii, quam surum insidias, vel effractorum, aliorumve sceleratorum. Cui autem talis cura non incumbit, nullo modo id concessum est. Cibum vero sumere intra templum, non solum quodie, sed nec per vices, ne ipsi quidem ædituo permittitur. Et hæc perspicue declarat lex ecclesiastica et civilis. Ecclesiastica quidem, in variis canonibus : sed in primis in canone 74 œcumenicæ sextæ synodi hæc edicit : Non oportet in Dominicis locis, vel ecclesiis, eas quæ dicuntur agapas, id est charitates, facere, et intus in æde comedere, et accubitus sternere, Qui autem hoc ausi fuerint, vel cessent, vel segregentur. Accubitus autem dicitur omnis lecti apparatus in altum erectus et mollis. *Accumbo* enim apud Latinos jaceo. Similiter et in nonagesimo 6° canone hæc. Eos, qui vel cum uxore cohabitant, vel alioquin indiscriminatim 6° sacra loca communia faciunt 6° et contemptim in ea afficiuntur, et sic in eis permanent etiam ex his, quæ sunt in venerabilibus templis, catechumenorum mansionibus extrudi jubemus Si quis aut hæc non servaverit siquidem sit clericus, deponatur : si vero laicus, segregetur. Lex autem civilis in capite undecimo, titulo primo, libri quinti Basilicon hæc ait. Usque ad ecclesiæ terminos, qui sunt ante forum publicum securitatem habeant, qui profugiunt^h, interioribus utentes lavacris, aut horti, aut habitationibus, vel stabulis, aut porticibus. Prohibeantur autem in templum cibum sumere, vel dormire. Sed et Novella septuagesima tertia imperatoris, domini Leonis philosophi, similiter punit eos, qui concedunt vel in catechumeniis habitationem. Ex conceptione^h igitur hujusmodi constitutionum omni modo interdictum est, intra templum cibum sumere, et habitare.

Interrogatio. In dignitatibus ecclesiasticorum officiorum, quis primus est, et quis secundus, et quis tertius, et quis deinceps eorum ordo ?

Res. Ex antiqua traditione primus est magnus dispensatorⁱ Secundus, qui præest magnæ sacellæ, id est, magnus sacellarius. Tertius, magnus sacrista. Quartus, chartophylax^k. Quintus, qui præest parvæ sacellæ, id est sacellarius. Sextus, primarius actor^l, qui et exocataceli dicuntur. Primarii autem auctoris officium cum antea esset inter inferiora, postea in aliorum ordinem statutum est a beatæ memoriæ patriarcha Constantinopolitano Georgio Xiphilino. Hanc autem actionem subsequuta est præclara sententia sancti metropolitani Thessalonices Eustathii, id laudans et extolens, ut iuste et extra reprehensionem factum; cum quidam, qui actionem non admittebant, tunc contradicerent

Ἄπ. Τὸ μένειν ἐντὸς τοῦ θελοῦ ναοῦ νεωκόρος μόνους ἀνεῖται, διὰ τε τὰς ἀναγκαιὰς τούτου ἱερωσύνης, καὶ δι' ἐπιβουλὴν κλεπτῶν, ἢ τοιχωρήσων, ἢ ἐτέρων κακοποιῶν · ἄλλω δὲ τινι, μὴ περιεπιπέσῃ τοιαύτην φροντίδα ἐνδοθεὶ οὐδαμῶς. Τὰ δὲ ἐστὶν ἐνδὸν ναοῦ, ὡς ὅπως καὶ ἐκάστην, ἀλλ' οὐδὲ ἐκ διαλειμμάτων ὅπως οὖν τινί, ἀλλ' οὐδ' αὐτῶν συγχωρεῖται νεωκόρῳ. Καὶ τὰ περὶ τούτου τραχὺς ἀσφαροῦσιν, ὃ τε ἐκκλησιαστικὸς νόμος καὶ ὁ πολιτικὸς, ὅ μὲν ἐκκλησιαστικὸς, ἐν διαφοροῖς κανόσι. Ἀλλὰ δὴ καὶ ἐν τῷ ὀ' τῆς οἰκουμένης 5^ῃ συνόδῳ ταῦτα διαγορεύει, ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς κυριακοῖς, ἢ ἑταῖς ἐκκλησιαῖς τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἐνδὸν ἐν τῷ οἴκῳ ἐσθίειν, καὶ ἀκούδιττα στρογγυλῆν. Οἱ δὲ τούτο ποιεῖν τολμῶντες, ἢ καυσάσθωσαν ἢ καθαιρεῖσθωσαν. Ἀκούδιτον δὲ λέγεται ἅπαν στρογγυλῆς κατασκευάσμα εἰς ὕψος ἡρμένον καὶ μαλακόν. Ἀκούδιον γὰρ παρὰ Λατίνοις τὸ ἀναπίπτω. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ ὀ' κανόνι ταῦτα · τοὺς ἢ γαμμητὴν συνοκούοντας, ἢ ἄλλως ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροῦς τύπας κοινοποιούντας, καὶ καταφρονητικῶς περὶ αὐτῶν ἔχοντας, καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐπιπέσῃ ἐν τοῖς σεβασμίῳ ναοῖς κατηχουμένων προσπίπτωσιν ἐξωθεῖσθαι. Εἰ δὲ μὴ τις τούτο παραφροσύνῃ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω · εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Ὁ δὲ γε πολιτικὸς νόμος ἐν κεφαλῇ τῆς τοῦ α' τίτλου, τοῦ ε' βιβλίου τῶν βασιλικῶν τῆς φησὶ · Μέχρι τῶν πρὸ τῆς δημοσίας ἀγορᾶς ὄρη τῆς ἐκκλησίας τὸ ἀσφαλὲς ἔχέτωσαν οἱ προσπίπτωσιν, τοῖς ἐνδοτέροις λουτροῖς, ἢ κήποις, ἢ αἰτήμασι, ἢ αἰαταῖς, ἢ στοαῖς χρώμενοι · κωλυέσθωσαν ἔντὸς τοῦ ναοῦ ἢ ἐσθίειν ἢ ὑπνοῦν. Ἀλλὰ καὶ ἡ σ' νεαρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου παραμοίως κολάζει καὶ τοὺς ἐπιτρέποντας τὴν ἐν τῷ κατηχουμένῳ κατοίκησιν. Ἐκ τῆς περιλήψεως οὖν τῶν τοιούτων θεσπισμάτων ἀπηγορευμένον ἐστὶ παντάπασιν, καὶ τὸ ἐσθίειν, καὶ τὸ μένειν ἐντὸς θελοῦ ναοῦ.

Ἐρ. Ἐν τοῖς ἀρχοντικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀξιωματικῶς πρῶτος, καὶ τίς δεύτερος, καὶ τίς τρίτος · καὶ πῶς ἐφεξῆς ἡ τούτων τάξις ;

Ἄπ. Ἀπὸ μὲν παλαιᾶς παραδόσεως πρῶτος ἐστὶν ὁ μέγας οἰκονόμος · δεύτερος, ὁ ἐπὶ τῆς μεγάλης σακέλλης, ἡγοῦν ὁ μέγας σακελλάριος · τρίτος, ὁ μέγας σκευοφύλαξ · τέταρτος, ὁ χαρτοφύλαξ · πέμπτος, ὁ ἐπὶ τῆς μακρᾶς σακέλλης, ἡγοῦν ὁ σακελλάριος · καὶ ἕκτος, ὁ πρωτεύκομος · οἷτινες καὶ ἐξωκατάκλητοι λέγονται. Τὸ τοῦ πρωτεύκου ἢ ὀφείκων ἐν τοῖς ὑποβεβηκόσιν ἔν ἐκπαλαί, ὅταν τοῖς ὑπερέχουσι συνετάγη παρὰ τοῦ τῆς μακαρίας ἁγίας πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γεωργίου τοῦ Ξιφιλίνου. Τῇ πράξει δὲ ταύτῃ ἐπηκολούθησεν ἐπιγνώμη γενναία τοῦ ἐν ἁγίοις μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, ἐπινοῦσα καὶ ἐξαίρουσα τὰ γεγονότα, ὡς εὐλόγως καὶ ἀμέκπτως πρᾶχθῆναι. Οἱ δὲ

VARÆ LECTIONES.

6° septuagesimo nono. 6° promiscue. 6° profanant. h stationibus. h qui ad ecclesiam confugerunt. h^o sententia. i œconomus. j vasorum custos. k chartularius. l primus defensor.

τηνικαῦτα τινῶν ἀντειπόντων, ὡς μὴ ἀπυδεξαμέ-
νων τὴν πρᾶξιν. Μετὰ τοὺς ἐξωκατακίλους δὲ πρῶ-
τός ἐστιν ὁ προτονοτάριος · δεύτερος, ὁ ὑπομνηματο-
γράφος · τρίτος, ὁ λογοθέτης · τέταρτος, ὁ κανστρί-
σιος · πέμπτος, ὁ ἱερομνήμων · ἕκτος ὁ βραϊφερεν-
δάριος · ἕβδομος, ὁ ἐπὶ τῶν γονάτων · ὄγδοος, ὁ ἐπὶ
τῆς ἱερᾶς καταστάσεως · ἕνατος, ὁ ὑπομιμητήσκων ·
δέκατος, ὁ ἐπὶ τῶν σεκρέτων · ἑνδέκατος, ὁ ἐπὶ τῶν
κρίσεων · δωδέκατος, ὁ δευτερεύων τῶν διακόνων ·
μετ' αὐτοὺς οἱ τρεῖς ὀστιάριοι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ
τρεῖς ἄρχοντες τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ προχειρισίς δὲ
τοῦ δευτερεύοντος τῶν διακόνων οὐχ ἀπλῶς γίνεται,
ἀλλὰ κατ' ἐκλογὴν. Δεῖται γὰρ τὸ τοιοῦτον ὀφφίκιον
ἀνδρὸς ἱκανοῦ καὶ ἐπιτηδείου εἰς τὸ ἐκπληροῦν ἀμέμ-
πτως τὰς ἀρμοζούσας τούτῳ διακονίας. Αὐτοῦ γὰρ
ἐστὶν ἡ μετὰ τὴν εἴσοδον εὐφροσύνη τῶν βασιλέων καὶ
ἄρχιερέων · τὸ ἐν ταῖς λιταῖς βασιλεύειν τὸ
εὐαγγέλιον, καὶ τὰς ἐν αὐταῖς συναπτάς καὶ αἰτή-
σεις ποιεῖν · τὸ, ἀπόντος τοῦ ἀρχidiaκόνου διδόναι
καιροῦς τοῖς ἐν τῷ ἄμβωνι διακόνοις, καὶ ἄλλα τινὰ
τούτου ὑστερήματα ἐκπληροῦν. Κατὰ τοῦτο γοῦν
καὶ λέγεται δευτερεύων, οὐχ ὅτι δευτερεύει ἐν ἐν τῇ
τάξει τῶν διακόνων. Τοιαύτην μὲν οὖν ἡ παλαιτέρα
παράδοσις εἶχε τὴν τῶν ἀρχοντικῶν τάξιν καὶ στά-
σιν. Ὅτι δὲ αἱ τούτων σφραγίδες τοῦ θελήματος
τῶν ἀρχιερέων ἐξήρτηται, διάφοροι δὲ εἰσι καὶ
ταῖς γνώμαις καὶ ταῖς ὁρέξεσιν αἱ ἀρχιερεῖς. τούτου
χάριν συνεχῆθη ἡ τάξις ἡ παλαιά. Κάντευθεν οὐδὲ ἡ
στάσις τῶν ἀρχοντικῶν ἐπὶ τῆς ἰδρύσεως ἔμεινε,
ἀλλὰ μετακινήθη κατὰ τὸ τοῖς ἀρχιερεῦσι δοκοῦν.
Ἡ σύγχυσις ἐκ αὐτῆ ἐν τοῖς πλείοσι τούτων, ὡς
νόμος, λοιπὸν ἐπεκράτησεν. Ὅτι δὲ ἐν τούτοις εὐρί-
σκονταί τινες μέτοχοι ὅπως οὖν πείρας ἐκκλησιαστικ-
κῆς, τὰ μὲν τῆς ὑπερεχούσης τάξεως ἀρχοντικῆς
ἐπὶ τῆς οικίας μένειν ἕως καταστάσεως, ἡ ἰδρύ-
σεως · τὰ δὲ τῆς δευτέρας εἰ καὶ μετατιθέσιν, ὅμως
οὐ χωρὶς εὐλόγων αἰτίας τοῦτο ποιοῦντες καταλαμβά-
νονται, ἡ ἀρετὴν δηλαδὴ τιμῶντες, ἡ λόγον, ἡ
ἄλλην ἐπαινουμένην ἐνέργειαν. Ὅγε μὴν παντάπασι
πείρας ἀμέθεκτοι καὶ ἀνεπιστήμονες, τὰ ἄνω κάτω
ποιοῦντες εὐρίσκονται · καὶ ἡ παροιμία τούτοις ὁμό-
στολος, ἄνω ποταμῶν χωρεῖν λέγουσα τὰς πηγὰς,
καὶ τὰ περὰ Ἰουδαίοις δευτερόπρωτα σάββατα, καὶ
παρὰ τοῖς δεινοῖς σοφισταῖς τὰ πρωθύτερα. Χρεῶν
οὖν ἐμοὶ δοκεῖ, τοῖς πολλοῖς ἔθεσιν ἀναντιβήτως
ἀκολουθεῖν » · εἰ δὲ τι καὶ καινοτομεῖν ἀνάγκη ἐν τού-
τοις, ἐξ εὐλόγων αἰτιῶν, ἀλλ' οὐκ ἐκ θελημάτων
ἰδίων τοῦτο ποιεῖν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτερα ὀφφίκια, ἅπερ
μάλιστα τοῖς ἱερεῦσιν ἀμιζῶσιν · ὁ ἐπὶ τῶν κα-
τηχίσεων, ὁ ὀρφανοτρόφος, οἱ τέσσαρες ἑξόκοι · ὁ
ἄρχων τῶν φώτων, ὁ νομιμοδότης, καὶ ὁ περιοδευ-
τής. Ἀναγνωστῶν δὲ ὀφφίκια, ταῦτα. Ὁ δομέστικος
τοῦ δεξιοῦ, χοροῦ, ὁ δομέστικος τοῦ ἀριστεροῦ, λασου-

A Post exocatacelos, primus est protonotarius : se-
cundus, actuarius : tertius, logotheta : quartus,
castrensis : quintus, sacrorum memorialis : sextus,
referendarius : septimus, a genibus : octavus, a
sacro ordine ^m : nonus, memoriam suggerens :
decimus, a secretis ⁿ : undecimus, a iudicis : duo-
decimus, secundarius diaconorum. Post eos ostia-
rii tres magistratus Ecclesiarum. Creatio autem
secundarii diaconi non fit simpliciter sed habito
delectu. Hujusmodi namque officium requirit vi-
rum aptum et idoneum, qui convenientia ministeria
inculcate adimpleat. Ejus enim est principium et
antistitum post ingressum benedictio, in supplica-
tionibus ^o Evangelium portare, connexiones ^p et
repetitiones in eis facere : tempora absente archi-
diacono dare diaconis, qui amboni serviunt ^q, et
in aliis quibusdam vicem ejus supplere. Ob eam-
que causam dicitur secundarius, non quod in or-
dine diaconorum sit secundus. Talem igitur offi-
ciorum ordiinem et statum antiquior habuit tradi-
tio. Sed cum horum sigilla ^r pendeant ex voluntate
antistitum ^s, quorum sententiæ et voluntates diffe-
runt, propterea vetus confusus est ordo. Indequē
nec officiorum conditio ^t in sua firmitate mansit,
sed juxta præsulum placitum labefactata ^u fuit,
confusio autem ipsa in eorum multis vigorem tan-
dem legis obtinuit. Quod autem in iis inveniuntur,
qui utcumque sunt ecclesiasticæ experientiæ par-
ticipes, eminentioris quidem ordinis officia in pro-
prio statu seu firmitate ^v manere sinunt : inferio-
ris autem, etsi mulent, tamen non sine justa causa
id facere deprehenduntur, virtuti puta honorem
habentes, vel dicendi peritiæ ^x, vel alii laudabili
facultati. Qui verò experientiæ omnino rudes et
imperiti, quæ sursum, deorsum agere comperiuntur
: et proverbium iis convenit, fluvium iniquiens
fontes sursum recurrere. Item Judæorum secunda
prima sabbata, et gravium ^y sophistarum prothy-
stera ^z. Frequentati ergo mores ^a mihi sine dubio
sequendi videntur. Quod si quid in his innovare
necesse sit, justis de causis non pro singulorum
arbitrio id faciendum. Sunt autem et alia officia,
quæ sacerdotibus maxime congruunt, catechista,
orphanotropæus, quatuor defensores, luminarius,
nummidator, et circitor ^b. Lectorum officia hæc
: domesticus dextri chori, domesticus sinistri : po-
puli coactor ^c similiter : domesticus cantorum, a
quibusdam appellatus protopsalta : primicerus le-
ctorum, præfectus contaciorum ^d, protocanona-
rchus, et chartularii magnæ sacellæ, armarii que va-
sorum. Theori autem, [seu observatores] et
deputati, et camisati, non sunt officia, sed mini-
steria iis ad altare sacrum injuncta. Theoris enim

VARIE LECTIONES.

^m præfectus sacræ stationis. ⁿ præfectus secretorum. ^o lituniis. ^p collectas et preces. ^q qui
sunt in suggestu. ^r confirmationes. ^s pontificum. ^t statio. ^u mutata. ^v in sua statione seu
sessione. ^x doctrinæ. ^y acutorum. ^z priora ultima. ^a Frequentiores ergo consuetudines. ^b vi-
sitor. ^c collector sive congregator. ^d pugillarium.

custodia et observatio sacrorum vasorum et oper- A
culorum * credita est, præsertim si lapillis et mar-
garitis f sint exornata. Deputati autem pallia fer-
rentes, cum lapidibus præeunt sanctum Evangelium
(quando in ambonem s lectionis causa affertur) et
sacra dona, in ingressu ad sanctam mensam, et
regressu ad eorum propositionem. Reliqui autem,
nimirum camisati, in circumferendis ad altare
carbonibus ignis, et sacris cacabis calefaciendis oc-
cupati sunt, ut illinc more solito aqua fervens sa-
cris poculis tempestive infundatur : aliisque simi-
libus ministeriis. Sunt etiam, qui appellantur
patriarchales domestici : quod officium est lecto-
rum. Ministerium autem hujus est, in ingressu h
patriarchæ, dicere. In multos annos, domine !
πρόθεσιν ἐπινόησιν αὐτῶν, οἱ λοιποὶ δὲ, ἤγγουν οἱ καμισάτοι, ἐνασχολοῦνται περὶ δικηνομῶν ἀνδράκων παρὸς ἐκ-
θυσιαστήριον, καὶ περὶ τῶν θείων λεθίστων ἐκπύρωσιν ἵνα ἐκεῖθεν συνήθως ζέον ὕδωρ τοῖς ἀγίοις κοτηκί-
κατὰ καιρὸν ἐγγεθῆ, καὶ περὶ ἄλλας ὁμοίας τούτοις ὑπηρεσίας. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ λεγόμενοι πατριάρχικοι δομῆται
Καὶ τοῦτο δὲ τὸ ὄφφικιον, τῶν ἀναγκαστῶν ἐστὶ. Δικηνοκία δὲ τούτου, τὸ ἐν τοῖς προόδοις τοῦ πατριάρχου λη-
τὸ, εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα !

Inter. Archidiaconicum officium cujus est ordi- B
nis, et cujus gradus : et an præet omnibus diacon-
nis, quasi et ipse archidiaconus sit ex officiis eccle-
siasticis i : et an præfertur omnibus in divinorum
sacramentorum assumptione. Et an licet antistiti
supra eos, qui priores ingressi sunt, nihil autem
habuerunt officii i, aliquos præponere, qui neque
ipsi ullum habeant officium, sed pictacio κ solo et
jussu prærogativam acceperint. Quæ autem est
potestas sacri memoris, et an diaconus debeat
esse vel sacerdos.

Res. Archidiaconorum officium non est magis-
teriale l, nec ex liberalitate pontificali, ut magis-
terialia, sed est circumvolutionis multorum solum
terminus. Ideoque ut temporis et proprii laboris
donum archidiaconus habet inter omnes diaconos C
prærogativam m, sive officiis quibusvis ornati
sint, sive non sint, et tam in templo, et sancto
altari, quam in divinorum sacramentorum per-
ceptione. Præponere autem aliquos officiis per
chartulas n, etiam si officia habeant, supra eos, qui
priore loco ingressi sunt, nullo modo est rece-
ptum, ut et manifesto iniquum. Ordo enim et condi-
tio introitus diaconorum tempore componitur o,
firmaturque et est immobilis p. Iis autem, quibus
honor præ aliis concessus est, sufficit sacrificante
antistite in introitu et in communicatione, tunc
tantum præferri aliis, qui priores sunt ingressi ;
non ob aliud, quam quod officiis decorati sint.
Sine antistite vero, nullo usquam modo hac præ-
latione fruentur : cum si nec officii jura habeant,
major sit iniquitas. Cur enim simplex diaconus
alii præferretur simplici diacono, qui introitus

νάκτης ὁμοίως ὁ δομῆστικὸς τῶν ψαλτῶν, ὁ πα-
τινων λεγόμενος πρωτοψάλτης. Ὁ πριμοκτικὸς
τῶν ἀναγκαστῶν, ὁ ἄρχων τῶν κοντακίων ὁ κρο-
κανόναρχος, καὶ χαρτολλάριοι τῆς μεγάλης σκεύ-
λης, καὶ τοῦ σκευοφυλακίου, θεωροὶ δὲ, καὶ δεπο-
τάτοι, καὶ καμισάτοι, οὐκ εἰσὶν ὄφφικια ἀλλὰ
δικηνοκία περὶ τὸ ἅγιον βῆμα, τούτοις ἀρμύζουσι.
Οἱ μὲν γὰρ θεωροὶ τὴν φυλακὴν καὶ τήρησιν ε-
στεινοῦνται τῶν ἱερῶν σκευῶν, καὶ τῶν καλυμ-
των αὐτῶν, εἰ μάλιστα εὐρίσκονται ταῦτα λθῶς α
μαργάρους κοσμοῦμενα. Οἱ δεποτάτοι δὲ, μνησ-
φοροῦντες μετὰ λαμπρῶν προπορεύονται, τῶν
ἀγίων Εὐαγγελίου, ὁποῦτε ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀββα
πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἀγίων δώρων, ἐν τῇ
εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ, καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν
πρόθεσιν ἐπινόησιν αὐτῶν, οἱ λοιποὶ δὲ, ἤγγουν οἱ καμισάτοι, ἐνασχολοῦνται περὶ δικηνομῶν ἀνδράκων παρὸς ἐκ-
θυσιαστήριον, καὶ περὶ τῶν θείων λεθίστων ἐκπύρωσιν ἵνα ἐκεῖθεν συνήθως ζέον ὕδωρ τοῖς ἀγίοις κοτηκί-
κατὰ καιρὸν ἐγγεθῆ, καὶ περὶ ἄλλας ὁμοίας τούτοις ὑπηρεσίας. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ λεγόμενοι πατριάρχικοι δομῆται
Καὶ τοῦτο δὲ τὸ ὄφφικιον, τῶν ἀναγκαστῶν ἐστὶ. Δικηνοκία δὲ τούτου, τὸ ἐν τοῖς προόδοις τοῦ πατριάρχου λη-
τὸ, εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα !

Ἐρ. Τὸ ἀρχidiaconικὸν ὄφφικιον ποίας ἐστὶ τῆ
ξείως, καὶ ποίου βαθμοῦ : καὶ εἰ προίσταται τῶν ὄν-
των δικηνοκῶν, ὡς ἀρχidiaconος, καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλη-
σιαστικῶν ἀρχόντων : καὶ εἰ προτιμᾶται πάντων ὁ
τῆ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων : καὶ εἰ ἐ-
ξ ἀδείας ἐστὶ τῷ ἀρχιερεὶ ἐπάνω τῶν προεισοδεύ-
των μηδὲ δὲ σχόντων, ὄφφικια s, τίθεναι τι,
μηδὲν μηδ' αὐτοὺς ἔχοντας ὄφφικιον, ἀλλὰ πιπασ-
μόνῃ καὶ προστάγματι τὴν ὑπεροχὴν λαβόνται. Ἐ-
δὲ ἐστὶν ἡ ἐνέργεια τοῦ ἱερομνήμονος, καὶ ἐκ-
κονος οὗτος ὀφείλει εἶναι, ἡ ἱερέως.

Ἄπ. Τὸ ἀρχidiaconικὸν ὄφφικιον, οὐκ ἐστὶ ἀ-
ρχοντικόν, οὐδὲ ἐκ φιλοτιμίας ἀρχιερατικῆς, ὡς
τὰ ἀρχοντικὰ : περιφορᾶς δὲ πολλῶν ἡλίων ἐμ-
πέρασμα. Διὸ καὶ ὡς χρόνου καὶ ἰδίου κόπων ἕ-
ρημα ὁ ἀρχidiaconος ἔχει καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν
τῶν δικηνοκῶν, εἴτε ἀρχοντικῶς ὁποιοῦσιν ἀ-
μνηται, εἴται καὶ μὴ, ἐν τε τῷ ναῷ, ἐν τῷ ἁγίῳ θῆ-
ματι, καὶ ἐν τῇ μεταλήψει τῶν θείων μυστηρίων.
Τὸ δὲ διὰ πιπαστικῶν τίθεναι τινὰς, κἂν ὄφφικια
ἔχωσιν, ἐπάνω τῶν προεισοδεύσαντων, πᾶν ἐστὶ
ἄδικον : ὡς καὶ προδηλῶς ἀδικον. Ἢ γὰρ τίς α
σεάσις τῆς εἰσοδοῦ τῶν δικηνοκῶν τῷ χρόνῳ ἔπι-
ζεται, καὶ στηρίζεται, καὶ ἐστὶν ἀμετακίνητος. Ἄ-
καὶ δὲ τοῖς οὕτω προτιμωμένοις τὸ, ἱερομνήμον-
τοῦ ἀρχιερέως, ἐν τῇ εἰσόδῳ καὶ ἐν τῇ μεταλή-
τηνικαῦτα μόνον προτιμᾶσθαι τῶν προεισοδεύ-
των, οὐδὲ ἄλλο τι, ἢ ὅτι ἀρχοντικῶς τετιμη-
κωρὶς δὲ τοῦ ἀρχιερέως, οὐδέποτε οὐδαμοῦ ἐπι-
D τῆς προτιμῆσεως ἀπολαύσουσιν. Εἰ γὰρ καὶ εἰ
ἀρχοντικὰ ἔχουσιν, ὑπερέβαλλον τὸ ἀδικον. Ἐ-
γὰρ ἀπλοῦς διάκονος ἐτέρου προτιμηθῆσθαι ἐπὶ
διακόνου προεισοδεύσαντος ; Πλὴν εἰ ἀγαστῆρι

VARLÆ LECTIONES.

s δὲ σχόντων ὄφφικιον.
o velaminum. i gemmis et unionibus. g suggestum. h pro essione. officialium ecclesiasticorum.
runt. l licet nullam habuerint dignitatem ecclesiasticam. h brevis duntaxat et jussu dignitatum.
i ex officialium dignitatibus ; nec tribuitur ex libr. pontif. ut officialium dignitates. m emittuntur
breves. o stutio diaconorum pro tempore introitus regulatur. p immutabilis.

ἀδικίαν ὁ προσεσῶς, καὶ τοῦτο πράττειν ἀλογίστως ἄδικον ἐπιστρέφεται. Ἄλλ' εἰς τοῦτο λόγος οὐδεὶς, ὡσπερ οὐδὲ φωνὴ ἐπαρόντων εἰς ἀπίδος ὦτα, κατὰ τὸ ψαλμωδούμενον. Τὸ τοῦ ἱερομνήμονος δὲ ὄφφικιον διακόνου ἐξ ἀνάγκης προσήκει· ἐπειδὴ συνυπουργὸς οὗτός ἐστι τῷ κανστρισίῳ εἰς τὸ περιτιθεῖναι τὴν ἱεράν στολὴν τῷ ἀρχιερεὶ μέλλοντι ἱεροπρακτεῖν. Εἰ δὲ ἱερεὺς ἐστὶν ὁ ἱερομνήμων, κενῶ ὀνόματι, ὡς οὕτως εἰπεῖν, ἱερομνημονεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἐξὸν αὐτῷ ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις τῶν ἀρχιερατικῶν στολισμάτων, διακόνου τάξιν τηρεῖν. Τινὲς δὲ τῶν ἀρχιερέων ἐξ ἀπειρίας τὰς ἐγγραφὰς τῶν μαρτύρων τὰς γινόμενάς περὶ τῶν ἱεραῶν θελόντων, ἀνατιθέασι τῷ ἱερομνήμονι, καὶ λανθάνουσι προφανῶς ἀδικούντες τὸν χαρτοφύλακα. Τῷ τούτου γὰρ ὄφφικίῳ ἐμπέπηκται καὶ ἡ τῆς τοιαύτης διακονίας ἐνέργεια· καὶ οὐδ' αὖτε ἐκ τούτου αὕτη παρασλεύεται, ὡσπερ δὴ καὶ ἡ τῶν ἱερολογιῶν.

Ἐρώτησις. Εἰ ἐπ' ἀδείας ἐστὶ τῷ ἀρχιερεὶ, χαρτοφύλακος ὄντος, ἐπέαυ οἰκονομῆναι ἐπιτρέπεται εἴτε πάντοτε σημειοῦσθαι, εἴτε καθάπαξ τοῦτο διενεργῆσαι. Καὶ ποίας ἐστὶ γλώσσης ἡ τοῦ δομestίκου προσηγορία, καὶ ἐπὶ ποίαις ἐξουσιάζει τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν.

Ἄπ. Τὸ σημειοῦσθαι τὰ παρεμπύπτοντα τῷ χαρτοφύλακι ἀξιώματι ἀπαρεγγεῖρητως ἐγκυκλιόεται· ὅθεν καὶ παρόντος μὲν αὐτοῦ, οὐκ ἐξὸν ἐστὶν ἄλλως τῷ ἀρχιερεὶ, ἐτέρῳ ἀναθεῖναι σημειῶσιν οἰκονομῆναι. Εἰ μήποτε ἀνάγκη εἴπῃγει εἰς μακρὰς ὁδοὺς γενέσθαι σημειῶσιν, διὰ τὴν κατὰ εἶπον ἀναφεῖσθαι ὑπόθεσιν. Τηνικαῦτα γὰρ, ὃν ἂν ἐκλέξῃται ὁ ἀρχιερεὺς, ἀποστέλλει δικαίῳ αὐτοῦ τηρήσοντα καὶ σημειωσόμενον τὴν ὑπόθεσιν. Νοσοῦντος μὲν τοῦ χαρτοφύλακος, ἢ ἀποδημοῦντος, ἀντ' ἐκείνου τῷ ὑπομνηματογράφῳ ἀνέεται ἡ ἔκθεσις καὶ ἀνάγνωσις τῶν τοῦ χαρτοφύλακικοῦ σεκρέτου ὑπομνηματισμῶν. Ἡ τὸν δομestίκου δὲ προσηγορία κατὰ Λατίνους τὸν ἐξάρχοντα, τὸν προσηγορούμενον, τὸν ἐπιστάτην δηλοῖ. Καθὰ δὴ καὶ παρὰ ταῖς βασιλικαῖς ταξιαρχίας λέγεται δομestικός ἀνὰ μέρος καὶ ἀνατολῆς, καὶ δύσεως, καὶ σχολῶν· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς τάξεσι δομestικός λέγεται, εἴτ' οὖν ἀρχιερεὺς καὶ ἐπιστάτης τῶν μελωδῶν τε καὶ τῶν μελωδῶν, οἳ εἰς ῥυθμὸν καὶ τάξιν καθιστῶν αὐτοὺς τε καὶ τὰ μελωδῶματα. Ἐνέργειαν δὲ ἔχει, αὐτὸ τε τοῦτο, καὶ τὸ ἐν ταῖς καθολικαῖς παννυχίαις τῆς ἐνάρξεως ποιεῖν, ἐν τῷ ἐκφωνεῖν πρὸς τὸν ἀρχιερέα, ἢ τὸν παρόντα ἱερέα, τὸ, Εὐλόγησον, δέσποτα. Αἱ τοιαῦται δὲ παννυχίδες γίνονται μὲν καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις τῆς πρώτης ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν, μετὰ τὴν τῆς ἱεουργίας τῶν προηγιασμένων ἀπόλυσιν.

Ἐρ. Τὰ ἀντιμῆνια καὶ ἐν ἐτέραις ἄρα ἐπαρχίαις παρῆσιάζονται, ἢ ἐν μόνῃ τῇ τοῦ διενεργήσαντος

prærogativam habuit? Nisi iniquitatem amat præsul, idque facere inconsiderate non dubitet. Sed ejus nulla habetur ratio magis quam vocis et incantantium in aures aspidis, juxta illud Psalmi. Sacrimemoris autem officium ad diaconum necessario pertinet Nam hic simul cum castrensi servit ad induendum sacra stola pontificem, cum sacrificaturus est. Quod si sacrimemor est sacerdos, nudo, ut sic loquar, nomine sacra memorat. Neque enim ei licet in pontificalium ornamentorum ministeriis, diaconi ordinem servare. Sunt autem antistites, qui per ignorantiam scriptas depositiones testium, quæ de iis fiunt, qui sacrari volunt, committunt sacrimemori, nec animadvertunt se aperte injuriam facere chartophylaci. Hujus enim cohæret officio etiam talis ministerii potestas, nec allo modo ex eo concutitur, sicut nec sacrarum precationum.

Interrog. An liceat antistiti, chartophylace præsentem, alii cuivis committere vel in perpetuum sigillandi potestatem, vel semel hoc faciendi. Et cujus linguæ sit domestici appellatio: et in quibus ecclesiasticis ordinibus potestatem habeat.

Res. Sigillare quæ usuveniunt, chartophylacis dignitati inviolabiliter impressum est: unde præsentem illo, nullo modo licet antistiti committere aliiquamlibet subsignationem: nisi propter tongum iter, et causam ex loco emergentem, fieri eam necesse sit. Tunc enim quem delegerit antistites, jure suo mittet, qui causam observaturus sit, et sigillo firmaturus. Ægrotante vero chartophylace, aut absente, promulgatio et lectio regestorum secreti chartophylacici actuario permissa est. Domestici autem appellatio, secundum Latinos, ducem, præpositum, præfectum significat. Sane quemadmodum in imperatoriis ordinem præfecturis dicitur domesticus in partibus orientis et occidentis, item scholarum: eadem ratione et in ecclesiasticis ordinibus domesticus appellatur, videlicet præcentor, et cantuum: cantorūque præfectus: ut in numerum et ordinem tam eos, quam cantiones componens. Idque ipsum potestatem habet in universalibus vigiliis auspicationes faciendi, dicendo ad antistitem vel præsentem sacerdotem, Benedic, domine. Talia autem pervigilia fiunt et aliis quidem temporibus, sed præcipue in quinque diebus primæ hebdomadis jejuniorum post dimissionem sacrificii præsanctificationum.

Inter. Antimensia an libere fiant in aliis provinciis; an in sola ejus, qui ea operatur, non

VARIE LECTIONES.

Quo casu, nulla locum habet ratio, non magis, quam vox. sacerdotis fieri. officio chartularii non vacante signandi vel notandi. Notare. subnotaturus. principem. ducem, præfectum. sigillatim tum orientis, tum. modulatorum. Munus ejus est, tum hoc ipsum agere, tum in generalibus pervigiliis. post absolutionem consecrationis. an libere perciviantur. perferit.

extra provinciam. Et quid hoc Græce significet, et quomodo scribendum sit, per ἦτα an per ἰῶτα. Si penuria sit unguenti, an liceat inventum per olei mistionem augere.

Resp. Antimensia sacrificatoriae participantia facultatis, quam septem dierum consequentia consecrationis de novo exstructorum templorum, positæ in eo altari, quod illic est, per sacrificium inducit, ubi horum usus est, sine impedimento distributionem admittunt: nec hac vel illa provincia, cujus jurisdictio [forte] obtigerit, circumscribuntur. Etenim extra terminos facta, sicut et sacrum unguentum, aliaque sancta, suum usum extra reprehensionem habent, solum consecrata juxta Patrum de his positam traditionem. Appellatio autem ipsa deducitur a mensa, quod secundum Græcos significat lancem s, et secundum Italicam linguam venale popinatorum edulim. Hac enim ratione et in mensis explicatæ mappæ, mensalia dicuntur, ad ornatum puta mensæ mensarumque posita. Vulgari autem sermone antimensia dicuntur, ut in vestimentis antipana b, et quæcunque ab effectu talem i in his appellationem sortita sunt. Hæc autem in sanctis illis ponuntur mensis, quas consecratio non sanctificavit. Nam ex antimensii, ipsa nobis consecrata mensa, et sacrificata oblatio, sanctificationem sumunt. Quæ enim sanctificata est, ex seipsa sanctificat dona, cum per se non sint sancta. Idque Dominica vox in Evangeliiis testatur, majora donis et auro dicens altare et templum, ut uno quidem dona, altero autem aurum sanctificante. Si igitur non dedicatum est templum, quod ei deest, sanctificatoria antimensii vis implet. Ideoque in non consecrato templo sacrificium sine antimensio facere nunquam licet. Quoniam enim modo altare sanctificabit donum, si sanctitatis non fuerit particeps? Et sacerdoti qui hoc ausus fuerit, pœna erit depositio. Per iota autem scribitur, propter gentilitatem, nam juxta grammaticam regulam, gentilitia neque productiones j, neque regulas habent. Solent autem grammatici per iota et omicron et epsilon gentilitias voces scribere. Nullo autem modo receptum est ut aliter antimensia fiant k, quam in novi templi dedicatione. Nec animadvertunt, qui alio modo eorum confectionem innovant, se traditiones ecclesiasticas transgredi, et dona non dona, nec juvantia (ut ille ait) offerre. Nec illud considerandum, an de novo simul et recenter edificatum sit templum, ut ejus dedicatio fiat. Etsi enim quod piam jam pridem edificatum reperitur, quod consecratione non accepit, hanc merebitur sanctificationem sine reprehensione suo unguenti sit paucitas l.

ταῦτα, καὶ οὐ παρ' ἑνορίας. Καὶ τί σημαίνει πᾶν Ἑλληνικῶς, καὶ πῶς δεῖ γράφεσθαι, ἢ ἦτα ἢ ἰῶτα; Εἰ σπάνιος δέ ἐστι μύρον, ἔξεστι το εἰρηστικὸν διὰ μίγματος ἐλαίου πληθύνεσθαι;

Απ. Τὰ ἀντιμίσια, τῆς ἀγιαστοῦς ἑσας μετασχόντα, ἦν αὐτοῖς ἢ τῆς καθιερώσεως τῆς νέου ἀνεγειρομένων ναῶν ἀκολουθεῖ ἢ ἐπιπέτα ἐν τῷ ἐκείτῃ θυσιαστηρίῳ κειμένης, ἱεροφύλακος ποιεῖ, ἀνεμποδίστως ἐνθα ἢ τούτων χρῆσις ἐστὶ βδόσιμα γίνονται· καὶ οὐ περιγράφονται ἐν τῇ ἐνορίᾳ, ἢ ἐν ἐκείνῃ, κατὰ τινα δικαιοδοσίαν ἐκκληρωμένην αὐτῇ. Καὶ ὑπερῶρια γὰρ γινόμενα, δὴ καὶ τὸ θεῖον μύρον, καὶ ἀλλὰ ἄγια, τῆν ἐοχρῆσιν ἀνεπιτέμητον ἔχουσι, μόνον ἱεροφύλακος κατὰ τὴν κειμένην περὶ τούτων τῶν Πατέρων βδόσιμα γίνονται. Ἡ προσηγορία δὲ αὕτη παραγέται ἐκ μίνσου, τοῦ καθ' Ἑλληνας μὲν τὸ κανὸν ὀλίγον κατὰ τὴν Ἰταλίην γλώσσῃν τὸ περιγραμμένον τοῖς ὀφθοποιῶσι ἐδεσόν. Κατὰ τοῦτο γὰρ καὶ ταῖς τραπέζαις ἐραπλοῦμενα ὀθόνια, μινίσια γίνονται, οἷα πρὸς κόσμον τῆς τραπέζης καὶ τῶν σῶν τιθέμενα. Κατὰ κοινολεξίαν δὲ ἀντιμίσια γίνονται, ὅσπερ ἐν τοῖς ἱματισμοῖς τὰ ἀντιμίσια ὄσα ἐκ τῆς κατὰ ἀνάκλασιν ἐνεργείας τῆν κατὰ ἐν τούτοις προσηγορίαν εἰλήχασιν. Ἐν ταῖς ταῖς ἀγίαις τραπέζαις ταῦτα τιθένται, ἐκ τῶν σῶν οὐχ ἤγιστον. Ἐκ τῶν ἀντιμίσια, γὰρ τῶν ἡμῶν καθιερωθεῖσα τραπέζα καὶ ἱεραργουμένη ἐφορὰ λαμβάνουσι τὸν ἀγιασμόν. Ἡ γὰρ τῶν σῶν σθεσσα, ἀφ' ἐαυτῆς ἀγιάζει τὸ δῶρον. Οὐ γὰρ ἰσὶ εἰσιν ἄγια. Καὶ τοῦτο ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἡμετικῆ φωνῆ μαρτυρεῖται, μέλιθνα τῶν δῶρων ἑσας καὶ τοῦ χρυσοῦ, τὸ θυσιαστήριον, καὶ τὸν κανὸν τοῦ μὲν τὰ δῶρα, τοῦ δὲ τὸν χρυσὸν ὀφθαλμοῦ. Εἰ γοῦν ἀκαθιέρωτός ἐστιν ὁ ναὸς, τὸ ἄλλοιπὸν τοῦ ἀνακληροῦ ἢ ἀγιαστικῆ τοῦ ἀντιμίσια ἑσας. Ὅθεν οὐδὲ ἔξεστι ἐν ἀκαθιέρωτῳ ναῷ χωρὶς μινισίου ἱεραργίαν γενέσθαι ποτέ. Πᾶς γὰρ τῶν σῶν σιαστήριον ἀγιάσει τὸ δῶρον, μὴ μεταχόν σῶντος; Καὶ τῷ τυμῆσαντι τοῦτο ἱερεὶ πρόσμικτῆ ἢ καθαίρεσις. Δι' ἰῶτα δὲ γράφεται διὰ τὸ ἑσας. Τὰ γὰρ ἑθνικὰ, κατὰ τὸν γραμματικὸν κανὸν παραγωγὰς, οὔτε κανόνας ἔχουσι· εἰσὶ δὲ ἑσας γραμματικοῖς δι' ἰῶτα καὶ ο μικροῦ καὶ ε κῶν ἑθνικὰς φωνὰς γράφεσθαι. Οὐκ ἔχει δὲ χωρὶς τῶν καθ' ἑσας τρόπον ἀνευ καθιερώσεως νέου μίνσου γίνεσθαι ἀντιμίσια· καὶ λαμβάνουσι ἑσας ἄλλοτρόπως καινοτομοῦντες τὴν τούτων ἐπιπέτα πρᾶξάτας ποιοῦντες τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιπέτων, καὶ ἀσῶρα δῶρα καὶ οὐκ ὀφθίμα, κατὰ τὸν κανὸν, προσέροντες. Οὐκ ἐπιστῶν δὲ χρῆσις ἐστὶν προσφάτως ἐστὶν ἀνηγηγμένον ἑσας καθιέρωσις γένεται· ἀλλ' εἰ καὶ ἰσὶ πολλοῦ μὲν ἀνεγηγηγμένον, καὶ ἑσας ἑσας ἑσας, τῆς ἀγιαστοῦς αὐτῆς καὶ ἑσας

τος ἀξιώθησεται, ὡς δέξασθαι ταύτην ἀμέμπτως δου-
 λόμενος. Εἰ σπάνις δὲ ἐστὶ μύρου ἔν τε τοῖς θεοῖς
 βαπτίσμασι, καὶ ἐν τῇ τῶν νῶν καθιερώσει, καὶ ἐν
 ἑλληνικοῦ χρήσει, τῷ εὐρισκομένῳ ὀλιγοσπῶ μύρῳ
 συναχταμίγυσθαι ἔλιον συγκεχώρηται ὡς ἂν οὕτω
 μένοις αὐτοῦ.

Ἐρώτησις. Εἰ ἔξεστι τοῖς Ἀρμένιοις ἐν αἷς πό-
 λεσιν οἰκοῦσι κατὰ πᾶσαν ἀδειαν κτίζειν ἐκκλησίας,
 καὶ εἴτε χρῆ κωλύεσθαι, ἢ ἔφν αὐτοὺς ποιεῖν ὡς βού-
 λονται,

Ἀρ. Ἐν ταῖς Χριστιανῶν χώραις καὶ πόλεσιν ἐνδέ-
 δοται μὲν ἀρχῆθεν οἰκεῖν καὶ ἀλλογλώσσους, καὶ ἑτε-
 ροδόξους, ἦγον Ἰουδαίους, Ἀρμενίους, Ἰσμηλί-
 τας, Ἀγαρηνοὺς, καὶ λοιποὺς τοιοῦτους ἄλλων οὐκ
 ἀντιμὲν μετὰ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ κεχωρισμένους.

Ἦθεν καὶ ἀφορίζονται τόποι ἐκάστη τούτων φυλῆ,
 εἴτε ἐν τοῖς πόλεσιν, εἴτε ἐκτός. Ὡστε τοῖς ἐμπε-
 ριγράφεσθαι, καὶ μὴ ἐπέκεινα τούτων τὰς οἰκήσεις
 αὐτῶν ἐκτείνεσθαι. Ἐπεινεσθῆται δὲ τοῦτο τοῖς πάλαι
 βασιλευσίν. ὡς οἶμαι, τριῶν ἕνεκεν. Ἐνός μὲν, ἵνα
 τῷ ἐστενωμένῳ καὶ ἀφωρισμένῳ τῆς τούτων οἰκή-
 σεως, λαμβάνωσιν αἴσθησιν, ὡς ἀπόδητοι διὰ τὴν
 κατ' αὐτοὺς αἴρησιν κρίνονται. Ἐτέρου δὲ, ἵνα κατὰ
 μικρὸν, διὰ τὸ συγχῶς ὀμιλεῖν τοῖς Χριστιανοῖς, πρὸς
 μετὰθεσιν ἀπαλλάττωνται ἢ καὶ μὴ πάντες, ἀλλὰ
 τινὲς μὲν, ὅσους δὴ ἡ σωτηρία ἠγάπησε. Καὶ τοῦ
 τρίτου, ἵνα τοὺς καρποὺς τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν
 οἱ κατὰ βίον χρήζοντες αὐτῶν ἀποφέρωνται. Τοῖων
 καὶ οἱ Ἀρμένιοι, εἰ ἐν τόπῳ, ἔνθα περιγράφονται,
 καὶ ναοὺς κτίζουσι, καὶ τὰ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν ἐκ-
 τέλουσι, μενοῦσιν ἀνεπηρέαστοι ἢ τὸ αὐτὸ γὰρ καὶ
 Ἰουδαῖοι πρόσθετι καὶ Ἰσμηλίταις, οἰκοῦσιν ἔν
 πόλεσι Χριστιανικαῖς. Εἰ δὲ τοὺς ὄρους ὑπερβαίνουσι
 τῆς ἀφορισθείσης αὐταῖς συνοικίσεως, οὐ μόνον αὐ-
 τοὶ κωλυθήσονται, ἀλλὰ καὶ τὰ οἰκοδομήματα τού-
 των, ὅποια δ' ἂν καὶ ὦσι, καταστραφῆσονται. Τὸ
 γὰρ ἀνέτως ἔχει καὶ ἐπαρρησιάζεσθαι ἐν τοῖς τοι-
 οῦτοις, πάλαι ἀπώλεσαν.

Ἐρώτησις. Τί σημαίνει τὸ μὴ ἐλευθεροδοῦν τὸν
 δουλὸν ὅσπερ τοῖς δουλικῶς ὠνητηρίοις οἱ ταβέλλι-
 νες ἐγγράφειν εἰώθησαν.

Ἀρ. Ἡ τῶν καταδουλωμένων ἀνθρώπων δουλεία
 τοσοῦτον τοῖς κεκτημένοις ἐμπέφυκεν, ὡς μὴ δύνα-
 σθαι τοὺς δούλους μὴ μόνον ἐν αὐτοῖς τοῖς μέτροις
 τῆς δουλείας φωνὴν αἶρειν προσήκουσαν εὐγενέσει,
 καὶ ἐλευθερίῳ, κατὰ τῶν δεσποτῶν, ἀλλ' οὐδ' ἂν,
 εἰ καὶ ἐλευθερίας ἀξιώθητε, τὴν τοιαύτην ἀναλαβεῖν
 φωνὴν πώποτε. Ἦθεν καὶ ἐπιτίμιον τῆς ἐλευθεροφ-
 νίας ταύτης οἱ ἀπελευθεροὶ τὴν ἀνδούλωσιν ἐληφρώ-
 σκοντο. Καὶ μάρτυρες οἱ νόμοι οἱ παλαιοί, καὶ αὐτὰ δὴ
 τὰ νεκρὰ τοῦ σοφωτάτου ἐν βασιλευσὶ θεσπίσματος,
 τῶν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν κεκτημένων δούλους κληρι-
 οῦς γεγονότας, καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης σεμνὸν ἀξίωμα
 ἀρβυλομένους, ἢ τὸν μοναχικὸν βίον ἀνηρημένους,

A templorum consecratione, aliove ipsius usu ; ei,
 cujus pauxillum inventum est, commiscere oleam
 conceditur : ut ita suppletum, iis qui opus habent,
 sufficiat ad sanctificationem implendam.

πληθυνθὲν, ἀρκείη ἐκπληρῶσαι τὸν ἀγιασμὸν τοῖς θεο-

Inter. An liceat Armeniis, in quibus agunt
 civitatibus, libere ædificare ecclesias, et an
 prohibendi sint, an prout voluerint facere, si-
 nendi.

Res. Ab initio quidem indultum est, ut in
 Christianorum regionibus et civitatibus diversæ
 linguæ et religionis homines habitarent, utpote
 Judæi, Armenii, Ismaelitæ, Agareni, et alii ejus-
 modi non promiscue tamen, sed seorsim. Unde
 etiam harum tribuum cuique intra civitatem, vel
 extra, loci determinantur : ut his circumscriban-
 tur, nec ulterius eorum habitationes extendantur.
 Illud autem a veteribus principibus excogitatum
 est, tribus, ut opinor, de causis. Una quidem, ut
 ex habitationis augustiis et definitionem, sensum
 capiant, se propter hæresim rejiciendos judicari.
 Alia autem, ut propter frequentem cum Christianis
 consuetudinem paulatim ad mutationem con-
 vertantur : si non omnes, aliqui saltem, quos salus
 dilaxerit. Tertia etiam, ut industriæ ipsorum
 fructus referant, qui iis ad vitam opus habent.
 Armenii ergo, si quo loco circumscripti sunt,
 templa ædificant, et faciunt quæ ad hæresim ipso-
 rum pertinent, extra calumniam manent. Idem
 enim et Judæis licet, et Ismaelitibus, qui Christiani-
 cas civitates incolunt. Quod si definitæ sibi habi-
 tationis egrediuntur terminos, non ipsi tantum
 prohibebuntur, sed et ædificia eorum, qualiacun-
 que fuerint, diruentur. Indulgentiam enim talium,
 et licentiam, jampridem amiserunt.

Interrog. Quid significat servum non ἐλευθερο-
 δοῦν [id est, in libertatem, proclamare] quod
 instrumentis emptionem servorum tabelliones in-
 serere solent.

Res. Hominum, qui in mancipio sunt, servitus
 adeo possessoribus inhæret, ut servi non tantum
 in ipsis servitutis momentis vocem ingenuis et
 liberis convenientem adversus dominos tollere non
 possint, sed nec in libertate donati sint, talem
 unquam recipiant vocem. Ideoque liberæ vocis
 hujus pœnam libertini sortiti sunt, dum in servi-
 tutem revocantur. Leges etiam id testantur vete-
 res et principium sapientissimi novellæ ipsæ consti-
 tutiones, quæ servos dominis ignorantibus clericos
 factos, et venerabilem sacerdotii dignitatem indu-
 tos, aut monasticam vitam amplexos, vel (quod
 majus est) ad episcopalem gradum proventus,

VARIE LECTIONES.

alm. ° agris. p nationum. q secretionem cognoscant. r pro reticulis haberi. s extra
 iis sunt. t non tantum durantibus servitutis spatiis vocem.

priori servitutis ordini iterum restitui definiunt : A ἢ, τὸ μείζων, εἰς τὸν ἐπίσκοπικὸν ἀναχθέντας βασιλῆν, πάλιν εἰς τὴν προτέραν τῆς δουλείας τάξιν ἀποκαθίστασθαι διορίζονται . μηδὲν δηλαδὴ ἐκ τῶν τοιούτων χειροτονιῶν, ἢ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, εἰς ἀφοργὴν τῆς δουλείας βοηθουμένους. Δουλοῦσθαι δὲ διακελεύονται καὶ τοὺς συναπτομένους ἐλευθέρους οἰκτικοῖς προσώποις, ἐπὶ μὴ δύνανται τὸ ἐλευθερίᾳ τιμωμένοι πρόσωπον κατακόλλητον προσμολογήσαι τιμῆς αὐτῆς, δι' οὗ ἀπολελυμένοι τὴν δουλείαν τὸ ὑπ' αὐτῆς κατεχόμενον μέρος τῆ ἐλευθερίας γενήσεται. Ἰσχυρῶς δουλοῦσθαι καὶ τὸ ἐλευθερίας μὲν ἀξιώσθαι παρὰ τοῦ δεσπότητος μέρος (ἀμφοτέρων δηλαδὴ ὡτων δούλων), ἀφορμὴν δὲ τὸ οἰκεῖον ποιούμενον ἔσται, πρὸς τὸ ἴδιον σχῆμα τοῦ βίου ἀναρπάζειν παρ' αὐτοῦ τὸ καταλειφθὲν μέρος· καὶ μὴ μόνον ἐκ τῆς αὐθαδείας ταύτης μηδὲν ἐξανύειν, μηδ' ἰσχυρῶς ἐλευθερίαν ἐτέρῃ χαρίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἑλπίδος ἐκπίπτειν τιμῆς, καὶ πάλιν ὑποκύπτει τῇ τῆς δουλείας ζυγῷ, ἅτε δὴ γνώμη περιωρίσθη μοιχοῦ χρηστὴ καὶ εὐεργετὶς τοῦ ἰδίου δεσπότητος προκίρσει, καὶ τὴν ἐκείνου κρίσιν ἀπονοστήσει καὶ φαῦλον ἠγήσασθαι, τὴν ἐχρῆν δι' αἰδοῦς ἀγεῖν καὶ ἐπὶ λαθείας. Ἄρκει τοίνυν ἢ τῶν τοιούτων θεσπισμάτων περιλήψας τὴν τοῦ ἐλευθεροβοῦν σημασίαν τοῦ καὶ δούλου καὶ ἀπελευθέρου τοῦ βοῦν ἐλευθερα πενήτηται ἀγνοοῦσι διαλευκάνει σαφῶς. Ὡς ἐκ κεφαλῆν δὲ εἶπεν, σὶν ἀπεστέρηται.

Inter. Quid significat dictum illud Evangelii, vos autem dicitis. Qui dixerit patri vel matri, Donum quo a me juravi possis.

Res. Cum Servator Christus esset in Genezaret, C descendentes Hierosolymis Scribæ et Pharisæi, accesserunt ad eum dicentes : Cur discipuli tui transgrediuntur seniorum traditionem? non enim lavant manus, cum panem comedunt.

Nam Pharisæi et omnes Judæi nisi frequenter, inquit, manus abluant, et e foro nisi balneo utantur, non comedunt, seniorum traditionem tenentes. Dominus autem malitiam cordis eorum et perversitatem cognoscens, et cum avari essent, promptos esse ad aliena prodigenda : discipulis inflictam ab iis reprehensionem verecunde x in eorum redargutionem retorsit : aperte ostendens eos legis Mosaicæ violatores, et utrarumque harum transgressionum comparatione, gravem in eos condemnationem pronuntians. Quid enim seniorum traditio ad Mosaicam legem, quæ honorare patrem et matrem, et eum, qui patri vel matri maledixerit, morte vitæ finire jubet? Proinde manifesto ostendit, eos, dum propriam traditionem constituunt y, Dei præceptum irritum facere. Traditio autem erat, Qui dixerit patri vel matri, Donum quo z a me juvareis. Hæc autem habet interpretationem hujusmodi.

Ἐρ. Τί δηλοῖ τὸ ἐν τῷ Ευαγγελίῳ κείμενον ῥητόν ἴμετες δὲ λέγετε ὅτι ὁς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, Δῶρον ὃ ἐάν ἐξ ἐμοῦ ὠφελήθῃς.

Ἀποκρισὶς, Ἐν τῇ Γεννησαρέτ γενομένου τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβάντες γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, προσελθόντες εἶπον εἰπὴ, Διὰ τί οἱ μαθηταὶ σου παραβάουσι τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων; οὐ γὰρ νίπτονται καὶ χεῖρας ἐπιπλύνουσι, ὅταν ἀσθλωσι τὸν ἄρτον.

Οἱ γὰρ Φαρισαῖοι καὶ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπιμὴ πικρὰ (φησὶ) νίψονται τὰς χεῖρας, καὶ ἀπὸ ἀφῆρας ἐάν μὴ βαπτίσωνται, οὐκ ἐσθίουσι· κρατεροῦσι τὴν τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν. Ὁ Δεσπότης δὲ, τὸ κακοῦργον τῆς γνώμης αὐτῶν εἰδὼς καὶ κακῶς, καὶ ὅτι φιλάργυροι ὄντες καταπαθῶν σπεύδουσι ἐπὶ ἀλλότρια, τὴν παρ' αὐτῶν τοῖς μαθηταῖς πρὸς τὸ βεῖσαι μὲμψιν εἰς ἔλεγχον αὐτῶν αἰσχυρήν ἀντιπεριέστη· παραβάτας αὐτοὺς ἀποδείξει τὸ τόμον τοῦ Μωσαϊκοῦ φανερώς, καὶ τῇ συγκρίσει ἐκατέρων τούτων τῶν παραβάσεων ψηφισομένη βραβεῖαν αὐτοῖς τὴν κατάκρισιν. Τί γὰρ ἢ τῶν πρεσβυτέρων παράδοσις πρὸς τὸν νόμον Μωσαίου. ὁς τιμῆ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὸν κακολοῦντα πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτῆν ἐγγελάσεται. Οὐκοῦν δείκνυσιν ἐντεθεν τούτους προδήλως, ὅτι τὸ συστήσαι τὴν οἰκείαν παράδοσιν, ἀμυρῶντας τὴν ἐντολήν τοῦ Θεοῦ. Ἡ παράδοσις δὲ ἦν, Ὅς ἂν εἴπῃ

VARLÆ LECTIONES.

θ πειραθέν.

in servitutum vero liberos etiam homines abduci jubent. y sed quæ ex occasione libertatis suæ, reliquam etiam partem eripere in conditione vitæ suæ sit ausa. x ignominiose. y stabiliunt. z Donum est quo.

τῶν πατρὶ ἢ τῆ μητρὶ, δῶρον δ' ἂν ἐξ ἑμοῦ ὠφελῆ-
 ᾤης. Τοῦτο δὲ τοιαύτην ἔχει τὴν ἔρμηνοιαν · οὐς ἂν
 τῶν πατέρων εὗρισκον οἱ Φαρισαῖοι περιουσιαζομέ-
 νους ἢ ἀπὸ κόπων ἰδίων, ἢ ἀπὸ φιλοτιμίας τῆς τό-
 χης, ἢ ὀθευνὸν ἄλλοθεν, ἐπέδουον αὐτοὺς εὐσεβείας
 προσχίματι ἀνατιθέναι τῷ Θεῷ ἢ πᾶσιν τὴν περιου-
 σίαν αὐτῶν, ἢ τὸ πλεῖστον αὐτῆς. Καὶ ἂν ἐνδοεῖς
 ἦσαν οἱ τούτων γονεῖς, καὶ ἐδέοντο τῆς παρὰ τῶν
 πατέρων προμηθείας, ἐδόλασκον αὐτοὺς λέγειν πρὸς
 τοὺς γονεῖς, ὡς εὐλογόν τε καὶ ἀπαρτίτητον, καὶ
 ἀποτρέπειν ἑκείνους συνάμενον, ὅτι Κορβᾶν, τού-
 ἐστι δῶρον ἀναθεμιμένον ἐστὶ τῷ Θεῷ, ὃ ζητεῖς ἐξ
 ἑμοῦ ὠφελῆσθαι, ἦτοι κερδᾶναι. Ὡς ἐκ τούτου
 συστέλλεσθαι μὲν τοὺς γονεῖς, τὸν Θεὸν δεῖν προτι-
 μᾶσθαι γινώσκοντας · τοὺς δὲ Φαρισαίους ἀδεῶς τοῦ
 λοιποῦ κατεσθίειν τὰ ὀθῆθεν ἀναθεμιμένα · οἷα τοὺς
 πατέρας μὲν ἀπανῶντας καὶ συμπεθεσθῶντας ἃ εἶχον
 δῖ' ἡμῶν ἀφιερῶν τῷ Θεῷ, καὶ οὕτω τοὺς πατέρας πενομένους περιφρονεῖν, πρὸς ἑαυτοὺς δὲ τὰς τῶν ἀφελεστέρων
 περιουσίας ἐφέλομενους διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Κορβᾶν.

Ἐρώτησις. Αἱ παρὰ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου
 Ἀντιοχείας Θεοδοῦρου, τοῦ ἐπιλεγομένου Βαλααμῶν,
 γενοῦνται ἀποκρίσεις πρὸς τὰς ἐρωτήσεις Μάρκου
 τοῦ ὀσιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, εὗρισκον-
 τοί τινες πρεκῶσαις ποιούμεναι ἐν τε κωνοικαῖς
 καὶ νομικαῖς διατάξεσι. Δεῖ οὖν ταῦται προσέχειν.
 ἢ οὐ ;

Ἄπ. Ὁ ἱερός οὗτος ἀνὴρ, ὁ Ἀντιοχείας, τρίδων
 μὲν ἦν ἐς ἀκριβῆς τῶν νομικῶν ἠ καὶ κωνοικῶν
 νομοθετημάτων, καὶ παρὰ πᾶσιν ἐν τούτοις περι-
 φδοίμενος. τὰ μὲντοι συγγράμματα τούτα, ὡσα πρὸς
 κωνοικὰ καὶ νομικὰ λήμματα ἐξηγήθησαν, οὐκ ἐς
 τὸ πᾶν ἀκριβείας ἐγόμενα καταφάνονται, τὸ παρά-
 δοξον · ἀλλ' ὡσπερ ἀνὴρ λιθῆς μάλιστα καὶ παρ-
 οράσεως προϊόντα, καὶ που καὶ ἐφ' ἑαυτὸν μεριζό-
 μενα · καὶ οὐκ ἂν τις ἐπιστῶν τούτοις, οὐκ ἀπορή-
 σειεν, εὗρισκων τῇ ἑλείνου ἀκριβείᾳ τὰ ἑαυτοῦ
 συγγράμματα μὴ συντρέχοντα. Ἐγὼ δὲ καὶ ζῶντος
 ἑκείνου πολλῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει νομοτρίβου-
 μένων ἀκρίτως, ἐπιλαμβανόμενων τινῶν τοῦ ἀνδρὸς
 ἑκείνου γνωμοδοτημάτων, ὡς μὴ κατὰ μοῖραν ἐξενε-
 χθέντων, ἐν τε κωνοικῶν ἀρμηνεύειαις, καὶ νόμων, καὶ
 ἄλλοις τοιοῖσδε συντάγμασι. Λέγεται οὖν εἶπεῖν
 ἡμᾶς κατὰ λόγον εἰκότα, ὡς τὰ εἰρημένα συγγράμ-
 ματα ἐκεῖνον ἀναγινώσκειν χρεῶν, τὸν ἀκριβῶς τὸ
 πολυσχεδὸς ἢ τῆς νομικῆς ἐπιστάμενον, καὶ ἐπιστημό-
 νως ταῖς πολυειδέσιν ἐλίξεται τῶν κωνοικῶν ἐγγυμα-
 σάμηνον περιλήψων. Ὁ τοιοῦτος ἀκριβῶς εἴσεται τὸ
 ἀνεπιλήπτως, καὶ τὸ μὴ ὡσαύτως ἐν τούτοις γρα-
 φῆναι φαίνόμενον. Τὸν γε μὴν τοιαύτην ἀύχου-
 ντα πείραν, μηδὲ μὴ αὐτὸς ὀμιλεῖν ἵνα μὴ κατὰ

Quos liberorum *inveniebant Pharisæi opibus abundantes, aut ex laboribus propriis, aut liberalitate fortunæ, aut aliunde, pietatis prætextu, docebant eos ^b ut totam suam substantiam, vel maximam ejns partem, Deo tribuerent. Et licet inopes essent parentes eorum, indigerentque liberorum providentia, instituebant ^c, ut parentibus dicerent, quasi juslum quidpiam et inexcusabile, et quod illos pusset revocare, Corban (id est, munus est Deo repositum) quod requiris a me percipere, id est, lucrifacere ^d. Ut ex eo parentes quidem, qui Deum scirent præferendum esse, animo dejecto reprimerentur : Pharisæi autem licenter deinceps, quæ reposita erant, devorarent (utpote qui liberos deciperent, persuaderentque sua Deo dedicare ^e, atque ita parentes inopes contemnere, simpliciorum facultates ad se attrahentes voce Corban.

Inter. A beato patriarcha Antiochiæ Theodoro cognomine Balsamon, factæ responsiones ad interrogaciones (35) Marci, sanctissimi Alexandria patriarchæ, comperiuntur quasdam transgressiones ^e facere in canonicis et civilibus constitutionibus : an iis adhærendum sit, necne ?

Res. Divinus ille vir, Antiochiæ patriarcha, magnus quidem erat civilium et canonicarum constitutionum veterator, et ab omnibus ^e in his celebratus : ejus autem scripta, quæ ab canonica et civilia postulata ^b edita sunt, non omnibus, quod mirum est, accuratorem habere cernuntur : sed veluti ex oblivione maxime et inconsiderantia procedentia, alibi etiam in seipsis divisa. Nec de eo dubitet, qui diligenter considerarit, inveniens ejus scripta diligentia ⁱ non respondentia. Ego autem etiam illo vivo multos audiivi Constantinopoli legisperitos, qui quasdam viri illius opiniones ^j reprehenderent, quod non essent recte emissæ ^k in canonum et legum interpretationibus, et aliis hujusmodi voluminibus. Restat igitur, ut verisimili ratione dicamus, prædicta scripta ab eo legi oportere, qui exacte jurisprudentiæ multipliciter no- vit, et in variis canonicorum textuum anfractibus docte exercitatus est. Talis vir accurate sciet, quid extra reprehensionem, quid non eo modo scriptum appareat. Eum sane, qui tali non gloriatur experientia, nullo modo cum iis congressi oportet ^l, ne rudium mercatorum more, in auri et argenti speciem habentibus, et subæratibus, ac stanneis

VARIÆ LECTIONES.

7 τὰ τῶν νομικῶν. 8 πολυσχεδὸς.

^a liberos. ^b eos docebant, ut pietatis prætextu totam. ^c tamen sic eos erudiebant, ut. ^d et irrecusabile, quodque possit esse ablegandis sufficere : Corban est, id est, munus Deo dedicatum, quod cupis ex me commodicaperi. ^e dedicatu. ^f A beatæ memoriæ. ^g digressiones. ^h tractabat ille quidem subtiliter legum et canonum statuta, et est ab omnibus. ⁱ lemmata. ^j subtilitati viri. ^k sententias. ^l prolata. ^m in eis versari oportet.

NOTÆ.

(35) Hæ sunt ultimo loco positæ in hoc ipso libro (infra col. 1034).

negotians, æquo cum anreis et argenteis pretio ; A τὸς ἀπειροτέρους τῶν ἐμπολούντων, κατ' ἴσ' ἂν
damnum et in ipsa sorte sustineat. τοῖς χρυσοῖς καὶ ἀργυροῖς, καὶ τὰ χρυσοῖδη, καὶ
ἀργυροῖδη, καὶ τὰ ὑπόχαλκα, καὶ καττιτῆρινα ἐμπολῶν θ, τὴν ζημίαν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον
ὑποστῆ.

Inter. Despondit quis sibi puellam sine consu-
etis sacris precibus, sed per consensum et instru-
mentorum scripturam : licet ei conjugii cum ger-
mana hujus puellæ præmortuæ, necne ? Alius
autem quidam eodem modo uxorem sibi, desponsa
præmortua, aliam duxit : an hic bigamus cense-
bitur, necne ?

Res. Duæ piorum principum novellæ constitu-
tiones, prior quidem, Leonis philosophi, posterior
autem, Alexii Comneni, quæ sunt sponsalium et
nuptiarum, sapienter et religiose ad reipublicæ B
Christianæ ornatum declararunt, implentes etiam
veterum legum, quæ de his latæ sunt, defectum ;
nec enim ut has omnino reprobarent abrogarent-
que, suas illi ediderunt constitutiones. Sponsalibus
igitur et in septenni ætate robur illæ tribuerunt,
consensu solo et instrumentorum scripturæ. Nec
amplius quidquam in iis caverunt. Scripturæ autem
novellæ = tempus ætatis tam sponsi, quam sponsæ,
ulterius producentes finierunt : sancientes. mar-
rem quidem debere decimum quartum annum,
feminam autem decimum tertium complere : et
sponsalia non aliter, quam sacra precatione, con-
firmari constituerant ; ut inde juxta nuptiarum
privilegium, firmitate indissolubili gloriantur. Quæ
autem sponsalia non sic processerint, irrita, et vel-
ut non facta censi. Verumtamen neque prædicta
septennis = ætatis veterem constitutionem cessare
omnino, sed effectum etiam hanc ex parte habere
statuerunt, non ut perfectis adæquentur sponsa-
libus, sed tantum confirmet^o conventiones de spon-
salibus factas, velut hominum placita simpliciter
stipulationibus munita. Hoc amplius, ut definitas
et declaratas cognaticas personas ingredi prohibe-
ant ad separatam sponsam P sive ad septimum
gradum, sive ad decimum tertium annum, ratio
sponsalium, eorumque disjunctio q concesserit.
συγγενικά πρόσωπα, εἴτε ἐπὶ τοῦ ἐβδόμου, εἴτε ἐπὶ τοῦ
καὶ ἡ ταύτης διαζυγῆ.

Sponsi igitur, de quibus quæris, primus qui D
dem, si puella erat septennis, aut provecior, cum
sponsalia solo consensu inter eos facta sunt, pro-
hibetur ex lege germanam ejus uxorem ducere,
mortua videlicet illa. Sin autem erat minor septenni,
(natali ætate nec per solum consensum sponsalia
prorsus consistere dignoscuntur) sine reprehensione
et crimine ei conjungetur. Annales enim legum
terminos nec novare, nec egredi^r possumus. Se-
cundus autem, quia sponsaliorum consensum

Ἐρ. Ἐμνηστεύσατό τις κορὴν οὐ μετὰ τῶν συ-
τήτων ἱερῶν εὐχῶν, ἀλλὰ διὰ συναινέσεως καὶ σφ-
βολαίων γραφῆς. Ἐξεστὶν αὐτῷ συζευθῆναι τῇ
αὐταδέλφῃ τῇ τοιαύτης, κόρης, ὡς τεθνηκυίας, ἢ
οὔ ; Ἐτερος δὲ τις τὸν αὐτὸν τρόπον γυναικα μη-
στευσάμενος, ἄλλην ἠγάγετο θανούσης ἐκείνης ;
ἄρα οὖν οὗτος ὡς δίγαμος λογισθήσεται, ἢ οὔ ;

Ἄπ. Δύο εὐσεβῶν βασιλείων νεαρὰι νομοθεσίαι
ἢ μὲν προγενεστέραι, ἢ τοῦ σοφοῦ δηλαδὴ Λέοντος
ἢ δὲ, μεταγενεστέραι, ἢ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου, εἰ
περὶ τῶν μνηστειῶν καὶ τῶν γάμων σοφῶς τε καὶ
φιλοθεῶς πρὸς εὐκοσμίαν τοῦ Χριστιανικοῦ πνεύ-
ματος διετρέψαντες, ἀναπληρώσαντες καὶ τὰ π-
καλιῶν νόμων τῶν περὶ τούτων κειμένων ὑστέρημα.
Οὐδὲ γὰρ ἐπ' ἀθετήσῃ καὶ ἀργίᾳ ἐκείνων καθόλου
τὴς αὐτοῦ διατάξεις ἐξήνεγκαν. Ἐπεινοὶ μὲν ἄν
καὶ ἐν ἑπταετῇ ἡλικίᾳ καὶ συναινέσει μόνῃ καὶ γρα-
φῇ σφυδραίων τὸ κύρος ἔχοντες τὰς μνηστειῶν,
καὶ πλέον οὐδὲν τούτων περιεργάζοντο ἂν ἀναγ-
γραμμέναι δὲ νεαρὰι καὶ τὸν χρόνον τῆς ἡλικίας
τοῦ τε μνηστῆρος καὶ τῆς μνηστῆς, ἐπὶ τὸ πᾶσι
πλέον ἐκτείνασαι ὠροθέτησαν. Θεσπίσασαι, τὴν μί-
ἄρβεναν, τὸν τεσσαρεσκαίδέκατον ἔνιαυτον, τὴν ἑ-
θλίειαν, τὸν τρισκαίδέκατον συμπληροῦν. Τὸ τῆ
μνηστειῶν δὲ οὐχ ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ, ἀλλ' ἱεροση-
στικῆ βεβαιούσθαι διετάξαντο. Ὡς τὸ αὐτὸν ἔνα-
θεν κατὰ τὸ τοῦ γάμου προνόμιον, καὶ τὴν ἐν-
χειρῆν ὃ καὶ τὴν μὴ οὕτω προβάσαν μνηστειῶν, ἔ-
υπόστατον, καὶ ὡς μηδὲ γεγονυῖαν λογίζεσθαι. Ὁ
μὴν ἀλλ' οὐδὲ τὴν περὶ τῆς δηλωθείσης ἑπταε-
πκαλιῶν νομοθεσίαν ἀργησαὶ καθόλου, τὸ ἐμπρὶ-
δὲ καὶ ταύτην ἔχειν ἐκ μέρους ἐθέσεισαν ὅτι ὡς
καὶ ἀπαρτίζειν τελείαν μνηστειῶν, ἀλλὰ μόνον ἑπ-
τάνας 10 τὰς περὶ μνηστειῶν λογοποιίας, ὡς ἀνθρώπων
ἀπλῶς ἀρσεναίως καταφθαλισμένας ἐπερωτήσῃ
καὶ πρὸς γε κωλύειν εἰσερχέσθαι ἐπὶ τὴν ἀπό-
γεσαν μνηστῆν τὰ ὠρισμένα καὶ ἐκπεφωτισμέναι
τρискаιδέκατον ἔνιαυτοῦ ὃ τῆς μνηστειῶν συνέτη ἰσχύ-

Τοίνυν καὶ οἱ μνηστῆρες, περὶ ὧν ἠρώτησε, ὁ
μὲν πρῶτος, εἰ μὲν ἑπταετῆς ἦν ἡ κόρη ἢ ἐπιμήνη,
ὁπότε κατὰ συναίνεσιν μόνῃν ἢ μέσον τούτων ἐπιπέ-
μνηστειῶν, κωλυθήσεται, τὴν αὐταδέλφῃν τῆς
κατὰ τὸν νόμον εἰς γυναικα λαθεῖν, θανούσης ὅταν
ὅτι ἐκείνης. Εἰ δὲ ἐλάττω ἐσύγγανε τῶν ἑπτα
τοιαύτη γὰρ ἡλικία οὐδὲ διὰ μόνῃς συναινέσεως μνη-
στειῶν ὄλως συνιστάμενη ἐπιγινώσκειται, ἀμέμπτως
καὶ ἀκατηγορήτως αὐτῇ συζευθήσεται. Τοῖς μ-
νικοῦς γὰρ ὄρους τῶν νόμων οὕτε κινεῖται, οὐ

VARIÆ LECTIONES.

θ ἐμπωλῶν. 10 κρατῶναι.

^m supra dicta vero novellæ = neque de prædicta septenni. ^o non ut efficiat plena sponsalia, sed iam
tum confirmet. ^q accedere prohibeat ad separatam divortio sponsam. ^r sive septimo, sive decimo
tertio anno sponsalia contracta sint, et eorum secuta diremptio. ^s supergredi.

ὑπερβαίνειν δυνάμεθα. Ὁ δὲ γε δεύτερος ἐπειδὴ ἡ συναινέσει τῆς μνηστείας ἢ συνθήκης ἱεροτελεστία. ὡς ἡ ἀφήγησις, οὐκ ἐπιχολούθησεν· οὐδαμῶς ὡς διγάμος λογισθήσεται. Γάμον γὰρ οὐ λογοπραγία συνίσταται, ἀλλ' οὐδὲ φανερά ἢ λαθραία συνάφεια (πορνεία γὰρ ἐστὶν αὕτη), εὐχῶν δὲ ἱερῶν ἐπιρῶδι, καὶ τὰ ταύτης ἀκόλουθα. Πῶς δὲ καὶ λογισθήσεται διγάμος, ἢ ὀνομασθήσεται, ἢ μὴ γάμου πεπειραμένος, τοιοῦτοις προνομίοις ἐγκοσμουμένου; Καθόλου δὲ τὰ τῶν συναινέσεων μόνων (ὡς ἐν κεφαλῇ εἶπεν) ἐπὶ τε συστάσει μνηστείας, καὶ ἐπὶ γάμου λύσει τὸ ἀπρακτὸν ἐκ τῶν δικληφθεῖσων νεαρῶν δικτάξεων ἀπένεγκαντο, εἰ καὶ ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων νομοθεσιῶν τὸ κράτος ἐκέκτηντο.

ἩΑΙΟΥ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

• Ἀποκρίσεις πρὸς τινα μοναχὸν Διονύσιον περὶ διαφορῶν αὐτοῦ ἐρωτήσεων. •

Τὸ μὲν ἀσθενὲς τῆς ἐμῆς διανοίας καὶ ἄπορον, πνευματικῆ ἀδελφε, ἐπέχε μοι τὴν γλῶτταν πρὸς τὰ παρὰ σοῦ διαπορητικῶς προτεινόμενα· καὶ ναρκῶσαν εἶχε πρὸς τοῦτο τὴν χεῖρα, καὶ πρὸς γραφὴν μηδὲ μὴ κινουμένην. Ὁ δὲ ταπεινὸς καὶ ὑπηκόος φωταγωγῶν διδοῦς χάριν, καὶ ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος τοῦ παρ' αὐτοῦ πληρῶν πνεύματος, ἐββώνυε τέ μοι τὸ ἀσθενὲς, καὶ τὰ δεσμὰ τῆς γλώττης ὑπέλυε· καὶ πρὸς γραφὴν ὀργῶσαν τὴν πρὶν ναρκῶσαν χεῖρα ἐδείκνυεν. Ὅθεν διὰ σοῦ τῶ ἐν σοὶ λαλοῦντι Θεῷ πειθόμενος, ἐπικλινῆς τοῖς σοῖς ἐπιτάγμασι γίνομαι· καὶ τὰς σαῖς εὐχαῖς θαρβύσας, ἀνοίγω τὸ στόμα, τὸν ἐφεστῶτα τούτῳ φόβον ἐκτιναζόμενος· καὶ λαλήσω πρὸς τὰ παρὰ σοῦ προτεινόμενα, οὐ βήματα τῆς ἐμῆς διανοίας γεννήματα, ἀλλὰ τοῦ τυφλοῦς φωτίζοντος, καὶ τοῦ ἀσυνέτου συνετιζοντος.

Ἐπεὶ δὲ πρὸ τῶν ἡπορημένων, ἐρμενεύειν ἐζητήσας τοῦ παρὰ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ ἐβδομηχοστοῦ κανόνος, ὃς τὸν ἐν χεῖλεσι μιανθέντα διάκονον, καὶ μέχρι τούτου ἡμαρτηκέναι ὁμολογίσαντα, διείργει μὲν τῆς θείας λειτουργίας, μετέχειν δὲ τῶν ἁγιασμάτων μετὰ τῶν διακόνων ἀνήσιν· ἀκολούθως ἄρα καὶ ἡμεῖς τὴν τοῦ κανόνος ἀσάφειαν διαλύσομεν, καὶ τοῦ ἡπορημένου τὴν λύσιν ποιήσομεν. Ὅσα μὲν οὖν τινες, τὸν κανόνα τούτον ἐρμηνεύειν πειρώμενοι, διὰ τοῦ ἐν χεῖλεσι μισμοῦ κρυφίως ὑποδηλοῦσθαι εἰρήκασι, σιγῇ νῦν παρελθεῖν αὐτὰ ἔκρινα, ὡς οὐκ οἰκοδομεῖν, ἀλλὰ καθαιρεῖν, δυνάμενα τοὺς ἀκούοντας. Ὁ δὲ ἐμοὶ τε λέγειν ἀσφαλὲς καὶ τὸ τοῦ κανόνος ἀσάφες πρὸς ἐαυτὸ συμβιδάξαι δύνανται τοῦτο καὶ λέγειν πειράσομαι. Συνεργήσει δὲ μοι πρὸς τοῦτο καὶ τὸ ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγόμενον. Ποῦν τοῦτο; Ὁ ἐμβλέψας (φησὶ) γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἦδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ

A *solemnis sacrarum celebratio, ut recitatio, non secuta est* ^a; nequaquam bigamus habebitur. Nuptias enim non verba constituunt, sed nec apertus vel clandestinus concubitus (scortatio, enim hæc est), sed sacrarum precum carmina ¹, quæ his consequentia. Quoniam autem modo aut æstimabitur bigamus, aut dicetur, qui non est expertus nuptias hac prærogativa ^a exornatas? In universon autem solæ conventiones (ut in summa dicam) et ad constitutionem sponsalium, et nuptiarum solutionem, ex supra ^v comprehensis novellis constitutionibus vires nullas habent, licet antiquioribus legumlationibus robur acquisiissent ^x.

B ELIÆ METROPOLITANI CRETÆ (36).

Reponu ad Dionysium monachum, de diversis interrogationibus

Ingenii quidem imbecillitas et inopia, trater spiritalis, linguam cohibuit meam ad ea, quæ a te cum dubitatione proposita sunt et manum ad id torpentem habuit, et nequaquam ad scribendum mobilem. Qui autem humilibus et morigeris lumen dedit gratiam, et in oris apertura suo implet spiritu, imbecillitatem meam confirmavit, et linguæ vincula dissolvit, manumque antea torpentem, ad scribendum incitatum ostendit: unde per te Deo in te loquenti obtemperans, ad tuas ^a me prosterno jussiones, et tuis precationibus confidens, os aperio, metu qui eum cohibebat ^b excusso: et ad ea, quæ a te proposita sunt, loquar, qui cæcos illuminat, et stultis dat intelligentiam.

Quoniam autem ante ea, de quibus dubitas, quæsiisti interpretationem septuagesimi canonis magni Basilii, qui diaconum labris pollutum, et eatenus se peccasse confessum, arcet a sacro ministerio, sanctificationum ^c autem fieri participem cum diaconis sinit: consequentur certe et nos canonis obscuritatem dissolvemus et dubitationis solutionem faciemus. Quæcunque igitur quidam canonem hunc interpretari conantes, occulte significari dixerunt per laborum pollutionem, silentio nunc præterire decrevi. utpote quæ non tam ædificare, quam destruere possint auditores. Quod autem mihi dicere tutum, et canonis obscuritatem ex se conjectare ^d potest, id dicere conabor. Auxiliabitur autem mihi ad hoc et quod in Evangeliiis dicitur a Domino. Quatenam hoc? Respiciens (inquit) midierem, ut concupiscat ipsam. Jam mœchatus est eam in corde suo. Si igitur eum, qui ad concupiscentiam tantum

VARIÆ LECTIONES.

^a sicut est in facti narratione, non est secuta. ⁱ recitationes. ^u his privilegiis. ^v ex indicatis. ^x robur habuerint. ^y luminarium dat. ^z reddidit. ^a tuis mandatis. ^b qui et obstat. ^c sacramentorum. ^d secum conciliare.

NOTÆ.

(36) Eliæ Cretensis episcopi subscriptio extat in Actis II synodi Nicænæ, alioqui vii. Ergo sub Irena et Constantino Augg. vixerit. — Ejus com-

mentarius in Nazianzenum, nunquam antea Græce editus, extat *Patrologiæ* tom. XXXVI.

aspexit mulierem, moechatum esse in corde suo D -
 minas pronuntiavit. quod in corporalibus tactionibus
 et complexibus in ea peccatum perfecit; multo
 magis eum, qui non usque ad spectra modo, sed
 et per corporalem tactum, laborum, inquam oscu-
 li, indeque factae inquinacionis peccatum veluti
 incorporavit, talis inquinatio ut moechum condem-
 nabit. Consequenter igitur doctori e Christo, in-
 agnus Basilius diaconum his pollutum removet
 quidem a sacro ministerio, sanctificationes f autem
 cum diaconis participare permittit: quod ei adhuc
 desit ad perfectionem peccati, et corporalem e
 crassioremque misionem: qua victus diaconus
 non amplius cum diaconis communicacione fruetur,
 sed in laicorum locum expulsus ut ait rursus idem B
 inagnus Basilius), benigne i lic hujus esse parti-
 ceps permittitur. Jam vero b et de iis, quae solutio-
 ne indigent, dicere aggrediar.

καρδιά τῆς αὐτῆς. Εἰ οὖν πρὸς ἐπιθυμίαν μόνον ἐβου-
 λήθηται γυναικί, συγκρατῆται ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ Κῆρος
 ἀπερρίπτετο, ὡς ἀσωμάτως ἐραίς καὶ περιπέλοις: ἵ-
 τῆσιν, τὴν ἁμαρτίαν τελειώσαντα· καὶ ἄλλο μᾶλλον
 τὸν μέγρις 11 εἰδῶλον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συμπλακῆς
 ἀφ᾽ ἧς, τοῦ ἐν χειρὶ φερεῖ ἀσωματου, καὶ τὸ ἐν-
 τεθεῖν μιαινομῶ, τὴν ἁμαρτίαν ὡσπερ συμπλακῆται,
 ὁ τοιοῦτος μιαινόσ ὡσπερ μοχλῶν αὐτῶν κατακρατῆται.
 Ἀκούσθε οὖν ἄρα καὶ ὁ μέγρις Βασιλεὺς τῷ ἐ-
 δικαίῳ Χριστῷ τὸν τοιοῦτος μιαινόντα ἀπέκρινε
 ἀφ᾽ ἑστῆσι μὲν τῆς θείας λειτουργίας, μετέχειν ἐν
 τῶν ἁγιασμάτων μετὰ τῶν ἀκαίων ἀφ᾽ ἑστῆσι: ὅτι τὸ
 εἶδεν ἐστὶ πρὸς ἐντέλειαν τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὴν
 συμπλακωτέρην καὶ περὶ τῆσιν μίξιν· ἧς ὁ ἡσυχασ-
 τὴν ἀνάγκη, οὐδέποτε τῆς μετὰ τῶν ἀκαίων ἀκαίως
 κοινωνίας, ἀλλ᾽ εἰς τὸν τῶν λαϊκῶν τόπον ἀπελάθει,
 ὡς φησὶν ἁθίς ὁ μέγρις οὗτος Βασιλεὺς, φιλάνθρω-
 πικῶς ἐκεῖσε μετέχειν ταύτης συγχωρεῖται. Ἦδη ἄ-
 σοι καὶ περὶ τῶν ἡπορτημένων τῆς λύσεως λέγει
 πειράσομαι.

Quæsiisti, an oporteat viribus omnino defectis,
 et tenue quidem adhuc spirantibus, sed qui sint
 omnino sine sensu et neque bibere, neque edere
 possint, largiri divinas sanctificationes l, jam animam
 efflaturis. Et dicimus, cum canon divinitus
 inspiratum patrum, qui Constantinopoli imperante
 Justiano convenerunt, expressim vociferetur: Nemo
 corporibus morientium Eucharistiam largiatur: scriptum
 est enim: Accipite, manducate; mortuorum autem
 corpora nec manducare, nec accipere possunt: nihil nos
 præter hæc dicere posse, quia nec adjectionem detractio-
 nemve ullam in sacris canonibus comminisci; Quoniam
 autem ii, de quibus interrogasti, suorum negligentia (ut
 dixisti) ministrorum e extrema hora ad hoc per mor-
 bum redacti sunt, ul respirent quidem adhuc, sensu
 autem careant, et neque accipere, neque manducare
 possint: sed et quod offertur, ob insensibilitatem,
 aut alio quo modo exspuant: necesse est sacerdotem,
 qui eo tempore præso fuerit, non stupidum esse, sed
 consilium sequi, per quod et sanctis muneribus reverentia
 conservetur, et ægrolanti acquirantur securitas, quod non
 sit prorsus expers hujusmodi subsidii leorum qui sic
 transmutantur. Fiatque illud, si labra et lingua tenue
 adhuc spirantis, nec omnino extincti, per tactio-
 nem et unctionem sacrarum sanctificationum sigil-
 lentur: aut potius si ad infirmitatem ejus collatio
 harum temperetur. Sic enim, ut dictum est, utrisque
 utraque conservabuntur, et reverentia sanctis rebus,
 cum ægrotus ex his, quæ diximus, ea non respuat.
 Sic enim et sua erit stabilitas canonis, qui

Ἐξήγησας εἰ δὲ τοῖς ἐξισθηθέντι τελείῳ, κα-
 λεπτά μὲν εἰσέτι ἐμπνεύουσιν, ἀναισθητοῦσι δὲ ὄντι,
 καὶ μήτε πίνειν, μήτε φαγεῖν δυναμένοις, μετὰ τῶν
 τῶν θεῶν ἁγιασμάτων, ἐκπνεῖν ἤδη μέλλουσι.
 Καὶ φημεν, ὅτι τοῦ πᾶσι κανόνος τῶν ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει συναλεθόντων θεοφόρων Πατέρων, Ἰωσφ-
 νιανοῦ βασιλεύοντος, διαφύλαξιν διακεκράται,
 μηδεὶς τοῖς σῶμασι τῶν τελευτώντων τῆς εὐχα-
 ριστίας μετὰ δόξῃ γέγραπται γὰρ, λάθετε, φάγετε·
 τὰ δὲ τῶν νεκρῶν σώματα οὐδὲ φαγεῖν, οὐδὲ λαλῆ-
 ῶν δύνανται· οὐδὲν ἡμεῖς πρᾶς τοῦτο εἰπεῖν δυνάμεθα,
 ὅτι μηδὲ προσθήκη, ἢ ἀφαίρεσιν τινα ἐν τοῖς ἐκεί-
 κανόνσιν 12 ἐπινοεῖν. Ἐπεὶ δὲ οἱ περὶ ὧν ἠρώτηται
 ἀμελεῖται τῶν παρ᾽ αὐτοῖς θεραπευτῶν, ὡς ἐστὶν
 ἐπὶ τῆς τελευτίας ὥρας εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς νόσου
 συναλεθῆσαν ὡστε ἐμπνεῖν μὲν εἰσέτι, ἀναισθητοῦσι
 δὲ, καὶ μηδὲ λαθεῖν μηδὲ φαγεῖν δύνασθαι· ἀλλὰ καὶ
 τὸ προσενηνεγημένον ὑπ᾽ ἀναισθησίας, ἢ καὶ ἄλλως
 πως παρατυχεῖν· ἀνάγκη τὸν παρατυχόντα ἐν κη-
 ροῖς τοιοῦτοις ἱερέα μὴ ἀπροθύμως διατεθῆναι, ἀλλὰ
 βουλήσ γενέσθαι, δι᾽ ἧς καὶ τοῖς ἁγίοις δώροις τὸ
 σεβάσιμον διαφυλαχθήσεται, καὶ τῷ κάμοντι τὸ
 ἀσφαλὲς περιποιηθήσεται, μὴ ἀμοίρου πάντῃ τῷ
 τοιοῦτου ἐφοδίου τῶν ὡδὲ μεθισταμένου. Ἐπεὶ
 τοῦτο, εἰ τὰ τε χεῖλη καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ λαλοῦ-
 ῶν εἰσέτι ἐμπνεύοντος, καὶ μὴ ἀπονεκρωθέντος τίμω,
 διὰ τῆς ἐπαφῆς καὶ ἐπιχρίσεως τῶν πανίσρων ἁγια-
 σμάτων ἐπισφραγίζονται· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, εἰ πρὸς
 τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ ἢ μετὰ τοῖς τούτων συμπτῶ-
 θήσεται. Οὕτω γὰρ, ὡς εἴρηται, καὶ ἀμφοτέρω:
 ἀμφοτέρω περιφυλαχθήσεται, καὶ τοῖς ἁγίοις τὸ σε-
 βάσιμον, ἐκ τοῦ μὴ τὸν κάμοντα (ἔξ ὧν εἴρηται)

VARIAE LECTIONES.

11 τὸν οὐ μέγρις. 12 κενόσιν ἐστὶν ἐπινοεῖν.
 * igitur ad exemplum doctoris f sacramenta. e etiam magis adhuc corporalis et crassior. h jam corp
 et de solutione vocatorum indubium. l sacramenta. j quod nec adjectionem, nec detractioem in sacri-
 canonibus excogitare licet. k medicorum. l dum non prorsus expers alis viatici rebus terrinis excedit.
 m per contactum et unctionem sanctorum sacramentorum obsiquetur: eorum communicacio accommodetur.

ἀποβαλεῖν αὐτά. Οὕτως γὰρ καὶ τῶ κανόνι ἔσται τὸ ἀδιάπτωτον ὅς οὐ τοῖς μικρὸν ἔτι ἐμπνέουσιν ἀπέριηκε τὴν μετάληψιν, ἀλλὰ τοῖς νεκροῖς σώμασι. Τὰ γὰρ νεκρὰ (φησὶ) σώματα οὐδὲ λαβεῖν, οὐδὲ φαγεῖν δύναται. Νεκρὰ δὲ, ὧν ἦδη ἀπέπητη ἡ ψυχὴ.

« Περὶ τοῦ ἐπεισάκτε γυναικὶ συνοικοῦντος ἕως θανάτου αὐτοῦ. »

Δεύτερον τοιοῦτον τὸ ἐρώτημα, εἰ δεῖ τὸ μέχρι ἐσχάτης ἐκπνοῆς συνεισάκτε γυναικὶ συμφερόμενῶν μεταδιόδου τῶν θείων ἀγιασμάτων, ἢ μή. Διὰ τὸ καταληφθῆναι τούτον ὑπὸ τῶ ἐκθεριστοῦ θανάτου ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀμαρτίᾳ. Ἡ μὲν οὖν ἐρωτήσις τοιαύτη. Τίς δὲ ὁ περὶ τούτου λόγος ἡμῶν; Εἰ μὲν ὁ πρὸς αὐταῖς ταῖς ἐσχάταις ἀνεκπνοαῖς γενόμενος, εἰς συναισθησὶν ἑλθὼν τοῦ ἀπαρζωοῦστος λογοθεσίου καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἐθριάμβουσε τε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἐπηγγείλατο, εἰ παλινζωίας τεύξεται, μηκέτι πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ὑποστρέψει· καὶ μετὰ συντριβῆς καρδιακῆς θερμότερον ἐξελιπάρησε τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος τε καὶ αἵματος ἀξιοῦσθαι, ἀξιοθῆναι τούτου, πίσει τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Τούτο γὰρ οἶμαι καὶ τὸν ἰγ κανόνα τῶν ἐν Νικαίᾳ συνεληθόντων Πατέρων πρὸς τῶ τέλει ἐπισημῆνασθαι, ἐν τῶ φάνει. Καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς οὐτινοσοῦν ἐξοδεύοντος, αἰτούντος τὸ μετασχεῖν Εὐχαριστίας, ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιότω τῆς προσφορᾶς. Εἰ δ' οὐδὲν τοιοῦτον, οὐδ' ἐν καιρῷ τοιοῦτῶ ἐπεδείξατο, (ὅπερ ἄπειν) ὁ μὲν ἐπὶ τούτῳ προσκεκλημένος ἱερεὺς, πόρρω ἀφιστάσθω, μνημονεύων τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγοντος, Μὴ ῥίπτετε τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ, μηδὲ βλάψετε τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. Καὶ προσέτι τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου κοινῶν ἐν ἄλλοις ἀμαρτήμασιν ἀπαγορεύοντος. Ὁ δὲ τὴν τοιαύτην καταδικὴν καταψηφισθεὶς, αὐτὸν αἰτιάσθω. Εἴρηται γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ δὲ τίνος τῶν προφητῶν, Ἐν ᾧ εὔρω σε, ἐν τούτῳ δὴ καὶ κρινῶ σε. Εὔρηται δὲ οὗτος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀμαρτίᾳ. Καὶ μή μοι τις τὸν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ ἐν θαύμασι περιδοθέντος κανόνα προσφέρω, ὅς τοῖς ἐν παντὶ τῶ χρόνῳ τῆς ἰδίας ζωῆς ἀκοινωνησίαν κατακρίθεισιν, ἐν καιρῷ τῆς ἐξόδου κοινωνίας μετασχεῖν φιλανθρώπως ἐφήσιν. Οὐ γὰρ περὶ τῶν ἀμετανοήτων εἴρηκεν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀποστάντων μὲν ἦδη τῆς ἀμαρτίας, ἐξιλεούσθαι δὲ τὸν Θεὸν διὰ τῆς μακρᾶς ταύτης μετανοίας κατακρίθῃντων.

« Περὶ τοῦ, εἰ δεῖ τὸν ἐπεισάκτε γυναικὶ συνοικοῦντα, μετὰ τῶν τὴν ἀποβίωσιν τῆς ἑαυτοῦ γυναικός, εἰς διγάμου ἢ τριγάμου βηθμῶν ὀχεσθαι. »

Ἡρώτησις πρὸς τούτοις, πῶς δεῖ καλεῖν τὸν μετὰ τὴν τελευταίαν τῆς ἐκ πρώτου γάμου συναφῆσις αὐτῶν συνεισάκτε συνοικοῦντα, καὶ ταύτῃ συμμολυνόμενον. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῆς ἐκ δευ-

non iis, qui adhuc pauxillum spirant, interdixit participatione; sed mortuis corporibus. Mortua enim, inquit, corpora neque sumere, neque edere possunt. Mortua autem sunt, a quibus anima jam avolavit.

De eo qui ad mortem usque extraneæ mulieri cohabitavit.

Secunda interrogatio hujusmodi est, an ei, qui ad extremum usque spiritum cum extranea muliere, turpem transegit vitam, sint largiendæ divinæ sanctificationes, necne; propterea quod in proprio peccato a falcifera morte deprehensus sit. Talis est igitur interrogatio. Quænam autem de hoc nobis oratio est? Si quidem qui ad extremum ipsum halitum redactus, ad conscientiam veniens non fallacium ratiociniorum, futurique judicii, publicaverit peccatum, et confessus sit se, si reviviscat, ad id non reversurum, et contritione cordis ardentius postulaverit Dominici corporis et sanguinis communionem mereri: mereatur per divinæ clementiæ fidem. Id enim arbitror et 13 canonem Patrum, qui Nicææ convenerunt, ad finem significare, cum ait: In summa autem, de quolibet excedente, et Eucharistiæ participationem petente, episcopus cum examinatione oblationem impertiat. Quod si nihil tale, vel eo tempore (quod absit) ostenderit; qui ad id advocatus fuerit sacerdos, procul revertatur: memor Domini Christi, dicentis in Evangelio: *Ne projiciatis sancta canibus, neque mittatis margaritas autem porcos*: et præterea magni Apostoli, vetantis, ne quis cum alienis peccatis communicet. Qui autem hujusmodi sententia damnatus erit seipsum accuset. Dictum enim a Deo est per prophetam, In quo te invenero, in eo te judicabo. Inventus autem hic est iu proprio peccato. Neque mihi quis magni Gregorii per miracula celebris proferat canonem, qui toto vitæ suæ tempore excommunicationem damnatos, in tempore exitus communicationem participare benigne permittit: non enim de iis loquitur, quos peccati non pœnitet; sed de iis, qui quidem a peccato jam recesserunt, placare autem Deum per hanc longam pœnitentiam damnati fuerunt.

An oporteat eum, qui cum extranea muliere habitavit, post uxoris suæ mortem, ad binubi vel trinubi gradum suscipi.

Quæsiisti adhuc, quonam modo vocandus sit is qui, post mortem conjugis ex primo matrimonio, habitat cum extranea, et cum ea coinquinatur; item qui post obitum secundæ uxoris ad extra-

VARIE LECTIONES.

13 καὶ περὶ τοῦ μετὰ.

« stupri consuetudinem habet. sacramenta. » nostra ratio. « consequi: consequatur, idque per fidem in Dei benignitatem. » Generaliter autem, et de. « abscedat. » ad placandum autem.

neam divertit. An ille bñabus, hié trinubus: an simpliciter scortatores. Et miror quid in mentem tibi venerit, ut de his adeo perspicue differentibus, quasi indifferentibus quæsieris: cum magna sit bigamorum cum scortatoribus differentia, et horum rursus cum illis. Quod omnibus manifestum est, et maxime non perfunctorie audientibus magnum Apostolum, qui bigamiam certa ratione reperitur concessisse, scortationem vero nequaquam. Cui congruens magnus Basilius sic ait in sacris suis canonibus: Quæ in viduitate potestatem sui ipsius habet, ut nubat, extra crimen est, cum Apostolus dicat: Sin autem vir mortuus fuerit, libera est cui velit nubere, modo in Domino. Hoc autem addidit, scortatorios vetans affectus et congressus, quales sane sunt extranearum mulierum. Et bigamia quidem precatione consecratur: scortatio autem nequaquam: aut scortatio non esset. Et quidem bigamia (quemadmodum magnus ait Basilius) neque matrimonium est, neque matrimonii principium. Quod autem bigamia sit matrimonium, ex ipso nomine liquet. Et bigami quidem duobus annis vacant communione, quibus impletis, eam merentur. Scortatores, si quidem a scortatione cessent, per annos septem integros excommunicatione damnantur, post quos ad comunionem admittuntur. Quod si scortari non desinant, in se ipsi excommunicationis sententiam ferunt. Et hæc de differentia nuptiarum, et scortatorum: cum quibus collocantur etiam qui cum extraneis mulieribus habitant.

De eo, an majoribus pœnis plectantur scortantes, quam trinubi.

Hoc amplius, et trigamia a scortatione, et trigami a scortatoribus differunt. Idque ex his manifestum est Illi enim cum sordium purgatione, etiam canonico rigore, precationem merentur: hi autem, scortatores videlicet, nullo modo. Illi quidem postquam quinquennii excommunicationem, non a canone, ut magnus inquit Basilius, sed majorum traditione sustulerint, deinde pœnitentiæ fructum exhibuerint, in communionis locum restituantur. At scortatores, si a scortatione recesserint, octavo anno eam merentur: si non recesserint, nequaquam. Ratiocinando igitur collige has differentias, et non dubitabis, sitne scortator an trinubus, qui post secundas nuptias sine precatione cum quapiam muliere turpem vitam agit. Rursus quonam modo jura trinuborum regantur, ex unionis, decisione discas apertissime. Neque enim nobis otium est, in ejus distinctionibus immorandi.

De eo, qui animadvertit suum filium scortantem.

Quantum autem ad illud pertinet, an oporteat

τέρου, ἐπὶ συνείσκατον ἀποκλίναντος. Καὶ εἰ τὴν μὲν, διγάμον, τὸν δὲ, τριγάμον· ἢ πόρνους ἀπλῶς. Καὶ σου θαυμάζω τὴν σύνεσιν, ὅπως περὶ τῶν οὕτω πρόδηλον ἔχόντων τὴν διαφορὰν, ὡς καὶ ἀδιαφόρων, ἐρωτᾷ προήχθης· ὅτι πολλή τις ἡ τῶν διγάμων πρὸς τοὺς πόρνους διαφορὰ, καὶ τὴν αὐθις πρὸς ἐκείνους. Ὅπως ἄπεισι πρόδηλον· καὶ μέγιστα τοῖς μὴ παρέργως ἀκούουσι τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου, ὅς τὴν μὲν διγάμειν οικονομικῶς παραγορῶν εὐρηται· τὴν πορνείαν δὲ οὐδαμῶς, ὡ δὲ σταχῶν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, οὕτω πῶς φησιν ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσιν αὐτοῦ· Ἡ ἐν χηρείᾳ ἔξουσιαν ἑαυτῆς ἔχουσα συνοικεῖν, ἀνεγκλητός ἐστι· τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος. Ἐὰν δὲ ἀποθῆνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρη ἐστὶν ἢ ὅτι θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. Τοῦτο σὲ προσέθηκε, τὰς πορνικὰς καλύων συμπλοκὰς καὶ συναφείας, ὅποια δὴ καὶ αἱ τῶν συνεισάκτων. Καὶ ἡ μὲν διγάμια εὐχῆς ἀξιοῦται, ἡ πορνεία δὲ οὐδαμῶς. Ἡ γὰρ ἂν οὐ πορνεία ἦν. Καὶ ἡ μὲν πορνεία (καθὼς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος) οὐτε γάμος ἐστὶν, οὐτε γάμου ἀρχή· ἡ δὲ διγάμια, ὅτι γάμος, καὶ ἐκ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος φανερόν. Καὶ οἱ μὲν διγάμοι, ἐπὶ δύοσιν ἔτεσι σχολάζοντες τῆς κοινωνίας, μετὰ τὴν τούτων συμπλήρωσιν ἀξιοῦνται αὐτῆς, οἱ δὲ πόρνοι, πικυράμενοι μὲν τῆς πορνείας, ἐφ' ὅλοις ἔπειτα τῶσιν ἀνοικνωθησὶν κατακρίνονται, μεθ' ἧ δὴ διόχουται εἰς κοινωνίαν. Μὴ πικυράμενοι δὲ, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν τὴν τῆς ἀνοικνωθησὶς ψῆφον ἐκφέρουσι. Καὶ ταῦτα περὶ διαφορᾶς γάμων τε καὶ πορνείας μεθ' ὧν δὴ τίττονται καὶ οἱ συνεισάκτορες συνεκούντες.

« Περὶ τοῦ, εἰ μεῖζοσιν ἐπιτιμίοις ἐπιτιμῶνται οἱ πικυρόντες τῶν τριγάμων. »

Ἐτι δὲ καὶ ἡ τριγάμια πρὸς τὴν πορνείαν, καὶ ἡ τριγάμοι πρὸς τοὺς πόρνους διενηνόχουσι. Καὶ ὁ δὴλον ἐκ τῶνδε. Οἱ μὲν γὰρ καὶ μετ' ἐκρούφουσι, καὶ παρὰ τὴν κανονικὴν ἀκριβείαν, εὐχῆς γοῦν ἠρώθησιν. Οἱ δὲ, οἱ πόρνοι δηλαδὴ, οὐδαμῶς. Καὶ οἱ μὲν πενταετίας ἀπορισμὸν οὐκ ἀπὸ κανόνος (ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος), ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν προσηλυτῶν ἀκολουθίας ὑπενεγκόντες, εἴτα καρπὸν ἐπιδείξιμα μετανόιας, εἰς τὸν τῆς κοινωνίας τόπον ἀποκαθίστανται. Οἱ δὲ πορνεύοντες, ἀφιστάμενοι μὲν τῆς πορνείας, ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει αὐτῆς ἀξιοῦνται, μὴ ἔπιστάμενοι δὲ, οὐδαμῶς. Συλλογίζου ὧν τὰς διαφορὰς ταύτας, καὶ οὐκ ἀπορήσεις. Οἷον εἰ πόρνος ἢ τριγάμος ὁ μετὰ τὴν διγάμειν εὐχῆς ἀνευ γυναικὸς τῆς συμφοιρούμενος. Ὅπως δὲ πάλιν τὰ τῶν τριγάμων, οικονομεῖται, τῷ τῆς ἐνώσεως τόμῳ ἐντυχῶν μετῆς σφραγίστατος. Οὐ σχολή γὰρ ἡμῖν ταῖς ἐκείσε ἀπερὶ τῆς ζεσεὶ διατρέδειν.

« Περὶ τοῦ ἐπινοῦντος τὸν ἑαυτοῦ ὡς πικυρόντα. »

Περὶ δὲ τοῦ εἰ χρὴ τοῦδε ἱερέως τὰς τῶν πικυρῶν

VARIÆ LECTIONES.

14 διγάμων τε.
 * digamorum. † inter quos referantur et qui. ‡ licet præter accuratam canonum sententiam, precam amen impetrant. † stupri consuetudinem habet. ‡ ex tomo unionis.

ἐκείνων δέχεσθαι προσφοράς, ἢ εἰδῆσαι αἱ ὑπεξού- A
 αἰοι πατέρες πορνέουσι, ἢ μὴ (τοῦτο γὰρ σοι τέταρ-
 τον ἐρώτημα)· φημί ὡς εἰ δεῖ τὰς πορνεύοντων
 καὶ μὴ ἀφισταμένων τῆς πορνείας προσέσθαι, δεῖ
 πάντως καὶ τὰς τῶν πατέρων, ὧν προτροπῇ οἱ
 πατέρες πορνεύουσι. Τὸ γὰρ εἰδῶς μὴ κωλύειν,
 ἀλλὰ αἰγῆν, προτρέπειν ἄντικρως ἐστίν. Εἰ δ' οὐκ
 ἐκείνο, πῶς τοῦτο; ἀλλὰ μὴν τὰς τῶν πορνεύοντων
 οὐ προσέσθαι δεῖ. Οὐκ ἄρα οὐδὲ τὰς τῶν κοινω-
 νούντων αὐτοῖς. Ὅτι δὲ κοινωνῶν ὁ πατήρ, φανερόν.
 Εἰς τοῦτο γὰρ φέροι· Εἰ θεράρεια κλέπτειν, συν-
 ἔτρεχεσ αὐτῇ· καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα σου ἐτί-
 θεις. Καὶ ἐν τῷ σα' κανόνι τοῦ μεγάλου Βασιλεῖος,
 δε λέξουσιν αὐταῖς οὕτως διέξεισιν· Ὁ συνεγνωκῶς
 ἐκάστω τῶν ἀμαρτάνοντων, καὶ μὴ ὁμολογήσας, B
 ἀλλ' ἐλεγχεθῆς, ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ, εἰς ὅσον ὁ ἐργά-
 τας τῶν κακῶν ἐπιτετιμῆται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν
 ἐπιτιμῳ. Καίτοι ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ἐν εἰδήσει τοῦ
 πατρὸς πορνεύοντος υἱοῦ καὶ πλέον τι θεωρεῖται, ἢ
 ἐφ' ὧν εἴρηται. Τοσοῦτον γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ τῶν πα-
 τέρων ἐξουσιάζονται, ὥστε οὐδὲ νομίμῳ γυναικὶ
 συνάπτεσθαι ἄνευ τῆς ἐκείνων συναινέσεως δύνα-
 σθαι. Οἱ γὰρ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι (ὡς φησιν
 αὐθις ὁ μέγας οὗτος ἐν τῷ μβ' κανόνι αὐτοῦ) πορ-
 νεῖαι εἰσιν. Οὔτε οὖν τοῦ πατρὸς ζῶντος, οὔτε τοῦ
 δεσπότη, οἱ συνιόντες, ἀνεύθουνοι. Αἱ γὰρ συνῆκαι
 πῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον. Εἰ οὖν ταῦθ'
 οὕτως ἔχει, τίς ὁ τὸν πατέρα τούτων τοῦ τῶν πόρ-
 νων ἐξαιρησόμενος ἐπιτιμῶν; Ἔσται οὖν καὶ οὗτος
 ὁμοίως τῷ ὑπὸ ἀφορισμένῳ· Ἐστὶ παρὸν κωλύειν, ἢ C
 καὶ ἄλλως νομίμως ἐκγαμίζεῖν, οὐδὲν τούτων πε-
 ποιήκε. Πῶς δὲ οὐ παροξύνει μᾶλλον θεόν, ὃ μὴ ἀνα-
 λύων μὲν τῆς ἀμαρτίας, οἰόμενος δὲ διὰ τῶν προσ-
 φερῶν καὶ δεήσεων ἐξήλουσθαι θεόν; Ἰσον γὰρ τι
 ποιεῖν τοῖς ἀδικαῖσι μὲν, καὶ τὰ ἐξ ἀδικιῶν κατ-
 ἔχουσιν, ἀξιοῦσι δὲ τὸν δικαστὴν δώροις ἀφεῖναι
 τούτοις τὴν κατὰ τῶν ἀδικησάντων ποινήν. Πάντως
 γὰρ παροξυνοῦσιν οἱ τοιοῦτοι μᾶλλον τὸν δικαστὴν,
 τοιαῦτα ἀξιοῦντες, εἰ μὴν τὴν 15 κλήσιν διαψεύδεται·
 καὶ οὗτοι θεόν, τὸν μὴ ἄλλως, ἢ διὰ μετανοίας τοῖς
 μετανοοῦσιν ἐπικλινόμενον. Ἀκουέτωσαν οὖν, ὡς μί-
 σθωμα πόρνης οὐ μερίζεται ἄγιός. Ἰσχύουσι μὲν γὰρ
 ὑπὲρ τῶν ἀμαρτανόντων προσφερόμεναι καὶ τῶν δι-
 καίων ὑπὲρ τούτων δεήσεις. Ἄλλ' ἐνεργοῦμεναι, τούτεστι D
 τῶν ὑπὲρ ὧν προσάγονται μετανοούντων, καὶ ὑπαναχω-
 ρούντων πῆς ἀμαρτίας. Ἴν' οὐδὲν ἐνταῦθα ὀρῶ γινόμε-
 ναν, δε πορνείων πορνέει, καὶ ὁ πατήρ σιγῶν, καὶ μὴ
 ἀναχαιτίζων, σπαρατίζεται.

« Περὶ ἐναδόχων. »

Οἱ ἀνάδοχοι (περὶ τούτων γάρ σοι τὸ πεμπτον
 ἐρώτημα) εἰ ἀκριβῶς ἤδεσαν τὰ τῷ μεγάλῳ Διονυ-
 σίῳ διωρισμένα, καὶ ἦ δὴ τὴν μέριμναν καὶ φυλακὴν
 ἐπαιτοῦνται περὶ τὸν διὰ τῆς πνευματικῆς καλυμ-
 βήθρας ἀναγεννώμενον καὶ ὑπὸ τούτων ἀναδεχόμε-

sacerdotes suscipere oblationes patrum illorum.
 quibus scientibus filii in potestate positi scortantur,
 necne (hæc enim est interrogatio tua quarta), aio:
 Si scortantur, nec a scortatione recedentium,
 oblationes admittendæ sunt; patrum etiam omnino,
 quorum permissu liberi scortantur. Nam non vetare
 scientes, sed tacere; permittere procul dubio est.
 Quod si non illud, hoc quonam modo? Atqui scortan-
 tantium non sunt admittendæ: nec igitur eorum,
 qui conscii participant. Conscium au em et parti-
 cipem esse patrem, perspicuum est. Eo enim illud
 pertinet: Si conspicias furem, cum eo concurre-
 bas; et cum mœcho partem tuam ponebas. Et in
 71 canone magni Basilii, qui his verbis pronuntiat:
 Conscius cum unoquoque delinquentium, non con-
 fessus, sed convictus, tanto tempore sub pœna
 erit, quanto is, qui est mali auctor, emendatur.
 Quoniam hic in filio qui, sciente patre, scortatur
 plus quidpiam conspicitur, quam de quibus dictum
 est. Adeo enim subjecti sunt patribus filii, ut neque
 legitimæ uxori sine illorum consensu conjungi pos-
 sint. Nuptiæ enim sine iis, qui habent in potestate,
 coeuntes (ut iterum magnus ille inquit 42 canone),
 sunt scortationes. Neque igitur, patre vivo, neque
 domino, qui coeunt, sunt criminis exsortes. Conven-
 tiones enim eorum, qui in aliena potestate sunt,
 nihil firmitatis habent. Si hæc igitur ita se habent,
 quid horum patrem pœna scortantium eximet?
 Ideoque et hic, quemadmodum filius, erit excom-
 municatus; quia cum posset prohibere, aut aliter
 legitimo elocare matrimonio, nihil horum fecerit.
 Quonam autem modo non magis Deum exacerbabit,
 qui cum peccati causam non præcidat, oblationi-
 bus et precationibus placari Deum arbitratur? Idem
 eum faceret cum iis, qui iniquitatem commiserunt,
 et injuste parta possident; sed maleficiorum remitti
 sibi pœnam a iudice munertibus deprecantur. Illi
 enim talia deprecantes, acerbioerem omnino sibi
 potius reddent iudicera (uisi is nomen suum
 ementiatu)r, et hi Deum, qui non aliter ad pœniten-
 tes, quam per pœnitentiam, flectitur. Audiant igitur,
 ut meretricis mercedem non patiatu mundus. Valeat enim et pro peccatoribus oblatæ
 justorum preces, sed effectui traditæ. Id est, si, pro
 quibus offeruntur, pœnitentia ducantur, conver-
 tanturque a peccato; quorum nihil hic factum vi-
 deo, cum scortans scortatur, et pater tacens, nec
 coercens, permittit.

De susceptoribus.

Susceptores (de his enim tuum quintum est in-
 terrogatum) si probe nossent, quæ a magno Diony-
 sio definita sunt, et quatenus curam exiguntur et
 sollicitudinem ejus, qui per spiritale lavacrum re-
 generatur, et ab his suscipitur: segnius quidem ad

VARLE LECTIONES.

15 εἰ μὴ τὴν.

« non capere partem de mercede meretricis cum, qui purus est.

susceptorum ministerium prodirent, etiam ardentius invitati. Cum vero ignorent, videmus autem quotidie et mulieres sine differentia susceptorum onus recipientes; quid vetat, juxta consuetudinem, quæ hic obtinuit, viro peregrinante, qui primogenitum horum parentem filiolum suscepit, illius uxorem invitatam suscipere eum, qui eisdem postea fuit natus?

Sextum autem, quod de infante quæsitum est, ut paucis dicam, est hujusmodi:

Infans, inquisti, morbo correptus, et jam morti proximus, sacerdoti cuidam oblatus est per sacram Dei generationem regenerandus. Hic cum exilem spiritum eum ducere videret, et veritus, ut solemnibus precibus et adjurationibus non decantatis præriperetur, antequam baptismatis regenerationem esset adeptus: preces ante baptismum decantandas, et adjurationes præcedens, initiat illum triplici demersione, et triplici Patris, Filii et Spiritus sancti invocatione. Quid post hæc? Convalescit infans, abeunte morbo. Accedit iterum sacerdos, adjurationes, quas præterierat, et preces impleturus. Quod restat, quæsiisti discere, liceret id facere, necne. Et puto ea, quæ baptismum præcedunt, post baptismum accinenda non esse ei, qui jam baptismo initiatus est, per triplicem immersionem, et trium personarum invocationem, in quibus est baptimus. Nusquam enim ab ullo sacrorum canonum tale quid definitum invenimus. Et

Septimam et ultimam interrogationem hujusmodi proposuisti. Puella quædam, quintum agens annum, in impubere ætate despondetur cuidam viro, qui propter ætatem impuberem jure eam repudiat. Hæc autem rursus septimo ætatis anno despondetur alteri: qui iterum eandem causam habens cum priore, dissidium cum ea facit. Quid tum deinde? Tertium decimum agens annum vult alii viro legitime conjugi, et benedictione sacra initiari. Hæc per narrationem exponens, quærebas, prohibita essent, necne. Et dicimus, non prohiberi eam; tum quod præter ætatem desponsata sit, et hujusmodi sponsalia nullo connumerentur modo sponsalibus novella constitutione cognitis: tum quod prædicti sponsi (si quidem sponso vocari oporteat

νον, σχολη γ' ἂν προς την τῶν ἀναδόχων λειτουργίαν ἀπήντων, καὶ θερμότερον προσκλιόμενοι· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἴσασιν, ὁρῶμεν δὲ καθ' ἑκάστην κει γυναίκα; ἀδιαφόρως τὸ τῶν ἀναδόχων βέρος ἰκνοδεχομένας· τί κωλύει, κατὰ τὴν ἐπικρατίαν ταύτη συνήθειαν, τοῦ ἀνδρὸς ἀποδημούντος τοῦ τῷ προτογενέος παιδίου τῶνδε τῶν γονέων ἀναδεξαμένου, τὸ ἐκείνου γυναίκα κληθεῖσαν τὸ μετ' ἐκεῖνο τούτοις πάλιν ἀναδέξασθαι;

Τὸ δὲ περὶ τοῦ παιδὸς ἕκτον ἐρώτημα, ὡς βραχὺ φάναί, τοιοῦτόν ἐστιν·

Παιδίον (ἔφη) νόσῳ κατηθὲν, καὶ ἐγγίσαν ἤδη τῷ θανάτῳ, προσήχθη τινὶ τῶν ἱερέων, διὰ τῆς ἐκείνου θεογενεσίας ἀναγεννηθῶσόμενον. Ὁ δὲ λέγων τούτο ἰδὼν ἔμπνεον, καὶ φοβηθεὶς μήπως τῶν ἐκείνου εὐχῶν καὶ ἐφορκισμῶν ἐπαχθόμενον προσκολληθῆ, μὴ τυχὸν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως· περιελθὼν τὰς εὐχὰς τὰς πρὸ τῆς τελειώσεως ἐπαχθόμενας καὶ τοὺς ἐφορκισμοὺς, τελείωσεν αὐτὸν διὰ τῆς τρίτης καταδύσεως, καὶ τῆς ἱσαριθμοῦ ἐκκλησίως τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; ῥώνονται τὸ κατὰ τῆς νόσου διαπετευσάσης. Πρόσεισιν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς τοὺς ἐφορκισμοὺς ἃς οὐκ παρελλοίπε, καὶ τὰς εὐχὰς ἀναπληρώσων. Λοιπὸν ἐξήχησας μαθεῖν, εἰ ἔστι τοῦτο ποιεῖν, ἢ μή. Καὶ δοκεῖ, μοι, ὅτι οἱ ἐμετὰ τὴν τελείωσιν τὰ πρὸ τῆς τελειώσεως προσκολληθέντα τῷ ἤδη τετελειωμένῳ διὰ τῆς φορικτῆς καταδύσεως, καὶ τῆς ἐκκλησίως τῶν τριῶν προσώπων, οἱ οἱ ἢ τελείωσιν. Οὐδαμοῦ γὰρ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἐκείνων κανόνων τοιοῦτόν τι εὐρίσκομεν διακριτικῶς. Καὶ ὁ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ δὲ συνεληθόντων ἑκείνων Πατέρων μὲν κανὼν, περὶ τῶν περιστάτικῶς ἐκείνοις βαπτίζομένων διεξιῶν, οὐδενὸς τούτων ἐπισημαίνουσεν, οὐ τοῦ εὐλογεῖν, οὐ τοῦ ἐφορκίζειν μετὰ τὸ βάπτισμα· μόνον δὲ τοῦ δεῖν τὴν πίστιν ἐκμαθεῖν, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, τὸν ὑπὸ τῆς νόσου καλυθέντα πρὸ τοῦ ταύτην ἐκμαθεῖν Φησὶ γὰρ, ἔδει τοὺς ἐν νόσῳ βαπτισθέντας, ἢ τοὺς ἀναγεννηθέντας ἐκμαθεῖν τὴν πίστιν, καὶ γινώσκειν, ὅτι θεὸς ὁμοῦ ἡξιώθησαν.

Ἐβδομον καὶ τελευταῖον ἐρώτημα τοιοῦτόν τι ἐκείνου βέλγηκε. Κόρη τις, πέμπτον ἄγουσα ἔτος τῆς ἀνηθότητι ἡλικίας, μνηστεύεται τινὶ ἀνδρὶ. Οὗ ἐκείνου πάλιν, διὰ τὴν τῆς μνηστευθείσης ἀνηθότητι ἀφίσταται αὐτῆς. Ἡ δὲ καὶ πάλιν ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τῆς ἡλικίας αὐτῆς μνηστεύεται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, ὅς δὴ πάλιν τὰ ἴσα τῷ προτέρῳ φρονήσας ἐπαρῆγνυται αὐτῆς. Εἶτα τί; τρισκαίδεκατον ἐκείνου χρόνον βούλεται νομίμως ἀνδρὶ ἑτέρῳ συναρθεῖν καὶ ἱερολογηθῆναι. Ταῦτα διηγηματικῶς ἐκείνου ἐξήχεις μαθεῖν, εἰ κεκωλύεται, ἢ μὴ κεκωλύεται ἐκείνου λέγομεν, μὴ κεκωλύσθαι ταύτην, διὰ τὸ ἐκείνου ἡλικίαν μνηστευθῆναι, καὶ μὴ συναριθμησθῆναι αὐτῆς ταῖς τοιαύτας μνηστείας ταῖς ἐγνωσμέναις τῷ ἀνδρὶ νομοθεσίᾳ μνηστείας. Καὶ προσέτι δὲ, διὰ τὸ ἐκείνου

VARLÆ LECTIONES.

¹⁶ ἐφορκισμούς.

^b quod divinum munus adepti sint.

προηγησαμένους μνηστῆρας (εἶγε μνηστῆρας δε? A eos, qui per illicitum appellationem ementiiti sunt) καλεῖν, τοὺς τὴν κληρίην διαψευσαμένους, διὰ τὸ ἔκθεσμον) δικαίως ἤδη διαστῆναι αὐτῆς. Καίτοι εἰ καὶ τις ἐκείνων τῆς μνηστείας ἀντεποιεῖτο, ἰκχνὸν τῆ κόρη βοήθημα πρὸς ἀθέτησιν ἐκείνου, τὸ μὴ δοκεῖν συναίνειν, διὰ τὴν ἀνηθότητα.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ.

• Ἐπιστολὴ τοῦ χαρτοφύλακος κυρίου Νικηφόρου πρὸς τινὰ μοναχὸν Θεοδοσίον καὶ ἔγκλειστον Κορίνθου, περιέχουσα λύσιν τινῶν ζητημάτων. •

Exstat inter Opera Nicephori CP. patriarchæ, *Patrologiæ* tom. C, col. 1061.

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

• Ὑπόμνησις τινὸς μοναχοῦ Καππαδόκου, Βασιλείου τὸνομα, πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης, κύρον Νικήταν τὸν Μιτυληναῖον, περὶ δοῦλων ἵνα ἱερολογῶνται. •

Δεσπότη μου ἄγιε, ἐν τῷ κόσμῳ τὴν οἴκησιν ποιούμενος, καὶ τῶν προσερχομένων μοι τοὺς λογισμοὺς ἀναδεχόμενος, εὐρον ἐξ αὐτῶν τινὰς, δούλους καὶ δουλίδας ἔχοντας, καὶ τοὺς δούλους αὐτῶν ἐκτὸς ἱερολογίας πορνικῶς συναφθέντας. Τῇ δὲ δευτέρᾳ διατάξει τοῦ μεγάλου Παύλου ἐντυχῶν, τῇ λεγοσῆ. Εἰ δὲ ἔθνικου εἴη 17 ὁ οἰκέτης, διδάσκεισθω εὐαρεστειν τῷ δεσπότη, ἵνα μὴ βλασφημῆται ὁ λόγος. Εἰ μὲν 18 οὖν ἔχει γυναίκα, ἢ ἡ γυνὴ ἄνδρα, διδάσκεισθωσαν ἀρκεῖσθαι ἑαυτοῖς 19 • εἰ δὲ ἄγαμοὶ εἰσι, μανθανέουσιν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν νόμῳ. Εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ, πιστὸς ὢν, καὶ εἰδὼς, ὅτι πορνεύει, οὐ δίδωσιν αὐτῷ γυναίκα, ἢ τῇ γυναικὶ ἄνδρα, ἀφοριζέσθω. Ταῦτη, ὡς εἴρηται, ἐντυχῶν, παρήνευσεν τοὺς δεσπότης, εὐλογῆσαι τοὺς οἰκέτας αὐτῶν • ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν διάταξιν ὑπέδειξα αὐτοῖς. Οἱ δὲ τὴν μὲν διάταξιν τοῦ Ἀποστόλου ἐδέξαντο, ὡς ἄγίαν, καὶ τὰ τῷ Θεῷ 20 φιλὰ λέγουσαν • ἀπελογούντο δὲ, ὅτι Φοδούμεθα, εἰ πεισθῶμεν τῇ διατάξει εὐλογῆσαι τοὺς δούλους, μήπως ἐλευθερωθέντες ὑπὸ τῆς εὐλογίας, στερηθῶμεν 21 τῆς αὐτῶν δουλείας. Ταῦτα αὐτῶν λεγόντων 22, ἤμην πάλιν ἐναγώνιος πρὸς τὸ προκειμένον • καὶ ἄμα πολλὰ σπουδάσας, εὐρον καὶ τοῦ τρισμακαρίστου βασιλέως, κυρίου 23 Ἀλεξίου Νεαράν, κελεύουσιν εὐλογεῖσθαι τοὺς δούλους, καὶ μένειν αὐτοὺς πάλιν δούλους καὶ μετὰ τὴν εὐλογίαν. Ὑπέδειξα οὖν ταύτην αὐτοῖς. Οἱ δὲ πάλιν ἀπελογούντο, μὴ εἶναι ταύτην τὴν νομοθεσίαν τοῦ μακαρίτου βασιλέως. Μὴ ἔχων οὖν τί ποιῆσαι, θέομαι τῆς σῆς ἀγιότητος, ἵνα εἰ ἀληθῶς ἡ νεαρά παρ' ἐκείνου γέγονεν, ὅπισθεν ἐπικυρωθῇ δι' ὑπογραφῆς 24 σῆς, καὶ ὑπογραφῇ διὰ τῆς ἁγίας χειρὸς σου, πρὸς σύστασιν καὶ πληροφορίαν τῶν ἀπιστούντων αὐτῇ, καὶ ὠφέλειαν πολλῶν.

VARIE LECTIONES.

17 εἰ καὶ ἔθνικου. 18 καὶ εἰ μὲν. 19 αὐτοῖς. 20 καὶ Θεῷ φιλὰ. 21 μήπως ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τῆς εὐλογίας, καὶ στερηθ. 22 τούτων λαλούντων. 23 κύρου. 24 δι' ἐπιγραφῆς.

• ex eis sponsalia secum asserui esse contracta. d etiamsi pagani servussit, hero suo placere discat, ne doctrina c. e plurimum laudandi. f firmetur per adnotationem tuam et subscribatur.

NICEPHORI CHARTOPHYLACIS.

Epistola Chartophylacis domini Nicephori ad monachum quemdam Theodosium, et inclusum Corinthi, continens quarumdam quaestionum solutionem.

B NICETÆ METROPOLITANI THESSALONICES.

Suggestio monachi cujusdam Cappadocis, Basilii nomen habentis, ad episcopum Thessalonicae, dominum Nicetam Mitylencæum, de servis, ut sacrae preces eorum nuptiis adhibeantur.

Sancte domine mi, in mundo habitationem faciens, et aduentium me confessiones suscipiens, reperi ex iis aliquos, qui sei vos et aucillas haberent, et servos eorum sine sacra preceatione, scortalorum more, conjunctos. Cum autem legissem secundum magni Pauli præceptum, dicens : Quod si ethnici sit servus, doceatur placere domino, ne sermo calumniis appetatur. Si igitur habet uxorem vir, aut uxor virum, doceantur seipsis esse contenti. Quod si innupti sint, discant non scortari, sed nuptias lege contrahere. Quod si dominus ejus, qui fidelis sit, sciatque eum scortari, non det ei uxorem, aut mulieri virum, excommunicetur. Cum, inquam, id legissem, admonui dominos, ut benedicerentur eorum servi. Præceptum etiam eis ostendi. Qui præceptum quidem probarunt Apostoli, ut sanctum, et Deo grata continens. id vero pro defensione causabantur, se vereri, ne si præcepto pareant, ut servi benedictionem accipiant, liberati per benedictionem, eorum servitute priventur. Cum hæc illi dicerent, eram rursus in certamine ad propositum dubius : multoque tamen adhibito studio, inveni etiam ter • beati imperatoris domini Alexii Novelam, jubentem, ut servi benedicantur, rursusque post benedictionem servi maneant. Eam igitur illis ostendi. Qui iterum defendebant, non esse hanc constitutionem beati illius principis. Cumque nesciam quid opus facto sit, sanctitatem tuam rogo, ut si vere ea novella ab eo facta sit. a tergo firmetur subscriptionis tuæ auctoritate. Subscribaturque sancta manu tua, ad probationem certitudinemque eorum, qui illi fidem non habent, et ad multorum utilitatem.

οίαις. Τῶν δὲ τοιούτων οὐδὲ αἱ προσφοραὶ δεκταί, ἅς ἂν διορθώσωνται. Ἄλλ' καὶ οἱ ἐπιτεταγμένοι 33 ἐπιτηρεῖν τὰ τοιαῦτα, καὶ διορθοῦν, εἰ μὴ τοιοῦτο ποιῶσι, καὶ αὐτοὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ὑπεύθυνοι γίνονται. Εἰ δέ τις εὐπορεῖ ἐνὸς δούλου ἢ δουλίδος, ἀπορεῖ δὲ ἕτερον κτήσασθαι, πρὸς τὸ συζῆσαι αὐτοῦς, καὶ διὰ τοῦτο ἀνέχεται ὃν ἔχει 34 ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, ἴστω ὡς τοῦτο οὐκ ἐκβάλλει αὐτοὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ κανονικῆς ἐπιτιμῆσεως· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παντοῶς αἰτείσθω 35 διδάξαι τὸν οἰκεῖον οἰκέτην σωφρονεῖν, ἢ κωλύσει 36 τὴν πορνείαν διὰ τρόπου παντός, γὰμψ ὅπως δῆποτε συζῆσας τὸ πορνεῦον πρόσωπον· καὶ οὕτως ἔστω ἀνεύθυνος· 37.

Ἡ ὑπογραφή· Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Νικήτας.

« Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις διάφοροι, γινόμεναι παρὰ διαφόρων ἀρχιερέων πρὸς τὸν χαρτοφύλακα κύριον Νικήταν, τὸν γεγονότα ἀρχιεπίσκοπον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. »

Ἐρώτησις πρώτη. Διάκονος ὀφφικιάλιος [κατηγορηθεὶς, ὅτι προέδωκε τι ἀκίνητον τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιτιμήθη παρὰ τοῦ μητροπολίτου· ἐτελεύτησεν ὁ μητροπολίτης, ἦλθεν ὁ ἕτερος, καὶ εἶσε τοῦτον ἐπιτιμημένον· καὶ ἐρωτῶ εἰ δυνατόν ἐστὶ τοῦτον λυθῆναι παρ' ἡμῶν τοῦ ἐπιτιμίου.

Ἐρώτησις β'. Κληρικὸς, λαβὼν γυναῖκα, καὶ μνηστευσάμενος αὐτήν, καὶ τὰς εὐχὰς τῆς μνηστείας δεξάμενος, συνεγένετο τάχῃ Εἴτα ἔχειροτονήθη ἱερεὺς, ἐλπίζων ὅτι αἱ εὐχὰι τῆς μνηστείας ἀρκοῦσιν εἰς γάμον, ἀγνοῦντος καὶ τοῦ ἀρχιερέως, ὅτι οὐκ ἐγένετο τέλειος γάμος. Μετὰ τοῦτο ἔλαβε καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ γάμου· καὶ ἐρωτῶ εἰ ὀφείλει ἱεουργεῖν, ἢ στήναι 38 τῆς ἱεουργίας, ἢ ἐπιτιμηθῆναι πρὸς καιρὸν.

Ἐρώτησις γ'. Ὁ δευτερογαμήσας· δευτέρου εἰ ὀφείλει ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰσόδου συνεισοδεῖν τῷ ἱερερεῖ.

Ἀπόκρισις πρώτη. Ὁ κατηγορηθεὶς, εἴτε καὶ ἐπλῶς, εἴτε καὶ κατὰ νόμους διαβληθεὶς ἐπὶ τῇ τοῦ ἐτήματος τῆς Ἐκκλησίας προδοσίᾳ, οὐ μέντοι καὶ λεγθεὶς, εἰ καὶ εἰάθη ἐπιτιμημένος, τοῦ ἐπιτιμήσαντος αὐτὸν διὰ τὴν τοιαύτην κατηγορίαν τελευτήσαντος, καὶ παρὰ τῶν μετ' αὐτὸν δύο ἀρχιερέων καὶ ἔτι ἐπιτιμημένος μέχρι τοῦ νῦν· ὅμως ἐὰν ἰσθῆις ἐλέγχῃ αὐτὸν οὐδὲ νῦν, οὔτε αὐτὸς ὁμολογεῖ τὴν προδοσίαν, δύναται λυθῆναι παρὰ τοῦ νῦν ἀρχιερέως ἑαυτοῦ, καὶ εἶναι ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐνεργεῖν καὶ ἀ τοῦ ὀφφικίου αὐτοῦ.

Ἀπ. β'. Ὁ δὲ τῇ οἰκείᾳ μνηστῇ πρὸ τῆς τοῦ ἄμου ἱερολογίας κληρικὸς συναφθεὶς, εἰ καὶ μὴ ἴς κλειψιγαμήσας λογίζεται, διὰ τὸ νομίζειν ὅτι ἀρεῖ αὐτῷ πρὸς τὴν τῆς μνηστῆς συναφείαν ἢ τῆς μνηστείας συναφείᾳ· ἀλλ' ὅτι ἠγνόησεν ὅλως ἄπερ

A Sed et quid ea observanda emendandaque deputati sunt, nisi id fecerint, sacris canonibus obnoxii erunt. Quod si cui sit facultas habendi servum unum, vel ancillam, desit autem facultas alterius comparandi, ut eos conjungat, et ob id indulget ei, quem in sua potestate habet: sciat ipsos non id eo liberari ab ecclesiastica et canonica censura. Sed et ipse omnino tenetur docere servum suum continenter agere, aut omni modo scortationem prohibere, nuptiis utcumque conjungens scortantem personam; atque ita extra culpam esto.

Subscriptio: Nicetas metropolitanus Thessalonicæ.

Interrogationes et responsiones diversæ, a variis antistitibus factæ ad dominum Nicetam chartophylacem, quæ fuit archiepiscopus metropolis Thessalonices.

Interrogatio prima. Diaconus officialis, accusatus, quod per collusionem amiserit rem Ecclesiæ immobilem, censuræ ecclesiasticæ subjectus est a metropolitano: obiit metropolitanus, successit alius, qui eum in pœnis esse sivit. Quæro, an hic a nobis pœna absolvi possit.

Interr. 2. Clericus uxorem ducens, precatione tantum sponsaliorum suscepta, cum ea congressus est: deinde creatus est sacerdos, credens sponsaliorum preces ad nuptias sufficere, cum antistes ignoraret perfectas nuptias non fuisse contractas. Postea nuptiarum etiam precationem accepit. Quæro, an debeat sacra celebrare, aut a celebratione desistere, aut temporalibus pœnis coerceri.

Interr. 3. An deputatus, qui secundas nuptias contraxit, debeat tempore introitus simul introire cum antistite.

Responsio prima. Qui incasatus est, sive simpliciter, sive secundum leges accusatione instituta, ob collusionem de prædio Ecclesiæ factam, non tamen etiam convictus, et si sub pœnis (cum is qui propter talem accusationem eas irrogaverat, sit mortuus) relictus fuerit, et a duobus, qui post illum fuerunt, antistitibus, sitque hactenus sub iis: tamen si nunc nullus eum vincat, nec fateatur prodittonem, potest a suo antistite, qui nunc est, absolvi; et esse in proprio ministerio, officioque suo fungi.

Resp. 2. Clericus autem, qui cum sua sponsa ante nuptiarum consecrationem colit, licet non censeatur clandestinas contraxisse nuptias, quia sufficere existimet sponsaliorum conjunctionem ad sponsæ copulam: quia tamen omnino ignoravit ea, quæ

VARIÆ LECTIONES.

33 οἱ ἐπιτεταγμένοι διοσῶν. 34 ἀνέχεται πορνεῦειν ὃν ἔχει, ἢ τὴν ἔχει. 35 ἀπιτετεται, 36 κωλύσει. 37 ἔστα, νεύθυνος. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἐπιτεμῆσεως ἰα'. 38 ἢ ἐσπῆναι.

in spiciendaque. a mandatum habent. o patitur scortari eum eamve, quem quamve in sua potestate habet. p prohibebis. q addendum Mense septembri, indictione xi. r furtivas.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος ἢ καὶ λαϊκὸς φωραθῆι ἄ
ἐπακοῖδος, ἢ καὶ φαρμακός, ἢ καὶ τριοδεύων ποίψ ἐπιτι-
μῆν ὑποσσεσεται ;

Ἄπ. Καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς ἐθνικῆς εἰσι σνηθείας
οὐ τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας, οὕτε μὲν τῆς ὀρθο-
δόξου Ἐκκλησίας. Ὅθεν ὁ τούτοις ἀλούς τοῖς ἐπι-
τηδεύμασι καὶ κακοτεχνήμασιν, εἰ μὴν ὕληρικός
ἔστι, καθαιρεται, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποβρίπτει-
ται, κατὰ τὸν λς' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανόνα·
ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ λαϊκὸς ἐκβάλλεται τῆς Ἐκκλη-
σίας τελείως. Μετανοοῦντες δὲ οἰκονομοῦνται δι'
ἐξαετίας, ἢ πενταετίας· τρία μὲν ἔτη ὑποπίπτον-
τες, καὶ τὰ λοιπὰ συνευχόμενοι μόνον, χωρὶς προσ-
φορᾶς, κατὰ τὸν κδ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ. Οὕτως δὲ με-
τανοήσαντες γνησίως, ἢ ὡς ἂν ὁ ἀρχιερεὺς συνορᾷ,
πρὸς τὴν μετάνοιαν αὐτῶν (ἔχει γὰρ ἐξουσίαν καὶ
μειοῦν τὸν καιρὸν), τῆς θείας καταξιοῦνται μετα-
λήψεως.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένους παραδυναστεύει τῶ τῆς
χωρᾶς ἄρχοντι σπεύδει, κἀνευθεν προσγγέλλει τινὰ
κατὰ τινων, καὶ τὸν ἄρχοντα κατ' ἐκείνων διανιστᾷ, τί
κανονικῶς ὁ τοιοῦτος πέσεται ;

Ἄπ. Ὁ ἱερωμένος τῶ ἱερῶ προσεδρεύειν ὀφεί-
λει, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑπηρεσίαις ἐνασχολε-
σθαι, καὶ οὐ παραδυναστεύειν κοσμικαῖς ἐξουσίαις
καὶ ἄρχουσιν. Ἐκ δὲ τῆς νομίμου παραγγελίας οὐ
βλάπτεται εἴ ποτε τοῦτο ποιήσῃ, εἰ μὴ κατὰ τῆς
Ἐκκλησίας ἔστιν ἡ προσαγγελία ἢ ψευδῆς καὶ συ-
κοφαντικῆ. Τότε γὰρ ἢ ὡς ἀσεθῆς ἢ ὡς συκοφάντης
καταγινώσκειται ἐλεγχθεὶς. Ληλαὶ δὲ εἰσιν αἱ κανο-
νικαὶ τῶ τοιοῦτων τιμωρίαι.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος, παρὰ τὸ προσῆκον ἀμ-
ριέννυται ἐνδύμα, καὶ κοσμικὰ περιβαλλόμενος φωραθῆ,
καὶ βῆδοφορῶν ἢ καὶ νυκτοπορῶν, πῶς οὗτος κανονι-
κῶς συσταλήσεται ;

Ἄπ. Τὸ ἀμφιέννυσθαι ἀκατάλληλα τῶ οἰκείῳ σχή-
ματι, καὶ βῆδοφορεῖν, καὶ νυκτοπορεῖν, ὅσον μὲν
κατὰ τὸ φαινόμενον, οὐκ ἐπαινετόν ἐστιν. Οὐδὲν γὰρ
εὐχρῆδον ὑποβάλλει νοεῖν κατὰ τοῦ οὕτω πράττοντος.
Μετὰ παραγγελίαν 41 γὰρ ὁ τοῦτο ποιῶν, καθαιρεθῆ-
εται πάντως· εἰ μὴ δι' ἀνάγκην τινὰ, ἢ περιστά-
σιν, ἢ πενίαν, ἢ ἄλλην τινὰ εὐλογον, 42 ἢ καὶ διὰ
τὴν τοῦ τόπου ἀγριότητα, καὶ ἀκαταστασίαν, καὶ
ἀσάφην, πρὸς ὠφέλειαν ἑαυτοῦ ἢ ἐτέρου τινός,
ἢ πρὸς ψυχικὴν βλάβην. Τότε γὰρ συγγνωσθήσεται,
ὡς μὴ ἀρνούμενος τὸ ἐπάγγελμα, μηδὲ καταφρονη-
τικῶς ἔχων πρὸς τὸ σχῆμα, μηδὲ τισιν ἐτέροις
πειτιθέμενος.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος συμμιγῆ λαὸν δι-
ύλισθῃν ἢ κατὰ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, ἢ κατὰ τινος
ἐρέου ἀπλῶς, καὶ ὀχλοποιεῖ, καὶ ἐκμελετᾷ κατ' αὐτοῦ,
ὀφείλει ὅσως πέσασθαι ἀπὸ κανόνος ;

Interr. Si quis consecratus ^b, aut etiam laicus
deprehensus sit incantator aut veneficus, aut
etiam triviorum circulator, cui pœnæ succidet ?

Resp. Hæc sunt paganicæ consuetudinis, non
Christianæ reipublicæ, et minus orthodoxæ Eccle-
siæ. Unde qui de his studiis et malis artibus con-
victus fuerit, si quidem sit clericus ; deponitur,
et de Ecclesia ejicitur, juxta canonem tricesimum:
sexum Laodicenæ synodi. Similique modo laicus
prorsus ab Ecclesia expellitur. Pœnitentiam autem
agentes emendantur per sexennium, aut quin-
quennium : tribus quidem annis prostrati, et re-
liquis comprecantes tantum, sine oblatione, juxta
vicesimum quartum canonem Ancyranae. Atque
ita ingenuæ pœnitentes, vel ut antistes ad eorum
pœnitentiam animadverterit ^c (habet enim po-
testatem etiam minuendi temporis), divinam com-
municationem promerentur.

Interr. Si quis sacerdotatus ^d cum præside pro-
vinciæ potentatum habere studeat, indeque denun-
tiaverit quidpiam de aliquibus ; et præsidem in eos
excitaverit ^e, quid secundum canones patietur ?

Resp. Sacerdos templo assidere debet, et eccle-
siasticis occupari ministeriis, non potentatum simul
gerere cum mundanis potestatibus et magistrati-
bus. Ex legitima autem denuntiatione non læditur.
si quando id facial, nisi contra Ecclesiam, fiat
falsa et calumniosa delatio. Tunc enim aut ut im-
pius, aut calumniator convictus, damnatur. Certæ
autem sunt canonicæ horum pœnæ.

Interr. Si quis sacratus, præter decorum indua-
tur vestem, et mundanis amictus deprehensus sit,
et tela ferens ^f, noctuque vagans, quonam modo
coercebitur ?

Resp. Indui non decenti habitu, et telum ^g ferre,
noctuque vagari, ut prima specie videtur, lauda-
bile non est. Nam de eo, qui sic agit, boni nihil
suspiciari licet. Post admonitionem enim ^h qui id
facit, deponetur omnino : nisi per necessitatem
aliquam, aut infortunium, vel paupertatem, aliam-
ve quam justam causam, aut etiam loci ferocita-
tem, et instabilitatem, ac barbariem, ad utilitatem
suam, vel alterius cujuspiam, non ad animæ dam-
num. Tunc enim ei venia dabitur, ut qui non sit
inficiatus promissum, neque ⁱ contemptui habeat
habitum, neque ullis aliis insidiatur.

Interr. Si quis sacratus promiscuum vul-
gum excitet adversus suum episcopum, vel
alium quemlibet simpliciter, et turbas congreget,
ac molliatur in eum, quidnam a canone pati
debet ?

VARIÆ LECTIONES.

41 παραγγελίαν γούν. 42 αἰτίαν εὐλογον.

^b sacerdos. ^c vere acta pœnitentia, vel prout pontifici videtur, habita pœnitentiæ ipsorum ratione.
^d in sacerdotio constitutus. ^e incitaverit. ^f fustes gerens. ^g fustem. ^h ergo. ⁱ qui professionem
nam non neget.

neam divertit. An ille *binubus*, hic *trinubus*, an simpliciter *scortatores*. Et miror quid in mentem tibi venerit, ut de his adeo perspicue differentibus, quasi indifferentibus quaesieris: cum magna sit bigamorum cum *scortatoribus* differentia, et horum rursus cum illis. Quod omnibus manifestum est, et maxime non perfunctorie audientibus magnum Apostolum, qui bigamiam certa ratione reperitur concessisse, *scortationem* vero nequaquam. Cui conruens magnus Basilius sic ait in sacris suis canonibus: Quæ in viduitate potestatem sui ipsius habet, ut nubat, extra crimen est, cum Apostolus dicat: Sin autem vir mortuus fuerit, libera est cui velit nubere, modo in Domino. Hoc autem addidit, *scortatorios* vetans affectus et congressus, quales sane sunt extranearum mulierum. Et bigamia quidem precatione consecratur: *scortatio* autem nequaquam: aut *scortatio* non esset. Et quidem bigamia (quemadmodum magnus ait Basilius) neque matrimonium est, neque matrimonii principium. Quod autem bigamia sit matrimonium, ex ipso nomine liquet. Et bigami quidem duobus annis vacant communione, quibus impletis, eam merentur. *Scortatores*, si quidem a *scortatione* cessent, per annos septem integros excommunicatione damnantur, post quos ad communionem admittuntur. Quod si *scortari* non desinant, in se ipsi excommunicationis sententiam ferunt. Et hæc de differentia nuptiarum, et *scortatorum*: cum quibus collocantur etiam qui cum extraneis mulieribus habitant.

De eo, an majoribus pænis plectantur scortantes, quam trinubi.

Hoc amplius, et trigamia a *scortatione*, et trigami a *scortatoribus* differunt. Idque ex his manifestum est Illi enim cum sordium purgatione, etiam canonico rigore, precationem merentur: hi autem, *scortatores* videlicet, nullo modo. Illi quidem postquam quinquennii excommunicationem, non a canone, ut magnus inquit Basilius, sed majorum traditione sustulerint, deinde pœnitentiæ fructum exhibuerint, in communionis locum restituuntur. At *scortatores*, si a *scortatione* recesserint, octavo anno eam merentur: si non recesserint, nequaquam. Ratiocinando igitur collige has differentias, et non dubitabis, sitne *scortator* an *trinubus*, qui post secundas nuptias sine precatione cum quapiam muliere turpem vitam agit. Rursus quonam modo jura *trinuborum* regantur, ex unionis, decisione disces apertissime. Neque enim nobis otium est, in ejus distinctionibus immorandi.

De eo, qui animadvertit suum filium scortantem.

Quantum autem ad illud pertinet, an oporteat

τέρου, ἐπὶ συνεστάτων ἀποκλινατός. Καὶ ἐπὶ τῶ μὲν, διγάμιον, τὸν δὲ, τριγάμιον· ἢ πόρνους ἐπίς. Καὶ σου θυμιάζω τὴν σύνεσιν, ὅπως ἐπὶ τῆ οὕτω πρόδηλον ἐχόντων τὴν διαφορὰν, ὡς εἰ ἀδιεφόρων, ἐρωτῆν προήχθης· ὅτι πολλὴ τὴ ἐπὶ διγάμιον πρὸς τοὺς πόρνους διαφορὰ, καὶ τῆ αἰτίας πρὸς ἐκεῖνους. Ὅπερ εἴπει πρόδηλον· καὶ μάλιστα τοῖς μὴ παρέργως ἀκούουσι τοῦ μεγάλου ἀποστόλου, ὅς τὴν μὲν διγάμιαν οἰκονομικῶς παρατηρῶν εὐρηται· τὴν πορνείαν δὲ οὐδαμῶς, ἢ ἐπὶ γῶν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, οὕτω πῶς φησὶ ἐν τῷ ἱεροῦ κανόνι αὐτοῦ· Ἡ ἐν χηρείᾳ ἔχουσα ἐπιέχουσα συνοικεῖν, ἀνεγκλητός ἐστι· τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος. Ἐάν δὲ ἀποθήῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρη ἐπιέχῃ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. Τοῦτο εἰ προεἶθηκε, τὰς πορνικὰς καυλῶν συμπαιθεῖας οὐ συναρείς, ὅποια δὴ καὶ αἱ τῶν συνεστάτων. Ἡ μὲν διγάμια εὐχῆς ἀξιοῦται, ἢ πορνεία δὲ οὐ μου. Ἡ γὰρ ἂν οὐ πορνεία ἦν. Καὶ ἡ μὲν πορνεία (καθὼς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος) οὕτε γάμος ἐστὶ οὐτε γάμου ἀρχή· ἢ δὲ διγάμια, ὅτι γάμος, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος φανερόν. Καὶ οἱ μὲν διγάμι ἐπὶ δύοσιν ἔτεσι σχολάζαντες τῆς κοινωνίας, μεταπι τούτων συμπῆρωσιν ἀξιοῦνται αὐτῆς, οἱ δὲ πορνικῶς πυστάμενοι μὲν τῆς πορνείας, ἐφ' ὅλοις ἐπὶ τῶσιν ἀνοικνωθηταῖν κατακρίνονται, μεθ' ἃ δὴ ἀξιοῦται εἰς κοινωνίαν. Μὴ πυστάμενοι δὲ, αὐτοὶ κατ' ἑαυτῶν τὴν τῆς ἀνοικνωθηταῖς ψῆφον ἐκφέρουσι. Ἐπὶ ταῦτα περὶ διαφορᾶς γάμων τε 14 καὶ πορνείας μεθ' ὧν δὴ τίττονται καὶ οἱ συνεστάτοις συμκοῦντες.

« Περὶ τοῦ, εἰ μεζοσιν ἐπιτιμίοις ἐπιτιμῶνται οἱ νεύοντες τῶν τριγάμων. »

Ἔτι δὲ καὶ ἡ τριγάμια πρὸς τὴν πορνείαν, καὶ τριγαμοῦντες πρὸς τοὺς πόρνους διεννηόσασιν. Ἐπὶ δὴλον ἐκ τῶνδε. Οἱ μὲν γὰρ καὶ μετ' ἐκρήθρας, καὶ παρὰ τὴν κηνοικητὴν ἀκρίβειαν, εὐχῆς γοῦν κηνοικητῶσιν. Οἱ δὲ, οἱ πόρνοι δηλαδὴ, οὐδαμῶς. Καὶ ἐπὶ πενταετίας ἀφορισμὸν οὐκ ἀπὸ κανόνος (ὡς ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος), ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν προειρηθέντων ἀκολουθίας ὑπενεγκόντες, εἴτα καρπὸν ἐπιθετικῶς μετανοίας, εἰς τὸν τῆς κοινωνίας τόπον ἀπεκρίστανται. Οἱ δὲ πορνεύοντες, ἀφιστάμενοι μὲν τῆς πορνείας, ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει αὐτῆς ἀξιοῦνται, μὴ πυστάμενοι δὲ, οὐδαμῶς. Συλλογίζου εὖν τὰς διαφορὰς ταύτας, καὶ οὐκ ἀπορήσεις. Οἷον εἰ πόρνος ἢ τριγάμος ὁ μετὰ τὴν διγάμιαν εὐχῆς ἀνευ γυναικὸς συμφοιτῶν. Ὅπως δὲ πάλιν τὰ τῶν τριγάμων οἰκονομεῖται, τῷ τῆς ἐνώσεως τόμῳ ἐντυχῶν μετῆρ σφραγίσσεται. Οὐ σχολή γὰρ ἡμῖν ταῖς ἐκαστοῖς ἀπεκρίσεις διαιτεῖν.

« Περὶ τοῦ τὸν ἀποτὸν ἕνα »

Περὶ δὲ τοῦ ἱεροῦ τὰς ἐπιτιμίας »

VARIAE LECTIONES.

14 διγάμων τε.
 * digamorum. † inter quos referantur et qui. ‡ licet præter acci
 amen impetrant. † stupri consuetudinem habet. ‡ ex tomo unionis

ἐκείνων δεχέσθαι προσφοράς, ἢ εἰδῆσαι οἱ ὑπεξού- A
 σιοι πατέρες πορνεύουσιν, ἢ μὴ (τοῦτο γὰρ σοι τέταρ-
 τον ἐρώτημα) · φημί ὡς εἰ δεῖ τὰς πορνεύοντων
 καὶ μὴ ἀπισταμένων τῆς πορνείας προσέειπαι, δεῖ
 πάντως καὶ τὰς τῶν πατέρων, ὧν προτροπῇ οἱ
 πατέρες πορνεύουσι. Τὸ γὰρ εἰδότες μὴ κωλύειν,
 ἀλλὰ αἰγῶν, προτρέπειν ἀντικρὺς ἐστίν. Εἰ δ' οὐκ
 ἐκεῖνα, πῶς τοῦτο; ἀλλὰ μὴν τὰς τῶν πορνεύοντων
 οὐ προσέειπαι δεῖ. Οὐκ ἄρα οὐδὲ τὰς τῶν κοινω-
 γούντων αὐτοῖς. Ὅτι δὲ κοινῶν; ὁ πατήρ, φανερόν.
 Εἰς τοῦτο γὰρ φέροι. Εἰ θεώρεις κλέπτειν, συν-
 ἔτρεχες αὐτῷ · καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα σου ἐτί-
 θεις. Καὶ ἐν τῷ 84 κανόνι τοῦ μεγάλου Βασιλείου,
 δε λέξουσιν αὐταῖς ὁτως διέξεισιν · Ὁ συνεγνωκὸς
 ἐκάστῳ τῶν ἀμαρτάνοντων, καὶ μὴ ὁμολογήσας, B
 ἀλλ' ἐλεγχθεὶς, ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ, εἰς ἕσον ὁ ἐργά-
 τας τῶν κακῶν ἐπιτεταμῆται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν
 ἐπιτιμίῳ. Καίτοι ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ ἐν εἰδήσει τοῦ
 πατρὸς πορνεύοντος υἱοῦ καὶ πλείον τι θεωρεῖται, ἢ
 ἐφ' ὧν εἰρηται. Τοσοῦτον γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ τῶν πα-
 τέρων ἐξουσιάζονται, ὥστε οὐδὲ νομίμῳ γυναικί
 συνάπτεσθαι ἄνευ τῆς ἐκείνων συναινέσεως δύνα-
 σθαι. Οἱ γὰρ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι (ὡς φησὶν
 αὐτὸς ὁ μέγας οὗτος ἐν τῷ 119 κανόνι αὐτοῦ) πορ-
 νεταὶ εἰσιν. Οὕτε οὖν τοῦ πατρὸς ζῶντος, οὔτε τοῦ
 δεσπότη, οἱ συνιόντες, ἀνεύθουνοι. Αἱ γὰρ συνθηκαὶ
 τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον. Εἰ οὖν ταῦθ'
 οὕτως ἔχει, τίς ὁ τὸν πατέρα τούτων τοῦ τῶν πρό-
 νων ἐξαιρησόμενος ἐπιτιμίῳ; Ἔσται οὖν καὶ οὗτος
 ὁμοίως τῷ υἱῷ ἀφωρισμένος · ὅτι παρὸν κωλύειν, ἢ
 καὶ ἄλλως νομίμως ἐγκαμίζειν, οὐδὲν τούτων πε-
 ποίηκε. Πῶς δὲ οὐ παροξυνεῖ μάλλον θεόν, ὁ μὴ ἀνα-
 λύων μὲν τῆς ἀμαρτίας, οἰόμενος δὲ διὰ τῶν προσ-
 φερῶν καὶ δεήσεων ἐξίλευσθαι θεόν; ἴσον γὰρ τι
 ποιεῖν τοῖς ἀδικούσι μὲν, καὶ τὰ ἐξ ἀδικιῶν κατ-
 ἔργουσι, ἀξιοῦσι δὲ τὸν δικαστὴν δώροις ἀρεῖναι
 τούτους τὴν κατὰ τῶν ἀδικησάντων ποινήν. Πάντως
 γὰρ παροξυνούσιν οἱ τοιοῦτοι μάλλον τὸν δικαστὴν,
 τοιαῦτα ἀξιοῦντες, εἰ μὴν τὴν 15 κλήσιν διαψεύδεται ·
 καὶ οὗτοι θεόν, τὸν μὴ ἄλλως, ἢ διὰ μετανοίας τοῖς
 μετανοοῦσιν ἐπικλιόμενον. Ἀκούετωσαν οὖν, ὡς μί-
 σθωμα κόρης οὐ μερίζεται ἀγνός. Ἰσχύουσι μὲν γὰρ
 ὑπὲρ τῶν ἀμαρτανόντων προσφερόμεναι καὶ τῶν δι-
 καίων ὑπὲρ τούτων δεήσεις. Ἀλλ' ἐνεργούμεναι, τουτέστι
 τῶν ὑπὲρ ὧν προσάγονται μετανοούντων, καὶ ὑπαναχω-
 ρούντων τῆς ἀμαρτίας. Ἴδν οὐδὲν ἐνταῦθα ὄρω γινόμε-
 νον, ὅτε πορνεύων πορνεύει, καὶ ὁ πατήρ αἰγῶν, καὶ μὴ
 ἀναχαιτίζων, προτρέπεται.

α Περί ἀναδόχων.

Οἱ ἀνάδοχοι (περὶ
 ἐρώτημα) εἰ ἀκριβῶ
 σὺν ὁμοίᾳ ἀνάγειν,
 ἀπαγορεύονται περὶ
 τῆς
 ἀνάγειν

πεμπτον
 Διονου
 φυλκῆν
 ἰς κολυμ-
 ναδεχόμε

sacerdos suscipere oblationes patrum illorum.
 quibus scientibus filii in potestate positi scortantur,
 necne (hæc enim est interrogatio tua quarta), aio:
 Si scortantium, nec a scortatione recedentium,
 oblationes admittendæ sunt; patrum etiam omnino,
 quorum permissu liberi scortantur. Nam non velare
 scientes, sed tacere; permittere procul dubio est.
 Quod si non illud, hoc quonam modo? Atqui scortan-
 tium non sunt admittendæ: nec igitur eorum,
 qui conscii participant. Conscium au em et partici-
 pitem esse patrem, perspicuum est. Eo enim illud
 pertinet: Si conspiciebas furem, cum eo concurre-
 bas; et cum mœcho partem tuam ponebas. Et in
 71 canone magni Basilii, qui his verbis pronuntiat:
 Conscius cum unoquoque delinquentium, non con-
 fessus, sed convictus, tanto tempore sub pœna
 erit, quanto is, qui est mali auctor, emendatur.
 Quoniam hic in filio qui, sciente patre, scortatur
 plus quidpiam conspicitur, quam de quibus dictum
 est. Adeo enim subjecti sunt patribus filii, ut neque
 legitimæ uxoris sine illorum consensu conjungi pos-
 sint. Nuptiæ enim sine iis, qui habent in potestate,
 coeutes (ut iterum magnus ille inquit 42 canone),
 sunt scortationes. Neque igitur, patre vivo, neque
 domino, qui coeunt, sunt criminis exsortes. Conven-
 tiones enim eorum, qui in aliena potestate sunt,
 nihil firmitatis habent. Si hæc igitur ita se habent,
 quis horum patrem pœna scortantium eximet?
 Ideoque et hic, quemadmodum filius, erit excom-
 municatus; quia cum posset prohibere, aut aliter
 legitimo elocare matrimonio, nihil horum fecerit.
 Quonam autem modo non magis Deum exacerbabit,
 qui cum peccati causam non prædicat, oblationi-
 bus et precationibus placari Deum arbitratur? Idem
 enim faceret cum iis, qui iniquitatem commiserunt,
 et injuste parta possident; sed maleficiorum remitti
 sibi pœnam a iudice munertibus deprecantur. Illi
 enim talia deprecantes, acerbiozem omnino sibi
 potius reddent iudicera (nisi is nomen suum
 ementiatu)r, et hi Deum, qui non aliter ad pœnitentes,
 quam per pœnitentiam, flectitur. Audiant igitur,
 ut meretricis mercedem non patiatu mundus. Valeat enim et pro peccatoribus oblatio
 justorum preces, sed effectui traditæ. Id est, si, pro
 quibus offeruntur, pœnitentia ducantur, conver-
 tanturque a peccato; quorum nihil hic factum vi-
 deo, cum scortans scortatur, et pater tacens, nec
 coercens, permittit.

De susceptoribus.

Susceptores (de his enim tuum quidam est in-
 tum) si probe nosset, quæ a magno Dio-
 finita sunt, et quatenus curam accipiant et
 dinem ejus, qui per spiritale hunc mundum re-
 ur, et ab his suscipit: sequitur quidem ad

VARIÆ RES.

15 εἰ μὴ

non est id retris surus est.

susceptorum ministerium prodirent, etiam ardentius invitati. Cum vero ignorent, videmus autem quotidie et mulieres sine differentia susceptorum onus recipientes; quid vetat, juxta consuetudinem, quæ hic obtinuit, viro peregrinante, qui primogenitum horum parentem filiolum suscepit, illius uxorem invitata suscipere eum, qui eisdem postea fuit natus?

Sextum autem, quod de infante quæsitum est, ut paucis dicam, est hujusmodi:

Infans, iniqui morbo correptus, et jam morti proximus, sacerdoti cuidam oblatus est per sacram Dei generationem regenerandus. Hic cum exilem spiritum eum ducere videret, et veritus, ut solemnibus precibus et adjurationibus non decantatis præriperetur, antequam baptismatis regenerationem esset adeptus: precalationes ante baptismum decantandas, et adjurationes præcidentes, initiat illum triplici demersione, et triplici Patris, Filii et Spiritus sancti invocatione. Quid post hæc? Convalescit infans, abeunte morbo. Accedit iterum sacerdos, adjurationes, quas præterierat, et preces impleturus. Quod restat, quæsiisti discere, liceret id facere, necne. Et puto ea, quæ baptismum præcedunt, post baptismum accinenda non esse ei, qui jam baptismo initiatus est, per triplicem immersionem, et trium personarum invocationem, in quibus est baptimus. Nusquam enim ab ullo sacrorum canonum tale quid definitum invenimus. Et C 47 canon divinitus afflatorum Patrum, qui Laodiceæ convenerunt, de iis loquens, qui ob necessitatem in morbis baptizantur, nihil horum meminit, neque ut preces dicantur, neque ut adjurationes post baptismum fiant: sed illius modo, quod fides ediscenda sit etiam post baptismum, ab eo, qui morbo prohibitus est, antequam eam disceret. Ait enim, eos, qui in morbo baptizati sunt, fidem ediscere oportere, et agnoscere, se divina largitione dignos habitos esse ^b.

Septimam et ultimam interrogationem hujusmodi proposuisti. Puella quædam, quintum agens annum, in impubere ætate despondetur cuidam viro, qui propter ætatem impuberem jure eam repudiat. Hæc autem rursus septimo ætatis anno despondetur alteri: qui iterum eandem causam habens cum priore, dissidium cum ea facit. Quid tum deinde? Tertium decimum agens annum vult alii viro legitime conjugii, et benedictione sacra initiari. Hæc per narrationem exponens, quærebas, prohibita essent, necne. Et dicimus, non prohiberi eam; tum quod præter ætatem desponsata sit, et hujusmodi sponsalia nullo connumerentur modo sponsalibus novella constitutione cognitiss: tum quod prædicti sponsi (si quidem spones vocari oporteat

νον, σχολη γ' ἂν προς την τῶν ἀναδόχων λειτουργίαν ἀπήντων, καὶ θερμότερον προσκλωμένοι· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἴσασιν, δρῶμεν δὲ καθ' ἑκάστην καὶ γυναίκα ἀδιαφόρως τὸ τῶν ἀναδόχων βέρος ὑποδεχομένας· τί κωλύει, κατὰ τὴν ἐπικρατήσαντα τούτη συνήθειαν, τοῦ ἀνδρὸς ἀποδημοῦντος τοῦ τῷ πρωτογενέσι παιδίῳ τῷδε τῶν γονέων ἀναδεξαμένου, τῆ ἐκείνου γυναίκα κληθεῖσαν τὸ μετ' ἑαίνο τούτοις πάλιν ἀνδρέξασθαι;

Τὸ δὲ περὶ τοῦ παιδὸς ἕκτου ἐρώτημα, ὡς βραχὺ φάναι, τοιοῦτόν ἐστιν·

Παιδίον (ἔφη) νόσῳ κατηθὲν, καὶ ἐγγίσιν ἡ τῷ θανάτῳ, προσήχθη τινὶ τῶν ἱερέων, διὰ τῆς κρᾶς θεογενεσίας ἀναγεννηθησόμενον. Ὁ δὲ λατὸς τούτου ἰδὼν ἔμπνεον, καὶ φρονηθεὶς μήπως τῶν στήθων εὐχῶν καὶ ἐφορησιμῶν ἐπαδομένῳν προσεπασθῆ, μὴ τυχὸν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγεννήσεως· περιελὼν τὰς εὐχὰς τὰς πρὸ τῆς τελειώσεως ἐπαδομένας καὶ τοὺς ἐφορησμοὺς, τελειοῖ τὸν διὰ τῆς τρίτης καταδύσεως, καὶ τῆς ἱσραήθων ἐκκλησεως τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; βῶννυται τὸ πᾶν τῆς νόσου διαπετευσάσης. Πρόσεισιν αὐθὶς ὁ ἱερεὺς τοὺς ἀφορησμοὺς ¹⁶ οὓς παραλέλοιπε, καὶ τὰς εὐχὰς ἀναπληρώσων. Λοιπὸν ἐζήτησας μαθεῖν, εἴ ἔστι τοῦτο ποιεῖν, ἢ μή. Καὶ δοκεῖ, μοι, ὅτι οὐ μὲτὰ τὴν τελείωσιν τὰ πρὸ τῆς τελειώσεως προσέσθαι τῷ ἤδη τετελειωμένῳ διὰ τῆς φρικτῆς καταδύσεως, καὶ τῆς ἐκκλησεως τῶν τριῶν προσώπων, ἢ οἷς ἡ τελείωσις. Οὐδαμῶν γὰρ ὑπ' οὐδενὸς τῶν κρῶν κανόνων τοιοῦτόν τι εὐρίσκομεν διωρισμένον. Καὶ ὁ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ δὲ συνελθόντων θεοφόρων Πατέρων μὲν κανόνων, περὶ τῶν περιστασιακῶν ἐκείνοις βαπτιζομένων διεξιῶν, οὐδενὸς τούτων ἐπιμόνευσε, οὐ τοῦ εὐλογεῖν, οὐ τοῦ ἐφορᾶν μετὰ τὸ βάπτισμα· μόνον δὲ τοῦ δεῖν τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, τὸν ὑπὸ τῆς κρᾶς κωλυθέντα πρὸ τοῦ ταύτην ἐκμαθεῖν Φησὶ γὰρ, ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ βαπτισθέντας, ἢτοι ἀναγεῖναι, ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν, καὶ γινώσκειν, ὅτι θεὸς ἡμεῖς ἡξιώθησαν.

Ἐβδομον καὶ τελευταῖον ἐρώτημα τοιοῦτόν τι ἐπεβλήκας. Κόρη τις, πέμπτον ἄγουσα ἔτος τῆς ἀνηθότητι ἡλικίας, μνηστεύεται τινὶ ἀνδρὶ. Ὁς κρῶν ποιῶν, διὰ τὴν τῆς μνηστευθείσης ἀνηθότητι ἀφίσταται αὐτῆς. Ἡ δὲ καὶ πάλιν ἐν τῷ ἰδίῳ χρόνῳ τῆς ἡλικίας αὐτῆς μνηστεύεται ἀνδρὶ ἑτέρῳ ὅς δὴ πάλιν τὰ ἴσα τῷ προτέρῳ φρονήσας ἐπιβήγνυται αὐτῆς. Εἶτα τί; τρισκαίδεκατον ἐλαττοῦ χρόνον βούλεται νομίμως ἀνδρὶ ἑτέρῳ συναρθεῖν καὶ ἱερολογηθῆναι. Ταῦτα διηγηματικῶς ἐξέλιξαι μαθεῖν, εἴ κεκώλυται, ἢ μὴ κεκώλυται. εἰ λέγομεν, μὴ κεκώλυται ταύτην, διὰ τὴν τῆς ἡλικίας μνηστευθῆναι, καὶ μὴ συναρθεῖσθαι ἕως τὰς τοιαύτας μνηστείας ταῖς ἐγνωσμέναις τῆς κρᾶς νομοθεσίας μνηστείας. Καὶ προσέτι δὲ, διὰ τὸ π-

VARLE LECTIONES.

¹⁶ ἐφορησμοὺς.

^b quod divinum munus adepti sint.

προηγησαμένους μνηστῆρας (εἶγε μνηστῆρας δεῖ α καλεῖν, τοὺς τὴν κλῆσιν διαψευσαμένους, διὰ τὸ ἔκθεσμον) δικαίως ἤδη διαστῆσαι αὐτῆς. Καίτοι εἰ καί τις ἐκείνων τῆς μνηστείας ἀντεποιεῖτο, ἰκκνὸν τῇ κόρῃ βοήθημα πρὸς ἀθέτησιν ἐκείνου, τὸ μὴ δοκεῖν συναίνειν, διὰ τὴν ἀνηθότητα.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟΣ.

• Ἐπιστολὴ τοῦ χαρτοφύλακος κυρίου Νικηφόρου πρὸς τὸν μοναχὸν Θεοδοσίον καὶ ἔγκλειστον Κορίνθου, περιέχουσα λύσιν τινῶν ζητημάτων. •

Exstat inter Opera Nicephori CP. patriarchæ, *Patrologiæ* tom. C, col. 1061.

NICEPHORI CHARTOPHYLACIS.

Epistola Chartophytacis domini Nicephori ad monachum quemdam Theodosium, et inclusum Corinthi, continens quarundam questionum solutionem.

ΝΙΚΗΤΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

• Ἰπόμνησις τινὸς μοναχοῦ Καππαδόκου, Βασιλείου τοῦνομα, πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης, κύρον Νικήταν τὸν Μιτυληνατὸν, περὶ δούλων ἵνα ἱερολογῶνται. •

Δεσπότῃ μου ἄγιε, ἐν τῷ κόσμῳ τὴν οἴκησιν ποιούμενος, καὶ τῶν προσερχομένων μοι τοὺς λογισμοὺς ἀναδεχόμενος, εὔρον ἐξ αὐτῶν τινὰς, δούλους καὶ δουλίδας ἔχοντας, καὶ τοὺς δούλους αὐτῶν ἐκτὸς ἱερολογίας πορνικῶς συναφθέντας. Τῇ δὲ δευτέρᾳ διατάξει τοῦ μεγάλου Παύλου ἐντυχῶν, τῇ λεγούσῃ· Εἰ δὲ ἔθνικὸς εἶη 17 ὁ οἰκέτης, διδασκείσθω εὐαρεστεῖν τῷ δεσπότη, ἵνα μὴ βλασφημῆται ὁ λόγος. Εἰ μὲν 18 οὖν ἔχει γυναῖκα, ἢ ἡ γυνὴ ἄνδρα, διδασκείσθωσαν ἀρκεῖσθαι ἑαυτοῖς 19· εἰ δὲ ἄγαμοὶ εἰσι, μανθανέτωσαν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν νόμιμ. Εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ, πιστὸς ὢν, καὶ εἰδὼς, ὅτι πορνεύει, οὐ δίδωσιν αὐτῷ γυναῖκα, ἢ τῇ γυναικὶ ἄνδρα, ἀφοριζέσθω. Ταῦτη, ὡς εἴρηται, ἐντυχῶν, παρήνευε τοὺς δεσπότης, εὐλογῆσαι τοὺς οἰκέτας αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν διάταξιν ὑπέδειξε αὐτοῖς. Οἱ δὲ τὴν μὲν διάταξιν τοῦ Ἀποστόλου ἐδέξαντο, ὡς ἅγιαν, καὶ τὰ τῷ Θεῷ 20 φιλὰ λέγουσαν· ἀπελογούντο δὲ, ὅτι φοβούμεθα, εἰ πεισθῶμεν τῇ διατάξει εὐλογῆσαι τοὺς δούλους, μήπως ἐλευθερωθέντες ὑπὸ τῆς εὐλογίας, στερηθῶμεν 21 τῆς αὐτῶν δουλείας. Ταῦτα αὐτῶν λεγόντων 22, ἤμην πάλιν ἐνγαγόνιος πρὸς τὸ προκειμένον· καὶ ἄλλως πολλὰ σπουδάσας, εὔρον καὶ τοῦ τρισμακαρίστου βασιλέως, κυρίου 23 Ἀλεξίου Νεαράν, κελεύουσαν εὐλογεῖσθαι τοὺς δούλους, καὶ μένειν αὐτοὺς πάλιν δούλους καὶ μετὰ τὴν εὐλογίαν. Ἰπέδειξα οὖν ταύτην τὴν νομοθεσίαν τοῦ μακαρίτου βασιλέως. Μὴ ἔχων οὖν τί ποιῆσαι, θέλωμαι τῆς σῆς ἀγιότητος, ἵνα εἰ ἀληθῶς ἡ νεαρά παρ' ἐκείνου γέγονεν, ὅπισθεν ἐπικυρωθῇ δι' ὑπογραφῆς 24 σῆς, καὶ ὑπογραφῇ διὰ τῆς ἁγίας χειρὸς σου, πρὸς σύστασιν καὶ πληροφορίαν τῶν ἀπιστούντων αὐτῇ, καὶ ὠφέλειαν πολλῶν.

B NICETÆ METROPOLITANI THESSALONICES.

Suggestio monachi cujusdam Cappadocis, Basilii nomen habentis, ad episcopum Thessalonice, dominum Nicetum Mitylenæum, de servis, ut sacræ preces eorum nuptiis adhibeantur.

Sancte domine mi, in mundo habitationem faciens, et adeuntium me confessiones suscipiens, reperi ex iis aliquos, qui se i vos et aucillas haberent, et servos eorum sine sacra precatone, scortatorum more, conjunctos. Cum autem legissem secundum magni Pauli præceptum, dicens : Quod si ethnici sit servus, doceatur placere domino, ne sermo calumniis appetatur. Si igitur habet uxorem vir, aut uxor virum, doceantur seipsis esse contenti. Quod si innupti sint, discant non scortari, sed nuptias lege contrahere. Quod si dominus ejus, qui fidelis sit, sciatque eum scortari, non det ei uxorem, aut mulieri virum, excommunicetur. Cum, inquam, id legissem, admonui dominos, ut benedicerentur eorum servi. Præceptum etiam eis ostendi. Qui præceptum quidem probarunt Apostoli, ut sanctum, et Deo grata continens. id vero pro defensione causabantur, se vereri, ne si præcepto pareant, ut servi benedictionem accipiant, liberati per benedictionem, eorum servitute priventur. Cum hæc illi dicerent, eram rursus in certamine ad propositum dubius : multoque tamen adhibito studio, inveni etiam ter ° beati imperatoris domini Alexii Novelam, jubentem, ut servi benedicantur, rursusque post benedictionem servi maneant. Eam igitur illis ostendi. Qui iterum defendebant, non esse hanc constitutionem beati illius principis. Cumque nesciam quid opus facto sit, sanctitatem tuam rogo, ut si vere ea novella ab eo facta sit. a tergo firmetur subscriptionis tuæ auctoritate. Subscribaturque sancta manu tua, ad probationem certitudinemque eorum, qui illi fidem non habent, et ad multorum utilitatem.

VARIÆ LECTIONES.

17 εἰ καὶ ἔθνικου. 18 καὶ εἰ μὲν. 19 αὐτοῖς. 20 καὶ θεῷ φιλὰ. 21 μήπως ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τῆς εὐλογίας, καὶ στερηθ. 22 τούτων λαλούντων. 23 κύρου. 24 δι' ἐπιγραφῆς.

° ex eis sponsalia secum asserui esse contracta. d etiamsi pagani servussit, hero suo placere discat, ne doctrina c. e plurimum laudandi. f firmetur per adnotationem tuam et subscribatur.

Hoc amplius discere velim a tua sanctitate, quid a de iis faciendum sit, qui unum habent servum. Est enim qui unum tantum habeat servum : et cum emere non possit ancillam, servus extranea et vaga libidine seortatur. Est qui ancillam habeat, quæ quia dominus servum comparare non potest, scortetur similiter. Peto et me tuam institutionem doceas, et quæ sit talium medela ; et an dominis, qui post Ecclesiæ iudicium non emendantur, offerre Deo munus sit fas ; et an liceat sacerdoti horum munera accipere : maxime, cum scortantes mulieres oblationes fermentaverint.

Responsum episcopi Thessalonicensis, domini Nicetæ Mitylenæi

Quis tu, amice, qui hæc longo ex intervallo interrogas, nescio ; qui nec te viderim, nec tecum sim collocutus. Quæ autem errata comprehendit admonitio tua^b, necessario corrigenda sunt, tuamque de iis interrogationem accipio. Peccata eorum, qui dominis inserviunt, sive servi sint, sive liberi, et potius servi, aut omnino constituti in potestate, in dominosⁱ conferuntur, si eorum correctionem nullo modo curent. Et si quidem sint latentia, rationem Deo reddet, qui fecit : sin autem aperta, paterfamilias ipse : qui etiam ecclesiæ loci hæc declarare tenetur, ut episcopus, et qui illic sunt sacerdotes, ac monachi, de eorum correctione disceptent. Tunc enim paterfamilias si quidem admonitus id neglexerit, nec fecerit ad emendationem, quidquid in se est, increpandus est pro sui ordinis qualitate, et exterminandus. Cum igitur servi et ancillæ cuiuspiam scortantur, et accepta ejus notitia dominos non coercent ullo modo tale peccatum, nec permittit eos benedictionem accipere : excommunicatione dignus est, juxta sacros et divinos canones, quemadmodum tu exquisite considerasti. Illud autem frustra formidant domini, ne si servis concedatur, ut cum legitimis uxoribus sacris benedicantur precibus, aut ancillæ cum viris, suos servos amittant : quasi sacrarum precum recitatio eos in libertatem rapiat. Hanc enim formidinem inclutus imperator, dominus Alexius sustulit, per novellam, quam etiam Ecclesiæ receperunt. Et reliquum, ne scortentur^k, receptum est, ut sacra precatione serviles intuentur personæ, iterumque in servitute maneat. Nec ullam causam habent domini, quin suos servos servis mulieribus, et ancillis servis viris, cum sacra precatione legitime conjungant. Quod nisi fecerint, canonicis obnoxii sunt pœnis, exterminationibus^l videlicet, et excommunicationibus. Eorum autem neque oblationes accipiendæ, donec corrigantur.

Ἐτι δέομαι μαθεῖν παρὰ τῆς ἀγιωσύνης, σου, ὄφελω ποιῆσαι εἰς τοὺς πρὸς ἓνα ἔχοντας οἰκίτην, ὁ μὲν γὰρ ἔχει ἓνα δοῦλον, καὶ μὴ δυνάμενος ἐκωνήσασθαι²⁵ καὶ δούλην, πορνεύει ὁ δούλος ἀπολαυμένος²⁶ ἔξω· ὁ δὲ δούλην, καὶ μὴ δυνάμενος ὑπισσασθαι καὶ δούλον, πορνεύει καὶ αὐτὴ ὁμοίως. Καὶ αὐτῷ μαθεῖν τὴν τὴν οἰκονομίαν, καὶ τίς ἡ θεραπεία τῶν τοιούτων· καὶ εἰ ἄξιόν ἐστι τοὺς δεσπότας ἐκείνων μετὰ τὴν κρίσιν τῆς Ἐκκλησίας μὴ ποιήσοντας διόρθωσιν, προσφέρειν δῶρον τῷ θεῷ· καὶ εἰ ἐνδέχεται τὸν ἱερέα δεχεσθαι τὰ τούτων δῶρα, καὶ μάλιστα, ὅτε αἱ πορνεύουσαι τὰς προσφορὰς ζυμύσουσι.

« Λύσις τοῦ Θεσσαλονίκης, κυροῦ Νικήτα τοῦ Μιτυληναίου. »

Τίς μὲν εἶ, ἄθρῳπε, ἀγνοῶ, ὁ ταῦτα ἐπερωτῶν, ἐκ μακροῦ διαστήματος, μήτε ἰδὼν σε, μήτε ἐτυχῶν σοι· ἐξ ἀνάγκης δὲ, ἃ διαλαμβάνει ἡ ὑμνησίς σου σφάλματα, διορθωτέα εἰσὶ. Καὶ ἀπολαύματα σου τὴν περὶ τούτων ἐρώτησιν, ὅτι τὰ ἀμαρτήματα τῶν ὑπηρετούντων τοῖς δεσπόταις, εἴτε δούλοι εἰσιν εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ μᾶλλον δούλοι, ἢ εὐκαὶ ὑπεξούσιοι, ἐπὶ τοὺς δεσπότας²⁸ φέρονται· εἴ γε μη παντοίως φροντίζει²⁹ τῆς τούτων διορθώσεως, καὶ εἰ μὲν εἰσιν ἀφανῆ, τῷ θεῷ δώσει λόγον ὁ πρῶτος· εἰ δὲ φανερά, αὐτὸς ὁ οἰκοδεσπότης· ὡς καὶ οὐρανοῦ τῆ κατὰ τόπον Ἐκκλησία ταῦτα φανεροῦν, ἵνα ὁ ἐπίσκοπος, καὶ οἱ ἐκεῖσε ἱερεῖς, καὶ μοναχοὶ, πρὸς τῆς τούτων διορθώσεως ἀγωνίσωνται. Τότε γὰρ ὁ οἰκοδεσπότης, εἴπερ ἐμελοῖτῃ ὑπομνησθεῖς, καὶ ἢ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα ποιῶι πρὸς διόρθωσιν, ἐπιτηδείος ἐστὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν, καὶ ἀφοριστικῆς. Ὅτε γοῦν οἱ δούλοι καὶ οἱ δουλίδες τινὲς πορνεύουσαι καὶ εἰδήσιν λαμβάνων ὁ κύριος αὐτῶν οὐ παντοίως διορθοῦται τὸ τοιοῦτον ἀμαρτήμα, καὶ ἐπιτρέπεται ἐκείνοις τὴν ἱερολογίαν, ἀφορισμοῦ ἐστὶν ἄξιός τε τοὺς ἱεροῦς καὶ θεοῦς κανόνας, καθὼς αὐτὸς³⁰ ἱεροβολογίσω· ἐκεῖνο δὲ μάτην ὑποπτεύεται παρὰ τῶν δεσποτῶν, ὅτι εἰς συγχωρηθῶσιν οἱ δούλοι ἱερολογηθῆναι μετὰ γυναικῶν νομίμων, ἢ αἱ δούλαι μετὰ ἀνδρῶν, τοὺς οἰκείους οἰκέτας ἀπολείουσι· ὡς τῆς ἱερολογίας ἀρπαξούσης αὐτοὺς εἰς ἐκκλησίαν. Ταύτην γὰρ τὴν ὑπόψιν ἀνετίθεν ὁ αἰγιόχο βασιλεὺς κύριος³⁰ Ἀλέξιος, διὰ Νεαρᾶς, ἣν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐδέξαντο· καὶ λοιπὸν, ἵνα μὴ πορνεύουσιν³¹, ἐδέχθη τὸ ἱερολογεῖσθαι τὰ δουλικὰ πρόσωπα, καὶ μένειν πάλιν ὑπὸ τὴν δουλείαν. Καὶ αὐτοὶ ἔχουσιν οἱ δεσπότης πρόφασιν εἰς τὸ συζητεῖν τοὺς οἰκείους δούλους νομίμως τὰς δουλίας³² γυναῖκα, καὶ τὰς δουλίδας ἀνδράσι δούλους μετὰ ἱερολογηθῆναι. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο ποιοῦσιν, ὑπεύθυνοί εἰσι τοῖς ἀπενικτοῖς ἐπιτιμίοις, ἧγον ἀφορισμοῖς καὶ ἀποκαινοῦται.

VARLÆ LECTIONES.

²⁵ μὴ δυνάμενος τοῦ δεσπότητος ἔξω. ²⁶ ἀπολαυμένος. ²⁷ δυνάμενος ὠνήσασθαι καὶ δούλου τοῦ δεσπότητος. ²⁸ ἐπὶ τοὺς οἰκοδεσπότας. ²⁹ φροντίζει. ³⁰ καθὼς καὶ αὐτός. ³¹ κύριος. ³² ἵνα μὴ πορνεύουσιν οἱ δούλοι.

^a cognoscere cupio consilium tuum. ^b suggestio. ^c patres familias. ^d segregandus. ^e Ideoque ne servi scortentur. ^f segregationibus.

σίκαι. Τῶν δὲ τοιούτων οὐδὲ αἱ προσφοραὶ δεκταί, ἅς ἂν διορθώσωνται. Ἄλλ' καὶ οἱ ἐπιτεταγμένοι 33 ἐπιπρῆν τὰ τοιαῦτα, καὶ διορθοῦν, εἰ μὴ τοιοῦτο ποιούσι, καὶ αὐτοὶ τοῖς ἱεροῖς κλονοῖσιν ὑπεύθουνοι γίνονται. Εἰ δὲ τις εὐπορεῖ ἐνὸς δούλου ἢ δουλίδος, ἀπορεῖ δὲ ἕτερον κτήσασθαι, πρὸς τὸ συζεῦσαι αὐτοῦς, καὶ διὰ τοῦτο ἀνέχεται ὃν ἔχει 34 ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, ἴστω ὡς τοῦτο οὐκ ἐκβάλλει αὐτοὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ κανονικῆς ἐπιτιμῆσεως· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παντοίως αἰτεῖσθαι 35 διδάξαι τὸν οἰκεῖον οἰκέτην σωφρονεῖν, ἢ κωλύσαι 36 τὴν πορνείαν διὰ τρόπου παντός, γὰμψ ὅπως δῆποτε συζεύξας τὸ πορνεῦον πρόσωπον· καὶ οὕτως ἴστω ἀνεύθουνο; 37.

Ἡ ὑπογραφή· Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Νικήτας.

Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις διάφοροι, γενομένοι παρὰ διαφόρων ἀρχιερέων πρὸς τὸν χαρτοφύλακα κύριον Νικήταν, τὸν γεγονότα ἀρχιεπίσκοπον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. »

Ἐρώτησις πρώτη. Διάκονος ὀφφικιάλιος [κατηγορηθεὶς, ὅτι προέδωκε τι ἀκίνητον τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιτιμήθη παρὰ τοῦ μητροπολίτου· ἐτελεύτησεν ὁ μητροπολίτης, ἦλθεν δ' ἕτερος, καὶ εἶσε τοῦτον ἐπιτετιμημένον· καὶ ἐρωτῶ εἰ δυνατόν ἐστι τοῦτον λυθῆναι παρ' ἡμῶν τοῦ ἐπιτιμίου.

Ἐρώτησις β'. Κληρικὸς, λαβὼν γυναῖκα, καὶ μνηστευσάμενος αὐτήν, καὶ τὰς εὐχὰς τῆς μνηστείας δεξάμενος, συνεγένετο ταύτῃ. Ἐἴτα ἔχειροτονήθη ἱερεὺς, ἐλπίζων ὅτι αἱ εὐχὰς τῆς μνηστείας ἀρκοῦσιν εἰς γάμον, ἀγνοοῦντος καὶ τοῦ ἀρχιερέως, ὅτι οὐκ ἐγένετο τέλειος γάμος. Μετὰ τοῦτο ἔλαβε καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ γάμου· καὶ ἐρωτῶ εἰ ὀφείλει ἱεουργεῖν, ἢ στήναι 38 τῆς ἱεουργίας, ἢ ἐπιτιμηθῆναι πρὸς καιρὸν.

Ἐρώτησις γ'. Ὁ δευτερογαμήσας· δεσπότης εἰ κρείται ἐν τῷ καιρῷ τῆς εισόδου συνεισοδεῖν τῷ ἱερέρει.

Ἀπόκρισις πρώτη. Ὁ κατηγορηθεὶς, εἴτε καὶ ἐπλωῶ, εἴτε καὶ κατὰ νόμους διαβληθεὶς ἐπὶ τῇ τοῦ ἐπίματος τῆς Ἐκκλησίας προδοσίᾳ, οὐ μέντοι καὶ λεγθεὶς, εἰ καὶ εἰσθῆ ἐπιτετιμημένος, τοῦ ἐπιτιμήσαντος αὐτὸν διὰ τὴν τοιαύτην κατηγορίαν τελευτήσαντος, καὶ παρὰ τῶν μετ' αὐτὸν δύο ἀρχιερέων· αἱ εἶ ἐπιτετιμημένος μέχρι τοῦ νῦν· ὅμως ἐν ὑδαὶς ἐλέγχῃ αὐτὸν οὐδὲ νῦν, οὔτε αὐτὸς ὁμολογεῖται πορνείαν, δύναται λυθῆναι παρὰ τοῦ νῦν ἀρχιερέως ὑποῦ, καὶ εἶναι ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐνεργεῖν καὶ ἐ τοῦ ὀφφικίου αὐτοῦ.

Ἀπ. β'. Ὁ δὲ τῇ οἰκείᾳ μνηστῇ πρὸ τῆς τοῦ ἄμου ἱερολογίας κληρικὸς συναφθεὶς, εἰ καὶ μὴ κλεψιγαμήσας λογιζέται, διὰ τὸ νομιζέειν ὅτι ἀρετῆ αὐτῷ πρὸς τὴν τῆς μνηστῆς συναφείαν ἢ τῆς νηστείας συναφεία· ἀλλ' ὅτι ἠγνόησεν ὄλως ἄπερ

Sed et quia ea observanda emendandaque deputati sunt, nisi id fecerint, sacris canonibus obnoxii erunt. Quod si cui sit facultas habendi servum unum, vel ancillam, desit autem facultas alterius comparandi, ut eos conjungat, et ob id indulget ei, quem in sua potestate habet: sciat ipsos non id liberari ab ecclesiastica et canonica censura. Sed et ipse omnino tenetur docere servum suum continenter agere, aut omni modo scortationem prohibere, nuptiis utcumque conjungens scortantem personam; atque ita extra culpam esto.

Subscriptio: Nicetas metropolitanus Thessalonicæ.

Interrogationes et responsiones diversæ, a variis antistitibus factæ ad dominum Nicetam chartophylacem, qui fuit archiepiscopus metropolis Thessalonices.

Interrogatio prima. Diaconus officialis, accusatus, quod per collusionem amiserit rem Ecclesiæ immobilem, censuræ ecclesiasticæ subjectus est a metropolitano: obiit metropolitanus, successit alius, qui eum in pœnis esse sivit. Quæro, an hic a nobis pœna absolvi possit.

Interr. 2. Clericus uxorem ducens, precatione tantum sponsalium suscepta, cum ea congressus est: deinde creatus est sacerdos, credens sponsalium preces ad nuptias sufficere, cum antistes ignoraret perfectas nuptias non fuisse contractas. Postea nuptiarum etiam precationem accepit. Quæro, an debeat sacra celebrare, aut a celebratione desistere, aut temporalibus pœnis coerceri.

Interr. 3. An deputatus, qui secundas nuptias contraxit, debeat tempore introitus simul introire cum antistite.

Responsio prima. Qui incasatus est, sive simpliciter, sive secundum leges accusatione instituta, ob collusionem de prædio Ecclesiæ factam, non tamen etiam convictus, et si sub pœnis (cum is qui propter talem accusationem eas irrogaverat, sit mortuus) relictus fuerit, et a duobus, qui post illum fuerunt, antistitibus, sitque hactenus sub iis: tamen si nunc nullus eum convincat, nec fateatur proditorem, potest a suo antistite, qui nunc est, absolvi; et esse in proprio ministerio, officioque suo fungi.

Resp. 2. Clericus autem, qui cum sua sponsa ante nuptiarum consecrationem colit, licet non censeatur clandestinas contraxisse nuptias, quia sufficere existimet sponsalium conjunctionem ad sponsæ copulam: quia tamen omnino ignoravit ea, quæ

VARLÆ LECTIONES.

33 οἱ ἐπιτεταγμένοι διοσῶν. 34 ἀνέχεται πορνεῦειν ὃν ἔχει, ἢ ἦν ἔχει. 35 ἀπειτεῖται, 36 κωλύσει. 37 ἴστα, ἐλεύθουνο. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἐπιτετιμῆσεως ἰα'. 38 ἢ ἐκστῆναι.

inspiciendaque. mandatum habent. patitur scortari eum eamve, quem quamve in sua potestate habet. prohibebit. addendum Mense septembri, indictione xi. furtivas.

ipsum non ignorare oportuit, ob eam causam præ-judicium patitur, et si post ordinationem, benedictionem nuptiarum susceperit. Duo enim ignoravit, etsolam sponsaliorum precationem non sufficere ad copulam, et post ordinationem benedictione conjugali non initiari quemquam. Dicam et tertium, neminem qui cum sponsa ante nuptias congressus sit, ordinatione dignum haberi.

Resp. 3. Deputatus vero, qui secundas contraxit nuptias, servans (ut opinor) binubi priorem pœnam, quæ ei canonice imposita est (videlicet excommunicatus anno uno aut altero, prout ipse judicaveris), postea rursus benigne restituetur ad deputati ministerium.

Interr. Cum donatum esset cuiquam monasterium a quodam eorum, qui ante me fuerunt, metropolitano; facta est monasterio et possessionis ad meam metropolim pertinentis concessio. An hoc possit fieri, et possessiones metropolitanorum monasteriis, concedi, nomine tantum sic appellatis, non re.

Resp. Possessionis ad metropolim pertinentis monasterio facta concessio, etsi monasterium metropoli dominice subsit, aut velut domus sit metropolitani, aut nullo modo donari possit, aut reditus ad metropolim proveniat (ut plerumque fit), recta ratione nec cognita est, nec recipienda. multo autem magis, si nihil horum fuerit. Manifesta enim alienatio aut frustra et inconsiderate a metropoli in monasterium possessio translata videtur. Quod autem frustra et in vanum sit, nec rationi nec legi est consentaneum. Cujusque enim monasterii peculiaris est administratio, et ad propriam constitutionem spectans. Verum etiam peculiaris ipsius metropolis, nisi ex synodica dispensatione ad utilitatem Ecclesiæ tale quid datum sit. At vero alienatio sine synodica cognitione fieri non permittitur.

Interr. Si quis sacerdos, aut etiam laicus, deprehensus sit contra proprium episcopum, aut magistratum, aut privatum simpliciter, et vulgarem hominem cruces in charta manu propria fecisse, aut etiam insidias in ipsos, vel cœtus populū meditatatus, cui pœne subjicitur?

Resp. Qui tale quidpiam perpetrant, et ab extraneis legibus, ut tu ipse scis Deo charissime, plectuntur, velut criminis conjurationis et sodalitiū rei. Multo autem magis ab Ecclesia emendationi subjiciuntur, juxta decimum octavum canonem Chalcedonensis sanctæ synodi. Et si quidem clerici sint, de proprio gradu excidunt juxta tricesimum quartum conc. Trull. canonem: sin autem laici, excommunicantur. In quibus enim clerici depouuntur, laici excommunicantur.

89. 40 μετατιθεμένη.

* pradii. † metropolim. ‡ domicilium. § Nam alienationem manifestam esse paret, quæ temeritate a metropoli ad monasterium transfert. Quod autem temere fit, et consuetudinem spectans. Idem et metropolis administratio peculiaris est. ¶ concursus. † factionis, ‡ punitio

αὐτὸν οὐκ ἔχρην ἀγνοεῖν, διὰ τοῦτο προακριμαζέται, καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν καὶ τὴν ἱερολογίαν τοῦ γάμου ἐδέξατο. Δύο γὰρ ἠγνόησεν, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ εἰς μόνη ἡ ἐχρή της μνηστείας πρὸς τὴν συνάκειαν· καὶ ὅτι μετὰ τὴν χειροτονίαν οὐδεὶς ἱερολογεῖται μετὰ γυναικός. Εἴπω δὲ καὶ τρίτον, ὅτι οὐδεὶς τῆ μητρὶ συναφθεὶς πρὸ τοῦ γάμου, χειροτονίας ἀξιοῦται.

Ἄπ. γ'. Ὁ μέντοι δευτερογαμήσας δευτέρως φυλάξας, οἶμαι, τὸ τοῦ διγάμου πρότερον ἐπιτήμη, ὅπερ αὐτῷ κανονικῶς ἐπιτίθεται ἤγουν ἕνα ἐπιτήμην εἴτε δύο γενόμενος ἀκοινωνήτους, ὡς ἐν αὐτῷ ἐπιτήμης μετὰ τοῦτο πάλιν φιλανθρώπως ἀποκαταστήσει εἰς τὴν τοῦ δευτοτάτου ἐνέργειαν.

Ἐρώτησις. Δωρηθέντος τινὶ μοναστηρίου τινας τῶν πρὸ ἐμοῦ μητροπολιτῶν, ἐγένετο ἐπὶ τῷ μοναστηρίῳ καὶ κτήματι ἐπίδοσις τῆ ὑπὲρ τὴν μητρόπολιν διαφέροντος, εἰ οὖν δύναται τοῦτο γίνεσθαι καὶ τὰ τῶν μητροπόλεων ἐπιδοθεῖν τοῖς μοναστηρίοις κτήματα, ὀνόμασι μόνον κεκλημένοις, οὐ γὰρ γίμσι.

Ἄπ. Ἡ τοῦ κτήματος τῆς μητροπόλεως μοναστήριον ἐπίδοσις, καὶ ὑπὸ τὴν μητρόπολιν ἐσποτικῶς ὑπάρχῃ τὸ μοναστήριον, καὶ ὡς ἐκ τῆς κτήματος τῆ τοῦ μητροπολίτου, καὶ ὅλων ἀπόδοσις, καὶ τὰ τῶν προσόδων εἰς τὴν μητρόπολιν εισάγεται (οἷα πολλάκις γίνεται) τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἀνεπιτήμητος ἐστὶ καὶ ἀνεπίδοτος· πολλῶν δὲ πλέον ἐκ τῶν δὲν τούτων ἔστι. Ἐκποιήσις γὰρ φανερά, ἢ μετὰ καὶ ἀλογίστως ἀπὸ τῆς μητροπόλεως εἰς τὸ μοναστήριον τὸ κτήμα μετατιθέμενον 39·40 φαίνεται, ἢ ἐμάταιον, οὐκ ἔλλογον οὐδὲ ἔνομον. Ἐκείνου μοναστηρίου διοικήσις ἰδιόζουσα ἐστὶ, καὶ ἐπὶ τὴν αὐτοῦ σύστασιν ὄρωσα, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς μητροπόλεως, ἰδιόζουσα, εἰ μὴ ἐκ συνοδικῆς οὐκ ἐπιτρέπεται πρὸς τὸ λυσίτελές τῆς Ἐκκλησίας τοιοῦτόν τι γίνεσθαι. Καὶ ἐκποιήσις δὲ ἀνευ συνοδικῆς διαγνώσεως οὐκ ἐπιτρέπεται γίνεσθαι.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος, ἢ καὶ λαϊκός, θελήσῃ κατὰ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, ἢ καὶ ἕρχοντος, ἢ καὶ ἰδιοῦτος ἀπλῶς, καὶ τοῦ τυχόντος ἀφῆρτα σταυροῦς ἐν χάρτῃ οἰκιοχειρῶς ποιῶν, ἢ καὶ σφραγιστὸν αὐτῶν, ἢ καὶ λαοσυναξίας ἐκμελετῶν, τίνα ἐπιτίμη ὑπόκειται;

Ἄπ. Οἱ τοιοῦτόν τι διαπράττοντες ἐπιτίμησιν καὶ αὐτοὶ θεοφιλέστατοι, καὶ παρὰ τῶν ἐνόμων τιμωροῦνται, ὡς ὑπεύθυνοι τῷ τῆς ἐκκλησίας καὶ φρατρίας ἐγκλήματι· πολλῶν δὲ ἐπιτίμη παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εὐθύνονται. κατὰ τὸν νόμον ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας συνόδου κανόνα. Καὶ ἐπιτίμη κληρικοί εἶεν, ἐκπίπτουσι τοῦ οἰκείου βαθμοῦ, καὶ τὸν λόγον τῆς ἐν τῷ Τρωάλλῳ· εἰ δὲ λαϊκοί, ἐπιτίμηται. Ἐν οἷς γὰρ οἱ κληρικοί καθαρίζονται, οἱ λαϊκοὶ ἀφορίζονται.

VARIE LECTIONES.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος ἢ καὶ λαϊκὸς φωραθῆι ^A ἐπιοῦδος, ἢ καὶ φαρμακὸς, ἢ καὶ τριοδεῦον ποίω ἐπιτιμίω ὑποσσεῖται ;

Ἄπ. Καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς ἐθνικῆς εἰσι σνηθῆεις οὗ τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας, οὔτε μὲν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὄθεν ὁ τούτοις ἀλοῦς τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ κακοτεχνήμασιν, εἰ μὴν γληρικὸς ἐστι, καθιρεῖται, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀπορρίπτεται, κατὰ τὸν λς' τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου κανόνα· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ λαϊκὸς ἐκβάλλεται τῆς Ἐκκλησίας τελείως. Μετανοοῦντες δὲ οἰκονομοῦνται δι' ἐξουσίας, ἢ πενταετίας· τρεῖς μὲν ἔτη ὑποπίπτοντες, καὶ τὰ λοιπὰ συνευχόμενοι μόνον, χωρὶς προσφορᾶς, κατὰ τὸν κδ' τῆς ἐν Ἀγκύρα. Οὕτως δὲ μετανοήσαντες γνησίως, ἢ ὡς ἂν ὁ ἀρχιερεὺς συνορᾷ, πρὸς τὴν μετένοιαν αὐτῶν (ἔχει γὰρ ἐξουσίαν καὶ μειοῦν τὸν καιρὸν), τῆς θείας καταζητοῦνται μετα- ^B λήψεως.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένους παραδυναστεύειν τῷ τῆς χάρας ἄρχοντι σπεύδει, κἀνευθεν προσπαγγέλλει τινα κατὰ τινῶν, καὶ τὸν ἄρχοντα κατ' ἐκείνων διανιστᾷ, τί κανονικῶς ὁ τοιοῦτος πείσεται ;

Ἄπ. Ὁ ἱερωμένος τῷ ἱερῷ προσεδρεύειν ὀφείλει, καὶ ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑπηρεσίαις ἐνασχολεῖσθαι, καὶ οὐ παραδυναστεύειν κοσμικαῖς ἐξουσίαις καὶ ἄρχουσιν. Ἐκ δὲ τῆς νομίμου παραγγελίας οὐ βλάπτεται εἰ ποτε τοῦτο ποιῆσει, εἰ μὴ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶν ἡ προσπαγγέλλει ἡ ψευδῆς καὶ συκοφαντικῆς. Τότε γὰρ ἢ ὡς ἀσεβῆς ἢ ὡς συκοφάντης καταγινώσεται ἐλεγχθεὶς. Ληλαί δὲ εἰσιν αἱ κανονικαὶ τῶν τοιούτων τιμωρίαι.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος, παρὰ τὸ προσῆκον ἀμ- ^C φιέννυται ἐνδύμα, καὶ κοσμικὰ περιβαλλόμενος φωραθῆι, καὶ βραδοφορῶν ἢ καὶ νυκτοπορῶν, πῶς οὗτος κανονικῶς συσταλήσεται ;

Ἄπ. Τὸ ἀμφιέννυσθαι ἀκατάλληλα τῷ οἰκείῳ σχήματι, καὶ βραδοφορεῖν, καὶ νυκτοπορεῖν, ὅσον μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, οὐκ ἐπαινετόν ἐστιν. Οὐδὲν γὰρ ἀγθὸν ὑποβάλλει νοεῖν κατὰ τοῦ οὕτω πράττοντος. Μετὰ παραγγελίαν ⁴¹ γὰρ ὁ τοῦτο ποιῶν, καθιρεθῆσεται πάντως· εἰ μὴ δι' ἀνάγκην τινα, ἢ περιστάσιν, ἢ πενίαν, ἢ ἄλλην τινα εὐλογον, ⁴² ἢ καὶ διὰ τὴν τοῦ τόπου ἀγριότητα, καὶ ἀκαταστασίαν, καὶ βάρβαρον, πρὸς ὠφέλειαν ἑαυτοῦ ἢ ἑτέρου τινός, οὐ πρὸς ψυχικὴν βλάβην. Τότε γὰρ συγγνωσθήσεται, ὡς μὴ ἀρνούμενος τὸ ἐπάγγελμα, μηδὲ καταφρονη- ^D τικῶς ἔχων πρὸς τὸ σχῆμα, μηδὲ τισιν ἑτέροις ἐπιτιθέμενος.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος συμμιγῆ λαῶν διανίστησιν ἢ κατὰ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, ἢ κατὰ τινος ἑτέρου ἀπλῶς, καὶ ὀχλοποιεῖ, καὶ ἐκμελετᾷ κατ' αὐτοῦ, τί ὀφείλει οὗτος πείσασθαι ἀπὸ κανόνος ;

Interr. Si quis consecratus ^b, aut etiam laicus deprehensus sit incantator aut veneficus, aut etiam triviorum circulator, cui pœnæ succidet ?

Resp. Hæc sunt paganicæ consuetudinis, non Christianæ reipublicæ, et minus orthodoxæ Ecclesiæ. Unde qui de his studiis et malis artibus convictus fuerit, si quidem sit clericus ; deponitur, et de Ecclesia ejicitur, juxta canonem tricesimum sextum Laodicenæ synodi. Similique modo laicus prorsus ab Ecclesia expellitur. Pœnitentiam autem agentes emendantur per sexennium, aut quinquennium : tribus quidem annis prostrati, et reliquis comprecantes tantum, sine oblatione, juxta vicesimum quartum canonem Ancyrænæ. Atque ita ingenue pœnitentes, vel ut antistes ad eorum pœnitentiam animadverterit ^c (habet enim potestatem etiam minuendi temporis), divinam communicationem promerebuntur.

Interr. Si quis sacerdotatus ^d cum præside provinciæ potentatum habere studeat, indeque denuntiaverit quidpiam de aliquibus ; et præsidem in eos excitaverit ^e, quid secundum canones patietur ?

Resp. Sacerdos templo assidere debet, et ecclesiasticis occupari ministeriis, non potentatum simul gerere cum mundanis potestatibus et magistratibus. Ex legitima autem denuntiatione non læditur. si quando id faciat, nisi contra Ecclesiam, fiat falsa et calumniosa delatio. Tunc enim aut ut impius, aut calumniator convictus, damnatur. Certæ autem sunt canonicæ horum pœnæ.

Interr. Si quis sacratus, præter decorum induatur vestem, et mundanis amictus deprehensus sit, et tela ferens ^f, noctuque vagans, quoniam modo coercebatur ?

Resp. Indui non decenti habitu, et telum ^g ferre, noctuque vagari, ut prima specie videtur, laudabile non est. Nam de eo, qui sic agit, boni nihil suspicari licet. Post admonitionem enim ^h qui id facit, deponetur omnino : nisi per necessitatem aliquam, aut infortunium, vel paupertatem, aliamve quam justam causam, aut etiam loci ferocitatem, et instabilitatem, ac barbariem, ad utilitatem suam, vel alterius cujuspiam, non ad animæ dampnum. Tunc enim ei venia dabitur, ut qui non sit inficiatus promissum, neque ⁱ contemptui habeat habitum, neque ullis aliis insidietur.

Interr. Si quis sacratus promiscuum vulgum excitet adversus suum episcopum, vel alium quemlibet simpliciter, et turbas congreget, aut molietur in eum, quidnam a canone pati debet ?

VARIE LECTIONES.

⁴¹ παραγγελίαν γούν. ⁴² αἰτίαν εὐλογον.

^b sacerdos. ^c vere acta pœnitentia, vel prout pontifici videtur, habita pœnitentiæ ipsorum ratione.

^d in sacerdotio constitutus. ^e incitaverit. ^f fustes gerens. ^g fustem. ^h ergo. ⁱ qui professionem suam non neget.

Resp. Responsum, quod ad primam interrogationem factum est, et ad hanc sufficere, nec pluribus opus est verbis.

Interr. Si quis sacratus edoctus fuerit, quomodo omnia, quæ sunt secundum canones, facere oporteat, quæ autem præter ecclesiasticam institutionem et traditionem, aversari: et postquam vel nullo modo, vel ad tempus paruerit, rursus aliquando ad suos depravatos mores revertatur, et præter canones ecclesiasticamque traditionem alienis majoribus, et pro sua libidine utatur, cui pœnæ secundum canones subjicietur?

Resp. Quod contra divinos canones ecclesiasticamque traditionem fit, aut emendandum est, aut prorsus condemnandum: et transgredienti pœna a competenti canone definita est.

Interr. Si quis sacerdos donum sacramentorum communicantibus non gratuito largiatur, qua censura emendabitur?

Resp. Si hic post unam vel alteram admonitionem non corrigatur, benigna ratione excommunicabitur. Quod si postea absolutus excommunicatione cœlestis donum non venale vendere perseveret, deponetur. Donatio enim Dei, donatio non venalis^k. Si quis autem ei sponte offerat, in solatium forte paupertatis, vel honoris causa, vel in modum liberalitatis; accipere, et pro offerente vota facere non prohibetur.

Interr. Si quis sacerdos salem benedicens, aut ovibus et bobus preces fundens inveniat, eorumque pectuscula et coria recipiens, aut etiam columbas ad mortuorum sepulcra et memorias mactans, cui pœnæ subjicitur? An liceat autem ei et convivari in memoriis, et festis diebus, et nuptiis, cum laicis convivia habentibus; ad hæc in eo quod interea responsum erit, acquiescam.

Resp. Animalia et oves in ecclesiis offerre, ut mactentur a sacerdotibus, qui velut eorum portiunculam accipiant, veteri more, pectuscula et coria, item columbos ad sepulcra mortuorum sacrificare, Judaicum omnino est, et Græcum^l, et censura correctioneque dignum. Ratione autem carentia dignari sale, et oves ac boves, ad utilitatem asumentium^m, sanitatemque ipsorum, et animalium, nihil habet absurdi: quin potius etiam fidei est illud. Ut animalia etiam sacerdotibus offerantur ab aliis, sive viva, sive mactata, in honoremⁿ aliquem et expiationem, præter rationem non est, sed et pietate plenum: modo ne ad altare, vel intra ecclesiam. Ideoque pectuscula et coria allata sacerdos omnino citra repre-

Ἄπ. Ἡ πρὸς τὴν πρώτην σου ἐρώτησιν ἀποκρίσις ἀρκέσει καὶ πρὸς τὴν νῦν, καὶ οὐ χρεῖα λόγων πολλῶν.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερωμένος ἐκδιδαχθῆ τὰ κατὰ κανόνας πάντα ὡς δεῖ διαπράττεσθαι, τὰ δὲ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν καὶ παράδοσιν ἀποστρέφεται· ὁ δὲ ἢ οὐδαμῶς ἢ πρὸς καιρὸν πεισθεὶς, πάλιν παρὰ καιρὸν πρὸς τὰ παράλογα κηρύττει ὑποστρέφει, καὶ παρὰ κανόνας καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἀλλοκότοις ἔθεσσι καὶ τοῖς δοκούσιν αὐτῷ χράται· τίνη ἐπιτιμῶν κανονικῶς ὑπεκείσεται;

Ἄπ. Τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ κανόνας γινόμενον καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἢ διορθώσεων ἐστίν, ἢ τελείως καταγνωστέον· καὶ τῷ παραβαίνοντι ἀπὸ τοῦ προσφόρου κανόνας τὸ ἐπιτίμιον ὄριστα.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερεὺς μὴ κατὰ δωρεὰν τὴν δωρεῶν τῶν μυστηρίων τοῖς μεταλαμβάνουσι δίδωσιν, ὅπως ἐπιτιμηθήσεται οὗτος;

Ἐπ. Ὁ τοιοῦτος κατὰ φιλόφρονον λόγον μὴ καὶ δευτέραν παραγγελίαν μένων ἀδιόρθωτος, ἀφορισθήσεται. Εἰ δὲ μετὰ ταῦτα λυθεὶς τῶν ἀφορισμῶν, ἐπιμένον πειράσκει τὴν ἀπύκντον οὐρίνην δωρεὰν, καθαιρέθησεται. Δωρεὰ γὰρ ἢ τοῦ θεοῦ δωρεὰ, οὐχὶ ὄνιον. Ἐκ προαιρέσεως δὲ εἴ τις αὐτῷ προσφέρει εἰς παρηγορίαν τυχὸν τῆς κενίας, ἢ τιμῆς ἕνεκεν, ἢ κατὰ τρόπον φιλοτιμίας τοῦτον λαμβάνειν καὶ ὑπερεῦχεσθαι τοῦ προσενεγκόντος, οὐ κεκώλυται.

Ἐρώτησις. Εἴ τις ἱερεὺς ἀλατὰ εὐλογῶν, ἢ καὶ πρόβατοις εὐχὰς διδοὺς καὶ βουσίην εὐρεθῆ, καὶ τὰ στηθῦνα τούτων, καὶ τὰ δέρματα ἀναλαμβανόμενος, ἢ καὶ περιστερὰς ἐν τοῖς τάφοις τῶν τεθνεώτων αὐτοῖς μνημοσύνοις αὐτῶν σφαγιάζων, τίνη ἐπιτιμῶν ὑπόκειται; Εἰ ἔξῃσι δὲ αὐτῷ καὶ συμποσιάζειν ἐν τοῖς μνημοσύνοις, καὶ ἐν ταῖς ἑορτασίμοις ἡμέραις, καὶ ἐν τοῖς γάμοις, μετὰ τῶν συμποσιαζόντων λαϊκῶν, πρὸς ταῦτα ἐν τῷ τέως ἐποκριθέντι ἔγω καλῶς.

Ἄπ. Τὸ εἰς τὰς ἐκκλησίας προσφέρειν ζῶα καὶ πρόβατα, καὶ σφαγιάζεσθαι παρὰ τῶν ἱερέων, καὶ οἷον ἀφαιρέματα τούτων λαμβάνειν, κατὰ τὸ παλαιὸν, τὰ στηθῦνα καὶ τὰ δέρματα, καὶ τὸ περιστερὰς ἐν τοῖς τάφοις τῶν τεθνεώτων θύειν, Ἰουδαϊκὸν ἀνεκρὺς ἐστίν, καὶ Ἑλληνικόν, καὶ ἄξιον ἐπιτιμῆσεως καὶ διορθώσεως. Τὸ δὲ ἄλογα ἀξιοῦν τῶν ἀλῶν, καὶ τὰ πρόβατα καὶ τοὺς βόας, πρὸς ὠφέλειαν τῶν μεταλαμβάνόντων, καὶ ὑγίαν αὐτῶν τε καὶ τῶν ζῶων, οὐδὲν ἔχει ἄτοπον, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ πιστικῶς ἐστὶ τοῦτο. Καὶ τὸ τὰ ζῶα δὲ τοῖς ἱερεῦσι παρὰ τῶν ἄλλων προσφέρεισθαι, εἴτε ζῶντα, εἴτε καὶ ἐσφαγμένα, κατὰ τιμὴν τινα καὶ ἀφοσίωσιν, οὐ παράλογον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ εὐσεβές. Πλὴν μὴ εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐντός. Εἰ δὲ τοῦτο,

VARLÆ LECTIONES.

43 τοῦτο.

^l peregrinus. ^k Nam donum hoc Dei, donum est: non res venalis. ^l paganum. ^m percipientium, salem. ⁿ honoris et devotionis causa.

πάντως καὶ τὰ στηθῦνα καὶ τὰ δέρματα προσαγόμενα, ἀναναγνώστως λήφεται ἔ ἱερεὺς. Ὁ γὰρ προσάγων τὸ ὄλον, οὐ κωλύεται μέρος προσάγειν τῷ ἱερεῖ, καὶ μέρος τὸ πιότατον. Καὶ μὴ μοι λέγε ὅτι τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου τοῦτο ἔστιν. Οὐ γὰρ τελείως ὁ νόμος ἀνήρηται, ἀλλ' ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ὑψηλότερον μετεσκευάζεται. Αἱ μὲν γὰρ θυσίαι τῶν ζώων ἐπαύθησαν, πρὸς τὸν τότε συγχωρηθεῖσαι καιρὸν ὅτι δὲ πρὸς τοὺς ἱερεῖς προσαγώγι οὐ κωλύονται. Καὶ τὸ Χριστιανικῶς γινόμενον κατὰ τι ἔθος ἐγγώριον, ἢ καὶ ἐκ φιλοτιμίας ἀγροικικῆς, οὐχ ὡς Ἰουδαϊκῶς γινόμενον λογισθήσεται. Εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς μνημοσύνοις τῶν τεθνεώτων προσάγονται τοῖς ἱερεῖσι περιστεραῖ, ἀντὶ ἀδρότερον ζώων, παρὰ τῶν πενεστέρων, εἰς ἀποτροφήν αὐτῶν, οὐ κατὰ λόγον θυσίας, οὐδ' ὥστε σφαγιασθῆναι ἐπὶ τὸν τάφον ὅτι οὐκ ἂν τις κωλύσει. Χρὴ γὰρ τὸν ἱερέα ἀπὸ τῆς ἱερῶσιν τρεφέσθαι, καὶ τιμᾶσθαι παρὰ τῶν λαϊκῶν, ἄλλως τε πάντως, ὡς ἂν τις δύναιτο, καὶ ταῖς κατὰ δύναμιν προσαγαγᾶς. Εἰ μὴ βοῦν δύναιτο προσφέρειν δλόκληρον, μέρος ἂν προσενέγκη, ἢ τὸ στηθῦνιον, ἢ ἄλλο τι, ἢ δέρμα τυχὸν μόνον. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, περισσέραν, ἢ ἄλλην ὄρνιν τινὰ ὅτι μὴν Ἰουδαϊκῶς ἢ Ἑλληνικῶς, ἀλλὰ φιλοθεῶς καὶ εὐσεβῶς. Ἀλλὰ καὶ τὸ συνδειπεῖν καὶ συνεσθίειν καὶ συμποσιάζειν τοὺς ἱερεῖς τοῖς λαϊκοῖς ἐν ταῖς ἐορταῖς καὶ ἐν τοῖς γάμοις, εὐλαβῶς, καὶ μετὰ σεμνότητος προεπούσης αὐτοῖς, εὐλογοῦντας τὸν θεόν, ἀκώλυτόν ἐστιν. Εἰ μὴ ἐκ συμβουλῆς 44 ἔστι τὰ συμπόσια, εἰ μὴ δευτερογαμούντων εἶεν οἱ γάμοι, εἰ μὴ παίγνια τινὰ ἐν τοῖς εἰσάγονται ὅτι γὰρ ἐκ συμβουλῆς 45 συμπόσια κατὰ τὸν νεῖ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ κανόνα κωλύονται. Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ γάμῳ ὁ ἱερεὺς οὐ συνεσθίειν ἐπιτρέπεται ὅτι ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις γάμοις ἦν ποτε συμποσία καὶ εὐφρανθήσεται, ἕως μελλούσιν εἰσαχθῆναι (κατὰ τὸν νεῖ κανόνα τῶς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου) οἱ θυμεικοί, καὶ τὰ παίγνια. Ὁ δὲ παρὰ τῶν ποιῶν ἀφορίζεται, καὶ ἐπιτιμᾶται κανονικῶς.

Ἡρώτησα, εὐλαβέστατε, ὅτι Τρύφων τις, οὕτω καλούμενος, ἐμνηστεύετο κόρην ἀτελῆ τὴν ἡλικίαν οὖσαν καὶ μήπω ἱερολογίας γενομένης, μηδὲ συναφείας, ἐτελεύτησεν ἡ κόρη καὶ ἔλαβεν ὁ Τρύφων ἑτέραν γυναῖκα, καὶ τέτοκε θυγατέρα. Καὶ ἡ θυγάτηρ αὕτη τοῦ Τρύφωνος συζεύγνυται τῷ πρωτεζαδέλφῳ τῆς κόρης ἐκείνης, ἣτις προμνηστευθεῖσα τῷ Τρύφωνι, ἐν ἀτελεῖ τῇ ἡλικίᾳ τετελεύτησε καὶ ἐζήτησας μαθεῖν, εἰ κωλύεται τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα. Καὶ ἰδοὺ γράφω σοι, ὅτι ἐὰν ἀτελής ἦν ἐκείνη ἡ μνηστὴ, καὶ οὕτω δεκτὴ γάμου, παράνομος, ἦν ἡ μνηστεία, καὶ ἀνεῖ οὐδενὸς λογισθήσεται καὶ οὐκέτι κώλυμα οὐδὲν εἰς τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα, καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Τρύφωνος ἀκώλυτως λαμβάνει τὸν πρῶτον ἐκείνης ἐξάδελφον.

VARIÆ LECTIONES.

44 συμβολῆς. 45 συμβολῆς.

ο provinciali. p cum aliis cernitio rebus. q tum oblationibus. r pagano more. s secundo nubentium. t ex collecta. u illegitima fuisse sponsalia.

A hensionem accipiet. Qui enim totum exhibet, non prohibetur partem sacerdoti exhibere, et quidem partem pinguisssimam. Ne dixeris hoc esse legis Mosaicæ. Non enim lex prorsus abolita est, et in melius, sed et sublimius transmutata, Sacrificia enim animalium fieri desierunt, ad tempus tunc permessa : at oblationes, quæ sacerdotibus fiunt, non velantur. Et quod Christiane fit innato, quodam more, vel etiam ex rusticana liberalitate, ut Judaice factum non censebitur. Quod si in mortuorum memoriis columbæ animalium grandiorum vice sacerdotibus exhibentur a tenuioribus in eorum alimoniam, nou per rationem sacrificii, neque ut ad sepulcra mactentur, hoc nemo prohibuerit. Oportet enim sacerdotem ex sacerdotio ali, et honorari a laicis, et alias omnino p, prout quis potuerit exhibitionibus secundum facultates factis. Si bovem integrum offerre non possit, partem offerat, vel petusculum, aut quidpiam aliud, vel corium forte solum ; si neque hoc, columbam, aut aliam avem aliquam : non quidem Judaice aut Græcæ r, sed pie ac religiose. Enim vero etiam sacerdotes simul cum laicis cœnam et cibum sumere, ac convivari in festis, et nuptiis, modeste, et cum decenti gravitate, Deo gratias agentes, non prohibentur. Nisi collatitia sint convivia, aut secundæ nuptiæ s aut aliqua in his ludicra inducantur : nam quæ ex collatione t fiunt convivia, prohibentur 55 canone Laodicenæ. Et in secundis nuptiis convivari sacerdoti non permittitur ; sed si quando in primis nuptiis convivetur, festivitati intererit, donec thymelici, juxta quinquagesimum quartum canonem Laodicenæ synodi) et ludicra introducantur. Qui præter hæc facit, excommunicatur, et canonicæ subijcitur censura.

Interrogasti, religiosissime, de Tryphona quodam qui sic vocabatur, eum scilicet despondisse sibi imperfectæ ætatis puellam, eamque nondum secuta benedictione vel copula discessisse, et Tryphonem aliam duxisse uxorem, quæ peperit filiam. Ipsam Tryphonis filiam conjungi cum puellæ illius consobrino, quæ prius Tryphoni desponsata in imperfecta ætate obiit. Quasiisti discere, an vetitus sit talis contractus. Et rescribimus : si sponsa illa non fuit viri potens, necdum nuptiarum capax, injusta esse sponsalia t et pro nullis haberi, nullumque obstare ei contractui impedimentum, quin Tryphonis filia licite nubat illius consobrino.

JOANNIS ZONARÆ.

A

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΖΩΝΑΡΑ.

Magni quondam drungarii viglæ, et primi a secretis, Oratio ad eos, qui naturalem seminis fluxum immunditiam existimant.

Noli justus esse multum, neque regula ipsa rector. Hæc sunt sententiæ præstantioris et nostræ sapientiæ. Quod si extraneorum quidpiam eis assuendum sit (nec enim quæ illorum sunt, omnia rejicienda): Nequid nimis. Quorsum autem hoc mihi præludium est, quamprimum dicetur. Multi enim eorum, qui exactiorem monachicam disciplinam sectari videntur, et veluti ad spiritualius inclinant, ut immunditiam aliquam, naturalem seminis fluxum arbitrantur: non solum quando cum imaginatione aliqua contigerit, sed et si absque imaginatione. Atque adeo pollutum existimant eum, qui id passus est; ut non eum modo arceant a sanctificationum participatione, sed jam aliqui attingere ipsum divinam imaginem prohibeant. Ita immunditiam judicant, naturalem seminis excretionem. Disputandum vero cum his, demonstrandumque, hunc affectum neque semper culpatum esse, neque indistincte, qui eum passus est, puniendum. Illud enim exhortatio ad libidinem: reliquum autem, viæ præparatio ad desperationem. Si enim qui non sua sponte necessitati naturæ subjectus, et sine perturbata affectione passus excrementi egestionem, immundus judicatur, et ex sententia exactiorum doctorum repellitur a sanctificatione: quomodo propriam non desperaverit salutem, qui libidinis impetu in simile vitium inciderit, vel sponte in commistionem collapsus fuerit? Si igitur, boni viri, ex canonum ignorantia, hæc vobis constituta et disposita sunt: docere, et ratiocinia accipere, et peccatoribus irrogare pœnas, vobis non convenit: quemadmodum nec medicari, artis medicæ imperito. Quod si scientes, ubi canones genitale profluvium puniunt, et ubi non puniunt, eos tamen velut Platonicas leges, sinitis negligi, a vobis autem ipsi pœnas irrogatis iis, qui vobis subjecti sunt, et legislatoribus contraria sancitis, divinisque et sacris Patribus adversantia facitis: non modo animarum curationis privatio vobis irrogabitur, verum etiam canonicis pœnis subjiendos esse vos decernetur, juxta sacras de his constitutiones. Nec enim quidquam iis addendum est, juxta divinam Scripturam, et ab iis demendum nihil. Magnus autem Paulus anathemate etiam condemnat eum, qui præter id, quod accepimus, evangelizaverit quidpiam, etiam si angelus esset. Vos autem, quamvis ad virtutis videamini pervenisse fastigium, longe ab angelica dignitate distatis. Quod si angelos aliud quidpiam inducentes præter ea, quæ tradita fuere, anathemati subjecit divinus Apostolus, nihil equidem ominosum dicam: vos

« Τού γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίβλας, καὶ πρωτοσηκρήτης, λόγος πρὸς τοὺς τὴν φυσικὴν τῆς γονῆς ἐκροὴν μίσσημα ἡγουμένους. »
Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, μηδὲ γίνου τοῦ κανόνος εὐθέτερος. Γνωμαὶ ταῦτα τῆς εὐγενεστέρης σοφίας καὶ ἡμετέρας εἰσὶν. Εἰ δὲ δεῖ παρενεργεῖν τοῖς καὶ τῶν ἕκωθεν (οὐδὲ γὰρ πάντα τὰ ἐκείνων ἐπιβλητέα), Μηδὲν ἄγαν. Ἐφ' ᾧ δὲ μοι ταῦτα προτικέουσαι, αὐτίκα δὲ μάλᾳ ρηθήσεται. Πολλοὶ τῶ ἀκριθέστερον τέχᾳ μετείναι δοκούστων τὴν μοναχικὴν πολιτείαν, καὶ βεβόνητον οἶον πρὸς τὸ πνευματικώτερον, ὡς μίσημα τὴν φυσικὴν τῆς γονῆς νομίζουσι ἐκροήν. Καὶ οὐ μόνον δεῖ μετὰ τῆς φαντασίας συμβῆ, ἀλλ' ὀπνητικὰ καὶ φαντασίας γορὶς· καὶ τοσοῦτον αὐτοῖς ὁ τοῦτο παθὼν μεμψήθενόμισθαι, ὡς μὴ μόνον τῆς τῶν ἀγιασμάτων εἰρήνᾳ αὐτὸν μεταλήψεως, ἀλλ' ἤδη τινὲς καὶ προσφιλῶς αὐτὸν εἰκόνος θείας ἀπέργουσι. Οὕτω κέρως τοῖς ἀκαθάρσις ἢ φυσικῆ τοῦ σπέρματος ἐκκρίσις. Διαλεκτέον δὲ τοῖς, καὶ δευτέρον, ὡς οὐδεὶς αἰεὶ τὸ πάθος ἐνέγκλητον, οὐδ' ἀδιάρθρωτος ὁ τῶν παθῶν, ὑπὸ ἐπιτιμιασίν. Τὸ μὲν γὰρ, εἰς ἐμπεικῶν προτροπῆ· τὸ δὲ γε λοιπὸν, προσδοκίησις ἐπιτησεως. Εἰ γὰρ ὁ ἀπροαιρέτως ἀνάγκη δουλεύει τῆ φύσεως, καὶ διαθέσεως χωρὶς ἐμπαθοῦς ἕκαστου περιπτώματος ἐκκρίσιν, ἀκάθαρτος κέρως, καὶ τῆς ἀγιστείας, κατὰ τοὺς δοκούστας ἀκριβεῖς ἐπιβλητέα τῶν καθηγητῶν, ὁ περιπεσὼν ἐξ ἐμπεικῶν ὁμοίῳ παθήματι, ἢ καὶ γνώμῃ πρὸς μῆνιν ἀνεπίστασις, πῶς οὐκ ἂν ἀπογοηθῆ τὴν σωτηρίαν τῆ ἐαυτοῦ; Εἰ μὲν οὖν, βέλτιστοι, τῶν κανόνων ἐπιτησεως ὑμῖν νομοθετήσαι τε καὶ ὑποσώμαται, καθηγεῖσθαι, καὶ δεχέσθαι λογισμοὺς, καὶ τῶ σφαλλομένοις ἐπιτιμᾶ, ὑμῖν οὐκ ἐπέοικεν ἑστῶσθε ἰατροῦσιν, τῆ τῆς ἱατρικῆς τέχνης ἀνεπιστήμους. Εἰ δὲ τοὺς κανόνους εἰδότες, καὶ ὄπτη τοῖς ἢ τῆ γονῆς κεκόλασαι ἐκκρίσις, καὶ ὄπτη ἀνεπιτήμους ὑμεῖς τοὺς μὲν ἀργεῖν ἔατε, κατὰ τοὺς νόμους τῶ Πλάτωνος, ἀφ' ἑαυτῶν δ' ἐπιτιμᾶτε τοῖς ὑφ' ἡμῶν, καὶ ἀντινομοθετεῖτε τοῖς νομοθέταις, καὶ τῶ θεῶ. Πατράσι καὶ ἱεροῖς ἀνωτάταίσιθε· οὐ προσηκόντως ψυχῶν ἐκπτώσις ἡμῶν καταψήφισθησθε, ἀλλὰ καὶ κανονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποπεσεῖν ἡμᾶς ἐπιψηφισθήσεται, κατὰ τὰ περὶ τούτων ἱερὰ ἀποφάσματα. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐν αὐτοῖς προσθεῖναι, κατὰ τὴν θεῶν Γραφήν, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀρῆσαι. Ὁ δὲ μέγας Πάολος καὶ ἀναθέματι κατακρίνει· ἕτερον τι παρ' ὑπερ ἐλάβομεν εὐαγγελιζόμενον, ἐπ' ἀγγελος ἦ. Ἔμετε δὲ, κἂν εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς εὐρειαν ἑλλησθῆναι δοκῆτε, ἀλλὰ πολὺ τῆς βίβλας τῶ ἀγγελικῆς διεστῆκατε. Εἰ δ' ἀγγέλους ἕτερον παρὰ τὰ δεδομένα εἰσάγοντας ἀναθέματι κατακρίνει· ἐβλαβεν ὁ θεός· Ἀπόστολος, ἐγὼ μὲν οὐδὲν φάσκω εἰς ὑμεῖς δ' οὐδ' ὅτι συνίετε, κἂν αὐτὸς φείδωμαι. Ἔτι δὲ κανόνισιν ἐναντιοῦσθε, ἀδιάρθρους τοὺς ὄντας

VARLÆ LECTIONES.

nimum. sacramentorum. x sacram. y usque adeo. z excitatio. a sine vitiosa. b confessionem.

τας τῶν ἁγιασμάτων ἀπείργοντες (ἔω γὰρ λέγειν Α καὶ τῆς τῶν θεῶν ἐκτυπωμάτων προσφάσεως) αὐτῶν τῶν ἱερῶν κανόνων προστιθεμένων, οἱ μὲν εἰδότες αὐτοὺς, βῶν ἐπὶ γλώττης θέμενοι, τοῦτο δὴ τὸ παροιμιῶδες, σιγήσετε · οἱ δ' ἀγνοοῦντες μαθησεσθε. Οἱ δὲ κανόνες, τῶν ἐγκεκριμένων Πατέρων, καὶ οὐς σύνοδοι ἐπεκράτουν, καὶ βασιλεῖς εὐσεβεῖς τᾶςιν νόμων ἐπέχειν ἐθέπισαν. Ἡ τε γὰρ οἰκουμένη ἔκτη σύνοδος, ἡ ἐν τῇ Τροῦλλῃ τῶν ἀνακτόρων συγκροτηθεῖσα ἀπριθμησιν τῶν κρατεῖν ὀφειλόντων κανόνων ποιησαμένη, καὶ τῶν αὐτοῦς ἐκτεθεικότων ἱερῶν καὶ ἱερῶν Πατέρων, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς περὶ τῆς νῦν ζητουμένης ὑποθέσεως ἐρωτηθέντας καὶ ἀποκριναμένους θεολόγους ἀνδρας ἀπριθμησιν τὸν μέγαν δηλαδὴ καὶ τὰ θεῶν σοφὸν Ἀθανάσιον, καὶ Διονύσιον, καὶ Τιμόθεον, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ προστετεύσαντας Ἐκκλησίας. Ἡ τε τὸ δεύτερον ἐν Νικαίᾳ συναθροισθεῖσα σύνοδος οἰκουμένη, ἀπασίως τοὺς θεοὺς κανόνας ἐνστερνίζεσθαι λέγουσα, τοὺς δ' ὑπὸ τῶν θεῶν σαλπύγγων τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῶν σοφῶν ἀπιστόλων συντεθειμένους, φημί, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ἐξ ἁγίων καὶ οἰκουμένων συνόδων, πρὸς αὐταῖς δὲ καὶ τοπικῶν προστιθεῖσα δὲ καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν (ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἀγασθέντες, ὤρισαν (φησὶ τὰ συμφέροντα), ἐπάγει · Καὶ οὐς μὲν ἀναθεματι παραπέμπουσι, καὶ ἡμεῖς ἀναθεματιζόμεν · οὐς δὲ καθαιρέσει, καὶ ἡμεῖς καθαιρούμεν · καὶ οὐς τῶν ἀπορισμῶν καὶ ἡμεῖς ἀπορίζομεν · οὐς δὲ ἐπιτιμοῖς παραδοῖδασι, καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως ὑποβάλλομεν.

Τούτων τοίνυν τῶν ὑπὸ τῶν ἁγίων συνόδων πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐγκριθέντων θεολόγων ἀνδρῶν, ὁ μὲν λεινὸς Διονύσιος ἐν τῇ πρὸς Βασιλεῖδην ἐπιστολῇ ταυτὶ διατάττεται. Οἱ ἐν ἀπροκρίετῃ νυκτερινῇ βύσει γενόμενοι, τῇ οἰκίᾳ συνειδίτε κατακολουθεῖτωσαν · καὶ ἐκποῦς, εἴτε διακρίνονται, εἴτε μὴ, σκοπεῖτωσαν. Ὡς δ' ἐπὶ τῶν βρωμάτων, Ὁ διακρινόμενος, φησὶν, ἐὰν φάγῃ, κατακρίσεται. Καὶ ἐν τούτοις ἐνθυμιον, πᾶς ὁ προσκίον τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ γε θεοφόρος Τιμόθεος πρὸς τὸν ἐρωτίσαντα, εἰ ὁ ὄνειρασθεὶς ὀφείλει κοινωνῆσαι, ἢ οὐ, τοιαύτην ἀπόκρισιν δέδωκεν · Εἰ μὲν ὑπόκειται ἐπιθυμία γυναικός, οὐκ ὀφείλει · εἰ δὲ ὁ Σατανᾶς πειράζει αὐτὸν, ἵνα διὰ τῆς προφάσεως ταύτης ἀλλοτριῶται τῶν θεῶν μυστηρίων, ὀφείλει κοινωνῆσαι, ἐπεὶ οὐ πάσεται ὁ ἐπιπράξων, κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, ὅτε ὀφείλει κοινωνῆσαι, ἐπιτιθέμενος αὐτῷ.

Ὁ δὲ μέγας καὶ ἱερὸς Ἀθανάσιος πρὸς Ἀμοῦν ἐπιστέλλον περὶ τούτου μονάζοντα, πολύστιχον ἔβητο τὴν ἐπιστολήν · ἧς ἡμεῖς τῶν καιριωτέρων πρὸς τὴν ὑπόθεσιν μνησθέντες, παρήσομεν τὰ λοιπά. Φησὶ δ' οὕτω. Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαρῶς, τῶν δὲ ἀκαθάρτων καὶ ἡ συνειδήσις κατὰ πάντα μεμολυνται. Ἀγαμαὶ δὲ τοῦ διαβάλου τὸ σόφισμα, ὅτι περ φθορὰ καὶ λύμη ὑπάρχων, λογισμοὺς ὑπο-

autem, sat scio, intelligitis, licet non exprimam Quod autem canonibus adversamini, cum imaginatos a sanctificationibus c indifferentem arcetis (mitto enim et divinarum effigierum contactum), ipsis sacris canonibus adjectis, qui quidem scitis ipsos, bovem in lingua ponentes, ut est in proverbio, tacebitis: qui autem ignoratis, discetis. Canones autem sunt delectorum d Patrum, et quos synodi roborarunt, pique imperatores legum vicem obtinere sanciverunt. Sexta non œcumenica synodus in Trullo palatii coacta, enumerationem faciens canonum, qui obtinere debent, et divinorum sacrorumque Patrum, qui eos ediderunt, cum aliis eos etiam Numine afflato Patres enumerat qui de præsentis quæstione interrogati, responderunt: magnum videlicet, et in divinis sapientem Athanasium, et Dionysium, et Timotheum, qui Alexandrinæ præfuerunt Ecclesiæ. Et secunda Nicæna synodus generalis, libenter divinos canones discernens amplectendus, eos qui a divinis sancti Spiritus buccinis, sapientibus, inquam, apostolis compositi sunt, et qui a sanctis et œcumenicis synodis*, præterea etiam a provincialibus: addens autem, et a sanctis Patribus nostris (ex uno enim omnes illuminati Spiritu, definierunt, inquit, conducibilia), subdit: Et quos anathemati quidem transmittunt, nos quoque anathematizamus: quos vero depositioni nos quoque deponimus: quos autem segregationi nos itidem segregamus: quos autem pœnætradunt, nos quoque similiter subjicimus.

Cum ihitur hi numine afflati viri a sanctis synodis simul cum reliquis approbati sint, celebris quidem Dionysius in sua ad Basilidem epistola hæc constituit. Qui in non voluntario nocturno fluxu fuere, propriam subsequantur conscientiam: et seipsos sive discernant, sive non, iutueantur. Ut is, qui de cibis, Discernens ε (inquit si comedcrit, condemnatus est. Et in his boua præditus conscientia, nec obtrektor iu propria cogitatione esto, omnis qui Deum accedit. Divino autem numine inspiratus Timotheus ad eum, qui quæsierat, an qui libidinis stimulatus est somniis deberet communicare, necne, tale responsum dedit. Si quidem mulieris desiderio subjectus est non debet. Quod si Satanas et. tentat, ne hac occasione a divinis alienetur sacramentis, debet communicare: quoniam calumniator non desinet illi struere insidias, quo tempore communicandum ei est.

Magnus autem et sacer Athanasius ad Amum monachum de hoc scribens, longam fecit epistolam, cujus nos commemorantes ea, quæ ad rem pertinent, reliqua prætermitemus. Sic autem ait: Omnia quidem munda mundis: immundorum autem et conscientia per omnia polluta est. Miror autem imposturam diaboli, quia cum corruptio sit et pernicies, cogitationes tamen suggerit, ut vide-

VARIÆ LECTIONES.

* sacramentis. d receptorum. e et universalibus sex syn. f an ambigant, necne. ε Ambiguens.

tur, munditiei. Id vero quod fit, insidiæ magis sunt, quam examinatio. Ut enim athetas avocet a consueta et salutari exercitatione, et vincere videatur, pariter talia quædam excitat bombycia. Quid enim, dic, amice, peccati habet, aut immunditiei, naturalis aliqua excretio? perinde ac si quis vellet in crimen verti mucum per nares emissum, et oris stupum, hoc amplius, ventris excrementa. Quod si Dei manuum opus esse credimus hominem, juxta divinas Scripturas, quomodo potuit a munda potentia opus aliquod inquinatum fieri? Etsi Dei progenies sumus, secundum divina apostolorum Acta, nihil habemus in nobis ipsis immundum. Tunc enim solum polluimur, quando impiissimum committimus peccatum. Quando autem naturalis aliqua præter voluntatem fit excretio, tunc naturæ necessitate cum aliis et id patimur. Et post alia: Dixit autem quis probabiliter: Naturalis ulla excretio non subdit nos supplicio. Et fortasse medicorum filii pro his causam dicent, quod animali datæ sint necessariæ quædam viæ, per quas membrorum, quæ in unoquoque nostrum coalescunt, superflua mittantur, ut capitis excrementa, pili, et quæ e capite mittuntur aquosa, et alvi dejectiones: igitur et meatuum seminalium illa superfluitas. Quod ergo est adversus Deum peccatum, cum Dominus ipse animal finxerit, feceritque hæc membra tales habere decursus?

Sed hæc prædictorum Patrum sunt instituta. Quid autem vos, summæ puritatis exacti (ut arbitramini) custodes, qui etiam imaginatione libidinosa carentem fluxum punitis, et naturalem spermatis excretionem, impuritatem existimatis? eosque qui id patiuntur, nullo animi præcedente motu, a sanctificationibus repellitis? et interim non erubescitis magno Athanasio contraria stantes in præsentem enim cæteros prætereo), iisque, quæ ille scripsit, contraria facientes? Cujus sermones et magni Patres, quique ad summum externa sapientiæ, et divinæ atque nostræ, pro- vecti sunt: orbis terrarum luminaria et doctores, in quibus nostra stabilita est fides, pro definitionibus et sententiis acceperunt. O vecordiam vestram vel stoliditatem, et ut verius dicam, imperitiam! Neque intelligitis, meo quidem judicio, vos judicare, et Veteris Testamenti renovare instituta, quæ Servator noster homo factus inania reddidit? Illius enim jus est, seminifluos immundos censerī. Vos autem, ut opinor, eum, qui cum uxore sua concubuerit, postquam surrexerit e lecto, judicabit immundum: nec ad orationem admittetis, sed etiam ei valvas templi obstruetis. Nec cogitatis

βάλλει, τῷ δοκεῖν, καθαρότητος. Ἔστι δὲ τὸ γενόμενον ἐνέδρα μᾶλλον ἢ δοκιμασία. Ἴνα γὰρ ἀσχολήσῃ τοὺς ἀσκητὰς τῆς ἐθίμου καὶ σωτηριώδους μελέτης, καὶ δόξῃ κρατεῖν, κατὰ τοῦτο τοιαῦτα τινα κινεῖ βομβύκια. Τί γάρ (εἰπέ μοι, ἀγαπητέ, ἔχει ἀμάρτημα ἢ ἀκάθαρτον φυσικὴ νίς ἐκκρίσις; Ὡς εἴ τις θέλει ποιηθῆσαι ἔγκλημα καὶ τὰς ἐκ ῥινῶν ἐκπεμπομένας μύζας, καὶ τὰ διὰ στόματι πτύσματα, ἔτι δὲ καὶ τὰς διὰ γαστρὸς ἐκκρίσεις. Εἰ δὲ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ χειρῶν ἔργον εἶναι πιστεύομεν τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὰς θείας Γραφάς, πᾶ ἰδύνατο ἐκ καθαρᾶς δυνάμεως ἔργον τι γενεῖσθαι μεμολυσμένον; Καὶ εἰ γένος τοῦ Θεοῦ ὑπάρχομεν, κατὰ τὰς θείας τῶν ἀποστόλων Πράξεις, οὐκ ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς ἀκάθαρτον. Τότε γὰρ μὴ μεμολύσμεθα, ὅτε τὴν ἀσεβεστάτην ἀμαρτίαν ἐργαζόμεθα. Ὅταν δὲ φυσικὴ τις ἀβουλήτως ἐκκρίσις γίνεται, τότε τῇ τῆς φύσεως ἀνάγκῃ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ὑπομένομεν. Καὶ μετὰ τινα· Φαίη δ' εἶναι εὐλόγητος. Φυσικὴ τις ἐκκρίσις ἡμᾶς οὐ παρίστανε πρὸς τιμωρίαν τάχα δὲ καὶ λατρῶν πατέρας τούτων ἀπολογησόνται, ὅτι τῷ ζῷῳ δίδονται πικρὰ ἀναγκαῖοι διεξόδοι, πρὸς τὸ περιττῶν τῶν ἐν ἐκείνῃ τῶν ἐν ἡμῖν τρεφομένων μελῶν ἀποπέμπειν· οἷον, κεφαλῆς περιττώματα, τρίχες, καὶ τὰ ἀπὸ κεφαλῆς ὑδατώδη πεμποόμενα, καὶ γαστρὸς διαχωρίσματα. Καὶ τοίνυν τῶν σπερματικῶν πόρων ἐκεῖνο περιττῶμα. Ποῖα τοίνυν ἐστὶ πρὸς Θεὸν ἀμαρτία, αὐτοῦ τοῦ πλείονος τὸ ζῶον δεσπότου, ποιήσαντος ταῦτα τὰ μὴ τοιαῦτα ἔχειν διεξόδους;

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τῶν ῥηθέντων Πατρῶν θεσμοθετήματα. Τί δ' ὑμεῖς, οἱ τῆς ἀκριβοῦς καθαρότητος ἀκριβοῦς (ὡς οἴεσθε) φύλακες, οὐ μὴ τὴν ἀφάνταστον βύσιν κολάζοντες, καὶ τὴν φωνὴν τοῦ σπέρματος ἐκκρίσιν ἀκαθαρσίαν νομίζετε καὶ τοὺς τοῦτο πάσχοντας, μὴ προὔποκειμένης ἐκ παθείας τινός, τῶν ἁγιασμάτων ἀπάγοντες; Εἰς οὐκ ἐγκαλύπτεσθε τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ ἀντιεταττόμενοι (ἐὼ γὰρ κατὰ γε τὸ παρὸν τοὺς λοιποὺς καὶ οἷς ἐκεῖνος ἔγραψεν ἀντιπράττοντες; Ὁὐ τῶν λόγους καὶ οἱ μεγάλοι Πατέρες καὶ εἰς ἄκρον ἐκλαχότες τῆς τε θύραθεν σοφίας, καὶ τῆς θείας ἐπιμετέρας, οἱ τῆς οἰκουμένης φωστῆρες τε καὶ ὡσεύσκαλοι, ὑφ' ὧν ἡ καθ' ἡμᾶς ἐστήρικται πίστις, κ' ὄρους καὶ ἀξιώματα ἤγηνται. Ἐ τῆς ὑμῶν ἀπονοίας ἡ τῆς ἀδελτηρίας, καὶ ἀμαθίας, εἰπεῖν οἰκιστοῦσθε! Οὐδὲ συνίετε κατὰ γε τὴν γνώμην ταύτην λογίζοντες, καὶ τὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀνεκλήρωτα διαταγὰς, ὡσπερ ὁ Σωτὴρ ἐνανθρωπίσας ἐστὴν γηκεν; Ἐκεῖνός γάρ, τοὺς πονοφόρους ἀκαθάρτους νομίζεσθαι νόμιμον· ὑμεῖς δ' οἴμαι καὶ τὸν ἐπὶ ἐνασθέντα τῇ ἐξουτοῦ γαμετῇ, τῆς κοίτης ἐκκρίσιν μενον, κρινεῖτε ἀκάθαρτον, καὶ εἰς προσοχὴν προσήσθε. Ἄλλὰ καὶ τὰς τοῦ ναοῦ θύρας πᾶ

VARIE LECTIONES.

^a a sacramentis. ^b vel insulstatem et imperitiam, ut verius dicam. ^c in hac quidem sententia.

ἐπιζυγώσετε. Οὐδ' ὅτι τίμιος ὁ γάμος εἴρηται, λο-
γισθε, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· ἀλλ' ὅτι κἀνταῦθα
σπέρματος ἔκροθ', καὶ μᾶλλον σὺν ἡδονῇ, καταδικά-
σετε τὸν ἀνάτιον· καὶ τὸν νεκροῦ προσπαθόμενον
οὐκ ὀκνήσετε μεμιασμένον ἠγῆσασθαι· καὶ οὐ ἐν
τῷ σώματι λέπρα ἐξήθησε, τῆς πόλεως ἐξωθήσετε.
'Ἄλλ' ὅς μὲν, ὧν οὗτοι, κατὰ τοὺς ὕπνους ἀποκρίνει
γονὴν, ὕμιν οὐκ ἤγηται καθάρως· τί δὲ περὶ ἐγρη-
γορότων, καὶ ῥύσιν ὑφισταμένων αὐτῆς, ὕμιν δέ-
δοκται τε καὶ διατέτακται; Πολλοὶ γὰρ τοῦτο τὸ
πάθος ἐπισυμβαίνον ἐστίν, ἢ τοῖς οὖροις ἐφεπομένου
τοῦ σπέρματος, ἢ μόνου καὶ αὐτομάτως ἐκρέοντος.
Εἰ μὲν καὶ τούτους τῶν καθαρῶν ἀποκρίνετε, Ιου-
δαίσετε προφανῶς. Οὗτοι γὰρ οὐς γονορροεῖς ὠνό-
μασεν ὁ Μωσῆς, καὶ ἀκαθάρτους νομίζεσθαι διετά-
ξατο 48. Εἰ δὲ τούτους προσέσθε, καὶ οὐ μιλνεῖν
αὐτοὺς τὴν ἔκκρισιν οἴσθε, τίς ὁ λόγος, δι' ὃν τοῖς
μὲν ἀπάνταστον παθοῦσι ῥύσιν γονῆς καθ' ὕπνους,
ἀπείργετε τὴν τῶν ἀγιασμάτων μετέληψιν, τοῖς
δ' ἐν ἐγρηγόρει τοῦτο παθοῦσιν, ἕατε τὸ πάθος
ἀνεπιτιμητόν; Καὶ ἄμφω γὰρ ἐκκρίσεις εἰσὶ φυ-
σικαὶ, καὶ ἄμφω ἀπροσιρέτως συμβαίνουσιν. 'Ἄλλ'
εἰ ταῦτα φήσειεν ἄν τις τῶν ἀνθρωπηθέντων περὶ
τῶν ἀφαντάτως ῥύσει περιπεσόντων γονῆς, τί
δ' ἂν εἴπῃ περὶ τῶν ὄνειρασθέντων καὶ φαντασθέν-
των ἀφῆν γυναικός, ἢ ἕτερόν τι διεγείρον τὴν πύ-
ρωσιν τῆς σαρκός, καὶ μέχρις ἔκροθ' πεφθακότων
τοῦ σπέρματος; Οὐ πάντως οὗτοί σοι μεμιάσθαι
κρίθησονται; Εἰ μὲν ὁ τοῦτο παθὼν, ὧ ἀντίθετε,
προὔποκειμένην εἶχεν ἐμπαθείαν, κἀν τοῖς λογισμοῖς
ἐπιθυμίαν ἔτρεφε γυναικός, καὶ ταύτην ἔστρεφεν
ἐπὶ οὖν, καὶ οὕτως ἡ φαντασία καθ' ὕπνους ἐπι-
κολούθησεν, οὐδ' αὐτὸς κρινῶ τὸν τοιαύτον ἀνάτιον.
Αὐτὸς γὰρ ἑαυτῷ τοῦ πάθους ἐστὶν αἰτιώτατος, καὶ
μεμολύνεται οὐ τὸ σῶμα, διὰ τὴν ἔκκρισιν τὴν
σπερματικὴν (οὐ γὰρ ἀκαθαρσία τοῦτ' τὸ περιτ-
τωμα), ἀλλὰ τὸν λογισμὸν, διὰ τὴν συγκατάθεσιν
τῆς ἐπιθυμίας τῆς σαρκικῆς. Εἰ δὲ τοιοῦτον οὐδὲ
τῷ τὴν γονὴν ἀποκρίναντι προὔπεκειτο, οὕτως μὴν
τὸν λογισμὸν εἶχεν ἐμπαθεία τοιαύτη ἐγκείμενον
αὐτομάτως· ὃ ἡ φαντασία ἐπῆλθε, καὶ ἡ τῆς γονῆς
ἔκροθ' ἢ καὶ ἐξ ἐπηρείας σατανικῆς ἐπενήνεκται,
κατὰ τοὺς θεῖους Πατέρας, τοῦ δεσμενοῦς τοῖς
ἀσκηταῖς ἐνεδρεύοντος· οὐ μιμήσομαι σου τὴν
ἀνευλαθεῖ περὶ τῶνα εὐλάδειαν. Ἡ μὲν γὰρ σὰρξ,
οὐ μεμιάσθαι τῇ ἐκκρίσει τοῦ σπέρματος. Πᾶν γὰρ
κτίσμα Θεοῦ καλὸν, καὶ Χριστῷ εὐωδία ἔσμεν ἐν
τοῖς σωζομένοις, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον. Εἰ
δὲ καὶ ὁ λογισμὸς τοῦ ὄνειρασθέντος, ἐμπαθείας
ἐκτὸς, κάκεινος ἀμίαντος. Τί τοίνυν τὸ τὸν ἀνθρω-
πον ἀπειρῶν τῆς εἰς τὰ ἅγια προσελεύσεως; Εἰ
μήτε ὁ λογισμὸς ἐξ ἐμπαθοῦς ἐπιθυμίας, μήτε ἡ
σὰρξ βρυσισθείσα τῷ ἐκκρίναντι σπέρματι κέχρην-
ται. Σὺ μοι δοκεῖς, εἰ ὁ τὴν ῥύσιν παθὼν οὗτος

dictum, nuptias esse honorandas, et lectum sine
inacula : sed quia et illic seminis fluxus, majori
cum voluptate, condemnabitis insontem ; et eum,
qui cadaver attigerit, non verebimini dicere
pollutum. Et cujus in corpore lepra effloruit, e
civitate expelletis. Verum agite qui in somnis
excernit genitale semen, eum non creditis mun-
dum? Quid vero de iis videtur, et constitutum est,
qui exsuscitati ejusdem fluxum patiuntur? hoc
enim vitio multi laborant, vel cum urinam sequitur
sperma, vel cum solum sponteque fluit. Nam si
hos a mundis separatis, manifesto Judæos imita-
mini : ii enim quos seminiifluos nominavit Moses,
et immundos, excestimari constituunt. Quod si hos
admittitis, nec pollui per excretionem putatis ;
qua ratione eos, qui seminis fluxum absque libi-
dinoso spectro passi sunt in somnis, arcetis a
sanctificationum perceptione : vigilantes autem,
qui eodem sunt affecti vitio, extra pœnam esse
sinitis? Etenim utraque excretio est naturalis, et
utraque præter voluntatem accidit. Quod si homi-
num quispiam hæc de iis dixerit, qui absque
somnia libidinoso in seminis fluxum inciderunt :
quid de iis dixeris, qui in somniis tactionem
mulieris imaginati sunt, aut aliud quiddpiam,
suscitans carnis inflammationem, vel ad spermatis
fluxum usque pervenerunt? Num tibi persus hi
polluti esse censebuntur? Siquidem is, qui hoc
passus est, adversarie, præcedentem habuit affec-
tionem libidinis et cogitationibus aluit mulieris
concupiscentiam, eamque animo versavit, atque
ita imaginatio in somnio subsecuta est, nec ipse
hunc innocentem judicavero. Sibi enim ipse præ-
cipuus est auctor mali, et inquinatus est, non cor-
pore, propter seminale excretionem (non enim
immundities est hujusmodi excrementum), sed
cogitatione, propter carnalis desiderii assensionem.
Quod si in eo, qui genitalem fluxum passus est,
nihil tale præcessit, neque cogitationem hujusmodi
deditam affectioni habuit; sed imaginatio ultro
incessit, et seminis fluxio, vel etiam ex improprio
satanico illata est, secundum divos Patres, ini-
micus athletic insidiante : non imitator in his tuam
irreligiosam religionem. Caro enim polluta non est
excretionem seminis. Bona enim omnis Dei creatura,
et Christo bonus odor sumus in iis, qui servantur,
juxta magnum Apostolum. Quod si etiam cogitatio
imaginati somnium libidinosum, extra concupi-
scentiam fuit, erit et ille impollutus. Quid igitur
hominem a sanctorum aditu arcebit, si nec
cogitatio libidinoso desiderio, nec caro excreto
semine aspersa, inquinata est? Videris mihi si
fluxum hic passus, in imaginatione fuit? lecti
mulieris viro conjunctæ, etiam adulterii eum

VARIÆ LECTIONES.

48 διετ' ἄξαντο.

1 qui quidem majore fit voluptate. 2 qui vigilantes. 3 ex tentatione satanica. 4 sacrarum rerum.
5 concubitus cum muliere viro conjuncta.

damnare, et velut adultero homini pœnam irrogare : et in eum, qui in somnis sibi visus occidisse quempiam, homicidii sententiam ferre, et homicidarum pœnis subjicere, vel etiam magistratui tradere puniendum. Et rursus, conversa sententia, eum, qui in somniis pro pietate certavit, connumerare martyribus : et qui in somnis congressum impudicum effugit, coronare ut continentem. Quod si hæc decus non merentur, nec illa dedecus. Aut enim a'tera pars injuria afficiatur, si et optimum apparens et pessimum, non ut somnium reputetur, et ut phantasma contemnatur ; aut similiter etiam alterum quidem ut bonum honoretur, alterum autem puniatur ut malum, licet utrobique somnium fuerit.

Non inelegans autem, ex historia etiam asserre. sermone monumentum aliquod. Historia hæc est : Quidam insano amore libidinosam deperibat mulierem. Mulieris nomen erat Thonis, quæ amatorem non facile admittebat. Hic autem amplam ei mercedem se daturum promisit : ea autem dationem contemnebat. Ille vero amore incensus, munus augebat : illa rursus mercedem depri-mens *, nihilominus aspernabatur. Cum in his tereretur tempus, amator sibi visus est in somniis congregi cum muliere, indeque amoris flamma exstincta est. Illa cum id rescivisset, promissam petebat mercedem. Quam cum alter non daret, magistratum adiit. Bocchoris nominabatur, qui genti illi præerat. Qui prius deperibat, mercedem negabat se debere, quia congressum amasia tunc recusasset. At in somniis (inquit) visus mecum congregi, amore desiisti : idque factum est, quod ex vero complexum eventurum fuisset : ideoque es mercedis debitor. Litis autem arbiter mulieri promissam mercedis nomine auri quantitatem in medium afferri petiit. Cumque allata esset, crumenam, qua continebatur. huc et illuc agitari in conspectu radii solaris jussit ; et ut umbram mulier caperet, sapienter pronuntiavit ; quippe cum amator nihil amplius umbra per somniorum imaginationem percepisset. Umbra enim procul dubio veritatis est phantasma. Et neque si quid boni sic visus sit fecisse, laudabitur homo : neque si mali quidpiam, condemnabitur. Non nosti carnem concupiscere adversus spiritum, spiritum autem adversus carnem ? ut ad Galatas scribens ait magnus Apostolus. Spiritum quidem, spiritalem bonorum cogitationes P, quæ spiritalia imaginatur, et divinis occupata est : Carnem autem, carnalem et materialem, et in iis versantem quæ quidem et sibi invicem opponuntur. Nam carnales cogitationes, carne innatam habente inflammationem, absurdas cupiditates inducunt. Spiritalis autem considera-

Α ἐν φαντασίᾳ γέγονεν εὐνῆς γυναικὸς συνευφημίας ἀνδρὶ, καὶ μοιχείαν αὐτοῦ καταψηφισθαι, καὶ ὡς μοιχῶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιτιμηθῆσαι, καὶ τὸν ἐν ὑπνοῖς δόξαντα πεφρονεῦκεναι, τινὰ, φόνου κρίνει, καὶ φονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβαλεῖν, ἢ καὶ τῇ ἀρχῇ παραδοῦναι πρὸς κόλασιν. Καὶ γνώμης αἰτίας εἰ ἀντιρρόπου, τὸν ἐν οἰνείροις ὑπὲρ εὐσεβείας ἀλλήσαντα, συγκαταλέξει τοῖς μάρτυσι * καὶ τὴν ἐν ὑπνοῖς ὁμιλίαν ἀκόλαστον ἐξαλύσαντα, στεφανώσῃ ὡς, σώφρονα. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα τῶν τιμωμένων, οὐδ' ἐκεῖνα τῶν ἐπιτιμωμένων. Ἡ γὰρ ἂν ἀδικία μερὶς θάτερα, εἰ καὶ μὴ τὸ βέλτιστον δοκοῦν καὶ τὸ χεῖριστον, ὡς ὄναρ λογιζοίτο, καὶ καταφρονουῖτο ὡς φάντασμα * ἢ καὶ ὁμοίως τὸ μὲν ὡς κατὰ τιμῶν τὸ δ' ὡς γαῦλον κολάζοιτο * καὶ ὄναρ ἢ ἐκατέρωθεν.

Οὐκ ἄχαρι δὲ καὶ τὸ ἐξ ἱστορίας δοῦναι τῷ λόγῳ ῥοπήν τινα. Ἐ δ' ἱστορία * Ἐρωτά τις ἦρα περιμανῆ γυναικὸς ἀκολάστου τινός * Θῶνις ἐκείλη ἡ γυνή * ἢ τὸν ἔραστὴν οὐ βῆσται προσέτατο. ἢ ὃ ἔρων ἀρόδον αὐτῇ δώσειν ἐπηγγέλλετο μισθῶμα * ἢ δὲ κατεφρόνει τῆς δόσεως. Καὶ ὅς, φλεγμικῶς τῷ ἔρωτι, τὴν δόσιν ἐπηύξανεν. Ἡ δ' αἰτίας βίβλουσκα τοὺς μισθοὺς, καὶ οὕτω περιφρόνει. Ἐ τούτοις τοῦ κειροῦ τριδομένου, ἔδοξεν ὄναρ ἐπιστάτης συγγενέσθαι τῇ ἐρωμένῃ, καὶ ἡ φλύξ ἐπέβη ἀπέσθη τοῦ ἔρωτος. Ἡ δὲ, τοῦτο γνοῦσα, τὴν ἐπηγγελλέμενον ἀπῆρει μισθόν * καὶ μὴ λαμβάνουσα προσήλθε τῷ ἄρχοντι. Βόκχορις, ὅς τοῦ ἔθους ἐκεῖνου πατήρ ἦεν, ὠνόμαστο. Καὶ ὁ πρῶτον ἴσων μὴ ὀφείλειν ἀπελογεῖτο μισθόν, ὡς τῆς ἐρωτικῆς τότε τὴν ὁμιλίαν ἀνινομένης. Ἄλλ' ὄναρ, ἵνα ὀύξαι μοι συγγενέσθαι, τοῦ ἔρωτος πέπτυσται * α γέγονεν ὁ κακὸς τῆς ναθαπαρ συνουσίας συμβῆσθαι ἔμελλε * καὶ ὀφειλέτης εἰ τοῦ μισθοῦ. Π δὲ τῆ δίκης διαιτητῆς τὴν ἐπηγγελλέμενην ὑπὲρ τοῦ μισθοῦ τῇ γυναικὶ τοῦ χρυσοῦ ποσότητα εἰς μέτρον παραχθῆναι ἀπῆρτεσε. Καὶ παραχθείσης τὸ πένον ἔχον ἐνδόν βαλάντιον, ἠλιακῆς ἀκτίνος ἕνεκα τῆ καίετοσε προσέταξε φέρεσθαι, καὶ τὴν γυναῖκα τῆ σκιάς ἐπιλαθέσθαι, σοφῶς ἐψηφίστατο * ὡς τοῦ πένστοῦ μηδὲν πλέον σκιάς διὰ τῆς ἐν οἰνείροις ἐπιτασίας παραπολύσαντος. Σκιά γὰρ ὡς ἀληθῆς τῆ ἀληθείας τὸ φάντασμα. Καὶ οὔτε χρυσὸν ἢ ἄλλο οὕτω ποιεῖν, ἐπαινεθήσεται ἄνθρωπος * οὔτε φάντασμα κατακρηθίσεται. Οὐκ οἶσθα ὅτι ἡ σὰρξ ἐπιθυμῶν κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός ; ὡς Γαλάταις ἐπιστέλλων φησὶν ὁ μαρτυρῶν Ἀπόστολος. Πνεῦμα μὲν τὸν πνευματικὸν κατὰ λογισμὸν, τὸν τὰ πνευματικὰ φανταζόμενον, ἐ τὸς θεοῖς ἐνασχολούμενον * σὰρξ δὲ, τὴν ἐπιθυμῶν τε καὶ ὕλικόν, καὶ περὶ ταῦτα στρεφόμενον, ἢ καὶ ἀλλήλοις ἀντίκεινται. Οἱ μὲν γὰρ σαρκῶν λογισμοὶ, ἐμφυτὸν ὀχλοῦσης τὴν πύρωσιν τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας ἀτόπους ἐπάγουσιν * ὁ δὲ γὰρ πνευματικῶν

VARIÆ LECTIONES.

* mercedem graviolem poscens, etiam sic hominem aspernabatur, P spiritualium appellans cogitationem, quæ.

λογισμὸς, αὐτοκράτωρ ἡμῖν δοθεὶς ἐκ Θεοῦ, τὸ τῆς σαρκὸς ἀνακόπτει ὄρμηματα, ἃ διὰ τῶν ἀντικειμένων λογισμῶν αὐτῇ ἐπεγεύρονται, καὶ ὡς ἐν κημῶ καὶ χαλινῶ τὰς σιαγόνας αὐτῆς ἄγχων, τὰ ταύτης ἀτάσθαλα καταστέλλει φρυάγματα. Εἰ γοῦν τῆς σαρκὸς πυρουμενῆς, ἀγχομένης δὲ ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ, καὶ μὴ συγχωρουμένης καταφρυάσθαι τῆς ψυχῆς, μὴ ἐνδιδόντος αὐτῇ τὸν βυτήρα τοῦ χαλινού, ἀλλ' ὄλαις χερσὶ τὰς ταύτης ὄρμης ἀνασειράζοντός τε καὶ ἀναστελλόντος, ὡς ἵππον ἐτερόγναθον καὶ δυσήνιον· βιαζομένης δὲ οὕτω καὶ γαργαλιζομένης, ἥ καὶ τοῦ πονηροῦ ἐπιτιθεμένου, φαντασθεῖα καθ' ὑπνοῦς τι ὁ τῆς σαρκὸς τὸν πόλεμον ὑφιστάμενος, ὅποτον ὁ ἐμπειρῆς ὑπέθετο λογισμὸς, ὃν ὁ πνευματικὸς ἀπόσωτο καὶ σωτήριος, καὶ συνεκρητῆ τῇ φαντασίᾳ γονῆ· τίνα κατὰχρισιν ἔξει πρὸς ἀνθρώπου διάκρισιν ἔχοντας; Εἰ μὴ τις καὶ τὴν προσβολῆν τῶν λογισμῶν αὐτῆν αἰτιόωτο. Οἱ δὲ θεοὶ Πατέρες οὐδὲ τὴν πάλην ὑπ' αἰτίαισιν τίθενται. Τεσσαρῶν γὰρ ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας λεγομένων συμβαίνειν, προσβολῆς καὶ πάλης φημί, συγκαταθέσεως τε καὶ πράξεως· τὰ μὲν τῶν προηγουμένων ἀμφοῖν, παρὰ τοῖς θεοφόροις Πατέρας ἀνεγκλήτα· ἡ συγκατάθεσις δ' ὑπ' αἰτίαςιν, ὡς τὴν κατὰ δianoian ἁμαρτίαν εἰσάγουσα. Ἡ δὲ γε πράξις, καὶ ὑπὸ κόλασιν. Ὁ δὲ καὶ ἀμφοτέρως ταύτας τοῦ σωτηρίου λογισμοῦ νικῶντος ἐκπέφυγεν, ὑπὸ κατὰχρισιν διὰ τί; Εἰ μὲν γὰρ τοῦ λογισμοῦ προσβλήντος, καὶ πρὸς ἀσελεγεῖς ἐπιθυμίας κινώσαντος. ὁ πάσχων ἄσμενως ἐδέξατο τὸ ἐνθύμιον, καὶ τὸν νοῦν ἔσχε τοῦτω ἐνδιατρίβοντα, καὶ οἷον ἐνηδυνώμενον, καὶ μελετῶντα τὰ περὶ αὐτοῦ· οὕτω τε τὰνθρώπου διακειμένου, ἡ φαντασία νυκτὸς ἐπελήλυθεν, οὐκ ἀνεγκλήτος· κἂν ἴσως καὶ τὴν ἔκκρισιν τῆς γονῆς διαπέφυγεν. Ὁ γὰρ λογισμὸς οὐ πάθους ἐκτός, ἀλλ' ἐτρέθη τῇ βολῆι τῆς προσβολῆς, καὶ πρὸς τὴν κατὰ δianoian ἁμαρτίαν ἐκ βήθυμίας χαινωθείς ἐξωλίθησεν. Εἰ δὲ προσβάλῃ μὲν τὸ ἐνθύμιον, ἀποβραπισθεῖα δ' αὐτίκα, ἡ καὶ ὑπὸ πάλην πεσόντων ἀμφοτέρων τῶν λογισμῶν καὶ ταλαντευομένων ὡς ἐπὶ πλάστιγγος ὁ κρείττων περιβριθεσσερας γένηται· εἶτα διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάγκην, καὶ τοῦ δυσμεναλόντος ἡμῖν τὴν ἐπίφρειαν, φαντασία νυκτερινῆ κινήσει τὴν σάρκα, καὶ ῥύσιν ἐργάσεται σπέρματος· ὁ ταύτην παθὼν οὐ μεμάνται. Πῶς γὰρ, ὅσπερ τὸν λογισμὸν ἐν συγκαταθέσει ἀπαθῆ διετρίψει;

Συμφέσει δὲ μοι πρὸς τοῦτο καὶ σύμψηφος ἔστι· καὶ ὁ προφήτης καὶ θεοπάτωρ Δαβὶδ, λέγων· « Ἐνθύμιον ἀνθρώπου ἐξομολογήσεται σοι, καὶ ἐγκυτάλλειμμα ἐνθυμίου ἑορτάσει σοι. » Εἰ γὰρ ἐνθύμιον (φησὶ) πονηρὸν ἀνθρώπου ἐπέλθῃ, καὶ τῷ τούτου ἐμφιλοχαρήσει νοῖ, ἐνηδυνωμένῃ τῇ περὶ τοῦτο διατρίβῃ, καὶ τὸ κατὰ δianoian τελοῦντι ἁμαρτήμα, μετανοίας δεῖ τῷ τοιοῦτῃ καὶ ἐξομολογήσεως· ἴνα

tio, imperatrix nobis a Deo data, carnis resecat impetus, qui per oppositas cogitationes in ea exsuscitantur, ut in camo et freno maxillas ejus constringens, stolidos ejus reprimit fremitus. Si igitur carne inflammata, et a ratione constricta, nec permessa frandere adversus animam, non laxantes ei habenas, sed totis manuum viribus ejus impetus refrenante et coercente, velut equi immorigeri et effrenis : sic autem coacta et titillata, vel etiam maligno insidiante, is qui carnis prælium subit, imaginatus fuerit in somnis quidpiam, quale affecta libidine cogitatio suggesserit, quam spiritualis salutarisque expulit, et cum imaginatione semen effluerit, quam condemnationem feret ab homine judicium habente? nisi quis ipsum quoque cogitationum incursum culpet. Divini autem Patres neque luctam sub accusationem vocant. Cum enim quatuor sint, quæ dicuntur in peccato accidere, incursum et lucta, inquam, assensio et actio: ea quidem, quæ duorum sunt præcedentium, a divinitus afflatis Patribus extra culpam posita : assensio autem sub accusatione, velut mentis peccatum inducens : actio autem sub pœna etiam est. Qui autem has ambas salutari cogitatione vincente effugit, cur condemnationi subjiceretur? Si enim cogitatione impressionem faciente, et ad obscenas impellente libidines, is qui hoc passus est, libenter accepit quod animo obversabatur, et mentem habuit huic immorantem, ac veluti delicias, meditantemque ea, quæ ad id pertinent; atque homine sic affecto, phantasia noctu invaserit : crimine non vacat, licet forte et seminis excretionem evaserit. Cogitatio enim non extra affectum, sed incursionis jaculo vulnerata est, et ad mentis peccatum, per pigrityam mollita, et prolapsa est. Quod si cogitatum incursionem quidem fecerit, verum statim ignominiose repulsum fuerit, vel etiam sub luctam cadentibus ambabus cogitationibus, et veluti in trutina liberatis, melior ponderosior fiat : deinde per carnis necessitatem, et inimici nostri improprium, imaginatio nocturna movebit carnem, et fluxum efficiet spermatis: qui eum est passus, inquinatus non est. Quo enim modo, qui cogitationem ab assensione intactam servavit?

Assentietur autem mihi ad hoc, et suffragabilur propheta et Dei pater David, inquit : *Cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquæ cogitationum diem festum agent tibi.* Si enim cogitatio (inquit) mala homini irrepserit, et in ejus mente sedes fixerit, capta voluptate consuetudinis ejus et perficiente intelligentiæ peccatum, pœnitentia ei opus est et confessione, ut per eas cogitationem purget a

VARLÆ LECTIONES.

q sic autem carne vim adhibente. ac titillationem sentiente. r per igniviam laxata s tentationum. t perficiente peccatum cogitationis.

sordibus contractis per iniquationem peccati intelligentiæ. Quod si irruens cogitatio derelicta fuerit, rejecta videlicet fuerit, et inefficax manserit, non contaminans mentem; ejus desertio Deo pro festo habetur, cum mens improbam considerationem a se submovet. Nihil enim ad eum oblectat, quam mundities: nihilque mundo munditie charius. Placet enim Deo supra vitulum junioem, et supra omne sacrificium, et iucensurum bene odoratorum oblationem, et pretiosorum unguentorum. Magnus etiam Pater et summus philosophus Maximus, cum allegorice exponeret illud: *Non retribuet Dominus usque ad tertiam et quartam generationem, et occultiorem sensum interpretaretur, incursionem quidem et luctam impium esse ait, assensionem autem et actionem promereri retributionem. Harum enim quaternio, divino huic et sanctissimo Patri in generationum quaternionem excepta est. Quod si is, qui pravam animi conceptionem ratione superavit, in somnio autem libidinoso imaginatus est, et genitale semen excrevit, indignus tibi existimatur, qui incruentum participet victimam: etiam tibi occasio est, jejunantem, velut sanctificationes participaturum, si carne alimentum requirente, in somnium ei fuerit oblatum, cibi et potus opinionem invehens, ut non jejunum arcendi a participatione. Frequenter enim usu venit, ut is qui sitiit, ad aquas stare videatur, et ex iis haurire, implereque ventrem. Isaias hujus rei tibi fidem faciat, dicens: Quemadmodum somniat sitiens et bibens, et expectat sitiit adhuc. anima autem ejus in vanum speravit; sic erunt et omnium gentium divitiæ. Ego vero in sacrorum Patrum quemdam incidi, quem inveni martyribus adæquantem eos, qui cogitationibus pugnant, nec vi earum succumbunt. Tyrannis enim similes libidine concitatas cogitationes. Et quemadmodum illi a se captos libamina ferre idolis coegerunt, sic cogitationes illicitis actionibus succidere compellunt. Et quemadmodum tyranni martyribus non obtemperantibus omne mali genus inflixerunt, sic et invisibilis tyrannus non cedentibus impetui spiritualibus athletis omnem afflictionem infert, per carnis titillationes et inflammationem. Et ut illi se nou submittentes, martyribus annumerati sunt, licet non per gladium vel ignem, vel ornamenta mortem subierint (quales fuere martyres multi) eodem plane modo et iis, qui in incursu commotarum libidine cogitationem non cesserunt contentionis constantia, testimonium conscientie factum est. Quod sicubi inquit inflammationis vi superatus terga dederit, et assensione mentis peccatum operatus sit; de in sui compos factus, et quo feratur cognoscens, ab actione abstinerit, et*

διὰ τούτων καθάρη τὸν λογισμὸν τοῦ ἐκ τοῦ κινήσεως τῆς κατὰ δέσποισιν ἀμαρτίας ἐν τῷ πνευματικῷ ὁρμήματι. Εἰ δ' ἐγκαταλείψεται προσώπῳ τὸ ἐνθιμίον, ἀποδολεσθεὶς θαλονέτω, καὶ ἔσται μείνη, μὴ μαλύνει τὸν νοῦν, εἰς ἐσθίαν τῷ θεῷ ἐγκαταλείψας αὐτοῦ λογισθῆται, καὶ τὸ ἀποκατασταθῆαι τὸν νοῦν τὸ πονηρὸν δεσπότημα οὐδὲν γε οὕτω ὡς καθάρουτος τέρπει τὸν Κύριον, καὶ οὐδὲν τῷ καθάρῳ καθαρότητος φίλον. Ἀρέσκει γὰρ τῷ θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, καὶ ὑπὲρ πάντων θυσίαν, καὶ θυμιάτων εὐσμία, προσκυρήν, καὶ μύρον τολυγαλῶν. Καὶ ὁ μέγας δὲ Πατὴρ καὶ φιλοσοφικὸς Μάξιμος, ἀλληγορῶν τὸ «Ὅσα ἀποδώσει Κύριος ἐκ τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς, ἡ καὶ ἀναγνωσκῶν ἐρμηνεύων αὐτῷ, τὴν μὲν προσβολὴν καὶ τὴν αὐτῷ ἀτιμώρητον εἶναι φησι· τὴν δὲ γε συγκατάθεσιν καὶ τὴν πράξιν ἀξιόλογόν· ἀντιποδοστέως. Ἡ γὰρ τούτων τετρακτίς τῷ θεῷ τούτῳ καὶ σωφιστικῷ Πατρὶ ἐκ τῶν τῶν γενεῶν ἐξελεγχεται τετρακτίον. Εἰ δὲ τὸ ἐν τῷ λογισμῷ κρατῆρας τῆς πονηρίας ἐθιμῆσται, ἐν δουλεύσει τῷ ἐρινταθείῳ καὶ ἀποκρίνας γρηγορῶν μεταστρεφῆναι ἀναμάρτους θυσίας ἀναξίως ἔργεται· ὅρα σοι καὶ τὸν νηστεύοντα, ὡς τῶν ἀγαθῶν μαθεύοντα, εἰ τῆς σαρκὸς τροφὴν ζήσκει, ἐνόησον αὐτῷ γέννηται, ὁδὸν ἐπάγον τρωπὴ καὶ πόσεως, ἀπεύρξει, ὡς μὴ νηστίν, τῆς μεταψευδῶς. Τῶν γὰρ συγκατικῶν συμβαίνοντων ἐστὶ τὸ ἐπιψῶντα δοκεῖν ἐν ὕπνοις ἐστάναι παρ' ὕδατι, καὶ τούτων ἀρῆσθαι, καὶ τὴν γαστέρα πιμπλῆν. Εἰ ἠσπάζεις σοι τὸν λόγον πιστούτω, λέγων· «Ὅταν ἐνυπνιαζέσθαι ὁ διψῶν καὶ πίνων, καὶ ἐξινασταί· διψῶν, ἢ δὲ ψυχῇ αὐτοῦ εἰς κενὸν ἤλπιεν· ὡς ἔσται καὶ ὁ πλοῦντος πάντων τῶν ἐθνῶν. Ἐγὼ ἐκ τῶν ἱερῶν Πατέρων ἐνέτυχον, καὶ μάρτυρι ἐισοῦντα τοῦτον εὔρον τοὺς λογισμοὺς πυκνῶνται, καὶ τῇ τούτων βία μὴ ὑποκύπτοντας. Τυράννοι· τὸ ὁμοίου τοὺς ἐμπαιθεὶς λογισμοὺς· καὶ ὡσπερ εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀλίσκομένους σπονδὰς εἰδῶλας φέρειν ἠνάγκασον, οὕτω δὴ καὶ οἱ λογισμοὶ ἀθέμιτα πράξεις ὑποκύπτειν βιάζουσι. Καὶ ὡς οἱ τῆσιν μὴ κειθόμενοι τοῖς μάρτυσιν ἐπήγον ἅπαντα κίχων, οὕτως ἄρα καὶ ὁ ἀόρατος τύραννος μὴ ἐδοῦσι τῇ προσβολῇ τοῖς πνευματικοῖς παρρησιασταῖς πᾶσιν ἐπάγει κίχων, διὰ χυργαλισμῶν ἐν σαρκὸς καὶ πυρώσεως. Καὶ ὡς ἐκεῖνοι μὴ ὑποψήσαντες, τοῖς μάρτυσιν συνηρθμηνται· κἄν μὴ τὰ διὰ ξίφους ἢ πυρὸς ἢ βασάνων ὑπέστησαν θάνατον (οἱοὶ πολλοὶ γεγόνασι μάρτυρες)· τὸν αὐτὸν δὴ φησὶ καὶ τοῖς ἐν τῇ προσβολῇ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν χαλάσσει τὸ εὐτονον τῆς ἐναστάσεως, τὸ κατὰ ἐκδησιν μαρτύριον ἦνυσται. Εἰ δὲ που (φησὶ) ἐπιπενδοίη τῇ βία νικώμενος τῆς πυρώσεως, καὶ συγκαταθέσει τὴν κατὰ δέσποισιν ἀμαρτίαν ἐργαστα εἰθ' ἑαυτοῦ γεγονώς καὶ δεη φέρεται γνούς, ἐπ

VARIE LECTIONES.

^a cogitationis. ^v cogitationem. ^x tempus est jejunantem, ut sacramenta percipiat. ^y qui cum cogitationibus colluctantur. ^z comparabat vitosas cogitationes. ^z succumbere. ^{bet} ab illis, qui in aggressione vitiosarum cogitationum de contentione obstandi nil remiserunt, conscientie martyrium est peractum.

σταλή τῆς πράξεως, καὶ τὸν λογισμὸν τονώσει πρὸς ἄ-
 ἔνστατον, καὶ ἀποκρούσεται τὸ ἐνθῆμιον, οὐδὲν τοῦτον
 τοῦ κατὰ συνείδησιν μαρτυρίου λέγει στερεώσκεισθαι.
 Ἐπεὶ μὴ δὲ τῇ βίᾳ τῶν κολάσεων ὑπενδούς, θύειν
 ὑπέσχετο, εἶτα τῷ βωμῷ προσάχθει τοῦ θύειν ἀπ-
 ἔσχετο, τῶν μαρτυριῶν ἐκπεσεῖται γερωῶν.

Ἄλλὰ φασὶ τινες τοὺς τρυτὰ δογματίζοντες, καὶ
 διδάσκοντες λέγειν, ὡς καὶ ὁ μέγας Βασίλειος περὶ
 τούτου ἐρωτηθεὶς ἀπεῖρεξέ τοὺς τοιοῦτους τῆς τῶν
 ἀγιασμάτων μεθέξεως. Δοκοῦσι δὲ μοι οἱ τῇ τοῦ
 ἁγίου τούτου Πατρὸς ἀποκρίσει χρώμενοι πρὸς τὴν
 τῆς οἰκείας ἐνστάσεως σύστασιν, ἢ ἐκόντες μύειν
 πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἢ τὸν νοῦν μὴ συνέναι τῆς ἀπο-
 κρίσεως. Ἀναγκαῖον δὲ καὶ αὐτῆς πρὸς ῥῆμα μνη-
 σθῆναι τῆς ἐρωτήσεως, καὶ τῆς πρὸς ἀγῆτην τοῦ σοφοῦ Β
 ἐκείνου καὶ θείου Πατρὸς ἀποκρίσεως. Ἐχει δὴ
 ἐρώτησις οὕτως· Εἰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν
 γινομένων τινὶ, χρὴ τολμᾶν εἰς κοινωνίαν τῶν ἁγίων
 παραδέχεσθαι. Ἡ δὲ ἀπόκρισις οὕτω· Κρείττονα τῆς
 φύσεως καὶ τῆς συνθεῆας ἔδειξεν ὁ Ἀπόστολος
 εἶναι τὸν ἐν τῷ βαπτισμῷ συνταφέντα Χριστῷ·
 ποτὲ μὲν εἰπὼν, ὅτι ὁ παλιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συν-
 εσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας,
 τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ· ποτὲ δὲ
 παραγγείλας, Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ
 τῆς γῆς, πορνεῖαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν
 κακῆν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἧτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία·
 δι' ἧς ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς
 ἀπειθείας. Ποτὲ δὲ ἄρον ἐκθέμενος, ἐν τῷ εἰπεῖν·
 Οἱ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν C
 οὖν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἐγὼ δὲ
 ἔγνω, ὅτι τρυτὰ καὶ καταρτώθη, Θεοῦ χάριτι, καὶ
 ἐν ἀνδράσι, καὶ ἐν γυναίξι, πίστει τῇ εἰς τὸν Κύριον
 γνησίᾳ.

Τοῦ δὲ ἐν ἀκαθαρσίᾳ ὄντα τινὰ ἐγγίζειν τοῖς
 ἁγίοις, καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης φοβερόν διδα-
 σκόμεθα τὸ κρίμα. Εἰ δὲ πλεῖον τοῦ ἱεροῦ ὡδε, φο-
 βερώτερον δηλονότι. Παιδεύσει δὲ ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος,
 εἰπὼν· Ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἐαυτῷ
 ἐσθίει καὶ πίνει. Ἐκ γούν τῶν ῥημάτων τῆς ἀπο-
 κρίσεως δεικνύεται ὡς ὁ μέγας οὗτος Πατὴρ οὐ περὶ
 ἀφαντάστου βύσεως εἶρηκεν, οὐδὲ περὶ πεφαντα-
 σμένης μὲν, ἐμπαθείας δὲ γενομένης χωρὶς, καὶ ἧς
 ἐπιθυμία οὐ προηγέσχετο· ἢ κἀν ἴσως καὶ προηγέ-
 σατο, ἀλλ' ἀπεβλήθη, τοῦ ἀγαθοῦ νικήσαντος λογι-
 σμοῦ· ὥστε μὴδὲ τὴν κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίαν ἐκτε-
 λεσθῆναι. Ἄ γὰρ εἰς μαρτυρίαν τῷ λόγῳ παράγει
 τοῦ Ἀποστόλου ῥητὰ, ἁμαρτίας μὲνεται, καὶ ἀκα-
 θαρσίας, καὶ ἐπιθυμίας κακῆς. Εἶτα ἐπάγει τὴν
 γνώμην ἐκείνος τὴν ἑαυτοῦ, λέγων· Τὸ δὲ ἐν ἀκα-
 θαρσίᾳ ὄντα τινὰ ἐγγίζειν τοῖς ἁγίοις, καὶ, τὰ εἴης.
 Οὐκ ἂν δὲ τις εἶπη ἀκαθαρσίαν ὀνομάσαι τὸν μέγαν
 Βασίλειον τὴν σπερματικὴν ἔκκρισιν ἀπαθῶς γενο-
 μένην. Τοῦτο γὰρ διαβολὴ τῆς σαρκός. Ὁ δὲ πολ-

cogitationem confirmarit ad pugnam, et mentis
 conceptum expulerit : neque hunc conscientiae tes-
 timonio e privari dicit. Nam nec qui tormentorum
 dolori cedens, sacrificandum se promisit, deinde
 ad aram adductus a sacrificando abstinuit, mar-
 tyrum privabitur praemiis.

Verum aiunt aliqui eos, qui haec instituunt et
 docent, dicere, quod et magnus Basilius de eo
 interrogatus, tales prohibuerit a sanctificationum
 participatione. Videntur autem mihi, qui sancti
 hujus Patris responsione ad suae instantiae consti-
 tutionem utuntur d, vel volentes ad veritatem con-
 venire, vel mentem responsionis non intelligere.
 Necessae autem est interrogationis verba hic ad-
 scribere, et ad eam factae a sapiente illo divinoque
 Patre responsionem. Plane sic se habet interrogatio :
 Si consueta et naturalia cuiquam acciderint, an
 oporteat in communionem sanctorum admittere? e
 Responsio autem in hunc modum: Meliorem natura
 et consuetudine f ostendit Apostolus esse eum, qui
 in baptismo cum Christo sepultus est : nunc qui-
 dem dicens, veterem nostrum hominem simul cru-
 cifixum esse, ut solvatur corpus peccati, ne ampli-
 us serviamus peccato : alias autem praecipiens:
 Mortificate igitur membra vestra, quae sunt in
 terra, scortationem, immunditiam, affectionem,
 concupiscentiam pravam, et plus habendi cupidita-
 tem g, quae est idololatria, per quae venit ira Dei
 in filios inobedientiae. Alibi autem terminum x epo-
 nens, dicendo : Qui autem Jesu Christi carnem
 crucifixerunt cum affectionibus et concupiscentiis.
 Ego autem scio haec etiam correctae fuisse h, Dei
 gratia, et in viris, et in mulieribus sincera in Domi-
 num fide.

Eum autem, qui est in immunditie i, appropin-
 quare sanctis, etiam ex Vetere Testamento ter-
 ribile docemur iudicium. Quot si hic plus sa-
 cro, terribilius j videlicet. Docebit autem nos
 Apostolus, dicens: Manducans et bibens indigne,
 iudicium sibi manducat et bibit Itaque ex verbis
 responsio ostenditur, quod magnus hic Pater de
 fluxu citra imaginationem facto non locutus sit,
 neque de eo, qui imaginationem quidem habuit,
 sed animi perturbatione k caruit, et concupiscen-
 tia eam non praecessit : vel etiamsi forte praec-
 cessit, ejecta fuit tamen, cogitatione bona vin-
 cente, adeo ut intelligentiae l peccatum perfectum
 non fuerit. Quae enim in sermonis testimonium
 profert Apostoli verba, peccati meminerunt, et
 immunditiae, et concupiscentiae pravae. Subjicit ille
 deinde suam sententiam, inquires : Eum autem,
 qui est in immunditis, sancti appropinquare, et
 quae sequuntur. Non autem dixerit quisquam,
 magnum Basilius immunditiam nominare semi-

VARIAE LECTIONES.

e martyrio. d probationem. e hunc et sacrarum rerum perceptionem. f superiorem et fortiorem
 g avaritiam. h perfecta fuisse. i Accessionis autem ad res sacras, quae fit a constituto in immunditie,
 etiam j plus quam templum, eo esi terribilior. k affectione. l ut cogitationis.

nalem excretionem, absque affectione factam^m. Hoc enim fuerit carnis calumnia. Multas vero et pulchras inseruit rationes quibus ostenderet, non malum esse, corpus neque mali principium : quemadmodum nonnulli opinati sunt. Nec putet quispiam, eum manifesto adversari magno Athanasio, dicenti de hac spermatica excretionem, quæ superius alicubi scripta sunt. Cujus sermones regulam et perpendiculum exactæ disci, linæ omnes sacri Patres in omnibus putaverunt. Illudque præterea considerandum est, hos ambos Spiritu sane plenos Patres, uno eodemque afflatos spiritu, locutos fuisse et scripsisse. Quo igitur modo verisimile, sibi invicem adversatos fuisse, qui a sancto et bono impulsus sunt Spiritu. Hinc manifestissime ostenditur, magnum Basilium immunditiam nominasse non seminis excretionem, sed pravam concupiscentiam. Qua præeunte mentis, etiam peccatum per assensionem perficitur, atque ita imaginatio fit in somnis, et seminis effluxio. Sic enim neque ipse sibi repugnare videbitur ; ut dicens malum et immundum esse corpus neque magno Athanasio contraria præcipere censebitur. Sed et ex eo quod dicit, Ego autem scio hæc correctæ fuisse^o, Dei gratia, et a viris, et mulieribus : illud apparet vel potius plane demonstratur, de seminis excretionem facta cum imaginatione, eum loqui, quam animi præcessit motus, et intelligentiæ^p peccatum. Hoc enim emendatum fuit^q, non quidem non concupiscere, quod est non imputum facere cogitationem^r (hoc enim est naturale), sed non succumbere concupiscentiæ, nec assentiri cogitationi, nec perfici mentis peccatum. Neque seminis fluxum^s non fieri, correctum fuit (hoc enim est naturæ opus expellere, velut excrementa), sed non libidinoso affectu excretionem fieri, ex imaginatione, quam prava fingit concupiscentia, ex qua intelligentia inquinata est. Heus tu, cogitatio assensione fœdata est, excrementum autem spermatici dejectio, non est immunda. Fabricator enim corporis, Deus : eorum autem, quæ a Deo fabricata sunt, nihil est immundum. Quibus genitale profluvium existinatur immunditia, in suspicionem venient Manichæorum sectæ, et quod Bogomilorum (37) hæresis sint participes. Nam et hi, quod duo inducant principia, et corpus mali creaturam dicant, manifeste manichæizant. Reprimendi ergo illi sunt, qui seminis fluxum inquisitionem arbitrantur, et esse dicunt, ex quo Deus optimus architectus carnem nostram concresecere instituit : ne profana hac secta infecti esse videantur. Nam si immundum

Α λούς τε καὶ καλῶς λόγους ἔθετο, ἀποδεικνύς, ὡς οὐ κακὸν τὸ σῶμα, οὐδὲ κακίας ἀρχή, καθὼς ἐδήλωσαν ἔτι. Οὐδ' ἐναντιοῦσθαι προδήλως λογιζέσθαι πρὸς αὐτὸν τῶν μεγάλων Ἀθανασίου, εἰρηκῆτι περὶ τῆς σπερματικῆς ταύτης ἐκκρίσεως, ὅσα περὶ αὐτοῦ τοῦ λόγου γεγράφεται· οὐ τοὺς λόγους κατὰ ἐκείνην ἐκείνην ἀκρίβειαν ἀπαντες οἱ ἱεροὶ Πατέρες ἢ ἀπαντῶν ἤγιναν. Εἴτα καὶ τοῦτο λογιστέον, ὅτι καὶ ἄμφω πνευματοφόροι οὗτοι δὴ οἱ Πατέρες, καὶ ἅμα τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ἐμπνεόμενοι Πνεύματος, ἕτερον τε καὶ ἕτερον. Πῶς οὖν εἰκὸς ἀλλήλοις ἐναντιοῦσθαι τοὺς ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινουμένους καὶ ἐκ τῆς Πνεύματος; Ἐντεῦθεν ἀριθιμώτατα δεῖκνυται, καὶ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἀκαθαρσίαν οὐ τὴν σπερματικὴν ὠνόμασεν ἐκκρίσιν, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν· ἢ ἡγουμένης καὶ ἢ κατὰ διάνοιαν ἀμαρτίας τελεῖται διὰ συγκαταθέσεως. Καὶ οὕτω γίνεται φαντασία καθ' ὕπνους, καὶ τοῦ σπέρματος ἐκρῆσις. Οὐ γὰρ οὕτως αὐτὸς ἐκατῶν ἠναντιώσθαι δόξειεν ἂν, ὡς κακὸν εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἀκάθαρτον λέγων· ὅτι τῶν μεγάλων Ἀθανασίου τάναντία διατάσσεται λογισθῆσεται. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φάναι, Ἐγὼ δὲ ἔγωγε ὅτι ταῦτα κατωρθώθη, Θεοῦ χάριτι, καὶ ἀντιπροσέτι καὶ γυναιξί, τοῦτο ἐμφαίνεται, ἢ μᾶλλον καθαῖς ἀποδεικνύται, ὅτι περὶ ἐκκρίσεως σπέρματος μετὰ φαντασίας γενομένης φησὶν, ἢς ἐμπάθεια προήγαγον, καὶ ἢ κατὰ διάνοιαν ἀμαρτία. Τοῦτο γὰρ ἐπιθυμῶν παρ' ὠνπερ κατωρθώται, οὐχὶ τὸ ἐπιθυμῶν. ὃ ἐστὶ τὸ μὴ προβαλεῖν λογισμὸν (τοῦτο γὰρ φυσικόν), ἀλλὰ τὸ μὴ ὑποκλιθῆναι ἐπιθυμίᾳ, μηδὲ συνθέσθαι τῶν λογισμῶν, ἡδὲ καὶ κατὰ διάνοιαν ἀμαρτίαν ἐκτελεσθῆναι. Οὐδὲ τὸ γίνεσθαι σπέρματος ἐκρῆσιν κατωρθώθη (τῆς φύσεως ἔργον τὸ διωθεῖσθαι τοῦτο ἐστίν, ὡς φαντασίαν), ἀλλὰ τὸ μὴ ἐμπάθως γενέσθαι τὴν ἐκρῆσιν ἐκ φαντασίας, ἢν συνίστησιν ἐπιθυμία κακῆ, ἢ καὶ διάνοιαν κέχραται. Ὁ λογισμὸς, ὡς οὗτος, τῆς συγκαταθέσει μεμολύνεται· ἢ δὲ τοῦ σπερματικῶν πρὸς τῶματος ἐκκρίσεως, οὐκ ἀκάθαρτος, Ποιητῆς γὰρ τῆς σῶματος ὁ Θεός· τῶν δ' ὑπὸ Θεοῦ κτισθέντων οὐκ ὑπάρχει ἀκάθαρτος. Οἷος δὲ ἀκαθαρσία νενομίσται τῆς γονῆς, μανιχαῖζειν ὑπόληψιν δώσουσιν ἢ τῆς τῶν Βογομιλίων μετέχειν αἰρέσεως. Ἐπεὶ καὶ οὕτως ἔγωγε τὸ διττὰς εἰσάγειν ἀρχάς, καὶ τὸ σῶμα κῆρυκε λέγειν τοῦ πονηροῦ, προδήλως μανιχαῖζουσι. Ἐγὼ οὖν ὑποστέλλεσθαι τοὺς τὴν ἐκκρίσιν τῆς γονῆς μολυσμὸν ολομένους, καὶ λέγοντας, ἢς τῆς τῶν ἡμετέραν σάρκα συμπίγνυσθαι, ὁ ἀριστοτέλης Θεὸς φανόμησεν, ἵνα μὴ τῆς βεβήλου ταύτης μετέχειν ἐκκρίσεως δόξωσιν. Εἰ γὰρ ἀκάθαρτος ἢ γονί, καὶ ἢ τῆς ταύτης συνισταμένη σὰρξ πάντως ἔσται ἀκάθαρτος· καὶ ὡς ἐκ θολερᾶς καὶ βορβορώδους πηγῆς οὐκ ἔστι

VARIAE LECTIONES.

^m absque vitio. ⁿ cogitationis. ^o præstita fuisse. ^p cogitationis. ^q præstitum fuit, a quibus tam præstitum est. ^r quod est cogitationem non adjicere : ^s neque præstitum fuit, ut seminis fluxus non fieret. ^t cogitatio. ^u Faessant ergo, qui.

NOTÆ.

(37) Qui sic fuere dicti a perpetuis precibus. Bog enim Slavonica lingua, Deus est, et milu, benignus, quasi perpetuo dicerent, Benigne Deus.

πρόεισι καθαρὸν, ἀλλὰ ῥυπῶδες καὶ θολερὸν ὃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τούτου ἐκκαθαίρει, εἰ μὴ ἀκαθάρτου ὡς ἡ γυνή, καὶ ἡ σὰρξ, ἢ ἐξ αὐτῆς οὐσιώσῃ, μεμολυσμένη ἐστὶ καὶ ἀκαθάρτος ὡς καὶ ἀντιστρόφως αὐτῆς, εἰ ἀκαθάρτου τὸ σπέρμα ἐστὶ, καὶ τὸ σπέρμα ἐξ οὗ κεκοῦται, ἀκαθάρτον. Καὶ οὕτω τὸ σῶμα οἷον τὸ ἡμέτερον, κτίσμα τοῦ πονηροῦ λογισθήσεται. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὑπὸ Θεοῦ γενομένων, κακόν. Τὸ δὲ μεμολυσμένον, κακόν. Εἰ δὲ κακόν, οὐ κτίσμα Θεοῦ. Στάγειται λοιπὸν, εἰ ταῦτα δῶμεν, ἔργον εἶναι τὴν σάρκα τοῦ πονηροῦ. Ὅπερ ὡς εἴρηται, τῆς τῶν Μανιχαίων αἰρέσεως ἢ καὶ οἱ Βογομίλοι συμμετέχουσιν ὡς καὶ τι πλεονεῖται καὶ ἀσθετέρον. Ἐν ταῖς καθ' ἑαυτοῦ φαντασίαις αὐτοῦ τοῦ διαίμονος ληροῦσιν ἀελογίαι εἶναι εἰς τὰ σώματα τὰ ἀνθρώπινα, ἢ ποιούντας εἰς τοὺς τὴν φαντασίαν ὑφισταμένους, ἢ πάσχοντας ὑπὸ αὐτῶν. Τὸν γοῦν μίσημα τὴν τῆς γονῆς νομίζοντας ἔκκριαι, εἰ τινες τῆς δόξης ταύτης τῆς μυστρῆς μετέχειν νομίζοιεν, οὐ κρίσεως ἀφεστηκέναι νομισθεῖεν ὀρθῶς.

Ἄλλ' ἔρει τις ἴσως, ὅτι τῶν μὲν μολυσμὸν ἡγουμένων τὴν τῆς γονῆς ἐκροῖν καθήψω σφοδρῶς, μακρὸν περὶ τούτων κενώτας λόγον ἔτι δὲ ποιητέον αὐτοῖς, ἢ πῶς οἰκονομητέον τοὺς τοιοῦτους τολμήμασι περιπίπτοντας, οὐ προσθέεικας. Τὸ μὲν μέμφεσθαι τοῦ βουλομένου παντός ὃ δὲ διορθοῦσθαι τὸν σφαλόμενον, ἄριστον.

Ἰνα γοῦν μὴ χύρην δῶμεν ταῦτα λέγειν τι, φανερὸν ὅτι μάλιστα μὲν καὶ τοῖς ἤδη βηθεῖσιν ἐμπειρηθησάντων, αἱ μὲν τῶν νυκτερινῶν φαντασιῶν ἀνεγκλητοῦ, τί δ' ὑπὸ ἐπιτιμησίν ἰερωμένων δὲ καὶ αὐτῶν σαφέστερον. Οἷον τὸν ἀφάνταστον τοῦ σπέρματος ἢ ἀπόκρισις, διορθουμένης τῆς φύσεως τὸ περίπτωμα, καὶ οἷον ἂν καὶ μετὰ φαντασίας τοῦτο ἐπισυμβῇ, ἀπαθῶς τοῦ λογισμοῦ δικαιοσύνης καὶ μὴ μολυνθέντος πρότερον ἐκ συγκαταθέσεως, τὸ πάθος ἀκόλαστον καὶ ἀνεπιτήμητον ὡς καὶ οὕτω τῆς μεθέξεως οὗτοι τῆς ἀνεπιτήμητου θυσίας εἰσέρχονται, κατὰ τοὺς θεοὺς Πατέρας ὡς καὶ μὲν ὡς ὑποστάσεις μολυσμὸν, λογισθῆσονται. Εἰ γὰρ ὁ λογισμὸς αὐτοῦ οὐ μεμολυται, ἢ μηδὲ προσδαλῶσης ἐνθιμῆσεως αὐτῶν πονηρῆς, ἢ, καὶ ἀν προσέδωκε, μὴ προσδέχθαι ἢ καὶ προσδέχθαι, μὴ προσμεινάσης, ἀλλ' ἐγκαταλειφθείσης, κατὰ τὸν Μελωδόν, ἀποσκευασθείσης ὁληθῆ καὶ ἀποπεμφθείσης ὡς καὶ τὸ σῶμα διὰ τῆς σπερματικῆς ἐκκρίσεως οὐ μεμιάσεται (οὕτω γὰρ ἡ σὰρξ κανὸν, ὡς κτίσμα Θεοῦ ὡς καὶ μὴ τὰ ταύτης ἐκρέοντα, καὶ ταύτης συστατικά), ἢ ἐπιτιμησίν, ἢ τῆς τῶν ἁγιασμάτων μεθέξεως ἢ ἀποτροπῆ, διὰ τίνα λόγον ἔσται εὐλογον; Οἷον δ' ἐμπάθης προπέμψαι λογισμὸς, καὶ πονηρὸν ἐνθιμῶν προσβολῶν προσδέχθαι τε καὶ προσεμείνει, καὶ τῷ νῦν

est genitale semen, et quæ ex eo concrevit caro, erit omnino immunda. Et quemadmodum ex turbido cænosoque fonte unda non manat pura, sed sordida et lutulenta : sic si semen pollutum est, et caro, quæ ex ea substantiam accipit, pollutum est et immunda : et vice versa, si semen immunditia est, et illud immundum, ex quo evacuat. Atque ita plane corpus nostrum creatura mali censebitur. Nihil enim eorum, quæ a Deo creata sunt, malum : pollutum autem malum : si malum, non Dei creatura. Colligitur ergo, si hæc concedamus, carnem esse opus mali : quod ut diximus est Manichæorum sectæ : qua etiam Bogomili sunt imbuti : a quibus et amplius quidpiam introductum est, et impium magis. In nocturnis imaginationibus nugantur dæmones libidinis exercere in corpora humana, vel agentes in eos, qui imaginationem subeant libidinis, vel ab iis patientes. Eos igitur, qui seminis excretionem scelus existimant, si qui hujus abominandæ opinionis dixerint esse participes ; a recto judicio non procul abesse videbuntur.

Verum (inquiet forsitan aliquis) cum eos, qui iniquationem esse putant seminis fluxum, vehementer incesseris, et longum de his protraxeris sermonem, non addidisti, quid iis faciendum, aut quomodo emendandi sint, qui in talia facta inciderint. Reprehendere quidem, est in arbitrio cujusvis : errantem autem dirigere, est optimum.

Ne igitur locum demus cuiquam hæc objicienti, dicimus iis, quæ jam dicta sunt ; id maxime contineri, nocturnarum quidem imaginationum esse aliquas extra crimem, aliquas autem esse pœna dignas. Exprimetur autem et rursus apertius. Quibus ergo seminis excretio sine imaginatione est, natura detrudente excrementum : et quibus hoc cum imaginatione contigerit, cogitatione imperturbata manente, nec antea inquinata per assensionem, affectio extra pœnam est, et reprehensionem. Neque hi ab incruentæ victimæ participatione arcebuntur, secundum divos Patres : neque ut iniquationem passi reputabuntur. Si enim cogitatio iis inquinata non est, vel mala animi conceptione non irruente ; vel, si irruerit, non admissa ; vel, si admissa sit, non permanente, sed derelicta, juxta Melodum, sublata videtur de medio et amandata : corpus autem per spermaticam excretionem contaminatum non est (neque enim caro malum, ut Dei creatura ; neque ea, quæ ex eo defluunt, et eam constituunt) : emendatio vel participationis sacramentorum prohibitio, quam ob juxtam rationem fiet ? Quibus autem ante inerat affectione commota cogitatio, et mala animi conceptio impetum faciens admessa fuit, et

VARIE LECTIONES.

¹ at quidquid pollutum est, malum est ² esse pollutionem existimant. y quomodo cum eis agendum, qui. ² vitii experte manente. ³ psalmsorum vel anticorum auctorem. ^b pœnæ irrogatio.

permansit, et in animo libenter versata est: eoque A
 deliciata illus disputatio, ut jom intellectus e peccatum formatum sit: hæc autem nocturna imaginatio secuta est, et seminis supervenit fluxus: hieliam erunt accusationi et censuræ obnoxii^d, non propter seminalem defluxum, sed propter meritis peccatum et cogitationis contaminationem. Licet enim nec imaginatio nocturna eis supervenerit, nec genitalis seminis profluvium; nihilominus cogitatione inquinati sunt, et emendationem e non effugient. Est autem qui et cogitatione non præcedente, quæ affectione tsit incitata, neque peccato mentis perfecto, in somnis spectrum imaginatus, spermatico excremento dejecto, non est extra culpam. Qualis vero hic? Qui ex cibi et potus intemperantia ventrem oneravit, et mentem confudit, et mortis fratrem somnum dormiens, in imaginationem incidit, semenque excrevit. Hic enim et ipse sibi propter ingluviem, phantasmatis auctor. Et qui eum gubernat, prout homini conferre cognoverit, emendationem g inferat.

THEODORI BALSAMONIS RESPONSA.

Interrogationes canonice sanctissimi patriarchæ Alexandriæ domini Marci: et responsa ad eas sanctissimi patriarchæ Antiochiæ, domini Theodori Balsamonis.

Dei quidem spectator et propheta Moses: Interroga (inquit) patrem tuum, et renuntiabit tibi: seniores tuos, et dicent tibi. Sanctissimus autem Alexandriæ patriarcha, dilectus frater, et nostræ C
 medicritalis comminister, dominus Marcus, Pater existens Patrum, Dei gratia, et presbyterorum presbyter, indeque nec ad se directum habens hoc propheticum elegans verbum, in quibus luctabatur multis ecclesiasticis interrogationibus, aliud ex eadem cithara spiritus vaticinium suscepit, inquit: Ecce vero, quid pulchrum aut jucundum est, quam fratres in idem consentire! Quamobrem quemadmodum psalterium aliquod, instrumentum musica cura indigens, scriptam edens interrogationem, eam nostræ medicritali porrexit, rogavitque, comprehensas in ea propositiones canonicas et questiones in commune proferri, et hunc fraternæ responsionis eleganter exarari codicillum. Scriptum igitur ab ejus sanctitate compositum, hæc expressim comprehendit. D

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Interrogationes ad quas responderi desiderant Christiani, qui Saracenorum regionem, et sub eorum ditione habitant, factæ a Marco patriarcharum h Alexandriæ minimo, in diebus imperii piissimi et Christi studiosissimi imperatoris nostri, domini Isaacii Angeli, et tempore sanctissimi et æcumenici patriarchæ domini Georgii, quorum

ἐνεφιλοχώρησε, καὶ ἡδύνη αὐτῶ ἢ τούτου διαλογί, ὡς τὴν κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίαν ἤδη συστήναι· τῶτοις δὲ συκτερινῇ φαντασίᾳ ἐπηκολούθησε, καὶ ῥύσις γονῆς ἐπιγένονεν· οὗτοι καὶ ὑπὸ αἰτίᾳσιν ἔσονται, καὶ ὑπὸ ἐπιτίμησιν, οὐ διὰ τὴν σπερματικὴν ἐκροήν, ἀλλὰ διὰ τὴν κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίαν, καὶ τὸν τοῦ λογισμοῦ μολυσμὸν. Κἂν γὰρ μήτε φαντασία συκτερινῇ αὐτοῖς ἐπιγένηται, μήτε ῥύσις γονῆς, οὐκ ἤττον μεμδλονται τε τὸν λογισμὸν, καὶ τὴν ἐπιτίμησιν οὐκ ἐκφεύζονται. Ἔστι δ' ὅς καὶ λογισμὸς μὴ προῖπάρρατος ἐμπαθοῦς, μήτε μὴν τῆς κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίας τελεσθεσίης, ἐν ὕπνοις φαντασθεῖς, καὶ σπερματικὸν ἐκκρίνας περιτίτωμα, οὐκ ἀνηκλήτος. Ποιὸς δὲ οὗτος; ὅς ἐξ ἀκρασίας τῆς πρὶ βρῶσιν καὶ πόσιν, καὶ τὴν γαστέρα ἐδάρωνε, καὶ τὸν οὖν συνεθόλωσε, καὶ ὕπνον ἀδελφὸν ὑπνώτων θανάτῳ 47, φαντασίᾳ περιπέπτωκε, καὶ σπέρμα ἐξέκρινε. Καὶ οὗτος γὰρ αὐτὸς ἐαυτῶ διὰ τὴν ἀκρασίαν τοῦ φαντάσματος αἴτιος· καὶ ὁ τὰ κατ' ἐκείνου οἰκονομῶν, ὡς συνίδη συμφέρειν τῷ ἀνθρώπῳ, ἐπενέγκη τὴν ἐπιτίμησιν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΒΑΛΣΑΜΩΝ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ.

α Ἐρωτήσεσις κανονικῆ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυρίου Μάρκου. Καὶ ἀποκρίσεσις ἐπ' αὐταῖς τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀντωχίας, κυρίου Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμών. β

Ὁ μὲν θεόπτης καὶ προφήτης Μωσῆς, Ἐρώτησεν, φησί, τὸν πατέρα σου, καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τὰ πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐρωσὶ σοί. Ο δὲ ἁγιώτατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἀγαπητὸς ἀδελφός· ε
 συλλειτουργός τῆς ἡμῶν μετριότητος, κύριος Μάρκος, Πάτερ Πατέρων ὑπάρχων, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, καὶ πρεσβυτέρων πρεσβυτέρους, κἀνετύθεν μεψάλλουσαν ἔχων αὐτῶ ταύτην τὴν προφητικὴν καλλιπέπειαν, ἐφ' οἷς ἐξυγομαχεῖτο πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἐρωτήμασιν, ἕτερον ἐκ τῆς αὐτῆς κινήσεως τοῦ πνεύματος ἀνεδέξατο θεσπιψόδημα, λέγον· Ἰὼ δὲ τί καλὸν ἢ τί τερπνὸν ἐστίν, ἀλλ' ἢ τὸ συμφερονεῖν ἀδελφοῦς ἐπὶ τὸ αὐτό; Διδ, καθά τι ψαλτήριον ὄργανον μουσικῆς ἐπιμελείας δεόμενον, ἐκδομικῶς ἐρώτησιν ἔγγραφον, ἐνεχερίσειε ταύτην τῇ ἡμῶν μετριότητι· καὶ ἐζήτησε τὰ ἐν αὐτῇ περιχόμενα κανονικὰ προβλήματα καὶ ζητήματα λοληθῆναι ἐκοινοῦ καὶ ἀδελφικῆς ἀποκρίσεως καλλιγραφηθῆναι τοῦτο κωδικίον. Τὸ γοῦν παρὰ τῆς ἁγιωσύνης ἐκδ
 συντεθὲν γράμμα διαλαμβάνει ταῦτα ῥητῶς.

Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐρωτήματα ἅπερ χρεῖσται· Χριστιανοὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ ἐν ταῖς ἐξουσίαις αὐτῶν· ἐρωτήθησαν παρὰ Μάρκου τοῦ ἐλαχίστου ἐν τοῖς πατριάρχεσι Ἀλεξανδρείας, ἐν ἡμέραις τῆς βασιλείας τοῦ ἐπιβεστατοῦ καὶ φιλοχρίστου βασιλέως ἡμῶν κωνσταντίνου Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγιωτάτου κ

VARIE LECTIONES.

47 θανάτου.

c cogitationis, d hi et culpæ, et pœnæ obnoxii erunt. * pœnum. t quæ viliosa fit. e pœnam. b Marcò Alexandrino, patriarcharum.

οικουμηνικοῦ πατριάρχου κυρίου Γεωργίου. Ἦν τὰ εἴη αὐξάνει ὁ Θεὸς εἰς μακρότητα ἡμερῶν. Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἐπινεμίσσεως ιγ', καὶ ἔτων μετὰ τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ αση'.

Ἐρώτησις. Αἱ περὶ τὰ μέρη τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἀναγινωσκόμεναι λειτουργίαι, καὶ λεγόμεναι συγγραφεῖναι παρὰ τῶν ἀπλῶν ἀποστόλων, Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, καὶ Μάρκου, δεκταὶ εἰσι τῇ ἀγίᾳ καὶ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ οὐ;

Ἄπ. Ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος, ὁ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Κορινθίοις ἐπιστέλλων, φησὶν· Ἀδελφοί, παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα· ἦτε δὲ κατηρητισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοί, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. Φαμέν τοίνυν, ὡς οὔτε ἀπὸ θείας Γραφῆς, οὔτε ἀπὸ κανόνος ἐκφωνηθέντος συνδικῶς ἀνεδιδάχθημεν, ἱεροτελεστῆσαι ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Μάρκου παραδοθῆναι· μόνος δὲ ὁ β' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου συστάσεως ἁγίας καὶ οἰκουμηνικῆς συνόδου, φησὶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου μυστικῆν ἱεουργίαν συντεθῆναι. Ὁ μέντοι πε' κανὼν τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων, καὶ ὁ νθ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου, ἀπαριθμοῦμενοι τὰ ὀφειλόμενα παρ' ἡμῖν πολιτεύεσθαι βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Καινῆς, καὶ αὐτὰ δὴ τὰ ἀποστολικά, ἱεουργίας τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἢ τοῦ ἁγίου Μάρκου μνεῖαν ὄλως οὐ ποιοῦνται. Ἀλλὰ καὶ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμηνικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδ' ὄλως ταύτας ἐπιγινώσκει. Ψηφίζομεθα οὖν μὴ εἶναι δεκτὰς αὐτάς. Κἂν γὰρ ἐγένοντο. παντελοῖς ἀπραξίας κατεψηφίσθησαν, ὡς καὶ ἄλλα πολλά. Καὶ ὅλην ἔστιν ἀπὸ τοῦ πε' κανόνος τῶν ἁγίων καὶ πανευφύμων ἀποστόλων, καὶ τοῦ β' κανόνος τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου συστάσεως ἁγίας καὶ οἰκουμηνικῆς συνόδου. Ὁ μὲν γὰρ, ὁ ἀποστολικὸς δηλαδὴ, διορίζεται τὰς τοῦ κλημέντος δύο ἐπιστολάς, καὶ τὰς διαταγὰς τῶν ὀκτῶ βιβλίων αὐτοῦ ἀναγινώσκεισθαι μὲν. μὴ δημοσιεύεσθαι δὲ, διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά· ὁ δὲ θέλει ταύτας μὴδὲ ἀναγινώσκεισθαι, διὰ τὸ παρεντεθῆναι αὐταῖς παρὰ ἑτεροδόξων πολλά τινα νόθα, καὶ τῆς εὐσεβείας ἀλλότρια. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὀφείλουσι πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ ἀκολουθεῖν τῷ ἔθει τῆς νέας Ῥώμης, ἥτοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἱεουργεῖν κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν μεγάλων διδασκάλων καὶ φωστῆρων τῆς εὐσεβείας, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Φησὶ γὰρ τὸ μα' κεφάλαιον τοῦ α' τίτλου τοῦ β' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν· Περὶ ὧν ἐγγραφοῦ οὐ κέῖται νόμος, παραφυλάττειν δεῖ τὸ ἔθος, ᾧ ἡ Ῥώμη κέχρηται.

Ἐρώτησις β'. Βιβλία διάφορα εὑρίσκονται εἰς τὰς ἀνατολικὰς καὶ νοτίους χώρας· καὶ τὰ μὲν ὀνομάζονται διδασκαλαὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τὰ δὲ, Ὁράσεις τοῦ ἁγίου Παύλου. Ἐρωτῶ οὖν εἰ ὀφείλομεν ἀναγινώσκειν αὐτά;

annos augeat Deus in dierum longitudinam. Mense Februario, indictionis 13, anni post incarnationem Domini, et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi, 1203.

Inter. 1. Quæ in partibus Alexandriae et Hierosolymorum leguntur liturgiæ, et conscriptæ dicuntur fuisse a sanctis apostolis, Jacobo fratre Domini, et Marco, recipiendæ sunt a sancta et catholica Ecclesia, necne?

Res. Magnus apostolus Paulus, sanctorum Dei Ecclesiarum orator et doctor, ad Corinthios scribens, ait: Fratres, obsecro vos per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idem dicatis omnes, nec sint in vobis dissidia: sitis autem compositi eadem mente, eademque voluntate. Dicimus igitur, nos neque a sacra Scriptura, neque a canone synodice edito, edoctos fuisse sacrum ministerium a S. apostolo Marco traditum. Solum enim 32 canon sanctæ et œcumenicæ synodi coactæ in Trullo magni palatii, ait a S. Jacobo Dei fratre mysticum sacrificium fuisse compositum. Attamen 85 canon sanctorum et omni laude celebrum Apostolorum, et 59 canon Laodicenæ synodi, enumerantes Veteris Testamenti et Novi, ipsosque apostolicos libros, qui in usu nobis esse debent, nullam sacrificii sancti Jacobi vel sancti Marci mentionem faciunt. Neque etiam catholica sanctissimi et œcumenici throni Constantinopolis Ecclesia ullo modo eas liturgias agnoscit. Pronuntiamus igitur, non esse has recipiendas. Et si enim ab iis factæ sint, ab omni usu vacare jubentur, ut et alia multa. Idque manifestum est ex 85 canone sanctorum et benedictorum apostolorum, et 2 canone sanctæ et œcumenicæ synodi in Trullo magni palatii coactæ: alter enim, apostolicus videlicet, definit duas Clementis epistolæ, et dispositiones octo librorum ejus, legi quidem, verum non vulgari, ob arcana quæ in iis sunt recondita: alter autem vult eas neque legi, propterea quod iis spuria quædam multa et a pietate aliena interposita sint ab hæreticis. Quamobrem omnes Ecc. e Dei sequi debent morem novæ Romæ, nimirum Constantinopolis, et sacra celebrare juxta traditiones magnorum doctorum et luminarium pietatis, sancti Joannis Chrysostomi et sancti Basilii. Ait enim 41 caput, 1 tit. 2 lib. Basilicon: De quibus scripta lex non est, morem, quo Roma utitur, servari oportet.

Inter. 2. Varii reperiuntur libri, in orientibus et meridionalibus regionibus: et alii nominantur Præcepta sanctorum apostolorum: alii, Visiones sancti Pauli. Quæro an hi nobis legendi sint?

VARLÆ LECTIONES.

1 *conglutinati.* 1 *sacram cœremoniam.* 2 *sacræ carimonix.* 1 *præceptiones.*

Res. Cum Dominus et Deus et Servator noster Jesus Christus in Evangeliiis dicat, Videte ue decipiimini : multi enim venient in nomine meo, dicentes, Quia ego sum, et tempus appropinquavit : pronuntiamus et nos, Dei Ecclesiam nosse ^m et confiteri apostolica præcepta, et visiones, et disciplina ⁿ librorum, quæ 85 apostolico canone declarantur, et Dei præconum voces iis esse creditas. Præter hos alium nullum novit apostolicum commentarium ^o. Observandum igitur, ut ab hæreticis ficta aversemur mendacia. Absinthio enim amariora, licet per nomen sanctorum apostolorum inscriptionem mellitam referant placentam.

Inter. 3. Sexaginta Basilicorum capita ad nostras regiones non pervenerunt : ideoque quantum ad ea pertinet, in tenebris versamur. Quærimus, an ea eam rem damnemur.

Res. Quæcunque lex ait, iis ait qui in lege sunt, secundum magnum Apostolum. Qui igitur ob vitam gloriantur orthodoxam, sive ex oriente sint, sive ex Alexandrinorum plaga, sive aliunde, Romani dicuntur, et secundum leges vivere coguntur. Non astringuntur tamen lege, quæ ait, Non oportet Romanum virum leges ignorare. Ii enim soli, qui habitant Romam, regiam videlicet civitatem, quæ similibus est munita propugnaculis, et multis abundat jurisperitis, horum ferreis tenentur pedicis. Ideoque si hi legem ignorare se allegent, veniam non consequuntur, sive manuales sint operarii, sive circumforanei sint aliqui, et litterarum imperiti : ut qui possint a suis civibus legum discere tenorem. Qui autem extra Roman agunt, agrestes ^p scilicet et reliqui, multoque magis Alexandrini, legem civilem ignorantes. veniam merentur. Bonum ergo est, ut hi quoque interrogent, et legitima præcepta discant. Quod si est difficile, veniam sunt consecuturi.

Inter. 4. An extra periculum, sacra, itemque laici ferri dent pecuniam, an potius sit iis exitiosum ?

Res. Mosaica quidem lex, Non fenerabis, inquit argentum tuum fratri tuo : civilis autem agnoscit usuras centesimas et trientes. Definit enim ut senatores accipiant usuras trientes, nimiram in singulas libras nummos quatuor. Negotiatores autem vulgares ^q, et cæteros, dimidiam centesimæ, nimirum in singulas libras nummos sex. Eos vero, qui maritimum fenus contrahunt ^r, pro singulis libris nummos duodecim. Quoniam autem modo centesimæ vocentur usuræ, cum libræ quantitas non perveniat ad solidos centum, sed ad septuaginta duos : non est dicendi tempus, ne opus fiat præter opus. Et hæc quidem de laicis. Sacratissimum feneratione prorsus interdicitur est. Ait enim hæc

Ἀπ. Τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Εὐαγγελίοις εἰπόντος· Βλέπτε μὴ πλανηθῆτε· πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνοματι μου, λέγοντες, Ὅτι ἐγὼ εἰμι, καὶ ὁ κερὸς ἤγγισεν· ψηφίζομεθα καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἀποστολικὰς διδασκαλίαις, καὶ ὁράσεις, καὶ διδάξεις τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ γινώσκει καὶ ὁμολογεῖ τὰ ἐν τῷ περὶ ἀποστολικῆς κωνσταντινουπόλεως βιβλίου, καὶ πιστεύομενα εἶναι τῶν ἁγίων ἀποστολικῶν φωνῶν. ἕτερον δὲ τι παρὰ ταῦτα οὐκ οὐκ ἀποστολικὸν σύγγραμμα. Παρατηρητέον οὐκ ἐπιστρέφονται τὰ πεπλοισμένα παρὰ τῶν αἱρετικῶν σχεδίσματα. Ἀψινθίου γὰρ πικρότερα εἶσι, ἐπιμελιτοῦνται διὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ὀνομάτων τῶν ἁγίων ἀποστόλων ὑποκρίνονται.

Ἐρώτησις γ'. Τὰ ἐξήκοντα κεφάλαια τῶν Βασιλικῶν οὐ διεδόθησαν εἰς τὰς χώρας ἡμῶν διὰ τὴν νυκτοβατιούμενον ὅσον τὸ εἰς αὐτά. Ζητοῦμεν ἂν μὴ θεῖ, εἰ ἐντεῦθεν κατακρινόμεθα.

Ἀπ. Ὅσα ὁ νόμος καλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λέγει, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον. Οἱ γοῦν αἰχμαῖνοι ἰσχυροὶ ὀρθόδοξον, καὶ ἐξ ἀνατολῶν ὡσι, καὶ ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐτέρων, Ῥωμαῖοι λέγονται, καὶ ἐκ νόμων ἀναγκάζονται πολιτεῦσθαι· τῷ νόμῳ ἐκείνῳ φάσκοντι, οὐ δεῖ Ῥωμαίων ἄνδρα νόμον ἄλλου σφύγγου. Μόνον γὰρ οἱ κατοικοῦντες τὴν Ῥώμην, τὴν βασιλίαν δηλονότι τῶν πόλεων, τὴν ἡγεμονίαν ἡμῶν διοικῶντες, καὶ πολλοὶ τῶν τοῦτων νομομαθεῖς, τοῖς ἐκ τούτων σιδηροῦς κατέχονται. Διὸ οὗτοι μὲν ἀγνοῦσι νόμον ἑαυτῶν, οὐ συγγινώσκονται· καὶ χειρῶν ἄνευ, ἢ ἀγύρται τινὲς ὡσι, καὶ γραμμῶν ἀνήκοντες ἐκείνῳ νόμῳ τὰ τῶν νόμων μαθεῖν ἀπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῶν. Οἱ δὲ ἔξω τῆς Ῥώμης διάγοντες, ἐκείνῳ δηλονότι, καὶ λοιποῖς, πολλῶν δὲ πλείον Ἀλεξανδρινῶν νόμον πολιτικὸν ἀγνοήσαντες συγγινώσκονται. Ἐκ γοῦν ἐστὶ καὶ τούτους ἑρωτῆν, καὶ μάλιστα τῶν νομικῶν παραγγέλματα· εἰ δὲ δυσχερὲς ἐστὶ ἑρμηνεύειν ἀγνοήσανται.

Ἐρώτησις δ'. Ἀκίνδυνόν ἐστι τοῖς ἱερομαχοῦσι μέντοι καὶ τοῖς λαϊκοῖς, ἐπὶ τόκῳ δανείζειν μᾶλλον ὀλέθριον ;

Ἀπ. Ὁ μὲν Μωσαϊκὸς νόμος, οὐκ ἐπιπέσει, τὸ ἀργύριόν σου τῷ ἀδελφῷ σου· ὁ δὲ πολιτικὸς ἐπιγινώσκει τόκους ἑκατοστιαίους, καὶ τριῆτες ἑκατοστῆς. Διορίζεται γὰρ τοῖς ἀρχαῖοις τόκους λαμβάνειν τόκους ἀπὸ τριῆτες ἑκατοστῆς· ἢ ἐφ' ἑκάστη λίτρᾳ νομίσματα δ'. τοῖς κοινῶς πραγματευτάς, καὶ λοιποῖς, ἡμικατοστιαίους, ἢ ἐφ' ἑκάστη λίτρᾳ νομίσματα ζ'. τοῖς δὲ ἄλλοις διαπόντιον δάνειον, ὅπερ ἑκάστης λίτρᾳ νομίσματα ιβ'. Ὅπως δὲ καλοῦνται οἱ τόκοι ἑκατοστιαῖοι, ἢ λίτρᾳ μὴ συμποσομένης εἰς νομίσματα ρ', καὶ εἰς οβ', καὶ ἄλλοις οὐκ ἐστὶ λέγειν· ἵνα μὴ ἔργον τι ἔργον γένηται. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ λαϊκῶν. τὰ ἱερομαχοῦσιν δὲ τοκῶν πεντακτῶν ἀπηγορεύεται.

VARLÆ LECTIONES.

^m agnoscere. ⁿ doctrinas. ^o scriptum. ^p rustici. ^q laieos. ^r qui trajecticiam pecuniam tuis dant.

γὰρ ὁ μὲ κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ταῦτα ῥητικῶς ἄ· A
 Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τόκους ἀπι-
 τῶν τοὺς θανειζομένους, ἢ πωσάσθω, ἢ καθαιρεῖσθω.
 Καὶ ὁ ἐξ κανὼν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμένης α' συν-
 ὄδου ταῦτα διέξεισιν Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι
 ἐξεταζόμενοι, τὴν πλεονεξίαν καὶ τὸ αἰσχροκερδὲς
 διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου Γράμματος, λέγον-
 τος, Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ· καὶ
 θανειζόντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίωσεν ἡ
 ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὐρεθῆι μενὰ
 τὸν θρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μετὰχειρήσεως,
 ἢ ἄλλως ἐπερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἱμιολλίας ἀπι-
 τῶν, ἢ ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροκερδείας ἕνεκα,
 καθαιρεθῆιται τοῦ κλήρου, καὶ ἄλλοτριός τοῦ κα-
 νόνης ἔσται. Τὰ αὐτὰ φησι καὶ ὁ δ' κανὼν τῆς ἐν
 Λαοδικεῖᾳ συνόδου, καὶ ἕτεροι

Ἐρώτησις ε'. Ἀκινδύνον ἔστιν ἱερατεῦειν ὀρθο-
 ὁδῶς, Χύρους, καὶ ἐξ Ἀρμενίων, ἀλλὰ μὴν καὶ ἐξ
 ἑτέρων χωρῶν τινὰς πιστοὺς, κατὰ τὴν οἰκείαν διά-
 λεκτον ἢ παντοίως ἀναγκάζονται μετὰ Ἑλληνίδος
 ἱερατεῦειν γραφῆς ;

Ἀπόκρισις. Ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος Ῥω-
 μαίοις ἐπιστέλλων φησὶν Ἡ Ἰουδαίων μόνων ὁ θεός ;
 οὐχὶ δὲ καὶ ἔθνων ; ναὶ καὶ ἔθνων. Οἱ γοῦν ὀρθοδο-
 ξοῦντες ἐν πᾶσι, κἂν ὡς τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς πάμ-
 παν ἀμέτοχοι, μετὰ τῆς ἰδίας διαλέκτου ἱεουργή-
 σουσιν, ἀντέγραφα ἔχοντες τῶν συνήθων ἁγίων εὐχῶν
 ἀπαράλλακτα, ὡς μεταγραφέντα ἐκ κοντακίων καλ-
 λιγραφηθέντων διὰ γραμμάτων Ἑλληνικῶν.

Ἐρώτησις ς'. Ἡ ῥαβωνίσατο τις γυναίκα, καὶ
 ἐτελεύτησε πρὸ τοῦ ἱερολογηθῆναι μετ' αὐτῆς, ὡς
 ἐνομίμασται, καὶ πρὸ τοῦ συναφθῆναι αὐτῇ, ἀκινδύνον
 ἔστι ταύτην λαβεῖν τὸν τοῦτου ἀδελφόν, ἢ οὐ ;

Ἄπ. Τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν, εἰ μὴ καλῶς γέ-
 νηται. Εἰ γοῦν ἡ μνηστεία, ἦτοι ὁ ἄρραθὼν, ἐτελέσθη
 κατὰ τὴν ὑποτύπωσιν τῆς νεαρᾶς νομοθεσίας τοῦ
 αἰοιδίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ,
 μετὰ τελετῆς τῶν συνήθων ἁγίων εὐχῶν τῆς γυ-
 ναικῆς οὔσης δωδεκαετοῦς, τοῦ δὲ ἀνδρὸς τὸν τεσσα-
 ρεσκαυδέκατον χρόνον ἀνύσαντος, οὐ λήψεται ταύτην
 εἰς γάμον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ. Ὁ γὰρ οὕτω τελεσθεὶς
 ἄρραθὼν ἐν πᾶσι τῷ νομιμῷ γάμῳ ταυτίζεται. Εἰ δὲ
 κατὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν, ὡς μαθάνομεν, εἰς
 πάντα σχεδὸν τὰ μέρη τοῦ Νόρου καὶ τῆς Ἀνατολῆς,
 ἀλλοτροπως, ὁ θανὼν τὴν περιούσαν ἡρραβωνίσατο,
 συζευχθεὶς νομίμως αὐτῇ ὁ τοῦτου ἀδελφός.

Ἐρώτησις ζ'. Ἀπροκριματίστως διακονικοῦ ἢ
 ἱερατικοῦ βῆθμου ἀξιοθεῖται ὁ διὰ τὸ τελευτήσαι τὴν
 μνηστευθεῖσαν αὐτῷ, ἑτέραν σύμβιον ἀγαγόμενος, ἢ
 ὡς δίγαμος κωλυθῆσται.

Ἄπ. Εἰ μὲν κατὰ τὴν τῆς ρηθείσης νεαρᾶς ἀπο-
 τύπωσιν ἡρραβωνίσατο τὴν ἀποικομένην μνηστῆν,
 ἑτέραν γυναῖκα μετὰ τὸν ταύτης θάνατον συζευθεὶς,
 οὐκ ἀξιοθεῖται βῆθμου τινος τῶν τοῦ βῆθματος. Δίγα-
 μος γὰρ λογίζεται. Εἰ δὲ παρὰ τὴν ταύτης περιλήψιν

A nominatim 44 sanctorum apostolorum canon :
 Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, usuras ab
 iis exigens, quibus mutuum dedit, vel desinat, vel
 deponatur. Et 17 canon sanctæ et œcumenicæ I
 synodi hæc : Quoniam multi, qui in canone recen-
 sentur, plura habendi studium et turpe lucrum
 persequentes, divinæ Scripturæ oblitī sunt, quæ
 dicit : Argentum suum non dedit ad usuram ; et
 fenerantes centesimas exigunt : æquum censuit
 sancta et magna synodus, ut si quis inventus fue-
 rit post hoc statutum usuras mutuo sumere, vel
 eam rem aliter persequi, vel sesqui alteras exi-
 gere, vel aliquid aliud excogitare turpis quæstus
 gratia, e clero deponatur, et sit alienus a ca-
 none. Eadem et 4 canon Laodicenæ synodi, et
 alii.

Inter. 5. An orthodoxi Syri et ex Armeniis,
 necnon ex aliis regionibus aliqui fideles propria
 lingua extra periculum sacra celebrent, an vero
 cogantur prorsus cum Græca scriptura sacerdotio
 fungi ?

Res. Magnus apostolus Paulus ad Romanos
 scribens inquit : Ad Judæorum tætum Deus ? Num
 et gentium ? certe et gentium. Qui igitur recte in
 omnibus de fide sentiunt, et si sint Græcæ linguæ
 omnino expertes, propria dialecto sacra conficient,
 exemplaria consuetarum sacrarum precum habentes
 non evariantia, ut desumpta ex contaciis græ-
 canicis litteris eleganter descriptis.

Inter. 6. Desponsavit quis sibi mulierem, et
 priusquam cum ea per benedictionem, sicut consti-
 titum est, initiaretur, et cum ea copularetur,
 decessit : an ea impune nubet hujus fratri,
 necne ?

Res. Quod bonum, non bonum est, nisi bene
 fiat. Si igitur sponsalia et arrhabonis datio per
 facta sint juxta dispositionem novellæ constitutio-
 nis inclyti imperatoris, domini Alexi Comneni,
 cum consecratione solitarum sanctarum precum,
 femina excedente annum duodecimum, virum au-
 tem decimum quartum, non ducet eam uxorem
 frater ejus. Itaque enim perfectus arrhabo legitimis
 nuptiis in omnibus assimilatur. Quod si juxta con-
 suetudinem, quæ (ut didicimus) obtinet in omnibus
 fere Austri et Orientis partibus, præmortuus aliter
 sibi superstitem desponsaverat : hujus germanus
 ei legitime conjungatur.

Inter. 7. Au siue præjudicio diaconico et sacer-
 dotali gradu dignus habebitur, qui cum mortua
 ipsius esset sponsa, alium conjugem duxit, an
 velut binubus prohibebitur ?

Res. Si quidem juxta prædictæ novellæ formam
 desponderat sibi mortuam sponsam, post ejus mor-
 tem alii uxori conjunctus non consequetur ullum
 altaris gradum : binubus enim censetur. Sin au-
 tem præter ejus tenorem cum mortuo sponsa

VARIÆ LECTIONES.

* peructione.

contractum iniverat, sine impedimento sacrabitur, ut qui bigamus non censeatur.

Inter. 8. Si sacerdos tonsus fuerit, concessum erit ei post tonsuram sacrificare, annon ?

Res. Cum aecundus canon sanctæ et ecumenicæ synodi coactæ in sanctissimo throno Constantinopolis hæc nominatim pronuntiet : Etiamsi huc usque nonnulli antistites, qui ad monachorum habitum descenderant, ut in episcopali fastigio manerent, vim adhibuerunt : et cum hoc facerent, neglecti sunt : sancta tamen et universalis hæc synodus, hanc negligentiam quoque corrigens, et ad ritus ecclesiasticos hanc inordinatam actionem redigens, statuit ut si quis episcopus, vel aliquis alius ex pontificali dignitate, voluerit ad vitam monasticam descendere, vel pœnitentiæ locum implere, ne amplius antistitis dignitatem usurpet. Monachorum enim professiones, subjectionis et descendendi cupiditatis rationem habent, non autem doctrinæ vel primatus : nec alios pascere, sed se pasci profitentur. Et ideo, quemadmodum prædictum est, decernimus ut nemo eorum, qui in episcopalem pastorumque catalogum relatus est, ad eorum, qui pascuntur et agunt pœnitentiam, locum se dimittat. Si quis autem hoc facere ausus fuerit, post denuntiatiouem et declarationem hujus editæ sententiæ, ipse qui seipsum episcopali gradu privavit, non amplius ad priorem, quam, factis despicatui habuit dignitatem revertetur. Comprehenditur autem et ante hujus promulgationem, non solum eos, qui altari serviunt, subdiaconos videlicet diaconos et sacerdotes ; sed et antistites ipsos etiam post tonsuram sacrificare. Cum igitur antistites cum gravitate canonica a sacerdotio abalienati sint, propterea quod post tonsuram ad locum discipulorum et pœnitentium venerint, indeque alieni facti fuerint dignitate doctoria sacerdotes omnino, et qui simpliciter altari serviunt etiam post tonsuram citra impedimentum operabuntur quæ ad ipsorum gradus pertinent. Nam et ante tonsuram pariter, ac post eandem fuerant et sunt discipuli et subjecti.

Inter. 9. Si laicus in somnis imaginatus fuerit, meretur eo die divinaram sanctificationem participationem, necne ? Et an sacerdos, qui idem passus est, sacra conficiet, necne ?

Res. Antistites (inquit sacra Scriptura) dona et hostias offerens, ad hominibus accipit, et quemadmodum offert Deo pro populo, sic et pro seipso. Nam et eum premit carnalis infirmitatis pondus. Verum et per Mosem dixit Dominus, Mundi mundum adeant. Maculam autem habens in anima, sub velum meum non ingrediatur, nec ad altare meum appropinquabit. Unde et tres sanctissimi patriarchæ throni Alexandriæ, sanctus Dionysius videlicet rescribens ad Basilidem episcopum, et magnus Athanasius, regulam præscribens monacho eidem Amum cognominato, et sanctus Timotheus, de re hujusmodi respondentem quibusdam, qui ipsos in-

Α τὸ τελευταίωσαν ἐμνηστεύσατο γύναιον ; ἀπαρνηθῆσθε ἱερωθήσεται, ὡς μὴ λογιζόμενος ἕταρος.

Ἐρώτησις η'. Ἱερεὺς ἐὰν ἀποκαρῆ, ἐκκλησιαστικῶν ἱερουργῆν μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν, ἢ οὐ ;

Ἄπ. Τοῦ β' κανόνος τῆς ἐν τῷ ἁγιωτάτῳ ἁγίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως συστάσεως ἁγίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς συνόδου ταῦτα κατὰ ῥῆμα διετίθηται· Ἔτι μέχρι τοῦ νῦν ἔτιοι τῶν ἀρχιερέων, εἰς τὸ τῶν βλαβερῶν τατιόνες σχῆμα, ἐν τῷ τῆς ἀρχιερατικῆς ἐξουσίας ἐξιδίχοντο διαμένειν ὕψει,.... ἄλλ' ὅν ἢ ἐκ καὶ οἰκουμενικῆ συνόδου αὐτῆ, καὶ τοῦτο ῥῆμα τὸ παρόραμα, καὶ πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἑσμοὺς τὴν ἄστακτον ταύτην ἐπανάγουσα πρῶτη, ὡσεν ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ τις ἄλλος τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἔξωμάτος πρὸς τὸν μοναχικὸν θελήσει κατεβῆναι, καὶ τὸν τῆς μετανοίας τόπον ἀναπληρῶσαι, καὶ ἐκεῖ λοιπὸν τῆς ἀρχιερατικῆς ἀντιποινηται ἀξία. Ἐπεὶ γὰρ τῶν μοναχῶν συνήθεια ὑποταγῆς ἐχουσίᾳ καὶ μαθητείας, ἄλλ' οὐχὶ διδασκαλίας καὶ ποιμαίνεσθαι οὐδὲ ποιμαίνεσθαι ἀλλοιῶν, ἀλλὰ ποιμαίνεσθαι ἐπιβλῶνται. Διδὸς, καθὰ προσηρῆται, θεσπισθῆσθαι καὶ τῶν ἐν ἀρχιερατικῶν καταλόγῳ καὶ ποιμένων ἐπιβλῶντων εἰς τὴν τῶν ποιμαινομένων καὶ μετανοίας χῶραν ἐαυτὸν καταβιβάζειν. Εἰ δὲ τις τοῦτο τῶν πρῶτων μετὰ τὴν ἐκφώνησιν καὶ διάγνωσιν τῆς νόμιμου πεφωνημένης ψήφου, αὐτὸς ἐαυτὸν τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀποστερήσει βαθμοῦ, οὐκ εἴτι πρὸς τὸ πρῶτον ἡθέτησε διὰ τῶν ἐργῶν ἀξίωμα ἐπαναστρέψαι, ἐπιλαμβάνεται δὲ πρὸ τῆς ἐκφώνησεως τοῦτο μὴ πρὸς τοὺς τοῦ βῆματος, ἤγουν ὑποδιακόνους, ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀρχιερεῖς ἐκτελεγεῖν καὶ μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν. Τῶν γοῦν ἐκτελεσθέντων μετ' ἐμβριθείας κανονικῆς ἐκ τῆς ἱερουσίας ἐκτελεσθέντων, διὰ τὸ μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν εἰς ἐκτελεσθέντων καὶ μετανοοῦντων ἔλθεσθαι, καὶ ἀπαλλοτριωθῆναι τοῦ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος, ὅτι τῶν οἱ ἱερεῖς καὶ ἀπλῶς οἱ τοῦ βῆματος ἐκτελεσθέντων δίστασι καὶ μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν τὰ τῶν βῆματος ἐνεργήσουσι δικαία. Καὶ πρὸ τῆς ἀποκαρσεως ὡσαύτως, καὶ μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν μετὰ τὴν ὑποκακτικῶν ἦσαν καὶ εἰσέλ.

Ἐρώτησις θ'. Λαϊκὸς ἐὰν φαντασθῆ, ἐκτελεσθέντων τῆς τῶν θεῶν ἀγαπημάτων μετὰ τὴν ἀπόκαρσιν, καὶ ἱερεὺς ἐὰν φαντασθῆ, ἱερουργῆσει κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ φαντασμοῦ, ἢ οὐ ;

Ἄπ. Ὁ προσφέρων (φησὶ τὸ Γράμμα τὸ ἐκ τῶν δώρων καὶ θυσιῶν ἀρχιερεὺς, ἐξ ἀνθρώπων κηρύσσεται, καὶ καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ προσφέρει τῷ θεῷ οὕτω δὴ καὶ περὶ ἐαυτοῦ· ἐπεὶ καὶ αὐτῷ βέβαιον ἐστὶν ἐκτελεσθέντων ἀσθενείας ἐπίκειται. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἁγίου εἶπεν ὁ Κύριος, Οἱ καθαροὶ ἐν καθαρῷ προσφέρουσιν. Ὁ δὲ μῶμον ἔχων κατὰ φύσιν, πρὸς τὸ προσφέρειν οὐκ εἰστέλεισθαι, καὶ πρὸς τὸ θυσιάζειν οὐκ ἐγγίει. Ἐθεν καὶ τρεῖς ἁγιοὶ πατριάρχαι τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ ἅγιος Λιονύσιος δηλαδὴ, ἀντιγράφων πρὸς Βασιλεῖν ἑσσοπόν, ὁ μέγας Ἀθανάσιος κανονίζων τινὲς μὴ χῶν, Ἀμῶν ἐπονομαζόμενον, καὶ ὁ ἅγιος Τιμόθεος

πρὸς τινὰς ἐρωτήσαντας περὶ τοιοῦτου τιδὸς ἀποκρι-
νόμενοι, τῶς τὰ περὶ τῶν λαϊκῶν ἀκολούθως ταῖς
θελαῖς ταύταις Γραφαῖς διηυλόησαν. Φησὶ γὰρ ἡ
τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἀπόκρισις, Εἰ μὲν ὑπόκειται
ἐπιθυμία γυναικὸς, οὐκ ὀφείλει· εἰ δὲ ὁ Σατανᾶς
πειράζει αὐτὸν, ἵνα διὰ τῆς προφάσεως ταύτης
ἀπαλλοτριώσῃ τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων, ὀφείλει
κοινωνῆσαι. Ἐπεὶ οὐ παύσεται ὁ πειράζων κατ' ἐκε-
νον τὸν καιρὸν ἐπιτιθέμενος αὐτῷ. Διὸ καὶ ἡμεῖς τὰ
κῶτα περὶ λαϊκῶν διοριζόμενοι, περὶ ἐπισκόπων,
διακόνων καὶ ἱερέων φανταζομένων κατὰ σατανικὴν
καὶ μόνον ἐπήρειαν, τὸν αὐτὸν τρόπον κρατεῖν οὐ
ἡαγινώσκομεν, ἐπιζυγῶσθαι δὲ μᾶλλον αὐτοῖς τὴν
τῆς ἱεροτελεστίας ἐνέργειαν κατὰ μόνην τὴν ἡμέραν
τῆς οὐκ ἐπιβουλεύσεως ψηφίζομεθα, διὰ τῆς ἱερωσύνης
πεδῶσθαι. Εἰ μὴ τυχὸν κινδυνώδης ἐστὶν ἡ ὑπέρ-
βησις, ἢ διὰ τὸ τῆς ἡμέρας περιφανέστατον, ἢ διὰ
τὸ τοῦ πράγματος χρησιμώτατον. Τῇ νυκτὶ γὰρ συντριβῆθαι μὲν ἡ παγὶς τοῦ ἐπηρεαστοῦ, ὑψωθῆναι δὲ τῆς
ερούργιας ἡ δύναμις.

Ἐρωτήσις ἰ'. Ὁ μετὰ νομίμου συμβίου αὐτοῦ
σαρκικῶς συναφθεὶς, ἀξιώθει αἰθμηρόν τῆς τῶν
ἐργασμάτων μεταλήψεως, ἢ οὐ;

Ἄπ. Ὁ θεοκλήρως Παῦλος, ὁ τῆς Ἐκκλησίας μέ-
γας διδάσκαλος, Δοκιμαζέτω (φησὶν) ἕκαστος ἑαυτὸν,
καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθίτω, καὶ τοῦ ποτηρίου
πινέτω. Καὶ πάλιν, Μὴ ἀποστερεῖτωσαν (φησὶν)
αὐτοὺς οἱ ὁμόζυγοι, εἰ μὴ τι ἐκ συμφώνου, ὅταν τῇ
προσευχῇ τῆς ἁγίας κοινωνίας μέλλωσι προσελθεῖν.
καὶ τὸν Δαβὶδ δὲ καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ζητήσαντας ἐκ
τῶν ἄρτων φαγεῖν τῆς προθέσεως, προσηφαλισατο
ἄρχιερεὺς, εἰ καθροὶ εἰσὶν ἀπὸ κοίτης γυναικός.
Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Μωσαϊκῇ βίβλῳ τῆς Ἐξόδου ταῦτα
ἠεὶ ἀνατάσσονται· « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν,
ἀπελθὼς διαμάρτυρα τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ ἄγισσον
ἑτούς σήμερον καὶ αὔριον. Καὶ πλυνάτωσαν τὰ
εἰσὶν αὐτῶν, καὶ ἕστωσαν ἕτοιμοι εἰς τὴν ἡμέ-
ραν τὴν τρίτην. » Τῇ γὰρ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ καταβήσεται
ὁ Κύριος ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ.
καὶ πάλιν, « Κατέβη Μωσῆς ἐκ τοῦ ὄρους πρὸς τὸν
λαόν, καὶ ἠγάσεν αὐτούς· καὶ ἔπλυναν τὰ
εἰσὶν αὐτῶν. Καὶ εἶπε τῷ λαῷ, Γίνεσθε ἕτοιμοι τρίτῃ
μέρᾳ, καὶ μὴ προσέλθητε γυναικί. » Ὁ δὲ ἁγιώ-
τατος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος περὶ
οὗτου ἐρωτηθεὶς, ἔφησεν, Οὐκ ὀφείλουσιν οἱ συμ-
λακνῆτες ὁμόζυγοι σαρκικῶς καταξιοῦσθαι τῆς τῶν
εἰσὶν ἁγιασμάτων μεταλήψεως, κατ' αὐτὴν τὴν
μέραν τῆς σαρκικῆς αὐτῶν συνελεύσεως. Διὸ καὶ
μετὰ τοῖς οὕτω διορισθεῖσιν ἐπόμνητοι, λέγομεν ὡς
ὅτι ἐστὶν ἐκχωρητέα τοῖς ὁμοζύγοις ἢ τῶν ἁγιασμά-
των μεταλήψις, κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν συνήφθη-
σαν σαρκικῶς. Προστιθέμενον δὲ ὡς ἐπεὶ ὁ αὐτὸς
ἔγας Τιμόθεος, ἐρωτηθεὶς κατὰ ποίαν ἡμέραν τῆς
Ἰσομάδος ὀφείλουσιν ἐγκρατεῦσθαι οἱ ὁμόζυγοι,
πεκρίνατο, Κατὰ τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν,
καὶ τὸ ἐν αὐταῖς καὶ μᾶλλον τὴν πνευματικὴν θυσίαν
τῷ Κυρίῳ προσφέρεισθαι· εἰ ἀνάγκης ὀφείλουσιν αὐ-

terrogaverant, olim ea, quæ sunt de laicis, conse-
quenter divinis his Scripturis expedierunt. Ait
enim sancti Dionysii responsio: Siquidem subji-
tur mulieris desiderio, non debet. Quod si Satanas
eum tentat, ut hac occasione abalienet a commu-
nionem sacramentorum, debet communione frui.
Quoniam tentator eo tempore non desinet ei strue-
re insidias. Quamobrem et nos eadem de laicis
definientes, in episcopis, diaconis, et sacerdotibus
imaginationem passis per satanicum solum impro-
perium, eamdem formam obtinere non novimus:
operationem enim sacrificii eis potius occludendam
censemus solo somni libidinosi die, propter sacer-
dotii reverentiam, nisi forte mora periculosa sit,
vel propter dici ccelebritatem, vel utilitatem rei.
Noctu enim frangi queat laqueus tentatoris, exal-
tari autem sacrificii potestas.

Inter. 10. Qui cum legitima uxore sua carna-
liter conjunctus fuerit, an eo die dignus habendus
sit participatione sanctificationum necne?

Res. Dei præco Paulus, magnus Ecclesiæ doctor,
Examinet (inquit) unusquisque seipsum et sic ex
pane comedat, et e calice bibat. Et rursus, Ne
privent, inquit, seipsos conjuges, nisi ex consensu,
quando ad sanctæ communionis precationem ac-
cessuri sunt. Et Davidem eosque qui cum eo erant,
querentes comedere ex panibus propositionis,
caute prius interrogavit pontifex, num mundi es-
sent a concubitu mulieris. Sed et in Mosaico
Exodi libro, hæc nominatim instituitur: *Et dixit
Dominus ad Mosem, Descendens contestate populum
hunc, purifica eos hodie et cras, et abluant vesti-
menta sua, et parati sint in diem tertium.* Nam ter-
tio die descendet Dominus in montem Sina coram
universo populo. Et rursus, *Descendit Moses de
monte ad populum, et sanctificavit eos: abluerunt-
que vestimenta. Et dixit populo, Estote parati die
tertio, et ne congregiamini cum muliere.* Sanctissimus
autem Alexandriæ patriarcha Timotheus
de hoc interrogatus, dixit: Non debent conjuges,
qui carnaliter conjuncti sunt, promereri divinarum
sanctificationum participationem per ipsum diem
carnalis eorum complexus. Itaque nos hæc sic defi-
nita sequentes, dicimus non esse conjugibus per-
mittendam sanctificationum perceptionem, quo die
carnaliter copulati sunt. Addimus autem, quod
cum ipse magnus Timotheus interrogatus, quo die
hebdomadis continentes esse debeant conjuges,
respondit: Sabbato et Dominico, propterea quod
magis etiam in eis spiritalis hostia Deo offeratur.
Ac necessario debent conjuges a mutua communi-
catione separari quo die divinas sanctificationes
assumunt, non modo ante ministrationem ipsam,
sed etiam post eam. Et optamus corrigi, quod præ-

VARIAE LECTIONES.

1 tentationem. = scripta leguntur.

ter divina instituta et præcepta circa sponsæ de-
ductionem in nuptiarum auspices malefit. Nam
postquam sacra preceatione initiati sunt, et divinas
sanctificationes promeruerunt, ad carnalem festi-
nant unionem, in nuptiarum deliciis lascivientes,
sacræ benedictionis vim non considerantes, et
sanctificationum contemptionem. Conjuges ergo
quo die divinas sanctificationes participaturi sunt,
non tantum ante earum assmptionem, sed et
post eam citra excusationem continenter se gerere
debent. Quod si non faciant, gravioribus subjicien-
tur pœnis.

καθ' ἣν ἡμέραν τῶν θείων ἁγιασμάτων μέλλουσι μετασχῆναι, οὐ μόνον πρὸ τῆς μεταλήψεως τούτων ἄλλα καὶ μετὰ τὴν μετάληψιν, ὀφείλουσιν ἐγκρατεῦσθαι. Τούτο δὲ μὴ ποιούστες, αὐστηροτέροις ἐπιτιμῶσι ποδληθήσονται.

Inter. 11. An, si sacerdos lavetur, possit eodem die sacra facere? et an laico liceat, postquam venerit in balneum, eodem die sacramenta assumere? Et e contrario, an sacerdos peracto sacrificio, vel laicus sumptis divinis sanctificationibus lavetur, aut venæ sectionem patiatur, necne?

Res. Galenus medicorum doctissimus, Balneum, inquit, et sol, et gymnasium ad motum excitant, quæ ante quiescebant, excrementa. Itaque nihil eorum, de quibus interrogasti, fiet. Venarum enim sectiones, horum ostendunt vitia et proprietates, juxta Hippocratis præcepta : interdum quidem discussionem parientes, nonnunquam autem constrictionem potius. Quid igitur? expectatum forte malum salutare sanctificationum participationi connectemus, et salutis nostræ lumen socordia obumbrabimus? cum justa ratio sacrificantes tam ante, quam post sacrificium, compellat cum omni com-punctione et reverentia ad Deum genuflectere, et gratias agere ob Dominicæ corporis et sanguinis assumptionem, nec deliciari mollitiis, et aquarum calidarum aspersioibus. Quod si venæ incisionem morbus urgeat letalis, propter salutem ægrotantis ea perficietur.

Inter. 12. Si quis post sanctam assmptionem vomuerit, per quam traditionem emendabitur?

Res. Sancte, inquit, custodiens sancta. expiabitur et sanctificabitur : gratiam autem prodens, inquinabitur. Si igitur ex ingluvie lapsus est in vomitum is, qui divinas sanctificationes assumpsit, gravioribus pœnis emendabitur. Sin autem per incidentis forte ægrotationis infestationem, episcopali judicio moderatius coercebitur. Et hoc enim desertionis est opus.

Inter. 13. An sine periculo sacrificabit quispiam, aut divina faciet baptismata in navi, vel domo non sacra?

Res. Dixit quidem Deus per Mosem ad Israel, Hierosolymis et non alio ullo loco festum celebra-

Α ἁμάρτυροι ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους σαρκικῆς κοινωνίας ἀποδίστασθαι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τῶν θείων ἁγιασμάτων μεταλήψεως. Οὐ μόνον πρὸ τῆς ἐπιτετείας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ' αὐτῆν. Καὶ εὐχόμεθαι διορθωθῆναι τὸ κακῶς καὶ παρα τὰ θεῖα διατάγματα καὶ διδάγματα κατὰ τὴν νυμφαγωγίαν εἰς τοὺς εὐφροστόλους γινόμενον. Μετὰ γὰρ τὸ ἱερολογηθῆναι καὶ τῶν θείων ἁγιασμάτων καταξιωθῆναι εἰς τὴν πρὸς σαρκικὴν κατεπείγουσιν ἔνωσιν οἱ τῶν ἡμετέρου γάμου κατατροφώσαντες · μὴ ἀναλογίζομεν τῆς ἱεροτελεστίας τὴν δύναμιν, καὶ τῶν ἁγιασμάτων τὴν καταφρόνησιν. Ἀπαραιτήτως οὖν οἱ ἁμάρτυροι τούτο δὲ μὴ ποιούστες, αὐστηροτέροις ἐπιτιμῶσι ποδληθήσονται.

Ἐρώτησις ια'. Ἐάν ἱερεὺς λουθῆ, δύναται κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἱεουργῆσαι; καὶ λαϊκὸς μετὰ τὴν ἀπελευθῆναι εἰς βλαναετον, ἐκχωρηθεὶς αὐθημερόν τι μυστηρίων μεταλαβεῖν; καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἱεροτελεστήσας ὁ ἱερεὺς, ἢ ὁ λαϊκὸς θείων ἁγιασμάτων ἀξιωθεὶς λουθήσεται, ἢ φλεβοτομηθήσεται, ἢ οὐ;

Ἀπ. Ὁ ἐν ἱατροῖς διδασκαλικώτατος Γάλλου Βαλανετον, φησὶ, καὶ ἥλιος καὶ γυμνάσιον εἰς κίνησιν ἐξορμᾷ τὰ τέως ἡσυχάζοντα περιττώματα. Διὸ οὐκ ἐξ ὧν ἠρώτησας γενήσεται. Καὶ αἱ τομαὶ γὰρ τῶν φλεβῶν ἐλέγχουσι τὰς τούτων κακίας καὶ ἰδιότητας κατὰ τὰ ἱπποκρατεῖα δόγματα · ποτὲ μὲν κινήσονται διαφόρησιν, ποτὲ δὲ μᾶλλον στεγνάνουσιν. Ἐργῶν ἡ γοῦν : προσδοκῆσιμον ἴσως κακὸν τῆ σωτηρίας τῶν ἁγιασμάτων μεθέξει συνάψωμεν, καὶ βραχυῶς τὴν φῶς τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐπιηλυγᾶσωμεν; ὅπου τὸν τοῦ ἱεουργοῦντος δικαίος λόγος καταναγκάζει πρὸ τῆς ἱεουργίας καὶ μετὰ τὴν ἱεουργίαν ἐπιπάσης κατανώξεως καὶ εὐλαβεῖς γονυκλιεῖσθαι τὸν θεόν, καὶ εὐχαριστεῖν χάριν τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν κατὰ τὸ αἵματος μεταλήψεως, καὶ μὴ θρησκείας βλακειῆς καὶ βαντισμοῦ ὑδάτων θερμῶν. Εἰ δὲ φλεβοτομίαν κατεπείγει θανάσιμον νοσήμα, διασωτηρίαν τοῦ κάμνοντος τελεσθήσεται.

Ἐρώτησις ιβ'. Ἐάν ἐμέσθι τις μετὰ τὴν ἐπιτάληψιν, κατὰ ποίαν διορθωθεὶς παράδοσιν;

Ἀπ. Ὁ μὲν φυλάττων (φησὶν) ὁσίως τὰ θεῖα ὀσιωθήσεται καὶ ἁγιασθήσεται · ὁ δὲ προδοτικῶς τὴν χάριν, βεβηλωθήσεται. Εἰ γοῦν ἐξ ἀκρασίας ὤσεν εἰς τὸν ἔμετον ὁ τῶν θείων ἁγιασμάτων μεταλαβὼν, μετὰ σφοδρότερον ἐπιτιμῶν διορθωθήσεται εἰ δὲ διὰ συμπέσοντος τυχαίως ἀρρώστῆματος ὤσεν, κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴν διάκρισιν μετρωσθήσεται ἐπιτιμηθήσεται. Καὶ τούτο γὰρ ἔργον ἐστὶν ἐπιτιμῶν τῆς ἐπιτετείας.

Ἐρώτησις ιγ'. Ἀκινδύνως ἐν πλοίῳ ἢ ἐν οἰκίᾳ ἱεουργήσει τις, ἢ θεῖα τελέσει βραπίσματα;

Ἀπ. Ὁ μὲν θεὸς εἶπε διὰ Μωσῆος πρὸς τὸν Ἰσραὴλ Ἐν ἱεροσολύμοις καὶ οὐκ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ τιτι τελε-

VARLÆ LECTIONES.

prius evadet. x profanus fiet.

σεις Πάσχα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. Ἐντεῦθεν καθαρῶς αἰνιττόμενος τοῦ Ἰουδαίου Πάσχα τὴν παντελῆ ἀπραξίαν, διὰ τὸ τοῦ τόπου μονώτατον. Ὁ δὲ νῆ' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου συστάσεως ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου, καὶ ὁ πδ' κανὼν τῆς ἐν Καθαγένη συνόδου, καθαιρέσει καθυποβάλλουσι τὸν ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ θεῖον ἐκτελέσαντα βάπτισμα. Διορίζονται γὰρ ἐν καθολικαῖς ἐκκλησίαις τὰ βαπτίσματα γίνεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὁ λα' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου, καὶ ὁ ιβ' κανὼν τῆς ἐν τῷ νηῖ τῶν ἁγίων ἀποστόλων συστάσεως συνόδου, διατάσσονται μετὰ ἐκχωρήσεως ἐπισκοπικῆς καὶ εἰς εὐκτηρίους οἴκους τελεῖσθαι βαπτίσματα. Ὁ μέντοι ἀοιδίμος βασιλεὺς κύριος Λέων, ὁ σοφὸς, βλέπων τὴν ὀρθόδοξον πίστιν εὐθηνουμένην ὡς ἄμπελον, καὶ αὐξανομένην ὡς νεόφυτα ἐλαίων, λύκῳ τῆς τραπέζης τῶν ταύτης ἐκκλησιῶν, διωρίσατο ἐν δ' καὶ ἐν ιε' Νεαρχῶ θεσμοθεσίᾳ αὐτοῦ μὴ μόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἴκους ἀδιαστίκτως ἱεροτελεστίας καὶ βαπτίσματα γίνεσθαι. Διὸ κατὰ τὴν τούτων περιληψίν, ὁ μετὰ ἀντιμινιστοῦ ἱερουργήσας, ἡ βαπτίσας εἰς εὐκτήριον οἶκον, μὴ ἱερωθέντα δι' ἐγκαινίων ἀνοξίων, καὶ τοῦ συνήθους ἐνθρονισμοῦ, καὶ μέντοι καὶ διὰ λειψάνων ἁγίων ἐνσοριασμοῦ (ταῦτα γὰρ εἰσι τῶν καθολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀποθησαυρίσματα καὶ ὑψώματα), ἀλλ' εἰς εὐχὴν οἰκιστὴν ἀφορισθέντα πιστῶν, ἡ εἰς οἰκιστὸν πλοιαρίου τινὸς ἀποταμιευθέντα Θεῷ, καὶ ἁγίας εἰκόσι κοσμοῦμενον, ὃς προκριματισθεῖ ὡς παραδότης κανόνων καὶ ἀδιάφορος. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων ἐπόμενοι κληρικοὶ, εἰς πεδιάδας ἐρήμους ἱεουργεῖν δεδικαίνονται, κατὰ μόνον τὸ εἰς ἐκκλησίαν ἀφορισθὲν βαμβίκινον οἰκιστῆριον.

Ἐρώτησις ιδ'. Ἀκινδύνως ἱεουργήσει τις ἡ συνεῖεται μετὰ αἰρετικῶν, Ἰακωβιτῶν δηλαδὴ καὶ Νεστοριανῶν, εἰς ἐκκλησίαν αὐτῶν, εἴτε μὴν καὶ ἡμετέραν ἢ κοινῆς μετ' αὐτοῦ μετὰ σῆς τραπέζης ἢ ποιήσει ἀνάδοχον ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἢ κατοικομένην ποιήσει μνημοσύνα ἢ μεταδώσει τῶν θείων ἁγιασμάτων αὐτοῖς; Ἡ στενοχωρία γὰρ τοῦ τόπου πολλὰ τοιαῦτα ποιεῖ. Καὶ ζητῶ τὸ ποιητέον.

Ἄπ. Μὴ δότε τὰ ἄγια τοῖς κιστῖν (ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν εἶρηκεν), μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας τῶν χοίρων ἐπίπροσθεν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ ξδ' κανὼν τῶν θεοκηρῶν ἁγίων ἀποστόλων φησὶν, Ἐῖ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθῃ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἰρετικῶν προσεύχασθαι, καθαιρεῖσθω καὶ ἀφοριζέσθω. Καὶ ὁ λγ' κανὼν τῆς ἐν Λαοδικαῖς συνόδου, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ς' καὶ ὁ λδ' ταῦτα φησι περὶ τοῦ συγχωρεῖν τοῖς αἰρετικοῖς εἰσεῖναι εἰς οἶκον Θεοῦ, ἐπιμένονσι τῇ αἰρέσει, ὅτι οὐ δεῖ αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν συνεύχεσθαι. Ἐῖ οὐ δεῖ Χριστιανὸν ἐγκαταλείπειν μάρτυρας Χριστοῦ, καὶ ἀπιέναι πρὸς τοὺς ψευδομάρτυρας τοῦτέστιν αἰρετικούς, ἢ αὐτοὺς τοὺς προειρημένους αἰρετικούς γενομένους. Οἱτοὶ γὰρ ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν. Ἔστωσαν οὖν ἀνάθεμα οἱ ἀπερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς. Διὰ τοι τοῦτο καὶ

bis Paschatis Domino Deo tuo. Inde clare innuens Judaici Paschatis plenam vocationem, propter loci singularitatem. Canon autem 59 sanctæ et œcumenicæ synodi coactæ in Trullo magni palatii, et canon 84 synodi Carthaginensis, depositioni subijciunt eum, qui in oratoria domo divinum perficiunt baptismum. Statuunt enim baptismata in catholicis Ecclesiis debere fieri. Sed et 31 canon synodi in Trullo, et 12 canon synodi coactæ in templo sanctorum apostolorum, constituunt ut et in oratoriis domibus baptismata fiant cum permissu episcopi. Inclutus sane imperator dominus Leo philosophus, videns orthodoxam fidem exuberantem ut vitem, et crescentem ut olivarum palmites in circuitu mensæ ecclesiarum ejus, definiuit in 4 et 15 Novella, non tantum in catholicis ecclesiis, sed et in oratoriis domibus indistincte sacra ministeria, et baptismata fieri. Quamobrem juxta harum tenorem, qui cum antimensio sacra fecerit. aut baptisaverit in oratoria domo, non consecrata per initiatorias dedicationes, et solemnem throni inaugurationem, quin et per sanctorum reliquiarum tumulum (hi enim sunt catholicarum Ecclesiarum thesauri et exaltationes), sed in domesticam orationem fidelium separata, aut in navigii alicujus domunculo Deo destinata, et sanctis imaginibus ornata, non patietur præjudicium, perinde ac si canonum transgressor esset, nullamque eorum rationem habuisset. Sic enim et clerici, qui sunt in imperatorum comitali. in campis solitariis sacra rite facere censentur, sub solo bombycino, quod est ecclesiæ destinatum, tentorio.

Inter. 14. An sine periculo sacra vel vota simul faciat aliquis cum hæreticis, Jacobitis videlicet et Nestorianis, in eorum ecclesia, vel etiam in nostra, aut communem cum iis participabit mensam, aut faciet ex sancto lavacro susceptorem, aut mortuorum celebrabit memorias, aut largietur illis divinas sanctificationes? Nam loci angustiae multa hujusmodi faciunt. Quæro quid faciendum.

Res. Ne detis sancta canibus, (inquit, Dominus et Deus noster) nec projiciatis margaritas ante porcos. Qua de causa et sexagesimus quartus canon Dei præconum sanctorum apostolorum ait: Si quis clericus, aut laicus, orandi causa ingressus fuerit in synagogam Judæorum, vel hæreticorum, depnatur et excommunicetur. Et trigesimus tertius caupon Laodicenæ synodi, item sextus et trigesimus quartus, hæc ait de venia danda hæreticis in sua hæresi perstantibus ingrediendi domum Dei: quod non oportet una cum hæretico vel schismatico orare: Quod non oportet ullum Christianum Christi martyras relinquere, et ad falsos martyras, hoc est hæreticos, abire, vel eos, qui prius hæretici fuere. Hi enim sunt a Deo alieni. Sint ergo anathema, qui ad eos abeunt. Eam ob rem et nos

cen semus, non excommunicationi tantum et depositioni subjiciendos laicos et clericos vota simul facientes in orthodoxorum vel hæreticorum ecclesia, aut ubicunque vota cum eis simul facientes solemnia, et sacerdotali more, aut etiam cibum simul sumentes, verum et gravius coerceri, juxta divinarum canonum prædictorum tenorem. Locorum enim augustiæ et hæreticorum multitudo, orthodoxæ fidei non mutant integritatem.

Inter. 15. Captivi Latini et alii ad nostras accedunt catholicas ecclesias, et participes fieri postulant divinarum sanctificationum : scire velim, an hoc eis concedendum sit.

Res. Qui non est mecum, contra me est, (inquit, divinum Evangelium) et qui non colligit mecum, dispergit. Quoniam igitur ante annos multos, occidentalis Ecclesiæ (Romæ, inquam) celebris conventus divisus est ab aliorum quatuor sanctorum patriarcharum spiritali communionem, et ad mores institutaque divertit, a catholica Ecclesia, et ab orthodoxis aliena : quam ob causam neque Papa in divinis sacrificiis, et communi patriarchalium nominum relatione dignus habetur : non debet Latinicum genus manu sacerdotali per divina et immaculata mysteria sanctificari, nisi deponatur prius, se a Latinicis institutis et consuetudinibus abstenturum, et secundum canones instructus fuerit, et orthodoxis adæquatus.

Inter. 16. Divinarum sanctificationum assumptio arbitraria est monachis omnibus, clericis et laicis, qui non sunt prohibiti : ut quotidie fere per eam sanctificari possint. An ut sub pondere libratur munus? Sed et in iis, qui ad congregationem conveniunt, necessitatem habet boni participatio, an arbitraria est, et spontanea?

Res. Quemadmodum lege statutum est, dignis dari dignitates, sic sancta, sanctis. Quicumque igitur per vitæ integritatem, viam sibi ad divinam participationem complanarunt, sine impedimento admittentur. Neque enim hi omnino eam, ut rem quamlibet aliam, aggredientur, si gratiæ altitudinem considerent, et sacramenti magnitudinem.

Cogi autem quemquam divinas sanctificationes assumere, non placuit. Et si enim aliqui apostolico 9 canon usi, (sic inquit, Quicumque fideles ingrediuntur et Scripturas audiunt, in precatione autem et sacra communionem non permanent, ut Ecclesiæ confusionem afferentes, segregari oportet) velint eos, qui in ecclesiam conveniunt, etiam invitos cogi divinas sumere sanctificationes nos tamen canonem non sic interpretamur. Et enim fideles quidem ad finem usque divini sacrificii, et

ἡμεῖς ψηφίζομεθα μὴ μόνον ἀφορισμῶ καὶ κηρύσει καθυποβάλλεσθαι τοὺς λαϊκοὺς τε καὶ κληρικοὺς, συνεχομένους ἐν ἐκκλησίᾳ ὀρθοδόξων ἢ αἰρετικῶν, ἢ ὅπουδῆποτε συνεχομένους αὐτοῖς ἱερτικῶς, ἢ μὴν καὶ συνεσθίοντας ἄλλα καὶ μεζῶς κολάζεσθαι, κατὰ τὴν τῶν βηθέντων θείων κανόνων περιλήψιν. Ἡ γὰρ στενοχωρία τῶν τόπων καὶ ἡ αἰρετικῶν πληθυσμὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως οὐ μὴ ἤμειψε τὴν ἀκεραιότητα.

Ἐρώτησις 15. Αἰχμάλωτοι Λατῖνοι καὶ ἄλλοι παρουζιᾶουσιν εἰς τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας ἡμῶν, καὶ ζητοῦσι μεταλαβεῖν τὸν θείον ἀγασματων. Εἰ γοῦν ἐκχωρητέον τοῦτό ἐστι, ζητοῦμα λαβεῖν.

Ἀπ. Ὁ μὴ ὦν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ ἐστὶ ἐνανθιον ἔφησεν Εὐαγγέλιον) καὶ ὁ μὴ συνάγων με ἐμοῦ, σκορπίζει. Ἐπεὶ οὖν πρὸ χρόνων πολλῶν ἐσεχίσθη τῆς δουτικῆς Ἐκκλησίας (τῆς Ῥώμης ἐμπετὸ περιώνυμον ἔθροισμα ἐκ τῆς ἐτέρων τεσσάρων ἁγίων πατριαρχῶν πνευματικῆς κοινῆς καὶ ἀπεσχαιρίσθη πρὸς ἔθνη καὶ δόγματα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἀλλότρια. Ἐπεὶ γὰρ τοῦτο οὐτε ἐν ταῖς θείαις ἱεροκειλεύσεσιν κοινῆς τῶν πατριαρχικῶν ὀνομάτων ἀναφέρεται ὁ πάπας ἡξίεται, οὐκ ὀφείλει γέτος Λατινικῶν ἡ χειρὸς ἱερατικῆς διὰ τῶν θείων καὶ ἀχράντων μυστηρίων ἀγιάζεσθαι ἢ εἰ μὴ καταθήσεται πρῶτον ἀπέχεσθαι τῶν Λατινικῶν δογματικῶν τε καὶ συνηθειῶν καὶ κατὰ κανόνας κατηχηθῆ, καὶ τοῖς ὀρθοδόξοις ἐξισωθῆ.

Ἐρώτησις 16. Ἡ τῶν θείων ἀγασμάτων μοληψὶς ἀσθαίρετός ἐστι πᾶσι τοῖς μὴ κεκλιμένοις μοναχοῖς κληρικοῖς τε καὶ λαϊκοῖς ὥστε ἀναπέ τούτους καθ' ἐκάστην σχεδὸν δι' αὐτῆς ἀγασματων ἢ ὡς ὑπὸ στάθμης ζυγοστατεῖται τὸ δῶρημα; καὶ τοῖς τούτων ἐκκλησιάζουσιν ἀναγκαστικῶς τοῦ ἀγαθοῦ ἢ μεταλήψιν ἢ προαιρετικῶς καὶ ἀπειλευστος;

Ἀπ. Ὡς νενομίσται δίδοσθαι τοῖς ἀξίοις τὰ ἁγία μακα, οὕτω καὶ τοῖς ἁγίοις τὰ ἁγία. Ὅσοι γοῦν ἐν καθαρότητι βίου τῆς θείας μεταλήψεως τὴν ἐπι αὐτοῖς ἐξωμάλισιν, ἀπαρεμποδίστως ἀγασματων Πάντως γὰρ οὐδὲ αὐτοὶ ταύτης ὡς τυχαίας ἐπιτολμησοῦσι, κατανοῦντες τὸ ὕψος τῆς χάριτος, καὶ τοῦ μυστηρίου τὸ μέγεθος.

Ἀναγκαστικῶς δὲ τινες τῶν θείων μεταλήψεων ἀγασμάτων οὐ δέδοκται. Κἂν γὰρ τινες τῶν ἀπολικῶν ἢ κανόνι χρησιμαμένοι, (τῶν οὕτω λέγονται) πρὸς τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν Γραφῶν ἀπορροφῶν μὴ παραμένοντες δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἐπιμεταλήψει, ὡς ἀτάξιν ἐμποιοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀφορρίζεσθαι δεῖ, θέλουσι δὲ τοὺς ἐκκλησιάζουσιν τῶν θείων μεταλαμβάνειν ἀγασμάτων καὶ εἶπον ἄλλ' ἡμῖν οὕτω τὰ τοῦ κανόνος οὐκ ἐκλαμβάνεται Ἐκκλησιάζειν μὲν γὰρ τοὺς πιστοὺς μέχρι τῶν

VARIE LECTIONES.

† in sacris caerimoniis. * velut ad lancem ponderatur. * more receptum est,

τῆς θείας ἱεροταλασίας, καὶ τῆς τελευταίας τοῦ ἱεροργουόντος εὐχῆς, καὶ τοῦ ἀντιδώρου τῆς μεταλήψεως, ψηφίζομεθα · καὶ τοῖς οὕτω μὴ ποιῶσι τὴν ἐκ τοῦ κανόνος ἐπιστομὴν ἀγανάκτησιν. Μεταλαμβάνειν δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀναγκάζομεν, διὰ τὴν τῆς συνειδήσεως βέβαιον. Προσεκτεόν οὖν, κατὰ τὴν τοῦ ρηθέντος κανόνος περιλήψιν, μὴ ἀσυντάκτως ἐκ τῆς ἱεραρχίας ὑποχωρεῖν τοὺς ἐκκλησιαζόμενους · ἀλλ' ἐπεὶ αὕτη ἐκ τε τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Νέας εἰς μίαν ταυτότητα μεγαλύνεται, καὶ μέχρι μὲν τῆς τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων ἀνακηρύξεως, τῆς Δαυϊτικῆς κινύρας· τὰ ψαλτηριώματα τοῦ μυστηρίου τὴν δύναιμι ἀγιάζουσι · μετὰ δὲ ταύτην τῆς ἀναμάκτου θυσίας ἀνοίγονται τὰ προαίτια, ἐπιτρέποντα καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι τὸ μὲν ἐπιμαθῆσον δημοφύριον τὸ εἰς τύπον τοῦ ἁμνοῦ καλλιτεχνηθῆν ἀποτιθεσθαι, μεταχειρίζεσθαι δὲ τοῦ ἀληθοῦς καὶ ζωοποιῶν ἁμνοῦ τὸ μυστήριον · εἰ μὲν οἱ ἐκκλησιαζόμενοι εὐθὺς μετὰ τὰ ἅγια Εὐαγγέλια, ἀσθαιρέτως ὑποχωρήσουσιν, οὐκ αἰτιαθήσονται · εἰ δὲ μετὰ τὴν καταρχὴν τῆς ἀναμάκτου θυσίας καὶ μυστικῆς, ὡς ἄσκατοι καὶ σκανδαλισταὶ δικαίως ἀφορισθήσονται.

Ἐρώτησις ιζ'. Οἱ μετὰ τοῦ ἀρχιερέως ἤμετὰ τοῦ ἱερέως συλλειτουργοῦντες διάκονοι, ἀπαραίτητως μεταλαμβάνειν ὀφείλουσιν, ἢ οὐ ;

Ἀπ. Ὁ ἡ κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων οὕτω φησιν, Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, προσφορᾶς γινόμενης μὴ μεταλάβῃ, τὴν αἰτίαν εἰπάτω. Καὶ ἂν ἢ εὐλόγος, συγγνώμης τυγχανέτω. Εἰ δὲ μὴ λέγει, ἀφοριζέσθω, ὡς οἴτιος βλάβης γινόμενος τῷ λαῷ, καὶ ὑπόνοιαν ποιήσας κατὰ τοῦ προσενέγκαντος ὡς μὴ ἰγῶς προσενεγκόντος. Παρατηρητέον οὖν τοὺς ὑποδιακόνους καὶ τοὺς διακόνους, καὶ μᾶλλον τοὺς χειραπτήσαντας μεταλαμβάνειν τῶν θείων ἁγιασμάτων · ἢ μὴν τὴν αἰτίαν λέγειν δι' ἣν τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἀπέστησαν. Τοῦτο γὰρ μὴ ποιούντες, ἀφορισθήσονται κατὰ τὴν τοῦ ρηθέντος κανόνος περιλήψιν.

Ἐρώτησις ιη'. Ἀκίνδυνόν ἐστι γίνεσθαι τὴν τῶν θείων ἁγιασμάτων διάδοσιν καὶ μετάληψιν μετὰ ψυχροῦ οἴνου καὶ ὕδατος · ἢ ἀπαραίτητόν ἐστι καὶ ζέον ὕδωρ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς μεταλήψεως εἰς τὰ ἅγια βάλλειν ;

Ἀπ. Τοῦ λβ' κανόνος τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου συστάσεως ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου καθαρᾶσι καθυποβάλλοντος τοὺς μὴ τελειοῦντας τὸ θεῖον καὶ ἅγιον ποτήριον ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος, ἀιρεσιώτατι τινεσὶ οὐκ ἀνέχονται βάλλειν ζέον εἰς τὸ ἅγιον καὶ θεῖον ποτήριον · Ὅτι (φασί) τὰ περὶ τούτου τῷ κανόνι οὐ διελήφθησαν. Ἀκούουσι δὲ, ὅτι τὸ ζέον τῷ ἁγίῳ ἁματι προστιθέμενον τὴν δι' ὕδατος καὶ οἴνου ἔνωσιν τοῦ ἁγίου ποτηρίου οὐκ ἄλλοιοι ἐπὶ μηδὲ οὐκ ἕτερον τι παρὰ τὸ ὕδωρ ἐστί. Βάλλεται δὲ εἰς πληροφориαν τοῦ εἶναι ζωοποιὰ τὰ ρεῦσαντα ἀπὸ τῆς ἁγίας πλευρᾶς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηρίου πάθους αὐτοῦ, τὸ αἶμα δηλονότι καὶ τὸ ὕδωρ · ἅτινα ἐξέβησαν ζέοντα ὡς ἐκ ζωο-

ultimæ sacrificantis precationis renumerationisque participationis, interesse concioni debere censemus. Et iis, qui sic non faciunt, canonis indignationem vibramus : participare autem eos non cogimus, ob conscientiae tormentum. Animadvertendum igitur, juxta predicti canonis tenorem, ne qui conventui intersunt, inordinate a sacrificio revertantur. Sed cum ipsum ex Veteri Novoque Testamento pari modo magnificetur, et ad recitationem quidem usque sanctorum Evangeliorum, Davidicæ citharæ carmina sacramenti celebrent potestatem : postea autem incruentæ hostiæ aperiantur vestibula, antistitibus permittentia super humeralem amictum deponere, qui agni figura elegantem fabricatus est, et tractare veri vivificique Agni sacramentum : si quidem ii, qui in congregationem convenerunt, statim post sancta Evangelia sponte discedant, non culpabuntur : sed si post incruentæ mysticæque victimæ principium, ut inordinati et offensores juxta excommunicabuntur.

Inter 17. Qui cum pontifice vel sacerdote comministrant diaconi, debent citra excusationem communionem assumere, annon ?

Res. Canon 8 sanctorum apostolorum sic ait : Si quis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel ex sacerdotali catalogo, facta oblatione non communicaverit, causam dicat : et si probabilis fuerit, veniam consequetur ; sin vero minus, segregetur, ut qui populo offensionis causa sit, et suspicionem dederit adversus eum, qui obtulit, quasi non digne obtulerit. Observandum igitur, ut subdiaconi, et diaconi et potius sacra contractantes, divinam sanctificationes assumant, vel certe causam dicant, ob quam eo bono abstinerunt. Id enim si non faciant, juxta predicti canonis tenorem excommunicabuntur.

Inter 18. An sine periculo divinarum sanctificationum distributio et assumptio fiant cum frigidum vino et aqua : an sine excusatione aqua fervens participationis tempore in sancta sit mittenda ?

Res. Cum 32 canon sanctæ et œcumenicæ synodi, coactæ in Trullo magni palatii, depositioni subiciat eos, qui divinum et sanctum poculum non consecrant ex vino et aqua ; hæresiotæ al. qui non patiuntur calidam infundi in sanctum et divinum poculum, Quia, inquit, de eo nihil canonè comprehensum est. Audiunt autem, ferventem sancto sanguini additam, unionem aquæ et vini sancti calicis non mutare, quia præter aquam nihil est aliud. Infunditur autem, ut vivificasse constet, quæ fluunt e sancto latere Domini, et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi, tempore salutaris passionis ejus, sanguinem videlicet et aquam, quæ ferventia effluerunt, velut ex vivifico deificato corpore vivifica. Qui sic igitur non faciunt,

nec inde miraculi magnificant magnitudinem, sed A
aqua frigida vinoque utuntur in divinarum sanctificationum participatione; non credunt etiam post salutarem Domini mortem sancto corpori ejus inesse deitatem, sed ab eo abscessisse, esseque ejusmodi nostra corpora. Quæ magnæ hæresis est nugatio. Magnus enim inter sanctos Joannes Damascenus. In sepulcro, inquit, corporaliter: in inferno autem cum anima, ut Deus: in paradiso vero cum latrone, et in throno fuisti, Christe, cum Patre et Spiritu, omnia implens, qui incircumscribitus es. Qui igitur divinum poculum aqua fervente non consecrant, ut hæresiotæ e sorte orthodoxorum expellantur.

Inter. 19. Sacerdos sæcularis rectene confessiones aliquorum hominum cum permissu episcopi suscipiet, annon?

Res. Divini canones, qui confessionem reconciliationis sacerdotibus cum episcopali venia B
committunt, multo antiquiores sunt sancto Pachomio, qui dignus habitus est, ut per visionem angelicam monachorum habitum videret. Quamobrem monachorum nusquam meminerunt, sed presbyterorum simpliciter. Episcopali ergo judicio laicis sacerdotibus jus confessionis potestas conceditur C, et per eam reconciliatio pœnitentium.

Inter. 20. An sine præjudicio transeant monachi ex monasteriis, ubi detonsi sunt, in alia, necne? C

Res. Si is, qui apud hominem deposuit propriam confessionem, implere eam cogitur, quonam modo qui apud Deum deposuit, cogitur suam depositionem infirmare? Idcirco et juxta quartum canonem sanctæ et œcumenicæ synodi coactæ in templo sanctorum apostolorum, appellatæ 1 et 2, nominatim hæc pronuntiantem, Si quis monachus ex proprio fugiens monasterio, in aliud transierit vel in mundanam habitationem petulantius ingressus fuerit, pariter et qui eum exceperit sit excommunicatus, donec is qui fugit, revertatur in monasterium, a quo perperam defecit. Si vero episcopus aliquos monachos, pietatis et vitæ honestatis testimonium habentes, in aliud monasterium ob ejus compositionem voluerit transferre, vel in mundanum domicilium ob salutem inhabitantium constituere, vel alibi placuerit præesse, horum neque susceptores, neque monachos culpæ reos facit. Qui igitur sine episcopali permissu transeant in alia monasteria ex iis, ubi tonsi sunt, multoque magis in mundanis domibus conversantes, et qui eos suscipiunt, exterminati et excommunicati erunt, donec in monasteria, in quibus conventiones D fecerunt, fuerunt reversi.

ποιού τεθεωµένου σώματος ζωοποιά. Οί γούν μή ποιούντες ούτω, και τὸ τοῦ θεόµατος κέντηθεν µεγαλύνοντες μέγεθος, ἀλλὰ διὰ ψυχροῦ ὕδατος καὶ οἴνου τὴν τῶν θεῶν µυστηρίων ποιούντες µετληψίν, οὐ πιστεύουσι και µετὰ τὸν σωτήριον τοῦ Κυρίου θάνατον παρὰ τῶν ἁγίων σώµατι αὐτοῦ τὴν θεότητα εἶναι, ἀλλὰ ἀποστῆναι ἐκ τούτου και εἶναι κατὰ τὰ ἡµέτερα σώµατα. Ὅπερ µεγάλῃς ἀρίστως ἐστὶ φλυαρία. Ὁ γάρ µέγας ἐν ἁγίοις Ἰωάννης ἡ Δαµασκηνός, Ἐν τάφῳ (φησὶ) σωματικῶς ἐν τῷ δὲ, µετὰ ψυχῆς, ὡς θεός. ἐν παραδείσῳ δὲ, µετὰ ληπτῶν· και ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες, Χριστὲ, µετὰ Πατρὸς και Πνεύµατος· πάντα πληρῶν, ὁ ἀπερίγραπτος. Οί γούν μή διὰ ζέοντος ὕδατος τελειοῦντες τὸ θεῖον ποτήριον, ὡς αἰρεσιώται, τῆς µερίδος τῶν ὀρθόδοξων ἐκκληρυθήσονται.

Ἐρώτησις ιθ'. Λαϊκὸς ἱερεὺς µετὰ ἐπιτροπῆς ἐπσκοπικῆς καλῶς ἐξαγορεύει ἀνθρώπων τινῶν ἀναδέξια ἢ οὐ;

Ἄπ. Οί θεοὶ κανόνες τὴν ἐξαγορεύειν τῆς πειλλαγῆς τοῖς ἱερεῦσι µετὰ προτροπῆς ἐπισκοπικῆς ἀναδέξιοι, κατὰ πολὺ προγενέστεροι τοῦ ἁγίου Παχωµίου εἰσίν, ἀξιωθέντος ἰδεῖν δι' ὄψεως ἀγγελικῆς τὸ σχῆµα τῶν μοναχῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ ἐµνήνθηται ποὺ μοναχῶν, ἀλλὰ πρεσβυτέρων ἐπέων. Κατὰ κρίσιν γούν ἐπισκοπικὴν τοῖς λαϊκοῖς ἱερεῦσι ἐνδυνάµως ἐπιτραπήσεται τῆς ἐξαγορεύειν τὸ θεῖον και διὰ ταύτης ἢ τῶν μετανοούντων καταλλαγῆ.

Ἐρώτησις κ'. Ἀπροκριματίστως μεταβαίνουσι ποτὶ ἐξ ὧν ἀπεκάρησαν μοναστηρίων πρὸς ἕτερα μοναστήρια ἢ οὐ;

Ἄπ. Ἐὰν ὁ πρὸς ἄνθρωπον καταθέµενος τὴν οἰκίαν ὁµολογίαν, πληροῦν ἀναγκάζηται, πρὸς τὸν θεὸν καταθέµενος, ἀναγκασθήσεται τὴν οἰκίαν ἀθετῆσαι κατὰ θεῖον; Διὰ τοῦτο και κατὰ τὸν κανόνα τῆς ἐν τῷ ναβὺ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐστάσης ἁγίας και οἰκουµενικῆς συνόδου τῆς ἐν τῷ μένῃ α' και β' τὸν ταῦτα διεξιόντα ῥητικῶς, Ἐὰν μοναχὸς τῆς ἰδίᾳ ἀποδράσας μονῆς εἰς ἕτερον μεταπέσῃ μοναστήριον, ἢ εἰς κοσµικὸν εἰσακθῆσιν οἴκηµα ὡσαύτως τε και ὁ τοῦτο δεξάµενος, πωρισµένος εἶη, ἕως ἂν ὁ ἀποφυγὼν ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κακῶς ἐξέπεσε μονῆς. Εἰ µέντοιγε ὁ ἐπίστατινὰς τῶν μοναχῶν ἐπ' εὐλαβείᾳ και βίου σπουδῆς µετρουµένος εἰς ἕτερον μοναστήριον ἐπὶ ἐπιτάσει τῆς μονῆς θελήσῃ μετακοµίσασθαι, ἢ εἰς κοσµικὴν οἰκίαν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἐνοικούντων ὡσαύτως καταστήσῃ, ἢ ἀλλὰ ὅσοι εὐδοκῆσαι ἐπιστατῆς τούτων οὗτε τοὺς δεχοµένους, οὗτε τοὺς ποσυχούς ὑποδέχουσι ποιεῖ. Οί γούν διὰ τὴν προφρατικὴν ἐπισκοπικῆς μεταβαίνοντες εἰς ἕτερα μοναστήρια ἢ ὧν ἀπεκάρησαν, πολλῶν δὲ πλέον εἰς κοσµικὰς οἰκίας διατρίβοντες, και οί δεχόµενοι τούτους, πωρισµένοι και ἀκοινωνῆτοι ἔσονται, µέχρις ἂν ἐπιστήψωσιν εἰς τὰ μοναστήρια ἐν οἷς τὰς συνήθως δεδώκασιν.

VARIAE LECTIONES.

^b exhortatione. ^c efficaciter concedetur. ^d pacta vel sponsiones.

Ἐρωτησις κα'. Ἐξέστιν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας α κληρωθῆναι τινα, ἢ οὐ ;

Ἄπ. Εἶπεν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν. Τοῦ γὰρ ἐνὸς ἀνθίσταται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. Ὅθεν καὶ ὁ ἱε' κανὼν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ζ' συνόδου ταῦτα κατὰ βῆμα διέξεισι, Κληρικὸς ἀπὸ τοῦ παρόντος μὴ κατατατῆσθω ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις. Ἐμπορεῖας γὰρ καὶ αἰσχροκερδεῖας ἴδιον τοῦτο, καὶ ἀλλότριον γὰρ κλησιαστικῆς συνθηλαίας. Ἡκούσαμεν γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς Κυριακῆς ἁγίας φωνῆς, ὅτι οὐ δύναται τις δυσὶ κυρίοις δουλεύειν ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει ἢ τοῦ ἐνὸς ἀνθίσταται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει. Ἐκαστος οὖν, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν, ἐν ᾗ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ ὀφείλει μένειν, καὶ προσεδρεύειν ἐν μιᾷ Ἐκκλησίᾳ. Τὰ γὰρ δι' αἰσχροκερδεῖαν γινόμενα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ καθεστῆκασιν. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ βίου τούτου χρεῖαν ἐπιτηδεύματ' εἰσι διάφορα. Ἐξ αὐτῶν οὖν εἴ τις βούλοιο τὰ γρειώδη τοῦ σώματος πορίζεσθω. Ἐφη γὰρ ὁ Ἀπόστολος. Ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς ἰῶσι μετ' ἐμοῦ ὑπῆρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί. Παρατηρητέον οὖν τὰ τοῦ Θεοῦ τούτου κανόνος συντηρεῖσθαι ἀπαρῆχρηστα ἡ πολλὰ γὰρ γέγονεν αὐτοῦ καταφρόνησις.

Ἐρωτησις κβ'. Ἀρχαῖον ἔθος εἰς τὴν τῶν Ἀλεξανδρέων ἐκράτησε γῶραν, τοὺς τελευταῖους ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς διὰ ἁγίου μύρου χρῆσθαι, καὶ ἐνταφιάζεσθαι ἡ καὶ ζητοῦμεν μαθεῖν εἰ ἀπροκριμάτιστον τοῦτό ἐστιν.

Ἄπ. Εὐαγγελικόν ἐστι παράγγελμα, ἀπᾶς βαπτίζεσθαι τοὺς πιστεῦσαντας εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ μζ' κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ταῦτ' ἐφίπιν, Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλῆθειαν ἔχοντα βάπτισμα ἐὰν ἀνωθεν βαπτίσῃ, ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν μὴ βαπτίσῃ. καθαιρεῖσθω ὡς γελῶν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ μὴ διακρίνων ἱερεῖς ψευδοῖερώων. Καὶ ὁ ιη' κανὼν τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου ταῦτα διέξεισιν, Ἐὰν τις κληρικὸς χειροτονῆται, ὀφείλει ὑπομιμηθεῖσθαι τοὺς ὄρους φυλάττειν ἡ καὶ ἴνα τοῖς σώμασι τῶν ἀποθανόντων εὐχαριστίαν μὴ διδῶται, μηδὲ βάπτισμα. Οἱ γοῦν διὰ μύρου χροῦντες τοὺς τελευταῖους ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς, ἢ ἑτέρους τινὰς καὶ οὕτως ἐνταφιάζοντες, μεγάλῃς εἰσι κολάσεως ἄξιοι ἢ ὡς καταγινώσκοντες τῶν βαπτίζοντων ὀρθοδόξον αἵτους, ἢ ὡς μὴ πληροφορίαν ἔχοντες ἐντελεῖ, τοῖς ὀρθοδόξοις εἶναι τοὺτους κοινωνοὺς, καὶ πρὸ κατακρίσεως κατακρίνοντες.

Ἐρωτησις κγ'. Αὐλωθεὶς ἢ ἑτεροφθαλμος ἀξιωθείη βαθμοῦ ἱερατικοῦ ; ὁ μετὰ τὴν ἱερωσύνην καταπαθῆς γεγονώς, ἔσεται καὶ μετὰ τὸ πάθος ἱερουργῶν, ἢ οὐ ;

Ἄπ. Καὶ ἄλλοτε εἴπομεν ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου τοὺς τοιοῦτους εἰς ἱερωσύνην μὴ προσιδάζεσθαι ἡ Ὅ δὲ οζ' κανὼν τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων ταῦτό φησιν Ἐἴ τις ἀνάπηρος ἢ τὸν ὀφθαλμὸν,

Interrogatio 21. An possit quis in diversis ecclesiis clericus ordinari, necne ?

Res. Dixit in Evangeliiis Dominus, Nemo potest duobus dominis servire. Nam uni adhærebit, et alterum aspernabitur. Unde et canon 15 sanctæ et œcumenicæ 7 synodi hæc ad verbum exprimit : Clericus ab hoc deinceps tempore in duabus ecclesiis non collocetur : hoc enim est negotiationis et turpis lucri proprium, et ab ecclesiastica consuetudine alienum. Ab ipsa enim Domini voce audivimus, non posse quempiam duobus dominis servire : vel unum odio habebit, et alterum diligit ; vel unum amplectetur, et alterum negliget. Unusquisque ergo, ut vox est apostolica, in eo, in quo vocalus est, debet manere, et in una Ecclesia assidere. Quæ enim propter turpe lucrum fiunt in ecclesiasticis negotiis, ea a Deo sunt aliena. Ad hujus autem vitæ usum sunt diversa studia. Ex iis ergo, si quis velit, ea quæ sunt corpori ad usum necessaria, comparet. Dixit enim Apostolus, Usibus meis, et iis qui mecum sunt, ministraverunt manus meæ. Observandum igitur, ut hic canon inviolatus conservetur : magna enim fuit hujus contemptio.

Interrogatio 22. Vetus consuetudo in Alexandrinorum regione obtinuit, ut mortui sacerdotes et pontifices sancto ungerentur unguento, et ita sepelirentur. An illud extra præjudicium sit, discere cupimus.

Res. Evangelicum est præceptum, semel eos, qui crediderunt, baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ob eam rem et 47 canon sanctorum apostolorum hæc inquit : Episcopus vel presbyter, eum, qui vere habet baptismum, si de integro baptizaverit, vel si eum, qui ab impiis pollutus est, non baptizaverit, deponatur, ut qui irrideat mortem et crucem Domini, et non discernat sacerdotes a falsis sacerdotibus. Et 18 canon synodi Carthaginensis hæc exprimit : Si quis clericus ordinetur, debet admoneri, ut servet decreta ; et ut mortuorum corporibus Eucharistia non detur, nec baptismus. Qui igitur unguento deliniunt mortuos sacerdotes, et pontifices, aut alios quosvis, et sic sepeliunt, magna sunt castigatione digni, vel ut contemnentes orthodoxos, qui eos baptizarunt ; vel ut plenam non habentes testificationem, quod hi cum orthodoxis fuerint participes, et ante iudicium condemnantes.

Inter. 23. Mancus aut monoculus habebiturne gradu sacerdotali dignus? aut qui post sacerdotium mutilatus est, permitteturne post vitium sacrificare annon ?

Res. Et alibi diximus, hos ad sacerdotium Mosaica lege non promoveri. Canon autem 77 sanctorum et benedictorum apostolorum hæc ait : Si quis vel oculo orbatus vel femore oblæsus, episcopatu

VARIÆ LECTIONES.

• vel cruce læsus.

autem dignus sit, fiat. Non enim corporis damnum eum polluit, sed animæ inquinatio. Et 78 canon eorumdem sanctorum apostolorum sic loquitur : Qui autem est surdus et cæcus, ne sit episcopus, non ut pollutus, sed ne ecclesiastica impediatur. Quicumque igitur morborum aliquorum vitio prohibiti fuerint sacerdotalium graduum jura exsequi, ordinatione digni non habebuntur. Qui autem post ordinationem sic male affecti sunt, sacra facere morbo non impediuntur. Et ita imbecilla constituti valetudine, libere sacrificabunt. Dei præconibus enim placuit, per mutilationem corporis a sacrificio non prohiberi quemquam. Quod si morbi debitum officio sacerdoti sit impedimento, exercere desinet ægrotans, a dignitate tamen non alienabitur, quin potius miserandus erit, ac priore quidem honore fruetur, habebit autem etiam quæ ad vitam sustentandam sufficiant, et reliqua, juxta priorem consuetudinem.

Inter. 24. An sacerdos, vel diaconus, sine periculo fiat nummularius, vel mercariarius, vel medicus, vel asiologus, necne ?

Res. Canon sanctorum et omni laude beatorum apostolorum, hæc inquit: Episcopus, vel presbyter, vel diaconus seculares curas non suscipiat: alioqui deponatur. Nemo enim potest duobus dominis servire. Et 81 canon dicit: Diximus, non oportere episcopum, vel presbyterum, seipsum ad publicas administrationes demittere, sed in ecclesiasticis negotiis versari. Nemo enim potest duobus dominis servire, secundum Dominicum verbum.

Vel ergo ita non facere persuadeatur, vel deponatur. Et canon 6 synodi Carthaginensis definit, ex infami vel turpi negotio sacratos vitium non comparare. Et canon 10 ejusdem synodi ad institutiones puerorum et Scripturarum lectionem debere paratos esse clericos definit, et non mundanis et sæcularibus curis occupari. Est vero etiam jussio inclyti imperatoris, domini Manuelis Comneni, edita mense Novembri, indict. 15, ad quorundam clericorum nummulariorum suggestionem, insinuata in secreto domesticorum, mense Novembri, indict. 15, et hæc expressim præcipiens: Ad quoscunque pervenerint ex emptione tales nummulariarum mensarum tabernæ, imperium meum potestatem dat transferendi eas in honestam et Romanam personam, quæ occurrerit. Vobis enim, sacraticum sitis, talem artem exercere non licet, quia nec potestis convenienti castigatione coerceri, si quid præter præfectoriæ definitionem faciatis, cum sitis sacrati. Quicumque igitur vestrum emptione, ut dictum est, has acquisierint, dignas ad præfectum adducant personas, tum ut admittat eas, tum ut mensularios pro ipsis gratis et absque consuetudine datione

ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένους, ἄξιός δὲ ἐστὶν ἐπισκοπῆς, γινέσθω. Οὐ γὰρ λύθη σῶματος αὐτὸν μαιίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός. Καὶ ὁ 81 κανὼν τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων οὕτω διέξεισι, Κωφὸς καὶ τυφλὸς, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος· οὐχ ὡς μεμιασμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζονται. Ὁ σοὶ ταῖων ἐκ πάθους ἀρρώστημάτων τινῶν ἱερατικῶν βαθμῶν ἐνεργεῖν κωλύονται δίκαια χειροτονίας οὐκ ἀξιωθῆσονται. Οἱ δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν οὕτω παθόντες κακῶς, οὐκ ἐμποδίζονται διὰ τὴν νόσον ἱερωρεῖν, καὶ οὕτως ἀρρώστως ἔχοντες, ἀκωλύτως ἱερωρεῖσθε. Τοῖς γὰρ θεοκλήρῳσιν ἔδοξε διὰ λύθη σῶματος τῆς ἱερωρίας τιὰ μὴ κωλύεσθαι. Εἰ δὲ τῆς ἱερατείας τὸ σπουδαίωμα ἐμποδίζει τῆς τόσου τὸ ἔργον, τῆς ἐνεργείας παυθῆσεται ὁ νοσῶν, τοῦ δὲ ἀξιώματος οὐκ ἀλλοτριωθῆσεται· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκτειρηθῆσεται, καὶ ἀπολαύσει μὲν τῆς προτέρας τιμῆς, ἔξει δὲ καὶ τὰ πρὸς ζωάφειαν, καὶ τὰ λοιπὰ, κατὰ τὴν προτέραν στήθειαν.

Ἐρώτησις κδ'. Ἀκινδύνως γίνεται ἱερεὺς ἢ διάκονος κατ'ἀλλόκλητον, ἢ κομμερκαρίου, ἢ λατρὸς, ἢ ἀστρολόγος, ἢ οὐ ;

Ἀπ' Ὁ 5 κανὼν τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων ταῦτα φησὶν· Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κοσμικὰς φροντίδας, μὴ ἀναλαμβάνειτω· εἰ δὲ μὴ, καθαιρεῖσθω. Οὐδεὶς γὰρ δύναται διὰ κυρίους δουλεύειν. Καὶ ὁ 81 κανὼν εἶπεν, ὅτι οὐ χρεὶ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον καθιένει ἐκ αὐτῶν εἰς ἡμοσσιακάς διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαίρειν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρεῖαις. Οὐδεὶς γὰρ δύναται διὰ κυρίου δουλεύειν, κατὰ τὴν Κυριακὴν παραγγελίαν.

Ἡ πεθίσθη οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρεῖσθαι. Καὶ ὁ 5 κανὼν τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου ἀρρίζεται, ἀπὸ ἀτίμου ἢ ἀισχροῦ πράγματος τὸν ἱερωμένον τροφήν μὴ πορίζεσθαι. Καὶ ὁ 10 κανὼν τῆς αὐτῆς συνόδου πρὸς διδασκαλίαν πίδων καὶ ἀνάγνωσιν Γραφῶν ἐτοιμοὺς εἶναι τοὺς κληρικούς διορίζεται, καὶ μὴ κοσμικὰς ἐπιβιωτικὰς φροντίδας ἐνασχολεῖσθαι. Ἔστι δὲ ἐπιπροσταγία τοῦ αἰοδίμου βασιλέως κυρίου Μανουὴ τοῦ Κομνηνοῦ, ἐξενεχθὲν μὲν κατὰ μῆνα Νομβρίου, ἐπιμετῆσεως ιε', ἐπὶ ὑπομνήται τινῶν ἐκκλησιαστικῶν καταλλακτῶν· καταστρωθὲν ἐν τῷ ἐπιμετῆσει οἰκειακῶν, κατὰ μῆνα Νομβρίου, ἐπιμετῆσεως ιε', καὶ ταῦτα ῥητικῶς παραλελυμένων.
D Ὅσοις περιήλθον ἐξ ἀγορασίας τὰ τοιαῦτα ἐπιλλακτικὰ τραπεζοτόπια, δίδωσιν ἔδειαν ἢ βασιλεία μου ἐναλλαχθῆναι ταῦτα εἰς ἄπαιρτον ἀνὰ εἰρήσιν ἀξίολογα καὶ Ῥωμαϊκὰ πρόσωπα. Ἰμῶς γὰρ ἐπιμετῆσθαι ὄντας τὴν τοιαύτην ἐπιστήμην μετέχοντες οὐκ ἐνδέχεται, ὅτι οὐδὲ δυνατόν ἀναστῆλασθαι ἐκ προσήκοντος σωφρονισμοῦ, ὁπότενα τι κερὶ παρὰ τὸν ἐπαρχικὸν ὄρισμόν, διὰ τὸ εἶναι ἱερωμένους. Ὅσοι οὖν ἐξ ὑμῶν ἐξ ἀγορασίας, ὡς εἴρηται ταῦτα κέρησθε, προσκομισέτωσαν ἀξίολογα πρὸς

VARIÆ LECTIONES.

† edictum, ‡ relatum in secretarium rerum privatarum :

ωπα τῷ ἐπάρχῳ · καὶ ἵνα δεξήται αὐτὰ καὶ σφρα-
γίσῃ τραπεζίτας ἀντ' αὐτῶν, κατὰ δωρεάν, καὶ
ἀνευ συνθηλαίας καὶ δόσεως οἰασθῆναι. Ὁ μὲντοι
λς' κινῶν τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου ταῦτα φησιν,
ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικούς ἢ κληρικούς, μάγους ἢ
ἐπαιδοὺς εἶναι ἢ μαθηματικούς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ
ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια · ἀτινά εἰσι δεσμο-
τήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν. Τοὺς δὲ φοροῦντας, βί-
πτεσθαι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν. Καὶ τὸ κβ'
κεφάλαιον τοῦ λθ' τίτλου τοῦ ε' βιβλίου ταῦτα
διέξεισιν · Ἡ μὲν γεωμετρικὴ δημοσίᾳ διδάσκεται,
ἢ δὲ μαθηματικὴ κατακρίνεται. Καὶ ὁ Παλαιὸς φησι ·
Μαθηματικὴν εἶπε τὴν ἀστρονομίαν. Οἱ γοῦν τολμήσαν-
τες κληρικοί, πολλῶ καὶ πλέον οἱ τοῦ βήματος, δη-
μοσιακῶν δουλειῶν ἐνεργείας ἀναδέξασθαι, ἢ συστη-
ματικῶν πολιτείαν καὶ μεταχειρήσιν ἐμπορεύεσθαι,
καταλλάττει, τυχὸν γενομένοι, ἢ πρανδιοπράττει, ἢ
οἰνοπράττει, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀστρονόμοι, παρεργυ-
θήσονται τῶν ἀκανόνιστων τούτων ἐπιτηδευμάτων
ἀπέχεσθαι · καὶ μὴ πειθόμενοι, καθιρέσει καθ-
υποβλήθησονται. Ἡ δὲ τέχνη τῶν λατρῶν, κβν ὀρί-
ζεται παρὰ τῶν σοφῶν ὕψις εἶναι περιποιητικὴ,
ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀνάγκης γίνεται τοῦτο. Σφαλερὰ γάρ
εἰσι αἱ τῶν ἀνθρώπων ἐπίνοιαι, καὶ τῶν πολλῶν αἱ
διαγνώσεις δειλαί, κατὰ τὸ πλαιῖον γωμοδοτήμα.
Ἰνατι γοῦν ἔποσταίη ὁ κληρικός, πολλῶ δὲ πλέον
διακονίας, τῆς ἀμέμπτου καὶ ἀσφαλοῦς, καὶ εἰς σφαλερὰν καὶ ἀμφίβολον πολλῆς καὶ ἐπικινῶν ἐαυτὸν
ἐπιβήσει ;

Ἐρώτησις κε'. Μονοθελετῆς ἱερατικὸν ἔχων
ἐπάγγελμα, διὰ μετανοίας ὑπέστρεψεν εἰς τὴν καθ'
ἡμᾶς ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ ἐδέχθη, καὶ ἡγάσθη ·
μετὰ μικρὸν δὲ στραφεὶς εἰς τὸν ἴδιον ἤμετον, αἰρε-
σιώτης, ὡς πρότερον, γέγονεν · ἀλλ' αὐθις, ὡς
λέγει, καθ' ἑαυτὸν γεγονώς, καὶ τὸ ἀμάρτημα συν-
εἰς, εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν κατέφυγε, καὶ ἐδέχθη,
κατὰ τὸν καλῶς ὑποστρέψαντα ἄσωτον · ἐπεὶ δε-
θελεὶ καὶ ἱερωσύνης ἀξιοῦσθαι, ζητοῦμεν τὸ ποιητέον
μαθεῖν.

Ἄπ. Οὐδεὶς βελῶν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον,
καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βα-
σιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὸ ἱερόν φησιν Εὐαγγέλιον.
Διὸ κατὰ τὸν ἰδ' κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ ἁγίας καὶ
οἰκουμενικῆς συνόδου (τὰδε κατὰ βῆμα διαλαμβά-
νοντα, Περὶ τῶν κατηχομένων καὶ παραπεσόντων
ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τριῶν
ἔτων αὐτοὺς ἀκροαμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὐχε-
σθαι μετὰ τῶν κατηχομένων), ἀρκεῖ τῷ ὄστω κα-
κῶς ὀλισθήσαντι, καὶ τῆδε κάκιστε μεταρτίπιζο-
μένῳ, δεχθῆναι κατὰ τὴν τοῦ κανόνος περιουσίαν.
Ἰερατείας γὰρ οὐκ ἀξιοῦσθαι.

Ἐρώτησις κς'. Ἀκινδύνως ἐπίσκοποι μοναχοὶ τε
καὶ κληρικοί γίνονται φροντισταὶ δημοσίων ὀφειλῶν
καὶ δουλειῶν, καὶ κηδεμόνος πραγμάτων ἀρχοντικῶν,
ἢ ὄ ;

Ἄπ. Οἱ ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντες ἑξακοσιοὶ
τριακόσιαι ἅγιοι Πατέρες, καὶ τὴν ἁγίαν τετάρτην

VARÆ LECTIONES.

ἢ *confirmet.* ἰ *qui hæc gestant.* ἰ *scaktum.* * *ad eruditiss.* ἰ *Qui unam in Christo voluntatem*
= professionem.

ulla sigillet h. Sane 36 canon Laodicenæ synodi
hæc ait : Non oportet eos, qui sunt sacrați, vel
clerici, esse magos, vel incantatores, vel mathema-
ticos, vel astrologos, vel facere ea, quæ dicuntur
amuleta, quæ quidem sunt ipsarum animarum vin-
cula : eos autem qui ferunt ¹, ejici ex Ecclesia jus-
simus. Et 22 cap. 39 tit. 60, libri Basilicorum hæc
habet : Geometria quidem publice docetur, ars
autem mathematica damnatur. Et Vetus inquit :
Mathematicam dixit astronomiam. Clerici ergo, et
multo magis ii, qui altari ministrant, si publica-
rum, seditum functiones ausi fuerint suscipere,
corporatorum officium et administrationem merca-
ri, nummularii forte facti, vel prandii distractores
vel vini venditores, ipsi etiam astronomi, spon-
sione fidem dabunt, se ab his illicitis artibus abs-
tenturos Quod si non pareant, depositioni subji-
cientur. Ars autem medica, licet a philosophis ²
definiatur sanitatis esse conciliatrix, id tamen ne-
cessario non fit. Fallacia enim sunt hominum con-
silia. et multorum judicia prava, juxta veterem sen-
tentiam. Cur igitur abscedat clericus, multoque ma-
gissacerdos et diaconus, ab attributo sibi ministerio
irreprehensibili et firmo, et ad id, quod lubricum et
ambiguum, sæpe etiam periculosum, se conjiciat ?
ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος, τῆς ἀπονεμηθείσης αὐτῷ

Inter. 25. Monotheleta ¹ sacerdotalem habens
admonitionem ², per penitentiam ad nostram or-
thodoxam fidem rediit, et susceptus est ac sancti-
ficatus. Paulo autem post, ad proprium reversus
vomitus, hæreticus (ut antea) factus est : sed rur-
sus, ut inquit, cum apud se esset, et peccatum in-
telligeret, ad orthodoxam fidem confugit, et admis-
sus est, in modum opportune redeuntis prodigii ;
cum autem sacerdotium ambiat, quærimus, quid
faciendum sit, discere.

Res. Nemo mittens manum suam ad aratrum, et
retro conversus, aptus est ad regnum cælorum,
inquit sacrum Evangelium. Quamobrem, juxta 14
canonem sanctæ et œcumenicæ synodi Nicenæ
(hæc comprehendentem ad verbum, De catechume-
nis et iis qui lapsi sunt, visum est sanctæ et magnæ
synodo, ut ii tribus annis tantum audientes, postea
orent cum catechumenis), sufficit huic tam perditæ
lapse, et huc atque illuc agitato, si juxta canonis
tenorem admittatur ; nam sacerdotium non prome-
rebitur.

Inter. 26. An episcopi, monachi, et clerici sine
periculo fiant administratores publicorum officio-
rum et ministeriorum, et curatores negotiorum ad
magistratus pertinentium, necne ?

Res. Qui Chalcedone convenerunt sexcenti tri-
ginta sancti Patres et sanctam quartam synodum

cœlestem fecerunt. in 7 canone sub hæc de iis nominatim eleganter scripserunt: Eos, qui in clero semel ordinati sunt, et itidem monachos statuimus nec ad militarem expeditionem, nec ad sæcularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent et non pœnitentia ducti ad id revertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari. Et 83 canon sanctorum apostolorum hæc ait: Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, exercitui vacans, et utraque obtinere volens, Romanum scilicet magistratum, et sacerdotalem administrationem, deponatur. Quæ sunt enim Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo. Fient igitur in monachis, et reliquis adeo bene se gerentibus, ea quæ hujusmodi canonibus definita sunt.

Inter. 27. Conjuges communi forte consensu et placito animæ conducibili, monasticam vitam elegerunt. Quia autem rursus in eadem domo agunt, eodem victu, eademque mensa utentes, discere velim quid faciendum sit.

Res. Divini canonessanctæetœcumenicæsynodi, coactæ in templo sanctorum apostolorum, appellatæ I et 2, definiunt: tonsuras in monasteria sic fieri, ne recusari possint, et conventiones^a eorum, qui tondentur, a fidejussoribus suscipi. Qui igitur non degunt in monasteriis, in quibus habitu mutantur, et tonsi sunt, sed in mundanis diversoriis; compellentur a diœceseos episcopo, cum excommunicatione et acerbissimis pœnis redire bene, unde male exierunt.

Inter. 28. Pontifices, qui diaconos, vel sacerdotes ordinant, item qui per divinum lavacrum pueros orthodoxorum, aut aliquos hæreticos sanctificant; pariter qui aliquibus ministrant divinas sanctificationes, si in laboris præmium nummarias aliquas summas ab iis exigant, rectene faciunt, annon?

Res. Milites, inquit, propriis stipendiis non aluntur. Et per Mosen dixit Deus, Non constringes os bovi trituranti. Si igitur per mediocrem dationem aliquam, et arbitrio ordinati, vel aliter sanctificati, solatium accipere quærunt sacerdotes et pontifices, qui ordinant vel baptizant, nihil mali faciunt. Nam solemne est per consuetudinem, ordinantes accipere solatium. Quod si hujusmodi solitas munificentias non requirant, sed majora dona, et quæ ordinati facultates coangustent, non tantum non exaudientur, sed et depositioni subjiciuntur. Ait enim 2 canon sanctæ et œcumenicæ synodi: Si quis episcopus propter pecuniam ordinationem fecerit, et non venalem gratiam in venditionem deduxerit, et propter pecunias ordinaverit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero annumerantur, vel propter pecunias promoverit œconomum, vel defensorem, vel paramonarium,

α σύνοδον οὐρανῶσαντες, ἐν ζ' κανόνι αὐτῶν τὰ ῥητῶς περὶ τούτων ἐκαλλιγράφησαν, τοὺς ἐπαί ἢ κλήρω τεταγμένους καὶ μοναστὰς ὄρισαν μὴ ἐπὶ στρατείας, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἐργασθῆναι, τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμειομένους ὅτι ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο ὁ διὰ Θεὸν εἴλοντο, ἀναθεματίζεσθαι. Καὶ ὁ γγ' κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ταῦτα διέξεισιν· Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος στρατεία σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμύτητα κατέχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἱερουργίαν διακονίαν, καθαιρεῖσθω. Τὰ γὰρ Καίσαρος Καίσαρ· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. Γενήσεται οὖν ἐπὶ τοῖς οὕτω κελῶς πολιτευομένοις μοναχοῖς τε καὶ λαοῖς τὰ ἐν τοῖς τοιοῦτοις κανόσι διωρισμένα.

B Ἐρώτησις κζ'. Ὁμόζυγοι κατὰ κοινὴν τάξιν φιλοφελῆ θέλησιν καὶ ἀρέσκειαν τὸν μονήρη βίον ἐπιλέξοντο· ὅτι δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν μιᾷ κατοικίᾳ διάγουσιν, ἀδικαίτοι πάντως ὄντες καὶ ὁμοτράπεζοι, ζητῶ τὸ ποιηθῆναι ἐπὶ τούτοις μαθεῖν.

*A*π. Οἱ θεοὶ κανόνες τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων συστάσης ἀγάλας καὶ οἰκουμένης ἐπὶ οὐδοῦ, τῆς λεγομένης α' καὶ β', διορίζονται κατὰ τὴν ἀπαραίτητον εἰς μοναστήρια τὰς ἀποκαταστάσεις γίνεσθαι, καὶ ὑπὸ ἀναδόχων τὰς συνθήκας τῶν ἐκκευρωμένων δέχεσθαι. Οἱ γοῦν μὴ διάγοντες εἰς τὰ μοναστήρια εἰς τὴν μετεσχηματισθῆσαν καὶ ἐπαρηγορησαν, ἀλλ' εἰς κοσμικὰ καταγῶγια, καταναρροσθῆσονται παρὰ τοῦ ἐγγυηρίου ἐπισκόπου μετ' ἀφορισμοῦ καὶ δριμυτάτων ἐπιτιμίων ὑπεστράξοντες καλῶς ὄθεν ἐξῆλθον κακῶς.

C Ἐρώτησις κη'. Οἱ χειροτονοῦντες ἀρχιερεῖς ἐκ κόνους καὶ ἱερεῖς, ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος παῖδας ὀρθοδόξων ἀγιάζοντες, ἢ ἐκ νινος αἱρετικῶν· ὡσαύτως καὶ οἱ μεταδοῦντες τὴν χάριν τῶν θεῶν ἀγιασμάτων, ἐὰν ἀπαιτῶσιν ἕκαστος καλῶς ποιοῦσιν, ἢ οὐ;

*A*πόκρισις. Οἱ στρατιῶται, φησὶν, ἰδίῳ νόμῳ οὐκ ἀνατρέφονται. Καὶ διὰ Μωσέως εἶπεν ὁ Θεός, Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλώοντα. Εἰ γοῦν διὰ μετρίων ὁσέως, καὶ τῆ προαιρέσει τοῦ χειροτονημένου, ἢ ἄλλως ἀγιαζομένου, παρηγορηθῆναι ζητῶσιν οἱ χειροτονοῦντες ἢ βαπτίζοντες. Ἱερεῖς τε καὶ χειρετεῖς, οὐδὲν τι ποιοῦσι κακόν· Νενόμισται γὰρ ἐκ συνήθειαν παρηγορηθῆναι τοὺς χειροτονημένους· οὐ δὲ ταιαύτας μὲν συνήθειας εὐλογίας οὐ ζητῶσιν, ἀλλὰ δόματα σθεναρὰ καὶ τὴν ἰσχύον τοῦ χειροτονημένου στενωχωροῦντα, οὐ μόνον οὐκ ἐισπαιρόνται, ἀλλὰ καὶ καθαιρέσει ὑποβληθῆσονται. Ἐπεὶ γὰρ ὁ β' κανὼν τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἐπὶ οὐδοῦ. Εἰ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονῆσιν ποιῆσει, καὶ εἰς πρόσβιν κατάγει τὴν ἀπρατον χάριν, ἢ χειροτονῆσει ἐπὶ χρήμασι ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ ἑτέρον τινα ἐν τῷ κλήρῳ καθηριθμημένων, ἢ προβάλοιτο ἐπὶ χρήμασι οἰκονόμον, ἢ ἐκδικον, ἢ προσμονέμον,

VARIE LECTIONES.

^a sponsiones.

ἄλλως τινὰ τοῦ κανόνος δι' αἰσχροκέρδειαν, ὁ τοῦτω A
ἐπιχειρήσας, ἐλεγχεῖς κινδυνεύτω περὶ τὸν οἰκετὸν
βαθμῶν. Καὶ ὁ χειροτονούμενος, μηδὲν ἐκ τῆς κατ'
ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας, ἢ προβολῆς· ἀλλ'
ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντισμάτος, οὐ-
περ ἐπὶ χρήμασι ἔτυχεν. Εἰ δέ τις μεσιτεύων φανεῖται
τοῖς οὕτως αἰσχροτε, καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ
οὕτως, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκετοῦ ἐπιπτεῖται
βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ καὶ μονάζων, ἀναθεματιζέ-
σθω· Καὶ ὁ κγ' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ με-
γάλου πλάτιου συντάξις ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς
συνόδου ταῦτα διεξίεισι περὶ τοῦ Μηδένα ἐπίσκοπον,
εἴτε πρεσβύτερον, εἴτε διάκονον, τῆς ἀχράντου με-
ταδιδόντα κοινωνίας, παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράτ-
τειν, τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν, ὄβολον, ἢ
εἶδος τὸ οἰνοῦν. Οὐδὲ γὰρ πεπραμμένη ἐστὶν ἡ χά- B
ρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμὸν τοῦ πνεύματος με-
ταδιδόμεν, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις τοῦ δώρου ἀπανουρ-
γύτως μεταδοτέον. Εἰ δὲ φανεῖται τις τῶν ἐν τῷ κτ'
γρῷ κατελειγμένων ἀπαιτῶν ᾧ μεταδίδωσι τῆς
ἀχράντου κοινωνίας τὸ οἰνοῦν εἶδος, καθαιρεῖσθω,
ὡς τῆς τοῦ Σίμωνος ζηλώτης πλάνης καὶ κακουρ-
γίας.

Ἐρώτησις κθ'. Οἱ κατ' ἐπίγνωσιν ἀληθῆ πρὸς τὴν
ὀρθόδοξον πίστιν ἔρχόμενοι, Νεστοριανοὶ δηλονότι, Ἄρ-
μένιοι, Ἰακωβίται, καὶ ἕτεροι αἰρεσιῶται, διὰ μόνου τοῦ
ἁγίου μύρου ὀφείλουσι τελειοῦσθαι, ἢ καὶ διὰ θεοῦ
βαπτίσματος;

Ἄπ. Ὁ 4ε' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου,
ἀκολουθήσας τῷ ζ' κανόνι τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενι- C
κῆς β' συνόδου, τάδε κατὰ ῥήμα διαλαμβάνει· Τοὺς
προσπιεμένους τῇ ὀρθοδόξῃ καὶ τῇ μερδί τῶν σωζο-
μένων ἀπὸ αἰρετικῶν, δεχόμεθα κατὰ τὴν ὑπὸ τεταγ-
μένην ἀκολουθίαν τε καὶ συνήθειαν, Ἄρειανους μὲν
καὶ Μακεδονιανούς καὶ Ναβυτιανούς, τοὺς λέγοντας
ἐαυτοὺς καθαρούς, καὶ ἀριστεροὺς, καὶ τοὺς τεσσα-
ρεσκαίδεκατίτας, ἥτοι τετραδίτας, ἧγουν ἡ Ἀπολινα-
ριστὰς δεχόμεθα διδόντας λιβέλλους, καὶ ἀναθεμα-
τίζοντας πᾶσαν αἴρεσιν μὴ φρονούσαν ὡς φρονεῖ ἡ
ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία·
σφραγιζομένους ἥτοι χριστομένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ
μύρῳ τό, τε μέτωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὰς
βίνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα. Καὶ σφραγίζοντες
αὐτοὺς, λέγομεν, Σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου. D
Περὶ δὲ τῶν παυλιανισάντων, εἴτα προσφυγόντων
τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτίθεται, ἀναβαπτί-
ζεσθαι αὐτοὺς ἐξ ἑπαντος. Εὐνομιανούς μόντοι τοὺς
εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτισμένους, καὶ Μοντανιστὰς
τοὺς ἐκταῖθα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανούς,
τοὺς υἱοπατορίαν δοξάζοντας, καὶ ἕτερά τινα χα-
λεπὰ ποιούντας· καὶ πάσας τὰς ἄλλας αἰρέσεις,
ἐπειδὴ πολλοὶ εἰσὶν ἐνταῦθα, μάλιστα οἱ ἀπὸ τῆς
Γαλατῶν χώρας ὀδωμένοι, πάντας τοὺς ἀπ' αὐτῶν
θέλοντας προστίθεσθαι τῇ ὀρθοδόξῃ, ὡς Ἕλληνας
δεχόμεθα· καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιούμεν αὐτοὺς
Χριστιανούς, καὶ τὴν δευτέραν κατηχομένους, εἴτα

vel omnino aliquem ex canone, turpis quæstu
gratia, qui hoc tentasse convictus fuerit, de pro-
prio gradu in periculum veniat; et qui est ordina-
tus, ex ordinatione vel promotione, quæ instar
mercatorum venundatur, nihil juvetur, sed sit a
dignitate vel curatione alienus, quam pecuniis
adeptus est. Si quis autem sequester et interces-
sor a deo turpibus et nefariis lucris apparuerit,
hic quoque, si sit quidem clericus, proprio gradu
excidat; si sit autem laicus, vel monachus, ana-
thematizetur. Et 23 canon sanctæ et œcumenicæ
synodi in Trullo magni palatii coacte hæc perse-
quitur: Ut nullus, sive episcopus, sive presbyter,
sive diaconus, incommunicatam præbens communio-
nem, ab eo, qui communicat, ejus participationis
gratia, obolos, vel quamvis aliam speciem exigat.
Non est enim venalis gratia, nec pro pecuniis spi-
ritus sanctificationem impertitur: sed ea iis, qui
digni sunt, absque ulla est calliditate ° communi-
canda. Si quis autem eorum, qui sunt in cleri ca-
talogu, ab eo, cui immaculatam impertit commu-
nionem, ullam speciem exigere visus fuerit, depou-
natur, ut Simoniaci erroris et maleficii æmulator.

Inter. 29. Qui per veram cognitionem ad or-
thoxam fidem accedunt, Nestoriani videlicet,
Armenii, Jacobitæ, et alii hæretici, an solo sancto
unguento debeant initiari, an vero etiam divino
lavacro?

Res. Canon 95 synodi in Trullo secutus 7 ca-
nonem sanctæ et œcumenicæ 2 synodi, hæc ad
verbum complectitur: Eos, qui rectæ de fide sen-
tentia accedunt, et parti eorum, qui ex hæreticis
servantur, juxta subjectam consequentiam et con-
suetudinem recipientes, Arianos quidem, et Mace-
donianos, et Novatianos, qui se καθαρους [id est
puros] appellant, et tessares decatitas seu tetradidi-
tias, et Apollinaristas, recipimus dantes libellos, et
omnem hæresim anathematizantes, quæ non sentit,
ut sentit sancta Dei universalis et apostolica Eccle-
sia: sancto primum chrismate et frontem, et oculos
et nares, et os, et aures imprimentes, dicimus:
Signaculum doni Spiritus sancti. De iis autem, qui
Pauliani sectam secuti sunt, deinde ad catholicam
Ecclesiam confugerunt, statutum est ut ii omnino
rebaptizentur. Eunomianos quoque, qui in unam
demersionem baptizant, et Montanistas, qui hic
dicuntur Phryges, et Sabellianos, qui Filium idem
esse cum Patre existimant, et alia quædam gravia
faciunt, et omnes alias hæreses, quoniam multi
hic sunt, et maxime qui ex Galatarum regione
profecti sunt: omnes ex iis, qui ad rectam de fide
sententiam volunt accedere, recipimus ut Græcos P.
Et primo quidem die, eos Christianos facimus,
secundo autem, cathecumenos, deinde tertio, ad-
juramus, simul etiam ter in faciem et aures inspi-
rantes: et sic iniciamus, et diu in ecclesia versari

VARÆ LECTIONES.

• fraude. • paganos.

et Scripturas audire facimus, et tunc ipsos baptizamus. Quin etiam Manichæos, et Valentinianos, et Marcionistas, et similes hæreticos. Nestorianos autem oportet libellos facere, et hæresim suam anathematizare, et Nestorium, et Eutychem, et Dioscorum, et Severum, et reliquos talium hæreseon principes, et qui eadem, quæ illi, sentiunt, et omnes prædictas hæreses, et sic esse sanctæ communionis participes. Itaque juxta canonis hujus tenorem alii quidem hæretici lavacro sanctificantur, alii autem sancto duntaxat unguento consecrantur.

λαμβάνειν τῆς ἁγίας κοινωνίας. Κατὰ γοῦν τὴν τοῦ τοιοῦτου κανόνος περιλήψιν, οἱ μὲν τῶν αἰρεσιωτῶν διὰ βαπτίσματος ἀγιάζονται, οἱ δὲ διὰ μόνου τοῦ ἁγίου μύρου τελειοῦνται.

48 Βαλιντινιανούς.

Inter. 30. Si hæreticus sacerdos vel diaconus dignus habitus divino et sancto baptismate, vel per sanctam unctionem sanctificatus sit, licebitne ei sacra facere cum priore ordinatione, an vero si sacra ministrare velit, iterabitur ejus ordinationis?

Res. Canon 80 sanctorum apostolorum eos, qui ex pagana vita ad orthodoxam fidem accedunt et baptizantur, episcopalem etiam dignitatem promereri definit. Priore igitur sacerdotio pro sacrilego habito, et pro non facto, si cum canonica disciplina judicatus, qui sic fuerit orthodoxus effectus, et cum esset aliquando profanus sacerdos, in posteriore vita sua indemnalis apparuerit, dignus censeatur non sacerdotali solum dignitate, sed et episcopali, per consuetos omnino gradus ad doctoriam promotus sublimitatem.

Inter. 31. Si hæretici, qui ad orthodoxorum fidem accessit, uxor et liberi, vel etiam alii ejus familiares et domestici, non fiant orthodoxi, sed inhæreant priori hæresi, an prohibebitur is, qui (ut diximus) baptismate initiatus est, ad sacerdotalem vel episcopum ascendere gradum: an vero propter illorum malitiam et ipse tali bono privabitur?

Res. Canon quidem 39 synodi Carthaginensis ait, ut episcopi, et presbyteri, et diaconi non ordinentur, priusquam omnes qui sunt in suis ædibus, Christianos orthodoxos fecerint. Canon autem 72 sanctæ et œcumenicæ in Trullo synodi hæc in parte definit expressim: Si autem aliqui, qui adhuc sunt infideles, et in orthodoxorum gregem pondum relati sunt, inter se legitimo sunt matrimonio conjuncti: deinde hic quidem eo, quod est honestum, electo, ad lucem veritatis accurrerit: ille vero erroris vinculo detentus fuerit, nolens divinos radios fixis oculis intueri, et fideli placeat cum infideli cohabitare, ne a se invicem separentur. Ex divini enim Pauli sententia, sanctificatus est vir infidelis in muliere, et sanctificata est mulier infidelis in viro. Contrarietatem igitur duorum canonum, quæ esse videtur, canonicè sol-

και τὴν τρίτην ἐξορκιζομένους, μετὰ τοῦ ἡμῶν τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον, και εἰς τὰ ὦτα · και οὕτως καθηχοῦμεν, και ποιούμεν χρονίζειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, και ἀπορῶσθαι τῶν Γραφῶν · και τότε οὕτως βαπτίζομεν. Καὶ τοὺς Μανιχαίους δὲ, και τοὺς Γαλεντινιανούς 48, και τοὺς Μαρκιωνιστάς, και τοὺς ἐκ τῶν ὁμοίων αἰρέσεων, τοὺς Νεστοριανούς, χρηστῶς ἐντιβέλλοις, και ἀναθεματίζειν τὴν αἴρεσιν, εὐσῶν, και Νεστόριον, και Εὐτυχέα, και Διόσκορον, και Σεβήρον, και τοὺς λοιποὺς ἐξάρχους τῶν τοιαύτων αἰρέσεων, και τοὺς φρονούστας τὰ αὐτῶν, και τὰς αἰρέσεις προσαναφουρένας αἰρέσεις · και οὕτως μετα-

Ἐρώτησις λ'. Ἐὰν αἰρετικὸς, ἱερεὺς, ἢ διάκονος, ἀγιάσθῃ τοῦ θεοῦ και ἁγίου βαπτίσματος, ἢ διὰ τοῦ ἁγίου μύρου ἁγιασθῇ, ἔσεται ἱερουργῶν μετὰ τῆς προτέρας χειροτονίας αὐτοῦ, ἢ ἐτέρας ἀγιάσειν χειροτονίας, ἐκ θελήσει ἱερουργεῖν;

Ἄπ. Ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων π' κανὼν τῶν ἐθνικοῦ βίου προσελθόντας τῇ ὀρθοδόξῳ πίστι καὶ βαπτισθέντας, και ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος κατεξαισθῆαι διορίζεται. Τῆς γοῦν προτέρας ἱερωσύνης, μωροσύνης νομιζομένης, και ὡς μὴ γινομένης λογιζομένη, ἔαν μετὰ τῆς κανονικῆς ἀκριβείας ἀνακρινόμενος ὁ αὐτὸς ὀρθοδόξῃσας, και ἂν ποτε βέβηλος ἱερεὺς, καὶ τὸ ὑστέρον αὐτοῦ βίου ἀκατάκριτος ἀναφανῆναι, ἀγιάσειν ἢ μόνον ἱερατικοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ και ἐπισκοπικῶν, ἐκ τῶν συνήθων πάντως βαθμῶν εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἢ ἀναγόμενος.

Ἐρώτησις λα'. Ἐὰν τοῦ προσελθόντος τῇ πίστι τῶν ὀρθοδόξων αἰρετικοῦ ἢ γυνῆ, και οἱ παῖδες, ἢ ἄλλοι οὗτοι συνείησιν και συγκάτοικοι, οὐκ ἐξαισθῆσονται ἀλλ' ἐξέχονται τῆς προτέρας αἰρέσεως, καὶ κωλυθήσεται ὁ τελειωθείς, ὡς εἴρηται, διὰ τοῦ βαπτίσματος, εἰς ἱερατικὸν βαθμὸν ἢ ἐπισκοπικὸν ἀνελεθῆναι · ἢ διὰ τὴν ἐκείνων κακίαν και αὐτὸς τῶν ἁγίων ἀποστερηθῆναι;

Ἄπ. Ὁ μὲν λζ' κανὼν τῆς ἐν Καρθαγίνῃ ἐκκλησίας, φησὶν, Ἐπίσκοπον και πρεσβύτερον και ἄλλον μὴ χειροτονεῖσθαι πρὶν πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν ὀρθοδόξους Χριστιανούς ποιήσουσιν. Ὁ δὲ κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ ἁγίας και ὀικουμενικῆς συνόδου διορίζεται ἐν μέρει ταῦτα ῥητικῶς, Εἰ δὲ τις ἐστὶ ἐν τῇ ἀπιστίᾳ τυγχάνωντας, και οὕτως τῇ τῷ ὀρθοδόξῳ ἐγκαταλεγέντες ποίμνῃ, ἀλλήλους γὰρ νομίμως ἡρμόσθησαν · εἴτα ὁ μὲν τὸ καλὸν ἐκτελέσει, τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας προσέδραμεν · ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς πλάνης κατεσχεθῆναι, δεσμοῦ, μὴ πρὸς τὴν ἀληθείας ἀτενίσαι ἀκτίνης ἐλόμενος · εὐδοκεῖ ὁ ἀπιστῶν ἢ ἀπιστος, ἢ τὸ ἔκκαλιν ὁ ἀπιστος σκεπῆται τῇ πίστι · μὴ χωρίζεσθω, κατὰ τὸν θετον ἀπόστολον. Ἐγίασται γὰρ ὁ ἀπιστος ἀνὴρ ἐν τῇ γυναικὶ ἢ ἡγίασται ἢ ἀπιστος γυνὴ ἐν τῷ ἀνδρὶ. Τὴν αἰφαινομένην οὖν ἐναντιότητα τῶν δύο τούτων ἐπι-

VARIÆ LECTIONES.

48 Βαλιντινιανούς.

α quod bonum est.

ων κανονικῶς λύντες, λέγομεν ὅτι, ὁ μὲν ἐκ γενε-
τῆς ὢν ὀρθόδοξος, μετὰ γυναικὸς αἰρετικῆς συν-
αφθεῖς, οὐκ ἀξιωθείη κληρώσεως, εἰ μὴ καὶ τοὺς ἐν
τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ποιήσῃ ὀρθοδόξους Χριστιανούς· ὅτι
καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κεχωρισμένους ἐστὶ συν-
δέσας, ὡς τῆ τοῦ Χριστοῦ μερίδι συμπλέξας κληρὸν
ἀμαρτωλόν. Ὁ δὲ αἰρεσιώτης ὢν ἐκ σπαργάνων
αὐτῶν, ἐὰν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν προέληται, δικαίως,
ἐὰν ἀπὸ τινος ἐτέρου λόγου οὐκ ἐμποδίζηται, χει-
ροτονίας ἀξιωθείη ἱερατικῆς. Τί γὰρ οἶδας, φησὶν
ὁ μέγας Ἀπόστολος, ἐὰν ὁ πιστὸς μεταγάγη τὴν
ἄπιστον σύζυγον αὐτοῦ πρὸς τὴν πίστιν; Καλῶς οὖν
ὁ εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἔλθων ἀπὸ θρησκείας
αἰρετικῶν, κατὰ κανόνα ἀξιωθείη ἀξιώματος ἱερα-
τικοῦ, καὶ μὴ ὀρθοδοξήσασιν ἡ γυνὴ καὶ τὰ τέκνα
αὐτοῦ.

Ἐρώτ. λβ'. Ἀπροκριμάτιστόν ἐστι τελεῖσθαι τέκνων
ἀναδοχὰς διὰ Λατίνων, Ἀρμενίων Μονοθελητῶν, Νεστο-
ριανῶν, καὶ λοιπῶν τοιούτων· ἢ μᾶλλον μισητῶν καὶ
ἀποτρόπαιον;

Ἀπόκ. Τὸ β' θέσπισμα τοῦ ι' κεφαλαίου τοῦ α'
τίτλου τοῦ α' βιβλίου τῶν βασιλικῶν; Αἰρετικὸς,
φησὶν, ἐστὶ, καὶ τοῖς κατὰ τῶν αἰρετικῶν ὑπόκειται
νόμοις, ὁ μικρὸν γοῦν ἐκκλῖνων τῆς ὀρθοδόξου πί-
στεως. Ἐπεὶ γοῦν πάντες οἱ ἀπαριθμηθέντες εἰς
τὴν παρούσαν ἐρώτησιν, οὐ διὰ μικρὸν ἀλλὰ διὰ
πλάτος μέγα καὶ δυσδιεξίτητον ἐκ τῆς τῶν ὀρθοδό-
ξων Ἐκκλησίας ἀπεξενώθησαν, πάντως οὐδὲ χάριν
ἀναδοχῆς παίδων πνευματικῶν μεσιτευομένης δι'
ἀγίων εὐχῶν καὶ ἀγιασμάτων πολλῶν, ἡμῖν συγχοι-
νωνήσουσιν· ἴνα μὴ καὶ αὐτοὶ ἀκοινωνήσῃα κατακριθῶ-
μεν, κατὰ τὸν κανόνα, τὸν λέγοντα, Ὁ κοινωνῶν ἀκοι-
νωτήτων, καὶ αὐτὸς ἀκοινωνητὸς ἐστιν.

Ἐρώτ. λγ'. Ὀρθόδοξαι γυναῖκες συνάπτονται τάχα
γαμικῶς μετὰ Σαρακηνῶν, ἢ καὶ αἰρεσιωτῶν, καὶ θέλου-
σιν, ὡς ὀρθοδοξοῦσαι, καθὼς διενίστανται, μεταλαμβά-
νειν τῶν θείων ἀγιασμάτων· ζητοῦμεν οὖν τὸ ποιητέον
μαθεῖν.

Ἀπόκ. Ὁ ο' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου
ταῦτά φησι· Μὴ ἐξεῖναι ὀρθόδοξον ἄνδρα αἰρετικῆ
συνάπτεσθαι γυναικί, μήτε αἰρετικῷ ἀνδρὶ ὀρθόδοξον
γυναῖκα συζεύγυσθαι. Ἄλλ' εἰ καὶ φνητὸ τοιοῦτον
ὑπὸ τινος τῶν ἀπάντων γινόμενον, ἄκυρον τὸν γάμον
ἡγεῖσθαι, καὶ τὸ ἄθεσμον διαλύεσθαι συνοικέσιον. Οὐ γὰρ
χρὴ τὰ ἄμικτα μιγνύναι, οὐδὲ τῷ προβάτῳ τὸν λύκον
συμπλέεσθαι, καὶ τῆ τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆ τὸν τῶν
ἀμαρτωλῶν κληρὸν. Εἰ δὲ παραβῆ τις τὰ παρ' ἡμῶν
δρισθίεντα, ἀφοριζέσθω. Ἢ γοῦν διὰ τὴν ἄθεσμον ταύτην
κοινωνίαν μετὰ αἰρετικοῦ, ἀφωρισμένη οὕσα καὶ ἀκοινώ-
νητος, πῶς τῶν θείων ἀγιασμάτων ἀξιωθείη; πάντως
οὐδὲ καμῶ, εἰ μὴ ἀποστῆ τοῦ κακοῦ, καὶ κανονικὸς
ἐπιτίμιος διορθωθῆ.

Ἐρώτ. λδ'. Τινὲς γυναικείων μοναστηρίων
προσεστώσαι ζητοῦσιν ἐγγύρησιν ἐπισκοπικὴν χάριν
τοῦ δεχέσθαι λογισμούς τῶν ὑπ' αὐτὰς μοναχῶν.
Ζητοῦμεν οὖν εἰ ἔστιν ἐνδεχόμενον τοῦτο γενέσθαι.

VARIÆ LECTIONES.

, *permissione* * *confessiones.*

PATROL. GR. CXIX.

ventes, dicimus eum, qui cum nativitate ortho-
doxus esset, cum hæretica muliere conjunctus est,
dignum non censerī, qui in clerum allegatur, nisi
domesticos suos omnes Christianos fecerit ortho-
doxos: quia et ab ecclesiastica est remotus com-
munionē, utpote qui Christi partibus peccatricem
sortem implexuerit. Qui autem, hæreticus cum es-
set ab incunabulis, orthoxam fidem delegerit,
jure, nisi quæ justa causa impediāt, ordinationem
sacerdotalem consequi possit. Quid enim (inquit
magnus Apostolus) nosti, si fidelis deducat infide-
lem conjugem ad fidem? Recte igitur, qui ad or-
thodoxam fidem venit ab hæreticorum superstitione,
sacerdotali secundum canones honoretur
dignitate, licet uxor et liberi ejus orthodoxi non
fiant.

Interr. 32. An extra præjudicium infantium sus-
ceptiones fiunt a Latinis, Armeniis, Monotheletis,
Nestorianis, et cæteris ejusmodi, an potius odio
dignum atque detestandum?

Resp. Thema 2, cap. 10, 1, lib. 1 Basilicorum:
Hæreticus, inquit, est, et legibus, quæ de hæreti-
cis sunt, subjicitur, qui paulum ab orthodoxa fide
declinat. Cum igitur ii omnes, qui hæc interroga-
tione enumerati sunt, non parvo, sed longo spatio,
et quod difficile superari queat, ab orthodoxorum
Ecclesia prorsus exsulent: non communicabunt,
nobiscum gratiam susceptiouis liherorum spirita-
lium, per sacras preces et sanctificationes multas
intercedentis: ne et excommunicatione condem-
nemur, juxta canonem dicentem, Qui communicat
cum excommunicato, est excommunicatus et ipse.

Interr. 33. Orthodoxæ mulieres conjunguntur
forte per nuptias cum Saracenis vel hæreticis, vo-
luntque, ut bene de fide sentientes, quemadmodum
constanter instituerunt, participes fieri divinarum
sanctificationum. Quærimus quid faciendum sit.

Resp. Canon 70 synodi in Trullo hæc ait: Non li-
cere vero orthodoxo cum muliere hæretica con-
jungi, neque vero orthoxæ cum viro hæretico co-
pulari. Sed et si quid ejusmodi ab ullo ex omni-
bus factum apparuerit, irritas nuptias existimari,
et nefarium conjugium dissolvi: neque enim ea,
quæ non sunt miscenda, misceri; nec ovem cum
lupo, nec peccatorum sortem cum Christi parte
conjungi oportet. Si quis autem ea, quæ a nobis
decreta sunt, transgressus fuerit, segegetur. Quæ
igitur per illicitam hanc cum bæretico societatem,
exterminata excommunicataque est, quonam modo
habebitur divinis sanctificationibus digna? nullo
prorsus, nisi a malo divertat, et canonicis emen-
data sit correctionibus.

Interr. 34. Quædam muliebrium monasteriorum
præfectæ episcopalem requirunt veniam, ut sibi
subditarum monialium ratiocinia suscipiant. Quæ-
rimus, an illud admitti possit.

Resp. Alibi etiam diximus, solis tributum esse A sacerdotibus, confessionum suscitare ratiocinia cum episcopali permissu. Si igitur non sacratus præfectus nec cum episcopali permissu id facere potest, multo minus id præfectæ concessum erit : etsi virtus eius solum splendore superet.

Interr. 35. Divini canonis dictionum meminere. Quærimus, quale sit earum officium.

Resp. Olim aliquando ordines diaconissarum canonibus cogniti fuere, habebantque ipsæ gradum ad altare. Menstruorum autem inquinatio ministerium earum a divino et sancto altari expulit. In sanctissima autem Ecclesia sedis Constantinopolitanorum diaconissæ deliguntur, unam quidem communicationem non habentes ad altare, in multis autem habentes conventum, et muliebrem cœtum ecclesiastice dirigentes.

Interr. 36. An subdiaconus et diaconus legitime possit cum muliere copulari necne.

Resp. Et canones, et leges variæ vetant sacros post ordinationem mulieribus conjugari. Cum autem (ut videtur) canonicum hoc contemneretur interdictum, inter imperatores inclutus et sapientissimus dominus Leo per Novellam sanctionem vitium emendavit. Inquit enim hæc in parte expressim tertia ejus Novella : Jubemus ut ad vetus Ecclesiæ superne traditum prescriptum creationes procedant : neque enim dignum est, ut qui spiritali ascensu supra corporis abjectionem evecti sunt, hi rursus ad carnis sordes delabantur ; sed e diverso, ut divinum ministerium ex corporis sordibus tanquam in altum aliquem gradum conscendant, convenientius fuerit. Quamobrem nemo eorum, qui altari serviunt post ordinationem audacter lege connubii mulieri conjungatur. Idque si fecerit licuit, quod post eam adeo male fuit ausus.

Interr. 37. Licitum est sacerdotibus præfectos existentes, vel primopapas*, et pontifices, supermanicis et supergenualibus insigniri, an est vetitum.

Resp. Supermanicarum et supergenualium sacratissimus amictus solis pontificibus attributus est, velut figuram obtinentibus Domini, et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi : indeque peccata etiam hominum remittunt, aliaque majora ad imitationem Christi faciunt, quæ sacerdotibus data non sunt. Quæreneque supermanicarum, neque supergenualium merebuntur amictum. Nam supermanicæ figura sunt manicarum, quibus erant constrictæ manus Domini, et Dei, et Servatoris nostri Jesu Christi, quando ad voluntariam passionem conten-

Απόκ. Γαί ἄλλοτε εἶπομεν, μόνοις τοῖς ἱερεῖσι μετὰ ἐπισκοπικῆς ἐκχωρήσεως δεδομένοι εἶναι τὴν δέχεσθαι λογιμοῦς. Ἄν γοῦν οὐδὲ ἄνθρωπος καθήγουμενος μετὰ ἐπισκοπικῆς ἐκχωρήσεως ἕνεκα δέχεσθαι λογιμοῦς, πολλῶν πλέον οὐκ ἐκχωρηθῆναι παρὰ καθήγουμένης γίνεσθαι, καὶ ἡ ἀρετὴ αὐτῆς ἴσχυι τὸν ἕλιον.

Ἐρωτ. λε'. Οἱ θεοὶ κανόνες μείνηται διακονισσῶν. Ζητοῦμεν οὖν μαθεῖν ποτὶν ἐστὶ τὸ τοῦτο λειτουργημα.

Απόκ. Πάλαι ποτὲ καὶ τάγματα διακονισσῶν καὶ κανόνων ἐπεγινώσκετο, καὶ εἶχον καὶ αὐτὰ βιβλίον ἐν τῷ βήματι · ἡ δὲ τῶν ἐμμένων κάκωσις τῶν ὑπηρεσιῶν ταύτην ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἁγίου βήματος ἐξέβησε · παρὰ δὲ τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τοῦ ἔθνους τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν διακονισσῶν προχωροῦντων μὴ μὲν μετουσίαν μὴ ἔχουσαι ἐν τῷ βήματι, ἐκτασίζουσαι δὲ τὰ πολλὰ, καὶ τὴν γυναικωνίτιν ἐκτασιστικῶς διορθούμεναι.

Ἐρωτ. λς'. Ἰποδιάκονος καὶ διάκονος δύναται μίμωως συναφθῆναι γυναικί, ἢ οὐ ;

Απόκ. Καὶ κανόνες καὶ νόμοι διάφοροι κατέταξαν τοὺς ἱερωμένους συναφθῆναι γυναικί μετὰ τῆς χειροτονίας. Τοῦ δὲ τοιούτου κανονικοῦ παραγγέλλεται ἀθετουμένου, ὡς εἰσὶν, ὁ ἐν βασιλικῶν ἀσίδιμος καὶ σοφώτατος κύριος Λέων, διὰ τῆς ἐπιστολῆς Νεαρῶν τὸ κακὸν διορθώσατο. Φησὶ γὰρ ἡ τρίτη Νεαρῶν αὐτοῦ ἐν μέρει ταῦτα ῥητικῶς ἐπιλέγουμεν κατὰ τὸ ἄνωθεν ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας διάταγμα τὰς χειροτονίας προβαίνειν. Οὐκ ἄξιόν ἐστι, μετὰ τὸ ἀνοψωθῆναι τῆς συμπνευματικῆς ταπεινώσεως ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἀνάστασης τούτους πάλιν ἐπὶ τὴν σαρκικὴν ταπεινότητα ἐπιπέσειν · τούναντιον δὲ μᾶλλον χρὴ εἰς ἐσέως ὑψηλὴν τὴν θέαν λειτουργεῖν ἐκ τῆς συμπνευματικῆς ταπεινότητος ἀναβαίνειν. Διὸ οὐδεὶς τῶν τοῦ βήματος μετὰ τὴν χειροτονίαν ταλμηρῶς συζητηθῆναι νόμον γάμου γυναικί · τοῦτο δὲ ποιήσας ἀποκρίσεται. Ἐξὴν γὰρ αὐτῶν πρὸς τῆς χειροτονίας ποιῆσαι τὸ μετὰ τὴν χειροτονίαν οὕτω κακῶς ἐπισηθῆναι.

Ἐρωτ. λς'. Ἐκχωρητὸν ἐστὶ τοὺς ἱερεῖς, ἡμῶν οὖν ὄντας, ἢ πρωτοπαπάδας, καὶ τοὺς ἀρχιεπίσκοπους διὰ ἐπιμανικῶν καὶ ἐπιγονατίων ἀποστεμνίσθαι ;

Απόκ. Ἡ τῶν ἐπιμανικῶν καὶ τῶν ἐπιγονατίων ἰερωτάτη ἐνδυμνία μόνοις τοῖς ἀρχιερεῦσι παρατίμηται, ὡς τὸν τύπον ἐπέχουσι τοῦ Κυρίου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ · ἀποκρίσεται καὶ ἀμαρτίας ἀφίψουσιν ἀνθρώπων, καὶ ἅλλα τὰ ἁγία Χριστομιμήτως μελίζοντα, ὅσα τοῖς ἱερεῦσι ἐνεδόθησαν. Διὸ οὐδὲ τῆς σῶν ἐπιμανικῶν καὶ ἐπιγονατίων ἐνδυμνίας ἀξιοθῆσονται. Ἐπεὶ δὲ ἐπιμανικὰ τύπος εἰσὶ τῶν χειροπεδῶν τῶν ἱερωμένων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὅτε πρὸς τὸ ἵνα

VARIÆ LECTIONES.

* qui abbates sint, vel protopapades.

πάθος ἠελίετο. Τὸ δὲ ἐπιγονάτιον εἰς τύπον τοῦ Ἀ
λεντίου ἐστίν, ὃ ὁ Κύριος ἐνεδύσατο, καὶ τοὺς πόδας
τῶν μαθητῶν ἔνιψεν. Ὡσπερ οὖν οὐ δοθεῖται ἐπισκόπων
τινὶ τὰ τοῖς πατριάρχαις φιλοτιμηθέντα διὰ ἐνδυμε-
νίας χρύσματα, σάκκος δηλονότι καὶ πολυσταύριον
(τούτους γὰρ ὑπὸ τούτων κυδίνεσθαι δέδοκται, ὡς
καὶ ἀναφερομένους εἰς τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα ὡς
οὕτως οὐδὲ τὰ τοῖς ἐπισκόποις ἀπονεμηθέντα προνόμια
τοῖς ἱερεῦσι δοθήσεται ἵνα μὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
προνομίων σύγχυσις γένηται, καὶ τῷ Πλάσαντι εἴπη
τὸ πλάσμα Ἐξισούμαί σοι.

Ἐρώτ. λη'. Ἀπὸ ἀρχαίας ἐγγυρίου συνθηλας
θάπτονται λείψανα ὀρθοδόξων εἰς τὰς κατὰ χώραν
ἐκκλησίας ἡμῶν. Ζητῶ οὖν μαθεῖν εἰ ἔστι τοῦτο
ἀποκριμάτιστον.

Ἀπόκ. Διαφορὰ μεγάλη ἐστίν ἐκκλησιῶν κασιερ-
θειῶν διὰ ἐγκαινίων ἀνοιξιῶν καὶ ἐθρονισμοῦ,
χρίσματος τε ἁγίου μύρου, καὶ ἀποθέσεως λειψάνων
ἁγίων μαρτυρικῶν, καὶ τῶν μὴ οὕτως ἁγιασθειῶν,
καὶ εὐκτηρίου τόπον ἐπεχουσῶν. Διὸ ἐν ἐκείναις μὲν
ἐν αἷς δηλονότι μαρτυρικὰ λείψανα τεθησαύριστα,
καὶ ἁγίου μύρου ἐμεσολάβησε χρῆμα, ἀνθρώπινον
λείψανον οἰονόητοῦν οὐ ταφίσηται (κατὰ τὸ β' κε-
φάλαιον τοῦ α' τίτλου τοῦ ε' βιβλίου τῶν βασιλικῶν,
τὸ λέγον· Μηθεὶς ἐν ἐλλησίᾳ θαπτέτω νεκρὸν. Καὶ
κατὰ τὸν ἔξωθεν αὐτοῦ κείμενον παλαιόν, τὸν λέ-
γοντα· Οὐκ ἔξεστι θάπτειν τινὰ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἔνθα
δολονότι μάρτυρος ἐκεῖσε σῶμα ἀπόκειται)· εἰς δὲ
τοὺς μὴ οὕτω καθιερωθέντας, ἁγίους εὐκτηρίους
κατονομαζομένους, ἀκινδύνως ἐνταφιασθήσονται
λείψανα.

Ἐρώτ. λθ'. Κάτοικοι τινων ἐνοριῶν, τῆς τῶν
οἰκείων ἀρχιερέων χειροτονίας παραιτούμενοι, ἐτέρων
ἐνοριῶν ἐπισκόποις προσέρχονται καὶ χειροτονιῶν, καθὼς
ἕκαστος ἔχει θελήματος. Εἰ γοῦν ἀσφαλῶς αὐτοῖς γίνεται
τοῦτο, ζητῶ μαθεῖν.

Ἀπόκ. Τοὺς μὲν ἀναγνώστας τοὺς ἀθετήσαντας
τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν, καὶ εἰς ἐτέρας
ἐνορίας μελζονος ἐξιώθεντας βαθμοῦ διὰ χειροθε-
σίας ἐπισκοπικῆς, ἀκοινωνήσιας ἐπιτιμίῃ οἱ κανόνες
καθυποβάλλουσι· καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ
τοὺς χειροτονήσαντας τοῦτους, καθὼς τὰ περὶ
τούτου παρίσταται ἀπὸ τοῦ νό' κανόνος τῆς ἐν
ἱερθαγένῃ συνόδου, ταῦτα κατὰ ῥῆμα διαλαμβά-
νοντος· Κληρικούς εἰς ἐκκλησίαν τελοῦντας, ὡς
ἴδη ὠρίσαμεν, μὴ ἔξεστι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι
ἐκκλησίαν, ἀλλὰ στέργειν ἐκείνην ἐν ἣ λειτουργεῖν
ξ ἀρχῆς ἠξιώθησαν· ἐκτός ἐκείνων οἵτινες ἀπὸ
κατὰ τὸν νόμον μετέλθον. Εἰ δὲ τις ἐπίσκοπος, μετὰ τὸν
ρον τοῦτον, ἄλλῃ ἐπισκόπων προσήκοντα δέξεται
ληρικῶν, ἔδοξεν ἀκοινωνητον εἶναι καὶ τὸν δεχθέν-
τα καὶ τὸν δεξάμενον· ἕως ἂν ὁ μετστῆς κληρικός
εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανάβῃ Ἐκκλησίαν. Περὶ δὲ τῶν
κτικῶν συνεζητήθη ποτὲ παρὰ ταύτη τῇ ἁγίᾳ
συνόδῳ τῆς τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησίας,
πριαρχεῦοντος τοῦ ἁγιωτάτου ἐν πατριάρχεις καὶ

debat. Supergenuale autem, figura est lintei, quod
induit Dominus, cum discipulorum pedes lavit.
Quemadmodum igitur quæ patriarchis per indu-
menta gratiæ tributæ sunt^t, ulli alii non dantur
episcopo, saccus videlicet et crux multiplex^u (eos
enim hisce decorari placuit, utpote relato ad^v ha-
bitabilis orbis extrema): sic nec episcopis con-
cessa privilegia sacerdotalibus dabuntur, ne pri-
vilegiorum ecclesiarum confusio fiat, et Creatori
dicat creatura, Exæquor tibi.

Interr. 38. Vetere provinciæ consuetudine reli-
quiæ^x orthodoxorum in nostræ regionis ecclesiis
sepeliuntur. Quæro igitur discere, an hoc citra
B præjudicium fiat.

Resp. Magna differentia est inter ecclesias con-
secratas per initiatorias dedicationes, et throni
inaugurationem sanctique unguenti unctionem, et
sanctarum reliquiarum martyrum indigationem;
et eas quæ sic sanctificatæ nan sunt, obtinentque
oratorii locum. Ideoque in quibus videlicet marty-
ricæ reliquiæ reconditæ sunt, et sancti unguenti
intervenit unctio, humanum quælecunque cadaver
non sepelietur, juxta 2 caput, 1 tit., 5 lib. Basili-
cornum inquis: Nullus in ecclesia sepeliatur
tuus. Et secundum veterem^y, extra eum positum:
Non licet sepelire quemquam in ecclesia, ubi scilicet
martyris corpus depositum est. In sanctis autem
oratoriis appellatis, quæ ita consecrata non sunt,
reliquiæ siue periculo sepelientur.

Interr. 39. Quarumdam parœciarum incolæ,
suorum pontificum ordinationes respuentes, alia-
rum diœcesium et ordinationum episcopos ade-
unt prout quisque vult: an tuto faciant, quæro di-
scere.

Resp. Lectores quidem, qui suorum episcoporum
ordinationes spreverunt: et in aliis provinciis ma-
jorem gradum per episcopalis manus impositionem
consecuti sunt, excommunicationis pœnæ canones
subjiciunt, nec eos modo, sed et eos, qui ordinave-
runt, quemadmodum exprimitur canone 54 synodi
Carthaginensis, hæc complectente ad verbum:
Clericos in ecclesia agentes, ut jam definiimus, non
licere ordinare in alius civitatis ecclesia, sed con-
tentos esse illa, in qua ab initio ministrare merue-
runt: iis exceptis, qui amissa sua patria, ex ne-
cessitate in aliam ecclesiam migrarunt. Quod si
quis episcopus post hanc definitionem, clericum
susceperit ad alium episcopum pertinentem, pla-
cuit excommunicationem esse, tam susceptum, quam
suscipientem, donec qui migravit clericus, ad pro-
priam ecclesiam revertatur. De laicis autem simul
quæsitum est in sancta Constantinopolitanorum
Ecclesiæ synodo, patriarchatum obtinente sanctis-
simo inter patriarchas et sapientissimo domino
Michaele Anchialo, et mense Novembri, indictione

VARIÆ LECTIONES.

^t per suppellectilem beneficia tributa sunt. ^u polystaurium. ^v quorum nomina referentur in sacris ad-
idavera. ^y scilicet, interpretem.

quarta, synodalis est facta subnotatio, ex variorum canonum allegatione excepta ², ex æquo puniri eum, qui ex aliena provincia ordinat laicum, præter episcopi ipsius sententiam, ipsumque etiam ordinatum.

Interr. 40. Possunt diaconi præter archidiaconorum voluntatem sacerdotalem consequi gratiam, annon?

Resp. Hujus rei providentia per sacrosancti Spiritus gratiam episcopi tributa est. Quare et cum eorum consensu diaconi sacrabuntur, archidiacono, ut confratre, solum præsentate.

Interr. 41. Laici, qui secundas contraxerunt nuptias, alias nuptias, tertias scilicet, legitime contrahent, annon?

Resp. Vetu quidem lex et tertias nuptias, ut legitimas, agnovit, et ex iis procreatos. hæredes, et in potestate habuit parentis. Canones autem divinorum et sanctorum Patrum, non solum tertias nuptias non agnoscunt, verum etiam secundas pœnæ moderatæ subjiunt. Quia autem imperante inclyto principe, domino Leone philosopho, dissidium fuit magnum inter omnes mundi Ecclesias, quod princeps non solum tertias contraheret, sed etiam quartas, synodicus factus est conventus omnium fere, quæ ubique sunt diœcesium antistitum, 8 indictione anni 6428. Et disputatum est, qui nuptiales fugiendi sint contractus, et qui permittendi, velut legitimi, imperantibus inclyto principe Constantino Porphyrogenneta, et ejussocero domino Romano. Post multas altercationes, et exactam disquisitionem, decisi ^a synodica eleganter scripta est, confirmata etiam principis solita subscriptione: quartas quidem nuptias respuendas esse, nec permittendas: tertias autem nunc permittendas esse, nunc non esse. Definit enim binubos, et simul orbos, qui quadragesimum annum nondum impleverunt, contrahere etiam tertias nuptias ad orbitatis remedium, nisi quod per totum quinquennium censura emendantur, ne divinas assumant sanctificationes. Finito autem quinquennio, ter in anno assumant. Sed et tricenariis, quamvis liberos habentibus, tertii connubii potestas facta est, propter ætatis infirmitatem: ut et hi per quadriennium esse non debeant divinarum sanctificationum participes: quo peracto, ter in anno divina participaturi sint sacramenta. Iis autem qui quadregesimum annum excesserunt, nullo modo tertias esse concedendas nuptias divini Patris oraculo pronuntiarunt. Et hæc quidem unionis ea decisio definit. Cæterum Ecclesia tandem nostra tertium gæmon συγχωρητέον εἶναι οἱ θεοὶ Πατέρες ἐθεσπιώθησαν· καὶ ὁ μὲν τόμος οὗτος τῆς ἐκείνης ταῦτα διορίζεται· ἢ Ἐκκλησία δὲ οὐκ ἐπέτρεψε πῶς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων τρίτου γάμου ἐπιλάμνα.

α σωφωράτου κυρίου Μιχαήλ τοῦ Ἀρχιέλου· καὶ γινόμενα κατὰ Μῆνα Νοεμβρίου, ἐπινεμήσας ὁ ἐπιμελίωμα συνοδικόν, συγκεκροτημένον ὑπὸ ἐσφρακάνων προσκομιθῆς· ἐπίσης γνωματεύον κατέβησθαι καὶ τὸν ἐξ ἑτέρας ἐνορίας χειροτονήσαντα λαϊκὸν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν δὴ τὴν χειροτονηθέντα.

Ἐρώτ. μ. Δύνανται οἱ διάκονοι παρὰ γνώμην τῶν ἀρχιερατικῶν αὐτῶν ἱερατικῶν καταξιοῦσθαι χάρισμα, ἢ οὐ;

Ἀπόκ. Τοῖς ἐπισκόποις ἢ περὶ τοῦτου πρόνοιαν φιλοτιμηταὶ παρὰ τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος. Διὸ καὶ μετὰ γνώμης αὐτῶν ἱερωθίσανται οἱ διάκονοι, τοῦ ἀρχιερατικῶν, ὡς συναδέλφου, μὴ παρουσιάζοντος;

Ἐρώτ. μα. Οἱ διγαμηθέντες λαϊκοὶ, καὶ τρίτου γάμου, ἦτοι τρίτου, νομίμως ἀξιωθήσονται, ἢ οὐ;

Ἀπόκ. Ὁ μὲν παλαιὸς νόμος καὶ τρίτον γάμον ἕννομον ἐπέγινωσκε, καὶ τοὺς ἐκ τούτου γεννηθέντες κληρονόμους καὶ ὑπερουσίους εἶχε τοῦ πρώτου· οἱ δὲ κανόνες τῶν θείων καὶ ἁγίων Πατέρων, ἡ μόνον τὸν τρίτον γάμον οὐκ ἐπιγινώσκουσιν, αὐτοὺς καὶ τὸν δεύτερον ἐπιτιμίαν μετρίαν καθυποβάλλουσι. Ὅτι δὲ βασιλεύοντος τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως πρὸς Λέοντος τοῦ Σοφοῦ σχίσμα γέγονε μέγα παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ κόσμου παντός, διὰ τὸ τὸν βασιλεὺς μὴ μόνον τριγαμηθεῖν, ἀλλὰ καὶ τετραγαμηθεῖν ἐπέλευσε ἐτελέσθη συνοδικὴ πάντων σχεδὸν τῶν ἐχειρατευόντων ἐν ταῖς ἀπανταχοῦ διοικήσεσσι, ἐπὶ τὴν ἡ ἐπινεμήσιν τοῦ Συκῆ ἔτους. Καὶ συνέστησεν ποτα γυμνὰ συναλλάγματα εἰσὶν ἀποτρέψαι, ἢ ποτα συγχωρητέα, ὡς ἔνομα· βασιλευόντων τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογενήτου, καὶ τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ κυρίου Ρωμαίου. Μετὰ πολλὰς γοῦν ἀντιλογίας καὶ μετὰ κριτικῆς ἀκριθεῖ, ἐκαλλιγραφήθη τόμος συνοδικός, καταρτισμένος καὶ τῆ τοῦ βασιλέως συνθέσει ὑπογραφή, ἢ μὲν τέταρτον γάμον, ἀπόπτυστον εἶναι καὶ ἀσυγχωρητὸν· τὸν δὲ τρίτον, πῆ μὲν συγχωρητέον εἶναι, πῆ δὲ ἀσυγχωρητὸν. Διορίζεται γὰρ, τοὺς μὴ πρὸς τὴν ἡρώσαντας τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος, διγαμηθέντας, ἢ ἀπαίδιας ὄντας, συναλλάττειν καὶ τρίτον γάμον, ἐπὶ τὴν θεραπείαν τῆς ἀπαίδας. Πλὴν ἐπιτιμητικῶς εἶναι δι' ὅλης πενταετίας, ὅστε μὴ μεταλαμβάνειν τῶν θείων ἀγιασμάτων· μετὰ δὲ τὴν πενταετίαν τρεῖς τοῦ ἔτους μεταλαμβάνειν αὐτοὺς. Ἄλλῃ μὲν τοὺς τριακονταετείς ὄντας, καθ' ἑκάστην ἡμέραν χωρήσαν, διὰ τὴν ἐκ τῆς ἡλικίας ἀσθένειαν ἢ τρίτον γάμον· ὀφειλοντας καὶ τούτους ἐπὶ τριετίαν ἀμετόχους εἶναι τῶν θείων ἀγιασμάτων, ὡς ἐπὶ τότε καὶ αὐτῶν μελλόντων τρεῖς τοῦ ἔτους τῶν ἡμετέρων μεταλαμβάνειν μυστηρίων. Τοῖς δὲ τὸν τεσσαρακοστὸν χρόνον ὑπερανεδάσιν, ἐξ οὐθενὸς τρέψουσαν τὸν χρόνον ὑπερανεδάσιν, ἐξ οὐθενὸς τρέψουσαν ταῦτα διορίζεται· ἢ Ἐκκλησία δὲ οὐκ ἐπέτρεψε πῶς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων τρίτου γάμου ἐπιλάμνα.

VARIÆ LECTIONES.

¹ confecta. ² totus.

Ἐρώτ. μβ'. Τοῖς πλλακευομένοις συγχωρη-
 τία ἐστὶν ἡ τῶν θεῶν ἀγιασμάτων μετάληψις, ἢ
 οὐ ;

Ἀπόκ. Ὁ μέγας ἐν ἀρχιερεῦσι βασιλεὺς ἐν διαφό-
 ροις κινῶσι αὐτοῦ οὐ δίδωσιν ἄδειαν τοῖς πορνέου-
 οσι τῶν θεῶν ἀγιασμάτων μεταλαμβάνειν. Ἐν δὲ
 τῷ π' κανόνι αὐτοῦ διορίζεται, τὴν πορνέουσαν,
 ἀποτᾶσαν τῆς πυρνείας, μὴ ἀπεντεύθεν, ἀλλὰ μετὰ
 τριετῆν τῶν θεῶν ἀγιασμάτων μεταλαμβάνειν.

Ἐρώτ. μγ'. Ἡ συμπενοθερία τῶν συντέκνων μέχρι
 πόσου βαθμοῦ κωλύεται ;

Ἀπόκ. Ὁ μὲν γ' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ
 μεγάλου παλατίου συστάσεως ἀγίας καὶ οἰκουμένης
 συνόδου κολάζει τοὺς ἀναδόχους συνάπτεσθαι γαμι-
 κῶς ταῖς μητέρας τῶν ἐκ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος
 ἀναδεδειγμένων παίδων. Καὶ μετὰ ἀπόστασιν τοῦ
 κακοῦ, καθυποβάλλει πορνέουσαν ἐπιτιμίῳ. Τὸ δὲ
 τελευταῖον θέσπισμα τοῦ ἐ' κεφαλαίου τοῦ ε' τίτλου
 τοῦ κη' Βιβλίου τῶν βασιλικῶν ἐπὶ πλέον ἐπεκτείνει
 τὴν κολασίν. Ὅτι δὲ καὶ ὁ δηλωθεὶς κανὼν καὶ ὁ δι-
 κληθεὶς νόμος μερίζοντα τὴν κατὰ πνεῦμα συγγένειαν
 λέγουσι τῆς σωματικῆς συναφείας, γέγονε σημείωμα
 συνοδικῶν ἐπὶ τοῦ ἀγιωτάτου. Ἐκεῖνου πατριάρχου
 κυρίου Νικολάου, κατὰ μῆνα Μάϊου τῆς ιε' ἐπιμετή-
 σεως, ἐπὶ ἐρωτήσει τοῦ ὑπερτίμου ἐκεῖνου κυρίου Γρη-
 γορίου τοῦ Ξηροῦ, διοριζόμενον τοῖς αὐτοῖς ἄρσι συσφί-
 γεσθαι καὶ ὑραπλοῦσθαι τὴν διὰ τῆς συντεκνίας συστάσαν
 πνευματικὴν συγγένειαν, οἷς καὶ αἱ σωματικαὶ συγγέ-
 νειαι, περιορίζονται.

Ἐρώτ. μδ'. Ἡ χώρα τῶν Ἀλεξανδρέων πολ-
 λατὸς μυριάσι γενεαλογουμένη, καὶ πληθυνομένη,
 ὀρθοδόξων Χριστιανῶν..... ζητοῦμεν οὖν μαθεῖν,
 εἰ ἐφείττι καὶ ἐντὸς τοῦ 5' βαθμοῦ συνάλλαγμα
 γίνεσθαι γαμικόν, διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ πράγμα-
 τος.

Ἀπόκ. Οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες καὶ νόμοι χάριν
 τῶν γαμικῶν συναλλαγμάτων ἐν πᾶσιν ὁμοφρονή-
 σαντες, καὶ θεαρέστοις σχολίσμασι καὶ διδάγμασι
 τὰ γαμικὰ περιορίζοντες συναλλάγματα, ἐξ οὐδεῖ-
 τινος τρόπου ἐξελεῖν ταῦτα οὐκ ἐξεγώρησαν· ἀλλ'
 ἐπὶ μὲν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων τὴν γαμικὴν
 συνάφειαν κεκωλυμένην εἶναι παντελῶς διωρίσαντο·
 τῶν ἐκ πλαγίου δὲ τὴν συγγένειαν μέχρις ἐβδόμου
 βαθμοῦ δικαίως ἐστενοχώρησαν. Τὴν δὲ ἐξ ἄγγι-
 στείας, ἥτοι συμπενοθερίας, συγγένειαν, κατὰ τὸν
 ἕκτον βαθμὸν ἀπέλυσαν. Ὁφείλουσι γοῦν καὶ οἱ Ἀλεξ-
 ανδρεῖς οὕτω γαμικῶς συναλλάττειν, καὶ τὴν στε-
 νοχωρίαν τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν εἰς ἀμαρτίας
 δικαίωμα μὴ προβάλλεσθαι. Διασπασθήσεται γὰρ τὸ
 παρὰ ταῦτα γενησόμενον συνοικεῖσιν· καὶ μοιχεύον-
 των ἐπιτιμίαις οἱ τὸ ἀθέμιτον συναλλάξαντες καθυ-
 υποδοθήσονται. Ἐπει δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τόμου τοῦ
 ἀγιωτάτου πατριάρχου ἐκεῖνου κυρίου Σισιννοῦ δύο
 πρώτοι ἐξ ἀδελφοῦ δύο ἀδελφᾶς οὐ λαμβάνουσι, καὶ
 ταῦτα, τοῦ συναλλάγματος ἀναγομένου εἰς ἕκτον ἐξ
 ἀγγιστείας βαθμῶν, ἔσο καὶ τὰ περὶ τούτου εἰδῶς·
 ἵνα μὴ κατὰ λήθην τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἔθει ψυχοβλα-
 βῶς ἐναντιωθῆς.

*Interr. 42. In concubinato agentibus permit-
 tenda est divinarum sanctificationum participatio,
 necne ?*

*Resp. Magnus in anstitibus Basilius, in variis
 canonibus suis non dat scortantibus licentiam divi-
 nas sanctificationes assumendi. In 80 autem cano-
 ne definit, scortatrice, quæ scortatione disces-
 sit, non exinde, sed post triennium, divinarum
 sanctificationum participem fieri.*

*Interr. 43. Consoceratus compatrum ad quotum
 usque gradum prohibetur ?*

*Resp. Canon quidem quinquagesimus quartus
 sanctæ et œcumenicæ synodi, in Trullo magni pa-
 latii coactæ, vetat susceptores connubio jungi cum
 matribus infantium e sancto lavacro susceptorum,
 et post discessionem a malo, subjicit scortantium
 pœnæ. Ultimam autem versiculus 10 c. 5, tit. 28,
 libro Basilicæ, alterius punitionem extendit. Sed
 quoniam et declaratus canon, et supra scripta lex
 spiritualem cognationem dicunt majorem conjun-
 ctione corporali : facta fuit synodica subnotatione,
 tempore sanctissimi illius patriarchæ, domini Nico-
 lai, mense Maio, decimaquinta indictione, ad in-
 terrogationem perquam honorandi illius domini
 Gregorii Xeri, definiens iisdem constringi et ex-
 plicari terminis b spiritualem, quæ per compater-
 nitatem contrahitur, cognationem ; quibus corpo-
 rales cognationes circumscribuntur.*

*Interr. 44. Alexandrinorum regio multis gene-
 rationum myriadibus populosa est et amplificata,
 Christianis autem orthodoxis coangustata. Quæri-
 mus ergo discere, an permissum sit et intra sex-
 tum gradum nuptias contrahere, propter rei ne-
 cessitatem.*

*Resp. Divini et sacri canones, et leges, nuptia-
 lium contractuum causa in omnibus consentientes,
 et Deo gratis intervallis et præceptis nuptiales
 contractus circumscribentes, nullo modo ea egredi
 siverunt : sed inter ascendentes quidem et des-
 cendentes nuptialem copulam prohibitam esse
 definierunt. Eorum autem, qui sunt ex transverso,
 cognationem ad septimum usque gradum jure
 coangustarunt : cognationem vero, quæ per affini-
 tatem, vel consoceratum conciliatur, post sextum
 gradum obsoluerunt. Debent igitur et Alexandrini
 nuptias in hunc modum contrahere, et paucitatem
 orthodoxorum Christianorum ad peccati justifica-
 tionem non proponere. Distrahitur ergo, quod
 præter hæc factum fuerit, conjugium ; et mœchan-
 tium pœnis, qui illicitum contraxerint, subjicien-
 tur. Quia autem sanctissimi etiam patriarchæ illius,
 domini Sisinnii decisione, duo patruales se con-
 sobrini, sorores duas non accipiunt, et hæc, con-
 tractu deducto ad sextum affinitatis gradum, disce
 quæ in ea continentur : ne, per obliionem, Eccle-
 siæ consuetudini cum animæ detrimento adver-
 seris.*

VARIÆ LÉCTIONES.

↳ *extendi finibus.*

Interr. 46. Siquis scortatus fuit e cum muliere a captiva Christiana, pariterque orthodoxa, sine periculo ut servam eam vendet ?

Resp. Potestatem habet dominus a se constupratam ancillam suam vendendi, ejusque pretium lucrificandi. Tunc enim libertatem promeretur ancilla, quæ cum domino simul corrupta est a, quando ad extremum usque spiritum, nullum ejus dividendæ rræbuit argumentum. Ait enim 2 cap. 19 tit. 48 lib. hæc nominatim : Si quis non habens uxorem, in suo concubitu aucillam habeat, et cum ea ad mortem usque maneat, sive ex ea susceperit, sive non et de ea nihil in testamento suo dixerit : sit illa libera.

Interr. 47. Si orthodoxus scortatus sit cum Judæa, aut Agarena muliere, censura emendabitur, an rebaptizabitur ?

Resp. Quadragesimus septimus quidem canon sanctorum et omni laude celebrium apostolorum hæc ait : Episcopus, vel presbyter, si eum, qui vere habet baptismum, de integro baptizaverit, vel si eum, qui ab impiis pollutus est, non baptizaverit, deponatur, ut qui irrideat mortem et crucem Domini, et non discernat sacerdotes a falsis sacerdotibus. Forsan igitur dixerit quispiam, orthodoxum, qui cum impia scortatus est, pollutum esse, et rebaptizari debere. Quod verum non est: is enim ab iis polluitur, qui sponte abluendo exuit divinum sanctumque baptismum induitque baptismum impiorum. Judicio ergo episcopali per graviores pœnam emendabitur, et ut scortator, et ut satanicæ communionis cum impio factus participes : verum non baptizabitur.

Interr. 48. Quot annorum mas aut femina admittatur ad confessionem ?

Resp. Leges quidem delictis impuberum condonandum esse dicunt. Impuberes autem sunt mares quidem, qui decimum quartum annum impleverunt : feminæ vero, duodecim annorum. Forsan igitur dixerit aliquis post duodecimum et decimum quartum ætatis annum eos debere peccata sua declarare ; utpote delictorum judicium subeuntes, et capaces scortationis, aliorumque quorumpiam peccatorum effectos. Nos autem ab ipsa experientia, sed ab iis, quæ talium quorundam causa per varia tempora synodice prolata sunt, consulimus ; ut potest sexum annum mares et feminæ per confessiones emendari et sanctificari debeant. Quia et clericus quidam per obligatoria scripta, desponsa uxore septenni, et post ejus mortem alii conjunctus mulieri, synodice non impetravit, ut eanonnicam consequeretur ordinationem, utpote bigamus. Ait enim sancta Constantinopolitana synodus, septennem feminam amoris esse capa-

Ερώτ. μζ'. Ἐάν τις πορνικῶς συμφάρῃ μετὰ γυναικὸς αἰχμαλώτου Χριστιανῆς, καὶ κατὰ τὸν ὀρθόδοξον, ἀκινδύνως ὡς δούλην πωλεῖται αὐτήν ;

Ἀπόκ. Ἄδειαν ὁ δεσπότης ἔχει τὴν ὑπὸ τοῦ πορνευομένου δούλην αὐτοῦ πωλεῖν, καὶ ἰσοφαλεῖν τὸ ταύτης τίμημα. Ἐλευθερίας γὰρ ἀξιοῦται ἡ δούλη μετὰ τοῦ δεσπότου συμφαρμένη, ὅτε μέχρι τελευταίας τούτου ἀνακνοῆς οὐκ ἐπιφέρει διαπράξεως ταύτης φθάσει γενέσθαι. Ὅτι γὰρ τὸ β' κεφάλαιον τοῦ ἰδίου τίτλου τοῦ μὴ β' κεφαλαίου ἔχει τὰ ῥητῶς : Ἐάν τις δούλην σκῆ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀπειθεία, μὴ ἔχων γαμετήν, καὶ μετὰ τὴν ἀνακνοῆν μέχρι τελευταίας, εἴτε ἔχων πτόδας ἐξ αὐτῆς, εἴτε μὴ καὶ μηδὲν εἴπηρ περὶ αὐτῆς ἐν ἰδίᾳ διαθήκῃ, ἡ δούλη ἔστω ἐλευθέρα.

Ερώτ. μζ'. Ἐάν ὀρθόδοξος συμφάρῃ πορνικῶς μετὰ Ἰουδαίας ἢ Ἀγαρηνῆς γυναικὸς, δι' ἐπιτιμίου διαθεῖται, ἢ ἀναβαπτισθήσεται ;

Ἀπόκ. Ὁ μὲν μζ' κανὼν τῶν ἁγίων καὶ πατέρων ἀποστόλων ταῦτά φησιν : Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα ἀνοθεύων βαπτιστῆ ἢ τὸν μεμολυσμένον κατὰ ἀσεβῶν μὴ βαπτιστῆ, καθαιρεῖσθω, ὡς γελῶντα σταυρὸν καὶ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ μὴ ἐκρίνων ἱερέας ψευδοῦρέων. Ἴσως οὖν εἴποι τις ὅτι οὐκ ὀφείλει καὶ τὸν πορνεύσαντα ὀρθόδοξον μετὰ ἀσεβοῦς μολυνθῆναι, καὶ ἀναβαπτισθῆναι ἰσχυρῶς. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο ἀληθές. Ἐκεῖνος γὰρ μολυνθῶν κατὰ τὸν ἁγίον βάπτισμα, ἐνδύεται δὲ βάπτισμα ἀνοθεύων. Δι' ἐπιτιμίου γοῦν σφοδροτέρου κατ' ἐπιτίμησιν διακρίσιν διορθωθεῖται, καὶ ὡς πόρνος, ἐκ τῆς κοινωνήσεως μετὰ ἀσεβοῦς κοινωνίας σατανικῆς ἐκβαπτισθήσεται.

Ερώτ. μη'. Ποσαετῆς ἀνὴρ ἢ γυνὴ δεχθεὶς ἔξαγορεύει ;

Ἀπόκ. Οἱ μὲν νόμοι συγχωρητέα τὰ τῶν ἐν ἀμαρτήματι λέγουσιν εἶναι. Ἄνηθοι δὲ εἰσὶν οἱ μὲν τῶν ἀρρένων, οἱ τὸν τεσσαρεσκαίδέκατον χρόνον πληρώσαντες : ἐπὶ δὲ τῶν θηλειῶν, αἱ δωδέκατος. Ἴσως οὖν εἴπη τις, μετὰ τὸν δωδέκατον καὶ τὸν τεσσαρεσκαίδέκατον χρόνον τῆς ἡλικίας αὐτῶν οὐκ ἔστω ἔξαγορεύειν, ὡς καὶ ἐξ ἀμαρτημάτων ἐνομένων, καὶ γεγονότας πορνείας καὶ ἄλλων ἁμαρμάτων τινῶν δεκτικοῦς. Ἡμεῖν δὲ ἀπὸ τῶν πατέρων ἀλλὰ μὴν καὶ ἀπὸ λαθηθέντων συνοδικῶς κατὰ φόρους κειρούς, χάριν τοιοῦτων τινῶν, γινώσκονται : μετὰ τὸν ἕκτον ἑνιαυτὸν ὀφείλει καὶ τὸς ἄλλους ἄνδρας καὶ τὰς θηλείας δι' ἔξαγορείας διακρίσθαι καὶ ἀγιάζεσθαι. Ὅτι καὶ κληρικὸς τις διὰ δεσποτικῶν ἐγγράφων κατεγγυησάμενος γυναικὶ ἑστῶσιν καὶ μετὰ θάνατον ταύτης ἑτέρα συζευχθεὶς ἡ γυνὴ οὐ παρεχωρήθη συνοδικῶς κωνονικῆς ἐξουσίας χειροτονίας, ὡς διγάμος. Εἶπε γὰρ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγία σύνοδος τὴν ἑπταετῆ γυναῖκα ἐκ-

VARIÆ LECTIONES.

• stupri consuetudinem habuerit. a stupri consuetudinem habet.

καὶ ἔρωτος εἶναι κατέσθην καὶ φθορὰν ὑφίστασθαι, καὶ τῆς πορνείας τοῖς λογισμοῖς ἀλλοσεσθαι. Εἰ δὲ ἐπὶ γυναικὸς ταῦτα δικαίως φιλοσοφῆται, πολλῶν πλείον ἐπὶ ἀνδρὸς ψηφισθήσεται.

Ἐρωτ. μθ'. Κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς κυριωνύμου πρώτης ἡμέρας ἐὰν συμπλακῶσιν ὁμόζυγοι σαρκικῶς, ἐπιτιμηθήσονται ὡς παρανομήσαντες, ἢ οὐ ;

Ἀπόκ. Καὶ ἄνοθεν εἴρηται, κατὰ τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν ὀφείλειν ἀπέχεσθαι τοὺς ὁμοζύγους τῆς σαρκικῆς κοινωνίας ὁ δὲ ἐν αὐταῖς τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεισθαι τῷ Κυρίῳ καθὼς τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἐν ἁγίοις Τιμόθεος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας περὶ τούτου ἀπεκρίνατο. Οἱ γοῦν μὴ εἰς ταῦτας τὰς ἡμέρας ἐγκρατεῦόμενοι, πῶς καὶ τότε κατὰ κοινὴν συμφωνίαν σχολάσουσιν (ὡς ὁ μέγας Ἀπόστολος εἴρηκε) τῇ πρὸς Θεὸν ἐντεύξει καὶ προσευχῇ ; Πάντως οὐδέποτε. Διὸ καὶ δι' ἐπιτιμιῶν μετρίων οἱ οὕτως ἡμαρτανικότες διορθωθήσονται.

Ἐρωτ. ν'. Ἐὰν κατὰ τὴν Τεσσαρακονθήμερον νηστείας οὐκ ἐγκρατεῦνται οἱ ὁμόζυγοι, ἀζιωθήσονται τῆς τῶν θείων ἁγιασμάτων κοινωνίας, κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Πάσχα κοσμοσωτήριον ἑορτὴν, ἢ οὐ ;

Ἀπόκ. Εἰ μὴδὲ ἰχθυοφαγεῖν ἐδιδάχθημεν, μὴδὲ ἀπλῶς καταλύειν δι' ὅλης τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, καὶ κατὰ πᾶσιν τετράδα, καὶ Παρασκευὴν, πολλῶν πλείον τῆς σαρκικῆς συμπλοκῆς ἀπέχειν ἀναγκασθήσονται. Οἱ γοῦν παρανομήσαντες οὕτως ὁμόζυγοι, καὶ εἰς ἀκρασίαν σατανικὴν μεταστοιχειώσαντες τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν σωτηριώδη μετένοιαν (ὥσπερ εἰ μὴ τὸ ὅλου ἑνιαυτοῦ ἡ περιδρομὴ ἐξήρκει τούτοις εἰς ἀποπλήρωσιν τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν αὐτῶν) οὕτε τῆς θείας καὶ ἁγίας μεταλήψεως κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Πάσχα ἀζιωθήσονται, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιτιμιῶν διορθωθήσονται.

Ἐρωτ. να'. Ἀκίνδυνόν ἐστι κατὰ τὴν Κυριωνύμον ἡμέραν εἰς βαλανεῖον ἀπέχεσθαι, καὶ θερμοῖς λουτροῖς ἀπονίπτεσθαι, ἢ οὐ ;

Ἀπόκ. Κατὰ τὴν Κυριωνύμον ἔργου παντὸς ἀποδίστασθαι τοὺς πιστοὺς, καὶ οἱ θεοὶ Πατέρες ἐδίδαξαν καὶ ἡ νὸ' Νεφὰ τοῦ Βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ δικαίως ἐθεσπιώθησε, φησὶ γὰρ ἐν μέρει ταῦτα :

Ὁρῶμεν καὶ ἡμεῖς ἃ τῷ ἁγίῳ ἔδοξε Πνεύματι, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μεμνημένοις ἀποστόλοις ὡςτε πάντας ἐν τῇ θείᾳ καὶ τὴν ἀφθρσίαν ἡμῶν ἐγκαινισμένη ἡμέρᾳ σχολάζειν ἀργίᾳ, καὶ μήτε γεωργὸν μήτε τινὰ ἕτερον ἄπτεσθαι ἔργου ἐν ταύτῃ τῶν μὴ νενομισμένων. Εἰ γὰρ οἱ πλῆλιοι τὰς σικὰς καὶ τοὺς τύπους τιμῶντες, διὰ τοσαύτης ἦγον τιμῆς τὴν τοῦ Σαββάτου ἡμέραν, ὡς παντελεῖ αὐτοὺς ἀπραξίᾳ διδόναι, πῶς εἰκὸς οὐκ ἡ χάρις θεραπευτὰς ἔχει καὶ ἡ ἀλγῆται, τούτους μὴ τιμῆν τὴν ἡμέραν ἦτις τὸ τίμιον παρὰ τοῦ δεσπότη τοῦ ἐπλοῦτησε, καὶ ἡμᾶς ἡλευθέρωσε τῆς ἐκ φθορᾶς

cem, exindeque stuprum pati, et scortationis argu ratiociniis. Quod si hæc de femina juste tractantur, multo magis in mare sciscentur.

Interr. 49. In vespere primi diei Dominici, si conjuges carnaliter implicentur, censura coercerentur, ut transgressores legum, annon ?

Resp. Et superius dictum est, in Sabbato et Dominico conjuges abstinere debere carnali societate, quod in eis spiritualis hostia offeratur Domino : quemadmodum magnus inter sanctos Timotheus Alexandriae patriarcha, ad eos, qui de hoc interrogabant, respondit. Qui igitur his diebus continenter non agunt, quoniam modo tunc communi vacabant (ut magnus et Apostolus) congressui cum Deo et orationi ? Nullo plane modo. Itaque qui sic deliquerunt, pœnis moderatioribus emendabuntur.

Interr. 50. Si per Quadragenæ jejunium conjuges continenter non agant, digni habebuntur divinarum sanctificationum communione, in magni Paschali mundi salutari festo, festis, annon ?

Resp. Si neque pisces edere docemur, neque simpliciter jejunium solvere per totam sanctam Quadragenam, multo magis a carnali complexu abstinere cogentur. Conjuges ergo, qui sic transgressi sunt, et in satanicam incontinentiam mutarunt salutarem penitentiam, quæ ex jejunio est, et liberatione cupiditatum carnalium, quasi totius anni curriculum his non sufficiat ad suas explendas libidines : divinam et sanctam participationem in die sancti magnique Paschatis non promerebuntur : quinimo potius pœnis emendabuntur.

Interr. 51. Sine periculo est, die Dominico ingredi balneum, et calidis lavacris ablui, annon ?

Resp. Die Dominico debere ab omni opere abstinere fideles, et divi Patres docuerunt, et 54 Novella imperatoris domini Leonis philosophi, iusto oraculum edidit, hæc enim ait in parte :

Statuimus nos etiam, quod Spiritui sancto, ab ipsoque institutis apostolis placuit, ut omnes in die sacro, quoque nostra integritas instaurata est, a labore vacent : neque agricolæ, neque quicumque alii in illo illicitum opus aggrediantur. Si enim qui umbram quamdam atque figuram observabant, tantopere Sabbati diem venerabantur, ut ab omni prorsus opere abstinere : quomodo qui gratiæ lucem, ipsamque veritatem colunt, hos eum diem, qui a Domino honore ditatus est, nosque ab exitiis dedecore liberavit, non venerari per est ? aut quomodo cum ex septem diebus unus in Domini hono-

VARIÆ LECTIONES.

* a domino denominati. † pœnis modicis. ‡ per totam quadragesimam, et quumvis quarta feria, et in parasceve.

rem consecratus sit, nos aliorum ad opera usu contentos non esse, neque illum Domino eximium et inviolatum conservare : sed ipsum etiam vulgarem facere, nostrisque operibus applicandum putare, religionis non est prorsus dissolutæ? Quapropter dicimus et nos, omni operatione (quemadmodum dictum est) cessante, cum et ipsi rustici negotientur, et omnibus coactis versari in ecclesiis, et glorificare potius Deum die Dominico, quod fideles qui sumus, in ea viderimus justitiæ Solem resplenduisse. Neque igitur qui balnearum præcensoria lavacraque et reliqua faciunt, his ministrabunt, neque fidelis ullus veniam merebitur, qui ab oratione abstinens, et a multum celebrandis glorificationibus præceptionibusque diei Dominici recedens, aquis calidis adhæret et occupatur : sed episcopali judicio emendationibus corrigetur.

μοις ὑδάσι προσανέχων καὶ ἀσχολούμενος ἄλλα δὲ ἐπιτιμίων κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴν διάκρισιν ὀρθωθήσεται.

Interr. 52. Jejunium solvens carnis, caseo et ovo, diebus Mercurii et Veneris totius anni, venia dignus, annon?

Resp. Sexagesimus nonus canon sanctorum apostolorum ait : Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel lector, vel cantor, sanctam Paschæ Quadragesimam non jejunat, vel quartum diem, vel Parasceven, præterquam si propter imbecillitatem corporalem impediatur, deponatur : si sit autem laicus, segregetur. Qui igitur sine corporali infirmitate dissolvit i dies Mercurii et Veneris, punitur juxta canonis hujus tenorem. Quando vero propter imbecillitatem coactus fuerit dissolvere, piscibus vel oleo moderabitur ægrotationis afflictionem. Carnes enim vel caseum, aut ovum attingere non fuerit concessum, licet extremam efflet animam, neque in magna Quadragesima, neque in qualicumque Mercurii vel Veneris die. Sufficit enim ei, qui necessario per aridorum esum magnificare debet dies Mercurii et Veneris, per oleum et pisces morbi acerbitate mitigare. Excipe mihi dies Mercurii et Veneris, carnisprivii, septuagesimæ, renovationis et duodecim dierum. In his enim per carnes etiam, citra periculum jejunia frangimus : quia circa dodecatheremum jejunant Armenii propter Ariziburium, in hebdomade prima carnisprivii, propter Ninivitas : et in hebdomade tyrophagi Tetradiæ hæretici jejunium magnum observant. Nos igitur contraria iis facientes, frangimus, ne videamur cum iis consentire, eo, excepto, quod illud fiet, si quis cum Tetraditis aut Armeniis habitet. Alioqui enim, si in regione degat, ubi nullus est ejusmodi, degustabit tantum in carnis, vel caseo, et suspicionem attenuabit per continentiam, non per inglu-

ἀτιμίαις ; Ἡ πῶς οὐ πανταλοῦς ἀσυνέλθων ἡμερῶν οὐσῶν, ὡν μία εἰς Δεσποτικὴν τιμὴν ἐκτεταται, μὴ ἀρκεῖσθαι ἡμᾶς ταῖς ἐξ ἀποκεγρημέναις εἰς ἔργον, καὶ ἀναφαίρετον τῷ Δεσπότῃ ἐκείνῃ τηρεῖν ἄλλα καὶ ταύτην κοινοποιεῖσθαι, καὶ τῶν ἡμετέρων ἔργων νομίζειν καιρὸν ; Διὸ φημὲν εἰ ἡμεῖς, πάσης ἐνεργείας ἐμπορευομένων, καὶ εἰς τὴν δὴ τῶν γεωργῶν, ἀπρακτικῶς, ὡς εἴρηται, ἐ πάντων ἀναγκαζομένων ταῖς ἐκκλησίαις ἐνατῶσθαι, καὶ δοξολογεῖν τῶν Θεῶν μᾶλλον κατὰ τὴν τὴν κυριώνημον, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ἴδεῖν ἡμᾶς τοῖς πιστοῦς τὸν τῆς κκειασύνης Ἡλιον λάμψαντα ὡς οὐκ οἱ τὰ τῶν βαλανείων προκαυστήρια, λοιπὰ δὲ καὶ λοιπὰ ἐνεργῶντες τούτοις ὑπηρετήσουσιν, ὡς τις πιστὸς συγγνώμης ἀξιώθει. τῆς μὲν προστηρῆ ἀποσχόμενος καὶ τῶν πολυμνήτων δοξολογῶν καὶ διδασκαλιῶν τῆς κυριωνύμου ἀφιστάμενος, καὶ ἐπὶ δὲ ἐπιτιμίων κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴν διάκρισιν ὀρθωθήσεται.

Ἐρώτ. νβ'. Ὁ καταλύων διὰ κρέατος, τυροὺ καὶ κίμα τὰς τετράδας καὶ τὰς παρασκευὰς τοῦ ἔτους ἡμῶν συγγνωστέος ἐστίν, ἢ οὐ ;

Ἀπόκ. Ὁ ἔθ' κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων φησὶ· Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἐργαστής, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστήν Πάσχα οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν ἀειρήσθω. εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν ἐμποδίζηται. Εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφορίζεσθω. Ὁ γοῦν καταλύων ἀνεματικῆς ἀσθενείας τὰς τετράδας καὶ τὰς παρασκευὰς, κολάζεται κατὰ τὴν τοῦ τοιοῦτου κανὸν περιλήψιν. Ὅτε δὲ δι' ἀσθένειαν ἀναγκασθῆται καταλύσαι, διὰ ἰχθύων ἢ ἐλαίου μετρίασται τὸ ἄρωμα τὴν κακότητά. Κρέατος γὰρ ἢ τυροῦ ἢ κίμα ἢ οὐδὲν φάσθαι οὐ συγχωρηθεῖ, καὶ πνέη τὸ ἄσθια, οὔτε ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, οὔτε οἰσθήτην τετράδι καὶ παρασκευῇ ἄρκει γὰρ τὴν ἀνάγκης διὰ ξηροφραγίας μεγαλύνειν ὄφειλον τὰς τετράδας καὶ τὰς παρασκευὰς, διὰ ἐλαίου καὶ ἰχθῶν ἐπιεικεῦσαι τὸ νόσημα. Ἰπέσειέ μοι τὰς τετράδας καὶ τὰς παρασκευὰς τῆς ἀπόκρεω, τῆς πρώτης τῆς κικκινησίμου 49, καὶ τοῦ δωδεκαήμερου τῆς ταύτης γὰρ καὶ διὰ κρέατος ἀκινδύνως κτενομεν ὅτι κατὰ τὸ δωδεκαήμερον νηστεύουσιν Ἄρμενοι διὰ τὸν Ἀρτζιδούριον. κατὰ τὴν ἑβδόμη μὰδα τῆς πρώτης ἀπόκρεω, διὰ τοῦς Νινεϊτας κατὰ τὴν ἑβδόμη μὰδα τῆς τυροφάγου νηστεύουσιν. Τετράδιται οἱ ἀπειτικοὶ νηστεῖαν μεγάλην. Ἐπὶ οὖν ἀντιπράττοντες, τοῦτοις, καταλύομεν, ὡς ἡμῶν δόξωμεν ὁμοφρονεῖν αὐτοῖς. Πλὴν καὶ τούτοις ἴσεται, ὅταν τις μετὰ Τετράδιτων ἢ Ἀρμενίων συναλλήσεται. Εἰ γὰρ εἰς χώραν διάγει ἐκεῖ ὡς τοιοῦτος, ἀπογεύσεται μόνον κρέατος ἢ τυροῦ, ὡς μετεωρήσει τὴν ὑπόψιν δι' ἐγκρατείας, οὐ μὴ

VARIÆ LECTIONES.

49 διακκινησίμου.

h cum omne opus negotiatorum, et ipsorum quoque agricolarum cesset, ut dictum est, omnia in ecclesiis versari. i resplenduisse : ne quilem eos, qui balnearum æstuaria et lavacra, et tunc tractant, his operas suas facturos i violat k violamus hæc.

ἀδελφάδας. Κατὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς διακινήσι- μου 50 ἀκινδύνως κρεωφαγήσομεν, κατὰ τὴν αὐτῆς τετράδα, καὶ παρασκευῆν. Ὡς μία γὰρ λογίζεται κυριώτατος τὸ ἑπταήμερον τούτου διαστήματος.

Ἐρώτ. γγ'. Αἱ νηστεία τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, καὶ τῆς κοιμήσεως τῆν ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τοῦ Σωτῆρος, ἀπαραίτητοί εἰσιν, ἢ συγχωρεῖται καὶ ἀδιόφοροι;

Ἀπόκ. Ἡ μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγία σύνοδος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου..... ἐρωτηθεῖσα εἰ χρὴ τὴν ἐν τῷ Λύγουστω νηστείαν ἐπιτελεῖν, ἀπελογησατο ὡς αὕτη ἢ νηστεία μετετέθη, διὰ τὸ μὴ περιπέπτειν ταῖς κατὰ τὸν καιρὸν τούτον γινομέναις ἐθνικαῖς νηστείαις. Πλὴν καὶ ἔτι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτην τὴν νηστείαν νηστεύουσιν. Ἡμεῖς δὲ, σκοπήσαντες τὰ περὶ τούτου, ἀπολογούμεθα, ὅτι ἐξ ἀνάγκης προηγοῦνται νηστεῖαι πρὸ τῶν τεσσάρων τούτων ἑορτῶν ἢ γοῦν πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἢ πλὴν ἑπταήμεροι. Μία γὰρ τεσσαρακονθήμερος νηστεία ἐστίν, ἢ τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Πάσχα. Εἰ δέ τις καὶ πλεον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ νηστεύει, ἢ ἔκοντι, ἢ ἀπὸ κτητορικοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος, οὐ κατασχυνθήσεται. Ὅπως δὲ καὶ διατὶ πρὸ ἐκάστης τούτων τῶν τεσσάρων ἑορτῶν ἑπταήμερον νηστείαν ἐξ ἀνάγκης νηστεύειν ὀφειλομέν, ἐδηλώθη ἐν τῷ γεγονόσι παρ' ἡμῶν χάριν τούτου συνοδικῷ τόμῳ. Οἱ γοῦν μὴ νηστεύοντες πρὸ ἐκάστης τούτων δι' ἐπιτιμίων μεγάλων διορθωθήσονται.

Ἐρώτ. γδ'. Οἱ κατὰ τύτας τὰς νηστείας ἐγκρατεῦόμενοι, πρὸς δὲ καὶ οἱ κατὰ τὰς τετράδας καὶ παρασκευὰς ζηροφαγούντες, ἐκχωρηθῆσονται διὰ δευτέρας τραπέζης θεραπεῦσαι τὴν τοῦ σώματος ἔνδειαν, ἢ οὐ;

Ἀπόκ. Κυρίως ἡ ἐγκράτεια, νηστεία ἐστίν ὅτι καὶ παθοκτόνος, οὐκ ἀνθρωποκτόνος καλεῖται. Εἰ γοῦν οἱ ἐγκρατεῦόμενοι, διὰ συστάσιν τοῦ σώματος καὶ δευτέρας τραπέζης δεηθῶσιν, οὐ προκριματισθῶσονται. Πάντως γὰρ καὶ αὐτοὶ τὴν ὀλοήμερον οὐκ ἀτιμίζουσιν ἐγκράτειαν, διὰ ἑσπερινῆς ἀκρασίας. Τούτο δὲ ποιήσαντες, ἐπιτιμηθήσονται.

Ἐρώτ. νε'. Κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐκ νεκρῶν ἐγέρσεως τοῦ δικαίου Λαζάρου, καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, ἀκινδύνως τελειῶν ἱεουργίαν ἱεουργήσεις τις, ἢ οὐ; Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὴν ὅλην ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν ἔξεστι βαπτίζειν, ἢ ἱερολογίας γάμων καὶ μνηστειῶν ποιεῖν, ἢ οὐ;

Ἀπόκ. Ἦν κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου

A viem. Hebdomade autem antipaschalis sine periculo carnis vescemur in ejus Mercurii die et Veneris. Nam pro uno die Dominico habetur hoc septem dierum intervallum.

Interr. 53 Jejunia diei festi Sanctorum Apostolorum, et Natalis Christi, et Obdormitionis sanctæ Deiparæ et Servatoris, inexcusabilia sunt, an permittenda et indifferentia?

Resp. Constantinopolitana quidem sancta synodus in diebus sanctissimi illius patriarchæ... interrogata, an oporteat Augusti mensis jejunium perficere¹: respondit, id jejunium mutatum esse, nec cum paganis jejuniis quæ eodem tempore fiunt, concurrat. Multi tamen homines id jejunium adhuc observant. Nos autem eum ea, quæ ad hoc pertinent, consideraverimus, defendimus jejunia necessario præcedere hæc quatuor festa: nimirum festum Sanctorum Apostolorum, Natalis Christi, Transformationis Christi et Dei nostri, et Obdormitionis sanctæ Deiparæ, sed tantum septem dierum. Unum enim est quadraginta dierum jejunium sancti et magni Paschalis. Quod si quis plusquam septem diebus circa festum Sanctorum Apostolorum et festum natalis Christi jejuset, seu sponte, seu a fundatoria regula^m impulsus, non vituperabitur. Quomodo autem, et propter quid ante unumquodque horum quatuor festorum jejunare debeamus, declaratum in synodali decisione, de eo a nobis facta. Qui igitur non jejunant ante unumquodque horum quatuor festorum, sine ulla omnino excusatione magnis

τῶν τεσσάρων ἑορτῶν κατὰ τὸ πάντη ἀπραΐτητον,

Interr. 54. Qui his jejuniis continenter agunt, adhæc et diebus Mercurii et Veneris aridis vescuntur, sentiantur per secundariam mensam curare corporis indigentiam, annon?

Resp. Proprie continentia, jejunium est; quia et affecticida, non homicida vocatur, Si ergo, qui continenter vivunt, ad corporis sustentationem secundaria mensa indigeant, præjudicium non patientur. Nam nec hi tota die continentiam infamabunt per incontinentiam nocturnam². Id enim si fecerint, coercentur.

Interr. 55. In expectatione resurrectionis a mortuis justis Lazari, et in festo Sanctorum Quadraginta, sine periculo sacrificium quispiam perfectum celebravit, annon? Pariter et tota sancta Quadragena licet baptizare, aut benedictiones nuptiarum sponsaliorumque facere, annon?

Resp. Quinquagesimus secundus canon sanctæ et

VARIÆ LECTIONES.

50 διακινήσιμου.

¹ Augusto mense, jejunium servaret: = seu a municipali quodam decreto. ² Omnino tamen nec ipsi tota die continuatam temperantiam, per vespertinam intemperantiam deformabunt.

œcumenicæ synodi, in Trullo magni palatii congregatæ, hæc ait : In omnibus sanctæ Quadragesimæ jejunii diebus, præter quam Sabbato, et Dominico, et sancto Annuntiationis die, fiat sacrum præsanctificatorum ministerium. Et 49 canon Laodicenæ synodi hæc enuntiat : Quod non oportet in Quadragesima panem offerre, nisi Sabbato, et solis Dominicis. et 51 canon ejusdem synodi inquit : Quod non oportet in Quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in Sabbatis et Dominicis, Et 52 ait : Quod non oportet in Quadragesima nuptias, vel natalitia celebrare. Ejusdem synodi 43 complectitur : Quod non oportet post duas hebdomadas Quadragesimæ ad illuminationem admitti. Qui igitur contra horum tenorem faciunt baptismata, vel nuptiales benedictiones in tota sancta magna Quadragesima, vel perfectas hostias sacrificantes, excepto solo Sabbato, et die Dominico, et evangelizatione P, injuste agunt, et gravibus emendabuntur pœnis, quod ea commiserint, quæ veniam non merentur. Canonibus sane definitum est, in magno Sabbato baptismata fieri Quod si vilæ exitus urgeat divini baptismatis initiationem, lavacrum exhibebitur, etiam alio die Quadragesimæ. Nam et iis, qui ad extremum coercentur q, et perpetua excommunicatione damnati sunt, mortis auxiliatur mysterium, ad sanctorum mysteriorum participationem.

Interr. 56. Sine periculo fiunt ordinationes subdiaconorum, diaconorum, sacerdotum, et pontificum in sancta et magna Quadragesima, annon ?

Resp. Canonibus statutum est (ut superius diximus) ne perfecta sacrificatio fiat tunc 40 dierum jejunio, exceptis solis Sabbatis, et Dominicis, et festo Evangelizationis. His itaque diebus, quando mystica consecrata victima perficitur, ordinationes citra ullum crimen fiunt : cæteris autem jejunatoriis diebus, quando perfecta sacrificatio non fit, nec ordinatio ullius eorum, qui altari ministrant, multoque minus episcopalis perficitur. Ordinatio enim est publici conventus tempus, et glorificationis Dei, dignis elargiens spirituales dignitates

Interr. 57. Quæ in sanctis Dei Ecclesiis ab aliquibus offeruntur res qualescunque, vel etiam edulia, ad ullo accipientur s, et eorum tribuetur licentia ? Item quæ, et qualia sunt canonica, quæ sacerdotibus et pontificibus quotannis dantur ?

Resp. Aurea quidem et argentea, quæ Deo offeruntur, vasa et suppellectilia, sine domino sunt t, et per episcopos Deo consecrantur. Esculentia autem, et potulenta, quæ juxta morem,

παλιού συστάσης ἁγίας καὶ οἰκουμένης τοῦ, ταῦτά φησιν · Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς τῶν νηστεῶν ἡμέραις, κατὰ τὴν ἑβδομαδικὴν Κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας ἢ τῶν προηγουμένων ἱερῶν λειτουργιῶν γίνονται. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἐν Λαοδικεῖαις συνόδου ταῦτα εἶπε· ὅτι Οὐ δεῖ τῇ Τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, μὴ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ μόνον. Καὶ ὁ ἐν τῶν τῆς αὐτῆς συνόδου φησιν, ὅτι Οὐ δεῖ τῇ Τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλια τελεῖν, ἀλλὰ τὰς τῶν ἁγίων μαρτύρων μνήμας ποιεῖν ἐν τοῖς Σάββατο καὶ ταῖς Κυριακαῖς. Καὶ ὁ ἄλλος λέγει, ὅτι Οὐ δεῖ τῇ Τεσσαρακοστῇ γάμος ἢ γενέθλια ἐπιτελεῖν. Ὁ τῆς αὐτῆς συνόδου διαλαμβάνει ὅτι οὐ δεῖ μετὰ ἑβδομάδας τῆς Τεσσαρακοστῆς δέχεσθαι εἰς τὸ πνεῦμα. Οἱ γοῦν ποιοῦντες παρὰ τὴν τοῦτον περίψιν βαπτίσματα, ἢ ἱερολογίας γαμικὰς, ἢ ἁπλῶς ἁγίας μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἢ τελείας καὶ ἱεροουργούντες. Ἄνευ μόνου τοῦ Σαββάτου καὶ Κυριακῆς καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, περὶ νομῶν, ἐπιτελεῖται μεγάλων διορθωθήσονται, ὡς ἀπὸ πλεμμελήσαντες. Κατὰ μέντοι τὸ μέγα Σάββατο κεκαθόνισται τὰ βαπτίσματα γίνεσθαι. Εἰ δὲ ἐπιτελεῖται τὴν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος τελείαν ἐπιβίου μετὰ στασις, γενήσεται βάπτισμα καὶ ἐπιβίου ἡμέραν τῆς Τεσσαρακοστῆς · ὅτι καὶ τῆς τῆς τελείας ἐπιτελεῖται καὶ ἀκωνωνησίᾳ κατακρίθῃ τὸ τελεῖ τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον βοηθεῖ πρὸς τὸν ἁγίων μυστηρίων μετάληψιν.

Ἐρωτ. 57. Ἀκινδύνως γίνονται χριστιανικὰ κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Τεσσαρακοστῆν ὑποδιακόνων, τῶν διακόνων, τῶν ἱερῶν καὶ ἀρχιεράων, ἢ οὐ ;

Ἀπόκ. Κεκαθόνισται (καθὼς ἄνωθεν εἶρηκε) γίνεσθαι τελείαν ἱεροτελεσίαν δι' ὅλης τῆς πεντηκοστημέρου νηστείας, ἄνευ μόνων τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν, καὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Διὸ κατὰ μὲν τὰς ἡμέρας ταύτας, ὅτι καὶ τῆς τετελειωμένη θυσία τελεῖται, γένησονται χριστιανικὰ κατὰ τὸ πάντῃ ἀκρεμάτιστον · ἐν δὲ ταῖς ἱεροτελεσίαις νηστεῖαις ἡμέραις, ὅτε τελεία ἱεροτελεσία γίνεται, οὐδὲ χειροτονία τινὸς τῶν τοῦ βήματος ἐπιτελεῖται, οὐδὲ πλέον ἐπισκοπικὴ τελεσθήσεται. Καὶ ἡ γὰρ πανηγυρῶς ἐστὶ καιρὸς, καὶ δοξαζομένη τῇ τοῖς ἁγίοις χαρίζομένη πνευματικὰ ἀξιώματα.

Ἐρωτ. 58. Τὰ ἐν ταῖς ἁγίαις τοῦ θεοῦ κλησῖαις πρὸς τῶν προσφερόμενα σκευήματα, ἢ καὶ τρωκτὰ, πρὸς τίνος δέχθησονται ; καὶ τίνα, καὶ ποτὰ εἰς τὴν εὐχέλαιαν διδόμενα τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἀρχιερεῦσι πρὸς τὴν ;

Ἀπόκ. Τὰ μὲν τῶν Θεῶν προσφερόμενα χριστιανικὰ σκευήματα καὶ ἐπιπλά, ἀδέσποτά εἰσι, καὶ ἐν τῇ ἐπισκόπων προφέρονται τῶν Θεῶν · τὰ δὲ ἐκ τῶν καὶ ποτὰ συνήθως ἐν μνήμας ἁγίων καὶ ἁγίων

VARLÆ LECTIONES.

* ad baptismum. * et Annuntiationis. * qui extreme puniuntur. * num et ordinatio, publici est occasio, et celebrattonis Dri. * quonam accipiuntur et retinebuntur ? * in nullius dominii

κοσύνων κατοικομένων εισκομιζόμενα τῷ ναῷ, καὶ ἅ
 ἅ ὑπὲρ ψυχικῶν διαδόσεων ταῖς ἐκκλησίαις παρὰ
 τῶν προσφερόμενα, τοῖς ἐπισκόποις δίδοσθαι κελα-
 ρόνισται, καὶ παρὰ τούτων πρὸς τε τοὺς κληρικούς
 καὶ τοὺς ξενιζομένους καὶ ἄλλως πενητεύοντα ἀέλ-
 ροὺς διαμερίζεσθαι, κατὰ τὴν τούτων διάκρισιν. Φησὶ
 γὰρ ὁ γ' κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων ταῦτα ῥητικῶς ·
 Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τοῦ Κυ-
 ρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ προσενέγκῃ ἕτερά
 τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ ἀντί-
 οῦνου σίκερα ἐπιτηδεύτῃ, ἢ ὄρνις, ἢ ζῶά τινα, ἢ
 ὄσπριζα, παρὰ τὴν διάταξιν, καθαιρέσθω · πλὴν
 νέων χιδρῶν, καὶ κειρῶ τῶν δέοντι. Μὴ, ἐξὸν δὲ ἕστω
 ἕτερόν τι προσάγεσθαι εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἢ μόνον
 ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῶν κειρῶ τῆς
 ἱγίας προσφορᾶς · ἢ ἄλλῃ δὲ πᾶσα ὀπρῶα εἰς οἶκον
 ἀποστελλέσθω, ἀπαρχὴ τῶν ἐπισκόπων καὶ τοῖς πρε-
 σβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Διόλον δὲ
 ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερῖσουσι τοῖς
 διακόνους καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς. Καὶ ὁ ζ' καὶ
 ὁ η' κανὼν τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου ταῦτα παρακελεύε-
 ται · Εἴ τις κερποφορίας ἐθέλει λαμβάνειν, ἢ διδόναι
 ἕξω τῆς ἐκκλησίας, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου,
 ἢ τοῦ ἐγγεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώ-
 μης αὐτοῦ ἐθέλει πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ ὁ
 ὀβ' ἀποστολικὸς κανὼν ταῦτά φησιν · Εἴ τις κληρικὸς,
 ἢ λαϊκὸς, ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέλληται κηρὸν
 ἢ ἔλαιον ἀφορίζεσθω. Καὶ ὁ σγ' κανὼν λέγει · Σκεῦος
 χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἀνίσθηθῆν, ἢ ὀθόνην, μηδεὶς εἰς
 οἰκίαν χρῆσιν σφτεριζέσθω · παράνομον γάρ. Εἰ
 δὲ τις φωραθεῖν, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῶ. Ὁ δὲ ι' κα-
 νὼν τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων συστάσης
 οἰκουμεικῆς ἁγίας συνόδου, τοὺς μὲν κοινοποιούντας
 τὰ τοῦ βήματος ἱερά καθαιρέσει καθυποβάλλει ·
 τοὺς δὲ τὰ ἕξωθεν τοῦ βήματος ὄντα ἱερά σκεύη εἰς
 ἀνέρον χρῆσιν μεταμοιούντας, ἀφορίζει · τοὺς δὲ
 ἀρπάζοντας, ὡς ἱεροσόλους κατακρίνει. Ὁ δὲ μέγας
 Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Δόμον ἐπιστολῇ ταῦτά φησιν ·
 Ἐκαστος ἡμῶν τῶν ἰδίων κειρῶν δώσει λόγους τῷ
 πάντων Κριτῇ. Κειμήλιον μὲν γάρ, καὶ κτήσεις
 ἀκινήτους ἀνεκποίητα ταῖς ἐκκλησίαις σῶζεσθαι
 χρῆ, θαρτεῖσθαι δὲ τοῖς κατὰ καιρὸν τὴν θεῖαν δι-
 έπουσιν ἱεροσύνῃν, τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων
 τὴν οἰκονομίαν. Ζήτει καὶ βιβλίου νο' τίτλον γ', κε-
 φάλαιον β' Ἰάριον δὲ τῆς ὀγειλοῦσης δίδοσθαι ποσῶ-
 τητος ὑπὲρ κανονικοῦ παρὰ κοινολαϊτῶν, οἱ κανόνες
 μὲν οὐδὲν τι διορίζονται, πρόσταγμα δὲ τοῦ αἰδίου
 βασιλεῶς ἐκείνου κυρίου Ἰσααίου τοῦ Κομνηνοῦ
 ὑποτυποῖ πολλά τινα δίδοσθαι τοῖς ἐπισκόποις παρὰ
 τῶν ἐν ταῖς ἐνορίαις αὐτῶν προσκαθημένων λαϊκῶν.
 Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν πραγμάτων ἀνωμαλία καὶ ἔνδειξι
 τὴν τούτων ἐκάλυψεν ὑποτύπωσιν (πολλοστειμῶριον
 γάρ τις αὐτῶν ὡς δίδωσι πρὸς ἐπίσκοπον), ἀρκούμεθα
 τῇ συνθείᾳ καὶ προαιρέσει τῶν διδόντων.

sanctorum memoriis, et pro mortuorum com-
 memorationibus inferuntur in templum, et quæ pro-
 animalibus trajectionibus ecclesiis a ab aliquibus
 offeruntur, episcopis dari canonice statutum est,
 et ab his distribui in clericos peregrinos hospicio
 exceptos, et alioquin inopia pressos fratres, prout
 ipsi iudicaverint. Citenim tertius canon sanctorum
 apostolorum hæc expressim : Si quis episcopus,
 vel presbyter, præter Domini de sacrificio ordina-
 tionem, alia quædam ad altare attulerit, mel, vel
 lac, vel pro vino siceram *, vel confecta, vel aves,
 vel aliqua animalia, vel legumina, præter ordina-
 tionem, deponatur : præterquam nova legumina,
 tempore opportuno. Ne liceat autem aliquid aliud
 ad altare offerre, quam oleum ad luminare, et
 ineensum, tempore sanctæ oblationis. Omnis
 autem alius fructus domum mittatur, ut sint
 primitiæ episcopo, et presbyteris. Clarum autem
 est, episcopum et presbyteros diaconis, et reliquis
 clericis distributuros. Et 7 et 8 canon Gangrenæ
 synodi hæc præcipit : Si quis vult fructus ecclesiæ
 oblatos accipere, vel dare extra ecclesiam, præter
 episcopi sententiam, vel ejus, cui cura eorum
 tradita est, et non cum ejus sententia ea velit
 agere, sit anathema. Et 72 apostolicus canon hæc
 ait : Si quis clericus, vel laicus, a sancta ecclesia
 ceram vel oleum auferat, segregetur. Et 73 canon
 ait : Vas aureum, vel argenteum vel velum sauc-
 tificatum, nemo amplius in solum usum convertat :
 hoc enim fit præter jus, et contra leges. Si quis
 autem deprehensus fuerit, multetur. Canon autem
 decimus œcumenicæ sanctæ synodi, congregatæ in
 templo Sanctorum Apostolorum, eos quidem,
 qui altaris sacra contaminant, depositioni subjicit:
 eos autem, qui extra altare existentia sacra vasa
 in profanum usum convertunt, excommunicat :
 eos vero, qui diripiunt, ut sacrilegos condemnat.
 Porro magnus Cyrillus in epistola ad Dominum
 scripta, hæc ait : Unusquisque nostrum propriorum
 temporum rationes reddet Judici omnium. Vas-
 orum enim thesaurus, et possessiones immobiles,
 inalienabiles ecclesiis conservari oportet : iis
 autem, qui per tempus divino funguntur sacerdo-
 tio, administrationem sumptuum erogandorum
 fiducia præditam esse *. Quære et libri 54, tit. 3,
 cap 2. De quantitate autem, quæ pro canonario
 danda est a plebiis †, canones quidem nihil defi-
 niunt : verum jussio inclyti imperatoris illius,
 domini Isaacii Comneni, formam designat multorum
 quorundam, quæ episcopis dantur a laicis, qui
 sedes in eorum diœcesibus stabilierunt ‡. Quoniam
 autem rerum irregularitas et indulgentia § horum
 occultavit descriptionem (multesimam enim eorum
 partem episcopo dat nemo), contenti sumus eon-
 suetudine, et dantium liberalitate.

VARIÆ LECTIONES.

* quæ nomine distributionum spiritualium ecclesiis : † siceram factitiam, vel gallinas. ‡ eragandorum cum fiducia committi. † quæ canonici nomine præstanda est a laicis. ‡ qui habens in eorum territo-
 riis domicilla. § et inopia.

Interr. 58. Orthodoxus quidam ab Agarenis captus, et per vim orthodoxam fidem ejuratus, ac circumciscus, absque intermissione fere immunditiam deflet, et clam cum orthodoxis convenit, invocatque salutem. Quia autem vult sacramentorum fieri particeps, quærimus, quid sit faciendum.

Resp. Certantium sunt coronæ, et Dominus ac Deus noster Jesus Christus : Si quis me confiteatur, inquit, coram hominibus, et ego confitebor eum coram Patre meo, qui in cœlis est. Immundum ergo vas, ad susceptionem unguenti, qua mentis alienatione admittitur ? Quamobrem consolationem quidem episcopicam, et aliud spiritale colloquium ille sic pœnitens, et bona mutatione mutari volens, promerebitur ; sed sanctis sacramentis dignus non habebitur. Debet enim impietatis sordes abluere, et ita admitti : et post præstitutum tempus sanctæ etiam communicationis fiet particeps.

Interr. 59. Vicariorum turbæ eum, qui ipsis videtur esse dignus episcopali, vel sacerdotali dignitate, mihi exhibent ; petuntque ut sine repulsa renuntietur ordineturque pontifex, aut sacerdos, vel diaconus. Quæro igitur, an acclamationes populi sequi compellat^b.

Resp. Olim aliquando ordinationes episcoporum, et reliquorum sacris initiatorum ordinibus fiebant per electionem multitudinis, eorumque, qui simul imperabant. Decimus tertius autem canon Laudicenæ synodi, et 3 canon sanctæ et œcumenicæ 7 synodi, hujusmodi ordinationes ab ecclesiastico rejecit statu. Ille enim ait, turbis non esse permittendum eorum, qui sunt in sacerdotio constituendi, electionem facere. Hic autem pronuntiat : Omnem electionem, quæ fit a magistratibus, episcopi, vel presbyteri, vel diaconi, irritam manere : ex canone dicente. Si quis episcopus sæcularibus magistratibus usus, pro eos ecclesiam obtinuerit, deponatur, et segregetur, et omnes qui cum eo communicant. Oportet enim eum, qui est promovendus ad episcopatum, ab episcopis eligi, quemadmodum a sanctis Patribus Nicææ decretum est, in canone qui dicit : Episcopi oportet maxime quidem ab omnibus, qui sunt in provincia, constitui : si autem hoc difficile fuerit, vel propter urgentem necessitatem, vel propter viæ longitudinem, tres omnino eodem convenientes, iis quoque qui absunt, simul suffragium ferentibus, et assentientibus per litteras, tunc facere electionem. Eorum autem, quæ a se fiunt, confirmationem dare unicuique metropolitano.

Interr. 60. Liberi ex secundis nuptiis procreati, et qui ex ancillis, ac concubinis, sacerdotio digni judicabuntur, annou ?

Resp. Secundarum nuptiarum liberi nulla ratione

Ἐρώτ. νη' Ὁρθόδοξός τις αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ Ἀγαρηῶν, καὶ κατὰ βίαν τὴν ὀρθόδοξον τίστιν ἑξομολογήσεται, καὶ περιτμηθεὶς, θιόλου σχοῦν τὴν ἀκαθάρσιαν ἀποκαίεται, καὶ μετὰ τῶν ὀρθόδοξων λαθραῖως συνέχεται, καὶ τὴν σωτηρίαν ἀνακαλεῖται. Ἐπει δὲ ἐθέλει καὶ τῶν ἀγιασμάτων μεταλαμβάνειν, ζητοῦμεν τὸ ποιητέον μαθεῖν.

Ἀπόκ. Τῶν ἀγωνιζομένων εἰσὶν οἱ σέφαροι, καὶ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Εἴ τις με ὁμολογήσει, φησὶν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγὼ ὁμολογήσω, αὐτόν, ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς που τοῦ ἐν οὐρανῷ. Ἀκάθαρτον γοῦν ἄγγετον πρὸς ὑποδοχὴν μῦρου πῶς παραφρονούτως δεχθήσεται ; Διὸ παραγορίζ μεν ἐπισκοπικῆς καὶ ἄλλης πνευματικῆς ὁμιλίας, ὁ οὕτω μετανοῶν, καὶ τὴν καλὴν θέλησιν ἀλλοιωθῆναι ἀλλοίωσιν, ἀξιοθήσεται τῶν δὲ ἁγίων μυστηρίων οὐκ ἀξιοθήσεται. Πρῶτον γὰρ δεῖ αὐτὸν τῆς ἀσεβείας τὴν βεβίλωσιν ἀπονήψασθαι, καὶ οὕτως δεχθῆναι καὶ μετὰ τὸν νενομισμένον καιρὸν καὶ τῆς ἀγίας μεταλήψεως γενήσεται μέτοχος.

Ἐρώτ. νθ' Πλήθι χωρτικὰ τὸν δοκούντα ταῖς τοῖς ἄξιον εἶναι πρὸς ἀξίωμα ἐπισκοπικὸν ἢ ἱερατικὸν περιστώσιν μοι καὶ ζητοῦσι κατὰ τὸ ἀπαρετίητον ἐπικηρυχθῆναι καὶ χειροτονηθῆναι ἀρχιερέα, ἢ διάκονον. Ζητῶ τοῖον μαθεῖν εἰ ταῖς φωναῖς τῶν ὄχλων ἀναγκασόμεθα κατακολουθεῖν.

Ἀπ. Πάλαι ποτὲ αἱ χειροτονίαι τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν λοιπῶν ἱερωμένων δι' ἐπιλογῆς τοῦ ὄχλου καὶ τῶν παραδυναστευόντων ἐγένοντο ὁ δὲ ἐγ' κωνὴ τῆς ἐν Ἀποδικεῖα συνόδου, καὶ ὁ γ' κωνὴ τῆς ἁγίας οἰκουμένης ζ' συνόδου, τὰς τοιαύτας χειροτονίας ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπέξενωσαν καταστῆσαι. Ὁ μὲν γὰρ φησὶ περὶ τοῦ μὴ ὄχλοις ἐπιτρέπαι τὴν ἐκλογὴν ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερατικὸν ὁ δὲ ταῦτα διέξεισι, Πᾶσαν ψῆφον γινωμένην παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου, ἄκυρον μένειν, κατὰ τὸν κανὸνα τὸν λέγοντα, Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἀρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατῆς ἐκκλησίας γίνηται, καθαιρεῖσθαι καὶ ἀφοριεῖσθαι, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῶν πάντες. Δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντα προβιβάσθαι εἰς ἐπισκοπὴν, ὑπὸ ἐπισκόπων ψηφίζεσθαι καθὼς καὶ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ὄρωσιν, ἐν τῷ κανόνι τῷ λέγοντι. Ἐπίσκοπον προσέχει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τοῦτο, ἢ διὰ κατακλίσεως ἀνάγκης, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφους γινόμενων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συνιθεμένων διὰ γραμμῶν, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι. Τὸ δὲ κύρος τῶν γινωμένων διδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῶν μητροπολίτην.

Ἐρώτ. ξ'. Οἱ τοῦ δευτέρου γάμου παῖδες, καὶ οἱ ἀπὸ δουλείων καὶ πλλακῶν τεχθέντες, ἀξιοθήσονται ἱερωσίνης, ἢ οὐ ;

Ἀπόκ. Οἱ τοῦ δευτέρου γάμου παῖδες ἐξ οὐδενὸς λό-

VARIAE LECTIONES.

an voces populares sequi cogamur.

γον καλύονται ἰεραῖσθαι. Ὁ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ βασιλείως κυρίου Κωνσταντίνου γεγονώς τόμος συνοδικῶς τῇ πρώτῃ γάμψ τὸν δεῦτερον ἐπὶ πάσιν ἐξίσωσε διὰ καὶ ὑπερσοῦσι κληρονόμοι τοῦ πατρὸς εἶσιν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ δουλίδων τεχθέντες, καὶ ἑλευθερίας ἀξιοθέντες, ὡσαύτως καὶ οἱ ἐκ παλλακῶν γεννηθέντες, οὐ καλυθῆσονται ἰερωθῆναι. Αἱ γὰρ μητέρες αὐτῶν ἐπιτιμίοις πορνεούτων ὑπέπεσον, αὐτοὶ δὲ οὐδὲν ἡμαρτον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐπιτιμίοις ὑπόκεινται. Κατὰ γοῦν τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους τοὺς μηδὲν ἡμαρτηκότας, καὶ αὐτοὶ τιμῆς ἱερατικῆς κατὰ κανόνας ἀξιοθῆσονται.

Ἐρώτ. ζα'. Ἀναγνώστης παρὰ ἡγομένου ἐπιτραπέις διέπειν κτήματα μοναστηριακά, θέλει προκλήθῃ τῶν ἐκεῖσε ὄντων ἱερέων, καὶ λοιπῶν κληρικῶν, καὶ ἐν τῇ ἱερατικῇ ἀγιστείᾳ μετὰ τὸν ἡγομένου μνημονεύσθαι. Ἐρωτῶ τοίνυν μαθεῖν εἰ καλῶς περὶ τοῦτο φιλονεικεῖ.

Ἀπόκ. Τάξις συνέχει τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. διὸ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τῆς κενοδοξίας ἀναστέλλων τὴν ματζιότητά, Ὅτιν κληθῆς εἰς γάμον ὑπό τινος, ἔρησεν, εἰς πρωτοκλισίας τάπητας μὴ ἀνακλιθῆς, ἀλλ' εἰς ἔσχατον τόπον ἀνάπεσον ἵνα ἀκούσης παρὰ τοῦ κεκληκόςτος σε Φίλε, προσανάσθῃ. Καὶ οὕτως ἔσται σοι δόξα πολλή. Ὁ γοῦν ζητῶν ἀναγνώστης πρὸ τῶν ἱερέων καθῆσθαι, καὶ μετὰ τὸν ἡγομένου μνημονεύσθαι, τοῖς Κυριακοῖς ἐναντιοφρονεῖ παραγγέλλασιν. Εἰ δὲ κατὰ τὴν διήγησιν σου ὁ ἀναγνώστης εἰς χώραν ἐπιδημεῖ, καθηγουμένου τόπον ἀναπληρῶν, ἀκινδύνως μᾶλλον δὲ ἀξίως φιλονεικεῖ πρὸ τῶν ἱερέων καθῆσθαι, καὶ μνημονεύσθαι, ὡς τόπον ἐπέχων τοῦ ἐπιτρέψαντος αὐτῷ τὸ λειτουργημά. Καὶ παρίσταται τοῦτο ἀπὸ τοῦ ζ' κανόνος τῆς ἐν Τρούλλῃ τοῦ μεγάλου παλαίου συστάξις ἀγίας καὶ οἰκουμένης Σ' συνόδου ἐν μέρει ταῦτα διεξιόντος. Μεμαθῆκαμεν ἔν τισι τῶν Ἐκκλησιῶν διακόνας τινὰς ἀθθαδέα καὶ αὐτονομία κεχρημένους, ταμιῶν πρὸ τῶν πρεσβυτέρων καθέζεσθαι, ... ἐκδὸς εἰ μὴ τὸ πρόσωπον ἐπέχων τοῦ οικείου πατριάρχου, ἢ μητροπολίτου, ἐν ἐτέρᾳ πόλει παραγινηται, ἐπὶ τινι κεφαλαιῷ. Τότε γὰρ, ὡς τὸν ἐκείνου τόπον ἀναπληρῶν, τιμηθῆσεται.

Ἐρώτ. εβ'. Ἀγροικώτερος ἱερεὺς ἐὰν τρίτου ὄφμου ἱερολογίαν ποιήσῃ, τὴν τριτογαμίαν εἰδῶς, καλασθεῖη, ἢ ὡς χωρίτης, συγγνώμης ἀξιοθῆσεται;

Ἀπόκ. Ὁ μὲν φάκτον ἀγνοήσας, οἷος ἂν καὶ εἶσιν, ἀξιοῦται κατὰ νόμου συγγνώμης ὁ δὲ νόμον ἀγνοήσας, συγγινώσκεται. Ἐπει δὲ ἀπὸ τῆς Νεαπῆς νομοθεσίας τοῦ ἀοιδίμου βασιλείως κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ὁ τρίτος γάμος πῆ μὲν συγγνωστός ἐστί, πῆ δὲ ἀσυγγνωστός (οἱ γὰρ ἔχοντες παῖδας ἐκ πρώτου ἢ δευτέρου γά-

vetantur sacris ordinibus initiari. Synodica enim decisio, facta tempore imperatoris domini Constantini Porphyrogenetæ, primis nuptiis secundas in omnibus exæquavit. Ideoque et sui hæredes non vetantur sacrari. Sed et qui ex ancillis nati, et donati libertate, parique modo, qui ex concuhinis geniti, non vetantur sacrari. Matres enim eorum pœnis scortantium succiderunt °, ipsi autem nihil deliquerunt : quamobrem nec pœnis subjiciuntur. Ut reliqui igitur homines, qui nihil peccarunt, honorem sacerdotalem secundum canones consequuntur et ipsi.

Interr. 61. Lector potestate a priore ^d accepta, administrandi possessiones monasteriales, vult præcedere sacerdotes, et alios clericos illfc existentes, et in sanctis sacrificiis post præfectum seu priorem °, commemorationem sui fieri. Quæro an recte de eo contendat.

Resp. Ordo cœlestia et terrestria continet. Ideoque Dominus noster Jesus Christus inanis gloriæ vanitatem reprimens, Cum vocatus fueris, inquit, ad nuptias ab aliquo, ne discumbas ad primi accubitus tapetes, sed recumbe in ultimo loco : ut audias ab eo qui te invitavit : Amice, ascende superius. Et ita erit tibi gloria multa. Lector igitur volens ante sacerdotes sedere, et post præfectum ^h commemorari, Dominicis adversatur præceptis. Quod si, quemadmodum narras, lector in regione peregrinatur, præfecti locum ^g implens, sine periculo, vel potius merito, contendit ante sacerdotes sedere et commemorari, veluti locum obstinens ejus, qui mandavit ei munus. Idque ostenditur e canone septimo sanctæ et œcumenicæ sextæ synodi, congregatæ in Trullo magni palatii, hæc in parte persequentis : In nonnullis Ecclesiis diacones officia ecclesiastica habere didicimus : et ex hoc nonnullos eorum, arrogantia et licentia fretos ante presbyteros sedere : statui-mus, ut diaconus, etiamsi in dignitate, id est, in quovis sit officio ecclesiastica, ante presbyterum ne sedeat : præterquam, sit proprii patriarchæ, vel metropolitani vicem gerens, adsit in alia civitate super aliquo capite. Tunc enim ut locum illius implens, honorabitur.

Interr. 62. Agrestior sacerdos si tertii matrimonii sacram benedictionem sciens fecerit, punietur, an, ut rusticus, veniam merebitur ?

Resp. Qui factum ignorat qualiscunque sit, legibus excusatur : qui autem legem ignorat veniam non consequitur. Quoniam autem Novella constitutione inclyti imperatoris, domini Constantini Porphyrogenetæ, tertiæ nuptiæ partim sunt venia dignæ, partim minime (nam qui ex primo, vel secundo matrimonio habent liberos, et qui quadragesimum

VARÆ LECTIONES.

° obnoxia fuerunt. ^d ab abbate. ° post abbatem. ^h abbatem. ^g abbatis vicens gerens.

ætatis annum excesserunt, tertias contrahere non possunt) : dicimus sacerdotem, qui hujusmodi veterum nuptiarum benedictionem fecerit, deponendum esse : ejus enim crassa est legis ignorantia. Rustici autem si subtilitatem legis ignorent, interdum excusantur, non tamen, si omnibus manifesta jura.

Interr. 63. Mulier quædam a proprio patre coacta legitime conjungi viro, et videns obligatorii scriptis conjugium a patre munitum, indicavit, quod recte factum erat, cuidam amatorie erga ipsam affecto. Hic autem, ut perditæ amans, nihil cunctatus, cum nonnullis rei ignaris familiaribus suis nocte quadam in mulieris domicilium irrupit, camque volentem rapuit, abduxitque domum suam, intra fines alius territorii sitam Quæro, an qui talem raptum moliti sunt, possint per sacram benedictionem canonice conjungi: maxime, cum puellæ parentes illud modo fieri velint.

Resp. Tertium caput 58 tit. lib 60 Basilicon, hæc sit nominatim. Ne nubat rapta raptori. Sed et si tali conjugio parentes ejus consentiant, exsilio circumscribuntur. Et 27 canon sanctæ et œcumenicæ quartæ synodi hæc inquit : eos, qui nomine conjugii mulieres rapiunt, vel opem ferunt ac consentiunt iis, qui rapiunt; statuit synodus, si sint quidem clerici, proprio gradu excidere : sin autem laici, anathematizari. Quamobrem et nos hæc legitime canoniceque constituta sequentes, dicimus : si res, ut interrogatione tua proposituisti, ita se habet; neque nuptias futuras inter raptam et raptorem, et si pater illius rem approbet : neque raptus pœnas effugituros, qui ejus fuerint conscii, sed etiam ultimo affectos iri supplicio.

ἀπάγεται τὸ γινόμενον, οὐτε τὰ τῆς ἀρπαγῆς ἐπιτίμια διαδράσουσιν οἱ ταύτης συνίστορες, ἀλλὰ καὶ ἐσχάτη τιμωρηθήσονται.

Interr. 64. Mulier quædam gravi morbo laborans, nocte mali afflictionem ultra, seipsam in mortem projecit, et mortis hausit poculum. Vir ejus, cum lector tunc esset, hodieque sit, quærit, an ob eam rem sacerdotalem dignitatem consequi non possit.

Resp. Si, quemadmodum narras, ita se res habet, lector sine impedimento sacrabitur. Ut enim diligenter pigritia non lædit negligentis, ex divinorum canonum sententia : sic lectori præjudicium non faciet uxoris ejus peccatum. Unusquisque enim propriis catenis (ut vulgo fertur) coercetur^h.

OFFICIUM ET DEFINITIO EPISCOPI.

Ex libro de jure, qui est Basilii, Constantini et Leonis, titulo v, cap. 1.

Episcopus est inspector et curator omnium ad

μου, καὶ οἱ τεσσαρακοστὸν χρόνον τῆς ἡλικίας αὐτῶν ὑπερανθάντες, τρίτον συναλλάττειν οὐ δύναται· φαιμέν ὅτι οὗ τοιούτου κεκλιμένου τρίτου γάμου κερολογίαν πεποιηκώς ἱερεὺς, καθαιρετέος ἐστίν· ἐσχίστη γὰρ νόμου ἠγνόησεν. Οἱ δὲ χωρεῖται, λεπότητα νόμου ἠγνοηκότες ἐνίοτε συγγινώσκονται, οἱ μὲν τὰ πᾶσι ὅπλα νόμιμα.

Ἐρωτ. ξγ'. Γυνὴ τις ἀναγκασμένη παρὰ τοῦ οἰκέλου πατρὸς νομίμως συζευχθῆναι ἀνδρὶ, καὶ βλέπουσα δι' ἐγγράφων δεσμοτικῶν τὴν συζῆσιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀσφαλιζομένην, μήνυμα ἔθετο πρὸς τινα διακειμένον ἐρωτικῶς πρὸς αὐτὴν τοῦ γινόμενου καλοῦ. Ὁ δὲ, μηδὲν μελλήσας, ὡς ἐρωτομανθῶν, μετὰ τινων ἀπαιδεύτων συνήθων αὐτῶν ἐν ἐσπέρῳ μιᾶ τῆν τῆς γυναικὸς κατοικίαν κατέλαβε· καὶ τὴν ἤρπασε θέλουσαν, καὶ ἀπίγαγεν εἰς τὴν κτηκίαν αὐτοῦ, διακειμένην εἰς ἐτέρου χωρίου περιοχὴν. Ἐρωτῶ οὖν μαθεῖν εἰ δύναται διὰ ἱερολογικῶς κανονικῶς συναφθῆναι οἱ οὕτω τὴν τοιαύτην ἀρπαγὴν συσκευάσαντες. Καὶ οἱ γονεῖς γὰρ τῆς γυναικὸς θέλουσιν ἀρτίως τοῦτο γενέσθαι.

Ἀπόκ. Τὸ γ' κεφάλαιον τοῦ νη' τίτλου τοῦ β' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν ταῦτα φησὶ βῆτως· Μὴ γαμήσῃ ἡ ἀρπαγεῖσα τῶν ἀρπάσαντι αὐτὴν· ἀλλὰ καὶ εἰ συναινέσουσι τῶν τοιούτων συνοικισίῳ οἱ γονεῖς αὐτῆς, περιορίζονται. Καὶ ὁ κζ' κανὼν τῆς ἐκτῆς καὶ οἰκουμενικῆς δ' συνόδου ταῦτα φησὶ· Τοῖς ἀρπάζοντας γυναικῶν ἐπ' ὀνόματι συνοικισίῳ, ἢ συμπράττοντας, ἢ συναιρομένους τοῖς ἀρπάσαντι, ὄρισεν ἡ ἅγια σύνοδος, εἰ μὲν κληρικοὶ εἴεν, ἐπιπτειν τοῦ βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοὶ ἀναθεματισθῶσι. Διὸ καὶ ἡμεῖς τοῖς οὕτω διατεταγμένοις νομίμως καὶ κανονικῶς ἀκολουθήσαντες, λέγομεν ὡς ἐοῦτως ἔχουσι τὰ τοῦ πράγματος καθὼς ἡ ἐρώτησις περιέστησεν, οὔτε γάμος γενήσεται μετὰ τῆς ἀρπαγῆς καὶ τοῦ ἀρπάσαντος, κἂν ὁ πατὴρ ταύτης διαδράσουσιν οἱ ταύτης συνίστορες, ἀλλὰ καὶ ἐσχάτη

Ἐρωτ. ξδ'. Γυνὴ τις ἀρρώστια περιπεσῖα δεινῇ, ἐν ὄρφ νυκτερινῇ, τοῦ νοσήματος ἀνεκλήθη ὄψεν τὴν κάκωσιν, ἑαυτὴν εἰς θάνατον ἔβριψε, καὶ τὸ τοῦ θανάτου ποτήριον ἔπιεν. Ἐρωτῶ οὖν ὁ ταύτης ἀνὴρ, ἀναγνώστης, ὧν καὶ τότε ἐστὶ σήμερον, εἰ ἐντεῦθεν κωλύεται τυχεῖν ἱερτικῷ ἀξιώματος.

Ἀπόκ. Εἰ κατὰ τὴν διήγησίν σου συνέστησεν τὸ τοῦ πράγματος, ἀπαρεμποδίστως ὁ ἀναγνώστης ἱερωθήσεται. Ὡς γὰρ οὐ βλέπει τὸν σκῆπτρον ἢ ῥάβδον τοῦ ἀμελοῦς, κατὰ τὴν τῶν θεῶν κληρικών περιληψίαν, οὐδὲ τὸν ἀναγνώστην προαιρουμένης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τὸ ὄλοσθαι. Ἐκείτω γὰρ ταῖς οἰκείαις σεραῖς, κατὰ τὸν εἰπόντα, σφραγίζεται.

ΤΟ ΚΛΗΘΚΟΝ ΚΑΙ ΟΡΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ.

Ἀπὸ τοῦ νομίμου βιβλίου Βασιλείου, Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος, ἀπὸ τοῦ ε' τίτλου, κεφ. α'.

Ἐπίσκοπος ἐστὶν ἐπιτηρητὴς καὶ ἐπιμελητὴς

VARLÆ LECTIONES.

^h *constringitur.*

πασῶν τῶν ἐκκλησιαζομένων ψυχῶν, τῶν ἐν τῇ Ἀ
αὐτοῦ ἐπαρχίᾳ, δύνανται ἔχων τελεστικῇ, πρεσβυτέρου,
διακόνου, ὑποδιακόνου, καὶ ἀναγνώστου, καὶ ψάλτου,
καὶ μοναχοῦ.

Ἴδιον ἐπισκόπου, τοῖς μὲν ταπεινοῖς συγκατέρχε-
σθαι, καταφρονεῖν δὲ τῶν ἐπαιρομένων, καὶ πρὸς
ταπεινωσιν ἔργῳ καὶ λόγῳ τῶν ὑπερηφάνων τὸ
φρόνημα καθίλεειν, καὶ προκινδυνεύειν τοῦ ποι-
μνίου, καὶ τὴν ἐκείνων στενοχωρίαν, οἰκτεῖν ὀδύνην
ποιεῖσθαι.

Ecclesiam pertinentium animarum, quæ in ejus
provincia sunt; habens potestatem initiandi presby-
terum, diaconum, subdiaconum, lectorem, cantor-
em et monachum.

Proprium episcopi est, erga humiles se demit-
tere, ac superbos despiciere; et factis ac verbis
elatorum spiritus ad humilitatem deprimere :
itemque pro grege adire pericula, et eorum angus-
tiam, pro dolore suo ducere.

ΕΠΙΛΥΣΕΩΝ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

RESPONSORUM

LIBER SECUNDUS.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.

α Ἄπερ ἔλυσε δ τιμιώτατος χαρτυφύλαξ, κύριος
Πέτρος, καὶ διάκονος τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης
Ἐκκλησίας, ἐν ἔτει Ϛχ'.

Ἐρωτημα. Εἰς πόσον καιρὸν ὀφείλει βαπτίζεσθαι
τὸ παιδίον; Ἀπόκρισις. Ἐὰν νοσῇ, ὄρον οὐκ ἔχει,
ἀλλὰ παραυτίκα βαπτίζεται. Εἰ δὲ ὑγιαίνει, εἰς
τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας. — Ἐρώτ. Ἔστιν ἄξιον,
μετὰ μιᾶς προσφορᾶς λειτουργῆσαι; Ἀπόκ. Ἐὰν
μὴ ἔσιν ἁγίου μνήμη, ἢ νεκροῦ, τὸ κωλύον οὐδέν.
— Ἐρώτ. Εἰ οὐχ εὐρίσκειται οἴκῳ, μετὰ ὄρους δεῖ
ποιῆσαι ἔνωσιν; Ἀπόκ. Οὐχί. Τοῦτο γὰρ ἐθνικὸν
ἔστιν. — Ἐρώτ. Ἔστιν ἄξιον, μοναχὸν εὐλογῆσαι γά-
μον; Ἀπόκ. Οὔτε μοναχὸν, οὔτε ἐν μοναστηρίῳ.
— Ἐρώτ. Ἐὰν ἔχη ἄνθρωπος ἀνευλόγητον γυναικα
εἰς τὸ σπήλιον αὐτοῦ, ἔστιν ἄξιον δέχεσθαι προσ-
φορὰν αὐτοῦ; Ἀπόκ. Ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ οὐ-
χρῆ δέχεσθαι οὔτε προσφορὰν, οὔτε κηρὸν, οὔτε
ἔλαιον, οὔτε θυμίαμα. — Ἐρώτ. Ἔστιν ἄξιον δέχε-
σθαι μοναχὸν παιδίον ἀπὸ βαπτίσματος, ἢ ποιεῖν
ἀδελφοποιήσας, ἢ κρατεῖν στεφάνια; Ἀπόκρισις.
Παρὰ κανόνα εἰσὶ, καὶ κωλύονται. — Ἐρώτ. Γυνὴ
ἢ γεννήσασα εἰ διέλθοι τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας,
καὶ μὴ λάβῃ εὐχὴν, ἄξιον ἔστι τοῦ γενέσθαι προσ-
φορὰν παρ' αὐτῆς. Ἀπόκ. Παρ' αὐτῆς μὲν οὐχί,
ἀλλὰ παρ' ἑτέρου προσώπου. — Ἐρώτ. Ἰερεὺς ἐὰν
ἐν σωματικῇ φαντασίᾳ γέννηται λειτουργῆσαι τῇ
ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἢ κοσμικὸς μεταλήψεται; Ἀπόκ.
Ἐὰν ἐξ ἐπιτηρείας δαιμονικῆς κωλύονται τοῦ
ἀγαθοῦ, ἐξγορεύουσι πρότερον, καὶ οὕτως ὁ μὲν
ιερεὺς λειτουργεῖτω ὁ δὲ κοσμικὸς μεταλαμβάντω.

B

INTERROGATIONES.

Quas solvit reverendissimus chertularius dominus
Petrus, idemque diaconus Majoris Ecclesiæ (38)
Dei, anno mundi vi cix. ioc.

Interrogatio. Intra quot tempus baptizari debet
infans? Resp. Si ægrotet, terminum nullum habet,
sed festim baptisatur. Sin recte valeat, intra
diem quadragesimum. — Interr. Licetne cum unica
oblacione liturgiam peragere? Resp. Si nulla sancti
memoria, nulla mortui existat, nihil est impedi-
menti. — Interr. Si vinum non reperitur, cum ace-
tone facienda est unio? Resp. Non: est enim hoc paga-
num. — Interr. Au fas est monachum nuptiis benedi-
cere? Resp. Nec monachum, nec in monasterio. Inter.
C Si vir habeat mulierem in hospitio suo non benedi-
ctam (39): num fas est oblationem ejus accipere?
Resp. Ex ejus domo non oportet oblationem acci-
pere, nec ceram, nec oleum, nec incensum.
— Interr. Est ne fas, monachum suscipere pueros e
baptismo, vel fraternitates per adoptionem facere,
vel habere sertas? Resp. Hæc præter canonem sunt,
et prohibentur. — Interr. Simulier, quæ peripit, dies
quadraginta transierit, nec precationem consecuta
sit, an par est, ab ea fieri oblationem; Resp. Non
quidem ab ipsa, sed ab alia quadam persona.
— Interr. Si sacerdos imaginationem libidinis carna-
lem habuerit, eane die liturgiam peraget, aut si
mundanus, an sacra percipiet? Resp. Si ex dæmo-
niaca tentatione arceantur a bono, prius confite-
buntur, atque ita sacerdos quidem sacrum mi-
nisterium obibat, mundanus autem participabit :

NOTÆ.

(38) Nimirum S. Sophiæ. Constantinopoli.

(39) Scilicet per sacras nuptiarum preces.

sin ex luxuria et potatione nimia, nec hic, uec ille. — *Interr.* Qui captus a gentilibus, et amplexus religionem paganam, atque in cubili pollutus necdum tamen factus est Musulmanus (40), an unctionis fit particeps? vel qui vota diræ manducationis accipit, an etiam communicat? *Resp.* Qui diræ manducationis factus est particeps, Christum negat; nec confestim admitti potest, sed post aliquod tempus, dignis pœnitentiæ præactis operibus ut unctionem consequatur, ac postea communicet. — *Interr.* Si ecclesia locum certum non habeat ad effundendum aquam baptismi, ubinam hanc debet effundere? *Resp.* Ubi mundus est locus, qui non proculcatur pedibus. — *Interr.* Oblationes meretricum accipiendæne sunt, annon? *Resp.* Nequaquam. Nam sub censura sunt, nec ab eis oblatio nec incensum accipietur. — *Interr.* Sacerdos si tonsus fuerit, an fas erit eum sacra peragere? *Resp.* Siquidem et antea dignus erat, per tonsuram non prohibetur. — *Interr.* Est ne fas lumina sanctorum Theophaniorum, aliorumque festorum facere quocunque lubet in vase? *Resp.* Sacrorum luminum vasa solis istis luminibus dedicatasunt. — *Interr.* Servos cum servis copulatos a dominis suis absque benedictione, num participes sacræ communionis faciemus, vel hostiam eorum suscipiemus? *Resp.* Quoniam coitus absque sacris precibus, est scortatio, sive servus sit, qui benedictionis expers est, sive liber, nec ad oblationem muneris est admittendus, nec ad preceationem in domo Domini. Quippe divinus etiam Apostolus ille nec vesei cum eis, nec consuetudinem habere præcipit. Quinetiam ipsi domini cum auctores sint interitus servorum, dum eos ad illum coitum invitant, quem inhibere poterant, dominio servorum excidunt juxta novellam sanctionem inclyti principis nostri, domini Alexii. — *Interr.* An fas est e baptismo suscipere liberorum suorum liberos? *Resp.* Neque lex, neque princeps quisquam hoc prohibet. — *Interr.* Licetne sacerdoti, suum baptizare infantem? *Resp.* Hoc minime prohibitum est. — *Interr.* Si fuerint fratres duo, vel tres, vel pures, et unus e baptisus suscepit infantem, an omnes apellabuntur compatres? *Resp.* Non, sed is duntaxat, qui suscepit. — *Interr.* Si mulier parata sit ad nuptiarum benedictionem, eique acciderint consuetæ, num participare debet? *Resp.* Purificationem expectabil, atque ita tam sacrarum conceptio precum, quam sacramentorum participatio succedet. — *Interr.* Si vero indigni sunt ambo, qui participant, an participare propter benedictionem debent, ac deinde censuræ subijci? *Resp.* Pro specie differentiaque peccati, sequetur et dispensatio. — *Interr.* Si mulier partum ediderit, et quidam in ejus domum ingressi fuerint, quandiu per censuram a participatione debent arceri? *Resp.* Abluti postridie non

ΕΙ δὲ ἐκ τρυφῆς καὶ πολυποσίσε, μῆτε οὗτος, μῆτ' ἐκεῖνος. — Ἐρώτ. Ὁ εἰς ἔθνη κρητηθεὶς, καὶ μυχρῶσε, καὶ ἐν κοίτῃ μιζνθεὶς, μῆπω δὲ μοῦλο-σομυανίσας βί, μυρωνεῖται: τὰς εὐχὰς τῆς μισροφραγίας λαμβάνει, καὶ κοινονεῖ; Ἀπόκ. Ὁ μισροφραγῆσας, τὸν Χριστὸν ἀρνεῖται καὶ οὐκ εὐθὺς ἔσται δεκτὸς, ἀλλὰ μετὰ χρόνον, ἄξιζ μετρωνίσας ἔργα ποιήσας, ἵνα μυρωθῇ καὶ μετὰ ταῦτα, ἵνα μεταλάβῃ. — Ἐρώτ. Εἰ οὐκ ἔχει τόπον ἡ ἐκκλησία τοῦ ἀποχύνειν τὸ ἀτόλουμ τῆς καλυμνίθρας, ποὺ ὀφείλει χύνεσθαι; Ἀπόκρισις. Ὅπου ἔσται τόπος καθαρὸς, καὶ μὴ πατούσθαι. — Ἐρώτ. Αἱ τῶν ἐπαρῶδων προσφοραὶ, δεκταὶ εἰσιν, ἢ οὐ; Ἀπόκ. Οὐχί. Ἰπὸ ἐπιτίμιον γὰρ εἰσι καὶ οὐτε προσφοραί, οὐτὶ θυμίσμα δεχθῆσεται. — Ἐρώτ. Ἰερεὺς εἰάν ἀπακαρῆ, ἔστιν ἄξιος ἱεροργῆσαι; Ἀπόκ. Ἐἰ καὶ πρῶην ἦν ἄξιος, οὐ κωλύεται διὰ τῆς ἀποκαρσεως. — Ἐρώτ. Ἐστὶν ἄξιον ποιεῖν φωτισμάτα τῶν ἀγίων Θεοφανίων, καὶ λοιπῶν, ἐν ἀγγέλω οἰοῦν, ποτὸν; Ἀπόκ. Τὰ τῶν θείων φωτισμάτων ἀγγεῖται, μόνους τοῖς φωτισμαζὶ ἀφορῆσθωσαν. — Ἐρώτ. Δούλους καὶ δοῦλας ζευγνυμένους παρὰ τῶν κερίων αὐτῶν ἀνευ εὐλογησεως, μεταδώσομε, τῆς θείας κοινωνίας ἢ προσδεξόμεθα τὴν θυσίαν αὐτῶν; Ἀπόκ. Ἐπεὶ μίξις ἀνευ ἱερολογίας παρρηία ἔσται, κἄν τε δοῦλος ἢ ὁ ἀνευλόγητος, κἄν τε ἐλεύθερος, οὐτε εἰς ὄμοφορῖαν προσδεκτός, οὐτε εἰς προσευχῆν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου. Ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς Ἀποστολος μῆτε συνεσθελν κελεῖται, μῆτε συννεμῆγνυσθαι τούτους. Ἀλλὰ καὶ οἱ δεσπότες, ἐπεὶ κελεῖται τῆς τῶν δοῦλων ἀπωλείας εἰσιν, ὡς κελὶ προτρεπόμενοι τούτους ἐπιγῆγνυσθαι, εἴ γε ἀνεκτα ἀναστῆλαιν τὸ πάθος, τῆς τῶν δοῦλων δεσποτείας ἐκπίπτουσι, κατὰ τὸ νεαρὸν θέσπισμα τοῦ κλεινῷ ἡμῶν αὐτοκράτορος, κυροῦ Ἀλεξίου. — Ἐρώτ. Ἐστὶν ἄξιον ἀναδέχεσθαι τὰ παιδία τῶν παίδων ἐκτῶν; Ἀπόκρισις. Οὐκ ἔσται νόμος, ἢ βασιλεὺς ταῦτα κωλύων. — Ἐρώτ. Ἐστὶν ἄξιον ἱερέα βαπτίσαι τὸ ἴδιον παιδίον; Ἀπόκ. Ἀκώλυτον ἔσται τοῦτο. — Ἐρώτ. Ἐσὶ ὡσὶν ἀδελφοὶ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ πλείους, καὶ δεξῆται ἰ εἰς παιδίον, ἵνα λέγωνται ἅλοι σύντεκνοι; Ἀπόκ. Οὐχί. Ἀλλὰ μόνος ὁ δεξάμενος. — Ἐρώτ. Ἐάν γυνὴ εὐτρεπισθῇ πρὸς γάμου εὐλόγησιν, καὶ συμβῆ αὐτῇ τι συνῆθη, ἄρα ὀφείλει μεταλαβεῖν; Ἀποκ. Περιμενεῖ τὴν καθαρσιν, καὶ οὕτω τὰ τῆς ἱερολογίας ἐκπλήττωσ, καὶ τὰ τῆς μεταδόσεως τῶν ἀγισμάτων κρηθῆσεται. — Ἐρώτ. Εἰ δὲ ἀνάξιοι εἰσιν οἱ ἀμφοτέρω τοῦ μεταλαμβάνειν, ἄρα ὀφείλουσι μεταλαβεῖν ἕκ τὴν εὐλόγησιν, καὶ ἕκτος ἐπιτιμηθῆναι; Ἀπόκ. Πρὸς τὸ εἶδος καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ ἀμαρτήματος ἔφετα καὶ ἡ οἰκονομία. — Ἐρώτ. Ἐάν γυνὴ γεννήσῃ, καὶ εἰσέλθωσι τινες εἰς τὴν οἰκείαν αὐτῆς, πόσον ἐφέλιουσιν ἐπιτιμηθῆναι ἐπὶ τῷ μεταλαβεῖν; Ἀπόκ. Ἀποκωλύσάμενοι ἐν τῇ ἐξῆς τῶν ἀγισμάτων οὐ κωλύθησονται. — Ἐρώτ. Εἰ δὲ καὶ τὸ βρέφος βαπτισθῇ, ὀφείλει

VARLÆ LECTIONES.

β1 μουσουλμανίσας,

NOTÆ.

(40) Hoc est, Turcus, accedente circumcissione.

Θηλάξουσαι πρὸς τῆς αὐτοῦ μητρὸς, ἔτι οὖσης ἀκαθάρτου; Ἀπόκ. Θηλάσει πάντως τὸ βρέφος, ἵνα μὴ ἀπολήται. — Ἐρώτ. Καλὸν ἔστι τὸ ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν πνευματικοῖς ἀνδράσιν; Ἀπόκ. Καλὸν μὲν, καὶ πᾶν ὠφέλιμον, ἀλλὲ μὴ τοῖς ἀπειρωκ καὶ ἰδιωτικῶς περὶ τὰ τοιαῦτα διακειμένοις ἵνα μὴ διὰ τῆς ἀλόγου συμπαθείας καὶ αἰκονομίας, ἢ διὰ τῆς ἀκαίρου καὶ ἀνεπιστήμονος παρατάσεως τῶν ἐπιτιμιῶν, καταφρονητὴν ἢ βῆθυμον ἢ παρεμύον σε ἀπεργάσῃται· ἔδν οὖν εὖρης ἄνδρα πνευματικὸν καὶ ἔμπειρον, δυνάμενόν σε λατρεῦσαι ἀνεπαίσχυντως, καὶ μετὰ πίστεως, ἐξομολόγησαι αὐτῷ, ὡς τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἀνθρώπῳ. — Ἐρώτ. Εἰ δὲ μὴ εὖρω ἄνθρωπον, εἰς ὃν ἔχω πληροφορίαν ἐξομολογήσασθαι, τί ὀφείλω ποιῆσαι; — Ἀπόκ. Ἐξομολόγησαι τῷ Θεῷ κατιδίαν, κατακρίνων ἐπυτὸν, καὶ λέγων καθ' ἑμαυτοῦ τοῦ τελῶνου· Ὁ Θεὸς ἡμῶν, σὺ ἐπίστασαι, ὅτι ἁμαρτωλὸς εἰμι, καὶ ἀνάξιος πάσης συγχωρήσεως. Ἀλλὰ σῶσον με ἔνεκεν τοῦ ἔλεους σου. — Ἐρώτ. Ἐξομολογούμενος δὲ τῷ Θεῷ, μνημονεύσω καὶ ἀπαριθμήσω πᾶσαν ἁμαρτίαν, ἣν ἔπραξα; Ἀπόκ. Οὐδαμῶς· μάλιστα, ἐὰν σῶματι καὶ πορνείᾳ ἁμάρτη. Ἐν ὅσῳ γὰρ θέλεις μνημονεύσαι τῆς θείνος καὶ τῆς δεινός, μολύνεται σου ἡ ψυχή. Λοιπὸν καλὸν, καθ' ἑμαυτοῦ τοῦ τελῶνου λέγειν· Ὁ Θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ.

arcebantur a sacramentis. — *Interr.* Si baptizatus sit infans, an lactari a matre sua debet, adhuc immunda? *Resp.* Omnino lactabit infans, ne pereat. — *Interr.* An bonum est, confiteri nos peccata nostra viris spiritualibus? *Resp.* Bonum est ac valde utile : sed non iis, qui non experti, et rudes sint, harum rerum : ne quis per alienam a ratione compassionem et dispensationem, vel per intempestivam et imperitam intentionem poenarum te contemptorem, aut desidem, aut dissolutum reddat. Itaque si vinum inveneris spiritualem et peritum, qui medicinam adhibere tibi possit absque verecundia, et cum fide, confitearis ei, tanquam ipsi Domino, non homini. — *Interr.* At vero si hominem non inveniam, qui mihi satisfaciat in confitendo, quid faciam? *Resp.* Confitere Deo privatim, temetipsum damnans. et ad exemplum publicani dicens : Deus noster, tu me scis esse peccatorem, et indignum omni venia. Verum salva me, propter misericordiam tuam. — *Interr.* Cum autem Deo confiteor, an mentionem faciam et enumerationem omnium peccatorum, quæ commisi? *Resp.* Nequaquam; maxime, si corpore deliqueris, et scortando. Quippe dum mentionem facere vis hujus aut illius peccati, polluitur anima tua. Proinde bonum est, ad exemplum publicani dicere : Deus, propitius esto mihi peccatori.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΥΤΚΕΛΛΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΥΖΙΚΟΥ, ΜΕΛΕΤΗ.

DEMETRII SYNCELLI, METROPOLITANI CYZICENI DECLAMATIO (41).

Πολλάκις ἡμῖν ἐπῆλθε τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων θαυμαζεῖν, εἴ ποτε διανοούμενοι, καὶ τίνες νόμους θεῖους ἢ ἀνθρωπίνους πληροῦντες, τὰ μηδεμιᾶς ἐν τοῖς γάμοις κωλύσεως ἄξια, τάχα δὲ οὐδὲ ὄλωσ ἀμφισβητήσιμα, ὑπὸ μακρὰς οὐτω καὶ συνεχεῖς τιθέασι τὰς ζητήσεις, οὐκ οἷδ' ἔθεν αὐτοῖς ἐνακέντος τοῦ ποσοῦτος ζήλου καὶ τῆς θοραμότητος, ὡς παῖδας ἀπλῶς ὄσοιν γεννητόρων μηδὲν ἐπικοινωνούντων ἀλλήλοις κατὰ συγγένειαν, μεθ' ἱερολογίας συναφθέντας, ἤδη δὲ καὶ παιδοποιήσαντας, ἀποκεῦσαι περὶ ἑαυτῶν, καὶ συναινέσει δύο προβὰν μητροπολιτῶν, οὓς τάχα δεήσει καὶ καθελειν κατ' αὐτοὺς τῆς ἀξίας, ὡς τὸ οὕτως ἀθεσμον ἐπιτρέψαντας. Ἴνα δὲ δῆλον ἦ τὸ λεγόμενον, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν λεγομένων συγγενῶν ἐκπαθεῖτον ὀνόματα. Δημήτριος, φησί, καὶ Ἰωάννης, ἀδελφοί. Αἰθίς, ἕτερον γένος, Μαρία καὶ Νικόλαος, ἀδελφοί. Συναίπτεται νόμῳ γάμου τῇ Μαρῖᾳ ὁ Ἰωάννης. Τούτων συναπτομένων ὁ τῆς Μαρίας ἀδελφὸς Νικόλαος κατὰ νομικὴν ἀκριβείαν τὸν Δημήτριον πάντως οὐδαμῶς ὀνομάσει συμπένθερον· ὡς τοῦ νόμου μόνους ἐκείνους συμπενθέρους εἰδότες, τοὺς τῶν συναπτομένων γεννήτορας, πρὸς δὲ, καὶ τοὺς αὐτῶν ἀνιόντας. Εἰ μὴ τις ἄρξ συνηθείᾳ ἐπιόμενος, τῶν τῶν συμπενθέρων ὀνόματι καὶ ἐπὶ τούτων βουλακῆθῃ καταχρήσασθαι. Οὕτω δὲ τούτων συγγενικῶν ἀποροῦντων κλήσειαν, τοὺς ἀποτεχθέντας ἐξ

Sæpe nobis hos mirari viros ad animum accidit, quid tandem cogitantes, et quibus legibus divinis vel humanis satisfaciētes nulla in nuptiis prohibitionē digna fortasseque nec dubii quidquam habentia, sub tam prolixas et continuas quæstiones revocent : haud scimus unde infixō eis tanto zelo ac fervore, ut simpliciter liberos duorum parentum, nulla se cognatione tangentium, sacris precibus intervenientibus copulatos, quique jam liberos et ipsi susceperint, disjungere conentur, eorumque cohabitationem dirimere, permissu et consensu duorum quoque metropolitanorum contractam, qui fortassis etiam de horum sententia dignitate deijciendi erunt, quod rem adeo illicitam permiserint. Ut autem perspicuum sit, quod dicimus, etiam ipsa illorum, qui cognati perhibentur, apponenda nobis nomina. Demetrius, aiunt, et Joannes sunt fratres. Rursus alia familia, Maria et Nicolaus, fratres, Mariæ Joannes matrimonii lege jungitur. His copulatis frater Maria Nicolaus, secundum subtilitatem juris, nequaquam Demetrium appellabit consocerum : quum lex illos duntaxat agnoscat consoceros, qui copulatorum parentes sunt, et eorumdem ascendentes : nisi quis forte consuetudinem vulgi sequens, nomine consocerorum et in his abuti voluerit. Hoc modo cum his appellationes cognaticæ deficiant, quinam vocabit aliquis

NOTÆ.

(41) Hoc scriptum nota, ceu valde necessarium et utile.

ex his prognatos? Nam Demetrius quidem Mariam, Nicolaus Plotinam procreat. An consobrinos inter se? An potius sobrinos? Atqui parentes eorum, neque fratres sunt, neque consobrini. Num alterum patrum, alterum fratris filium? Enimvero fieri nequit, ut quispiam cognationis appellationem eis fingat vel accommodet nequidem si portentuosior sit iis, qui Scindapsos et Tragelaphos (42) comminiscuntur. Quorum vero propinquantis appellationem natura prorsus ignorat, ita ut ne nudum quidem nomen hinc eis indiderit; eos post procreatos etiam liberos a se invicem dirimere velle, ac matrimonium eorum solvere ceu prohibitum, non modo nos pro abolitione legum et canonum, verum etiam pro magna vi ac tyrannide ducimus. Quod si quis forte ferventior sit, dixerit hoc etiam Manichæorum hæresi esse affine, qui legitimas nuptias injuste dirimunt, velut eas abominantes. Quippe sunt ejusdem absurditatis ambo, prohibitas permittere nuptias, et non prohibitas solvere: quod sane parum abfuit, quominus et modo factum fuerit ab iis, qui quidquid ipsis est visum, tum facere, tum dicere moliantur: nisi singularis illa cautio prudentiaque perspicacissimi Patris nostri, communisque domini, quem divinus plane calculus Ecclesiis orbis terrarum ad instaurationem sacrarum legum atque canonum præfecit, ad synodicam deliberationem

At enim, inquit adversarius. hic avunculus amatam ducere deprehenditur; et fratris filius, fratris filiam. Nam his verbis auditores, aut judices, se circumscripturos putant: qui an dialecticas methodos atque sophismata, vel simpliciter ipsas definitiones, et propositiones, et quæ conficiuntur inde conclusiones, calleant; dicere non possumus. In re quidem præsentī vehementer sophismatis nos circumvenire nituntur. Avunculus, inquiunt, amatam duxit, Joannes scilicet Mariam, quæ amita proprie Plotini est, tanquam filii fratris ejus. Quod ipsum continuo apud nos etiam est excusabile. Sed et fratris filius, fratris duxit filiam: Mariæ scilicet fratris filius, Plotinus: at cujus fratris filiam? si quidem ejusdem Mariæ, fuerit hoc extreme absurdum, et canibus sacris prohibitum. Quippe suam consobrinam ducere, nobis etiam multo magis execrabile dammandumque videtur, et omni dignum supplicio. Sin duxit eam, quæ Mariæ marito Joanni fratris est filia, quis hoc prohibet canon, aut lex, aut tomus synodalis? Enimvero hic reliquum est eis sophisma, vitiumque non cohærentium syllogismorum, et magnus quoque Basilius in medium productus, passimque citatus, ac imperita interpretatione corruptus: dum quæ ab ipso de aliis admodum accommodate dicta sunt, hi ad indicatas personas trahere salagunt. Præterea per illud etiam dictum, Erunt duo in carnem unam; audent jactitare, Joannem se necessario Plotini

αὐτῶν (τίκει γὰρ ὁ μὲν Δημήτριος, Μαρίαν· ὁ δὲ Νικόλαος, Πλωτίνην), πῶς ἂν τις καλέσῃ; Ἐξάμφους πρώτους ἀλλήλων: ἀλλὰ διατεταδῆδους; Καὶ μὴν οἱ τεκόντες, οὕτε ἀδελφοί, οὕτε ἐξάδελφοι. Ἄλλι τὸν μὲν, θεῖον· τὸν δὲ, ἀνεψιόν; Ἄλλ' οὐκ ἔστι κληῖσιν τινὰ συγγενείας αὐτοῖς ἀναπλασθεῖσαι ἐφαρμόσαι, οὐδ' ἂν ἡ τῶν σκινδαψοῦς ἢ τοῦ τραγελάφου πλαττόντων τερατωδέστερος. Ἴδεν δὲ ἡ φωνὴ τὴν ἐκ συγγενείας κληῖσιν ὅπως ἠγνόησε, καὶ ἐπὶ ψιλόν αὐτοῖς ἐντεῦθεν περιέθηκεν ὄνομα, τοῖσιν κατὰ παιδοποιῶν ἀλλήλων περᾶσθαι διουσίην, καὶ λύειν ὡς κεκωλυμένον τὸ συνοικέσιον, οὐκ ἀποστήσει νόμων τε καὶ κανόνων αὐτοῖς τιθέμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ βίας μεγάλης, καὶ τυραννίδος. Θεριστὰς ἂν τις εἴπῃ, καὶ τῆς Μανιχαίων παραψάσων ἐρσεως· οἱ τοὺς νομίμους ἀνόμως διασπῶσι γάμου, καὶ βδελυσσόμενοι. Ἐπεὶ καὶ τῆς αὐτῆς ἀτοπίας ἀμφοτέρω, συγχωρεῖν τε γάμου κεκωλυμένους, καὶ λαβεῖν τοὺς ἀκαλύτους. Ὅπερ ἂν καὶ νῦν παρολίγον ἐπιχθὴ καὶ διηνύσθη τοῖς πᾶν τὸ δοκοῦν καὶ πιστὸν λέγειν μηχανωμένοις· εἰ μὴ τὸ ἄγαν περιωρισμένον τε καὶ ἀγγλίνον τοῦ διορατικωτάτου Πατρὸς ἡμῶν καὶ κοινού δεσπότης, ὃν ψῆφος ἐμφανῶς θεῖα ἐκ τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίαις ἐπ' ἀνανεώσει τῶν ἱερῶν θεσμῶν καὶ κανόνων ἐπέστησε, συνοδικῆ ἀπαφίσει τὸ πρᾶγμα ἀνέθετο.

Ἄλλὰ θεός, φησὶν, ἐνταῦθα θεῖαν λαμβάνειν εἰρίζεται, καὶ ἀνεψιὸς ἀνεψιόν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐπιπαράλογεσθαι τοὺς ἀκρατάς ἢ δικαστὰς οἴεται, εἰ μὲν καὶ διαλεκτικῶν μεθόδων, καὶ σοφισμάτων, ἢ τῶν ἀπλῶς ὄρων τε, καὶ προτάσεων, καὶ τῶν αὐτῶν συμπερασμάτων ὄντες εἰδημονεῖ, λαμβάνει οὐκ ἴσμεν· ἐπὶ τοῦ παρόντος γοῦν ὁμοῦ καὶ οὐκ ἀποκατασοφίζεσθαι σπεύδοντες. Θεός γὰρ εἰλήσει φησὶν· ὁ Ἰωάννης δηλαδὴ τὴν Μαρίαν, τὴν κατὰ τοῦ Πλωτίνου θεῖαν ὡς ἐδελφώσκειδος. Ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἀνέγκλητον. Ἄλλὰ καὶ ἀνεψιός, ἀνεψιόν· ὁ τῆς Μαρίας ἀνεψιὸς δηλονότι, Πλωτίνου ἀνεψιόν δὲ τινός; Εἰ μὲν τῆς αὐτῆς Μαρίας, ἐργαστὸν ἄποπον, καὶ κανὼν θεοῖς κεκωλυμένον. Τῆ γὰρ ἰδίαν ἐλαδέλφην λαμβάνειν, καὶ ἡμεῖς πολλῶν ἕξαιστον καὶ ἀπόβλητον, καὶ πάσης καλῆς ἔργου. Εἰ δὲ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τῆς Μαρίας συζευχθέντος, εἰ δὲ τοῦτο κωλίων κανὼν, ἢ νόμος, ἢ τόμος συνέτακται; Ἄλλ' ἐνταῦθα λοιπὸν αὐτοῖς καὶ τὸ σῆμα, καὶ τὰ τῶν ἀσυλλογιστῶν, συλλογισμῶν, καὶ ὁ μὴ βεβαίως εἰς μέσον ἀγόμενος, καὶ περιφερόμενος, καὶ ἀμαθῶς παρερμηνευόμενος· τὰ ἐπ' ἑτέρον ἐκεῖνον μάλα προσφόρως ἐκφωνηθέντα ἤματα, καὶ ὄρα τούτων ἐπὶ τὰ εἰρημνῆα καθελόντων πρόσωπον· περὶ δὲ καὶ διὰ τοῦ, Ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν, θεῖον ἠναγκασμένως τοῦ Πλωτίνου τὸν Ἰωάννην κυριολεξεῖν οὕτως ἀποθρασύνονται, ὃν ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς τρόπῃ τῆς τοῦ Πλωτίνου γενεῆ ἀποθνήσκουσα, οὐδεὶς οὐδέπω νόμος θεῖον αὐτοῦ ὁμοῦ.

NOTÆ

(42) De his Elias Cretensis in comment. in Nazianzenum.

δείκνυται. Τὸ δὲ ἐκ τῆς τοῦ ἀκολούθου εισφορᾶς τὸ Α σιωπηθὲν συλλογιζέσθαι, κατ' αὐτὸν φάναι τὸν θεοφάντορα, νομοθετοῦντός ἐστιν, οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος.

Ἐπεὶ οὕτω γε ἐξέσται τῷ πονηρεύεσθαι βουλομένων, καὶ ἐπὶ τοὺς ἔτι ποβώτερω τοῦ γένους τὸν λόγον ἐκτείνην, καὶ πᾶσιν ἀποκλείειν ἐπίσης τὴν πρὸς ἀλλήλους γαμικὴν ὁμιλίαν. διὰ τῆς παρατεταμένης ταύτης ἀπεράνου σειρᾶς ἢ κλίμακος, οὐ τί γένοιτο ἂν ἀδικώτερον; Καίτοιγε ἐπὶ τέλει τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς τοῦ νομίμοις γάμοις πλατεῖαν ὁδὸν ὑπανόητος, καὶ σφῶς ἐπὶ τοῦτο προτροπομένου. Ἐπιφέρει γάρ· Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νόμος τις ὁρμάται πρὸς γάμον, ἤνοιεται τούτῳ πᾶσα ἡ οἰκουμένη. Τί δ' ἔνομώτερον ἐκείνου, ὃ μήτε νόμος πολιτικός, μήτε κανὼν ἱερὸς ἀπαγορεύσας που φαίνεται, εἰ μὴ καὶ ῥητῶς αὐθις ἐπέτρεψαν; Ἐπειπερ οὐ τὰ συγκεχωρημένα περιλαμβάνειν οἶδασιν οἱ περὶ τούτων θεσμοθετοῦντες, ἀλλὰ μόντα τὰ κεκωλυμένα ἵπαιριθμεῖσθαι, καὶ ὡν ἢ παραδόχαις μεγίστην οἶδε βλάβην ἀποτίκτειν τοῖς περιπίπτουσιν. Ὡσπερ καὶ εἴ τις ἱατρὸς τῷ κάμνοντι ἀπαγορεύσας τὰ βλάπτοντα, οὐ πάντως ἀνάγκη ἔχει καὶ καταλέγειν ἀνά μέρος ἕπαντα τὰ τῇ φύσει μὴδὲν λυμαινόμενα. Ἄλλὰ δεῦρο λοιπὸν ὃ τὰ θεῖα παρεξηγούμενος, αὐτὰ πρὸς ἕπος διερμηνεύθητι τὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μεγάλου ῥήτορος, τῇ διανοίᾳ καὶ τῷ σκοπῷ τῶν λεγομένων τὸν πῶν πρώτων ἐρεῖσας. Καὶ σαυτῷ τάχα ποτὲ μέμψη C τῆς προπετείας. Ἐπεὶ καὶ κανῶν, ὡς οἶσθα νομικός ἐστιν, ἐπ' ἐκείνων μόνων τὰς τῶν νόμων θέσεις ἰσχύειν, ἐφ' ὧν καὶ ἐξεφωνήθησαν. Καθ' ὃν λόγον καὶ πᾶς νομικός κανὼν πρὸς τοῖς ἄλλοις σαθρὸς εἶναι λέγεται. Ὅθεν ἀμέλει κἂν οἰοῦν γένηται, ἐπ' ἐκείνων πάντως κρατήσῃ καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ θεολήπτου τοῦδε διηγορουμένα, ἐφ' ὧν τότε ἐξηγέθη. Ἄηλον δὲ, ὥστε καὶ δύο ἀδελφοὶ εἶνα καὶ τὸν αὐτὸν ἄνδρα γάμψ ἀρμολέσθαι· Ὡσπερ αὖ πάλιν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦδε τῇ τόμῳ μεταληφθέντα, ἐν ἐκείνοις ἔξει τὸ κράτος, εἰς ἄπερ ἴσθη τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ, ἠγχε δύο ἀδελφοὺς δύο ἑαδελφὰς λαμβάνειν, μήτε θεῖον καὶ ἀνεψιὸν ἀδελφός δύο· καὶ τὰ τούτων ἔμπαιιν, εἰ καὶ πολλὰς διὰ μέσου ταῖς παρεκδόσεσιν ἐξυφίνεται. Ἄλλ' ὃ λέγειν ὠρμήθημεν, ὃ μέγας τοιγαροῦν οὔτος, ἐνὸς ἀνδρὸς συμπλοκὴν πρὸς ἀδελφὰς δύο ἀπαγορεύων, καὶ τὸ κατεγνωσμένων διασύρων τῆς πράξεως, ὡς ἔκφυλον πάντη καὶ μὴδ' ἀκοῇ φορητὸν οἶσα, τὸ, οὐκ εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκετὸν σαρκὸς σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς Γραφῆς πρὸς ἀποτροπὴν λαῶν, δεῖται βουλόμενος, ὡς τὸ ῥήτου ἐκείνου ἔμπαιρικόν ἐστι καὶ τούτου τοῦ εἴδους τῆς οἰκειότητος, καὶ ὡς ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἢ τοῦ ἐνὸς ἀνδρὸς πρὸς ἀδελφὰς δύο γαμικὴ ὁμιλία ἤδη προπαιγδρεται, εἰσαγεῖ τούτους τοὺς λεγισμούς. Τί γάρ

avunculum proprie loquendo appellare : quem ex transverso, per modum affinitatis, familiæ Plotini necessitudine junctum, nulla unquam lege avunculum ejus dici probatur. At vero ex illatione consequentis id ratiocinari velle, quod silentio legitur, ut cum hoc ipso theologo loquar legislatoris est, non legem allegantis.

Nam hoc quidem modo licebit malitiose agere volenti, etiam ad remotiores genere hanc orationem extendere, atque omnes pariter a consuetudine matrimoniali excludere, propter hanc longius protensam infinitamque lineam et scalam : quo sane quid fieri possit injustus ? præsertim cum in fine hic idem pater legitimis nuptiis latam aperiat viam et evidenter huc invitet. Subjicit enim : Hæc eorum est summa quæ dicta sunt. Si quis lege ducitur ad nuptias, ei totus orbis apertus est. Quid autem magis est eo legitimum, quod neque jus civile, neque sacrum aliquem canonem prohibuisse pareat, tametsi diserte non permiserint ? Quippe non ea quæ concessa sunt, comprehendere promulgatores harum rerum solent : sed duntaxat enumerare prohibita et quorum transgressio maximam iis noxam parere consuevit, qui ea committunt. Perinde ac si medicus ægroto noxiis rebus interdixerit, non omnino ei necesse est etiam particulatim omnia recenseat, quæ naturæ nihil nocent. Verum age tandem, qui sacra falso exponis ad verbum, interpretare quæ in illius magni oratoris epistola scripta sunt, mente prius in sententiam et scopum eorum quæ dicuntur defixa. Quo facto, fortassis ipse temeritatem aliquando tuam reprehendes. Nam et regula juris est (43), ut nosti, duntaxat in iis legum valere statuta, de quibus prolata sint. Qua etiam ratione (44) omnis regula juris, præter alia, fragilis esse dicitur. Propterea si quid ex his sequitur, quæ ab homine divino sancita sunt, omnino de iis accipienda erunt, de quibus tunc fuere prolata. Manifestum est autem, eo spectare, ne vir unus et idem duabus sororibus matrimonio jungatur. Sicuti rursum quæ ab illo tempore patriarchali tomo sunt inserta, robur in iis obtinebunt, in quæ tomi desinit affectus : nimirum, ut neque duo fratres duas consobrinas ducant, neque patruus et fratris filius duas sorores, ac vice versa : licet hæc multis interjectis digressionibus ita contextantur. Sed ut revertamur ad id, quod institui-mus dicere, magnus hic noster Basilius, prohibens unius viri copulationem cum duabus sororibus, et damnabile facinus hoc culpans, uti quod omnino sit alienum a pietate, nec religiosis auribus tolerabile ; simulque, dicto illo, Non ingredieris ad quemvis necessarium carnis tuæ, ut deducus ejus reveles, e sacris Litteris debortandi causa prolato, dum probare vult, dictum illud hanc quoque propinquitatis speciem complecti, quodque per

NOTE.

(43) 96. D. de reg. jur.

(44) Omnis 202 : D. eod.

ex his prognatos
 Nicolaus Plotinus
 se? An potius
 neque fratres
 patrum, alter
 nequit, ut qui
 fingat vel acc
 sit iis, qui Sci
 scuntur. Quo
 natura prors
 nomen hinc
 liberos a se
 nium eorum
 nos pro ab
 pro magna
 forte ferve
 hæresi es
 rimunt, x
 dem abs
 ptias, et
 abfuit, c
 quidqu
 molium
 perspi
 mini,
 terrar
 cano

At
 tam
 filia
 cir
 th
 fi
 in

[The right side of the page contains a large block of text that is almost entirely illegible due to extreme horizontal streaking and heavy blacking out. Only faint traces of Greek or Latin characters are visible.]

ἴπω μηδὲ ἀντιφθέγγεσθαι καιρὸν ἢ τόπον ἢ μίτη γνώμην οἰκείαν εἰσάγειν ἐπὶ ταῖς οὐκ οἶδ' ὅ τι παθόντες, καὶ τοὺς θύραθεν ῥάφειν ἐπιχειροῦσι· καί τοι τὸν συγγέμηδὲ ἐξορχῆς ἐπινοηθεῖσαν τῆς τῶν ἡ γάμων κωλύσεως ἕνεκα, ἀλλὰ δι' ἑτέρας αἰτιῶν γὰρ, φησὶν, οἱ πολιτικοὶ νόμοι τῶν τῶν ἤτοι ὑπερκάων βουλόμενοι γνησιότητα, περικλείεσθαι τὴν συγγένειαν, τοὺς μεταξὺ πλαγίου διεκώλυσαν γάμους, ὡς ἂν τοῖς ἡς ἑαυτῶν συγγενείας ἐξανάγκης συναπτὸν πρὸς αὐτοὺς σχοῖεν γνησιότητά τε καὶ εὐσυνμῶν καὶ ὅ τῆν γλωττίαν χρυσοῦς ἐν τοῖς ἡς αὐτοῦ τῆς γενέσεως λόγους διέξεισιν.

nuptias inter eos, qui sibi sunt ex transverso, contrahi vetuerunt : ut necessario cum constitra cognationem suam copulati sincera eisdem animorum affectione ac benevolentia complecter. Quibus consentanea commemorat et orator ille præditus aurea lingua¹, in orationibus suis librum de ortu rerum enarrat.

ὁ λοιπὸν ὁ λόγος καὶ περὶ τῆς συγγενείας B ὡς τῶν ἕξω νόμων ἐπιμνησθῆναι, καὶ δεῖξαι ἐν τῷ ματαιάζον καὶ δύσει τῶν εἰς οὐδὲν ἐκκαίροντων, ἢ λέγειν καὶ ἀκοῦειν καινότες καὶ ἄκαιρον. Φησὶ γάρ· Τὸ τῆς συγγενείας εἰς τρία διήρηται. Εἰς ἀνιόντας, εἰς κατιόντας καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. Ἐκάστη δὲ τούτων τάξις ἡς ἔχει βαθμούς. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀνιόντων κατιόντων, εἰς ἀπέραντον ὁ γάμος κενώλημηδὲ γὰρ ἔστιν εἶναι, τὸ τῆς γεννήσεως ὑποδαίνειν τῷ γεννωμένῳ, ὅπερ πολλὰ καὶ ἀλόγων ἀποσεύεται ζῶων. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ σὺ τὰ τῆς κωλύσεως οὐ περαιτέρω ἀριεῖ τῷ ἕκτου βαθμοῦ. Ἀκόλουθον δὲ προσθεταὶ τὰ ἐξ ἀγγιστείας παρὰ τοῦ νόμου πρὸς γάC κοινωνίαν κωλυόμενα πρόσωπα, ἀφ' ἧς οὐδὲ συγγενείαν εἶναι ὁ νόμος ἀνέχεται. Ἀγγιστεία γάρ, ἡ, ἔστιν οικειότης προσώπων ἐκ γάμων ἡμῶν μμμένων, συγγενείας ἑκτός. Ἄλλ' ὁμοίως πολλὴν σπουδαία τοῦ σεμινοῦ τιθέμενος πρόνοιαν, καὶ τούτου φησὶν· Οὐ δύναμαι λαβεῖν τὴν ἐμὴν γονὴν ἢ νόμφην, οὐδὲ τὴν συμπενθεράν μου, ἢ μητρικάν μου, οὐδὲ τὴν θυγατέρα τῆς ἀποξευσεῖσθαι μου γυναικὸς, τὴν μετὰ τὴν ἀπόξευσιν τετεσταν ἐξ ἑτέρου ἀνδρός. Τὴν τοῦ πατρός μου, ἢ τὸ ἀδελφοῦ μου μνηστῆν, οὐ δύναμαι λαβεῖν. Οὐ ἴνον ἢ τοῦ πατρός, ἀλλὰ καὶ ἢ τοῦ πάππου, μημια λέγεται· καὶ κωλύομαι λαβεῖν αὐτάς. Κὰν ὁλλὰς ἔτρεν ὁ πατήρ, οὐδεμίαν αὐτῶν λαμβάνω. Ἔδὲ τὴν μητέρα τῆς ποτέ μου μνηστῆς, οὐδὲ τὴν συντάκα ποτε τοῦ προγοῦ μου. Ὅστε ἢ μητρικὰ D ἀμαρῶναι τὴν γεγεννημένον ἄνδρα τῆς προγονῆς αὐτῆς. Τὴν προγονὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου λαβεῖν οὐ δύναμαι, ὡς τὴν θυγατέρα τῆς προγονῆς μου λαμβάνω. Ἐν καὶ ἕκαστόν τις ἐπιστῶν, καὶ σκοπούμενος ἀκριδῶς, πολλὴν ἐν τούτοις τῶν νομοθετῶν

Cæterum postulat nunc orationis series etiam de divisione cognationis extrariarum legum mentionem fieri ; ut hinc quoque demonstretur eorum vanitas et pertinacia, qui nulli vacant alii rei, quam ut aliquid insolens ac importunum proferant et audiant. Ait enim jurisconsultus (45) : Cognationis nomen, in tria dividitur : in ascendentes, in descendentes, et eos, qui sunt ex transverso. Horum vero quilibet ordo, diversos gradus habet. Sed in ascendentibus quidem, ac descendentibus, in infinitum prohibita sunt nuptiæ. Nec enim est æquum, ut quod procreationis est causa, procreato sese submitat : id quod etiam bruta pleraque animalia facere recusant. In iis autem, qui sunt ex transverso, non ultra sextum gradum prohibitio sese porrigit. Sequitur, ut afficiamus et illas personas, quæ per legem ratione affinitatis a societate nuptiarum arcentur : qua quidem ex affinitate nullam oriri cognationem lex patitur. Est enim affinitas, inquit, necessitudo personarum per nuptias nobis junctarum, citra cognationem. Sed tamen et huic magnam honesti rationem habens, inquit : Non possum ducere privignam meam, vel nurum ; nec consocrum meam, vel novercam meam ; nec filiam uxoris, quæ a me divertit, post divortium ex alio marito susceptam. Patris mei, vel fratris mei sponsam, ducere non possum. Non solum patris uxor, sed etiam avi, noverca dicitur ; easque ducere prohibeor. Etiam si plures pater habuit, nullam ex eis duco. Nec matrem sponsæ quondam mæ. Nec privigni quondam mei conjugem. Nec noverca nubit ei, qui privignæ ipsius maritus fuit, privignam fratris mei ducere non possum, nec item filiam privignæ mæ duco. Quæ si quis singulatim inspicat et consideret accurate, magnam in eis legislatorum deprehendet

VARIÆ LECTIONES.

¹ Chrysostomus.

NOTÆ.

(45) § 1, Instit. De nup. et § Ergo non omnes. Instit. eod.

continentiam ac religionem circa nuptias illicitas, et provenientes inde commistiones atque confusiones.

Præterea dum leges hasce, quæ in usu reipublicæ nostræ sunt, princeps inter alios religiosissimus repurgavit; operæ pretium omnino duxit, eas cum sacris sanctionibus et canonibus conciliare, prorsus ut consentientes iis efficerentur: ne quid ab eis discrepans, et peregrinum, et pugnans cum eis, adeoque alienum a statu Christiano, his inesset: quo respectu sacris etiam canonibus edicto publico, vigorem earum subdidit. Eaquæ de causa qui hactenus id accurate dederunt operam, ne quo contractu generis necessitudo polluat; nequaquam personas indicatas silentio præterissent, si quid eas putassent indecori et inhonesti committere. Cum ergo legumlatores personarum affinitatis ratione contrahere prohibitarum enumerationem instituerint, et prohibitionis fines ad has ipsas usque duntaxat extenderint: omnino is, qui et alias ob affinitatem prohibitas excogitat nuptias, quarum illi legumlatores haud meminerunt, suam amplificat ex auctoritatis usurpatione gloriam, non leges sequitur, astipulantes sibi, vel repugnantem: aut etiam suorum desideriorum ac studiorum lucra captat improbe sub larva quadam, honesti scilicet ac decori depravato prætextu. Quamobrem et dictum illud, avulsum a recta legum sententia, cujus hæc verba sunt: Affines inter se tam ascendentium, quam descendentium vicem obtinent, ideoque nefarie copulantur: tanquam inexpugnabile quiddam perverse allegat. Temere scilicet inflatus, elephantum se tenui filo colligaturum ait. Est illud quidem juris axioma. Sed conatum hominis hæc proferentis ipse textus legis redarguit, clarius hanc sententiam exponens, et personis duntaxat enumeratis prohibitionem definiens; ne in his etiam nuptiæ in infinitum prohibeantur. Quam enim, obsecro, videre est cognationem vel necessitudinem sanguinis inter me fratremque conjugis fratris mei, propter quam ex me nata filia cum ipso contrahere prohibeatur? Sed prætextit hic ab istis malitiosis hominibus confusio quædam et permistio, cognaticorumque nominum permutatio. Quos sane non abs re quispiam confusionis auctores dixerit, qui tam manifesto tantam confusionem non modo rerum, sed etiam vocabulorum inducant, et eas quidem, quæ fratribus nuptiæ sunt, sorores ac nurus appellare cogant, ex hoc admirabili nexu complexaque mutuo; viceque versa, fratres dicere mulieris (babæ, quæ isthæc mutatio, quæ confusio!) qui mariti mulieris fratres sunt. Quod si nobis etiam confusiones horum oppugnandæ sunt, quanto secundum ipsos æquius melius fuerit, etiam duorum consobrinorum cum duabus ex alia familia consobrinis conjunctio-

Α κατανοήσει φειδῶ και εὐλάβειαν περὶ τοὺς ἀθέτους τῶν γάμων, και τὰς ἐντεῦθεν ἐπιμιξίας τε και συγχύσεις.

Ἐτι και τοὺς παρ' ἡμῶν πολιτευομένους τῶν νόμων ὁ εὐσεβέστατος ἐν βασιλευσὶν ἀνακράξει, πρὸ ἔργου παντὸς ἔθετο, τοὶς ἱεροῖς θετοῖς καὶ κανόσι συμβιδάσαι τούτους, και συμφωνῶντας δεῖξαι τοὺς ἀπασιν, ἵνα μηδὲν ἀπέθον τούτοις, μηδὲ ἔκφυλον, και πρὸς αὐτοὺς μαχόμενον ἦ, μηδὲ Ἰουστινιανῆς ἀλλότριον καταστάσῃς. Καθὸ και τῶν θεοῖς τούτοις κανόσι κοινῶν θεσπίσματος τὴν ἰσὴν καθυπέταξε. Διὸ και οἱ μέχρι τούτων ἀκριβοῦσιν νομοθετῶναι τὸ τοῦ γένους ἀθλόωτον, οὐκ ἂν οὐδὲ τὸ περὶ τῶν εἰρημένων προσώπων παρέδραμον σιωπῆ, εἴ τι ἐπὶ τούτοις συνήδεσαν ἀπρεπῆς τε και ἀσεβον. Γετοῖνον νομοθετῶν, τῶν ἐξ ἀγχιστείας κεκαλυμμένων κατάλογον ποιησαμένων, και μέχρι τούτων τὸ τῆς κωλύσεως και μόνον ὀρισάντων, ὁ και ἑτέρως ἐπιτάγων ἐξ ἀγχιστείας γάμους, ὧν οἱ νομοθετήσαντες οὐ ἐμνήσθησαν, οὕτως ὄδξαν οικεῖαν ἐξ ἀθθεντίας πύρροισι, οὐ νόμοις ἀκολουθεῖ, εἴτε τοὶ μὲν προσκείμενος, τοὶ δὲ ἀντικείμενος. εἴτε δὴ και τὰς εὐθὴν θελήσεις και θεραπείας, ὑπὸ προσωπεύῳ ὄθεν τὸ τοῦ σεμνοῦ και τοῦ εὐπρεποῦς παρκαρδοῦσιν μεταποιήσει. Ἐφ' ᾧ και τῆς νομικῆς ἀποσκευῆς εὐθότητος τὸ ῥήτον ἐκεῖνο, τὸ φάσκον· Οἱ ἀγχιστεῖς πρὸς ἀλλήλους ἀνιόντων και κατόπιν τάξιν ἐπέχουσιν, ὄθεν και ἀθεμίτως συνάπτονται ὡς ἀμαχόν τι διεστραμμένως προφέρουσιν 53. Ἐπιλεπτικῆς φησι κρόκης δεσμεῖν ἐλέφαντα, εἰκὴ εἶναι μενος. Ταῦτα γὰρ τὸ τοῦ νόμου ἀζώωμα. Ἐπεὶ δὲ τὴν τοῦ λέγοντος ἐπιχείρησιν, τὸ τοῦ νόμου παρτοῦ, τρανότερον τὰ περὶ αὐτοῦ ἐξηγοῦμενοι, οἱ μόνους τοὶς ἀπρηθιμημένοις προσώποις τὴν κωλύσιν ὀρίζόμενον, τοῦ μηδὲν τούτους τὸν γάμον εἰς ἐπιφαντον εἴργεσθαι. Ποῖαν γὰρ ἔστιν ἰδεῖν σφραγῆσιν ἢ ἀξιατος οικεῖωσιν μεταξύ ἐμοῦ και τοῦ ἀδελφοῦ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ μου γαμετῆς, ἵνα και ἡ ἐξ ἐμοῦ τυχὸν τεχθεῖσα αὐτῶ συνάπτεσθαι κωλύηται; Ἄλλοι σύγχυσις ἐνταῦθα, και ὁ φουρμὸς παρὰ τῶν ἰσων κἀκων προφέρεται, και ἡ τῶν συγγενικῶν ἰσων ἀμειψις. Οὐδὲ και προσφῶρος ἂν τις καλέτη τῆς τικῆς, οὕτω προδήλως τοιαύτην σύγχυσιν οὐ τῆς γαμετων μόνον, ἀλλὰ και ὀνομάτων εἰσάγονται, ἐπὶ ἀδελφῆς μὲν, τὰς ἐπὶ ἀδελφοῦ, και νόμος ὀνομαζομενός ἀπὸ τῆς θαυμασίας ταύτης πλοῆς ἐπὶ ἀντιπεριχωρησεως, ἀδελφοῦ δὲ τῆς γυναικῆς μετῶν (βαβαῖ τῆς μεταβολῆς και τῆς συγχύσεως!) και αὐτῆς ἀνδραδελφοῦ. Εἰ δὲ δεῖ και ἡμᾶς πρὸς τὰς τούτων συγχύσεις ἐνίστασθαι, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ αὐτοὺς εἰρηθήσεται δικαιοτέρον και ἡ τῶν ὄντων ἰσων ἐξαδελφῶν πρὸς τὰς ἀπ' ἑτέρου γένους ἐπιτάγων συνάφεια; Ἰνὸν οὕτω μέχρι και τῆμερον οὐ νόμος οὔτε κανὼν τὴν ἐπιμιξίαν ἀπέτρεψιν, ἀλλὰ ἀνεπικωλύτως και ἀδελῶς διενεργεῖται ὄσμηρις. Ἐπὶ σύγχυσις ἐντεῦθεν και ἀμειψις τῶν τῆς συγγενικῆς

VARIE LECTIONES.

53 προφέρει.

ὀνομάτων πολλῆ καὶ καταφάνης, ὡς τῶν αὐτῶν A πρότερον μὲν ἐξοδέλφους ἀλλήλους καλοῦντων, μετὰ δὲ τὴν πρὸς ἐκείνους συνάφειαν, συγγάμβρους αὐθις συναλωμένους 54 κατονομάζειν. Κατ' ἴσον δὲ καὶ τῶν θηλειῶν ἐξαδέλφας ὁμοῦ καὶ συννόμφας ἀλέτλας καλεῖν. Τὴν αὐτὴν δ' ἂν τις τῶν ὀνομάτων σύγχυσιν ἴδοι καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἐξ ἑτέρου γένους δευτέρως ἐξαδέλφους συναρμοζομένων. Τί δ' ἂν τις εἴποι καὶ περὶ τῶν τρισεξαδέλφων; Οἷς ὁ νόμος τὴν γαμικὴν ἐπαγγελίαν οὐ μόνον ἀφῆκεν ἀκόλυτον, ἀλλὰ καὶ ῥητῶς τὰυτὴν ἐπέτρεψεν, ἐν οἷς φησὶν· Ἡ γραφεῖσθαι ὑπὸ αἵρεσιν τῆς μητρὸς κληρονόμος, ἢ Ἐάν τῳ τρισεξαδέλφω γαμηθῆ, ἢ πληροῦτω πάντως τὴν αἵρεσιν. Οὐ γὰρ αἰσχρὸς ἔστιν ὁ γάμος. Εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνος ἐμποδίζοι. Οὗτοι γοῦν συναπτόμενοι, οὐ συνουνοῦν μόνον ἀντὶ τρισεξαδέλφων B καλέσουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀλλήλων πατέρας, θελοῦσιν αἶμα καὶ πενθεροῦς· καὶ οἱ γεννιέτορες αὐθις, ἀνεψιούς τοὺς αὐτοῦ καὶ γαμβρούς. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον· ὅτι καὶ κληρονομοῦσιν ἀλλήλους, ἐβδόμου βαθμοῦ τυγχάνοντες, τῶν προσεχαστέρων ἐξ ἐπιλιπόντων βαθμῶν, καθὼς, καὶ ὁ περὶ κληρονομίας παρίστασι νόμος. Ἡ συγγενικὴ βοήθεια, ἐξ βαθμοῦ συγγενείας περιλαμβάνει, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου πρόσωπα δύο, τὰ τικτόμενα ἀπὸ τοῦ δισεξαδέλφου καὶ τῆς δισεξαδέλφης. Τί τούτων αὐθις συγγενικώτερον; Ἄλλ' ὁ νομοθέτης, τὸν αὐτὸν πενθερὸν ὀνομάζειν καὶ θετον, καὶ κληρονόμον αὐτοῦ ἐξ ἀποτελέσματος δεικνύσθαι, οὐχ ἡγήσατο σύγχυσιν. Διατί; Ὅτι μὴδὲν πάντως ἐκθεσμον ἐνεῖδε τῷ πράγματι. Καθὼς καὶ μῆπω κνήνος ἱεροῦ ἢ νόμου καινοῦ τοὺς πρὸς ἀλλήλους τῶν τοιούτων προσώπων γάμους ἀποκλείσαντων, χωροῦσιν οὗτοι διὰ πάντων, καὶ διαδίδονται, τῶν συγγύσεων ὄλγῃ φροντίζοντες. Ἄλλὰ γὰρ ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου μέχρι τῶν δισεξαδέλφων ὁ νόμος τὰ τῆς κωλύσεως ὀρισμένους, τοὺς περαιτέρω τούτων ἀδεῦς ἀφῆκε συμπλέκεσθαι· οὕτων ἄρα καὶ τὰ ἐξ ἀγχισταίας καταλιέξας κωλυόμενα πρόσωπα, καὶ τούτοις τὴν ἀπαρθησιν ὡσπερ τινα τειχία καὶ ὄρους θέμενος, τὴν γαμικὴν ὁμίλιαν τοῖς ἄλλοις ἐπέτρεψεν. Οἷς ὁ ἀντινομοθετῶν, καὶ τὰ γένη προσδήλως ἀδικῶν, λέληθε δῆπου πολλῶ πρότερον καὶ αὐτοῦς ὑπ' εὐθύνῃν ἄγων τοὺς παριδόντας εἰς δεῦρο τὰ τοιαῦτα θελοῦσιν Πατέρας καὶ πατριάρχας. Οἷ γε καὶ κινδυνεύουσι πάντως τὸ κατ' αὐτοῦς, ἀπάρατοι D γενέσθαι, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκήρυκτοι, εἰ καὶ φουρτῆρων ὄβριον ἐξέλαμψαν. Ἐ, ἐπὶ τούτοις ἐροῦμεν καὶ σύντομον. Εἰ μὲν αὐτὰ τὰ περὶ συγγύσεως ἀπεριμερίμω· τῳ τῳ περὶ παρεβρίμμενα ῥητὰ, καὶ τῆ τῷ μεγάλου Βασιλεῖος ἐπιστολῇ ἀπαρλείπτως ἐγκείμενα δεῖξουσι, διδούσθω κατ' αὐτοῦς, καὶ τὴν τῶν πολλάκις μνημονευθέντων προσώπων συνάφειαν τῶν ἀθεμίτων ὑπάρχειν. Ἐχει καὶ γὰρ οὕτως ὁ ἱερὸς

nem prohiberi? quorum tamen commercium in hodiernum usque diem neque lex, neque canon ullus vetuit; sed citra prohibitionem, et impune res quotidie peragitur. Nihilominus hinc magna manifesta que confusio et permutatio nominum cognationis existit, cum illimet ipsi, qui prius se consobrinos vocabant, post initam hanc cum illis conjunctionem sese congeneros appellare cogantur. Pari modo et ipsæ feminæ tum consobrinas, tum fratras se invicem nominabunt. Eadem nomenclaturam confusionem videre licet etiam in fratribus qui prognatis ex alia familia sobrinis copulantur. Et quid, quæso, dixerit aliquis de sobrinorum quoque liberis? quibus lex re promissionem matrimonialem non modo non prohibitam reliquit, sed etiam diserte permisit, quom ait: Quæ sub conditione matris est hæres scripta, Si sobrini filio nupserit (46), omnino conditionem impleat. Non enim turpes sunt nuptiæ. Nisi forte per ipsum sterterit, quominus fiat. Si ergo hi copulentur, non modo se tori consortes pro sobrinorum filiis, appellabunt, verumetiam patres suos tum minores patruos avunculosve, tum soceros: ac parentes vice versa nominabunt eosdem tum patruelium liberos, tum generos. Et quod magis est dignum admiratione, sibi succedant invicem, quom septimo distent gradu, propioribus sed gradibus exstinctis, sicut et lex de successione confirmat (46): Remedium Unde cognati, sex gradus cognationis complectitur, et e septimo personas duas, quæ procreantur ex sobrino et sobrina. Quid his rursus confusio propius? Legislator tamen eundem tum socerum nominare, tum minorem patruum, et conditione impleta hæredem ejus facere, nequam putavit esse confusionem. Quamobrem? quoniam huic rei nihil omnino illiciti videbat inesse. Quo fit, ut cum nullus unquam sacer canon, aut lex aliqua nova, nuptias inter personas hujusmodi contractas excluserint, hi tamen per omnia semet ingerant ac vagentur non magnam confusionum rationem habentes. Sedenim quemadmodum in iis, qui sunt ex transverso, ad sobrinos usque definita prohibitione, remotioribus libere coeundi potestatem lex fecit: sic etiam recensitis personis ratione affinitatis prohibitis, hanc ipsam enumerationem eis veluti septo quædam ac limites constituit, matrimoniali cæteris consuetudine permissa. Quibus sane qui lata quasi lege contraria statuit, et manifesto familiis injuriam facit; etiam tacite sanctos Patres ac patriarchas, qui hactenus talia neglexerint, reos peragit: qui quidem omnino, quantum in istis est, extra periculum constituti non erunt, quominus exsecrabi-

VARIE LLECTIONES.

54 συναλωμένων.

1 vel rectius, *coaffines*.

NOTÆ.

(46) l. II, C. De instit. et substitut.

(46) l. I. § Hæc autem, D. Unde cognatis.

les fuerint, et ab Ecclesia exclusi, licet instar luminarium splenduerint. Unum præter hæc, et paucis quidem verbis, adjiciemus. Si quidem illa de confusione verba, incogitanter ipsorum injecta scripto, etiam sine defectu in magni Basilii epistola posita probaverint: concedatur sane, ut quæ ipsorum est sententia, sæpius indicatarum personarum conjunctio sit illicita. Nam sic habet sacæ ac magnus ille Basilius, qui et spiritus profunditates, ut Gregorius Theologus ait, scrutatur.

Basilius ergo de nuptiis quibusdam illicitis loquans, compendiarium præbet notam, qua illicitæ nuptiæ a legitimis facile secerni possint. In quibus, inquit, generis appellationes confunduntur, in his nefariæ sunt nuptiæ. Hæc illi tomo verba sunt incerto. Verum epistola cum de iis differat, qui ex uno viro et duabus feminis sororibus nascuntur, nihil aliud positum invenire est, quam hæc ipsa verba: Quanam, inquit, ex cognatione sic natos appellabunt? Num fratres inter se dicent, an consobrinos? Utraque certe competent eis, propter confusionem. Quamobrem cum verba tomi, ab interpretis rerum divinarum Basilii verbis tantopere discrepent, tum ipsorum verborum, tum sensus ratione; cumque adeo remota sint a se invicem, ut memo non illa tomo comprehensa pro vano figmento duntaxat habeat: quisquis sane tanquam generali quadam regula temere volent his uti, totque confusiones inde matrimoniis invehere, seipsum imprudens decipit, dum falsis ex principiis, ceu dici solet, opinioniones suas probare nititur.

Restat, ut ad ipsorum honestum, honesti prætextum ac fulcrum, paucis differendo respondeamus. Hi enim homines citra discrimen ullum alia pro aliis proferentes, deque aliis pronuntiatæ maligne suffragantes, et aures simpliciorum demulcendo corruptentes, dictum istud: In nuptiis non solum quid concessum, sed etiam quid honestum sit, quaerimus: sursum, deorsum allegant. Enimvero qui jura vel paulum inspectitavit, omnino nequit ignorare, quemadmodum in paulo ante præcedenti, et XIX quoque capite, de naturalibus liberis et adoptivis, quique a servis descendunt, et a servili affinitate, deque aliis quibusdam lex disserat: ita pervulgatum istud honesti capitulum regulæ ejusdem instar legis auctoritate promulgatum esse de liberis constitutorum in dignitate, deque patronis: ut hi quidem libertinis, illi vero personis scenicis matrimonio non copulentur. Et quidem hoc caput expositum esse peculiariter, ad prohibendum conjunctionem illorum, qui senatorii sunt ordinis, cum libertinis, aut scenicam factitantibus: ipse textus legis si lectus fuerit, ostendet. In conjunctionibus nuptiarum, inquit, non solum consideranda subtilitas est, verum etiam num sit honestum, quod agitur. Atque hujus regulæ obscuritatem explicans Stephanus, et quibus congruat casibus, docens: Hoc dixit, inquit, capite XVI, cujus initium, *Senatoris filia*: quasi diceret, clarius isthic expositum esse. Deinde apponit ipsa etiam verba,

Οὗτος περί τινος ἀθέμιτου γάμου διαλεγόμενος, ἐπίτομον γνώρισμα δίδωσιν, ἐν ᾧ τὰ τῶν ἀθέμιτων γάμων βλάβεις τῶν νομίμων ἀποκριθῆσονται. Ἐοῖς, λέγων, τὰ τοῦ γένους συγχέονται ὀνόματα, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἀθέμιτος. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ τόμος. Αὐτῇ δὲ τῇ ἐπιστολῇ περὶ τῶν ἐξ ἑνὸς ἀνδρὸς ἐκ δύο τιν γυναικῶν ἀδελφῶν τικτομένων ὄντος τοῦ λόγου, πλεον οὐδὲν προσκείμενον εὐρεῖν ἔστι τῶν οὐκ ἐχόντων βῆτων. Ἐκ ποικίς, φησὶ, συγγενείας τὰς γεννηθέντας προσαγορεύουσιν; Ἀδελφοὺς ἀλλήλων ἢ ἀνεψιούς προσεροῦσιν; Ἀμφοτέρω γὰρ εἰσὶν προσαρμοσθεὶς διὰ τὴν σύγχυσιν. Τοσαύτης οὖν ὑποφωτίας ὑπόσεως τῶν τοῦ νόμου 55 βῆτων πρὸς τὸ αὐτοῦ θεοφάντορος καὶ τῆ φράσει καὶ τῆ ἐνοσίᾳ, καὶ οὕτως ἀπεξενωμένων πρὸς ἀλλήλα, ὡς διάκεινον μόνον ἀναπλάσμων παρὰ πᾶσι τὰ τοῦ τόμου ταῦτα κριθῆσθαι, ὁ τοῦτοίς καθέπερ τινὶ καθολικῷ ἐκινήσῃ ἀνεπιστάτως χρώμενος, καὶ τὰς τηλικαύτας ἐπιθενο συγχύσεις ἐπεισάγων τοῖς γάμοις, ἐαυτὸν οὐκ ἐλήθη ἀπατῶν, ἐξ ἀνυποστάτων ἀρχῶν, ὁ ἃ λέγεται, τὰ δοκοῦντα κατασκευάζειν τεχνώμενος.

Λαίπεται τοίνυν πρὸς τὸ εὐπρεπὲς αὐτῶν, τὸ εὐπρεποῦς πρόβλημα τε καὶ ἔρεισμα, μικρὴ περὶ διαλαβεῖν. Καὶ γὰρ οὗτοι μὴ διαστῆλλοντες, ἀλλ' ἕτερα ἀνθ, ἐτέρων προβαλλόμενοι, καὶ τὰ ἐφ' ἑαυτῶν ἐκφωνηθέντα κακούργως κλέπτοντες, καὶ τὰ πρὸς ἀπλοστέρων ἀκοὰς παραταίνοντες, καὶ ἐπὶ τοῖς γάμοις, φασίν, οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραμμένον, εἰς καὶ τὸ εὐπρεπὲς ζητοῦμεν, ἄνω καὶ κάτω κεραιροῦσιν. Ὅπερ ὁ καὶ μικρὸν ἐγκύβητος τοῖς νόμοις οὐκ ἀγνοήσει πάντως, ὅτι ὡς περὶ ἂν τῶν μικρῶν τῶν τούτου κεφαλαίω, πρὸς δὲ, καὶ ἐπὶ, περὶ τῶν φυσικῶν παιδῶν καὶ τῶν θετῶν, καὶ τῶν ἀπὸ δουλιῶν καταγομένων, καὶ τῶν ἐκ δουλικῆς ἀγχιστίας, καὶ ἐτέρων τινῶν τῶν νόμῳ διεληπται. Ὅτι οὕτω δὴ καὶ τὸ περιφύροτον δὴ τοῦτο τοῦ εὐπρεποῦς κεφαλαίου, περὶ τῶν ἀπὸ τῶν ἀξιοματικῶν τικτομένων ἐκ πατρῶνων. ὥστε τοὺς μὲ μὴ ἀπελευθέρους, τὰς δὲ μὴ σκηνακοῖτε προσώποις πρὸς γάμον ἐπιμύθεσθαι, τῶν νόμῳ κεκανόνισται. Ὅτι δὲ τὸ κεφαλαίον κεφαλαίον ἰδιαζόντως πρὸς ἀπελευθέρους τῶν τῶν συγχλητικῶν πρὸς ἀπελευθέρους ἢ σκηνακα συναφείας ἐκπεφώνηται, αὐτὸ τὸ τοῦ νόμου ἐπιμύθε παραστήσει ἀναγκασθῆναι. Ἐν ταῖς συναφείαις τῆ (φησὶ) τῶν γάμων, οὐ μόνον τὴν ἀκριβοῦσιν συνεπιθεθῆναι χρῆσιν, ἀλλ' εἰ καὶ σεμνὸν ἔστι τὸ ἐπιμύθεμενον. Τοῦ δὲ τοιούτου κανόνος τὴν ἀσφαιρίαν ἐπικαλύπτων ὁ Στέφανος, καὶ ποῖοις διαδοτικῶν ἐπιμύθεσθαι 55 θέμασι. τοῦτο εἶπε (φησὶν) ἐν τῶν 15 κεφαλαίω, Σενάτορις φιλία. ὥσπερ λέγων, ἀσφαιρίαν

VARIAE LECTIONES.

55 τὸς νόμους. 55 ἐπιμύθεσθαι.

ἐκεῖ λέλεκται. Εἶτα και παρατίθεται αὐτὰ τὰ ῥητά, ἅ ἐξ ὧν και δι' ἃ εἰληπται, ἄτινα οὕτως ἔχει · Οὐ.ε ἡ θυγάτηρ, ἢ ἐγγόνη, ἢ προεγγόνη τοῦ συγκλητικοῦ, δύνασθαι ἀπελευθέρω γαμίσθαι, ἢ τῷ παιγνίαν σκη- νικὴν ἐνδειξαμένω, ἢ ἐκείνω, οὐτινος ὁ πατήρ και ἡ μήτηρ παιγνίαν ἐνδείξατο σκηνικὴν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τούτων ἢ τῶν νόμων γλῶσσα Στέφανος. Τὸ δὲ τὰ ἐφ' ἐτέρων κρυφωθέντα, και τὴν ἰσχὺν ἐν ἐκείνους ἔχειν ὀφειλοντα, μεταγγειν ἐφ' ἕτερα, και τὰ πρόδηλον ἐρηνηναῖαν ἔχοντα παρὰ τὸν νόμον μεταποιεῖν αὐτὸ τοῦτο δὴ τὸ, τὴν ὡς ἀληθῶς σύγχυτιν ἐργαζόμενόν ἐστιν, ὁ τάχα και ὑπὸ πλαστογραφίας ἐγκλημα θήσει τούς γε δὴ μὴ παραφυλάττοντας.

Ἐσπερ οὖν οὐκ ἔστι ταῦτόν, τὸ, ἓνα ἄνδρα συμ- φθεῖρασθαι δύο ἀδελφῆς (τοῦτο δὴ τὸ τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖω καλῶς ἀπαγορευθὲν), τῷ δύο κηδεστῶν παῖδας ἀλλήλοισι συζεύγυσθαι · οὕτως οὐδὲ τούς ἀπο- τεχνίτας παῖδας τοῦ Δημητρίου τε και τοῦ Νικο- λάου, συναφθῆναί τις κατὰ τινα τρόπον κωλύσει. Διὸ και αὐτὸν τὸν θεοφόρον και μέγαν Βασιλεῖον νόμῳ πρὸς γάμον ὀρμωμένοις, ἤνοικται τούτοις ὁ τοιοῦτος γάμος και συγκαχώρηται. Συγκαχώρηται δὲ, ἐπεὶ μὴ κεκώλυται. Οὐ κεκώλυται δὲ, ἐπεὶ μήτε παλαιὸς κανὼν, μήτε μὴν ὁ τόμος αὐτὸς ἀναρῶν που δεῖ- κνυται, ὡς ἄπαν ἐν τούτοις συνάγων τε και ἰστάς τὸ συμπέρασμα, και μόνους ἀδελφούς δύο, ἐξαδέλφας δύο ἀπείργων λαμβάνουσιν, και θεῖον και ἀνεψιὸν ἀδελφὸς δύο, και τὰ τούτων ἀνάπλιιν · περαιτέρω δὲ μητέραν πολυπραμιονῶν, μηδὲ ἀποφεινόμενος. Καθ' ὃν λόγον και ὁ μακαρίτης κῦρος Σέργιος, πολλῇ τῇ πείρᾳ τούτων γεγυμνασμένος, τὸ συνάλλαγμα Ῥω- μανοῦ τοῦ υἱοῦ Γενεσίου τοῦ πατρικίου πρὸς τὴν θυ- γατέρα τοῦ τῶν εὐαγῶν οἰκίῳ οἰκονόμου, ἐπέτρεψεν ὡς ἀκώλυτον, εἰ και πολλῶ τῶν νῦν προδάντος ἐκεῖνο ἐπισφαλέστερον, ὡς και ὄντως συγγενικόν · ἔτι και δύο ἀμφιθῶν ἀδελφῶν ὑπόντων, δύο δὲ πρώτων ἐξαδέλφων ἐτέρων, Ἀγάθης λέγω και Ῥω- μανοῦ · ὧν ὁ μὲν, τῇ Ἀγάθῃ συνήφθη · τῶν δὲ ἡ θυ- γάτηρ τῷ τῆς Ἀγάθης ἐξαδέλφῳ Ῥωμανῷ · ὧν οὐδὲν, ὡς ἀν εἰποὶς αὐνός, ἀπρεπέστερον · ὡς πάντῃ ἐγγίζον τῷ ἀπὸ τοῦ τόμου κεκωλυμένῳ, και τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὅν τῷ δύο ἀδελφούς δύο ἐξαδέλφας ἀγαγέσθαι, εἴγε και μᾶλλον μία σὰρξ ὁ πατήρ τῷ υἱῷ, ἢ περ ἀδελφός ἀδελφῆ, κατὰ τὰς σὰς ἐξηγήσεις. Ἄλλ' ὅμως νόμων τινῶν και κανόνων μὴ συναρρομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς τὴν τούτων διάστασιν, ἀλλὰ μηδὲ τοῦ τόμου βῆτως αὐτοῦ, ὁ τοιοῦτος γάμος προέβη τε και συν- ἔστη, και ἀπαρενόχλητος ἔμεινε, τῇ πολιτείᾳ πίσῃ κεκρυμμένος ὧν και κατάδηλος. Καὶ μωρία τούτων ἐχόμενα συναλλάγματα ἀνά τὴν ἐνομοιουμένη αὐτήν εἴροι τις μεγαλόπολιν ἐμπολιτευόμενα.

Διὸ περ τοῦ τόμου λοιπὸν ἐντὸς στήσῃ, και ὅριον αὐ- τὸν ἔξεις, και οὐκ ὑπερβῆσῃ, οὐδὲ περιεργότερος τούτου και ἐφεκτικώτερος ἔσῃ, οὐδὲ τῶν νομίμων νομιμώ-

unde sumpta sint, et quo spectent. Ea sunt hujus- modi (47). Neque filia, vel neptis, vel proneptis senatoris, liberto nubere potest; vel ei, qui artem senicam exhibuerit; vel cujus pater et mater artem exercuerit scenicam. Et hæc quidem de his lingua legum (48) Stephanus. At vero pronun- tiata de aliis, et quæ valere duntaxat in illis de- bent, ad alia trahere quæque manifestam inter- pretationem habent, detorquere præter senten- tiam legis, id scilicet hoc ipsum est, quod revera confusionem gignit, atque etiam falsi crimine for- tassis incautos obstringet.

Quemadmodum ergo non idem est, eumdem virum duas sorores stupro polluere (quod a magno illo Basilio recte prohibitum fuit) et duorum affi- nium liberos inter se copulari: sic neque procre- atos ex Demetrio et Nicolao liberos, copulari quis- quam ullo modo velabit. Ideoque de sententia divini magnique Basilii, cum ex præscripto legis ad matrimonium progrediantur, patet eis ad hujusmodi concessas nuptias aditus. Et concessæ sunt, quia non prohibetæ. Non prohibetæ, quia neque canon vetus, neque tomus ipse probatur eas tollere: cum conclusionem uniuersam in eis col- ligat ac terminet, tantumque duos fratres a conso- brinis duabus ducendis arceat; et patrum cum filio fratris, a duabus sororibus et quæ vice versa fiunt: nihil ulterius vel inquirens, vel pronun- tians. Quam rationem secutus etiam beatæ memo- riæ patriarcha Sergius, in his rebus usu multo exercitatus, contractum Romani, Genesisii patricii filii, cum piarum ædium œconomi filia, ceu mi- nime prohibitum concessit: licet ille multo magis lubricus esset, quam qui modo contigit, veluti vera cognatione non carens. Sunt enim ibi duo germani fratres, et alii duo consobrini, Agatha videlicet, ac Romanus: quorum hic, copulatus est Agathæ, illorum vero, Agathæ consobrino Ro- mano iuncta filia: quo nihil vel ipse fateri cogere in- honestius, cum omnino propius ad id accedat, quod tomi scripto prohibitum est; idemque sit propemodum; ac si duo fratres duas consobrinas ducant: siquidem magis una caro sunt pater et filius, quam duo fratres, secundum interpretationem tuas. Tamen, nec legibus quibusdam atque canonibus Ecclesiæ causam præhentibus ad horum diremptionem, nec ipso quoque tomo; matrimo- nium hujusmodi locum habuit, et contractum fuit et mansit a nemine oppugnatum, per universum imperium publicatum ac manifestum. Adeoque reperiat aliquis vel sexcentos hujusmodi contrac- tus in hac bene constituta urbe maxima fieri.

Quapropter infra tomum ipsum consistes, eumque ceu limitem tibi statutum non transilies, nec eo curiosior ac tenacior eris, nec magis legiti

NOTÆ.

(47) d. l. 42. D. De rit. nupt.

(48) Hoc est, interpres. Hinc Glossæ legum dictæ.

mus quam ipsæ leges, nec canonibus sive regulis A
 rector, οὐδὲ τῶν κανόνων εὐθύτερος, οὐδὲ τῶν τρι-
 τους θεμένων Πατέρων ἐπιστημονικώτερος εἰς ψυχῆν
 θεραπείαν καὶ κάθαρσιν. ὅστις ποτὲ εἶ. Ὅτε δὲ καί
 νῆας συνδόου ἀθροῖσαι, καὶ τόμους ἐτέρους συνθήκας,
 καὶ βασιλικὰς ἐπικρίσεις προσθήσεις, τότε τίγα σα
 καὶ ἡμεῖς πρὸς μὲν τὰ ἔμπροσθεν ἐπακολουθήσομεν,
 τοὺς δὲ νόμῳ συναφθέντας ἦδη καὶ παιδοποιήσανται,
 οὐδαμῶς διαζεύσομεν, ὡς ἂν μὴ διγάμους ἀπεργι-
 σάμεθα, κακῶ τὸ κακὸν ἰώμενοι, ἀ-οκλήρους δὲ κ
 τοὺς τούτων ἀποτεγθέντας, καὶ προσάτις, καὶ Ἰρω.
 καὶ αὐτὸ τοῦτο, ὄνειδη τῆς φύσεως, Ἔως δ' ἂν τόμα
 μὲν οὐπω κινῶς ἔτερος, οἱ αὐτοὶ δὲ νόμοι τε κ
 κανόνες ἐπέχωσιν, ἀναιρεθῆναι δὲ τούτους ἀμύχι-
 νον, ἀδυνατώτερον εὖ ἔσθι καὶ τὰ οὕτως ἔχοντα ἀ-
 λυθῆναι συνοικέσια. Ἄλλ', ὡ Βέλτιστε καὶ σεμνοτε-
 πέστατε, καὶ νόμων εἰσηγητὰ κινῶν (καὶ σοκ μί-
 δὲν πρὸς ὀργήν, εὐκαίριως καθήρσιζομένης τῆς
 ἀληθείας), ἐπίσχετε μὲρὸν τὴν γλυώττην, ἐπίσχετε, ε
 δυνατὸν, αἰδεσθεὶς ὀφέ ποτε παλαιὰ τε ὁμοῦ καὶ νε
 Πατέρων διδάγματα, ὧν μὴ μέταίρε ὄρια. Ἀνάμνησιν
 τὸν τοῦ λέγειν καὶ ἀντιλέγειν τόπον τε καὶ κερὶν, ἰ
 μετ' ὀλίγον ἤξει σοι. Ἐτι βραχὺ, καὶ ἐν καθέστῳ πει-
 σούτερον κινήσεις τὸν Κύριον. Τί πρὸ τῶν θρόνων τ
 τῶν θρόνων ἀρπάξεις; Τί δεσμενεὶς φορεῖα ἀσπί-
 στακται, ἃ μηδὲ τῶ δακτύλῳ κινήσει δυνατὸν; Μερὶν
 ὄσον καὶ ὁ τῆς διδασκαλίας θρόνος σε ὑποδέξεται.
 Ἄρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἴδε, ὡς ἡ μὴ
 ἔνθεν, ἡ δὲ ἐντεῦθεν τῶν μητροπόλεων περιμένοντα
 ὑπείκεις σε χερσὶν ἀπεκδέχονται, καὶ ἀντιζηλοῦσιν
 ἀλλήλους ἐρίζουσαι, ποτέρῳ τούτων καθηγητὴν ἐκ-
 δάσκαλον ἔξει σε. Τότε γοῦν καὶ εἰσηγήσῃ τὰ ὅλητα
 εὐκαιρότερον, καὶ θεμιστεύσεις θερραλέωτεροι, α
 ἀντινομοθετήσεις τὰ ἐτι καινότερα, καὶ ὑπερρησι-
 σεις τοὺς ἄλλους. Καὶ που καὶ τὰς ἡφρὺς ἀνασπίσι-
 ὀριμύ τι τούτοις ἐμβλέψεις, καὶ τιτανώδες, καὶ ὡ
 αὐτοῖς τὸν μικτήρα δημοσιεύσεις * καὶ οὐδὲ γὰρ
 τυχὸν τοὺς ἐπεικιστέτους ἀφίσεις, κἄν πολὺ ἐ-
 χρόνην προέχωσιν * ὡς νῦν γε τῶν πρεσβυτέρων ἐπι-
 επικριόμενος, καὶ τὸ τοῦ λόγου ἐν καρδῆς εἰσῆ εἰπὼ
 λογιζόμενος. Κρίμα σεπτῶ ἠσαυρῶεις, ἐν ἡμέρῳ ἐ-
 τιποδόσεως περιμένον σε. Ἄλλ' οὐ παύσομεν. Καὶ τὴ
 ἐξῆς αὐτοῖς σεπτῶ ἐπίλεγε.

trous θεμένων Πατέρων ἐπιστημονικώτερος εἰς ψυχῆν
 θεραπείαν καὶ κάθαρσιν. ὅστις ποτὲ εἶ. Ὅτε δὲ καί
 νῆας συνδόου ἀθροῖσαι, καὶ τόμους ἐτέρους συνθήκας,
 καὶ βασιλικὰς ἐπικρίσεις προσθήσεις, τότε τίγα σα
 καὶ ἡμεῖς πρὸς μὲν τὰ ἔμπροσθεν ἐπακολουθήσομεν,
 τοὺς δὲ νόμῳ συναφθέντας ἦδη καὶ παιδοποιήσανται,
 οὐδαμῶς διαζεύσομεν, ὡς ἂν μὴ διγάμους ἀπεργι-
 σάμεθα, κακῶ τὸ κακὸν ἰώμενοι, ἀ-οκλήρους δὲ κ
 τοὺς τούτων ἀποτεγθέντας, καὶ προσάτις, καὶ Ἰρω.
 καὶ αὐτὸ τοῦτο, ὄνειδη τῆς φύσεως, Ἔως δ' ἂν τόμα
 μὲν οὐπω κινῶς ἔτερος, οἱ αὐτοὶ δὲ νόμοι τε κ
 κανόνες ἐπέχωσιν, ἀναιρεθῆναι δὲ τούτους ἀμύχι-
 νον, ἀδυνατώτερον εὖ ἔσθι καὶ τὰ οὕτως ἔχοντα ἀ-
 λυθῆναι συνοικέσια. Ἄλλ', ὡ Βέλτιστε καὶ σεμνοτε-
 πέστατε, καὶ νόμων εἰσηγητὰ κινῶν (καὶ σοκ μί-
 δὲν πρὸς ὀργήν, εὐκαίριως καθήρσιζομένης τῆς
 ἀληθείας), ἐπίσχετε μὲρὸν τὴν γλυώττην, ἐπίσχετε, ε
 δυνατὸν, αἰδεσθεὶς ὀφέ ποτε παλαιὰ τε ὁμοῦ καὶ νε
 Πατέρων διδάγματα, ὧν μὴ μέταίρε ὄρια. Ἀνάμνησιν
 τὸν τοῦ λέγειν καὶ ἀντιλέγειν τόπον τε καὶ κερὶν, ἰ
 μετ' ὀλίγον ἤξει σοι. Ἐτι βραχὺ, καὶ ἐν καθέστῳ πει-
 σούτερον κινήσεις τὸν Κύριον. Τί πρὸ τῶν θρόνων τ
 τῶν θρόνων ἀρπάξεις; Τί δεσμενεὶς φορεῖα ἀσπί-
 στακται, ἃ μηδὲ τῶ δακτύλῳ κινήσει δυνατὸν; Μερὶν
 ὄσον καὶ ὁ τῆς διδασκαλίας θρόνος σε ὑποδέξεται.
 Ἄρον κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς σου, καὶ ἴδε, ὡς ἡ μὴ
 ἔνθεν, ἡ δὲ ἐντεῦθεν τῶν μητροπόλεων περιμένοντα
 ὑπείκεις σε χερσὶν ἀπεκδέχονται, καὶ ἀντιζηλοῦσιν
 ἀλλήλους ἐρίζουσαι, ποτέρῳ τούτων καθηγητὴν ἐκ-
 δάσκαλον ἔξει σε. Τότε γοῦν καὶ εἰσηγήσῃ τὰ ὅλητα
 εὐκαιρότερον, καὶ θεμιστεύσεις θερραλέωτεροι, α
 ἀντινομοθετήσεις τὰ ἐτι καινότερα, καὶ ὑπερρησι-
 σεις τοὺς ἄλλους. Καὶ που καὶ τὰς ἡφρὺς ἀνασπίσι-
 ὀριμύ τι τούτοις ἐμβλέψεις, καὶ τιτανώδες, καὶ ὡ
 αὐτοῖς τὸν μικτήρα δημοσιεύσεις * καὶ οὐδὲ γὰρ
 τυχὸν τοὺς ἐπεικιστέτους ἀφίσεις, κἄν πολὺ ἐ-
 χρόνην προέχωσιν * ὡς νῦν γε τῶν πρεσβυτέρων ἐπι-
 επικριόμενος, καὶ τὸ τοῦ λόγου ἐν καρδῆς εἰσῆ εἰπὼ
 λογιζόμενος. Κρίμα σεπτῶ ἠσαυρῶεις, ἐν ἡμέρῳ ἐ-
 τιποδόσεως περιμένον σε. Ἄλλ' οὐ παύσομεν. Καὶ τὴ
 ἐξῆς αὐτοῖς σεπτῶ ἐπίλεγε.

Quin etiam elato supercilio, torvum eos intueberis, ac tironicum in morem; nasumque totum in eos expandes, et fortasse moderatiores ne quidem mussitare sines, tametsi canitiei et ætatis dignitate præsent: quando jam temet adversus seniores efferens, eosque loco gregariorum (quod sicut militum habens, condemnationem ipse tibi cumulas, quæ tibi ad diem illum compensationis est expectanda. Sed frustra hæc Tu ipse tibi quod superest, adjungito.

RESPONSIO

ΑΠΑΝΘΗΣΙΣ

Ad eum, qui prohibitas utebat esse nuptias inter personas ex tribus diversis amittis.

Πρὸς τὸν λέγοντα κεκαλυμμένον εἶναι τὸν ἐκ τριγενείας γάμον, καὶ ἀσυγχώρητον.

Caniclei quidem præses obstinate, atque etiam inconsiderate (ut lene quid dicam), instat, nefarias inquiring esse nuptias inter personas trium diversarum familiarum. Temere vero id dicere convincitur. Quippe nihil affert ex jure, quod locum habeat. Ego vero servus tuus, quod diserte non velitum est a lege, nequaquam ex conjecturis admittere possum, tanquam expressum. Lex enim de personis trium diversarum familiarum quæ contrahere vetantur, diserte verbis hisce disserit:

Ὁ μὲν ἐπὶ Κανικλείου ἀμεταθέτως, οὐ καλῶ ἔειπεν καὶ ἀπερισκέπτως ἐνίσταται, λέγων εἶναι τὸν εἰρημένον ἐκ τριγενείας γάμον παράνομον. Ἐπίσχεται δὲ μάτην φεγγόμενος. Οὐδὲν καὶ περὶ τὸν ἐκ τοῦ νόμου κέρριον. Ἐγὼ δὲ ἐ δουλός σου τὴ μὴ πρὸ τοῦ νόμου .ητῶς κωλυθῆν οὐ δύναται ἐπι στοχαζομένων ὡς ἐκφωνηθῆν παραδέχεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ νόμος περὶ τὸν ἐκ τριγενείας κεκαλυμμένον ἦτορ διέλαβε, φάσκων οὕτως. Οὐδὲ τὴν ποτὲ γυναικα τὴ προγόνου μου λαμβάνω. Οὐδὲ ἡ μητρική λαμβάνω.

τὸν γενόμενον ἄνδρα τῆς προγόνης αὐτῆς · ἂ σχεδὸν ἅ Νεο uxorem privigni quondam mei duco. Nec
καὶ πρώτου βαθμοῦ εἰσιν, εἴ τις κἀν τούτους εἰσάγειν noverca nubit ei qui vir privignæ ipsius fuit. Quæ
βαθμοὺς ἐκδιάσσειτο. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐκ τριγε- sane propemodum primi sunt gradus, si quis in his
νείας, ὡς ἀκώλυτων, οὐδὲν ἄλλως ὁ νόμος διέλαθε. etiam gradus introducere cogat. De cæteris ex
Διὸ καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε δικαστῆς τοιοῦτον γάμον tribus familiis diversis, velut ad quos nulla prohi-
διέσεισε. Καθὼς ἀμέλει καὶ ἐν τῷ τόμῳ τοῦ Σισι- bitio pertineat, nihil omnino lex est complexa.
νίου, ὃ μὲν ῥητῶς κεκώλυται, ἔκτου βαθμοῦ εὐρι- Quo fit, ut nullus unquam iudex ejusmodi nuptias
σκόμενον, μεμένηκεν ἀπαράδεχτον · ὃ δὲ παρεῖται, oppugnari. Itidem in Sisinii tomo, quod diserte
δηλαδὴ ὡς ἀκώλυτον, παρ' οὐδενὸς μετὰ ταῦτα κε- prohibitum fuit, veluti quod sexti gradus esse
κώλυται · ὅπερ ἔστι τὸ ἐξ ἑκατέρου μέρους ἰσάζειν, deprehenderetur, a nemine tentatum mansit: quod
ὅταν θεὸς καὶ ἀνεψιὸς, θείαν λαμβάνει καὶ ἀνεψιάν. autem omissum, veluti quod minime vetaretur, a
Δέκα γὰρ καὶ ἑπτὰ ἔτη κοιαστῶρι ὄντι ἐξυπηρετη- nemine deinceps prohibitum fuit. Id vero est,
σάμην τῷ μακαρίτῃ κυρίῳ μου τῷ Μυστικῷ, καὶ quod ex utraque parte quamdam habet æqualita-
τοιαῦται πολλὰ ὑποθέσεις ἐκινήθησαν ἐν τε τῇ βσι- tem: uti cum patruus et fratris filius, amitam et
λευσῆσθαι καὶ ἐν τοῖς ἔξω. Καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἔγραψον B fratris filiam ducunt. Equidem annis XVII bonæ
οἱ κριταί. Καὶ εἰς τὸ κοιαστῶριον δὲ τοιαῦται πολ- memorix Mystico servii, cum quæstor esset: ac
λὰ ὑποθέσεις ἐκινούνητο. Ἄλλ' οὐδέποτε τοιοῦτος ejusmodi causæ complures tam in urbe imperato-
ἐκώλυθη βαθμός. Ἐν μὲν γὰρ τῇ φυσικῇ συγγενείᾳ ria, quam foris, sunt motæ: de quibus ad illum
τὸν ἔβδομον βαθμὸν οὐ παρερχόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἡ judges perscribebant. Movebantur etiam in Quæ-
φύσις ἀνέχεται ὑπὲρ τούτων τὸν βαθμὸν τὴν ζωὴν storio complures ejusmodi causæ. Sed gradus ille
σῶν ἀνθρώπων ἐπεκτείνεσθαι. Ἐν δὲ τοῖς ἐξ ἀγχι- nunquam prohibitus fuit. Etenim in cognatione
στειῶς καὶ τοῖς ἐκ τριγενείας, ὅσα ὁ νόμος ῥητῶς διω- naturali gradum septimum non præterimus. Quippe
ρίσαστο, ταῦτα ὀφείλουσι διαφυλάττεσθαι. Τὸ δὲ διὰ τί, nec ipsa natura concedit, ut vita mortalium ultra
οὐ χρὴ πολυπραγμονεῖν, οὐδὲ τὰς αἰτίας ἐπιζητεῖν. gradum hunc porrigatur. In iis autem, quæ sunt
Ἔστι καὶ ὁ νόμος οὕτω φησὶν · Οὐ δεῖ πάντων τῶν νο- ex affinitate, triumque familiarum conjunctione
μίμων λογισμὸν ἀπαιτεῖν. Εὐρίσκονται γὰρ οἱ πολλοί, necessitudines, observari debent, quæcunque lex
ἀναιτιολόγητοι. Καὶ ἔστι τὸ τοιοῦτον νόμιμον, δίγιστον diserte statuit Nec investigandum curiose, quam-
καὶ παλαιόν, καὶ πρὸ τῆς μοναρχίας. Ὅσα δὲ μὴ ῥητῶς obrem: Nec inquirendæ causæ. nam et ipsa lex
ὑπὲρ τῶν νόμων κεκώλυται, ταῦτα τῶν κεκωλυμένων inquit: Non omnium, quæ legibus tradita sunt,
ὑπερτείνοντα, πρῶττεται ἀδεως.

habere causam inveniuntur. Atque hoc sane jus et ditum. Quæcumque vero non diserte prohibita sunt a sese porrigentia, sicut impune.

Ὁ δὲ πάλιν ὡς μέγα τι προβελλόμενος φη- Rursum adversarius, veluti magnum quit nobis
σιν, δτι Ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτε- objiciens; In nuptiis, inquit, non solum quid con-
τραμμένον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπὲς δεῖ ζητεῖν, cessum, verum etiam quid honestum sit, quæri
καὶ ἐκ τούτου πειράται κρατῆσαι τοῦ ἀγῶνος. debet. atque fretus hoc dicto, potiri victoria niti-
Αὐτὸθεν δὲ τὴν λύσιν ὁ νόμος ἐπάγει, καὶ πάσαν Verum solutionem continuo lex infert, et
ἀπολογίαν ἀποφράττει. Περὶ γὰρ τῶν ἐκ φυσικῆς omnem defensionem retundit. Quippe sic illud
ἐπιθυμίας προσιδίζομένων εἰς τὸ παράνομον, τοῦτο interpretatur, ut ad eos referat ⁴, qui a libidine
διέξεισι, καὶ φησὶν · Ὁ φυσικὸς πατήρ οὐ λαμβάνει naturali nefarias ad conjunctiones progrediuntur,
τὴν πορνογενῆ αὐτοῦ θυγατέρα. Τὸ γὰρ φύσει δι- cum ait: Naturalis pater filiam vulgo quæsitam
καιον καὶ τὸ εὐπρεπὲς ἐν τοῖς γάμοις σκοπεῖται. non ducit uxorem. Quod enim natura justum et
Τὰ αὐτὰ καὶ περὶ δουλικῆς συγγενείας φυλάττεσθαι D honestum est, in nuptiis spectatur. Eadem et in
δεῖ. Καὶ εἰκότως εἰ γὰρ καὶ συγγένεια ἐν τούτοις servili cognatione servanda sunt, nec absque ra-
οὐ θεωρεῖται διὰ τὸ ἀκέραιον, ἀλλὰ διὰ τὸ εὐσχημον tione. Licet enim cognatio locum in eis non habeat
συντηροῦνται καὶ ταῦτα. Καὶ οἱ λόγοι, ἐν οἷς ἐξεφω- propterea quod capite non censeantur, tamen hæc
νήθησαν, ἐν ἐκείνοις καὶ τὴν ἰσχυρὴν ἔχουσι. Τὸ δὲ quocumque propter honestatem servantur. Et verba
περιβιάζεσθαι αὐτοὺς, ἢ ἐξ ἀντιδιαιτητικῆς ἀποκρί- legum valere in iis debent, de quibus sunt pro-
νεσθαι, παρανοοῦντος τούτους ἔστι. Καὶ οἱ ἀντιλέ- nuutiata. Velle autem torquere leges, vel ex oppo-
γοντες, μηδὲ ἐπόμενοι τοῖς κειμένοις νόμοις, ἀλλ' sedito respondere, hominis est, ab earum sensu aber-
ἕτερα ἐξ οικείων περιστάσεων, οὐ δικαστῶν, ἀλλὰ rantis. Et qui contradicunt, nec scriptas leges
νομοθετῶν τάξιν πειρῶνται ἔχειν. Ἀπαρχῆς γὰρ sequuntur, sed alia quædam de suo proferunt: non
ἀδιάκριτος ἦν ἢ πρὸς ἀλλήλους συνάφεια. Τῶν δὲ locum iudicum, sed jurisconditorum vindicare
νομοθετῶν ῥητῶς κωλυσάντων τὰ δοκούντα ἀθέμιτα, sibi conantur. Ab initio quidem homines inter se
τὰ λοιπὰ προβαίνει: μὴ κωλύομενα. Διὸ καὶ οὐ χρὴ sine discrimine copulabantur. At postquam diserte

VARIÆ LECTIONES.

* l. 20. D. de legib. l. 14. § Unde. D. De rit. nupt.

legum auctores ea prohibuere, quæ videntur illicita : citra prohibitionem cætera procedunt. Ideoque non opus est quærere, quisnam diserte permiserit aliquid fieri : sed potius, quis fieri prohibuerit. Quod si prohibuit nemo, necesse est ejusmodi contractus succedat. Neque vero nos primi statuemus hoc extra prohibitionem, sed procelit a tempore, cujus memoria non exstat : quandoquidem causam prohibitionis non habet. Nimirum rectus iudex mentem desigens in id, quod a lege pronuntiatur, velut ad regulam quamdam : cætera quæ hanc extra regulam sese porrigunt, veluti non prohibita permittit : nisi quis vel arrogantia, vel odio ductus, circa leges præclare scriptas, et receptam a majoribus consuetudinem, rixari velit. Superiorum certe memoria temporum, hujusmodi multa matrimonia contracta fuere, nec ab Ecclesia, nec ab aliquo iudice prohibita : quæ quidem spicua sit, et omnis expertus dubii, proposita nobis

BASILII THESSALONICÆ ANTISTITIS. B

Quoniam emergit quæstio tua, religiosissime Dyrhachii magne Sacellari, numi duo fratres admittantur ad legitimum conjugium cum amita consobrini, et sobrina nata ex alio consobrino, respondemus, id fieri licere. Nec enim illicitum est, nec prohibitum. Illa namque prohibita dicuntur, et illicita, et nefaria, in quibus genera confunduntur : hoc est si periculum sit, ne qui patruus est, propter cohabitationem cum uxore dicatur ejus ex fratre filius, ratione copulationis cum muliere : ac rursum, si qui frater uxoris est, eum forte coaffinem dici contingat. Atque alia hujusmodi. Tale quiddam est hæc confusio, et hoc indecorum. Quippe secundum divinum illum Basilium, in nuptiis non modo quid concessum sit, verum etiam quid deceat, quærimus. Et idem alibi : In quibus generis appellationes confunduntur, in his nefariæ sunt nuptiæ. Sic igitur hic nec inhonesti quidquam emergit, nec confusio generis. Alterius enim partis, quintus est gradus ; alterius, secundus : atque ita gradus ex affinitate, quem vocant, septimus conficitur. Quod sane matrimonium et licitum est, et legitimum, et prohibitionis expertus. Affinitas autem juxta jurisconsultum, est necessitudo personarum per nuptias nobis conjunctarum, citra cognationem. Neque discrimen quoddam erit agnatorum, et cognatorum, a masculo videlicet, ac femineo sexu provenientium ; cum gradus ex affinitate septimus intervenit. Ergo locum habebit hujusmodi contractus, minimeque vetabitur : quemadmodum legibus et canonibus innixi ostendimus.

Subscriptio :

Basilii humilis Thessalonicæ metropolitanus.

ζητεῖν, τίς ὁ προτρέψας ῥητῶς τὸ τοιοῦτον γενέσθαι, ἀλλὰ μάλιστα τίς ὁ γενέσθαι κωλύσας. Εἰ δὲ μηδεὶς, προβαίνει ἀνάγκη τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα. Καὶ οὖν, πρῶτως ἡμεῖς τοῦτο ἀκώλυτον τάξομεν, ἀλλ' ἔστι πιθανόν ἐξ ἀμνημονεύτων τῶν χρόνων κατὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν αἰτίαν κωλύσεως. Ὁ γὰρ εὐθείας δικαστῆς πρὸς τὸ πρὸς τοῦ νόμου ἐκφωνούμενον ὡσπερ κινῶνα τινὰ τὸν νοῦν ἀπερείδων τὰ περιττὰ καὶ τοῦ κανόνος ἐπέκεινα παρήσιν ὡς ἀκώλυτα· εἰ μή τις διὰ φιλαυτίαν τινὰ, ἢ ἀπέχθειαν, περὶ τοῖς καλῶς κειμένους νόμοις καὶ τὴν ἀνωθεν κρατούσῃ συνίθειαν διαμάχεσθαι βούλεται. Καὶ ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν γὰρ πολλὰ τοιοῦτα γέγονε συνοικίσια, μήτε πρὸς τῆς Ἐκκλησίας, μήτε παρὰ πινος δικαστοῦ παλθέντα· ἃ καὶ περιττὸν ἔστι καταλέγειν, οὕτω σωφροῦς ὄντος καὶ ἀναμφισβόλου τοῦ παρόντος ζητήματος.

recensere velle superfluum fuerit, cum adeo perquestio.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

Ἐπεὶ ἀναφίκεται τὸ ἐρώτημά σου, ὡ θεοφιλέστατος Δυρραχίου μέγας Σακελλάριε, εἰ ἀπολύονται δύο ἀδελφοὶ πρὸς θεῖαν πρωτεζαδέλφου, καὶ ἀψιαν ἐξ ἑτέρου πρωτεζαδέλφου πρὸς ἔννομον συνοικέσιον, ἔξεστι τοῦτο γενέσθαι. Οὔτε γὰρ ἀθεμίον ἔστιν, οὔτε κωκωλυμένον. Ἐκεῖνα γὰρ κωκωλυμένα λέγεται, καὶ ἀθεσμία, καὶ παράνομα, ἐν οἷς τὰ γένετα συγγέονται. Τοῦτέστιν, εἰ θεός, τῇ δὲ συνοικίῃ τῆς γυναικὸς, κινδυνεύει ἀνεπιθὸς λέγεσθαι τῶν λόγων τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα συναρμογῆς. Καὶ αὐτὸ πάλιν, εἰ γυναικάδελφός ἐστι, καὶ συμβαίνει τυχρὸν λέγεσθαι σύγγαμβρος. Καὶ ἄλλα ταῦτα. Τοιαῦτη ἡ σύγχυσις, εἰ τὸ ἀπρέπες. Κατὰ γὰρ τὸν θεοφόρον Βασίλειον, ὅτι τὸς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραμμένον ζητοῦται, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρέπες. Καὶ ἐτέρωθι ὁ αὐτός· Ἐν οἷς τὰ τοῦ γένους συγγέονται, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἄμιτος. Οὕτως οὖν οὔτε τις ἀπρέπεια ἐντεταχῆσακούπτει, οὔτε τοῦ γένους σύγχυσις. Τῶ γὰρ ἑτέρου μέρους, πέμπτος βαθμὸς· τοῦ δὲ ἑτέρου, δεύτερος. Καὶ οὕτως ἑβδόμος ἐξ ἀγχιστείας ὀνομαζόμενος. Ἐνθεσμία ὁ τοιοῦτος γάμος, καὶ ἔννομος, καὶ ἀκώλυτος. Ἀγχιστεία δὲ ἐστὶ κατὰ τὸν νομοθέτην, εἰκειότης προσώπων ἐκ γάμων συνημμένη 58, συγγενείας ἐκτός. Καὶ διαφορὰ τίς οὐκ ἔστι ἀγνάτων καὶ κοινάτων, τῶν ἐξ ἀββενογονίας, δηλαδὴ καὶ θηλυγονίας, ἐβδόμου ἐξ ἀγχιστείας μεσολαβοῦντος βαθμῶ. Ἐντεταχῆσα οὖν γενήσεται τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα, καὶ οὐ κωκωλυέσεται, καθ' ὅς ἐφαμεν τρόποις, νόμοις καὶ κανόσιν ἐπιβεβημένοι.

« Ἡ ὑπογραφή· »

Βασίλειος ὁ ταπεινός· μητροπολίτης Θεσσαλονικίας.

VARIÆ LECTIONES.

58 συνημμένων.

ῬΗΘΜΗΣΙΣ

A

SUGGESTIO

ε Πρὸς τὸν Θεσσαλονίκης κύρον Νικήταν τὸν Μιτυληναῖον, περὶ δούλων, ἵνα ἱερολογῶνται.

Adantistitem Thessalonicae Nicetam Mitylenæum, de servis, ut interveniente benedictione copulentur.

Δεσποτὲ μου ἄγιε, ἐν τῷ κόσμῳ τὴν οἰκίαν ποιούμενος, καὶ τῶν προσερχομένων μοι τοὺς λογισμοὺς ἀναδεχόμενος, εἶρον ἐξ αὐτῶν τινὰς, δούλους καὶ δουλῆδας ἔχοντας, καὶ τοὺς δούλους αὐτῶν ἐκτὸς ἱερολογίας πορνικῶς συναφθέντας. Τῇ δὲ δευτέρῃ διατάζει τοῦ μεγάλου Παύλου ἐντυχῶν, τῇ λεγούσῃ, « Εἰ καὶ ἔθνικοῦ εἶη οἰκέτης, διδασκῆσθω εὐσεβεῖν τῷ δεσπότη, ἵνα μὴ βλασφημῆται ὁ λόγος. Καὶ εἰ μὲν οὖν ἔχει γυναῖκα, ἢ γυνὴ ἄνδρα, εὐδοκίῃσθωσαν ἀρκεῖσθαι αὐτοῖς· εἰ δὲ ἄγαμοι εἰσι, μακροθυμῶσαν μὴ πορνεύειν, ἀλλὰ γαμεῖν νόμῳ. Εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ ἄπιστος, ὡς ἐν εὐαγγελίῳ, οὐ δίδωσιν αὐτῷ γυναῖκα, ἢ τῇ γυναικὶ ἄνδρα, ἀφορίζεσθω· ταύτη (ὡς εἴρηται) ἐντυχῶν, παρήνευσεν τοῖς δεσπότης, εὐλογῆσαι τοὺς οἰκέτας αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν διαταχὴν ὑπέδειξε αὐτοῖς, οἱ δὲ τὴν μὲν διαταχὴν τοῦ Ἀποστόλου ἐδέξαντο, ὡς ἄγαν καὶ Θεοῦ φίλα λέγουσαν· ἀπελογῶντο δὲ, ὅτι φοβούμεθα, εἰ πισθώμεν τῇ διαταχῇ εὐλογῆσαι τοὺς δούλους, μήπως ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ τῆς εὐλογίας, καὶ στερηθῶμεν τῆς αὐτῶν δουλείας. Ταῦτα τούτων ληλούντων, ἤμην πάλιν ἐννεύοντος πρὸς τὸ προκειμενον. Καὶ ὅμως πολλὰ σπουδάσας, εἶρον κνὶ τοῦ τρισμκαρῆστου βασιλέως, κυροῦ Ἀλεξίου νεκρῶν, κελύουσιν εὐλογεῖσθαι τοὺς δούλους, καὶ μένειν αὐτοὺς πάλιν δούλους καὶ μετὰ τὴν εὐλογίαν. Ὑπέδειξα οὖν ταύτην αὐτοῖς. Οἱ δὲ πάλιν ἀπελογούτο, μὴ εἶναι ταύτην τὴν νομοθεσίαν τοῦ μακαρίτου βασιλέως. Μὴ ἔχων οὖν τί ποιῆσαι, δέομαι τῆς σῆς ἀγισσύνης, ἵνα εἰ ἀληθῶς ὁ τοιαύτη νεκρὰ παρ' ἐκείνου γέγονεν, ὅπισθεν ἐπικυρωθῆναι δι' ἐπιγραφῆς σῆς, καὶ ὑπογραφῆς, διὰ τῆς ἀγίας χειρὸς σου, πρὸς σύστασιν καὶ πληροφορίαν τῶν ἀπιστούντων αὐτῇ, καὶ ὠφείλουν πολλῶν. Ἐτι δέομαι μαθεῖν παρὰ τῆς ἀγισσύνης σου, τί ὀφείλω ποιῆσαι εἰς [πρὸς] τοὺς ἕνα ἔχοντας οἰκέτην. Ὁ μὲν γὰρ ἔχει ἕνα δούλον, καὶ μὴ δυναμένου τοῦ δεσπότου ἐξυμνήσασθαι καὶ δοῦλην, πορνεύει ὁ δούλος ἀπολελυμένος ἔξω· ὁ δὲ δοῦλην, καὶ μὴ δυναμένου ὠνήσασθαι καὶ δούλον τοῦ δεσπότου, πορνεύει καὶ αὐτὴ ὁμοίως. Καὶ αὐτῶν μαθεῖν τὴν σὴν οἰκονομίαν, καὶ τίς ἢ θεραπεία τῶν τοιούτων, καὶ εἰ ἄξιόν ἐστὶ τοὺς δεσπότης αὐτῶν μετὰ τὴν κρίσιν τῆς Ἐκκλησίας μὴ ποιῆστας διόρθωσιν, προσφέρειν δῶρον τῷ Θεῷ· καὶ εἰ ἐνδέχεται τὸν ἱερέα δέχεσθαι τὸν τούτων δῶρα, καὶ μάλιστα, ὅτε αὐτὸν πορνεύουσαι τὰς προσφορὰς ζυμώσουσιν.

ditionem instituerint, Deo munus offerre : numque licitum sit, ut horum dona sacerdos nuncupiat, præsertim cum oblationes fermentantur ab iis quæ scortatione se polluunt.

VARIÆ LECTIONES.

50 πιστός.

■ rectius, *fidelis*.

NOTÆ.

(49) Tanquam pater spiritualis, de quo infra sub fin. hujus libri.

Solutio Nicetæ Mitylenæi Thessalonicæ antistitis. Α ε Λύσις τοῦ Θεσσαλονίκης, κυροῦ Νικήτα τοῦ Μιτυληναίου. ε

Quisnam sis, mi homo, qui magno ex intervallo de his interrogas, equidem ignoro: cum te nec viderim, nec allocutus sim. Errata quidem illa, quæ suggestio tua continet, corrigenda veniunt, tuamque de his interrogationem probo; quandoquidem eorum peccata, qui dominis inserviunt, sive sint servi, sive liberi. vel potius si servi, aut prorsus alterius iu potestate, conferuntur in ipsos patresfamilias, si quis omni studio de corrigendis eis non cogitet. Quod si nec manifesta sunt, Deo rationem reddet is, qui ea committit: sin manifesta paterfamilias: qui quidem ea lociejus ecclesiæ patefacere debet, ut tum episcopus, tum illic constituti sacerdotes ac monachi, de corrigendis illis solliciti sint, Quippe tunc loco suo castigandus est paterfamilias, et ab ecclesia separandus, cum admonibus negligenter se gerit, nec ad emendationem delicti facit omnia, quæ ab ipso requiruntur. Itaque cum alicujus servi et ancillæ scortantur, deque hoc factus certior eorum dominus, non omni modo peccatum id corrigit, utque sacræ benedictionis participes fiant, permittit segregationis pœnam meretur, juxta sacros ac divinos canones, uti tu quoque peraccurate disserendo monstrasti. Frustra vero metuent domini, ne si potestas facta fuerit servis, ut interveniente benedictione legitimis cum uxoribus vel cum maritis ancillæ copulentur ipsi mancipiis suis excidant, ac si conceptio precum sacrarum eos in libertatem raperet. Quippe metum hunc eis abstulit inclytus imperator ille, dominus Alexius per novellam ab Ecclesiis approbatam. Ideoque ne servi scortentur, receptum est, ut benedictione sacra personæ serviles copulentur, ac nihilominus servituti sint obnoxii: neque Domini causam ullam habent, quominus servos suos legitime cum ancillis uxoribus, et ancillas cum servis maritis, interveniente sacra benedictione, copulent: adeoque, ni faciant, pœnis canonicis obnoxii sunt, videlicet segregationibus et exclusionibus a communione sacra. Talium quoque personarum oblationes recipiendæ non sunt, donec corrigantur. Quin etiam ii, quibus D est commissum, ut isthæc observent et inspiciant, nisi faciant officium, pœnæ sacrorum canonum sese reddunt obnoxios. Quod si quis unum servum, vel unam ancillam possidet, et propter inopiam comparare nequit alterum, vel alteram, eorum copulandorum causa, ideoque scortandi licentiam concedit ei, quem quamve sua in potestate habet: is sciat, idcirco se non liberari ab ecclesiastica et canonica pœna: sed omnino ab ipso requiritur, ut servum suum ad castitatem condoceriat, vel omni modo scortationem impediatur; persona, quæ has se polluit, ad conjugii legem astricta. Sic enim culpæ expers erit. Datum mense Septembri, indictione xi.

Subscriptio:

Nicetas Thessalonicæ metropolitanus.

ἡ ὑπογραφή·

Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Νικήτας.

VARIÆ LECTIONES.

60 αὐτῶν. 61 κωλύσαι.

• Τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας, Ἀκυροῦ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟΥ ΧΩΜΑΤΙΑΝΟΥ, σημειώμα περὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος. •

Μεγαλοδόξοτα περιπόθητέ μοι ἀψάδελφε, κύρε Στέφρανε, ἠρώτησα ἡμᾶς διὰ γράμματός σου, εἰ ἔξῃσει μίγέντα τινὲ γυναικί, συμμιγῆναι γαμικῶς τῇ ἐκεῖνης δισεξαδέλφῃ. Καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐρώτησιν, τοιάνδε ποιούμεθα τὴν ἀπόκρισιν, ὡς τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Μανουήλ, καὶ μετὰ ταῦτα, οἱ εἰς πολλὴν ἀντιλογίαν ἐπέπεσαν· ὡς ἐνίων μὲν ἀπαγορευόντων αὐτὸ ὡς ἀθέμιτον, ἐνίων δὲ μὴ ἀπειργόντων τοῦτο ὡς ἔνομον. Καὶ οἱ μὲν κωλύοντες τοῦτο, τὴν οἰκίαν ἔστασιν συνεκρότουσαν ἕκ τε ἄλλων, καὶ ἕκ τοῦ διαγινώσκειν, ἕνός βαθμοῦ τυγχάνειν τὸν ἄνδρα μετὰ τῆς γυναικός. Καὶ οὕτως τὸν ἕκτον βαθμὸν τῶν δισεξαδέλφων μένειν ἀκέραιον συνεπέρινον, μηδαμῶς δηλαδὴ τῇ ἐπεισ-αγωγῇ τοῦ ἀνδρός προκατιρωσκόμενον, ὥστε ἀναβαίνειν εἰς ἕβδομον, τὸν τοῖς θεοῖς νόμοις ἀκώλυτον ἐπιγινωσκόμενον. Καὶ μὴν καὶ ἕκ τοῦ γραφικοῦ θείου βήματος, τοῦ θεσπιζόντος. Οὐκ εἰσελεύσῃ εἰς πάντα οἰκίαν σαρκὸς σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτοῦ. Οἰκίαν σαρκὸς τοῦ ἀνδρός, τὴν δισεξαδέλφην τῆς (ὡς εἴρηται) μιγέσης αὐτῷ γυναικὸς ὀνομάζοντες. Ἡ δὲ ῥήματι καὶ ὁ μέγας ἐχρήσατο φωστῆρ τοῦ κόσμου Βασίλειος ἀθέμιτον ἀπειργῶν συνάλλαγμα. Οἱ δὲ γε τοῦτο τοῖς συγκεχωρημένοις ἐγγράφοντες, ἐβδόμου ἐξ ἀγχιστείας συνήγον εἶναι βαθμοῦ· ὡς ἕξ μὲν ἕκ τοῦ ἐνός γένους εὐρισκομένων βαθμῶν. ἕκ δὲ τοῦ ἐτέρου γένους, βαθμοῦ ἄλλου ἐνός. Καὶ οὕτω τὰ παρὰ τῶν ἀπειργόντων προτιθέμενα, ὡς ἀπόδοντα, καὶ ἀπεμφαίνοντα διεγράφοντο. Εἰ γὰρ πάσα ἀνάγκη, φασί, δύο γένη ἀλλήλων ἀλλότρια συνελθεῖν, ἵνα τὴν ἀγχιστείαν ἐργάσωνται, ἐξ ἐκτέρων δὲ τῶν γενῶν τούτων συνάγονται οἱ βαθμοὶ, καὶ οὕτως ἢ τὰ κωλυμένα ἢ τὰ συγκεχωρημένα τῶν ἐντεῦθεν συναλλαγμάτων ἀναφαίνονται, πῶς ἂν τις εἰς βάθος πεπειραμένος τῆς νομικῆς συλλογισίαι, ἐνός βαθμοῦ εἶναι τὸν ἄνδρα μετὰ τῆς γυναικός; Ἐντεῦθεν γὰρ ἀσύμφωνα ἔαυτατις αἱ θεσμοθεσίαι καὶ ἄτοπα θεσπιζόμενα εὐρηθῆσονται, τὰ μὲν δευτέρου, καὶ τρίτου, καὶ τετάρτου, καὶ πέμπτου, καὶ δὲ καὶ ἕκ τεσσάρων καὶ δύο, ἕκτου βαθμοῦ συναλλάγματα, κωλύουσι ὡς ἀθέμιτα· τὰ δὲ τοῦ ἐνός, ἐπιτρέπουσαι γίνεσθαι· ὁ ποῖος ἂν ἀτοπίας καταλείψῃ ὑπερβολὴν; Ἄλλως τε δὲ, καὶ ἕκ τῆς τοῦ γένους σειρᾶς τῶν βαθμῶν εἰωθῶτων γενεᾶσθαι, ἐκείτης γενεᾶσεως κατὰ τοὺς νόμους ἕνα βαθμὸν ἀποτελοῦσαι, ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή, ἢ ὡς πατὴρ καὶ θυγάτηρ λογισθῆσονται, ὡς ἂν δηλαδὴ ὅπῃ βαθμῶν ἕνα γένωνται καὶ ἀκολούθως, ἢ ὡς ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ, ἢ ὡς θετός καὶ ἀνεψιά, ἢ ὡς ἐξάδελφος καὶ ἐξαδέλφη, καὶ ἐφεξῆς. Κάντεῦθεν ἀνέδην τὰ τοιαῦτα πρόσωπα χωρήσουσιν ὡς περὶ ἀπὸ τινος ὀρηκτηρίου, πρὸς τὰς τῶν ἀθεμίτων γάμων συναλλαγὰς. Καὶ μὲν συγγενεῖς μὲ μεσολαβούσης ἐν τῷ ἀνδρὶ, καὶ τῇ γυναικί, νοῦν ὄλωσ' οὐκ ἔχει τὸ λέγειν, ἐνός βαθμοῦ ἢ δύο εἶναι τὸν ἄνδρα μετὰ τῆς γυναικός. Τὰ συγγενικά γὰρ πρό-

Beatissimi archiepiscopi totius Bulgaria Domini DEMETRII CHOMATIANI scriptum, de hujusmodi quæstione.

Gloriosissime ac dilectissime frater germane, domine Stephane, per litteras tuas nos interrogasti, num fas sit ei, qui cum aliqua muliere rem habuit, matrimonium cum ejus sobrina contrahere. Quam nos ad quæstionem, in hunc modum respondemus: videlicet hujusmodi contractum regnante Domino Manuele imperatore; nato in Porphyra, et deinceps quoque maximam in controversiam incidisse: dum nonnulli tanquam illicitum interdicto prohiberent, aliis minime vetantibus tanquam legibus consecraneum. Qui prohibebant, cum aliis argumentis conficiebant id, quod ab ipsis, asserebatur; tum ex eo quod statuerint, maritum et uxorem in uno et eodem gradu consistere. Atque ita sextum sobrinorum gradum manere integrum concludebant, ut nequaquam per accessionem ipsius viri scilicet quasi scinderetur, ascendendo ad gradum septimum quem non prohibitum sacræ leges agnoscunt. Imò etiam divini sacrarum litterarum dicti auctoritate, cujus hoc præceptum est. Non ingredieris ad quemvis necessarium carnis tuæ, ut ejus ignominiam revelas: sobrinam mulieris, cum qua (ceu dictum est) rem prius habuerat, ratione carnis viro propinquam nuncupabant. Quo sane dicto Basilius etiam, magnum illud luminare mundi, nefarium contractum vetans, est usus. At vero qui concessis hoc conjugium annumerabant, septimi ex affinitate gradus esse colligebant: quando sex quidem gradus unius generis esse deprehenderetur, alterius autem unus. Atque hoc modo, quæ a vetantibus hoc matrimonium proponerentur, velut a proposito aliena, minimeque consentanea cancellabantur. Quippe si omnino necesse est, aiebant, duo genera diversa inter se convenire ad efficiendam affinitatem, et ambobus ex hisce generibus si gradus colliguntur, atque ita vel prohibiti, vel permissi contractus elucent: qui fieri possit, ut juris accurate peritus ratiocinando colligat, unius esse gradus maritum cum uxore? Hinc enim leges inter se discrepantia quædam, et absurda statuere deprehenduntur; quasi secundi, et tertii, et quarti, et quinti, atque etiam ex quatuor et duobus contracta sexti gradus matrimonia, velut illicita prohibeant; quæ vero gradus unius sint, fieri permittant: quo sane quid esse possit absurdius? Alioquin etiam, cum ex generis linea gradus nasci consueverint, qualibet generatione secundum leges gradum unum faciente; necessario maritus et uxor vel tanquam pater et filia reputabuntur, uti sub unum gradum scilicet redigantur; et consequenter, vel tanquam frater et soror, vel tanquam patruus et fratris filia, vel tanquam consobrinus et consobrina, quæque deinceps sequuntur. Unde personæ hujusmodi libere, velut a meta quadam, ad nefariam nu-

ptiarum contractus progredientur. At vero cum inter maritum et uxorem nulla intercedat cognatio, prorsus ineptum est dicere, virum et uxorem vel unius esse gradus, vel duorum. Nam cognaticæ duntaxat personæ, ceu dictum est, g. adus gignunt et constituunt. Quæ cum omnium confessione ita se habeant, sequitur in etiam locum non habere, quod uxoris sobrina pro mariti necessaria carnali sit habenda. Cæternm illius e sacris Litteris dicti sententiam, a magno et divinitus afflato Patre Basilio argute ac breviter expositam, beati Patres sanctæ illius et universalis sextæ synodi perspicue explicant et declarantes, LIV canonem confecerunt, qui circ. medium sic ad verbum statuit: « Quia vero ex ejusmodi silentio, et parum explicata prohibitione nuptiarum illicitarum, confusio naturæ quædam est secuta: nudius hæc exponenda statuimus, adeoque decernimus, deinceps eum, qui cum sua consobrina matrimonii societate copulatur, aut patrem et filium cum matre ac filia, vel cum duabus puellis sororibus matrem atque filium, vel cum duobus fratribus matrem et filiam, vel fratres duos cum duabus sororibus pœnam canonis septennio circumscriptam incurrere; nimirum et ipsis a nefario matrimonio divertentibus. » Hæc cum sacri canonis verba sint, nulla sane mentio fieri apud eum personarum, quæ erant se invicem sic comparatæ sunt, et matrimonium indicato modo contrahunt, deprehenditur: nec omnino quidquam horum sub culpam reiatum fuit, aut sub divortii pœnam cecidit. Cumque rationibus hujusmodi et actis deinceps sacrosanctæ Constantinopolitana synodus moveretur, habita tempore Theodosii, piæ recordationis sanctissimi Constantinopolitani patriarchæ, scriptum quoddam Julii mensis die trigesimo, indictione decima, exposuit: cujus hæc ipsa verba sunt.

Sanctissimus Apronus metropolitanus, frater et consors ministerii mediocritatis nostræ, Romanus ille Artubasus, scriptum in synodo protulit, quod ad verbum hæc continebat. Puella quædam, cujus nomen Irena, precibus sacris intervenientibus eum Joanne quodam sponsalia contraxit, cum annum cætitis decimum ageret. Hæc sponsalia cum esse nefaria pronuntiatum fuisset, sanctum est scriptum synodale, permittens inter personam hasce desponsas divortium, propterea quod essent ipsæ sponsalia nefaria, ceu dictum fuit. Vult ergo nunc Irena legitime copulari cum Theodoro, qui Joannis est sobrinus. Hoc in matrimonio contrahendo, nunquid impedimenti sit, interrogo. Petiit igitur a mediocritate nostra, et sacro concilio fratrum; uti, num contractus ille scripto comprehensus, aliquod habeat obstaculum, intelligeret. Responsum a nobis est, et a fratrum cætu præsentem, contractum ejusmodi prorsus ab omni prohibitione immunem esse. Cum enim sponsalia cum Joanne contracta, veluti quæ constare non possint, propter aetatem Irenæ impuberem, solvantur: recte sobrinus ejus Irenæ secundum matrimonii legem copulabitur. Quippe Theodoros pro persona Irenæ Cognata non habetur, nec affini-

Α σωπα τούς βαθμούς ἀποτίκτουσιν, ὡς διαδραματίζεται. Τούτων δὲ οὕτως ὁμολογουμένως ἀγνόησαν, ἀνεκρίθηται λοιπὸν καὶ τὸ λογιζέσθαι οἰκειὰν ἐπαρκῆς τοῦ ἀνδρὸς τὴν δισεξάδελφον τῆς αὐτοῦ γυναικῆς. Τὴν μέντοι περὶ τοῦ Γραφικοῦ τούτου ῥήματος ἔνωσαν Βασιλεῖο τοῦ μεγάλου καὶ θεοφόρου Πατρὸς γαρρῆς καὶ συνεπευγμένως ἐξενεχθεῖσαν, οἱ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑκτῆς συνόδου μακάριοι Πατέρες φρονῶς ἀναπτύσσοντες καὶ διαλευκαίνοντες, τὸν νότον ἀνόνα ἐξέθεντο, περὶ τὰ μέσα πρὸς λέξιν οὕτω θεσπίζοντα· « Ἐπεὶ δὲ τῆ τοιαύτῃ σιγῇ καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς τῶν ἀθέσμων γάμων ἀπαγορεύσεως ἐπιτην ἢ φύσει συνέχευε, συνειδόμεν γυμνότερον τὰ ἐπὶ τούτων ἐκθέσθαι· ὀρίζοντες ἀπὸ τοῦ νῦν, τὸν τῆ οἰκειᾶ ἐξαδέλφῃ πρὸς γάμου κοινωνίαν συναπτέμενον, ἢ καὶ πατέρα καὶ υἱὸν μητρὶ καὶ θυγατρὶ, ἢ δύο κόραις ἀδελφαῖς πατέρα καὶ υἱὸν ἢ ἀδελφοῖς δυοῖν μητέρα καὶ θυγατέρα, ἢ ἀδελφοῖς δύο ἀδελφαῖς, ὑπὸ τὸν τῆς ἀπταστίας κανόνα πίπτει, ἀπιστομένους αὐτῶν προδήλως τοῦ παρηνόμου συνουσιου. » Ταῦτα τοῦ ἱεροῦ κανόνος διαγορευόντες, οὐδεμία τις μνήμη παρ' αὐτῶν τῶν οὕτως ἐγνόησαν πρὸς ἄλληλα προσώπων, καὶ τὸν γάμον, ὡς διελέγεται, συναλασσόντων εὐρίσκειται· οὐδὲ ὅτε αἰτίαι ἔλως τι τούτων ἠνέχθη, ἢ διαστᾶσι ὑπέπεσε. Ἰστέ τοιοῦτοις δὲ λυγισμοῖς καὶ ταῖς πράξεσι μετέπειτα κινουμένη καὶ ἡ, κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλεως ἀγίας σύνοδος, ἐπὶ τῆς ἑφημερίας τοῦ τῆς δεκάς μηνῆς Θεοδοσίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, σημειώμα κατὰ τὴν λ' τοῦ Ἰουλίου μηνός, τῆς ἐπινημήσεως, ἐξέθετο· οὕτως ἔχον ἐπὶ λέξεσιν.

« Ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἄπρου, ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος, Ἰουμανὸς ὁ Ἀρτάξασδος, ἐγγραφον προεκήμισε συνουσιου, τάδε κατὰ ῥῆμα διαλαμβάνον, Ἐκράτη Εἰρήνην καλομένην, ἔλαβεν εὐχὴν μνηστειᾶς μετὰ τινος Ἰωάννου δεκαετῆς τότε οὕτω τὴν ἡλικίαν. Λαληθείσης δὲ τῆς περὶ τούτου παρανόμου μνηστειᾶς, γέγονε σημειώμα συνουσιου ἐπιτροπὸν διαζυγῆναι τοὺς τάχα μνηστειουσαμένους, διὰ τὸ εἶναι τὴν μνηστειάν παρανόμον, ὡς ἀεὶ λέγεται. Βούλεται γὰρ σήμερον ἡ Εἰρήνη νόμιμως συναφθῆναι τῷ Θεοδώρῳ δευτέρῳ ὄντι ἐξαδέλφῳ τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ἐρωτῶ, εἰ ἔχει τῆ παρανομίᾳ ὑποκειμένη. Ἐξέωσαν οὖν τὴν ἡμῶν μετριότητα, καὶ τὴν ἱεράν ἀδελφότητα, μεθεὶν εἰσπερ οὐκ ἔχει καλύμην τινὰ τὸ, περὶ οὗ γέγονεν ἡ γραφή, συνάλλαγμα. Ἐκουσε δὲ ἐκ ταύτης, καὶ ἐκ τῆς παρουσιαζούσης τῶν ἀδελφῶν ἐμαγίρως, ὅτι τὸ τοιοῦτον συναλλαγμα πανταχόθεν ἀπολυτὸν ἐστίν. Ἐπεὶ γὰρ ἡ μετὰ Ἰωάννου τελεθεῖσα μνηστειᾶ, ὡς ἀνυπόστατος λύεται, οὐκ τὴν τῆς Εἰρήνης ἀνηδότητα, καλῶς ἡ Εἰρήνη δευτέρῳ ἐξαδέλφῳ νότῳ κατὰ νόμον γάμου ἐσπύχθησεται. Οὕτω γὰρ συγγενικὸν ἀπόσπασον τῆ

Εἰρήνη λογίζεται ὁ Θεόδωρος, οὔτε τοῖς ἐξ ἀγχιστείας ἁλοῦσιν καὶ θροῖς συσφιγγεται, διὰ τὸ ὑπερβῆναι τὸν ἐξ ἀγχιστείας βαθμὸν. »

Τοιαύτης οὖν τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως ἐξενηχθείσης περὶ τοῦ ἀνατεταγμένου συναλλάγματος, οὐ καλυπθῆσεται καὶ ὁ πορνικῶς συναφθεὶς γυναικί, λαβεῖν εἰς γυναῖκα νόμῳ γάμου τὴν δισεξαδέλφην αὐτῆς· ὅτι μὴδὲ γάμον εἶναι τὴν πορνείαν, μὴδὲ γάμου ἀρχὴν, ὁ μέγας γνωματεύει Βασίλειος, ἀλλ' ἀμέρτημα ἐπιτιμίοις ἐκκλησιαστικῶς ὑποκειμένον· καὶ ὅτι εἰς τὸν ἐξ ἀγχιστείας ἔβδομον τοῦ τοιοῦτου συνάλλαγμα περισταται, καὶ ὅς δὴ ἐκ τεσσάρων καὶ τριῶν, δηλονότι πρωτεξάδελφων μὲν ἐξ ἑτέρου γένους, θείας δὲ καὶ ἀνεψιάς ἐξ ἑτέρου· καὶ ἐκ πέντε καὶ δύο, ἡγουν πρώτου ἐξαδέλφου καὶ ἀνεψίου ἐκ πρωτεξάδελφου, καὶ δύο αὐταδέλφω, καὶ ἀκολούθως, ἀπὸ ἑξ καὶ ἐνὸς, ἡγουν δισεξαδέλφω, καὶ τοῦ ταύταις ἐξ ἑτέρου γένους συναπτομένου, συνίστασθαι πέφυκε· καὶ τὸ πλεόν, ὅτι οὐδὲ τοῖς ἀπηγορευμένοις ὡς ἀθεμίτοις συνάττεται, κατὰ τὴν τοῦ ἀναπεφωνημένου νό' κανόνος τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκτῆς συνόδου περιλήψιν. Διὰ γε μὴν τὴν πορνείαν, ὀφείλει ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνὴρ, δι' ἔργων ἐαυτὸν καθάραι, τῶν δυναμένων ἐξιλεοῦσθαι τὸν τοῦς μετανοοῦντας δεχόμενον, καὶ ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων μετανοοῦνται φιλάνθρωπον Κύριον.

Dominum, qui pœnitentiam agentes recipit, et ob placare possint.

ΤΟΜΟΣ ΕΞΙΤΗΡΙΟΣ,

« Ἦτοι παραίτησις τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Ἡρακλείας, κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Κριτοπούλου. »

Παναγιώτατέ μου δέσποτα, ἀθένητα καὶ οἰκουμενικῆ πατριάρχα, καὶ ὑμεῖς, ἀγιοί μου δεσπότες, ἀδελφοί, καὶ συλλειτουργοί· ὅπως μὲν ὑπετάγην τῷ καλέσαντι, καὶ ὑπέκυψα τὸν αὐχένα τῷ ζυγῷ τοῦ Εὐαγγελίου, εἴτε ἐξ ἀπειρίας ἔπαθον, εἴτε ἐξ ἀνθρωπίνης ὀρέξεως οὐκ ἔχω εἰπεῖν· τέως δ' οὖν, ἔπαθον τι ἐπισφαλές. Ἐπεὶ δὲ τὰ κατ' ἐμὲ κατολῖγον ἐπιστασκόμενος, ἐθεώρουν τὸ ἐμὸν χαμερπές, καὶ τὸ ὄψος τοῦ ἀξιώματος, τοσοῦτον ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότω, ὅσον ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἀπροσύνην ἐμαυτοῦ κατεγίνωσκον, καὶ, τίς κοινωνία, ἐλάλουν, ἐμοὶ τῷ περιπέζω καὶ τῇ ἀγχιθέρῳ ἱερατεῖ; « Ὅτε δὲ καὶ τὸν ὄρον τοῦ μεγάλου Παύλου ἐπὶ στόματος εἶχον, τὸν εἰδοποιούντα τὸ τοῦ ἀρχιερέως μῶρφωμα, καὶ ἀνελεγόμενον τούτου τὰ χρώματα· τὸ θεῖον, τὸ ἄκακον, τὸ ἀμείαντον· καὶ καθ' ἐαυτὸν ἀνεπλόουν· ἐταπεινούμενην τὸ πρόσωπον, καὶ κατὰ τὸν Μανῶ ἐβόων καὶ αἰτὸς, Ἀπωλόμην· οὐχ ὅτι θεὸν ἐωράκειν, ἀλλ' ὅτι ὑπὲρ ἐμὲ ἡ εἰκὼν. Πού γάρ μοι τὸ ὀριστὸν αὐτῆς, εἰ μὴ μόνη ψιλὴ ἡ ἁμωμμία, καὶ μέχρι τοῦ ποδῆρους ἡ φαντασία; Εἰ δὲ καὶ θείαις Γραφαῖς προσομιλήσας, τὰς ἀπειλὰς διεξῆεν τῇ γλώσσῃ, καὶ τὰς ὑπὲρ ἐκάστης εὐθύνας ψυχῆς, ὅσας ὑπέσειόν μοι οἱ προφηταί, ὁ νόμος, ὁ Χριστὸς, τὸ Εὐαγγέλιον, οἱ ἄσπαστολοι, οὐκ ἔτι αἱ Γραφαὶ λόγοι μόνον ἐδόκουν, ἀλλ' ἦλοι μονοῦ ἁκαταρμήνου· οὐδὲ τὸν ἀέρα δαιρυντες, ἀλλὰ τὸ ἐμὸν περιχάρδιον. Ταῦτα γοῦν πάντα

latis ullius vinculis atque terminis astringitur propterea quod extra gradum affinitatis positus sit.

Talis ergo sententia synodi cum pronuntiat sit de contractu supra commemorato, non impeditur is etiam, qui furtiva cum aliqua muliere consuetudinem habuit, quominus sobrinam ejus legitimis nuptiis uxorem ducat: tum quod scortationem magnus ille Basilius nec esse matrimonium, nec initium matrimonii; sed peccatum pœnis ecclesiasticis obnoxium, decernat: tum quod ejusmodi contractus in gradum ex affinitate septimum desinat, sicut illud etiam matrimonium, quod contrahi solet ex gradibus quatuor et tribus nimirum consobrinis ex uno genere, ex altero amita fratrisque filia: et quod ex quinque ac duobus, id est consobrinino ac consobrini filio, duobusque germanis fratribus et simili modo, de sex et uno; sobrinis scilicet et eo, qui cum his ex alio genere copulatur: tum denique, magis etiam propterea quod inter conjugia prohibita, tanquam illicita, secundum id, quod recitato supra quinquagesimo quarto universalis sextæ synodi canone continetur, non referatur. Scortationis quidem commissæ causa debet is, de quo loquimur, factis ejusmodi se purgare; quæ benignum illum mortalium afflictiones aliam ipse mentem induit,

LIBELLUS ABDICATIONIS,

Sive renuntiatio sanctissimi Heracliensis metropolitani, Domini Theodori Critopuli.

Sanctissime mi here, domine, ac universalis patriarcha, vosque, sancti Domini, fratres et consortes in ministerio mei: quo equidem modo vocationis auctori me submiserim, et Evangelii jugo cervicem subdiderim, ex imperitia ne, an humana cupiditate quædam, id acciderit, mihi, sane dicere non possum: saltem hoc fateor, accidisse mihi rem periculi plenam. Posteaquam vero paulatim me ipsum considerans, et humilitatem meam et officii dignitatem inspiciebam, tantum a se invicem distantia, quantum cœlum et terra: meipsum stultitiæ damnans: Quænam esse possit, inquam, societas inter me humi affixum, et accedens prope ad Deum sacerdotium? Cum autem magni etiam illius Pauli definitionem in ore haberem, quæ speciatim pontificis quasi formam delineat, et illius relegerem colores, pietatem, integritatem, puritatem, eosque mecum ipsius expenderem, cum humilitate faciem demittebam, et exemplo Manos clamabam: Perii: non quod Deum aspexissem, sed quod simulacrum hoc supra vires meas esset. Nam quid tandem est mihi cum ejus definitio commune, nisi nuda societas appellationis, et ad vestem usque talarem species? Quod si sacras etiam Litteras lectitans, eas comminationes lingua percurrerem, reddendasque pro qualibet anima rationes, quas incutiebat mihi prophetæ, lex, Christus, Evange-

lium, apostoli : tum vero litteræ sacræ non amplius A
 verba mihi duntaxat esse videbantur, sed clavi
 tantum non in me defixi, nec aerem verberantes,
 sed mea præcordia. Hæc igitur omnia dudum con-
 siderans, spiritum equidem salutarem parturiebam,
 nimirum ut habitum pœnitentiæ induerem, solita-
 riamque vitam adirem. Et nunc adeo fetu per
 inspectionem Christi vivificato, peperì quod partu-
 riebam. Ideoque scriptum hoc abdicationis expo-
 nens, non coacte, sed sponte; non incogitanter, sed
 per otium, et supplicatione ad Deum instituta :
 Maneat, inquam, aliis haud ablata pontificatus di-
 gnitas, qui sacerdotio functi sunt secundum ordi-
 nem Christi, æterni pontificis : aliorum in solia
 collocationes nulli obnoxiiæ mutationi sint, in qui-
 bus illustratio Spiritus sedem suam fixit. Mihi quæ-
 ritor obedientia, vestisque pilis constans, et lacry-
 ma pœnitentiæ, quo abluantur facinora mea.
 Renuntio sedi, et dignitati, et sacerdotio. Simul
 hisce verbis tum illum exhortor, qui me olim ex-
 hortabatur ; tum quem Spiritus ille consolator ad
 apostolatam suam segregabit. Salve, pastorum
 deinceps et Pater patrum : precibus me tuis ded-
 ucito, tuoque sive pastoricio, sive paterno podo
 me fulcito. Quippe non tam ego pastor sum am-
 plius, qui munere pastoris imperite fungebatur
 sed ovicula, sed filius. Atque utinam addere liceat,
 auctus divinis benedictionibus tuis, et in senecta
 proficiens vigore perfectioneque virtutis. Salvete,
 vos etiam, astites mensæ mysticæ, ac in hodiernum
 usque diem socii et consortes mei. Posthac non
 bibam vobiscum de hac vitæ intellectili. Memento
 tote mei vestris in precibus, ut, tametsi a consor-
 tio vestro atque ab illa jucunda et spirituali con-
 versatione nunc avulsus sim, vobiscum tamen in
 regno cœlorum eo potu recentiori fruatur. Ante
 omnia vero, et supra omnes, salve, tu quoque, fide-
 lissime rex, a Deo misse, cujus sublime brachium
 est. Induas regiam albo ab annis ad annos amicti
 et pacatum imperium, pacata Ecclesia Dei sit, in spiritu ac virtute Christi, qui pacis est princeps

MANDATA QUÆ DANTUR METROPOLITANIS, ET ARCHIEPISCOPIS, ET ALIIS, CUM ORDINANTUR.

Epistola patriarchæ.

Sanctissimis episcopis, religiosissimis presby-
 teris, amantissimis Dei diaconis, et universo sacro
 clero : gloriosissimis et clarissimis municipibus
 et incolis custoditæ divinitus urbis N.

Vult spiritualis ordinis lex atque regula, quæ
 secundum evangelicas et apostolicas dirigunt gra-
 tias, ornandæ sacræ dignitati destinatos, in statu
 decenti et inculpato conservare : ut tam Ecclesiæ,
 quam reipublicæ corpus, per religiosam gubernationem,
 in tranquilla pacataque serenitate secundum
 voluntatem Dei regatur, atque omnis alieno-

« ΕΝΤΑΑΜΑΤΑ ΔΙΔΟΜΕΝΑ ΤΟΙΣ ΧΕΙΡΟΤΟΝΟΥ-
 ΜΕΝΟΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙΣ, ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟ-
 ΠΟΙΣ, ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΙΣ. »

« Πατριαρχικόν. »

Τοις δσιωτάτοις επισκόποις, θεοσεβέστατοις πα-
 σευτέροις, θεοφιλεστάτοις διακόνοις, και παντί τῷ
 εὐχαγεῖ κλήρῳ · τοῖς ἐνδοξοτάτοις και λαμπροτάτοις
 ἀρχιεπισκοπικοῖς και οἰκίητοροις τῆς θεοσωστού πόλεως τῆς
 δεῖνζ.

Ὁ τῆς πνευματικῆς ἀκολουθίας ὁρος και ἡμέρα,
 τὰς εὐαγγελικὰς και ἀποστολικὰς ἰθνηόμενος ἡ-
 ρισοῖ, τοὺς τὴν ἱερὰν ἀξίαν κοσμεῖν ἡξιομένους ὅς
 ἐν ἀξιολόγησ και ἀνεπιλήπτῳ τηρεῖν βούλεται ἀπο-
 στήματι · ὡς ἀν τὸ τῆς Ἐκκλησίας και κοίτης
 εὐαγῶς διακυβερνώμενον πληρῶμα, ἐν ἀμεινῶν
 και εἰρηναίῳ γαλήνῃ θεοπροπῶς διετάχεται, και

VARIÆ LECTIONES.

62 ἐπιτέτη και ἔτη. 63 αἰ. ἡπειγμένους.

πᾶσα δογμάτων ἀλλοφύλων ἀποκρούεται ζήτησις ἅ
 καὶ ζῆλον, καὶ τῶν ἐπικινεταμένων λαιλᾶπων ἐκ πο-
 λεμίας αἰρέσεως, διασκεδάσσεται ζοφώδης σκοτόμηνα.
 Τοιοῦτον γὰρ εἶναι δεῖ τὸν λαοῦ προστησόμενον, καὶ
 ἀνθεξιόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ λόγου, καὶ
 ὀφθαλμὸν, καὶ ἀκοήν, καὶ χεῖρα, καὶ πόδα τῆς ποι-
 μνης, πρὸς ὄδηγίαν μὲν καὶ φυλακὴν τῶν κρειττό-
 των. ἀποχὴν δὲ καὶ ἀνατροπὴν τῶν ἐναντίως καὶ
 ἐτέρως ἐχόντων ἐσόμενον. Ἐπεὶ οὖν ἐν στερήσει
 ποιμένος τὴν καθ' ἑμᾶς εὐγεστατὴν ποιμνὴν ἐπ-
 ἔγνωμεν διαμένουσαν, τοῦ προποιομένου ἤδη πρὸς
 τὴν ἐκεῖσε λῆξιν ἀπάραντος, καὶ πρὸς τὰς ἐκεῖ μο-
 νὰς εἰσελάσαντος, οὐκ ὤψθημεν δεῖν ἐπὶ πολὺ χη-
 ρεύουσαν καὶ ἀνάνδρον καθῆσθαι θᾶ τὴν καθ' ἑμᾶς
 Ἐκκλησίαν, τοῦ διαξάγοντος ἔρημον. Ὅθεν ἐλλεξά-
 μνοι τὸν δεῖνα τὸν θεοσεδέστατον πρεσβύτερον, B
 ἐπικλησίου τοῦ προανάρχου Πατρὸς, καὶ ἐπινεύσει
 τοῦ συνανάρχου Ἰού, καὶ συνεργίᾳ τοῦ δημοσίου
 καὶ ἡγεμονικοῦ Πνεύματος, ὡς ἐλάχιστοι καὶ ἀν-
 δξιοὶ χεῖρα ἐπιθέντες, καὶ ἱρωήμας τὰ κατ' αὐτὸν
 ἐκτελέσαντες, ἐρχιερέα τῆς θεοσώτου ἡμῶν ἀν-
 ηγορεύσαμεν πόλει. Ἄσμενοι οὖν, καὶ γηθόσνοι,
 καὶ ἅλη ψυχῇ καὶ διανοίᾳ τοῦτον εἰσδέξασθε, καὶ ὡς
 πατέρα αἰδέσθητε, καὶ ὡς ποιμὴν ἡμοψύχως ἐπι-
 γνωτε, καὶ ὡς ὄδηγὸν πρὸς σωτηρίαν ἐλαύνοντι ἐπ-
 ακολουθήσατε, καὶ ὡς Ἰοῖον θῆραμα περιθάψατε,
 καὶ ὡς πᾶσιν υἱῶν πατρὸς αὐτῶν φέροντες ὑποτάγητε·
 γινώσκοντες, ὡς κατὰ Παῦλον τὸν μέγαν διδάσκα-
 λον, ἀκοιμήτοις ὀφθαλμοῖς ἐπαγρυπνήσει, καὶ τῆς
 ψυχικῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐπιεικῶς προνοήσεται. Καὶ
 γὰρ δι' αὐτοῦ ἐλπίς ἡμῶν βεβαία ἐστὶ, τὰ κράτιστα C
 παρὰ Θεοῦ καὶ σωτηρίας ἐχόμενα ἡμᾶς λήψασθαι.
 Εἰ γὰρ αὐτῶν τὸ οὐδ' ἡμῶν ὑποκλίνοντες, καὶ τοῖς ὑπ'
 αὐτοῦ λεγομένοις προσέχοιτε, τῶν ἐλπίζομένων
 ἀγαθῶν ἐπιτεύξοισθε, καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀμοιβῶν αὐτῶν
 συμμετάσχοιτε. Πρὸ δὲ τούτων, καὶ διὰ πάντων,
 δεήσεις ἐκτενεῖτε καὶ ἐντεύξεις διηνεκεῖτε ὑπὲρ τοῦ
 σωτηρίου κράτους τῶν ἐκ Θεοῦ προλαμπόντων με-
 γάλων βασιλείων ἡμῶν ποιεῖσθαι μὴ διαλίποιτε·
 Ἐπεὶ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ στέφας, καὶ συμμαχῶν, καὶ
 νικητικῆς εὐημερίας τὴν γαλήνιον κεφαλὴν θᾶ αὐ-
 τῶν στέφων, ἐπὶ πλεῖον καὶ πλεῖον ταῖς κατ' ἐχθρῶν
 ἀννήψωσις προκοπῆς φρουρῶν καὶ διαφυλάττων
 ἀδιέδοχον τὸ στέφος αὐτῶν, εἰς παντὸς τοῦ κόσμου
 σωτηρίαν καὶ εὐδόωσιν· μεμνημένοι καὶ τῆς ἡμῶν, D
 ὡς εἰκός, μετριότητος. Πρὸς δὲ τὴν τοῦ προκεχειρι-
 σμένου ἡμῶν ἀρχιερέως ἐν τῇ ποιμνῇ ἀποκατάστα-
 σιν, καὶ πρὸς τὸν ἱερὸν θρόνον καθίδρυσιν, τὸν εὐ-
 λαδέστατον τὸν δεῖνα ἀπεστελαμένον, ὥστε τὸ τοιοῦ-
 τον ἔργον ἱεροπρεπῶς ἐκτελέσαντα, πρὸς ἡμᾶς εὐ-
 καιρῶς παλινδρομήσει. Ὁ δὲ παντοκράτωρ καὶ μό-
 νος Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν Τριάδι ὑποστάσεων, καὶ ἐν
 μονᾷ οὐσιότητος προσκυνούμενος, ὁ τὰ διεστώτα
 συνάγει, καὶ τὰ πόρρω ἐγγίζει πῶν, ὁ καὶ τῆς
 ἡμετέρας ποιμνης τὸ λεπτον ἀνασωσάμενος, εὐλογῶν
 εὐλογήσει, καὶ πληθύνων πληθύνει, καὶ αὐξων ὑπερ-

rum dogmatum inquisitio ac tempestas repellatur,
 et caliginosæ turbinum ex hostili hæresi se com-
 moventium tenebræ dissipentur. Quippe talem
 oportet eum esse, qui populo præfuturus sit, et
 doctrinæ fidei curam habiturus, quiq̄ue futurus
 sit oculus, et auris, et manus, et pes gregis, ut
 bonos ducat atque custodiat, malos et aliter affe-
 ctos abigat ac subvertat. Itaque cum acceperimus,
 religiosissimum urbis vestræ gregem adhuc pastore
 carere, postquam is, qui hactenus ejus pascendi
 curam gessit, ad alteram vitam migravit, et cœli
 mansiones ingressus est: minime committendum
 putavimus, ut Ecclesia vestra marito suo spoliata
 rectoraque destituta, diu cum viduitatis incommo-
 dis conflictaretur. Ideoque cum piissimum presby-
 terum N. selegissemus, eique interveniente Patris
 ante omnia principii expertis invocatione, annuente
 simul experte principii Filio, cooperante consub-
 stantiali ac principe Spiritu, tanquam nemini et
 indigni manum imposuissemus, et rite quæ ad
 ipsum pertinerent, expedivissemus, eum urbis
 vestræ, divinæ custodiæ commendatæ, pontificem
 designavimus. Lubentes igitur, et hilares, toto
 corde atque animo illum excipite, ceu patrem, re-
 veremini, ceu vocantem vos pastorem unanimiter
 agnoscite, ceu ducem ad salutem vos impellentem
 sequimini, ceu captam a vobis prædam fovete, ceu
 filiorum ipsi loco constituti obedientiam præstate:
 scientes eum, de illius magni doctoris Pauli sen-
 tentia, pro vobis insomnibus oculis vigilaturum, ac
 studiose salutis animarum vestrarum rationem ha-
 biturum. Nam certa in spe sumus, per eum vos
 apud Deum præstantissima quæque, et ad salutem
 pertinentia, consecuturos. Quippe si aurem ei ve-
 stram inclinaveritis, et animum iis, quæ ab ipso
 proferuntur, adverteritis: in spe posita nobis bona
 nanciscemini, quæque vices in altera vita repen-
 duntur, earum cum ipso participes eritis. Cæterum
 ante hæc, et per omnia, preces intentas et inter-
 cessiones perpetuas pro salutari potestate colloca-
 torum divinitus in illustri loco magnorumque im-
 peratorum nostrorum, habere ne desinatis: ut
 Dominus ille, qui Deus est, quiq̄ue coronavit et
 propugnat, et victricibus serenum ipsorum verti-
 cem prosperitatibus ceu serto redimit, magis ac ma-
 gis eos progressibus adversus hostes exaltet, cu-
 stodiens et conservans in gubernatione non
 interrupta coronam eorum, ad totius mundi salu-
 tem ac felicitatem: mediocritatis etiam nostræ,
 eeu par est, recordantes. Cæterum qui designatum
 pontificem vestrum ipsi gregi exhiberet, eumque
 sacro in solio collocaret, religiosissimum N. ableg-
 avimus: ut hoc munere rite obito, ad nos oppor-
 tune recurreret. Omnipotens autem, et solus ille
 Deus noster, qui in Trinitate personarum, et in uni-
 tate essentia odoratur; qui distantia colligit, et

VARIÆ LECTIONES.

θᾶ καθίστασθαι. θᾶ al. κορυφήν.

procul remota facit esse propinqua ; qui denique gregis etiam nostri reliquias servavit incolumes ; benedicens etiam benedicit, multiplicando multiplicet, augendo adaugeat domos vestras, et futuras vestras, et res ad vos pertinentes ; benigne compassens cum pastore vestro, et cum illo vos ad vivifica pascua, et ad aquam requietis animorum enutrient. Amen.

Mandatum, quod dari solet metropolitano et archiepiscopo, cum ordinatur.

I. Curæ benigni Dei, qua genus humanum complectitur, cum alias multas adipiscendæ salutis occasiones ei suppeditat, ac diversis beneficiis invidat ; tum imprimis per eximia bona recte latarum legum et per sanctiones canonicas, devotio-nem erga sese illorum in animis, qui eas observant, providenter excitat. Per has enim agnoscimus ipsum principem legum auctorem et Dominum ; dumque divinis ejus præceptionibus quasi manuducimur, absque offensa viam voluntatis ejus conficimus ; per has puræ atque illibatæ fidei nostræ monumenta conservantur, et ejusdem in recta doctrinæ sententia nativa venustus elucet ac fulget ; per has rapinæ, circumscriptioes, et eorum qui potestatis abusu vim proximis afferunt, libidines retunduntur ; per has tum contentiones, tum rixæ coercentur et inhibentur, ac pacis et concordie bonum sumit incrementa. Enimvero, quemadmodum per has cum alia bona perficiuntur, tum vita et oratio formatur, in hominum vulgo virtutum opes incrementasumunt, justitia pacatam rerum faciem tuetur, et administratione sua consensum ab omni alienum discidio conservat : ita cum ab his non manuducimur, injustitia et avaritia, maligni libidinis inexplibilis fetus, in vita mortalium nascuntur : bellum inter nos implacabile suscitatur ; omnis de salute nostra spes in periculum et difficultatem conjicitur. Itaque si liberationem a tantis malis divinarum legum disciplina nobis conciliat, et ejusdem privato contrarium huic effectum habet, supinis manibus tua pietas divina et apostolica oracula, cum salutiferis et spiritualibus doctrinis atque præceptis, excipere debet ; quasque tabulas divinitus sculptas, tum in pretio habere, tum servare : similiterque legum civilium doctrinam amore complecti et venerari, ac in omni actione constanter has sequi ; quidquid occurrit, ad eas dirigere et accommodare : cum certo norit, eum Dominum, qui rerum universalitati præest, a dextris nobis adesse ; quidquid agatur, perspicere ; respondentia factis præmia tribuere.

2. Debet tua pietas, quæ per divinam vocata est gratiam et jugum illud evangelicum collo recepit, ex Evangelii præscripto gregem vobis commendatum ac traditum ab opifice rerum Spiritu regere : vitam propriam pro ipsis ovibus objicere : in caligine peccati ambulantes ad lucem deducere : pro iis

α ἀσθήσει τοὺς οἴκους ἡμῶν, τὰ τε γεννήματα, καὶ διαφέροντα ὑμῖν, φιλανθρώπως συμποικιῶν τῶν ποιμένων ὑμῶν, καὶ συνεκτρέφον ὑμᾶς ἐπὶ νομίαις ζωηφόροις, καὶ ἐπ' ἕδωρ ψυχικῆς ἀναπαύσεως. Ἀμήν.

α Ἐνταλίμα δίδόμενον τῷ χειροτονουμένῳ μητροπολίτῃ καὶ ἀρχιεπισκόπῳ. α

α'. Ἡ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἡμῶν περὶ τὸ ἐπιτερον γένος κηδεμονία, πολλὰς μὲν αὐτῷ τὰς τῆς σωτηρίας ἀφορμὰς παρσχομένη, διαφόροις δὲ τοῖς τοῖς εὐεργετήμασιν ἀνακαλουμένη, μᾶλλον τοῖς τῆς εὐνομίας προτερήμασι καὶ ταῖς κανονικαῖς θεσμοθεσίαις τὴν εἰς ἑαυτὸν οἰκειότητα τῶν ταύτας σπτηρούντων προεμηθεύσατο. Διὰ τούτων γὰρ αὐτῷ μὲν πρώτων ἐπιγινώσκουσαν τὸν νομοδότην καὶ Κύριον αὐτοῦ δὲ χειραγωγούμενον ταῖς θεαῖς ἐνταλίαις, ἀπροσκόπως τὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἀνύσμενον ὁδὸν ὁδὸν διὰ τούτων τὰ τῆς καθαρῆς ἡμῶν καὶ ἀμωμότητος πίστεις διαφυλάττεται γνωρίσματα, καὶ ἀνόθευτον τὸ ταύτης ἐναστράπτει τῆς ὀρθοδόξου κάλλος ὁδὸν διὰ τούτων ἀρπαγαί τε καὶ πλεονεξίαι, καὶ αἱ τῶν καταδυναστευόντων τοὺς πλησίον ἀνακόσονται ὁρμαί ὁδοῖς φιλονεικίας καὶ ἐριδῆς ἐπισταζόμεναι κατέχονται, καὶ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας καλὸν ἐπιδίδωσιν. Ἀλλ' ὡς περ δι' αὐτῶν τὰ τε εἰλα ἀγαθὰ κατορθοῦνται, καὶ βίος μὲν καὶ λόγος ἐνυῦθεν ρυθμιζέται, εἰς πλῆθος δὲ ὁ τῶν ἀρετῶν ἐπιδίδωσι πλοῦτος, δικαιοσύνη τε τὸ εἰρηναῖον ἐκπρατεῖ, καὶ τὸ ὁμόγνωμον καὶ ἀστασιαστον ἐκθερονῶσα συνέχει, οὕτω τὸ μὴ τοῖς τοῖς χειραγωγέσθαι, ἀδικίαν μὲν καὶ πλεονεξίαν, τὴν πονηρὰ τῆς ἀπληστίας ἀποκνήματα, τῷ βίῳ ἐναποτίκται, τῶν κατ' ἀλλήλων δὲ ἀκήρυκτον πόλεμον ἀντεισάγει ἐκ ἀπόρων τῶν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐναπορρίπτουμένων ἐπιπέδων. Εἰ τοῖνυν τοσοῦτων μὲν κακῶν ἀπαλλαγῆναι ἢ τῶν θεῶν νόμων προξενεῖ παιδαγωγία, ἢ ταῖς τοῖς δὲ στέργεις τῶν ἐναντίων παραιτία καθίσταται, καὶ τὴν σὴν θεοφιλίαν τὰ θεα καὶ ἀποστολικὰ θεσμοσματα, τὰς σωτήρια καὶ πατρικὰ θεο διδάγματα τε καὶ διατάγματα, χερσὶν ὑπέλαις εἰσδέχεσθαι, καὶ ὡς θεοχαράκτους ταῦτα πλάκας τιμᾶν καὶ φιλῆταιν τὴν τε ἄλλην τῶν πολιτικῶν νομοθετημάτων εἰστέχουσιν στέργειν τε καὶ διευλαβεσθαι, καὶ τοῖς τοῖς ἐπὶ πάσῃ πράξει ἀβρεπῶς ἐπακολουθεῖν, καὶ τὸ ἐπὶ χεῖρας ἀπευθύνειν τε καὶ ρυθμιζέειν, τὸν ἐπὶ πάντων Κύριον εἰδὸταν σαφῶς ἐκ δεξιῶν ὑμῶν 67 παρῆναι, καὶ πᾶν τὸ δρώμενον ἐφορᾶν, καὶ τὰς ἐφ' ἑμαυτοῖς τοῖς ἐργασίαις ἀποταμιεύεσθαι.

β'. Δεῖ τὴν σὴν θεοφιλίαν ὑπὸ τῆς θείας χάριτος προκληθεῖσαν, καὶ τὸν εὐαγγελικὸν ἐπ' αἰχμῆς εἰσδεδεγμένην ζυγὸν εὐαγγελικῶς τὴν ἐγγειοθεσθεσιν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ παντοκράτου Πνεύματος ποιμένην διῶνειν, τὴν οἰκίαν ὑπὲρ τῶν προβάτων προτιθεῖται ψυχὴν, τοὺς ἐν σκότει τῆς ἁμαρτίας περιουμένους

VARIÆ LECTIONES.

66 al. πνευματικά. 67 ἡμῶν.

φωταγωγεῖν, ἀδικουμένων προκινδυνεύειν, θλιβομέ-
νους ψυχαγωγεῖν, τοῖς ἐνδύσει τὴν δυνατὴν ἐπάγειν
παράκλησιν, ἀποστολικῶς τοῖς ἀσθενέσι συνασθε-
νεῖν, τοῖς σκανδαλιζομένοις συμπάσχειν, καὶ τύπον
ἀρετῆς καὶ εὐταξίας δι' ἐμπράκτου πολιτείας πᾶσι
διαγινώσκασθαι, ὥστε τὸ φῶς ὑμῶν λάμπειν ἔμ-
προσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν
τοῖς οὐρανοῖς δοξάζεσθαι.

γ'. Δεῖ τὴν σὴν θεοφιλίαν νηστείας καὶ ταῖς πρὸς
σὸ θεῖον σχολάζειν ἱκετηρίαις, ὅσας χεῖρας νυκτὸς
καὶ ἡμέρας πρὸς Κύριον ἐκπετανώσαν· ἐπαγγυ-
νεῖν τε ὑπὲρ τῶν ἐμπειπιστευμένων ἡμῖν ψυχῶν,
καὶ ταύταις ἄνωθεν ἐξαιτεῖσθαι τὴν σωτηρίαν, ὡς
λόγον ὑπὲρ αὐτῶν ἀποδοῦναι ὀφειλοῦσαν, ὅτε πρὸ
ἡμῶν ὁ μέγας ἐκδιδάσκει Ἀπόστολος· Πείθεσθε
γάρ, φησί, τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπαίκατε. Ἄυτοί
γάρ ἀγγυνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον
ἀποδώσονται. Εἰ γὰρ ὁ θρειαμάτων προεστὼς ἀλόγων,
ἐνὸς αὐτῶν ἀπολωλὸτος οὐκ ἀτιμώρητος, πολλῶν δὴπου
ὁ ψυχῆς καταμελῶν, τοῦ τιμιωτάτου τοῦ ἐγκοσμίων
κτῆματος, οὐκ ἀνεύθυνος.

δ'. Χρὴ σε μὴ ἀποκάμνειν διδάσκοντα, ἀλλὰ δι-
ηνεκῶς τὸν ἐγκειρισμένον σοι λαὸν τὰ πρὸς σωτη-
ρίαν ἐκπαιδεύειν καὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἐτέρου, τοῦ
τὴν τοιαύτην διακονίαν ἐκπληροῦν δυναμένου· ὅπως
μὴ καταμελῶν, τῇ κανονικῇ αὐστηρίᾳ σαυτὸν ἐγκυ-
ταστήσης ὑπεύθυνον. Ἐπίσκοπος γάρ, φησὶν, ἢ πρε-
σβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ
ἐκπαιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐλάβειαν, ἀφορίζεσθαι ἐπιμένων
δὲ τῇ βίβλῳ, καθιχεῖσθαι.

ε'. Χρὴ σε μὴ τῷ τῆς προεδρίας ἐπαιρόμενον
ἀξιώματι, τῶν ἐγκειρισμένων κατεξανίστασθαι,
ὅπως μὴ καὶ τοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐκπέσης
μακαρισμοῦ, καὶ τῷ τῶν τυρομένων ἐγκλήματι καθυ-
ποβολῆθης· τύπον δὲ μᾶλλον ἑαυτὸν καθιστῆναι
ταπεινοφροσύνης τοῖς ὄρωσι, καὶ τούτους δι' ἔρ-
γων τὰς τοῦ Κυρίου ἐντολάς παρορμηθῆναι ἐκπληροῦν·
« Μάθετε γάρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ
ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Καὶ, Ὅστις πρῶτος ἐν ὑμῖν ἐθέλει
εἶναι, ἔστω πάντων ἔσχατος.

ς'. Δεῖ τὴν σὴν θεοφιλίαν, τὴν ἐπαινετὴν ἐπ-
αναίρουμένην ταπεινώσειν, μηδὲν ἀνάξιον ἐν τοῖς ὑπὸ
χεῖρας ἀρχιερατικῆς ὑπολήψεως κιαπρῆττεσθαι· ἀλλ'
ἡνίκα τις τούτων καὶ ὅτε ὀφύμενος αὐτὴν παραγίνη-
ται, μὴ ἐξ ἀπονοίας καὶ φυσιώσεως τὴν αὐτοψίαν
τούτου καὶ προσομιλίαν διαναστάλλεσθαι· ἀλλ' αὐτίκα
καὶ τὴν παραδοχὴν τούτου ποιησθαι, καὶ πρὸς δε-
ξιῶσιν ὡς θεῶν προέρχεσθαι (καθ' ὃν τρόπον ἡ με-
τριότης ἡμῶν πρὸς τὴν ὑμῶν θεοφιλίαν διατίθεται),
ἀκριβῶς εἰδυῖαν, ὡς εἰ καὶ τῇ προεδρίᾳ τοῦ μετίζον
ἐκλήρωσαστο, ἀλλ' οὖν τῇ ὁμοτιμίᾳ τῆς φύσεως, ἢ
καὶ τῷ παραλλήλῳ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος
ἐνεργείας, κατ' οὐδὲν ἕλαττον ἡμῶν ὅς ὁ τοιοῦτος δια-
φέρει.

A qui afficiuntur injuriis, obire pericula : consolari
eos, qui affliguntur : egenis afferre solatium, pro
viribus, apostoli exemplo, infirmis se præbere so-
cium infirmitatis . cum iis, cui offenduntur, com-
muni dolore affici : ab omnibus denique pro vir-
tutis et ordinis boni exemplo, per efficacem
vivendi rationem agnosci ; ut lex vestra coram
hominibus luceat, et Pater vester, qui in cælis est,
glorificetur.

3. Debet tua pietas jejuniis et supplicationibus ad
Deum vacare, noctu et interdium pias ad Dominum
manus exporrigendo : et creditarum nobis anima-
rum causa vigilax esse, atque cœlitus eis salutem
exposcere, veluti quæ illarum nomine rationem
redditura sit, quod ipsum ante nos magnus ille docet
Apostolus, hisce verbis : Obtemperate iis, qui
vobis præsent, et obsecundate. Nam ipsi vestrarum
animarum causa vigilant, ianquam rationem red-
dituri. Quippe si non fert impune, qui carentibus
ratione pecudibus præest, ubi earum vel una pe-
rierit : multo magis qui animam negligit, rem su-
pra mundi res alias maximi pretii, culpa carere ne-
quit.

4. Oportet te minime defatigari docendo, sed con-
tinuo commendatum tibi populum in iis, quæ ad sa-
lutem spectant, tum per teipsum erudire, tum per
alium, qui ejusmodi muneri satisfacere possit: ne ne-
gligenter te gerens severitati canonicæ temetipsum
reddas obnoxium. Sic enim illa statuit : Episcopus,
aut presbyter, qui clericum vel populum negligit, nec
eos pietatem docet, segregator, et perseverans in
negligentia, deponitor.

5. Oportet te non propter dignitatem officii præsi-
dis elatum, adversus tibi commendatos insurgere, ne
pariter et humilitatis felicitatione careas, et inflato-
rum crimen incurras ; sed potius teipsum exhibere
spectantibus, exemplum humilitatis, et eos ad im-
plenda Domini mandata factis ipsis excitare. *Dis-
cite, inquit, ex me, quoniam mitis sum, et humilis
corde.* Item, Quisquis inter vos primus esse vult,
sit omnium ultimus.

6. Debet tua pietas laude dignam suscipiens hu-
militatem, nihil indignum existimatione pontificia
inter subditos committere : sed quodcumque ho-
rum aliquis inviendi causa accedit, non ex insania
et inflatione hominis aspectum et allocutionem dif-
ferre : sed eum statim admittere, proque more
prodire ad ipsum excipiendum (qualis et nostræ
mediocritatis esse solet affectio erga pietatem
vestram), cum accurate norit, tametsi ratione præ-
fecturæ major ipsa sit ; illum tamen alterum natu-
ræ dignitate parem, vel etiam instituta Spiritus
sancti efficacitatis comparatione, nullius respectu
discriminis inferiorem nobis esse.

VARIÆ LECTIONES.

68 δὴπου μᾶλλον. 68* ὑμῶν.

7. Debet tua pietas, siquidem malas vitare suspiciones velit, iis, qui clero accensentur, rerum administrationem atque alias functiones ecclesiasticas in manus tradere. Hoc enim et a canone sacro præceptum est, et omni vos offensa liberat: uti scilicet administratio rerum Ecclesiæ testimoniiis non careat, ut nulla prorsus ex parte sacerdotio convicii labes aspergatur.

8. Debet tua pietas, si quis episcoporum vitam cum morte commutarit, omnino nihil ex rebus ipsius auferre: nec honesto nomine consuetudinis, prohibitum rapinæ violentiæ quæ facinus obvelare: sed universis denunciare, futurum, ut omnia salva conserventur, et secundum ipsius met dispositionem^a quælibet relictæ species administrantur: in primis quæcunque vel ab illo tempore, quo præfectus episcopatu fuerit, acquisiverit; vel ei postmodum a cognatis accesserint. Quod si morte subitanea vitam finierit, ne sic quidem facultates ipsius diripi auferri debent; sed si qui cognati ejus exstant, illis res ipsius propriæ attribuantur: sin nulli tales supersint, tunc siquidem inops est ecclesia cui præfuit, atque horum indiga, facultates ejus accipiet: si locuples et opulenta, saltem ut in pauperes ejus bona distribuantur, operam dare debet; non specie quadam dominicæ auctoritatis et potestatis invadendo, res ipsius auferre. Quippe si quid a vobis ejusmodi tentatum fuerit, tum id quod ablatum fuerit in duplum restituatur; tum ipse non exiguum ad tempus excommunicationis pœnæ subjectus eris.

9. Siquis episcoporum, tibi subditorum, ad alteram vitam commigraverit; pietas tua longe se removens ab omni cupiditate humana, vel potius a simoniaco vitio liberam sese demonstrans, et omni modo atque omnibus viribus gratiam Spiritus sancti minime venalem servans, Deumque solum inspectorem cordium nostrorum intuens, eum hominem ad gradum episcopalem evehere debet, qui testimonia vitæ honestæ, doctrinæ, ordinis et studii spiritualis habeat, et rite secundum canones electus sit: ut magna illa pontificatus dignitas immunis a cauponatione conservetur, ac tum ipse canonicis^D sanctionibus non condemneris, tum ille suis probatus hoc modo ad episcopatum propria virtute provehi, liber ab omni sit offensa; nec spirituales in leges impingens, nec inevitabile Dei judicium adversus sese provocans.

10. In omni actione atque tractatione, prorsus a muneribus continere te debes, et certo scire, peccatum quodlibet simplicium perpeti supplicium: ad istam Simonis hæresim, duplam in ea depræhensio condemnationem afferre. Quapropter hæc omnino excindenda venit, ac ne consuetudinibus quidem,

ζ'. Δει τὴν σὴν θεοφιλειαν, εἴπερ τὰς πονηρὰς ἐκφεύγειν ὑπολήψεις ἐθέλει, τοῖς ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγόμενοις τὴν τε τῶν πραγμάτων οἰκονομίαν, καὶ τὰς ἄλλοις ἐκκλησιαστικῶς ἐγγχειρῆσαι διακονίας. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἱερός κανὼν ἐγκυλεύεται, καὶ ἡμεῖς τὸ ἀπόσκοπον προξενεῖ, ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαν· καὶ μὴτε ἐντεῖθεν, μὴτε μὴν ἐτέρωθεν, λοιδορίαν τῇ ἱερουσύνῃ προστιθεσθαι.

η'. Δει τὴν σὴν θεοφιλειαν, εἴ ποτὲ τινι τῶν ἐκσκόπων τὸ τοῦ βίου τέλος ἀπέλθοι, μηδὲν μετὰ τὸ ἐκ τῶν αὐτοῦ ἀφαιρεσθαι πραγμάτων, μηδὲ σὺν ὀνόματι συνθητικῆς ἐπισκιάζειν τὴν τῆς ἀρπαγῆς στυραννίδος ἀπηγορευμένην πράξιν· παρεγγυῆσθαι δὲ πᾶσι, σὺν πάντῃ διαφυλάττεσθαι, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐκείνου διάταξιν, οὕτως ἕκαστον τῶν καταλιμπανομένων εἰδῶν διοικεσθαι· μάλιστα δὲ ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν, ὃν προεχειρίσθη, ἐκέκτητο· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ συγγενῶν αὐτῷ προσεσθῆ. Εἰ δ' οὐκ εἴπινα τὸ τοῦ βίου τέλος τούτῳ ἐπέλθοι, μηδ' οὕτως ἀρπαγὴν καὶ ἀφαιρέσιν τῶν προσόντων αὐτῷ πραγμάτων γίνεσθαι· ἀλλ' εἰ μὲν συγγενεῖς τούτῳ εἴησαν, ἐκείνοις καὶ τὰ τούτου ἴδια περιποιεῖσθαι· εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι τινες εἴεν, τότε εἰ μὲν ἀπορός ἐποῦν ἢ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, καὶ τῶν τοιούτων ἐπιπέσει, ἐκεῖνη καὶ τὰ αὐτῷ προσήκοντα ἀναλήψεται· εἰ δὲ ἐν εὐπορίᾳ καθεστήκει, τοῖς γούν πένησι ταῦτα ἀδίδοσθαι παρασκευάζειν, ἀλλὰ μὴ αὐθεντίας τριπλῶς καὶ ἐξουσίας ἐπέργεσθαι, καὶ τι τῶν αὐτοῦ ἀφαιρεσθαι. Ὡς εἶγε τοιοῦτον τι παρ' ὑμῶν τολμηθῆι, καὶ δ' ἂν ἀφαιρεθῆι εἰς τὸ διπλάσιον ἀναστυφῆται, καὶ ἀκοινωνησίᾳ ἐπὶ πλεῖστον καθυποδικεῖται χρόνον.

θ'. Δει τὴν σὴν θεοφιλειαν, εἴποτε τις τῶν ὑπ' ἐμὴν τελοῦντων ἐπισκόπων πρὸς τὴν ἐκεῖθε μεταστάτη ληξί, παντὸς ἀνθρωπίνου ἑαυτὴν μακροχρονίαν ἐλαττώματος, μᾶλλον δὲ τῆς σιμωνιακῆς ἐκείνης ἐλευθεριάζουσαν, καὶ παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ ὀφειλὴν τὴν τοῦ Πνεύματος θεῖου χάριν ἄπρατον διακρίνουσαν, πρὸς μόνον Θεὸν τὸν τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἐπιβλέπουσαν ἔφορον, τὸν ἐπὶ βίῳ σεμνῶ, καὶ λόγῳ καταστάσει πνευματικῇ μαρτυρούμενον, καὶ κενωτικῶς ψηφίζομενον, εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν ἀνάγειν βίβλον, ἵνα ὁ, καὶ τὸ μέγα τῆς ἀρχιερωσύνης ἀποστολετικὸν συντηροῦτο ἀζύμω, καὶ αὐτὸς μὲν παρατρεχόμενος κανονικῆς θεσμοθεσίας ἀκατάκριτος ἐποφθείη, καὶ ἐξ ἐκτου οὕτω προχειρῆσθαι τοὺς ἀποστυφιστὰς ἐκείνους, ἀπόσκοπος εἶναι· μὴτε τοῖς πνευματικῶν νόμοις προσκρούων, μὴτε τὸ ἀφυκτον τοῦ Θεοῦ κατὰ ἑαυτοῦ ἐκκαλούμενος.

ι'. Δει σε ἐπὶ πάσῃ πράξει καὶ μεταχειρίσει ταπεινῶν δούρων ἀπέχεσθαι, ἀκριβῶς εἰδόντα, ὡς πᾶσι μὲν ἀμαρτία ἀπλήν τὴν τιμωρίαν ὑφίσταται· εἰ δὲ τὸν Σίμωνος αἵρεσις διπλὴν ἐπάγει τῷ ἀλόγῳ κατὰ χρισίαν. Διδὸν δει παντελῶς ταῦτα περιπέσειν, καὶ μηδὲ τὰς λεγομένας συνθητικὰς εἰσοδὸν καὶ κατα-

VARIAE LECTIONES.

^a testamentum.

εἰσθῶσιν ἔχειν. Καὶ γὰρ αἱ λεγόμεναι αὐταὶ συν-
 ἦθεται, φιλαργυρίας συνεισχωμάσασαι νοσήματι,
 οὐδὲν ἕλαττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον εἰς καταδίκην τοὺς
 σῆς ἀρχιερωσύνης, μετόχους ἀλίσκομένους ἄγουσιν,
 ἐπὶ σεμνῶν προσωπεῖω τῆς Σίμωνος ἐνεργουμένης
 αἰρέσεως. Δεῖ γὰρ κἄν σεμνῶν ὀνόματι διαβεβλημένη
 πράξις καλυπτεται, καὶ ταύτην παντὶ τρόπῳ ἐκ-
 τρέπεσθαι, καὶ παραιτεῖσθαι, καὶ μᾶλλον τῆς ἀνα-
 κεκαλυμμένως δηλούσης τὸ τόλμημα · τὰ τε γὰρ λαν-
 θάνοντα τῶν ἐλκῶν, δυσιατώτερά πως εἴωθε τυγχά-
 νειν, καὶ τὰ ὑποουλον ἔχοντα τὴν παρανομίαν, βίβον
 μᾶλλον ἢ καὶ τὰ προδῆλα τῶν ἀποτημάτων εἰς τοὺς
 πολλοὺς καταφέρεται. Οὔτε οὖν ἀπὸ δίκης οὔτε
 χρηματικῆς, οὔτε ἐγκληματικῆς τοσούτον λαμβά-
 νειν, μετὰ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐξουσίας διαταττό-
 μεθα, οὔτε ἀπὸ προχειρίσεως ἡγουμένου, ἢ ἀρχιμαν-
 δρίτου, ἢ ἐξάρχου οὔτε μὴν ἀπὸ προδολῆς οἰκονό-
 μου, ἢ μεζιτοῦ, οὐδὲ γε (τὸ φρικωδέστερον) ἀπὸ
 χειροτονίας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ ἐπισκόπου,
 οὐδαμῶς οὐδὲ καθ' οἰονδήποτε τρόπον, οὔτε πρὸ τῆς
 χειροτονίας οὔτε μετὰ τὴν χειροτονίαν προσήκε
 λαμβάνειν. Τοῦτο γὰρ, οἶμαι, καὶ τοῖς ἀπέριως ἔχουσι
 περὶ τοὺς κανόνας τοὺς θεοῦ, κατὰ δὴλον ἐμφανίζει
 τὴν ἀτοπίαν · διὸ δεῖ παντάσῃ ἐν πᾶσι τοῖς εἰρη-
 μένοις, καὶ τοῖς, ὡς εἰκός, παραλελειμμένοις, ἄθῶους
 τὰς χεῖρας φυλάττοντα, καὶ πρὸ γε τῶν χειρῶν τοὺς
 λογισμοὺς, οὕτω τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης μεταχειρί-
 ζεσθαι νόμον, εἰδότες καὶ πεπεισμένοι, ὡς ὁ ταύτης
 παροῶν τὰς ἐντολάς καὶ προσταγμάτα, οὐχ ἡμετέ-
 ρας παραινέσεις ἀθετεῖ, ἀλλὰ τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν
 κανόνων ὑπερόπτης γίνεσθαι, καὶ τὴν ἐκ τούτων οὐκ
 ἐκφεύξεσθαι καταδίκην. Διδὸς καὶ τὸν λεγόμενον ἐν-
 θρονισμόν οὐ τῷ χειροτονοῦντι (μὴ γένοιτο), ἀλλὰ
 τοῖς ἐνδεδεσμένοις τῶν κληρικῶν, ἢ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστι-
 κῶν ἄλλῃν ὑπηρεσίαν τελούσι, κατὰ ἀναλογίαν τῆς ἐκ-
 κλησιαστικῆς εὐπορίας διοριζόμεθα δίδοσθαι. Εὐπόρου γὰρ
 τῆς ἐπισκοπῆς καθισταμένης, εὐεργεσίας μέρει τοὺς
 ὑπηρετοῦντας τὰς ἐκκλησιαστικὰς διακονίας, ἀπορώ-
 τερον τὸν βίον κεκτημένους, δωροφορεῖσθαι ἐκεῖθεν εὐ-
 δόλως ἀπείρομεν.

prohibemus, quominus in eos, qui ministeriis ecclesiasticis inserviunt, et inopem vitam traducunt, velut ex beneficentia, munuscula quædam conferantur.

α'. Δεῖ τὴν σὴν θεοφιλείαν πρὸ πάντων καὶ μετὰ
 πάντων τοῦ τῆς φιλοχρηματίας καὶ πλεονεξίας πά-
 θους κληρῶν ἐξουτὴν συντηρεῖν, τοῖς οἰκείοις ἐπ-
 ακουμένῃν · καὶ μήτε τρόπῳ τινὶ τὰ ἀλλότρια οἰ-
 κειοποιεῖσθαι, μὴ δουλικῶς ἐπιτάγμασι κατατρί-
 χεῖν τὸ ὑποχέριον, ἢ βαρυτάταις ἐπιτιμῆσει τοὺς
 μὴ ὑπέκοντας ἀνταμύνεσθαι, ἵνα τοῖς ἔργοις, καὶ
 τὸ τῆς ἱερωσύνης κοσμητῆται ἀξίωμα, καὶ αὐτὸς
 εἶς θεϊκῆς τε καὶ ἀνθρωπίνης ἀνώτερος κατα-
 κρίσως.

β'. Δεῖ σε πᾶσιν ἀκρίθειαν ἐν τοῖς κανονικοῖς
 ἀπασὶ καταβάλλεσθαι πράγμασιν · ἐγκαλοῦντων τέ-
 τινων, καὶ παράδοσιν αὐτῶν προτεινόντων, ἐπιμε-

quas vocant, aditus et fenestra patefacienda est :
 Etenim hæ, quæ dicuntur consuetudines, uti cum
 avaritiæ morbo irrepserunt, ita non minus quam
 hæc, siquidem non etiam magis, ad condemnatio-
 nem pontifices, qui harum participes facti depre-
 henduntur, pertrahunt; quando quidem sub honesta
 larva Simonis hæresis exercetur. Famosum nam-
 que facinus, licet honesto vocabulo veletur, omni
 modo vitandum et aversandum est ; adeoque magis
 etiam, quam id, quod aperte scelus ipsum præ se
 fert. Latentia nimirum ulcera difficiliter sanari
 solent, et absurda facinora, quibus inest subdola
 quædam nequitia, longe se facilius in vulgus insi-
 nuant, quam quæ manifesta sunt. Ut ergo nec litis
 causa, vel civilis, vel criminalis, in universum ali-
 quid accipias, interveniente Spiritus sancti potestate
 mandamus : nec item propter abbatis, vel archi-
 mandritæ, vel legati (50) præfectionem, imo ne-
 quidem propter institutionem æconomi, vel mayo-
 ris ; quod horribilius denique, non propter ordi-
 nationem diaconi, vel presbyteri, vel episcopi,
 quidquam prorsus ullo modo, nec ante ordinatio-
 nem, nec post ordinationem sumere convenit. Hoc
 enim quam sit absurdum, ut equidem arbitror,
 etiam sacrorum canonum imperitis est manifestum.
 Quapropter omnino in omnibus indicatis, et iis,
 quæ fortassis ommissa sunt, manus puras servans,
 et quidem ante manus, ipsas cogitationes; ita sci-
 licet muneris pontificii legem subire debes, et
 certa cum animi persuasione scire eum, qui hasce
 præceptiones atque mandata flocci faciat, non ad-
 monitiones nostras nihili facere : sed divinorum
 sacrorumque canonum contemptorem esse, nec
 condemnationem ab eis irrogandam effugiturum.
 Atque hanc ob causam statnimus, ut inthronismus
 (51) quem vocant, non ei, qui ordinat episcopum
 (absit ut hoc fiat), sed pauperibus clericis, vel
 alio quodam ecclesiastico munere fungentibus ra-
 tione facultatum ecclesiasticarum habita, detur.
 Quippe si locuples sit episcopatus, nequaquam

Quippe si locuples sit episcopatus, nequaquam

11. Debet tua pietas ante omnia, et inter omnia,
 se ipsam ab avaritiæ vitio puram et immunem ser-
 vare suisque facultatibus esse contenta ; neque
 ullo modo res alienas iuvadendo sibi vindicare,
 neque servilibus imperiis subditos affligere, vel
 pœnis gravissimis non obsecundantes vicissim
 ulcisci : quo scilicet abs te sacerdotii dignitas
 factis ornatur, atque etiam ipse tum divinæ, tum
 humanæ coudenationi nequaquam sis obnoxius.

12. In omnibus rebus, ad canones spectantibus,
 accuratorem summam adhibere debes, et ubi qui-
 dam accusationes instituunt, et in canones pecca-

NOTÆ.

(50) Hoc est, vicarii, sive suffraganei.

(51) Sportulæ quasi quædam, quæ pendebantur ab episcopo, cum in solium collocabatur.

tum esse prætendunt, rem omnem investigatione diligenti perscrutari, et quæ commissa sunt, ita corrigere: ut pari quidem benevolentia partis utriusque rationes expendas, at observationum canonicarum lancem sequaris, iisque singula dirigas et foias.

13. Debet tua pietas sacris cimeliis maximam adhibere curam atque providentiam, ut ea scilicet ad ornamentum ecclesiæ detrimenti omnis expertia conserventur, vel incrementum quoque, si fieri possit, capiant: itidemque cætera prædia, quæ ad usum ecclesiæ conferunt, non alienata servare: quæ nonnullis emphyteutico jure concedi solent, cum nostro consensu administrare: quidquid inde colligitur, ad Ecclesiæ stabilimentum expendere. Nam et sacer ille canon apostolorum sic ait: «Cujuslibet gentis episcopi scire debent, qui sit eorum primas: neque supervacaneum quidquam absque illius sententia facere.» Idem habita quoque Venethalis sancta synodus affirmans, decrevit: «Ne quis metropolitanus et episcopus quidquam agat absque illo qui thronum apostolicum gubernat.» Quin etiam canonis alterius hæc verba sunt: « Similiter placuit, ut presbyteri præter sententiam episcoporum suorum, ejus ecclesiæ, ad cujus sacerdotium ordinati sunt, rem minime distraherent. » Quo etiam modo non licet episcopis ecclesiæ prædia distrahere, ignorante synodo.

14. Debet tua pietas, si quem ejus abbate rebus humanis excedere contingat, primum quidem res eas, quæ apud ipsum existunt, ad ejus functionem scilicet spectantes, vel etiam si quæ exstant aliæ, citra ullam innovationem omni modo servare; neque consuetudinis prætextu nefario, manus injustas eis inferre. Deinde vero eum, cui testimonium pietatis et prudentiæ monachi tribuunt, ad hujus præfecturæ gradum provehere: nullis scilicet donis intervenientibus, quæ capi citra periculum pontificis nequeunt; et ei, qui ea dedisse depræhensus fuerit, absque commiseratione pœnam canone decretam afferunt.

15. Exhortandi sunt, quibus tradita monachorum est præfectura, ut eis qui solitariam ad vitam accedunt, interveniente consueto tempore atque exploratione debita, tribuat habitum angelicum, et plene tondeat: quo per exercitationem diuturnam mores eorum perspiciantur, atque habitum consecuti, constantes in bono permanent.

16. Cum alia solitariæ vitæ convenientia, secundum sanctiones Patrum regulare debes: tum senes et castos enuchos quærere, qui mulieribus in semneis (50) sacram institutionem ad intelligenda mysteria suscipiant: ex iisdem tum commercia promiscuasque turbas hominum mundanorum tollere, tum duplorum (quæ vocant) monasteriorum

λεστέρα εξετάσει διερευνήν, και την διορθωσιν των ημαρτημένων ποιησθαι. Ιση μὲν τῆ εὐνοίᾳ ἀμφοτέρων μερών τοὺς λόγους διευκρινούντα, τῆ στάθει, ἃ τῶν κανονικῶν παρατηρημάτων ἐπόμενον, και τοιαῦτα ἕκαστα διευθύνοντά τε και περαιούμενον.

13. Δεῖ τὴν σὴν θεοφιλίαν τοῖς ἱεροῖς κειμηλίοις μεγίστην καταβάλλεσθαι πρόνοιαν, ὥστε ταῦτα εἰς κόσμον τῆς Ἐκκλησίας ἀσινῆ διασωθῆσαι, ἢ καὶ αὐξήσιν, εἰ οἷον τὸ ἐστίν, ἐπιδέχεσθαι: τὰ τε εἰς ἀκίνητα κτήματα, ὅσα γε εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας συντελεῖ χρεῖαν, ἀνεκπολιητα συντηρεῖ: τὰ τε ἐμφυτευτικοῖς δικαίοις ἐγχειριζόμενά τισι, μετὰ τῆς ἡμετέρας γνώμης οἰκονομεῖν: και τὸ ἐντεῦθεν ἐρριζόμενον εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας προσδοκίαν ἐπισύστασιν. Και γὰρ και ὁ ἱερὸς τῶν ἀποστόλων κανὼν οὕτω φησὶ: «Τοὺς ἐπισκόπους παντὸς ἔθνου, εἰδῆναι χρὴ τὸν ἑαυτῶν πρῶτον, και μὴδὲν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου πράττειν γνώμης.» Τὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἐν Βενεθάλου ἀγία σύνοδος διαβεβαιούσα, ἐπιρρῶσεν: «Ὡς μητροπολίτην ἅπαντα και ἐπίσκοπον μὴδὲν χρῆναι πράττειν, ἄνευ τοῦ τὸν ἀποστολικὸν θρόνον ἰθύνοντος.» Ἄλλὰ και ἕτερος ἱερὸς κανὼν ὡδὲ φησιν: «Ὁμοίως ἤρεσεν, ὥστε τοὺς πρεσβυτέρους παρὰ γνώμην τῶν ἰδίων ἐπισκόπων πρᾶγμα μὴ ἐπράσκειν τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ καθιέρωνται.» Ὡς τρόπον και τοῖς ἐπισκόποις οὐκ ἐξεσσι παρεμπνεύματα τῆς ἐκκλησίας, ἀγνοούσης τῆς συνόδου.

14. Δεῖ τὴν σὴν θεοφιλίαν, εἴποτέ τι τῶν ἐπιπέδων αὐτῆν ἠγομένῶν ἢ ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν ἐξόδου γινώσκοντων, πρῶτα μὲν τὰ τούτω προσόντα, ὅσα γε εἰς ἰερωσύνην ἐτέλει, ἢ εἰ και τινα ἄλλα πρόσσεσιν, ἑκκατόμητα κατὰ πάντα τρόπον τηρεῖν, και μὴ τῶ τῆς συνηθείας παρανόμῳ προσχτήματι χεῖρας αὐτοῖς ἐκβάλλειν ἀδίκους. Ἐπειτα δὲ τὸν ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ συνέσει παρὰ τῶν μοναχῶν μαρτυρούμενον, εἰς τῆς ἡγουμενίας βαθμὸν προχειρίζεσθαι: οἷως ἐπιλονότι λημμάτων, ἃ και τῆ ἀρχιερωσύνης κτίσιν ἐπάγει, και τῶ ἀλόντι τὴν ἐκ τοῦ κανόνος ἀπακαθῆσθαι ἄμυναν ἐπιφέρει.

15. Χρὴ τοῖς τὴν ἐπιστάσαν τῶν μοναχῶν ἐγχειριζόμενοι παρεγγυῆν, τῶ νενομισμένῳ χρόνῳ καὶ τῆ προσηκούσῃ δοκιμασίᾳ τοὺς τῶ μοναχῆ ἢ προσπιθεμένους, τοῦ τε ἀγγελικοῦ καταξίωσιν εὐχέματος, και τὴν τελείαν ἀπόκασιν ποιησθαι: ὅσα ἂν τῆ χρονίᾳ γυμνασίᾳ και ὁ τρόπος αὐτῶν ἡμαρτίας εἴη, και αὐτοὶ πάγιον πρὸς τὸ καλὸν τούτου τυχόντες διαμένοιεν.

16. Δεῖ σε τὰ τε ἄλλα τῆ μοναδικῆ πολιτείας ἀρμόδια, κατὰ τοὺς πατρικούς κανονίζειν θεματικῶς και γηραιούς και σώφρονας εὐνοήτους ἐν τῆς γυναικείοις σεμνεσίᾳ τὴν θέλειν ἐπιτελεῖν μυστηριαγωγίαν ἐπιζητεῖν: και ἐκκόπτειν μὲν ἐκ τῶν ἐπιμιξίας και ἀναφύσεις τῶν κοσμικῶν, ἐπιδοστέην δὲ τὰς τῶν λεγομένων διπλῶν μοναστηρίων.

VARLÆ LECTIONES.

(53) Hoc est, locis ad exercitationes graves et honestas destinatis.

εἴπερ εἰσι κατὰ τὸν τόπον, συναφείας τε καὶ παρ- νόμους συνδιατριβάς. Οὕτω ταῦτα. Καὶ εἴ τι ἕτερον ἔτε καὶ καιρὸς καὶ ἡ χρεία προβάλλοιτο, μετὰ τῆς ἐπιαινετῆς καὶ προσηκούσης καὶ θεοφιλοῦς σπουδῆς ἐκπληρῶν, πάσης μὲν λαθῆς καὶ καταδίκης ἐξαιρηθήσῃ· εἰς κόσμον δὲ τῶς Ἐκκλησίας, καὶ δόξαν τοῦ τὸ οἰκετον αἵμα ὑπὲρ αὐτῆς ἐαχέαντος, Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ὁφθήσῃ· ἔπερ καὶ ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα· καὶ μετὰ μεγάλων τῶν ἐλπίδων εἰς τὴν ἀναποκειμένην τοῖς ἀγίοις παραπεμφθήσῃ μακαριότητα. ἔνθα πάντων ἡ προσδοκωμένη κατάπτωσις γένοιτο, ἐκ Χριστοῦ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ὅτι αὐτός ἐστι τῶν ἀγαθῶν δοτὴρ καὶ πληρωτῆς, καὶ αὐτῷ πρέπει τιμὴ καὶ δόξα, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

• Ἐνταλμα διδόμενον τοῖς ἐξάρχουσιν. •

α'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν, τὴν ἐπιστάσιαν καὶ πρόνοιαν τῶν πατριαρχικῶν μοναστηρίων παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἀναδεδεγμένην Ἔθ, μετὰ τῆς ἐπιαινετῆς συνειδησεως πολλὴν ἀναλασθεῖν ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν, ὡς οὐχ ἡμῶν μόνον τὸν περὶ τούτων λόγον ὀφειλοῦσαν ἀποδοῦναι, ἀλλὰ γε καὶ πρὸς ἡμῶν τῷ πάντων ἐφόρῳ Θεῷ· καὶ μῆτε πρὸς χάριν, μῆτε πρὸς ἔχθραν, μῆτε πρὸς δῶρον, μῆτε πρὸς παράκλησιν, μῆτε πρὸς ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ἀποκλίνουσαν, μεταχειρίζεσθαι τὴν τοιαύτην δικακονίαν· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανονικοὺς θεσμοὺς πάντα πράττειν, καὶ κατὰ τὴν ἡμετέραν διαταγὴν, ἀνεπαχθῶς τε καὶ ἀδαρῶς τὴν περιόδον ποιεῖσθαι, ὅτε χρεία καλεῖ· ἵνα μὴ τῷ πλήθει καὶ τοῖς πλείουσιν ἀναλώμασιν, ἔτι δὲ καὶ τῇ ἀκαρίῳ ἐπιδημίᾳ, ἀντὶ τῆς μελλούσης ὠφελείας, ἤδη παρούσαν τε καὶ ἐνεργούσαν τὴν βλάβην αὐτοὺς ἐνορῶσι καταλαμβάνουσιν. Καὶ γὰρ εἰ σωματικὴν τινα ἐκ τῆς σῆς παρουσίας συνάσθονταί βλάβη, οὐδὲ τὴν ψυχικὴν ἐπαγγελλομένην πιστεύουσι σωτηρίαν. Καὶ πρὸς γε τούτους ἐκ πάσης δωροληψίας 70 καθαρὰν αὐτὴν καὶ ἀμόλυντον διατηρήσεις· καὶ μῆτε ταῖς λεγομέναις συνθηλαῖς ὀπωρθήσῃτε καταχρανθῆναι, μῆτε ἑτέροις πρόσκομμα γενέσθαι· οὐ γὰρ ἡ σεμνότης τοῦ ὀνόματος τὴν δυσείδειν ἀποσκευάζει τῆς πράξεως· ἀλλὰ τὸ παράνομον τοῦ πράγματος, καὶ τῆς ὀνομασίας ἐκκακίζει τὴν δεξιότητα. Καὶ γὰρ ὁ ἑτέρος δικαιοπραγεῖν νομοθετῶν, αὐτὸς καὶ τῆς τοῦ ἀδικεῖν ὑπολήψεως καθαρὸς ὀφείλει καθίστασθαι. Εἰ μὲντοι παρὰ τὰ ἐγγραφῶς σοι διατεταγμένα (ὃ μὴ γένοιτο, μηδὲ ὀνὴ Κύριος) ἄλλο τι διαπραχθεῖν, καὶ παράδοσις τινος τῶν παραγγελλμάτων ἐπιτοληθεῖν, μέγιστα δὲ εἰ συνθηλαῖς ἢ αὐτός, ἢ ἑτέρος τις τῶν συνεπομένων σοι ἀπαιτῶν φωραθεῖν, ἢ ἄλλην τινα ζημίαν ἐπιφέρων τοῖς ἐπὶ ἀπαλλαγῇ ζημίαις ψυχῆς τε καὶ σώματος ὑποδεχομένοις τὴν σὴν εὐλάβειαν· ὅστις οὖν τῷ τοιοῦτον νοσήματι ἄλλως φωραθεῖν, ἐξ αὐτῆς ἐκείνης τῆς παρανόμου πράξεως ἔστω γινώ-

A siquidem eo loci sint, conjunctiones et nefarias conversationes remove. Atque hæc quidem in hunc modum. Quo si quid aliud tibi vel ipsum tempus, vel necessitas offerat, id si laudabili, decente, religioso studio perficies, omni temet reprehensione et condemnatione eximes, Ecclesie ornamento eris, gloria Christi veri Dei nostri, qui sanguinem pro Ecclesia suum profudit, servies (uti futurum speramus et optamus), cum magna spe denique ad illam sanctis repositam beatitatem ablegaberis: ubi requies exoptata contingat universis, in Christo Jesu Domino nostro: quoniam ipse bonorum largitor est et absolutor; cui par est tribui honorum atque gloriam. nunc et sæculis infinitis. Amen.

B *Mandatum quod legatis (52) dari solet.*

1. Debet tua reverentia, quæ præfecturam et curationem patriarchalium monasteriorum a nostra mediocritate nacta est, cum laudabili conscientia multum diligentiae ac studii suscipere, uti quæ uon solum nobis horum debeat rationem reddere, verum etiam ante nos, inspectori omnium Deo: ac neque gratiam neque inimicitiam, neque donum, neque preces, neque quidquam aliud in rebus humanis respiciendo, iniuriam ejusmodi obire: sed omnia secundum canonicas leges, et mandatum nostrum agere, citraque gravamen et onus aliquod aliorum, visitationis munere defungi, cum usus postulat: ne scilicet illi propter comitum multitudinem, et majores sumptus, atque etiam propter importunum adventum, futuri commodi loco, præsens et urgens damnum se videant percipere. Quippe si corporale quoddam ex præsentia tua detrimentum sentiant, nec animi salutem pollicenti tibi fidem habituri sunt. Præterea te purum et impollutum ab omni captatione munerum perpetuo servabis, ac neque consuetudinibus quas vocant, nullo modo contaminaberis; neque alius officulo eris. Non enim vocabuli honestas impietatem facti excusat; sed rei sceleritas, ipsius etiam appellatiouis bonitatem deminuit. Nimirum qui præcipit aliis, ut juste se gerant etiam ipse vel ab omni suspitione injuriæ purus esse debet. Enim vero si præter hæc inuncti tibi per Scripturam (quod absit, neque Dominus fieri permiserit) diversum quiddam fuerit actum, et alicuius ex his mandatis attentata violatio; maxime, si consuetudines vel temetipsum exigere, vel alium quemquam ex comitibus tuis compertum fuerit; aliunde detrimentum quoddam eis inferri, qui reverentiam tuam excipiunt eo nomine, ut animi corporisque damnis liberentur: quisquis igitur in hujusmodi vitio deprehensus fuerit, ob hoc ipsum nefarium facinus, sciat, primum quidem se sacris a myste-

VARIÆ LECTIONES.

69 al. δεξαμένην. 70 δωροληψίας.

NOTÆ.

(52) Vicariis sive suffraganeis.

riis arceri, et ab ecclesiastico repelli conventu: A
deinde mox etiam futurum, ut ab eo pœna quoque
civilis exigatur. Nam qui sanctiones et leges eccle-
siasticas contemnit, neque formidabile putat earum
supplicium, ipsemet sese pœnis civilibus subjicit.
His a nobis in exordio collocatis, ad ipsius mi-
nisterii mandatum procedat oratio.

2. Debet reverentia tua sacrorum monasterio-
rum præfectos, qui superbo quodam contemptu et
arrogantia reliquos erga solitarios utuntur, ora-
tione et admonitionibus efficere modes os et hu-
miles; atque erudire, ut monachus pro suis mem-
bris agnoscant; neque duntaxat eorum animas
pro suis viribus sed corpora quoque cura sua
complectantur: et agere debet omnia, quæ
momenti alicujus sunt, cum eorum consilio:
communem cum eis victum, cum cætera vivendi
ratione habere: cuncta immobilia non alienata
servare, quique percipiuntur ex eis fructus ma-
nifestos omnibus facere. et idonec administrare;
ut ex eis greges ipsorum in bono statu conserven-
tur, atque ipsi monachi causæ nihil habeant
adversus magistros suos atque doctores.

3. Debet reverentia tua vitam monasticam exercent-
es, qui pastori suo nolunt obtemperare sed ordini
solitaria contraria incedunt via et reliquæ multitu-
dini offendiculo sunt, obsequentes et morigeros
efficere, et oratione ac spiritualibus instructionibus
eos cbedientia domini docere atque ita for-
mare, ut ex dignitate professionis suæ se gerant;
neque voluntatibus suis obsequendo, neque rebus
propriis, sive pecuniis (quæ vocant) curam adhi-
bendo: uti facitis aversionem vitæ terrenæ
asserentes, a commissis peccatis liberationem in-
veniant, et bonorum in omnem æternitatem du-
rantium participes fiant.

4. Debet reverentia tua controversias, quæ-
cunque monachorum adversus abbates, et vice
versa abbatum adversus monachos incidunt, tum
investigare, tum dissolvere justitiæque auxilium
adhibendo, recte componere: offensam omnem de
medio tollere, vicissimque pœatum reducere
statum: vivendi lenique rationem in eis plantare,
quæ religiosos homines deceat.

5. Debet reverentia tua monachos, qui de via
recta deflectunt, et inobedientia laborant erga sibi
præfectos, ac peccatum ad mortem committunt,
uti divinus ille Joannes loquitur, pro quibus
preces et obsecrationes vim magnam habent
hos ergo velut orationi doctrici non obtempe-
rantes, pœnis convenientibus subjicere debet;
uti per eas castigati, ad salutem facientia discant;
atque alii per castigationem magis sobrii spiri-
tuale ad culturam reddantur.

Α σκων, ὡς πρῶτα μὲν τῶν θεῶν ἀπειργαται μυστη-
ρίων, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπελευνεται συν-
όδου· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ τὴν πολιτικὴν ἀπει-
τηθῆσεται δίκην. Ὁ γὰρ ἐκκλησιαστικὸς παρ-
ορῶν θεσμοὺς καὶ νόμους, καὶ μὴ φοβερὰν ἡγού-
μενος τὴν ἐκείνων δίκην, αὐτὸς ἐαυτὸν ταῖς πο-
λιτικαῖς εὐθύναις καθυποβάλλει. Τούτων ἡμῖν ἐν
προοιμίαις τεθέντων, πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἐπίσταται

β'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν τοὺς ἐπιστάταιν ἐπι-
φρονιστηρίων λαχόντας, ὑπεροφία δὲ καὶ ἐλαξ-
νελα πρὸς τοὺς λοιποὺς χρωμένους μονάζοντας, με-
τρίους καὶ ταπεινόφρονας λόγῳ καὶ παραινέσει
ἀπεργάζεσθαι, καὶ ὡς μέλη οἰκετα τοὺς μοναχικοὺς
ἐκπαιδεύειν ἡγεσθαι, μὴ μόνον τῶν ψυχῶν αὐτῶν
ἀλλὰ καὶ τῶν σώματων ὅση δύναμις κηδομένου·
πάντα δὲ πράττειν τὰ καιριώτατα 70', μετὰ τῆς εὐ-
τῶν γνώμης, κοινήν τε τὴν ἐπίστασιν, καὶ τὴν εὐ-
λην δίαιταν ἔχειν, τὰ τε ἀκίνητα πάντα ἀνεκκαθη-
τηρεῖν, καὶ τὰ καρποφορούμενα ὅπλα καθιστη-
ῆσθαι, καὶ δεόντως ταῦτα μεταχειρίζεσθαι, ὡς ἐκ
τούτων τὰ τε ποιμνία αὐτῶν εὐσταθῆ, καὶ εὐσεβῶς
ἀπροφάσιτοι εἶεν πρὸς τοὺς αὐτῶν καθηγητάς τε καὶ
διδασκάλους.

γ'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν τοὺς μὴ πεποιημένους
ἐθέλοντας τῷ ἐαυτῶν ποιμένι μονάζοντας, ἀλλ' ἐπι-
νομητικῆς τῆς μοναδικῆς βιβλίου τῆς τάξεως, καὶ πρὸς
κοινωνία τῆς λοιπῆς γινόμενος πληθύνει, τοὺς τοὺς ἐπι-
πειθεῖς καὶ ἐγγνώμονας ποιησθαι, καὶ τὴν τοῦ κυ-
ρίου ὑπακοήν ἐκπαιδεύειν λόγῳ καὶ πνευματικῶς
εἰσηγήσειν, ἀξίως παρασκευάζων 71 τοῦ ἐκπαι-
ματος πολιτεύεσθαι, μήτε θελήμασιν οἰκειῶς ὑπα-
λοουθῶντας, μήτε τῆ ἰδίᾳ κτήσει ἢ τοῖς λεγομένοις
πεκουλοῖς προσέχοντας· ἵνα δὴ τοῖς ἔργοις τῆς σω-
βίου ἀποφυγῆν βεβαιούμενοι, τῶν ἡμαρτημάτων
εὐροῖεν τὴν ἀπαλλαγὴν, καὶ τῶν διαιωνιζόντων με-
τάσχοιεν ἀγαθῶν.

δ'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν πρὸς τοὺς ἡγοου-
μενοὺς παρὰ τῶν μοναχῶν, καὶ αὐτὸν πάλιν παρὰ τῶν
ἡγοουμένων πρὸς τοὺς μονάζοντας γινόμενα δια-
φορὰς, ἐρευνᾶν τε καὶ διαλύειν, καὶ τῆ δικαιοσύνης
βοθητῶ χρωμένους, πρὸς τὸ θεὸν ῥηθιμίζειν. Καὶ ἐπι-
μὲν σκάνδαλον ἐκ μέσου ποιησθαι, πᾶσαν δὲ ἀνταρ-
φερίαν εἰρηναίαν κατατάσσειν, καὶ τὴν ὁσίοις κρείσσοντα
ἐκφοτεύειν τοῖς διαγωγῆν.

ε'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν τοὺς τῆς εὐθείας ἐπι-
τροπευομένους μονάζοντας, καὶ ἀνηκούσιον μὴ ἐπι-
τοὺς προσετώτας νοσοῦντας, τὴν πρὸς θάνατον ἢ
ἀμαρταν ἐργαζομένους, ὡς ὁ θεοπάσιος Ἰωάννης
φησὶν, ὑπὲρ ὧν εὐχὴ καὶ παράκλησις μεγάλη
ισχὺν ἔχει, τοὺς τοὺς ὡς μὴ πειθόμενοι λόγῳ ἐπι-
σκαλικῶ, ταῖς ὀφειλομένοις καθυποβάλλειν ἐπι-
μήσειν, ὡς ἂν ἐντεθεὶν παιδαγωγούμενοι, τὰ σω-
ζοντα μάθοιεν, καὶ ἄλλοι τῷ ἐκείνων σωφρονιστῶν
νηφαλεώτεροι περὶ τὴν πνευματικὴν εὐρίσκειν
ἐργασίαν.

VARIÆ LECTIONES.

70' καιριώτερα. 71 καὶ ἀξίως παρασκευάζειν.

ζ'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν ἐντελεσθαι, τοῦ τὸ ἱερὸν ἄπαντας ἐκμανθάνειν ψαλτήριον τοὺς ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι καταλόγοι, καὶ μὴ δούλων ἀθλῶν λόγον ὑπέχειν, καὶ τὸ πᾶν ἀναλίσκεν εἰς τὴν τῶν γηίνων ἐργασίαν, διὰ τὴν ἀκρισίαν τῶν καθηγουμενούντων, ἢ παρακοὴν τῶν καθυποτακτομένων, καὶ ἀκηθῶν.

ζ'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν παρεγγυῆν, ἀναζητεῖν τοὺς ἡγουμένους τοὺς λειποτακτοῦντας μοναχοὺς, καὶ εἰς τὴν οὐσίαν αὐτοὺς ἐπαναστρέφειν ὑποταγῆν· τοὺς δὲ μὴ βουλομένους τοῦτο ποιεῖν, εἴγε εὐλόγως, παραδιδόναι ἐν ἑτέροις μοναστηρίοις εἰς εὐλαβεῖς καὶ τὸν θεῖον φόβον διδάσκειν δυναμένοις ἡγουμένους. Διδακτικὸς 72 γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, καθὼς φησὶν ὁ Προφήτης· Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου. Φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς.

η'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν τοὺς ἐν γυναικείοις μοναστηρίοις τὴν ἱερὰν ὀφειλοντας ἱερουργίαν ἐπιτελεῖν, γηραλέους εἶναι προτρέπεσθαι, καὶ εὐνούχους· ὥστε μὴ διασφύρῃται ἡ τῶν παρθένων ὑπόκλησις ὑπὸ τῶν αἰρουμένων διαλοδορεῖν τοὺς πλησίον.

θ'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν ἐντέλεσθαι τοῖς ἡγουμένοις, τοὺς ἐν ἑτέροις μοναστηρίοις τὰς τε συνθηκὰς καὶ ἐξαγορεύσεις ποιησαμένους, ἄνευ γνώμης τοῦ ἀποκεῖραντος μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ σπουδῆ πάσῃ κεχρησθαι πρὸς τὸ πείθειν αὐτοὺς εἰς τὴν οὐκείαν παλινδρομεῖν μονήν. Τοὺς δὲ τοῦτο παραλόγως κατατολμῶντας ποιεῖν, ἐπιτιμᾶν καὶ ἀφορίζειν, ὡς ἐξίσου τοῖς ἀνδραποδισταῖς ἀμαρτάνοντας.

ι'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν τοῖς ἡγουμένοις πράττειν, τῶν ὑποτεταγμένων δικιωλύειν τὰς ἐν ταῖς πόλεσι προδοῦς. πᾶτάν τε προσπάθειαν συγγενῶν καὶ φίλων, καὶ τὰς λεγομένας συντεκνίας τέλειον ἐκκαίπειν· ἔτι γε μὴν καὶ τὰς μετὰ γυναικῶν διατίτας καὶ ἀναφύσεις. Οὐ γὰρ μοναδικῆς ταῦτα καθ' ἐστῆκασι τάξεως σύμβολα.

ια'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν προτρέπειν πάντας, νηστείας καὶ δεῖξαι κατὰ τοὺς πατρικούς καὶ πνευματικούς τύπους σχολάζειν, μὴ τὸν χυδαῖον βίον μεταδιώκειν· τοῦτο μὲν ὑπὲρ τῆς αὐτῶν, τοῦτο δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ κοινῶν σωτηρίας· τοῖς τε ἐνδεδέσιν ὕψι δύνανται τὰ δεόντα εὐαγγελικῶς ἐπιχορηγεῖν, εἰς πλείονα τῶν ψυχῶν αὐτῶν εὐδωτῶν τε καὶ περιποίησιν.

ιβ'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν διαμαρτύρασθαι πᾶσιν, ὡς φροντιστηρίων ἐπιμελεσθαι ἐτάχθησαν ἱερῶν, τοῦ μὴ ἀποκεῖρειν μοναχοὺς ἢ μοναστήριας πρὸ τριετούς δοκιμασίας, καὶ τότε ἀποκεῖρειν τοὺς μὲν ἄρβαντας ἀπὸ πεντακαίδεκαετοῦς χρόνου· τὰς δὲ γυναικὰς, ἀπὸ ἐπτακαίδεκαετοῦς. Τοῦτο γὰρ τοῖς πατρικῶς διατυπῶνται θεσμοῖς. Τὸ γὰρ παρὰ ταῦτα γινόμενον, συγχύσεως καὶ παραχῶν ὡς ταπολλὰ δεῖκνυται ἀτίον.

ιγ'. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν ἅπανι πορανεῖν, οἷς

6. Percipere tua reverentia debet, ut quotquot habitus monastici cœtibus aggregantur, sacrosanctum psalterium ediscant, nec illorum infelicitum servorum culpæ fiant ad fines, neque totum in rerum terrestrium culturam expendant, propter imperitiam præfactorum, vel inobedientiam et socordiam subditorum.

7. Monere tua reverentia debet, ut abbates eos monachos perquirant qui ordinem deserunt, atque ipsos ad obedientiam suam reducant: qui hoc recusant facere, siquidem ex certa ratione, in alia tradant monasteria religionis quibusdam abbatibus, qui timorem divinum docere possint. Nam Dei metus omnino quiddam est ejusmodi, quod tradidocendo possit, quemadmodum Vates ait: Adeste, filii, audite me: timorem Domini docebo vos.

8. Auctor esse reverentia tua debet, ut qui mulieribus in monasteriis sacram obire debent functionem, senes sint et eunuchi, ne virginum existimatio laceretur ab iis, quibus volupe est proximos conviciis proscindere.

9. Debet tua reverentia mandare abbatibus ut eos, qui aliis in monasteriis pacta conventa et confessiones fecerunt absque illius sententia, qui capillos eorum totondit, non admittant: sed omnem adhibeant diligentiam atque studium, ut ipsis persuadeant, quo suam ad mansionem recurrant. Eos vero qui præter rationem admittunt tales audent, punies atque segregabis, veluti par cum c plagariis crimen committentes.

10. Abbatibus reverentia tua præcipere debet, ut sibi subditorum per urbes in publicum prodeuntium obambulationes prohibeant, atque omnem in eis erga cognatos et amicos propensionem. quasque compaternitate vocant et conversationes atque promiscua cum mulieribus commercia, penitus extirpent. Non enim hæ monastici sunt ordinis tesserae.

11. Exhortari reverentia tua debet omnes, ut jeuniis atque precibus secundum patris et spirituales ritus vacent, non vitæ vulgaris vestigia sequantur: alterum propter suam, alterum propter communem aliorum utilitatem: utque pro viribus, secundum illud evangelicum præceptum, indigentibus necessaria suppeditent, ad majorem animarum prosperitatem et acquisitionem.

12 Debet tua reverentia contestari ad universos, qui sacrorum ut phronisteriorum curam habeant, ordinati sunt, ne monachos aut monastrias ante triennii tondeant explorationem; quo præterito, mares quidem post decimum quintum ætatis annum tondeant· feminas, vero post decimum septimum. Hoc enim patris est sancitum legibus. Nam quod præter hæc fieri contingit, plerumque confusionis et turbarum causam esse constat.

13. Debet reverentia tua monere universos, qui-

VARIE LECTIONES.

bua animus est sacra phrontisteria de novo struere, ne in lacis ea parum honestis ædificent, vel quam proxime apud villas; nec in illis, ubi non adest idonea copia suppeditandis eis res necessarias. Alteram enim corruptelam animis expeditam offerre solet, alterum eis manifestum affert interitum prius etiam quam excolantur.

14. Debet reverentia tua, sicubi patriarchalis monasterii præses (ceu fieri consentaneum est) di- obierit, eum qui ab universis eligitur, ad nos ablegare: non alium, quem ipsi monachi non postulant, sed quem elegerint omnes: ut ita manus impositionem consecutus, gregem sibi subditum pascat

15. Debet reverentia tua, sicubi poscat usus, omnia monasteria describere, quæ juris sunt patriarchici. una cum rebus ad ea pertinentibus, et cum vasis sacris: eaque descriptionem nobis mittere.

16. Reverentia tua debet eos, qui divertunt in monasteriis, ac novis ea gravant oneribus, et alias importunas injurias atque detrimenta inferunt, pro viribus coercere: animique cogitationes eo dirigere, ut illic semet exercentes, a damnis immunes sint, et in religioso studio nullis molestiis impediuntur.

17. Debet reverentia tua quolibet in monasterio, quod tibi erit adeundum, hoc ipsum datum tibi præceptorum instrumentum a principio ad finem usque perlegere, cum ejus rei mandatum ab omnipotenti Deo scilicet habeas: ut nostram de ipsis ordinationem intèlligant, ac te veluti patrem et correctorem eorum, quæ neglecta sunt, non violatorem et vastatorem, excipiant: adeoque tuis admonitionibus alacriores et diligentiores efficiantur.

His te cum in exordio, tum hoc etiam loco muniendum putavimus, condemnationem divinam formidantes. Tu si custos erit hujus ordinationis nostræ, vices tui cælitus Deus ipse laboribus tuis respondentes et jam rependet, et in judicio mortuorum. Sin esse præcepti nostri violator inventus fueris, et quædam corruperis ac innovaveris, ante supplicium humanum, ultorem experieris ipsum Deum, qui pœnas et nunc exigit, et cum præmia cuique pro suis factis tribuit.

Mandatum pro eo, qui pater spiritualis fieri debet.

Decessor noster, sanctissimus ille patriarcha N., per litteras mandatum continens, reverendissimo monacho et abbate venerabilis monasterii successorum Ammoniaci Dositheo permisit ante hoc tempus, ut illorum rationes audiret, qui cum ceu patrem spiritualem accederent; nec illorum duntaxat, verum etiam constitutorum sub se monachorum: atque uti ad eos pertinentia, studio quodam accurate examinaret. Quia vero nostra quoque mediocritas invenit hunc virum omnis pietatis studiosum, et conditionis ejus participem, quæ vere monachum

ἡ γνώμη πρὸς τὸ νεουργεῖν ἐστὶν ἱερὰ φροντιστήρια, μὴ οἰκοδομεῖν ταῦτα, ἐν ἀσέμνοις τύποις, ἢ ὡς ἄπρωτάτω χωρίων, μηδ' αὐτοῖς ἡ περιουσία οἶα εὐπρεπῆς ἐστὶν, εἰς τὸ χορηγεῖν τοῖσι τὰ πρόσφορα. Ἦ μὲν γὰρ ἐτοίμη οἶδε ψυχῆς τῷ περιέχειν φθορὰν, καὶ δὲ νῦν καταστροφὴν αὐτοῖς πρόδηλον ποιεῖται καὶ τῆς ἐργασίας.

14. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν, εἰ τοῦ μοναστηρίου patriarchalικοῦ, οἶα εἰκὸς, ἡγούμενος τελευτήσῃ, καὶ ὑπὸ πάντων ψηφισόμενον πρὸς ἡμᾶς ἀναπέμψῃ, καὶ μὴ ἕτερον, ὅν οὐχ αἰροῦνται οἱ μοναχοὶ, ἀλλ' ἡ πάντες ἐκλέξονται ὡς ἂν τῆς χειροθεσίας ἀξιώσμεθα, οὕτω ποιῶμεν τὸ ὑποχείριον.

15. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν, εἴπου χρεῖα ἐκείνη, καταγράφασθαι ἅπαντα τὰ τοῖς patriarchalικοῖς κανονικοῖς ἀνήκοντα μοναστήρια, ἅμα τοῖς διαφόροις αὐτοῖς πράγμασι τε καὶ ἱεροῖς ἱσχυέσει, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀναπέμψαι.

16. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν τοὺς ἐν τοῖς μοναστηρίοις παρεβάλλοντας, καὶ ταῦτα καινοτομοῦντας, ἀλλὰ τε ἀκαίρους αὐτοῖς ἐπιβλασφῆς καὶ βλάβας ἀπαγορεύει, ὅση δυνάμεις ἀνακόπτειν καὶ τοῖς ἐκείσε ἀσφαλεῖν: τὸ ἀξίμιον καὶ ἀνενόητον, κατὰ τὸν εὐσεβῆ λόγον, διανοεσθαι.

17. Δεῖ τὴν σὴν εὐλάβειαν ἐν ἐκάστη μὲν, ἐν ἑκείνῃ παραβάλλειν ὀφείλεις, τοῦτο δὲ τὸ παρεστῆκεν σοι τῶν προσταγμάτων ἔγγραφον καθυπακουμένον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἐντολὴν δηλοδὴ πρὸς θεὸν παντοκράτορος ἔχουσαν ὡς ἂν καὶ τὴν ἡμεῖς περὶ αὐτῶν ἐπιγνωσθὲν διαταγὴν, καὶ ὡς παλαιὸν δέχοντο καὶ διορθωτὴν τῶν ἡμελημένων, ἀλλ' ἐπιφθορὰ καὶ λυμεῶνα καὶ τὰς τὰς ἰουθεσίας ἐπιμότεροι καταστὰν καὶ σπουδαῖότεροι.

Τούτοις σε καὶ ἐν προομιότις, καὶ νῦν φηθῆναι ὅσον ἐξασφαλίσθαι, τὸ θεῖον δεδοκότες καταστῆναι. Ἄλλ' εἰ μὲν φύλαξ εἴης τῆς ἡμετέρας διαταγῆς, ἴσθαι θεὸς ἀμείψεται σε, τῶν πόνων ἀξίως, καὶ καὶ ὁ τῆ τῶν βεβιωμένων διαγνώσει. Ἐἰ δὲ παραβάτης τῆς ἡμετέρας ἐντολῆς, ἐπὶ λύμῃ καὶ καινοτομίᾳ τῶν γενόμενος, θεὸν ἐξείς πρὸ τῆς ἀνθρωπίνης δίκης τὸν ἀμυνομένον, εὐθύνας τε ἀπαιτούμενος καὶ νῦν, καὶ ὀπηνίκα ἐκάστῃ τὰ ἐπιχειρῶν τῶν οὐκ ἀποδίδωσιν ἔργων.

D • Ἐνταλμα εἰς τὸ γενέσθαι πατέρα πνευματικῶν.

Ἐφθασε μὲν ὁ πρὸ ἡμῶν ἀγιώτατος ἐκείνος πατὴρ ἀρχῆς ὁ δεῖνα, ἐκχωρῆσαι δι' ἐνταλμα τοῦ εἰρηγαγίμματος τῷ τιμιωτάτῳ ἱερομονάχῳ καὶ καθήγουμένῳ τῆς σεβασμίας μονῆς τῶν Ἀμμωνιακοῦ δεσποθῆν, δέχεσθαι τοῦ λογισμοῦ τῶν ὡς πνευματικῶν πατρὶ προσόντων αὐτῷ ὡς μόνον οἱ τῶν αὐτῶν, εἰ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν μοναχῶν καὶ ἐξετάξαι τὰ κατ' αὐτοῦ ἀκριδέστερον. Ἐπει δὲ καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν εὔρε τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, καί τις εὐλάβειαν ἀντιποιούμενον, καὶ τῆς τοῖς κατ' ἀλήθειαν τρεπτικῆς μοναχικῆς καταστάσεως μετέχοντα, καὶ ἴσθη

VARÆ LECTIONES.

ελόντα φᾶναι) ἰκανὸν περὶ τὴν τοιαύτην λειτουργίαν, εἴπερ τινὰ ἕτερον, ἀντιτίθῃσι καὶ αὐτὴ τῷ ῥηθέντι καθηγουμένῳ τὴν τοιαύτην δικονομίαν, διὰ τοῦ παρόντος ἀπότης ἐντάλματος · οἱ οὐ καὶ ἐνδιδοῦσι τούτῳ ἀνικρίνειν τοὺς προσερχομένους αὐτῷ, καὶ τὰ ἐν βᾶθει τούτων ἔρευρᾶν διανοήματα, καὶ τὰς πράξεις κατὰ μινθάνειν, ἐφ' ᾧ τὰς ἀρχὰς μὲν καὶ τὰς αἰτίας (ὡς οἶόν τε) σπεύδειν ἰστέφῃ, καὶ τέλειον ἀνακρίπτειν · τὰ δὲ ἐπὶ καὶ ἐνεργήματα εὐθύνοι κωνονομίας. Πρὸς τὰς ἕξεις μέντοι, καὶ διαθέσεις, καὶ τὰς δυνάμεις τῶν προσερχομένων, καὶ ποιότη- τας, ὀφείλει ἀναλόγως μεταρρυθμιζεσθαι, καὶ γίνεσθαι τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, νῦν μὲν ἐπέχων, νῦν δὲ ἀνείξ. Καὶ νῦν μὲν τοὺς ἀσθηροτέροις χωρημένους τῶν φερμάκων, νῦν δὲ καὶ τὸ γλυκάζον συγκεραν- νύς. Ἄλλοτε ἐλέγχων, ἐπιτιμῶν · ἄλλοτε πάλιν πα- ρακαλῶν, νοθετῶν · καὶ παντὶ τρόπῳ τὰ πρὸς σω- τηρίαν τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ ψυχῶν διοικονομού- μενος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ δῆσει μὲν ἐν τοῖς ὑπ' αὐ- τῶν ἄδεθναί, λύσει δὲ αὐθις τὰ λύσεως ἄξια · καὶ τοὺς τοῦ τῆδε βίου μεθισταμένους· σὺν ἀφῆσει τῶν ἐπιτσισμένων εἰς τὰ ἐκεῖσε παραπέμψει δικαιοτή- ρεῖα. Ἐκχωροῦμεν δὲ τούτῳ ἀποκρίνειν καὶ τοὺς τοῦτο κίρουμένους ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, εἴτε καὶ ἐν τῆς τελευταίας ἀνακίρουσας· μετὰ συντηρήσεως μέν- τοι τῶν παρατηρημάτων τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλ- ματος, τῆς τε δηλαδὴ καθαρᾶς ἐξομολογήσεως, τῶν ἀποσταγῶν τε, καὶ συνταγῶν, καὶ τῆς πρὸς τὸν ἀνάδοχον παρακαταθήκης τοῦ ἀποκειρομένου. Καὶ τοῖνυν προσέσται τῷ διαληφθέντι καθηγουμένῳ Δο- σιθέῳ τὸ παρὸν ἐνταλτήριον γραμμα τῆς ἡμῶν με- τριότητος εἰς ἀσφάλειαν.

• Ἐνταλμα διδόμενον τοῖς ἡγουμένοις. •

Ὁ τῶν Ἐκκλησιῶν διδάσκαλος, ὁ ἕως τρίτου οὐρανῷ ἀναδεηκῶς, καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, κέκεῖθεν ἀρυσάμενος εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὴν θείαν διδασκαλίαν τοῦ ἀγίου Εὐαγγελίου, πρὸς τὸν ἄγιον Τίτον γράφων, οὕτως ἔφη · Κατάστησον καθ' ἑκάστην Ἐκκλησίαν πρεσβυτέρους καὶ ἡγου- μένους, ὡς ἐγὼ σοι διατάξω. Ταύτη οὖν τῇ διδα- σκαλίᾳ ἐπακολουθοῦσα ἡ ἡμῶν μετριότης, προχει- ρίζεται τὴν εὐλάβειαν ὑμῶν εἰς τὸ εἰρημένον εὐαγῆς μοναστήριον, καὶ ἐπικρτής αὐτοῦ γενοῦ, ἅμα καὶ πάντων τῶν ἀνάκαθεν δικαιωμάτων, ποιῶν πᾶσι τὴν φροντίδα, καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ αὐτοῦ μονα- στηρίου · πρῶτα μὲν τὴν συνήθη δοξολογίαν καὶ αἴ- νησιν ἀναπέμπων Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν μετὰ τῶν ὑποτεταγμένων μοναχῶν, ὄρθρον, καὶ λυχ... 74 καὶ τὰς ἀρμολούσας ὥρας. Εἰδ' οὕτως καὶ φωταγωγίαν τὴν αὐταρκούσαν, καὶ εἴ τι δ' ἂν ἐπιθέηται ὁ εὐαγῆς οἶκος εἰς ἐπανόρθωσιν κτισμάτων καὶ ἐτέρων πρ- αγμάτων. Ἦδη γὰρ πᾶσαν φροντίδα ἀνατιθέμεθ' αἰ, ὡς ὀφείλοντι πάντων προνοεῖσθαι ἐμμελῶς.

A decet; ac breviter uti res exponatur, adeo mueri huic idoneum, ut quisquam alius esse possit: tradit et ipsa dicto abbati ejusmodi ministerium, per hoc præsens mandatum suum: quo etiam potestatem ipsi facit examinandi eos, qui ad ipsum accedunt, et cogitationes illorum in imo recessu perscrutandi, et actiones cognoscendi; ut tum principia et causas, quantum ejus fieri possit, inhibere studeat, ac prorsus rescicare: tum fines et affecta secundum canones corrigat. Ad habitus tamen et dispositiones, et vires accedentium, et qualitates, accommodare se ratione quadam harum habita debet, atque omnibus omnia fieri: nunc inhibens, nunc remittens: nunc austerioribus utens remediis, nunc aliquam dulcedinem admiscens: alias redarguens, increpans; alias rursus obsecrans, admonens: omni denique modo dispensans ea, quæ ad salutem animarum curæ suæ creditarum pertinent. Nam propterea ligabit inter subditos sibi, quæ ligari; rursusque solvet, quæ solvi merentur: et migrantes ex hac vita cum remissione delictorum, ad alterius vitæ tribunalia dimittet. Eidem concedimus, ut illis tonsuram impertiatur, qui eam vel in vita sua, vel etiam in extremis respirationibus expetunt: ita tamen, ut observationes monachicæ professionis non omittantur; pura nimirum confessio, valedictiones, cooptationes, et depositum illius, qui tondetur, ad susceptorem. Itaque præsentibus hisce litteris mediocritatis nostræ, quibus mandati formula continetur, majoris certitudinis causa dictus abbas Dositheus utetur.

Mandatum, quod abbatibus prioribus datur.

Ecclesiarum i le doctor, qui ad tertium usque cælum ascendit, et audivit ineffabilia verba, atque hinc divinam sancti Evangelii doctrinam hausit, quam in omnes gentes effudit, ad sanctum Titum scribens, hæc verba posuit; Constituito qualibet in ecclesia presbyteros et præsules, quemadmodum ego tibi præcepi. Hanc ergo doctrinam sequens mediocritas nostra (53), præfecit reverentiam vestram indicato religioso monasterio: cujus tu possessionem accipito, cum omnibus superiorum temporum iuribus; curam cum aliorum omnium, tum administrationis ejusdem monasterii sic gerens, ut primum consuetam celebrationem ac laudem Domino Deo nostro sursum mittas, una cum subjectis tibi monachis, tam mane, quam vesperi, lucernis accensis, aliisque competentibus horis; deinde quantum satis est luminarium procures, et si quid religiosæ domui opus erit ad refectonem ædificiorum aliarumque rerum. Omnem enim sollicitudinem tibi nunc imponimus, uti qui diligenter universis prospicere debeas.

VARIÆ LECTIONES.

74 λυχνολίαν.

NOTÆ

(53) Verba patriarchæ

Faciendum maximo tibi studio, ne qui tondentur, in alia quamvis monasterii functione prius versentur, licet ad aliquam harum idonei sint, quam recte psalterium edidicerint, una cum universa reliqua serie rerum earum, quas citra exceptionem et excusationem scire quævis monachum convenit; et quarum cum ignoratione non exiguum ordini solitario periculum est conjunctum.

Præterea selectis quibusdam sub te monachis universos monasterii reditus et expensas per scripturam notas facere debes, et ita subditos tibi solitarios omnes in officio continere, nullum ut peculium habeant: ac robur dabit vobis Dominus Deus, qui omnes homines salvos esse vult, ut opera religiosa, et ipsi grata faciatis, una cum universis, qui vobiscum sunt fratribus. Memineris etiam pauperum fratrum nostrorum, et cum universa in Christo fraternitate pro nobis preces fundito.

Litteræ commendatitiæ, quæ a patriarcha Constantinopolitano, recens ordinato, mitti solent.

Quoniam statutum ecclesiasticum obtinuit, ut qui recens cum dignitate patriarchali evecti sunt ad thronum Constantinopolis, et habenas administrationis sacræ sibi sumpserunt, populo Domini eis commisso, prius ornatis pastorica dignitate patriarchis per litteras, de rectis dogmatibus significant, tanquam exploratoribus et arbitris probatæ fidei suæ; ut inde societas ejusdem religionis illustrius elucens, conjunctionem in Deo strictiorem efficiat; patrum consuetudini parentes, litteras hasce commendatitias exaramus, quæ compedium quoddam tam actæ a nobis vitæ, quam sententiæ de doctrina nostræ, contineant.

Majores nobis fuere pii parentes in eadem cum illis sententia: hæreditas, accepta quasi per manus fides orthodoxa. Nullus enim in nobis exstitit amor rerum caducarum. Institutum animi, vita tranquilla mercatus doctrinæ, virtute præditorum imitatio. Secundum hæc morum mutatio vitæque solitariæ studium. Tantum satis, ad exprimendam quasi formam vitæ nostræ.

Quod attinet doctrinam fidei: Credimus in unum Deum. Et quæ sequuntur (54): Unam deitatem agnoscimus, quæ tribus in personis glorificatur, natura quidem indivisam, sed distinctam proprietatibus. Amplector sanctas vii synodos universales, et ab eis statuta recipio et accepto omnia: primam quidem veluti quæ Arium dejecerit, cui a furore cognomen fait inditum, cum alienum faceret a natura Patris Filium: alteram, veluti quæ insanum Macedonium damnaverit, blasphemias de Spiritu

Δέον σε ἐν ἐπιμελείᾳ μεγίστῃ καὶ τούτο ποιῆσαι ὥστε τοὺς ἀποκειρομένους μὴ πρότερον ἐν ἐπιρροαίᾳ τοῦτον τῆς μονῆς ἀπασχολεῖν δικακῶς, καὶ δεξιῶς πρὸς τινὰ τῶν τοιούτων ἔχωσι, πρὶν ἐν τῷ ψαλτήριον καλῶς ἐκμάθωσι, καὶ τὴν λοιπὴν ἀπασχολήσιν ἀκολουθήσιν, ἢν προσήκον ἐστὶν ἀπαραιτήτως παντὶ μοναχῷ ἐξεπίστασθαι, ἥς τῇ ἀγνοίᾳ οὐ μὲν καὶ ὁ τυχὼν τῶ τῶν μοναχῶν πρόσεστι... 75 τίγεται.

Πρὸς τούτοις δεῖν σε ἐγγράφους καὶ διαδόχους τοὺς ὑπὸ σὰ τῶν ἐκκρίτων μοναχοῦ πάσας τὰς τῆς μονῆς εἰσόδους τε καὶ ἐξόδους καταπράττεσθαι, καὶ ἐκτὸς πεκοουλίῶν συντηρεῖν τοὺς ὑπὸ σὲ ἀπενεργάζοντας· καὶ ἐνισχύσει ὑμᾶς Κύριος ὁ Θεός, ἰθὺς πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, ἐργάζεσθαι τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς ἀρεσκείας αὐτοῦ ἔργα, μετὰ πάντων τῶν συνόντων ὑμῖν ἀδελφῶν. Καὶ πνευματικῶς καὶ τῶν πτωχῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ ἡμῶν ὑπερέχου μετὰ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἀκεκλήτου.

« Συστατικὴ ἐπιστολή, πεμπομένη παρὰ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄρτι χροτονηθέντος. »

Ἐπειδὴ θέσπισμα ἐπεκράτησεν ἐκκλησιαστικῶν, τοὺς ἄρτι πατριάρχικῶς ἐπὶ τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἀρθέντας, καὶ τὰς ἱεραρχικὰς ἡλίας ἀκτισσαμένους, καὶ τὸν λαὸν Κυρίου πιστευσθέντας, τῶς προτελεσθεῖσι τὴν ποιμαντικὴν ἐξίτην πατριάρχου· περὶ τῶν ὀρθῶν δογματῶν ἐπιστελεῖται, καθέκαστα ἐξεταστικῶς καὶ διαγνώμοσι τοῦ παρὰ σοῖσι δογματικῆς πίστεως, ἵν' ἐντεῦθεν ἡ κοινωμία τοῦ θεοῦ ἀριθιλοῦτερον ἀναλάμψασα, τὴν κατὰ Θεὸν ἰσοοικειοτέρην ἐναπεργάσθαι· πευθόμενοι τῇ τῆς τῶν πατέρων, τὴν ἀνὰ χεῖρας ταύτην συστατικῆς ἐπιστολῆν ἐγγραττομεν, ἐπιτομήν τινα τοῦ κατὰ ἡμᾶς βίου καὶ τοῦ δογματικοῦ φρονήματος παρεχούσαν.

Ἡμῖν εὐσεβεῖς πρόγονοι, γεννητορες ὁμογενῶνες αὐτοῖς· κληρος, ἡ διαδοχὴ τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐπειτα γὰρ τοῦ κάτω βέοντος οὐκ ἐλάβομεν. Ἐπιτέθεμα δὲ, γαλήνιος βίος, καὶ λόγων ἐμπορία, καὶ τῶν ἐναρτέων μίμησις. Εἶτα μεταβολὴ τρόπου, καὶ τῷ μοναδικῷ πολιτεύματος ἀντιπολίσεως· τοσαῦτα μὲν, εἰς χαρακτῆρα τοῦ κατὰ ἡμᾶς βίου.

Τὰ δὲ τοῦ λόγου τῆς πίστεως· Πιστεύομεν εἰς Θεὸν, καὶ τὰ ἐξῆς. Μίαν θεότητα γνωρίζομεν, δευτερομένη ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἀδιαιρέτων μὲν τῆ φύσει, διαιρετῆν δὲ ταῖς ἰδιότησιν. Ἀσκαζομεν τὰς ἁγίας οἰκουμενικὰς ζ' συνόδους, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν δογματισθέντα πάντα διέχομαι τε καὶ ἀποδέχομαι· τὴν μὲν πρώτην, ὡς Ἄρειον καθελούσαν, τὴν τῆς μνήμας ἐπάνωμον, ἀποφενούσα τῆς τοῦ Πατρὸς φωνῆς τὸν Υἱὸν· τὴν δὲ δευτέραν, ὡς τὸν φρενοδόξον Μακεδόνιον ἐξοστρακίσασαν, βλασφημίσασαν περὶ

VARIÆ LECTIONES.

75 deest κίνδυνος.

NOTÆ.

(54) Vide confessionem sequentem.

τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς ἀπορίψα-
σαν τὸν δυσσεῖθ' Νεστόριον, ληρούντα ψιλὸν ἄνθρω-
πον τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν πανύμνητον ἀπκρούμε-
νον Θεοτόκον ὡς τὸν ἀτυχεύσαντα
Εὐτύχη, καὶ τὸν ἀλάστορα Διδύσκον καταβράβησαν,
τοὺς τὰς ἐν Χριστῷ δύο φύσεις πρὸς μίαν τραπήναι
φλυαροῦντας, καὶ σύγγυσι αὐτῶν δογματίζοντας ὡς
τὴν δὲ πέμπτην, ὡς ἀναθεματίσασιν τὰ μιὰ ὀ-
γκια Νεστορίου καὶ Θεοδοίου τοῦ Μοψουεστίας,
καὶ Ἰριγένους, καὶ Διδύμου, καὶ Εὐαγρίου, τῶν ἐλ-
ληνοφρόνων, βαθμοὺς θεότητος ἀνιπλάσσοντων, καὶ
ψυχῶν προῦπάρξεις, καὶ μετεγγισμούς, καὶ τέλος
κολάσεως, καὶ δαιμόνων ἀποκατάστασιν ὡς
ἕκτην, ὡς ἀπορίψασιν τοὺς ἀμφὶ Ὀνώριον, καὶ
Σέργιον, καὶ Μακάριον, τοὺς παράφρονας καὶ τερ-
τολόγους, ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν Χριστῷ τῷ
ἐν ἑσὶ φύσει ἐπιγράψαντας ὡς τὴν δὲ ἑβδομήτην, ὡς
τὴν ἐκονομαχικὴν λύσαν καταπατήσασιν. Αὕτη
μου τῆς πίστεως ὁμολογία. Ταύτην ὡς ἐν πίνυκι
διχράζοντες γράμμασιν ἐξαπεστελιχμεν εἰς ὑμᾶς,
ἵνα τὸ δοκίμιον τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας γνώριμον
ὑμῖν ἦδη γενόμενον, συνδήσῃ πλέον εἰς ἔνωσιν, καὶ
τοὺς κοινωνοὺς τῆς πίστεως, κοινωνοὺς ποιήσῃ καὶ
τῆς ἀγάπης, πᾶσαν σκανδάλου πρόφασιν καὶ πέτραν
προσκοπίματος ἐκ μέσου ποιοῦμενον. Ὁ δὲ τὰ δι-
εστῶτα συνάπτων, εἴη καὶ ποιμαίνων, καὶ συμποι-
μίων, καὶ πρὸς τὸν μάνδραν ἄγων τοῦ Πνεύματος.
Πρόσειπε τὸν κατὰ σὲ ἄγιαν σύνοδον. Σὲ ἡ σύνοδος ἐν
Κυρίῳ προσαγορεύει.

« Ἡ παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν καὶ
ἀρχιεπισκόπων συνήθως ἐν τῷ καιρῷ τῆς χειροτονίας
γινυμένη τοῦ συμβόλου ἀσφάλεια. »

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα,
ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ
ἀοράτων, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν
Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεν-
νηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός,
Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ
ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα
ἐγένετο ὡς τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀθρώπους, καὶ διὰ τὴν
ἡμετέραν σωτηρίαν κατεβήντα ἐκ τῶν οὐρανῶν,
καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας
τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα
τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα,
καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ
τὰς Γραφὰς, καὶ ἀνεβήντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ
καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχό-
μενον μετὰ δόξης, κρῖναι ζώντας νεκροὺς, οὗ
τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος ὡς καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυ-
νούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν
προφητῶν ὡς μίαν ἄγιαν καθολικὴν καὶ ἀποστο-
λικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἕνα βπτισμα εἰς ἄφε-
σιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ
ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. Πρὸς τούτοις

sancto prolocutum : tertiam, veluti quæ impium
illum Nestorium rejecerit, qui per delirium trade-
bat, Christum esse nudum hominem, et omni di-
gnam laude Deiperam inficiabatur : quartam, veluti
quæ infelicissimum Eutychem (55), et alastorem
illum Dioscorum prostraverit, qui duas in Christo
naturas conversas in unam garriebant, et earum
confusionem tradebant : quintam, veluti quæ ana-
themati subjecerit dira dogmata Nestorii et Theo-
dori Mopsuestani præsulis, et Origenis, et Dilymi,
et Evagrii, paganas sententias sequentium, qui gra-
dus deitatis finxerunt et animorum præexistentias,
et appropinquationes, et linem supplicii, et dæmo-
num in integrum restitutionem : sextam, veluti quæ
Honorii, Sergii, Macarii sectatores rejecerit, homines
insanos et portentosos, qui unam voluntatem et
unam duntaxat actionem Christo, naturis duabus
constanti, ascripserunt : septimam, veluti quæ
furorem iconomachicum proculcaverit. Hæc fidei
mee confessio. Hanc velut in tabula litteris exara-
tam misimus vobis, ut pietatis nostræ sinceritas,
quæ jam vobis innotuit, nos amplius ad unionem
colliget, et fidei participes etiam charitatis partici-
pes reddat ; omnem occasionem scandali et offen-
diculi lapidem e medio tollens. Qui vero disjuncta
conjungit, idem nos et pascet, et compascet, et ad
caulam Spiritus deducet. Saluta sanctam apud te
synodum. Quæ nobiscum synodus est, in Domino
te salutat.

*Symboli cautio, quæ pro more præstari solet a reli-
giosissimis metropolitanis et archiepiscopis, tempore
ordinationis.*

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem,
opificem cæli et terræ, aspectabilem omnium et
inaspectabilem : et in unum Dominum Jesum
Christum, Filium Dei unigenitum, ex Patre genitum
ante omnia secula, lumen de lumine. Deum verum
de Deo vero genitum, non factum ; consubstantia-
lem Patri, per quem omnia facta sunt : qui propter
nos homines, et propter salutem nostram descendit
de cœlis, et incarnatus est de Spiritu sancto, ex
Maria Virgine, et homo factus est ; qui crucifixus
est pro nobis sub Pontio Pilato, et passus est, et
sepultus, et resurrexit die tertia secundum Scrip-
tas, et ascendit in cœlo, et sedet ad dexteram
Patris, et rursus venturus est cum gloria, judicaturus
vivos et mortuos, cuius regnum finem non habebit :
et in Spiritum sanctum, Dominum, vivificum, qui
ex Patre procedit (56), qui cum Patre ac Filio simul
adoratur, et simul glorificatur, qui per prophetas
est locutus. Credo in unam sanctam universalem et
apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma
ad peccatorum remissionem. Expecto resurrectionem
mortuorum, et vitam futuri sæculi. Amen.
Præter hæc recipio sanctas et universales septem
synodos, quæ conservationis sanctorum dogmatum

NOTÆ.

(55) Qui Latine, *Felix*.

(56) Græcus error, illi genti peculiaris.

saucæ fuerit coactæ, promittens me statutos ab eis canones amplecturum et servaturum : itidemque sanctas constitutiones, quæcumque sanctis a Patribus nostris promulgatæ sunt, diversis occasionibus et temporibus : omnes, quas ipsi recipiunt, cum eis recipio ; et quas aversantur, cum eis aversor. Præterea pacem ecclesiasticam spondeo me conservaturum, nec toto vitæ meæ tempore quidpiam illi adversum in animo habiturum : sed id omnibus obsecurum et consensurum Nicolæo sanctissimo et universali patriarchæ. Polliceor etiam, me in timore Domini et mente religiosa recturum gregem fidei meæ commendatum, servando meipsum ab omni prava suspitione purum, quantum quidem a me præstari poterit. Scripta sunt hæc manu propria N. presbyteri, ac designati episcopi civitatis N. quæ divinitus servatur, mense . . . ac indictione . . .

Precatio, quæ coram imperatore legi solet a metropolitano recens ordinato.

Sanctus ille Deus, qui ex hæreditate sua eximia, inde usque ab avo materna elegit te in imperatorem universi corporis atque cætus Christiani, et supra divinum sanctumque caput tuum coronam præiosis gemmis adornatam imposuit, idque sancto suo inunxit oleo, solus ille bonus, in misericordia et abisso benignitatis opulentus, o coronate custoditeque divinitus sancte imperator, qui etiam ex populo suo peculiari deligit pontifices ac sacerdotes, ut pro misericordia, vita, victoria, perennitate, pace, valetudine, ac salute majestatis tuæ Christum amantis, et pro ignorantibus populi, incruentis ipsis hostias offerant ; meam quoque servi humilis, in hac hora precationem hanc exaudiat, et augustos sacrosque pedes tuos in lato spatiosoque collocet, subjiciens eis omnes alienigenas et barbaras nationes ; easque ceu pulverem a facie venti dissipet, ac hostes tuos internectione delent : ut in profunda pace sortem hæreditatis tuæ tibi subditam, gentem illam sanctam, regium sacerdotum gregem, regia cum dignitate ac magnifice regas, plenasque gratiarum actionis voces sursum ad Deum mittas ; qui diem supra diem præpotenti sanctæque majestati tuæ adjiciat, et annos tuos conservet in generationem et generationem, leque regnare velit usque ad fines præsentis sæculi, ac semen tuum in perpetua successione pacifice conservet. Etiam fiat, fiat, omnipotens Deus, et cum hoc terreno regno cælestis quoque regni tui participes eos efficias. Quoniam omne donum perfectum apud te solum Deum est, qui nostras etiam preces perficies : cui competit omnis gloria, honor, adoratio et imperium æternum, ad infinita usque sæcula. Amen.

ἀποδέχομαι τὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς ζ' συνόδου. αἵτινες ἐπὶ τῶν φυλακῆ σεπτῶν δογμάτων σθηρολόθησαν, καθομολογῶν τοὺς ὑπ' αὐτῶν διαρισμένους στέργειν καὶ φυλάττειν κινύνας, καὶ τὰς ἀγίας διατάξεις, ὅσαι τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν Πατράσι κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ χρόνους ἐτυπώθησαν· πάντα, οὓς ἀποδέχονται, συναποδεχόμενος· καὶ οἱ ἀποστρέφονται, συναποστρεφόμενος. Ἐτι καὶ τῆ ἐκκλησιαστικῆν εἰρήνην ὁμολογῶ διαφυλάττειν, καὶ κατ' οὐδένᾳ τρόπῳ ἐναντία αὐτῆς φρονεῖν διαβῶ παντός, κατὰ πάντα ἐπόμενος καὶ συμφωνῶν Νικολάῳ τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχει, Προσεπαγγέλλομαι τε ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ θεοφρονίᾳ τὴν ἐγχειρισθεῖσάν μοι ποιμνὴν ἰσχυρῆς πάσης πονηρᾶς ὑπολήψεως καθαρὸν ἑμαυτὸν σωτηριῶν, ὅσον μοι περίσσει δύναιμι. Ἐγγράφη ταῦτα διὰ χειρὸς ἔμου αὐτοῦ, τοῦ δεῖνα πρεσβυτέρου, καὶ ὑποψηφίου τῆς θεοσώστου πόλεως τῆς δεῖνα, μηνί... καὶ ἐπιμήσει....

« Εὐχὴ ἀναγιγνωσκομένη ἐνώπιον βασιλέως ἐπιμετροπολίτου ἄρτι χειροτονηθέντος. »

Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐν τῆς αὐτοῦ ἐξαιρέτου κληρονομίας, ἐξ αὐτῆς νηδῶς μητρικῆς ἐκλεξάμενος εἰς βασιλεῖα τοῦ χριστιανικοῦ παντός πληρώματος καὶ συστήματος, καὶ ἐπὶ τῶν θείων καὶ ἱερῶν σκεφαλῶν στέφανον θεὸς ἐκ λίθων τιμίων κατασκευασμένον, καὶ ταύτην ἐλαίῳ χρίσας ἀγίῳ αὐτοῦ, εἰς τὸ ὁ μόνος ἀγαθός, ἐν ἐλείει καὶ ἀδύσασθῃ χρησιμότητος πλούσιος, θεόσπεπτε θεοφροῦντε βασιλεῖ ἅγιε, ὁ καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ περιουσίῳ λαοῦ λαβὼν ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, ὡς ἂν ὑπὲρ ἐλέους, ζῆτι, νίκης, διαμονῆς, εἰρήνης, υγιείας, καὶ σωτηρίας τοῦ φιλοχρίστου κράτους ὑμῶν, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἐγκληματίων τὰς ἀναίμακτους αὐτῶν θυσίας προσφέρειν, ἐπακούσοι κάμου τοῦ ταπεινοῦ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τῆς παρουσίας εὐχῆς, καὶ στήσοι τοὺς βασιλικούς σου θείους πόδας ἐν εὐρυχωρίῳ, ὑποτάξας πάντα τὰ ἀλλόφυλα καὶ βάρβαρα ὑπ' αὐτοῦς ἔθνη, καὶ ὡπερ χροῦν κατὰ πρόσωπον ἀνέμου αὐτὰ λεπτύνει, καὶ τοὺς ἐχθροὺς σου ἐξολοθρεύσειεν· ἵνα ἐν εἰρήνῃ βασιλεύῃς τῆς σῆς κληρονομίας ὑπήκοον σχολίσμα, τὸ ἔργον ἔθνος, τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα, βασιλικῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς διθύνῃς, καὶ εὐχαριστηρίους ἐπιπέμπῃς φωνὰς τῷ Θεῷ, ὃς ἡμέραν ἐπ' ἡμέρας τῆς πρακτικῆς καὶ ἀγίας σῆς βασιλείας προσθήσοι, καὶ ἔτι τὰ σὰ σωτηρήσειεν ἕως γενεᾶς καὶ γενεᾶς, καὶ βασιλεύσειεν εὐδοκῆσαι μέχρι τερμάτων τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀλληλοδιδοχον διατηρῶν εἰρηναίως σπέρμα τὸ σόν. Ναὶ μὴ γένοιτο, γένοιτο, θεὸς παντοκράτωρ καὶ σὺν τῇ ἐπεγγελῇ ταύτῃ βασιλεύῃς, καὶ τῆς ἐπιφανίου σῆς αὐτοῦς ἀξιώσεως βασιλείας. Ὅτι καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον παρὰ σοὶ ἔστι τῷ μύσῳ Θεῷ, τῷ καὶ τὰς ἡμετέρας τελειοῦντι εὐχᾶς, ὡς ἀρέσκει ἐστὶ δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, καὶ κράτος αἰώνιον, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΒΑΛΣΑΜΩΝ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΗΤΟΙ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

THEODORI BALSAMONIS

PATRIARCHÆ ANTIOCHENI

MEDITATA SIVE RESPONSA

« Του άγιωτάτου πατριάρχου Ἀντιοχείας Θεοδώρου ἡ μελέτη ἤγουν ἀπόκρισις, χάριν τῶν πατριαρχικῶν προνομίων. *Sanctissimi patriarchæ Antiocheni Theodori meditata, sive responsum de patriarcharum privilegiis.*

Εἰσήλθε τὸ ἀξίωμα σου ἐνώπιόν μου, πανιερώτατε, καὶ ἐδέχθη, καὶ ἀπεδέχθη, καὶ ἠκειώθη μοι. Οὐ γὰρ ἄσεμνα ῥάκη κεριεβέβλητο, καὶ τῆς σῆς πλουτοδοτίδος σοφίας ἀνάξια· σεμνὰ δὲ μᾶλλον, καὶ εὐπρεπῆ, καὶ οἷα χειρὶ στημονίζουσιν ἱερατικά, λαλοῦντα δικαιοσύνην, καὶ ζητοῦντα ἀλήθεαν. Δέξαι τοίνυν ὁ δι' αὐτοῦ λαβεῖν ἐξήτησας ἐξ ἡμῶν φιλικῆς ἀποκρίσεως τάλαντον. Ἐξίωσάς με διαλαβέσθαι γραφῆ, πῶθεν καὶ πῶς ἡ τῶν ἀγιωτάτων πατριαρχῶν οὐσιώθη πεντάς, καὶ ποῶν προνομίων ἤξιωται, καὶ εἴ βῆσι τις μέσον τούτων διαφορά, καθὼς τινες λέγουσι. Γράφομεν τοίνυν τῇ ἱερότητί σου, ὅτι πρὸ πάντων πατριαρχῶν τῆς θεοουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας παρὰ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου χειροτονῆται ὁ ἐξ Ἀντιοχείων Εὐδοκός· καὶ μστ' ὄλιγον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ θεοκλήρυκος, τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρείων ἐπίσκοπος, ὁ ἅγιος Μάρκος προβέβληται· τῶν Ἱεροσολυμιτῶν, ὁ ἅγιος Ἰάκωβος· καὶ τῆς Θράκης, ὁ ἅγιος Ἀνδρέας. Μετὰ δὲ χρόνους ὡσεὶ τριακοσίου μέγας ἐν Πατρᾶσιν, ὁ ἅγιος Σιλβεστρος παρὰ τοῦ ἁγίου Ἰσαποστόλου μεγάλου Κωνσταντίνου, ἄρτι πρώτως ὀρθοδόξησαντος, πάπας τοῦ θρόνου τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ὠνόμασται, καθὼς ἡ φιλόθεος ἱστορία, καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἱστορίαι διαλαμβάνουσιν. Ὁ δὲ μέγας θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ περιβόητον τοῦτο καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, Περινθίους ὑποκειμένος (Περινθός δὲ ἐστὶν ἡ δυτικὴ Ἡράκλεια) ἐτέλει ὑπὸ ἐπίσκοπον. Ὁπῶ γὰρ μεγαλόπολις ἡ Κωνσταντινούπολις ὠνομάζετο, ἀλλὰ πολίχνιον, καὶ Βυζάντιον. Μετενεχθέντων δὲ τῶν σκῆπτρων τῆς βσιλείας ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἐν αὐτῇ, κατὰ θέλαν καὶ ἀπόρρητον Πρόνοιαν, ὡς ἐξ ἀρχιερατικῶν εἰς καλλιέλαιον, ὁ τότε ἀρχιερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ τοιοῦτου θρόνου ἅγιος Μετροφάνης, ἐξ ἐπισκόπου μετωνομάσθη ἀρχιεπίσκοπος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἡ πρώτη ἁγία οἰκουμένη συνόδος μνημονεύσασα καὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

Sanctissimi patriarchæ Antiocheni Theodori meditata, sive responsum de patriarcharum privilegiis. Venit in conspectum meum petitio tua, vir sanctissime, et admissa receptaque, per mihi placuit. Quippe non inhonestis erat indumentis amicta, nec indignis liberali sapientia tua: sed honestis potius et decentibus, qualia texere sacerdotalia labra solent, quæ justitiam proferunt, et veritatem quærunt. Quapropter accipe, quod per eam voluisti a nobis consequi, responsionis amicæ talentum. Petiisti, ut scripto complectar, unde, et quomodo sanctissimorum patriarcharum numerus quinaris exstiterit; quæ privilegia consecuti sint; et an sit inter eos discrimen aliquod, uti quidam perhibent. Scribimus ergo sanctitati tuæ, cæteros ante patriarchas omnes, a sancto Petro apostolo fuisse ordinatum magnæ illius Antiochiæ antistitem, Evodum Antiochenum; et paulo post, ab eodem præcone divino, episcopum Alexandrinæ præfectum Ecclesiæ, sanctum Marcum; Hierosolymitanæ, sanctum Jacobum; Thracensi, sanctum Andream. Post annos vero quasi trecentos, magnus inter Patres, et sanctus vir Silvester, a sancto et apostolis pari, magno illo Constantino, qui rectam doctrinam recens amplexus fuerat, solii priscae Romæ papa fuit appellatus; quemadmodum historia religiosa, cum cæteris historiis ecclesiasticis tradit. Magnus autem thronus ille Constantinopolis, re pariter ac nomine famosus, Perinthius subjectus (est autem Perinthus, occidentalis Heraclea) episcopo parebat. Necdum enim urbs magna, vel Constantinopolis appellabatur; sed oppidum et Byzantium. Cum autem imperii sceptrum ex veteri Roma, divina et ineffabili Providentia, tanquam ex oleastro in olivam, huc translata fuissent; qui tunc pontificia cum auctoritate throno hujus ecclesiæ præerat, sanctus ille Metrophanes, ex episcopo, nomine mutato, vocatus fuit archiepiscopus. Etenim idcirco prima sancta synodus universalis,

mentionem throni Constantinopolitani facta, Romæ veteris illi honoraria jura tribuit, propterea quod esset (ut ipsius verbis utar) Roma nova: quemadmodum hæc secundo et tertio synodi ejusdem canone declarantur. Ut autem bonus ordo, res omnium pulcherrima, in Ecclesiarum quoque capitibus perire, servetur, atque cœlestibus in ordinibus, divina et universalis sancta synodus, in Trullo majoris palatii coacta, quæ quinta et sexta dicitur, hæc disertis verbis decrevit.

Renovantes ea, quæ a centum quinquaginta sanctis Patribus, in custodia divinitus et imperatoria urbe congressis, et a sexcentis ac triginta, qui Chalcedone convenerunt, sancta sunt: decernimus, ut thronus Constantinopolis æqualibus honorariis fruatur juribus quibus veteris Romæ thronus; utque parem cum illo ecclesiasticis in rebus amplitudinem obtineat, et ab illo secundus sit: postquam, magnæ urbis Alexandrinæ thronus numeretur: deinde, Antiochenus: et post hunc, urbis Hierosolymitanæ thronus. Propterea secundum id, quod hoc canone continetur, ex eo tempore huc usque, sanctissimorum istorum quinque soliorum magnos pontifices per orbem universum hoc modo veneramur. Etenim juxta papæ veteris Romæ ab Ecclesiis abscissio, minime ordinem canonicum abolevit. Præterea primus adversus secundum sese non effert, neque secundus adversus tertium: sed cum instar quinque sensuum capitis unius (qui tot esse numero dicuntur, nec dividuntur tamen in partes) apud populum Christianum habeantur, dignitate nihilominus pares sunt in omnibus; et cum capita sanctarum per universam orbem Ecclesiarum Dei jure dicantur, locum in eis discrimen ab hominibus statutum habere non potest: neque de sententia quorumdam non magni momenti res afferentium, papæ Romano propterea fit injuria, quod ipse propter litteram R (57), si litterarum collationem respiciamus, tertius in ordine sit; et eadem ratione Constantinopolitanus per C litteram honoretur, ac priorem locum consequatur. Nec offensioni aperta fenestra fuit inter Alexandrinum et Antiochenum, propter A litteram, velut eorum quolibet locum sibi priorem vindicante: sed quemadmodum quinquarius ille sensuum, architecti et conditoris Dei formationi respondet, nec aspectus (verbi gratia) odoratum, nec auditus tactum vel gustatum hostiliter eam ob causam invadit, quod eorum nomina forte tali serie a nobis proferantur: ita nec sanctissimorum patriarcharum aliquis, cui per divinos canones primus attributus est locus, adversus secundum, et proximum ad hoc, arroganter semet effert.

Quia vero nonnulli dicunt, non esse permissum Alexandrino vel Antiocheno, verbi gratia, ut cum lampade vel face patriarchali faciat ite ad urbem imperatoriam, vel in aliam diœcesin; exceptis illis provinciis, quæ per canones eis attributæ

δίδωκεν αὐτῇ τὰ προσεῖα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, ἵνα τὸ εἶναι ταύτην (φησὶ) νέαν Ῥώμην, καθὼς ἐρεῖται τὰ περὶ τούτου ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου κανόνος τῆς αὐτῆς συνόδου. Ἴνα δὲ τὸ κάλλιστον χρέμα τῆς εὐταξίας καὶ εἰς τὰς κεφαλὰς φυλάττειται τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡσπερ καὶ εἰς τὰ οὐράνια τόπων, ὄρισεν ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου ἐστῆσα θεία καὶ οἰκουμένη ἀγία σύνοδος, ἡ ἐπιπένηκτη λεγομένη, ταῦτα βρωτικῶς.

α Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν Ῥν ἁγίων Πατρῶν, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλείᾳ τῆς συνελθόντων, καὶ τῶν ἐξακοσίων τριακόντων ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων νενομοθετημένον ὄριζομεν, ὥστε τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἰσῶν ἀπολαβεῖν προσεβίων τοῦ τῆς πρεσβυτεράς Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεῖνον μεγαλύνεσθαι πρότερον, δεύτερον μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχοντα. μετ' οὗ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας μεγαλοπλέως ἀριθμεισθῶ θρόνος: εἴτα ὁ τῆς τῶν Ἀντιοχείων· καὶ μετὰ τούτων, ὁ τῆς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως. Διὸ καὶ κατὰ τὸν τούτου περιληψίν, ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν αἰῶνος τοιούτων πέντε ἀγιωτάτων θρόνων μεγάλα ἀρχιερεῖς οὕτω κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην σεβάζονται. Τοῦ γὰρ πάπα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἡ δικαία ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔκκοπή, τὴν κανονικὴν ἐπέχει οὐκ ἐλυμήνατο. Παρὰ τοῦτο δὲ, τοῦ δευτέρου ὁ πρῶτος οὐ κατεπαίρεται, οὐδὲ τοῦ τρίτου ὁ δεύτερος· ἀλλ' ὡς αἰσθησεῖς πέντε μιᾶς κεφαλῆς ἀριθμεισθῆναι καὶ μὴ μεριζόμεναι, παρὰ τῷ χριστιανισμῷ ἐπιλογιζόμενοι, ἰσοτιμίαν ἐν ἅπασιν ἔχουσι, καὶ ἐκ τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἁγίων Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ δικαίως καλούμενοι, διαφορὰν ἀνθρώπων οὐ πάσχουσιν· οὐδὲ κατὰ σμικρολόγους, ὁ τῆς Ῥώμης ὑβρισπαθεῖ, ὅτι αὐτὸς μὲν διὰ τοῦ Ρ στοιχείου τρίτος τῇ θέσει τῶν γραμμάτων κατασκευάζεται, ὁ δὲ Κωνσταντινουπόλεως διὰ τοῦ Κ τιμᾶται ἐπὶ προτεραιέτι. Οὐδὲ σκανδαλοῦ πάροδος γέγονε μετὰ τοῦ Ἀλεξανδρείας καὶ τοῦ Ἀντιοχείας, χεῖρ τοῦ ἄλφα στοιχείου, ὡς ἐκάστου αὐτῶν ἰσοτιμίαν τὸν πρότερον· ἀλλ' ὡσπερ ἡ πεντὰς τῶν αἰσθησῶν στοιχεῖ τῇ διαπλάσει τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ ἐλάσει Θεοῦ, καὶ οὐ κατατρέχει τυχὸν ἢ ὄρασις τῆς ἐπιπέσεως, οὐδὲ ἡ ἀκοή τῆς ἀφῆς καὶ τῆς γένεσεως, ἐπὶ παρ' ἡμῶν οὕτω πως ὀνομάζονται· οὕτως αὖτε τῶν ἀγιωσάτων πατριαρχῶν ἐκ τῶν θεῶν κειμένων τόπων κληρωσάμενος πρότερον, τοῦ δευτέρου ἐκ τοῦ μετ' αὐτὸν ὡς ὑπερτέρων ἀλαζονεύεται.

Ἐπεὶ δὲ τινες λέγουσιν, ὡς οὐκ ἐφεταῖ τῷ Ἀλεξανδρείας ἢ τῷ Ἀντιοχείας τυχὸν, μετὰ λαρετικῆς πατριαρχικῆς τὰς ὁδοιπορίας ποιεῖν εἰς τὴν τῶν ἡλεων βασιλεύουσιν, ἢ εἰς ἑτέραν διοίκησιν, παρατετακτικῶς ἀπονεμηθεῖσας ἀπὸ τῶν κανόνων αὐτοῖς. Ἡ γὰρ

VARIÆ LECTIONES.

(57) Quæ prima est in vocabulo Romæ.

λαμπάς τοῦ διδασκαλικοῦ, φασί, ἐστὶν ἀξιώματος. Α Παρ' ἐνορίαν δὲ διδάσκειν οὐκ ἐφετται ἀρχιερεῖ, κατὰ τὸν κ' κανόνα τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑκτῆς συνόδου. Καὶ εἰς ἐπισύστασιν δῆθεν τοῦ λόγου αὐτῶν, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς ἀποχρῶνται ῥήμασι, καὶ λέγουσι· Λαμπάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Ἀκουσάτωσαν, ὡς οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ πατριάρχαι μεγαλύνονται μὲν καὶ διδασκαλικοῖς ἀξιώμασι, διὰ τὴν τοῦ ἀγίου χρίσματος δύναμιν· ἐντεῦθεν γὰρ οἱ πιστοὶ δεσπόται καὶ αὐτοκράτορες κατηχητικῶς διαιλοῦσι τῷ χριστιανῶν λαῷ, ἢ θυμιῶσιν ὡς ἱερεῖς, καὶ μετὰ δικηρίου σφραγίζουσι. Κατὰ τοῦτο δὲ μόνον λαμπάσι ζωννομένας ἀγγυροῖς καὶ διαχρῶσις (οἷον εἶπεῖν) στεφανώμασιν οὐκ ἀποσημνώνονται, ἀλλ' ὅτι καὶ κατὰ τὸν οὐράνιον γίγνεται τὸ κέντρον καταφωτίζουσι τῆς ὀρθοδόξιας τοῖς ἀμαρῦγμασι καὶ ἡ ἔξοδος αὐτῶν ἀπ' ἄρκου λάμπει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ κατάντημα αὐτῶν ἕως ἄρκου φθάνει τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐκ ἔστιν ὅς τῆς θερμῆς αὐτῶν ἀποκρύπτεται. Εἰ γὰρ μόνον διὰ τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα τῶν τοιούτων λαμπάδων ἐπενοήθη τὸ σεμνολόγημα, ἢ κατὰ καιροῦς τέως αὐτοκρατορίστω ἐκ τοῦ προνομίου τούτου δικαίως ἂν ἀφῆκεν ἀφώτισταις. Γυναίκα γὰρ σιγῆν καὶ μὴ διδάσκειν νενομοθετεῖται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ταύτας ὁρῶμεν οὕτω δοξαζομένας κατὰ τοὺς βασιλεῖς. Καὶ οἱ ἐγγῶριοι δὲ πάντες ἀρχιερεῖς παρ-ομοῖς τὰς ἀρχιερατικὰς καὶ ἄλλοις προδόους ἐπενόουν ἂν· καὶ εἶδεν ἂν τις τυχὸν τὸν τοῦ Ἀθύρου ἐπίσκοπον, καὶ τὸν πολλῶν τούτου μικροπρεπέστερον, περὶ μὲν καὶ βάδην τὰς προδόους τῆς οἰκείας ἐνορίας περιερχόμενον, λαμπάδι δὲ πατριαρχικῇ κωδαινόμενον, ὅτι καὶ αὐτοὶ διδασκαλικὸν ἀξίωμα περιέδελθεται. Οὐ τι ἂν τις φαίη καινοπρεπέστερον, ἢ μᾶλλον εἶπεῖν, ἀνδρόστερον; Εἰ δὲ τοῦτο οὐδέποτε τις εἶδε γινόμενον εἰς τινα τῶν μετροπολιτῶν ἢ τῶν ἀρχιεπισκόπων, πολλῶν δὲ πλείον τῶν ἐπισκόπων, ἄνευ μόνων τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Βουλγαρίας φημι, καὶ τοῦ Κύπρου, καὶ τινων ὀλίγων μετροπολιτῶν λαβόντων ἐπὶ φιλοτιμίας βασιλικῆς ἰδικῆς τυτὸ τὸ δίκαιον· ἄραρε, μόνους τοῖς βασιλεῦσι καὶ τοῖς πατριάρχεις ὑπὸ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριτος, καὶ τῆς ἀρχαιοπαράδοτου συνθηλαίας, καὶ εὐταξίας, ἐπιφλοισμηθῆναι τοῦτο τὸ δίκαιον διὰ τὰς ῥηθείας αἰτίας.

hoc obtinuerunt : sequitur, solis imperatoribus et antiquibus consuetudinem atque ordinem, jus hoc

Ὅτι δὲ τῶν μὲν αὐτοκρατόρων ἡ ἀρωγὴ πρὸς φωτισμὸν καὶ σύστασιν ἐπεκτείνεται ψυχῆς τε καὶ σώματος, τὸ δὲ μεγαλεῖον τῶν πατριαρχῶν εἰς μόνην ψυχικὴν ἐστενοχώρηται λυσιτέλειαν (ὀλίγη γὰρ τούτοις ἐστὶ φροτὶς εὐπαθεῖος σωματικῆς), ὡσαύτως καὶ ἡ περὶ τοὺς ὑπηκόους τῆς βασιλείας κηδεμομία καὶ μέριμνα πρὸς μόνην σωματικὴν εὐζωίαν ἐξελπίεται (πάσης γὰρ ψυχικῆς βοηθείας αἱ γυναίκες ἐστέρηθητι), αἱ λαμπάδες μὲν τῶν βασιλέων διττοῖς

sunt. Quippe fax, inquit, ad officium doctoris spectat. Extra provinciam vero docere, non permissum est pontifici; secundum canonem xx habitæ in Trullo sanctæ atque universalis sextæ synodi. Et ad confirmandam scilicet hanc rationem suam, evangelicis quoque verbis hisce utuntur: *Lucaat lux vestra coram hominibus. Audiant hi, tam ad amplitudinem imperatoriam, quam patriarchalem, officia docendi pertinere, propter unctionis sacræ vim atque potestatem. Hinc enim usuvenit, ut fideles principes et imperatores catechetico more cum populo Christiano colloquantur, aut suffitum faciant more sacerdotum, et cum cera duplici obsignent. Verum hac sola de causa facibus, quæ argenteis et aureis (ut ita dixerim) corollis cinctæ sunt, non utuntur in pompis: sed etiam, quod instar cœlestis illius gigantis (58), hoc centrum orthodoxæ doctrinæ radiis collustrent: quodque luceat, eorum egressio ab extremo celo, et occurus ipsorum ad alteram cœli tendat extremitatem: cum interim nemo sit, qui ab eorum calore se possit abdere. Nam si duntaxat propter dignitatem officii docendi, facum ejusmodi speciosus ritus excogitatus esset: cujusque temporis imperatrix experta hujusce privilegii foret, ac facibus non abs re careret. Quippe sancitum est, ut taceant mulieres, ac minime doceant. Attamen his quoque videmus eodem cum imperatoribus ritu faces præferri. Regionum præterea pontifices universi, consimiliter tum pontificales, tum alias in publicum processiones instituerent: ac videret aliquis episcopum Athyrensem, verbi gratia, vel etiam longe quempiam hoc inferiorem, peditem illum quidem in provincia sua prodeuntem in publicum, et hæc illac intantem; sed faculæ lamen patriarchalis honore tumentem, quando hi etiam episcopi officio docendi fruuntur. Quo sane quid dici possit insolentius? vel rectius ut loquar, quid injucundius? At si nunquam quisquam hoc fieri vidit in aliquo vel metropolitano, vel archiepiscopo, tantum abest ut in episcopos cadat, exceptis quibusdam archiepiscopis, qui caput ipsi suorum sunt; Bulgariae, inquam, et Cypri, et paucis quibusdam metropolitans; qui ex imperatoria speciali munificentia jus patriarchis per gratiam Spiritus sancti, et acceptam propter indicatas causas esse concessum.*

Qui vero imperatorum auxilium ad illuminationem et stabilimentum sese tam animi, quam corporis porrigit; amplitudine patriarcharum ad animi duntaxat utilitatem constricta (perexiguam quippe curam gerunt hi de rebus ac corporum comoda spectantibus), et consimiliter imperatricis cura et sollicitudo de subditis, duntaxat ad vitæ corporalis prosperitatem extenditur (nullum enim animarum a mulierculis exspectandum auxi-

NOTÆ.

(58) Solis videlicet.

lium) : ideo facies imperatorum geminis aureis A cinguntur corollis, cum quæ patriarcharum et imperatricis sunt, uno quasi sepimento circumdantur. Sed dicet quispiam : Sit ita, sane. Concessum esto, lucernas patriarchales accendi per ignem tot traditionum, veri speciem habentium. Sed unde profectum est, quod eisdem ex argento vis quadam accedat? Sufficiebat, duntaxat ecclesiarum capitibus per lampadas majestatis aliquid accedere, atque interim eos, qui vagantur in exsilio, et pauperes sunt, eam ob causam non vexari. Respondemus, piissimos imperatores, et sanctissimorum patriarcharum quinarium, esse similes agricolis, consistentibus in area frumenti largitricæ, ac ventilabro unctiois vitiositatem cœu paleas exterminare, et virtutem cœu grana colligere : vel similes esse normis recta circuli superficiem librantibus et sanctrum per justitiæ radios collustrantibus : vel maritimi navigii malis ac velis, dum imperatoriis consiliis, et præceptis spiritualibus cymbam mundi hujus incolumem servant. Quo fit, ut cum exiguis magna comparantes religiosissimi imperatores, atque inter sanctos Patres, eximii quique necessario statuerint, ista ratione comitandos esse magnos pontifices, parique modo tam opulentum, quam pauperem habendum : ut ræctæ quidem doctrinæ sectatores, dum magnam illam et augustam pompam solis imperatoribus et patriarchis exhiberi vident, convenientem gratiarum actionem instar grati suffitus, offerant Domino, qui intra centrum mundanæ pulchritudinis defensores ejus glorificat ; utque flexo genu petant a Domino, quo tropæis imperatoriis universa sub sole tellus collustretur, et patriarchicis precibus terrenæ res irradietur : at vero diversæ sententiæ sectatores, qui potentia sua nituntur, et suis se jactant opibus (simulacra namque gentium sunt aurum et argentum) ad id, quod cernitur, cæcutiant : et excusorum opera vana atque inutilia existiment, mundanæque opinionis munera. Et hæc quidem de lampadibus patriarchicis. Quoniam vero baculus, et saccus, et cruces plurimæ, plenaque tunica figuris gamma litteram representantibus, patriarchalem sanctitatem solam nobilitant, ac nonnulli volunt, quosdam ex patriarchis nonnullam aliquibus horum non exornari : age, de his etiam breviter disseramus. Inclina aurem tuam, sanctissime, et me audi. Non enim in parabolis aperiam os meum, sed quæstiones ab origine proferam, quas divorum Patrum gratia me docuit.

Sanctissimos quinque patriarchas (adhuc enim ut hederæ quercui, sic ipse concordia papæ Romani quasi mordicus inhæreo, et ob separationem illius animo laceror, atque quotidie conversionem ipsius egregiam exspecto) pro solo capite corporis omnium Ecclesiarum Dei agnoscimus, quemadmo-

διαχρῶσις περιζωννύονται στεφανώμασι · τῶν δὲ πατριαρχῶν καὶ τῆς βασιλείας ἐν κατακαλύπτοντι θριγγώματι. Ἄλλ' ἔρει τις · Ἔστω · δεδοσθε, τὰ πατριαρχικὰ λαμπάδας ἀνάπτεισθαι κυρτὸν τοσοῦτον εὐλογοφανῶν παραδόσεων. Τὸ ταῦτας ἐξ ἀργύρου περιζωννύεσθαι δύναμιν, πόθεν περιζώσωσθε ὄντα μιν ; Ἕρκει διὰ μόνων τῶν λαμπάδων τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκκλησιῶν μεγαλύνεσθαι, καὶ τῶς τοὺς ἑσπερίους πλανωμένους καὶ πενητεύοντας, χάριν ταύτη μὴ σκῦλλεσθαι. Φημὲν οὖν, ὡς οἱ εὐσεβέστατοι βασιλεῖς, καὶ τῶν ἀγιωτάτων πατριαρχῶν ἡ περικεφαλαία γεωργοῖς μέσον ἐστι καὶ σιτοδοτικὸς ἔκδοκος, καὶ τῶν πτόντων τοῦ χρισματος τὴν κακίαν ἐκχυρὸν ἐκχυρίζουσι, καὶ τὴν ἀρετὴν ὡς κόκκον ἐκχυρῶσιν · ἢ διαθήτῃαι ζυγοστατοῦσιν ἰθυσταῖς καὶ κύβητον τὴν δικαιοσύνης τοῖς ἀμαρτύμασιν · ἢ καὶ σέουσι τῆς δικαιοσύνης τοῖς ἀμαρτύμασιν · ἢ καὶ ποντοποροῦσης ἰστοῖς καὶ πετάσμασιν, ἐν πρᾶξι θελαῖς βασιλικαῖς, καὶ παραγγελιαῖς πνευματικαῖς τὸ κοσμικὸν ἀκρίτον αἰῶσιν. Τῶν τοι καὶ μικρὰ τὰ μεγάλα σταθμῶμενοι τῶν βασιλέων οἱ εὐσεβέστατοι, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων οἱ προύχοντες, ἐκρίσαντο ἐξ ἀνάγκης αὐτῶν δορυφορεῖσθαι τοὺς μεγάλους ἀρχιερεῖς, καὶ εἶναι ἐπιτοσαυτὸ πλοῦσιν ἐκ πένητα · ὡς ἐν οἱ μὲν ὀρθόδοξοι βιλέποντες τὸ πρῶτον τοῦτο καὶ σεβάσμιον σεμναλόγημα παρὰ Βασιλείας καὶ πατριαρχίας μόνοις πολιτευόμενοι, εὐχαριστῶν ἀνάλογον ὡς θυμίαμα δεκτὸν τῷ Κυρίῳ προσφέρουσιν τῶν μέσων τοῦ κέντρου τῆς κοσμικῆς ἀρραύσεως τοὺς δεφένσορας τοῦτον δοξάζοντι · καὶ γυναικῶσιν πρὸς Κύριον, τροπαίους βασιλικῶς τὴν ὑψηλὴν καταλάμπουσιν, καὶ εὐχαῖς πατριαρχικαῖς ἀναπέμπουσιν ἐπὶ τὴν ἐπιχθόνια · οἱ δὲ πεκοιθῶσιν ἐπὶ τῆς ἐννάτης αὐτῶν ἑτερόδοξοι, καὶ καλυφόμενοι ἐπὶ τῶν πλοῦτων αὐτῶν (τὰ γὰρ εἰδῶλα τῶν ἔθνων χροῖαν εἰσὶ καὶ ἀργύριον), ὁρὸς τὸ ὠρῶμενον ὀδύνησιν καὶ νομισῶσιν ἔργα χαλκοτύπων εἶναι μέγιστα καὶ ἀνόνητα, καὶ κοσμικοῦ δοξαρίου χροῖματα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν πατριαρχικῶν λαμπάδων. Ἐπεὶ δὲ καὶ βάβδος, καὶ σάκκος, καὶ πολυσταῖριον, ἐπὶ διὰ γραμμάτων 78 στιχάριον, τὴν πατριαρχικὴν ἐπὶ μόνην δοξάζουσιν ἀγιότητα, θέλουσι δὲ τινὲς τῶν ἐξ αὐτῶν τινὰς τῶν πατριαρχῶν ἐνίστη μὴ καταποικιλίσθαι, φέρε καὶ περὶ τούτων βραχέως φιλοσοφῶμεν. Κλῖνον τὸ οὖς σου, πανιερώτατε, καὶ ἀκοσόν μου. Οὐ γὰρ ἐν παραβολαῖς ἀνοίξω τὸ στόμα μου, ἀλλὰ φθέγγομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς, ὅτι καὶ θεῶν Πατέρων χάρις ἐβίβαξε.

Τοὺς ἀγιωτάτους πατριαρχὰς πέντε (καὶ ἕνα γὰρ ὡς κισσοῦ δρυὸς, τῆς ὁμονοίας τοῦ πατρὸς Πάτρως ἐξέχομαι, καὶ τῶν χωρισμῶν τούτου τὴν καρδίαν ἐκπύρραττομαι, καὶ τὴν καλὴν ἐπιστροφὴν καθαιετήν παραδοκῶ) μίαν οὐδαμὲν κεφαλὴν τοῦ σώματος πατρῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ἐκείναι.

VARIE LECTIONES.

78 γραμμάτων.

εἴρηται· καὶ πιστεύοντες τελειωθῆναι τούτους τῆς
 ἀγιωσύνης τῆ χρίσματος, Χριστοῦ Κυρίου, καὶ
 ἀγιωτάτους κατονομάζομεν, καὶ στηλογραφουῦντες
 μετὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, καὶ
 σχετικῶς ἀσπαζόμενοι, πληροφοροῦμεθα διὰ τούτων
 ἡμῶν τὰς θύρας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπο-
 κλειεσθαι καὶ ἀνοίγεσθαι, καὶ διὰ τῶν χειλέων αὐ-
 τῶν τὸν Θεὸν ἀποστοματίζειν τὰ μέλλοντα. Οὐ γὰρ
 σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλ' ὁ οὐράνιος Πατὴρ καὶ Θεὸς
 ἡμῶν, ὁ εἰπὼν· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῖ
 ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, καὶ οἱ δοῦλοί μου προφη-
 τεύσουσιν, ἀποκαλύπτει τούτοις τὰ ὄντα καὶ τὰ
 ἐσόμενα. Οὕτω γὰρ καὶ Σαοὺλ ἐν προφήταις, καὶ
 Καϊάφας ἄκων προφητεύσας, εἰπὼν· Συμφέροι ἔνα
 ἀπολεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους παν-
 τός. Ὁ μὲν γὰρ τῆ χρίσματος τῆς βασιλείας ὑπεθερ-
 μαίνεται, ὁ δὲ τῆς ἀρχιερωσύνης τῇ χάριτι. Ἦν γὰρ,
 φησὶν, ἀρχιερεὺς τοῦ ἑνιαυτοῦ ἐκεῖνου. Διὸ καὶ ὡς
 τόπον ἐπέχοντες τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, δικαίως
 ἀποσεμνύνουσι τὰ ἐκούσια πάθη αὐτοῦ, καὶ τὰ διὰ
 τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐπενεχθέντα τούτῃ παρὰ τῶν
 ἀχαρίστων Ἰουδαίων ἐβύδριστα πρὸ τοῦ σταυροῦ
 καὶ τῆς ἀναστάσεως. Ποῖα δὲ ταῦτά εἰσιν, ἀκουσάτω
 ἡ ἱερός σου. Κἄν γὰρ κόπος ἐνώπιόν μου ἔστιν
 ἕως οὗ εἰσελθῶ εἰς τὸ ἁγιστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ
 συνῶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ περὶ αὐτό, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ
 παναγίου Πνεύματος ἡ ἐν πτριάρχαις προτυπω-
 θεῖσα, ἐν προφήταις προκηρυχθεῖσα, ἐν ἀποστόλοις
 θεμελιωθεῖσα, ἐν μάρτυσι τελειωθεῖσα, καὶ ἐν ἱερα-
 ρχαῖς κατακυρηχθεῖσα, δώσει λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ
 στόματός μου.

Τὰ τῶν πτριάρχων τῶν ἁγίων ἐπιμάνικα, τὰς
 χειροπέδας τοῦ Κυρίου δοξάζουσιν, ἃς ἐκὼν ὑπέστη
 διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, κατὰ μαστιγίαν πρὸς
 Καϊάφαν ἀγόμενος, τὰ ἐπιτραχήλια, τὸ φραγέλιον
 τὸ ἐλύσεν τὴν ζωὴν πρὸς τὸν θάνατον. Τὰ μετὰ
 ποταμίων στιχάρια, τοὺς κρουνοὺς τοῦ ἁματός καὶ τοῦ
 ὕδατος, τοὺς ἐκ τῆς θέας πλευρᾶς ἀποστάξαντας.
 Τῶν γονατίων τὰ ἐπιβλήματα, τοῦ λεντίου τὸ ἐγγει-
 ρίδιον, δι' οὗ τοὺς πόδας ὁ Κύριος τῶν ἀποστόλων
 ἀπέσμησεν. Οἱ σάκκοι, τὴν χλιτίνην τῆς ὕβρεως. Τὰ
 ὠμοφόρια, τὴν ἐκ τοῦ ἄδου πρὸς οὐρανὸν τοῦ πρω-
 τοπλάστου μετὰδρασιν. Τὰ διὰ πολυσταυρίων φαινόμενα,
 τοῦ τιμίου σταυροῦ τὴν παγκόσμιον δόξαν καὶ δύνα-
 μιν. Τὰ ἐν τούτοις τριγώνια, τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον,
 Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν τὰ διεστώτα συνάψαντα.
 Καὶ αἱ βέβδοι τὸν κάλαμον, τὸν τὴν σωτηρίαν τοῦ
 γένους τῶν ἀνθρώπων καλλιγραφῆσαντα. Καὶ ὁ
 μάρτυς ἐν οὐρανῷ πιστός. Ἀπὸ γοῦν τῶν οὕτω δε-
 δοξασημένων ἀγακλεῦς, καὶ εἰς τύπον καταστάντων
 τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ποῖός τις τολ-
 μητικῆς καὶ θρασυκάρδιος ἀφέλῃται τὴν δικαίον ἱερα-
 τικὸν ὄψωσθήποτε· Πάντως οὐδέεις. Ἀκούσει γὰρ ἐκ
 τοῦ θεοκίτορος· Σὺ δὲ ἀπώτω καὶ ἐξουδένωσας τὸν
 Χριστὸν σου, καὶ τὸ ἀγίσμα αὐτοῦ ἐδεδήλωσας.
 Ὡσπερ τοῖνον οὐκ ἔξεστι τῶν ἀπάντων τινὶ λέγειν
 περὶ τοῦ ἐνδὸς Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ἄλλως μὲν ἐν
 τῷδε τῆς οἰκουμένης τῆ χρίματι παρουσιάζειν καὶ
 μεγαλύνεσθαι, ἄλλως δ' ἐν ἐκείνῃ δοξάζεσθαι, ἔνα

A dum et supra dictum fuit : et qui credimus eos
 per unctionem sanctitatis perfici, unctos Domini,
 et sanctissimos appellamus, ac referentes eos in
 numerum sanctorum et divinitus afflatorum Patrum
 nostrorum, et amanter ipsos amplectentes, certi
 sumus, fores regni cœlestis per eos nobis tum
 occludi, tum aperiri, et per ipsorum labra Deum
 velut ore proprio futura proferre. Non enim caro
 et sanguis, sed cœlestis ille Pater ac Deus noster
 (qui dixit : In diebus illis effundam de Spiritu meo,
 et servi mei vaticinabuntur), revelat eis tam
 præsentia, quam futura. Sic enim et Saul inter
 prophetas, et Caiaphas invitus oraculum hoc
 protulit : Exedit unum perire pro populo et
 B pro hac universa natione. Nam ille per unctionem
 regiam incalescebat, hic per gratiam pontificatus.
 Erat enim, inquit, ejus anni pontifex maximus.
 Propterea nostri patriarchæ, tanquam obtinentes
 locum Christi Deique nostri, non abs re voluntarios
 ipsius cruciatus, et probra salutis nostræ causa ei
 ante crucem et resurrectionem ab ingratis Judæis
 illata, cum gravitate repræsentant. Quæ autem illa
 sint, audiat tua sanctitas. Nam tametsi videam
 me laborem subiturum, donec ingrediar in sanctua-
 rium Dei, quæque in eo sunt, et circa ipsum,
 intelligam : nihilominus sancti Spiritus gratia in
 patriarchis præfigurata, in prophetis ante denun-
 tiata, in apostolis fundata, in martyribus absoluta,
 in hierarchis decorata, subministrabit orationem
 C in apertione oris mei.

Sanctorum patriarcharum epimantica, Domini
 manicas celebrant, quas volens sustinuit ob salu-
 tem nostram, cum instar verberonis ad Caiapham
 duceretur. Collaria, lorum illud, quod vitam ad
 mortem traxit. Tunicæ fluvios habentes, sanguinis
 et aquæ rivos, qui ex divino latere distillarunt.
 Genuum amictus, ejus lintei documentum, quo
 pedes apostolorum Dominus extersit. Sacci,
 pallium illud contumeliæ atque opprobrii. Hume-
 ralia, primitivi transitum ab inferis ad cœlum.
 Multis ingnitæ crucibus penulæ, venerandæ cru-
 cis universalem gloriam atque potestatem. Quæ
 sunt in his triangula, lapidem illum angularem
 D Christum Deum nostrum, qui disjuncta conjunxit.
 Baculi, arundinem illam, quæ salutem generis
 humani egregie depinxit. Testis in cœlo fidelis.
 Patriarchis ergo tam præclare nobilitatis, et in
 simulacrum veri Christi ac Dei nostri constitutis,
 quis adeo temerarius et audax fuerit, ut jus ali-
 quod sacerdotale quocunque modo adimat? omnino
 nullus. Audiet enim a Christi patre Davide : Tu
 autem repulisti et annihilasti unctum tuum, et
 sanctificationem ejus profanasti. Quemadmodum
 ergo nemini dicere licet de uno Christo Deoque
 nostro, quod aliter in hoc orbis tractu sit præsens
 et magnificetur, aliter in illo glorificetur; ne vesa-
 niæ extremæ reum se faciat, et ad impietatem
 exorbitet : sic etiam nemo patriarchalem sacram

amplitudinem dividi debere dixerit, ut vel majora A vel minora habeat privilegia. Quapropter etiam statutum est, ut in quavis ecclesia Dei, sive ad Euphratem, sive ad Tigrim, sive ad ipsum pertingat Oceanum, conjunctim eorum nomina referantur. Acceperunt enim, uti scriptum legimus, regiones gentium; et eorum throni sunt instar lunæ perfectæ, ac solis instar coram me sunt.

Sed dicet aliquis: Cum divini et sacri canones velut arvipendio quodam patriarchis quatuor orbis partes distribuerint, qui fit, ut ipse semel statuta transgrediens, velis eas instar unius haberi provinciæ, quæque divisa recte sunt, male confundere? Ad hanc objectionem respondemus, posse B pariter et hæc vim suam obtinere, quomadmodum a sanctis Patribus sancita sint, et tamen identitatem unionis non confundi. Opifex ille hujus universi Deus, qui hominem suam ad imaginem fixit, et regem terrestrium constituit, qui cœlitus regeret, prædicatur ille quidem cum propter reliquam figmenti hujus eximiam compagem; tum quod ex immortali partim, partim mortali mistura, vas illud apte fluxerit: quod sane cum loco circumscribatur, ratione crassitie carnalis, nientetamen ea spectat, quæ vel apud Gades existunt. Neque minus ei majestatis ex eo tribuitur, quod hominum vitam per quinque sensus regi voluerit, quorum quilibet vim sibi peculiarem vindicaret, cum interim societam mutuam non abnegent. Licet enim aspectus, verbi gratia, munus sibi divinitus injunctum etiam pro sua parte duntaxat obeat, ceu debitum quoddam persolvens, in quo minime cognatis a sensibus impeditur, nequaquam tamen ab horum societate avellitur, sed vult eos dignitatis suæ participes esse, mutuasque conferre operas instar fidarum ancillarum, ad curandum id corpus, cui sensus hi dati sunt. Præterea meretur admirationem, quod quem libet horum geminaverit; ut tametsi perire contigerit unum, tamen reliquus illius etiam vicem impleat, nec adversus eum insolescant sensus adhuc integri, sed potius ei condoleant, ne ludibrio paterfamilias ipsorum habeatur. Quippe si contigerit alterutram aurem inutilem reddi, non amplius homo, creatum longe pulcherrimum, perfectus et incolumis, et qualem Deus condidit, esse dicitur; sed instar abortus habetur, cum a reliquis quatuor sensibus, licet incolumes sint, auxilii nihil habeat. Quemadmodum ergo quolibet sensu munus suum implete, cæterorum usum non inficiamur, nec dannamus eos tanquam fœdos et inutiles, propterea quod gemina ratione non sint efficaces, quemadmodum erant conditi, sed potius eis favemus (quippe si unus ex eis, uti dictum est, in universum defecerit; totum corpus inutile redditur, et ab hominibus haud aliter habetur atque si non existeret), sic etiam quinquarius patriarcharum recte atque ordine sese geret. Nam quilibet horum administrationem sibi

μη παραπληξίας ἐσχάτης κατοκριθῆ, καὶ πρὸς οὐσέθειαν μετακυλισθῆ, οὕτως οὐδὲ τὴν πατριάρχικῆ θείαν μεγαλειότητα διαιρετέαν εἶποι τις εἶναι, καὶ πρὸς μεζονα καὶ ἐλάττωνα προνόμια μεταπίπτουσι. Τῷ τοι καὶ δέδοκται κατὰ πᾶσαν ἐκκλησίαν, τῶν τὸν Εὐφράτην, καὶ Τίγρητα, καὶ αὐτὸν διήκουσιν τὸ ὠκεανὸν, ἰλαδὸν αὐτοὺς ἀναφέρεσθαι. Ἐλαδὸν γὰρ φησί, χώρας ἔθνων, καὶ οἱ θρόνοι αὐτῶν ὡσεὶ καταρτισμένη σελήνη, καὶ ὡς ἡλιός εἰσιν ἑναντίον μου.

Ἄλλ' ἐρεῖ τις ἂν καὶ πῶς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων ὡς ἐν σχοινίῳ κληροδοσίας ἐπιμαρτυροῦντο τοῖς πατριάρχαις τῆς οἰκουμένης τὴν τετραμέριστον αὐτὸς ὑπερβαίνων τὰ δόξαντα θέλεις ὡς μίαν ἐνορίαν ταύτας λογίζεσθαι, καὶ συγγέειν κακῶς τὰ διαιρεθέντα καλῶς; Φαμέν οὖν πρὸς τὴν τοιαύτην ἀντιθέσιν, ὡς ἔστι καὶ τῷ κρατεῖν καθὼς ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων θεόσπισται, καὶ τὴν ταυτότητα τῆς ἐνώσεως μὴ συγγέειν. Ὁ Δημιουργὸς τῶν ὄλων θεὸς κατ' οἰκίαν εἰκόνα πλαστοουργήσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ βασιλέα καταστήσας τῶν ἐπὶ γῆς βασιλευμένων ἄνωθεν, ὑμνεῖται μὲν καὶ χάριν τῆς ἄλλης ὑπερφυῆς ἁρμοῦνίας τοῦ πλάσματος, καὶ πῶς ἐξ ἀθανάτου κτιστοῦ καὶ θνητοῦ τὸ ἐφόλιον διωργάνωσε, καὶ τοῦ περιγραφόμενον τῷ λόγῳ τῆς σαρκώδους παχύτητος, νοερώς τὰ παρὰ Γαδερῶν περιεργάζεται. Οὕτως ἡ δὲ μεγαλύνεται, ὅτι τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπέκρησε διὰ πέντε αἰσθήσεων διεξέγεσθαι, ἑκατέρωθεν μένων τὴν ἰδιότητα, καὶ μὴ ἀπαριστοιχούμενον τὴν ἀνακαίνωσιν. Κἂν γὰρ ἡ ὄψις τυχὸν ἐνεργῆ καὶ μόνον μερῶς τὸ ἀποκληρωθῆναι τὴν λειτουργίαν τῆς Θεοῦ, καθὰ τι δίκαιον ὄφλημα, μὴ ἐμποδίζομεν παρὰ τῶν συντρόφων αἰσθήσεων, ἀλλὰ τῆς κοινῆς αὐτῶν οὐ χωρίζεται ὁ θέλει δὲ ταύτας μετέχειν τῶν ἐξωμάτων αὐτῆς, καὶ συναρτῆσαι εἰς τὸ αὐτὸ καὶ δουλίαν πιστὰς, πρὸς θεραπείαν τοῦ ταύτας πλάσσαντος σώματος. Ἔτι θαυμάζεται, πῶς ἐκείνῳ τούτων ἰδιότησιν, ἵνα κἂν συμβῆ παραίτησι τὴν μίαν, ἡ περιλειφθεῖσα κακείνης τὸν τόπον ἀναπληρώσει, καὶ μὴ καταλαξονεύουσαι ταύτης ἐἀρτίσωμοι, συμπονώσι δὲ μᾶλλον αὐτῇ, ὡς ἂν μὴ ὁ οἰκοδεσπότης αὐτῶν θριαμβεύηται. Ὡς ἐπὶ τυχῶν καὶ τὴν θατέραν ἀχρειωθῆναι τῶν ἁκούων, οὐκ αὐτὸ κάλλιστον χρῆμα ὁ ἄνθρωπος, ἐντελής καὶ πῶς, καὶ οἷον αὐτὸν ὁ θεὸς εἰργάσατο, λέγεται ἂν ἐκτρωμὰ τι λογίζεται, ὑπὸ τῶν λοιπῶν τεσσάρων αἰσθήσεων, ὑγραινύσων καὶ ταῦτα, μὴ βοηθημένων. Ὡς γοῦν ἐκάστης τῶν αἰσθήσεων πληροῦσι τὴν οἰκίαν ἐνεργείαν, τῶν λοιπῶν τὸ χρῆσιμον οἶον ἐπαινεῖται, οὐδὲ καταψηφίζομεθα τούτων ἐπηρεασμένην καὶ ἀχρεϊότητα, διὰ τὸ μὴ διπλοεὐδὴς ἐνεργῆσαι, καθὼς πεπλαστούργηται, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συγγόμενον (μᾶς γὰρ ἐξ αὐτῶν σχολαστικῆς τελείως, καὶ εἴρηται, ὅλον τὸ σῶμα ἠγρεῖται, καὶ ὡς μὴ ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις λογίζεται) οὕτω καὶ τῶν πατριάρχων ἡ πεντάς, δίκαιως καὶ ἀσφαλῶς οἰκονομηθῆσιν. Ἐκαστος γὰρ τούτων, τὴν μὲν ἀπονεμαθῆσιν ἐκείνῳ διοίτησιν ἐνεργῆσαι μνοσιδῶς, ἵνα μὴ ἐπηρεαστῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τὰ προνόμια τῶν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνέκων δεδομένων δικαίων τῶν

πατριαρχικῆ θεῖα μεγαλειότητι, οὐδεὶς ἀποξενωθήσεται. Εἰ γὰρ τοιοῦτόν τι γένηται, καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας τυχὸν εὐρισκόμενον εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσιν, τῶν πατριαρχικῶν προνομίων ἀποξενώσει τις, ὅτι κατὰ τὴν οἰκίαν ἑνορίαν οὐ πάρεστιν, ἀχρειώσει τὴν κεφαλὴν ὡς κωφεύουσιν. ἢ ἀδελπεύουσιν, καὶ ὑπὸ τεττάρων, ἢ καὶ τριῶν διεξαγομένην αἰσθήσεων. Διὰ τυχὴν τὴν αἰτίαν, ὡς ἔοικε, προτετύπτωται προβάλλεσθαι κατὰ τὸ ἀπαραίτητον καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας πατριάρχας τοὺς ἀποκληρωθέντας αἰσῶς ἁγίους θρόνους, διὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ἔθνων, τὸν Ἀντιοχείας καὶ τὸν Ἱεροσολύμων φημί.

hotionem instituantur etiam ii patriarchæ, qui cæteroque sacros sibi destinatos thronos; ob paganorum hostiles incursus, haud possident: Antiochenus, inquam, et Hierosolymitanus.

Κἄν γὰρ ἐξώσθησαν τῆς δόξης τῶν θρόνων αὐτῶν, B ἄλλ' ἢ πνευματικὴ χάρις, κατὰ τὸν Δαβὶδ, οὐ παλιωθήσεται. Ἦξει δὲ μᾶλλον ὁ θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς καὶ οὐ παρασιωπήσεται. ὡς συναγάγη αὐτῶν τοὺς ἴσους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ. Φιλοφρονητέον τοίνυν τοὺς ἀποξενωθέντας πατριάρχας ἐκ τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν αὐτῶν, καὶ ὑπερολίους καθήμενους εἰς ἑτέρου πατριάρχου διοίκησιν, καὶ μὴ ἀτιμαστέον. Κεκακονίσται γὰρ παρακαλεῖσθαι τοὺς, καὶ πάσης ἐπιμελείας καὶ ὑποδοχῆς ἀξιούσθαι, οὐ μὴν ὑβρίζεσθαι διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίαν, θρήνων ἀξίαν οὔσαν, καὶ μὴ ἀλαζονείας γεννήτριζιν. Εἴτα τῶν θείων καὶ ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν Πατρικῶν παραδόσεων κατονομαζομένων Πάπαν τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης, ὡσαύτως καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας· ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸν Ἱεροσολύμων, ἀρχιεπισκόπους· μόνον δὲ τὸν Ἀντιοχείας, πατριάρχην. Πῶς τῶν Ἀντιοχέων ἡ ἐκκλησία οὐχ ὑβριόπαθε, μανθάνουσα καὶ τοὺς λοιποὺς, πατριάρχας ἀνακηρύττεσθαι; πάντως διὰ τὴν ταυτότητα τῆς τιμῆς, καὶ διὰ τὸ ἐπεῖγειν τοὺς πεντε πατριάρχας τόπον τῆς μιᾶς κεφαλῆς τοῦ σώματος, δηλαδὴ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ.

Ἐπεὶ δὲ τινες λέγουσι μὴδὲν εἶναι τὸ ἐμποδῶν, καὶ τοὺς ἑκαστῆ ἄρχιερατεύοντας οὕτω τιμᾶσθαι καὶ μεγαλύνεσθαι. Καὶ οὗτοι γὰρ διδασκαλικοὺ ἀξιωματοὺς κατηξίωνται, καὶ κατὰ Μωσέα καὶ, Ααρῶν εἰς τὰ ἄγια τῶν ἁγίων ἐστήκασιν, καὶ τὴν ἀνάμικτον θυσίαν προσφέρουσι. Φαμέν, ὡς ἀπὸ τῶν θείων καὶ ἱερῶν κινόνων μόνοις τοῖς πατριάρχαις πεφιλοτιμηταὶ τῆς οἰκουμένης τὰ κλίμακα. Κάντεῦθεν οὐδὲ ἔχει τις ἕτερος οἰκίαν δικαίαν ἑνορίαν, ἢ ἄλλο τι δικαίον ἱερτικόν· ἀλλ' ἔκεῖνο καὶ μόνον τὸ μέρος τῆς διοικήσεως ἱερτικῶς ἐνεργεῖ, τὸ δοθὲν αὐτῶν παρὰ τῆς πατριαρχικῆς θεῖας μεγαλειότητος. Ὅθεν ὡς ἀποστελλόμενοι παρὰ πατριάρχων, καὶ ἀναπληροῦν τῶν τόπων τῶν θείων καὶ ἁγίων ἀποστόλων, ἀποστολικῶν μὲν προνομίων ἠξίωσιν (δεσμοῦσι γὰρ καὶ λύουσι κατ' αὐτοὺς καὶ χειροτονίας ποιοῦσι, καὶ τὴν ἀνάμικτον θυσίαν, προσάγουσι) πατριαρχικῶν δὲ δικαίων οὐ κατηξίωσιν. Οὕτε γὰρ σάκκους, οὕτε πυλυσταῦρια ἐνδιδύσκονται· οὕτε μετὰ γὰρ γραμμάτων καὶ τριγωνίων στιχάρια. Ταῦτα δὲ οὕτω γίνεται, ὅτι καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἡ θεῖα δμήγυρις τὸ τοῦ

A tributam obibat pro parte sua, ne sanctarum ecclesiarum privilegia confundantur: nec tamen honore concessio divinitus, dative antiquitus patriarchali sacrae amplitudini iuribus, quispiam spoliabitur. Quippe si tale quid usvenorit, et Alexandrinum (verbi causa) in urbe imperatrice commorantem, privilegiis patriarchalibus propterea quispiam spoliaverit, quod non degat in provincia sua; caput ipsum inutile reddet, tanquam surdum, vel cæcum, et quatuor, aut tribus duntaxat sensibus præditum. Ob hanc ipsam causam, ceu credi par est, jamdudum sancitum est, ut haud dubie per electionem instituantur etiam ii patriarchæ, qui cæteroque sacros sibi destinatos thronos; ob paganorum hostiles incursus, haud possident: Antiochenus, inquam, et Hierosolymitanus.

Quavis enim gloria thronorum suorum per vim exciderunt, tamen spiritualis gratia, secundum Davidem, non exolescet. Imo potius veniet Deus noster manifesto, nec silebitur; ut colligat sibi sanctos suos, qui testamentum ipsius disponunt. Itaque complectendi sunt amanter ii patriarchæ, qui sanctissimis ecclesiis suis spoliati sunt, et exsules in alterius patriarchæ diocesi degunt, minimeque contumeliis afficiendi. Quippe sancitum canonibus est, ut eos consolemur, et omni cura susceptioneque dignemur; non injuriis afficiamus ob rerum humanarum inconstantiam, quæ lacrymis potius est digna, quam ut insolentiam gignere debeat. Cæterum cum sacrae Litteræ, Patrumque traditiones, episcopum Romanum appellent papam; itidemque Alexandrinum, et ipsum quoque Constantinopolitanum, ac Hierosolymitanum, archiepiscopos; solum vero Antiochenum patriarcham: qui fieri potest, ut Antiochena ecclesia non patiatur injuriam, quæ intelligat, reliquos etiam publice dici patriarchas? Omnino fit hoc propter identitatem honoris, et quod hi quinque patriarchæ vicem unius capitis universi corporis obtineant, sanctarum videlicet Ecclesiarum Dei.

Quia vero quidam perhibent, nihil esse impedimento, quominus ubivis constituti pontifices, eodem cum patriarchis honore amplitudineque fruuntur, cum et ipsi docendi dignitate nacti sunt, et exemplo Mosis et Aaron in sanctis sanctorum consistant, incruentamque victimam offerant: respondemus per divinos sacrosque canones, solis patriarchis esse concessos orbis terrarum tractus. Unde fit, ut alius quispiam suo jure provinciam non habeat, vel aliud quodpiam jus sacerdotale: sed in ea duntaxat parte diocesis munere sacerdotali fungitur, quæ ipsi a sacra patriarchali amplitudine concessa est. Unde veluti qui mittantur a patriarchis, et vicem divinorum sanctorumque apostolorum impleant, apostolica quidem privilegia consecuti sunt (lingant enim et solvunt per se, ac ordinationes faciunt, et incruentam hostiam offerunt), at patriarchalia jura non obtinuerunt. Nec enim vel saccos, vel penulas multis insignitas crucibus induunt, nec tunicas frequenti littera gamma, triangulisque depictas. Hæc autem ita fiunt, quod

sanctorum apostolorum divinus cœtus martyrii stadium decurrens, manicis quidem ac loro subjectus fuerit, et discipulorum pedes absternerit linteo, atque Aaronis exemplo induerit humerale, tunicam talarem. Ephud, quibus illa prisca pellis Adamiæ massæ denotabatur: verum sanguis et aqua ex eorum latere non defluxit, quorum vicem gamma (59) tunicarum implent. Nec contumeliæ pallium induerunt. Nec eorum quisquam lapis angularis vocatus fuit, sicut Domius ille Deusque noster. Nec fidei talentum per quemlibet ipsorum in universum orbem terrarum dilatatum fuit, sed hic Romam, ille ad Indos vel Britannos, alius ad Gallos doctrinæ latices derivavit. Solus ille Christus ac Deus noster aderat ubique, atque universa gaudio implebat. Unde fit, ut sanctissimi patriarchæ, qui sanctarum ecclesiarum capitis Dei vicem implent, saceos induant, tunicasque fluviis ac triangulis, penulas multis crucibus depictas; ac pariter in omnibus Ecclesiis nominatim referantur. Idem baculo, perinde ac arundine Christus Deusque noster, spectabiles sese reddunt. Cæteri pontifices et antistites, perinde ac Aaron illa virga, quæ magni mysterii significandi causa floruit, vel instar magni illius apostoli Petri, qui ex ipso Deo audivit, Pasce oves meas. Et quoniam vero est simile, quempiam interrogare, quæ vocabuli papa significatio sit, quæ patriarchæ, quæ archiepiscopi; et quamobrem horum quinque capitum facultas atque privilegia sint eadem, uti declaratum fuit, cum eorumdem nomina sint diversa: necessario putavimus horum quoque velut apicem tangendum.

Apud Latinos papa dicitur Pater. Et apud Judæos patriarcha dicitur princeps sive Pater patriarum. Similiter archiepiscopus, erit episcoporum Pater. Licet ergo papæ, patriarchæ, et archiepiscopi significata, linguæ ratione diversa sunt, nullo tamen modo potestate differunt. Quamobrem omnes etiam communi nomine patriarchæ dicuntur. Sanctus quidem ille Silvester, qui primus Romæ pontificatum obtinuit, et qui primus Antiochiæ pontifex fuit Evulus, non abs re Patres appellati fuere. Quippe necdum erant patriarchæ, qui a Patribus instituuntur. Similiter et Alexandrinus propterea vocatus fuit papa quod sanctus ille Cyrillus in tertia synodo privilegia papæ Romani, Cælestini scilicet, acceperit. Cum autem religio jam pervagata fuisset fines orbis terrarum, ut urbs fere quælibet episcopum obtinisset: ipsa pietatis ratio poscebat, ut Hierosolymis et sepulchrum Domini nostri Jesu Christi. Nam magna isthæc urbs Constantinopolis jam ante honorem obtinuerat, uti supra dictum fuit, pro-

α μρτυρίου στέδιον τρέχουσα, χειροπέδαις μὲν καὶ φραγγέλλῳ καθυποβέβληται, καὶ πόδας μαθητῶν ἐκ λεντίου ἀπέσιμηξε, καὶ ἐνεοδύσατο κατὰ Ἄαρὼν τὴν ἐπωμίδα, καὶ τὸν ποδήρη. καὶ τὸ ἐρωθεῖ τι τὸ ἀρχαῖον σημαίνοντα κώδιον τοῦ Ἀδαμιαίου φραγγέλλου· αἷμα δὲ καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτῶν ἐκπέφρυσεν, ὡς ἀναπληροῦσι τόπον τὰ τῶν στυγίων γαμιμάτια. Οὐδὲ τὴν χλατίναν τῆς Ἰδοῦς ἐνεοδύσαντο. Οὐδὲ τις αὐτῶν λίθος ἀκογωνιαστος ὤμασται, ὡς ὁ Κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν. Οὐδὲ τὸ πῖσι πῖστεως τάλαντον δι' ἐκάστου αὐτῶν εἰς πᾶσαν οἰκουμένην ἐφήλωται, ἀλλ' ὁ μὲν ἐν Ῥώμῃ, ὁ δὲ ἐν Ἰνδοῖς ἢ Βρεττανοῖς, ὁ δὲ ἐν Γαλάταις τοὺς τῆς ἁσκαλίης μετώχευσε πῖθικας. Μόνος δὲ ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν πανταχοῦ παρῆν, καὶ χαρᾶς τὰ πάντα ἐπλήρωσεν. Ὅθεν καὶ οἱ ἀγιώτατοι πατριάρχαι, τὸν ἀναπληροῦντες τῆς κεφαλῆς τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ, ἐνεοδύσκονται σάκκους, καὶ μετωπιῶν καὶ τριγωνίων στιχάρια, καὶ διὰ πάλωστρον φαινυλίαν, καὶ εἰς πάσας τὰς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν ἀναφέρονται. Τῇ δὲ βλάβῳ, ὡς ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν τῷ καλῶν τῆς ἕσθρας, ἀποστεινύονται. Οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἡγούμενοι, ὡς ὁ Ἄαρὼν τῇ βλάβῳ ἐκείνῃ τῇ βλαστησάτῃ κατὰ μέγιστον μυστηρίου προδύλωσιν, ἢ ὡς ὁ μέγας ἀπόστολος Πέτρος, ὁ ἀκούσας παρὰ θεοῦ, Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Ἐπεὶ δὲ τῶν εἰκότων ἐστὶν ἐρωτησαί τινα, τὴν ἢ τοῦ πάπα σημεῖον, καὶ τίς ἢ τοῦ πατριάρχου ἰσχύς, καὶ τίς ἢ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ διατί τῶν πᾶσι κεφαλῶν ἢ μὲν ἐνέργεια καὶ τὰ προνόμια ταύτης, καθὼς διεληφται, τὰ δὲ ὀνόματα ταύτων ἐστὶν διάφορα, δεόν ἐλογισάμεθα καὶ τὰ περὶ τούτων ἐκκορυφῶσαι.

Πάπας παρὰ Λατίνοις κέκληται ὁ Πατήρ. Ἐκ παρὰ Ἰουδαίους πατριάρχης, ὁ ἀρχων ἦτοι ὁ Πάπας τῶν πατριῶν. Καὶ ἀρχιεπίσκοπος ὁμοίως, ὁ ἱσχυρῶν Πατήρ. Κἀν ἰσοῦν ὡς τοῦ πάπα, τοῦ πατριάρχου, καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τὰ σημεῖονα τῆς ἐκείνης διαφορά, ἀλλὰ δύναται κατὰ μὴδὲν διαφέρειν. Διὸ καὶ πάντες κοινῶν ὀνόματι πατριάρχῃ κατονομάζονται. Ὁ γοῦν πρῶτως ἀρχιερεῖς ἐν Ῥώμῃ ἀγίοις Σιδεστροῖς, καὶ ὁ πρῶτως ἀρχιερεῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ Εὐδοκός, ἐκλήθησαν εὐλόγως Πατέρες. Οὕτω γὰρ ἦσαν πατριάρχαι, παρὰ τῶν Πατέρων προδύλλομενοι. Ἐξούτως καὶ ὁ Ἀλιεπνεῖς ἐκλήθη πάπας, διὰ τὸ λαβεῖν τὸν ἅγιον κίβλιον κατὰ τὴν τρίτην σύνοδον τοῦ πάπα Ῥώμης, τοῦ Κιλεστίνου φημί, τὰ προνόμια. Τῆς δὲ εὐσεβείας ἕνεκα δραμούσης εἰς τῆς οἰκουμένης τὰ πέρας, καὶ πάλω ἐκάστης σχεδὸν λαβούσης ἐπίσκοπον, ἐδέξασθαι μνηστῆνι θεαρέτως καὶ εὐσεβῶς καὶ τὴν Ἰουδαίαν, διὰ τὰ ἅγια πάθη καὶ τὸν τάφον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ γὰρ μεγαλόπολις προτεῖται, καθὼς προεφίηται, διὰ τὸ εἰς ταύτην μετανεχθῆναι τὸ σκήπτρον τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας. Μετανομή-

VARIÆ LECTIONES.

77 φραγγέλλῳ. 78 μετωπέδαις.

NOTÆ.

(59) Figura litteræ gamma.

σθησαν οὖν οἱ ἐν ταύταις ἀρχιεπιτεύοντες, ἀρχιεπίσκοποι ἄρχαι δηλονότι καὶ κεφαλαὶ πολλῶν ἐπισκόπων. Ταῦτόν δέ ἐστιν εἰπεῖν, Πατέρες καὶ πατριάρχαι. Ἐκ τούτου δὲ διαφορά τις οὐκ ἔστι μέσον αὐτῶν. Ὁ γὰρ πατήρ τοῦ ἔθνους τοῦδε τυχόν, πατήρ ἐστι καὶ ἱερατικῆς φυλῆς καὶ λαϊκῆς, ὡς ὁ Ἰακώβ τῶν ἰβ' φυλῶν Ἰσραήλ. Καὶ ἄρχων ἐπισκόπων, ἐξαναγκησθεὶς ἐστὶ πατήρ καὶ ἐπισκόπων καὶ λαϊκῶν ὁ δὲ Γοθθίας οὐ καλεῖται ἀρχιεπίσκοπος, ὡς ἄρχων ἐπισκόπων καὶ προβολεύς, ἀλλ' ὡς ἀρχὴ ἐπισκόπων. Ἀρισθὴ γὰρ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων, τὰς μὲν ἔχουσας διοικήσεις πολλὰς πόλεις, ὑπὸ ἐπισκόπων κυβερνωμένας, παρὰ μητροπολιτῶν διεξάγεσθαι, οὐκ καὶ πρῶτους οἱ κανόνες ὀνομάζουσι ἃς δὲ μὴ ἔχουσας ὑφ' ἑαυτὰς πόλεις τινὰς ὑπὸ ἐπισκόπων ἰθνημένους, παρὰ ἀρχιεπισκόπων ἱερατεύεσθαι ὥστε μειονεκτεῖν μὲν αὐτάς τῶν μητροπόλεων, ὑπερερεῖν δὲ τῶν ἐπισκόπων. Οὕτω λυθείσης καὶ τῆς τοιαύτης ἀμφιβολίας, ἤθελον εἰπεῖν, ὅτου χάριν ὁ πάπας Ῥώμης οἰκουμηνικός πάπας λέγεται, ὡσαύτως καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, οἰκουμηνικός πατριάρχης ὁ δὲ λοιποὶ πατριάρχαι, καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς ὄντες τάξεως, κλήσεώς τε καὶ τιμῆς, καὶ ταύτης οὐκ ἔτυχον τῆς ἀνακηρύξεως. Ἐπεὶ δὲ τὸν μὲν πάπαν, τὸ τῆς φιλαυτίας δαιμόνιον τῆς τῶν λοιπῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν ἀπέστησεν ὀμνηγύρεως, καὶ εἰς μόνην τὴν Δύσιν ἔστενωχώρησε ὃν δὲ Κωνσταντινουπόλεως βλέπω μηδενὶ τῶν προνομίων τοῦ πάπας κτακοσμούμενον (οὔτε γὰρ τῷ τῆς βασιλείας λώρω κατὰ τὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου νομιζόμενον θέσπισμα καταστέφεται, οὔτε κοκκοβαφεῖ πεδίλοις κατὰ τὸ τυπωθὲν θεατρῶνται, ἀλλ' οἷο' ἑτέρω προνομίῳ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης κέχρηται, καὶ διὰ τούτου οἱ πόδες αὐτοῦ ἴστανται ἐν εἰδύτητι, καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ παντοῖα συνέσει, κτὰ τὸν Δαβὶδ, πεπολιώται ἃ καὶ τὰς οἰκίας δὲ ὑπογραφὰς ὡς οἰκουμηνικός οὐ μεγεθύνει πατήρ, κτὴν παρ' ἡμῶν οὕτω κέκληται καὶ δεδῶξασθαι) τὴν μὲν περὶ τούτου συζήτησιν, ὡς ἀλουσιτελῆ, παρατρέχω. Ἀπολογουμαι δὲ πρὸς τοὺς λέγοντας τολμηρῶς, ὀφείλειν τῆς πατριαρχικῆς ἀποξενουῖσθαι τιμῆς τὸν Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων. Κεκανόμισται γὰρ, φασί, μηδ' ἐν ἀρχιερεῦσι συντάττεσθαι τοὺς μὴ ριψοκινδύνως ἀπερχομένους ἀρχιερεῖς εἰς τοὺς παρὰ Βαρδάρων κτεχομένους θρόνους αὐτῶν, μηδ' τὸν τοῦ μαρτυρίου προαρπάζοντος στέφανον. Ὡς εἰ μὲν εἰσὶ λαῖκοι οἱ τοιαῦτα καθά τι μάταιον ἀμύλωμα κατὰ τῶν ἁγίων κεφαλῶν ὠδιντήσαντες, συγγνώμης ἀξιωθήσονται κατὰ πολλὴν ἐπιείκειαν. Γέγραπται γὰρ Ὁ χρὴ Ῥωμαῖον ἄνδρα νόμους (ταῦτόν δ' ἐστὶν εἰπεῖν καὶ κανόνες) ἀγνοεῖν. Ὅτι κτὴν χειρώνας τίς ἐστι, κτὴν σφραξί, οἴκοθεν εἰδέναι νόμους ἢ κανόνες μὴ συγχωρούμενος ἐστιν, ἀλλ' οἱ τούτους κατὰ σπουδαίους ἀργυρογνώμονας μεταλλεύοντες.

Ὅσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίνεται εἶσος ὥρη ἃνibus dicendum) non oportet. Quippe licet aliquis manuaris sit opifex, et ex infima sæce plebis, quin leges aut canones per se norit, veniam impetrare non potest; cum qui leges et canones, instar industriorum argenti exploratorum, investigant, in hac urbe regia tot sint.

Quot folia et flores nascuntur tempore verno:

pterea quod in eam imperii Romanis ceptra fuissent translata. Itaque mutatis nominibus harum pontifices dicti sunt archiepiscopi, veluti principia et capita multorum episcoporum. Quod idem erit, ac si dixeris, Patres et patriarchæ. Unde nullum existit inter eos discrimen. Nam Pater hujus illiusve gentis, tam sacerdotialis, quam laicæ tribus est Pater, sicut Jacob duodecim tribuum Israelis. Et princeps episcoporum, necessario Pater est tum episcoporum, tum laicorum. Gotthiæ quidem antistes non propterea vocatur archiepiscopus, quod episcoporum princeps et ordinator sit, sed tanquam principium episcoporum. Quippe sanctis a Patribus est sancitum, ut eæ dioceses, quæ multas habent urbes sub episcoporum gubernatione constitutas, a metropolitans administrarentur, quos etiam ipsi canones appellunt primos: quæ vero sub se non habent urbes aliquas, episcoporum regimini subditas, archiepiscopos habeant pontifices: ut inferiores hæ quidem sint metropolibus, at episcopatibus superiores. In hunc modum, hoc etiam ambiguo soluto, volebant equidem dicere, quam obrem papa Romanus appelletur universalis Papa, similiterque Constantinopolis archiepiscopus, universalis patriarcha: cum reliqui patriarchæ, licet ejusdem sint ordinis, appellationis et honoris, ita proclamari non soleant. Sed quando papam Romanum malus ambitionis ille genius a reliquorum sanctissimorum patriarcharum cœtu avulsit, et in Occidentem duntaxat coarctavit; cum interim videant Constantinopolitanam nullo papæ privilegio semet ornantem (quippe nec regni coronatur fascia, secundum id, quod sancti Constantini statutum esse putatur, nec cum coccineis calceis, ut ibidem sancitur; velut in spectaculo semet exhibet; nec aliud denique Romæ veteris papæ privilegium usurpat: ideoque stant pedes ejus in rectitudine, et caput ejus omnigena prudentia, quemadmodum Davides loquitur, incanuit. Idem ne subscriptiones quidem suas magnificas facit, tanquam pater universalis; licet a nobis ita vocetur et celebretur (equidem de hoc disquisitionem, velut infrugiferam, instituere supersedeo. Facere tamen non possum, quin iis respondeam, qui audacter prædicant, a dignitate patriarchali removendis Antiochenum et Hierosolymitanum. Quiræ canonibus statutum est, inquit, ne quidem inter pontifices recensendos esse, qui non vel extremo cum periculo se conferant ad thronos suos a Barbaris occupatos, nec martyrii coronam præripiant. Nimirum si laici sunt, qui talia veluti stolidum quemdam abortum adversus sacra sancta capita parturierunt, veniam merebuntur ex singulari quadam nostra moderatione. Cæteroquin enim scriptum est: Hominem Romanum ignorare leges (idein et de cano-

qui quidem cuivis ad manum sunt, tanquam libe-
 rale quoddam et nullo constans pretio epulum :
 neque dubium est, quin horum doctrinæ mulso
 dulcescere possit istorum ignorationis absinthium.
 Sin autem sacro pontificum catalogo continentur,
 babæ! quonam modo quis horum condemnationem
 expresserit? Quam enim merebitur is veniam, qui
 cum se canones docere profiteatur, canonum tamen
 cratissimam non videt, quæ ipsum prope montem
 Athon superat? Omnino nullam. Imo potius ex
 omnipotenti Deo audiet. Tu rejecisti justitiam, et
 ego rejiciam te, ne mihi sis sacerdos. Quapropter
 omni de hoc contentione ommissa, scripto præsentī
 ad tollendum omne scandalum inseram **xxvii**
 canonem coactæ in magni palatii Trullo sanctæ ac
 universalis synodi, quæ quinta et sexta dici solet :
 qui sane canon ita sonat ad verbum : *Quia diversis
 temporibus Barbarorum impressiones acciderunt,
 et urbes hinc plurimæ reductæ sunt in potestatem
 impiorum, ita ut deinceps hujus talis urbis præses
 post ordinationem suam non potuerit thronum
 suum accipere, atque in eo pro conditione sacerdo-
 tili collocari, et usu recepta consuetudine tam ordi-
 nationes, quam alia omnia, quæ ad episcopi perti-
 nent officium, perficere atque exercere: nos dignita-
 tem et venerationem sacerdotii tuentes, minimeque
 volentes, ut injuria paganorum juribus ecclesiasti-
 cis detrimento sit, in hunc modum ordinatis, et ob
 causam supra positam thronos suos non possidentibus,
 jus suum absque præjudicio sic conservandum
 decrevimus, ut et ordinationes diversorum clericorum
 juxta canones instituant, et auctoritate præsi-
 dentis servandum modum fruantur, ac denique firma
 et rata sit omnis ab ipsis profecta administratio.*
*Non enim accuratissime per necessitatis tempus circumscripta,
 lex dispensationis in angustum coegetur*
 venoμισμένη εἶναι πᾶσιν ὑπ' αὐτῶν προΐουσιν διοίκησιν.

περιγραφείσης, ὃ τῆς οἰκονομίας ὅρος περιορισθήσεται. »
 Præter hunc vero canonem, scripto præsentī
 lectores moneo, etiam edictum quoddam estare
 memorandi imperatoris. domini Alexii Comneni,
 mense Novembri secundæ indictionis publicatum,
 ac fiscalibus et ecclesiasticis secretis insertum,
 quod statuit (60), non solum debere citra ullum
 impedimentum eligi pontifices in orientales Eccle-
 sias, a paganis possessas, licet ii, qui ad eas
 renuntiantur, quos sortiti sunt thronos accipere
 nequeant propter malitiam paganorum : verum
 etiam quod post ordinationem habere debeant,
 quæcunque ante illam Constantinopoli habebant
 jura : nimirum abbatias, adelphatorum anno-
 nas (61), et reliqua. Atque nos quidem hæc ita
 rogati perscripsimus. Cæterum Deus ille pacis, qui
 per Davidem prophetam dixit : Si populus meus
 præcepta mea servaverit, in virga visitabo inimi-
 cos eorum, et in flagellis iniquitates eorum ;

ἂ παρὰ ταύτη τῇ βασιλευσίῃ τῶν πόλεων καθεστή-
 κται, καὶ πρόκειται τῷ βουλομένῳ παντὶ φιλότατος
 πανδασία καὶ ἀπραγμάτευτος, καὶ πάντως τῷ με-
 λικράτῃ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἐμελιτώθη τὸ τῆς
 ἀγνοίας ἐκείνων ἀψίθιον. Εἰ δὲ τοῦ θεοῦ καταλόγῳ
 τῶν ἀρχιερέων εἰσι, βαβαί ! πῶς ἂν τις εἶπη καὶ ἐ-
 ηγήσεται τὴν ἐπαγομένην τούτοις κατέκρισιν ; Ποίᾳ
 γὰρ συγγνώμῃ ἀξιωθήσεται ὁ διδάσκων κανόνας
 ἐπαγγεϊλάμενος, καὶ κανόνων μὴ βλέπων παχύτητα,
 τὸν Ἄθων αὐτὸν σχεδὸν ὑπερβαίνουσιν ; Πάντως εὐ-
 δεμιάς · ἀκούσει δὲ μᾶλλον ἀπὸ θεοῦ παντοκράτορος
 Κύ ἀπόσω δικαιοσύνην, κἀγὼ ἀποσώμαί σε τοῦ μὴ
 ἱερατεῦναι μοι. Ὅθεν τὴν περὶ τούτου πολλὴν ἀν-
 λογιαν καταλιπὼν, καταστρωννύω πρὸς περιείρησιν
 σκηνδόλου παντὸς τῆ παρούσῃ γραφῇ τὸν **λξ'** κανόνα
 τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου συστάσεως,
 ἀγίας καὶ οἰκουμένης συνόδου τῆς λεγομένης πενθ-
 ἐκτης, οὕτως ἐπὶ λέξεως ἔχοντα · εἰς Ἐπειδὴ κατὰ ἀε-
 φόρους καιροὺς βαρβαρικά γεγόνασιν ἔφοδοι, καὶ
 πλείστοι πόλεις ἐντεῦθεν ὑποχείριον τοῖς ἀνομοῖς
 κατέστησαν, ὡς ἐντεῦθεν μὴ δυνήθηται τὸν τῆς
 τοιαύτης πόλεως πρόεδρον μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ
 χειροτονίαν τὸν οἰκεῖον θρόνον καταλαθεῖν, καὶ
 ἐν αὐτῷ ἱερατικῇ καταστάσει ἐνιδρυθῆναι, καὶ
 οὕτω κατὰ τὸ κρητῆσαν ἔθος τὰς χειροτονίας,
 καὶ πάντα, ἃ τῷ ἐπισκόπῳ ἀνήκει, πράττειν καὶ
 μεταχειρίζεσθαι, ἡμεῖς τὸ τίμιον καὶ σεβέ-
 σμιον τῇ ἱερῶσύνῃ φυλάττοντες, καὶ μηδενὸς
 πρὸς λύμην τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαιῶν τῆς
 ἐθνικῆς ἐπήρειαν ἐνεργεσθαι βουλόμενοι, τῷ
 οὕτω χειροτονηθεῖσι, καὶ διὰ τὴν προκειμένην
 αἰτίαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν μὴ ἐγκαταστᾶσι θρόνοις,
 τὸ ἀποκριμάτιστον συντηρηθῆναι συνειρωτάμενοι ·
 ὥστε καὶ χειροτονίας διαφόρων κληρικῶν κων-
 νικῶς ποιεῖν, καὶ τῇ τῆς προεδρείας εὐθηνῶς
 κατὰ τὸν ἴδιον ὅρον κεχρηθῆσαι, καὶ βεβαίαν καὶ
 ὀφθαλμῶδες ἀπό τοῦ τῆς ἀνάγκης κειροῦ τῆς ἀκριβοῦς

Σὺν τῷ τοιοῦτῳ δὲ κανόνι ἀναδιδάσκω τοὺς ἐν τῇ
 χάνοντας τῇ παρουσίᾳ γραφῇ, ὡς καὶ πρότερον
 ἔστι τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ
 Κομνηνοῦ, κατὰ τὸν Νοέμβριον μῆνα τῆς δευτέρας
 ἐπιμεμήσεως ἀπολυθεῖσα, καὶ τοῖς δημοσιτικοῖς καὶ
 ἐκκλησιαστικοῖς σεκρέτοις καταστρωθεῖσα, καὶ ἐ-
 οριζομένη μὴ μόνον ἀπαρεμποδίστως ἀρχιερεῖς ἐπι-
 ζεσθαι εἰς τὰς ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας, τὰς κατὰ τῶν
 ἔθνων κατεχομένας, κἂν οὐ δύνανται οἱ ἐν αὐταῖς
 ἐπισηρτοῦμενοι καταλαμβάνειν τοὺς λεγόντας τῶν
 τοῦ θρόνου διὰ τὴν ἐθνικὴν κακίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ
 τὴν χειροτονίαν ἔχειν ὅσα πρὸ ταύτης ἔσθον ἀπὸ
 τῶν μεγαλόπολιν δικαία. Ἐγουμενείας δηλατῶς, ἀδελ-
 φάτων σιτηρέσις, καὶ λοιπά. Καὶ ἡμεῖς μὴν ἐπιθε-
 ῖσθαι ἠξιώθημεν, ταῦτα γράψαμεν. Ὁ δὲ τῆς εἰρήνης
 θεός, ὁ εἰπὼν διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ · Ἐάν ὁ λόγος
 μου τὰς ἐντολάς μου φυλάξῃ, ἐν βίβῳ τοῦ ἐχθροῦ
 αὐτῶν ἐπισκέψομαι, καὶ ἐν μάστιγι τὰς ἀδικίας αὐ-

NOTÆ.

(60) Vide Novellam sextam Alexii Comneni.

(61) Quæ proportiones fratrum sunt, uti vocantur.

τῶν ὃ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπὸ τῶν ἀγαπῶντων με, οὐδ' οὐ μὴ θεβηλώσω τὴν διαθήκην μου ὃ τὴν μὴν ἔθνηκὴν ἀπίστην διασκορπίσει ὡσεὶ κονιορτὸν ἀπὸ ἄλωνος θερινῆς, τοὺς δὲ ὄσιους αὐτοῦ συναγάγῃ, καὶ δώσει αὐτοῖς χώρας ἔθνῶν καὶ φυλάς. Καὶ ἔρει πᾶς ὁ λαός ὃ Ἐὐλόγητός Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα. Γένοιτο, γένοιτο.

ΤΟΥ ΑΓΤΟΥ

« Μελέτη, χάριν τῶν δύο ὀφφικίων, τοῦ τε χαρτοφύλακος, καὶ τοῦ πρωτεκδικίου. »

Τοῦ μεγάλου διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας Παύλου τοῦ θεοκλήρικος λέγοντος. Οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὤφειλεν ὁ πρωτεκδικίος ἀρκεῖσθαι τοῖς δεδομένοις αὐτῷ, καὶ κατ' ἰχνα τῷ βαίνειν τῶν πρὸ αὐτοῦ, παντοία σοφία τῶν πλειόνων κεκοσμημένων τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ αὐτός ἐστι, καὶ τὰ ὑψηλότατα τῆς ἀγιοτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐνεργησάντων ὀφφικία τιῶν δὲ καὶ κατὰ γνησίους περὶ ἡμετέρων ἀετιδεῖς, καὶ εἰς τὸν μέγαν φησάντων θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὰ κυρωθέντα διὰ χρόνων ἀμνημονεύτων σχεδὸν, μὴ σπεύδειν ἀλλοιωθῆναι κατὰ σηπύρας αὐθημερὸν καὶ οὕτω ῥιψοκινδύνως σκανδαλίζειν καὶ σκανδαλίζεσθαι ὃ θέλει δὲ μᾶλλον εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ὄσιους αὐτοῦ. Ἐπεὶ δ' οὐκ οἶδ' ὅπως παραδραμῶν τοὺς ἐγείροντας τὰ σκάνδαλα μύλωνας, καὶ τὰ διορισθέντα κανονικῶς κατὰ τῶν παραλυόντων ἀπερισκέπτως συνήθειαν μακρὰν ἐκκλησιαστικὴν οἰανδήτινα (καὶ ταύτην γὰρ κρατεῖν ὡς τοὺς θελους κανόνας νουμοθήτηται), καὶ ὑπερναδὰς τὸν ὀρῶντα, θέλει παρασαλεῦσαι τὰ τοῦ χαρτοφύλακος προνόμια, καὶ συνάψι τοῖς ἐκδικίοις λειτουργήμασι. κατὰ τινὰς ἑτεροφυῆ συμμοσχέοντες σώματα, καὶ πρὸς ἐπισύστασιν τοῦ οἰκείου θελήματος, κανόνσι χρῆται τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης τετάρτης συνόδου, πρὸς δὲ καὶ τισὶ ῥήμασι τοῦ ἀποκειμένου βιβλίου ἐν τῷ σκερτέφ τοῦ ἱεροῦ ἐκδικείου, περιστῶ καὶ αὐτὸς διὰ τῆς παρουσίας γραφῆς μου, καθὼς ἤξιωμα, τὰ τοῦτον, ὡς ἐγώμαι, δικαίως ἐπιστομίζοντα, καὶ τὸν κατὰ κειροῦς χαρτοφύλακα φιλαλήθως ἀποσεμνύοντα. Ἀπὸ τοῦ κγ κανόνος τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων χλ' ἀγίων Πατέρων, συκίνην ἐπικουρίαν ὁ πρωτεκδικίος ἰδιώστω, χάριν τοῦ κρίνειν ἰδιορθημάς μοναζόντων καὶ κληρικῶν, καὶ ἀνακρίνειν ἀποδημίας αὐτῶν, καὶ κατακρίνειν ὡς φυγαδίας δουλοπρεπεῖς. Πρὸ γὰρ ἐκείτων χρόνων μικρὸν τι πλέον ἢ ἔλαττον, τοῦ αἰοῦ δέμου βασιλέως τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαλλεῶς οὐρανῶσαντος, ὁ τοιοῦτος κανὼν ἐκπεφωνηται, ὅτε λόγος οὐκ ἦν ἐκδικίων ὄντων ἀπὸ τοῦ βίματος, λτικῶν δὲ ταῖς ἐκκλησίαις διδομένων ἐκάστοτε πρὸς ἐκδικήσιν. Καὶ τοῦτο δὴλόν ἐστιν ἀπὸ τοῦ οε' κανόνος τῆς ἐν Κερθαγῆν συνόδου, οὕτως διεξιόντος ῥητῶς ὃ Περὶ ἐκδικίων τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ὀφειλόντων ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἰτηθῆναι, σύμπασι. Ἐδοξεν αἰτῆσαι ἀπὸ τῶν βασιλέων

miseriordiam vero meam non dispergam a diligentiibus me, nec profanabo testamentum meum : is ergo paganorum quidem infidelitatem dissipet, veluti pulverem ex area aestiva, sanctos autem suos colligat, et paganorum eis det regiones ac tribus. Et dicat populus universus : Benedictus Dominus in sæculum. Fiat, fiat.

EJUSDEM

Meditatum, de duobus illis officii, chartularii scilicet, ac prini defensoris.

Cum magnus ille doctor Ecclesiam, divinusque præco Paulus dicat, non sibi quæpiam honorem sumere, sed a Deo vocatum ; sane debet primus defensor sibi concessis esse contentus, et defensorum suorum vestigiis insistere: quorum plerique, sicut et ipse, per Dei gratiam omnigena fuerunt ornati doctrina, supremasque sanctissimæ Dei majoris Ecclesiæ dignitates gesserunt, atque etiam aliqui genuinorum in morem pullorum aquilino- rum alas sumpserunt, et ad magnum illum Constantinopolis thronum pervenerunt : minimeque dare debeat operam, ut annis hominum prope memoriam excedentibus confirmata, mutarentur uno die, sepiarum in morem ; atque ita periculose tam offendere, quam offendi : sed velle potius pacem supra populum Dei, et supra sanctos ejus. Verum quia nescio quomodo mularibus excitantibus scandala præteritis, atque itidem iis, quæ canonice statuta sunt adversus inconsiderate violantes quamcunq; diuturnam consuetudinem ecclesiasticam (nam et illam perinde ratam esse debere sancitum est, atque sacros canones) et transcenso denique horizonte, privilegia chartularii concutere vult, et cum functionibus defensoriis conjungere, more quorundam, qui diversæ naturæ corpora sibimet inserendo copulant : cumque instituti sui probandi causa, sanctæ et universalis verbiæ synodi canonibus utatur, ac præsentibus quibusdam ex libro, qui servatur in secreto sacri defensorii : proferam et ipse hoc præsentis scripto, quemadmodum a me petitum est, quæ os huic non abs re, meo quidem judicio, sunt obturatura ; et vere cuivis pro tempore chartulario venerationem conciliatura. Igitur ex canone xxiii sanctorum Patrum, qui Chalcedone convenerunt, ficulnum præsidium sibi defensor quæsit, quasi judicet ipse de iis, quæ sunt officii monachorum et clericorum, quasque de horum peregrinationibus inquirat, easque veluti mancipiorum a fugia con- demnet. Nimirum annis paulo plus minusve centum ante clarissimum illum imperatorem Justinianum, qui hanc ecclesiam laudabiliter quasi quodam cælesti opere construxit, is canon publicatus fuit : quo tempore nullus erat sermo de defensoribus ex ordine sacro, sed ecclesiis semper laici defensionis causa dabantur. Atque

VARIÆ LECTIONES.

79 κατ' ἰχνα.

hoc manifestum est ex LXXV canone concili Carthaginien-
 sis, cujus hæc verba sunt : *De defensoribus Ecclesiarum, qui ab imperatore peti debent, visum est universis, petendos ab imperatoribus, propter afflictionem pauperum, quorum gravaminibus indesineret Ecclesia molestari: ut defensores eis, interveniente providentia episcoporum, eligantur adversus opulentorum tyrannidem.*

Idem paret hoc ex XV novella imperatoris Justiniani, quæ exstat libro VI Basilicorum, titulo XVIII in hanc sententiam : Defensores ex incolis cujuslibet urbis per vices eligi, licet illustres aliqui sint, et clarissimi : atque usque ad biennium defensionis munus sustinere. Quare cum defensores et eligantur, cen dictum est, et eorum munus certo temporis spatio definitur : nugantur sane, qui ex indicato canone stabiliri perhibent id, quod a primo defensore asseritur. Verba vero libri de officio primi defensoris, quæ propemodum hujusmodi sunt : *Oportet vos, si quis presbyterorum et diaconorum cum aliquo litem habebit, eum qui accusatur, tertium citare, secundum indicatum modum, et non obsequentem condemnare* : hæc, inquam, verba neque radicibus, neque vel rami, vel corticis respectu, jurisdictionem chartularii in universis sacris initiatis evertunt, et ad defensores transferunt.

Quippe non sic intelliguntur, de primi defensoris sententia, quasi possit is cogere vel invitos eos, qui a diaconis et presbyteris quibusdam conveniuntur, fortassis ipsi laici, ut apud eum causam dicant, ob quam postulatur. Nam temerarium istud est, ac ne patriarchali quidem sacæ amplitudini concessum, veluti legibus contrarium, quæ actores forum reorum sequi volunt. Quod si quis primi defensoris mentem probans (nam et molitiose agentibus quod aiunt, interdum benedicitur) vano cum fastu subjiciet, indicata verba loqui de duabus partibus, quæ diversis studiis non distinguantur ; sed quæ communis sacerdotii professione conjunctæ sint : is audiet, hoc modo temerarium vacationem et justiciam iudici non chartularii duntaxat jurisdictioni, verum etiam ipsius patriarchalis sacratissimi tribunalis. Quippe si hoc concessum sit, primus defensor jus dicit audacter, imo suprema cum potestate, adversus pontificem, et diaconos, et reliquos sacerdotes, magnis nonnunquam dignitatibus insignes, quæ ipsius etiam primi defensoris jurisdictionem ex diametro transcendunt. Quin et episcopianos sibi vindicare conabitur, veluti qui episcopi rationum sortitus sit. Quod sane, quam absurdum sit, ne dici quidem meretur. Cæterum quod quidam ait, eos qui a sacerdotibus apud defensores ob quamcumque causam vel civilem, vel criminalem, in jus rapiantur, per tres denuntiationes esse arcessendos, et condemnandos si non compareat (id enim omnino fiat necesse est si concessum fuerit, per

διὰ τὴν τῶν πενήτων κάκωσιν, ὧν τὰς ἐκκλησίας ἀπαύστως ἡ Ἐκκλησία παρενοχλεῖται, ὥστε ἐκδικῶς τοῦτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλέγεσθαι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. »

eis, interveniente providentia episcoporum, eligantur adversus opulentorum tyrannidem.

Ἐσαύτως καὶ ἀπὸ τῆς ἐ' νεαρᾶς τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, τῆς κειμένης ἐν βιβλίῳ Γ' τῶν βασιλικῶν, τίτλῳ ιη', καὶ διαλαμβανούσης, τοὺς ἐκδικῶς ἀπὸ τῶν κατοικῶν ἐκάστης πόλεως ἀμοιβᾶδόν ἐπιλέγεσθαι, κἄν ἰλλούσριοι τινες ὡσεὶ καὶ λαμπρότατα καὶ ἐπὶ μόνῃ διετία τὸ τῆς ἐκδικήσεως ὑπέχειν τοῦτος λειτουργήματα. Τῶν γοῦν ἐκδικῶν ἐπιλεγόμενος ὡς εἴρηται, καὶ τῆς λειτουργίας αὐτῶν μετρουμένης χρονικῆ διαστήματι, εἰκασιμυθούσιν οἱ λέγοντες, ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος κανόνος στηρίζεσθαι τὸ πρὸς τὸ πρωτεύοντι λεγόμενον. Τὰ δὲ ῥήματα τοῦ πρωτεύοντος βιβλίου, τὰ οὕτω πῶς κατὰ ῥῆμα διαλαμβάνονται :

« Δεῖ ὑμᾶς, εἴ τις τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων δικὴν ἔξει μετὰ τιος, προκαλεῖσθαι 80 τὸν διακαλούμενον ἐκ τριῶν κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον, καὶ μὴ ὑπεκόντα καταδικάζειν. Ὁ καταπαύσθαι προθέλυμον, οὐδ' εἰ ἀποσπάσει, οὐδ' εἰ φιλοῦσι, τὴν κατὰ πάντων τῶν ἱερωμένων δικαιοδοσίαν τοῦ χαρτοφύλακος, καὶ πρὸς τοὺς ἐκδικῶς μεταφρατεύονται. Οὐδὲ γὰρ ἐκλαμβάνονται, καθὼς φησὶν ὁ πρωτεύων ἐκδικῶς, εἰς τὸ δύνασθαι τοῦτον καταδικάζειν καὶ ἀκοῦσαι τοὺς ἐνοχομένους παρὰ διακόνων καὶ πρεσβυτέρων τινῶν, ἴσως ὄντας καὶ λαϊκοὺς, ἀπολογισθῆναι πρὸς τοὺς περὶ ὧν ἡ αἰτία ἐστίν. Τοῦτο γὰρ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν θεοῦ μαρτυρίαν ἐστίν, ὡς ὑπεναντίον τοῖς νόμοις, ὡς διορισθέντες τῶν ἐνοχομένων τῶν φόρων τοὺς ἐνοχοῦσας εἶσθαι. Εἰ δὲ τις τὸν πρωτεύοντι θελήσῃ ἀντιθέμενος (εὐλογοῦνται γὰρ, φησὶ, καὶ καταπαύοντες ἐνίοτε), ὑποθήσει κενεμάτων, τὰ ῥηθέντα ῥήματα διαλέγεσθαι περὶ μερῶν μὴ μερισθέντων διαφορῶν ἐπιτηδεύμασιν, ἀλλ' ἡνωμένων τῆς ἱερωσύνης τῶ ἐπαγγέλματι, ἀκούσει διὰ τοῦτου σχολῶν τομμηρῶν καταφύγεσθαι καὶ παύσασιν, μὴ μόνον τῆς δικαιοδοσίας τοῦ χαρτοφύλακος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πατριάρχικου θεοτάτου βήματος. Εἰ γὰρ τοῦτο δοθῆναι, δικαιοδοτήσει θαρρόντως, μάλιστα δ' εἰπεῖν ἐκκλησιαστικῶς ὁ πρωτεύων, κατὰ ἀρχιερέων, καὶ δικόνων, καὶ λοιπῶν τῶν τοῦ βήματος, ἐστὶν ὅτι καὶ μεγάλα δικαιοδοσιῶν ὀφφίδια, καὶ τὴν πρωτεύοντικὴν ἰουριδικτίονα κατὰ διάμετρον ὑπερβαίνει. Ζητήσῃ δὲ καὶ τοὺς ἐπισκοπικαίους σφετερίσασθαι, ὡς ἐπισκόπου κληρωσάμενος λογοθέσιον. ὡς παρὰ ὅτι ἄτοπον, οὐδὲ λέγεσθαι ἄξιον. Τὸ δὲ λέγειν τὰς τοὺς ἐκδικῶς παρὰ τοὺς ἐκδικῶς ἑρῶ τινος τῶν τοῦ βήματος περὶ χρηματικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς οἰκισθῆναι ὑποθέσεως, ὀφθαλμῶν μετακαλεῖσθαι διὰ μηνυμάτων τριῶν, καὶ καταδικάζεσθαι μὴ ὑπέκοντες (οὕτω γὰρ ἀνάγκη πᾶσα πρόκειται γίνεσθαι, εἰ δοθῆναι διὰ τῶν ῥηθέντων ῥημάτων τοῦ πρωτεύοντος

VARLE LECTIONES.

80 προκαλεσθαι.

κοῦ βιβλίου λαβεῖν τὸν πρωτεύδικον, ἄδειαν περὶ ἅπασης ὑποθέσεως δικάζειν διακόνους καὶ ἱερεῖς μετὰ τῶν ἀντιθούτων, αὐτοῖς), πῶς οὐκ ἔστι τῆς πρωτεύδικου σοφίας ἀνάξιον; Βαβαί γάρ, πόσα τούτου δοθέντος ἔθετοῦνται θεϊστάτα νόμιμα! πόσα Πατέρων λέων ὀρθοδόξων θεσπιωθήματα! πόσα Βασιλέων θείων δόγματα καὶ διδάγματα, τοὺς ἐναγομένων παντοίως συνάγοντα, [καὶ] δι' ἐπιφωνημάτων τριακονθημέρων μετκαλουμένους, καὶ διπλαῖς ἐκκλητοῖς τὴν τούτων καταδικὴν μετεωρίζοντα! Πάντως πολλὰ, καὶ πάντα σχεδὸν ἀριθμὸν υπερβαίνοντα Συνάγεται τοίνυν ἀπροσπαθῶς, καὶ τὴν ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων ἀναφαινομένην δῆθεν ἀσάφειαν συναρμολογεῖσθαι καλῶς τῇ περὶ ἐλευθεριῶν λοιπῇ τοῦ βιβλίου γραφῇ· καὶ τοὺς παρὰ προσυτέρων ἢ διακόνων ἐλχομένους παρὰ τοῖς θεοσεβεστάτοις ἐκδίκους χάριν ἐλευθεροοούντων ἢ δουλαγωγουμένων τινῶν, καὶ μετὰ τρεῖς διακλαῖας μὴ πειθομένους ἔλθεῖν, μονομερῶς κατακρίνεσθαι, διὰ τὰ νομιμα θεῖα θεσπίσματα, τὰ τὴν ἐλευθερίαν ὑπὲρ πάντα σχεδὸν περιβάλλοντα, καὶ ἐξ ἐπιπέδου διοριζόμενα τὴν τάτης ζήτησιν γίνεσθαι, καὶ μὴ ὠφελεῖσθαι τοὺς οὕτω τὴν καταδικὴν καθ' ἑαυτῶν σχεδιάσαντας, ἐκ τοῦ εἶναι τοῦ βήματος τῆς ἐλευθερίας τοὺς ἀντιλήπτορας. Οὕτω δὲ τούτων ἔχόντων, δικαίως ἐπιτραπήσεται ὁ πρωτεύδικος, τῶν μὲν χάριν ἐλευθερίας τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζητούντων βοῦθειαν, μετὰ δικαιοδοσίας ἀντιλαμβάνεσθαι· τῶν δὲ λοιπῶν προσφύγων ἀντιποιεῖσθαι, ὥσπερ καὶ ὅπου νεόμισται· καὶ συνίστασθαι μᾶλλον τούτοις, καὶ ἐκδικεῖν ἀπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων αὐτοὺς, καθὼς που καὶ κέκληται. Οὕτω γὰρ ποιῶν, καὶ φυλάξας ὅσως τὰ ὅσια δεόντως δισυθησέτω. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπογράφοντες ἐγράψαν εἰς ἑκτροπὴν τῶν παρὰ τοῦ πρωτεύδικου προτιθεμένων, καὶ παρασπωμένων τὰ παρὰ τοῦ χαρτοφύλακος ἀμέμπτως νεμόμενα δικαία. Ῥητέον δὲ καὶ τὰ συνιστῶντα τὸν χαρτοφύλακα. Εἰπάτω δὲ μᾶλλον ταῦτα τῆς ἀληθείας τὸ στόμα, καὶ τῆς δικαιοσύνης ὁ ἥλιος. Οὐδὲ γὰρ εἴκοθεν εἴπωμεν ἐπιμύθειον, κατὰ τοὺς κνηθόμενους τὰς ἀκοὰς, τῷ λόγῳ τοῦ διαφέροντος, καὶ τοὺς ἐπὶ ὕδατος ἀντιλογίαις δοκιμάζοντας τὰ ἀμφίβολα· ἀλλ' ἐκεῖνα διπλόης πάσης ἐκτὸς σχεδιάσομεν, ὅσα πεῖρα μακρὰ, καὶ χρόνος πολὺς, καὶ θείων Γραφῶν ἀνάγνωσις ἡμᾶς ἀνεδίδαξαν. Ἀρχτέον οὖν, ὅθεν ἀρχεσθαι ἄμεινον· καὶ κορευτέον ἐκ

diuturnus usus longi temporis exercitatio, et sacrarum Litterarum lectio nos docuerunt. Incipiendum igitur, unde præstat initium fieri: et a facultate majorem ad facultatem progrediendum.

Κεφαλή τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐστὶ, μετὰ τὴν πρώτην ἀναρχον. καὶ αἰδίων, καὶ ἀπειροδύναμον κεφαλὴν, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ πνευματικὸς νυμφίος αὐτῆς ὁ ἀπατὰ καιροῦς ἀγιώτατος οἰκουμένικὸς πατριάρχης. Τῶν γοῦν ἀκκλησιαστικῶν δικαίων διαιρουμένων διχῆ, εἰς τε τὰ διαφέροντα τῇ Ἐκκλησίᾳ πολυειδῶς, καὶ εἰς τὰ τῷ πατριάρχῃ προσκυρωθέντα κανονικῶς, ἐδέησε τοῖς τὰ τῆς Ἐκκλησίας ὀρθοτέτασιν ὀρθοδόξοις ἡμῶν αὐτοκράτορσιν, καταιμῆρσαι ταῦτα πρὸς πάντες θεκρέτων εὐαγῆ λογο-

indicata verba libri de officio primi defensoris, potestatem consequi primum defensorem, quavis in causa judicandi diaconos et sacerdotes, cum eorum adversariis), id vero quo pacto sapientiam primi defensoris non indignum est? Babæ, quot illò concessio sacratissimæ leges abolentur! quot orthodoxorum principum sanctiones! quot sancto rum Patrum decreta pariter et doctrinæ? quæ variis modis reis favent, dum eos per edicta triginta dierum arcessunt, et duabus appellationibus condemnationem eorum suspendunt? Multæ, haud dubie, atque omnem numerum excedentes. Itaque nullo interveniente animi affectu colligitur, emergentem ex hisce verbis obscuritatem ambigam, recte conciliari per id, quod in eodem libro deinceps perscriptum est de libertatibus nimirum eos, qui a presbyteris vel diaconis arcessantur ad religiosissimos defensores illorum causa, qui proclamant ad libertatem, vel in servitutem abripiuntur, si post edicta tria recusent comparere, una duntaxat parte præsentem condemnari, propter sacras juris sanctiones, quæ libertatem prope supra res omnes sovent, et inquiri de hac jubent, ex simplici et plano; necita condemnatos quidquam ex eo subsidii capere volunt, quod libertatis propugnatores, sacri sint ordinis homines. Quæ cum ita sint, haud abs re primo defensori permissum erit, ut iis quidem, qui opem ecclesiasticam libertatis causa implorant, per jurisdictionem suam subveniat: et reliquorum ad Ecclesias confugientium causam tueatur, quemadmodum et ubi legibus est definitum: adeoque potius his assistat, et defendat eos ab inferentibus injuriam, sicuti nominis ipsius ratio postulat. Nam ita si se geret, ac sancte sancta servaverit, haud dubie venerationem merebitur. Et hæc quidem scripta sufficiant ad ea divertenda, quæ a primo defensorem proferruntur. ac jura convellunt, in quorum inculpata possessione chartularius est. Nunc de iis quoque dicendum, quæ pro chartulario faciunt. Vel dicat ea potius ipsum veritatis os, et sol justitiæ. Non enim ex nobis fabulam afferemus, instar illorum, quibus aures puriunt ad orationem de eo quod ipsis expedit; et eorum more, qui ad aquam contradictionis examinant res controversas: sed citra fucum omnem ea simpliciter proponemus, quæ

tiri in quinque secretorum religiosa ratiocinia atque horum administrationem certis ministris committere. Nam minime conveniebat ipsum patriarcham, tam insigniter in omnibus speciem sponsi præ se ferentem, occupari tractando rastro, mancipiisque satiandis. Inde igitur in hunc usque diem, a quinque præsidibus quos magistratus Exocatacellos dicimus, tanquam a quinque sensibus hæc administrantur: nimirum a magno œconome, a magno sacellario, a magno scevophylace, a chartulario, et ea præside sacellii. Magnus œconomus prædiorum ecclesiasticorum curam gerit: magnus sacellarius tam urbana, quam ulterius sita monastica curat (cum urbis imperatricis decima tertia regio, sit ejus regio extrema), de sacris cimeliis sollicitus est magnus ille vasorum custos: ecclesiarum in genere, atque etiam amphyteusium administratio, penes sacellii præfectum est.

Chartularius autem pro sua parte solus ea dirigit, quæ jure pontificatus ad patriarcham pertinent. Et quo quidem pacto cæterorum quatuor præsidum institutiones seu electiones fieri debere sancitum sit, et quot nam quilibet horum chartularios laboris consortes habeat, quotve suo in secreto ministros, alienum hoc loco fuerit dicere. Non enim de his loqui nunc institutum. Unde vero, et qualiter id venerationis in signis chartophylaci tribuatur, ut os et manus patriarchæ nuncupetur, inquirendum. Et quia nonnulli nomen chartophylaci ex eo derivant, quod membranas sive codices custodiat: ante omnia tollendum, quod inde nasci posset, scandalum. Chartophylax non est, uti quidam perhibent, custos secreti, et janitor (nam ostariorum vetus ea professio est), sed idoneus jurium episcopaliū curator. Sic enim et nomophylacem, et scevophylacem castrorum principis dicimus. Quod si fortiter hoc inficiantes quærant, qui fiat, ut aliorum secretorum præsides, nondicantur custodes, cum quidem rerum administratores sint; cur unus, magnus vocetur œconomus; alius, magnus sacellarius, alius, sacelli præfectus: audiant, idem esse nomen œconomi, custodis, sacellarii et sasellii præfecti. Nam apud Romanos sacellum ab administratione et custodia dicitur. Atque etiam hinc sacella patriarchalis, qua malefici custodiuntur, non aliunde appellata est; sicut et saculum, Sacellarius quidem dicitur monasteriorum administrator: et præfectus sacelli deminutive, ecclesiarum in genere curator. Cæterum ne hi quinque præsides unum duntaxat haberent nomen, placuit diversorum officiorum appellationibus eos ampliores reddi debere. Quo fit, ut actionum finibus idem existentes, officiorum vocabulis distinguantur. Hoc modo recte sublato dubio, quod adversus chartophylacem tacite nasci poterat reliqua etiam declaranda veniunt. Munus chartularii varium et multiplex est. Idcirco sanctissimus pro tempore patriarcha, velut alterum Aaronem, hunc diligens, cum Mose dicit ad Dominum: « Inspiciat

θεσία· καὶ ἀναθεῖναι τὴν τούτων διοίκησιν ἀεινότητος. Οὐδὲ γὰρ ἔδει τὸν οὕτως ἀγρεκλεῖς ἐν ἐπινομοστολοῦμενον, περὶ σκαπάνῃ ἀσφραγίσθαι αὐτῶν δούλων χορτάσματα. Ἐκτοτε γοῦν καὶ μέχρι τοῦ παρὰ πάντε προκαθημένων, τῶν ἐξωκατακόλων ἐχόντων φημι, ὡς ὑπὸ πάντε αἰσθησῶν ταῦτ ἐκίχοντο· ἤγουν τοῦ μεγάλου οἰκονόμου, τοῦ μεγάλου σακελλάρου, τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος, τοῦ χαρτοφύλακος, καὶ τοῦ σακελλίου. Καὶ ἔχει τὴν αἰσθηστικῶν κτημάτων τὴν πρόνοιαν, ὁ μέγας οἰκονόμος· τῶν κατὰ πόλιν, καὶ τῶν περὶ πόλιν μετὰ τὴν ἐπινομήσαν (τρισεκατοβάρη γὰρ ἦσαν) τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων, ἡ περὶ ταύτης ἐστὶν ὁ μέγας σακελλάριος· τῶν ἱερῶν κειμηλίων τὴν ἐπινομήσαν, ὁ μέγας σκευοφύλαξ· καὶ τῶν καθ' ἑκκλησιῶν, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐμφορευέσεων τὴν διοίκησιν, ὁ σακελλίος.

Ὁ δὲ χαρτοφύλαξ κατευθύνει μονομερῶς τὰ τῷ πατριάρχῃ, δικαίῃ τῆς ἀργιερωσύνης, ἀνάγκῃ. Ὅπως μὲν οὖν τῶν ἄλλων τεσσάρων προκαθημένων τὰς προβλήσεις τετύπωνται γίνεσθαι, καὶ τῶν ἑκατον τούτων ἔχει χαρτοφυλακίως τοῦ κόσμου ταμεριστάς, καὶ πόσους σεκρετικούς διακονητάς, οὐκ ἔστι λέγειν καιρός. Οὐδὲ γὰρ περὶ τούτων ἐπὶ προεθέμεθα. Ὅθεν δὲ, καὶ ὅπως ὁ χαρτοφύλαξ ἐπινομολογεῖται πανευκλεῖς, καὶ καλεῖται τοῦ τετρακόλου στόμα καὶ χεῖρ, ζητητέον. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἐπινομηστικῶν τὸν χαρτοφυλάκα θέλουσιν ἐπινομοφύλαττον μὲμβράνας ἤτοι κωδικία, περὶ πάντων τῶν ἐκ τούτου φερόμενον σάκελλον. ὁ χαρτοφύλαξ οὐκ ἔστιν, ὡς τινες λέγουσιν, ἐπινομηστικῶν, καὶ θυρωρός (τούτο γὰρ τῶν οὐρανῶν ἀρχαίων ἐπάγγελμα)· ἐπισκοπικῶν δὲ δικαίων φημιστῆς ἀξιόμαχος. Οὕτω γὰρ καὶ νομοφύλαξ καλεῖται, καὶ σκευοφύλαξ στρατοπέδου βασιλικῆς. Ἐπινομηστικῶν ἀπισχυρῶνται, πῶς τῶν ἄλλων σεκρετικῶν ἐπινομηστικῶν φύλακες οὐ κατονομάζονται, καὶ τὰς πραγματικῶν ὄντες διοικηταί· ἀλλ' ὁ μὲν, μὴτὶ οἰκονόμος καλεῖται· ὁ δὲ, μέγας σακελλάριος· ὁ δὲ, σακελλίος· ἀκουσάτωσαν, ὡς ταυτὸν ἐστὶν ἐπινομηστικὸν, φύλακα, σακελλάριον, καὶ τὸν σακελλίον. Παρὰ γὰρ τοῖς Ῥωμαίοις σάκελλον, κατὰ τὸ ἑλληνικὸν καὶ φυλάττειν ἐστὶν. Καὶ ἡ τοῦ κειμηλίου φυλάττουσα πατριαρχικὴ σακελλίη ἐνταῦθα, καὶ ὡς ἄλλοθεν μετωνόμισται, ὡς περὶ ὅττι καὶ τὸ παλαιὸν λέγεται γοῦν σακελλάριος, ὁ τῶν μοναστηρίων ἐπινομηστικῶν· καὶ ὁ σακελλίος ὑποχωριστικῶς, ὁ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκκλησιῶν φροντιστής. Ἴνα δὲ ἡ τῶν προκαθημένων πεντὰς μὴ ταυτωνομηθῆται, ἐπινομηστικὴν διαφορὰν ὄψικίωσιν αὐτῇ μεγάλῃσιν. Τῇ τοι καὶ ταυτιζομένη τῶν ἐνεργειῶν τοῖς ἀποστολέμασι, μερίζεται τῶν ὄψικίωσιν ταῖς κλίμασι. Οὕτω γοῦν περιαιρουμένης καλῶς, τῆς ἐκ τῆς τετρακόλου ὑποκλεπτομένης ἀσφαλείας κατὰ τὸ χαρτοφύλακα, σφηνιστέον καὶ τὰ λοιπά. Τοῦ χαρτοφύλακος, ἡ ἐνεργεία πολυειδὴς καὶ πολυειδής ἐστὶν. Διὸ καὶ ὁ κατὰ καιροῦς ἀγιώτατος πατριάρχης, ὁ

ἄλλον Ἰαβρῶν τοῦτον ἐπιλεγόμενος, λέγει μετὰ Μω-
 σῆως πρὸς Κύριον. « Ἐπισκεψάσθω Κύριος ὁ Θεὸς
 τῶν πατέρων καὶ πάσης σαρκὸς, ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς
 συναγωγῆς ταύτης, ὅστις ἐξελεύσεται ἀπὸ προσώπου
 ἐμοῦ, » καὶ ὅστις εἰσελεύσεται πρὸ προσώπου αὐτῶν,
 καὶ ὅστις εἰσάξει αὐτούς ὡς ἐμὲ, καὶ ὅστις ἐξάξει
 αὐτούς ἐξ ἐμοῦ· καὶ οὕτως ἐπιτίθει τὰς χεῖρας
 αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὴν δόξαν αὐτοῦ,
 ὅπως ἀκούσιν αὐτοῦ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ. Ἐγχειρῆζει
 τούτῳ καὶ χρυσοῦν ὡς ἂν τις εἴποι ἐκτύλιον, κα-
 θὼς εἶπε Κύριος πρὸς Μωσῆν· καὶ ἐπιθήσεις τὸ
 λογεῖον ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Ἰαβρῶν, καὶ ποιήσεις δα-
 κτύλιον χρυσοῦν, καὶ συναρμολογήσεις αὐτὸν τοῦ
 Λογείου τοῦς χεῖλαισιν, ἐφ' ᾧ δι' αὐτοῦ τῶν υἱῶν
 Ἰσραὴλ ἀπογράφεσθαι τὸ ὄνοματ'α. Ποῖος δὲ οὗτός
 ἐστὶ; Τὸ πατριαρχικὸν βουλλακτήριον, τὸ παρὰ τῷ
 στήθει τοῦ χαρτοφύλακος ἀπρωρημένον, ὡς εἶθε,
 δοξείμ καθεστῆκοσι λογιχοῦ παντοίου σπουδάσματος
 (τοῖς γὰρ ἄξιαι, φησί, δοτεὶν τὰ ἀξιώματα) δι'
 οὗ τοῦς ὀλοθρευτὰς ἀσφαλίζεται σὺν σφραγιδι καὶ
 χάριτι, τοῦς ἀμαρτωλοῦς ἐπιστρέφει σὺν γραφίδι καὶ
 μέλαινι, τοῦς καταπονομένους διεκδικεῖ σὺν βακτη-
 ριᾷ καὶ σφίγγι, καὶ τοῦς ἀξίους τῷ πνεύματι χα-
 ρισμάτων ἱερατικῶν ἀξιοῖ· τοῦς μὲν ἐκτὸς τοῦ
 βήματος, κληρικοποιῶν· τοῦς δὲ ἐντὸς, τελειο-
 ποιῶν. Διὰ τούτου καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
 σχεδὸν πατριαρχικά καταγράφεται καὶ διδῶσι τσαυ-
 ροπέγνι, καὶ πολλῶν πλείων ἐκκλησιαστικὰ μετα-
 τίθεισιν κάρηνα, εἰς τῆς πρώτης κερφαλῆς τὸ ἀνακτο-
 ρον. Δίδονται διὰ τούτου τῷ χαρτοφύλακι καὶ αἱ κλει-
 τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὡς ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῷ
 φιλῷ Πέτρῳ καὶ μαθητῇ. Φησὶ γὰρ οἶον πρὸς αὐτὸν,
 ὁ μέγας ἀρχιερεὺς· Ὁ ἐὰν λύσης ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται
 λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ ὁ ἐὰν δήσῃ ἐπὶ τῆς
 γῆς, ἔσται δεδεμένον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τὸ
 πάντων καινότερον, οὐ μόνον οὕτως τοσούτης ἐξου-
 σίας ἐπλοῦσσε χάρισμα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ τὴν
 χάριν ταύτην λαμβάνοντες. Ἐπιτρέπει γὰρ ἱερα-
 τεύουσι μοναχοῖς, ἀνθρώπων δέχεσθαι λογισμοῦς,
 καὶ διαβῆρσιν ἀμαρτημάτων χειρόγραφα· ἕπερ
 μόνους ἐπισκόπους ἀπὸ τοῦ παναγίου δέδοται Πνεύ-
 ματος. Ἄν ἴδῃς δὲ τοῦτον συνοδικῶς σχεδιάζοντα
 βσα λαλῶν λαλήσαι Μωσῆς, κάκεινα κρουνήδον ἀπο-
 στοματιζοντα, ὅσα νεελῶσει καὶ ἰδατώσει τῆς κε-
 φαλῆς ἢ ἀκρῶρει, οὐ ζηνῆσεις ἰδεῖν Ἰαβρῶν ἑο-
 γραφῶν πλακῶν ἐπαγγέλλοντα ῥήματα, οὐδὲ Βα-
 ρούχ περιδεξίως ἀπογραφόμενον τῆς Ἰουδαίας τὴν
 ἔλῳσιν· ἀρεσθήσῃ δὲ τοῖς οὕτω πραττομένοις ὑπὸ
 τοῦ χαρτοφύλακος, καὶ δευτερονόμιον συμπερι-
 νοῦσι. Πρὸς τούτοις θαύμασον, πῶς τῶν θείων κανό-
 νων μόνους ἐκχωρησάντων τοῖς ἐν πόλεσιν ἀρχιερα-
 τεύουσι τὴν τοῦ διδάσκειν τὸν λαὸν σεμνοπρέπειαν,
 ὁ χαρτοφύλαξ καὶ μόνος τὸ διδάσκειν κατηχητικῶς
 τὸν λαὸν ἐπ' ἐκκλησίας ἐπεκληρώσατο· πῶς τὰς
 πατριαρχικὰς διαγνώσεις καλλιγράφει, καὶ ὑπογρα-
 φᾷς οἰκείαις καὶ σφραγιεῖ κατεμπεδοῖ· καὶ πῶς
 δικαστηρίου μεγάλου προκάθηται καὶ δικαιοδοτεῖ
 κατὰ μὲν πάντοτε ἀνθρώπου, καὶ οἷας ἂν εἴη τύχης
 καὶ φύσεως περὶ ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, καὶ

Dominus Deus patrum nostrorum, et universæ
 carnis, hominem in hoc cœtu, qui egrediatur a
 facie mea, » et ingrediatur ante faciem eorum, et
 introducat eos ad me, et abducat eos a me : quibus
 dictis, manus ei suas imponit, et dat ei gloriam
 suam, ut audiant eum filii Israelis. Etiam ei porri-
 git in manum annulum aureum, sicut et Dominus
 ad Mosem dixit : Et impones Rationale super Aaro-
 nis pectus, et annulum facies aureum et accom-
 modabis eum labris ipsius Rationalis, ut per eum
 nomina filiorum Israelis describantur. Et quinam
 id est ? Patriarchale bulloterium, pro more suspen-
 sum ad chartularii pectus, receptaculum studii do-
 ctrinarum omnis generis, (dignis enim, quod aiunt,
 concedenda sunt dignitates), quo internecivos munit
 cum sigillo et gratia, peccatores convertit cum stilo
 et atramento, gravatos afflictionibus defendit cum
 baculo et fistula, dignos denique spiritus donis sa-
 cerdotalibus afficit : dum eos qui extra gradum
 constituti sunt, clericos facit ; gradu compræhen-
 sos, perficit. Hoc patriarchalia describit et dat
 stauropagia per universum prope terrarum orbem,
 ac multarum urbium ecclesiastica capita transfert
 ad primi capitis regiam. Dat etiam chartulario
 patriarcha claves regni cœlorum, sicuti caro illi
 Petro, eidemque discipulo datæ sunt a Domino.
 Quippe sicut Dominus ad hunc, ita magnus ponti-
 fex ad illum : Quidquid solveris, inquit, in terra,
 solutum erit in cœlis : et quidquid ligaveris in terra,
 ligatum etiam in cœlis erit. Et quod imprimis est
 novum, non solum hic tantæ potestatis largam con-
 secutus est gratiam : verum etiam iis, qui gratiam
 hanc ab ipso accipiunt. Facit enim potestatem mo-
 nachissacerdotum munus suscipientibus, audiendi
 rationes hominum, et peccatorum chirographa dis-
 cernendi : quod alioqui solis episcopis a Spiritu
 sancto concessum est. Quod si videas illum in
 synodo citra meditationem ea proferentem, quæ vel
 ipse, si dicendum ei foret, in medium afferret
 Moses : itidemque silani in morem ea pronuntian-
 tem, quæ capitis ipsi vertex instar nubis et aquæ
 suppeditat : Aaronem videre non desiderabis, scri-
 ptularum divinitus tabularum verba recitantem ; ne-
 que Baruchum, dextre captivitatem Judææ descri-
 bentem : sed contentus iis eris, quæ chartularius
 ager, quæque Deuteronomium perficiunt. Est præ-
 terea quod mireris, cum sacri canones permiserint
 urbium duntaxat pontificibus auctoritatem docendi
 populum ; nihilominus chartularium solum more
 catechetico populum in ecclesia docendi potestatem
 sortitum esse : patriarchales eundem cognitiones
 in litteras referre, suisque subscriptionibus et si-
 gillis munire : magno præsidere tribunali, et jus
 cum homini cuivis dicere, cujuscunque tandem
 fortunæ sit acceus in quæstionibus ecclesiasticis,
 et animi delictorum emendatione : tum vero sacer-
 dotibus et monachis, in quavis criminali et civili
 causa. Quippe vel ad ipsas usque Gades jurisdictio
 chartularii pertinet, si quis concesserit, etiam illic

aliquos habitare, solio Constantinopolitano sub-
jectos.

χρηματικῆς αἰτίαςσεως. Περὶ γὰρ καὶ μέχρι Γαδεῖρων αὐτῶν ἡ δικαιοδοσία τοῦ χαρτοφύλακος, εἰ δοῖται τις κἀκεῖ
τινας κατοικεῖν ὑποκειμένους τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Jam vero, quod præsides ipse duodecim pa-
triarchalibus notariis, eam ex sede fidem ha-
bentibus, quam habent duodecim notarii tam
Veli, quam Hippodromi judicum (mitto namque
dicere, bis duodecim: cum patriarcharum hu-
manitas et submissio petrahi se non patitur
ad evertendum ea, quæ antiquitas in usu sunt),
ac ratione consimili, quod præsides ante metro-
politanos in electionibus episcoporum ad vacantes
ecclesias, et in iis publicis congressibus, qui extra
patriarchale tribunal fiunt, ino etiam in festorum
publicis cærimoniis atque conventibus, non solum
ipsas intra partes ecclesiæ, verum etiam quovis
in loco, quod nulli concessum est diacono pro-
pterea quod disertis verbis a XVIII canone sanctæ
ac universalis primæ synodi prohibeatur: quoniam
quæso referes, auditor prudentissimè? Omnino fa-
teberis horum omnium potestatem ei tributam
propterea, quod existimetur esse os, et labra, et
manus quodam modo patriarchæ. Abripit me
proclivis impetus animi, ut dicam, et accurate
declarem, quam ob causam supra cæteros præsi-
des solus chartularius ordines ecclesiasticos ma-
joris auctoritatis causa geminos habeat, episco-
pianorum videlicet, ac secreticorum. Sed quoniam
institutionis horum insigne quoddam fundamen-
tum est, ac res ipsa postulat, hoc ipsum quoque
veritatis exhibendæ causa examinari: paulisper
differamus eam orationem, qua supradictos in
ordines disquiremus, ac dicamus; quamobrem
præter id, quod sacris canonibus continetur, char-
tularius diaconorum in numero consistens, ante
pontifices sedeat. Hæc pervulgata quæstio multa
diversis temporibus excitavit scandala, varieque
disceptata fuit inter chartularium et pontifices
solii Constantinopolitani. Cumque cognitio patriar-
chalis, pontificibus favens, eis semel obiter arri-
deret, ob indicati superius canonis sententiam: prolatum
est edictum clarissimi principis, domini Alexii
Comneni, quo hæc ad verbum continentur:

« Ecclesiastici (62) decori curam majestas mea
gerens, et cum in omni civili statu bonum ordi-
nem requires, tum hoc in studiosus incumbens,
ut is magis etiam sacris in rebus observetur;
privilegia cuique graduum ecclesiasticorum jam
olim tributa, eumque statum, qui hæctenus in eis
viguit, etiam deinceps immutabilem subsistere ac
permanere cupit, et æquum censet, sanctissime
domine, velut a tot annis acceptum, et longo
jam spatio temporis observatum, et perpetuis ab
uno tempore in aliud progressionibus hucusque
citra mutationem præclare confirmatum ac sta-

Α σφαλμάτων ψυχικῶν διορθώσεως. Κατὰ δὲ ἱεραρι-
κῶν καὶ μοναχῶν, περὶ πάσης ἐγκληματικῆς καὶ
χρηματικῆς αἰτίαςσεως. Περὶ γὰρ καὶ μέχρι Γαδεῖρων αὐτῶν ἡ δικαιοδοσία τοῦ χαρτοφύλακος, εἰ δοῖται τις κἀκεῖ
τινας κατοικεῖν ὑποκειμένους τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὸ δὲ προκαθησθαι τοῦτον δωδεκάδοξο πατριαρ-
κῶν νοταρίων αὐτοπιστίαν ἔχόντων, οἷον ἔχει καὶ ἡ
δωδεκάς τῶν τοῦ Βήλου καὶ τοῦ Ἰπποδρόμου κριτῶν
(ἐὼν γὰρ εἶπετιν δωδεκάδοξο διπλῆς, ὅτι τῶν πατρια-
ρχῶν ἡ φιλανθρωπία καὶ συγκατάθεσις οὐχ ἔλαττο
πρὸς ἀνάκρισιν τῶν νενομισμένων ἀνεκασθεν), ὡσαύ-
τως καὶ τὸ προκαθησθαι τῶν μητροπολιτῶν ἐν τῇ
ψήφοις τῶν χηρευσουσῶν ἀγιωτάτων ἐπολιτεσιῶν,
καὶ ἐν ταῖς ἔξωθεν τοῦ πατριαρχικοῦ βήματι
γινομέναις κοιναῖς συναλεύσεσιν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἐφ-
τασίμοις πανδήμοις τελευταῖς τε καὶ πανηγύρεσιν,
οὐ μόνον ἐντὸς τῶν τῆς ἐκκλησίας μερῶν, ἀλλ' ἐν
τόπῳ παντί, ὅπερ οὐδενὶ διακόνῳ κεφιλοτίμηται,
διὰ τὸ βήτως ὑπὸ τοῦ ἱε' κανόνος τῆς ἀγίας καὶ
οἰκουμένης πρώτης σποδοῦ κωλύεσθαι, καὶ θύσας,
ἀκροατὰ συνετώτατε; Πάντως ἂν εἶποις τοῦτω
πάντων δοθῆναι τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ, διὰ τὸ λογίζε-
σθαι στόμα, καὶ χεῖρα, καὶ χεῖρας ὡσαύτῃ πατριαρ-
χικῆς. Ἐλκει με τὸ πρόθυμον εἶπετιν καὶ ὑπεργρά-
σασθαι, τίνας χάριν παρὰ τοὺς ἄλλους προκαθημέ-
νους ὁ χαρτοφύλαξ καὶ μόνος διττοῖς ἐκκλησιαστι-
κοῖς μεγαλύνεται τάγμασιν, ἐπισκοπεῖνοις δηλαδὴ
καὶ σεκρετικοῖς. Ὅτι δὲ τῆς τοῦτων εὐρίσεως ὑπο-
βάθρα τις τιμήσεσσι πρόκειται, καὶ τὸ πρῶτον
παρκαλεῖ καὶ ταύτην ἀργυρογνωμονῆσαι διὰ τὴν
τῆς ἀληθείας παράστασιν, ἀναμεινῶται πρὸς μικρὸν
ὁ λόγος τὴν τῶν βῆθέντων ταγμάτων συζήτησιν.
καὶ βῆτέον, τίνας χάριν παρὰ τὴν τῶν θείων κανό-
νων μερληψιν, ἐν διακόνοις ὁ χαρτοφύλαξ ταπεί-
μενος, τῶν ἀρχιερέων προκαθῆται. Τὸ ζήτημα
τοῦτο τὸ πολυβρῦλλον πολλὰ κατὰ διαφορὰς κερ-
ρῶν ἀνήγειρε σκάνδαλα, καὶ μεγάλη τούτου κτερί-
ετασις γέγονε μέσον τοῦ χαρτοφύλακος καὶ τῶν
ἀρχιερέων τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
Καὶ τάχο μειδιώσης ἀκροθιγῶς τῆς ὑπὲρ τῶν ἀρχιε-
ρέων πατριαρχικῆς διαγνώσεως διὰ τὸν τῶν βῆθέν-
των ἀνωτέρω κανόνος μερληψιν, προεκομίσθη πρό-
ταγμα τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως, κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ
Κομνηνοῦ, τὰδε κατὰ ῥῆμα διαλαμβάνον:

« Ἡ βασιλεία μου τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐσεμίας
φροντίζουσα, καὶ τὸ εὐτακτον καὶ ἐν παντί μὲν
ζητούσα τῷ πολιτεύματι, ἐπιπλέον δὲ τοῖς θεῖοις
τοῦτο ἐπολιτεῦσθαι διὰ σπουδῆς τιθεμένη, τὰ
ἀρχῆθεν ἀπονενεμημένα προνόμια ἐκείνων τῶν
ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν, καὶ τὴν ἄχρι καὶ ἔξω
ἐπικρατήσαν ἐν τοῦτοις κατάστασιν, κατὰ τὸ
ἀναλλοίωτον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι καὶ διαμένειν,
βούλεται τε καὶ εὐδολεῖ, ἀγιώτατε δέσποτα, ὡς καὶ
παρὰδεχθεῖσιν διὰ τοσούτων ἔτων, καὶ τῷ μετῴρῳ
χρόνῳ ἐμπολιτευσάμενιν, καὶ ταῖς ἐπ' ἄλλου εἰς
ἄλλον κατὰ τὸ ἀνεξίτλακτον ἕως τοῦ νῦν μετῴρῃ-

NOTÆ.

(62) Vide Novellam x Alexii Comneni.

σιν ἐπικριθεῖσαν καὶ βεβαιωθείσαν καλῶς. Ἐπεὶ δὲ ἡ βασιλεία μου μάθοι, ὡς τινες τῶν ἀρχιερέων ἀντιφιλοτιμούμενοι πειρῶνται τὸ τοῦ χαρτοφύλακος ὑποδιδάσαι προνόμιον, καὶ κανόνας εἰς μέσον προφέροντες, διὰ τούτων φιλονεικοῦσι μὴ προκαθησθαι αὐτὸν τῶν ἀρχιερέων, ὅτι πᾶν δέοι τούτους συνέρχεσθαι κατὰ τινὰ χρεῖαν, καὶ συνεδριάξαι κατὰ ταῦτον, πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀγίωσύνην σου εἰσελεύσεως, οὐκ ἀνασχετὸν τῇ βασιλείᾳ μου ἔδοξε, πρῶτον διὰ τοσούτου χρόνου βιτανισθῆναι, ἀπὸ τῶν τῶν πατριάρχων καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῖς τοῖς νῦν οὐ ἐπ' εὐλόγῳ ἐρίζουσι πράγματι διὰ τῆς πολυτημένου δεχθῆναι σιωπῆς, κατὰ τὸ παρελκόν ἀθετηθῆναι, καὶ ὡς τι τῶν ἡμελημένων παρασπῆναι. Τοῖνον καὶ διορίζεται πράγματι εὐλογον καὶ πάνυ δίκαιον τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ αἰροῦντο καὶ πάλιν οἱ ἀρχιερεῖς μὴ κινεῖν τὸ ἀκίνητον, μηδὲ τὰ τοῖς πρὶν δεδογμένα Πατράσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτοῖς διὰ τῆς μακρᾶς συνδόξαντα σιωπῆς, καὶ τῆς ἕως τοῦ νῦν ἀνοχῆς, ἐκ πικροφιλίας ὡς περ ἀναπαλαίειν, εὐ ἂν ἔχοι, καὶ χάρις, ὅτι τὸ μάχιμον καταθέμενοι, τὸ εἰρηναῖον προτετιμῆκασι. Εἰ δὲ καὶ ἔτι τούτων τινέων τῶν τοῦ κανόνος ῥημάτων ἀντιποιοῦμενοι, (τῆς γὰρ ἔννοιας πόβῳ ἀποδιεστήκασι) πειρῶνται τὸ οἰκεῖον συστήσαι θέλημα, καὶ ἐπὶ τὸ ἄτακτον οὐ καλῶς τὴν τάξιν μεταβιάζουσι, ἐξ μὲν νῦν ἡ βασιλεία μου τὴν τοῦ κανόνος ἐρμηνεύσαι καὶ σαφηνίσαι ὕψην, ῥῆστην οὖσαν καταληφθῆναι καὶ διαγνωσθῆναι καλῶς τοῖς βᾶπτουσιν εἰς ἀρτίβειαν, καὶ κανονικῆς ἔννοιας θιγγάνουσι. αὐτὸ δὲ τοῦτο τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπιτιμᾶ, τί δὴ ποτε τὸν κανόνα εἰδότες, καὶ τὰ ῥήματα τούτου ἐξακριβοῦμενοι, τὴν ἑαυτῶν πνεύσησιν ἀνευλόγως ἐπάτησαν, καὶ τοῦ κανόνος παραβῆπτουμένου ἠνεύχοντο, καὶ τὴν ὑφεδρίαν ἐπὶ τῶν πρὶν χαρτοφύλακων ἠσπάζοντο. καὶ μισθὸν τούτοις τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων περιφρονήσεως τὴν ἐπὶ τὰς λαχοῦσας αὐτοῦς Ἐκκλησίας ἀπέλασι, δίδωσι, κανόνι στοιχοῦσα κἀντιῦθα ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τοῖς περιφρονηταῖς τῶν κανόνων, ἐκείνους αὐτοῦς τοὺς ἱεροὺς κανόνας εἰς ἄμύναν ἀντεφύουσα. »

Καὶ ἐπεὶ μετὰ τὴν τούτου προκομιδὴν τὰ ἀπὸ μακρᾶς συνθέσεως κραθήσαντα, καὶ διὰ βασιλικῆς προσταγμᾶτος γέγοναι κραταιότερα, προκαθῆται μέχρι τοῦ νῦν παντὸς ἀρχιερατεύοντος, κἀν τύχῃ τούτου καὶ βασιλικὸν ἔχειν ἀξίωμα, ὑπερτίμου ἢ πρωτοσυγγέλλου τυχόν. Καὶ τότε μὲν οὕτω διευλυτῶθη τὰ ὄνθην ἀμφίβυλον. Ἐγὼ δὲ τῷ βασιλικῷ διορισμῷ κατὰ τὸ νενομισμένον ἀκολουθῶν, τῇ κατασκευαζούσῃ γνώμῃ τὴν προεδρίαν τοῦ χαρτοφύλακος διὰ μόνην τὴν ἄγραφον μακροτάτην συνθήειν, τὴν ἐντὶ νόμου παραλαμβανόμενῃν, ὡς γέγραπται, οὐ προστίθεμαι. Οἶδα γὰρ τότε τὴν μακρὰν συνθήειαν ἀντὶ νόμου κρατεῖν, δοκιμασθεῖσαν πάντως δικαστικῶς, ὅτε νόμοι καὶ κανόνες διὰ τούτης οὐ παραλύονται. λέγω δὲ τὴν προεδρίαν ἔχειν τὸν χαρ-

bilitum. Quia vero nunc majestas mea didicit, quosdam pontifices ambitione quadam impulsos, chartularii dignitatem deprimere velle, perque canones in medium productos contendere. non illi sessionem supra pontifices competere, quoties eis alicujus negotii causa conveniendum sit, et una considendum in senatu, ante accessum ad sanctitatem tuam: minime ferendum majestati meæ visum est, ut res tanto jam tempore probata, et a superioribus patriarchis, ac pontificibus aliis, atque illis ipsis adeo, qui jam non justa de causa rixantur, diuturno silentio admissa, urgente nulla ratione aboleatur, et quasi neglectum aliquid convellatur. Quapropter quiddam rationi B valde consentaneum et æquum statuit. Quippe si adhuc pontifices immota non movere vellent, nec quæ placuere superioris memoriæ Patribus, et ipsismet longo silentio patientiaque ad hodiernum usque diem comprobata fuerunt, ex inconstantia velut oppugnare recte facerent, et habendæ ipsis gratiæ, quod abjecto pugnandi studio, pacem potius amplexi essent. At vero si quidam adhuc verba canonis usurpantes, (quando a sententia longe absunt) libidinem suam probare nituntur, ordinemque nequiter in confusionem inordinatam commutant: canonis quidem majestas mea contextum interpretari ac declarare mittit, perceptu et intellectu facillimum iis, qui subtilitate sunt imbuti, mentemque canonis attingunt: C verum hoc in pontificibus reprehendit, quod cum canonem nossent, ejusque verba peraccurate tenerent, suam ipsorum conscientiam præter rationem conculcarint, et rejici canonem passi sint, ac inferiorem sessionem sub memoriæ superioris chartulariis amplexi fuerint. Ideoque pro sacrorum canonum contentu, mercedem hanc eis [majestas mea] tribuit, ut suas ad Ecclesias abigantur; ecclesiastici canonis etiam hac in parte vestigiis insistens, et ad adversus canonum contemptores, ipsos canones sacros in subsidium producens. »

Et quoniam hoc promulgato ea, quæ longa consuetudine invaluerant, per ipsius etiam principis edictum magis stabilita fuerunt: chartularius in hunc usque diem sedet ante quemlibet pontificem, licet dignitatem habeat ab ipso principe concessam, ut hypertimi, vel protosyucelli. Ac tunc quidem ambiguum hoc ita solutum fuit. Ego vero sicut imperatoris sanctioni, prout legibus receptum est, assentior: ita sententiam, chartulario primam sessionem astruentem, per solam non scriptam longissimi temporis consuetudinem, quæ legis (ut antea scripsimus) loco ducitur (63), minime probo. Quippe tunc scio diuturnam consuetudinem pro lege valere, omnino tamen in judicio prius examinatam, cum leges et canones

NOTÆ.

(63) l. 34 D. De legib. et l. 3 C. Quæ sit long. consuet.

PATROL. GR. CXIX.

per eam non debilitantur. Igitur aio, chartularium habere primam sessionem etiam secundum id, quod sacris canonibus continetur: quod sane sacra principis circumspectio tunc sponte reticuit. Nam licet indicatus ille Nicæni primi concilii canon statuit, diaconum nec participare, nec sedere ante sacerdotes, septimus tamen canon sanctæ ac universalis sextæ synodi jubet, ut is qui personam patriarchæ, vel simpliciter episcopi gerit, ante sacerdotes sedeat. Ideoque magnus ac sanctus etiam Cyrillus, Alexandrinus papa, capiti fasciam circumdedit auream, quo tempore sanctæ et universali tertiæ synodo præfuit. Quippe Celestini locum obtinebat ejus, qui Romanam tunc regebat Ecclesiam; quemadmodum liquet ex actis ejusdem synodi tertiæ. Et qua Celestinus utebatur gloria, secundum sanctionem apostolis æqualis illius sancti magnique Constantini, factam ad sanctum Silvestrum, cum imperii sceptrum per Dei providentiam ex veteri Roma transferrentur in hanc urbem urbium principem; qua statuitur, aurea fascia tum ipsius sancti Silvestri, tum successorum ejus, pontificum Romanorum caput decorari debere: eadem et Cyrillus exornabatur. Quamobrem et ii, qui post ipsum Alexandriæ pontificatum gessere, propter æternam memoriam ejus, quod tunc decretum fuit, eodem modo in hunc usque diem titulo suo cohonestantur. Cumque omnes alii capitibus apertis res sacras peragant, solus Alexandrinus patriarcha rem divinam facit, fascia dicta caput involutus. Quinetiam xii illos cardinales Papæ consimiliter videmus pileis aureis ornatos (64), veluti Papæ personam repræsentantes, ejusque jura fulciantes. Nam appellatione cardinis apud Romanos potes forium veniunt. Itaque consentaneum est, eos haud dubie verum dicere, qui perhibent, etiam cujusque temporis chartularium aurea ejus modi tiara, certos ante annos, in publicis quibusdam conventibus usum, qui non tantum pro more haberentur in Ecclesiis, verum etiam in processionibus, et foris publicis. Atque quidem certo scio, in hunc usque diem repositum esse pileum ejus modi auro interspersum in arca chartularii: neque longum intercedit, ac remotum temporis spatium, sed rei memoria recens est. Nec ignobilis invidia, vel imperita scilicet religio, magnum ejusmodi privilegium hujus officii aboleverunt. Quippe per ipsam te veritatem obtestor, per charitatem fraternam, per auiorem erga Deum, dic mihi, quodnam majus fuerit operæ pretium, quam chartularium videre nonnunquam per forum procedentem cum auro interspersa tiara, qui mulo vehatur, et more patriarchali ornatus sit albo linteo, quemadmodum id quoque per indicatam san-

Α τοφύλακα, κατὰ τὴν τῶν θείων κανόνων περί τούτου ὑπερ ἢ βασιλεὺς θεία περιωπὴ ἐκόντ καυτὰ παρσιώπησε. Κἀν γὰρ ὁ βῆθεις τῆς ἐκ κατὰ πρώτης συνόδου κανὸν διορίζεται, μὴ μεταλαμβάνειν μηδὲ καθέσθαι πρὸ τῶν ἱερέων ἄσπον ἀλλ' ὁ ζ' κανὸν τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἐκείνης συνόδου παρακελεύεται, τὸν ἐπέχοντα πρῶτα πατριαρχικὸν ἢ ἀπλῶς ἐπισκοπικὸν, πρὸ τῶν ἐκαστῶν καθέσθαι. Διὸ καὶ ὁ μέγας ἅγιος Κύριλλος ὁ παπᾶς Ἀλεξανδρείας, ἐπὶ κεφαλῆς χρυσοῦν ἄσπον περιεβέβλητο, ὅτε τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἐκείνης συνόδου προίστατο. Ἐπειγχε γὰρ καὶ τὸν τοῦ Κελεστίνου, τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ἰθύνοντος, καθὼς τοῦτο παρίσταται ἐκ τῶν πρώτων τῆς τρίτης συνόδου. Καὶ ὡς ἐλευθὸς ἐμπαρνετο, κατὰ τὸ θέσισμα τοῦ Ἰσαποστόλου ἁγίου μεγάλου Κωνσταντίνου, τὸ γεγονός πρὸς τὸν ἁγίου Σιλβέστρον, ὅτε τὰ σκήπτρα τῆς βασιλείας ἐκ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης κατὰ Θεοῦ πρόνοιαν μετατέθηται εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν, καὶ διορίζεται μετὰ χρυσοπάστου λώρου τὴν τοῦ ἁγίου Σιλβέστρου κεφαλὴν, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης κατακαλλύνεσθαι, καὶ αὐτοὺς τοιοῦτοτρόπως ἐσφωρίζετο. Κἀντεῦθεν καὶ οἱ μετ' ἐκείνου εἰς Ἀλεξανδρείαν ἀρχιερατεύοντες, διὰ μνήμην αἰώνου τότε συνδίδαντος, ὡσὺτως μέχρι τοῦ νῦν κατασπομῶνται στηλογραφούμενοι. Καὶ πάντων ἐπισημαστικῶς ἱεροουργούντων τὰς κεφαλὰς, μόνος πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἱεροουργεῖ μετὰ τοῦ ἁγίου τῶν κεφαλῶν καλυπτόμενος. Καὶ τοὺς ὡσαύτως ἔκαρδηνάρλους τοῦ Πάπα παρομοίως βλίποισιν κοσμημένους χρυσοῖς ἐπιβλήμασιν, ὡς ἀντιπροσωπεύοντας τῷ Πάπα, καὶ τὰ τοῦτου στηρίζοντας ὡσαύτως Κάρδων γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις, αἱ φιλαι τῶν ἐκείνων ὀνομάζονται. Ἄραρεν οὖν ἀληθεύειν ἐνεργῶς καὶ λέγοντας καὶ τὸν καὶ κατὰ κειροῦς χαρτοφύλακα τοιαύτης νιάρας χρυσοῦς πρὸ μετρουμένων χρυσοφύλων, ἐν τισὶ πανδημίμοις δοξάζεσθαι πανηγύριον οὐ μόνον ἐπ' Ἐκκλησίας γινομένηνας, ὡς ἐπὶ ἀλλὰ καὶ ἐν προδοίς, καὶ ἀγοραῖς. Περὶ προσέταται δὲ καὶ αὐτοὺς, ἀποκεῖσθαι μέχρι τοῦ νῦν εἰς τὸν χαρτοφύλακον κιδώτιον, χρυσοπάστον τοιοῦτον ἐπιβλήμα καὶ χρόνος οὐκ ἔστι γρηαλῶς καὶ κριματικῶς ἀλλὰ νέος καὶ πρόσφατος. Ἐκεί φθόνος οὐκ ἔστι, ἢ καὶ ἀπαίδευτος δῆθεν ἐλάβεσα, τὰ τὸ τοιαύτην σχολάσαντα μέγα τοῦ ὀφφικίου προνόμιον. Πῶς εἶπέ μοι πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, πρὸς τῆς ἐκείνης ἀγάπης, πρὸς τῆς κατὰ Θεὸν ἐκείνης, ὅτι ἂν σπουδαίστερον, τοῦ βλέπειν ἔστιν ὅτι τὸν χαρτοφύλακα διὰ τῆς ἀγορᾶς προοδεύοντα μετὰ χρυσοφύλου νιάρας, καὶ ἐποχούμενον ἐν ἡμῶν, ἐπισημαστικῶς μετὰ ἔθονλου κεκοσμημένην ἢ λειασί, καὶ καὶ τοῦτο διὰ τοῦ βῆθέντος θεσισματος ἁγίου, καὶ ὑπὸ ἐξκουσιτέρων δορυφορούμενον; Εἰ πῶς

VARIÆ LECTIONES.

81 κεκοσμημένον.

NOTÆ.

(64) Notæ cardinales Ecclesiæ Rom. olim duodecim fuisse.

λέγει προτιμητέον εἶναι τὴν κεφαλὴν τῆς χειρὸς, ἢ ἄλλω μέλους τοῦ σώματος. Τοῦτο γὰρ διὰ τὴν εὐ-
 χθειαν οὐ παραλληλίζεται. Ἄλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ὁ
 λόγος μετέπεσε, καὶ ζητητέον, τίνος χάριν τῶν
 μὲν ἄλλων σεκρέτων οἱ προκαθήμενοι μόνοι ἐξ-
 υπηρνούνται σεκρετικοὶ δουλευταὶ · ὁ δὲ χαρτοφύ-
 λαξ τάγμασι διττοῖς διακονητῶν μεγαθύνηται. Φαμὲν
 οὖν, ὅτι τὰ τοῦ χαρτοφύλακος δίκαια ψυχικῶν ρυπα-
 ρμάτων εἰς καθαρτήρια, καὶ νοσημάτων σωματικῶν
 ἀλεξίτηρια. Διὸ καὶ τετύπεται, ταχυράτων διττῶν
 ὑπουργοῖς ἀπὸ κατευθύνεσθαι. Ἀν γοῦν θεμιστεύων
 προκαθίσταται, καὶ δικαστικὰ διυλίζων νοήματα νό-
 μους συνάπτει νομίμοις θεσπιωθήμασι, καὶ κανόσι,
 κανόνσι ἀρμολογῇ, ἂν δικολογῶν προτάσει κα-
 ἀντιθέσει σφρηλατῇ, καὶ τὰς μὲν ἀποσυμμεύει τῇ
 λυβία τῆς διαγνώσεως, τὰς δὲ παραδέχεται. καὶ
 τέλος, ἂν κρίσεις πατριαρχικῶν νοταρίων ζυγοστατῇ,
 σεκρετικῶν δικαλιχῆς μεγαλύνεται · καὶ μᾶλλον,
 ὅταν τὸ δικαστήριον ἐν μόνοις πραγμάσι στημονίζη-
 ται. Ἐὶ δὲ προκαθίσταται ψυχικῶν ἀρρωτημάτων θε-
 ραπειὰν ποιούμενος, καὶ σεσηπτότων τρυματίων
 ἐπισκεπτόμενος κακοθήειαν, πῇ μὲν σιδήρῳ χωνεύων
 τοῦ πάθους τὴν ὑπουλόγητα, πῇ δ' ἐπιπάσων ἥπια
 φάρμακα, παρὰ τῆς τῆσεως ὑπηρετεῖται τῶν ἐπι-
 σκοπεινῶν. Εἰ δ' ἔστιν ὅτε κατὰ διορισμὸν πα-
 τριαρχικῶν, τινὰ τῶν προνομίων τούτων παρασα-
 λεύονται, τίως ἐγὼ ἀγνοῶ, καὶ συγγνώμης ἀξιωθή-
 σομαι. τὴν παλαιὰν ἀναδιδάσκων παράδοσιν. Τούτων
 οὖν ὁσῶ καλῶς διευκρινηθέντων, ὡς οἴμαι, ἀναγ-
 κάζαν ἰδοῦ μοι ποιῆσαι καὶ πρὸς τὸν κατὰ καιροῦ
 χαρτοφύλακα δικαίαν ἀξίωσιν. Δέσποτά μου χαρτο-
 φύλαξ, τὸ ἐμπιστευθὲν σοι τάλαντον ἀπὸ Θεοῦ
 παντοκράτορος, μὴ καταχωσθεῖ διὰ κωδρείαν σου,
 ἵνα μὴ ἀκούσης δοῦλος πονηρὸς καὶ ἀχάριστος · μηδὲ
 τὰ κέρματα τῶν μεγάλων προνομίων αὐτοῦ προδοθεῖ
 κατὰ σὴν πολλὴν ἐπιείκειαν · ἀλλὰ διαδοθήτω πρὸς
 τραπεζίτας, καὶ διπλασιασθήσεται. Σκοπὸν σε κατ-
 ἔστησε δεύτερον ὁ Θεὸς διὰ χειρὸς ἐπισκοπικῆς.
 Κάντηθεν ἐπὶ τῷ στόματί σου πάντες εἰσέρχονται
 εἰς οἶκον Θεοῦ παντοκράτορος, καὶ ἐπὶ τῷ στόματί
 σου ἐξέρχονται. Μὴ οὖν εἴπης, τί δοθεῖ μοι, καὶ
 τί προστεθεῖ μοι πρὸς μέριμναν ὀλοχρόνιον; Μηδὲ
 σιγήσης, μηδὲ καταπρὶνῆς, μηδὲ λαλήσης ὡς
 ἀνθρώποις ἀρέσκων, εἶπεν ὁ μέγας ἀπόστολος
 Παῦλος, κατ' ἐκεῖνον τὸν πονηρὸν μισθῶτον, τὸν
 καθ' ἑαυτὸν ψιθυρίσαντα · τὸ ἐλείπειν ἐλείπετω,
 τὸ ἐταροπισμένον μὴ συναγθεῖ, καὶ τὸ συντετριμ-
 μένον μὴ ὀλομεληθεῖ. Ἄρκει γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κα-
 κία αὐτῆς. Ἀλλὰ σήμερον ἀποστολικῶς, ἐνώπιον
 Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν. Ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως,
 ἠελξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον, κακοπάθησον,
 ἔργον πόλησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου
 πληροφόρησον. Καὶ τάχα νεκρικῶς οὕτω τὸν καλὸν
 ἔπαινον κατὰ τὸ ἀπητημένον ἀγωνισάμενος, καὶ τὴν
 διακονίαν σου συντηρήσας ἀνεπιδοῦλευτον καὶ
 ἐμείωντον ἐν τῷ μηδενί ἂν ταπεινώσης τοὺς ἀντι-
 πίπτοντας, καὶ ἔρεῖς. Τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν
 πίστιν τετήρηκα. Λοιπὸν ἀποκείταί μοι τῆς δικαιο-
 σύνης ὁ στέφανος. Ὅς καὶ δοθήσεται σοι παρὰ Θεοῦ

actionem statutum est, et excubitorum habeat
 satellitium? nisi quis dicere velit, plus honoris
 deferendum capiti, quam manui, vel alteri membro
 corporis. Nam hæc comparatio, ceu stulta, non in-
 stituitur. Sed redeundum, unde deflexit oratio, et
 inquirendum, quamobrem aliorum secretorum
 præsides secreticis duntaxat servitiis utantur :
 cum chartularius auctoritatis majoris causa gemi-
 nos habeat ministrorum ordines. Itaque dicimus,
 in eo versari jura chartularii, ut animorum sordes
 expurget, ac morbis corporeis medicinam adhibeat.
 Ideoque statutum est, hæc esse dirigenda per ge-
 minorum ordinum administratos. Sive igitur jus di-
 cens præsideat, et judicarios percolans intelle-
 ctus, leges cum legum sanctionibus componat, et
 canones cum canonibus conciliet : sive causas
 agens, propositiones et objectiones sub incudem
 revocet, et has quidem velut abradat per Lydium
 cognitionis lapidem, illas admittat ; sive denique
 judicia noteriorum patriarchalium ponderet, per
 secreticorum ministrorum decreta magnam aucto-
 ritatem consequitur ; præsertim cum solis in rebus
 judicium textit. Sin ita præsidet, ut ægritudinibus
 animi remedium adhibeat, et putridorum vulnere
 fedditatem inspiciat, ac nonnunquam ferro latens
 vitii malum adurat, nonnunquam mitia inspergat
 medicamenta, ordinis episcopianorum ministerio
 utitur. An vero interdum sic jubente ac volente
 patriarcha usuveniat, ut aliquod horum privile-
 giorum loco moveatur; equidem scire non possum,
 et veniam merebor, qui consuetudinem antiquam
 doceo. His igitur in hunc modum recte declaratis,
 ut arbitrator, necessarium mihi visum est, ut justam
 petitionem ad cujusvis temporis chartularium in-
 stituam. Domine mi chartophylax, talentum fidei
 tuæ creditum ab omnipotente Deo, per ignaviam
 tuam ne defossum sit ; ne servus nequam et ingra-
 tus appelleris : neve magnorum hujus officii pri-
 vilegiorum æs, nimia mansuetudine tua prodatur,
 sed inter nummularios distribuatur, et duplicetur.
 Alterum te scopum Deus episcopalem manum
 constituit. Quo fit, ut ad os tuum omnipotentis
 Dei domum omnes ingrediantur, et ad os tuum
 egrediantur. Non ergo dixeris : Quid dari mihi
 possit, et quid adjici ad sollicitudinem perpetuam?
 Neve tacueris, nec demulseris, nec locutus fueris,
 veluti qui hominibus placere velis, inquit magnus
 ille Paulus apostolus instar illius pravi mercenarii,
 qui apud semetipsum susurrabat : Deficiat, quod
 deficit, dispersum non colligatur, contritum non
 redintegretur. Sufficit namque diei afflictio sua.
 Sed potius apostolico more veritatem in conspectu
 Dei prædicato. Insta opportune, inopportune. Redar-
 gue, increpa, cohortare, tolerans esto, fac officium
 evangelistæ, ministerium tuum imple. Ac fortassis
 ita juveniliter absoluto præclaro certamine, prout
 abs te postulatum fuerit, et conservato ministerio
 tuo citra insidias, ac minime deminuto, in nullo
 humiliabis adversantes, ac dices : Cursum absolvi,

fidem conservavi. De cætero reposita mihi est corona justitiæ Quæ quidem dabitur tibi ab omnipotente Deo tam in hoc sæculo, quam in futuro, idque in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

INJUSDEM

Cognitio, de disceptata in synodo quæstione, num unus et idem duabus sobrinis jungi debeat.

Atheniensium tam iudigenæ, quam advenæ, nulli alii rei vacabant, inquit magnus ille Paulus, quam ut aliquid novi tum profferrent, tum audirent. At vero Ecclesia Dei, vel sacra potius regia sanctissimæ Dei majoris Ecclesiæ, a sanctis Patribus decreta corroborans, omnem superfluitatem novitatis speciem habentem radicibus extirpat, et culmum veritatis ad ferendum fructum centuplum vult crescere. Proficit enim per Dei gratiam, in omni accepta Deo tam oratione, quam negotio. Quamobrem etiam id, de quo non ita pridem quæsitum est in synodo, num unus et idem duabus sobrinis copulari debeat, minime voluit ceu novum aliquid, in angulum aliquem cadere neglectum : sed uti rem alicujus momenti et utilissimam, ad examen publicum proposuit. Et quia sanctissimus ille sponsus ejus, et canonicarum traditionum meditator vigilantissimus, nos quoque participes ejus boni esse voluit, dicimus aliquos latam et offensionis expertem (ut ipsi quidem aiunt) viam aperuisse Demetrio, qui Mariæ cujusdam maritus fuerat, matrimonio copulandi sobrinam ejus, nomine Theodoram. Et interrogati, quamobrem, et quomodo ad hoc invitent, aiunt, hunc contractum ad septimum gradum pertinere, propterea quod Demetrius et Maria, conjux ejus mortua, personas duas, et consequenter gradus duos constituent, licet ob consensum et amorem mutuum pro una carne haberentur. Nam Maria, inquiunt, sextum cum Theodora gradum habuit, non itidem Demetrius, veluti qui ad personam septimam, et ejusdem numeri gradum referatur. At secundum thema (65) capitis xxxii tituli v libri xxviii Basilicorum, et canon liv coactæ in magna palatii Trullo sanctæ et universalis synodi, usque ad gradum sextum matrimonia tam ex affinitate, quam cognatione contracta, constringuntur. Quæ vero sextum sequuntur, libere conlari permiserunt. Ac tametsi publicatus sit recens tomus synodalis, confirmatus etiam edicto imperatorio, quo præcipitur, ne gradu septimo conjuncti per cognationem, matrimonia contrahant : tamen ad hæc ii, qui eodem gradu per affinitatem sese constringunt, non constringuntur. Magnum enim diserimen est inter necessitudinem sanguinis, et cognaticam simpliciter propinquitatem : ac magna inter hæc stabilita ratio est, alios copulans, alios dirimens. Etiam

παντοκράτορος ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἡ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

« Διὰ γνώσεως, χάριν τοῦ λαληθέντος συνοδικῆς ζητήματος, περὶ τοῦ, εἰ χρὴ τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα ὡς ἰσοδελφίαις συνάπτεσθαι. »

Οἱ τῶν Ἀθηναίων ἰθιγενεῖς καὶ προσήλυτοι οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ὁ μέγας Παῦλος φησὶν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν κινώτερον. Ἡ Ἐκκλησία ἡ τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον τὸ θεῖον ἀνάκτορον τῆς ἐπιταχῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, τὰ κατὰ τὸ ἅγιον Πατέρι, δογματισθέντα κρατύνουσα, ἐπιθυμῶν ἀποσπᾶ πᾶσαν καινοφανῆ περιτύχησιν, ἢ θέλει τῆς ἀληθείας τὸν ἄσταχυν ἀνατέλλειν ἐκαστεύοντα. Προσκόπτει γὰρ τῇ γάρβι τοῦ Θεοῦ, ἢ παντὶ θεαρέστῳ λόγῳ καὶ πράγματι. Διὲ τοι τοῦτο καὶ τὸ συνοδικῶς ἐρωτηθὲν πρὸ μικροῦ, περὶ τοῦ εἰ χρὴ τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα ὡς ἰσοδελφίαις συνάπτεσθαι, οὐκ ἠδύκνησεν ὡς τι καινοπραγίαις ὑπὸ τῶν πατέρων πεσεῖν ἀτημέλητον· ἀλλ' ὡς σπουδαῖον καὶ γρηγορότατον, εἰς κοινὴν προέθετο κατατίθεσθαι. Ἐπεὶ οὐδὲ παναγιώτατος νομίμως αὐτῆς, καὶ τῶν καινοπραγίαις παραδόσεων μελεδωνὸς ἀγρυπνότατος, ἠθέλησε ἐπιμαρτυρῆσαι ἡμᾶς συμμεριστὰς γενέσθαι τοῦ ἀγαθοῦ, φησὶν ἡμῶν τινὲς πλατεῖαν ὁδὸν καὶ ἀπρόσκοπον (ὡς φησὶ ἡπίκωσεν τῷ Δημητρίῳ τυχόν, τῷ χρηματιστῆσι γαμέτῃ Μαρίας τινός, ἰσοδελφίαν τῆς ἐπιταχῆς Θεοῦ καλουμένην ἀρμόσασθαι, καὶ ἐρωτώμενοι, πᾶσι καὶ ὅπως τοῦτο προτρέπουσι, λέγουσιν εἰς ἑβδόμου βαθμὸν καταστῆναι τὴν τοῦ συναλλάγματος ἐπιταχῆς, διὰ τὸ πρόσωπα δύο, καὶ ἀκολουθῶν δύο βαθμοὺς καθίστασθαι τὸν Δημήτριον μετὰ Μαρίας τῆς ἐπιταχῆς συζύγου αὐτοῦ, κἂν τῇ ὁμοιοῦ καὶ τῇ στοργῇ σὰρξ μία λογίζονται. Ἡ γὰρ Μαρία, φησὶ ἔκτον εἶχε μετὰ τῆς Θεοδώρας βαθμὸν, οὐ μὲν ἡ Δημήτριος, ὡς εἰς ἑβδόμου πρόσωπον, καὶ ἑβδόμου τοσαυτὰριθμὸν ἀναγόμενος. Τὸ δὲ β' θέμα, τῷ κεφαλαίῳ τοῦ ἐπιταχῆς τοῦ κη' βιβλίου τῶν Basilicῶν, καὶ ὁ νο' κανὼν τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου συντάξης ἁγίας καὶ οὐνοκρατικῆς συνόδου, μέχρι τοῦ ἔκτου βαθμοῦ καὶ αὐτοῦ τῆς ἐπιταχῆς ἀγγιστείας καὶ τὰ ἐξ αἵματος ἐξαιροῦντο, ἐπιταχῆς συναλλάγματα. Τὰ δὲ μετὰ τοῦτον, ἀδελφῶς ἐπιταχῆς ἀναγκάζονται. Καὶ κἂν ἐξηνέχθη προτρέψαι τῆς συνοδικῆς, στηριχθεὶς καὶ προσταξῆσαι βασιλικῆς, τῶν ἐξ αἵματος ὄντας ἑβδόμου βαθμοῦ μὴ συναπτεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἐξ ἀγγιστείας οἰκίωσιν τοιαύτα μὴ ἔχοντας, οὐκ ἐξαιροῦντο. Πολὺ γὰρ ἔστι τὸ ἀφορον μέσον συγγενείας ἐξ αἵματος, καὶ συγγενείας ἀπλῶς οἰκίωσως· καὶ λόγος μέγας μόνον τῶν ἐπιταχῆς, τοὺς μὲν συνάπτων, τοὺς δὲ διαίρων. Οἱ πλείους δὲ τούτων καὶ ἐπιταχῆς συλλογιστικῶς, καὶ διὰ τῆς εἰς τὸ ἀδελφῶς ἔσονται.

NOTÆ.

(65) Quod paragraphum nostri dicunt.

αγωγῆς τῶν οὐκ ἐπιπέδων λόγους στηρίζουσι. Λέ-
γεται γάρ, ὡς εἰ δοθείη γενέσθαι τὴν Μαρίαν καὶ
τὸν Δημήτριον ἐνὸς βαθμοῦ μετὰ τὴν συναφείαν,
πολλὰ συμπέσουσιν ἄτοπα ὅσον, Δημήτριος γαμέτης
τῆς Μαρίας καλούμενος, καὶ γαμβρὸς τοῦ ταύτης
πατρὸς, τούτου μὲν πατὴρ, ἐκείνης δὲ ἀδελφὸς με-
τονομασθήσεται, τοῦ βαθμοῦ τῆ ταυτότητι· καὶ οὕτω
διαπέσθαι τὸ συνοικέσιον, εἰς ἀδελφομιξίαν περ-
ιστάμενον. Προστιθέασι δὲ κατὰ τοῦτο τὸ ἄτοπον καὶ
τὰς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὰς, ἀλλήλων τε, καὶ τῶν
γονέων τούτων, καὶ μέντοι καὶ προσγεγνηῶν, αὐτοῦς
σφραγίσασθαι. Ἐσαύτως καὶ τὸ μὴ δύνασθαι τοὺς
ἐτερομερεῖς ἀρχιστεῖς ἀλλήλους συνάπτεσθαι, καθὼς
τῆς ἀρχιστεῖας τὰ νόμιμα διορίζονται· ἀλλὰ κατὰ τοὺς
γάμους τῶν ἐξ ἁΐματος προσγεγνηῶν.

Καὶ μὴν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ συνηθείᾳ, καὶ τῇ ἐκκλη-
σιαστικῇ καταστάσει, φασί, τὸ ἐναντιὸν σήμερον
πολιτεύεται. Θεὸς γάρ καὶ ἀνεψιὸς μετὰ θείας καὶ
ἀνεψιᾶς ἀκαλύτως συνάπτονται, ἔκτον ἐξ ἀρχιστεῖας
καὶ ταῦτα λαχόντες βαθμὸν, ὡς τοῦ τόμου τοῦ ἀγιω-
τάτου πατριάρχου Σισινίου τοὺς πρώτους ἐξαδέλφους
καλύσαντος ὁσὶν αὐτῶν ἀδελφαὶ συνάπτεσθαι. Δι-
ενίστανται δὲ, μηδὲ ἀπρεπὲς τι, καὶ τῶν ὀνομάτων
συγγυτικῶν ὑποσύρεσθαι, ἐκ τοῦ τὸν αὐτὸν ὁσὶ
διεξεξάδελφαι συνάπτεσθαι· ὅτι τότε φασὶ παρατη-
ρεῖται τῶν ὀνομάτων ἀκρίβεια, καὶ τὸ ἀσύγγυτον
τούτων φυλάττεται, ὅτε δουλικῇ τύχῃ μεσιτεύει
συγγενεῖαν· οὐ μὲν ὅταν ἐκ συναφείας ὁμοζύγων
τοῖς νόμοις δεσπῆς, ὡς ἐκ βίβλης τινὸς πτόρθου γεν-
νηθῶσιν κατὰλλήλοι. Εἰ γὰρ δοθείη καὶ τούτοις συν-
τηρεῖσθαι τῶν ὀνομάτων τὸ εὐπρεπὲς καὶ ἀσύγγυ-
τον, στενοχωρηθεῖη καὶ τῶν τριεξεξάδελφων καὶ
ἐφεξῆς ἡ ἐκχωρηθεῖα 32 συναφεία· ἵνα μὴ κληθῶσιν
οἱ ἐξ ἐκείνων φυόμενοι, ἀδελφοὶ καὶ τετραεξάδελ-
φοι, ὅπερ οὐ δέοντα. Καὶ αὐτοὶ, ταῦτα. Ἡμεῖς δὲ
σκοπήσωμεν προτερον, εἰ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς κανό-
σι δοκεῖ, δύο βαθμοῦς τοὺς ὁμοζύγους ψηφίσεσθαι,
καὶ διὰ τοῦτο συγχωρητέον εἶναι τὸ, περὶ οὗ ὁ λόγος,
συναλλάγμα. Εἴπωμεν οὖν, καὶ πάλιν ἐκκορυφώσωμεν
τὰ λεγόμενα.

Φασὶ τινες τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου τὴν λέγουσαν,
καὶ ἔσονται οἱ ὁμοζύγοι σὰρξ μία, μὴ ἐκλαμβάνε-
σθαι πρὸς ταυτότητα, ἀλλὰ πρὸς στοιχήν καὶ ὁμό-
νοιαν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐκληθῆν τὸ Κυριακὸν θεσπιώ-
διμα, ἀδελφοὶ κληθεῖεν οἱ συντηθέντες, καὶ οὐχ
ὁμοζύγοι· καὶ ἐφεξῆς ἐπακολουθήσουσι κατὰ μωρι-
ἀριθμῶν. τὴν ἀσπίαν τοῦ ζητήματος μεγάλυνοντα.
Ἀκούσάτωσαν οὖν, ὡς προτάσεις ψευθεῖς οὕτε διὰ
συλλογισμῶν ἀλήθειαν συμπεριφέρουσιν, οὕτε πρὸς
τὸ ἀδύνατον ἀπαγομέναι, τοῦ ὑποκειμένου τὴν φύσιν
μετατιθέασιν· ἀλλ' ἐξ ὁμολογουμένων καὶ ἀπλανῶν
ἀντιθέλων τῆς ἀληθείας ὁ ἥλιος. Εἰ γὰρ τις εἴποι

plerique horum syllogisticis argumentis, et per
abductionem ad impossibile, rationes suas fulciunt.
Aiunt enim si concessum sit, Mariam et Demetrium
post copulationem unius fieri gradus, absurda
multa concursura: verbi gratia, quod Demetrius,
qui Mariæ maritus esse perhibetur, et patris ejus
gener, ejusdem quoque filius, et frater Mariæ,
propter identitatem gradus, sit appellandus. Atque
hoc modo dirimendum matrimonium, veluti quod
ad concubitum fratris cum sorore teudat. Addunt
huic absurdo eos etiam successiones ab intestato,
tam ipsorum inter se, quam parentum, imo etiam
propinquorum, sibi vindicare. Consimiliter ex una
parte duntaxat affines inter se copulari non posse,
quemadmodum affinitatis jura statuunt: sed idem
in his faciendum, quod in nuptiis sanguine pro-
pinquorum.

Atqui dicunt, in consuetudine Romana, et statu
ecclesiastico, contrarium hodie observatur. Patruus
enim, et fratris filius, cum amita et fratris filia
sine impedimento copulantur, qui gradum ex affini-
tate sextum obtinent: cum sanctissimi patriarchæ
Sisinnii tomus consobrinos vetuerit cum duabus
germanis sororibus jungi. Urgent præterea, nec
inhonesti quidquam, vel quod nomina confundat,
ex eo irreperere, quod idem duabus sobrinis copu-
letur. Tunc enim, inquit, accurata ratio nomi-
num habetur, et eorumdem confusio cavetur, cum
cognitionali fortuna servilis intercedit: non cum
ex copulatione conjugum iugibus admissa, velut
ex radice quadam, rami convenientes procreantur.
Nam si datum fuerit etiam in his observari
nominum honestatem, et declinationem confusio-
nis, velut in arctum redigetur etiam ex sobrinis
natorum, et ordine sequentium licita permitten-
daque conjunctio, ne videlicet contingat ex eis
genitos appellari fratres simul, et prognatorum
ex sobrinis filios, quod nimis visum est. Et hæc
quidem illi. Nos autem prius considerabimus, an
leges atque canones censcant, conjuges pro duo-
bus gradibus habendos, ac propterea permitten-
dum contractum, quo de agitur. Disseramus
igitur, et quasi repetamus ab ipso apice, quæ di-
cenda veniunt.

Aiunt quidam vocem Domini, qua dicitur,
Erunt conjuges una caro, non de identitate acci-
piendam, sed de amore ac consensu. Quippe nisi sic
oraculum Dominicum intellectum fuerit, copulati
conjugio vocandi essent fratres ac sorores, non
conjuges: ac deinceps quoque sequerentur infinita
incommoda, quæstionis absurditatem majorem effi-
cientia. Audiant ergo, propositiones falsas neque
per syllogismos veritatem concludere, neque si
deducantur ad impossibile, subjecti naturam mu-
tare: sed ex confessis et errore carentibus solem
veritatis oriri. Nam verbi gratia, si quis dixerit,

VARIÆ LECTIONES.

32 ἐγχωρητέα.

Omnis lapis anima præditus est : ac rursus ex altera parte, Omnis smaragdus est lapis : et concludat, Omnis erga lapis smaragdus est anima præditus ..... colliget, extremumque mendacium. Unde fit, ut qui dicit per matrimonii copulationem esse factam personarum confusionem, et conjugium esse transmutatum in fraternitatem, atque ita forte absurditatem concludit ; compedem linguæ, non veritatem colligat. Quod cum ita sit, cunque post conjunctionem sexus uterque maneat integer, nemo tam sit audax, ut ipsos conjuges appellet fratres, ad reprehensionem dicti divini, cujus verba sunt : Et conjuges ipsi non amplius erunt duo, sed unus. Quippe sicut oleaster propterea non dicitur oliva, quod ramus ejus in olivam translatus sit : sic neque patrem puellæ, socerum puellæ vocabimus, Quo sane stabilito per demonstrationem certam, et cui contradicere nequeat, nostra quidem opinione, neque vocari licebit alterutrum eorum ad successionem defuncti, vel alicujus ipsi sanguine propinquorum (quo enim id pacto ? cum possessiones accipiant ii, quibus lege deferuntur) neque reprehendi poterit, aut abominandum erit, si quis dicat, iisdem finibus circumscribi contracta et affinitate et ex cognatione matrimonia. Sic enim canonibus est statutum. Quod autem patris et fratris filius, cum ainita et fratris filia copulentur, non est, ut aliqui perhibent, per consuetudinem non scriptam introductum, vel sine traditione per statum ecclesiasticum inductum : sed clarissimi principis, domini Alexii Comneni sacrum edictum, prolatum ad suggestionem Bardæ cujusdam, qui Xerus appellabatur, et receptum tam in republicæ, quam in ecclesiarum archiva et codices, ejusmodi nuptias libera fecit, pro ea protestate, quæ cœlitus est imperatoribus data. Non igitur accuratus Ecclesiæ status calumniandus est. Nam matrimonia ex affinitate, ad sextum usque gradum et coarctabat semper, et adhuc constringit sicut etiam matrimonia ex cognatione : in quo tam legum, quam canonum statuta sequitur, et tomum illius sanctissimi patriarchæ, domini Sisinnii. Quod enim ad ejus eversionem ab imperatoria sacra majestate promulgatum fuit, ut in effectum deduceretur, justus ille judex minime voluit : quemadmodum norunt initiati, nec in errore versantur.

Atqui, subjicit adversarius, ne id quidem, quod confusio et dedecus nominum introducatur, ob graduum necessitudinem, quominus primæ conjugis suæ sobrinam ducat Demetrius, impediatur. Hoc enim illis etiam sanguine propinquis usuenit, cum inter se copulantur, qui vel octavo se gradu contingunt, dum conjuges absque pudore vocamus, quos natura sobrinorum filios agnoscit, eorumque liberos pro tribus ducimus, cum a natura sint prognatorum ex sobrinis filii. Cur ergo novum et insolens sit, idem hoc etiam in præsentis questione dici atque fieri ? Sed audiant, qui hæc ita colligunt, quod, quemadmodum ea,

ταυρόν, Πᾶς λίθος ἔμφυχός ἐστι, καὶ ἑτερωθεν, Πᾶς σμάραγδος λίθος ἐστι· καὶ συμπερανεῖ. Πᾶς ἰσὺς λίθος σμάραγδος ἔμφυχός ἐστι,.....ψιν συναγῆν, καὶ ψεύδος ἔσχατον. Ὅθεν καὶ ὁ λέγων γενεῖτε διὰ τῆς συναφείας τῶν ὑποστάσεων τὴν σύγγμιν, καὶ τὴν ὁμοφυλίαν μεταστοιχειωθῆναι πρὸς ἀλλήλητα, καὶ οὕτω συμπεραίνων τάχα τὸ ἄτοπον, γλωττοπέδην συνήγαγεν, οὐκ ἀλήθειαν. Τούτου δι' οὐκ ἔχοντος, καὶ τῶν γενῶν σωζομένων ἑκατέρων μετὰ τὴν ἔνωσιν, μὴ τολμητέον ἀδελφοὺς τοὺς ἑμαυτοὺς εἰπεῖν εἰς ἐπιστομισμὸν τοῦ ῥήματος τοῦ θεοῦ, καὶ εἰπόντος. Καὶ οὐκέτι ἔσονται οἱ ἑμαυτοὺς δύο, ἀλλ' εἰς. Ἔς γὰρ οὐ λέγεται τὸ ἀργιελαιου καλλιέλαιου, ὅτι κλάδος αὐτοῦ μετὰ καλλιελαιου μεταμοσχεύει, οὕτως οὐδὲ πατέρα τῆς κόρης τὸν ταύτης εἴποιμεν πενθερόν. Τούτου δὲ στηριχθέντος ἐξ ἀναντητήτων καὶ ἀσφαλοῦς ἀποδείξεως, ὡς οἰόμεθα, οὐκ εἰ καλεῖσθαι θάτερον ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ τελευταίου, καὶ τινὸς τῶν ἐξ αὐτοῦ εἰς προσγενῶν παρρησιασθήσεται (πῶς γὰρ ; μροσχευθάνοντων τῶν κτησαμένων ἐκ νόμου τὰς διακτοχὰς), οὕτως μεμπτέον ἔσται καὶ ἀποτρόπαιον τὸ εἰπεῖν, τοῖς αὐτοῖς ὅροις συστέλλεσθαι τὰ ἐξ ἀγγισίας καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ; συναλλάγματα. Οὕτω γὰρ κατανοῖσται. Τὸ δὲ συνάπτεσθαι θεῖον καὶ ἀνεψιὸν μετὰ θείας καὶ ἀνεψιάς, οὐκ ἔστιν (ὡς τινες λέγουσι) συνθηθείας ἀγράφου παγκράτιον, ἢ καὶ ἀπερῶσται ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως τροπαιούχημα· ἀλλ' ἐξ ἀπὸστασις θεῖα τοῦ αἰοιδίου βασιλέως, κυροῦ Ἀλέξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐξενεχθεῖσα ἐπὶ ὑπομνήσει θεῖα τινὸς λεγομένου Ξηροῦ, καὶ ἐπιγνωσθεῖσα τῶν ἑκκλησιαστικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχαίων καὶ κληρικών, τὸν τοιοῦτον γάμον ἀπέλυσε κατὰ τὴν δεδομένην αἰοισίαν βασιλεῦσιν ἄνοθεν κυριότητα· μὴ τοίνυν οὐκ ἀνεπιτητέον τὴν ἀκριβῆ τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν. Ἐξ γὰρ ἐξ ἀγγιστείας συναλλάγματα, μέχρι τοῦ ἑκτοῦ βαθμοῦ καὶ αὐτοῦ, καὶ ἔστενοχώρει πάντοτε, καὶ στενοχώρει, καθὼς που καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ, ἐπιπέδη νομικοῖς καὶ κανονικοῖς διατάγμασι, καὶ τῶν τῶν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου, κυροῦ Σισινίου. Τὸ γὰρ ἐπ' ἀνατροπῇ τοῦτου διορισθέν κατὰ βασιλικῆς θείας μεγαλειότητος, εἰς ἔργον ἔλθειν ὁ δίκαιος κριτής οὐκ ἠδὲκλήσεν, ὡς οἶδασιν οἱ μεμνημένοι, καὶ σὺς πλάνηται.

Nai, φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ σύγγμιν καὶ ἀπείπει ὀνομαζῶν εἰσάγεσθαι διὰ τὴν τῶν βαθμῶν ἰσότητα, ἐμποδίσει λαβεῖν τὸν Δημήτριον τὴν διαστέλλεσθαι τῆς προτέρας αὐτοῦ γενεῆς. Τούτου γὰρ καὶ διὰ τοὺς συναπτομένους ἐξ αὐτοῦ συγγενεῖς καὶ ὁμογενεῖς ; βαθμοῦ θριαμβεύεται, δι' ὧν ἑμαυτοὺς ἀπερῶσται κατανομάζομεν, οὐκ ἢ φύσει τρεῖς ἀδελφοὺς ἐγνώρισε, καὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν ὡς ἀδελφοὺς περιέποιον, τετραρῶσται ἀδελφοὺς ὄντας ἐκ φύσεως. Τί γοῦν ἐστὶ κινῶν κἄν τῆς παρόντι ζητήσεως λαλεῖσθαι τοῦτο καὶ γίνεσθαι ; Ἀλλ' ἐκαστὸς οἱ ταῦτα συνείροντες, ὅτι καθὼς τὰ Γαβριελῶν ἐστὶν διακεῖμενα, καὶ ἀκριβολογοῦνται καὶ ἀπογράφονται,

τὰ δὲ πέρα Γαδείρων οὐ πέρατα εἰσιν· οὕτω τὰ Α
 μὲν ἐντὸς τοῦ ἔκτου βαθμοῦ γινόμενα συναλλάγμα-
 τα, καὶ διὰ τὸ φύσει δίκαιον καὶ εὐπρεπὲς κατα-
 κρίνονται· τὰ δὲ ἐκτὸς αὐτῶν μετεωριζόμενα, οὐδὲ
 κατακρίνονται, οὐδὲ κοπιζονται, ἀνευ μόνου τοῦ ἐξ ἁ-
 ματος ἑξοδόμου βαθμοῦ.

Τούτων γὰρ βασιλικὸς ὄρισμός καὶ τόμος συνοδι-
 κὸς τοῖς τοῦ ἔκτου βαθμοῦ συναλλάγμασι συνεξίστα-
 σιν. Ἐπεὶ οὖν ἱκανῶς διελάβομεν τὰ τισι δικαιολο-
 γούμενα περὶ τοῦ εἰς ἕνα βαθμὸν τοὺς ὁμοζύγους
 ἀνάγεσθαι, εἴτε καὶ μὴ· Φέρε καὶ τὸ ἡμῶν περιστά-
 μενον χάριν τοῦ τοιοῦτου ζητήματος, εἴπωμεν. Οἱ
 νενομοθετηκότες περὶ κεκωλυμένων γάμων διδάσκον-
 τες ἐν βιβλίῳ κη', τίτλῳ ε', εἰς δύο διαίρουσι τοὺς
 συγγενεῖς· εἰς ἀνιόντας καὶ κατιόντας, παῖδας δηλα-
 δῆ καὶ γονεῖς, καὶ εἰς τοὺς ἐκ πλαγίου, ἀδελφούς
 φημι καὶ λοιπούς ἐξ ἁματος προσγενοίτας. Καὶ τῶν
 μὲν ἀνιόντων καὶ κατιόντων, καὶ γνήσιοι ὄντες, καὶ
 φυσικοὶ, καὶ θεοὶ, τοὺς γάμους κωλύουσιν εἰς ἀπέ-
 ρατον. Τῶν δὲ ἐξ ἁματος, μέχρις ἔκτου βαθμοῦ.
 Μετὰ μάλιστα τὸ τεχνολογῆσαι τὰ περὶ τούτων, καὶ
 εἰς ὄψιν προθέσθαι τὴν τῶν βαθμῶν βαθεῖαν καὶ
 ὁμοειδέειαν ὑποουλόγητα (δυσχερεστάτη γὰρ φησι,
 καὶ οὐκ εὐκατάληπτος ἢ ἐκ πλαγίου τῶν βαθμῶν
 ἔστιν εὐρεσις) προστιθέσθαι καὶ ταῦτα ῥητῶς· Εἰσι
 δὲ καὶ ἕτεροι γάμοι, οὐ διὰ θεσμῶν συγγενείας, διὰ
 δὲ ἀγγιστεῖαν μὴ προβαίνοντες. Ἀγγιστεῖα δὲ ἐστίν
 οἰκειότης πρώτων ἐκ γάμων ἡμῶν σνημμένων,
 συγγενείας ἐκτὸς. Οἷον οὖν οἰκειοῦνται βαθμῶν οἱ
 ὁμοζύγοι μετὰ τὴν συνάρειαν, καθάρως μὲν οὐ δι-
 ἀσπασοῦσιν· ἐπάγουσι δὲ, μὴ δύνασθαι τινα πρὸς
 γάμον λαβεῖν τὴν οἰκίαν νόμφην ἢ προγονίην. Ἄλλ'
 οὐδὲ τὴν μητρικήν, ἢ τὴν πίνθεράν, ἐπειδὴ μητέ-
 ρων τάξιν ἐπέχουσι. Σκοπητέον τοίνυν πρὸ πάντων
 τὸ περὶ τῶν βαθμῶν. Οὕτω γὰρ ἐξοικλισθεῖ τὸ τοῦ
 ζητήματος ἀνευτε.

Οἱ τῆς συγγενείας βαθμοὶ, ἐκ τῶν βαθμῶν τῆς
 κλίμακος ὀνομάσθησαν. Ἔς γὰρ ἐκεῖναι λαμβάνου-
 σαι καταρχὴν ἐξ ἐπιπέδου τινός, καὶ εἰς τὰ πρόσω
 προβαίνουσαι, τὴν ἀπόδοσιν ἢ τὴν ἀνοδὸν συμπεραί-
 νοῦσιν, αὕτω καὶ οἱ βαθμοὶ, ὡς ἐκ ῥίζης ὁμοφυεῖς
 κλάδοι τοῦ πρώτου γεννήτορος προέεμνοι, τὴν
 συγγένειαν καταρτίζουσιν. Ἰδόμεν οὖν, ποῖα ῥίζα
 καὶ καταρχὴ μεσιτεύει τὸν ἀνδρα μετὰ τῆς γυναι-
 κός, ὥστε πρὸς ταύτην ἀναρχαμεῖν, καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς
 διὰ βαθμίδος πρὸς τοὺς τοῦτους ἔλθεῖν. Πάντως οὐδεμίαν.
 Οὐδὲ γὰρ δύναται τις εἰπεῖν, Ὁ Πέτρος ἐγγένησε
 τὸν Δημήτριον. Ὁ αὐτὸς καὶ τὴν Μαρίαν ἀπέτεκεν.
 Ἔστε τούτους δύο βαθμῶν ἔχειν συγγένειαν. Προ-
 φανὲς γὰρ ψεῦδός ἐστι. Πολλῶ δὲ πλέον οὐκ εἴποι
 τις ὑποστάσεις διττάς, ἓνος εἶναι βαθμοῦ. Δύο γὰρ
 γενήσεις τούτους πρήγαγον. Οἱ γούν λέγοντες

quæ eis Gades sita sunt, accurate seiri ac describi
 possunt, cum quæ ultra Gades sunt posita, pene-
 trari nequeant : sic etiam matrimonia, quæ intra
 sextum gradum contrahuntur, vel ipsa ratione
 naturalis æquitatis et honesti damnentur : quæ
 autem extra gradus hosce suspenduntur, nec diri-
 mantur, nec releventur, excepto solo ex sangui-
 nis conjunctione septimo gradu.

Nam illum tam imperatoria sanctio, quam tomus
 synodalis, sexi gradus matrimoniis exæquavit. Et
 quando jam satis disseruimus de iis, quæ nonnulli
 hac in quæstione allegant, sintne conjuges ad unum
 referendi gradum, necne : age proferamus etiam
 B id, quod de quæstione proposita nobis ad animum
 accidit. Jurisconsulti, qui de nuptiis prohibitis
 docet libro Basilicorum xxviii, titulo, v, bifariam
 cognatos dividunt : ascendentes et descendentes,
 liberos scilicet ac parentes ; et in eos, qui sunt ex
 transverso, fratres inquam, et reliquos sanguine
 propinquos. Et ascendentium quidem ac descendentium,
 sive legitimi sint, sive naturales, sive adoptivi,
 nuptias prohibent in infinitum : eorum vero, qui
 sanguine propinqui sunt, ad sextum usque gradum.
 Postquam ista subtiliter exposuerunt, et oculis sub-
 jecerunt graduum profundam et penetratam difficilem
 obscuritatem (impeditissima namque ut ipsorum
 verbis utar nec perceptu facilis est in iis, qui sunt
 ex transverso graduum inventio), disertis verbis hæc
 etiam adjiciunt : Sunt et aliæ nuptiæ, non illæ
 quidem propter jus cognationis, sed propter affini-
 tatem non procedentes. Affinitas autem est neces-
 situdo quædam personarum, per nuptias nobis con-
 junctarum, citra cognationem. Ergo quem sibi
 gradum post initum matrimonium vindicent con-
 juges, pure illi quidem non docent : subjungunt
 tamen, aliquem nurum suam, vel privignam, ux-
 orem ducere non posse. Nec item novercam, vel
 socrum : quoniam matrum loco sunt. Consideranda
 igitur ante omnia graduum ratio. Sic enim exæquari
 poterit ipsa questionis velut acclivis inæqualitas.

Gradus cognationis dicti sunt a similitudine gra-
 duum alicujus scalæ. Nam sicut illæ principium
 sumentes a planitie, sursumque tendentes, ad
 descendendum vel ascendendum nobis serviunt :
 sic et hi gradus, velut ejusdem naturæ rami ex
 radice, primo scilicet parente procedentes, cogna-
 tionem perficiunt. Videamus ergo, quænam radix
 ac principium inter virum et uxorem sic intercedat,
 ut ad eam sit recurrendum, et ab ea ceu gradu
 quodam ad ipsos veniendum. Nulla prorsus existit.
 Non enim dicere quispiam potest, Petrus genuit
 Demetrium. Idem et Mariam procreavit : quo fit,
 ut ibi duorum graduum cognatione juncti sunt. Hoc
 enim manifestissimum mendacium est. Multo magis
 cavet aliquis, ne dicat, duas personas unius esse
 gradus. Quippe duæ generationes eos producerunt.

VARIÆ LECTIONES.

o Vide eclogam Basilicorum ; vide tit. de Gradibus cognationis, d. lib. Basilicorum. p vide tit. de prohib. nupt. d. lib. Basili.

Nimirum qui dicunt, conjuges inter se vel unius, A vel secundi esse gradus, quique per gradus eos ita librant, uti solent res illæ, quæ pondere, vel mensura, vel numero constant; similes sunt interrogantibus, quotuplex istud pavementum lapis ambiat, et respondentibus, duplex. Quippe cingitur a lapide prasini coloris, et ligno cedrino circumdatur. Quamobrem apte dicimus, nec ad duorum graduum necessitudinem referri conjuges (quo enim id pacto? cum eadem radicem et generationem non habeant, ac ea causa naturaliter non dividantur): nec etiam unius et ejusdem esse gradus, propter unionem carnalem, ut instar mulsi commisceantur, (qua enim id fieri ratione possit, cum personæ maneat integræ?) sed propter divinam ac salutarem vocem Domini, et Dei, et servatoris nostri Jesu Christi, qui dixit ad discipulos ipsum interrogantes, liceretne homini divertere ab uxore sua, disertis verbis hæc subjungendo: Non legistis, eum qui ab initio res condidit, marem et feminam ipsos fecisse: qua de causa relinquet homo patrem suum et matrem, et agglutinabitur uxori suæ. Et erunt hi duo in carnem unam. Quare non amplius duo sunt sed una caro: propter hanc ergo vocem credere nos et confiteri, unum propemodum unaminem hominem, qui duabus in personis cernitur, pro conjugibus matrimonii causa haberi. Sed enim permittendum, ut rivus orationis etiam ad aliud quiddam opportune currat.

Unigeniti Filii Dei incomprehensibilis erga nos demissio, et pignus salutis humani generis, cum ex aliis multis mysteriis magnificatur, tum etiam non parum glorificatur ex benedictione nuptiali. Quippe cum obnoxia peccato conjunctio in universam hominum massam fuisset dedita post draconis invidiam, et mandati divini transgressionem, jamque malum illud ad alia mala majora processisset; curæ benigno Deo fuit regeneratio nostra et instauratio. Itaque cum unigenitus Dei Filius homo factus fuisset instar nostrum, propter nos, et omnem aliam administrationem impleret, uti nos beatitatem pristinam recuperamus: etiam nuptiis in Cana Galilææ celebratis benedixit, et aquam desperationis in vinum veræ Dei cognitionis mutavit; certiores per hoc reddens homines, quod feminæ non amplius in doloribus liberos pariant, nec qui procreantur ex copulatione matrimoniali amplius pristino more dicant, In peccatis concepit me mater mea: sed Dei præcepta servantem, quemadmodum primus ille parens noster ea servavit ante transgressionem, eundem honorem et gloriam consequantur, qua fuerint ornati primi parentes ante inobedientiam.

Honorable namque matrimonium est, et lectus impollutus, qui salutem largitur. Quæ cum ita sint, et cum tabulæ divinitus scriptæ dicant, Non ingredieris ad quemvis necessarium carnis tuæ, ut reveles pudorem ejus: cum primus ille parens noster alibi responderit, Jam magis uxor mea est

Εἶναι τοὺς συζύγους ἑνὸς ἢ δευτέρου βαθμοῦ, ἐξ ἑνωσεως καὶ ἀποκρινομένων ἀποδοῦναι, κατὰ τὰ στοιχίωμενα, ἢ μετρούμενα, ἢ ἀριθμούμενα, ἕκαστοι ἐρωτωμένοι, πόσος ἀμπόσχει τόδε τὸ ἀπέχει μάργαρος; καὶ ἀποκρινομένοι, διττός. Ἀλλὰ καὶ προσίζων αὐτὸ περιζώνουσι, καὶ ζῶλον κέρων ἀμφιέννουσι. Ἄραρε τοίνυν λέγειν ἡμᾶς, μήτε ἐκ δύο βαθμῶν οἰκειότητα τοὺς ὁμοζύγους ἀνάσσει. (πῶς γὰρ, οἱ μὴ τὴν αὐτὴν ἐσχληκότες ῥέξαν καὶ γεννησιν, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ φυσικῶς διαιρούμενα; μήτε οὖν ἑνὸς γενέσθαι βαθμοῦ, διὰ τὴν ἐνωσιν ἕνωσιν, καὶ συγχυθῆναι κατὰ μελίκρατον. Πῶς γὰρ; Σωζομένων ἀδιαιτώτων τῶν ὑποστάσεων; Διὰ τὴν θέλαν καὶ σωτηριώδη φωνὴν τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἰπόντος πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτὸν μαθητὰς, ἡ ἐξεστὶν ἀνθρώπων ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἐπαγαγόντος ταῦτα ῥητικῶς. Οὐκ ἀνέγνωτε, οἱ ποιήσας ἀπαρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αἶμα; καὶ ἕνεκεν τούτου καταλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναίκα αὐτοῦ; καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν; ὥστε οὐκέτι εἰσι δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία; πιστεύειν ἡμᾶς, καὶ ὁμολογεῖν, ἕνα σχεδὸν ὁμοζύγον ἄνθρωπων ἐν ἀθεωρούμενον ὑποστάσεων, ὁμοζύγους διὰ τὸν γάμον ἰσχυροῦσθαι. Ἀλλὰ δοτέον ἀναδραμεῖν τοῦ λόγου τὸν ῥημα καὶ πρὸς ἕτερον κἀριον.

Ἡ τοῦ μονογενεῖς Ἰοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ ἀκατάληπτος συγκατάθεσις, καὶ τὸ τῆς σωτηρίας τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐγγέγονον, μεγαλύτη μὲν καὶ ἐξ ἄλλων μυστηρίων πολλῶν, οὐχ ἕστη ἰκαὶ ἐκ τῆς γαμικῆς ἱερολογίας δοξάζεται. Τῆς γὰρ ἀμαρτητικῆς συναφείας διαδοθείσης εἰς ἅπαν τοὺς ἀνθρώπων τὸ φύραμα, μετὰ τὸν φθόνον τοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ τὴν παράδοσιν, καὶ τοῦ κακοῦ πρὸς ἕτερα κἀκὰ προχωρήσαντος μεζονα, ἐμέλησε τῷ φιληθρώπῳ Θεῷ τῆς ἡμῶν πειρασνοῦσας καὶ ἀναπλάσεως. Γεγονῶς τοίνυν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, δι' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς Ἰῶς τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶσαν ἄλλην πληρώσας οἰκονομεῖται, ἵνα ἡμεῖς τὴν ἀρχαίαν μακαριότητα λάβωμεν, καὶ τὸν ἐν ἐναντίᾳ τῆς Γαλιλαίας γάμον ἠλόγησε, καὶ τὸ ὕδαρ τῆς ἀπογνώσεως εἰς οἶνον ἀληθοῦς θεογνωσίας μετέδωκεν; ἐντεῦθεν πληροφορῶν τὸ ἀνθρώπινον, ὡς οἱ αἱ γυναῖκες ἐν λυπαῖς τέκνα γεννήσουσιν, οὐδὲ ἐκ γαμικῆς συναφείας τικτόμενοι, κατὰ τὸ πρότερον ἵποιοιεν. Ἐν ἀμαρτητικῇ ἐκίστησέ με ἡ μήτηρ μου; ἵνα τηρήσαντες τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, καθὼς ὁ πατήρ αὐτὰς ἐτήρησε πρὸ τῆς παραβάσεως, τῆς ἐκείνου τιμῆς καὶ δόξης ἀζωωθῶσονται, οἱ αἱ πρὸ τῆς παρανομίας οἱ προπάτορες.

Τίμιος γὰρ ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, σωτηρίαν φιλοτιμούμενος. Τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ τῶν θεογράφων πλάκων λεγομένων. Οὐκ ἐπιλείπει πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκὸς σου ἀποκαλύψει ἐσχλην αὐτοῦ; καὶ τοῦ προπάτορος ἀποκρινομένου ἵπορωθεν. Νῦν καὶ μᾶλλον ἡ γυνὴ μου ὅστων ἐκ τῶν

ὄστων μου ἔστιν καὶ σὰρξ ἐξ τῆς σαρκὸς μου ὃ ἄ
 τοῖς ὁμοζύγοις εἶπεν ἄλλης καὶ ἄλλης εἶναι
 σαρκὸς, κἂν ἐν δυοῖν ὑποστάσειν αὐτοὺς θεωρῶ ἵνα
 μὴ δικαίως κατακριθῶ κατὰ τοὺς ἀθετοῦντας
 ἔγγραφοις καὶ ἀγράφουσι παραδόσεις, τῶν ἁγίων
 Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ ἐχέγγυον.
 Διαγιγνώσκω δὲ μᾶλλον μίαν σάρκα τούτους λογιζέ-
 σθαι, καὶ τοῖς αὐτοῖς στενοχωρεῖσθαι τὸν ἄνδρα νο-
 μικοῖς καὶ κανονικοῖς παραγγέλμασιν, ὅσον τέως εἰς
 συνάφειαν γαμικὴν, οἷς καὶ ἡ τούτου στενοχωρεῖται
 ὁμοζύγος ὡς περὶ καὶ τὸ ἀνάπαλιν. Καὶ διὰ τοῦτο
 μὴ δύνασθαι τὸν Δημήτριον εἰς γυναῖκα τὴν Θεο-
 δώραν λαβεῖν, λογιζομένην δισεξαδέλφην αὐτοῦ,
 διὰ τὴν μετὰ τῆς Μαρίας γαμικὴν τούτος συνάφειαν.
 Ἀποδέχομαι δὲ καὶ τοὺς κωλυοντας τὸ τοιοῦτον
 γαμικὸν τοῦ Δημητρίου συνάλλαγμα διὰ τοὺς νόμους
 τῶν λέγοντας, ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐφευρόμενον,
 ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπὲς ζητητέον ἡ κατανῶν ἀπρε-
 πέςτατον εἶναι, τὸν μέχρι τοῦ νῦν γαμβρὸν παρὰ
 τῆς δισεξαδέλφης λεγόμενον, ὁμοζύγον αὐτῆς ὀνο-
 μάξασθαι. Ὅτι δὲ χρώμενοι ῥήμασι τινεσὶ τοῦ κατὰ
 τὴν λ' τοῦ Ἰουλοῦ μηνός, τῆς β' ἐπιμετήσεως, συν-
 οδικοί σημειώματος, τοῦ μὲν ἀγιωτάτου κηροῦ Θεο-
 δοσίου πατριάρχου, ἡμῶν δὲ τοῦ χαρτοφύλακος
 ἐνεργούντων ὀφείκειν, καὶ περὶ τὸ τέλος ταῦτα
 διεξιούσιν. « Ἐπεὶ γὰρ ἡ μετὰ Ἰωάννου τελεσθεῖσα
 μνησαεῖα ὡς ἀνυπόστατος λέλυται, διὰ τὴν τῆς
 Εἰρήνης ἀνηθότητα, καλῶς ἡ Εἰρήνη δευτέρῃ
 ἐξαδέλφῃ αὐτοῦ κατὰ νόμον γάμου συζευχθή-
 σεται. Οὔτε γὰρ συγγενικὸν πρόσωπον τὴν Εἰ-
 ρήνην λογιζεται, ὁ Θεόδωρος, οὔτε τοῖς ἐξ ἀγγι-
 στείας δεσμοῖς καὶ ὕροις συσφίγγεται, διὰ τὸ ὑπερῶναι
 τὸν ἐξ ἀγγιστείας ἕκτον βαθμόν. »
 Θέλουσιν ἡμᾶς σιωπᾶν, ἄρτι τάναντία διαγιγνώ-
 σκοντας ἡμᾶς πρῶτον μὲν λέγομεν, ὡς ὁ κατὰ καιροῦς
 χαρτοφύλαξ στόμα πατριάρχικόν λογιζόμενος, ἕκτερον
 λέγει καὶ γράφει, ὅσα νεφελώσει καὶ ὑδατώσει τῆς
 κεφαλῆς ἡ ἀκρόρεια. Οὐκοῦν οὐδὲ αἰτιατέους ἡ ἐπι-
 νετέους λογιζεται τις ἡμᾶς καλλιγραφήσαντας ἴσως
 τὴν παρούσαν ὑπόθεσιν, ἢ τούναντίον κηκογραφή-
 σαντας. Κατὰ γὰρ τὸν Βαρούχ ὑπεγραμματούσαμεν
 ὅσα θρηῶν Ἰερემίας ἐθρήνησε καὶ κατὰ τὸν
 Ἀαρὼν ἐλάλησαμεν, ὅσα λαλῶν ἐλάλησε Μωσῆς.
 Ὅπερ δὲ καὶ τότε τὴν μικρόνοιαν ἡμῶν ἐθεράπευσε
 χάριν τοῦ τοιοῦτου ζητήματος, ἐγράφη περὶ ἡμῶν
 ἐν τῇ β' κεφαλῇ, τοῦ ἰγ' τίτλου τοῦ νομοκανόνου.
 Εἴπομεν γὰρ τὸ τοιοῦτον κεφάλαιον ἐρμηνεύοντες, ὡς
 καὶ βασιλικὸν ἐκώλυσε πρόσταγμα τὸ ζητούμενον συ-
 νοκέσιον, κἂν καταστρωθῆναι οὐκ ἐβρασε, καὶ ἡ Ἐκ-
 κλησία τὴν τούτου ποιήσιν οὐκ ἀνέχεται. Εἰτέ φημεν,
 ὡς σημειωμάτων προκομιζομένων ταχυγενῶν, καὶ
 διὰ 85 γραμμάτων ὁμοίων ἐκκησιαστικῶν, διυλιζόν-
 των καὶ αὐτὸν φαυλότατον κώνωπα τοῦ τοιοῦτου
 ζητήματος, καὶ ἀποκαλούντων τούτο παρανομώτατον

os ex ossibus meis, et caro ex carne mea : equidem
 dicere non audeo, conjuges alterius et alterius esse
 carnis, licet eos in duabus personis video: ne merito
 condemnem illorum more, qui scriptas et non
 scriptas traditiones reprobant, quæ sanctarum
 Ecclesiarum et salutis nostræ pignus sunt. Imo
 potius statuo, pro una carne ducendus, et iisdem
 constringi maritum legalibus et canonicis præceptis,
 quantum scilicet copulationem matrimonialem atti-
 net, quibus et conjux ejus includitur : idemque
 vice versa locum habere. Atque hac de causa non
 posse Demetrium in uxorem ducere Theodoram,
 quæ pro sobrina ejus habetur, propter matrimo-
 nialem ipsius cum Maria conjunctionem. Assentior
 etiam iis, qui matrimonialeni ejusmodi contractum
 Demetrii prohibent legum ratione (66) quarum
 verba sunt : In nuptiis non solum quid permissum
 sit, sed etiam quid honestum, considerandum est :
 dum animadverto, inhonestissimum esse, ut qui
 haecenus a sobrina vocatus fuerit affinis, postea
 conjux ejus appelletur. Et quia nonnulli utentes
 verbis scripti synodalis, publicati die xxx mensis
 Julii, indictione duodecima, cum esset patriarcha
 sanctissimus ille dominus Theodosius, et nos officio
 chartularii fungereimur, quo in scripto circa finem
 hæc verba leguntur : *Cum enim celebrata cum Joanne sponsalia, ceu minime constantia, solvantur, propter ætatem Irenæ impuberem : recte Irena sobri-
 no ipsius legem matrimoniali copulabitur. Quipe nec pro personâ cognata Theodorus Irenam ducit, nec affinitatis vinculis atque legibus constringitur propterea quod sextum ex affinitate gradum excedat.*

His ergo verbis utentes, tacere nos volunt, qui
 jam contraria statuimus : primum respondemus,
 cujusque temporis chartularium, qui os patriarchæ
 esse ducitur, ea tum dicere, tum scribere, quæ
 capitis ipsi vertex instar nubis et aquæ suppediat.
 Ideoque nec culpandos, nec laudandos nos putabit
 quispiam, qui vel recte præsentem causam, vel e
 contrario male litteris complexi sumus. Nam more
 Baruchi, scribæ munere functi notavimus quæcun-
 que lamentando Hieremias lamentatus est: et Aa-
 ron's more prolocuti sumus, quæcunque loquendo
 locutus est Moses. Quod autem intellectus nostri
 te nitali tunc remedio fuit in hac quæstione, per-
 scriptum a nobis est in capite secundo tituli XIII
 Nomocanoni. Quippe caput illud interpretantes
 diximus, et tiam edicto imperatorio prohibitum esse
 matrimonium, quo de agitur, licet in acta relatum
 non fuerit, et Ecclesia promulgationem ejus non
 sustineat. Deinde subijcimus, quod cum notationes
 prisæ proferuntur, et consimilia scripta ecclesia-
 stica, prævissimum et ipsa culicem quæstionis hu-

VARIÆ LECTIONES.

85 διχηρημάτων.

NOTÆ.

66) *Semper. D. De reg. jur. Et l. 42. D. De rit. nupt.*

jus percolantia, et iniquissimam hanc appellantia; nemo sane, qui ad evidentem rationem non con-
 veat. il' a quidem velut abolita damnabit, præsertim
 cum nec sublata sint disertis verbis a præsentis
 synodali scripto; quæ autem hoc continentur,
 canonis et legalibus doctrinis exæquabit. Itaque
 respiciens in auctorem et consummatorem fidei
 nostræ, Dominum ac Deum nostrum Jesum Chri-
 stum, rursus aio : quod cum magnus ille Paulus
 dicat, *Mulier corporis sui potestatem non habet. sed
 maritus : ac similiter maritus potestatem corporis
 sui non habet, sed uxor* : itidemque cum sacri ca-
 nones et tomi cum vidua matrimonio copulatur
 pro digamo habentes, ad gradum aliquem ecclesia-
 sticum pervenire non sinant : ac ne defuncti qui-
 dem sacerdotis conjugem ad secundas transire
 nuptias permittant, idque omnino propter identi-
 tatem corporum ipsorum, quemadmodum manifes-
 to liquet ex xxxi et xxxii capite tituli primi libri
 III Basilicorum, et xlv canone sancti Basilii,
 cujus in fine dicitur, Nos diaconæ corpus, veluti
 quæ consecrata fuerit, non amplius in usu carnali
 esse permittimus : equidem judico canonicum et
 legitimum esse, ut auctoritate prohibeatur ec-
 clesiastica, quominus unus et idem duabus sobrinis
 copuletur, ac vice versa : sique clam ejusmodi
 quid factum fuerit, de industria dramatur, et in-
 terveniente pœna corrigatur.

EJUSDEM.

*Epistola de incensis, quæ a patriarcha dari
 solent eo die quo catechesis habetur.*

Tu quidem, charissime fili, gloriosissime iudex,
 et præfecte judiciorum, cum Davide psallens :
 Interroga patrem tuum, ac dicet tibi ; seniores te,
 ac renuntiabunt tibi; recte cognoscere cupivisti ex
 nobis, qua de causa dari populo soleant a cujusque
 temporis sanctissimis patriarchis incensa, post
 habitam catechesin. Ego vero faces affectionis
 hauriens in exsilio, cunctabar hactenus in respon-
 dendo. Sed quoniam cuivis petenti, et semper
 quidem, tam lingua, quam manu dare debere
 didici, hæc ad interrogationem ex tempore re-
 spondeo.

Celsissimam sacrarum imperatorum circum-
 spectionem, et patriarcharum amplitudinem, inter
 alia reddebant olim augustiorem etiam annuæ
 rogæ, ac baiorum largitiones. Quippe sedebant
 annis singulis cujusque temporis patriarchæ ac
 imperatores, et per hæc subditos ad benevolentiam
 invitabant. Novit hoc patrum conscriptorum
 amplissimus ordo, ac fortassis etiam nonnulli, qui
 hac ætate nostra vivunt. Non enim ante tempora
 Euclielis prodita sunt gerris, nec somniantium
 vetularum fabellæ sunt : sed usque ad imperium
 domini Constantini Ducæ duravit augustus ille
 mos tam in ipsius Dei, quam imperatorum regia,
 et omnino bonum hoc ad nos quoque propagatum
 fuit, a majoribus ad nepotes, a generatione ad

α οὐδεις μὴ σκαρθαμύτων πρὸς τὴν ἐνέργειαν, ἐκ-
 νων μὲν κατεψήφισται σχολῆν, καὶ ταῦτα μὲν.
 ἀναιρεθέντων ῥήτως ὑπὸ τοῦ παρόντος συνοδικῆ
 σημειώματος · τὰ δὲ ἐν τούτῳ περιεχόμενα, κανον-
 κοῖς καὶ νομίμοις ἐξισώσει διδάγματα. Ἀφορῶν οὖν
 εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Κύριον
 καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, λόγῳ καὶ αἵματι ·
 ὡς ἐπεὶ ὁ μέγας Παῦλος φησὶν · « Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου
 σώματος · οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ · ὁμοίως ἔσται
 καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει.
 ἀλλ' ἡ γυνή. » Οἱ δὲ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κληρὸν καὶ
 τόμοι τὸν μετὰ χήρας γαμικῶς συναρθῶντα λογιζό-
 μενοι δίγαμον, εἰς ἐκκλησιαστικὸν βῆθρον οὐκ εὐ-
 δοκοῦσιν ἔλθειν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τοῦ τελευτήσαντος
 ἱερέως ὁμόζυγον δευτερογαμησάτω παρεχωρήσει,
 πάντως διὰ τὴν ταυτότητα τῶν σωματικῶν αἰμάτων,
 καθὼς τὰ περὶ τούτου παρίσταται ἀπὸ τοῦ λα' καὶ
 λαβ' κεφαλαίου, τοῦ πρώτου τίτλου, τοῦ γ' βιβλίου
 τῶν Βασιλικῶν, καὶ τοῦ μδ' κανόνος τοῦ ἁγίου Βα-
 σιλίου, λέγοντος περὶ τὸ τέλος · Ἐμεῖς οὖν τῆς
 διακόνου τοῦ σώματος, ὡς καθιερωμένης, οὐκέτι ἐπιτρέ-
 πομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῆς διαγινώσκου κλη-
 ρονικὸν εἶναι καὶ νόμιμον, τὸ μετὰ ἀθεντίας ἐκ-
 κλησιαστικῆς κωλύεσθαι τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα ὅσι
 δισεξάδελφους συνάπτεσθαι, καὶ τὸ ἀνάπτειν · καὶ ἐ-
 λάθοι γενέσθαι τοιοῦτόν τε, σπουδαίως διασπῆσθαι, καὶ
 μετ' ἐπιτιμίου διορθῆσθαι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

« Ἐπιστολή, χάριν τῶν διδομένων θυμαμάτων
 πρὸς τοῦ πατριάρχου, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς
 κατηχήσεως. »

Σὺ μὲν, τριπόθητον τέκνον, μεγαλοδοξότατα
 κριτὰ, καὶ ἐπί, τῶν κρῖσεων, ψάλλων μετὰ τοῦ
 θεοπτότερου, Ἐρωτήσον τὸν πατέρα σου, καὶ ἐρα-
 σοί σοι, τοῦς πρεσβυτέρους σου καὶ ἀπηγγελοῦσί σοι ·
 κατέως ἐξήγησας μεθεῖν ἐξ ἡμῶν, τίνας χάριν διδόν-
 ται τῷ λαῷ πρὸς τῶν κατὰ καιροῦς ἁγιωτάτων πα-
 τριάρχων μετὰ τῆς κατηχήσεως θυμαμάτων. Ἐγὼ
 δὲ πίνων τρυγίαν θλίψεως ὑπερόριον, ὠκνον πρὸς
 τὴν ἀπόκρισιν. Ἐπεὶ δὲ παντὶ τῷ αἰτούντι, καὶ
 πάντοτε, καὶ γλώττῃ καὶ χειρὶ ὀφείλειν διδόναι με-
 μέθηκα, σχεδιάζω σοὶ ταῦτα πρὸς τὴν ἐρώτησιν.

Τὴν ὑψηλοτάτην τῶν θεῶν ἀτοκρατόρων περιω-
 πῆν, καὶ τῶν πατριαρχῶν τὴν μεγαλειότητα, μετὰ
 τῶν ἄλλων ἐπέμουν καὶ ἐτίσοι ῥόγια ποτὲ, καὶ
 βίων φιλοτιμύματα. Ἐκάθητον γὰρ ἐτησίως αἱ
 κατὰ καιροῦς πατριάρχει καὶ βασιλεῖς, καὶ μετακ-
 λούοντο τοὺς ὑπηκόους διὰ τούτων πρὸς εὐνοίαν.
 Οἷδε ταῦτα τῆς συγκλήτου βουλῆς τὸ ὑπέριπτον, ἴσως
 δὲ καὶ τινες τῶν τῆς καθ' ἡμᾶς γενεῆς. Οὐδὲ γὰρ
 πρὸ Ἐκκλησίας μεμυθολόγηται, οὐδὲ γράνδιον
 ἐστὶν ὀνειροπολούντων λογύβρια · ἀλλὰ μέγιστος τῆς
 βασιλείας τοῦ Δούκα κυροῦ Κωνσταντίνου καὶ ταύ-
 τῃν εἶχον τὴν σεμνοπρέπειαν τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν
 βασιλέων ἀνάκτορα, καὶ πάντως γέγονεν ἐν τῷ καλῷ
 πρὸς ἡμᾶς διαδόσιμον ἐκ προγόνων εἰς πατέρας, καὶ
 ἐκ φυλῆς εἰς φυλὴν περυσσόμενον. Εἰ δ', ὅπως οἱ

πέπεισμαι, καὶ τοῦτο λήθης βυθῷ κατακέχωσται, καὶ Ἐκσταλάς ὕδωρ εὐχάριστον τῶν τότε κρατούντων οὐ κηρύττει τὴν προνοίαν ἀλλὰ μεμβράναι βίβλων ἱστορικῶν, καὶ συγγραφαὶ τακτικῶν ἀνακτορικῶν κεκοράζονται κατὰ Στέντορα. Καὶ οὐ δὲ παντὸς συντάγματος λογικοῦ τελῶν ὑψηλῆς νονεχέστατος κἀν τούτῃ τῷ σπουδαίῳ προβλήματι πλεονεκτῆσεις πολλοὺς, καὶ μοι σπληνῆσεις τῷ γέροντι. Ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου τὰ θεσπισιώτατα διατάγματα, τὰ τελεσφορήσαντα τὰ ὀφρῖκια τοῦ ἐπὶ τῶν κρίσεων, καὶ τοῦ νομοφύλακος, καὶ διοριζόμενα τούτους ἐτησίως μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν ἀποφέρεσθαι χάριν ῥόγας ἀνά χρυσοῦ τοσήνδε ποσότητα, καὶ τὰ συνήδη βαίαι, οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ πέραν θαλάσσης. Ἰνα τίς εἴπῃ, Τίς τῶτα μετακομῆται μοι; Πιρὰ δὲ τῇ χειρὶ σου, καὶ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ τῷ στόματί σου εἰσι. Καὶ πάντως γνωμολογήσεις ἐκ τούτων τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν. Τῶν γοῦν βασιλέων καὶ τῶν πατριαρχῶν μεγαλονομένων, ὡς εἴρηται, διὰ τῶν βατίων καὶ τῶν ῥογῶν, ἔδει τέως τοὺς πατριάρχας τοὺς τὴν ἀρχίαν μέχρι τοῦ νῦν σοντηροῦντας συνήθειν, καὶ χρυσοῖνος παρχμετροῦντας τοῖς κληρικοῖς, διδόναι καὶ βαίαι, καθὼς προτετύπεται. Ἐπεὶ δ' οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ φαίνεται ποτε τοῦτο γινόμενον, ἀλλ' ἐ' τας ἡμέρας τῶν κατηχήσεων ἀντὶ ῥογῶν καὶ βατίων μόνα διδάσκει τῷ λαῷ θυμιάματα· σκοπητέον πρὸ πάντων, τὸ σημαίνον τῶν βατίων, καὶ ζήτητέον τὴν αἰτίαν, δι' ἣν θυμιάματα μὲν δίδονται κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κατηχήσεως, καὶ κατὰ τὴν μεγάλην τετραδά κηρία καὶ θυμιάματα· κηρία δὲ καὶ σποροὺς κατὰ τῆς βατιφόρου 84 τὴν Κυριώνυμον.

οἱ μὲν οὖν ἦσαν τὰ βαίαι ἐκεῖνα, πρὸ βασιλέων διδόμενά ποτε καὶ πατριαρχῶν, τέως ἐγὼ ἄγνω. Οὔτε γὰρ ἀπὸ χειρὸς βασιλικῆς ἢ πατριαρχικῆς βαιον ἢ χεῖρ μου μετὰ ῥόγας ἐδέξατο, καὶ τῶτα πλουτισμένη καθ' ἑκάστην σχεδὸν ὑπ' αὐτῶν, οὔτε τὴν τούτων ποιότητα παρ' ἑτέρων μεμάθηκα. Κλάδος δὲ φοινίκων καὶ μυρσινῶν βλέπω τοὺς ἀνθρώπους κατέχοντας, καὶ τὴν βατιφόρον δοξάζοντας. Ποίας δὲ διαλέκτου τὸ βαιον ἐστὶ, καὶ τίνα σημαίνει ἔχει κατὰ Ῥωμαίους καὶ Ἕλληνας, δηλωθήσεται. Βαιον κατὰ Ῥωμαίους οὔτε κλάδος ἐστὶν ἐκ δένδρου κοπτόμενος, οὔτε ῥόδον ἐκ ῥοδωνίας συνζόμενον, οὔτε κρίνον ἐκ κρινωνίας συλλεγόμενον· ἀνθρωπίνη 85 δὲ γνώμη, ἐκ τούτου εἰς τοῦτε μετάβασις, ἀγαθὴ δηλονότι ἢ πονηρά. Ἐνεῦθεν γὰρ τοὺς παιδοτριβὰς βατιούλους κατονομάζομεν, ὡς τὰ νηπιῶδ τῶν παιδῶν φρονήματα μεταγόντας πρὸς ἀρβένωτιν. Καὶ πρεσβυτικώτερος λέγεται, τοὺς ποικιλομένους κατὰ τὴν ἴριν συνεργούς, καὶ προδιδόντας τοὺς πρόσφυγας. Τῆς γοῦν Ἰουδαίας καὶ Ἰερουσαλήμ γενομένης ὑποχειρίως τῶν Ῥωμαίων τῷ στέμματι, μετὰ τὸ μενρχῆσαι τὸν Ἰούλιον Κίσαρχ, (οὗτω

A generationem transiens. Sin, quod equidem non arbitror, hoc etiam oblivionis gurges absorbit, et gratiosa isthæc aqua Castaliæ providentiam superioris memoriæ principum non prædicat: saltem membranælibrorum historicorum, et ordinationum aulicarum monumenta Stentoris in morem hæc proclamabunt. Tu quoque, qui cujusvis eruditi scripti acutissimus es interpres, etiam in hac non levis momenti quæstione compluribus eris superior, ac me senem in dicendo juvabis. Quinetiam imperatoris, domini Constantini Monomachi edicta sacratissima, quibus ordinata sunt officia præfecti Judiciorum, et nomophylacis, et quæ statuunt, eos debere singulos in annos, præter alia, consequi B ratione rogæ, quemlibet auri talem ac talem quantitatem, una cum consuetis baiis; non in cælo sunt, nec trans mare, uti dicere quis debeat, Quisnam hæc afferet mihi? Sed sunt in manu tua, et in corde tuo, et in ore tuo. Atque omnino rei veritatem ex his mentis acumine colliges. Cum autem imperatores et patriarchæ magnificentiam ceu dietum est, suam demonstrent per baia et rogæ, sane par e. at, ut patriarchæ, qui præscam hactenus consuetudinem conservant, et aureos clericis nummos admittuntur, etiam ipsis baia darent, quemadmodum indicatum est antea. Sed quoniam hos, nescio quæ de causa, non amplius fieri videmus, sed iis diebus, quibus catecheses habentur, loco rogæ et baiorum sola populo dant incensa: considerandum ante omnia, quodnam vocis baiorum significatum sit, et inquirenda, propter quam incensa dantur in die catechesis, et magna feria quarta, cerei cum incensis; cerei denique cum crucibus ea Dominica, qua baia gestantur.

Enimvero cujusmodi fuerint illa baia, quæ ab imperatoribus et patriarchis olim dabantur, equidem hactenus ignoro. Nec enim ab imperatoria vel patriarcha: i manu baium aliquod cum roga manus mea unquam accepit, licet ab eis alioqui tantum non quotidie collocupletetur, nec horum qualitatem ex aliis intellexi. Palmarum tamen, ac myrtorum ramos tenere manu homines video, cum diem celebrant, qua baia gestantur. Et cujusnam linguæ vocabulum sit baium quamve significationem habeat secundum Romanos et Græcos, indicabitur. Baium lingua Romana neque ramum significat, ex arbore cæsum, neque rosam ex roseto collectam neque liliium: sed est animi humani ab una sententia in aliam transductio, bona videlicet, vel prava. Nimirum hinc fit, ut puerorum magistros apellem baiulos, veluti qui puerorum animos infantes ad virilitatem traducant. Et prævaricatores dicimus eos cooperarios, qui variantur instar iridis, et clientes produnt. Itaque cum Judæa et Hierosolyma facta fuisset Romanorum imperio subdita, solo rerum potito Julio

VARIÆ LECTIONES.

84 ττοιροὶ κατὰ τὴν βατιφόρον. 85 ἀνθρωπίνης δὲ γνώμης.

Cæsare; (sic enim factum, ut Dominum Pilatus A judicaret, ac Judæam Cæsar Augustus censeret, et Paulus cum damnaretur, diceret: Sisti me Cæsari oportet;) paterna Judæorum lingua cum Romana commutata fuit. Quippe Judæi cum gentilibus permisti, eorum instituta didicerunt. Cum ergo populi Judaici seniores, et scribarum cætus vidisset Dominum Deumque nostrum, qui tergis cherubicis insidet, per demissionem asinino vehi pullo, cum nihilominus more regio præcedentibus et sequentibus stiparetur, ac Hierosolymæ dignitatem amplificaret (quippe Sionis urbem super universa tabernacula Jacobi dilexit) viderant etiam turbas ad terram tunicas suas substernentes, et vias molliores reddentes, pueris ramos gestantibus, ac dicentibus, Hosanna filio regis Davidis! benedictus es qui venis: non dixere cum prophetis, Laudate, pueri Dominum; neque Gaude vehementer filia Sionis, prædica gloriam Dei Hierosolyma, quoniam ecce rex tuus venit tibi: itis et servans, et vectus asinino pullo filio subjugalis. Cum enim os habeant, inquit ille, non loquentur: cum oculos, non vident: cum aures, non audiunt: quoniam cordibus eorum velamen legis et ignorantie incumbit.

Nimirum ut peccatores exarscebant, et accendebantur ira, et fremebant dentibus, et contabescebant, cum dicerent: Egredimini, gentes, egredimini, populi, ac videte quo pacto mundus universus poscitur vadat. Ideoque gestationem ramorum non intelligentes, furiosorum more clamabant: Babæ; seducti sunt omnes, omnes inutiles facti sunt et deflexerunt. Proh: leges et præcepta Mosaica præter expectationem baium factæ sunt, hoc est, secundum ipsorum insaniam, redactio ad interitum. Ita jam recte declarata, mea quidem opinione, baiorum voce, dicendum, quo pacto et quamobrem sanctissimis patriarchis post catechesin incensa dentur, die baiorum gestationis, cruces et cerei, rursus magna feria quarta cerei et incensa die sancti Paschalis salutationes et tricupilia.

Dicimus ergo, quod cum natio Judæorum ad lucem cæcutiverit, et salutem appellaverit exitium, velut indicatum est (solet enim usu venire, ut aurugine laborantibus mei sit amarum), nos eis contraria sentientes et facientes, (quippe solem non conniventibus oculis intuentur), cum ramorum gestatione convetus celebremus et insaniam ipsorum velut in triumpho spectandam exhibentes (facti sunt enim spec aculum mortalibus), confiteamur, ac nequaquam inficiemur, nos quidem esse factos baium fidei; sed ex umbra ad veritatem, sed ad immortalitatem ex mortalitate: neque nos pudet ramos illos appellare baia. In eadem existentes opinione fidelissimi principes, annis rogis baia miscebant argento puta vel auro exornata. Quippe congratulabant iis, qui hæc consequantur, velut orthodoxis erga Deum, et ipsos erga principes benevolis Quia vero principum quidem

γὰρ καὶ Πιλάτος τὸν Κύριον ἔκρινε, καὶ τὴν Ἰουδαίαν Κτ'σχη Αὐγουστος ἀπεγράψατο, καὶ Πάυλος κατακρινόμενος ἔφη· Δεῖ με παραστῆναι τῷ Καίσαρι) ἡ πατρὶς τῶν Ἰουδαίων διάλεκτος πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων μετεσχοιγέωται. Τοῖς ἔθνεσι γὰρ ἐμίγησαν, καὶ ἔμαθον τὰ τούτων ἀπτηδεύματα. Ἰδόντες τοίνυν τῶν Ἰουδαίων οἱ δημογέροντες, καὶ τῶν γραμματέων ὁ σύλλογος τὸν ἐπὶ κώτοις χειροδικητικὸν καθήμενον Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν, ἐπὶ παύλου μὲν ὄψο κατὰ συγκατάβασιν ἐποχοῦμενον, βασιλικῶς δὲ παρὰ τῶν προηγόντων καὶ τῶν ἐπομένῃν στενοχωρούμενον, καὶ τὴν Ἰερουσαλήμ μεγαλύνοντα, ἠγάπησαν γὰρ τὴν πόλιν Σιών ὑπὲρ πάντα τὰ σκηνοῦμενα Ἰακώβ) καὶ τοὺς ὄχλους μὲν τῇ γῆ τοὺς χειτῶνας στρωννύοντας, καὶ τὰς ὁδοὺς μαλακίζοντας, τοὺς B παῖδας δὲ κλαυθφοροῦντας καὶ λέγοντας· Ἰσταννὴ τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως Δαβὶδ! εὐλογημένος εἶ ὁ ἐρχόμενος· οὐκ εἶπον μετὰ τῶν προφητῶν· Αἰνεῖτε, πάντες Κύριον· οὐδὲ, Καίρει σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυττε δόξαν Θεοῦ Ἰερουσαλήμ, ὅτι ἰδοὺ βασιλεὺς σου ἐρχεται σοι πρὸς καὶ σώζων, ἐπιδεδηκῶς εἰς πάλιν ὄψου, υἱὸν ὑποζυγίου. ἔχοντες γὰρ στόμα, φησὶν, οὐκ κλέσουσιν· ὀφθαλμοὺς, καὶ οὐκ ὄψονται· αὐτὰ, καὶ οὐκ ἀκούσουσιν· ὅτι ταῖς καρδίαις αὐτῶν κλειυμα νόμου καὶ ἀγνωσίας ἐπέκειται.

Ἦγανάκτησαν δὲ ὡς ἀμαρτωλοὶ, καὶ ἀργίσθησαν, καὶ τοὺς ὀδόντας ἔδρουσαν, καὶ ἐτάκησαν, καὶ εἶπον· Ἐξέλθετε ἔθνη, ἐξέλθετε λαοὶ, καὶ ἰδετε, πῶς ὅλος C ὁ κόσμος ὑπάγει ὀπίσω αὐτοῦ. Διὸ καὶ τῶν κλάδων μὴ συνιέντες τὸ δορυφόρημα, Βαβὰ κατὰ μπινομένου εἰσόδου, βαβὰ πάντας πεπλήθησιν, πάντα ἠγχευῶθησαν καὶ ἐξέκλιαν. Βαβὰ τῶν Μωσαϊκῶν παραγγελιῶν, βίβας ἀπροσδόκητον γέγονε, τοῖσι κατὰ τὴν τούτων ἀπόνοιαν, μεταφορὰ πρὸς ἀπόλειαν. Οὕτω καλῶς σαφηνισθείσης, ὡς ὀφθαλμοὶ, τῆς τῶν δαίων φωνῆς, ρητέον ὅπως καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγιωτάτων πατριάρχων μετὰ τὴν κατήχησιν ἠμαρμάτα δίδονται, κατὰ τὴν βίβας ὀφθαλμοὶ στυχεῖ καὶ κηρίαι, καὶ αὐτὰ κατὰ τὴν μεγάλην τετραδα κηρια καὶ θυμιάματα, καὶ κατὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ἀσπασμοὶ καὶ τρικέφαλα.

Φημὲν τοίνυν, ὡς τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὸ πρῶς ἀδολεπήσαντος, καὶ τὴν σωτηρίαν πικρῶς D ὄριαν κατονομάσαντος, ὡς διελήπτει, (τοῖς γὰρ ἰκτεριῶσι τὸ μέλι πικρὸν ἐστίν), ἡμεῖς τὰν πάντα τοῦτοις φρονούντες καὶ πράττοντες (ἀκαρδοῦμεν καὶ γὰρ τὸν ἥλιον βλέπομεν) κλαυθφοροῦντες πανηγυρίζομεν, καὶ τὴν ἐκείνων ἀπόνοιαν θριαμβουνοῦντες, ἔστρον γὰρ καὶ ἀνθρώποις γηγόνασιν), ὁμοιοῦμεν καὶ οὐκ ἀνοούμεθα, βίβας γηγόνασιν τῆς πίστεως· ἀλλ' ἐκ σκιάς πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλ' εἰς ἀθανάτην ἀπὸ θνητότητος· καὶ βίβας τοὺς κλάδους κατονομάζοντες, οὐκ ἐπαισχυνόμεθα. Οὕτω φρονούντες καὶ οἱ πιστότατοι βασιλεῖς, ταῖς ἐτησίαις βίβας συνεπυρῶμενον, ἐξ ἀργύρου τυγὸν ἢ χρυσοῦ κλειυόμενα. Συνέχιστον γὰρ τοῖς λαμβάνουσι τῶν ὀρθοδόξου τῆς πρὸς Θεὸν, καὶ εὐνοουμένων τῆς πρὸς αὐτούς. Ἐπει δὲ τῶν μὲν βασιλείων εἰς ῥόγην, καὶ τῶν βίβων τὰ ἄνηθ τὰ ταύταις ἠμνησῶμεθα,

πρὸ χρόνων ἐσχόλασαν, δι' ἣν αἰτίαν ἄνωθεν εἴπομεν· τῶν δὲ θείων πατριαρχῶν αἱ βόγαι δημοσιεύονται, καὶ ἡ συνήθως διδομένη βόγξ κατὰ τὴν κυρίως ἀπόκρῳ, εἰς τὴν ἐτησίως προβαίνουσαν ἐκκλησιαστικὴν βόγαν κατὰ τὴν μεγάλην τρίτην μετέπεσε, καθὼς, τὰ παλαιὰ λαλοῦσι βηγάλια, διδάσιν οἱ πατριαρχαὶ μετὰ τὴν κατώγησιν τῶ λαῶ ὡς βαίξ τὰ θυμιάματα· περὶ γυρόμενοι δι' αὐτῶν ὡσανεὶ τοῖς λαμβάνουσι, μεταπεσεῖν ἐκ τῆς φαύλης διαγωγῆς, καθὼς που καὶ καθηγῆθησαν, καὶ δι' ὀλιγομέρου ἐπιστροφῆς βασιλείαν αἰώνιον ἀνταλλάξασθαι. Εὐτελέσει δὲ θυμιασμί κατὰ σμικρολόγους καὶ κίμβικας οὐκ ἐλαττονοῦσι τὸ μεγαλύτεον τοῦ Πνεύματος· (πῶς γὰρ οἱ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην φιλανθρώποις παντοδαπαῖς σαγήνεύοντες, καὶ πᾶσαν πενητεύσαν αὐλακίζοντες ἄρουραν, καὶ πολύχουν εὐεργεσίας θερμίζοντες ἄστυχον;) ἀλλὰ τῆς ἡμέρας τὴν δύναμιν αἰνιττόμενοι, καὶ διδάσκοντες ὡσπερὶ δι' αὐτῶν τοὺς λαμβάνοντας, ὅποτον εἶναι δεῖ τὸ ψυχικὸν κατὰσταμα τοῦ νηστεύοντος, καὶ τῆς μετανοίας τὸ δλοκαύτωμα, καὶ τῆς προσευχῆς τὸ θυμιάμα. Καὶ τότε μὲν οὕτω κπευθίνουσι τῆς νηστείας τὸ στάδιον. Κατὰ δὲ τὴν τῆς βασιόφρου χαρισμόσυνον κυριώνυμον, ὡς ἀλοθῆται καθίσαντας, (Ἐκάθισε γὰρ, φησὶν, ὁ κρίνων δικαιοσύνην,) δεξιούνται τοὺς τὸ παγκράτιον τῆς νηστείας νικήσαντας, τιμίον καὶ ἀγίων σταυρῶν ἀγίσμασι, καὶ νημίον φωτοβόλων χαρίσμασιν. Οὐδὲ γὰρ θέλουσι σκιαμαχεῖν τοὺς πιστοὺς κατ' ἐκείνους τοὺς νηπιόφορους, ἀλλ' ὡς ἤδη τῆς δικαιοσύνης τὸν ἥλιον βλέποντας, τὴν νέαν Σιών διὰ πῶλου φωτίζοντα, προτρέπονται δι' αὐτῶν τοῖς ἤδη νηστεύουσι νηστείαν Κυριακὴν τεσσαρακονθήμερον, καὶ τῶν πᾶθων τὰ νέγη διώξαι, συνανατέλλειν μετὰ τοῦ γίγαντος. Βαίξ διὰ κατέχουσι ταῖς χερσὶ, διὰ τὸ μεταπεσεῖν ἐξ ἐμπροσθῶν καὶ κοινοτέρως ἴσως διαγωγῆς πρὸς ὑψηλοτέρην καὶ ἀππθῆ· κηρία δὲ καὶ σταυροὺς, διὰ τὸ καταβαλεῖν μετὰ τοῦ τῆς ἀληθείας φωτὸς τὸ ἀρχαῖκον Σατάν καὶ ἀντίπαλον. Καὶ τί γὰρ ἄλλο δῶρον δοθήσεται τοῖς δι' ἐγκρατείας νικήσασιν τὸ μέγα τῆς νηστείας παγκράτιον, τοῦ τριποδίτου θείου σταυροῦ τιμιώτερον, τοῦ μίλλου θῆου καμπαφῆου συντεπίξαντος, καὶ πύκας ζωῆς τῶ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀνοίξαντος; Πάντως οὐδὲν· εἰ μὴ τις εἴποι τὸν δι' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν σχεδιάσαντα Ἰησοῦ Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν. Ἐπεὶ δὲ καὶ βασιλεία πολλὰς δορυφορούμενον κυριότησιν, ἀμέσως ἢ κατὰ βυτικῶν κατὰστήματος οὐκ ἔξεστιν ὑποδέξασθαι, Νῦν μὲν, φησὶν ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, τοῖς ἀγγεμάχοις συναριθμήθησε, τοῖς σφενδονήταις σπασιοχειώθησε, τοῖς ἀκταντισταῖς συνανάθησε, καὶ τοῖς τροπαιοφόροις συνανακλήθησε. Μετὰ δὲ μίλλον ἀνοχθῆσονται ὑμῖν τὰ ἀνάτορα, καὶ ἴθις τὸν ὠρανοῦ καὶ γῆς βασιλεύοντα ἀπερῆραπτον Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν σαρκικῶς χερσὶ διαίων περιγραφόμενον, καὶ ζωὴν ἀτελεύτησον ἀντὶ βαίων φιλοτιμούμενον. Καὶ πάντα μὲν τὴν χαρισμόσυνον κυριώνυμον τῆς τῶν βαίων σιτιῆς πανηγύρεως, κηρία καὶ σταυροὺς λαμβάνοντες οἱ λαοί, τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νικητὴν ἐκποτὸς προμνηστεύονται, καὶ ὡς ἀστέρες κα-

A rogæ baiorumque flores, qui cum rogis exoriebantur, ante multos annos desierunt ex ea causa, quam indicavimus; cum rogæ patriarcharum adhuc in usu publico sint, quæque pro more datur roga die carnis privi, sic immutata sit, ut in anniversaria rogam ecclesiasticam magnæ feriæ tertię incidat, quemadmodum antiqua Regalia loquuntur: idcirco dant patriarchæ populo post catechesin incensa, loco baiorum; velut admonentes illos, qui ea sumunt, ut rationem vivendi pravam relinquunt, sicut edocti sint, ac per conversionem paucorum dierum sibi regnum illud æternum comparent. Cæterum per hæc incensa vilis pretii, more parcorum hominum et avarorum, majestatem spiritus non deminunt, (quo enim id pacto facerent ii, qui terrarum orbem universum variis beneficiis irretiunt, et omne arum sterile sulcant, opimasque beneficentiæ spicas metunt?) sed occultam ejus diei vim indicare volunt, quasque docere per hæc eos, qui ea sumunt, qualis esse debeat animi status in eo, qui jejunium observat, quale holocaustum pœnitentiæ, et precatio incensum. Ac tunc quidem ita jejunii curriculum dirigit. At vero læta illa die Dominica baiorum gestationis, sedentes pro more distribuentium præmia (quippe consedit, inquit Litteræ sacræ, qui judicat justitiam), victores in certamine jejunii pretiosarum sanctorumque crucium lustrationibus, et cereorum lucentium donis excipiunt. Quippe non cum umbris dimicare fideles volunt, fatuorum more, sed eos veluti jam aspicientes jusitiæ solem, qui novam Sionem per pulum illuminat, per hæc exhortantur, ut absoluto Dominico dierum quadraginta jejunio, et nubibus vitio: um expolis, una cum hoc gigante (dicto nimirum sole) exorientur. Et baia quidem manibus propterea tenent, quod traducti sint a vitiosa profanaque fortasse vita, ad sublimiorem et vitiorum experti: n: cereos vero cum crucibus, quod cum lumine veritatis auctorem omnis mali et adversarium suum Satanam prostraverint. Et quodnam aliud donum iis, qui per continentiam in illo magno jejunii certamine victores exsiterint, dari pretiosius possit optatissima sacra cruce, quæ omnia devorantis inferni genuinos conminuit, et humano generi vitæ portas aperuit? omnino nullum, nisi quis dicere velit Jesum Christum Deum nostrum, qui per crucem nobis salutem acquisivit. Et quoniam regem multorum dominatum satellitio si patum sine medio, vel cum siatu sordido non licet excipere; Nunc quidem, inquit magnus ille pontifex, inter pedem conferentes numeremini, fuerit vobis ordine consistite, cum sagittariis pergitte, cum gestantibus tropæa procumbite. Verum pest exiguum temporis intervallum ipsa regia vobis aperietur, ac videbitis cœli terræque Regem, nullis circumscriptum terminis Dominum Deumque nostrum carnaliter justorum manibus circumscribi, vitamque vobis sine carentem b: orum loco largiri. Ac læta quidem a die Dominica venerabilis bai-

rum festivitatis, dum populi cereos et cruces accipiunt, victoriam adversus mortem sibi certe despondent, et instar siderum illuminant expertem astrorum sphaeram desperationis; vel tanquam servi fideles, qui faces gestant, per trivium circumeuntes, adventum sponsi splendidiorem reddunt, deque lepra sectariorum in caligine sedentium quasi triumphantes. Post diem vero tertium curator ille humanarum animarum, videlicet ipse patriarcha, quasi rationibus secum expensis, ne quis quam ipso salutaris passionis praemia tractet indigne (nam ipsum mel quoque saepius dulcedinem suam in vomitum convertere solet, si aliter quam expediat, sumptum sit), instar custodis vigilacis maturius surgens, incensi dat fidelibus, indicare per hanc volens, et admonere, ne festivo more, sed pugilum ritu deinceps dierum curriculum suscipiant. Licet enim, inquit, absque periculo magnum illud jejunii pelagus a crucis velo sublevati trajecistis, et ad divinum portum sanctorum Christi Deique nostri cruciatum appulistis: tamen instar illius prudentis negociatoris, inestimabilem illum unionem consecuti non estis. Adhuc enim praedones ac latrones studiose domino per tenebras insidiantur, et reti quodam homicidii consuto, capiendi ejus occasionem quaerunt. Igitur etiam deinceps vigilemus, et cum Judaeis excubias agentibus excubemus. Ipsi quidem in tenebris per mare vagabuntur, incassum relia laxantes: nos autem ambulemus in die, ac lucis opera consequemur: ipsi sudas hamis uncinabunt, nos praedam lucrabimur: ipsi unionem in lapide tegeat, nos eum in testaceis vasis recudemus. Postquam in hunc modum data sunt incesa, et populus rursum manus suas ad jejunii pelagus prospero cursu dixerit, noctemque sanctorum Christi cruciatuum faculis accensis collustravit (nam in die ambulantes, ut eorum more, qui ambulant in tenebris, nocturna faciant itinera fieri nullo modo potest: tum vero sponsus Ecclesiae rursus exoriens instar matulini aut vespertini Arcturi, die fausto sancti Paschatis Dominico velut alter divinus Moses sinu suo Christi populum excipit, quasque congratulans eis, qui omnem sceleritatem Aegyptiacam excusserint, et Pharaonem persecutorem mari submerserint: Adeste, inquit, aspiciate vos mercatores orthodoxae doctrinae, qui citra periculum pelagus jejunii trajecistis, quoniam invidia fluctus vitae thesaurum jactaverit: ubinam insomnem illum unionem turbinis aestus abreptum in sepulcro, tanquam in ostreo, caelaverit. Cumque videritis saniem vi fulguris divini commotam, et unionem propria potestate prodeuntem, ac expositum emptoribus citra ullum pretium; accipite eum vobisque peculiarem facite, ac vitae aeternae thesaurum vobismetipsis acquirite. Fortassis etiam more patris liberum amanti, qui

A ταρωρίζουσι τὴν ἀνάστρον σφαῖραν τῆς ἀπογνώσεως, ἢ ὡς δούλοι πιστοὶ λαμπαδηφόροι τὰς τριόδους περιερχόμενοι, τοῦ νυμφίου τὴν ἐνδημίαν κατακλιπεύουσι, καὶ τὴν λύθρον τῶν ἐν σκότει καθημένων αἰρεσιωτῶν θριαμβεύουσι. Μετὰ δὲ τρίτην ἡμέραν, ὁ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν κηδεμὼν, ὁ περιπαρῆχης φημι, καθ' ἑαυτὸν ὡσπερ συλλογισάμενος, μὴ λίσσῃ τις ἀχρειῶσαι τοῦ σωτηρίου πέλαγος τὰ ἄπειρα, (καὶ μέλι γὰρ εἴθετε πολλὰκις τὴν ἡδύτητα μετέβην εἰς ἔμετον, εἰ μεταληφθεὶη παρὰ τὸ χρῆσιμον,) ὡς ἄγρυπνος φύλαξ ἀναστὰς ὀρθοίαιτερον. δίδωσι τοῖς πιστοῖς θυμιάματα, ὀμιλῶν ὅσον διὰ τούτων αὐτοῖς. καὶ ὑποτιθεμένος, μὴ πνηγυρικῶς, ἀλλὰ ἀγροστικῶς τῶν ἐφεξῆς τριῶν ἡμερῶν τὸ στάδιον ἀναδέξασθαι. Κἂν γὰρ ἀκινδύνως, φησί, τὸ μέγα τῆς νηστείας διεπεραιώθητε πέλαιος τῶν ἱστῶν τοῦ σταυροῦ κουφιζόμενοι, καὶ παρὰ τῶν θεῶν λυμένα τῶν ἁγίων παθῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν καθητήσατε, ἀλλὰ τὸν ἀτίμητον οὐκ ἀπολετήσατε μάργαρον, ὡς ἐκεῖνος ὁ φρόνιμος ἔμπορος. Ἐτα γὰρ ἄρπαγες καὶ λησται σπουδαίως ἐρεδοδιφῶσι τὸν Κύριον, καὶ σαγήνην μισοφονίας συρρέψαντες, κειροσκοποῦσι τοῦτο τὴν ἄλυσιν. Γρηγορήσωμεν τοῦτον καὶ ἐφεξῆς, καὶ τοῖς ἄγρυπνοῦσιν Ἰουδαίους συναγρυπνήσωμεν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐν σκότει κοντοπορήσουσι, λεναῖς ὠλεναῖς ἀπάσσοντες δίκτυα ἡμεῖς δ' ἐν ἡμέρᾳ περιπατήσωμεν, καὶ τοῦ φωτός τὰ ἔργα ληψόμεθα. Αὐτοὶ τοὺς σκόλοπας ἀγκιστρειώσουσι, ἡμεῖς δὲ τὴν ἄγρην κερδήσωμεν. Αὐτοὶ τὸν μάργαρον ἐν λίθῳ καλύψουσιν, ἡμεῖς δὲ τοῦτον ἐν ὄστρεο κίνοις ἀποθησαυρίσωμεν σκεύουσιν. Οὕτω γινόμεθα καὶ ταύτης τῶν θυμιαμάτων τῆς διαδόσεως, καὶ τοῦ λαοῦ τὰς χεῖρας πάλιν ἐπὶ τὸ τῆς νηστείας οὐροσφραμήσαντος πέλαιος, καὶ τὴν νύκτα τῶν ἁγίων παθῶν τοῦ Χριστοῦ λαμπάσι καταπυροσφύσαντος, (τοὺς γὰρ ἐν ἡμέρᾳ περιπατοῦντας νυκτοβατεῖν κατὰ τοὺς ἱστοισμένους ἀδύοντον,) ὁ τῆς Εκκλησίας νυμφίος ἀνατείας καὶ πάλιν, καθὰ τις εἶπη, ἔπος ἀρκούρος καὶ ἀροκνέφατος, κατὰ τὴν φαιδρὰν τοῦ ἁγίου Πέτρου ἡμέραν τὴν κυριώνυμον ὡς ἄλλος θεοπέσιος Μωσῆς τὸν τοῦ Χριστοῦ λαὸν ἐγκολπιέσεται. Καὶ συγχάρησιν οἷον αὐτοῖς, πᾶσαν Αἰγυπτιακὴν ἀποτιναξάμενος κακότητα καὶ Φαραὼ δυνάτην καταποντίσασιν· δεῦτα, φησὶν, ἴδετε τῆς ὀρθοδοξίας οἱ ἔμποροι, οἱ τὸ τῆς νηστείας ἀκινδύνως περάσαντες πέλαιος, ποῦ τὸ μέγα κύμα τοῦ φθόνου τὸν τῆς ζωῆς θησαυρὸν ἀπεκάλισεν· ποῦ τὸν ἀκοίμητον μάργαρον εἰσακλύθη τυφωνικῶς ὡς ἐν ὄστρεῳ τῶν τάφῳ κατέκρυψε. Καὶ ἰδόντες τὸ μὲν ἔλυτρον μετασσευθῆν δύνάμει θετικῆς ἀστραπῆς, τὸν δὲ μάργαρον αὐτεξουσίως ἐξανακάλαντα, καὶ εἰς ἔμπορῶν προκειμένον ἀπραγμάτευτον, λάβετε τοῦτον καὶ ἰδιώσασθαι θεοῦ, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἑαυτοῖς ἀποθησαυρίσατε. Τάχα δὲ καὶ κατὰ πατέρα φιλόστοργον, νῦν πρώτως ἰδόντες πατέρας ἀμύμονας, ἀπὸ μακρᾶς καὶ κινδυνώδους ἀποθημίας ἀδλαδῶς ἐνδημήσαντας, ἐν φιλήμῃτι ἁγίῳ περιχα-

VARIAE LECTIONES.

96 ἰδιώσασθε.

ρῶς κατασπάζεται, καὶ ἀνοίξας τοὺς θησαυροὺς τῆς ἄλλοιόγιας αὐτοῦ, δεξιόνται τούτους νομίσμασιν, ὀλίγοις μὲν κατὰ τὸ φαινόμενον, πολλοῖς δὲ κατὰ τὸ νοούμενον. Ἀφορῶν γὰρ εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ἀφράδωνίζεται δια τούτων αὐτοῖς καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησιν.

Christum, verum illum Deum nostrum ; velut arrha data per hæc eis pollicetur futurum, ut Spiritus sanctus super eos veniat.

Ταῦτα ἡμεῖς ὡς ἀρχιτέκτονες γέροντες γεγράφαμέν σοι, σοφώτατε, καὶ ὑπεδείξαι σοι ἀπολογία θεμέλιον. Σὺ δὲ ὡς ἄλλος Βεσελεὴλ, ἐποικοδομήσεις τὸ ἀληθές. Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς, φησί, δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, Ἰησοῦν Χριστὸν, φὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

• Μελέτη. χάριν τῆς εἰς τοὺς θεοῦς γαδὸς τῶν μοναστηρίων γινομένης μετακλήσεως διὰ σημερινῶν τριῶν. •

Βλέπων ἀπειροκάλους τινὰς, καὶ πρὸς μηδὲν εὐκαιρούνας ἐπωφελές, ἀλλ' ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, ματαίαν ἀποκαλοῦντας καὶ σκανδαλοποιὸν τὴν διὰ σημερινῶν τριῶν εἰς τοὺς νεοὺς γινομένην τῶν μοναζόντων μετακλήσιν, χάριν τῆς τῶν θεῶν δοξολογιῶν ἀκροάσεως. (Ὑρκει γὰρ, φησί, δι' ἐνὸς αὐτοὺς μεταστῆλθαι, καὶ μὴ γίνεσθαι κατὰ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μνηστῆρισμὸν καὶ χλευασμὸν παρὰ τῶν κυκλοῦντων ἡμᾶς ἀσεβῶν, κἀντεῦθεν καὶ παραβολὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι, μηδὲ θριαμβεύεσθαι τὸ μοναχικόν, ὡς δὴθεν εἰς μίαν διαλαλίαν μὴ εὐσυνθετοῦν) παριστῶ διὰ τῆς παρουσίας μου γραφῆς, ὡς οὔτε διὰ τὰς φληναφίαις τῶν ἀσεβῶν, οὔτε διὰ τὰς δυσκολίας τῶν μοναστῶν ἐπενοήθη, διὰ σημερινῶν τριῶν τὰς θείας δοξολογίας ἐπιλημύττεσθαι. ἀλλὰ διὰ λόγον ἀρχαιοπαχίδοτον σπουδαιότατον.

Τῶν γὰρ ἐπ' Ἐκκλησίας γινομένων ἡμερινῶν καὶ νυκτερινῶν δοξολογιῶν, κατὰ τὸ τοῦ προφήτου Δαβὶδ θεσπιώδημα, τὸ λέγον. Ἐν ἑσπέρῃ, καὶ πρωτῇ, καὶ μεσημβρίῃ διηγῆσομαι, καὶ ἀπαγγεῶ, καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου ὁ Κύριος. ἀπὸ τῶν δύο συντελουμένων Διαθηκῶν, ἀπὸ τῆς Νέας ὀηλαδὴ καὶ τῆς Παλαιᾶς, κατὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων παραδοσιν, ὠρίστη πρὸ πάντων δοξάζεσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ τῆς θείας κινύρας τοῦ θεοπάτορος (Ἀνοίξω γὰρ, φησὶν, ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημα μου) καὶ μετὰ τὴν τοῦτου ἀνάπτυξιν, τὸν θεῖον μελισσῶνα τῆς Ἐκκλησίας ἐξαγωνίζεσθαι, διὰ κηρίου διδασκαλιῶν εὐαγγελικῶν, τοῦ κέντρου φωτίζοντος τὴν σκυτόμαιναν. διὰ μέλιτος γραφῶν ἀποστολικῶν, γλυκαίνοντος τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. καὶ διὰ μαρτυρικῶν ἀφηγήσεων, μεγαλυνουσῶν τὸν ἔσχατον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Διὸ καὶ χάριν μὲν τῶν ἑξ ψαλμῶν τοῦ θεοπάτορος, καὶ λοιπῶν, τῶν ἐν τῇ ὀρθρινῇ δοξολογίᾳ πρὸ τοῦ ἁγιοπολιτοῦ ψαλλομένων ἐκάστοτε, καὶ τὰς ψαλλομένων συνήθως ἐν ταῖς θεαῖς ἱεροτελεστῆαι, καὶ ταῖς ἑσπεριναῖς προσευχαῖς, πρὸ

jam primum filios videt ex longinqua et periculosa peregrinatione domum illæsos redeuntes, lætabundus eos cum osculo sancto salutatur, et apertis thesauris benedictionis suæ, numismatis eos excipit, exiguis quidem illis in speciem ; sed magnis ejus ratione, quod intelligitur. Quippe respiciens in auctorem et consummatorem fidei, Jesum

Hæc nos veluti proveciores architecti scripsimus tibi, vir eruditissime, ac fundamentum satisfactionis quasi digito commonstravimus. Tu velut alter Beseleel, verum superstrues. Quippe fundamentum aliud, ut ille inquit, nemo ponere potest præter id, quod positum est, Jesum scilicet Christum, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

EJUSDEM

Meditatum, de convocatione, quæ fit ad sacras monasteriorum aedes, per tria signa.

Quoniam video quosdam imperitos, et nullam ad rem utilem idoneos, quam ut aliquid novi dicant et audiant stultam ac scandali plenam vocare convocationem monachorum ad sacras aedes, quæ tribus fit signis, celebrationes divinas audiendi causa (Sufficiebat enim, inquit, uno duntaxat eos signo congregari, nec præberi causam subsannandi et irridendi sanctas Dei Ecclesias circumdantibus nos impiis, ut parabola fiant inter paganos, nec statum monasticum velut in triumpho spectandum exhiberi, quasi ad unam commonitionem se recte non componat) ; equidem hoc scripto probabo, nec propter illas impiorum nugas, nec propter monachorum morositates excogitatum esse, ut tribus signis glorificationes divinæ denuntientur : sed propter magni momenti rationem quamdam, ab antiquis sæculis per manus traditam.

Quippe cum Dei celebrationes, quæ interdiu et noctu fiunt in Ecclesia, juxta Davidis prophetæ oraculum, cujus verba sunt : Vesperti, et mane, et in meridie narrabo, et renuntiabo, vocemque meam Dominus audiet : cum igitur hæc perficiantur ex duobus Testamentis, Novo scilicet ac Veteri, juxta sanctorum et divinitus afflatorum Patrum traditionem : ante omnia sancitum est ut glorificetur Deus per sacram Davidis citharam, (Aperiam enim, inquit, in psalterio quæstionem meam) et post explicationem ejus, ut sacrum examen Ecclesiæ semet exerceat per Evangelicarum doctrinarum solum stimulo caliginem illuminante ; perque mel apostolicorum scriptorum ; quod dulcedinem finibus orbis terrarum offert ; ac per narrationes denique de martyribus quæ administrationem in carne Christi Deique nostri amplificat. Ideoque propter se illos Davidis psalmos, et reliquos, qui assidue in glorificatione matutina canuntur ante hagiopolitam ; et propter eos, qui pro more canuntur, cum res divina peragitur, et

in precibus vespertinis, ante lectiones apostolicas, A et evangelicas, atque etiam versibus inclusas, arcessuntur monachi per signum quoddam exiguum, quasique humiliter et obscurius. Nam quæ Veteri Testamento veluti per umbras delineantur, figura futurorum erant, et simulacra. Propter divinorum autem Evangeliorum prædicationem, et sacram reliquorum ad conventus publicos pertinentium librorum lectionem, et propter universum simpliciter hagiopolitæ ordinem, magnum signum inventum est. In universam enim terram, et ad fines orbis terrarum utilitas ex eis proveniens penetravit. Quæ quam ita modo quodam Deo grato ac religiose peragantur, oportebat populum Domini etiam de futuro commones fieri iudicio, cuius causa in genua procumbimus, ac preces fundimus. Itaque statutum est, debere Christianos per signum aheneum illius ultimi diei admoneri. Scriptum est enim : Ascendit Deus in jubilatione, Dominus in voce tubæ. Item; Clangent angeli Dei tuba, et mortui resurgent, et retribuetur cuique secundum opera sua. Quod autem in generalibus urbium ecclesiis plebes non convocentur tribus signis, sed uno quodam magno : non ordinis ecclesiastici subversio est. Convocatur enim populus manuariis opificiis deditus, quique ligoni et aratro vacat. Itaque boni consulere debet, si publico intersit cætui, cum Novi Testamenti lectiones recitantur. Ac nobis quidem, qui per Dei gratiam servamus immotam omnem traditionem ecclesiasticam, hunc ordinem sequi visum est. Latinis vero male a nobis divisus, et quorum cor obduratum est a Satana, licet in sermonibus oleo sint molliores, alia quædam consuetudo convocandi populum sacras ad ædes est tradita. Nam uno duntaxat utuntur signo, campana scilicet, quæ a campo sic dicitur. Quemadmodum enim campus cujusvis itineri citra, ullum expositus est impedimentum, sic et illius ahenei tintinnabuli sublimis vox, universis accessu facilis patet. Ac pluribus sane signis Latini et Itali propterea non indigent, quod cantionibus hagiopoliticis non utantur, sed sola Davidis cithara.

τῶν ἀποστολικῶν ἀναγλωσσμάτων καὶ εὐαγγελικῶν. ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν στιχηρῶν, μετακαλοῦνται αἱ μοναχοὶ διὰ σημαντηρίου μικροῦ, καὶ ὅσον ταπεινοτάτου, καὶ σκοτεινοῦ. Τὰ γὰρ τῆ Παλαιᾶ Διαθήκης σκιαγραφούμενα, τύπος τῶν μελλόντων ἦσαν, καὶ εἰκονίσματα. Χάριν δὲ τῆς τῶν θεοφύγγων εὐαγγελικῆς ἀνγκηρῶσεως, καὶ λοιπῶν πνευματικῶν βιβλίων ἰσχύος ἀνγκηρῶσεως, καὶ τῆς ὅλης ἀκολουθίας τοῦ ἁγιοπολιτικοῦ ἀπλῶς, τὸ μέγιστον σημαντήριον εὑρήται. Εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν καὶ εἰς τῆς οἰκουμένης τὰ κίρτα ἢ ἐκ τούτων διήλθεν ὠφέλεια. Οὕτω δὲ τούτων περιουμένων θεαρέστως καὶ εὐσεβῶς, ἔδει τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν καὶ περὶ τῆς μελλούσης ὑπομιμνήσκεισθαι χρίσεως, δι' ἣν γονυκλισούμεν καὶ προσευχόμεθα. B Τετύπεται γοῦν, διὰ σημαντηρίου χαλκοῦ, περὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας ἐκείνης τοὺς χριστιανίμους ὑπομιμνήσκεισθαι. Ἀνέβη γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς ἐν ἀλαγμῇ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. Σαλπισσοῦσιν οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται, καὶ ἐκάστῳ ἀποδοθήσεται κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τὸ δὲ κατὰ τὰς καθολικὰς ἐκκλησίας τῶν πόλεων μὴ μετακαλεῖσθαι τὰ πλήθη διὰ σημαντηρίων τριῶν, ἀλλὰ διὰ μεγάλου ἑνός, οὐκ ἔστι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας ἀνατροπή. Λαὸς γὰρ μετακαλεῖται χειρῶναξ, καὶ περὶ σκαπάνη ἡσχολημένος καὶ ἄροτρον. Ἔστι τοίνυν ἀγκηρῶτον ἐκκλησιαστικῶν τούτων κᾶν εἰς τῆς Νέας Διαθήκης τὴ ψαλμωδῆματα. Καὶ ἡμῖν μὲν τοῖς φυλάττουσι τὴ χάριτι τοῦ Θεοῦ πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν ἀμετάπτωτον, οὕτω πολιτεύεσθαι δέδοκται. Τοῖς δὲ C Λατίνοις μερισθεῖσι κακῶς ἄς ἡμῶν, καὶ παρωρεῖται τὴν καρδίαν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, κᾶν τοῖς λόγοις ὑπὲρ ἔλαιον ἀπαλύνονται, ἄλλη τις παρεδόθη συνήθεια, περὶ τῆς εἰς τοὺς νεοὺς μετακλήσεως τοῦ λαοῦ. Ἐνὶ γὰρ κέχρηται σημαντηρίῳ, τῆ κερπίτῃ φημί, ἥτις ἐκ τοῦ κάμπου μετονομάζεται. Ὡς γὰρ ὁ κάμπος (φασὶ) βουλομένοις εἰς ὁδοποιεῖαν ἐπιπόδιτος πρόκειται, οὕτω καὶ τῆς χαλκοστόμου κώδωνος ἢ μετέωρος διαλαλιᾶ τοῖς πᾶσιν εὐπρόστος ἤπλωται. Πολλῶν δὲ σημαντηρίων οὐκ ἔστι χρεῖς Λατίνοις καὶ Ἰταλοῖς, ὅτι μὴδὲ ψαλμωδῆματων ἁγιοπολιτικῶν, ἀλλὰ μόνης τῆς κινύρας τοῦ θεοπάτορος.

ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΟΘΕΤΕΙΣ ΓΑΜΙΚΑΙ

MATTHÆI MONACHI

QUÆSTIONES ET CAUSÆ MATRIMONIALES

• Περὶ τῶν βαθμῶν τοῦ γάμου. »

Οἷα ἂν τις, σίμαι τῶν εὖ φρονούντων ἀκριβῶς ἡμᾶς γράψαιτο, κατὰ γε τὸ νῦν δεξιόντας καὶ τὰ τῶν λεγομένων τοῦ γάμου βαθμῶν, καὶ τῆς αὐτῶν συγγενείας τὴν τε ἐγγύτητα καὶ ἀπόστασιν, ὅθεν δὴ τῶν συγκαχωρημένων οἱ τὴν κώλυσιν ἔχοντες σαφῶς διακρίνονται καὶ ἐλέγχονται. Τοὺς μὲν οὖν βαθμοὺς ἀπὸ μεταφορᾶς εἰρησθαί φασί τινες τῶν τῆς κλιμακος ἀναβαθμῶν 87. Ὡς γὰρ ἐκεῖνων ἡ ἀνοδος καὶ ἡ κάθοδος γίνεται, οὕτω διὰ τῶν τῆς συγγενείας βαθμῶν οἱ τε ἀνιόντες καὶ οἱ κατιόντες εὐρίσκονται. Οἱ δὲ μὴ οὕτως ἔχοντες, ἐκ πλαγίου γινώσκονται. Προβάλλειν μέντοι πεφύκασι κατὰ τὴν τῶν γεννήσεων τάξιν. Ἐκάστην γὰρ γέννησιν βαθμὸν ἀποτελεῖν ἕνα νενόμισται. Τούτων οἱ μὲν εἰς πλάτος, οἱ δὲ εἰς βάθος ἐκτείνονται. Καὶ οἱ μὲν τοῦ πλάτους τὴν αὐτὴν πρὸς ἀλλήλους ἀποσώζουσι τάξιν. Υἱοὶ μὲν γὰρ ὄντες, τὸν πρῶτον ἅπαντες πληροῦσι βαθμὸν • ἀδελφοὶ δὲ, πρὸς ἀλλήλους τὸν δεύτερον, τῶν 88 ἐπέκεινα ὡς τῶν δέκα. Διότι τοὺς γαμικῶς συναπτομένους ἐκ τοῦ ἀίματος, ἀνάγκη μὴ πλείους εἶναι τῶν δύο. Ταύτην τοι καὶ τούσδε μόνους ἐκ τῶν ἀδελφῶν θεωροῦντες, δεύτερον φαμὲν εἶναι βαθμοῦ, κατὰ τὴν διπλὴν αὐτῶν πάντων 89 γέννησιν. Ὡσαύτως οἱ ἀνεψιοὶ τὸν τρίτον ἐπέχουσι, καὶ οἱ πρωτεῖς ἀδελφοὶ τὸν τέταρτον, καὶ τὸν ἕκτον οἱ δισεξάδελφοι, καὶ ἐφεξῆς ἀναλόγως. Οἱ δὲ κατὰ βάθος, οὐ πάντες τὸν αὐτὸν βαθμὸν ἔχουσι, ἀλλ' οἱ μὲν υἱοὶ τὸν πρῶτον, οἱ ἔγγονοι τὸν δεύτερον, καὶ οἱ δισέγγονοι τὸν τρίτον, καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως. Παρὸ καὶ οὐ κατὰ τὰς γενέσεις, ὡς γε ἴδοξε τοῖς ἀρχαιοτέροις, ἀλλὰ κατὰ τὴν οικειότητα, καὶ τὴν τοῦ γένους ἐγγύτητα, καὶ τὴν ἀπόστασιν αὐθις πρὸς τὴν πρώτην τοῦ γένους ἀρχὴν, κάλλιον τοὺς βαθμοὺς ὀνομάζεσθαι. Μεταξὺ γὰρ πατρὸς καὶ υἱοῦ μικρὰ τις διάστασις. Πάππου δὲ καὶ ἐγγόνου μεζῶν. Δισεγγόνου δὲ πρὸς τὸν αὐτὸν ἔτι μεζῶν. Οὕτω σχέσεως ἔχουσι καὶ οἱ ἐκ πλαγίου. quoddam intervallum est. Majus inter avum et nepotem. Inter avum et pronepotem, adhuc majus. Eadem in illis etiam obtinet ratio, qui sunt ex transverso.

A

De gradibus in matrimonio.

Nemo nos accusaverit, opinor, qui quidem sapiat, veluti rem alienam agentes, si hoc loco eorumdem tam propinquitatem, quam remotiorem exponamus: unde fiet, uti qui aliquid habent impeditenti, a permissis clare discerni possint, et deprehendi. Enimvero gradus aliqui dictos perhibent a translatione graduum scalæ. Quippe sicuti per eos ascenditur ac descenditur, ita per gradus cognationis tam ascendentes quam descendentes inveniuntur. Qui vero sic affecti non sunt, ex transverso cognoscuntur. Cæterum gradus ita comparati sunt, ut secundum ordinem generationum procedant. Quippe receptum est, ut quælibet generatio gradum unum absolvat. Deinde quidam in latitudinem, quidam deorsum extenduntur. Qui in latitudinem, eundem inter se locum servant. Nam qui liberi sunt, primum omnes gradum implent: qui fratres, secundo inter se gradu junguntur, licet plures numero sint, quam decem. Quippe qui matrimonii lege inter se copulantur ex eodem sanguine, necessario plures non sunt quam duo. Qua etiam de causa hos solos ex fratribus considerantes, secundi gradus esse dicimus, omnino ratione duplicis eorum generationis. Consimiliter fratrum sororumve liberi gradum erga patros et avunculos tertium obtinent, consobrii quartum inter se, sobriini sextum, eadem in cæteris ratione observata. Qui se porrigunt deorsum, non omnes eundem gradum habent; sed filii primum; nepotes, alterum; pronepotes, tertium; cæteri, consimiliter. Ideoque non secundum generationes, uti precis placuit, sed secundum necessitudinem; et generis propinquitatem, vel etiam remotiorem a primo generis principio, gradus hosce numerari præstat. Nam inter patrem et filium, exiguum

VARIABLE LECTIONES.

87 ἀναβαθμῶν. 88 καὶ. 89 πάντως.

¶ l. 10, § Gradus autem. D. de gradibus et affin.

Divisio cognationis.

Cum autem generale nomen sit cognatio prima divisione in duo scinditur : in cognationem naturæ et arrogationem. Natura cognatus est pater, verbi causa, filius, mater, filia, frater, consobrinus, sobrinus, sobrini filius, atque alii tales. Arrogatione vero, socer, gener, frater conjugis. filius adoptivus. Rursum cognatio naturalis bifariam dividitur, videlicet in procreatos ex nuptiis legitimis, et vulgo quæsitos. Arrogatio quoque subdividitur in affinitatem et adoptionem. Affinitas est necessitudo, quæ provenit ex matrimoniali copulatione. Adoptio, alicujus in filium cooptatio, citra conjunctionem carnalem. Fraternalitas autem facta per adoptionem legibus repugnat. Quippe liberis destituti, adoptionem commenti sumus, bonorum transmittendorum causa. Fraternalitatem vero per adoptionem factam (67), nulla ratio probabilis introducit. Jam si quæ rationem probabilem habent, ea lex etiam admittit: quæ talia non sunt, rejicit.

Rursum per subdivisionem, affinitas vel ex duobus generibus consistit, uti cum patruus et fratris filius, cum amita ejusque fratris sororisve filia copulati sunt; vel consobrini duo, cum duobus consobrinis; quæ proprie dicitur affinitas: vel alia quoque persona duobus hisce generibus intervenit, et vocatur hæc trium generum per affinitatem copulatio. Et sunt hæc partim prohibita, partim non prohibita, sicut in sequentibus ostendetur.

Adoptio vel fit per cooptationem in filium, successionis causa; vel per susceptionem ex baptis-
mate sacro, confirmationis et doctrinæ, atque etiam testimonii causa. Sed adoptio se porrigit ad hæreditatem adeundam. Hunc enim ad finem facta est. Ex baptis-
mate susceptio, duntaxat in gradibus matrimoniorum spectatur. Et hæc quidem generalior cognationis est divisio. Deinceps etiam de particularibus dicemus.

De necessitudine per sanguinem.

Gentilitas sive consanguinitas dividitur in ascendentes et descendentes, et eos, qui sunt ex transverso. Ascendentes sunt, qui nos genuerunt, verbi gratia, pater et mater, avus et avia, et qui sunt his superiores. Descendentes, qui ex nobis sunt procreati, verbi gratia, filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, et qui hos ordine sequuntur. Ex transverso sunt, qui neque nos genuerunt, neque procreati sunt ex nobis: sed ad eandem originem ac progeniem nobiscum referuntur, verbi gratia, frater, soror, patruus, amita, fratris filius et filia, consobrinus, consobrini, et qui hos ordine sequuntur, nimirum ex obliquo cognati.

De ascendentibus et descendentibus (68).

Enimvero ascendentes a descendentibus, licet

Α « Διαίρεσις τῆς συγγενείας. »

Γεννικὸν δὲ ὄνομα οὖσα ἡ συγγένεια, εἰς δύο κατὰ πρῶτην διαίρεσιν τέμεται, εἰς τε τὸ φύσει καὶ θεοσει. Καὶ φύσει μὲν συγγενὴς ἐστὶ πατήρ, υἱός, υἰδς, μήτηρ, θυγάτηρ ἀδελφός, ἀνεψιός, ἐξάδελφος ὁ ἐκ τοῦ ἀνεψίου γεννηθείς, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Θεοσει δὲ, πενθερός, γαμβρός, γυναικάδελφος, θετός κτλ. Τὸ φύσει δὲ πάλιν ὑποδιαιρεῖται εἰς δύο. Εἰς τὰ μετὰ γάμου νομίμου, καὶ τὸ ἐκ πορνείας γεγενησέναι. Τὸ δὲ θεοσει ὑποδιαιρεῖται καὶ αὐτὸ εἰς τε ἀγγελικῆς καὶ θείας. Καὶ ἐστὶν ἀγγελικῆς μὲν, ἐξ ἐπιφθορίας συγγένεια· θεοσει δὲ, ἢ χωρὶς σαρκωτικῆς σφαιρείας υἰοθεσία. Ἡ μὲντοι ἀδελφοποιία, οὐ νόμιμος ἐστίν. Ἄπαιδες μὲν γὰρ ὄντες, ἐσοφιστάμεθα τὴν υἰοθεσίαν, εἰς διαδοχὴν τῶν πραγμάτων. Ἡ δὲ ἀδελφοποιίαν οὐδέμῃ εἰσάγει εὐλογος πρόφασις. Τὸ μὲν οὖν τὸ εὐλογον ἔχοντα, καὶ ὁ νόμος ἐδίξαστο. Τὰ δὲ μετὰ τοιαῦτα οὐ παρεδέξατο.

Πάλιν καθ' ὑποδιαίρεσιν τὰ ἐξ ἀγγελικῆς ἢ ἐκ θεοσει γενῶν συνίσταται· ὡς θεοσει καὶ ἀνεψιός σφαιρόντες θεῖα καὶ ἀνεψιῶ· ἢ δύο πρωτοεξάδελφοι δυοὶ πρωτεξεδελφοί. Καὶ καλεῖται ἀγγελικῆς. Ἡ παρεδίδηται καὶ ἕτερον πρόσωπον μεταξὺ τῶν δύο τῶν γενῶν, καὶ καλεῖται ἐξ ἀγγελικῆς τριγένεια. Εἰς αὐτὰ καὶ κωλύεται καὶ ἀκύλλεται, ὡς ἐν τοῖς ἐπισημασμένοις δειχθήσεται.

Ἡ δὲ θεοσει ἢ κατὰ υἰοθεσίαν γίνεται ἐκ ἀρχῆς χάριν, ἢ κατὰ ἀναδοχὴν τὴν ἀπὸ τοῦ ἁγίου βασιλείας, στηριγμοῦ καὶ διδασκαλίας, ἐπὶ δὲ ἐκ μαρτυρίας ἕνεκα. Ἄλλ' ἡμῖν οὗ υἰοθεσία, καὶ ἐκ κληρονομίαν εἰσέρχεται. Διὰ τοῦτο καὶ γὰρ ἕρπονται. Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου βασιλείας, εἰς τοὺς γαμικούς μόνους ζητεῖται βαθμούς. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀπολυτικώτερα τῆς συγγενείας διαίρεσις. Ἐφεξῆς δὲ καὶ τῶν κατὰ μέρος ἐροῦμεν.

« Περὶ τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας. »

Διαιρεῖται τοίνυν τὸ ὁμογενὲς καὶ αἵματος εἰς τε ἀνιόντας, καὶ κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πάσης. Καὶ ἀνιόντες μὲν εἰσὶν οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότας. Οἷον πατήρ καὶ μήτηρ, πάππος καὶ μᾶμμα, καὶ οἱ τούτων ἀνωτέρω. Κατιόντες δὲ, οἱ ἐξ ἡμῶν, γεννηθέντες οἷον υἱός, θυγάτηρ, ἕγγονος, ἕγγονη, ἐπιγεννησέναι, δισεγγόνη, καὶ οἱ τούτων ἐφεξῆς. Ἐκ πάσης δὲ, οἱ μῆτε ἡμᾶς γεγεννηκότας, μῆτε ἐξ ἡμῶν γεννηθέντες, ὑπὸ δὲ τὴν ἀγίαν καὶ μίαν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡμῖν ἀναγόμενοι, οἷον ἀδελφός, ἀδελφή, θεός, θεῖα, ἀνεψιός, ἀνεψιά, ἐξάδελφος, ἐξάδελφη, καὶ οἱ τούτων ἐπέκεινα, οἱ ἀπὸ λοξότητος δηλαδὴ συγγενεῖς.

« Περὶ ἀνιόντων καὶ κατιόντων. »

Ἄλλ' οἱ μὲν ἀνιόντες πρὸς τοὺς κατιόντας, καὶ

VARLÆ LECTIONES.

90 ἢ μὲν.

NOTÆ.

(67) De fraternalitate per adoptionem facta, vide Basilic. lib. xxxv, tit. 13. et l. 7. C. De hæred. instat. (68) l. 23. D. De rit. nupt.

μη ἐξ ἐνόμων ὡσι γάμων, ἐπ' ἄπειρον κωλύονται. Οὐ γὰρ οἶόν τε τὸν πάππον τῇ αὐτοῦ ἐγγόνῃ γαμικῶς συναφθῆναι. Ἄπειρον δὲ φημεν, κατὰ τὸ δυνατὸν, οὐ τὸ φύσει ἄπειρον. Οὐ γὰρ ἀθάνατα τὰ γένη.

« Περὶ τοῦ ἐξ αἵματος βαθμοῦ ζ' . »

Τὴν δὲ 91 ἐκ πλαγίου ὁ ὄγδος ἐφήσει τὸν γάμον βαθμῶς, τοῦ ἐβδόμου τοῦτον παντάπασιν εἴργοντος. Οὐ γὰρ δύνανται τις τὴν τοῦ δισεξαδέλφου θυγατέρα λαβεῖν· ἀλλὰ πρότερον μὲν τὸ τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος ἐρωτώμενη μὲν 92 ἐκωλύετο, ὅπως δὲ ἴσασθε δὲ προβαίνον οὐκ ἐκωλύετο μὲν, ἐπετιμᾶτο δὲ, διὰ τὸ σιωπηθῆναι τῷ νόμῳ, μέχρι τοῦ ἔκτου κωλύοντι μόνον. Φησὶ γάρ· « Τὴν τοῦ ἀδελφοῦ μου ἢ τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα λαμβάνειν εἰς γάμον οὐ θέμις, οὐδὲ τὴν τούτων ἐγγόνην τετάρτου οὕσαν βαθμοῦ. Οὐδὲ τὴν θυγατέρα του θεοῦ, ἢ γον ἐξαδέλφην, οὐδὲ ὁ υἱός μου τὴν ἐγγόνην αὐτῶν, οἵτινες λέγονται δισεξαδέλφοι. » Ἐπεὶ δὲ τινες τῷ βίβει τῶν ἐπιτιμίων κρύφα τοὺς τοιοῦτους ἐσετέλουν γάμους, ἀνημέθηθη τὰ περὶ τούτου τῇ συνόδῳ, Τουκά τοῦ θεοῦ τὸν πατριαρχικὸν ἰθύνοντος θρόνον, καὶ ἐξ ἐκείνου ὤρισα καὶ ἔστησεν ἡ ἀγία σύνοδος, μηδὲλως τὸν τοιοῦτον προβαίνειν ἢ ἴσασθαι γάμον, ἀλλ' ἐρωτώμενον μὲν κωλύεσθαι, προβαίνοντα δὲ διασπᾶσθαι, καὶ τοὺς πράξαντας ἀφορίσασθαι, καὶ τὸν ἱερολογησάντα ἱερέα, εἰμὴ ἀγνοία ἐκλάπη κηχαιρεῖσθαι. Ἐπεκύρωσε δὲ τὴν συνοδικὴν ταύτην πράξιν καὶ θέσπισμα τοῦ ἐν βασιλεῦσιν ἀοιδίμου Μανουὴλ τοῦ πορφυρογεννήτου. Ταύτη τοι καὶ οὐκ ἐφεῖται τινὶ τὴν τοῦ διεξαδέλφου αὐτοῦ θυγατέρα λαβεῖν, ἀνεψιὴν τούτου τυγχάνουσαν. Γὰρ φύσει δίκαιον καὶ εὐσεπὲς καὶ σεμνὸν, ὡς περὶ τινὰ χαλινὸν τοῖς γάμοις ἐπέθηκεν 93.

quæ ipsi loco sobrinx est. Quippe naturale jus, et nuptiis lex imposuit.

« Περὶ τοῦ ἐξ αἵματος ὄγδου βαθμοῦ. »

Εἷς γε μὴν τὸν ὄγδον βαθμὸν προβαίνων ὁ ἐξ αἵματος γάμος, συγκεχώρηται. Τὴν γὰρ τρισεξαδέλφην ἢ τὴν ἐγγόνην τοῦ διεξαδέλφου λαμβάνειν, οὐδ' ἠντικεύον ἔχει κώλυσι.

« Περὶ τῶν ἐκ πορνείας γεννωμένων. »

Τὸ δὲ ἐκ πορνείας, οὐκ ἔχει ἅπαν ὄνομα ἐν, ἀλλ' ὑποδικαίρεται καὶ τούτο. Εἰ μὲν γὰρ γυναικὸς συνοικίσεως τινὶ φανερῶς 94 καὶ δι' ὀλίγου γέγονε πατε, ὡς περὶ οὗτος ὀνομάζεται. Καὶ ἔχει δευτέραν τάξιν, ἢ περὶ τὸν φύσει νόμιμον, καὶ προτιμᾶται εἰς κληρονομίαν καὶ τῶν ἀνιόντων, οὐχ ὅπως τῶν ἐκ πλαγίου. Εἰ δὲ φανερὸς μὲν ἔστιν, οὐ μέντοι ἐκ συνοικίσεως τῷ ἀνδρὶ γυναικὸς, ὀνομάζεται νόθος. Εἰ δὲ παντάλως ἀφανῆς, λέγεται σκότιος, ὡς φησιν Ὁμηρος·

« .....σκότιον δὲ ἐγένετο μήτηρ . »

A ex legitimis non nati sint nuptiis, in infinitum arcentur. Non enim fieri potest, ut nepte sua matrimonii lege copuletur. Infinitum vero dicimus, ejus ratione, quod fieri potest: non infinitum natura. Quippe genera non sunt immortalia.

De gradu septimo consanguinitatis.

Iis, qui sunt ex transverso, gradus octavus matrimonium permittit, cum septimus ab eo prorsus arceat. Quirpe non potest aliquis sobrini filiam uxorem ducere. Cæterum antea gradus consanguinitatis septimus, si de eo consuleretur, prohibebatur ille quidem: sed si quo modo res esset acta, non prohibebatur, pœna tamen irrogabatur, idque proterea, quod silentio lex id præterierit, quæ duntaxat ad sextum (69) usque gradum prohibet.

B Legis hæc verba sunt: « Fratris mei, vel sororis meæ filiam, uxorem ducere, fas non est; nec horum noptem, quæ gradu quarto est. Nec item patruis filiam, quæ consobrinx est: neque filius meus eorum neptem ducit, qui sobrini dicuntur. » Sed quia nonnulli propter gravitatem pœnarum clam hujusmodi nuptias contrahebant, relata res est ad synodum, quo tempore divinus ille Lucas patriarchalem thronum regebat, ac deinceps definivit et statuit sancta synodus, nequaquam ejusmodi nuptias debere procedere vel consistere; sed si de iis consulatur, prohibendas esse; sin procedant, dirimendas, et segregandos qui contraxerint; ac sacerdotem, qui precibus sacris initiarint, nisi forte per ignorantiam surreptus fuerit, deponendum. C Atque hanc rem actam in synodo confirmavit etiam constitutio clari inter imperatores Manuelis illius in porphyra nati. Hanc ob causam non permittitur (70), uti quis sobrini sui filiam ducat uxorem honestatem et pudorem, quasi frenum quoddam,

De gradu consanguinitatis octavo.

Nuptiæ, quæ inter consanguineos contrahuntur, si ad octavum usque gradum procedant, permixtæ sunt. Quippe nati ex sobrino filiam, vel neptem sobrini ducere nullo modo quis prohibetur.

De vulgo quæsitis.

Vulgo quæsitæ non idem omnes nomen habent, sed subdividuntur. Nam si qui mulierem in contubernio habenti, palam natus, sit filius naturalis vocatur, et secundum locum obtinet ab eo, qui natura legitimus est, et in successione præfertur etiam ascendentibus, nedum ex transverso constitutis. Sin manifestus quidem est, non tamen ex muliere natus, quæ in contubernio viri sit; nothus sive spurius appellatur. Sin omnino incertus et obscurus, tenebrosus dicitur, uticum Homerus ait:

..... mater peperit tenebrosam;

VARIÆ LECTIONES.

91 τοῖς δέ. 92 ἐρωτώμενον μὲν. 93 χαλινὸν ὁ νόμος τοῖς γαμ. 94 φανερός.

NOTÆ.

(69) § Ergo non omnes. Instit. De nupt. Basilic. lib. xxviii, tit. 5.

(70) l. 14. § Servilles. D. de rit. nupt.

ac de hoc quidem nullus nobis est sermo. Nec enim vel ratione contractum matrimonialium, vel successionis, ullum in talibus est dubium. Etiam lex ait (71) : Vu'go quæsitam sororem nemoducit uxorem. Item, Quiscortatus est aliqua cum muliere, siquidem scortatio manifesta est, ut novercam ejus ducere prohibetur, ita sobrinam ejusdem ducere potest.

De affinitate.

Hactenus dictum de consanguinitate. Affinitatis autem ratione magis sunt ad inveniendum variæ. Nam in his graduum quantitatem omnino non quærendam esse, visum est priscis; sed nuptias, quæ confusionem introducerent in appellatione generis, quæve inhonesta essent, diserte vetantes; reliquas minime reprehensas reliquerunt. Recentiores vero etiam gradus in his excogitarunt, et quæ gradum sextum excederent, locum habere voluerunt. Atqui diserte invenimus gradum sextum permissum, et septimum prohibitum: illum, velut expertem confusionis; hanc, tanquam confusioni obnoxium. Quo fit, ut in his gradus minime introducendi sint; sed quod diserte lex vetuit, fugiendum: quod non vetuit, admittendum. Vetuit autem prisca lex (72) propinquiora. Sant enim ejus hæc verba: Socrus est uxoris meæ mater, et avia, et proavia. Quarum nullam duco. Nurus etiam dicitur, uxor filii, et nepotis, et pronepotis. Privigna quoque dicitur, ex alio nata marito uxoris meæ filia, et neptis, et proneptis. Quarum nullam duco. Nec item novercam meam, licet; plures pater meus habuerit. Quoniam matrum loco sunt. Nec noverca nubit ei, qui privignæ meæ maritus fuit. Nec filiam mulieris duco, quæ me divertit, ex alio marito post divortium procreata. Tomus autem Sisinnii (73) prohibet, ne duo fratres amitum et ejusdem fratris filiam ducant uxores, ac vice versa. Præterea vetuit, ne duo fratres ducant duas consobrinas. In quorum primo quintus, in secundo sextus gradus spectatur. Igitur ad quintum usque gradum prohibita sunt ob affinitatem nuptiæ, si quidem in his etiam numerandi sunt gradus. Quæ vero sexti gradus sunt, si nulla interveniat confusio circa generis appellationes, non prohibentur. Sin emergat aliqua confusio, vetantur. Eas etiam nuptias, quæ contrahuntur ex uno et quinque gradibus, omnes alii prohibent. At vero Thessalonicensis antistes ille Michael Chumnus, sua sententia pronuntiat minime vetitas. Exempli gratia, si pater et filius, qui primo sunt gradu, copulati fuerint amitæ parvæ, ac fratris ejus filia quæ gradu quinto se contingunt. Sin gradus ex affinitate sextus, quo de quæritur, ex duobus et quatuor constat;

Α περί οὗ λόγος ἡμῖν οὐδαίς. Οὐτε γάρ εἰς γαμικὰ ἀλλάγματα, οὔτε μὴν εἰς κληρονομίαν ἐν τοῖς παλαιοῖς ἐστὶν ἀμφισβήτησις. Φησὶ δὲ καὶ ὁ νόμος· Ἐν ἐκ πορνείας ἀδελφὴν οὐδαίς λαμβάνει. Καὶ, Ὁ παρσας μετὰ τινος γυναικὸς, εἰ μὲν ἐστὶ φανερά ἡ πορνεία, τὴν μὲν μητριαν αὐτῆς κωλύεται λαβεῖν, λαμβάνει δὲ τὴν διεξαδέλφην αὐτῆς.

ε Περὶ τῶν ἐξ ἀγγιστείας. ε

Καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν ἐξ ἀμῆτος. Τῶν δ' ἐξ ἀγγιστείας, ποικιλωτέρα ἡ εἴρησις. Ἐν τοῦτοις γὰρ βαθμῶν ποσότητα ζητεῖν οὐδ' ὅλως τοῖς παλαιοῖς ἦκεν· ἀλλὰ τὰ συγκεχυμένα κατὰ τὴν τοῦ γένους κλήσιν αὐ ἀπρεπῆ βήτως κωλύσαντες, τὰ λοιπὰ ἀνέγλητα ἔισαν. Οἱ δὲ νεώτεροι καὶ βαθμοὺς αὐτοῖς ἐπέθηκεσαν, καὶ τὰ ὑπὲρ τὸν ἕκτον βαθμὸν, προδίδιναι ὀδῶσαν. Καίτοι βήτως ἐκρίσκονεν καὶ ἕκτον συγκεχυρωμένον καὶ ἑβδόμον κωλυόμενον. Τὸν μὲν ὡς ἀσύγχετον τὸν δὲ ὡς συγκεχυμένον. Ὅστε οὐ χρεὶ βαθεῖαις παρεισάγειν εἰς ταῦτα· ἀλλ' ὁ μὲν ὁ νόμος βήτως ἐκάλυσε, φεύγειν 95. Ὁ δὲ μὴ ἐκάλυσε, παραδέχουθε. Ἐκάλυσε δὲ ὁ μὲν παλαιότερος νόμος τὰ προσχέστερα καὶ ἐγγύτερα. Φησὶ γάρ· Πενθερά ἐστὶν ἡ μητηρ, καὶ ἡ μάμη, καὶ ἡ προμάμη τῆς γαμετῆ μου. Καὶ οὐδεμίαν αὐτῶν λαμβάνω. Καὶ νύμφη, λέγεται, ἡ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἐγγόνου καὶ ἡ τοῦ προγγόνου γαμετῆ. Καὶ προγγόνη λέγεται, ἡ ἐξ ἄλλου ἑγγάτηρ, καὶ ἐγγόνη, καὶ προεγγόνη τῆς γαμετῆς μου. Καὶ οὐδεμίαν αὐτῶν λαμβάνω. Οὐδὲ τὴν μητριάν μου, εἰ καὶ πολλὰς ἔσχεν ὁ πατήρ μου. Ἐπιπέθε μῆτερων ἔχουσι τάτιν. Οὐτε μητωιὰ, τὸν γυναικῶν ἄνδρα τῆς προγονῆς μου. Οὐδὲ τὴν θυγατέρα τῆς ἀποχευχθείσης μοι γυναικὸς, τὴν μετὰ τὴν ἀπέχεσθαι τεχθεῖσαν ἐξ ἑτέρου ἀνδρός. Ὁ δὲ τοῦ Σισινίου νόμος, δύο ἀδελφοὺς ἐκάλυσε λαμβάνειν θεῖαν καὶ ἀνεψιάν, καὶ ἀνάπαλιν. Ἐτι δὲ δύο ἀδελφοὺς ἐκάλυσε λαμβάνειν δύο πρωτεξάδελφας. Ἐνθεωρεῖται ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ὁ πέμπτος, τῷ δὲ δευτέρῳ ὁ ἕκτος βαθμὸς. Μέχρις οὖν τοῦ πέμπτου βαθμοῦ πάντα τὰ ἐξ ἀγγιστείας κωλύεται. Εἰ δὲ κἄν τοῦτοις βαθμοῖς ἀριθμεῖν. Τὰ δὲ τοῦ ἕκτου βαθμοῦ, εἰ μὲν οὐκ ἔγη σύγγχεσιν περὶ τὰ τοῦ γένους ὀνόματα, οὐ κωλύεται. Εἰ δὲ τις ὁράται σύγγχεσις, εἴρηται. Καὶ οὐ τὸν μὲν ἐξ ἑνὸς καὶ πάντα βαθμῶν γινόμενον γάμον εἰ μὴ ἄλλοι πάντες κωλύουσιν. Ὁ δὲ γε Θεσσαλονικίας· Μεγαθὸν ὁ Γούμενος 96 ἐν ἴδιω φησὶσεται ἐκάλυτεσθαι ἀναπαίνει. Οἷον εἰ πατήρ καὶ υἱὸς πρῶτου ὄντος βαθμοῦ συναφθεῖν μικρῶ θεῖα καὶ ἀνεψιᾶ, κίμασο οὐκ ἐξ ἑνὸς βαθμοῦ. Εἰ δὲ ὁ ζητούμενος ἕκτος ἐξ ἀγγιστείας βαθμὸς ἐκ δύο συγκρίται, καὶ τῶσάρων, εἰ μὲν γίναται σύγγχεσις, ὁ δευτέρος κωλύεται. Οὐ γὰρ ἀναπαίνει αὐτοξάδελφος οὐσι συναφθεῖναι πρωτεξάδελφαις, ἢ ἀνάπαλιν. Γίνονται γὰρ ἀντὶ αὐταδέλφων σύγγχε-

VARIE LECTONES.

95 φηγεῖν. 96 Χύμωνος.

NOTÆ.

(71) l. 54. D. *De rit nupt.*

(72) l. 14. *Itaque socrus. D. De rit. nupt.*

(73) Promulgatus anno A. O. C. 6499.

ἄλλοι, καὶ συγγέγονται ἐντεῦθεν τὰ τῆς συγγενείας ὀνόματα. Φησὶ δὲ ὁ ἱερός καὶ μέγας Βασίλειος· Ἐν οἷς τὰ τοῦ γένους ὀνόματα συγγέγονται, ἐν τούτοις ὁ γάμος ἀθέμιτος. Εἰ δὲ οὐ γίνεται σύγγυσις, καὶ ὁ ἕκτος ἀκώλυτος ἔστι. Πάππον γάρ καὶ ἔγγονον, ἀκώλυτον συναφθῆναι μεγάλη θεῖα καὶ ἀνεψιᾶ· ἔκτου γάρ καὶ τοῦτο βαθμοῦ.

Sin confusio nulla sit, etiam sextus non prohibetur. Quippe non vetatur, quominus avus et nepos copulentur cum amita magna, et ejusdem ex fratre nepte; nam hoc quoque sexti gradus est, at confusionis expertus.

Ἄλλ' ἔστιν ἀσύγγυτον. Πάλιν γάρ μετὰ τὸς γάμους πάππου καὶ ἔγγονου ἀποσώζουσι τόπους. Τὴν γὰρ μεγάλην θεῖαν καὶ τὸν μάγαν θετον, ἢ τοῦ πάππου τὴν ἀδελφὴν καὶ τὸν ἀδελφόν, μάλιστα καὶ πάππον οἱ πολλοὶ ὀνομάζουσι. Διὰ τοῦτο οὔτε ἀπὸ τοῦ νόμου τὸ πρὸν κεκώλυται ζήτημα, καὶ τῷ νόμῳ 97 παρετίθει τοῦ Σιανίου ὡς ἀκώλυτον. Ἐκτενο δὲ ὡς σύγγυσις ἐῖω 98 κεκώλυται. Εἰ δὲ ἐκ τριῶν ἔστι καὶ τριῶν, εἰ μὲν οὐκ ἔχει σύγγυσις, ἀκώλυτον ἔστιν. Οἷον ὅταν μὲν θετός καὶ ἀνεψιὸς θεῖαν λάβῃ καὶ ἀνεψιάν, οὐδεμία γίνεται σύγγυσις. Πάλιν γάρ θεῖου καὶ ἀνεψιῶ ὀνομάζουσι τόπον. Διὰ τοῦτο καὶ ἀκώλυτον εἶναι παντάπασιν, ἢ τε τοῦ βῆθέντος νόμου σιωπῇ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θεοπίσματα βασιλικὰ καὶ πράξεις συνοδικαὶ πᾶσιν αἰγώρισαν. Ὅταν δὲ ὁ μὲν θετός προλαβὼν ἔσχε τὴν ἀνεψιάν, ὁ δὲ ἀνεψιὸς βούληται συνοικῆσαι τῇ θεῖα, τὸ ἐπιγεγόμενον διὰ τὴν σύγγυσις κεκώλυται. Γίνονται γὰρ ὡς ἀπὸ τῶν νόμων, ὁ μὲν θετός ἀνεψιός. ὁ δὲ ἀνεψιὸς θετός. Καὶ ἔστι τοῦτο σαφὲς τῶν ὀνομάτων τοῦ γένους σύγγυσις. Ἄλλὰ καὶ ὁ μέχρις ἐβδόμου βαθμοῦ θεωρούμενος ἐξ ἀγχιστείας γάμος, εἰ μὲν ἐξ ἐνὸς εἴη καὶ ἐξ, κεκώλυται. Οὐ γὰρ οἷον τε πατέρα καὶ υἱὸν διτετράδελφους συναφθῆναι δεῖ· γίνονται γὰρ ἀντὶ πρῶτος καὶ υἱοῦ σύγγαμβροί. Εἰ δὲ ἐκ δύο καὶ πέντε, μηδαιμῶς· εἴτε γὰρ πάππος καὶ ἔγγονος, εἴτε δύο ἀδελφοὶ συναφθεῖν μικρᾷ θεῖα καὶ ἀνεψιᾶ, ὁ δεῦτερος γάμος ἀνεγκλητός ἔστιν. Εἰ δὲ ἐκ τριῶν καὶ τεσσάρων, πάλιν εἰ μὲν ἔστιν ἀσύγγυτον, συγγεωρῶνται. Θετός γὰρ καὶ ἀνεψιός, δύο πρωτεῶ-αδελφῶς ἀκώλυτως λαμβάνονται. Εἰ δὲ σύγγυσις ἔχων ὁράται, οὐ δῆτε· πάππος γὰρ καὶ διτεγγονος δύο πρωτεῶ-αδελφῶς λαθεῖν εἴργονται· ἵνα μὴ καὶ οὗτοι σύγγαμβροί λογισθεῖεν. Ἄλλ' ὁ μὲν προλαβὼν, μένει ἀκίνητος· κωλύεται δὲ ὁ ἐπιγεγόμενος, ἢ προβάς διασπᾶται· τὰ δὲ ὑπὲρ τὸν ἑβδόμον ἐξ ἀγχιστείας, ἀκαλυπταγμόνητά εἰσι καὶ ἀκώλυτα, ὥσπερ ἐν τοῖς ἐξ ἄμματος τὰ ὑπὲρ τὸν ὄγδοον. Οὐ καλῶς δὲ τισὶν εἴρηται, ὅτι τὰ εὐρισκόμενα ἐξ ἀγχιστείας ἔκτου βαθμοῦ, ὅτε μὲν ἐξίσης εἴη, ὡς ἐξ ἑκτέρου μέρους· τρεῖς εἶναι βαθμῶς, ἀκώλυτά εἰσι· κεκωλυμένα, δὲ, ὅτε εἰσὶν ἑνισχ· ἐκ γὰρ τῶν εἰρημένων ἀνωτέρω δέδεικται, μὴ τὸ ἴσον καὶ τὸ ἄνισον, ἀλλὰ τὸ συγγεγεγόμενον καὶ ἀσύγγυτον, ἢ ἀρίεναι, ἢ ἀπερίγενιν τὸ συνάλλαγμα.

ex affinitate gradus, cum parens utrinque gradus habent, non prohiberi: cum impares, prohiberi. Ostensum est enim ex indicatis superius, non æqualitatem et inæqualitatem, sed confusionem, et confusionis absentiam, vel permittere, vel impedire contractum.

A siquidem sit confusio, nuptiæ posteriores prohibentur. Nam fieri nequit, ut duo germani fratres duabus consobrinis copulentur, aut vice versa. Fiunt enim loco fratrum, congeneri vel coaffines; et hoc modo nomina cognationis confunduntur. Ait autem sanctus et magnus ille Basilius: In quibus generis appellationes confunduntur, in his illicitæ sunt nuptiæ.

Rursus enim peractis nuptiis avi et nepotis loca servant. Quippe magnam amitam et patruum magnum, hoc est, avi sororem et fratrem, plerique aviam et avum nominare solent. Idcirco nec legibus hic casus est prohibitus, et a tomo Sisinnii permittitur, ceu minime vetitus: cum illud alterum sit prohibitum velut obnoxium confusioni. Sin ex tribus et tribus constat, siquidem confusionis expertus est, non vetatur. Verbi gratia, cum patruus et fratris ejus filius, amitam ducunt, et ejusdem fratris filiam; nulla fit confusio. Rursus enim patruus et fratris filii locum servant. Propterea hoc plane non prohiberi, non modo legis indicatæ silentium, sed etiam principum sanctiones, et acta synodalia cunctis significarunt. At vero, cum patruus jam antea fratris habet filiam, patruusque fratris filius cum ejus mulieris amita coire vult in matrimonium; posteriores hæ nuptiæ confusionis causa prohibentur. Quippe velut ipso jure patruus fit fratris filius, et fratris filius fit patruus: adeoque manifesta generis appellationum hæc confusio est. Quin etiam matrimonium inter affines, ad septimum usque gradum sese porrigens, si constet ex uno et sex, prohibetur, Nam fieri nequit, ut pater et filius duabus sobrinis copulentur. Patris enim et filii loco, fiunt congeneri vel coaffines. Nequaquam hoc usuvenit, si ex duobus et quinque constet. Nam sive avus et nepos, sive duo germani fratres copulati fuerint cum amita parva, et fratris ejus filia, secundæ nuptiæ vitio caret. Sin ex tribus et quatuor, rursus siquidem confusio nulla intervenit, permittitur. Patruus enim, et fratris ejus filius, duas consobrinis citra prohibitionem ducunt. Non item, si confusio quædam emergat. Avus enim et pronepos, a matrimonio duarum consobrinarum arcentur, ne congeneri vel coaffines habeantur. Nimirum prius contractum matrimonium, manet immotum: posterius prohibetur, vel si jam processerit, dirimitur. Quæ vero matrimonia gradum affinitatis septimum excedunt, in ea curiose non inquirendum est, nec faciundæ prohibitiones, sicuti fieri videmus et in iis, qui ratione consanguinitatis octavum excedunt. Cæterum non recte traditum a nonnullis est, matrimonia sexti

VARIÆ LECTIONES.

97 τῷ τόμῳ. 98 ἔχον.

Eundem non debere duas sobrinas ducere. Α ε 'Οτι οὐ δεῖ τὸν αὐτὸν δύο δευτέρας ἐξαδέλφας λαβεῖν. »

Prohibuit etiam Ecclesia, ne unus et idem duas sobrinas ducat uxores. Non enim hic septimus ex affinitate, ceu plerique putant, gradus colligitur, sed sextus : propterea, quod maritus et uxor uno gradu contineri ducantur. Hoc enim cum in consultationem venisset tempore Nicolai patriarchæ, prohibitum a Ecclesia fuit : simulque promulgata fuit sanctio clari principis Manuelis, quæ statuit, ne tale quid unquam fiat. Sed qua de causa fit, ut inter affines, vel duo diversa genera contractæ nuptiæ, gradu sp̄timo liberæ sint? Quod unum est, vel est natura, vel arrogatione. Natura unum est, verbi gratia, unus homo. Unum arrogatione, ut vir et uxor legitima, quos univit affectio et conjunctio carnalis, sicuti prescriptum legimus : Et erunt hi duo in carnem unam. Itaque cum necessitudo existit ex sanguine, et ex eodem genere naturalis est necessitudo et unitas : cum ex affinitate, ac duobus generibus, arrogatione fit unitas inter eos et necessitudo, a consanguinitatis necessitudine diversa. Propterea mox inferiore gradu, et ante octavum, hujusmodi necessitudo et conjunctio solvitur. Quorum enim strictior est conjunctio, ea majoris etiam indigent intervalli ad hoc, ut exspiret : sicuti minoris, quæ minus unita sunt.

De matrimoniis ex tribus diversis generibus.

Matrimonia ex tribus diversis generibus, pertinent et ipsa quoque ad rationes affinitatis : sed tertii generis interventu, facilius libera fiunt, quam ex duobus connexa. Quippe sicut hæc gradibus duobus inferiora sunt contractis ex consanguinitate, quæ gradu octavo libera fiunt, cum per affinitatem ex duobus contracta generibus nonnunquam gradu sexto libere permittantur : ita rursus ex tribus constituta generibus, etiam duobus gradibus inferiora, quam quæ duobus ex generibus constant, principium in permissionis in quarto statim gradu consequuntur : licet in his multo magis graduum vitanda computatio, sed quærendum, an disertis verbis a lege prohibita sint. Maxime vero prohibitionis expertia sequitur quartus gradus. Cujusmodi quiddam est, quod sub patriarcha Stupa vocatum in dubium fuit, et per sententiam declaratum.

Quidam enim Constantinus uxorem duxit Andream, Theodori cujusdam sororem germanam. Ea mortua, matrimonio secundo duxit Irenam, conjugis Theodori sororem. Quo fiebat, ut Constantinus et affinis esset Theodori, et coaffinis. Sunt autem in hoc gradus quatuor. Theodorus enim et Anna, gradu secundo se contingunt. Item uxor Theodori et Irena, gradu secundo, qui gradu simul sunt quatuor. Quippe lex duo duntaxat ex trium generum matrimoniis prohibuit, quæ unus duntaxat gradus sunt, non plurium : videlicet, quod ducere non possum eam, quæ quondam privigni mei fuit

Κεκώλυκεν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸν αὐτὸν καὶ ἐκ δύο δευτέρας ἐξαδέλφας λαμβάνειν. Οὐ γὰρ Ἰσάκιος ἐξ ἀγγιστείας, ὡς οἴονται τινες, συνάγεται βαθμικῶς ἀλλ' ἕκτος. Διὰ τὸ ἐνὸς βαθμοῦ λογίζεσθαι τὴν ἑξοχὴν μετὰ τῆς γυναικὸς. Τοῦτο γὰρ ζητηθῆν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ πατριάρχου Νικολάου, ἐκωλύθη περὶ τῆς Ἐκκλησίας. προῦθη δὲ καὶ θέσπισμα τοῦ ἐν βασιλεῦσιν ἀοιδίμου Μανουὴλ, μὴ γίνεσθαι ποτε τῶν διοριζόμενων. Διὰ τὸ δὲ τὰ ἐξ ἀγγιστείας ἦγον τριγενείας 98^ο, εἰς τὸν ἑξῶτον λύεται βαθμὸν ; Τὸ ἢ ἢ φύσει ἐστίν, ἢ θέσει · καὶ φύσει μὲν, ὡς εἰς ἐθρῶπος · θέσει δὲ, ὡς ὁ ἀνὴρ μετὰ τῆς νομίμου γυναικὸς, οὗς σχέσις ἦνωσε καὶ συνάφεια σαρκακῆ, ὡς εἴρηται, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὅταν μὲν οὖν ἐξ αἵματος ἢ ἢ οἰκείωσις καὶ γένους ἐνὸς, τὸ οἰκετὸν τε καὶ τὸ ἐν, φύσει ἐστίν. Ὅταν δὲ ἐξ ἀγγιστείας καὶ δύο γενῶν, θέσει τὸ ἐν, καὶ ἢ οἰκειότης αὐτοῖς, οὐ κατὰ τὴν ἐξ αἵματος οἰκειότητα. Διὰ καὶ τῆς ὑποδοθηκῆς βαθμῶν, καὶ πρὸ τοῦ ὁμοῦ. εὐθὺς ἡ τοιαύτη οἰκειότης τε καὶ ἔνωσις λύεται. Ἐπεὶ γὰρ μᾶλλον τὴν ἔνωσιν ἔχοντα, πλείονος καὶ τῆς ἀποστάσεως πρὸς τὴν διάλυσιν δέονται · ὡσπερ τὰ ἥττον ἠνωμέναι, ἐλάττωτος.

« Περὶ τῶν ἐκ τριγενείας. »

Τὰ δ' ἐκ τριγενείας γαμικὰ ζητήματα, εἰσὶ μὲν καὶ ταῦτα ἐξ ἀγγιστείας, ἀλλὰ τῆ τοῦ τρίτου γένους ἐπιπλοῦν, ῥῆθον ἢ τὰ ἐκ δύο συμπλεγμέναι γυναικὸν λύνονται. ὡσπερ γὰρ ταῦτα δυοὶ βαθμοὶς ὑποδέσκει τῶν ἐξ αἵματος (τὰ μὲν γὰρ εἰς τὸν ὁμοῦ, τὰ δ' ἐξ ἀγγιστείας ἐκ δυοῖν γενῶν ἔσθ' ὅτε καὶ εἰς τὸν ἕκτον λύνονται), οὕτω πάλιν τὰ ἐξ τριγενείας δυοὶ ὑποδοιζασθέντες βαθμοὶς τῶν ἐκ δύο γενῶν, τὴν ἀρχὴν τῆς λύσεως κατὰ τὸν τέταρτον εὐθὺς λαμβάνει βαθμὸν, εἰ καὶ πολλῶν μᾶλλον εἰς ταῦτα βαθμοὶς λαμβάνειν οὐ δεῖ, ἀλλὰ ζητεῖν, εἰ οὐκ ἐκωλύθη περὶ τοῦ νόμου ρητῶς · τοῖς δὲ μέγιστα ἀκωλύτοις ὁ τέταρτος ἐπικολυθεῖ βαθμὸς, οἷον δὲ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Στάσι ἀποβῆθ' ἐν τῷ ὁμοῦ καὶ λυθῆν.

Κωνσταντῖνος γὰρ τις ἔλαβεν εἰς γυναῖκα Θεοδώρου τινὸς ἀποβῆθ' ἐν τῷ ὁμοῦ. Θεωδῶς, ὡς ἐπὶ ἔλαβεν εἰς δεύτερον συνοικέσιον τὴν τοῦ Θεοδώρου γυναικαδέλφην Εἰρήνην. ὡς γενέσθαι τὸν Κωνσταντῖνον καὶ γαμβρὸν τοῦ Θεοδώρου καὶ συγγαμβρὸν. Εἰσὶ δὲ ἐν τούτῳ βαθμοὶ τέσσαρες. Ὁ Θεωδῶρος γὰρ καὶ ἡ Ἄννα, βαθμοῦ δευτέρου. Ἡ γυνὴ τοῦ Θεοδώρου καὶ ἡ Εἰρήνη, βαθμοῦ τρίτου. Ὁμοῦ τέσσαρες. Ὁ μὲν γὰρ τόμος δύο μόνον ἐκ τριγενείας ἐκώλυσε, ἃ καὶ ἐνὸς μόνου βαθμοῦ τοῦ γαμῶντος, καὶ οὐ πλείονος. Οἷον, ὅτι οὐ δύναται λαβεῖν τὴν ποτὲ γυναῖκα τοῦ προγόνου μου, οὐδ'

VARIÆ LECTIONES.

98^ο διγενείας. 99 ἀποβῆθ' ἐν τῷ ὁμοῦ.

ἡ μητρὶα λαβεῖν τὸν ποτὲ ἄνδρα τῆς προγόνης αὐ-
 τῆς. Κἀν τούτοις γὰρ τριγενεΐά ἐστιν. Ἄλλ' ἐπεὶ
 ὁ πρόγονος καὶ ἡ προγόνη υἱοῦ ἢ θυγατρὸς λόγον
 ἐπέχουσι πρὸς τὸν πατρῶν ἢ τὴν μητρῴαν, καὶ
 ἡ γυνὴ ἢ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, νόμφης ἢ γαμβροῦ, ἀθέμι-
 τα τὰ τοιαῦτα τυγχάνουσι συνοικέσια. Τὰ γὰρ ἄκρα
 δύο γένη, ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ, βαθμῶν οὐκ ἔχουσι
 οὔτε πρὸς ἄλληλα, οὔτε πρὸς τὸ μέσον γένος. Τὴν
 γὰρ ἀνὴρ μετὰ γυναικὸς συνάρειαν εἰς βαθμῶν
 οἷα εἰσάγομεν, ἀλλ' ἐν μὲν εἶναι λαγίζομεθα ταύ-
 τῃν, ὅτε καθ' ἐκνήν καθοράται (καὶ γὰρ ἡ τοῦ
 ἀδελφοῦ μου γυνὴ διὰ τὴν προγονοῦ ἄκραν ἔνωσι,
 δευτέρου μου ἐστὶ βαθμῶν, ἰσχυραὶ ἐπινοίαις διὰ
 τὴν ἐντολήν ἐνουμένη) ὅτε δὲ πρὸς ἕτερον συγγε-
 νικὸν αὐτῆς πρόσωπον ὁ βαθμὸς ζητεῖται οὐχ οὕτως.
 Ἡ γὰρ ἀδελφὴ τῆς νόμφης, πρὸς μὲν αὐτὴν δευ-
 τέρῳ ἐστὶ βαθμῶν πρὸς ἐμὲ δὲ, τετάρτῳ. Καὶ ἡ
 αὐτῆς θεῖα πρὸς ἐκείνην μὲν τρίτῳ, πρὸς ἐμὲ δὲ
 πέμπτῳ. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Τῶν οὐκ
 ἐνδεχομένων γὰρ ἐστίν, ὥσπερ τὸν ἄνδρα, οὕτω
 δὴ καὶ τὸν τοῦτοῦ ἀδελφῶν σάρκα λογίζεσθαι ἓ μίαν
 μετὰ τῆς νόμφης, καὶ δι' ἐπινοίας ἐπινοίαν συνάψαι
 πρὸς τὴν τοῦ νόμου δύναιμι. Οἱ γὰρ ἐκ πλαγίου,
 πρῶτον βαθμῶν οὐκ ἔχουσι, ἀλλ' ἐκ τοῦ δευτέρου
 ἔρχονται. Ὁ μὲν οὖν νόμος τὰ ἐκ τριγενείας πρῶτου
 βαθμοῦ κεκώλυσι, ὥσπερ εἴρηται ἢ δὲ κρα-
 τοῦσα συνίθεια καὶ τὰ πρὸς ταῦτα καὶ ὑπὲρ τὸν
 πρῶτον βαθμῶν ἐκ τριγενείας ὄντα, ἀκώλυτα ἔχει·
 οἶον, ἔσχε τις γυναῖκα. Χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐκείνης
 θανούσης, τὴν γυναῖκα τοῦ θεοῦ αὐτῆς εἰς δεῦτερον
 ἔλαθε συνοικέσιον. Ἄλλος τὴν προγόνην τοῦ γυ-
 ναικαδέλου αὐτοῦ ἔλαθεν. Ἐν τούτοις γὰρ βαθμοὶ
 μὲν ἀνφραίνονται τρεῖς. Λύονται δὲ ὁμοῦ κατὰ τὴν
 συνίθειαν. Ἡ μὲντοι ἀκρίβεια, ὥσπερ εἴπομεν,
 τὴν τέταρτον ἐν τούτοις βαθμῶν ἀπαιτεῖ. Δεῖ γὰρ
 τὴν οἰκειότητα τῆς ἀγχιστείας πληγισθῆναι μικρὸν,
 καὶ τηλικαῦτα ἐστὶ θεμιτὸς ὁ γάμος. Οἶον, ὅτι τοῦ
 γυναικαδέλου μου ἡ γυνὴ προσεχῶς ὤκειται
 πρὸς τὸ μέσον γένος. ὥσπερ καὶ γὰρ πρὸς αὐτὸν. Ὁ
 οὖν ἡμέτερος ἀδελφὸς δύναται ταύτην ἀμέμπτως
 λαβεῖν θάνοντος τοῦ γυναικαδέλου μου, ἢ ἐγὼ τὴν
 ἐκείνης λαβεῖν, αὐτὴν ἢ οὐ θέμις λαβεῖν. Πάλιν
 ἔλαθον εἰς τὴν ἀδελφὴν μου γαμβρὸν, οὐ τὴν ἐπ'
 ἀδελφῶν ποτε νόμφην αὐτὸς ἔλαθεν ἢ εἰς γυναῖκα,
 καὶ ἐστὶν ἀκώλυτον. Ἐπεὶ καὶ τετάρτου βαθμοῦ
 εὐρίσκειται, καὶ μακρύνεται μικρὸν καὶ τῆς οἰκειό-
 τητος τοῦ μέσου γένους. Τὸ γὰρ πρὸς αὐτὸ προσε-
 χῶς συναπτόμενον πρόσωπον, ἢ ἀδελφὴ μου ἐστίν·
 ἐγὼ δὲ ἐκ πλαγίου, καὶ μικρὸν ἀποτέρῳ τοῦ μέσου.
 Πάλιν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ ἐγένετό μοι γαμβρός. Τούτου
 τὴν ποτὲ μὲν νόμφην ἐπ' ἀδελφῶν λαβεῖν με εἰς γυ-
 ναῖκα οὐ θέμις, ὡς προσεχῶς συναπτομένην πρὸς
 τὸ μέσον γένος· τὴν δὲ αὐτῆς [λαβεῖν] ἀδελφὴν, οὐκ
 ἀθέμιτον· ἀλλὰ καὶ γαμβρὸς καὶ γυναικαδέλος
 ἡρεσύντες θεῖαν καὶ ἀνεψίαν οὐδαμῶς λαμβάνου-

uxor (74); nec ei noverca nubere, qui privignæ
 ipsius maritus fuit. Nam in his quoque trium fit
 generum conjunctio. Sed quia privignus et privigna,
 filii vel filiæ loco sunt, erga vitricum vel nover-
 cam; atque horum vel uxor, vel maritus, vicem
 nurus aut generi obtinent; illicita sunt hujusmodi
 matrimonia. Nam summa illa duo genera, vir et
 uxor, gradum nullum habent, nec inter se, nec
 erga genus intermedium. Quippe viri cum muliere
 conjunctionem ad gradum non referimus; sed
 unum quid esse ducimus hanc, quando secundum
 seipsam consideratur: (fratris enim mei conjux,
 propter unionem cum eo summam, secundo a me
 gradu est, quo cum subtilibus sane rationibus di-
 vini mandati respectu jungitur) cum autem ad
 aliam ipsi cognatam personam gradus inquiritur,
 non ita res habet. Nam fratris soror, erga ipsam,
 quidem secundi gradus est: erga me, quarti.
 Ejusdem amita gradus erga ipsam est tertii, erga
 me quinti. Consimiliter et in aliis. Quippe fieri ne-
 quit ut, quemadmodum maritus, sic etiam frater
 ejus pro una carne habeatur cum fratria, et per
 cogitationem præter mentem legis alia ratio con-
 jungatur. Qui enim ex transverso sunt, primum
 gradum non habent, sed a secundo incipiunt. Lex
 igitur, uti diximus, matrimonia trium generum
 duntaxat ea prohibuit, quæ primi gradus sunt.
 Recepta vero consuetudo pro non vitetis habet
 quæsonum præter hæc sunt, et primum gradum
 excedunt. Verbi gratia: Quidam uxorem habuit.
 Deinceps illa defuncta, conjugem patris mulieris
 secundo matrimonio duxit uxorem. Alius privignam
 fratris uxoris suæ duxit. In his enim tres quidem
 gradus emergunt, sed nihilominus libere permit-
 tuntur ratione consuetudinis. Si tamen accurate
 rem consideremus, gradus in his, ceu diximus,
 quartus requiritur. Quippe necessitudinem affi-
 nitatis in transversum non nihil oportet extendi, at-
 que ita licitum erit matrimonium. Verbi gratia,
 conjux fratris uxoris meæ propinqua necessitudine
 jungitur intermedio generi, sicut et ego ipsi. Hanc
 frater meus, defuncto conjugis meæ fratre, ducere
 citra reprehensionem potest, vel ipsius ego soro-
 rem; sed non fas est, ut ipsa mihi nubat. Rursus
 affinem uanctus sum, sororis meæ virum; cujus
 fratrem, fratri scilicet ipsius quondam nuptam,
 uxorem ipse duco, citra prohibitionem. Quoniam
 et quarti gradus esse deprehenditur, et longius
 aliquanto removetur a necessitudine generis inter-
 medii. Quæ enim persona prope cum ipso con-
 jungitur, soror mea est: ipse vero sum ex transverso,
 et paulo remotior ab intermedia persona. Rursus
 nactus sum generum, maritum filiæ: cujus fra-
 triam, nuptam scilicet quondam ejus fratri, mihi
 quidem non fas est uxorem ducere, veluti prope

VARIAE LECTIONES.

ἢ λογίζεσθαι. ἢ ἐκείνης ἀδελφῆν. ἢ αὐτὴν. ἢ ἔλαθον.

NOTÆ.

(74) l. 15. D. De rit. nupt.

conjunctionem intermedio generi; sororem tamen A
 ejus licite ducit. Quin etiam gener et uxoris frater
 est; si vidui facti sint, amitani et fratris ejus filiam
 nequaquam ducunt. Cujus autem defuncta est uxor,
 et permittitur, et uxorem ducat congeneri vel
 consaffinis sui sororem: atque etiam filiam sobrinæ
 prioris uxoris; hoc est, consobrinam socrus suæ.
 Verum filiam consobrinæ prioris conjugis ducere
 prohibetur. Fratrem et sororem earum mulierum,
 quæ duobus fratribus nuptæ sunt, inter se copulari fas est. Sententia vero patriarchæ
 Leonis Syppæ concedit, ut gener et uxoris frater so-
 rores duas ducant, cum gradus quintus constitua-
 tur. Idem decretum, ac præterea decretum Arsenii
 patriarchæ, statuunt minime prohibitum esse, quo-
 minus duo fratres ducant nulum ac sororem mariti B
 ejus. Patruus et maritus filiæ fratris ejus, sorores
 duas ducere non prohibentur licet, gradus sextus
 constituatur. Quinetiam gener et frater uxoris,
 duas consobrinas ducere non prohibentur, licet
 gradus septimus emergat. Michaelis autem patriar-
 chæ sententia permittit, ut Joannis filia, et ejusdem
 uxoris ex fratre neptis, fratribus duobus copulen-
 tur. Nonnulli tamen quædam ex indicatis hisce
 matrimoniis illicita pronuntiarunt: videlicet ut
 congener deinceps sororem ejus ducat, qui conge-
 ner ipsius fuerit: ac præterea frater uxoris ut eam
 ducat, quæ generi sui fratrem in matrimonio ha-
 beat: sicut illud etiam, quod episcopum Thessalo-
 nicæ Chumnum sententia sua solvisse diximus; vi-
 delicet ut pater et filius ducant amitam minorem et fratris ejus filiam. Quippe legis verba sunt (75). In
 nuptiis non solum quid permissum sit, consideramus: sed et quid sit honestum.

De adoptione.

Et hæc quidem est ratio matrimoniorum ex tri-
 bus diversis familiis. Cæterum adoptionis etiam,
 quæ successionis causa fit, perinde rationem habendam,
 ut consanguinitatis; per sacros canones, religio-
 sas leges edocli somus: idque tum respectu
 graduum matrimonialium, tum ad eundem parentum
 hereditatis. Legis enim hæc verba sunt (76): Non
 possum vel amitam, vel materteram, uxorem ducere,
 licet per adoptionem mihi conjunctæ sint, quippe
 matrum vicem obtinent, cum ab avo scilicet
 adoptatæ sint, et patri meo sororum loco fue-
 rint, mihi amitarum et materterarum. Nec pater,
 qui filium adoptavit (77) filii adoptivi filiam, vel
 neptem ducere potest: nec filius adoptivus, ad-
 optivi patris uxorem, vel matrem, vel sororem ma-
 tris, vel neptem ex filio (78). Quod si tutor, vel
 qui curator fuerit, adoptare voluerit maritum ejus,
 cujus tutelam vel curam gerit, irrita quidem est
 adoptio, non tamen nuptiæ solvuntur (79). Solvuntur
 autem, cum quis generum suum adoptaverit:

σιν. Οδ δὲ τετελεσθηκεν ἡ γυνὴ, λαμβάνειν τὴν
 ἐρεται τὴν τοῦ συγγάμβρου αὐτοῦ ἀδελφὴν. Ἄλλι
 δὲ καὶ τὴν θυγατέρα τῆς διατεταδελφῆς τῆς προ-
 ρας αὐτοῦ γυναικός, ἦτοι τὴν πρωτεταδελφῆν τῆς
 πενθερᾶς αὐτοῦ. Κεκώλυται δὲ λαβεῖν τὴν θυγατέρα
 τῆς πρώτης ἐξαδελφῆς τῆς προτέρας αὐτοῦ γυναι-
 κός. Δὺο δὲ ἀδελφῶν γυναικάδελφον καὶ γυναικαῶ-
 φην συνάπτεσθαι θεμιτόν. Τὸ δὲ ψήφισμα τοῦ
 πατριάρχου Λέοντος τοῦ Στυπῆ, ἐφήσει λαβεῖν γε-
 θρόν καὶ γυναικάδελφον δύο ἀδελφᾶς, οἷα πᾶσι
 γινομένου βαθμοῦ. Τὸ δὲ αὐτὸ ψήφισμα, ἐστὶ δὲ καὶ
 τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου, δύο ἀδελφούς νεκρῶν
 λαβεῖν καὶ ἀνδραδέλφην, ἀκώλυτον εἶναι κρίνωσι.
 Ὁ θεὸς καὶ γαμβρός ἐπ' ἀνεψιᾷ πρώτῃ, εἰς λα-
 βῆν ἀδελφᾶς οὐ κωλύονται, εἰ καὶ ἔκτος γίνε-
 ται βαθμός. Ἄλλὰ καὶ γαμβρός καὶ γυναικάδελφος,
 δύο πρώτας ἐξαδελφᾶς λαβεῖν οὐ κωλύονται, εἰ καὶ
 ἕβδομος γίνεται βαθμός. Τὸ δὲ ψήφισμα τοῦ πα-
 τριάρχου Μιχαήλ, τὴν θυγατέρα, τοῦ Ἰωάννου τυχόν,
 καὶ τὴν ἀνεψιὴν τῆς γυναικός αὐτοῦ, ὅσων ἀδελφῶν
 ἐπιτρέπεται συζυγεῖσθαι. Ἀθέμιτα μόνον τῶν εἰρη-
 μένων ἕνια τινὲς ἐψηφίσαντο. Τό τε λαβεῖν τὴν
 σύγγραφον 3 τὴν ἀδελφὴν ὑστερον τοῦ συγγάμβρου
 αὐτοῦ. Ἐστὶ δὲ καὶ τὸν γυναικάδελφον, τὴν ἐπ'
 ἀδελφῶν νόμφην τοῦ ἰδίου αὐτοῦ γαμβροῦ. Ὅσαί τῃ
 καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ τὸν Κοῦμον Θεσσαλονίκης ἐψή-
 φημεν λύσαι ψήφισματι, τὸ, πατέρα καὶ υἱὸν λα-
 βῆν μικρὰν θείαν καὶ ἀνεψιάν. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος.
 Ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραμμένον, ἀλλὰ καὶ
 C τὸ εὐπρεπὲς ζητοῦμεν.

Περὶ υἰοθεσίας. »

Καὶ οὕτω μὲν τὰ ἐκ τριγενείας. Τὴν γε μὴν ἱε-
 δογῆς ἕνεκα γινομένην υἰοθεσίαν παραφύλατται·
 καθὰ δὲ καὶ τὴν ἐξ ἀΐματος, πρὸς τῶν ἱερῶν κλη-
 ρόνων καὶ φιλευσεθῶν δευδογάμεθα νόμων· κατὰ τὴν
 φῶς γαμικῶς δηλαδὴ βαθμούς, καὶ τὴν τῶν γυναι-
 κῶν κληρονομίαν. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος· Οὐ δύναται
 τὴν πρὸς πατρός ἢ μητρός θείαν λαβεῖν εἰς γυναι-
 κῆκα, εἰ καὶ εἰσι θεταί· ἐπειδὴ μητέρων τῶν
 ἔχουσιν· ἥτις τυχόν, τῶ πάππῳ μὲν υἰοθετεῖται.
 ἀδελφῆς τε τόπον ἐπέτεχε πρὸς τὸν πατέρα, καὶ
 ἐμὲ δὲ θείας. Οὔτε ὁ θετὸς πατὴρ τὴν τοῦ θετοῦ
 υἱοῦ θυγατέρα ἢ τὴν ἐγγόνην, οὔτε ὁ θετὸς υἱὸς τῆς
 τοῦ θετοῦ πατρός γαμετήν, ἢ τὴν μητέρα, ἢ τὴν
 ἀδελφὴν αὐτῆς, ἢ τὴν ἀπὸ υἱοῦ ἐγγόνην. Ἐστὶ δὲ
 ὁ ἐπίτροπος, ἢ ὁ λεγόμενος κούσταρ υἰοθετεῖται
 βουληθῆ τὸν ἄνδρα τῆς ἐπιτροπευομένης ἢ κατα-
 τορευομένης, ἢ τὸν πατέρα αὐτῆς, ἢ ὅτις ἕκαστος
 ἐστίν, οὐ μὴν ὁ γάμος λύεται. Λύεται δὲ, ἴσως
 τις τὸν ἴδιον γαμβρὸν εἰσποιήσεται. Ἡ δὲ καὶ τῆς
 βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, Νεκρῶ, κώλυσις

VARIAE LECTIONES.

3 σύγγαμβρον.

NOTÆ.

- (75) l. 43. De rit. nupt. l. Sæmp. D. Dereg. jur. eod.
- (76) l. 17. § Amitam. D. de rit. nupt. (78) l. penult. § Sed et si. D. eod.
- (77) l. 55. D. eodem. l. 17. D. eod. et l. 14. (79) § Sed si tu. Inst. de nupt., ubi Theophyl.

τοὺς εἰσποιομένους πρὸς γαμικὴν ὁμιλίαν συν-
 ἄπτεσθαι τοῖς τοῦ εἰσποισσαμένου πασι, ἐπάγει·
 Ἄλλὰ πάλαι μὲν μὴ κατὰ λόγον, νῦν δὲ κατὰ τὸν
 πρέποντα θεσμόν καὶ δικαίον τῆς υἰοθεσίας γινο-
 μένης, καὶ διὰ τελετῆς ἱερᾶς, τῶν μὲν εἰς γονέων
 τῶν καθισταμένων, τῶν δὲ εἰς τῶν τῶν παίδων,
 οὐκέτι περιλείπεται λόγος εἰς γάμον συνάπτεσθαι
 τοῖς κατὰ φύσιν τοῦ εἰσποισσαμένου πασι τοὺς
 εἰσποιητοὺς πατέρας, μηδὲ τὸ τῶν ἀδελφῶν ὄνομα
 πρὸς τὸ τῆς συζυγίας μεταρμύζεσθαι, ὥστε γαμβροὺς
 ἀντὶ ἀδελφῶν καλεῖσθαι.

« Ὅτι υἰοθετοῦσι καὶ εὐνοῦχοι. »

Τοῦ δὲ νόμου λέγοντος, ὅτι ἡ θεία μιμεῖται τὴν
 φύσιν, καὶ διὰ τοῦτο κωλύοντος τοὺς εὐνοῦχους
 εἰσποιεῖν τινεσ, καὶ ἔχειν αὐτὸν ὑπεξούσιον, ἡ καὶ Β
 Νεκρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ἐθέσπισε, καὶ τοῦτο γίνεσθαι
 ἀκωλύτως.

« Ὅτι υἰοθετοῦσι καὶ παρθένοι. »

Ἡ δὲ εἰκοστὴ ἐβδόμη καὶ ταῖς παρθένους εἰσ-
 ποιεῖν δίδωσι, καὶ τοὺς εἰσποιηθέντας ὑπεξουσίου
 ἢ αὐτεξουσίου, δίκαια κληρονομίας ἔχειν ἐπ' αὐτάς.
 Καὶ μὴ δεῖσθαι βασιλικῆς ἐπιτάγματος, ἢ πράξεως
 δικαστῶν.

« Περὶ τῆς ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀναδοχῆς. »

Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος κατ' ἀναδοχὴν
 γινόμενη υἰοθεσία, οὐκ εἰς κληρονομίαν εἰσέρχεται,
 ἀλλ' εἰς τοὺς γαμικούς μόνους, ὡς εἴρηται, ζητεῖ-
 ται βαθμοῦ. Φησὶ γὰρ ὁ πεντηκοστὸς τρίτος κανὼν
 τῆς ἑκτῆς συνόδου· Ἐπειδὴ μεῖζον ἐστὶν ἡ κατὰ C
 πνεῦμα οικειότης τῆς τῶν σωμάτων συναφείας, τοὺς
 ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος πατέρας
 ἀναδεχομένους, καὶ μετὰ τοῦτο ταῖς ἐκείνων μητέρας
 χηρευούσας γαμικῶς συναπτομένους, ὀρῆζομεν ἀρ-
 ἴστασθαι μὲν τοῦ τοιοῦτου συνοικεσίου· ἔπειτα καὶ
 τοῖς τῶν πορνεούτων ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεσθαι.
 Ὁ γὰρ μὴ ἐτοίμως τοῦ κακοῦ ἀφιστάμενος, καὶ
 ἐξομολογούμενος, ὡς ἐμομικτῆς 4 κρίνεται. Ὁ δὲ
 νόμος φησὶν· Ὁ μέντοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος
 τινὰ δεξάμενος, οὐ δύναται αὐτὴν ὕστερον πρὸς γά-
 μον ἀγαγεῖσθαι, ὡς ἤδη γενομένην αὐτοῦ θυγατέρα.
 Οὐδὲ τὴν ταύτης μητέρα ἢ θυγατέρα. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ
 υἱὸς αὐτοῦ. Ἐπεὶ οὐδὲν ἄλλο δύναται οὕτως εἰσ-
 αγγεῖν πατρικὴν διάθεσιν καὶ δικαίαν γάμου κώ-
 λυσιν, ὡς ὁ τοιοῦτος δεσμός, δι' οὗ Θεοῦ μεσιτεύον-
 τος 5 αἱ ψυχὰὶ αὐτῶν συνάπτονται. Ἰσχυρίζονται D
 τοῖνον τινεσ, ὡς ἐπεὶ ἀπὸ τοῦ κινῶνος καὶ ἀπὸ τοῦ
 νόμου μεῖζον ἡ πνευματικὴ τῆς σάρκα 6 συγγε-
 νείας ὀρῆζεται, γρῆναι τοὺς ταύτη συνδεδεμένους
 παρατηρεῖν τοὺς κεκωλυμένους βαθμοὺς ἄχρι τοῦ
 ἐβδόμου, 8 τοὺς δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς 7 συγ-

A Cæterum Novella xxxiv principis Leonis, cognomine
 Sipientis, cum prohibet, ne qui adoptantur, cum
 liberis ejus, qui adoptavit, matrimonio copulentur,
 hæc subjicit. Sed olim quidem non secundum rationem,
 nunc vero cum decenti et justa lege fiat
 adoptio; sacroque ritu illi parentum, hi filiorum
 in locum constituentur (80): non amplius ulla reliqua
 ratio est, qua filii adoptivi cum naturalibus
 liberis ejus, qui adoptat, matrimonio copulentur
 (81): nec ut fratrum nomen, cum nomine
 conjugii sic commutetur, ut fratrum loco generi
 vocentur.

Etiam Euchos adoptare.

Cum autem lex dicat (82-83), a loptionem imitari
 naturam, ideoque prohibeat, ne (84) quem eunuchi
 adoptent, ut eorum in potestate sit: ejusdem prin-
 cipis Novella xxvi statuit, ut hoc quoque citra pro-
 hibitionem nullam fiat.

Virgines etiam adoptare (85).

Ejusdem xxvii constitutio virginibus quoque
 potestatem adoptandi concedit, et ut adoptati, tam
 filii familias, quam emancipati virginibus succe-
 dendis jus habent: nec ad hoc indigeant principis
 rescripto, vel actu judicium.

De susceptione ex sacro baptisate.

Adoptio, quæ fit per susceptionem ex sacro bap-
 tismate, non ad hæreditatem ad eundem se porrigit,
 sed duntaxat in gradibus matrimoniorum, ceu
 dictum est, spectatur. Quippe canon lIII synodi
 sextæ ait: Quoniam spiritualis necessitudo major
 est conjunctione corporum, statuimus, ut qui ex
 sacro et salubri baptismate pueros suscipiunt, et
 postea cum matribus eorum viduis in matrimonium
 coeunt, primum a tali contubernio absterneant,
 deinde scortatorum quoque pœnis subjiciantur.
 Quippe qui ab hoc malo prompte non senet absti-
 net, et confitetur tanquam incestis nuptiis pollutus
 damnatur. Legis autem hæc verba sunt (86): Qui e
 sacro baptismate quam suscepit, eam postea matri-
 monio sibi jungere non potest, utpote quæ ipsius
 filia facta sit. Nec item [ducere potest] matrem
 ejus, aut filiam: imo ne ipsius quidem filius id
 facere potest. Quippe nulla res alia sic paternam
 affectionem inducere potest, et justam nuptiarum
 prohibitionem, ut hujusmodi nexus, per quem, Deo
 mediante, animæ eorum copulantur. Affirmant igitur
 aliqui, quod cum tam ex canone, quam lege,
 major esse illa spiritualis, quam carnalis cognatio
 statuatur; observare debeant hæc colligati prohibi-
 titos gradus, usque ad septimum: tot scilicet
 numero, quot etiam in consanguinitate soleant ob-

VARIÆ LECTIONES.

4 αἰμομικτῆς. 5 μεσάζοντος. 6 τῆς κατὰ σάρκα. 7 καθ' αἷμα.

NOTÆ.

(80) Abrogatio, l. 17. D. de rit. nupt.

(81) § *Minorem*. Inst. de adopt. l. 15. D. eod.

Item l. *Adoptiv*, et l. *Adrogatio*, et l. 37. D. eod.

(82-83) § *Sed et illud*. Inst. de adopt.

(84) § *Illud* D. eod. et horum abrogatio ex novella Leonis.

(85) Abrogatio § *Feminæ*. Inst. de adopt.

(86) l. 26. C. De nupt.

servari. Verum pluribus hoc minime visum est, sed ad eas duntaxat, personas prohibitionem pertinere, quæ dicta lege contineantur. Cæterum gradus utriusque adoptionis, diverso cum illis modo numerantur, qui sunt in consanguinitate. Nam ibi pater erga fratres universos, omnino gradu primo est: hic vero pater iste spiritualis erga filium, quem adoptavit, gradu est primo: sed erga carnalem ejus filii patrem, secundo. Quippe fra er ejus esse dicitur. Erga fratres autem germanos filii sui spiritualis, gradu tertio censetur. Non enim illos quoque filios habuit. Filius autem, erga fratres suos carnales gradu secundo est: et erga patrem suum carnalem, primo; sicut etiam erga patrem spiritualem. Idcirco licet ei, qui vult uxorem ducere compatris sui sororem. Qui vero filium suum ex sacro baptismate suscipit, ab uxore sua separatur.

De nuptiis quæ prohibentur etiam citra cognationem.

Nonnunquam etiam citra necessitudinem ullam indicatarum omnium cognationum, matrimonium prohibetur (87) Verbi gratia, qui accusatus est adulterii, licet manifesto non sit convictus, nequit eam mulierem uxorem ducere. Nec libertus (88) uxorem patroni sui ducit, post ejus mortem. Præbet enim suspicionem, quod etiam illo vivo commiserit in eam adulterium. Nec tutor (89) pupillam prius ducit uxorem, vel filius ejus, quam tutela sive curatio perimatur. Perimitur autem trigesimo anno. Quippe xxv anni sunt ætatis adultæ, quatuor in integrum restitutionis, et principio trigesimi statim obligatio curatoris perimitur: ut potestatem ex eo tempore habeat cum eo se copulandi, cujus est curator; antea vero, nequaquam. Mater autem ejus (90), cujus negotia geruntur, potest ante hoc etiam tempus curatori filia suæ nubere. Quia vero simpliciter domestici, qui sunt in potestate, licet servi non sint, nec aliquando fuerint, loco libertorum sunt: ne hi quidem post mortem dominorum suorum, uxores eorum ducere possunt, ne suspicionem adulterii præbent (91), quod præcesserit. Nec scenicus, hoc est, qui artem lolicram publice facit, aut filius ejus, senatoris filiam ducere potest. Legis enim verba sunt (92): In nuptiis non solum quid permissum sit, sed et quid honestum, considerandum est. Nam in consanguinitate, et susceptione ex sacro baptismate, et adoptione, gradus considerandi sunt. et matrimonia gradu in his excedentia septimum prohi-

γίνεσθαι. Τοῖς δὲ πλείοσι τοῦτο οὐκ ἔδοξεν, ἀλλὰ μόνον τὰ τῶ ῥηθέντι νόμῳ περιεχόμενα κωλύεσθαι πρόσωπα. Οἱ μὲντοι βαθμοὶ τῶν ἐξ υἰοθεσίας ἀφορτέρας, ἐνηλλαγμένως ἀριθμοῦνται πρὸς τοὺς βαθμοὺς τῶν ἐξ ἁ΄ματος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ πατήρ πρὸς πάντας τοὺς ἀδελφούς, πρώτου πάντως ὑψέφχει βαθμοῦ· ἐνταῦθα δὲ ὁ πνευματικὸς οὗτος πατήρ πρὸς μὲν τὸν πατέρα, ὃν εἰσποιήσατο, πρώτος ἐστὶ βαθμοῦ· πρὸς δὲ τὸν σαρκικὸν τοῦ πατρὸς πατέρα, δευτέρου. Ἀδελφὸς γὰρ αὐτοῦ λογίζεται. Πρὸς δὲ τοὺς ἀγαδελφούς τοῦ πνευματικοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τρίτου. Ὁ γὰρ κείνους ἔσχευ υἱός. Ὁ υἱὸς δὲ πρὸς τοὺς σαρκικοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, δευτέρου. Καὶ πρὸς τὸν σαρκικὸν αὐτοῦ πατέρα, πρώτου· ὡσπερ καὶ πρὸς τὸν πνευματικόν. Διὰ τοῦτο ἔξετα τῶν βουλομένων λαβεῖν εἰς γυναῖκα τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀδελφῆν. Ὁ δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἀναδεχόμενος, τῆς γυναικὸς τούτου διαζεύγνυται.

ε Περὶ τῶν κωλυμένων ἑ γάμων καὶ χωρὶς συγγενείας.

Ἔστι δ' ὅτε καὶ χωρὶς συγγενείας ὁποιασούν τῶν εἰρημένων πέντε ἑ συγγενειῶν, κωλύεται τὸ συνάλλαγμα. Οἶον, ὁ κατηγορηθεὶς μοιχὸς, εἰ καὶ μὴ προφανῶς ἀπηλέγχθη¹⁰, οὐ δύναται ταύτην εἰς γυναῖκα λαβεῖν. Οὐδὲ ἀπελευθερὸς τὴν γυναῖκα τοῦ πάτρωνος αὐτοῦ, μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον. Δίδωσι γὰρ ὑπόψιν, ὅτι καὶ ζῶντος ἐκείνου, ταύτην μοιχεύων ἦν. Οὐδὲ ὁ ἐπίτροπος¹¹ τὴν ὀρφανήν, ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πρὸ τοῦ λυθῆναι τὴν ἐπιτροπήν. Λύεται δὲ ἡ ἐπιτροπὴ τὸν τριακοστὸν χρόνον. Πέντε γὰρ καὶ εἴκοσι χρόνοι τῆς ἐνηλικιώσεως, καὶ τέσσαρες τῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ τῆ ἀρχῆ τοῦ τριακοστοῦ χρόνου αὐτίκα ἡ ἐνοχία τοῦ ἐπιτρόπου λύεται. Καὶ ἔχει ἀδεῖαν ἐξ ἐκείνου συζυγῆσαι τῇ ἐπιτροπευομένῃ. Πρὸ τούτου αἱ, οὐδοκμῶς. Ἡ δὲ μήτηρ τῆς ἐπιτροπευθείσης δύναται καὶ πρὸ τούτου τῶ ἐπιτρόπῳ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς γαμηθῆναι. Ἐπεὶ δὲ ἀπλῶς καὶ οἱ οικειῶται ὑποχείριοι, εἰ καὶ μὴ δούλοι εἰσιν ἢ ἐγένοντό ποτε, τὰς ἀπελευθεροῦ ἔχουσιν, οὐδὲ οὗτοι μετὰ θάνατον τῶν ἰδίων δεσποτῶν, τὰς ἐκείνων λαμβάνειν δύναται γαμετάς, ἵνα μὴ ὅσπερ προλαβοῦσῃς μοιχεύας ὑπονοῖεν. Οὐδὲ ὁ σκηναῖος, ἢ τοῖς ὁ σκηνόσιος περὶ γυναικὸς, ἢ ὁ τοῦτο υἱὸς, συγγλητικοῦ θυγατέρα ὀνομάζεται¹² λαβεῖν. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος, ὅτι Ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραχμένον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπὲς δεζητεῖν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐξ ἁ΄ματος, καὶ τῶν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τῶν ἐξ υἰοθεσίας, βαθμοὺς θεῶν ζητεῖν, καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἰσδομοὶ τούτων ἀκόλυτα. Ἐπὶ δὲ τῶν ἐξ ἀρχιστείας καὶ τῶν ἐκ τριγενείας, τὰ ῥητῶς κωλύονται ἢ συγγυσιν ἔχοντα,

VARIE LECTIONES.

8 κωλυομένων. 9 πίνων. 10 ἀπηλέγχθη. 11 περὶ ἐπιτρόπου.

NOTÆ.

(87) l. 42. § Quæ in adulterio. D. De rit. nupt.

(88) l. 62. § Mulier. De eod.

(89) l. 66. D. eod. et l. 15. D. De spons.

(90) l. 2. C. De interdic. matrim.

(91) l. 44. D. De rit. nupt.

(92) l. 42. D. eod.

φυλάττεσθαι χρή. Ἐπι δὲ τῶν ἔξω συγγενείας, τὸ εὐπρεπές. Ἡ οὖν παρανόμως γαμηθεῖσα, δύναται διαλύειν τὸν γάμον, καὶ γαμηθῆσθαι ἄλλῳ ὕστερον. Οἱ δὲ ἀπὸ κεκωλυμένων γάμων τικτόμενοι παῖδες, οὐδὲ τῆς τῶν νόθων ἀξιοῦνται προσεφοράς, οὐδὲ διαδέχονται κατὰ τινα τὸν ἴδιον πατέρα, ὁ πρὸς ἐλευθέρῳ μὴ ποιησασμένην πόρον ἐκ τοῦ σώματος ἔχων συνήθειαν, οὐ παλλακίην, ἀλλὰ γαμητὴν ἔχειν δοκεῖ. Δύναται ὁ κούρατος συνάψαι τὴν ἴδιαν θυγατέρα τῷ κούρατουμένῳ ὑπὸ αὐτοῦ. Τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ τῇ κούρατουμένῃ οὐ δύναται χωρὶς βασιλικῆς κελύσεως. Ἐπεὶ ἀτιμούται. Οὕτε ὁ πιτῆρ τοῦ ἐπιτρόπου ἐπισκόπου, οὔτε ὁ συνυπεζούσιος αὐτοῦ ἀδελφὸς δύναται γαμεῖν τὴν ὄρφανήν. Αἱ τῶν πενθουμένων γαμεταὶ κωλύονται ἐν τῷ πενθίμῳ χρόνῳ γαμηθῆσθαι· εἰ μὴ κατὰ κέλευσιν βασιλέως. Αἱ δὲ τῶν μὴ πενθουμένων, ἧτοι τῶν ἐπὶ καθολώσει καταδικασθέντων, οὐ κωλύονται. Ἡ ἐν τῷ πενθεῖν τὸν ἀνδρα γεννηθεῖσα, ἔτι κωλύεται γάμῳ προσελθεῖν. Ἡ δὲ ἐν τῷ πενθίμῳ χρόνῳ τεκούσα, οὐ κωλύεται. Κατὰ δύο γὰρ αἰτίας ὁ πενθίμος ἐτυπώθη καιρὸς, διὰ τὸ μὴ σύγχυσιν γίνεσθαι τῆς γονῆς, καὶ διὰ τὴν ὀφειλομένην κιδῶ καὶ τιμῆν τῷ ἀνδρὶ· αἱ οὖν γυναικες τῶν μὴ ἀξίων πενθεῖσθαι, διὰ τὸ εἰς δημόσια τυχὸν περιπεσεῖν ἐγκλήματα, μετὰ τὸν τῶν οὐ κωλύονται καὶ ἐν τῷ πενθίμῳ γαμηθῆσθαι. Ἡ πρὸ τοῦ πενθίμου χρόνου δευτερογαμοῦσα γυνή, ἀτιμούται, μηδὲν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου κερδαίνουσα, καὶ μεδὲν πλεόν τοῦ τρίτου μέρους τῆς ἰδίας οὐσίας δοῦναι δυναμένη τῷ δευτέρῳ ἀνδρὶ, ὅτε πατρὸς ἀγαθῆ οὐκ ἔχει. Ἐάν μετὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελευταίαν περὶ τὸν ἐνδέκατον μῆνα τέχνη ἢ γυνὴ πορνεία ἐστὶ τὸ γεγονός, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίαις ἐνέχεται, οἷς ἢ περὶ τὸν πενθίμον χρόνον δευτερογαμοῦσα. ἐκπίπτουσα δηλονότι τῆς τε προικώσεως πάσης, καὶ ἀνδρώας ¹² ὕποστασεως.

post obitum mariti mulier undecimo mense partum ediderit, factum hoc mera scortatio est, et ipsa pœnis eisdem tenetur, quibus ea, quæ circa tempus luctus secundas contrahit nuptias : quod nimis iam dulcibus, quam omnibus aliis mariti bonis excidat.

• Περὶ τῶν βδελυσσομένων τοὺς ἐννόμους γάμους, τὸν οἶνον, τὰ κρέα, καὶ ἕτερα. »

Ἐπι δὲ τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ κανόνων· Ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, ἢ ἄλλος τοῦ κλήρου, οὐ μὴν δι' ἀσκησιν καὶ ἐγκράτειαν, ἀλλ' ὡς βδελυκτὸν ¹³ ἀπεχόμενος γάμου τε καὶ κρεῶν καὶ οἴνου, ἐπιλεγόμενος ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὅτι πάντα κακὰ λίαν, καὶ βλασφημῶν διαβόλλει τοῦ θεοῦ τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθώσθω, ἢ καθαιρεῖσθω, καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πορνώτατω γενέσθω, ὡς ἀπεναντίας τοῖς ὀρθοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασιν. Εἰ δὲ καὶ λαϊκὸς τῶν φρονῶν εἴη,

abitione carent. In affinitate triumque generum copulatione, quæ diserte prohibita sunt, vel confusionem continent, caveri debent. In iis, quæ extra cognationem posita sunt, decori et honesti habenda ratio Cæterum, quæ nefarias contraxit nuptias, solvere matrimonium potest, et alii deinceps nubere. Qui autem ex prohibitis nuptiis procreantur liberi, nec spuriorum appellationem consequuntur, nec ullis in bonis patri suo succedunt (93). Qui cum muliere libera, quæ corpore quæstum non fecerit, consuetudinem habet, non concubinum, sed uxorem habere videtur (94). Potest curator matrimonio copulare filiam suam ei, cujus curator est (95) : at filium suum cum ea copulare, cujus negotia gerit, absque jussu principis (96) nequit. Nam infamia notatur. Nec pater tutoris, nec frater ejus, qui adhuc est in potestate, pupillam ducere potest (97). Uxores eorum, qui elugentur, intra tempus luctus nubere vetantur, nisi jussu principis. At eorum conjuges, qui lugeri non solent, hoc est, qui majestatis damnati sunt, non prohibentur. Quæ luctus tempore utrum gerit, adhuc prohibetur ad alias transire nuptias. Quæ vero intra tempus luctus partum edidit, non prohibetur. Nam duas ob causas legitimum luctus tempus est constitutum, ne videlicet seminis fiat confusio, ac propter reverentiam et honorem, qui marito debetur. Igitur eorum uxores, qui non digni sunt, ut legeantur propterea quod in publica forte crimina lapsi sint (98), post partum etiam intra tempus luctus nubere non prohibentur. Quæ ante finitum luctus tempus secundas ad nuptias convolat mulier, infamia notatur, et nullum ex priori matrimonio lucrum capit, nec ultra tertiam partem patrimonii sui dare secundo marito potest, (99), cum videlicet liberos nullos habet. Si

De his, qui abominantur legitimas nuptias, vinum, carnes, et alia.

Canon LI sanctorum apostolorum : Episcopus, inquit, aut presbyter, aut alius quispiam ex clero, qui non exercitationis et continentie causa, sed abominationis, abstinet a matrimonio, et carnibus, et vino, Deum oblitus hominem fecisse masculinum et feminam, atque omnia facta esse valde bona, quique maledicendo criminatur officium Dei, vel corrigitor, vel abdicator, et ab Ecclesia longissime removetur, veluti qui rectis ejus decretis adverseatur. Quod si laicus in eadem sententia sit, ab Eccle-

VARIÆ LECTIONES.

¹² ποικίως καὶ πάσης ἀνδρώας. ¹³ βδελυκτῶν.

NOTÆ.

(93) l. 24. D. De rit. nupt.

(94) l. 5. D. De interdict. matrîm.

(95) l. 7. C. eod.

(96) l. 67. § Sed et si. D. eod.

(97) l. 10. D. De his qui not. infam., cum sequentib.

(98) Novella 22, cap. 22.

(99) Novella 39 in fine.

sia segregatur. Quippe nulla res divinitus facta, mala est, sed abusus rerum nocet. Quod si hæc mali causa forent, non essent a Deo condita. Quare qui Dei criminatur opera, maledicentiam suam ad ipsum Creatorem extendit. Primus autem canon concilii Gangrensis anathemati addidit eum, qui legitimas nuptias impuras esse putat, et cum marito copulatur honestam et castam uxorem abominatur propter consuetudinem cum tori consorte, quasi quæ propterea regnum cælestis consequi nequeat. Dicit enim Apostolus : *Honorable conjugium in omnibus et lectus impollutus*. Ac rursum : *Posterioribus temporibus descendent quidam a fide per hypocrisin falsiloquorum*, quorum conscientia cauterio recisa est, prohibentium contrahere matrimonium, abstinere [jubentium] cibis, quos Deus creavit ad participandum.

Eandem poenam quartus etiam canon irrogat ei, qui examinans ambigit, nec participare sustinet a presbytero cum uxore copulato, qui ministerium sacrum obierit, quasi nuptias honorabiles abominetur. Eidem anathemati canon etiam XII subjici præcipit eam mulierem, quæ a marito suo secedit, quasi quæ matrimonium putet esse rem abominabilem. Enimvero Apostolus : *Ne fraudate*, inquit, *alius alium, nisi si quid ex consensu factum fuerit*. Etrursum : *Uxor proprium corpus non habet in potestate, sed vir*. Quod si desiderio vitæ solitariæ secessionem amplectatur, reprehendi non debet. Eidem poenæ novus etiam canon t'adit eum, qui virginitatem colit, et a vitæ consortio secessit, matrimonii abominandi causa, non propter ipsum virginitatis bonum et venerationem. Tertius autem et quinquagesimus sanctorum, apostolorum canon. Diebus, inquit, festis, Sabbato puta, et Dominica, vel alia quacunquæ, non abstinendum a vino, et carnis tanquam rebus abominabilibus. Quod si quis ita sentit et facit, quasi cui cauterio recisa sit conscientia, et qui scandali compluribus causam præbeat, si quidem ex clero est, deponitur : sin ex populo, segregatur. Nisi forte quispiam determinato dierum ambitu semet exercens, itidem ut aliis diebus, etiam in Sabbato et Dominica servaverit abstinentiam : canon vero XIV Ancyranae synodi præcipit iis, qui abstinere a carnibus exercitationis causa, duntaxat ut eas in conventibus publicis degustent. Atque ita si manducationem earum admittere nolint, saltem olerum cum eis coctorum perceptionem non recusent : ut hac ratione omnem scandali occasionem adimant iis, qui putant ipsos abominationis causa carnis abstinere. Et quidem imprimis eos vesci carnis conventit iis diebus, quibus hæretici quidam per jejunium ab eis abstinere solent : ne eis consentire videantur. Præsertim si forte degant in urbe, cujus maxima pars hoc morbo laboret. Quod si canon non obtemperent, et clerici sint, eos sacerdotio spoliati.

ἡ Ἐκκλησίας ἀφορίζεσθω. Οὐδὲν γὰρ τῶν παρὰ Θεοῦ γενομένων κανόν, ἀλλ' ἡ τούτων παράφρασις βλαβερὸν. Εἰ δὲ κακίαι τῶντα αἴτια ἦν, οὐκ ἐν παρήχθησαν παρὰ τοῦ Θεοῦ. Ὅτι τὰ τὰ τοῦ Θεοῦ διαβόλλων ποιήματα, εἰς τὸν ποιήσαντα τὴν βλασφημίαν ἐκτείνει. Ὁ δὲ τῆς ἐν Γάγγρα πρώτος τῷ ἀναθέματι περραπέμπει, ὃς ἀκάθαρτον εἶναι τὸν νόμιμον γάμον ἠγεῖται, καὶ τὴν ἀνδρὶ συνεζευγμένην κοσμίαν γυναῖκα καὶ σώφρονα βδελυσσομένην, οὗ τὴν πρὸς τὸν σύνεον ὁμιλίαν, αἶτε μὴ ἀνομιάν ἐντεῦθεν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτραχέτω. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος : « Τίμιος ὁ γάμος ἐν κυρίῳ, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. » Καὶ αὖθις : « Ἐν ὁστέραις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως ἐν ὑποκριτικῷ ψευδολόγῳ » καὶ καυτηριασμένων ¹⁴ τὴν συνείδησιν, κωλυόντων γαστρὶν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων. ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετέληψιν.

Ταύτην καὶ ὁ τέταρτος τὴν δίκην ἐπιταίνεται ¹⁵ τῷ διακρινόμενῳ, καὶ μὴ μεταλαβεῖν ἀνεχομένην παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, τὴν ἱερὰν τελείαν λειτουργίαν, οἷα τὸν τίμιον γάμον βδελυσσομένην. Τοῦτῃ καὶ ὁ δωδέκατος ὑπάγεσθαι κελεύει τῷ ἐπιθέματι τὴν τοῦ ἰδίου ἀνδρὸς ἀναχωροῦσαν γυναῖκα, οἷα βδελυκτὸν τὸν γάμον νομίζουσαν. Ὁ γὰρ τοῦ Ἀποστόλου, « Μὴ ἀποστερεῖτε, φησὶν, ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου γένηται. » Καὶ αὖθις : « Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ. » Εἰ δὲ που δι' ἔφρσιν τοῦ μονήρου βίου τὴν ἀναχωροῦσιν ἔλοιτο, ἀνεπίκλητος. Ταύτη καὶ ὁ ἕνατος τῆ ὡσὶν δίδωσι τὸν παρθενίαν μετιόντα, καὶ τοῦ βίου ἀναχωρήσαντα, αἶτε τὸν γάμον βδελυσσομένην, καὶ μὴ ἐπ' αὐτὸ τὸ τῆς παρθενίας καλὸν καὶ σεβασμῶν. Ὁ δὲ πεντηκσὸς τρίτος τῶν ἁγίων ἀποστόλων, Οὐ δεῖ, φησὶν, ἐν ταῖς τῶν ἑορτῶν ἡμέραις, σεβόδατος τυχόν καὶ κυριακῆς, ἢ οἰασθηποτῶν ἑτέρας, οἶνον καὶ κρεῶν ὡς βδελυγμένον ἀπέχεσθαι. Ὁ δὲ οὕτως καὶ φρονῶν καὶ ποιῶν, ὡς τὴν ἰδίαν κακωτηριαστικὴν συνείδησιν, καὶ σκανδάλου τοῖς πολλοῖς γινόμενος εἰς τὸς, εἰ μὲν τοῦ κλήρου εἶη, καθαιρεῖσθω : εἰ δὲ τοῦ λαοῦ, ἀφορίζεσθω : εἰ μὴ πού τις ἐν ἀφορισμέναις ἡμερῶν περιόδους ἀσκήων, ἐξίσησ ταῖς ἄλλαις κεν τῷ Σαββάτῳ καὶ τῇ Κυριακῇ τηρήσει τὴν ἐγκρατείαν. Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγάρῳ ἰδ', τοῖς κρεῶν ἀπεχομένοις διὰ ἄσκησιν, γεῦσθαι μόνον ἐπὶ τῶν συνζῶων κεραιγγῶν καὶ οὕτως, εἰ βούλοιντο τὴν τούτων ἰδέσθαι μὴ προσέσθαι, ἀλλὰ γε τῶν συνεφομένων τούτως λαχάνων μὴ ἀπναίνεσθαι τὴν μετέληψιν : ὡς ἐντεῦθεν πᾶσαν πρόφασιν σκανδάλου περιέλωσι τῶν νομιμένων τούτους διὰ βδελυρίαν τῶν τοιούτων ἀπέχεσθαι. Καὶ οὐχ ἥκιστα τούτοις ἐπιτέσθαι προσήκει κατ' ἐκείνας τῶν ἡμερῶν, ἡνίκα τῶν αἰρετικῶν ἔνοιησθεῖν ἀπὸ τούτων εἰώθησιν, ὡς ἂν μὴ συμβαίνειν δοξίαν τῷ ἐκείνων φρονήματι. Καὶ μάλιστα εἰ τύχοιεν ἐπιχωριάζοντες πόλεις, τὸ πλεῖστον ¹⁶ μέρεσι πενήτη νοσοῦσιν : εἰ δὲ μὴ ὑπερκοίεν τῷ κανόνι, κληρικὸς μὲν ὄντας σὺς ἱερωσύνης ἀπογομνοῖ.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ κακωτηριασμένων. ¹⁵ ἀπναίνεσθαι. τῷ πλείστῳ γε.

• Περὶ γάμων τῶν κληρικῶν ἐπιτετραμμένων καὶ Ἀ κεκωλυμένων. » *De nuptiis clericorum concessis et prohibitis.*

Ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἰκοστὸς ἕκτος κανὼν, καὶ ὁ ἕκτος τῆς ἕκτης συνόδου, καὶ ὁ τῆς ἐν Καρθαγενῆ, 15', τοῖς τῶ κλήρῳ κατελειγμένοις, καὶ ἀναγνώστῃς ἔτι καὶ ψάλτας τελοῦσι, νομίμως συγχωροῦσι γαμεῖν. Μετὰ δὲ γε τὸ εἰς βαθμὴν προαχθῆναι ὑποδιακόνου ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου, οὐκ ἔτι. Τῶν γὰρ ἱερωμένων τοὺς πρὸς γάμον ἐκκλίνοντας καθιροῦσιν εὐθὺς καὶ ὁ πρῶτος γὰρ τῆς Νεοκισαρείας, τὸν δῆθεν νομίμως γυναικὶ συναφθέντα πρεσβύτερον τῆς ἱερωσύνης ἀπογυμνοῖ. Οἱ δὲ τῆς 5' συνόδου θεῖοι Πατέρες ἀνατρέποντες τὸ ἐν τῇ Λατικῶν Ἐκκλησίᾳ κρατήσαν ἔθος, τὸ τοὺς χειροτονουμένους ἱερέας τε καὶ διακόνους πρίτερι δίδόναι, ἢ μὴν τελείως μετὰ τὴν χειροτονίαν ἀφέξεισθαι τῶν πρὸ ταύτης νομίμως σὺζευθεισῶν αὐτοῖς γυναικῶν. Ἡμεῖς, φασί, καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐββῶσθαι τὰ συνοικέσια βουλομένης τῶν ἁγίων τῆς ἱερωσύνης ἡζιωμένων, ἵνα μὴ τὸν εὐλογηθέντα τῇ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ γάμον λάτωμεν ὑβρίζοντες, καὶ προσέτι ἀποφνημαίνον, ἃ ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω. Καὶ μὴν καὶ ὁ Ἀπόστολος τίμιον εἶναι λέγει τὸν γάμον, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. Καὶ πάλιν Ἄδεσαι γυναίκε; μὴ ζητεῖ λύσιν. Ὁ τοίνυν ἀποστερῶν διακονον, ἢ ὑποδιάκονον, ἢ πρεσβύτερον, τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναικὶ συναφείας, καθαιρεῖσθω. Ἐκτός τωρισμένου δὲ τινος καιροῦ, ὅτε μεταχειρῆζιν τὰ ἁγία μέλλοιεν ἵνα καθαρὸι τῶ καθάρῳ προσιόντες, τῶν αἰτημάτων μὴ διαμάρτοιεν. Ἀλλὰ καὶ τισι τῶν περὶ τὴν Νίκαιαν τὴν ωρώτην συστησάμενων σύνοδον ἐδόκει μῦθον ἐπεισάγειν, ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, διακόνους τε καὶ ὑποδιακόνους μὴ συγκρατοῦν δὲως τὰς γαμεταίς, ἃς πρὶν ἱεραῖσθαι νομίμως ἠγάγοντο. Ὁ μὲντοι Παφνούτιος, μιᾶ, τῶν κατὰ τὰς θήβας πολεῶν ἐπίσκοπος ὢν, ἀνὴρ ἐκ πνιδὸς ἐν ἀσκητηρίῳ τετραμμένος, καὶ πᾶσαν κατορθωτικὴν ἀρετὴν, ἀπὶ σωφροσύνης δὲ καὶ μάστιγα γεγονὼς περιδότης, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶ μὴν τῆς ὁμολογίας στεφάνῳ κεκοσμημένος (ἄτερος γὰρ αὐτῶ τῶν ὀφθαλμῶν δι' εὐσέθειαν ἐξωρῶρκετο), ἀντίπε τοῖς οὕτως ἔχουσι γνώμης, τίμιόν τε τὸν γάμον ἀποκαλῶν, καὶ σωφροσύνην τὴν πρὸς τὰς ἰδίας γαμεταίς ὁμιλῶν. Συνεβούλευσά τε τῇ συνόδῳ, μὴ τοιοῦτον θέσθαι νόμον, δυσχερὲς εἶναι τοῖς ἐν κόσμῳ διάγουσι τὸ πρᾶγμα φέρειν ἀποφαινόμενος. Ἴσως γὰρ τοῦ τότε καὶ αὐτοῖς τὰς τοῦτων γαμεταίς τοῦ μὴ σωφρονεῖν αἰτία γενήσεται 17. Κατὰ δὲ τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν, τοὺς μὲν ἡγάμοι: τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος κοινωθήσαντας, μηκέτι γαμεῖν· τοὺς δὲ μετὰ τὸν γάμον εἰς ἱερωσύνην προδιεσθέντας, ὧν ἔχουσι γαμετῶν μὴ χωρίζεσθαι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Παφνούτιος, καὶ περὶ γάμου ἄπειρος ὢν. Ἐπήνεσε δὲ τὴν τοῦ θεοπεσίου ἀνδρὸς εἰσηγήσειν καὶ ἡ σύνοδος, καὶ οὐδὲν περὶ τούτου νομοθετήκεν, ἀλλὰ τῇ ἐκείνου γνώμῃ τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐκ ἀνάγκη θέσθαι νεύ-

Canon xxvi sanctorum apostolorum, et sextus synodi sextæ, et xvi concilii Carthaginiensis, permittunt iis, qui clero continentur, et adhuc lectores et cantores sunt, ut legitimas nuptias contrahant. Verum non amplius, postquam provecti fuerint ad gradum subdiaconi, vel diaconi, vel presbyteri. Nam initiatos sacerdotio, qui ad matrimonium deflectunt, statim abdicant. Etiam primus canon concilii Neocæsariensis presbyterum, qui legitime copulatus uxori fuerit, sacerdotio exiit. Verum sexti concilii divini Patres eam consuetudinem abolentes, quæ in Ecclesia Latinorum invaluit, videlicet ut sacerdotes et diaconi, qui ordinantur, prius fidem dent, quod omnino post ordinationem abstinere velint ab uxoribus, quæ ante ordinationem cum eis copulatæ fuerint: Nos, inquit, etiam post ordinationem manere firma volumus eorum matrimonia, qui digne sacerdotium consecuti sunt, ne benedictas Domini præsentia nuptias contumelia clanculum afficiamus; qui præterea pronuntiavit, hominem separare non debere quæ Dens conjunxerit. Quinetiam Apostolus honorabile dicit esse matrimonium, et lectum impollutum. Ac rursum, Alligatus es mulieri? solutionem ne querito. Quamobrem qui diaconum, vel subdiaconum, vel presbyterum conjunctionem cum uxore legitima privat, deponitur. Excepto tamen definito quodam tempore, cum sacra sunt tractaturi: ut puri purum adeuntes, preces suas obtineant. Etiam nonnullis eorum, qui apud Nicæam primum celebrabant concilium, videbatur invehendam rem vituperabilem, ut episcopi, et presbyteri, et diaconi, et subdiaconi, cum uxoribus suis omnino non cubarent, quas prius duxissent, quam sacerdotiis initiarentur. Verum Paphnutius, unius ad Thebas sitæ civitatis episcopus, qui vir a puero educatus erat in loco piis exercitiis dictato, et omnem virtutem perfecte coluerat, ac in primis nomine castitatis celebrabatur; imo qui confessionis etiam corona fuerat ornatus, quod alter oculus ei propter pietatem effossus esset; hanc sententiam probantibus contradixit, cum honorabiles esse diceret nuptias, et consuetudinem cum uxoribus appellaret castitatem. Adeoque synodo auctor erat, ne legem hanc promulgarent: quod hanc rem in mundo degentibus toleratu difficilem diceret. Nam fortassis hoc tam ipsis, quam ipsorum uxoribus, causam minus caste vivendi præbaturum. Ex prisca quidem Ecclesiæ traditione, quotquot expertes matrimonii sacerdotalem in ordinem cooptati fuissent, non amplius uxores ducere: qui vero post contractum matrimonium evecti essent ad sacerdotium, eos ab uxoribus, quas habeant, non separari. Et hæc quidem Paphnutius quanquam ipse manrimonii experts

VARIE LECTIONES.

17 γενήσεται.

esset. Collaudavit orationem hominis divini synodus, neque de hoc quidquam promulgavit, sed rem arbitrio cujusvis committendam, non coactioni, statuit. Adeo vero religiosus erat iste Pajnutius, ut etiam admiranda quædam prodigia per eum fierent. Et Constantinus imperator hominem magno habebat in pretio, et frequenter ad aulam arcessebat, erutumque oculum exosculabatur.

Cæterum synodi Ancyranae canonum duodecimo non attendendum, qui posse dicit diaconum uxorem ducere etiam post ordinationem, episcopi sui permisso. Quippe Leonis, cognomine Sapientis, Novella dicit (1), tametsi ex consuetudine non scripta licuerit sacerdotibus intra decennium (4*), post ordinationem computandum, legitimas uxores ducere: tamen hoc, tanquam prohibitum a canonicis, valere non debet. Qui expertem matrimonii (2) ordinat, interroget eum, an absque legitima uxore vitam castam agere possit. Si hoc facturum se testetur, hominem ordinet. Qui diacono permittit, ut post ordinationem ducat uxorem, episcopatu expellitur. Presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus, qui post ordinationem contrahit nuptias; e cœtu cleri ejicitur. Clericis est permittum, ut legitimas habeant uxores. Cantores et lectores nuptias legitimas contrahere possunt, at subdiaconi, et diaconi, et presbyteri, omnino [id facere] prohibentur. Quo fit, ut quotquot eorum matrimonii participas fiunt, excident sacerdotio.

Matrimonii definitio.

Matrimonium (3) est conjunctio maris et feminæ, et omnis vitæ consortium, divini et humani juris communicatio: sive per benedictionem, sive per coronationem, sive per instrumentum contrahatur. Quæ autem præter hosce modos facta sunt, pro non contractis habentur. Legitimas autem (4) nuptias inter se Romani contrahunt, cum ea servant, quæ legibus de nuptiis præcepta sunt. Oportet autem mares quidem esse puberes, feminas vero viri potentes, hoc est, illos excedere decimum quartum annum, has majores esse duodecim annis. Hæc autem dicimus, sive patres familiarum sint, sive filii familiarum, qui coeunt in matrimonium (5). Nuptiæ non fiunt, nisi consentiant tam viri, qui copulantur, quam qui eos habent in potestate. Nuptias non viri cum muliere concubitus (6), sed matrimonialis eorum consensus facit. Filius emancipatus (7) plenam agens ætatem, etiam sine consensu patris uxorem ducit. Luctus ascendentium non impedit nuptias earum personarum, quæ lugent. Qui vivit in castitate (8), non cogatur a patre suo contrahere nuptias, tametsi

Α μικρον. Οὕτω θεοφιλὴς ὁ Παφνούτιος οὗτος ἦν, ὡς καὶ σημεῖα θαυμαστά ὑπ' αὐτοῦ γίνεσθαι. Σφόδρα δὲ ἡ βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἐτίμα τὸν ἄνδρα, καὶ συνεχῶς ἐπὶ τὰ βασιλεῖα μετεπέμπετο, καὶ τὸν ἐξορρυγμένον ὀφθαλμὸν κατεφίλει.

habebat in pretio, et frequenter ad aulam arcessebat, erutumque oculum exosculabatur.

Τῶν δωδεκάτῳ κανόνι τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ μηδολακ πρόρχης τὸν νοῦν, δύνασθαι λέγοντι γαμεῖν τὸν διάκονον καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν, τῆ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐπιτροπῇ. φησὶ γὰρ ἡ Νεαρά Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὡς εἰ καὶ ἀπὸ συνθηλας ἀγράφου ἔξῃν τοῖς ἱερωμένοις ἐντὸς δεκαετίας 18, μετὰ τὴν χειροτονίαν ψηφισομένης, λαμβανει νομίμους γυναίκα, ἀλλὰ τοῦτο ὡς ὑπὸ τῶν κανόνων κεκωλυμένον, οὐκ ὀφείλει κρατεῖν. Ὁ χειροτονῶν ἄγαμος, ἐρωτᾶται αὐτὸν, εἰ δύναται χωρὶς νομίμου γαμετῆς σεμνῶς βιοῦν. Καὶ εἰ κατὰ τοῦτο, τοῦτον χειροτονεῖτω. Ὁ δὲ ἐπιτρέπων διάκονῳ γυναίκα μετὰ τὴν χειροτονίαν λαβεῖν, τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεσθω. Πρεσβύτερος δὲ, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, μετὰ τὴν χειροτονίαν γαμῶν, ἐκβάλλεται τοῦ κλήρου. Τοῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπεται νομίμους ἔχειν γαμετάς. Οἱ ψάλται καὶ οἱ ἀνγκῶσται δύνανται νομίμους γαμεῖν. Οἱ δὲ ὑποδιάκονοι, καὶ διάκονοι, καὶ πρεσβύτεροι, καθάπαξ κεκώλυνται. Ὅθεν τούτων οἱ γάμῳ κοινωνοῦντες, ἐκπίπτουσι τῆς ἱερωσύνης.

* Ὅρος γάμου.

α Γάμος ἐστὶν ἄνδρος καὶ γυναικὸς συνάρει, καὶ συγκλήρωσις πάσης ζωῆς, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία, εἴτε δι' εὐλογίας, εἴτε διὰ στεφανώματος, ἢ διὰ συμβολαίου. Τὰ δὲ παρὰ ταῦτα γινόμενα, ὡς μὴ γεγονότα λογιζονται. Ἐνόμιμος δὲ γάμος μεταξὺ ἀλλήλων συνιστῶσι Ῥωμαῖοι, ἡνίκα τὰ περὶ τῶν γάμων τοῖς νόμοις διηγορευμένα φυλάξουσι. Δεῖ δὲ τοὺς μὲν ἄρβενας ἐφήβους εἶναι, τὰς δὲ θηλαίας ἄνδρος δεκτικὰς. Ταυτέστι τοὺς μὲν ὑπερβεβηκέναι τὸν ἰδ' χρόνον, τὰς δὲ μελέους εἶναι τῶν δώδεκα ἐνιαυτῶν. Ταῦτα δὲ λέγομεν εἴτε κτεταῖοισι, εἴτε ὑπεξούσιοι εἰσιν, οἱ πρὸς γάμον συνιόντες. Οὐ γίνεται γάμος, εἰ μὴ συναιέσουσιν οἱ συναπόμενοι καὶ οἱ ἔχοντες αὐτοὺς ὑπεξουσίου. Τὸν γάμον, οὐ τὸ συγκαθευδῆσαι ἀλλήλοισ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα συνίστησιν, ἀλλ' ἡ γαμικὴ αὐτῶν συναιέσις. Ὁ αὐτεξούσιος τελείων ἄγων τὴν ἡλικίαν, καὶ χωρὶς τῆς τοῦ πατρὸς συναιέσεως γαμεῖ, τὰ πένθη τῶν ἀνιόντων, οὐκ ἐμποδίζει τοὺς γάμους τῶν πενθούτων προσώπων. Ἐν σωφροσύνῃ δέσπον μὴ ἀναγκάζεσθω πρὸς γάμον εἰσεῖν παρὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς, κἂν ὑπεξούσιος ᾖ, Μηδεὶς μυστικῶς σκε-

VARIÆ LECTIONES.

18 διετίας.

NOTÆ.

(1) Novella 3.

(1*) Al. biennium.

(2) Novella Justin. 123, c. 44.

(3) l. 1. D. De rit. nupt. et § 1 Instit. De part. potest.

(4) § Instit. De nupt.

(5) l. 2. D. De rit. nupt.

(6) l. 30. D. De reg. jur.

(7) l. 25. D. De rit. nupt. et l. 3. § Si emancip. D. De bon. poss. cont. tab.

(8) l. 11 In princ. D. De his qui not. in/iam.

φανούσθω, ἀλλὰ παρόντων πλειόνων. Ὁ δὲ τοῦτο κατατολήσας, τιμωρὶς συμφρονιζέσθω. Δηλονότι καὶ τοῦ ἱερέως ἐν τοῖς ἀπρεπέσιν ἑαυτὸν παρεμβάλλοντος, τὰς ἀξίας εὐθύνας εἰσπρατεομένου, κατὰ τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων διάταξιν. Κωφὸς καὶ ἄλαλος, καὶ τυφλὸς, καὶ γαμεῖν δύνανται, καὶ περὶ προικὸς ἐνέχονται.

* Περί διγάμων 19, τριγάμων, καὶ πολυγάμων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. »

Ὁ δέκατος ἑξῶδος τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανῶν, ὁ δὲκα γάμοις, φησὶ, μετὰ τὸ βάπτισμα ὁμιλήσας, ἢ πορνείᾳ περιπεσών, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὄλως τοῦ ἱεροῦ καταλόγου. Ἡ γὰρ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος, τῷ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος μυστηρίῳ, τῷ μῆτε λόγῳ ῥητῶ, μῆτε νῶ καναληπτῶ, παντὸς ῥύπου τὸν βαπτισάμενον ἀποπλύνασα, καὶ φωτὸς δεκτικὸν ἀποφθίνουσα, οὐ κωλύει λοιπὸν καὶ τῷ καθαρῷ φωτὶ τῆς ἱερωσύνης τούτου καταφαιδρύνεσθαι. Μετὰ δὲ γε τὸ θεῶν λουτρὸν, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ὑπολείπεται θυσία, οἷα καὶ ἱερωσύνην χάρισασθαι. Τοῦ κανόνος τούτου καὶ ὁ μέγας μέμνηται Βασίλειος ἐν τῷ β' αὐτοῦ κανόνι, τοὺς διγάμους, λέγων, παντελῶς ὁ κανὼν τῆς κατὰ τὴν κλησιν ὑπηρεσίας ἀπέκλεισεν τοῦτον ὅτι λέγων. Ὁ δὲ ἀποστολικὸς ἡ. Οὐδὲ ὁ χήραν λαδῶν ἢ ἐκβεβλημένην πρὸς τοῦ οἴκελου ἀνδρὸς, ἢ ἐτατρην, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, αἵ τῷ ἀσέμνως θιῶναι οὐ πιστεύονται συμφρονεῖν, δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ ὄλως τοῦ κλήρου. Τοῖς δυσὶ τούτοις ἀποστολικῶς κανόνι καὶ ὁ τρίτος τῆς ἕκτης συνόδου κανὼν 30. Μηδεὶς δευτερογαμήσας, χειροτονησῶ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, μῆτε μὴν εἰ γυναικὶ συνοικεῖ τὸν ἴδιον ἄνδρα καταλιπούσῃ, μῆτε εἰ παλλακὴν ἔχει, ἀλλ' ἢ μίᾳς ἀνὴρ γενόμενος σῶφρονος καὶ ἐκ παρθενίας. Εἰ δὲ τις γαμετὴν ἢ παλλακὴν εἰσαγάγοιτο φανερώς ἢ λαθραίως, εὐθὺς τῆς ἱεράς ἐκπιπτέτω τάξεως, καὶ ἰδιώτης ἔστω. Ἦ δὲ ὀδοδοκαστὴ 31 ἔννατος Νεαρὰ βασιλείᾳ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, τοὺς διγαμοῦντας τῶν κληρικῶν μῆτε τοῦ σχήματος ἀλλοτριεῖσθαι κελεύει, μῆτε τῆς ἐκ τοῦ βήματος ὑπηρεσίας. Φησὶ γάρ. Οὐκ ἀποδεχόμεθα τῆς προαιρέσεως τὸν παλαιὸν νομοθέτην, ὅς βούλεται πρεσβύτερον, ἢ διάκονον. ἢ ὑποδιάκονον, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροθεσίαν συναφθέντα γυναικὶ, παντελῶς τοῦ τοιοῦτου ὑπεξίστασθαι σχήματος, καὶ πρὸς τὸν λαϊκὸν βίον ἐπαναστρέφασθαι, ἀλλὰ ἀκυροῦμεν τὸ δόγμα. Θεσπιζόμεν δὲ, μόνῃ τῇ ὑποχωρήσει τῆς τάξεως, ἐφ' ἣ πρὸ τοῦ γάμου ἐγνωρίζετο, ἀρκεῖσθαι τὴν δικὴν αὐτοῖς τοῦ δὲ κληρικοῦ σχήματος καὶ τῆς ἄλλης ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς ὑπηρεσίαις ἐφάπτεσθαι, οὐκ ἀθέμιτον 32.

A filiusfamilias sit. Nemo secreto coronetur, sed pluribus præsentibus. Qui autem fuerit ausus id facere, pœna castigatur (9) : ita scilicet, ut etiam a sacerdote, qui rebus inhonestis semet interposuerit, digna supplicia exigantur, juxta canonum ecclesiasticorum constitutionem. Surdus, et mutus et cæcus, nuptias contrahere possunt, et dotis nomine tenentur.

De contrahentibus secundas, tertias, plures nuptias ; tam viris, quam mulieribus.

Canonis xvii sanctorum apostolorum verba sunt : Qui geminas post baptismum contraxit nuptias, vel in scortationem lapsus est, non potest episcopus esse, vel presbyter, vel diaconus, vel omnino sacri consortii. Nam postquam Spiritus sancti gratia per sacri baptismatis mysterium, quod nec verbis exprimi, nec percipi iuente potest, ab omnibus sordibus eluit eum, qui baptizatur, et lucis capacem fecit, nihil amplius impedimento est, quominus idem etiam pura sacerdotii luce exhilaretur. Verum post sacrum illud lavacrum, nulla pro peccatis reliqua est hostia, quæ sacerdotium largiri possit. Hujus canonis etiam magnus ille Basilius meminit in xii canone suo, cum ait : Eos, qui secundas contraxere nuptias, omnino canon a ministerio vocationis exclusit, quibus verbis hunc innuit canonem. Cæterum xviii canon apostolorum ait : Nec qui viduum duxit, vel ejectam a marito suo, vel meretricem, vel servam, vel aliquam ex iis, quæ artem ludicram exercent, ac propterea, quod parum honeste vivant, non creduntur esse castæ, potest episcopus esse, vel presbyter, vel omnino clericorum in consortio. Cum duobus hisce canonibus apostolicis etiam tertius sextæ synodi canon consentit, cujus hæc verba sunt : Nemo, qui secundas adierit nuptias, ordinator presbyter, aut diaconus : nec si mulierem habeat in contubernio, quæ virum suum reliquerit, nec si concubinam habeat : sed duntaxat is, qui vir est unius castæ mulieris, et quam virginem duxerit. Sin quispiam duxerit matrimonio prius copulatam, vel concubinam sive manifesto, sive clam, confestim ordine sacro excidat, et privatam vitam aget Septuagesima vero et nona Novella principis Leonis cognomine Sapientis (10), clericos secundas nuptias contrahentes nec habitum anittere debere, nec functionem sacerdotalem, præcipit. Sunt enim hæc illius verba : Non probamus legislatoris veteris (11) institutum, qui vult, ut presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus, qui post factam manus impositionem cum muliere copulatus fuerit, prorsus ab hoc habitu recedat, et ad vitam plebeiam revertatur : sed decretum hoc abrogamus, atque sensimus, uti duntaxat eis pro pœna sufficiat ejus or-

VARLÆ LECTIONES.

19 περί διγάμων ἱερωμένων 30 τῆς ἕκτης συνόδου συνδέει κανῶν. 31 ἑξοδοδοκαστὴ. 32 ἄλλης ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὑπηρεσίαις, ἢς ἐφάπτεσθαι οὐκ ἀθέμιτον, μὴ παντάπασιν τὴν ἀλλοτριώσιν καταδικάζεσθαι.

NOTÆ.

(9) Hæ Basilius Novellæ sunt.

(10) Novella 79, quæ Novellam 6 Justiniani corrigit.

(11) Hoc est, Justiniani. Locus est Novella, 6, Cæterum si quis.

dinis cessio, quo in ordine ante contractas nuptias conspiciantur. Ad habitum autem clericalis, et reliquæ functionis in Ecclesiis privationem, non omnino condemnentur, quatenus ut eam obeant fas fuerit.

De laicis ad secundas nuptias transeuntibus. A

Enimvero divinus ille Apostolus viduis junioribus, ut alteras ad nuptias transeant, siquidem ita velint, permisit : earum naturæ lubricitatem intelligens. Divini vero Patres etiam viros, qui secundas nuptias eligerent, minime putabant inhibendas, quandoquidem libidinis carnalis impetum non ignorabant. Non tamen hoc impune fieri permittebant. Quippe primi canonis synodi Laodicenæ hæc verba sunt : Qui legitime secundas ad nuptias transierunt, ubi per exiguum temporis spatium intercesserit, ac precibus et jejuniis vacaverint, communione per indulgentiam fruantur. Sin prius, quam legitimas contraherent nuptias, clandestino concubitu coierint, etiam puniantur ceu scortationis rei. Magnus autem ille Basilius in quarto canone suo : Quidam, inquit, ad annum unum, quidam ad duos arcet eum a communione sacra, qui secundas nuptias contrahit. Idem, canone xli : Vidua, inquit, si proximis parentibus careat, etiam ad secundas arbitrato suo nuptias convolare non prohibetur. Nam Apostoli verba sunt : Si vir mortuus fuerit, libera est, ut ei nubat, cui vul. Parentes autem vivi, quorum est in potestate, si non consenserint, nuptiarum conjunctionem dirimere possunt. Quippe lex ait (12) : Emancipata minor annis xxv, secundas ad nuptias transitura, de patris sententia nubat. Mulier vidua (12^a) tempus luctus expectare cogitur, propter confusionem seminis, quod in viro locum non habet. Quæ vero nupserit ante quam completus fuerit annus a morte mariti, et infamia notatur, nec ultra tertiam facultatum suarum partem alteri marito donare potest, vel in testamento relinquere, cum liberos scilicet nullos habet : nec ipsa quidquam habeat ex hæreditate, vel legato, vel mortis causa donatione : sed accipiant hæc illius hæc heredes, qui ea reliquit. Si quid etiam reliquit ei prior maritus, secum gradus decem personæ capiunt, hoc est, ascendentes et descendentes, et qui sunt ex transverso, usque ad secundum gradum. Ab intestato autem, hæredes cognatorum ipsorum usque ad tertium duntaxat gradum. Buin etiam omni dignitate privatur, et iis, quæ a marito priori ad eam pervenerunt ex causa sponsalium, vel secundum voluntatem defuntis. Principis autem jussu potest mulier infra tempus luctus alterum sibi sponsum inducere. Quæ partum edit intra tempus luctus (13), statim nuptum se collocare potest :

« Περὶ διαγμάτων λαϊκῶν. »

Ἄλλ' ὁ μὲν θεὸς Ἀπόστολος τὰς νεωτέρας χήρας γάμοις αὐθις προσομιλεῖν, εἰ βούλονται, συγχώρησεν· τὸ εὐόλισθον τῆς φύσεως ὑπεικόμενος. Ὁ δὲ θεὸς Πατέρες καὶ τῶν ἀνδρῶν τοὺς διαγαμῆν εἰρουμένους, φόντο δεῖν οὐ μὴ κωλύειν, τοῦ σαρκικῆ φρονήματος μὴ ἀγνοοῦντες τὴν ἐπανάστασιν. Οὐ μὴν ἀνεπιτιμητῶς εἴασαν ἔχειν. Φησὶ γὰρ ὁ πρῶτος τῆς ἐν Λαοδικεῖα συρόδου κανὼν· Οἱ νομίμως δευτέρους ἠμιλήσαντες γάμοις, ὀλίγου δι' ἐπιπέυσαντος B χρόνου, καὶ ταῖς εὐχαῖς καὶ ταῖς νηστεαῖς σχολάσαντες, τῆς κοινωνίας κατὰ συγγνώμην ἀπολαύσασθωσαν. Εἰ δὲ πρὶν τὰ τοῦ νομίμου γάμου τελείσθω λαθραῖα μὲν συνήλθον, καὶ ὡς πεπορνεωσάσθω ἐπιτιμάσθωσαν. Ὁ δὲ μέγας Κασύλειος ἐν τῷ τετάρτῳ αὐτοῦ κανόνι, Οἱ μὲν, φησὶν, ἐπ' ἐνικυτῶν ἔνα, εἰ δ' ἐπὶ δύο τῆς ἱερᾶς εἴργουσι κοινωνίας τὸν ἐγαμῶντα. Ἐν δὲ τῷ μα', Ἡ χήρα, φησὶν, εἰ καὶ τῶν προερχῶν γονέων ἀφῆρηται, καὶ εἰς δεύτερον ἔλθῃ· αὐθαίρετως οὐ κεκώλυται συνοικέσιον. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶ, ὡς θέλει, γαμηθῆναι. Ζῶντες δὲ οἱ γονεῖς, ὧν ἱεζούσιος οὐσα τυγχάνει, καὶ μὴ συναινέσαντες, ὡσπᾶσι δύνανται τὴν τοῦ γάμου συνάφειαν. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος· Ἡ ἐλάττων τῶν κε' ἐνικυτῶν αὐτεξούσια μέλλουσα δευτερογαμῆν, γνῶμη τοῦ πατρὸς γαμείσθω. Ἡ χήρα γυνὴ ἀναγκάζεσθαι μὲν τὴν κτήθιον χρόνον διὰ τὴν συγχυσιν τῆς γοντῆς, ὡσπᾶσι τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἐστὶ. Γαμηθεῖσα δὲ πρὶν, κληρωθῆναι τὸν μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρὸς ἐνικυτῶν, ἀνικυμῶται, καὶ οὐ δύναται πλέον τοῦ τρίτου τῆς οὐσίας αὐτῆς διδόναι τῷ δευτέρῳ ἀνδρὶ, ἢ ἐν διαθήκῃ καταλιπεῖν, ὅτε κατὰς δηλαδὴ οὐκ ἔχει, καὶ τὴν οὐκ ἔξει ἀπὸ κληρονομίας, ἢ ληγάτου, ἢ μόρτις κλησῆς, ἢ γον ἐπιτελεντίου δωρεᾶς· ἀλλὰ ταῦτα λαμβάνουσι οἱ κληρονόμοι τῶν καταλιπόντων. Καὶ εἰ τι καταλιπῆν αὐτῇ ὁ πρῶτος ἀνὴρ, λαμβάνουσι κατὰ βαθμὴν τὰ δέκα πρόσωπα, τουτέστιν, ἀνιόντες καὶ καπόντες, καὶ ἐκ πλαγίου μέχρι δευτέρου βαθμοῦ, Ἐξ ἀδικητού δὲ, κληρονόμοι τῶν συγγενῶν πρῶτων μέχρι τρίτου μόνου βαθμοῦ. Ἀλλὰ καὶ πάσης ἀξίας περιεῖται, καὶ τῶν ὑπὸ τοῦ 24 πρώτου ἀνδρὸς εἰς τὴν ἐλθόντων προφάσει μνήστρων, ἢ κατὰ βούλησιν τοῦ D τελευτήσαντος. Κατὰ κάλεισιν δὲ βασιλείας εἴσασθαι γυνὴ ἐν τῷ πενθίμῳ χρόνῳ δεύτερον νυμφῶν ἐαυτῇ ἐπεισάγειν. Ἡ δὲ τεκοῦσα ἐν τῷ πενθίμῳ χρόνῳ παρὰ χρῆμα δύναται γαμηθῆναι. Οὐδεὶς δύναται ὑπὸ τὴν πολιτείαν ὧν τῶν Ῥωμαίων δύο γαμῆταις ἐν ταυτῇ ἔχειν. Ὁ δύο γαμῆταις ἐν ταυτῇ ἔχων, τ-

VARIAE LECTIONES.

23 δι' ἐπιπέυσαντος. 24 ἀπὸ τοῦ.

NOTÆ.

(12) l. 18. C. *De nupt.*

(12^a) l. 11. D. *De his qui not. infam.* Novella 22, cap. 22.

(13) l. 11. § *Pomponius. D. De his qui not. infam.*

πτέσθω, ἐκδιωκομένης τῆς ἐπιστάκτου γυναικὸς Ἀ μετὰ τῶν τεχθέντων ἐξ αὐτῆς παίδων. Ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ δ' κανόνι, Ἐπι τῶν τριγῶμων συν- ἕθειαν, φησί, κατελάβομεν, πεντηετίας ἀφορισμὸν τοῦ γάμου δηλαδὴ μὴ διασπωμένου. Καλοῦσι δὲ τὸν τοιοῦτον οὐκέτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν. Μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην, τούτεστι μὴ διακεχυ- μένην, ἀλλὰ συνεστλαμένην, καὶ ἐν μιᾷ περιγραφο- μένην γυναικί. Διὸ καὶ ὁ Κύριος τῆ Σαμαρείτιδι πέντε ἄνδρας διαμεψάσθη, Ὅν νῦν, φησίν, ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ. Ἔς οὐκ ἔστιν ἄξιον τῶν ὑπερεκπε- σόντων τοῦ μετρίου τῆς διγαμίας, τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναικὸς καλεσθαι προσρήματι. Δεῖ δὲ, φησί, μὴ πάντη τούτους ἀπειργεῖν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν τοῖς τόποις μόνοις τῶν ἀκρωμένων, καὶ συνιστα- μένων μετρεῖσθαι τούτοις τὴν καταδίκην, οὐ μὴν καὶ τῶν προσκλιόντων. Ἄλλὰ καὶ αἰθὶς ἐν τῷ ν', Τριγαμίας νόμος, φησίν, οὐκ ἔστιν, ἐκκλησιαστικὸς δηλαδὴ. Τὰ μέντοι τοιαῦτα, οἷα ῥήθη τῆς Ἐκκλη- σίας ὀρώμεν. Δημοσίαις δὲ καταδικαίς οὐχ ὑποβάλ- λομεν, ὡς τῆς ἀνεμμένης πορνείας αἰρετώτερα. Οὐ γὰρ καταδικάζομεν τὴν πράξιν, ὥστε καὶ διασπῆν· κατὰ δὲ τὸν αὐτίκα ῥηθησόμενον τῆς ἐνώσεως τόμον, καὶ τὴν διαστολὴν καὶ ψήφον αὐτοῦ, τούτους δεχό- μεθα. Ὁ δὲ τῆς θεολογίας ἐπύκνωμος καὶ μέγας Γρηγόριος, Τὸ πρῶτον, φησί, συνοικέσιον νόμος, τὸ δεῦτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία. Τὸ δ' ὑπὲρ τούτου, χοιρώδης βίος, οὐδὲ πολλὰ ἔχων τῆς κακίας τὰ παραδείγματα. Ὁ δὲ τῆς ἐν Νεοκαισα- ρεῖα συνόδου τρίτος κανὼν, Περὶ τῶν πλειστοίς, φησί, γάμοις περιπεσόντων, ὡς καὶ τῆς τριγαμίας προελθεῖν περετέρω 26, ὁ μὲν ὠρισμένος χρόνος σαφής, ἢ καὶ ἀτεχνῶς ἀσαφής, μὴ τινος τῶν παλαι- τέρων δηλώσαντος. Ἡ δὲ πίστις καὶ ἡ ἀναστροφὴ τῶν μετανοούντων συντέμνειν οἷδε τὸν χρόνον, φησίν.

De iis, ait, qui plures ita contraxere nuptias, ut etiam ultra tertias progressi sint, definitum tempus plane constat, vel potius incertum est, cum a nemine antiquorum sit indicatum. Fides autem, et conversatio pœnitentiam agentium, tempus ipsum imminere solet, inquit.

• Περὶ τοῦ νόμου 26 τῆς ἐνώσεως. •

Ἡδὴ μὲν οὖν τοῖς παλαιοῖς νόμοις τρεῖς ἐνεγίνω- σκοντο γάμοι. Ὁ δὲ βασιλεὺς Λέων ὁ Σοφὸς καὶ εἰς τέταρτον ἑλθὼν συνοικέσιον, ἀφορισμῶ παρὰ τοῦ πατριάρχου Νικολάου κατεπεβλήθη. Οὗ καὶ εἶδετο ὁ βασιλεὺς λυθῆναι τοῦ δεσμοῦ. Ἔς δ' ἐκεῖνος τὸ παράπαν ἀδυσώπητος ἦν, τῆς Ἐκκλησίας τούτου ἐκ- βάλλει, καὶ τὸν Εὐθύμιον σύγγελλον 27 ἄνδρα ἱερὸν προχειρίζεται πατριάρχην, ὃς καὶ τὸν βασιλέα θεοπί- σκι βουλόμενον, καὶ μέχρι τοῦ τετάρτου γάμου πα- ρατείνεσθαι τοῖς βουλομένοις τὰ συνοικέσια, πάση σπουδῇ διεκώλυσεν, οὐχ ὅπως τὴν τετραγαμίαν, ἀλ- λά καὶ τὴν τριγαμίαν ἀθέμιτον εἶναι μετὰ τῶν

Nemo (14), qui sub romanorum ditione sit, binas uxores eodem tempore potest habere. Qui duas uxores eodem habet tempore (15), verberator : et superinducta mulier ejcitor una cum natis ex ea liberis. Magnus ille Basilius in quarto canone : Consuetudinem, inquit, in contrahentibus tertias nuptias accepimus, in quinquennio segre- gentur : ita tamen, ut ipsum matrimonium non dirimatur. Vocant autem has non amplius nuptias, sed nuptiarum pluralitatem, imo scortationem coercitam, hoc est, non late diffu- sam, sed contractam, et quæ in una muliere circumscribitur. Idcirco Dominus etiam ad mulie- rem illam Samaritanam, quæ viros quinque, B unum post alium, habuerat : Quem nunc habes, inquit, non tibi maritus est. Adeo non æquum est, ut qui ultra mediocritatem secundarum nup- tiarum prolapsi sunt, nomine mariti vel uxoris appellentur. Oportet autem, inquit, non prorsus hos arcere ab Ecclesia, sed ita mitigari pœnam eorum, ut in locis audientium duntaxat, et una stantium, consistant ; non etiam eorum, qui plorant. Rursus inquit in canone quinquagesimo. De tertiis nuptiis nulla lex est, videlicet eccle- siastica. Nimirum ejusmodi tanquam Ecclesiæ sordes intuemur. Publicis autem pœnis non sub- jicimus, veluti quæ libera scortatione magis sint optabilia. Non enim rem ita damnamus, ut ma- trimonium ipsum dirimamus : sed juxta tomum unionis, quem mox sumus exposituri, et distin- ctionem atque sementiam ejus, hasce nuptias admittimus. Magnus autem ille Gregorius, cogno- mine Theologus : Primum conjugium lex, inquit, alterum permissio, tertium violatio. Quod ultra hoc, porcina vita est, noc multa vitii habet exem- pla. Canon autem tertius concilii Neocæsa-

De tomo unionis.

Enim vero priscis legibus trinæ agnoscebantur nuptiæ. Sed imperator Leo, cognomine Sapiens, cum ad quartum quoque matrimonium progressus esset, segregationi subjectus fuit a Nicolao patriar- cha : quem deinde rogabat princeps, ut eo vinculo, se liberaret. Cum ille prorsus esset inexorabilis, hominem ejcit extra Ecclesiam, et Euthimium syncellum, virum sanctum, patriarcham facit : qui cum imperator saucire vellet, ut etiam ad quartas usque nuptias extenderentur ab iis matrimonia, quibus ita luberet, eum omni studio inhi- buit, affirmans cum pluribus pontificibus, etiam

VARIÆ LECTIONES.

26 περαιτέρω. 26 τόμου. 27 σύγκελλον.

NOTÆ

(14) l. 2. C. *De incest. et in rit. nupt.*

(15) Correctio l. *Sum qui duas.* C. ad l. Jul. *De adult.*

tertias nuptias nedum quartas, illicitas esse. Qamobrem discidium exstitit in Ecclesia, eaque seditio duravit usque ad imperium filii ejus Constantini nati in Porphyra, et Romani, hujus soceri. Quo tempore publicatus est tomus, qui unionis dicitur, et qui tradit, quando, et quibus tertiae nuptiae permittendae sint, liberioribus amnatum libidinibus egregium frenum imponens. Is tomus mense Julio quotannis in ambone legitur, et ad finem haec verba continet: Eos, qui annum quadragesimum attigerant, et tertias ad nuptias sese projiciunt, veluti qui Ecclesiae sint inquinamenta, quinquennio communionis exsortes esse debere sancimus; eoque tempore expirante, semel in anno ad communionem accedere, venerabili salutaris Paschatis die, jejuniu diem illum praecedente, quantum ejus fieri potest semet expurgantes. Sacerdos autem, qui praeter id quod a nobis est statutum, ad sacram aliquam praerceptionem eos audet admittere, de gradu suo periclitabitur. Haec autem dicimus, cum nulli sunt eis liberi prioribus ex nuptiis. Sin autem, tertium matrimonium eis non permittetur. Quod si quis annos triginta natus, et haeredes ex prioribus conjugii habens, nihilominus ob carnalis libidinis intemperantiam tertiae copulatus uxori fuerit: triennio communionis exsorts esto. Atque ita deinceps ter in anno percipiat, die videlicet paschali resurrectionis, et in obdormitione immaculatæ Deiparae, et in festo natalitiorum Domini: cum jejunia dies hosce praecedentia majorem partem extinctae in ipso labis abstergere credantur. Sin liberis caret, veniam impetrat, quod liberorum precandorum desiderio tertias optaverit nuptias; consuetaque poena remedium ei adhibebitur, ut tribus annis a communionem arceatur. Caeterum eruditus ille in omnibus Basilii, octogesimo canone suo: Nuptiarum pluralitatem, inquit, silentii caligine Patres obvelarunt, veluti bestiales, et alienam ab humana consuetudine. Nobis autem ad animum accidit, hoc est, videtur et placet judicio nostro, magis hanc castigandam, quam ipsam scortationem. Et nuptiarum pluritas est, non cum multis promiscue rem habere, sed eundem plures uxores ducere, licet non una et eadem vice. Nam nuptiae non tantum sunt concubitus cum muliere (16), sicut vulgus hominum loqui solet, sed conjunctio maris et feminae, et omnis vitae consortium, divini et humani juris communicatio, quae admodum leges tradunt. Non enim ex conjunctione duntaxat agnoscuntur, verum etiam ex illorum affectione, qui contraxerunt. Dicit autem nuptiarum pluralitatem a Patribus silentio praeritam, quia tertias quidem nuptias lex agnoscit: at earumdem

Α πλειόνων ἀρχιερέων διατεινόμενος. Διὰ δὴ τοῦτο αἰσχίσιμα περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐγεγόνει, καὶ τὰ αὐτῶν συστάσεις 28 μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ Ῥωμαίου τοῦ πενθεροῦ τούτου διήρκεσε. Καὶ τὴν κατὰ ἐκκλησίαν ἡμέραν, ὁ λεγόμενος τῆς ἐνώσεως, ἀκαθάρτων ποτε καὶ τῶν τρίτων δεῖ γάμον παραγομένην, τὰς ἀνεπιμέλειαι τῶν ἐρώτων ἐπιθυμίαις ἐκ πάλλου τοῦ περιόντος ἐπιτιθεῖς χαλινόν, ὅς καὶ κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα ἐτήσια ἐπὶ ἄμβωνος ἀναγιγνώσκονται. Πρὸς γοῦν τῷ τέλει, ταῦτά φησι: Τοὺς εἰς ἕτος ἀκαθάρτους τεσσαρακοστὸν, καὶ πρὸς τρίτον ἐπιτιμωμένους ἐπιτίμωσας γάμον, οἳ ῥύπη τῆς Ἐκκλησίας τηροῦντες, μέχρι πενταετίας ἀκοινωνήτους εἶναι ἀσπίζομεν, καὶ τοῦ τοσούτου χρόνου ἐξήκοντος, ἐπὶ τοῦ ἕτους τῆ κοινωνίας προσιέναι, κατὰ τὴν ἐπιτιμωμένην τοῦ σωτηρίου Πάσχα ἡμέραν, ἐν τῇ πρὸ τῆς νηστείας καθ' ὅσον οἶόν τε ἀποκαθιζόντας ἐκ τούτων. Ὁ δὲ τολμῶν ἱερεὺς παρὰ τὸν διατεταγμένον ὄρον μεταλήψεως θείας τινὸς τούτους ἀξιώσει, καὶ τὸν ἴδιον κινδυνεύσει βλαβερῶς. Ταῦτα δὲ φημεν, ὅτι μὴ τέκνα τούτοις ἐκ τῶν προτέρων γάμων παρ' εἰ δ' οὖν, ἀσυγχώρητος αὐτοῖς ἔσται ἡ τριγαμία. Ἐὰν δὲ τις τριακοντούτης ὢν, καὶ τοῦ γένους ἔχων ἐκ τῶν φθασάντων γάμων διαδοχὴν, ὅμως γε μὴν διὰ τὴν σαρκικῆς ἐπιθυμίας ἀκόλαστον τρίτην συνφθερῆν γυναικί, ἐπὶ τετραετίαν ἀκοινωνήτος ἔστω. Εἰ δ' οὖν τρις τοῦ ἐνιαυτοῦ μεταλαμβάνετω, ἐν τῇ ἐναυσιμῆσι ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ἐν τῇ κοιμήσει τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ ἐν τῇ γενεθλίῳ τοῦ Κυρίου ἡμερῆ τῶν πρὸ τούτων νηστειῶν το πλεῖστον τῆς ἐπιτιμωμένης αὐτῷ κηλίδος ἀποστῆναι πιστευόμενον. Εἰ δὲ ἔπι τῶν ὢν τυγχάνει, συγγνώμην ἀξιοῦται. Ἄν ἐπι παιδοποιίας τὸν τρίτον γάμον αἰρούμενος, καὶ τὸ συνῆθει ἐπιτιμῶν θεραπευθήσεται, ἐπὶ τρις χρόνους τῆς κοινωνίας εἰρηγόμενος. Ὁ δὲ πάντα σοφῶς βασιλεὺς ἐν τῷ π' κανόνι. Τὴν πολυγαμίαν οἱ Πατέρες, φησὶ, τῷ τῆς ἀφασίας συνεκάλυψαν ἕνεκα οἷα κτηνώδη καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀπεικουσῶν ἀργυρίας. Ἡμεῖς δὲ κρίνομεν, ἥτοι δοκεῖ καὶ κρίνεται, πλεον ἢ τὴν παρνεῖαν ταύτην κολάζεσθαι. Πολυγαμία δὲ ἐστίν, οὐ τὸ πολλάκις ἀδιαφόρως μίγνυσθαι, ἀλλὰ πολλὰς ἀγαθέσαι τὸν αὐτὸν, εἰ καὶ μὴ ἄριστον. Γάμος γάρ, οὐ τὸ γυναικί συμφθερῆναι μόνον ἐκ καταχουδαιότεραν διάλεκτον, ἀλλὰ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια καὶ συγκλήρωσις τοῦ βίου ἐκτικῶς θεοῦ τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία, ὅς ὁ νόμος διαγορεύουσι. Οὐ γὰρ ἀπὸ μόνης τῆς ἀφασίας γινώσκεται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας τῶν συναλλαζάντων. Ἀποστεινωπῆσθαι δὲ φησι τοῖς Πατέρας, ὅτι ἡ μὲν τριγαμία τῷ νόμῳ ἐπιγιγνώσκεται ἡ δὲ πολυγαμία λοι τοῖς νόμοις, καὶ τοῖς κανόσι ἀπειρήται. Πᾶν γὰρ συναλλάγμα, τὸς ὅρους ἡεπαβαίνον τῆς τριγαμίας, πολυγαμία σαφῶς ὀνομαζέται.

VARIÆ LECTIONES.

28 στάσεις.

NOTÆ.

(16) l. 1. D. De rit. nupt.

καὶ τῆς πορνείας δὲ εἶρηκε χεῖρονα, μάλα εἰκότως. Ὁ μὲν γὰρ πορνεύων, εἰς ἑαυτὸν μόνον τὴν ἀδικίαν περιέστηεν, ἀκονεὶ τῷ βαρῶν τῆς ἀκολασίας ἑαυτὸν ἐπιβρίπτων. Ὁ δὲ τέταρτον ἢ πέμπτον γάμον ὄθεν ἑαυτῷ συναλλάξας, κατορχεῖται μὲν τῶν κωλύοντων τοῦτον θεῶν κανόνων, ἀδικεῖ δὲ τοὺς γνησίους αὐτοῦ πατέρας, παρασπείρων τοῦτοις καὶ νόθους. Διὸ καὶ μετὰ τὴν τῆς παρανομίας ἀπαλλαγὴν, καὶ τὴν γνησίαν ἐξομολόγησιν, καὶ πλεόν τῶν πορνεύσαντων εὐθύνεσθαι ἀξιοί. Τοὺς μὲν γὰρ εἰς ἑπταεταίαν, τοῦτους δὲ εἰς ὀκτὼ παρατείνει χρόνους, εἰ ἀκριβῶς τὸν νόον ἐπιστήσας τοῖς τοῦ ἁγίου θεοπίσμασιν. Εἰ γὰρ τῶν δύο τόπων τῆς μετανοίας μόνον μνησθεὶς, τέσσαρας ἐν αὐτοῖς διελευθεῖν ὤρισε χρόνους, ἤτοι καὶ ἐν τοῖς δυσὶν ἑτέροις, οὓς παρήκε διὰ συντομίαν. ὡς δὴ λους, ἑτέρουσ δὲ τέσσαρας διαγαγεῖν πρὸ τῆς τῶν ἁγιασμάτων μεθέξεως. Ὁ δὲ νόμος φησὶν· Ἔστω οὖν τοῦτο πᾶσι κατὰ δὴλον, ὡς εἴ τις τολμήσῃ πρὸς τέταρτον γάμον, τὸν οὐ γάμον ἔλθειν, οὐ μόνον ἀντ' οὐδενὸς ὁ τοιοῦτος νομιζόμενος λογισθήσεται γάμος, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐξ αὐτοῦ τεχθέντες γνήσιοι λογισθήσονται πατέρας, καὶ ταῖς πονηρίας δὲ τῶν μεμολυσμένων τῇ πορνείᾳ ὑποβληθήσονται οἱ τοιοῦτοι, ἀπ' ἄλλῶν πρότερον διαιρεθέντες.

procreati, pro legitimis ducantur ; adeoque pœnis etiam pollutorum scortatione tales subjicientur, ubi primum a se invicem dirempti fuerint.

« Περὶ τῆς εἰς δεύτερον γάμον ἔλθειν βουλομένης γυναίκος, ἐν ἀποδημίᾳ, ἢ στρατείᾳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀφανισθέντος. »

Ὁ λαὸς τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν. Ἡ ἀναχωρησάντος, φησὶ, τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἀφανοῦς ὄντος, μὴ ἀναμίνασα τὴν ἐπάνοδον, μήτ' αὐτὸς πρὸς τῶν ἀκριβῶς τὰ κατ' 29 αὐτῶν ἐγνωκότων μαθοῦσα εἰ ἀληθῶς ἐπιβήκει, καὶ γαμομένη ἑτέρῳ, τῷ τῆς μοιχείας ἐνέχεται κρίματι. Ὁ δὲ λς' αὶ τῶν ἐπὶ μακρὸν ἀποδημούντων στρατιωτῶν σύμνευοι, τῷ αὐτῷ, φησὶ, τῆς μοιχείας ἐγκλήματι περεπίπτουσιν. Ἐχομεὶ δὲ τινα συγγνώμην, τῷ ἐν χρόνῳ θανάτου ἀεὶ τοὺς στρατιώτας ὑποπέσεσθαι, ἄτε περὶ πολέμου, καὶ κινδύνου, καὶ σφαγῆς ἀναστρέφομενος. Τοῖς δυσὶ τοῦτοις τοῦ μεγάλου κανόνι καὶ ἡ σ' σύνοδος ἀρεσθεῖσα ἐνενηχοστὸν τρίτον κανόνα ἐαυτῆς ἐποίησατο, αὐτοῖς τοῖς αὐτοῦ βήμασι χρησαμένη, καὶ προστίθησιν, ὡς Ἐπανήκων ὁ στρατιώτης ἐκ τῆς χρονίας ἀποδημίας, εἰ βουλευθεὶς, λήφεται τὴν ἰδίαν γυναῖκα· συγγνώμη δὲ καὶ ταύτῃ καὶ τῷ νομίμως συναφθέντι δίδεται ἀνδρὶ. Οὐ γὰρ ἐπιτιμῶνται, διὰ τὴν ἄγνοιαν. Ἡ δὲ τοῦ μὴ ὄντος στρατιώτου, ἀσυγγνωστός μὴ ἀναμίνασα τὴν ἐπάνοδον. Εἰ δὲ οὐχ αἰρεῖται ἡ γυνὴ τὴν μετὰ τοῦ ἐπανεληθέντος στρατιώτου συμβῶσιν, οὐδὲ τοῦ δευτέρου ἀνδρὸς καὶ βουλομένη συνοικεῖν ἐαθήσεται. Εἰ γὰρ βουλευθεὶς ἄλλως μετὰ τὴν ἐκείνου ἐπάνοδον, εἰ καὶ μὴ προσέται τῷ τῷ, ἔτι συνοικεῖν τῷ δευτέρῳ, ὡς μοιχαλὶς τιμωρηθήσεται, καὶ ὁ γάμος αὐτῆκα διζωπασθήσεται. Ἐκεῖνας γὰρ συγγνώ-

A pluralitas tum legibus, tum canonibus est prohibita. Omnis enim contractus matrimonialis qui tertiarum nuptiarum fines transit, nuptiarum pluralitas haud dubio dicitur. Eamdem scortatione pejorem non abs re pronuntiavit. Nam qui scortatur, in se solum facinus hoc admittit, dum sponte sua semet in voraginem intemperantiæ præcipitat : qui vero quartas aut quintas contraxerit nuptias is et sacros canones, qui eas prohibent, proculcat, et germanos suos liberos afficit injuria, dum præter eos etiam spurios procreat. Propterea post ipsis facinoris omissionem, et veram confessionem, vult etiam gravior ipsos puniri, quam qui scortati fuerint. His enim septennium, illis annos octo constituit ; si accurate mentem in ea, quæ vir sanctus statuit, defixeris. Nam si duorum duntaxat locorum pœnitentiæ mentione facta, quatuor in eis annos præterire debere definit : omnino in duobus etiam aliis, quos compendii causa veluti manifestos omisit, alii quatuor anni erunt exigendi ante sacramentorum perceptionem. Legis autem hæc verba sunt : Universis manifestum esto, quod si quis ausus fuerit ad quartas convolare nuptias, quæ nuptiæ non sunt, non modo futurum, ut eæ nuptiæ pro nullis habeantur : sed ne liberi quidem ex eis etiam pollutorum scortatione tales subjicientur, ubi

De muliere secundas ad nuptias transire volente, cujus maritus in peregrinatione, vel expeditione interiit.

Canon xxxi Basilii magni : Mulier, ait, quæ marito peregre profecto, nec adhuc comparente, reditum ejus non expectaverit ; nec ab iis, qui ejus negotia norunt accurate, vere ne mortuus sit, intellexerit, atque ita nupserit alteri, adulterii judicio tenetur. Item canon xxxvi. Uxores militum procul aliquo proficiscentium, in idem adulterii crimen incidunt : sed veniam tamen aliquam propterea merentur, quod semper existimantur in articulo mortis esse milites, veluti qui in præliis, et periculis, et cædibus versentur. Duobus hisce Basilii canonibus assentiens etiam sexta synodus, xciii canonem suum fecit, ipsis ejus verbis usa, et deinde adjiciens : Miles, qui ex diuturna profectioe revertitur, si voluerit, uxorem suam recipiet. Venia vero tam ipsi mulieri, quam viro legitime cum ea copulato datur. Non enim puniuntur, propter ignorantiam. Ejus autem uxor, qui non est miles, si reditum non expectaverit, veniam non impetrat. Quod si mulier reversi militis contubernium repudiet, nec alteri marito, licet id expetatur, cohabitare permittetur. Nam si voluerit omnino post reditum militis, licet eam non admittat, adhuc tamen cohabitare secundo marito, tanquam adultera puniatur, et matrimonium statim dirimetur. Nam

VARIE LECTIONES.

29 κατ' αὐτόν.

illas impetrare veniam tradunt Patres, quæ prompte secundo a matrimonio discedunt, et peccatum ex ignorantia profectum non approbant: non quæ repugnant, et adulterii proposito inhærent. Si miles in expeditione degat (17), hoc est, in utili publice apparatu, quotcumque tandem anni fuerint, uxor ejus hominem expectet, tametsi nullas ab eo litteras acceperit. Quod si etiam defunctum audiat, ne ita quidem statim nubat. Sin præter statutum hoc nupserit, tam ipso, quam qui eam duxit, tanquam adulteri puniuntur. Quod si probatum fuerit, eos qui de morte deposuerint, mentitos, exauctorantur. Et qui reversus est miles, licentiam habet uxorem, si velit, suam recipiendi. De captivis autem novella Leonis, cognomine Sapientis (18), sancit; matrimonium ex causa captivitatis non solvi: nec ei parti, quæ libera manserit, licere; ut alterum ad matrimonium respiciat. Quod si etiam alii se conjunxerit, licentiam habere partem eam, quæ reversa sit ex captivitate, membrum suum revocandi, et secundum matrimonium dirimendi.

Quod presbyter, qui nuptiis benedixit alterum contrahentis matrimonium, cum eo convivari non debeat.

Canon concilii Neocæsariensis septimus non putat debere presbyterum nuptiali secundum contrahentis matrimonium convivio interesse. Quem enim objurgaturus est, et ad anni spatium sacra exclusurus perceptiense, cum eo quinam fieri potest, ejusdem ut tunc mensæ sit consors, et opinionem de se præbeat, quasi participes sit ejus, quod agitur? Post nuptias tamen vesci cum eo non prohibebitur.

Christianos, qui ad nuptias eunt, non debere ludicris intentos esse.

Canon Laodicenæ synodi LIII præcipit, ut Christiani, qui eunt ad nuptias gravitatem sibi convenientem servant, et saltantibus, aut ludicras res agentibus, animum non advertant. Quod præceptum canonis hujus modo neglectum jacet.

De virginibus præter parentum suorum voluntatem nubentibus.

Canon Basilii magni xxxviii, puellas filias familiarum, quæ præter voluntatem patrum suorum amasiis semet in matrimonii consortium tradiderint, tanquam meretrices punit. Si tamen, inquit, reconciliati cum eis parentes fuerint, et filiarum cum amasio et stupratore suo commercium probaverint, quod ab initio contra leges fiebat, deinceps parentum consensu corrigi et sanari videtur. Nihilominus etiam hoc modo propter admissum prius facinus, saltem post triennium, precibus intervenientibus, communionem impetrabunt. Enim vero tunc temporis nuptiæ solo consensu coibant. At

μὴς ἀξιούσθαι φασὶν οἱ Πατέρες, τὰς ἐτοίμας ἰσταμένους τοῦ δευτέρου συνοικεῖσθαι, καὶ τῶν ἄγνωστων μὴ συντιθεμένων ἀμαρτήματι, οὐ μὴν ἐκ ἀνθισταμένων, καὶ τὴν μοιχείαν προαιρουμένων. Ἐν στρατιωτικῇ ἐν ἐξπeditῶν διάγῃ, ἦγουν ἐν δημοφιλῆ κατασκευάσματι, ὅσους δὴποτε ἐνικυτοὺς, περιμέντω τούτων ἢ αὐτοῦ. γαμετῆ, καὶν εἰ μὴ γράμματα ἐδέξατο παρ' αὐτοῦ. Ἐἰ δὲ καὶ τελευτήσαντα πύθεται, μὴδ' οὕτως εὐθὺς γαμεσθῶ. Ἐἰ δὲ παρὰ τὸν προδιορισμὸν γαμηθεῖ τούτων, καὶ αὐτῆ, καὶ ὁ λαβὼν αὐτήν, ὡς μοιχοὶ τιμωροῦνται. Ἐἰ δὲ οἱ καταθεμένοι ἀποδειχθεῖεν ψευδάμενοι, ἀποστρατεύονται. Καὶ ἔχει ἄδειαν ὁ ἐκπνευθῶν στρατιωτικῆς, τὴν ἰδίαν λαβεῖν, εἰ βούλοιοτο, γαμετῆν. Περὶ δὲ αἰχμαλώτων ἢ παρὰ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, μὴ λύεσθαι διορίζεται προσεῖται τῆς αἰχμαλωσίας γάμον, μὴδὲ τῶν ἐλευθέρων συντηρηθέντι μέρει ἐξεῖναι πρὸς ἕτερον ἀπιδεῖν συνοικεῖσθαι. Ἐἰ δὲ καὶ συναφθεῖ ἕτερον, ἄδειαν ἔχει τὸ ποστρέψαν μέρος ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, τὸ οὐκ αἰσθῆναι ἀνακαλεσθαι μέλος, καὶ τὸν δεύτερον γάμον ἀσπῆν.

« Ὅτι οὐ δεῖ τῶν διαγαμούντων συνεστῆσθαι τὸν ἑτερολογησάντα πρεσβύτερον. »

Ὁ ἕβδομος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν, πρεσβύτερον ἐν τῶν γάμων τοῦ δευτερογαμοῦτος ἐσθῆσθαι 30 ὄχι οἶεται δεῖν. Ὅν γὰρ ἐπιτιμῆν μὴ λει, καὶ ἐπ' ἐνικυτῶν τῆς θείας εἴργων μεταλήψασθαι, πῶς οἶδόν τε κοινωνεῖν τούτῳ τραπέζης τινακείᾳ, καὶ κατὰ τοῦτο δοκεῖν τῶν γινομένων συμπράττειν; Μετὰ μέντοι τὸν γάμον, αὐτῶν συνεστῆσθαι οὐ κωλύθησεται.

« Ὅτι τοὺς εἰς γάμον ἀπιδόντας Χριστιανούς οὐκ ἐπιτιμῆν προσέχειν. »

Ὁ πεντηχοστὸς τρίτος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ καλεῖσθαι κανὼν, τοὺς εἰς γάμον ἀπιδόντας Χριστιανούς τῆς προσηκούσης αὐτοῖς ἀντιποιεῖσθαι σημαίνοντος, καὶ μὴ τοῖς ὀργουμένοις ἢ παύσασθαι προσέχειν τὸν κανὼν. Ἡμέληται δὲ τινῶν τὰ κανόνος τούτου.

« Περὶ τῶν γαμουμένων παρθένων γυναικῶν παρὰ γνώμην τῶν οικείων γονέων. »

Ὁ τριακοστὸς ὄγδος τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν τὰς ὑπεζουσίας κύρας, αἱ παρὰ γνώμην τῶν ἰδίων πατέρων τοῖς ἐρασταῖς εἰς γάμου κοινωνίαν ἐκδεδόκασιν ἑαυτάς, ὡς πόρναις καταδικάζει. Ἐμέντοι, φησί, διαλλαχθεῖν αὐταῖς οἱ γονεῖς, καὶ μετὰ 31 τὴν τοῦ ἐραστοῦ καὶ φθορίας αὐτῶν ἐπιτιμῆν καταδείξαι, τὸ ἐξ ἀρχῆς παράνομον τῆ τῶν γονέων ὅστερον συνενέσει δοκεῖ θεραπεύεσθαι. Πλὴν καὶ οὕτως γε διὰ τῶν προτέρων παρνομιῶν μετὰ τρία ἔτη τῆς κοιτωνῆς αἰτουύντες ἀμνηστῆσθαι. Ἄλλὰ τότε μὲν συναινέσει μόνῃ ὁ γάμος ἵσταται. Ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐκ ἔν συστατῆ χωρὶς ἐρασιότητος.

VARLE LECTIONES.

30 ἐστιᾶσθαι. 31 καὶ τὴν μετὰ τοῦ.

NOTE.

(17) Novella 117, cap. 11.

(18) Novella 33.

Ἄλλα καὶ ὁ μ' ἔτι δε καὶ ὁ μβ', τὴν ἄνευ γνώμης τοῦ οἰκείου δεσπότητος δούλην γαμουμένην, οὐδὲν ἄμοιρον ἔχειν πόρνης ψηφίζονται. Αἱ γὰρ συνηθῆκα τῶν ὑπεξουσίων, οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον. Ταύτῃ καὶ οἱ παρὰ γνώμην τῶν κριτούντων γάμοι, πορνεύεται λογίζονται. Εἰ δὲ γε μετέπειτα τὰ τοῦ τοῦτου παρῆρησιθεῖη γάμου, τοῦ κυρίου αὐτῆς ἢ τῆ γάμψ μόνον συγκατανεύσιντος ἢ καὶ τὴν ἐλευθερίαν χρισταμένου, ὁ γάμος μὲν ἀνεύθυνος, ἢ δὲ πρότερα ἁμαρτία, οἷα πορνεία, δικαίως ἐπιτιμηθήσεται. Δούλη δὲ γαμικῶς ἐτῆρηποτε συναφθεῖσα ἐλευθέρῃ, τοῦ δεσπότητος εἰδότες, καὶ μὴ ἀντιλέγοντος, οὐχ ὡς πόρνη λογιθήσεται. Ἡ γὰρ ἐκεῖνου σιγή τὴν ἐλευθερίαν ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ ἀναμάρτητον ταύτη χερζεται. Ἡ ὑπεξουσία ἢ ὑπεξουσιος οὐ δύναται νομίμως γαμεῖν, μὴ συναινούντος τοῦ ἔχοντος αὐτοῦ ὑπεξουσίου· εἰ μὴ που ὁ πατήρ γεγονυῖται αὐτοῦ τὴν θυγατέρα χρόνων εἰκοσιπέντε, ἀνδρὶ ζεύξεται ὑπερέθετο. Τότε γὰρ ἐλευθέρῃ συζυχθῆναι μόνη 32 οὐ κακώλυται.

« Περὶ γάμων παρανόμων καὶ ἀθέμιτων τῶν συγγενῶν. »

Τῶν μὴ ἐνόμως γινομένων γάμων, οἱ μὲν λέγονται ἀθέμιτοι, ὡς οἱ μετὰ συγγενῶν, ἢ αἰρετικῶν. Οἱ δὲ παράνομοι, ὡς οἱ μετὰ ἐπιτροπευομένης. Οἱ δὲ κατάρκτοι, ὡς οἱ μετὰ τῆς ἀκατεθειμένης τῆ θεῶ· οὗς οἱ μὲν θεοὶ κανόνες διασπᾶσθαι μόνον θεσιζουσιν, οἱ δὲ νόμοι καὶ δημεύσθαι τοὺς συναλλάξαντας καὶ ἐξορῆσθαι. Εὐταλεῖς δὲ ὄντας καὶ μαστῆσθαι. Λατινικῶς δὲ ὁ μὲν παράνομος γάμος λέγεται νεφθάριον 33, ὁ δὲ κατάρκτος, ἀμνάτος· ἴγαστος δὲ, ὁ ἀθέμιτος.

« Περὶ κληρικῶν ἀθεμιτογχομένων. »

Ὅ τοῖνον ἰθ' τῶν ἀγίων ἀποστόλων κακῶν, ὁ δῶ, φησὶν, ἀδελφὰς ἀγόμενος, ἢ ἀδελφιδὴν, κληρικὸς εἶναι οὐ δύναται. Πᾶς γὰρ ὁ ἀθέμιτος γάμος εἴτε ἐξ αἵματος, εἴτε ἐξ ἀγγιςτίας, διασπᾶται· καὶ ὁ τούτῃ ἀλοῦς, οὐχ ὅπως τοῦ κλήρου ἐξωθεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεται. Ὁ γὰρ κζ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ἱερεῖα τὸν ἀθέμιτῳ γάμψ ἐν ἀγνοίᾳ περιπρέντα, τὴν καθ' αἴμα, τυχὸν προσήκουσαν εἰσοικισάμενον, ἢ μονάστριαν τὸ ἱερὸν ἀρνησάμενην σχῆμα, ἢ τὴν τῆ πατρὶ αὐτοῦ ἐπιτροπευομένην 34, τοῦτον τῆς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων κατεδράς μόνης μεταγχεῖν ἄξιοι, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν τῆς ἱερωσύνης ἀπέχεσθαι, μετνοῦντα διακιντὸς θεῶ καὶ ἀνθρωπῶς μετὰ δακρύων· τῆ μὲν, ὡς μόνῃ δυνάμειν τὰς ἁμαρτίας ἀφίεναι· τοῖς δὲ, ἵνα τὴν συζύωρην αὐτῆ παρὰ Κυρίου αἰτήσονται. Εὐλογεῖν δὲ τὴν τὰ οἰκεῖα θεραπεύειν ὀφειλοντα τραύματα, οὔτε ἰδίᾳ, οὔτε δημοσίᾳ προσήκειν φησὶν. Ἡ δὲ τοῦ-

A nostro tempore non contrahuntur absque sacris precibus. Præterea canon xl, et xlii, ancillam, quæ citra domini sui voluntatem nubit, nihil habere statuunt, quod in meretricem non quadrat. Nam illorum pacta qui sunt in aliorum potestate, nihil ratum habent. Quo fit, ut nuptiæ, quæ citra dominorum voluntatem contrahuntur, pro scortationibus habeantur. Quod si qua fuerit ausa tales contrahere nuptias, cujus dominus postea vel ipsas duntaxat nuptias approbet, vel etiam libertatem largiatur, ipsæ quidem nuptiæ culpa carent, at prius tamen peccatum, puta scortatio, merito puniuntur. Quæ vero ancilla per matrimonium cuiuncunq; copulata fuerit ingenuo, domino sciente, nec contradicente, non pro meretrice habebitur. Quippe silentium ejus tum libertatem necessario tribuit, tum eam a peccato liberat. Filiafamilias, vel filiusfamilias, legitime nuptias contrahere non possunt, eo non consentiente, cujus in potestate sunt: nisi pater filiam suam, quæ xxv annos impleverit, viro copulare distulerit. Tunc enim ut ingenue duntaxat copuletur, non est prohibitum.

De nuptiis nefariis, et illicitis cognatorum.

Nuptiæ, que legitime non contrahuntur, partim dicuntur illicitæ, quales sunt, quæ cum cognatis intercedunt, aut cum hæreticis: partim nefariæ, veluti tutoris cum eâ, cujus tutelam gerit: partim damnatæ, uti quæ contrahuntur cum muliere Deo consecrata: quas sacri canones duntaxat dirimendas statuunt: cum leges velint eorum bona, bona, qui eas contraxerint, publicari; atque ipsos relegari: quod si personæ sint humiles, etiam flagellis cædi. Hæ nuptiæ (19) lingua latina dicuntur nefariæ, damnatæ, incestæ.

De clericis incestas contrahentibus nuptias.

Igitur canon sanctorum apostolorum xix: Qui duas, inquit, sorores ducit aut eam, quæ uxori suæ sororis est filia, clericus esse nequit. Nam omnes incestæ nuptiæ, sive per consanguinitatem, sive per affinitatem dirimuntur: et qui eis se poluit, non clero duntaxat expellitur, sed pœnis etiam subjicitur. Quippe xxvii Basilii magni canon sacerdotem, qui per ignorantiam in nuptias incestas inciderit, uti qui forte sanguine sibi conjunctam in domum deduxerit; vel solitariam, quæ habitum sacrum repudiari; vel eam, cujus tutelam pater ipsius gesserit; hunc ergo solius inter sacerdotes sessionis participem esse vult, et a reliquis sacerdotii muneribus abstinere, perpetuo pœnitentiam Deo et hominibus cum lacrymis agentem: Deo quidem, uti qui peccata solus remittere possit: hominibus autem, ut ipsi condonationem et veniam a Domino petant. Verum ut benedictionem imper-

VARIE LECTIONES.

32 μόνον. 33 νεφάριος. 34 ἐπιτροπευθεῖσαν.

NOTÆ.

(19) Novella xii, cap. 1.

tiatur is, quia propria sanare vulnera debet, neque privatum, neque publice convenire dicit. At qui propter admissum facinus ipsemet horum particeps esse nequit, licet per ignorantiam factum sit, quoniam modo communicare cum alio possit? Quod sane si verum est, multo minus corpus Domini distribuet. Satis enim magna hæc ipsi venia est propter ignorantiam, quod non punitus sit, imo etiam cathedræ sit adhuc particeps. Hunc autem canonem optime pronuntiatum arbitrati sancti Patres synodi sextæ, vigesimum sextum sibi fecerunt, ipsismet ejus verbis usi, hoc duntaxat, adjecto, quod incestum ejusmodi matrimonium haud dubie dirimendum sit, nec permittendum, ut ullo modo vir ea fruatur, propter quam functione sacra privatus sit. Quippe si matrimonium incestum non fuerit diremptum, neque cathedram habebit, atque etiam expelletur ex ecclesia cum ea quacum nefarie concubuit: et auctoritate magistratum nuptæ solventiur. Nam qui post agnitionem in peccato perseverat, haud dubie tanquam proprio sanguini se miscens punitur.

De laicis incestus contrahentibus nuptias.

Epistola Basili magni ad Diodorum Tarsensem episcopum, omni sapientia plena est, et suasoria orationum arte ornata. Tractat autem ea, quæ per Dei gratiam hodierno die nulli homini Christiano in mentem veniunt. Quippe Diodorus a quopiam interrogatus, posset ne defuncta uxore sua, sororem ejus in matrimonium accipere, per litteras responderat, id minime prohiberi. Cum autem magnus ille Pater Basilius ejusmodi nuptias videret, oblata est ei scripta hæc Diodori sententia. Quam cum se graviter molesteque ferre vir sanctus ostendisset, epistolam hanc magna referentia utilitate composuit, qua non has tantum, sed etiam omnes illicitas nuptias evertit. Quippe generali appellatione impuritalis usus, omnes hujusmodi nuptias breviter est complexus. Cæterum in canone xxiii: De iis, ait, qui duas sorores ducunt, quale sit nostrum judicium: ex epistola per brevi, a nobis dictata, cujus exemplum reverentiæ tuæ misimus, recte intelliges. Quibus in verbis hanc ad Diodorum epistola significat, quam ipsam quoque ad sanctum Amphilochem misit. Et vero, inquit, sui qui fratris uxorem duxerit, non prius pœnitentiæ locus dabitur, quam ab ea diverterit. Hujus epistolæ quinquagesimus etiam quartus synodi sextæ canon meminit, cum ait: Tametsi paucas ex prohibitis nuptiis vir sanctus enumeraverit, et silentio complures earum præterierit, ne suam orationem profanis vocabulis sordidaret, per generalem duntaxat impuratatis appellationem nefariis omnibus nuptiis indicatis: nos tamen definimus eum, qui cum consobrina sua nuptias contrahit, vel patrem et filium cum matre ac filia, vel patrem et filium cum duabus sororibus, vel duos fratres cum duabus sororibus, sub canonem septennii cadere; sic

των οὐ μέτεστι διὰ τὸ ἀνόμημα, εἰ καὶ κατὰ ἄγκη γέγονε, πῶς οὗτος ἐτέρῳ ὀνηθεῖ μεταδοῦναι; Ἐ δὲ τοῦτο, σχολῆ γ' ἂν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου διανεμῆ. Ἀποχρῶσα γὰρ αὐτῷ συγγνώμη διὰ τὴν ἀνομιαν, τὸ μὴ ἐπιτιμηθῆναι ἀλλὰ καὶ τῆς καθέδρας εἶσι μετέχειν. Τὸν δὲ κανόνα τοῦτον ἐν καλῷ μόρῳ τῆ προφητῆ λεχθῆναι νομίσαντες οἱ τῆς Σ' συνόδου θεοπατέρες εἰκοστὸν ἕκτον ἐαυτοῖς πεποιθήσαν, εἰ ταῖς ταῖς αὐτοῦ χρῆσάμενοι λέξεις, προσθίντες μόνον, ὡς ὁ τοιοῦτος ἄθεσμος γάμος προδήλως διαλυθῆσεται, καὶ οὐδαμῶς ὁ ἀνήρ μετουσίαν ἔξει πρὸς τὴν, δι' ἣν τῆς ἱερᾶς ἐνεργείας ἐστέρηται· εἰ γὰρ μὴ δικασθεῖν τὸ ἄθεσμον συνοικέσιον, ὥστε τὴν καθέδραν ἔξει, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξωσθήσεται μετὰ τῆς περὶ αὐτῷ μιγνυμένης, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀρχόντων ἐξουσίας ὁ γάμος διαλυθήσεται. Ὁ γὰρ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν ἐπιμένων τῇ ἀμαρτίᾳ, ὡς αἰμομικτῆς ἀτεχνῶς τιμωρηθήσεται.

« Περὶ λαϊκῶν ἀθεμιτογαμούντων. »

Ἡ δὲ πρὸς Διόδωρον τὸν ἐπίσκοπον Ταρσῶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἐπιστολὴ, πάσης μὲν σοφίας πλήρωται, καὶ ῥητορικῆ περιήνθηται πιθανότητι. Ἀνοσχευάζει δὲ, ἅττα οὐδεὶς εἰς 36 διάνοιαν ἀνθρώπου Χριστιανῷ τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι τὴν τήμερον ἔρχεται. Ἐρωτηθεὶς γὰρ πρὸς τινος ὁ Διόδωρος, εἰ ἔναίτο τῆς γυναικὸς αὐτοῦ θανούσης τὴν ἐκείνης ἀδελφὴν ἀγαθῶς πρὸς γάμον, ἀπεκρίνατο ἔγγραφος. τοῦτο μὴ κωλύεσθαι. Τῷ δὲ μεγάλῳ Πιτρὶ Βασιλεῖ τὸν τοιοῦτον ἀπαγορεύοντι νόμον 36, ἢ τοῦ Θεοδώρου ἔγγραφος ἀπόφασις ἐμφανίζεται. Ἐπεὶ γὰρ καὶ δευνοπαθήσας ὁ ἅγιος, τὴν πολλὴν ὠφελείαν γιμουσαν συνέταξε ταύτην ἐπιστολήν, μὴ μόνον τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πάντες ἄθεσμον ἀντιτρέπουσιν γάμον. Τῷ γὰρ γενικῶ χρῆσάμενος τῆς ἀκαθαρσίας ὀνόματι, τοῦτους ἅπαντας ἐμπεριελάβεν ἐν βραχί. Ἐν δὲ τῷ κγ' κανόνι, Περὶ τῶν δύο, φησὶν, ἀδελφῆς γαμούντων ὅπως ἔχομεν κρίσεως, ἀπὸ τοῦ ἐκφωνημένου ἡμῖν ἐπιστολίδου, οὗ τὸ ἀντίγραφο ἀπεστάλακμέν σου τῆ εὐλαθείᾳ. εὐ μέλα εἶπον· τῆς δὲ λέγων τὴν πρὸς Διόδωρον ἐπιστολήν, ἦν καὶ πρὸς τὸν ἅγιον πέπομφεν Ἀμφιλόχιον. Τῷ δὲ λαβόντι, φησὶ, τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ τὴν γυναικα, οὗ πρότερον τόπος μετανοίας δοθήσεται, πρὶν ἂν ταύτης ἀποστῇ. Ταύτης τῆς ἐπιστολῆς καὶ ὁ νδ' δὴς ἕκτης συνόδου κανὼν μέμνηται, καὶ φησὶν· Εἰ καὶ ὀλίγους τῶν ἀπειρημένων γάμων ὁ ἅγιος ἠριθμήσατο, οὐσαυτὲ εἰ τοὺς πλείους τούτων περιέδραμεν, ἵνα μὴ τὸν λόγον κτηρυνῆναι τοῖς βεβήλοις ὀνόμασι, τῆ τῆς ἀκαθαρσίας μόνον γενικῆ προσηγορίᾳ τοὺς παρανόμους σύμπαντας ὑποδείξαι γάμους. Ἄλλ' ἡμεῖς ὀφείλομεν, τὸν τῆ οικείᾳ ἐξαδέλφῃ γαμικῶς συναπετόμενον, ἢ πατέρα καὶ υἱὸν μητρὶ, καὶ θυγατρὶ, ἢ δύο ἀδελφῆς πατέρα καὶ υἱὸν, ἢ ἀδελφοὺς δύο ὄσιν ἀδελφῆς, ὑπὸ τῆς ἐπιταξίας πίπτειν κανόνα, ἀρισταμένους

VARIÆ LECTIONES.

36 ἅττα οὐδὲ εἰς. 36 γάμου. 37 Διοδώρου.

πρότερον τοῦ παρηνόμου συνοικεσίου. Ὁ δὲ τοῦ Α μεγάλου Βασιλείου ἐξ' τὴν ἀδελφομιξίαν εἰς εἴκοσι χρόνους, ὡς καὶ τὸν φόνον 38, τῆς κοινωνίας ἐκβάλλει. Ὁ δὲ γε ζη, ἢ τῆς ἀπειρημένης φησί, συγγενεὶς πρὸς γάμον σύστασις εἰ φωραθῆη, τὰ τῶν μοιχῶν ἐπιτίμια δέξεται. Ἄπερ εἰσὶν, ἢ εἰς ιε' χρόνους τῆς κοινωνίας στήρησις, πρότερον τοῦ γάμου διασωμένους.

Ὁ δὲ υε', Ὁ ἀδελφῆ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ μητρὸς συμμιζνθεις, καὶ τοῦ ὅκου τῆς προσευχῆς ἐξωθεῖσθω, φησὶν, ἕως ἂν ἀπὸ τῆς τῆς 39 ἀθεμίτου καὶ παρηνόμου μίξεως. Ἀποσχόμενος δὲ, καὶ ἀζῶως μετνοήσας, μετὰ δώδεκα ἔτη τῆς θείας ἀξιούσθω κοινωνίας. Ὁ δὲ οη' Ὁι δύο ἀδελφὰς εἰς συνοικεσίον λαμβάνοντες, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους, μετὰ τὸ διασπασθῆναι τὸν ἀθεμίτον γάμον, τῆς τῆς μοιχείας ὑπόκεινται κρίματι. Ὁ δὲ ος' Ὁ αὐτὸς ἔστω, φησὶ, τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νόμφας αὐτῶν λαμβανόντων. Ὁ δὲ οθ' Καὶ οἱ τὰς μητρικὰς αὐτῶν ἐπιμαίνόμενοι 40, τῆς κανόνι ὑπόκεινται, ὡς καὶ οἱ τὰς ἐκ τῶν ἀδελφῶν συμμιζνόμενοι. Ὁ δὲ τῆς ἐν Νεοκκισχεῖα συνόδου β', σὺν δυσὶν ἀδελφοῖς γεγαμημένην ἐξωθεῖσθαι τῆς Ἐκκλησίας ἕως θανάτου κελεύει. μὴ πειθόμενην λύσαι ἠλαδῆ τὸν γάμον. Νόσφ δὲ περιπεσοῦσα τῆς θανάτου ἀπειλούσῃ, εἰ ἐπαγγέλλεται ὡς βίασασα λύσει τὸν γάμον, προσδέχεσθαι εἰς μετάνοιαν. Εἰ δὲ καὶ τὴν γυναῖκα τελευτήσαι συμβαίῃ, ἢ καὶ τὸν ἀνδρᾶ, ἔτι τῆς τοιαύτης παρηνομίας ἐνισχημένους, δυσχερῆς ἢ μετάνοια τῆς περιλειφθέντι ἐλίγχεται γὰρ, ὡς οὐκ ἂν ἀπέστη τῆς ἀμαρτίας, εἰ ἔτι περιῖν τὸ ἀποιχόμενον πρόσωτον. Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ καὶ ἰδικῶς περὶ τίνος ἐκπεφώνηται, ὅς κόρην μὲν τινὰ ἐμνηστεύσατο, τῆς δὲ ταύτης ἀδελφῆς συμπαρεῖς, ἐγκύμονα ἐποίησατο. Μετὰ δὲ τοῦτο γήμντος αὐτοῦ τὴν μνηστῆν, ἢ φθαρεῖσα ὑπὸ τῆς λύπης ἀπέγχετο. Τοῦς οὖν συνειδότες ἐψηφίσαντο οἱ Πατέρες ἐπὶ δέκα ἔτη μὴ κοινωνῆσαι ἢ συνειδότες δὲ εἰσιν, οἱ συμπράξαντες, οὐ μὴν οἱ ἔχοντες ἀπλῶς εἰδῆσιν, καὶ κωλύσαι μὴ δυνάμενοι ἢ ἐπὶ γὰρ τῶν ἀθεμίτων πράξεων οὐχ ἤττον οἱ συνεργοῦντες τῶν αὐτοργῶν τιμωροῦνται. Ὁ δὲ ια' τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξάνδρειας τοῦς κληρικούς κελεύει μὴ ἀπιέναι καλουμένους εἰς γάμον, εἰ πύθοίντο εἶναι παράνομον, ἐλγῆς χάριν καὶ προσφορᾶς. Πολλοὺ γὰρ δεῖ μετ' ἱερολογίας ζευγύναι τοὺς οὕτω γῆμι προελομένους, ἢνα μὴ ἄλλοτριαις κοινωνήσωσιν ἀμαρτίας. Ὁ ἀθέμιτος οὐ βεβαιούται φάμος. Διὰ τοῦτο ἐὰν πρὸς κατηγορίας λυθῆ, συγχωρεῖται ἢ ποιηθῆ. Ἐπὶ τοῦ ἐν ἀγνοίᾳ γενομένου ἀθεμίτου γάμου, δίδωσι συγγνώμην καὶ ἢ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἢ ἐπινύθωσις τοῦ ἀμάρτηματος. Καὶ μάλιστα, εἰ μὴ πω 41 τῆς αὐτοῦ κατηγορήσεν. Οἱ αἰμομιχταί, εἴτε γονεῖς πρὸς τέκνα, ἢ τέκνα πρὸς γονεῖς, ἢ ἀδελφοὶ πρὸς ἀδελφὰς, εἴφει τιμωρεῖσθωσαν. Οἱ δὲ κατὰ ἄλλην συγγένειαν πρὸς ἀλλήλους συμπεριόμενοι, τούτεστι πατήρ εἰς γυ-

tamen, ut a nefario conjugio prius discedant. Canon autem XLVII Basilii magni hominem, qui cum sorore sua rem habuerit, in annos viginti, sicut et homicidam, a communione rejicit. Item LXVIII canon : Si deprehensum fuerit, inquit, matrimonium contrahi ex cognatione prohibita, pœnæ adulterorum irrogabuntur.

Quæ quidem sunt, a communione ad xv annos exclusio, matrimonio prius dirempto. Canon vero LXXV ait : Qui cum sorore sua, eodem nata patre vel matre, sese polluit, etiam extra precautionis ædem expellatur, inquit, donec ab incesto et nefario concubitu discesserit. Cum autem abstinerit, et recte pœnitentiam egerit ; duodecim annis exactis, communionem sacram impetret. Canon LXXVIII : Qui duas sorores in matrimonium accipit, licet diversis temporibus, postquam diremptæ fuerint incestæ nuptiæ, adulterii judicio tenentur. Canon LXXVI : Eadem, inquit, ratio sit etiam in iis, qui nurus suas ducunt uxores. Canon LXXIX : Etiam ii, qui cum novercis suis sese polluant, canone tenentur eodem, quo et illi qui cum suis sese sororibus inquinant. Concilii vero Neocæsariensis canon secundus mulierem cum duobus nuptam fratribus usque ad mortem expelli Ecclesia jubet, si parere scilicet nolit in dirimendo matrimonio. Si tamen in morbum inciderit, qui mortem minitetur, ac polliceatur se, postquam convaluerit, nuptias dirempturam, admittendam esse ad pœnitentiam. Quod si vel mulierem, vel virum, obire mortem contingat, dum adhuc tali facinore sunt implicati, difficilis pœnitentia superstiti personæ relinquitur. Arguitur enim, quod a peccato discessura non fuerit, si adhuc superstes esset persona defuncta. Canon autem XXV Ancyranae synodi de quodam peculiariter est pronuntiatus, qui puellam sibi quamdam desponderat, ut reposte cum ejus sorore habita, prægnantem hanc fecerat. Deinde celebratis cum sponsa nuptiis, stuprata soror animi dolore mota laqueo vitam finierat. Itaque conscios in annos decem arcendos a communione, Patres statuerunt. D Conscii vero sunt, faciioris participes, non qui simpliciter rei notitiam habebant, et prohibere non poterant. Nam in nefariis actionibus non iniustus illi, qui factum adjuvant, quam qui ejus auctores sunt, puniuntur. Canon vero undecimus. Timothei Alexandrini episcopi præcipit, ut clerici, cum invitantur, minime nuptias adeant, si nefarias esse cognoscant, precum et oblationis causa. Tantum abest, ut votis sacris intervenientibus eos conjungere debeant (20), qui nuptias hujusmodi contrahere volunt, ne participes alienorum peccatorum fiant. Incestum matrimonium non confirma-

VARIÆ LECTIONES.

38 φονεῖα. 39 ἀπωθῆ τῆς. 40 ἐπιμιζνόμενοι. 41 εἰ μὴ πω τὰς.

NOTÆ.

(20) l. 38. § *Idem Pollioni*. D. ad l. Jul. *De adult.*

tur. Ideoque si ante accusationem solum sit, A pœna remittitur. In nuptiis incestis per ignorantiam contractis, veniam dat tam Ecclesia, quam peccati correctio. Præsertim, si nec dum qui eas accusavit. Qui se proprio sanguini miscent (21), sive parentes cum liberis, sive liberi cum parentibus, vel fratres cum sororibus, gladio puniuntur. Qui autem ex alio cognationis gradu invicem sibi stuprum intulerint, veluti pater nurui, vel filius uxori patris, hoc est, novercæ, vel vitricus privignæ, vel frater uxori fratris, vel patruus aut avunculus filiæ fratris aut sororis, vel filius fratris aut sororis, amitæ vel materteræ. vel qui duabus sororibus, aut matri externæ ac illius filiæ sciens ita se miscet; his simul, et mulieribus, quas stuprarunt, verberatis, nares B abscinduntur (22). Qui matrimonio junguntur, vel aliter complexu carnis sese stuprant patruales, et ex eis prognati liberi dnntaxat, vel pater et filius cum matre ac filia, vel duo fratres cum duabus sororibus, vel duo fratres cum mare ac filia, præter separationem etiam verberantur (23). Qui cum sua commatre vel nomine conjugii, vel etiam aliter clam rem habet, una cum ea nares amittat. Quod si commater alteri viro nupta sit, hoc etiam amplius verberantur.

De his qui matrimonio sibi covulant Deo consecratis.

Canon quartæ synodi decimus sextus ait, virginem, quæ Domino Deo se dicaverit, itidemque solitarium, non habere licentiam contrahendi nuptias. Quod si promissa violarint, a communione sacra segregandos. Tempus autem pœnitentiæ ipsorum, ioci episcopus pro cujusque dispositione constituat. Nam et Gregorius ille Thologus ait : Si sponsiones erga homines facias firmat Deus interveniens, quantum periculum fuerit, si pactorum, quæ cum C ipso Deo fecimus, violatores inveniamur? Canon autem iv, synodi sextæ, eum, qui cum muliere Deo consecrata coit, sive scilicet illa sit virgo, sive vidua, abdicat officio, si sit clericus; sin laicus, relegat. Lex quidem aliam pœnam infligit. Cæterum quæ nunc dicturi sumus ex sequentibus hic canonibus, ita quidem damnavit rerum vicissitudo, non amplius ut in usu sint, sed exponantur tamen. xv canon synodi quartæ : Non ordinator, inquit, mulier diaconissa prius quam ad annum quatuagesimum pervenerit. Quæ vero post ordinatiem contumelia gratiam divinam affecerit, et nuptiis sese tradiderit : tam ipsa percutitur anathemate, quam qui stupuri cum ea consuetudinem habuit. Basilii magnus in canone xxiv : Licet, inquit, viro factu viduo nulla lex incumbit, quæ secundas ei nuptias prohibeat, excepta duntaxat pœna digamorum : tamen eam mulierem, quæ viduarum in ordinem cooptata, deinceps nupserit, vitandam Apostolus statuit, nec alendam ab Ecclesia.

Sexaginta vero amorem mulier, si secundas ad

« Περὶ τῶν ἐπὶ γάμῳ λαμβανόντων τῷ Θεῷ ἀφιερωμένων »

Ὁ ις' τῆς δ' συνόδου κωνῶν παρθένον φασὶ ἀναθεῖσθαι ἑαυτὴν τῷ Δεσπότην Θεῷ, ὡσαύτως καὶ μοναζόντα, μὴ ἐξείναι γάμῳ προσομιλεῖν· εἰ δὲ παραβῆεν τὰ ὁμολογημένα, τῆς θεῆς ἀφορίζεσθαι κοινωνίας. Τὸν δὲ χρόνον τῆς αὐτῶν μετανοίας ὁ κατὰ τόπον ἐπίσκοπος πρὸς διάθεσιν ἐκάστου οἰκονομήσει. Φησὶ γάρ καὶ ἡ θεολόγος Γρηγορίου ῥωσῆ· Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπέδοι θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος ἂν πρὸς εἰπὴ ἐθέμεθα τὸν Θεὸν συνθηκῶν, τούτων παραδέχαι εὐρισκῆσθαι; Ὁ δὲ δ' τῆς ε' συνόδου τὸν γυναικὶ μὴ γινόμενον ἀφιερωμένη Θεῷ, εἴτε παρθένος εἴη δηλαδὴ, εἴτε χήρα, κληρικὸν μὲν ὄντα καθίρει, λαϊκὸν δὲ ἀφορίζει. Ἄλλως δὲ ὁ νόμος καλεῖται. Τῶν μέντοι τοῖς ἐξῆς βηθισσομένων κωνόσιν, ἐπράξιεν μὲν ἡ τῶν πραγμάτων κατεψηφίστο μετριοκλή, λιγέσθω γε μὴν. Ὁ ιε' τῆς δ' συνόδου κωνῶν, Μὴ χειροτονεῖσθω, φησὶ, γυνὴ διάκονος, πρὶν εἰς τριεσσαροστον αὐτὴν ἔχειν χρόνον. Τὴν δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν εἰς τὴν θεῖαν ὑδρίασσαν χάριν, καὶ γάμῳ ἑαυτὴν ἐπιδοῦσεν, τούτην τε ἀναθεματίζεσθαι, καὶ τὸν αὐτῇ στυφθαρέντα. Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ κδ' κανόνι, Εἰ καὶ ἀνδρὶ, φησὶ, χηρεύσεντι· οὐδέ τις ἐπίκειται νόμος, ὁ κωλύων δευτερογαμεῖν, εἰ μὴ τῶν διγάμων ἐπιτίμιον μόνον· ἀλλὰ γε τὴν αὐτῆς μαι τῶν χηρῶν καταλείπεισιν γυναίκα, ὕστερον γαμουμένην ἔκρινεν ὁ Ἀπόστολος παροῦσθαι, καὶ μὴ τρέφεσθαι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ μέντοι ἐξηκοντούτης εἰ πρὸς δευτέρῳ ἐπο-

VARIAE LECTIONES.

42 οὕτως.

NOTÆ.

(21) *Basilic.* lib. lx, tit. 37, cap. 69. ex impæ alicujus recentioris constitutionibus.

(22) *Dicti* lib. et tit. cap. 70.

(23) *Cap.* 71 *ibid.*

κλίσεις γάμον, τῆς κοινωνίας ἀποκλεισθήσεται, μή-
 χρις ἂν τοῦ πάθους ἀποστῆ, τὸ ἐνζυγὲς τούτου μι-
 σήσασα καὶ ἀκάρτερον. Ἐὶ μέντοι πρὸ ἐξήκοντά φησιν
 ἐτῶν ταῖς χήραις αὐτῆν ἀριθμήσομεν, ἡμέτερον τὸ
 ἔγκλημα, οὐ τοῦ γυναιίου. Οἱ ταῖς μοναζούσας, ἢ
 ταῖς διακόνους, ἢ ταῖς ἀσκητρίδας ἑνασελαίνοντες,
 ὡς εἰς τὴν νόμφην Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ὑδρι-
 ζοντες, ῥινοκοπέσθων αὐτοὶ τε, καὶ αἰς οὗ-
 τοι συνεφάρησαν. Αἱ χειροτονοῦμενοι διάκονοι εἰ
 τολμήσκειν κατιτυγχάνει τὴν χειροτονίαν, προσομι-
 λούσαι γάμῳ ἢ ἄλλῃ βίου πορείᾳ 43, θανάτου γενή-
 σονται ἔνοχοι, καὶ τοὺς αὐτῶν μοναστηρίους, ἢ ταῖς
 αὐτῶν ἐκκλησίαις αἰ αὐτῶν περιουσίαι προσκυρω-
 θήσονται· οἱ δὲ γῆμαί· καὶ φθερῶν αὐτάς τολμήσαντες,
 ὑπεύθυνοί εἰσι ζῆφει, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν τὸ δημόσιον β
 λήφεται.

• Ὅτι οὐ δεῖ γάμους συναλλάττειν μετὰ
 αἰρετικῶν. •

Ὁ μὲν ἰδ' τῆς δ' συνόδου κανὼν ὀρθοδόξους κλη-
 ρικούς αἰρετικῶν συνάπτεισθαι γυναικί πάντῃ ἀπει-
 ρηκε. Τῶν δὲ ἤδη συνψηκῶτων τοὺς πατέρας τῆ καθ-
 ολικῆ Ἐκκλησίᾳ κελεύει προσάγεσθαι. Καὶ εἰ μὲν
 ὑπὸ αἰρετικῶν, ἔτυχον βαπτισάμενοι, ὡν τὸ βάπτισμα
 τοὺς ὑγιῶς φρονοῦσιν ἀπόδλητον, ἄνωθεν βαπτίξ-
 σθαι· εἰ δ' οὐκ, μόνῃ τῷ θεῷ χρεῖσθαι μύρῳ. Εἰ
 δὲ μήπω βαπτισματος σφραγίδι ἐνεστημάνθησαν, μηκέτι
 ὑπὸ αἰρετικῶν βαπτίξασθαι. Ἀλλὰ μὴν μηδὲ γαμι-
 κῶς συνάπτειν τούτους αἰρετικοὺς, μήτε μὴν Ἰου-
 δαίους, μὴθ' Ἑλλήσιν. Αἰρετικοὺς μὲν τοὺς τὸ κατ' C
 ἡμᾶς δεχομένους μυστήριον λέγω, ἔν τισι δὲ σφαι-
 λομένους τοὺς ὀρθοδόξους. Ἰουδαίους δὲ, τοὺς χρι-
 στοκτόνους· καὶ Ἑλλήσιν, τοὺς περιφανῶς ἀπίστους
 καὶ εἰδωλομανίαν νοσοῦντας. Εἰ δ' ἴσως ὁ αἰρετικὸς
 ἢ ὁ ἄπιστος συνθέσθαι τῇ ὀρθοδόξῃ ἐπαγγέλλεται
 πίστει, τὸ μὲν συνάλλαγμα, φησί, προδινέτω, ἢ δὲ
 γε συνάψει ὑπεριθέσθω, μέχρις ἂν καὶ τὰ τῆς
 ἐπαγγελίας ἔργοις βεβαιωθῇ. Ταῦτα καὶ τῶν Λα-
 τίνων ποιῶν εἰσπράττονται οἱ ὀρθοδόξους ἐπαγγέσθαι
 γυναικας αἰρούμενοι. Οἱ δὲ μὴ πειθόμενοι τούτοις,
 κοινωνικοὺς ἐπιτιμίοις ὑποκείνται· σὺν τῇ δικλῦσει
 γὰρ τοῦ γάμου καὶ ἐπιτιμῶνται οἱ παραδόντες.
 Ὁ δὲ τῆς ἐν Λαοδικεῖα δέκατος. Οὐ δεῖ, φησί, τοῦ
 τῆς Ἐκκλησίας ἀδικήρωος πρὸς κοινωνίαν γάμου τὰ
 αὐτῶν τέκνα συνάπτειν αἰρετικοὺς. Ὁ δὲ κατ' τῆς
 ἐν Κερθραγένη συνόδου τε τένα τῶν κληρικῶν
 ἔθνικοις, ἢ ἰσὺν ἀπίστοις, ἢ αἰρετικοὺς γαμικῶς
 ἀπαγορεύει συνάπτεισθαι. Ὁ δὲ δεῦτερος τῆς ἐκτῆς
 συνόδου οὕτω κατὰ ῥήμα θεσπίζει· Μὴ ἐξέστω
 ὀρθοδόξον ἄνδρα αἰρετικῆ συνάπτεισθαι γυναικί·
 μήτε μὴν αἰρετικῶν ἀνδρῶν γυναικας ὀρθοδόξον συζεύ-
 γασθαι. Ἀλλ' εἰ καὶ φανεῖται τοιούτων ὑπὸ τινος
 τῶν ἀπάντων γενόμενον, ἄκουον ἡγεῖσθαι τὸν γά-
 μον, καὶ τὸ ἄθεσμον διαλύεσθαι συνοικέσιον. Οὐ γὰρ
 χρῆ τὰ ἄμικτα μιγνόναι, οὐδὲ τῷ προδότην λόγον
 συμπλέεσθαι, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ μερίδι τὸν τῶν

nuptias respiciat, excludetur a communione, donec
 ab hoc vitio semet abstinerit, p. culum et impuri-
 tatem ejus exsecrata. Quod si nosmetipsi ante an-
 num sexagesimum inter vi. uas eam retulerimus;
 crimen nostrum est, non mulierculæ. Qui solita-
 riam vitam agentibus, aut diaconissis, aut pietatis
 exercitia tractantibus struprum intulerint; velut in
 Ecclesiam Dei, quæ Christi sponsa est, injurii;
 tam naribus ipsi priventur, quam quæ stupri con-
 suetudinem cum eis habuerint. Diaconissæ, quæ
 ordinantur, si ausæ fuerint ordinationem de hone-
 stare, vel matrimonium, vel aliud iter vitæ se-
 ctando, mortis reæ fient, et monasteriis earum,
 vel earum ecclesiis, facultates addicentur. Qui
 autem ipsas uxores ducere, vel stuprare fuerint
 ausi: gladii pœnam mereantur, et facultates eorum
 fiscus accipiet.

Nuptias cum hæreticis non esse contrahend. is.

Canon iv synodi quartæ vetat, nec clerici ortho-
 dovi cum mulieribus hæreticis ullo modo matri-
 monia contrahant. Eorum vero liberos, qui jam
 eodem in contubernio vixerint, ad Ecclesiam catho-
 licam adduci jubet. Ac si quidem ab hæreticis
 jam baptisati fuerint, quorum baptismæ sanam
 sententiam sequentibus rejiculum est, denuo baptis-
 sari: sin autem, unguento sacro duntaxat ungi.
 Quod si necdum sigillo baptismatis signati, non
 amplius ab hæreticis eos baptisandos esse. Quin
 etiam ne conjugia quidem hos contrahere debere
 cum hæreticis, nec cum Judæis, nec cum paganis.
 Hæreticos appello, qui fidei nostræ mysterium qui-
 dem amplectuntur: sed in quibusdam ab ortho-
 doxis aberrant: Judæos, Christi parricidas: paga-
 nos, qui manifesto sunt increduli, et in sane cultu
 idolorum infecti. Quod si forte vel hæreticus, vel
 incredulus quispiam, ad fidem orthodoxam acces-
 surum se polliceatur; ipse quidem, inquit, contra-
 ctus procedat: sed copulatio matrimonia tantisper
 extrahatur, donec præmissa factis confirmata
 fuerit. A Latinis etiam, ut eadem hæc faciant, ex-
 igitur; si qui eorum orthodoxas uxores ducere
 velint. Qui autem his non obtinuerint, pœnis
 canonicis obnoxii sunt. Nam præter solutionem
 matrimonii, violatores etiam puniuntur. Laodicensæ
 vero synodi decimus canon: Ecclesiæ consortes,
 inquit, indifferenter liberos suos ad matrimonii
 societatem cum hæreticis copulare non oportet.
 Canon xxi concilii Carthaginensis, ne liberi cleri-
 corum cum paganis, hoc est, infidelibus, aut hære-
 ticis matrimonii lege jungantur, prohibet. Se-
 cundas autem sextæ synodi, sic ad verbum sancit:
 Non fas sit, ut cum hæretica muliere vir ortho-
 doxus matrimonium coeat: nec ut hæretico viro
 mulier orthodoxa nubat. Imo, si visum fuerit ali-
 quid hujusmodi a quocunque factum, irritæ ducan-

VARIÆ LECTIONES.

tur nuptiæ, et nefarium matrimonium distrahatur. Quippe non miscenda misceri non debent, ne clupsus cum ovicula copulandus, nec cum portione Christi sors peccatorum. Si quis autem a nobis definita transgressus fuerit, segregatur. Quippe si secundum legem civilem (24), matrimonium definitur esse societas et consortium divini ac humani juris, quomodo consentire queant inter se, qui de maximis animi dissident affectu? qui contraria circa fidem sentiunt? Quapropter etiam post nefarii matrimonii diremptum, transgressores vult pœna segregationis, affici. Et hæc quidem de iis, qui jam matrimonio copulati sunt, una parte decretis hæreticis addicta, altera rectam fidem colente. Quod si utraque pars, inquit, cum ab initio coirent et in matrimonium, ab orthodoxorum aliena cœtu erat; deinde una veritatem agnovit, altera tenebris impietatis adhuc serviente: non propterea matrimonium dissolvetur, quemadmodum in epistola prima ad Corinthios magnus ille Paulus statuit. Quippe si fidelis uxor cum infideli marito cohabitare velit, vel e contrario, vir fidelis cum infideli muliere, ne distrahantur. Quippe sanctificatus est maritus infidelis in muliere, ac vice versa. Vide tamen, quo pacto divinus hic Apostolus quasi condensatione quadam utens. Si pars fidelis, inquit, infideli cohabitare velit. Quo fit, ut si cohabitare nolit, matrimonium sine dubio solvendum sit. Per versus autem ipse sum hæc fuisse principii, et quasi primordiorum prædicationis. Hodiernam vero faciem rerum quod attinet, qui fieri potest, ut Judæus, vel Agareus baptizatus, cum non baptizata uxore amplius habitet, vel baptizata cum eo, qui fidem nostram non est amplexus? Quale quiddam patriarchæ Theodoti tempore contigit. Nam buccinator quidam imperatoris baptizatus, scripto patriarchali separatus fuit ab uxore, quæ non volebat obtemperare marito, multum eam obsecranti, pietatis ut professionem amplecteretur. Canon vero xxxi Laodicenæ synodi: Non oportet, inquit, omni cum hæretico matrimonium contrahere, nec filios vel filias nuptum collocare, metuentes, ne pravam ipsorum sententiam addiscamus: sed ita potius rem agamus, si futu pum polliceantur, ut Christiani fiant. Quod hic dicitur, Non oportet omni cum hæretico, tantumdem est, ac si dicas, Nullo cum hæretico. Peculiaris enim hæc Scripturæ sacræ loquendi ratio est, velut in hoc: Absit a te metus, cum homo dives sit. Quia cum moritur, non auferet omnia. Quippe fieri non potest, ut auferat aliqua. Item alibi. Non enim frustra condidisti omnes filios hominum. Quippe non etiam aliqui sunt, qui frustra sint conditi. Nam impium fuerit, hoc existimare. Judæus Christianum non ducat uxorem, nec Christianus Judæam; nec hæreticus et alienus a fide cum Christianis ex ulla occasione matrimonium contrahat (25).

Quibus ex causis matrimonium solvatur.

De matrimonii solutione multis in locis multa

• Ο γάμος ἐκ ποίων αἰτίων λύεται 44. »

Περὶ τῆς τῶν γάμων διαλύσεως ἐν πολλοῖς τοῖς ὁ

VARÆ LECTIONES.

44 αὶ αἰτίαι, δι' ἃς χωρίζεται ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός.

NOTÆ.

(24) l. 1 D. *De rit nupt.*

(25) l. 6. C. *De Judæis et cœlic.*

πολὺς διεξίσει νόμος. Τελικώτερον δὲ ἡ Ἰουστινιανῶν ἀνείος νεκρᾶ, ῥητῶς τὰς αἰτίας ἐκτιθεμένη, δι' ἧς ὁ ἀνὴρ ἢ ἡ γυνὴ βεπούδιον δύνανται πέμπειν. ἦτοι ἀποστᾶσιον τῶ ἁμοζύγῳ, καὶ τὴν προτὶκα ἀποκερδαίνειν, φυλαττομένης τῆς ἐπ' αὐτῇ δεσποτείας τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γάμου παισίν, ἢ παιδῶν οὐκ ὄντων, ἀπολαύειν καὶ τῆς δεσποτείας τὸ ἀναίτιον πρόσωπον. Εἰ γὰρ καὶ πάλαι τοῖς ἀνθρώποις ἐξῆν καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν νόμων καὶ ἐξ ἔθους μακροῦ ἀναίτιως λύειν τὰ συνοικέσια, ὥστε λέγειν τὸν ἀνδρᾶ τῇ ἁμοζύγῳ · « Γύναι, πράττε τὰ σά » · καὶ ταύτην ἐκέλευε · « Ἀνερ, πράττε τὰ σά. » Καθὰ δὲ καὶ τοῖς τῶν Ἑβραίων ἀνδράσι πάλαι νενομοθέτητο, βιβλίον πέμπειν ἀποστᾶσιον τῇ γυναικί · ἀλλὰ τούτων εἶναι τοῦτο παρὰ Χριστιανούς ἀνήρηται. Αἰτίαι δὲ πρὸς τῶν εὐσεβῶν ἠριθμηται βασιλέων ὀνομαστί, δι' ἧς καὶ μόνας τὸν γάμον ἔξεστι διαλύειν, καὶ μιᾶς ἄνευ ἐκείνων, ἀθέμιτον δικασθῆναι.

α'. Καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ πέμπει βεπούδιον τῇ γυναικί, καὶ τὴν προτὶκα ταύτης ἀποκερδαίνει, ὡς εἴρηται διὰ τὰς αἰτίας ταύτας.

β'. Εἰ συνοιδεῖ τις ἢ γυνὴ τῇ βασιλεῖ ἐπιδοουλεύοντα, καὶ τῷ ἰδίῳ μὴ ἐφανερώσεν ἀνδρῶ.

γ'. Εἰ κατηγορεῖται μοιχείας κατὰ τῆς γυναικὸς γένοιτο, καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἀπελεγχθεῖ μοιχευθῆναι πρῶτον.

δ'. Ἐὰν οἰμώδηποτε τρόπον τῇ ζωῇ τοῦ ἀνδρὸς ἐπιβουλεύσῃ, ἢ ἄλλοις τοῦτο ποιούσιν συνειδεῖται, τοῦτο μὴ φανερώσῃ.

ε'. Ἐὰν ἀνδράσι ξένους παρὰ γνώμην τοῦ ἀνδρὸς συμποσιάζῃ ἢ συλλούεταί.

ς'. Ἐὰν ἐξω τοῦ οἴκου μένη παρὰ γνώμην τοῦ ἀνδρὸς. Εἰ μὴ που τυχὸν παρὰ τοῖς ἰδίῳις γονεῦσιν ἢ αὐτὸς χωρὶς τῶν εἰρημένων αἰτιῶν ἐξωθήσῃ, καὶ γονεῶν αὐτῇ μὴ ὑπαρχόντων, ἐξω τὴν νύκτα διαβιάσῃ.

ζ'. Ἐὰν ἵππικοῖς, ἢ θεάτροις, ἢ κυνήγιοις 45 παραγένηται ἐπὶ τῶ θεωρῆσει, ἀγνοοῦντες ἢ κωλύοντος τοῦ ἀνδρὸς.

Τὸ μέντοι Γρατικὸν τὸ λέγον, μὴ ἐπιστρέφειν τὴν μοιχευθεῖσαν πρὸς τὸν ἐπιτῆς ἀνδρᾶ, περὶ ἀνδρὸς νόει, μὴ θέλοντος ἐναλαβεσθαι ταύτην, Εἰ γὰρ συγκρατεῖ τὸ ἔγκλημα ὁ ἀνὴρ, ἀκωλύτως αὐτὴν ἐντὸς διετίας ἀναλαμβάνει, κατὰ τὴν Ἰουστινιανῶν νεκρᾶ, καὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.

Ἡ δὲ γυνὴ πέμπει βεπούδιον τῷ ἀνδρὶ, διὰ τὰς αἰτίας ταύτας, δυναμένη ἀναλαβεῖν τὴν τε ἐπιτῆς προτὶκα, καὶ τὴν διὰ τοὺς γάμους δωρεάν τοῦ ἀνδρὸς, ὁμοίως τοῖς παισὶ φυλαττομένης τῆς ἐπὶ τῇ δωρεᾷ δεσποτείας, ἢ παιδῶν οὐκ ὄντων, ἔχειν καὶ τὴν αὐτῆς δεσποτείαν.

α'. Ἐὰν τι κατὰ τῆς βασιλείας ἢ αὐτὸς βουλευθῆ-

legest tractant. Sed perfectius Novella Justiniana, quæ diserte causa exponit (26-29), ob quas maritus aut uxor repudium conjugii mittere potest, ac dotem lucrari, proprietate tamen ejus susceptis ex eodem matrimonio liberis solva; vel liberis nullis existentibus, expers culpæ persona proprietate quoque frui potest. Nam olim licet mortalibus permissum erat tam ex priscis legibus, quam longa consuetudine, matrimonia impune solvere, ut scilicet vir conjugii diceret (30): *Uxor, tuas ipsa res tibi agito*: ac vicissim hæc illi: *Tuas, marite, tibi agito*: quemadmodum apud Hebræos etiam olim lege receptum erat, ut uxori libellum repudii maritus mitteret: tamen ut nunc comparatæ res sunt, apud Christianos hoc abrogatum est. Causæ vero nominatim enumeratæ sunt religiosi imperatoribus ob quas solas matrimonium solvere licet, cum absque harum una, nefarium sit dirimi.

1. Ac maritus quidem uxori repudium mittit, et dotem ejus lucratur, uti dictum est, propter has causas:

2. Si quibus adversus majestatem principis ineuntibus, consilia mulier conscia sit, idque marito suo non patefecerit.

3. Si adulterii mulier accusata, et secundum leges adulterii convicta fuerit.

4. Si quocunque modo vitæ mariti fuerit insidiata, vel cum aliis id molientibus esset conscia. marito non patefecerit.

5. Si contra mariti voluntatem cum viris extraneis competet, aut lavet.

6. Si contra mariti voluntatem extra domum maneat, nisi forte apud suos parentes, vel ab ipsomet absque causis indicatis expulsa, parentibus ei nullis existentibus, foris noctem transegerit.

7. Si ad circenses, vel spectacula, vel arenas (31) accedat spectandi causa, ignorante vel prohibente marito.

Cæterum scripturæ dictum illud, quo traditur, adulterio pollutam ad maritum suum non redire de marito intellige, qui eam non vult recipere. Quippe si maritus crimen condonat, citra prohibitionem intra biennium eam recipit, secundum novellam Justiniani (32), et Leonis illius sapientis.

Uxor autem marito repudium mittit propter has causas, cum et dotem suam, et donationem viri propter nuptias, recipere possit, liberis consimiliter in donatione conservanda domino sive proprietate, vel liberis non existentibus, etiam dominium ejus habere.

1. Si adversus majestatem principis vel ipse

VARIÆ LECTIONES.

45 Κυνήγιον λέγει τόπον, ἐνθα τὸ παλαιὸν ἐθηριομάχουν.

NOTÆ.

(26-29) Novella cxvii, cap, 8.

(30) l. 2. D. De divorc.

(31) Arenam vocat locum in quo cum bestis

olim pugnabant.

(32) Novella 134. c. 10, § Adulteram.

quid molitus fuerit, vel aliquibus molientibus ipse A conscius, id principi non patefecerit vel per se, vel per quamcunque personam.

2. quocunque modo vitæ conjugis insidiatus fuerit.

3. Si pudicitia conjugis insidias struens, allis eam stuprandam tradere conatus fuerit.

4. Si maritus, uxore adulterii accusata, rem non probaverit.

5. Si alia cum muliere coeat in eadem domo, vel eadem civitate, ac monitus ab uxore, vel parentibus ejus, vel quovis alio, non velit abstinere.

In his non solum donationem ante nuptias maritus loco pœnæ amittit, verum etiam trientem reliquarum ipsius facultatum; præterquam quod eas quoque pœnas sustinet, quas ipsa mulier erat latura, si condemnata fuisset. Non tamen aut mulier arbitrato suo divertere potest a marito, aut maritus ab ipsa, sine judicio et sententia judicis: diversæ Justiniani Novellæ statuunt. Ac propterea qui ducit uxorem non ita diremptam, adulterium committit.

Solutio matrimonii citra pœnam, deque matrimonio quod exercitationis piæ causa solvitur.

Absque pœna matrimonium solvitur (33), cum elapso triennio, maritus cum uxore coire nequit, licet ipse divortium fieri nolit: manentem peres virum donatione ante nuptias, nec quidam suarum rerum pœnæ loco amittente. Solvitur etiam C matrimonium, cum (34) altera pars exercitio sacro se dedit, ad viam meliorem transiens, et vitam in puritate degendam eligens. Tunc enim tam virum, quam mulierem, ad præclariora se conferente n, divertendi potestatem habere jubemus, exiguo quodam desertæ parti solatio relicto.

Quidquid enim contrahentes pacti sunt, ut a morte lucro alterius cederet; id habere oportet ab altero desertum, sive vir, sive mulier sit: quando et ipse quantum quidem attinet conjugem, mori videtur; alterum iter vitæ cum altero commutans. Etenim tonsura recte fit etiam alterutro conjugum invito. Dicimus etiam, bona gratia fieri divortium. Persona quoque derelicta potest aliud ad matrimonium accedere. Sed hoc uxori episcopi ordi nati non est datum. Ideoque cum ejus consensu fieri ordinationem oportet, atque ita sequi tonsuram: ejus citra recusationem Solvitur etiam matrimonium (35), cum maritus aut uxor in captivitate venerit, ac per quinquennium non constet, num vivat. Si vero præter statutas, inquit, anobis cau-

τα, ἢ τοῦτο τισι βουλευομένοις συνειδώς, μὴ ἐπαρώση τῇ βασιλείᾳ ἢ δι' ἐαυτοῦ, ἢ δι' οἰουδὲν προσώπου.

β'. Ἐὰν οἰμώδηποτε τρόπον ἐπιβουλεύσῃ τῇ ζωῇ τῆς γυναικός.

γ'. Ἐὰν τῇ τῆς γυναικός σωφροσύνῃ ἐπιβουλεύσῃ, ἄλλοις αὐτὴν εἰς τὸ μοιχευθῆναι ἐπιχειρήσῃ προσδοῦναι.

δ'. Ἐὰν κατηγορήσας αὐτῆς ὁ ἀνὴρ ἐπὶ μοιχείᾳ, μὴ ἀποδείξῃ.

ε'. Ἐὰν ἐτέρᾳ συνεισέρχῃται γυναικὶ ἐν τῷ αἰσῶ οἴκῳ ἢ τῇ αὐτῇ πόλει, καὶ ὑπομνησθεὶς παρ' αὐτῆς ἢ τῶν γονέων αὐτῆς, ἢ δι' οἰουδὲν ἑτέρου, ἀποσχίσθαι μὴ βούληται.

Ἐπὶ τούτοις μὴ μόνον τὴν πρὸ γαμοῦ δωρεὰν ὁ ἀνὴρ ζημιούεται, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τρίτον ἐκ τῆς ἑλλης αὐτοῦ περιουσίας, καὶ τὰς τιμωρίας ἀφίσταται 46, ἃς ἐμείλλεν ἢ γυνὴ καταδικαζομένη. Πλὴν οὕτω ἢ γυνὴ ἀ' τονόμῳ; ἀναχωρεῖν δύναται τοῦ ἀνδρός, ὅτε οὕτως ἐκείνης, χωρὶς κρίσεως καὶ ψήφου τῶν δικαστῶν ὡς διάφοροι τοῦτο θεσπίζουσιν Ἰουστινιανοὺ νεκροί. Διὰ τοῦτο ὁ γαμήσιος τὴν μὴ οὕτως ἀπολυθεῖσιν, μοιχεύεται.

ε Ἄσις γάμοῦ ἀζήμιος, καὶ περὶ τοῦ δι' ἀσκησιν λεομένου γάμοῦ 47. ο

Ἀζημίως δὲ λύεται γάμος, ὅτε τριετίας παρελθούσης ὁ ἀνὴρ οὐχ οἶος τε εἶη συνεῖναι τῇ γαμετῇ ὃ εἰ καὶ αὐτὸς τὴν διαζεύξιν οὐχ αἰρεῖται, μενούσης παρὰ τὸν ἀνδρὶ τῆς πρὸ τοῦ γάμοῦ δωρεῆς, μηδὲν οἴκοθεν ζημιουμένην. Λύεται γάμος καὶ δευ- C ἀσκησιν θάτερον ἔλθῃ τῶν μερῶν, πρὸς τὴν ἐπὶ τῇ κρείττω μεταβαίνον ὁδῷ, καὶ τὸν 48 ἀμείνω βίον αἰρούμενον. Τηνικῶτα γὰρ κελεύομεν, παρῆρσθαι εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ πρὸς τὰ βελτίω 49 μεθισταμένους, διαλύειν τὸ συνοικίσιον, μετὰ τῶν βραχέως ὑπολιμπανομένης τῇ καταλειμμένην παραμυθίας.

Ὅπερ γὰρ ἂν συμφωνήσειεν οἱ συμβάλλοντες ἐπὶ τελευταίας γενέσθαι κέρδος, τοῦτο ἔχειν δεῖ τὸν καταλειμμένον παρὰ θάτερον, εἴτε ἀνὴρ, εἴτε γυνὴ καθεστῆχοι. Διὸ 50 καὶ οὕτως, τότε ἐπὶ τῷ συνοικίσιοντι, δοκεῖ τελευταῖον, ἐτέρῳ ἀπὸ ἐτέρου βίου πορεῖν ἐλόμενος. Ἢ γὰρ ἀπόκαρσις καὶ ἕστος θάτερον τῶν ὁμοζύγων γίνεται ἀσφαλῶς. Καὶ λέγο- D μεν, ἀγαθῇ χάριτι τὴν διαζεύξιν γίνεσθαι. Καὶ τὸ περιλειφθῆναι πρόσωπον δύναται πρὸς ἐτέρῳ ἐξελθῆναι. Ἀλλὰ τῇ τοῦ χειροτονηθέντος ἐπιτάξει γυναικὶ τοῦτο οὐ δέδοται. Καὶ διὰ τοῦτο μετὰ συναίσεως αὐτῆς δεῖ γίνεσθαι τὴν χειροτοσίαν, καὶ οὕτως ἐπακολουθεῖν ἀπαραίτητως τὴν ταύτης ἀποκρίσιν. Λύεται γάμος καὶ δεῖν ἀίχμαλωτος γίνεσθαι ὁ ἀνὴρ, ἢ ἡ γυνὴ ἂν ἄλλον ἐν ἐπὶ παντασίαν, ἢ

VARIAE LECTIONES.

46 ὑφίσταται. 47 αἰ αἰτίαι, δ' αἰ χωρίζεται ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικός. 48 ἐν ἀγνείᾳ. 49 μεθισταμένους 50 δίδωσι.

NOTÆ.

(33) Novella 22, cap. 6.

(34) D. novel. c. 30.

(35) D. novel. 22, cap. 7.

ζῆ. Εἰ δὲ παρὰ τὰς ὑφ' ἡμῶν, φησί, διωρισμένας αἰτίας τολμήσουσι τινες διαλύειν τὸν γάμον, κελύομεν, εἰ μὲν κατιόντας ἔχουσιν εἴτε ἐξ αὐτοῦ, εἴτε ἐξ ἄλλου γάμου, τὰς αὐτῶν οὐσίας ἐκείνοις δίδουσαι, καὶ αὐτοὺς εἰς μοναστήριον (36)..... δίδουσαι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν. Εἰ δὲ μὴ ἔχουσιν κατιόντας, ἀλλὰ ἀνιόντας. τούτους τὸ τρίτον μέρος τῆς οὐσίας αὐτῶν λαμβάνειν, εἰ μὴ τῇ λύσει τοῦ γάμου συνήνεσαν. Εἰ δὲ μῆτε ἀνιόντες, μῆτε κατιόντες εἶεν, κελύομεν πᾶσαν τὴν οὐσίαν τοῖς μοναστηρίοις, οἷς ἐνεδλήθησαν, δίδουσαι. Ἀλλὰ καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα συντιθέντας ἀθέμιτα συμβόλια κελύομεν τιτς εἰς τὸ σῶμα ποινῆς ὑποβάλλουσαι. Καὶ εἰς ἔξορίαν πέμπουσαι. Εἰ δὲ οἱ τὸν γάμον λύειν ἐπιχειρήσαντες βουληθεῖεν πάλιν ἑαυτοὺς συνθεῖν, πρὶν ἂν ἐμβληθῶσι μοναστηρίοις, ἄδεια τούτοις δίδουσαι παρ' ἡμῶν, καὶ τὰς ποιεημένας ποινὰς συγχωροῦμεν αὐτοῖς καὶ τὰς ἰδίαις ἔχειν περιουσίας. Τοῦ δ' ἐνὸς προσώπου βουλομένου τὸν γάμον ἀνακαλέσασθαι, εἰ μὴ συναινέσει καὶ τὸ ἕτερον, κατὰ τοῦ μὴ βουλομένου κρατεῖν τὰς ποινὰς. Ταῦτα δὲ κελύομεν γίνεσθαι καὶ κατὰ πρόνοιαν τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων. Εἰ δὲ κατὰ συναίνεσιν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἢ κατ' ἕρποντα σωφροσύνης λυθεῖν γάμος, κελύομεν εὐθὺς ἑκάτερα τὰ μέρη προσέρχεσθαι τῷ μονήρει βίῳ, ἀζημίῳν δηλονότι φυλαττομένων αὐτῶν. Εἰ δὲ τις τούτων ἢ γάμῳ προσέλθοι, ἢ πεινῆ περιπέσοι, τὴν πᾶσαν αὐτοῦ περιουσίαν οἱ πατέρας λήψουσαι· εἰ δὲ πατέρας οὐκ ἔχει, τὸ δημόσιον αὐτὸν διαδέχεται. Ὁ 37^ο τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν· Εἰ ἀναγνώστης, φησί, τῇ αὐτοῦ μεμνηστευμένη πρὸ τοῦ γάμου μιχθεῖν, κάκεινης τούτο ἐλομένης, ἐπ' ἐνιαυτὸν ἀφοριζόμενος εἰς τὸ ἀναγινώσκειν πάλιν ἐπάνεισιν, εἰς μεζζονα μὴ προκόπτων βαθμὸν. Εἰ δὲ μνηστείας χωρὶς συνέλθοι γυναικί, καὶ εἰ λάθῃ αὐτὴν εἰς γυναικῆ λόγους ἴσως μετ' αὐτῆς ἐποιεῖτο, καὶ τῆς τοῦ ἀναγνώστου ὑπηρεσίας ἐκπίπτει. Εἰ δὲ ὑπέρτης ἦτοι ὑποδιάκονος τῷ δευτέρῳ πάθει ἀλοῖα, τῆς ὑπηρεσίας ἐκβάλεται τελείως. Ὁ δὲ ἕνατος τῆς 5^{ης} συνόδου, τὸν εἰς γάμον κοινωνίαν ἀγόμενον τὴν ἑτέραν μεμνηστευμένην, ἔτι τοῦ μνηστευσαμένου περιόντος τοῖς τῆς μοιχείας ὑποβάλλει ἐγκλήμασιν. Εἰ δὲ μὴ γαμικῶς, ἀλλὰ πορνικῶς μετὰ τοιαύτης τις συμβουρείης, καὶ οὗτος ὡς μοιχὸς τιμωρεῖται, καὶ ἡ γυνὴ ὡς μοιχαλῆς. Ὁ δὲ τὴν μνηστείαν ἀγνοῶν, ὡς πόρνος.

ε Περὶ μνηστείας. »

Τὴν γὰρ μνηστείαν οἱ νομοθέται ἐρίζουσι, μνήμην καὶ ἐπαγγελίαν τῶν μελλόντων γάμων, καὶ ὁ μὲν Μωσαϊκὸς νόμος ὡς γάμον τῆ μνηστείαν ἐλογίζετο. Καὶ ὁ τὴν ἄλλω μεμνηστευμένην φθεῖρων, ὡς μοιχὸς ἐκολάζετο. Καὶ ἐπειδὴ τὰ τῆς μνηστείας αἰτίαι συνήρμωτε σύμβολα, καὶ γυναικῆ τὴν μνηστέην προσαγορεύει. Ἐταπεινώσει γὰρ, φησί, τὴν

quidam fuerint matrimonium solvere : jubemus siquidem habeant descendentes vel ex hoc ipso, vel ex alio matrimonio, ut iis ipsorum facultates dentur, et in monasterium ipsi... ex ipsorum bonis tribuantur. Sin descendentes nullos habeant, ut ii tertiam bonorum partem consequantur, si solutioni matrimonii non consenserint. Quod si nec ascendentes, nec descendentes exstent : jubemus omnia bona monasteriis, in quæ conclusi fuerint, attribui. Sub etiam hæc instrumenta nefaria conficientes, subijci pœnis corporalibus, et in exsilium m. tti præcipimus. Sin autem ii, qui divortium facere conati fuerunt, rursus in matrimonium coire voluerint antequam in monasteria missi sint, id agendi licentiam ipsis concedimus, et prædictas pœnas eis remittimus, adeoque facultates suas retinere poterunt. At una persona matrimonium revocare volente, si altera quoque persona non consenserit, adversus eam pœnæ ratæ sint, quæ renuit. Hæc autem fieri jubemus interveniente providentia religiosissimorum episcoporum. Quod si per consensum utriusque partis vel amore pudicitiae matrimonium solutum fuerit : jubemus, ut statim utraque pars ad vitam solitariam accedat, ita quidem ut a pœnis immunes maneant. Quod si quis eorum vel ad alias nuptias convolarit, vel in paupertatem incidit : omnia ipsorum bona liberi accipient. Sin liberi nulli exstent, fiscus succedet. Cæterum lxxix Basilii magni canon : Si lector, inquit, cum desponsa sibi muliere ante celebratas nuptias coierit, etiam ipsa consentiente, ad anni spatium segregatur, et ad lectoris quidem munus redit, sed majorem ad gradum non provehitur. Sin absque sponsalibus cum muliere consuetudinem habeat, tametsi forte verbis et significarit, se illam ducturum uxorem : etiam ministerio lectoris excidit. Quod si minister sive diaconus hoc altero vitio deliquerit, ministerio suo prorsus ejicitur. Nonus autem sextæ synodi canon eum, qui alteri desponsam in matrimonii consortium asciscit, adhuc iilo superstite, qui sponsalia contraxit ; crimini adulterii subjicit. Quod si non matrimonii lege, sed scortando cum tali quispiam rem habuerit, tum ipse tanquam adulter, tum mulier ut adultera punitur : qui vero sponsalia celebrata ignorabat, tanquam scortator.

De sponsalibus.

Sponsalia (37) namque juris auctores deficiunt, mentionem et promissionem futurarum nuptiarum. Ac lex quidem Mosaica matrimonii loco sponsalia habebat. Et qui desponsam alteri vitiabat, tanquam adulter puniebatur. Sponsalium quoque symbolis datis, sponsa nomen uxoris accipiebat. Humiliavit, inquit, uxorem proximi : hoc est, spor-

NOTÆ.

(36) Sic restitue : εἰς μοναστήριον ἐμβάλλουσαι, καὶ τοῖς μοναστηρίοις τέσσαρας οὐγκίας δίδουσαι ἐκ τῆς καὶ ἕτερα· ipsi conjiciantur, et monasteriis

uncias quatuor ex ipsorum, etc.

(37) l. 1 D. De sponsalibus.

sum ipsius devirginavit. Sic et illa sancta Virgo, A Josephi dicta fuit uxor. Ne verearis, inquit, accipere Mariam uxorem tuam. Cæterum apud nos olim eorum, qui coibant in matrimonium, sponsalia per osculum (38) et arrham procedebant. Ac licebat ea solvere, si adjecta pœna præstaretur. Nondum autem solutis sponsalibus, haud abs re tanquam adulter condemnabatur, qui sponsam aliter matrimonio sibi copulabat, quemadmodum canon indicatus statuit. Nedum ubi nec sponsalia processerunt, nec osculum arrhæve datio secuta est, sed nudorum duntaxat, ut appellari solent, verborum vincula, licet alius eam uxorem ducat, adulterii crimine non tenetur. Cæterum ex publicata posterius novella religiosi principis Alexii Comneni, anno vci ic. xci, propemodum par vis est sponsalium et plenarum nuptiarum, cum et ipsa precibus sacris intervenientibus perficiantur, nec aliis modis solvantur, quam quibus perfectum quoque matrimonium dirimitur. Sunt enim hæc ejus verba.

Novella imperatoris Alexii Comneni de sponsalibus.

Sponsalia vera sancita sunt a nobis, quæcunque cum benedictione sacra, et statuto a nobis tempore per acta noscuntur. Aptum vero tam sponsalibus, quam nuptiis tempus fuerit, femina quidem duodecimum transgressa, masculo autem decimum et quartum annum excedente. Post sacrum vero precum carmen, et consuetam arrhæatque osculi observationem, exiguo vel etiam longiusculo spatio temporis interjecto, prout ipsis contrahentibus visum fuerit, citra recusationem legitimam quoque nuptias succedere jubemus, nec simul incidere unum sæpe diem et horam. Quod si, priusquam statutum a nobis temporis appetierit, et indicatis observationibus non adhibitis, sponsalia facta fuerint, et instrumenta, nequaquam hæc vera sponsalia vel esse, vel appellari debere, tametsi pœnæ luitio sit adjecta. Nam quæ proprie sunt sponsalia, pœnarum præstationibus non solvantur, quando ne quidem instrumentis in posterum adscribentur: cum per eas nullum sponsalibus robur accedat, sed per invocationem Dei: cujusmodi sponsalia prorsus indissolubilia manent, ex illis duntaxat D causis dirimenda, quibus et nuptiæ solvantur. Quia vero, secundum priscam legum consuetudinem, post annum puellæ septimum non recte sponsalia procedebant (nam libere singuli ad desponsatas accedentes, per intuitum continuum, et libertatem conversationis, ipsam amoris flammam magis accendebant), in hoc quoque statuimus, ut quæ anno contrahentium septimo, usque ad xiv vel xii ætatis eorum annum, quasi sub forma sponsalium sunt instrumenta; prorsus legitimorum firmorumque

γυναίκα τοῦ πλησίον, ἤγουν διεπαρθένευσεν τὴν τούτου μνηστῆν. Οὕτω καὶ ἡ ἁγία Παρθένος, γυνὴ τοῦ Ἰωσήφ ἐχρημάτισε. Μὴ φοβηθῆς γάρ, φησί, παραλαβεῖν Μαρίας τὴν γυναῖκά σου. Πρὸ τῆς δὲ παρῶν μὲν φιλήματι τῶν συναπτομένων καὶ ἀρραθῶν προὔβαιεν ἡ μνηστεια. Καὶ ἐξῆν ταύτην λύσειν, τῆς ποινῆς τοῦ προστίμου παρεχομένης. Μήπω δὲ τῆς μνηστειᾶς λυθείσης, εἰκότως ὡς μοιχὸς ὁ τῆν β' γυναῖκα λαμβάνων ἐκρίνετο, ὡς ὁ ῥηθεὶς κενὸν διορίζεται. Οποῦ δὲ οὔτε μνηστεια προὔβη, οὔτε φιλήμα, οὔτε ὁσὶς ἀρραθῶντος ἐπηκολούθησε, μόνον δὲ οἱ λεγόμενοι διὰ ψιλῶν γραμμάτων β' δεσμοί, κἄν ἕτερος λάβῃ τῆν γυναῖκα, τῷ τῆς μοιχείας ἐγγελάματι οὐχ ὑπόκειται. ἀπὸ δὲ τῆς ἐξευγεθείσης ὑστατον νεαρᾶς τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ κατὰ τὸ σφίβ' ἔτος, τὰ ἴσα θανάται τῷ τελείῳ γάμῳ σχεδὸν ἡ μνηστεια, ἄτε μετὰ ἱερᾶς καὶ αὐτῆς τελουμένη εὐχῆς, καὶ ἄλλως οὐ λύεται, εἰ μὴ καθ' οὗς τρόπος καὶ τὸ τέλειον διασπάται συνοικεῖται. φησί γάρ.

« Νεαρὰ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ περὶ μνηστειᾶς »

Μνηστεια παρ' ἡμῶν ἐτυπώθησαν ἀληθεὶς, ὅσα μετὰ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας καὶ κατὰ τὸν ὠρισμένον ἡμῖν καιρὸν τελεσθεῖσαι γνωρίζονται. Ἀρμόδιος δ' ἂν εἴη μνηστεια καὶ γάμου καιρὸς, τῆς μὲν θηλείας τὸν δωδεκαετῆ χρόνον διατρεχοῦσης, τοῦ δὲ ἀρρένου τὸν ἰδ' διαμειδόντος. Μετὰ δὲ τὴν ἱερὰν τῶν εὐχῶν ἐπιπόδην, καὶ τὴν συνθήτη τοῦ ἀρραθῶντος καὶ τοῦ φιλήματος παρατήρησιν, βραχέως, ἢ καὶ κλεισῶς καιροῦ διαλείποντος, ὡς ἂν δόξαιε τοῖς συναλλετούσιν. ἀπαρακίττως καὶ τὸν ἔννομον γάμον προβαίνειν κελεύομεν, καὶ μὴ κατὰ ταυτὸ συμβαίνειν β' ἐν ἡμέρᾳ μὴ πολλῶν καὶ ὥρα. Εἰ δὲ πρὶν τὸν παρ' ἡμῶν ὀρισθέντα ἐπιστηναί καιρὸν, καὶ τῶν εἰρημένων μὴ γενομένων παρατήρησεων, μνηστεια προδῆσονται καὶ συμβόλαια, ταῦτα μνηστεια ἀληθεὶς μὴδ' εἶναι μὴδὲ ὀνομάζεσθαι, εἰ καὶ προστίμου ποιητὴ πρόσκειται. αἱ γὰρ κυρίως μνηστεια οὐ προστίμων λυθῆσονται ὁσέσιν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς συμβολαίοις τὸ λοιπὸν ἐγγραφήσονται. ὅτι μὴδ' παρ' αὐτῶν αἱ μνηστεια κρατύνονται, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ θεοῦ ἐπικλησίως, ἀλλοι καὶ αὐτοὶ τὸ κράτην μένουσι, μόνως λυόμενοι ταῖς αἰτίαις, αἱ καὶ οἱ γάμοι. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν παλαιάν τῶν νόμων συνθήτην μετὰ τὸν ἑπταετῆ χρόνον τῆς κόρης οὐ καλῶς αἱ μνηστεια προὔβαινον (ἀδελφὸς γὰρ ἐπὶ τῆς μνηστευομένης β' εἰσερχόμενοι ἕκαστος, τῆ σπυγῆ θῆξ καὶ τῷ ἐλευθερίῳ τῆς ὀμιλίας τὸ τὸ ἔτος φλεγματῖνον προσανέκκισον), ἡμεῖς καὶ τοῦτο θεσπιζόμεν, τὰ μὲν κατὰ τὸν ἑπταετῆ τῶν συμβαλλόντων χρόνον ἄχρι τοῦ ἰδ' ἢ β' τῆς ἡλικίας χρόνου γινόμενα ὡς ἐν τύπῳ μνηστειᾶς συμβόλαια, μὴ τῆν

VARIE LECTIONES.

31 ὁ αὐτῆν. 32 ῥημάτων. 33 συμπίπτειν. 34 τὰς μνηστευομένας.

NOTÆ.

(38) l. 10. C. *De donat. untr nupt.*

ἔλας ἐνόμου μνηστείας καὶ ἀσφαλοῦς ὑποφέρεσθαι ἄλλ' ὡς ἐπερωτήσεις μόνον ἠσφαλισμένους κρίνεσθαι τε καὶ ἐνεργεῖν κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἄλλων συναλλαγμάτων ἔνεργεῖν δὲ τὸν παλαιὸν νόμον τὸν ἐπὶ τῇ μνηστείᾳ ἐκφωνηθέντα, ἐν τοῖς κεκωλυμένοις προσώποις εἰσερχέσθαι ἐπὶ τὴν ἀποζευχθεῖσαν μνηστῆν, διὰ τὸ περιούσιον τῆς παρὰ Χριστιανοὺς ἔμπολιτευομένης καταστάσεως. Εἰ γὰρ καὶ μὴ μνηστεία ἐστὶ κατὰ τὸ ἀκριβὲς ἐντελής τὸ γινόμενον, ἄλλ' ὅτι σκοπον ἔχειν μνηστείας δοκεῖ, καὶ θεμέλιος γάμος ἐντεῦθεν προκαταβάλλεται, καλῶς ἂν ἔχοι τὰ κεκωλυμένα τῷ νόμῳ πρόσωπα καὶ αὐτὸς κωλύεσθαι, καὶ μηδὲν εἰς γυναικὰ λαμβάνειν, ἣν ὁ παλαιὸς νόμος μνηστῆν τινος γενομένην, τῆς μνηστείας λυομένης οὐκ ἀφῆκεν ἐτέρῳ κατὰ γάμον συνέρχεσθαι.

« Περὶ μνηστείας κληρικῶν, »

Ἄμελει καὶ οὐκ ἐφατταί τινι τῶν τοῦ βήματος θανάτῳ ἢ ἄλλῃ αἰτίᾳ τῆς οικείας διαζευχθέντι μνηστῆς πρὸ τοῦ γάμου, ἐτέρῳ συνάπτεσθαι γυναικί. Ὁ γὰρ πεποιθέναι τοῦτο φωραθεῖς, ὡς δευτερογαμήσιας καθαιρεῖται. Καὶ ὁ ἐμπροσθὸν εἰς τι τοιοῦτον ἀναγνώστης, εἰς ἕτερον οὐ προκόπτει βηθμόν. Εἰ δὲ ἀσύστατός ἐστιν ἡ μνηστεία, εἰ μὲν τὸ κατεγγυηθὲν πρόσωπον τῷ θέλοντι ἱερωθῆναι, τὸν ἕκτον ὑπερέβη χρόνον, οὐ παραχωρηθήσεται ὁ μνηστευσάμενος ἐτέρα συναφθῆναι γυναικί, καὶ οὕτως ἱερωθῆναι. Δίγχιμος γὰρ λογίζεται διὰ τὴν ἐπιθυμίαν, τῷ δεκτικῆν ἔρωτος εἶναι τῆνικαὺτα τὴν γυναικί. Εἰ δὲ ἤττων τῶν ἑξ χρόνων ἦν τὸ κατεγγυηθὲν αὐτῷ πρόσωπον, ὅτε ἡ ἀθέτησις τῶν συμφώνων ἐγένετο, δύναται ὁ τοιοῦτος καὶ ἐτέρῳ γυναικί σκευχεθῆναι, ἀκωλύτως εἰς ἱερωθῆναι ἔλθειν. Τοῦτο δὲ ἐπὶ λαϊκῶν οὐ κρατεῖ. Μόνους γὰρ τοὺς τοῦ βήματος, μιᾶς γυναικὸς, καὶ ταύτης παρθένου, ἄνδρας εἶναι δεῖ. Οἷα καὶ αὐτοὺς πάντως τῇ παρθενίᾳ πρὸ τούτου σεμνομένου. Τελείας δὲ τῆς μνηστείας οὕσης, καὶ εἰ πρὸ τοῦ συμμιγῆναι τῇ μνηστευομένη τὸν ἄνδρα, θανάτῳ ταύτης διέζευκται, οὐδὲ ὁ λαϊκὸς λαθεῖν δύναται ἢ ἐξαδέλφην ταύτης, ἢ ἕτερον πρόσωπον ἐκ τοῦ νόμου κεκωλυμένων. Οὐ γὰρ ἢ συνάφεια, ἄλλ' ἢ τῆς εὐχῆς τελετὴ ποιεῖ τὴν μνηστῆν ὡς γάμον λογίζεσθαι. Εἰ μέντοι πρὸ τελείας ἱεροτελεστίας, μόνης δὲ μνηστείας συνισταμένης, τὸν νυμφίον τῇ πενθερᾷ συμφθαρῆναι συνίδῃ, ἢ ἐτέρῳ συγγενικῷ προσώπῳ τῆς μνηστῆς αὐτοῦ, κωλυθήσεται ὁ γάμος. Οὐ γὰρ θεμιτὸν αἰμομιξίαν ποιῆσθαι.... Φησὶ γὰρ ὁ νόμος· Τὰ ἐσαρχῆς βέδρια, ἐκ τῶν ἐπισυμβαίνόντων οὐκ ἀκουρῶνται.

commiserint incestum... Legis enim verba sunt infirmantur.

« Αἱ αἰτίαι, δι' ἃς λύεται ἡ μνηστεία. »

Λύεται δὲ ἡ μνηστεία ὡσπερ οἱ γάμοι, δι' εὐπροσώπου καὶ ταύτας αἰτίας·

A sponsalium locum non obtineant, sed tantum veluti confirmatae stipulationes habeantur, et secundum aliorum contractum consuetudinem obligent: veteri lege, quæ de sponsalibus est publicata robur in iis habente personis, quibus cum repudiata, sponsa in matrimonium coire prohibitum est, idque propter ejus status, qui apud Christianos viget, incrementum. Licet enim subtili ratione non sint hæc perfecta sponsalia, tamen quia sponsalium finem habere videntur, et nuptiarum hinc fundamentum ponitur, non abs re prohibita per legem personæ rursus impedimentum habebunt, nec quisquam eam uxorem ducet, quam prisca lex sponsam alicujus factam, solutis sponsalibus in matrimonium cum altero coire non permisit.

B

De clericorum sponsalibus.

Sane non permittitur alicui dignitatem ecclesiasticam gerenti, qui mortis alteriusve causæ interventu separatus sit a sponsa sua ante nuptias, ut alia cum muliere copuletur. Nam qui hoc fecisse deprehensus fuerit, tanquam secundo illigatus matrimonio, deponitur. Lector etiam, qui tale quidquam incurrit, ad alium gradum non provehitur. Quod si constare sponsalia non possunt, siquidem et desponsa persona, qui sacerdos fieri vult, annum sextum ætatis excessit, non permittetur ei, qui eam sibi despondit, ut alia cum muliere copuletur, atque ita sacerdos fiat. Nam digamus esse ducitur, ratione concupiscentiæ, cum hac ætate mulier amoris capax sit. At vero si minor sex annis sit persona desponsa, quo tempore pacta sponsalia reddebantur irrita, potest talis etiam alia cum muliere copulatus, nemine prohibentesacerdotio fungi. Sed hoc in laicis locum non habet. Duntaxat enim ecclesiastica in dignitate constitutus unius mulieris, et virginis quidem maritus esse oportet: et cum et ipsi omnino ante matrimonium contractum virginitatis laude gloriari debeant. Cæterum ubi perfecta sunt sponsalia, licet antequam cum desponsata sibi vir coeat, per mortem ab ea diremptus fuerit, ne laicus quidem ducere potest vel consobrinam ejus vel aliam personam lege prohibitam. Non enim ipsa conjunctio, sed quæ precum interventu sit consecratio, sponsalia pro nuptiis haberi facit. Enimvero si ante perfectam nuptiarum consecrationem, sponsalibus duntaxat contractis, sponsum cum socru stupri consuetudinem habere contigerit, vel cum alia sponsæ suæ cognata persona, matrimonium vetabitur. Non enim fas est, ut qui

(39): Quæ ab initio valent, ex post factis non

Causæ, propter quas sponsalia solvuntur.

Sponsalia nuptiarum, more solvuntur, propter honestas hasce causas.

NOTÆ.

(39) l. 29. et D. De reg. jur. l. Qui a qualibet. D. De contrah. empt. et l. 5 D. De auct. tut.

4. Si constare sponsalia, tanquam illicita, ne-
queant, propter ætatem puerorum impuberem.

2. Si mulier uterum ex alieno semine gerere
sit deprehensa.

3. Item propter novam quamdam et incognitam
religionem, ac dogmatum diversitatem.

4. Vel propter morum turpitudinem.

5. Vel propter mutationem status.

6. Vel propter diitiationem nuptiarum ultra qua-
driennium, quæ probabili ex causa facta, est, prop-
ter morbum puta diuturnum, vel mortalem paren-
tum, vel capitalia crimina, vel longinquam peregrinationem, ex necessitate susceptam.

7. Præterea si sponsalia facta sint per vim præ-
sidis provinciæ, tam puella, quam parentibus ejus
non consentientibus.

8. Vel propter veram tonsuram, et transitum
ad vitam solitariam.

9. Vel quod aliquis fiat decurio.

10. Vel quod alicujus bona fisco sint obnoxia,
vel quod ipse alii cuiuspiam functioni obligatus inveni-
atur.

Cum igitur aliquid ex hisce nunc enumeratis cop-
ulationem factam non dirimit, qui desponsatam
alteri ducit, adhuc eo superstite, qui desponsavit,
adulterio se polluit.

Sponsalia sunt mentio et promissio futurarum
nuptiarum. Tam perscripturam (40), quam sinescr-
iptura sponsalia contrahuntur. Et constituuntur nudo
consensu, Etiam inter absentes (41). Contra volun-
tatem pupillæ tutor sponsalia non constituit, nec
facta dissolvit. Furor impedit sponsalia (42). Sed si
postea supervenerit, constituta non solvit. Qui con-
sensum præbent in nuptiis eorum consensus in spon-
saliibus quoque requiritur (43). Consentire vero de-
bent, ipsi contrahentes, et parentes eorum. Et con-
sentire videntur, qui evidentiter sive deserte non con-
tradiciunt. Tunc autem filii, filiæ familias contra-
dicere duntaxat possunt (44), cum moribus indig-
nos et turpes eis sponsos parentes eligunt. Si tales
autem non sint, qui eis despondentur, licet
exheredari si liberi malint, duntaxat ut non pa-
rentum, sed suæ voluntati satisfaciunt; omnino non
valere sancimus eorum institutum. Nam cupiditas
juvenum, ad excidium et interitum proprium
tendentes, omni modo coercendas esse, leges ipsæ
statuunt (45). Dissidentibus autem parentibus in
electione, manifestum est pariter valere iudicium. Fi-
lio familias dissentiente, sponsalia nomine ejus non
fiunt (46). Pater filiæ familias sponsalia dissolvere
potest, non etiam emancipatæ (47). Quæ quod agi-

α'. Εἰ ἀνυπόστατός ἐστιν ἡ μνηστεία καὶ ἀθέμιτος,
διὰ τὸ ἀνήλικον τῶν παιδῶν.

β'. Εἰ ἐγγάστριος ἐξ ἄλλοτρίων σπερμάτων ἡ γυνὴ
πεφύραται.

γ'. Λύεται καὶ διὰ καινοτάτην θρησκείαν ἀγνωσθεῖσιν,
καὶ δογματῶν διαφορὰν.

δ'. Ἡ διὰ τρόπων αἰσχρότητα.

ε'. Ἡ τύχη ἐναλλαγὴν.

ς'. Ἡ διὰ γάμων ὑπέρθεσιν ὑπὲρ τετραετίαν,
μὴ ἐξ εὐλόγου ἐκταθεῖσιν αἰτίας, διὰ νόσον ἴσως
χρονίαν, ἢ θάνατον γονέων, ἢ κεφαλικά ἐργά-
ματα, ἢ μακρὰν ἀπιδιαισίαν, ἐξ ἀνάγκης γενο-
μένην.

ζ'. Ἐπι δὲ διὰ βίαν ἄρχοντος ἐπαρχίας τῆς μνηστείας
γενομένης, τῆς τε κόρης καὶ τῶν γονέων κίτης μὴ συ-
ναινούντων.

η'. Ἡ δι' ἀπόκασιν ἀληθῆ, καὶ τὴν πρὸς τὸν με-
νῆρη βίον μετέδρασιν.

θ'. Ἡ τὸ εἶναι βουλευτήν.

ι'. Ἡ διὰ τὸ ἀποκεῖσθαι 55 τῶ δημοσίῳ τὴν σὺ-
σίαν αὐτοῦ, ἢ ἄλλῳ λειτουργήματι ἔνοχον εὐρεθῆναι.

Τούτων οὖν τῶν ἀπρηθμιζόμενων τινὸς τὴν ἐπι-
σιν μὴ δικαστήσαντος, ὁ τὴν ἑτέραν μνηστευθεῖσιν
ἀγόμενος, ἐπι τοῦ μνηστευσαμένου ζῶντος, μοιχᾶται.

Μνηστεία ἐστὶ μνήμη καὶ ἐπαγγελία τῶν μελ-
λόντων γάμων. Καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως μνηστεία
γίνεται. Καὶ ψιλῆ συναινέσει συνίσταται, καὶ μετὰ
ἀπόντων. Παρὰ γνώμην τῆς ὀρφανῆς ὁ ἐπίτροπος
οὐ συνίστησιν αὐτῇ μνηστείαν, οὕτε διαλύει τὴν γε-
νομένην. Ἡ μανία ἐμποδίζει τὴν μνηστείαν. Ἐπι-
γενομένη δὲ, οὐ λύει τὴν συστάσιν. Οἱ συναίνου-
τες τῶ γάμῳ, καὶ τῇ μνηστείᾳ συναίνουσι. Συνα-
νοῦσι δὲ, οἱ συναπτόμενοι, καὶ οἱ τούτων γονεῖς.
Συναινέει δὲ δοκοῦσιν οἱ μὴ ῥητῶς ἀντιλέγοντες.
Τότε δὲ μόνον ἀντιλέγειν δύναται οἱ ὑπέξοιστοι,
ὅτε τοῖς τρόποις ἀναξίους καὶ αἰσχροῦς κίτους μνη-
στεύονται οἱ γονεῖς. Τοιούτων δὲ μὴ ὄντων τῶν
μνηστευομένων, καὶ εἰ ἀποκλήρους ἐκτετοὺς εἰροῦ-
ται, τὰ τέκνα ποιεῖν, μόνον ἔνα μὴ τὴν τῶν γονέων,
ἀλλὰ τὴν οικείαν ἐκπληρώσασθαι θέλησιν, ἀνίσχυρον
εἶναι αὐτῶν θεσπιζόμεν διαπαντός τὸ βούλημα. Τὰ
δὲ γὰρ ἐπι τῇ ἰδίᾳ καταστροφῇ καὶ ἀπωλείᾳ τῶν οἰκῶν
ὀρμημάτων, παντὶ τρόπῳ κωλύειν οἱ νόμοι ἐπιτάσσου-
σιν. Διχονοούντων δὲ τῶν γονέων περὶ τῆς ἐκλογῆς,
δηλον ὅτι ἡ τοῦ πατρὸς γνώμη κρατεῖ. Διχονοοῦντος
τοῦ ὑπέξοιστου, οὐ γίνεται μνηστεία, ὀνόματι αὐτοῦ.
Ὁ πατὴρ τῆς ὑπέξοιστας δύναται διαλύειν τὴν
μνηστείαν, οὐ μὴν καὶ τῆς ἀπέξοιστας. Ἡ τὸ γενο-
μενον δοκοῦσα νοεῖν, καλῶς μνηστεύεται τὸ τῆς

VARLÆ LECTIONES.

5j ὑποκεῖσθαι.

NOTÆ.

(40) . 1. D. De sponsalibus.

(41) l. 7. Eod. et l. 4. D. De pign.

(42) l. 4. Eod.

(43) l. 2. D. De rit. nupt. 5. C. De nupt. et l.

47. D. De spons.

(44) l. 12. De eod.

(45) l. 25. In princ. C. De nupt.

(46) l. 13. De sponsalib.

(47) l. 10. D. eod.

ἡ μὴ οὐσα ἦτων τῶν ἐπτά ἐτῶν. Εἰ μέντοιγε τῆς ἄμνηστείας γεγενημένης ἔσωθεν τοῦ τρισκαίδεκαετοῦς χρόνου, τολμησάτιεν τινες τοῖς μνηστευσμένοις ἢ τὴν λεγομένην εὐλόγησιν, ἢ τὸ στεφάνωμα περιθεῖναι, ὡς τῶν θείων νόμων παραδῶται γεγενημένοι, αὐτίκα τὴν μὲν προελθοῦσαν μνηστείαν ἅμα τῇ δοκούσῃ συναφείᾳ διαλύσθαι, καὶ τὰ παρ' ἑκατέρου τοῦ μέρους ἐν τῇ μνηστείᾳ συμπληθέντα πρόστιμα, τοῦ τολμήματος ζημίαν ὑπέχοντας τῷ τοῦ δημοσίου εἰσκομίζεσθαι μέρει. Μηδὲ τοῦ τολμῶντος ἱερέως ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ παρεῖναι πράξει ἀνευθύνου καθεστηκότος, ἀλλὰ τῇ ἀυστηρίᾳ τῶν ἱερῶν ὑποκειμένου νόμων. Ὁ μνηστευόμενος κόρην ἔφησον, καὶ μὴ συμφωνήσας χρόνον ἐν τῇ μνηστείᾳ ὀφείλει ταύτην εἰ μὲν ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ διάγει, εἴσω διετίας γαμεῖν· εἰ δ' ἐν ἀπουσίᾳ, εἴσω τριετίας. Εἰ δὲ ὑπέρθηται χωρὶς εὐλόγου αἰτίας, δύνεται ἢ κόρη ἐτέρῃ συναπτέσθαι. Οὐ χρὴ τοὺς ἄρχοντας ἐξ ἐκείνης τῆς ἐπαρχίας, ἧς ἄρχουσι, μνηστεύεσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο ποιήσουσιν, ἔξεστι τῇ κόρῃ καὶ τοῖς γονεῦσιν αὐτῆς, ἢ ἐπιτρόποις, ἢ κουράτορι, παραιτεῖσθαι τὸν γάμον καὶ κερδαίνειν τοὺς ἀββάδωνας. Τοῦ αὐτοῦ κρατοῦντος καὶ ἐπὶ τῶν υἱῶν, καὶ ἐγγόνων, καὶ συγγενῶν, καὶ δομωστῶν, καὶ συγκαθάρων, καὶ ἐπὶ πάντων ἐν τῇ τάξει καὶ τῶν οικειῶν αὐτοῦ, ἐὰν κατὰ σπουδὴν τοῦ ἄρχοντος ἐμνηστεύσαντο. Εἰ μέντοι καὶ μετὰ τὴν ἀρχὴν βούλεται ἢ κόρη συναφθῆναι αὐτῷ, ἔβρωται ὁ γάμος. Σημειῶσαι οὖν, ὅτι τότε κωλύει τὸ συνάλλαγμα ὁ νόμος, ὅτε τὸ ὀφφίκιον ὁ ἄρχων διαχαρῆται, καὶ δύνεται φοβερὸς εἶναι τοῖς γονεῦσι τῆς κόρης, ὥστε εἴγε ἄρχων μὲν ἦν, οὐκ ἦν δὲ ἱκανὸς ἐμφοθῆσαι τοὺς γονεῖς τῆς κόρης, οὐ κωλύεται ἢ μνηστεύεσθαι.

« Περὶ τῶν τὰς ἰδίας γυναίκας προφάσει εὐλαθείας ἐκβαλλόντων κληρικῶν. »

Ὁ εἰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον τὴν ἑαυτοῦ γυναίκα προφάσει εὐλαθείας ἐκβάλλοντα ἀφορίζει, μέχρις ἂν αὐτὸς προσλάβῃται· ἐπιμένοντα δὲ, καθαιρεῖ. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις ἐθέσπισε, μὴ ἔσται τινη τῶν παλαιῶν προσέχοντι νόμῳ, ὅτε βούλοιο τὴν ἰδίαν ἐκβάλλειν γυναίκα, χωρὶς ἀπειρημένης αἰτίας. Ἔοικε γὰρ τὸν γάμον διαβάλλειν, ὡς ἀπαίστην δὴ τὸ νομίμως μίγνυσθαι. Τίμιον δὲ τὸν γάμον ἢ Τραφῆ ἀπεφῆναι, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. Τοῦτου καὶ ὁ δέκατος τρίτος τῆς ἑκτῆς συνόδου κανὼν αὐτοῖς βήμασι μέμνηται. ἄνευ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προσθήκης. Αὕτη γὰρ ἡ σύνοδος πρώτη τῆς γαμεταῖς ἀποτάτεσθαι τοὺς ἐπισκόπους ἐθέσπισεν.

« Περὶ τῶν τὰς ἰδίας γυναίκας ἐκβαλλόντων λαϊκῶν. »

Ὁ δὲ ἀποστολικὸς μὴ τὸν ἐκβάλλοντα λαϊκὸν παραλόγως τὴν ἑαυτοῦ γυναίκα καὶ ἐτέραν λαμβάνοντα, καὶ τὸν ὑποποιούμενον τὴν παρ' ἄλλου

tur, intelligere videtur; recte sponsalia contrahit (48), hoc est, septem annis. Enimvero si sponsalibus factis intra decimum, tertium annum, ausi quidam fuerint desponsatis vel benedictionem quam vocant, vel coronam impertiri: cum sacrarum legum transgressores facti sint, statim contracta sponsalia, cum ea conjunctione, quæ speciem duntaxat aliquam habet, dissolventur; et ab utraque parte collatas in sponsalibus, pœnas, facinoros admitti causa jacturam hanc snstinentes fisco inferent: ne sacerdote quidem, qui tali ausus fuerit interesse actui, extra culpam constituto; sed legum sacrarum severitati subjiciendo. Qui puellam adultam sibi despondit (49), nec tempus in sponsalibus constituit, nuptias exsequi, si eadem in provincia degit, intra biennium debet: sin absens est, intra triennium. Quod si facere supersederit absque probabili causa alteri puella conjungi potest. Præsides in ea provincia (50), quam administrarint, sponsalia contrahere non debent. Si vero id fecerint, licet puellæ, ac parentibus ejus, aut tutoribus, aut curatoribus, detrectare matrimonium, et ærrhas lucrari: eodem locum habituro et in filiis, et nepotibus, et propinquis, et domesticis, et assessoribus, et omnibus, qui sunt ejus apparitores, et participes: siquidem opera præsidis sponsalia contraxerunt. Si tamen ei puella, postquam magistratu abierit, nubere vult; matrimonium ratum est. Itaque notabis, quod tunc contractum hunc lex prohibeat, cum adhuc præses officium administrat, et parentibus puellæ formidabilis esse potest: Quo fit, ut si præses quidem erat, sed satis virium non habebat ad terriandos puellæ parentes, sponsalia non fuerint prohibita.

De clericis uxores suas prætextu religionis ejicientibus.

Canon sanctorum apostolorum quintus episcopum, vel presbyterum, vel diaconum qui uxorem suam prætextu religionis ejicit, tantisper segregat, donec eam ad se receperit: perseverantem vero, deponit. Dominus etiam in Evangeliiis sancivit, non licere alicui priscae legi obtemperanti, ut pro libitu suo uxorem suam ejiciat, absque causa legis interdicto comprehensa. Quippe matrimonium criminari videtur, quasi coitus legitimus quædam sit impuritas. Honorabiles autem nuptias esse Scriptura pronuntiat, et lectum impollutum. Hujus etiam decimus tertius sextæ synodi canon ipsismet verbis meminit, absque tamen vocis episcopi adjecctione. Hæc enim synodus prima fuit, quæ sancivit, ut uxoris suis episcopi renuntiarent.

De laicis uxores suas ejicientibus.

Canon apostolorum, xviii laicum, qui præter rationem ejicit uxorem suam, et aliam ducit, qui vel pertrahit ad se divortio separatam ab alio, non se-

NOTÆ

(48) I. 14. D. Eod.

(49) I. 23. C. De sponsal.

ΠΑΡΟΛ. ΓΡ. CXIX.

(50) I. Un. C. Si rect. provinc.

cundum leges scilicet, segregationi subjici. Cæterum quæ hac de re Spiritus sanctus per magnum illum Patrem Basilium velut oraculo prodidit, in nono ipsius canone, per iniquum fuerit non particulatim exponere. Consentaneum erat, inquit, ut secundum sententiam Domini, æquabiliter tam viris, quam mulieribus, scortationis causa matrimonium dissolveret.

Verum Ecclesiæ consuetudinem ita comparatam non esse constat. Nam ad mulieres quod attinet, magnam accuratorem invenimus, Apostolo dicente; Qui meretrici agglutinatur, unum ea corpus est; et Jeremia: Si alterius viri facta fuerit, ad mari. et suum non revertetur, sed polluendo polluetur, nisi videlicet maritus eam recipere voluerit. Et Solomon in Proverbiis: Qui adulteram habet, stultus est et impius: hoc est, qui rem habet cum muliere maritali, et quam esse constat adulteram. Verum maritos adulterium committentes, vel scortantes, retinere suis ab uxoribus monet. Nam sive quis acerbum semet erga uxorem exhibeat, eique verbera infligat, tolerantem se gerat oportet: sive pecuniarum jacturam faciat, dotemque suam assumi videat, vel etiam zelotypa sit propterea quod cum aliis maritus stupri consuetudinem habeat, non tamen ei permittitur, ut propter has causas a marito divertat. Quippe si alterutro conjugum existente infideli, alteri divortium ab eo facere non licet, de beati Pauli sententia: propterea quod obscurum sit, quid evenire queat: (ecquid enim C nostii, mulier, ait, an martum sis servatura?) quonam modo culpa carebit, que propter aliam causam conjugium dissolvit? Unde concluditur eam, quæ maritum absque justa causa deseruerit, si alterius in consortium sese dederit, pro adultera habendam. Quæ vero legitime cum viro deserto in manum coit, nec ut adultera, nec ut meretrix condemnatur. Sane si maritus ab uxore diverterit, et ad aliam sese contulerit, tum ipse adulter est, veluti qui auctor sit, ut ea per adulterium polluat; tum quæ in ipsius est contubernio, adultera est propterea quod maritum alienum ad sese traxerit. Hæc Basilium. Ex publicata vero deinceps Novella Justiniana, quam de solutione matrimonii supra positum caput continet, etiam hæc inter alias causas est connumerata, propter quas uxoribus conjugia dissolvere permissum est (51): Si videlicet eadem in domo, vel civitate, cum alia muliere stupri consuetudinem maritus habeat; et propinquus uxoris suæ increpantibus eum, ac monentibus, ut ab illius consuetudine abstineat, non obtemperet. Tunc enim mulieri permittit, ut propter zelotypiam matrimonium solvat. Basilium autem canone tricesimo quinto: In iis, ait, qui matrimo-

Α ἀπολεωμένην, μὴ κατὰ νόμους δηλαδὴ, ἀφορμῆ ὑποβάλλει. Ὅσα γε μὴν περὶ τούτου τὸ Πνεῦμα ἁγίον διὰ τοῦ μεγάλου Πατρὸς βασιλείου ἐγγραμμάτωσεν, ἐν τῷ θ' αὐτοῦ κἀνονι, ἄγνωμον κομιῆμα κατὰ μέρος διεξέταται. Ἦν γὰρ, φησὶν, ἀκολοῦθον κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν. ἐξίσης καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὴν τῆς πορνείας αἰτίαν λύσιν εἶναι τοῦ γάμου.

Ἡ δὲ γε τῆς Ἐκκλησίας συνήθεια, οὐκ οὕτως ἔχουσα δεικνύεται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γυναικῶν κολλῶν εὐρίσκομεν τὴν ἀκρίθειαν, τοῦ μὲν Ἀποστόλου λόγοντος. Ὁ κολλῶμενος τῇ πόρνη, ἐν σώματι ἐστίν. τοῦ δὲ Ἰερειμοῦ, ὅτι, Ἐάν γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἀνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μαινομένη μαινωθήσεται, εἰ μὴ βουληθεῖ ὁ ἀνὴρ αὐτὴν ὀπίσθεν προσλαθῆσθαι. Καὶ ὁ Σολομῶν ἐν ταῖς Παροιμίαις: Ὁ ἔχων μοιχαλίδα, ἄφρων καὶ ἀσεβῆς, τοῦτέστιν, ὁ μιγνύμενος ὑπὸ ἀνδρῶν γυναικί, καὶ ἥτις δεικνύεται μοιχαλὶς. τοὺς δὲ μοιχεύοντας τῶν ἀνδρῶν, ἡ πρηνεύοντας, κατέχεσθαι ὑπὸ τῶν ἰδίων γυναικῶν ἰσχυρίζεται. Ἐἴτε γὰρ καὶ ἐμπικραίνονται τὶς τῇ γυναικί, καὶ πληγὰς ἐντέλλοι, καρτερῶν ταύτην δεῖ: εἴτε εἰς χρήματα ζημοιοῖ, κάκεινη τὴν προῖκα ἐκπνεύσασθαι ὀρώη, ἢ καὶ ζηλοτύπως ἔχει τῷ ἑτέρῳ τὸν ἀνδρα συμφεθεροῦσθαι, οὐκ ἐφεύεται ταύτη διαζεύχουσα τὸν ἀνδρὸς παρὰ ταῦτα. Εἰ γὰρ ἀπίστου καθεστῶτος τῶν συνοικούντων τυγχάνοντος, θιτέραν χωρισθῆναι εἰ δυνατόν. κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, διὰ τὸ ἁγιῶν τῆς ἐκβάσεως (τί γὰρ οἶδας, γύναι, φησὶν, εἰ τὸν ἀνδρα σώσης)· πῶς ἀνεύθυνος ἔσται ἢ δι' ἑτέρα αἰτίαν λύουσα τὴν συζυγίαν; ἴσως ἢ τὸν ἀνδρα ἐκαλόγως ἀπολιπούσας, εἰ ἄλλῃ συνοικήσει, μοιχαλὶς λογίζεται. Εἰ δὲ τῷ καταληφθέντι 58 ἀνδρὶ συναφῆται νομίμως, οὕτε ὡς μοιχαλὶς, οὕτε ὡς πόρνη κατακρίνεται. Εἰ μὲν τοῖς ὁ ἀνὴρ ἀποστάς τῆς γυναικὸς ἐπ' ἄλλην ἦλθε, καὶ αὐτὸς μοιχός, ὡς ποιών αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ἡ συνοικουσα τούτῳ μοιχαλὶς. οὕτω πρὸς ἑαυτὴν ἄλλοτριον μετέστησεν ἀνδρα. Ἄλλα ταῦτα μὲν οὕτως. Ἀπὸ δὲ τῆς ὕστερον ἐξενηθῆσας Ἰουστινιανείου Νεαρᾶς, ἣν τὸ περὶ τῆς λύσεως γάμου ἀνω τεθὲν περιέχει κεφάλαιον, καὶ αὕτη ταῖς ἄλλαις αἰτίαις ἠρθόμηται, δι' ἃς λύειν ταῖς γυναικῶν τὰ συνοικεῖσιν δίδονται. Εἰ ἐν τῇ αὐτῇ δηλαδὴ οὕτως ἡ πόλις, ἑτέρῳ ὁ ἀνὴρ συμφεθεροῦτο γυναικί, καὶ τῷ ἑτέρῳ τῆς ἰδίας γυναικὸς ἐπιτιμῶντων αὐτῶν καὶ ὑποτιθεμένων ἀποστήσῃ τῆς πρὸς ἐκείνην ὁμιλίας, μὴ πείθοιτο. Τηνικαῦτα γὰρ λύειν τοὺς γάμους ἐκ τῆς ζηλοτυπίας ἐφήσιν. Ἐν δὲ τῷ λε'. ὁ Βασίλειος, ἐπὶ τῶν διαλυόντων τὸν γάμον τὴν αἰτίαν χρῆ, φησὶ σκοπεῖν. Καὶ εἰ μὲν παραλόγως τοῦ ἀνδρὸς ἀνεχώρησεν ἢ γυνή, ἢ μὲν ἐπιτιμῶν, ὁ δὲ συγκύμας, ἄδικος κρίνεται. Πρὸς τὸ κοινωνεῖν μέντοι τῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐ μὴν καὶ ἑτέρα δηλαδὴ κεκρῆσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς ἐν Κερθραγῆν ρς', τοὺς διαλυθέντας: τῶν τῶ

VARLE LECTIONES

58 ἢ δὲ τῷ κατελεφθέντι.

NOTÆ.

(51) Novella 117, cap. 8.

γάμου συναφείας, ἢ ἀλλήλοις καταλλάττεσθαι, ἢ ὅτω
μένειν διακαλείεται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφρασιν ·
« Οὐς ὁ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. »
καὶ τοῦ Ἀποστόλου · Δίδεται γυναίκε; μὴ ζήτει λύ-
σιν.

canon centesimus sextus præcipit, ut qui a conjunctione matrimoniali diverterent, vel inter se recon-
ciliantur, vel ita cœlibes maneant, juxta pronuntiatam hanc a Domino sententiam : *Quos Deus con-*
junxit, homo non separet : et illa Apostoli : *Alligatus es uxori ? non quære divortium.*

« Ὅτι τῶν ἰδίων γυναικῶν χωρίζεσθαι δεῖ τοὺς ἐπισκό-
πους. »

Episcopus ab uxoribus suis separari debere.

Οἱ τῆς Σ' συνόδου Πατέρες ἐν τῷ β' κανόνι
ἀπαίρουσι τοὺς ἀρχιερεῖς μετὰ τὴν χειροτονίαν συν-
οικεῖν ἄλλω τῷ πρὸ τῆς χειροτονίας θεσμοῖς γάμου
συναφείαις αὐτοῖς γυναίκε; καὶ φασιν · Οὐκ ἐπ'
ἀθετήσῃ τῶν τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις ἐν τῷ πέμπτῳ
νενομοθετημένων κανόνι, τοῦτο θεσπιζόμεν, ἀλλὰ
τὴν ἐπὶ τὸ κρεττόν ἐπίδοσιν τῆς Ἐκκλησίας πρᾶ-
γματευόμενοι. Οἱ μὲν γὰρ θεοὶ ἀπόστολοι ἄρτι τῆς
Ἐκκλησίας τῇ τῶν Ἰουδαίων παρχύτῃ, καὶ τῇ
Ἑλληνικῇ θειοδαιμονίᾳ πολλὰ χαίρειν εἰπούσης, ἔστιν
οἷς τῶν Πατρῶν ἐθῶν ἐνεδίδοσαν χρῆσθαι. Ὅτι γὰρ
τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων ἀρχιερεῖς τῶν συ-
νεύων οὐκ ἐχωρίζοντο. Τὸ δὲ τήμερον εἶναι, χρῆναί
φασιν τοὺς ἀρχιερεῖς τὸν βίον πρὸς ἀκριθεὶ σωφροσύνην
ἀπευθύνοντας, οὐχ ὅπως τῆς τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλὰ
καὶ τῆς τῶν ἰδίων γυναικῶν ὀμολίας ἀποδίστασθαι.
Τοῦτο γὰρ σκανδάλου πρόφασιν οὐδ' ἠντιοῦν τοῖς
ὀπὸ χρεῖρα καταλείπει, καὶ ἀποφέρουσι τὸ ἀποστολι-
κόν · Ἀπόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἑλλησι,
καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶτε τοῖς
μὴ τὰ τοῦ κανόνος πρεσβεύουσιν, ἐπιτίμιον ἐπάγουσι
τὴν καθάρσιν.

Divini sextæ synodi Patres in canone duodecimo
pontifices omnino post ordinationem arcent ab ea-
rum mulierum contubernio, quæante ordinationem
matrimonii lege cum eis erant copulatæ, idque
verbis hujusmodi : Non ut abrogemus ea, quæ
sancti apostoli canone quinto statuerunt, hoc san-
cimus, sed ut incrementum Ecclesiæ ad staturum
meliorem procuremus. Etenim illi divini apostoli,
cum recens Ecclesiæ Indæorum crassitici, et super-
stitutioni paganorum, longum valde dixisset,
nonnullis ut consuetudinibus patris uteretur, per-
miserunt. Quippe tam Judæorum, quam pagano-
rum pontifices, a tori consortibus non separaban-
tur. Verum ut hodie comparatæ res sunt, necessa-
rium statuunt, ut vitam suam pontifices ad
castitatem accuratam dirigentes, non alienarum
modo, sed suarum etiam uxorum consuetudine
abstineant. Hoc enim occasionem scandalum nullam
omnino subditis relinquit, et ipsimet episcopi lau-
dem illam apostolicam auferunt : Absque offendi-
culo sitis et Judæis, et paganis, et Ecclesiæ Dei, et
cætera. Deinde iis, qui hoc canone comprehensa
cum veneratione non observant, pœnæ loco abdi-
cationem statuunt.

*Etiam tonderi debere mulierem ab episcopo sepa-
ratam.*

« Ὅτι δεῖ καὶ ἀποκαρῆναι τὴν χωρισθεῖσαν τοῦ ἐπισκό-
που γυναίκα. »

Ἐν δὲ τῷ μὴ κανόνι οἱ αὐτοὶ Πατέρες τὴν κατὰ
κοινήν συμφωνίαν διαzeugθεῖσαν τοῦ μέλλοντος ἐπὶ
τῶν τῆς ἐπισκοπῆς καθεδεῖσθαι οἰάκων, συνοικεῖν
ἄλλω αὐτῷ οὐ μεθιάσιν, ἀλλ' εἰς μοναστήριον κελύ-
ουσιν εἰσιέναι, μὴ ἐν γειτόνων τῆς τοῦ ἐπισκόπου
καταγωγῆς καίμενον. Οὐ γὰρ οἶόν τε συνεχῶς εἰς
ἀλλήλους ὁρῶσι μὴ ἀνάπτεσθαι σφισι τὸν ἔρωτα τῇ
μνήμῃ τῆς προτέρας διαγωγῆς. Κάκει δὲ τῆς τοῦ
ἐπισκόπου προνοίας ἀπαλαίειν αὐτὴν ἀξιοῦσιν, εἰ
ἐνδεῶς ἔχουσα εἶη. Εἰ γὰρ αὐτῷ δὲ τῷ ἐπισκόπῳ
περιετρω τῶν ἀναγκαίων εἰς ἑαυτὸν δαπανῶν ἐκ
τῆς ἐπισκοπῆς οὐκ ἐφείτῃ, σχολῆ γ' ἂν τῶν Ἐκκλη-
σίαις ταύτῃ δοθῆσεται, οἴκοθεν ἐσχηκίαι τὰς πρὸς
τὸ ζῆν ἀφορμάς. Εἰ δὲ καὶ ὁ βίος αὐτῆς σεμνὸς εἶη,
καὶ εἰς τὸν τῆς διακονίας βαθμὸν προοιδοῦσεται. Εἰς
μοναστήριον δὲ εἰσιέναι κελεύουσιν, ὡς ἀπραίτητον
ὄν ἀποκαρῆσθαι ταύτην. Ἐξῆν μὲν γὰρ αὐτῇ πρὸ
τῆς χειροτονίας τοῦ ἀνδρός μὴ διαζυγῆναι. Κάντευ-
θεν καὶ τὴν χειροτονίαν κωλύθη, καὶ τὴν ἀπό-
καρσιν. Ὅτι δὲ γὰρ 57 τὰ τῆς χειροτονίας συνήνεσε,

At in canone XLVIII iidem Patres separatam
communi consensu ab eo, qui ad episcopatum gu-
bernacula sessurus est, uti cum ipso in contuber-
nio sit, omnino non permittunt ; sed monasterium
ingredi jubent, quod ejus in loci vicinia, quo loco
degit episcopus, non situm sit. Quippe fieri non
potest, cum sese frequenter intuentur, quin amor
in eis per consortii pristini memoriam accendatur.
Eo tamen in loco volunt, ut episcopi providentiæ
fructum percipiat, si primatur inopia. Quippe si
ultra res necessarias nihil ipsimet episcopo suam
in personam de bonis episcopatus expendere per-
mittitur, multo minus aliquid huic de bonis Eccle-
siæ dabitur, si ex semet ipsa victui necessaria ha-
buerit. Quod si vita ejus honesta et gravis sit,
etiam ad diaconatus gradum evehitur. Cæterum ut
monasterium ingrediatur, idcirco præcipiunt :
quod excusatione nulla impetrare possit, quin ton-
deatur. Nam potestatem habebat ante viri ordina-
tionem recusandi divortium Quo facto, tum im-

VARIÆ LECTIONES.

57 δε-ε δὲ γα.

pediri ordinatio, tum etiam tonsura poterat. Verum postquam ipsamet in ordinationem consensit, necesse est per tonsuram divortium confirmetur. Hac de re tractam fuit tempore imperii Isaacii Angeli, tribus patriarchis in concilio præsentibus, nimirum Universali, et Antiocheno, et Ierosolymitano. præter metropolitanos fere XL : qui decreto sanciverunt, citra recusationem tonderi debere mulierem episcopi ordinati, synodalibus id litteris completentes et confirmantes. Hinc probatur, nec sacerdotum uxoribus fas esse, secundas ut contrahant nuptias.

Debere sacerdotes ab uxoribus suis abstinere, cum sacra tractaturi sunt.

Canon synodi Carthaginensis tertius, debere dicit eos, qui munus sacerdotale sortiti sint, et semper, et in omnibus continentiam, castitatem, omnem aliam denique virtutem colere ; ut puri ad purum accedentes, votorum suorum compotes fiant, ipsi mediatores inter Deum et homines sic constituti, ut dum inter untorum erga Deum munere funguntur, mortalibus eum (quantum ejus fieri potest) propitium reddant, et mundo pacem exposcant. In primis vero invitante ipsos ratione temporis ad sacrorum tractationem et perceptionem mysteriorum, cum reapse castitatem præstare debeant, etiam ab uxorum suarum consuetudine semet absterneant. Tertius autem canon sancti martyris Dionysii episcopi Alexandrini, sacerdotes sibimet ipsis idoneos dat judices, cum ad reverenda sunt accessuri mysteria, suis ut ab uxoribus abstineant, ex communi tamen consensu, secundum verbum hoc illius magni Pauli : Maritus proprium corpus non habet in potestate et quæ sequuntur.

De habentibus in contubernio mulieres extraneas episcopis, aut clericis.

Canon primi concilii tertius, episcopum, vel aliquem ex clero, non debere putat in contubernio mulierem extraneam habere. Nisi forte matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas duntaxat personas, quæ ab omni suspicione liberæ sunt. Vocat autem externas vel introductitias, quæ colibitare cum expertibus conjugii sacerdotibus eligunt, dum in illis operam suam eis exhibent, quæ necessarios ad usus spectant. Canon vero XIX Ancyranæ synodi, mulieres virgines ad quosdam accedere, tanquam fratres, vetat. Secundum hos, magna isthæc tuba veri atis, magnus ille Basilius, ad Gregorium presbyterum epistola missa, majori cum increpationis vehementia tangit eum, qui huic se vitio dedit. Neque primi nos, inquit, neque soli statuimus, non debere mulieres virorum esse contubernio : sed promulgatum a sanctis Patribus nostris in concilio Nicæno canonem legito, qui manifesto prohibuit, ne sint mulieres introductitiæ vel extraneæ. Et cœlibatus dignitatem ac venerationem in hoc consistere, uti quis a consortio muliebri separatus sit

ἰὸν καὶ τῇ ἀποκάρσει τὴν διὰ ζευξίν βεβαιώσασθε. Ἐξήτηται δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ἐπὶ τῆς βασιλεῖας Ἰσακίου τοῦ Ἀγγέλου, τῶν τριῶν πατριάρχων συνεδριαζόντων, τοῦ Οἰκουμενικοῦ, καὶ Ἀντιοχείας, καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων, καὶ μητροπολιτῶν ὡσεὶ πεσφάκοντα, οἱ καὶ ἐψηφίσαντο. ἀπαραίτητος ὄφελαι ἀποκείρασθαι τὴν τοῦ χειροτονηθέντος ἐπισκόπου γυναῖκα, συνοδοίους γράμματα τοῦτο σημειωσάμενοι κυρώσαντες. Ἐνεῦθεν δεικνύται, μηδὲ τὰς τῶν ἱερῶν γυναῖκας θεμιτὸν εἶναι δευτερογαμεῖν.

α Ὅτι τῶν ἰδίων γυναικῶν δεῖ τοὺς ἱερωμένους ἐγκρατεῦσθαι, ὅτε τὰ ἅγια μεταχειρίζεσθαι μέλλουσιν. »

β Ὁ γ' τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου κανὼν, τοὺς ἱερᾶσθαι λαχόντας φησὶν ἀεὶ μὲν καὶ ἐν πᾶσιν ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην καὶ πάσαν ἄλλην ἀρετὴν μετεῖναι δεῖ, ὅπως καθαρὸι τῷ καθαρῷ προσιώντες, τῶν αἰτημάτων ἐπιτυθάνοιεν, μεσῆται θεοῦ χρηματίζοντες καὶ ἀνθρώπων. Ὅστε διαπρεσβεωμένοι πρὸς τὸν θεόν, τούτοις ἐκείνον ὡς ἐρικτὸν ἐξυλάσασθαι, καὶ εἰρήνην τῇ κόσμῳ αἰτεῖσθαι. Οὐχ ἥμισυ δὲ τοῦ καιροῦ καλοῦντος αὐτοὺς πρὸς τὴν τῶν θείων μεταχειρήσιν τε καὶ μετέληψιν μυστηρίων. Ἐργὸν τὰ τῆς σωφροσύνης ὀφείλοντας, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἰδίων γυναικῶν οὐμιλίας ἀπέχεσθαι γρη. Ὁ δὲ τρίτος τοῦ ἱερομάρτυρος Διονυσίου Ἀλεξανδρείας, ἀρκεῖντες ἐπίστασι σοφισιν αὐτοῖς τοὺς ἱερωμένους ὑπερηφάνους ἦνκα τοῖς φρικτοῖς προσιέναι μέλλουσι μυστηρία, ἀπέχεσθαι μὲν τῶν ἰδίων γυναικῶν, ἀλλὰ ἐκ παντὸς συμφωνίας, κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Παύλου φωνήν, ὅτι ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, καὶ τὰ ἐξῆς.

α Περὶ τῶν γυναικας συνεισάτους ἐχόντων ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν. »

β Ὁ τρίτος τῆς πρώτης συνόδου κανὼν, ἐπίσκοπον ἢ τινα τῶν τοῦ κλήρου συνεισάκτον ἔχον γυναικα, οὐκ οἶεται δεῖν· εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἄ μόνυ πρόσωπα πᾶσαν διαπείρουγεν ὑποψίαν. Συνεισάκτους δὲ φησι, τὰς ἐλομέας συνοικεῖν ἱερεῦσιν ἀξιοῖς, τὰς πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρείας αὐτοῖς διακονουμένας. Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγκίρῃ ἐκ παρθένους γυναικας κωλύει συνέρχεσθαι τισιν ὡς ἀδελφοῖς. Ἐπὶ τούτοις, ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας ἐπιπίγξ ὁ μέγας Βασίλειος, ἐπιστολὴν πρὸς τινε Γαγγόριον πρεσβύτερον πέμψας, ἐπιπλεεκτικώτερον τούτου καθάπτειται, τῇ τοιοῦτῃ προκινέχοντος πᾶσαι. Οὔτε πρώτοι γάρ, φησὶν, οὔτε μόνου νενομοθετήκαμεν, γυναικας ἀνδράσι μὴ συνοικεῖν, ἀλλ' ἀνεγνώσθαι τὸν ἐξενεχθέντα κανόνα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, ἐν τῇ συνόδῳ Νικαίας, ὅς φανερώς ἀπηγόρευσε, συνεισάκτους μὴ εἶναι. Ἀγαμίαν δὲ ἐν τούτῳ ἔχον τὸν σεμνόν, ἐν τῷ κεχωρισθαι τῆς μετὰ τὸν γυναικῶν διαγωγῆς. Ἄς ἐὰν ἐπὶ γαλλόμενός τις εἶπῃ τῷ ὀνόματι, ἔργον τὰ τῶν γυναικῶν συνοικεῖναι παρὰ, ὁθλός ἐστι, τὸ μὲν τῆς παρθενίας σεμνόν ἐν τῇ

προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς ἂν
 μὴ ἀπιστέμενος. Οὐτε γὰρ τὸν ἐβδομήκοντα ἔτη γε-
 γονότα πεῖθομαι ἐμπροσθεν γυναικὶ συνοικεῖν, οὔτε
 ὡς ἐπὶ γενομένην τινὶ ἀτόπῳ πράξει ὠρίσασθαι, ἢ καὶ
 ὠρίσασθαι. ἀλλ' ἐπεὶ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Ἀποστό-
 λου, μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ εἰς σκάνδα-
 λον. Οἶδαμεν δὲ, ὅτι παρὰ τινῶν ὑγιῶς γινόμενον
 ἄλλοις ἀφορμὴ πρὸς ἀμαρτίαν ὑπάρχει. Τοῦτου ἕνεκα
 προτετάξιμεν, ἐπόμενοι τῇ διαγωγῇ τῶν ἁγίων
 Πιτέρων, χωρισθῆναι σε τοῦ γυναιίου. Ἐκβάλε
 τοῖνον ἀπὸ τοῦ οἴκου σου. Κατάστησον αὐτὴν
 ἐν μοναστηρίῳ. Ἐστὼ ἐκείνη μετὰ παρθένων, καὶ
 σὺ ὑπηρετοῦ ὑπὸ ἀνδρῶν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ
 δι' ἡμᾶς βλασφημῆται. Ἔως δ' ἂν ταῦτα ποιῆς, αἱ
 μυριάδες, ἄσπερ σὺ γράφεις διὰ τῶν ἐπιστολῶν,
 οὐδὲν ὠφελήσουσί σε, ἀλλὰ τελευταίως ἀργῶν, καὶ
 δώσεις τῷ Θεῷ λόγον ὑπὲρ τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. Ἐάν
 οὐκ ἔτι τοιμύσῃς μὴ διορθωσάμενος σεαυτὸν ἀντέγερσθαι
 τῆς ἱερωσύνης, ἀνάθεμα ἔσῃ παντὶ λαῷ, καὶ οἱ
 δεγόμενοι σε, ἐκκλησιαστοὶ κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν γενή-
 σονται.

nime corrigens, retinere tamen sacerdotium attentaveris, in omni populo anathema, quique recipient, in omni Ecclesia velut abstenti publicabuntur.

Ἐπίσκοπος μὴ συνοικεῖτω οἰκόμενος γυναικὶ, μηδὲ
 γυνὴ διάκονος συνοικεῖτω ἀνδρὶ.

Quippe si quis eum verbo tenus promittens, reapse
 faciat ea, quæ solent qui mulierum in consortio
 degunt : manifestum de se præbet indicium, quod
 virginitatis decus nomine tenus seclatur, verum
 fœditate voluptatis non abstineat. Non enim equi-
 dem septuaginta natum annos lascive mulieri co-
 habitare crediderim, nec velut alicujus absurdi fa-
 cinoris admissi causa statuimus id, quod statuimus:
 sed propterea, quod edocti simus ab Apostolo, non
 esse fratri offendiculum ponendum, quod ei scan-
 dalo sit. Et non ignoramus id, quod ab aliquibus
 recte fiat, aliis occasionem peccandi præbiturum.
 Idcirco præcipimus, conversationem sanctorum
 Patrum sectantes, a muliercula debere te separari.
 Quamobrem ex ædibus tuis eam ejcito. et in mo-
 nasterium abdito. Sit ipsa cum virginibus, et tu
 virorum utere ministerio, ne nomen Dei propter
 nos blasphemetur. Quamdiu vero hæc facies, nihil
 tibi proderunt illæ myriades, quarum in epistolis
 mentionem facis; sed ut homo socors morieris, et
 socordiam tuam rationem Deo reddes. Quod si te mi-
 nime corrigens, retinere tamen sacerdotium attentaveris, in omni populo anathema, quique recipient, in omni Ecclesia velut abstenti publicabuntur.

Episcopus ullam mulierem in contubernio non
 habet, nec mulier, quæ diconatus munere fungi-
 tur, in viri contubernio sit.

ΜΙΧΑΗΛ ΝΟΜΟΦΥΛΑΚΟΣ

ΤΟΥ ΧΟΥΜΝΟΥ

ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΒΑΘΜΩΝ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ

MICHAELIS CHUMNI

NOMOPHYLACIS

Qui deinde Thessalonicae metropolitanus fuit.

DE GRADIBUS COGNATIONIS

Ἡ συγγένεια, ὄνομα ἐστὶ κοινὸν καὶ καθολικόν. Ὁ
 Διακρίεται δὲ εἰς τρεῖς τρεῖς : εἰς ἀνιόντας, κατιόν-
 τας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. Καὶ ἀνιόντες μὲν εἰσιν, οἱ
 ἡμᾶς γεγεννηκότες : κατιόντες δὲ, οἱ ἐξ ἡμῶν γεννη-
 θέντες : ἐκ πλαγίου δὲ εἰσιν, οἱ μὴτε γεννηθέντες
 ἡμᾶς, μὴτε γεννηθέντες ἐξ ἡμῶν : κοινωθέντες
 δὲ ἡμῶν τῆς αὐτῆς γούτης καὶ ρίζης. Παραδείγματος
 δὲ ἡμῶν, ὑποκεισίου προσώπου ὁ Ἰακώβ. Οὗτος

Cognatio, nomen est commune ac generale. Divi-
 ditur autem in tres ordines, in ascendentes, des-
 cendentes, et eos, qui sunt ex transverso. Ascen-
 dentes sunt, qui nos progenuerunt : descendentes,
 qui ex nobis nati sunt : ex transverso, qui neque
 nos genuerunt, neque nati sunt ex nobis, sed no-
 biscum participant idem semen et eandem radicem.
 Exe : pli causa, proposita nobis sit Jacobi persona.

Habet hic ascendentes, genitores suos, quos parentes et avos appellamus : videlicet patrem Isaacum, et matrem Rebeccam : avum Abrahamum, aviam Sarram, et his etiam ulteriores. Omnes igitur hi cognati Jacobi, dicuntur ascendentes : velut auctores procreationis ipsius. Descendentes autem Jacobo sunt, qui ex eo derivantur liberi, Judas, verbi gratia, Levi, Symeon, filia, quæ Dinæ nomen habebat, et quotquot his etiam sunt inferiores. Veluti nepos, neptis : qui dicuntur descendentes, quasi qui ex Jacobo deriventur. Ex transverso autem cognati sunt, qui neque genuerunt Jacobum, neque sunt ex eo nati : sed cum eo participant idem semen, et eandem radicem. Verbi gratia, Ismael. Quippe Jacobo patruus est Ismael. Et ascendentes quidem ipsi sunt, uti diximus, Isaacus tanquam pater, et Abrahamus tanquam avus, quoniam ex eorum lumbis Jacobus exstitit. Ismael vero nec pro cognato ascendente haberi Jacobo poterit, quia non est auctor procreationis ei : nec pro descendente, quia non genitus est ex Jacobo : sed est cognatus ex transverso, veluti qui et ipse genitus fuerit ex Abrahami lumbis, et Abrahamum patrem habeat, a quo etiam Jacobus, ideoque cum Jacobo particeps si ejusdem seminis ac radicis. Omnino enim qui neque locum superiorem obtinent, ascendentium ordinem, inquam, neque gradum inferiorem explent, ex transverso erunt : cum locales etiam distantiae quadrifariam dividantur, in id quod supra, et quod infra, in dextrum et sinistrum. Quo sit, ut dextrum et sinistrum sint transversa. Cæterum quo pacto partes hæ dextrorum ac sinistrorum quo pacto partes hæ dextrorum ac sinistrorum, cognatorum ordines conficiant, ulterius progressa docebit oratio. Ex transverso quoque Jacobo cognatus est Bathuel (52), Abrahami frater. Si quis ergo quaerat, sit ne Jacobo cognatus Bathuel, Abrahami frater, et Ismael Isaaci frater, respondebimus cognatos quidem illos esse, non tamen accedentes, quia de lumbis eorum ipse non existat. Non etiam descendentes erunt Bathuel aut Ismael. Restat igitur, ut Jacobo cognati sint ex transverso : et ut Ismael quidem patris sit frater, hoc est patruus : Bathuel autem, avi respectu patruus, quem et patrum magnum (53) lex appellat. Idem in femineis personis obtinet. Quippe Jacobo sunt ascendentium loco Rebecca mater, et avia Sarra. Descendentium vero locum implent, filia Dina, et neptis ex ea nata. Quod si Rebecca fratres habet, etiam illi Jacobo cognati ex transverso existimantur. Adeoque Laban, Rebeccae frater, Jacobo cognatus est Nan. ratione matris est avunculus.

Α ἀνιόντας ἔχει τοὺς αὐτοῦ γεννήτορας. οὗς γονεῖς καὶ προγόνους ὀνομάζομεν ἤγουν τὸν πατέρα Ἰσαὰκ, καὶ τὴν μητέρα Ρεβέκκαν ἡ πάππον τὸν Ἀβραάμ, μᾶμην τὴν Σάρραν, καὶ τοὺς ἔτι ἀνωτέρω ὅσοι γυνῆ πάντες, συγγενεῖς τοῦ Ἰακώβ, λέγονται ἀνιόντες ὡς αἰτίοι τῆς αὐτοῦ γεννήσεως. Κατιόντες δὲ εἰσι τῶ Ἰακώβ, οἱ ἐξ αὐτοῦ καταγόμενοι υἱοὶ, Ἰούδας τυχὸν, ὁ Λευὶ, ὁ Συμεὼν, ἡ θυγάτηρ οὕτω καλουμένη Δίνα, καὶ οἱ ἔτι τούτων κατωτέρω ὅσον ἔγγονος, ἔγγνησῃ οἱ κατιόντες λέγονται, ὡς ἐκ τοῦ Ἰακώβ καταγόμενοι. Ἐκ πλαγίου δὲ εἰσι συγγενεῖς, οἱ μᾶτε γενήσαντες τὸν Ἰακώβ, μᾶτε ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες ἡ κοινωνούντες δὲ αὐτῶ τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τῆς αἰτίας βίτης. Οἶον, ὁ Ἰσμαήλ. Θεῖος γὰρ πρὸς κτήρος τῶ Ἰακώβ ὁ Ἰσμαήλ. Καὶ ἀνιόντες μὲν αὐτῶ, ὡς εἰρήκαμεν, ὁ Ἰσαὰκ ὡς πατήρ, καὶ ὁ Ἀβραάμ, ὡς κτήρος, ὅτι ἐξ ὄσφους αὐτῶν ὁ Ἰακώβ. Ὁ δὲ Ἰσραὴλ οὐτε ἀνιὼν λογισθεῖται συγγενῆς τῶ Ἰακώβ, ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῆς αὐτοῦ γεννήσεως. οὕτε μὴν κατιὼν, ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ Ἰακώβ ἐγεννήθη ἡ ἐκ πλαγίου δὲ ἐστὶ συγγενῆς, ὡς καὶ αὐτὸς ἐξ ὄσφους τοῦ Ἀβραάμ γεννηθεὶς, καὶ τὸν Ἀβραάμ ἔχων γεννήτορα, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Ἰακώβ, κἀντεῖθεν κοινώθησας τῶ Ἰακώβ τῆς αὐτῆς γονῆς καὶ βίτης. Πάντως γὰρ οἱ μᾶτε τὸν ἄνω τύπον ἔχοντες, τὴν τῶν ἀνιόντων λέγου τᾶξιν, μᾶτε τὸ κάτω βαθμὸν ἀποπληροῦντες, ἐκ πλαγίου εἰσονται ὅτι καὶ αἱ τοπικαὶ διαστάσεις τετραγῶν διαίρουσιν, εἰς τὸ ἄνω καὶ κάτω, δεξιὸν καὶ ἀριστερόν. Ταύτητοι τὸ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν πλαγίον τυχέουσιν. Ὅπως γοῦν ταῦτα τὰ μέρη τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, συγγενῶν τᾶξεις ἀποπληροῦσι, προῖον ὁ λόγος ἔρατ. Ἐκ πλαγίου δὲ συγγενῆς τῶ Ἰακώβ καὶ ὁ Βαθουήλ ὁ τοῦ Ἀβραάμ ἀδελφός. Εἰ γοῦν ζητήσῃ τις, εἰ τῶ Ἰακώβ συγγενῆς ἐστὶν ὁ Βαθουήλ ὁ τοῦ Ἀβραάμ ἀδελφός, καὶ Ἰσραὴλ ὁ ἀδελφός τοῦ Ἰσαὰκ, ἐρούμεν ὅτι συγγενεῖς μὲν εἰσιν, οὐκ οὖν ἀνιόντες, ὅτι μὴ ἐξ ὄσφους αὐτῶν. Ἄλλ' οὐδὲ κατιόντες ὁ Βαθουήλ ἢ ὁ Ἰσμαήλ. Λέγεται λοιπὸν, ἐκ πλαγίου συγγενεῖς τῶ Ἰακώβ τοῦτους τυγχάνειν. Καὶ τὸν μὲν Ἰσμαὴλ πατρᾷδελφον εἶναι. ἤγουν θεῖον πρὸς κτήρος τὸν δὲ Βαθουήλ, θετον ἀπὸ πάππου, ὃν καὶ μᾶτε θετον ὁ νόμος ὀνομάζει. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐστὶ καὶ ἐπὶ τῶν θηλείων προσώπων. Τῶ γὰρ Ἰακώβ ἀνιόντων μὲν τᾶξιν ἔχουσιν, ἦτε μῆτηρ Ρεβέκκα, καὶ ἡ μᾶμμη Σάρρα. Κατιόντων δὲ τᾶξιν ἀποπληροῦσιν αὐτῶ, ἡ θυγάτηρ Δίνα, καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς τυχὸν γεννηθεῖσα. Εἰ δὲ τῆ Ρεβέκκα εἰσιν ἀδελφοί, καὶ οὗτοι ἐκ πλαγίου συγγενεῖς τῶ Ἰακώβ λογίζονται. Αὐτίκα ὁ Λάβαν, ὁ τῆς Ρεβέκκα ἀδελφός, συγγενῆς τῶ Ἰακώβ. Θεῖος γὰρ πρὸς μητρός.

Sequebatur apud Leunclavium Justiniani imp. confessio recte fidei seu edictum de fide orthodoxa, quod exstat Patrologiæ tomī LXXXVI, porte 1, col. 993.

NOTÆ

(52) Rectius Nachorem potuisset, Bathuelis patrem.

(53) I, 1. § Primo gradu. D. Da grad. et affin.

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM

QUE

IN COMMENTARIIS ŒCUMENII MEMORATU DIGNÆ VISÆ SUNT.

Numerus Romanus tomum, Arabicus cifras designat grandiores textui insertas. Sed meminerit Lector, apud nos tomum I editionis Morelli protendi usque ad tomi nostri posterioris col. 1168, in qua incipit tomus Morelli secundus.

A

Aa. oniticum sacerdotium, terrenum ac caducum, Christi vero cœleste ac sempiternum, II, 368.

Abrahæ pater egressus est de terra Chaldæorum, cum tamen Abrahæ factum fuisset oraculum, I, 61. Abrahæ facta promissio nullis modis præter spem erat, I, 251.

Abrahæ quomodo filium per parabolam recepit, II, 409. Variis temporibus duplicis tibi gessit imaginem, II, 458.

Actorum liber potissimum Pauli gesta continet, I, 1. Actorum liber Spiritus sancti actiones continet, sicut Evangelium actiones Christi, I, 3. Actorum liber ostendit eorum completionem quæ promiserat Christus, *ibid.* Actorum libri necessitas, I, 5. Actorum liber potissimum est resurrectionis Christi demonstratio, I, 7.

Adam non fuit seductus, II, 225.

Admirari personas, II, 632.

Adventus Domini cur furi ac nocti assimiletur, II, 535. Ægyptus seductor quidam, I, 158.

Ænean sanans Petrus non requisivit an crederet, I, 90.

Ætatibus variis constitui spiritualiter, II, 569.

Æthiopes suorum regum patrem dicunt esse solem matrem vero semper vocant Candacen, I, 81.

Afflictiones nec omnes iusti nec omnes peccatores sustinent in hoc mundo, II, 485. Afflictiones ob varias causas immittuntur, I, 510.

Agabum esse prophetam non adversatur dicto Christi qui ait legem ac prophetas cessasse in Joanne, I, 105.

Ἀγάπη, II, 650. Ἀγαπήτος et ἀγαπώμενος, II, 497.

Ἀγαπήτος et ἀγαπήτικός, II, 590.

Ἀγοραῖοι genus iudicum et oratorum, I, 148.

Ἀλαζών, II, 472.

Ambulate in veritate, II, 616.

Ananias et Sapphira cur interempti, I, 45.

Anathema duplex, I, 168.

Andreas ubi et a quo crucifixus, I, 1.

Angeli cur viri dicantur, I, 7. Angelos, id est dæmones quomodo iudicabimus, I, 475. Angelorum linguæ quænam dicantur, I, 518.

Anima sumitur pro vita, II, 654.

Animabus exulis corporibus obstant dæmones ne in colium evolent, II, 634.

Animalia quatuor in Apoc. quid significant, II, 690, 697.

Animalis homo quis dicatur, I, 435; II, 652. Animalis ab anima dicitur, sicut ψυχικός a ψυχή, II, 652.

Antiochiæ primum dieli sunt Christiani, I, 105.

Antichristus probatur esse Mahumethes, II, 658.

Apollos sive Apelles Corinthiorum episcopus, I, 142.

Apostolis quare dicatur: « Accipite Spiritum sanctum » primum super eos descendat, I, 4. Apostolorum nomina cum suis interpretationibus, I, 8. Apostoli variis linguis loquentes proferebant acitas brevesque sententias, I, 15.

Apostoli variis linguis loquentes noverant quæ dicerent, non autem quibus linguis, *ibid.* Apostolos fuisse musto plenos improbable erat duplicem ob causam, I, 16.

Apostoli tanta inter se conjuncti erant fiducia, ut mutua sui condemnatione prædicationem confirmarent, I, 229.

Apostolis vicissim continebant læta ac tristitia, I, 45. Apostoli etsi signa ad Deum referebant, tamen etiam ex vita plurimum collaudabantur, I, 46.

Apostolorum traditiones per manus, II, 152, 190, 191. Apostolorum ordo primus est in Ecclesia, deinde prophetarum, etc., I, 346. Apostolis quomodo varius erat color vite ac mortis, I, 615. Apostoli

ac prophetæ non omnia prævidebant, I, 165. Apostoli quosdam per se puniebant, alios Satanæ puniendos tradebant, I, 217. Apostoli quomodo non versabantur per astutiam, nec dolo tractabant verbum, I, 624. Apostoli quomodo variis adversitatibus non frangebantur, I, 628. Apostolos excipiens quomodo Filium ac Patrem dicitur habere, II, 611. Apostoli significantur singuli singulis lapidibus pretiosis portarum novæ Jerusalem, II, 626.

Apti forum ac Tres Tabernæ, I, 184.

Arca testamenti continebat ea quæ Judæos arguerent, II, 581.

Aræ Atheniensi cur inscriptum ignoto Deo, I, 156.

Arati poetæ de Deo testimonium, I, 58.

Arma spiritualia, II, 58.

Arrogantia differt ab elatione, II, 469.

Audiendi promptitudinem habere debemus, II, 448.

B

Baptizari pro mortuis, I, 587.

Barnabas bonus vir dicitur, non bonus simpliciter, I, 102.

Bartholomeus ubi prædicaverit ac mortuus fuerit, I, 2.

Bellum triplex Christiano imminet, II, 475.

C

Calceamentum designat mortificationem, I, 69.

Carnis affectus legi Dei subdi nequit, sed bene homo illum habens, I, 302.

Caro aliena quæ dicatur, I, 627.

Castorum insigne in navi, I, 184.

Κατὰ πρόθεσιν, II, 135.

Centum viginti de quibus dicitur in electione Matthiæ, non erant omnes qui tunc in Christum credebant, I, 10.

Charitas perfecta qui foras eiecit timorem, II, 592.

Charitatis laudes eximie, I, 649.

Christi assumptionis initium videri potuit, non finis, resurrectionis vero, ediverso, I, 7. Christi divinitatem apostoli paulatim induxerunt, I, 6. Christus resurgens non ita versabatur cum discipulis sicut ante passionem, et quare non omnibus apparebat, I, 5. Christus cur præcepit ne discipuli statim ab Jerusalem discederent, I, 4.

Christus quare videntibus discipulis assumptus est, I, 7. Christus misisse dicitur Spiritum sanctum, et deipso Christo loquitur Joel, I, 21. Christus in quo similis Moysi, I, 32.

Christi vita quomodo elevata dicitur de terra, I, 85. Christi corpus neque ante resurrectionem fuit incorruptibile neque postea incorruptibile, I, 144. Christus quomodo primus ex resurrectione, I, 176, 583. Christum quare non susceperant Romani, I, 202. Christi obedientia fuit nobis efficacior quam Adæ inobedientia, I, 268. Christus corpus nostrum cum affectionibus naturalibus sine peccato suscepit, I, 301. Christus quomodo pro nobis intercedat, I, 317. Christus quomodo a resurrectione dicitur primum apparuisse Petro, et quomodo duodecim apparuit, I, 548.

Christus quomodo tradit regnum Deo Patri, I, 565. Christus quomodo dicitur regnare, I, 585. Christus propter multa glorificandus, I, 626. Christus quomodo est imago Dei, *ibid.* Christus quomodo Deum manifestavit, *ibid.* Christus quomodo dicatur peccatum, I, 640. Christi magna humilitas et quare non timuerit se humiliare, II, 79. Christum qui non receperunt et tamen Antichristum recipient, nihil poterunt habere excusationis, II, 197. Christus pro supernis quoque virtutibus passus est, II, 329. Christus

tentatus sive afflictus potest et his qui tentantur succurrere, II, 332. Christus duplīci de causis nobis condolet, II, 343. Christus quare sacerdos secundum ordinem Melchisedec, II, 348. Christus quomodo ex his quæ passus est didicit, quomodo exauditus sit, et pro qua reverentia exauditus, II, 939. Christus longe major sacerdotibus legalibus ex figura Melchisedec et per alia, II, 365, 366, 367. Christus quomodo nostra pertulerit peccata, et quomodo rursum conspiciendus sit absque peccato, II, 389. Christus ter et triplex accepit testimonium, II, 598. Christi repellens primum adventum repellit etiam secundum, II, 609. Christī negans adventum salvus fieri nequit, II, 610.

Circumcisio data est Abraham in signum præteritæ justificationis, et ut omnium pater esset, I, 250.

Circumcisus cura humana potest fieri præputiatus, I, 482.

Claudus quare tenebet Petrum et Joannem, I, 27.

Cœlestia dicuntur quæ sunt Novi Testamenti, I, 388.

Cœnæ Dominicæ quomodo apud Corinthios fiebant, I, 534

Cognoscere in sacris Litteris duo significat, II, 366.

Confiteri peccata, I, 147.

Consolatio potissima est ex lectione Scripturarum, I, 275.

Conversatio cum malis nociva est, II, 617.

Cor parvum incredulum multiplex, II, 357.

Cornelius ac Æthiops cur meminerantur ad fidem conversi, I, 93.

Corpus nostrum ducitur quocumque dixerimus, I, 270.

Corpus domandum est, I, 513.

Corpus idem quare debeat resurgere, I, 563.

Corpus quomodo dicitur corrumpi juxta concupiscentias, II, 41

Cultus Dei varii sunt modi, I, 205.

Custos carceris de quo Act. xvi dicebatur Stephanus, I, 132.

D

Δεισιδύμων quid significet, I, 436.

Demas an ad relictum Paulum redierit, II, 309.

Deum igni assimilant sacræ Litteræ, hominem vero herbæ, I, 67. Deus in omni loco ac tempore esse dicitur, I, 138. Deus quomodo a creaturis possit cognosci, I, 243.

Dei maxima erga peccatores tolerantia, I, 243. Dei amoris erga homines vehementia, I, 258. Deus :i pro nobis sit quis contra nos, I, 316. Dei electio varique ejus judicia, quomodo vera sint, nec his contradicendum est nec eorum ratio scrutanda, I, 319. Deum per privata designamus, I, 428. Deus hujus sæculi, I, 624. Deus quomodo dicitur excæcare reprobos, I, 625. Deum juxta subjectam materiam variis modis appellat Paulus, II, 46. Dei sapientia et simplex cognita est et vehementer varia, II, 26. Deum nulli putant præcepta dedisse solum mirandi gratia, II, 218.

Deus vult omnes salvos fieri nec tamen omnes salvi fiunt, opusque est mutuis precibus, II, 218. Deus quomodo justificari dicatur, II, 228. Deus quomodo :olus habeat immortalitatem, II, 349. Deus per Verbum juravit, id est, per e

mediatorem inter Deum et homines, II, 361. Dei possessio qui dicantur, II, 497. Deus quomodo justitiam exercuerit in angelos apostatas, et in eos qui fuerunt tempore dilu-

vii, ac in Sodomitas: misericordiam vero in Noe et Lot, II, 559, 541. Deus dupliciter haberi dicitur, II, 611. Deus idem est qui Vetus ac Novum dedit Testamentum, II, 626.

Diaconi creantur Act. 6 non juxta gradum qui est in Ecclesia, sed ministri, I, 54. Diaconorum conditiones, I, 226.

Διαπραγμάται, II, 246.

Dies quomodo dicantur mali, II, 50, 271.

Dilectio Dei ex proximi dilectione probatur, XII, 567, 594. ersono, II, 626.

Διοπατής, Dianæ, I, 148.

Disciplinas externas degustasse utile est, I, 66.

Divitiarum studium multos inducit dolores in modum spinarum, II, 247.

Divitiarum sola in egenos insumptio non perit, II, 247.

Docere ac præcipere quomodo apud Paulum differant, II, 235.

Domini est terra et plenitudo ejus, I, 518. Domini etiam serviunt servis, II, 56.

Donec et quousque quid significant, I, 365; II, 525.

Δόξα, II, 544, 628.

Dorcas ex nomine dicitur fuisse vigilans, I, 91.

E

Ecclesia a Paulo dicitur superna Jerusalem, I, 566. Ecclesia et apostolorum traditiones etiam citra Scripturam observandæ, II, 199.

Ἐξουσία, quid sit, I, 94.

Ἐπίδοκις, Judicium genus, I, 148.

Elatio differt ab arrogantia, II, 469.

Eleemosyna dicitur ministerium quotidianum, I, 54.

Ἐλεημοσυνῆ gradus, I, 153.

Elementa mundi cur dicantur infirma et egena, I, 813.

Elementa eloquiorum Dei, et elementa inilitii eloquiorum Dei quænam dicantur, II, 352, 354. Elementa aquæ et ignis fuerunt aliorum principia, II, 556.

Ἑλληνιστάι, qui dicantur, I, 85.

Ἑουπνευζόμενοι, II, 628.

Ephesus æditua Dianæ, I, 147.

Epicurei quinam erant, I, 133

Episcopi dicuntur presbyteri et e contrario, I, 150,

152; II, 65. Episcopi munus et virtutes, II, 224, 230.

Episcopus unius uxoris maritus, II, 124. Episcopus ordinandorum peccata ac mores nosse debet, II, 259.

Equus albus quid significet, II, 701; rufus, 702; aliger, 703; pallidus, 705. Equorum in revelatione visorum varia species, II, 732.

Ἐπίθελα, II, 465.

Essenorum secta apud Judæos, I, 159.

Ἐὐχρηστούματι, II, 434.

Eunomius in persona omnium hæreticorum captus auditorum benevolentiam, sed ei respondet Basilias, II, 840.

Eunuchus ubi prædicaverit ac mortuus sit, I, 12; I, 83.

Ἐως et ἄχρι, quid in sacris significant, I, 566; II, 335.

F

Fabulæ aniles quæ dicantur, II, 232.

Falsis fratribus communicando in multa mala incidimus, II, 586.

Fides qualis debeat tantum esse coram Deo, I, 584

Fidei donum aliud est quam fides, I, 548. Fides, spes et charitas, quomodo etiam in futuro permanebunt, I, 553.

Fidei finitio et enomia, II, 405. Fides quomodo sola sufficiat, et quomodo requirat opera, II, 456. Fides duo

habet significata, II, 457. Fides ante et post baptismum, II, 458.

Figura quomodo et quorum erant quæ in Veteri fuerunt Testamento, I, 599.

Filius meus es tu, etc. ob incarnationem dicitur, I, 114

Filius Dei, quomodo dicatur Patri subjectus, I, 667. Filius Dei et filii diaboli qui sint, et quomodo differant, II, 581.

Fornicatio sola, est peccatum in proprium corpus, I, 468, 469, 470.

Frangere panem designat victus frugalitatem, I, 24.

Fugientæ sunt persecutiones, I, 117.

G

Γάγγρινα, II, 267.

Galilæa, cur sub Pilato interempti, I, 57, 58.

Camalielis sapiens consilium, *ibid.*

Genitibus quomodo fuit datum præceptum de dilectione proximi, II, 568.

Γινώσκειν, II, 568.

Γογγυστής, II, 632

Gratiam aspernari quid sit, II, 856.

H

Hæreses variae circa Christum ac divinam Trinitatem, II, 72.

Hæreticus quando fugiendus, et quando cum mansuetudine erudiendus, II, 270, 299.

Hebræis scripta epistola ostenditur esse Pauli, II, 512.

Hebræorum fidelium afflictiones ac tolerantia, II, 401.

Herodes Tetracha etiam dicitur esse Agrippa, I, 9, 104.

Herodis Agrippæ miser interitus, I, 108.

Hispanos magno amore prosequebatur Paulus, I, 467.

Hodie sive hodiernus dies dicitur vita præses, I, 525,

559.

Homo noster vetus, quare dicatur vita in peccatis peccata, I, 276. Homo vetus ac novus, II, 129. Hominis corpus, quare dicatur animale, II, 578.

Hora novissima mundi, II, 572.

Humiliari non veretur is qui revera magnus est, II, 802.

Ἰσχυροφύλα, II, 469.

I

retar primus in Lycia martyr ab Alexandro translatus est in Alexandriam, I, 4.

Iteni peritorus est hic mundus sicut prior perit aqua, II, 550.

Imago terreni ac cœlestis hominis, quæ sit, I, 575. Imaginum usum fuisse semper in templis, II, 847, 848.

Impietas adversus seipsam pœgnat, et in fratribus Joseph ac Pharaone, I, 65.

Impius et peccator differunt, II, 522, 632.

Infidelium tribunali non oportet nos subijci, I, 461, 463.

Infirmittatis sive inbecillitatis tres modi, I, 705.

In Actis dicitur, ponitur ad narrationis exordium, I, 60.

Insomniis agitati qui dicantur apud beatum Judam, II, 627.

Invidia non fit a nobis, sed in nos efficitur, I, 471.

Invisibilia cognoscuntur per ea quæ sensu percipiuntur, I, 432; II, 590.

Ira omnis tollenda, II, 44.

Israel appellatio duo suggerit Judæis, I, 27.

J

Jacobus Zebedæi ubi prædicaverit ac mortuus sit, I, 1, 105. Jacobus Alphæi, cognominatus Justus, primus Jerolosymorum episcopus, filius Joseph, a quibus occisus, et ubi sepultus, I, 2, 122. Jacobus hic a communi loquendi modo recedit, II, 430. Jacobus quare laudat legis observatores, II, 652.

Jejunia ab apostolis tradita, II, 841, 855, 901.

Jejunia præsent ad peccatorum remissionem, II, 815.

Jesum Christum, quomodo induimus, I, 582.

Joannes Evangelista in Palmosinsula conscripsit Evangelium ac vivens sepelitur, I, 1, II, 842. Joannes qui cognominabatur Marcus nepos Barnabæ est Marcus Evangelista, I, 107; III.

Judas Jacobi qui et Thaddæus et Labbæus ubi prædicaverit et mortuus sit, I, 2. Judas quomodo adeptus est prædium quod emerunt principes sacerdotum, I, 10. Judæ commemoratio deserta fuit idem prædium, *ibid*. Judas præcipio mortuus, I, 10. Alia opiatiore prout a curia compressus est, I, 11. Judas vehementer toto corde inflatus est, aliaque tormenta ante mortem passus est, *ibid*.

Judæi exorcistæ, I, 145. Judæorum litteræ per omnes terras missæ ne prædicatio de Christo susciperetur, I, 186, 191. Judæus ante alios tenetur in Christum credere, I, 208.

Judicium si incipit a domo Dei, qui finis incredulorum? II, 521.

Jurare ne vetus quidem lex ex se ducebat laudem dignum, II, 476.

L

Lac et solidus cibus quæ dicantur, II, 353.

Laus sive hymnus cantu sanctior est, II, 158.

Leges quatuor habet homo, 297. Aut potius tres quæ ibidem subsequuntur. Lex quomodo spiritalis, I, 292. Lex quomodo occidit, cum spiritus vivificet, I, 617. Lex quomodo dicitur mortis ministerium, I, 699. Legis vetera quomodo transierint, I, 658. Legis necessaria docuit etiam ipsa natura, II, 28. Lex quomodo non fuerit adversus promissiones, II, 33. Lex quomodo pædagogus fuerit ad Christum, *ibid*. Legis observationes subjiciebantur elementis, *ibid*. Legem in uno serrans tenetur in omnibus servare, II, 30. Legem quomodo dicat Paulus rejectamenta, II, 94. Lex quibus posita sit, II, 212. Lex quare cibos quosdam prohibuerit, *ibid*. Lex umbra erat Novi testamenti et imperfecta, II, 316. Lex Evangelica quare dicatur libertatis, II, 451. Lex vetus quoniam modo jaramenta ac sacrificia commendat, II, 476.

Liber intus ac foris scriptus et clausus quid significet, II, 691. Libri marci non distrahendi, sed exurendi, I, 147.

Libertini qui dicebantur, et unde, I, 57.

Linguae caute oportet dirigere, II, 460.

Linguae mala, *ibid*.

Lingua coeceri potest, *ibid*; II, 162.

Lucas Evangelista medicus quæ scripserit et fecerit ac uni mortuus et sepultus sit, I, 1; I, 2, 649. Lucas car non scripserit Pauli mortem, vel ipsius secundam a Nerone comprehensionem, I 3. Lucas dicens se de omnibus Christi actionibus scripsisse, non contradicit Joanni, I, 2.

Lunam converti in sanguine cædis designat magnitudinem, I, 18.

M

Maceræ duplex interstitium solvit Christus, II, 15.

Magos si quis deceptus accesserit, statim nefugiat, II, 78.

Mahumelles probatur esse Antichristus, II, 637.

Majorum nostrum encomia quando nobis laudi sint, II, 257. Majoribus potius credendum quam modernis hæreticis, II, 852.

Mala non patrare non satis est, nisi et bona agas, II, 44.

Maligna nihil aliud querit, quam ut quoquo modo bonum obturbet, I, 14.

Maledicendum nulli est, II, 628.

Malis quare non oporteat commisceri, II, 617.

Manichæorum de Christi morte dogma, I 661. Manichæi quem dicant Deum hujus sæculi, I, 111, 126.

Manus pro consilio sumitur, I, 40.

Marcus Evangelista Alexandria sepelitur, ubi et Evangelium prædicavit, I, 12. Marcus Evangelista est Joannes nepos Barnabæ, I, 107, 111. Marcus hic reliquit apostolos, sed postea ipsum hujus rei posuit, I, 111, 126.

Mare in circuitu throni, II 690. Mare quomodo aboleri dicatur, II, 819.

Martius pagus quid fuerit, I, 136.

Mathias apostolus ubi prædicaverit, ac mortuus fuerit, I, 10.

Mathiæ electionem cur multitudini permisit, Petrus, I, 12.

Mathæus apostolus Hebraice scripsit Evangelium et ubi mortuus sit, I, 10.

Mediator non potest unius tantum esse, I, 743. Mediator debuit utriusque partis esse particeps, II, 210.

Melchisedec Christi typus erat a nomine, a civitate, a vita, et a sacerdotio, II, 363. Melchisedec non sic ut Christus dicitur carere patre ac matre, initio ac vita, II, 361. Melchisedec genere Cananæus, II, 365. Melchisedec præstantia super veteris legis sacerdotes, II, 365, 366.

Μετρίμορος, II, 632.

Meus in otio esse non potest, II, 202.

Merces futura quomodo excedet præsentem laborem, I, 629.

Miliare, id est spatium duorum milium cubitorum, erat iter Sabbati, I, 8.

Militum quatuor quaterniones sic disponbantur, ut singulis vigillis quatuor servarent Petrum, I, 105.

Miraculorum enumeratio quæ apostoli in Actis ecclesie leguntur, I, 10.

Misericordia erga egenos quid efficiat, II, 459.

Monastica vita, qua quis sequitur Christum omnibus distractis, laudabilis est, I, 715.

Monachus non doctoris, sed plangentis habet officium, I, 716.

Mortis diem incognitum esse, utile est, II, 176. Mortis responsum quomodo se habuisse dicit Paulus, I, 595.

Mortali spiritualiter sunt duplices, II, 314.

Mosis zelus in Ægyptium explicatur de Christo in Satanam, I, 66.

Mulieris pretiosus ac curiosus ornatu reprehenditur, II, 221. Mullerem prohibet Paulus docere, sed tantum in Ecclesia, II, 222. Mulierum in Ecclesia ministrantium conditiones, II, 227. Mulierum aspectus vitandi, I, 715.

Mulier sole stipata apparet in cælo, etc quæ sit, II, 251. Mulieres in oratione taceant, II, 594.

Mundus, II, 462, 463, 570. Mundus an tendet ad corruptionem, et quomodo, et quare, II, 550. Mundi superflua tantum peribunt, hoc est, fiet ejus purificatio ac renovatio, *ibid*. Mundus prior quomodo perisse dicitur, II, 552.

Μουσικεύς, II, 632.

N

Neapolis Macedoniæ, nunc Christopolis dicitur, I, 130.
 Ne iudicetis, etc. de quibus sit accipiendum, I 550.
 Νεόπολις, II, 225.
 Nestorii blasphemia diruitur, II, 35, 563.
 Novatianorum hæresis confunditur, I, 724.
 Novissimum dicitur pessimum, II, 373.
 Nube quare usus sit Christus ascendens in cœlum,
 Elias vero igneo vehiculo, I, 7.

O

Obsecratio differt a deprecatione et interpellatione,
 II, 218.
 Obtemperare oportet male viventi, non autem male
 credenti, II, 434.
 Obtestatio continuis tria operatur, II, 376.
 Offendiculum non est fratri poneudum, I, 550
 Οΐσις, II, 469.
 Omnes quomodo conclusi sub peccato, I, 186,
 Onesimus ubi et quando martyrium passus, II, 304.
 Ὁρτυξία, quid sit, I, 175.
 Orare iubens Paulus in omni loco, non adversatur
 Christo iuhenti orare in clauso cubiculo, II, 221.
 Orans quando accipiet quæ petit, et quando non,
 quodque in hoc non doceat Jacobus Christo contraria, II,
 467.
 Oratio iusta pro alio facta quando esse efficax, II 478.
 Orandum est pro defunctis, II, 191.
 Ὁργὴ et θυμὸς differunt, I, 188.

P

Pacem semper petimus, II, 530.
 Παράκλησις, II, 600.
 Παρεσβήσις, Πάρεργον Πάροδος, II, 483.
 Patientia differt a tolerantia sive longanimitate, II,
 119.
 Patrem cur Paulus dixerit sapientem, Filium vero æ-
 ternum, I, 601.
 Pauli conversio, prædicatio ac martyrium, I 12, 13.
 Paulus quomodo in Actis dicitur a conversione accessisse
 Jerosolyma, cum ipse contrarium dicere videatur in
 epistolis ad Galatas ? I, 89. Paulo ex Saulo dictus, I, 110.
 Paulus ac Barnabas cur vestes sciderunt, 118. Pauli ac
 Barnabæ dissensio propter Marcum, I, 126. Paulus quando-
 que spiritu edocetur, interdum autem visu, I, 129,
 140. Paulus quomodo se dixerit Romanum, I 132. Paulus
 quare fugerit persecutores, I, 154. Paulus quomodo
 Tarsensis ac Romanus, I, 161, 162. Paulus an noverat
 summum esse sacerdotem, qui ipsum cædi iusserat, I
 164. Paulo cur viperæ nocere nequiverit, I, 185. Paulum
 cur pro Deo colere volebant, I, 118, 183. Paulus sua
 persona designat naturam humanam, I, 288. Pauli vehemens
 erga Deum amor, I, 317, 319. Paulus quomodo pro
 fratribus cupit anathema fieri a Deo, I, 330. Paulus virgo
 virginitatem ac continentiam extollit, I 476. Paulus
 quare se dicat abortivum, I, 560. Paulus non profice-
 scabatur prædicatum quo volebat, I 428, 307, 547. Paulus
 an aliquid secundum carnem statuat, et quid secundum
 spiritum, I, 602. Paulus non omnia prævidebat, I, 603.
 Paulus iugit aliorum peccata, I, 705. Paulum dicebant ad-
 versarii non Christi, sed discipulorum esse discipulum,
 ac variis variis prædicare, II 716. Paulum vocavit pater
 ad filii fidem eodem, II, 723. Pauli modestia, II, 696,
 700, 729. Paulus videri volêbat suscipere bellum adver-
 sus Petrum ac cæteros, II, 128. Paulus damnat Petrum,
 Petrus vero laudat Paulum, I, 780. Paulus cur publice,
 non privatim, Petrum reprehendit, I, 785. Paulus eos qui
 timebant fieri transgressores, nisi legi obtemperarent,
 ostendit fieri transgressores si ipsi obtemperarent, I,
 783. Et qui execrationem metuebant, si legem non
 servarent, ostendit execrandos esse si eam servent, I,
 785. Paulus recte pingere non noverat, I, 789. Paulo
 in manu erat vivere aut mori, I, 726. Paulus paucis ver-
 bis ad Pilip. secundo plorinas enervat hæreses, II, 107.
 Paulus scribens: Rogo et te compar, non dicit de sua
 uxore, II, 106. Paulus iubens gaudere, non est Christo con-
 trarius, II, 105. Pauli vehemens urga discipulos amor, II,
 162. Paulus tractans resurrectionem, cur non meminerit
 suppliciorum, II, 178. Paulus cur Timothei stomachum
 non sanavit, II, 70. Pauli bonum certamen suis ipsius obla-
 tio accoronæ futura receptio, II, 279. Paulum cur per-
 sequebatur Nero, II, 281, 281. Paulus manebat ubi peri-
 culum erat, alio vero mittebat discipulos, II, 289. Pau-
 lus non pœnitentiam, sed baptismi tollit iterationem, II,
 337.
 Pauperes quomodo sint divites in fide, II, 454,
 Peccatum quomodo mortuum ante legem, revixit sub
 lege, I, 258. Peccatum quorum causa sit in homine, I, 268;
 et quatuor columnis sequentibus. Peccatum quare magis
 dicatur in nobis habitare, quam virtus, I, 295. Peccata
 quæ dicantur iudicium præcedentia, et quæ subsequen-
 tia, II, 243. Peccatum dicitur tenebræ, II, 562. Peccatum
 ad mortem, II, 601.
 Peccator dormit, imo et mortuus est, II, 49. Peccator
 quatenus talis, filius est diaboli, II, 581. Peccatores qui
 non sint tolerandi, II, 601.
 Peccans primo coensu recipit in se diabolum, II, 579.
 Peregrinationes semper in laudabili fuerunt usu, II, 283.
 Perfecti sermones qui et solidus cibus, II, 333.
 Petrus verso capite crucifigitur sub Nerone, I, 11. Pe-
 trus cur verbum habuit in electione Mathiæ, et non Ja-
 cobus, I, 9. Petri ac Joannis unanimitas et amicitia, I,
 25. Petrus quomodo suam concionem disposuit post
 claudum sanatum, I, 93. Petrus de Christo loquitur Ja-
 dæis tanquam de homine, I, 83. Petrus per angelum li-
 beratur e carcere, I, 192. Petrus quare reprehensus, et a
 quibus, I, 731. Petrus quomodo timebat converso. Jada-
 eus, I, 732. Petrus admovent ut parati simus ad reddendam
 rationem de fide, non adversatur Christi doctrinæ, II, 506.
 Philippus qui Samariæ prædicavit non erat Apostolus,
 I, 77. Philippus diaconus an non poterit vel noluerit
 dare spiritum sanctum, I, 78, 79.
 Philemoni scripta epistola quantum habeat utilitatis,
 II, 301.
 Phialæ aureæ in Apocalypsi quid significant, II, 698.
 Πιστός, I, 719.
 Planctum cur fecerunt super Stephanum viri religiosi,
 I, 76.
 Planetis quomodo assimilentur et dissimiles sint sede-
 clores, II, 631.
 Πλεονεξία, II, 631.
 Pœnitentia stabilitur adversus Novatianos, II, 43; I,
 719; II, 422, 424.
 Præceptum de non possidendo argento, calcramentis,
 duabus tunicis etc. ad tempus datum fuit, I, 104. Præ-
 cepta difficilia corporalia non sunt envis imponenda, I,
 122. Præcepta Dei nemo integre observat, II, 453. Præ-
 cepta omnia abolerent præter Evangelium, I, 621.
 Præceptoris est docere non quæ discipuli capiant, sed
 quod eis utile est, I, 6.
 Prædicatorum afflictiones erant Evangelii confirmatio,
 II, 268.
 Præpositionum quæ divinas concernunt personas, non
 indifferentes est apud Paulum, I, 537. Præpositio
 εἰς, id est, per, tam ad patrem quam ad filium apponit-
 ur, I, 7170.
 Presbyteris eadem dantur præcepta quæ episcopis, II,
 226.
 Principibus et magistris obtemperandum, I, 373.
 Proconsules iudicum genus, I, 148.
 Promissio de mittendo spiritu quomodo dicitur pro-
 missio patris, I, 4.
 Prophetia de reedificando tabernaculo non loquitur Je-
 es quæ sub Zorobabel facta est, I, 133. Prophetia quo-
 modo utilior est dono linguarum, II, 561.
 Prophetæ non omnia præcognove aut, II, 163. Pro-
 pheta quomodo differat a pseudopropheta seu divino,
 I, 561; 533, 546.
 Πρώτων et πόσις ac ῥήματος quomodo differant, II,
 445.
 Proximam diligens quomodo legem compleverit, I,
 378.
 Pugnare cum feris quid vocet Apostolus, I, 568.
 Pulveris excussio quæ designet, I, 116.
 Pythia quæ dicitur, I, 130.

Q

Quadragesima triginta anni a promissione facta Abraha
 usque ad datam legem quomodo sumantur, II, 180.
 Questiones de Deo bonæ ac malæ, II, 211

R

Radere caput erat Judæicum, I, 141.
 Regnum ac tyrannis quomodo differant, I, 278. Regna sive imperia diversarum nationum, II, 189. Regnum cœlorum quomodo gratis dandum promittatur, cum via quæ ad vitam ducit arcta dicatur, I, 821.
 Religio quomodo differat a fide, II, 451.
 Religiosi qui dicantur in Actis, I, 53. Religiosi Græci qui dicantur, I, 134.
 Resurgentium primum iusti quam peccatores, I, 563. Resurgentium quomodo habebunt corpus spirituale, I, 574.
 Resurrectionis magnum fuit signum, comedissee ac bibisse Christum, I, 99. Resurrectionem putabant Athenienses Deum quemdam esse, I, 135. Resurrectionem non credere oritur ex peccatis quorum sibi quispiam conscius est, I, 360. Resurrectionem concernentes duas hæsitaciones solvit Apostolus, I, 570. Resurrectionis finitæ modus et ordo, II, 173. Resurrectionem hæretici quidam appellabant pro creatione liberorum, II, 267. Resurrectionis modus in eodem corpore *ῥοιζήδον*, II, 554.

S

Sacerdotium tempore divi Hieronymi assumptum etiam in Orientali Ecclesia, et conjugati erant designabant esse mariti, II, 170. Sacerdotium Christi præstantius Aaronico sive *rdotio*, II, 369, 388.
 Sacerdotibus eadem dantur præcepta quam episcopis, II, 226.
 Sacrificia quare vetus lex præceperit, et quænam nunc Deus offerri sibi velit, II, 476.
 Sadducæi contrarii Pharisæis, I, 163.
 Sancta sanctorum quomodo dicatur pontifex semel tantum quotannis ingredi, II, 179.
 Sancti mortui possunt pro nobis intercedere, I, 713.
 Sanctus proprie dicitur Deus, II, 179.
 Sanguis vester super caput vestrum. quid sibi velit, I, 401.

Σαργάνη, I, 693.
 Scitantiæ ut lictori, tradebantur quidam erudiendi, I, 217.
 Scientia pastoribus est necessaria, II, 500.
 Scortator quomodo in proprium corpus peccat, I, 470.
 Scriptura sacra affectiones, quæ naturaliter homini conveniunt, brutis assimilat, II, 544.
 Seducutores variis rebus comparantur, II, 575.
 Septuaginta apostolorum fuerunt Barnabas, Sothenes, Cephas, Barsabas, Linus, Cleophas, I, 10.
 Sermo nobis inustus, II, 449. Sermo et scientia capiuntur multipliciter, I, 685. Sermones obsceni sunt forme ad opera, II, 47.
 Servitutis modi varii, I, 202. Servitus ob-taculo non est ad pietatem, I, 482.
 Servus hominum quis efficiatur, I, 485. Servi omni honore dominis subdantur, II, 130, etc.
 Sicarii quinam dicantur, I, 158.
 Simon Chananæus Ierosolymorum episcopus crucifixus, I, 13. Simonem Nazæum cur non occiderit Iustus, I, 78.
 Simon cur ambiverit potestatem dandi Spiritum sanctum, I, 79.
 Sina mons vocatur Agar apud Arabes, I, 725.
 Solus quomodo de una trium personarum dicatur, I, 577.
 Sortes non sunt improbandæ, maxime cum res orationi permittitur, I, 13.
 Sosthenem quare parentiebant Judæi, I, 141.
 Spermologos avis quædam est, I, 135.
 Spes ancora est firma ac luta, II, 562.
 Spinæ ac tribuli sunt peccata, II, 353.
 Spiritus sanctus cur non statim post Christi assumptionem venerit, I, 4, 6. Spiritus sanctus quare circiter Pentecosten descenderit, et cum sonitu, et de cœlo, et in linguæ ignea, I, 11. Spiritus sancti sessio super aliquos significat, permonitionem, *ibid.* Spiritus quare non permisit Paulum in Asia et Bithynia prædicare, I, 129.
 Spiritus sanctus ostenditur esse Deus, I, 187, 553, 559, 561. Spiritus, id est, donum precandi, docet quomodo precari oporteat, I, 506. Spiritualibus spiritualia comparare quid sit, I, 455. Spiritum precatur Paulus tanquam Deum, II, 166. Spiritus dona dabantur juxta fidei ac purificatio-

nis proportionem, I, 556. Spiritus quorum sint ex Deo, et quorum non, II, 587.

Stephanus unius multitudinis ferebat accusationem, alterius vero technas ac falsa testimonia, I, 576. Stephani concio quam prudenter disposita, et 13, toto, I, 60, 61. Stephani oratio an veniam impetravit persecutoribus, I, 75.

Stolci qui fuerint, I, 135.
 Stola alba quid designet, II, 207.
 Sum quisque menti satisfaciat, de quibus sit accipendum, I, 579, 580.
 Sudaria et Semicinctia quæ dicantur, I, 143.
Συνάλλω, I, 3.
Σωφροσύνη, II, 293

T

Tabernaculum non trinum aliud est a nostro domicilio, I, 631.
 Tabitha quo pacto sit resuscitata, I, 91.
 Tardi esse debemus ad loquendum et irascendum, *ibid.*
 Templi Veneris dispositio, II, 579.
 Tentationum quæ sint appetendæ et quæ fugiendæ, II, 442, 445.
 Terra fertilis, et quæ spinas ac iribulos producit, II, 558.
 Testimonia ab improbis et externis quare adducantur, II, 292.
 Testamentum vetus dicitur ministerium mortis ac damnationis, novum vero spiritus ac iustitiam, II, 616.
Τετραχλισμένα, II, 345.
Θεᾶσχι, II, 560.
Θρεσκεία, II, 451.
 Thomas ubi prædicaverit ac mortuus sit, I, 12.
 Timotheum circumcidit Paulus, non Titum, et quare, I, 728. Timotheo constituit a Paulo canones, II, 205.
 Titus Cretæ episcopus ubi prædicaverit ac mortuus sit, I, 12.
 Tubæ Dei dicuntur angeli, II, 174.

U

Uncio quæ nunc fit respondet unctioni Veteris Testamenti, I, 606.
 Urbanitatis non est nunc nobis tempus, II, 46.

V

Vapor quid scit, et quoc huic assimiletur vita nostra, II, 472.
 Vas sive linteam Petro ostensum quid significaverit, I, 95. Vas esse testaceum quando vitio delur, et quando non, II, 235.
 Venter quibus est Dens, II, 586.
 Verbum Dei, gladio utrinque ineidente, comparatur, II, 544.
 Veritas multiplex, II, 101.
 Vetera quomodo præterierunt, I, 638.
 Via dicebatur fides in Christum ob varias causas, I, 90.
 Vigilantii errores confutantur, I, 705.
 Virginitas in primitiva Ecclesia magno studio servabatur, I, 151. virginitas plurimum commendatur, I, 485.
 Virginem Deo consecratam tradens conjugio pessime ageret, I, 488.
 Vita præsens dicitur nox, futura vero dies, I, 700. Vita proborum arguit vitam improborum, II, 49. Vita improba dicitur tenebræ, proba vero lux, *ibid.* Vita nostra dicitur rota et corona, II, 462. Vapor, II, 172 et gramen, II, 491, 492.
 Vivere aut esse secundum carnem quid sit, I, 637.

Z

Zelus sive emulatio, II, 46.
 Zelus rectus ac pravus, I, 743.
 Zelus Dei incendit interdum et mansuetissimos ad puniendum, I, 15.
 Zelo Dei quæ peraguntur fiunt bona, etiam si mala esse soleant, I, 66.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR

ŒCUMENIUS TRICCÆ EPISCOPUS.	
COMMENTARIA IN NOVUM TESTAMENTUM. (Continuatio).	9
Argumentum Epistolæ ad Colossenses.	9
EPISTOLA AD COLOSSENSES. — Proœmium.	14
Caput primum — Gratiarum actio de Colossensibus qui propter spem Deo familiares effecti sunt.	14
Cap. II. — Precatio pro ipsis, ut recipiantur ad sapientiam operativam, ad virtutem tolerantiam cum gratiarum actione familiaritatis, quæ est ex purificatione.	15
Cap. III. — De creatione per Christum et reconciliatione per conjunctionem Dei.	18
Cap. IV. — De gentium adductione, quæ facta est in corpore et passione Christi per fidem.	22
Cap. V. — De doctrina ipsius tradita per labores reconciliativa, ad exhibitionem coram Deo.	23
Cap. VI. — Quod non oporteat eos qui sapientiam habent in Christo, humana incedere fallaci sapientia.	27
Cap. VII. — Quod conjunctio ad Deum spiritualiter quoque ea quæ legis sunt continet ad convivendum Christo.	34
Cap. VIII. — Quod legis carnalis typi carnalibus in pretio habentur, non spiritualibus qui per virtutem Christi vivunt.	38
Cap. IX. — Exhortatio ad purgationem, sanctificationem, benignitatem, pietatem, discendi amorem, cantum psal-morum, laudabilem secundum Deum conversationem, et gratiarum actionem.	42
Cap. X. — Quæ ad concordiam erga familiares spectant.	46
Argumentum prioris Epistolæ ad Thessalonicenses.	58
EPISTOLA I AD THESSALONICENSES.	59
Caput primum. — Laus Thessalonicensium in certaminibus, quæ apostolis digna erant.	59
Cap. II. — Quod ipsos desideraret, et in ipsis gauderet ac sollicitus esset ut perficerentur.	75
Cap. III. — Precatio ad Deum de adventu suo, et cremento ac confirmatione Thessalonicensium usque ad adventum Christi.	82
Cap. IV. — Exhortatio ad temperantiam, justitiam, fraternum in iudicio amorem et laborem in proprio opere.	83
Cap. V. — Doctrina de mortis resolutione ac manifestatione Christi circa mortuos ac viventes.	90
Cap. VI. — Quod repente venturus sit Christus: oportet itaque studiose paratum esse fidem, spe, charitate, honore, pace, longanimitate, discendi amore.	95
Cap. VII. — Precatio de sanctificatione spiritus et animæ et corporis.	103
Argumentum posterioris Epistolæ ad Thessalonicenses.	106
EPISTOLA II AD THESSALONICENSES. — Proœmium.	110
Caput primum. — Gratiarum actio de fide Thessalonicensium et charitate ac patientia ad illorum honorem et affligentium ultionem: et precatio pro ipsorum perfectione gloriosa ad Christi gloriam.	110
Cap. II. — De fine qui erit post Antichristum mittendum ad Judæorum redargutionem, qui Christo non crediderunt.	115
Cap. III. — Gratiarum actio de vocatione.	126
Cap. IV. — Ut pro ipso precentur et pro opere Evangelii.	127
Cap. V. — Exhortatio ad laborem et devotionem otiosorum ac curiosæ degentium.	130
Cap. VI. — Precatio pro pace, quæ est a Deo.	131
Argumentum prioris Epistolæ ad Timotheum.	134
EPISTOLA I AD TIMOTHEUM. — Proœmium.	135
Caput primum. — De ducatu ad amorem Dei, qui pro-sus legali careat necessitate.	138
Cap. II. — De sui in evangelistam electione, cum perse-cutor esset, secundum gratiam Dei.	142
Cap. III. — Præceptum de fide ac mysterio bonæ conscientie, qua deficiente imminet periculum.	146
Cap. IV. — De oratione ut pro omnibus fiat, ut ubique pure sine ulla turbatione et religiose.	147
Cap. V. — De præceptoribus quod viros esse oporteat, et non mulieres, propter naturam et effectum qui ex errore suboritur.	155
Cap. VI. — De virtute episcoporum.	158
Cap. VII. — De divina incarnatione.	163
Cap. VIII. — De certamine ad pietatem propter spem.	170
Cap. IX. — Adbortatio ut suiipsius curam habeat et Ecclesiæ.	171
Cap. X. — Ut se unicuique apte accommodet.	174
Cap. XI. — De viduarum ætate et modo ac gubernatione.	174
Cap. XII. — De presbyterorum honore.	179
Cap. XIII. — De cauta electione.	183
Cap. XIV. — Quod nullum opus sit occultum.	183
Cap. XV. — De obedientia servorum.	186
Cap. XVI. — Adversus avaros et falsos præceptores.	188
Cap. XVII. — Præceptum horrore plenum de per obedientia usque in finem.	191
Cap. XVIII. — Deductio divitum ad veram vitam.	194
Argumentum posterioris Epistolæ ad Timotheum.	195
EPISTOLA II AD TIMOTHEUM. — Proœmium.	199
Caput primum. — Commendatio fidei Timothei, et exhortatio ad tolerantiam, juxta id quod gratiam decet, in qua et ipse seipsum perdurare tolerando dicit.	199
Cap. II. — De convenienti traditione divinarum dogmatum.	207
Cap. III. — De conversatione in præsentī vita sine anxietate: de alimentis quæ citra laborem parveniunt.	210
Cap. IV. — De fide in Christum, et tolerantia ob spem vitæ.	214
Cap. V. — De divina doctrina et vita pura ac pacifica etiam erga adversarios.	219
Cap. VI. — Vaticinium de abundantia hominum malitia per fucum reprehensibilem.	222
Cap. VII. — Exhortatio ut se imitentur, opponendo se perversis in tolerantia propter Deum.	226
Cap. VIII. — De his qui nova moliebantur quibus Timotheum opponit.	231
Cap. IX. — De futura sui ipsius resolutione ad æternam gloriam.	231
Argumentum Epistolæ ad Titum.	242
EPISTOLA AD TITUM. — Proœmium.	243
Caput primum. — De doctoribus idoneis ad ministerium et redargutionem non obtemperantium.	246
Cap. II. — Adversus eos qui carnales ammoniebant purificationes et de spiritali virtute.	247
Cap. III. — Admonitiones quas tradi oportet juxta singulorum ætatem.	251
Cap. IV. — De servis, ut ipsi quoque decenter ad Christi gratiam serviant.	251
Cap. V. — De obedientia principibus, exhibenda veluti decet Christi mansuetudinem.	254
Cap. VI. — Admonitiones de declinandis questionibus quæ seditionem concitant.	259
Argumentum Epistolæ ad Philomnem.	262
EPISTOLA AD PHILEMONEM. — Proœmium.	263

Caput primum. — Laus Philemonis et gratiarum actio pro ipso.	266
Cap. II. — Commendatio Onesimi fugitivi servi, et admonitio pro ipso qui salvus factus erat per fidem.	267
Argumentum Epistolæ ad Hebræos.	271
EPISTOLA AD HEBRÆOS.	279
Caput primum. — Divina de Christo doctrinæ, cui data est gloria Patris ac potestas omnium, cum purgatione omnium, quæ sunt in terra, a qua ascendit ad supercœlestem gloriam.	279
Cap. II. — Quod non sit ministeriis gloria Christi, sed divina et efficax : ideo non præsenti sæculo habitat, in quo sunt ministri, sed in futuro.	286
Cap. III. — Quod carnem assumpsit juxta dispositionem et condolentiam ac familiaritatem quam erga nos habuit, ut hominem a morte per familiaritatem ad ipsum liberaret.	294
Cap. IV. — Quod Christo credendum sit quemadmodum Mosi crederant, tantoque id melius quanto dignior est Deus homine.	302
Cap. V. — Exhortatio ut conentur ingredi requiem quæ promonstrata est.	311
Cap. VI. — Terror judicii juxta sermonem qui per omnes disseminatus est, et utilitas gratiæ sacerdotalis, apud eum qui humano more affectus est una nobiscum naturali condolentia.	315
Cap. VII. — Objurgatio adversus illos quibus opus est prima elementorum institutione.	327
Cap. VIII. — Quod firma sit Dei promissio, idque cum juramento.	342
Cap. IX. — De Melchisedech qui Christi figura fuit, et a nomine, et a civitate, et a vita, et a sacerdotio.	343
Cap. X. — Quod cessare debet terrenum Aaron sacerdotium, firmum sit autem cœlestis Christi sacerdotium alterius generis, non juxta carnem, neque per legem carnalem.	351
Cap. XI. — Excellentia Novi Testamenti supra Vetus, propter propitiationem et sanctimonium.	363
Cap. XII. — De sanguine Christi in quo condebatur Novum Testamentum, qui veram inducit purificationem, non frequentia sacrificia quæ fiebant per sanguinem animalium.	375
Cap. XIII. — Testimonium de sola purificatione et accessu ad Deum.	387
Cap. XIV. — Exhortatio ad virtutem ex timore futuri judicii.	395
Cap. XV. — Quod bonum initium ad bonum finem deducit.	399
Cap. XVI. — De fide quæ veteres quoque glorificavit.	402
Cap. XVII. — De patientia ex imitatione Christi.	423
Cap. XVIII. — De temperantia, dum occasio datur correctionis : ne careamus ea in modum Esau, qui postmodum non invenit penitentis locum.	430
Cap. XIX. — Quod formidabiliores sint futuræ penæ illis quæ sub Mose infligebantur, dignumque sit ut circa præsentia majus adhibeatur studium.	434
Cap. XX. — De fraterno amore ac hospitalitate.	439
Cap. XXI. — De non vivendo carnaliter juxta legem, sed spiritualiter secundum Christum in virtute.	443
Cap. XXII. — Precatio ad Deum ut ad virtutem instaurantur et debite gubernentur.	450
Argumentum Epistolæ catholicæ Jacobi.	451
EPISTOLA JACOBI CATHOLICA	455
Caput primum. — De patientia et fide nihil hesitante aut adjudicante et de animi modestia ad divites : in quo etiam tractat de concupiscentia quæ in nobis est et effectibus eam consequentibus, quod non sit causa ex Deo : si quid enim boni nobis est, id ab eo esse dicit.	455
Cap. II. — De mansuetudine ac innocentia et actione bona quæ conducit ad beatitudinem, et de scientia ac mediocritate sermonis.	466
Cap. III. — De charitate erga unumquemque sine respectu personæ secundum legem.	471
Cap. IV. — Quod non ex sola fide, sed etiam ex ope-	

ribus, et non ex altero seorsim, sed simul ex utrisque justificatur homo.	478
Cap. V. — Quod præceps et incomposita lingua enecat eum qui ipsam nactus est : quam vincere necesse est ad laudem et gloriam Dei : in quo etiam tractat de conversatione et sine rixa unius adversus alium, ex gloriæ cupiditate propter sapientiam humanam ; et de divina sapientia : et quod ex socordia et voluptatum amore oriuntur lites ac seditiones et inimicitia adversus Deum ; et de resipiscentia ad salutem, ac de non judicando proximum.	483
Cap. VI. — Quod non per hominem, sed per Deum gressus viri diriguntur : in quo etiam tractatur de avaritia divitum et ipsorum deliciis in hoc mundo ac de justo Dei judicio.	499
Cap. VII. — De patientia ac tolerantia afflictionum, et de veritate : in quo ponuntur speciales adiortiones cuicque convenientes cum fide : et quod inserviendum est saluti proximi.	503
Argumentum prioris Epistolæ Petri Catholicæ.	510
EPISTOLA I PETRI CATHOLICA.	511
Caput primum. — De regeneratione in Christo, et de patientia in tentationibus et afflictionibus, ac de salutari fide quæ prænnuntiata est a prophetis.	511
Cap. II. — De spe et sanctificatione firmaque conversione, quæ necessaria est præter adoptionem.	522
Cap. III. — Quod digne vivendum sit juxta adoptionem per Christum, ad utilitatem quoque eorum qui extranei sunt, ad gloriam Dei.	530
Cap. IV. — De subjectione erga præfectos, et fraterno amore ac divino cultu : in quo agit de servorum subjectione et toleranti patientia propter Christum. De obedientia mulierum et concordia erga viros, ac salute quæ est in spiritu, in figuram Saræ : de virorum erga mulieres comparatione. De mansuetate erga omnes clementia, cujus typus fuit Dei benignitas in Noe, in nobis autem Christi per baptismum condolentia.	538
Cap. V. — De rejectione pravorum actionum, et repetitione fructuum in spiritu juxta donorum diversitatem.	559
Cap. VI. — Quod ex consortio ad Christum necesse sit naturales vincere adversitates, et ex spe ad ipsum ferre damna ab aliis damnata.	567
Cap. VII. — Admonitio presbyterorum de cura et visitatione gregis ; in quo etiam agit de communi omnium modestia erga singulos, ac victoriam adversus diabolum.	570
Cap. VIII. — Precatio pro perfectione credentium.	575
Argumentum posterioris Epistolæ Petri catholicæ	578
EPISTOLA II S. PETRI CATHOLICA.	579
Caput primum. — De vocatione per fidem confirmata operibus quæ sunt in virtute ac spe futurorum bonorum.	579
Cap. II. — Adhortatio ad doctrinæ admonitionem, revocando eam in memoriam ; et quo modo in monte Thabor audiverit Dei vocem de Christo.	586
Cap. III. — Vaticinium de fraudulenta insurrectione hæreticorum impietatisque ipsorum ac futuri supplicii.	591
Cap. IV. — Repetitio de malitia hominum hæreticorum : in quo etiam agitur quo pacto repente venturus sit Christus in consummatione hujus sæculi, itaque dicit oportere omni virtute adornari.	606
Argumentum primæ Joannis Epistolæ catholicæ.	618
EPISTOLA I JOANNIS CATHOLICA.	622
Caput primum. — Evangelicæ de Christo theologia ; in quo etiam agit de confessione et observatione a peccato, quod custodia præceptorum Dei cognitionem de ipso confirmet.	622
Cap. II. — De dilectione sine qua manet impietas ; in quo etiam agit de gratia juxta cujusque ætatem et de aversione ab amore mundi.	634
Cap. III. — De falsis fratribus Deum abnegantibus, et quod pietas in Christum sit Patris confessio : Patris namque glorificatio, Filii theologia est. In quo etiam agit de divino ac spirituali dono in sanctificatione. ob	

Spem pervenienti ad cognitionem Dei, quod omnis qui est in Christo, extra peccatum est : qui enim peccat, ex diabolo est. 639

Cap. IV. — De charitate erga proximum, et affectione ad tribuendum eleemosynas : in quo etiam agit de bona conscientia quæ est per fidem Jesu Christi : et de discernendis spiritibus per confessionem incarnationis Domini. 651

Cap. V. — De fraterna charitate ad divinum cultum. 663

Cap. VI. — Theologia de Filio qui est in gloria Patris, et de victoria adversus malignum per fidem Jesu Christi ad vitam. 674

Cap. VII. — De subveniendo fratri peccanti per orationem, et quod non sit peccandum : in quo etiam agit de abstinentia a cultu dæmonum. 682

Argumentum secundæ Joannis Epistolæ catholicæ. 683

EPISTOLA II. JOANNIS CATHOLICA. — Proœmium. 686

Caput primum. — In quo post proœmium agit de recta vita in charitate Dei, per fidem immutabilis pietatis ; et quod non oporteat hæreticum in domum inducere aut salutare propter peccatum. 690

Cap. II. — Promissio de suo adventu ob spem futuræ utilitatis. 695

Argumentum tertie Joannis Epistolæ catholicæ. 698

EPISTOLA III JOANNIS CATHOLICA. — Proœmium. 699

Caput primum. — Precatio pro perfectione, et gratiarum actio ob attestationem susceptionis fratrum peregrinentium propter Christum : in quo etiam agit de Diotrophes pravitate ac inhumanitate. 699

Cap. II. — De Demetrio cui optimum reddit testimonium. 702

Argumentum Epistolæ Judæ apostoli catholicæ. 703

EPISTOLA JUDÆ APOSTOLI CATHOLICA. 706

Caput primum. — De diligenti observatione fidei in Christum, propter insurrectionem impiorum et lascivorum virorum ; in quo etiam agit de futuro ipsorum supplicio, ad similitudinem malorum qui olim peccaverant. 707

Cap. II. — Deploratio impiorum propter errorem et impietatem, ac lasciviam et blasphemiam, ac fucam simulationem per largitionem, in quo facilius decipiant. 715

Cap. III. — De firmitate in fide eorum ad quos scribit ; quodque compatiendum et parcendum sit proximo ob salutem quæ est in sanctificatione ; et de fiducia pura cum glorificatione Christi. 719

Synopsis Anonymi ex *Ecumenio in Apocalypsin*. 722

JUS CANONICUM GRÆCO-ROMANUM. 726

Sententiæ synodales et sanctiones pontificiæ archiepiscoporum et patriarcharum Constantinopolis. 726

JOANNIS CHRYSOSTOMI. De emendatione delinquentium. 726

GENNADII patriarchæ Constantinopolitani, et sanctæ cum eo congregatæ synodi, ad SS. omnes metropolitanos et ad papam urbis Romæ epistola encyclica. — Ne ob pecunias fiat manuum impositio. 727

TALIASII. De eodem, ad Adrianum papam veteris Romæ, epistola Tarasii patriarchæ Constantinopolis, novæ Romæ. 727

NICEPHORI confessoris. Ex Nicephori canonibus. 727

SISINNII. Decisio Sisinnii patriarchæ, ne duo fratres accipiant duas consobrinas. 727

SERGI. De donationibus et collationibus monasteriorum aut conventuum. 742

ALEXII. I. De nuptiis septimi gradus. 743

II. De quodam, qui suo fitio per nuptias conjunxit filiam familias alterius, sine patris ejus consensu. 743

MICHÆLIS. Exemplum editæ synodalis sententiæ, sub Michæle patriarcha, a Niceta protosyncello et charthophylace magnæ ecclesiæ. — Ne nuptiæ fiant septimo gradu. 747

JOANNIS XIPHILINI. De sponsalibus. 755

II. Altera synodalis sententia. De sponsalibus. 758

III. De clericis causas agentibus. 759

NICOLAI. I. De nuptiis patris avunculo, et fratris sororisve filia, cum amita matertrave et fratris sororisve filio per affinitatem. 762

II. De eodem. 763

III. De duabus sobrinis non ducentis. 763

IV. De sponsalibus septennis. 763

STUPÆ et ARSENI. De nuptiis duorum fratrum cum sponsa et glore. 766

NICOLAI MUZALONIS. De sponsalibus duorum consobrinorum fratrumve patruclium cum duabus sororibus. 766

THEODOTI. De divortio ab infideli conjuge. 767

CONSTANTINI CHLIARENI. De homicidiis latronum. 767

LUCÆ. I. Subnotatio synodalis sub imperio domini Manuelis Comneni, Luca patriarchatum obtinente, ne fiant nuptiæ septimi gradus cognationis. 770

II. De clericis se immiscensibus sæcularibus negotiis. 774

III. De præfectis in extraneo monasterio tonsis. 779

IV. De festo notariorum. 779

V. De dispositione episcopi. 779

VI. Ne ecclesiæ cedantur transactione episcopi. 779

VII. De iis qui testificantur contra filium spirituum. 782

VIII. De episcopo per vim tonso. 782

IX. Ne jurandum irregulare servetur. 782

X. De homicidio voluntario. 783

XI. De advocatis. 783

XII. De infantibus captivis baptizandis, et de Agrenis. 786

XIII. Ne clerici torpiducres fiant, aut medici. 787

MICHAELIS ANCHIALI. I. Ut ne lectores quædam mundana officia suscipiant. 787

II. Ne clerici ex aliena diocesi creentur. 787

III. De consuetudine non confirmata judiciali sententia. 794

IV. De nuptiis cum cognata prius desponsata. 794

V. De nuptiis duorum fratrum cum filia fratris sororisve uxoris Joannis, et filia ejus, ex alto suscepta. 795

THEODOSII. I. De nuptiis cum prius desponsata sobrina. 795

II. De sponsalibus non sufficientibus pro perfectomatonio. 795

GERMANI. I. Subnotatio patriarchæ Germani contra metropolitanum Naupacti dominum Joannis, de quibusdam episcopilibus monasteriis, et de virgine, quæ sub pubertatem nuptialem benedictionem accepit. 798

III. Sigillum ejusdem Germani de paralauris patriarchalium monasteriorum ad quæ pertinere debeant. Factum mense Junio Vindictionis, et in unguento secreto sacri charthophylacii. 803

Aliud de eodem. 806

MANUELIS. I. Solutiones quarundam questionum. 807

II. De translatione episcoporum. 814

III. De jure patronatus. 815

INCEPATORUM PATRIARCHARUM. I. De sessionibus ordine metropolitanorum et archiepiscoporum, ut in charthophylaceo describuntur. 818

II. De iis qui proprios infantes exponunt. 822

III. De mulieribus per vim tonsis. 822

SENTENTIARUM SYNODALIUM ET SANCTIONUM PATRIARCHALIUM LIBER SECUNDUS. 823

NECTARII. De Agibio et de Gabadio, quorum uterque Bestrensem episcopatum sibi vindicabat, ex monumentis actorum Constantinopoli. 822

NICOLAI ILLIUS PRISCI. Quod litteræ patriarchales gratis concedantur petentibus eas, uti descriptum existat in scrinio. 826

ALEXII. I. Monumentum Alexii patriarchæ, de diversis causis ecclesiasticis, pertinentibus ad universas metropoles et archiepiscopatus. 827

II. Exemplum monumenti, in venerabili scrinio Constantinopolitano reconditi, quod est domini Alexii patriarchæ de iis, qui per donationem monasteria consecrunt.

tur, et de aliis quibusdam necessariis ecclesiasticis causis, quæ ad metropoles, archiepiscopatus, et episcopatus pertinent. 838

III. De Sobrinis duobus, quorum unus matrimonium contraxit cum filia cujusdam adhuc impubere: alter vero copulatus est illius matri, post ejus obitum, quod priores nuptiæ pro nullis habentur, ob ætatem puellæ prorsus imperfectam. 843

MICHAELIS. I. Epistola patriarchæ, domini Michaelis Cerularii, de matrimonio prohibito. 850

II. Ex epistola ejusdem patriarchæ. 851

III. Ejusdem. 851

CONSTANTINI LICHUDIS. I. Scriptum in synodo subnotatum; de seruo criminali, 854

II. De sacerdote cædis reo et deposito. 855

JOANNIS XIPHILINI. Exemplum decreti ad quemdam metropolitani, de nuptiis prohibitis, litteris mandatis Niceta diacono et chartulario. 855

EUSTRATII. De duobus sobrinis, qui matrem et filiam duxerant; deque dirupto posteriore matrimonio, tanquam illicite contracto. 859

NICOLAI. I. De præstatione canonicorum. 859

II. Synodalis epistola Nicolai patriarchæ ad Alexium Comnenum, probans ex sacris canonibus atque legibus, non esse fas ut episcopos a metropolitibus auferantur. 863

LUCÆ. Ne clerici auferant ea quæ ad ecclesias vel episcopos morientes pertinent. 883

GEORGINI XIPHILINI. De iuribus territoriorum. 887

JOANNIS CAMATERI. Decretum synodale quod prohibet unum et eundem sobrinus duas uxores ducere: quod magis sequendum licet, cum iudicis civiles hunc casum in proxime sequenti decreto non prohibeant. 890

DECRETUM JUDICUM CIVILIUM. De cognatione, cum duas quidam sobrinus in societatem matrimonii arxivisset. Et hoc quidem ab eis permissum fuit, verum a synodo prohibitum. 894

PHILOTHEI. Refutatio scriptarum apud Harmonopolim execrationum. 895

INCERTORUM PATRIARCHARUM. I. Epistola scripta Constantinopoli ad Martyrium episcopum Antiochenum, explicans quo pacto sint recipiendi hæretici ad sanctam universalem Ecclesiam accedentes. 899

II. Brevis patriarchalis de quodam, qui matris suæ sobrinam uxorem duxerat, deque pœnis illi irrogandis Joannes Chartularius, Jonopuli filius, exposuit. 902

III. Synodales responsiones ad interrogata Sidensis episcopi. 902

IV. De translationibus episcoporum. 903

Officium et definitio patriarchæ. 910

Serice episcoporum Byzantii. 910

Officia majoris ecclesiæ. 923

RESPONSA, EPISTOLÆ, SENTENTIÆ ALIORUM EPISCOPORUM SANCTORUMQUE PATRUM. 926

Epistola a domino Adriano papa Romæ missa ad archiepiscopum Thessalonicensem, dominum Basilium Achridenum, de unienda Orientali Ecclesia cum Occidentali. 926

BASILII ACHRIDENI. I. Rescriptum Basilii Achrideni ad Adrianum papam. 930

II. Responsio ad interrogata de quibusdam nuptiis. 934

NICETÆ METROPOLITANI HERACLEÆ. Responsio ad Constantinum episcopum. 935

DEMETRII CHOMATANI, ARCHIEPISCOPI BULGARIE. I. De gradibus cognationis. 938

II. Responsiones ad Constantium Cabalisam archiepiscopum metropolis Dyrrhachii. 947

JOANNIS EPISCOPI CITRI. Responsa ad Constantium Cabalisam, Dyrrhachii archiepiscopum. 959

ELLÆ METROPOLITANI CRÉTÆ. Responsa ad Dionysium monachum, de diversis ejus interrogationibus. 986

De eo qui ad mortem usque extraneæ mulieri cohabitavit. 990

An oporteat eum, qui cum extranea muliere habitat post uxoris suæ mortem, ad binubi vel trinubi gradum suscipi. 990

De eo, an majoribus pœnis plectantur scortantes, quam trinubi. 991

De eo, qui animadvertit eum filium scortantem. 991

De sacerdotibus. 994

NICEPHORI CARTHOPHYLACIS. Epistola ad monachum quemdam Theodosium, et inclusum Corinthi, continens quarundam questionum solutionem. 998

NICETÆ METROPOLITANI THESSALONICES. Suggestio monachi cujusdam Cappadociæ, Basilii nomen habentis, ad episcopum Thessalonicæ, dominum Nicetam Mitylenæum, de servis, ut sacræ preces eorum nuptiis adhibeantur. 998

Responsum episcopi Thessalonicensis, domini Nicetæ Mitylenæi. 999

Interrogationes et responsiones diversæ, a variis antistitibus factæ, ad Nicetam chartophylacem, qui fuit archiepiscopus metropolis Thessalonices. 1002

JOANNIS ZONARÆ. Magni quondam drugari vigæ, et primi a secretis, oratio ad eos qui naturalem seminis fluxum immunditatem existimabant. 1011

THEODORI BASALMONIS. Interrogationes canonicæ Marci, patriarchæ Alexandræ, et responsa ad eas Theodori Balsamonis, patriarchæ Antiochiæ. 1031

DEMETRII SYNCELLI. Declamatio Demetrii Synelli, metropolitani Cyziceni. 1098

Responsio ad eum qui prohibitas aiebat esse nuptias inter personas ex tribus diversis familiis. 1115

BASILII THESSALONICÆ ANTISTITIS. An duo fratres admitti possunt ad legitimum conjugium cum amita consobrina, et sobrina nata ex alio consobriano. 1119

Suggestio ad antistitem Thessalonicæ Nicetam Mitylenæum, de servis, ut interveniente benedictione copulerentur. 1122

Scriptum DEMETRII CHOMATIANI totius Bulgariæ archiepiscopi, de hujusmodi questione. 1126

Libellus abdicationis, sive renuntiatio Theodori Criopuli, Heracleensis metropolitani. 1130

MANDATA QUÆ DANTUR METROPOLITANIS, ARCHIEPISCOPI ET ALIIS, CUM ORDINANTUR. 1131

Epistola patriarchæ. 1131

Mandatam quod dari solet metropolitano et archiepiscopo, cum ordinatur. 1135

Mandatam quod letagis dari solet. 1146

Mandatam pro eo qui pater spiritualis fieri debet. 1151

Mandatam quod abbatibus prioribus datur. 1154

Litteræ commendatiæ, quæ a patriarcha Constantinopolitano, recens ordinato, mitti solent. 1155

Symboli cautio, quæ pro more præstari solet a religiosissimis metropolitans et archiepiscopis, tempore ordinationis. 1158

Precatio, quæ coram imperatore legi solet a metropolitano recens ordinato. 1159

MEDITATA SIVE RESPONSA THEODORI BASALMONIS, PATRIARCHÆ ANTIOCHENI. 1162

Meditatum sive responsum de privilegiis patriarcharum. 1162

Ejusdem meditatam de duobus illis officiis, chartularii scilicet, ac primi defensoris. 1182

Ejusdem cognitio de disceptata in synodo questione, num unus et idem duabus sobrinis jungi debeat. 1199

Ejusdem epistola de incensis, quæ a patriarcha dari solent eo die quo catechesis habetur. 1211

Ejusdem meditatam de convocacione, quæ fit ad sacras monasteriorum ædes, per tria signa. 1222

MATTHÆI MONACHI QUÆSTIONES ET CAUSÆ MATRIMONIALES. 1226

De gradibus in matrimonio. 1226

Divisio cognationis. 1227

De necessitudine per sanguinem. 1227

De ascentibus et descendentibus. 1227

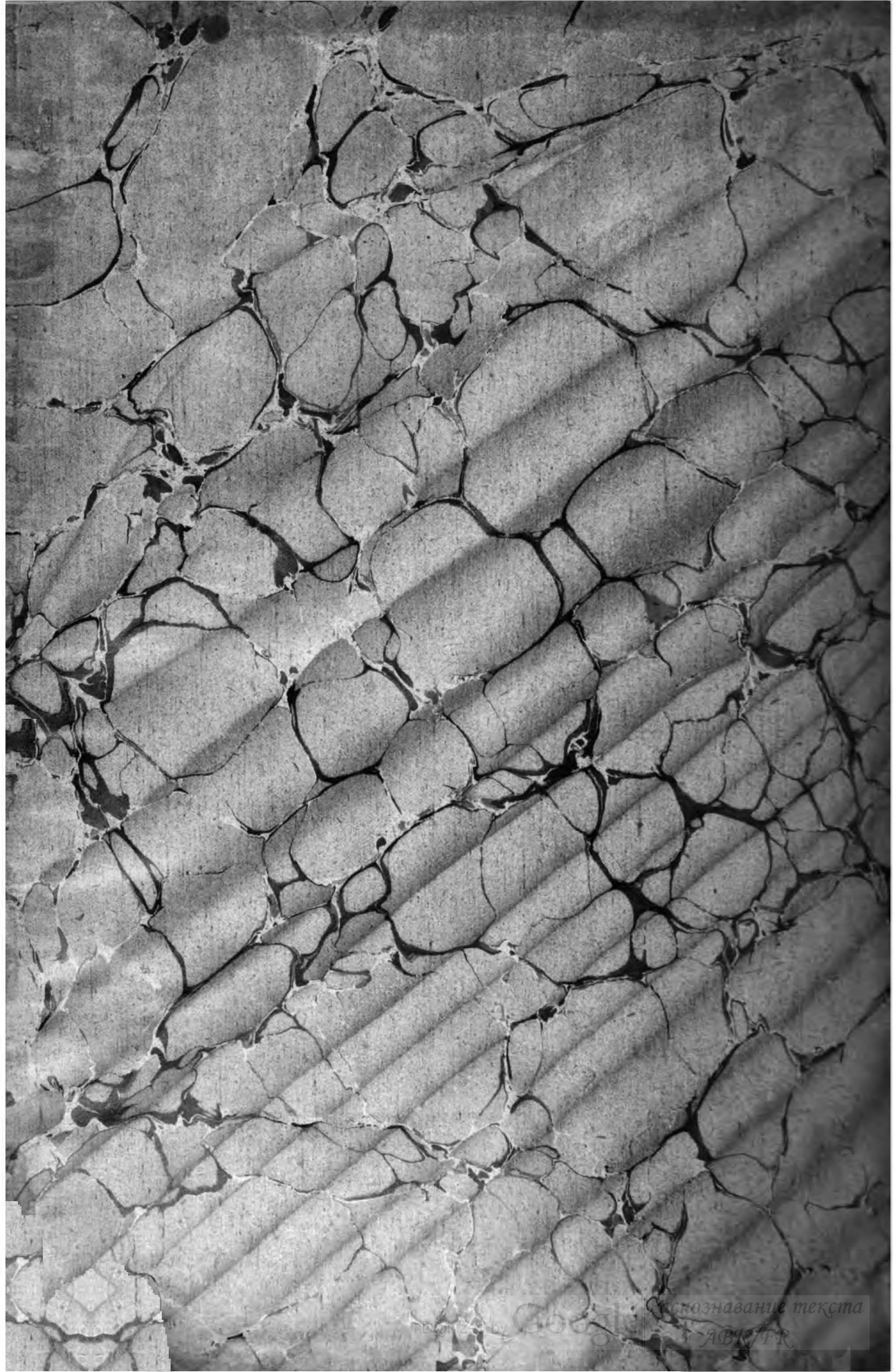
De gradu septimo consanguinitatis. 1230

De gradu consanguinitatis octavo.	1230	De clericis incestas contrahentibus nuptias.	1266
De vulgo quæsitis.	1230	De laicis incestas contrahentibus nuptias.	1267
De affinitate.	1231	De his qui matrimonio sibi copulant Deo consecratis.	1271
Eundem non debere duas sobrinas ducere.	1235	Nuptias cum hæreticis non esse contrahendas.	1274
De matrimoniis ex tribus diversis generibus.	1235	Quibus ex causis matrimonium solvatur.	1275
De adoptione.	1239	Solutio matrimonii citra pœnam, deque matrimonio quod exercitationis piæ causa solvitur.	1279
De susceptione ex sacro baptisate.	1242	De sponsalibus.	1282
De nuptiis quæ prohibentur etiam citra cognationem.	1243	Novella imperatoris Alexii Comneni de sponsalibus.	1283
De his qui abominantur legitimas nuptias, vinum, carnes et alia.	1246	De clericorum sponsalibus.	1286
De nuptiis clericorum concessis et prohibitis.	1250	Causæ propter quas sponsalia solvuntur.	1286
Matrimonii definitio.	1251	De clericis uxores suas prætextu religionis ejicientibus.	1290
De contrahentibus secundas, tertias, plures nuptias, tam viris quam mulieribus.	1254	De laicis uxores suas ejicientibus.	1290
De laicis a secundas nuptias transeuntibus.	1255	Episcopos ab uxoribus suis separari debere.	1294
De tomo unionis.	1258	Etiam torderi debere mulierem ab episcopo separatam.	1294
De muliere secundas ad nuptias transire volente, cujus maritus in peregrinatione, vel in expeditione interierit.	1262	Debere sacerdotes ab uxoribus suis abstinere cum castra tractaturi sunt.	1296
Quod presbyter, qui nuptiis benedixit alterum contrahentem matrimonium, cum eo convivari non debeat.	1263	De habentibus in contubernio mulieres extraneas episcopis, aut clericis.	1296
Christianos, qui ad nuptias eunt, non debere ludicris intentos esse.	1263	MICHAELIS CHUMNI NOMOPHYLACIS. De gradibus cognationis.	1298
De virginibus præter parentum suorum voluntatem nubentibus.	1263	Index rerum et sententiarum in Commentariis (Ecumenii).	1301
De nuptiis nefariis, et illicitis cognationem.	1266		

FINIS TOMI CENTESIMI DECIMI NONI.

BR 50
P4
V. 119

~~XXXXXXXXXX~~
~~XXXXXXXXXX~~

DATE DUE

--	--

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>